UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia Sacra Et Hvmana

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

urn:nbn:de:hbz:466:1-68724

Visual Library

X. XI. 19. Gh. 5787.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

NICOLAI

CAVSSINI

TRECENSIS E
SOCIETATE IESV,

DE ELOQVENTIA

SACRA ET HVMANA

LIBRI XVI.

EDITIO SECVNDA, NON
ignobili accessione locupletata:

COLONIÆ AGRIPPINÆ.
Sumptibus BERNARDI GVALTERI.

ANNO M. D. CXXVI.

LVDOVICO XIII.
FRANCORVM ET
NAVARRORVM REGI
CHRISTIANISSIMO.

ELOQVENTIAM tibi REX CHRISTIANISSIME apparatissimis Græcorum Latinorumque mundi-tijs excultam, ad sacrarium tuæ Majestatis fisto, Reginam *Flexanimam* REGI potentissimo; prædicationem beneficij DOMINO munificentissimo; PARENTI verò optimo æternum obseruantiæ monumentum.

Si spectatur operis argumentum, satis habet commendationis: si ratio offerendi, multum habet officioseq; necessitatis. Conceptum est enim in ipsis Flexiensis Academiæ spatijs, in proprio tui PARENTIS FELICIS solo, & Regiæ illius pueritiæ cunabulis, vbi eloquentiam per annos aliquot sum professus: Nunc autem, emergit Lutetiæ in tuorum arce regnorum, in quam vrbem, ad eadem rei literariæ curricula, iam quasi διαυλοδρόμος euocor. Inchoatus est, vt vides, hic liber in tuo, de tuo creuit, nascitur in tuo: vbique occurrit tibi, nec minus Maiestatem tuam latere potest quam solem.

Verùm & si me verecundiæ leges, aut occultari iuberent, aut silere: Tamen facilius in ore flammam opprimi posse crederem, quã in grato animo recordationem beneficij. Tua sunt REX OPTIME in hanc Societatem promerita, vt infantes etiam facere possint Oratores. Tu enim perinde ac si hæreditarium illud munus haberes ab augustissimo PARENTE tuo, vt nos diligeres, statim regali animo hanc Societatem complexus es, vt idem penè tibi videatur fuisse exordium nascendi, quod fuit principium de nobis benè merendi.

Nunc verò & postquam illud nostrum Parisiense Collegium,

tot annis iam quasi virgultis intercluſum,& derelictum, ad quod fruſtra tot bonorum vota adhæreſcebant, repentè aperiri iuſsiſti, eodem profectò tempore huic orbi Chriſtiano declaraſti, quid ſumma beneuolentia in ſumma auctoritate poſſet. De nobis verò ſapientiſsimi illius tui conſiſtorij ea fuêre iudicia, quæ venerari magis licèt, tanquam leges perpetui in publicum officii nobis impoſitas, quàm intemperantiùs prædicare.

Quid mirum igitur ô REX, ſi tibi noſtrorum omnium voluntates & opera liberiùs affluunt,& velut in ipſum fontem gratiſsimè refunduntur, cum tu nos iſta amoris teſtificatione iam tuos nexu & mancipio feceris? Tu certè quidquid eſt hoc operæ non aſpernabere. Nam & tua Maieſtas ex hoc faſtigio ſe ad noſtram tenuitatem benignis oculis ſpectandam plerumque demittit,& quod à ſapientibus dictum audio, quaſi *magnitudinis ſeruitutem exiſtimet non poſſe fieri minorem*, verſatur cum minoribus ſumma affabilitate ſermonis; quorum ego minimus has hodie lucubrationes ſub tui nominis luce profero, nec meæ iam me pudet tenuitatis. Auiculas ſi quidem aiunt, cum nihil poſſent opulentius, plumas ad magnificentiſſimum Delphici Apollinis templum, ſicut & apes ceras vltrò detuliſſe: ſic & nos ad hæc tot gloriæ tuæ monumenta, quæ alii partim tibi dedicârunt, partim etiam dedicaturi ſunt, hanc opellam noſtram adiungimus. Poterunt illi magnificentiùs, nos certè nihil poſſumus amantiùs.

Maieſtati tuæ Deuotiſsimus

Nicolaus Cauſsinus Sacerdos
è Societate IESV.

LECTO-

LECTORI.

QVOD *plerisque animantibus, aiunt ineſſe tam mites, tamq; efficaces oculos, vt eorum aſpectu, quaſi molliſsimo incubatu pulli excludantur: Hoc ipſum in iſto ingenij fœtu (Lector) experti ſumus. Tu illi adhuc penè in ouo, & in partus vinculis, tam blandis, tam potẽtibus oculorum radijs, es obſtetricatus: Tu natum tanta beneuolentia complexus es, vt meritò ſe totum tuis vtilitatibus debeat impendere. Qui tibi placuit in primis (vt aiunt) incunabulis, auctior vt ſpero non diſplicebit: Nihil eſt (mi Lector) in hoc litterarum puluere cultura eloquentiæ aut nobilius, aut operoſius. Iam enim à prudentibus non quæritur indigeſta rerum farrago, in quam ſe intemperantis prurigo ſæculi ardentius quàm cautius effuderat; Sed ſolers & neruoſa, & acuta dicendi ratio, quâ ſe & vegeta produnt ingenia, & accurati limæ iudicij. Hanc in iſto opere* Flexanimam *non meis quidem coloribus, ſed Græcæ Latinæque antiquitatis opibus excultam, quaſi in eminenti arce poſui. Tu Lector fruere, & quidquid inde hauſeris in Deum ſcientiarum omnium fontem & Dominum reuolue, memor illius dicti, quod ex ſacrario prodijt ſapientiæ.* Oportet prius animas, poſtea linguas fieri eruditas.

NOn fuit hoc meum consilium post tot Rhetoricas præceptiones, tot locis,& manibus sparsas, malè recoctam(quod aiunt) *cramben* fastidioso præsertim huius seculi palato obijcere. Quinimò, huius operis institutum est, quicquid in sacra humanaque Eloquentia spectabile, illustri loco ponere, & variorum ingeniorum facultatumque virtutes, in vnum veluti perfectionis corpus includere.

Quod autem attinet ad præcepta, non minutias quasdam puerilis eruditionis sum consectatus, sed grauiorem eloquentiæ speciem ex præstantissimorum Rhetorum maximè Græcorum, qui modo rariores sunt, iudicijs & sensibus exprimere conatus sum: Deinde apparatissimam ex Græcis Latinisque fontibus exemplorum copiam παραλληλίζων attuli, & vbi res postulabat nostra interpretatione, notisque illustraui.

Aspersi quoque mediocriter, prout argumentorum conditio ferebat, veterum eruditionem, & rationem eam dicendi tenui, quæ neque nimis spissa esset, aut producta: neque tenuis & inornata, vt interdum præceptorum austeritas eloquentiæ veluti fuco perfusa mitesceret.

Prætereà pigmenta quædam eloquentiæ, qualia sunt Hieroglyphica, symbola, parabolæ historicæ, emblemata, seorsum libro tradidi, qui iam *felici alite* prodiit in lucem.

Hæc ego, Deo auspice, iuuentutis studijs consulens, ne σύμβολα ex hac litteraria prouincia, quam iam per multos annos obtineo discederem, quæ tu, Lector, pro tuo candore, beneuolo animo accipies: si qui autem fuerint (quod non est desperandum) liuidorum oculi, me minerint, ῥᾷον ἢ μιμεῖσθαι tum, pueriliter infelicis, & malè feriati ingenij esse famam alienam cum obscuritate honestè non possit, per inuidiam allatrare.

ἀδύμβολα

APPROBATIO.

STEPHANVS CHARLETVS *Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præposito Generali* MVTIO VITELLESCO, *Facultatem concedo vt* F. NICOLAI CAVSSINI *è Societate IESV Sacerdotis, de* Sacræ & humanæ Eloquentiæ Parrallelis *libri, eruditorum ex eadem Societate nostra virorum iudicio approbati, typis excudantur.*

STEPHANVS CHARLETVS.

Datum Flexiæ 19. Nouembris 1617.

OPERIS SYNOPSIS.

Totum volumen in tres partes diuisum est.

Prima veræ eloquentiæ ideam & adminicula continet.

Secunda de ipsius eloquentiæ partibus agit: inuentione, dispositione, elocutione, figuris affectibus, pronuntiatione.

Tertia de triplici eloquentiæ genere Epidictica, ciuili, sacra, speciatim disserit.

ORDO LIBRORVM.

I. De Veteri Eloquentia.
II. De Optimo charactere eloquentiæ.
III. De adminiculis ad comparandam eloquentiam ingenio, doctrina, imitatione
IV. De Inuentione & locis.
V. De Amplificatione.
VI De Dispositione & partibus orationis.
VII. De Elocutione & figuris.
VIII. De Affectibus.
IX. De Pronuntiatione.
X. De Epidictica siue demonstratiua eloquentia.
XI. Characteres epidictici in quibus descriptionum liber.
XII. De Eloquentia Ciuili.
XIII. Characteres Ciuilis Eloquentiæ.
XIV. Theoretor, siue de Maiestate sacræ Eloquentiæ.
XV. De forma sacræ Eloquentiæ.
XVI. Chrysostomus siue Idea.

AVCTORES QVI LAVDANTVR ET EXPENDVNTVR.

Rhetores & Rhetoricorum scriptores.

GRAECI.	LATINI.	
Aristoteles.	M. Tullius Cicero.	Emporius.
Demetrius Phalereus.	Fabius Quintilianus.	Aurelius Augustinus.
Aristides.	Martianus Mineus Capella.	Iulius Seuerianus.
Dionysius Halicarnassensis.	Rutilius Lupus.	Ruffinus.
Hermogenes.	Aquila Romanus.	Priscianus.
Aphtonius.	Iulius Rufinianus.	Beda.
Cassius Longinus.	Curius Fortunatius.	Cassiodorus.
Theon.	Marius Victorinus.	Alcuinus.
Menander.	Sulpitius Victoris	
Apsinus.		
Sopater.		
Cyrus.		
Licymnius.		

Sophistæ & Philologi.

GRAECI.	LATINI.	
Gorgias Leontinus.	Latro Porcius.	Triarius.
Lucianus.	Arelius Fuscus.	Cornelius Hispanus.
Libanius.	Cestus Pius.	Licinius Nepos.
Aristides.	Asprenas.	Spiridion.
Philostratus.	Fuscus.	Coruus.
Himerius.	Iuluius Sparsus.	Murrhedius.
Dion Prusæus.	Sillius.	Petronius.
AElianus.	Gauius.	Apuleius.
Theophylactus.	Iulius Bassus.	Latinus Pacatus.
Callistratus.	Clodius Turrinus.	Eumenes.

Oratores.

GRAECI.	LATINI.
Antyphon Rhamnusius.	L. Iunius Brutus.

Andoci-

Andocides Cydathenienſis.

Lyſias Syracuſanus aut. Athen.

Iſocrates Athenienſis.

Iſæus Chalcidenſis.

AEſchines Cothocides.

Lycurgus Butades Athen.

Demoſthenes Pæanienſis.

Hyperides Collitenſis.

Dinarchus Corinthius aut. Athen.

Menenius Agrippa.
Appius Clodius.
Cornelius Cethegus.
M. Cato Senior.
Q. Fabius Pictor.
C. Lælius.
P. Africanus.
Seruius Galba.
Curio.
Tiberius Gracchus.
C. Gracchus.
Quintus Catulus.
M. Antonius.
M. Craſſus.
Seruius Sulpitius.
C. Iulius Cæſar.
M. Tullius Cicero.
Plinius Iunior.

Philoſophi.

Plato.
Theophraſtus.
Maximus Tyrius.

Seneca.

Ariſtoteles.
Xenophon.
Themiſtius.

Hiſtorici.

GRAECI.

Thucydides.
Herodotus.
Plutarchus.
Polybius.
Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyſius Halicarnaſſenſis.
Herodianus.
Ioſephus.
Nicetas.

LATINI.

C. Iulius Cæſar.
Saluſtius.
T. Liuius.
Cornelius Tacitus.
Plinius.
Q. Curtius.
Ammianus.

Patres & ſcriptores Sacri.

GRAECI.

Dionyſius Areopagita.
Iuſtinus Martyr.
Origenes.
Clemens Alexandrinus.
Baſilius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Chryſoſtomus.
Baſilius Seleuciæ.
Gregorius Nyſſenus.
Ephrem Syrus.
Theodoretus.
Syneſius.
Euſebius.
Nicephorus.

LATINI.

Cyprianus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Hieronymus.
Leo.
Paulinus.
Tertullianus.
Saluianus.
Arnobius.
Lactantius.
Sidonius Apollinaris.

DE VI-

DE VETERI ELOQVENTIA LIBER PRIMVS.

DE OPTIMO GENERE ELOQVENTIAE, ET huius operis instituto.

PRAEFATIO.

INOLEVIT nonnullorum mentibus nimis iniqua fortasse, sed quę à viris non vulgariter eruditis defensa est perpugnaciter opinio, eloquentiam naturę, atque ingenii viribus totam potius efferuescere, quàm vllis artium pręceptionibus contineri. Enimuerò fateri oportet multum in cęteris, in eloquentia verò plurimum valere præstantis ingenii felicitatem, assidua præsertim exercitatione corroboratam, sed eam sine artis, & disciplinæ perpolitione, necesse est impingere in frequentissimos errores temeritatis: Neque enim existimandum est artium vel minimarum præcepta quędam extare; eloquentiæ, quæ vna cęterarum Regina est disciplinarum, tanta temporum diuturnitate, clarissimorumque ingeniorum luce celebrata, obseruationes nullas esse, quibus in dicendo vis, ordo, & facilitas recta quadam ratione comparari, tenerique possit: Nisi fortè ineptos fuisse iudicemus, prudentis omninò iudicii, atque acertimi ingenii viros Aristotelem, Demetrium, Ciceronem, Fabium, qui de tota eloquentiæ ratione tam luculenter disseruerunt, quod profectò nunquam fecissent, si eam nullis præceptis contineri existimassent.

Eloquentiā non sola natura constare.

Quanquam, vt liberè fatear, multùm huic instituto nocuit imperitorum scriptorum, qui se Rhetoricos Doctores appellari voluerunt, multitudo, postquam enim grandis eloquentię destituti viribus minutias quasque putidiusculè discutere cœperunt, omnia libris, & puerilibus nugis refersere.

Multū ob est eloquentiæ minusculorū præceptorum incondita multitudo.

Longè mihi alia mens est, in huius operis molitione, statui enim omissis veteribus scholarum cantilenis, accurata illustrium authorum de optimo genere dicendi iudicia, totamq; eloquentiæ rationem clarissimis græcorum, latinorumque exemplorum monumētis locupletaam ob oculos ponere, quo ex omnibus ingenijs, sæculisque collecta perfectio, atque in vnum quoddam corpus transfusa, gratior manaret in publicum.

Operis institutum.

Atque vt in vniuersum, dicam quæ posthac explicatiùs à me, nitidiusque tradēda sunt, mihi in tria fermè genera, tota primū eloquentia diuidenda est, quo sit huius instituti magis declarata ratio.

Triplex eloquentia.

Prima igitur eloquentia diuina est, non illa quidem quæsita è schola, sed Dei præpotentis incitata spiritu, qui solus vel infantissimos quosque facit oratores.

Diuinæ eloquētiæ maiestas.

Hæc est verè sublimis eloquentiæ facultas, cuius vt origo cœlestis est, ita omninò admirabiles, & planè aurei fœtus extiterunt: hæc nō verborū flosculis, delicatis auribus lenocinata, sed intimis sensibus cœlesti quodā ardore succensis, homines sibi subiecit, hęc Reges domuit, hęc

ciuitates, prouincias, orbem denique vniuersum, repudiatis erroribus ad Christi iugũ pellexit, hæc effecit longè aliter, quàm sub fabuloso Orpheo, vt agni lupis accubarent, cùm efferatos antea Ethnicorum animos ad amorem Religionis, continentiæ, mansuetudinisque traduxit.

Origen. in exod. 4.

Hac eloquentia Moyses in sacris mirificè claruit, qui secundum Origenis, & Diui Gregorij sententiam, disertus cẽsebatur in primis ea quâ florent homines eloquentia, vtpotè à pueritiæ rudimentis in aula regia liberaliter institutus, & nobilioris ingenij cultura perpolitus: sed postquam cum Deo sermones miscere cœpit, iuxta diuinam eloquentiam & sapientiam sibi visus est omnium propè infantissimus.

Dionysius Longinus li. περὶ ὕψους.

Tandem in cœlesti schola, vel potiùs sacrario diuinitus eruditus, ea literis mandauit, quæ Ethnicis, ijsq; consummatis Rhetoribus exditerunt admirationi. Dionysius enim Longinus, qui librum de sublimi eloquentia scripsit, Moysen legens miratur in eo, non quidem inane locutionum choragium, sed notionum (vt ipse ait) mentis præpotentem & exaggeratam sapientiam, τὸ κράτιστον, καὶ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον, hac inquit excellentia præstabat ὁ Ἰουδαίων θεσμοθέτης οὐκ ὁ τυχὼν ἀνὴρ ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε κ' ἀξέφηνεν, *Iudæorum ille Legislator non fuit vir de triuio, qui numinis virtutem pro dignitate cognouit, & verbis explicauit.*

Longini Rhetori de Moysis eloquentia iudicium.

Nicetas in Andron.

Hac eadem eloquentia vigebat Dei fulmen Esaias, & D. Paulus quem θεορήτορα Nicetas appellat, nimisque humili nomine Mercurium Lystrenses dixerunt. hic non blandis, & pictis locutionibus, sed Dei virtute, & scientia, ea gessit, & dixit, quæ scimus, ac legimus, in quibus plus eloquentiæ subesse arbitror, vel in vna sententia, quàm in toto græcularum periodorum apparatu. Hæc est enim lingua Angelorum, quam ita appellatam ab Apostolo constat, non quod Angeli linguas habeãt, vt annotat Theodoretus, sed vt quoddam, quod humanis linguis excellentius esset, indicaret, & hanc de eloquentia sententiam imbiberat Homerus Ιλ. ξ. hoc versiculo,

χαλκίδα κικλήσκουσι θεοὶ ἄνδρες δὲ Κύμινδιν.

vbi alia Deorum, alia etiam hominum verba innuit. Hæc infundentis Dei donũ est, minimè ad artis præceptiones reuocanda.

Eloquentia heroica.

ἥρωες in dicendo qui sunt eloquentia humana augustiore præditi.

Secunda eloquentia heroica est, siquidem supra commune dicẽdi genus eloquentes ἥρωας nominat Longinus. Atque vt heros dicebatur ex homine, & Deo conflatus: Ita hæc eloquentia non infusa quidem, sed simul humanis adiuta præsidijs, simul meliori quodam cœli vbere irrigata, ad summam pulchritudinem effloruit. Talis est eloquentia Patrum, vt DD. Basilij, Gregorij Nazianzeni, Chrysostomi, Cypriani, & cæterorum, qui cùm à puero animum ad eloquentiam adiecissent, postea cœlestibus aucti riuis, quasi magni torrentes, in mirificam Ecclesiæ vbertatem, fœcunditatemque exundarunt.

Tertia, humana quidem illa, sed virilis, sapiens, excelsa, plena virium, succi, sanguinis, & venustatis, qualis Demosthenis fuit, aut Ciceronis, & superiorum Oratorum, qui castiùs, accuratiusque dicendi genus consectati sunt.

Loquentia puerilis eloquentia simia.

Huius ego grauitati puerilem, quæ nunc est in multis, loquacitatem non annumero, plenam vanitatis, & futilium propè deliramentorum. Euenit enim, vt qui propter pectoris angustias hoc sublime dicendi genus generosæ mentis fœtum non satis capiebant, leues homines, & græculi, toti se ad literarum aucupia, phrases, & periodos conferrent, Non secus ac pueri, qui cum auri, & margaritarum pretia nesciant, pictos in littore calculos legunt, ijsque mirificè delectantur. Non est ista, non est quæ à multis putatur eloquentia, textus phraseon, & scitè tornatus periodorum circulus. Magnę flumen est mentis eloquentia, quæ rebus & sensibus magis cõstat, quàm verbulis: sed vt horti, qui vocantur Adonij in testulis pendentes è fenestris, eos, qui liberiorem aëris copiam non habent, humiliter oblectant; sic istis veluti puerilibus delinimentis innutriti, veræ eloquentiæ magnitudinem, nec mente quidem attingere potuerunt. Omissis igitur his nugis grandem eloquentiam, tum heroicam, tum humanam exequemur, atque vt in foro, in scholis, in sacris denique concionibus potissimùm elucet, de ciuili, declamatorio, concionatorioque genere, postquam vniuersè de eloquentia dixerimus, satis copiosè disseremus.

Iulianus in Cæsaribus vocat Adonidis hortos.

ἐν ὀστρακίοις γὴν λαχανίαν.

Ordo librorum.

De Eloquentiæ dignitate.

Dei, animi, & eloquentiæ similitudo.

CAPVT I.

Eloquent. Deus quidam inter homines, apud Cic. 3. de orat. nu. 50. quod Plato dixit. θεὸν ἐν ἀνθρώποις.

EST verè eloquentia semen cœli, & ex æterni luminis fonte delibatus radius, quo qui cæteris excellunt, propiùs ad cælestes accedere, & cum ijs maius quoddam videntur habere commercium.

Dicam clariùs & illustriùs: Quam habet cum Deo affinitatem mens humana, hāc ipsam cum mente sibi vendicat Regina terrarum eloquentia.

Animus simulachrum Dei est, Deus animus est, eloquentia diuina est. Quod est Deus in mundo, animus in corpore, hoc eloquentia in vita ciuili. Ille segregatus est ab omni concretione mortali, hic totus spiritus est, eloquentia eximiæ mentis soboles non obscura. Ille videt omnia, nec videtur, hic cernit omnia, nec cernitur; eloquentia capit omnia, nec satis capitur. Ille quasi ventorum cursibus, hic amoris pennis influit; at Suadæ tota vis affectu tanquam vehiculo rapitur, & permeat in pectora. Ille per omnes Vniuersi plagas diffusus est, hic per omnia corporis membra distributus, omnes verò artes, & disciplinas cōmuni quodam vinculo complexa perlabitur eloquentia; ille regiam habet in cœlo, hic in corde, ist hæc in mente: illum superi colunt, manes obseruant, volui orbem, illuminat solem, regit mundum, calcat inferos; huic supremæ corporis partes obtemperant, famulantur infimæ, caput neruis, quasi fidibus intentum mouet, oculorum lumen accendit, flectit corpus, in membris omnibus dominatur; eloquentiam verò timent Reges, reuerentur subditi, frænat hominum voluntates, illustrat ingenia, administrat ciuitates, atque inferiora se despicit omnia.

Multas quidem artes, aut à brutis animantibus effingimus, auteas cum ipsis habemus cōmunes (nihil de figulis, cæmentarijs, clinopegis, architectis loquor) etiam voce & fidibus canere, lanas inficere, tela texere, medicinam facere, bella gerere, imperia administrare, belluarum exemplo edocemur: At verò dicere (quod est copiosè, ornatè, & sapienter loqui) totum illud, quod per se magnum est, totum nostrum est: in huius laudis societatem non mutæ pecudes se offerunt; Angeli ipsi nostrum palmarium conficiuntur, qui si humani corporis compagibus essent inclusi, credo, hac de re nobiscum certarent.

Orphæus in hymno Mercurij τὸν Ἑρμῆλιν αὐτὸν ὀνομάζων φωνῆς ἐπίκτορα φησὶ. Lucianus.

Quapropter Deorum inuentum eloquentiā antiqui credidērūt; & Græci quidem Mercurio, quem λόγῳ προφήτην. Orpheus nominat; Galli suo Herculi Ogmio adscripserunt; meliùs, qui Deo scientiarum fonti acceptum referunt.

De Eloquentiæ pulchritudine.

Comparatur cum Pantarba lapide.

CAPVT II.

Vide Cic. l. 2. de Orat. n. 34. | Philost. in vita Apoll. l. 3. c. 14. Pantarba descriptio.

ATque cùm tanta sit eloquentiæ dignitas, certènon minor est pulchritudo, & suauitas, quæ barbarorum sensus incredibili quadam voluptate titillat. Occurrit hic mihi, quod de Pantarba narrat Hiarchas, apud Philostratum.

Lapillus est vt pulchritudine insignis, sic virtute admirabilis; ardet enim suaui quodam fulgore, & radijs perstringens oculos, diem vel media nocte accendit: at, quod mireris, idipsum lumen spiritus est, adeò efficax, vt longius disiunctos inter se lapides cōciliet: & quantum illa vis (quæ satis oratione explicari non potest) diffunditur, tantùm obtinet imperij, aceruosq; lapidum non secus, ac apum examina pertrahit. Verùm natura, ne tam pretiosum munus vilescceret, non modò occultis terræ visceribus abdidit, sed & facultatem indidit, qua ex captantium manibus effugeret, nisi prouida ratione teneretur.

Quæ omnia mirificè eloquentiæ conueniunt: si lux quæritur, quid illustrius? si vis, quid potentius? si latebræ, quid occultius? Ipsa enim non modo lucida est, sed eos in quibus domi natur, scientiæ claritate perfusos, magni quoque nominis celebritate nobiles facit: tantum autem habet vitium, vt miti quodam dominatu sese insinuet in pectora, quæ nullæ aliæ machinæ potuissent expugnare, (sed hoc grande, neruosum, magnisque affectibus incitatum orationis genus, non est omnibus in promptu:) tantis eius, vt cæterorum omnium, eximiam pulchritudinem difficultatibus, non secus ac ipsam spinis, natura vallauit.

De vtilitate Eloquentiæ.

CAPVT III.

QVAE duæ res in ciuili vita plurimum possunt, Ars militaris, & Doctrina, eo-

Oneſ. l. 2. de Imper. Eloquentia arti militari perquam neceſſaria. οὐκ οὖν ὡς ἀπιθάνως ὑπέλαβόν τινες εἰπεῖν ἀγαθὸν ῥήτορα τυχεῖν εἰς ἀμείνονα μάχης ὡς πρὸς τὰ πρακτέα δεξιᾶς.

quentiæ operâ non mediocriter indigent: Et quod ad militiam quidem attinet, quantùm ab eloquentia subsidij capiat, testis est Onesander, qui inter vndecim boni Imperatoris conditiones, eloquentiam vel precipuam numerat: Hinc enim (inquit) maxima, præcipuaque in exercitum commoda deriuantur; siquidem Imperatoris vehementi concione, erecti, excitatique milites, ardua quęque, & formidolosa excipiũt, ac propositam in laudem, victoriamque aeriter decertando conspirant; nec ita auribus percepti tubarum clangores animos adpugnam acuunt, & irritant, vt hortatur ad virtutem & gloriam oratio; vigorem mentis ad obiecta pericula erigit, imò & metu conterritos, peneque iacentes constanti roborat hortatione. Quamobrem perspicax ille cæcus, vatum parens, eloquentiam in ducibus tantoperè commendat, cum Menelai suauitatem, Nestori, flumen melleum, Vlyssis vim & grauitatem celebrat: nec dubium, quin heroicis tẽporibus Imperatori plurimùm splendoris attulerit ratio quædam, & industria dicendi; quod in dies apud Græcos & Romanos, maioribus vsque adeò manauit incrementis, vt rari essent Imperatores eloquentiæ ciuilis imperiti: Eloquentiam ciuilem dico; neque enim Imperatorem velim affectare genus dicendi politum, ex schola, & Rhetorum floscŭlis illigatum, sed magnum, vehemens, excelsum, quod optimi ingenij viribus incitatum, nonnihil ab arte, summorumque virorum limato iudicio, vsuque Reip. & quotidiana disertorum consuetudine capiat expolitionis.

De concionatoribus, & iurisperitis, quorum splendor inter literatos est maximus, nihil attinet dicere, norunt omnes quantum in eloquentia præsidij situm, atque collocatum habeant. Non ita genus igneum tranans omnia, cæteras vniuersi partes arcanis viribus incitat, vt omnes artes, & disciplinas accendit vis dicendi, sine qua eas non modò languescere, sed & penitus contabescere necesse est.

Alii; Quintiliano tribuunt.

Accedat ad hæc Cornelij Taciti præclara authoritas, qui in dialogo de claris Orat. sic loquitur: Eloquentia parat simul, & tuetur amicitias, asciscit nationes, complectitur prouincias; qua non aliud in ciuitate nostra ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij, atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest: nam si ad vtilitatem vitæ omnia consilia, factáque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius, quàm eam eligere artem, qua semper armatus, præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum, & terrorem vltrò feras, ipse secus, & velut perpetua quadam potentia, ac potestate munitus, cuius vis & vtilitas rebus propè fluentibus aliorum presidio intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non (hercule) lorica, aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti præsidium, & telum, quo propugnare pariter, & lacessere vel in iudicio, siue in Senatu, siue apud principem possis.

De vi Eloquentiæ.

CAPVT IV.

Conciliatricula res, & efficax capiendis illigandisque animis eloquentia, vbi præsertim ad sapientiam, vitæque integritatem comes accesserit; huius enim velut subnixa pennis Oratoris anima in ipsa auditorum pectora influit, & gratissima omnium seruitute sibi mancipat, quæ simul atque ingressa est, quid non efficit: Inflammandi sunt animi? In ignem accenditur; pungendi? in stimulos acuitur; illustrandi? funditur in lucem; consolandi: spargitur in Nepenthes; compescendi? frænum est; sanandi? Panacea est; deliniendi? fit Sirenula: dici non potest quot sunt lenocinantis facundiæ mites præstigiæ: quot & quam admirabiles effectus.

Haud errarit quisquis, qui cum Philone Iudæo, eloquentiam ἐλλιπολιν τ̃ ψυχ̃ης dixerit. *Philo in libro quod vir bonus idem sit & liber. Iulianus ep. 2. ad Lãbl: cum, pa. 158. epist. Grac.*

Certè Iulianus Imperator illam cum Mercurij virga non inscitè comparat. Hæc

Increpuit: tacet omne pecus, volucresque, feraque,
Et simulant fessos curuata cacumina somnos.
Nec trucibus fluuiis idem sonus occidit horror
AEquoris, & terris maria acclinata quiescunt.

Stat. in Sylua, ad somnum, l. 5. Sylluar. Philost. in Sophistis. Arist. in orat. ad Antoninum.

Vis simuis eloquentiæ potentiam? agnosce in Aristide: Smyrna Ioniæ ciuitatum pulcherrima, sub M. Antonino, terræ motu miseranduin in modum collapsa, prostrataque iacebat: Aristides verò monodiam ad Imperatorem scripsit, vt ad miseræ ciuitatis ruinas resarciendas inuitaret: vbi post descriptã vrbis antea florentis pulchritudinem, locum illum pertexuit

ὧν ὄ ξέφορος ἐρήμην αὐτὴν κατανέωσιν

nunc

nunc autem desolatã perflant Zephyri, Antoninus ad hanc vocem suspirijs, & lachrymis suum restatus dolorem, continuò Theodosio Asiæ præfecto mandauit, vt Smyrnam repararet.

Vis callidam, & heroum expugnatricem Suadam ingenioso ipsius Oratoris stratagemate gliscentem? Lampsacenos statuerat Alexander, quod Persis studerent funditus euertere, iamque erat in procinctu ferro, & furore incitatissimus, cũ ad eum à suis municipibus missus est Anaximenes (magni illius Alexãdri preceptor,) vt culpam deprecaretur, quo cognito Rex in iracundia persistẽs, iurauit se Anaximenis precibus omnia contraria facturum; At egregius orator furentẽ iuuenis animum subdolè mitigans. Nonveni, inquit, Alexander vt putas, deprecator culpæ, sed auctor iustitiæ; iniquè egerunt Lampsaceni, rei sunt Maiestatis: hoc igitur ate postulo, vt eorum vxores, & liberos sub corona vendas, templa incendas, vrbem in plana submittas. Alexãder, qui se præceptoris petitioni aduersaturum per omnia dixerat, sẽsit se captum, & subridens omnia condonauit.

Eunapius in Aedesio. Sapores vt Eustathij eloquentia delinitus.

Vis Præstigiatricem? Eustathium intuere, cuius meminit Sardianus invita Aedesij, vbi de Eustathij legatione ad Saporem, copiosiùs agit. Sapores homo imperiosus, & aditu difficilis erat, & fama ferebatur; postquam tamen de more legationis, Eustathio ad regem patuit accessus, vultus modestiam, suauemque oculorum serenitatem Sapores demiratus, varijs artibus hominem timore percellere conatus est: verùm vbi placidis auribus viri dicta pariter, & argumenta modestè, atque expeditè percursa concepit, foribus excedere illum paulisper iussit, mox per cubicularios ad communem mensam rex illum introuocat, paret Eustathius, vt erat natura factus ad obsequij momenta, & omnem rationem humanitatis, ad epulas regales accedit, vbi cùm de honorum contemptu inter pocula disseruisset, rantum regiæ fortunæ, & ornamentorum Sapori fastidium iniecit, vt parum abfuerit, quin Rex tiaram rectam abiecerit, & cum purpureo paludamento, gemmata monilia deposita cum Eustathij penula commutarit: at fieri illud prohibuerunt affinitate coniuncti, qui Philosophum merum præstigiatorem dictitabant.

Hac eadem eloquentia C. Gracchus lachrymas inimicis excussit, bella indixit Demosthenes, Catilinam fregit Tullius, Sicariorum enses in suum iugulum districtos hebetauit Antonius, vrbes cepit Cyneas,

Per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa,
Potentius ictu fulmineo.

De ortu & progressu Eloquentiæ.

CAPVT V.

ORIGO Eloquentiæ antiquissima est, siquidem cum oppidis hominumque cœtibus iure congregatis habuit initium: Cùm constet duabus potissimum rebus vinciri ciuitates, iustitia, & sermone. Narrat Aristides magnam inter ipsius mundi nascentis cunabula rerum perturbationem extitisse. Cùm hominem nudum, & inermem vniuersa penè animalia multis partibus anteirent, varijsque molestijs, atque angoribus, quibus ipse præ consilij inopia cedere cogebatur, excruciarent, ipsi denique homines inter se, belluarum more, fœdissimè tumultuarentur.

Aristid. orat. 2. pro Rhet. Apologus Lepidus.

Hanc conditionem miseratus Prometheus ille fabulosus, cœlum conscendit, vt subsidia salutis, & ornamẽta referret dignitatis. Quapropter eius graria partim delinitus Iupiter, partim etiam hominum miserijs (vt qui quotidie dilabebantur) grauiter commotus, Rhetoricam sub comitatu Mercurij misit in terras, iussitque vt eius ipsius copiam faceret mortalibus, ne tamen instar theatralis pecuniæ promiscue largiretur omnibus, sed lectissima quæque, & generosissima ingenia deligeret, quæ tam præstantis doctrinæ opibus ad suam, multorumque locupletaret vtilitatem. Hinc primi hominum cœtus, industriæ, consilia, machinationes, artes, opesque floruerunt.

Hanc ille lepidissimam fabellam citat, vt Rhetoricæ antiquitatem, necessitatemque commendet. Constat certè Rhetorum nomen antiquissimum esse, & longè ante Philosophorum appellationem: quippe Homerus eius ipsius meminit Iliadis primo, vbi Phœnicem Achillì à Peleo patre admotum, quasi doctorem eloquentiæ, morumque moderatorem innuit, & expresse, ῥητῆρα μύθων, πρηκτῆρά τε ἔργων nominauit. Quin eius temporibus, iam caluisse in concionibus eloquentiæ studium ostẽdit, cum heroes illos antiquos ob linguæ facultatem efferat laudibus. Nam Menelao argutam breuitatem, Nestori melleam suauitatem tribuit, Vlyssi verò copiam niuibus hibernis similliman, ἔπεα, σκίλι ἐπιῤῥόωσιν ἐοικότα τοι.

Homerus il. α. Rhetorum nomen antiquissimũ. ῥητὴρ μύθων Phœnix ab Homero dicitur.

Paris Rhe-

χειμερίησιν, sed & ipsum Paridem volunt, vtpote ingenio satis elegantem in Amādro, Patris iussu Græcis artibus, & eloquentiæ disciplinis institutum, disertum imprimis supra gentis suæ ingenium euasisse, atque in hominem Veneris, Ceston, cæteraque id genus (si Athæneo credimus) scripsisse, vnde postea de iudicio Dearum, & Veneris victoria, manauit rumor. Pithæum quoque ipsum maternum Thesei auum Trœzeniorum regem, non modo ius, vt eius dignitatem decebat, constanter dixisse, sed & artem dicendi docuisse, & librum Rhetoricum posteris reliquisse refert Pausanias in Corinthiacis, ex quo, & eius monumentum, cernebatur, Tribunal ex albo marmore, tribus sellis iudiciarijs insigne, cui proximum adhærebat templum Musarum, vt iuris, & humaniorum artium singulare ostenderet cōmercium ὄπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ πιτθέως μνῆμά ἐστι τρεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ θρόνοι κεῖνται λίθου λευκοῦ οὐ πόῤῥω δὲ ἱερῶν Μουσῶν ἐστι, addit ἐνταῦθα πιτθέα διδάξαι λόγων τέχνην φασί καί τι βιβλίον πιτθέως δὴ σύγγραμμα ὑπ' ἀνδρὸς ἐκδοθὲν ἐπικυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπελεξάμην. Hæc ille, ex quibus colligas ante Herculis tempora iam sparsos de Rhetorica libros extitisse.

Pithæus Rex idem & Rhetor. Paus. in Corinth. p. 73.

Pithæi egregium monumentum. Tribunal Iudicis annexum templo Musarū, hoc est, Scholæ Rhetorices.

Sed quia hæc artis elementa, vt credibile est, erant crassiora, vix inter ipsius Rhetoricæ cunabula numerantur. Quamobrem Cicero in Bruto eloquentiæ ortum facit ab Athenarum adolescentia. Eloquentia, inquit, non apud quosuis Græcorum cœpit, sed apud Athenienses non nascentibus, sed iam adultis Athenis: Ante Periclem, & Thucididem litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur; Periclem Xantippi filium Anaxagoras Philosophus erudit, cuius suauitate hilaratæ sunt Athenæ, eius vbertatem, & copiam admiratæ, eiusdem dicendi vim, terroremque timuerunt.

Cic. in Bruto.

Hæc igitur ætas prima oratorem prope perfectum tulit. His ducibus eloquentia excoli cœpit, & magistri dicendi multi subitò extiterunt.

Gorgias Leontinus, Trasymachus Calcidonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hittias, Elæus, Isocrates tamē omnes vicit, & Lysias, quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere: Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit Demosthenem facilè dixeris, huic Hyperides proximus, & Aeschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & cuius nulla scripta extant Demades. Hæc enim ætas effudit hanc copiam: & succus, & sanguis incorruptis vsque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis esset non fucatus nitor. Hæc Cicero, quæ si cum Pausaniæ, & Athenæi testimonijs compares, facilè colligas eum non ipsius eloquentiæ primordia, sed expolitionem, perfectionemq; assignare. Verùm cum de rerum initijs sermo est, ab ipsis cunis sunt repetenda, nec considerandum, an tunc ornatum habuerint. Nihil enim politum est, & natum, sed rudioribus principijs omnia natura ipsa rerum opifex pertexuit.

De Nomine Rhetorum.

CAPVT VI.

PRimum Rhetores dicti sunt omnes, qui qualicunque demum dicendi facultate pollebant: quo sensu Phœnicem ab Homero Rhetorem nominatum cōstat; & ῥητορικὴ, ipsa est ars dicendi, ac eloquentia nuncupata, ἀπὸ τοῦ ἐρεῖν, quod est dicere, aut χύδην λέγειν, fusa oratione loqui, quod annotat magnum etymologicum, vel etiam ἀπὸ τῆς ῥήτρας (ita legē Dores appellant) quod Rhetores olim leges proponerent, & cōderent: verum quod contracta videretur ad forenses orationes Rhetoricæ nomenclatura, vt testatur Suidas, qui ῥητορικὴν vocat γραφὴν ἣν ἠγωνίζοντο ῥήτορες, Sepius eloquentes in genere δεινοὺς ἐν λόγοις, & eloquentiā ipsam λόγους potius, quam ῥητορικὴν magni authores nuncupant, ita Diuus Gregorius, λόγων ἱδρῶτας, dixit labores in eloquentiæ studiis positos, & Iulianus ad Libanium Sophistam λόγους, φρένας, σύνεσιν, coniungit, eloquentiam significans prudentiæ sale conditam. Hęc prima Rhetoris appellatio.

1. appellatio. Rhetores omnes diserti.

Magnum etymol. in voce ῥήτωρ, ῥήτρας.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Gregor. Naz. epi. 10. ad Basil. Iulianus ad Liban.

Mox, cum diserti illi, & facundi homines Athenis maximè, quę vrbs eloquentię fuit domicilium, omnia regerent, & pro arbitrio concionum fluctus moderarentur, bella conficerent, exercitus, naues, commeatus, vectigalia, leges denique, & iura omnia administrarent: speciosissimum fuit nomen Rhetorum. Nam ῥήτορες, vt testatur Suidas, iidem erant, ac δήμῳ συμβουλεύοντες, & δημαγωγοί.

2. Rhetoris appellatio. Rhetores duces populi.

Suid. in voce ῥήτωρ.

Prin-

Principes Consiliarij, duces populi. Is erat Rhetorici nominis splẽdor, hæc potestas, cum cæteri literati, & Philosophi, inter scholæ parietes delitescerent. Itaque cùm illi honore, & opibus florerent, nobilissimi quique iuuenes dicendi studiũ ardentissimè capescebant, quod ad Reipublicæ gubernacula moderanda, hanc sibi ansam potentissimam esse cernerent. Inde nati sunt Rhetores, vmbratilis scilicet eloquentiæ doctores, qui cum ipsi à foro, & negotijs ciuilibus abstinerent, cæteros tamen ad id exercitationis genus instituendo, eam inter scholæ priuatos parietes gloriam plerique aluerunt, quam in hac forensi luce, & concionũ honoribus rari postea sunt consecuti, tum φ de Isocrate, & Demetrio Phalereo testatũ accepimus. Qui inter eorũ cœtũ ceperunt artificiosæ orationis, sermonumq; illecebras quasdam, & veluti sirenulas, (vt Græci vocant) affectare (quarum famosissimus architectus fuit Gorgias Leontinus) illi ῥήτορες σοφισταὶ sunt nominati, vnde Lucianus dixit in Macrobijs, Gorgiam Rhetorem fuisse, ex ijs quos sophistas appellant ῥητόρων τὸν Γοργίαν ὄντινες σοφιστὴν καλοῦσι. Qui quidem initio apud sobrias adhuc aures malè audiebant, propter hæc noua delectationis aucupia. Itaque Plato in Simposio Γόητα φαρμακέα, καὶ σοφιστὰς confundit.

3. *Doctores eloquentiæ & Sophistæ.*

Lucianus in Macrob.

Plato in Sympos. Sophistas cum venefi cis confundit.

Postea verò, cùm sub Imperatoribus illi popularium concionum torrentes exaruissent, & omnes omnium ad aurium delicias sermones essent conuersi, magno in honore Sophistæ, hoc est, illecebrosæ illius eloquentiæ doctores fuerunt. Hinc illa Herodum Atticorum, Proæresiorum, Aristidum, Philostratum, Libaniorum, infinitorum denique natio pullulauit, quos fœcundo lasciuientis eloquentiæ partu hæc tempora effuderunt. Plerique autem ita scholastici illius regni amantes extiterunt, vt præ docendi munere prouincias, & principatus recusarint, inter quos fuit Libanius, qui locum Prætorij præfecturæ à Iuliano oblatum præ vehementi otij literarij dulcedine respuit. Audiebantur enim & præmijs decorabantur ab Imperatoribus, qui malebant homines ingeniosos inter hos eloquentiæ ludos alere, quàm obstructam ad publicas concliones, & populares fluctus viam aperire.

Luc. Act. 24.

Extincta igitur libertate, illi, qui priùs erãt ciuitatis principes magni nominis Rhetores, aut causarum illustrium disceptatores, in causularum litigiosos actores degenerarunt, & ea est acceptio ῥήτορος apud D. Lucã cum productum memorat Tertullum ῥήτορα, qui aduersus diuum Paulum coram Felice præside causam ageret (is quippe causidicus erat.) In hac apparet actione quàm ieiuna sit, & macilenta humana eloquentia, cum diuina comparata, & quo spiritus fulmine Rhetoris illius machinationes Paulus θεοφόρτως demoliatur.

Rhetores Causidici.

Ad summum, vt omnia paulatim deflectunt in peius, illa Doctorum eloquentiæ gloria, quæ prius florentissima extiterat, in viles Rhetorculos defluxit, qui se *Rhetores Latinos* appellabãt, quales illi fuerunt, quos decreto Senatus constat esse damnatos, homines ineptè fallaces, vt qui frigidas quasdam Græcularum rabularum versutias, & stolidam facundiam iuuentutem docerent. Itaque Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus, M. Pompeius Prætor Senatum consuluit. Quod verba facta sunt de Philosophis, & Rhetoribus S.C. de ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret, curaretque, vti ei è Repu. fideque sua videretur, vti Romæ ne essent. De ijsdem interiecto tempore Cn. Domitius AEobarbus, & Licinius Crassus Censores ita censuerunt. Renunciatum nobis est, esse homines, qui nouum genus disciplinæ instituerunt, ad quos iuuentus in ludos conueniat, eos sibi nomen imposuisse, Latinos Rhetores, ibi homines adolescentulos totos dies desidere, Maiores nostri, quæ liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc noua, quæ præter consuetudinem, ac mores maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter, & ijs, qui eos ludos habent, & ijs qui eò venire consueuerunt, visum est faciendum, vt ostenderemus nostram sententiam, nobis non placere.

Pseudorhetores damnati.

Sueto. in lib. de claris Orat.

Hæc in pseudorhetores, qui pro vera eloquentia Dialecticorum argutias, fallaciasque venditabant. Rhetoris tamen appellatio, ex eo tantum fuliginis contraxit, vt Latini se Oratores, & Patronos, non Rhetores appellari voluerint. Addo in honorem nominis, in Ecclesia Græca dictos quoque fuisse Rhetores sacrarum literarum interpretes, quod illustrat Codinus de officijs ὁ ῥήτωρ ἐστὶ τὸ ἑρμηνεύειν τὰς γραφάς.

Rhetores dicti scripturarum interpretes.

DE

De honoribus Rhetorum.

CAPVT VII.

Rhetorica pictura, Defensio Rhetoric. apud Photiū ex Aristide p. 675.

INgeniosè, vt cætera Lucianus, in eo, quem de Rhetorum doctore inscripsit dialogo, Rhetoricam suis depingit coloribus. Sedet illa in eminenti solio, formosa aspectu, & planè elegans, Amaltheæ cornu gestans varijs fructibus refertum, & ex vna quidem parte astantem ostendit Plutum adolescentem penitus aureum, ac perquàm amabilem, quem Gloria, & Potentia, cæteræque id genus Diuæ frequenti stipant comitatu: ex altera verò parte *laudes* permultæ pusillis amoribus similes, ac vndique confertæ circumuolitant instar Nili, si quandoque illum depictum vidisti. Crocodilo alicui, vel equo fluuiatili, quales multi sunt in eo insidentem: paruulos autem puellos (Peches illos Aegyptij vocant) circa illum lusitantes: Tales, & circa Rhetoricam *laudes*. Hæc ille: ex quibus ostendit totius penè honoris domicilium in Rhetoricæ, siue agentis, siue etiam docentis gremio fuisse constitutum.

Rhetorum palmæ. Ouid. 1. Metam. Et Rhetorum quoque τρίωνες φοινικοί, φασὶ δὲ τὴν φιλοσόφων. vt est in Cyrilli lexico. Lucianus in Rheto. doctore.

Primùm, sicut Imperatorum honoribus laureæ sunt peculiari quadam ratione consecratæ, vt canit Ouidius in persona Apollinis, ad Daphnem:

Tu Ducibus latis aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas.

Sic etiam palmæ Oratoribus destinatæ, quarum meminit Martialis epig. 27. libr. 7. ad Fuscum.

Sic fora mirentur, sic te pallatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.

Et Lucianus in Rhetorū Doctore οἱ φοίνικες ἐπὶ τὴν θύρα χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Hæc autem ratio honoris fuit, quod palmæ olim chartarum vicem præstiterant, ex quo Oratoribus deberi credebantur, qui literaturæ omnis auctores, & principes haberentur: siue etiam quod palma victoriæ semper insigne extitit, ideoque victricem, & dominam, perquàm opportunè decebat eloquentiam: an etiam quod palmæ trecentæ, & sexaginta quinque ab Aegyptijs numerentur virtutes, ideoque fuit symbolum eloquentiæ, cuius infinita vis, innumeræque vtilitates in hanc vitæ ciuilis cultutam emanarunt.

Sphinges.

Alterum eloquētum symbolum fuēre Sphinges. Neque enim sine ratione aliqua credibile est, datam Hortensio oratori à Verre Sphinigem eburneam, nisi quod conueniens munus oratori credebat. Meminit Plutarchus in Ciceronē, Καὶ λαβόντα ἐλεφαντίνην σφίγγα μικρὸν εἰπεῖν παγίως ὁ Κικέρων πρὸς αὐτὸν τὸ ὑφ' ἡσαντος αἰνιγμάτων λύσεων ἀπείρως ἔχειν. τὸ μὲν ἐπὶ τῆ οἰκίας τὴν σφίγγα ἔχεις. Ratio est, quod σοφὴ παρθένος per antonomasiam sphinx appellatur ab Euripide in Phœnissis, & in mysterijs Aegyptiorum interioris sapientiæ fuit symbolum, ex quo pro templorū fermè omnium limine cernebantur sphinges, quæ diuinæ sapientiæ vim reconditam, eamque multis difficultatibus implicitam significarent. Meminere Strabo geograph. & Plutarch. in Iside, & Osiride.

Strabo geog. l. 17.

Sirenes Rhetoribus attributæ.

Tertiò attributæ etiam oratoribus Sirenes, quod ea, quæ in Isocratis tumulo est collocata, satis indicat; idque ob melleam orationis suauitatem. Nam Sirenes λιγυρῷ ὄπα γηρύσασι, apud Orpheum, vnde à Lycophrone in Cassandra ἀοιδὰ ὀγυγιοι ἀηδόνες nominantur, & ab Aleiphrone dicuntur habere Sirenulas in labellis, qui suauem, & argutam Orationis copiam fundunt. Sic etiam Menecles de Bacchide οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν ὅσα ταῖς ὁμιλίαις αὐτῆς σειρῆνας ἐνίδρυτο, *qualis eius erat oratio, qualis aspectus, quæ in eius colloquijs sessitabant Sirenulæ?*

Orpheus in Argonauticis. Lycophron in Cassandra. Menecles in epist. de Bacchide.

Statuarum honor.

Quartò honor statuarū penè vulgaris apud ipsos oratores fuit: siquidem vni Demetrio Phalereo trecentas & sexaginta statuas Athenis erectas legimus; Gorgiæ Leontino, qui primus subitæ, & fortuitæ orationis aperuit fontem, non inaurata, vt cæteris, sed aurea posita est; Populus Romanus Proæresio imaginem cum nobilissima inscriptione dedicauit, (*Reginæ rerum Roma Proæresio Regi eloquentiæ.*) Ipsi quoque Cæsares eloquentiæ nomine statuas affectarunt: tradit enim Vopiscus Numeriano adolescenti Cari Imperatoris filio, à Senatu Romano dedicatam fuisse statuam hoc titulo insignitam, *Numeriano Oratori potentissimo.*

Diogenes Laert. Cicero in oratore. Eunapius in Proæresio.

Legationes & Magistratus rhetoribus mandati.

Quintò legationes, vt Cyneæ Demosthenis auditori apud P. R. Anaximeni apud Alexandrum, Scopeliano apud Domitianū, Eustatio Cappadoci apud Saporem Persarum Regem. Magistratus denique, & Præfecturæ persæpè Rhetoribus sunt demandatæ, vt ex Eunapij Sardiani; & Philostrati Lemnij Sophistis nimis liquidè constat, vnus Libanius ἐπαρχιαν ἀυ-

ἀῆς,

λῆς, quæ erat prima dignitas, recusauit. Ausonius de Rhetore factus est Consul à Gratiano, haud immemore Præceptoris discipulo. Bis consulatum gessit Herodes Sophista, tãtasque opes contraxit, vt stadia, & theatra suis sumptibus populo ædificaret.

Vrbes, & Prouinciæ Eunapius in Proæresio.

Sextò, Vrbes, & Prouinciæ: Nam cùm Proæresio præcarij muneris petendi copiam fecisset Constans Imperator, postulauit insulas non paucas numero, nec exiguas, tributarias, & vectigales Athenarum Ciuitati in pendendo frumento. Donauit istas Imperator, & Primariam dignitatem adiecit, vt præfectus castrorum vocaretur.

Philostratus in Dione.

Septimò, quod ingentis honoris fuit, & solis penè Cæsaribus, Imperijque consortibus concessum, ipsi Rhetores ad conscensum Imperatorij vehiculi sunt admissi. Nam de Dione memorat Philostratus, τραϊανὸς γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπεύουσιν, ἔλεγεθαμα ἐπιστρεφόμενος ἐπὶ τῶν Δίωνα. τὴν μὲν λέγεις οὐκ οἶδα, φιλῶ δέ σε ὡς ἐμαυτόν Sane Traianus Imperator Romæ illum in aureum currum assumens, in quo Imperatores confectis bellis triumphorum pompas ducere solent, sæpissimè ad Dionem conuersus, quidnam aiebat, dicas nescio. Te verò non minus, quàm meipsum diligo Hi sunt, & alij innumeri eloquentiæ triumphi, quos nihil opus est diffusiùs recensere.

Contra eos qui dicunt Demosthenem ab Aristotele præcepta Eloquentiæ didicisse.

CAPVT VIII.

VIndicanda est Rhetoricæ antiquitas, à calumnia, qua nonnulli Philosophos ante Oratores claruisse, ipsumque Demosthenem Aristotelis præceptis institutum, ad tantum eloquentiæ decus effloruisse constanter asseuerant: Hoc ipsum iam suis iactatum temporibus disertissime confutat Dionysius Halicarnasseus, & firmissimæ rationes euincunt. Siquidem Demosthenes annum vigesimum quintum agens, rempublicam capessere, & conciones habere cœpit: Aristoteles verò ijsdem temporibus cum Platone vixit, vsque ad annos septem & triginta, neque scholæ rector, neque vllius sectæ peculiaris auctor, nec libros Rhetoricos, nisi longo post tempore, elucubrauit: Nam Platone mortuo abijt ad Hermiam Atarnei tyrannum, ac triennium cum eo moratus. Eubulo Prætore Mitylenas secessit, inde sub Pythodochi prætura ad Philippum venit, apud quem in instituendo Alexandro octo annos exegit: post Philippi obitum, Euæneto Prætore, profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo scholas habuit; quo tempore testatur se iam natu grandiorem, editis ante præstantissimis operibus artes Rhetoricas, quibus adiutum aiunt Demosthenem, cõposuisse. At verò Demosthenes, etiã cum adhuc sub præceptore esset Aristoteles, Callistrato Prætore, anno ætatis, vt dixi, vigesimoquinto, primã causam egit cõtra Androtionẽ. Successit ea, quę est de immunitatibus venustissimè scripta: hanc excepit cõcio de classibus, quã Timocratea sequuta est. Exinde contra Philippum Regem in arenam descendit: mox Rhodiensẽ, & tres Olynthiacas, & Medianã confecit. Hunc orbem exegerat, cum nulla Aristotelis de eloquentia scripta litera extaret: nã quod post Olynthiacum bellum Rhetoricas artes scripserit Aristoteles, indicat his verbis, vbi agit de tropis: τῶν δὲ μεταφορῶν τετάρων οὐσῶν εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν, ὡς περικλῆς ἔφη τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐν τῷ πολέμῳ ὁ οὕτως ἠφανίσθαι ἑαυτῆς πόλεως ὥσπερ εἴτις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι. καὶ λεπτίνης περὶ λακαιδαιμονίων οὐκ ἐᾶν περιιδεῖν τὴν ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γενομένην. Καὶ Κηφισόδοτος σπουδάζοντος χάριτος εὐθύνας δοῦναι τοῦ περὶ τὸν ὀλυνθιακὸν πόλεμον ἠγανάκτει φάσκων εἰς πνῖγμα τὸν δῆμον ἀγαγόντα τὰς εὐθύνας πειρᾶσθαι διδόναι *Cum quatuor, inquit, translationum genera sint, ea maximè probantur, quæ proportione constant: sicut Pericles dixit, adolescentiam, quæ in bello perierat, ita sublatam esse ex vrbe vt si quis ver ex anno tolleret, & Leptines de Lacedæmoniis, non esse committendum, vt Lusca fiat Græcia, & Cephisodothus, cum Chares rationem reddere Olynthiaci belli studeret indignatus dixit, illum, qui populum in furnum duxisset, rationes referre conari.* At dicet aliquis orationem de Corona cæterarum Reginam, post lectas Aristotelis artes Rhetoricas scripsit Demosthenes, vt quam habuit octo annis post Philippi obitum: sed is præclarè, ipsius Aristotelis testimonio refelletur, qui in leois vtitur testimonijs ex oratione περὶ στεφάνου, quam:

περὶ Δημοσθένους δίκην nominat. Ex ijs luce ipsa clarius est, perfectionem eloquentiæ, quæ in Demosthene excitatius viguit, ex Aristotelis præceptis haustam non fuisse. Nolim tamen hic asserere, non esse vtilem perfectis oratoribus Philosophiam; quinimò, nutrix est eloquentiæ sapientia, & summam affert in dicendo perspicuitatem, vim, copiam, maiestatem: verum, licet diserti Oratores, qui ante Philosophos, procul dubio emerserunt, à Philosophis postea fuerint adiuti, non ideò præstantior est Philosophia Oratoria facultate, cuius munus est, reconditas opes sapientiæ proferre in lucem, & flore orationis vestire, sine quo ornatu neglectæ in tenebris, & squalore semper iacuissent. Cote quidem acuuntur gladij, sed non ideò cos gladijs præstantior; A Philosophis institui possunt Oratores, non ideò sunt Philosophis inferiores.

Eius imago exstat apud Fuluium Vrsinũ in numismate. Vide illustrium imagines 125. Pythei siue Pitthei meminit Pausan. in Corinthiacis.

Illustrium Oratorum Elogia.

PYTHEVS.

CAPVT IX.

HIc primus in templo Musarum fertur Rhetoricam docuisse, & posteris librum de arte dicendi conscriptum reliquisse.

HOMERVS.

CAPVT X.

ORatus plenioris Eloquentiæ si quis rectè repetat, est ab Homero, nempe hic Orator, & planè orator à Marco Tullio, ab Hermogene Rhetorum præstantissimus, à cæteris vno omnium consensu magister Eloquentiæ agnoscitur. Sapiebat profectò Galaton ille pictor quisquis fuit, qui Homerum quanquam haud satis verecunda specie, prudenti tamen, & arguta depinxit, quippe vomentem expressit, non esculenta credo vinum redolentia, sed aurea flumina, circunstantes verò poëtas, ea quæ ipse euomuisset, summo studio colligentes vellem oratores addidisset, quando & ex eodem fonte hauriunt ab eo qui fons ingeniorum à Plinio nominatur, qui & de eorundem præstantia disserens addit ingeniorum gloriæ, quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tantam rerum operumque varietatem, nisi fortè Homero vate Græco nullum fœlicius extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur, Ex quo disertè, vt cætera Dionysius Longinus Homerum modo Soli Orienti, modo Oceano comparat, & rectè, vt enim Sol fons lucis, Oceanus ortus puteorum, & aquarum omnium parens: Sic Homerus omnis doctrinæ, addo cum Iustiniano Imperatore, omnis virtutis pater. Atque vt Solis radijs vestiuntur, calore animantur, Oceani venis resperguntur & aluntur omnia: sic ex diuinis Homeri carminibus, lumen, Spiritum, alimentum, nectare, & ambrosia suauius literæ perceperunt. Accedit quod vt in sole Oriente, & Occidente gratissimi colores ad oculorum miraculum cernuntur: In Oceano tot rerum opulentia, tot littorum decor, tot insularum amœnitas delectationem conciliat; sic in Homeri Poësi tot margaritæ, tot lumina, tot faces, tam varia, tam recondita, tam prompta rerum omnium copia, decus, voluptas sine satietate delectet. Quanquam non est publici saporis Poëta, nec eos capere potest, qui Græcarum literarum imperiti eundem Latinè legunt, aut pueriles amplificationes sententiarum ponderi, & eloquentiæ grauitati præferunt. Quos nihil mirum est de Homero pro sui ingenij modulo sentire, longe aliter ille Antipater Sidonius qui non modo Poëtam, sed Oratorem; non oratorem tantum, sed Suadæ medullam, nec Suadæ medullam modo, sed Suadam ipsam mundi, & magnum os nuncupat τὰν Μερόπων πειθὼ τὸ μέγα στόμα, ex quo ad eius statuam æream Apis, in ore vatis mellificans cernitur, in Græcorum carminum florilegio. Procedat igitur faustis auspicijs, in albis quadrigis Homerus Rhetorum pater, & longam sub se Oratorum vatumque seriem prospectet.

Cicer. in Bruto. Hermogen. περὶ ἰδ. Longin. περὶ ὕψους Demet. Phaler. de Elocut. Aelian de var. hist. l. 13 cap. 22. τὰ ἐμημεσμένα ἀρνομένοις Plin. l. 7. c. 5. Id. l. 7. cap. 29.

Dion. Long. περὶ ὕψ. Homeri cũ Sole, & Oceano comparatio. Synesio πυρὸς ἄσβεστος παγά. Homero Ὠκεανὸς θεῶν γένεσις.

Antipater Sidonius in Anthologia.

Solon.

CAPVT XI.

ANte Solonis ætatem de nullo vt diserto, memoriæ proditum est (inquit Tullius in Bruto) hic igitur Homero succedat, vir sine dubio magnus, cuius eloquẽtia, quasi veteris illius Myronis spirans manus horrori simul est, & Religioni.

Apparet in eo ingenium acre, velox, excelsum, quod eloquentiæ grauioris sedes est mens syncera, & victor animus: contra quem hoc calamitates possunt, quod aduersus solem nebulæ. His subsidijs paratur non fucata, & potentiorum libidini seruiliter ancillans; sed

Grandioris eloquentiæ sedes grande ingeniũ.

recti

recti cultrix oratio magna vocis libertate semper incitata. Qualis ea fuit cum armatus est concionatus contra Pisistratum, iam Tyrannidis satellitio, & assentatoris Senatus fauore terribilem ijs qui timere poterant, cuius concionis hoc est exordium Ανδρες ἀθηναῖοι τ μὲν εἰμι ϛρώτερος Θ, τ δ ἀνδρειότερος Θ: ϛρώτερος μὲν τ μὴ συνιέντων τὸ πρᾶγμα, ἀνδρειότερος δ τ συνιέντων μὴ ϛραγλῶς δι δ τυραννίδι φοβουμένων. Viri Athenienses alijs quidem sapientior, alijs sum fortior. Sapientior enim illis sum, qui Pisistrati conatus non animaduerunt, fortior autem ijs, qui sciunt illum quidem: sed metu silent. Ex vngue leonem agnosco. Quid cum de Salamine ipsius patria inter Athenienses, & Megarenses fermè vsque ad internecionem armis dimicatum esset, multisque cladibus acceptis capitale apud Athenienses esse cœpisset, si quis legem de vindicanda Insula ferret: sollicitus Solon, ne vel tacendo, Reipublicæ, vel consulendo, sibi noceret, subitam dementiam simulat; cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, sed & facturus erat: Deformis igitur habitu, more vecordium in publicum euolat, confictisque ad rem versibus, quasi diuino furore incitatus, per Præconem quod vetabatur suadet, omniumque animos ita permouet, vt aduersus Megarenses bellum extemplò decernerent, Insulaq; deuictis hostibus, Athenienſium fieret.

Diogenes Laert. in Solone. Plutarch. Grac. hist. 1174.

Extant versus apud Laertium.

Εἰμὶ δὴ τόθ' ἑγὼ φολεγάνδριος Θ ἢ Σικινίτης
Ἀντὶ γ' Ἀθηναίης πατρίδ' ἀμειψάμενος.
Αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετὰ ἀνθρώποισι γένοιτ',
Ἀττικὸς οὗτος Θ ἀνὴρ τῶν Σαλαμῖν' ἀφέντων,
Ἰόμεν ἐς Σαλαμῖνα μαχησόμενοι περὶ νήσου
Ἱμερτῆς χαλεπὸν τ' ἄσχος ἀπωσάμενοι.

Olim vtinam fuerim Pholegrādius, aut Sicinites,
Ac mutata foret Attica terra mihi.
Nam subito fama hac hominū volitabit ad aures,
Atticus vnus adest, qui Salamina fugit.
Quin Salaminā igitur sarcuri dedecus, imus,
Subdita quod nobis insula restituet.

Hæc incitatæ mentis, & vehementis ingenij iudicia: neque verò Philosophiæ perpolitus condimentis humanitatis caruit, quibus plerunque sententiosa eius dicta aspergunturr. Quid hoc grauius & illustrius?

Ἐκ νεφέλης φέρεται χιόνος βία ἢ χαλάζης,
Βροντὴ δ' ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστραπῆς.
Ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται.

Egregia similitudo.

Ex nube vis niuis, grandinisque decidit:
Ex Lucenti fulgure ruunt tonitrua.
Sic ex spectabili magnorum virorum fortuna pernicies crentur Reipub.

At illud etiam Philo Iudæus purpuris suis inseruit.

Ἐξ ἀέμων ἢ θάλασσα ταράσσεται, ἢν ἢ τις ἀνέμων αὐτὴν
Μὴ κινῇ, πάντων ἐσὶ δικαιοτάτη.

Ventis asperatur mare, sua alioquin natura lenissimum.

Sic animus, licèt per se tranquillus, alienis moribus percellitur. Iam verò eius cum Crœso congressus, & Regina illa mens, neruosæ eloquentiæ viribus incitata, quid non habet admirationis? hæc sapiens, & suauis eius ad Regem oratio.

Plut. in Solone.

Ὦ βασιλεῦ Λυδῶν πρόϛ' ἄλλα μεζόνως ἔχειν ὁ θεὸς ἔδωκε, καὶ ϛρόπας ἀνὸς εὐθαρσοῦς ὁς ἔοικεν, καὶ δημοτικὸς οὐ βασιλικὸς οὐδὲ λαμπρᾶς ὑπὸ μεζότητος ἢ μᾶν μέτεσιν, ἢ τύχαις ὁρῶσα παντοδαποῖς χρέμενον ἀεὶ τὸν βίον, οὐκ ἐᾷ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς μέγα φρονεῖν, οὐδ' θαυμάζειν ἀνδρὸς εὐτυχίαν μεταβολῆς χρόνον ἔχουσαν. ἔνεσι γὰρ ἑκάϛῳ ποικίλον καὶ ἀδήλυ τὸ μέλλον· ᾧ δὲ εἰς τέλος ὁ δαίμων ἔδωκε τὴν εὐπραξίαν, τοῦτον εὐδαίμονα νομίζομεν. ὃ δ' ζῶν ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐϛὶ καὶ βίῳ μακαρισμὸς ὥσπερ ἀγωνιζομένῳ κήρυγμα, καὶ ϛέφανός ἐϛιν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος. quæ sic latinè reddo. *Gracis quidem hominibus, ô Rex Lydorum, vt in cæteris, mediocritatem, sic sapientiam moderatam, popularem, & liberam. si nō Regiam illam splendidamq; fortunā concessit Deus. Qua cum varijs fortuna ventis hanc mortalium conditionem videat obnoxiam, neque præsentium bonorum affluentia nos arrogāter efferri, neq; hominis vllius fluxam felicitatem mirari sinit. Quandoquidem vnicuique nostrum futurum varium est et ignotū. Itaque cui prospera & aquabilis fortuna ad extremum vsque diem obtigit, hunc beatum prædicamus. Eius verò, qui etiam tum huius vitæ conflictatur periculis, felicitas, non secus ac dimicantis Athletæ victoria, falax est, & incerta.*

Solonis oratio ad Crœsum, suaui & moderatæ charactere.

Pisistratus.

CAPVT XII.

Solonis cum Pisistrato cōparatio.

SOlonis æmulus extitit Pisistratus, vario tamen eloquentiæ genere: illius grauis, austera, & plerumque horribilis oratio: huius suauis, & amœna dictio: ille frangere studebat animos, hic mollire: ille vasto impetu irrumpens in animos rumpebatur; hic sensim, & leniter irrepens penetrabat: ille vase fictili panaceæ succum, hic poculo aureo melleis fauis oblito propinabat venenum: ille secare se, & vrere profitebatur, vt sanaret: hic soporabat, vt iugularet: ille veluti fuscina armatus irruebat: hic aureo reti piscabatur. Ad summum, tantùm dicendo valuisse fertur, vt Athenienses illi Regium Imperium, oratione capti permitterent: cùm præsertim amantissimus patriæ Solon cōtra niteretur: sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores: quo euenit, vt alioqui prudentissima ciuitas, libertati seruitutem præferret.

Themistocles.

CAPVT XIII.

THemistoclis victricibus laureis afflorescunt eloquentiæ palmæ: Magnum siquidem viri, & ad oratoria decora natum ingenium, quem prima, veluti surgentis lux eloquentiæ mirificum spondebat oratorem. Nam & puer, eo tempore, quo alij inter prolectantis ætatulæ blanditias lasciuiunt, iam tota mente forum, & accusationes, defensionesque sociorum cogitabat. Verùm, (vt in Iulio Cæsare contigit) æstus militaris gloriæ longè ab ijs oratorū curis hominem abripuit, vbi Miltiadis trophæa cogitare cœpit, ingentisque honoris stimulis noctes, diesque cōfigi. Nec sanè fatuè respōdit, cùm iā blandiente eloquentiæ gloriâ interrogatus ab aliquo, vtrum mallet Homerus, an Achilles fieri? Tu verò quem te malles (inquit) Olympicum victorē, an victoris præconem? Ex quo animum ad studia bellica totum adiecit, & ea gessit, quæ orbi terrarum stupori fuerunt. Apparent in eius dictis splēdidissimi ingenij lumina. Quid hoc exordio grauius, quo apud Andrios legatus vsus est? *Vestram hodie in vrbem, Andrienses, appuli duorum numinū comitatu stipatus, suada, et violentia.* Quid eo acutius, cùm Eretrienses irridēs aiebat? *gladium quidem habere sicut Teuthidas Cor autem non habere.* Iam verò sublime quod dixit apud Persarum Regem orationem varijs, pictisque stragulis esse simillimā, vt enim illa, sic hanc explicatā ostentare imagines, & figuras, contractam verò occultate, atq; delere. Constat ex ijs Themistoclem eloquentiâ, sed ipsa etiam eloquentiæ animâ (prudentiā intelligo) præstitisse, qui meritò à Cicerone inter veteres oratores recensetur.

ἀπερτευθίδας μάχας

ῥαν μὲν ἔχειν καρδίαν δὲ μὴ ἔχειν.

Herodotus.

CAPVT XIV.

DIspliceant huic rosæ, & balsama, cui non placet Herodotus. Hortus est eius historia, varijs arboribus consitus, innumerisque florum distinctus areolis, ex quo æterni spirant odores. De rerum veritate nihil hic attinet dicere, quando ab eruditis hominibus eius caussam susceptam, defensamque video. Stylus certè is est, qui non nisi ab imperitis, aut maleuolis reprehendi possit. Totus est dulcis, candidus, fusus, sine vllis salebris, quasi sedatus amnis fluens. Verba lecta, sonantia, leuia, non secus, ac micantibus illusa flosculis asarota, inter se, quàm venustissimo nexu cohærent, quibus amœna figurarū varietas, magna orationis temperie aspergitur, & ipsa dialecti mollities multùm affundit suauitatis. At quod summam habet in Herodoto iucūditatis illecebram, Poëticus quidam decor ex Homeri sacrario petitus in eius scriptis afflorescit; sic enim arbitror poëtica in oratione verba, aut numeros palam consectari vitiū esse, vel maximum, at poëseos quasdam veneres latentes, arcanas, subtiles, immiscere; magnæ est industriæ, & plurimùm habet voluptatis. Vt enim vino assitus mandragoras illi suauitatē quandam leniter instillat, qua fit, vt, qui bibunt, & si minimè caussam sentiant; delectationem tamen hauriant. Pari profectò ratione Poëtarum flosculis illigata subtiliter oratio latens habet quoddam aucupium iucunditatis. Quod in Herodoto facilè animaduertas, cuius historia, vt ait Dionysius Halicarnassensis propter suadelam illam, & venustatem optimæ poësi similis potest videri. Accedit ipsa dictionis minimè morosa simplicitas, maiestatis lepos, & quædam ex elocutionis facilitate volubilitas, quæ Plutarchus etsi Herodoto iniquior

Dionys. Halic. in τέχνῃ.

quior differri non potest. Mirum profectò est, cur post tot sæcula Cheronæus ille, vir alioqui moderatus hominis gloria circumluëtis, cui tot Theatra plauserant sepultos cineres ausus sit insectari, fuit in eo præter modũ φιλοπατρις, qui affectus in splendidis ingenijs est, plerumque non obscurus.

Pericles.

CAPVT XV.

Πινυτὸν φῆσαι τὸν πάντων ὀλύμπιον. appellat Iulianus in Encomio Eusebiæ Χειφάλος à Crat. no. in Ἡρίπλους appellatur, quod caput ut cepe plenum haberet, & rotundũ Cic. in Bruto Δεινὸν κεφαυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρων.

Silleant hic ranæ, tonat Olympius. Is est Pericles, is ipse est, cui Cœlestis cognomen admirabilis eloquentia fecit.

Ingens huic caput magnæ mentis officina, ingenium velox, & planè igneum, mixta affabilitate prudentia, dignum imperio virum spondent. Hic primus in foro adhibuit doctrinam, namque ab Anaxagora Physico eruditus, exercitationem mentis à reconditis, abstrusisque rebus ad causas forenses, popularesque traduxit. Huius suauitate maximè hilaratæ sunt Athenæ, huius libertatem, & copiam admiratæ, eiusdem vim dicendi, terroremque timuerunt: fulmen enim ferre dicebatur in lingua, & certè in concionibus tonabat, fulminabat, permiscebat omnia. Quin, & Thucydidem nobilissimum suæ ætatis oratorem in omnes partes versabat: vt ipse miraretur palmam sibi in manibus infringi. Quare cum rogaretur ab Archidamo Lacedæmoniorum Rege, ipse, an Pericles melior luctator esset: Ego (inquit) illum luctando prosterno, sed nescio, quo pacto resiliens, persuadet se non cecidisse, atque in eam sententiam traducit multitudinem. Ex eo dominantis eloquentiæ imperium licet agnoscere. Extat nobilis ingenij monumentum apud Thucididem, laudatio funebris, in laudem eorum, qui pro patria occubuerunt, quam licet historicus suo finxerit stylo, credibile est tamen cum Periclis sensus delibasse.

Thucidides.

CAPVT XVI.

THucidides de bellicis rebus canit quodammodo classicum (inquit M. Tullius) vir ingentis spiritus, & regiæ plane eloquentiæ. Quippe Regum soboles erat, non minus genere sublimis, quam dictione. Eluxit in puero indoles, vt in speculo: Nam cum tenera adhuc ætate Herodotum pleno Theatri consessu historiam audiret recitantem, subitò prorupit in lacrymas, quasi quodam mentis furore incitatus. Tum patrem eius intuens Herodotus, μαχαριζωσε τὴ ευτυχια δοκοι, ὁ γὰρ σὸς υἱὸς τὴν ψυχὴν ὀργῶσαν ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Nec sanè fefellit omen, ita varia quasi literarum supellectili, & admirabile eloquentia floruit, acutus, concitatus, neruosus, densus, solidus, sapientiæ plenus, & iudicij. Quanti eum fecerit posteritas grauissimorum virorum iudicia declarant: Demosthenes certè suam manu octies dicitur eius historiam descripsisse: Cicero libro 2. de oratore hoc illustri elogio eundem honestauit. Post Herodotum Thucidides omnes dicendi artificio, mea sententia, facilè vincit; qui ita est creber rerum frequentia, vt verborum propè numerum sententiarum numero consequatur, ita porrò verbis est aptus, & pressus, vt nescias vtrùm res oratione, an verba sententijs, illustrentur. Marcellinus adeò sublimem esse dicit, vt ne in miserationibus quidem ab hac grandiloquentia discedat. Verùm vt veterum artificum statuas, propter sacrum quendam antiquitatis horrorem, miramur magis, quam probamus in omnibus. Sic Thucidides, licèt ob dicẽdi maiestatem, ætatisque fauorem, maxima commendatione dignus posteris visus fuerit, iusta tamen reprehensione nullo modo caruit. Nam (vt ea, quæ ad historiam pertinent, omittam) in stylo sæpe durus est, acerbus, densus, austerus, vehemens, terribilis, perplexus, tortuosus: & verba quidem vsitata respuit, plerumque etiam affectat aliena, quò per obscuritatem doctrinæ capter opinionem, hyperbatis & traiectionibus orationem implicat, figuras nominum morosiùs cõsectatus, vt vel peritorum sensus fugiat. Ad hæc in compositione, & iunctura de industria tam rudis est, vt videatur torrens ad saxa allisus strepere. Quod ad eius orationes attinet, eas Cratippus molestas, & odiosas vocat: Cicero easdem nec posse imitari, si velit; nec velle, si possit, profiterur. Est enim potiùs grandis, & syncerus rerum pronũciator, quàm Orator; cui, vt Philisto, amatores semper defuerunt. Hæc, & cætera vitia, quæ prosecutus est Dionysius Halicarnasseus, Thucididem infuscant: vno tamen antiquitatis, & grauitatis nomine semper laudatus est.

Suidas. Marcell. de vita Thucid. πολὺς τὴν τέχνην.

Qualia sũt αὐτοδοὶ πολλαχοῦ πολλαχοῦ, πατχαλεπὸν, ἀμαθὲς ὕλης φαίνεται ἀποσίμωσις, κωλύμη. quæ notantur à Marcell. προσηροῦνται τοιαῦτα Cicero in Brut. 449. vide Dionys. Halic. ad Q. Aelium Tuberonem.

Gorgias Leontinus.

CAPVT XVII.

Cicero in Brut. 391.

De his Philost. in sophistis li. 1.

POstquam intellectum est quantam vim haberet accurata, & quodammodo facta oratio, tum etiã magistri dicendi subitò extiterũt, Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Elæus, in honore magno fuertũ, alijq; multi, temporibus ijsdem docere se profitebantur, arrogantibus sanè verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) fieri superior posset: sed inter cæteros præstitit Gorgias, cui tantus honos habitus est à tota Græcia, soli vt ex omnibus, Delphis non inaurata statua, sed aurea statueretur. Primus ausus est in conuentu poscere quæstionem, id est, libere dicere, qua de re, quis vellet audire. Tum consurgens inter medios, longè aliter, quam Homericus Vlysses effundebat ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα γειμερίῃσιν. Et numerus quidem erat liberiore fluens licentia, & genus orationis insigne, fluens, pictum, expolitum, omni lepore affluens, & (quod mireris) in hac amœnitate neruosum. Ego illustrissimi ingenij fragmentum hic subijciam, & latinitate donabo.

ΥΠΕΡ ΠΑΛΑΜΗΔΟΥΣ ἀπολογία.

CAPVT XVIII.

Ἡ μὲν κατηγορία, καὶ ἡ ἀπολογία κρίσις οὐ περὶ θανάτου γίγνεται. θάνατον μὲν γὰρ ἡ φύσις φανερᾷ τῇ ψήφῳ πάντων κατεψηφίσατο τῶν θνητῶν ἧπερ ἡμέρα ἐγένετο. περὶ δὲ τῆς ἀλιμίας, καὶ τῆς ἀμῆς ὁ κίνδυνός ἐστι πατερά με χρὴ δικαίως ἀποθανεῖν, ἢ μετὰ ὀνειδῶν μεγίστων καὶ τῆς αἰσχίστης αἰτίας βιαίως ἀποθανεῖν.

Et cætera, quæ quia longiora sunt, lubens omitto, sensus tamen latinitate complectar.

Nõ est quidem in hoc iudicio de morte tantùm ferenda sententia, mortem enim omnibus natura proposuit, & nascentes suo calculo danauit. Verùm quod longè grauius est, de honore vel dedecore periclitor, vtrum scilicet innocens moriar, an grauissimo dedecore, ob turpissimam causam affectus, violẽta morte properantem spiritum excutiã. Quę duę res, cùm in causa sint, vnam vos, alterã ego in manibus habeo: *Innocentiæ meæ scilicet sum Dominus, vos violentiæ præstare possum, vt sim innocens, vt fraude circonuentus non perimar, facere non possum* si meus igitur accusator Vlysses, cũ certò sciret Græciam à me barbaris proditam, huius accusationis consilium suscepit: Næ vir optimus est qui patriam, parentes, & totam Græciam, vnius nocentis supplicio liberare cõtendit: si verò inuidia, fraude, maleficio, hanc in me conflauit accusationem, omninò deterrimus est. Vnde igitur primùm ordiar, vnde defensionis meæ sumam initium? Caussa enim improuisa, stupore mentem confundit, stupor verò, quod necesse est, inopiam afferret orationis, nisi in veritate, & necessitate perfugiũ haberem doctoribus periculosis magis, quàm copiosis. Quod igitur non certa de causa accusator me deferat, certò scio; nullius enim mihi conscius sum sceleris, & vnde quis, quod minimè factum, ne cogitatum quidem est resciat non video. Quod si ita rem se habere existimãs, accusationem aggressus est, primùm ego duabus eum validissimis rationibus conuincam: neq; enim, si voluissem, rem patrare potuissem, neq; si potuissem, voluissem. Primũ enim, proditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium: futurarum enim actionum index est oratio, quo pacto autem colloquium esset inter nos sine congressu? qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse quenquam ad me miserit, nec literæ sine tabellario vllo à nobis, vltrò, citroq; mitti potuerint. Sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium: quid deinde collocutus est Græcus cum barbaro? quomodo dicens, & audiens, an solus cum solo? sed nullũ est nobis linguæ commercium: atqui factum est per interpretem? iam tertium nobis statuis indicem, eorum, quæ maximè occulta esse oportebat: sed esto, factum fuerit, quod tamẽ est infectum, fidem dare, & accipere vicissim nos oportuit: & quænam ista fides? iusiurandum dices? quis mihi proditori, vel iurato credidisset? at obsides dati, qui? fratrem vnum habeo, præterea neminem, &c. Genium habet hæc oratio: spirat enim cum neruis aliquid gratiarum, & tota est acris, florida, volubilis, vt non modo persuadere, sed cum aucupio delectationis mouere possit.

Gri-

Critias.

CAPVT XIX.

NOn obscuri quoque nominis inter veteres sophistas *a* Critias, qui in graui genere dicendi exercitatissimus fuit. Nec tamen grauitatem verbis poëticis, aut dithyrambis metiebatur, sed vocabulis maximè proprijs, vt natura postulat, concinnabat orationem. Insigni *b* præterea breuitate, & magna Atticismi temperie loquutus, nihil habet insolens, aut ineptũ. Huic Theopompum, licet Platonis, atque etiã Isocratis ætate inferiorem, tamen, quia ita cõmisceri solent, subiungemus.

N. N.

a Meminit huius Critiæ multis in locis Dion. Halicarn. maximèque in Isæo, vbi numerat eum inter ἐναγώνιον ἀσκοῦντας ῥητορικὴν, p. 111. edit. Francofort. b Ab Hermogene iudicatur σεμνὸς καὶ διηκμένος καὶ πρὸς ὄγκον.

Theopompus.

CAPVT XX.

Theopompus hic habet, vt notat Dionys. πολύμορφον τῆς γραφῆς. Varia eruditionis supellectile, in epist. ad Pompeium. Theopompus contra Longini censuram defensus.

HErodoto, & Thucididi proximus Theopompus, Isocratis discipulus, qui, vt in historia prædictis minor, ita Oratori magis similis. Dictionem habet liquidam, communem, perspicuam, Isocrati haud dissimilem, &, vt ait Cicero in Bruto, Philisti, & Thucididis concisis sententijs, interdum etiam non satis apertis, cum breuitate, tũ nimio acumine officit Theopompus, elatione, atq; altitudine orationis suæ. Dionys. Longinus mordax Criticus eum irridet, quod vbi dona regi Persarum, ab Asiaticis oblata commemorat, post stragulam vestẽ, purpuram, tabernacula aurea, peristromata, emblemata, carnes etiam victimarum salsas, regi oblatas, ad alendum exercitum cõmemoret. Debebat, inquit, ista minuta, aut omittere, aut initio collocare, vt à minoribus ad maiora ascẽderet: sed in eo frigidus est, & frustra mordax Longinus. Erat enim fidelis historici, & prudentis, post opulenta principum, dona tenuiorum quoque in colendo rege studia cõmemorare, & rem, vt gesta est, describere; quod si tantoperè pœnitentem auersatur, quin Homerum suum numen reprehendit, qui ram simplicicerrem coquinariam à principibus obiectam describit, & quid hoc est, nisi μαγείρου φαντασία, quod infectatur in Theopompo φαντασία est.

Philistus.

CAPVT XXI.

THucididem quoque consecutus est Syracusius Philistus, doctus homo & diligens, qui cum Dion. tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda. Cui vt Thucididi amatores desunt, Halicarn. in eo ἀταξίαν τῆς οἰκονομίας, καὶ δυσπαρακολούθητον reprehendit.

a Habet hic characterem σφοδρὸν, καὶ πυκνὸν, καὶ ἔμπονον, καὶ ἐναγώνιον.

Plato.

CAPVT XXII.

COnsurge altiùs, eloquentia, Platonem video, qui dicendi maiestate, assurrexit supra id omne, quod humanum est. Is est, in cuius ore mellificarunt apes, cecinerunt Lusciniæ, Suada sessitauit. Parum est quod dico, Iupiter si græcè loqui voluisset, Platonis ore loquutus fuisset.

Atque, vt ille in cœli sedens vertice, Deos, Deasque omnes è catena aurea pendentes, ad se nullo negotio, vel reluctantes pertrahit: ita hic profectò quotquot fuerunt oratores, quotquot sentiendi, dicendiq; magistri, sapientia, grauitate, prudentia, & suauitate superauit. Genus dicendi sublime, excelsum, admirabile; aquilã diceres, quæ supra niues, pluuias, & grandines, supra nubes, & tonitrua, & supra id omne, quod mortale est, pẽnarum remigijs erecta, in illo puriori æthere suspensa conquiescit, & nunc solem defixis intuetur oculis, nunc ad Iouis alludit fulmina. Ratio dicendi facunda, dulcis, amœna, veneribus depluens, flumen lacteũ diceres labi sine murmure, & in tuas aures, in ora, in intima pectora suauiter inundare. Salue igitur Heros, quem vulgari ore laudare penè piaculum est; in te, quod in Deorum simulacris, facit eloquentia; quorum vbi capita floribus redimiri non possunt, corona statuitur ad pedes. Tu cùm tuarum virtutum maiestate omne fastigium humanum excesseris, patere tibi cetollas istas, & floscnlos ad pedes fundi, vel potius nos iube impresso ori digito silere, & mirari, modò tui Aristotelis monumentum hoc habeas.

βωμὸν Ἀριστοτέλης ἱδρύσατο τῷ Πλάτωνι, Ἀνδρὸς ὃν ὅστ' ἀγνεῖν τοῖτι χρεὼν θείης.

Hæc de Platonis elogio obiter dicta sint: Qui plura voluerit, veterum testimonia in eius laudes, magna vbertate diffusa videat. Hunc M. Tullius, Plutarchus, Galenus, Proclus, Longinus, Demetrius, & omnes quotquot sunt Ethnicorum auctorum principes, plena laudant manu: Diui ipsi, Augustinus, Hieronymus, Iustinus, Basilius, Gregorius, Clemens, Theodoretus, honorificè appellant. Omnis denique Græca, & Latina vetustas, Philosophorum Coriphæum Homerum, Oceanum, sapientissimum, optimum, vtilissimũ, sanctissimum, augustissimum nominat; ad summum μωσῆν ἀτλιζοντα, diuinum Philosophum, Philosophorum Deum. Ego certè eius eloquentiam tutiùs laudarem, quam philosophiam: illam, vt plurimum, nemo sapiens reprehendit; hæc, vt apud omnes constat non secus, ac AEgyptus homerica, & multa bona habet, & mala non pauca.

Aristoteles.

CAPVT XXIII.

INgrati postuletur eloquentia, si de Aristotele tacuerit, a quo & multa præsidia stabilitatis accepit, & ornamenta dignitatis. Hic vir singularis, & propè diuino præditus ingenio, cum in disquirenda rerum omnium natura, mentis subtilitate cœlum, terramque penetrasset, quiescere non potuit. Stimulabatur quippe in dies Isocratis fama, quem in ludo oratorio summa gloria circumfluentem ferre non poterat, eius nomini perinde, ac stylo perinfensus. Itaque ad eloquentiam serio animum appulit, & dicendi rationem, cum differendi, philosophandique subtilitate coniunxit. In eo, quid præstiterit, Rhetorici libri felicis ingenij monumenta declarant, & plenè eius laudibus velificatur M. Tull. dum *flumen aureum orationis* effundentem inducit. Et certe in ethicis, politicis, œconomicis, aureum habet sapientiæ opulentiam, manans vbique leniter sine salebris, quinquam ad istas dicendi, quæ sunt in Demosthene faces, aut Platonis amplitudinem non assurgit, cum sibi aliud dicendi genus assumpserit. Fuit interætatis suæ philosophos, elegantissimus, vt qui tonsori operam daret, digitosque micantibus annulis ornaret: quod videtur notasse Comicus Aristophanes, qui sui temporis Sophistas σφραγιδονυχοκαργοκαμήτας appellat. Ex ijs delicijs in vesanos amores prolapsus, solum vertere, & præulceratæ mentis dolore, & tædio, venenum bibere coactus, mortuus est, ne moreretur. Contra tamen sentire videtur D. Nazianz. qui Euripi vndis absorptum scribit orat. 1. in Iulianum. Nunc decem Rhetores videamus, qui secundum temporum ordinem ita enumerantur. Antiphon, Andocides, Lysias, Isocrates, Isæus, Aeschines, Lycurgus, Demosthenes, Hyperides, Dinarchus.

Eius character maximè proprius est, elocutionis dexteritas perspicuitas, & mixta cum multiplici eruditione iunctas.

Διανύτης περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ τροφὴν λόγων καὶ πάνυ μαθής. *Diogenes Laert. in Aristot.*

Antiphon.

CAPVT XXIV.

ANtiphon Orator Gorgiæ Leontini temporibus floruit, decem qui numerantur, Oratorum antiquissimus. Tanta porrò facundia creditur extitisse, vt vulgò Nestor vocaretur, & illam quidem eloquentiæ suauitatem ad leniendas vitæ acerbitates contulit: Nam τέχνην ἀλυπίας, artem medicandi doloris animi excogitauit, & Corinthi in foro constructis ædibus, inscripsit in vestibulo, *Iodoloris, & mœstitiæ medicum esse*; eos, qui animi ægritudine laborarent, ad se palam inuitans: Hippocratem quoque medicorum principem, non est veritus scripta inuectiua lacessere, suã artem iactantius exquisitis omniũ medicorũ inuentis anteponens. Verùm, cùm ea res parum succederet, ad forum se contulit, in quo non sine gloria viguit. Plutarchi de eo tale a iudicium est: ἔστι δ' ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν εὕρεσιν, καὶ σὺν τῇς ἀπορίας τεχνικὸς, καὶ ὅπλα χειρῶν ἐξ ἀδήλου, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους, καὶ τὰ πάθη ζέοντων τοὺς λόγους τῷ εὐπρεπεῖ μάλιστα σοχαζόμενος. In dicendo accuratus est, & ad persuasionem efficax, in b inuentionibus sagax, in rebus dubijs solers, occultè se insinuans, ad mores, & affectus orationem inflectens, decori obseruantissimus. Quæ à Plutarch. vt cætera, quàm præclarè dicta sint, id cuiuis patebit, qui vel primam eius orationem legerit, quæ Nouercæ venefica, & in cineres mariti, quem noxio populo sustulerat iniuriæ, continet accusationem. Cæterum à triginta tyrannis occisus fertur, & sine honore sepulchri abiectus, si Lysiæ, & Theopompo credimus; vel si alijs fidem habere placet, Dionysij iunioris iussu interfectus

Alius Antiphon dictus ὁ ναυαρχίτης καὶ στρατηγικός. *cuius meminit Didym. Gram. & Hermogenes.*

Ars medicandi doloris animi ab Antiph. inuenta.

a ἐστι

b *Photius in Bibliot.*

ctus in Sicilia, cum rogatus quodnam æs æstimaret optimum? respondisset, illud ipsum esse, ex quo Harmodij, & Aristogitonis statuæ, qui tyrannũ Hipparchum de rerum humanarum culmine sustulerant, essent confectæ. Extant eius orationes in Græcorum oratorũ volumine.

a *Ab Hermogene agnoscitur inuentor, & princeps politici characteris* εὑρετὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τύπου πολιτικοῦ. *lib. 2. de ideis.*

b *Ab alijs eidem ipsi* ῥητορικῶν λόγων *inuentum tribuitur.* διὰ τοῦτο λαβεῖν ἐπώνυμον, καὶ τὸ Νέστορα.

Andocides.

CAPVT XXV.

NAtus est Andocides Olympiade septuagesima octaua, principe in rep. Athenien-siũ Theogenide, centum annis Lysia antiquior, homo (vt apparet ex Plutarcho) factiosus, varijsque ob improbitatem periculis, & laboribus exercitus. De eius stylo ita censet idem auctor ἐστὶ γὰρ ἁπλοῦς, καὶ ἀκατάσκευος ἐν τοῖς λόγοις ἀφελὴς, καὶ ἀσχημάτιστος. Simplex est, sine apparatu, inornatus, & minimè figuratus: quicquid tamẽ dicat Plutarchus: grauis est, affectus habet, lacertos quoque, & figuras, sententię satis vehementes. Nam vt cætera omittã, ea nobilissima C. Grachi aporia, quã dicitur, vel inimicis lachrymas elicuisse, fluxit ab Andocide. Sic enim ille in oratione de mysterijs: Μὴ τοίνυν εἰ αὐτοὶ τεθνᾶσι, καὶ τὴν περὶ ἐκείνων αὖ τοῖς ἐπιλάθησθε. ἀλλ' ἀναμνησθέντες τῶν ἔργων νομίσατε τὰ σώματα αὐτῶν ὁρᾶν αἰτουμένων ἐμὲ παρ' ὑμῶν σῶσαι, τίνα γὰρ καὶ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ; τὸν πατέρα, ἀλλὰ τέθνηκεν, τοὺς ἀδελφοὺς; ἀλλ' οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ τοὺς παῖδας, ἀλλ' οὔπω γεγένηνται; ὑμεῖς τοίνυν καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐμοὶ καὶ ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γένεσθε; εἰς ὑμᾶς καταφεύγω, καὶ ἀντιβολῶ, καὶ ἱκετεύω. οἱ ὑμεῖς με παρ' ὑμῶν αὐτῶν αἰτησάμενοι σώσατε, καὶ μὴ βούλεσθε θεατὰλλος, καὶ Ἀνδρίας πολίτας ποιεῖσθαι δι' ἀπορίαν ἀνδρῶν, τοὺς ὄντας πολίτας ὁμολογουμένως, οἷς προσήκει ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἶναι καὶ βουλόμενοι διωκήσονται, τούτους ἀπόλλυτε μὴ ὄντα. *Andocides in or. de mysterijs. p. 19. n. 15.* mouet à suis maioribus grauiter: Quare nolite, etiamsi mortui sint, rerum gestarum obliuisci, sed illustrium facinorũ recordati, existimare eos viuos, & præsentes adesse pro mea salute deprecatores. Ad quem enim confugiam? quẽ mihi supplicem adhibebo? Patrem? at mortuus est; fratres? nullos habeo; liberos? nondũ mihi nati sunt. Vos igitur mihi estote pro patre, pro fratribus, pro liberis, ad vos confugio, oro, & obsecto: seruate me, & nolite virorum penuria Thessalos, & Andrios in ciuitatem vestram ascisc ere, vestros verò ciues, qui boni viri, ac fortes esse maximè possunt, & cerunt, perimere. Quid in peroratione Demosthenis huic simile? Eius quatuor orationes extant in volumine Græcorum oratorum.

Lysias.

CAPVT XXVI.

LYsiam si Musis placet, ad cælum vsq; Græci homines sibi, suisque plaudentes similibus efferunt. Ego nihil in eo sublime, aut admirabile video. Venustus est scriptor, ac politus, quis negat? nihil habet insolens, nihil ineptũ, concedatur: sed tenuis est, inornatus, & toto genere strigosior. Nec mirum, priuatas illas pleraſq;, & eas ipsas alijs, & paruarum rerum causulas scripsit. ex quo, necessario fit iciunior, quoniam se ipse consultò ad minutarum genera causarum limauit. Apposite, & loco de eodem dixit Fab. Quintil. quum de Demosthene, Aeschine, & Hyperide verba fecisset: His (inquit) Lysias ætate maior, subtilis, atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quęras perfectius: nihil enim in eo est inane, nihil accersitum; puto tamen fonti quam magno flumini propiorem. Sit igitur fons, vel fonticulus, & caueat se cum magnis fluminibus comparare. At verò Dionysius Halicarn. in eius laudes se effundens, iustã orationem scribit, nõ modò eius proprietatem, perspicuitatẽ, rotunditatem, gratiam, puritatem commendat, sed etiam audet dicere eum περὶ ἰδέα, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι πράγματα ποιεῖν. quod nemo veterum in Lysia propriũ agnoscit, vel eorũ, qui plenius huic indulgent oratori: etiam cum Isocrate comparat, rosam cum anemone: quantò melius Plato in Phędro, qui rẽ indignam putat Isocratis opera, cum orationibus Lysię cõparare, quod ille maior esset & indole, & virtute, etiamsi tum esset adolescens, cùm iã Lysias venisset ad summũ glorię. Quod verò χάριν εἰς κρατίστην τε ἀρετὴν, καὶ χαρακτηριστικωτάτην esse dicis, quasi solus sit Lysiæ, κεχαριτωμέ-

Photius propriam eius virtutem indicat τῶν κώλων εὐαρμόστων καὶ τῆς καθαρότητος εὐανθῶς. *Dis membrorum cõcinnitatẽ, & florem puritatis, Cic. de optimo genere orat.*

In oratione tamen contra Mnesiptolemon

grandiorem solito fuisse notat Photius.

μένας, καὶ ἐπαφροδίτους λέγειν, in eo Isocrati, & Demetrio Phalareo inferior, quibus hæc virtus maximè conuenit, & si quis periculum facere velit, legat orationem Lysiæ contra Theomnestum, & cæteros similes, in quibus, quod satiet abundè, quod delectet, nihil multum inueniet. Vnam eius orationem valdè probo, ἐπιτάφιον τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς, reliquæ mediocres sunt, multæ, & luce, & eius nomine indignæ viris doctis meritò videntur.

Isocrates.

CAPVT XXVII.

SIrenula, quæ Isocratis insidet tumulo, me tacente, laudes eius prædicat, & suauitatem commendat eloquentiæ. Hic certè tibiarum fabri filius didicit canere maioribus fistulis, ad eloquentiæ natus decora. Quid mirum: Gorgiam illum Leontinum audierat, aureum planè oratorem, sub quo procusa Isocratis lingua, dicendi cõsecuta est admirabilitatem. Volitabat in primis gloria, forum & actiones cogitabat; sed vocis gracilitas, frontisque mollities hominem à forensi strepitu, in priuatos scholæ parietes compulit, inter quos eam gloriam aluit, quam nemo post ea est cõsequutus: quippe eius ludus toti Græciæ dicendi officina, vel certè, vt acutè dictum est à Tullio, equus Troianus fuit, è quo principes nauiter instituti ad eloquentiã, prodierũt: primus enim cœpit mollioribus numeris explere sententias, & aurea philosophiæ documenta delicatissimæ orationis intexere floribus, è quibus eam apud summos viros adeptus est gloriam, quã nemo adæquauit. Præsenserat primas, veluti orientis ingenij faces diuinus Plato, eum cum tam illustri commendat elogio.

Plato in Phædro. Platonis iudicium de Isocr.

Δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ κατὰ τοὺς περὶ Λυσίαν εἶναι λόγος τὰ τῆ φύσεως, ἔτι δὲ ἤθει γενικωτέρῳ, κεκραᾶσθαι, ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν προϊόντος τῆ ἡλικίας εἰ περὶ αὐτοὺς τε τοὺς λόγους οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ πλέον ἢ παῖδων διενέγκοι τὴν πώποτε ἁψαμένων λόγων, ἔτι τε εἰ αὖθις μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα ἐπὶ μείζω ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα: videtur mihi præstantiore ingenij indole, quàm Lysias, quantum quidem ex illius scriptis iudicare possumus, & moribus etiam commodioribus temperatior, & copiosior: itaque nihil mirum, si ab adolescentia in arte dicendi viris antecellat vt puer pueros ijsdem studijs deditos superauit, atque etiam ijs studijs minimè contentus, ad maiora, diuino quodam impetu impellatur. Hæc Socrates in Phædro Platonis, de Isocrate admodum adolescente. Ex quo conijcere licet, qualis vir fuerit, qui tam fœcunda initia, ad centesimum vsque annum, quem propè expleuit viuendo, in continua eloquentiæ exercitatione perduxit. Cicero certè eum eloquentiæ patrẽ non veretur appellare: nec immeritò, insunt enim in eo summæ virtutes, quæ a Dion. Halicarn. colliguntur; inuentio mirabilis, heroica magnificentia, illustris argumentorum splendor, dispositio prudens, epicherematum elaborata collocatio, magna vbique styli perspicuitas, atq; in exprimendis moribus industria, dictio pura, facilis, vsitata, verborum summa, quæ potest esse, cõcinnitas. Cæterum, vt nihil ex omni parte beatum est, à summis viris, in eo morosa ad satietatem vsq; affectatio reprehenditur. Primum enim concursus vocalium, quæ hiulcam faciunt orationem, tam religiosè vitat, vt nihil supra, licet de eius oratione Lucilianum illud dicere.

Isocratis virtutes.

Isocratis vitia.

Quam lepidè laxes, compositè vt Tesserula omnes,
Arte pauimento, atque emblemate vermiculato.

Deinde figuras, non quidem sententiæ, sed dictionis, vt leuiculas antitheses, isocola, homeoptota, homeoteleuta, non minùs frequenter, quàm illi Iouem Corinthium incusat: ad summum numeros, & circumscriptos verborum ambitus perpetuò consectatur, vt nunquã videatur acquiescere, nisi periodos impensiore cura tornatas laxius effundat, & mollius. Quod qui nimis pueriliter faciunt, tibicines multos inferciunt orationi. Hæc in Isocrate Dionysius animaduertit: Philenicus eundem cum pictore comparat, qui vbique eadem vestes, & gestus, & ornamẽta imaginibus appingit: Hieronymus Philosophus lectori puero similem dicit, quòd nulla vnquam acrimonia, nulla vocis contentione vtatur. Verùm facilè potest Isocrates excusari, si præsertim eius consilium spectetur. Hoc genus dicendi si vsurpasset in foro, iusta reprehensione non caruisset, at verò scribit ad pompam, delectationemque legentium: in quo genere quid potest esse nimis elaboratum: Non est hic ars occultanda, quam profitemur, & quam à nobis solum auditores expectant, quanquam in eo non est ineptus, aut nimius Isocrates, quod nimis intẽperanter obiicit

Philenicus & Hieronymus philosophus de Isocratis iudicium.

Defenditur Isocr.

obijcit Philenicus: sed suaui magnitudine, & verecunda grauitate totum orationis corpus dispensat, nec vbique eodem modo colorat. Qui nimiam lenitatem obijcit, Hieronymus, videre debuerat, ea esse Isocratis argumenta, quę sedatam requirant orationem; quod si aliter faceret, insaniret, & ad παρένθυρσον, illud, quod tantopere exagitatur à Longino, accederet.

Isaeus.

CAPVT XVIII.

Dionysius tribuit illi dictionem puram, accuratam, perspicuam, propriam, euidentem & cōcisam. καθαρὰν. ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ, γύνσομον.

ISæus genere Chalcidiensis, Athenas profectus Lysiæ operam dedit, & ex eius schola politus in forum venit, verborum cōcinnitate, & vi dicendi præceptori non dissimilis: quo fit, vt non facilè discernantur vtriusq; orationes, nisi, quod ait Dionysius Halicarnasseus, Lysiæ concionibus gratia quædam sparsa afflorescat: orationes reliquit sexaginta quatuor, ex quibus extant adhuc decem. In nulla re mihi videtur illustrior, quàm quod Demosthenē instituit.

AEschines.

CAPVT XXIX.

Aeschines cum Eserninogladiatore comparatur.

QVis Mirmilloni componitur æquimanus? Trax (inquit Horatius) quis Demostheni? Aeschines: hos enim, quasi par gladiatorum comparat M. Tullius: A me (inquit) vt maximis minima conferam gladiatorum par nobilissimum inducitur Aeschines, tanquam Eserninus, vt ait Lucilius:

—— *No spurcus homo, sed doctus, & acer.*
Cum Placidiano componitur, optimo longè
Post homines natos. vel vt Afranius habet:
—— *optimus multò,*
Post homines natos, gladiator qui fuit vnus.

Nihil enim illo oratore cogitari posse diuinius, quæ verba male Henricus Stephanus, vir alioqui eruditus, tribuit Aeschini: nunquam eum diuinum oratatorem dixit Cicero, sed Demosthenem: ideo cum Esernino Aeschinem comparat, qui Placidiano longe erat inferior; nam (vt ex Lucilij verbis apparet) Eserninus spurcus homo nominatur, Placidianus longè optimus post homines natos. Eadem similitudine vsus est M. Tullius, cum in causa Gabinij, Pompeium violentum, &, vt ait ipse, syllaturientem, cum Esernino; se vero illi oppositum cū Placidiano confert: Non putasset (inquit) sibi Pompeius, de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in vrbem introisset, ad inimicitias res venisset; cū Esernino Sānite Placidianus comparatus viderer: auriculam fortasse mordicus abstulisset. Perperam quoque Erasmus, in adagio, ait fuisse gladiatores per omnia pares: In dissimili enim genere, licet simul cōpositos fuisse, & Luciliana, & Ciceroniana declarāt. Sit igitur Eserninus Aeschines, qui, vt ait Dion. Halicarn. ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ λέξεσιν ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινὸς, καὶ οὐ πάνυ μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ παρὰ τῆς φύσεως εὐχερείᾳ κεχορηγημένος, καὶ σφόδρα ἐναργὴς, καὶ βαρὺς, καὶ αὐξητικὸς, καὶ πικρὸς. Et, vt censet Fabius Quintil. plenior Aeschines, & magis fusus, & grandiori similis quò minus strictus, carnis tamen plus habei, minus lacertorum. Certè Cicero, vt vim Demostheni, suauitatem Isocrati, Lysiæ subtilitatem, acumen Hyperidi, sonitum Aeschini tribuit, & rectè: Ego si liceat, quod sentio, dicere, hominem arbitror ex histrionia profectum, & naturæ viribus satis incitatum, canorum fuisse leguleium, magnum oratorem non puto. Anonymus aliquis author Græcus Demosthenem cum Aschine perpetua antithesi conferens, Hunc cruentè lacerat, illum profusè laudat. Vide in elogio ad Demosth.

Iudicium Dion. de Adschine.

Idem ab Hermogene l. 1. de Ideis dicitur σοφιστικὸς, καὶ γαῦρος.

Anonymi iudicium de Aeschine.

Lycurgus.

CAPVT XXX.

Plutar. in 10. orat.

Lycurgus orator non ex Rhetorum officina, sed ex Platonis schola processit ad Reipub. gubernacula, quam & bonis legibus informauit, & varijs locupletauit ornamentis. Vir fuit grauis, opulentus, prudens, æquitatis laude supra cæteros omnes præstantissimus: Quippe Lycurgum apud populum nominasse, magnum subsidium patrono videbatur, & hanc iustitiæ famam tam constanter seruauit, vt appetente iam morte, se in senatum deferri curaret, quò rerum suarum gestarum rationem redderet: quod cum grauiter, & sanctè fecisset, vnus Menesæchmus inuentus est, qui redargueret, cuius criminationes cum refutasset, domum reductus excessit è vita. Atheniensi populo periucundus, Alexandro perinfensus fuit; cuius ἀποτέωσιν cum audisset, Deum irridebat, *è cuius templo egredientibus, aqua lustrali opus esset.* In stylo: Εστι διὰ παντὸς αὐξητικὸς, καὶ διρημένος, καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλος κατηγορικὸς,

Dionys.

ρικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παῤῥησιαστικὸς, οὐ μὴν ἀστεῖος ἡδὺς, ἀλλ' ἀναγκαῖος, τούτου χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις. Est vbiq; fusus, elatus, grauis, & totus accusatorius, veritatis amans, & in dicendo magna libertate, non est vrbanus, aut suauis, sed serius, & ad grauitatis exemplar, omnibus propositus.

Demosthenes.

CAPVT XXXI.

Val. Max. l. 8. c. 6.

Quint. l. 12. c. 10.

Cicero in Orat. & Bruto.

Leosthenes apud Lucian. in en com. Demosth.

MAnibus date lilia plenis; hic est Demosthenes: dixi omnia; quid requiris? Ignorat an sole collustretur mundus, qui Demosthenē ignorat: huius commemorato nomine, statim maximæ eloquentiæ consummatio audientis animo oboritur, nec immeritò; cunctos enim illos Atticos tenues, & circumspectos, vi, sublimitate, impetu, cultu, compositione superauit; nihil Lysiæ subtilitate cedit, nihil argutijs, & acumine Hyperidi, nihil lenitate AEschini, & splendore verborum; nihil acutè inueniri potuit in eis causis, quas scripsit; nihil (vt ita dicā) subdolè, nihil versutè, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè, enucleatè, quo fieri possit aliquid limitatius: Omnes, vt in Iride colores, sic in Demosthene virtutes, λαμπρός ἐστι μὲν τῷ μεγέθει, σφοδρὸς δὲ τῷ πνεύματι, σωφρονέστατος δὲ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐκράτειαν, ποικιλώτατος δὲ ἐν ἀλλαγαῖς τῶν σχημάτων μόνος γε τῶν ῥητόρων ἔμψυχον οὐ σφυρηλατον παρεῖχε τὸν λόγον, solus Oratorum habuit animatam, nō malleo fabricatam orationē. Ad summum, cum Clemente Alexandrino cōcludamus: si quis Isomacho studuerit, agricola fiet: si Lampridi, nauclerus: si Charidemo, Imperator: si Simoni, eques: si Crobylo, coquus: si Perdici, caupo; si Archelao, saltator: si Homero, poëta: si Pyrrhoni, vitilitigator: si Demostheni, orator: si Chrysippo, dialecticus: si Aristoteli, physicus: & philosophus, si Platoni: si Christo, τελέως ἐν τελεῖται τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκὶ περιπολῶν θεός, ad imaginem magistri perficietur in carne circumiens Deus. Hæc summi authores de Demosthene; sed nos plenius eius vitia, & virtutes in Cicerone examinabimus.

Hyperides.

CAPVT XXXII.

Hyperidis acumen.

Vis eius, & venustas.

Hyperidis ornamenta ex Longino.

Vitia ex Hermog.

CVm Lycurgo floruit Hyperides Orator non ignobilis, qui Rempub. eo tempore administrabat, quo Antipater rerum potitus est, quem cùm eius legati apud Athenienses miris efferrent laudibus, & optimum identidem appellarent: *Nouimus (inquit) Antipatrum optimum, sed Domino optimo nihil nobis opus est.* Tandem cùm in eius venisset potestatem, tortus sibi linguam dentibus concidit, ne consilia Reipub. proderet; & hostis libidini vitam tradidit. Fertur tanta fuisse dicendi copia, & venustate, vt à multis Demostheni anteponeretur, à Dionysio Halicarnasseo iudicatur, χάριτος μεστὸς, καὶ δοκῶν ἁπλοῦς, οὐκ ἀπήλλακται δεινότητος, Veneribus affluens, qui cum simplex videatur, vi, & grauitate nō caret: à Quintiliano dulcis imprimis, & acutus memoratur; sed minoribus caussis vtilior, aut certè magis par. Quòd si numero, non veritate (inquit Longinus) perfectiones Oratoris ponderentur, rebus omnibus Demosthenem superabit: est enim eo vocalior, & plures virtutes habet, penè summus in omnibus, instar quinquertionis: Nam præterquàm, quòd omnes, compositione tamen excepta, imitatur Demosthenis virtutes, etiam Lysiacas Veneres eximias habet; quippe molles facit orationis commissuras, neque omnia eodem ordine, tenoreque, vt Demosthenes dicit, sed mores exprimit cum suauitate tenuiter condita. Incredibiles sunt in eo vrbanitates, excelsa generositas, Ironiæ aptæ, sales non infaceti, nec secundum Atticos illos, remoti, multùm comici lepôris, & cum sagaci ioco stimulus, & inimitabilis in omnibus venustas. In mouenda verò miseratione acer est, & sibi instans, in fabulis exponendis fusus, in narrationibus fluens, in pompis summus, ad summum in omnē partem flexibilis. Hæc de Hyperide Longinus. Hermogenes tamen in eo arguit. μὴ σφόδρα εὖ τῷ καθαρῷ τε καὶ ἠθικῷ καὶ λέξεσιν ἀμελέστερον χρῆσθαι. Quod morum non habeat adeò puram temperiem, & in verborum delectu sit negligentior.

Dinar-

Dinarchus.

CAPVT XXXIII.

SVperioribus ætate iunior Dinarchus characterem habet orationis ciuilem, perspicuum, probabilem, & in eo quidem spiritus vehemens, & asper in sensibus, atque methodo: in dictione minus habet vehementiæ, & grauitatis. Videtur tamen se ad Demosthenis dictionem informare: quanquã inflatus est, & magis fusus, ex quo illũ non inurbanè nonnulli κρίθινον Δημοσθένη *Hordearium Demosthenẽ* nominarunt. Extant eius tres orationes in Aristogitonẽ, Philoclem & Demosthenẽ, quẽ δωροδοκίας vehemèter accusat, sed vt alius Antipater, est καλαμοβόας, clamans ex calamo, neq; enimista pronũtiauit, sed scripsit, cũ vnã tantũ causulam egisse reperiatur. In peroratione κατὰ Δημοσθένους exemplum affert Arthemij Zelitæ, qui publica infamia notatus fuerit, quod aurũ à Medis accepisset, hoc ipsum habet Demosthenes. Vterque pro virili amplificat, sed quam Demosthenes in eo sit grauior, cuiuis licet agnoscere.

Hermog. περὶ ἰδεῶν Aliter Dionys. Halicarnasseus in Dinarcho

δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο, καὶ ἀχροικόν τινες Δημοσθένην ἔφησαν εἶναι κατὰ τὸ ἐλλειπὲς τῆς οἰκονομίας.

Demades.

CAPVT XXXIV.

INter veteres quoque, & Atticos oratores numeratur Demades, qui primus, vt arbitror, ex nauta factus est orator, ex quo, & nauticos sales in forum transtulit, vt notat Cicero in oratore. Ex Atticis non omnes faceti, Lysias satis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur. A Suida πανοῦργος, & εὐτιχὴς dicitur, quod Atheniensium rempub. Philippo magna mercede proderet. At in oratione περὶ δωδεκαετίας satis grauiter se excusans, ait τὸ περιμάχητον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ πάντων ἄστυ, βοῶν καὶ προβάτων ὥσπερ ἔπαυλις, καὶ τῶν βοσκημάτων ἐπληροῦτο, βοηθείας δὲ οὐδαμόθεν ἦν ἐλπὶς, ἔγραψα τοίνυν εἰρήνην, ὁμολογῶ καὶ φημὶ, καλῶς καὶ συμφρόντως πεπρακέναι τοῦτο, Κρεῖττον γὰρ ἐπερχόμενον ἐκκλῖναι τὸ νέφος, ἢ φερομένῳ συναπενεχθῆναι τῷ ῥεύματι. Quod vltimum etiam acutum. Satius esse imminentem declinare nubẽ, quam rapido torrente abripi.

Xenophon.

CAPVT XXXV.

XEnophontem verò, quis satis laudarit, nisi Xenophontis musam in ore habuerit? Fuit hic corpore speciosus, mente sublimis, animo generosus, magnus bellator, præstans historicus, suauis orator, non ignaua opera Philosophus. De quo præclarè Eunapius. Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος ἀνὴρ μόνος κομίσας τὰ μὲν ἐν λόγοις, ἔστι τε καὶ ἐν γράμμασι καὶ ἢ θηκὴν ἀρετὴν γράφει τὰ δὲ ἐν πράξεσί τε ἦν ἴαρτος, ἀλλὰ καὶ ἐγέννα στρατηγοὺς τοῖς ὑπομνήμασιν. Xenophon philosophus, qui vir solus ex omni philosophorum numero, cùm scriptis, tùm factis sapientiæ studium expressit, moralem virtutem libris, commentarijsque consignauit. Idem in rebus gerendis facilè præstantissimus dux, præeundo exemplis Duces, & Imperatores genuit. Talis igitur in rebus. In stylo melle dulcior est à forensi strepitu remotissimus, vt qui minus vehemens sit, & illum impetum oratoris non habeat. A Dionys. Halicarnass. iudicatur καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, σαφὴς καὶ ἐναργὴς, καὶ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς, καὶ εὔχαρις purus in delectu verborum, idemque clarus, & perspicuus, in compositione gratiosus, & suauis supra ipsum Herodotum: itaque vulgo eius ore loqui musæ dicebantur, quin & ipse musa Attica nominatus est. Certè eius iucunditas est inaffectata, sed quam nulla affectatio consequi possit, vt ipsæ sermonem gratiæ finxisse videantur. Vnum reprehenditur à Dionysio, quod aliquãdo decori oblitus, barbaris philosophicos sermones tribuat, sed hoc ex fastu Græco dixit Criticus, quasi solos Græcos philosophia deceat, & non apud Quintum Curtium melius aliquando philosophentur Scythę, quam Græcorum quilibet, aut apud Plutarchũ in Apophth. Persarum Reges magna orationis dignitate, & sapientia non sint exculti. Deest illi in historia splendor, maiestas, & suauis cõformatio Herodoti, quam, & si aliquando excitare contendit, elocutionem, paululum inspirans, de repentè quasi altanus ventus languescit, & extinguitur.

Xenophontis dotes.

Eunap. in Sophistis initio lib.

ὥσπερ ἀπεγείρω ἄρα ταχέως σβεννυται. Hæc idem Halicarnass. in epistola ad Cn. Pompeium.

Theophrastus.

CAPVT XXXVI.

Theoph. dictus antea Tyrtamus.

THeophrasto nomẽ dedit loquendi diuinitas, cũ anteà Tyrtamus vocaretur. Hic in Aristotelis sinu educatus ingenio acri, veloci, & plane igneo, ad eam gloriam effloruit, vt non sine causa à Cicerone Philosophorum exuditissimus, & elegantissimus fuerit appellatus. Quippe cum magno præceptori successisset, magnus, & extra omnem ingenij aleam discipulus, ad duo auditorum millia habuit, totius Græciæ frequentissimo concursu celebratus. Atque inter has eloquentiæ laureas, vir facundissimi oris consenuit, & cum annum octogesimum excessisset, moriens tamen accusasse naturam dicitur, quod Ceruis, & Cornicibus diuturnam vitam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam dedisset. Tum conuersus ad discipulos, *in vita plus esse dixit vanitatis, quàm vtilitatis, amore autem gloriæ nihil esse insanius,* atque inter hæc verba animam exhaiauit, pulcherrimè, si quando alias, philosophatus. Character eius politus est, amœnus, elegans, totus affluens veneribus: tum præcipuè in exprimendis, effingendisque hominum moribus, pollet dexteritate quadam singulari, ex quo Theophrasto tantopere delectatus est Cicero, vt eum amicum suum, & delicias nominaret. Cumque oris adeò rotundi esset, & plane attici, sapuit tamen pronuntiatio aliquid peregrinum, & Eresium, inde enim erat oriundus. Itaque cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet, & respondisset illa, atque addidisset hospes non posse minoris, tulit molestè se non posse effugere hospitis speciem, cùm ætatem ageret Athenis, optimeque loqueretur.

Ad duo millia auditorum habuit.

Morientis extrema verba. Vide Laertium.

Demetrius Phalereus.

CAPVT XXXVII.

THeophrasti fœtus Demetrius Phalereus vir politissimi ingenij, qui rempub. Athenienſem magna imprimis gloria administrauit. Nam illi quot anni currunt dies, tot sunt erectæ statuæ, lenocinante principijs fortuna. Sed mox rotæ turbine excussus, inconstantiæ rerum humanarum fidem fecit: nam trecentæ, & sexaginta statuæ, quæ eius nomini erant positæ, partim contritæ sunt, partim etiam in matulas conflatæ.

Ipse extorris in AEgypto aspide ad corpus admota, vita priuatus est. De eius stylo nihil clarius dici potest, quàm quod à Cicerone pronuntiatum est.

Successit, inquit, senibus adolescens Demetrius Phalereus eruditissimus ille quidem horum omnium, sed nõ tam armis institutus, quàm palestræ: it[illegible] delectabat magis Athenienses, quam me[illegible]: processerat enim in solem, & puluerem, non vt è militari tabernaculo, sed vt è Theophrasti doctissimi hominis vmbraculis. Hic primus inflexit orationem, & eam mollem, teneramq; reddidit, & suauis, sicut fuit, videri maluit, quàm grauis. Addit eius sermonem, quasi stellis verborum illuminari, quo testimonio nihil potest esse grauius. Vtinam præclari ingenij monumenta extarent pleniora: nam qui circumfertur liber de elocutione, non est meo quidem iudicio Demetrij Phal. sed alius ex his XIII. quos commemorat Diogenes Laert. hoc vel illud vnum arguit, quod initium libri sit satis politum, finis confusus, & ineptus. Deinde is author quisquis fuit, Demetrij Phal. testimonio vtitur in hoc libello (quicquid dicat Victorius) prudentis scriptoris modestiam non saperet, si Demetrio tribueretur.

Deinde sui in tertia persona sine vlla declaratione non meminisset. Ab eo tempore peregrinatam dicunt eloquentiam varias insulas peragrasse, & externis se moribus obleuisse. Verum postquam Græcia sub Imperatoribus suppresso armorum studio, tota in literis consenuit, Nusquam maior vis eloquentiæ, nusquam vehementiores ingeniorum emissiones exiterunt. Floruit illis temporibus Amaltheæ cornu Dion Prusæus. Floruit Herodes Atticus, cuius omnes sophistæ particulæ quædam videbantur: floruit præcox naturæ miraculum Hermogenes, & Eustatius Cappadox Saporis triumphator, & Proæresius viua quædam, & spirans Mercurij imago, magnus denique eloquentiæ artifex Libanius, & ipsæ Apostatæ nomine notior Iulianus, qui omnes magni in dicendo extiterunt, cum alijs innumeris, quos apud Philostratum, & Eunapium licet legere. Absit tamen vt istos cum nostris Basilijs, Gregorijs, Chrysostomis, Ambrosijs, Hieronymis, Augustinis, audeam commiscere, quibus peculiaris in sacra eloquentia locus debetur.

Nunc

Nunc Latinæ eloquentiæ cunas videamus.

Cicero in Bruto. Eius tẽporibus floruisse eloquentiã vel illud indicat quod funebri laudatione fuerit decoratus, orationes aũt exornatiui generis, iam inter facũdia delicias numeratur author Halicar. l. 5. antiquit. Ro. vbi de Valerio habet καὶ προελθὼν ἐπὶ τὴν βῆμα τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον. Extat eius oratio ex Halicar. li. 4. p. 143.

Latini Oratores Ciceronis fermè omnes penicillo expressi.

L. Iunius Brutus.

L. Iunius Brutus Latinorum Oratorum principium tenebit, si non principatum. Quis enim illi putet, aut celeritatem ingenij, aut vim dicendi defuisse, qui de matre ex oraculo Apollinis, tam acutè, arguteque cõiecerit? qui summam prudentiam simulatione stultitiæ texerit? qui potentissimum regem, clarissimi regis filium expulerit? ciuitatemque perpetuo dominatu liberatam, magistratibus annuis, legibus, iudicijsque deuinxerit? qui collegæ suo imperium abrogauerit, vt è ciuitate regalis nominis memoriam tolleret, quod certè effici nõ potuisset, nisi esset oratione persuasum, Cicero in Bruto * p. 396.

Menenius Agrippa.

CAPVT XXXIX.

PRisca quidem, & horrida, sed ipso horrore veneranda extitit Menenij Agrippæ facundia, qui paucos annos post reges exactos, cum plebs propè ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset, eumque montem, qui sacer appellatur, occupasset, dicendo sanauit discordias. Extat eius oratio sic à Tito Liuio expressa.

Oratio Menenij Agrippæ.

Liuius l. 2. ab vrbe cõdita.

TEmpore quo in homine, non vt nunc, omnia in vnum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes sua cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri; ventrem in medio quietum nihil aliud, quam datis voluptatibus frui: conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem domare vellent, ipsa vnà membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse, inde apparuisse ventris quoque, non segne ministerium esse: nec magis ali, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus, vigemusque; diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. Comparando hinc, quam intestina corporis seditio similis esset irę plebis, in Patres flexit hominum voluntates.

Appius Claudius.

CAPVT XL.

APpius Claudius C. F. App. N. Cæcus ille, ingenij tamen vt apparet lumine præstitit, iuris æquè, ac eloquentiæ consultus. Hic est, qui rerum gestarum gloria circumfluens, cum de Pyrrhi pace ageretur, lectica in Senatum delatus turpes qacis conditiones grauissima oratione discussit, quæ extat apud Plutarchum his verbis.

ORATIO APPII CLAVDII ad Senatum.

Πρότερον μὲν ἔφη τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον ὦ ῥωμαῖοι, νῦν δ' ἄχθομαι, πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι, μὴ καὶ κωφὸς ὤν; ἀλλ' ἀκούων αἰσχρὰ βουλεύματα καὶ δόγματα ὑμῶν ἀναστρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος. πῶς γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος, ὡς εἰπαρῆν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ συνηνέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς παστάσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν. οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φυγὼν ἂν ἢ πῦ πεσὼν ἐνθαῦτα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε. Ταῦτα μέν καὶ κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπον ἀποδείκνυτε· Χάονας καὶ Μολοσσοὺς τὴν ἀεὶ Μακεδόνων λείαν δεδιότες, καὶ τρέμοντες Πύῤῥον ὃς τοῦ Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα δοῦν ἀεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε, καὶ νῦν οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἕλλησιν, ἢ φεύγων τοὺς ἐκεῖ πολεμίους πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐπαγγελλόμενος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἣ μέρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι. μὴ τοῦτον οὖν ἀπαλλάξειν νομίζετε ποιησάμενοι φίλον ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξεσθαι, καταφρονήσαντας ὑμῶν, ὡς πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύῤῥος ἄπεισι μὴ δοὺς δίκην ὧν ὕβρισεν ἀλλὰ καὶ προσλαβὼν μιθὸν τοῦ ἐπεγγελάσαι Ῥωμαίοις ταραντίνους καὶ Σαμνήτας. Quæ Latinè sic reddo.

Eadem

Eadem ex Græco expressa.

ANtea quidem cæcitatem meam molestè ferebam, nunc autem doleo ad hoc oculorum incommodum non accessisse surditatem. Neque enim consiliorum, sententiarumque ignauiam, atque turpitudinem audirem, quibus Pop. Romani gloria breui est interitura. Vbi vester ille omnium quotquot sunt mortalium aures peruagatus sermo? Quo iactabatis, illum Alexandrum Magnum si in Italiam venisset, cum & vos ætatis flore, & vestri parentes consiliorum vigore florerent, inuictum (vt prædicabatur) haud quaquam futurum, sed aut fuga, aut certè, quod grauius est, cruore vestri imperij nomen sanciturum fuisse. Phalerata (vt apparet) verba fuêre, inania veritatis, plenissima iactationis. Chaonas quippe, & Molossos perpetuam Macedonum prædam timetis, Pyrrhum exhorrescitis, qui vnum aliquem ex istis Alexandri satellitibus semper affectatus, nunc non tam Græcis suppetias ferês, quam ipse domesticos hostes fugiens, circa Italiam diffusus vagatur. Scilicet isto vobis copiarum robore pollicetur orbis imperium, quibus particulam Macedoniæ seruare non valuit.

Nolite existimare hominem, si semel placaueritis à vobis recessurum, quin potius hac lenitate innumeros alios estis excitaturi, qui vobis tanquam mortalium contemptissimis insultent, cum præsertim Pyrrhus non modò post tot illatas iniurias impunè abeat, sed etiam mercedem à P. R. ferat, quod vos Tarentinorum, & Samnitium fecerit ludibrium.

His addit Cicero C. Fabritium, qui est ad Pyrrhū de captiuis recuperandis missus Orator. Titum Coruncanum, quòd ex Pontificum commentarijs longè ingenio valuisse videtur M. Curium, quòd is Tribunus plebis interrege Appio Claud. Cæco diserto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe consulem non accipiebat, Patres ante autores fieri coegerit: quod fuerit permagnum, nondum lege Menia lata. Licet aliquid de Marci Popilij ingenio suspicari, cui cùm Coss. esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum læna faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebis contra Patres concitatione, & seditione nuntiata, vt erat læna amictus, ita venit in concionem, seditionemque, tum authoritate, tum oratione sedauit.

M. Corn. Cethegus.

CAPVT XLI.

M. Cornelius Cethegus amplissimis honoribus functus, vt qui adolescens pontifex factus est, & Consulatum gessit bello Punico II. anno ab vrbe condita DC. cum P. Sempronio Tuditano eloquentiæ laudibus floruit, de quo notissimi versus Ennij.

Additur orator Cornelius suauiloquenti
Ore Cethegus Veturio collega Philoni
Filius, is dictus ollis popularibus olim
Qui tum viuebant homines, atq; aui agitabant.
Flos delibatus populi, suadæque medulla.

Vbi Cicero cum animaduertit dici oratorē, & suauiloquentem, quod suis temporibus in plerisque, non tam fuisse asserit, cui latrare potius, quam loqui videbantur. Nec satis vt hominis decus ingenium, sic ingenij ipsius lumen eloquentia, qua virum excellentem præclarè, tum illi homines florem populi esse dixerunt: & quam Deam in Periclis labris (scripsit Eupolis) sessitauisse, huius medullam Ennius Cethegum oratorem esse dixit.

M. Cato Senior.

CAPVT XLII.

QVem virum ex Cicerone Dij boni! mitto ciuem, aut senatorem, aut Imperatorem: oratorem enim hoc loco quærimus. Quis illo grauior in laudando? acerbior in vituperando? in sententijs argutior? in docendo, edisserendoque subtilior? Referte sunt eius orationes amplius centum, & quinquaginta, & verbis & rebus illustribus. Licet ex ijs eligant ea, quę notatione, & laude digna sunt. omnes oratorię virtutes in eis reperientur. Iam verò origines eius, quem florem, aut quod lumen eloquentię non habet? Amatores huic desunt, sicuti multis iam antè sæculis, & Philisto Syracusio, & ipsi Thucididi. Antiquior quidem est eius sermo, & quædam horridiora verba habet, ita enim tum loquebantur. Id muta, quid tum ille non potuit, & adde numeros, & aptior sit oratio: ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitauerunt, iam neminem anteponesCatoni. *b* Ornari oratione Græci putant, si verborum immutationibus vtantur; quos appellnt τρόπους & sententiarum,

rum, orationisque formis, quas vocant σχήματα. Non verisimile est quam sit in vtroque genere creber, & distinctus Cato: & id quidem licet ex ijs, quæ supersunt fragmentis agnoscere. Quæ grauitas in eius oratione apud Liuiũ (quam nos suo loco reddemus) quis spiritus in Apophtegmatis? cum inuectus in Pop. Ro. prodigalitatem, & ignauiam dixit.

(Quam difficile est, verba facere ventri aures non habenti.) (Et illud) (omnes viri vxoribus imperant, nos omnibus viris, nobis vxores.) Quid cum censuram petens inter blandientes populo competitores vnum verbum effatus, (Quirites eligite me, vobis opus est seuero medico, & magna purgatione.) Non poterat hic animus non esse aptum eloquentiæ solum. Cum Catone fuerunt grandiores natu (C. Flaminius. C. Varro. Q. Maximus, Quintus Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, &c.

N. N.

a *Accuratissimum hoc opus fuisse testatur, Dion. Halicarnass. Criticus* πόρκιός τε Κάτων ὁ τὰς γενεαλογίας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων ἐπιμελέστατα συναγαγὼν, *sed hoc ad laudem potius historiæ, quàm eloquentiæ.* b. *Ideo dictus à plerisq; Demosthenes* τῷ δὲ Κάτωνι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ἠύξετο, ἀ ῥωμαίων αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένη προσηγόρευον.

Q. Fabius Pictor.

CAPVT XLIII.

QVintus Fabius Pictor inter eloquentes à Cicerone numeratur in Bruto. fuit & iuris, & literarum, & antiquitatis bene peritus. a Hic ipse est Historicus, siue Annalium scriptor Romanorum, omnium historiæ conditorũ antiquissimus, quem Cinæus, Calphurnius, Dionysius, Liuius, cæterique alij in multis sequuti sunt, eôque etiam subinde illum in suis operibus citant.

a *Huius testimonijs sæpè vtitur Dionys. Halicarnassensis, & antiquissimum, atque accuratiss. scriptorem nominat.*

C. Lælius, & P. Africanus.

CAPVT XLIV.

CAius Lælius, & P. Africanus fuerunt imprimis eloquentes; quorum extabant Ciceronis temporibus orationes, ex quibus existimari de ingenijs oratorum potest. Et quanquam ea fuit opinio, vt plurimum tribueretur ambobus, dicendi tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælij de collegis non est melior, quàm de multis, quam voles Scipionis: non quòd illa Lælij quicquam sit dulcius, aut quod de religione dici possit augustius, sed tamen multo horridior, & vetustior ille, quam Scipio: & cum sint in dicendo variæ voluntates, delectare magis antiquitate videtur & lubenter verbis, etiam vti paulò magis priscis Lælius. (Sed est mos hominum, vt nolint eundem pluribus rebus excellere.) Nam vt ex bellica laude aspirare ad Africanum nemo potest, in qua ipsa egregium Viriati bello reperimus fuisse Lælium, sic ingenij literatum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Hæc Cicero. Cæterum P. Scipionis, quo eminentior fortuna, & excelsior animus, sic etiam illustrior eloquentia visa est: Accedebat maiestas ad miraculum vsque magna, vt cuius aspectũ sæui latrones in villa Linterinna cum offẽdissent, tanquam Deum coluerunt. Nam postes Ianuæ, velut religiosissimam aram, sanctũque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderunt, ac diu osculati positis ante vestibulum donis, quæ Deorum immortalium numini consecrari solent, læti quia Scipionem vidisse contigisset, ad lares proprios reuerterunt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? quid etiam iucundius? hostis iram admiratione sui placauit: spectaculo præsentiæ suæ latronum gestientes oculos obstupefecit. Delapsa cœlo sydera hominibus, si se offerant venerationis amplius non recipient. Quid cum M. Nænius Tribunus plebis accusaret eum ad populum, qua oratione respondit. Memoria (inquit) Quirites repeto diem esse hodiernum, quo Annibalem Pœnum imperio nostro, inimicissimum magno imperio vici in terra Africa, pacemque & victoriam vobis peperi insperabilem. Non igitur simus aduersus Deos ingrati, & censeo relinquamus nebulonem hunc, eamusque nunc protinus Ioui optimo max. gratulatum.) Id cum dixisset auertit, & ire in Capitolium cœpit, tum concio vniuersa, quæ ad sententiam de Scipione ferendam venerat, relicto Tribuno Scipionem in Capitolium comitata: atque inde ad ædes eius cum læti-

Ciceronis de eloquentia Scipionis, & Lælij iudicium.

Scipionis propria in vultu, & oratione maiestas.

Valer. Maxim. l. 1.

Gell. noctium Atticar. l. 5. c. 18.

tia, & gratulatione solemni prosequuta est. Quid hac eloquentia magnificentius?

Seruius Galbæ.

CAPVT XLV.

Galbæ oratoris ingenium. ἐνθουσιαστικὸν, & oratorius furor,

VT in Lælio elegantia, maiestas in Scipione, sic vis in Seruio Galba mirabilis extitit. Testis illa nobilissima causa, quam pro socijs grauissimè, vehementissimeque egit, in qua vnum quasi comperendinatus, medium diem totum in consideranda caussa componendaq; posuit: & cum cognitionis dies esset, & Rutilius rogatu sociorum, domum ad Galbam manè venisset, vt eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, vsque ille quoad ei nuntiatum esset, cōsules descendisse, omnibus exclusis commentatus est in quadam testudine cum seruis literatis, quibus aliud dictare eodem tempore solitus erat. Interim cum ei nuntiatum esset tempus esse, exijsse in ædes ferunt eo colore, & ijs oculis, vt egisse caussam non commentatum putares. Addebāt scriptores illos malè mulctatos exijsse cū Galba, ex quo significabatur illum, non in agendo solum; sed etiam in meditando vehementem, atque incensum fuisse. Itaque eum fortasse vis, non ingenij solum, sed etiam animi naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatque, vt incitata, & grauis, & vehemens esset oratio. Dein cum otiosus stylum prehenderat, motusque omnis animi, tanquam vētus hominem defecerat, flaccescebat oratio. Cicero in Bruto.

Signum φύσεως διοργώσης vt Herodoti, & Marcellini verbo vtar.

Curio.

CAPVT XLVI.

Ciceronis iam viri de maiore Curione iudicium.

CVrio fuit eiusdem ætatis ferè, sanè illustris orator, cuius de ingenio, ex orationibus eius existimari potest. Sunt enim, & aliæ, & pro Seruio Fuluio de incestu nobilis oratio, nobis quidem pueris, hæc omnium optimæ putabantur, quæ vix iam comparent in hac turba *a* nouorum voluminum (addit) atqui hæc de incestu oratio, puerilis est locis multis, de amore, de tormentis, de rumore, loci sanè inanes, veruntamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate tolerabiles.

N. N.

a. *Ita pleraque admirationi fuerunt apud veteres, quæ hominibus ad elegantiora certatim defluentibus fiunt contemptui, nescio quid maius nascitur Iliade.*

Tiberius Gracchus, & Caius Carbo.

CAPVT XLVII.

VTinam in Tiberio Graccho, Caioque Carbone, talis mens ad remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad benè dicendū fuit. Profecto nemo his viris gloria præstitisset, sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum (ad quem ex inuidia fœderis numantini bonis iratus accesserat) ab ipsa rep. est interfectus. Alter propter perpetuam in populari ratione lenitatem morte voluntaria, se à seueritate iudicum vindicauit. Sed fuit vterque summus orator, atque hoc memoriâ patrū teste dicimus. *a* Nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiaque plenissimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. Nam semper habuit exquisitos ex Græcia magistros, inter eos iam adolescens Diophantem Mityleneum Græciæ temporibus illis disertissimum: sed & breue tempus ingenij augendi, & declarandi fuit.

N. N.

a. *Notat Plutarchus in Gracchis tum fuisse* καταστηματικὸν, ἐπαγωγὸν οἴκτου, ἡδὺν τῇ λέξει, καθαρὸν, καὶ διαπεπονημένον ἀκριβῶς *Sedatum & mitem in miseratione excitanda summum artificem, dictione suauem, purum, & exquisitè elaboratum.*

Caius

Caius Gracchus.

CAPVT XLVIII.

SEd ecce in manibus vir,a & præstantissimo ingenio,& flagranti studio, & doctus à puero C.Gracchus: Noli enim putare quenquam pleniorem, & vberiorem ad dicendum fuisse.Et ille sic prorsus,inquit, sic existimo, atque iustum penè de superioribus solum lego.Imo planè,inquam, Brute legas censeo: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ, latinæque fecerunt. Vtinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ præstare voluisset.Quam ille facilè, tali ingenio diutius si vixisset,vel paternam esset,vel auitam gloriam consequutus. Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem.Grandis est verbis, sapiens sententijs, genere toto grauis. Manus extrema non accessit operibus eius: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus est hic orator, si quisquam alius iuuentuti,non enim solùm acuere, sed etiam alere ingenium potest.Hæc Cicero. Plutarchus etiam tum iuuenem vocalissimum,b & firmis lateribus ad dicendum fuisse memorat,qui cum Vestij causam defenderet populo,præ gaudio lymphato, & bacchante cum eum audiret,ostendit cæteros oratores nihilo pueris præstare.

Ciceronis & Bruti de Caio Graccho honorificum iudicium.

Eius virtutes.

Valer. Max. l. 8. c. 10.

Quoties apud populum concionatus est,seruum Erycinum post se musicæ artis peritum habuit,qui occultè eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat,aut nimis remissos excitando,aut plus iusto concitatos reuocando, quod ipsum calor, atque impetus actionis, attentum huiusce temperamenti æstimatorem non patiebatur.Extat nobilissimi ingenij fragmentum in ea aporia, & querela, quam habuit ad populum. Quo me miser conferam? In capitoliumne,at fratris sanguine redundat?An domum; matremne; vt videam lamentantem, & abiectam? &c. Hæc inclinata voce pronuntians ipsis inimicis lachrymas excussit.

N. N.

a *Hic est vt ait Plutarc. in Gracchis, quo dicente P. R. præ gaudio videbantur σωτῆρ ὑπατῶν καὶ βασιλέων iuxta quem cæteri oratores παίδων μικρῶν διαφέροντες* videbantur.

b *Primus inter dicendum in Rostris deambulauit & togam ex humero diduxit iuxta Cleonis illius Athenien sis exemplum, qui seuulso pallio nudatum femur percutiebat. Vide Plutarch. in Gracchu.*

Quintus Catulus.

CAPVT XLIX.

IAm Quintus Catulus non antiquo illo more, sed nostro(nisi quod fieri potest perfectius) eruditus, multæ literæ, summa vitæ, non solum naturæ comitas, incorrupta quædam latini sermonis integritas, quæ perspici, cùm ex eius orationibus potest, tum facillimè ex eo libro, quem de consulatu, & de rebus gestis suis conscriptum molli, & Xenophonteio genere sermonis misit ad Aulum Furium Poetam familiarem suum. Hæc Cicero in Bruto, qui multa sanè huic vbique tribuit, sed præcipue laudem incorrupti sermonis, quæ virtus non est in oratorijs ornamentis subobscura.Nam & in oratore ait,quid iucundius auribus nostris vnquam accidit huius oratione Catuli?quæ est pura sic,vt latinè loqui,penè solus videatur.sic autem grauis,vt in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas,ac lepos. Quid multa illum audiens sic iudicare soleo,quicquid aut addideris,aut mutaueris, aut detraxeris vitiosius, & deterius futurum.

Laus Catuli insignis.

Marcus Antonius.

CAPVT L.

QVam multi oratores commemorati sunt, & quandiu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen spissè,atque vix, vt dudum ad Demosthenem, & Hyperidem, sic nunc ad Antonium,Crassumque peruenimus. Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, & in his primum cum Græcorum gloria latinè dicendi copiam æquatam. Omnia veniebant Antonio in mentem:eaque suo quæque loco, vbi plurimum proficere, & valere possent,vt ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, sic ab illo maximè opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio. Imperatus semper aggredi ad dicendum videbatur, sed ita erat paratus, vt Iudices,illo dicente, nonnunquam viderentur non satis parati ad canendum, fuisse verba ipsa,non illa quidem elegantissimo ser-

Iudicium Ciceronis de Antonio, & Crasso.

In Antonio, & Crasso Romana eloquentia, cũ Græca æquata.

Antonii dotes. Prudentia & œconomia dicẽdi.

Memoria.

Elocutio minimè elegans.

mone: Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus, sed illa, quæ propria laus oratoris est in verbis. Nam ipsum latinè loqui, est illud quidem (vt paulò ante dixi) in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est à plerisque neglectum. Non enim tam præclarum est, scire latinè, quam turpe nescire: (neque tam id mihi oratoris boni, quam ciuis Romani proprium videtur.) Sed tamen Antonius in verbis, & eligendis (neque id ipsum tam leporis causa, quàm ponderis) & collocandis, & comprehensione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verum multò magis hoc idem in sententiarum ornamentis, & conformationibus. Quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorum est princeps iudicatus. Σχήματα enim, quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem: eaque non ita in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis sententijs. Sed cum hæc magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si patienda est in gestum, atque vocem, gestus erat non verba exprimens, sed cum sententijs congruens: manus, humeri, latera, suppositio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, a sententijsque consentiens, vox permanens, verum subrauca natura: sed hoc vitium huic vni in bonum conuertebat. Habebat enim flebile quiddam in quæstionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commouendam: vt verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt, ei qui quæsiuisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem: & idem tertium respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, formar, flectit; taleisque oratores videri facit, quales ipsi se videri volūt, huic alij parem esse dicebant, alij anteponebant L. Crassium. Illud quidem certè omnes ita iudicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cuiusquam ingenium requireret.

Elocutio nō est probria virtus oratoris.

Antonij stylus excelsè figuratus.

Actio singularis.

N. N.

a *Plutarchus tribuit illi λόγων Σειρῆνα, καὶ χάριν Sirenem, & gratiam verborum, quæ globum etiam circunstantium mulcebat, qui ad eum interficiendum venerant, velut præstigijs attonitum detinuit.*

Marcus Crassus.

CAPVT LI.

EQuidem quanquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius: Erat summa grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarum, & vrbanitatis oratorius, non scurrilis lepos: Latinè loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia, in disserendo mira explicatio; cum de iure ciuili, cum de æquo, & bono disputaretur, argumentorum, & similitudinum copia. Nam vt Antonius coniectura mouenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat, sic in interpretando, in diffinirendo, in explicanda æquitate nihil erat Crasso copiosius, idque cum sæpè aliàs, tum apud centumuiros in M. Curij causa cognitum est. Ita enim multa, tum contra scriptum pro æquo, & bono dixit, vt hominē acutissimum Q. Scæuolam, & in iure, in quo illa causa vertebatur, peritissimum, obrueret argumentorum, exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum vterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, vt eloquentium Iurisperitissimus Crassus, Iurisperitorum eloquentissimus Scæuola putaretur.

Crassi, & Antonij comparatio, & de vtroq; Ciceronis iudicium.

Crassi virtutes.

Grauitas, comitas, & gantia sermonis, in explicanda æquitate pia.

Seruius Sulpitius.

CAPVT LII.

NOn facilè, quem dixerim plus studij, quā Seruium, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse: nam & in ijsdem exercitationibus ineunte ætate, fuimus, & postea vna Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset, & doctior: & inde vt redijt, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secūdus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omniū, non eiusdem modò ætatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in iure ciuili esse princeps.

N. N.

a *Seruius Sulpitius maluit Iurisperitorum esse primus, quam Oratorum secundus. Eius eximia laudatio extat Philip. 9.*

Cotta.

Cotta, & Sulpitius.

CAPVT LIII.

INueniebat acutè Cotta, dicebat purè, ac solutè, & vt ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus, nihil erat in eius oratione nisi syncerum, nihil nisi siccum, atque sanum, illudque maximum, quod cum contentione orationis flectere animos iudicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, vt idem facerent à se commoti, quod à Sulpitio concitati.

Fuit enim Sulpitius, vel maximè omnium, quos quidem ego audiuerim, Grandis, & vt ita dicam, *a* tragicus orator: vox cùm magna, tum suauis, & splendida: gestus, & motus corporis ita venustus, vt tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur. Incitata, & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Crassum hic volebat imitari. Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonij, Crassi ab illo lepos.

N. N.

a Tragica vastitas lepore, et vrbanitate temperanda. Non benè audiunt oratores tragici, & ea forte de caussa Æschinem Τραγικὸν πίθηκον *Demosthenes appellat.* ὡ παρὰ τὴν ὑπόκρισιν ἀτυχοῦντα, καὶ μιμούμενον μᾶλλον τραγῳδοὺς ἢ τραγῳδεῖν δυνάμενον *Harpocration.*

Hortensius.

CAPVT LIIII.

HOrtensij ingenium, vt *a* Phidiæ signum simul aspectum, & probatum est. Nam cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad maiores causas adhiberi cœptus est: *b* quanquam inciderat in Cottæ, & Sulpitij ætatem, qui annis decem maiores, excellente tum Crasso, & Antonio, deinde Philippo, post Iulio, cum ijs ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum memoria tanta, quantam in vllo cognouisse me arbitror, vt quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus excogitauisset. Hoc adiumento ille tanto sic vtebatur, vt sua commentata, & scripta, & nullo referente, omnia aduersariorum dicta meminisset. Ardebat autem cupiditate sic, vt in nullo vnquam flagrantius studium viderim. Nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum, sæpissimè autem eodem die vtrumque faciebat. Attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones, memor, & quæ essent dicta, contrà quæque ipse dixisset. Erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosior: eaque erat cũ summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. Rem complectebatur memoriter, diuidebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum. Vox canora, & suauis; motus, & gestus etiam plus artis habebat, quam erat Oratori satis.

N. N.

a *Apparet in eo oratore fuisse magna ingenij vis, & felicitas, quæ sanctiori cultura caruit. Meltus dicebat, quã scripsit, & eius scripta, vt ait Quintilianus, intra famam sunt, placebat aliquid eo dicente quod legentes non inueniebant Fab. l. 11. Memoria verò fuit adeo felici, vt cum in auctione persideret diem totum, & omnes res, & pretia, & emptores ordine suo argentarijs recognoscentibus. Ita vt nullo falleretur recenseret Senec. Controuers. l. 1.*

b *Plus impendebat corpori, quam dictioni. Nescires vtrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur Val. lib. 8. c. 10. de quo multa bell. noctium Attic. l. 1. Collega de iniurijs diem dixit, quod sibi in angustiis obuius ostensu fortuito structurum togæ destruxerat, & capitale putauit, quod humero suo locum ruga mutasset. Itaque iam Dionysia saltatricula appellabatur, quod malebat audire, quã,* ἄμουσος, *&* ἀγροδίαιτος *V. de Macrob. Satur, l. 3. c. 13.*

Marcus Crassus Iunior.

CAPVT LV.

IS mediocriter à doctrina instructus, augustius etiam à natura, labore, *a* & industria, & quod adhibebat ad obtinendas causas curã etiam, & gratiam, in principibus patronis aliquot annis fuit. In huius oratione sermo latinus erat, verba non abiecta, res compositæ diligenter, nullus flos tamen, neque lumen vllũ: animi magna, vocis parua contentio, omnia ferè vt similiter, atque vno modo dicerentur.

N. N.

a *M. Crassus Orator sub mediocris melius artem parandæ pecuniæ nouerat, quam eloquentiæ.*

Pompeius.

CAPVT LVI.

CNeus Pompeius, vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum maioris gloriæ cupiditas, ad bellicas laudes abstraxisset. Erat orationis satis amplus, rem prudenter videbat: actio verò eius habebat, & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem. a Pompeij meminit etiam Dionysius Halicarnasseus, & quasdam eius epistolas Græcas citat, quibus de eloquentia, & optimo genere dicendi, non imperitam tulit sententiam, sed & Græcam orationem, quam apud Ptolomæum Regem haberet, commentatum fuisse Plutarchus memorat.

a *Cn. Pompeii apud Dionys. Halicarnass. mentio.* Πομπήϊος ἔχων ἐν Σικελίᾳ μικρᾷ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ λόγων ἑλληνικὸν ὧ πρακτικωτάτῳ χρῆσθαι πρὸς τὸν βασιλέα.

M. Callidius.

CAPVT LVII.

SEd de M. Callidio dicamus aliquid, qui non fuit orator vnus è multis; potius inter multos propè singularis fuit: a ita reconditas, exquisitasque sententias, mollis, & perlucens vestiebat oratio: b nihil tam tenerum, quam illius comprehensio verborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipsius arbitrio fingeretur, vt nullius oratoris æquè in potestate fuerit: quæ primum ita pura erat, vt nihil liquidius: ita liberè fluebat, vt nusquam adhæresceret: nullum nisi loco positum, & tanquam in vermiculato emblemate, vt ait Lucilius, structū verbum videres: nec verò vllum, aut durū, aut insolens, aut humile, aut in longius ductū: ac non propria verba rerum, sed pleraq; translata, sic tamen, vt ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres; nec verò hæc soluta, nec diffluentia, sed adstricta numeris, non aperte, nec eodem modo semper, sed varie, dissimulanterque conclusis. Erant autem, & verborum, & sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα, quibus tamē insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. Qua de re agitur autem, illud quod multis in locis Iurisconsultorū includitur formulis, & vbi esset, videbat. Accedebat ordo rerū, plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum, & sanum genus. Quod si est optimū suauiter dicere, nihil est quod melius hoc quærendum putes. Sed cum à nobis paulò antè dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere deberet, vt doceret, vt delectaret, vt moueret; duo summè tenuit, vt & rem illustraret disserendo, & animos eorum, qui audirent, deuinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoueret, atque incitaret animos: quam plurimum pollere diximus: nec erat vlla vis, atque contentio, sine consilio, quod eos, quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere, & bacchari arbitraretur: siue quod natura non esset ita factus, siue quod non consuescet, siue quod non posset. Hoc vnum illi, si nihil vtilitatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.

Optimus metaphorarum vsus.

Perfectio eloquentiæ non est in suauitate.

Piso Tullij gener.

CAPVT LVIII.

STudio autem neminem, nec industria maiorem cognoui: quanquam ne ingenio quidem, qui præstiterit facilè dixerim a C. Pisoni genero meo: nullum tempus illi vnquam vacabat, aut à forensi dictione, aut à commentatione domestica, aut à scribendo, aut à cogitando, itaque tantos processus efficiebat, vt euolare, non excurrere videretur. Eratque verborum, & delectus elegans, & apta, & quasi rotunda constructio; cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandū, tum concinnæ, acutæque sententiæ, gestusque natura ita venustus, vt ars etiam, quæ non erat, & è disciplina motus quidam videretur accedere. Vereor ne amore videar plura, quam in illo fuerint dicere: quod non ita est (alia enim de illo maiora dici possunt) nam nec continentia, nec pietate, nec vllo genere virtutis, quenquam eiusdem ætatis, cum illo conferendum puto.

N. N.

a *Laus Pisonis, quæ data potius videtur à M. Tullii cognatione, quam scriptionis necessitate: nō est enim alio quin inter oratores nominatus.*

C.II.

C. Licinius Caluus.

CAPVT LIX.

Morosa, & meticulosa eloquentia plus habet operæ, minus felicitatis.

CAius Licinius Caluus accuratius quoddam dicendi, & exquisitius afferebat genus: quod quanquam scienter, eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata doctis, & attentè audientibus erat illustris, à multitudine autem, & à foro, cui nata est eloquentia deuorabatur. Atticum se Caluus dici oratorem volebat, indeista exilitas, quam de industria consequebatur.

C. Iulius Cæsar.

CAPVT LX.

MEns magna C. Iulij Cæsaris, & vt ait Plinius, quodam igne volucris bellorum laureis eloquentiæ palmas adtexuit, de quo summi oratoris extat iudicium honorificentissimum. Cæsar, inquit, rationem adhibens, consuetudinem vitiosam, & corruptam pura, & incorrupta consuetudine emendat, itaque cum ad hanc elegantiam verborum latinorũ, quæ etiam, si orator non sis, & sis ingenuus ciuis Romanus, tamen necessaria est, adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, (tum videtur tanquam tabulas benè pictas collocare in bono lumine.) Hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus non video, cui debeat cedere, splendidam quandam, minimeque veteratoriam dicendi rationem tenet, voce, motu, forma etiam magnifica, & generosa quodammodo orationes eius, mihi vehementer probantur. [a] Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem (inquam) probandos. Nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta. Sed dum voluit alios habere parata, vnde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt ista calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit. Nihil enim in historia pura, & illustri, breuitate dulcius. At lib. 3. de Oratore, tribuit illi singularem dexteritatem, quod res tragicas penè comicè, tristes remissè, seueras hilarè, forenses scenica propè venustate tractaret. Atque ita, vt neque iocus magnitudine rerũ excluderetur, nec grauitas facetijs minueretur. Plutarc. ait eum φύναι πρὸς λόγους ἄριστα, καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμότατα. Splendorem orationis illi tribuit Cornel. Tacitus, sicut alij indolem Cœlio, subtilitatem Calidio, grauitatem Bruto, acumen Sulpitio, acerbitatem Cassio, diligentiam Pollioni, dignitatem Messalæ, sanctitatem Caluo. Sed omnium optimè collegisse videtur Quintilianus, vbi ait Cæsarem dixisse eodem animo, quo bellauit.

N. N.

a *Extant earum fragmenta à Fuluio Vrsino collecta. Vt orationum in Funere Iuliæ, pro Bithinis. pro lege Plautia, ad Milites pro Sextilio, de Coniuratis. in funere Corneliæ. Item ex libris Anticatonis de auspiciis, & analogia.*

Crispus Salustius.

CAPVT LXI.

CRispus Salustius, quod præclarè dictum est à Lipsio mirandus magis, quam iudicandus. Acre, & sublime viri ingenium, dicendi vis magna, crebrę sententię, neruosa breuitas. Atque vt in minoribus conchis, quod aiunt, illustriores sunt Margaritæ, sic in Salustij orationibus, breuibus ijs quidem, sed in breuitate conspicuis generosiores sensus latent, & maiora eloquentiæ ornamenta. Quippe narrat presse, irrepit subtiliter, pugnat robuste, verbis vix vnquam temerarijs, sed acri castigatione delectis, sententijs versis, concionibus cultis. Quamquam suis nœuijs non caruit, de quibus in comparatione Ciceronis, & Salustij plenius dicturus sum.

M. TVLLIVS CICERO, PRO quo Apologia.

Contra Κικερωνομάστιγα, qui ferream Ciceronis eloquentiam, auream Demosthenis nominarat.

CAPVT LXII.

Quicquid Romana eloquentia habet, quod insolenti Græcia, aut op-

ATtigimus humanæ culmen eloquentiæ, iam quò progrediatur stylus non habet. Hic ille est Marcus Tullius dono quodam prouidentiæ genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur, par Imperio Romano ingenium,

ponat, aut præferat, circa Ciceronem efloruit Senec. contr. l. 1. Fab. l. 10. lib. 7. de Cardan. subtilit. Oratio Ciceronis comparatur cũ Achate.

genium, os magnum, sapiens, beatum, nectare, & ambrosia diffluens, ex omnium seculorum, ingeniorumque virtutibus collecta in vnum perfectio. Vir de quo dubites, an ipse totus ex eloquentia, an ex ipso tota eloquentia sit confecta. Certe nihil est facundius tot sunt in eo virtutes, quot genera eloquentiæ, quot dicta, tot purpuræ, quot verba, tot flores. Achates est profecto eius stylus, qui lapillus, tam varij fertur generis, vt vnum lapidem esse minimè credas. Candidus quippe est, rubens, croceus, cinereus, viridis, niger, varius, cœruleus, quid mor? Huic vni nec omnium aliarum gemmarum colores sufficiunt, ille lucos, prata, animalia, flumina, flores, & arbores refert mirabili naturæ lasciuientis ludo. Haud dissimiliter in Tullio amœna orationis varietate, omnes Rhetorum colores, omnes ingeniorum virtutes, omnes elegantiarum deliciæ, ad certamen vsque luxuriant. Grandis est, temperatus, laxus, acutus, pressus, effluens, volubilis, lentus, velox, remissus, suauis, acer, insignis, florens, pictus. Vnus omnia diffusa per tot oratores ornamenta complexus est.

Proteus Ægyptius miraculum Homericũ typus perfecta eloquentia. Hanc post Philostratum εὐγμφιον attigit Ennodius ep. 1. l. 1.

Dicam excelsius, Proteus Aegyptius est miraculum Homericum; multæ quidem eius, diuersæque formæ, in aquam funditur, in ignem accenditur, in leonem excandescit, in suem ruit, serpit in draconem, assilit in pantheram, assurgit in arborem. Quomodo? labitur sine salebris grandis oratio? amnis est, incalescit, ardet, inflammatur? fit incendium? init prælia? nunc leonem rigentem, nunc irruentem aprum videre te credas. Animos auditorum subit per cuniculos? non serpens callidius se insinuat. Apertè in hostes exilit? non panthera velocius emicat. Mox ablegato hoc forensi genere ad philosophiam conuertit stylum? arbor est Xerxis aurea, læta, sublimis, collustrata, partim floarum amœnitate, partim fructuum copia luxurians.

Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit. Quint. all. 10.

Eruditus est, multæ in eo literæ, summa nõ vitæ solùm, atque naturæ (quod ipse de Quinto Catulo dixit) sed orationis etiam comitas, & incorrupta quædam latini sermonis integritas. Prœmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè, humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperatè dicit, postremo docet, delectat, afficit, nihil non præstat. Miramur in vnum maiestatem Platonis, suauitatem Isocratis, vim Demosthenis, subtilitatem Lysiæ, Hyperidis venustatem, Theophrasti elegantias, Demetrij myrotheca coaluisse. Ecquis deinde ei comparatus nõ sordeat?

Demosthenem cum Cicerone multi comparant, hunc alij extollunt, alij illum minuunt. Ego primùm, quod grauissimi authores censuerunt, deinde etiam, quid sentiam hoc loco exponam. Primus opinor Cæcilius, Calẽtianus, Siculus teste Suida, Demosthenis, & Tullij cõparationem descripsit, quod opusculum quale fuerit nescimus, neque enim extat, sed idipsum Plutarchus, & authorem condemnat temeritatis. Plutarchus homo Græcus, nec satis literarũ latinarum peritus modestè styli comparationem defugit in paralellis, Dionysius Longinus grauissimus censor, hæc de vtroque scribit.

IVDICIVM LONGINI DE Cicerone, & Demosthene.

Πλησιώτατα καθάπερ, ἡ πέλαγος εἰς ἀναπεπταμένον κέχυται πολλαχῆ μέγεθος. ὅθεν οἶμαι καὶ λόγον ἡ μὲν ῥητωρ ἅτε παθητικώτερος, πολὺ τὸ διάπυρον ἔχει καὶ θυμικῶς ἐκφλεγόμενον. ὁ δὲ κατεσὸς ἐν ὄγκῳ, καὶ μεγαλοπρεπεῖ σεμνότητι, οὐκ ἔψυκται μὲν ἀλλ' οὐκ οὕτως ἐπέσταται. (Hæc ex abrupto quodam sermone, cadunt tamen in hanc comparationem.) Οὐ καὶ ἄλλα δέ τινα ταῦτα ἐμοὶ δοκεῖ, φίλτατε τερεντιανὲ, λέγω δὲ εἰ καὶ ἡμῖν ὡς ἔλλησιν ἐφεῖταί τι γινώσκειν, καὶ ὁ Κικέρων τῇ Δημοσθένους ἐν τοῖς μεγέθεσι, παραλλάττει. ὁ μὲν γὰρ ἐν ὕψει τὸ πλέον ἀποτόμως, ὁ δὲ Κικέρων ἐν χύσει. καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος, διὰ τὸ μὴ ἀβίαστα ἕκαστα, ἔτι δὲ τάχος, ῥώμης, δεινότητος, οἷον καίεται, ἅμα καὶ διαφωτάζει, σκηπτῷ τινι παρεικάζοιτ' ἂν ἢ πτραυνῷ. ὁ δὲ Κικέρων ὡς ἀμφιλαφὴς ἐμπρησμὸς, οἶμαι πάντη νέμεται, καὶ ἀνειλῆται, πολὺ ἔχων καὶ ἐπήμονον ἀεὶ τὸ καῦσον διακληρονομούμενον ἄλλοτ' ἄλλῃ ἐν αὐτῷ καὶ κατὰ διαδοχὰς ἀναζεόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑμεῖς ἂν ἄμεινον ἐπικρίνοιτε. Καιρὸς δὲ τῷ Δημοσθενικῷ μὲν ὕψει, καὶ ὑπερτεταμένῳ ἐν ταῖς δεινώσεσι, καὶ τοῖς σφοδροῖς πάθεσι, καὶ ἔνθα δεῖ τὴν ἀκροατὴν τὸ σύνολον ἐκπλῆξαι, τὴν δὲ χύσεως ἅπᾳ χρὴ καταπῆσαι. τοπηγορίαις τε γὰρ, καὶ ἐπιλόγοις, κατὰ τὸ πλέον, καὶ παραβάσεσι καὶ τοῖς φρασικοῖς ἅπασι, καὶ ἐπιδεικτικοῖς, ἱστορίαις τε, καὶ φυσιολογίαις, καὶ σὺν ὀλίγοις μέρεσιν ἁρμόδιος.

Inter-

Interpretatio Latina.

Opulentissimè quidem non secus, ac pelagus in laxam plerumque diffunditur magnitudinem: ex quo (opinor) in sermone Orator, vt qui longè est in affectibus vehementior, magnam habet ignis copiam, acri quodam animi ardore deflagrantem. Hic verò consistens in grauitate, & amplissima quadam maiestate nõ friget quidem, sed non ita corruscat fulguribus. Nec alia ratione, mea quidem sententia, quantum Græcis hominibus diiudicare licet, Ciceronis, & Demosthenis dissimilis est magnitudo: Hic enim in sublimitate prærupta viget, vt plurimum; ille in diffusa. Et nostrum quidẽ, cum singula quęque cum acrimonia, celeritate, robore, vehementia, velut adurat, atque diripiat turbini quispiam, aut fulmini, iure, similissimum dicat. At Cicero, quasi vastissimum (opinor) incendium, vndique depascitur, & conuoluitur, inflammatione multa, & pertinaci, æquè vicissim sibi, quasi ex sorte succedentibus nouis ignium alimentis inutrita: Sed vos hæc melius dijudicaueritis. Demosthenicæ porrò sublimitatis, & vehementissimæ illius contentionis, vsus est in exaggerationibus, violentisque affectibus, & vbi auditor totus est stupore percellendus. At diffusio maximè valet, vbi animus quasi immisso flumine perluendus occurrit. Est enim locorum frequentationibus, & epilogis, vt plurimùm, & digressionibus, & huic adipali dicendi generi, atque epidictico, historijs præterea, physicisque narrationibus, atque alijs haud perpaucis congruens partibus hæc amplificatio.

Iudicium Fabij Quintiliani.

Quint. l. 10. c. 1.

CIceronis, & Demosthenis virtutes, plerasque arbitror similes, consilium, ordinem diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique, quæ sunt inuentionis: in eloquendo est aliqua diuersitas, densior ille, hic copiosior, ille concludit astrictius, ille latius pugnat, ille acumine semper; hic frequentet pondere; illi nihil detrahi potest, huic nihil adijci; curæ plus in illo, in hoc naturæ: salibus sanè, & commiseratione, qui duo affectus plurimùm valent, vincimus.

Cicero Demosthenem vincit miseratione, & salibus.

Iudicium Cornelij Taciti.

SEd quomodo inter Atticos Oratores primæ Demosthenj tribuuntur: proximum autem locum Aeschines, & Hyperides & Lysias, & Lycurgus: omnium autem consensu, hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos a Cicero quidem cæteros eorundem temporum disertos anteceßit: Caluus autem, & Asinius, & Cæsar, & Cœlius, & Brutus, sic iure, & prioribus, & sequentibus anteponuntur. Nec refert, quod inter se specie differant, cùm genere consentiant. At strictior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, grauior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero.

Ex ijs apparet Ciceronem, ne ab ipsis quidẽ Græcis Demosthenj postponi, imò præferri. Longinus, inquam, *b* Ciceronem feruere dicit, Demosthenem autem non frigere: vtrum vehementius? Demosthenem, amplum quidem, & maiestate grauem: Ciceronem non amplum modò, neque amplitudinem ipsam, sed pelagus in immensam magnitudinem diffusum nominat: vtrum maius? Ad summum Demosthenem cum turbine, & fulmine: Ciceronem, cum ingenti incendio omnia depascente comparat: vtrum efficacius? Quintil. Ciceroni Demosthenem parem in multis, in affectionibus miserationis apertè inferiorem pronuntiat.

At quid est Orator sine hoc affectu? hoc quod apis sine aculeo. Tacitus vtrumque primum in sua gente facit, & rectè. Hæc fuit D. Hieronymi sententia, cum libro de vita Clericorum, de Cicerone sic scribit. (Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus Orator, tu illi ne solus esset.) Vtrumque oratorem perfectum fuisse significat: sed Demosthenem ætate primũ. Ex quo, non facilè patior eos, qui vix à limine Græcas literas salutarunt, Latinas haud satis intelli_unt. & tamen de summis ingenijs temerariam audent ferre sententiam, quasi tertij è cœlo Catones ecciderint, Ciceronem cum Demosthene comparatum, minim in modũ deterunt; à quibus, si rationem postules, hanc vnã afferunt; quod hic sit neruosus, ille totus Asiaticus: & vnde colligunt? ex vna fortasse, aut altera Oratione, quam vix delibarint, continuò de toto corpore proclamant, & non vident Ciceronis ingenium splendidum, solers, acutum, ad omnia maxima natum, pro ratione rerum, locorum, & temporum flectere orationem. Si caussa popularis, delectatur, ille fuso, æquabilique genere dicendi, quod tum multitudo deuorabat: at cùm in senatu agit, vt in deliberatione negotiosa, nihil illo neruosius, quod qui non agnoscunt, Philippicas eius

Demosthenes, cùm primus dicitur, ea vtione intelligendum, quod prior fuit tempore.

ſumant in manus, & neruos(ſi modò ipſi, quid neruoſum ſit iudicio magis, quàm opinione ponderare velint)inuenient.

Ego nihil deterrendi Demoſthenis cauſſa dicam, cuius laudibus, nulla par inueniri poteſt oratio, ſed multa habuit, tum naturę, ac conditionis impedimenta, tum vitia, quæ in *c* Cicerone non fuiſſe, imò contraria planè ornamenta floruiſſe agnoſcimus.

Ac primùm, quod ad rem maximè attinere cenſeo: ille *d* fabri filius, hic ſplendidiſſimi equitis Romani ſoboles: ille inter malleorũ ſtrepitus educatus, hic in parentis literati hominis ſinu, inter ruſticanas amœniſſimæ villę delicias: ille nihil præter forenſeũ vſum arripuit, hic omnis eruditionis vbertate pectus compleuit ſuum: ille ſordidioris fuit ingenij, hic animi liberaliſſimi: ille pro eloquentiæ theatro particulam Gręcię nactus eſt, hic Romam, terrarum lumen, caput Imperij, & arcem omnium gentium: ille eſt, vt ait Longinus, ἀνηθυποίητος, rudis in effiugendis moribus, & affectibus, quæ ſumma virtus eſt oratoris, huius, in eo maxima eſt, quæ poteſt eſſe dexteritas: ille ſtrictus eſt, & ſiccus, hic fuſus, & mollis: ille demõſtratiui generis imperitus: hôc in laudationibus nullus floridior eſt, aut copioſior: ille, dum cupit iocari, non tam ridet, quam ſe deridendũ præbet, huius ſalibus, & amœnitate ingenij nihil vrbanius: ille, cùm venuſtatem affectat, ab ea recedit longiùs, hic lepore, & veneribus totus diffluit. Quæ omnia, ſi benè pendantur, non dubito, quin in Ciceronis partes quilibet æquus iudex futurus ſit propenſior.

Cicero patris, & villæ meminit 2. de leg. De infamia Demoſthenis in repecuniaria Plutarch in Demoſthene Longinus lib περὶ ὕψους ita iudicat de Demoſt. οὐγέλωτα ποιεῖ μᾶλλον ἢ κατα γελᾶται.

Atque, ne illud gratis aſſumere videamur, vtrumque pleniùs, compoſitis etiam ex varijs orationibus locis, comparabo: quamquam ſcio, me lubricum iter, & periculoſæ (quod ait ille) plenum aleæ, inſiſtere.

Sed primùm illud à lectore poſtulo, ne me putet hic Cenſoris, aut iudicis partes ſuſtinere, nihil enim decernendi cauſa dicam, quaſi velim ipſe tantam, & tam grauem controuerſiam mei auctoritate definire. Deinde, ne cùm leuiora quædam vitia ab antiquis, & ipſis quidem fermè Græcis notata in Demoſthene proferentur, exiſtimet obtrectandi cauſa dici: abſit enim, vt tantum eloquentiæ ſydus nõ admirer, cuius tam illuſtrem eſſe conſtat gloriam, vt nec creſcere poſſit laudibus, nec vllis neuis infuſcari. Hæc tantum animi cauſſa, & vt liberè fatear, declamatorio potiùs ſtylo, quàm cenſorio, placuit in Κικερωνομάστιγας effundere; cæteroqui ſuum cuique ſenſum, & ſtomachũ relinquo.

Euellenda eſt autem imprimis, antequã longius progrediamur, opinio, qua Demoſthenem multi Ciceroni pręferunt, quod eum neruoſiorem arbitrentur. Primùm igitur quæro, num eloquentiam ſolis neruis, an etiam inſtar eximij corporis ſucco, ſanguine, & ea, quæ inde efflorescit pulchritudinis gratia, conſtare velint? Sit (inquiunt) ex omni parte perfecta: bellè. Quid tum? Ciceroni pulchritudinem, & ſpeciem tribuemus, neruos verò omnes Demoſtheni? abſit. Quid enim (quæſo) ſunt in oratione nerui? Robur (opinor) orationis, (ſic enim omnes ſentiunt) & hoc caret Tullius? O Suada, & Mercuri meliora! Quorſum verò tam perfecto corpori nerui denegabuntur? Quorſum? Quia amplificator eſt Tullius, & fuſum habet dicẽdi genus. At in eo ipſo vis eſt, & neruus orationis: ſi enim verbis tantũ fareiret amplificationes, non pluris facerem, quàm arenã ſine calce, nunc autem, cum tota eius amplificatio generoſis ſenſibus decurrat, quis illi vites deneget? vtrum validior ad comburendũ igniculus quiſpiam raptim exiliens, qualia ſunt veſtra neruoſa acumina, an flamma crebris alimẽtis creſcens in immenſum, qualis eſt Ciceronis oratio? Hoc imprimis conſiderandũ puto. Deinde magnam habendam rationem idiomatis, temporum, ætatis, aurium, quibus Cicero placere voluit; Nec omnia continuò in exemplũ, & comparationem trahenda, ſed ea, quæ argumentis, rebus, & perſonis aliquo modo congruunt.

Longinus περὶ ὕψους p. 2. excelsã amplificat onẽ non tãtùm neruum, ſed animam vocat orationis.

N.N.

c Genus, & educatio multum valent ad oratorem conformandum, iuxta illud: Δοῦλον δὲ μηδ' ἕνα γίνεσθαι ῥήτορα. *d De Demoſthene dixit Sidonius: (Fabro progenitus ſpreto, & Iuuen. ſatyr. 10. 130.*

(Dijs ille aduerſis genitus, fatoque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladioſque parante
Incude, & luteo vulcano ad Rhetora miſit.)

Quanquam non vilis quiſpiam faber, ſed honeſtus & locuples extitit.

Comparantur in genere demonſtratiuo.

CAPVT LXIII.

QVò igitur res tota fiat clarior, paribus armis, & ęquo Marte, faciã in ſingulis cõcurre-

Ex com. Demoſt. &

re. Extant Ciceronis exornatiuæ, & funebres orationes nonnullæ, qualis est Philippica nona, & decima quarta. Extant item Demosthenis ἐπιτάφιοι λόγοι. Recte, opinor, ista conferentur. Atque, vt in genere dicam, non quod ego sentio, sed quod Dionysius Rhetor, homo in iudicando, & Demosthenis, si quispiam alius supra modum laudator, & defensor pugnacissimus iudicauit; ista a Demosthenis exornatiua oratio, in eos, qui pro patria occubuerant, videtur satis languida, & otiosa, nec oratoris dignitati, nec mortuorum laudibus, nec tantæ hominum expectationi, in ea, præsertim occasione, respondere. Expendamus singula, & cõparemus cum ea laudatione, quã habuit M. Tullius, in eos, qui in acie contra Antonium, diẽ clausserant extremum, vel etiam in Seruium Sulpitium, qui Legatus ad Antonium missus, ægrum, quem iam tradebat spiritum, vrgente vi morbi, in reipubl. caussa, profudit.

Cicer. Diõ. Halic. li. περὶ Δημοσθ. δεινότητος.

Primùm, Demosthenis exordium, etsi verborum delectu, ornatisque periodis, satis videbatur excelsum, tamen sensibus commune est: Ait enim, postquàm illi hæc prouincia imposita est à ciuibus, vt funebrem laudationem haberet in eos, qui pro patria occubuerant, diu quæsisse, quo pacto, tam generosos milites debitis laudibus afficeret, ad summum nihil inueni sse dignum eorum honoribus, quòd, qui præ salute patriæ, insitum omniũ medullis, & visceribus, vitæ amorem neglexerint, omnem humanarum laudum terminum excesserint. Sic igitur ille Demosthenes.

b Ἐπειδὴ τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς πολέμῳ γενομένους ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν, καὶ προσέταξεν ἐμοὶ τὸν νομιζόμενον λόγον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς, ἐσκόπουν μὲν εὐθὺς ὅπως τὸ προσήκοντ' ἐπάξω τεύξομαι. ζητάζων δὲ καὶ σκοπῶν ἀξίως εἰπεῖν τὰ τετελευτηκότων ἐν' τιτ' ἀδυνάτων εὑρίσκον ὄν· οἱ γὰρ τὴν ὑπάρχουσαν πᾶσιν ἔμφυτον τῇ ζωῇ ὑπερεῖδον ἐπιθυμίαν, καὶ τελευτήσαι καλῶς μᾶλλον ἠβουλήθησαν, ἢ ζῶντες τὴν Ἑλλάδα ἰδεῖν ἀτυχοῦσαν, πῶς οὐκ ἀνυπέρβλητον πάντι λόγῳ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν καλαλείποιεν.

Hæc quidem pulchra, sed tamen vnicuique declamatorum est obuium, in istis exordijs à rerum pondere, & grauitate, qua se obrui dicunt, excusationem capere, vitium imbecillitatem obtendere, obsequium, non eloquentiam profiteri.

Quantò disertiùs, & rotundiùs Cicero.

Vtinam Dij immortales fecissent, P. C. vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus, &c.

Hoc exordium, nec commune est, nec comparatum, sed graue, suauique affectu temperatum: antitheſis præterea addit aliquid gratiæ, & iucunditatis. *Viuo. mortuo: gratias agere. honores quærere.* Accedit, quòd pro orationis mensura breue est: At Demosthenes, cùm satis traxisset proœmium, iterum in media oratione, nouum facit exordium, & prioni quidem simile; quippe se à rei magnitudine semper excusat, num. 22. ἀπορῶ τί πρῶτον εἴπω προοίμιον γάρ μοι πάντα εἰς ἕνα καιρὸν δύσκριτόν καθίστησί μου τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. Et in hoc secundo exordio nimis humiliter beneuolentiam aucupatur, vt videatur sibi ex hac oratione gratiam, & gloriam, non mortuis honorem quærere: nam, si beneuolentiam ciuium habuerit, orationem suam, licet mediocrem, χάριν, καὶ δόξαν reportaturam insinuat. Hæc non multum faciunt ad orationis, in hoc præsertim genere, grauitatem.

Iam in oratione, & laudatione qualis vterque sit, considera.

Frigidus laudationis character in Demosth.

Demosthenes tritam scholæ orbitam sequutus, nihil de hostibus, de belli genere, de ratione mortis, de ducibus, de victoria, & cæteris id genus loquitur, laudare incipit mortuos à patria, & parentibus in communi: Ἀρξομαι δ' ἀπὸ τοῦ γένους αὐτῶν ἀρχῆς· ἡ γὰρ εὐγένεια τοῦ τ' ἀνδρῶν ἐκ πλείστου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνομολόγηται. Tum veteres, & cõmunes fabulas longo orationis tractu narrare pergit, quod mortui Athenienses sint, & eorum cõpatres expulerint Amazones, Herculis liberos ab Euryſtei crudelitate eripuerint, septẽ ducibus, ad Thebas, honores extremos mortuorum procurarint: deinde ad Xerxem, & Persica bella deſabitur; quæ sanè, apud prudens quodque iudicium, nimis frigida sunt, & otiosa. Quorsum enim hic apparatus? quid opus erat Theseum, Herculem, Amazonas, Medos commemorare: an hæc magis ad mortuos, quàm ad alios quosque Athenienses attinebant? Quis non ineptum putasset Ciceronem, si aduersus Antonium fortes laudaturus, initium sumpsisset à Romulo, & Remo, Tatio, & Sabinis;

deinde Senonas,& Cymbros ; mox Hannibalem,& Pyrrum protuliſſet ? Quantò grauiùs, atque prudentiùs mittens omnia pareiga, Seruium Sulpitium propriis afficit laudibus.

(Nam reliqua Seruij Sulpitij vita, multis erit,præclariſque monumentis ad omnem memoriam commendata, ſemper illius grauitatem,fidem,præſtãtem in republica tuenda curam,atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit: Nec verò ſilebitur admirabilis quædam,& incredibilis,&penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitateque explicãda ſcientia.Omnes ex omni ætate,qui in hac ciuitate intelligentiam iuris habuerunt,ſi vnũ in locum conferantur,cum Seruio Sulpitio nõ ſunt comparandi,&c. Hæc hominis ſunt propria,non ad trahendam moram,diludia.

Dexteritas Ciceronis in laudando.

In laudatione verò militum, non quærit, quæ ad Carthaginem trecentis antè annis, ab eorum maioribus geſta ſunt,cùm propriarum laudum ſatis amplam ſegetem nactus eſſet. Laudat in ducibus imperium, conſilium, grauitatem,conſtantiam, magnitudinem animi, felicitatem. In Panſa,initium confligendi; in Hirtio,ſuccurrendi alacritatem;in Cæſare, caſtrorum ſtrenuam defenſionẽ,in legione Martia incredibilem virturem : mox ad hoſtes cõuertitur,Antonium exhibet, tanquam latronẽ ex graui naufragio lacerum, cum paucis fugientem, ſolem ipſum eius infortunio lætantẽ, fortiſſimorum verò Imperatorum victoriæ gratulantem.Hęc planè rei propria,& prudenti diſtributione compoſita, præclariſque motibus animata,vt in decurſu videbimus.

Demoſthenes tandem, poſt commemoratas Amazones, Euryſteos, Hercules, ad mediam ferè orationis partem denuò exorditur, & de propriis mortuorum virtutibus dicit;commẽdat eos, quippe à prima ætate honeſtè acta, cum cognatis,& affinibus ; à prudentia, quòd pericula Græciæ longe antè præuiderint;à fortitudine,quòd pro ſalute patriæ, neque fortunis,neque vitæ pepercerint.

Ab adoleſcentia honeſtè acta. Demoſth.

Οἱ γὰρ ἐξ ἀρχῆς οὐ πᾶσι τοῖς παιδεύμασιν ἦσαν ἐπιφανεῖς, τὰ πρέποντα κατὰ ἡλικίαν ἀσκοῦντες ἑκάστῳ, καὶ πᾶσιν ἀρέσκοντες οἷς χρὴ γονεῦσι, φίλοις, οἰκείοις. Hæc Cicero, tanquam humiliora, omittit.

A prudentia.

Καὶ γὰρ εἴ τις ἐφύετο κοινὸς πᾶσι κίνδυνος τοῖς Ἕλλησιν οὗτοι πρῶτοι προεἴδοντο. Hæc prouiſio periculorum,& belli ſuſcipiendi conſilium,potiùs attinet ad duces. Benè in Panſa Conſule collocat M. Tullius Cicero.

(Princeps enim omnium Panſa prælij faciendi,& cum Antonio confligendi, fuit. Dignus Imperator Legione Martia, digna Legio Imperatore : cuius ſi acerrimum impetum cohibere potuiſſet,vno prælio confecta res eſſet: ſed cùm libertatis auida Legio,effrænatiùs in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſeque imprimis Pãſa pugnaret, duobus periculoſis vulneribus acceptis, ſublatus e prælio, Reipublicæ vitam reſeruauit.) Quam prudẽter dicta omnia:prouidentia, & animi magnitudo in Imperatore, volitans ardore belli alacritas in militibus exprimitur: deinde, quam bellè illud inſinuat, *Vitam Reipublicæ reſeruauit* : mox, *Ego verò hunc, non ſolùm Imperatorem, ſed etiam clariſſimum Imperatorem iudico* : qui cum, aut morte, aut victoria, ſe ſatisfacturum reipublicæ ſpopondiſſet,alterum fecit:alterius, Dij immortales omen auertant.Hæc grauiter, & prudenter pronuntiata.

A fortitudine. Demoſt.

Ἀλλὰ προσάντες καὶ παραλόντες ἅπαντα προθύμως, καὶ σώματα, καὶ χρήματα, καὶ συμμάχοις, εἰς πεῖραν ἦλθον ἀνῶν, εἰς ὃν οὐ τὴν ψυχὴν ἐφείσαντο Benè quidem,quod tradentes omnia patriæ,prompto, & hilari animo,corpora,fortunas,ſocios, ad ſummum neque propriæ vitæ pepercerunt. Sed hæc etiam magis animata Cicero.

Sanguinem pro vita,libertate, fortuniſque populi Rom. pro Vrbe, templiſque Deorum immortalium profuderunt,&cæt.ſimilia.Sanguinem profundere ἐμφατικώτερον dictum, quàm corpora,& fortunas tradere,aut vitæ nõ parcere.

Græcus Orator vnum habet inſigne,vbi defunctorum virtutem animam Græciæ nominat.Demoſthenes.

Δοκεῖ δέ μοί τις ἂν εἰπὼν ὡς ἡ τῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴ, τῆς Ἑλλάδος ἦν ψυχὴ τ' ἀνηθὲς εἰπεῖν. ἅμα γὰρ τάτε τούτων πνεύματα ἀπηλλάγη τῶν οἰκείων σωμάτων, καὶ τότης Ἑλλάδος ἀξιώμα ἀνήρηται. Scio.

quia

quia si quispiam alius hoc dixisset, continuò frigidum, & Gorgianum Græculi dixissent: sed esto, valeat, quanquam audax dictu est, in istis totam vim, & animam fuisse Græciæ. Qui igitur fuerunt maiores? qui posteri futuri sunt? si anima Græciæ in istis extincta est. Modestiùs Cicero.

(Quamobrem, maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonij nomen populi Ro. occidisset.) Non dicit, eorum virtutem animam fuisse Reipublicæ: sed eorum virtute liberatum ab interitu populi Romani nomen: quod satis per se magnificum est.

Demosthenes postremò, per singulas Atheniensium tribus excurrens, ostendit milites domesticis laudibus, ab auctore quippe, & fundatore suæ cuiusque tribus, fuisse incitatos ad decus; quod, vt ostendat, veteres, & aniles fabulas commemorat, quas & frigidè rebus suis accommodare plerumque cogitur: vt, cum dicit Pandionidas, hoc est, Pandionidis tribus milites, à Procne, & Philomela fuisse stimulatos ad gloriam, quòd noluerint inferiores mulieribus videri. Primùm, parua laus est, quòd cōferantur cum mulierculis. Deinde quanta disparitas inter mulieres priuatas, rixas exercentes cum adultero, & stupratore, atque vteri sui fœtum membratim discerptum, coctum, elixum, execrandæ mensę apponentes, & inter generosos milites, cum legitimis hostibus confligentes, pro patriæ salute, & gloria. Verba eius sunt.

Græci milites Pandionidis trib⁹, cũ Procne, & Philomela parũ aptè à Demosth. comparati.

Παρειλήφεσαν πανδιονίδα ς Πρόκνην, καὶ Φιλομήλαν, τὰς Πανδίωνος δυγατέρας, ὡς ἐτιμωρήσατο τηρέα, διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ὕβριν. οὐ βοιωτὸν δὲ ἐνόμιζον. αὐτοῖς, εἰ μὴ συγγενῆ φανήσονται, τὸν θυμὸν ἔχοντες ἐκκείνας, ἐφ' οἷς τὴν Ἑλλάδα ἑώρουν ὑβριζομένην.

Nec grauiora, quæ de Oeneo, Hippothoonte, Aiace immiscet, fabulosa omnia, etiam pleraque probrosa.

Quantò prudentiùs Latinus Orator in istis non λεπτολογεῖ, per singulas legiones discurrens, sed vnam duntaxat Martiam, quæ se fortissimè gesserat, lectissimis verbis commendat.

CICERO.

Dignus Imperator Legione Martia, digna Legio Imperatore: (&) quæ mihi videtur diuinitùs ab eo Deo traxisse nomen, à quo populum Romanum generatum accepimus. Hęc sobriè, & prudenter insinuata.

Iam, quæ de ratione belli, & hostibus, & defensa libertate dicenda erant, nullatenus, vel parce attingit.

DEMOSTHENES.

Νομίζω τοίνυν καὶ τοῦ τῆς χώρας ἡμῶν ἐπιβῆναι τοὺς πολεμίους, πρὸς τῇ τῶν ἐναντίων ἀγνωμοσύνῃ τὴν τούτων ἀρετὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι. Parum hoc est dicere, quòd eorum virtute repressi hostes, in Atheniensium fines non insiluerint. Qui tandem illi hostes? At Latinus Orator, vt gloriam mortuorum illustriorem faciat, rectè hostium immanitatem, & pericula reip. exaggerat.

CICERO.

d Bellum inexpiabile infert quatuor consulibus, vnus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu, populoque Romano: omnibus, quanquam ruit ipse cum suis, gladios, pestem, vastitatem, cruciatū, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferū, & immane facinus, quod nulla barbaries possit agnoscere, id suo consilio factum esse testatur. Deinde, & prodigium illud, & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum (vel etiam, si Dij oderint, quos oportet) omnium Deorum. Refugit animus P. C. eaque dicere reformidat, &c. de hostibus, & periculis. Quæ omnia faciunt ad clarissimam laudem eorum, qui illos fuderunt, & victoriam suo cruore Reipublicę pepererunt: à quibus, non tantùm fines, sed vitā, libertatem, fortunas, vrbem, templa, & cætera seruata ostendit.

Vterque perorat παθητικῶς.

DEMOSTHENES.

Οἱ μὲν δὴ ζῶντες οἰκεῖοι τούτων ἐλεεινοί, τοιούτων ἀνδρῶν ἐσερημένοι, καὶ συνηθείας μολλὴς, καὶ φιλανθρώπου διεζευγμένοι, καὶ τὰ τῆς πατρίδος πράγματ' ἔρημα, καὶ δακρύπων καὶ πένθοις πλήρη.

Pathos Demosthenis suaue.

Hæc tamen subtristia, cùm præsertim pacem, & otium, fortes viri sua morte peperissent. Itaque addit,

Οἱ δὲ εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ πολὺν, καὶ τὰ ἅπαντα εὐκλείαν ἀγήρω καταλείπουσιν.

CICERO.

Ciceronis affectus lõgè præstantiores.

Carere dicit affines ijs viris, quos laudare, quàm lugere præstat: mox erumpit in illam præclaram vocem. *O fortunata mors, quæ naturæ debita pro patria est potissimùm reddita.* (&)

(In fuga fœda mors, & victoria gloriosa. Deinde, Actum igitur præclarè vobiscum, fortissimi, dum vixistis: Nunc verò etiam, sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione, qui nunc sunt, nec reticentia posterorũ insepulta esse poterit, cùm vobis immortale monumentum, suis pene manibus Senatus, populusque Romanus extruxerit,) &c. quę persequar fusiùs in tractatu de imitatione. Planè Tullius Demosthenem obruit: Neque tantũ habet motus miserationis, sed etiam lætos, grandes, heroicos, qualis est ille.

Motus Ciceronis Heroicus.

O solem ipsum beatissimum, qui antequàm se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cũ paucis fugientem vidit Antonium. Omninò, qui vtriusq; ἐπιτοφίους λόγους consideratè voluerit inter se conferre, inueniet Ciceronem multis partibus grauiorem, quanquam laudationes in istis orationibus ex parte tantùm attingit, alia enim tradenda susceperat. Quid igitur, si in id omnem styli aciem conuertisset?

Chabria florentissimi ducis apud Demost. parũ cumulata.

Iam verò, quæ de Chabria dicuntur, aduersus Leptinẽ, qui tot bella gesserat, tot trophæa erexerat, tot Reipublicæ decora pepererat; quomodo possint, cum minima Ciceroniani stili laudatione comparari. Sunt enim ista satis simplicia, & narratiua.

DEMOSTHENES.

Orat. aduersus Leptin. n. 121.

ἴστε μὲν οὖν ἴσως, καὶ ἄνευ τοῦ παρ' ἐμοῦ λόγου, ὅτι σπουδαῖος χαβρίας ἦν ἀνὴρ, οὐ μὴν κωλύει γε οὐδὲν καμὲ διὰ βραχέων ἐπιμνησθῆναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ. ὃν μὲν οὖν τρόπον ὑμᾶς ἔχων πρὸς ἅπαντας Πελοποννησίους παρετάξατο ἐν θήβαις, καὶ ὡς Γοργόπαν ἀπέκτεινε ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ὅσα ἐν Κύπρῳ τρόπαια ἔστησε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὅτι πᾶσαν ἐπελθὼν ὀλίγου δέον χώραν οὐδαμοῦ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα οὔτ' αὐτὸν καλήσχονεν, &c. quæ historico pene stylo pertexuntur, sine aculeis oratorijs. Quod si istis Pompeius Ciceronis opponatur!

CICERO.

Pro lege Manil.

Quis igitur hoc nomine scientior vnquam, aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescentia, maximi ipse exercitus Imperator? qui sæpiùs cum hoste conflixit, quàm quispiam cum inimico concertauit? plura bella gessit, quàm cæteri legerunt? plures prouincias confecit, quàm alij concupierunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperijs? non ostensionibus belli, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est traducta. Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuit fortuna reipub. ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, &c.

At dices, Chabrias non erat Pompeius, fateor: habuit tamen in Chabria satis nobile argumentũ, quod parũ cumulatè tractauit: Nã, si quæ ad Thebas, quę in AEgina, contra Gorgopan, quæ in Cypro, quæ in AEgypto, vel minimo splẽdore orationis percensuisset, eximiũ habuissent decus. Nunc autem virum tot trophæis clarum laudans σπουδαῖος, inquit, χαβρίας ἦν ἀνὴρ.

Quantò ampliùs, vel vnum Cæsaris adhuc pueri factum persequitur Cicero.

(Laudo, laudo vos (Quirites) cùm gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potiùs, sunt enim facta eius immortalitatis, nomen ætatis, multa memini, multa audiui multa legi, nihil ex omni sæculorum memoria tale cognoui, &c.

Qualis vterque in suis laudibus.

In suis porrò laudibus, persæpè nimius est Cicero; quanquam, & speciosum habet argumentum, & aliqua temperat verecundia.

At Demosthenes, satis inuerecundè se laudat, cùm dicit, multos quidem superioribus temporibus extitisse oratores celeberrimos, puta, Callistratos, Aristophontes, Thrasybulos; neminem autem ex omni sæculorum fama compertum, qui se totum Reipublicæ traderet, præter se, & omnibus melius edicta scribere, negotia administrare, legationes obire.

Verba eius sunt.

Καί τοι πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες Ἀθηναῖοι γεγόνασι τρήτορες ἔνδοξοι, καὶ μεγάλοι πρὸ ἐμοῦ

ἐμοῦ Καλλίστρατος ἐκεῖνος, Ἀριστοφῶν κεφαλὸς, Θρασύβουλος, ἕτεροι μύριοι. ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τούτων πώποτε διὰ παντὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς οὐδὲν τῇ πόλει, &c.

In orat. de coron. n. 385.

Tandem addit: ἐπεπείσμην δ' ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναιθητῶν, ὅμως δὲ ἐπεπείσμην, μήτε γράφοντ' γράψαι ἂν ἐμοῦ βέλτιον οὐδένα, μήτε πράττοντά τι πρᾶξαι, μήτε πρεσβεύοντα πρεσβεῦσαι προθυμότερον, μήτε δικαιότερον, διὰ ταῦτα ἐν ἅπασιν ἐμαυτὸν ἔταττον. Hoc est planè arrogans dictum.

Quid, si Catilinam fregisset, aut Parthos ex Amano expulisset, & triumphos Romanos fuisset meriuts, quæ omnia Ciceroni contigerunt?

In vituperando mordax est, atque amarulētus Demosthenes, & quauis vespa acerbior. Extat omnium nobilissima eius oratio pro Corona, in qua tamen multa, plena tædij legentibus occurrunt. Illud vnum, quod est omnium consensu illustrissimum, non præteribo. Confert suam fortunam cum AEschinis conditione, per antithesin, & postquàm de sua pueritia, institutione, diuitijs, rebus gestis dixit, quæ poterat, inuehitur in Aeschinem, eique obijcit, quod in magna egestate fuerit educatus, vnà cum patre, ad ludum literarium sessitans, atramentum terens, & subsellia spongijs detergens, & pædagogium verrens, famuli vicem obiens, non ingenui.

DEMOSTHENES.

Παῖς μὲν οὖν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης ἅμα τῷ πατρὶ, πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσενδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς ἔχων.

Σπογγι-

Hæc mordacia quidem, sed maledicta de triuio. Non est enim, inquit Seneca, in paupertate vitium, multò minus in ea humili opera, quàm filius patri nauabat.

Prudentius, & grauius Cicero, cum Antonio obijcere potuisset, non quidem istas AEschinis sordes, sed familiæ paupertatem: hanc contumeliam non dicit, sed vitia obijcit, & ita filium perstringit, vt patris innocentiæ parcat.

CICERO.

Visne igitur te inspiciamus à puero? sic opinor, à principio ordiamur. Tenesne memoria prætextatum te decoxisse, patris, inquit ista est culpa est, concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim ordinibus, cùm esset lege Roscia decoctoribus certus locus cōstitutus; quamuis, qui fortunæ vitio non suo decoxisset.

Hæc generosa, & neruosa: excusat paupertatem, accusat hominem.

Quid verò vbi priuatas familiæ sordes, in Pisone insectatur, quanta illud ipsum generositate, quanta gratia facit.

Festiuitas, & gratia Ciceronis in vituperationib. quæ virtus Demostheni defuit.

Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam præter libidines sumptuosum: toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos videatur, placentini: extructa mensa, non conchilijs, & piscibus, sed multa carne subrancida, serui sordidati ministrant, nonnulli etiam senes: idem coquus, idē Atriensis, pistor domi nullus, nulla cella, panis, & vinum à propola, atque de culpa, Græci stipati, quini in lectulis sępe plures, ipse solus, bibitur vsque eo, dum de solio ministretur, vbi galli cantum audiunt, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet.

DEMOSTHENES.

Demosth. mordacissimè Aeschinem insectatur, sed triuialibus maledictis.

Demosthenes post hæc obijcit Aeschini vili seruitium inter Mystas Cereris, quod matri initianti libros lectitaret, hinnulorum pellibus, & aqua lustrali expians initiatos, dein extergens luto, & furfuribus, mox consurgens ab initiatione canere iuberet Ἔφυγον κακὸν εὗρον ἄμεινον, præiens ipse vlulanti voce: Thiasos quoque per vrbem duceret fœniculo, & alba populo redimitos, serpentes attollens, & clamitans Euoe Saboe, & interim saltitans, hyes Attes, Attes hyes ipse auspex anteambulabo, & Laternarius, ex quo Mercedis loco ab aniculis capiebat placentas, & scriblitas.

De corona.

Τῇ μητρὶ τελοῦσι τὰς βίβλους ἀνεγίνωσκες, καὶ τ' ἀλλὰ συνεσκώρου, τὴν μὲν νύκτα νεβρίζων, καὶ κρατηρίζων, καὶ καθαίρων τοὺς τελουμένους, καὶ ἀπομάττων τῷ πηλῷ, καὶ ταῖς πιτύροις, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ, καὶ κελεύων λέγειν ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον ἐπὶ τῷ μηδένα πώποτε τηλικοῦτον ὀλολύξαι σεμνυνύμενος, ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθρῳ.

τοὺς πιτύ-

Parias serpentum proprium.

Attos, siue Attes honoratur à Phrygibus, vt minister magnæ matris.

Harpocratio.

Θρῳ, καὶ τὴ λευκῆ τοὺς ὄρεις τοὺς παρειὰς θλίβων, καὶ ὑπὲρ τ κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν Εὐοῖ Σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος Υης Ατης, Ατης Υης ἐξάρχος, καὶ προηγεμών, καὶ κιττοφόρος, καὶ λιχνοφόρος, καὶ τὸ τοιαῦτα ὑπὸ τ παιδίων προσαγορευόμενος μιᾶδον λαμβάνων τάτων ἐνθρυπτα, καὶ τρεπτοὺς καὶ νεήλατα.

Hæc quidem omninò per se, & ridicula, & mordacia: magnificentius tamen aliquantò Cicero Lupercalia obijcit Antonio, quàm ille Cereris mysteria Aeschini, neque enim simplici narratione rei contentus est, sed præterea faces dicendi.

CICERO.

Ad Lupercalia veniamus, non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum: Sudat, pallet, quidlibet, modò ne nauseet, faciat, quod in porticu Numicia fecit.

Quid hac oratione vehementius? pergit. Quæ potest esse tantæ turpitudinis defensio? cupio audire: vt videam vbi Rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat.

Sedebat in rostris Collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus ascendis: accedis ad sellã: ita eras Lupercus, vt te esse Cõsulem meminisse deberes. (& cæt. mox) At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abijciebas: Quid perens? vt seruires? Tibi vni peteres: qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, facile seruires: à nobis, populoque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus concionatus? Quid hoc turpius, quid fœdius? quid supplicijs omnibus dignius? Num expectas dum te stimulis fodiam? hæc te, si vllam partem habes sensus, lacerat, hæc cruentat oratio (& cæt.)

Sunt planè ista fulmina, non iocatur circa Panis cerimonias, & Lupercorum caprinas pelles, huiusmodi minutias discutiens, sed vehementissimam orationem vibrat, quæ vel à statua penè ruborem exprimeret. Scio facta esse dissimilia, nec non orationis genera: sed Demosthenes etiam in oratione de falsa legatione, vbi graui, & incenso sermone opus erat, in feruida quippe exclamatione, hæc eadem de triuio maledicta intorquet.

DEMOSTHENES.

Grauis exclamatio Demosthenis, quæ degenerat in minutias.

ὡς Καὶ τοίαυτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα ὁ ἀκάθαρτος καὶ τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς, καὶ τ βεβιωμένον αὐτῷ βίον αὐτίκα δὴ κάλα ἐρεῖ λαμπρᾶ τῇ φωνῇ ἐρ' οἷς ἐγωγε ἀποκνίγομαι. Magna exclamatio, & quæ faces promittit: mox degenerat in leuia conuicia. Οὐκ ἴσασιν οὗτοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς τὰς βίβλους ἀναγινώσκοντα τῇ μητρὶ τελοῦσι, καὶ παῖδα ὄντα ἐν τοιάσοις, καὶ μεθύουσιν ἀνθρώποις κυλινδούμενον, μετὰ ταῦτα δὲ τὰς ἀρχὰς ὑπογραμματεύοντα, καὶ δυοῖν ἢ τριῶν δραχμῶν πονηρὸν ὄντα, τὰ τελευταῖα δὲ ἐναγχος ἐν χορηγίοις ἄλλοις ἐπὶ τῷ τραγωιδεῖν ἀγαπητῶς παραδεχόμενον. ποῖον οὖν ἑαυτῆς βίον, ὃν οὐ βεβίωκας.

Et tamen talium sibi conscius facinorum impurus iste vos audebit intueri? & actum à se vitam clara statim voce prædicabit? quæ res mihi spiritum intercludit. Num hi sciunt te à primordio ætatis lectitasse libros matri initianti: & puerum etiam, tum in cœtibus Liberi patris, & inter ebriosos homines esse volutatum. Post autem scriptioni apud magistratus dedisse operam, & propter binas, aut ternas drachmas fuisse sceleratum. Postremò non ita olim alienis sumptibus, ad tertias partes actitandas, cùm tecum bene agi putares, victitasse? Quam igitur vitam referes? quam non vixisti.

Hæc sunt, quæ apud Demosthenem in inuectiuis plus habent vehementiæ: sed quàm amarulenta hæc Ciceronis vehementia.

CICERO.

2. Philip. Vehementia Ciceronis, in insectando cum indignatione coniuncta.

Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Primò vulgare scortum, certa flagitij merces, nec ea parua, sed citò Curio interuenit, qui te à meretricio quæstu abduxit: & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili, & certo collocauit. Nemo vnquam puer emptus libidinis caussa, tam fuit in domini potestate, quam tu in Curionis, &c. quæ Demosthenis vehementiæ nullo modo cedunt: sed (& vt personas decet) grauiora sunt.

Quæ verò contra Philippum vehementiora dicuntur, ea sunt.

DEMOSTHENES.

Fastidiosissima Demosth. oratio in Philippum.

Οὐ μόνον οὐχ Ελλιν ὄντ, οὐδὲν προσήκοντ οὐδὲν τῆς Ελλησιν, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάρ ὄντεθεν, ὅθεν καλὸν εἰπεῖν, ἀλλ' ὀλέθρ Μακεδόν ὅθεν οὐδὲ ἀνδράποδον ἀξιόλογον οὐδὲν

οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι καὶ τὴν ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει, &c.

Qui tantùm abest, vt Græcus sit, Græcisve vllo modo coniunctus, vt nec inter barbaros sit honesto loco natus, sed perditus Macedo, vnde frugi mancipiũ olim nullũ emi potuit.

At qua extrema contumelia abstinet? Agit contra eos, qui Philippum, quasi regem Atheniensibus coniunctum, & beneuolum studebant defendere. Bene opinor comparabuntur, quæ habet Tullius de Luc. Antonio, qui se patronum populi Romani appellabat: Hæc enim æquè grauia, & mordacia.

CICERO.

Plenus & hoc generoso fastu Cicero, sed pugnat alacrius & gratiã quãdam habet horrori mixtam.

Atqui illum quinque & triginta Tribus patronum adoptarunt, rursus reclamatis? Aspicite à sinistra illam equestrem statuam inauratam; in qua, quid inscriptum est? *Quinque, & triginta Tribus Patrono P. R.* Igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem, clamori enim vestro, non modò hic latro, quẽ clientem habere nemo velit; &c. O impudentiam incredibilem, tantumne sibi sumpsit, quia Myrasis mirmillo Thracem iugulauit familiarem suum! Quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro, vobis spectantibus, depugnasset?

Philip. 14. Heroica iracundia emissiones in Cicer.

(Et propudium illud) & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel etiam, si dij oderunt, quos oportet, omnium Deorum.

Et de Antonio, & Dolabella.

Nam duo hæc capita nata sunt post homines natos, spurcissima, & teterrima, Dolabella, & Antonius. Deinde. Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.

Discrimen Demosth. & Cicer. in inuect.

Mitto infinita similia, quæ ex Philippicis, & Orat. in Pisonem, in Clodium, in Vatinium, in Verrem afferri possunt, quæ si comparentur, inuenies duos summos Oratores in eo conuenire; quod Cicero æquè fellis, & concisæ acrimoniæ, vbi modo vult habeat, ac Demosthenes, imò superet; vt in istis, quibus nihil excitatiùs aculeatum.

Pro Cluentio.

Vxor generi nouerca filij, filiæ pellex. Sed in eo Demosthenem antecellit, quod vbi placet illi, aliquem comicè insectari, summa ingenij festiuitate, gratia, hilaritate faciat: vt ex ijs quę in Pisonem allata, facile est colligere. Vbi verò in grauioribus factis, post res narratas, ad illas exclamationum faces venit, iam nõ comparet Demosthenes, tunc planè Tullius videtur incendium omnia deuorans: æquè promptum esset, vibratis fulminibus obsistere, ac tanto eloquentiæ ponderi summa vi ruenti sese obiscere.

N. N.

a *Hanc ideò orationem cum aliquot alijs, Demosthenis esse negat Dionysius Halicarnass. sed cùm nullis certis argumentis probet, non vsque quaque illi credendum rectè animaduertit Photius in biblioth. p. 1407. Nam & alij, eodem, ac ille iure, orationes contra Aeschinem, & Midiam reijciunt, styli scilicet diuersitate commoti, quibus tamen nulla habetur fides. Certè Demosthenis esse, non obscurè innuit idem Photius p. 1476. edit. Pauli Stephani.*

b *Hoc sanè exordium valde Demosthenicum est, cætera, si quæ videbuntur imbecilliora fortunæ accommodata censet Photius: nam in eodem prælio, ad Cheroneam, vbi illi qui laudantur, occubuerunt, Demosthenes abiecto clypeo fugiens, cum chlamydem rubus retinuisset, clamauit ζώγρι.*

c *Hunc laudandi morem, uis temporibus contemptum indicat Lucianus in Encomio Demosthenis:* μὴ μεῖζον προσκείσθω ἐπιγράμμα τῷ θυλάκῳ. *p. 891.*

d *Bellum, & hostium immanitas præclarè à Cicerone exaggeratur, quò mors virorum appareat gloriosior. Hoc Demosthenes, quod erat maximè necessarium, prætermisit.*

Comparantur in genere deliberatiuo.

CAPVT LXIV.

AGe nunc expendamus, vter plus in suasionibus, & dissuasionibus habet vehementiæ, & ponderis. pares inter se caussas conferemus. Suadet Demosthenes bellum in Philippum Regem oppressorem Græcæ libertatis: M. Tullius in Antonium Consulem, Romanæ reipublicæ vexatorem. Quibus vterque rationibus videamus. Obtendunt in genere turpitudinem, periculum, & rationem ἄλυσα 8. Locos turpitudinis capiunt ex circunstantijs personarum. Turpissimum scilicet, & indignissimum, Athenienses Philippo, Populum Romanum Antonio cedere. Vterque indignitatem personarum acriter exaggerat.

DEMOSTHENES,

Maximè his verbis, quæ superiùs sunt allata ex Philipp. 3.

Ολεθρὸς Μακεδὼν ὅθεν, οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον οὐδὲν ἦν πρότερον πρίασθαι. Καὶ τὴν ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολεῖπει.

Non Græcus, inquit, est, sed barbarus, sed perditus Macedo, ea ex gente ortus, è qua, ne frugi quidem mancipium emi potest. Nunc tamen ad summum venit contumeliæ.

Deinde narrat vrbes, quas cepit; honores, quos Atheniensibus præripuit, &c. id genus Cicero in hac re nihilo inferior, quoties de indignitate Antoniorum; qui rempublicam dilapidant, loquitur, vibrat, fulminat.

CICERO.

Est igitur populo Romano victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum spartaco (& de eius crudelitate, iure pertimescenda) Nullus ei ludus videtur esse iucundior, quàm cruor, quàm cedes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetraque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur: si enim hinc emiserit, nullius supplicij crudelitas erit recusanda.

Philipp. 4.

Et de Lucio Antonio.

Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore Imperator; quas fecit strages, vbicunq; posuit vestigium? Cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcumque nactus est, epulantur milites, ipse autem se, vt fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri, diripiuntur villæ, matres familias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur.

Philipp. 3.

Et de Marco.

Brundusij fortissimos viros, ciues optimos iugulari iussit, quorum ante pedes eius morientium sanguine os vxores respersum esse constat, &c. similia infinita, maximè verò Philippica 7. vbi singularia quæque Antonij contra remp. facta discutit, quæ Demosthenes in totis Olynthiacis, & Philippicis, non adæquat.

Vterque posteà, vt vlciscendos, non autem formidandos hostes ostendat, vehementer eorum potentiam extenuat. Et Demosthenes quidem initio Olynthiacæ secundæ, vbi Philippum hominem, & tenuem & contemptum sola Atheniensium socordia creuisse ostendit, hunc illi fortunæ afflatum non fore diuturnum.

Olynth. 2. n. 8. 9.

DEMOSTHENES.

Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σφόδρα ἂν ἠγούμην, καὶ αὐτὸς φοβερὸν εἶναι τὸν Φίλιππον, καὶ θαυμαστὸν, εἰ τὰ δίκαια πράττοντα ἑώρων αὐτὸν ηὐξημένον, νῦν δὲ θεωρῶν, καὶ σκοπῶν εὑρίσκω τὴν μὲν ἡμετέραν εὐήθειαν τοκαταρχὰς, &c. Et Philip. 1 nu. 12. Μὴ γὰρ ὡς θεῶν νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι πράγματα ἀθάνατα. ἀλλὰ καὶ μισεῖ ὡς ἐκεῖνον καὶ δέδιεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ φθονεῖ, καὶ τῶν πάνυ νῦν δοκούντων οἰκείως ἔχειν αὐτῷ.

Nolite enim putare illi, tanquam Deo fixas esse res præsentes, & immortales, sed & odit eum aliquis, & timet, viri Athenienses, & inuidet etiam ex ijs, qui nunc illi summa familiaritate implicati esse videntur.

Hæc quidem grauia, sed nimis remissa: quãtò efficacius Cicero!

CICERO.

Ac maioribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rempub. curiam, ærarium, consensum, & concordiam ciuium, rationem aliquam, si res ita tulisset, pacis, & fœderis. Hic vester hostis rempublicam vestram oppugnat, ipse habet nullam: Senatum, hoc est, orbis terræ consilium publicum nullum habet: Aerarium vestrum exhausit, suum non habet. Pacis verò, quæ potest cum eo esse ratio, in quo incredibilis crudelitas, fides nulla.

Deinde, Nam quod se similem Catilinæ esse, gloriari solet, scelere par est illi, belli industria inferior. Hæc de persona hostium, in quibus semper apparebit Tullius grauior in ἀξίνῃ, & magis aculeatus.

Vterque cùm videret animos ad bellum anteà paratos, paulatim hebescere, atque infringi paribus fermè rationibus sollicitat, & pristinorum consiliorum memoria incendit, à quibus recedere sine dedecore respub. non potest. Tractat hunc locum Demosthenes Olynthiac. 3. num. 6. 7. 8. 9. vbi refricat memoriam eorum omnium, quæ iam in Philippum decreta erant, quæ sine dedecore inconstantiæ à grauissimo consilio negligi non possunt.

DE-

DEMOSTHENES.

Μεμνῆσθε, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, ὅτι ἀπηγγέλθη Φίλιππος ὑμῖν ἐν Θράκῃ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος τοῦτι ἡρᾶτον τεῖχος πολιορκῶν, τότε τοίνυν μὲν μὲν ἦν μεμακτηριὼν πολλῶν δὲ λόγων καὶ θορύβων γιγνομένων παρ' ὑμῖν, ἐψηφίσασθε τετταράκοντα τριήρεις καθέλκειν, &c. quæ commemorat, belli apparatus in Philippum enumerans. Deinde concludit num. 12.

Τὶ οὖν ὑπόλοιπον, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, πλὴν βοηθεῖν ἐρρωμένως καὶ προθύμως ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ χωρὶς γὰρ περιστάσης ἂν ἡμᾶς αἰσχύνης, εἰ καθυφείμεθα τὶ τὴν πραγμάτων οὐδὲ τὴν φόβον, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, μικρὸν ὁρῶ.

Quid restat igitur, viri Athenienses, nisi vt succurramus robustè, & alacriter. Egò certè non video: nam præterquàm vobis, si à rebus gerendis semel destiteritis, dedecus impendet infamiæ, metus etiam, viri Athenienses, non mediocres animaduerto.

Qui Ciceronem legerit, Philippica septima, statim post initium, vbi plenè bellum suadet, inueniet rationibus æquè densum, & pugnacem, sed plus habere caloris, & aculeorum.

CICERO.

Ciceronis oratio vehemens & densa.

Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Hæc λακωνικῶς, mox singula persequitur.

Quid est inconstantia, mobilitate, leuitate, cùm singulis hominibus, tum verò vniuerso senatui turpius, quid porrò incōstantius? quàm, quem modò hostem, non verbo, sed re multis decretis iudicaritis, cum hoc pace velle subitò coniungi.

Deinde punctim decreta Senatus, de Cæsare, de Bruto, de Hirtio subiungit, in quibus tot vibrantur validæ rationes, & addit.

Quid cum delectus haberi tota Italia iussistis, cùm vocationes omnes sustulistis? tum ille hostis non est iudicatus. Armatorum officinas in vrbe videtis: milites cum gladijs sequūtur Consulem: omnes sine vlla recusatione, summo etiam studio nomina dant: parent auctoritati vestræ: non est iudicatus hostis Antonius: At legatos misimus? heu me miserum! quid. (& cæt.)

Deinde grauissimè confutat, mox concludit longè vehementius, quàm Demosthenes.

Retinenda igitur nobis constantia, grauitas, perseuerantia, repetenda est vetus illa seueritas: siquidem auctoritas Senatus, decus, honestatem, laudem, dignitatemque desiderat, quibus rebus caruit hic Ordo nimium diu. Sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta, nunc nulla est. (Et illud,) Quod si non possumus facere, dicam, quod dignum est Senatore, & Romano moriamur.

Olymth. 3. num. 22.

Duo sunt ex vehementissimis ad incitandum locis, Olynthiaca tertia, & Philippica prima, vbi Demosthenes canit quodammodo classicum.

Qualis vterque in adhortationibus.

DEMOSTHENES.

Demosth. adhortatio ad bellum vehemens.

Τίνα γὰρ χρόνον ἢ τίνα καιρὸν, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, τοῦ πάροντος βελτίω ζητεῖτε, ἢ πότε, ἃ δεῖ, πράξετε, εἰ μὴ νῦν; οὐχ ἅπαντα μὲν ἡμῶν τὰ χωρία προείληφεν ἄνθρωπος: εἰ δὲ καὶ ταύτης κύριος χώρας γενήσεται, πάντων αἴσχιστα πεισόμεθα, οὐχ, οὓς, εἰ πολεμήσαιεν, ἑτοίμως σώζειν ὑπισχνόμεθα, οὗτοι νῦν πολεμοῦνται: οὐκ ἐχθρὸς, οὐκ ἔχων τὰ ἡμετέρα: οὐ βάρβαρος οὐχ ὅτι ἂν εἴποι τις. ἀλλὰ πρὸς θεῶν ἅπαντα ταῦτα ἐάσαντες, καὶ μονονουχὶ συσκαλασκευάσαντες αὐῶν, τότε τοὺς αὐτίους οἵτινές εἰσι τούτων ζητήσομεν.

εἴποι τις

Quod enim tempus, quamue occasionem, Athenienses, meliorem hacquæreris? aut quando ea, quæ fieri debent, ageris? Nonne omnia vobis homo loca præripuit? Quid etsi hac terra potietur, rem flagitiosissimam patiemur? Nonne quibus si bellum gererent, strenuè nos opitulaturos pollicebamur: hic nunc bello petuntur? nonne hostis est? non vestra tenet? non barbarus? non quod quisque mali dixerit? Sed per Deum immortalem, si hæc omnia reliquerimus, & ei tantùm, non ad ea obtinenda, operam nauauerimus; tum auctores harum rerum, qui sint, quæremus.

Philippica verò prima, numer. 59. Οὐκ ἐκβησόμεθα, οὐκ ἐξιμεν αὐτοὶ μέρει γέ τινι στρατιωτῶν οἰκείων νῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον, οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσούμεθα, ποῖ δὴ προσορμιούμεθα, ἤρετό τις. εὑρήσει τὰ σαθρὰ, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, τῶν ἐκείνου πραγμάτων, αὐτὸς ὁ πόλεμος ἂν ἐπιχειρῶμεν

ρῶμεν. ἂν μὲν τοι καθώμεθα οἴκοι λοιδορούμενοι ἀλλήλοις, καὶ αὐτιωμένων ἀλλήλους τῶν λεγόντων οὐδὲ πώποτ' οὐδὲν ἡμῖν οὐ μὴ γένηται τῶν δεόντων ὅποι γὰρ ἂν οἶμαι μέρος τι τὴν πόλεως σωτηρίας λάβῃ κἂν μὴ πᾶσα πταρῇ, καὶ τὸ τῶν θεῶν εὐμενὲς, καὶ τὸ τῆς τύχης σωτήριον ἕξεται, &c.

Demoſt. claſſicum canit.

Eu

Non egrediemur, non exibimus ipſi, parte ſaltem aliqua domeſticorum militum, nunc; ſi quidem id prius factum non eſt, non ditionem eius claſſe inuademus! At quo appellemus? roget aliquis; inueniet ac deprehendet labefactatas res illius, Athenienſes, ipſum bellū modo aggrediamur. Verū, ſi domi ſedebimus, conuiciantes audituri, & criminantes inter ſe oratores, non fieri vlla ratione poteſt, vt quicquam rite conficiamus. Nam, vt mea quidem fert opinio, quacunque pars aliqua ciuitatis ablegabitur, etſi tota minimè adfuerit, Deorū tamē fauor, & fortuna nobiſcum pugnat. &c. Tum quod de libertate obiter tangit Philippica j.

CICERO.

Cicer. adhortatio nihilo grauior Philipp. 7. Philipp 10.

(Cum his comparari poſſunt quæ habet Cicero Philipp. 7.

Si pace frui volumus, bellum gerendū eſt; ſi bellum omittemus, pace nunquam fruemur. Et quodnam principium pietatis, libertatis capeſſendæ? An cum illum neceſſarium, & fatalem penè caſum, non tulerimus, hunc ferè mus volūtarium: Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſeruire diutius non poteſt ciuitas: ſerius populo Romano hunc veſtitum, atque arma dedimus, quā ab eo flagitati ſumus. Magna quidē nos ſpe, & prope explorata, libertatis cauſſam ſuſcepimus. Et non in ſpiritu vita eſt: ſed ea nulla eſt omninò ſeruiēti. Omnes enim nationes ſeruiturem ferre poſſunt; noſtra ciuitas non poteſt: ſi immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam, tamen eò magis ea fugienda eſſe videretur; quod diuturnior eſſet ſeruitus. Cum verò dies, & noctes, omnia nos deniq; fata circumſtent, non eſt viri, minimeque Romani, dubitare, cum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur vndique ad commune incendium. (&c.)

Cicero vocat ad incendium reſtinguendum.

Diceres omnia iam ardere.

(Et quod Demoſthenes dū fauore Deorum ſubiunxit, hic plenius.

Sine prodigijs, atque portentis, Dij immortales nobis futura prædicunt: ita ſunt apertè denuntiata, vt, & illi pœna, & libertas nobis appinquet.

Incumbite, Quirites, in eam cauſſam, vt facitis: nunquam inter Senatum, & vos, maior in vlla cauſſa fuit: nunquam tam vehementer cum Senatu conſociati fuiſtis: nec mirum; agitur enim, non qua conditione victuri; ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio, ignominiaque morituri. Et. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine, atque nefario, ſed cum immani, tetraque bellua: quæ quoniam in foueam incidit, obruatur.

Et quænam eſt vehementia, niſi iſta eſt? quæ faces: quod incendium? Demoſthenis quidem fulgura (quando Caſſio Longino ita libuit cōparare) volant, & cuaneſcunt: at Latini Oratoris ignes ardent, & creſcunt in immenſum.

Qualis vterque in obiurgationibus Demoſth. nimis auſterus, & dicax in ſuos. Demoſth. Philip. 1. n. 15. Grauis oratio Demoſthenis. In increpationibus, quaſi in ſuo elemento dominatur.

c Vterque deinde in exponendis præſidijs, ad bellum gerendum neceſſarijs, iuxta rerum, & temporum ſtatum valdè prudens eſt; quanquam Cicero plus habet magnificentiæ, & alacritatis: vt (Concurritur vndiq; ad commune incendium reſtinguendum.) Veterani quidem primi, Cæſaris auctoritatem ſequuti, conatum Antonij repulerunt: poſt eiuſdem furorem Martia legio fregit: Quarta afflixit: & cætera.

In obiurgationibus verò, & reprehenſionibus, longè diſſimiles ſuat. Demoſthenes enim vt auſterioris ingenij, cuius gratia, vulgò Argas (feri ſerpentis nomen eſt) dicebatur: vbique fermè adhiber cauterium, promiſcuè omnes amarulenta quadam dicacitate, & ſarcaſmis fugillans, vt Philippica 1.

DEMOSTHENES.

Η βάλεσθε εἰ τἀμοὶ περιιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι, καὶ τὴν ἀγορὰν, λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ καινότερον ἢ Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀτταλίδης καθελὼν πολεμεῖν, καὶ τῶν Ἑλλήνων διοικεῖν. τί δῆτ' ἐστὶν Φίλιππος οὐ μὰ δί' ἀλλ' ἀποθανεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει, καὶ γὰρ ἀνοῦτός γε πολὺ ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε.

DEMOSTHENES.

Num vultis circumeuntes, alius alium in foro percontari: age, die mihi, nunquid affertur noui? ecquid magis nouum, quàm vir Macedo ſubigens Athenienſes, & Græciæ imperans: Deinde alius dixit, mortuus eſt Philippus. Alius: haud quidem, ſed per Iouem ægrotat. Quid ad vos? ſi quid illi humanitus acciderit, vos alium ſtatim Philippum veſtra ſocordia ficietis.

Ita

Ita increpat desides, & curiosos Athenienses, grauiter quidem, & magnificè: itaque mihi videtur in istis, quasi in elemento suo, dominari. Et eadem Philippica num. 54. Ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖτε Φιλίππῳ, καὶ γὰρ ἐκεῖνον ὁ πληγεὶς, ἀεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται, καὶ ἐτέτροσε πατάξῃ ἧς ἐκεῖσε εἰσὶν αἱ χεῖρες. προβάλλεσθαι δὲ ἢ βλέπειν ἐναντίον οὔτε οἶδεν οὔτ' ἐθέλει. Vt barbari pugiles dimicare solent, ita vos bellum geritis cum Philippo. Ex ijs enim is qui ictus est, ictui semper inhæret, quod si eũ alibi verberes, illò manus trãsferet: ictum autem depellere, & contra intueri, neque vult, neque scit.

Et Philip. 3. num. 3. apertè innuit, talem esse rerum statum, vt si quisque pro virili conaretur omnia disperdere, nihil omninò peius fieri posset.

Ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν ἀλληθὲς δὲ ἦ. εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοντο οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς ἐξ ὧν φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγματ' ἕξειν οὐ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν δεατεθῆναι.

Hæc ad Demosthenis planè ingenium dicta, grauia illa quidem, sed quę non semper ita prosunt: pauca enim ingenia sic tractari volunt, nisi sint seruilia. Cicero aliam viam ingreditur) si enim personas honore, & reuerentia dignas obiurgando alloquatur, dici non potest, quàm honeste, & considerate faciat, vbi præsertim emendare vult, & corrigere, non frangere. Admirabilis mihi videtur inter cæteras illa reprehensio, qua M. Antonium, & Dolabellam nondum desperatos obiurgat. Postquàm enim Antonij præclara facta, diserta, & illustri oratione commemorauit, sic increpationem aggreditur.

CICERO.

Cic. Phil. Increpatio mitis & honesta.

Vnde igitur subitò tanta mutatio? non possum adduci, vt suspicer te pecunia captum (tãgit rem acu, & caussam morbi indicat, sed quàm prudenter, licet quod cuique libet loquatur credere non est necesse) nihil enim vnquam in te sordidum, nihil humile cognoui, quanquam solent domestici deprauare nonnunquam, sed noui firmitatem tuam: Atque vtinam culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses, & cætera, quæ fusè prosequitur. Quid hac oratione grauius, mitius, prudentius? (Ad Dolabellam verò) sed per Deos immortales, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de vtriusque vestrum errore reticere. Credo enim vos homines nobiles magna quædam spectantes, nõ pecuniam, vt quidam nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoque contempta, non opes violentas, & P. Romano minimè ferendam potentiam: sed charitatem ciuium, & gloriam concupisse. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus esset, nisi te præter cæteros paulisper expertũ viderem. (&c. ô Suadam.)

At verò vbi vult, seuerè aculeos reprehensionis distringit, vt in Q. Fusium Calenum, qui bellum aduersus Antonium dissuadebat: Philipp. 8. & 10. Animaduerte, vt pugnat, vt densè glomerat argumenta, vt hominem calefacit.

Increpatio grauis & pena libertatis.

Quæ caussa iustior belli gerendi, quàm seruitutis depulsio? nisi fortè hoc ad te non putas pertinere, quod te socium fore speras dominationis Antonij. In quo bis laberis: primùm, quòd tuas rationes communibus anteponis: deinde, quod quidquam stabile, aut iucundum in regno putas. Non si tibi anteà profuit, semper proderit. Quinetiam memini, de illo homine quæri solebas (Cæsarem [illegible] git) quid te facturum de bellua putas? Atqui ais, cũ te esse, qui semper pacem optaris: semper omnes ciues volueris saluos: honesta ratio; sed ita si bonos, & vtiles reip. ciues; sin eos, qui natura ciues sunt, voluntate hostes, saluos velis: qui tandem interest inter te, & illos? Et amplissimæ tibi fortunæ sunt, summus honoris gradus; filius, vt audio, & spero, natus ad laudem: cui Reip. caussa faueo, tum etiam tua. Quæro igitur eum Brutine similem malis, an Antonij? ac permitto, vt de tribus Antonijs eligas, quẽ velis. Dij meliora! inquis: cur igitur non ijs faues, quos laudas, quorum similem filium tuum esse vis.

Demosth. Philip. 3. n. 56.

Hæc habent suum absynthium: nec vehementiora sunt, quæ dicuntur à Demosthene Philippica: contra eos, qui bellum aduersus Philippum retardabant, cùm eosdem nominat ἀνθρώπους μισθοτοὺς ὧν οὐδὲ ἀρνηθεῖεν ἔνιοι, ὡς οὐκ εἰσιτοιοῦτοι λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἄνῃσι λοιδορηθῶσι, καὶ οὐχὶ τοῦ τόπου δεινὸν, καὶ περ ὂν δεινόν, &c. quæ ne stilla quidem aquæ dulcis leniuntur.

N. N.

a *Nullæ Ciceronis orationes meliùs cum De-*

mosthenicis comparantur, quàm Philippica, quibus à similitudine Demosthenis, nomen est indizum.

b Vterque bellum suadet ab indignitate personæ, à qua nefas tantam, & tanti populi violari maiestatem.

c Vterq; hostem vlciscendum, non formidandũ, grauiter ostendit; sed alacrius Cicero.

d Vterq; in simili causa bellum suadet, & paribus rationibus: at Cicero magis est incensus.

e Vterq; in exponendis ad bellum gerendum præsidiis valdè prudens: sed Cicero magnificentior, & alacrior.

Comparantur in genere iudiciali.

CAPVT LXV.

IN forensibus causſis magnum vterque tenuit imperium, magnum triumphantis eloquentiæ reliquit monumentum. Est in ijs Demosthenes callidus, acer, vehemens. Cicero plus interdum habet redundantiæ, & excursionis: in omnibus alioqui sublimis, & magnificus, atque vbi pugnandum est, plenus spiritus, & alacritatis.

In accusando vterque velox, pugnax, animosus, sed in causſis grauioribus eminet Ciceronis ardor, quod facilè comperiet, qui nonnulla ex Verrinis cum oratione Demosthenis contra præuaricationem Legatorum, pari fermè argumento, comparare voluerit.

Contumelia in duas puellas à Demosthene & Cicerone pari ferme stylo descripta: Orat. de falsa legat. nu. 354.

Quale est illud de contumelia in duas puellas, cum vtriusque sollicitatur pudicitia, illius ab Aeschine, huius à libidinum Verris præguſtatore, idque in conuiuio.

DEMOSTHENES.

Ἐπειδὴ δὴ ἦκον εἰς τὸ πίνειν εἰσάγει τινα Ὀλυνθίαν γυναῖκα, εὐπρεπῆ μὲν ἐλευθέραν δὲ καὶ σώφρονα ὡς τὸ τέλος ἐδήλωσε ταύτην, τὸ μὲν πρῶτον οὕτωσι πίνειν ἡσυχῇ καὶ ζώγειν ἠνάγκαζον οὗτοι. ὡς δὲ προὐκει τὸ πρᾶγμα, καὶ διεθερμαίνετο, κατακλίνεσθαι καί τι, καὶ ἆδειν ἐκέλευον ἀδημονέσης δὲ τῆς ἀνθρώπου, καὶ οὔτε βουλόμενος οὔτ' ὀκνοῦντος, ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἔφασαν οὗτοι, καὶ ὀφρύων. καὶ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι τῶν θεοῖς ἐχθρῶν τε καὶ ἀλιτηρίων Ὀλυνθίων ἀχμάλωτον οὖσαν ζυφᾶν. καὶ κάλει παῖδα καὶ μάστιγα τις φερέτω ἔχειν οἰκέτης ἑτοῖμος. Καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδείοις ἐποίουν, καὶ μεθύουσιν, καὶ πεπωκόσιν οἶνον, καὶ μικροῦ δεῖν τὴν παροξυνόντων, εἰ πάσης τινὰ καὶ δακρυούσης ἐκείνης περιέχεσθαι τὸ χιτωνίσκον ὁ οἰκέτης ξαίνει καὶ τὰ τοῦ νέου πολλά. ἔξω δ' αὐτῆς οὖσα ὑπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ πράγματος ἡ γυνὴ ἀναπηδήσασα προσπίπτει πρὸς τὰ γόνατα τῷ ἰατροκλεῖ, καὶ τὴν ζάπεζαν ἀναζέπει, καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνος ἀφείλετο ἀπώλετ' ἂν παροινουμένη. Καὶ γὰρ ἡ παροινία τοῦ καθάρματος τούτου δεινή. Deinde exclamat: Καὶ τοιαῦτα σωφρονοῦντος ὁ ἀκάθαρτος οὗτοσι τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς. Diserta quidem ista criminis expositio.

Vt autem ad procula ventum est, introducit is mulierem quandam Olynthiam, formosam quidem illam, sed ingenuam, & modestã; vt exitus declarauit. Eam primùm bibere paulatim cogebant. Vt autem res satis calere visa est, assidere, atque etiam canere iusserunt æstuante muliere, vt quæ neque vellet, neque sciret, contumeliam id factum, minimè ferendam dicunt, vt captiua à Dijs inimicis, & nefarijs Olynthijs, delicias faceret. Age voca seruum, inquit, & lorum aliquis afferat. Præsto est seruus scuticam gestans, ipsis verò bene potis, & iracundis iubentibus, mulieri ne quicquam lachrymanti direptâ, & laceratâ tunicâ crebras tergo plagas ingerit. Tum sui impos præ dolore, & timore mulier subsiliens ad Iatroclis pedes prouoluisur, mensamq; subuertit. Quod nisi is eam eripuisset, interfecta esset in illa ebrietatis insania, ita temulentia istius impuri crudelis est (sequitur deinde exclamatio) & cum talium sibi criminum conscius sit sceleſtus ille nos aspicere audebit.

CICERO.

Caractere similia sunt, quæ narrantur 3. Verr. num. 63. de filia Philodami.

Mature venium, discumbitur, fit sermo inter eos, & inuitario, vt Græco more b beretur, hospes hortatur, poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone, lætitiaque conuiuium. Postquam satis res Rubrio calere visa est. Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non introuocari iubes, homo, & qui summa grauitate, & iam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius: tum ille, vt aliquid responderet, negauit moris Græcorum, vt conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius,

Hus, ex alia parte: Enimuerò ferendum nō est, vocetur mulier, &c. quæ in narratione fusius prosequuti sumus. Vbi quæ sequuntur de supplicio, etiam Philodami, vt magnitudine rei, sic etiam orationis amplitudine, apud Ciceronem admirabilia sunt. Inuenitur certè, etiam in istis expositionibus Demosthenē γραφικώτερος. At iam in exagitatione criminum quantus est! quam sublimis: Confer nunc exclamationem Demosthenis καὶ τί ὕστατον ὦ ἀνδρες δικασταί, &c. cum istis. Tātæne tuę, Verres, libidines erāt, vt eas capere, ac sustinere non prouinciæ P. R. non nationes exteræ possent? Tunc quod videris, quod audieris, quod cōcupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum, tum præsto fuerit, nisi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus? Ciuitates non modò paceatæ, verumetiam sociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient, vt ab se, atque à liberis suis legati P. R. scelus, atque libidinem propulsare possint. Et tamen vtrique erat idem campus in legatum libidinosum, & in libidine crudelem, & in conuiuio cruentum.

De falsa legatione nu. 359.

Iam Midiana oratio, quæ extat de alapa satis fusè scripta, & in qua, præter morem, modumue calere videtur Demosthenes; qualis demum censebitur, licet inter iudiciales Demosthenis nobilissima, si cum Verrinarum particulis comparetur. Intendit homini locupleti, & apud suos imprimis copioso litem, quòd ab eo in Orchestra pugnis affectus fuisset, & ideò vult, non vna morte, sed pluribus condemnari. Hominis quidem fastum, mollitiem, petulantiam & cætera huiusmodi satis acriter exprimit, atque insectatur, vt his verbis: πάντας γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι νομίζω τὸν ζοτον τοῦτον καὶ τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τὴν τοῦ βίου, καὶ τὴν ἀφορμὴν ἣν παρ' ἐμοῦ ἰσχόμεν, καὶ φοβερὸν ποιεῖ τοῖς χρῶσιν τοῦτον. τὸ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας, καὶ πλοῦτος, πονηρὸν εἶναι, καὶ ὑβριστὴν τεῖχός ἐστι πρὸς τὸ μηδὲν ἂν αὐτὸν δίκης ἔπαθεῖν.

Demosth. in Midiam nu. 252.

Hominem ita describit superbum, nefarium, impium, omnium contemptorem, & diuitijs, quasi propugnaculis sceleris fretum. Hæc, aut certè ea, quæ contra Androtionem scripta est oratio, si cum Verrinarum, inquam, particulis, in quibus ipse Verres, vt improbus, & contemptor, & diues describitur, conferantur, sanè inuenientur μικρὰ ἰάματα. Quid de tot improbitatis descriptionibus accuratissimis dicam quæ sparsæ sunt in Cluentiana 39. pro Sylla 20. 71. 76. pro Sextio 16. 17 in Varinium 15. 19. 20. quæ si comparentur, ostendent, quantum tum in exaggerandis criminibus, Tullius sit potentior. Illud vnum, quàm rotundè, quàm celsè, quàm ingeniosè collegit.

Nulla Demosth. accusatio eſt Verrinis cōparanda.

Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque sacratum: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumque in vestrum iudicium adduximus, vt ego hunc vnum eiusmodi reum, post hominum memoriam, fuisse arbitrer, cui damnari expediret. Vbi collectio criminum Midiæ, cui fermè eadem maximè impietatis, sacrilegij, crudelitatis facinora obijciuntur, habet hoc artificium? Quid si Neæra flagitiosissima mulier, maximè verò, vbi Demosthenes eam vehementius accusat, num. 11. comparetur cum Ciceronis Sassia, cuius extat accusatio pro Cluentio, vterque versatur in pari argumento, in insectanda scilicet famosa libidine, & flagitijs, quantum superet latinus orator, Græci ipsi iudicent, qui Neæram continuò dicent, nō à Demosthene, sed aliqua Demosthenis simia fuisse conscriptam.

Cic. Ver. 3.

Longe grauius Cicero Sassiā, quā Neæram Demosth. insectatur.

Iam quærimonias, & conquestiones longè grauius, vt ad commiserationis affectus, non factus, sed natus tractat Cicero. Quanquam alapam sibi inflictam valdè conqueritur, & lamentatur Demosthenes contra Midiam. Καὶ τότε μὲν τοῖς Διονυσίοις τὴν παρασκευὴν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἀναλώματ' ὑβρίζειμ. νῦν δὲ τούτοις οἷς ἐποίει ἐκεῖνά τε καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὴν πολιμ, τὸ γένος, τὴν δημοτιμίαμ, τὰς ἐλπίδας, εἰ γὰρ ἐν ὧν ἐπεβάλλεσθε καθορᾶσθε ἀπάντων ἂν ἀπεστερήμην ἐγὼ, καὶ μὴ δὲ ταφὴν προσυπῆρχεν εἶναι μοι. Ac tum quidem Bacchanalibus ornatum, & corpus, sumptusque meos læsisse: nunc verò his quæ molichatur, & struebat, tum illa, tum cætera omnia, tum vrbem, tum familiam, tum ius honorum, tum fortunas, tum spes. Nam si vnæ eius insidiæ successum habuissent, omnibus his fuissem spoliatus ego, nec domi sepeliri mihi licuisset. Ex omnes illi fluctus ad vnam alapam concitati? Quanto grauius Cicero pro Domo, pro Milone, pro Flacco,

Demoſt. in cōqueſtionibus, & miſerationib. multis partibus à Cicerone obruitur Demoſth. in Midiam.

pro

pro Sextio,& suas, & amicorum iniurias conqueritur. Vel illud vnum 4. in Catilinam, quàm dulci maiestate dictum: Mihi quidem,si hæc consulatus conditio data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores,cruciatusque perferrem;feram non solùm fortiter, sed etiam libenter, dummodò meis laboribus vobis,populoque Romano dignitas,salusque pariatur.

Qualis vterq; in petitionibus, & honorũ contentionibus.

In defensionibus,petitionibus, honorum contentionibus,& cæteris similibus, est vterque instans sibi,& vehemens,in illis tamen orationibus, quæ extra reatum, sordes excurrere paulo liberius permittunt, longè iucundior est M. Tullius, vt qui grauem,& amœnam data occasione liberalium artium spargit eruditionem,qua auditores mirificè exhilarat (& quod aiunt(marinam auditionem fluuiali abluit sermone, ἁλμυρὸυς λόγους γλυκέσιν ἀποκλύζει νάμασιν. Comparetur Leptines Demosthenis,in quo pro honoribus, & immunitatibus filij Chabriæ Imperatoris disceptat, cum ea parte Philipp. V. quæ est de imperio,& honoribus iunioris Cæsaris. Quàm ardenter illic Cicero pugnat,quàm grauiter,quanto rationum,& sententiarum pondere:Comparetur illa σύγκρισις Demosthenis,& Æschinis, quæ scripta inuenitur in oratione pro Corona. 437. nobilissimum ferme omnium Demosthenis opus,cum comparationibus Murenæ, & Seruij,Imperatoris,& Iurisconsulti: Consulatus Ciceronis,& Pisonis: Cæcinij denique & Ciceronis in diuinatione,inuenietur M. Tullius, si non ita austerus, ac Demosthenes, neruosus tamen, subtilis,acer,etiam cum est laxus, & copiosus,ingenij verò gratia, festiuitate, facilitate inimitabilis.

Comparentur in partibus oratoris.

Quod ad orationis partes attinet, exordia vtrique maximè in maioribus causis grauia sunt,& magnifica,nescio tamen,quo pacto Ciceronis initia,ex morum, opinor, amabilitate liquidius influunt in animos,mentesque,& pectora firmius sibi deuinciunt. Contra Demosthenis persæpe sunt austera,rigida, quærula, obiurgatoria, quibus auersionem potius animorum,quam propensionem ingenerare suis auditoribus possint.

Narrationes habet vterque valdè puras,subtiles,pellucidas,quod ex ea Demosthenis, quæ à me superius citata est, licet agnoscere. At verò Cicero præter limatam perspicuitatem, elegantiam, dexteritatem, etiam aliquos imprimit aculeos,quibus sine vllo epiphonemate,aut exaggeratione possit motus elicere. Est enim admirabilis imaginum artifex,in quibus magnam eloquentiæ partem sitam, atque collocatam arbitror. Atque vt erat ipse φαντασιώδους & διαγράφης φύσεως ita res concipit vt sunt, ita exprimit,vt concepit,ita incendit, vt ipsemet est incensus,& flagrans,maximè verò vbi res crudeles,& funestas exaggerat,intimos sensus tam vehementer percellit,vt ipsi, qui legunt, aut audiunt,non audire, & legere, sed planè interesse causæ videantur. Talia sunt ista Philipp. 11. de morte Trebonij, quem diu excruciatum Dolabella necauerat. Ponite igitur ante oculos,P. C. miseram quidem illam,& flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in vrbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum,cum ille miser prius latronum gladios videret, quam quæ res esset,audisset furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram,atque os illud infame, vincla,verbera,eculeum,carnificem,tortoremque samarium,quæ tulisse illum fortiter,& patienter ferunt.

Cicero in suis narrationibus admirabilis est imaginum artifex.

Quæ verò de supplicio P. Gauij Cossani in crucem,acti leguntur vltima Verrina, quàm potentis, quàm admirabilis sunt eloquentiæ. Cædebatur virgis medio foro Messanæ Ciuis Romanus,Iudices,cùm interea nullus gemitus, nulla vox istius miseri inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur,nisi hæc *Ciuis Romanus sum*. Deinde crux,crux inquam, infelici,& æruminoso comparabatur. O nomen dulce libertatis,ô ius eximium nostræ ciuitatis, ô lex Porcia legesque Semproniæ, ô grauiter desiderata,& aliquãdo reddita plebi Romanæ tribunicia potestas! Huccine tandem omnia reciderunt,&c. quorum nec vmbram quidem,aut vestigium habet Demosthenes,ita viri ingenium erat à miserationibus alienum.

In confirmationibus nimis aliquando excurrit(hoc enim fatendum est)& inverisimilibus ludit argumentis M. Tullius. Demosthenes vt plurimum magis callidus, & pressius, & acer est. At verò vbi Ciceroni libet circuitus omnes succidere, densiusque pugnare, vt in Philippicis,cum de bello, & pace, de honoribus Cæsaris agitur,nihil illo vehementius, nec in hac parte Demosthenis virtuti cedit.

Cicero in confirmationibus plus habet excursionis & verisimilitudinis non tamen vbique.

Iam peroratio,quæ corona est eloquentiæ, maximè verò ratione illius partis, quæ vim, amplificationemque continet, Ciceronis tota est,

est, hanc illi omnes communi consensu oratores tribuerunt, & nemo tantum illi honorem, qui modo iudex æquus fuerit, denegabit.

Comparantur in inuentione, dispositione, elocutione.

CAPVT LXVI.

IN inuentionibus quidem, & dispositionibus duo summi oratores, vel Quintiliano teste maximè congruunt: quanquam Demosthenis inuentio forensium rerum limitibus, in quibus ipse acutus erat, & sagax, septa continetur, quos ilie vix audet excidere, ne in alijs hospes, & imperitus videatur. Ciceronis verò fœcundum, & multiplex ingenium, omnia disciplinarum genera peruagarum, longè vberiores inueniendi fontes in multis expromit. Dispositio porrò, quanquam vtrique prudens, latina tamen plus habet lucis, gratiæ, splendoris. Elocutione ambo, & id quidem in triplici figura præstantes extitere, Romanus certè eò felicior, quò plus habet ingenij, quam artis: liberè enim dicendum est, quod Græci ipsi nõ negarint. Demosthenes, qui octies Thucididem sua manu descripserat, non nihil inde traxit morosæ austeritatis, & nimis puridæ diligentiæ, quæ ingenuum styli florẽ, & lumẽ extinguit: quis nõ videt enim ista esse nõnihil detorta, violenta, quæque Thucididem oleant. Πολλῶν ὦ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γεγνομένων, ὀλίγω δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους. Ἑλληνας ἀδικεῖ. καὶ παντῶν εὖ οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν (δεῖ) καὶ πράττειν ἅπασι προσήκειν ὅπως ἐκεῖ Φιλίππου παύσεται ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, &c.

Elocutio Demost. plerumque austera & Thucididea. Demosth. Philipp. 3.

Hæc si ex meo sensu reprehenderem, temerarius essem: sed loquor ex mente Dionysij Halicarnassei, qui Demosthenis laudator est, & admirator perpetuus, hanc tamen elocutionem, affectatam, otiosam, præposteram agnoscit, & ipse Demosthenis stylum reformans, ita inuertit: πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγων γιγνομένων καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἐκκλησίαν περὶ ὧν ἀδικεῖ Φίλιππος εἰς ἡμᾶς τε, καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο. Addo quod verbis plerumque obscuris, & longiusculè translatis oblectetur in oratione contra Medontem, quæ citatur ab Harpocratione, dixit δεκατεῦσαι παρθένον, decimare virginem, quod est consecrare, & initiare, ducta inde metaphora, quòd decimas dijs offerrent. Opus fuit Didymi commendario ad hoc verbũ intelligendum, qui de eius significatione librum conscripsit. In oratione de falsa legatione habet διακωδωνίζειν pro ἐξεταζειν. Διακωδωνίζειν, proprie est campana personare. Dixit autem pro eo, quod est explorare, quia pugnaces, coturnices, campanæ sono explorare solebat antiquitas, vt notauit Aristarchus, in vsum postea dimanauit, & ciuitate Græca donatum est, audax tamen est, & à communi consuetudine detortum. Similiter pro exitio βάραθρον, quo specus proprie significabatur, & terræ hiatus, in quem fontes apud tribum Hippothoontidem deuoluebantur, Voraginem magis probat Cicero, quàm Charybdim, aut barathrum patrimonij, & similia, vix inuenias vllum ex decem primis oratoribus, qui ita locutus sit. In oratione contra Aristocratem τὸ ἀνδρολήψιον pro hominis captura, καλῶ pro recenter capto contra Aristogitonem, quod poëtis, & historicis condonandum quidem est, apud oratores non satis vsurpatum. Quale est illud in prima contra Coronam, quæ citatur ab Harpocratione. Ἐρισθένης ὀχυρῶς βαπτιστὴς βαίνων ἐξάδισε. Item pro Cresiphonte νεβρίζειν & Υης Ἀτης Ἀτης Υης, quæ verba in obscuris mysterijs vsurpata satis audacter, apud superstitiosum populum trahit in iocum, & ἐνδρυπα & νεκαλα, quæ Didymo, atque Aristarcho facessunt negotium, & cætera similia infinita, de quibus dixerant Grammatici.

Dionys. Halicarn. in lib. de grãdi loquentia. Demosthenis. Aspasius quoq; Rhetore exordiũ

orationis aduersus Leptinẽ vt minus accuratè castigauit Demosth. audax dictio. Διακωδωνίζειν παρθένον, quod sic apud Demost. Διακωδωνίζειν.

ἀνδρολήψιον καλῶ, Cæsuariẽ dixit.

Præterea in accentibus dictionum voluit, nonnihil innouare, cum ἀκλήτου pro ἀκλητίου omnibus reclamantibus pronuntiaret, ex quo meritò ab Atticis auribus, quæ istam nouitatem probare non poterant, redargui meruit.

Nouator accentuum Demosth.

At Cicero nobilis locutor, vt appellatur à Diuo Augustino, tantam, & tam germanam habuit latinitatis puritatem, vt cæterorum omnium norma extiterit, & posteris perpetuum incorruptæ linguæ reliquerit monumentum, nisi quis forte esse voces aliquas, quas de industria eruditis ad Atticum epistolis, aut etiam versibus immiscuit, ad censuram vocet oratoriam, quæ ab eo vt oratore, minimè dicta

Comparantur in figuris.

sunt, nec tamen fine vsu, & exemplo sunt prolata.

Quod ad figuras, & dicendi lumina attinet, multò plura, eademque illustriora sunt in Ciceronе; Nam quæ Demosthene videntur inchoata; leuiusque pertexta, apud latinum oratorem numeros omnes, & quasi cumulum capiunt perfectionis. Dionysius Longinus laudibus effert in cœlum ὁμοτικὸν χῆμα Demosthenis, quo defunctorum in Marathone animas implorauit, & per easdem iurauit. οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Videtur, inquit, Demosthenes diuino spiritu afflatus in hanc figuram eripuisse: Quasi verò Eupolis non hoc ipsum ante Demosthenem dixerit in comœdia.

Laudatissima Demosth. figura ab Eupoli expressa Demosth. pro Ctesiphonte.

οὐ γὰρ μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν μάχην
Χαίρων ἂν οὗτ' τὸ μὸν ἀλγεῖνεν κέαρ.

Cicer. in Milon.

Sit illud vehemens, tamen ad motum concisum est, quanto illud Ciceronis amplius, qui non tantùm animas mortuorum, sed tumulos, & aras, & templa, & lucos obtestatur. Vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obrutæ aræ sacrorum P. R. sociæ, & æquales. Quæ splendidè, & grauiter supra Demosthenem figurata.

Deinde affertur illa ab eodem Longino προσώπων ἀντιμετάθεσις seu apostrophe contra Aristogitonem, vt ingens vehementiæ, & grauitatis exemplum. *Demost. cõtra Arist. l. 2. p. 83.* Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν, οὐδὲ ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὕτως βιάζεται τοὺς νόμους; ὃς ὦ μιαρώτατε πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων, κεκλεισμένης τῆς σῆς παῤῥησίας οὐκ ἰγκλίσιν οὐδὲ θύραις, ἀπαραυοίξιεν ἄντις ἀλλὰ τοσούτοις, καὶ τηλικούτοις ὀρλήμασι, καὶ τούτων παρὰ τὴν θεὸν κειμένων ἐς τὸ αὐτὸς τούτων βιάζῃ. (Et nemo vestrum succenseret, atque irasci videbitur ijs, quibus execrandus ille, & impudens homo leges violat (qui) ô pessime omnium hominum, concussa iam tua audacia, non Claustratis foribus, quas fortè, quis aperuerit. Sed tot, & tantis multis, quæ ad eam Deæ collocatæ sunt, etiam intra hæc vim moliris.) Quoties Cicero cuiusdam motus impetu abreptus intercidit narrationes, mutat personas, vt, Hæc sunt, carnifex, sepulta in gremio consulatus tui, persequere connexos hisce funeribus dies. Et Philipp. 2. At ideo ædes etiam, & hortos, quæ narratiuè erant inchoata, statim imperfecta adhuc sententia relicta, præ animi æstu, & feruore conuertit sermonem ad Antonium. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare, tu illarum ædium Dijs Penatibus os importunissimum ostendere? &c. Planè robusta, grauia, incensa, quibus nihil simile apud Demosthenem reperies.

Cic. in Pison.

Laudatur item illa imago, & descripto Procerum Philippi, & Alexandri, quæ est in nobili oratione pro Ctesiphonte. ἄνδρες μιαροὶ, καὶ ἀλάστορες, καὶ κόλακες, ἠκροτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες, πρότερον Φιλίππου, νυνὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τὴν γαστρὶ μετροῦντες, καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὸ εὐδαιμονίαμ. Sed quota portio nobilissimæ illius descriptionis Catilinarij exercitus collecti, ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus, ex ijs, qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum maluerunt, &c. vbi varios variè suis coloribus pingit. Ad summum rara illa, & admirabilis figura, quæ est in eadem oratione de Corona, & laudatur ab Hermogene. οὐκ ἐπῆν ᾧ ταῦτα, οὐκ ἔγραψα ᾧ οὐδὲ ἔγραψα ᾧ οὐκ ἐπῆρέσθευσα ᾧ, οὐδὲ ἐπῆρέσθευσα ᾧ, οὐκ ἔπεισα ᾧ. Num verò apud Ciceronem illustrior? Neque verò se populo solum, sed etiam senatui tradidit: neque senatus modò, sed etiam publicis præsidijs, & armis meque his ærarum, verum etiam eius potestati, &c. Sed de his, plenius in tractatu de figuris.

Comparantur in actione, & successu eloquentiæ.

CAPVT LXVII.

Plutarch. in Demosth.

DEmosthenis quidem, & Ciceronis orationes, quæ literis extant consignatæ, multis iudicium, actio, quæ cum ipsis interijt omnibus desiderium reliquit, quàm si exaratis eloquentiæ monumentis imprimere potuissent, minus laboraremus. Constat Demosthenis actionem initio satis infelicem, populoque Athenienſi inuisam fuisse. Ex quo cum semel explosus è foro domum se obuoluto capite, & mœsto animo reciperet, sequutus est eum Satyrus mimus, à quo comiter appellatus, & de suæ mœrore interrogatus, lamentari cœpit, se omnium oratorum laboriosissimum esse, & infe-

infelicissimum, qui cùm vigorem corporis in exercitationibus eloquentiæ penè consumpsisset, pastoritia fistula excipiretur à populo, Nautæ verò temulenti suggestum renerent, & regnarent in foro. Quo audito Satyrus petijt, num aliquos Euripidis, aut Sophoclis versus teneret memoria: Et perbellè, inquit Demosthenes, mox eum recitantem audiuit, vocemque inconditam, & vultum, & gestum oratorijs reformauit, finxitque in melius, ex quo non mediocrem actionis fructum Demosthenes est consequutus. Quantum sibi vim faceret, declarant illa, quòd indecorum humeri motum suffixo veruculo coercuerit: quòd in spelunca, dimidia parte capitis rasa, ad fouendam laboris assiduitatem abdiderit, quòd Neoptolemo mimo decem millia drachmarum dederit, vt integros verborum ambitus vno spiritu pronuntiaret: quòd denique calculis ore insertis sæpè multùm, ac diu loquutus fuerit. Hæc quidem naturæ parum felicis indicia extiterunt.

Val. Max. lib. 8. cap. 7. Demetr.

Ciceroni promptior vis, & alacritas fuit, nisi quòd laterum imbecillitate nonnihil initio laborauit, quòd continua exercitatione in eloquentiæ puluere tritus, ita emendauit, vt inter omnes oratores, si quando multi dicerent, ad perorationem, in qua vehementiores essent emissiones, & vox contentior reseruaretur. Vsus illi cum Roscio Comœdo, & Æsopo tragœdiarum actore, non parùm contulit ad actionem, sicut Demostheni satyrum perutilem fuisse nouerat. Credibile est certe ambos oratores tanto, & tam acri studio, continuaque exercitatione, à qua non honorum decursus, non ætatis flexus auocabat, ad summam agendi laudem effloruisse. Cum præsertim ad vtrumque audiendum, magni ex Græcia, totaque Italia concursus fierent. Verùm vt in alto quoque mari grandiora piscium corpora visuntur: sic M. Tullius cùm id nactus esset imperium, quod iisdem quibus orbis regionibus erat definitum, ipseque per omnia honorum curricula deuectus, ad illud tandem dignitatis fastigium deuenisset, quod nomine Consulatus re ipsa dictatura extitit, longe vberiores, atque illustriores eloquentiæ successus reliquit, quàm Demosthenes, cui & vrbis fortuna contractior, & morum, rerumque gestarum ratio, ad tantum gloriæ apicem deuenire non permiserunt, nisi quis fortè concitatos à Demosthene in Philippum Macedonem, tam infelici exitu concionum fluctus, cum tot clarissimis M. Tullij rebus gestis velit comparare. Cicero, vt ipse iure prædicat senatum, & bonos omnes legis Agrariæ, maximarumque largitionum metu liberauit. Agrum Campanum conseruauit: potentissimis viris, qui stæum reip. conuulsuri videbantur, tanquam insano torrenti se obiecit, & compressit: Antonium suum collegam cupidum prouinciæ, multa in repub. molientem patientia, atque obsequio mitigauit: Catilinæ coniurationem vnam, post septingentos ferme annos, a quibus Roma condita erat, periculosissimam, atque funestissimam extinxit, & intectata iugulis ciuitatis tela coniuratorum nefarijs manibus extorsit. Et quod magnæ authoritatis fuit, Octauium Cæsarem adolescentulum exercitibus Romanis præfecit, Imperatorio titulo ornauit, Antonium Consulem eiecit, & profligauit, de cuius salute iam tunc erat conclamatum, si Augustus in fide stetisset, sed quem non potuit viuum, vltus est etiam mortuum, & Ciceronis cineres in Antoniorum perpetuum dedecus Cæsare ipso, ita dispensante surrexerunt. Concludamus hunc locum cum Plinio, Te dicente legem Agrariam, hoc est, alimenta sua abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis authoris legi ignouerunt, notataque se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante proscriptorum liberos petere puduit, tuum Catilina, fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. *Salue primus omnium parens patriæ appellate*, primus in toga triumphum; linguæque lauream meritè, & facundiæ, Latiarumque literarum parens: atque vt Dictator Cæsar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quantum plus est ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij cæteros comparationum locos. Vide in tractatu de imitatione. Nunc Ciceronem etiam cum eminentissimis aliis Græcorum authoribus conferamus.

Demosth. e: ficta aliqua Macedonica historia Lucianus exaggerat in Demosth. encomio, sed nimis oratoriè imo poeticè.

Plin. lib. 7.

Hæc tamen res gestas

Comparatur cum Thucidide.

CAPVT LXVIII.

TRes sunt præcipuæ in Thucidide virtutes, quas Orator noster non modo accuratè est imitatus, sed etiam feliciter superauit.

Tres præcipuæ Thucididis virtutes.

Prima est εὐφυΐα, innata sensuum generositas, in quibus nihil humile, nihil demissum,

nihil ad plebeiam mentem delectum. Secunda est ὑψηλότης quædam ab ipsa scilicet generositate defluens styli celsitudo. Tertia quæ ingenij quasi soli bonitatem, & sublimes, inde surgentes fœtus exhilarat illustrium verborum delectus, quem καλλιέπειαν appellat Halicarnasseus.

Vis istam generositatem in dictis intueri, audi Sthenelaidæ ad Athenienses responsum.

Thucid. l. 1.

Mira sensuum generositas in Thuci.

Τοὺς μὲν λόγους τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων οὐ γιγνώσκω, ἐπαινέσαντες γὰρ πολλὰ ἑαυτοὺς, οὐδαμοῦ ἀντεῖπον ὡς οὐκ ἀδικοῦσι τοὺς ἡμετέρους ξυμμάχους, καὶ τὴν Πελοπόνησον. καίπτοι εἰ πρὸς τοὺς Μήδους ἐγένοντο ἀγαθοὶ τότε, πρὸς καὶ ὑμᾶς κακοὶ νῦν διπλασίης ζημίας ἄξιοι εἰσὶν ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται. Equidem quid sibi Athenienses velint cum ista verbosa oratione, non intelligo, quum enim multa de suis laudibus dixerint, nunquam tamen illud sunt inficiari, à se socios nostros, & Peloponesum violari. Atqui si se viros bonos bello illo Medico præstiterunt, nunc autem ijdem in nos sunt iniurij, digni sunt, qui dupli pœnam subeant, quòd à bonis moribus in malos sunt dilapsi.

Hæc generosè dicta. Sed nec minus generosa sunt multa, quæ habet Tullius in Philippicis; quale est illud, At beneficio sũ vsus tuo. Quanquam illud ipsum, quod commemoras semper præ me tuli, malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio; quòd me Brundusij non occideris? quem ipse victor, qui tibi vt tu te gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset, hunc tu occideres: Eac potuisse, quod est aliud P.C. beneficium latronum, nisi vt commemorare possint ijs se dedisse vitam, quibus non ademerunt.

Cic. 2. Philipp.

Cic. splendor, & generositas nihil Thucidideæ cõcedit.

Sublimitas Thucididis

Nihil generosius hac oratione fingi potest. Infinita sunt similia. Sublimitas Thucididis maximè apparet in oratione Periclis, de non cedendo Lacedemonijs, in Platæensium apologia, in consolatione Niciæ, ad exercitum. Vbi strenuus ille imperator, inter summas lacerati exercitus acerbitates ægrè trahens spiritum, sic incipit. Ἔτι μὲν καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ξύμμαχοι ἐλπίδα χρὴ ἔχειν ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ τοίων δὲ ἐσώθησαν. Μηδὲ καταμέμψασθε ἡμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς ξυμφοραῖς, μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακαπαθείαις, &c. Quæ Græcè, & Latinè retulimus suo loco, vbi quæ de Deo, & eius prouidentia obiter immiscet, faciunt grauem, & amplam sensibus orationem. Sed quæ sequuntur etiam verborum delectu, & compositione, planè sunt magnifica, οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε εἰρηκότων ἐπαινοῦσι τὴν προσθέντα ᾧ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν. &c. Ciceronis verò sensuũ celsitudo, epicherematumque densitas maximè in Philippicis elucet; Καλλιέπεια cum illo nata est. Hæc illi cum Thucidide communia. At sunt in Thucidide vitia permulta, vt animaduertit Halicarnasseus, quibus Ciceronis puritas nullo modo inficitur. Hic Cadmo Milesio, Aristæo Proconesio, & cæteris superueniens, propriam quandam dicendi formam ab alijs non animaduersam, primus in historiam induxit. Primum in electione verborum cuique genti peculiarem, & obsoletam, ac peregrinam dictionem, quæ tamen in suo genere pulchritudinem haberet, communi, suoq; tempore vsitatæ linguæ anteposuit. In iungendis autem, atque inter se aptandis maioribus, & minoribus particulis, grandem, austeram, asperam compositionem pro suaui, molli, & polita consectatus est. In figuris verborum adhibendis, quibus imprimis vetustiores superare contendebat, putidam diligentiam posuit, vt qui totos viginti septem annos in octo libris, quos solos reliquit elaborandis consumpsit. Quos certè sursum, deorsum volutans, singulasque locutionum particulas morosius delimans in eam incidit infelicitatem, similibus ingenijs perquam familiarem, vt multa præposterè diceret, inuerteret, obscuraret, perplexosque, & inextricabiles dictionum texeret labyrinthos.

Ciceronis celsitudo.

Καλλιέπεια.

Thucidid. vitia quibus Cicero caruit

Infelix nimia diligentia.

In Cicerone nihil simile, verba siquidem habet pura, nitida, sonantia, obscuras archaismorum ineptias, quasi scopulos fugit. Compositionem texit delicatam, suauem, floridam; Et quod maximum est, in toto orationis ornaturalis est, vt nihil anxiè, & putidè dicat, sed quasi argenteam venam naturali impetu ebullientem, & nunquam intersistentem videas.

Com-

Comparatur cum Platone.

CAPVT LXIX.

Platonis & Ciceronis similitudo in quinque virtutibus eloquentiæ.

PLatonis se imitatorem maluit, quàm Thucididis M. Tullius, vt apparet ex multis locis, & certè feliciter admodum est imitatus. Primum vtrique commune est ὑψηλόν, maiestas quædam orationis, quæ aptè, & congruè in magnis rebus versatur. Secundum εὐχαρίστυλον florida, & delectabilis amœnitas. Tertium, distributio, quæ in vtroque prudens, & clara. Quartum ἦθος, morũ, & affectuum insignis expressio, cuius vterque summus est artifex. Ad summum σόφρονας τῶν λόγων, orationis delicati quidam cincinnuli, quibus vterque mirificè est delectatus. Nam Plato, vt testatur Dionysius Halicarnasseus, octogesimum etiam annum agens διαλόγους ἐσοφύχετε. Sæpe autem ita concurrunt, vt ouum ouo non sit magis simile, quàm Platonis, & Ciceronis oratio, quinetiam hic ex illo (ita affectabat) multa ἐνέτρεψε, qualis est illa peroratio Socratis.

PLATO.

Plato in Apologia Socratis.

Δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ οἷον μηδὲν εἶναι, μηδ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῆς, τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάντις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ θαυμάσιον κέρδος ἂν ἡ ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι εἴ τινα ἑλέσθαι ἄνδρα δέοι ταύτην τὴν νύκτα ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν, ὥστε μηδ' ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτην τὴν νύκτα, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν, ὁπόσας ἀμείνονας καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τὰς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινα, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι κέρδος ἔγωγε λέγω, καὶ γὰρ οὐδὲν πλεῖον ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι ἡ μία νύξ εἰ δὲ αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος τῶνδε ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἴ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ἅδου ἀπαλλαγείς τῶνδε τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι εὑρήσει τοὺς (ὡς ἀληθῶς) δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν Μίνως τε καὶ Ῥαδαμάνθυς καὶ Αἰακὸς, καὶ Τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγένεσθαι, καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἂν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν. ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι ὁπότε ἐντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ τελαμῶνος καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν, διὰ κρίσιν ἄδικον τεθνηκεν. &c.

CICERO.

Non reddit vt interpres, sed vt orator.

Magna me spes tenet benè mihi euenire, quòd mittar ad mortem, necesse est enim sit alterũ de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his morte migretur. Quamobrem sine sensu extinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visu somniorum placatissimam quietem affert: Dij boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis, quis me beatior? sin vera sunt, quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è vita excesserunt, incolunt: id multo iam beatius est, te cum ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum, deueniregue eos, qui iustè, & cum fide vixerint. Hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest? vt verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo licet, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpè emori, si fieri posset, vellem, vt ea quæ dico mihi liceret euenire. Quanta autem delectatione afficerer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem. Hæc ex Platone, vt vides ferè ad verbum expressa, nescio quo pacto tamen noster virilius se, rotundiusque expedit.

Cic oratio minus habet lætitudinis.

PLATO.

Plato in Phædro.

Item πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατον· τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον, τὸ δ' ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παύλαν ἔχον κινήσεως, παύλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὲ αὐτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολειπτον ἑαυτὸ οὔποτε λήγει κινούμενον. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως, ἀρχὴ δ' ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἑνός. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπεὶδὴ δ' ἀγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ ἀπολομένης οὔτ' αὐτὴποτε ἐκ ὄ, οὔτ' ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ἅπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι.

CICERO.

Cic. Tusc.

Quod semper mouetur, id æternum est. Quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. Solum igitur quod se ipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. Quinetiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest, nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquam, nam principium extrinsecum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est à principio oriri omnia. Hæc quidem, & sexcenta similia possunt comparari, in quibus Plato, & Cicero mirificè congruunt. Et certè Plato vbi simplex, & facile, suaque veluti sponte fusum dicendi genus sectatur, dici non potest, quàm suauis, & humana est eius oratio, è qua tanquam è prato fragrantissimo, suauis quædam afflatur aura, & neque vocis sonitus præ se fert loquacitatem, neque ornatus insolentiam. Cum autem ad redundantiam quandam immenso spiritu ferri cœpit, multo se deterior plerisque videtur. Nam & minus suauis est, & peius græcè loquitur, perspicuitatem quoque obscurat, circuitus verborum trahit, in circumlocutiones effunditur, vanas orationis diuitias ostentat: Verbis proprijs, & quæ sunt in communi vsu posita neglectis, nouata, peregrina antiqua inquirit, durus est in translationibus, intempestiuè ludit in figuris, locutionibus Poeticis audacius abutitur, vt censet Dionysius Criticus in epistola ad Pompeium, quæ quidem labeculæ longè à Cicerone absunt. Licet hoc in Phædri mitio agnoscere. Ὦ φίλε Φαῖδρε πῇ δὴ καὶ πόθεν παρὰ λυσίᾳ ὦ Σώκρατες τῦ κεφάλυ. πορεύομαι δ' πρὸς περίπατον ἔξω τείχους, συχνὸν γὰρ ἐκεῖ τετρίψα χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ: Hæc plena germanæ suauitatis. Mox veluti ex sereno excitatus vehemens flatus puritatem dictionis disturbat, & in Poëticam ἀπιθανολογίαν rapit, cum Musas inuocans agit iam non Platonem, sed Homerum. Ἄγετε δὴ μοι Μοῦσαι (inquit) εἴτε διὰ ᾠδῆς εἰμὶ καὶ λιγείας, εἰ διὰ γένος τοῦ λιγύων μουσικόν, ταύτῃ ἔχετε τὴν ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου. Iam agite Musæ dulces, siue propter cantus speciem, siue propter Lygyûm gentem musicam, hoc nomen obtinuistis meum adiuuate sermonem. Hæc quidem à ciuili sermone sunt aliena, sed tamen immeritò à Dionysio Plato carpitur, & sugillatur, cùm dicat se ἐυροια λιγι ἐιλημμένον παρὰ τὸ ἐιωθὸς, hoc est, profluuio quodam mentis, hæc præter cõsuetudinem effundere. Parciores sunt in istis, qui styli mediocritatem, & temperiem sectantur.

Vitia quidam Platonis à Dionysio Halicar. animaduersa.

Lygyes nomen gentis cuius musica erat clara Dion. l. 7. erraut interpres, qui stridularũ est interpretatus.

Aliud præterea discrimen inter Platonem, & Ciceronem manifestum est, quod illius, quas in orationibus habet adhortationes, suasiones, querimoniæ, confutationes (nam & hoc genus artigit) plus pompæ habeant, & phalerarum, minus pugnæ, & neruorum. Itaque si conferantur orationes Platonis cum Ciceronianis, illæ quidem similes videntur agro florido, delicatis vndique spectaculis ad oculorum delicias abundanti, hæc verò teriæ frugiferæ, quæ ita rebus ad vitam necessarijs affluit, vt voluptuarijs non indigeat. Sit hoc exemplum, Vterque, scilicet Plato in Menexeno, & Cicero 1. Philip. hortatur iuuenes ad veram gloriam, quam non in pulchritudine, aut diuitijs, aut potentia, sed in exprimendis maiorum virtutibus sitam esse asserunt.

Aliud discrimẽ inter Platonem, & Ciceronem.

Platonis, & Cicer. dissimilitudo.

PLATO.

Plato sic se insinuat. Ὦ παῖδες, ὅτι μὲ ἔστι πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μηνύει τὸ νῦν παρόν.

Tum

Plato in Menexeno.

Tum, χρὴ οὖν μεμνημένους ἡμετέρων λόγων, ἐάν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς. εἰδότας ὅτι τὰ τῶν λειπόμενα πάντα καὶ κτήματα, καὶ ἐπιτηδεύματα, αἰσχρὰ καὶ κακά. οὔτε γὰρ πλούτῳ καλῷ φέρει τῷ κεκτημένῳ, μετ' ἀνανδρίας, ἄλλῳ γὰρ ὁ τοιοῦτος πλούτει καὶ οὐχ ἑαυτῷ. οὔτε σώματος καὶ ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ ξυνοικοῦντα πρέπουσα φαίνεται, ἀλλ' ἀπρεπῆ, καὶ ἐπιφανέστερον ποιεῖ τὸ ἔχοντα, καὶ ἐμφαίνει τὸν δειλίαν πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται. Ων ἕνεκα καὶ πρῶτον, καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε, καὶ ἡμᾶς, καὶ τοὺς πρόσθεν εὐκλεία, & cæt. Ad summum concludit, Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ἐπιτηδεύσητε φίλοι παρὰ φίλους ἡμᾶς ἀφίξεσθε ὅταν δὲ ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ, ἀμελησθέντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακισθέντας οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεται. Hæc est, Quod ex præclaris orti estis parentibus, ô filij, præsentia testantur. Tum oportet igitur vos verborum nostrorum memores, si quid aliud exercetis cum virtute exercete, scientes absque virtute omnia studia, & fortunas turpes, malasque esse. Diuitiæ namque splendorem afferunt nullum eas cum ignauia possidenti, neque enim sibi hic, sed alteri parat, possidetque diuitias. Neque forma corporis, atque robur timido, & prauo cum insunt, decorem præstant, eum namque dedecent, notiorem efficiunt, ignauiamque patefaciunt. Præterea scientia, quæ est remota a iustitia, aliaque virtute, non sapientia, sed calliditas esse videtur. Quas ob res omni studio, diligentiaque contendite, vt & nos, & maiores nostros virtutis gloria superetis. (Ad summum) Si obsequuti fueritis Chari ad Charos, post exactum vitæ curriculum migraturi estis, si autem neglexeritis, omnis vos posteritas auersabitur. Hæc & similia Græcè præsertim florida sunt, & culta, sed quanto hæc acriora.

CICERO.

Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam (vt quidam nimis creduli suspicantur) quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimoque contempta est, non opes violentas, & P. R. minimè ferendam potentiam, sed claritatem ciuium, & gloriam concupisse. Ea autem est gloria, laus recte factorum, magnorumque in rempub. meritorum, quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur, &cæt. quæ hic fuse. Tum conuersus ad Antonium, quare flectere te quæso, & maiores tuos respice, atque ita guberna rempub. vt natum esse te ciuem tui gaudeant: sine quo, nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. Priora arma sunt pomparum, & ludi, hæc pugnæ, & lacertorum.

Cic. Philipp. 1. Platonis exhortatio similis est oleo, & palestræ Ciceronis ferro, armorumq; fulgori.

Comparatur cum Lysia.

CAPVT LXX.

LYsiæ vna virtus est familiarissima χάρις, καὶ εὐτομία. Ingenua quædam gratia, & rotunditas, quæ in eius orationibus perpetuo spirat sine fuco, & calamistris, naturali, eoque simplici habitu contenta. Huiusmodi sunt illa. Lysiæ virtus vna præcipua χάρις.

LYSIAS.

Δεῖπνήσαντες οὖν ἤδη συσκοτάζοντος ἐλθόντες κόπτομεν τὴν θύραν. οἱ δὲ ἡμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι. ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἐγενόμεθα ἐμὲ ἐκβάλλουσιν οἰκίας, πυνθανόμενοι δὲ σωφρονίσαντες ἔδησαν πρὸς τὸ κίονα: καὶ λαβὼν μάστιγα τις σὺ τείνας πολλὰς πληγὰς εἰς οἴκημα αὐτὸν κατεῖρξε. καὶ οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ ἐξηλωκὼς τὸ μὴ νέων τοὺς πονηροτάτους ἐν τῇ πόλει, νεωστὶ δὲ τὰ παίζω παφειληφὼς, καὶ προσποιούμενος νέος, καὶ πλούσιος εἶναι πάλιν τοὺς οἰκέτας ἐκέλευσεν ἡμέρας ἤδη γενομένης πρὸς τὸ κίονα αὖθις ἀναλῦσαι μαστιγώσων. Nos igitur sumpta cœna, cùm iam aduesperasceret, ad eum digressi pulsamus fores, illi continuò iubent nos ingredi. Postquam introducti fuimus me quidem primum extrudunt ædibus, hunc autem raptum ad columnam alligant, nec mora arrepto quis flagello, multisque plagis impositis hunc in ergastulum conclusit. Neque satis illi fuit hæc audacia, sed flagitiosissimos totius ciuitatis iuuenes imitatus, vt qui nuper accepto patrimonio se benè nummatum adolescentem fingeret,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

geret, iterum per domesticos lorarios, cùm iã illucesceret, miserum ad columnam alligatũ iubet virgis cædi.

Is est Lysiæ stylus, & penè continuus tenor. Hæc rotunditas Ciceroni non deest. Sumatur exemplum ex 4. ad Herennium planè Lysiaco charactere signatum. Nam vt fortè hic in balneas venit, cœpit postquam perfusus est defricari. Deinde vbi visum est, vt in alueum descenderet, Ecce tibi iste de transuerso, heus (inquit) adolescens pueri tui modo me pulsauerunt: satisfacias oportet. Hic qui id ætatis ab ignoto, præter consuetudinem appellatus esset, erubuit. Iste clarius, eadem, & alia dicere cœpit. Hic vix tandem (inquit) sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce ista, quæ facilè cuiuis rubores elicere posset. Ita petulans es, atque acer, vt ne ad solarium quidem idoneus, sed penes scenam, & in eiusmodi locis exercitus sis. Conturbatus est adolescens, nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas versarentur, imperito huiusmodi conuiciorum. Item.

Lysiaci characteris in Cicerone exemplum.

CICERO.

Præparatis idoneis locis instrumentum, & suppellectilem distribuere cœpimus, ac primum ea secreuimus, quibus ad res diuinas vti solemus: Postea mundum muliebrem, qui ad dies festos comparatur: Deinde virilem: Item dierum solemnium ornatum. Nec minus calceamenta vtrique sexui conuenientia: Tum iam seorsum arma, ac tela seponebãtur, & in altera parte instrumenta, quibus ad lanificia vtuntur, post quæ ad cibum conficiendum vasa, vt assolent; constituebantur: Inde quæ ad lauationem, quæ ad exornationem, quæ ad mensam quotidianam, atque epulationem pertinerent, exponebantur.

Cic. apud Columell. l. 12. c. 2.

Quæ sequuntur supra Lysiam.

Cum ad Cyrum minorem regem Persarum præstantem ingenio, atque imperij gloria Lysander, Lacedæmonius vir summæ virtutis, venisset Sardis, eique dona à socijs attulisset, & cæteris in rebus comis erga Lysandrum, atque humanus rex fuit, & ei quendam conseptum agrum, diligenter consitum ostendit. Cùm autem admiraretur Lysander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suauitatem odorum, qui afflaretur è floribus, tum dixit: Mirari se non modò diligentiam, sed etiam solertiam eius, à quo essent illa dimensa, atque descripta. Et Cyrus respondit: Atqui ego ista sum omnia dimensus, mei sunt ordines, mea descriptio: Multæ etiam istarum arborum mea manu sunt sitæ. &cæt.

Cic. longè plus habet floris quam Lysias.

Nihil est in toto Lysia cum his dicendi veneribus comparandum. Iam in hoc maximè differunt, quòd Lysias, vt Archytæ Columba quandiu vires inditæ patiuntur, sursum quidem volat, at si contendit altius, mox exhaustus corruit, & ad terram alliditur. Itaque in exordijs, & attenuatis illis narrationibus, vt notat Halicarnasseus, quasi leni Austro fertur, & exultat. Mox in demonstrationibus, & exornationibus languescit, in affectibus prorsus extinguitur, ex quo infinitis virtutibus, quas supra commemorauimus, à Cicerone facili negotio obruitur.

Discrimen Ciceronis & Lysiæ. Lysias Archytæ Columba.

Comparatur cum Isocrate.

CAPVT LXXI.

ISocratis quoque permagnus amator, & fœlix imitator extitit M. Tullius, nec mirum, sunt enim illi Rhetori quam eximiæ virtutes. Prima est σεμνότης, decora quædam maiestas, quàm illi totum corpus orationis grande, & numerosum, variæque intermicantes sententiæ conciliant. Altera εὐμορφία ex nominum delectu, iunctura, figurarumque ornatu consurgens quædam formositas, vt mihi plerumque stylus eius videatur, non dissimilis vineæ illi aureæ Regum Persarum, quam racemi ex varia margaritarum opulentia confecti, mollibus corymbis in serpentem discolore ornatu vestiebant. Eius verò vis potissimum in Panegyricis elucet, quarum orationum præclarus est artifex, & cum paucis comparandus, quanquam etiam in hoc genere Cicero non cedit. Subijciam ex vtroq; locos quam simillimos, vt facilius vis oratorum dignosci possit. Cicerò pro Marcello laudes effert clementiæ, quàm bellicis rebus anteponit, quòd hæ quidem multorum sint communes, illa vnius propria, & certa sit gloria. Hæc ab Isocrate decerpsit, cuius apud Philippum regem hæc sunt verba.

Isocratis virtutes.

Isocratis stylus vinea aurea.

ISO-

ISOCRATES.

Πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι τὰς εὐνοίας τὰς τῶν πόλεων αἴρειν ἢ τὰ τείχη. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἔχθρὸν, ἀλλὰ καὶ πολίταν τοῖς τυράννοις ἀναλίσκεται. ἢν δὲ τὰς οἰκειότητας, καὶ τὰς εὐνοίας κλήσασθαι, δωρεὰς ἅπαντες τὴν σὴν διάνοιαν ἐπαινέσουσι.

Longè enim præclarius est beneuolentiam ciuium capere, quàm muros. Hæc enim non modo inuidiosa sunt, sed & eorum causſam copijs militum ascribunt. Si verò ciuium amorem, & beneuolentiam semel comparaueris, tuam in eo mentem omnes sunt laudaturi.

Quanto plenius, & vehementius.

CICERO.

Nam bellicas laudes solent quidem extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint Imperatorum: & certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant, maximam verò partem fortuna sibi vindicat, & quicquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum. At verò huius gloriæ C. Cæsar, quam es paulo antè adeptus socium habes neminem. &c.

Item, vterque Principes hortatur ad gloriã, ille Cæsarem, hic Philippum.

ISOCRATES.

Εἰ δὲ πρὸς μὲν ἄλλους τῶν ὄντων ἁπλῶς ἔχῃ, οὐ καλῶς. Αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδοκιμοῦσι. Δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ὀρθῶς ἐπιθυμεῖν, καὶ μηδέποτ' ἐμπίπλασθαι προσήκει τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκοῦσιν.

Et in cæteris quidem rebus minimè honesta est inexplebilis quædam cupiditas, cùm præsertim mediocritas multorum sermone celebratur, gloriam verò magnam, & excellentem concupiscere, hoc quidem Principum est proprium, qui cæteros quosque longius antecellunt.

CICERO.

Itaque præclaram illam, & sapientissimam vocem tuam inuitus audiui, satis te diu, vel naturæ vixisse, vel gloriæ: satis, si ita vis nature, adde etiam, si placet, gloriæ. At quod maximũ est, patriæ certè parùm. (Deinde) Quid si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, non negabis. Parumne igitur, inquies, magnam gloriam relinquemus? Imò verò alijs, quam multis satis; Tibi vni parum. Quicquid enim est, quamuis amplum sit, id certè parum est, tum cùm est, aliquid amplius. Item.

ISOCRATES.

Οἶμαι δέ σε οὐκ ἀγνοεῖν ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες οὔτε μιᾶς τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν σωμάτων αὐτοῖς. ἀλλὰ ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν. Credo te non ignorare, quo pacto dij immortales res hominum administrent. Neque enim manum adhibent cum bonis improbisque versantes, sed eam mẽtem, cuique ingerunt. & cæt.

CICERO.

Quòd si cætera nos magis peruulgata mouerunt; vos ipsa Deorum immortalium non mentes omnium permouebit? Nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpè videtis ficri, vt Deus aliquis delapsus de cælo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur, & cæt. *De Aruſp. reſpons.*

Nescio quo pacto Cicero etiam in istis comparatus semper est actior. Nec est quod obijcias in Isocrateis locis epistolarem stylum, nomine enim duntaxat epistola est hæc ad Philippum cohortatio, reuera oratio est, nec alio charactere in orationibus vtitur Isocrates.

Iam verò à Cicerone multis partibus superatur. Primum, quia nimis laxus, & sinuosus est fermè in omnibus, quod à M. Tullio alienũ. Nam etiamsi multus sit in amplificatione, tamen aut res, sententijs, facibus, aculeis. Longè alia est Isocratis laxitas, quæ meritò à Dionysio reprehenditur, nam vbi nulla est amplificandi occasio, de industria trahit orationẽ, vt suas expleat periodos. *Iſocratis vitia.*

Deinde nimis est paruis quibusdam, & puerilibus figuris, numerorumque religioni addictus, in quibus vsque ad satietatem molestus est; Semper floridus, & theatralis, vbi minimè esse oportet. Tertio, vt puer Anagnostes, quod antea dictũ est, nullos motuũ habet aculeos, ex quo languida, & ἀψύχου eius fit oratio. Contraria his vitijs ornamenta, Latino oratori conueniunt. Est enim in amplificatio- *Iſocratis oratio ἀψυχος.*

nibus acer, & efficax, in numeris prudens, & moderatus, in affectibus rex, & triumphator. Et hæc ad commendationem Romanæ eloquẽtiæ parentis sint allata. Cicerone de viuis sublato, natiuus ille flos Romanæ eloquentiæ emarcuit, & occupata ab Imperatoribus republica, quæ fuerant anteà grauitatis in tumida, fucatam, ancillantem denique facundiam paulatim degenerarunt. Quæsita enim tunc ad aurium delicias affectatio verborum, concisio periodorum, & illa acumina tam crebra, quibus multa necessario frigida solent obrepere, ad summum effusa in castam linguæ latinæ religionem peregrinitas penè omnia corrupit. Quanquam nolim ego Heroas illos Salustiũ, Senecam, Cornelium Tacitum, Plinium Iuniorem, & si qui sunt similes corruptæ eloquẽtiæ insimulare, non patiar tamen eos à suis amatoribus Ciceroni, vel præferri, vel etiam æquari, quod in duobus antesignanis ostendam.

Comparatur cum Salustio.

CAPVT LXXII.

MAgna Salustii apud eruditas quasq; aures commendatio, nam passim, vt *proprietatiũ in verbis retinentissimus*, comptorum, atque integrorum sensuum fœcundus, concinnæ breuitatis artifex, Romanæ denique historiæ scriptor florentissimus laudatur. Quam illi palmã in manibus infringere nemo sanus conetur. Sed neque prudens vllus rerum æstimator fuerit, qui eundem Ciceroni adæquare velit, Nisi fortè quis Cydnum fluuium non spatio aquarum, sed liquore memorabilem, si fortè leni aluco placidius manantem viderit, cum Nili magnitudine, copia, specie conferendum putet. Sit saue Salustius subtilis, acer, comptus, & in sua breuitate plerumque felix, & luculentus: Quando tamen illam Ciceronis maiestatem, & vim fœcundissimi pectoris instar torrentis efferuescentem, cum suis licet acutè vibratis sententijs attinget? Adde quod stylli gloriam multis næuis infuscauit, quos ipsa tolerare non potuit antiquitas. Augustus quippe Cæsar cacozelis haud mediocriter infensus compilatas ex antiqui Catonis originibus voces illi obijcit, quæ causa Asinium Pollionem venustissimum oratorem mouit, vt contra Salustij stylum scriberet, Lenæus verò grammaticus Pompeij libertus non contentus cum Lurconem, Popinonem, ac Lastaurum nominasse. *Vita quoq; & scriptis monstrosum*, ac M. Catonis verborum furem ineruditissimum appellant. Quanquam hominis stomacho, haud credendum in omnibus. Certe Gellius cum verborum nouatorem agnoscit, & hoc nouandi studiũ cum multa inuidia fuisse memorat: Seneca in eodem amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia, & obscuram breuitatem, quam pro cultu habuit, animaduertit, quæ profectò verissimè dicta sunt, & Salustium legenti passim occurrent. Qualia sunt illa. *Equos ascendere, Colos exanguis. Maiores vestrum. Oppidum valens, & opulens. Supplicia Deorum Ad bellum Persi*, pro *Persidis*, & similia, quæ à Salustio scripta Fronto, Priscianus, & Agretius agnoscunt. Iam obruptæ, & ambiguæ sententiæ, quàm crebræ sunt in eo, & affectatæ, vt *faciant idem maioribus suis*, quos dixisset alius *Imitentur maiores suos*. Ea sententia fefellit aliquos interpretes, qui sic reddidere, *ita se gerant erga suos*, voluit credo Salustius ἀρχαισμὸν illum imitari.

Inuitum qui seruat idem facit occidenti. Item *Quæ postquam gloriosa modo, neq; belli patrandi cognouit* Significate voluit, ad bellum patrandũ minimè pertinere. Huius breuitatis studio nonnulla plerumque à Thucidide, & Demosthene accepta, quanquam satis concisè dicta, cogit in loquendi compendium, quo fit, vt eius sententiæ nimis amputatæ sint, & exiles. Demosthenes Olynth. 2. scripsit. Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δεῖναι συγκρύψαι, καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη εἰ δέ τι πταίσειε τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ πάντα ἐξεταστήσεται, quod ille per concinnam periodum ad maiorem perspicuitatem, & grauitatem extulit, Salustius amputans reddit. *Secundæ res mirè sunt vitiis obtentui.* Quæ omnia si rectè perpendantur, longè à Ciceronis felicitate, nitore, atque elegantia discedunt.

Comparatur cum Seneca.

CAPVT LXXIII.

DVo post homines natos arbitror, apud Romanam gentem extitisse summa, & propè diuina in rebus humanis ingenia, Ciceronis, & Senecæ, quanquam in diuerso, vt apparet, genere nituerunt. Vtrique mens ampla, præcelsa, & (vt cum Plinio loquar) quodam igne volucris,

cris, vtrique nobilis eruditio, & Græcarum disciplinarum notitia non vulgaris, vtriusque stylus latè peruagatus omnia penè nobilissimarum artium complexus est monumenta. Sed cùm in varia tempora incidissent, magnâ quoque dicendi varietatem tenuerũt, & in suo quisque genere summus fuit, & inuictus. Illius ad concionum plausus, & fluctus composita, vt plurimum oratio: Huius ad aulicum palatum facta ponderosa sobrietas. Ille longè, lateque persultans, magno sonitu, cursuque fertur. Hic redundantem vim mentis, breuibus veluti sententiarum cancellis circumscribit. Illecum videret plurimum vbertati honorem, plurimum etiam pompæ deferri, lacinioſos, & fluentes ambitus consectatur. Hic cum luxuriem verborum, lentosque exitus in principatu animaduerteret non placere, pressa quædam, & selecta rerum iudicia verborum globulis comprehensa solertissimè perstringit. Ille superbè graditur, nihil tentat nisi magnum, graue, excelsum, verba seligit pulchra, sonantia, luculenta; sensus habet altius ductos, & magnificos, sed ad popularium aurium captus diffusos, spiritus rerum grauissimarum calidos, acres, incensos, quibus eloquentia efferuescit, volitat, ignescit, penetrat in pectora, mollit animos quamuis feros, & intractabiles, vt sparsi in terras Solis radij, vapores, & habitus extrahunt in sublime, sic ille grandis eloquentiæ luce circumfusus, mentes excitat, educit, & cogit, ad summum quicquid vult imperat. Hic graues, & à plebeijs auribus remotas conquirit sententias, has districta quadam, & concinna breuitate compingit, totus dictis eruditis, vt auro vestris rigescit, angustatur in seria quædam acumina, quæ audientis aurem vellicant, animum perpetuò erigunt, perpetuò fodicant, atque extimulant. Indita est enim illis quædam vis præpotens, & inuicta, quæ pectus ferit, quanquam ex abdito, nec remittit, antequam reliquerit aculeum. Si argumentatur, conuincit; si petit, extorquet; si suadet, persuadet; si pugnat, expugnat; si rogat, impetrat, quasi imperet. Ad summum vt matrona nobilis solemni die præcultè vestita, muliebri mundo nitens, & ambitioso syrmate luxurians prodit in publicum: Sic ille magnifico præfulgens ornatu, speciosis, & collucentibus figurarum gemmis illuminatus, circunductis insuper verborum, & periodorum veluti lacinijs effluens, in illo sublimi eloquentiæ theatro pompas ducit planè admirabiles. Alter vt vir elegans byſſo vestitus, & purpura, pulchrisque margaritis lucens, non ambitiosæ orationis ductu, sed pondere, pulcherrimas rerum grauissimarum amplectitur sententias. Quid quæris? vterque in eo, quod excoluit genere felix prorsus, & admirabilis. Sed cum in Cicerone gemina fœcundiori quodam vbere sese promat eloquentia, vna quidem popularis amplior, & diffusior, Altera senatoria grauis, & substricta, qualis in Philippicis esse solet. Credibile est hominem ad omne genus eloquentiæ natum potius, quàm factum, altera dicendi forma potuisse, sed consultò noluisse. Senecam laxum styli characterem minime voluisse certum est, an potuerit, incertum; cùm nullum eius specimen reliquerit.

Finis libri primi.

DE OPTIMO CHARACTERE ELOQVENTIÆ,

LIBER SECVNDVS.

Ac primum de eius varietate.

CAPVT PRIMVM.

EST illa nobilium ingeniorum sententijs iactata crebriùs assertio, eam demùm esse optimam eloquentiæ rationem, quæ placet auditoribus, & *summum Oratorem nihil aliud esse quàm summum populo videri*: Quæ, etsi prudenter ab amplissimis viris pronuntiata esse videatur, nō est tamen ita accipienda, vt deterrimus quisque stylus, modò imperitorum aures mulceat, atque delectet, cō inuiò omnes numeros habeat bonitatis: insidet enim ipsis sensibus, & verbis recti quædam, bonique ratio, quæ non est alienis semper auribus metienda; sed ipsa in seseleges continet suæ perfectionis: Alioqui si tota ex alienis iudicijs pēderet eloquentia, idem omninò, & eodem tempore sapientissimus, idem quoq; dementissimus Orator, & dicendus esset, & habendus. Narrat Philo vidisse se in Theatro, cùm aliquis recitaret, alios se in plausus, & mirabiles ἐκπλήξεις effudisse, alios, non secus, ac stipites immotos hæsisse, alios etiam aures occlusisse, adeò importuni acromatis eos subtædebat.

Cicero in oratore.

Bonitas styli non opinione dūtaxat hominū metienda.

Hominum iudicia de eloquentia dissimillima.

Vnus orator idē omnibus esse potest.

Quid igitur dicemus? eum ipsum (qualiscūque tandem fuit) siue actorem, siue oratorem, & porentissimum in dicendo fuisse, & frigidissimum, & ineptissimum: poreatissimum, qui tantos plausus colligeret; frigidissimum, qui non magis, quàm statuas, moueret auditores; ineptissimum, qui tantam auribus inferret molestiam. Absit illud quidem: sed de oratione priùs sit prudens iudicium, è quo longè nobiliot sententia, quàm ex imperitorum hominum affectibus videtur expectanda. Etsi enim scenæ (vt aiunt) seruire, magnæ est dexteritatis, & fermè impudentis est ingenij, auditorum iudicia non reuereri, quibus magna ex parte cauendum est. Nullo tamen pacto orationis vitia, quòd placeant, ideò virtutis, aut pulchritudinis speciem induent. Itaque ineptum Oratorem, qui multitudinem demulceat, feliciorem, quam sapientiorem putabo. Contra, oprimum, cui minus studia responderint, non ideò pessimum iudicabo. Vt enim in nummis eueniret, si quæ natio nummos ex corio, aut ferreo mallet, quàm monetam ex auro, argentoue cusam: dexter quidem, & felix censeretur mercator, cui hæc fortuna obtigisset, vt corium pro auro distraheret. Non tamen eam ob caussam, auri, argentine natura corio, aut ferro inferior censeretur, quòd esset à stultissimis æstimatoribus ita iudicatum. Cur ita: in ipsa quippe auri natura insidet quædam præstantia, quæ sine vlla hominum æstimatione, decus obtinet suum. Eadem profectò ratione, inest eloquentiæ natiuus quidam splendor, quem deteriora iudicia cōuel-

Orationis iudicium à quibus petendum.

Populari orator felicior quàm sapientior.

Non opinione hominū, sed rei præstantia cuncta metienda.

lere

lere nullo modo possunt, qualis autem sit, quęrimus.

Varietas styli.

Varia omninò sunt styli, & elocutionis genera: in quibus tanta penè, ac in ipsis hominum vultibus, lasciuiētis veluti orationis ludo, nasci solet varietas. Tum verò vnicuique promptum est in deteriorem partem ruere, paucis, & ijs admodum prudentibus, in eloquentia rectum tenere modum. Hanc autem varietatem, quam loquendi sartaginem Persius nominat, ex corruptis hominum moribus fluxisse, bene animaduertit. Seneca. *Hoc quod audire vulgo soles,* quod apud Græcos in prouerbium cessit, *talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* Quemadmodum autem vniuscuiusque actio dicenti similis est: sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modò non in vno, aut altero fuit, sed approbata est, & recepta. *Non potest esse alius ingenio, alius animo color:* si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans; ingenium quoque siccum, ac sobrium est, illo vitiato, hoc quoque afflatur.

Origo styli varij. Senec. ep. 11.

Talis oratio qualis vita.

Romani styli processus.

Rectè quidem illud, & eam ob causam, in diuersos paulatim mores Roma defluente, alia, atque alia eloquentiæ facies extitit. Emerserunt primi illi pauculi eloquentes, à nobis superius commemorati, vt Iunius Brutus, Menenius, Agrippa, Fabritius, quos sensibus grandes, & masculos, verbis rudes, & horridos, credibile est extitisse. Adolescente demùm imperio, erepsit, quasi ex suo cortice facundia, & ridere cœpit clementius simplex quædam gratia locutionis, nullis adhuc fulgens ornamentis, spe potius, & indole, quam prouentu commendanda. In eo genere fuit Enniana simplicitas, Plautinus genius, candorque Catonianus: quæ prima veluti nondum planè collucentis, sed emicantis eloquentię crepuscula extiterunt. Sequuta est tandem illa maturis iam viribus, & figurarum picta coloribus, lateque persultans oratio, qualis Ciceronis temporibus viguit, cùm res perhonorifica censebatur, diem dicendo eximere. Mox alio reip. statu displicere visi sunt Oratores illi specie vberes, complexione rerum exiles, & hæc tota lasciuiosæ orationis effusa luxuries, paulatim succingi, contrahiq; cœpta est, donec ad noua quæque, partim exsilentibus oratorum ingenijs, partim etiam prurientibus auditorum auriculis, corruptelæ variæ in stylum redundarunt, quæ primùm discutiendæ nobis esse videntur quam diligentissimè, quò magis ex vitijs oppositis, ingenuæ pulchritudo virtutis elucescat.

Styli vitiosa tria genera ex Longino.

Dionys. Longinus, libro περὶ ὕψους vitia, ad tria refert capita, ψυχρὸν πειδαριῶδες, παρένθυρσον: hoc est, frigidum, puerile, insanum. Seneca epistola centesima decima quarta, *in flatum, infractum, audax, præruptum, allegoricum,* attingit his verbis. Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis Oratio, quæris? & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem Cantici ducta? Quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint? alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendū est, quàm audiendum? quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecundè? alij alios errores notant, ex quibus ad summum colligo præcipua styli vitia; tumidum, cacozelum, frigidum, parentyrsum, puerile, scholasticum, poëticum, allegoricum, miscellaneum, humile, siccum, lentum, abruptum; quorum alia in excessu, alia etiam in defectu reperientur.

De Stylo inflato.

CAPVT II.

Tumidi ad ranis comparati

FRequentissimum vitij genus illud est, quod tumorem appellant. Nam cùm ad altiora quæque suo (vt assolet) impetu natura contendat, fit, vt peruersæ magnitudinis quam sibi deformauit, simulachro quodam illusa, in tumidas ineptias, & phaleratas, vt aiunt, nugas præceps abripiatur. Rana certè in apologo miratur grandem illam bouis speciem, & succulentam corporis habitudinem: nec mora, in eius amorem tota exardescit, & cupit quoque modo boui similis fieri: sed misera, dum supra corpusculi vires, & naturæ conditionem tumet, atque inflatur, spiritum egerit, ac mortua disrumpitur. Idipsum profectò permultis contingit imitatoribus, qui dum Virgilij, aut Ciceronis magnitudinem suspiciunt, auētque in leuiculis etiam argumentis, eandem exprimere, & vincere, in id deueniunt, vt pro vero, & solido corpore nihil nisi fumos, & ventos ostentent, tandemque strigosi, & macilenti dispereant.

Tumidus stylus in quod desinit.

Styli tumor vndedictus.

Hoc genus tumidum nominatur similitudine ducta, à praua corporis habitudine, quę pro

Cic. 4. ad Heren. τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπερᾴρειν ζῆλεται τὰν ὕβριν.

carne, & succo degenerem pituitæ tumorem nacta est: fit autem, vt notat M. Tullius, cum oratio nouis, aut priscis verbis, aut duriter aliunde translatis, aut grauioribus, quàm res postulat, aliquid dicitur. A Longino definitur, *excessus iustæ magnitudinis*, & hæc exempla proferuntur ex tumido poeta, qui ita loquutus fuerat:

Καὶ καμίνῳ σχῶτι μάκιστον σέλας.
Εἰ γάρ τιν' ὄρθιόχευον ὄλομαι μόνον,
Μίαν παρείρας πλεκτάνῃσι χειμάῤῥοον,
Στέγῳ πυρώσω, κἀνανήρακώσομαι.

Quis sit inundus seu inflatus stylus.

Inflati styli exempla.

πλεκτάνῃσι χειμάῤῥοον *Torrentem Cirrum* ignis, vel fumi vorticem appellat (inquit) nimis audaci nomine. Quid, quod idem, & *vomere in cœlum* vsurpat, & *Tibicinem* facit *Boream*.

Hæc, inquit, non sunt ζαγικὰ, ἀλλὰ παραζαγωδούμενα, τεθόλωται γὰρ τῇ φράσει, καὶ τεθορύβηται τὰς φαντασίας μᾶλλον ἢ δεδείνωται; κἂν ἕκαστον αὐτὸν πρὸς αὐγὰς ἀφασκοτῶμεν, ἐκ τοῦ φοβεροῦ κατὰ ὀλίγον ὑποκοσεῖ πρὸς εὐκαταφρόνητον. Hæc inquit, non sunt tragica, sed cothurnum ipsum tragœdiæ excedunt. Sunt enim inquinatissima locutione, & tumultuarijs sententijs turbida potiùs quam grauia. Quòd si singula in lucem dispexeris; paulatim ex inani specie grauitatis, in rem contemptissimam recident.

Triplex inflatum orationis genus.

Porrò notandum occurrit, ex vtroque, & Ciceronis, & Longini sensu, triplex inflatæ orationis genus; alia enim verbis duntaxat intumescit, alia solis sensibus, alia sensibus simul, & verbis inflari, atque attolli solet. Verba quoque ipsa, aut noua sunt, aut prisca, aut duriter aliunde translata; exempla omnium subijcio.

Styli in verbis nouis inflati exẽplar.

Athenæus Deipnosoph. l. 3.

Dionysij tyranni in nouandis verbis ineptia.

Fuit illud imperitis, & ambitiosis scriptoribus commune vitium, quod vocatur καινοσυλλίας. Affectabant enim nouas rerum appellationes inuenire, vt ipsi nouæ alicuius linguę fierent auctores: quod Dionysio tyranno supra cæteros extitit peculiare, cuius aliquas ineptias commemorat Athenæus: Quippe παρθένον virginem nominare, vt nimis communi nomine suppudebat. Quid igitur? Μίαν φονὸν dictitabat *expectatiuiram*, quia virum maneat, & expectet; columnam Μενικράτη *Menecratem* vel *validi potentem*, quod valida perduret; iaculum ἐλλάντιον, quod aduersus iaciatur.

Eodem ingenio fuit Alexarchus, Cassandri Macedoniæ regis frater, Vranopolidis comitor: de quo Heraclides Lembus histor. lib. trigesimo septimo, ad hunc modum prodit, & refert. Alexarchus, qui Vranopolin ædificauit, loquendi peculiares formas inuexit, vt qui gallum ἀλεκτρυόνα *manicinem* appellaret, tõsorem ξυροκόπον, drachmam ἀργύριον. Chœnicem ἀμιστροφίδα. præconem ἀπόλλω.

Alexar. in uatoris locutione.

Lucianus vt est in hoc genere festiuissimus, sub persona Lexiphanis, dialogum integrũ scripsit ijs scatentem verborum sordibus, qualia sunt: ἔστα κυψελόδυσα. ἀντισυμποσιάζειν τὸ τῶ Ἀρίστωνι. ἀπέσια ἠπιβύστρα κυψελίς, & cætera infinita Græcis hominibus intellectu perquam difficilia, nihil interest autem an noua sint, an per compositionem nouata, & durius interpolata, vt *incuruiceruicum pecus*.

Lucian. in Lexiph. p. 529.

Secundùm est genus verborum, quæ prisca vocantur, & ea iamdiu obliuionis oppressa tenebris, à putidis stylis effodiuntur, atque eruuntur in lucem, qualia sunt ista. *Confinges*, vbi conuentum campum totum *inhumigant*.

Styli in si in pri verbis empla.

Et scabra in legendo *redimiosque* offendens: *sed qui sunt isti, qui ascendunt altum ocrim*: collem intelligit. Item.

Liuius dron. in prom

Lenisonamitis sonorinas imagines
Ad fatur non vmbrantur somno populo

Et florem *antlabant* liberi ex carchesijs: hoc est bibebant. Duriora etiam apud Accium, & Næuium.

Accius Melaagr

Vagent rusantes syluæ sextam tesseras.
Non hercle apluda est hodie, quàm tu nequior.
Bilbit amphora:
Buttubata.
Concipilauisti, &c. eiusdem generis.

Hac, & simili oratione vsus, magno omnium risu, fertur quidam cauillidicus, apud vrbis præfectum: nam cùm significare vellet inopi quendam, miseroque victu viuere, & furfureum panem esitare, vinumque eructum, & fœtidum potare. *Hic*, inquit, *eques Romanus apludam edit, & flocces bibit*; Aspexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primo tristiores turbato, & requirente vultu, quidnam illud vtrisque verbi foret: Post deinde, quasi nescio quid Tuscè, aut Gallicè dixisset, vniuersi riserunt. Legerat autem ille *apludam* veteres rusticos, frumenti furfurem dixisse: idque à Plauto in comœdia (si ea Plauti est) quæ Astraba inscripta est, positum esse. Item Flocces audierat, prisca voce, significare vini fæcem, è vinaceis

Gell. l. 8.

Cauillidi antiquam fatuitas.

Apluda tus verbu pro frumẽ ti furfure Flocces pr vini fæc

ceis expressam, sicut *fraces*, ex oleis. Alter, cùm aduersarius caussam differri postularet. Rogo Prætor, inquit, subueni, succurre: Quonam vsque nos bouinator hic demoratur? Atque id, voce magna, ter, quaterue inclamauit *Bouinator*. Commurmuratio fieri cœpta est, à plerisque qui aderant, quasi monstrum verbi admirantibus. At ille iactans, & gestiens: non enim Lucilium, inquit, legistis, qui tergiuersatorem, *bouinatorem* dicit. Est autem in Lucilij vndecimo versus hic.

Bouinator pro tergiuersatore.

Hic strigosus, bouinatorque ore improbus duro,

His innutritus ἐρχαϊσμοῖς Tertulliani, & Arnobij stylus, grandis est plerumque, & nimis horridus: vt *hypobrychium irrespirabile*, pro extremo periculo, in quo omnis ex malo emergendi spes adempta sit ὑποβρύχιον τὸ ὑπὸ τῶν κυμάτων καλυπτόμενον appellatur, quod fluctibus est obiectum, Dies, & nox inuicem vertunt, *Solstitionibus annuis, & flustra & substillum*, pro dubio aëre, inter serenũ, & pluuium, quando pluuia stillatim cadit. *Pars verò passiuitus, & Scytalosagitti pelliger, genuinos inter antias adumbratos*, & similia, apud Arnobium verò *salpictarum sonitu*, pro tubarum, quo vsus Iulius Firmicus, *salpictas reddet. Sed qui in bello confossi moriantur* Et l. . *Buccularum cumulatione sacriuoces, & quæ ex reconditis trahit Aruspicinæ nugis, plaseas, polimina, fendicas, magmenta, prosicias*, quibus, & si ad argumentum opportunè, & loco vtitur, aliàs tamen ad stylinitorem, prauæ sunt imitationis.

Tertullian. Arnobii stylo horridior. Tertul. l. de Idol. c. vltimum. Lib. de pallio. Hypobrychium pro extremo periculo. Substillum pro dubio aere. Salpictæ pro tubis. Arno. li 7. Iul. Firmic. l. 8. Styli in translatis verbis inflati exẽpla. Stylo in verbis duriter translatis inflato quinam oratores notati. Gorgias. Xenophon à Cassio Longino vt putidus arguitur.

Tertia corruptorum verborum series est in translatis audacibus, & inuerecundis, quorum abundantem stylum Gorgiæ, Callisthenis, Cleitarchi Amphicratis, Hegesiæ, Matridis commemorat Longinus. Hæc autem inter cætera arguit in Gorgia.

Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς: *Xerxes Persarum Iupiter*, Γύπες ἔμψυχοι τάφοι *Vultures sepulchra animata*. Hæc inquam ingeniosè (vt apparet) dicta sugillat acriter vir Criticus, nec parcit Xenophonti, qui pro pupillis *Virgines oculorum* dixerat, quod puella, & pupilla eodem κόρος nomine, apud Græcos appelletur. Verba Xenophontis sunt: Ἐκείνων γοῦν ἧττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων, ἧττον δὲ ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν. αἰδημονεστέρους δὲ ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο, καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων, in hoc vltimo tumor est, quin, & verecundiores eos existimaris, *ipsis oculorum virginibus*. At Timæus Xenophõtæa illa satis audaci metaphora nondum contentus, ὅτις ἂν ἐποίησεν, ἐν ὀφθαλμοῖς κόρας μὴ πόρνας ἔχων. Hoc vtique faceret alius, qui non *meretrices in oculis: sed virgines haberet*.

Timæi audax imitatio.

Hæc quota portio grandium metaphorarũ, quæ in Africano stylo reperiuntur? vt, *Ipsa canicula persecutionis, ab isto scilicet Cynocephalo. Circumspectu emissitii ocelli: imò luminis puncta, vertiginant, & tabulata congregatio in vestibus & colubrini oblatratorũ molares*, apud Sidonium, qui temporis potiùs errores, quam virorum censendi sunt. At Apuleius, præ gaudij affluentia, totus istis immergitur; quale est, *labiis vndantibus affectare rosas*, inquit, de asino, qui iam spe easdem deuorabat: item *sorbillantibus suauiis sitienter haurire*, & similia.

Sidonius. Tert. aduersus Gnostic. de pallio. Apuleius.

Secundum tumoris genus, est in ipsis sensibus immoderatis, licet alioqui verba, ad legem vsus communis videantur exacta. Hoc genere peccant sæpissimè tragici, dum res supra naturam extollunt.

Sty. inflatus in sensib.

His bullis redundat Hercules Oeteus Senecæ, si modò eius est, quo enim fastu cælum petit a Ioue, filius a parente.

Hercules Oet. Sen. ampullata tragœdia.

----Quid tamen nectis moras?
Numquid timemus? numquid impositum sibi
Non poterit Atlas ferre cum cælo Herculem.

Si hæc Typhon diceret, tamen vix essent tolerabilia: quis enim largiri cœlum vellet, tanta oris improbitate, expostulanti?

Deinde:

---- Si negat mundus feras
Animum Nouerca: redde nunc gnato patrem,
Vel astra forti.

Apparent violentæ figuræ; quæ desinunt in frigidum.

Rursus:

Vel si times, ne terra concipiat feras:
Properet malum quodcunque, dum terra Herculem
Habet, videtque.

Quàm miser, & miserabilis ille Iupiter, qui à ferarum metu, sine Hercule tutus esse non poterat?

Hoc

Hoc vero, quod sequitur, supra omnem tumorem inflatum.

Da, da tuendos Iupiter saltem Deos.
Illa licebit fulmen à parte auferas,
Ego quam tuebor; siue glacialem polum,
Seu me tueri feruidam partem iubes,
Hac esse superos parte securos puta.

Modò timeri se à cælo dicit, modò se tutelare Deorum numen profitetur. Quid hoc tumidiùs? quàm imbecilles deos censet, qui mortali tutore egeant? Hæc postulans, & supplex! Illæ igitur sunt bullæ, in quas sæpissimè incidunt, qui magnitudinem sensuum præter decorum affectant. Deinde, qui imitantur, addunt aliquid de suo, & tumida tumidis adstruunt, donec diplosus follis, in contemptissima quæque euanescat.

Nonnus poeta Dionisiacorum scriptor insani tumoris arguitur.

Sed & Nonnus poeta, Dionysiacorum scriptor, in has ineptias intemperanter effusus, quæ *Megabysia* suo Typhoni non tribuit? Hic enim iactat *se aurigaturum cælum fratrem suum; (cùm calcaturum vellet dicere) imò se aliud octies maius supernè facturum, cum vetere capi non possit. Item omnes stellas, nouis inter sese nuptijs copulaturum quo cælo plenior sit soboles. Mercurium in vincula coniecturum, Lunam habiturum pro famula, quæ sibi lectos sternat; Quod si lauari velit, Eridano cælesti pro balneis vsu[illegible].*

Nonnus Dion. l. 2. Interpres Nonni ποτὸν pro πάτον potum, pro pauimento.

Οὐ ξείνου δαπέδοιο φέρω πάτον. Interpes vitiosa admodum interpretatione, iam satis inquinatum auctorem corrumpens, legit ποτὸν, & interpretatur. *Non vulgaris terræ fero potum,* cùm debuisset dicere, *fero pauimentum, vel viã tritam, vel callem.* Quis enim puer non videt, hic nomen, ποτοῦ, irreptitium? Pergit.

Οὐρανὸν ἀστερόνωτον ἀδελφεὸν ἡνιοχεύσω, οὐρανὸν οἶκον ἔχων μητρώϊον ὑέα γαίης, si dixisset *cælum se calcaturum,* graue illud fuisset, at se *aurigaturum fratrem suum,* inflatum est, & ridiculum.

----Οὐ χορὸν ἄστρων,
Λείψω νόσφι γάμων ἀχρήϊον. ἀλλὰ συνάψω
Ἀρσενι θλυτέρην, θυγατέρην

Et qui homini venit in mentem, vt de maritandis stellis, post tot sæculorum cælibatum cogitaret?

----εὐρύτερον δὲ
Οἶδοον οὐρανὸν ἄλλον ὑπέρτερον ὑψόθι τεύξω.

Quomodo cœlo capi non poterat, qui cum tot alijs gigantibus, vna terræ regione capiebatur?

Εὐνέτις Ενδυμίωνος ἐμὴ θεράπαινα σελήνη
Δέμνιά μοι στορέσειε, καὶ εἰ χρέος ἐστὶ λοέτρων
Λούσομαι ἀστερόνεντος ἐν ὕδασιν Ηριδανοῖο.

Quàm parùm memor sui in leuicula degenerat! Quomodo enim balnea Eridani capient, cui cælum veteri septies maius angustum est?

Ridiculi prorsus tumores, qui vix à pueris, aut aniculis tolerari possunt: itaque incidunt in alium characterem (de quo mox dicemus) frigidæ puerilitatis. Nec refert, quod Typhoni tribuatur hæc oratio, nam cùm tota horribilis, vt ipsa gigantis persona, esse debuisset, in risum, & contemptum euanescit.

Nauius Gymnast. in verbis & sensib. styli infl. exempla. Idem in Gallinar.

In eodem exemplo licet animaduertere tertium tumoris genus, vbi res non modo sensibus, sed ipsis quoque verbis inflatur, quale est etiam illud *saxa, syluas, lapides, montes disiicis, dispulueras.* Non satis fuerat solutos in puluerem montes dixisse, nisi grande quoque verbũ addidisset *dispulueras, &c:*

O pestifera Pontica fera, trux, *tolutiloquentia!*

Hoc styli genus meritò prudentibus viris fuit semper inuisum, quod si nonnullos leuioris facundiæ iuuenes ipso nouitatis auc[illegible]pio delectet, vbi tamen crebrius fuerit iteratum, trãsit in satietatem. Itaque bene monet Lucianus Lexiphanem, qui eiusmodi vocibus non desinebat Atticis auribus obstrepere.

Lucianus in Lexiph. quid de ipso stylo sentiat.

Αλις ὦ Λεξίφανες, καὶ ποτοῦ, καὶ ἀναγνώσεως· ἐγὼ γοῦν ἤδη μεθύωσοι, &c. Satis ô Lexiphanes, & potus, & lectionis istius: Ego enim tibi ebrius iam sum, & nauseo, & nisi quam primùm euomuero ista omnia, quæcunque recitando persequutus es, videor mihi insanus ac furiosus fore, obstrepentibus mihi vndique verbis istis, quæ mihi modo effudisti.

Quanquam mihi à principio ridere illorum gratia veniebat in mentem. Verum postquam ea multa, atque omninò similia erant, miserebat me tuæ istius ærumnosæ infelicitatis, quippe quem viderem in labyrinthum quendam irremeabilem incidisse, morbumq; ægrotare grauissimum; imò verò atrabile percitum

tum. Cogito itaque apud me ipsum, vnde tam multa mala collegeris, & quàm longo tempore, & vbi denique conclusum habueris tantum examen absurdarum, ac distortarum vocum, quarum alias quidem ipse finxisti, alias autem defossas alicundè eruens: tantum cœnum vndequaque cogens, in me exhausisti. Porrò videris mihi neminem amicum, aut familiarem, aut beneuolum habere, neque etiam in virum liberum, & qui loquendi libertate vteretur, vnquam incidisse, qui vera monendo, te quamprimùm expediret, à morbo isto intercutaneo, quo quidem correptus es, & præ malo illius periculum, ne disrumparis, sustines, Tibi autem bene sanus esse videris, & calamitatem istam, valetudinem censes, atque ab imperitis laudaris, qui morbum tuum ignorant, à doctis autem miseratione dignus existimaris.

Remediũ à Lucia. inflatis procuratum.

Mox hominem committit Sosipoli medico, à quo vomitorio accepto, istam verborum sentinam egerit.

Aliud remedium.

Styli inflati corrigendi remedium duplex.

Gel. l. 1. c. 19.

Phauorini iudic.

Aduersus inflatos.

Hoc quidem remedium comicum est, & nihil ad sanitatem facit. Vnum autem præstantissimum, idemque vtilissimum erit, si qui eiusmodi dicendi genere delectantur, optimis auctoribus assuescant, à quibus, & moderatio, & styli affletur salubritas. Phauorinus Philosophus (vt ait Gellius) adolescenti veterum verborum cupidissimo, & plerasque voces, nimis priscas, & ignotissimas in quotidianis, communibusque sermonibus expromenti, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus, antiquissimi viri nostri, & his antiquiores Horatij illi trigemini planè, ac dilucidè cum suis confabulati sunt: neque Oruncorum, & Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi incoluisse Italiam dicuntur: sed ætatis suæ verbis loquuti sunt. Tu autem perinde, quasi cum matre Euandri loquare, sermone abhinc multis annis iam desito vteris: quod scire, atque intelligere neminem vis, quæ dicas. Nonne homo inepte, vt quoduis abunde consequaris, faceres: sed antiquitatem tibi placere ais, quòd honesta, & bona, & sobria, & modesta sit. *Viue ergo moribus præteritis, loquere verbis præsentibus.* Et ita quidem possunt inflati sanari, si velint, quorum multi, plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari.

Senec. contr. l. 9.

De Cacozelo.

CAPVT III.

QVæ sequuntur orationis vitia, cacozelum, ac frigidum, magnam habent cum inflato affinitatem, & nonnunquam inter se confundantur, & disterunt tamen nonnihil. Atque vt de cacozelo dicam obiter, quod pleniùs in tractatu de imitatione explicandum est, *Est praua affectatio orationis, ducta ex errore vitiosæ imitationis*: quod indicat Lucianus his verbis: κακοζηλία ἐστὶ τῶν ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον τῆς μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δεόντος ἐπιτεινόντων.

Quid proprie cacozelum.

Itaque omne cacozelum fermè tumidum est, aut frigidum, aut quid simile, non omne tamen tumidum, est cacozelum, cùm præsertim possit ex imitamentis esse non expressum. Itaque, si quis apud Virgilium legens, sublatum a Turno *Saxum antiquum ingens*: hoc posteà in alio argumento imitatus dicat fuisse *scopulum, cui capræ etiam pascentes insidebant*, nescio quid nugarum, cum Græco poëta nugatus, tunc fit prodigium illud imitationis, quod κακόζηλον nominant: Sic Lucianus, cùm metamorphosin illam hominis in Asinum describit.

Cacozeli ab inflato stylo discrimen.

Exempla cacozeli.

Καὶ οἱ δάκτυλοι πάντες εἶχοντο, οὐκ οἶδ' ὅπου ὄνυχας καὶ τοὺς πάντας τέσσαρας εἶχον, καὶ τούτους οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὁπλὰς, καί μοι αἱ χεῖρες, καὶ οἱ πόδες, κτήνους πόδες ἐγένοντο, καὶ τὰ ὦτα καὶ μακρὰ καὶ τὸ πρόσωπον μέγα.

At Apuleius non contentus hac lenitate sermonis; *Aures*, inquit, *immodicis horripilant auctibus*, & cætera similia, quæ vastam, atque horridam faciunt orationem. Vis aliud cacozeliæ exemplum præclarissimè expressum? Extat notissima de Parrhasio pictore historia, qui adolescentulum vuas ferentem, tanta ingenij, artisque subtilitate depinxit, vt aues imagine delusæ, aduolarent, rostrisque improbulis racemos appererent; quanquam ille ingenuo fastu opus suum damnauit, quod non videretur puer satis eximiè depictus, vt quem aues aduolantes non timerent. Hoc cum legisset Spiridion Rhetor voluit imitari. Quid agit? controuersiam illam agitabat, in qua Parrhasius dicitur miserum senem Olynthium senissimè cruciasse, vt ex eius ore, inter acerbissimos cruciatus æstuantis, Prometheum in

Apul. metam. l. 3.

Plin. l. 35. c. 10.

Parrhasij pictoris industria.

Caucaſo laniatum exprimeret, & hanc deinde tabulam in Mineruæ templo conſecraſſe.

Spiridionis cacozelia inſignis. enec. in Parrhaſii emulou.

Spiridion, cum præſtantiſſimi illius artificis manum, & exquiſitiſſimæ tabellæ decus verbis commendaret, eò vſque profectus eſt, vt diceret, ad hanc Parrhaſij tabulam, cum eſſet in Parthenone poſita, vultures vndique laniatum, cadauer ratos, frequentes aduolaſſe, quæ oratio, vt frigida, & κακοζηλίας nota perinſignis, ab omnibus, qui aderant, declamatoribus eſt excepta. Qui fieri enim poterat, vt vultures in celeberrimum iſtud Athenienſium fanum, cum eſſet vndique tectum, & clauſum aduolarent: niſi forte putant, vultures, templa in luce vrbium poſita, non ſecus, ac paſſeres, & hirundines frequentare, atque in ea ſeſe aliquando per foramina penetrare.

Quam multa ſimilia quotidie admittuntur a pueris, qui cùm aliquid legerint, aut audierint, ſtatim in imitationem trahunt, id minimè pôderantes, an res, quæ comparantur, ſimilibus inter ſe adiunctis congruant. Ex quo fit, vt ab imitatione, qui plurimùm iuuari, conformarique deberent, iudicij, & mentis penuria ſæpiſſimè deriuent errorem.

De Stylo Frigido.

CAPVT IIII.

Demetr. Phaler. περὶ ἑρμ.

FRigidum quoque ſæpe cum ipſo cacozelo miſceri, teſtis eſt, vel hic Demetrij, Phalerei locus.

Πολλάκις μέντοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ ψυχρόν ἐστι καθ' ὃ νῦν ὀνομάζομεν κακόζηλον: ſæpè item frigidus eſt ſenſus, quem nunc cacozelum nominamus. Et Ariſtoteles inflata verba vocat ψυχρά. Longius verò poſtquam de tumido, & puerili diſſeruit, addit Θατέρου δ' ὧν ἐστὶν ἁπλῶς λέγω δὴ τὸ ψυχρὸν πλήρης ὁ πίναξ. Si tamen diſquiſitius enucleare velimus, inueniemus frigidum, quod ab ipſo Caſſio annotatum eſt, eſſe magis circa nouos, hoſpites, & peregrinos ſenſus, quàm circa tumorem verborum, frigidum autem appellatur, non quòd languidum ſit, & remiſſum (nihil enim fermè iſtis ingenijs, quæ hanc dicendi κακοηθείαν affectant, callidius:) ſed quòd pernicioſum quodlibet, & nocens temperaturæ, vt annotat Seruius ad Bucolica Virgilij, vocetur frigidum. Ita pari iure, quòd ſtyli optimam temperiem corrupit, τὸ ψυχρὸν translato à Medicis nomine, eſt appellatum. Aliter γοργίου, nominatur, quòd Gorgias ſophiſta, multus in his ſenſibus fertur extitiſſe. Quanquam, quod Dionyſius, Longinus, & Hermogenes adeo exagitant, de *animatis ſepulchris*, non ita videtur abſurdum. Ariſtophanes autem Comicus non modò frigus, ſed & niues, ſtylo alicuius inepti poêtæ inſperſas commemorat his verbis.

appellatio. γοργίου cur frigidus ſtylus dicatur

Quid propriè frigidum.

γοργίου μυρμηκοιδῶς ἀναβρύεται. Dio. Hal. in ep. ad Pomp.

Κατένιψε τὴν θράκλου χιόνι πολλῇ. vbi Suidas, Κωμῳδῶν οὖν αὐτὸν παρίσησι τὴν πολλὴν χιόνα τῆς τότε περὶ τὰ ποιήματα ψυχρότητος.

Suid. in voce ψυχρὸς.

Exijs autem, quæ dicta ſunt, apparet ſtylum frigidum eſſe τὸ περὶ τὰς νοήσεις ξένον: eum, qui *conſtat ſenſibus nouis, & peregrinis, addo etiam putidis.* Inflatus rerum, & verborum ſtrepitus ferri ſolet, cum aliqua ſpecie magnitudinis: Cacozelus in infelici, & ærumnoſa imitatione conſeneſcit: frigidus tortos, & violentos ſenſus; veluti nouatoris ingenij fœtus, iudicij lumine orbatos egerit.

Inflati, cacozeli, & frigidi diſcrimina.

Exempla frigidi ex Plutarcho, & Caſſio talia ſunt. Natus eſt Alexander, ea ipſa nocte, qua Dianæ Epheſiæ templum inſana, & orbi terrarum admiranda ſubſtructio conflagrauit: Ex eo, cùm de Alexandri laudibus diceret Hegeſias, qui inter frigidos ſophiſtas commemoratur à Longino. *Minimè mirandum eſt*, inquit, *ſi Diana templum tam graui incendio arſerit: quippe Deu in ipſo Olympiæ partu, quo Alexander editus eſt, obſtetricandi laboribus, & curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Frigidæ exempla.

Hegeſias frigidus.

Huius epiphonematis tantum eſſe frigus, Plutarchus aſſeuerat, vt idipſum, ad Epheſij templi incendium reſtinguendum, ſatis validum fuiſſe videatur.

Feſtiuè dictum in Diana Epheſia incendium. Plutarc. in Alex.

Ἡγησίας ὁ Μάγνης ὅπερ ἐφώνησεν ὅπερ ἐφώνημα καλάσειαν τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνου ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον εἰκότως γὰρ ἐφηκαταφλεχθῆναι, τῆ νεῶ, τῆ Ἀρτέμιδι ἀσχολουμένης περὶ τὸν Ἀλεξάνδρου μαιωτιμόν.

Alterum exemplum profertur è Caſſio Longino, quod ſumptum eſt ex Timæo. Quippe, hic Alexandrum magnis laudibus efferens, cùm Iſocrate comparat, & vehementer commendat, quòd paucioribus annis Aſiam ſubegerit, quam vnam orationem Panegyricam ſcripſerit Iſocrates. Hic Criticus deridens exclamat.

Alexander cum Iſocrate comparatus ridiculè.

Θαυ-

Θαῦμα δή γε ὃ Μακεδόνος πρὸς τὴν Φρύνην σύγκρισις! ô admirabilem Alexandri cum sophista comparationem: certè hoc frigido hominis sensu, Isocrates tota Lacædemoniorum Repub. longè fortior haberetur, quando intra decennium Panegyricum absoluit? At illi, non nisi intra annorum triginta spatium, Messenã expugnarunt.

Εἰς τὸν Ἔρωτα ἀστεῖα σαντες ἐλεγεῖα εἶπον.

Tertium est ex eadem officina, concisis Sicula clade Athenienſium viribus, opera cuiusdã Hermocratis, exclamat, *Non sine magna mentis consilio factum esse, vt Athenienses, qui in Mercurij statuas fuerant impij, per Hermocratem filium Hermonis, violata religionis pœnas persolverent.* Hæc frigida, & inepta Longinus iudicat, quæ tamen excusari facilè possent.

Sed in hoc genere nihil est Hebræorum scriptoribus, quos Rabinos vocant, infantius, apud quos frigidorum sensuum exempla, & plurima sunt, & maxime ridicula, quale illud est eius, qui in hæc verba psal. 61. scribens, *Iumenta in montibus, & boues:* vbi textus Hebtæus habet

Behemoth behurre aleph, סוס הברי אלף

Rabinorum sensus frigidi.

בה Iumenta in montibus mille, hic frigidus commentarius belluam vnam fuisse vastissimam narrat, plurali numero designatam à Propheta, cui ad diurnum pabulum, mille montium herbæ à Deo essent assignatæ.

Alius in illud Exod. 4. *Obsecro Domine, non sum eloquens*, commentatur Mosen, cùm esset trium annorum puer, Pharaoni fuisse oblatum, delectatumque Regem melliti infantis indole, diadema illi inter ludendum imposuisse, quod cùm Moyses proiecisset in terram, pedibusque conculcasset, id pro infausto quodam omine acceptum; cumque Regis filia tribuisset infantis insciticæ, de consilio, & industria viri apud Hebræos imprimis sapientis, ad explorandam pusionis simplicitatem, sciens ne illud an imprudens fecisset? prunæ illi ardentes sunt appositæ, quas cum ore contigisset, inde extremæ linguæ adustionem, perpetuamque balbutiem, atque hæsitanti am contraxit.

Allegoriarum in sacra scriptura nimij indagatores sæpe incidunt in frigida. Origenes philominii in allegorijs.

Huic vitio obnoxij sunt, qui in sacris literis allegoricos vbique consectantur sensus, & omnia in eas, quas sibi finxerunt imagines, efformant. Qua in re nimij sunt plerumque Origenes, & Philo, qui allegoriarum studio, in frigida sæpissimè deferri coguntur.

Nam, etsi allegoriarum grata sit, ac vernans amœnitas, vbi tamen nimis crebræ sunt, & violentæ, placere doctis auribus nullo modo possunt. Cui enim semper istę interpretationes arrideant? *Porticus Salomonis, est conuersatio Christi. Arcturus lex, & Pleiades noui testamenti gratia. Sudes acuta sanctorum consilia. Saliua intimæ contemplationis sapor. Ibices magistri spirituales. Sapphirus prædicatores noui testamenti. Perdix diabolus Scynifes Dialectici.* quanquam hoc postremum subtiliter ab Origine dictum; Hoc enim animal pennis quidem suspenditur per aera volitans, sed ita subtile est, & minutum, vt oculi visum, nisi acutè cernentis effugiat, corpus tamen cum insederit, acerbissimo terebrat stimulo, vt quem volitantem videre quis non valeat, sentiat stimulantem.

Hæ allegoriæ à Patribus cũ salę prudentia dictæ, non sunt vbique imitandæ. Orig. homil. 4. in Exod. Scynifes cũ à dialecticis comparantur.

Hoc ergo animalis genus (inquit) dignissimè puto arti Dialecticę comparari, quæ minutis, & subtilibus verborum stimulis animos terebrat, & intelligentiæ oculos decipit.

De stylo puerili.

CAPVT V.

stylus puerilis qualis

VIcinum est istis generibus puerile, quod Cassius Longinus nominat, παχὺ μικρόψυχον, καὶ ἀγενὲς ἄτομον. Habet enim tumorem, & cacozelum, & frigida permulta sibi annexa; hoc autem proprium obtinet, vt inanem quandam suauitatem, Adonidis hortis steriliorem quàm auidissimè venetur. Itaque sensus in eo fermè sunt tenuiculi, cum aliqua illecebra vanissimę iucunditatis, lusus minuti, digressiones ineptæ, allusiones ad verba, affectatę rerum descriptiones, luxuriantes figuræ, inopia iudicij, redundantia sermonis, verba vndique ad ostentationem collecta, & rhythmorum, circumscriptionumque putida elaboratio. Talis est ista Mœcenatis, authore suo mollior oratio.

Pueriles Stylii in verbis exempla. Mœcenatis ora o puerilis.

Quid purius amne, sylui, que ripa comantibus? Vide vt alueum lintribus arent, versoque vado remittant hortos.

Vide Senec. ep. 114.

Quid si quis fœmina cirro crispat, & labris columbatur: incipitque suspirans, vt ceruice laxa feratur. Nemo tyranni, irremediabilis factio, rimantur epulas, lagenæque tentant domos, & sæpè mortem exigunt.

Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila, & crepacem molæ focum mater, aut vxor inuestiunt.

Quæ puritiæ ludicra? Num statim hęc cùm legeris (inquit Seneca) hoc tibi occurret, hunc esse, qui solutis tunicis in vibe semper incesserit.

Hadriani Impera. mollicula oratio.

Adiunge huic molliculæ orationi, Hadriani Imperatoris versus.

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibit in loca,
Pallidula, rigida, nudula:
Nec vt soles dabit iocos.

Puerilis pueri ex Apuleio descriptio.

Aut Apuleij: (Erat intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus. Crines eius præmulsis antijs, promulsis caproneis anteuentuli, & propenduli. Vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians. Quid? quod & lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegat.

Hæc planè crepundia, quibus permittuntur aliquando pusiones lusitare. At verò iam prouectæ ætatis homines, in eas ferri nouissimorum verborum ineptias, minimè tolerandum est.

Puerilis styli origo & iudiciũ.

Sæpè istarum nugarum parens est amor, & vitijs obsessæ mentis hebetudo: quippe videas istos frigidos amatorculos, ex libris vernaculâ linguâ scriptis, hæc deliramenta auidè conquirere, quæ illi rosas suas, & anemonas dum ventilant, putant odorem omnium naribus periucundum afflari: sed ita fœtent, vt Augææ stabulum non sit impurius.

Onagri poetæ puerilis nænia fœminæ ad marem fœtum suum euirantis. Opian. l. 3. ven. vers. 220.

Alia est etiam non verbis, sed sensibus puerilis oratio: qualis est ista Onagri fœminæ ad marem fœtum suum euirantem, his verbis expressa, quæ bonum alioqui poetam, ad inclinatam puerilitatem dimisit.

Ανερ, ἄνερ, τίνυ σεῖο προσώπατα τρηχύνονται:
Ομματα φοινίχθη δὲ τὰ τ' ἂν πάρος αἰγλήεντα.
Οὐχὶ μέτωπον ἀθρεῖς λιθοεργὲς ἄγχι Μεδούσης,
Οὐγόνον ἰοβόλον παναμιλίκτιο δρακαίνης,
Οὐ σκύμνον πανάθεσμον ἀρειπλάγκτοιο λεαίνης:
Παῖδα λυργὴ τὸν ἔτικτον ὃν αἰρώμεθα θεοῖσι,
Παῖδα τεὸν γενύεσσι τεοῖς οὐκ ἄρσενα θήσεις.
Ισχε φίλος μὴ τάμνε. τί μοι τάμες οἷο ἔρεξας
Παῖδα τὸ μηδὲν ἔθηκας ὅλον δέμας ἐξαλάωσας,
Δειλὴ ἐγὼ πανάποτμος ἀορωτάτοιο λοχείης.
Καὶ σὺ τέκος πάνδειλον, ἀλιτοτρατοῖο τοκῆος,
Δειλὴ ἐγὼ τριτάλαινα, κενὸν τόκον ὠδίνασα,
Καὶ σὺ τέκος, θμητεὶς, οὐχὶ στονύχεσσι λεόντων:
Αλλ' ἐχθραῖς γενύεσσι λεοντείῃσι τοκῆος,

Vir, vir, quare tuus vultus exasperatur?
Oculi rubuerunt, qui priùs erant splendidi?
An frontem intueris saxificæ Medusæ?

(Sciebat quippe hic Onager Medusæ fabulam, & scholas olim poeticas frequentarat.

Non fœtum veneficum efferi draconis,
Non catulum nefandum montiuagæ Leænæ?
Filium, misera quem peperi, quem exorauimus à Diis,
Filium tuum maxillis tuis euirabis.
Cohibete, amice: ne scinde, quod resecuisti, qualem
Fecisti filium? ad nihilum redegisti, toto corpore mutilatum
Misera ego, atque ærumnosa, intempestiuum ob partum!
Et tu fili miserrime, sceleratissimi parentis causa!
Misera ego, ter misera, inanem partum enixa.
Et tu fili dissectus, non vnguibus Leonum,
Sed inimicis maxillis Leoninem parentis.

Hactenus lamentabilis nænia, & verè puerilis: cùm enim mentionem facit Onager *saxificæ Medusæ*, cùm dicit se filium à Dijs exorasse, & similes nugas, quis risum teneat? At dices, nulla sæpè eiusdem argumenti, à viris grauibus esse conscripta? fateor equidem, sed huiusmodi, si quæ scribunt, non serijs operibus immiscent: verum pueriles remissiones, & fabellas, & ludos ad risus compositos profitentur. At, qui hæc seriò, & callidè dicunt, carminumque grauitati, non ioco, sed eloquentiæ ostentãdæ gratia solent intexere, pueriliter mea quidẽ sententia, faciunt; hæc enim vitia sunt, in quæ pueri, in hyperbolis semper leues, frequentiùs incidunt, qui si in Crassi murænam, aut psittacum, melioris carmen, vel orationem funebrem texant, cùm omnia ad rotundam styli exilitatem deberent esse accommodata, illi ad grandes

Purilium inuentionum nugæ.

De-

Demosthenis, & Ciceronis figuras conuertentur: psittacum inquam, vel passerē, vt heroem laudabunt, etiā apud Elysios campos Minois, & Rhadamanthi assessorem facient, dictantes illud Demosthenis, ὃν πάρεδρον εἰκότιος ἄνας φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι: mox alloquentur per Apostophen; *Praeclarè igitur, tecum actum est, dum viueres, anima delicatissima, nunc autē, postquam ex his terris euolasti, sanctissima: nam beatorum locum consequuta, assides Proserpinæ.*

De Parenthyrso.

CAPVT VI.

THeodorus Rhetor, qui citatur à Cassio Longino, in libro περὶ ὕψοις, notissimi vitij in stylo meminit, quod ipse appellat παρένθυρσον, quasi ad Thyrsum accedēs, hoc est, furori proximum. Norunt omnes Thyrsum appellari hastulam frondibus vestitam, quā bacchantes gestabant, & hoc perpetuum bacchi insigne iuxta epigrammaticū πανὶ βίτων χίμαρον, νύμφαις ῥόδα, θύρσα λυταίῳ, hinc θυροπλῆγες, nominatur thyrso percussi, hoc est insani: vnde parenthyrsum dici potest, Oratio grandibus, & intempestiuis affectibus, & figuris in re parua insaniens, quam definitionem licet colligere ex Dionysio Longino, in qua παρένθυρσον ita describit.

Quid Thyrsus.

Quid parēthyrsum & vnde sic dicitur.

Longin. περὶ ὕψοις.

Τούτῳ παράκειται τρίτον τῆς κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅπερ ὁ θεόδωρος παρένθυρσον ἐάλει ἔκ τι τῆς πάθος ἄκαιρον, καὶ νενόμενθα μὴ δεῖ πάθους, ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ.

Paren. à puerili stylo discrimen.

(Huic proximum est tertium prauitatis genus in affectibus, quod Theodorus vocat parenthyrsum: est autem affectus intempestiuus, & vanus, vbi nihil opus est affectu, vel immoderatus, vbi opus est moderato: differt â puerili, quod hoc in lætis argumentis, & illecebrosæ dictionis aucupio versetur vt plurimum; illud propriam sedem habeat in affectibus intempestiuis, maximè doloris, & iracundiæ, sine vlla etiam affectatione verborum. Non enim istam concinnitatem spectat, sed grandes tantùm figuras, in rebus ludicris consectantur: ex quo plenum est insaniæ.

Talis est illa, de incendio Daphnitici tēpli, miserabilis Nænia Libanij sophistę, quā diuus Chrysostomus egregiè perstringit, in oratione de sancto Babyla martyre. Ibi enim sophista præter modum fertur in miserabiles, incōditos, humiles, inclinatos affectus, & prę doloris, ac furoris impotentia, in frigida quęque, & inepta transit, vt, cùm dicit Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio afflauit cū rumor, (quæsiuisse talaria Mercurij, vt ad flammam restinguendam properaret.) Vbi tandem erat inuenturus? Certe tardum oportuit fuisse auxilium, si hæc talaria sunt expectata. Ita dum cupit ingentes excitare, delabitur in absurda, quæ risum potius, quàm dolorem efficiant.

Libani παρένθυρσον D. Chry. perstrictum.

Eodem stylo Aristides sophista in illa flebili monodia, de Smyrna collapsa, inter cæteras nęnias addit: (Si Gorgones reuiuiscerent, non iam Medusam, aut oculum suum flerent, sed Smyrnam, communem Asiæ oculum deplorarent.)

Aristidis παρένθυρσον οὐκ αὐτὴν μεδουσίαν, οὐδὲ τὸν αὐτὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν.

Num verò ista παρατράγωδα, & παρένθυρσα? sed plenius in affectibus examinabimus.

Alij etiam magis importuni ambitioso orationis tractu, aut plorant, aut irascuntur, aut detestantur, aut Deos, Deasq; omnes, in rebus ludicris & penè nullis inuocant. Quærunt ab auditoribus, hominibus plerumque frigidis, & vrbanis, num lugeant, num indignentur, num auersentur, num tantum nefas abominentur? cùm illi interim nihil horum experiantur, sed tranquilli omninò sedeant: Aduertere se dicunt pallorem, & lachrymas, & eiulatus eorum audire, qui non magis mouentur, quàm statuæ.

Parenth. character.

Hoc certè genus, inter cætera miserabile est, & insanum, nec immeritò παρένθυρσον nominatur; habet enim multū de thyrso, & furore: Nam quid est aliud in rebus modicis? tam insanæ mentis æstu iactari, quàm Oratorē illū imitari, qui apud Lucium Apuleium pro tribus vtribus, ab ebrio iuuene multis ictibus perforatis, quasi pro cæsis iuuenibus perorat, & ait.

Parenth. exemplum.

(Neque parua res, ac præcipuè pacem ciuitatis cunctę respiciens, & exeplo serio profutura tractatur, Quirites sanctissimi. Quare magis congruit, sedulos, atque vniuersos vos pro dignitate publica prouidere, ne nefarius homicida, tot cædium lanienam, quam cruenter exercuit: impunè commiserit.)

Adhæc omnes risu dissoluuntur. Mox quædam mulier, per mediū lachrymosa, & flebilis,

atra veste contecta, paruulum quendam sinu tolerans, decurrit; ac ponè eam, anus alia pannis horridis obsita, paribusq; mœsta fletibus, ramos oleaginos vtræque quatientes, quæ circumfusæ lectulum, quo peremptorum cadauerum contecta fuerant, plangore sublato lugubriter eiulantes.

(Per publicam misericordiam, per commune ius humanitatis, aiunt, miseremini indignè cæsorum iuuenum, nostræque viduitati, ac solitudini, de vindicta solatium date: Certè paruuli huius, in primis annis destituti fortunis succurrite, & de latronis huius sanguine legibus vestris, & disciplinæ publicæ litate.)

Hæc si pro tribus vtribus seriò dicerentur, παρένδυτον facerent manifestissimum; sed cùm ad risum, publicamque lasciuiam ficta sint, nihil habent istius generis.

Exilia orationis magnitudine prudenter attollenda.

Porrò in id sæpè vitium incurrunt Oratores sensibus grandes, vberes, & amplificatorij, qui cùm summæ laudis esse existimẽt, res alioqui exiles orationis maiestate plenius attollere: hoc ne mica quidem salis adhibita faciunt in rebus singulis, & ranas in Mineruam, Pygmæos in Polyphemum, res denique leuissimas in cothurnos tragicos non sine risu deformant.

De stylo scholastico.

CAPVT VII.

Styli scholastici typus

MEminit quoque Cassius Longinus σχολαστικῆς νοήσεως: hoc est scholastici sensus, & styli: fit autem, cùm ea quæ ciuilis esse debet oratio, ad vmbratilium præceptorum minutias putidiusculè conformatur. Accidit enim plerumque, vt adolescẽtes è ludo nuper egressi, vel etiam viri scholarum vmbris diutiùs enutriti, cùm ex palæstra in aciem deuenerint, nondum ad ciuilis illius cœli tolerantiam facti, atque composi ti, nescio quid vmbraticæ mollitiei, quam cum lacte suxerunt, retineant. Itaque alij antequam ad rem veniant, præfantur apparatiùs, & excurrunt longiùs. Alij digressiones, & locos cõmunes affectant, quibus cùm insederint, arbitrantur se Iouis albis (quod aiunt) quadrigis vehi. Alij, in quocunque demùm argumento exordia, narrationes, confirmationes, perorationes religiosiùs exigunt, atq; ista quidem omnia, quamuis frigida, & importuna sæpiùs ingerunt, ne videantur artis legibus defuisse. Alij minimè spectantes, an oratio ornatũ ferat, grandes figuras per κωμῳδίαν expressas ad satietatem aurium intrudunt. Alij etiam artem plenissimè profitentur; exordij sui, narrationis, confirmationis, &c. meminerunt, tum se ex vna parte in alteram transituros pollicentur, aut iam transijsse dicunt, etiam excusant se, quòd minus elaboratam orationem attulerint, quæ omnia scholastica sunt, & vbi morosius curantur, elaborantur que concinniùs, sæpe in frigidum aliquid, aut puerile desinunt.

Demosthenes à stylo scholastico remotus.

Atque in eo, opinor, multùm differunt ciuiles Isocratis, & Demosthenis Orationes, hic enim, quod maximè est, minimè vult videri eloquens, & fortunas Græciæ ex eo non pendere dicit, an manum in hanc, aut in illam partem inflexerit: vel hoc, aut illo verbo inter orandum vsus fuerit; at ille in negotiosis etiam orationibus dissimulare non potest ambitionem eloquentiæ. Nam in suasoria ad Philippũ profitetur etiam ἐπὶ γήρως φιλοτιμίαν, & se excusat, quòd propter ætatem ingraueſcẽtem, tam elaborata orationis structura vti minimè potuerit.

Isocrates scholastico vitio laborat.

Οὐδὲ γὰρ τᾶς κατὰ τὴν λέξιν εὐρυθμίας, καὶ τοικιλίας κεκοσμήκαμεν αὐτὸν ὡς αὐτὸς τε νεώτερος ὢν ἐχρώμην, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπέδειξα, δι' ὧν τοὺς λόγους ἡδίους τ' ἅμα, καὶ πιστοτέρους ποιοῦμεν, ὧν οὐδὲν ἔτι δύναμαι διὰ τὴν ἡλικίαν.

Isocr. in Sophist. ad Philippum.

Quæ excusatio non petita accusatio est.

Præfatur etiam amplissimè de suis familiaribus, & eorum de hac suasoria iudicia exponit, quæ omnia parùm ad persuasionem faciunt, & ambitiosè potiùs quàm neruosè dicta sunt.

In Panegyrico verò, qui & suasionem continet ad Græcos, tam magnificè de sua eloquentia sentit, & dicit, vt nisi pro rei dignitate, suaque gloria, & pro tempore, quod in hac oratione elaborandã, concinnandaque posuerit (in qua decennium ferebatur insumpsisse) peroret, nullo modo sibi ignosci velit, sed contemni, & derideri.

Isoc. Panegyr.

Ἐγὼ δ' ἂν μοὶ καὶ τῷ πράγματι ἀξίως ἔτῶ, καὶ τῆς δόξης τῆς ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦ χρόνου, μὴ μόνον περὶ τὸν λόγον διατριφθέντα, ἀλλὰ καὶ σύμπαντα οὗ βεβίωκα παρακαλούμαι μηδεμίαν μοὶ συγγνώμην ἔχειν· ἀλλὰ καταγελᾶν, καὶ καταφρονεῖν.

Hæc quidem ostentationem habent eloquentiæ

quentiæ non mediocrem, quæ Oratori ciuili cauenda est, vel maximè.

At verò sub finem Orationis, quasi in prōptu diceret, qui se comparata oratione dicturum, initio professus fuerat.

Οὐ τὴν αὐτὴν δὴ τυγχάνω γνώμην ἔχων, ἐν τε τῷ παρόνῃ καιρῷ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου. Τότε μὲν γὰρ ᾤμην ἀξίως δυνήσεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰπεῖν, νῦν δὲ ἐφικνοῦμαι τοῦ μεγέθους αὐτῶν: ἀλλὰ πολλά με διεπέφευγεν ὧν διενοήθην

(Iam verò non ita sentio, ac initio orationis meæ: tunc enim pro dignitate rerum, me posse dicere existimabam, nunc magnitudinem earum non assequor, multaque mihi eorum, quæ dicere institueram, exciderunt.)

Nimis aperta calliditate hæc sunt elaborata, quasi finem orationis non præuidisset, qui se per decennium scripsisse gloriabatur.

Eloquentia Iulian. multum habet palestræ scholasticæ.

Habent & multum palestræ scholasticæ, quæ à Iuliano imperatore ex Sophistarū scholis adhuc recentè scripta sunt. Quorsum enim in Eusebiæ encomio tam longa insinuatio contra ingrati animi vitium: Τί ποτε ἄρα χρὴ διανοεῖσθαι περὶ τῶν ὀφειλόντων μεγάλα, καὶ ὑπὲρ μεγάλων, οὔτι φημὶ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύριον, ἀλλὰ ἁπλῶς ὅτι ἂν τύχοι τις παρὰ τοῦ πέλας εὖ παθὼν, εἶτα τοιαῦτα μὲν ἀποτίνειν οὔτε ἐπιχειρούντων, οὔτε δυναμένον ῥαθύμως δὲ καὶ ὀλιγώρως ἐχόντων πρὸς δυνατὰ ποιεῖν, καὶ διάλυεσθαι ὄφλημα: ἢ δηλονότι φαύλους, καὶ μοχθηροὺς νομισθέον quid ista periodus, & cætera quæ diffusius narrat, aliud volunt quam ingrati animi labem esse fugiendam, qua ratione ad laudandam Eusebiam prouocatur, cui multis, & magnis beneficiorum nominibus tenebatur adstrictus. Hoc etsi ad rem facit, poterat tamen dici rotundius, nec tanto lenitudinis an fractu trahi. Alium deinde locum communem annectit, laudandos esse summos viros, nam hoc (inquit) & Plato, & Socrates fecerunt, quidni etiam inquit fœminas? Siquidem Homerus Penelopem laudauit. Hæc thesis longius excurrens multū sapit de schola. Accedunt etiam exempla ab homericis sæpius petita fabulis, & digressiones de græcia, & libris cum annexis excusationibus, quæ calamum iuueniliter adhuc quasi in Rhetorum stadio volutantem arguunt.

Iulianus in Encomio Eusebiæ.

Iuliani scholastica.

De stylo poetico, & cantico.

CAPVT VIII.

Dionys. Halic. lib. de struct. verborum.

QVæsitum est sæpè cur Dionysius Halicarnassensis ingeniorum styliq; iudex, & censor acerrimus, optimam orationem Poesi simillimam esse debere statuat. Et quo Herodoti, & Thucididis historiam *pulchram poesim* non veretur appellare Καλαὶ μὲν ποιήσεις ἀμφότεραι οὐ γὰρ ἂν αἰσχυνθείην ποιήσεις αὐτὰς λέγων Lucianus verò suadet ei qui eloquētiæ *decora concupiscit*, vt primū optimos quosque Poetas legat, deinde se conferat ad oratores: quod profectò non faceret, nisi ad conformādum stylum prodesse Poetarum lectionem arbitraretur. Sed tamen quamuis Poetas, vt ad oratoris institutionem perutiles commendare videatur, hæc oratio non est ita intelligēda, vt stylum Poeticum probet, à quo sanè ambo, & sententijs & scribendi genere vehementer abhorruêre. Quid igitur vterq; voluit: Poetas, maximè verò Tragicos & comicos de meliore nota, oratoriæ facultati non leui fore adiumento, si quis se in eis ipso discendi, scribendique tyrocinio prudenter exerceat. At hoc (inquis) non plenè satisfacit Dionysij menti, qui Thucididis historiam Poesim apertè nominauit. Dicam equidem & paucis, quæ hac in re mens Halicarnassensis fuerit. Structuram verborum, & numeros oratoribus commendat, quam rem vnam ad mulcendos suauitatis lenocinijs animos efficassimam esse probat: Vt eorum verò incuriam redarguat, qui penes solos Poetas esse numeros arbitrati, segnem, dissolutam & planè incompositam orationem effutiunt, optimam orationem Poesi simillimam esse contendit, hoc est (vt ipse ait) διὰ τὸ ἄντεχνον nec minus accuratam compositione, modulisque structuræ decoram, quam sint ipsa poemata, licet alijs, & liberioribus numeris effluat. Hoc Cicero in oratore explicatissimè docet.

Cur optima oratio appellatur poesis.

Poesis oratori perutilis.

Idem in ep. ad Cneum Pomp.

Luc. Lienxiphani.

Cic. in orat. p. 253. 254.

Nam etiam (inquit) Poetæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud quod differrent ab oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & versu: Nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit. Quicquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest à versu, (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui græce ῥυθμὸς dicitur. Itaq; video visum esse nōnullis, Platonis, &

Democriti elocutionem, etsi absit à versu, tamen quod incitatius feratur, & clarissimis verborum luminibus vtatur, potius poêma putādum, quàm Comicorum Poêtarum: apud quos nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.

Qua in re oratores Poetis similes.

(Deinde) Ego autem, etiamsi quorundam grandis, & ornata vox est Poêtarum. Tamen in ea cum licentiam statuo maiorem esse, quā in nobis faciendorum, iungendorumque verborum, Tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis quam rebus inseruiunt. Nec verò si quid est vnum inter eos simile, id autē est iudicium, electioque verborum, propterea cæterarum dissimilitudo intelligi non potest. Hæc Cicero; sed & Quintilianus clarissimè rem totam dijudicat his verbis.

Quint. lib. 10. c. 1. cur poesis oratori necessaria.

Theophrastus, inquit, plurimum oratori dicit conferre lectionem Poêtarum, multique eius iudicium sequuntur, neque id immeritò: Namque ab his & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipueque velut attributa quotidiano actu forensi ingenia, optime rerum talium blanditia reparantur: ideoque in hac lectione Cicero requiescendum putat. Meminerimus tamen non per omnia Poêtas esse oratori sequendos, *nec libertate verborum*, nec *licentia figurarum*, addit etiam, *pedum necessitate*.

ἰδεδιθυραμβώδης καὶ φλεγμαίνουσα ποιητικοῖς ὀνόμασι.

Philost. in Apoll.

Ex eo apparet quantus est error eorum qui Poêtico stylo perperam in soluta oratione abutuntur; vel verbis vel numeris, vel periphraseon quæ permultis communis esse solet licētia. Hac in re importunus est Ammianus historicus, quo enim hiatu hæc dicit.

Ammiani stylus Poeticus.

Cumq; primum aurora surgeret, vniuersaque videre poteram, armis stellātibus loruscabant, ac ferreus equitatus campos opplebat & calles. Fac pedes, quid sunt ista nisi carmina eaque prætumida? Item,

Sæuiens per vrbem æternam vrebat cuncta Bellona ex primordijs minimus ad clades ducta luctuosas, quas obliterasset vtinam iugæ silētium quæ ampullæ Poeticæ? *vt omnia nefario bello arsisse dicat.*

Item: *Hyeme verò humus crustata frigoribus, & tanquam leuigata ideoq; labilis incessum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia plana glacie perfidæ vorant nonnumquam transeuntes.*

Et vbi Poêta epithetis densior aut verbis tumidior?

Ita his ampullis assueuit, vt quæ quotidiano sermone omnino dicenda erant, etiam his phaleris augeat & peruertat, vt *ludibriis ignauia torrente, exūdant. & humanitatis multiformibus officijs retentabant, & fama rumorum nutrix maligna dispersit.*

At vbi inflat ex industia quis molem sustineat? *Megæra quædam mortalis inflammatrix sæuientis assiduè* istę sunt Apuleij deliciæ & (vt ipsi aiunt) Anemonæ verborum: talia sunt quæ de suo patrio solo scribit *glebæ felices æternum, libris felicioribus creditæ.*

Vt primum tenebris abiectis dies inlabebat, & candidum solis curriculum cūcta collustrabat.

Item.

Imo de pectore cruciabile suspirium ducens, & hæc quæ grandiori spiritu intonat: *Nec mora cum vi patefactis ædibus, globus latronum inuadit omnia, & singula domus membra cingit armata factio. Et auxilijs hinc inde conuolantibus obsistit discursus hostilis, cuncti gladiis, ac facibus instructi noctem illuminant, coruscat in modum ortus solis ignis & mucro.*

Nec satis inflectit nonnunquam orationem in degeneris naturæ malum quod vocant *Cāticum*, vt *Tibi respondent sidera, redeunt tempora gaudent numina, seruiunt elementa, tuo nutu spirant flumina, nutriuntur nubila, germinant semina, crescunt germina*, & *Montium scapulæ decurrendo, fontium venæ ebullando, & fluminū viæ obumbrando*: hæc est styli poetici species veræ eloquentiæ admodum perniciosa, quæ tamen rudioribus sæculis longè, lateque peruagata, fatali primitu multos secum traxit, diuque dominata est.

Apollinaris Ennodius, Sidonius stylo poetico laborant.

Certè istis ampullis oppleti sunt Sidonius Apollinaris & Ennodius, qui ad huius licentię summum deuenerunt; nam Sidonius apertè canit.

Iam sol adultus roscidæ noctis humorem radio crescente sorbuerat.

Bestialium rigidarumq; nationum corda cornea, fibræq; glaciales.

Sid. ep. 3.

Sermonis Celtici squamam depositura nobilitas nunc oratorio stylo, nunc Camœnalibus modis imbuitur.

At Ennodius, cuius poetæ audaciam non ęquat his verbis?

Ennod. in Panegyr. Theodor.

Intereà dum anceps esset fortuna certaminis, & pennatæ mortes sibi æthera vendicarent. Tellus concita tremuit concussione cornipedū. Excepit te sonipes lituorum desiderijs inquietus, & lan-

Tertul. de pallio.

lancearum imber cœlum obtexit, &
Lariſſæus Heros ille apud Rupcem, & ſyluicolam, & monſtrorum eruditorem ſcrupea ſchola eruditus.

De Stylo Allegorico, & periphraſtico.

CAPVT IX.

SEd quoniam in huius auctoris mentionem incidimus, eius, quem nunc diſcutimus ſtyli, exempla ſuppeditabit. Floruit eo tempore, quo illa inſana metaphorarum, vel potiùs allegoriarum dulcedo cuncta peruaſerat, & iam *Ferrum Ciceronis* Tulliana dictio, vulgò dicebatur, contrà aurea putabantur frigida quæque acumina, & allegoriæ, quibus illi ſcriptores ſua referſerunt.

In quo profectò minor eſt error magni illius, & felicis Ennodij, qui calentibus adhuc eius, quam à magiſtris acceperat Rhetoricæ ſtudijs, iſta ſcripſit, quam barbari, & ſqualentis ſæculi, cui aurum pro ferro, & ferrum pro auro, in tam grauibus eloquentiæ corruptelis fuit. Sic igitur Ennodius ad Ioannem.

(Diu ſalum quæris verbis in ſtatione compoſitis, & incerta liquentis elementi placida oratione deſcribis, dum ſermonum cymbam inter loquelæ ſcopulos rector diligens frænas, & curſum artificem fabricatus trutinator expendis; pelagus oculis meis, quod aquarum ſimulabas, eloquij demonſtraſti.)

(Deus bone, in quantos ſe vſus diues lingua diſpargit! Cum voluerit ſæuit vt beſtia, currit vt fluuius, fluctuat vt profundum: & quãcumque fucatis verborum imaginibus pingit ſpeciem, veri adſtipulatione repræſentat. Timere te Scriptionem, quaſi fronte tener, inſinuas; dum declamationum pompam refuga laudis depoſcit aſſertio, (& fit auara gloriæ, dum pudori parcere ſe oſtendit, peregrinam mentita formidinem.) Ago atque habeo gratias, quod nobilia rudimenta facundiæ tuæ, in amici quantum æſtimas præconis conſecraſti. Et licet non agnoſcant mea eſſe, quæ loqueris: religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per ſudum rutilantis luce dedicaſti. Tibi faxiſta prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis. Ego noctem conſcientiæ meæ, etſi non fugio, noua tamen æſtimare.

Expende ſingula, & accurate diſpice, quid ſine allegoria? quid ſine ſimilitudine dictum inuenire? ô ſtyli importunitatem! At dices, pulchræ ſunt Metaphoræ: ſed & pulchrorum modus eſt. Melleæ ſunt? & mellis ſuauitas affert ſatietatem. Gemmeæ ſunt? diſtinguant igitur opus, non obtuant. Ad orationis delicitas, non ad communem quotidiani ſermonis vſum inuentæ ſunt metaphoræ, quas ſi vbique velis intrudere, ſtyli monſtroſum corpus facias neceſſe eſt. Venuſtiſſima quidem eſt ars picturæ, quæ expreſſis rerum imaginibus opulentas æmulatur naturæ dotes, nemo tamen adeo demens eſt inuentus, qui naturæ opera de medio tollenda eſſe cenſeret, quod eorumdem picturis, vſque perelegantibus expreſſa ſimulachra intueri liceret. Siquidem manufactorum decor breui admodum voluptatis delinimento paſcit ſenſus. Naturæ dona diutius, & ſolidius oblectant. Quod licet quidem animaduertere in ijs, qui picti ruris ſimilitudinem, aut auium verſicolores plumas ſpectant in tabulis.

Primò quidem aſpectu, quaſi totam hauriant oculis voluptatem afficiuntur quàm ſuauiſſimè. Paulatim verò diu occupatis eadem imagine ſenſibus iucunditatis gratia conſeneſcit. At quæ naturalia ſunt, & magna, vt Maris exporrecta facies, gelidorum fontium lapſus, vmbræ nemorum, montiumque veſtitus viridiſſimi, nouo ſemper voluptatis aucupio ſuos recreant amatores. Haud quidem diſſimile eſt, quod in hac ſtyli materia euenire ſolet: Nam illa ſermonum picturata (vt appellant) diademata ſua crebritate faſtidioſa, aures ſtatim obruunt. Verba verò propria accuratæ orationis dulcibus illigata numeris, ſi non acriori, diuturniori tamen, atque veriori delectatione ſenſus ictinent auditorum.

Qui ſit igitur vt multi hoc loquendi genere capiantur? quia fuco illitam voluptatem ſolidæ iucunditati anteponunt. Iuuat enim iſta audire blandius infracta.

(Dum fauos loqueris, & per domos cereas eloquentiæ nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labijs meis ſaporem epuli diuitis infudiſti.

Et in Panegyrico Theodorici.

(Et adhuc in cano flore degebas adoleſcentiæ, nec virtutum meſſem lacteus ante exprimentum culmus attulerat. Adhuc blanda erat imago pubeſcentis, nec tingens faciem lanugo veſtiebat: quando æui purpura, & floſculus ſuperuenientis imperij promittebat ſollicitis, de gratiæ commutatione terrorem. Cum in

Stylus allegoricus, cur vitioſus.

Præclarum diſcrimen inter naturalia, & artefacta.

Allegoriarũ dulcedo imponit auribus. Ennod. ep. 9. l. 1.

perturbationem roboris, & clementiæ tuæ, ruptis vinculis furor emicuit: & euiseratas diuturna quiete mentes occasionis pabulo subiagauit.)

Nonnulla fateor hic dulcissime renident: vt, Adhuc blanda erat imago pubescentis, nec tingens faciem lanugo vestiebat. Sed tamen quàm sæpè cum vino fecem bibere coguntur, qui isto genere delectantur.

Nam rupta clementiæ vincula: & euiseratæ quiete mentes, & occasionis pabulum, cui tandem, nisi duris auribus placere possunt?

Quis verò blanditias nominet: (Vellem ad orationis terminum victus gestorum tuorum enormitate descendere, & nouellas adoreas hebetatus priscorum luce transire.)

Ennodius dictionem tullij ferrum Ciceronis appellat, eundem loquacitatis insimulat sed immerito Sidonius.

Sed esto placuerunt ista Gothico sæculo, & glacialibus (vt ipsi aiunt) fibris; minimè enim mirandum est. Hoc magis miror, quod Ennodius Ciceroni parum æquus aurum Demosthenis, & ferrum Ciceronis appellet, & Arpinatem. (Sic enim nominat) loquacitatis Sidonius insimulet. E. quis stylus eo, in quem temporis iniquitate magis, quàm sua voluntate deuoluti sunt, loquacior est, aut durior? Scilicet vbi Cicero habet, *Languet iuuentus.* Sidonius *sussitat iuuenum nostrorum calcata generositas.* vtrum loquacius? Vbi Cicero *Terram, aut herbas arefacere.* Ennodius, (Cui si votiui negentur affatus, fatiscat vt terra, cui cœlo nihil liquitur, nec venas suas succo bibuli humoris infundit.) Vtrum tumidius? quàm verò inflata sunt, & rudia.

Eat nunc, & cothurnatis relationibus Alexandrum iactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos loquentium, vt per adiutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio si Artica breuitas, laudanda est, num vno verbo dici poterat *Alexandrum sua fama minorem extitisse.*

Miror quomodo se Atticos etiam penè dicere audeant, qui hanc styli rationem imitantur, modo ampullas istas obscuris aliquot, & tortis sententijs, quas vocant acumina, tamquam sesamo, & papauere aspergant. Distant certè ista ab auro Demosthenis, vt ab ære Lupina.

Et tamen quantus est etiam hoc sæculo apud vernaculos scriptores huius styli prurit us? Nihil opus est in tanta scriptorum multitudine nominare quemquam, ni nis occurrunt, nimis dulcibus vitijs apud imperitos, & sui similes leguntur, & placent: vtinam qui hanc insanam dicendi licentiam sequuntur, Illustriss. Cardinalis Perronij atque integerrimi Procancellarij Verrij scripta legerent, & imitarentur potius, quàm suo ingenio indulgerent. Hos enim viros *veteris eloquentiæ normam, & paria Gallicanæ gloriæ ingenia* felix egregiarum mentium partu hoc sæculum dedit, quos mirari facilius est, quàm laudare.

Quos illustris Cardinalis Perronij.

De stylo Miscellaneo, & antiquario.

CAPVT X.

VT vitia vitijs agglutinantur facillimè, ex eo stylo gradus sæpè fit in alterum, qui vocatur miscellaneus: Nihil illo monstrosius, quippe non vno duntaxat errore contentus omnes omnium sordes complexus est. Itaque modò inflatur supra cothurnos etiam tragicos, modò infra soccum repit, modò dulcis videtur, & hilarius effluens, modò instar torrentis ad saxa violenter allisi strepere non desinit; Hic particulas versuum concisas videas, illic græcanica creberrimè permixta. Hic effossa penitissimæ antiquitatis ruderibus vocabula, illic noua, & recenter cusa, nonnulla etiam miro schemate interpolata. Alias grauitatis personam affectat, alias lasciuit puerilitèr, mox etiam succedunt frigora, ac niues: & quidquid in stylo prudentes verentur, ad sũmum fit.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Talis est plerumque Criticorum, non dico illorum, qui sunt melioris notæ, sed leuium, & audacium stylus, de quibus dubium est tumorene magis animi laborent, an orationis; vidi syllogistam aliquem cuius nomini & famæ parco, qui D. Augustinum his verbis reprehenderet.

Augustinus litterarum sacrarum proculdubio Princeps, & vexillarius, fœdo, pudendoque errore, misereque, & puerìliter hallucinatus est, & quod mirius, non minimum incognibili macula. Vtrum os turpius, an stylus? Esto errauerit (quod tamen rectè negari potest, & accuratius in Criticis expendi (ideo ne Diuus ab homuncione ita fuit perstringendus? Non satis fuit dictum *fœdo, pudendoque errore* addendum etiam *misereque & puerìliter*. En quo grãmaticum ingenium pudore, & moderatione destitutum prorumpit audaciæ! En quibus sanctorum Patrum in tot gloriosis laboribus.

A stylo puerili & misera calumnia vindicatur Augustinus.

ver-

versata canities, vellicanda præbetur? sed ad stylum redeamus, & in eodem vitiorum, quæ descripsi intueamur exempla. *Augustinus literarum sacrarum*, inquit, *proculdubio princeps*, & hoc rectè statim fœdat nitorem his verbis *mirius* & *incognobili macula* ex qua enim effodit maceria? addit *Iamiam liuidulorum latratulum vt eleganter inquit Apollinaris, cote liuoris acuminatas linguas, quæ vtilia est garrire sciunt illud loqui nesciant garrire conspicor.* Sic enim in eius commentario scriptum inuenio, & hoc elegantiam vocat.

Inquinatissimi stylis exemplum.

Illud subinde, & identidem Plinianum euomētes suspendio arborem eligendam, cum in Theophrastum hominē in eloquentia tantum, vt nomē diuinū inde inuenerit, scripsisse etiam Leontinum fœminā constet. Exemplo pari hi blatarones subducti supercilij vituperones, qui quod ignorant eleuant me vellicabunt, taxabunt, & demorsicabūt, qui spreta viri in omni doctrina tanti eiusdemq; apotheosi obstrigillari tantillus, & indoctus audeā. Cæterum relictis, vt inquit Plinius, exustioni suæ hominum turbis, ad occepta redeamus. Nos enim ingenuè profitemur, nec vt Ciceronianam dictionem vsurpem muginamur, atque tergiuersamur, quin multa sunt quæ sicut non omnia sigillatim nouimus, ita nō omnia nescire. Libet in re simili Heraclitia vti parœmia, de qua meminit Aristoteles in decimo libro de animalibus. Eā dixisse ferunt Heraclitus. (Sic enim in eius cōmētario legitur, quamquam benignè interpretatus, malo errorem librariis imputare) *ad eos qui cum alloqui eum vellent, quod forte in casa quadā furnaria caloris gratia sedentem vidissent, accedere temperarunt: Ingredi enim eos fidenter iussit, quoniam, inquit, na huic quidem loco Dij sunt immortales. Eodem dicterio intemperiem horum libitinarum rabiosorumque rabularum diluam. Vt affirmem nostra hac nō nimium nihil esse, quin saltem subsit aliquid probi, & integelli, si candidus aure, nec matutina si mihi fronte venis.* Abundè vitiosus est hic stylus, & ipsum penè vitium. Vis ampullas, & tumores? *Cote tumoris acuminata lingue vellicant, taxant, demorsicant,* & quod ex Ciceronis epistolis vsurpat *muginamur.* Qui venit homini in mentem, vt istud verbū conquirere omnia credo Ciceronem legens, culta, facunda, & plane aurea prætermisit: In hoc vno quod cū Attico suo familiarissimè iocatus dixit ex Lucilio, hæsit auidius, & quasi gemmā inuenisset, statim suis cetonibus intexuit. Quid aliud muscæ faciūt? quæ vt ait D. Basilius, politissimum manus candorem celerrimè percursant, eoque minimè afficiuntur: At si quid fortè scabiosum inuenerint, hoc delicias suas ratæ suauius deosculantur. Ita hic author lectissimas quasque Ciceronis dictiones præteruolat, hoc quod per iocum dixit Lucilium referens, arripit, & non *muginamur*, inquit, hæc profecto, si nihil aliud est, κακοζηλία est, quā importuna. Vis deinde Parenthyrsū exclamat in nugis. *Libicinas rabiosoque rabulas.* Vis puerile? *Liuidulorum latratulum non nimis nihil aliquid probi, & integelli.* Vis poēticum? *Candidus aure. Matutina fronte.* Vis frigidum? *In casa furnaria Heraclitus dixit, Deos esse immortales. Igitur & in meis scriptis, quibus D. Augustinum castigo, aliquid erit probi, & integelli.* Num hoc Scythica hieme frigidius: quid deinde illa antiquitatum perpetua vbi nihil opus est, & affectata prurigo aliud arguit? quàm iuuenilis ingenij ostentationem? At dices hæc tantum in Criticis? imo etiam in epistolis ad amplissimos viros, in quibus verecundia, si vnquā alias, & nitor accuratæ dictionis requiritur. At ille (tāta est huius styli, vbi prurientes animos semel occupauit) insania. (Accipe splendidissime, & Vltramontane Marchio reuerendissime Protonotarie, colende Patrone, hæc qualiacunque annotamenta, quæ sub nomine tuo vti tutiora sint, & gratiora calchytypis notis dispalescere, inuulgarique curauimus, & fortassis ab hoc legentur, quoniam tui nomini venerabili, micantissimo, radioso, per ora cuncta diffusili dicata sunt; siquidem genius est operis, & perēnitas quiterna, Principi opus dicate, qui Deus terrenus est, & mortalis Iupiter, qui vno tantum minor est Ioue.) Num videtur ad Luciani Sosipolin hic stylus remittendus? Sed minimè mirum est, si ita loquatur auctor, qui Lucium Apulcium florentissimi styli, nitidissimique characterismi scriptorem nonunnat. ô tenebras! Deinde librum suum ita alloquitur.

Stylus epistolaris ad compellendos amplissimos viros detersimus.

Ad Luciani Sosipolin hic stylus remittēdus vt ejiciatur vomitorio.

I liber Hannibalis genio suffultus, & aura,
Nec tu nasutum Rhinocerota time.
Inuida doctiloquo poterit magis esse Philippo,
Quam fieri possit æmula posteritas.

Aduersus eos qui præclara quæq; prætermittentes putida seligunt.

Huic auctori, ne quod acerbius dicam, & saniorem stylum, in discutiendis sanctorum scriptis, maturius iudicium, aut moderatiorem verecundiam defuisse arbitror. Sed tamen hæc dicendi rario tam insana multos oblectat. Quorsum: haber speciem aliquam eruditionis, dum diuersa antiquorum authorum figmenta coagmentat, arripit etiam obscurissima quæ-

Cur stylum ntiquarii sequantur nonnulli.

Stylus doctus, & antiquarius. Sidon. ep. 7 l. 1. Idem ep. 7. l. 1.

que adagia, & tenebricosas historias, & iactantiam eruditionis prope puerilem. Hoc enim charactere potissimum dignoscitur. Multa huiusmodi sunt apud Sidonium Apollinarem. Ennodium, Apuleium, qualia sunt ista. *Hac enim fronte possemus fluminibus aquas, syluis lingua transmittere,* parum est ita eloqui, quod ille vno verbo *noctuam Athenas.* Addit, *Hæc enim temeritate Apellem peniculo, cœlo Phydiã, malleo Polycletum muneraremur,* & (Hi sunt quorum comparationi digitum tollerent Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus, & Pallas. Hi sunt, qui inuidẽt tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredarijs, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus, flamonia municipibus, arcarijs pondera, mensuras allectis, salaria tabularijs, dispositiones munerarijs, prætorianis sportulas.) &c.

Hoc stylo describitur villa Apolinaris li. 2. de qua in descript.

Hoc igitur pacto, & sæpissimè per hanc figuram multas antiquitates variè conquisitas, vna periodo congerunt, & conantur in singulis implicare lectorem.

Stylus prouerbialis.

Alij prouerbia, quæ simplici quadam gratia venustare solent orationem, modo quasi gẽmæ intermicent, non offundant omnia, in vnam veluti patinam congerunt, & sicubi apud Helladium Besantinorum, Tertullianum, & cæteros latet quid occultatum, eruunt, distortarumque obscuritatum texunt, veluti fasciculum. *Et vnde (inquient) de Aesopi puteo Asinus? Lamiæ turres* primum videbantur eius dicta: at postquam ad *Scamma productus est*, non *Hierã quidem fecimus*, sed statim, ac *Mappa missa est*, qui *Scipione militarior* audiebat, visus est *Ficulneus, micas infercire, & Peponem cordis loco habere.* Vbi per *lineam eandem diu serram reciprocauimus, tandem ille licet Istro fallacior, Hypobrychium irrespirabile accepit.* Hæc tam diuersa, & in diuersissimis locis dicta, vno nexu vinciunt, vno spiritu pronunciant, quod cum expeditissimè dicunt, mirandas apud imperitos colligunt ἐπισημασίας, qui eas solent mirari impensius, quæ sunt ab eorum sensu, intelligẽtiaque disiuncta.

Vide Tertull. lib. 4 aduers. Marc. c. 25. aduers. Valent. c. 3. num. 23. ad Martyr. c. 3. Valent. 16. Polybium, lib. 16. Hermog. de Idæis, &c.

Antiquitates acuminibus mixtæ, & nescio quid floridæ dictionis Ennod. in Pa neg Theop.

Hæc si venustulis figuris, & acuminibus, cum aliqua ridentis orationis lasciuia tẽperentur, tunc præ gaudio sitientes auriculas abripiunt, qualis est ista Ennodij oratio. Nam præterquam, quod antiquaria est, delicatissimum florem præfert dictionis.

Formosa descriptio stylo antiquarum ex Ennodio.

Sed nec formæ tuæ decus inter postrema numerandũ est, quando regij vultus purpura, ostrum dignitatis irradiat. Exhibete Seres, indumenta, precioso murice, quæ fucatis, & nõ vno aheno bibentia nobilitatem tegmina prorogate. Discoloribus gemmis sertũ texatur, & quem vehementior vipera custodit lapis adueniat. Quæcunq; ornamenta mundo obsequente trãsmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statura est, quę resignet prolixitate regnantẽ. Nix genarum habet concordiã cũ rubore. Vernant lumina serenitate continua: dignę manus, quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota subiectis. Nullus intempestiuè positum iactet. Qua quod agunt in alijs Dominis diademata, hoc in rege meo operata est Deo fabricante natura.

Quid de hoc stylo sentiendum.

Demus iterum veniam sæculo, & illi, qui ista in æstu ætatis, & Rhetoricorũ qualia tunc vigebant studiorũ cursu scripsit. Nulla tamen ratione hic stylus in imitationẽ trahendus est imperitis adolescentibus, qui in deteriora crebrius abripi solent. Est enim ab eloquentia lõgè disiunctus, & vt liberè fatear, styli morbus quidam potius, quam vlla facũdiæ species, aut solidum gloriæ simulachrum. Et quãquam ingenio in hac dicendi prurigine imperare difficillimum est: Tamen si quis seriò tot prudentissimorum hominũ iudicia, qui hanc loquẽdi rationem condemnarunt, spectare volet, desinet in eo sibi placere, & cum ad ingenij maturitatem adoleuerit, has pueritiæ phaleras irridere, nec squallentis sæculi incultam barbariem, potentissimorum ingeniorum disciplinæ, vlla ratione putabit anteponendam. Erit autem adolescentibus ab his vitijs cauere facillimum. Si ipsis studiorum initijs vnum Ciceronem, & pauculos, sanosque historicos lectitẽt, ne nimia doctrinæ, quam auidius aliquando concupiscunt ambitione, perpetuam styli iacturam faciant.

Quomodo cauendum.

De stylo humili & rudi.

CAPVT XI.

HActenus ea styli genera persequuti sumus, quæ in sensuum, verborumq; tumore versantur: nunc etiam ea, quæ istis ex æquo sunt opposita, discutiamus. Sed antequam ad optimum dicendi characterem deueniamus, etiam nonnulla quæ per defectum contingere solent vitia, sunt obiter expendenda. Occurrit primùm styli humilitas, in quam pauci admodum

Humili stylo pauci laborant.

modum scriptores sua sponte incurrerunt, ita omnem, vt in vita ignobilitatem, sic in stylo exilitatem fugiunt, maluntque, vel per tumorem à recto dicendi genere excidere, quam per humilitatem videri minus ingeniosi.

Μεγάλως ἁπολισθάνειν ἁμάρτημ' εὐγενές.

Quomodo fiat humilis stylus.

Contingit autem humilitas in stylo duobus modis, vel per sensuum exilitatẽ, vel per tenuium verborum abiectam compositionem. Sensus humiles fiunt, cum minutulas res putidiusculè discutiunt, verba contempta, cum aut delectu carent, aut structura.

Grauium, & humilium authorum discrimen.

Graues igitur authores lectissimos quosque sensus, quasi *florem principatus* inter sese copulantes digerunt, è quibus existit ea, quæ omnium ore laudatur orationis amplitudo: At pusilli, inter auri etiam, & argenti, quæ selegerunt lumina, arenam, ramenta, & quisquilias inferciũt, quibus excitatam illam sermonis pulchritudinem plane corrumpunt. Talem hunc Theopompi locum iudicat Longinus.

Theopom. pus apud Longin. p. 64. edit. Crisp.

Ποια γὰρ πόλις ἢ ποῖοι ἔθνος τὴν καλὴν τὴν Ασίαν οὐκ ἐπρεσβεύετο, πρὸς βασιλέα τὰ τῆς ἐκτὸς γῆς γεννομένων, ἢ τῆς καλῆς τέχνης ὅπλα λελυμένων καλῶν ἢ λιμένων οὐκ ἐνομίσθη δῶρον εἰς αὐτόν; οὐ πολλαὶ μὲν καὶ πολυτελεῖς στρωμναὶ καὶ χλανίδες, τὰ μὲν ἀλουργεῖς, τὰ δὲ ποικίλαι, τὰ δὲ λευκαί. πολλαὶ δὲ σκηναὶ χρυσαῖ, κατεσκευασμέναι πᾶσι τοῖς χρησίμοις πολλαὶ δὲ καὶ ξυρίδες καὶ κλίναι πολυτελεῖς. ἔτι δὲ καὶ κύλικες ἄργυραι καὶ χρυσοῦς ἀπειργασμένους, καὶ ἐκπώματα καὶ κρατῆρες, ὧν τοὺς μὲν λιθοκολλήτους, τοὺς δὲ ἄλλως ἀκριβῶς καὶ πολυτελῶς εἴδες ἂν ἐκπεπονημένους. πρὸς δὲ τούτοις ἀναριθμητοι μὲν ὅπλων μυριάδες, τῶν δὲ μὲν ἑλληνικῶν τὸ δὲ βαρβαρικῶν. ὑπερβάλλοντα δὲ τὸ πλῆθος ὑποζύγια καὶ πρὸς κατακοπὴν ἱερεῖα εἰς ταῦτα. καὶ πολλοὶ μὲν ἀρτυμάτων μέδιμνοι, πολλοὶ δὲ οἱ θύλακοι, καὶ σάκκοι, καὶ χάρται βιβλίων, καὶ τῶν ἄλλων χρησίμων τοσαῦτα δὲ χρέα τεταριχευμένα παντοδαπῶν ἱερείων ὡς σωροὺς αὐτῆ τηλικούτους ὥστε τοὺς προσιόντας πόρρωθεν ὑπολαμβάνειν ὄχθους εἶναι καὶ λόφους ἀναθυμένους.

Iulianus à minutiis prosequendis cauet.

Quæ enim ciuitas? aut quæ gens Asiatica non misit legatos ad regem? Quæ verò aut terra orta, aut arte elaborata pulchra, & pretiosa non sunt ad eum delata, & dono data? Multæ quidem stragulæ vestes, & lanæ, partim purpureæ, partim variegatæ, partim albæ. Multa etiam tabernacula aurea, instructa omnibus necessarijs. Multæ trabeæ, & lectuli speciosi. Præterea argentum factum, aurumq; elaboratum, & cyathi, & crateres, quorum alios videre erat gẽmis distinctos, alios exquisito artificio pretiosaque materia factos. Ad hæc ineran, armorum genera innumera, tam Græcorum quàm Barbaricorum. Et iumẽta omnem numerum excedentia, quę incisas carnes deferebant. Multi quoque condimentorum medimni, multi thylaci, & sacci, & chartæ librorum, & aliarum rerum ad victum necessariarum. Tot verò carnes salsæ omnis generis animantium, vt cumulos efficerent tales, quales, qui eminus videbant tumulos, aut colles esse arbitrãtur. Hæc irridet Longinus, qui hominem ait ista humilitate sermonis μαγείρου τινὰ φαντασίαν fecisse. Sunt tamen in historico tolerabilia, quæ in oratore proculdubio ridicula viderentur. Atque idcirco callide declinauit Iulianus in Encomio Eusebię imperatricis. Neque enim adeo se ineptum esse dicit, vt exquisitarum vestium, ac donorum omnis generis, & monilium, ac coronarum, ab Imperatore missarũ ingentem catalogum instituat; nec quemadmodũ huic venienti populi exceptui, & gratulantes obuiã processerint, nec quæ per totam viã eximiè, præclareque gesta, atque instituta. Addit autem præclarum dictum de oratoribus, qui istas minutias persequuntur. Λέξει δὲ ἡδίστην κόσμων καὶ ἐπιλείων τὸ φαῦλον, καὶ ἀγεννὲς διηγημάτων γελοιότερον νομίζει τοὺς ἀστοτρεύειν τὰς ἐγχρύσους ἐπιχειροῦντων καθάπερ οἶμαί φασι τὸ Μυρμηκίδου ἀνίλαστόμενον καὶ φειδίτεχνη. Qui narratiunculas rerum nonnullas viles, & contemptas orationes suauitate ornare, atque expolire studẽt, aliquando magis ridiculi sunt, quam qui in tornando milio operam ponunt, & opellarum fabricati minutias, quasi vetus ille Myrmecides audent aduersus Phidiam, operum maiestate præstantissimum decertare.

In ea quæ minuta quaq; prosequuntur. Iulianus in Encomio Busebia.

Qui dicuntur tornare milium.

Humilis in sensib. stylo exemplum.

Et hæc de tenuitate sensuum elegantissimè dicta sunt; quod ad verborum humilitatem attinet, huiusmodi à Cicerone fingitur, & affertur exemplum. (Nam istic ad balneas ac cessit, ad hunc postea dixit. Hic tuus seruus me pulsauit, postea dixit hic illi, considerabo, post ille conuitium fecit, & magis, magisque præsentibus multis clamauit.

Humilitatis in verbis exemplum ex Cicerone 4. ad Here.

Eo stylo multa extant in sacris literis, quas non gentium phaleris excolivoluit Deus, vt in nuda sermonis simplicitate præpotentis spiritus clariora essent miracula. Ita loquutus est humilis vbique D. Franciscus.

D. Francis. in testamẽto Eius humilitas in verbis.

Dominus dedit mihi fratri Francisco incipere facere pœnitentiam: quia cum essem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leprosos. Et ipse Dominus conduxit me inter illos, & feci misericordiam cum illis, & recedente me ab ipsis, id quod videbatur mihi amarũ, conuersum fuit mihi in dulcedinem animæ, & corporis. Et postea parum steti, & exiui de sæculo, &c.

Ita Sanctus Edmundus Archiepiscopus Cãtuariensis.

Edmundus in speculo Ecclesiæ.

Ante meridiem debes cogitare de annunciatione, & de passione. De annunciatione, cogitabis de misericordia Dei nostri, quia voluit homo deuenire, & mortem pati pro nobis in sua humanitate, cùm alio modo potuisset nos redemisse, & totum hoc nobis fecit, vt sibi attraheret nostrum amorem.

Sanctorum stylus plerũque ferreus, mens aurea.

O mitem sanctorum simplicitatem! stylum certè plerumque habent ferreum, sed mentem auream. At magna pars oratorum proh vanitas! linguam inaurat, & ferreis moribus viuit.

De stylo fluctuanti, & dissoluto.

CAPVT XII.

Est & aliquod styli genus, quod fluctuans vocatur, & dissolutum, cuius diserte meminit Cicero ad Herennium.

Quid sit stylus fluctuans ac dissolutus. Cic. l. 4. ad Heren.

Qui in mediocre genus orationis profecti sunt, si peruenire eo non poterunt, errãtes perueniunt ad confine genus eius generis, quod appellamus *fluctuans, & dissolutum*: eo quod sine neruis, & articulis fluctuat huc, & illuc, nec potest confirmare (mallem conformare) nec viriliter sese expedire. Huiusmodi autem affert exemplum.

Exemplum styli fluctuantis.

(Socij nostri cum belligerare nobiscum vellent, profecto ratiocinati essent, etiam atque etiam, quod possent facere, si quidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adiutores multos, & malos homines, & audaces, solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.)

Non potest huiusmodi sermo tenere attentum auditorem. Diffluit enim totus, neq; quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur: & rectè quidem iudicat. Nam videtur hæc veteris cuiusdam oratoris è schola minimè politi horrida, & inculta prorsus oratio. Perpẽde singula, nullum verbũ inuenies, quod aculeum habeat, aut florem, vel quod delectum vllum præ se ferat *profecto ratiocinati essent, malos homines, mala negotia volunt gerere*. hæc ad humilitatem quotidiani sermonis abiecta. Deinde quæ compositio, & structura? *Socij nostri cum belligerare nobiscum vellent.* quid simplicius? & hæc quæ debebat esse excitatior sententia in clausula, quam humiliter repit: *solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Hoc vitium alias appellatur à Senea *lentitudo*, graditur enim (vt ait Comicus) testudineo gradu, modò inchoat, modò inchoatum verbi, aut numeri penuria cogitur abrumpere. Modò hæret in salebris Rhytmorũ, modò in cœno & inquinatis dictionibus. Modò conatur emergere, & periodum aliquam voluit non infeli tam, hanc sub finem lacerat, & peruertit. Aegrè incipit, deterius sæpè claudit. Diuidit multa. Nec comprehendit. Ex alio prosilit in aliud, nullo ordine, serie nulla, deniq; post longam, & inanem digressionem redit, ad id quod occœperat. *Et reuertamur (inquit) tandem ad propositum reuertamur.* Contingit hæc lentitudo ijs, qui minimè sunt in stylo exercitati, aut certè tardius habent ingenium, memoriam que imbecilliorem. Et cum toto orationis cursu sese promat, nusquam tamen clarius apparet, quam in transitionibus, neruisque, & articulis orationis, in quibus cum sæpissimè peccant, totum orationis corpus lentum faciunt, ac dissolutum. Nihil tam aduersus hoc vitium facit, quàm continua lectionis, dictionisque exercitatio, qua paulatim euincitur difficultas, & ex suo se veluti cortice promit ingenium.

Lentitudo quid? Charact. lenti, & fluctuantis styli.

Lenti ac dissoluti stylo corrigendi ratio.

De stylo sicco, & exangui.

CAPVT XIII.

Commune vitium est, modum in rebus tenere nõ posse, quod idem in stylo familiarissimũ. Alter (inquit) Seneca se iusto plus colit: Alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Quidam enim dum inflatum stylum fugiunt, eò deueniunt religionis, vt omnibus oratione spolient ornamentis.

Difficilis in stylo mediocritas.

Stylus exãguis sine ornamẽtis.

In eos qui cum sint sicci, atticos se dicunt. Cicer. in Bruto.

Attice dicere non est sine ornatu dicere.

mentis. Diceres eos sanctè iurasse, se ne metaphoram quidem vllam in scriptis vsurpaturos: omnia quidem liquidè, sed ita exiliter dicunt, vt nullo cultu expolita placidius vnquam fluat, nullis luminibus decorata excitatius sese efferat oratio. Deinde illi se Atticos dicunt, quos præclarè Cicero confutat.

(Nam si quis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, nec putidè. Attice putat dicere: is rectè, nisi Atticum probat neminem. Insulsitatem enim, & insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis odit, sanitatem autẽ, & integritatem quasi religionem, & verecundiam oratoris probat. Hæc omnium debet oratorum esse sententia. Sin autem, ieiunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum vrbana, dum elegans in Attico genere ponit, hoc rectè duntaxat: sed quia sunt Atticis alia meliora, videat ne ignorer, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum, & in libro de optimo genere oratorum. Est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subinsulsum est. In verbis si inquinatum, si abiectu, si non aptum, si durum, si longè petitum. Hæc vitauerunt fere omnes, qui aut Attici nunc erantur, aut dicunt Atticè. Sed quatenus valuerunt, sani, & sicci duntaxat habeantur, sed ita vt palæstricè spatiari in Xysto ijs liceat, non ab olympijs coronam petant. Qui cùm careãt omni vitio, non sunt cõtenti, quasi bona valetudine, sed vires, lacertos, sanguinem quærunt, quãdam etiã suauitatem coloris.) Hæc Cicero, quibus eos refellit, qui se nomine siccitatis, quasi de meliori nota Atticos commendabant. Verùm oratio sicut corpus hominis, ea demũ pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus, ac bonus sanguis implet membra, & exsurgit toris, ipsos quoque nervos rubore tingit, ac decorè coronat (inquit Tacitus) Atticè dicere non est sicce dicere, alioqui Atticus non fuisset Pericles, qui tonare, fulgurare, permiscere dictus est ciuitatẽ. Quæ profectò nunquam tot, & tanta, hoc enecto, atque exili dicendi genere, quod Atticum vocant, præstitisset. Qui igitur virtutis generis Attici, hoc est exiles, & exsucci Iæus (opinor) & Lysias.

Non est satis carere vitio.

Oratio humano corpori comparata.

Attice dicere nõ est sicce dicere.

Pericles Atticus.

Exemplum stylꝰ exilis. Lysias ora. pro Pherenico.

Talis enim est hic character.

Ἀναγκαῖον μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταὶ περὶ τῆς φιλίας, τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς ὑμῶν πώποτε εἰρηκὼς πρότερον ὑπὲρ τούτου νυνὶ λέγω. Ἐμοὶ γὰρ ὦ ἄνδρες δικασταί, ξένος ἦν Κηφισόδοτος ὁ τούτου πατὴρ καὶ ὅτε ἐφεύγομεν ἐν Θήβαις, παρ' ἐκείνῳ κατηγόμην, καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλοι Ἀθηναίων οἱ ἐθελόμενοι. Καὶ πολλὰ, καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἴδια, καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν. ἐπεὶ δ' οὖν οὗτοι τῆς αὐτῆς τύχης ἐκράτησαν, καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμεθα τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν, οὕτως οἰκείως αὐτοὺς ὑπεδεξάμεθα, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσιόντων εἰ μὴς πρότερον ἤπίατο, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο τὴν οἰκίαν. Sicca quidem est hæc oratio, & ab omni ornatu tam aliena, vt idiotæ cuiusdam sermo esse, vel ipso Dionysio Halicarnasseñsi teste videatur.

Lysias siceus & ieiunus.

Necessarium mihi videtur (Iudices) de amicitia, quæ mihi est cum Pherenico primum dicere apud vos. Ne quis vestrum miretur, quodego, qui pro nemine vnquam dixerim an e., hanc eius causam susceperim. Mihi enim (Iudices) hospes fuit Cephisodotus huius pater, & cum exularemus Thebis, apud ipsum diuersatus sum, & quisquis alius Athenienſium voluit: & multis quidem beneficijs ab ipso priuatim, publiceque affecti, in nostram ipsorum patriam rediuimus. Postquam vero illi eadem fortuna vsi sunt, & fugitiui Athenas deuenerunt, ratus me maximam ijs debere gratiam. Tam familiariter eos excepi, vt nemo eorum, qui nos adibant (nisi qui prius resciuisset) vter nostrum domum, quam incolebamus possideret, dignoscere facile posset.

Neque putes eo tantum loco Lysiam ita dicere, constat enim sibi fermè in omnibus, & tanta ieiunitate loquitur, vt difficile sit apud eum illustres metaphoras inuenire. Hæc ne ad modicas quidem orationes sustinendas, satis habere videntur dignitatis, ita religiosè sunt attenuata, nec supra epistolarem characterem videntur assurgere. Quamobrem, qui ita loquuntur, si epistolas scribunt, sani quidem sunt, si orationes paulo mediocres, vel etiam magnas hoc stylo aggrediuntur, similis ijs videntur, qui cum naumachiam iuserint in piscina, classem velint in oceano regere. Alius est in Baiano sinu, alius in Hellespoto certãdi modus. Quis ferat hominem hac sermonis humilitate

Aliud est in piscina aliud in Hellespoto committere naumachiam.

sibi palmas eloquentiæ iactantius arrogantē? Nunc autem ad ea tempora venimus, vbi non modò hæc ariditas, ieiunitasque sermonis pro vitio sit, sed ipsa Ciceronianis pigmētis affluens oratio, nisi sententiarum vim, ac densitatem, & ex omni eruditione attemperatam varietatem contineat, placere doctis auribus non possit. Itaque qui se vni Ciceroni ita addixerunt, vt nefas esse putent lectissimas aliorū authorum dictiones, & ex optimis quibusq; ingenijs collectam doctrinæ, veluti auream segetē, opportunè, & loco expromere, id quidem assequuntur, vt sani, politi, elegantes, ornati, vberes audiant, hanc autem, quę in præstantissimo quoque oratore expectatur, dicendi admirabilitatem suo, quod delegerunt exemplari semper inferiores, vix obtinere possunt.

De acuta styli breuitate, sententijsque abruptis, & suspiciosis.

Eius ortus, & progressus.

CAPVT XIV.

VEnio ad eum stylum, qui Patronos habet non paucos, admiratores multos, quamplurimos amatores: Quem ego si repudiare prorsus velim, malè de totius eloquentiæ ratione sentiam. Non ea mihi mens, non illud est institutum, heroas illos Senecam, Salustium, Plinium, Cornelium Tacitum, & cæteros, qui hoc dicendi genus non minus grauiter, quā feliciter consectati sunt, incusare, quos & acerrima vis ingenij, & lux politissimi iudicij, & omnium fermè doctorum plausus, non modò à calūniæ liuore, sed ab ipsa prope eruditionis alea constanter expedierunt. Hoc tantum ostendere cupio, hunc quem omnes tam auidè concupiscunt stylum, nec omnium ingeniorum, nec omnis argumenti, nec omnis etiā temporis proprium videri. Atque ipsum dum affectatur morosius, multis, ijsque puerilibus ineptijs reddi obnoxium.

Quādo vigere cœperint acumina, & breues sentētiæ.

Cœpit efflorescere hic character, non apud Romanos, sed apud Græcos, nec primis quidē temporibus, quibus candidior, & liberiori profluentis naturæ impetu ferri videbatur oratio, sed postquam magni nominis sophistæ, Philosophiæ præceptis instituti, nec mediocribus eloquentiæ adiumentis innixi; dicta quædam aurea ex Lycæi, & Academiæ hausta fōtibus, elegātis styli expeditis, ac vibrantibus sententijs, quasi auro gemmas includere cœperunt. Quamobrem & multa eius styli vestigia, in sophistarum scriptis licet agnoscere. Vide enim, qua arte Theophylactus ille vmbratiliū doctorum facilè princeps acutis, & venustulis dictis lasciuiam colligit orationis.

Theophylactus præclarissimus sophista hoc dicēdi gen' maxime delectatus.

In Terpsitheam malam, & deformem, τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθάυμακα, Κακίστη ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. Hoc rotunda dictione tornatum. Naturæ (inquit) miratus sum sapientiam, quæ improbissimæ animæ corporis non credidit venustatem, illud etiam breuius, οὐκ ἰσοῤῥόπον ἔχουσιν ἔρωτες πλάστιγγα, Nunquam lancem tenent amores in æquilibrio, cum significare vellet, nunquam sibi mutuis studijs amores respondere.

Acutè dictū Theoph. de amore mutuo dictum. Theophy. in epist. p. 398. Eius breues & acutæ sētētiæ p. 401. pag. 399

Item.

Ἐρωστάσθωσαν πρὸς θεῶν αἱ νεφέλαι, εἰ μόνῳ τῷ Δάφνωνι ἀφιᾶσι τὸ ὕδωρ. *Valeant per Deos nubes si soli Daphnoni emittunt aquas.* Acute dictum contra Inuidos, aut auaros, atque illiberales, qui in suam, suorumque, non in publicam vtilitatem emanare sinunt beneficia.

Theop. acutè dictū cōtra Inuidos aut auaros.

Item, quod de Auro dixit Rheno fluuio simile videri, nam prolem virtutis legitimam, ab illegitima discernit.

Καὶ τὸ κελικῷ ποταπῷ ἐστιν ἐφάμιλλος χρυσὸς, νόθου γὰρ ἀρετῆς, καὶ κακίας ἐλεγχός ἐστιν ἀληθέστατος. Hoc non modò subtiliter dictum, sed elimata dictione pressum, & quod Platoni tribuunt de ijs, qui insignia habent in sepulchris. Περαιτέρω κόνεως κεκτημένους τὸ φύσημα. *Infra cinerem etiam superbire.* Num verò, & hæc Pisistrati succulentam habent, & acrem, & limatam breuitatem, quæ fertur ad Milesios scripsisse.

Pag. 399. Pisistrati limata breuitas. Pisistrati in ep. ad Milesios. Huius dicēdi vis acuta credibile est hæc potius ab aliquo iuniori sophista confecta, quam primo eloquentiæ ortu iā nata.

Οἱ παῖδες ὑμῶν πατέρων δέονται, οἱ νέοι, γερόντων, αἱ γυναῖκες ἀνδρῶν, οἱ ἄνδρες ἀρχόντων, οἱ ἄρχοντες νόμων, οἱ νόμοι φιλοσόφων, οἱ φιλόσοφοι θεῶν, οἱ θεοὶ πίστεως. Vestri liberi egent parentibus, iuuenes senibus, mulieres viris, viri magistratibus, Magistratus legibus, leges Philosophis, Philosophi Dijs, Dij vestri fide. Hoc acutum, & ad vellicandas aures aptissimum.

10. Oratores acutis & breuib. sent. insignes Demades in oratione περὶ δωδεκαετίας.

Neque tamen omnino decem oratores caruerunt hac eloquentia, apud quos licet vestigia multa agnoscere. Quale est illud Demadis Πολυθρύλλητον.

Τῷ

Τῶ γὰρ Επαμινόνδου σώματι σύνεθαψε
Τὴν δύναμιν τῶ θηβαίων ὁ καιρός.

(Cum Epaminondæ corpore virtutem Thebanorum sepeliuit fortuna.) Multa item in Epitaphio Lysiæ, multa in Demosthenis orationibus inuenies, sed nusquam crebriora, quàm apud eos, qui floridius quoddam & accuratius dictionis genus elegerunt. Inter sacros verò auctores excellunt Gregorius Nazianzenus, & Synesius. Quid enim aliud arguunt, quàm hãc ingenij subtilitatem concisæ illæ, & euibratæ epistolæ? aut in epicherematis collectæ sententiæ?

D. Greg. Nazianz. & Synesius in acuta breuitate præstantissimi. Gregor. ad Nicobulum.

Φεύγεις διώκοντας ἴσως νόμοις ἐρωτικοῖς, ἵνα σεαυτὸν ποιῆς κιμιώτερον ἧκε σῦν, καὶ νῦν τὴν τοῦ μακροῦ χρόνου ζημιαν ἀναπληρώσων ἡμῖν. καὶ εἴτι σε τῶν αὐτόθι κατέχοι πάλιν ἀφήσεις ἡμᾶς ὡς ἀνσεμνότερος ἧς πάλιν ποθούμενος.

Fugis persequentes amatoriis fortè legibus, quò sis pretiosior. Veni igitur, & diuturni temporis exple detrimenta. Ac si quid rerum tuarum te istic retinet, rursum nos relinques, vt angustiorem hac ratione te reddas à nobis expetitus.

Hæc oris rotundi sunt, & viuidi, vt apparet, ingenij, eodem charactere Synesius.

Synes. Olymp. 45. Homo, Dei vmbra.

Λυποῦσι τὴν ἐκκλησίαν ἀλλότριοι πονηροί. Διάβηθι κατ' αὐτῶν οἱ πάτταλοι γὰρ παττάλοις ἐκκρούονται.

Lictores manus legum. Maximum bonum non peccare, secundum iustificari.

Contristant Ecclesiam improbi alieni. Tu in eos proficiscere: claui clauis pelluntur. Eodẽ genio sententiæ τοῦ δὲ θείου παντὸς διακόσμου σκιὰ τὸ ἀνθρώπινον. Εν ἡμοι χεῖρες τῶν νόμων. Μέγιστον ἀγαθὸν τὸ μὴ ἁμαρτεῖν. δεύτερον δικαιωθῆναι.

Idem cõtra Androm. Latina eloquentia & concisas sẽt. vsurpauit. C. Gracch' ipsis Romanæ eloquentiæ primordiis tẽtauit aliquid in hoc genere.

Αγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ ὡς τοῦ πυρὸς τοῦ θερμαίνειν. Καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν.

(Benefacere est natura Dei, sicut ignis calefacere, & lucis illuminare.)

Non opus est hic innumeros commentari locos, licet cuique ex fluuio haurire. Hoc eo tantum dico, vt appareat, quantum, & quàm prudenter eo dicendi genere, Græca eloquentia sit delectata, Romanis item aliqua fuisse simulachra ab ipsis eloquentiæ incunabulis, C. Gracchi in Popilium oratio indicat. In cuius (vt ait Gellius) principio collocata verba sunt accuratiùs, modulatiusque, quàm veterum oratorum fert consuetudo.

(Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis, atque voluistis: ea si temerè repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupidè appetijsse, aut nunc temerè repudiasse dicamini.)

Rotunda est, & acuta, vt videtur sententia, habet tamen insigne vitium, de quo postea dicemus. M. Tullius Cicero licet ad omnia eloquentiæ decora factum haberet ingenium, consultò aut abstinet, aut rariùs vtitur, quod & temporibus, & auribus hoc dicendi genus non putaret accommodatum. Itaque quod alius in conclusione, post vibratam fortè ex eiusmodi acuminibus periodum, haud timidè dixisset apud Cæsarem. *Tu ipsam victoriam Cæsar vicisti.* Ille verecunde se insinuans, vereor (inquit vt hoc quod dicam non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. *Ipsam victoriam vicisse videris*, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione iure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ iudicio conseruati sumus.

Quã verecũdus Cicero in acuminibus.

Habuit igitur sua acumina, sed rara modesta, & grauia, quale est illud diu, multumque celebratum *vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex*, quo nihil potest esse in hoc genere admirabilius, sed ne multiplicis illius, & æqualiter in omnia genera diffusæ orationis, quæ tunc à sitiẽtibus auribus excipiebatur, cursum frangeret, maluit esse in hac copiosior, quàm in illis ingeniosior videri.

At Salustio vigente (vt ait Seneca) amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Mox etiam sub Imperatoribus, quæ apud eum fuerant satis verecunda, in elatam euibratæ dictionis audaciam transiere, & ad ipsas tandem ineptias deuenerunt, de quibus dicam si prius ea, quæ in hoc genere laudatissima sunt, ostendero.

Subijciuntur quædam Laudatorum acuminum exempla.

CAPVT XV.

ATque imprimis magnoperè videtur distinguenda breuitas à prærupto quod appellatur genere dicendi, illa enim rem viriliter, & strictè colligit, hoc interruptas, & suspiciosas relinquit sententias. Illa explet animos, hoc suspendit: illa cum leni quodã gratiæ flore intorquere solet acumina, hoc frigida quædam

Acuti & prærupti styli discrimen.

dam dicta hianti calamo effutire. Exemplis collucere faciam omnia.

Acuta sunt, venusta, & breuia, quæ Plinius habet in Traiatani Panegyrico.

Laudata, et acuta breuitatis exempla ex Plinio.

(Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum ex nobis putat, nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit.

Traiani modestia.

Nihil hic obscurum, nihil hians, nihil impensius affectatum, & tamen acutum est, & neruosè dictum.

Item.

Vita principis censura est.

(Nam vita principis censura est, eaque perpetua, ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo, quippe infidelis recti magister est metus.)

Apparent hæc ingeniosè, non tamen anxiè dicta, fluunt ab alta mente, sed sine vi, & stridore fluunt.

Item.

Vera felicitas felicitate dignum videri.

O te felicem! quod cum diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur. Est enim vera felicitas, felicitate dignum videri.

Nulla in tantilla sentētia particula est, quæ suam vim non habeat, elaborata est, & docta, ostendit tamen plus felicitatis, quàm artis. Hæc verò Salustij pressa, subtilia, acria, vellicantia.

Salustij nerues ac breuitas. Salust. in orat. Catil.

(Postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen summa libidine diuitias suas vincere nequeunt. At nobis est domi inopia, foris æs alienum. Mala res, spes multo asperior. (Et quòd sequitur conclusionis fulmen, vt à Technicis appellatur.) Denique quid reliqui habemus præter miseram animam?)

In auaros.

Nihil est in hac sententia obscuritatis, nisi fortè *summa libidine diuitias suas vincere nequeunt*, hoc Salustianam retinet obscuritatem, cætera fluunt liberius.

Id verò quod sequitur exemplum laudatissimam habet breuitatem.

Luxuries opum.

(Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis diuitias, superare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiā ad necessaria deesse.

Hoc si dixisset alius, vtramque fortasse impleuisset paginam, nec vnquam hanc maiestatem attigisset (illis diuitias superesse, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis.)

Item hæc sententiosa.

(Nemo nisi victor pace bellum mutauit. Semper in prælio ijs maximum est periculum, qui maximè timent, audacia pro muro habetur.)

At istud nimia breuitate fit obscurum. *Non placuit reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret.* Hoc est, ne silentio crimen subesse arbitraretur.

Idem in oratione Cæ. Marij.

Sunt eadem familiaria Cornelio Tacito grandia, & splendida dicta, acuta breuitate collecta, vt

(A Erarium si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit.

Cornelij Taciti grādia & byssina dicta.

Tibi summum rerum iudicium Dij dedere, nobis obsequij gloria relicta est.

Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.

Ambitio. l. 2. Ann. in persona Tiberij l. 1. l. 17. in ora. Pisonis ad cohortē Palatinam.

Falluntur, quibus luxuria speciem liberalitatis imponit, perdere iste sciet, donare nesciet, & cætera, quæ eodem tenore apud eum dicuntur propè infinita.

Quintus Curtius huius acuta breuitatis sūmus magister. Curt. lib. 4. Quinti Curtij acumina.

Hæc vt apparet altæ mentis, & consummati ingenij est eloquentia, grandis simul, & breuis. Sed nemo tamen in istis Quinto Curtio, aut felicior est, aut nitidior. Innumerabiles sunt apud eum gemmæ, quales sunt istæ in oratione legatorum Darij.

(Respice quantum post te reliqueris, intuere quantum petas. Periculosum est prægraue imperium, difficile est continere, quod capere non possis. Vides vt nauigia, quæ modum excedunt, regi nequeant; nescio an Darius ideò tam multa amiserit, quia nimiæ opes magnæ iacturę locum faciunt. Facilius est, quędā vincere, quàm tueri. Quā herculè expeditius manus nostræ rapiunt, quam continent, Ipsa mors vxoris Darij, te admonere potest minus iā misericordiæ tuæ licere, quam licuit.) Quod verbum in ista oratione sine suo aculeo? nihil tamen coactum, nihil accersitum, nihil morosa obscuritate infuscatum, quod ideo plus habet laudis, & admirationis.

Quæ verò Alexander respondet, num tota sunt byssina.

(Nunciate Dario gratiarum actionem apud hostē superuacaneam esse, & me quæ fecerim clementer, & liberaliter non amicitiæ eius tribuisse, sed naturæ meæ.

Nec mundus duobus solibus potest regi, nec duo summa regna saluo statu terrarum potest habere.)

Monarchia.

Hæc

Hæc grauia, isthæc rotunda sunt, & expedita.

(In dextris vestris iam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem quisque contempserit, timidissimum quemque consequitur.)

Alia subtilia, & antithetis intecta, vt

§ 4. (Alij optimè miserias ferunt, qui absconduntur, nec vlla est tam familiaris infelicibus patria, quam solitudo, & status prioris obliuio. Nam qui multum in suorum misericordia posuunt, ignorant, quam celeriter lachrymæ arescant. Nemo fideliter diligit, quæ fastidit: Nam & calamitas querula est, & superba felicitas.

Item.

§ 6. Quædam beneficia odimus, metuisse mortem confiteri pudet, superest, vt malit iniuriã accepisse, quàm vitam.)

Nihil opus est cætera persequi, hinc cerni potest, quanta fuerit huius authoris, in hoc concisso dicendi genere felicitas. Sed qui omniũ ingenia, maiestate, copia, felicitate, genio denique ipso vincit, & obtuit Seneca, hanc sibi styli dignitatem, quasi ius hereditariũ arrogat. Totus his dictorum purpuris collucet, vt cœlum stellis. Nihil eo fœcundius, aut opulentius: Hauserat quippe ex domesticis fontibus; Nam Seneca Rhetor ex ijs, qui sub Augusti tempora floruerunt, eoque dicendi genere ad insaniam vsque delectati sunt, colores, & acumina collegit, quæ in libris controuersiarum, & suasoriarum extant sparsa, ex quibus illorum ingeniorum vim, & studia possis agnoscere. Lubet laudatoria aliqua exempla subijcere.

Seneca omnium in hoc genere dicẽdi concisso præstantissimus.

Hæc in vestalem prostitutam, quæ se saluo pudore, & milite castitatis pugnatore viriliter interfecto iactabat, ex lupanari exijsse, ideoque Sacerdotium repetebat, satis acute dicta sunt.

Acumina ex varijs Rhetoribus latinis. Arelius Fuscus. Castus Pius. Asprenas Fuscus. Honoris amor dedecoris metus. Senec. contr. l. 3. cont. 3.

(Ne metuas puella pudica es, sed sic te viro lauda, non templo.

Discede, ignota es: discede, nimium nota es. Nulla satis pudica est, de qua quæritur. Virginẽ esse Sacerdotem nostram, cui credimus? meretrici, lenoni, Piratis:) Item contra patrem reum malæ tractationis, quod cum duos filios Pancrati. stas inter se dimicaturos eduxisset ad olympia, interminatus se victum abdicatumũ, ambos mori coegisset, præ dedecoris metu *Tertius sine sorte pugnasti, & vtrumque vicisti.* Hæc virilia planè acumina mira breuitate contorta. At Marillij sententia omnium subtilitatem longè vicit, ipsi Porcio latroni, non immeritò admirabilis visa, dixit enim pro vestali.

Marillius.

(Narrate sanè omnes, tanquam ad prostitutam veniisse, dum tanquã à Sacerdote discesserint. Iam quod sequitur exemplum climatæ breuitatis est, & ad vigendum, motusque eliciendos satis efficax. Pro adolescente, quem Patruus abdicabat, quod Patrem aleret, contra Patruum: (Fortunæ lex est præstare, quæ exegeris, miserere. Mutabilis est casus: dederunt vectis terga victores, & quos prouexerat fortuna destituit. Quid referam Marium sexto cõsulatu Carthagine mendicantem, septimo imperantem? Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, vide quis alimenta roget, & quis roget?)

Asprenas. Fortuna varietas.

Valent inquam ista, sed dicta tempore, & loco. Nec minus laudata, quæ in caussa *Incesta de saxo* iactata sunt. Quippe vestalis incesti damnata, vixit deiecta: ad pœnam repetitur. Contra hanc ipsam dixit Fuluius Sparsus (A superis deiectã, ab inferis non recepta, in cuius pœnam saxum extruendum est) pro incesta Sillius.

Fuluius Sparsus.

Damnata deiecta est, absoluta descendit. Et in nobili caussa contra Parrhasium pictorem Athenienſem, qui cum Philippus captiuos Olynthios venderet, emerat, vnum ex his senem perduxerat Athenas, torserat, & ad exemplar eius pinxerat Prometheum à Ioue in Caucaso religatum, & laceratum, quam postea tabulam in templo Mineruæ dedicauerat, hæc magnificè dicta.

Sillius.

In caussa Parrasii pictoris breues & acutæ sunt.

(Infelix senex vidit iacentis &, diuulsæ patriæ ruinas: abstractus est à coniuge: super exustæ olynthi cinerem stetit. Iam ad figurandum Prometea satis tristis est. Proh Iupiter (quem enim melius innocem aduersus Parrhasium, quàm quem imitatus est) olynthium tãtum picturæ tuæ excipio. Nam quis vt naufragium pingeret hominem mersit? cæditur? parum est: inuritur. Etiamnum parum est: laniatur: Hoc (inquit) in irato Philippo satis est, sed nondum in irato Ioue.)

Gauius Silo. Contr. l. 10.

Hæc plane, & pulchra videntur, & suauia, habent tamen semper aliquid obscuritatis, vt *Olynthium tantum picturæ tuæ excipio*, ciatius dixisset, fac non esse Olynthium, homo est. Quis vt naufragium pingeret, hominem mersit?

Item.

Iulius Bassus. Clodius Turrinus Triarius.

(AEdem Minerua, tanquam castra Macedonum fugiunt.

Torqueatur, hoc nec sub Philippo factum est. Moriatur, hoc nec sub Ioue.

Corrupisti duo maxima Promethei munera ignem, & hominem.

Musa.

Narraturus sum Olynthij senis, ignes, verbera, tormenta. Aliquis ne nunc quæri de Philippo putat, Dij, Deæque te perdant, misericordem Philippum fecisti.)

Hoc conclusionis satis aptè intortum fulmen, quò præ Parrhasij crudelitate mitem Philippum facit, quem tamen Athenienses crudelissimum iactabant. Sed illæ torti senis querelæ paucis, & nauiter expressæ.

Cornel. Hispanus.

(Vltima membrorum meorum tabes tormentis immoritur. Parrhasi quid agis? non seruas propositum. Hoc supra Promethea est. Tantum patiendum est pingente Parrhasio, quantum irato Ioue.)

Hæc tantum acumina parum senem tortum decent. Nemo in toro Phalaridis quærit delectum verborum, quibus suas querelas exprimat.

Porcij Latronis in hoc genere Ironia grauior est.

(Si videtur tibi, istis muneribus aram misericordiæ orna.)

Hæc sanè appositè dicta plurimum ostendunt facundiæ, ingenij, iudicij, suauitatis: sed tenendus est modus, qui in hoc genere plerũque difficillimus esse solet.

De erroribus abrupti styli, & frigidè acuti.

CAPVT XVI.

GRauis igitur error eorum est, qui plurimum quidem in eo habent ingenij, sed parum cordis. Itaque nec vim illam mentis exundantem coercere possunt, sed dicunt quicquid in buccam. Quid autem res, quid locus, quid aures patiantur minimè considerant. Infercire volunt omnia acuminibus, nihil sine figura dici, etiam figuratè panem peti. Hoc quidem perabsurdum est. De eo igitur ita magni authores statuunt: expeditam breuitatem, quæ nihil habeat obscuritatis, magnum esse eloquentiæ vigorem, eamque graues personas, quantum auditores tulerint, apprimè decere: non debere tamen esse præruptam, suspiciosam, nimis affectatam, quæque insidias tendere videatur in clausulis. Atque in eo magnopere spectandum est argumenti genus, aliud enim epistolæ, aliud historiæ, aliud declamatoriæ oratiunculæ, aliud etiam iustæ orationes desiderant. Lex epistolæ argutam breuitatem præscribit, illæ verò, quæ apud historicos extant oratiunculæ, nonnihil ad nitorem, & palæstram compositæ, hoc dicendi genus leniter ferunt, imò desiderant: Alioqui si periodorum ambitione circumducta esset parua oratio, nihil haberet præter strepitum, & fumos. Alia verò est iustarum orationum ratio, quæ cum maioribus fluuijs simillimæ videantur, non debent istis affectatæ breuitatis constringi legibus, ne videamur Hellesponto, Xerxis more, pedicas, & compedes inijcere. Granditatem minuit oratoriam frequens concisio periodorum, & licet plus floris ostentet, minus tamen habet maiestatis. Nolo grandes, lentas, atque velut arena, ramentisque fertas periodos, quales sunt puerorum: Nolo exiles, aridas, etiam de ipso naturali profluuio, propter morosam breuitatis affectationem violente detortas. Quis hominẽ ferat vnius horæ spatio pro concione dicentem, quod Porcius latro contra Vestalem declamauit.

Qualis debeat esse breuitas orationis.

Oratorij tractus in historia tedio sunt.

Magnæ orationes nõ ferunt præruptam breuitatem.

(Sacerdos nostra adhuc in Lupanari viueret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros, quid passa sit nescio: quid potuerit scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit Dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices: ne quid parum sanctum occurrat, dum Sacerdos legitur. Si nihil aliud certè osculatus est te, quisquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrocinium! Militem occidi. At Hercules lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: Hactenus in te inquiri potest. Cæterum nescio quid cellulam, & obscœnum lectulum voces. De pudicitia Sacerdotis hic quæritur. Nemo (inquit) virginitatem mihi eripuit, sed omnes quasi erepturi venerunt: sed omnes quasi eripuissent recesserunt. Quo mihi Sacerdotem cuius precaria est castitas?)

Breuitas Porcij latronis in amplis orationibus vitiosa.

Hoc bellum, bellum (vt ait Satyricus) dico tamen tolerari non posse, sed vt vina violẽta, nisi aqua diluantur, vertiginem cerebro inducunt: sic illa dicendi, quæ minima videtur, sed tamen anxietate maxima est contentio, & dicentem fatigat, & transuolat auditores. Et hoc

Nimia breuitatis character.

hoc iudicio est, quod qui ita loquuntur apud historicos, & Senecæ controuersias, saltant sæpius, vt Cicadæ, ac derepente conquiescunt: itaque hæc scribenti aptiora, quàm dicenti videntur. Quænam erit igitur optima lex breuitatis? Hæc erit opinor iis, qui minimè Asiatici fieri volunt, si Demosthenis orationes, & Ciceronis Philippicas imitentur, habent enim valdè sanam mediocritatem. Non dicam attendire (ô viri Athenienses) dicam vtilia, & necessaria. Hoc enim dissolutum est, & humile, quid igitur?

Breuitatis optima lex.

Demosth. Philip. 4. Typus laudata breuitatis oratoria.

Καὶ σπουδὰς νομίζων ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι περὶ ὧν βεβουλεῦσθε, καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει: πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἃ νομίζω συμφέρειν:

Hæc parua, iusta tamen periodus.

Quum & grauibus (vos Athenienses) & reipub. necessarijs de rebus deliberare putem: operam dabo, vt ea dicam, quæ e republica esse arbitror. Item.

Demosth. Olynth. 2.

Ἐπὶ πολλῶν μὲν ἄν τις ἐόντων ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι δοκεῖ μοι τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν, φανερὰν γεγενημένην τῇ πόλει, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν τοῖς παροῦσι πράγμασι.

Cum multis in rebus (Athenienses) perspici mihi posse videtur Deorum immortalium beneuolentia erga hanc rempublicam declarata, tum maximè in eo, quod nunc à nobis geritur negotio.

Item ex Cicerone.

Cicer. pro Cæcinna.

Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in iudicijs impudentia valeret, non minus in caussa cederet Aulus Cæcinna Sexti AEbutij impudentiæ, quantum in vi faciendâ cessit audaciæ.

Is est iustæ, & laudatæ breuitatis in grauibus præsertim orationibus typus.

Quod verò attinet ad acumina, quæ hac breuitate, tanquam amento inorqueri solent, multum quoque requirunt prudentiæ. Prima lex est apud bonos auctores, vt argumento conueniant. Secunda, vt non sint nimis crebra. Tertia, vt non sint frigidè affectata, & obscura, quod vitium raro ab ijs declinatur, qui istis studeut impensius. Rei igitur, siue argumento accommodanda esse dico, neque enim in omnem materiam cadunt acumina, sicut non ex quolibet ligno fit Mercurius. Ex quo vehementer errant, qui vbi totà oratione debet oratio, minutas quærunt subtilitates, quibus obscuretur. Quæ de vestali, de incesta, de Parrhasio allata sunt, non importunè dicta videntur, argumenta enim ipsa plena sunt admirabilitatis. At vbi res communis, & filo communi, vt sapius occurrit narranda est, putidi est hominis tunc in scirpo nodum (quod aiunt) quærere. Sed & licet argumentum subtiliter tractari possit, non sunt tamen (quod sæpè Rhetores præcipiunt) sententiarum gemmæ temere vbique in longo præsertim operæ spargendæ, sed cum delectu collocandæ, quo excitatius luceant, solidiusque delectent. Nam & pulcherrima quæque, si crebriora fuerint, finitima fastidijs esse nimis experientia constat. Iam quod plenæ sint periculi, & vitijs, vt plurimum obnoxiæ, hæ quæ laudantur: argutiæ, vel ex nobilissimorum scriptorum erroribus conijcere facillimo negotio licet. Pleraque enim acumina, cum semel audiuntur, apparent aurea, at si consideratius expendantur, acriorique subijciantur examini, agnoscuntur sæpe futilia, quæ amplam speciem videbantur habere grauitatis. Talis est illa C. Gracchi rotunda, volubilisque sententia citata superius.

Acuminis lex, & vsus.

Quis modus in argutijs tenendus. Senec. corr. l. 1. nihil est iniquius huc, qui nusquam putat esse subtilitatem, nisi vbi nihil est præter subtilitatem.

Styli frigidi de acuti exempla.

(Quæ vos cupidè per hosce annos appetistis, atque voluistis; ea si temerè repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupide appetisse, aut nunc temere repudiasse dicamini. (Eblanditur primum auribus hæc structura verborum, sed vbi vocatur ad censuram, quid aliud habet. (Si cupidè feceritis, cupide fecisse dicemini, si temerè repudiaueritis, temerè repudiasse dicemini.) Quæ iam otiosa agnoscuntur, & pene puerilia: sed hoc Graccho condonandum. Quid verò Iunius ille Otho, qui librum edidit de istis argutijs, & coloribus, qua ratione poterit excusari? qui cum incestam de saxo præcipitem datam reposceret ad pœnam, quam euaserat, dixit inter cæteras subtilitates.

Vide Gel. l. 11. c. 13. qui pluribus explicat.

Iunius Otho librum scripsit de argutijs.

(Fortasse pœnæ se præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit.)

O frigus! ô dictum planè insulsum! scilicet illa Vestalis quotidie se exercebat ad Tarpeiam rupem, ita vt ex ea se vicissim, & præcipitaret, & citò resiliret ad saltum. Mirabiles sibi ludos finxit hic orator: en quo acuminum illecebræ transuersos agunt illos subtilitatum indagatores. Murthedius cum aduersus Pompilium Ciceronis interfectorem ageret, descripsit eum ferentem caput amputatum

Murthedij frigidi acumen. L. 7. cont. 2.

Ciceronis manum, deinde ita exclamauit, *Quanto aliter reus Ciceronis, tenebas manũ eius?* Quod vt stupidè dictum arguit Seneca, nemini enim dubium est, quin aliter teneret manum reus, aliter, interfector.

Item, Gorgonius in caussa Cimonis contra filiam Calliæ cum eius adulterio dehonestata Miltiadis trophæa dicere vellet, hoc vt acutè colligeret fœdo cacozeliæ genere vsus, vt notat Seneca dixit. *Istud publicum adulterium est, sub Miltiadis trophæis concumbere.*

Gorgonius

Et in controuersia Parrhasij, qui miserum olynthium torserat vt Prometheum pingeret, cum omnes certatim subtilia quæque acumina explicarent, Licinius Nepos consurgens:

Frigidũ dictũ Licinij nepotis.

Si vultis (inquit) *dignè punire Parrasium, ipse se pingat.* Primum quomodo se pinget, ex speculo? At hic modus, tum inusitatus fuit. Deinde quæ pœna, si se depinxerit?

Spiridion.

Spiridion videri voluit vulturios ad Parrhasij tabulam in templo collocatam aduolare, fabula eleganti ad turpem sententiam productus, ęquè igitur familiariter in templum subire vultures putauit, ac columbas, & passeres, tanta fuit eius in inueniendo subtilitas.

Nec minus stupidè dictum putat, quod in suasoria de bello Persico dictum est a Coruo futili quodam Rhetore.

Coruus in suasor. l. 1.

(Quod si iam Xerxes ad nos suo mari nauigat, fugiamus, antequam nobis terra surripiatur. O nauum bellatorem!

Alij sensus etiam frigidos inflatorum verborum nouitate includunt, & ad summam vsque insaniam deueniunt: ex quo genere sunt ista eiusdem Corui.

Hic cum tentaret scholam Romæ, summo illi, qui Iudæos subegerat, declamauit controuersiam de ea, quæ apud matronas disserebat, *liberos non esse tollendos*, & ideo accusatur Reip. læsæ. In hac controuersia hoc genere dicendi vsus est, *inter pyxides, & redolentis animæ medicamina, constitit mitrata concio*, nec dissimilia sunt Musæ Rhetoris: *cœlo repluunt odoratos imbres*: & de syluis naturalibus *cælatas syluas*, de pictis, *surgẽtia nemora*. Item (Quicquid auium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. Quære nunc cur subito moriamur, mortibus viuimus.) De hac sententia ait Seneca Rhetor.

Corui Rhetoris insulsa oratio.
Controu l. 10.
Musæ audax oratio.

Non ergo, & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex Iudicibus seuerissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingenijs puto, sed donanda vitia non portenta sunt.

Hæc sunt igitur, in quæ frequenter delabuntur subtiles illi nugarum enucleatores, sed & si quis magnos illos authores, Senecam, & Salustium pertentare velit, inueniet procul dubio nonnulla, in quibus plus æquo sibi in hac scribendi ratione placuerunt: viderũt fortasse errores, emendare noluerunt. Est enim amabilissimum insaniæ genus, ingenio (quod aiunt) indulgere.

Insaniæ genus amabilissimum est ingenio indulgere.

Patere hic lector ad tot locutionum ἁλμυρὰν ἀκοὴν aliquo genere vrbanitatis diluendam nos in diludium transferri, ducto ex ἀποκολοκυντώσει Senecæ exemplo. Producetur à nobis eloquentia flebiliter apud Iouem de suis corruptoribus conquerens: Mox designatis iudicibus, apud Rhadamanthum inter heroas illos citabuntur rei Anticicerones, M. Tullio Cicerone suam caussam agente, & tot errorum portenta, contra styli puritatem refellente.

ANTICICERONES.

Ludus, Seu Dissertatio de optimo genere dicendi.

ELOQVENTIA APVD Dicen, contra suos corruptores agit.

Oratio I.

CAPVT XVII.

SI me luctu, & squalore deformatam (parens optima) non agnoscis, saltem ex eo, inimicorum meorum crudelitatem agnosces, qui me venustissima specie virginem, ad eam malorum acerbitatem redegerunt, vt ipsis parentibus penè videar ignota.

Imitatio Pherecratis.

Ego illa sum (me miseram) quid dico; non sum, sed fui Regina terrarum eloquentia, haustus de tuo fonte riuulus, imago tuæ mentis, simulachrum gloriæ, portio diuinitatis. Ego illa sum, quæ tuis imperijs, ex cœlesti beatorum domicilio in terras veni, vt hominum subleuarem miserias, & non modò necessarijs ad salutem tuendam præsidijs instruerem, sed etiam cœlestibus, ad conciliandam dignitatem vestirem ornamentis. Feci quod iusseras, mortales inueni turpes, hispidos, longa macie torridos, qui sub quercu glandem ructabant, belluis

A Etopeia eloquentiæ.

luis omninò, quàm viris similiores. Cœpi ego venam miserorum tenere, sensus intimos delibare, affari blandissima oratione, consolari, illustrare, hortari, animare; ad summum agrestia ingenia ita dedolaui, vt ab hac morum barbarie, paulatim ad elegantiora defluerent, agros excolerent, vrbes sepirent mœnibus, & sanctam inter se colerent societatem. Per me constitutæ sunt ciuitates, leges natæ, & adultæ, firmata militiæ præsidijs oppida, sexcentarumque artium, & scientiarum amœnitate collustrata penè ad ipsius cœli gloriam efflorue-runt. Non tot prata floribus, non tot margaritis fulget Erythræum mare, non tot micantium stellarum ignibus tuus ille princeps orbium æther est vermiculatus, quot ciuitatibus viris, academijs virtutibus, per me mundus colluxit! Heu vbi illa tempora, quibus ego curru aureo, niueoque candore fulgentibus quadrigis inuecta triumphabam? vbi tot reges, qui me mearum virtutum stupore perculsi admirabantur? vbi illa fœcunda summis ingenijs sæcula, quorum nomen ne appellare quidē audeo?

Exciderunt Demosthenes, Lysiæ, Hyperides, Ciceroues mei. Natum est hominum genus audax, amens, impudens, qui me deformarent plagis, & veluti in cruce distorquerent, anni fermè mille sunt, & sexcenti, ex quibus quotidie distrahor improborum fabula & ludus. Alij me sufflant, alij macie enecant, alij concidunt, alij eneruant, alij Hecubam faciunt, alij Helenam, alij vnam ex furijs. Dici non potest, quot formas induo, in omnibus tamen informis: Iam (mihi credite) Proteus ille fabula non erit, siquidem poetarum figmentis meæ fidem dederunt miseriæ. At, quod in multis acerbitatibus acerbius est, virtutis nomen vitium occupauit, & quod anteà turpitudinis erat, totum est gloriæ, vt ea lenocinante, ad facinus deprauatæ mentis cupiditas quemque prolectet. Postquam ventosa illa loquacitas iuuenum animos ad magna surgentes, veluti pestilenti quodam sydere afflauit, dulce fuit omnibus desipere, puduit etiam aliquos non insanire, & eò deuenerunt amentiæ, vt nescio cuius Asini sordes, purpuras suas esse dicerent. O tempora, ô mores, nunquam licebit vna, & nobili plaga defungi? quid opus est enim, vt viuam? an, vt lugeam, & inter quotidianas vulturum lacerationes centies moriar, ne semel inteream: Tu me saltem in extremam barbariem relega, ne conscios habeam oculos calamitatis meæ. Graue est torqueri, grauius à suis, in patria, in eo ipso loco, vbi eum honore anteà vixeris grauissimum. Me quidem dicentem vires, ac latera deficiunt, & aduersariorum non mediocriter conturbat audacia, qui hanc fori lucem, hunc grauissimorum iudicum consessum audent sustinere; nec impudentiæ suæ saltem pudentem exitum quærunt. Vos eorum latratus, si lubet, audietis; ego nec audire, nec sustinere possum. Qui pro me respondebit meus Tullius, si vobis, vestro nomine, vestraque sapientia digna dicere videbitur, ipsum audite; sin autem ad hoc tribunal hodie iugulabimur.

HAc miserabili voce commotis omnium animis, primùm comploratio, deinde tumultus. Alij clamabant carnifices eloquentiæ, ad remos: alij corruptores literarum, ad bestias: alij extinctores veteris disciplinæ, ad tartara. At Dice sceptro, vt poterat, Deorum minorum gentium exulceratos placans animos, Mercurium delegat ad Minoem, & Rhadamantum, vt de tota caussa cognoscant, litemque ex sua dignitate dirimant. Dictum, factum, Iudex assignatur Dionysius Longinus emunctissimæ naris Criticus: Citantur pro inflatis, Apuleius, de quo multæ iam criminationes sparsæ; pro antiquarijs, Montanus Vatienus; pro puerilibus, Pædariodes; pro siccis, Buteo. Illi, cùm in Marcum Tullium multa intemperanter effudissent, ab eo grauissimè disertissimeque confutati, & Longini suffragio damnati sunt. Nunc Apuleium ipsum audite.

LVCIVS APVLEIVS.

Oratio II.

CAPVT XVIII.

COmmodum punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum, cœlum inequitabat, cùm me securæ quieti reuulsum, Præco ad vestrum calauit tribunal. Certus equidē eram, proque vero obtinebam (Cassi sapientissime) quique in consilio viri estis, hunc accusatorem notissimæ temeritatis, accusationem mei prius apud te cœptam, quàm apud se cogitatam, penuria criminum solis de stylo meo conuitijs impleturum; sed hoc vno præcipuè confisus gratulor, quòd mihi copiu, & facultas sub te Iudice obtigit purgandi mei, cùm & antè parta existimatio, & tua de me benigna præsumptio, nihil non quicquam sinat fidēa-

Inuehitur in genus patronorum, & quibus accusatur vt ciuilis eloquentia corruptor.

Ita describitur à Sidonio, qui est in multis Apuleio ὁμόψυφος. Rabula furacis ex Sidonio descriptio. Absit autē vt egregijs patronis, quorū genus honestissimum est, hac dicteria conueniant, quæ in furaces rabulas dicta sunt.

fidenter, & de summo pectore hiscere. Ego vt scis, homo scholaris, & innocens, cui continuatio literati laboris habitudinem tenuauit, suecum exorbuit, colorem obliterauit: rem habeo cum tegatis vulturijs, & callidissimis vitilitigatoribus, quo genere hominum nihil est petniciosius; in foro sunt Scythæ, in cubiculo viperæ, in conuiuio scurræ, in exactionibus harpyæ, in collocutionibus statuæ, in quæstionibus bestiæ, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ, ad intelligendum saxei, ad censendum flammei, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias pardi, ad facetias vasi, ad fallendum vulpes, ad superbiendū tauri, in vrbe tyranni, in castris lepores, in prætorijs leones; quorum si nares afflauerit vspiam rubiginosi aura marsupij, confestim videbis illic, & oculos Argi, & manus Briaræi, & Spingarum vngues, & periuria Laomedontis, & Vlyssis argutias, & Sinonis fallacias, & fidem Polymnestoris, & pietatem Pygmalionis: ad horum consilia Phalaris cruentior, Midas cupidior, Ancus iactantior, Tarquinius superbior, Tiberius callidior, Caius periculosior, Claudius socordior, Nero impurior, Galba amarior, Otho audacior, Vitellius sumptuosior, Domitianus rruculentior. Atque cum tales sint, vnus tamen Cicero, quem pudebat sceleribus vinci, omnium malitiam sibi ex asse miscuit: debebat esse contentus sua lasciuia, non colubrinis ob latratoris molaribus aliorum famam figere, non vestras aures virosa susurronum fece completas saburrare.

Ad hypothesin descendit & Ciceronem exagitat. Irridet stylum M. Tullij.

Est sanè desudata istius varicosi Arpinatis opulentia, sunt fabra eius eloquia, & literę plenæ margaritarum, stylus omnis ebore candicat, auro fulgurat, gemmis variegat: inde color gratus, & nitor splendidus illucet, modò contra mentis aciem vegetus fulgurat, modò in contrariam gratiam variat aspectum: & modò veluti aurum cotuscans in mellis leuem deprimitur vmbram, modò coruina nigredine cæruleos columbarum collis flosculos æmulatur, modò guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus, frequēti sobole spissatur. Fluunt citissimis clausulis erotundatæ periodi, totæque ductiles, quæ per aurium traduces, instar digiti, per crystallinas crustas, non impacto vngue perlabantur, vt quas nulla rimosis obicibus fractura remoretur. Quis non videt ista omnia alga, & apluda leuiora, arenas sine calce, & puerorum potius præ exercitamenta, quam studia virorum.

Meritò, P. C. meritò ista M. Bruto displicebant, qui licet Tullium medullitus demoreretur, tamen stylum gustare non poterat, quē videbat *fractum lumbos vt Mysium asinum*: sed qui Brutum nomino? Ipse cum ista enormi verbositate adeò omnibus displicuit, vt ne filio quidem probari posset, quem loquentem (vt ait vetus auctor) P. R. non agnoscebat, quòd istam piperatam patris facundiam non haberet. pse denique, cùm iam satis iuuenatus calor deferbuisset, ideò sibi inuisus factus est, vt multa ex suis scriptis spongia deleuerit, atque vtinam delesset omnia, minus eius verbositatem laboraremus. Quoties à Senatu? quoties à censoribus est notatus, quoties de curia, & foro eiectus? quoties Imperatorum, vt Hadriani, & Caij legibus est damnatus, nunc autem postquam baiulis, tabernarijs, rupiconibus placere cœpit, *& circa eum puerorum examina, vt inhabitantium formicarum nidificia. multiiuga scaturigine burriunt*, cataclista veste prænitens incedit, & nos lucumones appellaa. Heu Cordolium! Cephum istum industrijs hominibus, vaniloquentia insultare, & adhuc viuere! sed sanè viuat, & triumphet, modò alios quiescere patiatur.

Verbositatis Cicero insimulatur.

Ego, P. C. Afer sum, & in Atthide primis pueritiæ rudimentis merui, Mox in vrbe Latia aduena, Quiritium sermonem ærumnabili labore, nullo magistro præeunte excolui: ex quo, venia dignus essem, si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderem. Hoc tamen curaui, vt haberem dictionem, si non mollem, fluidam, de triuijs compotabilibus mutuatam, grandem tamen, torosam, lacertosam, quæ non ad lasciuientis oculos veneris picturata iacula, sed solida mitteret robora, *quantas iaculatur Monychus ornos*: Nunquam probaui ieiunantis calami crepitantem stipulam, sed nobilem vbique stylum, quasi quondam fœcundi pectoris vomerem fixi. Accedit, quod ego per multos anno Asinus fui, cruciabilibus pœnis exercitus, & in hac vitæ ærumnositate belluarum linguas, deuorato prius Draconis corde, quod præcepit Philostratus, didici. Ex ijs multos generosos sensus in latialem linguam transtuli, quæ isti Veneris pusiunculi, dum non intelligunt, meliores obtrectare, quam imitari malunt, & quorum similitudinē desperāt, eorum affectant simultatem; scilicet, vt qui suo nomine obscuri sunt, meo innotescant. Sed quid habent tandem, quod mihi obijciant istæ libitinæ? Habes (inquiunt) Luci verba excel-

Rationem reddit sui styli.

Hoc inter ineptias Iudicæ Philosophia (belluarum linguas intelligi ab ijs, qui cor Draconis deuorarint.

excelsa, grandia, sesquipedalia. Quid tum? vt istis nebulonibus placeam, more Alexandrinarum deliciarum, concidam voculas, & discam, quod ait cognatus meus Persius, author valde bonus, pappare minutum, & dicam. *Ego omni officio, vel potius pietate erga te ceteris satis facio omnibus, mihi ipse nunquam satisfacio* quanquam & istud, vt iam nimis rude reprehendunt, tam teretes habent, & religiosas auriū fistulas isti, qui se Atticos dicunt, vt nisi butyro semper affricueris, dicant se sentis, spinis cōscribillari. Nunquam legerunt apud suam Arpinatem Mineruam: *Noctuabundus, assa upodyterii, masturcatos, et anxiferos dolorum vortices.* Hæc si dixisset Apuleius, quærendus esset Ergenna, qui tanquam fulguritū expiaret, si exierit ex Apulcij ore verbum oprimum, quale Mercurius loqueretur, lapis erit istis pusionibus, aut lignum, aut simus, aut aliquid, quod nolo dicere: sic ex ista delicatula Ciceronis bucca, mox erit rosa, fiet mel Attici, Deorum nectar, & cerebellum Iouis. O steriles veri, & intuisores animos! quid præterea peccauit Apuleius? nimis metaphoricus est, hoc est dicere, nimis facundus est, nimis ingeniosus. Non te pudet, purpurata simia, crimini dare, quod tu in Oratore alijs summæ laudi tribuis. Verba tua ipsissima, etsi puto os meum ijs inquinari, tamen dicam, vt te mendacij nobilissimū conuincam. *Ex omni genere frequentissima translationes erunt, quod ea propter similitudinem transferunt animos, & mouet hoc illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus, per se ipse delectat.* Teneris, homo nauissime, teneris tenebrio, stigmatia, trifurcifer, & hodie non euades, quin hæc, aut de tuis libris deleueris, aut me eloquentissimum hominem confessus fueris. Verum fac me durum, asperum, incultum, morosum, ideone ab hoc graui auditorio sibilare iubebor? Ego cum Asinus essem, etiam a barbaris latronibus captus, bene, clarè hinniebam, ita hinniebam, ne putes impropriè dictum, nunquam enim fui degener asinus, & tui similis, nunc me rudere prohibebis? Quare? quia adolescentū studia corrumpo, scilicet? Vtrū magis corrumpit, an Patæcio, qui molles tibias inflat? an Misenus, qui tuba canit? Tu famigerabilis tua lasciuia paterni sanguinis venas omnes obturasti: ego lacertosum classicum, quasi Triton aliquis Ionaei concha, maribus animis intono, nec curo, an bene dicētis flectatur collus, an artificiose discapedinentur digiti: hoc vocas, corrumpere. Date illi, iudices, date illi amphotidas, ego quomodo latialiter appellētur nescio, cùm asinus essem, nunquā tuli, ideò tam longe aures meæ excreuerunt. Date igitur illi amphotidas, vt suas auriculas inuoluat, ne aut gelui, aut verbis Apulianis pateant, vtrumque enim reformidat. Stultus ego sum, qui plura cum isto Ciceronio disputo, videtis causſæ meæ æquitatem, & simplicitatem innocentię: Date mihi, iudices, quod habeo, vt homo mei arbitrij sēper, aut loquar, aut rudā, aut hinniam, vt volueto, & hunc virulentissimum accusatorem meum grandi infortunio mactate: siu autem me damnaueritis, hodie ad vltima mearum miseriarum detrux, inter asinos amantissimos quondam fratres meos, ærumnositatum mearum cruciabilitates, ciulabili voce in æternum, infelicitatis lamentabor.

DIXI.

CACOZELVS.

DOCIVS ANTIQVARIVS.

Oratio III.

CAPVT XIX.

Ἔκας ἔκας ὅσις ἀλιτὸς. Procul, ô procul este profani. At illi opici nebulones, si quid febriculoſe periodi cōferruminarint, cōtinuò se Hypobolymęos autumāt Satrapas, aut quòd bos est in quadra argentea, ἀμείρεται γόῳ, vt ait Sappho, Τρὸς ὠμέλικῶν, vel vt noster Pindarus, κόφαχες ὡς γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖαν ἐπωιφυλλίδες ταῦτ' ἐσὶ κωμύλματα, Itaque mihi non Suadam, sed hirundinem, non Sirenas, sed boues in ore habere videntur, dum instar densæ grandinis, vt Ausonij verbis vtar, torrente lingua perstrepere se putant. Odi loues Corinthios, intelligit me, qui Iulium Polucem legit. Non possum ferre Architæ crepitaculum, Arabios Tibicines, Daulias cornices ἀδυρογλώσσους, Telenicias Echones, Κρέμοχυζολοιφάβους. Doctus sum, & apud doctos loquor ex Zenodoto, Diogeniano, Agatha, Cortipo, Protagoride, Pachimerio, si quis hic ἀγεωμέτρητος, quo l ait Plato εἰς τὸ afferat suum Calepinum, alioqui ad meas hallucinabitur orationes, vt harpasta ad colores. Sic est, sic est erudite dicendum, non more Bucconum istorum, qui vix a Grammatica apolactizati in periodulis sine vlla verborum contechnatione

alludiant, & toti sunt in derunicinanda oratione, hoc vnum curantes, vt dispaleſcat. Ad Cuticulidonios campos istas phaleras: aut doctũ esse oportet, aut fatuum, nihil medium. Hamaxari me mauelim ruri incuruiceruicum pecus, omni chalco expeculiatum, quam esse de eorũ comedesticorum numero, quibus nisi Ciceroniana verba in ventrem deciderint, hi ieiunãt, sicut dũ calctur cochleæ. Stylus meus est, vt Philostratus ait de Sophocle, αὐσῶν ἀνθρήνιον, Batti silphium, Telephi ocytiparium, Phœbi cortina hic docti homines habent quod exdorsuent, & comedant non in Ciceronis orationibus, quas si exossares omnes, non medullitæ eruditionis guttulam inuenires.

Auent, auent dædalogloſſi audire recondita non mutuata de triuijs vocabula.

Quere ab istis profanis, & reconditioris doctrinæ ἀμυήτοις, quomodo istam blandam capitis luxuriem appelles, quã πλόκαμον Apollonius βόστρυχον Coluthus, ἀνθεκ κόρυης Nõnus, iubam Seneca nominat: illi tibi continuò capillos, aut si quid velint insanire, concinnos, ad summũ coinarũ fimbrias appellabunt. Hęc norunt omnes ante alpha, & beta puellæ. Ego mallones, mallones nuncupo: Deinde illi me aspiciunt, & quærunt, quid verbi sit? Bardi, Barones, Saturnię Læmę, ἅπαξ διάυ ζ oportebat vos legisse Anastasium Bibliothecarium, qui sic scribit. *Benedictus vnã cum clero & exercitu susceptit mallones capillorum Dominorum Iustiniani, & Heraclij filiorum clementissimi Principis, simul & eius iussionem, per quam significabat eosdem capillos direxisse.* Ex quo penitissimam antiquitatem erno, exhibitionem mallonũ fuisse mancipationis symbolum, & confirmo ex Paulo Diacono: *Circa hac tempora*, inquit, *Carolus Princeps Francorum Pipinum filium suum ad Luitprandum direxit, vt eius iuxta morem capillum susciperet, qui eius Cæsariem incidens, ei pater effectus est. multisq; eum ditatum regijs muneribus, genitori remisit.*

Mallones dicuntur capilli.

Exhibitio capillorum symbolum mãcipationis.

Paul. Diac. l. 6. c. 15 vet. edit. & nouæ 53.

Hæc recondita, pergo ad reconditiora. Nostri Ciceroniani templum, templum, aut fanũ appellant, ego draconium indigito: cur autem ex penetralibus sanctissimę philologiæ explico? Video apud doctissimos homines diuidias esse de Idolorum prima superstitione, Cyrillus li. 1. contra Iulianum Cecropem, primum omnium simulachrum finxisse Iouis summi Deorum memorat. Didymus lib. Exegesi. & Hieron. proœmio in epist. ad Titum Cretensium Regem Melisseam inducunt; à quo superstitionis semina pullularunt. Diodorus, & Eusebius Phrygibus ascribunt. Atlantides Africę populi, primum apud se regnasse Deum Vranon gloriantur. Sanchuniaton Berythius apud Porphyrium, atque Eusebium Phœnicibus initium Theologiæ, & religionis arrogant: Lactantius Chananæis. Ammonius in antiquitatibus tradit Belum, statuam primùm Nembroto parenti, inter Diuos, vt putabat, relato erexisse, de quo copiosè tractat Theophilus lib. 3. ad Antiochum. Placiades Fulgentius, & Diophantes Lacedæmoniorum auctor narrat, Sinophanem Aegyptium, primum simulachrũ εἰδωδύνης in solamen rapti filij erexisse. Rabbi Salomon antiquitatis nomine commendat Thamur Idolum Adonidis concauum, cuius oculos plumbo implebant sacrificij; & accenso intus igne plumbum liquefiebat, ex quo simulachrum flere videbatur.

Idolorũ prima superstitio.

Cyrill. l. 1. cõtr. Iul. Didym. l. exegẽ. Hier. proem. ep. ad Tit.

Sanchuniathon. Berytius. Porph. l. cõtra Chr. Euseb. lib. præpa. Evangel. Theophil. ad Antio.

Thamur Adonii.

Ego vos draconem, cuius etiam mentio est apud Danielem, primum templo, & statua, à Babylonis cultum fuisse, ex quo templa dicta Draconia inueni, inueni apud Strabonem Geographum, non quod pueri in faba.

Draco. Babylon. inter superstitionis initia. Strabo l. 439.

Iam vero roga istos Periodo technitas, quomodo cultum Deorum vocent? adorationem, credo, aut simile quidpiam garrient, ad Pannuceas Baucides ista vocabula: Nos Antiquarij vertiginem appellamus. Cur ita? si qui hic adestis penitioribus literis nondum initiati, facessite τελετὰς ἀνοργιάστους, sum reuelaturus. Democritus Deum nominat, νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ, mentem in igne circulari. Hermes ille termaximus, circulum, cuius centrum vbique est, circumferentia nullibi. Pythagoras προσκυνεῖν δεῖν περιφερόμενον censet, & peracto sacrificio galli circulum ex hostiarum sãguine, in ara illinunt, dicunturque id temporis τελεισθαι. Ideo vertiginem, cultum diuinum insigni vocabulo dici oportet. In eodem genere est, quod exsecror, deprecationes malorum, quas illi appellant. Nos docti de meliore vena formati, diamiltoses dicimus. (plico.

Vertigo, & circulus in sacris. Deus circulus ex Trismegisto & aliis.

Quid diamiltosis. Aegyptiorũ mala deprecatione.

Pandite nunc Helicona Deæ, dum istud exAegyptij, si quando deprecaturi sunt, ignem, aut clades, & ruinas, memores (credo) illius diei, quo à cæde Angeli liberati sunt Israelitæ, qui agni sãguine postes domorum delinierunt, solent intrante Aequinoctio verno, accipere rubricã, (quã miltum Græci appellãt) hac greges vngunt plantas, & omnia, à quibus lucem

Rubrica Purpurin.

luem cupiunt auerruncare: χριοῦσι μὲν τὰ πρόβατα χρίουσι τα δένδρα, τὰς λοκὰς, καὶ τὰ ἀλλὰ φημίζοντες, καὶ λέγοντες, ὅτι τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμερακατέπλεξέ ποτε τὴν οἰκουμένην, τὸ δὲ σχῆμα οὗ αἵματος τὸ πυρετὸν ἀλεξητήριον ἐστὶ τοσαύτης, καὶ τοιαύτης πληγῆς. Ex hoc diamiltosin, siue rubricismum malorum per amuleta, auerruncationem, tanquam ex tripode pronuncio. Ite nunc, ite Ciceroniani Psaphonornithes, cum vestra Tullia. Si nondum penitissimam eruditionem meam agnoscitis: exponam vobis quot canes habuerit Polyphemus Cyclops, quæ fuerunt singulorum nomina, quot dentes Hecubæ, quot gradus in Capitolio, quot Romæ araneæ, tempore Heliogabali, quot mures in AEgypto, sub Sethone, qui primi tulerint Sarabara, vos fascias femorales, aut crurales dicitis, Symmachus Braccas, Aquila Anaxyridas, Theodotio meliùs Sarabella. Sed opinor, leonem ex vngue, doctum virum, etiam tum in rutis cernitis, ad Adonia, & Polyphili hortos venire nihil necesse est. Quin istum igitur nugigerulum genij, & ingenij expertem, Morboniam abire iubemus, vt cochleas suas illic pueris diuendat, & in Doctorum cœtu, quasi Seriphia rana perpetuo obmutescat; sic censeo, Apuleio nostro in omnibus ὁμόψηφος.

Quid Sarabara.

BVTEONIS PRO SICCIS,

Oratio IV.

CAPVT XX.

PAtres Conscripti, quousque hunc Regem feremus? an etiam cupit in stylo, vt in vestro olim imperio dictatorem agere, omnia ad libidinem dicere, & si verbum reprehenderimus, continuò Vatinij erimus, aut Clodij, aut Catilinæ. Quis hæc ferat in libertate natus? Audit e rem indignam ab isto, vel per istum, quid ad me attinet? patratam, cuius etiam testis est ille, qui in vestro consilio sedet Seneca, vir cum honore nominandus.

Seneca in controu.

Ciceronis filius Cæstũ castigari curat.

Cicero iunior, huius Marci Tullij filius, Asiam prouinciam obtinebat (clitellæ erãt boui impositæ, vt dixit illius pater, planè non erat eius onus) quanquam habuit ex paterno ingenio singularem impudentiam. Inuitat, vt sit ad cœnam, Cæstium Senatorium, virũ grauem (vt scitis) & syncerum, adeoque eruditum, vt eius orationes Ciceronianis anteferant scholastici. Interim dum bibit, in conuiuio memoriam, quam natura iam dempserat, ebrietas subducit.

Interrogat, quis ille vocaretur, qui in imo recumbebat? Erat autem Cæstius, quem ipse inuitarat, & cùm sæpè subiectum à Nomenclatore nomen Cęstij excidisset, nouissimè seruus, vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti Domino, quis ille esset, qui in imo recumberet? ait hic est Cæstius, qui patrem tuum negabat literas scisse: dicebat enim vir bonus, quod erat magna libertate, Ciceronem scire tantùm garrire. Hic Ciceronis filius afferri protinùs flagra iubet, & de Cæstij corio in mensa hospitali satisfacit patri. Rogo vos, quid hoc est, nisi tyrannis est? Senatorem virũ flagris cædi ad mensam hospitis, quòd ea, quę de Ciceronis orationibus cẽseret, ingenuè dixisset. Ecquis P.C. tam puer inter nos, cui istæ orationes placere possint, anfractus periodum, verba, & nugæ, arenæ sine calce, loquacitas tam sterilis ingenij, quàm plena redundantis luxuriæ, omnia dixero, si vnum dixero. Nihil est M. Tullius præter vocem, cui tamen ita studuit, vt maluerit semper totum mundum turbari, quàm vnam ex suis periodis. Hic vos appello, *Fides & veritas*, quo pristina sæcula? non ita maiores nostri, non ita loquebantur, non hac verbositate terrarum orbem subegerunt: satagebant benè agere, loqui sobriè, & concisè.

Cæstius Ciceronis censor vapulat.

Aeriter inuehitur in stylum Ciceronis.

Postquam ista Asiatica loquacitas in vrbem inuecta est, cœpimus esse ludimagistri, qui prius eramus Imperatores. Cœpimus seruire, quibus prius dominabamur. Non satis est nos perijsse, nisi & posteritatis oculis imponamus, & in dedecus Romani nominis istas euulgemus ineptias; verùm, quid dico, parùm est, etiam apud inferos Ciceronianè loqui cogimur. Censeo P.C. Censeo, vt nullus iam senator fiat, qui Apparatum non habeat, & si verbum minime Ciceronianum dixerit, vapulet sexcentis plagis. Ita mire benè res vestræ se habebunt. O nos stupeos homines, qui hæc patimur! O sordida pectora, O turpes auriculas! heu quandiu pueri erimus? Nam si sensum vllum haberemus, non dicam senatoris, iam enim perdidimus, sed hominis, postremum nobis iste conuiciator insultaret.

PAEDARIODIS PRO PVERILIBVS,

Oratio V.

CAPVT XXI.

Iberæ mulieres ferrea gerunt monilia.

EGo vero P. C. dicam, quod sentio, in toto Cicerone (si benè pendatur) vix est vnciola ingenij, dictio eius humilis, repens, ad plebeium sermonem abiecta, sensus communes, figuræ de triuiis, ornatus qualis est Iberarum mulierum, quæ se monilibus ferreis pulchras, & beatas putant. Audite me, audite, ego sum orator pulchellus, bellulus, politulus, totus factus ex veneribus, & gratijs, nihil nisi rosas loquor, electrum, balsama, nicerotianos imbres, nectar, & ambrosiam, quæcunque scribo apes intexunt floribus, perfundunt melle, cōplent omni suauitate: Non tot Argus habet lumina, non tot cęlum sidera, quot sunt meæ orationis ornamēta. Papilionem credo nostis, hunc ego laudans, naturam laudo, cuius industria solertius est elaboratus, animalculum est, vt in vrbibus rarum, sic in agris frequens, corpus illi plenum, molle, tenerum, flexile, paulatim in exiguam longitudinem gracilescens, cui supersparsus teneræ lanuginis decor efflorescit, extant veluti porrecta minutissimis filis cornua, quæ intermicantium oculorum iucundus fulgor irradiat: sed præcipuum in penniculis miraculū, quippe supra tenuis corpusculi modulum explicatæ gemmant floribus, nitent purpura, micant auro, stellis radiant, his veluti remigijs libratus in aerem, & ridente passim verni temporis amœnitate per gemmeam florum luxuriem volitat lud bundus, ad singulas penè stirpes adhærescens, modò delicatissima proboscide foliorum succos pabulatur, modò molliter quiescit inter odorum delicias, modò redintegrato volatu superbius emicat, & insultantium puerorum manus sexcentos in aere mæandros, & flexus pingens eludit. Talis profectò meus stylus, talis meus calamus, fertur, volitat, & vagatur inter amabilissimos eloquentiæ flores lasciuiens. Audite nunc aliud eloquentiæ palmarium, conchā describam. Firmioris iam testæ murices, & cōcharum genera sæpe vidistis, in quibus magna naturæ ludentis varietas, tot colorum differētiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circinatis, dimidio orbe cęsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Iam distinctione virgulata, crinita, crispa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere conuexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Talis est styli mei varietas, talis ego sum Oratorum lusciniola, Elegiacorum olor, Epigrammatistarum psittacus, Lyricorum graculus, Comicorum pauo, Tragœdorum struthio, deinde me cum isto Arpinate comparate, adamantem cum vitro, rosam cum ruta, gausape cum holoserico.

Papilionis descriptio. Affectat descriptiones extra rem. Descriptio Papilionis, cui suū stylum frigidè & pueriliter cōparat.

Conchæ descriptio, Pliniana descriptio bona quidē, sed à Pædariodè affertur extra rem, & tota cōpilatur.

M. TVLLII CICERONIS Apologia.

Oratio VI.

CAPVT XXII.

QVonam meo fato fieri dicam, vt nemo hactenus rei literariæ bellum indixerit, qui mihi priuatim non fuerit inimicus? Neque opus est quemquam à me nominari vobis, cum ipsi recordemini, mihi pœnarum plusquam optarem dederunt. Equidem si sibi hoc sumunt aduersarij mei, stante me non posse veterem disciplinam corruere, quam illi omniū virium contentione conuellere decreuerunt: Patior libenter, me pro literarum incolumitate, gloria, & ornamentis, vestrisque omnium studijs perditorum hominum furori, tanquam vallum opponi. Nec vlla me vis vnquam ab instituto auferet, dummodo meis laboribus, scientiarum honestati, reip. vestræ nomini, vestrisque commodis, quæ semper rebus meis chariora fuerunt, abundè seruiatur.

Mirari tamen satis non possum inimicorum (non dicam) audaciam (iam enim vulgare vitium est) sed amentiam, impudentiamque singularem, qui in hoc senatu facillimè de me detrahi posse crediderunt, qui ordo clarissimis authoribus amplificatæ rei literariæ testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit. Voluerūt credo sua à me alienatione commendationem sibi apud improbos quærere, & mecū decertare contentione dicendi, hoc quidem beneficium est, quod enim mihi gloriosius, quam apud prauos, & imperitos homines malè audire? quid plenius? quid vberius? quàm mihi, & pro me contra Lucium Apuleium,

Buteo-

Buteonem Pædariodem, Cacozelum, & cæt. quisquilias dicere? Tantum vos oro, atque obtestor P. C. vt si quædam in commentationem meam in hac oratione exciderint, tribuatis inimicorum meorum importunitati, qui me in eam dicendi necessitatem compulerunt, vt sine operum meorum commemoratione non possim me defendere. Et si non omnia dixero, dabitis verecundiæ meæ, quæ in proprijs laudibus ægrè, nisi causſæ necessitas flagitet versatur. Ac primum tibi, Luci de calumnijs, quas in hunc florentissimum patronorum ordinem, ista linguæ intemperantia effudisti non respondebo: Condonandum est aliquid amentiæ, ignoscendum furori, nondum illi belluarum motus, quos olim cum asini corpore induisti deferbuerunt: sed in eo ipso, in quo te sapientem putas, summæ non modò insciatiæ, sed etiam impudentiæ conuinco. An tu cum homo esses, vt ipse fateris Afer, ab adolescentia græcule eruditus, Latini sermonis expers, nullis præceptoribus vsus, nullis disciplinæ adminiculis, ausus es, sed quid non auderes? nostræ vrbanitati, tuas sordes illinere, Romanis auribus, tam stultè, tam impudenter illudere? Ecquis est P. C. quis est qui modò sensum vllum latinitatis habeat, cui Apuleiana placere possint? Quod enim primum est in oratione vitium, à quotidiano sermone, communique dicendi genere discedere, hoc est, in eo ita frequens, vt nihil sit communius? Tanta fuit olim apud Atticos, maioresque nostros linguæ religio, vt verbum inusitatum afferre penè piaculum videretur. Itaque cùm nefarium hominem, belluam fortè dixisset Æschines, non tulit Demosthenes, quo ne Athenæ quidè magis Atticæ erunt, sed vt portentum verbi repudiauit. Xerxem *Persarum Iouem*, vultures *animata sepulchra* nominauit, Gorgias Leontinus non est toleratus, *plebis ver* adolescentes, Demades, exsibilatus est, & nostra memoria Charybdim patrimonij cum dixisset vir disertus, & sapiens, vt putabatur, in iure ciuili Romanis auribus non placuit, adeo religiosæ sunt (vt dicis) & teretes aures culæ, vt non facilè hanc sermonis nouitatem admittant. Ac si profectò liceat istius vrbanitatis (vt vocant) vt omnes diserti sentiunt dementiæ, authores altius repetere, inuenientur vanissimi homines, qui cùm sanum Eloquentiæ succum retinere non possent, maluerunt verborum strepitu, & sententiarum tumore apud imperitos, & sui similes captare rumusculos, quàm præscriptis veterum legibus insistere. Primus opinor Dionysius Siculus, vt in regno, sic in ratione dicendi tyrannum egit, cuius ineptias commemorat historia, παρθένον virginem nuncupare nimis vsitatum putabat μινοσῆρον quasi *expectati viri*, naues latine diceres, nominabat columnam μνεμάτην *validi potentem*, quod valida perduraret, murium caua, & latebras *mysteria ὅτι τοὺς μῦς τηρεῖ* quod mures seruarent, si quis hoc insolenti sermone scriptas tyranni tragœdias non probaret, mittebatur in latumias, vt illic fame, & miseria contabesceret. Nec fuit ille vranopolidis conditor Alexarchus, qui ciuitatem pinxit in aëre, hic enim Gallum ὁρθοκόαν *manicinem* appellabat, Cassandri regis duces *primipilos solis filios*, ad quos tanta plerumque obscuritate literas scribebat, vt Apollo Pythius interpretari non posset. At omnium, qui fuerunt, ineptissimus Pompeianus Philadelphensis, qui se amicos salutatum dictitabat, *postquam barbam calceasset*, & is Rhetor qui Stomachatus pro concione dixit, *Pro duelles cùm campos pacis sustulissent, belli montes fabricati essent, in neptunias lacunas depellendos esse*. Qui ita loquuntur non minus sapere possunt, quam *bene olere* vt aiunt *qui in culina habitant*. Hæc sunt tamen Apulcij dicta (vt vocant) *Bracteata*, hæ sunt eius rosæ, *hæ purpura*, hæc sunt singularia orationis ornamenta: dein excusandus est (inquit) *si quid exotici sermonis rudis loquutor offenderit*, num potius hic accusandus, quod cum tacere posset, hæc scripserit, quibus non tam ignorantiam latini sermonis, quàm dementis ingenij importunam audaciam ostenderet? Quid de metaphoris dicam, quas me probare in oratore meo dictitat? eas nempe voluit metaphoras, quæ leues essent, floridæ, suaues, orationem quasi gemmis distinguerent, non isto atramento sutorio, & sordibus oblinirent; At hic omnium audacissimus, ferreas translationes, & ineptissimas catachreses, quibus totus est refertus, metaphoræ nomine appellare audebit? & vbique, & intempestiuis clamoribus ingerere? Quid quod totus est ineptus, inconcinnus, rudis, morosus, in tumore siccus, in siccitate tumidus, in grauitate puer, in puerilibus grauis, in sola inconstantia constans. Martichora profectò illa, quam fingunt omnium animantium voces edere, non tot habet & tam discrepantes sonos. Idem rudit, hinnit, mugit, sibilat, asinat tamen ingenio, quicquid facit, nunquam rece-

Respondet Apulcio.

Xerxes Persarum Iupiter.

Non condemnat hoc verbũ, quo sæpe vtitur, sed religione Atticarum aurium ex eo ostendit.

Dion. Longinus περὶ ὕψους.

Ortus cacozelorum.

Dionysii in dicendo ineptia.

Vide Athenæũ l. 398.

Inepta Cacozelorum locutiones Dion. Tyranni stylus.

Alexarc.

Cassiandri Regis frater

Cacozelus.

Pompeianus in stylo ineptissimus.

Metaphorarum lex & censura.

Martichora animal varium.

recedit, & nos ei rudere permittemus?

Quando non hoc latrones (inquit) *vetuerunt.*

Eat P.C. eat in Arcadiam, ampla satis regio est, illic fratres habet (vt ait) asinos sui amantissimos, inter quos rudat, quantum voluerit. In hac verò curia, in hac arce regnorum, in hac luce gentiũ abiectæ pecudis putidam carnem diutius tolerare nefas est. Bene moratæ ciuitates cerdonem non patiuntur nisi peritũ, nos publici sermonis, quæ vna res omnium pretiosissima est, corruptorem tandiu feremus, quandiu eius tulerit libido? Sentit se hac dudum oratione verberari Cacozelius, qui est in eadem naui cum Apuleio, nisi quod paulo doctior sibi videtur, & magis Græculus, nam reconditas habet ex antiquitate historias, verba non pauca sententiosè dicta, qualia Euandri mater loquebatur; atque vt ea per se iam satis obscura, artis opera fiant obscuriora, tum græcanicis dictionibus illigat, tum morosis, & violentis adagijs aspergit. Ad summum studet impensè, ne intelligatur, quod facilius obtineret, si omninò tacere posset. Quæso P.C. num videntur constringendi qui ita loquuntur, quid est enim aliud furere, quàm ritus ciuitatis, quàm se, suosque non agnoscere, quàm more fanaticorum, qui in sepulchris mortuorum versantur non ossa, & lapides, sed oppressa tenebris antiquitatis verba eruere. In hanc politiorum hominum lucem obtrudere. Quid est aliud insanire, quàm secum Oscè, Volscè, Barbarè loqui, & mutire, quod nemo intelligat. Expectatis, vt post verborum furores veniant ad verbera, & nos graphijs in Curia lanient? Num verò D. Augusti sententia satis vobis damnati videntur, qui eorum ineptias, atque inconcinnitatem, *reconditorum verborum fœtores* nominauit: Cacozelosque, & antiquarios vt diuerso genere vitiosos, tantò spreuit, vt ne Mœcenati quidem suo, & Tiberio, & Agrippinæ nepti parceret. Quid Tiberius sermone Græco, quanquam alias promptus, & facilis; non tamen vsquequaq; visus est, abstinuitque maximè in senatu, adeò quidẽ, vt *monopolium* nominaturus, *prius veniam postularit, quod si verbo peregrino vtendum esset. Atque etiam in quodam decreto patrum,* ἔμβλημα *recitaretur, commutandam censuerit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam, aut si non reperitur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enuntiandam.* Nos deinde passim sine vlla verborum penuria, imò in vbertate maxima, & hoc dicendi genere græcè loquemur?

Confutat cacozelos.

Augustus cacozelorũ osor.

Tiberius in tribus religiosus.

Non absurdè his vtitur exemplis, cum res fingatur agi in Elysio post extrema eloquentiæ tẽpora.

Sueto. in Tiberio.

Cacozelis proximi sunt Antiquarij, qui licet dictione sint moderatiores, & magis sani, rerum tamen ac testimoniorum syluam passim ingerunt, quod dum faciunt, doctorum quidem scholiastarum nomen apud prudentes obtinent, oratores non magis esse possunt, quam tibicines Citharœdi, nisi quis forte vestrum delirare Demosthenem existimet, qui hæc non habeat, Athenæum verò aut Heraclidem Lembum, istis antiquitatibus refertos, sũmos oratores putet.

Delabitur ad caussam antiquariorum.

Antiquarij oratores non sunt.

Subtilis res est eloquentia, & verus diuinitatis radius, tot commentariorum sylua, quasi nebulis obscuratur potius, quam lucet. In quo doleo summos viros, & ad magna eloquentiæ decora natos, quasi eos oratoriæ puduisset, hac infesta veluti scabie, se ad Grammaticorum artes abiecisse.

De Pædariode, eiusque contubernalibus nihil dico: alia ratio eorum est, quorum amentiam reprehendo; alia eorum, quorum pueritiæ ignosco: Teneri sunt adhuc pusiones, auent, prout fert puerorum ingenium iocari, ludere, volitare, verba legere, figuris intexere, descriptionibus totas orationes implere: Nolim ad viuum resecare omnia, ne si illa, quæ primùm effertur in adolescentibus, quasi quædam sylua dicendi, seueriore falce rescindatur, penitus exarescat. Equidem descriptiones rerum, quæ sunt velut exornationis gemmæ, in magnis oratoris diuitijs numero: totas tamen ex descriptionibus constare orationes, aut vbi nihil opus est, auidiùs consectari, non modò ab hac forensi luce, sed ab ipsis penè scholæ parietibus alienum puto. Longè aliter facit Buteo, quippe homo durus, & recens ex Stoicorum scola omnes orationis ornatus negligit, nullas figuras, nullos ambitus, nullos admittit numeros strictè, concise, exiliter perorat, eloquentiam in quoddam necessitatis pistrinum compingit, & in eo se merum Atticum putat: in quo, quantus est error eorum, qui sibi hanc rationem dicendi arripuerunt; etenim, si omnibus ornamentis denudanda est oratio, eodem profectò iure spolianda natura est, a qua hæc facultas cernitur expressa, ex quo peccauit illa mens æterna mundi opifex, quæ nihil voluit non ornatum, & opus suum mudum ab ornatu nominauit. Si nullus adhibendus est ornatus, cur tot in vniuerso species iucunditatis, voluptatis, pulchritudinis: cur mudus

De stylo puerili.

Contra siccos, pro ornatu orationis.

Mundus ab ornatu verè dictus.

dus cœlo, cœlum stellis, stellæ luce collustrantur? cur terra vestitur floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur? Si nullus adhibendus est ornatus, quid volunt tot fontium gelidæ perennitates? quid liquores amniũ? quid riparum vestitus viridissimi? quid impendentium montium altitudines, immensitates q; camporum? si nullus adhibendus est ornatus, quid reconditæ auro, argentoque venæ? quid infinita vis marmoris? quid tot genera bestiarum, vel eicurum, vel ferarum? quid volucrum lapsus, & figuræ? quid hominũ operibus agri, & insulæ collucentes? quid tot insularum varietas? quid amœnitates orarũ, & littorum? quid tot genera, tamque disparia, partim submersarum, partim fluitantium, partim innatantium belluarum, partim ad saxa natiuis testis inhærentium?

Orationis Ornatus.

An cum Deus naturam tam comptam, & elegantem esse voluerit, orationem naturæ verã imaginem ab homine, quasi inertissimo pictore negligi patiemur? an cum nos picturæ abditæ, horridæ, incultæ deterreant, contrà nitidæ, lætæ, collustratæ delectẽt, in oratione concinnitatem sententiarum, argutos, certosque verborum ambitus, omne denique delectationis aucupium fugiemus? At illi ipsi, qui se ornamenta negligere dictitant, affectant putidius, dum omnia acutissimis conclusiunculis vincire studẽt, quo fit, vt sæpius adeò sunt exiles, vt auditoris vel nauiter eruditi sensus, animũq; præteruolent. Dixi P. C. de aduersariorũ vitijs magna breuitate, non insultãdi caussa, quod meum nec fert ingeniũ, nec, si feret, pateretur auctoritas, sed vt confutatis ineptissimorum hominum sententijs clarius sua luce Regina terrarũ eloquentis fulgeret. Scio facilius esse errores styli castigare, quã veram dicẽdi rationẽ in tanta rerum, ingeniorumq; varietate tradere: dabo tamen singularẽ operam, vt respondeam expectationi vestræ, & quod optimum sit dicendi genus, veluti digito demonstrem, si modo contortas in me inimicorũ calumnias, duce (vt arbitor) veritate, vestrisque omnium studijs diluero.

Intelligo (iudices) duas totius accusationis partes fuisse, vnã in reprehensione vitæ, alterã in styli contentione esse versatam: Et prima illa quidẽ, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma & leuis, vt illos maledicendi communis rabies potius, quàm vera facultas de Cicerone dicere aliquid coegerit.

Obijciunt mihi ingenij arrogantiam, quod ipsum per se crimen graue est, nec etiamsi falsò accuseris, negligendum. At quàm acutè colligunt, Cæstius nescio quis terræ filius, homo nõ modò improbæ, sed importunæ dicacitatis, à filio meo procõsule castigatus est in conuiuio, quid tum? placuit res omnibus, tantus enim erat hominis græculi fastus, vt tolerari non posset: testis ille, quem honoris caussa nomino, Cassius Seuerus, qui eundem Cæstium, cùm aduersus me declamaret, ita incipientem audiuit, *Si Thrax essem, Fusius essem:* (erat hic Fusius notissimus gladiator) *Si Pantomimus essem, Batthylus essem: si equus, Melissio,* non continuit bilem Seuerus, vir alioqui lenissimus, sed palam exclamauit: *& si cloaca esses, magna esses:* quia voce excitati cæteri fortes iuuenes, & eruditi, cœperunt declamatorem lapidibus infectari, qui in eo ipso loco necatus fuisset, nisi nostrorum clementia seruasset; tandem *ingrati postulatus,* cùm ipse, quod ab eo requirebatur, vt Ciceronem se disertiorem semel fateretur, præstare nollet, incredibili omnium consensu, Procõsul litem dissoluit, & hominem, vt decebat, excepit.

Cæstius Ciceronis obtrectator malè multatus.

Seneca suasor. 7.

En crimen, en caussa, cur reus sit apud vos Tullius, quòd ganeonem Græculum omnium iudicio damnatum, eius filius cum imperio coercuerit: sed fac esse flagitium, fac scelus, fac si vis, parricidium, iniquam conditionem statuis moribus hominum, si mortui parentes apud Minoem & Rhadamantum, ea quæ liberi eorum committunt in terris suo capite luere debeant: hoc igitur accusationis genus, tanquam vanissimum omittamus: Stylum meum variè exagitant, vt solent, partim adolescentes rerum imperiti, partim etiam viri, sicci quidem illi, & austeri, qui tamen, vt ait Poeta, *adhuc in arte iuuenantur*, suoque ingenio adeò metiuntur eloquentiam, vt quicquid sibi non placuerit, hoc ipsum continuò repudiandum putent: his ergò nec placere possum, nec volo, quib. displicere gloriosum puto: alij me doctrinæ expertẽ: alij languidũ, & redundantem: alij nimis mollẽ, & comptum arguũt: malunt ad summũ omnes, pro sui ingenij prauitate liberius obtrectare, quã pro rei veritate, quid cõgruat, intelligere. Ac primũ doctis illis respõdeo, me in bonis disciplinis plurimũ momenti semper posuisse, à quibus nulla pars ætatis meæ vnquam abhorruit: quippe cũ ab adolescẽtia ijs essem institutus artibus, quibus ingenia excitantur ad decus, eædem ingraueſcenti ætati, non modò per-

Ciceroniani styli defensio.

Rationem reddit sui styli.

Aduersus eos, qui Ciceronis stylum minimè doctum dicunt.

fugi-

fugium, sed & voluptatem pepererunt. Ego nostrorum hominum, & Græcorum monumenta omnia magno, & incredibili labore perlegi, hausi, expressi, pectusque rerum omnium copia, & vbertate compleui, non tamen ea lege, vt cum nihil opus esset, hæc coram multitudine in concionibus effutirem, quæ & inuidiosa sunt, & ostentationem vanitatis habent non mediocrem. An quia Timæum Gorgiam, Thucididem, Platonem in concionibus ad populum, aut in deliberationibus negotiosis grecè non cito, idcirco indoctus videor? an quia cùm de Verris furtis, de exilio Milonis, de Deiotari vita, & fortunis agitur, Agamemnonas, Xerxes, Darios, Alexandros, Dodonæos fontes, cataractas Nili, Menippi empusas non commemoro, idcirco literarum expers iudicor? patior me imperitum dici, dummodò qui hæc faciunt, se pueris ipsis magis pueros, vel sui Buteonis testimonio fateantur.

Redundantia, vitium obiectum diluit.

Qui me redundantem dicunt, nomē redundantiæ vsurpāt, quid ipsa planè sit, ignorant. Hoc redundare est, quod faciunt, cum vanissima verborum profluentia, sine vllo delectu luxuriant: hoc fusè dicere, quod facio, cùm mihi nullum verbum excidat non consultò positum, & quod ad rem illustrandam, aut augendam, aut minuendam non faciat. Itaque hanc mihi dicendi temperiem constitui, vt Asiaticis pressior, & austeris illis Atticis copiosior essem, aureā in eo, sicut in cæteris mediocritatem sequutus: quod si quædam latius aliquando videantur excurrere, apud populum R. dicuntur, cuius aures salebrosam illam, exilientem, & vbi minimè expectes relicturam orationem, ferre non poterant, fuso, æquabilique generi dictionis assuetæ. At illi Oratores ineptissimi, qui primam eloquentiæ partē prudentiam non vident, in eo ipso me reprehendunt, quod totum laus, & gloria occupauit, apud plebem, scilicet, concisè dicere, & frigidis acuminibus sententias frangere oportebat, vt non intelligeret, hoc ipsum idem est, ac si velis Herculis colosso, Pigmæi calceos accommodare. Res est tota popularis eloquentia, populo, & scenæ seruiendum, aut omninò tacendum est.

Hoc est Iulij Seueriani de Cicer. iudicium in Syntom.

Prudentia, prima pars oratoris.

De mollitie, & suauitate orationis quid dicam? verendum est, ne præuaricatores mihi apposuisse videar, qui me loco criminū clarissimis laudibus ornarent: Esto, compositio mea vna est; pedem seruat curata, lenta: sed, vt rectè de me prudētiores cēsent, est sine infamia mollis.

Platonis, Demosthenis, Isocratis oratio mollis. Hoc est Seneca iudicium, structura Ciceronis.

Plato Philosophorum Deus, summa senectute calamistris inurebat orationem, Demosthenes anxiè literulas obseruabat, ne quid duriusculum excideret: Isocratis compositæ sunt omnes dictiones, vt in pauimento tesserulæ. Mihi si quid natura, & continua scribendi exercitatio attulit, vt sine salebris flueret oratio, quod tamen nec putidius affecto, nec austerius repudio: quid est, obsecro, quod me pulchritudinis, & honestatis pudeat? & tu deinde audes, Luci, clarissimorum virorum testimonijs, quæ tu tibi ipsi ad arbitrium fingis, me lacescere? tuum stylum extollere, meum contemnere? ô tenebræ, ô lutum, ô sordes, ô humani nominis oblite asinini vix memor! Ita nescio quid iste fractū, humile, demissum, sordidum, inferius etiā est, quod Milesio asino dignū videatur: tu me Bruti nomine infectari audes? an ille quenquam plus me dilexit? cum vllo, aut sermones, aut consilia cōtulit sæpius? quenquā legit auidiu? cuius vix scripta poterat è sinu deponere. At si quid pro familiaritate nostra dixit in me vrbanius, vt ego multa in illū identidem iocari solebam, tu cōtinuò illud arripis, & non vides te plumbeo (quod aiunt) gladio Ciceronem iugulare. Me C. Cæsar *summum eloquentiæ triumphatorem* nominat; Seneca summum, & eloquentissimum oratorem; *ingenium par solum Imperio Romano* appellat; literarum latinarum parentem censet Plinius; virum acrem, magnum, memorabilem Titus Liuius; egregium patriæ caput Corn. Seuerus; admirabile posteris ingeniū Arellius Fuscus; virum sani pectoris, & Romanorum omnium disertissimum Arnobius; indomitum Ciceronem Petronius; elocutionis fabrū Sidonius; incendiū deuorans omnia ipse, qui hic sedet Cassius Longinus. Tu Asine ad tanta lumina hiscere audebis, & me gloria circumfluentem, de cælo (quod aiunt) detrahere.

Exagitat Apuleium.

Testimonia & iudicia de Ciceronis ingenio, & Stylo Sen. cont. l. 1. Hæc, vt in Elysiis campis dicūtur, & sic congruunt tempora.

Exposui P. C. rationem defensionis meæ, à vobis benignè sū auditus, addam de optimo genere dicendi, quādo vobis ita placet, & me in hoc genere versantem tam lubenter attenditis. Ego vero sic statuo eloquentiæ veluti animam esse prudentiam, sine qua quà nec oratores vlli, nec imperatores esse potuerunt: hæc sapientia imprimis adhibenda eloquenti est, vt sit temporum, personarumq; moderator, nā nec sēper, nec apud omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicēdum arbitror. Tria sunt omninò genera dicēdi, quibus in singulis quidam floruerunt, peræq; autē id quod volumus,

Iudicium de optimo stylo.

Anima eloquentiæ est prudentia.

Tria dicendi genera.

Prima figura grandiloqua.

Altera tenuis.

Tertia mediocris.

mus, perpauci in omnibus. Primum est, vt ita dicam, grandiloquum, cū ampla & sententiarū grauitate, & maiestate verborum, varium, copiosum, graue ad permouendos, & commouendos animos institutum, & paratum. Alterum tenue, acutum, omnia docens dilucidiora, non ampliora faciens, subtili quadam & pressa oratione limatum. Tertium quoddam interiectum est intermedium, & quasi temperatum, nec acumine posteriorum, nec fulmine vtens superiorum, vicinum amborum, in neutro excellens, vtriusque particeps, vel vtriusque, si totum quærimus, totius expers: idque vno tenore (vt aiunt) in dicendo fluit, nihil afferens, præter facultatem, aut æquabilitatem, aut addit aliquos, vt in corona toros, omnem orationem ornamentis modicis verborum, sententiarumque distinguit. Quomodo igitur ista conciliabimus, vel quem eloquentiæ modum constituemus? res est difficilis, Dij immortales, atque omnium difficillima. Nam cùm est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, vt sequatur quocunque torqueas, tum & naturæ variæ, & voluntates multùm inter se distantia effecerunt genera dicendi: flumen igitur verborum, volubilitasque cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: distincta alijs, & interpuncta interualla, moræ, respirationesque delectant: elaborant alij leuitate, & æquabilitate, & puro quasi quodam, & candido genere dicendi. Sunt omnes laudabiles, sed

Quis stylus optimus.

is est eloquens, qui ad id, quodcunque decebit, poterit accommodare orationem, qui & humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè dicere poterit.

Quomodo cuiq; argumento stylus sit accommodandus.

Tractandum est demonstratiuum genus? quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum est, genus orationis sit pictum, expolitum, elaboratum, artem non modò habeat, sed & profiteatur. Datur hic venia concinnitati sententiarum, & arguri, certique, & circumscripti verborum ambitus conceduntur, de industriaque, non ex insidijs, sed apertè, ac palam excolitur oratio, multaque ad voluptatem aurium afferuntur, quæ in veritate causarum, & rariùs multò facimus, & multò occultius. Caussa in foro discepranda est? principia sint verecunda, non claris inter se verbis, sed acuta sententijs, narrationes credibiles, quotidiano sermone propè explicatæ, dilucidæ, etsi res tenuis, tum argumentandi tenue filum, & in docendo, & in refellendo: si magnæ adhibeantur dicendi faces, quæ efficiant orationem actuosam, luminosam, vehementer incitatam, ad summum talem, qualem facilius sit mirari, quàm imitari? traducenda est ad Philosophorum documenta, & scholas oratio? appareat inimitabilis quædam orationis subtilitas, quæ si non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, & si soluta sit, non vaga tamen esse debet, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare; ad summum tota non ingratam diligentiam præ se ferre hominis, de re magis, quàm de verbis laborantis: hæc qui præstare potest, non modò disertum, sed eloquentem: non Rhetorem, sed summum Oratorem iudico. Sed proh dolor! quàm pauci nunc, & penè nulli hāc generositatem animi retinent, postquam effusa in vrbem barbaries, se Romanis moribus, vrbanitatique miscuit! Conseruate, quando adhuc potestis, Dij immortales, eloquentiam Imperij Romani lumen, hæc nomen populis, hæc æternam gloriam gentibus comparauit, hæc res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, præcipueque dominata est: hæc huius sanguinis propria est, & numinis, quæ, quo tela nostra non potuerunt, honoris quadrigis inuecta penetrauit. Nolite, ô Minerua, & Suada, vos hic appello, nolite per vestras aras, & fana, per vestrum nomen obtestor, nolite altricem nostræ gloriæ, dominam gentium, parentem felicitatis, per impuros homines, morte, cruciatu, cruce diutiùs affligere: reddite, quem dedistis spiritum, vitam languenti restituite, præsidia salutis, & ornamenta dignitatis reparate, temerarioque, & audaces, debitis huic scelerum importunitati supplicijs, viuos, mortuosque mactate.

DIXI.

Facilè est ex hac actione, & Ciceronis iudicio styli virtutes, & vitia adnotare, quo tamen tota res fiat illustrior, primùm imaginem mali oratoris ex Luciano expressam, mox censuram vitiorum, tertiò virtutes eloquentiæ subijcio.

MALVS ORATOR.

Totus Ex Luciano fermè expressus.

Εν ῥητόρεων διδασκάλῳ.

CAPVT XXIII.

Titul. oratur.

QVod igitur felix, fauſtumque ſit, fac vt ſis imprimis temerarius, audax, & nauiter impudens: his vbi fueris armis inſtructus, ſatis doctum te putabo, cùm præſertim *pretioſiſſima noſtri ludi ſupellex ſit ignorantia.* Mediocritatem, pudorem & verecundiam, extra Caucuſum, & Gangem ablega: ſunt enim oratori quem molimur perquàm contraria. Quinimò affer tecum *Stentoris valentiſſimam vocem, emper* cantillantem, & inceſſum, qualis hic noſter eſt. *Veſtitus* ſit cultus, & elegans, opus Tarentini velleris, Crepida Attica ad muliebres delicias in varios mæandros conciſa, vel ſolea Sicyonia candidis, purpureiſque faſciolis interſtincta. Libellus aureis floſculis illuſus geſtetur in manu, quem nunquam legas, *Aſſecla* comitentur multi, qui tibi, vt *Pſaphonis aues* identidem iſtud adgarriant; κροκῶς, κομψῶς, δ ἐμοί, ὑπερφυῶς. Interim, ne videaris omninò antiquæ literaturæ neſcius, latiniora quædam verba intelligenda ſunt, quæ tu ſemper in ore habeas, *Equidem ſic arbitrabar, Ne vehementer errat, Multò profectò rectius, Id ipſum eſſe videatur.* De cæteris ſecurus eſto, quantumuis inconcinna, dura, rancida, quaſi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec ſatis, antiqua, obſoleta, peregrina; ad ſummum, qualia Euandri mater loquebatur verba, ſollicitè legere, & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adſtantes intorqueas, vt illi te, quaſi hominem è cœlo lapſum, & (quod aiunt) loquentem de machina venerentur, quod ſi quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice, & cùm barbariſmus, aut ſolœciſmus exciderit, confeſtim in promptu ſit nomen poëtæ cuiuſdam, vel ſcriptoris, qui nec eſt, nec fuit vnquam, vt cùm ita dixeris, vir doctus cenſearis. Præterea fac nouorum ſcriptorum affectatas orationes ſemper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris, pro tuis vendites: puridum verò Iſocratem, inurbanum Demoſthenem, frigidum Platonem ingenij expertem, Tullium non pluris æſtimes, quàm cariem maceriam, aut vitioſam nucem. Mox, cùm in ludum, certamenque veneris, &, vt fieri ſolet, orationum argumenta proponentur, die omnia exilia eſſe, & anguſta, te tamen conaturum. Caue tunc mediteris, quomodo orationem diſtributas in partes, hoc enim frigidorum eſt hominum, tu die quicquid in buccam, etſi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare, quid ad te, modò ne taceas.

Eius diſſo-ſitio tumultuaria.

Si de ſciſſo pallio, aut de balnearoris quadrante cauſſula Romæ agenda ſit, tu omnem antiquitatem Athenienſium commemorabis; quæ apud Indos, & Ecbatana geruntur referes, mores etiam Scytharum interpones. In omnibus verò ſi Marathon, & Cynegyrus, ſine quibus nihil fiat: Athos nauigetur, Helleſpontus pedibus teratur, ſol Perſarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othrydæ literæ cruore ſcriptæ legantur, Salamis, Artemiſia, & Platea, ad ſatietatem vſque inculcentur, quibus pauca illa verba, *peræque, certè, quidem, profectò vtique*, tanquam floſculi immiſceantur, etſi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud; *heu malorum! Dij immortales! per deos, deaſque omnes!* ſæpe iteretur, & caput verberetur, & vox vlulet, percutiatur femur, etiamſi vel mortem tantùm paſſeris luxeris. Inter hæc, ſi videris tædio affectos auditores de diſceſſu cogitare, nauiter retine, & quamprimùm ſedere iube: tum ab Iliacis vſque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, ſi videtur, & Pyrrhæ nuptijs (quid enim intereſt) hiſtorias ordire, & ad hæc vſque tempora longa rerum, & verborum ſerie deflecte. Si non laudent auditores, apertè conuiciare; neque enim melior es Philagro præſtantiſſimo illo quidem, ſed parum iracundo Rhetore, qui de ſuggeſtu deſiliens, alapam ſanè bene ſonoram, in os auditoris, ad ea, quæ dicebantur oſcitantis, incuſſit; ita timebunt, credo alias doctis eſſe moleſti, & ſi quid dixerint, ob inuidiam facere videbuntur. Mutus rudo verò, & formam, & inceſſum, & deambulationem, & cantum, & crepidas, & cætera mirabitur: amici porrò à te conducti non ceſſabunt applaudere, & cœnarum tibi pretia rependere; quòd ſi quando memoriola vacillauerit, porrigent manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris inuenias. Hæc ſi ad vnguem, Rhetor eſſe poteris citius, quam coguntur aſparagi.

Ineptia in hiſtoriis.

Pilagri Oratoris audacia ridicula.

In hoc toto dicendi genere, nihil eſt ſanum, nihil ſyncerum, nihil non rationi, & eruditiſſimis hominum ſententijs contrarium. Nam,

ſi priſ-

si, prisca quæruntur, quid tam absurdum, quam ea loqui, quibus non intelligaris, cùm maximè cupias intelligi? quid stultius? quàm cùm habeas nummos præsentes, asperos, legitimo charactere impressos, illis per summam leuitatem non vtaris: sed alios è sepulchris mortuorum coneris eruere, quos nemo agnoscat, nemo velit, qui modo sapiat, pro legitimis habere: quid tam arrogans, quàm verba fingere, & velle nouæ linguæ auctorem, atque architectum haberi, quam ne vix quidem ipse intelligas? quid inanius, quàm metaphoris totam orationem implere, & cùm verba sint notionum veluti simulachra, ea nouis subinde imaginibus obscurare, & quasi vmbras vmbrarum facere: Quid denique stolidius, quàm Pygmæo caligam Maximini adaptare.

Omnes quotquot fuerunt dicendi, scribendi, sentiendique magistri peritiores, hoc genus aspernati vno consensu damnarunt.

Censura Antigoni Regis.

Iudicia de stylo, Antigoni, Augusti, &c. Item Plut. in Apoph. Censura styli tumidi condemnatio.

ANtigonus Rex prudentissimus fatuũ Rhetorem, nouis, & affectatis verbis vtẽtem, ad aures plebeias remisit. Talis autem fuit eius oratio; χινόβολος ἡ ὥρα γενομένη λειποβοτανεῖν ἐποίησε τὴν χώραν, *Niui iacula tempestas exorta herbarescere totam fecit regionem.* Cui Antigonus, οὐ παύσῃ μοι, inquit, ὡς ὄχλῳ χρώμενος, *Nunquam desines regiis auribus vti, pro plebeiis.*

Censura Augusti Cæsaris.

Sueton. in Aug. 86.

GEnus eloquendi sequutus est elegans, & temperatum, vitiatis sententiarum ineptijs, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipse dicit, fœtoribus; præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissimè exprimere, quod quò facilius esset, efficeret, aut necubi lectorem, vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque coniunctiones sæpius iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, & si gratiam augent; cacozelos, & antiquarios, vt diuerso genere vitiosos, pari studio spreuit.

Mœcenatis μυροβρεχεῖς concinni.

Exagitabat nonnunquam in primis Mœcenatem suum, cuius μυροβρεχεῖς (vt ait) cincinnos vsquequaque persequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas, & reconditas voces aucupanti, M. quidem Antonium, vt insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirentur potiùs homines, quàm intelligant. Deindte ludens malum, & inconstans in eligendo genere dicẽdi ingenium eius, addit hæc: Tuque dubitas Cimberne, Annius, an Veranius, Flaccus imitãdi sunt tibi? Ita, vt verbis, quæ C. Salustius excerpsit ex Originibus Catonis, vtaris? an potiùs Asiaticorum inanibus sententijs, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda? & quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: sed opus est, inquit, dare te operam, ne molestè scribas, aut loquaris.

Censura Apollonij.

Philost. in vita Apollon. l. 1. ὑπεραττικίζειν.

ΛΟΓΟΝ δὲ ἰδέαν ἐπῄσκησεν οὐ διθυραμβώδη, καὶ φλεγμαίνουσαν ποιητικοῖς ὀνόμασιν, οὐδὲ ἂν κατεγλωτισμένην, καὶ ὑπεραττικίζουσαν, ἀηδὲς γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν μετρίαν Ἀτθίδα ἡγεῖτο

Nunquam vsurpauit genus dithyrambicũ, poeticis nominibus ampullatum, neque lenocinantibus voculis concisum, & supra Atticorum consuetudinem venustum.

Censura Dionysii Longini.

Dionysius Longinus περὶ ὕψους.

Ἔοικεν εἶναι τὸ οἱ δεῖν, ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀθενείας, καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται πειθόμενοι τῷ.

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγένες. κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων, καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι, καὶ ἀνάληθεις, καὶ δήποτε περιΐσαντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον: οὐδὲν γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ; ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη.

Est certè tumor maximum orationis vitium, idemque frequentissimum, quia natura omnes, quod & in rebus, & in sermonibus excelsum desideramus, & ne enectæ imbecillitatis crimen incurramus, inflari volumus, & prouerbio locum damus.

Errare in magnis est nobilis error.

sed tumor vitiosus est, non minus in corpore, quàm oratione, & tumidi plerumque degenerant in siccos, nihil enim hydrope siccius, & tumidius. Hæc magnus oratorum Criticus, cũ quo faciunt Plato, Aristoteles, Cicero, & omnes quotquot sunt optimi.

CONDEMNATIO.

Μειρακιώδης.

Censura Plutarchi.

CAPVT XXIV.

HOc totum dicendi genus Plutarchus grauiter, & copiosè descripsit, & castigauit, vt nihil mihi magnificentius, nihil vtilius dici videatur, dignum quod hic aureis apicibus describatur.

Ἔχει δέ τι καὶ ἡ λέξις ἀπατηλόν, ὅταν ἡδεῖα, καὶ πολλὴ, καὶ μετά τινος, καὶ κατασκευῆς ἐπιφέρηται τοῖς πράγμασιν, ὡς γὰρ τὸ ὕπνῳ αὐλοῦ ἀδόντων οἱ πολλοὺς τοὺς ἀκούοντας ἁμαρτίας διαφεύγουσιν, οὕτως περιπλέκει. καὶ σφαλερὰ λέξις ἀντιλάμπει τῷ ἀκροατῇ πρὸς τὸ δηλούμενον. Ὁ μὲν γὰρ Μελάνθιος, ὡς ἔοικε περὶ τῆς Διογένους τραγῳδίας ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἔφη κατιδεῖν αὐτὴν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἐπιπροσθουμένην. οἱ δὲ τῶν πολλῶν διαλέξεις, καὶ μελέτας σοφιστῶν, οὐ μόνον τοῖς ὀνόμασι παραπετάσμασι χρῶνται τῶν διανοημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν φωνὴν ἐμμελείαις τισὶ, καὶ μαλακότησι. καὶ περιάδουσιν ἐκπλήττουσες ἐκβακχεύουσι, καὶ περιφέρουσι τοὺς ἀκροωμένους κενὴν ἡδονὴν διδόντες, καὶ κενωτέραν δόξαν ἀντιλαμβάνοντες. Ὥστε αὐτοῖς συμβαίνει τὸ ὑπὸ Διονυσίου ῥηθέν. ἐκεῖνος γὰρ ὡς ἔοικεν, εὐδοκιμοῦντι κιθαρῳδῷ παρὰ τὴν ᾠδὴν ἐπαγγειλάμενος δωρεάς τινας μεγάλας, ὕστερον οὐδὲν ἔδωκεν, ὡς ἀπηδεδωκὼς τὴν χάριν. Ὅσον γὰρ, ἔφη, χρόνον εὐφραίνες ἄδων, τοσοῦτον ἔχαιρες ἐλπίζων. τοῦτον δὴ τὸν ἔρανον αἱ τοιαῦται πληροῦσιν ἀκροάσεις τοῖς λέγουσι. θαυμάζονται γὰρ ἐφ' ὅσον τέρπουσιν, εἶτα ἅμα τῆς ἀκοῆς ἐξερρύη τὸ ἡδὺ, κἀκεῖνος προλέλοιπεν ἡ δόξα. καὶ μάτην τοῖς μὲν ὁ χρόνος, τοῖς δὲ καὶ ὁ βίος ἀνάλωται διὰ δεῖ τὸ πολὺ, καὶ κενὸν ἀφεῖναι τῆς λέξεως. αὐτὸν διώκειν δὲ καρπὸν, καὶ μιμεῖσθαι μὴ τὰς σφηκοειδεῖς, ἀλλὰ τὰς μελίσσας. αἱ μὲν γὰρ ἐπινεῦσαι τὰ ἀνθηρὰ, καὶ εὐώδη τῶν φύλλων, συνείρουσι, καὶ διαπλέκουσιν ἡδὺ μὲν, ἄφελιμον δὲ, καὶ ἄκαρπον ἔργον. αἱ δὲ, πολλάκις ἰῶν, καὶ ῥόδων, καὶ ὑακίνθων διατρίβουσι λειμῶνας, ἐπὶ τὸ ζαχύτατον, καὶ δριμύτατον θύμον κατέρχονται, καὶ τούτῳ προσκάθηνται, ξανθὸν μέλι μηδόμεναι, καὶ λαβοῦσαί τι τῶν χρησίμων ἀποτίθενται πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον. οὕτω δὲ δεῖ τὸ φιλότεχνον, καὶ καθαρὸν ἀκροατὴν τὰ μὲν ἀνθηρὰ, καὶ ζυφερὰ τῶν ὀνομάτων, καὶ τὰ πραγμάτων τὰ δραματικὰ, καὶ παννυχικὰ, κηφήνων βοτάνην σοφιστῶν ἡγεμονεύειν τὸν μῦθον λόγου, καὶ τὴν διάθεσιν λέγοντα, ἕλκειν ἀπ' αὐτῆς τὸ χρήσιμον, καὶ ὠφέλιμον.

Ipsa, inquit, etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducens, si rebus applicetur suauis, & copiosa, & cum fastu aliquo, atque apparatu. Sicut enim eorum, qui ad Tibiam canunt, errores plerique latent auditores; Ita abundans, atque ornatu superbiens dictio animum auditoris perstringit, ne rem de qua agitur intelligat. Et Melanthius quidem interrogatus (vt aiunt) de Diogenis tragœdia, negabat se eam videre, quod vocabula eius conspectum intercluderent. Sed plerorumque sophistarum orationes, atque declamationes, non vocabulis modo tanquam cortinis velant sententias; sed vocem quoque accuratis quibusdam sonis, ac mollitie, & cantillationibus illi edulcantes bacchicum quendam furorem in auditorum animos concitant, eosque transuersos abripiunt: pro vana, quam adferunt voluptate, vaniorem etiam gloriolam reportantes. Itaque illis vsu venit id, quod Dionysium ferunt dixisse: qui cum Citharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti inter audiendum magna quædam dona promisisset, deinde nihil dedit, persoluisse se iam ei gratiã dicens: qui quanto tempore canens delectasset, tanta etiam spe fuisset oblectatus. Atque hoc stipendum tales auditores dicenti rependunt. Is enim in admiratione est, quãdiu voluptas, & dicentis existimatio, & alter tempus, alter vitam frustra perdidit. Proinde oportet copia, & vanitate dictionis remota ipsum persequi fructum, imitarique non eas, quæ serta plectunt mulierculas, sed apes. Illæ enim florida, & odorata sectantes folia, conserunt, atque pertexunt opus, iucundũ quidem illud, sed in diem duntaxat durans, atque infrugiferum: hæ sæpenumerò prata peruolitantes, hyblæarum rosarum, hyacinthorumque copia consita in Thymum asperrimum, atque

Melanthij dictum de eius tragœdia.

Diogenis tragœdia.

Pronũtiatio mollis.

Dionysius quomodo soluerit Citharœdo.

Oratores debẽt imitari Apes nõ σφηκοειδεῖς.

atque gustus acerrimi deferuntur, eique assident mel meditantes flauum: perceptoque vtili succo ad suum reuolant opus. Eo itaque modo debet syncerus, artisque studiosus auditor omittere florida, & luxuriosa verba, resque ad actiones scenicas, aut spectacula pertinentes, easque putare pro pabulo fucorum sophisticem ambientium: animo autem in ipsos orationis sensus penetrare, intentionemque dicentis, & quod vtile est, atque commodum ad se trahere.

CONDEMNATIO SICCORVM.

Cornelij Taciti Censura.

CAPVT XXV.

Cornel. Tacit. in dialog. de claris orat. & bus.

EGo autem oratorem sicut locupletem, ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem, ac ventum arceat, sed etiam quod visum, & oculos delectet. Non ea solum instrui suppellectile, quæ necessarijs vsibus sufficiat, sed sit in apparatu eius, & aurum, & gemmæ; vt sumere in manus, & aspicere sæpius liceat; quædam verò procul arceantur, vt iam obliterata, & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus, tarda, & inerti structura in morem annaliũ componantur, fugiat fœdam, & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas vno, & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia posità *esse videatur*. Nam & hoc inuitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur, atq; exprimũt hi, qui se antiquos oratores vocabant, neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis vtique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquẽtia tui Aufidij, Bassi, aut Seruilij Nouiani ex comparatione Sisennæ, aut Varronis sordet: qui Rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, & oderunt, Calui mirantur: quos more prisco apud iudicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeò mœsti, & inculti illam ipsam, quam iactant sanitatem infirmitate, & ieiunio consequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum est ægrum non esse, fortem, & lætum, & alacrem volo.

Ornatus orationis.

Verborum delectus compositio.

Scurrilitas fugienda.

Esse videatur.

Clausula periodorum.

Valetudo bona qua?

Prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur.

De vera, Germanaque Eloquentia.

CAPVT XXVI.

AGe quoniam tibi orationis vitia subiecimus, germanæ eloquentiæ virtutes, & opulentiam contemplemur, quæ non modò eorum, quæ superius enumerauí vitiorum caligine non offundetur; sed clarior ipsa, & illustrior: non secus, ac sol erumpens ex nube apparebit. Pausanias Lacædemoniorum Imperator (vt aiunt) victo Mardonio, quem Xerxes è Græcia fugiens luctuosi belli vicarium reliquerat, regiam suppellectilem contemplatus, quæ in suam venerat ditionem, iubet continuò Pistores, ac coquos Persarum, sibi Xerxis, aut Mardonij cœnam parare; ex aduerso laconicum prandium parabili admodum cultu instruit. Ita ex vna parte aurum, argentum conchiliatæ vestes, & Attalicę, lecti, elegantes, sexcenta fercula, & sumptus infiniti. Ex alteras vasa Samia, ligneum sedile, hœdinę pelles detritæ, & nigrum phiditiorum iusculum. Non placent hæc prandia, quorum vnum luxu diffluit: Alterum Cynici Diogenis est potius, quam Imperatoris. Desiderassem ego tertiam mihi mensam poni, neque Cynicam, neque nepotinis sumptibus prodigiosam, qualis est apud Plutarchum in conuiuio sapientum. Talẽ mihi eloquentiam quæro, neque tumidam, neque luxuriantem, neque insanam, neque fletilem, aut enectam, aut dissolutam, sed grauem, & magna dicendi temperie moderatam. Neque verò longè quærendam huius ἰδέαν tibi Plutarchus offert. Sicut igitur, inquit, orationis formam theatralem, nimisque tragicam iussi; ita rursum iubeo nimiam dictionis humilitatem, atque exilitatem attentè vitare, atque fugere, nam & nimio turgens fastu ad res ciuiles inepta est, & nimis gracilis, nihil habet ad percellendum roboris. Ac sicuti corpus non sanum modò, sed & firmo habitu esse oportet: sic oratio non morbo tantum caret, sed & vires habere debet, tuta enim laudantur duntaxat, quæ etiam cum periculo sunt coniuncta, in admiratione sunt. Eademque est mea de animi affectione sententia, quem neq; ferocem, neque inaudacem, deiectumque esse conuenit, quorum illud impudentiæ, hoc seruili cuidam submissioni mentis ansam præbet:

Pausanię Ducis prudens factũ.

Persarum & Lacedæmoniorum cœna.

Eloquentia qua expetenda? & de ea Ciceronis & Plutarchi iudicium.

Artificiosum verò est, atque accuratum, in omnibus medium tenere.

Sed plenius M. Tullius hanc nobis eloquentiæ speciem exprimit. Ornatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo, nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat, quantum opus sit; non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Vt porrò conspersa sit quasi verborum, sententiarumque floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, vt sint, quasi in ornatu disposita quædam insignia, & lumina. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant, & quod non solum delectet, sed etiam, quod sine satietate delectet. Ad summum optimum est illud dicendi genus, quod omnibus, & vbique placet.

Eloquentia optimaque.

De generibus dicendi, quæ in laude versantur.

CAPVT XXVII.

ATque ad hanc orationis speciem melius efformandam, dicendi genera, & virtutes considerabimus, rationesque, quibus ipsę comparentur subijciemus. Varios numerare solent elocutionis characteres, quos varij Rhetores afferunt: nos Aristotelem, & Ciceronem, qui omnium optimè expressisse videntur, consequemur.

Figurã dicendi tres vel Eloquẽtia tria genera.

Tres igitur figuræ elocutionis numerantur, quas modò formas, modò ideas, modò characteres, modò genera technici nominant.

Figura prima dicẽdi.

Prima est gratuis, quæ constat ex sententiarum, verborumque magna, & ornata constructione, & vt ait Plutarchus λέξεων, καὶ νοημάτων κατα σκευὴ μεγάλας ἔχουσα ἐμφάσεις. Hæc est, quę vt ait Tullius in Bruto, sonitu magno, cursuque fertur, quàm suspiciunt omnes, quã admirantur, quam se assequi posse diffidunt. Huius est tractare animos, & omni modo permouere, hæc modò perfringit, modò in sensus irrepit, modo insilit, ad summum tonat, fulminat, & permiscet omnia. Hoc genere dicendi vsus est Cicero, & Demosthenes.

Secunde exemplum.

Secunda mediocris, quæ aliquantulum demittitur à graui, neque tamen descendit ad infimum. In hoc genere est illud exemplum. (Quibuscum bellum gerimus, Iudices, videtis, cum socijs, qui pro nobis pugnare, & Imperium nostrum nobiscum, simul virtute, & industria conseruare soliti sunt. Hi cum se, & opes suas, & copiam necessariorum norunt, tum verò nihilominus propter propinquitatem, & omnium rerum societatem, quid in omnibus rebus Pop. Romanus posset scire, & existimare poterant. Hi cum deliberassent nobiscum bellum gerere, quæso, quæ res erat, qua freti bellum suscipere conarentur? cùm multo maximam sociorum partem in officio manere intelligerent, cum sibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam publicam præsto esse viderent, non denique vllam rem, quæ res pertinet ad bellum administrandum. Talia plerumque apud Liuium, & Cæsarem, pulchra quidem, & honesta, sed maiestatem Ciceronis nõ habent.

Tertia attenuata, quæ ad infimum, & quotidianum sermonem demissa est, vt, *Nam vt forte hic* in balneas venit, cœpit postquam perfusus est, defricari: deinde vbi visum vt in alueum descenderet, ecce ibi iste de transuerso, heus (inquit) adolescens! pueri tui modò me pulsauerunt: satisfacias oportet, hic qui id ætatis præter consuetudinem appellatus esset erubuit, iste clarius eadem, & alia dicere cœpit, hic vix tãdem, inquit, sine me considerare. Tũ verò iste cœpit clamare voce ita, quæ facilè cuiuis rubores elicere posset: Ita petulans es, atque acer; vt ne ad solarium quidem idoneus, vt mihi videtur, sed penes scenam, & in eiusmodi locis exercitus sis. Conturbatus est adolescens, nec mirum, cui etiam tunc literæ ad auriculas versarentur, imperito eiusmodi conuitiorum.

Tertia.

De virtutibus, & formis dicendi.

Ac primum de perspicuitate.

CAPVT XXVIII.

VT inter prima nascentis adhuc mundi cunabula sapientissimus artifex rerum, & machinator Deus lucem creauit, rerum omnium pulcherrimam, eandemque iucundissimam, cuius afflatu mundus ipse torpentis materiæ, veluti segnitiem exuens, ad summam

Perspicuitas prima virtus orationi comparatur à luce.

mam pulchritudinem efflorvit. Pari profectò ratione, si parua cum magnis comparare liceat, orationis artifex imprimis curare debet, vt illi perspicuitas per omnia membra, quasi per orbem cœli, & terrarum, lux affundatur. Hæc virtus iure prima statuitur ab Hermogene, & maioris est momenti, quàm quisquam putet. Dici non potest, quàm multa alioqui industriorum hominum ingenia, dum hanc virtutem quasi plebeiam, atque abiectam dispiciunt.

Obscuritas multùm nocet stylo.

Auiæ (vt ait ille) *Pieridum loca lustrantes* à limine veræ, & germanæ eloquentiæ aberrent. Nam cum plerique ad magna nati sint, hoc vnum auent, vt ea dicant, & faciant, quæ supra aliorum vim, & ingenium assurgant. Sed cum in eo tenere modum, res sit vna omnium difficillima; hinc facilè in tumidos, alienos, frigidosque sensus prolabuntur, quos nec vulgus intelligat, nec eruditi, ac prudentes facilè probare possint.

Eloquentia maximum vitium obscuritas. Eloquentia aut Verba nummis similia.

Sit igitur hoc ratum, quod est omnium, qui modò sincerè de optimo genere dicendi sentiunt, consensu, atque scriptis comprobatum: vitium esse in eloquentia, vel maximum à communi hominum sensu aberrare. Res enim perinde se habet, ac in nummis: si quis ijs, qui lege, ac consuetudine recepti sunt repudiatis, veteres Cæsarum nummos intrudat, iure ridiculus videatur. Ita profectò explodêdi sunt, qui ab vsitato dicendi genere digressi, nouas, & obscuras Parnassi vias meditantur. Quo in genere errant sæpius adolescentes, qui ab historiarum lectione, aut Philosophia, aut ipsa etiam Theologia recentes, in orationibus, & concionibus, vbi res tota popularis est, ad speciem doctrinæ auent res obscuras plena manu infercire, donec auditorum ingenia obruant, & summis omnium fastidijs adhæresçat oratio. Contrà, prudentiores, hæc quidem benè intellecta digerunt, & pauca ex multis, eáque ad rem summa dexteritate decerpta, suauitate orationis condiunt, quo plebeijs etiam auribus facilius, atque fructuosius instillent. Et hoc fit per σαφήνειαν, quam nos perspicuitatem vocamus.

Duabus autem rebus constat perspicuitas, puritate, & rerum discretione. *Puritas*, quæ καθαρότης λόγου dicitur ab Hermogene, spectatur in sensibus, in verbis, in circumscriptione verborum. *Sensus imprimis* debent esse communes omnium, qui facilè in mentem, cogitationemque cuiusque veniant, vel certè venire videantur, per se nudi, & cogniti, sine vlla obscuritate, aut affectatione, vt præcipit Hermogenes. Ἔννοιαι τοίνυν εἰσὶ καθαραὶ αἱ κοιναὶ πάντων, καὶ εἰς ἅπαντας ἀνελθοῦσαι ἢ δοξάσαι ἀνελθεῖν, σαφεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὖσαι, καὶ γνώριμοι, καὶ μηδὲν ἔχουσαι βαθὺ μηδὲ περιπεπλεγμένον. Primùm igitur requirit, vt sensus sint communes, intelligentiæ faciles, aut qui saltem tales videantur. Plerique enim magna sunt felicitate præditi, qui res alioqui per se arduas, & impeditas tam enucleatè distinguunt, vt planas cuique, vel mediocriter erudito faciant. Hoc est dicere rara communiter, & communia rariter, quod Dei donum in D. Ioanne Chrysostomo luculentissimum semper extitit. Quippe vir ille lenissimis moribus, & summa ingenij facilitate, cum à puero omni elegantiori literatura perpolitus, & in Theologicis felicissimè versatus esset, reconditas sacrarum literarum mysteria multis, vt solent, difficultatum nodis implicata, tam explicate dissoluit, tanta sententiarum, & verborum perspicuitate illustrat, vt lucis radios, cum verbis ipsis in mentes spargere videatur.

Chrysostomi perspicuitas.

Verba.

Verba quoque sensibus accommodari oportet, eaque clara esse, rotunda, & vsu trita communi, ex quo Antiquarij nostri superioribus capitibus exagitati, longè sunt ab omni perspicuitate orationis seiuncti. Periodi ipsæ angustis circumscribendæ limitibus, nihil est enim æquè impeditum, ac longa circumscriptio verborum, quæ rudum intellectum citius obruit, quam intelligatur.

Dispositio.

His vbi puritas orationis pertexta principijs fuerit, adhibenda in dispositione apta rerum collocatio, vt omnia ordine dicantur, ne pes capiti, aut pectus cruri iungatur; sed pulchra membrorum compage totum corpus exurgat. Quod vt facilius assequamur, duas figuras notat Hermogenes, ad perspicuitatem percommodas, Transitionem, & Ratiocinationem. Transitione ab vno ad aliud, cum ordinis dignitate gradimur. Ratiocinatione interrogamus nosmetipsos, & rationes facti subijcimus: Sic Demosthenes sæpè, τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; & πῶς οὖν, &, διὰ τίδε habet in ore, vt notat idearum scriptor, quorum laxioribus exemplis supersedemus.

ἀλλαγὴ λόγου.

Proxima est huic virtuti ea, quæ dicitur ab Her-

ἀληθινὸς λόγος.

Hermogene ἀληθινὸς λόγος, oratio scilicet, in qua veræ, simplices, ac nudæ omnes sunt sententiæ, sine vlla artis affectatione, quæ saltem appareat: cuius vsus ad persuadendum est maximè efficax, ad delectandum autem nihil, aut parum habet suauitatis.

De grauitate Orationis.

CAPVT XXIX.

Grauitatis omnes amatores.

GRauitatem dicendi omnes affectant, natura ipsa ad ea, quæ sublimia sunt propensione quadam impellente: Verùm grauitatis viam non omnes norunt, quo fit, vt potius in inflatum dicendi genus multi prolabantur, quàm assurgant ad solidam speciem maiestatis.

σεμνότης.

Hæc grauitas à Græcis σεμνότης appellatur, spirat enim aliquid augustum, & animos magnificētissima quadam rerum specie totos implet, & rapit: Constat autem rebus, & verbis, neque enim licet grauitatem in leuibus clausulis sectari, nisi quis ineptias effutire velit: Grauia primum oportet esse argumenta, per quæ grauitas orationis excurrat. Sunt verò illa in quatuor distincta species, vt in hunc locum notauit Hermogenes. Primùm sermones de Deo grauissimi sunt omnium, non quales à Poetis fingūtur ineptiarum plenissimi: sed qui ex optima veritatis disciplina proficiscuntur. Graue est illud Platonis, vbi ita agit de Deo. Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος. Bonus erat, bono verò nullam ob rem inest inuidia. Hæc Cicero mirificè insinuat in Miloniana, vbi Clodium fato quodam, & Dei voluntate interfectum cum cupiat ostendere, altiùs è Philosophia repetit de prouidentia Dei sermonem, & ad forense dicendi genus accommodat incredibili orationis magnitudine, & suauitate.

Grauium argument. 4. species. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1.

Deus. Plato in Timæo.

Prouidentia Dei.

(Est, est profecto illa vis neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Nisi fortè idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, & dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi sit, sentire possimus, ea vis est, ea est igitur, quæ sæpè incredibiles huic vrbi felicitates, atque opes attulit, & cætera.

In secundo genere grauitatis sunt, quæ ad vniuersi naturam, & mundi œconomiam attinent, quæ vbi splēdida, & illustri oratione explanantur, speciem ingenerant admirabilitatis. Sic in Plato in Timæo· ἡ τοῦ παντὸς περίοδος, ἐπειδὴ συμπεριέλαβε τὰ γένη κυκλοτερὴς οὖσα, &c. Cic. in somnio. (Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia: quorū vnus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus arcens, & continens cæteros, in quo infixi sunt illi, qui voluuntur stellarum cursus sempiterni, cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris saturniam nominant, & cætera.

Mundus & res naturales grauitatem afferunt orationi.

Sic Synesius in hymnis.

Synes. hymn. 1.

Πολυκύμονος μὲν ὕλας
Εκάλυψε νῶτον αἰθὴρ
Πυρὸς ἐμβεβὰς ἀώτῳ,
Ινα κυδήμα Σελάνα
Πυμάταν ἄντυγα τέμνῃ.
Fluctuantis hylæ
Texit dorsum æther
Ignis insidens summitati,
Vbi clarissima luna
Imum orbem secat.

Tertiò grauia sunt, quæ natura ad diuinitatem accedunt, qualia sunt, quæ de immortalitate animæ, & iustitia disseruntur: Sic apud Platonem de lege, νόμος ἐστὶν, εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. & cætera eiusmodi ἀξιώματα, atque γνωμολογίαι, quæ eo plus habent auctoritatis, quo ex grauioribus fluunt auctoribus.

Lex inuentum & donū numinis.

Quartò, quę humana sunt, sed magna sensu, & opinione hominum, vt bella, expeditiones, pompæ, triumphi, & cætera id genus.

Ex his patet, quàm latum dicendi campum habeant sacri oratores, quibus omnes de Deo, & diuinis rebus instituuntur sermones, è quibus orationis grauitas ingens potest assurgere. Et hoc in materia. *a* Genus tractandi potissimum spectatur in figuris, & verbis simplicibus; Figuræ, seu virtutes grauitatis comites sunt asperitas, vehementia, splendor, vigor, circumducta loquutio, quæ omnia in Demosthene, & Cicerone peculiari quodam modo eminent.

N.N.

N. N.

Grauitas quibus constat.

Aristides περὶ αὐστηρότητος eandem dicit tribus consistere rebus *γνώμῃ, σχήματι, ὑπαγγελίᾳ. hoc est sensibus magnificis, figuris appositis, dictione lectissima.*

De asperitate.

CAPVT XXX.

Asperitas quid? Hermog. de id. l. 1

Τρίχθως Asperitas in sententijs spectatur, & verbis. Sententiæ asperæ sunt, quæ magnarum personarum habent reprehensionē cum licentia. *Demosth. περὶ τῆς παραπρ.* καὶ ἐλευθεροστομίᾳ. αἱ τὴν μειζόνων προσώπων ὑπερτίμησιν ἔχουσαι ἀπὸ ἐνὸς τῶν ἐλαττόνων προσώπων ἀπαραιτήτως; inquit Hermogenes. Tale est illud Demosthenis. *Asperitas Demosth.* Εἶπερ τὸν ἐγκέφαλον ἐν τῇς κροτάφοις ἀλλὰ μὴν τῶν πέρνας καταπεπατημένον φορεῖτε. Si modò cerebrum intra capitis septa, non in calcibus pedum occultatum, & quasi oppressum haberetis. *Idem 4. Philipp.* Et Ἀλλὰ Μανδραγόραν πεπωκόσιν ἤτοι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Similes videmur ijs, qui Mandragoram, aut aliquod huiusmodi poculū exhauserunt. Hæc paulo duriora, neq; omnibus oratoribus, maximè verò adolescentibus imitanda. Hæc in ore grauium personarum erunt fulmina: quæ si ab alijs nulla authoritate prædictis dicantur, erunt è pelui fulgura, & ingenia potius efferabunt, aut etiam si res tulerit, risum excitabunt, quàm immoderatis affectibus medeantur. Tenaces sunt omnes sui iuris, ac honoris, nec æquis auribus patiuntur se cōtēni: maximè verò, qui sibi oḇ dignitatem cupiunt honorem haberi, teneras nacti sunt auriculas, quas facilè est irritare, placare difficile. Atque in eo artificiosior est Demosthene M. Tullius, qui in reprehensione grauium personarum, aculeatam orationem, magna statim prudentia mitigat. Hæc aspera sunt contra ignauiam grauissimi senatus dicta. (An me censetis P. C. quod vos inuiti sequuti estis decreturum fuisse, vt Parentalia cum supplicationibus miscerentur? vt inexpiabiles religiones in rempub. inducerentur? vt decernerentur supplicationes mortuo? deinde, Ego verò eam sententiam dixissem, P. C. vt me aduersus Populum Rom. si quis accidisset grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facilè possem defendere, quæ partim iam sunt, partim vnico ne impendeant.) Verùm grauia, & aspera statim leniuntur. (Sed hoc ignoscant Dij immortales velim, & Populo Ro. qui id non probat, & huic ordini, qui decreuit inuitus) Quid hac oratione excelsius? quid ad castigandum mitius? est ita tamen suauis, vt sit fortis, & salubris. Addo aliud genus asperitatis. (Quod si iam, (quod Dij omen auertant) fatum extremum reipub. venit: quod gladiatores nobiles faciunt, vt honestè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum, gentiumq; omnium, vt cum dignitate potiùs cadamus, quam cum ignominia seruiamus.) Vides vt asperitas, hic honestissimo titulo mitigatur. Longè illa magis persuadent, quam quæ habet Demosthenis grauitas, Mandragoram bibistis, aut cerebrum in calcibus habetis. *Philipp. 3.*

Asperitatis figura, & adiuncta.

Asperitatem istam comitantur, vt notat Hermogenes σχήματα προσακτικὰ figuræ imperatiuę, & interrogatiuę: vt, facite, auferte, tegite. &, Εἶτα Ὀλυνθιοι ἴσασι τὸ μέλλον προφᾶν, ὑμεῖς δ' ὄντες Ἀθηναῖοι ταὐτὸ τοῦτο οὐχὶ φυλαξέσθε. Olynthij igitur possunt in futurum prospicere, vos autem cum sitis Athenienses non potestis hæc cauere? *Figura imperatoria.*

Incisa propria asperitatis. Dem. fil. Philipp. 3.

Ex eo gaudet hæc virtus incisis, quæ rotat, cum magna celeritate. Οὐκ ἐμβησόμεθα οὐκ ἐξιμεν, οὐκ ἐπὶ τὴν ἐκείνου πλευσούμεθα. Non classem conscendemus? non exibimus? non in illius regnum nauigabimus? Verba quoque debent esse grandia, & aspera, sine vlla expolitionis affectatione. Nihil enim tam à ratione alienum, quam in istis incensis obiurgationibus lenocinantis facundiæ quærere delicias. Itaque Thucidides de industria, vt notat Demetrius Phalereus, affectat asperitatem, & tam plerumque durus est, vt videatur quasi torrens ad scopulos allidi.

Asperitas Ciceronis prudens. Cicero. 1. Philipp.

Nobilium genus irritabile.

Asperitas concionum qua?

Hæc virtus magnorum est authorum, non cuiuis semper imitanda, maximè verò iuuenibus, à quorum ætate videtur aliena. Quamquam alia in sacris concionibus apud populum oratio, apud quem verba etiam grauiter, & honestè dicta, plerunq; tantum possunt, ac si corio elephanti aciculam impingas, arguendum, increpandum, vt Dei spiritus suggesserit, cum omni tamen patientia, & prudentia, cuius sale, nisi verba, & actiones conditæ fuerint, parum certè proficiunt. Præpotens ille Deus, qui apud sanctum Iob facit ventis pondus, armat oratores, & linguas concionatorum, maximè eorum, quos huic muneri destinauit, & quibus per Esaiā dixit, *in gutture tuo sit tuba, quasi aquila* *Esai. 8.*

quila super domum Domini. Clament illi necesse sint, non egent multum rhetorum præceptis, qui satis vnctione spiritus edocentur,

De vehementia.

CAPVT XXXI.

Vehementia quid?

ASperitati, vt plurimum affinis est vehementia, quæ ab Hermogene σφοδρότης appellatur, differtque ab asperitate, quod illa etiã in amicos, hæc in aduersarios, & hostes torqueatur: illa mitius agat, & lenius, hæc omnio duriter, & aspere, sine vlla dissimulatione verborum. Itaque tota est in inuectiuis posita, in quibus plurimum grauitatis esse solet, & in hoc genere natura ipsa ad sui defensionem arma suggerente triumphant sũmi oratores, qui nusquam melius dicunt, quàm cum maledicuut. Singularis est in inuehendo Demosthenes, sed nec minor Cicero, quanquam ille validius amentatum linguę telum intorquere videtur, hic ἀνχύτερον laxior, vt solet, & amplior. Demosthenes contra Aristogitonem ita inuehitur. Οὔτ' οὖν αὐτὸν ἐξαιτήσεται ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς ὃν οἰωνίσαιτ' ἄν τις μᾶλλον ἰδὼν ἢ προσειπεῖν βέλοιτο. Hic igitur illum sua intercessione periculo eripere poterit? veneficus homo, pestis reipublicæ, quem abominetur potius aliquis simul, atque aspexerit, quam vt velit appellare. At Cicero in Vatinium. Appellaris ne nominatim pestem illius anni, furiam patriæ, tempestatem reipub. Clodium. Hæc strictius. At quàm magnificè in simili ratione supra Demosthenem amplificat contra eum, qui se pro alio intercessurum dixerat, cum ipse esset famosissimus, satis fuit Demostheni dixisse. Ἐξαιτήσεται, ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός. In simili, inquam, genere Cicero, cum dixisset Clodius se domum Ciceronis religiosam fecisse, ille retorquens longè ornatius, & diffusius. Tu mecã domum religiosam facere potuisti? Ecqua mẽ? ecqua inuaseras, qua manu? qua disturbaras, qua voce? qua incendi iusseras, qua lege? quam ne illa quidem impunitate tua scripseras, quo puluinari? quod stupraras, quo simulachro? quod ereptum ex meretricis sepulchro in Imperatoris monumento collocaras. Longè hæc grauiora, quàm si dixisset breuiter, vt Demosthenes. Domum meam purgabit ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμὸς. Deinde illud ἣν οἰωνίσαιτις, quem detestabantur omnes (vult hominem maximè contemptum oculis subijcere. Quanto magnificentius dixit Cicero, abiectũ, cõtemptum, despectum à cæteris, à te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine authoritate. In oratione pro corona grauiter Aschinem perstringit his verbis. Ἔπειτα ὦ κατάρατε καὶ γραμματικόφων. O homo execrande, & incurue scriba. Et, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγ', περίττεμμα ἀγορᾶς, ὀλέθρες γραμματεῦς, & non potius author mendaciorum, forensis rabula, pestilens scriba (quæ Græci tanti faciunt) quàm luculentius Cicero Pisonem, Clodium, & M. Antonium exagitat! *Syrus nescio quis de grege nouitiorum. Non enim nos iste color seruilis, non pilosa gena, nõ dentes putridi deceperunt, &c. cæt. innumera.*

Vehementia exempla ex Cicerone & Demosthene, &c. Demosth. contra Aniss.

Cicero in Vatin.

Cicer de Aruisp. resp.

Demosth. pro coron.

Patres Ecclesiæ, tum Græci, tum Latini, hunc stylum aculeatum, plerumque in improbos, & flagitiosos distringunt summa libertate, in quibus est animaduertere magnam vim eloquentiæ. Lubet ex multis hæc grauitatis exempla apponere. Audi qua oratione Constantium Augustum insectetur Hilarius. Proclamo tibi, Constanti, quod Neroni loquuturus fuisse, quod ex me Decius, & Maximianus audirent. Contra Deũ pugnas, contra Ecclesiã sæuis, sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionẽ tollis, tyrannus non iam diuinorum, sed humanorum, Christianũ te mẽtiris, Christi nouus hostis es, Antichristum præuenis, & arcanorum mysteria eius operaris. Condis fidem contra viuens: doctor prophanorum es, indoctus piorum: Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas: Sacerdotes custodię mandas, exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis.

Patres in Ecclesiam vehementes.

Hilarius contra Constantium Augustum vehemens.

Constantij impietas exagitata.

Omnia sæuissima, sine inuidia gloriosarum mortium peragis, nouo, inuaditoque ingenij triumpho, de diabolo vincis, & sine martyrio prosequeris. Plus crudelitati vestræ Nero, Deci, Maximiane debemus, diabolum enim per vos vicimus. At tu omnium crudelitatum crudelissime, damno maiore in nos, & venia maiore desæuis. Subrepis nomine blandientis, occidis specie religionis, impietatem pera is. Christi fidẽ, Christi mendax prædicator extinguis. Nõ relinquis saltẽ miseris excusationes,

vt æterno iudici suo pœnas, & aliquas laniatorum corporum præferant cicatrices. Scelestissime mortaliū omnia persecutionis mala, ita temperas, vt excludas, & in peccato veniam, & in confessione martyrium.

Hæc fulmina sunt. Quid verò ipse Hieronymus nemini in hoc stylo inferior, quomodo Iouinianum exagitat?

D. Hiero. lib. 2. aduersus Iouinianum vehemens.

Miror quomodo serpens lubricus, & Proteus noster, in varias se mutat portenta formarum. Qui enim in coitu, & in saturitate Epicureus est, subitò in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hierosolymam Cithio, Iudæam Cypro, Christum Zenone commutat.

Iouinianus priscum Christum Zenone commutat.

Ante nudo eras pede, modo non solum calciato, sed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra subucula vestiebaris, sordidatus, & pallidus, & callosam opere gestitans manum, nunc lineis, & sericis vestibus, & Arrebatum, ac Laodiceæ ornatus indumentis incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium, frontemque tornantur: protensus est aqualiculus, insurgunt humeri, turget guttur, & de obesis faucibus vix suffocata verba promuntur.

Diuites ante & post Christum Dicebatum & Laodicea ornatus. Mollis descriptio. Aqualiculus. Idem in Sabinianum. Sabinianus.

Et quo stylo Sabinianum perstringit epist. III? (At tu bonæ spei columen, exceræ stimulis inflammatus factus est mihi in arcum peruersum, & contra me conuiciorum sagittas iacis. Inimicus tibi factus sum vera dicens. Non doleo de maledictis. Quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari, hoc plango, quod te ipsum non plangis, quod te non sentis mortuum; quod quasi gladiator paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &cæt. Diuus quoque Bernardus fluens alias lactea stylo amœnitate, vbi agit in hostes religionis, & virturis suis aculeis non caret. Aduerte vt in pseudolegatum Antipapæ rem gerat in quadam ad Episcopos Galliæ epistola.

D. Bernard. contra falsum Gallū Antipapa Anacleti vehementia.

Quid nisi ante oculos vestros conantur, si patiamini proscribere Christum? Iam nouus apud vos suo Papæ cudit legatus Episcopos, ne soli sit sibi Papa. Nec mortuis successores; sed viuis inuasores tyrannica fretus potentia super intrudit.

Nunquid autem talia gratis legatus actitat pro Papa suo? En ille totam, vt is gloriatur, Franciam, atque Burgundiam legationi eius antiquæ superaddidit. Potest & adiungere si vult Medos, & Persas, & medios fines Decapoleos. Quare non & vltra Sauromatas, & quēcunque denique locum calcauerit pes suus, suus sit, quo vel vacuis nominibus glorietur, O homo non minus sine fronte, quàm sine mente, nec Dei memor timoris, nec suæ honestatis, &cæt. Quid Diuum Gregorium Nazianzenum in Iulianum, & cæteros commemorem? cum quibus profani non mihi videntur comparandi.

Vehementium inuectiuarum vsus.

Hæc virtus incitatur potius excelso animi vigore, & iustæ iracundiæ stimulis, quàm a præceptis pendeat. Obseruandum tamen non temerè hoc genus dicendi admittendum, sanari multa diæta, quæ nequeunt Chirurgia, mansuetiora semper placere consilia, parum honestum videri apud sapientes rixari, hæc tela contra improbos peruicaces, & obstinatos necessitate distringenda, cum alijs remedijs sanari non possint. Præterea curare oportet, ne ex vtrijs maledicta sumantur, sed ea quæ generosā grauitatem spirent. Licētius autem in ijs fertur oratio, & plerumque etiam in calore ingenij noua verba comminiscitur, vt sunt illa Demosthenis ἰαμξδοφαγ & κεμμαιτοκύφων quæ nunquam dixisset, nisi iratus. Periodi curandæ non sunt: nam si in hoc genere periodos elabores, perinde est (inquit Demetrius) ac si vinctum hominem pugnare iubeas.

Vehementia non affectat periodos. Demet. Phal. in lib. περὶ ἑρμην.

De Splendore.

CAPVT XXXII.

TErtia virtus grauitatis ea est, quæ ab Hermogene dicitur λαμπρότης splēdor, qui fit vbi orator nonnulla de se, & suis rebus gestis magnificè prædicat. ἐπὶ τοῖς διαπρεπέσι τῶν ἔργων, καὶ ἐφ' οἷς ἐσὶ λαμπρύνεσθαι ὡς ἀληθῶς: Nota ea tantum commemoranda, quæ veram, & solidam gloriam habere existimentur, alioqui, si quis se ob rem modicam iactantius efferat, plus concitat risus, quàm sibi conciliat gratuitatis, & cum omnis de proprijs laudibus sermo fermè sit auditoribus importunus, tum maximè is, qui virturis, & gloriæ fundamentum non habet.

Splendor. Hermog. περὶ λαμπ. Laus sui prudens.

Ex quo dubium esse poterit, an ad grauitatem pertineat, sua commemorare, cum omnes fere tam sint alienarum laudum impatientes, quàm suarum auidi. Verùm vbi caussa postulat, & ea sunt ab oratore gesta, quæ sinceram laudem mereantur, nō est vanum commemorare, imò sæpe multum gratiæ, & venustatis habet, modò aurea mediocritate temperetur. Atque in eo farendum est Demosthenem sæpe Ciceroni præstitisse, ille enim grauiter admodum,

Laus sui quando permissa.

Demosthenes sæpe in suis laudibus parcus.

dum, & temperatè se laudat, vt in oratione περὶ στεφάνου, vbi cum de suis laudibus esset dicturus artificiosissimè præfatur veniam & se aduersarij importunitate, in eam dicendi necessitatem compulsum ostendit, vt sine rerum gestarum suarum commemoratione non possit se defendere. Ad summum, quæ adfert aliqua moderatione lenit, & temperat, vt, οὐ λίθος ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλινθίοις ἐγὼ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις μέγιστον τῶν ἐμαυτοῦ φρονῶ, ἀλλ' ἐὰν βούλῃ τὸν ἐμὸν τεισχισμόν. Non ego lapidibus, neque lateribus vrbem muniui: non his de rebus, non ob hoc opus maximè glorior. Sed si meam voles munitionem, &cæt. At Cicero longè magnificentius, sed inuidiosius. (Ego tela extremo mense consulatus mei intenta iugulis ciuitatis de coniuratorum nefarijs manibus extorsi. Ego faces iam accensas ad huius vrbis incendium comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici consilij, frequentissimo senatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic vir clarissimus, qui propè te sedet L. Gellius his audientibus ciuicam coronam deberi à rep. dixit. Mihi rogato Senatus, non vt multis benè gestæ, sed vt nemini conseruatæ reip. singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit) &cæt. quæ ibidem fusissimè prosequitur, quæ licet grauissima sint, sæpius tamen repetita non placent. Omnino considerandum est, quis & apud quos dicat, quibusue auribus audiatur.

Cicero effusior.

Mirificè D. Paulus hanc figuram pertexuit in illa nobili sua laudatione 2. ad Corint. 1. vbi Photius notat insipientem esse oratorem, qui vanè se iactat, & inaniter gloriatur. Qui autem de seipso, & magna dicit, & vera, idque caussa vtilitatis animæ, videbitur insipientiæ verba dicere quantum ad speciem, non tamen insipiens est, sed prudens admodum, & quę prudentissimi sunt operatur, quòd expertem rationis calumniam ob aliorum salutem, & incolumitatem despexerit.

D. Paulus sui laudator quomodo?

De Vigore.

CAPVT XXXIII.

Vigor quid? ἀκμὴ.

EX ijs virtutibus temperatis quarta suboritur, quam Rhetores ἀκμὴν nominant, quæ (vt ait Hermogenes) est μίξις τῆς ἀπὸ τῆς τραχύτητος καὶ σφοδρότητος, καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς λαμπρότητος. Virtus est perfectissima, quæ ex temperie asperitatis, vehementiæ, & splendoris emergit, vt Νόσημα γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. Morbus, Athenienses, inuasit Græciam grauissimus, idemque difficillimus, qui fortunam magnam, & vestram curationem requirit. Vt igitur ἀκμὴ ἡλικίας, flos, & vigor ætatis appellatur, sic ἀκμὴ τοῦ λόγου est viuida quædam, & florēs oratio, quæ nihil humile, nihil repens, nihil demissum, aut otiosum habeat. Plena sunt exemplis apud Ciceronem omnia, maximè in Philippicis, in quibus maior est orationis vigor. Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, cum quo aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille seruiturem vestram, vt anteà, sed iam iratus sanguinem concupiscit. Nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quàm cædes, quàm antè oculos trucidatio ciuium, &cæt.

Demosth. περὶ παραπρεσ.

Virgoris exempla.

Cic. Philip. 4.

De Ambitu, Siue Amplificatione.

CAPVT XXXIV.

Ambitus quid?

QVinta virtus enumeratur ab Hermogene, quæ vocatur περιβολὴν, Latini orationem circumductam reddunt, quæ quidem nullo pacto mihi differre videtur ab ea, quam αὔξησιν Dionysius Longinus appellat, quæ est, vt ait idem, συμπλήρωσις ἀπὸ πάντων τῶν ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν ὁρίων, καὶ τόπων ἰσχυροποιοῦσα τῇ ἐπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον. Est plenissima amplificatio ab omnibus locis, & adiunctis, quæ in rem cadere possunt, quæ frequentatione rerum, & commoratione orationem corroborant.

Longinus περὶ ὕψους.

Ambitus quomodo fiat?

Hæc cum Hermogene consentiunt, qui περιβολὴν ait fieri modo rem à genere tanquam fonte à thesi, scilicet ad hypothesin arcessendo, modo singulas discutiendo circunstantias, modo commorationibus varijs vtendo, ex quibus oratio sensim crescit, & leuioribus prætexta principijs ad summum efflorescit decus.

Ambitus siue amplificationis modi 4.

Prima autem amplificandi ratio est, quæ à Rhetoribus dicitur τὸ πηγορία locorum explicatio, dici non potest quantum ad rationem amplificationis faciant, cum artificiosa subtilitate si-

te simul copulantur, & variè miscentur, de quo nos alibi fusius.

Secunda est δείνωσις exaggeratio rei maximè per adiuncta, cum grauitate orationis, quale est illud. (Facinus est vincire ciuem Romanum; scelus verberare, propè parricidium necare: quid dicam igitur in crucem tollere?) Hęc in eodem loco commorans rem expendit, auget, & in summam, quam potest magnitudinem attollit.

Tertia est πράγματον & κατασκευῶν ἐπίῤῥωσις, Rerum, & constitutionum frequētatio, atque corroboratio, cum loco firmissimo, quo tota caussa continetur, manetur diutius, & eodem sæpius reditur, qui locus tanquam sanguis per totum corpus orationis diffunditur.

Quarta ἐπικονομία ἔργων ἢ παθῶν, factorum, affectuumque prudens distributio. Vbi totum aliquod in partes exquisitè digeritur, & sigillatim omnia expenduntur, tum variorum affectuum figuris, vt res tulerit contemperantur. Ad summum in locis, & figuris tota amplificatio sita est, de quibus libro septimo dicetur. Hæc est virtus περιβολῆς quę ad grauitatem, & magnitudinem orationis maximè attinet. Nam etsi breues orationes, nec diffusius circumductæ plus habeant aliquando amœnitatis, plenæ tamen illæ, & vberes maiori dignitate præditæ sunt. Sed cauendum maxime, ne amplificationis studio, tum in prolixitatem, tum etiam in puerile dicēdi genus delabamur. Nihil enim ad nauseam excitandam efficacius, quàm si res, & communes, & notæ, nec adeò speciosæ, communium locorum, frigidarumque locutionum congerie amplificentur, hoc maximè sæculo, in quo aures potius rebus, quàm verbis pascuntur.

De methodo grauitatis.

CAPVT XXXV.

Longinus περὶ ὕψους. Grauitatis methodus quinque rebus constat.

GRandis oratio in genere quinque rebus constat, quas Longinus πηγὰς ὑψηγορίας γονιμωτάτας fontes grandiloquentiæ vberrimos nominat.

Prima est τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπήβολον. quod interpretor sensuum, & inuentionum vim, prudentiam, sagacitatem, fœcunditatem. Qualis est in Homero, Demosthene, & Cicerone, quæ virtus maxime ex bonitate ingenij dependet.

Secunda, σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος, vehemens, acris, & furore quodam incitata affectio, in quo errant, qui furorem tantum Poetarum esse dicunt. Nam ad graues illos quoque, & vehementes oratores pertinet. Testis & ille Galba, qui cum caussam meditaretur, plerumque ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret, & vultu rubore perfuso, scintillantibus oculis, quasi à sensibus abreptus, seruos etiam literatos operis administros in isto animi impetu multaret. Quā obrem vehementer apti sunt ad eloquentiam, qui faciles sunt ad suscipiendas rerum imagines, & ad conseruandas tenaces ijsdem vehementer afficiuntur, fatetur ipse Cicero sibi perorationes impetu quodam mentis fluere.

Tertia est in temperie figurarum earumque illustrium, vt Descriptionis, Amplificationis, Iurisiurandi, Interrogationis, Parabolarum, Iconum, &c. quæ commemorantur à Longino.

Quarta, est γενναία φράσις dictio generosa, & grauibus tropis, non tamen affectatis, aut violentis illuminata, sed grandis, simplex, rotunda, à puerili cultu aliena.

Quinta, est συνθήκη ὀνομάτων compositio, & numerus, atque is etiam affectationis expers, & plerumque de industria incuriosus.

De pulchritudine & suauitate styli.

CAPVT XXXVI.

Pulchritudo in stylo quid?

PVlchritudo, quæ κάλλος, & ἐπιμέλεια dicitur ab Hermogene, est singularum orationis partium, cum coloris suauitate concinnitas. Laxius Hermogenes, κάλλος μὲν τείνυν τὸ ἐν λόγῳ κυρίως μὲν ἂν εἴη, τὸ ἐκ πάντων τῶν ποιούντων τὰς ἰδέας αὐτοῦ πάσας οἷον ἐννοιῶν, μεθόδων, λέξων καὶ τῶν λοιπῶν εὐάρμοστον, καὶ σίμμετρον, μετά τινος ἐμφαινομένης δι' ὅλου τοῦ λόγου ποιοήτητος, ἥδους μιᾶς πρεπούσης τῇ ἰδέᾳ καθάπερ ἐν σώματι χρῶμα. Ex quo intelligas duo esse genera pulchritudinis. Est enim vnum omnibus sui partibus concinnum, atque aptum: vtpote sententijs, earum tractatione, verbis, ornamentis, membris, compositione, clausula, numero: Alterum est comptum, & comparatum, quod κεκαλλωπισμένον dici-

Pulch. duo genera.

dicitur, quo insignioribus partibus elucet cum ornatu decoro, & florido.

Sophistarũ stylus Cicer. in Oratore.

Is est stylus, quem sophistæ, seu magistri eloquentiæ confectati sunt, qui omnia ad delectationem retulerunt, qui longe differt à graui illo, & negotioso, seu forensi genere dicendi. Ejus omninò est orationis, & artificium quærere, & profiteri, concinnas sententias exsculpere, fabulas & historias intexere, verba transferre apertius, eaque ita disponere, vt pictores varietatẽ colorum: Parta paribus referre, aduersa contrarijs, sæpissimeque similiter extrema definire. Ad summum totum hoc genus debet esse crebrum acutis sententijs, suaue, affluens, pictum, insigne, inustum calamistris, plenum margaritarum, cum sit ad aurium delicias compositũ, quæ omnia in ciuili aut philosophica oratione non parua essent vitia.

Huic generi historia finitima est, in qua, & narratur ornatè, & regio sæpè, aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones, & hortationes, in quibus tracta quædam, & fluens expetitur, non contorta, & acris oratio. Hoc stylo sunt Heliodori Aethiopica.

Pulchritudinis exempla. Heliod. Aethiop. l. 3. Callist. in Narciss.

Tale est illud in descriptione Charicleæ, ἦγετο μὲν ἐφ' ἁμάξης ἀπὸ σιωπηρίου λευκῆς βοῶν ὀχουμένη, χιτῶνα ἢ ἀλβεργὸν ποδήρη χρυσᾶς ἀκτῖσι χαλάσασον ἠμφίεσο, &c. quæ afferemus suo loco. Item Callistrati in Narcisso. πᾶς ἦν μᾶλλον ἢ ἥβης καὶ ἡλικιώτης ἐρώτων ἀραστὴν οἷον ἀξιῶσ τὸ σώματος ἀπολάμπων. Puer erat, vel potius adolescens coæuus amorũ, veluti fulgetrum quoddam è corporis dignitate iaculans.

Candaules Gyges. Herod. & Dionys. περὶ συνθ.

Talis illa narratio Herodoti de Candaule, & Gyge satis nota, cuius summam suauitatem miratus Dionysius Sophista, eam ex Ionica lingua in Atticam transfert his verbis:

Dionysius Sophista Herodoti narrationẽ Atticam fecit.

Γύγη οὐ γάρ σε δοκῶ πεῖσαι μοι κέγοντι τὰ περὶ τὸ εἶδος τ γυναικός. ὥσα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀτιμότερα τ ὀφθαλμῶν. ποίει ὅτως ἐκείνην θεάσῃ γυμνὴν, ὁ δὲ μεγαλαβόησας εἶπεν Δέσποτα τίνα λέγεις λόγον οὐκ ὑγιᾶ, κελεύω. μὲ δέσποινα τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνὴν, ἅμα ἢ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνὴ πάλαι ἢ τὰ καλὰ ἀξεύρηται ἀνθρώποις ἃ ὧν μανθάνειν δεῖ οὐ οἷς οὐ τόδε ἐστὶν ὁρᾶν τινα τὰ ἑαυτῆ. ἐγὼ ἢ πείθομαι ἐκείνῳ πασῶν γυναικῶν ἐμὲ καλλίστην, καὶ σὲ δέομαι μὴ χρῆζειν ἀτόμων. ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα ἀπεμάχετο ὁ ἢ ἠμείβετο τοῖς ἢ θάρσει Γύγη, καὶ μηφοβοῦ μήτε ἐμὲ ὡς πειρώμενός σου λόγον λέγω τόνδε. Qui Græca salutarit à limine, agnoscet in istis maximas suauitatis, quæ in narratione esse potest, & structura verborum, delicias. Non dissimile est illud Ciceronis.

Crotoniatæ Cic. de inuent.

Crotoniatæ quondam cum florerent omnibus copijs, & in Italia cum in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quòd religiosissimè colebant, egregijs picturis locupletare voluerunt. Heracleotem Zeuxin, qui tum longè cæteris excellere pictoribus existimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt, Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars vsque ad nostram memoriam propter fani religionem remansit. Et vt excellentem muliebris formæ pulchritudinem nuta in se imago contineret, Helenæ se pingere simulachrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore pingendo plurimùm alijs præstare sæpè accepissent, libenter audierunt. Putauerunt enim eum, si quo in genere plurimum posset, in eo magnoperè elaborasset, egregium sibi opus in illo fano relicturum, neque tum illos ea opinio fefellit. Nam Zeuxis ilicò quæsiuit abeis, quasnam virgines formosas haberent, illi autem statim hominem duxerunt in palestram, atque ei pueros ostenderunt multos magna præditos dignitate. Etenim, quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus, & dignitatibus antesteterunt, atque honestissimas ex Gymnico certamine victorias, domum cum maxima laude retulerunt.) Cùm puerorum igitur formas, & corpora magno hic opere miraretur: Horum (inquiunt illi) sorores sunt apud nos Virgines. Quare, qua sint illæ dignitate, potes suspicari. Præbete igitur mihi quæso, inquit, ex istis virginibus formosissimas dum pingo, id quod pollicitus sum vobis, vt mutum in simulachrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de consilio, Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictori, quas vellet eligendi potestatem fecerunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poetæ memoriæ tradiderunt, quod eius essent iudicio probatæ, qui verissimum pulchritudinis iudicium habere debuisset. Hæc oratio venusta est, & magno artificio elaborata.

Zeuxis.

Helena.

De

De mixtura celeritatis cum suauitate.

CAPVT XXXVII.

Gorgon animal.

ALexander Myndius poetarum figmenta missa faciens, Gorgona animal esse ait quoddam Libyæ quod visu perimat, si quem discussa iuba aspexerit, quod poetarum fabulis locum dedit, qui Gorgonas Phorcys, & Ceti filias terribili aspectu finxerunt. Ex eo γοργόφθαλμοι dicuntur trucibus oculis prediti, qui διάπυρον πολὺ καὶ ἔνδεον habeant. Talis Hector memoratur ab Homero. Γοργῦς ὄμματ' ἔχων ἠδὲ βροτολιγὺ Αρηϊ. Ab oculis translatū est à stylo. Nam stylus Γοργὸς appellatur, volubilis, & celer, qui ad pulchritudinem orationis cōducit vel maximè. Nam cùm suauitas mollem illam, & pellucidā orationē faciat, ne quid peccet mollitie, Γοργότης præbet & vim quādam vegetam inspirat. Sicut igitur corporis pulchritudo lenta quædā, & prorsus muliebris non placet, sed vt quæ in viragine Atalanta, apud Aelianū trucis aliquid habeat suauitatis: simili profectò ratione, si totus stylus summa teneritudine molleſceret, nihil haberet dignitatis, quo fit, vt vibratis sententiolis acuendus sit, & distinguēdus, & hoc τὸ γοργὸν, καὶ εὐκίνητον nominatur. Tale est illud Demosthenis. Νὴ δία κακοδαμονοῦσι γάρ ἄνθρωποι, καὶ ὑπερβάλλουσιν ἀνοίᾳ: πανύγε, ἀλλ' ὅμως δεῖ σωοὺς αὐτοὺς εἶναι. συμφέρει γὰρ τῇ πόλει. Miseri profectò sunt, & ingrati homines, & vehementer stulti, sane quidem: verumtamen eos incolumes esse oportet, nam vtile est ciuitati. Vides, vt hæc oratio suauitatem habet, cum volubilitate coniunctam.

Hector. Hom. ιλ. θ. γοργὸς. & γοργότης: καλὸς ἀλμυρὸν νικητικόν. Plut symp. lib. 8. q 8. Pulchritudo lenta. Oratio cum forma confertur. Demosth. περὶ στεφ. Γοργότητος exempla.

Hæc virtus clarissima est in D. Hieronymo. Quid hoc loco γοργότερον Nolite credere, nolite esse securi, licet in modum stagni fusum æquor arrideat: licet vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur: magnos hiccāpus montes habet. Intus incluſum est periculum, intus est hostis, expedite rudentes, vela suspendite, crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas ista tempestas est. Simile est illud Virgilij.

D. Hier. ad Heliod.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

Virg. 4. Aeneid.

Constat autem, vt apparet acutis sententijs, verbis floridis, & incisorum crebra volubilitate.

De acrimonia, & acuto.

CAPVT XXXVIII.

HVic virtuti affinis est acrimonia, quod est acutum vellicans, quale est illud Crassi in Lamiam deformem, audiamus pulchrum puerum. At ille acutè retorsit, vultum mihi fingere non potui, mores potui. Item Virgilij.

Acrimonia quid & eius exempla.

Cantando tu illum, aut vnquā tibi fiſtula cera
Iuncta fuit.

Cicero de orat.

Plena est hoc dicendi genere oratio περὶ στεφάνου contra Aeschinem, ἢ μήτηρ σου τοῖς μεθημερινοῖς γάμοις ἐν τῷ Κλισίῳ τῷ πρὸς τῷ περὶ στεφ. καλαμίτην ἥρωι χρωμένη τὸν καλὸν ἀνδρίαντα, καὶ τριταγωνιστὴν ἄκρον ἐξεθρέψατε.

Virg. egl. 3. Demosth.

Mater tua in porticu, aut cliſio, cum calamitate heroe diurnas nuptias celebrans, pulchram ſtatuam, & tertiarum actorem partium ſummum te educauit, & illud in ambiguo.

Quis neget Aenea magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Suet. in Nerone.

Alia sunt acumina grauia, quæ & hoc genus elaboratæ orationis maximè venustāt, quibus affluunt Senecæ controuersiæ. Sed & Patres, vt D. Ambrosius, & D. Augustinus hoc dicendi genus consectati sunt. Sic D. Ambros. lib. de virginibus, de sancta Agnete. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret. Nunc furentis mucroni militis totum offert corpus, mori adhuc nescia, sed parata, & nouum martyrij genus nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ: certare difficilis, facilis coronari: magisterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis.

D. Ambr. de virgin.

De methodo suauitatis.

CAPVT XXXIX.

HAec suauitatis virtus spectatur, vt cæteræ, in rebus, verbis, & structura verborum. Quinque sunt, quæ in rebus pariunt suauitatem, inuisa, inaudita, noua, ad summum quæ permotionem afferunt, & moratè sunt dicta. Noua dixi, & inaudita, idcircò res omnes fabulosæ placent, quibus, & summi auctores nonnunquam stylum ad aucupium voluptatis aspergunt. Tale est illud Platonis.

Suauitatis methodus quibus rebus consistet. Plato in conuiuio.

Ora

Οὐτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη εἰσιῶντο οἱ ἄλλοι θεοὶ, καὶ ὁ τῆς Μήτιδος ὑὸς πόρος, & quæ sequuntur de Poro filio Meridis, hoc est, vbertate, filia prudentiæ Item in Phædro, quod Cicadæ aliquando homines fuerint, antequam Musæ extitissent. Proximè delectant, quæ ad fabulas accedunt, habēt tamen speciem veritatis, quę dum recitantur ipsa permotione animi instillantur suauiùs. Tertio loco memorantur ab Hermogene, quę sensu nobis sunt suauia, vt vermiculatum syderibus cœlum, Camporum tractus, nemorum vmbræ, pellucidi amnium liquores, neruorum soni, ciborum cupediæ, auri fulgor, micantis purpuræ decor. Hæc & similia, dum dicuntur, placent, quia amabilem sui speciem ingenerta. Quis ista Sapphonis nō lubenter audiat? Ἀμφὶ δ' ὔδωρ ψυχρὸν κελάδει δι' ὄσδων μηλίνων, καὶ αἰθυσσομένων δ' φύλλων κῶμα καταῤῥεῖ. Maximè autem afficiunt ἐραΐσκαὶ ἐπίνοιαι. Et ideò Heliodori Aethiopica, & similes, qui circumferuntur libri, tam auidè leguntur, magno aliquando honestatis dispendio.

Porus Meretidis filius. Abundantia Prudentiæ filius.

Sappho.

Rerum porrò nouitatem, aut voluptatem necessariò sequitur permotio, quę in istis narrationibus sēsum titillat, etsi doloris ipsa fuerit, tamen delectat: nam qui tragicos heroum casus audiunt in theatris, ex ipsis lachrymis hauriunt voluptatem.

ἠθοποιία *morata orat.*

Hæc autem morata oratione omnia temperari, & quasi animari oportet, hanc Græci Rhetores ἠθοποιίαν vocant, cuius est decorū in personis obseruare, & vnicuique, quod mores, & ratio vitæ postulant tribuere, qua virtute nihil est in tota eloquentia artificiosius, cui ἐπίπλοκα solet annecti, quæ modestos, & amabiles oratoris mores demonstrat. Res consequuntur verba, & numeri, de quibus ita præcipit Tullius. Suaue genus erit primum elegantia, & iucunditate verborum sonantium, & lenium: deinde coniunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disiunctos, atque hiantes: & sit circumscripta, non longo aufractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatq; similitudinem, æqualitatemque verborum, tū ex contrarijs sumpta verbis. Crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum, & geminata, atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur, constructioque verborum, tum coniunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur.

ἐπίπλοκα *Verborum delectus ad suauitatē. Vide Dion. Hal. p. 187.* περὶ Δημοσθ. λέξεως. *vbi fusè describit. Cicero in partitionib. orat.*

Primum igitur præcepit, vt verba sint sonantia, & lenia, quod multis prosequitur Dionys. Halic. in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, & selecta habet exempla, quibus ostendat antiquos in descriptione rerum suauium, atq; amabilium lenibus vocabulis vsos, contra in molestis, aut grauibus nomina ad materiam accommodasse: quid istis dulcius?

οὖλας ἦκε κόμας ὐακινθινῷ ἄνθει ὁμοίας.

——————— *decoram*

Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflauit honores.

Exempla suauitatis Homerum Odyss. 6. Virgilium Aen. 1. Plato in Axiocho. Cic. 1. de nat. deor.

Et illa Platonis in Axiocho, quantam habent nominum iucūditatem, ἔνθα ἄρβονοι μὲν ὥρας παγκάρπους γονῆς βρύουσι πηγαὶ δ' ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι. Item Ciceronis, At verò, quanta maris est pulchritudo? quæ species vniuersi? quæ multitudo, & varietas insularum? quæ amœnitas orarum, & littorum? quot genera, quamque disparia, partim submersarum, partim fluitantium, innatantium belluarum; partim ad saxa natiuis testis adhærentium. Contrà in Thucidide, quod notat Halicarn. & in Homero, & cæteris, pleraque de industria inuenias austera, &, vt ait Demet. Phalereus ποταμῷ προσκρόυοντο ἐοικότα.

Secundò notat structuram orationis, quæ fermè est in isto dicendi genere, sine vllo hiatu, & collisione vocalium. Tales sunt Isocr. orationes totæ ductiles, in quibus rarò synaloephas, difficilè κακοφωνίαν inuenias.

Tertiò notat mediocritatem periodorum, quæ etiam ad suauitatem attinet: austerum enim est & graue longis orationis anfractibus elidere spiritum.

Postremò varias figuras dictionis enumerat, vt antitheses, Isocola, anaphoras, anadiploses, &c. quæ orationi iucunditatem aspergūt, & hæc de florido, & elaborato stylo.

De optima figura dicendi, & de decoro.

CAPVT XL.

VErum quæres, quid in tanta styli varietate constituendum sit, & quis demum optimum oratorem character deceat. Est illud quidem in rebus humanis satis vsu eōprobatum, nihil ex omni parte beatum esse, & vt ait Homerus. ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ ἕτερον δὲ ἀνέυσερ. Hoc ipsum in ratione dicendi contingit, in qua rarò reperias oratorem ex omni

parte

parte absolutũ. At si quis talis esset, vt pro rerum varietate omnia dicendi genera perfectè tractatet, is demum videretur perfectionis apicem consecutus, quod vnus Cicero supra Grecos, Latinosq; admirabili dexteritate videtur præstitisse.

Δεινότης quid.

Is orator à Græcis dicitur δεινὸς, & hæc est, vt ait Hermog. δεινότης χρῆσις ὀρθὴ πάντων εἰδῶν τοῦ λόγου. Rectus vsus omnium generũ dicendi.

Πολιτικὸς λόγος.

Eadem δεινότης dicitur πολιτικὸς λόγος, quòd perfectum in rebus ciuilibus oratorem, his omnium virtutum generibus expolitum, atque illustratum esse oporteat, ὁ μενὶ τῇ ἀρίστῃ μίξει χρησάμενος τούτων τὴν ἄριστον δηλαδὴ τὴν πολιτικῶν λόγον ἐργάσεται.

Atque in eo maximè spectandum est decorum personarum, ætatum, locorum, temporũ, quod eruditè notauit Lud. Viues.

Eloquentia siue stylus puerilis.

Si puer est dicit sententijs paruis, leuiculis, friuolis, argumentis infirmis, locis inanibus, excursionibus ad fabellas, & nugas, iocis frigidis, improprijs translationibus, crebris figuris similiter cadentibus, & desinentibus, tinnitu compositionis, & delitijs comparatorum, cõpositione obscura, & hoc in puero non modo toleratur, sed etiam plerumque placet.

Iuuenum oratio siue stylus.

Iuuenilis oratio solet esse nimia, calore pugnaci, accurata, ornamentis illustris, compositione cõcinna, & suauis, erecta, audax, præculta, interdum deliciosa, lasciua, ludibunda, structura molli, & delicata, Corinthijs operibus nõ dissimili: vbi deferbuit calor, apparet meticulosa, circunspecta, pedetentim ingrediens, repressa tractatione affectuum, pugnacitate argumentorum, ornamentis quoque, & cultu diminuto.

Virorum

Virilis solet esse magni ponderis, profundæ intelligentiæ, argumentis solidis pertexta, circuitu solutiore, non tamen diffuso, aut neglecto, in ea translationes parciores, figuræ, ac schemata ratiora, verba nec noua, nec obsoleta translationes, & superlationes sobriæ, grauitas in asserendo, contemptus minutiarum, & quod extremũ est grauitatis augustus quidã decor.

Senibus pressum, mite & sanctum tribuitur.

Iam verò si conditiones spectentur.

Principũ.

Principum conciones esse debent magnificæ, puræ, electæ, parcæ verbis, amplę sententijs, sensu simplici, prudenti, graui, sedato.

Rhetorum Politicorũ.

Rectores politici accurati sunt, & elimati, cãdidi, graues, ab affectione, & puerilibus motionibus alieni, vt videantur non è schola quęsijsse, sed hæreditario quasi iure nobilitatis à parentibus possedisse eloquentiam.

Concionatorum.

Concionatorum oratio debet esse solida, grauis, sãcta, casta, sobria maximè, vbi de Deo, & arcanis mysterijs, vt in principijs fieri solet, adhuc sedatus sermo est: Altius ingressis licebit se attollere figuris, copiaq;, & laxitate orationis diffundere, semper tamen apud populũ dicentibus competunt propria vocabula, aptæ translationes ex rebus notis, conformationes, & figuræ omnis generis, oratio plena, succulenta, clara, diserta, exemplis, & dictis intexta, & vbi opus est incitata, ardens, pugnans.

Philosophorum.

Philosophi sermo de virtute simplex sit, purus, integer, validus, sanctæ matronæ non dissimilis, quæ extra fucum naturali pulchritudine enitescit. De rebus naturalibus erit acutus, osseus, astrictus, enucleatus.

Sophistarũ.

Sophistæ, aut Rhetoris ad voluptatem dicentis genus dicendi est teres, lene, succisum, candidũ, molle, pellucens, illex omnibus gratijs, & veneribus affluens. Si personæ auditorũ considerantur. Qui cum authoritate loquitur ad inferiores totus est in rebus, circunstantias personarum minus curat, quanquam, & prudentibus curandæ sunt. Nullus est adeo abiectus, cui non aliquid debeatur; habet & pilus vmbram suam.

Decorum.

In oratione minoris ad maiorem personam debet eminere sollicita reuerentia, & pudor. Orationes modulatæ, canoræ, subtiles, argutæ, quæ nimis liberè, aut ludere, aut quod magis imperiosum est docere videtur, viris grauibus vulgo displicent, cum à iunioribus dicuntur.

Ad summum videndum an locus sacer sit, an profanus, in profano ciuilius, in sacro augustius, & sanctius præcisis aulicorum flosculis agendum. Deinde tempora etiam incurrunt, & negotia, in quibus modo vernans, & læta: modò simplex, horrida, & quasi detractis ornamẽtis debeat esse oratio. Nonnunquam tonandũ, fulminandum, frangendum. Nonnunquam etiam superciliosi, morosi, suspicaces, irritabiles, blandè, circumspectè, remota omni ambiguitate, & quasi molli articulo tractandi. Consilium, resque, locusque dabunt.

Satis de optimo genere eloquentiæ dictum est. Nunc de ingenio, doctrina, exercitatione, & imitatione, quibus præsidijs ipsa comparatur disseramus.

Finis libri secundi.

DE ADMINICVLIS ELOQVENTIAE, INGENIO, DOCTRINA, ET IMITATIONE.

LIBER TERTIVS.

De Animi præstantia.

CAPVT PRIMVM.

HActenus à nobis maximorum Oratorum lineamentis, & coloribus conformata est præstantissimæ cuiusdam Eloquentiæ species, cuius facibus inardescere generosæ mentes possint: nunc de adminiculis, quibus comparari solet paulò pictius, & hilarius, vt his aspersa condimentis doctrinæ seueritas mulceatur, non sine tamen honestæ vtilitatis compendio, hoc qui sequitur libello disseremus.

Tota igitur spes capessendæ eloquentiæ, partim est in soli bonitate, partim in eius cultura constituta. Ager, siue hortus noster, animus est, cultura eruditio, coloni præceptores, flores scientiæ, & virtutis lumina, fructus immortalitatis: Hæc ego dum dico, nihil breuius; dum cogito, nihil patet latius. Ac primum, nemo non videt, quanta sit huius soli, animi (inquam) supra omnes omnium hortorum fundos dignitas, quantus splendor, quanta maiestas! Dux est, & Imperator vitæ mortalium, rector humani generis, princeps facultatum, agit, habetque omnia, ipse nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, syderibus velocior, non hic Empedoclis sanguinem, non Zenonis ignem, nō Aristoxeni intentionem, non Pythagoræ numeros, non cœli particulam agnosco: aliquid est profecto, aliquid est sanguine viuidius, igne purius, intentione contentius, modulis numerosius, cœlo deniq; ipso maius, & augustius. Et quid aliud est, quā vitæ spiraculum? quàm θεοῦ ἄνεμος? (vt ait D. Greg. Nazianzenus) quam species omnipotentis, vili luto impressa? vt facies solis in nube, radius in crystallo, hyacinthus in cera.

Obuersatur mihi de hac animi dignitate cogitanti Cosroæ potentissimi Persarum regis machina crystallina; in qua, vt est apud Cedrenum, mirum dictu cœli immensitas, solis cursus, lunæ labor, & æternæ micantium syderum conuersiones cernebantur, aderant quoque machinæ, è quibus vis aquarum exiliret, quæ modò subirent in imbres, modò rigescerent in grandines, modò tumescerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aer modò serenus, blanda velut Etesiarum amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundeba- *Ced. p. 355.*

tur,

batur, ipse, quasi Deus aliquis in medio collocatus, ad nutum compositos cursus, recursusque stellarum contemplabatur, pluebat, ningebat, tonabat, fulminabat, permiscebat omnia. Simili profecto ratione animus in capite, tanquam in arce positus sedet, & dominatur: *nunc* (vt ait Plato) *cupiditatum gynecaa dispensat, nunc acrimoniæ andronem regit, nunc desideria, volutivolitantes prodromos emittit, nunc furiales irarum exercitus è castris educit, nunc serena luce circumseptus suauius renidet, nunc variis affectuum turbinibus totus circumstrepit.* Atque cùm talis, & tantus ipse sit, duas habet facultates omnium præstantissimas, quibus, veluti manibus rerum apprehendit species: intellectum dico, & voluntatem: hac enim in amorem fertur, & odium; illo vera discernit à falsis, inuestigat, capit, cognoscit, & si acutior fuerit, atque solertior, hoc vocatur ingenium, cuius, Deus bone, quanta est velocitas, quàm celeres motus, & planè ignei? Vis disiunctissimas terrarũ partes peragrare? iam peragrauit, præcipis Oceanum tranare? iam tranauit: iubes in cœlum euolare? iam euolauit: cupis detinere? non potes: quos enim obices oppones? pone terræ molem, penetrabit; pone claustra adamantina, perrumpet, pone cœlum, perstringet, ad extremam vsque naturam peruadet, & si quid extra est, scrutabitur.

Plato. apud Dion. Longinum.

Ingenium quid.

De varietate ingeniorum, & excellentia in machanicis.

CAPVT II.

SEd vt agrorum, ita & ingeniorum magna est varietas, alia enim aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, disiunctas animorum species esse voluerunt, quos adeò functione diuersos cernerent. Animaduerte, quæso, quisquis es, & in eo mecum mirare exultãtis naturæ ludum. Ex hac parte Seneca duo nominum millia semel audita, Corsicus verò adolescens triginta sex millia refert fideliter: ex illa Amphistides ad quatuor vsque numerat, Melitides ad quinq; , dic illi vltra pergat, non potest, ad summum venit memoriæ. Ex hac Mithridates duarum & vigintigentium, quas habet in ditione linguas percallet: Ex illa Calusius, ne Priami quidem, & Vlyssis nomen, quod tamen quotidie vsurpat, satis habet expeditum. Ex hac Herodes Atticus communi quoddam Amaltheæ Oceanus eruditionis, & eloquentiæ, cuius doctissimi quique (si Philostrato credimus) frustra, & particulæ appellantur, magna totius orbis terrarum admiratione declamat, docet, scribit: ex illa Herodis filius primas literas addiscere non potest, vrget pater, & vt opulentia æquabat reges, nobilis ludi magister, viginti quatuor pueros honorarios nomine literarum insignitos dat filio, vt vnus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur, habet in seruis quotidianis alphabetum stupidus adolescens, laborat tamen in ediscendo. Ex hac parte Didymus Grammaticus *Bibliolathas* apud Athenæum, vt nominatur à Demetrio Troezenio tria millia librorum, & quingentos scribit; ex illa infiniti sunt rudes, & analphabeti. Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triumphator illustrissimus, cuius caput, velut quædam prudentiæ officina; ex illa Q. Metellus Caprarius eius filius omninò stupidus, cui stomachatus magnus Scipio dixisse fertur: si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram. Quid si opera iam cõferantur: quid si illa admirabilis opificum industria prodeat in lucem? Archimedes onustam nauem, quam non ingens hominum multitudo loco mouere potuisset, sol molitus est, traxitque quo voluit; cæli motus lusit in vitro, ad summum Iouis æmulus tonitru perstrepuit, coruscationem incendit, fulmina iaculatus est. Architas volantem columbam fabricauit, Albertus magnus (vt ferunt) loquentem statuam, opus triginta annorum, quod vno momento diuus Thomas contriuit. Myrmecides quadrigam eburneam muscæ alis, nauim apiculæ pennis intexit, alius casum Phaetontis in gemma annuli scitissimis lineolis exarauit, asius in Achate nouem musas cum Apolline impressit: melius superiori sæculo Cappocius Senensis totam de morte Christi historiam, res, actus, personas, elegantissimo artificio in suis vnguibus delineauit: melius quoque Fraciscus Alumnus, qui symbolum Apostolo ũ, & Euangelium Ioannis, in denarioli orbiculo magna Caroli quinti, & Clementis sept imi admiratione descripsit. Quid in horologijs, vt triumpharunt ingenia: Alia solis, & lunæ cursus definiunt, alia quauis hora homines è somno excitant, & lumen accendunt, alia statuas accedentes, & recedentes singulis ictibus referunt. Ex eo enim, quod Aaron rex Persarum ad Carolum magnum Imperatorem mis-

Cic. de ridiculis.

Claud. in sphæra Archimedis. Vide Toſtatum in Geneſin.

Maiolus.

Galen. l. 17. de vſu partium Vide dies canic.

Muretus in variis lectionibus.

Seneca. Philoſt. in Herodote.

misit anno octingentesimo septimo, duodecim equites modò singuli, modò bini, modò terni, modò vno agmine omnes apertis tot fenestris turmatim exiliebant, exercitum dixisses è portis castrorum erumpentem. Num verò prodigio simile est, quod horologium cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo peritissimus artifex inclusit? Confer nunc ista ingenia cum Albanis, & Thracibus, qui solem disci cum magnitudine esse iudicans, lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum scalis posse adiri putant; vtro parente nati sint nesciunt; testas, & lapides fœno molliunt; lumen extingunt, ne à pulicibus pungantur.

Causſæ huius varietatis.

CAPVT III.

EQuidem diuersos specie animos asserere temerarium duco: at omnes virtute, & dignitate pares esse, nec referre, vtrum anima sit Agamemnonis, an Thersitæ, Alexandri, & Margitæ, Iulij Cæsaris, an Bambalionis, multorũ, & grauissimorum hominum sententijs hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud est, quam maximum ornamentum ex vniuerso tollere disparitatem perfectionis? quàm Deum similem illi pictori facere, qui præter cupressos pingere nihil poterat? Nunquid ipse eodem lumine stellas omnes incendit, eodem virore arbores irradiat, eadem purpura vestit flores? An quòd facit in floribus, stellis, arboribus, hoc ipsum facere non poterit in mentibus? Ex eius fortasse natura repugnat? at immensæ est & inexhaustæ virtutis. Ex animis? nihil minus, sequuntur enim, vt mollis cera pollicem fingentis Dei. Haud negarim aliquid syderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, institutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia varijs modis affici videamus. Nam, qui sub crasso aere nascuntur, obtusiores, vt Bœotios; qui sub puro, & delicato, ingeniosiores, vt Athenienses fieri, satis, superque trita veterum dicta docuerunt: ex institutionis verò fonte manauit tanta, quæ in diuersis gentibus cernitur ingeniorum dissimilitudo. Persæ ferè omnes otiosi, propter Palatinæ opera assidua obsequia. Syri cupidi, & auari, vt qui in continua rei instritoriæ exercitatione tererentur. Asiani molles, vt quorum patria delicijs afflueret, Alexandrini derisores, vt qui à puero dicteria, & sales fingerentur, Cappadoces, Cilices, Cretenses mendaces, & fraudulenti, vt mari, & nauticis rebus assueti, Campani superbi, & arrogantes, quales in summa rerum affluentia nati homines esse solent, & ista quidem ad communes ingeniorum propensiones huc, vel illuc inflectendas vim habent non mediocrem, at in magnis ingenijs aliqua vis est superior, quæ Dei lumine accenditur: quemadmodum enim in corporibus videmus, etsi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus singulari artificio machinatus est, sciamus esse profecta. Tamen quæ in pulchritudine, & deformitate: quæ in robore, & debilitate; quæ in agilitate, & tarditate discrimina cernimus? Rusticellus Hercules mulum suum tollebat humeris. Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurnisque quingentorum pondo calceatus (præclara Veneris fandalia) per scenam ingrediebatur. Adolescens Turca sub Ferdinando Gonzaga, corpore haud quidem magno, sed tereti, assumpto homine in humeros, per funem ad dimidium recti anguli accliuem adiectis gladijs triũ fermè palmorum longitudinis præacuatis, acieq; nouaculæ pedum malleolis ascendebat, adeò distentus, vt nec in plano facilè fuerit sic ambulare: inde funi superpositam tabulam passibus traijciebat: cum vix ipsa, vel momento rudenti insistere posset, mox suppositis patellis æneis absque vinculo, quas extentis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. Quis non stupeat, & nostra corpora fictilia, hoc aereum, aut igneum esse dicat. Ita in ingenijs euenire solet, diceres alia ex cælo delibata, alia ex halitu luti expressa: diuinus Plato aspersos quidem omnibus igniculos esse dicebat, sed in alijs languidiores, in alijs acriores. Mercurius ille ter maximus animis, antequam in corpora laberentur, craterem mentis singulis esse propositum fingebat, quem alij tantum delibarent, alij modice biberent, alij plenius, quidam se totos in eum ingurgitarent, qui omnium essent ingenij splendore floretissimi; Quicquid est, gaudeant benè nati, & qui à natura animam bonam, bonam mentem, bonum ingenium sortiti sunt. Hoc primum culturæ nostræ fundamentum statuo.

Plin. lib. 7. c. 20.

Cardan. lib. subtil.

Mercur. Trismeg.

Tria

Tria ingeniorum genera quæ literis apta, & vnde sumendum culturæ exordium.

CAPVT IV.

SEd quale tandem erit istud, quod quærimus? Ingenij,& doctrinæ princeps Aristoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit,& alia inertia fack,& stupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudij Cæsaris,imò stipitis indoles fuit,qui cũ Messalinam Vxorem calcato lecti genialis fœdere in ommibus adulterijs volutatam probè sciret, ægrè tandem in id consilium adductus est, vt eam per speculatorem trucidari iuberet. Redemum confecta,& eodem die ipsi nuntiata post vnam,aut alteram horã quærebat (vir admodum memor)quid Dominæ esset factum, quòminus ad cœnam veniret. Alia nimis velocia esse censet, & calida, quæ plerunque in stultitiam, & furorem degenerant: & exempla quidem illustria in Hermogene & Caligula Cæsare vidit antiquitas, quorum vnus, qui anno ætatis decimo quinto, incredibili hominum concursu, magna doctorum admiratione,ipso etiam Imperatorum plausu,dicebat ex tempore,cùm ætatem virilem attigisset, adeò hebes factus est,vt quod est ab Antiocho non insipidè dictum inter pueros senex, inter senes puer videretur,& esset. Alter,qui à puero celerrimos ingenij motus habebat,in eam vecordiam deuenit, vt palam cum Iouis statua nunc blandiens, nunc increpans versibus Homericis colloqueretur,lunam plenã, & fulgẽtem in amplexus inuitaret, horreis conclusis populo Rom. famẽ indiceret: ad summũ equo *Incitato*,quem præ cæteris carissimum habuit, consulatum destinaret. Tertium locum obtinent σώφρονες, quæ sedata sunt,& mansueta, atque ideò meliora ad omnem rationem humanitatis.

Suet. hoc μετεωρίαν καὶ ἔκστασιν appellat.

Philost. in sophistis. Tranquil. in Caio.

Non placent ingenia simiarũ, quæ versatili leuitate desultiora huc,& illuc volitant,in nugis,& quisquilijs triumphant, in seriis rebus hebescunt:sordent mihi pigra,&abdomini dedita porcorum, quibus nisi culinæ nidor subnoluerit,nunquam excitabuntur;nauseam mihi faciunt sordida simul & callida vulpeculorum,quæ nihil nisi lucri pecuniæ, & malitiæ vias consectantur,in quibus si turpiter insanierint,nunc per beata existimantur. Volo ingenium,quod simplex,cãdidum, sosers,consiãs, festiue lentum,magnum, exaggeratum,quod se supra auaritiam, supra voluptatem ad cœlum vsque efferat. Bene habet, designatum est à nobis solum, in quo olitoris nostri desudare,& longè, lateque excurrere possit industria. Primum igitur fundi ingenium cognoscat, deinde subigat,expurget,molliat,excolat. Educat mihi purioris doctrinæ riuulos,quibus tenella germina irrigentur,quò mitius crescant,& felicius. Disponat classes, quasi pergulas, smaragdino virore illuminatas, & assitis per iusta interualla arboribus, componat areolas puras, mundas,elegantes, è quibus suauissimi florũ, an potiùs virtutum omnium afflentur odores. Ad hoc accedat oportet institutio,non triuialis, sed generosa, quæ à pietate prima iaciat fundamenta, & per magnarum virtutum gradus emissa, ad Deum vsque scientiarum fontem pertingat.

Aduersus eos,qui Christiano cultu emolliri,& langvescere dicunt ingenia.

CAPVT V.

IN quo mihi confutanda est vetus querela eorum,qui Ethnicorum,&etiam turpissimorum opera,& ingenia nostris anteponunt, qui Christianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minus ad rem militarem aptos, minus ad iurisprudentiam, & eloquentiam fieri clamant, eorum gloriam aut extingui, aut meticulosa superstitione retardari: liberum esse oportere felix ingenium, vagari per omnia,nihil intactum relinquere, sibi Catullos,Martiales,Petronios euirari, & æterna debilitate castos,& intestabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, si non vident; idcircone Deus scientiam dedit, vt virtutem pro ludibrio haberemus?Idcircòne Christianos fecit,vt propudiosos amores,vt Gomorrhæos calamos, vt chartas,(chartas dico)imo omnium sordium sentinas,ex fescenninorum incendijs, & cineribus erutas in lucem efferemus:& hæc infectari est veteris doctrinæ splendorem obscurare, de summis authoribus detrahere, ordinem de rebus,solem de mundo eripere. Ingemiscite, si quis modo vobis sensus est Constantini, & Theodosij cineres,ingemiscite. Vos,quæ religiosissimis edictis coercuistis, quæ excidistis, quæ æternis tenebris mãdastis Sotadæa flagitia, atque scelera ab hominibus Christianis post

Vide apud Baron. edict. Constantin. contra obscænos poetas.

sexdecim secula requiruntur, & lugentur amissa. Vos, quam in Christianorum gymnasia induxistis pietatem, & quæ vos beatissimis laureis cumulatos, in illas æternis syderibus illuminatas, domos induxit contēni, expui, lacerari vidimus: Et magna (inquiunt) emollit ingenia, quanam (malum) sunt ista magna ingenia? An Mucij, qui distillantem in foculo nudis ossibus dexteram spectent, & pœnas à se nescio cuius irriti conatus exigant? an Catones, qui post Lybicas Syrtes, & serpentū ludibria, animas proijciant, non profundant? an Poreiæ, quæ cum ferrum negarit fortuna vitā carbone extrudant? an Iuliani, qui amisso apud Persas per dedecus exercitu afflicti, saucij, moribundi in Christum manantem è vulnere cruorem contorqueant? an Dicearchi, & Protagoræ, qui de Deo an sit, nec ne, modò ferueat olla, inquirendū non putant? an Lacones, qui (vt est apud Plutarchum in quæstionibus Græcis) *neminem bonum fieri publicis literis in colūna incisis sanxerunt*? num potius magna, & diuina ingenia Clementes Alexandrini, Gregorij, Basilij, Chrysostomi, Augustini, Hieronymi, qui Christianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ, & eruditionis venerunt, quod superiora sęcula nōviderūt, posteriora admirari magis, quā imitari possunt. Doctores loquor, & sanctos, quid Imperatores? ex qua schola limati ad imperium prodierunt? quibus disciplinis instituti hostes terrore, suos amore deuinxerun? quibus præceptis informati vltra colūnas Herculis nominis sui famam diffuderunt? deueteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ sapientum voces, plena ora posteritatis. De nostris loquor, quorum domesticas virtutes intueri nobis integrum est, quibus tandem artibus inuictissimus alle Martellus anno 730. Abderamum Sarracenum cum prodigioso quadringentorum millium exercitu in Gallias irrumentē repressit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonēsi ea statuit trophęa, quæ nullus antiquorum Cæsarum potuit adęquare? quibus tanti patris sōboles Pipinus bis cum maximo, atque fortissimo exercitu Alpes penetrauit, & primum Arnulphum Longobardorū Regem, deinde Gaiffram in summū Pōtificem, & sanctissima religionis nostræ pignora rebelli animo ferocientes pacauit? quibus eius filius Carolus Magnus per omnes terrarū oras, quasi fulminum terroribus cinctus arma circumtulit, easq; non magis suis cursibus peragrauit, quam victorijs, atque triumphis illustrauit? Quibus sanctus ille Rex Ludouicus, esū misse, & quadringentis nauibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Troiam nauigauit) Syrtes, Charibdes, atque insana Syllarum latratibus, fluctuumque vorticibus maria contempsit, & luctantem inter extrema omnia animam pro Christi gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, nū simplicitate, num pietate? Age, perfrica frontem, quisquis es Heroum obtrectator, & dic Christiano cultu emollita hęc ingenia ad socordiam desciuisse, & si lubet iurisperitos percontari, quære, quinam viri fuerunt Africani, & Epagathi, Tertulliani; si oratores, qui Athenagoræ, Iustini, Firmiani, Arnobij, Saluiani: si poetas, qui Prudentii, Sidonij, Apollinarij, Sedulij, Nonni, Ronsardi: si historicos, qui Eusebij, Theodoreti, Euagrij, Seueri Sulpitij, Baronij?

Franci. Christianissimi & fortissimi.

Quære, an refrixerint? an emarcuerint? an Christiani mores aliquid de eorum eruditione, industria, subtilitate detraxerint? Omni nò ingenijs verè Christianis nihil præstantius fuit, aut augustius. Germana enim est eruditionis pietas, & rerū magnarum comes perpetua. Atque, vt mala quædā olitores germanitatis appellant semper cohærentia, semper gemella, nunquam singula in fœtu, ita se mutuo amicitiæ fœdere, & incredibili societatis cōmercio ista consequuntur, nec sine iactura à se inuicē disiungi, atque seperari possunt. In meridiano orbe, vt aiunt, præcipuam nobilitatem obtinēt palmæ Syagri, proximamque Margarides, eæ breues, candidæ, rotundæ, minis, quàm balanis similiores; vnde & nomen à Margaritis accepere. vna earū arbor in Chora regione esse traditur. Vna & Syagrorum, quæ mirum dictū cū Phœnice aue moriuntur, cum eadem renascuntur. Ego verò sic arbitror, & sic mihi persuadeo, nō tantùm esse palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercium, quantùm pietatis, & doctrinæ. Hæc illam, tanquam sororem amat, complectitur, exosculatur; sine eadem languet, contabescit, emoritur. Quamobrem, & his stabilitę fundamentis Christianorum scholæ, omnes Ethnicorum academias bonitate, numero, dignitate facilè superarunt. Omitto quantę venerationis fuerit apud Iudæos, sanctissimum illud Melchisedecis sacrarium, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatum, à quo scholarū institutionem profectam esse volunt, & in omnes nationes longè, lateq; propagatam. Nihil dico de nobilissima Paneni schola, quę ab ipsis Christianæ Religionis incunabulis cæpit Alexādrię, sapien-

Plin. l. 13. 14.

sapientissimorum hominum, Clementis Alexandrini, & ipsius Origenis, cæterorumq; non dissimilium studijs feliciter illustrata. Sileri patior de gymnasio Theodosiano, in quo sex Rhetores, viginti Grammatici, imperatorijs stipendijs honestati, magno Christianæ iuuentutis concursu vna docuerunt. Quid habet tandem antiquitas, quod non dicam, cum Academiæ Parisiensis pristina maiestate, sed cum mediocri quidem schola comparari possit? scimus sub Claudio Imperatore Romanos doctoris Græci penuria, Massiliam liberos misisse, vt Græcanica literatura excolerentur. Discimus ab Eusebio, sub Domitiano primum Romæ Quintilianum, publica mercede conductum ex Hispania Rhetoricam docuisse. At apud nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum literarum magister sit publico stipendio honestatus, adeò iniqui sunt Censores, qui ingenijs, & studijs Ethnicorum plus tribuunt, quam Christianorum.

Vide Baronium.

De Ingeniorum delectu, ad eloquentiam specialiùs dictum.

CAPVT VI.

APollonius ille quidem Alabendensis præclari præceptoris munere fungebatur; qui eorum, quos ad capessendum eloquentiæ studium, in suum ludum parentes mittebant, ingenia explorabat accuratissimè; quæ si minùs essent idonea, quam primùm dimittebat, ne frustrà laboribus in discendo frangerentur. Et certè, cùm in omnibus artibus sit ingeniorum habendus delectus, maximè verò in eloquentia, quæ, vt res est omnium difficillima, ita ingenij felicitatem magnoperè disiderat. Hic profectò, vt aiebat Isocrates, δεῖ γραφιδίου, καὶ νοῦ. AEthiopes, vt aiunt, fortitudinis indolem in pueris hac ratione explorare solebant: Ingentes quasdam aues cicuratas alebant domi, quibus tenella adhuc pusionum corpora imponebant: Ad id autem ministerium mirabili quadam dexteritate factæ erant, vt in sublime sessores efferrent, & leni motu deuolantes reportarent; Hoc si non pauebant pueri, si volatum intrepidè sustinebant, eximiæ indolis dabant indicium.

Cicero de orat.

Plutar. in Isocr.

Alexand. Neapol l. 2. cap. 25.

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet, & diligenter spectare ingenii motus, & cursus, quibusve pennis, & quàm sublimè ferri possit, quod in pueris, in quibus natura, vt ait Cicero, tanquam in speculis cernitur, à teneris elucere solet.

Primum illud ex veterum sententia statuamus, aliquas esse naturas veluti diuino furore accensas, quas Dionysius Halicarnassensis φύσεις θεαζούσας eleganter appellat: easque, vt ferrum Siderite lapide affrictum, sic mente diuina incitatas, arcana quadam vi perfundi.

Talis fuit mens Origenis, qui à teneris vnguiculis; iam discendi cupiditate volitans patrem de sacrorum dogmatum mysterijs magna prudentia interrogabat. Pater verò admiratus, conabatur incitatissimos naturæ cursus moderari, ne tantis motibus non sufficeret mortalitas, sed videbat in eo θεάζουσαν φύσιν, idcircò dormientis pectus, quasi sacrum magnæ mentis domicilium exosculabatur.

Euseb. lib. 6. c. 2.

Tale fuit D. Augustini ingenium, qui annos natus duodecim, Logicos, & Rhetoricos Aristotelis libros intelligebat.

D. Aug. confess.

Hanc mentem θεάζουσαν, magna quædam, & acris incitatio mentis, & affectuum teneritudo consequitur, qui oriuntur ex vi φαντασίας quæ in ipsis, vt cera mollis, impressas rerum imagines facillimè suscipit, ijsque tenaciùs adhærescit.

Hoc in Thucidide adhuc puero visum est, qui cùm Herodotum historias in theatro recitantem audiret, quibusdam narrationibus permotus, erupit in lachrymas: quod animaduertens Herodotus, eius naturam ὀργῶσαν pronunciauit, & prædixit fore, vt in virum eloquentem euaderet.

Quid verò Euripides, quàm acrem, & viuam εἰδωλοποιΐαν habuerit, notauit Longinus in libro περὶ ὕψους. inde fluunt illi versus;

Ὦ μῆτερ ἱκετεύω σε μὴ ἐπίσειέ μοι
Τὰς αἱματοποὺς, καὶ δρακοντώδεις κόρας,
Αὗται γὰρ αὗται πλησίον θρώσκουσι.

Dicas eum ipsas furias facibus armatas videre, non scribere. Similiter cùm Phaetontis currum describit, eius animus cum equis volitat, & cum adolescente ipso periclitatur.

Eandem naturam nactus est M. Tullius, qui sibi vehementes illas perorationes, non ingenio, sed dolore fluere ingenuè fatetur. *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum vsus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo, vt viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.* Deinde: *Nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, vt me ipse non teneam.*

Cic. in or.

Et

Et de Quintiliano habet Angelus Politianus. Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuisse, & frequenter ita commotum, vt non solum lachrymæ illum, sed & pallor, & vero similis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apti ad eloquentiam ingenij indicium: σφοδρὸν καὶ ἐνθουσιαστικὸν πάθος; &, vt vno verbo dicam, furor oratorius, quem, qui solis poëtis tribuunt, vehementer errant.

Dio. Long. περὶ ὕψους.

Alterum, est grauis quædam acrimonia ingenij; qui enim tantum in miserationibus excellunt, & nihil habent iracundiæ, facilè in motus muliebres degenerant, qui non satis oratoriam grauitatem decent. Ad hanc inquit Dionysius Longinus excelsæ mentis generositatem oportet ingenia liberalissimè educari, neque enim possunt seruilia, vbi præsertim vitijs hominum, & grauium personarum obsistendum est, hoc libertatis decus, & παῤῥησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ, καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας, καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὅλον τὸν βίον θαυμαστόν τι, καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον.

Tertium, est naturalis quædam facundia, candor, elegantia, qua multi à puero cernuntur excellere, in explicandis animi sensibus iam arguti, vberes, expediti, ad quod cùm vocis plena quædam suauitas, tum decorum actionis accedit; Dona sunt Dei ad satus disciplinæ accipiendos peroportuna.

Carolus Zenus septennis puer, cùm eius parens ad Smyrnam à Turcis interfectus generosè occubuisset, apud Clementem VI. de patris virtute, & sua orbitate orationem habuit tanta facundia, vt indolem pueri admiratus summus Pontifex, cum penes se, & habere voluerit, & iam grandem natu, Patrensi sacerdotio amplissimo decorarit. Hoc anno 1614. cùm LVDOVICVS XIII. Flexiam nostram parentis olim sui HENRICI MAGNI cunabula, nunc cordis, pretiosissimi omnium pignoris domicilium, & Gymnasium regia munificentia extructissimum inuiseret, à pueris variarum linguarum oratiunculis in collegij limine exceptus est, qui ad reliquos ludos, & apparatus dederunt initium: Placuit humanissimo Regi verecunda adolescentulorum fiducia, & mellitus lepos, qui tum in labris insidere videbatur. Itaque, & eorum nomina rogare, & blandissimè affari (quæ Regum nostrorum est comitas, affabilitasque sermonis) Princeps optimus haud dedignabatur.

Baptist. Egnat. l. 1. c. 4. Lud. xiii.

Est illa quidem expetenda puerilis facundia, non tamen ad grandem, & exaggeratam eloquentiam sufficit, nisi maioribus præsidijs instructa fuerit. Quamobrem similia plerumque videmus ingenia in Panegyricis, & mediocribus etiam causis, quæ illam vim incensę mētis non requirunt, suauiter, feliciterque versari, ad maiores autem dicendi faces, non ita apta, compositaque inueniri: & hoc eximiè inter cætera notat Longinus. παρά γε μὲν τοῖς ῥήτορσι τὰ ἐγκώμια, καὶ τὰ πομπικὰ, καὶ ἐπιδεικτικὰ, τὸν μὲν ὄγκον, καὶ τὸ ὑψηλὸν, ἐξ ἅπαντος περιέχει πάθους ἢ χηρεύει κατὰ τὸ πλεῖστον. ὅθεν ἥκαστα τῶν ῥητόρων οἱ περιπαθεῖς ἐγκωμιαστικοὶ, ἢ ἔμπαλιν οἱ ἐπαινετικοὶ περιπαθεῖς.

Quartum, est memoriæ vis, & fœcunditas, quam ob eius necessitatem eloquentię partem constituerunt. Ita est profectò, Musæ illę disciplinarum omnium auspices cùm à Ioue in hanc lucem essent editæ, lacte Iunonis crescere & innutriri minimè potuerunt, inuenta est illis nutrix Mnemosyne, quam nos memoriam appellamus; hęc autem Iouis partum suis vlnis excepit, fouit, aluit, fœcundauit. Est quasi horreum mentis memoria, in quam optimarum artium fruges reconduntur, & suo tempore expromuntur. Imo Thesaurus est, exquisitissima rerum omnium opulentia refertus, quæ subinde, cùm opus est, in varios vsus explicantur. Huius beneficio destitutus Orator, alioqui multis præcellens partibus, rudi, & imperito plerumque similis videtur. Quo risu omnium est exceptus Curio? qui cùm contra Titiniam dicturus esset, subitò totam caussam oblitus, Titiniæ veneficijs, & cantionibus id factum esse dicebat. Sed ipse erat adeò labili memoria, vt aliquoties, tria cùm proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Quare, licet expeditam celeritatem, & profluentem vim verborum haberet, plurimum tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. Seneca epistola vigesima septima, Caluitium Sabinum facetè perstringit, qui cùm esset, & tenui, & ad singula vacillanti memoriola, docti nomen aucupatur. Nunquam vidi hominem beatum indecentius: huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlyssis excideret, modò Achillis, modò Priami, quos tam bene nouerat, quàm pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perpetam, quàm ille Troianos, & Archi-

Cicero in Bruto.

Sen epist. 27.

Archiuos persalutabat, nihilominus eruditus volebat videri.

Hanc itaque compendiariã excogitauit, magna summa emit seruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum. Nouem præterea lyricis singulos assignauit. Postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cum peteret versus, quos referret, sæpè in medio versu excidebat. Hæc detrimenta memoriæ. Contrà verò ijs, in quibus floruit, boni, & felicis ingenij fuit indiciũ, quod rectè notat Fabius. Solet enim maximè quietos, & tranquillos animos comitari: inquietis verò, & leuibus prudens memoria insidere nõ potest, sicut nec in profluenti sigillum imprimitur.

Excellentes fuerunt memoria Cyrus, Themistocles, Cyneas, Carneades, Horrẽsius, Latro Portius, Proæresius, qui omnes insigni quoque ingenio fuerunt. Non sunt igitur audiendi, qui memoriam stultorum κτῆμα nominant, quod eos in hac parte natura defecerit. Fieri potest, vt stulti propter acrem φαντασιάς ardorem multa meminerint. Hæc memoria tamen brutorum est potius quam hominum: nos de ea loquimur, quæ cu ratione, discursu, & prudentia copulata est, quę splendidissima, & ex omni parte perfecta ingenia magnopere illustrare solet, & si quæ magna sint, atque supra communem modum exaggerata, & vim iudicij, & memoriæ felicitatem, ex æquo nacta sunt. Sed in iuuenibus propter calorem, & puriores humores promptior, & fidelior: in viris senescentibus, propter impedimenta naturalia, & tot imaginum multitudinem partim eraditur, partim interrumpitur, partim etiam veluti quibusdam velis obnubitur. Gaudeant in hac parte bene nati, quibus natura hanc vim impertita est, perinde enim est, ac si oculum in occipitio constituisset, quo veluti alteri Iani intelligentiæ, & memoriæ facultate videant τὰ πρόσω, καὶ ὀπίσω. Itaque hæc pars diligentissimè excolenda est, quæ facilè vna ex omnibus mentis facultatibus consenescit. Erit autem felicior, si moderatè exerceatur, non multis, & artificiosis illis imaginibus confundatur: Adiuuetur deinde tota ratione victus, cibis, potionibus, exercitamentis, quiete, somno, pro recta ratione temperatis.

Memoria est oculus in occipitio.

Vide Philo. p. 523. & 524. in sophist.

Quintum & optimum est iudicium, quo nihil ad disciplinas, & vitam vniuersam præstantius est, aut melius. Qui vberem memoriã nactus est sine iudicio (hoc enim contingere potest) perinde est, ac si grandem apothecam habeat sine vino, laxissimum horreum sine frumento. Defectus memoriæ facilius quidem excusatur, quia licet sit ea pars valdè nobilis, non est tamen prima, deinde à multis rebus fortuitis aut pendet, aut iuuatur, quò fit, vt nimis culpandi sint, qui non habeant, & ipsi suam in ea re ingenuè fateantur imbecillitatẽ: Iudicio autem qui velit cedere, aut eo se destitutum putet, rarus est, quod hanc partem omnes suæ naturæ, si modo dignitatem teneãt, accommodatissimam ducunt. Et certè, qui iudicio caret Orator, quasi Cyclops Homericus effosso oculo in tenebricosa corporis spelunca iactetur, & afflictetur necesse est.

P. Rich. in acad. hono. vis.

Iudicium est amussis, & norma mentis. Rationis scilicet approbatio, & improbatio, quæ postquam in veri inuestigatione elaborauit, tum iudicium, quasi Censor, quid aptum sit circumspicit, quid ex quoue nascatur, quid cuique sit consequens, quid alienum, quid repugnans, quid consentaneum, confusa denique, & permixta disiungit, disiuncta conciliat, rerum nodos tangit, & explicatissimè dissoluit. Hoc est verè præstantis iudicij munus, quod vt apparet in veritatem, sicut voluntas in bonum, sua propensione rapitur, sed cum rerum causſæ adeò sint ignotæ, & mendacium veri similitudine persæpè imponat, difficile est in hac parte semper esse felicem.

Meliora sunt iudicia, quæ liquidiora sunt, & minimè confusa, quæque rem diu examinant, antequam præcipitent sententiam. Deteriora plerũq; mitium virorum, quæ licet quid expediat videant, tamen vel sui diffidentia, vel aliquo affectu facilè abripiuntur. Deterrima sunt omnium suspicacia, obstinata, maleuola, & ad omnem incredulitatem rigore quodam mentis obfirmata. Et hæc de ingenij notis satis. Cæterum sine studio, & doctrina gladius est in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebescit, atque retunditur. Hæc igitur summopere curanda est.

De studio, & exercitatione eloquentiæ.

CAPVT VII.

VEterum eloquentiam mirificus exercitationis incendebat ardor, eaq; vis alebat, quæ neque flexu ætatis, neque honorum de-

cursu poterat consistere, declamabant enim fermè quotidie inter priuatos parietes, Senatores, Consules, Imperatores: tales erant grandes illi Ciceronis prætextati Hircius, & Pansa, qui in Consulatus dignitate, in illo honorum omnium apice, sub M. Tullio culturam ingenij, & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca controuersiarum libro quarto ad Nouatum, & Melam, refert Polionem Asinium, intra quartum diem, quam filiam amiserat, declamasse, præconium illud ingentis animi fuit, malis suis exultantis. Haterius verò Senator amplissimus admisso populo ex tempore, solus omnium Romanorum, in latinam, Græcam transtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maximè floruit, cuius author primus Anaximenes fuisse cōprobatur à Pausania. Extat adhuc Themistij Euphradis oratio, quam habuit in promptu, vbi gratijs affluit exordium, cùm se excusans dicit Phidiam, vel in vna quidem Mineruæ crepidula elaboranda multum studij impendisse, quo fit, vt oratores hac tumultuaria opera nihil excelsum, aut politum fundere valeant: Constat idem ex Eunapio, qui Procresium illum spirantem Mercurij in terris imaginem, de proposita ab æmulis quæstione dixisse refert ex tempore, magna omnium admiratione, quam incredibili cumulauit commendatione memoriæ, cùm totam orationem, vt erat à Notarijs excepta, eodem temporis vestigio ijsdem verbis prætexuit. Hęc oratio, siue facultas appellabatur diuina, vt refert Philostratus in AEschine, quod supra mortalitatem esse videretur, tam disertè orare ex tempore. Verum illud ex vi ingenij, & assidua exercitatione profluebat, quibus riuulis irrigata, ad immensum decus surgebat eloquentia. Operæ prætium est, ita plerumque adolescentes acuere, vt vim, copiam, & facilitatem orationis assequantur, non autem scriptis, & præceptis obruere: ea tamē lege, ne hac ex temporanea fiducia erati meditatam scriptionem negligant, in qua δεύτεραι φρωτίδες σφώτεραι.

Eunapius in Procre.

Θεῖος λέγειν quid sit.

DE CAVSIS CORRVPTAE *eloquentiæ.*

Vbi celebres Taciti, & Senecæ loci comparantur.

CAPVT VIII.

COrruptæ eloquentiæ caussas præclarè complexus est Cornelius Tacitus in nobili dialogo de oratoribus, quas malo ab eo, quàm à me, ad culturam ingeniorum audiri. Deficit inquit eloquentia ab ista vetere gloria non inopia hominum, sed desidia iuuentutis & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & obliuione moris antiqui. Ego de vrbe, & his proprijs, ac vernaculis vitijs loquar, quæ statim natos excipiunt, & per singulos ætatis gradus comitantur, si priùs de seueritate, & disciplina maiorum, circa educandos, formandosque liberos, pauca dixero. Iam primùm suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptę nutricis, sed gremio, ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis, eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis, spectatisque moribus, omnis familiæ soboles committeretur, coram qua, neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur, ac non studia modò, curasque, sed remissiones etiam, lususque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat; sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Actiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. Quæ disciplina, ac seueritas eò pertinebat, vt syncera, & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura, toto statim pectore acciperet artes honestas, & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret id vniuersum hauriret.

Pueri à tenero bene fingendi.

Quantum prosit ad studia puritas animi.

At nunc natus infans delegatur græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus, aut alter, ex omnibus seruis plerūque vilissimus, nec cuique serio ministerio accommodatus, horum fabulis, & erroribus pueri statim, & rudes animi imbuuntur, nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infantulo domino aut dicat, aut faciat, quando etiamsi ipsi parentis nec probitati, nec modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuię, & libertati, per quæ paulatim impudētia irrepit, & sui, alieniq; cōtem-

Parentum indulgentia castiganda.

Ludi inertes, & noxij tollendi.

Præceptores graues quærendi, non fabularum narratores, fautoresq; vitiorum.

Solide iacienda studiorũ fundamẽta.

Magnificè quoque de hac materia Sen. l. 1. controu. in præf. p. 8.

temptus. Iam verò propria, & peculiaria huius vrbis vitia penè in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum, equorumque studia, quibus occupatus, & obsessus animus, quantulum loci bonis artibus relinquit: quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus, nec præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent, colligunt enim discipulos, non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationum. Transeo prima discentium elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoscendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum, vel hominum, vel temporum satis insumitur.

Hæc auctor iudicij acerrimi de seuera puerorum educatione, sub sanctæ disciplinæ legibus.

Idem quoque argumentum nobilissimè tractauit Seneca in præfatione libri 1. controuersiarum.

(Quicquid (inquit) Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem efflоruit. Omnia ingenia, quæ lucem nostris studijs attulerunt, tunc nata sunt. In deterius quotidiè deinde data res est: siue luxu temporum. *Nihil est enim tam mortiferum ingenijs, quam luxuria:* siue cùm præmium pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore, quæstuque vigentia: *siue fato quodam, cuius maligna, perpetuaque in omnibus lex est, vt ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem, quàm ascenderant relabantur.* Torpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis, nec in vllius honestæ rei labore vigilatur, somnus, languorque, ac somno, & languore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. Cantandi, saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent: & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, & mollitie corporis certare cum fœminis, & *immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adolescentum specimen est.* Quis æqualium vestrorum? quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immò, quis satis vir est: Emolliti, enerueque quod nati sunt inuiti manent, *expugnatores aliena pudicitia, negligentes sua, in hos, nec Dij tantum mali permittãt, vt cadat eloquentia, quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret.*

Nec minus disertè Quintilianus.

Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes, & mentis, & corporis frangit; *Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit?* Nondum prima verba exprimit, iam coccum intelligit, iam conchylium poscit. *Ante palatum eorum, quàm os instituimus.* In lecticis crescunt, si terram attigerint, è manibus vtrimque sustinentium pendent. Gaudemus si quid licentius dixerint. Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda delicijs, risu, osculo excipimus.

Hæc grauissimi auctores, qui vno consensu pestiferum, non modo eloquentiæ, sed & cæterarum honestarum artium virus esse delicias, & vitia, satis ostendunt, quæ, si teneris mentibus inhæserint, frustra magni prouentus sperantur eloquentiæ. Iam, quod ad tradendæ disciplinæ rationem attinet, prouidendum est, vt quod in optimis scholis, à quibus petitur, fieri solet, omnia ordine, & loco, à discentibus excipiantur. Nam, quæ est humani ingenij desultoria curiositas, amat volitare per omnia, & maiora suis tentare viribus. Ex quo videas plurimos nondum satis à Grammaticis dedolatos sublimis eloquentiæ decora temerè consectari, quibus omninò studijs, & ingenijs, non subest vera vis, nec penitus immissis radicibus innititur, vt quæ summo solo sparsa sunt semina, celerius se effundunt, & imitaræ spicas herbulæ inanibus aristis ante messem flauescunt, vt ait Fabius.

Quamobrem & illi, non satis tempestiui leuium quorundam ingeniorum impetus sunt restinguendi, & cum tribus maximè rebus tota eloquentiæ doctrina contineatur præceptis, stylo, & varia eruditione, Præceptorum is adhibendus est modus, vt neque negligantur à studiosis, neque à magistris plenius, & scrupulosius ingerantur. Nam, qui summorum auctorum lectione contempta, toti sunt in leuium præceptorum farragine conquirenda, mihi profectò videntur ad molas consenescere. Eruditio, si parce adhibeatur, stylum exhilarat; si inferciatur, obruit, orationisque salubritatem varijs idiomatibus confundit. Vna benè dicendi ratio, rerum omnium difficillima plenius iuuentuti excolenda est.

In quo quidem, rectè mihi præcipere videntur, qui fundamenta per solidũ subdere de

creuerint, quò tota operis substructio fœliciùs assurgat. Sic enim in rebus à natura fieri cernimus, vt quæ leuioribus orsa principijs effudit, paulatim ad amœnissimum florem elegantiæ perducat.

Arbores primùm inoculantur, mox pubescunt, folia enata pube formantur, formata panduntur. Hinc flosculos ridere, gemmas turgescere, fructus tumescere videas: Postremò succum vi caloris conditum, paucis in voluptatem, pluribus in necessitatem cedere.

Ad hanc formam componenda sunt ingenia, & linguæ puerorum, vt primum vagire, deinde balbutire, postea verba proferre, tandem suis incrementis læti hilariùs fluere: Mox cùm oportuerit succingi, maturescere, ad summum canescere velint.

Nihil à primordijs statim fuit perfectum, sed per inferiores gradus deueniendum est ad summum. Quamobrem nunquam eorum probarim consilium, qui adolescentum ingenia, licet perquam viuida, statim ad seuerius illud loquendi, scribendique genus duci, & intra concionum claustra coercere volunt. Ex quo videre est, quosdam vix latinitati satis initiatos, iactantiùs in ore seueriores habere literas, ad quas perrarum admittitur tyrocinium. Discant imprimis loqui congruè, propriè, signatè, mox renidere quibusdam elegantiarum violis; deinde fœcundiori Ciceronis vbere suauiter innutriti, ferri incipiãt oratione perculta, deliciosa, lasciniosa, ac tanquam in longiori stadio, & apertiore campo liberiùs decurrere, donec ætate, iudicio, & vsu maturiores, varios authores euoluant, & incipiant secernere inania a solidis, fucata à pulchris, adumbrata a veris. Alioqui deridentur in satyra, qui vix *Ponere lucum artifices, heroas sensus afferunt.* Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere, priùs in fluuio præludit. Sed quoniam hæc in scholis discuntur, plenius & à Quintiliano pertractata sunt luculentiùs, satiùs mihi videtur de imitatione, quam vnam ad discendam eloquentiam pleniorem viam censet Longinus, paulò fusiùs disserere.

D. Ambr. l. 1. off. c. 10.

De Imitatione.

CAPVT IX.

ORpheum vatum omnium præstantissimum ferunt, cùm satis concedisset, viuam in mortuis cineribus reliquisse vim suauitatis. Nam quæ iuxta eius sepulchrum ædificabant Lusciniæ, si Pausaniæ credimus, suauiùs canebant, & molliùs, quasi ex demortui poetæ reliquijs genium haurirent iucunditatis.

Pausa. in Boet. 105. edit. f.

Longè profectò se res clarius habet, in illustrium authorum imitatione, ad quorum monumenta (libros, & opera intelligo) qui solent demorari, & cum mortuis iucundissimam habere consuetudinem, inde vim, & afflatum sapientiæ, non obscurum ducunt, cumque similitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè scæna humanæ vitæ plena sit imitatione, atque imaginibus, certè in stylo non ignobilem obtinent locum. Quid enim sine imitatione contingit? quid ex aliorum ingenijs non expressum? quid ab his non est ductum fontibus? qui primùm, ex æternæ mentis sinu profluentes, latissimè in res, opesque humanas redundarunt: vnde vita tot scientijs nobilitata, tot exculta bonis artibus, tot munita præsidijs ad hanc perfectionem, nisi ex imitationis opibus effloruit? vt modicus primùm igniculus affluente pabulo, paulatimque succrescente, latiùs vsque manat incrementis. Sic hominum ingenia, vbi primum radium diuinæ lucis ab imitationis simulachris expresserunt, priuatis augent studijs, & in immensum propè attollunt decus.

Proclus in Timæum. Imitationis necessitas.

Quod cùm in omnibus artibus clarum sit, atque manifestum, tum in ipsa eloquentia splendidius elucet, quæ leuibus pertexta principijs, varia postmodum ingeniorum contentione, & imitandi studio venit ad summum.

Omninò apertissima ad eloquentiam via est, si quis veterum, qui modò eloquentes fuerunt, vestigijs insistat, & ex eorum scriptis viuas exprimat effigies.

De qua re tibi Dionysij Longini locum perelegantem subijciam.

Ὡς καὶ ἄλλη τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τείναι ποιάδε, καί τις οἱ τῶν ἔμπροσθεν μεγάλων συγγραφέων, καὶ ποιητῶν μίμησις τε, καὶ ζήλωσις: πολλοὶ γὰρ ἀλλοτρίῳ θεοφορούνται

Dio. Long. περὶ ὕψους.

ται πνεύματι τ̃ αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν πυθίαν λόγος ἔχει τρίποδι πλησιάζουσαν. ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνέον, ὥς φασιν, ἁτμὸν ἔνθεον αὐτόθεν, καὶ ἐγκύμονα τ̃ δαιμονίου καθισταμένην δυνάμεως, παραυτίκα χρησμοδεῖν κατ' ἐπίπνοιαν. Οὕτως ἀπὸ τ̃ τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς τὰς τ̃ ζηλούντων ἐκείνους ψυχὰς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόῤῥοιαί τινες φέρονται ὑφ' ὧν ἐπιπνεόμενοι καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοὶ τῶν ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει

Vides imitatores ab eo, cùm Sibilla, libros cum antro Phœbi pleno cœlesti halitu, scripta, & dicta ab imitatione, cum oraculis conferri.

Vis imitationis.

Alia est (inquit) prætereà ad orationis grauitatem via, quænam verò, & qualis? Magnorum Oratorum, & Poetarum imitatio. Multi enim alieno spiritu, quasi cœlesti afflatu incitantur, & Sibyllam imitantur, quæ vaticinabatur in tripode. Illic est terræ hiatus, & ingēs latebra, quæ (vt aiunt) diuinum quendam spirat, & egerit halitum, quo mens Vatis afflata, cœlesti quadam virtute affluebat. Simile quidpiam contingit, in eruditissimorum hominum libris, quos dū legimus, nescio quo pacto, quasi è sacris quibusdam spiraculis halitus emanant in animos, qui inde afflati, & diuino furore perciti, effata pronuntiant.

Præclarum simile

De praua imitatione, seu Cacozelia.

CAPVT X.

Aelia. de animal. li. 7. c. 21.

Notāda histor. de praua imitatione.

IMitari quidem res est, vt videtur, omnibus in promptu, sed bene imitari, haud ita facilè est, ac existimatur ab imperitis, qui à summis auctoribus acceptas virtutes vitio dedecorant imitationis. Occurrit hic mihi festiua quædam historia, quæ narratur ab AEliano: infantulum inquit, fortè nutrix de more, fascijs euolutum abluens in pelui tractabat, ablutumque, & pannis infantiæ circumuestitum, reponebat in cunis; quod ex eminenti loco prospectans simia, vt est animal non modò importunæ, sed, & peruersæ plerumque imitationis, idem tentare voluit, cumque infantem remotis custodibus iacentem introspexisset in cunis, fenestella, quæ tum patebat in ædes illabitur, ac primum pusionem arripit, fascijs explicat, & post varias gesticulationes aquam succensis carbonibus fortè calescentem in miserum corpusculum effudit. Hoc ipsum faciūt praui imitatores, qui circa alieni ingenij fœtus, vt simiæ gesticulati, sua demum imperitia deprauant: hoc agnoscebat solers imitator Virgilius, cui cùm furta, & Homericæ opes obijcerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod erat, se Homeri imitatorem esse, sed suos aduersarios infelices Musarum partus, faciliùs clauam Herculi extorturos, quàm pro dignitate, vel versiculum quidem Homericum imitarentur. Ex ea peruersitate imitandi tractum est κακοζηλίας vitium apud Græcos celeberrimum, cuius meminit Lucianus: γίγνεται δὲ ὥσπερ ἐν λόγοις οὕτω ἐν ὀρχήσει ἡ πρὸς τῶν πολλῶν λεγομένη ἡ κακοζηλία, ὑπερβαινόντων τ̃ μιμήσεως, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτείνοντων.

Lucia. de saltatione.

Contingit, inquit in orationibus, sic in saltatione ea, quæ praua à multis imitatio appellatur, eorum, qui mensuram excedunt imitationis, & vltra decorum extendunt.

Demet. Phal. l. de elocutione.

Demetrius Phalereus comptus auctor, frigidos sensus κακοζήλους appellat, πολλάκις μὲν τὰ διανόημα ψυχρόν ἐστι, καὶ ὡς νοῦν ὀνομάζομεν κακόζηλον. Quint. lib. 8. c. 3. κακόζηλον, latinè reddit malam affectationem, additque κακόζηλον vocari, quicquid est vltra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & specie boni fallitur omnium in eloquentia vitiorum pessimum.

De vitijs imitationis.

CAPVT XI.

PLurima imitationis vitia recēseri possunt. Primum est eorum, qui in ipso limine offendunt, & exemplaria sibi proponunt imitāda ex se viriosa, quibus deinde cùm priuatos errores adstruant, noua subinde monstra pariunt. Quid enim sperari aliud, aut expectari oportet? cum cœci sibi cœcos duces adhibeant? & illud iuuenibus imperitis satis est familiare, qui, cùm aut duce in studijs sint destituti, aut si habeant, bene monentem parum curēt, ad libros quosuis adhærescunt, & quàm auidissimè compilant, rati aliquando se thesauros grandes inuenisse, vbi omnia sunt ficulnea. Fit etiam plerumque, vt titillante suauitatis,

tatis lenocinio, eos, qui speciem duntaxat habent bonitatis, auidè legant; contra graues auctores, vt nimis duros, & austeros repudient. Qui ita faciunt, *non magis sapere possunt, quàm bene olere, qui in culina habitant*; idcircò tam paucos eloquentes videmus, quod ob ignorantiam linguarum spretis veteribus, permulti nouos auctores multis erroribus refertos terant manibus, quibus ipsi deteriores euadunt.

Mox daturi
Progeniem vitiosiorem.

Secundum est eorum, qui bonos quidem imitantur, sed tam accuratè, vt totos penè describant. Talis est imitator Lucius Apuleius, qui cùm ex Luciano, integra ferè omnia, vt in Asino suo aureo exscribat, auctoris nusquam meminit, sed sibi ob permixtas aliquas fabellas totum opus arrogat, quod qui faciunt, similes illi videntur Philoxeno famosissimo helluoni, qui nidore fumi tactus alienas ædes ingrediebatur, & adspersis obsonio leuibus condimentis, quorum vsum apprimè callebat, totam deinde patinam sibi vendicabat.

Athen. l. 1. Deipn.

Tertium est eorum, qui si vnam, aut alteram Ciceronis orationem legerint, ad eam omnia, quæ tractabunt argumenta referent, & multum sudabunt, vt alienissimos sensus intrudant: Ad summum extendent, decurtabunt, & quidlibet potiùs facient, quàm ab hac imitationis prauitate recedant. Quis hoc eos Procustes docuit? ille quidem prædo notissimæ crudelitatis, obuios quosque de insidijs exceptos, suo grabato applicabat, & si proceriores essent, amputatis pedibus decurtabat, si breuiore corpusculo, funibus alligatos, & intolerabili cruciatu affectos, neruorum detorsionibus extendebat: hoc faciunt, qui auctorem à suo argumento alienissimum, velit, nolit, miserè detorquent, & lacerant.

Violenti imitatores Procustæ.

Quartũ vitium expressio sollicita verborum neglectus sensuum.

Quartum est puerile, eorum, qui de imitatione sensuum, quos satis non intelligunt, parum curant, sed toti in angustias verborum, velut in quoddam pistrinum necessitatis coniecti, anxiè, & sollicitè exquirunt singula verba, quibus vtantur, & cauent maximè, ne minimum verbulum extra auctorem, quem sibi imitandum sumpserunt, excidat: illi sunt, qui ab Horatio *seruum pecus* appellantur, quòd se tam duræ imitationis seruituti mancipent, de quibus præclarissimè Polybius; σῖ δὲ πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχούντων οὐ πειρῶνται μιμεῖσθαι, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐκθεαζίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀκρισίαν in fragment. pagina 1013.

Volo quidem esse verborum delectum, volo locutionem esse Ciceronianam, sed si proprium aliquod verbum, & merè latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideò ab oratione excludam, quod non inueniatur in Apparatu, licet alios auctores, & apprimè latinos habeat. Quid qui in epithetis, & Parnassis omnia conquirunt, & miseros centones ex varijs panniculis consarcinant? quales tandem imitatores esse possunt? qui perinde faciunt, ac si pictor diceretur imitari, qui pratũ depingens, flores inde decerptos tabulæ suæ annecteret, aut hominem reddens partem togæ illius decisam assueret picturæ, aut etiam si nasũ, quem exprimere non posset, vellet homini amputatum in suam transferre picturam.

Quales sint imitatores pueri.

Detur illud quidem pueris, vt saltem copiam verborum discant, sed in viris alia ratio requiritur, scilicet vt videant, quæ verba in rẽ, quæ in personas, & tempora bellè cadant, neque res verbis, quod permulti faciunt, sed verba rebus subijciant.

Non sunt res verbis, sed verba rebus subijcienda.

Quintum est eorum, qui, vt spirant vbique styli amplitudinem, quam satis syncerè non capiunt, bonos, & ad decorum personarum prudenter accommodatos veterũ sensus, quod nimis mediocres videantur, excessu quodam augent, donec in κακοζηλίαν incidant. Benè, & disertè Virgilius, primo Aeneidos tempestatem describit.

Quintum vitium excessus degenerãs in tumorem.

Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Vna Eurus, Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos voluũt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum.
Eripiunt subitò nubes, cœlumque diemque,
Teucrorum ex oculis: Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præsentemque viris intentant omnia mortem.

Exemplum in Virg. & Lucano.

Hæc satis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cum sibi vel imitandum, vel superandum hunc locum proposuisset, habenas laxat versibus, quorum multi, licet non sint contemnendi, quos tantoperè Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, vt isti:

Ah,

Ah! quoties fruſtra pulſatos aquore montes
Obruit illa dies: quàm celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit: non vllo littore jurgunt
Tam validi fluctus, alioq; ex orbe voluti,
A magno venere mari, mundumque coercens,
Monſtriferos agit vnda ſinus. Sic rector Olympi
Cuſpide fraterna, laſſatum in ſæcula fulmen
Adiuit, regnoque acceſſit terra ſecundo.

Sextum vitium depravatio bonorum ſenſuũ defectu ingenij, vel ſtyli.

Sextum denique eſt eorum, qui cum neſciant magnorum auctorum ſenſibus, quos decerpſerunt, pondus elocutionis, aut actionis addere, vel etiam genium quendam, qui heroes iſtos comitabatur, affudere, infelici prorſus exitu cæterorum fiunt imitatores. Neanthus, vt aiunt, Pittaci tyranni filius, cùm ea, quæ de lyra Orphei fama ferebantur, audiuiſſet, eiuſdem potiundæ incredibili deſiderio captus eſt: itaque pactus cum ſacerdote eius templi, in quo aſſeruabatur, ædituo ſibi pecunia non mediocri comparat, mox in ſuburbium profectus, vt artis periculum faceret, vti lyram pulſare cœpit, tam infeliciter Orphei numeros eſt imitatus, vt à canibus miſerabili ſtrepitu efferatis laceraretur. Sic multos quidem videre eſt imitatores alienis opibus, quibus vti non poſſunt, ornatos, ſi non corporis, ſaltem famæ lacerationem incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cum Heroicis Achillis virtutibus longè eſſet inferior: & parùm certè iuuat imitatores aliena arma oſtentare, cùm ipſi lacertis, & viribus indigeant.

Infelices imitatores cũ Neãtho comparati. Lucianes aduerſus indoctum.

Septimum vitium frequens vſurpatio eorũ, quæ alioqui rara ſunt apud auctores. Sen. ep. 114.

Addo etiam eorum vitium familiariſſimum, cuius meminit Seneca, quibus ſi forte aliquid in ijs, quos imitantur auctoribus arriſit vehementius, hoc tam crebrò vſurpant, vt nihil ſit frequentius. Sic Arruntius (inquit) fuit Saluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Saluſtium; *Exercitum argento fecit*, ſid eſt, pecunia parauit, hoc Aruntius amare cœpit, poſuit illud omnibus pagimis. Quæ apud Saluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè continua, nec ſine cauſſa, ille enim in hæc incidebat, hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui *vitium pro exemplo eſt.*

An multi ſunt imitandi.

CAPVT XII.

EXimius ille Theologorum apex D. Thomas, interrogatus, quo pacto, quis doctus euadere poſſet? Reſpondit, ſi vno duntaxat libro vteretur, & variorum librorum lectionem diſerte condemnat. L. Annæus Seneca. Certis inquit ingenijs immorari, & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo ſedeat. *Nuſquam eſt, qui vbiq; eſt.* In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt ijs, qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim, & properantes tranſmittũt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim emittitur, nihil æquè ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur. Non coaleſcit planta, quæ ſæpe transfertur. Nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non poſſit, quantum habueris, ſat eſt habere, quantum legas. Quæ quidem à viris iudicio acerrimo prædicta ſunt præclarè. Neque verò dubitandum, quin ſi quis ſcientiæ ſanctorum, aut morali Philoſophiæ ſtudere velit, vno libro poſſit eſſe contentus, vel etiam nullo, ad culmen euangelicæ perfectionis euadere. Verum alia ſcientiarum, atque artium ratio eſt. Neminem enim inuenio inter doctos, qui libros auidè non conquiſiuerit, & cum multos haberet, plures non optarit. Quod ſtudium non modò, in Ethnicis viguit, apud quos celebres illæ Bibliothecæ, vt Eumenis ſupra ducẽta millia voluminum, & Ptolomei, Philadelphi, pluſquam ſeptingentorum, Verum Chriſtianis, ſtatim poſt tempora Apoſtolorum, ſummæ curæ fuit, varios libros in vsũ doctorum congerere. Itaque Alexander Epiſcopus Hieroſolymitanus celeberrimus, nobilem bibliothecam Hieroſolymis inſtituit, in quam virorum Eccleſiaſticorum ſcripta, vt Berylli, Hippolyti, Caij, & aliorum repoſuit, quibus & ſe adiutum teſtatur Euſebius. Cæſareæ bibliothecam aperuit Iulius Africanus, quàm poſteà Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, & Pamphilus Laodiceum Presbyter, ad triginta millia voluminum auxerunt, quod profectò nũquam feciſſent, ſi libri vnius vſum dun-

Senec. ep. 2. An vno libro contentus poſſit quis doctus euadere.

Quomodo intelligẽdus D. Thom. & Seneca.

Librorum apud rectos cura, & ſtudium.

duntaxat sufficere existimassent. Sed, & ipsi, qui hoc suadent nunquam ad tantum eruditionis decus, nisi varia librorum lectione effloruissent. Quis enim maior librorum Helluo, quam Seneca? qui omnes ita peruoluit, vt maxima quæque tractans volumina non abstineret ab infimis, quod eius eruditio multiplex, & factum ad omnia, ingenium, satis indicat. Quanti verò fecerit libros sanctus ille doctor, vel illud declarat, quod vnius D. Chrysost. Homilias vibi Parisiensi, diuitijs omnibus refertissimæ, sed, vel ipsis imperijs anteponeret. Omninò, vt in cælo non vnum duntaxat sidus rerum omnium artifex, & machinator Deus collocauit. Sed infinita prope collucentium stellarum multitudine, nobilissimum illud corpus distinxit, vt ex varijs, varia signa mortales ediscerent, pari profecto ratione in hac ciuili vita duersorum, veluti ingeniorum faces, constituit, quibus ipsa collustraretur. Non ex vno flore serta conficiunt olitores, sed in diuersis areolis diuersa florum genera studiosissimè colligunt, quo suum opus, tum coloris, tum odoris, summa varietate distinguant. Quod natura in suo principatu, hoc ipsum in naturæ imitationes præstant eruditi pictores, qui nō vno colore tabulas oblinunt, sed multorum temperie artificiosissime variant, & expoliunt. Quin ipse Zeuxis omnium in pingendo ingeniosissimus, vt eximiam muliebris formæ dignitatem exprimeret, quinque sibi virgines speciosissimas ad imitandum, à Crotoniatis dari postulauit, vt in vnam imaginem multarum pulchritudinem transfunderet. At dices, varia lectione obrui, & confundi ingenia, ita est, si infirma sint, si tumultuaria, si perperam legant sine duce, sine luce, sine fructu lectionis.

Libri permulti ad multiplicem eruditionem necessary. Simile de floribus.

Cic. de inuent.

Quia verò talia sunt puerorum, benè, & salubriter præcipiunt, qui eos, in vnius Ciceronis lectionem incumbere, quam diligentissimè volunt. Ita enim contingit, vt principem eloquentiæ spiritum, à primario oratore, & felicius hauriant, & alijs vitijs, quæ imprudens lectio multa secum affert, careant. Accedit, quod tunc debiliori sint stomacho, nec multa concoquere, atque digerere valeant. Verum postquam salubriori succo, à principijs fuerint imbuti, nihil vetat, quo minus varia perlegant, vt ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod suis astruant fundamentis, quin & ex ipsis, quos animaduerterint erroribus in stylo, fiant cautiores. Sit igitur noster ille imitator, vt prudens ille Vlysses, qui

Pueri minus capaces varia lectionis.

πολλῶν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω

Multorum mores vidit, et vrbes.

Vel etiam, vt magnus ille Antonius, qui in spiritualis vitæ stadio currens, ex multorum virtutibus perfectissimam veluti vitæ tabulam collustraret. Nihil verò vetat in hac lustratione omnium, vnum nobis, eumque optimum, & in facultate, quam consectamur Principem eligere, cuius pabulo potissimum innutriamur, quod spectatissimis viris, video contigisse, qui singulares aliquos authores habuerunt in delicijs, quos è sinu rarò deponebant, dissuauiabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero, Alexander Mammeæ officia Ciceronis assiduò legebat, D. Paulum Andronicus imperator supra ceteros amauit, In vno Tertulliano D. Cyprianus conquiescebat.

Aliqui principium aut ther ad sermiliarē studiosi deligendu

Nouine an veteres imitandi.

CAPVT XIII.

VT vino veteri, sic antiquis authoribus omnium penè hominum consensus plus laudis, & existimationis tribuit. Imò, & nouos fastidiosa sæcula, aut respuunt, aut infra merita longè deterunt; huc spectat querela Valerij Martialis.

Esse quid hoc dicam, viuis quod fama negatur?
Et sua quod rarus, sacula lector amat?
Hi sunt inuidiæ nimirum regule mores
Præferat antiquis semper, vt illa nouis.
Sic veterem ingrati Pompeÿ quærimus vmbram,
Et laudant Catuli vilia templa senes.
Ennius est lectus saluo tibi Roma Marone?
Et sua riserunt sacula Maonidem.
Rara coronato plausere theatra Menandro,
Norat Nasonem sola Corinna suum.

Martial. l. 5. ep 10.

Cornelius Tacitus hoc ascribit hominum malignitati, sicut Martialis inuidiæ. *Vitio malignitatis humana vetera sunt in laude, præsentia in fastidio.* Omnibus enim insitum est, vt rarò (quod ait ingeniosus poëta) velint ingenio cedere, & hanc laudem affectent, quam dum vident ab alio præripi, palmam eius adhuc nascentem conantur infringere. Accedit, quod veteres veluti in partam gloriæ hæreditatem, & longa sæculorum serie corroboratam venerint, de cuius gradu à nouis, licet ingeniosissimis deijci, nullo modo possunt. Quę opinio eruditionis, etiasi falsa fuisset, aut re ipsa mi-

Cornel. Tacit. in Dial. Cur noui sint in fastidio.

ROR,

nor, tamen adeo omnium mentibus inoleuit, vt difficili negotio diuelli possit.

Qui fictitium suis grunnitum simulabat Parmenio, Græci olim theatri amores, & deliciæ, tantam sibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionem, vt ipsi porcorũ grunnitus editi, nihil ad *Parmenionis suem* esse dicerentur: simili ratione nouorum industria, licet re ipsa excellentissima, famæ, & iudiciorũ malignitate, sæpius obruitur.

Veteres non tantum opinione nouis antecellunt.

An etiam extant legitimæ causse, cur nouis veteres præferantur, neq; illud in sola opinionis temeritate situm est, atque collocatum? Primum illi, quo à fonte propius abfuerunt, magis sinceros riuulos videntur exhausisse, qui inde per varia ingenia, eaque, vt fert humana imbecillitas, diuersis vitijs oblita, suæ integritatis plurimum amiserunt. Deinde quod ad eloquentiæ rationem maximè attinet, antiqui fere omnes molesta peregrinarum linguarum disciplina exsoluti, toti in suam incubuerunt, ex quo cõtingit, vt naturæ præsidijs instructi, mox arte, & continua exercitatione corroborati, incredibiles facerent progressus. At nos in linguis à puero triti, & quasi in necessitatis pistrinum amandati, tardè admodum sapere incipimus. Quid, quod illi, qui in vnoquoque genere excellentes fuerunt, in vnam, quam ipsi delegerunt facultatem, toto animi impetu se conieceruntnos lenocinante curiositatis malo volitamus per omnia, & passim *Coruos insequimur* (vt ait ille) *testaq; lutoq;*, nihil dum mente concipientes, in quod defixa nostra conquiescat industria. Postremò, quæ antiqui oratores scripserunt, ea magno labore multorum annorum curriculo, ingenti studio elaborarunt, quod se æternitati pingere augurarentur. Nos informes plerunque fœtus, & cruda adhuc studia in lucem hominum propellimus, quo fit, vt ad veterum decus raro quis accedat.

Cur veteres nouis præstantiores.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, vt omnes continuò nouos authores repudiandos putem. Sunt enim plerique, vel supra veteres, eximij. Sed in euoluendis antiquis teritur via securior.

Qui maximè inter veteres imitandi, obiter notantur.

CAPVT XIV.

Quid singuli authores conferant virtutis.

THucydides densus, & breuis, & semper instans sibi, lasciuientis orationis luxuriem tanquam falce resecabit.

Herodotus dulcis, fusus, & quasi amnis sine salebris iucunditatem asperget.

Xenophontis inaffectata iucunditas, sed quã nulla affectatio consequi possit decore, & gratijs verba perfundet.

Plato non linguæ solum, verum etiam animi, ac virtutis Magister dictis afferet maiestatem.

Aristoteles doctus, acer, acutus, neruos, & iudicium conferet.

Isocrates nitidus, & comptus dicendi veneres instillabit, & structuram orationis numeris quasi pictis asarotis, vermiculatam distinguet.

Demosthenes, quo nec grauior vsquam, nec temperatior vim, iudicium, lacertos, temperiem largietur.

Philo Platonis æmulus in sensibus, & verbis amplitudinem, atque admirabilitatem.

Iosephus antiquitatum Iudaicarum scriptor characterem virilem, accuratam iudicij limã, & vbi vult oratorem agere, aureum sententiarum, & verborum flumen.

Dio Chrysostomus, Cornu est quoddam (vt aiunt) Amaltheæ ita dicendi vehementia vbertate, & varietate præstat. Siquidem Platonem, & Demosthenem sequutus, candore quodam, ac contra simplicitatem respondet, vt ait Philostratus, καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις προσηχεῖ. Vt Organis assonant tibiæ, sic ille magnis istis Heroibus, elegantibus modulis accinit.

Photius in bibliotheca. Synes. in Dione. Ion. in Omph. Μαγάδα, seu Μάγαδιν tibiam vocat, teste Didymo.

In eo excellens affectuum temperatio, vibrata acrius enthymemata, exemplorũ copia, ac plerunque ad exhilarandam orationem fabulæ, narrationesque intertextæ. Compositio, vt Philosophum decebat, nihil habet, aut sublimitatis ostentandæ, aut captandæ iucunditatis gratia innouatum.

Plutarchus, nũquam satis laudatus author, non inanem dictionis fucum, & pueriles calamistros, sed magnum iudicij in disserendo lumen, dispositionis accuratam rationem, & optimarum rerum ingentem syluam legentibus suggerit. Is verò est Oceanus.

Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοί, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Καὶ πᾶσαι κρῆναι

& quod Agathius scholasticus, de eo scripsit οὐχ ὅμοιον ἔχει. Nullus ad inuutriendum stylũ vberior est, aut opulentior.

Dionysius Halicarnasseus, qui tam lubenter

Censorem agit in Criticis, à Photio ita censetur, ἐστὶ δὲ φράσιν, καὶ τὴν λέξιν κομψοπρεπὴς, καὶ ἐς τὸ ἀναχεχωρηκὸς τῶν πολλῶν, τὸν λόγον ἐκθιαζόμενος. Ἡ δὲ καλὰ μέχρι διήγησις μετέχειν τι δοκεῖ καὶ διάνοιαν ἀφελείας ποιᾶ, καὶ οὐδὲ εἰς τὸ ἄχαρι καὶ σκληρὸν ὅπη ζέσει stylus eius, atq; dictio nouatorem sapit, & verò per insuetam vulgò viam, orationem impellit, at rerum singularum minuta explicatio, & sensus illi quandam simplicitatem affert, & ne ad ingratũ, atque asperum sermonem abripiatur, vetat.

Videtur mihi sanè author bonus, sed qui plus habeat, vt apparet in scribendo morosæ eloquentiæ, quàm felicitatis.

Suid. & Photius.

Ariani superciliũm.

Arianus magnificè de se admodum sentit, ne dicam arroganter his verbis, οὐκ ἀταξιώσας ἐμαυτὸν φανερὰ καταστήσειν ἐς ἀνθρώπους τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα, ὅστις δ' ὢν ταῦτα ὑπὲρ ἐμαυτοῦ γιγνώσκω, τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν δέομαι ἀναγράψαι. &c.

Alexandrum dignum prædicat, qui res tantas gereret, sequi scriptis illustraret, addit. (Quisquis verò sim, qui ita de me sentiam, nomen quidem adscribere, nihil attinet, neque enim obscurum inter mortales est.) Quem non deterreat hæc arrogantia? Certè Photij iudicio exilis est, & parùm ad styli opulentiam conferre potest. floruit Antoninorum temporibus, consulatu etiam functus, ex quo tanti spiritus hominis efferbuerunt.

Herodianus longè præstantior est. Nam eius dictio suauis est, atque pellucens, vocibus autem vtitur temperatis, neque supra modum Atticis, quo fit, vt neque nariuam sermonis gratiam corrumpat, nec in contemptam degeneret exilitatem. In historia verò, nec superuacaneis tumet, nec emittit necessaria omninò, Photij iudicio omnib. historiæ virtutib' paucis cedit.

Lucianus, quod ad stylum attinet, longè optimus est. Λέξει εὐσήμῳ τε καὶ κυρίᾳ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, κεχρημένος, vt notat Photius. Dictio eius illustris, propria, efficax. Distinctionis ad hæc, atque puritatis, æquè, vt perspicuitatis, & aptæ magnitudinis. Si quis alius perstudiosus est, compositionem quoque & structuram orationis tanta dexteritate concinnat, vt lector credat se non orationes legere, sed iucundum aliquod carmen suis auribus instillari. Verũ in istis, & similibus authoribus non tanti debet esse linguæ puritas, vt ex eorum lectione puritatis animi patiamur dispendium. Quid enim inertius, quàm linguã excolere? mentem, quæ, sola diuina est, negligere?

Heliodorus ἐρωτικῶν scriptor habet summã, sine affectatione simplicitatem, atque iucunditatem, magnam in narrationibus suauitatem, periodos contortulas, & elegantes, ad summum totus est in eo genere melleus; sed quid iuuat Theagenis, & Charicleæ amores legere, in rerum verò cœlestium amore frigescere, satis constat hunc librum grauissimo cõsilio displicuisse. Authorem Episcopum fuisse aiunt, ideo à patribus Orthodoxis dignitate priuatum, hoc tamen Photius non asseuerat, sed dubitanter dicit τοῦτον δ' ἂν ὅπισκόπῳ τυχεῖν ἀξιώματος φασίν.

Philostratus à Photio dicitur. τὴν φράσιν σαφὴς ἐπίχαρις τε καὶ ἀφοσιτικὸς, καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῷ ἀρχαισμῷ, καὶ τοῖς καινοπρεπεστέροις τῶν συντάξεων ἐμφιλοκαλῶν μέτριος, stylo aperto, gratioso, conciso, dulcedine, & gratijs affluenti, sed qui, vt sophista ex affectatione, verbisque, tum priscis, tum nouis laudem quærat suauitatis.

Eius Apollonius non est legendus, sine antidoto Eusebij aduersus Hieroclem, & appositè Federicus Morellus, vir egregiè doctus, vtrumque excudi curauit.

Aphtonius Sophista, & scribendi argumento, & styli elegantia, virore, delicijs mirificè delectat, sed totus est ad palestræ nitorem potius, quam ad ciuilem orationem factus.

Eunapius impiorum laudator, piorum verò Imperatorum, sicut & Zosimus insectator, dictione satis est ornatus, nec non compositione, atque structura orationis, cultus, hæc tamen, quæ affectat, ἀλεκτρυονώδεις, ἐλεφαντιώδεστερον, τὴν φράσιν καὶ συνθέσεως, & reliqua similia Photio non placent. κακῶς ἐλλιπῶς.

Aristides, cuius, & nunc extant variæ orationes Phocij iudicio, κάλλιστα habet, καὶ δεινότατα nõ modo elaboratam profert orationem, sed quæ vim etiam dicendi habeat.

Themistius est τὴν φράσιν σαφὴς, καὶ ἀπέριττος, καὶ ἀνθηρὸς, καὶ λέξεσι πολυλεκταῖς, καὶ εἰς τὸ σεμνὸν ὅπη κλινούσαις χρώμενος.

Sermo, inquit Photius illi apertus, superuacaneis carens, ac floridus. Verba à communi vsu non discedunt, inclinant tamen in grauitatem.

Quæ

Quæ laus est eximij oratoris, & certè ab eloquentiæ præstantia nomen Εὐφράδους nactus est, huius orationes è Græco vertit Dionysius Petauius noster, vir de græcis literis perbenè meritus.

Libanius inter æui sui sophistas florentissimus extitit, & Iuliano eximiè dilectus. Regula enim, & norma fuit sermonis Attici Κανὼν, ἡ σάθμη λόγου Ατ]ικοῦ. Verum, dum nimis diligens, ac curiosus esse studet, quod est vmbratilibus istis fatale vitium, persæpe orationis gratiam, ac venustatē obscuritate corrumpit, & affectatione figurarum in multa frigida delabitur, quod notauit D. Chrysostomus, eius intempestiuos affectus irridens, in oratione de sancto Babyla martyre.

Iulianus quoque Cæsar affectauit nomen eloquentis, natura, & arte satis ad id instructus: Atque in eo Libanio præceptori suo valdè affinis est, quod Atticam dictionem, & minimè tumidam habet; Verum in orationibus nimis olere videtur scholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ sanctè admodum obseruat. Ideo, in multis lentus, & tædij plenus fastidium parit. Melius sibi consuluisset, si auitæ potius pietati, quàm Græculorum sophistatū nugis studuisset.

In latinis vnus est *Cicero*, qui certissimus dux ad eloquentiam esse possit, quem ideo adolescentum mentibus instillari, quàm studiosissime oportet, antequam prægestiens curiositas in aliam se, atq; aliam subinde lectionem efferat. Sed nimis in hac re sunt iniqui Censores, qui cæteros latinitatis authores, eosq; egregios quasi numeros censent, & de republica literaria deturbandos, dū vnius laudibus pleni-us, quàm par est velificantur. Fatendum est enim multa à Cicerone scripta fuisse, quæ pro ratione rerum, temporum, aurium placuerunt, quæ omnia, si vbique ducantur in imitationē, non sunt idem pondus habitura. Quis enim eum ferat, qui apud homines negotiosos, & φιλολακωνίσμους apud aures rerū potius auidas, quam verborum lentam, otiosam orationem, longosque verborum, & periodorum tractus ingerat, & ita se Ciceronianum putet? Omnium quicquid alteri simile est, necesse est minus sit eo, quod imitatur, vt vmbra corpore, vt imago facie, & actus histrionum veris affectibus. Quod in orationibus euenit. Namque ijs, quæ in exemplum assumimus, subest natura, & vera vis. Contra omnis imitatio facta est, & ad alienū propositū commodatur. Ex quo fit, vt qui le vni, vel etiam Ciceroni omnium principi totos addixerunt, maximè ab eius perfectione, ipsius imitationis natura ita ferente discedant, & otiosi, atque supini, si quid modo longius circumducant, sanctè affirment Ciceronem ita loquuturum fuisse, quæ tamen languida sunt necessario, cum neque vim, neque genium aliquem oratoris, qui in imitatores æque transfundi vix potest, habeant.

Quintil. l. 10. c. 1.

Peccant igitur, qui vnum tantum sibi imitandum proponūt, cum perfectio ex multorū ingeniorum veluti temperie consurgat. Dion ille, quem cornu Amaltheæ nominatum diximus, aureus orator appellatus, quod Platonem, & Demosthenem summa dexteritate miscuisset. Benè igitur faciunt, qui postquam à tenero Cicerone apprimè imbuti sunt, iam confirmato iudicio, alios cum delectu legunt, quorum gemmis Tullij purpuram illuminent, inter hos primus occurrit

Salustius nauus author, & minimè otiosus, acer, velox, grauis, sententiosus, pressus verbis, rebus affluens, sensibus diues, & sublimis, qui licet floridam illam styli amœnitatem, & leni tractu, atque æquabili tenore fluentem, orationis ambitum non habeat, potest tamen mirum in modum, dictionis languorem corroborare, illique vim, & aculeos, quibus virilius cōcitata vibretur, addere, in eo pleraque duriuscula sunt, pleraq; austera, & quæ Thucididem sapiant, quæ non sunt omnibus imitanda, sed ipse hoc dicendi genus sectatus est.

Cæsar leniissimo amni similis fluit, multus in ea virtute, quam Hermogenes καθαρότητα nominat, nos styli puritatem, perspicuitatemque dicimus; Apparet in eo mira naturæ, atque ingenij felicitas, candor, facilitas. Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile, minus ornamentorum habet, sed & minus ineptiarum, in eo genere, quod tractat, prudens est, & fœlix ad exemplar, conformationemque historici styli peritus. Qui vir si foro vacasset, eodem vigore dixisset, quo bellauit.

Titus Liuius lacteum flumen orationis fundit, de quo præclarè Quintilianus. Est (inquit) in narrando miræ iucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, supra quam narrari potest eloquens. Ita dicuntur omnia cùm rebus, tum personis accommodata. Sed affectus quidem, præcipuè eos, qui sunt dulciores, nemo historicorum commendauit magis, ab eodem cum Herodoto cōparatur. Mi-

hi tamen plus hic suauitatis, ille plus grauitatis, & splendoris habere videtur.

Plinius Maior, etsi totus in res fertur, dicendi tamen, vt apparet, in multis grauitatem, vigorem, acumenque habuit. Sed nō est vbiq; sui similis, pleraque enim acutè sunt, & rotundè dicta, alia nimis exiliter concisa, & quæ aures non implent, multa subobscura, quæ nimia celeritate animum, intelligentiamque transuolent, nonnulla neglecta, & inculta Plinium desiderare videntur in Plinio. Est tamen ad verborum proprietatem, & ἐνέργειαν longè vtilissimus.

Seneca parem ingenio non habuit, & admirandus potius videtur, quam laudandus. Iscum eo tempore floreret, quo iam verboso illo periodorum ambitu aures fatigatæ, res, sententias, & acumina desiderabant, ad eum stylum animum adiecit, qui isto sæculo fermè placebat omnibus, eloquentia iam è rostris ad principū aulas, & basilicas translata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitiani vsq; tempora Senecæ superuixit, cùm eundem videret passim apud principes viros, nobilissimosque iuuenes, ingenij laudibus florentem, illi quanquam moderatè pro ingenij candore succensuit, & contrarium stylum, qui plus salubritatis, & disciplinæ veteris, minus admirabilitatis haberet, retinens, Senecam in institutionibus oratorijs nonnihil sugillat.

Fab. l. 10. c.

Sic igitur ille. Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ versatum distuli, propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum & inuisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitijs fractum dicendi genus, reuocare ad seueriora iudicia contendo. Tum autem fere hic in manibus adolescentum fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, eum diuersi consciūs generis placere se in dicendo posse ijs, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem magis, quam imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderet, foret enim optandum pares, aut saltem proximos illi viro fieri.

Iudicium Quintil. de Senecæ parum æquū.

Sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat, deinde cum se iactaret eodem modo dicere Senecam, infamabat. Cuius, & multæ, & magnæ, alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facile, & copiosum, plurimum studij, multarum rerum cognito, in quo tamen aliquando ab ijs, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est.

Multæ in eo, claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque; atque eo pernicioſissima, quod abundant dulcibus vitijs. Velles eum ingenio suo dixisse, alieno iudicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum conuenisset, si non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis sententijs non fregisset, consensu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam Quintilianus paulò iniquior, qui licet videatur eum commendare laudibus, plurimum tamen detexit, vt faciunt, qui honestius obtrectare solent, dum laudes maledictis compensant.

Obijcit ei admirationem sui, contemptum aliorum, de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vita laudatissimè acta, & glorioſus pro veritate exitus declarauit.

De censo Seneca.

De stylo tantum loquor, quod minutissimis sententijs rerum pondera fregerit, quàm sit iniquum omnes vident, qui neminem sententijs grauiorem agnoscunt, quod eius eloquutio in plerisque corrupta, & pernicioſissima sit, (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictu. Erat enim latinitatis peritissimus, sed quia stylum, pro rerum, & temporum statu, alienum à Rhetorum schola in multis affectauit, non ideo dicendus est pernicioſissimè loqui, nisi apud eos, qui suo ingenio, & stylo omnes metiri volunt. Addit à pueris tātum amari, quod manifectæ calūniæ est. Num verò puer L. Iunius Noderatus, qui eius temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenij, atque doctrinæ nominat, num Plinius maior, qui suo æuo *Principem eruditionis* non veritus est appellare. Num Suetonius, qui eundem maximè omnibus placuisse, soli Caligulæ, cui nihil boni placere poterat propter singularem ingenij peruersitatem, displicuisse. Num puer Fronto, qui *Senecam ipsum asserit aurea sæcula reformare*. & Deos ab humano genere exulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta societate miscerī. Num Dion, qui ῥωμαίους τοὺς καθ' ἑαυτὸν σοφιστὰς ἐπεκάλει. Significat omnib. suis æ. Romanis sapientia, & eruditione præstit sse. Hæc contra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12.

Suet. in Cal. c. 53.

Dio 49.

Abell. l. 12. c. 2.

Nocti-

Noctium Atticarum Senecæ intemperanter maledicit, grauissimi authores censuerunt, & censent omnes viri cordati, qui hoc potissimum authore delectantur, quorum authoritati debebat potius Erasmus acquiescere, quàm tam antiquum, tam grauem authorem nouis dicterijs incessere.

Valerius Maximus, vt Aegyptius Homericabonis, & malis mixtus est: In plerisque enim est acutus, & subtilis, quod maximè vult videri, in plerisque durus, subobscurus, & ad plebeium sermonem abiectus, à puritate, & candore latini sermonis longius discedit. Est tamē in eo iucunda, tot historiarum quasi florum congesta varietas, & breuitas narrationum, acuminibus sententiarum, non rarò tam aptè aspersa, vt nihil videatur amœnius.

Cornelius Tacitus totus ad grauitatem factus est, vir acris (vt apparet) ingenij, iudicijq; limatissimi, qui tantum à fuco, & calamistris puerilibus discedit, quantum sensuum amplitudine, & orationis granditate assurgit. Viris aptior est, quam pueris, & ad iudicium conformandum, quam ad alendam orationis copiam, quæ in adolescentibus requiritur, accommodatior. Pleraque in eius structurâ suspensa sunt, concisa, & nimis breuitate contorta, quæ adipalem eloquentiæ succum non habent.

Florus in alio prorsus genere nitidus, fluens, comptus, & vt eius fert nomen, verè floridus, plus habet palestræ declamatoriæ, quàm vitium, & lacertorum.

Quintus Curtius medium quodam iter sequutus, magnam styli salubritatem consecutus est: Nam ita dilucidè narrat, vt amnem sine salebris fluere credas, & tantis præterea venenibus orationem perfundit, vt non mediocriter lectores, & amatores suos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas, & suaues, vt Herodoto, & Xenophonte nihilo videatur inferior.

Quintilianus loquitur, vt sentit, in vtroque paucis exceptis, valdè syncerus, vt qui neque verborum nouitate, atque insolentia orationis inueniliter exultat, neque se ad plebeium sermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimum est, auream mediocritatem seruauit, in grauitate ornatus, in ornatu grauis.

Ex eius disciplina prodijt Plinius Iunior politus, si quisquam alius, & suauis, & ornatus, cuius stylum (vt ipse ait) apes cõplere floribus, & innectere videntur. Inuentio in eo genero-sa, dispositio apta, figurarum lumina concinne dispositа, & venustas quædam orationi perpetua affloresсens. Summam habet laudem in Traiani panegyrico, quem studiosissimè, vt apparet, elaborauit. Mallem tamen interdum in eo breuitati studuisset, neque prolixas orationes, quas ipse defendit, tantopere amasset ingenio suo velificatus. Certè iucunda ipsa fastidiosos animos satietate obruunt, & summæ voluptatis extrema tædium occupat.

Apuleius elegantī procul dubio, & faceto fuit ingenio, sed eo, & Musis, non modo styli insolentis, verum etiam argumenti nouitate abusus est, author procul dubio cautæ lectionis, & periculosæ imitationis, maximè quod abundat dulcibus vitijs.

In Sidonio Apollinari ingens, vt apparet ingenij vigor. Stylus talis est, qualem corrupta Gothicis idiomatibus sæcula, marcida iam eloquentiæ laurea ferebant: Omninò ab Atticis, & Ciceronianis auribus alienus: est. Sed tamen magis ob multas virtutes admirandus, quod præmortua Romana facundia hæc scripserit, quam ob temporis vitia accusandus videretur.

Magna Aurelij Cassiodori mens, quæ inter hanc Gothici sæculi barbariem, quasi sidus quoddam eluxit, stylo veniam deprecatur, & facile impetrat.

Ammianus miles Græcus, tantos habet plerunque spiritus, vt quæ hircosa, si liceat ita appellare latinitate scripsit, placere possunt inter vnguentatos, quod de Ennio non inurbanè olim Seneca fertur dixisse.

Patrum maximè latinorum sensus potius quam verba imitanda.

Quod verò ad SS. Patrum eloquentiam attiner, sensus potius in multis maximè verò in latinis, quā stylus, aut verba, legē habent imitationis. Ignoscite tenuitati meæ Beatæ; & lucidæ sanctorum mentes, neque vos cum cæteris commisceo, neque primatas laudes inuenio, quibus vestram illam sanctam, sublimem, admirandam potius, quàm prædicandam satis efferre possim. Vos inanes sapientiæ fumos contempsistis. Vos alias meditati estis laureas, alios vobis triumphos peperistis: vos omnium primi, ô sanctissimi, & fortissimi milites, Aegyptum spoliastis, vos ancillantis facundiæ humilitatem calcastis, vos opulentiam omnem veterum, qua ipsi per iniuriam abusi fuerant, in sacros vsus congessistis, & contrito Mosis idolo ex eius auro coronam, magnis præterea, & lucentibus gemmis illuminatam comparastis. Vestra pectora generosæ mentis do-

Vis, & dignitas cælestis eloquentiæ.

micilia indomitos reginæ eloquentiæ spiritus aluerunt, Vestræ linguæ in Spiritus sancti officina procusæ sunt, vestra ora æterni Dei fistulæ, cœleste nectar in omnium gentium aures latissimè diffuderunt.

Ecquid eloquentia Athanasij robustius, quę Imperatorum furias, & frementis in se penè totius mundi pondus excepit, sustinuit, profligauit.

Qualis, & quantus Gregorius ille Nazianzenus, cum cælestis ingenij pennis subnixus in arcana Theologiæ mysteria penetrat, & quasi Deus fulminans tonat è machinâ, quam velox, quam grauis, & vbique sui similis, vbi Apostatam Cæsarem æterno mactat supplicio.

Quis Basilio sanctior, & eloquentior, cuius vim dicendi admiratus summus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur, eloquentiæ magister Libanius, eam non immeritò anteponit omnibus, Βασίλειον ἔχων πάντων ὑπερφρονῶ.

Erat illi vnus pro centum millibus, in eloquentia Basilius, & hæc vir à Basilio religione disiunctus, & Christianis palmis infensus.

Quid Chrysostomus, quo nomine appellari potest? nescio nisi *Theatrum quoddam diuinæ eloquentiæ* dicam, in quo Deus abundè videri voluit, quid posset vitæ sanctitas cum vi dicendi coniuncta; Huius suauitatem Antiocheni admirati sunt, Maiestatem Byzantini fuspexerunt, vim Principes, & Augustæ timuerunt, omnis sęculorum coluit, & colit memoria.

Quid Gregorius Nyssenus, & Cæsarius, num, & ipsi Gregoriorum fato, aurcum flumen orationis fundunt.

Ephrem verò Syrus, quasi fax ardens omnium animos incendit, atque inflammat.

Clemens Alexandrinus, Cyrillus, Theodoretus, inter eloquentes summè docti, inter doctos summè eloquentes.

Gregorius Thaumaturgus, insignis vbique miraculorum artifex, styli quoque habet admirabilitatem.

Synesius nobis Platonem, Demosthenem, Pindarum, christiano ore loquentes dedit. Hilarij sunt ingentes spiritus, Dei, vt apparet viribus incitati.

At illi suo sanguine purpurati Oratores, Iustiuus, & Cyprianus, num tantum præstare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantum homines ipsi brutis animantibus antecellunt.

Iam verò Ambrosius num videtur nectare, & ambrosia innutritus? tam suaues habet, tam argutas plerunque orationis delicias, vt apes, quæ infantuli cunas, & os circunsederunt, credas adhuc in eius labellis sessitare. Augustiuus ad pugnam aptior, quam ad pompam, vehemens, acer, subtilis, non puerilis, & verbosæ facundiæ, sed cœlestis eloquentiæ torrens, domum Dei fœcundis doctrinæ riuis exhilarans aduersariorum propugnacula proterit, atque demolitur.

Hieronymus in omni genere summus artifex, quas styli diuitias habet? quæ lumina? quos aculeos? Dubites doctumne magis, an eloquentem debeas appellare? in Leonis labris sedet maiestas, vis & impetus Saluianum stipant quasi Satellites.

Toti verò doctrinæ, & cœlestis facundiæ, plusquam mellitis fauis depluunt Gregorius Magnus, & Christo doctore professus Rhetor Bernardus.

Boetij Seuerini, vt censet Scaliger ingenium, eruditio, ars, sapientia, prouocat omnes authores, illi, neque densitas sententiarum venerem, neque acumen abstulit candorem.

Origenes, & Tertullianus, & si ab aliorum sinceritate exciderunt, à dicendi tamen sublimitate non recedunt.

Ad summum quibus eloquentiæ hastis, & lacertis aduersariorum castra fulminant. Arnobius Lactantius, & qui summa dictionis felicitate præditus est, felix Minutius.

O fortunata eloquentiæ sidera, nec vos dispicio: nec iudico, nec laudo: Sed magis impositio labris, digito veneror.

Quomodo imitandum.

CAPVT XV.

QVi sint vitiosæ imitationis errores, dictum est superius, nunc qua ratione imitandum sit videamus. Tria omnino in authoribus ad perfectam imitationem spectanda. Inuentio, dispositio, & elocutio, sed & prius intelligenda sunt, quàm in imitationem traducantur, quò fit, vt Rhetores ignaui parum in imitatione, & iudicio proficiant, quod locorum, Enthymematum, & figurarum imperiti locutiones tantum, & verba congerant.

Inuētio primus est fons, ex quo fœcundari oportet ingenia, & plenius irrigari. Hunc supra cætera summi authores attenderunt, qui se ex alienis inuentis mirificè locupletarunt,

to-

totus est Homericus Virgilius, ex Platone, Isocrate, & Demosthene, quas diuitias congessit Marcus Tullius? Sed qua dexteritate, ostendã vna, aut altera similitudine. Qui debilitate stomachi laborant, varios cibos capiunt, sed reddunt indigestos. At contra, qui integra valetudine, & firmis corporis viribus præstant, eosdem ore mansos, & in stomachum ingestos, calore demum naturali concoctos in succulentam carnem conuertunt. Ita se res habet in imitatoribus, frigidi quidam sunt, & ignaui, qui quod acceperunt, reddunt, sed longè deterius. Alij ingenij vi quasi calore fotum, & lumine, summa felicitate in suum conuertunt, illi non adhærescunt ad verbula, sed imitantur vim reconditam sapientiæ, cogitationum celsitudinem, tractationem humani animi, disponendi prudentiam, colligendi acumen, pugnandi alacritatem. Ad summum fiunt similes bonis authoribus, quos imitantur, non vt Simiæ, sed vt filij, qui præter paternarum virtutum similitudinem aliquid, imò omnia præferunt sua. Ostendo exemplis, Panoplia Virgilij, vbi arma Aeneæ fabricantur, & describuntur, omnino expressa est ex Homero, sed qua industria? præit quidem Homerus cũ facula inuentionis. At Virgilius rem animo totam altius repetens eximiè amplificat, non verbis inanibus, sed magnificis sensibus. Hoc decerpit, illud reijcit. Hoc immutat, illud auget. Mox aliud tractum longius rescindit, aliud nimia breuitate concisum fundit latius. Ad summum Homerus in cœlo Vulcani officinam constituit minus decore. hic

Optima ratio imitationis.

Insula sicanium iuxta latet, Aeoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra ætnea tonant, validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: striduntq; cauernis
Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

In vtroq; Vulcanus, à Deabus inuenitur in ærumnosis laboribus desudans. Hoc ambobus commune. At iam apud Homerum tripodas fabricat, & cætera leuiora.

Τρίποδας γὰρ εἴκοσι πάντας ἔτευχεν.
Εἱμαναι περὶ τοῖχον ἐϋσταθέος μεγάροιο
Χρύσεα δὲ σφ' ὕπο κύκκα ἑκάστῳ πυθμένη θῆκε
Οφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δύσονται ἀγῶνα.

Virgilius verò longè grauius Cyclopas pingit in fulmine elaborantes.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Brontesq;, Steropesque, & nudus membra Pyragmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat: soto genitor, quæ plurima cœlo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ,
Addiderant, rutili tres ignis, & aliis Austri,
Fulgores nunc terrificos, sonitumq;, metumque
Miscebant operi, flammisq; sequacibus iras.
Parte alia Marti, currumque, rotasque volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes,
Aegidaq; horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim squammis serpentum, auroq; polibant,
Contextosq; angues, ipsam in pectore Diuæ
Gorgona desectæ vertentem lumina collo.

Incumbunt deinde in arma opifices. Homerus quidem benè. Sed communibus verbis describit.

Καλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα κασσιτέροντε
Καὶ χρυσὸν τιμῆντα καὶ ἄργυρον. αὐτὰρ ἔπειτα
Θήκετ' ἐν ἀκμοθέτῳ μέγαν ἄκμονα γέντο δὲ χειρὶ
Ραιστῆκα κρατερὸν, ἐτέρηφι δὲ γέντο πυράγρην.

Virgilius in descriptione rei efficacior sensus aliter ferit.

At illi

Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti, fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela latinorum Septenosque orbibus orbes
Impediunt. Alij ventosis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alij stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum:
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantq; tenaci forcipe ferrũ.

Ad summum in Clypeo Achillis leuia, & friuola insculpta: In scuto AEneæ prudentissimè, & artificiosissimè res Italæ effinguntur. Hoc demum est feliciter imitari.

QVO-

QVOMODO DEMOSTHENEM Cicero fuerit imitatus.

CAPVT XVII.

DEMOSTHENES.

Demosth. exordium orat. de corona.

Πρῶτον μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇτε πόλει, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τοῦτονὶ τὸν ἀγῶνα. ἔπειθ' ὅπερ ἔστι μάλιστ' ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς δόξης, τοῦτ' παραστῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν μὴ τὸν ἀνθιστάμενον σύμβουλον ποιήσασθαι, περὶ τοῦ πῶς ἀκούειν ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

Demosth. et Ciceronis exordia à precatione.

Primum Deos, & Deas precor Athenienses, vt quantam ego beneuolentiam erga Rempub. & vos vniuersos constanter habeo, tanta à vobis in hoc iudicio mihi tribuatur. Deinde, vt Dij, id quod maximè vos, vestramque religionem, & gloriam tuebitur, in eam vos sententiam adducant, ne aduersarium quomodo sim audiendus, in consilium adhibeatis.

CICERO.

Quod precatus sum à Dijs immortalibus, Iudices, more, institutoque maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murænam Consulem renuntiaui, vt ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanæ benè, atque feliciter eueniret: Eadem precor ab ijsdem Dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum, vnà cum salute obtinendum, vt vestræ mentes, atque sententiæ, cum populi Romani voluntate, suffragijsque consentiant, eaq; res vobis, populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat.

Vterque orditur à precatione. Demosthenes duo postulat: beneuolentiam erga se ciuitatis tantam, quantam habet in vniuersum populũ. Deinde vt mentes Athenienſium, & in suam causſam, & in populi gloriam inclinent. Non omnia vno exordio consequutus est Tullius, ne imitatio nimis est manifesta. Alterum addam exordium, vt quomodo vtrunque fuerit imitatus ostendam. Idem ad Quirites post reditum sic incipit.

Cicero pro Murena.

Quod precatus à Ioue optimo maximo, cęteriſque Dijs immortalibus sum Quirites eo tempore, cum me, fortunasque meas, pro vestra incolumitate, otio, concordiaque deuoui, vt si meas rationes vnquam vestræ saluti antepoſuissem, sempiternam pœnam sustinerem, mea voluntate suſceptam. Sin & ea, quæ antè gesſeram, conseruandæ ciuitatis causa gessissem, & illam miseram profectionem vestræ salutis gratia suscepissem, vt quod odium scelerati homines, & audaces in Rempub. & in omnes bonos conceptum, iam diu continerent, id in me vnum potius, quàm in optimum quemque, & in vniuersam Rempub. deflecterent. Hoc si animo in vos, liberosque vestros fuissem, vt aliquando vos, Patresque Conscriptos, Italiamq; vniuersam memoria mei, misericordia, desideriumque teneret.

DEMOSTHENES.

Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι, καὶ πάσαις.

hoc siccum.

Comparatur exordia Demosth. & Ciceronis.

At Cicero illam precationem magnificam reddit ex adiunctis, non modò precatur nunc, sed antea precatus est *More* institutoque *Maiorum*, & hoc plus habet authoritatis (illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murænam Consulem renuntiaui,) hoc religionis fuit & feliciratis.

Demosthenes ὅσην εὔνοιαν ἔχων διατελῶ τῇτε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν hoc mediocri ſtylo pertextum.

CICERO.

Longe magnificentiùs suam illam beneuolentiam profusam ostendit, vt totus in affectũ, & amorem transijsse videatur, non modò enim (Fortunas pro Reipub. incolumitate, otio, concordiaque deuouit,) sed quod amantius est optauit, (vt si suas rationes publicæ saluti antepoſuisſet, sempiternam pœnam sustineret.) Non hæc simplex Demosthenis beneuolentia, sed amor ardentissimus.

Demosthenes Τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν. Cicero non tantum beneuolentiam petit, sed quod exulem, & calamitosum decuerat *memoriam, misericordiam, desiderium*.

Et Demosthenes, Ἔπειτα ὅπερ ἔστι μάλιστα ὑπὲρ ὑμῶν τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ τῆς δόξης, τοῦτο παραστῆσαι τοὺς θεοὺς ὑμῖν.

Altera petitio, in quo vterque poſtulat iudicum mentes inclinare in ciuitatis gloriam, & fauorem suæ causſæ.

Cicero hæc longè disertius. Vt vestræ mentes, atque sententiæ cum P. R. voluntate, suffragijs

fragijs consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Nihil otiosè dictum. *Mentes* in cognoscendo, *sententiæ* in decernendo, Deinde optat *pacem* sine hoste, *tranquillitatem* sine turba, & seditione. *Otium* sine molestia, & negotio. *Concordiam* sine vllo dissidio. Et hæc omnia commemorauit non τὴν δόξαν, quia in eo erat Respub. statu ob Catilinæ coniurationem, vt magis de salute, quàm de gloria cogitaret. Ad summum quod ille dixit τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας religionis mẽtionẽ faciens, & pietatis. Quanto hic illustrius. (Quod si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se vim, & religionem, quantam Reipub dignitas postulat.) Deinde quomodo in animos blande, grauiterque simul influit. (Quæ cum ita sint iudices, & cum omnis Deorum immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certè communicata vobiscum. Idem Consul cum vestræ fidei commendat.)

Alius est in Philippicis locus, vbi vterque populum ad hæreditatem gloriæ à maioribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Ὑμῖν οἱ πρόγονοι τοῦτο τὸ γέρας ἐκτήσαντο, καὶ κατέλιπον μετὰ πολλῶν, καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων κινδύνων.

Hæc inchoata, apud Ciceronem perfecta.

(Mortem quidẽ omnibus natura proposuit. Crudelitatẽ mortis, & dedecus, virtus propulsare solet, quæ propria est Romani generis, & seminis, hanc retinere quæso, Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, maiores vestri reliquerunt.) Hæc grauia, & supra Demosthenis locum sententiosa, addit,

(Quanquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia. Virtus est vna altissimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari potest, nunquam dimoueri loco.) Hæc sententiosè dicta ad summum auget, à rebus gestis maiorum.

(Hac maiores vestri, primum vniuersam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt. Numantiam euerterunt, potentissimos Reges, bellicosissimas gentes in ditionem huius Imperij redegerunt.) Illæ sunt animorum faces. Demosthenes cum tam latum haberet campum, in Marathone, Xerxe, Mardonio, nihil eorum attigit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi ὄλεθρος Μακεδών.

Num apud Ciceronem γοργότερα;

Est igitur, Quirites P.R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excursore, cum latrone, cum Spartaco.

In oratione funebri vterque perorat Patheticôs.

DEMOSTHENES.

Οἱ δὲ εὐδαίμονες τῷ δικαίῳ λογισμῷ πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ χρόνου εἰς πολὺν, καὶ τὴν ἅπαντα, εὔκλειαν ἄγηρων καταλείπουσιν, ἐν ᾗ, καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομαστοὶ γραφήσονται, καὶ γονεῖς οἱ τούτων περιπλεπτοι γηροτροφήσονται παραψυχὴν τῷ πένθει τὴν τούτων εὔκλειαν ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita patriæ est, potissimum reddita. Vos verò patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte est, vt idem Deus vrbem hanc gentibus, Vos huic vrbi genuisse videatur; In fuga fœda mors est, in victoria gloriosa. Etenim Mars ex acie fortissimum quemque pignerari solet.

Et de consolatione proximorum.

Optima est hæc quidem consolatio parentibus, quod tanta reipublicæ præsidia genuerint: Liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis: Coniungibus, quod ijs viris carebunt, quos laudare, quam lugere præstabit. Fratribus, quod in se vt corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Demosthenes parentibus tantum, & filijs, hic coniugibus: & fratribus appositam largitur cõsolationem, & de militum mortuorum gloria.

DEMOSTHENES.

Οὐς γὰρ ἅπασα, ἡ πατρὶς θάπτει δημοσίᾳ κοινῶν δὲ ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν. ποθοῦσι δὲ οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὅσην ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν. συμπεπένθηκε δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος.

CICERO.

At Cicero longè illustrius, & παθητικοτέρως per apostrophen ad mortuos.

Actum igitur præclarè vobiscum fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum

insepulta esse poterit: Cum vobis immortale monumentum suis penè manibus, senatus, populusque Romanus extruxerit.

Hæc longè grauiora, verbisque, & sententijs magis excelsa, & de statu nouæ vitæ, apud beatas insulas vterque magnificè.

DEMOSTHENES.

Πῶς οὐ χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι; οὓς παρέδρους εἰκότως ἄν τις φήσαι τοῖς κάτω θεοῖς εἶναι, τὴν αὐτὴν τάξιν ἔχοντας τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐν μακάρων νήσοις.

CICERO.

Tractat apostrophen continuam, quæ longè plus habet affectus.

Illi igitur impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti.

Vterque improborum accusationem, hic AEschinis, ille Verris oblatam diuino consilio iudicibus proponit, quo eos ad vindicandum faciant acriores.

In orat. de falsa legat.

DEMOSTHENES.

Τρόπον δ' τινα ἡγοῦμαι, καὶ βούλομαι, καὶ τὰ νῦν συμβεβηκότα πάντα, ἐπὶ ταῖς εὐθύναις ταυταισὶ δαιμονίας τινὸς εὐδαιμονίας ἔνδειγμα τῇ πόλει γεγενῆσθαι.

Hæc fermè transuolant, antequam capiantur, quippe dicit existimare se ea, quæ in hac caussa contigerunt, diuinæ eiusdem beneuolentiæ erga ciuitatem esse indicia.

Cicero longè excelsius.

Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam maximè pertinebant.

Animaduertis, vt suspendit animos, vt erigit, & iam desiderio sciendi stimulat; deinde pergit.

Id non humano consilio, sed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis summo Reipub. tempore videtur.

Discute singula, non tantum datur ius, quasi ad possessionem, sed offertur in manus, & offertur non ab hominibus, sed à Dijs, quo deinde tempore? *summo*, hoc est, deposita prope hac Reip. parte (vt ipse dixit alias) ad summum initio præmisit causam eximiam huius beneuolentiæ *ad inuidiam clarissimi ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam*, quod diu fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magni sunt ponderis.

Vterque ille contra Aristocratem, hic pro Milone fabulæ Orestis meminerunt, qua alicuius cædis ratio iusta confirmaretur.

DEMOSTHENES.

Λογιζόμενοι δ' ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονὼς ὁμολογῶν θεῶν δικαστῶν τυχὼν ἀποφυγγάνει.

Demosth. contra Aristogitenem.

CICERO.

Itaque hoc (iudices) non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt eum, qui patris vlciscendi caussa matrem necauisset, non solum diuina, sed etiam sapientissimæ Deæ sententia liberatum. Hoc grauius, & numerosius *fictis fabulis*, ne videretur niti hoc argumento, quod affert tanquam corollarium. *Doctissimi homines* conciliat auctoritatem dicto, *Eum*, prudenter tacet nomen, ne videatur istas fabulas Græcorum discutere curiosius. Sic in Muræna poeta nescio quis, intimè tamen nouerat. *Patris vlciscendi caussa*; hoc fuit necessarium addere. *Non solum diuina*, alij scribunt *humana*, sed remanet semper contentio. *Non solum diuina*, qualibet, sunt etiam Dij minores, *Sed Deæ sapientissimæ*.

Vterque sententiosè dixit, de populi constantia, & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὀχλὸς ἀσταθμητότατον πρᾶγμα τῶν ἁπάντων, καὶ ἀσυνέστατον ὥσπερ ἐν θαλάττῃ κῦμα κατάστατον, ὡς ἂν τύχῃ κινούμενον ὁ μὲν ἦλθεν, ὁ δ' ἀπῆλθε, μέλει οὐδενὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται.

Vulgus res omnium inconsideratissima, atque imprudentissima. Perinde enim atque in mari vagi fluctus, casu voluũtur. Hic quidem aduenit, alius autem discedit. Nemo rempub. curat, sed ne meminit quidem.

Cicero blandius, amœnius, vberius.

Nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, & tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita, sæpe perturbat omnia, & totam opinionem, parua nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam sine vlla aperta

Cicero pro Muren.

cau-

causſa, fit aliud, quam exiſtimamus, aut nonnunquam ita factum eſſe, etiam populus admiretur, quaſi verò non ipſe fecerit.

Vterque cum reum teneret conuictũ manifeſtis criminibus ille Ariſtocratem, hic Verrem, excuſationem reijcit, qua, & hæc alios feciſſe patroni dicebant.

DEMOSTHENES.

Demoſth. contra Ariſtocratem.

Εἰ τοίνυν ἐμοίγε δοκεῖ, καὶ σφόδρα ἀναγκὴς εἶναι τοῖς τοῦτ' ὁ λόγος, ὡς γέγονε, καὶ πρότερον τισὶν ἄλλοις τοιαῦτα ψηφίσματα οὐ γάρ εἴ τι πώποτε μικρὰ νόμιμα ἐπράχθη σὺ ἂν τοῦτ' ἐμιμήσω διὰ τοῦτο ἀποφεύγειν εἰ προσήκει, ἀλλὰ τοὐναντίον πολὺ μᾶλλον ἁλίσκεσθαι διὰ ταῦτα.

Ad hæc impudentiſſima videtur huiuſmodi; quæ affertur excuſatio. Quod & talia prius decreta contigerint. Neque enim, ſi quid tum contra leges commiſſum eſt, idque es imitatus, idcirco videris abſoluendus, ſed eo magis condemnandus.

CICERO.

(Quid igitur dicit feciſſe alios? quid eſt hoc, vtrum crimini defenſio, an comitatus exilio quæritur?) Viden? vt ſubtilius, & γοργότερον Deinde vt enim aſſentiar orationi tuæ, defenſionem tamen non probabo, potius enim te damnato cæteris auguſtior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quam te abſoluto, alij, quod audaciſſimè fecerunt, rectè feciſſe exiſtimentur.

Vterque vim, & vtilitatem legum magnifica exornatione complexus eſt.

DEMOSTHENES.

In orat. cõtra Ariſtog.

Ἀλλὰ ὅ τι πᾶς ὁ τὴν πόλεως, καὶ τῶν νόμων κόσμος, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι σωτηρά ἐστιν, καὶ διαφθείρεται κατὰ τοῦτον, καὶ τοῦτ' οἶμαι σαφῶς ὑμῖν ἐπιδεῖξαι. λέξω δ' οὔτε περιττὸν οὐδενὶ, οὔτ' ἴδιον, ἀλλ' ὁ πάντες ὑμεῖς ἴστε ὁμοίως ἐμοί. ἐς γάρ τις ὑμῶν ἐξετάσας βούλεται ἢ ποτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, καὶ τὸ ποιοῦν τὴν βουλὴν συλλέγεσθαι, τὸ δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνειν, τὰ δικαστήρια πληροῦσθαι, τὰς ἐναντίας ἀρχὰς, τὰς νέας ἑκάστας ὑπεξιέναι, πάντα δι' ὧν ἡ πόλις διοικεῖται, καὶ σώζεται γίγνεσθαι τοὺς νόμους εὑρήσει.

Quod, & longius proſequitur, oſtendit igitur inductione facta cœtus, conciones, magiſtratus, fora edicta, omnia legibus fieri.

CICERO.

Cicero hoc ornatius, excelſius, gratius, (vt corpora noſtra ſine mente, ſic Ciuitas ſine lege, ſuis partibus, & neruis, ac ſanguine, membris vti non poteſt.) Hoc graue, & excitatum (Legum miniſtri magiſtratus, legum interpretes iudices, legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſumus) Illud ornatum, & acutum. Quod vltimo affertur ad inductionem, vrbanum, & iucundum eſt. (Quid eſt, qua ab te iudices tali dignitate prediti coerceantur? Vos autem iudices quamobrem; ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? Quo iure Attius, quid voluit, dixit? cur mihi tandiu poteſtas dicendi datur? Quid ſibi autem illi ſcribæ? Quid lictores? quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni video, voluit? opinor hæc omnia lege fieri, totumque hoc iudicium quaſi mente quadam adminiſtrari, & regi. Cicero pro Cluentio.

Quædam porrò nonnunquam tam claris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, vt ouum (quod aiunt) ouo non ſit ſimilius, quàm hic ſuo exemplari, quanquam ad molliores orationis commiſſuras paucula verba aut addit, aut omittit, aut etiam mutat, ſic in oratione Cyri loquutus eſt Xenophon,

Οὐ γὰρ δήπου τοῦτο γε ἀσαφῶς δοκεῖτε εἰδέναι, ὡς οὐδὲν ἔθελον ἐγὼ ἔτι, ἐπειδὰν δὲ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω. οὐδὲ γὰρ νῦν τοι τὴν ψυχὴν γε ἑωράτε, ἀλλ' ἐξ ὧν διεπράττετο, τούτοις αὐτὴν ὡς οὖσαν καταφωράτε.

At Cicero,

(Nolite arbitrari, ô mihi cariſſimi filij, me cum à vobis diſceſſero nuſquam, aut nullum fore, nec enim dum eram vobiſcum, animum meum videbatis: ſed eum eſſe in hoc corpore ex ijs rebus, quas gerebam, intelligebatis, eundem igitur eſſe credite, etiamſi nullum videbitis.) Sed hæc plenius, cum ad vberem exemplorum copiam deuenerimus; Nunc & eloquentiæ ſpeciem, & oratoris perſonam conformaſſe ſufficiet; Sequentibus libris de ipſo artificis opere pluribus Deo auſpice dicendum erit.

Finis Libri tertij.

DE INVENTIONE, ET LOCIS,

LIBER QVARTVS.

DE SCRIBENDA ORATIONE,

De cognitione quæstionis, & de prolixitate fugienda.

CAPVT PRIMVM.

NAscentis veluti Eloquentiæ cunabula sunt à nobis superioribus libris diffusius exposita: hoc & cæteris consequẽtibus, lubet eloquẽtiæ membra conformare, & orationem ab ipsis excitare fundamentis.

Ad orationem omnia præcepta Rhetorum spectant.

Oratoris opus, in quo omnis ars eius, atque industria desudat, est Oratio, non illa quidem locutio communis, sed Oratoris charactere signata, cuius ambitu, si vniuersã Rhetoricæ præcepta complexus fuero, factarum me operæ pretium ad artis perspicuitatem arbitror. Omnia igitur, quæ posthac tradentur, ad hunc scopum collineabunt, & sub vna oratione laxè satis inter suos limites excurrens huius dissertationis tractus, omnem vim oratoriam, facultatemque complectetur.

In oratione scribenda, primùm accuratam habere oportet quæstionis tractandæ cognitionem, ex eo enim deriuari omnem vim, & efficacitatem sermonis oportet. Qua in re erratur à multis in limine, & id quidem multifariam. Alij enim nihil pensi habentes, quid proposita quæstio ferat, videntur Andabatarum more clausis, vt aiunt, oculis pugnare, & de re dicentes, nihil minus quàm rem attingere; ex quo minimè mirum est, si omnium sensibus talis repudietur oratio. His profectò illud poetæ inculcandum est:

Est aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:
An passim insequeris coruos, testaque, lutoque?

Alij propositum quidem orationis scopum vident, sed cum iudicij imbecillitate non satis res distinguere, atque discriminare valeant, in varias ineptias incidunt, & cum destinata ad dicendum materia, res varias, easque discrepantes commiscent, ex quibus orationem in immodicum tumorem crescere, ac cõfundi necesse est.

Prolixitas vitanda.

Alij, cùm metam ob oculos perspiciant, desiderio tamen dicendi gestientes, longos amant circuitus, *res citant ab ouo, vsque ad mala*, digressiones etiam faciunt, & frigidas transitiones, quibus miseras aures enecant: & si aduertas, inuenies eos tum primum de re incipientes dicere, cùm oportuerit desijsse. Hoc partim accidit adolescentibus, qui, vt fert rerum splendidarum nouitas, tantam capiunt in dicendo

endo voluptatẽ, vt quiescere nullo modo possint, putantq; se ijsdem auribus audiri ab omnibus, quo feruoris impetu dicunt: Partim etiã contingit doctis; sed confusis plerumq;, & morosis hominibus, qui nunquam sibi satisfaciũt, nisi quicquid mente conceperint, id totum in turbæ circumstantis aures effuderint.

Hoc elogiũ tribuit Seneca Cassio Seuero, l. 3. contr. in præf.

Magnum proculdubiò vitium, & haud scio an vllum sit in oratore, quod magis auditorum animos deterreat: Paucos admodum inuenias, de quibus illud dicatur, *Timebant ne desineret*, & si illi prima, aut altera concione, vbi nouitas auditorum mentibus quodammodò lenocinatur, placuerint, tamen si pergant, fient onerosi: adeò etiam speciosi sermonis immodica prolixitas fastidijs adhæresci t.

Sed eò imprudentiores sunt, qui siue in poesi, siue in orationibus, siue in concionibus, cum trita, communia, & frigida penè dicant omnia, hanc tamen verborum luxuriem profundunt, nec benè monentibus obtemperant, modò dicendi titillans quoddam desiderium expleant. O graue cacoẽthes, & apud occupatas aures odiosum! Audiant tandem illud D. Gregorij Nazianzeni dictum, Κέντρ πῶλον πρὸς νόσον *Adige equum ad metam.* Argumẽtum sequere, ad rem veni, quorsum tot loci communes? quo spectant tot Parerga? quo tot historiæ? tot testimonia? Verum hæc pulchra sunt. Esto, sed non erat hic locus, *scis simulare cuprossum.* Peribit igitur mihi labor irritus? Ita, ne auditorum aures pereant. Sed speciosum est ad doctrinam multa dicere. Erras, nunquam illud Callimachi legisti, *magnus liber, magnum malum*: nunquam Demosthenis illam vocem auream audisti, οὐ τὸ μέγα εὖ ἀλλὰ τὸ εὖ μέγα. *Non quod magnum est bene est, sed quod bene est, magnũ est.*

Sapius in libro memora ur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Magna prudentia est manum de tabula opportunè, & loco deponere.

Ne igitur haud leuis trahatur error ex limine, serio considerandum est, initio quid veniat in disceptationem, quid sit attributũ, quale subiectum: an sit infinita quæstio, an finita, an simplex, an comparata, cuius generis sit, & status, an finitionis, an qualitatis, an coniecturæ? Quæ omnia, vbi perspecta fuerint, & sensu, intelligentiaq; distincta, tum demùm in destinatum scopum omnia argumenta erunt dirigenda, ac primùm ab inuentione incipiendum.

DE INVENTIONE.

Nutrix inuentionis eruditio, & an eruditæ debeant esse orationes.

CAPVT II.

PRimus fons inuentionis est eruditio varia, ex qua omnem eloquentiam crescere, fœcundarique oportet. Neque enim perfectus orator esse potest, qui non omnium rerum cognitione, atque intelligentia dignissimarum, pectus compleuit suum. Vt Persæa arbor Nili aquis irrigata, floret cultius, & parit vberius: sic manantibus doctrinæ riuis persusa virescit eloquentia. Tolle eruditionem à dicendi facultate:

Varia eruditio nutrix eloquentiæ.

Plutar. in Iside, & Osiride.

Ἐπιῤῥυλλίδες ταῦτ' ἐσι, καὶ σοφίσματα

quid aliud erit, quàm loquentia puerilis? quam arbor foliorum luxurie vestita, sed fructus expers? quàm arena (vt aiebat ille) sine calce. Bene igitur oratori futuro, necessariam esse multarum artium scientiam iudicat Fabius Quintilianus.

Quintil. l. 1. c. 10.

Benè M. Tullius (sic sentio neminem in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus ijs artibus, quæ sunt libero dignæ perpolitus, quibus ipsis, si in dicendo non vtimur, tamen apparet, atq; extat, vtrum simus earũ rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipsa lusione artificio proprio palestræ: sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, & situm pictura non vtuntur, tamen vtrum sciant pingere an nesciant non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis iudiciorum, concionum, Senatus, etiamsi propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facile declaratur, Vtrum is qui dicat, tantummodò in hoc declamatorio sit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus acceserit.) Qui locus sanè eximius est ad dissoluendam controuersiam, quam nunc agitari inter multos video; *vtrum doctam esse oporteat orationem*: de quo varias, & discrepantes audiuimus sententias.

Cic. l. 1. de oratore. Omnes ingenuæ artes necessariæ eloquenti.

Alij, quasi eruditioni liberaliori bellum indixerint, toti sunt in structura, & compositione verborum: ex quo illud quidem assequuntur, vt comptè, & fluidè dicant, rerum autem succum, & opulentiam nullam habeant: idque certis tuentur addicti rationibus, quod eruditio, & eloquentiæ facultates sint inter se di-

An doctæ orationes esse debeant.

ſtinctæ, in orationibus verò eloquentiā, nō doctrinam profiteantur: neque ſummorum oratorum, vt Demoſthenis, & Ciceronis orationes, hoc inanis doctrinæ fuco, (vt appellant) ſint ornatæ.

Alij doctum rati eſſe oratorem oportere, hiſtorijs, & teſtimonijs orationes ſine vllo diſcrimine referciunt, & in dictione inertes, hoc vnum curant, vt variam doctrinæ ſuppellectilem explicent. Qui profectò videntur omnes à vera, germanaque oratoriæ facultatis ratione aberrare. Nam, qui omnem doctrinam fugiunt, licet orationis ſtructura, & omni verborum expolitione ſint excellentes, neceſſe eſt cum magno auditorum tædio audiri, & ab optimi oratoris maieſtate longius abeſſe: Qui vero ſolis antiquarijs rebus, eruditioni, varięque doctrinæ inhiant, ſpiritus elidunt eloquentiæ. Adhibenda eſt in eo, ſicut in cæteris rebus tēperies, & quid res, quid locus, quid aures, aut patiantur, aut expectent, conſiderandum eſt.

Temperies eruditionis.

Oratori dicendū eſt in concione, in iudicijs, in ſenatu, de re ciuili, & negotioſa: cùm Hannibal eſt ad portas, cùm de fœdere Pyrrhi agitur, cùm ſquallet reus: Putidum eſt hic ad doctrinæ oſtentationem in parergis ludere, & neceſſaria negligere: penè vitium eſt eruditionem profiteri: itaque, & prudentes oratores, etiamſi doctrinam adhibeant, nonnunquam tamen ea dexteritate faciunt, vt illud, quod dicunt, ſponte ſua influere, non quæſitum eſſe videatur, tot condimentis deinde leniunt, atque aſpergunt, vt popularibus etiam auribus reddāt familiare. M. Tullius in Miloniana, ampliſſimam illam, & grauiſſimam de prouidentia diuina diſputationem attingit eo loco, quem alio in libro commemoraui. Non affert hic diuerſas Philoſophorum de ea re ſententias, abſtruſaſque rationes, & argutias, ſed rem dumtaxat proponit, & graui ſimilitudine illuſtrat, cauet autem pluribus diſquirere, ne forum in academiam videatur commutare. Pro Murena verò Stoicæ ſectæ capita perſtringit, & exagitat; ſed qua induſtria? qua vrbanitate? Ita planè hæc tractat, vt videatur non ignorare, imò pleniſſimè ſcire, ſed ratione fori, & iudiciorum plura conſultò minimè dicere. Is eſt igitur in iſtius generis orationibus doctrinæ modus.

Quomodo in ciuili oratione adhibenda eruditio.

Quomodo in epidictico genere.

At verò, ſi extra fori, & iudiciorum negotioſa, aut certè reatus, & ſqualloris ſubſellia, habenda ſit oratio, in qua eruditio expectatur, ſperatur delectatio, & non modo fructus animorum, ſed etiam ſuauitas elocutionis requiritur, quales ſunt, quæ olim à magni nominis Sophiſtis habebantur, & nunc etiam in ſcholis Rhetorum haberi poſſunt. Quis non videt hic adhibendam eſſe eruditionis ſucculentam vbertatem? cùm verbis tantùm, grauium perſonarum aures non paſcantur, ſed magnis rebus innutriantur. Qui Demoſthenis, & Ciceronis orationes, ad hanc ſententiam perimendam afferunt, plumbeo gladio eam iugulare conantur, nulloque rationis fundamento impugnant, vel Ciceronis ipſius iudicio, qui hæc orationum genera, quæ illi confundunt, explicatiſſimè diſtinxit. Neque verò, cùm eruditionem adhibendam dico, eos imitari velim, qui ſcholia, & farragines orationum loco ſcribunt. Volo eruditas rationes, ex omni ſcientia petitas, volo hiſtorias, & effata, & leges, & ſimilitudines, ſed ea lege, vt iſtis illuſtretur, non tota oblinatur oratio, vt hæc digerantur, non inferciantur, vt ordine, vt loco diſponantur, vt figuris dictionum veſtiantur, vt omnium florū varietate, vt affectibus, vt copioſa ſuauitate reſpergantur.

Cicero in orat. epidicticas orationes apertè, & palam omni varietate expoliri oſtendit.

Primus fons inuentionis hiſtoriæ.

CAPVT III.

OCcurrit primùm hiſtoria, quæ ad orationem alendam, & firmis veluti adminiculis ſuſtentandam plurimùm valet. Nec is à vero aberrarit, qui eam veluti eloquentiæ horreum quoddam nominarit. Eſt eius certè vis admirabilis, ex qua efficitur, (quod ait D. Gregorius Nazianzenus) vt vnius hominis mens, ex omnium mentium, & ſæculorum perfectione, in vnum ſapientiæ aceruum coaleſcere videatur. Quid diuinius, quàm omnia noſſe, quàm diſiunctiſſimas regiones velociſſimi ſyderis more luſtrare? quàm omnium ætatum memoriam, res geſtas, facta, exempla percenſere; quā imperiorum ſtatus, ortus, progreſſus, viciſſitudines, decurſus, exitus vno mentis aſpectu cōtemplari? Quid illuſtrius, quàm regendi, militandique diſciplinam, clariſſimarum virtutum effigies, in vnam veluti tabulam congeſtas inſpicere, præterita cum præſentibus comparare, alieno damno ſapere, ſalutaria inde præcepta ad omnem vitæ culturam decerpere.

D. Greg. Naz. in carmine ad Nicobulum.

ἐξ ἧς τὰ κεὸνὰ βλαστάνει βουλεύματα,

Æ Eſchyl. ἐπ. ἐπ. θήβ.

Nec

Diod. Sic. l. 1. Polyb. l. 1. Arist. Rhet. c. 5. Quint. l. 12. c. 4.

Nec immeritò eam communem humani generis εὐεργέτιδα nominat Diodorus. Quantum ad res ciuiles conferat, dicent Polybius, & Aristoteles, qui eã ἀληθεστάτην παιδείαν καὶ χρησιμωτάτην γυμνασίαν nominant. De eius in eloquentiam fructu suauissimè redundante, testimonium proferet Quintilianus, qui oratorem in historijs apprime versatum desiderat his verbis; *Imprimis verò abundare debet orator exemplorum copia, tum veterum, tum etiam nouorum: adeò vt, non ea modò, quæ conscripta sunt historijs, aut sermonibus, velut per manus tradita, quæque quotidie aguntur debeat nosse: verũ ne ea quidem, quæ à clarioribus poetis ficta sunt, negligere.*

Historia è fontibus repetenda.

Quod verò ad historiæ lectionem attinet, de eius methodo libellum conscripsit Possenius noster, in quo de historicis variarum gentium tractat, & quo ordine legendi sunt, quidve in ijs, aut cauendum, aut laudandum acri iudicio subijcit. Euoluenda igitur ijs, qui seriò volunt in hac re sapere, omnis antiquitas, & cum nostris temporibus comparanda, & illustria quæque exempla ad manum semper habenda sunt, quibus, & delectare, & permouere possint. Fuit illud magnis oratoribus in more positum, vt sibi locos historiarum communes priuato labore texerent, quibus ad dicendum, pro rerum, & temporum oportunitate vterentur. Nobis nostra sæcula, vt abundantiam rerum, sic historiarum copiam congesserunt, quas in ordinem, & certa rerum capita tam multi varijs idiomatibus digesserunt, vt colligendi penè superuacaneus labor videatur. Itaque qui compendiosam ad hanc exemplorum copiam affectant viam, historiarũ collectanea sumunt in manus, è quibus nullo labore decerpunt, quæ apud varios historicos longè, lateq; diffusa sunt.

Hæc quidem via breuior est, non tamen securior: quàm sæpè enim, qui istos riuulos cõsectantur, multa ab authorum sensu detorta, truncata, debilia, mala fide aucta, falsa etiam plerumque, & inepta, pro præsenti pecunia accipiunt. Quàm sæpè in prodendis auctoribus, quos illi vel vitiosè citant, vel primis apicibus delineant, insciti am suam prodere coguntur, vt qui nuper D. Augustinum pro D. Augusto Imperatore afferebat.

Quid quod ordinem temporum, historicorum ætatem, religionem, & mores, cùm nullatenus nouerint, in periculosissima plerumque testimonia incidunt. Hoc experiũtur, qui grãde illud volumen, *Theatrum vitæ humanæ* legunt, & sine delectu exspoliant. Mitto, quòd grauiori censura sit notatum, de cætero si spectetur, Aegyptus est Homerica, multa habet bona, & mala, studio enim congerendi omnia coagmentauit, certa incertis, vera falsis, rara mixta communibus. Delectu opus habet, & iudicio, liber alioqui ob immensam historiarum segetem commendandus.

Vsus historiarum in oratione.

Neque verò satis historias legere, & colligere, sed in ijsdem vsus potissimùm spectandus est. Alij sine arte, & iudicio historias historijs, exempla exemplis agglutinant, & tunc se valde eruditos putant, cùm Amanuensiũ opus in describẽdo Syllogista fecerint: Alij ad rem, & extra rem dicunt, & modò quid speciosum habeant, quasi gladium Delphicum ad omnem vsum vertunt: Alij tritas, & communes historias, a capite ad calcem citant, Xerxes, Alexandros, Romulos, Fabios semper habent in ore, de suis temporibus nihil dicunt: ista quidem vitia sunt in recensendis historijs fugienda, deinde hoc obseruandum est:

Primùm, vt quod afferatur, appositè, & loco dicatur, non vt intrudi, sed influere videatur. Quantumcũque enim splendoris habeat, quod ex historia recensetur, si violentè sit accersitum, de opinione iudicij multum detrahit.

Deinde, vt quod narratur ex probato authore sit desumptum, quò plus habeat ad persuadendum auctoritatis: Hoc multi negligunt, delectationi aurium, & inani doctrinæ opinioni seruientes, qui, vt cornicum oculos confixisse, & plus alijs vidisse existimentur, de suo adtexunt permulta, quò rem admirabiliorem faciant. Talis agendi ratio à simplicitate veritatis, quæ & in rebus minimis obseruanda est, nec non grauium virorum auribus abhorret, qui nolunt sibi falsa pro veris venditari: tum qui hanc rationem tenent, plurimùm sibi de doctrinæ, & grauitatis æstimatione derogare solent.

Tertium, si nota sunt, & communia, quæ narrantur, non diffusè explanandi, sed multa per congeriem simul copulanda sunt, & cum celeritate orationis vibranda, vt

CICERO.

Philip. 4.

Hac Maiores nostri primùm vniuersam Italiam deuicerunt: deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentissimos reges,

reges, bellicosissimas nationes in ditionem huius Imperij redegerunt. (Item) Quis fuit Marius, si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis. In tot consulatibus nihil habet clarius, quàm se auctorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo magnum duxisset, &c.

Sen. contr. l. 1.

Quartum, ornandę figuris sententiæ, & varianda quæ narrantur: si quid graue est, & ad vtilitatem spectans, hoc cum sustentatione efferendum.

Quomodo ornandæ historiæ.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Demost. in re graui narranda sustentatio & apparatus.

Εγὼ δηλώσω οὐ λόγους ἐμαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ γράμματα τῶν προγόνων, τῶν ἡμετέρων δεικνύων: ἃ ἐκεῖνοι κατέθεντο εἰς στήλην χαλκὴν γράψαντες, εἰς ἀκρόπολιν, οὐχ ἵνα αὐτοῖς ἦ χρήσιμα: Καὶ γὰρ ἄνευ τούτων τῶν γραμμάτων τὰ δέοντα ἐφρόνουν ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἔχητε ὑποδείγματα, καὶ παραδείγματα ὡς ὑπὲρ τοιούτων σπουδάζειν προσήκει. τὶ οὖν λέγει τὰ γράμματα.

Ego declarabo, non mea, verba proferendo, sed scriptum maiorum nostrorum ostendendo. Quid illi in æream columnam incisum in arce collocarunt: non vt ipsis vsus esset. Nam sine illo scripto satis erant prudentes, sed vt vos monumenta, & exempla haberetis, quanta res huiusmodi sollicitudine sunt curandæ. Quod igitur dicunt literæ;

Post hunc apparatum narrat historiam, narratam expēdit per αὔξησιν. Hic modus optimus est, & ad inculcandum aptissimus, sed in re graui duntaxat vsurpandus. Familiare est in istis epiphonema, & in comparandis narrationibus antithesis.

Secundus fons inuentionis, Apologi, & Parabolæ.

CAPVT IV.

Poetæ oratoribus vtiles.

POëtarum est ad variam eruditionem lectio perutilis, è quibus, & decor in personis, & spiritus in verbis, & in affectibus magnæ permotiones hauriuntur.

Nunquam Cicero ad eam dicendi gloriam effloruisset, nisi à puero poetarum lectioni addictus fuisset vel maximè. Græci quotquot fuerunt oratores, ex Homero hauserunt plurimum, apud quem tanto artificio plerumque orationes sunt expressæ, vt non nasci videatur in Homero Græcorum eloquentia, sed iam perfectionis culmen attigisse.

Verùm istis omissis, quæ plurimum habent ponderis, fabulæ ipsæ ex poetis ab oratoribus assumuntur nonnunquam, & varijs sensibus accommodatæ, multùm affundunnt suauitatis. Quanquam in prophanis orationibus hæc liberiùs, in sacris nunquam, in grauioribus cōcionibus rarò admisceri velim.

Plus habent festiuitatis, & grauiores etiam personas apud populum orantes magis decent fabulæ, quæ vocantur Aesopicæ. Ducere animos solent (inquit Fabius) præcipuè rusticorum & imperitorum, qui & simpliciùs, quæ ficta sunt audiunt, & capti voluptate, facilè ijs, quibus delectantur consentiunt. Itaque non immeritò apud Philostratum φοιτῶσιν οἱ μῦθοι παρὰ τὸν Αἴσωπον, ἀγαπῶντες αὐτὸν ὅτι αὐτῶν ἐπιμελεῖται.

Fab l. 3. c. 11.

Philost. in icon bus Philosophi. & oratores fabulis vsi.

Video graues viros his narratiunculis delectatos, blandè permouisse. Plato fabulosus est supra modum. Demosthenes alioqui rigidus, & austerus, eas oportunè adhibuit: Testis est illa, quam, cùm ab Atheniensibus oscitantibus audiretur, magna festiuitate narrauit. Athenienses (inquit) sub æstatis tempus Adolescens Asinum Athenis Megaram conduxerat, cumque flagrante iam meridie calor cœpisset esse vehementior, sub Asini ventrem se coniecit, vt vmbram captaret. At verò Asinarius seriò hominem proturbare, asserens se Asinū, non vmbram Asini locasse. Hinc rixæ, & lites. Diogenianus hoc habet in prouerbio, ὄνου σκιὰ ὄνον οἱ ἐμισθωσάμην οὐχὶ σκίαν, Demosthenis tamen nusquam meminit, sed Plutarchus eidem expressis verbis tribuit. Menenius Agrippa per apologum Corporis humani, plebem Romanam, quæ in Auentinum montem secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamque reuocauit. Sed & authores sacri huiusmodi fabulis plerumque, cum maxima suauitate vsi sunt. D. Gregorius Nazianze. Celusium præsidem fabella de cygnis, & hirundinibus composita oblectauit, & ad vanæ gloriæ fugam erudijt.

Diogenianus centur. 7. abag. 1.

Authore. sacri.

Greg. Nazianz. ad Celusium præsidem.

(Hirundines quondam cygnos cauillis incessebant, propterea quòd nec cum hominibus consuetudinem habere, nec canendi artem in publicum proferre vellent, sed circa prata solitudinem amplecterentur, perinde atque eos Musicæ suppuderet. At nostræ (inquiebant) sunt vrbes, nostri homines, & thalami; Atque apud

apud homines garrimus, resque nostras illis exponimus. Nimirum vetera illa, & Attica, Pandionem, Athenas, Tereum, Thraciam. At cygni, qui earum garrulitatem exosam haberent, vix quidem illas sermone dignas duxerunt: sed tandem, ô præclaræ, inquiunt, caussa nostra in solitudinem libens se quispiam contulerit, vt Musicam audiat, cum zephyro pennas nostras inflandas permittimus, vt suaue quidpiã, & concinnũ inspiret: Quare, si non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum est, quod modum in canendo tenemus, nec musicam tumultibus permiscemus: Vos autem & in ędes admissas homines fastidiũt, & canentes auersantur, idq; optimo iure, quippe, quę, nec incisa quidẽ lingua silere possitis: verum ipsæ exsectionem linguæ, & calamitatem vestram lugentes, quauis alia aue loquaciores sitis.)

Hæc magna suauitate pro viri eloquentia. Proferam aliud exemplum, sed stylo simpliciori. Gerson Cancellarius Parisiensis, vir in Theologicis literis egregiè doctus, videtur hoc dicendi genere delectatus: Nam in commentarijs ad Magnificat, fabulam de cato, & vulpe iucundissimè narrat, & ibidem Apologum de vulpe, Palumbis, & passere sic exequitur.

Gerson. tract. 5. super magni. p. 854.

(Nidificabant palumbi syluarum in arborũ proceritate, more suo, circumibat vulpes ad radices, se comminans ascensuram, se nidos omnes cum fœtibus direpturam, nisi sibi pullus proijceretur vnus. Trepidantes palumbi agebant, quod petebat, & abibat; reuertebatur ad simile, quousque passer dato palumbis cõsilio continere se nidis suis, vulpes à fraude sua fraudata est, sed in passerem vertit insidias, non viribus, sed adulatione.

Erat in dumo passer, vulpes affuit beatificãs auiculas, quod volatu suo se protegerent à bestijs, & laqueis terræ: sed hoc vnum deest, inquit, qua ratione contra ventorum turbines, & frigora se protegant. Voluit passer gloriari, & cõcionari cum garrulo, respondit, se protectionem habere, dum flabat boreas à sinistris, mergebat enim caput sub plumis ad dexteram, & è contra, si à dextris, fingens vulpes se non satis audire, propter distantiam protrahebat alloquium. Dilapsus est passer ad ramos proximiores terræ. Quæsiuit vulpes, dum ventus flaret ab anteriori, quid agebat? sic, ait, dimittens caput ad pectoris plumas. Exilijt vulpes in non videntem, & deceptam blanditijs vorax rapuit. Affabulatio est.

Damus aliquando tale aliquod salubre cõsilium, quod dum præterimus, decipimur.)

Quid hac simplicitate candidius, aut festiuitate amœnius?

Apologi cũ sale, & grauitate adhibendi, non enim omnes decent.

Obseruandum autem erit in his apologis, ne nimis sint crebri, ne dictione nimis faceta, & quæ ad scurrilitatem accedat pertextantur: denique, vt personam, vt locum, vt rem deceant. Multa in hac re, à grauibus viris, prudentiæ sale temperata placuerunt, quæ si ab adolescentibus dicerentur, in opinionem incurrerent scurrilitatis.

Tertius fons inuentionis, Adagia.
CAPVT V.

AD parabolas accedunt adagia, & plerumque cum ijs confunduntur, in eoque maximè consentiunt, quòd rerum exprimant similitudines, vnde parœmia dicitur ῥῆμα παροδίον τετριμμένον, ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἰσπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Verbum vulgare, & multorum vsu tritum, quod à paucis, ad plura similia trãsferri commode queat. Verum, non est vna omnium adagiorum ratio, nam alia verè popularia sunt, & cuique vel imperito obuia, quæ Græci παροιμίας δημώδεις appellant; alia sacra ἱερὰ, vt nominantur, quæ à vulgi sensu remota, reconditam magis doctrinam ex varia historiæ eruditione sunt cõplexa. De quibus mihi videtur loquutus Synesius, cum ea veteris philosophiæ reliquias appellat.

Adagiorum multa genera.

Ἡ παροιμία, inquit, σοφὸν πῶς δὲ οὐχὶ σοφὸν περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα περισωθέντα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα. παροιμία δὴ καὶ τοῦτο, καὶ λόγος τὴν ἀρχαιότητα, ὥστε βόειον ἐπιβλέπειν αὐτῇ πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι.

Sapiens prouerbium. Quid ni enim sapiens sit? cum prouerbia dicat Aristoteles esse veteris Philosophiæ inter maximas hominum ruinas intercidentis quasdam reliquias, ob breuitatem, dexteritatemq; seruatas. Prouerbium igitur hoc

est, sermo dignitatem habens, & tanquam è sacrario Philosophiæ, vnde antiquitatem traxit, depromptum, ex quo graui est, pulchroq; aspectu. Veteres enim nostris hominibus inuestigandæ veritatis longè cupidiores erant.

Βόειον ἐλέπειν dicũtur εὐόφθαλμοι καὶ καλοί.

Quamobrem in hoc genere scribendi elaborarunt olim viri graues Chrysippus, Cleanthus, Theætetus, Aristides, Aristophanes, Aeschylus, Milo, Aristarchus, &c. inter quos celebres (qui nunc extant opera, & labore Andreæ Scoti, ex nostra societate viri eruditissimi) Zenobius, Diogenianus, & Suidas, è quibus Erasmus omnia, quæ ad Paroemias Græcas attinent, decerpsit.

Quid in ijs obseruandum.

Erit in his adagijs obseruandum ne crebra, & obscura admisceantur orationi, quod puerile est, & vitiosum, sed vbi res feret commodè, quasi gemmulæ purpuræ inserantur: maximè verò in epistolari stylo, qui paroemiarũ amœnitate cultiùs enitescit.

In orationibus, ad eruditionem potiùs valent, quàm ad stylum, & præsertim, si in res subiectas, niti quadam vrbanitate conferantur, tum etiam insigni aliqua interpretatione collustrentur.

Quartus fons inuentionis, Hieroglyphica.

CAPVT VI.

VEteres illi, qui arcanam Philosophiam symbolis, ænigmatumque velis adumbrabant, ne in plebeiorum hominum sensus, intelligentiamq; permanaret, hieroglyphica, sacra quædam monumenta, non literis vocabula, sed sculptis rerum animaliumque figuris significantia adinuenerunt, quo artificio celebres in primis fuisse narrantur Aegyptij, de quibus ita Hermotimus Luciani, τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα, καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν, ἀντὶ τῶν γραμμάτων κυνοκεφάλους ἀνὰς ὄντας, καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους. Quid si neque literas in sortibus describamus, sed characteres, & signa, qualia multa pro literis Aegyptij pingere solẽt, canino, & leonino capite homines: Quod, & septentrionalibus populis in vsu fuisse testatur Olaus Magnus. Nõnulli (inquit) pro priuatis cõputis instar Aegyptiorũ, varijs animaliũ figuris pro literis vtebãtur. Quibus cũ dicta sapientũ præclara, & sententiæ exprimũtur, euenit, vt in animos instillentur iucundiùs, quod submoto quasi obscuritatis velo, repete lux emicare videatur. Vnde, & in sacris literis multa traduntur in parabolis, cuius rei disertam rationem reddit Origenes. Sicut in nouissimis diebus, Verbum Dei ex Mariæ carne vestitum processit in hunc mundum, & aliud quidem erat quod videbatur in eo, aliud, quod intelligebatur. Carnis namque aspectus in eo patebat omnibus, paucis verò, & electis dabatur veritatis agnitio.

Olaus magnus l. 1. c. 21.

Orig. sup. eu. Ho. 1. Hieroglificorum, & parabolarum commendatio.

Ita, & cùm per Prophetas, vel legislatorem verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam, sicut ibi carnis, ita hic literæ velamine tegitur, vt litera quidem aspiciatur, tanquam caro, latens verò intrinsecus, sensus tanquam diuinitas sentiatur. Accedit, quod ait D Augustinus: (Quemadmodum multa per vitrum, aut succina pellucent iucundiùs: ita magis delectat veritas per imagines, & symbola collucens. Si dicas; Concordia res crescunt, discordia dilabuntur, pigriùs incitat. At si addas hoc, veteres illos excellentis ingenij viros, in arcanis philosophiæ mysterijs subtiliter expressisse, primùm quidem per formicam, quæ imposito caducæo in elephantum excresceret; ex altera verò parte, per elephantum gladio superposito in formicam desinentem: nescio quomodo & inuentionis subtilitas, & imaginis expressio, sensus titillat suauiùs, & dum placet, persuadet efficaciùs.

Aug. epist. 119.

Habent igitur amœnam eruditionem hieroglyphica, & symbola, modò prudenter, & parcè, vt cætera adhibeantur: quæ enim per se admirabilitatem obtinent, si crebriùs inferciantur orationi, fiunt communia, & fastidiosos sensus ipsa pulchritudinis satietate obruunt. De ijs autem extat Hori Niliaci libellus, nuper à me notis, & commentarijs illustratus. Hic auctor Pierio ansam dedit ad hieroglyphicum libros concinnandos, eruditos illos quidem, si modò maior esset fides penes multa, quæ sine authoribus afferuntur, in magna AEgyptiarum rerum, atque historiarum (vt necessariò contingere oportuit) penuria. Qui Pierium secutus Brixianus, ingens symbolorum volumen congessit, omnia bona, malaue commiscet, si delectus adhibeatur, auctor alioqui non inutilis fuit.

Quin-

Quintus fons inuentionis, emblemata.

CAPVT V II.

VT est imaginum vbique amans humanum ingenium, vix ad necessitatem inuenta multa humanæ vitæ subsidia, parietes, pauimenta, domus, vestes, vasa cum cœperunt varijs figuris, & imaginibus collustrari. Hinc in parietibus vermiculata, in pauimentis tessellata, in lignis segmentata, in vasis ornamenta, in clypeis admirabiles cælaturæ, quæ paulatim postquam ad elegantiora defluere cœperunt ingenia, eruditis argumentis dictisque sententiosis enituerunt. Hæc emblemata, quæ cum hieroglyphicis in eo conueniunt, quod symbolorum naturam habeant, differunt verò, quod rem sublatis ænigmatum velis purius, liquidiusque proponant. In hoc genere præclara, & arguta luserunt ingenia, vt ex varijs Imperatorum, illustriumque virorum symbolis licet colligere, ex quibus plerumque lepida, & suauis affluit eruditio. Magnifica imprimis fuerunt vexillorum, clypeorumque symbola, qualia sunt, quę apud AEschylum in tragœdia de septem ad Thebas commemorantur, & ab Homero, & Virgilio in Heroum clypeis describuntur. Hunc morem ab heroicis ductum temporibus posteri constantissimè retinuerunt, & in eo præcipue Athenienses φιλοκαλοι, quos arridens Lacon, muscam pro omni embiemate, eamque minuris lineis incisam scupi curauit in clypeo. Cuius rei causa cùm ab eo rogaretur, *Iam prope* inquit, *ad hostes sum accessurus, vt vel muscam nostram dispicere possint.* Post vexilla & clypeos locum sigillis assignemus: nulla gens, nullus Imperator, nullus penè primatus, qui sibi peculiare symbolum non affectarit. Nihil hic opus est Persarum aquilas aureas, noctuas Athenienssium, Thebanorum sphinges commemorare. Quid ea, quæ de Augusto ferunrur? quam elegantiam habent: qui maturitatem in rebus gerendis ostensurus, in altera nummi parte, quem cudi iusserat, papilionem vnà cum fluuiatili cancro cælari voluit, vt festinandum lentè moneret. Mœcenas ille doctorum fautor, & parens ranam vsurpauit (vt nonnulli volunt) Seriphiam ad commendandam silentij religionem. Carolus V. Imperator pro imperatorio iure habuit symbolum sibi peculiare, duas Herculi columnas cum lemmate, *& vltra*. Hæc exempli caussa commemorata sint, licet infinita ex symbolis imperatorijs, Adolphi Occonis nummis, ipsius denique Alciati, Iunij, Brossardi iconibus colligere, quæ vt sunt exquisita ingeniorum inuenta, ad orationes illuminandas, si modò belle accommodentur, plurimum habent suauitatis.

Aeschilus in Sept. ad Theb.

Vide Symbola Imperatoria.

Sextus fons inuentionis, testimonia veterum.

CAPVT VIII.

VEterum testimonia inter argumenta remota plurimum obtinent dignitatis, si modò ab auctoribus fide dignis, ijsque grauibus, & eruditis emanarint. Hoc est in rerum confirmationibus telum frequens, & plerumque amentatum. Nam cùm nostra, licet sagaciter inuenta, refutari, refelliique possint liberius, sola auctorum, qui modò omnium consensu magni sunt, & celebres, obseruantia tam mitem elicit assensum, vt pudor sit diffiteri, quæ illa superiorum sæculorum oracula suo calculo comprobarunt. Hanc authoritatem in Theologicis orthodoxi Patres: in Philosophia Aristotelesijm philologia omnes antiqui, & primæ classis auctores sibi vendicant. Bene igitur rationi dicendi consulunt, qui sibi de omni re, & disciplina, grauia, selecta rara grauissimorum testimoniorum ὑπομνήματα per locos communes digerunt, quæ in promptu semper habere possint, & hæc præsertim longe securius afferuntur, cùm ex fonte hausta, non ex riuulis deriuata sunt. Qui tamen variæ lectionis præsidio destituuntur, ad communes locos, quorum seges posterioribus sæculis penè infinita enituit, coguntur recurrere. Pleni sunt varietate Clemens Alexand. Aristot. Plutarch. Plin. Senec. Stobeus, quos qui auidè legerunt, non dubium est, quin aureo sœru pectus compleuerint suum. Succedunt tot noua collectanea, Patrum sententiæ, Platonis γνῶμαι, Polyanthea noua, Coccij thesaurus, syluæ allegoriarum, & qui quotid e nascuntur tot eruditi sacrarum literarum interpretes, in quibus magna communium locorum vbertas, sed hæc in fonte semper tutiora. Iam igitur nemini testimonia deesse poterunt, vt verendum sit, ne, quod Agesilaus ille prudentissimus Imperator pronunciauit, cùm machinam

bellicam nimis solerter ad vsum, vel minimè industriosorũ militum excogitatam vidisset, nunc iure dicendum sit; *Papæ virtutem sustulistis*: vos eruditi viri doctrinam peritis, imperitisque hominibus fecistis communem.

Sed tamen in tractatione magnum est discrimen, nec vbi Achillis hasta, ibi Achillis est manus. Videndum est imprimis, vt testimonia commodè, & loco dicãtur, non omnes orationes decent, illę quæ totæ ad suauitatem, & dictionum delicias sunt compositæ, rarò istum testimoniorum vsum admittunt, ita verentur de numeroso suarum periodorum ambitu discedere, aut si interdum assumunt, parcè delibant, suntque in αὐξήσει potiùs rei, quàm in recitatione occupatæ. Quæ verò rationum pondera, & sensus, magis quam verba sectantur, magni faciunt auctoritates, in quibus tamen tenendus est modus, si enim nimiæ sint, si communes, si sine vi, & pondere allatæ, puerum magis colligentem sapiunt, quàm virum ingeniosum.

Hic existit aliqua dubitatio, vtrum Græca Græcè referenda, carmina etiam orationi adtexenda sint? Quod ad primum attinet, Demetrius Phaler. in lib. quem de elocutione scripsit, eos reprehendit, qui Græcis vocibus peregrinas immiscent, & hoc ab Oratoris elegantia docet esse disiunctum. Ex quo perperam faciunt illi, qui ad eruditionis ostentationem in vna oratione omnia confundunt idiomata. Tiberius in senatu noluit Græcam vocem ἔμβλημα vsurpare, quæ tamen maximè necessaria videbatur. Quid igitur, qui sine vlla necessitate Hebraicorum, Græcorumque testimoniorum syluam congerunt? tum satis oratores sapere videntur? In libris, commentarijs, & ad probabilitatem, non delectationem compositis orationibus, vbi necessitas exigit, si maiorem vim, & pondus oratio sit habitura, istud vsurpare non est indecorum, & in explicationibus quidem authorum dignitatem habet permagnam. In concionibus verò farrago tot peregrinarum linguarum, cùm præsertim concio res sit popularis, non adeò plebeijs auribus iucunda, quæ magis afficiuntur, eò quod liquidiùs intelligunt: itaque Græca sæpius, aut Hebraica citare, superuacaneum est, nisi fortè ea sint efficacitate dictionis, vt facilè alieno idiomate reddi non possint. Hoc pacto Græcum verbum se vsurpasse in senatu cõmemorat Cicero. Phil. 1. & in Pisonem habet argentum, οἴχεται; sed hæc quàm sobria. Neque verò magis errore vacant, qui in gallicis concionibus, seu orationibus, latinorum prolixos locos, & communes sine vlla vi, & ἐνεργείᾳ coagmentant; Græcos etiam authores, vt Diuum Gregorium Nazianz. & Chrysostomum latinè loquentes inducunt, cùm elegantius nostrate lingua redderentur.

Versus porrò nec multos ingeri, nec omninò excludi velim: nam qui ad excludendos ab oratione versus Ciceronis, & Demosthenis exemplum afferunt, parum mea sententia proficiunt. Neque enim magnopere mirandum est, si in negotiosis concionibus, vbi consultò artem, & eruditionem occultant, poêtarum testimonia non expromunt, qui in literario potiùs puluere sunt commemorandi quanquam insunt aliqua vestigia, vt in Orat. pro Muræna, & in Pisonem. Sed hæc in exornatiuis orationibus longè commodiorem sortita sunt locum. Auctoritatem habemus ex Dione Prusæo grauissimo oratore, qui Homericis versibus in ijs, quas sapienter, copioseque conscripsit orationibus, vsus est sæpissimè, quanquam quid Dionem appello: nonne & D. Paulus in ea nobilissima concione, quam de Deo Athenis habuit, Arati illud vsurpauit θεοῦ γένος ἐσμὲν. & D. August. inserm. de SS. Innocent. ad populum, sententiam illam tritam:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Septimus Fons inuentionis.

Γνῶμαι.

CAPVT IX.

TEstimoniorum gemmæ sunt, quæ à Græcis vocantur γνῶμαι dicta grauia, & sententiosa, quorum apud veteres tanta fuit authoritas, & pretium, vt nihil ad maiestatem orationis exaggerandam putarent excitatius. Itaque & summam laudem meruit Thucidides, quòd sententijs appositè vsus esset, & poetarum vtilissimus habitus est Hesiodus, qui licet ad Homeri grauitatem, nec argumento, nec dignitate carminis assurgat: tamen ob crebras quas habet sententias, mirificam laudem apud posteros est consecutus. His artibus à tenero fingi, erudirique pueros volebant, non modò vt ad normam virtutis surgentem ætatulam conformarent, sed etiam ad eloquen-

quentiam, cui perutiles videbant γνώμας, adiumenta suggerent. Antiquissimæ sunt, (inquit Quintil.) quæ propriè, quamuis omnibus idem sit nomen, sententiæ vocātur, quas Græci γνώμας appellant: vtrumque autem nomen ex eo acceperunt, quòd similes sunt consilijs, & decretis; vt illud Afri Domitij .. *Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.*

Aliæ porrò graues sunt, & magnificæ, quales Platonis, & Philonis sententiæ de Deo, & rebus diuinis: vt, κατὰ τὴν ἕνα ὄντος ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι, καὶ πρώτας δυνάμεις ἀγεθότητα, καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἀγαθότητι τὸ πᾶν γεγενηκέναι, ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεννηθέντος ἀρχεῖν, τρίτον δὲ συναγωγὸν ἄμφοιν τὸν λόγον. *Penes*, inquit, *vnum Deum duæ sunt excelsissimæ, & primæ virtutes, bonitas & potentia, & eius quidem bonitate omnia in hanc lucem excitata, potentia verò administrantur: Tertiū quidpiam est, cuius nexu duo priora copulantur, verbum Dei, & illa quidem per duo Cherubin, hoc per igneum gladium significatur.* Hæc plena maiestatis, quam vt augeat, addit, se hanc doctrinam ab anima sua θεόληπτου μένῃ diuino furore incensâ accepisse. Tale illud D. Aug. *Deus melius scitur nesciendo.* Aliæ sunt acutæ, & breues, quales sūt illæ Senecæ, Boetij, Taciti, Salustij, Q. Curtij, &c. vt *Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducūtur, quædam effluunt. Magna pars vitæ elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Dū differtur vita, transcurrit. Fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Viuere voluit, qui mori non vult*, & quæ ex alijs citat, maximè ex Publico Syro;

Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet.
Habet quod vult, qui velle quod sat est potest.
Iniuriarum remedium est obliuio.
Corn. Tac. Hist. l. 1. *Pessimum veri affectus, & iudicij venenum sua cuique vtilitas.*
Salust. *Auaritia omnia venalia habere edocet.*
Q. Curt. *Animus vereri qui sit, scit tutò aggredi.*
Regum sæpius opes assentatio, quàm hostis euertit. Et cætera infinita.

Aliæ sunt festiuæ, & prouerbiales; vt
Ex stromareo Græco. Ἀφιλοχρηματία Σπάρταν ἕλοι, ἄλλο δὲ οὐδέν.
Auaritia Spartam capiet, nihil præterea.
Λέτιον γῆρας κορύδου νεότητος ἄμεινον,
Aquilæ senectus Gracculi iuuentute melior.
Δελφὸς ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχων δίψῃ δ' ἀπολωλώς.
Delphus vir coronam quidem habens, sed siti periens.
Δίσσω πτῶκε διώκων οὐδέτερον καταλήψῃ.
Duos lepores vænans, neutrum capies.
Θρέψαι τὼς λυκιδεῖς: θρέψαν κύνας ὥστι φάγοντι: Theocrit. Anaxag. Laert.
Pasce luporum, pasce catulos, vt te lanient.
Λύχνου χρεῖαν ἔχων ἐπιχεῖν μέμνησο ἔλαιον.
Lucerna si indigeas, memento oleum infundere.
Μὴ κίνει Καμαρῖναν ἀκίνητος γὰρ ἄμεινον. Stepha. de vrbib.
Noli mouere Camarinam, quiescens melior est.
Νεκροῦ σῶμα λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωοί.
Mortui leonis cadauert insultant lepores.
Ὀψὲ θεῶν ἀλέθουσι μύλοι, ἀλέθουσι δὲ λεπτά. Lib. 1. Anthol.
Sero molunt Deorum molæ, sed benè comminuunt. Plut. de ser. numinis vindicta. Plato in Phædone.
Πολλοί τοι ναρθηκοροφόροι παῦροι δὲ τε Βάκχοι:
Multi Thyrsigeri, pauci Bacchi.
Πουλύποδος κεφαλὴ ἔνι μὲν κακόν, ἐν δὲ καὶ ἐσθλόν. Plutar. de aud. poet.
Polypi capiti bonum inest, & malum.

Dici non potest, quantam venustatem spirent huiusmodi elegantiæ, quos, qui sibi familiares continuo vsu reddunt, præclara ad venustandam orationem comparant adiumenta. Pleni sunt autem libri, & veteres, & noui his locis communibus, ex quo penè in contemptum venerunt apud fastidiosos: seligenda erunt in tanta sylua lectissima quæque. Deinde obseruandum quod monet Quintilianus, non debere esse minus crebras sentētias. Tertiò, personæ esse accommodandas: parum enim decet adolescentem adhuc rerum imperitum, præsertim suo Marte sententiosè loqui.

Cum sententia congruit apophtegma, nisi quòd sententia laxiùs plerumque sumitur. Apophtegma autem semper est dictum breue, rotundum, & sententiosum, vt definitur a Budæo. Adde, quòd decus accipiat ab illustribus personis, quibus maximè tribuuntur apophtegmata, quales sunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati. Hęc quo pretio fuerint, satis indicat eruditus de Apophtegmatis Plutarchi libellus, quem Traiano Imperatori obtulit.

tulit. Cuius vestigia secuti syllogistæ, nobis innumerabilem vim apophtegmatum prodiderunt. Non est semper in eo adeo antiquis insistendum, vt nostra tempora ingeniorum, dictorum, exemplorumque fœcunditate satis opulenta negligamus. Ideò præclarum erit nostrorum Regum, & illustrium virorum admiscere sententias, quales feruntur HENRICI MAGNI quarũ selectas aliquas inuenies in cõsolatione ad Mariam Augustã, quàm ex Gallico Patris Richeomij, viri de eloquentia gallica perbene meriti, latinè reddidi. Fuit profectò in admirabili rege illa extemporaneorum dictorũ insignis felicitas, & βραχυλογία λακωνικοτάτη, digna, quæ memoriæ commendetur monumentis.

Octauus fons inuentionis, leges.

CAPVT X.

Nonn. Dion. 41. Cic. 2. de leg.

LEgem Reginam Deorum, & hominum appellat Pindarus apud Athenæum, quem secutus Nonnus in Dionysiacis cecinit.

Ἀγνὸς ἄναξ θνητῶν, καὶ ἀθανάτων.

Et est certè vnicum quoddam, quod vniuersum mundum regit, imperandi, prohibendique sapientia. Ex quo magnæ sunt authoritatis leges, si modo ad æternæ veritatis normam componãtur. Nam, vt ait D. Augustin. *Omnium legum est inanis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat* Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine legibus, suis partibus, vt neruis, ac sanguine, & membris vti non potest.

Val. l. 3.

Atque, vt magna est legum excellentia, & maiestas, sic etiam iurisprudentia, quæ easdẽ tractandas suscepit, sapientiæ seminarium est, & omnis prudentiæ officina. Cum præsertim constet leges, à prudentissimis sui æui mortalium inuentas, sæculorum, ingeniorumque accessione ad immensum decus effloruisse. Cecrops Atheniensibus leges præscripsit, Argiuis Phoronæus, Cretensibus Minos, & Radamanthus, Lycurgus Lacedæmonijs, Babylonijs Zoroastres. Romani postea ex sapientissimis quibusque duodecim tabulas compilarunt, quas meritò (vel Ciceronis testimonio) multorum Philosophorum scriptis anteponas. Sed omnium ingenia, labores, & curas vicit Iustinianus Imperator in codice edendo, quem Iustinianæum de suo nomine appellauit. Ad hoc curandum opus, Decemuiratus constitutus est ab eodem Imperatore, delectique Ioannes Patritius vir consularis, & exquæstor, Leontius magister militum ex P. Prætorio. Phocas magister militum, & Patricius, Basilides Patricius ex præfecto prætorio Orientis, Thomas exquæstor sacri palatij. Tribonianus Magister officiorum, Constantius comes sacrarum largitionum, Theophilus comes sacri Consistorij. Dioscorus, & Præsentinus togati Iudices sacri Prætoriani. Illi ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, tertium elucubrauerunt illum ipsum Iustinianæum. Ex his fontibus, iurisperitis maxime petenda est eruditio, quæ quàm grauis sit, quàm prudens, quàm locuples, quis pro dignitate satis complecti possit: cùm præsertim Christianæ veritatis face illustrata, ad summum generis humani bonum, tam salutares leges prodierint. Et quamuis ex gentilitatis malo prisci legislatores in varios inciderint errores, magna tamen sapientiæ vestigia in ijs plerumque est reperire, qualia sunt illa apud Persas.

Authores variarum legum.

Baron. ad an. Christi 529.

Iustitiam ante omnia colunto, & ad eam pueri exercentor, ex quo Xenophon pueros apud Persas ad discendam iustitiam, non secus ac in ludum literarium Græci solent frequentes conuenisse memorat, θοὶ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι μανθάνονται δικαιοσύνην, καὶ λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἔρχοντα, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι

Xenoph. l. 1 Cyrop. Prudentia & integritas in multis legibus antiquorũ Persæ. Herod. l. 1.

Item veritatem sectantor, dolum malum remouento,
Magistratibus parento.
Ingrati in iudicium vocantor, & pro delicto puniuntor.
Adulteria, & lecti genialis iniurias vindicanto, &c.

Ioseph. l. 11. c. 6.

Apud Aegyptios.

Aegyptij.

Singulis annis apud prouinciarum præsides, omnes vnde viuant demonstranto. Si quis secus faxit, aut vnde legitimè viuat non demõstrauit, capitale esto.

Herodot.

Periuri capite mulctantor.

Athenienses.

Apud Athenienses.

Laert. in Anag.

Si quis in insepultum hominis cadauer incidat, omni parte id terra obruat, & sepeliat ad occasum spectans.
Athei morte mulctantor.

Si

Si quis pudicitiam prostituerit, aut expatrarit, huic interdicitor ius apud populum concionandi.

Apud Lacedæmonios.

Omnes Dij, Deæque colantur armati, & id miro artificio, ad mollitiem de ciuitate abigendam, militarem disciplinam excolendam.

Votum omnium sit, vt Dij honesta ob bonas actiones largiantur, nihilque amplius.

Plato de repub.

Maiorum imperium libenter omnes pati assuefiant.

In legibus Numæ.

Romani.

Deos patrios colunto: externas superstitiones, aut fabulas ne admiscento.

Ne quid inauspicato publicè gerunto.

Nocturna sacrificia, priuilegiaque amouentor.

Mœnia sancta existimantor.

Dis ex amputata vite ne libanto.

Pellex aram Iunonis ne tangito, si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum, fœminam cædito.

Patronus, si clienti fraudem faxit, sacer esto.

Hæc exempli caussa, in quibus partim religionem, partim prudentiam elucere videas, atque eò sententijs, & apophtegmatis sunt grauiora, quod non vnius priuati, sed ciuitatum, & clarissimarum gentium sint monumenta. Congessi olim in singularem libellum nōdum editum Aegyptiorum, Persarum, Atheniensium, Lacedæmoniorum, Romanorū denique præcipuas leges, & ἤθη, ex quibus multa possunt ad eruditionem decerpi. Verū cauendum est, ne ista, aut in causulis afferantur, aut loco inepto commemorentur, aut dū peregrina recensemus, quę ante pedes nostros sunt, prætermittamus.

Nonus fons Inuentionis, sacræ literæ.

CAPVT XI.

August. l. 2. de doctrina Christ.

VErùm ista omnia humanæ sapientiæ inuenta, licet exquisitissima, quota portio sunt diuinæ sapientiæ? Præclarè, vt cætera, hoc à D. Augustino dictum est.

Quantum autem minor est auri, argenti, vestisq; copia, quam de AEgypto secum ille populus abstulit, in comparatione diuitiarū, quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maximè in Salomone rege ostenduntur, tanta sit cuncta scientia, quæ quidem est vtilis collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si vtile est, ibi inuenitur. Et cùm ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantiùs ibi inueniet ea, quæ nusquam omninò alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Diuus verò Cyprianus lib. singulari de spectaculis scripturæ miracula sic explicat, vbi Christianum à spectaculis auertens, ad scripturas aduocat omni theatro præstabiliores.

Cypr. l. de spectaculis.

Scripturis sacris incumbat Christianus fidelis, ibi inueniet condigna fidei spectacula: videbit instituentem Deum mundum suum, & cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam, melioremque facientem: spectabit mundum in delictis suis: iusta naufragia, piorum præmia, impiorumq; supplicia: maria populo siccata; & de petra rursus populo maria porrecta: spectabit de cœlo descendentes messes, non ex areis, inspiciet flumina, transitus siccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, religione superatas feras, & in mansuetudinem conuersas, intuebitur, & animas ab ipsa morte reuocatas, &c. ad summum concludit scripturam esse theatrum miraculis refertissimum, & exclamat, quàm hoc decorum spectaculum fratres, quàm iucundum, quàm necessarium. Nunquam finis esset dicendi, si de scripturæ excellentia, & auctoritate dicere vellem.

Annotabo tantum duos insignium Ethnicorum locos, qui cum in sacras literas incidissent, & biblia nostra euoluissent, non potuerunt eorum maiestatem diffiteri. Primus est AEmilij Apamensis Philosophi Platonici, is cum Plotino præceptore, & Geminiano Romæ clari nominis fuit, quem Proclus in commentarijs ad Timæum Platonis, sæpe γενναῖον Amelium nominat. Is cùm legisset apud Diuum Ioannem (IN PRINCIPIO ERAT VERBVM) miratus est, quod barbarus, vt ait ipse, homo ita fuerit philosophatus. Καὶ νὴ δὶ ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τ' ἀρχῆς τάξειτε, καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' οὗ πάνθ' ἁπλῶς γεγενῆσθαι. quod Cyrillus confirmat aduersus Iulianum.

Amelius.

Cyril. aduers. Iul. l. 8.

Alter

Dio. Long. περὶ ὕψους.

Alter est Dionysij Longini in libello περὶ ὕψους, priori libro memoratus, vbi maiestatem notionum mentis, & sensuum commendans, citat ex Homero Neptunum augurantem, quę locum à poeta grauissimè pertextum ostendit, nam

Τρεῖς δ' οὖρεα μακρὰ νέοντο
Ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι προτεδάιων ὄρεα δονεῦντο.

Mox Moysen cum Homero comparans, ait illum Iudæorum legislatorem non fuisse virum de triuio, qui tam sublimem de Deo notionem habuit, vt de eo scriberet: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux; fiat terra, & facta est.

Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐκ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐνενόησε καὶ ἐξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων. εἶπεν ὁ θεός φησι, τί γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο; γενέσθω γῆ, καὶ ἐγένετο.

Hæc obseruatione digna sunt in paganis hominibus, quorum ore etiam literis sacris dignitas tribuitur.

Quod ad eius vsum attinet, Theologorum est proprius: Hæc eorum hæreditas, hic campus, hoc stadium. Ex quo mirum est nonnullos tam venerandæ sapientiæ dignitate, copia, & vtilitate omissa, ad steriles Adonidis hortulos, fragilia humanæ sapientiæ choragia, tam lubenter deflectere. Contra inuerso ordine iurisperitos neglectis ijs, quæ ad se attinēt, sacra biblia sæpius, quàm leges in ore habere. Pulchrum est, & modestum, se intra suorum castrorum ambitum quemque continere, & si quædam propter mutuum artium vinculum ex ijs depromenda sunt, tamen in hac parte nunquam nimios esse nos oportebit, ne quis Apelles exiliens è latebra illud inclamet, ne sutor vltra crepidam.

Decimus fons inuentionis, ratio, & solertia in locis.

CAPVT XII.

ET hæc quidem ad variam eruditionem attinent, quæ eloquentiæ facunda quædam nutrix esse comprobatur. Nunc de ingenij fonte videamus, siue quo quantacunque fuerit eruditio, gladius erit in vagina reconditus, cuius acies hebescet.

Cùm tora ratio dicendi tribuatur in subiecta, & enunciata, quorum illa sunt, de quibus sermo est, Hæc, quæ dere affirmantur, aut negantur. Ad perfectam subiecti, & prædicati distinctionem, vtile est admodum tenere Aristotelis categorias, ex quarum, & cæterorum, quæ ad differendi rationem attinēt, ignoratione, nonnunquam multa Rhetores peccare solent.

Subiecta, siue res, quæ in quæstionem cadunt, sunt aut superiora, & simplicia, vt Deus, Angeli, & cœlum, elemēta; aut mixta animata, vt homo, animalia; aut inanima naturalia, vt plantæ; aut moralia, vt virtutes, & vitia; aut artificialia, vt domus, naues, horologia, &c.

De quibus omninò decem formari possunt quæstiones, an sint, fuerint, esse possint? explicatur per affirmationem, dubitationem, negationem.

Quid sint, explicatur per definitionem rei, siue illa sit essentialis, siue ex adiunctis (quod est apud oratores frequens) conflata.

De quo sint, explicatur per demonstrationem caussarum, materialis, & efficientis.

Quare sint, explicatur per demonstrationem caussæ finalis, formalis, & efficientis.

Quantæ sint, explicatur per affectionem magni, vel multi, & comparationem ad res alias, vnde & illæ quæstiones comparatiuæ appellari solent.

Quales sint, explicatur per differētias, proprietates, & adiuncta.

Quando sint, explicatur per declarationem rei, quomodò, & à quo, & quid sit in tempore.

Vbi, explicatur per expositionem rei, quomodò, & à quo, & quid sit res in loco.

Quomodo sint, explicatur per insinuationem modi.

Cum quo sint, explicatur per enumerationem instrumentorum, mediorum, signorum.

Ex his apparet, non secus ac vnum pulmenti genus, à perito coquo fit variũ; ita rem ab oratore in varias distributam quæstiones, mirificè fœcundari, atque illustrari. Ostendo exemplis, si quis orationem quærat de Luscinia auicula, putes fortasse angustum dicendi campum, diuide, & vberem, laxumque reperies. An sit? Sintne Luscinię, quæ

vocem

vocentur Sirenes, vt est apud Lycophronem, fuerintne aliquando tales, & an possint esse in rerum natura.

Quid sit propriè Iuscinia, & cùm de genere auium esse constet, qua differentia εἰδοποιῷ, aut maximè propria ab alijs discriminari possit.

De quo sit. Quibus vitæ principijs constet, quale cum sole, cum aêre, cum aquis habeat commercium. An à cuculo, quod aiunt, generetur, generarive possit, quæ sit habitudo eius corporis; plusue ignis, an aêris habeat, an cum terreno etiam, & aqueo genere aliquid sortiatur affinitatis.

Quare sit. An ad Dei gloriam prædicandam, an ad ornamentum vniuersi, an ad mulcendos suauitate cantus homines, an etiam ad pascendos, an potiùs ad exemplum vigiliæ, innocentiæ, suauitatis, & laboris.

Quanta sit. Quàm parua corporis mole, quàm tenera, quàm composita membrorum omnium in tam breui corpusculo concinnitate, cum quibus auibus id habeat commune.

Quale sit internis affectionibus. Quàm simplex, quàm innocens, quàm pertinacis vigiliæ, quam studiosa cantionum, quam ambitiosa, quo colore prædita, qua voce, & cæteris corporis adiunctis.

Quando. Quando pariat, quando canat, veréne semper, an aliquando æstate, die an nocte: deinde an meridie, an sub auroram, an prima face, quando discat, quando quiescat, quando nidificet, &c.

Vbi, Quibus locis delectetur, an montanis, ad syluestribus, cultis, desertis, frigidis, calidis, &c.

Quomodò. Quomodò vnumquodque faciat, quo instinctu, qua arte, qua dexteritate doceat, discat, cantet, quot sonorum generibus luxuriet.

Cum quo, Quæ circa eam antecedentia, quæ consequentia, quæ signa eandem semper comitantia.

Quæ omnia in hac materia, & in cæteris enucleata argumenta, non modò ad condendas orationes, sed integra volumina suppeditabunt. Atque hæc de quæstione subiecta, nunc ad locos, & probationes artificiosas veniamus.

De Locis in genere.

CAPVT XIII.

QVod literæ sunt apud Grammaticos, hoc apud Rhetores loci: vt enim ex literis verba, sic ex locis rationes, & argumenta coalescunt. Nihil est omninò ad inuentionis fœcunditatem vberius, ad dispositionis rationem concinnius, ad memoriæ subsidium efficacius. Quamobrem & adolescentibus diligenter inculcandi sunt, & in ijs frequenter exercendi, ex quo ad omnem dicendi materiam reclusos inuentionis fontes commodiùs, feliciusque habeant. Nec sunt in ea re imperiti quidam audiẽdi, qui se sine vsu locorum certis rationibus vti dictitant: fieri enim potest, & fit quotidie, vt, qui nunquam locos viderunt, ex locis ratiocinentur, sicut & qui literas nunquam didicerunt, earum tamẽ sonos loquendo necessariò pronunciant, sed vtrumque rudium est, & multis erroribus obnoxium. Quantò illi rectius, qui id ex arte faciunt, & omnia rationum momenta cognoscunt. Euenit deinde exercitatis, vt etsi minimè de singulis locis cogitent, ex ijs tamen optimas rationes educant, quas si velint recognoscere, ad artis normam expressas inuenient.

Neque enim quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties eius verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ: nec quoties caussa dicenda est, toties ad eius caussę seposita argumenta reuolui oportet: sed habere certos locos, qui, vt literæ ad verbum scribendum, sic illi ad caussam explicandam statim occurrant: sed loci demùm oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel vsu, quẽ ætas denique affert; vel auditione, & cogitatione, quæ studio præcurrit ætatem. *Cic. 2. de orat.*

Sunt autem loci communes notæ, & argumentorum sedes: quorum alij sunt interni, alij externi.

Interni sunt in rei substantia, vt definitio, genus, differentia, species, partium primariarum enumeratio, coniugata.

Alij externi, sed tamen cognati, & ij valde necessarij, vt caussa finalis, & efficiens, & effecta. Alij externi appliciti, vt notatio, adiuncta, contraria, repugnantia, similia, relata, comparata; vnde sexdecim loci communes satis noti colliguntur, qui rursus in alios diuidi possunt, & argumenta magnis incremen-

tis fœcundari. Ostendo exemplo. Laudandum mihi lilium proponitur, (versabor enim in ijs argumentis, quæ forensibus causis, & chrijs difficilora sunt.) Sic eius laudem ab omnibus locis pertextam.

DEFINITIO PER *Synonimiam.*

Quomodo ex omnibus locis decerpenda sint argumenta

QVid est enim aliud lilium, quàm terræ ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulchritudo radijs suauiter emicantibus fulgurans, vt Sapho dixit de rosa: γῆς κόσμος φυτῶν ἀγλάϊσμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων λειμώνων τρυφὴ, κάλλος ἀστράπτον: Vtuntur enim oratores, vt docebo, maximè in exornatiuo genere his definitionibus.

Per descriptionem.

Videte vt est ex omni parte formosum. Nũ excelsa facies? num maiestate cinctum caput, cuius oneri vix collum sufficit? Num argenteorum foliorum striati ordines? Num paulatim in latitudinem se explicantes angustiæ? Num resupina per ambitum labella? Num delicatissima, quæ interius sunt fila? Num foliorum stantia crocis aureolis capita? Num odor, num candor eximius satis istud, vel me tacente prædicant?

NOTATIO.

Nec immeritò profectò Græci λείριον, & καλλείριον, Latini Iunonis rosam, Mauritani susen ab vrbe potentissima, nobilissimaque appellant. Hęc omnia sapiunt blandam pulchritudinis maiestatem, sed efficacius λείριον venustum, suauem, amabilem florem significat. Cuius nominis tanta est amplitudo, vt flores omnes, qui modò specie, & suauitate sunt excellentes, λείρια nominet Apollonius in Argonauticis.

ὡς δ' ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι.

PARTIVM *enumeratio.*

Quod mihi videtur etiam spectasse natura, quæ lilia in tot pulchritudinis genera diuisit, vt non vnum duntaxat florem, sed omnes omnium eximios colores, & dignitatem videantur assequuta: si candida consideres, quid purius, aut amabilius? Si Persiana, quid speciosius? Caulis est illis ter, num cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cæruleo virentia, mucronata flores nutantes nolarum effigie nigricant: radix bulbosa, fissa, minimè squamis loricata, albida, auersa parte sessilis, & plana, porrectis subtus obscurè flauentibus. Si Polyrrhisa, quid artificiosius? Nam & hastulas æmulantur, & radices habent multas, non admodum crassas, albas, huc, & illuc sparsas, dulces, glutinosas, ex quibus caulis erigitur sæpius duos cubitos altus, canus, sine medulla, in quo flores candidi odorati, stamina lutea, semen in vasculo triangulari conclusum, nigrum triquetrum. Si rubra, quid magis varium? caule quidem minora sunt, folijs angustis, & nigricantibus, è summo flores erũpunt, singuli suis pediculis, modò lõgioribus, modò breuioribus insidentes, coloris purpurei, crocei, notulis similiter quibusdam nigris, & perquam exiguis ornati. Si cruenta, quibus flores rutilant, & bulbos nucleis stipatos proferunt, quid ardentius? Quid Narcissos, & Homerocallidas, & cætera id genus commemorem? nullibi fæcundiori pulchritudine luxuriasse natura videtur.

CONIVGATA.

Nihil mirum igitur, si quicquid delicato pulchritudis flore suauiter enitescit, hoc à lilio liliatum dicimus. Sic orationem liliatam *vne oraison fleur delisée*, quam Dionysius Halicarnasseus βοστρυχιζομένον λόγον nominat.

GENVS.

Omnes quidem flores singularis naturæ ridentis clementia, ad humani generis oblectationem, vniuersi decus, variasque vtilitates profundit, quorum vsu non modo profana recreantur, sed sacra ipsa excoluntur (& hic latus dicendi campus.)

SPECIES SEV *forma.*

Verum peculiare quodam iure lilium sibi vendicat, quod simul aspexeris, statim tibi præstantissimi omnium floris veniet in mentem.

SIMILITVDO.

Quid non magis exhilaret, quam aspectus pulcherrimorum Aulæorum? quæ natura omnium architecta, & parens, vbique strauit in suis latifundijs, vt admiranda forma, & speciosa varietate colorum, radicis, caulis, ramorum, foliorum, floris, nostros oculos pasceret, *Rouillius*

coret, ac reficeret, spectaculo quidem ornatissimo, & instructissimo, quod etiam vel maxime squallidos, rusticos, & incultos homines alliciat, & delectet. Quando verò Salomon in hac regiæ fortunæ opulentia, & omnium deliciarum mollitie, tot exquisitis vestium coloribus radians, ad vnius lilij dignitatem assurrexit.

DIFFERENTIA.

Habent quidem manufacta, plerunque egregiam venustatem. Sed tantum à naturali pulchritudine differunt, quantum natura Dei illius præpotentis administra, mortalium manus, vim, industriamque superat. (Et hic excurri latius potest in differentia naturalis pulchritudinis, & manufactæ.)

CONTRARIA.

Si igitur natura ita instigante flores nigros, infaustos, malè olentes detestamur. Qua amoris benevolentia lilium amplectemur? quo nihil ad candorem amœnius, nihil ad prosperitatis significationem candidius, ad odorem etiam, quem suauissimum spirat, dulcius quicquam esse potest.

ADIVNCTA.

Accedit ad cæteras lilij virtutes, quod in Francorum sit insignibus: Idque non humano consilio, sed Angeli cœlitus deferentis beneficio, quo nihil ad lilij laudem dici potest illustrius. Francia illa cæterarum gentium Regina, quam HONORIVS tertius, Pontifex, Christi pharetram lectissimis sagittis abundantem appellat, quam Gregorius Magnus tantum cæteris nationibus præstare censet, quantum Regiæ dignitatis apex omnibus honoribus antecellit. Francia, inquam, illa lilia ab ipsis penè mundi cunabulis in Moysis candelabro, & Salomonis templo sanctissimis religionibus consecrata, per vniuersum terrarum orbem suauissimi odoris halitu diffudit.

Gregor. in epistol. ad Child. Regem.

ANTECEDENTIA, *Consequentia.*

Ita autem amplexa est, vt Regem Francorum in illa maiestatis sede, & Iustitiæ pului-nari (quod vocant) sedentem, sine liliorum insignibus, non magis intueri liceat, quam solē sine luce. Vbicunque Regia Maiestas ius dictura sederit, ibi lilia: vbicunque lilia fulserint, hic Regiæ maiestatis quosdam radios præsente te dicas.

REPVGNANTIA.

Nec minus repugnat Regem venerari, & calcare lilia, quàm Cæsares adorare, eorumque statuas frangere, deterere laureas, honoris insigna refellere.

CAVSSAE.

Siue igitur cùm esset paruus, & lacteus Hercules Nouercæ Iunonis vberibus suppositus, argenteus mammarum humor cœlestibus stillis depluens, tantum florem produxerit, siue natura plenius suæ munificentiæ veli-ficata ediderit, nihil in plantis inuenio diuinius.

EFFECTA.

Neque tantum ob speciosam illam maiestatem dico, qua præditū est, sed propter magnas, & vberes, quas in hominum commoditatem deriuat vtilitates. Quis enim nescit, quod habet Pallad. l. 2. de re rustica: oleum lirinum ad morborū remedia, perquàm salutare semper extitisse, &cæt.

COMPARATIO MI-*norum, & parium.*

Quid igitur si calthis, ac violis, & huiusmodi floribus tantum tribuimus, quid lilio deberi existimatis? quod ipsum constat longè omnium esse præstantissimum. Nisi quis fortè rosam Sapphonis, & Anacreontis versibus decantatam illi parem esse contendat; Huic non multum aduersabor, modò lilium inter flores Regis partes obtinere fateatur, rosam huic veluti Reginam comitem adiungat.

De Locorum delectu.

CAPVT XIV.

PLacuit hoc specimen subijcere, vt ostenderem, quanta est in locis ad quamlibet quæstionem tractandam fœcunditas, non quod velim omnes, & isto ordine intrudi. Rectè M. Tullius. Orator locos percurret omnes, vtetur aptis, non imprudenter ista copia, sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex ijs eadem argumentorum momenta sunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet solū, quod dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenijs, ijs præsertim, quæ disciplinis

Cicero in oratore.

exculta sunt. Sed vt segetes fœcundę, & vbe-
res, non solùm fruges, verùm herbas etiam
effundunt inimicissimas frugibus, sic interdũ
ex illis locis, aut leuia quædam, aut caussis a-
liena, aut non vtilia gignuntur, quorum ab
oratoris iudicio delectus magnus adhibebi-
tur; Quonam modo ille in bonis hærebit, &
habitabit suis. Nunc de singulis in specie di-
cendum est.

Definitionis dignitas, & variæ appellationes.

CAPVT XV.

OPeris vmbram orationem dixisse fertur
Democritus, quòd delineatio quædam
rerum fiat beneficio verborum. Est id qui-
dem in cæteris, sed maximè in definitione
conspicuum, quæ non modò vmbra est, sed
viua rei, quam describit imago, atque ideo
Definitio imago, & characterismos appellatur. χαρακτηρισμὸς à veteribus nominata est. Fuit
certè illud Pausiæ pictoris, & Glyceræ coro-
nariæ iucundissimum certamen, cum hæc in-
numeros flores summa varietate distinctos
proponeret: Ille verò eorundem formas, &
colores exprimere, ac diuersos veluti luxuri-
antis naturę ludos artis beneficio cõsequi ni-
teretur. Sed nec minor definitionis splendor,
aut dignitas, quæ res tot, & tãtas, quas huius
cęli ambitu, diuina mens cõplexa est, paucissi-
mis quibusdã verbis depingere, atq; illustrare
conatur. Ex quo si tãta statuariæ artis magni-
tudo, quæ (vt ait Cassiodorus) primũ à Thus-
cis profecta mentibus, & inuentis, ita creuit
apud posteros, vt parem populum Romę da-
ret, quem ipsa rerum parens natura procrea-
rat:

Nõ minima laus profectò definitionis, quę
hanc rerum vniuersitatem, tot accuratis de-
scriptionibus, quasi statuis, & imaginibus
amplexa est. Hæc de prima definitionis ap-
pellatione.

Eadem terminus. Secundò à Græcis dicitur ὅρος, quasi termi-
nus, aut lapis terminalis, ex quo definitio
quoq; à Latinis nuncupata est. Magnum pro-
fectò nomẽ, & quod definitionis dignitatem
satis indicat. Sacros enim fuisse apud veteres
lapides terminales scimus, non alia de caussa,
quam quod agrum ab agro discriminantes,
contentionum omnium materiam succide-
rent, ex quo cecinit Ouidius in Termi-
num.

Tu populos vrbesque, & regna ingentia finis:
Omnis erit sine te litigiosus ager.

Sed quod magis mireris, ita religiosi fue- *Terminorũ religio notabilis.*
re Terminorum lapides, vt si quando, quis in
Arabia lapidibus proiectis stratus ager inue-
niretur, ominosus idem, & culturæ inhabilis
iudicaretur, ne fortè lapis aliquis vnus ex ter-
minalibus violaretur ab insciis Quamobrem
plerique inuidia moti eiusmodi lapides in a- *Vlpian. lib. quædam. D. exir. crimi-nibus.*
gros vicinorum proijciebant, quò illis postea
cum graui detrimento cessaret ager.

Hoc crimen σκοπελισμὸν nominabant, vt ex
Vlpiano liquet, sunt quædam, inquit, quæ
more prouinciarum, coercitionem solent
admittere, vt putà in prouincia Arabia σκοπε-
λισμὸν crimen appellant: Cuius rei admissum
tale est: Plerique inimicorum solent prædi-
um inimici σκοπελίζειν, id est lapides ponere
indicio futuros, quod si quis eum agrum co-
luisset, malo letho perituros esset insidijs eo-
rum, qui scopulos posuissent. Quæ res tan-
tum timorem habet, vt ne agrum accedere
audeat crudelitatem timens eorum, qui sco-
pelismum fecerunt. Hanc rem Præsides exe-
qui solent grauiter, vsque ad pœnam capi-
tis, quia & ipsa res mortem comminatur.

Hæc terminorum Religio. Quanta igitur
definitionis dignitas, quæ ὅρος Terminus
nominatur, & longè aliter, quã depacti agro-
rum limites res totius vniuersi distinguit,
omnemque tollit permistionem. Anastasius
Synaita in ὁδηγῷ cap. 1. definitiones ὅρους ap-
pellari censet quasi ὁράσεις τῶν ὀφθαλμῶν
πραγμάτων ὑπαρχοντας *quid sint rerũ visus & oculi.*

Tertiò à Platone in Thæteto cum Sole *Definitio sol.*
comparatur, quod non secus, ac clarissimum
sidus humanæ imbecillitatis tenebras discu-
tit, & magnum ad capessendas disciplinas
conferat adiumentum.

De definitione simplici, & Logica.

CAPVT XVI.

ETsi definitionibus Logicis parcius vtun-
tur Oratores, qui non sicco illo, sed fuso
quodam, & adipali dicendi genere delectan-
tur:

tur: Debent tamen accuratæ definitionis tenere rationem, ne rerum ignari, frustra cum nihil opus est, luxurient in verbis. Est igitur definitio, vt ait Aristoteles. λόγος ὁ τι οὖν εἶναι σημαίνων, vel vt ait Cicero 1. de orat. Rerũ breuis, & circumscripta quædam explicatio, vel vt habet author ad Herennium, *oratio, quæ rei alicuius proprias amplectitur potestates breuiter, & absolutè*, Partes eius sunt genus, & differentia, è quibus quasi anima, & corpore consistit. Fit enim vt rem definienti primum notiora occurrant, & cum multis communia, quæ cum differentia, quasi proprio quodam vinculo complexus fuerit, tunc existit definitio, vt si hominem definire velis, primum occurrit animalis, hoc est naturæ sentientis notio, mox propius consideranti, in rationis sinu, quasi in proprio essentiæ domicilio versari cognoscitur, Ex eo animal rationis particeps nominatur. Hæc integra definitio. Sed quia proprias rerum differentias inuenire difficillimum est, per proprietates, & accidentia maximè apud oratores definitiones tradi solent.

Aristot. topic. l. 1. c. 1. Cicero l. 2. ad Heren. 17. & 2. de inuent. 153 vbi affert exemplum de naui.

Vitia definitionis.

Tria vulgo in rebus definiendis occurrunt vitiorum genera. Primum est, cùm propter multitudinem verborum nimum quàm necesse sit res extrahi videtur. In quo errauit Porphyrius, qui hominem definiuit λόγικον ζῶον θνητόν: nihil enim opus erat mentionem facere mortalitatis. Sed hanc idcircò dictionem subiunxit, vt distingueret ab angelis, qui tamen ζῶα λογικά propriè dici non possunt. Secundum est, cùm ob paucitatem res non satis explicatur: vt si dicas, hæreditas est *pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure*, non est satis, addendum, nec ea aut legata est testamento, aut possessione retenta. Tertium fit, cùm genus, aut differentia commodè non est assignata.

Virtutes definitionis. Arist. l. 5. Top. c. 5.

Contra, virtutes definitionis sunt tres, vt sit dilucida, breuis, & propria. Fiet autem dilucida, si vitentur ea, quibus obscuratur. Talia sunt primum homonyma. Idcirco hanc definitionem non probat Aristoteles, γένεσίς ἐστιν ἀγωγὴ εἰς οὐσίαν Generatio est deductio ad substantiam. Secundò metaphoræ, vt si quis Altricem pro terra, aut pro temperantia concentum vsurpet.

Definitiones Platonis audaces.

Tertiò, verba impropria, & nouata, quo nomine Aristoteles reprehendit Platonem, qui oculum, ὀρφνόσκοον, araneam σκιδακὲς, medullam ὀστεογενὲς definiuit.

Breuis erit, si nihil addatur superfluum, est autem illud superfluum, & redundans, quo sublato, id quod reliquum est, perspicuam facit rem definitam. Sic qui definit, hominem animal rationis particeps, disciplinæ capax, peccat redundantia verborum.

Propria fiet, si rem, cuius est definitio, lucidiùs exprimat, nec similis sit veterum pictorum imaginibus, qui si hominem, aut leonem depinxissent, discerni haud facilè poterant, nisi superscriptus esset titulus, Hic homo est, hic leo.

Ad summum iudex, & veluti Lydius lapis definitionis is erit, si definitionem ita cum eo, quod definitur conuertas, vt ex definitione res, & re definitio consequatur.

Eius vsus in argumentando triplex esse solet, vt notauit Cicero in Topicis, aut enim subiecti definitionem sumere licet, aut attributi, aut vtriusque ad definitionem explicandam. Quod enim definitioni conuenit, aut nõ conuenit: conueniat idem necesse est, aut non conueniat rei, quæ definitur. Vt si is, qui dolet aliorum rebus prosperis, non sit sapiens, cũ inuidus sit huiusmodi, eum sapientem non possis meritò dicere. Cui autem definitio tribuitur, vel detrahitur, eidem tribui, vel detrahi necesse est, quod definitur: vt si Imperator est vir rerum militarium sciens, non potest Cicero non esse imperator, qui magna rerum bellicarum peritia Parthos in Amano monte debellauit. Si ars est, quæ cognitis, penitusque perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur: nec eiusmodi rebus constat eloquentia, profectò eloquentia ars dici non potest.

Arist. l. 1. Top. c. 2.

Deinde, si definitio definitioni conueniat, aut non conueniat: definitum quoque definito conueniet, aut non conueniet. Vt si rectus animi habitus laude dignus est, cũ talis sit virtus, sua laude carere non potest. Quod autem magis suscipit rei propositę definitionem, id magis tale est: vt si vtile definitur, quod ad finem conducit, id quod magis conducet vt ilius erit. Hæc & similia pertinent ad vulgata Logicorum axiomata, quæ licet apud Aristotelem in sexto Topicorum, plenius indagare. Ego, quando ista tractandi ratio non est huius instituti, ab istis Logicorum exilibus argutis, in planiorem Rhetorum campum transferam orationem.

De definitione per partes.

CAPVT XVII.

QVando intimas rerum formas, tanta obscuritate humanis ingenijs natura vallauit, varios definiendi modos coguntur indagare, ipsi plerumque dialectici, sed oratores, qui delectationem, & pompam quærunt, non modò non coguntur, verùm lubentius, feciliusque in hoc genere versantur, quod varijs definitionum generibus ostendam.

Cicero de hac definitione oratoria agit 3. de orat. sect. 108. & in oratore 117.

Definitio per partes duplex.

Primum occurrit, & illud quidem satis vsitatum, per partes conflatum; cùm videlicet singulas partes amplexi rem describimus, quod duobus potissimum modis præstari solet. Primò, cùm breuiter, & strictè res exprimitur, vt si domum substructionem ex tecto, fundamentis, & parietibus definiam; annum spatium duodecim mensium; mensem spatium triginta dierum.

Altero cùm ornatius, enucleatiusque, vt in illustrioribus argumentis sæpè contingit, partes assignantur. Si quæras à Lactantio, quid sit sphæra Archimedis? AEs concauum (dicet) varijs circulis, AEquatore, Zodiaco, coluris, tropicis, definitore confectum, quò similitudinem mundi, ac figuram Archimedes machinatus est. In quo solem, ac lunam composuit, vt inæquales motus, & cœlestibus similes cõuersionibus, singulis quasi diebus efficerent, & non modò accessus solis, & recessus, vel incrementa, diminutionesque lunæ, verum etiam stellarum, vel errantium, vel vagarum dispares cursus, orbis ille dum vertitur exhiberet. In quo genere disertissimè lusit Claudianus.

Lactan. l. 2. c. 5.

Iupiter in paruo cùm cerneret æra vitro
Risit, & ad superos talia verba dedit.
Huccine mortalis progressa potentia curæ.
Iam meus in fragili luditur arte labor.
Iura poli, rerumq; fidem, legesq; Deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex
Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Et vitam certis moribus vrget opus.
Percurrit proprium mẽtibus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iamq; suum volues audax industria mundum
Gaudet, & humana sideramente regit.

Partes primarias expressit, Vitrum, spiritum, deinde Solem, Lunam, Stellas. Hæ definitiones cum ita fusæ extiterint, descriptiones dicuntur. Et hæc est optima describendi ratio, in rebus maximè corporeis singulas partes enucleatè prosequi.

De Definitione per caussas.

CAPVT XVIII.

SEcunda ratio definiendi, eaque ornatissima fit per caussas, a quibus profluunt effecta: hæc enim permagno inter se cognationis vinculo continentur. Sic Aristoteles ζέσιμον αἵματος περὶ καρδίαν iram definiuit, ebullitionem sanguinis circa cor, non quod hæc propriè sit iracundia, sed quod eo sanguinis ardore, huiusmodi excitetur affectus. Hoc nouerat Homerus, cum Agamemnonis iracundiam describens canit.

Aristot. 2. de anima.

Μένος δ' μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ' ὅσσε δ' οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην.

Homer. Iliad. 4.

Et Claudianus.

Claud. pa. negyr. de 3. con. Hon. nor.

Iram sanguinei regio subpectore cordis
Protegit, imbuiam flammis, auidamque nocendi.
Præcipitemque sui rabie, succensa tumescit.
Contrahitur tepefacta metu, cumque omnia secum
Duceret, & requiem membris vesana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidumq; fluenti
Præbuit, vt tumida ruerent in mollia fibra.

Cum autem quatuor sint rerum caussæ, rarius per formas internas, quia latent, nec sæpe per finem, quia minus rei imaginem exprimit. Sæpius per materiam, per caussam efficientem sæpissimè definiunt oratores, quod ita pleniorem rei, quam definiunt cognitionem mentibus ingenerent, cùm præsertim simile producat sibi simile, magnumque sit inter caussas efficientes, & effecta commercium. Quamobrem AEschylus in Prometheo, vbi horribiles illos AEtnæ tumultuantis æstus expressit, subijcit caussam quanquam fabulosè vt Poeta.

Τοῖον

Τοῖον ἦ τυφῶν ἐπινάζεται χάλαι
Θερμοῖς ἀπλήστου δέλε[illegible]
Hanc autem Typhon ebulliens emittit iram.
Feruentibus telis immensa, & flammiuoma tempestatis.

Aeschyl. in Prometh.

Atque in eo longè prudentius Seneca, quam Sophocles, qui in Oedipo, terram illam grassantis pestis stragem descripturus, inipit.

Iam nocte pulsa dubius effulsit dies,
Et nubes mœstum squalida exoritur iubar,
Lumenque flamma triste lucifica gerens.

Seneca in Oedipo.

At ille inter tot miserandos effectus, quos describit.

Ἡ δ' οὐ σαλεύει καναχοῦ φίσσα χάρα.
Βυθῶν ἔτ' οὐχ οἷά τε φοινίᾳ σάλου.
Φθίνουσα μὲν κάλυξιν ἐγκάρποις χθονὸς,
Φθίνουσα τ' ἀγέλαις βουνόμοις, τόκοι-
σιτε.
Ἀγόνοις γυναιξὶν & cætera.

Sophoc. in eodem.

Vrbs (inquit) *fluctu quassatur, nec leuare*
Exprosundis caput valet, ex cruenta tempestate:
Interierunt enim iam fruziferi folliculi terræ,
Interijt soboles armentorum, una cum immaturis
Fœtibus mulierum.

Causſam verò superiorem pestis non exprimit, quod scitè non omisit Virgilius AEneid. 3.

Corrupto cœli tractu, miserandaq; venit
Arboribusque, satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora. Tum steriles exurere Sirius agros
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.

Neque verò tantum vna causſa, sed plures ad vim maiorem, & amplificationem commemorari solent: Vt si in ira, non tantum ardor, & ebullitio sanguinis, sed priores etiam causſæ prodantur, vt obliuio beneficiorum, contemptus, minæ, iniuriæ, & cætera eiusmodi.

(*)

De definitione per effecta.

CAPVT XIX.

TErtius definiendi modus ad oratorias definitiones, & amplificationes aptissimus fit per effecta, estque apud quosque eloquentiæ authores frequentissimus: præter multa, quæ ex Cicerone passim in amplificatione notauimus, proferam vnum ex D. Ambrosio locum artificiosissime expressum. (Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum sapientiæ. Hæc sẽsus hominum mutat, & formas, per hanc fiũt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore inflammati, cohibere se non queunt, & in bestiales libidines exeitantur, vt nullum tempus præscriptum habeãt, quod deceat indulgere concubitui. Vocẽ amittunt, colore variantur, oculis ignescũt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentium. Hinc etiamvanę imagines, incerti visus, instabilis gressus, vmbras sæpe transiliunt sicut foueas. Nutat his cum facie terra, subitò erigi, & inclinari videtur, & quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, & solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus, tanquam maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctu littora. Cànes si viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij risu soluuntur incondito, Alij inconsolabili mœrore deplorant, alij cernũt irrationabiles pauores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est.) Hæc est definitio, siue descriptio per effecta, cuius imitatio, latũ vt vides dicẽdi campum suggerit. Prouidendum tamen ne nimis leues effectorum minutiæ disquirantur. Deinde, vt quæ in longa descriptione afferuntur, ordinem inter se, & decoras ab vno ad alterum transitiones habeant.

Vide descriptionem virorum ab effectis ex Cicer. pro Cæcina notatam.

Hæc similitudine ducta à mari præclarissimè meditatur Clemens Alexandrinus ped. l. 2. p. 115. ebrij mentem. Ἰδοὺ ἐνεὸς τὸς ὅλου κόσμους τῶς τοῦνα τρικυμίαις.

De definitione per accidentia.

CAPVT XX.

Cic. 1 de legibus n. 21.

QVartum definitionis genus sit per accidentia priori, haud multum dissimile, nisi quod magis vagum est, diffusum, & sine respectu ad caussam. Ita describitur homo *Animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij.* Ita definitur

Tertul. in Apol. c 7.

fama, velox malum à Virgilio, & Tertulliano in apologetico c. 7. Natura famæ omnibus nota est, vtrum est fama malum, quo non velocius vllum, cur malum fama? quia velox, an quia plurimum mendax, quæ nec tunc quidem cum aliquid veri affert, sine mendacij vitio est detrahens, adijcieus, demutans de veritate. Quid quod ea illi conditio est, vt non nisi cum mentitur perseueret, & tandiu viuit, quandiu non probat. Siquidem vbi probauit cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit, & exinde res tenetur, res nominatur.

Plaut. in Trinümo.

Talis est definitio amoris apud Plautũ in Trinummo.

Blandiloquus, harpago, mendax, cuppes, auarus,
Elegans, dissoliator, latebricolarum hominũ corruptor,
Blandus, inops, calati indagator, nam qui ab eo, quod amat
Quam exiemplo sauiis sagittis percussus est ilico res foras
Labitur, liquitur. da mihi hoc, mel meum, si me amas. sodes

Moschi Anthol. l. 1. ep. 188.

&c cæt. quibus blandi illius, & vesani monstri proprietates exprimuntur. Quod Moschus etiam poeta disertius est prosequutus in descriptione Cupidinis.

Χρῶτα μὲν οὐ λευκὸς πυρὶ δ' ἐικελος, ὄμματα δ' αὐτῷ
Δριμύλα, καὶ φλογόεντα, κακαὶ φρένες, ἀδὺ λάλημα,
Οὐ γὰρ ἴσον νοέει καὶ διέγγεται ὡς μέλι φωνὰ
Ἣν δ' χολᾶ νόος ἐστὶν ἀνήμερος. Ἠπεροπεύτας
Οὐδὲν ἀλαθεύων. δόλιον βρέφος, ἄγρια παίζει.
Εὐπλόκαμον δ' κάρηνον ἔχει, δ' ἰταμὸν δ' πρόσωπον
Μοχκύλα μὲν τήνῳ χερύδρια μακρὰ δ' βάλλει
Βάλλει δ' εἰς Ἀχέροντα, καὶ εἰς Ἀΐδεω βασιλῆα.

Sic mare dicitur à D. Ambrosio hospitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuentio commeatuum, qui sibi distantes populi copulantur, qui præliorum eminentes periculo, qui barbaricus furor claditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Hexam. lib 3. cap. 5. In hoc genere sunt definitiones secundi. Mundus est æternus circuitus, spectabilis suppellex, multiformis firmatio, æternus tenor, anfractus sine errore. Sol cœli oculus, diei ornatus, distributor horarum, splẽdor sine occasu. Luna cœli purpura, Solis æmula, solamen iter agentium, directio nauigantium, larga roris, præsagium tempestatum. Terra basis cœli, meditullium mundi, fructuum mater & custos, operculum inferorum, nascentium genitrix, nutrix viuentium, vitæ cellarium. Homo, Meus in carne, spectrum temporis, speculator vitæ, mancipium mortis, transiens viator, anima laboriosa, Mulier insaturabilis bellua, homini pernicies, continua sollicitudo, pugna nunquam desinens, continentiæ naufragium. Paupertas, bonum odiosum, sanitatis mater, curarum exilium, repertrix sapientiæ, negotium sine damno, possessio absque calumnia, sine sollicitudine felicitas. Senectus mors viuentium, Verbum proditor animi, Oculi duces corporis, vasa luminis, iudices animi.

De Definitione per similitudinem.

CAPVT XXI.

DEfinitionem per similia nonnulli prorsus reijciunt, quod longè ab omni probadi ratione disiunctam esse putent. Vel enim (inquiunt) qui rem per similitudines describit, ipsius naturam nouit, vel ignorat. Si nouit, quantò melius est rei naturam expromere, quàm vanas imagines, & vmbras consectari.

Si

Definitio per similia non est inutilis.

Si verò nescius est, quo pacto synceram imaginem subijciet oculis, eius ipsius, quod minimè dignoscere potuit. Sed has argutias ratio, & vsus doctissimorum hominum refellit, qui plurimum non modo ad delectandum, sed etiam ad persuadendum in definitionibus per similia, fatentur esse subsidij. Rei etenim cognitionem confusam, veluti quibusdam radijs vestiunt, & suauius in animos, mentemque intimam perlabuntur. Quod si ea esset humani ingenij felicitas, vt vel latentes quasque rerum naturas cognosceret: tamen non inutilis esset definitio, quandoquidem, & expressas vultuum, quos viuos intueri licet effigies in picturis, (tanta est similitudinis illecebra) diligimus, & miramur.

Vide Cicer. in Topicis sect. 12.

Erit igitur huius definitionis vsus, vbi non quid res sit exiliter, & enucleatè quæritur, sed vbi iam nota exquisitis similitudinum ornamentis est decoranda. Parum est si dicas mens irati, mens est inquieta, & tumultuosa.

Vide Chrysost. tom. 4. hom. 24.

Hoc ornatius, si cum D. Chrysostomo eloquaris. Mens irati forum est plenum tumultu, vbi multus est eunium, & redeuntiũ clamor, camelorum, ac asinorum fremitus, argentariorum, & ærariorum vtrinque cudentium strepitus. Contrà mens tranquilla, & mitis, vertex est quispiam montis, qui clementiotem cœli auram nactus est, puros solis radios, limpidas fontium scaturigines, multasque florum amœnitates, & ista quantam habent dignitatem.

D. Chrys. Homil. in venerabilẽ, & viuificã crucem.

Σταυρὸς χριστιανῶν ἐλπὶς, σαυρὸς τυφλῶν ὁδηγὸς. σαυρὸς ἀπογνισμένων ἐλπὶς, σαυρὸς πλανωμένων ὁδός. σαυρὸς ἀδικουμένων ἐκδικία, σαυρὸς πλουσίων χαλινὸς, σαυρὸς ὑπερηφάνων ἀντίταγμα. σαυρὸς δουλευόντων ἐλευθερία. σαυρὸς βαρβάρων φιλανθρωπία, σαυρὸς βασιλέων μεγαλοπρέπεια. σαυρὸς ἀνόμων νόμος, σαυρὸς οἰκουμένης ἀσφάλεια, σαυρὸς ὅπλον ἀκαταμάχητον. σαυρὸς εἰδώλων καθαίρεσις, σαυρὸς θωμῶν ἀναζοπὴ, σαυρὸς χριστοῦ ἀφανισμός. σαυρὸς ἑλλήνων γνῶσις. σαυρὸς ἐθνῶν σωτηρία. σαυρὸς πολεμουμένων βοήθεια. σαυρὸς χειμαζομένων εὐδιος λιμὴν, σαυρὸς πλεόντων κυβέρνησις. σαυρὸς ὀρφανῶν πατὴρ. σαυρὸς ἀγγέλων ὑμνολογία. σαυρὸς διαβολῆ πῶσις. σαυρὸς δαιμόνων ἀχώρισις, quæ omnia intellectu facilia sunt.

Vides quæ in hac definitione diuitiæ, quot conglobatæ similitudines. Differunt autem à similitudine, quod in similitudine res dicatur per imaginem, & comparationem: hic sine comparatione affirmetur. Consuetum est autẽ SS. Patribus ita definire in ἀυξήσει, vt ambitio est futile malum, secretum virus, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorũ origo, tinea sanctitatis.

Bern. de consid. l. 3.

De definitione per negationem.

CAPVT XXII.

VLtimum genus definitionis fit per negationem, vbi orator exprimendo, quid res non sit, auditoribus colligendum relinquit quid sit. Vt quid sit libertas quæris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus. Seneca ad Lucilium. Est illud vsitatissimum in diuinis definitionibus: & disertissimè expressit Maximus Tyrius, pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidem pulchrum corpus, sed vnde pulchritudo in corpora emanat, neque etiam pulchrum pratum, sed vnde, & prata, & amnes, & mare, cœlum ipsum, cœlestesque Dij pulchritudinem decerpunt. Inde enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni, purissimoque fonte, ad nos vsque perlabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut salutis rebus in singulis, quantum ab eo fonte respergunturs. Ex quo si nihilum hauriant, continuo turpes, dissolutæ, corruptæque tabescunt. Hoc tibi si satis est, Deum inspexisti. Sin minus, quæ non alia poterunt eiusdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites, non aliud præterea quicquam, quod materia pati consueuit. Ex quo fit etiam, vt eæ diuinæ naturæ præstantia suarum tenebrarum latibulo inclusa, ratione nostri אין. Nõ aut nihil appelletur, vt nõnulli philosophãtur in hunc Exodi locum. Estne Dominus in nobis אם אין

Maximus Tyrius in ora. de Deo.

Deus אין

Neque verò tantum his negationibus, sed casto plerunque silentio vtuntur oratores. Tanta Dei maiestate perculsi: & præclarè vbi nos psalm. 65. legimus. Te decet hymnus Deus in Sion. Verba Dauidis Hebraica sonant. *Tibi silentium laus Deus in Sion.* לך דמיה תהלה אלהים בציון quod silen-

silentium efficacissimum est, vnde Moyses (vt nota: Zoar in 14. Exod.) licet corde orare, dicitur clamare, quia silentio tam grandi nihil vehementius.

De modo amplificandæ definitionis.

Ac primum de amplificatione per synonymiam.

CAPVT XXIII.

EX his varios amplificandæ definitionis locos est colligere: Addo & illam, quæ per figuras fieri solet amplificationem, cuius primus modus est synonyma, quæ in definitionibus per similitudinem vsitatissima est, & cum Antonomasia, seu pronunciatione per commodè temperatur. Tale est illud Ciceronis pro Milone, vbi curiam describit templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini. Habet hæc definitio ornatum, & pompam, estque ad amplificationes nata, & à SS. PP. persæpè vsurpata.

Cicer. pro Milone.

SS. Patres hoc definiẽdi genero vsi.

Ita plerumque definit D. Chrysost. vt in illis, quæ iam protuli, & in istis, in quibus crux ab eo describitur. Totius beatitudinis caussa, discordiæ amputatio, Pacis firmamentum, bonorum omnium copiosa largitio, salutis indicium. Sol iustitiæ. Spes Christianorum. Resurrectio mortuorum. Cœcorum dux. Desperatorum via. Claudorum baculus. Consolatio pauperum. Frænum diuitum. Euersio superborum. Triumphus aduersus Dæmonas. Adolescentum Pædagogus. Nauigantium gubernatrix. Periclitantium portus. Obsessorum murus. Parens orphanorum. Tutrix viduarum. Libertas seruorum. Regum magnificentia. Philosophia Imperatorum. Ecclesiæ fundamentum. Orbis terræ tutela. Cornu Ecclesiæ. Christianorum gladius. Sanctimoniæ documentum. Summa bonorum omnium.

S. Ephreem ho. in crucem.

Hæc ex diuersis homilijs in Crucem. Non dissimilia habet sanctus Ephreem, σταυρὸς νικοποιὸν ὅπλον τοῦ βασιλέως χριστοῦ. χριστιανῶν ἐλπὶς, νεκρῶν ἀνάστασις. χωλῶν βακτηριά. βασιλέων μεγαλοπρέπεια. μοναζόντων θάρσος, γυμνητεύοντων σκέπη.

D. Laurentius Iustin. de casto cõnubio c. 10. De initio B. Virginis per synonymiam.

Eodem laudationis genere, frequenter in Beatam Virginem vsi sunt SS. Patres, vt D. Laurentius Iustinianus, Protopatriarcha Venetus. Maria est porta cœli, paradisi ianua, stella maris, solatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, desperanti salus, mundi interuentrix, interemptrix peccati, diaboli terror, & spiritualibus nequitijs pauor. Ipsa est tabernaculum testamenti, arca fœderis, templi propitiatorium, thronus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus conclusus, fons signatus, porta clausa, columba immaculata, rosa redolens, lilium candens, flos nitens, virgula fumans, oliua virens, vitis fructificans, cupressus se attollens, palma frondens, terebinthus se expandens, campus germinans, terra pullulans. Est etiam ipsa gloriosa aurora surgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, sole splendidior, auro purior, gemmis pretiosior, balsamo suauior, margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior. Etiam neruosius aliquanto, quàm plerique Latinorum. Methodius, à quo Deipara nuncupatur. Η περιγραφὴ τοῦ ἀπεριγράπτου. Η ῥίζα τοῦ ὡρεωτάτου ἄνθους. Η μήτηρ τοῦ πλάσαντος. Η τιτθὴ τοῦ τρέφοντος. Η περιοχὴ τοῦ περιέχοντος. Η φέρουσα τὸν φέροντα ῥήματι τὰ πάντα. Η πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀνατολῆς τοῦ θεοῦ. Η λαβὶς τοῦ καθαρτικοῦ ἄνθρακος. ὁ βραχὺς κόλπος τοῦ πάντων κόλπου. ὁ πόκος τῆς ἀκαταλήπτου δρόσου. ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαυίδι ζωόδοκος λάκκος τῆς Βηθλεὲμ ἀφ' οὗ πόμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε. τὸ ἱλάστηριον ἐξ οὗ θεὸς ἐγνώσθη ἀνθρώποις ἀνθρωπόμορφος. τὸ ἄσπιλον ἔνδυμα ἀναβαλλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον. ἡ δανείσασα τῷ θεῷ τῷ ἀνενδεεῖ σάρκα ἥνπερ οὐκ εἶχεν. ὑπάρχεων ἔχουσα τῶν πάντων δανειστὴν, & παντομνημόνευτος, παναγιώτατον καὶ ἀξιάγαστον τοῦ θεοῦ ἐν διαίτημα.

Methodius martyr. & Episcop. Præclara laus B. Mariæ.

Maria est incircumscripti circumscriptio speciosissimi floris radix, Creatoris mater, nutrix omnia nutrientis, omnia continentis complexio. Gestatrix eius, qui verbo portat vniuersa. Hæc est per quam carnem ingressus est Deus, Purificantis carbonis forceps,

Præ-

Præangustus illius sinus, qui sinu suo omnia complectitur.

Incomprehensibili roris vellus, Bethlemitica cisterna, quam velut vitę resocillatricem. Dauid desiderauit, & ex qua immortalitatis poculum immortalibus emanauit. Propitiatorium per quod Deus humanam naturam indutus mortalibus innotuit, impollutum illius indumentum, qui lucis vestimento circũfunditur, Deo nullius rei indigo carnem mutuata, quam ipse non habebat.

Atque vt hæc definitio ad laudandum, sed etiam ad vituperandum valet, & crebro in eodem genere vsurpatur. Sic Basilius definit vanam gloriam γλυκὺν σχυλευτὴν τῦ πνευματικῦ πλύτυ, τ ἡδὺν τῦ ἡμετέρων ψυχῶν πόλεμιον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν μῦλὰ ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα καλὰ λιζόμμον, τὸν μέλιτι χρώσαντα τῆς οἰκείας ἀτωάτης δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῦ ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγοντα κύλικα. Blandum prædonem opulentiæ spiritualis, suauem animorum hostem, vermem virtutum, honesta quæque opera cum voluptate deprædantem; quæ lethale fraudis poculum melle illinit, & mentibus hominum fatalem porrigit calicem.

D. Basilius de vit. c. 10.

Quo autem sit securior huius definitionis vsus, quatuor notanda sunt. Primum ne nimis longus tractus continuetur, qui affectationem habet, & frigidis plerunque metaphoris est obnoxius. Secundum vt quando ex translationibus hæ definitiones constant non sint duræ, morosæ, putidæ, violenter accersitæ. Tertium vt quæ copulantur affinitatem quandam, & cognationem habeant, neue desultoriè in dissimillima quæque raptim incurramus. Quartum vt lectissima quoad fieri possit ad has exornationes afferantur, eaque distributionibus, & antithetis, vt ex superioribus exemplis patuit, varientur.

De Amplificatione per definitionem mixtam.

CAPVT XXIIII.

MAgnam vim habent ad amplificationẽ huius loci mixtæ definitiones, quales sunt, quæ primum per negationem fiunt, deinde per assertionem, tertio per contrariorum oppositionem: Ostendo exemplo. Cicero in Pisonem. Verum consulem descripturus, quo P. sonem hoc nomine indignissimum comuincat, primum ostendit, quid non sit Consul: Deinde quid sit: ad summum pugnantium conflictum facit admodum ornatè sic, (Quid? tu in lictoribus, in toga, & pertexta esse consulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sexto Clodio te Consule esse voluisti. Huius tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas?) En quid non sit consulatus, non est toga prætexta, fasces, &c. Iam accipe, quid sit. (Animo consulem esse oportet, consilio, fide, grauitate, vigilantia, cura, toto denique munere consulatus. Hæc descriptio consulis ab adiunctis.

Cic. in Pisõ. n. 23. Fu- 23
sum & oratorium definiendi genus ex Cicerone.

Tum ingerit pugnam contrariorum. (Ego Consulem esse putem, qui Senatum esse in repub. non putauit, & sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romæ ne Reges quidem esse potuerunt. (& cætera, quæ ille in rebus gestis Pisonis consulis dignitati omninò contraria enumerat. Tandem concludit acriter, & neruosè. (Qui latrones igitur? siquidem vos consules, qui prædones? qui hostes? qui proditores? qui tyranni nominabuntur. (Hæc est artificiosissima definitio, & præclarum imitationis exemplar.

De Amplificatione per contentionem ironicam.

CAPVT XXV.

ALius est amplificandi modus per contentionem ironicam, cum res Ironicè secundum aduersariorum mentem definitur ab oratore. Deinde remoto ioco grauiter, & ornatè describitur. Tale est illud Ciceronis pro domo sua ad Pontifices. (An tu P. R. esse putas illum, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim afferant magistratibus, vt obsideant Senatum, optẽt quotidie cædem, incendia, rapinas? & εἰρωνικῶς exclamat, ô speciem, dignitatemque P. Romani, quam Reges, quam nationes exteræ, quam gentes, vltimæ pertimescant, multitudinem hominum ex seruis conductis, facinorosis, ex egentibus congregatam.)

Mox serio definit (Ille, ille populus est Dominus Regum, victor, atq; Imperator omnium

nium gentium, quem illo clarissimo die scelerate vidisti, tum cum omnes Principes ciuitatis, omnes ordinum, atque ætatum ciuium, se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant.) Huiusmodi definitiones planè graues, & oratoriæ sunt.

De confirmatione definitionis.

CAPVT XXVI.

Arist. top. l. 7 c. 5. πάντων ἐᾶσον ὅρον ἀναιρῶσι.

VT definitionem suis partibus absolutam facere satis operosum est: Sic inualidam refellere facillimum. Vbi enim aliquid improprium, commune, metaphoricum, est assignatum, illud statim aduersarijs magnam suggerit ansam cauillationis. Definierat semel Plato hominem animal implume, bipes, Diogenes Cynicus homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum deplumen, & nudum in medium Platonis scholam proiiciens, *En homo* (inquit) *Platonicus*; sic mirificæ plerunque ludunt oratores, vbi inanes, & mancas aduersariorum definitiones refellunt, & definitis non conuenire, imò contraria prorsus accommodari posse ostendunt. Sic Tertull. in Apologetico, *Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet: timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem*. Quid hoc mali est, *cuius reus gaudet? cuius accusato votum est, & pœna felicitas*. non potes dementiam dicere, *qui reuincere ignorare*. Sic Velleius apud Ciceronem lib. de natura Deorum contra Stoicos, qui mundum animantem, immortalem, beatum, & rotundum dictitabant, agit cauillatorie. *Nunc autem hactenus* (inquit) admirabor eorum tarditatem, qui animantem immortalem, & eundem beatum, & rotundum esse velint, quod ea forma vllam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel coni, vel pyramidis videtur esse formosior. Quæverò vita attribuitur isti rotundo Deo? nempe ea celeritate contorqueatur, cui par nulla cogitari quidem possit. In qua non video, vbinam mens constans, & vita beata possit insistere, quodque in nostro corpore, si minima ex parte significetur, molestum sit: cur hoc idem non habeatur molestum in Deo: Terra enim profectò quoniam pars mundi est, pars est etiam Dei. Atqui terræ maximas regiones inhabitabiles, atque incultas videmus, quod pars eorum appulsu solis exarserit, pars obriguerit niue, pruinaq; longinquo solis abscessu, quæ, si mundus est Deus, quoniam partes mundi sunt, Dei membra, partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. Vides quam latus pateat in istis confutationibus campus, vbi præsertim aliquid absurdi est ab aduersarijs prolatum: Continuo orator sua dexteritate trullam faciet de Minerua. Et hæc in confutatione totius corporis.

Diogen. Laert. in Diogen.

Tertull. in Apol. c. 1.

Cic. l. 1. de natura Deorum.

Alias vnum membrum reprehenditur, si quid dictum laxius, si quid strictius conclusum, vt ex definitionis vitijs est colligere, si plenè reprehendi non potest, vellicatur, distorquetur, durius accipitur.

Cæcilius apud Minutium.

Sic malignè Cæcilius, quæ de Dei scientia, & prouidentia dicuntur à Christianis, interpretatur. Deum (inquit) illum tuum, quem nec ostendere possunt, nec videre in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere, discurrentem scilicet, atque vbique præsentem: Molestum illum volunt, inquietum (vides κακοζηλίαν, nihil cum huiusmodi dictum in Dei definitione) impudenter etiam curiosum: Siquidem astat factis omnibus, locis omnibus intererat: cùm nec singulis inseruire possit per vniuersa distractus, nec vniuersis sufficere in singulis occupatus?

Ad cauendas istas illusiones in contentiosis orationibus, vt quæ pugnæ sunt, & bellorum, argendum siccè, concludendum strictè, colligendum acutè: abstinendum similibus, & metaphoris, ad summum oportet.

Τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν.

De partium enumeratione, Loci dignitas & definitio.

CAPVT XXVII.

EA demum est diuinæ naturæ perfectio, vt nullius rei indiga, nulla quoque partium congerie ad suæ integritatis absolutam rationem concrescere possit. At cætera rerum creatarum genera, vt ab hac simplicitate longè dissita sunt, atque remota, sic etiam diuersarum partium nexibus coalescunt, quarum spectata in singulis cognitio, nos ad totius notitiam facili quodam itinere conducit. Quamobrem inter locos partium enumeratio plurimum obtinet splendoris, vt quæ non modò

modo ad rem dignoscendam, sed etiam vberiori stylo pertexendam, non mediocre conferat adiumentum. Est autem rei in singulas partes, apta quædam distributio. Partes apud Ciceronem (ne ad Logicorum testimonia recurramus) duobus modis intelliguntur. Sunt enim partes totius, quod in se easdem partes complectitur, vt corpus, humeros, brachia, thoracem, sunt & partes generis, quas genus sub se continet, alio modo species, & formæ nominantur, & prudentia, iustitia, fortitudo, ratione virtutis. Vel si mauis, aliæ partes sunt essentiæ, aliæ sunt integrantes, & accedunt magis ad decus totius, quàm ad compositionem. Ex hac distinctione partium in tractandis rebus dignitas, & decor, tum quod maximè est in oratione momenti, claritas affusa consurgit, vt hunc locum iure totius sermonis œconomiam possis appellare. Ac quemadmodum in confuso corpore, vbi (quod aiunt) neque pes, neque caput, omnia fœdè permixta, & monstrosa sunt: Sic etiam vbi nulla ab oratore instituitur concinna partium distributio, fluctuare, & immensis quibusdam tenebris circunfundi orationem necesse est. Hoc in maiori mundo, hoc etiam in minori, Dei conditoris sapientia solertissimè prouidit, in quibus tanta, tam varia, tam prudens singularum partium distributio, non modo ad suas cuique functiones eximiam facilitatem, sed decus præterea, atque elegantiam impertitur.

Vide Cic. in part & tit. de orat. sect. 19. & 51. in Bruto 214.

Partium enumeratio æquo omni sermonis.

Diuisio huius loci secundum rem, & varia genera enumerationis.

CAPVT XXVIII.

QVanta est partium diuersitas, tanta quoque consurgit loci varietas. Vt igitur partium, aliæ sunt essentiæ: quæ genera, species, differentiasque spectant. Aliæ accedunt, quæ ad proprium, accidensque Logicorum referuntur. Sic diuersa quoque, & in quinque partes ad summum distributa nascuntur argumenta, quæ inter se, & dignitate differunt, & rubore.

Præstantiora enim sunt, & validiora, quæ essentiam spectant, quàm quæ extrinseca tantum, & adscititia sunt. Essentialis hæc est partium enumeratio sumpta à partibus generis. *Sed omne, quod honestum est, id, quatuor partium oris ut exæquat.* Aut enim in perspicientia veri, solertiaque versatur: Aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide: Aut in animi excelsi, atque inuicti magnitudine, ac robore: Aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo: in quo inest modestia, & temperantia. Ex quo ita liceat concludere, si virtus est, aut prudētia est, aut iustitia, aut fortitudo, aut tēperantia. Alia sumitur à partibus intrinsecis, & essentiam rei componentibus, quales sunt in homine corpus, & anima rationis particeps, ex quo rectè inferas eum non esse hominem, qui siue corpore, siue anima fuerit destitutus. Et hæc quidem argumenta robustissimè conuincunt. Alia quæ appositicias cōplectuntur potestates, & accidentia, minus quidem habent ponderis, valent tamen ad ornatam amplificationem, orationisque circumductam amplitudinem, tum coniuncta vim obtinent, quoque magis propria sunt illius rei, cui tribuuntur, eo difficilius eleuantur. Ad hoc genus pertinent, quæ habet Arnobius lib. 3. aduersus gentes.

Cicero l. 1. offic.

Arnob. l. 3.

(Sed vt enim ad vsus certos manus, pedes, oculi, cęteraque constructio membrorum, sua quæque in officia constituta est. Ita conuenit credere in sui muneris functionem has esse partes comparatas: aut confitendum est in Deorum corporibus esse aliquid vacuum, quod sit frustra, & inaniter fabricatum. Quid dicitis ô sancti, atque impolluti Pontifices religionum? Habent ergo Dij sexus, & genitaliū membrorum circunferunt fœditates, quas ex oribus verecundis infame est liuis appellationibus promere.) Ita irridet Ethnicos, qui corpoream faciunt diuinitatem, singulas corporum partes, colligens etiam viles, & obscœnas, vt hanc corporis fabricam à diuina natura alienam esse ostendat.

Diuisio secundum modum, & varia argumentationum ab enumeratione partium genera.

CAPVT XXIX.

HAec prima enumerationis partium diuisio secundum rem, alia secundum rei modum consurgit; & ea triplex est. Vna cùm *Primus modus.*

affirmatis omnibus partibus affirmatur totum. Altera cum negatis omnibus partibus negatur totum. Tertia cum seiunctis cæteris partibus vna relinquitur; quæ affirmatur, aut negatur. Exemplis illustriora fient omnia. Contendit probare M. Tullius, Pompeiũ

Cicer. pro lege Manilia.

summum esse Imperatorem, id per omnes, & singulas optimi Imperatoris virtutes, filum orationis longius extendens, sic confirmat. (Ego enim sic existimo in summo Imperatore, quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem. Pergit, & omnia enitere in suo Pompeio fusius ostendit.) Quis igitur hoc homine scientior vnquam esse debuit? qui è ludo, atq; pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitũ, atque in militiæ disciplinam profectus est? &cæt. Deinde de eius iustitia. (Cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nobuisse dicatur. *Et de temperantia.* Nõ auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, & de authoritate. (Quid igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? &cæt.) Postremo de felicitate: Vt eius semper voluntatibus, non modò ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint.) Sic

Minutius in Octauio.

Minutius probat mundum aliquando interiturum à partium collectione. Omnia quæ orta sunt occidere, quæ facta sunt interire? Cœlum quoque cum omnibus, quæ cœlo continentur, ita vt cœpisset desinere, fontiũ dulci aqua, marisve nutriri, in vim ignis abiturum. Stoicis constans opinio est, quid consumpto humore mundus hic omnis ignescat. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & mundi ruina eadem ipsa sententia est.

Secundus modus.

Negatis omnibus partibus, negatur totũ. Sic cœlum non est ignis, aer, aqua, terra. Igitur non est elementum. Ad hunc locum collineat Martialis epigramma.

Mar. l. 7.

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum,
Bis nobis dicis, Buccara, terque die.
Appellat rigida tristis me voce Secundus,
Audis, sed nescis Baccara, quid sit opus.
Pensio te coram petitur, clareque, palamq;
Audis, sed nescis Baccara, quid sit opus.
Esse queror gelidasq; mihi, tristesque lacernas,
Audis, sed nescis Baccara, quid sit opus.
Hoc opus est, subito fiat vt sidere mutuo.
Dicere ne possis Baccara, quid sit opus.

Sic argumentatur. Neque pecuniam ad dissoluendum æs alienum, neque pensionem, neque victum, neque vestes, neque cætera id genus tanta sermonis affabilitate promissa largiris, nihil igitur eorum, quæ ad vitam sustentandam sunt, necessaria impendis.

Reiectis, & succisis cæteris partibus affirmatur vna; sic. Mulier, aut amat aut odit, nihil est tertiũ, non amat, igitur oderit necesse est. Hic duo tantum membra sunt, & reiecto vno, alterum assumitur. Alias plura ingeruntur, vt Philipp. 2. Quid putem, contemptumne me, nõ video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mediocritate ingenij, quid despicere possit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi posse credidit: qui ordo clarissimis ciuibus benè gestæ reip. testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit. An decerrare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est, quid enim plenius? quid vberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? (His omnibus reiectis vnam partem assumit) illud profectò est, non existimauit sui similibus probari posse se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Item illa expeditio, quæ refertur ad Heremn. Necesse est cum constet istum nostrum fundum fuisse, ostendas te aut vacuum possedisse, aut vsu tuum fecisse, aut emisse, aut hæreditate tibi venisse. Vacuum cùm ego adessem, possidere non potuisti. Tuũ vsu fecisse, etiamnum non potes: Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit. Relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Tertius modus. Pubius Syrus.

Cicer. 2. Philipp.

Cic. 4. ad Heremn.

Eodem argumento vtitur Osorius contra Iudæos. *Quam rem gerunt?* quod scelus conflant? quæ maleficia suscipiunt, propter quæ à Deo, quem tam propitium olim habebant omnino deserantur. Simulachris immolant? Immo eorum contactum perhorrescunt. Cõmentitios Deos asciscũt? At eo nomine, quod Deum colant efferuntur. Et id verum, sed moribus immanibus efferati sunt? At ipsi summam sibi laudis, æquitatis, & pietatis assumunt. Quid ergo est? parumne supplices preces ad Deum adhibent: Immo in precibus assidui

assidui sunt. (Resumit) si igitur nec simulachra coluunt, nec vanos Deos inuocant, nec humanum sanguinem fundunt, nec se impia fraudis impuritate contaminant: cur illos Deus, quos in fidem suam recepit, tam diuturno tempore, ope sua destituit? His igitur succisis, veram causam infert Iudæorum perfidiam.

De vi & veritate huius loci.

CAPVT XXX.

VSus argumenti cautionem, & memoriam requirit oratoris, cauēdum est enim, ne in partium collectione minus sit accuratus, quod faciet, si aut res necessarias omittat, aut addat superfluas, aut discrepantes confundat, aut easdem bis numeret, & veluti à se dissoluat, atque disiungat: Tum qui propositus est initio numerus, est illi expeditè percurrendus, dandaque opera, ne longiuscula plerumque digressio sermonem, & mentem à proposito abripiat. Videas enim aliquot, qui cum tria, aut quatuor proposuerūt, victimi iam non meminerint, aut si meminerint, tantū temporis in vno capite pertexendo conterunt, vt eius quod restat expediendi, spatium, & facultas non suppetat. Satius esset nihil omninò proponere, quàm post iacta hęc propositionum fundamenta, & rerum apparatus, auditoris expectationē fallere, ne munerarijs antiquorum similes videamur, qui cum montes aureos persæpe promitterent, nihil præter arenam dabant. Aduertendum est præterea, vt in affirmatione, vel negatione procedat argumentum. A toto (quod aiunt) molis ducuntur argumenta ad singulas partes primarias, idque tantum affirmando, valet enim hoc argumentum. Si domus est, & fundamentum est, & tectum, & parietes, non autem, & fenestræ sunt, & asseres, & cæt. id genus leuiora. Si corpus est humanum, cerebrum habet, & cor, & iecur, non autem, & digitos x. & vngues, & pilos. A negatione verò totius molis ad singularum partium negationem non procedit argumentum. Vt domus non est, nec igitur fundamētum. Nam possunt esse domus fundamenta, sine ipsius perfectione. A toto tamen generis vim suam obtinet hoc argumentandi genus. Id est, qui negat alicui totum generis, negat, & singulas partes, quas suo ambitu complectitur. Vt si neges calliditatem esse virtutem, accuratè colliges, eam nec esse prudentiam, nec iustitiam, nec fortitudinem, nec temperantiam.

De vsu & Amplificatione huius loci.

CAPVT XXXI.

VSus argumenti à partium enumeratione, amplissimus est, & per totum corpus eloquentiæ longè, lateque diffusus. Primum ad totius orationis œconomiam, mirum in modum valet, & quasi Ariadnæ filum dirigit institutum sermonem, ne fluctuet in errorum (quod aiunt) labyrintho, ex quo videas totas plerumque orationes hoc vno niti fundamento, quod insuper alijs, atque alijs constatum argumentis in immensam excrescit amplitudinem. Nobilissima illa, quæ ad Donatum de gratia Dei inscribitur D. Cypriani epistola, tota fermè est in hoc argumento. Hoc ipso fulcitur Ciceronis oratio pro lege Manilia. Hoc sæpissimè vsurpant Lactantij, Arnobij, Minutij aduersus nostræ fidei inimicos gloriosa certamina.

Secundò promptissimum est ad lacessendos aduersarios telum, ad refellendos idem clypeus fortissimus. Nam, & acurè colligit, & rationes glomerat, & acriter insilit, & feruidè instat. Si verò resistendum, quadrato velut agmine, insultantium vndique telorum impetus eludit, quod in confirmatione demonstrabo plenius, in oratione Palamedis ex Gorgia Leontino.

Tertiò amplificationis, quæ vna virtus maxima est, perpetuum veluti quoddam repertus esse seminarium. Nam si res grauiter narranda, si describenda, si oculis plenissimè subijcienda, parum est vno conspectu proponere. At si incipias singulas partes disquirere, discutere, enucleare, tunc vis, & amplitudo, quasi ingentis cuiusdam fluuij perpetuis vndarum vortic bus explicati, sese efferet: quod illustrissimis exemplis comprobare, nullo negotio possum. Miraberis huius orationis maiestatem, & delicias. *Volo sub conspectu meo ponere*, quæ gentium oculos, regumque perstringunt, volo intueri pretia sanguinis, animarumque vestrarum. Prima mihi luxuriæ spolia propone: siue illa vis per ordinem expandere, siue, vt est melius, in vnum aceruū dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum, pigerrimorumque animalium testas ingentibus pretijs emp-

Senec. l. 7. de benef. c. 9.

Eximia luxus descriptio per partiū enumerationem.

emptas, in quibus ipsa illa, quæ lucet varietas, subditis medicamentis in similitudinem verè coloratur. Video istic mensas, & æstimatum lignum senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torsit. Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet pretio, crescit. Video murrhina pocula. Parum scilicet luxuria magni fuerat, nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se propinarent. Video vniones non singulos singulis in auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis superponuntur. Non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina, aut terna patrimonia auribus singulis pependissent. Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier, parum liquidò nudam se non esse iurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersérunt, vt matronæ nostræ, ne adulteris quidem, plus suo in cubiculo, quàm in publico ostendant, &c.

Parum igitur, si dixisset, video luxum huius ciuitatis profusissimum, singulas partes, & adiuncta luxus excutit, vnde vis, & amplitudo huius orationis. Sed Nonnus Dionys. 4. Cadmi pulchritudinem à singulis partibus colligit.

Οἶδα ἐγὼ παλάμῃσι ῥοδοδάκτυλον, εἶδον ὀπωπὴν.

Ἡδὺ μελισάζησαμ, ἐρωτοτόκῳ ἓν προσώπῳ.

Ὡς ῥόδα φοινίσσεται παρῇδες, ἀκροφαὴ δὲ

Δίχρωα χιονέον ἁμαρύσσεται ἴχνια ταρσῷ.

Et cætera, quæ in thesauro Græcę poeseos attuli, & interpretatus sum.

Longè alio modo Lactantius, Dominicæ crucis acerbitatem, à singularum partium cruciatu exaggerat.

Vertice ad vsque pedes me lustra, en aspice crines
Sanguine concretos, & sanzu nolenta subipsis
Colla comæ, spinisque caput crudelibus hausti.
Vndique diua pluens viuum super ora cruorem,
Compressos speculare oculos, & luce carentes,
Afflictasque genas: arontem suspice linguam,
Felle venenatam, & pallantes funere vultus.
Cerne manus clauis fixas, tractosque lacertos:
Atque ingens lateri vulnus: cerne inde fluentem
Sanguineum, fessosque pedes, artusq; cruentos.
Flecte genu, lignumq; Crucis venerabile adora.

Non alio loco Seneca direptionem vrbis amplificat. *Vires in consilio sunt*, velut signo ad permiscenda omnia dato, non igni, non ferro abstinetur, soluta legibus scelera sunt, nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, vllum impedimentū est ruentium in prædā. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano; hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit, hic non cōtentus angusto itinere, ipsa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruinam vertit; hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat, nemo non fert aliquid ex altero: & Hieron. epist. lib. . de sene centenario. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, & succi plenum: cani cum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiunt. Non calidi acumen ingenij frigidus sanguis obtūdit, Non contractam rugis faciem arata frons exasperat. Non denique tremula manus per curuos ceræ aspices errantem stylum ducit. Sen. l. 7. de benef. c. 27.

Quid moror? omnes fermè descriptiones & amplificationes hunc locum includunt.

De mixtura figurarum, cum loco enumerationis, & quibus ornamentis ametvestiri.

CAPVT XXXII.

NEque verò satis est huius loci vim nosse, & oportunitatem, nisi intelligas, quibus temperari debeat coloribus, quibus ornamentis excitari.

Amat

Amat igitur imprimis tractari per anaphoras, quod exemplum Senecæ superius allatum satis indicat. Addam & aliud, ex quo facilè quisque dicere poterit, quo artificio longior partium enumeratio tractanda sit, vt blãdius, & alacrius influat (Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius lucri totus est. alius cœca ambitione in gladios ruente) Iam, ne tędium afferat eadem vox nimos repetita immutat. (Adijce torporem mentis, ac senium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusque perpetuos; adijce æstimaonem sui nimiam, & tumorem, ob quem contemnendus est, insolentem (iterum variat) Quid contumaciam in peruersa nitentium, quid leuitatem semper aliò transilientem loquar? (nec satis) Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus voluimur, Audacia tumidissimorum, discordia familiarissimorum, & publicum malũ, incertissimis fidere, fastidire possessa, quæ consequi posse spes nõ fuit.) Hęc optima variãdi ratio.

Sen. l. 7. de benef. c. 26.

Alius ornandi modus est per distributionem, cùm vnaquæque enumeratarum partium suo proprio verbo concluditur.

Sic eleganter Cyprianus de laude martyrij. Si iustus es, & Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis, quem pro te toties passum esse cognoscis? in Isaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Ioseph venũdatus, in homine crucifixus. Tum disertissimè Augustinus de laude Charitatis. Charitas in Abel per sacrificium læta, in Noe per diluuium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias lenissima, in Dauid tribulationibus mitissima, in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis sęuos ignes innocẽter tolerat, casta in Susanna supra virum, in Anna post virũ, in Maria pręter virum, libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Cypr. de laud. martyrij pag. 429.

Aug. de laud. charitatis.

Tertius modus est per subiectionem, cum qua huic loco frequens, & penè necessarium commercium, maximè cùm obiectiones remouendæ sunt. Sic Cicero in oratione de prouincijs Consularibus. Nam ipse Cæsar, quid est, cur in prouincia commorari velit? amœnitas eum, credo, locorum, vrbium pulchritudo, hominum, nationumque illarũ humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium Imperij nostri propagatio retinet. Sic per subiectionem caussas omnes exponit.

Cicero de prouinc. Consula.

Deinde ad singula respondet, seruato eiusdem ordinis tenore. Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victorijs præstabilius? quid Oceano longius inueniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? vtrum apud populum, à quo missus est? an ad Senatum, à quo oruatus est? an dies auget eius desiderium? an magis obliuionem? an laurea illa magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem.

Quartus per congeriem, cum qua magnam habet affinitatem, cùm præsertim vtrumque ad amplificationem sit natum.

Huiusmodi est ex prima Catilinaria exemplum.

Quid enim Catilina est, quod te iam in hac vrbe delectare possit? in qua nemo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te nõ metuat? nemo qui te nõ oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quę libido ab oculis? quod facinus à manibus vnquam tuis? quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti. Quid verò nuper, cùm morte superioris vxoris nouis nuptijs domũ vacuam fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facilè patior sileri, ne in hac ciuitate tãti facinoris immanitas, aut extitisse, aut non vindicata esse videatur; prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. Ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad summam, atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent.

Cic. inuect. 1. in Catil.

Ita congeriem malorum, quæ Catilinam partim impeditum, atque obstrictum tenent, partim etiam illi minantur per partium congruam enumerationem expressit, & Iulianus Imperator compendio syntagma Libanij cõmendans, omnes virtutes confertas colligit, partiũ enumeratione συναθροισμὸν includẽs Ὠλόγος, ὦ φρένες, ὦ σύνεσις, ὦ διαίρεσις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἀφορμαὶ, ὦ λέ-

λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη.

Longum esset omnia recensere, satis fuerit dixisse hunc locum ad omnem amplificationem esse accommodatissimum, & ad tractationem, ornatum, & illustres figuras desiderare.

DE NOTATIONE NOMINUM.

An nomina sint naturæ cœlestis?

Confutatur Zoar, & Rabbini.

CAPVT XXXIII.

NObilissimam quæstionem, atque inter principes Philosophos diserepãtibus sẽtentijs agitatam, hic locus obiter excutiendã monet. Si enim quod à Platone dictum est, nomina sunt à natura, tantò plus authoritatis nominum notatio apud quosque sapientes habitura est. Qua in re nugatoriæ sunt doctorum Hebræorum sententiæ. Nam (vt cetera omittam) qui de his ipsis arcanis fabulosissimè conscriptus est liber Zoar, Adamum refert, cùm nomina rebus imponeret, magnã ex ea, quâ florebat rerum scientiâ adhibuisse religionem. Literas enim non quascunq; tumultuariè arripuit, sed eas inquisiuit, quæ tactus, & influxus syderum, rei denominandæ ministerio, iam ab æterna mente destinatorum, significarent.

Zoaris opinio.

Addit præterea mũdum ex viginti duabus literis esse conflatum, quarum tres tribus elementis, duodecim, Zodiaci signis, septem etiam errantium stellarum orbibus sunt accommodatæ. Has verò vltimo loco numeratas duobus modis pronunciari, acuto scilicet, & remissiori sono. Cùm planetas significant in suis domicilijs constitutos, liquidius, & sonantius efferuntur, quod tunc ipsarum stellarum sit vis acrior, & impetus concitatior. Quòd si easdem, ab ijs, quas assignant Astrologi sedibus peregrinantes planetas exhibere volũt, literas mollius, & languidius pronuntiant, quod res ipsas viribus destitui, & emortuo veluti vigore tabescere dicti tent. Iam verò literæ corporeas rerum creatarum partes designãt, quod sine voce sint, & quasi intermortuæ, puncta verò ijsdem affixa, quæ apud Hebræos vocalium instar obtinent, formarum sunt imagines, quibus materia suopte ingenio languida excitatur, & animatur. Denique ad integram totius perfectionem adduntur accentus, qui eas, quas Physici operatiuas nominant formas exhibent. Ex quo, qui Hebraica (vt aiunt) nomina liquidè, & accuratè pronuntiat, cœlestis, & inferioris mundi œconomiam depingit. Hæc Rabbinorum commenta, quæ ab ijs esse conficta non miror, sed à viris doctis hæc magni fieri, & curiosius inuestigari, hoc admiratione magis dignum est. Vigenerius certè istas, & alias huiusmodi fabulas, in suis characteribus commemorat, quas non confutat, sed tamen refellere non est adeò operosum, cùm ipsæmet leuissimo ictu impulsæ corruant. Mitto enim, quod hunc syderum tactum inducant, qui Astrologis multarum ineptiarum, atque ipsiusmet impietatis fundamentum esse solet; Vnde hoc didicit Zoar astrorum influxus à certis literis significari, quas Adam cuique nomini, secundum varios syderum aspectus commendauit?

Ineptia Zoaris.

Quid igitur, cùm tantum septem literæ planetis inseruiant, quos in hæc inferiora potissimum influere volunt, ex istis septem literis omnia confestim nomina coalescere oportebit. Sed fingamus nouendecim literas cœlo tribui, & ad significandos syderum varios influxus assumi; quid igitur cæteræ, quæ istam stellarum vim non significant, à nominum compositione perpetuò exultabunt, Siquidem eas tantùm inseri oportet, quæ cum cœlo, & syderum tactu commercium habeãt. Deinde, cùm fermè omnia ex tribus radicalibus literis apud Hebræos sint conflata, tum igitur tantùm syderum aspectum patientur omnia, cætera erunt otiosa. Iam, cùm ijsdem prorsus literis constent nomina, non modò diuersæ, sed contrariæ prorsus significationis, aut res eadem natura esse oportebit, aut certè inanes istos astrorum influxus קדש apud Hebræos significat sanctum esse, idẽ immundũ esse. Vnde הקדשות Hosee 4. vers. 14. dicuntur effœminati, & catamiti. Iã quero à Zaore, qui fit, vt cùm eædem sint literæ, & ijdem syderum influxus ipsis literis illigati, res tamen inter se dissimillimæ sint, vt vna sancta sit, Altera omni execratione dignissima.

Postremò, quid literatum nobis mundum fabricat? cur tres tantum literas elementis tribuit? Quartum, aut nullum erit, aut iniquè cum illo actum erit, cui nulla commodata fuerit literula. Denique aut ante istas lite-

ras

tas emerſit mundus, aut literæ ipſæ ante mundum extiterunt. Si primùm non coaluit ex literulis: ſi ſecundum, quomodo aſtrorum influxus iſtæ literæ ſignificabant, cùm necdum eſſent ſydera. Omninò vanitatis pleniſſima ſunt hæc commenta, ſed & in eam deuenit dementiam audax illud Promethei genus, vt ſe ex varijs literarum mixturis numerum ſtellarum, & rerum omnium creatarum, ſcire poſſe confideret: quod tamen Deus ſibi reſeruauit, *qui enumerat multitudinem ſtellarum.*

Confutatur Rucelinus, & cæteri nominales.

CAPVT XXXIV.

EOſdem ferè Rabbinorum errores, multis iam ſæculis intermortuos, & ab omnibus irriſos reuocauit Rucelinus; natione Brito, præceptor magiſtri Petri Abelardi nouatoris; primus enim ſectam nominalium inſtituit contra Reales, & nominum cognitione, rerum quoque cognitionem contineri, magno conatu defendit ſub annum Domini 1140. Ex quo grauia, & cruenta inter ſtudioſos Pariſienſes prælia ſunt excitata. Meminit Auentinus lib. 6. qui & vetus epigramma recitat in eandem ſectam compoſitum.

Quas Ruceline doces, non vult Dialectica voces,
Iamque dolens de ſe non vult in vocibus eſſe.
Res amat, in rebus cunctis vult eſſe diebus.
Voce retractetur, res ſit quod voce docetur.
Plorat Ariſtoteles nugas dicendo ſeniles,
Res ſibi ſubtractas per voces inſtitulatas.
Porphyrius que gemit, quia res ſibi lector ademit.
Quires abrodit, Ruceline Boetius odit.
Non argumentis, nullòque ſophiſmate ſentis,
Res exiſtentes in vocibus eſſe manentes.

Hæc rudis ſæculi monumenta, quæ ſatis indicant hanc Rucelini opinionem meritò diſplicuiſſe. Etenim, quæ poteſt ex nominibus haberi cognitio? Mitto quod pleraque ſint exilia, & ab imperitis hominibus impoſita. Et tamen ipſa, quæ plus habere videntur ſplendoris, aliquam rei proprietatem, non internas cauſſas amplectuntur. An ſi bouem ἀπὸ τῆς φωνῆς, à clamore, & mugitu dictum tenes, eius interiorem formam, materiam, potestates denique cæteras noſti? Quam multa alia præter hanc nominis exilitatem, ad perfectam cognitionem deſiderantur: ſed faciamus nomina perfectas eſſe rerum imagines: Quid tum? An ſi à præſtantiſſimo pictore ad omnes artis numeros expreſſa fuerit hominis effigies, idcirco humanam naturam habere dicetur. Somnijs omninò iſta ſunt ſimilia, quę ſuapte natura diſſoluuntur, tantum abeſt, vt longiorem confutationem mereantur.

De nominum ambitione, & religione.

CAPVT XXXV.

HIs tamen opinor vaniſſimorum authorum, fulta principijs latius manauit inanis quædam nominum regio, & ſingularis ſpecioſorum titulorum aniditas. Hinc *Alexandri, Ptolomæi, Pharaones, Cæſares, Conſtantini, Othomanni*, ipſi denique Abyſſini ſuum regem *Bellugiam*, vt ferunt, *hoc eſt incomparabilis præſtantiæ gemmam* appellarunt, quod nomen etiam poſteri multi conſtanter retinuerunt. *Sabel. ſuppl. l. 8.*

Parum eſt, ſi apud reges hæc tantum fuiſſet ambitio, & non in omnes longè, lateque peruagata.

Tam ſæpè occurrunt in Romana hiſtoria *Claudij, Cluentij, Marcelli, Scipiones, Sergi, Manilij, Potitij, Pinarij, Mamercij, Cæcilij, Calpurnij*, quibus ſe appellationibus non modò nobilitari, ſed & fortunari credebant. Omitto tot cognomina, viris ingenij, armorum, aut denique virtutis gloria illuſtribus dari ſolita; *Pericles* à fulmine eloquentiæ dictus eſt *Olympius, Apis Attica Xenophon, Antiphon* λογομάχιρος, ſiue *Orationum coquus, Marcus* etiam *Varro* ſatis inepto nomine à Palæmone Grammatico *Literarum porcus*, quòd nihil illo lautius, aut fœcundius, nihil ad varias palati voluptates parabilius; *Cyro ſolis* nomen fuit, *Neroni Nerienæ, ſiue Martis, Antigono Euergetæ, ſiue benefactoris, Edmundus* Angliæ Rex *Ferreum latus, Lucullus Xerxes togatus, Traianus optimus, Antonius Pius* appellatus eſt. *Gell. l. 13.*

Hoc Francorum Regibus commune, qui multis agnominibus vulgò appellati leguntur. Infinitum eſſet ſingula, non modo regiæ dignitatis, ſed ipſorum etiam plebeiorum

nomina ab ijs exquisitè affectata recensere. Vna inter tot gentes extra Gramantas inuenta est, apud quam imponendorum nominum nulla esset consuetudo. Longè sapientiùs Christiani, qui ab ipsis Ecclesiæ incunabulis cœperunt, SS. Martyrum appellationes filijs imponere, quod testatur Theodoretus.

Theodo. ser. 8. Τὰς δὲ τῶν μαρτύρων προσηγορίας μᾶλλον ἴσασιν ἅπαντες ἢ τὰ τῶν φιλτάτων ὀνόματα, καὶ τοῖς παισὶ δὲ τὰς τούτων προσηγορίας ἐπιτιθέναι σπεύδουσιν, ἀσφάλειαν αὐτοῖς, καὶ φυλακὴν ἐντεῦθεν μηχανώμενοι.

Martyrum verò appellationes magis norunt omnes, quàm vel amicissimorum nomina. Adhæc suis libris imponere student, quo eis inde securitatem, & præsidium comparent.

Φυλακὴ dixit. Nam & phylacteria dicta sūt. Cuius nominis ratio, vt plenius intelligatur, sciendum est, antiquos contra venena, & maleficorum hominum artes, gestasse quædam Antidota, quæ ipsi amuleta, & phylacteria consueuerant appellare, fiebant autem plerūque ex lauro, vnde laureum baculum gestari notat Zenobius, contra insidias maleficorum.

Zenob. cēt. 5. adag. 12. Δάφνίνω φορεῖ βακτηρίαν ὅτο λέγειν εὐέθεσι οἱ ὑπὸ τινῶν ἐπιβουλευόμενοι, παρόσον, ἀλεξιφάρμακον ἡ δάφνη. Aliàs fiebant ex lapillis, ex quo Dioscorides refert mulieres Selenite lapide instar phylacterij vsas.

Καὶ ἀντὶ φυλακτηρίου περιάμματι αὐτῷ αἱ γυναῖκες χρῶνται. Idem eodem libro Iaspides φυλακτήρια περίαπτα nominat. Alias phylactiria fiebāt ex characteribus, & nominibus sacris, qualia erant Iudæorum, qui legem Dei in membranulis descriptam instar coronæ deferebant, vt liquet ex sacris, cuius moris vestigia nunc etiam retinent Abyssini, vt notat Iarricus to. 2. historiæ. Hæc qui ob reuerentiam sacrarum literarum deferebant, bene quidem faciebant, sed qui certos astrorum fluxus innexos sacris literis credebant, toto cælo errabant: nec immeritò tales errores, & superstitiones Antiochena Synodus damnauit. Eodem modo se nomine, & imagine Alexandri magni, pulchros, beatosq; putabant Ethnici, nonnulliq; Christiani his pierumq; superstitionibus erant implicati, quos increpat D. Chrysost. in homiliis ad populum Antiochenum.

Curiosa nominum obseruatio, & antiquus ritus illustratus.

CAPVT XXXVI.

NEque verò his contenta limitibus fuit, sed latiùs manauit in pueros nominum indendorum superstitio. auctor est D. Chrys. nonnullos adhuc sua ætate Christianos, ad hos Ethnicorum ritus defluxisse, vt infanti nomen impositurі cereos complures accenderent, suo cuique nomine assignato: puta hic Zosimus appellabatur, alter Stephanus, tertius Procopius: Atque eius demum, qui cæteris extinctis superuixerat, nomen quasi longioris æui, & futuræ felicitatis omen arripientes, imponebant infanti. *Ritus nominum indendorum.* *D. Chrysost. in c. 4. ad Corinth.* Ἡνίκα ἂν καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέῃ, ἀφέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ πρῶτον ἐποιοῦν λύχνους ἅψαντες, καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέντες, τὰ διαρκέσαντα μέχρι πολλοῦ τοῦ παιδίου ποιοῦσιν ὁμώνυμον. ἐνθεῦτεν πολὺν αὐτὸ σοχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον.

Hoc ab Andronico seniore Imperatore factitatum, ex G. Pachymerij historia discimus. Cum enim illi complures puellæ morerentur, mulierculæ cuiusdam suasu sub partū vxoris, duodecim cereas imagines virili statura totidem Apostolorum nominibus insignitas accendit ordine: cùmque partus in tempus, quo S. Simonis statua ardebat, incidisset, puella Simonis est vocata, specie quidem pulcherrima, sed quę anno ætatis octauo Crali Seruiæ Despotæ nubere coacta, corrupto vtero sterilis extitit.

Hoc idem penè secundum superstitionem à D. Chrysost. exagitatam describit Marineus. *Pachymerius.* *Marin. l. 10. rerum h. Span.* Maria (inquit) Petri Aragonum Regis VII. vxor prius sterilis, tandem dolo erga maritū vsa concepit, & in ipso partu multis pro salute parturientis ornatibus, filium peperit cum summa Regis, & omnium nobilium lætitia. Infantem natum Regina statim ad Ecclesiam misit, ad imaginem Mariæ Virginis. Cum puero multis Ecclesiam ingredientibus, sacerdotes, qui matutinas horas recitabant, de aduentu infantis ignari psalmum canere cœperunt? *Te Deum laudamus*: Hinc ad aliam Ecclesiam profecti omen arripiunt; *Benedictus Do-*

Dominus Deus Israel. Nec satis, cùm Rex (inquit) infanti nomen eligeret, duodecim cereos albos, eiusdem longitudinis, ponderis, molis, apud altare sacelli in honorem B. Mariæ Virginis, & duodecim Apostolorum iussit accendi, quorum singula nomina singulis cereis scripserat, destinaratque animo, vt illius Apostoli nomen, cuius cereus reliquis extinctis, & consumptis perdurasset, nomen arriperet. Hac igitur ratione infans Iacobus est appellatus, quòd diui Iacobi cereus superuixisset.

Addit illum iam grãdem res magnas gessisse, & fortunati nomen adeptum. Quicquid sit, hæc si superstitiosè fuerint obseruata, meritò à D. Chrysostomo arguuntur, nec in exemplum trahenda sunt.

Notatio Literarum numeralium, & eius ominis vanitas.

CAPVT XXXVII.

NIhil non tentauit curiosa obseruatio, etiam numerorum in literulis exquisitam habuit rationem. Credebant enim antiqui superstitiosa fide, tantam esse vim in nominibus, vt quæ numeris eminerent, cæteris inferioribus longè præstantiora, felicioraque essent. Quamobrem ducibus singulari certamine congredientibus, ex literis numeralibus, quę in cuiusque nomine reperiebantur, omen captabant victoriæ. Hac ratione Hectorem Patroclo, Achillem Hectore superiorem extitisse memorant. Hoc disertè testatur Terentianus Maurus.

Terent. Maurus.

Et nomina tradunt ita literis peracta,
Hæc vt numeris pluribus, illa sint minutis.
Quandoq; subibunt dubia pericla pugnæ,
Maior numerus, qua steterit fauere palmam,
Præsagia lethi minima patere summa,
Sic & Patroclum Hectorea manu perisse,
Sic Hectora tradunt cecidisse mox Achilli.

Hectoris enim nomen numerum habet 1225. Patrocli 871. Achillis 1276. vt ex numerorum Græcorum ratione, & singularum literarum supputatione patet. Sic numeratur nomen bestiæ Apoc. c. 13. & complectitur 666. cui numero respondet nomen Μαόμετης: Sic nomen Christi per ambages expressum est à Sibylla.

Τέσσαρα φωνήεντα φέρει τὰ δ' ἄφωνα δὺ αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων, ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω,
Οκτὼ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτὼ. Hoc efficit nomen Iesus 888. Per numeros igitur nomina exprimere non est nouum: sed inde futuri omina captare, est irreligiosum, & vanum. Bello, quod Mauritius dux, Saxoniæ elector, contra Carolum V. Imperatorem pro liberatione Landgrauij gessit, sollicitis admodum Mauritanis, quem exitum res habitura esset. Quidam per iocum iussit eos bono esse animo: nam à Carolo vinci Mauritium non posse, caussam rogatus, respondit veteris diuinationis esse fiduciam. Nam, vt Achillis victoris nomen numeris, qui literarum notis indicarentur, plenius esset, quàm Hectoris; sic Mauritij statim initio nomen, Caroli nomine esse numerosius. Congruit omen cum exitu, sed tamen futilem diuinationis rationem arguit, quod eodem nomine Mauritius Imperator à Phoca victus est, quem pleniori appellatione antecellebat. Ipsi demùm postea Ioannes Eridericus Saxo, & Philippus Landgrauius, cum plenissimis nominibus Caroli armis bello Germanico cesserunt. Ex quo nihil inde notationem nominis capere roboris planè certum est, cùm quotidiana experientiâ hanc anilem vanitatem satis confutent.

De Anagrammatismis.

CAPVT XXXVIII.

AD notationem nominis illustrandam nõ rarò assumuntur anagrammatismi, quorum vsus antiquissimus, in hæc vsque tempora dimanauit. Credibile est, à Iudæorum cœpisse doctoribus, qui nata ad huiusmodi literularum obseruationes ingenia habuerunt, quæ deinde linguæ Hebrææ in his nominum inuersionibus fœcunda quàm maximè felicitas, non mediocriter adiuuit.

Primum Geneseos verbum, ברשיה *Bereschith*, quinquaginta fermè modis per varios anagrammatismos inuertentes Rabbini lectitarunt, è quo tandem sensum illũ confecerũt.

Pater principium, et finis, per filium creauit caput, ignem, fundamentum, magni hominis compositione optima.

Aliter Elchana inter suos auctor haud ignobilis, post diligentē inuestigationē inuenit. *In sapientia, quod est verbū, & filius summi Patris, producta est prima materia rerum omnium: Deinde ex fōte bonorum inexhausto data est eis forma, & deinceps omnia impleta sunt opulenta Dei bonitate, in gratiam generis humani, sed maximè electorum.*

Hæc ex inuersione, & interpretatione singularum literarum nimis acutè suo more colligunt. Apud Græcos, & AEgyptios, blandiente passim poesi anagrammata caluerunt. Eustatius in Iliad. aliqua commemorat, qui Iunonem aerem significare, probat ex anagrammatismo, ὅτι δὲ ἥρα ὁ ἀὴρ δηλοῦταί φασι καὶ ἐκ τοῦ ἀναγραμματισμοῦ ἐξ ὧν γὰρ ἥρα γραμμάτων ἐκ τούτων καλεῖται, καὶ ὁ ἀὴρ: subiungit hæc anagrammatum exempla: χόλος ὄχλος, ἀρετὴ ἐρατή. φλύαρος φλαῦρος. λιαρὸς ἱλαρὸς. λόσχος ὄχλος. ὀλίγος λοιγός. ὄλισθος λοῖθος. χλόη χολή. Ατλας ταλάς. παραχύτης σαπρὰ τύχη. Similiter inquit quidam: τὸ ἐπιτρίπτον κολάκων τὸ Αρσινόη ἥρας ἴον ἀνεγραμμάτιζεν αἰκάλλων θωπευτικῶς τὴν βασίλισσαν Αρσινόην ὡς πρέπουσαν εἶναι ἥρας ὀσφράδιον.

Consummatorum, inquit, aliquis adulatorum Arsinoes nomen in *Iunonis violam* transtulit. Reginę Arsinoe adulatoriè blandiens, quasi ipsa Iunonis olfactorium esse mereretur. Qualis fuerit hic adulator, quem sugillat Eustat. vetus interpres Lycophronis aperit, qui eundem poëtam huius anagrammatis authorem fuisse dicit, & similiter in Regis Prolomæi nomen lusisse. Πτολομαῖος ἀπὸ μέλιτος.

Nascuntur similia quotidie sub manu nusquam ingenia ad hos Musarum ludos fœcundiora: Mitto ea, quæ in *Henricum magnum* æternæ memoriæ principem, & in eius filium *Ludouicum* XIII. Christianissimum Regem, illiusque parentem augustam *Mariam Medicæam*, à Poetis sunt decantata, poetis ideò relinquenda.

De origine & etymologijs nominum.

CAPVT XXXIX.

REdeo vnde digressi eramus, omissis tot curiosis nominum obseruationibus, vna & omnium frequentissima ratio est in originis, & significationis inuestiganda ratione, quæ licet non sit à natura, tamen in ijs maximè nominibus, quæ sapientes habent auctores, iuxta naturam est, & rei, quam designat propriam, non rarò amplectitur potestatem, quod ex infinitis propè etymologijs liquet. Et nihil, opinor, aliud voluit Plato in Cratylo, cùm tantam vim nominum originibus tribuere visus est.

Hoc, vt in cæteris quibusque longiùs, in Hebræa tamen eminet spectabilius, vt quæ Adamum omnis sapientię gloria excellentem nacta est inuentorem. Nam in illud Genes. 2. *Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia.* Eusebius Cæsariensis scribit, cùm Moses dicat, *Omne quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius*: nihil aliud dicere voluit, nisi accommodatè ad naturam rei nomen fuisse inditum. Addit Platonem non impositione nuda, sed duce natura, rectè nomina rebus imponi docuisse, idque barbarorum authoritate confirmasse, per quas Hebræos intelligit, non enim apud alios talem obseruationem inuenies.

Euseb. l. 3. de præpa. Euang. c. 4. Vide etiam Chrysost. Hom. 51. in cap. 26. Genes.

At Moses Barcephas (vt animaduertit Pererius in hunc locum) tradit Adamum editiore Paradisi loco insidentem, augustaque radiati capitis maiestate spectabilem, singulis animantium generibus nomina indidisse. Illa verò summissis capitibus prona, & præstrictis fulgore tantæ authoritatis oculis, ad vocem appellantis præterijsse. Quam aduersus hominem reuerentiam sapientissimus Philo brutas animantes ait deposuisse, postquam nefariè illa se peccati labe contaminauit.

Certè, vt cætera omittamus, apparet quædam nomina apud Hebræos eximiæ esse significationis: quod si vel vnum Dei, & Adami nomen compares, facilius occurret. El significat potentiam, Adam miseriam; El denotat fortitudinem, Adam imbecillitatem; El sustentatorem, Adam, qui neq; stare, neq; per seipsum sustineri potest. Dein vt Adam rex totius orbis terrarum constitutus est à Deo; ita quatuor mundi partes primis elementis

mentis delineatas, singulari nomine complexus est, vt notant, qui scrupulosius ista rimãtur Hebræi quidam, & Græci A. ἀνατολὴν siue ortum significat, δ. δύσιν occasum, α. ἄρκτον Septentrionem, μ, μεσημβρίαν, meridiem.

Quid de stupendo nomine dicemus, cuius vim nulla oratione, nec ratione explicandam, satis illa declarant, quod ipsum summus Pontifex solus, idque in anno tantum semel, decima luna Septembris in interiori sacrario, arcano quodam more à Moyse tradito pronunciare auderet? Quid de cæteris, quorum vis magna, & infinita propè multitudo, cùm præsertim vnus Iosephi libellus de arcano sermone conscriptus, vndecim locorum millia ex sacris, vi ipsius nominis explicet. Num hæc magnæ opulentiæ, quæ ex notatione nominum petitur, loco numeranda sunt.

Theodor. l. 5. de curat. Græc. de Latinis dicit. πυκότερα τοῦ ἑλληνικῶν τούτων ἐν θυμήματα καὶ ζωντομώτερας γνώμας *vt audierat Nazianz. in Athen. Rom. laborare* σενότητι γλώττης. καὶ πενία ὀνομάτων.

Consequuntur Hebræos Græci, & Latini, qui sapienti nominum inuentione non contenti, libros etiam etymologiarum copiosissimè conscripserunt. Inter quos extant magnum illud etymologicum, nominatus liber, & Marcus Varro librorum helluo, vir incomparabilis eruditionis, quamuis in his originibus tradendis, dum suæ linguæ studio nimis multa conatur ad latinos fontes reuocare, quæ omninò Græca sunt, non rarò contra dignitatem suam λεπτολογεῖ.

Præter etymologias nonnulli curiosiùs notarunt fatalem quendam nominum cum rebus consensum.

Plutarchus in Sertorio quatuor Actæonas numerat, infelici nomine, & exitu. Primus laceratus est à suis canibus. Duo apri occursu perempti, Syrus vnus, alter in Arcadia: Tertius in Bœotia à canibus discerptus: amatorius furor vltimum laniauit. Duo Attyes illustres fuerunt, alter Syrus, alter Arcas, vterque ab apro interfectus est. Duæ vrbes à suauissimis plantis, violæ, & myrrhæ nomen trahentes. Ios, & Smyrna; altera natales, altera mortem Homeri sibi vendicat. Fuerunt duæ Iuliæ, mater, & filia: hæc Augusto genita, altera Marco Agrippa; ambæ adulterij damnatæ. Duæ Agrippinæ, mater Calligulam; filia Neronem peperit. Duæ Faustinæ; maior impudica, impudicissimam filiam habuit. Obseruatum est imprimis Cæsares omnes, quibus Caij prænomen fuit, ferro perijsse. Sic ominosa Glocestrensis apud Anglos, & Mulbergi apud Germanos nomina existimarunt.

Sabell. En. 1. l. 1.

Polyd. hist. Angl. l. 23.

Sed hæc plena vanissimæ obseruationis ostendunt exempla contraria Augusti & Augustuli, Constantini primi, & vltimi, quorum hi Imperia fundarunt, illi fundata amiserunt.

In etymologijs verò latior, & magis tritus est campus, in quibus magna est sæpè rerum, & nominum similitudo.

Aristoteles libro primo de cœlo, αἰθέρα ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν dictum, in perpetuo motu esse confirmat contra Anaxagoram, qui eundem ἀπὸ τοῦ αἴθειν nominatum asseuerabat, ex quo cœlum volebat esse igneum.

Grauius cælibes appellatos censet, quasi cœlites, quod vxorijs curijs liberi, cælo, & rebus diuinis vacent.

Alij verbum, dormire ἀπὸ τῶν θερμάτων non inscitè deriuant, quod antiqui cubarent in pellibus.

Diuus Augustinus enceniare dicit eos, qui noua tunica induuntur, ἀπὸ τῶν ἐκκαινίων, καινὸς, enim est nouus.

Magnum etymologicum παρθενίαν ὅτι παρὰ τοῦ θεοῦ, quod à Deo sit virginitas. vel vt Anastasius Synaita voluit: πῦρ θανὸν ὅτι πύρωσιν θανατοῖς τῆς σαρκός. Idem in ὁδηγῷ ἄνθρωπον διὰ τὸ ἀνωθρεῖν, quasi ἀνώθροπον sursum spectantem ἀγάπην διὰ τὸ ἄγειν πάντα hàc ille.

Θεὸν ἀπὸ τοῦ θεῖν, à currendo, quòd Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati sunt, quos cùm perpetuò currere, & moueri cernerent θεοὺς, quasi currentes nuncuparunt, (ἄστατοῦσι γὰρ) διὰ τοῦτο ἐτίθεσαν τὸ ὄνομα, & orat. 3. de Angelis Hebraicè, & Græcè aduersarij nostri nomen expendens Theodoretus scribit.

Ημεῖς γὰρ τούτους, καὶ τὸν τούτων γε ἄρχοντα ὃν Σατανᾶν τὰ θεῖα προσαγορεύει λόγια δηλοῖ δὲ τοὔνομα τὸν ἀποστάτην κατὰ τὴν ἑβραίων φωνὴν. καλεῖ δὲ αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ, καὶ Διάβολον ὡς τὸν θεὸν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συκοφαντοῦντα. καὶ αὐτοῖς γὲ ἀνθρώποις ἔριν πρὸς ἀλλήλους, καὶ διαμάχην ἐμβάλλοντα.

Nihil opus est infinita percensere, hæc exempli caussa dicta sint.

DE

De vsu Notationis, & coniugatorum.

CAPVT XL.

Vide Aristot. l. 2. poster. c. 10. Cicero in Top. sect. 35.

NOtationis vsus apud Grammaticos frequentior, quàm apud oratores, quorum non est ista expiscari curiosius, ne extra constitutos artis limites euagentur. Nonnunquam tamen incidunt eæ occasiones, quibus etymologiæ, etsi nihil, aut parum ad persuadendum roboris habeant, ad delectandum, & orationem vrbanitate quadam suauiter venustandam, plurimum obtineant iucunditatis, & ita vsus est Marcus Tullius in Verrem, facetè ludens in festa Verrea, quæ Verres in Sicilia suo nomine instituì curauerat.

Cicero 2. in Ver. 52.

O Verrea, inquit, præclara, quò enim accessisti, quò non attuleris tecum istum diem. Etenim, quam tu domum, quod fanum adijsti, quod non euersum, atque extersum reliqueris? Quare appellentur sanè ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex moribus, naturaque tua constituta esse videantur.

Martialis libro nono epigram. 11. in Earini pueri nomen ornatissimè lusit his verbis.

Nomen cum violis, rosisque natum,
Quo pars optima nuncupatur anni,
Hyblam quod sapit, Atticosq; flores,
Quod nidos olet alitis superbæ,
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti,
Quod si parrhasia fores in aula,
Respondent Veneres Cupidinesq;
Nomen nobile, dulce, delicatum,
Versu dicere non rudi volebam,
Sed tu syllaba contumax repugnas,
Dicunt Eari non tamen poetæ.

Sed ne poetarum testimonijs vtamur, Aelius Aristides in laudatione Iouis ab eius nominibus, eorumque notionibus materiam arripit orationis.

a Οὗτος μὲν, inquit, ὁ ἐκκλησίαις, καὶ δίκαις νικῶν διδοὺς, ἀγορᾶς κέκληται, ὁ δὲ μάχαις ζωπυρῶν, ὁ δὲ νόσοις, καὶ πᾶσι καιροῖς βοηθῶν σωτὴρ οὗτος ἐλευθέριος οὗτος μειλίχιος εἰκότως ἔτε καὶ πατὴρ οὗτος βασιλεὺς πολιεὺς καταιβάτης ὕετιος, οὐράνιος κορυφαῖος, παντ' ὂν αὐτὸς εὗρε μεγάλα, καὶ πρέποντα ὀνόματα.

Proxima sunt notationi nominum coniugata, quæ à Græcis σύζυγα, & σύμπτωσα nominantur, à Cicerone definiuntur, quæ ortu ab vno variè conamantantur. Tale est illud 4. Tuscul.

b Qui enim potest, in quo libido, cupiditásve sit, non cupidus, & libidinosus esse, in quo ira, non iracundus, in quo angor, non anxius, in quo timor, non timidus?

(Item illud) Iam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri, in quibus more veteris Græciæ inscriptum esset, *Bonorum Deorum*, vti se eorum bonitate velle dicebat.

Alia nonnunquam sola significatione, vt virtus, & studiosus σπουδαῖος, qui est frugi conueniunt: Alia voce dumtaxat, non sensu: alia appellatione simul, & re, qualia sunt fermè omnia, à quibus dubio procul valet argumentum. Nam, quod tribuitur, aut negatur vni, coniugatis reliquis quoque vel datur, vel demitur.

Sed hoc plerumque argumentandi genus exile est, & frigidum, nec (præsertim vbi res per se satis nota est, vt eum sapientem esse, qui habuerit sapientiam) ingerendæ sunt istę probationum nugæ, quas meritò redarguit Quintil.

Tractantur venustè aliquando per hyperbolem, vt non est improbus, sed ipsamet improbitas. Sic 1. Verrina, num. 26.

Mihi, non vnus homo improbus opprimendus est, id quod Siculi petiuerunt, sed omninò omnis improbitas, id quod P. R. iamdiu flagitat, extinguenda est.

Per Paronomasiam, vt quarta Verrina, numer. 129.

Quæ iste cùm cognouisset nouus astrologus, qui non tam cœli rationem, quàm cælati argenti duceret.

Per Asteysmum, vt quarta Verrina, num. 24.

Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidones sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæstum esse videtur.

Per traductionem Philippica vndecima, num. 3.

Animaduerti dici iam à quibusdam, exor-

mari

nari à me etiam nimium Brutum, nimium Cassium ornari, quos ego orno, nempe eos, qui sunt ornamenta patriæ.

Sic in rebus notis non sunt Logicè discutienda, sed aliquo figurarum artificio obiter instillanda.

N. N.

a *Aelius Aristides, oratione in Iouem. Et primum quidem nomen Iouis explicat,* Ζεὺς ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ἐστὶν αἴτιος.

b *Item Cicero 1. de diuinat. sagire enim sentire acutè est, ex quo sagæ anus.*

De genere, & specie.

CAPVT XLI.

Rerum singularium mutabilitas.

EA demum lex est rerum humanarum, vt perpetuò fluant, nascantur, crescant, dissoluantur, & veluti perenni quodam circulo, vnde orta sunt, redeant vniuersa. Atque hoc ipsum ab æterno rectè prouidit Deus, vt cùm multa rebus creatis suæ pulchritudinis, veluti quædam semina largiretur: hanc vnam in vno, eodemque statu denegaret constantiam, quæ perpetuum haustæ aliunde virtutis, vel ex nobis, vel ex ipsis rebus, quas ad vsum nostrum conditas cernimus, præberet experimentum.

Synesius hymn. 3.

Quæ cum ita sint, rerum singularium, quarum, vt ait Synesius, nascentium, & pereuntium est veluti perpetuus quidam circulus, certa non potest esse, & solida cognitio. Quæ penuria, & instabilitas efficit, vt ad naturas vniuersas æterna quædam rerum fluentium exemplaria necessariò sit recurrendum.

Ideæ virgines ad thronum Dei.

Has *Ideas* antiqui nominarunt, & doctores quidem Hebræi eas ad thronum Dei statuunt, quasi venerandas Virgines, ante mundi molitionem à Deo productas, quæ ad æterni Verbi nutum præstò sunt, vt formas animent, & ipsæ demum formæ in materiam ad rerum generationem influant. Ita enim philosophantur, in homine tria esse spectabili dignitate conspicua, corpus, animam, intellectum, & animam quidem corpori, intellectum animæ præstare.

Similiter in hac rerum vniuersitate inueniri materiam, & formas, ipsisque formis superiores Ideas, quæ ad structuram rerum Verbo sunt diuina veluti quædam instrumenta.

Hæc, si perinde, atque dicuntur, omnia intelligantur, fabulosa sunt, si per similitudinem, non ineptè dicta inuenientur.

Atque hæc, opinor, caussa fuit, quæ Platonis de Ideis placita carpendi, ansam Aristoteli, & cæteris philosophis dedit; quod ille multa per allegorias immisceret, quæ ipsi contentiosæ disputationis auidi, cum dextera manu à Platone data, sinistra, non sine dolo malo arriperent, tot rixarum materiam in ideis discutiendis præbuerunt. Neque enim aliud Platonem per Ideas intellexisse, quàm ipsas naturas rerum, & species vniuersas, vel hoc Timæi loco patet, in quo ita scribit.

Plato in Timæo.

Platonis de ideis versus sensus.

Ἀνθρώπων γένος βραχύτι. τοῦτον δὲ οὕτως ἐχόντων, ὁμολογητέον μὲν εἶναι τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον εἶδος ἀγένητον, καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν, οὔτ' αὐτὸ εἰς ἀλλόποι ἴον, ἀόρατον δὲ, καὶ ἄλλως ἀναίσθητον, τοῦτο δὲ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν.

Quippe cùm hominum (inquit) singularium genus, sit breue quidpiam, & angustum, statuenda est aliqua naturæ humanæ species, quæ nec quotidie generatur, & corrumpitur, vt cætera: nec tot adscititijs conditionibus contrahitur: hæc autem corporeis oculis, aut alijs sensibus non subiacet, sed eius cognitionem sortitus est intellectus.

Dixit autem τοῦτο δὲ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν quia non est intellectus naturas vniuersas formare, sed considerare, contra eorum philosophorum placita, qui easdem fieri ab intellectu volunt; Quæ quæstio satis copiosè discutitur in scholis, nec ad hoc attinet institutum, satis enim est mihi hæc prælibasse, vt ostenderem vberem argumentorum fontē peti à genere, idque omninò oratoribus esse necessarium, cùm hypothesis, quæ de rebus singularibus est, negatur, ad thesin, & res vniuersas, siue axiomata perfugium habere.

Ex eo generis tractatio instituitur apud Rhetores. In hoc autem minus religiosi sunt, quàm Logici, qui genus definiunt secundùm Porphyrium, τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.

Generis definitio, & vis.

Cic. 1. de inuent. sect. 30.

Aliter, inquam, Rhetores accipiunt, Nam id omne genus appellant, quod communius est, & suo ambitu, atque significatione, complectitur minus commune, vt Animal,

Arist. l.1. de histor. animal. c.3.

mal, Hominem, & Leonem: Arbor, Quercum, & Cedrum. An verò ista, quæ ambitu generis continentur, specie differant, aut numero, nihil attinet apud Rhetores enucleate disquirere.

Galen. l.1. de temper.

Definitur à Cicerone in Topicis, *Notio ad plures differentias pertinens*: sic enim virtutis notio ad iustitiam, & prudentiam, & cæteras virtutes extenditur, quæ species eiusdem generis nominantur. Ex quo intelligis speciem nihil aliud esse, quàm partem generi subiectam.

Est quidem ex hoc fonte robustum argumentum. *Nam, quod tribuitur, vel denegatur generi, id quoque speciei, siue parti subiectæ tribui, denegarique necesse est.*

Si omne argentum legatum est, igitur purum, & signatum (vt argumentatur Cicero in Topicis,) Si nulla simia est caudata, igitur neque Indorum simiæ.

Præterea *sublato genere tollitur species*: Vt si non est virtus, neque Iustitia est, aut fortitudo: contrà *posito genere, ponitur aliqua species, quamuis incerta*, vt si est elementum, vel ignis est, vel aer, vel aqua, vel terra.

Ex eo notandum est, quod ait Fabius libro quinto, Genus ad probandam speciem minimè valere, sed ad refellendam magni esse roboris: Neque enim valet hoc argumentum. Arbor est: igitur Platanus est, cùm infinitè sint arborum species, nec vni magis quàm alteri, arboris ratio conueniat. Bene igitur ex genere incertam speciem colligi notat axioma, non autem certam, & determinatam. Contrà negato semel genere, nulla omninò species stare potest. Quem enim animal vere negaueris, eundē nec hominem, nec brutum esse necesse est.

Hæc de argumenti potestate, nunc de eiusdem vsu apud oratores agamus, quorum non est, certis semper conclusiunculis pungere, sed latius ad speciem maiestatis explicare orationem.

De Vsu huius loci.

CAPVT XLII.

Malus vsus generis.

PRimum illud statuendum est, huius loci laxitatem prudentię limitibus esse restringendam: multi enim, qui longos amant orationum circuitus, statim se in thesin coniiciunt, etiamsi minimè res postulare videatur, & quia res fortè communior, multorumque trita vestigijs, amant inhærere diutius: ex quo fit, vt antequam ad hypothesin deueniant, totum iam dicendi tempus consumpserint.

Hoc quidem vitium inuenilę est, & longè à sapientum hominum iudicio, atque vsu disiunctū, qui statim peruident, quid ad rem, caussamque attineat, & totum illud inutilium argumentorum choragium respuunt. Quid enim opus est, vbi de iustitia, & prudentia sermo est, continuò se in Virtutis laudes effundere, omnes eius proprias potestates disquirere, aperire, enucleare, totiesque miseram, quod ait ille *Cramben* tædio affectis auribus ingerere: Qui has ambages quærunt, similes illis videntur, q ui domum suam cùm primùm ingredi possint, per longos tamen circuitus iter affectant.

Loci communes semper vrendi.

Nec mirum, quod fortasse nullibi peius sit istis oratoribus, quàm domi omnia dicere auent, præter ea quæ ad iustitiam caussam faciunt. Quod si, vt sæpè fit, penuria rerum, quæ ad proprium attinent, versantur in communi; nonne centies optatius, pauca, & ad rem dicere, quàm longa, & inani oratione intemperanter abuti?

Χωρὶς τὸ τ' εἰπεῖν, πολλὰ, κ τὰ κύρια.

Vt est in veteri prouerbio. Fieri non potest, vt quis, & multa simul dicat, & opportuna. Itaque, quanquam in scriptis commentarijs, copiosæ eruditionis caussa legibus oratorijs soluta, liberior fertur oratio, tamen meritò suspectæ sunt, & doctis hominibus inuisæ magnæ illæ voluminum moles: quibus hæc vna videtur esse ambitio, vt nihil sibi, aut alijs dicendum relinquant.

Prolixitas etiam in commentarijs fugienda.

Hæc quidem, quæ afferuntur plena manu, si ad rem difficilem enodandam, aut obscuram, atque exilem plenius illustrandam facerent, plurimùm haberent commendationis, sed vbi præter rem intruduntur, licet aurea sint, & gemmea, necessariò apud acris quosque iudicij viros, multum deperdunt existimationis. Quid enim opus est, si contextus vnus Ciceronis habeat, *Marcelli*, continuò de fœcunditatis apud antiquos gloria, de trium liberorum, de cælibatu; de proletarijs dicere?

Exemplum locorum extrauagantium.

Infinita quidem hic eruditè afferri possunt, nemo dubitat: sed quàm parùm ad rem, quàm frigidè, quàm pueriliter dicentur.

Item, si muscam Martialis, in electro mortuam,

cuam, & sepultam memorem, confestim mihi dicendum erit de Belzebub principe muscarum; de varijs muscarum generibus, de parasitis, adulatoribus, curiosis, otiosis, qui nomine muscarum censentur; de pueris muscarum abactoribus in conuiuio, de muscarijs, seu flabellis ad abigendas muscas compositis, deque eorum vsu, etiam ad altare, cuius meminit Hildebertus Cenomanensis epistola septima.

Hildeb. Cenom.

(Num verò silentium ad hunc, præsertim locum, si non doctius, saltem prudētius, quòd maius est, existimabitur. Magna res tacuisse loco.)

Vsus generis in probationibus.

Repudiato igitur hoc generis, & formarum vsu sic existimo; Vnum ad probandum valere, & hunc strictè, ac rotundè, cum aliquo elegantiæ temperamento tractandum.

Lact. l. 2. c. 5. & 6.

Sic Lactantius mundum Deum non esse probat his verbis, vbi vtrumque argumentū, & generis, & formarum satis lepidè coniungit.

Genus à Lactantio subtiliter tractatum.

(Quod si fieri non potest, vt stellæ dij sint, ergo nec sol quidem, nec luna Dij esse possunt, quoniam à luminibus astrorum non ratione differunt, sed magnitudine. Quod si hi dij non sunt, ergo nec cœlum quidem, in quo illa omnia continentur. Simili modo, si terra, quàm calcamus, quam subigimus, & colimus ad victum, Deus non est, nec campi quidem, ac montes Dij erunt. Sed si hi non sunt, ergo nec tellus quidem vniuersa Deus videri potest. Item si aqua, quæ seruit animantibus ad vsum bibendi, aut lauandi, Deus non est: nec fontes quidem, ex quibus aqua profluit: si fontes non sunt, nec flumina quidem, quæ de fontibus colliguntur; si flumina quoque Dij non sunt, ergo nec mare, quod ex fluminibus constat, Deus haberi non potest. Quod si neque cælum, neque terra, quæ partes mundi sunt, Dij esse non possunt, ergo ne mundus quidem totus Deus est, quem ijdem ipsi Stoici animantem, & sapientem esse contendunt.)

Hic multa generis, & formarum argumenta conglobata potes intueri, & ab hoc exemplo tractationis imitationem ducere.

Alius vsus generis in ipsis initijs dicendi.

Alius vsus est generis in propositionbus, & initijs diendi, Vbi grauis quædam, & quæ suo ambitu multa complectatur prætermittitur sententia, quæ ad hypothesin sternat viā.

Demosth. in orat. funebri.

Sic Demosthenes, cum eorum prudentiam, & fortitudinem, qui pro patria occubuerant ornaturus esset, præmittit, duo esse virtutum principia commendatione digna, prudentiam, & fortitudinem, quarum illa, quid sit agendum præscribit, hæc exequitur.

Εστὶν γὰρ, ἔστι ἁπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δὲ ἀνδρία. καὶ τῇ μὲν δοκιμάζεται, τὶ πρακτέον ἐστὶ τῇ δὲ σώζεται.

Hæc paucis, deinde mortuos vtriusque virtutis laude floruisse ostēdit, ex quo innuit, eos spectabili prædicatione commendandos, & Aristides in Panathenaica oratione ita incipit, vt ostendat, Nutritios quemque suos ex lege commendare: sibi Alumnos esse Athenienses; ideoque se hoc studium laudationis tantæ ciuitati debere.

AElius Arist. in Panathen.

Νόμος ἐστὶ τοῖς ἕλλησι παλαιὸς οἶμαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς πλείστοις, τροφεῦσι χάριν ἐκτίνειν ἅπασαν ὅση δυνατὴ οὓς τινὰς δὲ ἂν τροφέας προτέρους ὑμῶν ἄγοί τις ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι δοκοῦν δὴ γὲ δέπως εἰς ἕλληνας τελεῖν οὐ ῥάδιον εὑρεῖν ὡς γε μοὶ φαίνεται, μάλιστα μὲν γὰρ, καὶ τῆς νενομισμένης ταυτῇ σὶ τροφῆς, καὶ κοινῆς, ὑμᾶς εὐθὺς ἂν εὕροι τις ἐπωνύμους, καὶ πορισὰς σκοπῶν ἐξ ἀρχῆς, &c. Deinde concludit, Δι' ἃ καὶ μόνα τὴν εὔνοιαν ἤρκει παρὰ πάντων ὑμῖν εἶναι κατὰ φύσιν.

De causarum dignitate, & numero.

CAPVT XLIII.

POstulat huius loci dignitas, vt cæteris consequentibus anteponatur, cuius, vt vis plenior in res influit, sic cognitio, & vberior est, & ad omnia comprobanda efficacior.

Vna quidem rerum omnium primaria est caussa Mens æterna, quam omnem habere speciem pulchritudinis, & rebus creatis, veluti affusam esse, vel Porphyrius agnoscit, qui νοῦν αὐτογένητον, καὶ αὐτοπάτορα καλὸν αὐτόκαλον nominat. Ab eo principio caussæ omnes fluunt, & pendent, quas in quatuor genera à philosophis distributa esse constat, in materiam, efficientem, formam, & finem;

Porph. in 4. de hist. Philosoph. citatur à Cyrillo contra Iulianū.

Quæ, vt in maioris mundi constitutione concurrerunt, sic, & ad res omnes, quas in hoc vniuerso cernimus, producendas, mirabili virtute transfunduntur.

Prima ab æterno extitit caussa efficiens, DEVS, opifex Vniuersi, quem in Amorem transformatum, cum mundum creare vellet, non inscite finxit Pherecydes, quod hæc rerũ productio permagnum sit amoris diuini argumentum. Creationem autem inchoauit à rudi, inertique rerum congerie, quam Chaos antiqui nominarunt, hanc deinde digessit, & omni ornamentorum genere mirificè locupletauit; Quod autem per istud Chaos, nihil aliud Orpheus, & Hesiodus intellexerint, quã vetustissimum limum ex terra, & aqua; Ex quo aceruo res omnes eductæ sint declarat Athenagoras Philolophus Christianus.

Athenag. in Apolog.

Ην γὰρ ὕδωρ, inquit, ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις ἀπὸ γῆ ὕδατος ἰλὺς κατέστη.

Materiam rudem, & informem, variæ postea, & multiplices formæ, in eius veluti gremium transfusæ, Dei ita volentis arbitrio admirabili pulchritudine collustrarunt. Deinde omnia in vnius hominis vtilitatem & decus, suaui conditoris prouidentia, tanquam in finem directa, atque constituta sunt.

Aristot. 2. Physic. c. 3. Cicero in Top. c. 8.

Hæc, vt in Vniuersi molitione clariùs licet intueri, sic etiam in rebus singulis perspiciuntur, quæ ex his fermè quatuor caussis compositæ sunt, atque conflatæ. Ex quo plurimùm ad probandum, & ornandum valent, vt in singulis pleniùs ostendam.

Caussa in genere illud est, quod effectum per se producit, ad cuius productionem, cum materia, forma, efficiens, & finis vario modo influant, meritò omnes caussæ nomine censentur.

Materia, & eius vsus apud Oratores.

CAPVT XLIV.

MAteria igitur est, ex qua res fiunt, quam Aristoteles libro 1. Physicorũ nominat πρῶτον ὑποκείμενον ἐξ οὗ γίνεται τι ἐνοπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός, quanquã de materia prima loquitur φυσικώτερον. Cõstat enim ex Physicis aliam materiam esse primam, aliam secundam; aliam proximam, aliam remotam; aliam permanentem, aliam trãseuntem, & cæt. huiusmodi.

Prima est illa propriè, quæ primum subiectum nominatur, quæ formam accipit, nec ipsa formam habet, quam Synesius hymno primo τρόγα τὰν κόσμου fecem mundi nominat.

Sines. hym. 1.

Materia remota sunt V. G. ligna in sylua, ratione habita domus extruendæ, eadem iam recisa, affabrefacta, & dedolata, in proximam materiam cedunt.

Permanens denique est, quæ in re effecta manet, vt aurum in statua.

Transiens, quæ transit in aliud, vt farina & aqua in panem. Sed omissis istis, quæ Physicorum sunt propria, huius caussæ apud Oratores vsus tradendus est. Illi igitur mittentes hanc nimis plerumque subtilem primæ materiæ inuestigationem materiam tum naturalem, vt in corpore humano, tum etiam arte signatam, vt in manufactis sæpissimè considerant, & inde in compositum eliciunt argumenta. Lactantius mundum, & factum esse, & corrumpi posse probat ex eo, quod tali materia sit conflatus, quæ mutationi subiaceat.

Vsus argumenti à materia. Lactant. l. 10 ca. 9.

Materia verò semper fuisse non potest, quia mutationem non caperet, si fuisset. Quod enim semper fuit, semper esse non desinit, & vnde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Quin etiam facilius est, vt id quod habuit initium, fine careat, quàm vt habeat finem, quod initio caruit.

Materia ergo, si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest, si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia est enim, ex qua aliquid fit. Omne autẽ quod fit, quia recipit opificis manum, destruitur, & aliud esse incipit. Ergo, quoniam finem habuit materia, tum cùm factus est ex ea mundus, & initium quoque habuit.

D. Ambr. Hexam. l. 2. c. 3.

Diuus Ambrosius in Hexamero à materia quoque naturali aquæ sic ducit argumenta.

(Videmus plerumque exire nubes de montibus. Quæro vtrum de terra ascẽdat aqua, an ea, quę super cælos est, largo imbre descendat. Si ascendit, vtrique contra naturam est, vt ascendat in superiora, quæ grauior est, & portetur aere, cum aer subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur aqua, sicut imo orbe rapitur, ita summo diffunditur.)

In manufactis satis commune est à materia ducere laudis argumentum. Sic mensam ab Imperatore Iustiniano in templo sanctæ

Vsus materiæ in manufactis. Mirabil.

So-

materia mẽsæ. Cedr. in compend. & Baron. ad Iustin. ann. 31.

Sophiæ dedicatam laudat Cedrenus.

(Mensam (inquit) Iustinianus Imperator fieri iussit, opus imitatione nulla æquandum. Constabat vero auro, argento, omnisque generis lapidibus, lignis, metallis, omnibusque rebus, quas, & terra fert, & mare, & vniuersus mundus. Ex omni enim materia pretiosa plura, ex viliore pauciora collegerat, liquatisque his quæ fluunt, sicca illis immiserat, atque in formam mensæ absoluerat. Itaque varium illud opus intuentibus stuporem conijciebat.)

Hegesipp in anaceph. historia.

Similiter Hegesippus in illa flebili monodia, pulchritudinem Solymæ commendans.

(Vbi, inquam, es ciuitas referta populis, venerabilis regibus, acceptabilis Deo, gratiæ sedes? Pauimenta tua de marmore, parietes tui fulgentes marmore, portæ tuæ micantes auro, aliæ argento nitentes.

Si res, quæ commendatur vilioris sit materiæ, formæ verò præstantioris, omissa materia, forma ipsa commendari solet.

Negatio materiæ facit ad laudẽ D. Amb. l. 6. cap. 7.

Etiam gloriosum in Deo, Angelis, & anima humana negare materiam, quæ nulla est, Sic D. Ambrosius.

(Quis hoc dicit? nonne Deus, qui te fecit? Quid est Deus? estne caro, an spiritus? non caro vtique, sed spiritus. Cuius similis caro esse non potest, quia ipse incorporeus, & inuisibilis est, caro autem comprehenditur, & videtur.)

Artes, & sciẽtiæ vulgo commendantur à materia, id est, obiecto.

Ad hanc quoque caussam referuntur sciẽtiarum obiecta, à quibus ipsius, quæ est in scientia dignitatis, sumitur argumentum, vt notat Aristoteles analytic. post. lib. 1. capite. 24.

De caussa efficiente.

CAPVT XLV.

CAussa efficiens vna est, quæ latissimum dicendi campum suggerit, & non tam verbis, quam rebus fœcundam sustentat eloquentiam.

Hanc in multiplices ramos partiuntur, ex quibus maior nascitur vbertas, & ratiocinandi facultas promptior. Aliæ caussæ superiores, aliæ primariæ, aliæ adiuuantes. Aliæ naturales, aliæ morales, aliæ artificiales. Aliæ procreantes, aliæ conseruantes, aliæ interimentes, & tot nomina, quæ enucleatius exquirunt Physici. Inter caussas superiores efficientes, Prima est Deus, à quo graues sæpe desumuntur amplificationes, qualis est illa D. Gregorij Nazianzeni, vbi per longam effectorum enumerationem, Deum primam, & nobilissimam caussam caussarum colligit.

Deus caussa caussarum, cuius primus est vsus.

Τὸν ἄνακτα, τὸν δεσπότην,
Δι ὃν ὕμνος, Δι ὃν αἶνος,
Δι ὃν ἀγγέλων χορεῖαι,
Δι ὃν αἰῶνος ἄπαυστοι,
Δι ὃν ἥλιος προλάμπει,
Δι ὃν ὁ δρόμος σελήνης,
Δι ὃν ἄστρον μέγα κάλλος
Δι ὃν ἄνθρωπος ὅσεμνὸς
Ελάχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
Λογικὸν ζῶον ὑπάρχον.
Σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα
Παρέχων τάξιν ἑκάστῳ.

Regem, Dominum.
Per quem hymni, per quem laudes,
Per quem Angelorum choreæ,
Per quem sæcula æterna,
Per quem Sol præfulget,
Per quem cursus Lunæ
Per quem siderum ingens ornatus,
Per quem homo grauis
Sortitus est intelligere diuina,
Rationale animal existens.
Tu enim condidisti vniuersum
Tribuens suum cuique locum.

Seneca in proem. rerum nat.

Hunc fatum, prouidentiam, naturam, persæpe Philosophi Ethnici nominant, vt author est Seneca. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo omnes caussæ caussarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus. Familiare est Oratoribus in eum omnium, quæ rectè geruntur in vita caussas refundere, contra, tristes etiam euentus eidem in scelerum vltionem assignare. Hoc Cicero, & Demosthenes sæpe faciunt, tum ad excitandos, tum ad leniendos hominum animos, qui numine velut omnium potentissima caussa facilius reguntur. Alij porro fatum à Deo discernentes, alteram, & proximam

Fatum & ortum sæpe ab oratoribus inter caussas allegata.

Picus l. 4. aduers. Astrolog. Demost. de corona.

mam Deo cauſſam fecerunt. Eſt autem multiplex fati acceptio, vt rectè notat Picus Mirandulanus aduerſus Aſtrologos. Nam modò pro natura ſumitur, & ſic Τῆς εἱ μαρμένης θάνατον naturalem mortem appellat Demoſthenes. Modò apud Ethnicos pro ſideribus, modò etiam pro neceſſitate ſe per æternæ conſequentiæ nodos explicante ponitur, & ita plerunque impiè nomen fati vſurpant Aſtrologi, vt Ptolomæus, qui cauſſarum connexionem ex motibus aſtrorum vim, & efficaciam trahentem definit, quò alluſit Iuuenal. cum dixit.

Iuuenal. ſatyr. 27. v. 200. cum quo faciunt Priſcillianiſtæ, & Bardeſanes, Hæretici. Ammian. Marcell l. 23. c. 3. D. Thom. 15. S. phyſic. Boet. 4. de conſ. D. Aug. in Ioan. tract. 37. Oratores Chriſtian. fati, & fortuna nomine Ethnic. more vti non debent. Vide D. Aug. l. 4. de ciuit. Dei. Plin. l. 2. c. 7 quomodo fortuna nomine vtantur Oratores. Plutarch in apopht.

Sidus, & occulti miranda potentia fati.

& Seneca in natur. quæſtion. cum vocat *rerum omnium neceſſitatem, & actionem, quam nulla vis poteſt irrumpere.* Et vnde Ammianus Marcellinus: *Nulla vis humana, vel virtus meruiſſe vnquam potuit, vt quod præcripſit fatalis ordo, non fiat.* Verùm Orthodoxa fides hanc fatuam in actionibus humanis fati neceſſitatem exploſit, apud quam, fatum vt ex Boëtio, & D. Thoma patet (eſt ordo cauſarum naturalium, vel rebus mobilibus inhærens mobilis diſpoſitio, per quam diuina prouidentia omnes ſuis quoque nectit ordinibus.) Hoc modo licet fatum inter ſuperiores cauſſas numerare. Alioqui vanum nomen eſt, *& fatum non ponunt niſi fatui*, vt ait D. Auguſtinus, tantum abeſt, vt orator Chriſtianus debeat iſtius cauſſæ mentionem facere. Multò minus fortunæ, cuius tamen ſummum nomen eſt apud gentes. Huic aræ, imagines, delubra, huic ſexcenta nomina. *Primigenia, fortis, viſcoſa, obſequens, redux, mammoſa, Barbata, Publica, Auguſta* inuocatur, nunquam ineptiarum finis. Vna nominatur, vna accuſatur, vna agitur rea, vna cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conuicijs colitur, volubiliſque à pleriſque, & cœca etiam exiſtimata, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta, *& in tota ratione mortalium ſola vtramque paginam facit.* Plerunque ſolent oratores ad deterendas aduerſariorum laudes, proſperos eorum ſucceſſus fortunæ aſcribere. Quod ab Aeſchine contra ſe dictum confutat Demoſthenes in oratione de Corona. Sic Timotheum fortiſſimum, eundemque felicitſſimum Imperatorem inimici dormientem pinxerunt, & rectè geſtantem, in quod vrbes, & viros vltrò fortuna deuoluceret. Caſtor etiam Deiotari Regis accuſator, quod eius ſe inſidijs Cæſar expediſſet, tribuit Fortunæ Imperatoris, quam ob rem Cicero non leuiter ſtomachatur. Contrà ſi quos infelices habuerunt ſucceſſus, culpam ſtatim reijciunt in fortunam. Verùm præclare Satyricus.

Nullum numen abeſt ſi ſit prudentia, ſed nos
Te facimus fortuna Deam, cœloque locamus.

Fortuna nulla eſt, ipſi homines fortuna ſunt, dum inopinatos rerum, quas gerunt ſortiuntur exitus, vt acutè oſtendit Ariſtoteles: ἀτυχήματα κατὰ συμβεβηκὸς, οὐτοῖς κατὰ προαίρεσιν τῦ ἕνεκά τῦ. Quamobrem hæc inania de fortuna commenta ab oratore Chriſtiano commemorari, non modo indignum eſt, ſed etiam ſuperuacaneum. Omiſſis igitur his cauſſis, aliæ inferiores ſunt, & magis ad manum, partim naturales, partim artificiales, partim etiam morales. Eæque aut rem totam conficiunt, aut adiuuant, aut conſeruant, aut interimunt, vnde nomina primariæ, adiuuantis, conſeruantis, interimentis etiam cauſſæ. Naturalium rerum cauſſas in oratione ciuili, ſi ſint extra ſtatum cauſſæ, curioſius nō inquirunt oratores, vt ſi quis deliquio ſolis conterritos exercitus, aut æſtu maris hauſtas ciuitates memoret, non eſt illius continuò ſcrutari cauſſas, variaſq;, & diſcrepantes hac de re philoſophorum afferre ſententias: quanquam nonnihil obiter poteſt attingere, cauere tamen debet ne ſit nimius, niſi forte id cauſſa poſtulet. Vt ſi timore fracti, & debilitati ſint animi, quod Eclipſis Solis, aut Lunæ ab Aſtrologo prædicta in terrorem cōtigerit. Tunc orator plenius, & liberius oſtendere poterit minimè mirandum eſſe. Solis defectiones, itemque Lunæ prædicti in multos annos ab ijs, qui ſiderum curſus, & motus numeris perſequuntur. Ea enim prædicunt, quæ naturæ neceſſitas perfectura eſt. Vident ex conſtantiſſimo motu Lunæ, quando illa è regione Solis facta incurrit in vmbram terræ, quæ eſt meta noctis, vt eam obſcurari neceſſe ſit: Quandoque eadem Luna ſubiecta Soli, atque oppoſita noſtris oculis eius lumen obſcuret: in quo ſigno quæque errantium ſtellarum, quoque tempore futura ſit, qui exortus quoque die ſigni alicuius, aut qui occaſus futurus ſit. Contrà ſi exortum religione teneatur exercitus, ne proficiſcatur in expeditionem, conuincere poterit orator,

Ariſtot. l. 2. phyſ. c. 5.

Vſus cauſſarum naturalium apud oratorē.

Cic. 2. de diuin.

totam

Cic. ibid. totam rem nugatoriam esse. *Si enim in extis* aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est eam, aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodam modo numine Deorum. Atqui diuina cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel, sunt enim, qui vel argutissima hæc exsta esse dicunt, sed Tauri optimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Infinita contingunt etiam in ciuilibus caussis similia, in quibus oratores, & falsas rerum naturalium caussas confutare, & veras statuere necesse est. Alias cum nihil opus est parcius in istis versari debent. Liberius hæc aliquantò scrutantur, historici, etiam qui res ciuiles describunt, data occasione defectionum Solis, & Lunæ, æstus maris, eluuionum, pestilentiæ incendiorum, & cæt. eiusmodi caussas requirunt. Sed Physicorum est, qui ex instituto res tractant pleniorem de caussis naturalibus instituere sermonem. Familiare est item in rebus artefactis, opera ab opificibus, libros ab authoribus, vrbes à fundatoribus, omnia denique inuenta à suis inuentoribus commendare. In ciuilibus verò caussis, & cæteris orationibus, rerum factorum, virtutum, vitiorum, affectuum, euentorumque omnium caussas indagare, proferre, enucleare. Ex his enim oritur non puerilis quædam, sed grauissimis aucta sensibus amplificatio, si modò germanæ cuiusque rei caussæ assignentur. Tum verò si multæ sint adiuuantes simul conglobatæ, grauem, & erectam maiestate faciunt orationem. Ducta est à caussis efficientibus hæc Ciceronis amplificatio in Verrem. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum

Cic. act. 2, in Verr. ad supplicium Dij patrij: quod iste vnus inuentus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro sepultura liberûm posceret. Religiones verò, cæremoniasque omnium sacrorum, fanorumque violatæ, simulachraque Deorum, quæ non modò ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa, atque abdita, consistere eius animum sine furore, atque amentia non sinunt. Item nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil sic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, vultusque mouerunt? 11. in Catil.

De forma.

CAPVT XLVI.

Excellens quidpiam est, & (vt ait Aristoteles, θεῖον, ἀγαθὸν καὶ ἐφετὸν) forma, per quam res est, id quod est, & ab vnoquoque discriminatur. Forma formarum est, vt Trismegisti philosophia liquet, verbum diuinum, cuius scintillæ quædam sunt formæ omnes, quæ rebus inspersæ eis essentiam, & vim quandam mirificam impertiuntur. Quæ si oculis paterent, quantam sui excitarent admirationem? verum, quæ nostræ cognitionis est tenuitas, vix vnam ex infinitis nouimus, vmbras quasdam, & vestigia formarum consectari cogimur. Duplex autem est forma, vna quidem intima, quæ cognosci satis non potest: Altera species quædam externa, & rei compositio, seu figura, de qua frequentius loquuntur oratores. Qualis erat terra incomposita, talis res sine forma: Istius deinde compositionis, atque ornatus gratia plurimum in se deriuauit dignitatis. Hanc formæ pulchritudinem disertè commendat Diuus Ambrosius. *Erat incomposita, quia nuda gignentium*, nec thoris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta segetibus, nec vmbrosa supercilijs montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. Ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Cœlum ipsum intextum nubibus, horrorem oculis, mœstitiam animis excitare consueuit. Terra imbribus madefacta fastidio est, maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? *Pulcherrima est rerum species.* Ductum est item à forma nobiliore hoc, quod sequitur argumentum. Animam habes Dei signatam charactere, hanc igitur Deo reddere debes, quod plenius explicat Theodotus in Epitome. Ἐπὶ τοῦ προκομισθέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν οὗ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφὴ, καίσαρος ἵνα οὗ ἐστὶν ἐκείνῳ δοθῇ, οὕτως καὶ ὁ πιστὸς ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ χριστοῦ τὸ ἀνο-

Arist. lib. 1. Physic.

D. Amb. Hexam. l. 1. c. 8.

Theod. in Epitome.

ὄνομα τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Vt in numismate, inquit, Cæsariano, quod Domino oblatum est, quæsiuit ipse non cuius esset possessio, sed cuius esset imago, & inscriptio, vt illi redderetur. Sic fidelis signatus est à Christo Dei nomine. spiritum verò habet Dei imaginem. Ex quo infert Deo reddendum esse. Rarò ab istis formis intrinsecis, quæ ignotæ sunt, sed ab extimis, quæ videntur argumenta ducunt oratores.

Sic hominem à figura, & specie corporis commendat Diuus Ambrosius. *Forma tamen humani corporis est venustior,* status erectus, & excelsus, vt neque enormis proceritas sit, neque vilis, & abiecta pusillanimitas, tum ipsa habitudo corporis suauis, & grata, vt neque belluina vastitas horrori sit, nec gracilitas tenuis infirmitati. Ac primum omnium cognoscamus humani corporis fabricam instar esse mundi. Siquidem vt cœlum eminet aeri, terris maria, quæ velut quædam membra sunt mundi: Ita etiam caput supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimumque esse omnium, tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac, regalem quandam habitare sapientiam secundum Propheticum dictum. Quia oculi sapientis in capite eius: hanc esse cæteris tutiorem, & ex illa membris omnibus vigorem, prouidentiamque deferri. Quid enim robur, & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, nisi capitis velut Principis sui imperialis quædam adminiculetur potestas? Ex hoc enim destituuntur vniuersa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce vtatur in prælium? Quid fuga, si desit obtutus? Carcer est totum corpus, tenebroso inhorrens situ, nisi oculorum illuminetur aspectu. Quod ergo Sol, & Luna in cœlo, hoc sunt oculi in homine. Sol, & Luna duo mundi lumina: Oculi autem quædam in carne sydera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiuntur noctis quibusdam nos tenebris implicari, speculatores quidam nostri die, ac nocte excubant. Nam & ex sopore membris cæteris citius excitantur, & vigilantes circunspectant omnia, & cætera, quæ ille vir admirabilis fusius prosequitur. Familiarissimum est ex hoc loco rerum corporearum, tam naturalium, quàm artefactarum descriptiones nobilissimas trahere, vt plenius suo loco ostendemus. Videnvt Ambrosium illud os, etiam Hirundinem, & nidum à materia, & forma simul describat. *Hirundo minuscula* corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium pretiosiores auro nidos struit. Deinde, legit enim festucas ore, easque luto illinit, vt conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarum aqua infundit, vt facilè his puluis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim festucas, vel minutos surculos sibi colligat, atque adhærere faciat. Hæc de materia, statim formam exhibet, & fabricam speciosam instar pauimēti complanatam, sine texturarum rimulis, ne teneris frigus irrepat.

D. Amb. Hexam. l. 6 c. 9.

De fine.

CAPVT XLVII.

FInis quidem exitu, caussarum vltima est, destinatione autem prima. Nam vt radice caudex rami, folia, fructusque erumpunt: Sic ex fine tota vis, & ratio actionum humanarum existit. Nec sine caussa Galenus τὴν περὶ τέλους ὑποληψιν ῥίζαν nominat. Diuus verò Chrysostomus ait, imprimis cuique intelligenti considerandum esse finem, à quo si rerum omnium œconomia cæperit, longè melior, & fortunatior erit, non modò in maioribus negotijs, sed in ijs etiam, quæ leuioris videntur momenti. ὁ συνεὶς πρὸς τὶ ὁρῶντα, καὶ τὶ βουλόμενον πάντα τὰ ἄλλα χρὴ πράττεεν, καὶ οἰκονομεῖν ἅπαντα ἂν ἤδη καλῶς διαπράττοιτο, quod spectat illud Satyrici.

Finis cognitio vtilissima.

Galenus. D. Chrys. orat. 3. de gloria.

Est aliquid, quo tendis, & in quod dirigis arcum
An passim sequeris coruos, testaque, lutoque,
Securus quo pes ferat, atque ex tempore viuis.

Pers. sat. 3. v. 60.

Iuuerit igitur imprimis in ijs, quæ tractantur rebus, finē accuratè cognoscere, quādo ex eo prudens orationis distributio futura est. Sed euenit persæpe, vt siue propter ingenij, & iudicij imbecillitatem, siue ob prauos affectus, qui instar nubium clarissimo alioqui mentis sideri offunduntur, siue etiam ob insitam rebus humanis obscuritatem, ad finem hallucinemur, fictumque pro vero arripiamus, ex quo magni, & infiniti errores pullulant.

Finis primus & vltimus hominis cæterorū norma esse debet qui antiquis cognitu fuit difficillimus.

In

In quæstione, quam de finibus bonorum, & malorum philosophorum disputatio ventilauit, ducentas octoginta, & octo sectas esse Marcus Varro Romanorum omnium doctissimus animaduertit: Quæ tamen omnes à vero aberrarunt, ipsa deinde media, quæ respectu vnius, ac solius finis permulta sunt, in infinitum crescere oportuit. Ex quo sexcentis erroribus, & vitijs oppletum fuit humanum genus. Nec mirum, si diuina habent oracula. *Hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.* Vt in hoc, ita in multis, vel minimis quotidie peccatur ab imprudentibus, quo fit, vt magnum sit ad stabiliendam caussam adiumentum, destinatum finem agnouisse. Videas aliquos ad dicendum aggredi antequam quid velint, aut spectent, aut à quibus, aut quomodo destinarint. Vnde & verba quasi globulos ex argilla mittunt in pectora, quæ statim franguntur antequam eò, quò missa sunt, perueniant. Contrà alios, qui & finem syncerum omnino spectant, & ipsum qualis sit egregiè norunt, faces, & sagittas ignitas in animos spargere. Tanti est in eo esse prudentem. Est autem finis, vt rectè animaduertit Aristoteles, id cuius gratia fit aliquid, idque non extremum, sed optimum, & recte D. Augustinus finem *perfectionem* esse ait, non *consumptionem*. Vbi rectè assignatus est finis, quod in deliberationibus maximè facto opus est, ad eum tanquam ad centrum omnia argumenta referri solent, quæ media esse oportet ad finem destinatum consequendum. Hunc sibi finem aliquis proposuit, diuitem fieri oportet, *Benè moritur, qui dum moritur, lucrum facit.* Continuò auaritia suggerit argumenta ad finem accommodata.

Eccl. 7. v. 10.

S. Aug. enarr. in psalm. 31. Vsus finis in deliberationibus præcipuus.

Pers. sat. 6. 75.

Vende animam lucro, mercare, atque excute solers,
Omne latus mundi: ne sit præstantior alter,
Cappadocas rigida pingues plausisse catasta,
Rem duplica. Feci: iam triplex, iam mihi quarto
Iam decies redit in rugam. Depunge, vbi sistam.
Inuenius, Chrysippe tui finitor acerui.

At si quis amat bonam mentem, & cœlum itineris sui terminum statuit, inclamat *Spiritus.*

--- nostrum est
Quod viuis: cinis, & manes, & fabula fides.
Viue memor lethi: fugit hora, hoc quod loquor inde est.

De vsu & amplificatione caussarum.

CAPVT XLVIII.

EX ijs apparet huius loci vsum frequentissimum esse, eundemque vtilissimum. Materia ad corporearum rerum, siue naturalium, siue manufactarum commendationem, vel vituperium valet. Qual is est enim materia, tale plerunque est opus, sic Cicer. 3. de natura Deorum, omne corpus mortale esse probat, quia constat ex elementis. Omne corpus, inquit, aut aqua, aut ignis, aut aer, aut terra est, aut id quod concretum ex his, aut aliqua ex parte eorum, horum autem nihil est, quod non intereat. Efficiens eruditam habet cognitionem, & vbi multæ simul congruunt per amplam dicendi materiam suppeditant. Tum in excogitando ingenium, in digerendo iudicium, in explicando flumen orationis expromunt. Forma interior ad Philosophos pertinet, species, & figura exterior ad hypotyposeon vsum, non mediocriter facit. Iam verò finis, in deliberatiuis orationibus, omnino necessarius est, & ad ordiendam orationis telam aptissimus. Ex caussarum qualitate, effectorum fermè rationem, conditionemque inferimus, non leuibus argumentis, si modò caussæ ipsæ rectè assignatæ fuerint. Alioqui non deerit confutandi locus, si materia, si forma, si efficiens, aut finis, præterrem, aut etiam contra rem ab aduersario constitutus, ostendetur peccasse in principijs, caussas, aut falsas pro veris, aut obscuras pro certis, aut pro germanis remotas attulisse: Aliæ proferentur, quæ cum ratione, & communi hominum sensu, & effectis consentiant. Sic qui Solem noctis caussam dixerit, quod eius absentia tertis nox irrepat, conuincetur falsam caussam attulisse, non enim Sol caussa tenebrarum est, licet ex eius absentia nox necessariò consequatur. Verum cum ansam cæteræ caussæ refutationis præbeant, maximè tamen efficiens, quæ vt plurimum in multos ramos diffundi solet, & accommodatè per amplificationem tractari.

Cic. 3. de natura Deorum.

Exemplum istius confutationis habes in Arnobio contra Ethnicos, qui Christianos orbi terrarum omnium malorum fontem extitisse dicebant, hoc ille primum irrisione traducit.

Arnob. l. 1. aduers. gentes.

Nunquid (inquit) postquam Christiani esse cœperunt in contrarias qualitates, prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res omnes consensum est esse concretas. Nunquid machinæ huius, & molis, qua vniuersi regimur, & continemur inclusi, parte est in aliqua relaxata, aut dissoluta constructio? Nunquid vertigo hæc mundi primigenij motus moderamen excedens, aut tardius repere, aut præcipiti cœpit volubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus attollere se astra, atque in ortu signorum fieri cœpta est inclinatio? Nunquid ipse siderum Sol princeps, cuius omnia luce vestiuntur, atque animantur calore, exarsit, intepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna desijt redintegrare se ipsam, atque in veteres formas nouellarum semper restitutione traducere) ita ludit per interpretationem) mox ea, quæ imputantur Christianis ante Christianos contigisse conuincit. Casus, inquit, frequentissimi grandinis accidunt, in literis priscis non videmus imbres saxeos totas sæpe comminuisse regiones, difficiles pluuiæ fata faciunt emori, & sterilitatem indicunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit, cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruisse siccatis. Pestilentiæ contagia vrunt genus humanum. Annalium scripta percurrite, vniuersas discetis gentes sæpenumerò desolatas, & viduatas suis esse cultoribus. (Deinde) quando est humanum genus aquarum diluuijs interemptum, non ante nos? Quando mundus incensus in fauillas, & cineres dissolutus est, non ante nos? Quando vrbes amplissimæ marinis coopertæ sunt fluctibus, nõ ante nos? & cætera, quæ ille vastè prosequitur. Mox confutatis istis, quæ afferebantur caussis alias subijcit.) *Quid si enim* prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium caussas suis continet incitationibus inuolutas? Quid si syderum motus certis signis, partibus, temporibus, lineis, pariunt hæc mala, & subiectis afferunt variorum discriminum necessitates. Quid si statis temporibus rerum vicissitudines fiunt, atque vt in maritimis æstibus, modò secundæ res affluunt, modò rursus refluunt malis reciprocantibus prospera? Quid si materiæ fax ista, quam sub nostris calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam, vt expiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aer iste, & corporibus labem ferat, & negotia infirmet humana. Quid si, quod proximum vero est, quicquid vobis videtur aduersum mundo non est malum.) Sic poterit hic locus diserte amplificari.

Effecta.

CAPVT XLIX.

Vide Cic. in Topic. sub. 67.

EX ijs, quæ de caussis hactenus dicta sunt, facilè est effectorum rationem cognoscere, quando effecta sunt orta de caussis, & habent perpetuum inter sese commercium. Quò fit vt caussæ in quatuor distinctæ species; tot effectorum creent genera: Est enim suus cuique effectus, quasi soboles addicta, ex quo virium suarum capit argumentum. Homo corporeus est, videtur, tangitur, palpatur, hoc habet à materia: ratiocinatur, intelligit, sapit, & id nactus est à forma: Tres facultates in vna anima præcellentes obtinet, intellectum, voluntatem, & memoriam. Caussæ efficientis, hoc est Dei vnius in tribus personis character est eximius, & maximus. Ad æternum bonum se, suaque dirigit, adhoc finis proprius impellit. Ita quæque caussa distinctos sortitur effectus. Est autem huius loci vsus amplissimus, idemque fœcundissimus. Si genus demonstratiuum spectes, sæpius hoc pertexitur loco: quid enim illa rerum gestarum commemoratio aliud continet, quam effecta? Si iudicialis generis habeatur ratio, hoc loco fulcitur; cùm præsertim, tam fræquens facti, vel infecti quæstiones agitentur. In deliberatiuo quoque genere multa necessariò effecta, sæpius expromenda sũt, sed hæc ἐν τύπῳ. Nunc si accuratius consideretur, ad tria potissimũ vtilissimus inuenietur. Primum est, quod res eas, quæ suâ natura rexit, & quasi tenebrarum latebris vallauit, effectorum beneficio, quasi per sobolem parentes agnoscamus. Si non plena, saltem rudi cognitione. Sic Deus O. M. ex effectis agnoscitur, vt argumentatur Minutius. *At enim, quem colimus Deum, nec ostendimus, nec videmus. Imò ex hoc Deum credimus, quod eum non sentire possumus, videre non possumus.* In opebus.

Vsus effectorii amplissimus.

Minutius Felix in Octau.

tus enim eius, & in mundi omnibus motibus virtutem eius, semper præsentem aspicimus: cum tonat, fulgurat, fulminat, cum serenat. (Deinde) Erras ô homo, & falleris. Vnde enim Deus longè est, cum omnia cœlestia, terrenaque, & quæ extra istam orbis prouinciam sunt, Deo cuncta plena sunt? Vbique non tantum nobis proximus, sed infusus est. In Solem adeò rursus intende: cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est. Pariter præsens vbique interest, & miscetur omnibus, nusquam enim claritudo violatur. Quãto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum sub illo agimus, sed cum illo (vt prope dixerim) viuimus. Ne nobis de nostra frœquentia blandiamur, multi nobis videmur, sed Deo admodum pauci sumus.

D. Cypr. lib. de bono patientiæ.

Sic ex eo quod videamus Dei nutu, tempora obsequi, spirare ventos, fontes fluere, grandescere messium copias, fructus nitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere, Dei bonitatem laudat Cyprianus. Ex eodem loco petuntur virtutum, vitiorum, affectuum, quæ oculis corporeis minimè patent argumenta. Ira non videtur? Audax, & minax iratorum vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra, & vehementius acta suspiria iræ soboles, satis arguunt, qualis mater ipsa sit, si adhuc ignoras? Vnde, vt per iram spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: Taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur: Leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rabidorũ canum tristis aspectus est, ignorare non poteris, non leue monstrũ esse, a quo tantus in omnibus animantibus furor pariatur. Si turbinem nescis, rapta ab eo armamenta, & totas naues in sublime elatas agnosce, quam vehemens, & furiosus sit agnosces.

Vide Sen. lib. 1. de ira.

II. Ad narrationes, & descriptiones plurimum valent effecta, ex ijs enim res clarissimè subijciuntur oculis. Sic canina fames describitur ab Ouid.

—— petit ille dapes sub imagine somni,
Oraque vana mouet, dentemque in dente fatigat.
Exercetq; cibo delusum guttur inani,
Proq; epulis tenuis, nequicquam deuorat auras:
Vt vero est expulsa quies, furit ardor edendi
Perque auidas fauces, immensaque viscera regnat:
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aer,
Poscit, et appositis queritur ieiunia mensis,
Inque epulis epulas quærit, quodque vrbibus esse,
Quodque satis poterat populo, non sufficit vni,
Plusque cupit, quo plura suam demittit in aluum.

Similia sunt infinita, quæ in libro descriptionum reperies.

III. Ad amplificationes aptissimi sunt effectus, & quo plures sunt, eò fusius rem extẽdunt. Rectè autem tractantur per congeriem vibratam, & interciſam, vt *Patientia est*, quæ nos Deo commendat & seruat: Ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinã regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis, & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias, & contumelias mites, &c.

D. Cypr. de bono patiẽ. tia.

Vis huius argumenti.

Quod ad vim, & vsum argumenti attinet, non est vbique ratum, malam esse causſam, ex qua mali effectus prodeunt, fit enim plerunque, vt ex alio fonte manent effecta, quæ certis causſis ascribimus, cum ipsæ tantum per accidens concurrant, vt non est ferrum malum, quod interficit, sed nos ipsi improbi, qui id in mala nostra conuertimus, quod aduersus feras datum est. Et ita Seneca ventos bonos esse probat ab effectis permultis. Dedit, inquit, Deus ventos ad custodiendam cœli, terrarumque temperiem, ad euocandas, supprimendasque aquas, ad alendos satorum, arborumque fructus: quos ad maturitatem cum alijs causſis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promouens, &cæt. At si lacerant naufragia nostrum peccatum est, qui per auaritiam elementa mundi confundimus.

Senec. li. 5. qua. nat.

Adiuncta, Antecedentia, Consequentia.

CAPVT L.

VT diuersis coloribus illitæ fulgent tabellæ dulcius, atque excitatius sunt gratæ: Ita variis vndique adiunctis perspersæ quotquot cæli ambitu res continentur, suauiorem quandam habent speciem dignitatis. Illa igitur vocantur adiuncta, quod sint cum re coniuncta, quæ tantam probationum materiam suggerunt, vt hic vnus locus, rationum, & argumentorum, seminarium meritò appellari possit. Habet autem apud Rhetores (vt notat Marcus Tullius in Topicis) locum præcipuum. Nam & ij adiunctis vtuntur sæpius, & vt delectantur impensius. Omnia orationum genera siue illa Demonstratiua sint, siue Deliberatiua, siue etiam ad forum, controuersiasque pertineant, hoc vno maximè nituntur loco, ita tantum habet vbique fœcunditatis. Licet autem innumera sint, quæ vocantur coniuncta, possunt tamen ad septem genera reuocari, quæ vulgari versiculo continentur.

Adiuncta latissimè patent apud Oratores.

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis, personam significat, in qua spectantur adiuncta animi, corporis, & fortunæ (vt vulgus appellat) in animo expenduntur affectiones, vt amor, & iracundia; vitia, vt ambitio, auaritia, luxuries; artes denique, & disciplinę, vt Grammatica, Rhetorica, Philosophia, quæ omnia latissimè diffunduntur. In corpore, figura, species, color, deformitas, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, &c. In externis, nomen, genus, conditio, victus, vestitus, consilia, facta, casus, orationes, &c. propè infinita.

Salust. in Catil.

Ab adiunctis animi, fortunæ, & corporis sumptum est illud Salustij, Lucius Catilina nobili genere natus fuit, magna vi, & corporis, & animi, sed ingenio malo, prauoque: huic ab adolescentia, bella intestina, cędes, rapinę, discordia ciuilis grata fuere, ibique iuuentutem exercuit, corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, suprà quam quicquam credibile est, animus audax, subdolus, vanus, cuiusvis rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis loquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. A corpore ductum est illud Martial. *Martial. lib. 4. l. 32.*

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luscus.

Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Item Ciceronis, Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare crudelitatem videntur. Nonne ab imis vnguibus vsque ad verticem summum, si quam coniecturam affert hominis tacita corporis figura, ex fraude, mendacijs, & fallacijs constare videtur; qui idcirco capite, & supercilijs semper est rasis, ne pilum vllum boni viri habere videatur. Sic Medici, & Physiognomici sana esse corpora conijciunt ab adiunctis, quando appetitum habent cibi addictis horis, benè comedunt, & æquè digerunt, suos somnos dormiunt, citò sudant, rarò sternutant, leniter incedunt, mediocriter pinguescunt, & omnibus sensibus vagent, hæc adiuncta sunt sani corporis. *Cicero.*

Accedunt externa, vt vestes, apparatus, comitatus, &cæt. Sic D. Gregor. Nazianz. in descriptione muliebris choragij, varia ornamentorum adiuncta prosequitur. Ξανθὰς πλοκαμίδας, βοστρύχων ἕλικας, καὶ σφίσματα σχηνοποιῶν τὴν λιμαὶν κεφαλὴν ἀλιμότατα, καὶ δόλιτ᾽ ἐπιπερίρρεθρος, καὶ διαφανὲς πολυτέλειαμ &c. de quibus alio loco. *D. Gregor. Nazianz. orat. 11.*

Quid, negotium ipsum, quod geritur indicat, itaque potius est adiunctorum sedes, & fundamentum. *Vide Cic. in partit.*

Vbi, loci differentias complectitur, sacri, profani, maritimi, remoti à mari, plani, montuosi, leuis, asperi, salubris, pestilentis, opaci, aprici, culti, inculti, celebris, deserti, ædificati, vasti, obscuri, rerum gestarum vestigijs nobilitati, à quibus singulis possunt desumi argumenta; Sic Marcus Tullius Antonij, qui pro concione vomuerat fæditatem à loco exaggerat. Si inter cænam in tuis illis immanibus poculis, hic tibi accidisset, quis non turpe duceret; In cœtu verò P. R. negotium publicum gerens magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens fructis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal impleuit. *Cic. 2. Philipp.*

Auxilia non modò ministros, sed varia quoque instrumenta ad rem gerendam necessaria complectuntur, vt in venatione sunt.

Retia

Virg. 4. Aeneid. *Retia rara, plagæ, lato venabula ferro.*

quæ Oppianus fusiùs.

Oppia. l. 1. viso. Δικτυα τε σχαλιδας τε βρόχων τε πολύστονα δεσμὰ
Αρκυας, ἐυστρεφέας τε λυγοὺς ταναόν τε πάναστρον
Cassesque, furculasque, funiumq; stridentia vincula,
Retia crassa, beneq; plexa vimina, longumque Pantherem.

Cur. Caussam amplectitur, siue vnam, siue plures, maximè tamen effectrices, adiuuantes, vel finem, qui ad agendum impulerit, de quibus superiori loco dictum est.

Quomodo. Res gestæ varios modos enucleat, si sacrificium, si triumphus, si pompa, si cædes narratur, statim modus, & ratio rei gestæ ponitur ob oculos. Sic Arnobius contra gentes, ritum Ethnicorum in colenda Cybele percenset, & interpretatur. Quid enim sibi vult illa pinus, quam semper statis diebus in Deûm matris intermittitis sanctuario? Nonne illius similitudo est arboris, sub qua furens manus, & infelix adolescentulus intulit, & genitrix diuûm in solatium sui vulneris consecrauit. Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis, & circumuoluitis stipitem? Nonne illarum repetitio lanarum est, quibus iam deficientem contexit, & teporis aliquid rata est se posse membris conciliare frigentibus? Quid compti violaceis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nonne illud indicant, vti mater primigenijs floribus adornauerit pinum miserabilis indicem, testimoniumque fortunæ. Quod pectoribus applaudentes palmas passis cũ crinibus Galli? Nõne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater Turrita cum AEdesti lachrymabili puerum prosequuta est eiulatu? Quid temperatus ab alimonio panis, cui rei dedistis nomen *Castus*: Nónne illius temporis imitatio est, quo se numen ab Cereris fruge violentia mœroris abstinuit. Sic ab adiunctis modi, & variorum instrumentorum, carpendi illius sacri impij verè, & ridiculi materiã quæsiuit. Eodem modo Heliodor. Aethiop. hist. lib. . Pompam describit ab adiunctis. Ηγείτω μ̃ Εκατομβη τ̃ τελουμένων ἀνδρῶν ἀγρικότερον βίον τε καὶ στολὴν ἐφελκομένων. τὸ μὲν ζῶσμα ἑκάστῳ χιτῶνα λευκὸν εἰς ἀγγύλην ἀνέστελλε, χεὶρ δὲ ἡ δεξιὰ σὺν ὤμῳ καὶ μαζῷ παραγυμνουμένη πέλεκυν διάστομον ἐπεκράδαινεν.

Arnob. l. 5. adu. gentes.

Heliod. Aeth. 3.

Primum quidem procedebant centumuiri initiati, non minus vita, quàm veste rustici, & singuli tunicas habebant candidas, quas tortilis nodus substrictas colligebat. Manus dextera simul cum mamilla, & humero nudata, ancipitem securim vibrabat, &c. de quibus in descriptionibus.

Quando, designat tempus. In temporibus præsentia, & præterita, & futura cernuntur. In his ipsis vetusta, recentia, instantia, paulo post, aut aliquando futura. Insunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quasi naturam notant, vt hyems, ver, æstas, autumnus; aut anni tempora, vt mensis, vt dies, vt nox, hora, tempestas, quæ sunt naturalia. Fortuita autem, sacrificia, festi dies, nuptiæ. Inter hæc adiuncta, alia alijs præstantiora, & rei propiora sunt, longè enim magis proprium est homini loqui, equo hinnire, quàm illi pilcũ, huic ferre Ephippium. Ex quibus facilè colliges licet adiuncta eius sint naturæ, vt rem necessariò non conuincant, vbi tamen magis singularia sunt, aut multa simul conglobata, non parùm obtinent roboris: vt in cæde probanda telum, cruor, clamor, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, &c. Confutantis erit ea, quæ ex adiunctis ad probandum erunt petita, vt obscura, incerta, omni mutationi obnoxia refellere; eadem rebus ab eo, quod intenditur alienissimis, tribuere, vt pallorem, timorem, & trepidationem, etiam innocentissimis ad criminis facti nouitatem obstupescentibus.

Cicer. in partit.

M. Antonius 2. de oratore, adiuncta cum antecedentibus, & consequentibus coniungit. At verò M. Tullius in partitione rectè distinguit, quoniam adiuncta ex sua natura non concludunt necessariò, quod sint rerum signa, & περιστάσεις. Antecedentia verò, & consequentia necessitatem habent conclusionis, si modò talia sint, qualia esse oportet. De his hæc habet Cicero in Topicis. Locus Dialecticorum est proprius ab antecedentibus, & consequentibus, & repugnantibus, nam adiuncta, de quibus antè diximus, non semper eueniunt. Consequentia verò ea dico, quæ rem necessariò consequuntur. Antecedentia, quæ rem necessariò antecedunt: vt si homo est, animal est, si Sol ortus est, dies est. Talia sunt illa Lactantij. Quod dissoluitur interit, quod interit ortum sit necesse est, quod

Adiunctorum ab antecedent. & consequent. discrimen.

Lact. l. 2. c. 9. exempl.

quod ortum est, habuit fontem vnde oriretur, id est factorem aliquem, sentientem, prouidum, peritumque faciendi. Item, Quod semper fuit, semper esse non desinit, & vnde abfuit principium, abesse hinc etiam finem necesse est. Materia si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest, si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit. Materia enim est, ex qua aliquid fit. Dices hunc locum minimè videri ab alijs seiungendum, cùm præsertim instar spiritus, & sanguinis permeet vniuersos. Ita res quidem se habet, si res ipsæ spectentur, at verò si necessitas consecutionis, quæ sola considerari debet, in iudicium, disceptationemq; veniat, peculiarem ordinem constituit. Minus quidem apparet in ijs exẽplis, quæ caussæ sunt, & effecta, vt si Sol lucet, dies est, posset & illud quoque exemplum ad locum caussarum referri. At si dicam vir est, igitur & puer fuit aliquando, facilius hæc inferendi vnum ex altero perspicietur necessitas. Locus hic, vt patet ad subtiliter aliquid colligendum magis, quàm ad alendam orationis fœcunditatem facit. At verò adiuncta locos amplificationum eximios suggerunt, quod licet passim intueri: vel hic vnus spectetur magni Senecæ locus, quo auaritiam describit ex adiunctis.

Anteced. locus an ab aliis seiungatur.

Quid agis auaritia? quot rerum charitate aurum tuum victum est? Omnia ista, quæ retuli in maiore honore, pretioque sunt. Nec volo tuas opes recognosere, laminas vtriusque materiæ, ad quas cupiditas nostra caligat. Deinde. Video istic diplomata, & Syngraphas, & cautiones, vacua habendi simulachra, vmbras quasdam auaritię laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim ista sint? quid fœnus, & Kalendarium, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina? Quid sint istæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & sanguinolentæ centesimæ?

Senec. l. 7. de benef. c. 10.

Quid aliud habent, quam adiuncta tot descriptiones corporum, vt camporum, fontiũ, fluuiorum, arborum, metallorum, & cætera.

Histor. Plã. l. 3. c. 6.

Malus punica sic describitur ex adiunctis. Punica malus arbor est, haud adeò procera. folio angusto, nitidiq; viroris, oleę, aut myrti æmulo, crassiusculo, rubris intercursantibus venulis, è rubro pediculo pẽdulo. Rami multi flexiles, spinosi: flores punicei, oblongi, calathi modo patuli, ore stellatim dissecto, è quo folia emergũt tenuia, colore coccineo agrestis papaueris æmula, cum granulis quibusdã medijs capillamentis appensis, vt in rosa. Fructus, pomũ est corio, & membrana tectum extra rufescente, intra flauescente, innumeris granis fartum, angulosis, rubentibus, vinoso succo refertis ossiculis in eis latentibus, quæ grana intercursãtibus flauis, tenuibusq; membranis miro naturæ artificio distinguuntur.

Contraria repugnantia.

CAPVT LI.

Vide Arist. in categor. c. 3. Cic. in top. sect. 47.

AMmphiteatrum quoddam est hic locus, in quo pugnantiũ, & collidentium inter se argumentorum robora gratius perspiciuntur, & melius: Si quidem contraria contrarijs opposita magis elucescunt. Quantam maiestatem habet hæc argumenti ratio, patefaciam hoc exemplo. Si dicam Christianos pudicos esse, continentes, moderatos, patientes, iustos, simplices, parum habet ornatus oratio. At si contentionem instituam, & Ethnicorum (vel apud suos optimorum) vitijs oppositis Christianas virtutes ostendam, longè clarius, & suauius emicabunt.

Dignitas huius loci ostenditur illustri exemplo.

Tertull. in apolo. c. 47.

Hoc præstat argumento à contrarijs Tertullianus. Cæterum, si de pudicitia prouocemur, lego partem sententiæ Atticè in Socratem corruptorem adolescentium pronuntiantem. Christianus vxori suæ soli masculus nascitur, Democritus excæcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potius, incontinentiam emendatione profitetur: At Christianus saluis oculis fœminam videt, *animo aduersus libidinem cœcus est*. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis thoros, alia superbia deculcat: Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pytagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant, Christianus verè, nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, quod leges eius Lacones emendassent: Christianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem, Anaxagoras depositum hostibus denegauit: Christianus etiam extra fidelis vocatur. Si de simplicitate consistam, Aristoteles familiarem suum Hermiam turpiter loco excide-

excidere fecit: Christianus, nec inimicum suum lædit. Idem Aristoteles, tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quam Plato à Dionysio ventris gratia vendicatur: Aristippus in purpura sub magna grauitatis specie nepotatur, & Hippias dum ciuitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo vnquam tentauit Christianus. Hæc vt vides oratio, quæ tam grandis assurgit, fulcitur loco à contrarijs, cuius vis magna est, & amœnitas pergrata. Solent autem hæc contraria in quatuor partiri genera, Aduersa, Priuantia, affecta ad aliud, & Contradicentia. Aduersa sunt, quæ sub eodem genere posita plurimum differunt, vt virtus, & vitium. Conueniunt enim in genere qualitatis. licet alioqui quam maximè discrepent, Talia sunt ista. Ex hac parte pudor pugnat, illic petulantia; Hinc pudicitia, illinc stuprum: Hinc fides, illinc fraudatio: Hinc pietas, illinc sceCic. in Catil. n. 23. lus: Hinc constantia, illinc furor: Hinc honestas, illinc turpitudo: Hinc continentia, illinc libido.

Vsus huius loci est, vel in amplificanda, vt si sobrietatis honestas, & decus, ex descriptione ebrietatis subijciatur oculis, & dicas sobrietatis eam esse pulchritudinem, quæ latis corporeis oculis videri nequeat, eam

D. Amb. de Elia c. 12. melius ex opposito ebrietatis vitio intelligi. Deinde stultitia, & fœditas ebriorum exaggeretur his verbis, sedentes in foribus tabernarum homines tunicam non habetes, nec sumptum sequentis diei, de Imperatoribus, & potestatibus iudicant, imo regnare sibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate diuites, qui sunt in veritate inopes. Aurum donant, dispensant pecunias populis, *ciuitates ædificant, qui non habent vnde cauponi potus sui pretium soluant*. Feruet enim vinum in his, & nesciunt quid loquantur, diuites sunt, inebriantur, mox vbi vinum digesserint, cernunt se esse mendicos. Vno die bibunt multorum dierum labores, de ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt, pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt. Quàm fortes sibi videntur homines in vino, quàm diserti, quàm etiam pulchri, ac decori, cum stare non possint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora suffundit, fœtor ebrietatis horrori fit, Barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas, & cætera, de quibus alibi plenius. His commemoratis, ponantur sobrietatis contrariæ virtutes, tranquillitas mentis, lumen ingenij, vis prudentiæ, honestas, affabilitasque sermonis, studium sapientiæ, in rebus gerendis industria, in sumptibus faciendis moderatio, &cæt. ita ornatissimæ fient amplificationes. Alias vsus contrariorum est ad probabilitatem, stricteque, & limatè colligit argumentum duobus præsertim modis. Ab affirmatione ad negationem, & à negatione ad affirmationem. Ab affirmatione, vt cum vno affirmato negatur alterum, sic Martialis.

Ebrius es, nec enim faceres hæc sobrius vnquam.

Sapiens est, igitur minimè stultus. Hoc necessariò concludit. Aliter à negatione ad affirmationem non valet, nisi ea sint contraria, quæ nihil intermedium habeant, vt si verum est Syri axioma. Mulierem, aut amare semper, aut odisse, nihil esse tertium: benè colliget, qui sic argumentabitur. Mulier non amat, igitur oderit necesse est. Contra titubat illud, non est albus, igitur est niger.

Priuantia sunt habitus, & eius priuationes, vt mors, vita, lux, tenebræ, visus, cœcitas. Differunt ab aduersis, quod priuationes nihil ponunt in re, sed solam contrarij absentiam indicant, vt mors, vitæ, tenebræ, lucis, cæteroqui ista nihil sunt. Deinde aduersa sibi inuicem succedere possunt, vt calor, frigori, & frigus calori. At priuantia (si modo potentiæ non actus sit priuatio) hoc minimè possunt. Cæteroqui habent illud cum cæteris commune, vt ipsis idem conuenire non possit, & se ex eodem subiecto expellant etiam validius, quam aduersa, quæ in temperato gradu sibi inuicem conciliari possunt. Eandem porro amplificationis materiam, ac superiora suggerunt. Nam V. G. vitæ miserias hæc oratione patefacit magnus doctor. Vita hæc est vita dubia, vita cœca, vita ærumnosa, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aer morbidat, escæ inflant, ieiunia macerant, iocidissoluunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, diuitiæ iactitant, paupertas deijcit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & post hæc omnia mors interimit. Ostendit contraria morti conuenire, quæ nos hisce miserijs, & molestijs expediat. Hæc

D. Aug. in Iacob. quæ est vita nostra.

D. Aug.

D. Augustinus subtilis in inueniendo, in disponendo prudens, in elocutione minus sæpe latinus. Sic qui cæcitatis tranquillitatem, & commoda memorat Petrarcha Dialog. 9°. Diuersa videndi facultati conuenire assueuerat.

Comparata, seu vt Logicis appellantur relata ea sunt, quæ se mutua naturalis affectionis consociatione, complectuntur, vt datum, acceptum, pater, filius, id enim habent ex sua natura, contra legem cæterorum contrariorum, vt vno posito ponatur & aliud, hoc sublato tollatur. Et ex hac ratione vim in affirmatione, & negatione capiunt. Vt, *ex quo profectò* intelligi potest, quanta in dato beneficio sit laus., cum in accepto tanta sit gloria. Apta sunt ista omninò ad aliquid exiliter colligendum, minus ad amplificationis vbertatem valent, quò fit vt ad Dialecticos, qui eadem copiosissimè tractant, à Rhetoribus remittantur. Nec plus habent succi, quæ vltimo contrariorum loco recensentur. *Contradicentia*, quæ nihil aliud sunt, quam opposita, quorum vnũ negat, alterum affirmat. Itaque simul de eodem, atque eadem ratione, vera esse non possunt. Vim habent ad presse, & subtiliter vrgendum, conuincendosq; vehementer aduersarios. Sic Cicero prima Tusculana mortuos non esse miseros probat contra Epicurum, quod esse, & non esse, contradicentia sint, quæ simul vera esse non possunt, nec falsa. Ergo cum mortui non sint, nec erunt miseri, alioqui simul essent, & non essent. Eo verò acrius vrgent, quò magis inter se pugnant, vt sunt *Repugnantia*, quæ nulla certa lege, aut numero dissident. Qualia sunt amare, & cruciare, parcere, & sæuire, dissimulare, & punire. Hoc loco inuectus est Tertullianus in edictum Traiani, qui Christianos non quidem inquiri, sed oblatos puniri volebat. *O sententiam* (inquit) necessitate confusam, negat inquirendos, vt innocentes, & mandat puniri, vt nocentes: Parcit, & sæuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? Latronibus vestigandis per vniuersas prouincias militaris statio sortitur. In reos maiestatis, & publicos hostes, omnis homo miles est, ad socios, ad consocios vsque inquisitio extenditur, solum Christianum inquiri non licet, offerri licet, quasi aliud esset actura inquisitio, quàm oblatio. Dãtis ergo oblatum, quem nemo voluit requisitum, qui puro iam non meruit ideo pœnam, quia nocens est, sed quia non requirendus inuentus. Et Lactantius eodem fermè telo ferit Stoicos, cùm eos ostendit Deum facere præstantissimam naturam, eandemque vilissimam, si Deus est mundus (inquit) vt sentiunt, quò eius præstantem naturam magis commendent, & partes eius vtique immortales sunt. Ergo & homo Deus est, quia pars est (vt dicitis) mundi, si homo, ergo iumenta, & pecudes, & cætera genera bestiarum, & auium, & piscium, quoniam & illa eodem modo sentiunt, & mundi partes sunt. At hoc tolerabile est, nam & hæc colunt Aegyptij, sedres eò peruenit, vt ranæ, & culices, & formicæ, Dij esse videantur, quia & ipsis inest sensus, & partes mundi sunt. Hoc genus argumenti ad refellendos, conuincendosque aduersarios potentissimum. Restat vt de similitudine, differentia, comparatione maiorum, minorum, & parium dicamus.

Cic. pro Marcell.

Repugnantia.

Tertul in apolog. c. 2.

Lact. l. 1. c.

De similitudine.

Similitudinis locum esse non modo delectabilem, sed vtilem contra Euclidem.

CAPVT LII.

SCena est mundus plena imaginibus, homo ipse imago est, *& in imaginem peruansit*: quid mirum igitur, si rerum similitudinibus, & imitatione delectatur. Fuit illa quidem Euclidis, Magarensis, & aliorum nonnullorum sententia, locum similitudinis, vt prorsus inutilem de cæterorum albo eradendum esse, vel enim quod affertur simile rei, cui accommodatur rectè congruit, vel est ab eius natura, rationeque disiunctum. Si primum, cuius tandem (aiebat) simplicitatis est, cum corpus habeas vmbram quærere, & rerum soliditate contempta, vanas imagines consectari: si alterum, tota similitudo non modò inanis, sed etiam inepta redditur, atq; importuna.

Ratio Empedoclis.

Sed hanc arguti hominis sententiam diluere non est adeò nobis operosum. Fatemur enim similitudines esse congruas rerum imagines, & eas quidem rebus etiam antea perspectis placere, & dum placent persuadere.

Confutatur.

Accidit enim sæpissimè, vt viuum hominem, & spirantem minimè miremur, at viui,

&

& spirantis hominis effigiem delicatissimum naui alicuius pictoris monumentum, ipsius artis, atque industriæ suauibus illecebris capti, longè magis amplectamur. Imò turpes, & monstrosos vultus, quos re ipsa odimus, in picturis diligimus, tanta est vis similitudinis. Nec immeritò Deus O.M. vt nos ad sui amorem pelliceret, suæ diuinitatis vestigia in rebus creatis longè, lateque dispersit, sed maximè in homine, cui se illustriori quadam maiestatis nota penitus affudit. Atque vt illum Phidiam ferunt in Minerua, quã præ cæteris simulachris eximia præstantissimæ manus gloria, omnibusque artis lenocinijs expoliuerat, suam imaginem impressisse: Sic Deus prepotens ille rerum moderator homini radium suæ maiestatis, præclarissimam imaginem inussit, nec eâ tantum re contentus, mundum illum elementarem, quem cernimus, ad superioris cuiusdam, atque intellectualis formam similitudinemue composuit. Deinde cum rudes, & impolitos homines ad se traduxit, sanctissimisq; legibus vincire cœpit, prius quidem figuras veluti quasdam veritatis vmbras præmisit, quas cœlesti postea luce collustraret. Quid in corpore ipso, num indicia sũt mentis, num animæ simulachrum est ratio, & rationis oratio? Num maioris mundi in minori ducta sunt lineamenta? Num Ecclesiæ status ad cælestem hierarchiam collineat? nũ facultates, num artes, num omnia, si benè spectentur, spirant quandam rationem similitudinis? Ex quibus profectò conformationis quadam necessitate similitudines videmus in orationem influxisse, quarum non modò suauis est iucunditas, sed ratio ipsa efficacissima est. Videre enim licet permultos, qui proposita rerum nuda varietate nullo modo mouentur, aucupio quodam elaboratæ similitudinis delectari, rapi, incendi. Hoc vt cætera disertissimè dixit D. Augustinus epistola centesima decima nona, vbi quantum in parabolis, & similitudinibus, momenti sit positum, his verbis ostendit.

Simile à Minerua Phidia

Omnia spirant similitudinem.

D. Aug. ep. 119.

Præclarus D. Aug. locus in commendatione similium.

Credo, quod ipse animi motus, quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflamatur, si verò feratur ad similitudines corporales, & inde ad spiritualia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus incenditur, & ardentiore dilectione rapitur, ad requiem, & quietem. Conducebat enim hæc sensuum multiplicitas humanæ mentis somnolentiæ excitandæ. Quod in promptu est negligimus, vt in foribus hydriam, iuxta Græcorum prouerbium, ad recondita, semotaque sumus auidiores, & vt magis illa iuuant, quæ pluris emuntur, ita cariora nobis sunt, quę cùm labore sumus assequuti, & quàm quę vltrò obtigerunt. Præterea, *quemadmodum multa per vitrum succina pollucent iucundius, ita magis delectat veritas per allegoriam velueës.* Demum sicut habet plus caloris radius speculo, aut ænea pelui exceptus, ita vehementius afficiunt animos nostros, quæ per allegoriam traduntur. Hæc D. Augustinus, in quibus non modò delectationem, sed & vim tribuit similitudini permagnam. Nolim tamen differi apud Dialecticos, telum plerunque imbecillius esse similitudinis argumentum, quod exagitari, vellicariq; facilius potest, sed apud oratores, vbi res aliquando non tã probandæ sunt, quàm illustrandæ, persuasionem obtinet cum quadam illecebra delectationis.

Definitio similitudinis, & diuisio in simplicem, & compositam.

CAPVT LIII.

Vide Cic. ad Her. l. 4. sect. 60. & de inuent. sect. 42.

SImilitudo est cognitionis quędam inter res similes affectio. Affectio reru dicitur, ne in ipsa tantũ oratione sita existimetur, similitudo; oportet enim ante industriam comparantis, mutam esse in ipsis, quæ comparantur rebus speciem similitudinis. Hæc autem affectio, vel maior est, vel minor, vel in vno, vel in pluribus adiunctis intercedit, quod minimè necesse sit, quæ comparantur consentire prorsus in omnibus, alioqui paria magis essent, aut æqualia, quàm verè similia. Quod multi haud satis intelligentes, in deteriorem ea, quæ per similitudinem dicuntur partẽ rapiunt, atque vbi simplex est ratio similitudinis, ibi requirunt æqualitatem, in quo varios, & multiplices trahi errores necesse est: Comparari potest homo cum aqua, cum ãgne, cum formica, cum elephanto, cum rebus non modò diuersissimis, sed etiam plene aliquando contrarijs. Nec tamen vitium erit in comparatione: Si modo vnum, aut alterum caput similitudinis complectatur. Si diceretur ignis aqua, leo, elephas, formica, continuò in eodẽ ignis, aquæ, elephantis, formicæ, partes essent assignandæ, sed cum igni, aquæ, elephanto, formicæ similis dicatur, vnum duntaxat cognationis argumentum proponatur, sufficit, ad

Similitudo non est æqualitas.

ipsam rationem similitudinis, quæ est adiunctarum saltem rerum comparatio. Adiunctorum autem tot possunt esse collationes, quot sunt prima rerum genera, siue categoriæ. Nã licet sepius in qualitate, quę latissimè funditur similitudines consistant, cæteras tamen categorias, vt quantitatem, & situm, vt agere, vt pati, & similia complectuntur.

Diuisio similitudinis.

Similitudinis autem variæ diuisiones, & genera notantur à Rhetoribus. Et primũ quidem similitudo simplex est, quæ duarum est rerum in vna duntaxat affectione consensus, vt auari, & hydropis in cupiditate. Alia multiplex, qua modò res multæ cum multis in eadem parabola comparantur, modò vna cum multis, modò duæ quidem conferuntur, sed in affectionibus multiplices.

Theodor. in orat. de fide.

Videas in hoc Theodoreti exemplo quatuor, imo octo comparari. ὅπερ γὰρ δή ἐστιν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἄρα πίστις ἐν διανοίᾳ. Μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδείκνυντος τὰ ὁρατὰ, οὕτω δὲ αὖ καὶ ὁ νοῦς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνύουσης τὰ θεῖα.

Quod enim est oculus in corpore, hoc fides in mente. Imo vt oculus eget lumine, cuius beneficio cernat ea, quæ in videndi sensum cadunt, sic mens luce, quæ ostendat diuina. Cõparantur oculus, fides: corpus, mens: diuina visibilia: Iterum lux, & fides, quanquam alia in qualitate, vt lux, & fides: alia in habitudine duntaxat, vt mens, & corpus conferuntur. Alias vna dũtaxat cũ multis, & in multis confertur, quò gratia similitudinis existit suauior.

Sene. ep. 76.

Qualis est ista Senecæ. In homine optimum quid est? Ratio: hanc antecedit animalia, Deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est: cætera illi cum animalibus, satisq; communia sunt. Valet? & leones. Formosus est? & pauones. Velox est? & equi. Nõ dico in his omnibus vincitur. Non quæro, quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet, & arbores, habet impetum, & motum voluntarium, & bestiæ, & vermes. Habet vocem, sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem, mobilioremque luscinia.

Elegans, & opulenta comparationis species.

Huius similitudinis magnus decor est, & iucunditas, quia summa celeritate animum trãsfert in varia, quo motu creatur delectatio. Vide tam paucis verbis hominem comparatum cum leone, cum pauone, cum equo, cum arboribus, cum vermibus, cum canibus, cum tauris, cum aquilis, cum luscinijs, & singula singulis attributa præclarè assignata. Res autem duas in multis affectionibus comparare, satis illud quidem commune est, & quo plura reperiuntur similia, eò maius est decus similitudinis. Tales sunt ornatissimæ similitudines, quæ per σύγκρισιν fiunt, qualis est ista apud Arnobium, vbi taurus agens suam caussam apud Iouem, contra hominum crudelitatem, à quibus indignè mactatur,

Arnob. aduers. gentes.

An quod animal vile sum (inquit) nec rationis, nec consilij particeps, quemadmodum pronuntiant isti, qui se homines nominant, & feritate transiliunt belluas. Nonne primordijs ijsdem eadem, & me genuit, informauitque natura. Nonne spiritus vnus est, qui & illos, & me regit? num consimili ratione respiro, & video, & cæteris afficior sensibus? Habent iecora, pulmones, corda, intestina, ventriculos, & mihi membrorum, non idem numerus est attributus? Amant suos fœtus, & gignendis conueniunt liberis. Non & mihi prolis subrogandæ est cura, & dulcedo cum fuerit procreata? Sed rationales illi sunt, & articulatas exprimunt voces, & vnde illis notum est, an & ego quid facio, meis rationibus faciam. Et vox ista, quã promo, mei generis verba sint, & solis intelligantur à nobis. Tale est Ciceronis in oratione pro Murena. Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas. Ille vt quò intendit, maturè cum exercitu perueniat. Te Gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caues ne tui consultores, ille ne vrbes, aut castra capiantur, & cæt. Nihil intest autem, vtrũ hæc articulatim, an permixtim dicantur, vt in illo Senecæ, vt furentium certa indicia sunt audax, & minax vultus, tristis fons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra, & vehementius acta suspiria: Ita irascentium eadem signa sunt: Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrẽt, ac subriguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & cęt. Vides hic furiosi, & irati, non per articulos diuisam, vt in Ciceronis exemplo, sed confusam in adiunctis collationem.

ALIA

Alia similitudinis diuisio, in parabolam, exemplum, inductionem.

Ac primum de parabola.

CAPVT LIIII.

SImilitudinem vulgò diuidunt in parabolam, inductionem, & exemplum.

Parabola propriè est rerum alioqui diuersarum, in vna, aut pluribus affectionibus collatio. Dixi diuersarum, nam genus est aliquod similitudinis, quod citra vllam translationum mixturam, ex rebus penè paribus vsurpatur, quales sunt exemplorum comparationes, vt si conferatur orator cum oratore, cum iudice iudex, Imperator cum Imperatore. At parabola ingeniosior est, & res quæ comparentur, vt ait Quintilianus, longiùs repetere solet.

Quintil. l. 5. Arist. l. 3. Rh. c. 18.

Vnde Aristoteles dixit paræmias, siue parabolas fieri ἀπ' εἴδους ἀπ' εἶδος, à forma ad formam: sic ager cum animo, præceptor cum colono, scutum cum Martis phiala comparatur.

Educuntur autem parabolæ, partim à rebus naturalibus, vt à cælo, syderibus, elementis, meteoris, animantibus, plantis, lapidibus, & cæteris eiusmodi, partim ab artibus, & scientijs, rebus moralibus, & ciuilibus, animatis, inanimis, profanis, sacris, humanis, diuinis. Nihil est denique in rerum natura, quod in similitudinem, conformationemque aliquam trahi non possit. Ex quo apparet, quàm varia sit, & locuples parabola, quæ latissimè per totius mundi vniuersitatem sese diffundat.

Hoc certè dicendi genus ita placuit antiquis, maximè verò Hebræis, omnium hominum sapientissimis, vt quicquid modò in eloquentia esset lectissimum, & valde figuratū, hoc משל *maschal* parabolam dicerēt, & ita quidem Salomon aureum prouerbiorum librum inscripsit, non quod omnia per similitudinem dicta sint, plurimæ enim γνῶμαι sunt absolutæ, sed à nobilissima, quam existimabat parte, totum librum denominauit.

Eandem parabolarum in sublimi præsertim locutione, rationem ab Hebræis acceptam omnes Orientales sunt consectati, & hoc ipso tempore, qui apud eos doctius, vrbaniusque loquuntur, quamplurima efferunt per parabolas. Nec dubitabit, huc apud eos principem fuisse sermonem, & quasi cæterarum omnium locutionum dominam parabolam, qui animaduerterit apud Hebræos eodē verbo exprimi, dominari, & parabolicè loqui, hoc enim est משל, quasi ad solos principes, & rerum dominos attinerent parabolæ. *Curt. l. 7.*

Addo etiam vetus illud Scythicæ eloquentiæ monumentum, quod est in Quinto Curtio; Vbi Principes totius gentis viri, apud Alexandrum Regem legatione fungentes, multa per rotundas, & concisas parabolas exprimunt, vt; (Quid tu ignoras arbores magnas diu crescere, vna hora extirpari: stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen peruenire contentus, cum ipsis ramis, quos comprehenderis decidas. Leo quoque minimarum auium fit pabulum, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui non sit etiam periculum ab inualido.

Non ex alio fonte, quàm ab Hæbræorum imitatione manarunt Pythagoræ symbola, & quæ celeberrima sumper fuerunt Aegyptiorum Hieroglyphica.

Distinguitur porrò parabola in quatuor genera: vna est παθους, secunda ἠθικῆς, tertia φύσεως, quarta πράξεως. Parabola habitudinis, affectus sit, cum habitudine, & affectione; naturæ, & actionis, cùm in natura, & actione res comparantur. Quæ collatio nobilior est, & maior. Quot enim, & quàm varia, ex natura, & actionibus animalium, virtutum ad homines traducuntur argumenta.

Nihil opus est hic persequi pluribus, cum plena sint his collationibus sacra, profanaque argumenta: satagebant enim veteres, quicquid modò ex naturali historia, varijsque antiquitatum lectionibus selegerant, ad morum institutionem traducere.

Sic D. Ambrosius, postquam ciconias turmatim exeuntes, stipantesque cornices descripsit, ad exemplum transfert hospitalitatis his verbis. *D. Ambr. Hexa. l. 5. c. 16.*

Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi, comitandique, & præeundi ordinem seruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, & velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeò vt adiumenta quædam bellantibus aduersus inimicas aues conferre credantur, & proprijs periculis bella aliena susciperе. Cuius rei indicium est, quia nullæ per interuallum illius temporis, residere in locis reperiuntur. Et quia

cum vulneribus reuertentes, manifesta quadam sui sanguinis voce, certisque loquuntur indicijs, grauium se certaminum subijsse conflictum.

(Tum infertur Apodosis.)

Discant homines hospitalia seruare iura, & ex auibus cognoscant, quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum.

Vbi paulò longius ducuntur parabolæ, colliguntur que acutiùs: tunc in imaginem, & emblema efformantur, quale est illud ex AEliano. Si velis salutem leuiori damno emptam exprimere cum hoc lemmate: *Ne peream pereo*, vel, *pro toto pars bene deperditur*, pinge Orcynum sibi vulnus inferentem, vt humum quo tenetur eliciat.

Emblema de Orcyno pisce.

Piscis est Ceraceus, qui natura, non arte, quæ sibi maximè conducunt intelligit. Itaque si quando hamo captus, & confixus fuerit, primùm quidem luctatur quantùm potest, vt expellat, quod si minimè facere possit, vulnus secat magis luculentum, & corporis damno, se ab hami molestia, capturaque expedit.

Hoc faciunt qui vitam, & salutem leuioribus redimunt detrimentis. Si plerumque vbi non suppetunt ex historia, sumuntur ex fabulis, & apologijs, quæ plurimum habent venustatis, vt ad hanc sententiam illustrandam, *Mendacium cauda nigrescit*, Simij parabola.

Simiæ elegans parabola.

Mercatores in naui Atticam legebant, eum simiolis, vt fieri assolet, lusitantes, cùm ecce grauis tempestas, & præsens naufragium. Iamque dissectis, & fluitantibus penè omnibus nabat in vndis simius. Hunc Delphinus pusionem ratus, simulque miseratione ductus, qua in homines commoueri solet, blandissimè defert humeris ad portum. Iam in cõspectu erat Piræus, & tædium laboris fallebant sermonibus. Simius de suo genere interrogatus, se Ciuem Athenienscm, & nobilem, & luculentis opibus prædicat. Postremò cùm quæreretur ab eo, an Piræum nosset (erat autem portus Athenienscis infantissimo cuique notus) Noui, inquit, noui, optimus ille est mihi amicus, & summus, ac imprimis familiaris. Delphinus tam impudenti mendacio offensus, vanum simiolum aquis suffocandum reliquit.

Aristot. Rh. l. 2. c. 39.

Nec minus venustatis habet ea, quæ refertur ab Aristotele inter probationis oratoriæ exempla, qua Aesopus fertur apud Samios, virum Reipublicæ Principem, repetundarum accersitum, in summo capitis discrimine defendisse.

Elegantissima parabola, de vulpe, & erinaceo.

Vulpes, inquit, dum flumen transiret, in quandam voraginem, rapido aquarum cursu detrusa est, eumque illinc non posset emergere, diu afflictata, & à caninis muscis stimulata iacuit, cùm ecce Erinaceus fortè transiens misericordia commotus quærit à vulpe, an illas caninas muscas auferret, vt miseram molestia expediret. Minimè, inquit, quas enim vides caninæ muscæ, iam mei sanguinis plenę sunt, cõque paruo contentæ. Si verò eas abstuleris, aliæ venient famelicæ, quæ reliquum sanguinem ebibent. Sic etiam (inquit ille) viri Samij: hic quidem homo nihil amplius vos lædit, est enim dives: si verò hũc interficiatis, succedent alij esurientes, qui vos, & vestras fortunas penitus exsugent.

Hanc probationum suauitatem Aristoteles iure commendat, quarum tanta vis est, vt, quod ab oratore potissimum spectatur, persuadeant simul, & delectent. Hæc me caussa impulit, vt quod ad delicias, & ornamenta eloquentiæ maximè facere existimabam, multas lectissimarum iconum centurias in vnum volumen coagmentarem, quod opus diu à me postulatum, tandem in publicam vtilitatem emisi.

De exemplo, & probationibus à comparatis.

CAPVT LV.

APologos, quos in Parabolis enumerauimus, nonnulli cum exemplis confundunt, inter quos etiam est Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 39. Nam exemplorum duo facit genera: Vnum quod rerum præteritarum expositionem habet: alterum, quod ab ipso oratore factum est, & excogitatum. Malo tamen exemplum cum Cicerone definire, facti alicuius, vel dicti, cum certi auctoris nomine expositionem: quo fit, vt exempla communius appellentur: quæ ex hominum vita expressa sunt, facta verò ab oratore, vt fabulæ apologi potiùs, & parabolæ nominentur.

Cicer. 2. Rhetor.

Exemplorum autem ratio, licet minus habeat ingenij, & iucunditatis, quàm istæ parabolarum deliciæ, tamen si rectè fiat, grandis est, & ad persuadendum efficax, cùm præsertim

tim omnes facilius ducamur exemplis, quàm verbis, quibus ad incitamenta virtutis adduntur stimuli non mediocres.

Hom. 2. de spect. Quemadmodum enim, vt ait D. Hieron. si qui laborant oculis, spongias, ac vestium cyaneo colore pannos tenentes, frequenter in ea intueantur; ex eo colore nonnullum capiunt morbi leuamen: sic qui hominis clementissimi, & humanissimi imaginem præ oculis habeas, & in hac assiduè oculos defigas, etiamsi millies abundet ira mentis oculum perturbans, ad hoc virtutis exemplar respiciens, perfectam consequeris sanitatem, putamque animi Philosophiam, ac tranquillitatem.

Exempli vis.

Ex quo profectò apparet exempla magni esse æstimanda.

Colliguntur autem, vel à pari, vel à maiori ad minus, vel quod frequentissimum est, à minori ad maius. A pari sic vsus est Seneca.

Sen. ep. 44.

Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. Nec reijcit quenquam Philosophia, nec eligit: omnibus licet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem Philosophia, sed fecit. Quid est, quare desperes te posse fieri parem? Omnes si maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Item. *Caterùm* si propterea *Liber* Deus, quòd vitem demonstrauit, malè cum Lucullo actum est, qui primus Cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit, qui non est propterea consecratus, vt nouæ frugis auctor, quia inuentor, & ostensor.

Tertul. in Apol. c. 11.

Pergit, & insectatur Ethnicos, qui non in pari honore cum Dijs posuerint, qui nequaquam factis erant inferiores. *Quid ergo damnatur*, quorum Collegas adoratis? quot potiores viros apud inferos reliquistis? Aliquem de sapientia Socratem, de iustitia Aristidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrũ, de felicitate Polycratem, de copia Crœsum, de eloquentia Demosthenem. Quis ex illis Dijs vestris grauior, & sapientior Catone? iustior, & militatior Scipione? quis sublimior Pompeio? felicior Sylla? copiosior Crasso? eloquentior Tullio? Ad summũ concludit, æquè Deos illos, ac cæteros assumendos.

Cic. pro Muræn. Ducuntur à maiori, cùm ostendimus, aut licere nobis parua, cum æqualibus nostris maiora permissa sint, aut posse pati, vel facere quidpiam leuius, qui grauiùs antea gesserunt, & similia, qualia sunt ista.

Pro Mil.

Noli tam esse iniustus, vt cùm tui fontes, vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere.

Ad hunc ipsum locum pertinent oratoriæ gradationes, vt

Neque verò se populo solum tradidit, sed etiam Senatui, neque Senatui modò, sed etiã præsidijs publicis, neque ijs solùm, verùm etiam eius potestati, &c.

Sed videndum est, vt quæ comparantur eiusdem sint generis, neque enim qui potest grauissimè, copiosissimeque de omnibus disserere, ideò dicetur posse natare, cùm sit quidpiam in natura rei minus.

Lact. l. 3. de origin. err. c. 5.

Frequentiora sunt, quæ à minori ad maius ducuntur argumenta. Sic Lactantius à sphæra Archimedis Dei prouidentiam probat.

An Archimedes Siculus concauo ære, similitudinem mundi, ac figuram potuit machinari, in quo ita solem, & lunam composuit, vt inæquales motus, & cœlestibus similes, conuersionibus singulis, quasi diebus efficerent, & non modò accessus solis, & recessus, vel incrementa, diminutionesque Lunæ, verùm etiam stellarum, vel errantium, vel vagarum dispares cursus, orbis ille dũ vertitur, exhiberet: Deus ergo illa vera non potuit machinari, & efficere, quæ potuit solertia hominis imitatione simulare?

Quo in genere est illud Ciceronis maximè figuratum.

Quod enim fretum? quem Euripum? tot motus, tantas, tam varias putatis habere agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum.

Et Demosthenes nefarium esse probat Andriotionis nomen in sacris vasis inscribi, quod ne in templum quidem cum ingredi, ob flagitia, & libidines leges sinant:

Καὶ τὸ τὸ σῶμα ἡ ταμιεκκότος, οὐκ ἐῶσιμ οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τοῦτο τὸ νομα ἐν τοῖς ἱεροῖς, ἐπὶ τῶ φιάλων ἐπιγεγραμμένον ἐστὶ.

De inductione.

CAPVT LVI.

INductio, quæ ab Aristotele ἐπαγωγὴ nominatur, locupletissimũ est similitudinis genus, in quo varia similia coaceruati ad aliquid

propositionem colligendam solent; vt

Sen. epi. 51. Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam patiuntur iumenta, quorum durata in aspero vngula est. In molli paluſtrique pascuo saginata, cito subruuntur, & fortior miles ex confragoso venit; segnis est vrbanus, & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur; in primo deficit pulucre ille vnctus, & nitidus.

Quorsum tot similia tam acutè vibrata? nisi illud colligat: *seuerior loci disciplina firmat ingenium.*

Inductio igitur, vt vides, à parabola, & exemplis non differt, nisi quòd illa vno duntaxat claudi, hæc non nisi multis similibus perfici, comprehendique potest. Alioqui parabolas tum naturales, tum morales, & omnis generis exempla complectitur.

Hæc ad confirmandam resurrectionem ex natura ducta sunt.

Tert. Apol. c. 48. Lux quotidie interfecta resplendet, & tenebræ pari vice decedendo succedunt. Sydera defuncta viuescunt; tempora vbi finiuntur incipiunt, fructus consummantur, & redeunt. Certè, semina non nisi corrupta, & dissoluta, fœcundius surgunt. Omnia pereundo seruantur, omnia de interitu reformantur.

Pulcherrima inductio per συγκρισιν. Tertul. in Apol. c. 12. Hæc quæ sequitur artificiosè per συγκρισιν collecta, in qua ostendit omnia, quæ in Christianos exercentur supplicia, in idola ab ipsis Ethnicis vsurpari, *Crucibus, & stipitibus imponitis Christianos*, quod simulachrum non prius argilla deformat, Cruci, & stipiti superstructa? In patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur. Vngulis deraditis latera Christianorum; At in Deos vestros per omnia membra validiùs incumbunt asciæ, & runcinæ, & scobinæ. Ceruices ponimus; ante plumbum, & glutinum, & gomphos, sine capite sunt Dij vestri. Ad bestias impellimur, certè quas, Libero, & Cybele, & *Cœlesti* applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illi à prima quidem massa. In metalla damnamur: inde censentur Dij vestri. In insulas relegamur: solet & in insula aliquis Deus vester, aut nasci, aut mori. Concludit tandem, si per hæc constat diuinitas aliqua; ergo cùm qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia.

Aliæ sunt morales, & valde populares, qualis est ista D. Augustini.

D. Aug. Longam coenam malam nemo vult habere, nec ferre. Longam vitam malam penè omnes volunt habere, vtique, si grãde est quod viuimus, bonum sit omnium grande. Quid enim vis male, dic mihi? puto nihil in omnibus actionibus, cogitationibus, cupiditatib⁹, nihil malè vis, terram malam non vis, segetem malam non vis vtique, sed bonam; bonam arborem vis, equum bonũ, seruum bonum, amicum bonum, filium bonum, vxorem bonam. Et quid hæc magna, quoniam quidem ipsam vestem malam non vis habere, sed bonam. Postremò caligam non vis habere nisi bonam. Aut da mihi aliquid te velle, quod malum est, solam animam vis habere malã. Quid te ostendisti? quid de te tu ipse meruisti, non vis esse malum, nisi te solum.

Festiua inductio, & quæ multũ habet πραγματικ.

Ex eo vult concludere, eum bonum esse oportere, qui omnia bona appetit.

Planè istæ, quæ contortiùs vibrantur multùm habent γοργότητος, & ad probandum quidpiam efficacissimæ sunt. Quæ longiùs trahuntur in rebus præcipuè notis, & communibus, tædio sunt obnoxiæ.

Frequentes sunt apud Ciceronem, & Demosthenem exemplorũ inductiones, in quibus hæc temperies seruanda est, vt si fuerint nota, & communia, quàm celerrimè indicatis, aliquando solis nominibus expediantur: sin habent aliquid melioris notæ, trahenda erunt longiusculè, quod tamen sine aurium satietate fieri velim. Vide quibus acuminibus ista vibretur apud Senecam, pro sepeliendo sui homicida.

Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, sepelit; suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt. Eos qui viui vruntur pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. *Sen. contr. l. 8. c. 4.*

De recto vsu similitudinis, & varia eius tractatione.

CAPVT LVII.

Vitanda similium luxuries.

PRimò cauendum est, ne similium grata, quæ solet esse popularibus præsertim auribus illecebra, in nimiam fœcunditatem luxuriet.

Vidi ego aliquas huius temporis scriptorum orationes refertas similibus tam crebris, vt imagines ipsæ impedimento essent, quo minus res discerni mentis oculis, atque internoſci

nosci possent. Quod certè vitium omninò puerile est, & à grauitate orationis longè disiunctum, ersi enim in demonstratiuo genere ferri solet liberiore cultu compta dicendi vis, & ratio, nunquam tamen centones similitudinem, iustarum orationum loco numerari velim: prudentis est manum de tabula præclarè, & loco ponere, nec in rebus etiam pulchris, florentibus, & lætis, fatali quadam ingenij redundantis lasciuia modum excedere.

Similitudines auditoribus accõmodandæ.

Secundò, cùm varia sint genera similitudinum, & ex varijs desumantur rebus: prudentis erit Oratoris diligenter inspicere, quid cuiusque aures ferant, aut stomachus patiatur. Num enim ridiculum est apud plebeios, & crassioris ingenij homines, similitudines ex reconditis disciplinis accersere, vt in eo ipso, quo facem perspicuitatis contendis accendere, maiores tenebras offundas.

Hac in re exemplum præbuerunt magni, & spectabiles viri, qui cùm apud plebem agerent, familiaria quæque, quasi præmansos adhuc infantibus cibos in medium attulerunt. Vbi verò apud eruditos viros est sermo, licet exquisitioribus inuentis pascere, & ijs similibus, quæ variam sapiant eruditionem, quamquam parcè semper, & sobriè, vt rerum, locorum, temporumque ratio præscribit, vsurpanda.

Vitiosæ sũt similitudines hyperbolicæ.

Tertiò prospiciendum est, ne dum sublimiores quærimus similitudines, quibus delicatas aures pascamus in tortas, violentas, & frigidas incidamus. Quod plerisque tamen nimis familiare est. Alij enim quamuis rem modicam, aut certè mediocrem tractent, continuò magnarum rerum, quas illi comparent, expromunt imagines, & pumilionem per Gigantis collossum, non sine risu exprimunt. Non secus, ac si quis in Homeri Batrachomyomachia ranam, cui pro clypeo folium, pro lancea sit iuncus, cum Pallade AEgidis terroribus cincta, & hastam, instar fulminis quatienti comparet.

Hæc prorsus ridicula sunt, nec tolerabiliora, quæ nugator sophista in Isocratem effudit, cum quippe cum Agamemnone comparabat, quod, vt hic intra decennium Troiã expugnasset; sic ille decennali labore panegyricam quandam orationem consummasset. Præclara comparatio Imperatoris cum Sophista, orationis cũ vrbe, euersionis, cum perfectione.

Quid qui capillos Stratonices Reginę ra-

ros, & fœdos, cum delicatissimis hiacinthi floribus contulit, addito etiam Homeri versu;

Οὗλας ἦκε κόμας ὑακινθινῷ ἄνθει ὁ- *Lucia. in imagini. bus*
μοίας.

An is tandem contra eloquentiam, an potiùs contra veritatem grauissimè peccauit?

Excidunt pleraque similia, partim adulatoribus, partim etiam adolescentibus, qui magni sunt hyperbolarum amatores.

Non sunt admittenda minuta ad ampla quædam significanda.

Quartò, contrarium etiam nonnunquam vitium accidit, cùm quæ sua natura magna sunt, minutulis quibusdam similitudinibus deterrentur: quo in genere peccasse animaduertitur à Longino poeta, qui tonitrua cum tubarum clangoribus nimis demissè comparauit, quanquam cum aliquo adiuncto per proportionem dictum tolerabilius videtur, vt cùm Tryphiodorus tonitru, non tubam simpliciter dixit, sed tubam cælestem, οὐρανίων σάλπιγγα: eum quo similiter Nonnus.

Nonni. Dion. l. 4.

Βρονταίοις πατάγοισι Διὸς μυκήσατο σάλπιγξ.

Occurrunt etiam nonnunquam non modò tenues, sed etiam ridiculæ, & sordidæ, quibus prorsus abstinendum est, nisi forte quis ad facetias, & risum componat orationem, aut ingenuam morum simplicitatem, qualis est in rusticis, efformare velit. Tale est illud in poemate quodam Gallico de rustico homine, qui foro, & tabularijs antea inuisis, cùm fortè plenissimum illum consessum Senatus, Patrumque purpuratorum cœtum contemplatus esset, Curiam cum agro cepis consito comparauit: homo animæ candidissimæ, nec dissimilis illi, quem Dion in Venatore propijs depingit coloribus.

Cauendũ à scurrilibus, & sordidis. Dion. in Venatore.

Quæ verò sordidæ aliquid habent scurrilitatis, potius Atellanarum exordia, quàm Oratoris grauitatem decent.

Nec placent etiam apud graues personas, quæ ex sordidis, & contemptis artibus assumuntur, quod eloquentiæ dignitatem deterere non mediocriter possint. At an rebus diuinis prudenter admodum incedendum est, nec temerè quælibet similitudines sunt arripiendæ, quibus res sacras comparemus. Quamuis enim sua natura omnem rerum inferiorum præstantiam excedant, non est tamen vtitum, quando fieri aliter

In diuinis profanarũ historiarũ maximè

verò fabularum similitudines declinanda.

aliter non potest, ex ijs rebus, quæ in sensus nostros cadunt, elicere similitudines, modò illud accommodatè, & circumspectè fiat. Nolim enim, quod plerique præposterè admodum faciunt, poetarum fabulas ad fidei nostræ mysteria transferre. Aeternam patris sapientiam cum Minerua conferre; Virginem Mariam, cum Danae auri cœlestis rore fœta; Castores ex oui testa emergentes, cum Christo nascente. Naturam humanam Sospitatoris nostri beneficio in plenam libertatem assertam, cum Andromeda à Perseo liberata: quæ omnia, vt ait Iustinus Martyr. Dæmon sacrorum simia in peruersum imitamẽtum excogitauit, vt Christianæ religioni illuderet, Ethnicos homines infinitis superstitionibus irretiret.

Iustin. Mart. Apolog. 2. p. 157. edit. Rob. Stephani.

Τέτων μὲν τ προφητικῶν λόγων ἀκέσαντες, οἱ δαίμονες
Διονύσιον μὲν ἐφάσαν γεγονέναι ὑὸν τ̃ Διὸς,

&c. quæ copiosis verbis prosequitur.

Neque verò tantùm in diuinis, sed in grauium etiam personarum laude prospiciendũ est, ne qua vilis, aut ambigua similitudo irrepat, quæ in alios sẽsus facilè torqueri possit, ab ijs, qui omnia in peiorem partem interpretantur.

Varia tractatio similitudinis Arist. lib. 3. c 16.

Quod verò ad tractationem similitudinis attinet, varijs fieri solet modis. Primus est, cùm nulla intercedit similitudinis nota, quãuis re ipsa sit similitudo; vt cùm dicimus; Scutum est Martis Phiala, arcus fistula sine chordis, ita equus indomitus: hæc enim similitudinis habent, non naturæ rationem, licet per similitudinem minimè efferantur.

Secundus est, cùm nota similitudinis apponitur, sed tamen similitudo concisè sine vlla partium deductione, in vnum membrum contrahitur. Quo in genere pleræque sunt similitudines prouerbiales, & acutæ, quales sũt istæ.

Arist. l. 3. c. 2.

Populus Athenienſis ſimilis eſt Nauclero robuſto, & ſurdaſtro. Demoſthenes.

Samij ſimiles ſunt infantibus, cibum quidem ſumunt, ſed flentes.

Oratores Athenienſes ſimiles ſunt nutricibus, quæ cibos deglutiunt, & infantium ora ſaliua perungunt. Democrates.

Cephiſodotus thuri ſimilis eſt, dum perit oblectat. Antiſthenes.

Demoſthenes tibijs ſimilis eſt, quibus ſi collum demas, reliquum erit inutile. Aeſchines.

Hipponax ſimilis eſt veſpæ, non magnum quidem murmur excitat, ſed acriter pungit. Dio Pruſæus.

Plenæ ſunt iſtæ ſimilitudines gratiæ, & feſtiuitatis.

Tertius modus eſt, cùm ſimilitudo ſuis partibus, hoc eſt, propoſitione, & adopoſi cõſtat, ſed illæ non adeò fusè explicantur: qualis eſt iſta.

Vt ignis in aquam coniectus continuò extinguitur, & refrigeratur; ſic referuens falſum crimen, in puriſſimam, ac caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit. *Cic. pro Roſcio.*

Ibi ſunt tria, quæ ſibi reſpondent: ignis, crimen, aqua, vita; refrigerari, excidere.

Quartus modus explicatiſſimus eſt, cùm non modò ſimilitudo ſuis conſtat partibus, ſed illæ fuſa, æquabiliſque oratione cum dignitate explicantur, quòd fieri maximè ſolet, cùm dictum aliquod, vel factum ex hiſtoria proponitur, & narratur, cui ſuccedit Apodoſis, in qua partes partibus accommodãtur. Talis eſt illa apud Ciceronem pro Roſcio, num. 56.

Quare facilè omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores, quod Innocens ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt, nocens niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt.

(Deinde) Anſeribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt ſignificetur ſi fures venerint. At ſi fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in capitolium venerint, & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſint, tamen in eam partem potiùs peccant, quæ eſt cautior. Quòd ſi luce quoque canes latrent, cum Deos ſalutatum aliqui venerint, opinor ijs crura ſuffringantur, quod aeres ſint etiam, tum cùm ſuſpicio nulla ſit. (Tandem ſequitur redditio ſatis ampla, & copioſa.)

Simillima eſt accuſatorum ratio. Alij veſtrum anſeres ſunt, qui tantummodò clamant, nocere non poſſunt. Alij canes, qui & latrare, & mordere poſſunt. Cibaria vobis præberi videmus: Vos autem maximè debetis, in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratiſſimum eſt. Deinde ſi voletis, etiam tum cùm veriſimile erit aliquem commiſiſſe in ſuſpicione, latrare, id quoque concedi poteſt. Sin autem ſic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſi-

possitis, aut quare, aut quomodo, at tantummodo sine suspicione latrabitis, crura quidem nemo vobis suffringet, sed si ego vos bene noui, literam illam, cui vos vsque eo inimici estis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis.

Et hæc de similitudine: dissimilitudo illi opposita fit, cum ea, quæ simul comparantur, diuersa esse ostenduntur, vt

Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cùm semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.

Eius tota ratio ex similitudine satis manifestè colligitur: Vsus verò in confutatione similitudinum, potissimùm vigere solet,

Finis libri quarti.

DE AMPLIFICATIONE

LIBER QVINTVS.

AC PRIMVM:

De vitio malæ Amplificationis.

CAPVT PRIMVM.

IOcorum tractationi satis opinor appositè subiungetur amplificatio, quæ ex locorum congerie coalescere, atque innutriri solet.

Dici non potest, quàm varij sint in hac parte tenuiorum Rhetorum errores, qui hoc vnum rati decus eloquentiæ: si amplificent, neque circumspectè res obseruant, neque modum vllum tenent; sed dum augendi studio pruriunt in omnibus, importunissima garrulitate miseras aures obruunt. Haud scio an vllum sit vitium, magis à vera, germanaque eloquentia alienum, quàm inepta, & puerilis amplificatio, rerum, & sententiarum inanis, vanoque strepitu verborum intemperantiùs lasciuiens. Cui enim non pariunt nauseam illæ lentæ circumductiones, quas postquam cum tædio exsorbueris, oratione permolesta fatigatus, coeris Laconicum illud exclamare; *Nihil est prater vocem.*

Nihil tam alienum ab eloquentia quã puerilis amplificatio.

Et sunt, qui huiusmodi amplificatores eloquentes putant: Ego cum prudentia, quæ prima pars est eloquẽtiæ, sint expertes, ineptos, & pueriles censeo, quin arbitror plus ad vim dicendi facere sententiam appositè dictam, quam totam illam redundantiam puerilis ingenij.

Quæ est igitur (dices) optima ratio amplificationis? magnum est definire, & multum ad totam dicendi rationem facit.

Siquidem rectam amplificationem *Oratorios animam* eloquentes viri nominarunt, imprimis arbitror in eo differre magnorum ora-

Quomodo differat bona amplificatio à mala.

oratorum amplificationem, à puerili quadam congerie, quòd illa rerum, & sententiarum magnitudinem paulatim succrescẽtem, cum iusto circumspectorum verborum pondere contineat: Hæc verbis, & nugis, inani quodam strepitu ad imperitarum aurium insidias luxuriantibus humiliter intumescat.

Itaque, vt summus aliquis, & rei militaris peritissimus Imperator, ad operosam quandam expeditionem lectissimum iuuentutis florem deligit, quem armis, animisque incitatum mittit in aduersarios. Sic noui oratores, vbi rem amplificandam vident, & id præstantis esse, vt plurimùm opus eloquentiæ, non minutias quasdam consectantur, sed illustria quæque in locum vnum optima ratione distributa coagmentant, quò totius orationis vis, & amplitudo plenior futura sit. At contrà ignaui Rhetores imbecillam, & propè seruilem gregariorum multitudinem centuriant, quâ nihil potest esse contemptius.

Nec immeritò Longinus Criticus tales amplificatores perstringit, qui vel varietate distendunt, vel quisquiliis, & ramentis farciunt orationem:

Φλοιώδη ἄσεμνα, καὶ σχολικὰ ἐγκαλάπτοντες, λυμαίνεται γὰρ ταῦτα τὸ ὅλον ὡσανεὶ ψήγματα ἢ ἀραιώματα ἐμποιοῦντα μεγέθη συνοικοδομήματα.

Si ingeniosam oratoris amplificationem consideres, dicas te eximiam structuram, quadratis lapidibus, præclaro inter se nexu cohærentibus compositam intueri: si contra futilem, & amplificatorium orbem, parietes videbuntur luto, paleis, & calculis malè obducti, hiantibus vndique rimis dissuti. Quo igitur hoc vitium in graui præsertim eloquentia fœdum declinari possit, nonnulla præcipienda sunt.

Quid sit amplificatio, & quotuplex.

Et de optimo charactere amplificationis.

CAPVT II.

CIrcumfertur ab antiquis Rhetoribus, sed non satis peritis amplificationis nimis vaga definitio, qua dicitur λόγος μέγεθος, περιλαβὴς τοῖς ὑποκειμένοις. Oratio magnitudinem addens rebus subiectis. Nimis inquam diffusa est hæc definitio, nam tropotũ, & affectuum potest esse communis, vt rectè obseruat Longinus Criticus: siquidem illa magnitudine quadam efferunt orationem.

Alia est natura sublimitatis, quam ὕψος vocant, alia amplificationis: sublimitas est in attollẽda, amplificatio in fundenda oratione, illa in vi, hæc in lecta multitudine, illa magis spectat qualitatem, hæc quãtitatis, & diffusionis rationẽ habet. Est igitur amplificatio σύμπληρωσις ἀπὸ πάντων τ̃ ἐμφερομένων τοῖς πράγμασιν ὁρίων, καὶ τόπων ἰσχυροποιοῦσα τῇ βπιμονῇ τὸ κατασκευαζόμενον; Plenitudo quædam, quæ ex omnibus rerum adiunctis, terminis, & locis, commoratione roborat orationem.

Primùm igitur est plenitudo non redundantia, quo planè significat per amplificationem fieri corpus orationis, venusta quadam plenitudine consurgens, non tumore distentum.

Hęc autem plenitudo non petitur ex inani fuco verborum, vel strepitu numerorum, sed ex optimis quibusq; rerum adiunctis, idcircò addidit ἀπὸ τ̃ πάντων τ̃ ὑπαρχόντων τοῖς πράγμασιν.

Postremò loco modum amplificationis docuit, cùm ait fieri τῇ πολυπονῇ frequentatione scilicet, & commoratione, non quod eadem etiam, atque etiam semper iteranda sint, sed quod idem varijs adiunctis sit illustrandum, quod eodem in loco indicat his verbis.

ἕτερα ἑτέροις ὑπεπεκυκλέμενα μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγεται καὶ ἐπιβασιν, aliæ alijs veluti in orbem circumductæ magnitudines continenter ingeruntur per gradationem.

Duo autem sunt præcipua fermè amplificationis genera, vnum fit per augmentum, quod propriè vocatur αὔξησις alterum per ὑπερβολὴν, siue exaggerationem: hoc inter, αὔξησιν, & διάπωσιν conuenit, quod vtraq; ampliorem faciat orationem, sed illa plus habet diffusionis, & ambitiosi circuitus: hæc adiunctis rerum, & ponderibus magis auget, quàm verbis.

Itaque in celsa illa exaggeratione, paucis aliquando res in summam extollitur magnitudinem, cùm adiuncta varia, atque copiosa aliud, atque aliud significantia, per gradationem

nem aliquam intorquenrur; in fusa autem amplificatione nihil noui persæpe affertur, sed vnum, atque idem diuersis sententijs, per iustam commorationem dicitur, & figuris dumtaxat variatur. Exemplum ἐνώτιως sit illud ex Demosthene, hominem à communi vita, & omni morum vrbanitate alienum, calumniatorem, tetrum, funestum, generis humani hostem describit his verbis.

Demost. 1. in Aristog. 73.

Οὐχὶ τῶ πολιτικῶν ἀγαθῶν, οὐδενὶ τὴν ψυχὴν διαζίβει, οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμίας ἐπιμελεῖται. οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ' ὁμιλίας οὐδεμίας κοινωνεῖ. Ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς, ὥσπερ ὄφις, ἢ σκορπίος, ἠρκὼς τὸ κέντρον, ἄλλων δεῦρο κἀκεῖσε σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλαπτομένην, ἢ κακόν τε προσριψάμενος, καὶ κατασήσας ἐς φόβον ἀργύριον πράξεται, οὗ προφοιτᾷ πρὸς τὴ τῶν τῶν ἐν πόλει χωρείων, ἢ μυροπωλίων, ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων οὐδὲ πρὸς ἓν ἀλλ' ἅπασις, ἀνίδρυτος ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἀλλὸ οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων, μεθ' ὧν δὲ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς γράφουσιν εἰς ἅδου, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς, καὶ βλασφημίας, καὶ φθόνου, καὶ στάσεως, καὶ νείκους περιέρχεται.

Vide, vt non vnum, atque idem dicit, sed nouis semper sententijs, nouis verbis rem eadem frequentat, & attollit.

Nullum (inquit ciuilium) bonorum vnquā attigit, quo animum excoleret suum: Non bonas artes, non agriculturam, non industriam denique vllam curat, nullius humanitatis, & communis vsus est particeps: Sed incedit per forum, quasi serpēs, aut scorpius excerto spiculo, huc, & illuc prospectans. Si cui noxam, aut calumniā, aut aliquod aliud malum afflare, vel saltem timorē incutere possit, vt inde pecuniam conficiat.

Nunquam frequentat tonstrinas, vnguentarias, aut alias officinas, in quas cœtus hominum confluere solent, sed nefarius, extorris, expers societatis humanæ, non gratiam, nō amicitiam, non quidpiam aliud eorum nouit, quibus honestas vitæ continetur.

At si quos pictores inter conscelcratos, inferorum supplicijs addictos pingere solent, cum ijs versatur in omni execratione, blasphemia, inuidia, seditione, iurgijs, & contentionibus perpetuis volutatus.

Hæc vna est ex Demosthenis amplificationibus valde insignis, & opulenta, quam Cicero imitatus libro quarto ad Herennium in imagine Sycophantæ, & calumniatoris. Vides in hoc exemplo amplam circumferri orationem, & maiestate plenissimam, quo pacto autem id fieri contingit animaduerte. Non amplificat ludens in sustentationibus, & locis communibus. Quid igitur præstat? res rebus etiam, atque etiam auget.

Primùm, hominem omnis industriæ, & ciuilis vitæ ignarum ostendit. Dein de, vt serpentem, & scorpionem exerto calumniæ aculeo depingit; mox virus, & damna, & clades. Tandem extorrem facit sacrorum, religionum, vitæ communis. Postremò, cum damnatorum apud inferos picturis assiduò versantem. Ita alia, atque alia subinde facies orationis, cum grata simul, & terribili varietate collucet, & in immensam attollitur grauitatem.

Nec verò cùm idem hoc genus attigit, inferior est Demosthene Marcus Tullius: Nam, vt cæteras omittam, quàm densa est, & acris, & volubilis hæc amplificatio.

Vestramque simul Iudices æquitatem, & mansuetudinem vna mater oppugnat. At quę mater? quam cœcam crudelitate, & scelere ferri videtis, cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit, quæ vitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem; ea vis, vt nemo fœminam; ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. Atque etiam nomina necessitudinum, non solùm naturæ nomen, & iura mutauit. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Item Philippi. 13. num. 18.

Cic. pro Cluent. Exemplum ἐνώτιως ex Cic.

Qua enim in barbaria quispiam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe, armis barbarorum stipatus Antonius. Cæsare dominante veniebamus in Senatum, si non liberè, attamen tutò. Hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno?) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit subitò Brundusium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet: lautissimum oppidum, nunc municipium honestissimorum quondam colonorum Sinuessam, fortissimorum militum sanguine impleuit: Brundusij non mo-

A comparatione minorum. Domicius Cæsar. Archipirata Antonius.

modò in finu auarissimæ, sed etiam crudelissimæ vxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit. Inde se quo furore, quo ardore ad vrbem, id est, ad cædem optimi cuiusque rapiebat. Quo tempore, Dij mortales ipsi præsidium improuisum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis, ac diuina virtus, latronis impetus crudeles, ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere se putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò is diceret in sanctissimum adolescentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus vrbem est, quo comitatu, vel potiùs agmine? cum dextra, sinistra, gemente Populo Rom. minaretur dominis, notaret domos, diuisurum se vrbem palam suis polliceretur.

Hic si verba ponderes, & sententias nouas subinde, & magis, ac magis illustres inuenies. Et hic est laudatissimus amplificandi modus in δεινώσει, sine densa, & contorta amplificatione.

Exemplum Fusæ, & ambitiosæ illius amplificationis.

Ex Cicerone 7. in Verrem, numero 10. 11. 12. 13. 14.

CAPVT III.

IN Tricalino, quem locum cum fugitiui iam antè tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem vocata est coniurationis, res delata ad istum, statim, vt par fuit iussu eius, homines, qui nominati fuerant comprehensi sunt, adductique Lilybæum; domino denunciatum est, vt adesset, caussa dicta damnati sunt.

Quid deinde? quid censeris? furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vsquequaque eadem quærere. In metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio prætermissa est. Tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cùm denunciauit vt adesset. Fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne caussam diceret; Etiam alter locus, vt absoluerentur.

Damnatis quidem seruis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt, qui in consilio fuerunt; Testes publicæ Tabulæ; Testis splēdidissima ciuitas Lilybætana; Testis honestissimus, maximusque conuentus ciuium nihil potest: producendi sunt.

Itaque producuntur, & ad palum alligantur.

Etiamnum mihi expectare videmini, iudices, quid deinde factum sit: quod iste nihil vnquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda. Quid in eiusmodi re fieri potuit, quod commodum est? expectate facinus, quàm vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium, nomine sceleris, coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id quod ego non quæro: quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen ne si dubitetur quidem, quæri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero, neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, vt, ad quod facinus nemo, præter te, vlla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verùm de ista furandi, prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensorque prouinciæ? Tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium, iam more Maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis scilicet ciuibus R. reseruares?

Perditæ ciuitates desperatis omnibus rebus hos solent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, iudicatæ res rescindantur: quæ cùm accidunt, nemo est, qui intelligat ruere illam Rempublicam. Hæc vbi eueniunt, nemo est, qui vllam spem salutis reliquam esse arbitretur, atque hæc sicubi facta sunt, facta sicubi vt homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio leuarentur: vt non ab ipsis, qui iudicassent, vt non statim, vt non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & fortunas omnium pertinerent.

Hoc verò nouum, & eiusmodi est, vt magis propter reum, quàm propter rem ipsam credibile esse videatur, vt homines seruos, vt ipse,

ipse, qui iudicarat, vt statim è medio suppli. cio dimiserit, vt eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret.

O præclarum Imperatorem! nec iam cum Marco Aquilio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum.

Tantumne vidisse in metu, periculoque prouinciæ, cùm seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret, ne quis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit, quis non pertimescat: causam dicere dominos, quid seruis tam formidolosum? *fecisse videri* pronuntiauit, exortam videtur. flammã paucorum dolore, ac morte resti inxisse.

Quid deinde sequitur? verbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum? cruciatu, & cruce hisce omnibus supplicijs sunt liberati.

In hoc opinor exemplo satis apparet vis fusæ illius amplificationis.

Primùm rem proponit nuda, & simplici oratione; *In Tricalino, quem locum fugiui tã anlè tenuerunt*, &c.

Poterat, & quod reliquum erat vno verbo dicere soluti sunt. At quibus artibus fundit orationem. Primùm vt solet suspendit animos.

Quid deinde? quid censetis, furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam. Nolite vsquequaque, & cætera, quæ satis latè explicantur, mox;

Expectate facinus, quàm vultis improbum. Vincam tamen expectationem omnium.

Tandem quod antea inchoarat, de crimine exponit longè illustrius.

Nomine, celeris, coniurationi que damnati, &c.

Inde ad epiplexin delãbitur.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi quod ego non quæro, quid, aut quantum, aut quemodo acceperis.

Hoc perurbanum est.

Quid ais bone custos, defensorque prouinciæ.

Commoratio est, quid enim aliud dicit, quàm quod antea bis attigit de crimine, sed nouis verbis, nouis sententijs, & figuris, nouis etiam adiunctis.

Ex eo transit in locum communem. Perditæ ciuitates, & ex symptomatis communibus vim morbi colligit.

Ad summum ipsum factum pertentat, & agitat per ironiam. *O præclarum Imperatorem* &c.

Diceres accipitrem, circa prædam iam certam, lento alarum remigio, quasi ludibundum circumuolare.

Quænam sit melior amplificatio.

CAPVT IV.

QVod si quis à me quærat, quæ tandem melior sit amplificationis forma, an tumens illa, lateque subsultans, an pressis illigata rationibus, & argumentis.

Conferuntur vterque modus amplificationis.

Secundum planè alteri omnes, qui modò gustum vllum habent syncerę eloquentiæ, dubio procul anteponent: sed euenit nonnunquam, vt tales sint auditores, qui fuso, & luxurianti sermonis ambitu capiantur, quales fermè plebeiæ sunt, & pueriles aures, quibus, nisi eisdem sententijs paulisper immutatis sæpius inculcaris, propter ingenij imbecillitatem, vix assequuntur.

Quamobrem solent cum istis oratores, veluti sinuosis orationis flexibus inter se recurrentibus lúdere. At certè apud politas, & negotiosas aures, hac ratione amplificare, vt eandem planè rem dicas, commutes, & expolias, non modò putidum est, sed penè intolerabile. Quis enim hanc orationem ferat.

Otiosa & nugatoria amplificandi ratio.

Nullum tantum est periculum, quod sapiens pro salute patriæ vitandum arbitretur. Cum augetur incolumitas perpetua ciuitatis, qui bonis erit rationibus præditus, profectò nullum vitę discrimen, sibi pro fortunis Reipubicæ fugiendum putabit, & erit ea sententia semper, vt pro patria studiosè, quamuis in magnam descendat vitæ dimicationem.

Pulchra ratio simplicis amplificationis.

Hoc sanè est pueriliter lúdere, non eloqui: Quanto illustrior est ea amplificatio, vbi res proprijs verbis, crebris sententijs, nouis insuper adiunctis exponitur, hæc etiam si nullæ admirationes, aut suspensiones, miserationes, inuectiuæ, execrationes, & figurę simul accedant, tamen afficit vehementer, qualis est ista Ciceronis, qui nusquam mihi videtur efficacius amplificare, quàm cum aliquid narrat, vt 7. Ver. pag. 490. numero 116. vbi de misero ú supplicio.

Includuntur in carcerem condemnati, supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus nauarchorum, prohibentur adire ad filios suos, prohibentur liberis suis cibum, vestitumque ferre.

Patres hi, quos videtis, iacebant in limine, matresque miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret.

Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrorque sociorum, & ciuium lictor Sextius, cui ex omni gemitu, doloreque certa merces comparabatur, vt adeas tantum dabis; vt cibum tibi intro ferre liceat, tantum, nemo recusabat. Quid, vt vno ictu securis afferam mortem filio tuo? quid dabis, ne diu crucietur? ne sæpius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur: etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem! ô grauem acerbamque fortunam! non vitam liberûm, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes.

Atque ipsi etiam adolescentes cum Sextio de eadem plaga, & de vno illo ictu loquebantur, idque postremum parentes suos liberi orabant, vt leuandi cruciatus sui gratia lictori pecunia daretur: multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi, verumtamen mors sit extrema, non erit. Estne aliquid vltra, quò progredi crudelitas possit? reperietur. Nam illorum liberi cum erunt securi percussi, ac necati, corpora feris obijcientur. Hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem.

Tum numero 141.

Hæc cùm maximè loqueretur, sex lictores circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos, verberandosque homines exercitatissimi: cædunt acerrimè virgis, denique proximus lictor (de quo iam sæpè dixi) Sestius conuerso bacillo, oculos misero tundere vehementissimè cœpit. Itaque illi, cùm sanguis os, oculosque complesset, concidit, cùm illi nihilominus iacenti latera tunderentur, vt aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, breui postea est mortuus. Iste autem homo venereus, & affluens omni lepore, & venustate, de bonis illius in æde Veneris argenteum cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur, ad nocturna vota cupiditatum suarum.

De materia, & formis, seu methodo amplificationis.

CAPVT V.

Materia amplificationis apta quærenda est.

PRimùm quidem amplificatori prudenter spectandum censeo, quid materia ad dicendum proposita ferat, aut patiatur. Neque enim existimandum est omne genus argumenti capax esse amplificationis. Sed vt cera modicè calefacta fingentis sequitur manum, & nullo negotio diduci, fundique potest contra verò à lapide haudquaquam illud: exprimas, vt admoto igne, humanaque industria distendatur: ita profectò euenire solet in amplificationibus, quædam enim argumenta mirificè nata sunt ad αὔξησιν, quæ si, vel digito leuiter attingas, statim suopte velut ingenio fundentur, quasi concatenatas in se rationes diffusionis habeant.

Non ex omni ligno Mercurius, nec ex omni argumento nascitur amplificatio.

Alia verò longè exiliora sunt, quæ vix orationis cultu possunt splendescere. Quænam igitur inquies amplificationem patiuntur?

Hoc prudentiæ est oratoriæ præuidere, nec temerè omnia per amplificationem dicere.

Res minutæ non sunt capaces amplificationis, nisi fortè in ludo, & facetijs.

Primùm res minutæ, & exiles hanc orationis laxitatem non admittunt, quas si operosa industria coneris amplificare, idem facias, ac qui tornando, fingendoque millio studium, & operam poneret. Verùm egregia laus est res paruas extollere, & ex muscis elephantos facere? Non nego festiui esse ingenij, quod multi diserti homines fecerunt, res alioqui contemptas, vt muscam, & febrim orationis beneficio, in excelsam quandam attollere speciem granditatis: sed nego idipsum pertinere ad orationem grauitatis.

Itaque, qui hæc scribunt, ludere se profitentur, & nos ludentes suspicimus, quos si seriò loqui putaremus, amentes potiùs, quàm eloquentes iudicaremus, quod contra communem omnium mortalium sensum niterentur. Quemadmodum igitur in myrmecidijs, cùm nauiculam audimus, aut quadrigam eburneam muscæ pinnulis intectam, bellissimi ingenij, & delicatissimæ manus industriam probamus, non tamen vt ista, vel elegiacos versus sesamo subtiliter incisos Ioui Olympio, & Myrmecidem Phidiæ anteponamus. Simili quoque ratione minutias istas rerum quæ ab epigrammatistis, aut encomiastis ornari, amplificarique solent, laudamus

damus ob ingenij, quę in ijsdem elucet, subtilitatem, in grandi certè genere eloquentiæ non ponimus, nec Lucianum Demosthenj, aut Lucilium Homero comparamus.

Grauis materia suum locum tribuit amplificationem.

Quamobrem sic existimandum est, ad grauem amplificationem requiri grandem materiam, vel re ipsa, vel hominum, apud quos agimus, opinione. Tales sunt res diuinæ, & cæleſtes, supra mentis nostræ intelligentiam positæ. *Nam omne ignotum pro magnifico est.* Item humanæ insolitæ, inusitatæ, maximæ, latæ, illustres, mirabiles, vel contra diræ, atroces, funestę, calamitosæ, in quibus exaggerandis triumphare solent oratores. Quanquã in istis plus est sæpe felicitatis, quàm industriæ, quòd secum suam αὔξησιν, ferant.

Res mediocres plus artis expetunt dum amplificantur.

Alia sunt, quæ nec ita magna sunt, nec ad contemptam exilitatem accedunt, sed mediũ quendam locum obtinent; vel cum per se magna sint, non tamen talia videntur auditoribus, in his amplificandis melius ars oratoris, & industria conspicitur. Et hæc quidem de materia.

De Forma, & methodo amplificationis.

Ex Græcis Sophistis.

CAPVT VI.

IN hac amplificationis forma, & methodo perserutanda, præclari omninò artifices, nõ modò Græci, sed etiam Latini elaborarunt, quorum hic discutere, & comparare sententias non erit alienum.

Aphtonius in loco communi præcepta complexus est amplificationis, siquidem locus communis nihil aliud est, quàm ipsamet amplificatio, cùm ab eodẽ auctore definiatur, λόγος ἀυξητικὸς τῶ προσόντων τινὶ καλῶν, ἢ κακῶν. *Oratio amplificatoria bonorum, aut aliorum, quæ alicui insunt.* Rem autem totam amplificationis decem capitibus circumscribit.

Primum est ἐξ ἐναντίου, à contrario, vt si flagitium aliquod, aut scelus amplificetur, huic Maiorum placita, & leges contrarias esse ostendas, quæ cùm ex sanctissima disciplina, & excellentissima sapientia sint profectæ, hoc facinore dissoluuntur: calcantur, infringuntur.

Itaque solenne est istis amplificatoribus habere in ore, *maiores nostri*, tum veteres historias, & exempla arcessere, quæ sui sæculi moribus, & corruptelis opponant.

Secundum est ἐκδιήγησις, expositio criminis, quæ fit non simplici narratione, sed viua quędam, & vegeta descriptione, cui commodè additur fermocinatio, vt si communis libertatis, & legum oppressorem depingendo dicas.

Ille hæc secum; Mene igitur in hac Republica, in hoc infirmorum hominum cœtu, in hac iuris æqualitate despectum, atque irrisum precariam animam trahere? Mihi Fimbriam, & Bambalionem, ex plebeia fece quisquilias, leges dicere?

Me ad tam vilem famulatum, tanquam pecudem abijci? non patiar, non sinam.

Nimis diu occurrentem pleno fauore fortunam meis ædibus extrudo, arripiam quod offert imperium, leges patrias extra Indos, & Garamantas relegabo: Fiam ego, fiam lex, & Dominus omnium.

Hæc, inquam, ille cogitãs, inexpiabile parricidium destinat Spartacus. Et cætera.

Tertium σύγκρισις, comparatio minorum, vt si hoc de delenda republica consilium, cum simplici homicidio comparetur, & dicas pernicioſus homicida, sed vni duntaxat alicui vitam eripit; At ille omnium iugulis suæ crudelitatis sicam intentauit.

Quartum γνώμη (quam Cicero voluntarium facinus appellat) qua ostenditur, non ex casu aut ex commotione homines in tantum scelus erupisse, sed paratum esse, ac meditatum facinus. Quamobrem cum, aut fortuna, aut vehemens aliqua pertubatio, cæteros plerunque reos excusare soleat, hunc prouisa maleficij ratio grauioribus iudicij vinculis constringit.

Quintum παρέκβασις excursio, quæ fit, cum, non tantum crimen, aut factum, de quo quæstio est exagitatur, sed tota præterea rei vita discutitur, quam veluti telam aliquam nequitiæ, totam criminibus pertexuit.

Sextum est ἐλέους ἐκκλησις, cum multorum scelerum immanitate commemorata, nullus misericordiæ locus relinquitur. Vt si dicas nõ esse, quod talis reus mœrentem & squalidam vxorem, liberosque perfusos lachrymis pro se deprecatores adhibeat, longè maiorem rationem habendam legum, quarum integritate omnium salus, & incolumitas continetur.

Septi-

Septimum est νόμιμον, ratio petita à legibus: Nam, vt viris fortibus, qui suis consilijs, & laboribus, patriæ libertatem asseruerint præclarissimos honores decreuere: Ita parricidas, qui matris iura violare ausi sunt, æternis suppliciis viuos, mortuosque mactarunt.

Octauum δίκαιον. Iustitiæ, & æquitatis lex postulat, vt pestis, quam in omnes bonos machinantur improbi, in eorum caput refundatur.

Nonum ξυμφέρον, vtilis erit reipub. hæc animaduersio, siquidem tam funestis capitibus sublatis, cæteri quieriores viuent.

Decimum est δυνατὸν. facilè est emergentem istam improbitatem in fomite præfocare, hanc adultis postea viribus corroboratam stirpitus euellere difficillimum erit.

Hæc ille non ignobilis sophista fermè percenset, ex quibus amplificationes contexi possint, quæ & si commode dicuntur, nondum tamen pleuam, & ex omni parte cumulatam, habere videntur rationem amplificationis.

Quam Methodum amplificandi Cicero præceptis consignarit.

CAPVT VII.

NOn dissimilia sunt à Græcorum Rhetorum inuentis, quæ Marcus Tullius libro secundo ad Herennium copiosius est persequutus.

Loci (inquit) communes ex decem præceptis commodissimè sumuntur, adaugendi criminis caussa.

Primus locus sumitur ab authoritate, cùm commemoramus, quantæ curæ ea res fuerit Dijs immortalibus, aut maioribus nostris, Regibus, ciuitatibus, nationibus, hominibus sapientissimis, senatui, qui locus tractari poterit ad imitationem exordij pro Domo.

Cum multa diuinitus à maioribus nostris inuenta, atque instituta sint, tum nihil præclarius, quam quod, &c. Res igitur præclarissimè constituta proponetur, quam is, de quo quæritur conuellere conatus sit.

Quò vero maior erit testimoniorum, tum diuinorum, tum humanorũ numerus, & grauior authoritas, eò illustrior consurget amplificatio.

Secundus locus est, cùm consideramus, illæ res, de quibus criminamur, ad quos pertineant: vtrum ad omnes, quod atrocissimum est, an ad superiores, quod genus ij sunt, à quibus authoritatis locus communis sumitur, an ad pares, hoc est in eisdem partibus animi, corporis, fortunarum positos, an ad inferiores, qui omnibus his rebus antecelluntur. Sic illa grauitas rei exaggeratur ab eodem auctore.

(Quod si vllo tempore magna caussa in Sacerdotum populi Romani iudicio, ac potestate versata est: hæc profectò tanta est, vbi omnis reipub. dignitas omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa, creditaque esse videantur. *Cicer. pro Domo.*

Tertius locus est, quo percunctamur, quid sit euenturum, si omnibus idem concedatur, & ea re neglecta ostendemus, quid periculorum, aut incommodorum consequatur: vt,

(Si C. Verres homo vita, atque factis, omnium iam opinione damnatus) absoluatur, totam iudiciorum rationem conuelli, &c.

Quartus locus est, quo demõstratur si huic sit remissum, multos alacriores ad maleficia futuros quos adhuc expectatio iudicij remoratur.

Concinnè tractat hunc locum pro Flacco. n. 5. Damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit: quid est caussæ cur non is qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimescat? &c. vbi ostendit Flacco damnato acerrimos fore improborum in bonos impetus.

Quintus locus est, per quem ostendimus, si semel aliter iudicatum sit, nullam rem fore, quæ incommodo mederi, aut erratum iudicũ corrigere possit. Quo loco non incommodum erit vti cæterarum rerum comparatione, vt ostẽdamus alias res posse, aut vetustate sedari, aut consilio corrigi: huius rei, aut leniendæ, aut corrigendæ, nullam rem adiumento futuram.

Vt, (Quoniam in foueam incidit obruatur, si enim hinc emerserit, nullius supplicij crudelitas erit recusanda. Et, Hanc verò, quæ ad eorum libros, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à vobis reiectis, & aspernamini, videte per Deos immortales, quem in locum Remp. peruenturam putetis, &c. *Philipp. 4.*

Sex-

Sextus locus est, cum ostendimus ex consulto factum, & dicemus voluntario faciñori nullam esse excusationem, sed imprudentiæ iustam deprecationem paratam.

Vt, (Diadema ostendis, gemitus toto fore, vnde diadema, non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus,) &c.

Philipp. 11. 2. Septimus locus est, quo ostendimus tetrum facinus, crudele, nefarium, tyrannicum esse: quod genus iniuriæ mulierum, aut earũ rerum aliquid, quarum rerum caussa bella suscipiuntur, & cum hostibus de vita dimicatur. Talia sunt illa, (Ecce tibi geminũ in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum.)

Octauus locus est, quo ostendimus, non vulgare, sed singulare esse maleficium spurcum, nefarium, inusitatum, quò maturius, & atrocius vindicandum sit.

Vt, (Expectate facinus, quam vultis improbum, vincam tamen expectationem omnium.)

Nonus locus constat ex peccatorum comparatione, quasi cum dicemus maius esse maleficium stuprare ingenuam, quam sacrum lædere, quod propter egestatem alterum, alterum propter intemperantem superbiam fiat. Sic per comparationem augetur Antonij crudelitas. (L. Cinna crudelis, C. Marius in iracundia perseuerans. L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciscendo acerbitas progressa vltra mortem est, ecce tibi, &cæt.

Decimus locus est, per quem omnia, quæ in negotio gerendo acta sunt, quæque rem consequi solent, exponemus acriter, & crimi nosè, & diligenter, vt agit res, & geri negotium videatur rerum consequentium enumeratione, & ita exaggeratur mors Trebonij Philippica vndecima.

Quod istæ præceptiones de amplificatione minus accuratè traditæ videantur, & de Cassij Longini sententia.

CAPVT VIII.

ET illæ quidem præceptiones, si primafonte spectentur, locupletissimam habere videntur segetem amplificationis, non tamen vim eius omnem, rationemque complexæ sunt. Primùm enim illi auctores, quasi iudicum subsellia, & latrones, & parricidas, aut huiusmodi crimina semper cogitarent, nihil de cæterarum rerum amplificatione dixerunt. Deinde ipsam fermè amplificationis animam, quæ in grauibus figuris sententiæ consistit omisere. Tertiò ista quoque locorum allata diuisio verbosior est, quàm limatior. Quid enim sibi volũt tertius locus, & quartus, nisi rem ostendunt amplificandam ab euentu, quod cum vno argumento contineatur, parum commodè in duos locos discerptus, atque diuisus est. Septimus quoque, & octauus locus omnino concurrunt, & verbis duntaxat discriminantur, quanquam etiam in vtroque dixit, crimen ostendi nefarium, quò fit, vt magis ταυτολογίαν faciat, quam noui aliquid insinuet. Itaque (si hæc Ciceronis sunt) crediderim eum magis ex Græcorum commentarijs, quàm ex suo ingenio, iudicioque scripsisse.

Acutius certè Dionysius Longinus cum de forma, & methodo amplificationis, in qua huius præceptionis ἀκμὴ & vigor totus consistit, aliquid diceret, noluit rem certis definire limitibus, sed amplificationis formas dixit esse sexcentas, hoc est prope innumerabiles, sic autem ille.

Ἕτερα ἑτέροις ἐπεισκυκλήθηται μεγέθη συνεχῶς ἐπεισάγεται, καὶ ἢ ἐπίδασιν, εἴτε διὰ τοπηγορίαν εἴτε δείνωσιν, ἢ πραγμάτων ἢ καλασκευῶν ἐπίῤῥωσιν, εἴτ' ἐποικονομίαν ἔργων ἢ παθῶν, μυρίαι γοῦν ἰδέαι τῆς αὐξήσεων γίνονται. Aliæ alijs, inquit, conglobatæ magnitudines continenter gradatione quadam ingeruntur. Siue per locorum tractationem, siue per exaggerationem, siue per rerum, & probationum corroborationem, siue per dispensationem actionum, & affectuum, ad summum addit, *infinitæ enim formæ sunt amplificationum.* Quæ sanè dum expenduntur obscura sunt. Nam ἔμφασις quam affert species est potius, quam modus amplificationis, & τοπηγορία in κατασκευῶν ἐπίῤῥωσιν facilè incidit. Quid igitur ex ea diuisione colligemus? cum nec Longinus hanc certam esse voluerit, sed cumaliquas enumerasset amplificationis formas, statim subiecit esse sexcentas. Sunt quidem permultæ, si sigillatim omnes spectentur, sed tamẽ existimo totam amplificationis rationẽ ad duo capita posse referri, ad

Totus cardo amplificationis in duobus vertitur.

locos, & figuras; Et hoc attigit cum dixit fieri amplificationem per τοπηγορίαν & δείνωσιν, per τοπηγορίαν nihil aliud voluit, quam variam locorum omnium tractationem, per δείνωσιν exaggerationem, quæ fit per exclamationes, & cætera figurarum instrumenta. Præter has rationes etiam, si qui diu expendat, & nodum quęrat in scirpo, nihil inueniet. Loci porrò cum afferuntur, non sunt nudi, & simplices producendi, sed vario inter sese nexu conglobandi, quo plus roboris habeant. Vt qui funes torquent, quo robustiores faciant, de industria duplices, triplicesque componunt: Ita locorum frequentatio multum affert rebus vigoris, & ponderis. Succedunt deinde figuræ, sententiæ, excelsæ, graues, incensæ, & quod multum iuuat ad grauitatem, aptis verbis intextæ, ita magnifica procurret amplificatio.

Exemplũ & methodus amplificandi.

Vt si atrox quodpiam facinus, qualis est iniuria augustissimo sacramento illata, esset exaggerandum, post εἰσαγωγὴν per aliquod πάθος, aut quidpiam simile, dices, quo nomine appellem hoc facinus nescio, multa deinde inquires atrocia nomina, quæ magnitudine huius sceleris victa esse ostendes, mox intorquebis oratoriam definitionem per synonymiam, & vocabis *postremum sacrilegiorum omnium, impietatem cœlo, & terris, inferis pene ipsis erubescendam.*

Eodem vestigio rem expones, si modo aures ferant, & sermo patiatur. (Quædam enim adeò scelesta sunt, vt honestè commemorari non possint) Vertes te deinde ad singula adiuncta. Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando, in quibus vberem amplificationis segetem inuenies. Caussas etiam inuestigabis tam prodigiosæ malitiæ, depinges volitantes scelestissimorum dæmonum caternas, qui Fanaticos Lycantrophos in sanctissimas religiones ardentibus furiarum tædis instigent.

Adiuncta multum ad amplificationem conferunt.

Ex eo conuertes stylum ad σύγκρισιν, quæres, cui istud sacrilegium comparare possis, facies superiorum scelerum enumerationes, arcesses ex historijs deplorata tempora, cruda facta, res funestas, nihil simile reperire te fatebere. Pij si cum hac impietate conferantur, videbuntur Ariani, misericordes Turcæ, religiosi Brasilienses. Ad summũ erumpent grandes figuræ, modo ἐπιπλήξεις in sceleratos, ad quorum supplicia terræ, & maria, & brutæ animantes euocabuntur, modo conuertetur sermo ad *Angelos pacis amarè flentes*, modo ad B. Virginem, modò ad Christum ipsum, & supremum rerum omnium Patrem. Omnia iura diuina, & humana, leges omnes, & consuetudines, senes, pueri, mulieres, infantuli, pecudes ipsæ vltionem à Deo flagitabunt. Hinc affectus, hinc concitationes, hinc tonitrua, & fulgura.

Is est igitur in rebus grauibus amplificandi modus, qui grandem eloquentiam, & vehementes affectus, & latera, & spiritum, si quisquam alius desiderat. Prouidendum est autem, vt amplificatio, quod dixit Longinus per ἐπίβασιν fiat, & sensim quasi per scalarum gradus ad maiora procedat. Nam qui post grauia quædam enarrata minuta proferunt, Mandrabuli in morem degenerant. Deinde non nimis etiam amplificationis filum producendum, ne aut rumpatur, aut supra modum tenuetur, & simile sit corporibus, quæ licet aspectu integra, heruis tamen parum firmantur.

Cæterum hæc duo amplificationis capita in τοπηγορία, & δείνωσις, constituta siue in locis & figuris, non satis vidit Erasmus in libro de copia verborum: Nam diuisio formarum amplificationis, quam affert, certè in eo claudicat, quod putat duas esse & distinctas amplificationis formas, rem per adiuncta, & circunstantias dilatare, quæ vnam in rem incidunt. Deinde ipsam amplificationem facit speciem dilatationis, cum sit genus. Cætero qui tyronibus ea quæ tradit, non sunt inutilia, in quorum gratiam hic iuuat aliqua ascribere.

De amplificationis duodecim modis crebrò vsurpatis.

CAPVT IX.

Primus amplificandi modus per enumerationem partium.

FIt, cum sententia breuiter comprehensa, & quasi conuoluta explicatur, vt si dicas quẽpiam rem luxu perdidisse, parum est. Ad dilatandum, varias possessionum formas, & dispares perdendi rationes enumerabis, sic Lucianus in Harmonide, cum summatim dicere potuisset τὴν αὐλητικὴν ἐκμεμαθηκα, explicatis partibus distendit, Εδιδάξω μὲ ἤδη ἁρμόβασθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐς ταὶ γλωσσίδα λε-

λεπτόντι καὶ ἐμμελὲς, καὶ ἐποβάλλειν τοὺς δακτύλους ἐυαφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ὁμ ῥυθμῷ καὶ σύνφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τὰ ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, Φρυγιστὶ τὸ ἔνθεον, λυδίου τὸ βακχικὸν, τῆς δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς ἰωνικῆς τὸ γλαφυρὸν ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα πράττου. id est, docuisti me iam exacte adaptare tibiam, atq; in eius lingulam inspirare tenue quiddam ac mẽdulatum, tum commodo facilique contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demissione vocis, adhæc ad numerum ingredi, & vt modi congruant ad chorum, præterea quod cuique harmoniæ generi proprium est obseruari, Phrygiæ diuinum impetum, Lydiæ Bacchicum furorem, Doricæ grauitatem ac modestiam, Ionicæ iucunditatem.

Secundus per antecedentia.

CAPVT X.

HVic admodum affinis est: quoties non contenti semel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præcesserũt, per se queãt intelligi, singulatim ea quoque cõmemoramus, per quæ ad exitum peruentum est. Huius præceptionis hoc erit exemplum: Cicero Catilinæ conatus oppressit: id ita locupletabis, Catilinæ nefarios conatus per iuuenes perditissimos, totius Romanæ ciuitatis exitium atq; internecionem molientes, M. Tullius Cicero consul sua sagacitate statim odoratus est, singulari vigilantia peruestigauit, summa prudentia deprehendit, miro in Rempub. studio prodidit, incredibili eloquentia conuicit, grauissima authoritate repressit, armis extinxit, magna felicitate sustulit.

Item aliud. Ex ea virgine filium sustulit. Hac ratione dilates licebit. Eam virginem, quod esset singulari forma, miserè deperibat. Deinde amoris impatiens, simplicem puellæ animum promissis sollicitauit, muneribus corrupit, blanditijs delinijt, officijs in mutuũ amorem pellexit, improbitate vicit, denique consuetudinem cum ea habuit, ac deuirginauit. Aliquanto post tempore vterus virginis cœpit tumescere, fœtu videlicet concepto. Denum exactis nouem mensibus, parturijt ac puerum peperit.

Item aliud exemplum. Vrbem cœpit: ita poterit ampliari. Principiò feciales rem repetitum missi, qui pacis etiam conditiones offerrent. Quas cum oppidani non acciperẽt, copias vndique comparat, admouet exercitũ vnà cum machinis ad vrbis mœnia. Illi contrà è muris acriter hostem repellunt, tandem hic superior in congressu, conscensis mœnibus vrbem inuadit, ac rerum potitur.

Tertius per causas.

CAPVT XI.

AB hoc rursum non ita vehementer abhorret, quoties rem non nudam exponimus, sed altius etiam causas repetimus, à quibus initijs sit profecta. Veluti si cui non satis sit dixisse, bellum intercessisse Gallis cum Neapolitanis; verum etiam addat, quæ fuerint simultatis causæ, quis instigator, quę suscipiẽdi belli occasio, quæ vincendi spes, quæ vtriusq; fiducia. Hoc vt dilucidius, quam vt egeat præceptione, ita difficile sit exemplum nisi plurimis verbis proponere. Quare supersedebimus, & lectorem ad Sallustium ac Liuium relegabimus.

Quartus per adiuncta.

CAPVT XII.

NOn admodum ab his discrepat, quoties non simpliciter proponimus negotium, sed enumeramus etiam illa, quæ negotium comitantur, vel consequuntur. Quod genus sit. Bellum tibi acceptum feremus, hoc pacto poteris ditare rem. Exhaustum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus iuuentutem, proculcatas segetes, abacta pecora, incensos passim vicos ac villas, desertos agros, euersa mœnia, compilatas domos, direpta fana, tot orbos senes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè constupratas, tot adolescentium licentia deprauatos mores, tot funerum, tantum luctus, tantum lachrymarum. Præterea extinctas artes, oppressas leges, obliteratam religionem, confusa diuina humanaque omnia, corruptam ciuitatis disciplinã: vniuersum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello nascitur, tibi vni feremus acceptum, siquidem belli fueris author.

Quintus per euidentiam, descriptiones, hypotyposes.

CAPVT XIII.

QVoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non simpliciter exponemus, sed ceu coloribus expressam in tabula spectandam proponemus, vt nos depinxisse, non narrasse, lector spectasse non legisse videatur.

Id ita præstare poterimus, si prius ipsi totam rei naturam, omnesque circumstantias, ac veluti faciem animo lustremus. Deinde ita verbis ac figuris idoneis effingamus, vt quã maximè fiat euidens perspicuaque lectori. Hac virtute præcellunt cum omnes poetæ, tũ præcipuè Homerus, quemadmodum suis indicabimus locis. Constat autem præcipuè descriptione rerum, temporum, locorum, & personarum.

Rei descriptione locupletabimus orationem, cum id quod fit, aut factum est, non summatim, aut tenuiter exponemus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponemus, vt auditorem siue lectorem, iam extra se positum, velut in theatrum, auocet; hanc ab effingenda rerum imagine Græci vocant hypotyposim, etiam si vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subijcitur: Veluti si quis expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit. (vtar enim Quintiliani verbis.) At si aperias hæc, quæ verbo vno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarumque ploratus, malè vsque in illum diem seruati fato senes. Tum illa prophanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque discursus, & ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater. Et sicubi maius lucrum est, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia complectatur euersio, minus est tamen totum dicere, quam omnia. Hactenus Fabius, idem huius euidentiæ citat exemplum hoc ex Cælio in Antonium. Namq; ipsum offendunt temulento sopore profligatũ, totis præcordijs stertentem ructuosos spiritus geminare, præclaraſque contubernales ab omnibus spondis transuersas incubare, & reliquas circumiacere passim, quæ tamen examinatę terrore, hostium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur. Nomen inclamabant, frustra ceruicibus tollebant, blandius alia ad aurem inuocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat. Quarum cum omnium vocem tactumque nosceitaret, proximæ cuiusque collum amplexa petebat, nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, sed semisomno sopore inter manus centurionum cõcubinarumque iactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifestius ostendi potest. Refert idem descriptionem conuiuij luxurioſi. Videbãr, inquit, videre alios iurantes, alios verò exeuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesterna potatione oscitantes. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.

Addatur hic etiam descriptio Apronij ex lib. 3. in Verrem; Aspicite iudices, vultum hominis, & aspectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos etiam spiritus Sreilienses quos fuisse putetis cogitate, ac recordamini. Hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum vndique nequissimos homines conquisisset, & cum ipse secum sui similes duxisset, non parum multos, nequitia, luxuria, audacia sui simillimum iudicauit. Itaque istos inter se perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo similitudoque coniunxit. Verris mores improbos, impurosque nostis. Fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus istis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit. Is erat Apronius ille; qui, vt ipse non solum vita, sed etiam corpore, atque ore significat, immensa aliqua vorago est, aut gurges vitiorum, turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, nunc in fanorum explicationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamque habebat morum similitudo coniunctionem, atque concordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, isti vni commodus ac diserrus videretur: vt, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: vt cum alij ne conuiuijs quidem ijsdẽ, quib⁹ Apronius, hic ijsdem etiã poculis vteretur: poſtremo,

postremo, vt odor Apronij teterrimus oris & corporis, quem (vt aiunt) ne bestiæ quidem ferre possent, vni isti suauis & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius, in conuiuio dominus; ac tum maximè cum accumbente Prætextato prætoris filio, in conuiuio saltare nudus cœperat. Sed hæc nos copiosissime libro vndecimo.

Sextus per digressionem.

CAPVT XIV.

SVperioribus est affinis, quam Graci παρέκβασιν appellant. Ea est, definitore Quintiliano, alicuius rei, sed ad vtilitatem causæ pertinentia, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem vel laudandi gratia; qualis est apud M. Tullium pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompei commemoratio, in quam ille diuinus orator, nam Fabij verbis vtar, veluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoauerat sermone, diuertit: aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex ijsdem ferme locis, quos modo retulimus, ab expositione rerum gestarum, à descriptione locorum, regionum, personarum; item à tractatione fabularum, apologorum. Præterea à locis cõmunibus, quoties amplificandæ rei gratia, in gloriam, in luxuriam, libidinem, auaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram ac reliqua vitia dicimus, atque his, causa velut aliquantisper omissa, diutius immoramur: aut contra quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, studia litterarum, pietatem, taciturnitatem laudibus efferimus. Hi tantum momenti habent ad copiosè dicendum, vt clari aliquot authores eos ex professo tractauerint. χρείας appellant. Sunt & illi loci communes his non dissimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contra seruitutis incommoda; mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus necessitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ breuitatem, atque id genus alia innumera describimus. Porrò longius immorari licebit excursionibus, vel in initio dictionis; quas illa Herculis Gallici, apud Lucianum, & Lamiarum apud Politianum descriptio; vel in fine, quo iam fessus recreetur auditor, quemadmodum in Georgicis facit Virgilius. In medio, si quando digredi libebit, celerius eò redeũdum, vnde digressus sis, nisi pars causæ iam absoluta digressionis ansam præbebit; veluti post narratam causam, quo ad secuturam argumentationem auditor reddatur alacrior, aut post probationem, siue omninò post locos in amœniores, quo tædium subtilitatis discutiatur; aut nisi res ipsa locos huiusmodi suapte sponte offerat, qui inuitent ad diutius immorandum.

Nota hanc amplificationem prudenter esse tractandam, nec temere, vbi nulra & necessaria in proprijs argumentis suppetunt, ad alia digrediendum.

Septimus per gradationem.

CAPVT XV.

FIt, vt, facinus est vincere ciuem Romanum, scelus verberare, necare; quid dicam in crucem tollere. Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Ad hoc genus pertinet & illud, cum congestis ordine quodam circumstantijs in contextu & cursu semper aliquid priore maius insequitur. Huius exemplum est in secunda Ciceronis Philippica de dormitu Anthonij. O rem non modo visu fœdam, sed etiam auditu. Sic inter cœnam in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cætu verò populi Romani negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, is fructis esculentis, vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal impleuit. Hic singulæ voces incrementum habent. Etenim per se deforme fuerat, vel non in cætu vomere, in cætu etiam non populi, etiam nõ Romani, vel si nullum negotium gereret, vel si non publicum, vel si non magister equitũ. Hæc si quis diuidat, ac circa singulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiã, tamen minus efficaciter amplificabit.

Octauus per comparationem.

CAPVT XVI.

FIt comparatio vel fictione, vel exempli collatione. Fictione, quam ὑπόφασιν vocant, vt in prima parte exempli, quod modo retu-

limus ex Cicerone, fingit enim hoc inter cœnam accidisse priuato. Eiusdem est illud in Catilinam. Serui me herele mei, si me isto pacto metuerent, vt te metuunt omnes tui, domum meam relinquẽdam putarem. Collatione exempli, quoties proposito velut simili exemplo efficimus, vt id quod exaggeramus, aut proximum illi, aut par, aut maius etiam videatur; velut Cicero pro Cluentio, cum exposuisset Milesiam quandam à secundis heredibus pro abortu pecuniam accepisse, quanto est, inquit, Opianicus in eadem iniuria, maior supplicio dignus; Siquidem illa cum suo corpori vim attulisset, se ipsã cruciauit: Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non solum tota totis, sed etiam partes partibus comparentur, sicut hoc loco pro Milone. An vero vir amplissimus Scipio Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem remp. priuatus interfecit, Catilinam orbem terræ cæde atque incendio vastare molientem nos consules perferemus? hic & Catilina Graceho, & status Reip. orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi & incendijs & vastationi, & priuatus eõsulibus comparatur. Quæ si quis dilatare velit, plenos per singula locos habeat.

Nonus per eleuationem grauium.

CAPVT XVII.

FIt quoties res atrocissimas quasque in sũmam ipsi extulimus inuidiam, eleuamus consulto, quo grauiora videantur, quæ sequuntur sunt. Quod genus est illud Ciceronis: Leuia sunt hæc in hoc reo. Metum virgarum nauarchus nobilissimæ ciuitatis precio redemit, humanum est. Atrocissimum quiddam expectetur necesse est, cui hæc quæ sunt atrocia, comparata, humana atque vsitata videantur.

Decimus per congeriem.

CAPVT XVIII.

AMplificamus & congerie verborum & sententiarum, idem significantiũ, quæ finitima est figuræ συναθροισμῷ. de qua prius dictum est. Vtitur hac M. Tullius in actione pro Ligario. Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui sẽsus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hic velut aceruo creuit oratio. Idem fit interim omnibus altius atque altius insurgentibus, vt in hoc exemplo: Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque sociorum, & ciuium Romanorum lictor Sextius.

Vndecimus per correctionem.

CAPVT XIX.

AMplificamus etiam quasi correctione quadam, vt Cicero in Verrem: Non enim furem sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium sociorumque in vestrum iudicium adduximus.

Duodecimus per conglobatas definitiones.

CAPVT XX.

TAle est illud D. Chrysostomi, vbi crucem sic describit. Crux totius beatitudinis caussa, discordiæ amputatio, pacis firmamẽtum, bonorum omnium copiosa largitio, salutis indicium. Sol iustitiæ, spes Christianorum, resurrectio mortuorum, cæcorum Dux, claudorum baculus, consolatio pauperum, frænum diuitum, euersio superborum, triumphus aduersus dœmonas, &c.

De istis definitionibus abunde dixi superius. Item ille amplificandi modus fit per epitheta & aduerbia.

De delectu locorum, & figurarum, ad amplificationem obiter monitum.

CAPVT XXI.

ATque ne tantum ad criminum, & maleficiorum amplificationes tradita ratio pertinere videatur; Si disquisitius enucleare velis, illinc prestantissimarum rerum excellẽtem gloriam, illinc virtutum decus, illinc vitiorum turpitudinem, illinc calamitatum atrocem speciem, illinc admirabilium rerum naturas,

naturas, illinc exquisitissimarum artium delicias, & cætera id genus augeri necesse est.

Sed qui proprij sint singulorum loci, commodius opinor in epidictico genere disseremus: Nunc vt id obiter præcerpamus, res vel corporeæ sunt, vel ab omni materiæ concretione secretæ, quæ sunt corporis expertes, vt Deus, Angeli, mentes, virtutes, scientiæ, primùm ornantur loco negationis, quædam enim adeò sublimia sunt, vt facilius sit dicere, quid non sint, quàm eorum naturam explicare, nec immeritò sapientes illi AEgyptij apud Damascium, pro omni laude diuina ter αὐτοθ- ἄγνωσον, id est *incognita caliginē* inclamant. Deum scilicet adumbrantes, cuius cognitio, cùm tantis difficultatibus septa sit, melius scitur ignorando, quàm temerè aliquid asserendo.

II. Loco ὑπεροχῆς hoc est eminentiæ, cum ex varijs rebus, quasi flosculos perfectionis decerpimus, quos in eare, quam commendandam suscepimus, longè excitatius vigere ostendimus.

Tertius locus est ab affectis, quo res spiritales σωματοποιοῦνται, id est, quasi corpore vestiuntur, vt præter suam naturam mortalium sensibus subijciantur.

At verò vbi res corporeæ sunt, & ex varijs conflatæ partibus sæpissimè, vt in descriptionibus fieri solet per ipsarummet partium enucleationem, & adiuncta frequentantur, quanquam nulla res est, quæ per omnes locos communes attolli non possit. Itaque in toto genere valent, quod docet Marcus Tullius, definitiones conglobatæ, consequentium frequentatio, & contrariorum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & caussæ, & ea, quæ sunt de caussis orta, maximeque similitudines, & exempla.

Figuræ in rebus illustrandis adhibentur leniores, & magis comptæ, vt hypotyposes, distributiones, antonomasiæ quædam excellentes. In contentionibus verò aduersus crimina vsurpantur vehementes increpationes, ironiæ amarulentæ, epiphonemata, execrationes, Apostrophæ.

(:)

De delectu verborum ad amplificandum.

CAPVT XXII.

VErba quoque, quod præcipit M. Tullius, ponenda sunt illustria, & tamen insita, vt *O acerbam mihi (iudices) temporis illius memoriam, & loci, cum hic in me incidit, complexus est, conspersitq; lachrymas.* Grauia, vt, *Præmiorum amplissimum gloria, quæ breuitatem vitæ posteritatis memoria consolatur.* Plena, vt, *De me semper P R. semper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmutescet vetustas.* Sonātia, *Polluerat stupro sanctissimas religiones, senatus grauissima decreta perfregerat.*

Pro Planco.

Pro Milone.

Addit idem auctor, iuncta, facta, cognominata, non vulgata, superlata, inprimisque translata. *Iuncta* sunt composita, quæ grauius sunt anhelata, vt, *contrucidare, pertimescere.* Facta, vt, *Vllamne Appiotatem, aut Lenitatem valere apud me plus quàm ornamenta virtutis existimas?* Sed hoc parcius imitandum. Cognominata, vt *expelletur, exterminabitur, eyicetur.* Non vulgata, vt, *Quas ille præceps amentia cæsi, prostratisque sanctissimis lucis subtructionum insanis molibus oppressérat.* Superlata, *saxa, & solitudines voce respondent.* Translata, vt, *Omnes in me, meosque redundant: ex illo fonte dolores.*

Hæc omnino maiestatem attollunt orationis, vbi præcipue figuris dictionum illigantur, quales sunt, isocola, anadiploses, asyntheta, Polysyntheta, & cætera huiusmodi, quibus ad rei cumulum circunductæ quasi tornoverborum circunscriptiones, quàm aptissimè iunguntur.

De mixtura locorum, & figurarum.

CAPVT XXIII.

QVod verò ad mixturam attinet locorum, & figurarum sunt, qui ista putidius inquirant, & putent nonnihil ab antiquis, in hac temperie religiosius obseruatum. Mihi verò videntur veteres Oratores ad hanc primum curam animum intendisse, vt quam illustres locos, & figuras deligerent. Deinde eandem pro rerum opportunitate, vt magistra ratio, & prudentia suaderet, variè commiscerent, in qua mixtura tanta est diuersitas, vt difficile sit certis iam complecti legibus.

Nam

Locorum cognatio.

Nam si diligentius perscruteris, omnes penè omnibus locos locis, & figuras figuris illigatas, atque intextas reperies; Sed hoc in varijs argumentis. Itaque videndum est in hac potissimum, quid materiæ ratio patiatur, aut admittat, videntur certè ij primum loci, qui essentiam rei magis spectant melius coniungi, vt definitio, genus, species, causſæ, partium enumeratio. Deinde antecedentia, consequentia, adiuncta, similitudines, contraria, &cæt. id genus.

Inter figuras aliæ pertinent ad conformationem imaginum, descriptionemque rerum, aliæ ad probationem argumentorum, aliæ ad exhilarandam orationem, aliæ ad succendendam, quæ verò sunt eiusdem generis coniunguntur, quanquam ad varietatis illecebram, aliæ alijs insuper adduntur, tam diuerso concentu, vt difficile sit in hac re certum aliquid definire.

Iuuat tamen aliqua exempla ex Cicerone potissimum legere, quibus conformationem illam locorum, & figurarum in amplificatione cognoscere, atque annotare possis.

Amplificationes Ciceronianæ discutiuntur.

Ac primum auaritia, & ambitio P. Rulli exaggeratur per congeriem partium, atque effectorum, & per anaphoram tractatur.

CAPVT XXIV.

De lege Agrar. contra Rullũ 97. & 98.

HAEC tu P. Rulle M. Bruti sceleris vestigia, quam monumenta maiorum sapientiæ sequi maluisti. Hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti, vt vetera vectigalia venderetis, & expleretis noua. Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, vt sub vestrum ius, iurisdictionem, potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem subiungeretis, vt cum omnem pecuniam ex ærario exhausisseris, ab omnibus Regibus, gentibus, Imperatoribus nostris coegisseris, tamen omnes vobis pecunias ad nutum vestrum pẽderent, vt ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos, ac pestilentes à vestris necessarijs, à vobismetipsis emptos, quanti velletis, P. Romano indiceretis: vt omnia municipia, coloniasque Italiæ nouis colonis occuparetis, vt quibuscunque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur colonias: vt omnem rempub. vestris militibus, vestris vrbibus, vestris præsidiis cingeretis, atque oppressam teneretis, vt ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio, sæpissimè populus Romanus contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues victor extirit, proscribere, atque horum conspectu priuare possetis, vt nihil auro, & argento violari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod vos non oppressũ, atq; ereptum teneretis, vt volitaretis interea per gẽtes per regna omnia cum imperio summo, cũ iudicio infinito, cum omni pecunia, vt veniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsi castra, si commodum vobis esset venderetis, vt interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis, vt nemo ad populum Rom. vos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul coẽrcere, non tribunus pleb. retinere posset.

Notatur artificium huius amplificationis.

Iam cuiuis facilè est istius amplificationis artificium intueri. Primum constat rebus, & magnis, & multis, quæ in personis, & negotijs sita sunt. Viden vt breuissime Rulli auaritiam, circa vectigalia, Capuam, ærarium, prouincias, agros Syllanos, oppressionem virorum fortium, & cæt. notauit magna orationis volubilitate, hæc pertinent ad *διανοιαν*. Quę verò verbis dũtaxat augent *ius, iurisdictionem, potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos, populos, Reges, terrarum denique orbem. Hæc spectant αὐξησιν* forsitan vno verbo Demosthenes dixisset *terrarum orbem*. Sed hic Ciceronis modus plurimum valet ad illam adipalem, quam fouebat eloquentiam innutriendam.

Sequens modus multum est in αὐξήσει quippe vno verbo, cum vellet dicere præceps fuisse Nauij consilium per sermocinationem, & ἀποσιωπησιν ita subijcit pro Quinto num. 53.

Cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, cum officij rationem, atque existimationis duci conuenirer, eo tempore, tu non modo, aut C. Aquilium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem, te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne hæc quidem locutus es. Horæ duæ fuerunt. Quinctus ad vadi-

vadimonium non venit: quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia, paululum: aliquid loci rationi, & consilio dedisses: tu te collegisses, non in eam turpitudinem venisses, vt hoc esset tibi apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus euertere.

Hæc verbosior est amplificatio, popularis tamen, & ad motum efficax. Eiusdem generis est ista num. 188. pro Cluentio p. 674.

Quod hoc portentum, Dij immortales! quod tantum monstrum in vllis locis, quod tam infestum scelus, & immane, aut vnde natum esse dicam? Iam enim videtis profecto, iudices, non sine necessarijs me, ac maximis caussis, principio orationis meæ de matre dixisse, nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa ab initio filio noluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit.

Amplificatur Sassiæ libido num. 12. pro Cluentio.

CAPVT XXV.

CVm essent hæ nuptiæ, plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repentè est exorta mulieris importunę nefaria libido, non solum dedecore, verum etiam scelere coniuncta. Nã Sassia mater huius Auit (mater enim à me nominis caussa, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater inquam appellabitur:) neque vnquam illa ita de suo scelere, & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat. Quo enim est ipsum nomen amantius, indulgentiusque maternum, hoc illius matris, quę multos iam annos, & nunc cum maximè filium interfectum cupit, singulare scelus, maiore odio, dignum esse ducetis. Ea igitur Habiti Melini istius adolescentis, generi sui, contra quem fas erat amore capta. Primò, neque id ipsum diu quoquo modo poterat in illa cupiditate continebatur. Deinde illa flagrare cæpit amentia, sic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filię mœror à cupiditate reuocaret. Animum adolescentis, nondũ consilio, ac ratione confirmatum, pellexit ijs omnibus rebus, illa ætas capi, ac deliniri potest, filia, quæ non solum illo communi dolore muliebri, in eiusmodi viri iniũrijs angeretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tanti malij ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, & mœrore, & lachrymis consenescebat. Ecce autem subitum diuortium, quod solatium omnium malorum fore videbatur. Discedit à Melino Cluentio: vt in tantis iniurijs, non inuita: vt à viro non libenter. Tum verò illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ non libidinis. Itaque diutius suspicionibus obscuris lædi famam suam noluit: lectum illum genialem, quem biennio antè filiæ suæ nubenti strauerat in eadem domo sibi ornari, & sterni, expulsa, atque exturbata filia, iubet. Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus funestis ominibus omniũ. O mulieris scelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum! ô libidinem effrenatam, & indomitam! ô audaciam singularem, non timuisse si minus vim Deorum, hominumque famam, ad illam ipsam noctem, faceisque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum. Perfregit, ac prostrauit, omnia cupiditate, ac furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Animaduerte in hac tota narratione singulare grandis illius, & exaggeratæ eloquentiæ artificium, primum rem improbam, & funestam narraturus, incipit à commemoratione honorum, quæ antecesserant, quo res fiat atrocior. *Cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis.* Deinde, quam ingeniosa illa parenthesis. Sassia mater huius, mater enim à me nominis caussa. Mox rem ederentim explicat seruatis ἤθεσι legibus. Primum amat Sassia, deinde flagrat. Tertio tota inflammatur, & hæ flammæ exaggerantur à contrarijs: Magnæ procul dubio fuerunt, quæ pudorem, pudicitiam, pietatem, metum dedecoris, hominum famam vicerunt. Hæc enim istius libidinis fræna solent esse valentissima. Dein adiuncta in persona filiæ illustri ἠθοποιΐᾳ exprimuntur. Sed hęc tantum præludia. Quid, quomodo attollitur sequens oratio.

Explicatur superior amplificatio.

Tum verò illa egregia, ac præclara mater, & victrix filia non libidinis, quam disertè appositis inualescit adiũctis *lectum illum genialem, quem*

quem biennio ante filiæ suæ nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari, & sterni expulsa, atque exturbata filia iubet. Postremo nubit genero socrus, nullis auspicijs, nullis auctoribus. Quid restabat nisi exclamationis fulmen. *O mulieris scelus.*

Amplificatio beneficij accepti, per comparata, adiuncta, & partes, ad Quirites post reditum num. 5.

CAPVT XXVI.

Comparatio, & antitheta.

A Parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus, à vobis natus sum consularis. Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt, vos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis Rempub. illis accepi temporibus eam, quæ penè amissa est: à vobis eam recuperaui, quam aliquando omnes vnius opera seruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederũt, vos reddidistis. Multa præterea à Dijs immortalibus optata cõsecuti sumus; nisi vestra voluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus, vestros denio; honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc à vobis vniuersos habemus, vt quantum antea parentibus, quantũ Dijs immortalibus, quantũ vobismetipsis, tantum hoc tempore vniuerso cuncta populo Rom. debeamus. Nam cum in ipso beneficio vestro tanta magnitudo est, vt eam complecti oratione non possim, tum in studijs vestris tanta animorum declarata est voluntas, vt non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse videamini. Non enim pro meo reditu, vt pro P. Popilij nobilissimi hominis, adolescentes filij, & multi præterea cognati, atque affines deprecati sunt.

Hæc ratio augendi per antitheta pulchra est, & suauis, adduntur etiam adiuncta, scilicet in largiendo beneficio, alacritas, & cætera.

Alia pars amplificationis per μερισμὸν.

Post reditum ad Quirit.

CAPVT XXVII.

Partium enumeratio.

QVid dulcius hominum generi à natura datum est, quam sui cuique liberi, mihi vero, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita sunt mea cariores, tamen non tanta voluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quam mihi meus frater, non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc cum carebam, & posteaquam vos me illi, & mihi eum reddidistis: Rex familiaris sua quemque delectat, reliquæ meæ fortunæ recuperatæ, plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant: Amicitiæ, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies festi, quid haberent voluptatis, carẽdo magis intellexi, quam fruendo. Iam vero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia vestra, quanquam mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renouata, illustriora videntur, quam si obscurata non essent. Ipsa autem patria Dij immortales, dici vix potest, quid caritatis, quid voluptatis habet, quæ species Italiæ, quæ celebritas oppidorum, quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo vrbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ vestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar vt nemo magis.

Quid notandum in superiori amplificatione.

Viden vt singula quæque commoda minutatim, sine tamen vlla sermonis ignobilitate, aut rerum obscuritate discutiens, amplam effecit orationem. Si quidpiam hic humile fuisset interpositum, corrupisset eloquentiæ grauitatem, quod fatuus quispiam fecit in veteri poêmate, qui Elysiorum camporum voluptates commemorans Solem, & cucumeres dixit esse illis periucundos. Quæ cognatio Cucumerum, & Solis. Deinde, cuius ingenij est nobilissimis voluptatibus Cucumerum esum inferre.

Amplificatio rei calamitosi per gradationem, & hypotyposin, &c. pro Quintio. nu. 95.

CAPVT XXVIII.

κλίμαξ.

MIserum est exturbari fortunis omnibus, miserius est iniuria. Acerbnm est ab aliquo circunueniri: acerbius à propinquo, Calamitosum est bonis euerti, calamitosius cum dedecore: Funestum est à forti, atque honesto viro iugulari, funestius ab eo, cuius vox præconis quæstu prostitit. Indignũ est a pa-

est à pari vinci, aut superiore, indignius ab inferiore, atque humiliore. Luctuosum est tradi alteri cum bonis, luctuosius inimico. Horribile est caussam capitis dicere: horribilius priori loco dicere.

ὑποτύπωσις, & descriptio facti.

Omnia circumspexit Quinctius, omnia perscrutatus est C. Aquilli, non prætorem modo, à quo ius impetraret inuenire non potuit, atque adeo, ne vnde arbitratu quidem suo postularet: Sed ne inimicos quidem Sex. Næuij, quorum sæpe, & diu ad pedes iacuit stratus obsecrans per Deos immortales, vt aut secum iure contenderent, aut iniuriam, sine ignominia sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subijt, ipsius Sex. Næuij lachrymans manum apprehendit in propinquorum bonis perscribendis exercitatam, obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, aut humanitatis rationem haberet: vt secum aliquid integra sua fama, qualibet dummodo tolerabili conditione trãsigeret, ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu vexatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem, tibi, se, tibi suas omnes opes, fortunasque commendat: tibi committit existimationem, ac spem reliquæ vitæ, multis vexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. E fundo ornatissimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiæ multi dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. Itaque te obsecrat C. Aquili, vt quam existimationem, quam honestatem in iudicium tnum, prope iam acta ætate, decursaque attulit, eam licet ei, secum ex hoc loco efferre, ne is de cuius officio nemo vnquam dubitauit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Nætius pro spolijs abutatur, ne per te ferat, quominus, quæ existimatio P. Quinctium vsque ad senectutem perduxit, eandem vsque ad rogum prosequatur.

Hæc gradatio, vt postea dicetur, tota ad amplificationes facta est, nihil ea ad augendum, aut fœcundius, aut suauius.

Altera pars amplificationis, continet ὑποτύπωσιν calamitosi hominis opulentum aduersarium demulcentis. *Denique ipsius inimici vultum superbissimum subijt*, cui additur sermocinatio, obsecrauit per fratris mortui cinerem. Res ipsa per se satis luctuosa est, & in se suam continet amplificationem, modo disertè narretur.

Amplificatio ab effectis describitur vir bonus. pro Cæcinna num. 78.

CAPVT XXIX.

VEreor de tali viro, ne plus dicam, quàm vos, aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus Ro. in cauendo, non in decipiendo perspexerit, qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem suam P. Romano promptam, expositamque præbuerit, qui ita bonus, & iustus vir est, vt natura, non disciplina consultus esse videatur, ita peritus, ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quædam, verumetiam bonitas nata videatur, cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias purum, liquidumque te haurire sentias.

Amplificatio luxus per adiuncta, pro Roscio Amerino. n. 133.

CAPVT XXX.

HAbet animi relaxandi caussa rus amœnum, & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen vllum, nisi præclarum, & propinquum, domus referta vasis Corinthijs, & Deliacis, in quibus est antephsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis, splendidisque familijs inturbat, & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam verò quantam, & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? Mitto hasce artes vulgares coquos, pistores, lecticarios, animã, & aurium caussa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuijs tota vicinitas personet. In hac vita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones, fieri putatis? quæ verò conuiuia? honesta credo

potius, quàm officina nequitiæ, diuersorium flagitiorum omnium. Ipse verò quemadmodum compositò, & delibuto capillo passim per forum volitet, cum magnæ caterua togatorum videtis iudices: vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet, vt se solum beatum, solum potentem putet.

Amplificatio rapacitatis 2. Philipp. num. 65.

Per partium enumerationem, & Comparata.

CAPVT XXXI.

IN eius igitur copias cum se subitò ingurgitauisset, exultabat gaudio persona de Mimo, modò egens, repente dives. Sed vt est apud Poetam nescio quem, male parta, male dilabuntur. Incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa, tam multa, quam paucis non dico mensibus, sed diebus effuderit, maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa, & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. Horum paucis diebus, nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico, quæ si fuit, fuit animal vnum, fuit Oceanus, medius fidius vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum, apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur, alia mimi rapiebant, alia mimæ, domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum, totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria, conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis, seruorum in cellis, lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter esse consumpta, non modo vnius patrimonium, quamuis ampium, vt illud fuit, sed vrbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuisset.

Fit per subiectionem ante oculos cum vibrata quadam orationis celeritate.

Amplificatio luctuosi spectaculi de bonis Cnei Pompeij hasta subiectis.

Per hypotyposin, sustentationem, epiplexin, &c. 2. Philip. n. 64.

CAPVT XXXII.

HAsta posita pro æde Iouis Statoris bona, miserum me! consumptis enim lachrymis, tamen infixus, animo hæret dolor, bona inquam, Cnei Pompeij magni, voci acerbissimæ subiecta præconis, vna in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit, seruientibusque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam Dijs, hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo præter Antonium, præsertim cum tot essent circa hastam illam, qui auderet, quod omnium fugisset, & formidasset audacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel vt verius dicam tantus furor, vt primum cum sector sis isto loco natus, deinde cum Pompeij sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, & esse inimicos, & futuros scias.

Et hæc plena, artificiosa, & grauis. Primum, quam appositè interiecta, luctuosa, parenthesis. Bona (miserum me) deinde, vide vt suspendit animos. *Expectantibus omnibus quisnam esset tam impius.* Postremo, quæ fulmina exclamationum. *Tantus igitur te stupor oppressit, &c.*

Amplificatio Belli crudelis Philipp. 14. n. 8.

Per causas efficientes, effecta, comparata, &c.

CAPVT XXXIII.

BEllum inexpiabile infert quatuor Coss. vnus omnium latronum terrorimus: gerit idem bellum cum senatu, populoque Romanis, quanquam ruit ipse suis cladibus, pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat. Dolabella ferum, & immane facinus, quod nulla barbaria posset ignoscere, id Deorum consilio factum esse testatur, quæque facturus esset in hac vrbe, nisi eum hinc ipse Iupiter ab hoc templo, atque mœnibus repulisset

lisset, declarauit in Parmensium calamitate, quos optimos viros, honestissimosque homines, maximè cum auctoritate huius ordinis, populique R. dignitate coniunctos, crudelissimis exemplis interemit? prodigium illud, & portentum L. Antonius insigne odium omnium hominum, vel si etiam Dij oderint, quos oportet, omnium Deorum. Refugit animus P.C. eaque formidat dicere, quæ L. Antonius in Parmensium liberis, & coniugibus effecerit, quas enim turpitudines Antonij libenter subierunt, eadem per vim lætantur alijs se intulisse. Sed vis calamitosa est, quam illis intulerũt, libido flagitiosa, qua Antoniorum oblita est vita. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginensium victam esse fateantur, qua enim in vrbe tã immanis Annibal capta, quam in Parma surrepta Antonius, nisi forte huius coloniæ, & cæterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. Si vero coloniarum, & municipiorum sine vlla dubitatione hostis est, quid tandem huius centetis vrbis, quam ille ad expiendas egestates latrocinij sui concupiuit, quam iam pridem meretor, & callidus decempeda sua saxa diuiserat. Recordamini per Deos immortales P.C. quid hoc biduo timuerimus à domesticis hostibus rumoribus improbissimis dissipatis; Quis liberos, quis coniugem aspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem. Iam aut fœdissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. Hęc à quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? grauius si quis attulerit, nomen libenter assentiar, hoc vulgari contentus vix sum, leuiore non vtor.

Amplificatio criminis inusitati 6. Verr. n. 67.68.69.

Per adiuncta, & varias figuras.

CAPVT XXXIV.

LEx maximo conuentu Syracusis in foro, ne quis fortè me in crimine obscuro versari, atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis flens, Deos hominesque contestans, clamare cœpit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo R. monumentum suæ societatis, amicitiæque esse voluisset: Id sibi Caium Verrem abstulisse, de cæteris operibus, ex auro, & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: Hoc sibi eripi miserum esse, & indignum. Id etsi antea iam mente, & cogitatione sua, fratrisque sui consecratum esset: Tamen tum se in illo cõuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Ioui optimo maximo, testẽque ipsum Iouem suæ voluntatis, ac religionis adhibere. Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuisset, is cum amicus, & socius populi Romani esset amicissimo patre, auo, maioribus antiquissimis, & clarissimis, opulentissimo, & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: Quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in vltimas terras peruenturam putasti. Cum audierint à Prætore populi R. in prouincia violatum Regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Ro. atque amicum. Nomen vestrum, populique Ro. odio, atque acerbitati, scitote nationibus exteris, iudices futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrantur, præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia, & cupiditate pererebuerit, non istius solius hoc esse facinus; sed eorum etiam qui approbarint. Multi Reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profecto in animo capitolium sic ornare, vt templi dignitas, imperijque nostri nomen desiderat, qui si intellexerint, insternerso regali hoc dono, grauiter vos tulisse: grata fore vobis, populoque R. sua studia, ac dona arbitrabantur. Sin hoc vos in Rege, tam nobili, in re tam eximia, in iniuria, tam acerba, neglexisse audierint. Non erunt tam amentes, vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco Qu. Catule te appello, loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoque monumento, non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed propè inimici, atque accusatoris vim suscipere debes, tuus est enim honos in illo templo senatus, populique R. beneficio, tui nominis æterna memoria simul, cum templo illo consecratur.

tur. Tibi cura susciepienda, tibi hæc opera sumenda est, vt Capitolium quomodo magnificētius est, restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit: illa flamma diuinitus extitisse videatur.

Amplificatio Miseriarum per antitheta, acutasq; & vellicantes sententias, stylo picto, & declamatorio.

Senex reuersus è captiuitate deplorat filium insepultum, & cœcam vxorem.

CAPVT XXXV.

LEX.

QVI in calamitate parentes deseruerit, insepultus abijciatur. Qui habebat vxorem, & filium captus à piratis scripsit domum de redemptione. Vxor flendo oculos amisit, filius retinente matre profectus, vicarijs manibus redemit patrem. Idem in vinculis decessit, abiectus in mare, & appulsus ad littus patrium est eiectus, vult illum sepelire pater, mater prohibet.

Quintil. declam. 6. fol. 16. p. 2. Principium aptum, & acutum. Nota gradationem artificiosissimam.

Quid enim passus sum tam leue, vt non comparatio mei, felices etiam aliorum miserias faciat? Graue est à piratis alligari, magis dicat hoc, qui sciat, quam citò capti moriantur. Alligatus sum, sed ta nen magis queror, quod solutus sum. Indigna est impietas in suos, quæ quanta versetur in hoc iudicio videtis. Sed mihi hoc quoque quærendum est, quod me, & vxor nimium dilexit, & filius. Quid ergo putarem in rerum natura posse reperiri, quod orbitate acerbius videretur? Non contigit mihi, quod cæteris miserrimum filium efferre. Parum est, quod iuueni singularis exempli, caussa mortis fui, *& tam pretiosa redemptus anima, senex odiosus morte filij mei viuo.* Parum est, quod mihi luctum meum fluctus nuntiarunt, & *aliud agenti patri subito ad littus orbitas appulsa est*, quod miserrimum iuuenem toto iactatum mari, etiāsi ne interpellasset, sero sepelirem, adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatij contingat, perdo etiam matris misericordiā. Injicit errantem corpori manum *mulier, & piratis, & tempestate crudelior*, atq; vt accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, vxor mea est. Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed mater, ô facinus! ô cladibus nostris mutata natura. *Mater ignem vltimum filio negat*, & mulier, quæ maritum quoq; suū debilitata desiderat. Quis hoc de istâ credat? filium non flet, funditus euersa fulmen hoc, gladiumque non sentit.

πάθος. egregium

Iam illa principalis, ac maxima Deūm dono concessa *libertas, non hominum solum, sed ferarum, volucrumq; sensibus fixa, & ingenita*, primum spolium fuit. Me ipse perdidi, teneor venale mancipium, & ciuis Romanus merces fio, & libertatem senex dedisco, & natus ingenuus venire opto. Minimum est, in fluctibus habitamus, Hiberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorum maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei, citò præterеunda est memoria, propter me vxori grauius, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, *tantumq; mihi quotidie esse metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuisset.* Nihil est desiderio suorum grauius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optaui: nam mortem, confitebor senili inertia vna causa minus cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captiuo putas, nisi quæ præda non erat? quales epulas, cibosque præbent, qui ipsi rapto viuunt? Nam illa quidem satis digna, quis dixerit vdum carcerem, & inundatam sentina nauiculam, & impositū nuda trabe irrequietum latus, reuinctas post tergum manus alligatos, tanquam esset, qua fugeremus pedes? Solæ in carcere tenebræ iuuabant.

Item pag. 19. eiusdem libri idem exaggeratur egregiè.

Præclara amplificatio miseriarum piratarū tiuitatis. ἀξιοπίστως dicerit Isidorus. Aristides. αὔξησις.

Nunc autem aliquot è patribus amplificationes, ἐρευνῶν operis καρώνης subiungamus.

Amplificatio calamitosi status per antitheta, & hypotyposin.

Describitur miseria pauperum cum luxu diuitum comparata ex D. Gregorio.

CAPVT XXXVI.

Greg. Nazianz. in ora. 16. pag. 248. Manus in Græcis vtrorum lectus, & grauitas. Amplificationes aut

Ἀλλ' οἱ μὲν ὑπαίθροι ταλαιπωρήσουσιν, ἡμεῖς δ' οἰκήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπρους λίθοις παντοίοις διϊλυθισμένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καλαφαπήσας, καὶ ψηφίδων λεπτῆς διαθέσει, καὶ ποικιλίας γραφῆς, ὀφθαλμῶν ἀπατηλοῖς δελεάσμασι. καὶ τὰς μὲν οἰκήσομεν, τὰς δ' οἰκοδομήσομεν.

Gregorij sunt magis ad inuidiam suscitandam, quam ad veritatem rerum exponendam.

μήθημεν, πᾶσιν; οὐδὲ κληρονόμοις ἴσως ἡμῶν: ἀλλὰ ξένοις, καὶ ἀλλοζύοις, καὶ τέτων ἴσως, οὐδὲ τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς. ἀλλὰ τοῖς ἀπεχθεστάτοις, καὶ φθονερωτάτοις, καὶ χαλεπωτάτοις, καὶ οἱ μὲν ῥηγώσσουσιν ἐν ῥιχίνοις καὶ διεσπαρμένοις ῥάκεσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τέτων τυχὸν εὐπορήσουσιν. ἡμεῖς δὲ βύψομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐδώδιμοι μαλακῇ καὶ περρέσῃ, καὶ τοῖς ἐκ λίνου, καὶ σκιρῶν ἀερίοις ὑφάσμασι, καὶ τοῖς μὲν σώμασι χαμονήθημεν μᾶλλον, ἢ περ ἐμπρέψομεν. οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ πᾶν τὸ περιττὸν καὶ περίεργον. τὰ δὲ ἔνδον ἡμῖν ἀπωκείσεται φρονὸς ἄχριος καὶ ἀνόνητος σκιῶν διαπάνη, καὶ χρόιᾳ τὰ πάντα καταναλίσκοντος, καὶ οἱ μὲν οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ζοφῆς εὐπορήσουσιν. ὡς τῆς ἐμῆς ζυφῆς, καὶ τὰ ἐκείνων ταλαιπωρίας, ἀλλὰ κείσεται πρὸ τῶν ἡμετέρων θυρῶν, ἐκλυόμενοι καὶ λιμώττοντες, οὐδὲ τὰς πρὸς τὴν αὖτκιν ἀφορμὰς, παρὰ τὸ σώματος ἔχοντες. ἐσερημένοι φωνῆν μὲν εἰς τὸ ὀδύρεσθαι, χειρῶν δὲ εἰς τὸ προτείνειν ἐφ' ἱκεσία, ποδῶν δὲ εἰς τὸ προσιέναι τοῖς ἔχθσιμ. ἀνατινοῦν δὲ εἰς εὐτονίαν τῆς θρηνωδίας, τὸ βαρύτατον τὰ κακῶν κάφότατον κρίνοντες, τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον εὐχαριστοῦντες, ὅτι μὴ τὴν ἑαυτῶν λώβην βλέπωσιν. καὶ οἱ μὲν οὕτως. ὑμεῖς δὲ ἀνακεισόμεθα λαμπροὶ λαμπρῶς ἐπὶ σιβάδος ὑπκλίνης τε καὶ μετεώρου, καὶ τῶν περιτῶν, καὶ ἀψύχων ὀπτιθλημάτων, κἂν φωνῆς ἀκέσωμεν τῆς αὐτήσεων δυσχεραίνοντες. δεῖ δὲ ἡμῖν τὸ μὲν ἔδαφος εὐωδεῖν ἄνθεσι πολλάκις, καὶ τῆς ὥρας ἔξω, τὴν δὲ ζάτεζαν καταῤῥάνδαις μύροις, καὶ μύροις τοῖς εὐωδεστάτοις καὶ πολυτελεστάτοις. ἵνα καὶ μᾶλλον εὐθηλυνόμεθα. παῖδας δὲ περισάναι τοὺς μὲν ἐν κόσμῳ καὶ ἐφεξῆς ἀνέντας τὰς κόμας, καὶ θηλυδρίας. καὶ τῇ καλῇ πρόσωπον κέρα περιεργατμένους πλεῖον, ἢ ὅσον συμφέρει, λίχνοις ὀφθαλμοῖς, κεκοσμημένους. τοὺς δὲ τὰς κύλικας ἐπ' ἄκρων δακτύλων ἔχοντας, ὡς οἱόντε εὐπρεπέστατά τε ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα τοὺς δὲ ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνημον τῇς ῥιπίσι, σοφιζομένους, καὶ τῆς ἐκ χειρῶν ἄραις τὸ πλῆθος τ σαρκῶν ἀναψύχοντας. καὶ τὰ ἐπὶ τέτοις, πλήθειν μὲν χρεῶν τὴν ζάτεζαν, πάντων χορηγέντων ἡμῖν τ σοιχείων πλοισίως. ἀέρος γῆς, ὕδατος, καὶ σενοχωρεῖσθαι τοῖς μαγείροις καὶ ὀψοποιοῖς μαγγανεύμασιν; ἀγῶνα δὲ εἶναι πᾶσιν, ὅς τις ὡς μάλισα τὴν λίχνιν ἡμῖν καὶ ἀχάριστον πολακεύσει γαστέρα. τὸ βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχέκακον, τὸ ἀπληστότατον θηρίον καὶ ἀπισότατον, τὴν καταργυμένην αὐτίκα σὺν τοῖς καταργυμένοις βρέμασι; καὶ τοῖς μὲν πολύτιχόρος καὶ ὕδατος, ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τῦ οἴνου κρατῆρες. μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν μέθην τοῖς γε ἀκολασοτέροις. καὶ τ μὲν ἀποσεμψόμεθα τ οἶναν, τ δὲ ἐγκρινῶμεν ὡς ἀνθοσμίαν. περὶ δὲ τῦ φιλοσοφήθημεν. ζωμία δὲ εἰ μὴ προσεῖσαι τῷ ἐγχωρίᾳ καὶ τ ὀνομαζομένων ξένων τις ὥσπερ τύραννος. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἁθροὺς καὶ τῆς χρείας, περιττοτέρους, ἢ εἶναι, ἢ νομίζεσθαι ὥσπερ αἰσχυνομένους, εἰ μὴ καὶ νομιζοίμεθα, καὶ δῆλοι γαστρὸς, καὶ τ ὑπὸ γαστέρα.

QVid illine sub dio vexabuntur, nos autē domos splendidissimas incolemus, omnis generis lapidibus exornatas, auro, & argento illuminatas, ac tenuium calculorum dispositione, varioque picturæ artificio, fallacibus oculorum illecebris? atque alias quidem incolemus, alias autem extruemus? Quibusnā autem? ne hæredibus fortasse quidem nostris, sed exteris, & alienis. iisque ne amicis quidem fortasse, sed inimicissimis, maximaque in nos inuidia flagrantibus, quod quidem malorum omnium extremum est. Quid illine in asperis, & laceris pannis obrigescent, immo ne eos fortasse quidem habebunt, nos autem in mollibus, & circumfluentibus vndiq; vestibus, telisque ex tenuissimo lino, ac serico contextis lasciuiemus? atque in aliis quidem indecorè potius, quam honestè, & ornatè nos ipsos geremus? Sic enim quicquid superfluum, & curiosum est, voco: alias autem in arcis recondemus curam inutilem, & incommodam à tineis exedendas, & à tempore, quod omnia conficit absumendas, atque illis ne necessaria quidem alimenta supperent! ô profusas meas delicias, ô grauem illorum calamitatem! verum pro foribus nostris iacebunt languidi, & fame pene confecti, qui ne instrumenta quidem corporis ad pe-

Luxus diuitum circa ades.

Pauperum nuditas cū luxu vestium.

ten-

Egregium πάθος.

petendum integra habeant. Vocibus priuati sunt, quibus miseriam suam lugeãt, manibus, quas supplicandi caussa protendant, pedibus, quibus ad diuites accedant, spiritu, quo lugubre carmen contenta voce fundant, atque quod malorum omnium acerbissimum est, lenissimum esse iudicant, oculisque duntaxat gratiam habent, quod ipsorum labem minime videant. Atque hi quidem ad hunc modum, nos autem in altis, pensilibusque lectulis, eximijsque, & quas pene tangere nefas sit, stragulis splendidi, splendidè recumbemus, si vel solam petitionũ vocem audiamus, stomachantes. Atque etiam illud oportebit, vt pauimentum nostrum floribus, plerunque etiam extra tempus fragret, & mensa suauissimis, ac sumptuosissimis vnguentis perfundatur, quo magis in dies effœminemur: pueri etiam astent, partim ornate, ac suo quisque ordine, comis soluti, effœminati, ac cæsarie expoliti, magis quam impudicis oculis conducat, partim extremis digitis pocula teneant, quam fieri potest decentissimè, simul ac tutissimè, partim follibus ventum semper caput excitantes, atque auris manu conflatis obesas carnes refrigerent, mensa insuper carnibus redundet, elementis omnibus nobis prolixe, & copiosè subministrantibus, aere, nempe terra, aqua, nosque coquorum, & eorum, qui epulas instruunt, lenocinijs comprimamur, omnesque de eo concertent, ecquis auido, & ingrato ventri, quam maximè blandiatur, graui omninè sarcinæ, & malorum omnium authori, belluæ prorsus insaturabili, ac perquam infidæ, quæ cum fluxis illis, & caducis cibis breui interitura est. Et quidem illi præclare secum agi putabunt, si vel aqua expleantur, nos autem vini pocula vsque ad temulentiam hauriemus, immò etiam vltra temulentiam, saltem ij, qui maiore laborant intemperantia, atque ex pluribus vinis alia reijciemus, alia vt suauia, & grata probabimus, de alijs etiam philosophabimur, atque in detrimento ponemus, nisi ad patrium vinum, exoticum etiam quoddam velut tyrannus accedat. Nos quippe lautos, & delicatos, & profusiores, quam vsus exigat, aut esse, aut haberi oportet, perinde, atque vereamur, ne, non mali existimemur, ac ventris, & eorum, quæ sub ventre sunt mancipia.

Cæcitatem intelligit.

Luxus circa apparatũ conuiuiorũ.

Venter Καρὸ φορτίον καὶ ἀρχέκακον.

Amplificatio atrocis supplicij per hypotyposin.

CAPVT XXXVII.

Ex D. Gregorio pag. 416.

Ναὺς φόρτον ἔχουσα τὸν πρεσβύτερον, ἕνα, καὶ τοῦτον οὐδὲ ὑπὲρ κακοῦ κινὸς, ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, κατὰ πελάγους ἀφίεται, οὐχ ἵνα σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα ἀπολέσῃ τὸν ὁ φόρτος πρόθυμος, εὐσεβὴς γὰρ, καὶ πῦρ τῷ φόρτῳ συνείσπορον, καὶ τρυφᾷ τὸ καινὸν τῆς κολάσεως ὁ διώκτης. φεῦ τοῦ θεάματος, φεῦ τοῦ δράματος! ἡ ναῦς πελάγιος, τὸ θέατρον ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς, τῶν μὲν ἐφηδομένων, τῶν δὲ ὀδυρομένων. πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσαιμι: ἀνάπτεται τὸ πῦρ, δαπανᾶται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φόρτος, πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συντρέχει τὰ ἐναντία, εἰς εὐσεβοῦς κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα, ἓν σῶμα, μερίζεται, καὶ πυρσὸς ὑπὲρ θαλάσσης αἴρεται ξένος. ᾧ προσῆλθε μὲν τάχα τίς ὡς ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ. προσελθὼν δὲ εὗρε θέαμα ἐλεεινὸν τε καὶ ἄπιστον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῖον ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον. καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις, καὶ οὐδὲ κόνις σπαρεὶς, ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱεροσύνη ὅσον τελευτῆς γοῦν εὐσχημονεστέρας τυχεῖν. εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως ἡ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται.

Grauis & acuta amplificatio, appositis antithetis vibrata.

NAuis presbyterum vnum portans, eumque non sceleris vllius, sed fidei caussa periclitantem, in mare demittitur, non vt vectorem seruet, sed vi perdat. Atque is quidem, qui vehebatur vtpote vir pietate præstans animo erat prompto & alacri. Comes autem illi ignis adiungitur, ac nouitate pœnæ maiorem in modum lætatur persecutor. Proh spectaculum graue! proh acerbam tragœdiam! nauis mari fertur, spectantium multitudo ad littus effunditur, partim lætantium, partim lugentium. Quo nam pacto rem tantam paucis exprimam, atque in aspectu collocabo? Ignis accenditur, nauis vnà cum onere suo absumitur, ignis aquæ miscetur, resque inter se contrariæ, ad pij viri suppli-

cium

cium concurrunt, duoque elementa corpus vnum partiuntur, & nouo, atque inaudito more fax super mare attollitur: ad quam, vt benignam, & humanam fortasse quispiam accessit, proprior autem factus miserandum, atque incredibile spectaculum reperit, nauigationem sine gubernatione, naufragium sine tempestate. Sic presbyter cinis efficitur, immo ne cinis quidem, vtpote in aquis sparsus. Nec verò sacerdotij dignitas tanta fuit, vt honestiorem saltem mortem consequeretur, aut si non mortem, at certè sepulturam, quæ impijs etiam, & sacrilegis hominibus debetur.

nales acre.

Amplificatur Definitio virtutis per inductionem.

CAPVT XXXVIII.

Amplificatio per inductionem. D. I. Chrys. tom. 5. p. 572. oratione, quod nemo laditur nisi à se ipso. S. Chrysostomi amplificationes plus habent sluminis verborum, & laxitatis.

Τί ποτ' οὖν ἐστιν ἵππου ἀρετὴ, ἆρα τὸ χρυσῶν ἔχειν χαλινὸν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμὸν ἐκ σηρικῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποικίλους, καὶ χρυσοπάσους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς σχοινίοις συμπεπλεγμένους. ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐσκελῆ, καὶ βαδίζειν εὔρυθμα, καὶ ὑπλᾶς ἔχειν ἵππου πρεπούσας γενναίῳ καὶ ἀνδρίαν κεκτῆσθαι ταῖς ἐν ἀποδημίαις μακραῖς; τὴν ἐν πολέμοις ἁρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι, καὶ ἐν παρατάξει μὴ πολὺ φαίνεσθαι τοῦ παρασήματος, καὶ ζοφερᾶς γενομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην, οὐκ εὔδηλον διὰ ταῦτα ἵππου ἀλλετὴ, οὐκ ἐκεῖνα; τί γὰρ ὄνων καὶ ἡμιόνων, ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι, οὐ τὸ δύνασθαι μετὰ εὐκολίας ἀθλοφορεῖν, καὶ ῥαδίως τὰς ὁδοὺς δικύειν, καὶ πόδας ἔχειν σερρότητι πέζας μιμουμένους; μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα σωτηρεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; οὐδαμῶς. ἄμπελον γοῦν ποίαν θαυμασόμεθα; τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν ἢ τὴν τῷ καρπῷ βριθομένην ποίαν γὰρ ἀρετὴν ἐλάας εἶναι φαμὲν ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τοῦ φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸ οἰκεῖον καρπὸν δαψιλῆ καὶ παντα-

διεσπαρμένον ἐμφαίνῃ; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν. διευκρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τὴν ἀνθρώπου, καὶ βλάβην, εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῇ λυμαινομένην. τί οὖν ἐστιν ἀρετὴ ἀνθρώπου; οὐ χρήματα ἵνα πενίαν δείσῃς. οὐδὲ ὑγίεια σώματος, ἵνα φοβηθῇς νόσον. οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν διαβολὴ ἵνα ὑπὸδῃς δόξαν πονηράν. οὐδὲ τὸ ζῆν ἁπλῶς, καὶ εἰκῇ, ἵνα φοβερὸς σοι γένηται ὁ θάνατος. οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς ἀλλ' ἡ ἀληθῶν δογμάτων ἀκρίβεια, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον ὀρθότης.

QVid ergo est virtus equi? nunquid aureum habere frænum, & huiusce modi cingula, stragulorum vincula ex sericis filis contexta, tapetes variatos, auroque intertextos, phaleras gemmis distinctas, comas aureis funiculis complicatas: an verò cursu esse velocem, cruribus bene firmis, numerosè incedere, & vngulas habere generoso equo dignas, robore præditum esse, longis itineribus, ac bellis idoneo, posse & in acie magno animo, & in fuga equitem incolumem conservare? an non perspicuũ est, his, non illis equi virtutem contineri? Asinorum verò, & mulorum, quam virtutem esse diceres? an non posse onera commodè gestare, itinera facilè conficere, habere pedes, qui firmitate saxa imitentur? Num ea, quibus extrinsecus circumdati sunt, aliquid ad virtutem ipsorum proprium conferre dicemus? inequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? folijs comatam, & palmitibus, an fructu onustam? Quam etiam oliuæ virtutem esse dicimus? cùm magnos habet ramos, & multam foliorum comam? an cùm suum fructum vberem, & in omnes partes dispersum ostentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus: discernamus virtutem hominis, idque solum damnum existimemus, quod illam violet. Quid igitur est virtus hominis? non pecunia, vt paupertatem metuas: nec sanitas corporis, vt timeas morbum: non multitudinis opinio, vt suspectam habeas existimationem malam, nec vita per se sola sine accessione, certoque proposito fine, vt mors tibi formidabilis existat: nec libertas, vt seruitutem fugiat, sed verè doctrinæ diligens studium, & vitæ honestas.

Amplificatio breuis miseriarum vitæ, per synathroismum.

D. Chrysost. tract. quòd nemo læditur nisi à se ipso, pag. 577.

CAPVT XXXIX.

Φερε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφελόντες τὰ φαιδρὰ, καὶ περιφανῆ τῆς αἰσχρᾶς, καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τῆς ἑταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν, τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, ἡ τρυφαῖς, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείαις προσέχουσα. τὸ αἰσχρὸν, καὶ δυσειδὲς, καὶ πολλῆς βδελυγμίας γέμον τὸ ἀηδὲς, καὶ φόρτικον, καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. καὶ γὰρ δὴ οὗτο μαλιστά ἐστι τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἁλόντας συγγνώμης, ὅτι καὶ ἀηδίας, καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος οὗτος, ποθεινός τε αὐτοῖς, καὶ περισπούδαστός ἐστι, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων αἱμάτων, κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ τρόμων, καὶ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηνεκοῦς, καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι.

AGe verò speciosis laruis, à turpi, ac deformi facie detractis, meretricis mulieris fœditatem ostēdamus. Talis enim est vita ad voluptates, diuitias, & honores proiecta, infamis, inquinata, flagitijs ac sordibus oppleta, molesta, grauis, multisque acerbitatibus oppressa. Hoc enim est, quòd vitæ huius amore delinitis omnem adimit veniam, quòd cum tot rerum asperitatibus sit referta, desideratur ab eis, & magnoperè expetitur, plena capitis discriminibus, præcipitijs, scopulis, cædibus, timoribus, terroribus, inuidia, perpetua cura, & solicitudine; quodque nullum lucrum, nullum fructum tantorum laborum afferat, nisi pœnam, ac supplicium, & æternos cruciatus.

Amplificatio auaritiæ, per effecta, & imagines.

D. Chrysost. tract. quòd nemo læditur nisi à seipso, pag. 578.

CAPVT XL.

Λυσσα τις ἀνίατος, καὶ μανία ἀκάτεκτος, καὶ νόσος ἀδοόρθωτος τὰς πάντων κατέχει ψυχὰς, καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως, καὶ παρωσάμενος ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς, καὶ οὔτε φιλίας, καὶ συγγενείας, τῆς γυναικὸς, καὶ παίδων οὔ τι γένοιτ' ἂν ἀνδράσι ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται, καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὠμῆς ταύτης, καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἁλόντων τὰς ἁπάντων καταλαβούσης ψυχὰς. καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπανθρώπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνὴς, καὶ ὡς βάρβαρος ὠμὴ, καὶ ὡς πόρνη πάνδημος, καὶ πολυτελὴς, καταισχύνει, καὶ κατατείνει, καὶ μυρίοις κολάζει κινδύνοιστε, καὶ τιμωρίαις τοὺς ἑλομένους δουλεύειν αὐτῇ, καὶ φοβερά τις οὖσα, καὶ ἀμείλικτος, ἀγρίατε, καὶ ἀπηνῆς, καὶ πρόσωπον ἔχουσα βαρβαρικὸν, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ λύκου, καὶ λέοντες ἀγριώτερον προσηνὴς τις εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινὴ, καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς, καὶ ξίφη, καὶ ὅπλα κατὰ ἑκάστην κατὰ αὐτῶν χαλκεύουσα, τὴν ἡμέραν, βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρημνοὺς ἄγουσα, καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα ζηλωτοὺς αὐτοὺς νομίζεται ποιεῖν τοῖς τε ἡλωκόσιν αὐτοῖς τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἁλῶναι, καὶ καθάπερ ὗς ἐν ἀμάρᾳ, καὶ βορβόρῳ ἐγκυλινδουμένῃ ἥδεται, καὶ τρυφᾷ; καὶ κάνθαροι κόπρον συνεχῶς ἀνελίττοντες. οὕτω δὴ, καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ ἁλόντες τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι.

RAbies quædam desperata, furor effrænatus, morbus insanabilis omnium animos obtinet. Hic amor omnem funditus amorem extinctum, atque oppressum eijcit ex animo. Neque amicitiæ ratio habetur, neque cognationis, quid dico amicitiæ, & cognationis? non vxoris, & liberū, quo quid viuis potest esse charius? sed omnia humi abiecta, & concul-

conculcata sunt vbi crudelis isthæc, & inhumana mancipiorum domina, tanquam sæuus tyrannus, aut barbara quædam immanis, aut meretrix publica, & sumptuosa omnia dedecorat, conficit, & sexcentis obijcit periculis, ac pœnis eos, qui illi seruire in animum induxerunt. Cumque sit terribilis, acerba, crudelis, sæua, vultu barbarico, quin potiùs ferino, & quàm lupus, ac leo tetriore; mansueta tamen, & expetenda, & melle dulcior suis captiuis esse videtur: cùm etiam gladios, & arma quotidie cōtra eos cudat, ac barathra effodiat; ad præcipitia ducat, & scopulos, infinita supplicij retia taxat, beatos eos tamen præstare censetur, tum ipsis captis, tum ijs, qui in eosdem laqueos se induunt, atque, vt in cloaca, & cœnosus cum voluptate, & delicijs volutatur, aut, vt scarabei in stercore continenter versantur. Ita etiam auaritia capti istis animantibus sunt miseriores.

Amplificatio gulæ, & ebrietatis, per congeriem.

D. Chrysostomus tract. quòd nemo læditur nisi à seipso. pag. 580.

CAPVT XLI.

Οἱ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν στιβάδων κατακείμενοι, καὶ διὰ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαῤῥηγνύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πειρῶντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζοντες, καὶ ὑπέραντλον ποιοῦντες τὴν ναῦν καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτὴν καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσωπέδας ἐπινοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα ἀλύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτέρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης, καὶ τῆς τροφῆς, καὶ μήτε ὀνειράτων ἀπηλλαγμένοι φοβερῶν τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐθαίρετόν ἦνα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλως προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδίᾳ, καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικεστέροις αὐτῶν, καὶ μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι δυνάμενοι, ἀλλὰ φοράδην ἀπὸ τῶν στιβάδων ἐπὶ τὴν κλίνην ἀγόμενοι.

Eadem latinitate donata.

QVi ad dimensum diem super thoros accumbunt, cœnas cum prandijs copulant, ventrem disrumpunt, sensus deprauant, immodico ciborum onere nauigium demergunt, sentinam inexhaustam, & exundantem reddunt, & tanquam in corporis naufragio nauem vndis obruunt, pedicas, manicas, & linguæ vincula nectunt, totumque corpus suum vinciunt vinculo ebrietatis, & luxus, grauiore, quàm ferrea catena, ac nec syncerum, & purum capiunt somnum, neq; ab horribilibus insomnijs liberi sunt, furentibusq; miseriores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, risui spectantium famulorum expositi, imò etiam luctui, & lachrymis meliorum inter eos; neminem nouorunt eorum, qui ad sunt, neque dicere quid, neque audire possunt, sed inter gestantium manus, à toris, ad lectulum feruntur. *Ebrietas dæmon voluntarius.*

Amplificatio virtutum.

CAPVT XLII.

AMplificatio virtutum & rerum laudatarum conformari poterit ad hæc exempla Ciceronis.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem vt vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico. *Laus Clementiæ pro Marcello.*

O vitæ Philosophia dux! ô virtutis indagatrix, expultrixque virorum! quid non modo nos, sed omnium vita hominum sine te esse potuisset: tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primo domicilijs, deinde coniugijs, tum litterarum, & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos totos tradimus. Est *Laus Philosophiæ 5. Tusculana.*

autem vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus peccanti, immortalitati anteponendus. Cuius igitur potius opibus vtamur, quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti.

Virtus imperatoria.

Ego sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur scientior vnquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo atque acerrimis hostibus ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema puerilia miles fuit summi imperatoris, incunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit; plura bella gessit, quam cæteri legerunt; plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt, cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperijs; non offensionibus belli, sed victorijs; non stipendijs, sed triumphis est traducta.

Item. Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo; quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt.

De diminutione.

CAPVT XLIII.

VErùm cum multa de amplificationibus apud Rhetores passim occurrant, mirum est, cur de diminutione permulti nihil attingant, siue quod ab eloquentiâ hanc rerum extenuationem alienam esse putent, siue quod nullam esse artem diminutionis existiment.

Ego verò sic arbitror, & istam quam vocant ἀτιωσιν prudentissimæ partem esse eloquentiæ, & eius artificium minimè negligendum. Occurrunt autem sæpe tempora minuendi, quorum imprimis haberi oportet rationem.

Et illud quidem frequentissimum est, cum ab aduersario contra rem nostram est aliquid copiosius exaggeratum, quod infringi, atque comminui multis modis solet: vel enim dicemus calentem adhuc Rhetorum studijs hominem suo ingenio plenius indulsisse, similem videri circulatoribus, qui mansuefactas circumducunt belluas, cùm verò, & scriptis programmatis, & crebro tympanorum sonitu ad videndam eximiæ magnitudinis belluam omnes inuitarint; degenerem feram, &, vt aiunt, murem pro leone ostentant. Sic illum diu verboso ambitu perstrepuisse, vt rem paruam extolleret, sed omnia in eius contemptum refundi, non fieri verbis elephantos, ex culicibus manere semper eadem rerum pretia, siue quis attollat, siue detrahat. Aduersarium intemperanter abusum auribus grauissimorum hominum, quibus id persuaderi posse existimauit, quod vix mulierculorum, aut puerorum crudelitati insinuaret.

Deinde, si quæ afferri possit comparatio, in qua ea ipsa, quæ ad rem attollendam magnificentissimis verbis prædicauit, per antistagogem rei vilissimæ, vel haud ita laudatæ tribuamus, & risum inde excitare possimus auditorum, quod sæpè fit, perit tota illa, quæ ab aduersarijs est conformata magnitudinis species, & in fumos euanescit. Vt si quis formam aliquam pulcherrimi corporis exquisitis orationis pigmentis ornarit, nos deinde irridendo eadem de olla dici posse demonstremus, vel si operosissimum Regis alicuius Mausolæum amplissimis verbis extulerit, nos muscam nobilius sepultam ostendamus, quod ingeniosissimè fecit Martialis, vbi agit de vipera in succino sepulta, l. 4. ep. 48.

Flentibus Heliadum crustis dum vipera serpit,
Fluxit in obstantem succina gemma feram:
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.
Nec tibi regales placeas Cleopatra sepulchros:
Vipera si tumulo nobiliore iacet.

Sic & Cupidinem Deorum potentissimum cum aliquis verbosissima oratione laudasset Bellissimè retorquens aduersarius cum vespa contulit: *Alas habet, & vespa: telum habet, & vespa*, & cætera, quæ in eodem argumẽto dici possunt.

Vel si quæ ab aduersario dicta sunt, omnes veritatis habent numeros, non rectè, aut securè confutari possunt; tunc, aut dicendi modus erit perstringendus, aut otiosa oratio vellicanda,

canda, quod ea frustra conetur extollere, de quibus nemo ambigat: sic callidissimè Cæsar, cùm in consultatione de supplicio Catilinariorum non lubenter audiret, coniurationis crimen atroci quadam, vt debebat, oratione augeri, non refellit quidem eos, qui grauissimè de hoc crimine dixerant, neque enim erat, aut tutum, aut prudens hoc facere, quid igitur facit, vt rem minuat: modum dicendi arguit: *sed per Deos immortales, quo illa oratio pertinuit? an, vt vos infestos coniurationi faceret? sci ret, quem tanta res, atq; tam atrox non permouit, eum oratio accenderet?* Vel si facti alicuius minuendi data sit occasio, tum contra faces aduersarij aspergenda erit frigida, *vt magnũ, & inusitatum facinus! vestem scidit, resarcietur*, & reliqua similia.

At quæres? num præter hæc tempora, & concertationes, occurrant etiam plerumque loci, in quibus diminutione sit vtendum? Ita est profectò, artificiosissimæ est eloquentiæ, sua prudenter minuere, vel certè dictis minimè attollere. Tum verò rectè fit, cum res magnæ dicuntur, cùm apud magnos auditores, cùm personæ graues, & gloriosissimæ famæ loquuntur, quarum dicta, vt oracula non verborum multitudine, sed pondere vim suam obtinent, simpliciùs enim narrant, & tamen tonant oratione, quia vita fulgurant. Paulus Aemilius apud Titum Iuium, orationem habet de suis rebus gestis, nihil minus ornatum, stylum epistolarum diceres. *Profectus ex Italia, classem à Brundusio sole orto solui, nona die hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me, exercitibusque vestris sacrificaui, Regem ad pugnam coactum vici, Macedoniam in potestatem populi Romani redegi.* Hæc à summo Imperatore profecta, longè magis eruditas aures afficiunt, quam si ipse Marcus Tullius ornatissima oratione suas in Amano victorias celebraret. Fit autem, vt auditores hac modestia deliniti, plura silentio suppressa existiment, & verborum moderationem flagrantissimis studijs compensent.

Eandem diminutionis rationem fermè sequuntur, qui ponderosam amant in oratione sobrietatem, studentque potius, vt magna viuant, quàm vt diserta loquantur. Itaque consultò, & synonyma, & duplicata, & contraposita, & sustentationes, & commorationes, & expolitiones, & circumductiones verborum declinant, ac *situm sicum*, dicunt: sed tantam habent in vita venerationem, in dictis maiestatem, vt amplificationis ornatu nihil indigeant.

(··)

PLACVIT HIC QVOQVE POST aliquot delibata, variam locorum commmunium ex Cicerone suppellectilem, ad uberiora amplificationum exempla, notatis numeris subijcere.

A

Adolescentum voluptates, pro Cœl.39.
Ambitio 2. Agr. 97. 98.
Ambitio Candidatorum, Mur. 76. 77. Planc. 12. eius periculum. Mur. 74. 75. Milo. 45.
Agriculturæ voluptas, de senectute 51. 52. 53.
Animæ immortalitas; de senectute 77. 78. 79.
Auaritia fugienda 3. offic. 75. 76. 77. 15. 35. violat omnia, pro Quinct. 26. 53. 38. Manil. 37. 65. Flacc. 72. 73. Haruſp. 59. pro Sext. 94. Piſo. 86. 90. & paradox. 1.
Amicitia, ii. Ant. 38.
Amor in aliquem, iiii. Catil. & pro domo 27. 28. Planc. 22. 27. 29. 80. 81. Mil. 70. 101. Deiot. 39.
Audacia, Amer. 95. Cæcin. 2. i. Ant. 90. i. Catilin. 2. 3. 4. pro domo 115. 116. 117. 140. 141. Haruſp. 4. Sext. 1. 2.
Aduerſa fortuna ſuas habet vtilitates poſt reditum 2. 3. 4. 5. 6. pro domo 86. 87. Piſo. 41. 42. 31. 32. 33. 34. 44.
Auſteritas nimia, Mur. 74.
Authoritas ſpectabilis Mani. 43. 44. 45. Syll. 80. ex Mil. 12.

B

Belluas immanitate ſuperare, Amer. 63.
Bonorum inſectationes Sext. 1. 2.
Beneficij accepti prædicatio, poſt reditum ad Quirites, 56. & c. poſt reditum in Senat. 2. 3. Haruſp. 16. Planc. 2. 4. Mil. 101 102. poſt. 47. Marcel. 3. 35.

C

Cauſſæ malorum omnium, 2. Ant. 53. 54. 55. 71. 72.
Calamitas hominis, Amer. in tota peroratione. Item exordium totum pro Flacco, & peroratio. Exordium pro Sylla. Et peroratio pro domo 44. Sext. 7. 121. 122. 128. 145. Mil. 35. Poſthu. 45. 46. & pro Quintio nu. 49
Calamitas eius cuius bona ſunt ſubhaſtata.
Cædes Sext. 76. 77. 78. 79
Ad conſtantiam cohortatio, Manil. 69
Conſtantiæ Syll. 83. poſt reditum ad Quir. 19. pro domo 4. Sext. 60. Prouincijs 41. Mil. 62. 63. 65. 93. 96. 102. Deiot. 36. 37
Concordia, Haruſp. 60. 61. 63. Lig. 33
Conſolatio 14. Philip. 34
Corruptela temporum, 2. Catil. 10
Conſcientiæ vis, 3. Cat. 11. poſt reditum in Senat. 36. pro domo 140. 141. Piſo.
Continentiæ, & grauitatis laus, ex ijs, quæ pro Cœlio num. 39. 46. 47. Milon. 62. 63. 2. Ant. 68
Conuiuium Damodis Tuſculana, v. 61
Crimen magnum. Font. 10. Cluent. 25. 29. Piſo 94
Criminum frequentatio, act. 1. in Verrem, initio, & vlt. in Verr. ſub finem.
Crudelitas, 14. Philipp. 8. 9. 10. pro Roſ. Amerino. 63. Cluent. 177. 188. 199. Rab. 12. 13. &c. 3. Catil. 24. 25. Flacco 73. Syl. 76. pro domo 43. 63. 64. Haruſp. 35. Sext. 32. 30. 22. 135. Vatin. 23. & vltima in Verrem, maximè in ſupplicio Gauij Conſani. Piſo. 17. 18. 83. 84. 85. Lig. 11. 12. 13. 14. ii. Ant. 63. iij. Ant. 4. xj. Philipp. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9. egregiè xiij. Philip. 18. 21. 22. Amer. 63.
Conflictus virtutum, & vitiorum ij. Cat. 15
Clementiæ Laus. Marc. 1. 9 17. 18. 19 Lig. 15. 16. 29. 30. 38. 39. Deiot. 33. 34. 40.

Dies

D.

DIues Rab. 3.4
Decretum iniquum, Flacc.15
Degener, Sext.110.Rab.2
Decoctor Flacc.90.91. Sext.110
Damnatio iniqua, pro domo 46. 58. 59.60. 95.
Diuina vltio, Amer.131. pro domo 140. 141. Haruſp.37.38.39.Piſo 85. Mil.86
Diſcordia tollenda,Haruſp.54.55.60.61.Sext. 104.108.109.xiiij.Phil.17.18
Dolor ij.Catil.20.iiij.Catil.2. pro domo 97. 98.Haruſp.43.Planc.34. Sext. 3. 4.14.27. 32.63.64.88.121.122. Cœlio 60. Mil.16.18. 201.100
Dignitas maior durioribus legibus obſtringitur.Cluent.150.Flacc.87. vbi locus præclarus de moleſtijs,& periculis eorum,qui præſunt.
Diligentia in ſtudio, Planc.66. Cœl. 45.46. 74.

E.

ERrori, & temeritati ſumus omnes obnoxij,Poſth.22.23.24.25.26
Eloquentiæ fructus Muræn. 24. vis eius, & 1.de Orat.nu.30.31.32.33. Haruſp.41. Sext. 107.108.109. Balbo 3.
Exempla virtutis multùm mouent. Arch.14.

F.

FAma celebris pro lege Manilia, 43. 44. iij.Catil.26.Syll.24.Cœlio 6.Milo 98. 99.
Fama,& exiſtimatio læſa pro Quinct.
Fama non bona,Cluent.4.Piſo.47.
Falſum crimen,Cluent.9.166.&c.Flacc.11.12. 19. 96. Syll. 74. 75. Planc. 30. 56. 57. Cœl. 15. 23. 53.56. 57. 66. Deiot. 8. 15. 16. 19.
Fraudulentus, Quinct.12.13.16.19. 22.26.29. 56.Amer.116.117. Cecin.14. 15. 19. Cluent. 70.71.72.ij. Agrar.20. Flacc 46. 47. 48. poſt reditum in Senat.12.Sext 19.ex 22
Fortunis ſpoliatus, Amerini peroratio pro domo 106.111.114
Fœminæ laus,Amerin.147.
Furor, Haruſp.39. Piſo 47. 50.Milo. 99.vj. Ant. 4.5.6.7.
Frugalitas, Deiot.26.27.

G.

DE gloria,& de modis comparandi locus communis prolixus,ij.offic.43.vſque ad 52
In gloria recipienda laborandum, Manil. 6. exord.
Gloriæ amor.Arch.26.vſque ad 30. Sext.143. Cœl. 76. prouinc. 38. Piſo 56. 57. 58. 59. 62. Mil. 98. 99. Marcell. 28. 29.30. 31. i. Anton. 29. 30. ij Anton.32.33.114. 115.
Græcorum mores, & eorum in teſtimonijs leuitas,pro Flacco 9.10.11. 12.13
Gratiarum actio ij. Agra. j. iij.Catil.26. poſt reditum ad Quirit.5. 6. & 53. 27. egregiè poſt reditum in Senat. 2. 3. 22. 29. 35. 38. Planc. 2.3.68.72.77.78.79.80.81. Balbo j. Marcell.10.35. iij. Anto.3.4
Gratia, aut potentia inuidioſa, Amerin. 122.
Gratus omnibus Arch. 5.6.Vatin.7.8
In gratiam redire cum inimico, Poſthu. 32. 33.19

H.

HElluo Piſo.13.22. 41.ij. Ant.66. 67.104. 105.
Homo frugi, Quinct.59. 93
Honeſtus, & locuples Amer.15.
Honores poſt mortem decernendi,ix.Philip. ferè tota.
Honor digno collatus, exordium ij. Agrar. Planc.50.Sext.6
Humaniorum literarum fructus, Arch.12
Humanitas.Amer.41.42
Humanarum rerum inconſtantia, & pericula,Flacc.87.Syll.91.pro domo 146.Mil.70. v.Ant.26.

P.

IGnominiam ſubire, & ſuis bonis ſpoliarii ſummum malum, Quinct.49.95.Piſo. 47.48.Ant.32
Impietas,Font.20.21.pro domo 104. Vat.14. ij.Ant. 56
Imperatoris virtutes quæ, Manil.28.29.&c.
Iniuriam vlciſci,Syll.46.47
Iniuria,damnumque,Quinct.34.47.52.53.71. 74.95. Amer. 49. pro domo 106. &c. iij. Sext.29.54.93.de prouinc.5.10.71

Impio-

Improbi viri mores, aut auari, Quint. 55. 56. pro Cluent. 930. L. 1. in Ver. num. 10. l. 2. n. 134. de Timarchide pulchra.
Innocentia alicuius, Font. 27. exord. Flacc. 7. Syll. 77. 78. 79. 84. 85. Cœlio 55.
Balbo 13. Posth. 6. 10. 11. Deiot. 20.
Immortalitatis spe omnes laboramus, Rabir. 26. Sext. 47. 48. Marcell. 11. 28. 29. ii. Ant. 114. xiiii. Philip. 32. 33.
Iudicium officiũ, Cluent. 159. Mur. 41. Posth. 11. 12.
Iudicis quanta prudentia esse debeat, Font. 15. Flac. 95. Piso 94. Posth. 11. 12.
Iram deponere, Deiot. 8. 9. ii. Ant. 84. 36. 76.
Iratus leui de caussa, Vat. 4. i. Ant. 26. 27.
De iure, & iurisconsult. pro Cæcinna. 66. 67.
Iuris ciuilis quanta sit æquitas, & quam diligenter sit obtemperandum, eiusque fructus, Sext. 90. 91. 92. ix. Phil. 7. 11.
Iurisprudentiæ laus, 1. de orat. 199.
Iurisperitorum labores, Mure. 19.
Iustitiæ necessitas, præclarus locus communis, 2. offic. n. 39. 40.

L.

Laus egregia viri boni, & prudentia Cæcin. 77. 78. Manil. 3. Cluent. 107. 133. Cœl. 59.
Legum vtilitas, & authoritas, Cluent. 146. earum euersio Piso 9. 10. Marcell. 24. 25. Deiot. 32.
Libertas Planc. 47. Balbo 31. Posth. 3. 4. & ii. offic. 52. 53. 54. præclarè in peroratione.
Libertas in agendo cum laude, Planc. 93. 94.
Libertatis ius, Balbo 31.
Licentia nimia in Repub. nocet, Flac. 16. 17.
Laborandum tendenti ad ardua, 59. Sext. 102. 136. 137. 138. &c. Cœlius 45. 46. 74.
Literarum studia, Arch. & Tusc. v. 67.
Luxuria, Amer. 75. ii. Catilin. 7. 10. 22.
Post reditum in Senat. 10. 12. 13. 14.
Haruſp. 59. Sext. 20. Cœl. 47. 48. 57. 69
Piso 25. 66. 67. 2. Ant. 44. 47
Luxus, sumptusque, Amer. 134. 135. ii. Catil. 10. 22. 25. post reditũ Senat. 15. Haruſp. 44. Sext. 18. Cœl. 57. 67. Piso 13. 22. 25. 48. ii. Anton. 15. 104. 105
Ludi pro Mur. 39. 40

M.

Mala bonis permixta, v. de Finib. num. 91.
Malitia, Quint. 48. ii. Agr. 28.
Magnas res gerere 2. Catil. 28.
Mater in filium impia, Cluent. 12
Mansuetudo Muren. 6 Syll. 8. 86. 87
Mansuetudo Romana in ciues, Rabir. 10. &c. 16.
Militaris gloria quanta sit, Mur. 22. 24. 30.
Maledicus, Mur. 13. Flac. 12. Syll. 46. 47. pro domo 3. Planc. 30. 56. 57. Sext. 110. Cœl. 6. 30. Balb. 56. 57. 58. Piso. 31. 32
Magistratus boni partes, pro Syll. 25. 26
Mors immatura Cecinn. 12
Mutari in deterius, i. Ant. 33. 34
Modestia, Cecinn. 103
Maiorum laus, & religio, Haruſp. 18. 19
Memoria conseruat beneficium, iii. Catil. 26. post reditum ad Quir. 1.
Mors non est timenda, 4. Catilin. 7. 8. Sext. 47. 48. ii. Ant. 37. 118. 119. iiij Ant. 13. vij. Ant. 6. 7. i. Tusc.
Mors pro Patria, vel Religione, quam gloriosa, xiiii. Philip. 31. 32
Mortis contemptus, Tusc. 1. per totum.
Mundi pulchritudo ii. de nat. deorum 95. & conseq.

N.

Nobilitatis quę debeant esse studia, Ameri. 145. ex virtute laus eius, Mur. 16. 17. Piso 2.
Nobiles in bono, vel malo excellunt, Quint. 31.
Nobilitatis splendor, & gloria. Sext. 21.
Noua res, & insolita, Vat. 31. 32. 35.

O.

Odio esse omnibus Piso. 45. 46. 64. 65. 93. 96. 98. 99
Oppresso opitulari, Amer. 27.
Odium in bonos, Vat. 24. 25. Balbo 66. Piso 16. 20. 21. 26. 31. 32. Mil. 36. 52. 53. x. Philip. 4. 5. 6. 7
Odium alicuius 2. Catilin. 12. Syll. 83. post reditum ad Quir. 23. pro domo 60. 61. 62. Vat. 1. 9
Officium conferre in eos maximè, quibus debemus. Arch. 1. 2
Optimates, aut populares qui, Sext. 96. 97. &c.
Orator vehemens, & remissus iii. de Orat. 28.

Oratoris laus, & eloquentiæ iucunditas, ii. de Orat.n.34.& 188.
Otium ij.Agr. & 188.

P.

PArricidium Rosc.n.62.
Patientia ij. Agr.45.x.Philip.7.xi.phil.7
Pax Agrar.23. ij. Agr. 9.101.102. prouincijs 30.31.Marcel.14.15.ij.Ant.113.xiij.Ant.1
Philosophiæ laus,v.Tuscul.sect.5. & nu.60. de physica.
Præmium virtuti decernendum, Balb.22.23. 24.& c.51.65.66.Prouinc.38.Milon.59
Pœna parricidij,Amer.70. exord.
Populus facilè excitatus, Cluent.13. eius inconstãtia, Mur.35.36.53.Flacc.87.Planc.7. 10.11.15.Sext.115.116
Potenta intuidiosa,ij. Agr.23.Piso.35.
Patriæ columen,& seruator,Mate.32. 24.26. 33.ij.Ant.113.v. Ant.37. 38.39.42.43.44. 49.50.51.vij.Ant.6.7. x. Philipp.11. 12. 13. xiiii.Philip.12 13.14
Præteritio egregia, Quinct.13. Amer.13.Manil.25.37.Cluent.41. iij.Agra.4.Rabir.17. 1.Catilin.14.pro domo 122.
Planc.59.Sext.13.108.Cœl.54
Perfidia,Amerin.109.110. &c. egregiè Flacc. 9.10.11.12.&c.Sext.46. Deiot.30. xj. philip.8.
Pietas res ornat, Haruſp.19.20
Perficere oportet inchoata, prouinc. 34. vij. Ant.9.
Prudentia xij.philip. 6.7

Q.

QVerimoniæ, Amerin.9.12.29.30.exordium pro Flacc.& 103.Sext.64.93.45. egregiè Catil.59.Mil.35.103.104
Queri sine causſa,Flacc.57.

R.

RApacitas,Quinct. 38. 39. 42 .Cluent.67. 68.Haruſp.59.Mil.79.76.77.&passim in Verrinis.ij. Ant. 62. 66. 67. 68.97. iiij.Ant.9.10.v.Ant.32.33. viij. Ant.8. 9.10
Religionis studium,Haruſp.18
Resistere improbitati aliorum, Cecin. 2. Haruſp.6.7
Retorquere in aliquem crimen. Amc. 79. Cecin.3.Haruſp.6.7.17.
Repulsa,Mur.48.Sext.25.26.27
Ridicula res, Haruſp.8.
Resipiscunt nonnunquam homines, Cœl.28. 42.43.77.xii.Ant.5.7
Rebellis, vi.Ant.4.5.6.7.8.9
Rusticæ vitæ innocentia Amer.75

S.

SEuerus,Amer.85.
Sceleratus,Cluent.39.41.44. 48.87.99. i. Catil.12.13.17.25.ii.Catil.7.8. Mur.49.50. 50.82.Sill.70.71.76.post reditum in Senat. 10.pro domo 23.26.Haruſp.35. 42. 55. 57. 58.Sext.16.17.ex 29.Vat.18.19.20. 22. prouinc.3.
Seditio, i.Agr.23.26.ii. Agr.8.10.13. iii.Agr. 16.i.Cat.12.18
Seditiosi, iiij Catil.4. Mur. 50. pro domo 13. 24.54.&c.89. 110. Piso.9.15.20.21.26
Sacrilegus, pro domo 109. & templorum euersor,ibid. 140.141.Haruſp.28.32. 33.37. 38. 57. Milo. 91. 92. & 4. lib.in Verrem passim.
Simularus,& verspellis, Cœl.12. Piso.1.2. i. Ant.20.ii.Ant.89. exord.
Stoicorum institutа, Mur.61.62.63.74
Spectaculum triste,pro domo,100.
Planc.99.Mil.104.ii.Ant.64. x. Phil.8.
Supellex lautissima, Amer.133.
Superbus,Amer.135.Cluent.105. 111. 112. xiii. Ant.4.
Stupidus,pro domo 105.

T.

TEmperantia, Manil.40. & lib.1. de offic. 101.
Tempori & hominibus, seruire,Cluen. 139. Planc.93.94.95.Cœl.12.Balbo 61. Posth. 26. 27. 29
Temporis angustiæ, Rab.6.9.
Timor ex magnitudine periculi, Quinct. 6. Oratoris 77. Cluent. 51. egregiè Sext.12. Mil.1.Deiot.1.&c.
Timor consequitur scelus, Amerin.65. &c. Cluent. 54. pro domo 140. 141. Haruſp. 39.
Timendus aliquis,iii.Catil.16.17. pro domo, 6.8.137.Cœl.22.
Testes multi innocentiæ Font.4.5.6. 7. &c. 34.35.Cluent.195. &c. Rabir.8. Flacc.100. 101.Sext.9.10.

V.

VArietas rerum, & dissimilitudo, iii. de orat. 23.
Verba non tam spectanda, quàm concilium eorum, qui scripserunt, 49. &c. egregiè 81. &c.
Veritas tandem innotescit, Cluent. 55. 63.
Vberes agri, i. Agr. 21. ii. Agr. 66. 79. 80.
Vrbs nobilis, ii. Agr. 40
Viri boni, & mali, pro domo, 130. 131. Piso. 41.
Virtus solum bonum, v. Tuscul. 44. & per totum.
Vita ducum laude digna, Planc. 27. 29.
Vita ciuilis ii. offic. n. 13. 14. 15. &c. beata, Academ. 23.
Voluptatis assectæ, Sext. 22. 23. Cœl. 75
Voluptatis adiuncta, ii. de fin. 23. Piso. 69.
Voluptas honesta, iii. de orat. 176.
Voluptates refugientes, 39. 41. 42. 45. 46
Voluptates senum honestę, de senect. 45. 46. 47.
Voluptatibus maximis finitimum fastidium, iii. de orat. 96. opt. inuect.
Vis, Quinct. 47. 82. Amerin. 99. Cecin. 33. 42. 45. 47. 48. Cluent. 96. Flacc. 97. pro domo, 53. 54. 55. Haruspic. 33. Sext. 79. 80. 85.
Vi agere non est prudentis, Cecinn. 1. Sext. 60. Piso, 42. 43. Mur. 7. 19. Deiot. 36. 37. 38
Vlciscì nolle, post reditum in Sen. 21. Sext. 88. prouinc. 2. x. philip. 7.
Victoria sui ipsius, quàm glorioſa, pro Marcell. 8. 9.
in Verrinis plena sunt omnia accuratissimis amplificationibus, quæ stylum adolescentum mirificè possunt acuere. Tales sunt Rei facinorosissimi l. 1. in Verr. nu. 10. vsque ad 15. De Apolline Deliaco spoliato n. 47. ibid. de spoliatione Pupilli n. 93. l. 2. n. 134. Timarchides nu. 22. Aproniusnarratio de Lollio ibid. n. 61. l. 5. spoliato Haluntinorum nu. 51. furtum trullæ Antiochiæ Regis filijs ereptæ num. 61. ibid. De Candelabro ibid. 64. Diana Segestana ibi. 74. de Sopatro ibid. 84. Ereptro Herculis. 93. de supplicijs multa graphica & lectu dignissima.

DE

DE DISPOSITIONE ET PARTIBVS ORATIONIS.

LIBER SEXTVS.

Eius dignitas.

CAPVT PRIMVM.

Dispositionis excellentia.

VT ingenij fontes inuentio, sic iudicij dispositio recludit, qua nulla virtus ad pulchritudinē orationis aptior, concinniórve reperiri potest; vt à qua omnis concinnitas, & præcipuus emergit in structura decor: Neque enim, vt ait Quintilianus, quanquam fusis omnibus mēbris, statua sit, nisi collocetur: & si quam in corporibus nostris, aliorúmve animalium partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam leuiter loco moti perdunt, quo viguerunt vsum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. Nec mihi videntur errare, qui ipsam naturam stare ordine putant, quo confuso peritura sunt omnia: sic oratio carens hac virtute tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine proposito casum potiùs quàm consilium sequatur. Hæc ille.

Fab. l. 7.

Natura stat per ordinem.

Ordo.

Ex quibus multorum huius temporis scriptorum imperitiam redarguas, qui præferuido quodam ingenij calore accingunt se ad scribendum, antequam quid velint, aut quomodo secum fuerint meditati.

Quamobrem toto orationis cursu videas volantem stylum, & ludibundum, qui inanes vndique flosculos aucupatur, solidæ rationis parùm, aut nihil habet. Destituitur enim iudicio, quæ pars est eloquentiæ optima, ac per totum corpus sermonis æquabiliter diffusa: huius pondere subsultans leuitas firmatur, imperfecti ingenij fœtus veluti lambuntur, & formantur, omnis denique ratio, ac cultus enitescit.

Stylus volans & ludibundus.

De prudentia Dispositionis, & iudicio.

CAPVT II.

PRimæ partes dispositionis sunt ex ampla rerum copia, quas siue lectio authorum suggesserit, siue fons ingenij profuderit, pauca, & præclara seligere. Vehementer enim erant (quod superius docui) qui in eo decus eloquentiæ situm existimant, si quàm maximè prolixas orationes habeant, & nihil eorum, quæ *onda*,

Dispositionis prima pars delectus.

Prolixæ orationes fugi-

quæ excogitarint, aut inuenerint omittant: ex qua cupiditate fit, vt non modò communia, sed aliena quæque, & frigida amplificationis desiderio intrudant. Vt enim Macedonum Phalanx ex modico, sed lectissimo militum numero conflata, suis præsidio, hostibus exitio fuit. Contrà verò innumerabiles Darij copiæ suis ipsæ viribus distractæ, atque laceratæ, non tam adiumenta virtutis, quàm impedimenta exercitus censebantur. Ita profectò in orationibus euenit, quæ breues, ac substrictæ lectis rebus, ac rationibus instructæ sunt, longè acriùs percellunt animos: contrà longæ, fluctuantes, confusæ, pondus & ictum non habent.

Delectus rerum.

Sedeat igitur in dispositionis limine iudicium, tanquam Regius Censor, qui inuenta omnia maturiùs examinet, aliena repudiet, negligat communia, rara, si non ad rem fuerint, non grauatè relinquat, eligat pulchra, neruosa, florida, & quod maximum est, recta ad rem collineantia. Multa enim persæpè dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicuius gratiæ lenocinio se insinuant: At si à grauibus viris excutiantur, vel modicè pertractentur, statim quasi leuiculi flores in manibus emarcescent. Contrà, quæ sunt acriter excogitata, & prudentissimo ingenij examine selecta, minus habent simulatæ venustatis, plus ponderis, & intelligentiæ, ideoque accuratius instruunt, ac delectant diutius.

Examen stylj.

De triplici dispositione in genere.

CAPVT III.

Dispositio triplex & eius exemplum.

DIspositio à Dialecticis vulgo in tria genera diuiditur. Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis.

Naturalis est, quæ naturæ ordinem sequitur, atque imitatur: atque id quatuor potissimum rebus, tempore, natura, loco, dignitate, quod obseruat Aristoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius, posteriusue dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior est crastino, crastinus perendino: Item bellum Macedonicum prius ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura alia alijs priora sunt existendi necessitate, vt sol luce, animal homine: & ad summum totum patribus, caussa euentis, subiecta adiacentibus. Loco priora dicuntur, quorum vnum præcedit aliud positione: sic vltima cælo, citima tertis dicitur luna. Dignitate prius est quod præstantius habetur, vt aurum argento, argentum plumbo.

Ordo arbitrarius est, qui nulla certa ratione constat, sed solo dicentis, aut scribentis arbitrio dispensatur. Talis est liber Aeliani de animalibus, vbi omnia de industria permiscet, & si quis rationem quærat: Homo est (inquit) sui arbitrij, licet illi pro voluntate scribere.

Artificialis ordo est, qui ab arte ad aliquem destinatum finem aut voluptatis, aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minimè seruato naturæ ordine, prima posterioribus subiungit. Talis est ordo poëtarum, qui de industria res ab ouo non citant, sed à fine, aut medio incipiunt, deinde principia data occasione intermiscent, quò magis pendeant animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant suauitatis. Item artificialis dicitur, quòd non sponte naturæ vbique profusus, sed ab ab arte cultus, & instructus appareat.

De triplici dispositione artificiali.

CAPVT IV.

ARistoteles in Logicis triplicem artificiosæ dispositionis speciem notat: Vna est analytica, seu resolutiua; altera compositiua; tertia definitiua.

Dispositio artificialis triplex.

Analytica quatuor modis fieri, constituique solet. Primò quidem, cum à toto ad partes, quas Philosophi integrantes, Cicero totius appellat, fit processus: vt si quis de toto homine primùm dicat, deinde singulas corporis partes pedetentim discutiat. Secundus est, cùm non in partes totius, sed in partes generis fit gradatio: vt si explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerando disseram. Tertius, cùm propositio aliqua gradatim in sua principia resoluitur: vt si dicam tolerandum esse dolorem, quia honestum est, & honestum, quia cum virtute coniunctum. Quartus, cùm à fine ad media regressus, per similem gradationem instituitur: vt si quis præuideat Rhetoricæ finem esse benedicere; bene dici non posse sine elocutione, elocutionem verbis, quasi corpore, rebus non secus nec anima constare, ideo inchoandum ab istis illi, qui ad destinatum scopum peruenire velit.

Contraria est dispositio τοῦ τέλους, & quatuor item modis opposita: nam à partibus totius ad

ad totum perlabitur: vt cùm ab elementis Rhetoricæ ad considerationem integræ artis consurgit: similiter in partibus generis, priùs temperantiæ partes, & momenta, quàm ipsum genus considerat. Denique principia enunciationum, priùs quàm enunciationes, media ante finem explicat.

Tertia est definitiua ex vtriusque temperie conflata, sitque cum res in genere primum definitione explicatur, deinde in partes, siue species tribuitur, quæ & singulæ descriptionibus, proprietatibusque suis illustrantur; vt cùm de optimo genere dicendi dicturi, quale sit illud imprimis constituimus, mox varia genera, & species ad vberiorem intelligentiam complectimur: quæ methodus in tradendis disciplinis optima censetur.

De dispositione oratoria.

CAPVT V.

Dispositio inconsultatione & iudicijs quæ?

DIspositio oratoria primùm iuxta tria causarum genera, deinde secundum partes, & corpus orationis spectanda. In consultatione, & iudicijs, vbi res manu fermè ducunt oratorem, dispositio facilior est, & hæc fermè obseruantur.

1. Si quæ sunt ab aduersarijs proposita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magnoperè laborandum, vt hæc initio refellantur, cùm præsertim tota oratio nihil ponderis esset habitura, si quis aduersus existimationem nostram scrupulus subesset. Hoc Demosthenes, hoc Cicero, hoc cæteri oratores accuratè obseruant.

2. Naturali ferè ordine omnia secundum hanc saltem rationem componuntur, vt prius fulciat sequens, quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex nouem prioribus dependent.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus persuaderi non possunt. Primò robustissima quæque proponuntur, quibus veluti impressa opinio maiori impetu conuellatur, & quasi validus cuneus validiori cuneo trudatur.

Argumentorum dispositio.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, sedata, & molli insinuatione, leuiora aliquando subijciuntur, quibus gradatim ad maiora ascenditur, vel etiam sparsim collatis argumẽtis dimicatur. Sed hoc in magna caussæ fiducia, & aduersariorum imbecillitate, quos contemnentes per leuicula argumenta, quasi fustibus, non iustis armis expugnamus.

5. Quod vsitatissimum est, robusta initio, quasi hastati milites, robustiora in fine, non secus, ac triarij ponuntur: inualida, quasi imbellis turba, in medium conijciuntur.

Vbi verò plures quæstiones, aut facta discutienda occurrunt, nisi circumstantiæ aliud præscribant, grauiora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maximè si ab ijs consequentia approbari, illustrarique possint.

In laudatione qui vitam gradatim narrare solet ordo, censetur nimis olere scholam, satius est orationem in certa virtutum capita partiri, & res gestas non ordine naturæ, sed artificiali recensere. Hæc secundum diuersa orationis genera, de quibus pleniùs suis locis.

Dispositio in laudatione.

Quod ad partes attinet, præit exordium, succedit narratio, aut propositio, quam excipit confirmatio, & hanc claudit peroratio, quanquam in eo pueri, & rudes vehementer errant, qui putant nunquam esse iustam orationem, nisi hæc omnia secundum tritas, & communes Rhetorum regulas fuerint religiosè seruata. Ratio, & prudẽtia eloquentiæ totius anima, pro rerum, locorum, & temporum opportunitate multa mutat, addit, succidit, & spectat, non quid schola, sed quid aures auditorum ferant.

Dispositionis partes.

Orationis partes non semper iuxta scholam.

In exordio plerumque is seruatur ordo, vt rerum dicendarum propositio præmittatur, cui ratio succedat.

In narratione, & expositione oratoria, si nihil aliud obstiterit, naturalis temporum ordo seruandus erit. Verùm si primæ narrationis partes paulò duriores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem nostram, non erit alienum ab ijs, quæ benigniùs audientur, occupare animos: vel si fastidiosæ aures nullas insinuationes ferant, graue esse debet, multa præcidere, & ad ea, quibus caussæ vis, & notitia continetur, statim deuenire.

In confirmatione iudiciali, & deliberatiua, qualis esse debeat dispositio, ex ijs, quæ superiùs dicta sunt liquet.

In chrijs moralibus, & eruditis orationibus, præclarè instituenda est dispositio, vt nõ subsultet oratio instar locustæ, exempla vndique, aut dicta, aut fabulas occupans, sed fuso anni similis, tractum habeat, & ad vnum

Chriarum & orationũ moralium dispositio.

scopum recta collineet.

Exordium graue esse debet, & rem potiùs spectare, quam personam, vt postea dicetur.

Post exordium multum dignitatis habet grauior quidam discursus sumptus à genere maximè proprio rei, quam tractamus, quò ad speciem commodus pateat ingressus. Sed is debet esse breuis, & in re communi rarus, vt si mihi de Diui alicuius laudibus dicenti proponatur hic textus? *Erat lampas ardens, & lucens*: Vestibulum orationis, & quasi propylæum commodè fieri poterit, de lucis præstantia, & dignitate. Sed prouidendum, vt ornatum sit, & parcum, neve, quod plerique inconsultè faciunt, laxius sit tota domo. Hoc præmisso grata concinnitate ad orationem fiet decursus, à luce corporis, ad lucem animorum, & sanctitatis. Deinde, vt hic textus suggerit, oratio in duo veluti brachia discriminabitur: nam & arsisse charitate, & sapientia luxisse ostendetur: quod ardere, vt ait D. Bernardus, parum sit; lucere, vanum; lucere, & ardere perfectum.

Lucere & ardere perfectum.

Argumenta autem ita erunt disponenda, vt quæ à genere, definitione, partium enumeratione, caussis, effectis, principem locum obtineant.

Argumentorum ordo.

Remota, vt historiæ, & testimonia, cum artificiosis, eleganti suauitate contemperentur.

In peroratione, si repetantur, & verbis, & sententijs, & nonnihil etiam ordine varianda. Vbi nullus præmittitur discursus, extat tamen semper aliqua propositio generalis, in qua, vt arbor in semine, sic tota inclusa sit oratio.

De exordio in genere.

An Exordium sit pars orationis necessaria.

CAPVT VI.

NVnc orationis partes aggrediamur, quarum numerum constanti omnium Rhetorum scientia firmatum, nihil attinet in discrimen reuocare. Quanquam non ita res intelligenda est, eam continuò mancam esse orationem, quæ ex quatuor hisce partibus, exordio, narratione, confirmatione, & peroratione non coaluerit. Plerasque enim partes nonnunquam amputandas esse docet prudentia, quas si intrudere coneris, deforme potius corpus facias, & inutile, quàm quicquam roboris, & gratiæ concilies.

Et, vt ab exordio incipiam, dici non potest, quantæ sint in hac parte ex præceptorum redundantia ineptiæ, quamque ignoranter titubetur à multis, qui veteres scholæ cantilenas scrupulosius obseruandas putant, vbi nihil opus est, imò re ipsa penè reclamante, & nauseantibus auriculis, longo verborum circuitu communes, & frigidos exordij modos ingerunt. Venimus in id penè tempus, vbi vetus Areopagitarum lex renouanda sit, qui dicere iubebant oratores sine exordio. Quorsum enim illi ambitus, & tot verborum phaleræ, vt beneuolè audiaris? at beneuolentiæ officit tua garrulitas? Non verbis, aut nugis, sed sapientia, & virtute, quæ sunt animorum ἐλεπόλεις paratur beneuolentia. Quid quod, aut sermo est in concione sacra, vbi conciliatricula illa animorum in graui præsertim persona delinitio, vitium est haud mediocre. Aut apud viros negotiosos, prudentes, politicos, qui non titillantur verbulis, sed longè alia habent beneuolētiæ fundamenta: aut etiam in demonstratiuo genere versatur oratio, sed & hic beneuolentiæ tantum colliges, quantum industria merueris.

Error in exordijs.

Exordiorū prolixitas fugienda.

Virtus & sapientia animorum ἐλεπόλεις.

Vitanda esse inutilia exordia.

Deinde, si nemo erga te malè affectus est, imò, vt sæpè fit, lubenter audiunt, amant, suspiciunt, quorsum in parergis beneuolentiæ ludes diutius?

Rarò omninò occurrunt occasiones, vbi in istis prolusionibus sit immorandum, si tamen occurrant, si malè affecti fuerint auditorum animi, si aliqua suspicione præoccupati, quæ in Oratoris detrimentum manare possit, tum locus beneuolentiæ, vt res, tempus, & prudentia suggeret, percurretur.

At verò attentione opus est: verum, vt attenderent venerunt auditores, & in principijs aures arrectæ sunt vel maximè, si res placuerit, attendent: sin autem leuia quæque, & friuola sis dicturus, frustra πεντηκοντόδραχμον, & Persarum montes aureos pollicebere. Plus authoritas, plus res ipsa, plus verbum commodè, & ἐνεργητικῶς dictum parat attentionis, quam longa proæmia.

Locus docilitatis videtur magis necessarius, sed & hic paucis pertexendus est, ne dum vis dociles facere auditores, incipias diuisionibus, & subdiuisionibus confundere.

Quid

Quid igitur? Omnia (inquies) exordia sunt amputanda. Minimè illud quidem, sed prudenter moderanda: eos tantùm agito, qui in præludijs, & prolegomenis amant tempus, & aures frustra consumere. *Vbique illis melius, quàm in re*, politè dixit Aristoteles. Idcircò, vt tibicines, quos nusquam peius esse aiũt; quàm domi, amant extra rem, & foris canere: vel etiam vt serui, & pueri mendaces ad interrogata directè non respondent, sed circuitus orationis quærunt suæ sibi improbitatis conscij. Ita illi videntur æquitate caussę, ac bonitate destitui, qui sine vlla necessitate inanes ambitus expoliunt.

Aristot. Rhet. l. 3. c. 14.

Exordijs prolixis & inutilibus abutentes quales sint?

πανταχὸν γὰρ βέλτιον διατρίβειν ἢ ἐν τῷ πράγματι.

Res vna exordij est maximè necessaria indicare finem, cuius gratia fit oratio, cætera plus habere videntur pompæ, quàm necessitatis.

Gorgia Leontini exordium concisum.

Quamobrem, non mihi reprehensione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleorum laude dicturus ita exorsus est; Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas*.

Circuitum maluisset Aristoteles, vt si quis dicat honore afficiendos bonos, & idcircò à se Aristidem laudari: Commendandas illustres ciuitates, & hanc ob rem Elidem commendari.

Num hoc tandem rotundius apud eruditas præsertim aures: Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis beata ciuitas*. Explet enim exordij necessitatem, quam præscribit Aristot. & indicat vno verbo quid velit, & quorsum suscepta sit oratio. Non dissimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanasij:

Item Gregorij Nazianz.

Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσω, *Athanasium laudans, virtutem laudabo*.

Num hoc tandem comptius, quàm si dixisset, virtutem laudare oportet, ideò Athanasium laudo, aut quid simile.

De varijs exordiorum generibus.

CAPVT VII.

PRimum illud statuendum est, duo esse exordiorum genera. Vnum necessitatis, alterum ornatus, atque pompæ. Quod necessitatis est, vt ait Aristoteles, indicat finem cuius gratia sit oratio. Et quidem est sine fuco, & circuitione verborum, grauibus, & negotiosis orationibus familiare. Tale est illud Euryptolemi apud Xenophontem τὰ μὲν κατηγορήσων ἀνέβην ἐνθάδε, τὰ δὲ ὑπεραπολογησάμενος. Partim accusaturus huc ascendi, partim etiam defensurus. Quod est ornatus, varium pro inuentione, & expolitione ingeniorum esse solet, conuenitque orationibus in quibus, & eruditio expectatur, & delectatio.

Exordium necessitatis, & pompæ.

Secunda diuisio est Vlpiani in 1. Olynthiaca, qui exordia diuidit in ea, quæ initio orationis fiunt ad viam præmuniendam, & in ea quæ in media plerunque concione solent inseri, ad renouandam attentionem, aut docilitatem.

Vlpianus in olynth.

Tertia est Licymnij Rhetoris, qui exordiorum in genere tres formas constituit, Eperesin, Apoplanesin, & Ramos.

Licymnius in arte.

Exordij diuisio secundum Licymnium.

Quid Eperesis seu impressio in exordijs.

PRima est ἐπέρωσις, cuius verbi ambigua est significatio. Nam ἐρωὴ tria significat, vt notat magnum Etymologicum, cessationem à bello, vt in illo Homeri: πολέμου δ' οὐ γίνετ' ἐρωή, Secundò impetum, vt Ὄφρα δὲ τυδείδης μετὰ δούρατος ὤχετ' ἐρωήν per δόρατος ἐρωεῖν intelligit impetum hastæ. Tertiò ἐρωὴν est recedere, vt ὑπερώησαν δὲ οἱ ἵπποι, idem interpretatur ὑπεχώρησαν recesserunt. Planius tamen hic intelligendum videtur de impetu: ne si recessum, aut deflexionem accipias, confundatur cũ ἀποπλανήσει. Est igitur ἐρωὴ exordium ex abrupto. Quod videtur violenter impetere, quasi prima impressio exercitus. Tale est illud decantatum Ciceronis. Quousque tandem abutêre Catilina patientia nostra?

Quid ἀποπλάνησις.

SEcunda ἀποπλάνησις seu aberratio. Apud Iulium Rufinianum figura est, cum iudex à re contraria nobis auertitur. Hinc exordio nomen, quod errare, & exspatiari videtur à proposito.

Est quidem illud insinuationi, perquam simile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos subit animos auditorum, vt fieri solet in re parum honesta, & ancipiti, flexus, ac mæandros innectit, mox præparatis animis, præmunitisque cogitationibus rem aperto Marte gerit. Exemplum habes inferius in Dione Prusæo orat. 11. vbi cum ostensurus esset Troiam non fuisse à Græcis euersam, contra omnium sæculorum, & gentium corroboratam opinionem, orationis initio aliud prorsus agere vide-

videtur, cum dicit, homines ægre discere, & à doctis facilè in errorem induci, &c.

Quid Rami, siue Ramosum.

TErtia appellatur ὄζοι Rami. Quid sint verò, nullus, quem sciam Rhetorum meminit. Ego si liceat conijcere, existimarim Ramos appellari exordium, quod in varia subinde exordia, quasi in ramos funditur. Nam Vlpianus in orationibus Demosthenis, ad tria, aut quatuor plerumque notat exordia, quem numerum (inquit) non solent excedere oratores, nisi valde insaniant. Tale videtur exordium Ciceronis in oratione pro Muræna, in quo, vt causa erat grauissima, & varia ab aduersarijs conflata erant impedimenta, necesse fuit omnia amplo illo, & veluti ramoso exordio amoliri.

Quid εὐδόσιμον.

ALia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. εὐδοσίμου meminit Aristoteles l. 3. c. 14. Quod specialius cadere videtur in demonstratiuum genus, vt sit proœmium exornatiuum ducta metaphora à Citharœdis. Nam auspicatus Rhythmi, vel melodiæ, & præscriptum, quod datur ab ipso chorodidascalo, cui accinere chorum oportebat nominatur εὐδόσιμον ἀπὸ τῦ εὐδιδόναι, quod gratuitò concederetur.

Quid carceres.

AFfertur & βαλβίς, id est, carceres pro prima parte exordij: sed hoc metaphoricum nomen est, omnibus initijs commune. Et Antiphon in oratione περὶ ὁμονοίας βαλβίδα τὴν ἀρχὴν dixit. Quid sit propriè explicat Harpocration in voce βαλβίς ἡ γὰρ ὑπὸ τὴν ὕσπληγα γινομένη, γραμμὴ, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας βαλβὶς καλεῖται. Linea ad carceres, in qua consistebant cursores. Transtulit Lycophron ad exordia orationis per allegoriam.

Antiph. in orat. de concordia.

Harpocr. in lexico 10. Rhet.

Εγὼ δ' ἄκραν βαλβίδα μικρὸν σχάσας,
Ανειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἑτῶν,
Πρῶτον ἀράξας νῶτα τὸν πλωτὸν δρομέα.
Ego verò lineam extremam soluens à funiculo
Aggrediar obliquorum cursu verborum.

Lycoph in Cassand.

Prima pulsans repagula, vt alatus cursor.

Alia diuisio exordiorum.

HErmogenes li. 1. de inuentionibus variorum proœmiorum meminit, quorum vnũ dicitur ἐξ ὑπολήψεως ex opinione. Alterum ἀπὸ καιροῦ, ex tempore. Tertium ἐκ περιουσίας ex abundanti. Quartum ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ex subdiuisione.

Quid exordium ex opinione.

PRoœmium ex opinione, fit cum pro statu rerum, & opinione hominum exordimur. Vt si negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere. Ορῶν μὲν ὑμᾶς ὦ ἄνδρες δικασταὶ χαίροντας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, καὶ χάριν γινώσκοντας τῷ θεῷ Video equidem vos (iudices) prospero rerum successu lætari, Deoque gratias agere, atque habere immortales. *Exordium ab opinione.*

Si contra res tristis, & funesta, deiectos, atque dolore perculsos ostendat auditores, sic (inquit) exordire. ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς ὦ ἄνδρες δικασταὶ τὰ τετολμημένων ἕνεκεν ὁρῶ καὶ ἀχθομένους, καὶ λελυπημένους. Quando vos video Iudices ob ea, quæ nuper patrata sunt, in magno dolore, tristitiaque versari, &c.

Tale illud est Ciceronis in quarta Catilinaria. Video P. C. in me omnium vestrũ ora, atque oculos esse conuersos. Video, vos, non solum esse de vestro, ac reip. verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos, & cæt.

Ad hoc genus pertinent purgationes suspicionum, & præiudiciorum, à quibus sæpissimè exordia ducuntur, cum industrij sit Oratoris, antequam ad causam accedat, impedimenta omnia disturbare, & sinistrarum opinionum fibras, si quæ sint euellere, vt tacta est de cœlo Periclis statua. Hanc ob rem decernit quispiam nomen illi Olympij, siue Cœlestis, quo antea appellabatur, detrahendum. Sic (inquit) exorditur ad eleuandam suspicionem, qua ex æmulatione, & inuidia in Periclem loqui videretur. Οὐκ ἔχθρας ἕνεκα ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τὰ πρὸς περικλέα τὴν συμβολὴν ταύτῃ ἀνεσκάμμεν, ἀλλ' εὐνοίας πλέον, δεδοικὼς μή τι παρὰ τῶν θεῶν ἀνθρωπῳ ὢν πάθῃ. Non equidem ini-

Olympij nomen Periclis cẽsetur detrahẽdum.

Fulmen ominosum.

Exordiũ à purgatione suspicionis exemplum.

inimicitiarum caussa (viri Athenienses) quæ mihi nullæ vnquam cum Peticle intercesserunt, sed ex beneuolentiæ abundantia huius author sum consilij, ne quid illi cum homo sit, Deorum ira contingat.

Est quoque ἐξ ὑπολήψεως exordium cum Iudicum in aduersarios vtpote improbos odium, & corroboratam omnium de eorum scelere suspicionem commemoramus.

Demosth. in Midiam. Tale est illud Demosthenis τὴν μὲν ἀσέλγειαν ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὴν ὕβριν, ἡ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὐδ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἶμαι. Quanta sit Midiæ, non modo petulantia (Iudices) & aduersus omne genus hominum contumelia, neminem, neque vestrûm, neque aliorum ciuium ignorare arbitror.

Quid exordium ἀπὸ καιροῦ.

Exordium ab occasione. Exordium ἀπὸ καιροῦ fit cum ab insigni aliquo euentu, & commemorabili occasione, ansam arripit orator, vt illud, quod intendit, validius perficiat. Tale est exemplum. *Pomœrium sacrum.* Citantur rei impietatis, qui intra pomœrium contra religionem, ararunt, & sementem fecerunt. *Arare intra pomœrium.* Nascitur sub manu illustris occasio, cum enim plurimum in colenda terra desudassent, nihil omnino frugum retulerunt, ab hoc euentu orator sic ducit exordiũ (Damnatos impietatis reos, vel Deorum immortalium sententijs ex eo satis (opinor) agnoscitis, quod cum in arando pomœrio multum laboris cepissent, nihil inde frugum messuerunt.)

Item, qui de patria erant eiecti: iuxta eius limites vrbem condiderunt. Mox deflagrante bello ciuili patria, in pristinam ciuitatem admissi, strenuam operam nauarunt, eamque asseruerunt in libertatem. Tunc de eorum reditu deliberatur. Sic exorditur orator. (Reuocandi ne sint in patriam, quos extrema huius vrbis calamitas, ad nostram omnium salutem reduxit, nos opinione duntaxat, quęrimus, ne ipsa verò iam confecimus.)

Quid exordium ex abundantia? contra incidentibus, acolutho, &c.

Exordium ἐκ περιουσίας ex abundantia fit, cum abundantia caussæ nonnulla nos omittere dicimus, vt

Abundãtis exemplum. Phya. Phya mulier pro Minerua ornata, & insigni curru vecta Athenas ingreditur, Mineruam se dictitans, Pisistratumque, quem illi eiecerunt commendans. Quo facto populo adhuc rudi os subleuit, & tyrannum, à quo subornata fuerat reduxit. Inde accusatur, ita incipit accusator.

Possem equidem audacem mulierculam, vt in Mineruæ nomen, quam peculiari religione, hæc ciuitas semper coluit iniuriam, arcessere impietatis. Sed omisso hoc sacrilegio, Deorumque vltioni permisso, à quibus solis rectè vindicari potest: quæ contra huius populi maiestatem admisit commemorabo.

Exordium ἐξ ἀντιπιπτόντων. Exordium ἐξ ἀντιπιπτόντων apud Apsinum Rhetorem, fit ἐξ ἀνθέσεως τῶν παρὰ τοῦ ἀνθίκου, cum per Anthithesin res nostræ cum aduersariorum rebus, aut factis comparantur.

ἐξ ἀκολούθου. & hypothesi. Exordium ἐξ ἀκολούθου sumitur ex ante dictis, aut factis, quibus congrua dispositione subiungitur: Ad id accedit exordium ex hypothesi, quod fit ex suppositione aliqua, quæ antea præcessit, ἐκ βαρύτητος dicitur, quoties per παρρησίαν, seu apertam, & generosam dicendi libertatem ducitur principium.

Quid exordium ex subdiuisione?

Exordium ex subdiuisione fit, cum non vnum duntaxat, sed multa inferuntur, quæ in suas partes distribuuntur. Idem planè videtur cum eo, quod superius ramos à Licymnio appellatum demonstrauimus. Tale est illud exemplum. Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat Musarum imposuit nomina. Accusatur non modo impuritatis, sed & impietatis hoc modo.

Subdiuisionis exemplum. Si Mangonis impudicitia communes sibi frænos, & modum aliquem imposuisset, minus quidem dolendum foret: Nunc autem cum ad singularem nequitiam, etiam violata religio accesserit, duobus criminibus tenetur, quorum vnum est impudicitiæ, alterum impietatis, & cæt.

Item Demades orator, quærenti Philippo quales essent Athenæ, eas illi descripsit in mensa, inde citatur reus.

Καὶ διὰ τὸν ἄλλον μὲν βίον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν προσόντα Δημάδη, καὶ τὴν

προδοσίαν, ἄξιον ἦν κολάσαι τοῦτον, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῷ γεγενημένα, ἐξ ὧν ἀσχήμων μὲν καὶ ζημίαν περιῆψε τῇ πόλει.

Antea quidem (viri Athenienses) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri supplicio dignus erat hic Demades, nunc autem vel maximè, postquam recenti facinore damnum huic ciuitati, & dedecus sempiternum inussit.

Hoc rursus exordium in tres formas diuidit Hermogenes, sed leui fundamento.

Sex exordiorum fontes.

ITaque omissis tot Rhetorum cõmentis, & nominibus, puto exordia recte ad sex capita posse reduci.

Exordium ab adiũctis.

Primum locum obtinent ea, quæ sumuntur ab adiunctis, quorum seges vberrima est, & multiplex, quot genera personarum, conditionum, locorum, temporum, caussarum, modorum, in quibus infinita est varietas, tot nascuntur exordia.

Exordiũ ab expositione finis.

Secundum ea, quæ fiunt à simplici, & rotunda expositione rei, seu consilij, quod susceperit orator, idque sine fuco, & calamistris. Vt caussa, hæc agitur cõtra sacrilegum, &cæt. Elis beata ciuitas a me commendatur.

Exordiũ ex visceribus rei quid.

Tertium ea, quæ à visceribus rei, hoc est, internis principijs sumuntur, vt cum, quis vituperandum Philippum sibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Necessariam esse virtutis laudem, & vitij vituperium, quod ex vtroque ciuitati non mediocris creetur vtilitas.

Tale exordium Aphtonij Sophistæ.

Οὔτε τὴν ἀρετὴν ἐπαινῶν χωρὶς, οὔτε τὴν κακίαν ἐξῶ ψόγου προσήκειν καταλιπεῖν, ὅτι καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἔγκαταλείπεται κέρδος, ἐπαινουμένων μὲν ἀγαθῶν κακιζομένων δὲ πονηρῶν.

Exordia ab exemplis.

Quartum, quæ sumuntur ab exemplis, parabolis, iconibus, fabulis, prouerbijs, apophtegmatis, &cæt. quæ plus habent pompæ, & circuitionis: nos inferius exempla afferemus.

Exordiũ ab inuocatione

Quintum, quæ ab inuocatione, quale est exordium orationis de corona apud Demosthenem, & Ciceronis, pro Muræna.

Exordiũ ex abrupto.

Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto; quę vt magis calida sunt & incensa, peculiaremque habent modũ, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc capita omnia, vel saltẽ præcipua, reduci posse existimo. Sed de istis posthac fusius in exemplis.

De modo exordij.

An debeat esse argumentosum, & floridum.

CAPVT VIII.

OMnem ab exordio probationem remoueri nonnulli Rhetores volunt: Alioqui quomodo (inquiunt) à confirmatione discernetur exordium, si præter rationem suam argumentari, & probare nitatur. Deinde cũ ad probationem mentes auditorum comparare debeat, ipsum omni argumentatione carere oportet. Sed tamen constat multa, eaque industriorum oratorum exordia, iacta quædam habere probationum fundamenta, & sparsa veluti rationum vestigia, quæ deinde sensim latius manant incrementis. Quamobrem in hac quæstione, & exordia, & argumenta, vt permagna sunt, atque illustri varietate, longè disiungenda esse videntur. Si exordia sunt ducta à circunstantijs rerum, ijsque ad caussam non adeò pertinentibus, sed tantum ornatus, & excursionis gratia, ea aut plurimum proœmia nihil cõtinent argumentosum. Si verò tertij generis sint exordia, quæ à rerum visceribus, & internis veluti principijs ducuntur, recipiunt argumenta non quidem omnia, sed ea maximè, quæ sunt à genere, ita enim grauius, & liquidius influunt. Sic dicturus contra adulteram exorditur à fœditate adulterij, & laude castitatis, quo fit vt simul præparet animos, simul etiam caussam fulciat, & ad orationem commodius delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus cum precepit ne exordium sit argumentosum nimis, vt confirmatio. Nec prorsus sine argumentationibus vt est narratio.

Exordiũ nec debet esse argumentosum nimis, nec prorsus sine argumentatione.

Quintil. l. 4. c. 1.

Quod ad characterem attinet, simplici cultu exordia esse debere contendunt: & id quidem rectè, si præsertim generis iudicialis, aut etiam deliberatiui ratio habeatur, in quibus nimis compta, pro suspectis solent esse exordia. Quis enim ineptum non putet, si cum totum orationis genus sobrium, & graue esse debeat, initium fuco, & pigmentis sit delibutum. Neque tamen esse oportet nimis grandia, & austera, sed quod eruditè notat Halicarnasseus

Quo charactere scribenda sint exordia.

Isocrates in libro περὶ Δημοσθένους δεινότητος plus habere suauitatis, quam maiestatis, ne nimia grauitate, quos conciliatos esse volumus, auocent auditores. At verò in orationibus exornatiuis, quæ non ad suasionem, sed delectationem instituuntur, longè alia ratio, & vehementer errant, qui hæc genera vna ratione præcepti complectuntur. Oportet enim hæc proœmia compta esse, florida, veneribus, & gratijs pullulantia, quanquam nolim esse aliquid, aut translatum audacius, aut ab obsoleta vetustate, aut poëtica licentia sumptum. Nondum enim recepti sumus, & custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis, & iam calentibus hæc libertas, si modo vnquam toleranda est, feretur alacrius.

Quint. l. 4.

Exordium cæteris orationis partibus vniri recte insuendum.

Præterea cæteris orationis partibus vniri exordia, adaptarique operæpretium est, ne à toto corpore disiuncta, intrusa potius, quam propria esse deprehendantur. Hanc artem tamen plerique veteres tenuerunt, vt locos sibi exordiorum communes facerent, quibus pro occasione vterentur, quanquam ea opinor magna dexteritate reliquo corpori insuebant, vt nihil violentum cerneretur. Hoc sibi excidisse testatur M. Tulius, qui libro, quē de gloria conscripsit, proœmium vnum ex suis Academicis inseruit. Sic autem ille ad Attic. lib. 16. c. 5.

Exordiorū locos communes habebant antiqui Oratores.

De gloria librum ad te misi, & in eo proœmium, id est, quod in academico tertio. Id euenit ob eam rem, quod habeo volumen proœmiorum, ex eo eligere soleo cum aliquod σύγγραμμα inst tui. Itaquè iam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto proœmio, conieci idem in eum librum, quem tibi misi. Cum autem in naui legerem academicos, agnoui erratum meum. Itaque statim nouum proœmium exaraui, & tibi misi, tu illud desecabis, & hoc agglutinabis.

Cicero habuit volumen exordiorum.

Hoc qui faciunt pueri, sine iudicio ex alijs authoribus exordia, male suis tyrocinijs aptantes persæpè corpori equino, humanum caput coguntur adtexere. Iam ad præcepta magis familiaria, & exempla deueniamus.

Exordia adscititia.

De exordiorum communibus præceptis.

CAPVT IX.

CVrare igitur oportet in grandi præsertim oratione aditus honestos, vt in Basilicis præclara vestibula: sed tamen est in ijs plerumque elaborandis difficultas, vt expeditius sit orationis exitum inuenire, quàm principium. Ego missam faciens sylueſcentium præceptorum congeriem, primū explicate pauca, & necessaria de exordio subijcio, mox nostro more χειραγωγῶν exempla præceptorum rationibus subiungo.

Exordia & aditus honesti.

Apsines Rhetor Græcus multas habet maximè de exordijs iudicialibus præceptorū minutias, quas videre licet Rhetor. Græc. p. 682.

In exordio considero nomen, definitionem, diuisionem, partes, vitia, virtutes, & tractationem.

Exordium dictum est metaphora ducta à Textoribus, Proœmium à Citharœdis, vt testatur Magnus Aurelius Cassiodorus in compendio Rhetoricæ. εἴμι (inquit) cantus est, & Citharœdi pauca illa, quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi gratia canunt, proœmium nominarunt. Oratores quoque ea, quæ prius ordiuntur orationis caussa, ad conciliandos sibi iudicum animos præloquuntur, proœmij appellatione signarunt.

Exordij nomen, & definitio. Cassiodorus in Rhetoricæ compendio.

Exordium (inquit Cicero) est principium orationis, per quod animus auditoris, vel iudicis constituitur, vel apparatur ad audiendum.

Eius duo facit genera, proœmium, & Ephodon siue insinuationem.

Proœmium est apertum principium.

Ephodos est subdolum initium, occultius irrepens in animos iudicis (inquit Fortunatianus.) Sed de hac exordiorum diuisione plenius antea dictum est.

Partes exordij.

Partes exordij nonnulli quatuor asserunt, quanquam istud vbique non obseruetur. Notatur tamen plerunque *Expositio, Ratio, Redditio, & Comprobatio*. Expositio est oratio rem indicans, vt *neminem vestrum latet (Quirites) quanta mala Carthaginenses propter vectigalium magnitudinem patiantur*. Ratio est caussa quæ redditur expositionis, vt. *Neque enim res ita parua est, vt latere possit.* Redditio est breuis assumptio, seu complexio eius, quod expositione, & ratione conficitur. *Vos autem decet Quirites pro gloria, & laude vestri nominis tributa miseris diminuere.*

Comprobatio eſt redditionis cauſſa, *ne cogantur tantam calamitatem experiri, vt & filios, quos genuerunt in perpetuam vendant ſeruitutem.*

Vitia. Vitia exordij ſunt, vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, translatum, contra præcepta. Vulgare, quod in communes cauſſas accommodatur, vt Delphicus gladius. Commune quod non minus in hanc, quam in contrariam cauſſam poteſt accommodari.

Longum quod pluribus verbis, & ſententijs vltra, quam ſatis eſt producitur.

Separatum quod non ex ipſa cauſſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum orationi annexum.

Translatum quod aliud conficit, quam genus cauſſæ poſtulat, vt ſi docilem faciat auditorem, cum beneuolum cauſſa deſideret.

Contra præcepta quod eum, qui audit, neque attentum, neque docilem, neque beneuolum efficit.

Virtutes. Virtutes ſunt in quantate, & qualitate.

Quantitas in eo eſt, vt orator iuſtam habeat exordij magnitudinem, & viriliter ſe expediat.

Qualitas vt de re ſit, & pro re, & ab extremo principio ad narrationem deſcenſus ſubtiliter fiat.

Exordij finis. Tractatur exordium ad conciliandam beneuolentiam, attentionem, docilitatem. Quãquam vt monui ineptum eſt exiſtimare, his partibus ſingulis deberi ſemper in exordijs locum.

Beneuolentia petitur à perſonis, rebus, ab adiunctis perſonarum, & rerum: In perſona oratoris ſpectatur modeſtia, officium, neceſſitas, publica vtilitas, æquitas, & id maximè in iudicijs. In perſona clientis, nobilitas, innocentia, virtus, erudicio, promerita in remp. In aduerſarijs odium, crudelitas, perfidia, malitia, diffidẽtia, authoritas, infeſta libido, intemperantia, amentia, furor, barbaries, petulantia, conſilia, pactiones, diuitiæ, auſpicia, clientelæ, facultates, affinitates, eloquentia. Sed hæc ad genus iudiciale attinent; In rebus ſpectatur locus, tempus, opinio, fama expectatio vulgi, dubitatio, ſollicitudo, admiratio, votum, inuocatio diuorum, abominatio, hiſtoria, exemplum inopinatum.

Attentionis conciliandæ Attentionis partes ſunt, res magnæ, nouæ, præclaræ, incredibiles, inuſitatæ, terribiles, humanæ, illuſtres, obſcuræ, difficiles, fructuoſæ, iucundæ, auditoribus vtiles.

Docilitatis partes ſunt diſtributionis breuitas: In tractatione vt plurimum omnia debent eſſe mediocria, & modeſta, ſententiæ, vox, vultus, compoſitio. A ſtructura aberit, verbum omne inſolens, audacius translatum, vetuſtum, poëticum, luxu diffluens. Nisi forte, quis in ijs declamatoribus, qui artem de induſtria profitentur, aliam rationem eſſe putet.

At verò, quoniam ea ſæpius nobis occurrunt argumenta, vbi nihil à loco, aut tempore, aut perſonis deſumendum eſt, vnde nimis vulgaria, plerumque fiunt exordia, vnam rationem exordiorum breuem, & minime cõmunem paucis trado. A re ipſa exordiendum, quod vt commodius fiat, ſpectanda eſt quæſtio ad licendum propoſita. Atque vt ea particularis eſt, gradum facere oportet ad generalem, & ab eadem exordiri, hoc eſt incipere oportet à propoſitione generali, quæ ducta ex intimis ipſius quæſtionis viſceribus, inſtar ſit fundamenti: In hoc nihil puerile, nihil affectatum, & ita quidem exordium eſt, vt fermè extra exordium ſit, nam dum ſe inſinuat, iam probat. Ita tamen, vt quod vult Quintilianus, neque nimis argumentoſum ſit, neque prorſus argumentatione careat, hoc non modò Chriſijs, ſed ipſis iudicialibus cauſſis accõmodatum eſt. V. G. Agitur hæc quæſtio an legitima parentibus debita poſtponi debeat legatis in pias cauſſas factis. Tale erit pro cauſſa religioſa exordium.

Magna eſt apud probos, pioſque omnes pie cauſæ commendatio, magnum imminutæ charitatis, & frigeſcentis Chriſtiani amoris argumentum, quoties legatorum in Eccleſiã, & pauperes fauor, vlla ciuilis officij conſideratione ſuperatur. Et hoc iacto fundamento orator deſcendat ad cauſſam. Ab antiquorum etiam dictis, vel factis, ſimilibus, vel diſſimilibus in hoc genere incipi nihil vetat. Contra.

Pro patre tale ſit initium.

Natura quæ communis eſt omnium parẽs, non modo mutuis beneuolentiæ officijs homines inter ſe conciliat, ſed & φιλοστοργίαν affectus, & amicitiæ iura, plerunque ex propinquitatis gradu, & agnationis vinculo immittit, atque inſtillat.

Aliud eſt in hoc genere apud eundem exemplum. Hæredes poſtulant viduam impudicã ipſo luctus anno, dotalitio priuari. Exor-

dium,

ratio, & exempla, vide Cic. pro Roſcio Amerino 10. 2. Anton. 47. pro Cælio 86. Sylla 31. 34. 69. pro domo. Breuitatis promittendæ exempla 2. Anton. 47. Quint. 34. Ann. 89. 91. 94. Flacc. 12. Domo 32. Exordia propria quomodo fiant in cæteris grauibus, & à fuco, atque pompa verborum alienis, vt in concionib. Ann. Robert. rerum iudic. lib.

Idem l. 1. c. 3.

dium, fit à communi pudicitiæ laude. Castitatis, & pudicitię cultus, vnica res est, & vera fœminarum commendatio, & insigne mulichris laudis monumentum.

Alterum est. Cum ab ipsa hypothesi gradimur ad thesin, & rem initio dicendi proponimus, vel potius primis lineamentis adumbramus, sine tamen vlla insinuatione. Tale mihi Areopagitarum patronorum exordiū simplex, & concisum fuisse videtur. Vt, viduam hæredes mariti arguunt, & adulteram, & cædis mariti participem fuisse. Sic, Caussa hæc agitur aduersus mulierem, & adulteram, & cæde mariti insignem. Titia non modò constante matrimonio, thori genialis calcato fœdere turpiter se prostituit, sed & intra annum luctus libidine peccauit in cineres mariti. Deinde crimen communiter exaggeratur.

Idem rerum iudicat. l. 1. c. 14.

Hæc igitur exordia maxime propria, cætera tamen, quæ ab alijs adiunctis ducuntur, vt personarum, & locorum non sunt contemnenda, si modo communia raris quibusdam ornamentis illustrentur, quod quo pacto fieri possit, hic subijcio, cum aliqua exemplorum varietate.

De exordijs in demonstratiuo genere, ab historijs, fabulis, & exemplis.

CAPVT X.

DEmonstratiuum genus, vt natum est ad pompam, exordiorum flore, præter cætera vestiri, atque ornari solet.

Sumuntur autem ab adiunctis personarum, rerum, locorum, temporum, & ea satis crebra sunt, quæ per insignem aliquam historiam fiūt, cui statim propria redditio accōmodatur, quod si bellissime fiat, specimen habet eruditionis, & ingenij: Contra si tortum, si intrusum, si nimis affectatum, iuuenilem stylum sapit.

Exempla nonnulla suggeram, quæ passim vsurpari video, quanquam hanc exordiendi rationem, haud vbique probauerim.

Adiuncta personæ Oratoris.

Exordium à fabula noctuæ.

Si se tenuem in dicendo profiteri velit, & concursum auditorum habeat, qui eum circunstent, ament, suspiciant, exordiatur à similitudine noctuæ, vt est apud Dionem Prusæum in olympico.

Dion. Prusæus in olympico.

ΑΛΛ' ἦ τί λεγόμενον, ὦ ἄνδρες, ἐγὼ καὶ παρ' ὑμῖν, καὶ παρ' ἑτέροις πλείοσι, πέπονθα τὸ τῆς γλαυκὸς ἄτοπον καὶ παράδοξον πάθος. ἐκείνην γὰρ οὐδὲν σοφωτέραν αὐτῶν, οὖσαν οὐδὲ βελτίω τὸ εἶδος ἀλλὰ τοιαύτην ὁποίαν ἴσμεν, ὅταν δήποτε φθέγξηται λυπηρὸν καὶ οὐδαμῶς ἡδὺ, περιέπουσι τὰ ἄλλα ὄρνεα. ὅταν δὲ ἴδη μόνον τὰ μὲν, καθιζόμενα ἐγγὺς τὰ δὲ κύκλῳ περιπετόμενα, ὡς μέν ἐμοι δοκεῖ, καταφρονοῦντα τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἀσθενείας. οἱ δὲ ἄνθρωποι φασὶν, ὅτι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα. πῶς δὲ οὐ τὰ ταὼ μᾶλλοι ὁρῶντα θαυμάζει, καλὸν οὕτω καὶ ποικίλον. ἔτι δὲ αὐτὸν ἐπαιρόμενον καὶ ἐπιδεικνύοντα τὸ κάλλος τῶν πτερῶν, ὅταν ἀβρύνηται πρὸς τὴν θήλειαν, ἀνακλάσας τὴν οὐρὰν, καὶ περιστήσας αὐτῷ πανταχόθεν ὥσπερ εὐειδὲς θέατρον, ἢ τινι γραφῇ μιμηθέντα οὐρανὸν ποικίλον ἄστροις, & cæt. quæ sic παραφραστικῶς expono.

Pauo theatrum sibi spectabile & cœlum in cauda constituit.

Mi verò (Audit. humaniss.) absurdum illud, & incredibile, quod de noctua narratur, & hic apud vos, & apud alios complures accidisse video: Illa enim quum cæteris volucribus sit, neque sapientior, neque formosior, sed talis qualem nos sæpe vidimus, quando forte vocem fundit mœstam, prorsusque insuauem, circunsistunt aliæ aues, imo simul, atque eam conspexerunt, partim propè assident, partim in orbem circunuolant. Quid verò Iunoniam auem pulchellum illum pauonem, qui gemmat floribus, nitet purpura, micat auro, stellis radiat, qui dum se infringit, rotat, delicias agit, & conchata caudæ volumina explicat, magnificentissimum theatrum, aut cœlum ipsum micantibus stellis vndique vermiculatum, spectatorum oculis subijcit, non ita admirantur, non fractos lusciniæ modulos, non moribundi oloris voces, ipsa suauitate dulciores, tantopere suspiciunt: Sic vos quoque cum tot amœna habeatis spectacula, tot acroamata, tot Rhetores, tot Poetas, vos tamen me, cum erudissimis hominibus minimè comparandum circunstatis, & summa beneuolentia complectimini.

Redditio.

Ab adiunctis, item Oratoris.

SI paruus corpore, & primo aspectu vilis, præter expectationem aliquid sublimius aggredi videatur. Ita poterit exordiri à venusta historia Luciani, quam stylo oratorio sic reddo.

Lucianus de saltatione.

Exordium ab historia de Saltante Hectorem.

Antiochiam locum nobilem, celebrem quondam vrbem, & copiosam audiuistis, at quid de Antiochenis sim narraturus, nemo vestrum fortasse cognouit. Fuerunt illi non solum vernulæ vrbanitatis, sed & saltationum vt scenica vrbs ferebat, quam studiosissimi, tum in iudicando ita acres, vt exilia quæque ad censuram reuocarent suam. Illic histrio sane non inuenustus, sed vt bellissimis ingenijs, amplam istam corporis speciem, plerunque natura denegauit, corpore erat perpusillo. Hic cum in scenam prodijsset Hectorem saltaturus, omnium exclamatio audita est: *Hectorem expectabamus, Astyanactem videmus*, quod ridiculum, si quis in me non magnæ expectationis homulum, festiuius hodie torqueret, ferrem naturæ vicem, neque hominis vrbanitati succenserem, sed tamen oratum vellem, ne quid ante datam saltationem diceret.

Si alteri succedat Oratori, cuius commendare velit virtutem.

Philostratus in Scopeliano.

Exordium successoris in laudem anteacessoris.

Polemonem illum ferunt cum ei singulari omnium consensu honorificæ legationis munus obtigisset: In qua vt cætera erant egregia, tum illud non postremum, quod Scopeliano viro sapientissimo, celeberrimoque imprimis oratori succederet, antequam se accingeret ad iter conceptis verbis orasse, vt Scopeliani Suada sibi adesset, deinde generosum senem suauiter vt solebat complexum, dixisse versum Homericum.

Δὸς δέ μοι ὡμοίοιν τὰ σὰ τεύχεα θαρσυνθῆναι

Quod mihi hodierno die (Audit.) video vsurpandum. In simili genere est Eunomij Cicada.

Photius in epistola ad Ioannem Patricium.

Exordium à Cicada Eunomij & Eunomij cicada.

Cicada Eunomij.

Ferunt in Eunomij Cytharœdi lyra Cicadam olim consedisse, & quacunque poterat vocula cæterarum fidium delicatissimos cõcentus prosequatam. Simili profecto ratione cum tot tibi egregij Poetæ blandissimos citharæ neruos impellentes encomia cecinerint. Ego licet tenuis, amoris tamen, & studij plenus accedo, & eorum ego voces consector, &c.

Adiuncta rerum in re grani, & magnifica, vt in laude maximi viri.

Exordium in re accipi.

Lucium Aemilium ferunt cum beatam illam Elei Iouis imaginem vidisset, diu atto nito similem hæsisse, tandemque in eas voces erupisse, Papæ solus Phidiæ Iupiter Homerici Iouis maiestatem complexus est. Ego vero minime dubitem, hoc ipsum de Scipione verius affirmare: Solus quippe potuit tantã, tamque illustrem diuinarum virtutum effigiem mortalium oculis aspiciendam in mortali corpore proponere. Nullus vero est adeo disertus, qui eius dignitatem, laudes, & decora, satis ornatè complecti possit. Quid igitur? Ego ne rudis declamator, &c.

Exordium ab Aemilij dicto.

Polybius, & Suidas.

Iupiter Elaus.

Item,

Marathoniam pugnam (auditores) summa armorum dimicatione à Græcis, barbarisque pugnatam sæpius audiuistis, at nec mediocri ingenij contentione scriptam accipite. Sunt enim ex tota Græcia, quæ politissimis semper ingenijs floruit, trecenti homines delecti, qui quod fortissimi bellatores gladio fecissent, ijdem stylo consequerentur. Vtinam illi in æuum nostrum redirent, glorioſiorem aliquanto campum in hodierno argumento inuenirent.

Exordium à Marathonia pugna.

Plutarch. Marathonia pugna.

In laude cuiusdam virtutis, & exhortationibus.

Exordium in laude Virtutis.

Campaspem egregia imprimis corporis venustate fœminam Alexander ille magnus habebat in delicijs, quam dum Apellis opera pingi curat, vt erat pictor homo mollioris ingenij, neque nimis austerus ad amores, ex puellæ oculis, quos propius intuetur, ignem deriuat in pectus, & sui operis amat exemplar. Neque ego, audit, ita ferus ero, & ferreus, qui dum egregiam virginem, castitatem, dico, meæ oratrionis coloribus exprimo, eius amoris facibus incendi me, & vos pariter non facile patiar.

Campaspe siue Pancaste.

Aelianus var. hist. l. 12. c. 34. qui eandem παγκάσπην nominat.

Ab inauribus Athenienſium.

Oraculum de doctrina Athenienſium inaures.

Diuina illa vere, & Phœbi tripode digna vox, qua olim Athenienses oraculum monuisse narrat Atticæ facundiæ facile princeps Dion Chrysostom. Cum enim sedulo quærerent, qua ratione optimis legibus, & institutis vincirent ciuitatem, fertur numen respondisse beatam fore remp. si liberorum auribus, quod omnium pretiosissimum est appenderent, atque illi puerorum auriculas pertundebant auro, & gemmis onerabant, hoc rati in omnium rerum natura esse præstantissimum,

Dion. Chryſ. ad Alexandrinos orat. 32.

expreſſum è Græco in-

Inſtitutio puerorum.

&

& ita Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos pusiones, non Athenienses facere videbantur. Ego verò, &c.

Tibicinis iudicium. Philostr. in Apollonio. l. 5. c. 11.

Tibicen valdè sapiens (audit.) discipulos auditum mittebat ineptissimos quosque tibicines, vt ex eis quo pacto canendum non esset intelligerent, redeuntes deinde omnes perfectæ artis numeros edocebat, vt quomodo canendum esset ediscerent. Et nos ex quotidianis aliorum vitijs satis, superque quid minime faciendum esset vidimus, nunc autem si placet, quid ad felicitatem obtinendam, quàm se cupere omnes dicunt, paucos scimus quærere, maximè expediat contemplemur.

Loci dignitas.

Babylonicũ frustum idem l. 1. c. 18.

Quantum terroris ad dicendum accedentibus afferret Babylonicum illud *dicasterium* ex saphirinis lapidibus conflatum, in quo mirum dictu, inter cœrulei coloris nubes illicibus aureis interstinctas prominentes ex lacunari Deorum effigies pendebãt, norunt sapientissimi oratores, qui illo in loco dixerunt. Mihi verò, & huius loci religio, & vester omnium consessus tantum affert timoris, quantum ad oratoris benè naui debilitandam industriam sufficiat.

Loci vilitas, siue molestia.

Scopeliani dicti acuti Philost. in Scopeliano. Lusciua.

Scopelianus (auditores) cum rogaretur à Clazomenijs, vt in eorum vrbe declamaret, non canit, inquit Philomela, in cauea. Et hoc à me ita dictum velim, non quod hunc locum contemnam, est enim honestus, & celeber, sed quod me dum impensius vos diligo, tot inuidorum vexationes exercent, vt ingenium mœroribus, quasi piscis retibus implicitum ægrè sese possit expedire.

In laude funebri.

Dio. Prusaeus orat. 39.

Mihi verò quid dicam (auditores) in mentem non venit, ita me repentini mali turbo percussit, & stupore sensus confudit. Desideratis verba, at nihil præter lachrymas habeo, & suspiria. Est certè iniqua consuetudo, quã in istis laudationibus obseruamus, dicere iubemus eos, quibus flere magis conueniret, & eloquentiam requirimus, vbi quantum viget dolor, tantum extabescit ingenium.

Cic. Phil. 9.

Vellem Dij fecissent immortales (P. C.) vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus.

Demosth. in laudatione funebri.

Mortuos quidem istos flere facile est, at laudare difficillimum, qui enim à natura inditum viuendi desiderium aspernati sint, & occumbere honestè, quam afflictã Græciæ fortunam cernere maluerunt, an non eam suæ virtutis memoriam reliquere, quam nulla complecti possit oratio.

In inuectiua. In vituperio iniquissimi hominis.

Demus Zeusidis & Zeus Demus. Plin. l. 35. c. 10.

Rediret vtinam in hanc vitam Parrhasius, qui Demonillum Athenienscm, tam ingenioso olim argumento, tam subtili artificio depinxit, varium, iracundum, iniustum, inconstantem, ferocem, amentem, furiosum, & si quis alius color est, quo immane portentum exprimi possit, inueniret in hoc homine satis argumenti ad similem tabulam: Ita enim sceleratus est, vt dubitem an ipse ex vitijs totus, an ex eo vitia nata sint, atque profecta.

Pausan. in Boeticis. Aranea Thebanorũ.

Breuem historiam refert Pausanias (auditores) breuem sed argutam, quam & me narrare vt spero iuuabit, & vos audiuisse nunquam pœnitebit. Araneæ, inquit, apud Boetios, dum ipsi innocentia simul atq; otio florerent, ad legiferæ Cereris templum, telas niueo candore amabiles texuerant: postquam verò deprauari ipsi, & bello ardere cœperũt, textrices stamina non vt antea candida, sed atri coloris nube infuscata eodem in loco fixerunt. Et hoc mihi liceat apud vos profiteri (audit. humaniss.) Ego huius laudator fui, atque amicus, quandiu ipse virtutis, pacis, & concordiæ fuit. Nunc autem postquam scelere, & maleficio inquinatus detestabili in omnes bonos odio flagrare cœpit, mutata ratio est, ad huius legifere Themidis templum, nigram & dentatam affero orationem, vt ipse niger est, & dentatus, si tamen carbonem inueniam, qui eius fuliginem exprimere possit.

De deliberatiuo.

CAPVT XI.

Exordia in deliberatiuo.

IN deliberatiuo exordia grauia esse oportet, nec tamen curiosius elaborata, nihil vetat ab exemplo aliquando incipere, vt si quis rem honestam, & vtilem proponat apud generosos auditores. *Ita poterit exordiri*

Timotheus Tibicen. Alexandri generositas.

Timotheum quondam illum Tibicinem ferunt, cum primum Alexandro Regi artis suæ specimen exhiberet, cecinisse iuxta illius mores

Dion. ora. 1. de regno ex editione eruditi Morelli.

mores admodum peritè, atque musicè, non mollem, neque remissam cantionem, quæ ad ignauiam desidiamque duceret, sed ipsum opinor *rectum*, qui Mineruæ appellatur nomũ. Et Alexandrum quidem confestim exiluisse ad arma, tanquam diuino numine incitatum. Quod profecto effecit, non adeò musicæ vis, vt Regis animus acer, atque iracundus. Quoniam Sardanapalum nunquam certè è cubiculo à mulieribus, suscitasset non solum Timotheus, aut alius quispiam ex iunioribus, sed neque Marsyas ipse, aut Olympus, quin etiam mihi videtur, quod ne Minerua quidem (si fas est dicere) eundem *nomum* percurrente, ille vnquam arma correpturus erat, sed longè prius surrecturus ad saltandum, aut fugiendum vsque adeò miserè affectus erat ob potestatem, deliciasque. Vtinam hodierno die sic vestros concitarem animos, &c.

Alias ab attẽtione, & promissione magnorum commodorum, vbi præsertim ad populum agitur, vt Olynthiaca prima.

Adiunctum rei.

Demosth. Olynth. 1.

Ego verò sic mihi persuadeo vos magnæ opulentiæ loco hanc orationem meam numeraturos.

Alias à precatione, & molli obiurgatione eorum, qui nimis frigidè deliberant.

Idem.

Maxime vellem, Athenienses, vt qua in omnes estis humanitate, eandem erga vos ipsi adhiberetis. Nunc autem maior est dexteritas in aliorum malis corrigendis, quam in ijs, quæ ad vos attinent prouidendis.

Alias à reprehensione eorum, qui fictam deliberationem instituunt, & adhibent sibi consiliarios, quos minimè sequi cupiunt.

Si scitis, Athenienses, quid de rebus ipsis factu sit optimum, nõ modo superuacaneum est, sed improbum eas ad deliberandum proponere, nam si, quæ ipsi antequam sententias rogaueritis, tanquam optima, & vestris commodis maximè consentanea amplectimini; Quorsum ijsdem audiendis frustra obtundi attinet, sin autem ista consideratis, quasi ex ijs, quæ dicentur statuendum sit: Non opinor æquum est, si qui velint eis non facere dicendi potestatem.

In genere παραδόξων suadendo, scilicet, aut dissuadendo, quod incredibile videatur.

Dion. Prusæus ora. 11. ex Græco.

Noui equidem propemodum, quod omnes homines docere difficile sit, in errorem autem inducere facilè, & discunt quidem, si modo discunt à paucis, & ijsdem apprimè eruditis, in errorem autem inducuntur ocyus à multis, ijsque imperitis, & non tantum ab alijs, verùm ipsi à semetipsis. Veritas enim amara est stultis, & iniucunda; mendacium autem dulce, & blandum, quemadmodum opinor ijs, quibus dolent oculi, lumen videre molestum est: tenebrę autem, absque tristitia sunt, & suaues, quod videre non sinant. Aut quomodo ita sæpe inualuissent mendacia, quum veritas esset præsto, nisi per voluptatem vicissent? quum autem difficile sit (vt dixi) docere, longè tamen difficilius est dedocere præsertim eos, qui longo tempore mendacia audiuerunt, neque ipsi soli in errorem inducti sunt, sed & patres eorum, & aui, & omnes ferè maiores. Non enim facilè est horum conuellere opinionem, etiam si quis manifestè conuincat. Quemadmodum & ijs, qui suppositos pueros alunt, difficile est tamen eximere opinionem, etiam si quis vera dicat, quæ quidem initio si quis dixisset nunquam eos suscepissent. Porrò hoc ita validũ est, vt multi mala potius sibi vendicent, & confiteantur aduersum sese, si prius sint persuasi, quam bona post longum tempus audientes. Proinde neque vos (viri Ilienses) mirabor si fide digniorem putaueritis Homerùm, qui pessima aduersum vos mendacia finxit, quam me vera dicentem.

Contendit in hac oratione probare Ilium à Græcis non fuisse euersum.

Itaq; longa insinuatione vtitur.

Troiã à Græcis nõ fuisse euersam.

In exhortatione ad virtutem contra curiosos.

Dion. Prusæus orat. 17 Exordia grauia & philosophica è Græco expressa communi versione.

Multi quidem homines de quæstionibus controuersis, in quibus eruditorum hominum triumphare solet industria, & disputare auent, & audire, de ijs verò, quæ constanti hominum opinione rata sunt, & fixa, superuacaneum esse quicquam docere existimant. Ego sanè si viderem vos in ijs, quæ recta esse censemus, permanere, nihilque facere, quod rationi confirmatæ aduersetur, neque ipse putassem necessarium esse loqui de rebus perspicuis. Quoniam autem non à bonorum, & malorum ignorantia adeò vos video perturbari, quantum ab eo, quod non ratiocinationibus de his obtemperatis, neque sequimini eas, quas ipsi habetis opiniones: magnam me arbitror vtilitatem allaturum, si eas continuo vobis in animum reuocem, sermoneque adhorter, vt obediatis, factoque conseruetis officium. Quemadmodum enim opinor, & medicos, & naucleros videmus sępè eadem pręcipere, non eo, quod non primum audierint,

dierint, quibus præcipiunt, sed quod eos negligere, animumque non attendere videant: Ita & in vita vtile est sæpe ijsdem de rebus dicere, quod multi quidem sciant quid conueniat, sed non faciāt. Nō enim finis est ægrotantibus scire, quid sibi prosit, sed eo (opinor) vti, hoc enim illis sanitatem præstat: neque alijs discere fructuosa, & perniciosa ad vitam, sed non aberrare in horum electione. Sicuti enim videre licet, quod qui ex oculis laborant, sciant quidem se sentire molestiam, si manus oculis admoueant, non velint tamen abstinere: simili modo, & in alijs accidit negotijs, vt multi quidem, & clarè sciant, quod non prosit quid facere, incidant tamē in illud. Quis enim nescit incontinentiam magnum esse malum? sed tamen quamplurimos inuenias incontinentes: Et, per Iouem, segnitiem omnes sciunt, non solum non posse acquirere vitæ necessaria, verum etiam acquisita disperdere: tamen reuera plures inuenire est segnes, quam qui aliquid operis facere velint.

Item in exhortatione ad ridiculos, & voluptuarios aptissimum exordium.

Idem ad Alexandr. orat. 32.

Nunquid tandem velletis, ô viri, paulisper seria agere, & attendere? quando quidem ludendo ætatem transigitis nulli rei animum seriæ aduertentes? ludi sane, & voluptatis, & risus (vt dicam quod res est) nunquam vlla vobis est inopia: nam & ipsi ridiculi estis & faceti, & multos horum haberis ministros: rerum autem seriarum magna vos video laborare penuria. Quanquam sunt, qui vos laudent, tanquam sapientes, & acutos, quod tot hominum millia pariter, & quæ oportet cogitetis, citoque proloquamini quicquid cogitaueritis. Ego verò magis vos laudarem, si tardè proloqueremini, & modestè taceretis, recteque cogitaretis, quod & nunc facietis, quo ad illam laudem acquiratis, aliam maiorem, nouamque, & honestiorē, quod cum tot sitis numero, sermonibus tamen habitis vtilibus omnes tenueritis silentium, & ad hoc ostenderitis, quod non solum idonei sitis cogitata proloqui, sed etiam audita intelligere, choreæ hæc quidem laus est, simul loqui posse, imo ne choreæ quidem, cur enim omnes defraudentur melodia? populi verò benè auscultare.

Salust. in Catilina.

A virtute deliberantium valdè aptum.

Nisi virtus, atque fides vestra satis spectata mihi foret, ne quicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis in manibus frustra fuisset: neque ego per ignauiam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis, & magnis tempestatibus vos cognoui fortes, fidosque mihi, eo animus ausus est maximum, atque pulcherrimum factum incipere, simul, quia vobis eadem, quæ mihi bona, malaque esse intellexi.

A persona suadentis.

Neque mihi hoc arrogo, neque si arrogarem satis sanus viderer, vt veluti Polemon aliquis Hannibalem Martis spiritus vigore iuueniliter exultantem, in re militari instituere, ac erudire suscipiam: sed tamen vt summi gubernatores interdum à vectoribus admoneri solent, æquo animo, quæ est vestra humanitas, moneri à me patiamini.

Polemon hortator Annibalis.

Faciam vt Imperatores instructa acie solent, quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, eos tamen adhortantur. Sic ego vos ardentes, & erectos ad liberalitatem recuperandam cohortabor.

Noctua prudentia. Dion. Chrysost. de 1. Dei cognitione.

Noctuam quidem deformem non modò corpore, sed & cantu immundam, fastidiosorum hominum mollities respuit, eidemque insultat. Sed tamen si Æsopo fabularum cōcinnatori credimus, & prudentis olim animi fuit, & consilij. Suasit quippe auibus, ne quercum crescere sinerent, fore enim vt ex ea viscum nasceretur, quo ipsæ caperentur, atque cum homines linum sererent, iussit illius semen erutum deuorari, ex quo futura præuidebat retia. Quid? cum sagittarium vidisset, *peristis*, inquit. *aues, ille homo vestris vos pennis anteuertet, pedes ipse vobis alatas immittēs sagittas* Sed tamen surdis canebat, vt fatua contēnebatur. Et fortasse sors noctuæ apud vos hodierno die contigerit (audit.)

Glaucus pugil. Rusticus filium pugilem anima.

Glaucus vt aiunt (audit) pugil fortis, & generosus, cum in ludis Olympicis premeretur ab aduersario, parentis rusticuli hominis, qui tum fortè aderat, voce excitatus est ad decus. Nam cum de media turba quanta maximè poterat vocis contentione vir simplex exclamasset. πᾶι τὴν ἀπ' ἀρότρȣ. *Fili mi istam ab aratro,* hoc dicto inflammatus adolescens aduersarium ingenti plagâ cum certâ victoriâ percussit. Qui mirum igitur, si ego quanquam istius vrbanitatis, quam illi tantopere efferunt insolens, vos licet benè animatos, & iam in procinctu stantes hortari videar, quando & ipsi olitores nonnihil aliquando loquuntur opportunè.

De iudiciali.

CAPVT XII.

Iudicialis exordia.

IN iudiciali pro reo, vbi eſt cauſſa grauis, & ipſe miſer, Libanius ſæpè vtitur hoc exordio. Θαύμαζω μὲν ὦ ἄνδρες, &c.

Liban. in Oreſte expreſſum è Graco.

Equidem ſic arbitrabar; & ſic in animum inducebam meum, mihi poſt infinitos angores, atq; ærũnas, quas ego formidoloſi temporis acerbitate animo, & corpore exantlaui, æquiorem tandem aliquando fortunam noſtris rebus fore. Videbam enim omnes quotquot ſunt mortales, modò quidem miſeros, modò fortunatos, & me hominum conditione natum, ſperabam tempus illud viſurum, quo ſi non plane recrearer animo, ſaltẽ inter ſaxa, & ſolitudines ferarum comes perpetuus, meas deplorarem miſerias, & tepenti lachrymarum fonte dolorum incendia reſtinguerem. Sed longe ſecus accidit, quam opinarer, ita me dirus, & inſatiabilis Alaſtor exercet, & calamitates per ſua veluti veſtigia reflectuntur. Et nunc integer ille homo me ad veſtrum tribunal adducit, vt miſeram animã, quã Scyllæ, & Charybdes, aut miſericordia, aut contemptu reliquerunt ante veſtrum tribunal, ſi poſſit exhauriat.

Item apud Libanum.

Nondum Genius ille meus ſatiatus eſt malis, nondum fortunæ nouercales iræ deferbuerunt, nondum coniurata in meam perniciem malorum agmina ſeſe omnia effuderunt. Ecce ad hominem animi, & corporis morbo confectum, ad cadauer miſerum, & abiectum, infames corui aduolant, vt oſſa, ſi nihil aliud reliquum eſt, exportent.

Hæc ſunt παθητικώτερα, & ad hoc genus pertinent, in quo reus de ſpe præmiorum, quæ expectabat ad metum ſuppliciorum traducitur.

Cicero pro Flacco.

Cum in maximis periculis huius vrbis, atque Imperij grauiſſimo, atq; acerbiſſimo reipub. caſu, ſocio, atque adiutore conſiliorum, periculorumque meorum L. Flacco cædem a vobis, coniugibus, liberis veſtris, vaſtitatem à templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, ſperabam (iudices) honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miſeriarum deprecatorem.

Idem pro Sylla.

Maxime vellem (iudices) vt P. Sylla, & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructũ aliquem potuiſſet percipere. Sed quoniam ita tulit caſus infeſtus, vt ampliſſimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum ſingulari Antonij odio euerteretur: Et in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſatiare poſſet, quanquam ex huius incommodis, magnam animo capio moleſtiam, tamen in certis malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, miſericordiamque notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent: improbi, ac perditi cives edomiti, atque victi præcipitante Rep. vehementem me fuiſſe, atque fortem: conſeruata mitem, ac miſericordem faterentur.

Adiunctum accuſatorum.

Exordia in adiunctis accuſatorũ &c. Idem pro Quintio.

Quæ res in ciuitate, duæ plurimum poſſunt; eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia, quarum alteram C. Aquili vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortenſij ne me dicendo impediat nonnihil commoueor. Gratia Sextij Neuij, ne P. Quintio noceat, id verò mediocriter pertimeſco.

Adiunctum rei, & perſonæ, & cauſſæ grauis.

Idem pro Balbo.

Si authoritates patronorum in iudicijs valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelij cauſſa defenſa eſt: ſi vſus à peritiſſimis: ſi ingenia ab eloquentiſſimis, ſi ſtudia ab amiciſſimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio tum maxima familiaritate coniunctis. &,

Idem 2. Verr.

Quod erat optandum maximè (iudices) & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis, infamiamque iudiciorum ſedandam maximè pertinebat: Id non humano conſilio, ſed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis ſummo reipub. tempore videtur.

Diuinat. in Verr.

Adiunctum oratoris, & ratio conſilij, frequens huiuſmodi exordium apud Ciceronem, vt in Diuinatione in Verrem.

Si quis veſtrum fortaſſe (iudices) aut eorum, qui adſunt fortè miratur, me, qui tot annos in cauſſis, iudicijſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, leſerim neminẽ: ſubito nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere. Is, ſi mei conſilij cauſſam, rationemque cognouerit, vna, & id quod facio probabit, & in hac cauſſa profectò neminem mihi eſſe præponendum auctorem putabit.

Cre-

Pro Rosc. Amerino

Credo ego vos (iudices) mirari quid sit cũ tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, Is qui neque ætate, neque ingenio, neque authoritate sim cum his comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac caussa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem tẽporum non audent. Ita fit vt adsint, propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ego? audacissimus ego in omnibus? minimè. At tamen officiosior, quam cæteri? ne istius quidem laudis, ita sum cupidus, vt alijs eam prereptam velim.

Adiunctum Iudicum.

Ad Pontifices.

Cum nullæ diuinitus, Pontifices, à maioribus nostris inuenta, atque instituta sunt, tũ nihil præclarius quam quod vos eosdem, & religionibus Deorum immortalium, & summæ reip. præesse voluerunt: vt amplissimi, & clarissimi ciues remp. benè gerendo, Pontifices religiones sapienter interpretando remp. conseruarent. Quod si vllo tempore magna caussa in sacerdotum pop. Rom. iudicio, ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, vt omnis reip. dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa, creditaque esse videantur.

A precatione pro Muræna, quod precatus sum, &c.

Exordia ex abrupto, & concisa.

CAPVT XIII.

EXordia, quæ vocantur ex abrupto, sine insinuatione, & cuniculis, quasi quodam calore mentis excussa apprimè decent negotia feruida, & viros acres, laconicæq; breuitatis amatores. Idcirco sæpe in concionibus Imperatorum, & ducum vsurpantur, vt est annotare in Liuio.

Minutius apud Liui.

Spectatum huc ad rem fruendam oculis sociorum cædes, & incendia venimus?

Manlius Capitolinus.

Quousque tandem ignorabitis vires vestras, quas natura, ne belluas quidem voluit ignorare?

Quid stas miles, non cum Latino, Sabinoque hoste res est, quem victum armis, sociũ ex hoste facias. In belluas strinximus ferrum. Hauriendus, aut dandus est sanguis.

Popilius

Vectius.

Hic præbituri vos telis hostium estis indefensi, inulti? Quid igitur arma habetis?

Camillus.

Quæ tristia milites hæc, quæ insolita cunctatio est? Hostem, an me, an vos ignoratis?

Porcius Cato.

Tempus, quod sæpe optastis venit, quo vobis potestas fieret virtutem vestram ostendendi.

Gregor. Nazianz. in plaga grandinis.

Τί λύετε τάξιν ἐπαινουμένην, τί βιάζεσθε γλῶσσαν νόμῳ δουλεύουσαν.

Quid soluitis ordinem laudabilem, quid cogitis linguam legi seruientem.

Icilius.

Ferro hic tibi submouendus sum Appi, vt tacitum feras, quod celari vis.

Hoc in anteriorem orationem est retortum.

Appius apud Liuiũ.

Neque nouum, neque inopinatum mihi est, Quirites, si quod vnum familiæ nostræ semper obiectum est ab seditiosis Tribunis, id nunc ego quoque audiam.

Hoc etiam admirabilitatem habet in breuitate.

Exordium per ὀξύμορα.

Η δὴ ὅτε οὐρανὸς ἔσται ἔνερθε τῆς γῆς, καὶ ἡ γῆ μετέωρος ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι νόμον ἐν θαλάσσῃ ἕξουσι, καὶ οἱ ἰχθύες τὸν πρότερον ἄνθρωποι.

Sesicles apud Herod.

Nunc profectò cœlum sub terra erit, terraque cælo supereminebit, homines mare incolent. Pisces domicilium prius hominum accipient.

Ouidius imitatus est.

Sequens ad suasoriam peropportunum.

Εν σοι νῦν Καλλίμαχα ἐστι ἡ καταδουλῶσαι Αθήνας: ἢ ἐλευθέρας ποιήσαντα μνημόσυνον λιπέσθαι τὰ ἅπαντα ἀνθρώπων βίον, οἷον οὐδὲ Αρμόδιος τε καὶ Αριστογείτων λείπουσι.

In te Callimache situm est: Vtrũ Athenæ in seruitutem redigantur. An tu eas liberando, memoriam tui in omne æuum relinquas, qualem nec Armodius quidem, atque Aristogiton reliquerunt.

Abruptum illud est, & concisum, simulque admirabilitate distinctum.

Exordium concisum & admirabile.

[En (Quirites) illius Appij progenies, qui decemuir in annum creatus, altero anno se ipse creauit, tertio, nec ab se, nec ab vllo creatus, priuatus fasces, & Imperium obtinuit. Nec ante continuando abstitit magistratus, quam obruerent eum male parta, male gesta, male retenta imperia.]

P. Sempronius.

Aliud breui rotunditate collectum rem ponit statim ob oculos, vt.

Euryptolemus apud Xenoph.

Τὰ μὲν κατηγορήσων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβαινον εὐθὺς Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος, καὶ ξυμμαχικοῦ, καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δὲ ὑπερασπολογησόμενος, τὰ ξυμβουλεύσων ἅμα δοκεῖ ἄριστα εἶναι ἅπασι τῇ πόλει.

Partim accusaturus (viri Athenienses) Periclem necessarium, & amicum meum, atque Diomedontem mihi beneuolentia coniunctum huc ascendi: Partim etiam suasurus, quæ reip. maximè saluraria esse videntur.

Hoc quod sequitur, habet in grauitate festiuitatem.

Demaratus apud Hero.

Βασιλεῦ κότερα ἀληθείᾳ χρήσιμα πρός σε ἢ ἡδονῇ;

Vtrum apud te Rex vtar veritate, an iucunditate?

Aliud celeritatem habet in suauitate, vt

Cyrus apud Xenoph.

Ἄνδρες σύμμαχοι ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένων πάθος. τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας, οὐδὲν εἶμαι θαυμαστόν.

Viri socij humanum est, quod aduersi acciderit. Nam quod homines errẽt, vt homines, nihil puto mirandum esse.

Istud laconicum est.

Archidamus apud Thucid.

Δίκαια λέγετε, ὦ Ἄνδρες πλαταιεῖς, ἢν ποιῆτε ὅμοια τοῖς λόγοις.

Rectè dicitis (viri Platæenses) si verbis facta respondeant.

Exordiũ à similitudine.

E iam à similitudine exorsus est Xenophon.

Timolaus apud Xenophontem.

Ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ (ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι) ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν λακεδαιμόνων πρᾶγμα οἷον περ τὸ τοῦ ποταμοῦ.

Atqui mihi videtur (viri socij) res Lacedæmoniorum perinde se habere, ac fluuiorum, &c.

Conuenit sequens in rem bene gestam, & gratulationem.

Benè habet (Quirites) vicit disciplina militaris, vicit Imperij maiestas.

Papyrius apud Liuiũ. Senec. cont. lib. 6.

Audite rem nouam, fratrem crudelem, nouercam misericordem.

De narratione.

Narrationis diuisio, & vsus.

CAPVT XIII.

Narrationis diuisio.

ANtequam ad narrationis præcepta progrediar longius, tantisper subsisto in limine: quo verbi distinguam ambiguitatem. Plerique enim narrationem in eas angustias adduxerunt, vt id solum esse vellent, quod facti ciuilis, statusque causæ, vt cædis, vt furti, vt sacrilegij, & cæt. expositionem complecteretur, quò fit vt eorum de narrationibus præcepta tenuia sæpe sint, & intra vnius iudicialis generis fines contenta. Verum notatione dignum est, quod obseruat Quintilianus, *aliud esse narrationem causæ, aliud eorum, quæ pertinent ad causam.*

Narratio causæ tota iudicialis est, quę rei, de qua quæritur continet enucleationem, vt cædis Clodianæ in Miloniana. Eorum verò, quæ pertinet ad causam latè sumitur pro cuiusque rei, vel facti expositione.

Narrationis octo species.

Huius octo species commenti sunt argumentosi Rhetores, & vt solent in plerisque nimij, cuius diuisionis author est Curius Fortunatianus, apud quem in artis Rhetoricæ scholis sic distribuitur.

Prima narratio dicitur διήγησις, quæ principalis est totam facti rationem solidè amplectens.

Secunda ἀντιδιήγησις, quæ fit cum res secus narratur, quàm ab aduersario fuerit exposita.

Tertia est μερικὴ διήγησις, quæ non primariam tanti facti rationem, sed omnes eius partes, & circumstantias, enucleatè discutit.

Quarta est παραδιήγησις, quæ aliquas res gestas extra causam positas inducit, ad confirmationem tamen causæ non inutiles, vt si dicturus de Scij furtis, nonnulla de eius ingluuie, & intemperantia, quasi rapacitatis fomite disseras.

Quinta ὑποδιήγησις narratio, quæ quæstioni comprobandæ subiungitur, & quasi subintexitur à propria narrationis sede digressa.

Sexta est καταδιήγησις, quæ fit cum tota oratio narratiua est.

Septima est ἐπιδιήγησις, quum latius in quæstionibus, vel ante epilogos exequimur eas res gestas, quas in narratione breuiter attingimus.

Vlti-

Vltima est διασκευή, quæ res gestas non tam docet, quam exaggerat.

Ex ijs perspicuus fiet narrationis vsus, siquidem in genere demonstratiuo, vt in laudatione personæ vtendum καταδιηγήσει, & διασκευῇ, cum tota res narratiua sit, sed non exili filo pertexenda, verum magnis, & collucentibus styli gemmis decoranda.

Propositio generalis implet vicē narrationis.

In concionibus, & Chrijs, seu orationibus, & scientiæ, & quæstionis, nulla est διήγησις, aut primaria narratio, sed eius vicem implet generalis propositio. Variæ tamen sunt παραδιηγήσεις.

Concionum & Chriarū narrationes quæ & Narrationis vsus in Chrijs Concion. Genere iudic. &c.

In genere iudiciali opus est semper narratione, nisi constet omnino de re gesta inter accusatorem, & reum. Sed ea pro prudentia oratoris locum nonnunquam mutat, vbi aliqua ante constitutionem caussæ præiudicia, & similia sunt amolienda. Aliqua etiam reticet, alia immutat, alia colorat, alia inuertit, alia exaggerat pro caussæ, & rei necessitate.

In genere deliberatiuo non est vbique necessaria διήγησις, si constet de re, de qua deliberatur: Sin autem, & διηγήσει plerunque, & ἀντιδιηγήσει vtendum est, *consilium reſq; locus q; dabunt.* Nunc narrationis in vniuersum sumptę vitia, & virtutes consideremus.

Narrationis vitia octo.

CAPVT XIV.

Prolixitas narrationis inerti fluuio similis.

PRimum, est prolixitas, quam, vt ait D. Gregor. Nazianz. ad Helladium rebus meritis maximè oportet, non verbis, aut verbis: fit, vbi quis se viriliter expedire non potest, sed vt iners fluuius lutum, & cœnum turbidis aquis ægrè volutat: res quærit ab ouo, vbi nihil est opus, frigida, & otiosa adiuncta consectatur, quæ languida, & iacenti oratione non sine tædio prosequitur.

Secundum, Parentheses crebræ, & longæ, quæ sermonem institutum aliò trahunt, distrahuntque non sine multis ineptijs.

Tertium, ambiguitas verborum, sententiarumque, vt si quis dicat, aiūt Pyrrhum Romanos hoc prælio fudisse. Quis inde victor, quis victus intelligi potest?

Quartum, nimis personarum, rerumque multitudo, & confusio, vno veluti impetu sensibus obiecta, animum confundit auditoris. Distendere oportet paulatim narrationem, nec omnia eiusdem membra in nodum contrahere.

Quintum, quicquid incredibile, & fabulis simile præter communem naturam, prætet morem, & rationes, atque vias agendi.

Sextum, Dictio humilis, obscura, impropria.

Septimum, Dissolutio sine vllo decore, nexu, & articulis.

Octauum, Eiusdem verbi crebra, & inepta repetitio.

Narrationis virtutes.

CAPVT XV.

Timanthis tabula

COntrà, Narrationem decent virtutes.

Prima, expedita breuitas, in qua nihil tamen mancum, nihil concisum, & decurtatum videatur, neq; enim putes te semper Timanthis tabulas auditoribus obijcere, in quibus plus intelligendum erat, quàm pingeretur; si vis intelligi, narrare oportet, sed caue, ne longas periodos, vbi nihil opus est, curiosius hic affectes; breuitas percommoda conficietur simplicibus verbis, semel vnaquaque re dicenda, nulli rei, nisi vt dilucidè dicas seruiendo.

Secunda perspicuitas, qua oratio, vt pellucidus amnis fluit, & ea fit vsitatis verbis, proprijs, dispositis, aut circumscriptione conclusa, aut intermissa, aut concisione verborum.

Tertia, probabilitas est in genere, si non minus compta oratio, atq; expolita, si est authoritas, & pondus in verbis, si sententiæ, vel graues, vel apte opinionibus hominum & moribus.

Narrationis probabilitas, ex quindecim rebus petita.

CAPVT XVI.

IN specie quindecim enumerantur à Cicerone, quæ ad probabilitatem spectent, & à Maioragio his vulgaribus exemplis illustrantur, quæ in iuuentutis gratiam hic subijcere non erit superuacaneum.

Primò, personæ in quibus considerantur nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, studia, consilia, facta, casus, orationes.

Nomen, vt pro Rosc. Amer.

[Nam duo isti sunt, T. Roscij, quorum alteri Capitoni cognomen; iste qui adest, magnus vocatur.]

Natura considerantur, vt, an timidus, an audax, an fortis, an prodigus, an auarus, an liberalis, robustus, aut infirma valetudine, atque ita de reliquis, vt Cicero de P. Clodio.

[Vbi vidit homo ad omne facinus paratissimus, fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem.]

Victus etiam spectatur, vt pro Roscio Amerino.

[Cùm hic filius assiduus in prædijs esset, cumque se voluntate patris rei familiaris, vitæque rusticæ dedisset.] Pro P. Quinctio docet Nævium scurrilem vitam egisse, neque iura societatis didicisse, Pro M. Cœlio docet eum in adolescentia cum optimis viris vixisse.

[Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur.]

In fortuna spectatur nobilitas, & diuitiæ, atque his contraria, vt pro Roscio Amer.

[Sextus Roscius pater huius municeps Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, & pecunia, non modò sui municipij, verùm etiam eius vicinitatis facilè primus, tum gratia, atque hospitijs florens hominum nobilissimorum.]

Habitus, vt pro Quinctio.

[De Sexto Nævio fit magna mutatio loci, non ingenij, nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset, sine impendio, postea quam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat.]

Affectio differt ab habitu, quia habitus est diuturnior, affectio facilè mutatur, vt lætitia, spes, mœror, timor. Cicero pro Q. Ligario.

[Quo audito partim cupiditate inconsiderata, partim cœco quodam timore, primò salutis caussa, post etiam studij sui, quærebant aliquem ducem: Paulò post atque ille, nõ mediocri cupiditate arripuit imperium.]

Studium est vehemens animi applicatio ad aliquid agendum, quæ in persona consideratur, vt pro Archia Poëta.

[Nam, vt primùm ex pueris excessit Archias, atque his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit.]

Consilia sæpè explicantur in narrationibus, vt pro Rosc. Amer.

[Consilium cœperunt plenum sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent.]

Facta, vt pro Milone.

[Subitò reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit. Item, Roma subitò ipse profectus pridie est.]

Casus est, qui præter spem, atque opinionem accidit, vt pro Q. Ligario.

[Bellum subitò exarsit, quod, qui erant in Africa antè audierunt geri, quàm parari.]

Orationes multò probabiliorem sæpè narrationem faciunt, vt pro Milone.

[Palam agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem. Item etenim palam dictitabat consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse.]

Hæc omnia sunt in personis consideranda.

Secundò, fit narratio probabilis à temporibus; vt pro Q. Ligario.

[Q. Ligarius, cùm esset adhuc nulla belli suspicio, Legatus in Africam cum Proconsule C. Considio profectus est.] Pro M. Cœlio, docet à tempore, Cœlium Catilinæ familiarem non fuisse.

Tertiò, à loco, vt pro Milone, vt

[Ante fundum suum insidias Miloni collocaret.] Sæpè etiam à loco narrationes incipiunt, vt 3. in Verrem, [Oppidum in Hellesponto Lampsacum, Iudices.] Interdum locus, & tempus vnà copulantur, vt pro Roscio Amerino, [Occiditur ad balneas palatinas, rediens à cœna Seruius Roscius.]

Pro Milone, [Fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè vndecima, aut non multò secùs.

Quartò, si cuiusque facti, & euenti caussa ponetur, erit probabilis narratio, caussarum enim explicatio fidem facit, vt

[Cur Clodius insidias Miloni fecit? quia occurrebat ei maneam, ac debilem Præturam suam futuram consule Milone.

Quintò, si testata dici videbuntur, vt pro Milone.

[Quin etiam Fauonio fortissimo viro quærenti ex eo qua spe fureret Milone viuo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem eius, ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit.

Sextò,

Sextò, si cum hominum opinione, vt pro Roscio Amerino.

[De vita rustica , quæ vita maximè disiuncta à cupiditate, & cum officio coniũcta.] & pro Milone , [fecerunt serui Milonis, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset.]

Septimò, si cum auctoritate coniuncta, vt pro Roscio Amerino.

Etenim rectum putabat pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur.

Authoritas verò maximam vim habet ad faciendam fidem, vel in eo, qui dicit, vel in eo, de quo dicitur. Nam auctoritate magna præditis hominibus facilius creditur , quia nulla est in eis mendacij suspicio , & quæ dicuntur de viro magnæ authoritatis , facilè probantur: vt si quis narret Catonem esse amantem patriæ, alienum ab auaritia, fortem, & constantem in negotijs, potest etiam auctoritas ad imperium referri, vt in Verrinis Cicero multa narrat, quæ Verres pro authoritate Imperij, quod gerebat, flagitiosè perpetrarat.

Octauò, si cum lege, vt pro Milone Cicero lege naturæ probat vnicuique licere vim repellere.

[Est enim (inquit) hæc, Iudices, non scripta, sed nata lex, &c.]

Nonò, si cum more, & consuetudine, vt in eadem oratione.

Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim , quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent, &c.

Decimò, si cum religione coniuncta , vt ibidem.

[Iter solemne, legitimum, necessarium Miloni esse Lanuuium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo.]

Vndecimò, si probitas narrantis significabitur, probis enim viris facilè credi solet. Idcò Aristoteles inter probationes artificiosas, mores etiam ipsius rei, si exprimantur, annumerat, vt pro Milone.

[Nihil dico quid Resp. consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni, nihil sanè id profit Miloni, qui hoc fato natus est, vt ne se quidem seruare potuerit , quin vna Remp. vosque seruaret.]

Duodecimò, si antiquitas, hoc est, orationis grauitas, quæ antiquitatem quandam , & venerationem præ se ferat, vt pro Milone.

[Qui non honoris gradum spectaret , vt cæteri, sed & Lucium Paulum Collegam effugere vellet, singulari virtute ciuem, &c.

Tertiodecimò , si memoria dicentis significabitur, nam ea quæ promptè , & memoriter narrantur, vera esse videntur , cùm autem quis hæret, & in dicendo vacillat , neque sibi constat, ficta loqui videtur , ideò prouerbio datur, mendacem esse memorem oportere.

Quartodecimò, si orationis veritas, hoc est, si antea solitus est vera dicere, probabile est enim, eum qui semper antea veridicus fuit, etiam nunc vera narrare; mendax autem id assequitur, vt neque cum vera dicit , ei credatur.

Vltimò , vitæ fides maximè probabilem orationem efficit, siquidem vita anteacta firmum quoddam testimonium est: sceleſtus enim, & improbus nullam fidem habet, probo verò homini facilè creditur : ideirco dicunt oratorem bonum virum esse oportere.

Quarta virtus Narrationis suauitas, in decem partes diuisa.

CAPVT XVII.

QVarta virtus suauitas, quam decem efficiunt.

Primò, admiratio, quæ tum excitatur, cùm aut magna, aut noua, & inaudita dicimus. Magna, vt si quis narraret à Scipione adolescente defensum fuisse patrem, ac protectum, cùm Annibal eum vrgeret in prælio . Ita ostendit Cicero, magnum fuisse factum Cæsaris Octauiani, quòd adolescens, ac penè puer, exercitum veteranorum compararit , patrimonium effuderit, & M. Antonij furori obstiterit; quin eiusdem factum ostendit esse nouum , & inauditum.

Multa, inquit, memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omnium sæculorum memoria tale cognoui.]Ita pro Aulo Cluentio, [O mulieris scelus incredibile, & præter hanc vnam in omni vita inauditum.]

Secundò, expectationes concitatæ multũ delectant, cùm dubitant auditores, quò res sit euasura, vt pro Aulo Cluentio.

Summa omnium expectatio , quidnam sententiæ ferrent nummarij Iudices. Et cùm essent

essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ cõcordiæ, repentè est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solùm cum dedecore, verùm etiam scelere coniuncta.

Hac de caussa multi fiunt circuitus verborum, & præparationes in dicendo, vt maior expectatio concitetur, quod in Verrem frequentissimè Cicero facit. In comœdijs, & tragœdijs expectationes rerum futurarum concitatæ magnoperè delectant.

Tertiò, exitus inopinati, quando felices apparent, summam afferunt iucunditatem, quod ita Cicero affirmat.

At viri sæpè excellentes, ancipites, varijque casus, habent admirationem, expectationem, lætitiam, molestiam, spem, timorem: si verò exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissimæ lectionis voluptate, tales sunt omnes comœdiarum exitus, hoc est, inopinati, & felices.

Quartò, suauis fiet narratio, si motus animi interponantur, nam vt ait Aristoteles, in omni animi motu inest quædam iucunditas. Cicero pro Aulo Cluentio de Sassia Cluentij matre.

Deinde ita flagrare cœpit amentiâ, sic inflammata ferri libidine, vt eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror, à cupiditate reuocaret, animum adolescentis, nondum consilio, ac ratione firmatum pellexit, &c.

Quintò colloquia personarum in narratione delectant, vt 3. in Verrem.

Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filium tuum non intrò vocari iubes? (Et paulò post,) Tum ille, vt aliquid responderet, negauit moris esse Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enimuerò ferendum hoc non est, vocetur mulier. & quæ sequuntur.

Sextò, dolores expressi delectant, inest enim quædam etiam in dolore iucunditas, vt pro Roscio Amerino.

Quod Amerinis eo vsque visum est indignum, vt vrbe tota fletus, gemitusque fierẽt. (Pro Aulo Cluentio.) In huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lachrymis consenescebat.

Septimò, iracundiæ mouent delectationem. Siquidem Homerus iram canit effuso melle dulciorem. Sic Cicero pro Roscio Amerino.

Nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quàm videre in Sexti Roscij optimi viri, atq; honestissimi bonis iactantem se, ac dominantem Titum Roscium.

Octauò, metus in narratione suauitatem afferunt, vt pro Roscio Amerino.

Vsque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quàm de ijs rebus Syllam doceri. (3. in Verrem.) Hęc vbi filio nunciata sunt, statim examinatus ad ædes contendit, vt & patris, & pudicitiæ sororis succurreret.

Nonò, lætitiæ faciunt iucundam narrationem, vt pro Cluentio.

Tum verò illa egregia, ac præclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. (3. in Verrem,) Fit sermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur, hospes hortatur, poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone, lætitiaque conuiuium.

Decimò, & vltimò cupiditates expressæ delectant, vt pro R. Amerino.

Hoc consilio atque adeò hac amentia impulsi, quem ipsi cùm cuperent, non potuerũt occidere, eum iugulandum vobis tradiderũt. (Pro Cluentio.) Sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodò profusum huius antè videat. Et hæc suauitas in rebus.

In verbis suaue genus erit dicendi, primùm elegantia, & iucunditate verborum sonantium, & leuium, deinde coniunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disiunctos, atque hiantes, & sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem, æqualitatemque verborum.

Typus narrationis poeticæ.

Ex Libanio.

CAPVT XVIII.

Δηιανείραν τὴν Οἰνέως ἐβούλετο μὲν γαμεῖν Ηρακλῆς: εἶχε δὲ τὸν ποταμὸν Αχελῶον ἔρως κόρης. ὁ δὲ ἀμφότερα δεδοικὼς οὐδέτερον χαρίζεται, στήσας οὖν ἆθλον τὴν θηγατέρα διαγωνίζεσθαι ἐκέλευε, καὶ Ηρακλῆς ἐνίκα παλαίων, τὸ κέρας ἀνασπάσας τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἔῤῥει ἀφ' οὗ Σειρῆνες ἐγένοντο. *Deianira Oeneus.*

Deiani-

DEianiram Oenei filiam petebat vxorem Hercules: at fluuius Achelous tenebatur amore virginis. Oeneus in vtroque timidus, in neutro gratificari: Iubet igitur proposita filia præmij loco illos decertare: Vicit tum Hercules in lucta, defregitque cornu fluuij, de cuius profluente cruore natæ fuerunt Sirenes.

ALIA.

Hyacinthus

ΑΚΟΥΕΙΣ ἄνθος ὑάκινθον, τοῦτο ἦν πάλαι μειράκιον Αμυκλαῖον, καὶ καλὸν, ἐρασταὶ δὲ αὐτοῦ γεγόνασι δύο, Ζέφυρός τε, καὶ ἡ Δητοῦς, ἐπεὶ δὲ ἐχαρίζετο τῷ θεῷ βουλεύει φόνον ὁ ζέφυρος ἐπ' αὐτῷ, καὶ τηρήσας ἀφιέντα δίσκον, ἐπαιδεύετο γὰρ Υάκινθος Απόλλωνι τὰ τοιαῦτα, πνεῖ τε ἀπὸ τοῦ ταυγέτου, καὶ περιτρέπει τῷ μειρακίῳ τὴν βολὴν, καὶ τὸ μὲν ἔκειτο; ἡ δὲ γῆ ἠλέει τὸ πάθος, καὶ ἀνήει τὸ ἄνθος.

AVdistin, de flore hyancinthi, fuit olim adolescens ille Amyclæus formosus, habuitque amatores duos, Zephyrum, & Latonæ filium, Cùm autem Deo inseruiret, insidias illi struit, vt interfecturus ventus, & obseruato tempore, quo discum eiecerat, (nam docebat hæc Hyracinthum Apollo) flat de Taygeto, & cõuertit in adolescentem iactum, qui quidem ipse concidit, terra verò miserta illius florem produxit.

ALIA.

Alpheus. Arethusa.

ΕΡως ἅπτεται ποταμοῦ πόθον οὖν ἐμβέβληκεν Αλφείῳ Σικελικῆς πηγῆς, Αρεθούσης τοὔνομα. πληγεὶς δὲ ἔρχεται δι' Ιονίου παρ' αὐτὴν φηλάττων ἀμιγὲς, καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖζον.

AMor tetigit amnem, immisitque cupiditatem Alpheo fonti Siciliæ, nomine Arethusæ. Itaque ille saucius fertur per Ionium mare ad ipsum. In mari etiam ipso impermistum flumen seruans.

Typus narrationis ciuilis, in tenui charactere.

Cic. lib. 2. de inuentione.

CAPVT XIX.

Est item elegans in

IN itinere quidam proficiscentem ad mercatum quendam, & secum aliquantum nummorum ferentem est comitatus: cum hoc, vt ferè fit, in via sermonem contulit, ex quo factum est, vt illud iter familiariùs facere vellent. Quare, cum in quandam tabernam diuertissent, simul cœnare, & in eodem loco somnum capere voluerunt, cænati discubuerunt ibidem. Caupo autem (nam ita dicitur post inuentum, cum in alio maleficio dephehensus esset) cum illũ alterum videlicet qui nummos haberet, animaduertisset, noctu, postquam illos arctius, vt fit, iam ex lassitudine dormire sensit, accessit, & alterius eorum, qui sine nummis erat gladium propè appositum è vagina eduxit, & illum alterum occidit, nummos abstulit, gladium cruentum in vaginam recondidit, ipse sese in lectum suum recepit: ille autem cuius gladio occisio erat facta, multo ante lucem surrexit, comitem illum suum inclamauit semel, ac sæpiùs, illum somno impeditum non respondere existimauit: ipse gladium, & cætera, quæ secum attulerat: solus profectus est. Caupo non multò post conclamauit hominem esse occisum, & cum quibusdam diuersoribus, illum qui ante exierat consequitur: in itinere hominem comprehendit, gladium eius è vagina educit, reperit cruentum: homo in vrbem ab illis deducitur, ac reus fit.

hoc genere lib. offic. n. 58.

× Sustulit

Typus narrationis historicæ, suauis, & Philologicæ.

Narratio de Leonibus. & versa.

CAPVT XX.

Aelia. l. 3. de ani. c. 28.

ΛΕ ἐν Εὔδημος, ἐν παγγαίῳ τῷ Θρακίῳ κόιτη λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς ἐπιστᾶσαν ἄρκτον σκύμνους τοῦ λέοντος διαφθεῖραι, διὰ τὸ μικροὺς εἶναι ἔτι καὶ ἀμύναι σφίσιν ἀδυνάτους. ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἐκ τινος ἄγρας ὅ, τε πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖδας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλγουν, καὶ ἐπὶ τὴν ἄρκτον ἴεντο, ἡ δὲ δείσασα εἰς τι δένδρον ἢ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει, καὶ ἐκάθητο, τὴν ἐπιβουλὴν τὴν ἐξ ἐκείνων ἐκκλῖναι πειρωμένη. ὡς δὲ ἐδόκουν τοῦ πῆ τιμωρήσασθαι τὸν λυμεῶνα ἥκειν δεῦρο ἐνταῦτα. ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμ-

πρέμνῳ ἐκάθητο ἑλοχῶσα, καὶ ὕφαιμων ἀνωβλέπουσα, ὃν ἐλέων οἷα ἀδημονῶν, καὶ ἀλύων, ὑπὸ τῦ ἄχθς ὡς ἄνθρωπ☉ εἶτα οἱ τοῖς ὄρεσιν ἤλατο, καὶ ἀνδρὶ ὑλοργῷ περιτυγχάνει. ὁ ᾗ ἔδεισε, καὶ ἀφίησι τὸν πέλεκυν, τὸ ᾗ θηρίον ὁ λέων ἐσαίνετο, καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἠσπάζετο ὡς οἷ☉ τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐφαίδρυνεν αὐτῷ: καὶ ἐκεῖν☉ ὑπεθάρσησεν. ὅ τε λέων περιβαλῶν οἱ τὸν οὐρὰν, ἦγεν αὐτὸν, καὶ ἀφιέντα τ πέλεκυν οὐκ εἴα, ἀλλ' ἐσήμαινε τῷ ποδὶ ἀνελέσθαι, ὡς ᾗ ὂν σωίει, ὁ ᾗ τῷ σόματι ἐλάβετο, καὶ ὤρεξεν οἱ καὶ ἔπαιετο ἐκεῖν☉. ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὐλίον, καὶ ἠλέαινα εἶδε, καὶ αὐτὴ προσελθοῦσα ἐπεσήμαινε, καὶ ἐώρα οἰκτίζομ, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἄρκτον σωιδὼν οὖν ὁ ἄνθρωπ☉, καὶ σημεκλῶν ἠδικῆσθαί τ τότυς ἔξ ἐκείνης, ὡς ἔτχε ῥώμης τε, καὶ χειρῶν διέκοψε τὸ δένδρον, καὶ τὸ μὲν ἀνέβλαστεν, ἡδὲ κατίωνέχθη, καὶ διεσπάσαντο οἱ θῆρες αὐτίκα. τόν τε ἄνθρωπον ὁ λέων ἀπαθῆ καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐσωσήκαγεν εἰς τὸν χῶρον οὐπρότερον ἐνέτυχεν, αὐτῷ δὲ ἀπέδωκε τῆ διαρχῆς ὑλοτομίαν.

IN Pangæo Thraciæ monte Eudemus ait vrſam, quo tempore leonis luſtrum non ignorabat à defenſoribus vacuum eſſe: huius catulos, qui ſe per ætatem nondum tueri poterant, interemiſſe. Mox parentes cùm alicundè ex venatu reuertiſſent, & leunculorum cædem factam vidiſſent, acerrimo, vt parerat, dolore preſſos, vrſam inſequutos fuiſſe: Hanc verò ſummo cum metu, quantum potuit itineris contendentem, in primam quamque arborem conſcendiſſe, ibi vt ab illorum inſidijs declinaret conſediſſe: Eam autem illi cùm ſe viderent vlciſci non poſſe, læænam quidem continenter ſumma diligentia ad arboris truncum inſidias molientem excubaſſe, ſurſumque verſus intentis oculis ſanguinariam aſpexiſſe. Leonem verò ſimiliter atque hominem ex liberorum morte mœrentem, longè, lateque ſummo cum dolore totis montibus erraſſe, dum materiarum fabrum offendiſſet: cuius è manibus magnoperè exterriti ſecurim, vbi is excidiſſe perſpexiſſet, ſeſe attollens, illum blandè, & ſuauiter amplexabatur, linguaque illi faciem abſtergebat, quam benignitatem homo ſentiens, ſuis rebus fidere cœpit, leo hunc cauda amplexatus ducebat: neque ſecurim, quæ huius è manibus effluxerat illum relinquere permittebat, ſed pede ſuo ſecurim tollendam eſſe oſtendebat, cumq; eius ſignificationem homo non intelligeret, ſecurim leo ore accepit, mordicuſque tenens illi porrexit, ac denique illum ad luſtrum ſuum, vbi conſtrati catuli iacebant perduxit: id quod læna videns, ipſa quoque ad eos profecta homini ſignificabat, cladem miſerabilem reſpiceret, atque poſtea ſua ſignificatione hunc impellebat ſuſpiceret vrſam, vnde homo cõiectura aſſequutus, aliquam hos ex hac grauem iniuriam accepiſſe, omnes neruos ad excindendam arborem contendit, quam cùm euertiſſet, vrſam præcipitem in terram delapſam feræ diſtraxerunt, hominem illæſum leo reduxit in locum, vbi prius ei occurriſſet, atque materiæ, quam à principio cædebat, illum intiolatum reddidit.

Narratio de elephanto, qui pro nutritio pugnauit.

CAPVT XXI.

Elephantus pro nutritio pugnat. Aelia. l. 3. de anim.

ΕΛέφαντ☉ πώλῳ περιτυγχάνει λεόχῦ πωλευτὴς ἐλέφαντ☉ Ινδὸς, καὶ παραλαβὼν ἔζεφε ἔτι νεαρὸν, καὶ καλαμικρὰ ἀπέφηνε χειρὸς ὄν, καὶ ἐπωχέτο αὐῷ, καὶ ἤρα τῦ θρέμματ☉, καὶ ἀντικρᾶτο ἀνδ' ὧν ἔζεφε τὴν ἡμιεθῆ κομιζόμεν☉ ἐκεῖν☉. ὁ τοίνυν βασιλεὺς τ Ινδῶν πυθόμεν☉ ἔπει λαβεῖν τ ἐλέφαντα. ὁ ᾗ, ὡς ἐρώμεν☉ ζηλοτυπῶν, καὶ μέν τοι περιαλγῶν εἰ ἐμελλε δεσπόσειν αὐτῦ ἄλλ☉, οὐκ ἔφατο δώσειν, καὶ ὤχετο ἀπιὼν εἰς τὴν ἔρημον ἀναβὰς τὸν ἐλέφαντα, ἀγαναχτεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπει κατὰ αὐτῦ τοὺς ὑφαρπαγησομένους, καὶ ἅμα τῆς Ινδὸν ἵνα τὴν δίκλιν ἄξοντας ἐπεὶ ᾗ ἦλον ἐπειρῶντο πεῖραν προσφέρειν. οὐκ ἔν καὶ ἄνθρωπ☉ ἐβαλλεν αὐτοὺς ἄνωθεν, καὶ τὸ θρίον ἀδικεῖσθαι σωνημίνατο, καὶ τὰ πρῶτα ἤμτοιαῦτα. ἐπεὶ ᾗ βληθεὶς ὁ Ινδὸς κατώλισθε περιβαίνει μὲν τ ζορέα ὁ ἐλέφας κατὰ τοὺς ὑπερασπίζοντας ὑπ τοῖς ὅπλοις, καὶ τ βάπτων

τῶν

τῶν πολλοὺς ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἄλλους ἐζέφατο, περιβαλλὼν ὁ τῷ ζοφεῖ τὴν προβοσκίδα αὖρει τε αὐτὸν, καὶ ἦν τὰ αὔλια κομίζει, καὶ περέμεινεν ὡς φίλῳ φίλῳ πιστὸς, καὶ τὴν εὔνοιαν ἐδείκνυτο. Ω ἄνθρωποι πονηροὶ, καὶ περὶ ζάπεζαν μὲν καὶ ταγήνων ψόφον ἀεὶ, ἐπάρισα τε χορεύοντες, ὅν δ' οἷς κινδύνοις προδόται, καὶ μάτλιν, καὶ εἰς οὐδὲν τὸ τε φιλίας ὄνομα χραίνοντες.

CVm Indus quispiam elephanti album pullum offendisset, atque tunc tenerum aluisset, & paulatim mansuefecisset, eoque deinde veheretur, & belluam amaret, & vicissim redamaretur ipse, ac simul suam elephantes educationem cum maximis amicitiæ officijs huic Indo compensaret: Indorum rex id intelligens muneri poposcit sibi elephantum mitti: Is, vt vehementi mutualitate flagrans amatoris, dolebat, si hunc quàm ipse esset habiturus; itaque negans se daturum, vnà cum elephanto in desertissimam regionem perfugit: Rex autem id ægrè ferens, ad eum insequendum misit, qui Indo auferrent simul & illum comprehensum ad pœnam reducerent. Cùm igitur eò venissent, vbi erant transfugæ, comprehendereque aggressi fuissent: ex superiori loco lapidibus eos homo appetebat, pariterque elephãtus; vt iniuria insigni accepta illorum impetum repellebat. Vbi autem Indus lapidatione facta percussus præceps deiectus fuisset, elephantus hominum more acerrimè se tuentium, pro suo nutritio, quem corpore tegebat, cum propugnauit, tum verò ex insidentibus partem occidit, partem in fugam impulit: tum altorem promuscide circumplexus ad stabula inuexit, ac tanquam amicus permansit fidelis amico beneuolentiam ostendès, qua admirabili suum educatorem prosequebatur. O sceleratos homines, qui mensas, culinas, & sartaginum stridores sequuntur, & prandia quærunt; in periculis autem amicitiæ iure temerè violato, pollutoque, amicos deserunt.

Typus narrationis politiæ, stylo sublimi, & magnifico.

CAPVT XXII.

SEd vna apud Ciceronem Regina cæterarum Verrina 3. quæ incipit à topographiæ descriptione Lampsaci vrbis, in quam Verres aduenit.

Deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem, comitesq; eius apud cæteros hospites collocantur; vt mos erat istius, atque vt eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus nequissimis, turpissimisque hominibus, vt videant, & inuestigent, ecquæ virgo sit, aut mulier digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur. Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio quocumque venerat, hæc inuestigare omnia solebat: is ad eum rem istam defert; Philodamum esse quendam genere, honore, copijs, existimatione facilè principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed eam summa integritate, pudicitiaque existimari. Homo, vt hæc audiuit, sic exarsit ad id, quod non modò ipse nunquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, vt statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in se offenderit, hominẽ summa vi retinere cœpit. Iste, qui hospitis relinquendi caussam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit: Rubriũ delicias suas in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum, & consciũ, parùm lautè diuersari dicit: ad Philodamum deduci iubet, quod vbi est Philodamo nunciatum, tametsi erat ignarus, quantùm sibi, ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit, ostendit nullus suum illud non esse: se cùm suæ partes essent, hospitum recipiendorum tamen ipsos tantùm prætores, & Consules, non Legatorum assecias recipere solere. Iste qui vna cupiditate raperetur, totum illius postulatum, causamque neglexit, per vim ad eum qui recipere non debebat Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, postea quàm ius suum obtinere non potuit, vt humanitatem con-

suetudinemque retineret, laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, nouit videri ipsũ illum Rubriũ inuitus in domũ suam recepisse: Magnificè, & ornatè, vt erat imprimis inter suos copiosus conuiuium cõparat, rogat Rubrium, vt quos ei commodum sit inuitet, locũ sibi soli, si videatur, relinquat, vt etiam filium suum lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mitteret ad cœnam. Tum Rubrius istius comites inuitat, eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. Maturè veniunt, discumbitur: fit sermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur: hospes hortatur, poscunt maioribus poculis: celebratur omnium sermone, lætitiaq; conuiuium. Posteaquam satis res Rubrio calere visa est: Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes: homo, & qui summa grauitate, & iam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius: Tum ille, vt aliquid responderet, negauit moris esse Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius, ex alia parte; Enimuerò ferendum hoc non est, vocetur mulier, & simul seruis suis Rubrius, vt ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent imperat: quod vbi ille intellexit, id agi, atque id parari, vt filiæ suæ vis afferretur, seruos suos ad se vocari, his imperat, vt seipsum negligant, filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nunciet. Clamor interea fit tota domo, pugna inter seruos Rubrij, atque hospitis, iactatur domi suæ vir optimus, & homo honestissimus, pro se manus quisque affert, aqua deinde feruenti à Rubrio Philodamus perfunditur. Hęc vbi filio nunciata sunt, statim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret: omnes eodem animo Lampsaceni simul vt hoc audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat, à Rubrio quasi in præsidio ad auferendam mulierem collocatus occiditur, serui nonnulli vulnerantur. Ipse Rubrius in turba sauciatur, iste qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua euolare, si posset, &c.

Hæc vna, vt optimum iuuentuti exemplar proponi potest.

Narratio, & hypotyposis pulchra, de pauperis filio, qui pro diuite amico pugnauit vsque ad necem in certamine gladiatorio.

Pauperis filius pro diuite pugnat.

CAPVT XXIII.

ALebat deuotum corpus grauior omni fame sagina, & inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, & nouissimè perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Hæc tamen omnia sustinui, tuli, adeò difficile est etiam sua caussa mori. Et iam dies aderat, iamque ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat; iam ostentata per arenam perituroru corpora mortis suæ pompam duxerant, sedebat sanguine nostro fauorabilis dominus, cùm cuiuis, vt interiecto mari, non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, vna tamen res faceret, apud quosdam miserabilem, quod videbar, iniquè comparatus, certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilius steterat.

Quint. declam. 9. fol. p. 2.

Sagina gladiatoria.

Gladiatorũ tyrones discunt quotidie scelus.

Pompa gladiatoria.

Fremebant vbique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas, Hinc virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares.

Gladiatorũ apparatus.

Sonabant clangore ferali tubæ, illatisque Libitinæ toris funus ducebatur ante mortem. Vbique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum.

Si quid est in me abdicatione dignum, iudices, agnosco quod in hæc amicum meum misi. *Est quidem felicibus difficilis vera miseriarum æstimatio*: figurate tamen, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cum generis cõscientia, cum fortunæ conscius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honestiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteraq; nunquam videnda in vltima mortis expectatione succurrerent tenenti seruilia arma, & ignominiosa morte perituro, tum (si vlla miseris fides est) quid horum omnium ignari agerent propinqui? nihil peius de fortuna mea suspicantes, quam quod scripseram, illud tamen grauissimum, quòd patrem, qui tandiu non veniret, captum

Voluptatis recordatio in miseriis grauis.

rum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit, si ego pugnassem? ille quoque occisus est, qui inter nos, vt apparet, fortior fuit.

His cogitationibus attonito, & in mortem iam penè demerso inopinata subitò amici mei species effulsit. Obstupui, totumque corpus percurrit frigidus pauor, neque aliter, quam si vana obijceretur oculis imago mente captus. At vbi primùm lux redijt, laxatumque est iter vocis, quid tu, inquam, quo casu peruenisti huc, miser? numquid & te vendidere piratæ? At ille complexus ceruices meas, effusis in pectus meum lachrymis solutus, intercepto propè iam spiritu, fero, iam trepidante me primâ vocem, & diu solam edidit, *satis vixi*. Et verò caussas itineris reddidit, & veniisse se ad redimendum indicauit, & vnde, inquam, tibi pecunia? nisi redieris in gratiam, & te pater meus misit.

Amicitiæ fidelis exemplum.

Pulchra sustentatio.

Audite gentes, audite populi, non solita iudicium nostrum corona circumsteter; sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora sæcula, in quibus tamen à primordio generis humani, paucissima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta, quicquid historiæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adiecerunt, sub hac comparatione taceant.

Amicis. Pauperis generositas.

Quis crederet, (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis, ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captiui? si dies essem, inquit, pecuniam pro te attulissem. Quod vnum pauperibus præsidium est, manus habeo, piratis has daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo.

Ignosce pater, quòd nimia contentione affectus, penè tibi orbitatis vulnus impresserim. Testor Deos, non per me stetisse quod viuo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum durauerat animum longa cædis meditatio, vt eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque vllis precibus poteram euinci, quanquam se non superfuturum alioqui minabatur, idque vnum affirmabat interesse, vtrum vicarium vellem habere mortis, an comitem.

Non vici: quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad munerarium, iudices. Quas ego illius preces, quam pertinaces lachrymas, quàm miserabilem obstinationem vidi? Nemo vnquam sic rogauit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori arma, & malè aptatis insignibus festinatum par producitur. Quid me admonetis supremarum amici mei precum? quibus hæc alimenta, carò empta, inopi patris senectuti petita: adiutorium hoc ad caussam putatis? me pudet, quòd rogatus sum; Per hanc, inquit mihi, lucem vltimam, per notissimam amoris nostri fidē, non sinas mendicare parentem meum, sustineas, adiuues. præstes affectum, si mereor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit, iamque suprema per galeam dederam oscula, digressisque in diuersum ministris permissis Mais erat.

Parentum cura.

O quàm sollicitus spectaui, quàm attonita mente, quàm simili corporis motu. Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peterer, me submisi? Quoties ad conatus erectus sum.

O misera cogitatio, ô crudelis natura metus! meritò tu amice, pugnare maluisti. Facinus indignum illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, vbi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium scribitur.

Qua vi prælium inuaserat, iratus etiamnum tanquam aduersario meo, ad omnes callidè veterani gladiatoris astu impetus excipiebatur, omnes contra se erant. Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator viuere.

Igitur iam nudum corpus vulneribus offerens, vt totam propè mercedem semel solueret, stans perijt, cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, securo consenescere æuo, cui tranquillam sine reprehensione agere vitam, iacet confectus vulneribus, & primo iuuentutis flore perijt miser, fato meo.

At ego qui debebar illi fortunæ, quem mors sibi destinauerat, emissus ludo nocentior, quàm venditus, etiam viatico illius infelicis reuertor.

Narratio de Caio Canio.

CAPVT XXIV.

Cic. 3. Offic. C. Canius eques Romanus, nec infacetus, & satis litteratus, cum Syracusas ociandi causa, non negotiandi, vt ipse dicere solebat; se contulisset, dictitabat se hortulos aliquos emere velle, quo inuitaret amicos, & vbi se oblectare sine interpellatoribus posset. Quod cum percrebuisset, Pythius, & quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit, venales quidem se hortos non habere, sed licere vti Canio, si vellet vt suis. Et simul ad cœnam hominem in hortos inuitauit in posterum diem. Cumque ille promisisset, tũ Pythius, & argentarius, qui esset apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se conuocauit, & ab ijs petiuit, vt ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitque quid eos facere vellet. Ad cœnam venit Canius, erat opipare à Pythio apparatum conuiuium. Cymbarum ante hortulos multitudo, pro se quisque quod ceperat afferebat, ante pedes Pythij pisces proijciebantur. Tum Canius: Quæso inquit, quid esto Pythi? tantumne piscium? tãtumne cymbarum? Et ille: quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quicquid est piscium, hic aquatio, hac villa isti carere non possunt. Incensus Canius cupiditate, contendit à Pythio vt venderet, grauatur illo primo. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos, nomina facit, negotium conficit. Inuitat Canius postera die familiares suos, venit ipse mature, scalmum nullum videt, quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorum essent, quod eos nullos videret. Nullæ quod sciam, ille inquit, sed hic piscari nulli solent. Itaque mirabar heri quid accidisset. Stomachari cœpit Canius. Sed quid faceret, &c.

Narratio de Morte Socratis.

CAPVT XXV.

HAEc ille locutus, surrexit, & contulit se in conclaue quoddam ad lauacrum. Crito autem illum sequebatur, sed nos iussit expectare. Mansimus igitur differentes de ijs, quæ disputata fuerant, eaque considerabamus inter nos. Interdum & commemorabamus calamitatem nostram, quanta nobis illa accideret; videbamurque planè non secus ac parente priuati, reliquam vitam in orbitate traducturi esse. Posteaquam verò ille lauisset, apportatique essent ad eum liberi (habebat enim duos paruulos filios, & vnum grandem) adessentque iam familiares mulieres, collocutus cum illis præsente Critone, & datis mãdatis, quæ voluerat, iussit mulieres & pueros discedere; venitque ipse ad nos. Atque erat iam propinquus occasus solis, diutius enim intus fuerat cõmoratus. Vbi autem aduenit, totus assedit, neque sanè multa posthæc locutus est. Tum affuit minister vndecimuirorum, coramque illo assistens. Non accusabo te, ô Socrates, inquit, eo quo alios nomine accusare soleo, qui irascuntur mihi, & malum imprecantur, cum denuncio illis hauriendum esse venenum, coactus à magistratibus. Te verò cum toto hoc tempore cognoui constantissimum simul & mansuetissimum, & fortissimum virum omnium qui vnquam hoc in loco fuere: tum satis scio, non irasci mihi, sed illis quos scis esse authores huius rei. Proinde nunc (cur enim aliter nosti) & vale, & operam da, vt quæ ferre necesse est, quam minimè iniquo feras animo. Interque hæc lachrymans se auertit ac discessit. At Socrates aspiciens ad illum. Etiam tu vale, inquit, & nos faciemus quæ mones. Et mox ad nos: Quam vrbanus inquit hic homo est? Atque is toto hoc tempore me inuisere, & sæpè mecum colloqui, fuitque planè vir optimus. Quam verò constanter me nunc deplorat? Nos vero, Crito, pareamus illi, afferatque aliquis venenum, si iam est tritum, sin minus, terat ille. Ibi Crito; At ego, inquit, ô Socrates, solem adhuc in montibus esse, neque penitus occidisse arbitror. Quin etiam scio, accepto nuncio quosdam valde sero bibere, atque post cœnam demum, & potum largiorẽ, ac coniunctionem eorum, quorum quisque maximo desiderio tenetur. Quarene festines, adhuc enim satis tẽporis suppetit. At Socrates, iure hæc, inquit, Crito, ab istis fiunt, quæ commemorasti; lucrum enim inesse arbitrãtur, egoque iure facturus nõ sum. Nihil enim lucri facturus videor, cum paulo tamen post bibero, nisi vt ipse me ridiculum esse iudicem ob vitæ cupiditatem, quique iam parcam illi deficienti. Ito igitur, & morem mihi gere, caueque aliter facias. His auditis, Crito innuit propè astanti puero; qui egressus, & plus-

culum

culum temporis foris commoratus, redijt adducens eum, qui oblaturus venenum erat, quod apportabat in calice tritum. Eum conspicatus Socrates, age, inquit vir optime, nam tu harum es peritus, quid nunc agendum est? Nihil aliud, inquit, quam potus vt obambules, donec grauari crura senseris, deinde accumbes, atque reliqua ipsum aget. Simulque porrexit illi calicem. Hic verò accepto illo, mi Echecrates, minimè turbatus, sineque trepidatione, immutato & colore & vultu, sed vt consueuerat, toruum obtuens ad illum: Quid narras, inquit, de hoc poculo: Vtrum alicui hinc libare quicquam licet, an nō licet: Tantum inquit, ô Socrates, miscemus, quantum ad mediocrem haustum satis esse existimamus. Intelligo, inquit ille, Deos quidem certe precari licet, vt hæc hinc migratio illuc felix eueniat, id quod & precor & ego opto. Atque hæc locutus, paululumq; moratus admodum expeditè sineque omni difficultate exhausit. Nostrum quidem plerique ægre hactenus lachrymas continere potueramus. Vbi verò & libentem vidimus, & exhaustum iam venenū esse, vincebamur plane, mihique ipsi adeo vi lachrymarū flumen quoddam erumpebat. Itaq; obuolutus deplorabā me ipsum; non enim illum sane, sed fortunam meam, qui tali amico priuatus essem. At Crito ante me cum lachrymas continere non posset, surrexerat. Sed Apollodorus dudum etiam lachrymari non cessauerat. Tum verò inter lachrymas fremens & indignans, nemini non fletum mouit, præter quidem Socratem, qui, Quid agitis, inquit, inepti? Ego enim certe, non minimam hanc habui causam, cur mulieres ablegauerim, ne in hunc modum delinqueretur. Nam audiui fauendum esse linguis mortis tempore. Proinde quiescite & perdurate. Quę cum audiuissemus, pudore affecti repressimus lachrymas. Ille verò cum aliquantisper obambulasset, cumq; iam diceret crura grauari, reclinauit se supinum: id enim minister veneni iusserat, isque attrectans simul eum, paulo post inspiciebat pedes & crura. Deinde vehementius premens pedem, rogauit an sentiret; hinc peruenit ad tibias, atque ita ascendens, demonstrauit eum iam frigescere & rigescere. Iterumque attrectans, Postquam inquit cor attigerit, tum interibit. Iamque adeo propemodum frigus supra inquam euaserat, atque ille remotis vestibus, quibus fuerat obuolutus, quod quidem postremum fuit locutus, Aesculapio, inquit, ô Crito, gallum debemus, quem videte vt reddatis, atque cauete ne hoc negligatur. Ita erit, inquit Crito. Sed nunquid aliud imperas? Hoc interroganti nihil magis ille respondit. Hic finis ô Echecrates, fuit amici nostri, viri, vt dicere possum, eorum qui nobis noti fuere, omnium & fortissimi & sapientissimi, & iustissimi.

Sunt & aliæ narrationes perelegantes, quales sunt de fratribus Philænis apud Saluſtiū, & de Zopyro apud Liuium.

De Confutatione, & Confirmatione.

CAPVT XXXVI.

Confutationis quinque modi.

DIctum est superius satis copiosè de argumentis, nunc cōfutationis modum doceamus. Confutantur argumenta multis modis, vel ipsius Aristotelis testimonio.

Primò, ἐξουδενισμῷ, hoc est, contemptu, quando contemnimus, & nihili facimus aduersariorum dicta, sic ferè totam Cœlij accusationem Cicero voluit videri magis iras, & iurgia dissidentium in amore, & amantium querimonias, quàm vera crimina.

Secundò, hypocrisi, hoc est, actione, vultu, gestu, & vocis sono, tale est illud.

Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera.

Iuncta fuit.

Tertiò, increpatione, vbi crimen aliquod maximè alienum, vel ipsa iudicum opinione, cum indignatione reijcitur, vt, Dij te perdant fugitiue, qui ista obijcis.

Quartò, antisagoge, seu compensatione, cùm afferimus rem, vel parem, vel maiorem, talis est disputatio pastorum apud Virgilium, vbi vnus quidem mouet quæstionem.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,

Tres pateat cæli spatium non amplius vlnas.

Alter non dissoluit, sed noua quæstione aduersarium capere nititur.

Dic quibus in terris, inscripti nomina regum

Nascantur flores?

Quintò, apoplanesi, hoc est, deductione, & fallacia, cùm Iudicem, vel auditorē à re nobis

contraria deducimus, quando pollicemur de eo quod obiectum est, nos alio loco esse dicturos, & ita sensim elabimur, auditorumque animos ab eo, quod nos premebat ad aliarum rerum vtilem considerationem traducimus, quod sæpè facit Cicero.

Sextus est communis confutandi modus, si negentur falsa, vt à nostra opinione, consuetudine, à personis, à rebus, à testimonijs aliena, ostendanturque absurda, repugnantia, contradicentia, distinguantur dubia, illustrãtur obscura, caussæ & rerum, & factorum afferantur.

Prudentia in confutationibus seruanda.

Quæres, quis tandem vsus, aut modus confutationis optimus censeatur: Habenda est in eo rerum, personarum, & temporum non leuis ratio. Multa indignatione, multa risu, multa interrogationis alicuius vrbanitate tela aduersariorum sunt persæpè feliciter hebetata, quæ rationum multitudo nunquam euicisset: imò ea sæpè obijciuntur, in quibus refellendis, si te pugnacem ostenderis, altiùs facti suspicionum defiges mentibus auditorem: Prolepses etiam, & excusationes non petitæ, sæpè accusationes fuerunt.

Videndum igitur diligenter, quid oratoria prudentia præscribat.

Nonnunquam personæ sunt tantæ authoritatis, & sanctitudinis, vt vel silentio, vel vno saltem verbo satis luculentam per se faciant apologiam.

Liu. l. 8. bell. Mac. Scipionis Africani auctoritas admirabilis.

Scipio Africanus, cùm ab accusatore quodam importunè, & præferuidè posceretur, multisque insuper delictis oneraretur, ad lõgam accusationem respondit;

[Hoc die, Tribuni plebis, vosq; Quirites, cum Annibale, & Carthaginensibus, signis collatis, bene, ac feliciter pugnaui. Ego hinc extemplò, in capitolium, ad Iouem optimum maximum, Iunonemque, & Mineruam, cæterosque Deos, qui Capitolio, atque arci præsident, salutandos ibo, vsque gratias agam: vestrum quoque, Quirites, quibus commodum est, ite mecum, & orate Deos, vt mei similes principes habeatis.]

Confutatio qua vsus Scipio mirabilis.

Nihil obiecit, nihil purgauit, totam tamen secum traxit multitudinem, & calumniatorem ne quicquam latrantem luculenta plaga percussit. Hæc authoritatem Scipionis decebant, qui, vt generosissimus leo, canem non putauit sua dignum iracundia.

Confutatio Sophistarũ.

Alij procaces Sophistas, & omnibus infestos, arguta nonnunquam interrogatione, aut parasyllogismo ceperunt, ijsque frustrà captioso orationis ambitu nitentibus securim iniecerunt. Iuuant talia nonnunquam, si cõmodè stant, & pro decoro personarum. Sed istis omissis, vbi res ea indicatur, quæ legitimum certamen requirat, tum confutationi pugnaciter insistendum.

In cõfutatione sunt falsa aduersariis imponenda.

Et primùm quidem intentatæ ab aduersario petitiones sunt proponendæ, quas nonnulli sæpè de industria dissimulare, eleuare, & in ambiguas sententias trahere solent, quod ego malæ fidei, & apud acutos auditores, nauumque aduersarium, minus securum arbitror. Is enim statim iustam querelam infert, sua inuerti, se obtorto collo trahi, non esse hanc suam mentem, parùm fideliter agi. Itaque ipso statim limine refutantis periclitatur fides, & quicquid malè iactis fundamẽtis astruitur, leuissimo ictu concidit. *a* Leoni (inquit Apologus) homo quispiam picta, fictaque leonum simulachra ostendebat valentissimi cuiusdam bestiarij calcata pedibus, & sui generis robur prædicabat. Tum verò leo; Fabulæ sunt, inquit, ista, quid si leones pingere, fingereq; didicissent, quot homines videres leonum pedibus compressos, atque subiectos. Haud dissimiliter euenit, in ijs, qui leues quasdam, & ficulneas aduersarijs rationes affingunt, de quibus ipsi nunquam cogitarunt: Hinc in confutando diserti sunt, & planè magnifici.

Confutatio malitiosa. Simile de ijs qui affingũt ea quæ confutent.

Sed hæc præuaricationis potiùs sunt, quã iusti certaminis, nec apud graues viros licent, ne in eos quidem, *quorum Flaminia tegitur cinis, atq; latina.*

Confutatio syncera.

Hanc ob rem, qui suæ in refutando synceritatis plenius dare volunt indicium, ipsa plerumque aduersariorum verba ex scripto recitant, & præfigunt, deinde confutant, sed non est semper necesse in eosdem iurare apices, modò fideliter sensus assequamur. Postquam obiecta petitio est, sequitur confutatio, quæ tota ex locis argumentorum coalescit. Ea censetur autem optima, cùm excurrit per ea capita, quæ Græci Rhetores ἀνακόλουθον ἀδύνατον ἀσαφὲς ἀπίθανον, ἀπρεπὲς ἀσύμφορον appellant. Ανακόλουθον robustissimum est confutandi genus, quo velim primùm si fieri possit aduersarium feriri. Dicitur enim inconsequens, seu repugnans, quod fit, cùm ex aduersarij oratione multa passim dicta colliguntur, quæ conciliari nullo modo possint,

Confutãdi genera multa.

sed

ſed manifeſtam inter ſe contentionem habeant. Tum certè non leuis plaga infertur, cum is non tantum nobiſcum, quàm ſecum pugnare oſtenditur.

Eiuſdem generis eſt ἀδύνατον, vbi quod factum obijcitur fieri non potuiſſe, aut eſſe, firmis rationibus addicitur, quæ à natura, & cauſſis rerum, cæteriſque ſimilibus ſumuntur, ſi hæc probari non poſſunt, enitendum eſt, vt ſaltem ἀπίθανον res minus probabilis hoc loco, hoc tempore, his perſonis fuiſſe videatur.

Item, ſi ab aduerſario minus dilucidè collecta ſunt argumenta, exagitandæ erunt eius coniecture, quod incerta pro certis, obſcura pro notis, falſa pro veris afferat. Non eſſe rem, quæ geritur tam parui momenti, vt leuiſſimis figmentis ſit permittenda.

Accedunt ἀπρεπὲς, & ἀσύμφορον, quæ non tantam vim habent, ac ſuperiora, commodè tamen nonnunquam adhibentur vbi, res, quæ obijcitur primum à dignitate perſonæ aliena, deinde minimè lucroſa, aut commoda.

Caſſius. Poſtremò etiam damnoſa oſtenditur, ſolebat enim Caſſius vetus illud quærere; *Cui bono.*

Confutationis ordo. Ordo autem confutationis à prudentia Oratoris melius præſcribetur, ſæpè minuta quædam obiecta, quaſi leuioris armaturæ milites in primo agmine conciduntur, mox ad grauiora deuenitur. Sæpe quæ maioris ſunt ponderis prius confutantur, quibus expugnatis, tenuia quæque facilè concidunt. Nonnunquam caput illud percellitur, cui cætera, quaſi per annulos catenarum nexa cohærent, exinde reliqua nullo negotio diſſuuntur.

Pugnatur aliquando cæſim contrà multas, & exiles rationes, aliquando diductiùs res vrgetur, & quò plus caloris, & ſpiritus habeat confutatio, bene tractatur per dialogiſmos, ironias, ſubiectiones, conceſſiones, ratiocinationes, ἐνστάσεις concisè vibratas propoſitiones, & ſimilia, quibus vis, & ardor oratoris magis incaleſcit.

Confirmatio. In confirmatione contraria eſt ratio eorũdem argumẽtorum, cætero qui per idem propè filum extenditur, quanquam magnum diſcrimen habendum eſt confirmationis demonſtratiuæ, & iudicialis: Illa ſiquidem, cum de ijs rebus agat ſæpius, quæ omnibus probatiſſimæ ſunt, florem, ornatum, & gratiam ſpectat potius, quàm contentioſam probationem.

Hæc magis inſtat rebus, & argumentis, & prudenter quidem facit, ſi minuta, & quæ facilè ab aduerſarijs vellicari poſſunt, amputat.

Ea autem maximè in primis, & vltimis ordinibus opponit; quæ robuſtiſſima ſunt, quęq; primas aggreſſiones, vt plurimum vehementiores firmè ſuſtinent.

Vtitur autem vtraque, tum confutatio, tũ cõfirmatio telo argumentationis, cuius variæ ſunt ſpecies.

N N.

a *Hoc Diuus Dionyſius Areopagita, capite octauo de diuinis nominibus vocat* πρὸς τοὺς ἀπόντας ἀνδρείως συνεκμαχεῖν.

De ratiocinatione, & inductione.

CAPVT XXVII.

RAtiocinatio diſputatorum telum eſt proprium; & ſi ea minus expreſsè oratores, magna tamen dexteritate vtuntur. Nam, & orationes plerunque totas in ſyllogiſmo fundatas eſſe videas. Itaque non ſimpliciter, & nudè propoſitiones exeant oportet, ſed alijs inſuper argumentis confirmẽtur, paſſimque figurarum illuſtrentur ornamentis, ipſa denique concluſio ſatis per ſe intellecta latenter per varios motus, quaſi per cuniculos in animum irrepat.

Inductio familiariſſima eſt oratoribus, & ad ornandum illuſtriſſima. Audi illam Senecæ, quam magnifica eſt.

Sen. ep. 76. Inductionis inſigne exẽplum. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum, aut aureum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis, ac opibus regijs preſſa eſt, ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & conſentiens vento.

Virtus ſola hominem facit. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui, & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus.

Regula non quam formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur.

Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur,

quàm pretioſo incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit.

Hæc ſuauiter inſtillantur, probantque ſimul, & delectant: tum ſi rerum, quæ inducuntur, magna ſit multitudo, latiſſimum præbent campum orationis.

Talem inductionem inuenies apud Tertullianum, libro de pallio, cap. 2. vbi à cœlo, elementis, hominibus, &c. probat omnia mutari.

Eiuſdem generis ſunt exempla, quorum vſus frequens, probatio facilis, & efficax, nec impar delectatio, vt non immeritò dicatur longum iter eſſe per præcepta; breue, & efficax per exempla; & vt ait Petrus Diaconus apud D. Gregorium, dialog. l. 1.

Exemplorum vis.

In expoſitione virtutum, qualiter inuenienda, atque tenenda ſit virtus agnoſcimus. In narratione verò ſignorum cognoſcimus inuenta, ac retenta, qualiter declarentur: Et ſunt nonnulli, quos ad amorem patriæ cœleſtis plus exempla, quàm prædicamenta ſuccendunt.

In omni genere orationis hæc argumentatio plurimùm valet. Nolim tamen quod plerique faciunt, multorum exemplorum farraginem afferre, ſed delectu, & parcitate temperare.

De enthymemate.

CAPVT XXVIII.

ENthymemata, & epicheremata Rhetorum ſunt iacula: Atque enthymematis quidem magnus eſt vſus, cùm præſertim omnes ingenij notiones, & ſenſa à Græcis vocentur enthymemata. Nec alia fuit mēs Alcidis, cùm ὀνομάτων, & ἐνθυμημάτων εὐπορίαν nominauit, inuentionum fœcunditatem, ſermoniſque vberem facilitatem.

Cic. in Topicis.

Magis arctè dicuntur Enthymemata, quæ ſunt ex contrarijs concluſa, vt enim illa acutiſſima ſunt, ſic enthymematis nomen κατ' ἐξοχὴν ſibi vendicant. At verò, nec preſſius ſumpta, nec latius vulgò vocantur enthymemata argumentationes ex propoſitione, & concluſione conflatæ, vt inſidiator fuit Clodius, igitur iuſta nex homini illata.

Oratores qui circa hypotheſes verſantur, plerumque maiorem propoſitionem, vt notam, & communē omittunt, in minori verò tori ſunt, & ſic ſyllogiſmos traducunt ad enthymemata.

De epicheremate.

CAPVT XXIX.

EPicherematis nomen, ſi ratio ipſius ſpectetur, omni argumentationi commune eſt, & Alexander quidem in Topic. li. 8. ἐπιχείρημα ait eſſe ſyllogiſmum dialecticum. Valgius aggreſſionem vocat: Celſus autem iudicat non noſtram argumentationis tractationem, & œconomiam, ſed ipſam rem quam aggredimur, id eſt, argumentum, quo aliquid probaturi ſumus, etiam ſi nondum verbis explanatum, iam tamen mente conceptum ἐπιχείρημα dici. Verùm diſcrimen iſtud tenue eſt, & imbecillum, cùm non inchoatas tantùm, ſed omni ex parte perfectas argumentationes epicheremata nominari conſtet. Vſus obtinuit apud Rhetores, vt dicatur breuiter comprehenſa ratiocinatio: cuius tres partes in vnius veluti propoſitionis corpus coaleſcant. Neque enim opus eſt omnia ſemper dilatare multis. Verbum intelligenti ſat eſt.

Epicherema quid.

De dilemmate.

CAPVT XXX.

DIlemma quod definitur à Suida, τὸ διχῶς λαμβανόμενον φρόνημα, argumentum ab vtraque parte concludens aduerſarium, plurimùm ad confutationes valet, vt, Si improbus eſt, cur vteris? ſin probus, cur accuſas? Ad hoc genus pertinent ἀντιστρέφοντα, quæ ex vtraque parte conuertuntur.

Ariſtoteles Rhetoric. l. 2. huiuſmodi proponit exemplum;

Sacerdos quædam diſſuadebat filio, ne quādo verba faceret ad populum. Nam ſi iniuſta, inquit, ſuaſeris, Deos habebis iratos; ſin iuſta, homines. Id hoc pacto retorſit adoleſcens. Imò expedit orationem habere apud populum, quandoquidem ſi iuſta dixero, Dij me amabunt, ſi iniuſta, homines.

Dilemma Ariſtotelis.

Talis Protagoræ, & Euathli captio. Hic cùm ſe illi in diſciplinam Rhetorices tradidiſſet, grandi mercede pactus, ea lege, vt primo dicendi tyrocinio apud iudices euincere ei iam bellè eruditus mercedem negat. Diem illi dicit.

Dilemma protagoræ.

Protagoras Euathlum.

dicit magister. Et debes, inquit, Euathle, mercedem; si vicero, vt condemnatus; si viceris, vt pactus. At versutus discipulus, *Mali corui, malum ouum*. ἀντιστρέφον reddidit. Imò si vicero, ex iudicum sententia solutus, & liberatus sum; si vincor, ex pactis nihil debeo, ea conditione tibi obstrictus, vt in prima caussa palmam referam.

De Sorite.

CAPVT XXXI.

Cauillatio quid?

SOrites, quem Cicero acerualem syllogismum lib. 2. de diuinatione appellat: minus est apud oratores frequens, & ad captiosas quæstionis magis accedit. Quin inter cauillationes numerat Vlpianus de verborum, & rerum significatione.

Natura Cauillationis (inquit) quam Græci σωρείτην appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Hipparchia sorites Hipparchia.

Sic Hipparchia Crateris Cynici vxor Theodoro ἀδέω illusit. Potest Hipparchia præstare quod est honestum. Annuente illo, quicquid est iustum, inquit, & honestum est: quo vicissim concesso, quod non est iniustum, hoc iustum proculdubiò est: Esto, inquit Theodorus: Tum virago, quod faciens Thodorus non diceretur iniustè agere: idem si faciat Hipparchia, non diceretur iniustè agere. Quum annuisset ille, subiecit. Sed Theodorus seipsum percutiens, non diceretur iniustè agere: Nec igitur Hipparchia, si idem faceret. Ad hoc Theodorus nihil respondit.

De Cornibus, Crocodilo, & Electra.

CAPVT XXXII.

Est in hoc genere σοφισμάτων εὔτις Apud Homerum 9. Odyss. Lucia in vitar. auction.

INter captiosas argumentationes numerantur Cornua, vt, Quod non amisisti habes: Centum aureos non amisisti, igitur habes.

Crocodilus ἄμαχος, καὶ βίαιος συλλογισμος, per irrisionem tamen, vocatur in vitarum auctionibus: de quo ita Chrysippus disserit cum mercatore.

Vide ergo, estne tibi puer? Quidni? Quid si hunc ad flumen fortè ambulantem Crocodilus rapiat, posteà se verò redditurum polliceatur hac lege, vt illi verum dicas, quidnam de puero reddendo apud se decreuerit: quid tu dices ipsum in animo constituisse. πρίων siue serra aliter appellatur.

Has igitur nugas profitebatur huiusmodi Syllogismus.

Electra verò dicitur, Captio, vbi quis quidpiam arguitur simul nosse, & non nosse; facere, & non facere. Dicta est ab Electra filia Agamemnonis, quæ eandem rem simul & notat, & non norat. Astante enim illi Oreste adhuc incognito, sciebat quidem Orestem suum esse fratrem, ipsum autem præsentem ignorabat. Illæ sunt sutelæ compositionis, & diuisionis, amphibologiæ à dicto secundum quid, & similia à pueris iam irrisa, quæ nihil ad oratores attinent: inter quos, & dialecticos magnum discrimē est. Hi enim ἀκανθολογοῦντες punctim tractant omnia. Illi vestiunt ornamentis, & animant motibus.

In deliberatiuo porrò, & iudiciali genere tota fermè confirmatio petitur ex adiunctis.

In demonstratiuo motum spectat potiùs, & delectationem, quam probabilitatem, quòd plerumque de ijs rebus agitur, quas negare possit nemo, vel quæ saltem multis honestæ, & laudabiles videantur.

Exempla confutationis.

Exemplum ex Gorgia Leontino, acutum, & velox, antea libatum, nunc expressius notatum.

Palamedes crimen proditionis diluit.

CAPVT XXXIII.

E Græco expressum.

PRoditionis initium aliquod fieri oportuit, & id per colloquium, occultarum enim rerum index est oratio, quo pacto autem colloquium fuisset inter nos sine congressu, qui verò congressus esse potuit, cùm nec ego ad illum venerim, nec ipse ad me vnquam venerit, nec literæ sine tabellario vllæ à nobis vltrò, citroque mitti potuerint, sed finge congressum, finge etiam inter nos mutuum colloquium. Quid deinde collocutus est Græcus cum barbaro? quomodo dicēs, & audiens, an solus cum solo: sed nul-

lum est nobis linguæ commercium : Atqui factum est per interpretem? iam tertium nobis statuis iudicem eorum, quæ maximè occulta esse oportebat. Sed esto, factum fuerit, quod tamen est infectum; fidem dare, & accipere vicissim nos oportuit; & quænam ista fides, Iusiurandum dices? quis verò mihi proditori, vel iurato credidisset? at obsides dati: qui? fratrem vnum habeo, præterea neminem, quem neque imprudentibus vobis dare, neque ab hoste vllum filium, aut affinem accipere potui. Esto, pecunia, inquit, tentata res est, & perfecta, vtrum grandi, an exigua? exiguam, tanta res non capiebat, grandem multos asportare oportuit, & tot coniurationis testes fieri, verùm & de istis scire velim, pecuniam an interdiu tulerint, an noctu? noctem variæ, & multiplices vallant custodiæ, quas ne musca quidem declinaret, die, opinor, sed lux istis sceleribus aduersatur. Esto & illud, quanquam absurdum & iniquum concedatur: in castra hostium penetraui, pecuniam cœpi, aut ad me ab hoste delata est, qui potui ego circumstantem exercitum, & sexcentos oculos latere? age iam, quo pacto istam, quam dicis pecuniam recondidi, quo pacto seruaui? vsus ego sum, non latuissem, defossam reliqui? nihil profuisset: concedantur tamen omnia, quæ assumis, quanquam ineptissima sunt, conuenimus, colloquuti sumus, pecunias accepi, latui, recondidi, oportebat me, quod caput est rei, proditionem perficere, solus ego perfecissem, non est opus, vt scitis vnius. Conspirarunt mecum alij: qui? seruine, an liberi? si quis vestrum, quotquot estis ingenui, resciuerit, ante iudices deferat; seruorum igitur opera vsus sum, infida res, Dij boni! & non satis efficax: quid tum, cum seruili manu mille naues prodidissem? alios, inquit, induxisses, difficile est vobis superiores inueniri, sed vnde adduxissem? quomodo intromisissem, per portas? Principes claues habent, & seruant vigilantissimè, per scalas, quà? cùm sint omnia propugnacula militibus circumsepta; diruissem, inquit, murũ, & tum credo custodiæ, quasi statuæ æneæ me spectassent otiosè, omninò incredibile est.

Hactenus arbitror absolutum confutationis exemplum esse propositum.

Expenduntur varia exempla confutationum.

Ex Cicerone, cuius mirifica cum pugnacitate notatur suauitas.

Modus confutationis, per conglobatas rationes, magna vi, & celeritate vibratas, ad persuasionem, & motum efficax.

CAPVT XXXIV.

CIcero, pro Cœlio.

Quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis, ipsam pro se caussam, & veritatem posse mittere?

Hæc est innocentiæ defensio, hæc ipsius caussæ oratio: hæc vna vox veritatis. In crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, temporis; nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quæ tentata sceleri isto nefario dicitur, plena est integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur vobis iureiurando deuincta authoritas, vt res minimè dubitanda in contentione ponatur, vtrùm temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an grauis, sapiens, moderatusque vir religiose testimonium dixisse videatur. Reliquum est igitur crimen de veneno: cuius ego, neque principium inuenire, neque euoluere exitum possum. Quæ fuit enim caussa, quamobrem isti mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset? quin etiam Herennium dicere audistis, verbo se molestum non futurum fuisse Cœlio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus, nullam ob caussam esse commissum? & vos non videtis, fingi sceleris maximi crimen? vt alterius causa sceleris suscipiendi fuisse videatur? cui denique commisit? quo adiutore vsus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit: seruisne mulieris? sic enim obiectum est. Et erat tam demẽs hic, cui vos ingenium certè tribuitis. Etiamsi cæ-

tera

tera inimica ratione detrahitis, vt omnes suas fortunas alienis seruis committeret? At quibus seruis? refert enim magnoperè idipsum: hisne, quos intelligebat, non communi conditione seruitutis vti, sed licentius familiarius cum domina viuere? quis enim hoc non videt iudices? aut quis hoc ignorat, in eiusmodi domo, in qua materfamilias meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit: in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur: hic seruos, non esse seruos? quibus omnia committantur? per quos gerantur? qui versentur ijsdem in voluptatibus? quibus occulta credantur? ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus, ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? si enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis: Istos quoque seruos familiares esse dominę sciebat. Sin ei tanta consuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat: quæ cum seruis potuit esse familiaritas tanta? Ipsius autem veneni, quæ ratio fingitur? vbi quæsitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuisse, aiunt, domi, vimque eius esse expertum in seruo quodam, ad rem ipsam parato: cuius perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. Pro Dij immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis, aut conniuetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem reseruatis?.

N. N.

I. *Primùm nota vt ipso aditu acer est, & sibi instans, hoc exemplar esse poterit institorum confutationis. II. Vt subiectio in istis multum habet acrimoniæ, & γοργότητος, ea præclarissimè vtitur. III. Tel rum sit turbo, & velox quædam emissio, vt tanto era ori, iure quis acclamet ὦ βάλ' οὕτως. IV. In hoc pugnacitatis calore, asperguntur etiam orationi, compti quidam sales, hominis ingenio accommodatissimi.*

Modus confutationis per expeditionem.

CAPVT XXXV.

OCcurrunt nonnunquam multa leuia confutanda, in quibus diu non est immorandum, sed singula carptim perstringenda, quo in genere nexus, & transitiones sunt, plerunque difficiliores, exempla talia sunt in Cicerone pro Plancio. Quæsisti vtrum mihi putarem, equitis Romani filio faciliorem fuisse, ad adipiscendos honores viam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consularis. Ego verò quanquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus nunquam feliciores optaui, quam mihi fuerunt, quin etiam ne fortè ille sibi me potius peperisse iam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet. Hæc illi soleo præcipere (quanquam ad præcepta ætas non est gnati) quæ ille à Ioue ortus suis præcipit filijs: vigilandum est semper. Multæ inuidiæ sunt bonis. Nostis cætera, quæ nonne, id quod multi vident, quæ scripsit grauis ille, & ingeniosus poëta: scripsit, non vt regios illos pueros, qui iam nusquam erant, sed vt nos, & nostros liberos ad laborem, & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius. Magis ædilis fieri non potuisset: sed hoc præstare, quod ei minus inuideretur. Etenim honorum gradus summis hominibus, & infimis sunt pares: gloriæ dispares. Quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis C. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi assecuti. Est enim in virtute multis assensus: vt in gloria maximè excellat, qui virtute plurimum præstet. Honorum populi finis est, consulatus: quem magistratum iam octingenti ferè consecuti sunt. Horum si diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo vnquam sic egit, vt tu. Cur iste fit Consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? Honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus quæstor est factus, & tribunus plebis, & ædilis, quam si esset summo loco natus, sed hæc pari loco orti, sunt innumerabiles alij consecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quætis quid simile in Plancio. Quasi verò isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re benè gesta triumpharent.

Rogas, quæ castra viderit: qui & miles in Creta, Metello hoc Imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæstor tantũ ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quæris num disertus. Imo, id quod secundum est, ne sibi quidem videtur. Num Iuri-consultus, quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui cum professi fuerint satisfacere non possunt: non in ijs, qui abfuisse ab his studijs confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non scientia requiri solet. Vt nos in mancipijs parandis, quãuis frugi hominem, si pro Fabro, aut pro textore emimus, ferre molestè solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, si forte nesciuerit: sin autem emimus, quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, vigilantiam, esse curamus: sic pop. Rom. deligit magistratus, quasi recip. villicos: In quibus, si qua præterea est ars, facile patitur, sin minus virtute eorum, & innocentia contentus est. Quotus enim quisque disertus: quotus quisque iuris peritus est, vt eos numeres, qui volunt esse? quod si præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de vitijs Laterensis dicere. Nihil potest, nisi eum minus in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus, facile patior, id te agere multis verbis, quod ad iudicium non pertineat: & id te accusantem tandiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. Et ibidem n. 30. Hic tu vitæ splendorem maculis aspergis istis? Iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere, maritum appellas, vt verba fingas, non solum crimina. Ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis, libidinis caussa, quod non crimen est, sed impunitum in maleficio mendacium raptam esse mimulam, quod dicitur Atinæ factum à iuuene, vetere quodam in scenicos iure, maxi neque oppidano. O adolescentiam traductam eleganter! cui quidem cum quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere, & quidem emissus (vt cognouistis) necessarij hominis, optimique adolescentis rogatu: idem postea præmandatis requisitus. Atque hæc nec vila alia sunt conjecta maledicta in eius vitam, de cuius vos pudore, religione, integritate dubiteris: Pater verò, inquit, etiam obesse filio debet. O vocem duram, atque indignam tua probitate, Laterensis! Pater vt in iudicio capitis, pater vt in dimicatione fortunarum, pater vt apud tales viros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus tamen ipso nomine patrio valeret apud clementes iudices, & misericordes: valeret, inquam, communi sensu omnium, & dulcissima commendatione naturæ.

N. N.

I. In hoc exemplo nota quomodo tractanda sit confutatio, quæ multis rebus, iisque leuibus refellendis est occupata, & qua dexteritate trãsuolando, plura nonnunquam sint defringenda, ne si in rebus parui momenti diutius versetur, intepescat oratio. II. Animaduerte in tota hac confutatione velocitatem acrem, & expeditam, qua fit per se incisa nauiter, quasi amento vibrata, nihil spissum, nihil productum, nihil attritum, & languidum, sed tota oratio quasi flamma nouo, & conuenienti pabulo diutius alitur. III. Vrbanitas quoque permixta palæstram addit orationi, à qua Ciceronis ingenium nunquam recedit.

Modus confutationis mixtus seriis rationibus, & ironijs aculeatis.

CAPVT XXXVI.

CIcero Pisonem confutat, qui se triumphum spreuisse profitebatur n. 56. At audistis, Patres conscripti, Philosophi vocem, negauit se triumphi cupidum vnquam fuisse. O scelus ô pestis! ô labes! cum extinguebas senatum, vendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno pleb. consulatum tuum, rempub. euertebas, prodebas caput, & salutem meam vna mercede prouinciæ: si triumphum non cupiebas, cuius tandem rei cupiditate arsisse defendes? sæpe enim vidi, qui & mihi, & cæteris cupidiores prouinciæ viderentur triumphi nomine tegere, atque velare cupiditatem suam. Hoc modo D. Silanus Consul in hoc ordine, hoc meus etiã collega dicebat, neque enim quisquam potest exercitum cupere, aperteque petie-

pétere, vt non prætexat cupiditatem triumphi. Quod si te senatus, populusque Roman. aut non appetentem, aut etiam recusantem bellum suscipere, exercitum ducere coegisset, tamen erat augusti animi, atque demissi triumphi honorem, atque dignitatem contemnere. Nam vt leuitatis est, omnem aucupari rumorem, & omnes vmbras, etiam falsæ gloriæ consectari: sic leuis est animi lucem, splēdoremque fugientis, iustam gloriam, qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare. Cum verò non modò non postulante, atque cogente, sed inuito, atque oppresso senatu, non modo nullo pop. Rom. studio, sed nullo ferente suffragium libero, prouincia tibi ista manupretium fuerit non euersæ per te, sed perditæ ciuitatis: cumque omnium tuorum scelerum hæc pactio exstiterit, vt si tu totam remp. nefarijs latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderentur: cùm exhauriebas ærarium: cum orbabas Italiam iuuentute: cum mare vastissimum hyeme transibas, si triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentissime, nisi prædæ, ac rapinarum cupiditas, tam cæca rapiebat? Non est integrum Cn. Pompeio consilio iam vti tuo, errauit enim, non gustarat istam tuam philosophiam. Ter iam homo stultus triumphauit. Crasse, pudet me tui, quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream, tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Seruilj, Q. Metelle, Ca. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum prius quam in istum errorem inducereminí? C. Ipsi Pontino, necessario meo, iam non est integrum. Religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Maximos! ô amentem Paulum, rusticum Marium, nullius consilij patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt! sed quoniam præterita mutare non possumus, quid cessat, hic homulus ex argilla, & luto factus Epicurus, dare hæc præclara præcepta sapientiæ, clarissimo, & summo Imperatori, genero suo: feretur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet, cupiditate iusti, & magni triumphi, non didicit eadem ista, quæ tu, mitte ad eum libellum, sed iam, si ipse coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incensam illius cupiditatem comprimas, atque restinguas, valebis apud hominē volitantem cupiditate gloriæ, vir moderatus, & constans, apud indoctum eruditus, apud generum socer. Dices enim vt es homo facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus è schola: Quid est Cæsar, quod te supplicationes toties decretæ, tot dierum tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dij negligunt: qui (vt noster ille diuinus dixit Epicurus) neque propitij cuiquam esse solent, neque irati. Non facies fidem, scilicet, cum hæc disputabis: tibi enim, & esse, & fuisse Deos videbit iratos. Vertes te ad alteram scholam: disseres de triumpho. Quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum duces? quid simulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plausus, vehi per vrbem, conspici velle: quibus ex rebus nihil est, quod solidum tenere: nihil quod referre ad voluptatem corporis possis. Quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flaminius, L. Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti triumpharunt: ex ea sic redij, vt ad portam Esquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipse cū hominibus quindecim malè vestitis, ad portam Cœlimontanam sitiens peruenerim? quo in loco mihi libertus præclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quæ vacua si non fuisset, in campo Martio tabernaculum mihi collocassem. Nūmus interea mihi, Cæsar, neglectis vehiculis triumphalibus domi manet, & manebit. Rationes ad ærarium retuli continuò, sicut tua lex iubebat: neq; alia vlla in re legi tuæ parui, quas rationes, si cognoris: intelliges, nemini plusquam mihi literas profuisse. Ita enim sunt perscriptæ scitè, & literatè, vt scriba, ad ærarium, qui eas retulit, præscriptis rationibus, secum ipse caput sinistra manu perfricās, commurmuratus sit. Ratio quidem Hercle apparet, argentum ὀϊχεται. Hac tu oratione non dubito, quin illum iam ascendentem in currum possis reuocare. O tenebræ! ô lutum! ô sordes! ô paterni generis oblite, materni vix memor! Ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, vt quam vt Mediolanensi præcone, auo tuo digni esse videatur L. Crassus homo sapientissimus nostræ ciuitatis spiculis prope icru-

pe scrutatus est Alpes: vt vbi hostis non erat, ibi triumphi caussam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir summo ingenio præditus, C. Cotta nullo certo hoste, flagrauit, eorum neuter triumphauit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irrisa abs te paulo ante M Pisonis cupiditas triumphandi, à qua te longè dixisti abhorrere: qui etiam si minus magnum bellum gesserat, vt abs te dictum est, tamen istum honorem contemnendum non putauit. Tu eruditior, quàm Piso, prudentior, quàm Cotta, abundantior ingenio, sapientia, quàm Crassus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt tu appelias præclara duxerunt. Quod si reprehendis, quod cupidi laureæ fuerint, cum bella, aut parua, aut nulla gessissent: tu tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis insignia contemnere debuisti. Neque verò contempsisti, licet Themista sapientior, sed os tuum ferreum senatus conuicio verberari noluisti.

Vide item præclarum eius exemplum 1. *de diuin. n.* 33.

Est & illa confutatio ironica, & artificiosa, cum debile aliquod aduersarij præsidium oratores extollunt per iocum, & derisum, vt facilius infringant, sic res militares Verris confutat Cic. 7. Verr. n. 3.

Non possum dissimulare, Iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit impune fecerit. Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilij, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit: qui vt erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, caussa propè perorata, ipse arripuit M. Aquilium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque eius à pectore abscidit, vt cicatrices Pop. Rom. iudicesque aspicerent aduerso corpore exceptas: simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat multa dixit: eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Rom. laudem, sed ad iudicum crudelitatem videretur esse seruatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium, vitiorumque princeps: at est bonus Imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruandus. Non agam summo iure tecum: non dicam id quod debeam forsitan obtinere: cum iudicium certa lege sit constitutum, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quæram quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute ibi tua liberatam? magna laus, & honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. At in Italia fuit. Fateor & magnum quidem, ac vehemens, num igitur ex bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio communicandum putas? non arbitror, hoc etiam deesse impudentiæ tuæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent, vbi? quando? qua ex parte? cum aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquam prorsus audiuimus, & illud audiuimus, M. Crassi fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus coniunctis, freto fugitiui ad Messanam transire possent: à quo illi conatu, non tantopere prohibendi fuissent; si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur.

N. N.

I. *Hæc ad apparatum valet, & pompam, vbi tenentur tam auditorum animi, nec res tam probationem desiderant, quam delectationem. Itaque in istis argumentis Cicero mirificus artifex in sinuosis lacinioſa orationis flexibus ludens, totum illud ostentat apparatissima eloquentiæ choragium, hypotyposes facit, inducit sermocinationes, modò ridet, modò serio pungit, modò vellicat, & nihil non præstat ad ornandum.*

Modus confutationis per interrogationem.

Cicero pro Quinctio nu. 36. Ita rotundè aggreditur.

CAPVT XXXVII.

NEgo fuisse caussam, cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse. Negò possedisse

disse, hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit caussa, cur postulares. Qui hoc intelligi poreſt? quia Sexto Næuio, neque ex societatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quinctius, quis huic rei testis est? Idem qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te (inquam) testem, Næui, citabo. Annum, & eo diutius post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum, simul Quinctius doce, te petijsse ab eo istam nescio, quam innumerabilem pecuniam, doce, aliquando mentionem fecisse: dixisse deberi, debuisse concedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit, hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo denique vbi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes literæ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cum res ab eo, qui contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset, non hæredem cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret, rationem afferret? si quid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? itane? quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios, caros, & honestos esse, atque haberi volunt. Id Sex. Næuius non faceret, qui vsque eò feruet, ferturque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat? Et is pecuniam, si qua deberetur, nō peteret, qui, quia quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam modò, verum etiam hominis propinqui sanguinem, vitamque eripere conatur? Huic tu molestus esse, videlicet noluisti, quem nnnc respirare libere non sinis: quem nunc interficere nefariè cupis, eum tu prudenter appellare nolebas? Ita credo hominem propinquum, tui obseruantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu nolebas, aut non audebas appellare. Sæpè vt fit cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus, meditatusque venisses, homo timidus virginali verecundia, subito ipse te retinebas: excidebat repente oratio cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret, id erat profecto. Credamus hoc Sex. Næuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse.

N. N.

Nota argutum initium, & velox, in quo pugnacitas suo calore delectat. Toto deinde cursu, non ludit, vt in superius cōmemoratis amplificationibus, sed acerrimis vrget rationibus, & genuinum nauiter infigit aduersario.

Modus per Subiectionem frequentissimus, & optimus.

Cic. pro Quinctio nu. 41.

CAPVT XXXVIII.

APpellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Restat vt summa negligentia tibi obstiterit, aut vnica liberalitas, si negligentiam dices, mirabimur; si bonitatem, ridebimus: neque præterea qui possis dicere inuenio. Et pro Sexto Roscio n. 37.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur: scelestum, Dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia complexa esse videantur? Etenim si (id quod præclarè à sapientibus dicitur) vultu sæpè lęditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur, in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina, atque humana cogebant. In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt si quando auditum sit, portenti, ac prodigij simile numeretur; quibus tandem te C. Eruci argumentis accusatorem censes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitijs, flagitijsque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem caussa contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpè in cæde versatus: at hoc ab accusatore, ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & ęris alieni magnitudo, & indomitę animi cupiditates, ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cū dixit, hunc ne in cōuiuio quidem vllo ferè interfuisse. Nihil autē vnquam debuit: cupiditates porrò, quæ possunt

sunt esse in eo, qui (vt ipse accusator obiecit) ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta cupiditate, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? patri inquit, non placebat, patri non placebat? quam ob caussam? necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. Nam vt illud incredibile est, mortem oblatã esse patriã filio, sine plurimis, & maximis causis: sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium, sine caussis multis, & magnis, & necessarijs. Rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint vnico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amẽs, qui odisset eum sine caussa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud iam perspicuum profectò est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij caussam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quæ caussa odij fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accusatione, idem mihi vsu venit in caussa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues, qua ratione infirmem, ac diluam reperire non possum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa, Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia, colenda, ac tuenda tradiderat.

Modus per coaceruationem exemplorum, in quo diligenter notandi sunt nexus.

CAPVT XL.

Efficax quoque genus confutationis, quo aduersariorum ora prima aggressione obturantur, cum facti, quod ipsi obijciunt, statim luculentum exemplum in graui auctoritate profertur, vt pro Milone num. 7.

Negant iam eri lucem esse fas ei, qui à se hominem ociſum esse fateatur. In qua tandẽ vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri: qui nondum libera ciuitate pop. Roman. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. An est quisquam, qui hæc ignoret, cum de homine occiso quæratur, aut negari omnino solere esse factum: aut rectè, aut iure factum esse defendi? Nisi verò existimatis dementem, P. Africanum fuisse, qui cũ à C. Carbone tribuno plebis, in concione seditiose interrogaretur, quid de T. Gracchi morte sentiret, respondit, iure cæsum videri. Neque enim posset, Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, cum, qui patris vlciscendi caussa, matrem necauisset, variatis hominum sententijs non solum humana, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo: diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impunè voluerunt: quis est qui quoquo modo, quis inrerfectus sit puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est vllum iure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modo iustum, verum etiã necessariũ, cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius Imperatoris: interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit: atque hunc ille vir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori verò, & latroni, quæ potest afferri iniusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, si vti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex: quam nõ didicimus, accepimus, legimus: verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: vt si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela, aut latronum, aut inimicorum incidisset: omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cùm ei, qui expectare velit ante iniusta pœna luenda sit, quã iusta repetenda. Etsi persapienter, & quodammodo tacitè, dat ipsa lex potestatem defendendi: quæ nõ modo hominẽ occidi, sed esse cũ telo hominis occidẽdi

di cauſſa vetat: vt cum cauſſa, non telum quæreretur, qui ſui defendendi cauſſa telo eſſet vſus, non hominis occidendi cauſſa habuiſſe telum iudicaretur.

Vide item, quæ habet Cicero pro Amer. 42. 44. 45. 48. 52. 54. Cæcinn. 82. 84. Muren. 67. Haruſp. 17.

Confutatio.

Pro cœco reo parricidij per ἀναχόλυθον, & ἀπίθανον.

CAPVT XL.

VOlo nunc ſcire quemadmodum dicat explicitum, tam difficile facinus: cœcus parricidium cogitauit, cum quo? cuius ſe commiſit oculis iturus per totam domum? Quem ducem elegit ille, qui erat in cubiculo ſuo ſolus? Secum, opinor, ſecum deliberat. Sufficit ſibi, cum homine expeditiſſimo loquitur. Cur enim ſocium conſcientiæ quærat? omnia poteſt ſcire. Primum nox quando ſit: Deinde proſpicere ſollicitè, an omnis familia dormiat: Gradu ſuſpenſo ponere certa veſtigia, & in omnem timoris ſui partem ſollicitum circumagere vultum. O quàm parum eſt in metu, ipſos etiam oculos habere. Ita non iſte ſibi dixit: Occidere quidem patrem volo, ſed quem ſequentur hæ manus? Nocte ſolus egrediar, ſed quando perueniam? puras non iunctis habitare liminibus? domus inter patrem, filiumque media. Quantum erroris, quantum moræ! ſpatium ingens, & vix metiendum. Cæcitas inconſulta quid agis? nox antè deficiet. Quid ſi deinde, vterque vigilauerit: quid ſi nouerca? Age limen inueniam, cardinem ſine ſtrepitu mouebo, dormientis cubiculum intrabo, quieſcentem feriam patrem, ſemel ſatis erit, nec nouerca vigilabit. Securus egrediar, ſciente nullo reuertar. Vota ſunt iſta, ſed oculorum, cœcus deſperaret etiam, ſi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram neceſſe eſt, quæ ratio fuerit, vt iuuenis ad parricidium ſuo potiſſimum gladio vteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam ſi alienum, & ignotum in vulnere patris gladium reliquiſſet, poterat de percuſſore dubitari. Hic attulit ſuum, vt etiam ſi euaſiſſet, tamen ferro ſuo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram ſemper, quia vſurus illo non eram. Ferrum ego parricidio meo, tot antè annos præparaui, & ſecundum illum, quem minabar, patri tandiu innocens fui. Ego eram ferro, ac mente paratus, & tot abiere noctes, antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus ſeruulis notum. Pependit in cubiculo meo, tanquam teſtis conſcientiæ meæ, palàm in medio, negligenter, ſic vt ſubtrahi poſſit. Non illud conſcientia trepida velauit, tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini.

Quinti. decl. 1.

Confutatio, in qua explicatur lex.

Lex, qui parentes in calamitate deſeruerit, inſepultus abijciatur.

Filius, vt patrem redimeret è vinculis, matrem cœcam reliquit.

Pater alligatus eſt, mater cœca eſt. Vnus vtrique filius, magna locorum diſtantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad vtrum mauis, ad vtrunque non potes, niſi hanc miſero conditionem imponimus, vt quicquid fecerit, proijciendus ſit. Si exierit, mater ſepeliri vetabit: ſi remanſerit, pater.

Quin declam. 6.

De peroratione.

CAPVT XLI.

Perorationis momentum.

PEroratio, quaſi extremus actus reſtat, oratori ſtrenuo, & diligenti minime negligendus: Et eo quidem magis excolendus, quod, quæ vltimo loco dicuntur, aculeum mentibus auditorum, potiſſimum infigere, atque relinquere debeant. HENRICVS ille MAGNVS, cuius, vt & Regis optimi, & ſuauiſſimi Parentis ſæpius iucundiſſimè recurrit memoria, vt magnum, & in omnibus rebus æſtimatum fuit eius iudicium, dicebat ſe oratores ex perorationibus cognoſcere, quod initio artificioſis illigata verborum ſtructuris, ad numeros ferretur oratio: ſub finem natura ipſa, ſe in ſuis motibus promeret frequentius. Euenit vſu plerunque multis, vt initia habeant ſplendida, lentos, & iacentes exitus. Cum enim toti in illud, quod primum occurrit, in exornanda ſcilicet proœmia, acerrima mentis cogitatione ferantur, extrema, vel iam hebeſcentibus ingenij, & induſtriæ aculeis, vel certè temporis penuria, perquam neglecta, atque arida eſſe patiuntur. Itaque initio, cum elaboratæ orationis, veluti pennis innixi rapiuntur, placent ſub finem, deficiente iam arte, cum parum naturæ habeant, aſſt

Henrici Magni iudicium de oratoribus.

Cauſſa fluentis perorationis.

aut licet habeant, cum grauissimas sententias, & motus, ex tempore tractare difficillimum sit, quasi exitæ pennis aues corruunt, & deformi lapsu affliguntur ad terram, eo maximè tempore, quo alacrius eminere debuerant. Quamobrem prudentis est oratoris initio, non ita magnificis illis eloquentiæ propylæis, & Ionicæ structuræ delicijs capi: quin maturè consideret, qua porta commodissimè excedere, viriliterque se expedire possit. Hoc magnus artifex Tullius, perquam solerter nouerat, cuius in omnibus sic in perorationibus eximia fuit felicitas, nec sine caussa vbi plures cum eo oratores dicebant, hanc illi partem exarandam communi omnium consensu deferebant.

prudētia in prouidendo epilogo.

Locus perorationis.

Vt verò quis peroratione nauiter vtatur, spectandum est caussæ genus. Occurrunt enim plerunque caussulæ, quæ nec orationem merentur, nec peroratione: vel etiam breues oratiunculæ, in quibus si per orationem labores contentius, videaris rudi, & inornatæ domunculæ, cæteris ineuriâ neglectis grande, & locuples posticum astruere. Vbi perorationem non desiderat oratio, saltem conari oportet, vt aliqua virili, & expedita conclusione claudatur. Si longior fuerit, & grauior, tum erit Epilogus summa diligentia adtexendus, ne in portu, quod aiunt, naufragium faciat oratio. Quanquam verò, sæpè in multis orationis locis, post res confirmatas frequententur epilogi, in fine tamen præcipuum regnum obtinent.

Partes.

Atque cum tota ratio perorationis in duabus potissimum sita sit rebus, in enumeratione, & motu: Vtrumque considerare spectandum, nec leui industria tractandum erit.

Enumerationis dexteritas.

P. Emilius Augerius.

Enumeratio illa, & ἀνακεφαλαίωσις rerum plurimum desiderat industriæ. Nostra memoria Pater Emundus Augerius, vt erat magnus in cæteris orator, sic in ea parte, non mediocriter excellebat. Erat illi semel concio iam prouecta, cum derepentè adfuit HENRICVS TERTIVS Galliarum Rex Christianissimus, cui Pater multis erat nominibus charus, & periucundus. Cœpit ille, quæ antea dixerat relegere, & per sua vestigia recurrere tanta dexteritate, tam continua dispositione, tam facili sententiarum claritate, tam distincta varietate verborum, vt qui aderant permulti graues viri, & in eloquentia bene versati, hoc vnum perfecti oratoris opus, & præstantissimum, & difficillimum esse dicerent.

Danda est igitur opera singularis, vt hæc enumeratio non sit Crambe reperita (quod ait Satyricus) sed, velùti subtilissimum industrij pictoris opus, qui in exiguam quandam tabellam, rem magnam, & antea diffusam collegerit.

Gemma in qua casus Phaet. & Phaetontis casus in gemma.

Descriptio Phaetontis, Galen. lib. de vsu part. ca. 1.

Casum Phaetontis in gemma annuli expressum, admirabili, vel potius stupendo artificio memorat Galenus. Videbatur adolescens solis filius crinito radijs capite flagellum tenens, in aureo curru sedens, quem celeres quadrigæ rapiebant, tanta subtilitate sculptæ, vt sedecim pedes equorum minutissimis lineolis distincti eminerent. Hinc rubentis ardoribus cœli facies, Iouis iræ, infelicis patris desperatio, & attoniti casus nouitate cœlestes hærebant. Illinc decrescebat mare, ebulliebant aquæ, terra continenti incendio flagrabat, & longè, lateque sparsi flammarum globi syluas, montes, prata, pecudesque absumebant. Ingentis illud artificij, & delicatissimæ manus. Pari profectò ratione præclarum censetur oratoris opus, vbi per totam orationem varie dispersa vno aspectu ponit ob oculos, & aptis motibus animat, atque incendit.

Peroratio nis præcepta. Legēda per orat. pro Milone. n. 94. pro Cluent. nu. 188 pro F. ac. nu. 44. pro Sylla, pro d. mo, pro Mur. pro Planc. &c.

Curabit in eo ne nimius sit, & inutiles minutias exquirat, quæ à grauioribus facilè rebus absorbentur. Deinde, vt coquus cibos varijs condimentis, ita nouum orationis ferculum, & sententiarum nouitate, & verborum varietate prudenter aspergat. Tertiò, vt illud potissimum frequentet, quod caussæ fundamentum est, & auditorum animis relinquere nititur. Deinde, vt aptos motus accommodet, qui toti sunt in affectibus, & figuris, de quibus consequentibus libris agendum est. Exemplorum cum passim in Cicerone præstantissima quæque affluant, nihil opus fuit multitudinem percensere: nihil vetat tamen, quo minus hoc ex Quintiliano audiamus, cætera ex figuris, & affectibus, satis abunde peti, commodeque poterunt.

Pero-

Peroratio miserabilis pro filio, qui cum sua captiuitate, & morte patrem redemisset, mortuus in vinculis à matre sepeliri prohibetur.

CAPVT XLII.

Quint. decl. 6. Affectus miserationis in mortem filiorum. Miseria imago.

VBi virtus? vbi pietas? periisti miser, & male audis. Non morienti pater assedi, non ægri caput molliori sede composui, non fatigatum latus mutaui, non spiritū excepi. Absens, extinctus, euersus mortem tuam inueni. Nemo ægro vincula laxauit, nemo manus ferro sordidas ad accipiendos remisit cibos. Tantum catenarum caussa solutus est, neglectus, despectus. Quidni vilis senis vicarius? inter tot ardentissima febrium desideria, non habuisti, quem poscres, quomodo te vincula composuerant iacuisti, matrem, patrem, propinquos tantum cogitasti. Nunquid indulgeo mihi, quod te puto inspirasse in carcere meo? Nondum matri satisfactum est.

Crudelitatis est exigere pœnas à cadaueribus,

Quoniam pœnas à cadaueribus exigis, audi sequentia tempora, mors ipsa filij tui naufragium fecit, per tot fluctus voluratum corpus intumuit, tot collisum scopulis, tot spatiosis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quàm cum venit in terram. O quam graue est mori! quanto grauius, quod ego viuo superstes filij mei? Viuo omnibus dijs, hominibusque, sed ante omnes mihi, & inuisus, & infestus, & vxoris quoque pietatem perdo. In funere filij diuortium fecit, video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abstuli. Omnis me ætas, mei admonet luctus, senectus, ad quam non peruenit, misera pueritia, quam nunc transsuit; adolescentia, in qua perijt. Superstum, vt si felicissimè cesserit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filij mei flammas. Si hoc non contigerit, nigrum cadauer, & deforme etiam ignotis spectaculum, inter hæc mala credetis, puto, si dixero, vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te vxor preces conuertam irritas, malè tentatas? Tu verò perge, & bono tuo vtere, felicem te, quod in hac fortuna tua irascaris. Ad hoc cōfugiendum est. Per communes casus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos coniuges vestræ ament, non sic desiderent, ita hoc orbitatis meæ vltimum exemplum sit, ita vos habere tam pios filios non necesse sit, miseremini. Si vicarium accipitis, me proijcite, non inuidiosæ preces sunt, nihilominus impero. Non læta sententiam vestram sequetur gratulatio, non ad templa deducat, sed ad sepulchra. Etiam cum vicero, flendum est. Si verò vincimur, ibo in littus miser, planctibus aues abigam, aut me corpori filij mei, velut tumulus imponam. Iacebimus duo insepulta cadauera, me feris obijciam, aut circa singulorum domus, ad genua prætereuntium ibo, & recepto iam miseris more supplex, non cibos petam, non stipem mendicabo, terram, & collatas miserantium manu glebas, aut, quod certè licet filium in mare proijciam. Iam crudeles aquæ, & venti, malè secundi reddo vobis vestrum beneficium. Ferte quolibet, licet ad barbaros, licet ad hostes, licet ad piratas. Forte aliquis iubebit sepeliri, certè (quod sciam) nemo prohibebit.

Sepultura.

Oculi au, genu dolore.

Item in caussa adolescentis ad remedium fraterni in morbi exsecti iussu patris, & occisi.

Peroratio flebilis per Apostrophen ad animam mortui.

Quint. decl. 8.

Conuertitur hoc loo, iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præsentiam amissi iuuenis, siue, inquit, tandem securitate mortis explicitus, in aliquo sedis æternæ pudore requiescis, siue exclusus, ac vagus, & inter fabulosa supplicia metuendus, adhuc laceratione per stupentes, horrentesque manes vmbra discurris, audi miserrimæ matris iniquissimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec supra charissima membra prostrata meis vulnera tua tegere viscеribus, quod solum tamen potui, corpus, quod medicus quod reliquerat pater, hoc sinu misera collegi, ac vacuum pectus frigidis, abiectisque viscеribus rursus impleui, sparsos artus amplexibus iunxi, membra diducta composui, & detristi, terribilique facie, tandem ægri cadauer imitata sum. Hoc est tamen, quod de tristissima orbitate præcipuè ferre non possum, proptem fratrem videris occisus, nec tamen vnquam constare poterit, an tu sanaueris fratrem.

Manes.

Affectus Matris in morte filij.

Item, Ecce super, lectulum effusa feralem, laceros artus, & perustum complexa corpus exclamo, teneo vnicum meum, velit, nolit inuidia, meum misera formosum. Hoc erat,

quod infelicissimam matrem vltra solitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite perituram. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuisse, cessasse, multùm de lætitia, multùm perdidisse de gaudijs. Nemo vnquam filium nimis amauit. Excuso tibi, inquit, iuuenis innocentissime, quod supremis tuis nondum præstitisti misera comitatum. Viuere quidem te defuncto continuò non debui, sed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis inuisæ, sed prius licuerit coram ciuitate manibus tuis iusta persoluere, cum damnato supra callidissimum silentium parricida, nihil te dixisse constiterit. Ignosce quod ad iudicium istud orbata duraui. Timui, ne si ad exitum impatientia, si præcipiti pietate properassem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

(?)

Finis libri Sexti.

DE ELOCVTIONE. LIBER SEPTIMVS.

De Elocutione.

CAPVT PRIMVM.

In minutijs elocutionis anodandis scrupulosius immorari, puerilis est ingenij.

QVAE ad elocutionis virtutes attinent, suntà nobis in prima eloquentiæ parte diffusius exposita. Sed tamen, quoniam semel ad præceptiones defluximus, nonnulla de huius ipsius virtutis Rhetoricæ cultura, saniorum Rhetorum placita trademus. Sunt enim in hac parte (vt liberè fatear) infinitæ, vel etiam aliquot veterum Rhetorum ineptiæ, qui cum ad sublimes illas eloquentiæ vires assurgere non possent, toti in literulis, syllabisque aucupandis, & in tornanda periodo hæserunt. Quæ res, & si in suo genere non sunt negligendæ; Tamen eas consectari morosius, & præ istis heroicos sensus parui facere, hominis est intemperanter abutentis otio, & literis. Ego enim sic arbitror, eloquentiam ex sensibus, & verbis, quasi ex animo, & corpore conflatam esse; Qui contemptis grauibus sententijs, omnes in verborum structuram curas, & cogitationes intendunt, similes illis videntur, qui neglecto spiritu *cælestis auræ particula*, solam cutem impensius curant: Cauent enim vehementer, ne collidantur literæ, ne hiatus incurrant vocalium, ne asperos auribus sonos contumaces syllabæ efficiant: Dant singularem operam, vt trahanturperiodi, vt comptius interstincta particulis cola, vt oratorij pedes concinant, vt post longos circuitus frequens sit illud intercalare Episodium, *esse videatur*.

Interim præclaris sensibus exhausti, ieiuni, macilenti, totas orationes Græculorum nugis, & literarum obseruationibus complent. Hoc quidem misera vanitas est, & ea opinor, quæ sanctorum virorum scriptis castigatur puerilis loquencia, inanis rerum, plena ineptiarum.

Quanquam non hæc à me ita dici velim, vt omnem verborum ornatum, contemnendum putem: Nam vt corporis honestam curam

sam gerunt etiam sapientes, sic & in graui oratione culturam elocutionis esse volo; sed eam grādem, & cum maiestate decoram. Duo tantum reprehendo, primum, quod ista puti diusà plerisque, magno cæterorum eloquentiæ ornamentorum dispendio, curentur: Deinde, quod ad sacras conciones, & serias orationes, in quibus pugnare oportet, non ludere, iuuenilius traducantur.

Quinct. l. 9. Cauendum est omninò, ne oratio, quę ferri debet, ac fluere, dimetiēdis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Nam id tum miseri, tum in minimis occupati est. Neque enim, qui se totum in hac cura consumpserit, potioribus vacabit, si quidem relicto rerum pondere, ac nitore contempto, tesserulas (vt ait Lucilius) struet, & vermiculatè inter se lexes committet. Quamobrem, & cum de hac tota re scriptum sit à nonnullis, etiam abundantius, quam oratoria gratitas postulet; quæ leuiora sunt omittam, aut certè perstringam. Quæ verò melioris notæ fuerint, à veteribus præsertim animaduersa, non præteribo.

Elocutionis diuisio, & eius prima pars: elegantia.

CAPVT II.

ELocutionis omniū clarissima diuisio est, quæ traditur à Cicerone quarto ad Herennium in *Elegantiam, compositionem, & dignitatem.* Elegantia est, quæ facit, vt vnumquodque purè, & apertè dici videatur. Hæc distribuitur in latinitatem, & explanationem. Latinitas sermonem purum conseruat. Duos Grammaticorum scopulos, solœcismum, & barbarismum declinat, & honestam in omnibus consectatur orationis munditiem. Primum igitur, vt latinè loquamur videndum est, sed & verba afferamus ea, quæ nemo iure reprehenderit, & ea sic casibus, & temporibus, & genere, & numero conseruemus, vt ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit. Hæc ex Grammaticorum petuntur officina, in qua procudenda sunt accuratius puerorum ingenia, ne crudā adhuc studia in grauiores scientias propellant, & congrui sermonis imperiti præbeant se deridendos. Diuus Basilius legatum sibi à Valente Rethorem, Demosthenem nomine, haud satis Δημοσθενικῶς in Grammaticos errores impingentem, castigauit vrbano dicto. Δημοσθένης σολοικίζει.

Cic. 1. de Orat.

Demosth. Valentis Legatus.

Sozom. l. 16. c. 19.

Quo verò risu exceptum est apud Athenienses DATIDIS Melos? qui, vt vir Persa, & miles, minus ad Atticas factus elegantias, Græce loqui conatus, dixit ἦλθομαι καὶ χάιρομαι. Erat hoc hospiti, & duci militiæ condonandum. Sed minus tolerandi sunt, qui cum istis vitijs laborent, profitentur tamen elegantias, & in alios, si quid fortè titubarint sunt impensè dicaces. Nec infacetè lusit Ausonius in eiusmodi farinæ Rhetorem, qui scripserat actiua voce Reminisco.

Suid. in voce Δάτις Aristoph. in pace.

Riminiscо Rufus dixit in versu suo.
Cor ergo versu, imo Rufus non habet.

Hilarius Cisterensis: Legatus σολοικίζει Eius oratio.

Haud dissimilis quispiam legatus, qui ad Alexandrum tertium missus, contra S. Thomam Cantuariensem Archiepiscopum, sparsurus querimonias, illud identidem in oratione vsurpauit *oportuebat.* Ex quo grauissimo cœtui risum propinauit non mediocrem.

Baron. ad Chri 1164. Sec. 34.

E Pater (inquit) & Domine, interest beatitudinis vestræ, quid perperam actum est in perniciem vniuersitatis, ad pacis, & debitæ concordiæ statum citius reuocare, ne nimis huiusmodi immoderata præsumptio multorum stragem, & Catholicæ Ecclesiæ scissuram possit procreare. Id parum attendit Dominus Canturiensis, dum relicto maturiori consilio, se solum consuluit, vt sic sibi, & suis, Regi, & regno, populo, & clero grauiores labores procrearet, & angustias, & certè virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat. JAddit, qui scripsit historiam. Ita grammatizabat Hilarius Ciceestrensis dicens *oportuebat. insuper suos, si sa, erent, non oportuebat sibi, in tabulis præbere consensum.* Hic vnus ex cœtu prorumpens in vocem, *Male,* inquit, *tandem venisti portum.*

Altera pars elegantiæ est explanatio, quæ reddit apertam, & dilucidam orationem. Ea comparatur duabus rebus vsitatis verbis, & propijs. Vsitata sunt ea, quæ versantur in sermone, & consuetudine quotidiana. Propria, quæ eius rei verba sunt, aut esse possunt de qua loquemur. Hæc virtus elocutionis fundamentum est, qua qui non fuerit imbutus frustra nititur ad superiora. Quantus est enim error eorum, qui nihil proprijs verbis efferētes, in omnibus translationum consectantur deli-

Cic. 4. ad Heren.

delicias, quod plerunque faciunt, vt humilitatem verborum vitent, vt ille, qui in Actione *Ibericas herbas* se solo nequicquam intelligente dicebat, nisi irrideas hanc vanitatem Cassius Seuerus, *spartum* eum dicere vellet indicasset. Solent hic in delectu verborum Rhetores nonnulla tradere de factis, protractis, subfractis, commutatis, sonantibus, exilibus, sordidis, grandibus, vastis, quæ pluribus prosequi superuacaneum esse arbitror. Nam puri, dilucidique sermonis ratio, in linguis præsertim antiquis, tota ex veterum scriptorum imitatione, & magistro vsu dicendi petenda est: Ac demum bona verba habenda sunt, quibus locupletissimi quique dictionis authores, & magistri vsi sunt, quibus nisi fueris contentus, frustra sonantes literulas, & syllabas aucupabere.

Quint. l. 2. c. 8. De verbis oratoriis. vide Cic. 3. de Orat. sect. 150.

De compositione, secunda parte elocutionis.

CAPVT III.

COmpositio est structura partium orationis (vt definit Halicarnasseus) θέσις παρ' ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες λέξεως καλοῦσι. Eius officium est, verba inter se connectere, vt ne quid asperum, aut vastum, ne quid obscuratum negligentius, ne quid expressum putidius. Deinde singula inter se concisa colis distinguere, mox etiã numeroso periodorum ambitu vincire.

Compositioni artifices comparantur cum Phrygibus.

Eius vis moderata, maximè verò in orationibus plurimum obtinet suauitatis, & vt ait citatus author, ἀφροδίτῳ ᾧ λόγῳ πειστέον. Atque vt artifices, qui versicolore ornatu vestimenta distinguunt (Graeci ποικιλτὲς Latini Phrygiones, & plumarios appellant) plurimum rei vestiariæ decoris addiderunt: Sic, qui eleganti verborũ textura conficiunt orationem, exornatiuum illud genus, quod totum penè in delectatione situm est, magna voluptate perfuderunt. Verba quantumuis lecta sint, & nobilia, plurimum suauitatis, & ornamentorum amittunt, nisi aliqua structuræ ratio, & concinnitas accedat. Res enim perinde se habet, atque in mentis sensibus, quantumuis illi generosi fuerint, emarcescunt, nisi orationis perspicuitate, copia, felicitate promantur: sic lepor ille verborum, sine structuræ lenocinio defloreſcit.

[Hoc Dionysius Homericorum versuum exemplo declarat, qui cum verbis constent humilibus, tamen ex iunctura concinnitate plurimum iucunditatis hauserunt, suntautem illi.

Τὼ δ' αὖτ' ἐκκλισίης Ὀδυσεὺς καὶ Διὸς υἱὸς ὄρθοε Θ',
Εντύνοντο ἄρισον ἀμ' ἠοῖ κειαμένω πυρ,
Εκταμψαν τε νομῆας ἀμ' ἀρχομένοισι σύεσσι.
Τηλέμαχον δ' περίσαινον κύνες ὑλακόμωροι,
Οὐδ' ὕλαον προσιόντω, νόησε δ' Διὸς Ὀδυσεὺς
Σαίνοντας τε κύνας, ὑπὸ δ' κτύπες ἦλθε ποδοῖιν.

& cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τ' εὐτελεστάτων, καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων ἁπλεκται. & cætera, quæ, vt ait ille, διὰ τ' εὐτελεστάτων, καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων πέπλεκται. Sed totam ex iunctura gratiam mutuantur. Hæc si latinè reddantur, non possunt suos numeros retinere, cum iisdem cõparari possunt, quæ in Moreto incerti authoris leguntur.

Membra leuat sensim vili demissa grabato,
Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,
Vestigatque focum: lasus, quem denique sensit.
Paruulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obducta celabat lumina pruna:
Admouet his pronam summissa fronte lucernam,
Et producit acu stupas humore cauentes
Excitat, & crebris languentem flatibus ignem.

Deinde.

Inde abit, assistitque mola, paruaque tabella,
Quam fixam paries illos seruabit in vsu,
Lumina fida locat. Geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosa tegmine Capra
Peruertit cauda silices, gremiumque molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtramque:

Lana

Laua ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris, & concitat orbem
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu,
Interdum fessæ succedit laua labori.
Alternatque vices: modò rustica carmina cantat,
Agrestique suum solatur voce laborem.

Et quæ toto illo poëmate continentur Homericis ab Halicarnasseo allatis non dissimilia.

Hæc igitur, inquit, cum de humili materia, & per se humilia sint, ex decore numerorum mirificas habent veneres. Neque verò id, tantum in versibus contingit, sed in soluta oratione, exemplum citat ex Herodoto.

Γύγη οὐ γὰρ σε δοκῶ πείθεσθαι μοι λέγοντι τὰ περὶ τοῦ ἴδους τῆς γυναικὸς ὦτα γὰρ ἂν τυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν. ποίεν ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ μέγα ἀναβοήσας εἶπεν. Δέσποτα τίνα λέγεις λόγον οὐχ' ὑγιᾶ. κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Hæc, & similia, quæ ex Cicerone infinita possunt afferri, si dissoluas, μικρόκομψα, ἀγενῆ, μαλθακὰ, facias necesse est. Porrò tota structuræ ratio continetur in periodis, de quibus dicendum est.

De præstantia numerosæ orationis, & eius ortu.

CAPVT IV.

MAgni illius Augustini vox est, mundum Dei canticum esse, & rectè quidem dixit, is enim est omnium musicorum, sine controuersia princeps, cuius nutu numerosissimus vniuersi concentus, perpetuas concordiæ seruat leges. Atque vt omnia certo quodam pondere, ac mensura condidit, sic illa videntur ab ipsis cunabulis instillatam retinere numerorum suauitatem. Quid mirum igitur, si animus aurium nuntio naturalem quandam in se retinet omnium vocum mensuram? Homo profectò animal est natura musicum, & musicæ vis per aurium sensus, quasi per animæ vestibula, si quando potentius illapsa est, tum delicato titillationis lenocinio mentem surripit, & miti quodam dominatu vendicat. Agrestes ipsi belluarum sensus, hac dulcedine mulcentur, & Ionis quidem Aquila apud Pindarum, vbi Apollinis lyram audiuit, prędarum, & fulminis oblita, iam conniuentibus oculis mergitur in soporem. Tum fulmen ipsum hac illecebra delinitum confidente paulatim flammarum ardore languescit.

Musicæ laus.

Quod si omnia, vel numerosa sunt, vel ipsis numeris delectantur, non oportuit orationem, egregium quoddam opus hominis, in quo pulcherrimæ mentis cælata est effigies, numerorum legibus esse destitutam. Quamobrem, primùm quidem nata sunt poetarum ingenia, quorum ars exquisito quodam flore dicendi luxurians mirifica suauitate eloquentiam, vitamque perfudit. Ipsi deinde oratores, cum poëtarum viderent artes florere laudibus, certos cursus, conclusionesque verborum inuenerunt, quibus illigata non modo ferretur contentiùs, sed etiam blandius se insinuaret oratio. Itaque cum plerique veterum infracta, vt sæpiùs, atque amputata loquerentur, claudicarent, insisterent, & quasi inter saxa fractis, & reluctantibus aquis obstreperent, emersit deinde illa scitissimè tornata circumscriptio, cuius primi auctores fuere Trasymachus, & Gorgias, in quorum scriptis vidisses sublimia ingredi, leuia duci, acria currere, delicata fluere, ad summum omnia ferri enucleata quædam ratione modulatiùs.

Ortus numerorum.

Hoc verò dicendi genus, vbi oppressis suauitate mentibus, perplacere cœpit vehementius, non erubuit quidem fori subsellia, quanquam in iusta pugna, vt in verborum delectu tranquilliores, sic etiam in numeris sedatiores esse oratores solent. Verùm omnibus gloriosum, postea visum est, fluentem largiùs orationis impetum vincire moderata lege numerorum, cum id præsertim eloquentiæ palæstram, & vltima quasi lineamenta conferat.

Qualis enim Vlysses apud Homerum Palladis opera, alius, atque alius apparet. Modo enim paruus, rugosus, sordidus videbatur.

Numerosæ orationis præstantia illustratur eleganti similitudine.

πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιος ἠδὲ γέροντι.

Mox cum eundem ipsum virgula tetigisset Minerua, augusta, & spectabili specie, hyacintinoque capillo cernebatur.

Μείξονα τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι
Κα-δ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθινῷ ἄνθει ὁμοίας.

Haud dissimili ratione, sine numeris quasi pannis, & centonibus hispida videtur oratio: mox eorum decore temperata, læta, florens, illustris emicat.

Tantum in periodis ad exornatiuam præsertim orationem momenti situm est, vt quadrigæ albæ videantur, quibus Regina triumphat eloquentia. Has si omni ex parte sustuleris, Rhetoricam peditem, humilem, & abiectam facias necesse est. Neque verò cum periodon laudo, grandes illas vbique verborum circumscriptiones probari velim, cum etiam contractiores multum habeant venustatis. Exempla affert Halicarnassensis ex Platone, Demosthene, & AEschine.

Plato ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ.

PLATO.

Εργων γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς ῥηθέντι, μνήμη, καὶ κόσμος γίνεται τοῖς πράξασι παρὰ τῶν ἀκουσάντων. Quæ licet breuis sit, habet tamen additamenta, ad explendum numerum.

DEMOSTHENES.

Ο γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ.

AESCHINES.

Επὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς.

Hæc, inquit, quamuis contorta, & rotunda, numerosæ suauitatis verbis augentur, quæ si dissoluas, florem gratiæ sustuleris.

De Nomine, & definitione Periodi.

CAPVT V.

PEriodus dicta est metaphora ducta à cursu circula, quem cursores obibant in stadio. Definitur à Demetrio Phalereo.

Σύνθεσις περιηγμένη, & σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων εὐκαταστρόφων, πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον. Ab Aristotele tertio Rhetoricorum λέξις ἀρχὴν ἔχουσα καὶ τελευτὴν Plenius, & clarius à Cornificio describitur. Densa, & continens frequentatio verborum, cum absolutione sententiarum. Cicero modò ambitum, modò comprehensionem verborum, alias complexionem, nonnunquam circuitum, conuersionem, orbem, clausulam, continuationem nominat. Ex quibus satis apparet, quid sit periodus. Talis autem videtur iust, in oratione pro Cæcinna. [Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia valeret. Non minus in caussa cederet Aulus Cæcinna, Sexti Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ.] Hæc 4. Colis satis apertè distinguitur.

Demetrius Phaler. l. de eloc. Arist. 3. Rhetoric.

Cauendum est porro vehementer, ne iustæ periodi explendæ gratia, quo melius cadat, aut voluatur oratio, inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Nihil frigidius est, puerilius, & à vera, germanaque eloquentia magis alienum, quam vbi materia non patitur, sed res est pressè, & rotundè (qualia multa in tertia dicendi figura occurrunt) efferenda, periodorum tractu inanem distendere orationem. Præterea notandum aliam esse vinctam, aliam solutam orationem. Vincta propriè dicitur, quæ periodis decurrit, soluta, quæ licet suos pedes, & numeros habeat, non est tamen his circunscriptionibus certa lege recurrentibus illigata. Talis est Herodoti vt plurimum locutio: Talia etiam in Demosthene, & Cicerone multa occurrunt διαλύτως dicta, in quibus non est periodorum ratio requirenda.

Quid sit cauendum in periodo.

Duplex oratio vincta, & soluta.

Aristoteles fusam elocutionem comparat cum Dithyramborum Anabolis, quæ sunt lõgæ sermonis excursiones, stata lege minime re-

Arist. l. 3. Rhet. c. 9.

recurrentes. Versam verò, quæ dicitur periodus, cum strophis, & antistrophis Lyricorum.

De diuisione Periodi.

Pneumate, Claui, Chiasmo, &c.

CAPVT VI.

PEriodorum variæ traduntur à Rhetoribus diuisiones, quarum aliæ ad sensum verborum, aliæ ad structuram pertinent. Ego, vt omnem ambiguitatem submoueam, grauiores primùm diuisiones afferam, minutias deinde suo loco discutiam.

Quid pneuma periodus.

Primum, vna est, quæ ab Hermogene appellatur πνεῦμα, spiritus, & definitur σύνθεσις λόγου διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις, καὶ κόμμασι μεζούμενον πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος; Structura orationis, quæ sensum membris, incisisque definitum, ad oratoris spiritum, & vocem accommodat. Talis dicitur iusta periodus.

Quid Clauis.

Alia dicitur Clauis, ἡ κλεὶς τρόπον τινὰ, καὶ ἀληθινὴ περίοδος τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναγκαστικὴ σύνοδος. Decursus totius argumenti breuiter comprehensus, Et hæc tam communis est Rhetorum, quàm dialecticorum. Appellatur autem clauis, quod vt clauis ostium, sic expeditè referat vim argumenti.

Aliæ nomen habent à diuersis figuris, quibus contexuntur, inter quas nobilis est χιαζομένη.

Quid περίοδος χιαζομένη.

Est autem periodus χιαζομένη, cùm in quadrimembri circuitu, vtrisque propositionibus ambæ redditiones respondent, & contra, vt apud Demosthenem Olynth. 2.

Ο μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὐτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. Υμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ἀφλήκατε; Etenim Philippus, quo plura supra suam ipsius dignitatem fecit, eò plus habet apud omnes admirationis. Vos autem, viri Athenienses, quò peius, quam par erat, rebus vsi estis, eò maiori dedecore afficimini.

Dicitur autem χιαζομένη, quasi decussata à χ litera, quæ crucis in modum intersecantibus seipsas duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando quatuor propositis, tertium secundo respondet, & conuenit quartum primo. *Chiasmus.*

Alia ἰσοσκελὴς & ἰσόπλευρος, hoc est, quadrata, quatuor membris æqualibus constans.

Alia rotunda σρογγύλως ἀποτετορνευμένη, rotundè, & concinnè, quasi torno facta, vt loquitur Plutarch. de auditione. Itaque nomen potiùs est omnium elegantium periodorum generale, quàm speciale.

Demost. Olynth. 1.

Alia ἐπιτημητικὴ, siue increpatoria dicitur, breuis, & expedita, vt Φίλιππος ἂν εὔξαιτο τοῖς θεοῖς, ταῦτα ὑμῶν τινες ἐνθάδε ποιοῦσιν, Philippus quidem à Dijs postularet, ea ipsa, quæ vestrum plerique faciunt.

Alia γνωμικὴ, sententiosa, vt εὐπράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται. Prosperis rebus vti supra meritum, stultis occasio est malè sentiendi.

Alia ἀποφαντικὴ, enuntiatiua, quæ fit per rectos casus, vt ἀλλ' ὁ τὴν εὔβοιαν ἐνεῖνος σφετεριζόμενος.

Alia per interrogationem, vt τὶς γὰρ ὁ τὴν εὔβοιαν σφετεριζόμενος: τὶς ὁ καταλαμβάνων Ωρεὸν, Quis Eubœã sibi vendicat? quis cepit Oreum?

Alia ἐλεγκτικὴ, redargutoria, vt si dicas, num hic ipse est, qui Eubœam sibi vendicauit, qui cepit Oreum.

Affert & δεικτικὰς, & ἀρνητικὰς, & ἀπογορευτικὰς, demonstratiuas, negatorias, prohibitiuas. Sed Græculæ sunt istæ diuisionum minutiæ, nunc ad cæteras partitiones veniamus, quæ ex periodi partibus, & membris colliguntur.

De partibus Periodi.

CAPVT VII.

DVæ sunt periodi partes, Colon, siue membrum, siue intermissio, & Comma, quod intercisio pariter, & articulus nominatur.

Membrum est oratio sensus perfecti, sed suspensi, è toto corpore periodi abrupta: vel res breuiter absoluta, sine totius sententiæ demonstratione. Hoc Demetrius cum manu comparat, quæ ita pendet à corpore, vt in se cumulatam habeat naturę suę perfectionem. Id si longius fuerit σχοινοτενὲς appellatur, vt auctor est Hermogenes.

Quid σχοινοτενὲς.

Est igitur colon, *Antequam P. C. dicam ea, quæ hoc tempore dicenda arbitror.* Vides sensum suspēsum: Assume reliquam partem, & confice periodum. *Exponam vobis breuiter consilium profectionis, & euersionis meæ.*

Articulus, siue comma dicitur, cùm singula verbis interuallis distinguuntur: cæsa oratione hoc modo: *acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti.* Est igitur comma pars coli, siue membri, vno, vel pluribus verbis constans.

Hinc multiplex periodus secundum varia interualla distinguitur; alia oratoria, alia historica, alia simplex, alia composita, alia magna, alia parua, alia mediocris, alia etiam perigraphe appellatur.

Oratoria amplior est, & fusior, qua vtuntur Oratores.

Historica strictior, ad vsum historicorum.

Simplex, quæ vnico longiori membro constat. Tale est exordium pro Cluentio; Animaduerti omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes.

Composita, quæ fit ex nexu plurium mēbrorum, vt superior; [Antequam, Patres conscripti, &c.]

Magna, quæ maioribus colis, aut pluribus, quàm quatuor constat.

Parua, quæ paucioribus, quàm quatuor.

Mediocris, quæ quatuor intermissionum ambitu definitur.

De pedibus Periodi.

Ex Halicarnassensi.

CAPVT VIII.

DIonysius Halicarnassēsis, Rhetor quidem præstantissimus, in libro de compositione nominum pedes oratorios sic enumerat, & probat.

Primus est Spondeus aptus, & grauis.

Iambus non omninò est ignauus, sed aptus humili, & attemperato sermoni.

Trochęus mollior est, & humilior.

Pyrrichius est tenuis, & planè demissus.

Tribrachus nihil habet venustatis, & grauitatis.

Molossus ex tribus longis, vt *errores*, planè grauis est.

Amphibrachus ex duabus breuibus, & media longa, vt *amare*, non est adeò heroicus.

Anapæstus grauis, & aptus ad seria, atque affectus exprimendos.

Dactylus optimus est, & heroicus, aptusq; rebus amplioribus.

Creticus, siue amphimacer ex duabus longis, & media breui, vt *castitas*, non est repudiandus.

Melior tamen Bacchius ex duabus longis, & vltima breui, vt *laudare*.

Hyperbachius ex prima breui, & duabus longis, vt *haberem*.

Dochimus quoq; pes est insignis, ex quinque syllabis, prima breui, duabus longis, breui, & longa, vt *amicos tenes*.

Dichoreus ex duobus trochæis, vt *sempiternus*, volubilis, & aptus maximè in clausulis.

Item Pæon primus, ex prima longa, & tribus breuibus, vt *conterere*. Pæon secundus, ex tribus breuibus, & vltima longa, vt *temeritas*.

Et hi frequentiores sunt apud Oratores.

De numero, & Mixtura pedum.

Ex Cicerone.

CAPVT IX.

NON est hic meum consilium varias de numeris, & pedibus arcessere sententias, & in ista labyrinthi perplexitate sine fructu ludere iuueniliùs.

Equidem existimo totam illam tractationem à M. Tullio tanto iudicij pondere, & sententiarum nitore descriptam, vt qui in hoc opere videatur laborasse contentiùs, cæterorum scriptorum vel studia restinxerit, vel ingenia suâ claritate presserit. Quamobrem, ne gestum coram Roscio agere in scena videamur, faciam quod mei est instituti. Primùm, quid præcipiat exponam: deinde quid de to-

de tota numerorum præceptione sentiam, paucis indicabo. Sic igitur ille.

Cicero in Oratore.

[Fluit omninò numerus à primo, tũ incitatiùs breuitate pedum, tum proceritate tardiùs cursum contentiones magis requirunt: expositiones rerum, tarditatem. Insistit autem ambitus modis pluribus, è quibus vnum est secuta Asia maximè, qui dichoreus vocatur, cùm duo extremi chorei sunt, id est, è singulis longis, & breuibus. Explanandum est, quòd ab alijs ijdem pedes alijs nominantur vocabulis. Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclarè, quò etiam satietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo, C. F. Tribunus plebis in concione dixit his verbis, O Marce Druse. Hæc quidem, duo binis pedibus incisim, dein membratim: Tu dicere solebas, sacram esse Rempublicam. Hæc item membra ternis: post ambitus, Quicunque eam violauissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas. Dichoreus, nihil enim ad rem extrema illa longa sit an breuis: Deinde, Patris dictum sapiens temeritas filij comprobauit. Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, vt admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effecerit: Verborum ordinem immuta, fac sic. Comprobauit filij temeritas: iam nihil erit, etsi temeritas ex tribus breuibus, & longa est: quem Aristoteles vt optimum probat, a quo dissentio. At eadem verba, eadem sententia, animo istuc satis est, auribus non satis, sed id crebriùs fieri non oportet. Primùm enim numerus agnoscitur, deinde satiat, posteà cognita facilitate contemnitur. Sed suat clausulæ plures, quæ numerosè, & iucundè cadant. Nam & Criticus, qui est è longa, & breui, & longa, & eius æqualis pæan, qui spatio par est, syllaba longior, quàm commodissimè putatur in solutam orationem illigari, cùm sit duplex; nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo viget, iacet in extremo; aut è totidem breuibus, & longa, in quem optimè cadere censent veteres: ego non planè reijcio, sed alios antepono. Ne spondæus quidem funditus est repudiandus, etsi, quòd è longis duabus, hebetior videtur, & tardior, habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum; in incisionibus verò multò magis, & in membris; paucitatem enim pedum grauitatis suæ tarditate compensat. Sed hoc cùm in clausulis pedes nomino, non loquor de vno pede extremo: adiungo (quod minimum sit) proximum superiorem, sæpe etiam tertium. Ne Iambus quidem, qui est è breui, & longa, aut par choreo, qui habet tres breues, sed spatio par, non syllabis, aut etiam dactylus, qui est è longa, & duabus breuibus, si est proximus à postremo, parùm volubiliter peruenit ad extremũ, si est extremus choreus, aut spondæus; nunquam enim interest, vter sit eorum in pede extremo, sed ijdem hi tres malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cùm pro cretico postremus est dactylus, nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba breuis an longa sit, ne in versu quidem refert. Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parùm: quoniam nihil ad rem est, postrema quam longa sit. Iam pæan, quòd plures habeat syllabas, quàm tres, numerus à quibusdam, non pes habetur. Est quidem, vt inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, vnus aptissimus orationi, vel orienti, vel mediæ, putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior Cretieus. Dochimus autem è quinque syllabis, breui, duabus longis, breui, longa, vt est hoc [amicos tenes] quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut cõtinuatus numerum apertum, & nimis insignem facit. Dũo enim, aut tres sunt ferè extremi seruandi, & notandi pedes, si modò nõ breuiora, & præcisa erunt superiora, quos aut choreos, aut heroos, aut alternos esse oportebit, aut in pæane illo posteriore, quem Aristoteles probat, aut ei pari cretico. Horum vicissitudines efficient, vt neque ij satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec nos id quod faciemus, opera dedita facere videamur.]

Hæc Cicero: ex qua oratione fluẽtibus cincinnis diffusa laxiùs fermè istud colligas, probari ab eo dichoræum, sed cum temperamento ad vitandam satietatem, creticum orationi cadenti aptissimum; pæana vtrumque in principio, & medio, spondæum, choræum tribrachyn, dactylum, quem ait parum volubiliter iungi cum choreo, aut spondæo extremum locum tenente; quare si isti tres pedes cõcurrant, dactylus, qui instar cretici censetur in fine, in extremo erat collocandus. Ad summũ dochimum omni loco congruum, sed malè affectari.

Neque verò hic erit alienũ Strebei, & aliquot recentiorum, in Ciceronianum numerorum vsum obseruationes, & exempla notare, quibus cõformari facilius imitatio possit. Cùm igitur periodus tota debeat à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat, non modo ambitus clausulæ, sed etiam principia, atque media notanda sunt.

IN PRINCIPIIS HI fermè probantur pedes.

Creticus.

Vt [Neminem vestrum ignorare arbitror Iudices.]

Pæan

Vt [At beneficio sum vsus tuo. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina.]

His adijce dichoreum, & bacchiũ, & palimbacchium; vt non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc vno scelere esse contenta. Vehebatur in essedo tribunus plebis. At quanta merces Rhetori data est.

Dochimus.

Vt [Catenas habebat hospes tuus.]

Molossus.

Vt [Idem Verres, qui fuit semper.]

Anapæstus.

Vt [Patior, Iudices, & non molestè fero.]

IN MEDIO.

Amplissimus est vterque pæan, primus, & quartus. Nec solùm dignitatem affert, & amplitudinem, sed etiam volubilitatem, atque celeritatem, quæ animi concitati affluente voluptate recreantur, vt, *Vincat aliquando cupiditas, voluptasque rationem, dummodo illa in hoc genere præscriptio, moderatioque teneatur.*

In hac oratione breui sex pæanas primos accipere possis: ex quibus incitatior est cursus, atque magnificentior amplitudo. *Item,* Fieri enim non potest, vt animus libidini deditus amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc quicquid est, quod nos facimus, in dicendo, in modo agendo, verùm etiam cogitando sustinere possit.

IN FINE.

Probantur Creticus, & Dichoreus.

Vt [Verrem non vt hominem, cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; sed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum, & iurisdictionem cum ferro, & armis, aduentum, & comitatum cum exercitu, & victoria conferatis.

Choreus, & Molossus.

Vt [Fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse subleuandam, quæ maximè laboraret.]

Dochimus.

Vt [Quos amisimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.]

Creticus duplex.

Vt [At quæ ipse cogitans sentio, in communionem tuorum temporum contuli.]

Aliquando Creticus triplex.

Vt [Facere enim probus adolescens periculose, quàm perpeti turpiter maluit.]

Creticus & Dactylus.

Vt [Omnis oratio moribus consonet.]

Tribrachys cum Spondæo.

Vt [Diu, multumque Brute, dubitaui.] Et [Maximus est fructus, iucunditasque sapienti.

Choreus, & Dispondæus.

Vt [In monumentis maiorum suorum sit interfectus.]

Iambus, & Dispondæus.

Vt [Sed etiam gloriam per tales viros infugiendam.]

Tres Spondæi.

Vt [Victorijs illustratæ sunt.

Quid de istis numerorum obseruationibus, & tota compositione sit sentiendum, & de cauendis vitijs.

CAPVT X.

HAec igitur, si fuerint moderatè obseruata, lætioribus nonnunquam numeris exhilarant orationem. At contrà, si putidius discutiantur, sermonis nitorem non mediocriter artis infelicitate corrumpunt.

Atque vt Callimachus nimis affectatæ diligentiæ statuarius fertur infausto expolitionis studio suorum operum decus inquinasse, dictus inde κακοζήλος, quod artis violenta quadam tyrannide naturæ florem opprimeret; sic videas plerosque, qui dum syllabis aucupandis insistunt morosius, ab illo currentis amnis aluco, in transuersa deterius abripi.

Rhetor morosius numerosi dentes sunt sæpe κακόζηλοι.

Etc-

Etenim, ne quis putet istas numerorum leges à certa quadam, & immutabili lege fluere, certè, qui de pedum bonitate scripserunt, dum omnia suarum aurium iudicio metiuntur, pugnantia nonnunquam inter se dicunt, vt in custodiendo numero, parùm numerosè videantur concinere. Vitat Ephorus spondæum, & trochæum, quos tamen, vt generosos pedes passim alij permiscent orationi.

Ab Aristotele dissentit nonnihil Cicero, à Cicerone Quintilianus: sed quid mirum? cùm ipsi, qui hæc accuratius sunt consectati, suis præceptis non semper inhæserint.

Hieronymus 50. hiſtoriarum aut 30 versus in orationibus legit.

Certe Hieronymus ex Isocratis aliquot orationibus triginta fermè versus collegit, quos Sophista in hac numerorum gloria triumphanti iuueniliter obtrudit, atque is corrector importunus in eo ipso loco, quem reprehendit, senarium imprudens immittit. Ipsæ Ciceronis orationes, si ad præscriptos sæpe exigantur numeros, inuenientur aliquando deflectere, non quòd hæc ignorarit, sed quod præ sententiarum grauitate maluerit aliquando contemnere. Quamobrem & in eo grammatica ingenia versus aliquot inter orationes deprehenderunt, vt in Pisonem; *Proh Dij immortales! quis hic illuxit dies?*

Et Liuianæ historiæ initium ab Hexametro, à quibus non est vellicatum?

Factaru ne operæpretium, quanquam nemo melius collocare potuit.

Quomodo discendi numeri.

Quid igitur ad hanc numerorum rationem consequendam facere oportet? Primum quidem arbitror lectissimis auctoribus, maximè verò vni Tullio diutius insistendum, vt eius stylo, quasi coloratus animus generoso fœtu impleatur, tumhaud ita multum erit laborandum de numeris, quod enim accidit scribentibus, vt non de singulis literis cogitent, sed ipsæ vltrò ad verborum textum veniant, hic vbi fuerit circumscripta mente sententia, confestim verba ea etiam numeri suauitate, qua fuerint instillata concurrerent.

Vitia, quæ obrepunt numeris. Cic. in orat. ſect. 229.

Ne quid igitur imperiti in hac numerorum lege consectanda peccent deterius, rectè monet Cicero.

Sed magnam exercitationem res flagitat: ne quid eorum, qui hoc genus secuti non resuerunt, simile faciamus, ne aut verba traijciamus apertè, quo melius aut cadat, aut voluatur oratio: qua traiectione verborũ vtitur Cælius Antipater, & nihilo tamẽ aptius explet concluditque sententias: aut inania quædam verba inculcemus, quasi complementa numerorum. Quo vitio Asiatici maximè numero seruientes laborant.

Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegesia maximè fluxit, infringendis, concidendisque numeris, in quoddam genus abiectum incidant Sieulorum simillimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi Asiaticorum Rhetorum principes Hierocles, & Menecles, apud quos varietas non erat, quòd omnia fere concludebantur vno modo: quę vitia qui fugerit, vt neque verbum ita traijciat, vt id de industria factum intelligatur, neque inferciens verba, quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens concidat, delumbetq; sententias, nec sine vlla commutatione in eodẽ semper versetur genere numerorum, is omnia fere vitia vitauerit.

Quid in genere obſeruandum in numeris.

In genere autem hæc erunt obseruanda, in dicendo nihil esse propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluës sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionis modi, sed vniuersa comprehensio, & species orationis clausa, & terminata est, quod voluptate aurium iudicatur.

Cauendum ne oratio multis breuibus exiliat, neve longiorum continuatione languescat, ne continuentur ij pedes, ex quibus efficiuntur triti, vulgatique versus, quod voluit Cicero, cùm dixit;

Neque tamen hoc tanti laboris est quanti videtur: nec sunt Rhytmicorum omnia, ac Musicorum acerrima norma dirigenda: efficiendum est illud, modò ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistat interius, nec excurrat longius, vt membris distinguatur, vt conuersiones habeat absolutas: neque semper vtendum est perpetuitate, & quasi conuersione verborum, sed sæpe carpenda membris minutioribus oratio est, quæ tamen ipsa membra sunt numeris vincienda.

De vsu periodi.

CAPVT XI.

Numerus & numerosum differunt.

OPeræpretium est, de vsu quoque periodorum monere discentem, ne quis ob imperitiam putet orationem perpetuis numeris adstringendam, numerosum esse quicquid

quid dicitur, & concinnum nihil vetat, numeros vbique habere frigidum est. Nam numerosum est in structura dictionũ; numerus autem est interuallorum longorum, & breuiũ varietas: bene construere minus habet curæ, interuallis distinguere, operosioris est apparatus, qui non est vbique necessarius. Idcircò rectè præscribit M. Tullius.

Genus autem hoc orationis, neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omninò repudiandum: si enim semper vtare, cum satietatem affert, tum quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primùm videndum est, quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, vt nos in accusationis secundo de Siciliæ laude, aut in senatu de Consulatu meo, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, vt in quarto accusationis, de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus.

Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerosè, & volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissimè sumus, quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant.

Id autem tum valet, cùm is qui audit, ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidietur, & obseruet, sed iam fauet, processumque vult, dicendique vim admirans non inquirit, quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus: nam cùm sis his locis vsus, quibus ostendi licere, transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non rectè incisa, & membra dicamus.

Hæc Cicero, cuius vestigia relegens Quintilianus, addit quoque de suo multa.

Vbicumque acriter erit, & instanter, pugnaciterque dicendum, membratim, cæsimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeoque rebus accommodanda compositio, vt asperis, asperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente, æquè audientem inhorrescere: Membratim plerumq; narrabimus, vt ipsas periodos maioribus interuallis, & velut laxioribus nodis resoluemus, exceptis, quæ non dicendi gratia, sed ornandi narrantur, vt in Verrem Proserpinæ raptus. Hæc enim leuis, & fluens contextus decet. Periodus aptæ procemiis maiorum causarum, vbi sollicitudine, commendatione, miseratione res eget. Item communibus locis, & in omni amplificatione: sed poscitur tum austera, si accuses: tum fusa, si laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum est quo sit amplius compositionis genus, cùm iudex non solum rem tenet, sed etiam captus est oratione, & se credit actori, & voluptate iam ducitur.

Historia non tam finitos numeros, quàm orbem, contextumque desiderat. Namque omnia eius membra connexa sunt, quoniam lubrica est, ac fluit, vt homines, qui manibus inuicem apprehensis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonstratiuum genus omne fusiores habet, liberioresque numeros. Iudiciale, & concionale, vt materia varium est, sic etiam ipsa collatione verborum.

De mensura periodi.

CAPVT XII.

AMbitiosus est plerunque nimis periodorum tractus, atque in ipso, quod moderatum esse oportet, & numerosum, modum omnem, numerumque excedit, quod ne contingat prudenti ratione prouidendum summi Rhetores decreuere.

Demetrius quidem Phalereus libro περὶ ἑρμηνείας eos irridet, qui eiusmodi periodos frequentes congerunt, quos ait capite, non secus ac ebrios male consistere, auditores verò, propter affectationem nauseare τῶν τε τὰς πυκνὰς περιόδους λεγόντων, οὐδ' αἱ κεφαλαὶ ῥᾳδίως ἕστᾶσιν, ὡς ἐπὶ τῶν οἰνωμένων. διὸ ἀκούοντες νουτιῶσι διὰ τὸ ἀπίθανον. ναυτιῶσι

Ille autem delicatus orator hunc modum statuit, ex ambitibus autem ij, qui sunt minores, ex duobus membris constituuntur. Maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum, atque mensuram periodi transeunt. Fiunt etiam quædam circumscriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ

vno

vno(quas simplices continuationes nominamus)continentur. Quando enim membrum longitudinem, & flexum in fine habuerit, tunc vnius membri ambitus efficitur, vt Ἡ γὰρ σαφὴς φράσις πολὺ φῶς παρέχεται τοῖς τῶν ἀκουόντων διανοίαις. vbi autem multa iunguntur membra, enitendum est, vt in colon amplum, & dignitatis plenum cadat circunscriptio.

Vt verò periodus sit moderata, cautio adhibenda est, ne membris longius excurrentibus vtamur, alioquin compositio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam, neque ars poëtica vltra hexametrum progressa est, nisi alicubi in paucis.

Atque vt redundantia orationem non decet, sic, neque exiguitas ob iciunam, & angustam nominum structuram, qualis hæc est, vita breuis, ars longa, præceps occasio, quam ille κεκερμαλισμένως καὶ εὐκαταφρόνητον vocat.

Hæc fermè nobilis sophista, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circunscribit, videtur mihi de vestis magnitudine, aut paruitate decernere, antequam corpus nouerit. Primum concipienda est mente sententia, deinde illi periodus, vt vestis accedet. Itaque, cum quis orator versetur in illo tenui, & elimato genere dicendi, nec habet amplam rerum congeriem, molliorib⁹ fermè numeris explet sententias, at verò, cum in rebus exaggeratis adiunctorum obuersatur multitudo, sæpissimè extra istas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus efferuescet.

Rectè dixit Xenophon ἀφίκοντο οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Τηλεβόαν πολίσμα. οὗτος μὲν ἦν μέγας καὶ οὐ καλός δέ. *Venerunt Græci ad Teleboam fluuium, hic magnus quidem non erat, amœnus tamen*. & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit, *erat quidem ille magnitudine multis inferior, at cæteros amœnitate longè antecellebat.*

Peruertit, inquam, quorsum? quia pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas efferuescens sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnans efferat petulantius, qui agros anteà alendis frugibus mites, nunc desolatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum iam erectas, & læto partu luxuriantes decutiat, qui boues hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrestium mapalia feratur elisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans exscindat, qui insepulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina sepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circunscribere.

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circunscriptio sententiæ, & notionis, quæ est in mente; hæc si grauis est, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; sin contra breuis, vel modica, vt in attenuato, & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenij diffusius extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum est, ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quadam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramentis, & quisquilijs, hoc est, minutis sensibus sint oppletæ, & quasi bullatis nugis intumescant.

De artificio implendæ periodi.

CAPVT XIII.

AMplificandæ igitur periodi artificium plurimùm confert ad eloquentiam, de quo hic pauca subiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis.

Primò per definitionem.

Secundò per enumerationem.

Tertiò per interpretationem.

Quartò per congeriem, siue incrementum.

Quintò per adiuncta, siue per circunstantias.

I. Per definitionem: vt pro Milone Cicero cum posset dicere vidimus curiam incendi. Verbum illud definit, & ita amplificat. Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis consilij, publici caput vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Vt cum esset satis dicere, omnes lugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat. Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, mœret equester

ordo, tota ciuitas confecta senio est, squalent municipia, afflictantur Coloniæ, agri denique ipsi, tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Hæc dilatandi ratio pulcherrima est, & præstantissima, cum totum in partes diducimus.

III. Per interpretationem. Ex verbo protrahitur oratio, cum, quod semel vno verbo dictum, idem alijs verbis eiusdem significationis repetitur: Sed magnus esse debet dictionis delectus: vt, An verò, iudices, vos soli ignoratis: vos hospites in hac vrbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato sermone ciuitatis versantur. Cicero 2. Philippic. Tu ingredi illam domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os illud importunissimum ostendere? Huius generis apud Ciceronem innumerabilia pene sunt exempla, & plura, quàm apud Demosthenem.

IV. Per incrementum, siue congeriem, vt abijt, excessit, euasit, erupit: & ita multa sinonyma à Cicerone congeruntur, quæ nihil faciunt ad interpretationem, ad amplificationem multum.

V. Per adiuncta, quæ septem enumerantur. Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Naturalia vel fortuita.

Quis, significat personam, cuius adiuncta sunt, vel à natura, vel à fortuna. A natura, homini insunt animi, aut corporis bona, vel mala, animi bona sunt, virtutes, & scientiæ: mala, vitia, & ignorantia.

Ad eadem quoque pertinent omnes artes, & scientiæ, quibus quisque potest præditus esse, & quarum vsus, aut bonus est, aut malus, præterea vis naturalis, & ingenium, indoles, memoria, & alia. Affectus, ira, odium, lenitas, amor, cupiditas, lætitia, metus, spes, dolor, misericordia, clementia, & alij. Corporis bona sunt proceritas, forma, dignitas in viris, venustas in fœminis, velocitas, pulchritudo, vires, valetudo, robur, sexus, & cætera.

Corporis mala sunt, nimia paruitas, enormis proceritas, deformitas, infirmitas, tarditas, mutilatio, claudicatio.

Fortunæ bona, aut mala sunt, nomen, genus, propinqui, affines, liberi, amici, educatio, studium, opes, honores, potestas, magistratus, libertas, diuitiæ, nobilitas, mores, &c. ex quibus quæuis notatio duci potest.

Quid, rem notat, factam, dictam, cogitatam, opus, quod fit, fiet, aut factum est.

Vbi, designat locum, in quo res est, fuit, erit, fit, fiet, aut facta est.

Habet locus varias species exprimendas, quas commemorat Cicero in Partitionibus oratorijs, vt, si sit sacer, profanus, publicus, priuatus, commodus, incommodus, angustus, amplus, apertus, clausus, inferior, superior, munitus, immunitus. Tempora sunt pacis, & belli, induciarum, anni quoque partes enumerat: hyemem, ver, æstatem, autumnum, menses, hebdomadas, dies festos, nefastos, noctem, diem, &c.

Auxilium complectitur, præsidia, vires, caussas adiuuantes, corporis, & fortunæ bona, instrumenta animata, vt seruos, administros, inanimata: vt sicam, gladium, hastam, tormenta. Quoties significat numerum quemcunque, aut iterationem rei factæ, aut faciendæ.

Cur, Caussam maximè efficientem exprimit, aut finalem, aut facti, aut dicti: vt, quo consilio, cuius respectu, reipub. religionis, amicorum, rei priuatæ, tyrannidis, lucri, qua spe? quo metu? quo dolore? qua lætitia? &c.

Quomodo, indicat modum, quo res facta est, aut fit, aut facienda est, qui modus, aliquando designatur breuiter per aduerbia, per ablatiuos, per comparatiuos, per similitudines aliquando, latè, & copiosè per alias circunstantias explicatur, vt, si mortis, aut pugnæ modus referatur.

Quando, tempus refert, quo quidpiam fit, fiet, aut factum est, in hoc genere sunt, tempora pacis, & belli, induciarum; anni partes, autumnus, hyems, ver, æstas, mensis, hebdomas, dies festus, nefastus, serenus, pluuius, nox, vesper, mane, meridie.

Nunc illustre exemplum subijciam, quo artificium Ciceronis in eo deprehendas. Vis intueri quid possit ista amplificatio, finge tibi hanc periodum. Quæ precatus sum cum consulem L. Murænam renuntiaui, eadem precor, & vt vos cum populo Rom. consentiatis. Age, perspice nunc, vt est immutata per adiuncta, congeriem, &c.

Quæ precatus sum à Dijs immortalibus, iudices, more, institutoque maiorum: illo die, quo auspicato comitijs centuriatis Lucium Murænam Consulem renuntiani, vt ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanæ, bene, atque feliciter eueniret, eadem

dem precor ab ijsdem dijs immortalibus, ob eiusdem hominis, consilatum vnà cum salute obtinendum: Et, vt vestræ mentes, atque sententiæ, cum populi Romani voluntate, suffragijsque consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque adferat: Et ex eo licet videre, quæ sit iusta periodi amplificatio, habenda enim est ratio perspicuitatis, nec multa sunt cum obscuritate promiscuè agglutinanda, Cauendum quoque, ne dum amplificationis studio abducimur, periodus in nimiam magnitudinem excrescat, nisi fortè sit distributio, aut enumeratio, & similes amplificationis figuræ.

De delectu, & compositione nominum, ad venustandam periodum.

CAPVT XIV.

Cic 3. de or. n. 169.

AGe nunc, quoniam protrahendæ periodi rationem habes, quæramus venustandæ modum, is autem est duplex, in delectu scilicet, & compositione verborum: legenda sunt, vt præcipit Cicero, consonãtia, grauia, lenia, nitida.

Consonantiora sunt superlatiua positiuis in graui præsertim genere dicendi: vt pro lege Manil. [Quamquam mihi frequens conspectus vester multò iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus est visus, Quirites.

Item verbalia præstant plerunque, vt, *Dominatrix animi cupiditas*, consonantius est, quàm si *dominam* dicas; *regnatorem Asiæ* grauius protulit Virgilius, quàm *regem*.

Ad summum composita, vt grandiora sũt, sic vocaliora, pro Roscio Amer. [Parentum pœnas à conscleratissimis filijs repetunt. Sic, constuprare, permouere, excruciare, meliora sunt, quam stuprare, mouere, cruciare.

Grauiora sunt, quæ maiorem vim, aut bonitatis, aut malitiæ ostendunt, quæque magis aut prodesse, aut nocere videntur.

Leniora sunt, si vitentur sordida, & abiecta, licuit Martiali inquinato vocabulo vti, *Cic. de orat.* quod Cicero melius expressit per detractionem confecti, consumptique cibi, nolo dici, morte Africani castratam esse Rempub. nolo stercus curiæ dici Glauciam, quamuis sit simile, tamen est vtrobique deformis cogitatio similitudinis.

Hæc vbi lecta fuerint vocabula, magno deinde artificio sunt coniungenda: siquidem felicissimus est dicendi modus, cui rectus ordo, aut apta iunctura, & cum his numerus oportunè cadit: quod si negligatur, plurimùm de oratione detrahitur suauitatis. Sex vitia contra compositionem notat Cicero.

Primum est concursus, & hiatus vocalium, quæ vastam, & incomptam orationem reddunt, vt; *Vacca anea amenissima*, Et, *Ego omni officio*, quanquam Ciceronianum est, sed in familiari collocutione toleratur.

Secundum eiusdem literæ nimia assiduitas, quæ rixetur in orationis commissura, vt; Rex Persarum Xerxes pontum pedibus pertransiuit. Aspera sanè, & iniucunda hæc oratio, propter asperos consonantium concursus: melius, si quis ita commutet; [Xerxes opulentissimus Rex Persarum, cùm in Græciam venire decreuisset, super Hellespontum fabricato ponte, pedibus ipsum mare pertransiuit.

Tertium, eiusdem verbi nimia assiduitas, vt; Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non est fidem habere.

Quartum, nimis crebra Homeoptota, vt; Veniunt flentes, plorantes, lachrymantes, obtestantes.

Quintum traiectio verborum, & transpositio incoucinna, quo in vitio est Lucilius poëta, vt sæpè, tum in hoc versiculo:

Has res ad te scriptas Luci misimus Aeli.

Nec mirum, si stans pede in vno trecentos versus similes componebat. Affectata est autem ista compositio Mœcenatis, *inter sacra mouit aqua fraxinos*, & ideò peruersa.

Sextum, longa verborum continuatio, & nimis prolixa periodus, quę & auditoris aures, & oratoris spiritum lędit, nisi tamẽ necessaria videatur aliquando perigraphe, quæ est excessus supra iustam periodum, propter multiplicem partium enumerationem.

His adde amphibologiam orationis, & collidentia nomina, vt, *res inutiæ vitæ*, & multa monosyllaba leuius subsultantia, & si quæ ex postrema syllaba antegressæ dictionis, ac prima consequentis fiat nominis deformitas.

Ordo, & collocatio.

Ordo, & collocatio verborum hoc exigit, vt in simplicibus leuiori postponatur grauiu-

us, cùm oratio amplificatur, cùm imminuitur; grauioribus leuiora succedant. Sic 2. Philipp. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate.

Secundò, vt rerum naturalis ordo, & dignitas seruetur, Nam viros, & fœminas, diem & noctem, ortum & occasum dicas potius, quàm secùs.

Tertiò, ne permutato ordine, quædam sint superuacua, vt, *filius, priuignus*, Dionysius Halicarnasseus, hæc nimis quidē accuratè & morosè initio obseruauerat, nam nomina verbis semper anteponenda, verba aduerbijs censebat, & hoc confirmat Homeri testimonijs, ἄνδρά μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον & μήνιν, ἄειδε θεὰ, & κτεῖνε δὲ ἐπιστροφάδην. Sed propter alias obseruationes sententiam mutauit.

Obseruationes in Cicerone.

CAPVT XV.

NEque verò sunt contemnendæ obseruationes, quæ ex Cicerone afferuntur.

Prima, Ablatiuus absolutè positus, aut ante verbum, aut initio ponendus. [Stulti autem, malorum obseruante memoria torquentur: sapientes bona præterita renouata delectant.] Initio, vt, [Re intellecta in verborum vsu faciles esse debemus, 4. Tusc. n. 19.

Secundò, Adiectiuum dissyllabum substātiuo plurium syllabarum postponitur elegātiùs. Cicero de Oratore: [Quid enim est maius, quàm cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, iudicare, quę sit optima species, & quasi figura dicendi.] & 1. de diuinat. num. 52. [Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur: quæ res habet inflationem magnam.

Tertiò, adiectiua multitudinem significantia ornatiùs substantiuis postponuntur, vt, [Definitio primùm deprehenso verbo vno, aut addito, aut dempto sæpe extorquetur è manibus, Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patria vna complexa est.

Quartò, Adiectiuum polysyllabum in fronte orationis, & fine non inuenustè ponitur, vt Miseri qui sunt inglorij. Et pro Quin. Nihil enim facilè persuadetur inuitis.

Quinto, adiectiuum à substantiuo positione venustè subiungitur, vt [est omninò patriæ charitas meo quidē iudicio maxima, sed amor, voluntatisque coniunctio plus habet suauitatis.

Sextò, cognomina interdum proprijs nominibus præponuntur. Sic Marcus Tull. Phalereus Demetrius meo quidem iudicio, præstitit cæteris.

Septimò, cognomen interim à proprio seiungendum, vt, Marcum verò Cetegum. Cic. de Claris Orat.

Octauò, comparatiuus, & superlatiuus postponitur elegantius substantiuo, vt [Cultura animi Philosophia, quæ extrahit vitia radicitùs, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat ijs, & vt id ita dicam, serit, quę adulta fructus vberrimos ferant.] Et 2. Philip. Intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit.

Nonò, comparatiuus initio orationis vsitatè ponitur: Idem finem periodi decorat, atque exornat. Quintilianus. Decentior equus, cuius astricta sunt illa, si idem velocior. Et Tuscul. 5. Nihil visum est illo planè iucundius.

Decimò, Nomina propria, & ea polysyllaba periodi initium honestant, v: Neoptolemus ille quidem, &, Antiochiam locum nobilem.

Vndecimò, nominibus proprijs, quod auditum est ad laudem, aut vituperationem, id est sæpius proponendum. Tantus amator secreti Demosthenes.

Duodecimò, in pronominibus, vt satis est comprobatum illud, refert rem prius dictam, hoc posteriùs.

Nullus, elegantius substantiuo postponitur. Sic apud Ciceronem. Ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla datur. Et in epistolis maius mihi dare beneficium nullum potes.

Pronomen primitiuum participio, & nonnunquam nomini adiectiuo postponitur: vt, Pythagoras non sapientem se, vt qui ante eū fuerunt, sed studiosum sapientiæ vocari voluit.

Tertiodecimò, verbum modi finiti, quod multis syllabis constat, in orationis principio non ineleganter ponitur: vt, Solet in mentem venire illius tēporis: &, excitat eos magnitudo, & varietas.

Decimoquartò, Item finem sæpius implet, & venustat. Sed tamen errant, qui semper vltimo,

timo loco ponendum præscribunt.

Nam polysyllaba nomina verbis nimis simplicibus sunt ornatiora.

Decimoquintò, verbum substantiuum Est, recte initio post aliam dictionem ponitur, vt apud Cic. sæpè. Ea est enim, &c.

Decimosextò, Sum verbum præcedente comparatiuo, aut superlatiuo, elegãter finem orationis occupat, vt Tuscul. 2. num. 69. nullum theatrum virtuti conscientia maius est.

Decimoseptimò, Infinitum passiui verbi vsitatius, quàm actiui cum verbo componitur. In pueris oratio perfecta nec exigi, nec sperari potest: Quintil. Et Cic. pro Milone; Insidiatori verò quæ potest inferri iniusta nex.

Præsentis temporis verbum, quàm præteriti in historia, fabulâve narranda, elegantius dicitur.

Decimooctauò, aduerbia adiectiuis nominibus, aut aduerbijs adiectiuis nominibus factis postponuntur, aut si præponantur in medio, aliquid non ineleganter ponitur, vt: Stylus intermissione paulum admodum decreritate perdit: Quintil. Cicero, Multò tamen pauciores oratores, quàm boni poëtę inueniuntur.

Coniunctio, & articuli periodi.

Decimononò, Coniunctiones frequentissimæ periodorum faciunt initium, & orationis corpus, veluti quibusdam aureis catenulis vinciunt.

Vsitatiora sunt ista: Ac illud quidem, ac mea quidem sententia, Neque verò, Iam verò, Sed etiam, Et si, Quamobrem, Itaque, Vt enim quisque, Quinetiam, Verum ego, Verum enimuerò, Num igitur, &c.

In aduerbijs.

Nunquam mehercule, Primùm, Deinde, Nunc autem, &c.

In Pronominibus.

Quis enim, Quis autem, Quod quidem, Quidquòd, Hoc enim, hoc profectò, Hæc autem omnia, Quibus de caussis, Illud profectò, Ego verò, Mihi verò.

(?)

De dignitate elocutionis, & definitione figuræ.

CAPVT XVI.

REstat tertia, eaque nobilissima pars elocutionis *Dignitas*, quæ tota consurgit ex figuris. De quibus nunc plenius agendum videtur.

Atque, vt id maiori fiat perspicuitate, primùm varia figurarum nomina, & exempla ex veteribus, Hermogene, Longino, Aquila, Rutilio Lupo, Rufiniano, & cæteris, ordine alphabetico subijciam. Mox de vsu, & accommodatione dicam. Tertiò earundem eparteſin, seu permixtionem, & variam in varijs authoribus, & stylis tractationem breuiter ostendam. Nota porrò, figurarum nomine tropos etiam vulgò contineri; quanquam, si propriè, & signanter loquamur, Ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετὴ, τὸ δὲ σχῆμα περὶ πλείω ὀνόματος κόσμησις, vt declarat Alexander Rhetor de figuris: Tropus est virtus in vno dumtaxat verbo; figura, lumen, & ornatus in pluribus. Accedit, quòd tropus immutatis à propria significatione verbis fiat, ἀλλότριον ἀντὶ τοῦ ἰδίου ὄνομα ἔχει; figura verò propria retinet rei significationem, τὸ ἴδιον ὄνομα τοῦ πράγματος σώζει. Deinde alia est figura dictionis, quæ fit duntaxat in verbis, quibus immutatis ipsa dissoluitur. Talis est allusio; non enim, si δουλεύειν, & βουλεύειν alludunt apud Græcos, latinè eandem vim retinent. Figura autem sententiæ, cum in sensu, & notionibus mentis sit constituta, verbis etiam immutatis non tollitur. *Alexand. Rhetor. Græc. p. 174.*

Definitur ab eodem Alexandro figura ἡ ἀλλάξις λόγων ἐπὶ τὸ κρεῖττον, *Mutatio orationis in melius*, hoc est, ornatior quædam forma dicendi. Cecilius Calendites eandem sic definit, Τρόπος εἰς τὸ μὴ καλὰ φύσιν. Molon, Μεταβολὴ εἰς ἡδονὴν ἄγουσα τὴν ἀκοήν.

Nomenclatura figurarum, ordine alphabetico.

Ex antiquis Rhetoribus expressa.

CAPVT XVII.

Acyron siue, Acyrologia.

IMproprium, vt; sperare, pro timere. Terent. Nam, quòd tu speras propulsabo facile. Et Herod. lib. 8. ἀνεπάλους γὰρ ἔξιν ἤλπιζον. Aduersarios se habituros sperabant.

Aetiologia.

P. Rutil. Hoc schema efficitur ratione breui, & sententiosa. Ita vt, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur, vt; Etsi acerbum vobis quod dicturus sum videbitur, tamen æquo animo audiendum est: nam ferè verum consilium, quod initio auditu graue est; in posterum cognita vtilitate fit iucundum. Lycurg.

Aganactesis.

Iul. Ruf. Indignatio, quæ fit maximè pronunciatione, vt: Fero ego te Torquate, iam dudum fero, Cic. pro Sylla.

Et, *Cantando tu illum, aut vnquam tibi fistula cera*
Iuncta fuit. Virg.

Allœosis.

P. Rut. Alii enim antithesi confundũt. In hoc schemate diuisio, & separatio est personarum, aut rerum, & demonstratio quantum intersit, vt: Diuersa studia in adolescentium animis aduerteramus, tametsi fratres erant, vno, atque eodem sanguine orti, alter in studio laudis versabatur, & industria virtutis, vitam gloriosam, sed laboriosam sequebatur; alter in augenda pecunia occupatus, & habendi cupiditate deprauatus, summas diuitias, summam virtutem existimabat. Hic nimirum magis erat laboriosus, qui laborem condendi, non vtendi causa suscipiebat. Hegesiæ. Item, Non enim simile est viuere in æqua ciuitate, vbi ius legibus valeat: & deuenire sub vnius tyranni imperium, vbi singularis libido dominatur. Sed necesse est, aut legibus fretum, meminisse libertatis, aut vnius potestati traditum, quotidianam commentari seruitutem. Hyperidis.

Allœosis apud Alexandrum Rhetorem aliud sonat, scilicet mutationem numerorum, casuum, personarum.

Amphidiorthosis.

Apud Alexandrum Rhetorem; ὅταν πρὶν εἰπεῖν, καὶ εἰπόντες ἀσφαλιζόμεθα τὸν λόγον, cùm dicti alicuius acerbitatem, & antequàm dicatur, præmunimus, & postquam prolatum fuerit, mitigamus.

Anaclasis.

Hoc schema fieri solet, cum id quod ab altero dictum est, non in eam mentem, quæ intelligitur: sed in aliam, aut contrariam excipitur. Huiusmodi est vulgare illud Proculeianum. Proculeius, cùm filium suum moneret, & hortaretur, audacter ex bonis ipsius sumptum faceret, quas in res vellet, atque opus esset: nec tum denique speraret libertatem, licentiamque vtendi futuram, cum pater discessisset, cui, viuo patre promiscuè omnia licerent: filius respondisset non esse opus sæpè eadem oratione moneri, nec se patris mortem expectare. Cui Proculeius pater subiecit, Immò verò minimè meam mortem expectes, nec properes moliri, vt velocius moriar. Rut. Lup. Reflexio dicitur & commutatio.

Plato interrogatus, qui Respubl. beata fieret? respondisse dicitur; Si aut qui sapiunt, imperare, aut imperant, sapere discant.

Item Theophrastus dicitur dixisse, Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.

Item Aristoteles dicitur dixisse, Eius esse vitam beatissimam, cuius & fortunæ sapientia, & sapientiæ fortuna suppeditet.

Anacœnosis.

Communicatio est, cùm aut ipsos aduersarios consulimus, aut cum iudicibus deliberamus. Cicero in Diuinatione. [De te iam, Cœcili, mehercule extra hanc contentionem, certamenque nostrum, & reliqua. Est & idiotismos.] Item pro Quinctio, [Si de prædijs tuis ageretur, Sex, Næui, si in paruula re captionis aliquid vererere: non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, cucurrisset? cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, &c. idem ibidem. Ego pro te nunc hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cùm tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, vadimonium mihi non obijt quidam socius, & affinis meus, qui cum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit, &c. Item pro Sext. Si rectè vestram bonitatem, atque prudentiam agnoui, non multum me fallit: si conq. R. S. Primum expectari. Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis. [& alibi] Communem rem putate, ac vos huic propositos. Virgilius. Iul. Ruf.

— fuit

--fuit & tibi talis
Anchises genitor, Dauni miserere senectæ.

Anadiplosis.

Aquila. Reduplicatio. Rarum apud oratores figuræ genus, frequentius apud poetas: si quando tamen, & in ciuilem orationem incidit, mediocrem dignitatem habet. Interest autem inter hoc, & palinlogiam, ac epanalepsin, quòd hic ea, quæ in superiore membro postrema ponuntur, in posteriore prima repetuntur, ad hunc modum. Concurrerat ad tantæ rei nuntium, sicut commune ciuitatis periculum monebat, senatus frequens, equester ordo vniuersus. Tale est & illud Terentianum, Negat, Phanium esse hanc sibi cognatam. Demipho negat esse cognatam.

Iul. Ruf. Anadiplosis item est eiusdem verbi continuatim repetitio, vt,

Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.
Et, O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit.
Et, *Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum*
O Rutuli.

Latinè dicitur hæc figura duplicatio, Vide Palinlogiam.

Anæresis.

Huius figuræ meminit Hermogenes, & exemplum affert illud Demosthenis, οὐλίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγὼ, οὐδ' ἐπὶ τούτοις, videtur grauis quædam responsio, nam ἀναιρεῖν, est consulta respondere.

Analepsis.

Eadem traductio & antistasis. Repetitio eiusdem sententiæ, vt ostendam primùm caussam non fuisse, cur à Prætore postulares, vt bona P. Quinctij possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse, postremò, non possedisse. Differt ab anaphora, quòd hæc sit repetitio in principijs sententiarum.

Anancæon.

Rut. Lup. Hoc schema tunc prodest, atque omnis eius vtilitas in eo est: cùm volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicuius personæ: quemadmodum fecit Myron, Amicus meus fuit Cremonides, & opinione omnium magis familiaris: & pro salute eius, quæcunq; potui feci: sed posteà quàm maior vis legis, nostrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis, ac luctus eius particeps eram. Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Item Democharis. Nihil enim valebat assidua pro fratre, ac misericors deprecatio, cum iudicaret tyrannus: cuius crudelitas omnem naturæ necessitudinem extinguebat. Myron. Democh.

Anascæue.

Est superiorum proxima figura (scheseos, anthypophoræ, &c.) qua ab aduersarijs maxima proposita distribuimus, ac redarguimus, velut falsa, vt Iul Ruf. p. 36.

Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuum fert horrida iussa per auras.

Latinè dicitur destructio, vel euacuatio.

Anastrophe.

Λέξεως θέσις ἐν δεύτερα τάξει, vt ἐμοῦ μέτα. Vetus scholiast. Græcus, Annominatio in paronomasia.

Antypophora.

Est figura sententiæ, qua aduersariorum nobis sententias ac dicta proponimus, ac substituimus, in hoc tantùm, vt illis respondeamus, vt Iul. Rufi. p. 38. Prolepsis. & subiectio.

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuisset. Si perijsse satis semel est, peccare fuisset ante satis. Latinè dicitur oppositio, vel obiectio.

Antimetabole.

Commutatio, vt [Non viuo, vt edam, sed edo, vt viuam, 4. ad Herenn.] Hæc eadem Diallelon, & Anaclasis.

Antisagoge.

Compensatio. Est autem huiusmodi, vbi aliquid difficile, & contrarium confitendum est: sed cōtra inijcitur non minus firmum: qualia sunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem. Aquila p. 36. Οταν ἕτερον ἀντ' ἑτέρου ἀντιθῶμεν.

Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis est consecutura. Alexand. Rhetor.

Antiphrasis.

Est figura sententiæ, cùm quædam negamus nos dicere, & tamen dicimus: vt apud Lucilium, [Non tango quod auarus homo est, quodque improbus omitto. Et apud Virgilium. Iul. Ruf p. 37.

Quid memorem portus, Lucrinoque addita claustra.

Latinè dicitur omissio. Alias antiphrasis est

est in abusu nominis, & etymologiæ, vt, bellum, quod minimè bellum.

Antistasis.

Iul. Ruf. p. 33. Est, cùm idem verbum repetitur in contrario sensu, vt,

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Et] *Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.*

Hæc Latinè dicitur intentio. Eadem traductio, & analepsis.

Antistœchon.

Ἀντιστοιχον, Athen. lib. 2. est oppositio literarum, vt, φιάλη, πιάλη.

Antistrophe.

Aquila 20. Conuersio. Species huius figuræ cùm eandem ferè vim habeat, contraria est epanaphoræ, eo quod ibi ab eadem parte orationis sæpius incipitur, hic in eandem partem definitur: cuiusmodi est hoc, pro Fonteio.

Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimè copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. Eadem epistrophe, & conuersio, & epiphora.

Antitheton.

P. Rutil. p. 11. Hoc pluribus modis fieri solet, & habet in omni genere orationis summam vtilitatem. Quare separatim demonstrandum est de vnoquoque genere eius.

Vnum est, cùm contrariæ res inter se conferuntur. Charisij.

Charisius. Alter eorum erat in dando benignus, alter erat in accipiendo astutus. Hunc omnes conquirebant: illum vitabant, ne ab eo viderentur. Huius enim pudor erat omnibus iucundus: illius autem impudentia, ipsi suauis, cæteris amara.

Hoc idem fieri potest in vna persona, ita, vt fecit Dinarchus, cùm ipse de se diceret; Olim in adolescentia sedulò omnem gloriam sectabar: at nunc in senectute summum me ambitionum inuasit odium: tunc facile multis opitulabar, nunc iam meipsum tueri vix possum: tum mihi beatissimus videbar, si quampluribus benefecissem; nunc contrà vereor, ne quid mihi desit ad necessarium ætatis meæ cultum; tunc ego ipse pro republ. fortiter arma capiebam, nunc præter quàm laudare eos, qui rempublicam armati defendunt, nihil valeo.

Isidorus. Est etiam genus huiusmodi, quod in eadem sententia, priori verbo contrarium quod est, infert, & coniungi solet. Isidori. Non ille stultitia, aut furore impulsus, tam graues labores frustra subiret: sed ex acerbitate laboris, iucundos voluptatis fructus sibi parabat.

Aliud est item, quod superiori infert, sed consequenter ita, vti fecit Demetrius Phalereus.

Nobis primùm Dij immortales fruges dederunt: nos quod soli accepimus, per omnes terras distribuimus. Nobis maiores nostri rempublicam reliquerunt: nos etiam socios nostros de seruitute eripuimus. Itaque, & amplissimus nobis honos ab omnibus habetur, & propter huius honoris dignitatem superbiæ nostræ nemo vestigium experitur.

Antitheton, oppositum ex contrarijs. Hæc figura constat ex eo, quòd verba pugnantia inter se paria paribus opponuntur. Cuiusmodi breuissimum est illud Ciceronis.

Domus deerat: at habebas. Pecunia superabat: at egebas. In pace ad vexandos ciues acerrimus, in bello, ad expugnandos hostes ineptissimus.

Antizeugmenon.

Aquila 22. Adiunctu. Siue iniunctum. Hoc genus enumerationis diuersam habet vim à Diezeugmeno: ibi enim copia verborum iactatur, hic breuitas. Nam, vt in superiore singulis membris singula diuersa reddimus: ita hic plura in vno coniungimus, quale est hoc.

Quorum ordo humilis, fortuna sordida, natura turpis ab oratione abhorret. Hoc enim, postremum, abhorret, ad tria refertur. Sin autem hæc figura ita fit, vt in postremo sit pars orationis, quæ duo, aut plura membra coniungat, tum in primo, tum in medio iniectionem, seu ἐπιζολὴν vocemus licet.

Præstat autem orationi pluribus verbis in eandem rem collocatis, non idem significantibus, sed maius aliquid: hoc modo, Verberatur, cruciatur, necatur.

Antitheſis.

Iul. Ruf. p. 31. Est cùm verbum verbo pari potestate per contrarium redditur, vt [Seque nouo veterum deceptum errore locorum.] Et [Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen frigidus. Latinè contrarium, vel oppositio potest dici.

Antonomasia.

Est pronominatio, vt nouus Arpinas pro Cicerone.

Aparithmesis.

Annumeratio, quę fit perspicuitatis gratia, Vt πρῶτον μὲ τὸ ὃ δεύτερον ὃ τὸ ὃ. Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν.

Apho-

Aphorismus, vel Diorismus.

Descriptio rerum per reprehensionem, quæ
Idem, p. 27. exprimit, & corrigit vim sententiæ, & potestatem. Quare potest videri species emendationis: nam quæ temerè dixeris, reprehendit. Tullius [Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit.] Aut alias [Ciues inquam, si hoc nomine appellare fas est. Eadem correctio, & epanorthosis.

Ἀπὸ κοινοῦ, vbi dictio semel posita sæpius intelligitur, notatur à Græco quodam scholiaste, περὶ σχημάτων, estque Grammaticorum.

Apodoxis, siue Apoplanesis.

Reiectio, vel reprobatio quarundam rerum,
Idem, p. 26. quasi in quæstionem non venire dignarum, neque oportuisse, aut ab aduersarijs poni, aut à nobis quæri, aut à iudice postulari. Quod schema mirè facit ad acceleratè fugiendum, vt & tacuisse, & tamen non timuisse videamur, vt in re difficili, & contraria, non hæreamus. In qua figura breuiter morati, ad aliud statim transire debemus. Cicero pro Cœlio, [Equitis Romani autem esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.

Apophasis, siue Aetiologia.

Venustum schema, vbi, quasi alio interro-
Idem, p. 25. Ratiocinatio. gante, nobis ipsis respondemus, & rationem reddimus. Cicero. Si quis furem occiderit, iniuria occiderit. Quamobrem? quia ius constitutum nullum est. Quid si se telo defenderit? non iniuria. Quid ita? quia constitutum est. Cæsar pro Bithynis, Quid ergo? syngraphæ non sunt, sed res aliena est. Et hactenus, vbi nobis respondemus: aliàs, vbi alijs, quod nisi arte procedit, causam prodit: vt apud Virgilium, interrogante altero, quod negare non poterat, subtiliter occurrit, ne furtum fecisse existimetur:

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum.

Et testis interrogatus à reo, Num fustibus vapulasset innocens, inquit. Aut cùm dicitur, Quæro an occiderit hominem: & respondetur latronem, vt confessionem præcurrat defensio.

Apophonisma.

Iul. Ruf. p. 27. Sententia responsiua, vt apud Cœlium, Fac velis, perficies. Apud Tullium, Literarum radices amaras, fructus dulces.

Apoplanesis.

Est, aut iudicis à re contraria nobis auocatio, Idem, p. 26.
quam cùm desiderat, aut ab aduersario commonetur, vt quærat, nos obscurando, & miscendo, & promittendo quidem dicturos nos, sed suo loco, ad aliam rem auocamus; & rursum dum dicimus, sensim ad aliud transimus, & ab eo, quod contra nos est, auocatur, & suspenditur iudex: vel coniuncta rerum multitudine implicatur, vt non de vno, sed de pluribus putet sibi sententiam esse dicendam: vt pro Cluentio fecit Cicero; in qua oratione tenebras se offudisse iactauit iudicibus Cluentianis: Intelligant nihil me, nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo, ego me, iudices, ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo continuos; vsq; eò, efficiam profectò. Deinde. Versatam esse in iudicib pecuniam constat totum caput. Deinde. Vnum quidem, nemo erit tam inimicus Cluentio, vsque ad finem ipsius.

Aporia.

Hoc schema efficitur, cum quærimus, quid? P. Rut. Lup. p. 10.
aut quemadmodum pro rei dignitate dicamus: nec reperire ostendimus. Lysiæ. Nec iam Lysias.
rationem inuenimus, qua flecti posse speremus: ita nos omnibus modis tenuatos, acerba, ac nimium tua facultas affligit.

Item Hegesiæ. Non hæc est, vt vulgari ver- Hegesias.
bo appellatur, calamitas; quid igitur? quod proprium imponam nescio, nisi illud vnum, tantam esse ærumnæ magnitudinem, vt omnem fortunæ superbissimam crudelitatem ingenij miseria superarit.

Aporia eadem est, ac Diaporesis, addubi- Iul. Ruf.
tatio quædam, cùm simulamus quærere nos p. 25.
vnde incipiendum, quid potissimùm dicendum, an omninò dicendum. Cumque artificialiter simulamus, non res inuenire, non paratos veniisse. Cicero in Verrem. Quem? quemnam? rectè admones, Polycletum esse dicebant. Et de domo sua apud Pontifices, tibi literas ille misit? quas? aut nunquam misit: aut si misit, in concione recitari noluit. Itaque siue ille misit, siue tu protulisti: certè consilium tuum de honore Catonis nudatum est.

Aposiopesis.

Reticentia, cum intra nos supprimimus ea, Aquil. p. 14.
quæ dictari videmur, quòd aut turpia, aut inuidiosa, aut alioquin nobis grauia dictu sunt: vt est Demosthenicum illud prooemium, non

pari ego, & aduersarius periculo ad iudicium venimus: sed mihi quidem, nolo autem quicquam initio dicendi ominosius proloqui. Interdum etiam vtimur hac figura, quasi ad alia properemus. Tale est Virgilianum illud,

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Definitur ab Alexandro Rhetore λόγον ἐπιτείνων τὸ παρασιωπώμενον, ἢ παραλείπων τὸ γινωσκόμενον, ἢ σιωπὼν τὸ αἰσχρόν. Oratio extendens, quod reticetur, vt apud Demosthenem. Μήτηρ μὲν ὑπῆρχε πολίτης πατὴρ δ' οὐκ ἔρω πόθεν. Plus auget silendo, quàm si enarrasset: Alias, vel omittit, quòd notum est, vel reticet, quod obscœnum est.

Apostasis.

A nonnullis separatio dicitur, quod permixtos sensus separat, atque dilatat. Videtur æqualibus membris, & interuallis distincta oratio, metaphora ducta à consitis arboribus. Nam Theoph. lib. 3. de caus. plant. consitarum arborum interualla vocat ἀποστάσεις. Meminit eius figuræ Hermog. lib. 1. περὶ ἰδεῶν, & Philostr. in epist. ad Iulian. αἱ δὲ ἀποστάσεις, εἴ τε προβολαὶ, τῶν λόγων Γοργίου ἐπεχωρίαζον πολλαχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τῶν ἐποποιῶν κύκλῳ. Apostases verò, seu proiecturæ orationum Gorgiæ in familiarem vsum, & consuetudinem veniebant, sæpissimè quidem, maximè vero in poetarum circulo. Tale est illud, seruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Murrhedius apud Senecam. Meminit quoque Philostratus in Gorgia ὁρμῆσε καὶ τοῖς σοφισταῖς ἦρξε, καὶ παραδοξολογίας, καὶ πνεύματος, καὶ τοῦ τὰ μεγάλα μεγάλως ἑρμηνεύειν, ἀποστάσεων σε καὶ τριβόλων. Aristides περὶ σεμνότητος, ait, ἀπόστασιν fieri, ὅταν τοῦ συμπλέκειν κατὰ τὸ ἑξῆς καὶ συναντᾶν ἀλλήλοις ἀποστάντες, εἰς ἀρχὴν ἰδίαν ἐπανάγωμεν ὥστε τὸ συνημμένον τῶν νοημάτων χωρισὲν ἀποστῆναι. Rhet Græc. p. 642. Cuius definitionis satis obscuræ, hic est sensus, Apostasis est amplificatio quædam sententiæ, per variam rerum inter se copulatam seriem, in idem principium reuoluta. V. G. *grauia patrat Philippus.* Simplex est sententia, & minimè figurata. At si diffundas hoc pacto, *Thessaliam subiugauit, Euboeam sibi mancipauit, in Hellespontum proficiscitur*, sensibus & colis inter se distincta, ac separata, tunc fit ea, quæ à Græcis Rhetoribus dicitur ἀπόστασις. Omnia enim declarant, & explanant, quod initio positum est, *grauia patrat Philippus.*

Fortè προβολῶν.

Apostrophe.

Auersio. Necessaria plerumque figura, vbi, quæ ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerunque conuertimus orationem in reum ab iudice, cum illa tamen, quibus aduersarium alloquitur, iudici alligentur. Acutissimum exemplum in Philippicis Demosthenis, vbi, quibus verbis populum Atheniensium monitum vult, eadem se dicit apud Græcos, & Arcadas, & Messenios concionatum inuidiosè. Et M. Tullius, cum sæpe aliàs, tum pro Roscio conuertit orationem ad Chrysogonum, ab illo loco, rogat, oratque te Chrysogone, &c. Aquil. p. 15.

Aria.

Execratio oratoria apud Ciceronem, ô scelus! ô portentum in vltimas terras exportandum! Apud Virg. Iul. Rufini, p. 27.

At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,
Dij, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persoluant grates dignas.

Eadem Catara.

Astysmus.

Vrbana dictio. Hac figura fit exercitatis alijs ingenua festiuitas, vt apud Ciceronem, respicite, respicite iudices, hominum fortunas, respicite Fabritij senectutem: cum hoc respicite ornandæ orationis causa sæpe dixisset, respexit ipse: at Fabritius à subsellijs demisso capite discesserat. Et aliàs, negabat ius tam nequã esse Verrinum. Et idem alibi, execrabatur Sacerdotem, qui tam nequam Verrem reliquisset. Iul. Rufini, p. 24.

Asyntacton.

Quum consueta orationis structura, siue syntaxis immutatur, quod multis modis contingit, quos in Homero obseruat Plutarchus de schematibus.

Asyntheton.

Est, vel dialylon, cum oratio nulla coniunctione connexa, velut solutæ sententiæ regulam seruat. Vt, cõsilium, partiã galea, clypeoque resultant. Irrita deflexit, partim stringentia corpus. Et, ipsi, numerumque modumque carinis. Nos æra, manus, naualia demus. Iul. Ruf. p. 32.

Lati-

Latinè dicitur dissolutio, vel inconnexio. Asyntheton autem, modo per singula verba fit, æra, manus, naualia demus. Et, hæc eadem Aenea, terram, mare, sidera iuro. Modò per plura verba, & per ea, quæ Græci vocant κῶλα.

Denique, quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes: quid cogitet humidus auster,
Sol tibi signa dabit.
(Et) ——nube cauâ speculatur amicti,
Quæ fortuna viris, classem, quo littore linquant,
Quid veniant, &c.

Auxesis

Vehemens rei amplificatio. Vt 2. Philipp. O rem non modo visu fœdam, sed etiam auditu, si inter cænam in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidisset, &.

Brachyepia.

P. Rut. Lup. p. 9. Hoc fieri solet, cum orator breuitate sententiæ præcedit auditoris expectationem. Lysiæ, quæres à me, qui iure obtinere possim, quo iure mihi Polienus reliquit, quo iure prætor dedit possessionem. Leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem sequantur. Item eiusdem. Sed nos æquum est voluntatem dispicere. Nã consilio valuit, fortuna lapsus est: homo fuit, fatetur, concedendum non omnia posse; hoc enim Deorum est proprium.

Characterismus.

P. Rut. Lup. p. 8. Quemadmodum pictor coloribus figuras describit: sic orator hoc schemate, aut vitia, aut virtutes eorum, de quibus loquitur deformat. *Lyconis*, quid in hoc arbiter bonæ spei reliquum residere, qui omne vitæ tempus vna, ac præstantissima consuetudine produxit? Nam simul, atque ex prioribus horis diei, nimia cibi, ac vini satietate vix meridiano tempore, plenus crapula est experrectus: primum, oculis mero madidis, humore obcæcatis, visu grauidis lucem constanter intueri non potest: deinde confectis viribus, vtpote cuius venæ nõ sanguine, sed vino sunt repletæ, se ipse erigere non valet: tandem duobus innixus, languidus, qui cubando sit defatigatus, tunicatus sine pallio, soleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens, flexa ceruice, summissis genibus, colore exangui, protinus ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahitur. Ibi præsto sunt quotidiani, pauci eodem studio excitati conuiuæ. Hic verò princeps paulùm illud reliquum, quod habet, mentis ac sensus, poculis extrudere festinat, & eos bibendo prouocat, & lacessit, perinde, ac si in hostium prælio, quam plurimos superarit, atque adflixerit, amplissimam sibi victoriam paratam existimans. Interea procedit simul, & illud tempus, & potatio: oculi vinum lachrymantes caligant, ebriosum ipsi, vix ebrij cõgnoscunt: alius sine caussa iurgio proximum lacessit: alius somno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem, ac domum reuerti cupientem retinet ianitor, pulsat, exire prohibet domum, interdictum demonstrans. Interim alium contumeliosè extra ianuam eiectum, vacillantẽ puer sustentat, ac ducit pallium per lutum trahentem. Nouissimè solus in triclinio relictus, non prius poculum ex manibus emittit, quàm somnus oppressit bibentem, ac dissolutis artubus, ipsum poculum suapte naturæ dormienti excidit.

Catachresis.

Abusio vocis, vt, equum ædificant.

Catara

Κατάρα, execratio, vt, Dij te perdant, fugitiue. Eadem Aria.

Charientismus.

Siue scomma. Hac figura fit festiua dictio, cum amœnitate mordax, vt apud Ciceronem, infirmo corpore, atque ægro colore, vt ipse iudicare, &c. Et apud eundem: facite enim, vt vultum ipsius, & illam vsque ad talos demissam purpuram cogitetis. *Iul. p. 240*

Κισσὸν

Apud Scholiasten Aristidis eadem est figura, ac chiasmus, decussatarum, scilicet sententiarum textura, vt, Doctorum sanctissimus, & Sanctorum Doctissimus.

Chleuasmus.

Siue epicertomesis. Hæc figura risum excitat, & seuere proposita vafrè excutit, eludens personarum, aut rerum comparationem. Vt apud Virgilium, meque timoris argue tu Drãce. Apud Ciceronem. Quasi verò, ego de facie tua catamite dixerim: vel alias potuisset contumeliosius facere, si tibi hoc Parmeno per aliquem, ac non ipse Parmeno nuntiasset. Est vt apparet ironiæ species. *Idem.*

Clesicon,

κλητικὸν χῆμα est inuocatio, vnde κλητικοὶ ὕμνοι, hymni ad Deorum opem inuocandam,

dam facit, inquit Hermogenes, hæc figura Apostrophen, & καταφορὰν hoc est, vehementiorem quendam impetum sermonis.

Climax,

Aquil p.21. Quod Græci vocant, ascensus nominetur à nobis. Malo enim ascensum, quam schalam, aut gradiculos, vt quidam dixere. Est autem figura, perquàm decora, & à Demosthene commendata: in qua postremum quodque verbum in priore membro, aut parte aliqua elocutionis positum in inferiorem, rursus assumptum inijcitur: atque ita, velut gradibus quibusdam, cõnectitur oratio: adhunc modũ. Ponam enim ipsum Demosthenicum versum: Et non dixi hęc quidem, non autẽ scripsi: nec, scripsi quidem, non profectus sum autem ad legationem: nec profectus quidem, non persuasi autẽ Thebanis. Hic animaduertis quanto elatius dicta sint, quam si simpliciter enuntiasset, & dixi hæc, & scripsi, & in legationem profectus sum, & persuasi Thebanis. Sic M. Tullius pro Milone. Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modò, sed etiam publicis præsidijs, & armis: neque his tantum, sed etiam eius potestati, cui senatus totam Remp. commisit. Parcè autem vsus est figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere, neque his tantum, ne rursum totum illud repeteret, neque solum publicis præsidijs, & armis tantum: videlicet, quia, & longum, & insuaue futurum erat. Egregie autem, & (vt mihi videtur) feliciter, Licinius Caluus in Vatinium, non ergo pecuniarum magis repetundarum, quam maiestatis magis, quàm Plancię legis: neque Plancię legis magis, quam ambitus: neque ambitus magis, quam omnium legum omnia iudicia perierunt.

Iul. Rufini, p.32. Climax est, cum ex re in rem gradum tibi sententiæ faciunt. Vt, quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit, &c. Et,

Torua leæna lupum, sequitur lupus ipse capellam:

Florentem cythisum sequitur lasciua capella.

Latinè hæc figura dicitur gradatio.

Cœnotes:

P. Rutil. p. 3. Hoc duorum schematum coniunctionem habet: quod, & ab vno verbo omnes sententiæ incipiunt, & in vno nouissimè acquiescũt.

Epanalepsis *Stratoclis*, quæritis nouam rationem administrandæ reip. at reperire meliorem, quàm à maioribus accepistis, non potestis. Quæritis maximis sumptibus faciendis, quomodo tributa ne conferatis? at consilijs captas, ærarij opes, quas cupitis, agere non potestis. Quæritis quemadmodum scelere contaminatis hominibus parcatis? at ignoscendo nocentibus, innocentium salutem custodire non potestis.

Compar in Isocolo.

Commoratio in Epimone.

Commutatio, vide in Anaclasi.

Communicatio, vide Anacœnosis.

Concessio in Paromologia.

Deesis,

Obsecratio, vel obtestatio, qua Deos oramus, aut homines. Cicero pro Deiotaro, Per dexteram istam tuam ego obtestor, Per ego has lachrymas. Pro Roscio μετὰ ἱκετείας, rogat, oratque te Chrysogone, Apud deos, Virg. Per superos, atque hoc cælum. Per ego has lachrymas, dextramque tuam te. Plautus, ita Deos obtestor per senectutem tuam. *Iul. Rufini. p.32.*

Diabole,

Criminatio, & quasi denuntiatio eorum, quæ futura sunt. Cicero pro Milone, Erit, erit illud profectò tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu salutaribus, &c. Terent. Videre videor iam illum diem, quo hinc egenus profugiet aliquò militatũ. Apud Virg. *Iul. p.27.*

Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,

Quàm vos dira fames, nostraque iniuria cadis,

Ambesas subigat malis absumere mensas.

Diacope,

Siue diastole est, cum inter duo, eadem verba diuersum ponitur aliquid medium, vt, Culpatusue Paris, diuũm inclementia diuũm. Et, Duc age, duc ad nos. Et, Icis Proteus, scis ipse. Latinè dicitur separatio. Species est, vt apparet Anadiplosios. *Iul. p.31.*

Diaresis,

Est figura sermonis, cum rerum distributione. vt, *Iul. p.33.*

Hic Dolopum manus, hic sæuus tendebat Achilles:

Classibus hic locus, hic acies certare solebant.

(Et) *Hic portus alij effundunt.*

(Et) *ferit ense grauem tymbræus Osirim.*

Hæc latinè dicitur distributio, vel designatio: clara, & subtilis apparet in copula verborum cum

cum nominibus. vt, [spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et versus ille Licentij de Proteo ad D. Augustinũ, quam tersus est, (*anguis.*

Cyprian. de bono patientia.

Spumat aper, fluit vndã, fremit leo, sibilat

Diallage.

Improprio nomine dicitur instantia ἔνστασις tractus est potius orationis, quàm figura.

Diallelon.

Διάλλλον est sentẽtiarum reciprocatio commutationi similis. Vt, inter pueros senes, inter senes puer, idem Enagonion, & χιαστὸν.

Dialogismus.

Hæc ita fit, cum quis secum disputat, & volutat, quid agat, vel quid agendum putet, Apud Terent. Quid igitur faciam? Virg.

Iul. p. 27.

En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar?

Cicero pro Cluentio, dein iudicibus? mihi igitur nihil quæretur. In Vertinarum li. 1. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod?

Dialysis.

P. Rutil. p. 5 Alyntheton.

Hoc Schema contrarium est Polysyntheto. Nam demptis omnibus articulis sententiæ diuisæ pronuntiantur. Daphnidius, Quid autem me conuenit facere Byzantij? subire publicæ caussæ iudicium, magno nomini aduersariorum fortiter resistere, non vereri periculum, diligenter posteritatis * crescere, non minas extimescere, constanter in causa pro vobis perseuerare? omnia feci, vestrũ commune commodum spectans: tamen non desunt, qui ex tantis meis officijs aliquid velint vituperare. Item Lysiæ, Omnibus in rebus suam confidentiam ostentabat: debitum petebamus? non dissoluebat, minabamur? cõtemnebat. lex nihil valebat: magistratus negligebat. Venit hoc tamen nobis nouissimè tempus vlciscendi.

Dianoea.

Iul. p. 27.

Hæc figura fit propriè, cum præponitur non id, quod fieri oportet, sed quod fit. Tullius, Dolabella autem, quemadmodum homines nobiles decet, vlcisci iniuriam fortissimè perseuerat. Virg. Furor arma ministrat. Applicatur huic figuræ etiam chria sententia necessaria. Vt Cato in Thermum post censuram. [Qui ventrem suum, non pro hoste habet, qui pro Republ. non pro sua obsonat: qui stultè spondet, qui cupidè ædificat.]

Diaphora.

P. Rutil. p. 40.

Hoc Schema cum verbum iteratum, aliam sententiam significat, ac significauit primò dictum. Id est huiusmodi. Hunc tu frater, eiusdem sanguinis particeps, in hac fortuna deserere potuisti: cuius ærumnæ quemuis extraneorum hominem, modo hominem, commouere possent? Item, in vniuersum mulierem, quid potius dicam, aut verius, quàm mulierem. Eadem est cum traductione.

Diaporesis.

Aquil. p. 15.

Addubitatio. Hac vtimur, cum propter res aliquas volumus videri dubitare, & quasi ab ipsis iudicibus consilium capere, quo potissimum genere orationis vtamur. Quale est pro Cluentio prooemium: Equidem, quo me vertam, iudices, nescio: negem fuisse illam rem, &c. Item, pro Cornelio: Pugnam apertè contra nobilissimorum hominum voluntates? studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam? &c. quæ quasi dubitans, an sibi facienda sint, dicit. Vide in Aporia.

Diasceue.

Apud Hermogen. lib. 3. de Inu. eadem cum διατυπώσει.

Diasyrmus.

Iul. Rup. p. 25.

Hæc figura fit, cum rem aliquam, aut personam eleuamus. Vt apud Tullium, Est adhuc (quod admirari vos video) non Verres, sed Quintus Mutius. Et in eodem. Sed repentè è vestigio ex homine, tanquam ex aliquo Circæo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. Et alibi, quid ad hæc Næuius? redit, scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus.

Aquil. p. 16.

Diasyrmus, eleuatio, vel irrisio. Ea figura est, qua ludentes, quæ dicuntur ab aduersarijs, dissoluimus. Qualis est ille locus pro Muræna in Sulpitium totus de iure ciuili.

Diatyposis.

Aquil. p. 15.

Descriptio, vel deformatio, vbi rebus derelictis, personarum, & formas ipsas, & habitus describimus, & exprimimus, vt Tullius hoc modo: Ponite ante oculos vobis Rullum, in Ponto inter vestra, atque hostium castra, hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. Item, plenius pro Milone, Si hæc non gesta auditetis, sed picta videretis: tamen appareret, vter esset insidiator.

πρώσωπων ἢ πραγμάτων παρασκευαγωγὴ. *ab Alexandro.*

tor. Et deformat Milonem in rheda sedentem, penulatum cum vxore. Item, Clodium cum equo, & cum delectis villa egredientem. Eodem modo pro Roscio de Glaucia: Nonne vobis hæc, quæ audistis, oculis cernere videmini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis? non positas insidias, non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis ipse Glaucia? & quæ sequuntur.

Dicæologia.

P. Rutil. p. 7. Hoc schema fieri solet, cum æquitatem caussæ, quàm maximè breui sententia complectitur. Id est huiusmodi, quod si me reprehendis, cum homo adolescens lapsus sim: vehementer erras, qui quid natura valeat, ignoras: acerbusque, & iniquus es, qui quod æqualiter omnibus putes ignoscendum, vni imputas, & in vno arbitraris vindicandum. Item Lysiæ, Nam ego huic, iudices, quicquid ad superius tempus attinet, nihil succenseo: nihil enim deliquisse cognoui, sed in hoc nouissimo facto, cum plenum malitiæ perfidiæque inuenirem, merito reprehendere, atque odisse cœpi. Quæritis fortasse, quid acciderit caussæ: quamobrem eundem, & laudem, & vituperem: quod idem commutata voluntate non est, qui fuerat: neque idem nunc de se audire debet, quod prius consueuerat, cum sine noxa se gerebat. Non arbitratus es igitur, rursus eum reuersurum ad officium, atque amicum tibi futurum? Quo modo? quem sciam tantum facinus in se amisisse, vt in reliquum tempus, neque beneficio locum, neque beneuolentiæ spem relinqueret?

Diezeugmenon.

Aquil. p. 22. Diſiunctio. Siue disiunctum. Hæc figura ita ornat, & amplificat orationem: vt diuersis redditionibus verborum membra, quæ vocamus κῶλα, disiungat, ac separet, siue duo, siue plura. Hoc modo, Capuam colonis deductis occupabunt, Atellam præsidio communient: Nuceriam, Cumas multitudine suorum obtinebunt: cætera oppida præsidijs deuincient. Tale est illud: Veniet igitur sub præconem tota Propontis, atque Hellespontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum, Mysia, & Phrygia. Venies Propontis, atque Hellespontus sub præconem, id est, conditioni, legique parebunt. Animaduertere autem potes, nihil interesse, vtrum in postremis partibus membra disiungantur, necessitate verborum, an in primis, an hoc vicissim fiat.

Dilemmaton.

Annumeratur ab Hermogene inter figuras, sed vt apparet inter argumentationes est referendum, non differt enim à communi dilemmate. H. lib. 4. de inuentionibus.

Distributio.

Vide Diæresin, ea est, quæ vnumquodque proprio circunscribit verbo. vt, apud Ambrosium Hexam. l. 3. c. 15. de aqua. Inter arenas flaua, inter cautes spumea, inter nemora viridantior, inter floriulentia discolor, inter lilia fulgentior, inter roseta rutilantior, in gramine liquidior, in palude turbidior, in fonte perspicua, in mari obscura, & Iulius Firmicus libro de errore profanarum religionum de Ioue. In cygno fallit, in Tauro rapit, ludit in Satyro. Sic Minutius felix.

Pluuias fluere, flare ventos, grandines increpare, Nimbis collidentibus tonitrua mugire.

Ecbasis.

Digressio. Excursio à proposito.

Ellipsis. Aquil. p. 25.

Id est detractio, contraria Pleonasmo. Ornatur oratio, cum verbum aliquod detrahimus à sua significatione, hoc modo, & illi quidem, qui à se contumeliam morte inimici repulit, ignosco. Videntur autem mihi, iudices, qui sententias pro illo tulerunt; nam multos fuisse audio. Hic apparet tum illud deesse, videntur autem mihi, & iudices idem sensisse, vel ignouisse: sed quia intelligebatur, ideo detractum est, vt ipsa celeritate commotior esset enunciatio.

Emphasis.

Altiorem præbens intellectum, quàm, quem verba per se ipsa declarant.

Enagonion.

Figura, qua contrariorum sensuum inductione, pugnæ quoddam simulachrum exhibet, Definitur à Scholiaste Aristidis apud Phocium, in Aristidis Panathenaico σχῆμα δοκοῦν ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τῶν ῥημάτων, est species Antithesis, vt iustis fortior, fortibus iustior. Eadem διαγώνιον ibidem appellatur. Scoliastes Aristidis.

Energia.

Est figura, qua formam rerum, & imaginem ita orationesubstituimus, vt lectoris oculis, Iul. p. 15.

Iis præsentiæque subijciamus. Eadem Hypotyposis, Diatyposis, Characterismus, Descriptio.

Enthymema.

Iul. Ruf. p. 28. Fit, cum periodus orationis ex contrarijs sententijs astringitur. Apud Lucilium, [Si me nescite, hoc nescis, quod quærere dico, quare diuinas quicquam, aut quærere debes]ipse: Et si scis q.b.e. scire hoc d.t. Cicero in diuinatione, tamen hic operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa, nec si velis, posse arbitrantur.

Epagoge.

Idem. Fit hæc ex rerum similium collatione, vel argumentorum, salua tamen similitudine rerum. vt Virg.

Improuisum aspris veluti, qui sensibus anguem
Pressit humi nites,

Et Cic. pro Rosc. comparat occupationes Iouis opt. maximi, Syllæ rebus gestis propius. Argumentorum autem, vt Lucretius, [Nã si tu fluctus, vndasque è gurgite falso tollere decreueris, ventum prius Hæmatium tu, Vẽtum, inquam, tollas.]&c.

Epanadiplosis.

Iul. p. 31. Est, cum idem verbum in eadem sententia & primum est, & extremum. vt, [Cæsaris, & famam, & nomen tot ferre per annos. Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar. Et, Antè nouis rubeant, quam prata coloribus, antè. Et, Vnum illud tibi nate dea, proque omnibus vnum. Et, Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso.]Latinè dicitur inclusio.

Epanalepsis.

P. Rut. p. 3. Hoc schema fieri solet, cum id, quod dictũ semel est, quo grauius sit, iteratur. Id interdũ fit vno verbo: interdum plurium verborum coniunctione. Verbum sic iteratur. Pythiæ, Pythias. Quid contra tot res, tamque euidentes dicere potes Demosthenes? cognitum enim est te rempublicam venalem habuisse, cognitum est. Item Hegesiæ, Sed instigabat multitudinis animum ad bellum, inferendum incitatus iracundia furor. Furor, inquam, non ratio, sine qua nihil vnquam populus ex sententia gessit. Sed plurium verborum iteratio est huiusmodi, At ego in his ærumnis amicis sum spoliatus omnibus, iudices: qui non, quod me odissent, sed quod inimicorum factione pertimuissent, me in malis deseruerunt.

Epanalepsis, repetitio. Hæc figura tantum à Palinlogia distat, quòd in illa quidem vna pars orationis bis repetitur, tum coniunctim, tum interposito vno, aut altero verbo, quo vehementior elocutio videtur fieri: at in hac ex plurium verborum continuatione reperita, idem quæritur: vt, si dicas, Patriæ suæ quisquam, ô dij immortales! exitium est machinatus? Hæc non potest: iam non potest, inquam, libera hæc ciuitas esse. Aquil. p. 20. Iul. Ruf. p. 29.

Epanalepsis, repetitio sententiæ propter aliam necessariam causam, non vt fit in figuris elocutionis, sed apud Lucilium: vel consilio, vestrum quod dictis, olim cœlicolæ adfuissemus priore concilio. Cic. pro Rabirio, Libenter si esset integrum, profiterer idem, Saturninum C. Rabirij manu interfectum, nihil me iste clamor commouet, Vsque huc libenter, inquam, profiterer. Idem p. 30.

Epanalepsis, est eorumdem verbum simul positorum, eiusdemque sententiæ post multa interiecta, cum aliqua periodi conclusione facta repetitio. vt,

Huic pater o Lenæe, tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris:
Huc pater o Lenæe veni!

Et, *Pastorum musam Damonis, & Alphesibœi,*
Immemor barbarum, quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum stupefacta carmine lynces:
Damonis musam dicemus, & Alphesibœi.

Latinè hæc figura dicitur resumptio, vel repetitio.

Epanaphora.

Est, cum ab eodem verbo plures inchoatæ sententiæ incipiunt. vt,

Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori,
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.

Et, *Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?*
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Et, *bellum o terra hospita portas.*
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

Et, *ver*

ὅταν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ νόμματος δύο ἢ πλείω κῶλα ἄρχηται. Alexander Rhetor. Iul. Ruf. p. 31. Anaphora seu repetitio, & Epibole. Aquil. p. 20.

Et, *Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis.*
Et, *Nocte leues stipula melius, nocte arida prata.*
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.

Latinè hæc figura dicitur regressio.

Epanaphora, quod relatum vocant. Hæc figura, vel frequentissimè, & Demosth & M. Tul. & omnes vehementes oratores vtuntur: quando præcipuè, & ipsi commoti videri volunt, & iudicem commouere. Constat autem ex eo, quòd eadem pars orationis sæpius per singulos ambitus, aut per singula membra, interdum etiam breuius per cæsa, quæ κόμματα appellant, repetitur hoc modo: Verres calumniatorem apponebat, Verres de causa cognoscebat: Verres pronuntiabat. Aut si dicas: ille venire hostes nuntiauit, ille vos in motum belli compulit, ille in tumultu, vt ciuitas esset effecit. Per ambitum autem repeti potest eadem pars orationis sic: Tamdiu Tib. Gracchus populo gratus fuit, quandiu leges ad voluptatem eius, non ad vtilitatem reip. compositas ferebat: Tandiu C. Gracchus, quamdiu legibus agrarijs, & frumentarijs, & cæteris profusionibus ærarijs multitudinem imperitam promerebatur: Tandiu Saturninus plurimum potuit, quamdiu easdem illas frumentarias largitiones, & agri diuisiones pollicebatur.

Epanodus.

Iul. Ruf. p. 32. Est, cum duobus breuibus, pluribusue propositis, ad singularem enarrationem recurritur. Vt,

——diuellimur inde,
Iphitus, & Pelias mecum, quorũ Iphitus æuo
Iam grauior.
Et, *Protinus Orsilochum, & Buthen, duo maxima*
Teucrum
Corpora, sed Buthen auersum cuspide fixit
Loricam, galeamque inter, qua colla sedentis
Inuenit. Latinè dicitur euersio, vel egressio.

Epanorthosis.

Iul. Ruf. pag. 32. Est, cum supradictum verbum verbo sequenti corrigitur: vt, Non subripere, hoc est furari. Latinè dicitur correctio. Sic Cestus Pius. Erat nauigium, imo fuerat. Eadem Aphorismus.

Epembole.

Hermog. Ἐπεμβολὴ intercalatio. Apud Hermogenem figura est non dissimilis Parenthesi, ἐπεμβάλλειν enim est interserere, & intercalare. Sic vsurpauit Plato in Timæo οὐδὲ ἐπὶ μήκει λόγῳ, πάρεργον ἀλλὸ μῆκος ἐπεμβλητέον. Neque ad orationis prolixitatem, otiosa quædam alia longitudo interserenda.

Epenthymesis.

Ἐπενθύμησις melius inter argumentationes collocatur, quam inter figuras. Est rationum, atque enthymematum acrior quædam, & contorta volubilitas. Vnde Hermogen. περὶ περιπλόκης.

Epexegesis.

Enarratio potius est, quàm figura, de qua in narratione.

Epexergasia.

Ἐπεξεργασία expolito cum in eodem loco manens orator aliud dicere videtur. Cic. 4. ad Heren.

Epibole.

Hoc schema dupliciter fieri consueuit, cum pluribus, & diuersis sententijs, aut vnum aut idem verbum singulis præponitur: aut varietas verborum, quæ tamen eandem vim inter se habent: quæ ab vno verbo sæpius proficiscuntur, sunt huiusmodi. Lycurgi, Nam cum iuuentus concitata temerè arma caperet, & quietos Thessalos manu lacessere conaretur: iure senatum coegi authoritate sua comprimere adolescentium violentiam. Ego quæstoribus interminatus sum, ne sumptum stipendio præberent. Ego armentario patefacto restiti, atque efferri arma prohibui. Itaque mea vnius opera compressum, non concitatum bellum, non necessarium scitis. Item Hegesiæ, Miseremini mei, iudices, quem coniurata tanta vis inimicorum oppugnat. Miseremini solitudinis, cui ne in summo quidem tempore periculi liberos adhibere ad communem calamitatem decernendam licitum est. Miseremini senectutis, quæ me etiam sine cæteris malis grauiter defatigat. Varietas verborum, quæ eandem vim habet, huiusmodi est. Demosthenis, Dolui viri Athenienses, vbi illum clandestinum hostem impunè intra murum vidi vagari ægrè tuli, quòd omnium vestrum facilitatem vnius fallaciâ tentatam intellexi: commouit me, quòd in accipiẽda iniuria pleroſque lætitiam ostentantes cognoui. *P. Rutil. Eadem Anaphora, & Epanaphora*

Epicrisis.

Ἐπίκρισις, cuius meminit Hermogenes in capite περὶ ἀληθινῦ λόγυ t. 2. id. Definitur ab ipsius Hermogenis Scholiaste λόγου ῥυθέν-

ῥηθέντος ἐπικύρωσις καὶ βεβαίωσις sermonis dicti confirmatio & corroboratio: vbi statim sententiæ, seu propositionis allatæ subijcitur ratio: vt apud Demosthenem, de corona, Δεινὸν μὲν ὦ γῆ καὶ θεοὶ πῶς γὰρ οὐ, κατὰ τὴν πατρίδος. Graue illud quidem, ô terra, & Dij! quomodo enim non esset graue contra patriam?

Epidiorthosis.

Alexander. Ab Alexando Rhetore à Prodiorthosi discriminatur, quod hæc ante dicti cuiusdam acerbitatem præmuniat auditorem: Illa orationem iam durius prolatam corrigat & mitiget.

Epimone.

Commoratio, cum in loco firmissimo, quo tota caussa continetur, manetur diutius. Cic. 4. ad Herenn. ἐπὶ πλεῖον, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νοήματος ἐπιμονὴ μετ' αὐξήσεως. Alexander Rhetor.

Epiphonema.

Iul. Ruf. p. 28. Hæc sententia in fine expositæ rei cum affectu enuntiatur. Cicero in Verrinis, non vitam liberam, sed mortis celeritatem precabantur.

Epiphora.

P. Rut. p. 3. Epistrophe. & Anastrophe. Inter hoc schema, & Epibolen, hoc interest, quod in superiore vnum pluribus sententijs anteponitur: in hoc autem omnium sententiarum, vnum, atque idem nouissimum verbum. Sosieratis, Non enim alius, quis est, cuius opera in has difficultates inciderimus: Sed initio ad bellum suscipiendum vos primum impulit Philippus. Deinde in ipso belli labore, ac periculo deseruit nos Philippus. Nouissimæ nunc calamitati nostræ, atque culpæ, succensuit idem Philippus.

Epiplexis.

Iul. Ruf. p. 27. Siue epitimesis. Fit hæc figura cum iurgamur, aut coarguimus. Cic. in Catilinam, Patêre tua consilia non sentis? quem nostrum ignorare arbitraris? Terent. Non ego te vidi manum, &c. Virg.

Non ego te vidi Damonis pessimè caprum
Excipere insidijs?

Epipocle.

P. Rut. p. 4. In hoc ex prima sententia, secunda oritur, ex secunda tertia, atque ita deinceps complures. Nam quemadmodum catenam multi inter se circuli coniuncti vinciunt; sic huius schematis seriem complures sententiæ inter se connexæ continent. Lysiæ, Constant igitur, iudices, Simonem domo sua, ab suis Dijs penatibus, vi cum summa iniuria esse exturbatum. Nam Cheremenes cum hominibus armatis ad eum venit, cum venisset, sine vlla religione domum eius expugnauit: expugnata vi domo, familiam abstraxit: abstractam, tormentis omnibus excruciauit: cruciatam, vinxit: vinctam, in publicum proiecit: opinor ne suum maleficium tacitum lateret, sed vt cum prætereuntes prostratam familiam viderent, & à vicinis rem gestam audirent, simul & oculis, & auribus, scelus illius vsurparent. Item, Lycurgi, At mihi mirum videtur, quòd tam excelsum boni gradum, homo summi laboris exceperit? Nam cui præsto est sua volũtas, industrius sit necesse est: industriam verò, scientia consequitur: ex scientia, copia, & facultas ingenij nascitur: ex qua facultate vera, & facili, felicitas laudis oritur. Neque enim temerè diligens studium virtutis, fructus fortunæ fallit.

Epistrophe. *Iul. p. 32.*

Est, cum in eadem verba plures sententię desinunt. vt, Horatius,

Si curtatus inæquali tonsore capillos
Occurri, rides: si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,
Rides.

Quale forsitan sit, — *similis si cura fuisset,*
Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuisset.

Et, *Impius ante aras, atque auri cœcus amore.*

Latinè dicitur reuersio.

Alia species Epistrophes artificiosa, cum non eadem quidem verba repetuntur. Sed tamen periodi per certum & destinatam aliquam dictionem cõcluduntur. Vide exemplum apud Me. hod. homil. de hypapante p. 0. vbi per Epitheta claudit. Aquil. p. 14.

Epitheton.

Etiam inter figuras numerari solet, quod appositè collocatum, venustè colorat orationem.

Epithrocasmus.

Percursio. Hæc rursum figura differt à coaceruatione: quod cum illa res diuersas plures in eundem locum conferat, hac distantia plura inter se percurrens velocitate ipsa circumponit: vt si velis dicere, Cæsar in Italiam euolarat, Corfinium præsidio desertum ceperat, vrbe potiebatur, Pompeium persequebatur. Idem censet Alexander Rhetor τὰ πολὺ διεστηκότα σαυάγει καὶ ἀξιόπιστα.

Epitimesis.

Iul. Ruf. p. 37. Est etiam proxima figura, cum aduersarium ijsdem verbis, quibus ab eo lacessiti sumus percutimus. Vt in illo, *Quis deus in fraudem, qua dura potentia nostra* Egit? vbi hic Iuno, quia scilicet, Venus dixerat, si nulla est regio Teucris, quam det tua cõiux dura. Et, Bis capti Phryges. Latinè dicitur obiurgatio.

Epitrechon.

Hermog. Ἐπιτρέχον percursio, vbi res, & sententiæ summa velocitate percurruntur, & discutiuntur. Eadem est cum Epitrochasmo. Herm. lib. 2. de formis dicendi.

Epitrope.

P. Rutil. p. 10. Hoc fieri solet, cum alicui rei vehementer confidimus, & nostro iure iudicibus largimur: vt quemadmodum videtur illis, constituant, atque ei pareamus. Hyperidis, sed ego iam iudices summum, ac legitimum, quod expositi, meæ causæ ius omitto: vobis, quod æquissimum videatur, vt constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si nouum vobis instituendum, libenter id, quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini.

Iul. Ruf. p. 28. Epitrope. Hæc fit, cum figuratè concedimus, quod velit, quis faciat. vt, Virg. AEneid. 1.

I, Sequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

Et Cic. in Catilin. Quid expectas? proficiscere: nimium iam diu te Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant.

Epizeuxis.

Siue Diplosis, geminatio vnius verbi, vel plurium in eadem sententia duplicatio. vt, Vos appello fortissimi viri. Quint. lib. 9. c. 3. distinguitur ab Anadiplosi, quod hæc sit in diuersis sententijs. Anadiplosis eadem, & reduplicatio.

Aquil. p. 25. *Erotema.*

Interrogatum. Eo vtimur, vbi exacerbando aliquid interrogamus, & augemus eius inuidiam, hoc modo: Fuistine illo in loco? dixistine hæc ita gesta esse? renuntiastine ea quibus decepti sumus? Hæc enim si sine interrogatione dicantur, ad hunc modum, hic fuit illo in loco, & ita esse gesta dixit, & falsa renuntiando nos decepit: hæc si prolata, minus inuidiosè proferentur.

Erroris inductio.

Numeratur à Cicerone inter figuras, quam Scaliger refert ad ironiam l. 3. c. 91.

Ethologia.

Morata oratio, qualis est ista Lysiæ.

P. Rut. p. 6. Rure rediens, iudices, homo maior natu, magno calore, vix sufferens viæ molestiam, tamen his verbis egomet me consolor: fer fortiter demum laborem; iam breui domum venies expectatus: excipiet te defatigatum diligens, atque amans vxor: ea sedulo, ac blandè præministrando detrahet languorem, & simul seniles nutriendo recuperabit vires. Hæc me in itinere cogitatio prope confectum confirmabat. Postea verò, cum domum veni, nihil earum rerum inueni: sed potius bellum intestinum ab vxore, contra me comparatum. Item Demosthenis, At medius fidius, iudices, ego sic arbitrabar, filium ad patrem dissoluto vultu venturum, lachrymis patrium sinum oppleturum, supplicem precaturum, obsecraturum, blanditias suas, quod periisset, à patris mollitie impetraturum. Sed hic longè aliter: namque incredibili confidentia armatus, ad patrem aduolauit sicut hostis: atque initium sermonis, cum iurgio sumpsit.

Ethopeia.

Aquil. p. 6. Moralis confictio. Hæc figura differt à Prosopopœia, eo, quòd & ibi personas fingimus, quæ nusquam sunt: hic certis quibusdam personis verba accommodatè adfingimus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem. Tale est illud pro Quinctio. Quid Sex. Næuius ad hæc? ridet nostram amentiam, scilicet, cum ab eo officia boni viri desideramus. Et quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus, sunt memini. Vetus est, de scurra diuitem facilius multò, quàm patremfamilias fieri posse, &c.

Iul. Rufin. p. 36. Ethopœia, est alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumq; imitatio, non sine reprehensione. Latinè dicitur figuratio, vel expressio.

Euche.

Precatio. Virg.

Da nunc Tymbre pater ferro, quod missile libro.

Iul. Rufin. p. 33. Cic. in Catilinam, cum inuocat Iouem ad pœnam coniuratorum, atque ita concludit, AEternis supplicijs viuos, mortuosque mactabis.

Exallage.

Ἐξαλλαγή immutatio, & diuersitas. Vbi varia:

varia subinde cursim inferuntur. vt, Primum Amphipolin cepit, deinde Pyduam, mox Potidæam, postea Methonem: Exinde ingressus in Thessaliam. Demosth. 1. olynth.

Exarteſis.

Ἐξάρτησις suspensio. Annumeratur etiam à nonnulis inter figuras, quę fit, vbi figuræ figuris implexæ sunt, sicut annuli in catena, vnde plena, grandis, & suauis decurrit oratio, quod in Cicerone, & Demosthene passim occurrit. Hermog. lib. 1. de formis.

Excitatio.

Ἔγερσις quoties languentem auditoris animum, aut tædio affectum excitamus. vt,

Non mihi si lingua centum, oraque centum
Ferrea vox. Scalig. lib. 3. poët.

Expeditio.

Appellatur ratiocinatio à partium enumeratione volubilis, & sibi instans, de qua inferius.

Exuthenismus.

Iul. Ruf. p. 34. Figura hæc fit, cum rem aliquam extenuamus, & contemptam facimus. vt apud Lucilium. At magnum fecit, quod verbis Græca latinis miscuit. Apud Tullium pro Cecinna, Eieci ego te armatis hominibus, non deieci, vt tantum facinus, non in æquitate iuris, sed in vna litera latuisse videatur. Item in Philippicarum secunda, Nunc quod quærebas quomodo redissem: prima luce, non tenebris: Deinde cum calceis, & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cato apud Athenienses, Antiochus epistolis bellum gerit, calamo, & atramento militat.

FIGVRA per casum genitiuum. Vt si dicamus, constans vir animi. Item alia: vt se habent ista; Iul. Ruf. p. 32.

Isque anxens animi, & rumore accensus amaro.
Et, *At non infelix animi, Phœnissa.*
Et, *Actutum pius Aeneas, atque integer aui*
Ascanius.
Et, *Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.*

Et, si quis dicat, pecuniæ diues: vt,

Insula diues opum.
Et, *Diues equum, diues pictai vestis, & auri.*
Item, — *quas illi lata bonorum.*
Et, *Expediunt fessi rerum,*
Et, *Ille mihi ante oculos felix, functusque laborum,*
Egregiusq; animi.

Etsi qua sunt talia. *Ibidem.*

Figura per datiuum. Si quis dicat, timeo illi, pro timeo pro illo, & talia. vt,

— *& pariter, comitique, onerique timenti.*
Et, *Tunc decuit meminisse tuis.*
Et, *Hæc cum Dardanio Æneæ miranda videntur*

pro ab Æneæ. Et quæ antiquè dicta sunt,

— *cui nomen asylo Romanum est.*
Et, — *cui nunc cognomen Iulo*
Additur &, *Cui Remulo cognomen erat.*
Et, — *cui nomen Amello fecere agricolæ.*

Item si qua sunt talia.

Figura per accusatiuum. vt si quis dicat, Togam fusus, pro fusam togam habens. vt se habent ista, P. 34.

— *nodoque sinus collecta fluentes.*
Et, *Scissa comam.*
Et, — *roseas laniata genas.*
Et, — *tumiduque nouo præcordia regno.*
Et, *Inflatum hesterno venas, vt semper, Lyæo.*
Et, *Ecce manus iuuenum interea post terga reuinctum.*

Et quæ antiquè dicta sunt,

— *forsan, & hæc olim meminisse iuuabit.*

Et, — *numeros memini si verba tenerem:* pro numerorum memini. Item si qua sunt talia.

Figura per ablatiuum. Si quis de quopiam dicat Magnus virtute, bonus bello, pro in bello. Et, erectus capite incedit. Vt se habent ista. *Ibidem.*

Purpureis trifidis iuuenes, auroque coruscis.
Et, *Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ.*
Et, *Vnde prius latum siliqua quassante legumen.*
Et, *Tereti subnectit fibula gemma.*
Et, *qui forte tapetibus altis*
Extractus.
Et, *Quàm tua ne spoliata armis, excussa magistro*
Deficeret.

Item si qua sunt talia.

Figura Græca, aut casuum varietas. vt, *Ibidem.*

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
Et, — *placidone etiam pugnabis amori,*

pro tecumcertat,& cum amore pugnabis.
Et, *Reddidit vna boum vocem,*
pro vna è bobus. Item similia. Aut propositione detracta. Vt

--maria aspera iuro.

Et, *Thyrrhenum nauigat æquor.*
Item quæ sunt talia.

Ibidem. Figura per personas. Vt si quis dicat, vos superi Iupiter precor. Vt sunt ista.

Vos ô Calliope precor aspirate canenti.
Et, *Vos ô patricius sanguis, quos viuere fas est.*
Item si qua sunt similia.

Ibidem. Figura per numeros. Vt si quis dicat, populus locuti sunt. Vt

Pars in frusta secant, verubusque trementia figunt.
Et, *Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis*
Expediunt.
Et, *sauitque animis ignobile vulgus,*
Tumpetere grauem, ac meritis si forte virum, quem
Conspexere, silent.

Ibidem. Figura per præpositionem ad, modo semel, & simplicem positam. Vt si quis dicat, aduoluor illum, pro ad illum voluor. Et accedo illum, quasi ad illum accedo. Vt

Explorare locos, quas vento acceſſerit eras,
Et, *Nuntia fama ruit, matrisque adlabitur aures*
Euryali.
Et, *Electra vt Graij perhibent Atlantide cretus,*
Aduehitur Teucros.
Modo simpliciter relatam. Vt quin adeat ad eum? aggrediar ad illum. Et si qua sunt talia.

Ibidem. Figura per præpositionem in, modo semel simplicem elatam. Vt

Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.
Et, *Tu calamos inflare leues.*
Quasi in calamos, ebur, flare. Et apud Salustium, atque eos à tergo incurrerunt, quasi in eos incurrerunt. Modo dupliciter elatam. Vt

Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Et, *Induit in florem, & ramos curuauit olentes.*
Et, *Hunc in prona iugo læuum incumbebat in amnem:*
Et si qua sunt similia.

Ibidem. Figura per verborum qualitatem. Vt caput velor, pro caput velo, aut capite velor. Vt,

Capite ante aram Phrygio velabar amictu.
Et, *Flaua caput nectuntur oliua.*
Et, - *pecudum fuluis velatur pectora setis.*
Et, -- *aut pacem Troiano ab rege petendum.*
Et, - *populare penates,*
pro populari.

Figura per modos temporum. Vt cum dico, libens fecero, pro faciam, vt

---donec me flumine viuo,
Ad luero.

Figura per aduerbiorum qualitatem. Vt cum dicimus, Ad illum cœno. Ad villam moror, pro apud villam. Et, terræ iacet, pro in terra. Et, Domi, militiæque res gestas. Et, cuius domo nota est annos sexaginta natus. Et, tot annos bella gero. Pag. 35.

Figura per Pleonasmum. Vt, Antiquum obtinens. Vt, Mortem occumbere, & obire diem, & viuere vitam, & pugnare pugnam, & ire iter, & oculis videre, & Ibidem.

--- voce vocans Hecaten.
Et, *Hunc oro sine me furere ante furorem:*
ac si qua sunt talia.

Figura per eclogam verborum. Vt cum enuntiamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, da bibere, da cœnare. Et, Ibidem.

Donat habere viro.
Et, *Cunctaturque metu, letumque instare tremiscit.*
Et, *Dasternere corpus.*
Et, *--da iungere dextram.*
Et, *-- quale per æstum*
Dulcis aqua saliente sitim restinguere riuo.
Et, *Hoc ridere meum tam nil, nulla tibi vendo,*
Iliade.

Figura per eclogam aduerbiorum, Vt, cum dicimus, magnum tonat, tumidum loquitur. Ibidem.

Magnumque fluentem nilum.
Et, *--vtque volutus ad terras.*
Et, *Immane sonat per saxa.*
Et, *-- nec longum latabere.*
Et, *graue olentis Auerni.*
Et, *-- horrendum intonat armis.*
Et, *Nauibus, infandum, amissis.*
Et si qua sunt talia.

Figura per pronomina. Vt, nullus dixeris, pro ne dixeris. Et, Quis mulier. Ibidem.

Figura per eclogam nominum. Vt cum dici- Ibidem.

dicimus, bonum est virtus, malum infamia. Nam neque tam paria duo verba sunt: neque eundem habent casum, & sonum vocis, quàm Græci προσωδίαν appellant. Id est huiusmodi. Nam respub. nostra ad hunc statum gloriæ peruenit, non multitudine hominum, sed seueritate legum.

vt.

Dulce satis humor depulsis arbuſtus hœdis.

Et, *Tale tuum carmen nobis diuine poeta,*

Quale soror ſeſſis in gramine.

Gradatio.

Climax, & κλιμακωτὸν σχῆμα ab Hermogene. Vide Climax. Bis tantum in Demosthene inueniri hanc figuram notat item Hermogen. lib. 1. de formis.

Heterogenes.

Heteroptoton, Heteroprosopon, Heterarithmon à vetere quodam Scholiaste Græco annumerantur inter figuras grammaticas, satis ex notione sui nominis perspicuę sunt.

Homœon.

Iul. Ruf. p. 23. Hæc figura fit, cum ex partibus aliqua similitudo colligitur. vt, Virg.

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora tenebat.

Etiam in actu fit homœon. vt idem Virg.

Non aliter, quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis

Carthago, aut antiqua Tyros.

Cic. in Verrinis ait, succinctam Scyllam lupis, & canibus, cum pube tenus virgo sit, similem esse Verris, & comitum illius, quibus quasi canibus succinctus sit.

Homœoptoton.

P. Rut. p. 30. Hæc in duobus verbis eundem habet casum, aut eandem nouissimam syllabam. Id est huiusmodi. In rebus aduersis, cui præsto est consilium, non potest deesse auxilium. Item Socratis, nam qui secundis rebus libenter assentiuntur, iidem simul, ac se fortuna contristauerit, primi insidiantur.

Aquil. p. 19. Homœoptoton simile in casibus. Hoc ex eo nomen accepit; quòd membra illa, id est κῶλα, in eosdem casus cadunt ad hunc modum: huic igitur socios vestros criminanti, & ad bellum vos cohortanti, & omnibus modis, vt in tumultu essetis, molienti. Hæc enim tria in eundem casum determinata sunt.

Homœosis.

Iul. Ruf. p. 28. Est, cum per similitudinem res præstantur. Cuius species sunt primæ duæ, paradigma, & parabole. Horum distantia est, quòd paradigma facit vera exempla, parabole ficta ostendit.

Homœoteleuton.

P. Rutil. p. 10. Hoc minus euidens est, quàm homœoptoton, & minorem affert auribus iucunditatem.

Horismus.

Hoc schema fit, cum definimus aliquam rem nostræ causſæ, ad vtilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Id est huiusmodi. Nam virtutis labor, vera voluptatis exercitatio est. Sed fieri solet hoc schema nonnunquam ratione supposita, tum denique magis illustratur, ita vt fecit * diues auarus. In villa ædem feci fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam locupletis copias dederit ei, qui odisset vti. *P. Rutil. p. 8.*

Hyperbaton.

Quòd opportuna ordinis mutatione aliquid ex significatione mutando numerosam reddit orationem. Fab. lib. 8.

Hyperbole.

Alijs schema, alijs tropus videtur. Cæterum fit, cum excedit veritatem sententia. apud Virg.

Qui candore niues anteirent, curſibus auras.

Hypexaresis.

Ab Alexandro Rhetore nominatur inter figuras, fitque cum in comparatione rerum, aut personarum aliquas excipimus, cum quibus comparationem nullam inire volumus. ὑπεξαίρομαι τι πρόσωπον ἢ γένος. Sic apud Homerum.

Ἀνδράσι μὲν προτέροισιν ἐριζέμεν οὐκ ἐθελήσω.

Οὐδ' Ἡρακλῆϊ οὐδ' Εὐρύτῳ

Hypobole.

Subiectio, cum interrogamus aduersarios: aut quærimus, quid ab illis, aut quid contra nos dici possit: Deinde subijcimus id, quod dici oportet è contrario. vt, Amplum patrimonium relictum est? At patris bona vænierunt. &c. Cicer. 4. ad Herenn. *Iul. Rufini. p. 30.*

Hypocrisis.

Est figura sententiæ, cum aduersarium gestu, & pronuntiatione extollimus, vel abijcimus, & spernimus. Vt, in illo, *Iul. Rufini. p. 37.*

Cantando tu illum? aut vnquam tibi fiſtula cerа.

Iuncta fuit?

Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autē magnum in canendo. Et,

— nun ego Daphin
Iudice te metuam.

Qui, scilicet mihi iniquus es, & non rectè iudicaturus. Latinè dicitur pronuntiatio.

Hypomone.

Et παράλογον, quo suspenduntur auditorum animi. Arist. Rhet. lib. 3.

Hypostasis,

Est præstantia quædam animi, & fiducia orationis. Vt, ἐξήλεγξα τὸ φίλιππον, φανερῶς οὕτως, ὥστε τοὺς ἐκείνῳ συμμάχους, αὐτοὺς ἀνισαμένους ὁμολογεῖν. Hermog. περὶ ἰδ. lib. 1. p. 283. Redarguit Philippum tam apertè, vt eius socij exurgentes faterentur.

Hypozeuxis.

Iul. Rufini. p. 30.

Est cum singulis rebus, sententijsque singula debita verba iunguntur. vt,

Procumbunt picea, sonat icta securibus ilex.
Fraxineæque trabes, cuneis, & fissile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Et, *Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,*
Glande sues redeunt læti, dant arbuta syluæ.

Et, *Varios ponit fœtus autumnus, & alte*
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Hæc figura latinè vocabitur subiunctio, vel subinsertio, vel subnexio,

Ὑστερολογία.

Beda Presby. p. 350.

Vel, ὕστερον πρότερον, est sententia cum ordo in verbis mutatur: vt,

Torrere parant flammis, & frangere saxo.

Et, *Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit*

Prius enim franguntur fruges, & postea coquuntur, & ante ad æquora venit, & sic tetigit fluctus. Tale est, & illud. Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo. Prius enim dominus miserando iustificat impium, & sic benedicendo coronat iustum.

Hanc figuram peculiarem Homero fuisse indicat M. Tullius ad Atttic. ὕστερον πρότερον ὁμηρικῶς.

Iron.

Fit cum perfectæ formæ similes conferuntur. Virg. Iul. Rufini. p. 28.

Talis amyclei domitus Pollucis habenis.

Cicero de L. R. Mare quod sua natura tranquillum sit, ventorum vi agitari, & conturbari solet: sic populus Romanus.

Ironia.

Simulatio. Frequentissima apud oratores, qua figura aliud verbis significamus, aliud re sentimus. A quo genere figuræ procemium pro Ligario sumprum est: Nouum crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum, &cæt. Aquil. 14.

Ironia, sententiæ figura, quàm hoc modo enuntiabo: hic enim egregius author communium commodorum, custos, & defensor reip. salus, & columen ciuitatis, de quo contraria, scilicet intelligi velim. Mutabo verba ordine eorum verso, vel tota locutione aliter explicata, sic: namque iste cuius ope, & auxilio, videlicet ciuitas nititur. Manet vtique Ironia eadem, neque læditur verborum immutatione. At verò si figura elocutionis sit, quam repetitionem, Græcè ἐπαναφορὰν vocamus, quæ est huiusmodi. Ille author discordiarum, ille dux seditionum omnium, ille tumultuosus, proditor in bello: & illam partem orationis repetitam sæpius in initio membrorum, aut cæsorum sustulero, & tantum semel dixero, subiungens, &c. hoc modo: ille, qui seditionum author, discordiarum concitator, in pace tumultuosus, in bello proditor fuit: figuram elocutionis sustuli. Nonnūquam autem, immo plerunque concurrere potest, vt sententiæ figura coniungatur cum elocutionis figura: qua hoc modo enuntiatum est: Ille amator patriæ egregius, ille reip. custos, ille defensor libertatis, ac legum. Cum hoc de eo dicatur, de quo contraria intelligi volumus, & ironiam esse, quæ figura sententiæ est, & epanaphoran, de qua, cum maximè diximus, quæ est elocutionis. Nunc ad instituta pergamus. Sunt igitur figurarum elocutiones aliæ, ad ornandum tantum, & quasi ad pingendam orationem accommodata: quibus princeps Gorgias Leontinus vsus est, sed sine modo. Et ideo illius oratio, quæ initio audientes nouitates permouerat, fastidium meruit. Isocrates autem, post eum parcius, nec non etiam ipse Demosthenes, sed tanta moderatione, vt nusquam in tædium incurrat. Idem. p. 15.

Iro-

Iul. Rufini. p. 24. Ironia. Elocutiuncula Salluſtiana commodiſſimè exprimitur, cum aliud in pectore recluſum, aliud in lingua promptum habemus, & ſententia enunciationis in contrarium a verbis accipitur. vt apud Virg.

Scilicet is ſuperis labor eſt.

Apud Tullium pro Ligario, nouum crimen Cai Cæſar, &c. in Clodium, & in Curionem, tu verè feſtiuus, tu elegans, tu ſolus vrbanus, quem decet muliebris ornatus, &c.

Ironiæ autem ſpecies ſex. Chleuaſmus, ſiue epicertomeſis, Charientiſmus, ſiue ſcomma, Aſtiſmus, Diaſyrmus, Exuteniſmus, Sarcaſmus.

Iſocolon.

P. Rut. p. 19. Hoc autem duabus, aut pluribus ſententijs breuibus, & inter ſe paribus exigitur: ita vbi hoc eſt. Nequaquam mihi dies eſt, quamuis multa poſſideat, qui neque finem habet cupiendi, neque modum ſtatus vtendi. Nam & multum deſiderare, egentis eſt ſignum: & nihil parcere, egeſtatis eſt initium. Seorſum eſt, beneficium dare libenter, & iniuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo beneuolentiam acquirimus: non faciendo iniuriam, duntaxat odium vitamus.

Aquil. p. 18. Iſocolon, exæquatum membris. Fit autem, quoties non pugnantibus inter ſe, ſed paribus tantummodo verbis, duo, vel etiam plura membra, quæ κῶλα dicimus, explicantur: vt ſi dicas hoc modo; Claſſem ſpecioſiſſimam inſtruxit, exercitum pulcherrimum, & fortiſſimum delegit. Addere etiam licet; Sociorum maximam, & fideliſſimam manum comparauit. Et longius eodem modo progredi, dum ne in faſtidium incurras.

Leptologia.

Alexander Rhetor. p. 378. Rei cuiuſdã per minutias abſoluta expoſitio, ὅταν ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμβεβηκότων, ἡσυμβαινόντων τὴν ἀκρίβειαν, ἐπὶ λεπτῷ ἐξεργασίαν ποιώμεθα. Hęc figura plerumq; officit grauiori eloquentiæ, vbi minuta quæque non ſunt percenſenda.

Liptote.

Λιπότης, malim λιτότης, quum minus dicitur, & plus intelligitur, vt Georg. 3. Nec mihi diſpliceat, ideſt, valde placeat, Notatur à Seruio. Eadem fere cum μειώσει.

Lyton.

Eadem eſt figura apud ſcholiaſtem Ariſtidis, ἀδιάλλακτον, de quo ſuperius.

Meriſmus.

P. Rut. p. 50. Synathroiſmus & congeries. Hoc ſchema ſingulas res ſeparatim diſponendo, & ſuum cuique proprium tribuendo, magnam efficere vtilitatem, & illuſtrem conſuetudinem. Lycurgi. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ, oculi ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam, prorſus, vt aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitijs ortus videatur.

Item Ariſtotelis. Alexandro enim Macedoni, neque in deliberando conſilium, neque in prælíando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, ſed duntaxat in ſupplicio crudelitas: Nam cum aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus: cùm autem confligendum eſſet cum hoſtibus, fortiſſimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus: at cum animaduertendum, clementiſſimus.

Meioſis.

Diminutio. Attenuatio orationis per modeſtiam. Cic. 4. ad Herenn. in Liptote.

Metabaſis.

P. Rut. p. 72. Apoſtrophe. Hoc ſchema duobus modis fieri ſolet. Ex quibus vnum genus eſt eiuſmodi: cum ab ea ſententia, quam propoſuimus, conuertimur ad aliquam perſonam, aut rem, vt fortunam, & tanquam præſentem appellamus, ita vt is fecit. Myron. Hæc mulier nuper fuit locuples, & potens in amore, atque delicijs neceſſariorũ; ornatus eius opibus abundabat: manus ancillarum, quæ ſequebantur, comitatus appellabatur. Nunc contrà ſubito, & graui caſu afflicta, vix mediocris ancillulæ dignitatem reriner. O fortuna, quàm vehementer te rerum varietas oblectat, & quam magno odio eſt tibi beatæ vitæ perpetuus, & conſtans fructus?

Alterum genus eſt, cum ad id, quod demõſtrare inſtituimus, ab alia re, & actionem, & orationem noſtram reuocamus.

Demoſthenis. Sed nimirum inopinans incidi in cauſſam temporis huius alienam, de qua poſterius dicẽdum. Quapropter ad illud, quod paulò prius agendum reuertor.

Metanœa.

P. Rut. p. 51. Hoc ſchema fieri ſolet, cum ipſe ſe, qui lõquitur, reprehendit: & id quod prius dixit, poſteriori ſententia cõmutat. Itavri facit Demoſthenes. Hunc quoniam de me, vt volui cognoui-

gnouistis, iudicium per ipsius vitia constituam. Nam dū opus est, parentes appellat, quos scitis non ignotos fuisse, sed huiusmodi, vt omnes hos execrarentur. Sed hic bonus vir grandis natu, atque sero, sero loquor: imò verò nuper, atque his paucis diebus simul & Athenienſis, & eloquens est factus.

Item. At hic omnium sceleratissimus, nouo more, atque exemplo alieni facinoris vindex, ipse confidentissimè, non criminibus, sed armis reum facessere conatus: conatus? nimium remisse loquor. Nam qui tantam cædem perfecerit, huiusmodi incepti duntaxat arguere, penè maleficij largitionem est faeere. Congruit cum epanorthosi, & aphorismo.

Metaphora.

Ad vnum verbum contracta similitudo. Definitur à D. Augustino, lib. contrà mendaciū, ca. 10. de re propria ad non propriam verbi alicuius vsurpata translatio.

Aquil. p. 16. *Metastasis.*

Metastasin, transmotionem quidam inter figuras nominant, cùm rem à nobis aliò transmouemus, non ita vt ibi causſam constituamus, alioquin iam non figura erit, sed species quædam eius status, quem qualitatis, aut ex accidenti appellant, secundum Hermagorum. Cæterum alibi in parte aliqua orationis sententiam hoc modo figuramus: quale est apud Demosthenem, initio defensionis pro Ctesiphonte:

Cum bellum, inquit, Phocense conflatum esset: non per me, nondum enim ego ad remp. accesseram.

Tale & aliud pro Cornelio videri potest de ærario:

Refertum, inquit, tribunitijs legibus, exhaustum à quibus sit, ipsi sciunt.

Metastasis est, vel metabasis, cùm à loquentis persona ad personam transitum facimus, ratione aliqua, vel defectu, vt;

Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam. Deinde;
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors, & vota facit.

Deinde;

Infelix, funus nati crudele videbis.
Hic nostri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides: at non Euandre pudendis
Vulneribus pulsum aspicies.

Hæc figura dicitur variatio, aut transitus. Vide in Metabasi.

Metathesis.

Est, cùm quod ante dictum est, postponitur, & quod post dictum est: anteponitur, vt;

Eripis vt perdas, perdis vt eripias.

Conuenit cum diallelo, commutatione, & anaclasi superiùs dictis.

Metonymia.

Nominis pro nomine positio, adinuentor pro re inuenta, possessa pro possessoribus, & contrà contenta pro continentibus, effecta pro efficientibus referuntur.

Mizozeugma.

Coniūctio cum interpositione verbi, & superiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores hoc modo: formæ dignitas, aut morbo defloreſcit, aut vetustate.

Mimesis.

Morum, affectuumque imitatio, in Ethologia, & Ethopia.

Mycterismus.

Irrisio, ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος, à naso, qui est irrisionis symbolum. Vnde Horat.

——naso suspendit adunco

Necessitas.

Ἀνάγκη, cùm factum aliquod in suas causſas, vt naturam, leges, mores, vel etiam fatum refunditur, vt:

Sed me fata Deum, &c.

Noema.

Νόημα intellectus, dicitur sententia, quæ obscurè vult intelligi, quod non dicit, vt in eum, quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem dormienti resciderat. Eras dignus, vt haberes integram manum. Sic enim auditur, vt depugnares. Fab. lib. 8.

Occupatio in Paralepsi. Fabius.

Omoticon.

Schema, quod per iusiurandum effertur, vt οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας. Demosth. pro Corona: Obseruat Dion. Long. in lib. de sublimi eloquentia.

Onomatopeia.

Nominis fictio, vt, Syllaturit, Syllam imitatur. Hæc nominatio 4. ad Herenn.

Oxymoron.

Seu contentio, figura ex periculo petita, atque ita affectatè, & acutè enuntiata, vt ad insaniā accedere videatur, vt air Quintilianus, vt, innuptæ nuptiæ, impia pietas.

Palin.

Palindromia.

Relatio, qua plura verba verbis pluribus vna serie, eodemque ordine referuntur. Vide Cic. 3. de Orat. sect. 205. tale illud vulgatum.

Pastor, arator, ques paui, colui, superaui:
Capras, rus, hostes, fronde, ligone, manu.

Palinlogia.

Iteratio. Hæc figura repetito eodem verbo, aut nomine, non diuersa vult intelligi, sed idem quod significatur efficere vehementius. Cuiusmodi est hoc: ferrum, ferrum, inquit, & hoc in iudicio dicit ter, eijcianturq; proterui: repetitum enim hoc ferrum indignitatem rei, atque audaciam eius, in quem dicitur impensius significat. Nec solùm nomen, aut verbum, sed omnis pars orationis iterari ad eundem vsum potest: vt cùm dicitur, Tu, tu Antoni, Cæsari ruenti, atque omnia permiscere cupienti, caussam belli ciuilis dedisti.

Palinlogia est, cùm verbum, quod in prima sententia est vltimum, in sequente fit primum, vt

Pierides vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi creuit in horas.

Et, *Addit se sociam, timidisque superuenit Aegle,*
Aegle Naiadum pulcherrima,

Et, *Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,*
Ora, manusque ambas.

Et, *Concurrunt Tyrrhena acies, atque omnibus vni,*
Vni, odijsque viro, telisque frequentibus instant.

Latinè dicitur iteratio.

Paradiastole.

Qua dissimilia discernuntur: vt, cùm te pro astuto sapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem.

Rut. Lup. p. 2. Paradiastole, hoc schema plures aut duas res, quæ videntur vnam vim habere, disiungit: & quantùm distent, docet, suam cuique propriam sententiam subiungendo. Hyperidis, Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tu tete frustraris: non enim probas te pro astuto sapientem intelligi: pro confidente fortem: pro illiberali diligentem rei familiaris: pro maleuolo seuerum: nullum est enim vitium, quo virtutis laude gloriari possis.

Hoc idem schema solet illustrius fieri, cùm ratio proposito subiungitur. Id est, huiusmodi. Quapropter nolo te sæpius parcũappellare, cùm sis auarus. Nam, qui parcus est, vtitur eo quod satis est: tu contrà, propter auaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quam inopiæ miseria te consequitur.

Iul Ruf. p. 33. Paradiastole est, cùm similes res discernuntur contrarijs redditis, vt

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis ira.
Et, *Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis,*
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

Latinè dicitur discriminatio.

Paradigma.

Idem. p. 25. Paradigmatis quidem triformis est ratio. Nam exemplum, aut personas tantum exhibet sine sermone, aut sermonem sine personis, aut simul vtrumque. Personam sine sermone, vt Cic. in Milon.

Neque enim potuisset, aut Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interimere nefas esset.

Sermonem sine persona. Catonis est dictum, pedibus compensare pecuniam.

Sermonem pariter, & personam, Cic. pro Roscio, Estne hoc illi dicto, atque facto Fimbriano simillimum: Rursum parabola & ipsa tripertita est, per icona, homœon, epagogen.

Paradoxon.

Idem. p. 29 Siue hypomone, sustentatio, vel inopinatum. Hoc schema suspendit sensum: deinde subijcit aliquid contra expectationem auditoris, siue magnum, siue minus: & ideò sustentatio, vel inopinatum dicitur. Cicero pro Ligario.

Hinc profectus, non ad Cæsarem, ne iratus: non ad domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare caussam illam, quã secutus esset, videretur, &c.

Paralepsis.

Aquil. p. 14. Præteritio. Frequens est huius figuræ vsus, vbi quasi prætermittentes quædam nihilominus dicimus, sicut pro Milone tota illa quæstio inducta est, qua docet è Republ. fuisse occidi Clodium.

Quod si non possem, inquit, diluere crimen, vt dilui, tamen gloriosè hæc prædicare Miloni liceret.

Item de domo sua contra Clodium.

Videsne, me non radicitus euellere omnes actiones tuas, neque illud agere, quod omninò apertum est, te omninò nihil egisse iure, non fuisse Tribunum plebis? (&c. quæ prætermittere se ait: nihilominus dicit) Vtemur autem hoc adiumento in ijs, quæ infirma, vel inuidiosa nobis futura sunt, si directò dicantur.

Paraphora.

Non est figura, sed vitium orationis, putà barbarismus apud Hermog. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Paralipsis.

Rut. Lup. p. 10. Hoc schema est, cum aliquid nos reticere dicimus, & tamen tacitum intelligitur. Et hoc vtendum est, cùm aut notam rem esse auditoribus arbitramur, aut suspicionem excitare maiorem reticendo possumus.

Lycurg. In præsentia, Iudices, iniussu populi, quæ impiissimè gesserit reticebo: de falsis eius literis, quas ad senatum miserit nihil dicam: quæ illi sæpè interminati sitis, omittam. Nam, & hæc vobis nota sunt, & quę nouissimè multò indigniora commisit, & quam primùm cognoscenda.

Hyperid. Cogis me iniuriæ tuæ caussam proferre, nihil agis: non dicam, sed ipsum tempus eam patefaciet.

Parembole.

παρεμβολή, quando extrinsecus quædam nihil ad institutum pertinentia interseruntur, vt apud Homerum;

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον τὸ μὲν οὔποτε φύλλα, καὶ ὄζους φύσει.

Iuro per hoc sceptrum, quòd nec folia vlla, nec vllos ramos producet, &c. quæcunque de sceptro dicit: tandem quod principio quadrat, infert.

ἦ ποτ' Ἀχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας Ἀχαιῶν.

Certè olim cupiet Pelidem turba Pelasga.

Plutarch. de Schemat. Homeri.

Paregmenon.

Iul. Rus. p. 32. Est æquè similis figura, cum ex supradicto verbo aliquid deriuatur, vt,

— *vltrò*
Ipse graui, grauiterque ad terram pondere vasto
Concidit.

Et, *Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.*

Et, *Voce vocat Hecaten.*

Et, *Ire iter, & castrùs audebit vellere signa.*

Latinè deriuatio dicitur.

Parenthesis.

Cum in continenti sententia aliquid interponitur, quod neque eius sit sententiæ, neque omninò alienum ab ea sententia: tum demùm hoc schema efficitur, sed periculosè ponitur: nam aut mirè ineptum, aut vehementer iucundum auribus accedere consueuit. Rut. Lup. p. 5.

Demosth. Nos scilicet omnes (vt ferè fit) repentino nuntio perturbati obstupuimus: Adimantus autē solus (nā est homo multum vehemens, & in reip. cōmodis satis liber) magno clamore efflagitabat, vt Senatus haberetur: & prout tempus postulabat, celeriter quod opus esset constitueretur.

Eiusdem, Audieram appropinquare, tum statim magistratum certiorem feci. Vos Dij immortales (quorum est in templo gestum) testificor. Illi neglexerunt, & rem tantam differre maluerunt: cùm interea subitò portas hostis obsedit.

Parison.

Aquil. p. 16. πάρισον coniungitur ab Hermogene. cum allusione, vbi affertur illud exemplum ex Thucid. lib. 1. ᾗ προεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ ἀντεπιβουλεύειν; Hoc compar alij Rhetores interpretantur.

Parison propè æquatum, differt autem à superiore Isocolo, quòd ibi membrorum verba paria sunt numero: hic vno, vel altero addito, aut in superiore membro, aut in postremo pariter excurrunt: vt si hoc enunties, Neque gratia, & diuitijs locupletum corruptus, neque minis, & denuntiatione potentum perterritus, neque difficultatibus, & magnitudine rei à proposita magnitudine dejectus. Hoc enim postremum pluribus verbis, quàm superiora, enuntiatum membrum longiùs produxit: quod fieri & in primo potest. Sed ibi opportunius, si quò longius erit cæteris, initio prænuntiatur, in posteriore autem, si ad postremum producitur.

Parodia.

Παρῳδία. ὅταν μέρος εἰπὼν τῆ ᾠδῆς, παρ' αὐτὸ τὸ λοιπὸν πεζῶς ἑρμηνεύσῃ. Cùm orator particulam aliquam versus efferens, reliquum soluta oratione interpretatur.

Sic plerumque recensentur versus à Demosthene, & Cicerone in orationibus κατὰ παρῳδίαν.

Paromœon.

Hoc

P. Rutil. p. 10. Hoc schema, & homœoteleuton, & homœoptoton ferè non multùm inter se distãt, tamen quid intersit, ex vniuscuiusque supposita sententia cognoscere poteris: & multò diligentius ex Græco Gorgiæ libro, vbi pluribus vniuscuiusque ratio redditur.

Paromœon, hoc verborum efficit similitudinem. Ita, vti hoc est.

Nam disputandi, aut suadendi est aliud idoneum tempus, cùm quidem aduersarius armatus præsto est, resistendum est huic, non verbis, sed armis.

Paromologia.

Idem p. 6. Hoc schema fit, cùm aliquot res aduersario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut maius sit, quàm superiora, aut etiam omnia quæ posuimus infirmet.

Hyperidis, Sume hoc ab iudicibus nostra voluntate, neminem illi propriorem cognatum, quam te fuisse concedimus, officia tua nonnulla in illum extitisse, stipendia vos vna fecisse aliquandiu nemo negat. Sed quid contra testamentum dicis, in quo scriptus hic est?

Item eiusdem. Quid à me sæpiùs his verbis de meo officio requiris? scripsisti vt seruis libertas daretur; scripsisti ne liberi seruitutem experirentur; scripsisti vt exules restituerentur; scripsisti, vt ne quis exilio afficeretur. Leges igitur, quæ prohibebant hæc non negligebas? Non poteram, propterea quòd literis earum arma Macedonum opposita obsistebant.

Paronomasia.

Idem, p. 2. Hoc, aut addenda, aut demenda, aut mutanda, aut porrigenda, aut contrahenda licera, aut syllaba fieri consuevit. Estque huiusmodi;

Non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri: nam cùm omnibus hominibus, tùm maximè maximo cuique inconstantia turpitudini est.

Item, Ad huius sceleratissimi opera, qui fuit locus? religiosissimus: nimirum quia traditam sibi publicorum custodiam sacrorum, non honori, sed oneri esse existimauit.

Iul. Ruf. p. 32. Paronomasia est, secundum prædictum verbum positio alterius, ipso poscente sensu, vt apud Terent.

Nam inceptio est amentium, haud amantium. [Et] Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quale illud poterit forsitan videri;

Nec quisquam erranteis acies, lethumque sequentes
Sustentare? Contrà, & aliter;
—puppesque tua, pubesque tuorum.

Latinè dicitur adnominatio, vel adfictio.

Paronyma.

Aquil. p. 19. Leuis imitatio. Hæc figura ornat orationem, vt in nomine, aut in verbo interdum syllaba, nonnunquam litera immutata, diuersa significet: vt si velis sic enuntiare;

Allusio. Prætor iste, vel potius prædo sociorum. [Et frequens illud apud veteres eiusmodi est. Cui quod libet, hoc licet.

Non indecorè interim, & prioris verbi postremitas, similitudine posterioris excipitur: vt se habet.

Legem flagitas, quæ tibi non decrat; erat enim diligentissimè scripta.

Parrhesia. P. Rut. p. 11. Ferè contrarium est hoc schema superiori, epitropæ. Nam in hoc vehementer cum iudice agendum est, & vitium, aut erratum eius audacter coram eo reprehendendum: sed diligenter hoc verendum, & rarò assimulandum est inuitos necessariò dicere, ne magis confidentia, quàm dolore excitati videamur: atque ita non fides, sed odium iudicum consequatur.

Demosthenis, Sed ego liberam vocem veritatis apud vos omittam, non inquam, nec reticebo, quod salus communis dicit. Flagitat vestram operam, viri Athenienses: in tanto respub. periculo est: vos enim decepti estis temerè omnibus credendo: & quorum ignauissima sunt consilia, eorum sententias vtilissimas existimando.

Item Lycurgi, Sed vos, iudices, vos hæc facere debetis. Nam cum in sententijs ferundis nocentibus remissionem paratis, vos improborum studia ad peccandum excitatis.

Iul. Ruf. p. 29. Parrhesia, oratio libera, quam Cornificius licentiam vocat. Cicero pro Ligario, Susceptο bello Cæsar, gesto etiam ex parte magna nulla vi coactus, &c.

Contra idem, Quid aliud egimus Tubero, nisi vt, quod hic potest, nos possemus? Interdum adulanter inducitur, vt hic adulatio est pro Rabirio perduellionis, liberè cum ait, quin continetis vocem vestram iudicem stultitiæ, testem paucitatis.

Pathopœia.

Idem p. 14. Hæc vel odio, vel iracundia, vel misericordia commouetur. Virgil.

—domus interior gemitu. miseroque tumultu
Miscetur.

Cic. pro Roscio, Nemo erat, qui non arderet illa omnia mallet, quàm videre in Sext. Rosc. bonis dominantem, &c.

Apud eundem in Verrem, Clamor interea fit tota domo, pugna inter seruos Rubrij, atque hospitis, &c [Alio loco,] Cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna, & sarmenta circundare, ignemque, &c.

Periphrasis.

Circuitus loquendi, vel necessitatis, vel ornatus caussa adhibitus.

Permissio in Epitrope.

Perissologia.

Redundantia verborum. Seruius, vt,

----faciem mutatus, & ora.

Plecton.

Scholiast. Aristidis πλικτὸν, implexarum inter se sententiarum textura, vt inter formosos sapiens, inter sapientes formosus. Scholiastes Aristidis.

Pleonasmus.

Aquil. p. 23. Magis necessarius huius figuræ vsus in eo est, vt verba quidem adijciamus, non tam enuntianda: rei necessaria, quàm vt ex his magnitudo, vel dignitas, vel moralis aliqua commentatio, aut denique species motura iudicem circumponantur. Alioquin si nihil eorũ additio verbi efficiet, vitiosa erit. Itaque si dicas. M. Cato ille: quamuis sufficiat nomen tantummodò posiisse; videaris tamen plus significasse addito (ille.)

Item hoc, Quæ, malum est ita voluntaria seruitus? plus quiddam habuit ex eo, quòd (malum) interpositum est.

Plethynticon.

Longinus. Longinus inter grauitatis figuras nominat πληθυντικὸν, vbi vsurpatur numerus pluralis pro singulari.

Ploce.

Copulatio. Ea figura elocutionis, in qua idem verbum, aut nomen bis continuò positũ diuersa significat: vt est illud, Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius. Ita enim hoc bis positum est, vt superius quidem nomen tantum significet hominis, posterius velit intelligi eundem qui semper fuerit, ac sui similem. *Aquil. p. 15.*

Iul. Ruf. p. 31. Ploce, cum idem verbum, sententiaue ad consummationem superioris retorquetur, vt;

----Vos ô, quibus integer æui
Sanguis, ait, solidæque iuuant robore vires:
Vos agitate fugam.

Quale forsitan & illud accipi potest.

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.

Latinè dicitur implicatio, vel retractio.

Polyptoton.

Hoc schema solet complures sententias alio, atque aliomodo, vt pronuntientur, efferre. Cleocharis. *P. Rutil. p. 3.*

Nam vehementer admiror, Lacedæmonij, si præter hunc quempiam existimatis esse, cui ob has causas iure succensere debeatis. Hic est enim, qui nobis imploratam spem victoriæ est pollicitus. Hunc vos non solum in cõsilio dando cæteris præposuistis, sed etiam in conficiendo negotio principem præfecistis. Hunc omnium vestrũm fortunas vniuersi cõmisistis. Ab hoc igitur vno pristinæ pollicitationis, rerumque gestarum orationem reposcere debetis.

Item Charisij, Pater hic tuus nunc denique est, vt egestatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem prius egentem auxilio tuo, vt alienum deseruisti? Patris tu filius es ad potiendas opes, cuius ad senectutem violandam crudelissimus hostis fuisti? Nimirum nullo consilio filios procreamus; nam maiorem partem ex illis doloris, & contumeliæ capimus. *Aquil. p. 32.*

Polyptoton, ex pluribus casibus. Hanc figuram ex eo nominarunt, quod cum sæpius initio ab eadem parte orationis stat, illa ipsa pars declinationibus casuum, aut generibus, aut numeris immutatur.

Casuum declinationibus hoc modo:

Senatus est summi imperij cõsilium: senatui reip. cura mandatur: ad senatum in dubijs periculosisque rebus omnis ciuitas respicit.

Generibus autem hoc modo:

Pulchra autem hæc fama contingit ciuitati, si optimè meritum ciuem damnauerimus: pulchrum erat exteras nationes existimare: infestiores nos esse bonis, quàm malis. Pulchrè communibus vtilitatibus consulemus, si quos oppressos, & hostes cupiere, nos circũuenerimus.

Numeris autem, sic.

Grata semper singulis fuerunt, quæ commo-

ille superior Africanus Senatoribus fecit, qui primus eius ordinis subsellia a populo liberauit.

Polysyntheton.

Rut. Lup. p. 4. Hoc schema efficitur cum sententiæ multorum articulorum conuenienti copia contnentur.

Pythiæ : Ille hunc pœna constrictum trahebat, hic autem vociferabatur, concursus verò non mediocris, cum tamen omnes opitulari vellent, sed nemo auderet: neque ibi Magistratus aderat, nec circumspicientes, quo potissimum confugeremus, reperiebamus: sed vno tempore nos, & præsens, & futurum malum perturbabat. Nam præsens tempus acerbitatis erat plenum, reliquum verò timoris.

Item Diarchi, Partim nostri silebant, partim autem ingentem clamorem excitabant. At hi socij, præclara nostra auxilia neutrum poterant, neque enim constanti silentio, neque forti clamore strenuè quid agere conabatur. Huc accedebat ignauus tubæ strepitus, qui nihil eorum mentes ad virtutem excitabat.

Procatalepsis.

Iul. Ruf. p. 36. Alexand. Rhetor Græc. Rhet. pag. 377. Est schema dianœas, cum id quod aduersarius arrepturus est, aut quæ obiecturus præsumimus, ac prædicimus, vt illud,

----neque me Argolica de gente negabo.

Hoc primum.

Et, *----Scio me Danais è gentibus vnum.*

Et, *----bello Argolicos fateor petiisse penates.*

Latinè hæc figura dicitur præceptio, vel anticipatio. Græcè etiam prolepsis.

Procatasceue.

Iul. Ruf. p. 36. Est procatalepsi proxima, cum rei de qua acturi sumus, colorem præparamus, atque prætendimus, vt in illo:

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

vsque *----quæ bella exhausta canebat.*

Nam primò de insomnijs quæsta est, deinde mirari se virtutem hospitis dixit, & veram fidem esse, à dijs illum genus ducere, misereri etiam casus, & errores, vt verecundius postea de amore fateretur, quasi in affectum hospitis, vel insomnijs, vel admiratione calamitatis inducta sit. Hæc figura dicitur latinè præparatio.

Prodiaphesis.

Alexand. Rhet. p. 84. Aquil. p. 13. προδιάφησις. Figura, quæ perspicuitatis causa verbum aliquod licet absoluto sermone subiungit.

Οταν ἓν ὄνομα ἐπενεχθῇ πεπληρωμένῳ λόγῳ, πρὸς διασαφοῦντα πλέονται, vt apud Homerum:

Αλλ' οὐκ Ατρεΐδῃ Αγαμέμνονι ἤνδανε θυμῷ. vox θυμὸς redundat.

Prodiorthosis.

Præcedens correctio. Hæc figura, vbi aliquid necessarium dictu, & insuaue audientibus, aut odiosum nobis dicturi sumus: præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens: Quanquam sentio, quanta hoc cum offensione dicturus sum, dicendum est.

Alexander Rhetor hoc affert Demosthenis exemplum:

Καί μοι πρὸς θεῶν ὅταν ἕνεκα τοῦ βελτίστου λέγω, ἔξω παῤῥησίαν τοῦ λέγειν; Quæso vos per Deos immortales, vt cum optima de causa dicam, mihi dicendi libertas non denegetur.

Prolepsis.

Hoc est, cum id, quod aut in aduersarij causa, aut in iudicis opinione esse, aut fore arbitramur contrarium nobis, præoccupamus dicere, & cum ratione dissoluere. Rut. Lup. p. 8.

Demosthenis, Atqui ego illum, iudices, arbitror Lycurgum laudatorem producturum, scilicet qui sit testis eius pudori, ac probitati: sed ego Lycurgum vobis præsentibus hoc vnum interrogabo, velitne se similē esse illius factis, & moribus. Quod si negauerit, satisfactum vobis esse de veritate nostra debebit.

Lysiæ hac oratione sæpius apud me vtebatur, & orabat, vt suarum ærumnarum misereret, inopiæque subueniret. Quid multa? commotus humanis precibus deprecantis, quod petebat dedi, solus soli, quo minus nota calamitas hominis esset. Sed vt paratus venisse videatur, iam se negabit accepisse, & flens vobis supplicabit, vt se à calumniatoribus eripiatis. Vos autem, cum sic agentem videritis, facite ore, vt & illius, & mei memineritis.

Prolepsis est schema λήξεως, id est figura elocutionis, cum ante numerus redditur verbis, quàm res personæ affiniantur, vt, Iul. Ruf. p. 30.

Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea:

Et, *Interea reges ingenti mole Latinus*
Quadriiugo vehitur curru. &c.

Latinè appellari potest præsumptio, vel anticipatio.

Prosapodosis. Aquil. p. 20.

Redditio. Nomen hæc figura ex eo accepit,

quod idem nomen in postrema parte membri, aut eadem quæcunq; pars orationis redditur, est connexa, vnde id membrum, aut is ambitus cepit, vt si velis hoc modo eloqui, cùm quid quasi indigneris, aut doleas: Tibi scelera-tissime omnium, imputare omnes calamitates suas debet Respub. tibi. Aut sic: Hæc ô Dij immortales, in ciuitate moliri ausus est Glaucia?

Rut. p. 1. Prosapodosis. Hoc schema duobus modis fieri aut tractari potest. Nam sententijs duabus, aut pluribus propositis, sua cuique ratio vel posterius redditur, vel statim sub vnaquáque sententia subiungetur. Quibus posterius ratio subinfertur, huiusmodi sunt, Demosthenis, Non enim pari ratione Philippus, atq; nos, diuersis rebus medetur: sed ille vsque eo nititur, quoad restituat, atque exuperet. Nos contrà, statim vinci meditamur. Ille enim pro laude, sicut pro patria, præliatur: nobis autem si nihil accedit mali, satis, ac nimium boni videtur. Cum singulis sententijs statim ratio subiungitur, hoc exemplo Demetrij Phalerei. Nam quod beneficium tempore, & cupienti datur, gratum est: vtilitas enim, ac voluntas accipiendi, honorem dantis facit ampliorem. At quod sero, & desideranti dari datur, ingratum est: amisso enim tempore vtilitatis, cadit accipiendi cupiditas.

Prosynapanteſis.

Προσυπάντησις, occursus, cùm duobus nominibus positis, iterum ad eadem fit recursus: Alexãder Rhetor, qui ciusmodi affert exẽplũ; ἐλθόντων Ἀθηναίων, καὶ Λακεδαιμονίων. Λακεδαιμονίων μὲν εὐσεβάδεως ἡγουμένων, Ἀθηναίων δὲ Θεμιστοκλέους.

Prosopopœia.

F. Rut. p. 8. Hoc fit, cùm personas in rebus constituimus, quæ sine personis sunt, aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam viuorum, & præsentiũ actionem, & sermonẽ deformamꝰ Ἀφετὴ προσωποποιήσατες τὴν ἡδονὴν τὸ βάλιμα, καὶ τὸ ἦθος προσωποποιούμενον Orig. cõtra Celsum l. 7. p. 366. Id est huiusmodi. Nam cum crudelitatis mater est auaritia, tum pater furor: ea huic facinori coniuncta, parit odium, inde item nascitur exitium. Hoc genere vsi sunt poetæ, qui fabulas scripserunt in prologis: nam humana figura produxerunt personas, quæ in veritate artis, & voluntatis sunt, non personæ.

Hyperid. Alterum genus est, ita vt fecit Hyperides, cùm de adolescente impudico diceret.

Quid si tandem, iudices, apud ipsam naturã, hanc causam agerem? atq; ita diuisit muliebrem, virilemq; personam, vt suum cuiq; opus, atq; officium distribueret? ei ego hunc ostendere: em, muliebri ritu ossu suo corpore abusum? nonne vehementissimè admiraretur, si quisquam non gratissimum munus arbitraretur, virum se natum: sed deprauato naturæ beneficio in mulierẽ cõuertere se properasset?

Item Charilij, Existimate quæso Remp. hic adesse, & pro vestra libertate supplicem vobis accedere: simul & liberos vestros, & matres familias amplexam tenere: parentes vestros ætate confectos ad se applicare: redigere vos in memoriam, qualem se à maioribus acceperitis: obsecrare pro sacris, ac delubris Deorum immortalium, pro parentum monumentis, pro vobis ipsis, & salute vestra. Hæc si præsens agit, vt dixi, respub. quid animi estis habituri, quæro.

Prosopopœia est personæ confictio. Hæc figura plurimum in se continet dignitatis, cũ remp. ipsam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quasi excitamus ab inferis, & in conspectu iudicis collocantes, oratione hos circundamus. Talis est illa pro Cœlio, Appij cœci persona inducta contra Clodium ita dicens. *Aquil. p. 14.*

Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? Sæpe enim, quæ nos ex nostra persona dicentes vix ferant, iudices, supposita dignitate personæ liberius dici, & conuenientius proferuntur.

Prosopon,

Προσώπων μετάθεσις alij confundunt cum apostrophe, fit vbi sermo diuertitur ad secundam personam· φαμὲν κακμῆτας, καὶ ἀτειρέας ἀλλήλοισι. Longinus περὶ ὕψους, dicere indefessos, & indomitos inter se.

Protimeſis.

Προτίμησις electio vertitur à Trapezuntio.

Proſtaxis.

Iussio, cum sententia imperandi modo effertur.

Protome.

Προτομὴ præcisio orationis, quàm à reticentia distinguit Cic. 3. de orat. sed nimis vigeo, commoueri videtur adolescẽs: ad me reuertar.

Prozeugma.

Cum verbum, quo res comprehenditur primum collocatur. Vt, Defloruit formæ dig-

dignitas, aut morbo, aut vetustate. Auth. ad Heren. lib. 4.

Protrope.

Iul. Ruf. p. 29. Adhortatio ad aliquam rem est, & palinlogia, Virg. Nunc, nunc insurgite ramis hortor vos socij. Cic. in Verrem 3. actionis libro, vos quod ad vestram famam, senatusque consulta pertinet iudices prospicite, atque consulite, &c.

Prupergasia

Iul. Ruf. p. 29. Vel parasceue, præmunitio. Qua antè vtimur, vt confirmet id quod subiecturi sumus. Vt si testem producturi sumus, antè est, vt ei fidem habendam esse doceamus. Quare est velut generalis locus, & tractatus communis. Cicero pro Milone; antè præmunit licere hominem occidere, & tum subito occisum P. Clodium iure, & sine inuidia: cum ita dicit, negant intueri lucem esse fas ei, qui à se esse hominem occisum fateatur. In qua tandem ciuitate hoc homines stultissimi disputant?

Pysma.

Quæsitum. Hoc genus à superiore erotemate eo differt, quod ad interrogatum vna voce tantum responderi potest, vel à negante, vel à confitente: quæsito autem occurri non nisi pluribus potest, hoc modo, si dicas, qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata erunt? quis erit, qui subuenire volet, cum tam acerbè socios tractauerimus? Alexãder Rhetor cum Aquila sentiens definit, πρὸς ὁ διεξοδικῶς ἀπαιτῆσαι δεῖ, καὶ διὰ πλειόνων.

Ratiocinatio in Apophasi.

Sarcasmus.

Iul. Rufini. p. 25. Hæc figura quibusdam videtur eadẽ, quæ chleuasmus, sed à perfectissimis propria significatione descripta est. Peculiariter enim sœdiora ea significamus, non tamen sine dicacitate concinna. Vt apud Virg.

Nouimus, & qui te, transuersa tuentibus hirquis.

Apud Ciceronem, Sexte noster bonavenia, quoniam dialecticus est, & hoc quoque liguris. Et pro Cœlio, quod facerem vehementius, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratre volui dicere, semper hic erro.

Schesis.

Iul. Rufini. p. 36. Proxima figura est anthypophoræ, qua aduersariorum affectum quemlibet fingimus cui respondeamus. Vt in illo.

Indignum est Italos Troiam succondere flammis
Nascentẽ, & patria Turnum consistere terra:
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis?

Non hæc ita Iuno proposuit, quasi manifeste Venus indignum esse dixisset, sed quasi indignum esse Veneri fingeret, vel suspicaretur. Hæc latinè dicitur affectio.

Solutum.

(Sic enim voco, quod ἀσύνδετον Græci vocant) fit ita, vt demptis coniunctionibus, & propositionibus, quibus verba, & nomina connectuntur, singulatim vnumquodque enuntiemus. Cuius frequentissimum exemplum est per totas orationes M. Tullij: sed vel hoc vnũ ad exemplum sufficiet. Expecto vim edicti, seueritatem prætoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. In his animaduertimus nullam, neque disiunctionem, neque propositionem interpositam. Facit autem figura hæc ad celeritatem, & ad vim doloris aliquam significandam: qua plerumque cum commoti sumus, hoc modo incidere solemus. Illud etiam præceptum habeto, actori veræ causæ nunquam timendum esse, ne nimis sit in figuris sententiarum. Si enim fieri possit, vt omnes ad aliquam vtilitatem figurentur, non vitandum. Aquil. p. 22.

Streptolyton.

Huius figuræ pauci admodum meminere. Notatur à Scholiaste Aristidis apud Photium in Aristidis Panathenaico. Innuit esse figuram, quæ ex reciprocis constet magna varietate inter se contextis. Ciuitas est vt iustis fortior, si fortibus æquior, aut potius iustis omnino iustior, & violẽtis omnibus potẽtior. τῶν μὲν τὰ δίκαια κμώντων ὀχυρωτέραν, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐπιεικεστέραν. Μᾶλλον δὲ τῶν μὲν τὰ δίκαια κμώντων ἀκριβεστέραν εἰς αὐτὸν τοῦ δικαίου λόγον. τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ βιάζεσθαι δυνατωτέραν εἰς τέλος, ὥστε ἄμφω τὰ γένη δι' ἀμφοῖν νικᾶν. Vide Photium p. 655.

Subiectio in prolepsi, & procatalepsi.

Syscenasis.

Hoc schema docet diuersas res coniungere, & communi opinioni cum ratione aduersari, & habet magnam vim vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi. Hyperidis. Nam hominis auari, atque asoti vnum atque idem vitium est. Vterque enim nescit vti: atq; vtrique pecunia dedecori est. Quare: P. Rutil. p. 9. Hyperid.

re merito vtrique pari pœna afficiuntur, quos pariter non decet habere. Item Lysiæ, Quapropter pergam: in multos largitionem, abstinetię testimoniū nō credideris: multo enim confidentius hoc genus hominū furatur. Nā quo magis eget ad sumptū ambitionis, audacius facit rapinā, vt huic ipsi ambitioni copia suppeditari possit. Item Demosthenis, Cum ei quidam obiecisset, matre Scytha natum, respondit: Non miraris igitur, quòd Scytha, matre barbara natus, tam bonus, & clemens euaserit? Item eiusdem. At ego hunc propterea malum esse existimo, quia nimium se gerit seuerum. Namque ex hominibus humanitatem ac misericordiam tollere, maximum signum malitiæ videtur. Ego contrà deos precor: namque eiusmodi ciuem habemus, qui ad supplicium sumendum in omnes partes sit inexorabilis.

Sustentatio in paradoxo.

Syllepsis.

Iul Ruf. p. 30. Est, cum duabus diuersisque sententijs, & rebus vnum datur verbum minime vtrisque conueniens. Vt, [inclusos vtero Danaos, & pinea furtim. Laxat claustra Sinon.] Laxat enim ad Danaos referri non potest: sicut ad clausta. Et optime Graiugenum, cui me fortuna precari, [ac vitta comptos voluit prætendere ramos.] Non enim sicut cui prætendere ramos, ita & cui precari potest videri ratione connexum. Et, [his quidam signis, atque hæc exempla secuti.] Hæc latinè dicitur correptio.

Symploce.

Aquil. p. 21. Connexum: Hæc figura ex vtraque earum, quas supra demonstrauimus, composita est: vtramque orationis speciem circundat. Nam & incipit sæpius ab vna parte orationis, & toties in vnam, atque eandem desinit. Vt hæc se habet, quis legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus est: Rullus. Quis decem viros creauit? idem Rullus.

Synatroismus.

P. Rutil. p. 1. Hoc & singulis verbis & plurium verborum coniunctione fieri potest. Singulis verbis hoc modo.

* *al. Cleocharia.* * Clearchi, sed cum ad supplicium sumendum se confirmaret, multa simul eum reuocant officia, consuetudo, tempus, existimatio, periculum, religio: quæ singula propriæ ei cogitationes ad remorandum subijciebant. Item Democharis. Nam quis hæc simul vniuersa perpeti possit, timorem, morbum, senectutem, contumeliam, inopiam, vim? quarum quæuis vna res, per se satis est grauis ad perferendum. Sed in coniunctione plurium verborum huiusmodi est. Lycurgi, nemo enim nocens sine summo mœrore est, Iudices, sed multa simul eum perturbant. Quod adest sollicitudinis plenum, quod futurum est formidosum, lex paratum supplicium ostentans, vitia ex vitijs coacta, occasionem arguendi maleficij captans inimicus: quæ quotidiano vehementer eius animum excutiant. *Democh.*

Synchoresis.

Συγχώρησις cum aliquid etiam iniquum caussæ fiducia concedimus. Quint. lib. 9. c. 2.

Syncrisis.

Iul Ruf. p. 29. Siue antithesis, comparatio rerum, atque personarum inter se contrariarum. Vt, ego plector, quòd tu peccas: tu delinquis, ego arguor pro malefactis: Helena redeat, virgo pereat innocens: tua reconcilietur vxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Murena, Vigilas tu de nocte, vt consultoribus tuis respondeas; ille vt maturè, quo intendit cum exercitu perueniat, &c. Item in Verrinis, iste multo sceleratior, & nequior quàm ille Adrianus, aliquando etiam felicior fuit, &c.

Synchysis.

Confusio est hyperbatum obscurum.

Synecdoche.

Notum ex vulgaribus tropis.

Synœceiosis.

Συνοικείωσις commistio, qua duas res diuersas colligit, vt, tam deest auaro, quod habet, quàm quod non habet Fab. lib. 8. cap. 3. à Scaligero dicitur Cinnus poet. lib. 3. cap. 4. 6.

Synonymia.

Aquil. p. 21. Communio nominis. Vtimur autem eo genere elocutionis, quoties vno verbo non satis videmur dignitatem, aut magnitudinem rei demonstrare: ideoque in eiusdem significatione plura conferuntur, vt si dicas, prostrauit, afflixit, perculit.

Sistrophe.

Est conuersio & conuolutio.

Tapinosis.

Cùm rei dignitas verbi humilitate deprimitur, vt gurges, pro mari: Quintil. lib. 8. cap. 3.

Rei

Rei magnæ humilis expositio definitur à Seruio.

Tautologia.

Aquil.p.21. Eandem rem pluribus verbis significat hoc schema. Differt autem perexiguò à superiori figura, Synonimia: Ibi enim singulæ partes ex ordine idem significantes ponuntur: hic vnius nominis, aut verbi priùs positi vis deinceps pluribus verbis explicatur: vt si dicas, Senatus, populique Romani summum consilium, à quo ordine iura exteræ nationes petunt. Hic enim vnum nomen Senatus prosecutionem accipit ex pluribus verbis, non aliud significantibus. Qui enim summum consilium dixit, & eum ordinem, à quo exteræ nationes iura petant, non aliud, quàm senatum dixit, sed prosequendo latiùs ornauit elocutionem.

Traductio.

Eiusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio: vt, Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere: Cic. lib. 4. ad Heren. Eadem est cum analepsi.

Zeugma.

Iul. Ruf. Est cùm vnum verbum communiter multis sententijs iungitur ad omnes pari significatione pertinens, & adnexum, vt,

Æneas Vrbe, & socijs, & classe relicta.

Latinè hæc figura dicitur ligatio, vel annexio.

NE quid igitur à me in hac parte desideraretur, visum est istam figurarum nomenclaturam, ex Demetrio Phalereo, Hermogene, Longino, Alexandro, Aristidis scholiaste, Rutilio, Aquila, Rufiniano, Beda, & cæteris breuiter subijcere, tum propter antiquitatis auctoritatem, quam magni facio, tum propter variam, & sane non inutilem χημάτων cognitionem. Sed quia multas in tot veterum obseruationibus esse minutias nemo non videt, nunc omissa leuiorum figurarum disquisitione, de vsu earum, quæ notiores sunt, & ad orationis ornamenta sæpius adhibentur, maximè Ciceronianis exemplis pauca dicam.

De vsu, & Varijs ordinibus figurarum.

CAPVT XVIII.

QVod vestis corpori, stellæ cœlo, pratis flores, regum coronis margaritæ, scenæ & foro tabulæ, atque insignia, hoc oratioui figuræ, quibus nihil in oratorum apparatu magnificentius: sed tamen tenendus est in vsu quidam modus, ne si nimiæ fuerint, ijsdem oratio potius obliui, quàm distingui videatur.

Nescio enim quo pacto, non modò in rebus humanis, sed & in verbis contingere solet, vt summa voluptas fastidio sit vicina: & pulcherrima quæque si fuerint communiora, satietate impleant animos potiùs, quàm delectent. Itaque & in mundo recursantes dici, & noctis vices lucem efficiunt mortalibus iucundiorem, & annum temperant hyemis rigor, feruor æstatis, amœnus veris decor, & autumni grata maturitas, quæ à Deo in natura primùm condita, orator in verbis (sint enim quasi naturæ imagines) imitabitur, nec orationem figuris faciet, potiùs, quàm decorabit.

Itaque nunc de earum vsu à nobis dicendum est, non eo quidem ordine, qui tyronibus tradi solet, sed qui instituto nostro, & dedolatis ingenijs sit commodior. Ac certè dum cõplector animo figuras omnes, vel ad docendum, vel ad mouendum fictas reperio.

Primum igitur de ijsagam, quæ ad illustre, & suaue genus dicendi, in quo potissimum effert se delectatio attinent, deinde grauis generis ornamenta, & figuras, quibus & docere, & mouere possumus, ostendam.

Figuræ fermè omnes, quibus hæc dicendi suauitas excolitur, aut in conformatione alicuius imaginis, aut in repetitione verborum, aut in dictionum nexu, & quadam gratia concinnitatis versantur. Quæ rerum imagines efformant, vel vno, aut paucis verbis faciunt: ex quo oriuntur metaphoræ, antonomasiæ, epitheta, periphrases, synonimiæ, vel artificiosius, atque vberiùs expoliunt imagines, vnde descriptiones emergunt.

De primo ordine figurarum.

Quæ imagines vno, vel paucis verbis exprimunt.

CAPVT XIX.

PRima series figurarum metaphoram, antonomasiam, epithetum, periphrasim, synonimiam comprehendet. De translatione hæc præscribit Demetrius.

Metaphora est ad vnum verbum contra-

cta similitudo, quæ suauitatem, & splendorem addit orationi, vbi moderatè adhiberur, nam si frequentior fuerit dithyrambos scribemus, non orationes, neque violentas esse oportet istas translationes, sed ductas à similitudine: sunt autem hæc similia, Imperator, gubernator, auriga.

Non semper conuertuntur metaphoræ, licuit poetæ radicem montis pedem appellare, hominis pedem appellare radicem non decet: licuit Apuleio, & Plinio pediculos nominare serpentes, dracones, pediculos nuncupare insanum est. Tutior est metaphora, & iucundior, quæ fit per similitudinẽ, addita quadam particula, aut quodam simili, quod Platoni, & Xenophonti familiare est. Optimæ sunt illæ, quæ tribuunt sensum rebus inanimis, vt de telo, in aduersam aciem inuolare cupit. Incidunt aliquandò ita propriæ, & claræ, vt non translatæ, sed natiuæ videantur.

Et de ijs intelligendus M. Tullius in oratore, cùm dixit:

Ex omni genere frequentissimæ translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos, & referunt, ac mouent huc, illuc, qui motus cogitationis celeriter agitatus per se ipse delectat.

Rem quoque augere debent metaphoræ, & conciliare admirationem: qui cœlum canere tuba dicit, cùm tonat, rem magnam tenui metaphora detexit. Sunt enim tonitrua omni tubarum clangore vehementiora. Xenophon vndare exercitum dixit magnificè: at si vndas maris cum exercitu conferas, & exerciturire, ineptè loqueris: si audaciores sint tropi, fulciuntur epithetis. Theognis aream, lyram appellat, audax est, addit sine fidibus, temperat metaphoram.

Metaphorã necessitas genuit, delectatio, iucunditas celebrauit.

Metaphorarum magistra optima consuetudo sermonis, omnia sunt penè metaphorica, & nos latent, mera vox, acutum ingenium, acer homo, duri mores, hæc sunt propriis nominibus venustiora. Sed cauendum maximè in soluta oratione, ne latius ductis metaphoris parabolas poeticas faciamus, quod Xenophonti excidit, *quasi equus solutus campo superbit, exultat, & calce ferit, &c.* Parabola hæc est poetica.

Antonomasia, & eius vsus.

Antonomasia est pronominatio, siue significatio, vice nominis posita, vt, Adulter for tius, &, Furia religionum mulierbrium Pro Clodio, apud Ciceronem: Mundi elementum optimum, pro cœlo, apud Orpheum: Mænas quinqueuira, pro Helena, apud Lycophronem. Ex quo apparet non adeò frequentem esse bonis oratoribus hunc tropum, quorum est proprietatem verborum consectari, non ficta vbique arripere, & certè in eo ridiculus videretur Lycophron, qui nihil penè dicit sine antonomasia, nisi se ænigmata scribere profiteretur. *Orph. in hymnis. Lycophron in Cassandra.*

Primus vsus erit ad necessitatem, propter verbi penuriam, vt cùm Aristoteles Cinedias molles, & venereas cantilenas appellat. *Vsus antonomasia.*

Secundus ad ornatum, vt cùm Plato nominat caput, arcem corporis humani: voluptatem, malorum escam: linguam saporis magistram: hepar, coquinam corporis: domicilium cupiditatum, gynecæum: iræ sedem, andronem: aquam, Deam sobriam. Hæc digna Platonis maiestate.

Tertius ad dissimulationem, cùm de industria orationem volumus obscurare. Sic Alabarchẽ, siue Arabarchen Hierosolymitanum, Pompeium nuncupat Tullius.

Quartus ad indignationem, & aganactesim. Rarò apud Ciceronem, Clodium, semper belluam, pestem, furiam, apud Demosth. pro Aeschine ὄλεθρον γραμματέα audies.

Epithe'tum.

Epithetum, vt habet Phauorinus in lexico, ὄνομα τὸ ἐπὶ κυρίων ἢ προσηγορικῶν δηλοῦν ἔπαινον ἢ ψόγον, est nomen proprijs, appellatiuisque additum, laudem, aut dedecus significans.

Vsus triplex discretionis, proprietatis, ornatus. Primus est necessitatis, vt si Bosphorum nominans Thracium appellem, aut Cimmerium: sic enim distinctionem locorum facio. *Vsus epithetii.*

Secundus est, in natura rei, & more loquendi, vt cùm Deum optimum Max. Mariam virginem dicimus, quis enim ait Epiphanius, aut quo sæculo ausus est quispiam proferre nomen sanctæ Mariæ, & interrogatus non statim intulit virginis vocem.

Tertius, ornatus, ad illustrem orationem conducens: nam si quis dicat Bruti prudentia Tarquinium expulit, latinè, & eleganter dixisse videtur: sed quanto grauius, & sublimius hoc idem erit, si quis hoc modò epithetis exornet, Incredibilis, ac propè diuina Iunij Bruti prudentia, superbissimum, atque crudelissi-

mum

mum regem Tarquinium, ab vrbe Romana, dominatu regio expulit.

Vt triplex epithetorum virtus, ita triplex vitium: dehonestant enim orationem longa, intempestiua, crebra: lõga, vt domiporta (quis enim hoc in oratione ferat) intempestiua, vt si quis raras aues, & nigros olores vbique nominet, quod apud Iuuenalem inuenerit semel, opportune tamen, & loco.

Rara auis in terris, nigroque simillima Cygno.

Crebra, qualia solent esse eorum, qui epitheta consectantur frigide admodum, & pueriliter, quid opus est enim vbique nigrum coruum, niuem candidam, durum adamantem decantare, & nunquam existimare colophonem periodo impositum, nisi per superlatiuum aliquod frigidum concludatur.

Synonimia.

SYnonimia est verborum idem significantium congeries, cuius vsus est in fuso dicendi genere Ciceroni perquam familiaris. His oratio modò quasi ingens fluuius affluentium vndarum accessione voluitur, modò incisis quasi iaculis armata vibratur. Hanc orationem, vt Nilum, aut Istrum fluentem admiror.

Quæ precatus sum à Dijs immortalibus, iudices, more, instituto que maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murænam consulem renuntiaui, vtrea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanæ, bene, atque fœliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem Dijs immortalibus, ob eiusdem hominis consulatum, vnà cum salute obtinendum, & vt vestræ mentes, atque sententiæ, cum Pop. Rom: voluntate, suffragijsque consentiant, eaque res vobis, populoque Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq; afferat.

Ecce duodecim fermè synonima in hac periodo, quibus carere potuisset, sed non sine detrimento grauitatis.

Ex alia parte quasi sagittæ infesto turbine erumpere videntur: O tenebræ, ô lutum, ô sordes! & ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem.

Quæ synonima vitãda.

Animaduerte vt anaphora, quasi amento impulsa vehementiorem habeat emissionem: atque vt ista habent admirabilitatem, & quandam gradationem, qua sensim ad maiora contendunt: ita nihil putidius, quam de triuio synonyma sine vllo delectu, & neruis arripere, quæ onerant potiùs, quàm ornant orationem.

Et illæ quidem figuræ ingerunt quandam conformationem imaginis: at quæ sequuntur longè illustriorem.

De secunda Serie figurarum, in illustri, & suaui genere dicendi, quibus icones rerum efformantur.

CAPVT XX.

VOlusianus in epistola ad Diuum Augustinum inter cæteras instrumenti Rhetorici diuitias commendat Iconismatum pulchritudinem, & iure: mentem enim vali liùs feriunt oratores, qui hanc virtutem obtinent cumulatiùs.

Descriptio igitur, qua nihil in Rhetorũ thesauris opulentius, in quatuor partes diuiditur, quarum prima imago, altera effictio, tertia notatio, quarta demonstratio, siue hypotyposis nominatur.

Imago est formę cum forma, cum quadam similitudine comparatio. Ad quod genus referuntur parabolę, quibus nihil clarius docet, nihil mouet suauius, nihil iucũdius delectat.

Vis vanum doctrinæ simulatorem multis quidẽ libris, & studiorum insignibus refertũ, sed elinguem, agnosce in Citharœdo pisce.

Aelia. l. 11. anim. c. 11.

Animaduertite, quæso, hominem, imò vanum simulatorem, & citharœdo simillimum inuenietis. Piscis est, Auditores, in mari rubro, discriminato vertice, pinnis aureis, & rutili coloris fulgore totus efflorescens, Citharam dorso gestat, nigris lineis, quasi fidiculis intentam. Expectatis fortasse, vt canat? nolite quæso, mutus enim est piscis: non dissimili modo iste magnam elegantissimorum librorum copiam circumfert, quanquam ne mutire quidem, aut hiscere in publico audeat.

Vis auaritiam intuere in dipsade. Serpens pernicioßissimus est, Auditores, Dipsas, puto, vocatur: huius venenum sitim excitat ardentissimam; ex quo fit, vt qui ab eodem icti sunt, vina petant, & fontes, sed frustra, indies enim, imò in horas exardescit sitis, quanta potest esse maxima, & nulla potione restinguitur. Dipsas est, dipsas inquam, crudelis, auaritiæ sitis, & pecuniarum cupiditas, quæ nunquam expletur.

Lucian. de dipsadibus.

Effictio est expressio corporis, vt: Hunc

dico, Iudices, rubrum, breuem, incuruum, canum, subcrispum, cæsium, cui magna est in mento cicatrix. Sed vnam tibi subijciam ex Sidonio Apollinari omnibus numeris absolutam, si modò stylus plus haberet nitoris.

Sidon li. 1. epist. 2. Effictio Theodorici Regis.

Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior, eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum à planitie frontis, in verticem cęsaries refuga crispatur: ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorum coronat arcus: si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit: aurium legulæ, sicut mos gentis est, crinium superiacentium flagellis operiuntur: nasus venustissimè incuruus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata, si casu dentium series ordinata promineat, niueum protinus repræsentat ipsa colorem. Pilis infra narium fruticantibus quotidiana succisio: barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem, stirpitùs tonsor assiduus genas adusque forcipibus euellit: menti, gutturis, colli, non obesi, sed succulenti lactea cutis, quę propiùs inspecta iuuenili rubore suffunditur: namque hunc illi crebro colorem non ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus.

Notatio est descriptio morum ab adiunctis, quo in genere eloquentissima diuitis ostentatoris apud Cic. :. Ad Herenn. Disertissimi item Theophrasti characteres, vnum tibi, & alterum exemplum ex sexcentis subijciam.

Vani hominis descriptio, ex Theophrasto.

Homo verò ineptè ambitiosus is est, qui ad cœnam vocatus conuiuæ tori ipsi studeat assidere: qui filium delphos abducat, vbi comam ponat, qui operam det, vt pedissequum habeat genere Aethiopem, qui etiamsi minam argenti velit soluere, laboret vt reddat in aspero, etsi bouem sacrificarit, solet anteriorē capitis eius partem magnis redimitā sertis pro foribus in ipso introitu figere, vt intelligant quicunque ingredientur esse ab ipso bouem mactatum. Atque vbi pompam cum alijs equitibus duxit, reliquis omnibus puero traditis, qui ea domum referat, ipse trabeatus in forum pergit, & ibi deambulat, cumque illi paruulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum ei faciet, ascriptis etiam in Columella his verbis.

Soboles Melitensis. Iam cùm æreum annulum Aesculapio consecrarit, appensis subinde nouis coronis totum atteret, atque adeò ipse quotidie vnguentis oblinitur. Sed hæc pleniùs in libro hypotyposeon.

Habes in hoc exemplo illustria capita, quę si oratorio stylo fundas, latiùs luculentam efficies descriptionem.

Multa huiusmodi occurrunt apud Ciceronem, vt

Descriptio deterrimi hominis, Haruspic. resp. num. 56. 57. 38.
Catilinæ, pro Cœlio num. 11.
Egentis seditiosi, pro Sext. num. 110.
Mulieris amantis, & scelerātæ, pro Cluent. num. 12. vsque ad 19.
Diuitis splendidi, pro Rosc. Amerino, num. 133. 134. 135.
Oratoris in Bruto, num. 139.
Tempestatis in Synesio ep. Græc. 172.
Verris in epist. Græc. 235.
Virtutis, & voluptatis, Plutarch. fortun. Rom. 270. & 271.

Demonstratio est, cùm res ita verbis exprimitur, vt geri, & ante oculos esse videatur, vt in hac descriptione fulminatorum. Verba Græca sunt.

Κατὰ τὴν λῆμνον ὕπο δρυὶ μεγάλῃ θερισταὶ ὀκτὼ, περὶ τὸ καλούμενον κέρας τῆς νήσου τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμήν ἐστιν ἐς κεραίας ἐπιστρέφων λεπτὰς; νέφους δὲ τὴν δρῦν περιέχοντος, καὶ σκηπτοῦ ἐς αὐτὴν ἐκδοθέντος. ἡ μὲν ἐβέβλητο. οἱ θερισταὶ δὲ, ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμπεσούσης ἐφ' οὗ περ ἕκαστος ἔτυχε πράττων. οὕτως ἀπέθανεν. ὁ μὲν γὰρ κύλικα ἀναιρούμενος, ὁ δὲ πίνων, ὁ δὲ βάπτων, ὁ δὲ ἐσθίων, τὰς ψυχὰς ἀφῆκαν ἐπιτεθυμένοι; καὶ μέλανες ὥσπερ οἱ χαλκοὶ τῶν ἀνδριάντων περὶ τὰς ἐμπύρους τῶν πηγῶν.

Philost. in scopeliano.

Eadem Latinè.

In Lemno sub maxima quercu messores octo cœnabant, qui quidem locus insulæ cornu appellatur, vbi portus est, qui in cornua tenuia inflectitur. Cùm ergo quercus à nūbe magna circumuenta fuisset, continuò demisso fulgore illa de cœlo tangitur. Messores stupore perciti, prout quisque fortè operatur, ita occubuit: hic enim poculum efferens, hic verò bibens, hic lauans, hic autem comedens, syderati, mactati, & nigri omnes, non secus atque

statuæ

ſtatuæ ęreæ in lacu feruentiſſimæ fornacis animas egerunt. Sed hæc pleniſſimè libro hypotypoſeon, nunc ſatis fuerit delibaſſe.

Diſtributio.

Pollux Sophiſta.

Diſtributio, quæ proximè ad deſcriptionem accedit, eſt venuſta quædam partitio, in qua ſingulis reſpondent, vt in illo pollucis, quod notat Philoſtratus. Proteus Pharius miraculum Homericum eſt, multæ quidem eius diuerſæq; formæ, in aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem.

Item Plinij: Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: Aer denſatur nubibus, furit procellis.

Et Solinus de monte Atlante, Manat fontibus, nemoribus inhorreſcit, rupibus aſperatur, ſquallet ieiunio.

Et Tertul. Apol. ca. 10. Vani erunt homines, niſi certi ſint à primordio pluuias de cælo ruiſſe, & ſydera radiaſſe, & lumina floruiſſe, & tonitrua mugijſſe.

Quid hac dictione ornatius, neſcio quo pacto, vt oculus luce, ſic animus perſpicuitate gaudet, cuius artifex eſt hæc figura ſingulas diſcernens particulas, vt mens Anaxagoræ Homœomeriam.

Varius vſus diſtributionis.

Modò eſt in ſolis nominibus, & à ſimili caſu incipit, vt apud Himerium audacia ſuperat Ixionem, ferocia Salmoneum, temeritate Tantalum.

Modò caſus confunduntur ad vitandã cacophoniam, vt in illo Plutarchi.

Erat quidem in eo Cyri ſpiritus, Ageſilai temperantia, ſolertia Themiſtoclis, vſus Philippi, fiducia Braſidæ, eloquentia Periclis.

Modo per homœoptoton clauditur, orationis membris pari tenore fluentibus. Tale illud Ciceronis exemplum pro L. Muręna:

Meruiſſe verò ſtipendia in eo bello, quod tum populus Rom. non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, virtutis: parte Imperatore libentiſſimè meruiſſe, pietatis: finem ſtipendiorum patris victoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit.

Sed præclara omnino huius figurę temperies, cùm adiunctam habet diuiſionem, epanodon, polyſyntheton, anaphoram, qualis eſt illa pro Cœlio:

Sed ego Atratino humaniſſimo, atque optimo adoleſcenti meo neceſſario ignoſco, quia habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis: Si voluit accuſare, pietati tribuo, ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperauit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modo nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum.

Quid hoc artificioſius? non eſt ornatus puerilis ingenij, & ſi quæ figura iudicium requirit, hæc certè flagitat.

Antitheſis.

Pro Cœl. nu. 123.

Præclarum Rhetorum κειμήλιον eſt antitheſis, figura ad ſuaue, & illuſtre dicendi genus accommodatiſſima, eſt enim contrariorũ, vel certè diuerſorum oppoſitio, quo quidem delectationis aucupio mirifice capiuntur animi, & præclara quæque fiunt ex contrarijs. Ex concordia enim, & diſcordia per rerum naſcentium, & intereuntium viciſſitudines ſtat mundus, ex antiphtongis numeris in muſica venuſtas: ex diuerſis coloribus decor in pictura effloreſcit: vnde fit credo, vt hac contrariorum oppoſitione auris delectetur, non ſecus ac paſcitur oculus, cùm certantes videt Athletas: nec mirum, ſi olim antitheſis docta figura appellata fuerit.

——*Crimina raſis*
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur.

Antitheſis varij modi, & vſus. Philo de Ioſepho.

Vſus figuræ varius eſt.

Primus ſimplicior, vbi bina tamen opponuntur, & ea diuerſa potiùs, quàm contraria, vt; Non noſtri ingenij, veſtri auxilij eſt, Iudices. [Et] ἀλλότριον τοῦτο, μὴ ἐπιθύμει, ἴδιον τοῦτο χρῶ, μὴ παραχρώμενος.

Secundus, cum multa multis, & ea contraria conſtanti ordine interiecta per polyptoton, vt in illo Himmerij aduerſus Epicurum.

Quomodo autem congruit voluptas laboribus, patientia delitijs, academia meretricibus, philoſophia popinis, temperantia impuris adoleſcentibus. [Et hæc neruoſa, & ad dignitatem apta.

Tertius fit nulla caſuum connexorum varietate, ſed continua geminorum oppoſitione per anaphoram, & neiſa.

Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtãtia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continẽtia, illinc libido.

Huius generis inſigne eſt exemplum apud

pud Maximum Tyrium, orat. 4. vbi comparat amicum, & adulatorem.

Quartus, cum plura præmittuntur similia, quibus deinde contraria pari numero respondent, & ea incisa, vt;

Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cũ vitijs omnibus.

Hæc erit apta conclusio post geminorum oppositionem ad varietatem, & hæc iterum ad pugnam apta.

Quintus est Synchrisis, vbi gemina quidẽ iunguntur, vel diuersa, vel contraria, sed numerosius, & in iustis, ac paribus membris: non tamen incisis, vt; Vigilas tu de nocte, vt tuis consultoribus respondeas. [Ecce tibi alterum membrum par numero syllabarum, diceres à M. Tullio numeratas] Ille, vt quo intendat maturè enim exercitu perueniat.

Hæc antithesis numerosæ pompæ potius est, quàm pugnæ.

Sextus, congeries, in qua diuersa partim bina copulantur, partim plura pluribus, vt in Miloniana.

Est enim hæc, Iudices, non scripta, sed nata lex, quàm non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus.

Septimus ridiculus est, dignus Neronianis versibus, quales sunt isti.

Fortia neglecti velabant colla capilli:
Et per neglectos velabam colla capillos.

Deinde:

Ah quoties vmbra porrexi brachia mota:
Ah quoties vmbra reduxi brachia mota.

Octauus fit per negantia: Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperijs, non offensionibus belli, sed victorijs, non stipendijs, sed triumphis est traducta, valet ad rem exaggerandam per αὔξησιν supra communem morem.

Oxymorum.

Proximum est Antithesi contrarium, siue Oxymoron, quod contentionem nominat M. Tull. differunt tamen nonnihil.

Oxymoron quomodo differat ab antithesi.

Antithesis potest fieri ex diuersis. Oxymoron semper ex contrarijs asserit: hoc in eodẽ ponit contraria: illa lenior, & ad sensus accommodatior: hoc vehementius, & ὑπερβολικώτερον, id est ad Hyperbolem magis accedens, qualia sunt illa, *innuptæ nuptiæ, insepulta sepultura*, λῶρον ἄλωρον. In quibus est, & Anaclasis, seu reflexio vocis,

Vsus Oximori siue contentionis.

Contentio tota est ad admirabilitatem, & eius vsus in rebus, virtutibus, vitijs exprimẽdis, quæ prodigio aliquid simile habeant, qualia sunt illa Aristidis in orat. Themistoclis de Xerxe. Mons procellosus nauigatur, fretũ integrum ponte commisso pedibus traijcitur, per medium Athum nauigant triremes, in fluctibus currentem Medorum equitatum vidit Hellespontus.

Et in mare equites, in solem tela, atq; plagas, & verbera ingeres.

Item Sidon. Apoll. in qua palude indesinẽter rerum omnium lege peruersa, muri cadũt, aquæ stant, turres fluunt, naues sedent, ægri deambulant, medici iacent, algent balnea, domicilia conflagrant, sitiunt uiui, natant sepulti, vigilant fures, dormiunt potestates, fœnerantur clerici, Syri psallunt, negotiatores militant, milites negotiantur, student pilę senes, aleæ iuuenes, armis Eunuchi, literis fœderati. Tu vide qualis sit ciuitas, vbi tibi lar familiaris incolitur, quæ facilius territoriũ potuit habere, quã terram. Philo de mundi opificio. χειμὼν φλέγει, θέρος χειμάζει, ἔαρ μετοπωρίζει, μετόπωρον ἐαρίζει. *Epist. l. 3. 1.*

Ad hanc quoque figuram attinet illud Tert. c. 44. Apologetico. Nam si qui fortè verè de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum Sicarij, Venenarij Magi, item Aruspices, Arioli; Mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est.

Antis agoge.

Affinis est quoque antithesi *Anti sagoge*, nõ vulgare orationis ornamentum, quæ paria paribus pensat, aut minora maioribus, aut maiora minoribus. Quale est illud Plutarchi.

Natalium splendor res est præclara sane, sed bonum à maioribus profectum, diuitiæ in pretio sunt, verum earum possessio à fortuna pendet, quæ eas sæpenumerò ademit habentibus, & non sperantibus obtulit. Magnæ opes, tanquam scopus propositæ sunt ijs, qui cupiunt loculos exhaurire, seruis, maleficis, ac calumniatoribus: & quod maximum est, etiã pessimis adsunt diuitiæ. Gloria res est, vt venerabilis; ita instabilis, pulchritudo optabilis, sed paruo durans tempore, sanitas pretiosa res est, eademque facile mutatur. Robur digna res est laude, ac voto, sed morbo, aut senectute facilè aboletur, quanquam (vt vno ver-

bo

bo dicam) qui ob vires corporis sibi plaudit, scire debet se à vero aberrare. Quantum enim est hominis robur, cum aliorum animalium robore comparatum? Elephantorum puta, taurorum, leonum? Doctrina omnium, quæ nobis adsunt bonorum sola immortalis est, & diuina. D. Hieronymus egregiam habet eiusdem figuræ speciem, ad Heliodorum: Paupertatem times, sed beatis pauperes Christus appellat. Labore terreris, nemo athleta sine sudoribus coronatur, de cibo cogitas, sed famem fides non timet. Supra nudam metuis humum exesa ieiunijs membra collidere, sed Dominus tecum iacet. Squallidi capitis horret inculta cæsaries, sed caput tuum Christus est, infinita eremi vastitas terret, sed tu Paradisum mente deambula. Vide item D. Cyprian. ep. 16. p. 39.

Vsus antisagoges. Vsus, est in argumento à partium enumeratione, & comparatis, in re exaggeranda, vel imminuenda, nec caret sua acrimonia, vt illa Himerij. Aras non euertisti, at eas frustra esse ostendisti, cum rerum prouidentiam tollis, ob quam aras extruximus: sacrificia noua non introduxisti, at omnia sustulisti.

De tertia figurarum serie, quæ sunt in repetitione.

Anadiplosis.

CAPVT XXI.

Anadiplosis modi duo. ANadiplosis, est iteratio verbi in eadem sententia aliquando continenter: vt, ô Mysis! ô Mysis: sed artificiosior cum aliquid interijcitur, vt illla Demosthenis. πονηρὸν (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι) πονηρὸν σοκοφάντης. Mala res viri Athenienses, mala res calumniator. Sic Cicero non es commotus, cum tibi mater pedes amplexaretur, non es commotus. Et Dij immortales sine gemitu hoc dici non potest, non nemo etiam in illo sacrario reipub. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est.

Vsus est in affectibus, temperies cum exclamatione.

Anaphora, Epistrophe, Epanalepsis, Traductio, Allusio, Commutatio.

Vsus Anaphoræ. Anaphora est repetitio in principijs sententiarum aptissima ad enumerandum, vt nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, &c.

Ad infectandum, tu in forum prodire, tu lucem conspicere, tu in horum conspectum venire conaris.

Ad effectus amabiles.

Te dulcis coniux, te solo in littore secum, Virg. 1.
Te veniente die, te discedente canebat. Georg.

Temperatur cum Epistrophe, Synonymia, homœoptoto homœoteleuto.

Idem fere est vsus Epistrophes seu conuersionis, quæ repetitio est in fine: vt iustita vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Vsus Epanalepseos. Epanalepsis seu complexio vtramque figuram amplectitur, repetitque in fine & principio; Figura ad exaggerationes virtutum & vitiorum aptissima; nisi statim feriret fastidiosissimas aures, & eius artificium illico nudum pateret. Idcirco non est nimis continuanda, sed Anaphora, traductione, Polyptoto cũ amœnitate varianda.

Traductio. Crebra est eiusdem dictionis repetitio, sed cum casuum, aut modorum varietate, aut mutatione in sensu: vt qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Cui similis est allusio, amari iucundum est, si curetur ne quid sit amari: sed hæc leuiora.

Vehementiam habent conglobati casus, & Antithetis vibrati, vt in illa imprecatione Didonis.

Litora litoribus contraria, fluctibus vndas,
Imprecor arma armis, pugnent ipsi que nepotes.

Proxima est commutatio, sententiarum discrepantium inuersio, vt illud Simonid. Pictura loquens poesis est. Tacita poesis pictura est, & esse oportet, vt viuam: non viuere, vt edam.

De quarta serie figurarum.

Ad suaue dicendi genus pertinentium maximè in structura periodorum.

CAPVT XXII.

REstant in hoc dicendi genere figuræ, ex quibus periodi venustatem capiunt, & numerum, quo in genere excellit Isocrates, ita eius oratio tota est continentibus vincta numeris, vt in tecto tegulæ: neque tamen eo ad pugnam aptior, vt enim si quis currentium cor-

corpora vinciat, de celeritate multum detrahat, sic ea oratio: quo pedibus, & copulis strictior est, plus suauitatis habet, minus acrimoniæ.

Ornat igitur periodos modo Asyntheta crebris incisis, quasi vehiculis contorta. Gere morem parenti, pare cognatis, obsequere amicis, obtempera legibus, & hæc ad aculeos.

Polysyntheta ad grauitatem. Grauius enim est illud Homeri.

---πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε.

Vel vna coniunctiuncula.

Homœoptata similiter cadentia, quæ ijsdem casibus efferuntur. Hominem laudas egentem virtutis, abundantem felicitatis.

Homæoteleuta, quæ ijsdem modis: vt Iupiter audes facere, nequiter audes dicere.

Plenus est istis Apuleius, vt tibi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent numina, seruiunt elementa, & certe nimis ab antiquis affecta respuit posteritas, cum propter artificij facilitatem parerent omnibus.

Optima est vtriusque figuræ temperies: vt in illo, perditissima ratio est amorem petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam.

Sunt istis affines disiunctiones, coniunctiones, adiunctiones.

Disiunctio vnumquodque certo concludit verbo. Pop. R. Numantiam deleuit, Carthaginem sustulit; Corinthum disiecit, Fregellas euertit. Suauis est sed fastidio obnoxa, nisi ingenium sit, & prudentia in distributione.

Coniunctio interpositione verbi prima ligat vltimis: & formæ dignitas aut morbo defloresçit, aut vetustate.

Adiunctio verbum præponit, aut postponit: vt defloresçit formæ dignitas, aut morbo, aut vetustate. Vel aut morbo, aut vetustate formæ dignitas defloresçit.

Sed nihil æque venustat orationem, ac illi suauitatem affundit, quam Isocolon, seu compar, in quo sunt membra orationis, quæ constant ferè ex pari numero syllabarum · vt in illo Ciceronis: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, his periodis sparsæ Isocratis orationes.

De altero ordine figurarum, quæ ad grauitatem faciunt.

CAPVT XXIII.

SEquuntur illustriores figuræ sententiarum, quarum siue ad docẽdum, siue mouendum splendor est maximus.

Nos primum eas, quæ in demonstrando sunt positæ, deinde quæ in velitatione, & dialogismo, postremo, quæ in affectibus subijcitur.

Prima est diuisio, quæ rem in partes distribuit, & dilemmate ferit aduersarios. Si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim. Tametsi inermis, Iudices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reip. populoque Rom. debet esse: tum verò optimo, & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. *Cicero pro Sexto Rosc. cap. II. 141.*

[Illa habet vim, & probabilitatem, hæc etiam affectum.]

Vnum perfugium, Iudices, vna spes reliqua est S. Roscio, eademque reip. vestra pristina bonitas, & misericordia, quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus; sin ea crudelitas, quę hoc tempore in repub. versata est, vestrosque animos (id quod fieri profectò non potest) duriores, acrioresque reddit: actum est, Iudices: Inter feras satius est ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate versari. Valebit illud genus in perorationibus. *Cic. pro Rosc. am. 142.*

Vsus diuisionis.

In principijs propositionum habet illa manifestatem. Duæ res sunt, quæ hominem locare possunt in amplissimo gradu dignitatis, vna Imperatoris, altera Oratoris boni &c.

Expeditio.

Alterum genus diuisionis est *expeditio*, cũ rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri, aut non fieri potuerit, cæteræ tolluntur, vna relinquitur, quam nos intendimus hoc modo: necesse est, cùm constet istum nostrũ fundũ fuisse, ostẽdas te, aut vacuum possedisse, aut vsu tuũ fecisse, aut emisse, aut hæreditate tibi venisse. Vacuum cùm ego adessem possidere non potuisti, tuum vsu fecisse etiam nunc non potes. Emptio nulla profertur, hæreditate tibi me viuo mea pecunia venire non potuit: relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deiceris.

Ter-

Tertium *Merismos*, cuius mentio est apud Rutilium Lupum, descriptio quædam rei, aut personæ à singulis partibus. Hæc exornatio complectitur distributionem, sed habet aliquid vehementius, vt in illo Lycurgi oratoris.

Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimæ, oculi ad petulantem lasciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem, virilis naturæ membra, quæ non possumus honestè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam, prorsus vt ex hoc vitia, aut ipse ex vitijs ortus videatur.

Vsus erit in laudando, in vituperando, in re exaggeranda, cùm ita singulæ partes sumentur, epithetisque proprijs donabuntur.

Gradatio figura est omninò ad amplificationem ficta, quæ sensim à minoribus, quasi per scalarum gradus ascendit ad summa.

Decantatum est illud, Facinus est vinciri ciuem Romanum, scelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus, spectet inquit patriam, in conspectu legum, libertatisque moriatur. Deinde apponatur aculeata conclusio, aut exclamatio cum indignatione, aut admiratione, vt res tulerit.

Habet hæc figura fastidium, si frequentior fuerit. Andocid. de industria superlatiuum omittit; δεινὸν μὲν οὖν ἐστιν ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων τὰ δίκαια πάσχειν κακῶς, πολὺ δὲ χαλεπώτερον ὅταν τις ἐπιστάμενος τὰ διαφέροντα παραβαίνειν τολμᾷ. Graue quidem est ab ijs, qui æquitatem ignorant malè tractari, multò verò durius, cùm quis ea nouit, quæ iusta sunt, & audet prætergredi.

Andocides in Alcibiad p. 31. n. 30.

Tutius occultatur artificium hoc modo; malum odit, communis virtus est: cum malo etiam bellum gessit. Hæc pulchra ratio exaggerandæ rei, dum minora sumuntur, & laudantur quidem, sed statim maioribus obruuntur.

Himerius apud Phocium.

Synatroismos, siue frequentatio, est congeries rerum, & rationum, viuida orationis celeritate decurrentium, cuius vis in suadendo aut dissuadendo maxima, & in perorationibus frequens, vt, Nemo enim nocens sine summo mœrore est, Iudices, sed multa simul cum perturbant, quod adest solicitudinis plenum: quod futurum, & formidolosum: lex paratum supplicium ostentans, vitia ex vitijs coacta, occasionem arguendi maleficij captans inimicus, quæ quotidiana vehementer eius animum excruciant. Et, Alexandro verò, quid supra dignitatem, quid citra sudorem, quid incruenta victoria, quid citra pulueris, vt dicitur, tactum? postremò quid inelaboratum obtigit? amnes sanguine mixtos bibebat, quos cæsorum corporibus iunctos traijciebat, herbam fame enectus edebat, quam primam offendisset: obrutas altis niuibus gentes adijt, vrbes sub terram mersas excidit, pugnantia maria nauigauit, arida Gedrosiorum, Arachosiorumque littora permensus, in mari prius etiam, quàm in terra stirpes vidit.

Vsus synatroismi.

Rutil. ex Lycurgo.

Plut. de fortuna, lexandri.

Sed illud mobilius, & γοργότερον. Trophæa alia super alia eriguntur, triumphi triumphos excipiunt, arma sanguine calentia nouo subinde sanguine abluuntur, victorias numerat, non cadauerum, spoliorumve aceruis, sed subactis regnis, populisque in seruitutem redactis, insulis, continentibusque classibus suis patefactis, ea est Romanorum Imperij magnitudo. Vna pugna Philippus Macedoniam perdidit, vna clade accepta Antiochus Asia cessit, vno prælio victi Carthaginenses Lybiam miserunt, denique vir vnius exercitus impetu imperio Armeniam adiecit, Pontum Euxinum, Syriam, Arabiam, Albanos, Iberos, & omninò quæ eis Hyreanos, Caucasumque sunt, ter illum victorem vidit oceanus terras ambiens, Numidas in Lybia ad littora vsque meridiana repulit, Hispaniam Atlantico tenus subegit cum Sertorio desciscentem: Albanorum Reges insectans intra Caspium pelagus compulit, bella hæc omnia egregiè profligauit publicæ fortunæ ope adiutus: ab ea verò destitutus, sua tandem ipsius sorte cecidit. Enimuerò magnus ille Romanorum genius, non vt Macedonum, ad dicendum aspirans, aut breuiculo tempore florens, nec terrestris modò, vt Lacedæmoniorum, aut maritimus, vt Atheniensium, &c. Vide item ex Saluiano, lib. 1. de gubernatione Dei, vbi res gestas Moysis perstringit.

Mobilis, & cita congeries expressa è Plutarc. l. de fort. Roman.

Ratiocinatio est, per quam nos ipsi à nobis rationem poscimus, quare quidquid dicamus, & crebrò nosmet à nobis petimus vniuscuiusque propositionis explanationem: ea est huiusmodi;

Cic. 4. ad Herenn.

Maiores nostri, si quam vnius peccati mulierem damnabant simplici iudicio, multorũ

maleficiorum conuictam putabant. Quo pacto? quoniam quam impudicam iudicarant, eam veneficij quoque damnatam existimabāt. Quid ita? quia necesse est eam, quæ suum corpus addixerit turpissimæ cupiditati, timere permultos. Quos? istos, virum, parentes, cæteros, ad quos videt sui dedecoris infamiam pertinere. Quid posteà? quos tantoperè timeat, eos necesse est, vt quoquo modo possit, veneficio petat.

Ratiocinatio concionibus aptissima.

Hæc figura habet multum τοῦ πρακτικοῦ, & ad docendum, demonstrandumque efficacissima est, & valde popularis.

De figuris in velitatione, & certamine.

CAPVT XXIV.

Prolepseos varia genera.

PRolepsis est occupatio obiectionis, cuius varia sunt genera.

Modo concisa est, vt:

Esto ipse nil potest, at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis.

Modò ampla, & magnifica. Itemque irrisione amarulenta, in proponenda aduersarij oratione, qualis est illa;

7. in Ver. num. 10.

Quid agam, Iudices, quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur: noui locum, video vbi se iactaturus sit Hortensius, belli pericula, tempora reipub. Imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro suo iure contende, ne patiamini talem Imperatorem Pop. Rom. Siculorum testimonijs eripi, ne obteri laudem Imperatoriam criminibus auaritiæ velitis.

Modò expeditionem habet adiunctam, vestigat, tentat, capit, omnes aduersarij rationes breuiter subijcit, diluitque cum dexteritate, vt illa:

Cic. 4. ad Herenn.

Quæro igitur vnde iste tam pecuniosus sit factus? amplum patrimonium relictum est? At patris bona vænierunt. Hæreditas aliqua obuenit: non potest dici: sed etiam à necessarijs omnibus exhæredatus est. Præmium aliquod ex lite, aut iudicio cepit? non modo id non fecit, sed etiam insuper ipse grandi spōsione vinctus est. Ergo si his rationibus locupletatus non est, sicut omnes videtis, aut isti domi nascitur aurum, aut vnde non est licitum pecunias accepit, & tunc appellatur subiectio: qua vsus Philo de legatione ad Caium, τὸ γένος ἦν ἐλάττων, pag. 783. & cæt.

Modò per anaphoram, & homœoprota vibratur, qualis est illa omnium argutissima de Harusp. resp. Tu meam domum religiosam facere potuisti, ecqua mente? qua inuaseras, qua manu? qua disturbaras, qua voce? qua incendi iusseras, qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras, quo puluinari? quo stupraras, quo simulachro? quod ereptum ex meretricis simulachro, in Imperatoris monumento collocaras.

Argutissima species subiectionis.

Sustentatio.

Sustentatio est dicti suspensio ad maiorem attentionem, vt illud Demosthenis.

Demosth. pro Coron.

Βούλομαι δὲ, καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καὶ μὴ πρὸς Διός, καὶ θεῶν μηδεὶς τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσῃ. Cupio autem quidpiam admirabile dicere, & quæso per Deos, ne quis hanc miretur dicendi insolentiam.

Et Cicero, Audite, audite Consulem, Iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam totos dies, atque noctes de republica cogitātem.

[Illa maiestatis plena est: hæc acris, & expedita.

Cic. 4. in Verr. nu. 106.

Cognitorem adscribit Stenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non Thermitanum aliquem, honestum hominem, ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor, dignitasque esset? minimè Quid igitur? ciuem Romanum, cui hoc probari potest? cum esset Sthenius ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitijs, cùm præterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia posset, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabitis? an ipse ciuem Romanū maluit? cedo: cui Siculo cùm is reus fieret, cuius Romanus cognitor factus vnquam sit.

Vides, vt in ratione variatur, & venustatur. Ista minus habet acrimoniæ, sed plus expectationis.

Etiamnum mihi expectare videmini, Iudices, quid deinde factum sit? quod iste nihil vnquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda, quid in eiusmodi re fieri potuit, quod commodum est: expectare facimus, quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium nomine sceleris, coniurationisque dam-

damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidę illi domino redditi. Alias iuuat transitiones, vt.

Quid deinde furcifer, quò progreditur &. Venio nunc ad illud aureum nomen Chrysogoni.

Licentia.

Demosth. Philip. 3. Licentia παῤῥησία libertas, & fiducia loquendi, quo genere abundat Demosthenes, vt ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν ἀλήθη ἢ ἧ. Vereor ne quid dicam odiosum, sed omnino verum. Acris est, ac amarulenta.

Cic. Philip. 1. Altera excelsa, quid de reliquis reip. malis dicerne dicere? mihi verò licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere.

Tertia, lenis est, quæ videtur exerere aculeos, cum aliqua acrimonia, quam mulcet, & mitigat, vt.

Cic. Philip. 9. Vos enim (Patres conscripti) graue dictu est, sed tamen dicendum, vos, inquam, Seruium Sulpitium vita priuastis, quem cum videretis se magis morbo, quam oratione excusantem, non vos quidem crudeles fuistis, (quid enim minus in hunc ordinem conuenit) sed cum sperauetis nihil esse, quod non illius authoritate, & sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis, atque eum, qui semper vestrum consensum grauissimum iudicauisset, de sententia deiecistis.

Quarta, adulatoria, quæ simulat libertatem, cum tamen ea dicat, quæ auditoribus scit esse gratissima, talia sunt illa pro Ligario, vide quam non reformidem, vide quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ, mihi apud te dicenti oboriatur.

Communicatio.

Vsus communicationis. Communicatio est, quasi cum ipsis, apud quos dicas deliberatio. Apta ad purgationem figura, in qua multum est probabilitatis.

Cicer. pro Quinct. Ego pro te nunc consulo post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te Cai Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle vadimonium mihi, non obijt quidam socius, & affinis meus, qui cum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria, recens intercedit: postulone à Prætore, vt eius bona mihi possidere liceat? an cum Romæ domus eius, vxor, liberi sint, domum potius denuntiem? Quid est, quod hac tandem de re vobis possit videri? Profecto si rectè vestram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum expectare, deinde si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos cõuenire, quærere quis procurator sit, domum denuntiare: dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam, ac necessariam deuenire.

Concessio.

Concessio est in dictis, sicut permissio in factis.

His quidem figuris videmur aliquid aduersario concedere, quod tamen nihil contra rem nostram facit, immo ex fiducia nostræ æquitatis, & abundantia rationum proficiscitur.

Varia concessionis forma. Adiunctam vt sæpius habet paralepsim, qua nos multa, & ea aliquando grauia, præterire fingimus, vt ad maiora veniamus, sic: Verum hoc quoque vobis remitto, negligite præterita si vultis, sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis. *Cicero 5. Verr nu. 219.*

Hæc expedita. Confringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex nostra seueritate. *3. Verr. n. 12.*

Altera inuidiosa, & ironica, qua reus in inuidiam adducitur, Synathroismon enim habet magnorum criminum, quæ omnino concedi non possunt, & tamen videtur præterire, vt nocentissimum hominem ostendat. Sic, verum esto; nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum velit venditor, spoliemus orbem terrarum, vendamus vectigalia, effundamus ærarium, vt locupletatis, aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. Quid tum, quæ erit in istos agros deductio?

Tertia grauis, cum aganactesi, vt in Milone de Clodio. Excitate, excitate eum si potestis ab inferis, frangatis impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulti. *Cicer. pro Milone.*

Permissio est, vt illa in 7. Verrina. Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui consul fieres, quam Catonem.

Ironia, Epiplexis, Apostrepsis, Allegoria.

Varij modi ironiæ. Ironia, vna est breuis, & faceta vt cum Lamia deformis interpellaret. Audiamus, inquit Crassus, pulchellum puerum, at ille belle retorsit, non potui formam ipse fingere, ingenium potui.

Cicero in Pisonem. Ironiæ ampla, & festiuæ species.

Alia fusa, & magnifica, vt illa in Pisonem, qui triumphum contemnebat. Non est integrum Cneo Pompeio consilio iam vti tuo, errauit enim, non gustarat istam tuam Philosophiam, ter iam homo stultus triumphauit. Crasse pudet me tui, quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in illum errorem induceremini, Clipsi. Pontino necessario meo iam non est integrum: religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, rusticum Marium, nullius consilij Patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt. Et postquam satis lusit, mactat hominem exclamatione. O tenebræ! ô lutum! ô sordes!

Demost. in orat. de Corona.

Tertia amarulenta, quæ dicitur Sarcasmos ridet, & pungit, vt Vespa. Talia sunt illa Demosthen. αὐτοτραγικὸς πίθηκος, ἀρουραῖος οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ. Tragica Simia, rusticus Oenomaus, adulterinus Rhetor.

Epiplexis, est grauior quædam increpatio apta Demosthenis grauitati; qualis est illa τὶ ὖν ὦ ταλαίπωρε ἐκοφαντεῖς; τὶ λόγους πλάττεις; τὶ σαυτὸν οὐκ ἐλλεβορίζεις, ἐπὶ τούτοις; Quid igitur ô miser calumniaris, quid mendacia fingis: quid elleboro te non purgas.

In hoc genere plerunque valet Aposiopesis, Allegoria, Epanorthosis.

Aposiopeseos vsus.

Aposiopesis est reticentia, cuius vsus triplex est. Vel enim reticetur propter obscœnitatem, vt in illo Virgilij.

Nouimus, & qui te.

Vel propter δυσφημίαν, quod mali omnis esse videatur.

Sed Vlpianus 1. Philipp. notat Demosthenem de industria Philippi verba intermittere, ne mala auis interueniat.

Vel propter grauitatem, nam, vt ait Demetrius. Quæ latent grauiora putantur. Tale est illud Iuuenalis.

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Demetrij Phalerei de allegoria iudicium.

Allegoria, ad terrorem incutiendum est aptissima adyto, aut nocti simillima, nescio quid habet horroris, quia, quæ minus videntur, magis timentur: omnia mysteria sunt Allegorijs velata ad grauitatem, & horrorem. Grauius dixit Dionysius Locris, vastitatem minitans, [nunc Cicadæ apud vos in nudo cantabunt solo,] quam si rem dixisset apertius, iracundior visus esset, & minus metuendus. Sed cauendum à continuata Allegoria, ne videamur ænigmata facere. Hęc Demetrius.

Correctio.

Correctionis varia species. Pro Cœlio n. 32. Pro Rosc. Amer. nu. 134.

Correctio vna est mordax, vt: quod quidem facerem vehementius, nisi mihi intercederēt inimicitiæ cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere, semper hic erro. Et: Quæ verò conuiuia honesta credo in eiusmodi domo, si domus habenda est potius, quam officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium.

Pro Sext. n. 110.

Alia vehemens cum Anadiplosi: cui benedixit vnquam bono? benedixit, immò, quē fortem, & bonum ciuem non petulantissimè insectatus est.

Pro Lig. n. 26. Phili. 3. num. 3.

Alia leuior per addubitationem, & moderationem. Constantiam dico, nescio, an melius patientiam possem dicere. Et: patrimonium effudit, quanquam non sumus vsi eo verbo, quo decuit, non enim effudit, sed in salute reipub. collocauit.

De tertia Serie figurarum in affectibus.

CAPVT XXV.

Figuras claudent exornationes sententiarum omnium illustrissimæ. Exclamatio, Imprecatio, Sermocinatio, Prosopopeia, Apostrophe, Aporia, quibus nihil ad affectus mouendos potentius, sed tamen si frequentius adhibeantur, & in leui materia nihil miserabilius.

Exclamationis varij modi.

Exclamatio, alia acuta, & breuis, vt, Quænam, malum, est ista voluntaria, seruitus? fuerit quædam necessaria.

Alia fusa, & plena, quæ tot generibus distinguitur, quot sunt affectus.

Auersionis, & horroris, ô scelus! ô portentum in vltimas terras exportandum!

Alia admirationis cum laude, vt: ô ciuem natum reip. memorem sui generis, imitatiorēque maiorum. Et illa epistola Iuliani tota in exclamatione. ὦ λόγος, ὦ φρένες, ὦ σύνεσις, ὦ διαί-

Epist Iuliani tota in exclamaaionibus ad miratiouis.

ὦ διαίρεσις, ὦ ἐπιχειρήματα, ὦ τάξις, ὦ ἁρμονία, ὦ λέξις, ὦ ἁρμονία, ὦ συνθήκη! O eloquentiam, ô mentem, ô prudentiam, ô distributionem, ô vim argumentorum, ô dispositionem, ô adiuncta, ô dictionem, ô numerum, ô compositionem!

Dionysii Milesii laudata exclamatio.

Doloris exclamatio. Dionysius Milesius laudatur apud Philostratum ob hanc monodiam, sub persona Demosthenis, in Cheronææ cladis lamentatione. O Cheronea pernicioſus ager! ô transfuga ad barbaros Bœotia, ingemiſcite heroum animæ, prope Plateas victi ſumus. Ad genus accedunt deplorationes, & querimoniæ, quarum exemplum in vna valde ſuaui, & eleganti ſubijcio.

Deploratio Apum transfugarum.

Aelian. p. 419. in ep. Græc. collectanea.

Alueraria mihi ſunt apibus vacua, & diſceſſerunt à Laribus, non hactenus fugitiuæ. Enimuero, & fideles permanſerunt, & quaſi in domibus, ſic in ſuis cellulis habitauerunt, atq; pratum habuerunt roridum, & floribus copioſum, atque excepturum, eas omni ferculorũ genere, illæ verò nimio penè ſtudio laboris, nobis conuiuium præbuerant multo, & egregio melle. Et nunquam huius ſuauiſſimi partus, ſteriles fuerunt, nunc autem diſceſſerunt, nihil à nobis mali paſſæ: non per Ariſtæum, & Apollinem ipſum, atque exules ſunt, domuſque ipſarum orbà eſt, & flores in prato circum circa ſenio langueſcunt. Ego verò, cũ recordor earum volatum, & gratiſſimam choream, nihil aliud me opinor, quam filias amiſiſſe. Iraſcor igitur eis. Cur enim reliquerunt alumnum ſuum, & vere patrem, atque cuſtodem, ac procuratorem minime ingratũ: Itaque oportet me inueſtigare, quo errabundæ peruenerint, atque vbi poſt fugam conſederunt, etiam ne quiſquam eas receperit, habet enim proꝛſus alienas, & nihil ad ſe pertinentes. Deinde cum inuenero, multis verbis exprobrabo eis ingratum animum, & violatam fidem. Græca præclara ſunt, & artificioſa.

Græca verba ſunt.

Τὰ σμήνη μοι τ̃ μελιτ̃ων κενά. καὶ ἀπεφοίτησαν τ̃ ἑστίας οὐκ εὐσταθέως δραπέτιδες. ἀλλὰ γὰρ καὶ πιστὰ διέμεμορ. καὶ ὅκνῳ οἴκοις εἰς τοὺς αὐτ̃ων σίμβλους καὶ ἔχον λειμῶνα εὔδροσον καὶ δὴ, καὶ ἀνθ̃ων εὔφορον. καὶ εἰς τ̃ὸν μὴν αὐτὰς πανδαισία. αἱ δ' ὑπὸ τ̃ φιλεργίας τ̃ ἄγαν ἀνθεσίων ἡμᾶς πολλ̃ῶν καὶ καλ̃ῶν τ̃ῷ μέλιτι. κοὐδέ ποτε ἦ τ̃ ᾠδ̃ῆς τ̃ῆς γλυκείας ἦσαν ἄγονοι. νῦν δ' ὤχοντο ἀπωσάμεναι, λυπηθεῖσαι. πρὸς ἡμ̃ᾶς εὐδέρις. μὰ τὸν Ἀρισταῖον καὶ τ̃ Ἀπόλλω αὐτόν. καὶ αἱ μὲν εἰσὶ φυγάδες. ὁ δ' οἶκος αὐτ̃ων χήρος ἔστι, καὶ τὰ ἄνθη τὰ ἐν τ̃ῷ λειμ̃ῶνι περὶ αὐτὰ γηρᾷ. Ἐγὼ δὲ αὐτ̃ων ὅταν ὑπομνήσθω τ̃ῆς πίσεως, καὶ τ̃ῆς εὐχαρίστου χορείας οὐδὲν ἄλλο ἡγοῦμαι θυγατέρας ἀφρ̃ῆσθαι. ὀργίζομαι μὲν οὖν αὐταῖς. τί γὰρ ἀπέλιπον ζοφερὰ αὐτ̃ῇ καὶ ἀτεχνῶς πατέρα, καὶ φρουρὸν, καὶ μελεδωνὸν, οὐκ ἀχάριστον. δεῖ δέ με ἀνιχνεύσαι ταῖς πλάναις αὐτ̃ῶν καὶ ὅποι ποτὲ ἀποδρᾶσαι κάθηνται. καὶ τ̃ὴς αὐτὰς ὑποδέξατο, καὶ τοῦτο ἔχει γάρ τοι τὰς μηδὲν προσήκουσας. εἶτα εὑρ̃ὼν ἀνειδίσω πολλὰ τὰς ἀγνώμονας καὶ ἀπίστους.

Execrandi in rebus tragicis, clariſſimarumque perſonarum funeſtis cædibus, contra parricidam notæ ſunt, & aptæ iſtæ formulæ.

O dementiſſimi furoris belluam, hyrcanis tigribus prognatam, ad latrocinium patriæ, ad peſtem Italiæ, ad totius mundi perniciem natam, & ex omnium ſordium colluuie concretam! ô vltimum inferorum portentũ! ô ſicam furiarum factis initiatam, & impijs Dæmonum execrationibus deuotam, ô infauſtiſſimam lucem, & omni nocte triſtiorem, qua hiatu diſceſſerunt inferi, vt te cum iam ſuſtinere non poſſent, te nunquam, iſti terris importuniſſimum animal euomerent. O ſi tuus ille natalis dies, in annorum redeat curriculum, extabeſcat protinus, aut feralibus cometarum portentis funeſtetur. Non eſt, non eſt meum (auditores) in tanta doloris acerbitate exclamare, opus eſſet, vel ipſo Cacie ore flãmarum globos eructanti, vel Thyeſtæ, aut Oedipi imprecationibus, neque tamen ad tanti criminis deteſtationem pares eſſent. O rem funeſtam terram videre diriſſimo illo parricidio inceſtatam, & cœlum ipſum tanti ſceleris aſpectu confuſum! &c. ſimilia.

Deprecatio grauis pro Muræna in peroratione. Quæ cum ita ſint, iudices, primum reipubl. cauſſa, quæ nulla res cuiquã potior de-

Cic. pro Murana. num. 86.

ber esse. Vos pro mea summa, & vobis cognita in remp. diligentia moneo, pro authoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, vt otio, vt paci, vt saluti, vt vitæ vestræ, & cæterorum ciuium consulatis: Deinde ego fide, ne vestram, vel defensoris, & amici officio adductus oro atque obsecro, iudices, vt ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, Lucij Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis.

Pro Deiot. num. 8.

Pathetica pro Deiotaro. Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & cõstantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes, hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram nõ tam in bellis & in præsidijs, quam in promissis, & fide firmiorem. Sermocinatio orationem effingit.

Philostr. pag. 578. in Philagro.

Sermocinatio superbi. Deinde putas solem vespero inuidere, aut curæ ipsi esse, si quæ stella alia in cœlo est? Non ita se habent res ingentis huius ignis, nam videtur mihi etiam poetico more sic loqui: Do tibi septentrionẽ: tibi meridiem: tibi vesperum, omnes autem in nocte: omnes cum ego non videor.

Græca verba sunt.

Εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν ἢ μέλειν αὐτῷ, εἴ τις ἔστιν ἀνὴρ ἄλλος ὑπ' οὐρανῷ, οὐχ' οὕτως ἔχει τὰ τοῦ μεγάλου τούτου πυρός. ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ καὶ ποιητικῶς, ἑκάστῳ διανέμειν. Σοὶ μὲν ἄρκτον δίδωμι, λέοντα, σοὶ δὲ μεσημβρίαν, σοὶ δὲ ἑσπέραν. πάντες δὲ νυκτὶ, πάντες ὅταν ἐγὼ μὴ βλέπωμαι.

Ep. 115. ex Euripide.

Auari. *Senecæ ad Lucilium.*

Vbique tantum quisque quantum habet fuit.

Quid habere nobis turpe sit quæris? nihil
Aut dines opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui dum moritur lucrum fecit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blanda potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce si quid Veneris in vultu micat.
Merito illa amores cœlitum, atque hominum mouet.

Magnanimi in morte egregiam habet Cicero. Cum militibus vibs redundaret, & omnes ciues timore oppressi domi continerentur: venit iste cum sago, gladio succinctus, iaculum tenens, quinque adolescentes hominem simili ornatu subsequuntur, irrumpit in ædes lubito: Deinde magna voce, vbi est, inquit, iste beatus ædium dominus, quin mihi præsto fit? Quid tacetis? hic alij omnes stupidi timore obmutuerunt. Vxor illius infelicissimi, cum maximo fletu ad istius pedes abiecit sese. Parce, inquit, & per ea, quæ tibi dulcissima sunt in vita, miserere nostri, noli extinguere extinctos, fer mansuete fortunã, nos quoque fuimus beati, nosce te esse hominem.

Vide item præclarum exemplum pro Cælio n. 33. inter. Appij Claudij. Cic. 4. ad Herenn.

Mors viri magnanimi præclarissimè expressa.

At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis applorare desinitis? non abibit. Illi nunciatur interea, venisse istum, & clamore maximo mortem minari, quod simul audiuit: heus, inquit, Gorgia pedisse qua puerorum absconde pueros, fac vt incolumes ad adolescentiam perducas. Vix hæc dixerat, cum ecce iste præsto, sedes (inquit) audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple meas inimicitias, & iracundiam satura tuo sanguine. Ille cum magno spiritu; metuebam, inquit, ne plane victus essem: nunc vt video in iudicio mecum contendere non vis, vbi superari turpissimum est, superare pulcherrimum: interficere me vis, occidar equidem, sed victus non peribo. At ille in extremo vitæ tempore, etiam sententiosè loqueris, neque ei, quem vides dominari, vis supplicare?

Tum mulier: immò quidem iste rogat, & supplicat, sed tu quæso commouere. Et tu per Deos, inquit, hunc amplexare, Dominus est, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non desinis, inquit, vxor loqui, quæ me digna non sunt? Tace, & quæ curanda sunt, cura? Tu cessas mihi vitam, tibi omnem benè viuendi spem, mea morte eripere? Iste mulierem repulit abs se lamentantem: illi nescio quid incipienti dicere, quod dignum videlicet illius virtute esset, gladium in latere defixit.

Prosopopœia non tantum orationem fingit, sed personam, vt cum patria loquens inducitur hoc modo. Ego illa plurimis trophæis ornata, triũphis ditata certissimis, clarissimis locupletata victorijs, nunc vestris seditionibus, ô ciues, vexor; quã dolis malitiosa Carthago, viribus probata Numantia, disciplinis cru-

erudita Corinthus labefactare non potuit, eam patiemini, nunc ab homunculis teterrimis proteri, atque conculcari? Itē quod si nunc L. ille Brutus reuiuiscat, & hic ante pedes vestros adsit, non hac vtatur oratione. Ego reges eiecei; vos tyrannos introduceitis. Ego libertatem, quę non erat peperi; vos partam seruare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberaui: vos P. Liberi sine periculo esse non curatis. Hæc figura est eorū oratorum, qui canunt maioribus ijsdijs.

Apostrophe conuersio sermonis, modò ad Deos, modò ad homines, modò etiam ad res inanimas, vt. Nunc te Iupiter Opt. Max. Et ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ θεοί. Quod orator Græcus obijcit Aeschini.

Cum oreo, seu iureiurando coniungitur ad maiorem grauitatem, vt notat Longinus καλῶ ὑμᾶς ἀντίον ὑμῶν. ὦ Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς θεοὺς ἅπαντας, &c. Nunc fiat ad mortuos, vt ingemiscite heroes, qui sub terra estis conditi. Ἐρῶ μὰ τοὺς ἐν μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας, &: vos verò patriæ natos iudico: quorum etiam nomen a Marte est: vt idem Deus, vrbem hanc gentibus, vos huicvrbi genuisse videatur. In fuga fœda mors est, in victoria gloriosa, etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari soler. Illi igitur impij, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent. Vos verò qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorū estis sedem, & locum consequuti, breuis autem vobis vita data est: At memoria benè redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior, quam hæc vita, quis esset tam amēs, qui maximis laboribus, & periculis, ad summam laudem, gloriāque contenderet? Actum igitur præclarè vobiscum fortissimi, dum vixistis, nunc verò etiā sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cum vobis immortale monumentum, suis pene manibus senatus populusque Rom. extruxerit. Ad res inanimas, vt. Vos enim Albani Tiburtes, atque Luci, vos, inquam implоro, atque obtestor.

Aporia dubitatio nobiscum per dialogismum, vnum pro multis erit exemplum, quo ipsis inimicis lachrymas exculli C. Gracchus. Quò me miser conferam: quò vertam? in capitoliumne? at fratris sanguine redundat? an domum? matremne vt miseram, lamentantēque videam, & abiectam?

Cicero pro Murena hanc ipsam imitatus est, fons, & origo extat apud Andocidem, Τίνα γὰρ ἀπειβάζεσθαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τεθνηκεν. τοὺς δ' ἐλαφρους ἀλλ' οὐκ εἰσι. τοὺς παῖδας, ἀλλ' οὕπω γεγένηνται; ὑμεῖς τοίνυν καὶ ἀντὶ παιδὸς ἐμοὶ, καὶ ἀντὶ ἀδελφῶν, καὶ ἀντὶ παίδων γένεσθε. *Andocid. περὶ τῶν ἐαυτ. κακηγορ. p. 19 n. 15.*

Quem ego supplicem vestro huic tribunali sistam (iudices) patrem scilicet? At verò mortuus est, fratres? nulli sunt; liberos? non habeo. Vos apud me parentum, fratrum, liberorum locum tenetis. Basilius Seleuciæ in hac figura triumphat, maximè in ista præclarissima Abrahami sermocinatione, *In Homilia de Abraham.*

Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ. Πῶς οὐκ ἔφριξε τὴν φωνὴν; πῶς οὐ συνεσάλη τὴν ψυχὴν τῇ πληγῇ τῆς φωνῆς; πῶς οὐκ ἔρβασε τῇ τελευτῇ τὴν τῶ τέκνω σφαγήν; ἀλλ' ὦ ψυχῆς καρτερᾶς. οὐκ ἐσάλευσεν, οὐκ ἐδάκρυσεν, οὐκ εἶζε τῇ φύσει, οὐκ ἐμερίθη τῆς βουλεύμασι, οὐ τὸ πρόσωπον ἤμειψεν, οὐκ ἀφῆκε φωνὴν τὴν πατρικὴν, τέκνω σφαγὴν ἀπαγγέλλοντος, οὐκ εἶπεν ἄπερ ἡ φύσις ἐβούλετο. ὦ ξένων ὅπλων μάτων. ὦ παρὰ φύσιν παραγγελμάτων. τέκνω σφαγὴν ἀγγέλλοντος, καὶ γενέσθαι παιδὸς προσάπτομαι δήμιον. Πατὴρ βροτοὺς, καὶ τεκνοφόνος ταχύς. ὦ πόσως. καὶ ποίας ἐλπίσιν ἑτέρων τὸμ φίλτατον. ὅτε μοι τῆς ἀτεκνίας ἐλύθη τὸ πάθος, τότε πάλιν ἀτεκνίαν ὀδύρομαι. οὐκ ἦν οὕτως ἀνιαράμαι πρὸ τῆς πείρας ἢ τῶ παιδὸς ἐρημία. οὕτως τῇ ἀποκαύσει ζωθεὶς ἐντός μου, οὐ σὰρξ εἶχον νῦν ἐν τῇ φύσει δεθεὶς, καὶ τῷ πόθῳ προσηλωθεὶς, οὐ φέρω τὸν πόνον τῆς ἀφαιρέσεως. τί οὖν με καὶ πατέρα δείξας, πανδοκτόνον ἐργάζῃ; τί με τέρπεσθαι ταῖς ὠδισιν ἐδίδαξας, μίαν ἰδὼν ἀξας ὀδύρεσθε; τί μεταβάλλεις τὸν πόθον εἰς πένθος; τί μεταστρεφεις τὸ φίλτρον εἰς θρῆνον, μιανῶ δεξιὰν αἵμασι παιδὸς, ὑπὲρ οὗ πολλάκις θεὶς τὰς χεῖρας ἱκέτευνα, πατρικὰς ἱκεσίας δεξάμενος. ὁπλίζεις πατὴρ πρὸς τὴν τῶ βλέφους ἀναίρεσιν. πρὸς τὰς σὰς ὑποχέσεις ἀπόβλεψον δέσποτα, κληρονόμον ὅπως γείνω.

De corona ad init. Milesium.

Philipp. 4. n. 31.

Lib. 1. de orat. n. 231.

λω, καὶ παιδοκτόνον ἐργάζει; καὶ θυσίαν ἀπαιτεῖς ὃν ἐχαρίσω διάδοχον; ἀλλ' ἐγὼ μὲν σοι παστάδας περιεννοοῦν ὦ τέκνον, καὶ θάλαμον ἠγνόουν δ' ἄρα πυρὶ καὶ σιδήρῳ τρέφων τὸν φίλτατον. ἀντὶ παστάδος βωμὸς, ἀντὶ πυρὸς νυμφεικοῦ, φλὸξ ἐπιβώμιος, εἴθε μήποτε πρὸς αἴτησιν ἦλθον γονῆς. εἴθε μοι γέγονεν ἄπρακτος ἡ τῆς παιδογονίας εὐχὴ εἴθε μὴ τόκον εἶδον παράδοξον, ἵνα μὴ πρὸς πόλεμον ἦλθον οὐκ ἐλπιζόμενον, ἀλλά μοι τὸ πάντων ἀνιαρώτατον, αὐτουργὸν με γένεσθαι τοῦ φόνου κελεύει, καὶ σφαγέα τοῦ βρέφους ἰδεῖν ἐπιθυμεῖ τὸν γενήσαντα οὐκ οὖν πολεμίων ἐνδιδόσθω χερσί. δυσμενεῖς σφαγὴν ἐνεργέντωσαν. πρατέτω τὸν φόνον δεξιὰ μὴ δεδεμένη τῷ πόθῳ, πατὴρ δὲ ὢν οὐ φέρω τὴν ἀκοὴν, οὐκ ὑποφέρω τὴν σφαγὴν. ἀποθεῖται τὸ ξίφος ἡ φύσις ὀκλάζει πρὸς τὸ ἔργον ἡ δοξία ὀφθαλμοὶ τὴν θέαν ἀρνοῦνται. οἶδας αὐτὸς οἷοις πάθεσι τὴν φύσιν καθώπλισας. οὐδὲν τούτων ὁ γενναῖος ἀβραὰμ, οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνόησεν. ἀλλ' ὡς ἀληθῶς προβᾶτου θυσίαν ἀπαιτούμενος, πρὸς τὴν σφαγὴν ἡυτρεπίζετο, ὁ τοῖς θείοις ἐμμελετήσας προστάγμασι, καὶ οὐκ ἐπιστρέφεται πρὸς τὴν φύσιν τὸν δρόμον κωλύουσαν. συνεργὸν οὖν λαβὼν τὴν σιγὴν ὅλος ἐγίνετο τοῦ προστάγματος. κρύπτει τὴν σάρραν τὸ τόλμημα, οὐκ ἐκφαίνει τῇ τεκούσῃ σὸ πρόσταγμα. τίνος ἕνεκεν; φιλόθεος μὲν φησὶν ἐγὼ δὲ τὴν γνώμην θαυμάζων, αἰδοῦμαι τὴν φύσιν. ὁρῶν τὸ φιλόθεον, δέδοικα, τὸ φιλόστοργον. φιλόθεος ἡ γυνὴ, ἀλλὰ μήτηρ ἐστὶ δεινὸν αἱ μητέρες ἀσθενεία κρατούμεναι φύσεως. δέδοικα μὴ κρύψασα τὸν παῖδα, κλέψῃ τὸ παράγγελμα, μὴ μολύνῃ τὴν θυσίαν δακρύσασα, μὴ τὸν παῖδα θρηνήσασα, καθυβρίσῃ τὸν ἐπιτάξαντα μὴ τὴν ὄψιν ἀράξασα, ῥίψῃ τὴν θυσίαν, καὶ τὸν θέον ἐκβιάσηται. μὴ τὴν γνώμην ὀκλάσασα συλήσῃ τὴν χάριν τοῦ θαύματος. ἐγὼ μετὰ τὴν σφαγὴν θρηνοῦσαν παραμυθήσομαι. θεραπεύσω δακρύουσαν, τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν ἀποφθεγγόμενος. παῦται θρηνοῦσα, πὴ κλαῖε τὸν παῖδα τὸν τῇ σφαγῇ τιμηθέντα. δῶρον ὁ τόκος ὠδῖνας χαρισάμενος. οὐκ ἀναιρεῖ τὸν παῖδα πατὴρ μεῖζον ὠφελῶν, οὐδὲ μάτην χωρεῖ μέσον τὸ ξίφος τῆς φύσεως. ἐγμᾶται τὴν εὐεργεσίαν ἡ τὴν θυσίαν τολμήσασα δεξιά. ὃν ἔδωκεν ᾔτησεν, ὃν ἔπλασε πάλιν ἐζήτησεν. ἔλαβεν αἰτήσας ὃν ἔδωκεν αἰτηθείς. ἀποδώσει πάλιν βουληθεὶς ὑπ' οὐδενὸς κωλυόμενος. ὁ γὰρ οὐκ ὄντα δοὺς, καὶ νεκρωθέντα χαρίσεται. ὁ νεκρωθεῖσαν σοι τὴν γαστέρα δείξας μητέρα, καὶ παῖδα σφαγέντα πρὸς ζωὴν μεταπέμψει. τὸ δὲ μέγιστον εἰς παραμυθίαν, ὦ γύναι, εἰς αἴτησιν ἦλθε θυσίας, ὁ τοῦ βλέφους ἔχων τὴν ἐξουσίαν μόσχον πρώην σήνεγκας, Ισαὰκ προσενέγκασα, τι τῶν ἀγαθὼν οὐκ ἐλπίζεις, τοιούτοις νεανικοῖς λογισμοῖς ὁ πρεσβύτης ἐπιστομίσας τὸν φύσιν κακίζουσαν, καὶ παραδήξας τὴν φρένα, δὲ στομώσας τὴν χεῖρα, τὸ τῶν πλάγχνων θῦμα λαβὼν, δρομαῖος ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέτρεχε, γηραιὸν πόδα διδάξας τῷ δρόμῳ νεάζοντα. ἑνίκα γὰρ φύσιν, καὶ πάθος ὁ πόθος. καὶ γῆρας, εὐσεβείας, ὁ τόνος καὶ πάντα ἠλέγχετο τῷ τῆς φιλοθείας παραχωροῦντα πύρι. ἀνεπήδα πρὸς τὸ ὄρος συνεργὸν τῆς θυσίας αὐτὸ τὸ θῦμα λαβὼν. αὐτός τε γὰρ τὸ πῦρ καὶ τὸ ξίφος μετεχειρίζετο. τοῖς τῆς θυσίας δὲ ξύλοις, τὸ καλὸν ἱερεῖον τὸν ἰσαὰκ ἐπιφόρτιζε.

I. Tolle filium tuum vnigenitum quem diligis Isaac.

QVomodo ad eam vocem non inhorruit? quomodo non fuit animus vocis perculsione contractior? quomodo filij iugulationem morte non anteuertit? ô animi firmitudinem! non gemuit, non illachrymauit, non naturæ vi fractus est, non in varias partes consilia partitus est, oris constantiam tenuit, non emisit vocem patre dignam, qua filij iugulum petere abnueret, non dixit quæ ab ingenio voluisset; ô barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filij iugulum reposcor, & filij carnifex esse iubeor. Serus cum fuerim pater, in filij cędem propere vrgeor: ô cuiusmodi in spes natum charissimũ seruabã! infœcunditatis malo

lo solutus rursum me improlem gemo. Non vsque adeò filij orbitas ante luctuosa fuit, quam nunc experto mihi. Nondum fructu filij saucius eum ignorabam, quo carebam. Nunc autem & naturæ obligatur, & amoris vi quasi clauo confixus interemptionis dolorem non fero. Cur tandem, cur qui me, vt genitor essem, parricidium iubes admittere? Quid me partu delectari docuisti? an vt deinde lugere doceres? quid amorem mœrore cõmutas? quid ex amore lamenta concinnas? Illiusne filij sanguine dextram inquinabo, pro quo toties ego tibi manus extendi? Patrijsne supplicationibus ante susceptis, patrem ad filij interemptionem o barmas? Domine promissa tua respice. Cui hæredem promiseras, eum hæredi percussorem submittis? quemne largitus eras successorem, mactari poscis? Ecce tibi, fili, mecum nuptiales epulas & thalamum agitabam animo, ignorans te charissimum igni ferroque ali. En aram pro thalamo, pro igne nuptiali aræ flamma. Vtinam nunquam filium rogassem! vtinam mea generandi vota nulla fuissent! vtinam partum inopinatum nullus vidissem, vt ne ad bellum venirem inspectatum! & quod mihi acerbissimum est omnium, authorem me cædis esse iubet, atque à parente filium iugulari peroptat videre. Saltem hostium manibus dedatur, hostes iugulum petant, cædem perficiat dextera, ab amoris nexibus libera. Parens verò cum sim id audire non sustinco, iugulari nequaquam. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocem fatiscit dextera, oculi spectaculum refugiunt; quibus ipse affectibus naturam obarmaueris, nosti. Nihil horum generoso Abrahamo aut excidit, aut in mentem incidit, sed cui diuina iussa curæ erant, quasi veræ ouis alicuius sacrum exactus ad iugulationem comparabatur, neque ad naturam, quæ retardaret impetum, conuertebatur. Silentium igitur subsidio comparans, totus erat in ijs, quæ Deus imperarat. Facinus tam audax Saram celat, neque ad matrem effert mandata. Quamobrem? illa quidem inquit amans Dei est, ego quidem eius animum suspicio, at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propensionem, at meruo affectum in liberos: Dei amans est mulier, sed mater est. Mulieres naturæ impotentia deuicta res importuna. Vereor ne pueri furto materiam subtrahat obsequendi Deo iubenti; Vereor ne lachrymis sacra fœdet, ne puero complorato iniuriam imperanti arroget, ne vultu contuso sacra disijciat, Deoque vim afferat, ne mente infracta, rei tam obstupendæ gratiam spoliet. Ego post iugulationem lamentantem alloquar, ego colam plorantem hisce verbis, desine lamentari, ne fle puerum ipsa iugulatione cohonestatum. Domum erat vltroneum infans non sine dolore partus. Filium non tollit parens, si plus prodest, neque temere ferrum ijt per mediam sobolem. Ausa sacrum facere dextera beneficium spondet. Quem Deus dedit, repetijt; quem formauit, requisiuit: quem rogatus dederat, rogans recipit, ne quidquam impediet, quominus reddat cum ita visum erit. Nam qui eum, cum non existeret, dedit, vel morte prostratum vltro dabit. Qui tibi aluo effœta matrem esse concessit, & puerum iugulatum remittet ad vitam. Quodque ad solatium valet plurimum, ô mulier, is cuius in potestate est filius, vt mactaretur, flagitauit. Vitulum nuper obtulisti; Isaaco oblato ecquid bonorum non speret? Tali oratione tamque generosa ratione semper naturæ obloquenti os obstruens, mentemque exacuens, ac manum corroborans de suis extractam viscera victimam capit, cursu contendit in montem, pedem senescentem iuuenili cursu promouet. Naturam & afflictionem peruincebat affectio, nec non pietatis contentio senium, omniaque palam ardori in Deum inflammato cedebant. Exsiliebat in montem, sacrificij adiutricem victimam ipsam sumens. Ipse enim ignem & gladium manu tractabat, ligniſque victimarijs Isaacum victimam pulcherrimam aggrauabat.

LOCI COMMVNES PRÆCIPVARVM FIGVRARUM Ciceronis indicati.

Apostrophe.

PRo domo, num. 104. O Dij Immortales (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat, &c. ad num. 112.

Pro Ligar. nu. 9. Quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? &c.

Pro Cœlio, num. 59. Proh Dij immortales! cur interdum, &c.

Secunda Tusc. n. 29. Concludunt ratiũculis Stoici, cur non sit malum, quasi de verbo, non de re laboraretur. Quid me decipis, Zeno? nam cùm id, quod mihi horribile videtur, &c.

Sexta Verrina, num. 79. Te nunc P. Scipio, te, inquam, lectissimum, ornatissimumque adolescentem appello; &c.

Pro domo, nu. 3. vbi alloquitur Clodium. Ac primum illud à te, homine vesano, &c.

Prima Catil. initio. Quousque tandem, &c.

In Pisonem, initio. Iamne vides, bellua, &c.

Pro Quinctio, nu. 91. Nunc caussa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, &c.

Pro Marcell. num. 2. Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ, &c.

Pro Muræna, num. 3. A quo tandem M. Cato, est æquius, &c. Et ibidem; n. 7. Ego Serui Sulpici, me in petitione tua, &c.

Pro Ligar. n. 2. Habes igitur, Tubero, quod est, &c.

Pulcherrima 14. Philipp. nu. 32. Vos verò patriæ natos iudico, &c.

Verrina tertia, nu. 47. Potéstne tibi vlla spes salutis commoda ostendi, &c.

Verrina sexta, n. 18. Ecquis pudor est, Verres? &c.

Allegoria.

PRo Roscio Amerino, nu. 89. & 90. Te pugna Cānensis, &c. Nihil enim mali est, &c.

Pro Cluent. nu. 72. Guttam aspergit huic Bulbo, &c. (dus, &c.

In Pisonem, num. 20. Neque tam fui timi-

Pro domo, n. 12. Quid, si vtrumque fuit, &c.

Pro domo, num. 27. Desinant, desinant homines ijsdem machinis, &c.

Pro Plancio, nu. 94. An cùm videam nauem secundis ventis, &c. Et ibid. nu. 95. Nùc venio ad illud extremum, &c.

Pro Sextio, num. 71. Exierunt malis omnibus, atque execrationibus duo vulturij paludati, &c.

Pro Cœlio num. 51. Sed quoniam emersisse iam è vadis, &c. Et ibidem, nu. 67. Prægestit animus iam videre primùm, &c.

Concessiones.

PRo Flacco, num. 96. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c.

Pro Quinctio, nu. 56. Verùm, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus.

Pro Roscio Amer. num. 8. Si præter, &c. Non recusamus, quin illorum libidini Sexti Roscij vita dedatur.

Pro Marcello num. 23. Sed tamen, cùm & augeamus sanè suspicionem tuam, &c.

Pro Ligario, num. 36. Sed ierit ad bellum, dissenserit, &c.

Pro Deiot. n. 30. Esto, concedatur, hæc quoque acerbitatis, &c.

Verrina 3. n. 13. Confringat iste sanè vi sua, &c. (liquis, &c.

Verrina 5. nu. 28. Verùm esto, reperietur a-

Verrina 5. n. 219. Verùm hoc quoque vobis remitto, negligite, &c.

Verrina sexta, nu. 19. Verùm, fac te impetrauisse, fac, &c. quid, &c.

Vltima Verr. num. 4. Hæc eadem nunc ab illis

illis defensionis ratio,&c.

Pro Cluent.nu.132.Verùm esto, condemnat Popilium Gellius,&c.

Ibidem,nu.146.Vt tibi concedam hoc indignum esse,&c.

Climaces.

PRo Quinctio,nu. 95.Miserum est exturbari fortunis omnibus,miserius est,&c.

Vltima Verrina,num.169.Facinus est vinciri ciuem Romanum,scelus,&c.

Correctiones sententiæ.

PRima Catil.n.22.Quanquam quid loquor, &c.

Prima Catil.n.24.Quanquam quid ego te inuitem,&c.

Pro Ligar.nu.24.Quæro, quid facturi fuisseris,&c.

Pro Rege Deiotaro,nu. 26.Quis prudentior?quanquam Deiotarum,&c.

Philippica 14.n.22.Nunquam enim in ciuili bello supplicatio decreta est;decretam dico?&c.

Pro Rabir.n.27.Sed quid ego de ijs omnibus,qui,&c.

Vltima Verrina,nu.108.Sed quid ego hospitij iura in hac,&c.

Comparationes.

PRo Fonteio, n 3.vsque ad 6.Est in eadem Prouincia,&c.

Pro Quinctio,nu.93.Non comparat se tecum,&c.

Pro Rosc.Amer.n.13.Accusant ij,qui hunc ipsum,&c.

Pulcherrimè pro Rosc.Ametino, nu. 88. Restat,Iudices,vt hoc dubitemus,vter,&c.

Pro Rosc.Amer.nu.118.ad n.120.Num iste discipulus magistro,&c.

Pro Comœdo,nu.20.Oro, atque obsecro vos,qui nostis,&c.

Pro Deiot.num.31.O tempora? ô mores? Cn.Domitius ille,&c.

Pro Comœdo num.7.Quid est, quod negligenter scribamus aduersaria,&c.

Vltima Verr.n.124.vestros quondam nautas contra Carthaginem,&c.At nunc, &c.

Verri n.35.Ac vide quantum interfuturum sit,inter meam,tuamque accusationem, &c.

Verrina 1.n.61.At vide quid differat inter meam opinionem,ac tuam,&c.

Pro Marcello,num.5.Soleo sæpe ante oculos ponere,&c. vbi fit comparatio Cæsaris cum cæteris.

Ibidem comparantur victoriæ aliæ cum victorijs Cæsaris,num.8.Domuisti gentes immanitate barbaras,&c.

Ibidem,num.9.Itaque C.Cæsar, bellicæ tuæ laudes,&c.At verò,cum aliquid,&c.

Vltima Verr.n.114. Nihil addi iam videtur,Iudices,&c.

Pro Deiot.n.12.Ignosce Cæsar, si eius auctoritati,&c.

Cæsaris cum Pompeio,pro Marcello,n.17. Vidimus tuam victoriam,&c.

Gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus,&c.

Pro Muræna,n.22.Sed,vt hoc omisso, &c. Vigilas tu de nocte, &c.Ille,vt eò, quo intẽdit,&c.

In Pisonem: comparat se Cicero cum Pisone,n.2.vsque ad n.9.Is mihi etiam gloriabitur,&c.

Philipp.14.n.9.Qua enim in vrbe tam immanis,&c.

Pro Rabir.perd.reo,num.11. Quamobrem vter nostrùm tandem,Labiene,&c.vbi Cicero comparat se cum Labieno.

Vltimo paradoxo sub finem . O Dij immortales,non intelligunt, &c. Capit ille ex suis,&c.Ergo centena,&c.illi aurata tecta,&c.

Sexta Verr.n.115. Nemo fere vestrùm est, quin,&c.

Vltima Verr.n.109.Catenas habebat hospes tuus,&c.

Pro Cluentio, numero 194.Quid conferã, Syllamne cum Iunio,&c.Philip.4.n.15.16.17. Nam,quod se similem,&c.

Tertia Catilin.num.24.ad n.26.Etenim recordamini Quirit.&c.

Pro Sylla n.72.ad 76 Agedum , conferre nunc cum illius vita,vitam P.Syllæ,&c.

Conuicia,seu Epiplexes.

PRo Cęcinna n.14.Quam personam iam ex quotidiana cognoscitis vita,&c.

Pro Deiot.nu.21.Dij te perdant fugitiue: ita non modo,&c.

Ibidem nu.26.Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre?&c.

2. Verr.n.2.Adduxi enim hominem,in quo, &c.depopulatorem ærarij,vexatorem Asiæ, &c.

Ibidem n.7.Nunc homo audacissimus, atque amentissimus,&c.

Ibidem n.15.Quæ cum ita sint,iste homo amens,ac perditus,&c.

Verrina 3. num. 6. De impudentia singu-

lari quòd adest, quòd, &c.

Ibidem n. 42. Quid hoc homine faciatis? Aut ad aquam spem, &c.

Ibidem n. 113. Homo importunissime, cur tantam iniuriam, &c.

Paradoxo 4. Numquamne homo amentissime te circũspicies. Numquãne quid facias, &c.

Verr. 4. n. 40. Quid huic homini facias? &c.

4. Verr. vltima pa. An ab hac eius infamia, nequitia, &c.

5. Verr. num. 5. Ego in vno homine omnia vitia, &c.

Ibidem num. 23. Verris mores improbos, &c.

Ibidem nu. 41. Quibus rebus id assequutus es? &c.

Ibidem nu. 65. Hæc tu omnium mortalium profligatiss. &c.

In Pisonem num. 19. Ego istius pecudis, ac putidæ carnis, &c.

Sexta Verrina nu. 47. Quid hoc est? quod hoc monstrum, &c.

Ibidem nu. 75. Hæc cum istis sacrorum omnium hostis, &c.

Ibidem nu. 112. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, &c.

Ibidem n. 148. Theomastus quidam, homo ridicule, &c.

Pro Cluentio nu. 182. Mulier iam non morbo, sed scelere furiosa, & cætera.

Ibidem nu. 67. Sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audiendum impudentissimo, &c.

1. Catil. n. 13. 14. & 15. Conuiciatur Catilinę. Nemo qui te non oderit, &c.

Ibidem n. 25. & 26. Ad hanc te amentiam natura peperit, &c.

2. Catil. num. 7. ad 10. Quid enim mali, aut sceleris, &c.

Deprecationes.

PRo Deiotaro nu. 8. Quamobrem hoc nos primum metu, &c.

Pro Quinct. n. 97. Næuij lachrymans manum apprehendit, &c.

2. Verr. nu. 43. Cui loco, per Deos immortales, &c.

Pro Marcell. num. 33. Quare omnes te, qui hæc salua esse volumus, & hortamur, & obsecramus, vt, &cætera.

Distributiones.

PRo Manilia initio, Itaque neque hic locus, &c.

Ibidem num. 6. Primùm mihi videtur de genere belli, &c.

Ibidem n. 36. Ac primùm, quanta innocentia debent esse Imp. &c.

Initium orationis pro Quinctio nu. 1. Quæ res in ciuitatem duæ, &c.

Pro Roscio Amerino num. 35. Tres sunt res, quantum ego, &c.

1. Verr nu. 27. Cognosce ex me, quoniam hoc primum, &c.

Pro Cęlio n. 2. Atratinus habet excusationem, vel pietatis, vel necessitatis, &c.

Pro Muræna nu. 12. Meruisse verò stipendia in eo bello, &c.

De Prouincijs Consularibus n. 43. Terror iniectus Cæsari de eius actis, &c.

Ibidem num. vltimo. Si dignitas agitur Cæsaris, &c.

Pro Milone nu. 2. Profectò nec iustitiæ suæ putarer esse, &c. Nec sapientiæ, &c.

Dubitationes.

PRo Quinctio, n. 56. Quo te nomine appellemus? Improbum? &c.

Ibidem, nu. 94. Quid agendum est? qui Deus appellandus est? &c.

Ibidem, nu. 57. Quid ergo est? vereor mehercule, ne aut, &c.

Sexta Verr. initio. Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium, vt amici eius morbum, &c. Ego quo nomine appellem nescio, &c.

Pro Rosc. Amer. n. 29. Quid primùm queram? vnde potissimum, &c.

Secunda Verr. n. 32. Nunc ego, Iudices, iam vos consulo, quid mihi, &c.

Sexta Verr. nu. 88. Est crudelitatis, quod, &c. Illud verò quid sit, iam non queo dicere: quo nomine appellem nescio, &c.

Vltima Verr. n. 2. Quid agam, Iudices? quo accusationis meæ, &c.

Pro Cluentio, num. 4. Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam nescio, &c.

Exemplorum vsus.

PRo Deiotaro, n. 31. O tempora! ô mores! Cn. Domitius, &c.

Ibidem, n. 36. Etenim si Antiochus magnus &c.

Pro Rabirio perd. reo, nu. 20. ad 22. De te ipso, Labiene, quæro, &c.

Ibidem, n. 21. Cum ad arma Consules ex S. C. vocauissent, &c.

Ibidem, n. 24. At C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras, &c.

Ibi-

Ibidem, n. 26. Huic quidem afferet aliquã deprecationem periculi, &c.

Ibidem, n. 27. Quid de illis honestissimis viris, &c.

Secunda Verr. num. 51. Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem. &c.

Te Pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Paradoxum 1. plenum exemplis. Neque ego vnquam illum bona perdidisse dicam, &c.

Paradoxo 2. Nec verò ego M. Regulum ærumnosum, &c.

Paradoxo penultimo. Quid enim censes, si L. Mummius aliquem istorum videret, &c.

Epiphonemata, & exclamationes.

PRo Rosc. Amerin. n. 82. Vereor, ne aut molestus sim vobis, &c. Virgilius,

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Virg. 3. Aeneid. vers. 55.

——Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Idem 10. Aeneidos, versu 501. vsque ad 505.

Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ, &c.

Cicero pro Sext. n. 93. O Dij Immortales, quemnam ostenditis, &c.

Pro Fab. Postu. n. 37. Nunc verò quid agitur. &c.

Philipp. 10. nu. 8. Ospectaculum illud, non modo, &c.

Ibidem, n. 18. Quæ (malum) est ista ratio, &c.

Ibidem, nu. 11. Quæ tempestas, Dij immortales, &c.

Philipp. 3. n. 8. O ciuem natum Reip. memorem, &c.

Pro Sext. n. 27. O diem illum, Iudices, funestum Senatui, &c.

Secunda Catil. n. 10. Hunc verò, si sui fuerint. &c. O nos beatos! ô remp. fortunatam! ô præclaram laudem, &c.

Pro Milone n. 95. O frustra, inquit, suscepti mei labores! &c.

Pro Sylla, n. 91. O miserum, & infelicem illum diem, quo, &c.

Pro lege Manil. nu. 33. Proh Dij immortales! tantamne vnius hominis, &c.

Quinta Verr. nu. 176. Quid enim est reliquum, nisi vti fateare, &c. O consuetudo, &c.

Sexta Verr. num. 8. Sed quid ego tam vehementer inuehor? &c. O Dij immortales, &c.

Vltima Verr. nu. 122. Per Deos immortales, Iudices, quo tandem animo sedetis?

Execrationes.

PRo Deiotaro, n. 21. Dij te perdant, fugitiue, &c.

Ibidem, num. 26. quæ crux huic fugitiuo potest, &c.

Philippica 6. n. 12. Igitur est patronus L. Antonius, malam quidem illi pestem, &c.

Philippica 13. nu. 22. O Spartace: quem enim te potius appellem?

Ibidem, n. 48. Quin tu abis in malam pestem, malumque cruciatum.

Virgilius 2. Aeneid. vers. 24.

O patria, ô diuum domus Ilium, &c.
——Inclyta bello
Mœnia Dardanidum quater, &c.

Cic. pro Flacco in peroratione, n. 102. 103. O nox illa, &c.

Verrina 5. n. 137. Proh Deum, hominumque fidem, &c.

Verrina 6. nu. 146. O rem ridiculam! ô desertum hominem, &c.

Pro Rosc. Amerin. nu. 146. Per Deos immortales, quæ ista crudelitas.

Pro Rosc. Amer. n. 77. O Dij immortales, rem miseram, & calamitosam! &c.

Fictiones.

VErrina prima, n. 20. Si tibi Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent, &c.

Pro Ligar. nu. 14. Si cùm hoc domi faceremus, quod & fecimus, &c.

Verrina 6. n. 69. & 70. Hoc loco, Q. Catule te appello, &c.

Vltima Verrina, n. 78. Quid si aufugisset? si vincula rupisset? &c. (ceret, &c.

Ibidem, n. 137. Hæc tibi si tuus parens di-

Ibidem n. 148. Si quis Rex, si qua ciuitas exterarum gentium, &c.

Ibidem, num. 149. Si hæc apud Scythas dicerem, &c.

Ibidem, nu. 167. Tolle hanc spem, tolle hoc præsidium, &c.

Pro Cæcinna, nu. 1. Si quantum in agro loci sque desertis, &c.

Ibidem, n. 2. Si causa more, institutoque omnium defendatur, &c.

Ibidem, n. 5. Si mihi esset vnius A. Cecinnæ causa agenda, &c.

Pro Cęcinna, n. 35. Si Cæcinna cum in fundo esset, &c.

Pro Lege Manilia, n. 50. Quod si Roma

Cn. Pompeius, &c.

Pro domo sua ad Pont. n. 133. Quid diceres, ô nefanda, & pernicioſa labes, &c.

Catil. 4. n. 12. Etenim quæro, si quis paterfamilias, &c.

Pro domo sua ad pont. n. 139. Quæ si omnia, &c.

Pro Sext. n. 81. Hic quæro, Iudices, si illo die gens ista, &c.

Pro Milone, n. 55. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis, &c.

Ibidem, num. 78. Quamobrem si cruentum gladium tenens, &c.

Ibidem, n. 8. Quin sic attendite Iudices, &c. fingite igitur cogitatione imaginem, &c. Quid vultu existimauistis, &c.

Hypotypoſes.

VErrina septima, nu. 160. Ipse inflammatus scelere, ac furore, &c.

Pro Rosc. Amer. nu. 98. Nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere oculis videmini, &c.

Pro Rosc. Amer. nu. 23. 24. Interea, &c.

Ibidem, n. 97. & 98. Etiamne in tam perspicuis rebus, &c.

Verrina tertia, nu. 141. Isti color immutatus est, vultus, oratio, &c.

Vltima Verr. nu. 26. 27. 28. 29. Iterum primum laborem, &c.

Pro Cluent. Iudicij corrupti vi de fraudem, à n. 71. ad 77. Capit hoc consilium, &c.

Prima Catilin. n. 20. Quid est, Catilina? ecquid attendis, &c.

Secunda Catil. n. 2. Iacet iste nunc prostratus, & retorquet oculos, &c.

In Pisonem, n. 25. Erant illi compti capilli, & madentes cinnorum fimbriæ, &c.

Secunda Catilin. n. 5. Hos quos video volitare in foro, &c.

Tertia Catilin. num. 13. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa cert. &c.

In Pisonem, nu. 42. 43. ad 78. An ego, &c.

Sui reditus in Pisonem, num. 51. ad 53. Reditus Pisonis, à 53. ad 56.

Ironia.

SExta Verrina, n. 86. Virgis iste cæderet sine caussa, &c.

Vltima Verr. n. 11. & 12. Quid hoc loco potes dicere, &c.

Prima Catilin. n. 23. Ac sic mihi inimico, vt prædicas, &c.

Ibidem, nu. 28. Præclaram verò populo Romano refers gratiam, &c.

Secunda Catil. nu. 12. Homo enim videlicet timidus, & permodestus, &c.

Pro Milon. n. 92. Excitate, excitate eum ab inferis, &c.

Pro Ligario, num. 26. Sed vide, quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, &c.

Pro Deiot. n. 16. At, credo, hæc homo inconsultus, & temerarius non videbat, &c.

Ibidem num. 33. Blesamius, tyrannum Cæsarem scriberet? &c. & num. 34. Nam de statua quis quæritur, &c.

Philipp. 14. nu. 7. Gratæ verò nostræ Dij immortalibus gratulationes erunt, &c.

Occupationes, seu prolepſes.

PRo Rosc. Amerino, nu. 5. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, &c.

Verrina prima n. 47. Esto ipse nihil est, nihil potest, &c.

Ibidem, n. 48. Deinde, vt opinor, habet Alienum, hunc tamen à subsellijs, &c.

Pro Arch. n. 20. Ac ne quis à nobis hoc ita, &c.

Ibidem nu. 3. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, &c.

Ibidem nu. 9. At domicilium Romæ non habuit is, &c.

Ibidem, nu. 12. Quæres à nobis Gracche, cur tantoperè, &c.

Ibidem, n. 15. Quæret quispiam, quid? illi ipsi, &c.

Ibidem nu. 23. Nam si quis minorem gloriæ fructum, &c.

Pro Marcello, n. 22. At si tui nihil cogitant sceleris, cauendum est, &c.

Pro Ligario, n. 20. Reprehendendo igitur? Minimè verò, &c.

Pro Deiot. n. 16. At, credo, hæc homo inconsultus, &c.

Ibidem, n. 33. At quàm acutè collecta crimina? Blesamius, &c.

Philipp. 14. n. 13. Tu igitur ipse de te; dixerit quispiam, &c.

Pro Rabir. perd. reo, n. 23. At fuit vester patruus, &c.

Verrin. 3. n. 118. At per Deos immortales, quid est, &c.

Ver. 5. n. 117. Hic mihi etiam dicere audebit, &c.

Ibidem, nu. 188. Scio quid soleat fieri, scio quid queat, &c.

Prætermiſſiones, & præteritiones.

PRo Lege Manil. nu. 25. Sinite hoc loco, Quirites, sicut Poetæ, &c. præterire me vestram

ſtram calamitatem, &c.

Ibidem, n. 60. Non dico hoc loco maiores noſtros, &c.

Pro Quinct. nu. 13. Verùm his de rebus non neceſſe, &c.

Verr. 1. n. 29. Nec ea dico, quæ ſi dicam; tamen, &c.

Ibidem, num. 24. Hęc tu ſcis ad me eſſe delata, quæ ſi velim proferre, &c.

Verr. 1. n. 26. In quo ego quid eniti, &c. Malo in aliorum ſpe relinquere, quàm, &c.

Ibidem, num. 36. Intelligo quàm ſcrupuloſo, difficilique, &c. quamobrem nihil dico de meo ingenio, &c.

Pro Ligario num. 24. Sed iam hoc totum omitto, &c.

Pro Ligar. n. 30. Ignoſcite, Iudices, errauit, lapſus eſt, &c.

Pro Deiot. n. 15. Vt enim omittam, &c.

Verr. 2. num. 24. In ſtupris verò, & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor, &c.

Verr. 2. nu. 38. Cognoſcet ex me populus Rom. quid ſit, &c.

Ibidem, n. 39. 40. Iam verò quomodò ego &c.

Verr. 3. n. 32. Itaque primum illum actum, &c. prætermittam, &c.

Ibidem, nu. 75. Quid eius lachrymas, & cõcurſiones proferam, &c.

Ibidem, n. 128. In ſartis tectis verò, &c. quid ego dicam? &c.

Ibidem n. 148. Sed ineptum eſt de tam perſpicua re diſputare, &c.

Verr. 5. n. 59. Mitto vincla, mitto carcerem. &c.

Ibidem, toto num. 103. Sentio, Iudices, moderandum mihi eſſe iam orationi meæ, &c.

Ver. 6. nu. 37. Non tibi obijcio, quod, &c.

Ibid. n. 48. Hic nolite expectare, dum ego hæc crimina agam, &c.

Proſopopœiæ.

PHilipp. 5. n. 5. Hoc qui non videt, excors, &c. & nu. 6. Meus amicus eſt, &c.

Philippica 7. n. 5. Faueas tu hoſti? literas tibi ille mittat? &c.

Philippica 10. n. 7. Vos autem D. C. ſi M. Brutum, &c.

Virgilius, 2. Aeneid. verſ. 430.

—— *Aeneas,*
Iliaci cineres, & fata extrema meorum
Teſtor in occaſu veſtro. Nec tela, nec vllas
Vitauiſſe vices Danaum.

3. Aeneid. verſu 55.

Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames.

Verrina 5. num. 205. Quid adhæc Hortenſius? Falſum eſſe crimen? hoc nunquam dicet, &c.

Verr. 6. n. 79. P. Scipio eum, qui illa ſuſtulit, &c.

Ibidem, n. 82. Hæc abs te non Siculorum defenſor, &c.

Catil. 4. num. 2. Quæcunque mihi vni proponeretur, &c.

Pro Balbo, n. 47. Exiſtat ergo ille vir, &c.

Pro Deiot. n. 19. At quàm feſtiuè crimen contexitur, &c.

Ibidem, num. 21. Horum, inquit, eram conſcius, &c.

Ibidem, nu. 24. Addidit etiam illud, equites non optimos, &c.

Ibidem n. 25. At eo, inquit, tempore ipſo Nicæam, Epheſumque, &c.

Verrina 2. n. 20. Verè loquar, Iudices, &c.

Subiectiones.

VErrina 3. n. 150. Nam quid argumentamur, quo iſtà pecunia peruenerit? fecit, &c.

Verrina 6. n. 27. At quomodo abiecit, non poſſum dicere, &c.

De Haruſpicum reſponſis, n. 33. Tu meam domum religioſam facere potuiſti? &c.

Philippica ſecunda, num. 2. Quid putem? contemptumne me non video, &c.

Pro Roſc. Amer. n. 131. Placet igitur in his rebus, &c.

Gorgias in Palamede, p. 188. habet egregiã.

Pro Ligario, n. 7. Apud quem igitur, &c. nempe ad eum, &c.

Pro Quinctio, n. 6. Quid ergo eſt? primùm magnitudo periculi, &c.

Ibidem, n. 41. Appellandi tempus non erat? Ac tecum, &c.

Ibidem, n. 43. Quid igitur pugnas? an quod, &c. & n. 44. vt honeſtiore iudicio confligere. At, &c.

Ibidem, n. 62. At quis erat procurator, credo, &c.

Ibidem, n. 74. Vbi erant cæteri creditores, &c.

Tran-

Transitiones.

VErrina 3.nu.115. Cognoscite aliud hominis in re vetere,&c.

Ibidem, n.123. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat,&c.

Pro Rosc. Amer.n.66. Quapropter vos oro,&c.

Pro Marcell.n.21. Nunc verò venio ad gratissimam,&c.

Verrina 3.nu.42. Nolite quæso, Iudices, breuitate orationis,&c.

Verrina 3.n.103. Verùm ad illam iam veniamus,&c.

Verrina 4.n.34. Quantam potestatem habuerit, videris, quas res,&c.

Verrina 5.nu.10. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus,&c.

De Demosthenica figurarum tractatione.

CAPVT XXVI.

DEmosthenes in tractatione figurarum sententiæ, grauis est, & varius: non habet illud quidem genus molle, & declamatorium, quod otiosis auribus adblãdiatur: sed totus fermè est in πρακτικῷ, in quo certè vim habet prope incredibilem, quod hæc è multis pauca satis indicabunt.

INTERROGATIO.

Quis vsus interrogationis apud Demosthenem.

Sæpè vtitur hac figura, dum vult aliquid insinuare mentibus: & interrogat se, & suspendit animos: deinde respondet.

Οὐχὶ καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι. διὰ τί; ὅτι μοι δοκεῖ πάνθ' ὅσα ἂν εἴτῳ τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν τινὰ, ἡμῖν δ' οὐχὶ καλῶς πεπράχθαι. Ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. ὑμεῖς δ' ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. Ταῦτα μὲν οὖν παραλείψω.

NOn consultum esse existimo, quamobrem? quia quicquid ea de re dixeris, id vt ei aliquid afferre laudis, sic à nobis non præclarè administratum esse videatur, quo enim is plura supra dignitatem suam gessit, eò admirabilior apud omnes habetur. Vos quantò deterius, quàm decuerat, vsi rebus estis; tantò maiorem ignominiam suscepistis. Hæc igitur omittam.

SYNATHROISMVS.

Animaduerte hic orationis vibratam celèritatem.

Philippum diceres, quasi torrentem effusum rapi, & Græciæ vrbes inuoluere mira velocitate.

Ἦρ' ἄγε λογίσεταί τις ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεωρεῖ τὸ βάθος. δι' ὃν μέγας γέγονεν, ἀδεὴς ὢν καὶ κατ' ἀρχὰς Φιλίππου, τὸ πρῶτον ἀμφίπολιν λαβών, μετὰ ταῦτα Πύδναν, πάλιν Ποτίδαιαν, μεθ' ἡμᾶς αὖθις Εἴτα Θεσσαλίας ἐπέβη. μετὰ

NVMQVIS vestrûm cogitat, Atheniẽses, & spectat, quemadmodum magnus euaserit, infirmus cùm esset initio Philippus: Primum Amphipoli capta, posteà Pydna, mox Potidæa, denique Methone, postremò Thessaliam inuasit. Demùm, quum Pheras, Pagasas, Magnesiam, omnia suo arbitratu com-

ταῦτα φερὰς, παγασὰς, μαγνήσιαν, πάνθ' ὃν ἐβούλετο εὐτρεπίσας τρόπον, ὤχετ' εἰς τράκην εἶτ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐκβαλὼν, τοὺς δὲ καταθήσας τῶν βασιλέων, ἠσθένησε, πάλιν ῥαΐσας, οὐκ ἐπὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀλλ' εὐθὺς ὀλυνθίοις ἐπεχείρησε. τὰς δ' ἐπ' ἰλλυριοὺς, καὶ παίονας αὐτοῦ, καὶ πρὸς ἀρύμβαν, καὶ ὅπῃ τις ἂν εἴποι.

composuisset, in Thraciam abijt. Deinde ibi, Regibus alijs eiectis, alijs constitutis, in morbum incidit: ex eo paululum recreatus, non ad socordiam se deflexit, sed statim Olynthios est aggressus. Eius autem in Illyrios, & Pæones, & aduersus Arymbam, & quò non.

P R O L E P S I S.

Prolepses habet frequentes, est enim pugnax rationibus, & in aliorum subodorandis, refellendisq; obiectionibus sagax, & industrius.

Τι οὖν τὶς ἂν εἴποι, ταῦτα λέγεις ὑμῖν νῦν; ἵνα γνῶτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ αἴσθησθε ἀμφότερα, καὶ τὸ προΐεσθαι καθέκαστον αἰεί τι τῶν πραγμάτων, ὡς ἀλυσιτελές. Καὶ τὴν φιλοπραγμοσύνην, ἣ πρὸς ἅπαντας χρῆται, καὶ συζῇ φίλιππος. ὑφ' ἧς οὐκ ἔστιν ὅπως ἀγαπήσας τοῖς πεπραγμένοις ἡσυχίαν σχήσει.

Quid ergo, inquiet aliquis, ista nobis commemoras nunc? Vtrumque, vt cognoscatis, Athenienses, & sentiatis, tum proijcere singularim semper aliquid rerum, quam non expediat: tum perpetuam in rebus gerendis alacritatem, qua erga omnes Philippus vtitur: præ qua fieri non poterit, vt rebus gestis contentus, in otio se contineat.

ALIVD EXEMPLVM PROLEPSEOS.

Το μὲν οὖν ἐπιημᾶν, ἴσως φήσαι τις ἂν ῥᾴδιον, καὶ παντὸς εἶναι, τὸ δὲ ὑπὲρ τῶν παρόντων, ὃ ἡδεῖ πράττειν ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ' εἶναι συμβούλου. ἐγὼ γὰρ οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦθ' ὅτι πολλάκις ὑμεῖς οὐ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ τοὺς ὑστάτους περὶ τῶν πραγμάτων εἰπόντας, ἐν ὀργῇ ποιεῖσθε, ἄν τι μὴ κατὰ γνώμην ἐκβῇ. οὐ μὴν οἶμαι γε δεῖν, τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦνθ' ὑποστειλάσθαι.

Ac reprehendere quidem, dixerit forsan aliquis esse facile, & cuiusuis: quid autem de his rebus statuendum sit, pronuntiare, id esse consiliarij. Ego verò, quanquam illud non ignoro, sæpè vos, non ijs, qui sunt in culpa, sed his, qui postremi sententiam dixerint, irasci, vbi quid ex sententia non euenerit: non tamen arbitror meæ priuatæ salutis ita habendam esse mihi rationem, vt quicquam dissimulem, quod è re vestra futurum esse ducam.

M E O S I S.

Tanta industria plerumque vituperat, vt videatur rem minuere, callidè tamen auget, nam prætextu istius moderationis altius imprimit vulnus.

Vide, quàm molliter agit: diceres eum Philippo parcere, satis tamen indicat eum in hoc æstu se superfundentis fortunæ praua quælibet posse committere.

Olynth. 1. Καὶ ἄνθρωπος ὑβριστὴς, ὥς φασι, καὶ μὰ δι' οὐδὲν ἄπιστον ἴσως. τὸ γὰρ εὖ πράτ-

Et homo importunus est, vt aiunt: neque profectò id incredibile fortassis est: nam

ρειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴν τῶ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται.

res secundiores, quàm par est, temeritatis occasionem incautis præbent.

SVBIECTIO.

Subiectiones contortas amat, & pugnaces, quæ totæ rigeant aculeis rationum.

Olynth. 1. ΗΝ ἦ ἐκεῖνα Φίλιππος λάθῃ τίς αὐτὸ ἔτι κωλύσει δεῦρο βαδίζειν; ἆρ' ἡμεῖς, μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ἦ, καὶ συμπεσβαλοῦσιν ἕτοιμοι, ἀλλὰ φωκεῖς; οἱ τὴν οἰκείαν οὐχ οἷοί τε ὄντες φυλάττειν, ἐὰν μὴ βοηθήσητε ὑμεῖς, ἢ ἄλλος τις: ἀλλ' ὦ τὰν οὐχὶ βουλήσεται.

SIN illa Philippus occuparit: quis enim porrò huc ire prohibebit? Thebani? ne sit dictu acerbius, etiam expeditè vnà irrumpent. An Phocenses? qui ne sua quidem sine vestris auxilijs tueri possunt. Aut alius quispiam? at hercule nolet.

EXAGGERATIO CLADIS BELLICAE.

In exaggerando non est verbosus, sed de industria concidit orationem, & vt Timantes in tabulis, plura relinquit cogitanda, quàm pingit.

Olynth. 2. ΕΙ ἦ δὴ πόλεμός τις ἥξει, πόσα χρὴ νομίσαι ξημιωθήσεσθαι ἢ ὕβρις, καὶ ἔτι ἢ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη, οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσι.

QVOD si quæ hostiles copiæ venerint: quantæ clades erunt metuendæ? accedet proteruitas, atque insuper ipsius rei dedecus: quod nullo minus est detrimento, sanis quidem hominibus.

EPIPLEXIS.

Olynth. 3. ΗΦρασάτω τις ἐμοὶ παρελθών, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς γέγονεμ, ἢ παρ' ἡμῶν αὐτῶμ, Φίλιππος, ἀλλ' ὦτος, εἰ ταῦτα φαύλως, τάγ' ἂν αὐτῇ τῇ πόλει νόμι ἄμεινον ἔχοι; καὶ τί ἂν τις εἰπὼν ἔχοι; τὰς ἐπαλλήξεις, ἃς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ λιμένας; ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα πολιτευομένους, ὧν οἱ μὲν ἐκ πάνυ πλούσιοι γεγόνασιμ, οἱ δ' ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι, ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι. ὅτῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων αὔξηται. πότερα δὲ τὸ πάντων αἴτιον τούτων; καὶ τί δήποτε ἅπαντ' εἶχε

ΑLIQVI progrediatur aliquis, & mihi dicat, vnde, nisi per nosmetipsos, ita sint auctæ opes Philippi? Sed heus tu, si vitiosa hæc sunt? at vrbanarum rerum status est melior. Ecquid autem dici queat? num propugnacula, quæ tectorio inducimus? & viæ, quas reficimus? & fontes? & nugæ? Eos quæso intuemini, quorum hæc acta sunt in Republica: quorum alij è mendicis facti sunt diuites, alij ex obscuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis substructionibus splendidiores compararunt: & quantò respublica plus detrimenti cœpit, tantò res istorum factæ sunt ampliores. Quæ igitur causa est horum omnium? & cur tandem se omnia tum præclarè habuerunt, & nunc haud rectè? Primum, quod & populum, cùm ipse mili-

καλῶς τότε, καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; ὅτι τὸ μὲν πρῶτον, καὶ στρατεύεσθαι τολμᾷ αὐτὸς ὁ δῆμος, δεσπότης τῶν πολιτευομένων ἅπ, καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγαπητὸν ἦν παρὰ τοῦ δήμου τῶν ἄλλων ἑκάστῳ, καὶ τιμῆς, καὶ ἀρχῆς, καὶ ἀγαθοῦ τινος μεταλαβεῖν. νῦν δὲ τοὐναντίον, κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμαχίας, ὑπηρέτας, καὶ προσόδους μέρει γεγένησθε, ἀγαπῶντες ἐὰν μεταδιδῶσι θεωρικῶν ὑμῖν, ἢ βοῦς πέμψωσιν οὗτοι, καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον, τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσφέρεσθε. οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθείρξαντες ὑμᾶς, ὑπάγουσιν ἐπὶ ταῦτα, καὶ τιθασεύουσι, χειροήθεις αὑτοῖς ποιοῦντες, ἐξ οὗ δ' οὐδέποτ' οἶμαι μέγα, καὶ γενναῖον φρόνημα λαβεῖν, μικρὰ, καὶ φαῦλα πράττοντας. ὅσοι γὰρ ἀντὶ βαρβάρων δεσπόσεων τῶν ἀνθρώπων ἦτε, τοιοῦτον ἀνάγκη, καὶ φρόνημα ἔχειν ταῦτα. μὰ τὴν δήμητρα οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ μείζων εἰπόντι ἐμοὶ γένοιτο, παρ' ὑμῖν βλάβη, τῶν πεποιηκότων αὐτὰ γενέσθαι: οὐδὲ γὰρ παρρησία περὶ πάντων αἰεὶ παρ' ὑμῖν ἔσιν. ἀλλ' ἐγωγε, ὅτι καὶ νῦν γέγονε, θαυμάζω, ἐὰν οὖν ἄλλα νῦν γ' ἐπαλλαγέντες τούτων τῶν ἐθῶν ἐθελήσητε στρατεύεσθαί τε, καὶ πράττειν ἀξίως ὑμῶν αὐτῶν, καὶ τῆς περιουσίας, ταῖς οἴκοι ταύταις ἀφορμαῖς ἐπὶ τὰ ἔξω τῶν ἀγαθῶν χρήσασθαι. ἴσως ἂν ἴσως ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι; τελέσαντι, καὶ μέγα κτήσασθε ἀγαθὸν, καὶ τοιούτων ληφθέντων ἀπολλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτία διδόμενοις οἶκε, καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἔχειν ἐοίκασιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ. καὶ ταῦτα ἀνέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτά ἐστιν, ὥστε ἀφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτ' ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἐᾷ. ἀλλ' ἐστὶ ταῦτα τὴν ἑκάστου ῥᾳθυμίαν ὑμῶν ἐπαύξοντα.

militare auderet, dominus erat magistratuũ, & bona omnia in sua potestate habebat: & bene secum agi putabant cæteri omnes, si à populo, & magistratum, & honorem, & beneficium aliquod consecuti essent. Nunc contrà, bona omnia in potestate sunt magistratuum, & per hos geruntur omnia: vos populus eneruati, & spoliati pecunia, socijs, famuli, & additamenti vicem obtinetis: contenti thetrali pecunia, quam illi vobis impertiunt: aut bucculis, si quas fortè miserint. Et, quod est omnium ignauissimum, cùm ea vobis dătur, vestra quæ sunt, gratiam etiam habetis, quasi beneficia in vos conferantur. Qui verò vos in hanc vrbem, tanquam carcerem incluſere, ad talia vos alliciunt, & cicurant, vt vos ad nutum paratos habeant. Neque verò mea quidem sententia fieri vnquam potest, vt magnos, & generosos animos sumant ij, qui paruis, & vilibus rebus occupantur. Nam qualiacunque hominum studia fuerint, talibus eos & animis esse præditos necesse est. Hæc medius fidius, haud mirabor, si mihi qui dixerim, plus apud vos nocuerint, quam ijs, qui ea fecerunt. Neque enim semper apud vos omnibus de rebus liberè loqui licet, idque ego, vel nunc licuisse miror. Quòd si nũc saltem, moribus istis relictis, militare voletis, & agere pro vestra dignitate, atque istis domesticis opibus, velut instrumentis vtemini, ad externa bona comparanda, fortassis, Athenienses, fortassis perfectum aliquod, & magnum bonum consequemini, talibus lucellis repudiatis, quæ cum cibis, quos dant ægrotis medici, conferri possunt. Etenim, vt illi neque vires augent, neque emori patiuntur: sic & ista, quæ vos nunc percipitis, neque tanta sunt, vt iustam vtilitatem aliquam afferant: neque vos ijs despectis, ad alia conuerti patiuntur, sed alimenta sunt vestrum omnium socor-diæ.

ITEM EPIPLEXIS BREVIS, ET MORDAX.

Flumen magnæ mentis est hæc oratio.

Ὀμὰ τὸν Δία, καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, οὐ θύσασθε ὑμεῖς ποτήσαι, οὐδὲ βάλε-

QVod ita me amet Iupiter, alijque Dij, neque potestis vos facere, neque vultis:

ὦ. ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀφῖχθε μωρίας, ἢ παραvοίας, ἢ οὐκ ἔχω τἀ λέγω, πολλάκις γὰρ ἐμοιγ' ἐπελήλυθε, καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι, μήτι δαμόνιον τὰ πράγματα ἐλαύνῃ ὡς λοιδορίας, ἢ φθόνου, ἢ σκώμματος ἕνεκ' ἢ ἧς τινος ἂν τύχητε αἰτίας ἀνθρώπους μιθωτοὺς, ὧν οὐδεὶς ἂν ἀρνηθείη ἔνιοι ὡς οὐκ εἰσὶ τοιοῦτοι, λέγειν κελεύετε, καὶ γελᾶτε ἄν τισι λοιδορηθῶσι, καὶ οὐχὶ τοῦτο παδεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ἀσφαλείας πολιτεύεσθαι δεδώκατε τούτοις, ἢ τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν λέγουσι.

sed in eam ſtultitiam veniſtis, aut delirium, aut neſcio quid dicam (ſæpè enim illud etiam vereri mihi ſubit, ne quod numen res agitet) vt conuitij, aut inuidiæ, aut dicterij gratia: quæcunque vobis cauſa in mentem inciderit: homines mercenarios, (quorum quidam haud negaturi ſunt ſe eſſe tales) dicere iubeatis: & rideatis, ſi quibus conuitia fecerint. Neque dum hoc graue eſt, quanquam graue: ſed & illud eis dediſtis, vt minore cũ periculo Rempub. gerant, quàm veſtri defenſores.

ITEM OBIVRGATIO.

In qua deſcriptio antiquorum morum, quos cum nouis comparat.

Si comparentur ea, quæ Iſocrates habet in eodem argumento, venationis videbuntur, & ludorum: hæc iuſti prelij.

Olinth. 3.

Ἐκεῖνοι τοίνυν οἷς οὐκ ἐχαρίζοντο οἱ λέγοντες, οὐδ' ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νυν, πέντε μὲν καὶ ἑξήκοντα ἔτη τῆς ἑλλήνων ἦρξαν ἑκόντων. πλείω δὲ ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον ὑπῆρχε δ' ὁσαυτῶν ἔχων ἡ χώραν αὐτοῖς βασιλεὺς, ὥσπερ ἔστι πρόσηκον βάρβαρον ἕλλησι, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ, καὶ πεζῇ, καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια αὐτοὶς στρατευόμενοι, μόνοι δ' ἀνθρώπων, κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν ἢ φθονούντων καὶ λέγειν ἐστί μοι, ἐπὶ μὲν δὴ τῆς ἐλλάδος οἷοι ἦσαν τοιοῦτοι. οἰκίας δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν, θεάσασθε ὁποίους οἰκήτορας καὶ τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς ἰδίοις. δημόσια μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα, δαπάνη τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα καθεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε μηδενὶ τῶν ὑπογεγονότων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δὲ οὕτω σώφρονες ἦσαν, καὶ σφόδρα ἐν τῷ τῆς πολιτείας ἤθει μένοντες, ὥσε τὴν ἀριστείδου, καὶ τὴν μιλτιάδου, καὶ τῶν τότε λαμπρῶν οἰκίαν εἴ τις ἄρα οἶδεν ὑμῶν ὁποία ποτ' ἐστὶν, ὁρᾷ τῶν γείτονος οὐδὲν σεμνοτέραν οὖσαν. οὐ γὰρ εἰς περιουσίαν ἐπράττετο αὐτοῖς τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὔξειν

JLLI igitur, quibus non adulabantur Oratores, quos non ita amabant, vt vos iſti nunc, quinque & ſexaginta annos Græcis volentibus imperarunt: amplius decies mille talenta in arcem congeſſerunt, & regem iſtius prouinciæ dicto audientem habuerunt, ſicut æquum eſt parere Græcis barbarum: & multa, præclaraque trophæa terra, marique parta erexerunt, cùm ipſi militarent, & ſoli mortalium eam rerum geſtarum gloriam, ad quam nullus inuidiæ pateret aditus, reliquerunt. Ac in tuenda Græcia fuere tales. In ipſa verò vrbe, ſpectate quales & publicis, & priuatis in rebus ſe præbuerint. Publicè igitur ædificia, & ornamenta talia, & tanta inſtruxere nobis fanorum, & quæ his continentur denariorum, vt nihil addi poſſit à poſteris ad illorum excellentiam. Priuatim autem adeò modeſti fuerunt, & tanta cura inſtitutum Reipub. obſeruarunt, vt ſi quis fortè veſtrûm Ariſtidis, & Miltiadis, & illius ætatis illuſtrium hominum ædes nouit, cuiuſmodi ſint, vicini ædibus nihilo eſſe ſplendidiores videat. Neque enim rei familiaris amplificandæ gratia Rempublicam gerebant, ſed quiſque ſibi rem communem augendam eſſe putabat. Cùm autem res Græcorum fideliter, religionem Deorum immortalium piè, commercia inter ipſos æquabiliter admi-

ἕκαστος ᾤετο δεῖν ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐτεβῶς, τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν. τότε μὲν δὴ τοῦτον τὸν πρόπον εἶχε τὰ πράγματα ἐκείνοις χρωμένοις, οἷς εἶπον, προστάταις.

administrarent, non iniuria magnam sibi fælicitatem pepererunt: Tunc igitur ad hunc modum, dum illi, quos dixi, summæ Reipublicæ præerant, se res habuerunt.

(Deinde ad sua tempora descendit.)

Olynth. 3. Νυνὶ δὲ πῶς ὑμῖν ὑπὸ τῶν χριστῶν τῶν νῦν πράγματα ἔχει ἆρα γε ὁμοίως, καὶ παραπλησίως, καὶ τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πολλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν. ἀλλ' ὅσης ἅπαντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημένοι, καὶ λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, θηβαίων δὲ ἀσχόλων ὄντων, τῶν δὲ ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν πρωτειῶν ἡμῖν ἀντιτάξασθαι. Ἐξὸν δὲ ἡμῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια βραβεύειν. ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας. πλείω δὲ ἢ χίλια, καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον, οὓς δὲ ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὔσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι. ἐχθρὸν δὲ ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἰσκήκαμεν.

NVNC dum leues isti præsunt, quis rerum vestrarum status est? Idémne, & similis? ac cætera quidem taceo, cùm haberē multa dicere. Sed quanquam in tantam incidimus solitudinem, quantam videtis omnes, cum Lacedæmonij perierint, & Thebani occupati sint, & cæterorum nemo tantas vires habeat, vt nobiscum de principatu contendere ausit: cumque nobis liceret, & priuata nostra sine periculo tenere, & reliquorum controuersias disceptare: tamen priuati sumus nostra prouincia, & amplius mille, & quingenta talenta nullo cum fructu insumpsimus, & quos in bello socios parauimus, hi pacis tempore perierunt, & hostem contra nosmetipsos tantum instruximus.

ITEM OBIVRGATIO GRAVIS, ET SERIA.

Philip 4. Ὑμεῖς τοίνυν οὔτ' ἀκούειν πρὶν ἄν, ὥσπερ νῦν αὐτὰ παρῇ τὰ πράγματα. οὔτε βουλεύεσθαι περὶ οὐδενὸς εἰώθατε ἐφ' ἡσυχίας. ἀλλ' ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρασκευάζητε ἐφ' ὑμᾶς, ἀμελήσαντες τοῦ ποιεῖν τοῦτο, καὶ ἀντιπαρασκευάζεσθαι, ῥαθυμεῖτε, καὶ ἐάντι λέγῃτις, ἐκβάλλετε. ἐπειδὰν δὲ ἀπολωλὸς, ἢ πολιορκούμενόν τι πύθησθε. τηνικαῦτ' ἀκροᾶσθε, καὶ παρασκευάζεσθε ἦν δὲ ἀκηκοέναι μὲν, καὶ βεβουλεῦσθε τότε καιρὸς. ὅθ' ὑμεῖς οὐκ ἠθελήσατε. πράττειν δὲ καὶ χρῆσθαι τοῖς παρεσκευαμένοις. νῦν ἥνικ' ἀκούετε, τοιγαροῦν ἐκ τῶν τοιούτων ἐθῶν, μόνοι τῶν πάντων ἀνθρώπων ὑμεῖς τουναντίον τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, πρὸ τῶν πραγμάτων εἰώθασι χρῆσθαι τῷ βουλεύεσθαι. ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ πράγματα.

VOs autem nec audire, priusquam res ipsę adsint, vt nunc: nec vlla de re deliberare soletis per otium: sed tum ille se contra vos instruit, idem agere, & vicissim instrui cessatis, & si quis aliquid tale dixerit, eijcitis. Postquam autem perijsse, aut obsideri aliquid intellexistis: tum demùm auditis, & instruimini. Fuisset autem audiendi tempus, & comparandi sese, tum, cùm vos noluistis: rei autem gerendæ, & vtendi apparatu, nunc cùm auditis. Itaque his moribus soli mortalium omnium, contrà quàm alij solent, facitatis. Nam omnes alij homines ante negotia deliberare solent: vos post negotia.

ITEM NOBILISSIMA OBIVRGATIO *morum recentium.*

Philip. 3.

Τι οὖν αἴτιον τουτωνί; οὐ γὰρ ἄνευ λόγου, καὶ δικαίας αἰτίας οὔτε τόθ' οὕτως εἶχον ἑτοίμως πρὸς ἐλευθερίαν ἅπαντες οἱ ἕλληνες. οὔτε νῦν πρὸς τὸ δουλεύειν. ἦν ἡ τότ' ἦν, ὦ ἄνδρες Αθηναῖοι, ἐν ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις, ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, ὃ καὶ τοῦ περσῶν ἐκράτησε πλούτου, καὶ ἐλευθέραν ἦγε τὴν ἑλλάδα, καὶ οὔτε ναυμαχίας, οὔτε πεζῆς μάχης οὐδεμίας ἡττᾶτο. νῦν δ' ἀπολωλὸς, ἅπαντα λελύμανται, καὶ ἄνω, καὶ κάτω πεποίηκε τὰ τῶν ἑλλήνων πράγματα. τὶ οὖν ἦν τοῦτο; οὐδὲν ποικίλον οὐδὲ σοφὸν, ἀλλ' ὅτι τοὺς παρὰ τῶν ἄρχειν ἀεὶ βουλομένον, ἢ καὶ διαφθείρειν τὴν ἑλλάδα, χρήματα λαμβάνοντας, ἅπαντες ἐμίσουν, καὶ χαλεπώτατον ἦν, τὸ δωροδοκοῦντα ἐξελεγχθῆναι, καὶ τιμωρίᾳ μεγίστῃ τοῦτον ἐκόλαζον, καὶ παραΐτησις οὐδεμία ἦν οὐδὲ συγγνώμη, τὸν οὖν καιρὸν ἑκάστου τῶν πραγμάτων, ὃν ἡ τύχη, καὶ τοῖς ἀμελοῦσι κατὰ τῶν προσεχόντων, καὶ τοῖς μηδὲν ἐθέλουσι ποιεῖν, κατὰ τῶν πάντα ἃ προσήκει πραττόντων πολλάκις παρασκευάζει οὐκ ἦν πρίασθαι παρὰ τῶν λεγόντων, οὐδὲ πῶς στρατιγούντων, οὐδὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, οὐδὲ τὴν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ τοὺς τυράννους ἀπιστίαν, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδὲν. νῦν δ' ἅπανθ' ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς ἐκπέπραται ταῦτα. ἀντεισῆκται δὲ ἀντὶ τούτων, ὑφ' ὧν ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ ἕλλας. ταῦτα δ' ἔστι; τί ζῆλος, εἴ τις εἴληφέ τι. γέλως, ἂν ὁμολογῇ, συγγνώμη τοῖς ἐλεγχομένοις, μῖσος, ἂν τοῦτοις τὶς ἐπιτιμᾷ τάλλα πάντα, ὅτα ἐκ τοῦ δωροδοκεῖν ἤρτηται. ἐπεὶ τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τάλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα, καὶ πλείω, καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ, ἀλλ' ἅπαντα ταῦτα ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα ὑπὸ τῶν πωλούντων γίγνεται.

QVAE igitur caussa est harum rerum? neque enim sane ratione, & iusta caussa, vel tum adeò alacres erant ad libertatem defendendam omnes Græci, vel nunc ad tolerandam seruitutem. Fuit tum aliquid, fuit, Athenienses, in populi animis, quod nunc non est: quod Persarum opulentiam vicit: quod Græciæ libertatem asseruit: quod neque naualibus, neque terrestribus in prælijs succubuit. Id postquam nunc perditum est, omnia corrupit, & totam Græciam sursum deorsum permiscuit. Quid igitur fuit illud? nihil multiplex, aut artificiosum, sed vniuersale, & perpetuum odium eorum, qui à dominandi cupidis, aut etiam Græciam corrumpere conantibus, pecuniam accipiebant. Grauissimum crimen erat, si quis acceptorum munerum conuinceretur: eumque maximis pœnis afficiebant: neque deprecationi erat, aut veniæ quicquam loci. Prouide occasionem singularum rerum, quam fortuna etiam negligentibus contra attentos, & ignauissimis contra strenuissimos sæpe suppeditat, à nemine vel oratore; vel Imperatore nundinari licebat; neque etiam concordiam inter nos: neque diffidentiam aduersus barbaros, & tyrannos: neque denique tale quicquam. Nunc tanquam è foro, & diuendita sunt omnia, & contra importata ea, per quæ Græcia & perijt, & laborauit. Ea quæ sunt: Admiratio, si quis aliquid accepit: risus si confitetur: venia, si conuincitur: odium, si quis ista reprehendit: cætera omnia, quæ pendent à corruptelis. Nam & triremes, & multitudo hominum, & pecuniarij reditus, & reliqui apparatus copia, cætera denique, quibus vrbium vires æstimari solent, nunc omnia multò, & plura, & maiora sunt, quam superiori ætate: sed vniuersa hæc inutilia, irrita, manca fiunt, per eos, qui cauponantur.

SV-

SVSTENTATIO.

In qua Οξύμορον *quoddam in sensu, vt fiat admirabilior.*

Philip. I. Ὁ γὰρ δεῖ χείριστον ἁπάντων ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου. τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. Τί οὖν δεῖ τοῦτο; ὅτι οὐδέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν. κακῶς τὰ πράγματα ἔχει. ἐπεὶτοίνυν, εἰ πάντ' ἃ προσῆκε πραττόντων, οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι. ἔπειτα εὐθυμητέον, καὶ παρ' ἄλλων ἀκούσιμι, καὶ τῶν εἰδόσιν αὐτῶν ἀναμιμνησκομένους ἡλίκων πότ' ἐχόντων δύναμιν Λακεδαιμονίων ἧς οὐ χρόνου οὐ πολὺς, ὡς πᾶσιν, καὶ προσηκόντως οὐδὲν ἀνάξιον ὑμεῖς ἐπράξατε τῆς πόλεως, ἀλλ' ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῶν δικαίων πρὸς ἐκείνους πόλεμον. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω: ἵν' εἰδῆτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ διδαχθῆτε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστὶ φοβερὸν, οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε τοιοῦτον, οἷον ἂν ὑμεῖς βούλοισθε. παραδείγμασι χρώμενοι, τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς ἐκράτεῖτε ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασιν τὸν νοῦν καὶ τῇ νῦν ὕβρει, τούτου, δέ ἣν ταραττόμεθα, ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρῆν.

NAM quod in eo superioribus temporibus fuit pessimum, id ipsum est ad ea, quæ restant, optimum. Quid illud igitur est? quod propter socordiam vestram, & neglectum officij, res aduersæ sunt. Nam si vobis omnia, quæ decet agentibus, res ita se haberent; ne spes quidem vlla relinqueretur, eas fore meliores. Deinde cogitandum id, quod partim ex alijs auditis, partim ipsi nostis: atque in memoriam reuocandum quanta aliquando potentia Lacedæmonijs prædi-tis: idque non ita olim, quàm præclarè, & conuenienter, nihil alienum dignitate vrbis admiseritis: sed pro defensione iuris bellum illorum sustinueritis. Qua igitur gratia hæc dico? vt sciatis Athenienses, & videatis nec quicquam præcauentibus vobis esse formidabile: neque si neglexeritis, ex animi vestri sententia quicquam successurum: vtque exemplis vtamini potentiæ quæ tum fuit Lacedæmoniorum, quam vigilantia vestra superastis, & tunc insolentiæ Philippi, propter quam æstuamus, eò quod nihil eorum, quæ curanda erant, curauimus.

EXEMPLVM ORATIONIS CIVILIS, ET FIGVRATAE, *per dialogismos, & sermocinationes.*

Quæ est valde practica, & efficax ad sensus feriendos.

Magna in hoc genere figurarum Demosthenis felicitas.

Philip. I. Πότ' οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πότε ἃ χρὴ πράξετε; ἐπειδὰν νὴ Δία ἀνάγκη τις ᾖ; νῦν δ' τί χρὴ τὰ γιγνόμενα ἡγεῖσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι τοῖς ἐλευθέροις, μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι. ἢ βούλεσθε, εἰσί μοι περιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι κατὰ τὴν ἀγορὰν, λέγεταί τι καινόν; γένοιτο γὰρ ἂν τι καινότερον, ἢ ἄνθρωπος Μακεδὼν ἀνὴρ Ἀθηναίους καταπολεμῶν, καὶ τὰ

QVando igitur Athenienses, agenda quæ sunt, agetis? Vbi aliquid acciderit? vbi credo necessitas aliqua fuerit? Quid verò de ijs, quæ nunc fiunt est existimandum? Nam ego quidem arbitror liberis hominibus maximam esse necessitatem, susceptum in rebus gerendis dedecus. Num vultis circumeuntes alius percontari alium in foro: Age dic mihi, nunquid affertur noui? potestne quid magis nouum fieri, quàm quòd homo Macedo subigit Athenienses, & Græciam ad-

τῶν ἑλλήνων διοικῶν; τέθνηκε Φίλιππος, οὐμὰ δί, ἀλλ' ἀσθενεῖ. τί δ' ὑμῖν διαφέρει; καὶ γὰρ ἂν οὗτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσετε, ἂν περ οὕτως προσέχετε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν.

administrat? Obijt Philippus? non certè quidem, sed ægrotat. Quid verò vestra interest? etsi enim aliquid ei acciderit, celeriter vos alium Philippum facietis, si rebus ita eritis intenti.

Item hæc plena γοργότητος, habet Epiplexin, Ironiam, Prolepsin, &c.

Οὐκ ἐχειροτονεῖτε δὲ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δεκα ταξιάρχους, καὶ στρατηγοὺς, καὶ φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους δύο; τί οὖν οὗτοι ποιοῦσι, πλὴν ἑνὸς ἀνδρὸς ὃν ἂν ἐκπέμψηται ἐπὶ τὸν πόλεμον; οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱστοποιῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους, εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους, καὶ τοὺς φυλάρχους, οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐχρῆν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξιάρχους παρ' ὑμῶν, ἱππάρχους παρ' ὑμῶν ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δυνάμις; ἀλλ' εἰς μὲν λῆμνον τὸν παρ' ὑμῶν ἵππαρχον δεῖ πλεῖν τῶν δ' ὑπὲρ τῶν πόλεως κτημάτων ἀγωνιζομένων Μενέλαων ἱππαρχεῖν, καὶ οὐ τὸν ἄνδρα μεμφόμενος ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑφ' ὑμῶν ἔδει κεχειροτονημένον εἶναι τοῦτον, ὅς τις ἂν ᾖ. Ἴσως δὲ ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἡγεῖσθε λέγεσθαι. τὸ δὲ τῶν χρημάτων πόσα καὶ πόθεν ἔσται μάλιστα ποθεῖτε ἀκοῦσαι, τοῦτο δὴ καὶ πρανῶ. χρήματα τοίνυν, ἔστι μὲν ἡ τροφήσοιτη, ἔσιον τοῖς στρατευομένοις μόνονται τῇ δυνάμει ταύτῃ τάλαντα ἐνεήκοντα, καὶ μικρόν τι πρός. δέκα μὲν ναυσὶ ταχείαις, τετταράκοντα τάλαντα, εἴκοσιν εἰς τὴν ναῦν μναῖ, τοῦ μηνὸς ἑκάστου. στρατιώταις δὲ δισχιλίοις, τοσαῦτα ἕτερα. ἵια δέκα ἕκαστος τοῦ μηνὸς ὁ στρατιώτης δραχμὰς σιτηρέσιον λαμβάνῃ. τοῖς δ' ἱππεῦσι διακοσίοις οὖσιν, ἐὰν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος λαμβάνῃ τοῦ μηνὸς δώδεκα τάλαντα.

NONNE verò creastis è vestris ciuibus decem centuriones, & duces, & tribunos, & magistros equitum duos? Quid autem isti plus agunt vno viro, quem miseritis ad bellum? Reliqui pompam vobis obeunt cum sacrificulis. Vt enim ij, qui luteos fingunt, in forum creatis centuriones, & tribunos, non ad bellum. An non oportuit, Athenienses, centuriones ciues, magistros equitum ciues, magistratus domesticos esse: vt reuerà essent copiæ ciuitatis? An in Lemnum vestro magistro equitum nauigandum est: eorum autem, qui pro nostræ vrbis possessionibus præliantur, Menelaus est magister equitum. Neque hæc hominis reprehendendi caussa dico: sed à vobis eum creatum esse oportebat, quisquis tandem sit. Fortassis autem hæc rectè dici putatis: pecunia verò quanta, & vnde comparanda sit, maxim è audire cupitis: id igitur sane expediam. Ea est pecuniæ ratio, vt ad alendum hunc exercitum, & cibaria duntaxat militibus comparanda, nonaginta sint talenta numeranda, & paulò amplius: decem celeribus nauibus quadraginta talenta, vicenæ minæ in nauem singulis mensibus? militum duobus millibus totidem alia, vt duas singuli milites drachmas in mensem pro cibarijs accipiant: equitibus ducentis numero, si tricenas drachmas in mensem accipiant singuli, duodecim talenta.

(:::)

SERMO-

SERMOCINATIO, ET ORATIO valdè morata.

Philipp. 4. Ἀλλὰ ἐπειδάν τι τῶν πρὸς φίλιππον ἐμπέσῃ, ἐνθὺς ἀναστάς τις λέγει, ὡς οὐ δεῖ ληρεῖν, οὐδὲ γράφειν πόλεμον παραθεὶς ἐνθέως ἑξῆς. τὸ τὴν εἰρήνην ἄγειν ὡς ἀγαθὸν, καὶ τὸ τρέφειν δύναμιν μεγάλην, ὡς χαλεπὸν, καὶ διαρπάζειν τινὲς τὰ χρήματα βούλονται; καὶ ἄλλους λόγους, ὡς οἴονται, ἀληθεσθάτους λέγουσιν. ἀλλὰ δεῖ δήπου τὴν μὲν εἰρήνην ἄγειν, οὐχ ὑμᾶς πείθειν, οἵγε πεπεισμένοι κάθησθε; ἀλλὰ τὸν τὰ τοῦ πολέμου πράττοντα. ἂν γὰρ ἐκεῖνος πειθῇ, τά γε ἀφ' ὑμῶν ὑπάρχει.

SEd vbi aliqua Philippi mentio inciderit, statim quidam surgens dicit: non esse nugandum, nec decernendum bellum: atque ordine collationem instituit: in pace viuere quam præclarum? & magnum alere exercitū, quam difficile? & quidnam diripere volunt ærarium: aliasque fabulas narrant, vt opinantur, verissimas. Verùm, pacem, vt seruetis, nō vobis certe est persuadendum, quibus persuasum est: sed illi, qui rei militari vacat. Cui persuasum si fuerit: in vobis sanè mora nulla erit.

ΠΑΡΡΗΣΙΑ.

Philipp. 11. Ἐγὼ νὴ τοὺς θεοὺς τἀληθῆ μετὰ παῤῥησίας ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι. οὐχ ἵνα εἰς λοιδορίαν ἐμπεσὼν, ἐμαυῷ μὲν ἐξίσου λόγον παρ' ὑμῖν ποιήσω, τοῖς δ' ἐμοὶ προσκρούσασιν ἐξαρχῆς. καὶ νὴν παράσχω πρόφασιν τοῦ πάλιν γέ τι λαβεῖν παρὰ φιλίππου. οὐδ' ἵνα τὴν ἄλλως ἀδολεσχῶ. ἀλλοῖμαι ποθ' ὑμᾶς λυπήσειν ἃ φίλιππος πράττει μᾶλλον ἢ τὰ νυνί.

EGo, ita me Dij ament, verum apud vos liberè dicam, & non dissimulabo: non vt in conuitium delapsus, efficiam, vt ego vicissim conuitijs apud vos incessar: ijs autem, qui ab initio mihi infesti fuerunt, nouam prębeam occasionem aliquid accipiendi à Philippo, neque, vt frustra garriam: sed quod aliquando vobis molestiora Philippi facta puto, quàm nunc.

DEPRECATIO.

Philipp. 11. Ταῦτ' οὖν, ὡς μὲν ὑπομνῆσαι, νῦν ἱκανῶς εἴρηται. ὡς δ' ἂν ἐξετασθείη μάλιστα ἀκριβῶς. μὴ γένοιτο ὦ πάντες θεοί.

HAec igitur, vt admonendi gratia, nūc dixisse sufficiat: absit autem, idque Dij omnes prohibeant, ne experiundo certissimè cōprobentur.

De exartesi figurarum, & figuris declamatorijs.

CAPVT XXVII.

ALiud est tractationis genus omninò pictum, effluens, & declamatorium, quale est logodædalorum, qui ad aurium potius delicias, quam ad probabilitatem elaborant orationem; cuius hic exempla nonnulla subijciemus, in quibus figuras figuris implexas, & contortulas acuminum conclusiones possis agnoscecere.

Ceſtius Senec. l. 1. cont. 2.

Epanodos.

In Sacerdote debere æſtimari pudicitiam, innocentiam, felicitatem, quam pudica ſit, miles oſtendit, quàm innocens Iudex, quàm fœlix reditus.

Subiectio.

Ibidem Silo Pompeius.

Eam vobis Sacerdotem promitto, quàm incęſtam nulla facere poſſit fortuna. Poteſt aliquid ſeruitus cogere: ſeruiuit, & barbaris, & piratis: Inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corrumpere prolapſi in vitia ſæculi, praua conſuetudo: etiam matronarum notum in libidine magiſterium. Licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. Fuit in loco turpi, probrosè leno illam proſtituit, populus adorauit: nemo non plus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quam ad violandam attulerat. Multum poteſt ad tectum quoque pudici animi propoſitum: hoſtis gladio non ſuccumbet: imo, ſi opus fuerit pudicitiam vindicabit. Incredibilem videor in puella rem promittere: iam præſtitit. Adoleſcentem miſericordia populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit, qui illam accuſaret cædis. Abſoluta eſt. Ne qua vobis poſſet eſſe dubitatio, quæ ventura erat ad Sacerdotium, an pura eſſet, an integra: iam iudicatum eſt.

Subiectio cum Epiphonemate, Apoſtrophe ad rem inanimem, & Anaphora.

Lib. 5. cont. 1. in. 40.

Cui me vita reſeruas? vt ædificem? Aſpice incendium: vt nauigem? Aſpice naufragium: vt educem? Aſpice ſepulchrum:

Exclamatio.

Cont. 4. p. 16.

De forti ſine manibus ex Triario: *Dij boni, & has manus aliquis deriſit, & controuerſ. 4. in forti ſine manibus.*

O miſera pietas inter quæ parentum vota conſtitiſti.

Et de olympicis fratribus, qui patris minas veriti, cum inter ſe pugnarent mutuis vulneribus conciderant, *iuuenes inuicti niſi habuiſſent patrem, pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis.*

Atelius Fuſcus.

Retrò amnes fluant, & ſol contrario curſu orbem reuocet: confugiat ſacrilegus ad aras, raptorem rapta vindicat.

Aporia.

Contr. 6. lib. 1.

De filia Archipiratæ. Tu ibis? Quo infelix, quas petitura regiones, eſt enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras.

Si vincitur periturus eſt: ſi non vincitur, ſeruiturus eſt ei, à quo in cruce perit. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentum, crux vtrimque.

Iactatus inter duos patres, vtriuſque filius, ſemper tamen felicioris abdicatus: poſitus inter duo pericula. Quid faciam? qui alunt, abdicant: mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater Deos teſtor, diuitem te relinquo.

Arelij Fuſci p. 15. com. lib. 1.

Anaphora mixta, cum Aſynthetis, cum Anareſi, & Antitheſi.

Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non poſſum: curo vulnera: familiam reficiam: expugnatam domum lugeo: ereptam virginitatem conſolor: minantem ſibi ipſi cuſtodio. Quando optabis? cum rapta voluerit, non cum raptor. Quando optabis, cum tu nolles. Quando, inquit, optabis? Paro me optioni, confirmo animum.

L. 3. cont. 5

Anaphora mixta.

Venit ſubito deformis ſqualore, lachrymis. O graues fortuna vires tuæ, ille dies modò ſuperbius rogauit alimenta, rogauit filium ſuum, rogauit abdicatum ſuum. Interrogas, quamdiu rogauerit? ne Dij iſtud nefas patiantur, vt diu rogauerit: diutius tamen, quam tu. Quæritis, quid fecerit? quod ſolebat.

Blandij lib. 1. n. 40.

Diſtributio.

Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem, & laqueum: alterum aptum morituro, alterum miſero: quiſquis interuenerit ſi amicus es, deſle: ſi inimicus, ſpecta.

Senec. lib. 5. cont. 1. in. 30.

Seruiebat forum cubiculo, Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Vbi Seneca vltimam partem dictam notat, ad implendum tetracolum: quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti?

Murbidius:

Quod ſordidatus fui, luctus eſt: quod fleui, pietas eſt: quod non accuſaui, timoris eſt: quod repulſus eſt, veſtrum eſt.

Albutius lib. 10. 31. cont. pag. 107.

Diſtributio cum Anaphora.

Vt ſciamus illam apud lenonem fuiſſe, blanda eſt: vt ſciamus apud piratas, cruenta eſt. Nemo, inquit, me attigit: domi lenonis rationes captura conuenier. Age, ſi quis hoc ipſum concupiuit: quod virgo eras? Age, ſi quis ne negare poſſes? ferrum appulit?

Marillius p. 14. cont. 2. lib. 1.

Epi-

Epiplexis, Asyntheton, Homœoptoton.

Desertor patris, inimici cliens, vxoris mancipium, non fleuisti patrem, non quæsiuisti, sic inimico placuisti.

Concessio.

De vestali accusata, quod scripsisset hunc versum.

Felices nupta, moriar, nisi nubere dulce est.

Vixit modestè, castigatè. Non illi cultus luxuriosior: non conuersatio cum viris licentior. Vnum crimen vobis confiteor: ingenium habet. Quidni inuideat Corneliæ? Quidni illi, quæ Catonem peperit? Quidni Sacerdotes parientibus?

Hypotyposis.

Iulius Bassus sen. lib. 9. cont. 2. p. 92. Alburij Sili.

De reo occiso in conuiuio à Flaminio. Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modò excisum caput humanum fertur, inter purgamenta & iactus cœnantium, & sparsam in conuiuio scobem humanus sanguis euerritur. Si quis autem est, iudices, qui desiderer, vt Prætoris referam crudelitatem, quot præter hunc iugulauerit, quot innocuos damnauerit, quot carcere incluserit: huic ego me saris facturum polliceor. Vno conuiuio, cum sua prætura reum euoluam, instituuntur ab isto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, distinguuntur argenteis poculis aurea.

Quid multa? è carcere in conuiuium prætoris, cui stupenti misero meretrix arridet, interim virgæ promuntur, & victima crudelitatis ante mensam, ac Deos truciatur. Me miserum, imperij Romani terrore lusisti! ô qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas voluptati fuit morientium gemitus.

Hic vltimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio video Prætorem, amatorem, scorta, cædes. Meretrix, Prætori, Prætor prouinciæ imperat. In conuiuio constituitur catenatus: qui cum languentes Prætoris istius aspexit oculos, existimans ipsum Prætoris beneficium dimitti, gratias isti agere, & vtrisque manibus mensam tenens: Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclinio accubabat, alius vbertim demisso capite flebat: alius auertebat ab illa crudelitate oculos: alius ridebat, quo gratior esset meretrici. Hic iste inter varios conuiuarum vultus submoueri iubet: miserum stare ad præbendas ceruices immotum. Interim distinguitur mora poculis: nec sobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occisus est. Non peto, quo minus securi percutiatur: illud rogo, legi potius, quam sorto cadat. Memento tertorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, iudices, ludorum genera, saltationes, & illud dedecoris certamen, Prætor ne se mollius moueret, an meretrix?

Capito.

Exsurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora imperij. Vestri fasces, vestræ secures, in quantum, Prô bone Iupiter! dedecus reciderunt. Istis obscœnæ puellæ iocantur. Quid si per Deos immortales, nullo solemni die, populo inspectante, in foro conuiuium habuisses, non minuisses maiestatem imperij nostri. Atqui, quid interest conuiuium in forum, an forum in conuiuium attrahas? (Deinde descripsit qualiter in foro decolletur,) Ascendit prætor tribunal inspectante prouincia, noxiæ post terga ligantur manus, statim intento, ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium: Adhibentur deinde legitima verba, canitur ex altera parte classicum. Nunquid vobis videor describere conuiuiales iocos? Heu! quàm dissimilis exitus initijs adest. Accusauit te: quis? iudicarunt te: qui? te Prætor damnatum pronuntiauit: occidit meretrix.

Descriptio mutilorum.

Sexti Senecæ lib. 10. cont. 3. p. 112. nu. 40. & 50.

Huic cæci innitentes baculis vagantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic cõuulsi pedum articuli sunt, & torti tali, huic elisa cruta, illius immolatis pedibus, cruribusque fœmina contudit: aliter in quemque sæuiens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produc age dum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cœcam, mancam, famelicam, ostende nobis captiuos tuos volo, mehercules, nosse illum spectum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium, suæ cuique calamitas, tanquam ars assignatur. Huic recta membra sunt, & si nemo obstet naturæ, proceritas micabit, ita frangatur, vt humo se alleuare non possit, sed pedum, crurumque resolutis vertebris reptet:

huic extirpentur radicitus: huic speciosa facies est: Potest formosus mendicus esse; Reliqua membra inualida sint, vt fortunæ iniquitas in beneficia sua sæuientis, magis hominum animos peruellat. Sine satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat.

Gradatio mixta, cum Epanodo.

Cornelij Hispani p. 1. cont. 1. n. 30.

Homo est: non vis ali hominem? Ciuis est: non vis aliciuem? amicus est: non vis ali amicum? propinquus est: non vis ali propinquum? sic peruenitur ad patrem. Homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est. Ergo non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixero, pater est.

Pompeij Stloris p. 14. n. 40. l. 1. con. 2.

Tu Sacerdos? quid si tantum capta? quid si tantum prostituta? quid si tantum homicida? quid si tantum rea fuisses?

Interrogatio.

Argentar. sen. lib. 1. cont. 1. p. 12. n. 50.

Accessit, inquit, ad me pater obrutus, sordidus, tremens, deficientibus membris: rogauit alimenta. Interrogo vos, iudices, quid facere oporteat? Nam istum non interrogo: scit quid facturus sim: nam patrem, vt alteri patri faciam iniuriam, alteri inuidiam. Cum vetuisset me alimenta præstare, si qua est fides, non putaui illum ex animo vetare. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, vt videar etiam prohibitus aluisse.

Ad significandum fraternum odium Emphasis.

Syriac. li. 1. p. 13. n. 20. cont. 1.

Vos, iudices, audite, quàm valdè eguerim, fratrem rogaui.

Figura constans ob curis sententijs per Mœosim.

Fuluii Sparsi Seneca p. 14. n. 10. l. 1. cont. 2.

Quid inclusa feceris, nec quærere debemus, nec scire possumus.

Epistrophe nobilis cum Anti heti:

Cornelii Hisp. cont. 2 p. 14. n. 10. l 1.

Sacerdoti pro libertate vota facienda sunt: captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda sunt: prostitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda sunt: isti mandabitis: Id enim deerat, & templa eas reciperent, quas, aut carcer, aut lupanar eiecit.

Anti th.

Mento Senec. cont. 2 p. 14. l. 1. n. 30.

Non potest in ea sperari Sacerdos, in qua sperari meretrix potest. Alijs oculis virginem leno æstimat, alijs pontifex.

Paralepsis cum descriptione, & Aposiopesi.

Describam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis consciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris feralis loci cruentam cœcitatem? Ista verò, si quid pudoris habeo, tacenda sunt. *Hypotyp. per Paralepsim. Quintil. decl. 6. p. 17.*

Prosopopœia, cum Hypotyposi, & reticentia.

Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cum pater, filiusque de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego iam vsu defendebam meum, & in his annis iam maturam mortem asserebam. At ille contrà, ego te in calamitatibus deseram? Ego alligatum relinquam? & quodammodo ad matrem redibo, quæ miseram desiderio tui dies, noctesque fletibus iungit, quæ viuere sine te non potest: Non dicebat tamen omnia, & cum assiduos planctus, & irrequietas diceret lachrymas, adijciebat, iam pœnè cœca est, fortasse si redieris, videbit. In summa, non recedo: fas est mihi etiam inuitis parentibus benè facere. Non recedo, si perseueras, domus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc fleuit? Quandiu cecidit oculos suos? Si perseueraſſem, duos excæcaueram. Obstupuerunt pietate tanta, etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse iuuenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transtulit ferreos nexus; & hilarior alligatus est filius, quam solutus est pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me iam catenatis manibus amplexus, postquam mei cura discesserat, matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque, sic pariæ faciemus. *Hypotyp. cum prosopœia. Quintil. decl. 6. p. 17.*

Abacta est à perituro prima mater, & modò sedula ministeria seruorum repentè mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & vt grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis, ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem, rigidamque patientiam per omnia lectuli spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextra statim totum vulnus imprimeret, sed quod leuiter, paulatimque descendens, animum in consilio *Item decl. 8. p. 25.*

nio mortis, ac vitæ librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri iuuenis alloquium: fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater. Non est quod exanimetis metu, dolore deficias. Caue viscera exclamatione ne lasses, anhelitu, gemituque concutias, ne remedium pereat alienum.

Passus est miser discurrentem per omnia reserati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum, toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalis, pertractata, deducta sunt, fecerunt manus plura, quam ferrum. Stat iuxta medicum pater, apertis visceribus, inhians stillantem animæ cædem eruentis manibus agitantem, ne festinet, hortatur, iubet altius, diligentiusque scrutari; interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filij morte rationem. At mulier infelix clusis aduoluta foribus, cruentumque secretum toto corpore effringens, velut super busta, tumulosque clamabat: Audi, miserrime iuuenis, si quis adhuc tibi supersit sensus, exaudi, non permisit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lachrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser haustibus, detinebatur alloquijs, comprimebatur residuus cruor, eludebantur aperta vitalia. Nemo vnquam tam noua pertulit commenta sæuitiæ, tanquam sanaretur occisus est.

Prosopopœia per incisa in affectibus.

Prosopopœia per incisa in violento affectu. Pater petit ab vxore sepulturam filij, quem ipsa insepultum volebat.

Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, quæ vtrique nostrum magno constat, adijcio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filij plures, per meum in te obsequium iam mei miserere, cuius soles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere peius est, captiuitate crudelius. Mea ista pœna est. Quid tibi tantum mali feci? quid ostendi? *Quint. declam. 6. fo. 17. p. 2.*

Finis libri Septimi.

DE AFFECTIBVS. LIBER OCTAVVS.

Affectuum vis, & præstantia.

CAPVT PRIMVM.

Vt Deus in ventis, sic orator in affectibus ambulat.

CEleberrimum est diuini vatis oraculum, Deum *super pennas ventorum ambulare*; quo dicto, eximia quædam, veluti aurigantis Dei species, humanis penè subijcitur oculis. Noster autem orator, numinis quędam portio, & excellens imago stupendæ illius maiestatis, affectibus, quasi ventis rapitur, & eos ipsos in auditorum animis excitare solet. Taceant Poetæ Aeolum suum, qui *luctantes ventos, & sonoras* (vt aiunt) *tempestates* moderatur: Et modò quidē coercet, ac mitigat, modò velut sonitu, & terroribus armatas acies emittit. Nihil oratore admirabilius, qui non modò affectuum, quasi ventorum habenas dare nouit, & restringere. Verū ipsis penè tonitruis, ac fulguribus, amplo quidem illo, & terribili satellitio circumuallatus, stipatusque esse videtur; quod de Atticæ eloquētiæ principe, non inscitè dixit Lucianus, eū pro satellitibus quasi potentissimū Regem Βροντὰς καὶ στρατὰς habuisse memorans. Atq; eius quidem eloquentiæ, quæ in affectibus dominatur, summum est imperiū, nam cætus hominū tenet, mētes allicit, voluntates impellit, quo vult, & vnde vult deducit, opem fert supplicibus, excitat afflictos, reis dat salutē, liberat periculis, ad sūmum, mitē quandā tyrannidem in pectoribus hominum constituit. De hac licet illud Pindari pronunciare.

De affectibus Cicero legend. 2 de orat. 205.

Demosth. satellites coruscationes, & tonitrua. Cicero de Orat.

Καὶ τὸν αἰχματὰν κεραυνὸν σβεννύεις
Λενάου πυρὸς, ἔυ---
Δεῖ δ' ἀνὰ σκάπτῳ Διὸς αἰετὸς ὠ----
Κεῖαν πτέρυγ' ἀμφοτέρω---
Θενχαλάσσαις.

Pindar. Pyth. ὀδα.

Et Iouis cupiditatum fulmen extinguit, & pertinacis vigiliæ Aquilam inducit in soporem, ipsum denique Iouem, intimis sensibus delinitū titillat, & potentius inflectit. Quæ rationes efficiunt, vt affectuum, in sublimi præsertim eloquentia vsus sit frequentissimus, & cognitio pernecessaria, de qua, vt quæ ad Rhetores attinent liquidius pertractemus, nonnulla primum, de affectuum definitione, & caussis præmittenda sunt.

Affectuum definitio, caussa, diuisio.

CAPVT II.

Lactant. l. 5. Affectus cotes virtutum. Pessimum ingenium ἄσοφον.

DEus cum hominem primum fingeret, simul cum anima varios illi affectus, quasi futuras virtutum cotes indidit, quos si Stoica falce velis rescindere, stipitem facies ex homi-

homine, sine vigore, sine sensu, & quod pessimum est omnium, ἄσοργον. Omnino quasi pennis aues, ita affectibus homines, ad destinatos cursus rapiuntur, & hos quidem, alij, quasi egregios virtutum administros, & prodromos faciunt, alij, abiecto rationis clauo, eosdem intemperantes dominos, & summa crudelitate efferatos experiuntur. Ex quo fit, vt in permotionum moderata temperie, animæ perpetua quædam serenitas, magnaque (si modo in terris haberi potest) felicitas sita sit, atque collocata. Sunt porro affectus, quos Stoici νοσήματα, καὶ ἀῤῥοστήματα, Cicero permotiones; Alij motus, & passiones appellant, *sentientis animæ, ex boni, vel mali opinione natæ cõmotiones*, vel, vt D. Nemesius habet lib. de natura hominis c. 15. Affectio est motus animæ rationis expers, ob opinionem boni, vel mali. Fons ergo, & origo omnium affectuum est anima sentiens, neque enim ex intelligente, aut etiam vegetante dimanant, cum in plantis, & in ipsa hominis mente, atque intelligẽtia, nullæ sint affectiones. Alij motus sunt leniores, quos ἠθικοὺς Cicero nominat, alij vehementiores, qui παθητικοὶ appellantur; Et si rectam rationem excedant, animæ ὁ κονομίαν, aduersis veluti ventis labefactant, & diuellunt. Quod, quam sæpe faciant, & quam feroces ludos ludant, testis est humana natura à primi parentis lapsu, permolesta variorum affectuum tyrannide violenter abrepta: vt non immerito quæratur Philo, veluti in arcam Noemi bestias, ita in corpus humanum affectionum motus, immanes quasdam, & indomitas feras, post hanc naturæ labem esse admissas.

Affectuum nomen, & definitio.

Affectus ἠθικοὶ, & παθητικοὶ.

Vt in arcam Noemi bestiæ, sic affectus in animos immissi.

Philo lib. de plant. Noemi.

Iuuenal. Satyr. 1.

Maximus Tyrius orat. 17.

Quicquid agunt homines votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli est.

Quę omnia essent tolerabiliora, si modum facerent; verum vt subitis procellis crescentes amnes, legitimum excedunt alueum, superque vel segetes, vel plantarum culturam præcipites lati, rusticorum operum salubritatem, & decus euertũt; Sic animus, affectuum impetu abreptus, atque obsessus extinguitur. Sed hæc Ethicis plenius discutienda relinquimus.

Iam verò earum, quæ παθητικὰ nuncupantur, affectionum variæ diuisiones afferuntur.

Affectuum diuisio.

D. Thom. 1. 2. q. 23.

Diuus Thomas apex Theologiæ, affectus diuidit secundum geminam sentientis animę facultatem, concupiscibilem, & irascibilem, quam Græci, melius ἐπιθυμητικὴν καὶ θυμώδει nominant; & in Appetente quidem collocat amorem, odium, desiderium, fugam, gaudium & dolorem. In irascente spem, desperationem, timorem, audaciam, iram. Galenus, excandescentiam, iram, timorem, mœrorem, inuidiam, cupiditatem, amorem, & odium memorat. Stoici ad quatuor fontes voluptatem, dolorem, spem, timorem, omnia referunt. Plato, sub sinem Timæi, duo veluti permotionum elementa facit, voluptatem, & dolorem. Aristoteles, quem hic sequimur, 12. motuum genera recenset. Iram, mansuetudinem, amorem, timorem, confidentiam, verecundiam, & inuerecundiam, gratiam, & commiserationem, indignationem, inuidiam, & æmulationem. Omnia quidem appositè dicta, & hæc ex boni maliue præsentis, vel absentis varia ratione, & ab alijs fusius, strictius ab alijs colliguntur. Aristotelis tamen diuisio, ad ciuiles motus, & Rhetorum tractationem magis facit, quam in singulis postea plenius discutiemus, maximè autem motus amoris, lætitiæ, voluptatis, spei, metus, odij, iracundiæ, delinitionis, & miserationis, qui in hac sublimi, quam tractamus eloquentia, sæpius dominatur, sigillatim exponam.

Galenus lib. de cognos. & cur. affect.

Affectuum Sedes, instrumenta, seu vehicula.

Et qui sint Dæmoniaci affectus.

CAPVT III.

AFfectuum sedes, cor humanum est, mare illud magnum Danielis, in quo quatuor venti (tot scilicet perturbationum fontes) aduersis motibus in sese plerunque ferũtur infesti. Nec sine caussa פלג מים *Palge. Maiim diuisiones aquarum*, cor Regis appellauit sapiens. Mirũ est quomodo vna particula, tantos, & tam varios fluctus capere possit: Quod autẽ cordi aptius insideant, ratio est, quod spiritu, calore, & sanguine, quasi instrumentis, vehementes illi affectus, quales sunt amoris, & iracundiæ potissimũ, indigeãt, quorum omnium cor focus est, & domicilium. Quo fit etiam, vt ad violentos affectus pronio-

Daniel. 7.

Affectuum sedes.

Prouerb. 21.

proniores sint, quibus plurimum caloris est, & sanguinis, spiritusque ipsi subtilius elaborati intra cordis receptaculum emicant. Itaque, & in adolescentibus motus vigent acriores, qui in senibus, remittente se paulatim calore, sidunt vt plurimum, & languescunt.

Affectus demoniaci.

Ad hæc instrumenta naturalia, plerunque externæ caussæ accidunt, vt Dæmones, qui corporis humoribus implexi, mirum quantos fluctus in humanis corporibus excitant, mentemque vitijs mancipatam, penitus labefactant. Vnde Chaldaicam illam sententiam, quæ ex Zoroastis disciplina manauit, Σὸν ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι, explicās Psellus, & post eum Augustinus Eugubinus, Vas, inquit, est composita vitæ nostræ constitutio. Feræ terrestres; qui circum terras vagantur Dæmones. Igitur nostram vitam, scatentem malis affectibus, eæ feræ inhabitant; Siquidē hæc genera cum ipsis affectibus coalescunt, fiuntque *eadem quasi substantia*: Quocirca cū & ipsi affectionum sint pleni, ad corporeas, & incorporeas affectiones adiunguntur, & connectuntur, simile simili attrahentes, cum habeant vim mouendarum perturbationum. Hanc animam impotentissimis affectibus, quos Dæmones excitare solent, mancipatam, admirabilis Isaias sub hac pictura adumbrare visus est.

Tuum vas feræ terrestres habitabunt.

August. Eugub. l. 8. de perenn. Phil. c. 28.

Isai. 13. 21.

[Sed requiescunt ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi Struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & Syrenes in delubris voluptatis, vbi per pilosos, Dæmones, vt explicat versio 70. interpretum, vel etiam satyros, vt alij volunt, satis apertè innuit.

Nec dissimilia, de permotionibus Dæmonum ope excitatis, sentit Mercurius Trismegistus.

Mercur. Trismeg.

Μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος δείμονος, ὅστις ὑπεξελθὼν, ἔσπειρε τῆς ἰδίας εὐεργείας τὸ σπέρμα, καὶ ἐκύνησεν ὁ νοῦς τὸ σπαρὲν, μοιχείας, φόνους πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφορὰς, καὶ ἀλλὰ πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα.

Cum nulla mundi pars vacua sit Dæmone. Qui subiens tacitè mentem, propriæ operationis inseruit semen, & peperit ipsa mens, quod satum fuerit, videlicet adulteria, cædes, parentum verberationes, sacrilegia, impietates, strangulationes, per præcipitia impulsiones, & alia omnia, quæ sunt Dæmonū opera. De his portentosis affectibus, non est nobis futurus sermo, sed de ijs, qui humanitus concitari, commouerique solent.

Quid spectandum in ijs, qui mouent affectus.

CAPVT IV.

Cur tanta in excitandis motibus difficultas.

PRimum statuendum est, non esse cuiusuis hominis affectus illos, præcipuè vehementes, & intensos excitare, vel remittere; quippe donum Dei est: cuius, vt in sensus, & mentes summum est imperium, ita prò sua voluntate mortalibus impertit. Auida est sui iuris, & regni, quælibet natura, neque alium in suo dominantem facile patitur. Itaque in ijs permotionum incitamentis, longè dispar est Dei, & hominum ratio.

Dei opus est excitare affectus.

Deus enim, (quod à Theodoreto præclarè dictum est) vt sine vectibus, & ferramentis, hanc præclaram vniuersi constructionem sapienter est machinatus: Contra homines, si quid moliantur, tot, & tam diuersis egent instrumentis, vt in eo ipso, in quo comparatio naui, & potentes videri volunt, suam fateri cogantur imbecillitatem. Pari omnino ratione in mouendis affectibus oratores, nisi diuina ope suffulti fuerint, frustra verborum strepitu, quasi malleorum aures confundunt, animam porrò minimè attingunt. Deus verò, sine turba, sine murmure, sine voce subtiliter penetrat, & intimis sensibus illabitur.

Hæc fuit Christi Domini efficax permouendorum hominum ratio, qui cum vnctione spiritus intimas perfunderet mentes, & copiosa cœlestis parentis luce collustraret, plus tacendo, (vel si loqui oportebat) plus vna efficiebat vocula, quam sexcenta verborum, & quisquiliarum humanarum volumina.

His nixi præsidijs Apostoli, & quotquot sacri oratores, & doctores extiterunt, eas permotiones animis intulerunt, quas, nulla vnquam lenocinantis facundiæ ratio expressisset. Sit igitur hæc prima lex, ad bonos motus in hominum pectoribus excitandos, opus esse Dei mouentis spiritu, & quò plus cum Deo commercij habuerint oratores, eò in excitan-

citandis affectibus fore vehementiores. Sed vt præsidia quoque humana exequamur, statuunt Rhetores, primam, & omnium potentissimam in humanis rebus, motus excitandi rationem, in similitudine affectuum esse positam. Quos enim impressos habent motus oratores, eos facilius in auditorum pectus transfundunt. Ardere te oportet, si vis incendere, tristari cum mœstis, cum lætis gaudere, cum iratis excandescere. Nihil æquè flexibiles trahit animos, ac tota ratio similitudinis. Ferunt ab ipsis primordijs, vt corporibus, sic certis animis indita quædam simulachra, & vestigia similitudinis, quo fit, vt illi in primis etiã congressibus, cum sese antea nunquã agnouerint, statim ad beneuolentiæ coniunctionem, ipsa quæ in eis est similitudine prolectati, velocius emicent, tenaciusque sibi mutuo inhæreant, quod de Theagene, & Chariclæa narrat Heliodorus lib. 3. Aethiopicon; qui vbi primum in mutuum conspectum venerunt, statim animæ, quæ se ijsdem ferè à Deo notis, & characteribus impressas agnouerunt, totæ in vultum varijs motibus perfusũ prosiluerunt ὁμοῦ τε γὰρ ἀλλήλους ἑώρων, ὥσπερ τὴν ψυχὴν ἐκ πρώτης ἐντεύξεως τὸ ὅμοιον ἐπιγνόντες, καὶ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν οἰκεῖον προδραμόντες. inquit ille.

Rationes humanæ. Prima similitudo affectuum, & animorum. Vide Cic. 2. de orat. sect. 189. Verum de similitudine animorum opinio.

Heliod. l. 3. Æthi.

Hæc est animorum συμπάθεια, & cognatio, ad excitandos quoslibet motus efficacissima, & vbi similes occurrunt animæ, haud difficile mutuis colloquijs, quasi beneuolentiæ vehiculis, statim, & ipsæ affectus in alios deriuant, & ab alijs deriuatos suscipiunt, atque instar sulphuratorum quamprimum inardescunt.

Anima sulphurata, vt vocantur à Plotino.

Tales fuerunt Castoris, & Pollucis, Achillis, & Patrocli, Orestis, & Pyladis, cæterorũque, qui inter amicorum paria recensentur animæ, quæ tanto affinitatis nodo erant agglutinatæ, vt in ludicris, & serijs pari voluntate concinerent: eadem vellent, vel nollent, quasi mens vna (vt à Minutio felice dicitur) in duobus esset diuisa. Adulatores quoque qui hanc similitudinem non habent, vt eos, quibus insidiantur facilius decipiant, eosdem prorsus sibi motus affingunt.

Minutius in Octauio.

Iuuenalis.

Rides, maiore cachinno
Concutitur, flet, si lachrymas conspexit amici,
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit Endromidem: si dixeris æstuo, sudat.

Et hæc quidem prima ratio ducta est à natura.

Secunda est, motus efficax ratio, sapientia, vel sapientiæ existimatio, siquidem ea mitius tractantur, & in omnem partem inflectũtur animi. Tantum est, & tam augustum sapientiæ nomen, de qua non immeritò canit Synesij lyra.

Secunda sapientiæ maiestas.

Σοφία δέ μοι παρείη
Ἀγαθὰ μὲν νέοτατα,
Ἀγαθὰ δ' ἦν γῆρας ἔλκειν,
Ἀγαθὰ δ' ἄνακτα πλοῦτον
Σοφία, γελῶσα πικρᾶς
Ἀδάτου βίου μερίμνας.

Synes. in hymnis

III. Virtus, maximè verò sanctitas, & iustitia, vel etiam sanctitatis, & iustitiæ opinio. Nihil enim maculosa, vel vita, vel fama, cũ hominibus commodè geri potest: Ipsi, qui toti sunt in flagitijs, vel sceleribus volutati, improbitatis nomen auersantur. Contrà, omnes lubenter se, ac sua promittunt ijs, quos innocentiæ, & sanctimoniæ gloria florere putant. Nec immeritò Andocides orator, suadet ei, qui alios promouere velit, vt primum vitã suam rectè instituat, quod amissa probitatis existimatione, omnes persuasionis nerui succidantur. Quæ caussa impulit Lacedæmoniorum grauem consessum, vt ab improbo homine probã sententiã fortè prolatam, eandé à frugiviro dici iuberẽt, quo plus haberet roboris.

Tertia virtus & sanctitas.

IV. Conditio, & authoritas dicentis vehemẽs quoque animorum est incitamentum. Vt amento iacula, sic robustius authoritate dicta vibrantur. Byssina verba sordescunt in diphtera, in bysso, & purpura, vilia quæque collucent. Magni omnino refert, sitne qui loquitur Thersites, an Agamemnon. Scipio, an Sextus Clodius, aut Bambalio. Vnum enim verbum viri auctoritate grauis, efficiet, quod longissimæ obscuri hominis orationes præstare non poterunt. M. Scaurus, verbosa oratione à Vario Sucronensi accusatus, quod acceptã à Mithridate pecuniã Rempublicam prodidisset, vno verbo respondit. In quum est (Quirites) quum inter nos rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos interrogare. Varius Sucronensis ait, M. Aemilium Scaurum mercede corruptum populum prodidisse. A. Aemilius Scaurus huic culpæ

Quarta authoritas.

Plin. de viris illustribus.

se affinem esse negat: vtri creditis? Nominato tantum authore, & reo, permotus rei indignitate populus, accusationem repulit: Tantum, vel muta eloquentia, cum authoritate coniuncta, semper habuit ponderis.

Quinta ætas.

V. Huic auctoritati plurimum fauet ætatis maturitas, cui honor, & imperium naturæ ipsius calculo videtur attributum. Satis fuit Augusto ad tumultum inter nobilissimos iuuenes excitatum, protinus compescendum, dixisse. *Audite iuuenes senem, quem iuuenem senes audiuerunt.*

Plusarch. in apoph.

Hæc omnia eloquentiæ mirum in modum inseruiunt.

Sexta eloquentiæ vis.

VI. Iam quod caput est, ei, qui ad sublimes illos motus assurgere cupit, grandem esse oportet eloquentiam, acrem, neruosam, incitatam, non quæ primo impetu fidat, & collabatur, sed quæ perpetuis innutrita rebus crescat, & fœcundetur. Accedere oportet vocem, neruos, & latera, quæ contentionem illam ferant, & inardescentis animi, velut flammas commodè sustentent. Si quis ita est comparatus, vt hæc subsidia, quam promptissima habeat, poterit dubio procul in ratione affectuum versari non infeliciter: sin contra, & authoritas deest, & eloquentia, periculosum est aggredi: sunt enim è pelui (quod aiunt) fulgura, fulgores videlicet, ex vasculorum nitore vibrati, qui pueros tantum territant, nocendi vim nullam habent, quin post speciem quandam, & inanem pompam grauitatis, soluuntur in risum. Sed ipsa licet eloquentiæ vis magna sit, desit tamen doctrinæ, & virtutis, ac cæterorum, quæ auctoritatem conciliare solēt opinio, nescio, quo pacto grauiores personæ, non aguntur his motibus; quod indignum sua amplitudine existiment. Alienum, quo superiores vbique videri volunt, in suo pectore regnantem, & quasi triumphantem admittere. Itaque succensent, quod ait Longinus, ὡς παῖδες ἄφρονες ὑπὸ τεχνίτου ῥήτορος σχηματίοις κατασυφιζόμενοι, quod Alexāder Phereus declarauit, qui Poetam multauit, a quo in tragœdia Hecuba παιδητικώτερον cōscripta, nonnihil commotus, & ad miserationis affectus, à quibus ob singularem ingenij seuitiam abhorrebat, fuerat inflexus.

Quid spectandum in personis, quæ mouendæ sunt ad affectus.

CAPVT V.

SPectandi verò sunt imprimis auditores, quos cupis permouere, à quibus rei permagnum pendet momentum; qui cum natura plerunque disiunctissimi sint, varias quoque, & multiplices sortiuntur affectiones. Alij ad iras, & odia faciles miserationibus non magis mouentur, quam cautes Marpesiæ. Alij viri boni, & ἀριδάκρυτοι, nec non pueri, & fœminæ ad doloris, & misericordiæ affectus, facillime impelluntur, ad iras, & odia languescunt. Alij tenero quidem ingenio præditi, sed longo rerum vsu, atque assuetudine firmati, vt nihil multum mirantur, sic neque miserantur. Alij toti sunt in rerum intelligentia, & eruditione perquirenda, graues, austeri, difficiles, à mollissimis illis affectionibus longè remoti. Alij denique naturæ ipsius, & educationis vitio, quasi *corneis fibris* (quod ait Poeta) *coaliti*, stupore magis, quam crudelitate nihil sentiunt. Dici non potest, quot sint hominum genera, & quam variè se habeant ad affectus: Idcirco prudentissimo oratori, diligenter erit obseruandum, quod cuiusque ferat stomachus.

Variæ animorum descriptiones ad affectus.

Cognoscet autem, si inspiciat quale sit hominum, apud quos agat ingenium, qua educatione à tenero formati, quibus persuasionibus imbuti, quibus instructi moribus, qua ætate, quo sexu, qua conditione, & nonnunquam in priuatis, qua valetudine, habitudine corporis, denique, quo loco, quo tempore, accedat ad mouendum.

Ingenium cognoscendum.

Primum igitur ingenium (vt superiori libro ostendi) infinitas habet varietates, vt non vnum quidpiam homo videatur, sed multiplex, & in omnem partem versatile, vt ait Synesius.

Synes. ad Arcad. Imper.

Οὐχ ἁπλοῦντι χρῆμα οὐδὲ μονοειδὲς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ συνώκισεν ὁ θεὸς εἰς ἑνὸς ζώου σύστασιν, ὄχλον δυνάμεων παμμιγῆ τε καὶ πάμφωνον, καὶ ἐσμὲν οἶμαι ὕδρας θηρίον ἀτοπώτερον, καὶ μᾶλλόν τι πολυκέφαλον.

Non enim simplex quidpiam, & vniformis naturæ homo est. Sed ad huius vnius animalis constructionem, turbam quandam facultatum miscellaneam, atque omnigenam coag-

coagmentauit Deus, & sumus (opinor) monstrum Hydra prodigiosius, pluribusque capitibus præditum: quæ varietas, siue à qualitate animæ, siue ab astris, siue ab humoribus corporis profluat, haud leuiter consideranda est.

II. Educatio, & consuetudo vitæ, altera prorsus, &, vt ait D. Augustinus, *affabricata natura*, quam consequitur obfirmata de rebus opinio, ad affectus, vel suscipiendos, vel repudiandos incredibilem vim obtinet. Difficile est contra torrentem niti, & inueteratas longo temporum curriculo consuetudines euellere. Contra, facillimum est ad ea homines impellere, quibus prima educationis cunabula assueuerunt. Spartanum sudori innutritum, & pulueri, ægrè ad otium literarum compelles: Atticum Philologum libris immersum, haud facile in solem, & puluerem pertrahes. Vt pisces aquâ, sic familiarissimis quique rebus, quasi proprio elemento, delectantur. Quāquam si peruersa est consuetudo, non semper cedendum est, sed eo fortius obluctandum, quo expugnatur difficilius. Sic D. Cyprianus in desides Christianos, qui vim prauæ obtendebant consuetudinis. *Consuetudo* (inquit) *sine veritate, vetustas erroris est.*

Cyprian. ad Demp.

Ætas, & conditio. Phil. 1. 1. Allegor.

Tertio loco sexus, ætas, conditio, perpendenda, atque examinanda sunt. Fœmina, quā Philo cum appetitu comparat, plerunque affectus suscipit facilius, tenacius seruat, difficilius deponit, atque ejicit, rationibus obluctatur, res semel apprehensas, ob ingenij imbecillitatem, obfirmata fouet pertinacia.

Pueri, voluptarijs sensibus maximè titillantur. Iuuenes ad iras, & gaudia proniores sunt: Senes difficilius mouentur. Adhæc conditio, & vitæ studia, vehementes habent in hanc, aut illam partem emissiones.

Habitudo corporis, & constitutio.

Postremo habitudo corporis, ex Physiognomia considerata, indolis speciem præfert: iuuat, & ipsa quoque constitutio, cum præsertim alij affectus sint sanorum, alij ægrotantium, & nonnulli certis temporibus, & horis turbentur, quò fit, vt omnia circumstantiarum momenta, maturè discutienda sint, & ad personas diligenter accommodanda.

Apud doctos istos, & politicos viros, non sunt adhibendi molles & teneri affectus, vel etiam dolore incensi, ne solus videaris inter frigidos, ac quietos furere, & bacchari. Licuit Marco Tullio in Miloniana, apud populum qui tunc his capiebatur illecebris, flebiles illos, quos scimus affectus miscere. Apud viros graues, in curia, hoc præsertim veteratorio sæculo, si idem facere coneris, risum magis, quam lachrymas excitabis. Affectus potius sit, acrimoniæ, & viuidi doloris, si quando adhibendus est, quam inclinati, & vlulantis. Apud feros agrestes, & stupidos, si suaues, & lacrymabiles affectus, etiam numerosè profundas, idem facias, ac si apud tigres citharam pulses, aut immanes balænas acu pungere, atque excitare velis. Hic voce, hic lateribus, hic vasta quadam iracundia opus est. [Vt ipsa pontem indignari videatur oratio.] Soli animi simplices, & adhuc rerum rudes, profusiores illas miserationes lubenter admittunt, grauioribus verò iracundiæ motibus [lus æquo consternantur.

De duabus affectuum radicibus, voluptate & dolore, & ratione mouendi.

CAPVT VI.

QVi solent in quotidianis orationibus occurrere, frequentius affectus sunt voluptatis, miserationis, doloris, & iracundiæ. Voluptas, & lætitia, floridas exornatiui generis orationes comitantur, in iudicijs, plerumque miserationes regnant, & iracundiæ.

Quomodo comparetur voluptas, & lætitia.

Duobus autem modis comparatur voluptas, verbis, & rebus. Res eæ delectant auditores, quibus ipsi innutriri solent, & habent aliquod cum eorum natura commercium: Et ita graues exsculptis sententijs, probi exemplis virtutum, studiosi arcanis artiū, quas tractant, quoad fieri poterit, pascendi sunt. Omnes, quantum occurret, rebus magnis, nouis, admirabilibus, insolitis excitandi: adhibenda quoque oratio lenis, mollis, sonora, numerosa, florida, varia, succulenta, carnosa, arguta, læta; & cum res occurrit, sermo festiuitatis leporibus aspergendus, quibus multum voluptatis conciliare solent oratores. Satis quidem humana natura ad risus, & delectationes prompta est, nec multum in eo genere stimulanda: Ne quæ debet esse grauitas oratoris, in scurrilem quandam dicacitatem degeneret. Permittuntur oratoribus ridicula nonnunquam, quibus tamen in-

Admiratio mater est voluptatis.

Ridicula in motibus lætitiæ temperantia.

ſtar Comicorum abuti minimè debent, ſed omnia prudentiæ, & honeſtatis ſale condire.

Cicero in Orat.

Talis in Lucio Craſſo oratore vrbanitas fuit, & cum grauitate iunctus facetiarum oratorius non ſcurrilis lepos, quem plurimum Cicero commendat. Nec minoris apud Græcos nominis fuit Leo Byzantius, auditor Platonis, & Sophiſta nobilis, qui vno vrbanitatis dicto apud Philippum Regem confecit, quod Demoſthenes longa oratione apud Athenienſes fruſtra tentauit. Philippo, enim contra Byzantium venienti feſtiuus occurrens. Dic age, inquit, Philippe quæ te cauſſa trahit oppugnatum noſtra mœnia? At ille, amor, inquit, tuæ patriæ, qua vt potiar veni. Leo excipiẽs, atqui reſpondit, non inſtrumento bellico, ſed muſico amantibus opus eſt, quo dicto, ducem à bello Byzantino auertit. Orationis verò mollis, & vernantis ad hos ſenſus accommodata iucunditas, blandiſſimè mulcet pectora. Qualis eſt iſta Ηγεῖτο μὲν γὰρ ἐφ' μάξης ἀπὸ συνωρίδος λεδκης βοῶν ὀχουμένη, χιτῶνα δ' ἀλουγὸν ποδήρη χρυσαῖς ἀκτῖσι κατάπαστον ἠμφίεστο. Ζωνὴν δ' ἐπεβέβλητο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, & cæteræ ſimiles orationis deliciæ, quæ ſine vllo externarum rerum apparatu ſuapte natura delectant.

Leonis facetũ dictũ. Philoſt. in Leone.

Aethiop. l. 3.

De dolore & miſeratione in genere.

Et quibus moueantur rebus, ſintne externæ ſpecies, præter orationem adhibendæ.

CAPVT VII.

PRimum vt affectiones ſunt permotiones ſenſuum, ea in mouendis affectibus ſunt proponenda, quæ ſenſibus vicina ſunt. Qua de cauſſa res vniuerſales (vt notat Ariſtoteles) minime voluntatem mouent, nec dialectici ſunt ad motus eliciendos apti, nec ad eoſdem ſuſcipiendos parati, qui plus intelligentiæ, & ſpeculationi tribuunt, quam ſenſibus, perſuaderi quidem poſſunt, motibus verò, & affectionibus inardeſcere difficilius poſſunt. Mens enim ex arce tantiſper euocanda, vt eorum ardore inflãmetur. Atque vt oculorum ſenſus omnium acerrimus eſt, ſic quæ oculis ſubijciuntur, validius irritant animos, quam quæ demiſſa per aures influunt. Miſerabile quidem fuit, in laudatione Cæſaris, Marci Antonij Epicedium. *Heu canos ſanguine cruentatos: Heu veſtem laceram! Cæſar inuictiſſime, inuictiſſime Cæſar! Hanc ideo togam ſumpſeras, vt in ea morereris.* Verum anima iſtorum verborum fuit veſtis cruenta ante oculos Populi Romani, explicata, hæc vel infantem feciſſet eloquentem. Hoc conſilio nudata etiam ſæpiſſimè militum, ad oſtendendas cicatrices, corpora, prolati ipſorum, qui periclitabantur parentes ſquallidi, filij parui mœrentes, vxores luctu confectæ; quarum rerum, inquit Quintilianus, ingens plerunque vis eſt, in rem præſentem animos ducentium.

Ea in motibus proponenda, quæ ad ſenſum magis accedunt.

Species oculis oblatæ ad motũ efficaces.

Dio. Caſſ. in orat. funebri Cæſaris.

Veſtem.

Seditionem Romæ inter plebem, ac milites excitatam, in qua permultum ſanguinis effuſum erat, ſenior Pupienus Imperator, non oratione, non imperij maieſtate frænare potuit: Quamprimum autem infantulum Gordianum ſeditioſis oſtendit, vim omnem, atque infenſorum pectorum furias mitigauit.

Zonaras.

Aſpectus infantis ſeditionem mitigat.

Similiter Gregorius IX. cum populum Romanum inclinare in partes Friderici cerneret, Apoſtorum Petri, & Pauli capita, religioſis manibus deportans, & lachrymabili voce ſanctorum reliquias populo commendans, ita de repentè omnium animos immutauit, vt qui ante rebelli in Pontificem animo ſæuierant, contra Fridericum vltro arma caperent. Non diſpari ratione Franciſcus Dandulus, ad deprecandam ſuæ reipublicæ culpam, auertendumque anathematis fulmen, ad Clementem V. miſſus catena ferrea collo iniecta, itaque ad Pontificis pedes prouolutus, eô miſeratione commoto, veniam impetrauit, & patriæ fuliginem deterſit.

Fulgoſ. l. 8. c. 10.

Gregor. 9. ad placandos P. Romani animos, capita SS. Apoſtolorum manibus deportans oſtendit.

Sabellic. l. 7. cum. 9.

At dices, ſi tantum momenti ad mouendos affectus in corporeis imaginibus, ob oculos poſitis ſitum eſt, atque collocatum: quorsũ Fabius Quintilianus oratoris conſilium irrider, qui depictam tabulam ſtatuit in imaginem rei, cuius atrocitate iudex commouendus erat. Quæ enim eſt (inquit) Actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis, quã orationem pro ſe putat loquuturam. Reſpondeo, præclaram fuiſſe Quintiliani animaduerſionem: Et ſi enim gladius, & cruenta veſtis, & ſuppliciorum tormenta, & cicatrices, & filij

Fab. l. 6. c. 1.

Species externæ nimis apparatæ nõ mouent.

& filij parui lugentes prolati, nonnunquam iudicum oculos inflexerunt: Est tamen istis modus adhibendus, vt cum natura negotij congruere, non foris accersita esse videantur. Qualia sunt, quæ picturis, & hominum artificio sunt comparata; Ipsa enim apparatus molitione motum extinguunt, dum animus ad ea, quæ ficta manifestè perspicit, aduersus fidem, dominatus sui iure validius oblectatur. Itaque in ipsis tragœdijs, in quibus maior esse solet licentia, non probantur, apud eruditos præsertim oculos expressa rerum, per simulachra, & species figmenta, quæ plerunque, vt satis rei maiestati non respondent, multum de actionis dignitate detrahũt. Dixi apud eruditos oculos, nam rudis populus, qui parum valet mente, & intelligentia, in theatris, oculorum magis delicias desiderat, quam aurium. Sed quia non frequenter cadunt in orationes, expressæ rerum ad motum oculorum imagines, alia via ineũda nobis erit, de qua statim dicemus.

Auditus vis & efficacitas Ælian. varia hist. li. 2.

Alius sensus est auditus, qui plerunque vehementer sonis percellitur, ex quibus totus animus inardescit, ideoque apud multos populos receptum, vt musicam adhibeant in prælijs. Lydi tibijs, & fistulis, Cretenses cithara, & fidibus Marti præluserunt, Lacedæmonij carminum concentu animati, mirabiles pugnas ediderunt: Timotheus, vt est apud Dionem Prusæum, in Alexandrum Macedonem suis modulis pro arbitrio transfundebat affectus, vt alias torpentem incitaret, alias incitatum, atque adeo furentem mitigaret.

Dio. orat. 1. de regn.

Empedocles Agrigentinus, furibundum adolescentem, stricto gladio hospitem impetentem, mellitis cantionibus reuocauit.

Illi sunt admirabiles Musicæ affectus, de quibus diserte Cassiodorus. Hæc cum decreto naturæ, tanquam sensuum Regina, tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt: omniaque facit cijci, vt ipsam solummodo delectet audiri. Tristitiam noxiam iucundat: tumidos furores attenuat, cruentam sæuitiam efficit blandam; excitat ignauiam, soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore, ad honestum studium reuocat, castitatem sanat, mentis tædium bonis cogitationibus semper aduersum, perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatissimum curationis genus est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones, incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu, ad quod vult deducit, quam tenere non præualet, verbo tacito manibus clamat, sine ore loquitur, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum.

Cassiod Varr. l. 1. Musica sua sui quadam tyrannis.

Hæc Cassiodorus, in quibus vim Musices plane admirabilem commendat, nec sine fructu olim nonnulli oratores, & salutis, ac vitæ deprecatores, Musicam precibus admiscuerunt: siquidem Theodulphum è vinculis Ludouicus pius liberauit, postquam ab eo plena voce cantari audiuit hymnum, quem in vinculis recens meditatus fuerat. *Gloria laus, & honor tibi sit, Rex Christe redemptor.* Quæ ratio, impulit etiam antiquos illos Getas, vt cum Citharis legationes de pace, & cõcordia obirent, rati illud ad mulcendos animos potentissimum esse incitamentum. Neque verò ad concitandos furores, minus habet virium. Testis est illa historia, quam de Etico II. Daniæ rege narrat Saxo grammaticus. Apud Ericam, inquit, cognomine bonum, Daniæ regem, Citharœdus quidam, haud ignobilis, admirabiles, & propè stupendos artis suæ commendabat effectus, maximeque illud ipsum, quod in humanos sensus, mentesque obtineret imperium. Rex verborum nouitate perculsus, qui neque tantam vim Musicæ arbitraretur, continuò hominem artis specimen edere iubet, & torpentes animos ad furorem Martium, si posset accendere. Annuit ille, & ne qua nocendi ansa daretur, arma ex aula omnia efferri præcipit, custodesque in atrio collocari, quo furentes, si qui fortè in insaniam agerentur, compescerent. Dictum factum. Tum ille, qua plurimum pollebat cantandi peritia, primum quidem inusitatæ seueritatis concentum edidit, quo stupore quodam, & mœrore, omnium quotquot aderant auditorum mentes cernebantur oppressæ. Deinde adeò suaues, & mellitos cantus effudit, vt toti iactatione corporis, intemperantem proderent lætitiam. Tandem verò, vbi acrioribus modulis intonare cœpit, continuò totis tectis fremere, tumultuari, arma, & gladios inclamare. Nec mora, accurrunt custodes vt Regem, cum alijs furentem contineant: Sed ille effractis atrij foribus, arrepto ense, quatuor transfodit, & vt actus in rabiem taurus, toris bacchatur ædibus. Vix tandem puluinarium, &

Crãz. l. 1. c. 27. Metrop.

Saxo. l. 12. Dania. Mirabilis effectus musica.

& lectulorum mole vndique oppressus contineri potuit. Postquam menti restitutus est, relicto procuratore regni filio, Hierosolymam expiandorum homicidiorum, per pios cruciatus, gratia profectus est, atque in Cypro defunctus.

Sunt omnino, & sonorum, & earum rerum, quæ corporis subijciuntur oculis admirabiles effectus, & stupendi nonnunquam magis, quàm imitandi. Rarus est enim istorum locus, neque apud prudentes viros probantur illi concionatores, qui in concionibus de venerandis Domini cruciatibus, fictas personas, & corporeas suppliciorum imagines, cum nouitate subijciunt oculis, inter quæ, ridicula nonnunquam possunt occurrere, quæ tantum abest, vt dolorem concitent, quin risum potius eliciant. Quam ob rem, & ab huiusmodi dramatibus cauendum est, & oratione magis, qua nihil homini nobilius datum est, quam istis signorum figmentis vtendum; quanquam, & lugubris Musica, hic moderatè apposita, non erit importuna.

Quæres ad motum adhibendæ.

CAPVT VIII.

Ratio mouendi ab hypotyp.

QVoniam igitur hæ figmentorum species, rariorem in oratione obtinent locum, tenendus est modus, qui ad has effigies propius accedat. Valebunt imprimis viuæ rerum descriptiones, quæ acutissimè sensus intimos ferire solent. Exemplum affero. Smyrnâ vrbe nobilissima terræ motu collapsa, perorat Aristides Legatus apud Antoninos, vt instaurationem promoueat. Non defert ruinarum picturam, quod facere solebant, qui naufragio fortunarum iacturam fecerant, sed ipse luculenta descriptione, miseræ vrbis fatum ponit ob oculos. Κεῖται Σμύρανα τὸ τῆς Ἀσίας ἄγαλμα, τῆς δὲ ὑμετέρας ἐγκαλλώπισμα ἡγεμονίας, πυρὶ καὶ σεισμοῖς ἐν τριβεῖσα, &c. Deinde postquam eius pulchritudinem, quam nuper ipsi Imperatores viderãt commemorauit, exclamat. Νῦν πάντα ἐν κόνει μέμυκε μὲν ἐκεῖνος λιμήν. οἴχεται δὲ ἀγορᾶς κάλλη. Κόσμοι δὲ ὁδῶν ἀφανεῖς. Γυμνάσια δὲ αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ παισὶ διέφθαρται. Ναοὶ δὲ οἱ μὲν κεῖνται οἱ δὲ κατέδυσαν. Ἡ δὲ πρὸς θέαν ὡραιοτάτη πόλεων, καὶ τοῦ κάλλους ἐπώνυμος ἀνθρώποις ἅπασιν ἀωρότατον θεαμάτων ἀποπέφανται κολωνὸς ἐρειπίων καὶ νεκρῶν. Ζέφυροι δὲ ἐρήμην ἐπινεύσει. Iacet Smyrna ornamentum Asiæ, vestri decus imperij, igni, ac terræ motibus contrita (mox narrata eius pulchritudine) hęc nũc omnia sunt in cinere. Clausus est portus ille, perierunt fori ornamenta: Viarum decora euanuerunt: gymnasia cum ipsis viris, & pueris collapsa: templa partim iacent, partim hausta sunt. Iucundissima denique spectatu vrbs, & pulchritudinis apud omnes insignis cognomento, iniucundissimum effecta est spectaculum, ruinarum, & cadauerum tumulus. *Nunc verò desertam perflant Zephyri.* Ad has voces Imperatores lachrymas non tenuerunt. Suauis est enim omnino motus. Hic Ciceronis, grauis est, & efficax. Ponite igitur ante oculos, P. conscripti, miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum impetum in vrbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quam quæ res esset audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque eos illud infame, vincula, verbera, eculeum, carnificem, tortoremque samarium. Hæc Hypotyposeos species. Sic apud Euripidem euisceratæ flammis Creusæ, & infelicissimi parentis lacerato filiæ corpori pertinacius adhærescentis species, licet per nuntium narretur, potentissima est ad affectus.

Aristid. in orat. de Smyr.

Suauis Aristid. motus.

Ciceronis motus in morte Trebonij Philip. 11.

Euripid. in Medea.

Quid Q. Haterius? cùm de filia Archipiratæ diceret, quam captiuus adolescens abduxerat: omnia terrore compleuit. Deinde ad adolescentem conuersus. Quid exhorruisti? socer tuus venit.

Secundò, non modò descriptiones, sed ipsæ pene nudæ rerum narrationes, in rebus maxime tristibus, sufficiunt ad motus eliciendos, modò cum ea, qua par est, fiant dignitate.

Narrationes rerum magnarũ, etiam nudæ, & simplices mouent.

Narratio de supplicio Gauij Cossani apud Ciceronem, in qua simplicem rei gestæ expositionem profitetur, plus me afficit, quàm si omnia exaggeratione, & clamoribus constreperent: quantam enim vim habent illa.

Cic. vlti. in Verrem.

Gauij Cossani suppliciũ apud Cic. efficacissimè ad motum

Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, Iudices, cùm intereà nullus

descriptum Figuræ, sententiæ sublimes aptæ ad motum, vt sermocinationes.

lus gemitus, nulla vox alia, istius miseri inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc. Ciuis Romanus sum: Et cætera planè admirabilia.

Tertiò, multùm valent ad incendendos affectus, figuræ sententiæ graues, admirabiles, inflammatæ, vt exclamationes, detestationes, diræ aporiæ, conuersiones, quærimoniæ, lamentationes, quarum illustria exempla alibi subiecta sunt. Maximè autem aptæ personarum sermocinationes, quales sunt apud Iosephum in Eleazari, & Machabæorum supplicio.

Ioseph de Machab. Multum valent sermocinationes cum hypotyposi coniunctæ.

Οὐ ψεύσομαί σε παιδευτὰ νόμε, οὐδὲ ἐξομοῦμαί σε φιλὴ ἐγκράτεια, οὐδὲ καταισχύνω σε φιλόσοφε λόγε, οὐδὲ ἐξαρνήσομαί σε ἱεροσύνη ἀμία, καὶ νομοθεσίας ἐπιστήμη, ἁγνόν με οἱ πατέρες προσδέξονται, μὴ φοβηθέντα σου τὰς μέχρι θανάτου ἀνάγκας.

Nunquam te mentiar, ô lex vitæ moderatrix, nunquam te violabo dilecta temperantia: nunquam te, sancta Philosophia, dedecore afficiam: nunquam te denegabo, venerabile sacerdotium, & sacrarum legum scientia: purum me, & intaminatum parentum manes accipient, nec vllus me mortis, & suppliciorum timor infringet.

(Deinde cum miserabili affectu describitur carnificina.)

Elezari supplicium ex Iosepho expressum.

Cum hæc Eleazarus, ea, quâ erat libertate, & iustitia præditus palam diceret, armatorum, qui circumstabant manibus trahitur ad pœnam, nudatur, suspenditur, flagellatur: quo eo vtroque latere ictus impios perferente, Præco clamabat, Expugna tandem pertinaciam senex, & Regi obtempera. Magnanimus autem Eleazarus, nec flagellis, nec tormentorum ictibus fatigabatur, quasi per quietem, somniumque acerbissima quæque pateretur: securus igitur, & intrepidus, pœnarum ferebat dolores, & venerandos erigens ad cœlum oculos, sciebat cui se crederet, cui animam dedicaret, & hinc, atque inde respiciens corporis sui frusta dissolui, cruorem etiam exundantem latere vtroque profluere: mirabatur ipse suam, quam Deo nouerat deberi patientiam. Tamen fragilitatis humanæ conditione, quæ cruciatus tam exquisitos ferre vis poterat, in faciem semilaceram ruit, eas gratias stratus agens Domino, quas paulò antè stando egisset. Vnus verò ex armigeris percitus furore, atque insania, vt Regi se fidelem in re tam prophana, tamque sacrilega ostenderet, iacentem calcibus suppressit, & quò ad acerbiorem supplicij carnificinam tractaretur, exegit: ille verò & animo fortis, & corpore, ac summi Dei verus vbique Athleta, dolorem omnem intrepidus ferebat, tortoresque omnes patiendo debellabat.

Summa interim lacerantium admiratio, quod viribus (vt existimabatur) destitutus senex, omnem suppliciorum iritatem, tam patienter toleraret. Inclamabant interdum; Quousque, Eleazare, obfirmatum aduersus omnes animum retinebis? nec te huius lucis vsura capiet, nec tot suppliciorum immanitas terrebit? gusta porcinas carnes, & exi in libertatem.

Eleazarus qui in pœna tacuerat, in tam sinistra persuasione non tacuit, & hoc verbo grauiùs laceratus, quàm supplicio; Non ita (inquit) non ita ignaui, & imbelles Hebræorum filij sumus, vt viam salutis, quam vsque ad canos istos sine labe seruauimus, tam perfidioæ mortis impendentis metu deseramus, in tuis, sanctissime parens Abraham manibus, & in sinum tuum, gremiumque venturi, gratissima voluntate moriemur. Hoc robur intuentes armigeri, sanctissimum senem, iussu regis, instillatis priùs in nares fœtidis liquoribus, in ignem imposuere.

Quæ omnia vir admirabilis fortissimè pertulit, tum semiustulato corpore, morientibus oculis cœlum respiciens, exclpmat. Tibi, rerum omnium parens optime, & sanctissimè, fragiles has exuuias depono: tibi, & tuæ legis amore, hanc quam dedisti animam lubens, volensque profundo: Accipe me pro cunctis, & dona mihi cunctos, sit mors mea laborum, & ærumnarum omnium finis miseræ gentis, quam hucusque sub alis clementiæ tuæ seruasti.

Hæc, & his similia Græcus author persequitur, quæ (vt apparet) etiamsi simpliciter narrentur, miram habent affectus suauitatem, nec dissimilia sunt. quæ in eodem argumento habet D. Ambrosius l. 2. de Iacob, & vita beata, vbi sic de Machabæis.

Ambros. l. 2. de Iacob. c. 12.

Nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes, tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia concurrerunt: & mater consona cernens filiorum agmina,

agmina, tanquam pia anima, sui membra corpotis in filijs offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui super mortuos aduoluebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata est, non oculos cuiusquam prestit, aut ora morientis clausit, non lauit vulnera, sciens glorioſiores esse, si cuiscerati, & concreti pariter puluere, & sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, qualia solent trophæa ex hostibus reportare: Quæ cythara dulciores ederet cantus, quàm morientes filij in tam grauibus supplicijs ediderũt, erumpebat enim naturæ gemitus etiam inuitis.

Narratio D. Amb. de sancta Agnete motus efficax. lib. 1. de virginib.

Hæc vir diuinus: Suam verò Agnetem, quo affectu exprimit? num tubis omnibus hęc vox potior est?

Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit vnde vinceret. At istius ætatis puellæ, toruos etiam vultus parentum ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere, quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, *mori adhuc nescia, sed parata*, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis, trophæum Domini si nare victoris: nunc ferratis colla, manusque ambas inserere nexibus: sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus! *nondum idonea pœna, & iam matura victoria*: certare difficilis, facilis coronari, magisterium virtutis impleuti, quæ præiudicium ferebat ætatis. Non sic ad thalamum nupta properaret, vt ad supplicij locum læta succesſit, gradu festina virgo processit, non intorto crine caput compta, sed Christo, non flosculis redimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. [Deinde tribuit illi orationem.]

Sponsi iniuria est expectare placituram. Quime sibi prior elegit, accipiet: quid percussor moraris? *Pereat corpus, quod amari potest oculis, quibus nolo*: Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset, tremere percussoris dextram, pallere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret suo. Hæc magnam, & planè illecebrosam vim habent ad amoris, miserationis, odij, iracundiæ, & cæteros affectus excitandos, & si sæpius ira glorioſa illa martyrum certamina, victoriæ, triumphi, ea, qua par est, dignitate narrarentur, fructus parerent infinitos.

Adistasautem, quę finguntur, prosopopeias, iuuerit appositè, prout fert rei narratæ natura, nõnullas subtexere exclamationes, vt in supplicio Gauij prestitit Cicero, postquã enim miseri istius repetitum clamorem, *Ciuis Romanus sum* commemorauit, statim erumpit in mitem exclamationem.

Exclamationes appositè magnis narrationibus subiunctæ sunt valdè efficaces.

O nomen dulce libertatis! ô ius eximium nostræ ciuitatis! ô lex Poreia, legesque Semproniæ! ô grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia potestas.

De qualitate affectuum lenium, & violentorum.

Et quomodo ijs vtendum.

CAPVT IX.

AFfectuum alij lenes sunt, alij violenti, & illi quidem suauiter influunt, hi citato quodam impetu vibrantur. Hi dolorem moderatum decent, illi quasi iracundiæ satellites ad subita excubant, & vehementius exiliunt: illi tractantur securius, hi in tumorem plerũque degenerant. Exemplum lenis, & moderati affectus tale est apud Quintilianum, vbi ipse filij mortem deflet.

Fab. l. 6. Affectuum lenium exemplum.

Illum, inquit, de quo summa conceperam, & in quo spem vnicam senectutis meæ reponebam, repetito vulnere orbitatis amisi. Quid nunc agam, aut quem vltra esse vsum mei Dijs reprobantibus credam? Nam ita fortè accidit, vt eum quoque librum, quem de causſis corruptæ eloquentiæ emisi, iam scribere aggressus simili ictu ferirer. Tunc igitur optimum fuit infaustum opus, & quicquid hoc est, in me infelicium literarum, super immaturum funus consumpturis, viscera mea flammis injicere, neque hanc impiam viuacitatem, nouis insuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere amplius possum? ac non oderim hanc animi mei firmitatem, si quis in me est alius vsus vocis, quam vt incusem Deos, superstes omnium

nium meorum? nullam terras despicere prouidentiam tester? si non meo casu, cui tamen nihil obiici, nisi quod viuam, potest. At illorum certè, quos vtique immeritos mors acerba damnauit, erepta mihi prius eorundem est mater, quæ nondum expleto ætatis vndeuicesimo anno, duos enixa filios, quamuis acerbissimis rapta fatis, fœlix discessit. Ego vel hoc vno malo sic eram afflictus, vt me iam nulla fortuna possit efficere fœlicem. Nam, cùm omni virtute, quæ in fœminas cadit, functa sit, insanabilem attulit marito dolorem, tum ætate ea puellari, præsertim meæ comparata, potest & ipsa numerari inter vulnera orbitatis, liberis tamen superstitibus oblectabar, & quod nefas erat, sæua, sed optabat ipsa me saluo maximos cruciatus præcipiti vita effugit. Mihi filius minor, quintum egressus annum, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambitiosus in malis, necaugere lachrymarũ caussas volo, vtinamque esset ratio minuendi, sed dissimulare qui possum, quid illi gratiæ in vultu, quid iucunditatis in sermone, quos ingenij igniculos, quam præstantiam placidè, & (quod scio vix posse credi) tantum altæ mentis ediderit? qualis amorem quicunque alienus infans mereretur. Illud verò insidiantis, quo me validius cruciaret, fortunæ fuit, vt ille mihi blandissimus, me suis nutricibus, me auiæ educanti, me omnibus, qui sollicitare solent illas ætates, anteferret. Quaptopter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem supergressa, paucos ante menses ceperam, gratulor. Minus enim est, quod flendum meo nomine, quàm quod illius gaudendum est. Vna post hæc, Quintiliani mei spe, ac voluptate nitebar, & poterat sufficere solatio. Non enim flosculos, sicut prior, sed & decimum iam ætatis ingressus annum, certos, atque deformatos fructus ostenderat. *Iuro per mala mea, per infelicem conscientiam, per illos manes, numina doloris mei*, has me in illo vidisse virtutes ingenij, non modò ad percipiendas disciplinas, quo nihil præstantius cognoui, plurima expertus, studijque iam tum non coacti, (sciunt præceptores) sed probitatis, humanitatis, pietatis, liberalitatis, vt prorsus possit hinc esse tanti fulminis metus, quod obseruatum ferè est, *celerius occidere festinatam maturitatem*, & esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat inuidiam; nè videlicet vltrà quam homini datum est, nostra prouehantur. (Deinde) Tuosne ego, ô meæ spes inanes, cum labentes oculos, cum fugientem spiritum vidi? corpus frigidum exangue complexus, animum recipere, auramque communem haurire amplius potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationibus. Tene consulari nuper adoptione, ad omnium spes honorum partis admotum, te aunnculo Prætori generum destinatum, te omnium spe Atticæ eloquentiæ candidatum, superstes parens habiturus est tantum ad pœuas? Et si non cupido lucis, certè patientia vindicet te, reliqua mea ætate.

Pueri laus.

Iurare per manes.

Hactenus Quintilianus, cuius affectus (vt apparet) sunt valde ciuiles, & humani: comparentur nunc ea, quæ in eodem argumento scripsit Himerius famosus ille sophista, qui Iuliani temporibus floruit, Christiano nomini perinfensus. Inuenientur quidem vehementiora, sed quæ persæpe degenerent in frigidum. Sic igitur ille de morte filij.

Himerij affectus cũ Quintiliani affectibus comparati.

Ω πάτερ Θεμιστοκλεῖ μὲ, ἀλοφωνίας ἄξιον. Ἡρακλεῖ μὲ ἐδέησε, πολλῆς περιόδου, καὶ τῶν ἄθλων οἶμαι τῶν δώδεκα, ἵνα μάρτυρας τῆς ἀρετῆς τὴν ὑφ' ἥλιον πᾶσαν κτήσατο, τὸ δὲ ἔσω τοῦ κύκλου μένων ὑπέθηκε τὰς κλῆας ἡμῖν τὰς ἡρακλείους τοῖς δαίμοσι. τίς ἀπέκειρε δαίμων τὴν ἐμὴν ἕξιν τὸ χρυσοῦν βόστρυχον; τίς τὸ πυρσὸν τὸ ἐμῆς δόξης ἔσβεσε. τίς ἐρινύων τὸ παρειῶν ἔρευθος, καὶ τὸ προσηνὲς, καὶ ἡδὺ μειδιαμάτων σῶν προσώπων ἐσύλησεν; οἵ μοι. Διόνυσε, πῶς ἤνεγκας ἐκ τοῦ σοῦ τεμένους παῖδα τὸν ἱερὸν ἁρπαζόμενον, & cætera, quæ extant apud Photium. Latine hunc sensum habent. O dolor AEschyli dignus cothurno. Herculem terras peruagari, & duodecim adeo labores subire, vt terrarum orbem, veluti virtutis suæ testem relinqueret. Tu verò intra tuos commoratus terminos, egregie factis nobis columnas Herculis superasti. Quod quæso numen auream cæsariem familiæ detondit meæ? quis gloriæ meæ splendorem exstinxit? Quænam furia genarum ruborem, blandum, iucundumque vultus tui risum eripuit? Quaratione heu me! passus es, ô Liber! ex delubris tuis sacrum diripi iuuenem? Commune hoc aduersum te, meamque familiam, Erinnyes trophæum fixerunt. Cur ei thalamum nuptialem inferiorem non apparaui, quandoquidem su-

E lit. P. Steph. p. 2011.

periorem ei Parcæ inuiderunt. Heu quibus, quam triſtibus ſeruatus ſum luctuoſis ſermonibus? Omnia cum orationum argumenta tractarim, vnum luctus ſemper declinaui, neſciebam enim me meis lamentis ſeruari. O qui antea ætatis terminos virtutum dotibus tranſiſti, iam verò morte commutaſti, qui fraterno amore, etiam Dioſcuros ſuperaſti. Illi quidem pro Helena bellum geſſerunt, raptum tamen non prohibuerunt. Tu verò fratris tui germani cuſtos, omni muro eras fortior, tu omnibus morbis, ſolo animi robore reſtitiſti. Improbus fortaſſe dæmon, & crudelis, ideo tecum contendit, & multis prælijs ſuperatus, tandem aliquando clandeſtinis, & fallacibus machinis te proſtrauit. Neque verò ceſſiſti ad extrema vſque dæmoni, vt poſſumus audire, ſed corpore licet ceſſeris, animo non ceſſiſti. Verum ſtrangulauit ille, perque vim abſtulit; Tu verò in ipſo laqueo animam agebas, amabilem tibi nutricem voce inclamans, te omni ope deſtitutum, ſic laqueo concluſit. Nouerat enim, quod ſæpè victus, patre præſente, & iuuante diſceſſerat. Viceras, & obſtinatos, immobileſque iudicum animos: & tum primum ſeuerum illum conſeſſum riſiſſe apparuit. Deſiderio tui mentes illas flexiſti, quas Dij ipſi, iudicio diſceptantes, flectere nequierūt. Occluſiſti mihi portas vrbis, occluſiſti Eleuſina. Qua ratione Mineruæ ſacrificabo, quæ pro te furiam contra Dæmonem illum non excitauit? Quomodo Deum patrium colam, pater ob filium contriſtatus? ô audaces ſermones! iacet Rufinus, & vos adhuc floretis! ô infelix lingua, Muſarum prius inſtrumētum, nunc verò turpis Dæmonis! ô qui clarius Lucifero ſplenduiſti! qui lætiſſimum mihi tum diem oſtendiſti, cum te primum Sol conſpexit: iam verò rurſum triſtiſſimum, quo acerbum illum, & tragicum nuntium percepi.

Affectus frigidi, & tragici, ali quando etiam pueriles.

Hactenus ſophiſta Ethnicus, & quidem ſatis verboſè. Vehementiores videntur illi affectus, non ſunt tamen graues, pluris vnum illud Quintiliani facio.

[Iuro per illos manes numina doloris mei] quam totam iſtam monodiam. Primum enim, & Baccho, & Mineruæ vehementer iratus nuncium remittit, Eleuſinæ, & patriorum Deorum cultum auerſatur, nihil niſi furias, & dæmones, in ſe ſtimulis inuidiæ cōcitatos loquitur, linguam ipſam ſuam Alaſtoris cuiuſpiam inſtrumentum confitetur, quæ omnia doloris ſunt tragici, furioſi, & deſperati. Deinde, cuius amentiæ eſt, ſcholaſticum adoleſcentem cum Hercule, Caſtore, & Polluce comparare, eius deſiderio mentes inflexas prædicare, quas Dij flectere nullo modo potuerant.

Certè & in ijs affectibus, quanquam poeſim fermè ſcribit, longè prudentior eſt author Aethiopicon. Nam ecce Theagenes Chariclæam velut mortuam luget, quæ tamē adhuc erat in viuis: erumpunt affectus, ſatis quidem vehementes, ſed non inſani.

Theagenis Chariclæ velut mortuam deflentis affectus vehementes, ſatis mentes.

Ὦ πάθος ἀτλήτου φησὶν ὦ συμφορᾶς δεινλάτου, τὴς οὕτως ἀκόρες & Ερινυὸς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐπεβάκχευσε, φυγὴν τῆς ἐπεγκέσης ἐπιβαλοῦσα κινδύνοις θαλασσαῖς, κινδύνοις πειρατηρίων ὑποβαλοῦσα, λησαῖς παραδοῦσα πολλάκις, τ' ὄντων ἀλλοτριώσασα. ἓν μόνον ἀντὶ πάντων ὑπελείπετο, καὶ τοῦτο ἀνῃρῆσαι. Κεῖται χαρίκλεια, καὶ πολεμίας χειρὸς ἔργον ἡφιλτάτη γεγένηται. δῆλον μὲν ὡς σωφροσύνης ἀντεχομένη, καὶ ἐμοὶ δῆθεν ἑαυτὴν φυλάττουσα. κεῖται δ' οὖν ὅμως ἡ δυσιχὴς, οὐδὲν μὲν αὐτὴ τῆς ὥρας ἀποναμένη, εἰς οὐδὲν ὠφελ & ἐμοὶ γενομένη, ἀλλ' ὦ γλυκεῖα προσφθέγξαι τὰ τελευταῖα, καὶ εἰωθότα ἐπίσκηψον, εἴτι, καὶ καὶ μικρὸν ἐμῶνεῖς. Οἴμοι σιωπᾷς, καὶ τὸ μανικὸν ἐκεῖνο, καὶ δεκγόρνσόμα σιγὴ κατέχει, καὶ ζόφ & τὴν πυρφόρον, καὶ χά & τὴν ἐκ τ' ἀναχτόρων κατείληφεν, ὀφθαλμοὶ δ' ἀφεγγεῖς οἱ πάντας τῷ κάλλει καταιράψαντες οὐς σὰκ οἶδεν ὁ φονεύσας, οἶδα ἀκριβῶς. Αλλ' ὥτι ἄν σε τις ὀνομάσειε, νύμφιν, ἀλλ' ἀνύμφευτ & γαμετὴν, ἀλλ' ἀπείρατ & πένα οὖν ἀνακαλέσω. τίνα προσφθέγξομαι λοιπὸν, ἢ ἄρα τὸ πάντων ὀνομάτων ἥδιστον, χαρίκλεια, ὦ χαρίκλεια θάρσει πιστὸν ἔχῃς τὸν ἐρώμενον. ἀπολήψῃ με μικρὸν ὕστερον ἀδὺ γὰρ χοὰς ἐπάξω, τὰς ἐμαυτῆ σφαγὰς, καὶ σπένσμα τὸ σὸν φίλιον ἅμα τοῦ μέμ ξεσθαι δὲ ἡμᾶς αὐτοσχέδιον μνῆμα τὸ δὲ σπέλαιον.

Animaduertes quàm (vel in iſto argumento, in quo rarus eſt modus) compoſiti ſint, & non pueriles affectus.

O do-

Pulcherrima lamentatio.

O dolorem (inquit) intolerabilem, ô calamitatem diuinitus immissam! quænam adeò insatiabilis furia in nostris bacchabatur funeribus? quæ exilium nobis à patria imposuit, sexcentis maris, prædonumque periculis obiecit, omnibus fortunis spoliatos. Vnum erat pro omnibus relictum solatum, sed & hoc ereptum est. Iacet Chariclæa, & hostili manu dilecta perempta est, haud dubiè pudicitiam propugnans, & mihi se asseruans. Nihilominus tamen iacet infelix, neque ipsa quenquam ex forma fructum cepit, neque mihi vlli vsu fuit. Cæterum, ô dilecta, alloquere me iam vltimò, solito more: manda quippiam, si quid adhuc spiras. Heu me miserum! taces? fatidiculum illud, & diuino lepore præditum os, silentium premit. Caligo igniferam, & ex sacrario Deorum ministram, chaos occupauit. Oculi verò lucis expertes, qui nuper gratissima pulchritudine fulgurabant, hos non vidit interfector, certo scio. Cæterùm, quo te nomine quispiam appellet? sponsæne? at desponsata non es: an pronuptæ? enimuerò expers es coniugij. Quam igitur appellabo? quam nouissimis verbis alloquar? An omnium suauissimo nomine Chariclæo. O Chariclæa! adesto animo, fidem habes amatorem: haud ita multò post me acceptura es; iam enim tibi inferias peragam mea ipsius cæde, amico tibi sanguine faciam, & ambos capiet nos hæc spelunca, tude, & tumultuarium monumentum.

Vtinam hic auctor in grauiori argumento versatus fuisset, ingenium illi candidum, politum, & ad maiora eloquentiæ decora natum. Cauendum est omninò, vt postea ostendemus, ne istis miserationibus, quod persæpe contingit, excidat oratio, alioqui in frigidos, & pueriles dissoluetur affectus: satius est moderatè lugere, quàm istas ineptissimas nænias ridentibus occinere.

In iracundia felicius vehementiorum affectuum fræna laxantur, vt patet in Ciceronis Pisoniana, quæ flammas, & faces iaculatur; tragicas etiam imprecationes vsurpat, quibus ait se diriora imprecari.

Exempla motuum in iracundia.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscepta fraus, impedita, & oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota iusti Senatus, amissio dignitatis.

(Deinde) neque verò ego, si vnquam vobis mala precarer, quod sæpè feci, in quo Dij immortales meas preces audierunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer.

Thyestæa ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientum mouentis.

Vt tu naufragio expulsus, vlpiam saxis fixus asperis,
Euisceratus latere penderes, saxa spargens tabo.
Tanie, sanguine atro.

Sed neque nimis exaggeranda res est, nam qui in tenui argumento Thyestæos clamores fundit, ineptus est, & risum magis efficit quàm iracundiam.

De inimoderatis, & nugatorijs affectibus.

Deque Aristidis, & Libanij in hoc genere erroribus.

CAPVT X.

NEscio quo pacto rerum humanarum vitio fit, vt quæ eximiè pulchra, aut iucunda sunt, quasi venerint ad summum, facilè defloreſcant, & in fastidium, contemptumque defluant.

Nihil præclarius in tota eloquentia, quàm ratio affectuum, nihil æquè fragile est, nihil erroribus magis obnoxium, quibus tota illa gratiæ, & honoris pompa marcessit, & quæ anteà pulchra, & speciosa videbantur, in risus, ineptiasque pueriles dissoluuntur. Hoc sæpè contingit in affectibus, dum humanos limites, modumque prudentiæ transiliunt. Exemplum sit ex Aristidis monodia, de Smyrna, in qua multa quidem satis appositè dicta, vt;

Ω Ζεῦ τί χρήσομαι, πότερον σιωπῶ Σμύρνης κειμένης; πῦρ δ' μεταλαβὼν ἀδάμαντος φύσιν; ἢ πίνα ταύτῃ καρτερίαν καρτερῶν; ἀλλ' ὀδύρωμαι; ποίαν ἁρμονίαν ἁρμοσάμενος,

Proh Iupiter quid agam? vtrùm taceo collapsa Smyrna? cuius adamantis, si taceam hoc ingenium est, quis stupor tolerantiæ? an lugebo? quam verò adaptans harmoniam, &c.

Aristidis lamentatio de euersione Smyrnæ.

Hoc initio deinde satis grauiter vrbis dignitatem commendat, commemorans Corybantum choros, educationes, ac natales Deorum, Peloponesi coloniam, Theseum conditorem locorum sub Sipylo, Homeri ortũ, certamina, trophæa, victorias, deinde suburba, portus, bases, campos, prospectus, maria, fontes, templa, theatra, forum, & cætera ornamenta, quorum iactura grauis est ad mouendos affectus. Mox ingenio suo plus æquo indulgens, totam orationem conuertit in exclamationem.

O fontes, ô theatra, ô vici! ô curricula partim sub tecto, partim sub dio! ô splendidissimam fori formam! ô vias auri, templorumque cognomine, singulas, quadras, & fori vicem singulas exhibentes! ô portus carissimam desiderantes vrbem, ô gymnasiorum decora, ô templorum, & septorum amænitates! ô marina ornamenta! ô cuncta hæc somnia! ô casus Asiæ, ô reliquæ ciuitates, ô terra omnis, & omne, quod intra, atque extra Gades est mare, ô orbis astrorum! ô qui cuncta vides, sol, quale sustinuisti videre spectaculum? Et cætera, quæ longissimo tractu continuantur, vt oporteat omninò, & exhauriri dicentis spiritum, & audientium animos satietate compleri. Postremò addit ridicula quædam, Gorgones si reuiuiscerent, non iam Medusam, & suum oculum, sed Smyrnam communem Asiæ oculum defleturas, auibus ferè inuidet, quæ ruinam euaserint, oportebat inquit, eas in commune bustum ciuitatis insilire, amnes lachrymis manare, totam terram detonderi, & vbique naues cum nigris velis solui. Hæc puerilia sunt, & nimia: sunt tamen eius verba:

Ἠπῶ κὴ Γοργόνες εἰ περιῆσαν, οὐκ ἂν τὴν Μέδουσαν, οὐδὲ τ̃ αὐτ̃ ὀφθαλμὸν, ἀλλὰ τ̃ τῆς Ἀσίας ἐπένθησαν, & Νῦν ἔδει μ̃ πάντως οἰωνοὺς εἰς πῦρ ἅλλεσθαι παρέχει δ̃ ἡ πόλις ἄφθονον. πᾶσαν δ̃ τὴν ἤπειρον ἀποκείρασθαι πάντως αὐτῆς ὁ βόστρυχος οἴχεται. Νῦν ποταμοὺς δάκρυσι ῥυῆναι, νῦν ὁλκάδας ἐκπλεῦσαι μέλασι τοῖς ἱστίοις.

Haud dissimilis est Libani sophistæ nænia de incendio Daphnitici templi, quàm lepidè exagitat D. Chrysostomus, in oratione de S. Babyla Martyre. Nonnullorum hic sensuum attingemus, incipit.

Viri, quorum oculis, æquè ac meis caligo offusa est, in posterum neque pulchram, neque amplam ciuitatem hanc vocemus.

Libani sophistæ nenia de incendio Daphnitici templi.

(*Deinde conuersus ad Apollinem.*)

Ad hæc, cùm iræ tuæ sanguinem sentirent, sedulus Daphnes custos, vel contemptus, cum esses, permansisti, ô Apollo, aliquoties etiam iniuria lacessitus, atque externo spoliatus ornatu, patienter tamen tulisti, Nunc verò multis ouibus, multis item bobus ad aram tuam mactatis; postquam sacrosanctum Imperatoris ospede excepisti, intuitus quæ prædicebas, visus liberatus esse mortuo quodam [S. Babylam Martyrem intelligit] quem tu iudicaueras malum tibi vicinum esse, ac tibi obstrepere: de medio statim cursu solum vertisti. Vndenam hoc tempore gloriabimur apud eos, qui memores sunt sacrorum, statuarumque tibi erectarum. [Mox] Quale ô Iupiter, laborantis animi laxamentum perdidimus! Quam Daphnes regio tumultibus vacua erat, quanto etiam templum ipsum magis vacuum, vtpote, in quo natura, ex sese quasi portum in portu fecerat: ambobus quidem admodum tranquillis, altero tamen maiorem tranquillitatem præstante. Quis non ibi mortem, quis non ibi timorem, quis non ibi luctum deposuisset? Quis præterea fortunatas insulas inibi desiderasset?

[Hæc tolerabilia: quæ sequuntur puerum magis sapiunt, quam consummatum Rhetotorem.]

Pueriles affectus.

O dexteram malignam, ô iniquum ignem! quonam primum dilapsus est? quodnam mali huius exordium? nam à tecto exortus ad reliqua deinceps serpsit? ad illius caput, ad faciẽ, ad phialam, ad Cydarim, & talarem vestem? Vulcanus enim ignis arbiter, non comminatus est igni huic detrimentum afferenti, cum beneficio deuinctus Apolli deberet, ob indicium olim sibi ab illo factum? sed neque Iupiter, qui imbrium habenas tenet, aquam in ignem dimisit; qui præsertim olim Lydorum Regi periclitanti aquam extinxerit. [Pergit insanire.] Viri, trahitur mihi mens ad Dei Apollinis speciem, ac mihi ob oculos cogitatio typum ipsum repræsentat, formæ leuitatem, colli mollitiem, idque in lapide cingulum, quo aurea tunica circa pectus sic colligebatur, vt partim subsideret, partim subsurgeret. Denique totus Dei habitus, cuius iram vel feruentem non sedauisset, vt qui similis esset cantilenam occinenti? Et hercule audiuit hunc olim aliquis (vt aiunt) in meridie

die cythara ludentem Aures beatas! Cæterùm cantus erat terræ laudatio; cui quidem de aureo cyatho libare mihi videtur, quod puellam occuluerit dehiscens, ac sese deinde contrahens.

Tandem describit incendium, in quo ridiculum est, quod ait, Iulianum Imperatorem, vbi de templi incendio rumor auditus est, Mercurij talaria quęsiuisse, vt ad flammam restinguendam properaret, Nymphas è suis fontibus egressas, ingentem luctum excitasse. Postremò concludit.

Præsta te mihi talem, Apollo, qualem te reddidit Chryses, dum Græcis imprecaretur, iræ plenum, & nocti adsimilem: quandoquidem tibi ornamenta cùm redderemus, & quicquid olim de templo tuo ablatum fuerat restitueremus: præceptum est, quod colamus simulachrum, haud aliter, quàm si sponsus aliquis interim dum corollæ contexuntur, moriatur.

Hi non sunt affectus, sed deliramenta, vt præclarè animaduertit D. Chrysostomus.

De languidis affectibus, & ijs, qui vocantur ἀπάλαιστοι.

CAPVT XI.

Dorionis egregium dictum Athe. l. 8.

DOrion ille quidem tibicen haud ignobilis, & præ cæteris facetus, vt multas in omne genus hominum, sic in poëtas, & oratores plerasque contorsit argutias, qui in rebus magnis describendis fuissent argumento longè inferiores. Itaque cùm tempestatem à Timotheo descriptam in nauta legeret, liquidò affirmauit, se in feruenti cacabo vidisse vehementiorem. Hoc plerisque oratoribus accidit, qui in ijs affectibus effingendis, qui vehementiam habent non mediocrem, ita ipsi remissi sunt, & languidi, vt multùm de rei maiestate detrahant. Quis enim fingere non putet, qui in grauissimis iniurijs languorem orationis simul habeat, & actionis? Natura ipsa in istis sua sponte prosilit satis, nec acrioribus indiget incitamentis, nam & imperiti, & barbari, dum suas, aut propinquorum lamentantur iniurias, ita voce, vultu, & tota actione se gerunt, vt appareat eos, quod agunt, imis sentire medullis, ac viseribus, si quis igitur orator ita est naturæ imbecillitate constitutus, vel etiam voce, & lateribus ita tenuis, vt nec possit indignari, nec irasci, nunquam huiusmodi argumenta tractare debet.

Horat. carm. ode 11.

Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne dixerit, acti puluere Troico
Nigrum Merionen? aut ope Palladis
Tydidem superis parem.

Qui genium habuerit potentis naturæ, quãquam non omnino in hac re cedendum est naturæ, sed si vehementius, quàm par est incitata fuerit, restringenda est nonnunquam, & ardoris cursus compescendus, ne in eos motus incidamus, quos Rhetores ἀπαλαίστους nominant, inconditos scilicet, & agrestes, nec palestræ cultura perpolitos. Sit Oratori modestia, quod C. Graccho Erycinus seruus: quæ non fistulâ eburneâ, sed rectæ rationis lege, modo inconditi motus vastitatem colligat, modo intemperantis vehementiam reprimat, modo lasciuientis luxuriem amputet, ad sũmum, omnia iuxta decori leges & iura componat.

De mixtura affectuum.

CAPVT XII.

DElectationis mater est varietas, quam, vt natura in rebus, sic in oratione ars, & ipsa quæ conficitur ex arte ratio, prudenter obseruat. Non erũt igitur omnia vno affectu pertexenda, sed prout rerum, actionumq; dissimilitudo postulabit, grata disparitate miscenda, quam necessario actionis excitata quędam species, atque admirabilitas consequitur. Et hoc ipsum in Sapphone Poetria de meliore nota commendat Dionysius Longinus, quod vt sublimis artifex, diuersos motus sũma varietate, nec minus eleganti pulchritudine temperaret, vt in istis versibus.

Φαίνεταί μοι κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
Εμμεν ἦ μ' ὅστις ἐναντίος τοι
Ἰζάνει, καὶ πλησίον ἀδυφώνου
Σεῦ ὑπακούει.
Καὶ γελώσας ἱμερόεν, τὸ μοι τὰν
Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν.
Ὡς ἴδον σ' ὡς βρόγχον, ἐμοὶ γὰρ αὐδᾶς
Οὐδὲν ἔθ' ἥκει.

Et Cæteri, quos latinos habes apud Catullum.

Sed quis in eo Euripidis, & Senecæ Medeam non miretur? quanta dexteritate miscent affectus, quam admirabili varietate distinguunt. En motus doloris, quam aptè expressus.

Doloris motus aptè expressus.

Ω τέκνα, τέκνα, σφῶν μέν ἔστι δὴ πόλις,
Καὶ δῶμ' ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμὲ,
Οἰκήσετ' ἀεὶ μητέρ' ἐστερημένοι:
Ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δὴ φυγάς,
Πρὶν σφῶν ὀνασθαι, κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
Πρὶν λέκτρα, καὶ γυναῖκα, καὶ γαμηλίους
Εὐνὰς ἀγῆλαι, λαμπάδας τε ἀνασχέθειν
Ω δυσάλαινα τῆς ἐμῆς αὐθαδίας, &c.

Suauis est iste motus, moderatè tristis, & leniter in intima pectoris influens, statim tristitiæ immiscet mollem risum innocentissimarum animarum, quæ matri abblandiuntur, ex quo ignescit dolor.

Φεῦ φεῦ τί προσδέρκεσθε μ' ὄμμασιν τέκνα;
Τὶ προσγελᾶτε τ' παύσατον γέλων;

Et inter hæc horror, & deliquium animæ.

Αἴ αἴ τί δράσω, καρδία γὰρ οἴχεται;
Γυναῖκες ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων.

Mox auersatur consilia de cæde liberorum concepta.

Οὐκ ἂν δυναίμην, χαιρέτω βουλεύματα.
Τὰ πρόσθεν, ἄξω παῖδας ἐκ γαίας ἐμάς.

Statim resumit dolorem, miserieordiam, metum in furiosam lætitiam, crudelitatem, iracundiam, audaciam commutat.

Καί τοι τί πάσχω, βέλομ' γέλωτ' ὀφλεῖν
Ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοὺς ἀζημίους;
Τολμητέον.

Deinde subitò ista affectuum moles, quasi fluctus ad saxum allisi frangitur, & post inanes ventos, veluti ridentis cœli clementior aura succedit.

Ἀ ἀ μὴ δῆτα θυμὲ, μὴ σύγ' ἐργάσῃ τάδε,
Ἔασον αὐτοὺς ὦ τάλαν, φεῖσαι τέκνων.

Sed quam breuis est bonorum portio. Ecce qui inter doloris, & iracundiæ cæcitatem, veluti radius lucis emicuerat, iterum densissimis tenebris circumfunditur.

Μὰ τοὺς παρ' ᾅδου νερτέρους ἀλάστορας,
Οὔτοι ποτ' ἔσται τοῦθ', ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
Παῖδας παρήσω τοὺς ἐμοὺς κακυβρίσαι.
Πάντων σφ' ἀνάγκη κατθανεῖν.

Vehemens omnino motus, etiam additoper manes, & inferos iureiurando: sed tamen quasi torrens ad robustissimum obicem sidit, postquam liberos dissuauiata est, intimis φιλοστοργίας aculeis lancinata.

Δότ' ὦ τέκνα
Δότ' ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιὰν χέρα
Ω φίλτατη χείρ, φίλτατον δέ μοι στόμα,
Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων
Εὐδαιμονοῖτον. ἀλλ' ἐκεῖ, τὰ δ' ὧδε
Πατὴρ ἀφείλετ' ὦ γλυκεῖα προσβολὴ,
Ω μαλθακὸς χρὼς, πνεῦμα θ' ἡδιστον τέκνων,
χωρεῖτε, χωρεῖτε οὐκ ἔτ' εἰμὶ προσβλέπειν.

Nec inferior in his affectibus miscendis Seneca, quam artificiosissimè enim Medæam de nece liberorum cogitantem exprimit. Non statim tam demens, & furiosus exurgit affectus; sed vt cruenti, & horribiles cometæ ex vario halitu paulatim concrescunt, ita ex varijs motibus, præuiaq; rerum aptissimè cõnexarum dispositione, vehementissimus ardor pectoris incitatur.

Comparatio brevium, progressu cometarum cum motu.

Primùm, vt leones singulari certamine congressuri, ilia identidem cauda percursantes robur excitant, ita languentem animum ad maiorem iracundiam irritat.

Incumbe in iras, teque languentem excita:
Penitusque veteres pectore ex imo impetus
Violentus hauri: quidquid admissum est adhuc,
Pietas vocetur.

[Deinde,]

Medea nunc sum, cessit ingenium malis.

Ita proludit furori, & veluti classicum canit. Mox quàm artificiosè, quàmque per varios anfractus, in vehementissimum illum, quam intendit motum delabitur, nescio quid animo iam delibauit, tamen ad primos tam atrocis malitiæ impetus, bonæ indolis semina quædam restiterunt, subtimuit, & refugit.

——*Nescio quid ferox*
Decreuit animus intus, & nondum sibi
Audet fateri.

Dissimulat igitur pudore confusa, quod primum cogitauerat, & aliud proponit haud multum dissimile.

——*Stulta properaui nimis.*
Expellice utinam liberos hostis meus

Ali-

Aliquos haberet:

Statim excludit illam moderationem, & vela permittit furori, etiam specioso, vt opinatur, & æquo prætextu.

—— Quicquid ex illo tuum est;
Creusa peperit: placuit hoc pœnæ genus.
Meritoque placuit. Vltimum magno scelus
Animo parandum est: liberi quondam mei,
Vos pro paternis sceleribus pœnas date.

Apertè lusit audacia. Mox succedunt in scenam verecundia, metus, misericordia.

Cor pepulit horror, membra torpescunt gelu;
Pectusq; tremuit, ira discessit loco:
Materq; tota coniuge expulsâ redit.
Egone vt meorum liberum, ac prolis meæ
Fundam cruorem? melius: ah demens furor!

Statim, vt in alternis vndis recursant furores.

— Occidant: non sunt mei.

Et derepente:

— Mei sunt, & culpa carent.

Et quæ sequuntur prorsus ab Euripide expressa.

Heu cara proles! vnicum afflictæ domus
Solamen: huc vos ferte, & infusos mihi
Coniungite artus.

Postremò serenum illud, doloris, & furoris turbine confunditur.

— Rursus ignescit dolor,
Et feruet odium: repetit inuisam manum
Antiqua mentis ira: qua ducis, sequor.

Ioseph. l. 7. de bello Iud. c. 11.

Placet etiam Iosephum in eodem argumento audire, vbi matrem Hierosolymitanam describit, se ad filioli necem accingentem.

Βρέφος εἶπεν ἄθλιον, ἐν πολέμῳ, καὶ λιμῷ, καὶ στάσει, τίνι σε τηρήσω; τὰ μὲν παρὰ ῥωμαίοις δουλεία, καὶ ζήτημεν ἐπ' αὐτοὺς, φθάνει δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμὸς, οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. ἴθι γενοῦ μοι τροφὴ, καὶ τοῖς στασιασταὶς ἐριννὺς, καὶ τῷ βίῳ μόνος ὁ μόνος ἐλλείπων τῶν Ιουδαίων συμφοραῖς.

Misera (inquit) soboles, cui te reseruo in bello, & fame, & seditione. Apud Romanos si vixeris, seruiturus es, vel certè fames præueniet seruitutem: sed omni seruitute, & fame crudeliores sunt seditiosi: Morere, & esto matri cibus, seditiosis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ sola deest calamitatibus Iudæorum.

Iosephum cum Euripide, & Seneca, in Roma capta ab Alarico sic expressi, & miscui, vbi Romana mater ad eandem lanienam acuitur.

Motus ex Iosepho, Euripide & Seneca expressi.

Cui te reseruo, matris infelix puer,
Cui dira Erynnis tortili primas iuba
Amplexa cunas, oris afflauit nigri
Lethale virus? dure Lucinæ labor!
Cui te reseruo? cur reseruo? ad quas neces?
Ad gladium, an ignes? ad famem? an pestem, & feras?
Morere Leona, morere, sis matri cibus,
Solare rabiem ventris incesti, miser,
Miser Leona morere, sis matricibus.
Te, dulce pondus, mensibus denis tuli:
Clausum sub aluo visceribus auctum meis.
Et nunc repende gratiam matri, puer
Relicta pridem viscera introrsum subi.

Deinde, vt fert istorum motuũ ratio, spectris furialibus incitatur ad nefas.

Incesta facies Diræ ineluctabilis.
Quid fœda gyro membra ferali rotas?
Ad omne facinus non rudem dextram affero,
Feriam, peribit glutiam, carnes meas.

Mox succedit miseratio, & ad pueri vocem grauiter commota exclamat.

O dulce germen matris! ô sanguis meus!
Eheu tepentes poluunt lachrymæ genas!
Pietas recursat, corda mitescunt fera.
Rursusque mater, tigride eiecta redit.
O tenera membra, ô dulce caput, ô flos tener!
O labra mellea, ô manus, ô lumina!
O parce nate, parce genitrici tuæ.
Animula dulcis viue, morietur parens:
Morietur audax, impium & vecors caput.

(Iterum stimulant miseram furiæ.)

Seruabo Gotthis liberos! iterum furor:
En iterum Erynnis corde bacchatur fero.
Lymphata versat pectora, exagitat, coquit:
Omnes in illo corpore excepi rogos,
Quoscunque sæui busta Typhonis crepant.
Non ibo multa, quodlibet, possum malum,
Fidem, pudorem, numen, exturbo ocyus.

Hinc præliantur affectus.

Morietur insons? sed lupæ fontis puer.
Meus est, & isto ventre condetur meus.
Nati sepulchrum fiet hic matris simus.

Hæc

Hæc sola restat fabula, & magna venit
Spectanda scena, defer audaces manus.
Perge ira, perge.

Subsidit statim, & intepescit.

—Vincor infelix parens,
Heu cor rigescit, membra torpescunt gelu!
Perimere natum, fundere cruorem meum?
Comedere carnes? melius: ah demens furor!

Resilit statim motus, quasi violentus satelles, & miseram rapit.

Morietur: esto, quid moror? pia, impia!
Morietur: esto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & suauitatis.

At dices? si dolor, & iracundia sola excitanda sit, eruntne lætæ species adhibendæ? id omninò cum dexteritate præstandum est. Solent plerumque læta præmitti, quo ex eorum iactura grauius posteà stimuletur dolor, quod in Aristidis exemplo docui, vbi nobilissimæ vrbis amœnitatem, & delicias commemorans viam sibi sternit ad monodiam. Cauendum est tamen, ne cùm doloris aguntur partes, faceta quædam, & iucunda intempestiuè misceantur, quæ gliscentem plerumque motum elidunt, & seria conuertunt in risum.

De modo, & ratione mouendi.

CAPVT XII.

IN modo, & ratione mouendorum affectuum hæc præcipuè sunt obseruanda.

Captandæ occasiones mouendorũ affectuum.

Primò, postquam orator, & personarum, quas constituit permouere, & suarum virium exploratam habet rationem, debet omninò rerum cætera quæque adiuncta diligentissimè examinare. Contingunt enim aliquãdo tempora, vbi repentino aliquando casu iam commoti animi flexibiles sunt, & in eam, in quam semel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cum eis locus, & ratio temporum; cæteraque id genus famulantur. Contrà, difficilius est mouere, vbi iam senio ad similes affectus pectora obduruerunt, aut contrarijs etiam affectibus occupata, impeditaque sunt: tunc certandum rationibus, instandum, colluctandum, nihil enim inanes motus efficient, nisi peruicax aduersus ea, quæ dicuntur, iudicium, dextro Marte expugnatum fuerit. Docendus est, atque erudiendus etiam imperitorum intellectus, antequam motus inardescant, & nunquam ex abrupto incipiendum, nisi iam mutæ rerum circumstantiæ egerint, quod e at ab oratione expectandum: licuit Ciceroni ita exordiri.

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? &c.] Et prudenter quidem in eo fecit, iam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipse, nascentibus veluti affectibus obstetricari videretur, quàm nondum natos generare, ac deformare. Quod plerique malè arripientes in frigidis, & sedatis argumentis, statim in acutissimos erumpunt sonos.

Motus non debent videri accersiti.

Secundò, Etsi comparare animos ad motum oporteat, magnâ tamen curâ prouidendum est, ne ipsi accersiti, aut intrusi videantur affectus, si enim comparati, si affectati, si nimis artificiosi appareant, quasi detecti hostium subterranei cuniculi, aut eluduntur, aut minus habent virium. Elicienda est permotio latenter, non autem cum ea aperto marte pugnandum.

——Nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incuruasse querela.

Qua in re lepidissimum est, quod narrat Quintilianus de adolescentulo caussidico, qui apud Cassium Seuerum dicturus, inter cæteros motus comparauerat, *Quid me coruo vultu intueris, Seuere?* Ad hæc frigide vir grauis. *Non me hercules, inquit, faciebam, sed sic scripsisti.* Ecce & quàm potuit truculentissimè eum aspexit. Alius transtulit aliquando puellam, quę soror esse aduersarij dicebatur: (nam de hoc lis erat) in aduersa subsellia, tanquam in gremio fratris relicturus. At is præmonitus iam decesserat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinatæ rei casu obmutuit, & infantem suam frigidissimè reportauit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnum putauit, & ea sæpiùs risum fecit, nam & hi, quorum officij erat, vt traderent eam ad epilogum, ignari quid esset epilogus, quoties respexisset patronus, offerebant palam, & prolata nouissimè deformitas ipsa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.

Fab. l. 6. c. 2.

Festiua narratio de motibus cõparatis.

Tantùm est insulsis motibus periculi. Quid igitur nihil erit apparandum? quid, & quomodo dicas non erit meditandum? Absit: Affectibus enim proprias sententias, & verba a-

ba aptare, res vna est omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum, quam tentarunt multi, præstiterunt pauci: quo fit, vt rarò temerario ingenij calore, satis feliciter excutiatur. Comparanda est opinor, motio, sed ita comparanda, vt naturaliter influere, non intrusa esse videatur, nisi fortè exercitatissimis in dicendo hominibus contingat, vt in eo etiam repentino furore sunt fœlices.

Motus vt corrumpitur.

Tertiò in rebus prouidendum est, ne ijs, quæ proponuntur opus sit intentione iudicij quàm acuta: nam, vt superiùs monui, quò magis inuestigando laborat intellectus, eò magis in sensu minuitur permotio: ex quo vitiant, & corrumpunt affectus, qui vbi primùm mouere incœperint, statim erudita quædam, & recondita commiscent, quibus dum auditoris adhærescit intellectus, motio præterfluit.

Quæ argumenta requirantur in motibus.

Quartò, argumenta debent esse mista, & confusa, sapientique quodam errore vagari, vt videantur ab incensa potius mente subijci, quàm vlla artificij exquisitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus, & confusis cogitationibus raptim per omnia desiliunt.

Sententiæ in motibus crebræ. Affectus sidit diffusa oratione.

Quintò, Debent esse in affectibus crebræ, acutæ, & vibrantes sententiæ: sidit enim affectus diffusa oratione, non secus ac tẽpestas, cum ventus ipargitur fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exlamat; Misereri nostri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando felices, memento te esse hominem.

Hæc si periodicè dicerentur, prius gladius hostis feriret, quàm esset absoluta periodus.

Dictio quæ ad motus apta.

Sextò, in mitibus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: sed tamen honesta, & grauis, in vehementibus, & valdè incensis, erit stylus, qui saxa deuoluat, vt; [*Pontem indignatus Araxes.*] idcirco in tragœdijs plerumq; cothurnata verba, & translationes longè petitæ cõceduntur.

Motus tẽperandiæ.

Septimò, vt nerui in cithara, neque nimiũ intendendi, neque inertius remittendi, ita in affectibus, maximè verò ab oratore, adhibenda quædam est in modo, in rebus, & verbis mensura: atque, vt curandum est, ne sint iacentes, infirmi, inclinati: ita etiam non nimis acuendi, ne in parenthyrsum transeant: nam permotiones vbi nimiæ fuerint, speciem habent vitiorum, & eos ipsos, qui ita affecti sunt oratores, contemptos faciunt, suique impotentes.

Ad summum sapienti prouidendum erit, lachrymulas citò arescere, & ardorem animorum extingui, non istis tantùm sensuum permotionibus insistendum, sed firmissimis præsidijs mentem, rationemq; muniendam, quibus conceptas affectuum flammas alere, conseruareque possit.

Magni motus sæpe tegendi silentio.

Octauò, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graues, vel adeò diræ, funestæ, lætæ, iucundæ, insolitæ, inauditæ, vt melius (non secus ac Timantis Agamemnon) videantur silentio premi, quàm mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiacis, & Didonis silentium in Necya Homeri, & Virgilij, meritò omni oratione grauius sapientes iudicauerunt.

Parui siquidem affectus sæpius loquuntur, magni stupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes, & Chariclæa non loquuntur apud Heliodorum, nisi paucissimis, & in ijs interruptis vocibus ἐχωσεζῆν. Ad summum, stupore defixi concidunt, & toti superefluentis gaudij vortice obruuntur.

Nonò, prospiciendum est, vt non in sola peroratione (quanquam præcipuus est in ea locus) sed per totam etiam orationem, vbi res postulat, diffundantur affectus; neque vt Musica odiosa, atque importuna præter rem ingerantur, neq; etiam locis necessarijs desint, sed prudenti quadam œconomia dispensentur.

De remissione affectuum.

CAPVT XIII.

FEstiuam narrat historiam Suidas de ignis, & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum suum per omnes terrarum oras exultantem, cæterorumque domitorem circumferebant, quod vi ignis cætera quæque idola dissoluerentur. Vbi ventum est in Aegyptum, sacerdos quispiam callido vir ingenio, hydriam quandã in Dei speciem efformatam, vel vt alij volunt, ingentem Nili statuam cauam, aquæ plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cera obduxerat concisam producit. Nec mora, dato signo Dij congrediũtur, ignis statuæ Nili subijcitur, qui postquam afflare cœpit, liquefa-

cta certa, statim per rimulas ingens aquarum vis erupit, qua ignis extinctus est, & Chaldæorum superstitio derisa. Simile quidpiam in affectu contingere non rarò cernitur. Is enim semel emissus, volat ferox, alacer, & incensus, pugnat, vincit triumphat, quod si in aduersarium inciderit hominem frigidum, vafrum, subtilem, vt ignis a Nilo extinguitur. Oratori igitur, qui mouet affectus, non tantũ inanis calor, qui statim effluat, sed animorum solida persuasio, quæ in posterum etiam remaneat, quærenda est. Contra, ei qui cupit remittere, & frangere. Primum aperienda est ars mouentis, quod est omnium ad contemptum motus efficacissimum. Ostendendum quippe auditori, comparatam de industria hanc in eius simplicitatem machinam, vanis illum vmbris agitari, & quasi Panico terrore moueri, quod vbi intelligit ipse, suos irridet affectus, & suspectum habet eum, qui mouere conatus est, imò persæpe quasi fraudulentum deceptorem auersatur.

Argumenta deinde, aut apertè, aut tacitè oppugnanda, res extenuandæ, verba minuenda, leones, & Elephanti in culices, & formicas efformandi. Si non leuiter impressus, sed tenacius insidens pectori colluctetur affectus, aliò quantum fieri poterit, auertendæ erunt, & deducendæ cogitationes.

Ad summum, comparato iam auditoris animo, aliæ motiones erunt excitandæ, vt clauus enim clauum, sic motus motum pellit; colliduntur etiam nonnunquam tanquã vndæ in mari, alius alium auget, vel minuit, vel tollit. Odium misericordia mitescit, fauor inuidia diluitur, ira amore, vel reuerentia intepescit. Risus denique vel exhilaratione animi, vel conuersa in se cogitatione excitatus, magnos sæpè, & atroces motus composuit, & verbum appositè, ac festiuè dictum omnem motuum doloris, iracundiæ, miserationis, & cæterorum apparatum, vitesque confudit.

De amore.

Amoris nomen.

CAPVT XIV.

VT cœlestes orbes, is qui omnium supremus est, suo ambitu contentos, motu pariter versat, & rapit: sic omnes affectus vnius amoris complexus comprehensi, vnius quoque amoris conuersione mouentur. Spes, metus, iracundiæ, voluptates, inuidiæ, æmulationes, odia ipsa, quod mireris, ex amore proficiscuntur: Qui cùm adeò latè pateat, & tantùm sibi in humanis actibus vendicet dignitatis, nihil mirum, si in Theologorum, Philosophorum, Rhetorum, poetarumque scriptis, vtramque sæpe paginam facit. De hoc igitur affectu pauca imprimis, & lecta dicenda sunt. Ordior à nomine.

Mortalium vitio, qui præclara quæque in prauos vsus verterunt, factum est, vt castis auribus vox amoris sit plerumque suspecta, & nonnihil inuisa, quæ caussa Diuum Dionysium mouit, vt Ερωτος nomen vsurpatus in Theologicis, pias mentes ad cœlestis amoris satus accipiendos, præpararet, & nihil in hac amoris voce subtimendum esse ostenderet. *Dion. c. 4. de diuinis nominibus.*

Ωστε τȣ̃το δὴ τὸ τȣ̃ Ερωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν. μηδέ τις ἡμᾶς θορυβείτω λόγος περὶ τȣ́τȣ δεδιττόμενος, addit S. Ignatium ante se hac eadem voce in sacris vsum, & esse nomine τὴν ἀγάπης θειότερον; quo fit, vt nihil habeat suspicionis. Græci porrò ἔφωτα dixerunt, ἀπὸ τȣ ἔιρειν τὸ δεσμεῖν, ὃ συνδέων γὰρ ἡμᾶς πόθος, à nectendo, quod animas desiderijs, quasi laqueis implicet, vel amantiũ pectora, mentesque coniungat; an etiã, inquit, παρα τὸ ἔιρω, τὸ λέγω λάλοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, à loquendo, quod loquaces sint, qui amant, vnde & amorem ab Hebræo nomine אמר *amar*, hoc est loqui, deriuant nonnulli; quanquam latinas voces ab hebræis rarò deduci velim: sed hæc Grammaticis disceptanda relinquamus. *Magnum etymolog. in voce ἔρως.*

Amoris definitio, & de triplici animæ motu.

Ex S. Dionysio præclarè.

CAPVT XV.

PRæclara vox Xenophanis Colophonij, qui auidum diuinitatis humanum ostendens ingeniũ, homines nõ modò se Dijs similes facere, sed ipsos sibi Deos assimilare con- *Scitum Xenophanis dictum.*

contendit, quando eos humana specie, & ea, qua vel plurimum delectantur, pingere, fingereve solent.

Hoc ipsum (inquit) facerent boues, & leones, si manus haberent, & eas artes nossent, quibus humanum ingenium nobilitatum est: equi quidem equos, & simiæ similes in diuinam similitudinem efformarent.

Εἰ χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες, ἢ γράψαι χείρεσι, καὶ ἐργατελεῖν ἅπερ ἄνδρες; ἵπποι μὲν τ' ἵπποισι, βόες δ' τε βυσὶν ὁμοίους, καὶ θεῶν ἰδέας ἔγραφον, καὶ δέματα ἐποίουν τοιαῦθ' οἷονπερ καυτοὶ δέμας εἶχον.

Hoc quidem in cæteris, maximè verò in picturis, & imaginibus amoris perspicuum est, quas ad ingenium suum vniuscuiusque finxit, & accommodauit affectus: Nihil hic opus est infinita poëtarum deliramenta in eo genere persequi, satius est ad saniores recurrere sententias.

Arist. in topicis.

Ex Aristotele discimus, Amorem nihil aliud esse, quàm propensionem appetitus in bonum, siue illud sit verum, siue cogitatione duntaxat amantis describatur. Plenius magnus, & admirabilis Dionysius amorem definit; συγκρατικὴν δύναμιν σὺν τῷ καλῷ, καὶ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν; Vim quandam, qua animus pulchro, & bono adhærescit, qua pulchrum, & bonum est. Quæ definitio non modò materiale, sed etiam ipsum formale amoris obiectum (vt Theologi appellant) eruditè comprehendit: Atque in eo longè præstantior est, quàm quæ à Theophrasto affertur, cùm amorem esse dicit animi concupiscentiam, quæ celerem habet ingressum, tardum verò regressum: aut eius, qui definit; πάθος ψυχῆς σχολαζούσης Ex hac autem Dionysij definitione colligimus, Animum motum quendam esse animæ, quo fertur in rem dilectam, quanquam non ambulando fit hic motus, (vt ait D. Augustinus) sed amando. Pergit idem sublimis auctor, & in diuinis nominibus triplicem animæ, siue potius mentis constituit motum, circularem, rectum, obliquum, quorum vim, rationemque sic describit. καὶ κινεῖσθαι μὲν οἱ θεοὶ λέγονται νόες κυκλικῶς μὲν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ταῖς ἀναρχοις, καὶ ἀτελευτήτοις ἑλάμψεσι τὸ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν. κατ' εὐθεῖαν δ' ὅταν προϊῶσιν,

S. Dionys. l. 4. de diuin.

Diotima amorem definit, immortalitatis desiderium.

Maximus Tyrius eũdem animæ remigium appellat.

Idem Dionys. p. 299.

Triplex animæ motus.

εἰς τὴν τ' ὑφειμένων πρόνοιαν, εὐθεῖαι τὰ πάντα περαίνοντες. ἑλικοειδῶς δ' ὅτι, καὶ προνοοῦντες, τ' καταδεεστέρων, ἀνεκφοιτήτως μένουσιν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τ' ταυτότητος αἴτιον καλὸν, καὶ ἀγαθὸν, ἀκαταλήκτως περιχορεύοντες.

Intellectus, inquit, diuini, circulo quodam moueri dicuntur, dum pulchri, bonique splendoribus, principio, & fine carentibus coniunguntur. Recta verò linea, quando ad inferiorum curam prodeunt, recta omnia peragentes, obliquè verò, quãdo inferioribus ita prouident, vt tamen a propria identitate (hoc enim verbo ταυτότητα vtitur) non discedant circa pulchrum videlicet, atque bonum, identitatis causssam, indefessam choream exercentes. Quæ verba satis obscura sunt, nec qui Dionysium enarrauerunt sanctus Maximus, & Pachymera, multò liquidiùs explicant. Arbitror ego cum Marsilio Ficino, Animæ Deum diligentis, veluti quosdam saltus fuisse expressos. Et Angeli quidem aciem generosæ illius mentis intendentes in Deum, circulari quodam motu mouentur, dum infinitas perfectiones, in sese veluti per orbem annuli recurrentes, contemplantur, & (vt ait ille) æternos quosdam obeunt circulos, ex bono in bonum veluti desilientes. Vbi autem Dei præpotentis imperio delabuntur in terras ad rerũ humanarum curam, recta fieri incipiũt, à cælo, quasi ad hæc infima lineam ducentes. Verùm, quoniam ita gerunt impositas à Deo in terris prouincias, vt ad originem suam, & fõtem vsquequaque radeant, imò illi semper adhæreant, nõ secus, ac radij solis, qui in terras effusi cælo tamen copulantur: ex eo ἑλικοειδῶς moueri, & in se veluti conuolui dicuntur.

Explicatur D. Dionys.

Circulariũ motus angelorum quid sit.

Quid sit rectum,

Alia ratio nostri amoris est: primùm enim recta ferimur, & per res creatas, quasi per scalarum gradus, ad præpotentis Dei perfectiones contemplandas rapimur, in quibus deinde circulum æternum obeuntes suauissime conquiescimus. Mox à Deo in amorem proximi, & à proximi amore in Deum delati, semper tamen vtrique hærentes, κύκλῳ ἑλικοειδῶς gyri, voluminisque modo mouemur.

Quid sit ἑλικοειδῶς, in se conuolutus.

Ratio nostri motus, siue amoris.

Qui rerum naturas, & mundi œconomiam speculantur Philosophi, nec ad vniuersi principem, & moderatorem Deum vsquam deueniunt, recta quidem mouentur, sed nunquam in illo amabilissimo rerum diuinarum

Qui tantũ recta.

circulo conquiescunt. Contrà, qui sublimibus contemplationis pennis subnixi, ad illam Moysis lucidissimam caliginem sese extulerunt, choræam suauissimam ducunt, diuinis amoribus deliburi. Qui verò ita hærent Deo, vt proximorum etiam salutem nauiter promoueant, illi sunt qui mixtam, vt vocant, vitam delegere, Deo gratissimam, & terrarum orbi vtilissimam, siquidem, vt ait vir Ethnicus [Deus est mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.]

Plinius.

De quinque amorum generibus.

CAPVT XVI.

SAnctus Hierotheus apud Dionysium, Amorem in quinque genera partitur, in θεῖον, ἀγγελικὸν, νοερὸν, ψυχικὸν, φυσικὸν, diuinum, angelicum, intellectualem, animalem, physicum.

Diuinus is est, qui in Deo, & ipse Deus est, quo nihil ad maiestatem augustius, nihil ad sanctitatem purius, nihil ad constantiam firmius, stabiliusque esse potest. Hoc ipso res creatas, infinitæ suæ maiestatis stillas maternis plusquàm visceribus amplectitur, & quasi nouiter quotidie creans omnia, in suæ prouidentiæ gremio sustentat, fouet, fœcundat. Nec mirum, si Iouem Tigillum antiqui illi dixerunt, quod prouidæ mentis cura, non secus ac æternis columnis inconcussas mundi partes stabiliret. Accedit ipsa dilectionis teneritas, qua rebus magnis ita voluit esse prouisum, vt ne infima quidem negligeret: siquidem eo suauiter dispensante, minima quæque nascuntur, crescunt, resoluuntur.

Amor angelicus propriùs ad Deum accedit, quando Angeli copiosius æterno gloriæ fulgore illuminati, Deum longè ardentius & firmiùs, quàm nos diligunt, res deinde humanas, Deo ita iubente, sumnia caritate procurant, in hominum salute promouēda, alacres, magni, & constantes administri.

Amor intellectualis, nostræ mentis est, cum ratione diligentis in verum bonum propensio: qui si talis semper esset, nunquam tantas in terris misceret tragœdias, quibus miserè laceratur, & labefactatur genus humanū.

Amor animalis, impulsio quædam vehemens est in sensu, ad rem amatam, plerumque cœca, importuna, temeraria, animali, & voluptuario homini cum brutis animantibus communis.

Amor deniq; naturalis, est rerum, quæ intelligentia, & sensu carent, ad cumulatam sui absolutionem decursus: de quo D. Augustinus libr. 11. de ciuitate Dei sic loquitur; Amores corporum momenta sunt ponderum, siue deorsum grauitate, siue sursum leuitate nitantur. Hanc enim ἔμφυτον, ad sui conseruationem, perfectionemque, Dei prouidentia rebus indidit vniuersis. Et ita quidem amore inconcussus stat mundus, dum suprema ad curam inferiorum, suaui quadam delectatione descendunt, infima verò superiora, à quibus omninò pendent, redamant: ipsa denique paria, mutuò inter se conciliantur, vel mente, & ratione, vt in hominibus: vel solo sensu, vt in brutis; vel denique momento, & muta quadam impulsione, vt in rebus inanimis fieri solet, sic catenis amoris conglutinātur, & cohærent vniuersa. Quæ caussa mouit Hesiodum, vt in ipsis mundi incunabulis, è chao, & nocte, primùm volucribus alis exilientem Amorem depingeret, eo siquidem vinculo coalescit rerum vniuersitas, sed præter hanc vsitatam amoris rationem, qua corpora in suum quæque locum feruntur, & plantæ nutrimentum trahunt; Insunt etiam plerumque rebus admirabiles sympathiæ, & antipathiæ: sic mala gemella, quæ germanitatis poma vocantur, semper cohærentia sunt, & nunquam singula in fœtu: sic palma Syagrorum, eiusdem cum Phœnice nominis, cum Phœnice quoque moritur, & renascitur: sic magnes, ferrum electrum paleas trahit. Contra aquilæ pennæ, cæterarum auium plumis immiscere se nō ferunt, Pantheræ quoque, & Hyænæ immortale odium, in ipsas cadauerum transit exuuias, siquidem pelles simul suspensæ adhuc bellum exercent, tanti sunt naturalis amoris, & odij effectus. Et hæc quidem amoris secundùm subiecta diuisio.

Sympathia & antipathia naturales.

Plin. l. 15. c. 14. & l. 14. c. 4. lib. 1. c. 8.

Aliam rationem sequutus est D. Thomas cum ratione motiui, quod est in amante, duplicem amorem constituit, vnum concupiscentiæ, alterum amicitiæ. Diuersus est, inquit, amor concupiscentiæ ab amore amicitiæ, quod amore concupiscentiæ, quis in bonum magis, quod alicui vult fertur, quàm in illum, cui vult: sed amore amicitiæ, magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur. Amore igitur concupiscentiæ diligunt, qui se magis,

D. Thom. 12. q. 24. Amor amicitia, & cōcupiscentiæ.

se magis, quàm rem amatam quærunt: Amore verò amicitiæ, qui non sua commoda, sed amicorum bonum appetunt.

Sapiens, inquit Seneca, etiamsi contentus est se, tamen habere amicum vult, si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat, non ob hoc, quod Epicurus dicebat, vt habeat, qui sibi ægro assideat, succurrat in vincula conjecto, vel inopi: sed vt aliquem habeat, cui ipse ægro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat, quemadmodùm cœpit, sic desinet: & mox, qui vtilitatis caussa assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes, amicorum turba circumsidet, circa euersos ingens est solitudo, & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re, ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorū metu prodentium. (Deinde) Ista, quam tu describis, negotiatio est, non amicitia.

Ad summum, D. Augustinus, rem secundùm obiecta metiens, duos amores facit, Dei, & mundi, quod nomine Erotis, & Anterotis veteres expresserunt.

De Erote, & Anterote,

Deque turpis amoris vesania.

CAPVT XVII.

Dionys. l. 4. de diuinis nominibus. DIVINE, vt cætera, magnus ille Dionysius turpem amorem, *idolum amoris*, & lapsum à vero amore describit.

Impurus amor idolum est amoris. Ἔρως ἀτυχὴς ὄντως ἐστὶν ἀληθὴς, ἔρως, ἀλλ' εἴδωλον, ἢ μᾶλλον ἐκπτώσεις τοῦ ὄντως ἔρωτος.

Vrigitur magnum scelus admittunt, qui prepotentis Dei maiestatem nullis terminis circunscriptam, in Muris corpusculum colligunt, vel etiam in piscis, aut vulpis, aut simię figuram deformant: sic & eos culpa non mediocri teneri fatendum est, qui affectum illū amoris, quem Deo dari, consecrarique oportebat, in putidi corpusculi, mundi, & rerum humanarum quisquilias conuertunt. Inde natum est hoc portentum Cupidinis, ab inanibus Poetis, tam varijs carminibus celebratū.

Alexis apud Athē. l. 13. Sed opinor Alexis omniū solertissimè depingit, monstrum enim facit ex omnium naturarum, ingeniorumque præpostera quadam congerie agglutinatum, viriliter audax, muliebriter timidum, furore, atque amentia præceps, callida ratione cordatum, labore infractum, prodigalitate dissolutum, ambitione prodigiosum. Aristophon autem in Pythagorite, narrat eundem è cœlo præcipitem datum, & ijs, quibus ante micabat pennis, indutam fuisse victoriam. Melius Antisthenes, apud Theodoretum, irridet eos, qui obscœni amoris, quasi Dei alicuius picturas faciunt, & infinitas in eum nugas comminiscuntur. Non est, inquit, non est Deus amor, sed naturæ corruptæ vitium, à quo, dum vincuntur miseri homunciones, turpissimum animæ morbum, Dei nomine consecrant. *Aristoph. ibid.*

Theodoretus orat. 3. Τὸν ἔρωτα κακίαν καλεῖ ἡ φύσεως, ἧς ἥττους ὄντες οἱ κακοδαίμονες θεὸν τοῦτον καλοῦσι. Inde inuectus in Venerem. Vtinam, inquit, eam tenerem, quam ipsi sibi Deam fingunt, certè sagittis conficerem, quando tot lectissimas nobis matronas corrupit. Quamobrem disertè monet Maximus Tyrius, verum amorem à falso secerni oportere, more nummulariorum, qui nummum legitimum discriminant ab adulterino. Proclus verò, & ipse Philosophus Platonicus, in amoribus, idem contingere dicit, ac in sacris, & expiationibus. Qui se expiant (inquit) aut Deos consulunt, antequam puriori numinis præsentia fruantur, in varios terrenorum Dęmonum impetus, atque terriculamenta nōnunquam incidunt, à quibus à sinceris bonis, ad materiæ fœcem abripiuntur. Sic, & in vita instituenda, tot popularium amorum turba impedimento est, quo minus liquidiore cœlestium voluptate perfundamur. Hæc ratio plerosque Ethnicorum mouit, vt Anterotem terreno amori contrarium facerent, quorum pugna expressis imaginibus describitur, apud Pausaniam in Eliacis. Cupido enim palmam tenet, quam Anteros infringere, atque extorquere de manibus nititur. De hoc Anterote intelligendum Mariani scholiasti epigramma. *Maximus Tyrius orat. 8.* *Proclus l. de anima, & damonib.* *Pausan. in Eliacis l. poster. Marian. Anthol. l. 4. De hoc ipso vide Lucianum in Encom. Domosth. t. 1 p. 893.*

Οὐκ ἀπὸ παιδὸς μὲν ξένε κύπριδος, οὐκ ἀπὸ γάμης·
Εἰμὶ καὶ ὑλάρης ἔγκονος εὐφροσύνης.
Ἀλλ' ἐγὼ ἐς καθαρὸν μερόπων φρένα πυρσὸν ἀνάπτω
Εὐμαθίης, ψυχὴν δ' οὐρανὸν εἰσανάγω.

Ἐκ δ' ἀρετῶν στεφάνους πισύρων πλέκω ὧν ἀφ' ἑκάστης,
Τοὺς δὲ φέρων, πρώτῳ τῆς Σοφίης στέφομαι.

Non ex vulgi vaga (Hospes) Venere, non è terra
Sum, nec corporea soboles lætitia:
Verum ego in pura mortalium mente facem accendo
Probæ eruditionis, mentem in cœlum educo.
Ex quatuor autem virtutibus totidem coronas decerpo,
Quas omnes fero, sed prima me coronat sapientia.

Idiota lib. de amore diuino.

Hæc Ethnici per nebulam duntaxat viderunt. Quanto melius Christiani, inter quos sapiens ille idiota, in libello de amore diuino, vtriusque pugnas non inani verborum fuco, sed Dei mouentis spiritu describit, vbi de impudico amore hæc habet. Talis amor est laqueus animæ, discrimen vitæ, mors suauis, blanda percussio, interfectio liniens, mel felleum, pernicies delicata, mali natura boni colore depicta, domus tempestatis, dulce venenum, malum spontaneum, sapida iugulatio, & omnium rerum calamitas. Nam Adam, & Euam de Paradisi delicijs eiecit, cœlestes terrenos fecit, humanum genus in infernum demersit, vitam abstulit mundo, laborē, & pressuram inuenit, & malum quod ad mortem perducit, fœdat pueritiam, perdit iuuentutē, incitat, ac inquietat emortuam carnem, & senectutem.

De caussis amoris in genere.

CAPVT XVIII.

Plato in conuiuio.

FAbulam narrat Plato in conuiuio de amoris natalibus. Quando nata est, inquit, Venus, parato conuiuio discubuerunt Dij cæteri, & Concilij filius Porus, affluentiæ Deus. Cum cænati essent, Penia, (siue Latine Paupertatem malis dicere) mendicatura cibum, vt pote epulis illic abundantibus, venit, & circa fores obuersabatur. Porus quidem nectare ebrius (vinum namque nondum erat) Iouis hortum ingressus est, & somno grauatus dormiebat. Penia verò inopia compulsa, quo pacto filium, quasi quibusdam insidijs ex Poro conciperet, excogitauit. Quare iuxta illum accubuit, amoremque concepit. Habet igitur amor ex matris ingenio, vt pauper sit, pulchrumque, & bonum, quasi naturę suæ cumulatam absolutionem appetat. Hoc amoris obiectum, hæc caussa, & origo, vnde omnes eliciuntur amores.

Amoris natales.

Pulchri verò, bonique magna est affinitas, ingens amicitiæ nodus, vnde pulchrum, & bonum Hebræi vno vocabulo טוב *tob* appellarunt, Gręci ἐκ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ vnione καλοκαγαθίαν fecerunt. Hęc pulchritudo cum bono semper copulata, illex est amoris, & fax ipsius cupiditatis. Vna est autem perfecta, & absoluta omnibus numeris species, splendor gloriæ penes patrem luminum, & figura substantiæ eius.

Illex amoris καλοκαγαθόν. Pulchrum, & bonum.

Triplex pulchrum.

Ex ea, tanquam ex lucis fonte, triplex emicat pulchritudo, vna quidem per Angelicos intellectus, puras illas, & ab omni labe detersas mentes. Altera per intellectuales animas, atomos quasdam stupendæ illius maiestatis. Tertia denique cæteris longè inferior, per varia corpora, quibus inest, longè, lateq; spargitur, atque diffunditur; Non secus, ac si lumen vnum, per tria quædam vitra, coloribus inter sese dissimillima, in oculos nostros desiliat.

Quomodo circa pulchrum amor fallitur.

Quod si eos aspectus haberemus, qui diuina liquidò contemplari possent, rerum cœlestium pulchritudini, quasi purissimo fonti sēper affixi, nunquam diuelleremur, sed miseri, & hebetes, propter naturæ nostræ partim imbecillitatem, partim etiam peruersitatem, per species corporeas, quasi vitra, crassa plerunque, & sordida, pulchritudinis, ac lucis riuulos consectamur, ad quam etiam mentis corruptæ vitio, & contagione sæpius hallucinamur.

Secunda ad amorem illecebra φῶς νοητὸν lumen & cognitio.

Ex quo præclarè Diuus Dionysius, ad veri amoris faces, in animis excitandas, post pulchrum, & bonum, statim collocat φῶς νοητὸν lumen intellectuale, quod cum ipsa pulchritudine coniungit. Φῶς νοητὸν λέγεται, καὶ ὑπὲρ πᾶν φῶς ἀγαθὸν, ὡς ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὰ ὑπερκόσμιον, καὶ ἐγκόσμιον τοῦ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτῆς καταλάμπουσα, lumen intellectuale appellatur, quod supra omne lumen bonum est, tanquam fontis radius,

dius, & superfluens luminis diffusio, omnem, quæ supra, & intra mundum est mentem, sua plenitudine illustrans. Hoc igitur nos primum, ad boni cognitionem, intelligentiamque promouet, deinde etiam ad amorem suis quodammodo facibus irritat.

Tertiò. Conciliatricula est amoris similitudo, & ingens ad vinciendas, simulque retinendas mentes incitamentum. Similia quippe gaudent similibus, & Simia Simiæ, Graculus Graculo iucundissimus, vel, vt est in vetere prouerbio.

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμηκι δὲ μύρμηξ.

quòd Ouidius expressit his versibus.

Scilicet ingenijs aliqua est concordia iunctis,
Et seruat studij fœdera quisque sui.
Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem.
Rectorem dubia nauita puppis amat.

Quartò. Vetus amatorium affertur à Seneca, sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine *Si vis amari ama.* Et vere, pretium amoris accommodatissimum, est amor, nullumque videtur adeò rigidum, & ferox ingenium, quod amoris illecebra non pelliciatur ad redamandum. Contingit tamen nonnunquam, vel naturæ arrogantia, vel arcana quadam antipathia, vel vitiosi amoris corruptela, qui luctam quandam, & discrimen appetit, vt homines, quos vident ad amandum procliues, minimè redament, quinimò eorum magis amore capiantur, qui minus amori respondent, secundum vulgatum Ausonij versum.

Quarta mutuus amor. Sen. ep. 9.

Hanc volo, quæ non vult, illam quæ vult ego nolo.

Hæ fermè sunt præcipuæ amoris causæ, quas enucleatius persequutus Aristoteles, in quindecim genera diuidit.

Quindecim Amoris caussa in specie, ex Aristotele.

CAPVT XIX.

PRima, est beneficentia, vel benefica voluntas, amant enim omnes eos, qui benefecerunt, aut quos putant velle benefacere. Quæ affectio, tam naturalis est, vt ipsis belluarum ingenijs coaluerit.

Secunda, habere res communes, de iisdem lætari, in ijsdem periclitari; simul in societatem laboris, simul in præmiorum, & fructuum contubernium venire.

Tertia, est iustitia, amant enim iustos, & innocentes, quales sunt, qui non ex aliorum damnis viuunt, sed honestis artibus, suaque sibi industria victum comparant.

Quarta, esse bonum, & integra fama. Talibus cum volunt omnes amici fieri, quum & ipsi improbi amant hoc specioso gloriosæ amicitiæ titulo, rerum suarum infamiam tegere.

Quinta, non aduersari. Itaque amant, in communi vita, & consuetudine, affabiles, qui neque sunt exprobratores beneficiorum, neque vitiorum censores. Qui crimina minimè obseruant, qui non maledicunt, irascentibus non aduersantur, aut si irati fuerint, facillimè conciliantur.

Sexta, studiosè se gerere. Amant enim omnes bene affectos, qui admirantur, qui fauent, qui insigni beneuolentia prosequuntur, cum omnes amari, & suspici lubentèr velint.

Septima similitudo, amant quippe similes, & eadem profitentes si non impediant, neque ex eodem sit vita. Et si enim similitudo per se pariat amorem, tamen propter aliquod impedimentum gloriæ, vel lucri, gignit indignationem, & inuidiam, iuxta Hesiodi dictum.

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Octaua, familiaritas, amant enim apud quos, sic se habent, vt non afficiantur metu, nec pudore, maximè in his, quæ sunt ad opinionem: Alia enim ad veritatem turpia sunt, quæ nemo vnquam probus admiserit. Alia sunt ad opinionem, quę potest, sine culpa, quilibet facere.

Nona. Nimia reuerentia, nam amant etiam eos, apud quos pudore afficiuntur, eorum qui sunt πρὸς ἀλλήλους, propter eam, quam aduersus ipsos habent obseruationem.

Decima, æmulatio, aut enim amant eos, aut ijs amici esse volunt, quibus, cum de amore concertant, & quorum æmulationem appetunt, & non inuidiam.

Vnde-

Vndecima, Procuratio bonorum. Nam amant eos, quibus bona procurarent, nisi in ipsos maiora mala redundarent.

Duodecima, beneuolentia fidelis. Volunt enim amici esse ijs, qui amant similiter absentes, & præsentes, ac etiam mortuos.

Decima tertia, nulla fictio. Itaque amant eos, qui non fingunt apud ipsos. Tales autem sunt, sua ipsorum vitia dicentes

Decima quarta, nullus metus. Amant enim non metuendos, ideirco, qui popularitati studuerunt Principes, libenter audiuere, quod de Theodorico dixit Sidonius, *timet timeri*.

Decima quinta, fiducia. Amamus enim ipsos, quibus confidimus.

De effectu, & vsu huiusce affectus.

Amor & beneuolentia oratori necessaria.

FVlmineus est hic affectus, sed blandè fulminat, & intimas auditorum mentes, sensusque peruadit. Hanc vnam machinam, si nactus est orator, Helepolin quandam nactus est, qua sine violentia, sine strepitu, sine vllo tumultu in animos possit inuadere. Si contra laboret odio, flagret inuidia, & multitudinis oculis sit inuisus, nulla sunt ingenij, & eloquentęi præsidia, quæ satis cum fortunare, atque corroborare possint. Quid igitur faciet, & quem in vsum hanc de amore tractationem conferet? Primum, opinor dabit operam, vt amicos, & beneuolos eos habeat, apud quos agat? Sed nō inanibus verborum illecebris, & mellitis, (vt ait ille globulis) paratur beneuolentia, imò apud viros graues, & sinceros, his artibus male audit amicitia. Vitæ sanctimonia, virtute, sapientia, bonitate, cæteri sque præsidijs excitari, corroborarique amores oportet. Quod luculente docet D. Ambrosius.

Ambros. lib. 2. de offic. c. 7. Nihil tam vtile, quam diligi.

Primum, inquit, nouerimus, nihil tam vtile, quam diligi: nihil tam inutile, quam non amari. Popularis enim, & grata est omnibus bonitas, nihilque, quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si manſuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborumque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit, ad cumulum dilectionis. Iam, si quis consilio, vsu, ministerio, officijs popularem comprehendat gratiam, aut quis periculum suum, pro vniuersa plebe offerat, non est dubium, quin tantum caritatis in eum à plebe refundatur, vt populus, salutem eius, & gratiam sibi præferat. Hæc sunt amatoria potentissima, quæ oratores perſæpe de se, cum suauitate tamen modestiæ, & liberius de ijs, quos in iudicijs tuentur, commemorare solent, & hæc de humano amore.

Diuini amoris excitandi ratio ex sacris literis petita.

In sacris concionibus, aliæ diuini amoris faces, alia incitamenta, & fomenta quærenda sunt, quibus pleni sunt libri, & sapientum voces. Imò mundus, quantuscunque est, ingens quoddam volumen est, in quo, quot res visuntur, tot leguntur characteres, qui diuinam sapientiam, & bonitatem, expressis verbis commendant, & ad redamandum prouocant. Neque verus, piusque amator, res creatas ob aliam causſam diligit, quam quia creatoris Dei, quem amat, vel imagines sunt, vel vmbræ, & quantò similiores apparent, tantò magis admiratur, & laudat. Nunquam deerit excitandi amoris campus ei, qui Dei infinitas virtutes, & profusissima in humanum genus beneficia expenderit. Veruntamen, nisi radius cœlestis luminis, animos ad præstantis illius doctrinæ satus accipiendos comparari, nullius quicquam valebit oratio.

Amorum remissio.

Alius præterea vsus est in remissione, cū videlicet, aut amor nimis acer temperandus est, aut etiam prauus è corde, & medullis euellendus. Hoc opus, hic labor est, cum valentissima quippe bellua luctandum, apud quam, sæpe tantum valent pericæ e Philosophia ratione, quantum apud cœcum colores. Bene tamen in hac re præcipiunt sapientes, cogitationes amantium alio traducendas, & vsus, ac consuetudinis remissione, vim amoris intemperantis esse infringendam. Vt enim rei dilectæ præsentia, quasi fomite, sustentatur amor, sic vbi ista ex oculis erepta est, & alijs iam curis animus assuetit, languescunt quotidie desideriorum faces, & paulatim extinguūtur. Plerunque etiam ipsa satietate obruitur cupiditas, & vehementissimis voluptatibus, vicinum irrepit fastidium. Quò fit, vt viri prudentes, etiam honestas amicitias temperent, ne cum acriores fuerint, & assidua consuetudine satiatæ, atque oppletæ, facilius intepescant. Iuuerit etiam, rei intemperanter dilectæ vitia, & deformitates, ob oculos amantis ponere: Cum enim omnes, in amore pulchrum, bonumque appetant, in quo varijs quasi spectris, & figmen-

tis

tis falsæ pulchritudinis eluſi, quam fæpiſſimè deflectunt à vero, ſi apertis ſemel oculis turpitudinem agnouerint, in eo ipſo, quod pulcherrimum mente, ac cogitatione deformabant, ſtatim incipiunt odiſſe, quod antea flagrantius deperierunt.

Ad ſummum amor amore, quaſi clauus clauo depellendus, & animo fœdis amoribus obſeſſo, alia ſtudia, quibus ipſe delectari honeſtè poſſit, inſtillanda ſunt, multos literæ, alios venatio, alios aliæ exercitationes, variaque oblectamenta ſanarunt; ſed nihil homini præſertim Chriſtiano præſtãtius eſt, quam ad diuina orationis, & abſtinentiæ præſidia recurrere, hæc eſt enim *armatura fortium*, qua coniurata in omnium peniciem tela, potentius infringuntur, vel remiſſa nocendi diritate, penitus hebeſcunt. Sed horum remediorum tractatio, ad aliud pertinet inſtitutum.

Affectus amoris exempla.

CAPVT XX.

D. Ambr. l. de obitu Satyri fratris. Affectus amoris.

QVanta vis ſit honeſti amoris, quamque ſuaues eius affectus, à nullo commodius, quam à Diuo Ambroſio, in ea oratione, quam in obitum Satyri fratris habuit, arbitror eſſe delineãtum.

Nunquam totus in me fuit, ſed in altero noſtri pars maior amborum. Atque vtinam, vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiam vitæ tuæ hoc quicquid eſt, quod ſpiramus, aut ſpirare poſſemus: dimidiumque meorum decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vſum.

Ego te frater hæredem feceram, tu hæredem me reliquiſti.

Ego te ſuperſtitem optabam tu me ſuperſtitem dimiſiſti: Quid mei ſucceſſor hæredis? quid agam meæ vitæ ſuperſtes? quid agam exſors huius, quod cupio lumiris?

Ego te frater non requiram, aut poſſim vnquam obliuiſci tui? Quas grates? quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortaſſe ſecurus meriti tui, quas ſolus ſuperſtites habeo lachrymas non requiris. Nam etiam cum adhuc viueres fieri prohibebas, mœroremque magis noſtrum, quam tuam mortem tibi eſſe teſtabaris dolori.

Habeo plane pignus meum, quod nulla mihi peregrinatio iam poſſit auellere: Habeo quas complectar reliquias: Habeo tumulum, quem corpore tegam. Vtinam potuiſſem aduerſus mortem tuam, meum corpus obijcere. Si gladijs petitus eſſes, me potius pro te obtuliſſem. Nihil mihi profuit vltimos hauſiſſe anhelitus, nihil flatus meos inſpiraſſe morienti. Putabam enim, quod, aut tuam mortem ipſe ſuſciperem, aut meam vitam in te transfunderem.

An ego poſſum, aut non cogitare de te, aut vnquam ſine lachrymis cogitare? Quid mihi ſine te, aut tibi vnquam ſine me voluptati fuit?

Ades, inquam, & ſemper oſtenderis, & te toto animo, ac mente complector, aſpicio, alloquor, oſculor, comprehendo: Ipſæ iam noctes, quæ quaſi moleſtiores viuente te videbantur, quod mutui conſpectus copiam denegarẽt, ipſe iam ſomnus colloquiorum noſtrorum dudũ interruptor inamabilis, dulcis eſſe cœpit, quia te mihi reddidit.

Teneo igitur te frater, nec mihi te mors. *Lachryma ſuauia.* aut tempus auellet. Ipſæ dulces lachrymę sũt, ipſi fletus iucundi, quibus reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus euaporat affectus. Neque enim ſine te eſſe poſſum, aut tui non meminiſſe vnquã, aut meminiſſe ſine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam perditis! ô flebiles noctes, quæ tam bonum conſortem quietis, & indiuiduum mihi comitem perdidiſtis!

Para hoſpiti conſortium, & quemadmodum hic nobis omnia fuere communia: Ita illic quoque diuiduum neſciamus, nec quæſo cupientem tui deſeras, properantem expecta, feſtinantem adiuua, & ſi diutius tibi morari videor, accerſe. Neque enim vnquam prolixius abfuimus à nobis, tu ſolebas reuiſere, nunc quoniam redire non potes, nos ad te ibimus, æquum eſt, vt officium rependamus.

Mellei plane, & vt vno verbo dicam, Ambroſij affectus, quibus ſi celeberrimam Origenis de S. Magdalenæ in Chriſtum amore, homiliam conferas, nihil inuenies amantius. Sed hæc in priuata amicitia. Alij ſunt affectus, ad publicam beneuolentiam conciliandam valde compoſiti, quibus propter ſummam morum ſuauitatem, refertus eſt M. Tullius, neſcio enim, quo pacto blandiſſimè ſe in animos inſinuat, longè aliter, quam Demoſthenes, qui in iſtis, ex ingenij ſui conditione, durior eſt, & auſterior. Quid eſt magis illecebroſum hac oratione? *Cic. 4. in Catil.*

Video P.C. in me omnium veſtrum ora,

atque oculos esse conuersos. Video vos non solum de vestro, ac reipublicæ, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas. Sed eam per Deos immortales quæso deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis, ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio consulatus data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusque perferrem: feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis, P.R. dignitas, salusque pariatur. Ego sum ille Consul P.C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus, consularibus auspicijs consecratus: non curia, tummum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium, non lectus, ad quietem datus, &c.

Affectus benevolentia.

Hæc intimos sensus, voluntatesque deuinciunt, vbi scilicet nostra caussa, sollicitum, & ærumnosum virum grauem videmus, qui omnia sua pericula negligit, vt nostris rebus prouideat.

Hoc idem ipsum eloquentissimè tractat D. Chrysostomus, vbi suum in Constantinopolitanos studium, amorem, & charitatem intimam declarans ait, se omnium nomina cordi, & visceribus impressa gerere, eorum perpetuo meminisse, de vniuersorum salure sollicitum, quo fit, vt dum de aliorum commodis noctes, diesque cogitat, sui penè obliuiscatur. Item.

D. Chrys. in orat. antequ. iret in exilium.

Ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, πῶς ὑμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὑμεῖς ἐμοὶ ζωὴ, ὑμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις. ἐὰν ὑμεῖς προσόψητε εὐδοκιμῶ. ὥστε ἐμοὶ ζωὴ, πλοῦτος, καὶ ἡμετέρων κεῖται θησαυρῶν. ἐγὼ μυριάκις ὑπὲρ ὑμῶν σφαγὴν ἕτοιμος, καὶ οὐδεμίαν χάριν παρέχω ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι, &c.

Adulatorii affectus vitandi.

Quàm alieni sunt isti affectus, ab illa Georgij Corcyrorum Episcopi fœda adulatione, qui vt Imperatoris Emanuelis Ducæ beneuolentiam captet, ita eum alloquitur.

Georgij Corcyrensis ad Manuel. Ducã epist.

Eodem die, quo ab oculis meis discessisti, Domine Imperator, discessit etiam à me modica illa corporis valetudo, quam fueram adeptus: Fortasse enim, quemadmodum audimus de Apostolis Dei præconibus factum, quod sola ipsorum vmbra, infirmorum ægritudines curabat, ita etiam de mea corporis infirma valetudine, ego possem in Christo gloriari, quod tua vmbra, Imperatoris scilicet mei à Deo custoditi, mea membra quamprimum firmat, & corroborat, & quasi cadauer quoddam corpus meum in vitam reuocatur, & quasi paralyticus alter ego exulto, idque non semel, aut iterum mihi euenit, sed etiam tertiò: Vt hinc apertè cõijciam, quod gratia quædam diuina, corpus tuum (potentissime Domine) consequatur, quod etiam de Elisæo, duplici videlicet Eliæ, quia dupliceem spiritum habebat Eliæ, in sacris habetur literis, quod viuificum illud Elisæi corpus, cadaueri cuidam cum accessisset, illud in vitam quamprimum reuocauit. Quid igitur ego animo voluam? aut quid dicam, nisi quod magna fultus spe, quam habeo de recuperanda salute, sequor te, Imperator, quocunque ieris? Hæc oratio tam Græcula, nunquam altos, & generosos animos pelliciet ad amorem, quinpotius auersionem, & stomachum ingenerabit, mallem dixisset cum Poeta.

Te sine, va misero mihi, lilia nigra videntur, *Calphurnius.*
Nec saporunt fontes, & acescunt vina bibenti:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Et sapient fontes, & dulcia vina bibentur.

quod fusius postea dixit Olympius.

Te sine, va misero mihi, lilia nigra videntur,
Pallentesque rosæ, nec dulce rubens hyacinthus.
Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odores:
At tu si venias, & candida lilia fient,
Purpureaque rosa, tum dulce rubens hyacinthus,
Tum mihi cum myrrho, laurus spirabit odores.

De affectibus lætitiæ, & spei.

CAPVT XXI.

VIcini sunt amori, voluptatis, & lætitiæ affectus. Amor enim circa bonum, tam futurum, quàm præsens versatur. Spes, sola futuri ratione definitur: Lætitia, motus est animi, ex iudicio præsentis iam boni. Nihil autem attinet, an ipsum sit verum, an opinione duntaxat deformatum, neque enim minus afficit rerum iucundarum imago, quas sibi quis certissime tenere persuadet, quam si iam præsentes forent.

Amor, lætitia & spes quomodo differunt.

Talis erat Argiui illius lætitia, qui cum eximi-

eximios sibi comœdos audire videretur, gestiebat gaudio.

In vacuo solus sessor, plausorq; theatro.

Non est autem difficile, ex iis, quę de amore dicta sunt, excitandę lætitiæ modum, rationemque colligere. Nam vbi res quæpiam vehementer adamata, in vsum, potestatemq; nostram deuenit, tum influit lætitia, motus quidem ille calidus, & plerunque vehemens, vt quo pulsantur viscera, cor dilatatur, existit risus, exultatio, hilaritas, & gesticulatio. At si moderatior fuerit, vocatur hilaritas, quæ mentem serenat, sanguinem purgat, vultum grato, florentique colore perfundit. Vbi ex lætitiæ motu tantisper resedit animus, sedatior, iam factus, orit solet delectatio, & voluptas, quę est voluntatis in bono suauissime conquiescentis, tranquillitas. Is est lætitiæ, & voluptatis cursus. Sed cum varia sint voluptatum genera, varij quoque earum concitandarum modi exoriri solent. Aliæ sunt viles, corporeæ, momentaneæ, sæpius etiam turpes, & fœdæ. Aliæ nobiles, delicatæ, diuturnæ, ad summum puræ, & cœlestes. Qui sēsibus omnia metiuntur, non secus ac spongiæ aquam per suos meatus trahunt, atque illorum anima, sanguini, & carnibus immersa, per quinque duntaxat sensus, quasi per tot poros, & fistulas voluptates elicit.

Latitia vis.

Delectatio & voluptas.

Duplex voluptas.

Hi sunt visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Infima omnium est, quæ ad sensum tactus pertinet delectatio, plane bruta, & terrestris, paulo honestior, quæ ad gustum, sed nihilominus contempta. Leuis est in odoratu, qui sensus in homine hebetissimus est, nec tā est odor suauis gratus, quàm teter fœtidus est, & molestus. Aures, quæ ad aerem pertinent, aliquid habent pulchrius, oculi, qui ad igneam illam naturam, & æthereæ proximam accedunt, cæteris longè præstant sensibus. Et tactus quidem, ac gustus voluptate defatigatis sensibus cito extinguuntur, multumque molestiæ, & grauitatis, vt Nilus luti secum trahunt. Cæteri sensus, diutius suam hauriunt voluptatem, habet tamē admixtam vmbram aliquam vanitatis. Duturniores sunt phantasiæ voluptates, quam sensuum, quæ enim de diuitijs, honoribus, & gloria, insedit felicitatis opinio, tenacius inhæret, sed inani bono decipit.

Voluptates sensuum quales.

Ludouic. Viues l. 3. de anima.

Liquidiores sunt inferiorrs, quæ vocantur animi delectationes, excelsissimæ omnium, & purissimæ, quæ ad mentem, mentisque, & voluptatis præcipuum munus, contemplationem, & amorem Dei referuntur: habent enim cum æternis illis, quæ nos beatos efficient, perpetuum quoddam commercium.

Voluptates mentis omnium maxima.

Dulcis hora, breuis mora.

Norunt, qui sunt experti, quique supra reculas humanas instar aquilarum euecti, ad illius aureæ tranquillitatis sacrarium, & lucidissimam omnipotentis Dei caliginem deuenerunt.

Hæc igitur, cum tam varijs inter se discriminibus, voluptatum genera sint distincta, & vnusquisque suum bonum, sui ingenij, indolis, ac cupiditatis modulo soleat metiri. Difficile est, pari ratione in omnibus, sensum excitare voluptatis. Si quis orator, cum Pandoræ pixide bonorum omnium genere refertissima, conscenderet in suggestum, & ambitioso purpuras, auaro aureorum missilia, Helluoni epulas, & vina, voluptuario denique, amores, & delicias largiretur: Is non modo apud plebeios homines, sed apud ipsos chlamydatos, & purpuratos, Orpheo, vel ipso etiam Mercurio eloquentior haberetur, nullusque ad excitandos lætitiæ motus, aptior foret, aut fœlicior, sed

Nobis non licet esse tam diserti.

Quis erit igitur lætitię in eloquentia vsus, nemo suadebit oratori, vt ad exhilarandos auditores musicam canat, aut pulcherrimos colores spectandos proponat, aut etiam antiquorum more, bellaria, & tragemata spargat in populum, hæc ad theatralium actionum delinimenta pertinent. In oratoria facultate, alijs rationibus captatur iucunditas. Delectant, vt dixi, philologi auditores suos exquisitis argumentis, nouis, ingeniosis, doctis, inusitatis, vtilibus oratione culta, molli, facunda, vernanti, picta, variè figurata. Hæc enim fermè sunt, quibus aurium excitantur deliciæ. In ciuilibus orationibus occurrunt, malorum fugæ, bonorum fructus, commodorum accessio, ludi, pompæ, triumphi, celebritates, è quibus, & eiusdem generis rebus, lætitiæ motus excitari, fœcundarique solent. Est autem illud vsitatum, vbi rerum aduersarum prosperis successibus detersa est fuligo, ad lætitiam augendam, superiorum laborum refricare memoriam, & cum præsentium bonorum fructibus, & voluptate comparare. Hoc præstitit Marcus Tullius, in oratione ad Quirites post reditum, vbi sui exilij memoria, sibi reditus fructum iucundio-

Latitia venemo suadebit oratori, sua in re oratoria.

rem redditum esse declarat.

Cic. post reditum ad Quirit.

Etsi (inquit) homini nihil magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaque fortuna, secundo vitæ, sine vlla offensione cursu: Tamen si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent: incredibili quadam, & pene diuina, qua nunc vestro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruissem.

Deinde enumerat ea, quæ lætitiam vulgo in vita ciuili creare possunt, liberos, affines, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, dignitates, locum, ordinem, patriæ charitatem, speciem prouinciæ, celebritatem oppidorum, formã regionum, agros, fruges, & cætera, quorum voluptatem, carendo se magis, quam fruendo, intellexisse dicit.

At secunda Catilinaria triumphat, & exultat, vt ait ipse, hæc oratio.

Cicer. 4. in Catil.

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis, atque huic vrbi ferrum, flammamque minitantem, ex vrbe, vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus. Abijt, excessit, euasit, erupit, nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio, mœnibus ipsis, intra mœnia comparabitur, &c. In quibus profecto grauis est, & heroicus, ad excitandam lætitiam motus. Videas enim tripudiare gaudio oratorem, muros verò, & ipsos vrbis parietes, grauissimo antea terrore perculsos, (sicut olim ad Amphionis lyram lapides) vehementer exultare.

Consequens affectus, qui pompas, & ludos decet, minus quidem habet grauitatis, sed plurimum festiuitatis. Decerptus est autem ex Panegyriste Maximiniani Imperatoris.

Panegyr. max.

De te igitur, Cæsar inuicte, hodierne gratulationis exordium ducimus, ille vestræ maiestatis ortus, isto quo illuxit auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque vt celebrantes sensimus, vltra rationem temporis, Sol æstiuus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate, quam cum originem mundi nascẽtis animauit: Siquidem tunc, inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur ne noceret, nunc ardentior, ne maiestate vestra videretur obscurior. O felix, beatũque ver, nouo partu, iam nõ amenitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantum fauonijs, & luce serenata lætum, atq; venerabile, quantum ortu Cæsarum Maximorum. O tempus, quo merito quondam omnia nata esse credãtur, cum eodem nunc cõfirmata esse videantur. O Calendæ Martiæ, sicut olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.

Sed omissis exclamationibus, præclara est quoque lætitiæ excitandæ ratio, cum res per se hilaris, & læta, quales sunt pompæ, supplicationes, triumphi, ingressus regum, & amplissimorum virorum in ciuitates, populi occursus, acclamationes, encomia, & panegyres describuntur. Obijciuntur tunc cogitationi coronæ, flores, odoramenta, aurum, argentum, pictæ vestes, chori delicatissimi musicorum, collucentium facium globi, & cætera id genus, quæ vernanti oratione explicata, necessario lætitiam ingenerant. Num tota florida est, & læta, hæc D. Gregorij oratio, qua ingressum magni illius Athanasij ad Alexandrinos, celebrat his verbis.

D. Greg. orat. in Athanasium pag. 391.

Πῶς ἂν παραστήσαιμι τῷ λόγῳ, τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα, Ποταμὸς ἦσαν εἷς· ποιητοῦ δὲ ἦν ἄρα καὶ τὸν Νεῖλον εἰπεῖν τὸν χρυσορρόαν. ὄντως καὶ εὔσαχυν, ἔμπαλιν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν Χαιρέου ῥέοντα, ἡμερησίαν ὁδὸν οἶμαι καὶ περαιτέρω. δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐντρυφῆσαι τῷ διηγήματι. ἐκεῖσε γὰρ εἰμὶ, καὶ οὐδὲ ἀπαχθῆναι τῶν λόγον τῆς τελετῆς ἐκείνης ῥάδιον. πῶλος μὲν ἦγεν αὐτὸν, καὶ μή μοι τῆς ἀπονοίας μέμψησθε, ὡς μικροῦ τῶν ἐμὸν ἰη-

QVonam verò modo spectaculi illius magnitudinem oratione referre queam? Fluuius vnus omnes erant. Nilum etiam Poeta quispiam diceret, illum, inquam, verè aurifluum, & spicis vberem, ab vrbe ad Chæreum retroacto cursu fluentem, diei vnius itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos, quæso, paulum adhuc in hac narratione lasciuire. Illic enim animus versatur, nec sermonem ab ea solẽnitate reuocare facilè possum. Pullus ipsum vehebat (ac peto à vobis, ne me

ῶν ὁ πᾶς ὄχλος ἐκεῖνος, εἶτ' οὖν ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ὃν εὖ ποιῶν ὑπεραίνει τῶν τῆς ἀγνοίας δεσμῶν λυόμενον, εἴ τέ τι ἄλλο βέλτιον παραδηλῶν ὁ λόγος. κλάδοι ἦ αὐτὸν ὑποδεχονται, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων προβαλλομένων τε καὶ ὑποβαλλομένων. ἔνθα μόνον ἀτιμαζόμενος ὁ ὕψηλος καὶ πολυτελὴς καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχων τοῖς, εἰκὼν καὶ αὕτη τῆς ὑπερηφάνου Χριστοῦ, καὶ οἱ προβοῶντες καὶ προχορεύοντες. πλὴν ἆρ' οὐ παίδων ὅμιλος μόνον τὸ εὐφημοῦν ἦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντίβετος, νικᾷ ἀλλήλας ὑπερτεινομένη, ἕως κατὰ λεγεῶνα κρότους πανδήμους, καὶ μύρων ἐκχύσεις καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φατὴ καταστραπομένην τὴν πόλιν, καὶ δημοσίας ἑστιάσεις καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσιν, ἃ τότε μεθ' ὑπερβολῆς ἐκείνῃ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζοντο, οὕτω τὸν ἑαυτῆς πόλιν ὑποδυομένου ἐκείνου καὶ μετὰ τοιαύτης καταλαμβάνει τὸ πανηγυρέως.

me audaciæ accuſetis) non ſecus ferè ac Ieſum meum pullus ille: ſiue Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis ſolutum percommodè conſcendit, ſiue quid aliud nobis hoc ſermone deſignetur. Hoc vnum interfuit, quod Chriſtū rami ſuſceperunt, & varia indumenta, multipliciq; florum genere conſtrata, ante ipſum proiecta ſunt: excelſo autē, & magnifico viro Athanaſio nihil tale factū eſt. In eoque vno, impares honoris partes habuit. Iam hic quoque aduentus Chriſti expreſſam imaginem videre licet, quod erant etiam, qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: niſi quòd non puerilis duntaxat turba, fauſtis illum acclamationibus excipiebat, verùm etiam omnis lingua concors, & aduerſaria hominum ſeſe mutuò ſuperare contendentium. Nam quid publicos plauſus commemorem, & vnguentorum profuſiones, & totam vrbem lumine coruſcantem, publica item, & priuata conuiuia, cæteraque, per quæ vrbes lætitiæ, atque hilaritatis argumenta edunt, quæ tum illi ampliſſimè, & ſupra, quàm credi queat, conferebantur? Sic vir eximius, ac cum tali pompa, & celebritate, ciuitatem ſuam ingreditur.

Affectus lætitiæ cœleſtis.

Habent, & orationes ſacræ, ſuos lætitiæ affectus, & illos quidem graues, & vehementes, quos à rerum diuinarum ſplendore, maieſtate, & iucunditate hauriunt. Quo enim gaudio delibutus hæc dicit Auguſtinus?

Auguſt. ſerm. 136. de temp.

Non queo, fratres chariſſimi, quod mente concipio, ore proferre, & cordis mei lætitiam lingua non explicat. Hoc autem non ſolum ego patior, qui cupio narrare, quæ ſentio, ſed etiam mecum vos patimini, plus exaltantes in conſcientia, quam eloquio proferentes. Videtur enim mihi hæc dies, cæteris diebus eſſe lucidior, Sol mundo clarior illuxiſſe, aſtra quoque omnia, vel elementa lætari, & quæ patiente Domino proprium lumen retraxerant, & noluerant creatorem ſuum aſpicere crucifixum, ecce nunc victorem illum, & ab inferis reſurgentem, nouo claritatis ſuæ venerantur obſequio.

Hilarius homil. 1. in Paſcha.

Quid Hilarius? quam acutè eandem lætitiam pingit. Exulta cœlum, & lætare terra. Dies iſta amplius ex ſepulchro radiat, quam de Sole refulſit. Ouet infernus, quia reſolutus eſt: gaudeat quia viſitatus eſt: exultet quia ignaram lucem poſt ſæcula longa vidit, & in profundæ noctis caligine reſpirauit. Opulchra lux, quæ de candido cæli faſtigio promicaſti, & interfluenta purpurea, ſedentes in tenebris, & vmbra mortis ſubita claritate viſitaſti, vel veſtiſti. Confeſtim igitur æterna nox inferorum, Chriſto deſcendente reſplenduit: ſiluit ſtridor ille lugentium, & catenarum diſrupta ceciderunt vincula damnatorum. Attonitæ mentis obſtupuere tortores, omnis ſimul impia officina contremuit, cum Chriſtum repentè in ſuis ſedibus vidit. Et hic D. Nazianzeni affectus, num gaudio ſubſultans ferri videretur cum ait.

χριστὸς γεννᾶται, &c.

Gregori Nazianz. orat. 37.

Chriſtus gignitur: glorificate. Chriſtus è cœlo: obuiam prodite. Chriſtus in terra: ſubſidete. Cantate Domino omnis terra. Atque vt hæc duo in vnum contraham. Lætentur cœli, & exultet terra, propter cœleſtem, ac poſtea terreſtrem. Chriſtus in carne: tremore, & gaudio exultate, tremore, propter peccatum, gaudio propter ſpem. Chriſtus ex Virgine, Mulieres virginitatem colite, vt Chriſti

matres sitis. Quis eum, qui à principio est, nō adorat? Quis eum, qui postremus est, non laudat, ac celebrat? Rursus tenebræ soluuntur, rursus lux creatur, rursus AEgyptus tenebris vexatur, rursus Israel per columnam illuminatur. Populusque in ignorantiæ tenebris sedet, magnam cognitionis, & scientiæ lucem inspiciat. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Litera cedit, spiritus superat, vmbræ prætereunt, veritas ingreditur, &c.

D. Chrys. in epist. ad Rō. hom. 32.

At Chrysostomus non iam cernere futura, num extra se rapi, num totus lætitia perfundi videtur, cum hæc de SS. Apostolis perorat.

Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus, considerate, & horrete, quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa, cum Petro resurgētem, in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mittet Roma? Qualibus coronis duabus vrbs ista splendescit? Quibus catenis plane aureis cincta est? quales habet fontes? Quis mihi nunc dabit circunfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant adimplentis; stigmata illius prædicationem Euangelij vbique seminantis? puluerem, inquam, oris illius, per quod Christus loquutus est, per quod lux emicuit, quouis fulgure clarior, & vox exiluit dœmonibus, quouis tonitru terribilior.

Referta sunt istis affectibus Patrum scripta, maximè, vbi diuina salutis nostræ mysteria, aut futuræ vitæ commoda percensent. Adhibent etiam nonnunquam honesta blādimenta, ad auditores grauiter, & suauiter permulcendos, quales sunt apud D. Greg. Nazianzenum, & D. Chrysost. nobilissimæ veris, & mundi descriptiones, quibus in sacris concionibus opportune vsi sunt, vt postea dicturi sumus.

Spei.

Germana est lætitiæ spes, quæ circa bonū futurum versatur, motus plane blandissimus, cuius miseri suauitate deliniti recreantur, languentes excitantur, incalescunt frigidi, mortui pene reuiuiscunt. Nihil fermè hoc motu frequentius habent oratores, dum hortari, consolari, impellere animos student, quod facilius quidem præstant, quam cætera, nam iucundissima est spei persuasio, & nihil ferè adeo leue, ac minutum, ad quod credula ingenia non adhærescant.

Iucundissima est spei persuasio.

Animaduerti autem oportet nonnullorum errorem, qui ad spei motus excitandos ijs vtuntur rebus, quibus cupiditas, & amor irritari, spes autem minimè fulciri possit. Quod enim res sit præclara, spectabilis, fructuosa, nihil ad sperandum facit, quanquam magnas ingerat amoris faces. Quid igitur spem format, & sustentat? adminicula sunt, & subsidia, quæ ad rem obtinendam plurimum valent: qualia sunt in genere, rem fieri posse, factum esse aliquādo quid simile in pari caussa, credibile esse futurum hoc tempore, hoc loco hoc negotio: deinde per singula discurrens orator, exponit certa ad rem efficiendam præsidia, vt ad bellum gerendum pecuniam, milites, arma, machinas, commeatus, ad magistratum, & dignitatem obtinendam, fauorem, & beneuolentiam ciuium, gratiosos amicos, bene nummatum marsupium, & cætera id genus.

Quid inducat ad sperandum.

Is motus est ad spem compositus.

Cicer. 4. Philipp.

Iam enim non solum homines, sed etiam Deos immortales, ad remp. seruandam arbitror consensisse, siue enim prodigijs, atq; portentis Dij immortales nobis futura prædicūt: ita sunt apertè denuntiata, vt illi pœna, & libertas nobis appropinquet: siue tantus consēsus omnium, sine impulsu Deorum esse non potuit, quid est, quod de cœlestium voluptate dubitare possimus, & cætera, quæ consequuntur. Simili modo Galgacus, apud Cornelium Tacit. ab adiumentis ad bellum necessarijs, suis terrorem minuit, & fiduciam instillat his verbis.

Cornel. Tacit. in vita Agricolæ.

Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat, in ipsa hostium acie inueniemus nostras manus. Agnoscent Britanni suam caussam, recordabūtur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vsipij reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes, & iniuste imperantes ægra municipia, & discordantia, &c.

Præclaro artificio duo præstat, hostium vires minuens, suas verò exaggerans. Frequens est autem in eo genere à cœlestium fauore, auspicijs, ominibus, portentis bene sperandi materiam capere, quod religione flexibiles promptius animi ducantur. Quamobrem, & belli duces, ab ominibus plerunque etiam fictis, & conquisitis, apud histo-

ricos

ricos sæpissimè milites suos animant.

Dio lib. 62. Insigne exemplum est, apud Dionem lib. 62. Vbi Bunduica excellenti plane robore Heroina, Britannos suos ad bellum aduersus R. P. incensa admodum oratione cohortata, postremo etiam leporem è gremio demisit, ominis capiendi caussa, qui cum prosperè processisset, vniuersa multitudo lætis animis acclamauit. Illa autem ad Andraste, Viraginū, opinor, & Martij operis Deam χάριν τε σοι ἔχω ὦ Ἀνδράστη, καὶ προσαπόλλυμαί σε γυνὴ γυναῖκα, &c. quæ omnia magnam fiduciam militibus indidere. Innumera sunt eiusdem argumenti exempla de quibus nihil attinet hic pluribus dicere. Cauendum est autem apud graues, & cordatos viros, leuia quædam spei momenta, &, vt aiunt, mera vigilantium insomnia proferre, quæ nihil addunt fiduciæ, sed risum potius, & contemptum pariunt. Quod indicauit Ciceronis ille iocus in Pompeianum, qui redintegrandum bellum esse aiebat, & bene sperandum, quod in castris Pompeij septem Aquilæ repertæ essent. Rectè moneres, inquit Cicero, si pugnandum esset nobis cum Graculis. Vbi vanis spei figmentis semel decepti sunt animi, difficilius postea tractantur, & pelliciuntur.

De metu.

CAPVT XXII.

Metus dimissatelles.

OPpositus est fiduciæ metus, dirus quidā tortor, & satelles, quo meticulosæ animæ grauissimè vexantur. Est enim animi cōcussio in expectatione mali, quæ plus aliquādo officit, quam ipsius mali præsentia. Siquidem multos impendentium malorum formidine, & opinione exanimatos esse constat. Vsus est huius motus, cum ab instituto aliquo, vel consilio, vel opere deterrendi sunt animi, nec satis bonorum illecebra capiuntur; Tunc enim malorum metus necessario incutiendus est.

Plurimum autem iuuat oratorem, natura, constitutioque corporis eius, cui metum cupit inurere. Plerique enim sunt adeo meticulosi, vt frondium instar, ad leuissimum quemque venti impulsum contremiscant.

Qui meticulosi.

Tales sunt à natura, qui parum calidi sanguinis habent circa cor diffusum, qui se atra bile macerant, alacritatemque, & vigorem in dies extinguūt, qui obscuræ vitæ, & meticulosæ institutioni assueuerunt, qui se, & alios tenerrimè diligunt. Ijs enim timeant, quos amant necesse est. Adhæc, timoribus facilius pulsantur prudentes, & considerati, qui periculo longius prouident, nisi ea sint, quibus se facile expedire posse credant. Item improbi, conscientiæ terroribus exagitati; & ad omnia (vt aiunt) fulgura exalbescentes: Par est enim mullos timere, qui multis segetem timendi præbent, nisi eos, à quibus male timentur, imbecillimos putent. Apud ingenia mollia, & natura meticulosa, facilius est excitare terrorem, dura, & versuta, nunquam, nisi magnis commouentur rebus.

Tria autem sunt genera, vt animaduertit Aristoteles, rerum metuendarum. *Res metuendæ.*

Vnum earum, quæ interimunt, vt fulmina, incendia, eluuiones, ferarum impetus, hostium concursiones.

Alterum earum, quæ magnam molestiam afferunt, vt amissiones parentum, coniugum, liberorum, fratrum; fortunarum, ignominia, carcer, exilium.

Tertium earum, quæ signa sunt rerum eiusmodi, & certius indicant periculum. In quo etiam genere portenta, & prodigia, quæ præter communem rerum cursum accidunt, grauissimos terrores inurere pectoribus solent. Neque verè satis est mala esse, ad deterrendum proposita, nisi enim ea proximum damnum minentur, non æque facile commouere valent. Timentur enim non omnes, qui nocere possunt, sed qui cum possint, velint, & cum velint, promptissimè faciant. Maximè verò vbi, qui læsi sunt armatam habent potentiam, sunt que ipsi iniusti, & contumeliam suo iudicio perpessi, qui que timorem faciendum, aut habendum decreuerint, tum formidolosi cuique prudenti redduntur.

Industria concitandi timoris prima est, nosse quid quisque amet, hac enim pungendus est, qua diligit, hic vis actior, hic sensus mollior est, sic ambitioso, honorū iactura. Auaro, pecuniarum amissio; amatori, deliciarum ereptio; proponitur. *Industria timoris excitandi.*

II. Res, quæ merito timeri possunt, & ex ijs emergentes casus, graui oratione sunt proponendi, vt pene ipsis subijciantur oculis.

Qui quò plures, & atrociores fuerint, eò

eò maior erit timoris grauitas, vt si ciuium animi, ad deditionem essent compellendi, mouerentur ab ipso futuræ calamitatis (si vrbs in hostium manus deueniret) metu. Depingerentur Ciceronis more, arces subito vno incendio concidentes, cruor exundans, sepulta patria, miseri, atque insepulti ciuium acerui, lamentationes matrumfamilias, fuga virginum, atque puerorum, & cætera, quæ simul collecta, ingens quoddam facerent ærumnarum omnium incendium.

III. Iuuat proxima pericula subijcere, & eorum; qui eadem, in eodem negotio perpessi sunt, exempla percensere.

Mouentur enim omnes periculi similitudine, maximè cum totius negotij, adiuncta patia sunt: quod Demosthenes grauiter, & magnifice præstat, cum Athenienses hortatur, ne Philippum quasi suis viribus imparē, & proinde nulla damna importatutum despiciant. Quod vt obtineat, vicinas vrbes, & prouincias totas iam à Philppo vastatas, per συναθροισμὸν commemorat, vt alienis malis faciat suos cautiores.

Demosth. Philipp. 3. num. 30.

Ολυνθον μὲν δὴ καὶ μεθώνην, καὶ Απολλωνίαν, καὶ δύο, καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ θράκης ἐῶ ἀπάσας οὕτως ὅμως ἀνήρικεν, ὥστε μηδένα μηδ' εἰ πώποτ' ὠκίσθησαν, εἶναι ῥάδιον προσελθόντα εἰπεῖν καὶ τὸ φωκέων ἔθνος τοσοῦτο ἀνηρημένον σιωπῶ. ἀλλὰ θετταλία πῶς ἔχει, &c.

IV. Nihil nimium minari oportet, habent enim minæ muliebris aliquid iracundiæ, nec immeritò, θῆλυν ὄγκον ἀπειλῆς, dixit Nonnus Poeta. Canes, qui crebrius latrant, minus sunt formidolosi, & qui perpetuo garriunt riuuli, nunquam naues haurient. Sic qui assiduis minis perstrepunt, minus incutiunt timoris; incipiunt enim, quæ sæpè huiusmodi sine euētu audiunt, assuescere, & vt fabrorum ferrariorum canes, iuxta incudem dormire.

Nonn. Dionys. lib. 12.

V. Iracundia ita expromenda est, vt semper aliquid videatur habere reconditum: Qui enim se totos effundunt, quasi apes exciso iam aculeo, minus sunt metuendi. Pleraq; etiam, quæ prolata minus haberent grauitatis, aut per aposiopesin sunt reticenda, aut allegoriarum inuolucris tegenda, quo formidinis plus habeant. *Quæque latent maiora putat*, plus incutit terroris à graui persona dictum. *Quos ego* Δυσμενέων δέ τε παῖδες, aut aliquid simile, quàm multæ, & frendentes minæ. Et recte Demetrius Phalereus eum Ducem laudauit, qui ad timorem hostibus incutiendum dixit ænigmaticè, *Faciam vt in eorum agris, cicadæ in nuda canant humo* Hoc enim, quid velit plenè nescitur, & dum in varias trahitur interpretationes, plus metus incutit, & terroris.

VI. Diligenter prouidendum est oratori, apud quos agat, & quid ex eo motu velit, si enim salutarem metum esse cupit ijs, quibus imprimit, non debet apud molles, præsertim animos, vehementius agere, ne ex metu in pauorem, stuporem, desperationemque veniant. Alij sunt, qui nauiter suppliciorum metu terrendi sunt, alij veneratione, & reuerentia continendi, vt filij apud parentes, discipuli apud præceptores. Habet quidem veneratio aliquid metus, sed plus pudoris admistum. *Est enim compressio quædam animi ex opinione magnitudinis bonæ, at certe nobis innoxia, quam in alio reueremur.* Ex ea temperie magni, & boni nascitur amor, & pudor: Vnde experimur, quod non inscite dixit quispiam apud Cæsarem. *Qui apud te audent Cæsar dicere, magnitudinem tuam videntur ignorare: qui non audent, bonitatem.* Venerationem aūt istam tuetur admiratio, quæ vt familiari consuetudine deperdi solet, cum præsertim, quæ leonē antea vix intueri audebant vulpes, incipiant paulatim cum eo lusitare: Ita enim reuerentiæ quidpiam facile minuitur, nisi solida sit, & magna, & nouum quid promens in dies, ac demum tanta, vt se à contemptu facile vendicare possit: quod præstant verba, & facta grauia, virilia, constantia, sublimia, sine vanitate, & fuco. Hæc qui norunt, admotam sibi venerationem impensius, & ardentius colunt. Hāc contra eleuant, verba, & facta puerilia, ludibunda, scurrilia, leuia, vana, inconstantia, demissa, abiecta, quibus tollitur ipsius excellentię, quæ animos perfuderat, opinio.

Veneratio quid differt à metu.

VII. Et postremo, ad terrorem valentissima sunt portenta, & prodigia, vel eorum etiam opinio, quæ credulos multitudinis animos, in omnem partem versare solent. Quam multi enim defectione Solis, & Lunæ, quam ignorabant, accedente, tunc ad cælestes minas oratoris voce, à suis consilijs prorsus reuocati sunt, & deterriti.

Portenta plurimum valent ad terrorem.

Nicias ipse dux Atheniensium, cum exercitum XL. millium, circa Syracusas mutatis castris seruare poterat, cum Luna deliquium pate-

pateretur, quasi periculi aliquid portenderet, superstitiosè à motione castrorum, suadentibus nonnullis, abstinuit, ex quo florentissimum exercitum in lanienam apertam coniecit. Quin & populum, sua memoria adeo amentem refert Viues, vt Lunam ab asino epotam, vanis terroribus inductus crederet: cum asino de fluuio, vt assolet bibente, Lunæ imago renidens in fluuio, ad obiectam nubem subito se condidisset. Quamobrem, & miser asinus in carcerem actus, & post legitimam quæstionem sectus est, vt Lunam mundo redderet. Dici non potest quantum in eo superstitionum genere luserint oratores, & quam graues inde terrorum affectus incusserint, quos prodita calliditate, sedare, & in risum vertere facillimum fuit.

Polyb. l. 9. & Diod. l. 13.

Viues in lib. 19. de ciuit. Dei c. 16.

At in sacris concionibus, alia habemus non vana terriculamenta, sed firmissima iracundiæ Dei in improbos argumenta, in quibus cœlestis illa eloquentia, vt alias videbimus, triumphare solet.

De metus remissione nihil hic attinet pluribus dicere, cum ex contrario affectu spei, & fiduciæ satis sit manifestum.

De odio.

Eius definitio.

CAPVT XXIII.

QVæ de amoris natura dicta sunt hactenus, commodiorem ad omnes odij affectus cognoscendos sternunt viam. Vt enim amor, est ad rem dilectam naturalis quædam propensio, sic odium, est animæ ab eo, quod malum sibi esse sentit, auersio. Nonnulli cum ira confundunt, siquidem D. Augustinus in libro definitionum, Odium, vetustam iram ex pluribus caussis collectam, & diuturno tempore perseuerantem definit, haud multum à Marco Tullio dissentiens, qui odium iram inueteratam esse dixit. Sunt ista quidem inter se magno affinitatis vinculo connecta; differunt tamen nonnihil, vt ingeniosè obseruat Arist. in Rhet. Primum enim, ira propriè ex priuatis, aut communibus, quæ ad nos quoquo modo spectant iniurijs, ebullire solet, odium, ex fontibus magis vniuersis oritur, vt ex improbitate, licet ipsa minime nos læserit, improbos quippe omnes auersamur, non autem omnibus iratscimur, sed singulis, à quibus nos læsos esse arbitramur. Deinde ira, cum molestia quadam, & dolore coniuncta est, cum præsertim perturbationis, quasi fluctus intumescunt. Odium sine molestia est, & dolore eius, qui odit.

Tertiò, ira studet dolorem, & cruciatum inferre ei, cui succenset. Odium, malum potius, quam molestos sensus machinatur. Postremo, ira mitigatur facilius, & malis illius, cui irascitur satiata statim deferuescit: Odium sanatur difficilius, & nulla fermè mali magnitudine superatur.

De quatuor odij generibus.

CAPVT XXIV.

Odia quatuor.

NOn vna est odij natura, sed in multos veluti concisa ramos, qui videntur ad quatuor capita posse referri commodius. Vnum est odium melancholicum. Alterum ferinum. Tertium humanum. Quartum denique naturale. Melancholicum, ex atræ bilis redundantia oriri solet, quæ ita plerunque miseros agit, & versat, vt omnes honestas voluptates, lucem, homines, se denique ipsos oderint. Itaque conscios fugiunt oculos, vitæ ciuilis auersantur studia, & in vastas penetrant solitudines, in quibus hominum odio, & vitæ tædio contabescunt. Talis fuit Timon μισάνθρωπος, in omne genus humanum singulari odio teter, & funestus, qui se nullum luculentius populo Atheniensi largiri posse credebat beneficium, quàm si ad mortis compendia, patibula, & funes suggereret. Hanc odij vesaniam *morbum Bellerophonteum* antiqui nominarunt, quod ea ipsa tristitiæ tabe, laborasse Bellerophon crederetur, vt iudicat Rutilius Lupus.

Rutilius Lupus in i inerario.

Hunc nimia bilis morbum assignauit Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus.

Sed homo Ethnicus, Christiano nomine perinfensus, impie Anachoretarum, & Monachorum institutum fugillat, quos * *Lucifugas viros* nominat, & Bellerophontæo morbo percitos, in solitudinibus degerere existimat. Si quem habuisset rerum diuinarum sensum, homo ad cœnum magis aptus, quam ad cœlum, agnouisset nullos esse lætiores, nullos tranquillioris animi, vitæque commodioris, quam qui remisso vanissimis rebus ni-

cio, totos se Deo tradiderunt, & ad hanc vitam excolendam, non tristes, severos, melancholicos, sed iucundos, faciles, lætosque requisi.

Ferinum odium est rabiosa quędam nocendi auiditas, quæ nullis expletur pœnis, sed in ipsa mortuorum sæuit cadauera. Tale fuit Achillis in Hectorem odium. Neque enim eius, quem oderat morte, & sanguine expletus, etiam abiectum supplicem, animam agentem, dirissimis verbis alloquitur, quibus Homerus, hanc odij immanitatem exprimit.

Iliad. χ. Μή με κύων γούνων γενάζεο, μηδὲ τοκήων,
Αἴ γάρ πως αὐτόν με μενοῦ, καὶ θυμὸς ἀνείη
Ὥς μ' ἀπάσασθαι μενόμενον κρέα ἕδμεναι.
Ne me canis per genua deprecare, neque per parentes,
Vtinam me, & robur, & animus sineret,
Tuas carnes dissectas in partes crudas mandere.

Dion. in Traiano. Hæc odij ferini sunt indicia, ab heroico ingenio alieniſsima. Talis est Lycanthroporum, atque anthropophagorum immanis quædam sæuitia, & diritas, qui in humano sanguine tripudiant. Hoc sub Traiano nonnulli Iudæi incitatissimis furore animis præstitere, nam post ingentem Romani exercitus lanienam carnes occisorum sunt epulati, & intestinis adhuc cruore stillantibus præcincti. Nec mitior fuit Dionysius Pannonum dux, qui victo Gabra & Branna, trophæum ex ossibus interfectorum erexit, aut Alboinus, qui sibi Cunimundi interfecti caluariam, in vas efformauit. Hæc humanum excedunt modum, quæ non nisi à tetra, immani, portentosaque natura proficiscuntur. Tertium odium humanum est, quod humano more, & modo concipitur, & adhibitis etiam remedijs, deponitur, & sanatur.

Nicetas.

Vltimum naturale est, ex arcana quadam antipathia proficiscens, qua fit, vt alij ad res alias minus sint affecti, sed naturæ quodam instinctu auersentur, licet odij materiam, & segetem non videant. Sic in naturalibus, Lupina tympana, dissoluunt ea, quæ ex agnino corio sunt conflata, & Aquilarum pennæ alias detegunt, Brassicæ denique ac Rutæ inimicitia quædam est, & aliorum haud dissimilium.

Causſæ odij, & fomenta.

CAPVT XXV.

CAussæ odij, & fontes non sunt hic latiùs inquirendi, cum ex amoris cognatione, intelligentiaque satis pateant. Contrariorum enim contraria ratio est, & quæ amoris causſis aduersantur, hæc omnia ad odium excitandum, haud mediocriter faciunt. Nam vt odium melancholicum, ferinum, ac naturale mittamus; & humanum, quod huius est instituti, breuiter attingamus, mali siue veram, siue fictam rationem habet, ex qua nascitur, & fœcundatur. Tria autem in specie Aristoteles enumerat, è quibus frequentius odij natura coalescit, iram, detractionem, incommodum. Nam si odium inueterata est iracundia, omninò ex reſide irarum flamma succrescit odium, & temporis diuturnitate in pestiferum quoddam malum concrescit.

Calumnia porrò, vna est magnorum odiorum fomes, & sentina, siquidem cum omnes fermè honoris, & famæ appetentissimi sint, haud æquo animo patiuntur, se aduersis linguæ telis impeti. *Calumnia ipsum conturbat sapientem.* Nam & Basilius epist. 82. ad irrogatam sibi de hæresi calumniam, ait se, & corde palpitasse, & lingua defectum, & penè aduersus omne genus humanum ob morum, & linguæ peruersitate odium concepisse. Dici non potest, quanta plerumque, & quàm tetra odiorum incendia, vnius susurronis lingua, improbè ventilata excitarit. Quod si præter calumniam, incommodum in bonis, vel animæ, vel corporis, vel etiam fortunis accedat, eò magis odium stimulatur, & in magnam quandam molem indignationis coalescit. Itaque vehementer oderunt, qui bonorum iacturas, exilia, corporis mutilationes, structas nomini, atque honori suo insidias ab alijs agnouerunt, & difficilè nisi ipse, qui intulit resarciat iniurias, conquiescunt.

Manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ.

Adhærescunt autem odia præcipuè meticulosis, nam, vt ait Ludouicus Viues, sulpicio magnum hic regnum obtinet, in qua vel me ticulosum nostrum ingenium sequimur, vel

Viues de anima. Qui ad diù premi.

vel coniectutam ex ratione, aut experimentis, quod alios, quis læsit, quod eius parentes, & propinqui læserunt, quod qui tales sunt solent lædere, vt qui robusti, & animosi absque mente, & feræ famelicæ, vel irritatæ.

Item ignaui homines in odium sunt proni: Quippe, qui vndique imminere sibi damnum metuunt; itaque oderint omne genus virium, ac potentiæ à qua lædi possiunt. Vnde tam cruenta, & vecors in principibus illis suspiciosis, vt in Caligula, & Nerone extitit sæuitia. Præterea odium ex siccis est, & frigidis, idcirco eiusmodi personis, locis, temporibus inualescit: vt melancholicis, hyeme, morbo, egestate, fame, infamia. Agit quidem in his altius radicis odium, sed iners, & segne, acuitur autem ad acerbitatem calore. Iam qui tenerrimè sese amant, leuibus de caussis oderint alios, semper enim lædi se autumant, & omnia in duriorem partem interpretantur. Hæc odij vt sæpius causssæ sunt, & fomenta. Mali verò eorui, malum est ouum, nam ex eo suppullulat maledicentia, & rabiosa quædam dicacitas, quæ vbi incanduit, in acerbitatem, sæuitiam, immanitatem denique commmutatur.

De odij concitatione, & remissione.

CAPVT XVI.

ODiorum flammam excitare facile est, restinguere difficillimum. Siquidem vitio humanæ naturæ, omnes fermè ad odia prõptiores sunt, quam ad amores: Vbi autem animo insederunt, altius sui vestigium imprimunt, vt non nisi ægrè postea moueantur. *Cui dolet meminit, cui placet obliuiscitur.* Amores plerunque, & beneficia, pluma sunt leuiora: Damna, & odia plumbo grauiora, cordi tenacius adhæresunt.

Quomodo excitatur odium.

Excitatur autem vulgo odium, si quid ostenditur factum ab aduersarijs spurcè, superbè, fastidiosè, crudeliter, confidenter, malitiosè, flagitiosè, si à persona sordida, impura, illiberali, sæua, arroganti, idque, aut dolo, & rapina, aut vi, & ferro, iniquissimis consilijs, si in priuata damna, & publica, si præter metum, suspicionem, expectationemque nostram.

Hæc & similia oratores commemorare solent, deinde his capitibus inflammant animos in vltionem facinoris: Huiusmodi crimina maiores seueriſſimè coercuisse. Non in paucos, sed in superiores, atque adeo totum reip. corpus labefactandum, tendere, latius impunitate manatura, nisi vis mali, maturè rescindatur.

Dementis audaciæ exitum permultos expectare, qui aliorum impunitate corroboratam suam ipsorum exerant audaciam. Maleficium tale esse, vt neque imprudentia excusari, neque leniore manu corrigi possit; id non modo ab hominibus, sed à barbaris, & feris esse remotum. Talia sunt, quæ in parentes, liberos, coniuges, consanguineos, hospites, in patronos, præceptores, in homines claros, & nobiles, ipsos deniq; mortuos iniuriosè committuntur.

Deinde hæc ipsa ex loco comparatorum augentur, illustrantur, exaggerantur. Dira, horrida, truculenta, ipsis hostibus, feris, saxis & solitudinibus deploranda ostenduntur: quorum exemplis plenæ sunt Demosthenis, ac Ciceronis orationes. Et mox aliqua in capite de iracundia proferemus. Odij remissio licet sit ipsa difficilior, non omnem tamen excludit medicinam, vbi præsertim eminet aliqua mentis celsitudo, & generositas. *Odii remissio.*

Primum hebetatur rebus cadidis, atque humidis, rebus lætis, ac valdè prosperis, vt animaduertit Viues, cùm scilicet tristitia, & rigor, quidam pectoris odiorum comes ferè perpetuus, paulatim se frangit. Secundò adimitur misericordia, quæ solet in magnis calamitatibus, vel ferreis animis irripere, tollitur etiam spe, aut cupiditate certa aliquid ab inimico adipiscendi, quod vtile, aut iucundum credamus fore, multò verò rectius præsentis boni lætitia, atque voluptate. Tertiò diluitur maiore aliquo, & grauiore odio, aut aliarum rerum magni momenti, cura, & sollicitudine.

Quartò, sublatis causssis, quibus odium cõcitatum fuit, ipsum quoque aboleri contingit, vt cum, qui odio habebatur, repentè in alium mutatus est, aut alia amandi causssa emergit, vt quod propinquus, necessarius, bellicosus, eruditus, reip. vtilis.

Quintò debilitatur odium, si quis quæ alij dixerint, bellè interpretari, & in meliorem partem deflectere assuescat: sed nullum præsentius remedium, quam rerum terrenarum

contemptus, Christianarum decor, & mansuetudo virtutum, Christique Domini heroica quædam imitatio.

De motibus iracundiæ, & doloris.

Eius motus vim arduam, & præstantem esse, primordia à poetis data.

CAPVT XXVII.

FVlmina sub Ioue sunt (inquit ille) Enimuerò, non omnium est oratorum, graues illos, & accensos iracundiæ motus, heroicis viribus, & lacertis intorquere.

Hic *Martem tunica tecum adamantina* ostēdere oportet, hic tonare, fulminare, & permiscere oportet omnia. Et quis hoc satis dignè præstiterit, nisi cui ingenium acre, velox, igneum, sublime, excitatum: vox, lacerti, vires, pondus vultus, frontis rigor, fulgor oculorum, & cætera, quæ ad huiusmodi affectus concurrunt.

Metus iracundiæ heroicæ difficiles.

Multi fortasse Alexandrum in pueritiæ rudimentis lyra proludentem depinxerunt, pauci fulminantem expressere, ludicra quædam amatoria, vel etiam mites honestæ amicitiæ blanditias, & suaues illos, atq; vt ita dicam, byssinos affectus, satis bellè permulti reddere solent: At frementis iracundiæ tonitrua, flammas, & ignes aptè fingere, paucorū est, & magnum sublimis eloquentiæ argumentum. In quo certe dicendi genere quantum posset magnus vbique dicendi artifex Homerus, in Achillis iracundia effingenda satis declarauit. Quam enim sublimis est, & heroicus, vt cæteros omittam, hic motus Achillis aduersus Agamemnonem.

Homerus in iracundia exprimenda generosus.

Ὦ μοι ἀναιδείην ἐπιειμένε, κερδαλεόφρων, &c.

Erumpunt ista ex intimo pectore planè lacertosa: Primùm, quàm aptè grauem, & Heroicum gemitum exprimit in dolore iracundiæ: deinde, quod in ciuili vita apud veteres summum habebatur probrum, statim impudentiam obijcit admodum ἀμφατικῶς, neque enim impudentem duntaxat, sed ἀναιδείην ἐπιειμένον. impudētia, quasi veste indutum dicit: ad summum grande illud vocabulum κερδαλεόφρον sententiam claudit, quo ira tāquam maiori vehiculo rapitur, vt fortius in aures, & pectus Agamemnonis euibretur.

Ista verò quem genium habent, quam excelsè, quàm acerbè, quàm heroicè collecta.

Οἴνεβαρές. κυνὸς ὄμματ', ἔχων κραδίην δ' ἐλάφοιο.
& Δημοβόρος βασιλεὺς, ἐπεὶ οὐτιδανοῖσιν ἀνάσσεις
Ἦ γὰρ ἂν Ἀτρείδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.

Vino grauis, probrum Regi quam ignominiosum, quod verò subsequitur, quàm opportunè, & loco, *Canis oculus habens, & cor cerui.* canis scilicet oculos, ob inuidentiam alienæ felicitatis, & rapacitatem: Cor cerui, ob animum in prælijs, & congressibus deiectum. Hęc iuuenem iræ, & zelotypiæ stimulis percitum præclarè exprimunt. Agamemnonis verò ira grauior est, & planè regia. Nam cum discessū Achilles minaretur, generosè respondet.

Φεῦγε μάλ' εἴτοι θυμὸς ἐπέσσυται οὐδὲ σ' ἔγωγε·
Λίσσομαι εἵνεκ' ἐμεῖν μένειν παρ' ἔμοιγε, καὶ ἄλλοι·
Οἵκε με τιμήσουσι μάλιστα δὲ μητιέτα Ζεὺς

Fuge citò quocumque animus impulerit, nunquam te deprecabor, vt mei gratia maneas.

Hæc ad contemptum ambitiosi Principis, qui totam Græciam suis armis sustentari existimabat, sufficiunt. Iam illud quantę est dignitatis.

— Apud me sunt alij, qui me honorent,
Maximè verò omnium Consiliarius Iupiter.

Ex Homeri fonte Tragici poetæ, Græci, Latini hauserunt, qui in istis affectibus exprimēdis, admirabiles, vt posthac videbimus, habent emissiones. Quo spiritu enim Medæa Euripidis intorquet.

Euripid. in Medæa.

Οὐ γὰρ μὰ τὴν δέσποιναν, ἣν ἐγὼ σέβω
Μάλιστα πάντων, καὶ ξυνεργὸν εἱλόμην
Ἑκάτην μυχοῖς ναίουσαν ἑστίας ἐμῆς,
Χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγύνει κέαρ.
Πικροὺς δ' ἐγώ σφιν, καὶ λυγροὺς θήσω γάμους.

& cætera, quæ ibidem fusiùs.

Non per Dominam, quam ego veneror supra omnes Deos. Hoc iusiurandum, excelsam ostendit iracundiam in heroina: deinde sublimius quod adiungit, *operum adiutricem meorum*, quasi ipsa Hecate in eius foret ministerio:

ferio: iam illud, quàm toruum, & minax.

Nemo cum suo gaudio meum contr stabit animum:
Illis ego acerbas, & funestas præparo nuptias.

& cætera. Eodem spiritu Sophocles.

Ιτ' ὦ ταχεῖαι ποίνιμοι Εριννύες,
Γενέσθε, μὴ φείδεσθε πανδήμου στρατοῦ.
Ite, ô veloces, & vltrices furiæ,
Gustate, nec parcite vniuerso exercitui, & reliqua.

Sed, qui omnium tragicorum ingenia expressit, & sæpè vicit Seneca, quantus est, & quàm fælix in istis imaginibus, quis hic poetæ mentem vehementi quodam turbine afflatam rapi, & torqueri non dicet?

— — Audite hoc scelus,
Quocunq; diffugistis, audite inferi:
Audite terra, noxq; Tartarea grauis.
Et atra nube vocibus nostris vaca.

Senec. in Thyeste.

Et, *Conuolue mundum, bella ventorum vndique:*
Committe, & omni parte violentum intona.

Et, *Non sic furore cessit extinctus pudor.*
Populos vt omnes impio aspectu fugem.
Arma, arma Theseu, flagito propere mihi,
Referte manibus tela: si remanet furor,
Pater recede; mortis inueniam viam.

In Hercule furente.

& cætera infinita.

Neque verò istis etiam aculeis, quanquam mitiori vir ingenio vacat Virgilius. Hæc generosam, & amarulentam iram sapiunt.

Virg. 7. Aeneid.

Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere Virgo:
Et Bellona manet te pronubo: nec face tantum
Cissæis prægnans, ignes enixa iugales.
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter.
Funestæque iterum recidiua in Pergama tædæ.

Certè excellunt in istis motibus poetæ, tum furore insito, tum armenti libertate.

Non omnia licent oratoribus, qui Musas colunt seueriores, multa tamen à poëtarum gente in isto expressere: & Marcus quidem Tullius, Tragicorum assidua lectione pectus compleuit suum: Demosthenes tantus in affectibus poetarum imitator fuit, vt illi etiam interdum versus graues, & iracũdi exciderẽt. Atq; ita ingenium formatur à poetis, sed postea oratoria falce resecanda sunt permulta, & ciuilis prudentiæ adiumentis elimanda, quæ affectuum cognitio, & tractationis modus suggeret.

De natura Iræ.

CAPVT XXVIII.

IGneus hic est, & vehemens affectus, ἄμαχος καὶ ἀκίνητος, vt appellatur à Platone, qui nisi rationis frænis coerceatur, quantas solet excitare tragœdias! Hæc autem erit optima iracundiæ ratio, si à virtutis amore proficiscatur, & in improborum vitia potiùs, quàm ipsos homines excandescat.

D. Augustinus epist. 115. ad Nebridium ita de hoc affectu est philosophatus.

[Ira est turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, eumque collidimus, atque frangimus: & aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis, rursus, & facilè, & prope nullis caussis existentibus irascimur.]

Definitur ab Aristotele appetitio cum dolore coniuncta, eius quæ sperari potest vltionis, propter apertum, aut certè existimatum nostri, nostrorumque contemptum. Arist. 2. Rhetor.

Primum appetitio est, & ea vehemens, atque incitata. Deinde cum dolore: Grauiter enim intimis præcordijs affliguntur irati, vt ipsa videantur pectora rumpere, quod diserte notat Lucretius. Lucr. li. 3.

Sed calidi plus est ollis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facilè efferuescit in ira.
Quo genere in primis vis est violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Quem dolorem satis indicat vultus teter, nunc subitò retrorsum sanguine fugato expallescens, nunc in os omni colore, ac spiritu verso subrubicundus, & cruento similis, venis tumentibus, oculis nunc trepidis, & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis, & hæren-

rentibus, &c. quæ à Seneca lib. 9. de ira, & D. Gregorio Nysseno, de octo beatitudinibus fusiùs describuntur.

Senec. l. 1. de ira.
D. Greg. Nyss. de 8. beatitud.

In hoc tamen doloris æstu titillat spes vltionis, aliquo sensu iucunditatis : quam ob caussam Homerus nonnihil etiam mellis tribuit iracundiæ.

Homerus Iliad. 18.

Diuiditur porrò ira à Diuo Damasceno in tres species. Prima appellatur χολὴ, & χόλος, quam bilem, & indignationem vertit, quæ excitari solet, cùm quis ob leue dictum, aut factum statim exardescit; qui affectus cum cupiditate vltionis mixtus est, placaturque facilius.

D. Damasc. l. 2. Orthod. fid. c. 16.

Secunda est μῆνις (vbi perperam nonnulli μηνίαν legunt) Iracundia est permanens, & diuturna, qualis ea, quæ in Achille describitur ab Homero, tot heroum funeribus, & miserrima Græciæ ingemiscentis clade vix satiata.

Tertia ab eodem appellatur κότος, ἀπὸ τῆ κοίλῃ, quæ (inquit) ira est reposita, ac recondita, vlciscendi occasionem captans, in quo certè eadem fermè est, ac μῆνις.

Eust. in l. 1. Iliad initio.

Alij non κότον, sed μηνίαν tertio loco ponunt, quã Eustatius φρενῶν ἔκστασιν iram prorsus à mente alienatam, præcipitem, insanam; Latini furorem nominant: & talis est ea, quæ à Gregorio Nysseno, cum energumenorum affectibus comparatur.

Eadem enim (inquit) iratis, quæ Energumenis accidunt. Sanguine diffusi, ac distorti eorum, qui à Dæmone torquentur, sũt oculi, lingua præceps, voces præruptæ, ac latranti similes, quassatio capitis, manuum stolidi motus, pedes instabiles, totius corporis concussio. Hæc sunt irato, & dæmoni communia. Hoc vno duntaxat differunt, quod vnum voluntarium malum est, alterum non est.

De causis Iræ, & qui ad iracundiam procliues.

CAPVT XXIX.

IRacundiæ causssas, ingeniosè, vt solet, & feliciter est persequutus Aristoteles, lib. 2. Rhetoricorum.

Sex sunt (inquit) præcipuè, quæ iratos efficiunt, dolor, impedimentum, vehemens cupiditas, despicientia præsentis status, offensio præter expectationem: quædam circumstantiæ. Vnde sex genera eorum colligit, qui facilius irascuntur.

Primum est eorum, qui dolent, propter aliquam despicientiam, quæ caussa iræ maxima est, & cæterarum omnium origo. Quò autem quisque vel dignitate clarior est, vel gloriæ cupidior, eò magis despectus irritatur.

Hinc illæ querimoniæ Iunonis apud Senecam in Hercule furente, & apud Virgilium.

Ast ego, quæ diuum incedo regina!

Cuius rei memorabile est ira Narsetis argumentum: cùm enim ille animosus Eunuchus, & rei militaris gloria præstantissimus, Totilam Gothorum Regem, Martio vigore, & spiritu planè ingentem debellasset, mox inconstantis fortunæ ludo iactatus, non modò Italiæ præfectura spoliatus, sed à Sophia Imperatrice impotentis animi fœmina probris concisus est. Quippe illa dictitabat,

Baronius ad annum Iustini iunioris 11. dum.

Narsetem ad pensa, & lanas esse relegandum.

Quæ vox nimis petulanter effusa, egregij spiritus, & roboris ducem, mirum in modum efferauit. Nec mora se Iustino Imperatori, & Sophiæ eius vxori, eam telam orsurum dixit, quam nulla eorum vis, aut industria posset retexere: quod præstitit, cùm Longobardos à regionis suæ squallore, ad fertiles Italiæ campos euocauit, quorum armis magna Italiæ pars Imperatori detracta est, tantum veneni habuit muliebris calumnia.

Secundum: qui in rebus suis aliquo afficiuntur impedimento, siue apertè quis obsistat, & refragetur, siue cùm possit minimè faueat: vt si quis sitienti potum denegat, aut famelico panem.

Tertium. Ad iram propensissimi sunt, qui vehementi aliqua cupiditate trahuntur, vt ægrotantes, paupertate laborantes, sitientes, amantes, *genus irritabile.*

Quartum: quorum præsens status despicitur, vt ægrotans in ijs, quæ pertinent ad morbum, paupertate laborans, in ijs quæ pertinẽt ad paupertatem. Bellator in his, quę ad bellũ. Cuius cõtemptus manifestissima sunt exempla. Quibus enim furijs agitur Philoctetes apud Poëtas, ob morbum despectus, & à Græcorum exercitu seiunctus. Quibus iræ moribus obnoxij sunt, qui ob vitium aliquod corporis, aut notam deformitatis irridentur? Cornelius Senator, cùm à Domitio Corbulone struthiocamelus depilatus vocaretur, in con-

Vitia corporis obiecta iram mouent.

conflictu grauissimo Sanatus lachrymas non tenuit.

Hipponax Poëta cùm esset singulari oris deformitate, ideoque à ludibundis pictoribus depictus, & in derisum publicum propositus, adeò excanduit, vt derisionis authores, impulsoresque furioso carmine ad suspendium adigeret. Pauperes verò grauius contemptum ferunt, si antea diuites extiterint, & eò miseriarum delapsi, à suis etiam despiciantur. At milites, & poëtæ, cæterique scriptores, ipsi etiam opifices, facillime stomachantur, si in ijs, quibus florere se laudibus cupiunt, parui pendantur. Sub Boleslao III. Polonorum Rege Palatinus quidam Polonus, cui Cromer. l. 6 Rex in opprobrium ignauiæ, leporis pellem, colum, & fusum misérat, tam iniquo tulit animo, vt sibi ipsi violentas afferret manus.

Herodes Atticus; cum adhuc adolescens coram Antonino Imperatore peroraus, præ timore, & contubatione mentis obmutuisset, contemptum veritus, pene se in Istrum desperatione proiecit. Magna crux gloriæ despicientia.

Philost. in Herode. Titus Labienus ingenio suo superstes (vt ait Seneca) esse noluit, sed eius libris ex S.C. combustis, vltrò se in maiorum suorum monumenta ferri atque includi voluit. Tanta crux est gloriæ cupidis despicientia.

Quintum, vehementius irritantur, qui præter expectationem offenduntur, maximè ab ijs, quos sibi beneuolos, & amicos fore existimabant. Sicut enim insperata boni species, vbi primùm obiecta est, maiori iucunditate sensus perfundit, sic etiam doloris minimè expectati, grauius percellit iniuria.

Ad summum enumerantur, qui certis quibusdam horis, & temporibus turbari, & vt maria, ventis cieri, commouerique solent.

Causæ iracundiæ 17. ab Aristotele. Nec satis fuit Aristoteli, hæc in genere enumerasse: septemdecim deinde causas specie, prosequitur, è quibus excitari, conflarique solita est iracundia. Hæ sunt subsānatio, illusio, detrimentum contumelioſum, maledictum, amicitia despiciens, consuetudo honorandi omissa, ingrati animi signum, nulla existimatio, officium spretum, gaudium in aduersis, neglectus, auscultatio, aut inspectio malorum, despicientia in rebus caris, nulla gratiarum actio, dissimulatio, beneficium in alios, & non in ipsos, obliuio, ad summum contemptus apud eos, à quibus gratiam, & famam colligere qui irascuntur vehementer cupiunt.

Ad hæc cuiusque ingenium, natura, temperies, ætas, conditio, diligenter erunt considerandæ, è quibus plurimùm momenti in iram deriuatur. Non opus est in his immorari pluribus, nimis multæ causſæ sunt, & nimis promptæ, quæ iratos faciunt, longè opportunius est de tractatione, & moderatione huius affectus disserere.

De concitando odio, & iracundia.

CAPVT XXX.

HAec erunt igitur capita, per quæ odij, & iracundiæ vis facilè inardescet: nunc autem modos, & exempla, affectuumque in eo genere varietatem exequamur.

Primum artificium est Oratoris ad animos iam suspicionibus exulceratos, & mediocriter inflexos, accedere, quo facilius motum concipiant. Vt enim in corpore humano, si ad humores malè affectos, ipsa cœli ratio, atque intemperies accesserit, tantò citius vis morbi inualescit: Sic animum præuijs iam simultatibus leuiter occupatum, vel ad eas ipsas suscipiendas, natura, atque ingenio dispositum, acrioris flammæ vis corripit, correptumque facilius incendit.

Hoc M. Tullius in accusatoribus Deiotari animaduertit, qui cùm ad vlceratas Cæsaris aures accessissent, eas in tranquilla etiam mente simultates excitârunt, quas vix disertissimi oratoris facundia potuit restinguere.

Secundò, Ipsius personæ, quæ damnum intulit species quædam indigna, atrox, crudelis, funesta, quantum res patitur, exprimenda est, quo iniuria, quæ inde profecta fuerit, grauior, & minimè toleranda videatur.

Tertiò, eius ipsius, qui læsus est, vt occurrerit, comparanda erit innocentia, virtus, sapientia, conditio, dignitas, cum personæ, quæ læsit improbitate, scelere, barbarie, indignitate.

Quartò, iniuria illata per graues hypotyposes oculis subijcienda, sublimibus figuris, vt exclamationibus, apostrophis, prosopopœijs, aganacteſi, & cæteris erit excitanda.

Quintò, comparatione minorum factum erit exaggerandum, & varia exempla etiam magnarum iniuriarum colligenda, quæ cum in hac vna improbitate collata, longè minora videantur.

Sextò,

Sextò, non modo præsentis mali vis erit cōmemoranda, sed etiam futuri, si talis iniuria fuerit impunita, terror ex variijs adiunctis incutiendus

Septimò, si qua externa species animos irritare acrius potest, tempore, & loco erit adhibenda.

Octauò, si suspicio sit affectati motus, aut animi priuato odio inique affecti, tum lentè, remissè, callidè oratores progredi solent, & simplicem magis rei narrationem, quàm vllā amplificationem pertexere.

Nonò, permagna habenda est rerum, personarum, locorum, temporumque ratio, vt pro istorum varietate motus aut sint acuti, aut lenes, aut mediocres: nec sint comicè iracundi, nec muliebres, nec tragicis minis, & doloribus intemperantes.

Decimò, curandum est vt orator decorum personæ retineat, neque ipse actione intemperanter abutatur: quæ omnia pelnius exemplis illustro.

Quomodo à personis, rebus & signis, concitetur iracundia.

CAPVT XXXI.

Cic. de Harusp. resp.

PErsona in odium adducitur à vitijs animi, & corporis, atque ipsius conditionis indignitate. Is Ciceronis modus quam optimus mihi videtur. Etenim si vnum hominem deterrimum, poëta præstanti aliquis ingenio, fictis conquisitisque vitijs deformatum vellet educere, nullum profectò dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multaque in eo defixa, ac penitus hærentia præteriret Appositum initium, pergit, & ad commouendos animos deterrima affert vitia, contra Deos, patriam, parentes, quæ homo ille perpetrauit *Diis (inquit) immortalibus*, & patriæ nos primùm natura conciliat, eodem enim tempore, & suscipimur in lucem, & hoc spiritu cœ esti augemur: & in certam sedem ciuitatis, ac libertatis ascribimur. Iste parentum nomen, sacra, memoriam, Fonteiano nomine obruit, Deorum ignes solemnes, mensas, abditos, ac penetrales focos occultat, & maribus non inuisa solùm, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit, idemque earum templū inflammauit Dearum, quarum ope etiam alijs incendijs subuenitur. Quid de patria loquar, qui primum eum ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præsidijs depulit, quem vos patriæ conseruatorem esse sæpissimè iudicaueritis, &c.

Hæc oratio grauis est, distributa, & pedetentim exaggerata. Audiam Gregorianæ eloquentiæ fulmen, vt Cappadocem describens in odium adducat.

Gregorius Nazianzenus Orat. XXI. in Athanasium.

ΤΕρας τὶ Καππαδόκιον, ἐκ τοῦ ἐσχατιῶν ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν οὐδὲ παντελῶς ἐλεύθερον. ἀλλ' ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γινώσκομεν τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον καὶ μάζης ὤνιον, πάντα, καὶ ποιεῖν, καὶ λέγειν ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκὸς, τὰ τελευταῖα δὲ, καὶ πολιτείᾳ παρεῖ. σφθαρὲν, καὶ πιστευθὲν ταύτης τὰ ὄσχατα, ὅτον ὑείων κρεῶν ὑποδοχέα γενέσθαι, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται. εἶτα κακὸν περὶ τὴν πίστιν γενόμενον, καὶ τῇ γαστρὶ πολιτευσάμενον. ἐπειδὴ τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον δρασμὸν ἐννοεῖ, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώραν, καὶ πόλιν. (οἷα τὰ τῶν φυγάδων) τέλος

Improbi descriptio.

CAppadox quoddam monstrum, ex vltimis terræ nostrę finibus oriundum, malum genere, animo peius, ne omni quidem ex parte liberum, sed dubium, ac permixtum, cuiusmodi mularum genus esse constat, primum alienę mensę mancipium, atque offa venale, sicque comparatum, & edoctum, vt omnia ad ventris gratiam tum faceret, tum loqueretur, tandem cum ad Remp. gerendam pestiferè se contulisset, atque extremo, & sordidissimo illius muneri, hoc est, suillis carnibus, quibus turba militaris alitur, suscipiendis, prefectus fuisset, atque in commisso sibi negotio infidum se prębuisset, totamque muneris sui administrationem ad ventrem retulisset, posteaquam nihil illi pręter corpus reliqui fuit; profugiendi consilium capit, atque aliam ex alia regionem, ac ciuitatem (vt fugitiuorum

mos

ἐπὶ κακῷ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας. οἷόν τις Αἰγυπτιακὴ πληγὴ, τὴν Αλεξανδρέων καταλαμβάνει. ἐνταῦτα τῆς ἄλης ἵσταται, καὶ τῆς κακουργίας ἄρχεται, καὶ ἦν τἆκλα μὲν οὐδενὸς ἄξιος, οὐ λόγων ἐλευθερίων μετεσχηκὼς οὐ τὴν συνουσίαν σωμύλος, οὐκ εὐσεβείας σχῆμα γ' οὖν τι καὶ πλάσμα κενὸν περικείμενος, κακουργῆσαι, καὶ συγχέαι πράγματα πάντων δεινότατος.

mos est) subinde permutans, postremò ad cõmunem Ecclesię perniciem, instar cuiusdam Aegyptiacę plagę Alexandriam inuadit. Hic vagari desinit; improbitatem autem, & versutiam auspicatur. Ac cætera quidem nullius pretij erat, nõ liberalibus disciplinis imbutus, non in congressu, & colloquio facetus, non pietatis laruam saltem, & inanem speciem præferens, verùm ad suscipienda facinora, resque perturbandas appositissimus.

Item Iuliani orat. IIII.

Αλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως. εἴπερ μάντις ἄριστος, ὅς τις εἰκάζειν οἶδε καλῶς οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι, καὶ ἀνασηκούμενοι. ὀφθαλμὸς σοβούμενος, καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες, καὶ μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων, καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι. τὸ αὐτὸ φέροντες γέλωτες ἀκρατεῖς τε, καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις, σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος, καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως. τί ἂν καθ' ἕκαστον γράφοιμι: τοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα.

SEd me morum, ac gestus ipsius inæquabilitas, atque ingens quædam mentis emotio vatem efficiebat; siquidem vates ille optimus est, qui rectè conijcere nouit. Neque enim mihi boni quicquam significare videbantur, ceruix minimè firma, humeri, quos subinde agitabat, & attollebat, oculus vagus, & oberrans, ac furiosum quiddam intuens, pedes instabiles, & titubantes, nasus contumeliam spirans, vultus lineamenta ridicula, idem significantia, risus proterui, & æstuantes; nutus, & renutus omni ratione carẽtes; sermo hærens, spirituque intercisus; interrogationes præcipites, & imperitæ, responsiones his nihilo meliores, aliæ in alias insultantes, non autem graues, & constantes, nec eruditionis ordine progredientes. Quid singula describere necesse est? Talem ante opera conspicatus sum, qualem in operibus postea cognoui.

Iuliani descriptio.

Sidon. Apol. ep. 13. li. 3.

Eodem genio, sed impari stylo, Gnatonem improborum signiferum, Sidonius Apollinaris efformat, de quo plenius in libro descriptionum, post multa eius crimina addit;

Fœculentiæ omninò par cloacali, quæ quò plus commota, plus fœtida est. Ita viuens, paucis voluptati, nullis amori, omnibus risui, vesicarũ ruptor, fractorque ferularum, bibendi auidus, auidior detrahendi, rabido pariter ore spirans cœnum, spumans vinum, loquens venenum facit ambigi putidior, temulentior, an facinorosior existimetur.

[Subiungit de corpore].

Enimuerò ille sordidior est, atque deformior cadauere rogali, quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue torrium deuolutum, reddere pyræ iam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc lumina gerit idem lumine carentia, quæ stygiæ vice paludis voluunt lachrymas per tenebras gerit & aures immanitate barrinas, quarum fistulam biforem pellis vlcerosa, circumuenit saxeis nodis, & tofosis humore verrucis; per marginem curuum protuberantibus, portat & nasum, qui cum sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui, prætendit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingiuis purulentum,

tum, dentibus buxeum. Et cætera, quæ ille grandi, & horribili oratione.

Omitto quæ habet Demosthenes in Aeschinem, Aristogitonem, & Midiam: Cicero in Pisonem, Vatinium, Clodium, Antonium & cæteros.

Iam vbi hac, & simili proposita immanitate, obiecta est eius, qui in odium adducitur species, si contrà læsæ personæ dignitas opponatur, consurgit indignatio; vt,

Cic. 4. Philipp. Est igitur, Quirites, P.R. Victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco.

Salust. in orat. Philippi. Et apud Salustium. Proh Dij boni, qui hanc vrbem, omissa cura adhuc regitis: Marcus A Emilius omnium flagitiosorum postremus, qui peior, an ignauior sit deliberari non potest, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit: vos mussantes, & retractantes verbis, & vatũ carminibus, pacẽ optatis magis, quàm defenditis.

In facto demùm proponendo, & aptissimis verbis, atque sententijs explicando, per magna totius affectus vis consistit.

Greg. Nazianz. orat. 3. in Iulianum. Quid illud Marci Arethusij martyrium, quod narratur à D. Gregorio Nazianzeno, sine iusto iracundiæ dolore in authorem supplicij, & singulari in Martyrem miseratione audiat?

Ducebatur senex sacerdos, Athleta voluntarius, per mediam ciuitatem, omnibus, præter persecutores, & carnifices tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porrò ab omnibus cuiuslibet ætatis, & conditionis, ac fortunæ, æquè vrgentibus viris, & fœminis; adolescentibus, & senibus; tam publica negotia administrabant, quàm qui honoribus, ac dignitatibus præditi erant; hoc vnum certamen cunctis propositum erat, vt furoris aduersus senem immanitate sese mutuò superarent, omnibusque pietatis pars esse censebatur; quamplurimis cum malis afficere, pugilemque senem, aduersus totam ciuitatem decertantem superare. Raptabatur per plateas, volutabatur in cloacis: crinibus, & quauis alia corporis parte admixta, nempe cruciatibus, contumelia ab ijs trahebatur, qui in Mithræ sacris huiusmodi suppliciis iussè cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennarijs generosum illud corpus certatim excipientes, instar ludi diram agebant tragœdiam.

Tormentis etiam tibiæ illius ad ipsa vsque ossa comprimebantur, lineis filis amputabantur aures, tenuissimis quidẽ illis, sed firmissimis. Ipse interim sporta in altum sublatus, melle, & iusculo vndique perfusus, apibus, & vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimo sole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarũ carnium, non enim dixerim miserarum, esum acriorem efficiente.

Hæc è Græcis Latinè expressa, ne Græcis vsq; testimonijs, paginas oneremus: quæ vel liquidè, simpliciterq; narrata, ad motus cõcitandos vim habent non mediocrem.

Sic Galgacus apud Cornelium Tacitũ Britannorum suorũ animos, odijs aduersus populum Romanum irritans, quam excelsè, & Romanorũ crudelitatẽ, & suorũ miserias narrat. *Corn. Tacit. in vita Agricolæ.*

Raptores (inquit) orbis, postquam cuncta vastantibus defuere, terras, & mare scrutatur: si locuples hostis est, auari, si pauper, ambitiosi, quos non oriens, non occidens satiauerit. Soli omnium opes, atq; inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura chariissimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororesque & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum polluuntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipsa, ac manus syluis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia seruitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. Hæc ad mouendam iracundiam grauiter, & amarulente dicta. Quid si iam accedant vehementium figurarum emissiones, vti *Demosth. de falsa legatione.* Καὶ τοιαῦτα συνειδὼς ἑαυτῷ πεπραγμένα ὁ καθάρσιος τολμήσει βλέπειν εἰς ὑμᾶς. Deinde tot criminum sibi conscius impurus ille audebit in nos intueri. Et cõtra Aristogitonẽ. Καὶ οὐδεὶς ὑμῶν χολὴν οὐδ' ὀργὴν ἔχων φανήσεται ἐφ' οἷς ὁ βδελυρὸς οὗτος καὶ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὗτοσι διαξέεται τοῖς νόμοις. Nullus deinde vestrûm succensere, & irasci videbitur, in ijs quibus execrandus ille, & exhausti pudoris homo leges violat.

Hæ sunt faces, & classica. Quid Cicero? quo genio in odium, & iracundiam rapit. *Cic. in Pisonem.*

Cum

Cum quidem tu, ô vecors, & amens, cùm omnes boni, abditi, inclusique mœrerent, tẽpla gemerent, tecta ipsa vrbis lugerent, complexus es illud funestum animal, ex nefarijs stupris, & ciuili cruore, ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum: Atque eodem in templo, eodem loci vestigio, & temporis, abitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti. Quid ego illorũ dierum epulas? quid lætitiam, & gratulationẽ tuam? quid cũ tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes prędicẽ? Quis te illis diebus sobrium? quis agentẽ aliquid, quod esset libero dignum? quis denique in publico vidit: cum collegæ tui domus cãtu, & cymbalis personaret? cumque ipse nudus in conuiuio saltaret: in quo, ne tum quidem, cũ illum suum saltariorum versaret orbem, fortunæ rotã pertimescebat. Hic autem non tã musicus iacebat in suo Gręcorũ fætore, atq; vino, quod quidem istius in illis Reip. luctibus, quasi aliquod Lapitharum, aut Centaurorũ conuiuium ferebatur: quo nemo potest dicere, vtrum iste plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Hæc crudelitas, & turpitudo tam sublimi oratione expressa, ingentes habet aculeos. Post hæc modò vibrantur confertæ exclamationes: vt, O tenebræ, ô lutum, ô sordes! [Et alibi:] O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandum! [Et rursus] O spectaculum miserum, atque acerbum ludibrio esse verbis gloriam, P. R. nomen, in hominum conuentu, atque multitudine, piratico Myoparone, in portu Syracusarum, de classe populi Romani triumphum agat pirata, cum prætoris nequissimi, acerbissimique nauim prædonum remi aspergerent.

Modò apostrophæ, & conuersiones accedunt ad homines, ad Deos. vt,

Per Deos Immortales, Iudices, quo tandem animo sedetis, aut hæc quemadmodum auditis; vtrum ego desipio, & plusquam satis est, doleo in tanta calamitate, miseriaque sociorum? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mæror pari sensu doloris afficit, &c. Ad Deos, vt καλῶ δὲ ἐναντίον ὑμῶν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τοὺς θεοὺς ἅπαντας.

Demosth. de corona. Cicero in isonem.

Modò comparata proferuntur exempla.

Quis hoc fecit vlla in Schytia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere nõ sineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers insignia, eripis lachrymas, non consolando, sed minando.

Modò per prosopopœias orationes exprimuntur, mortui ipsi ad tribunal Iudicum, & consessum auditorum appellantur; siquidem Orestes apud Libanium, aptè admodum patris demortui animam, & Apollinem Pythium, tanquam innocentiæ suæ propugnatores aduocat. Ad summum tanquam balistis exploduntur indignationes, execrationes, diræ, & cætera id genus, de quibus in figuris. Adduntur etiam minimæ, & varij terrores incutiuntur, vt [Erit, erit illud tempus.] & similia.

Quod si etiam signa extiterint, vt corpora spurcè tractata, liuores, cruor, vulnera, vestes, gladij, suppliciorum instrumenta.

Signa externa aptè hic proferuntur.

Clotildis, Clodouæi filia, & Childeberti, Clotharij, atque Theodorici Regum Francorum soror, ab Almarico Rege Visigothorum Ariano, cui nupserat, ignominiosè, duriterque tractata, imbutum suo cruore sudarium ad fratres Reges misit, quibus veluti literis sanguine exaratis perciti, classicum tota Francia cecinerunt, & immane illud bellum conflârunt; quo res Visigothorum prorsus attritæ ceciderunt. Nec altares magis P. R. excitauit, quàm cùm Antonius Cæsaris vestem explicans exclamauit;

Paul. Aemil. l. 1.

Ὡς ὁλῆς ἐσπαραγμένης ἐπὶ τούτῳ μόνον ὡς ἔοικεν ἔλαβες ἐν ἐν ταύτῃ σφαγῆς.

Diol. l. 44.

De varietate motuum iracundiæ, & eorum vsu.

Ac de vitiosis motibus in hoc genere.

CAPVT XXXII.

ADhibenda est à prudenti scilicet oratore permagna in hisce motibus concitandis temperies, vt insanos quosque, & ignauos reijciat: sanos contra, & generosos studiosissime consequatur. Primùm quidam motus sunt iracundiæ, qui videntur magni, & violenti, sed re ipsa verbosi sunt, degentes, ignaui: qui a comicis, plebeijs hominibus tribui solent: Rumpuntur enim nonnũquam iracundia, & quo magis irascuntur, eo pleniorem omnium captant risum. Talia sunt ista apud Terentium.

Tum autem Syrum impulsorem: vah! quibus illum lacerarem modis.
Sublimem, medium, arriperem, & capite primùm in terra statuerem,
Vt cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi oculos eriperem: post hæc præcipitem darem:
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.

Fulgura sunt hæc (vt diximus) è pelui.

Quin apud Plautum, quanto dolore, & iracundia hæc senex.

Perij, interij, occidi: quò curam? & quò non curram?

Plautus in aulularia.

Tene, tene, quem? quis? nescio, nihil video, cæcus, atque
Equidem quo eam, aut vbi sim, aut qui sim, neque cum animo
Certum inuestigare, obsecro vos ergo mihi auxilio
Oro, obtestor, sitis: & hominem demonstretis, qui eam abstulerit.
Qui vestitu, & creata occultant sese, atq; sedēt, quasi sint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum est, nam esse bonum te vultu cognosco.
Quid est quod ridetis? noui omnes. Scio fures esse hic complures.

Hæc tam iracunda ad risum ab ingenioso poeta sunt comparata. Homo enim dolore, & iracundia cæcus seipsum interrogat, & simul respondet, modò pugnantia secum loquitur, modò alios laudat pariter, & vituperat, quas ob caussas meritò deridetur.

Quæ sunt igitur huius affectus vitia? facilè est istud quidem prudentiæ dijudicare. Primùm vitiosi sunt nimis vehementes, atq; insani. Tantum enim abest, vt iracundiam, vel terrorem inijciant clamosi isti nugatores, qui potius se ipsos præbent deridendos, quod ratione præstantissima hominis parte videantur destituti.

Secundò, deridentur qui licet insani nihil admodum habeant, supra rem tamen, & personam sunt elati: quales sunt, qui in caussis, & negotijs minoris momenti adhibentur ad tragœdię grauitatem nimis compositi. Quod vitium pueris familiare est, qui in affectibus, & iudicijs nullum persæpè tenent modum. Atqui vt res alioqui viles amplissimis extollunt laudibus, sic etiam in minora quæque crimina, æquè solent, ac in maxima, excandescere.

Tertiò generosi plerumque motus verbis antiquis, atque inflatis deteri, infringique solent; Num enim in risum cedet hæc iracundia Medea apud Pacuuium?

Motus generosos quid eneruet.

Quidnam autem hoc soniti est, quod stridūt fori?

Pacuuius in Medea.

Vbi ille est? me miseram! quoniam clamor eliminat.
Si quis me hac oratione incilet, quid respondeam?
Vtinam nunc matrescam ingenio, vt meum patrem vlcisci queam.
Egone tyranni noui temeritudinem,
Me caluitur suspicio.

Quartò, cauendum est serijs iracundiæ motibus, misceantur ioci, & ridicula. Neque enim licet irasci oratori, vt Ballioni.

Forum coquinum qui vocant, stultè vocant:

Plaut. in Pseudola.

Nam non coquinum est, verùm furinum est foris.
Nam si ego iuratus peiorem hominem quærerem,
Coquum non potui, quàm hunc, quem duco ducere.
Multiloquum, gloriosum, insulsum, inutilem:
Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit,
Vt esset hic, qui mortuus cœnam coquat:
Nam hic solus illis coquere quod placeat, potest.

De generosis iracundiæ motibus.

CAPVT XXXIII.

EXtant plerique generosi iracundiæ motus, qui, quasi liberi paterni corporis similitudinem, sic animæ ipsius Oratorum, à quibus fluunt, effigiem quandam præferunt, vt non immeritò, illustrium parentum sobolem possis appellare. Qua in re præ cæteris admirabiles Diuus Gregorius Nazianzenus, Demosthenes, & Cicero extitere. Quo enim spiritu, hæc aduersus Iulianum.

MO-

MOTVS IRASCIBILIS.

Gregorius Nazianz. auersus Iulianum Orat. III.

Ἐγκλήσατε, καὶ ἀσεβήσατε, καὶ ἀπαιδευτότατε τὰ μεγάλα, σὺ καὶ τοῦτο κλῆρον, καὶ τὴν οἰκουμενικὴν καρτοφορίαν, καὶ τὴν πάντα διαλαβοῦσαν τὰ πέρατα, διὰ τὴν εὐτέλειαν τοῦ λόγου, καὶ τὴν μωρίαν ὡς ἂν αὐτοὶ φάσκητε τοῦ κηρύγματος, ὃ σοφοὺς ἐνίκησε, καὶ δαίμονας ἔπαυε, καὶ χρόνον ὑπερῆκόν ἐστε, τὸ αὐτὸ παλαιόν τε ὁμοῦ καὶ τυγχάνον, καὶ νέον ὡς ὑμεῖς τὴν θεῶν τινὰ τερατεύεσθε; τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς, καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ τελειώσει τοῦ μυστηρίου χαρισθὲν ἰδίοις ταμιευθέντος; σὺ καὶ τὴν μεγάλης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας; ὁπόσης, καὶ πόσου, καὶ πόθεν, μεγάλης, καὶ οὐ παυσομένης, οὐδ' ἂν πλέον ἢ σὺ μανῇς τινες. ἀλλ' ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ βλυστανούσης τε καὶ αὐξανομένης. πιστεύω γὰρ ταῖς προρρήσεσι, καὶ τοῖς ὁρωμένοις, ἣν ὁ θεὸς ἐποίησε, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν, ἣν νόμος ἐτύπωσε, καὶ χάρις ἐπλήρωσε, καὶ χρισὸς ἐνεκαίνισεν. ἣν προφῆται σημαίνουσιν, καὶ ἀπόστολοι σημειοῦνται, καὶ εὐαγγελισταὶ καταστρήσαντο, καὶ τὴν χριστοῦ θυσίας, τοῖς σοῖς μάσμασι σὺ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον καθήραντος αἵματος, τοῖς σοῖς αἵμασι; σὺ πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνης; σὺ χεῖρα καὶ τὴν ὑπὲρ σοῦ ἡλωθείτης τε καὶ διαστέ; σὺ καὶ τὴν χολῆς τὴν σὴν γεῦσιν, καὶ τοῦ σωροῦ ζόπασον, καὶ τοῦ θανάτου κατάλυσιν, καὶ τὴν ἀναστάσεως ἐπανάστασιν, καὶ τοῦ μάρτυρος, οὐχὶ μάρτυρας, μᾶλλον Ἡρῴδην διώκτης, καὶ μετὰ Ἰούδαν προδότης: πλὴν ὅσον οὐκ ἀγχόνην τὴν μετάνοιαν ἔδειξας ὥσπερ ἐκεῖνος, καὶ χρισοκτόνος μᾶλλον Πιλάτου, καὶ μᾶλλον Ἰουδαίους μισόθεος; οὐκ ἠδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια: οὐχ ἐφοβήθης τοὺς μεσάλους ἀγωνίσας. τὴν Ἰωάννου ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, Στέφανον, τὸν Ἀνδρέαν, τὸν Θέκλαν, τοὺς ἐπ' ἐκείνοις τε, καὶ πρὸ ἐκείνων, τὰ ἀληθείας προκινδυνεύσαντας;

HOmo stultissime, & impijssime, & in magnis rebus imperitissime, tùne aduersus tantam sortem, ac per totam orbem fusam oblationem, quæ per sermonis vilitatem, prædicationisque, vt ipsi fortasse dixeritis, stultitiam omnes terræ fines complexa est, quæ sapientes vicit, & dæmones oppressit, & tempus superauit, eadem vetus simul, & noua (vt vos Deorum quendam portentosè confingitis) illa paucis, hæc promiscuæ multitudini, illa adumbratione, hæc perfectione mysterij ad sua tempora reseruati? Túne? quis autem, & quantus? & vnde profectus? Aduersus magnam Christi hæreditatem, magnam inquam, illam, nec etiam si quidam maiori, quàm tu, furore, atque insania præcipites ferantur, finem habituram, verùm longius progressuram, altiusque assurrecturam? mihi enim & Prophetarum oracula, & ea, quæ cernimus, fidem faciunt; quam, vt Deus, creauit; & vt homo, hæreditate consecutus est: quam lex adumbrauit. & gratia expleuit: quam Prophetæ coagmentarunt, & Apostoli, quasi vinculis constrinxerunt, & Euangelistæ numeris omnibus absoluerunt? Tune aduersus Christi sacrificium, cum tuis piaculis? tune aduersus eum cruorem, quo mundus purgatus est, cum tuis cruoribus? tune bellum aduersus pacem? tune manum aduersus eam, quæ, & pro te, & propter te, clauis trãfixa est? tune aduersus fel gustum tuum? aduersus crucem trophæum? aduersus mortem oppressionem? aduersus resurrectionem, insurrectionem, & rebellionem? aduersus martyrem, ne martyres quidem? post Herodem persecutor, & post Iudam proditor, nisi quod non laqueo, vt ille pœnitentiæ animi significationem dedisti, post Pilatum Christicida, post Iudæos Dei hostis? non victimas pro Christo cæsas veritus es? nec magnos pugiles extimuisti, Ioannem illum, Petrum, Paulum, Iacobum, Stephanum, Andream, Theclam, eos, qui & post illos, & ante illos, pro veritate periculis se obiecerunt? qui cum igni, & ferro, & belluis, & tyrannis, & præsentibus malis, & denunciatis,

οἱ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ θηρσὶ, καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο καὶ παῤῥησίᾳ κακοῖς, καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἀλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώμασι; τίνος ἕνεκεν: ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ῥήματος τὴν εὐσέβειαν, ὧν αἱ μεγάλαι τιμαὶ, καὶ πανηγύρεις. παρ' ὧν δαίμονες ἐλάττονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται. ὧν αἱ ἐπιφάνειαι, καὶ ὧν αἱ προῤῥήσεις. ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύνανται τοῖς ἁγίοις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφιέμενα, ἢ τιμώμενα. ὧν καὶ ῥανίδες αἵματος μόνον, καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

alacri animo, velut in alienis corporibus, imò quasi corporum expertes, dimicarunt. cur? ne pietatem, vel verbo tenus proderent. Quibus præclari honores, & festa constituta sunt: à quibus dœmones propelluntur, & morbi curantur: quorum apparitiones, & prædictiones: quorum vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ, siue tangantur, siue honorentur, quorum vel solæ sanguinis guttæ, atque suppliciorum signa idem possunt, quod corpora. [Hæc etiam trucis habet aliquid festiuitatis admixtum.

Οὐ φασιν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες, καὶ τὸν νέον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάττοντες, τὸν ἡδὺν, καὶ φιλάνθρωπον, ἀλλ' ὅτι δημοσίᾳ διωκέδωσαν Χριστιανοὶ πρῶθηκε, καὶ πάντα πασχέτωσαν, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτοὺς τῆ τοῦ διώκειν αἰτίας. τὴν Ὕδραν ἦ, οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἥμερον, ὅτι ἐννέα κεφαλὰς ἀντὶ μιᾶς προβάλλετο. ἔτι τῷ μύθῳ πειστέον, οὗ τὴν Παταρικὴν χίμαιραν, ὅτι ζεῖς, καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερώτεραν. ἢ τὸν ἅδου Κέρβερον, ὅτι τοσαύτας τε, καὶ ὁμοίας, ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἓξ ἐν κύκλῳ. καὶ ψευκτοτάτας, καὶ τοίγε τὰ ἀνὼ φασιν αὐτῆς χρηστὰ, καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὄψιν οὐκ ἀηδῆ κόρη γὰρ ἦν πρὸς ὑμᾶς, τι συγγενὲς ἔχουσα αἱ ἦ ἀπὸ τούτου κυνώδεις κεφαλὰς, καὶ θηριώδεις, οὐδενὸς ἧσαν ἀγαθοῦ σήλυς ὅλως ἁρπάζουσα, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσα, τοῖς ἀντιβόλου χαρύβδεως. ἢ καὶ τοξοτῶν σὺ, καὶ τὰ σφενδονιτῶν τὰ βέλη, καὶ τοὺς λίθους καταγιάσῃ. ἀλλ' οὐ τοὺς σφενδονῶντας, καὶ τοὺς τοξεύοντας. ἔτι ἦ τὰ κυνηγετῶν τοὺς κύνας, καὶ τὰ φαρμακέων τὰ δηλητήρια, καὶ τὰ κερατόντων βοῶν, καὶ ἁπαραιτήτων θηρίων τὰ κέρατα, καὶ τοὺς ὄνυχας. οἱ ἦ χρώμενοι τούτοις, ἐκτὸς ἵστανται, καὶ οὐ μεθέξουσι τῶν τολμωμένων αἰτίας, πολλὴς ταῦτα τῆς ἀλογίας, καὶ ὄντως ἐφιεῖ, δεόμενα, τοῖς ἑαυτοῦ συνηγορῶν καλοῖς, καὶ τῇ τοῦ λόγου

NON ita est, inquiunt, qui res illius venerantur, nouumque Deum illum nobis effingunt, suauem inquam, illum, & benignum: verùm quia nequaquam apertè promulgauit, vt Christiani vexarentur, atque ea omnia paterentur, quæ persecutoribus collibitum esset, idcircò eum à persecutionis crimine vendicant. Atqui Hydram nemo vnquam lenem, & mansuetam dixit, quòd nouem capita pro vno proferret, si quid fidei poëtis habendum est: nec Patanicam Chimæram, quòd tria, ac diuersa, vt terrorem maiorem afferret: aut illum apud inferos Cerberum, quòd totidem, & similia: aut Scyllam, æquoream pestem, quòd sex in orbem, maximeque horrenda, & tamen superiores ipsius partes suaues, & humanas fuisse narrant, nec aspectu iniucundas (virgo enim erat, cognationis cuiusdam necessitudine nobiscum deuincta:) at reliqua capita canina erant, & belluina, atque omnino pernicioſa, classes totas corripientia, nec, quantum ad periculũ, ab apposita Charybdi quicquam differentia. An tu etiam sagittariorum, & funditorum sagittas, ac lapides, non autem funditores ipsos, & sagittarios accusabis? an venatorum canes, veneficorum toxica, & cornupetarum boum, & dilaniantium ferarum cornua, & vngues: qui autem his vtũtur, extra culpam ponentur, nec criminis earũ rerum, quas perpetrârint, participes erunt? Magnæ profectò hæc stultitiæ fuerint, ac sophista proculdubiò opus habuerint, qui vitiorum suorum patrocinium suscipiat, virtutibusque eloquentiæ veritatem obtegat. Sed nulla

Hydra. *Chimæra.* *Cerberus.* *Scylla.* *Charybdis.*

vllę

δυνάμενος τὸ ἀληθὲς συγκαλύπτειν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅπως ἑαυτὸν ἀποκρύψει, οὐδ' ἂν πολλὰ σοφὴ, καὶ παντοῖα γένηται τῆς ἐπινοίας οὐδὲ εἰς τὴν Ἀΐδος κυνέην, ὃ δὴ λέγεται, περιθέμενος ἢ τῷ δακτυλίῳ γύρῳ, χρῆται τοσφενδόνης χρησάμενος, ἑαυτὸν ἀκλεᾶ ἐργάσεται τοῖς ἀντίον ἰοῦσιν, ὅσα φεύγειν ἐπιχειρεῖ, καὶ διαλιδράσκειν, τοσούτῳ πλέον ἁλίσκεται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζόσῃ, καὶ τοῖς σωφρονεστέροις τῶν κριτῶν. ὡς ταῦτα πράττων τε, καὶ τολμῶν, οἷς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίως πραττομένοις ἔχοι συνηγορεῖν. οὕτως εὐάλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ παντάχοθεν ἑαυτῇ περιπίπτουσα.

vnquam ratione seipsum occultabit, ne si in omnem quidem partem se verset, ac per varietatem suam in omnes formas immutet, atque Orei galeam, vt dici solet, induat, aut Gygis annulo, & palæ conuersione sese suffuretur. Imò contrà, quò magis elabi, atque effugere tentat, hoc magis comprehenditur, & conuincitur apud veritatis tribunal, ac prudentissimos quosque earum rerum iudices, vtpote hæc faciens, atque committens, quæ ne ipse quidem, vt iusta defendere queat.

Orei galea. Gygis annulus.

Adeò expugnatu facilis res est improbitas, atque vndecunque secum ipsa pugnat.

Quenamad odium communem excitent, & pudorem affe rant.

HAec quæ turpitudinem habent admixtam, vt libidinum, potationum, obsequiorum infamium, non modo commune odium excitant, sed ei ipsi, in quem dicuntur pudorem afferunt non mediocrem, qualia sunt, quæ in nobili Philippica, Antonio de vomitu, & amoribus, Æschini in oratione pro corona, de comica opera, de obscuritate familiæ, & vilissimis ministerijs in sacris Cereris objiciuntur.

Nunc singula expendamus. Vnde tantus, & tam grauis consurgit motus, paucis ad imitationem notandum est.

Prima emissio fit per amarulentam exclamationem; *homo stultissime, & impiissime.* Subijcit vltimo loco, quod grauius ambitiosum Iuliani pungebat ingenium: *in magnis rebus imperitissime.* Mox, qua maiestate orationis, Ecclesiæ pingit maiestatem? *Aduersus tantam sortem, quæ sapientes vicit, Dæmones oppressit, tempus superauit.* Hæc & cætera magnifica. Iam ex aduerso personam Iuliani, quo carbone delineat: *Tune? qui? autem, & quantus? & vnde profectus?*

Hæc ad contemptum grauiora sunt, quàm si longum verborũ circuitum texeret: nam & innatã animi generositatem indicant, quæ nedignetur quidè omnes minutias excutere, vt genus, vt educationem, & pueritiam, *& vnde profectus?* Suspicionem tamen animis auditorum relinquit, verbis ipsis longè grauiorem.

Tertiò, ex antithesi, & oppositione contrariorum, pugnam Christi, & Iuliani subijciens oculis, ingentem motum excitat. *Tunc manum aduersus eam, & quæ, & pro te, & propter te clauis transfixa est.* Quæ omnia vim habent maximam, & altissimam eloquentiam.

Tandem ista, verbane videntur, an potius fulmina, quæ epiphonematis vice subijciuntur. *Post Herodem persecutor, post Iudam proditor:* & quod amarulentam habet ironiam, *nisi quod non laqueo, vt ille, pœnitentis animi significationem dedisti: post Pilatum Christicida, post Iudæos Dei hostis.*

Postremò, quæ consummatæ malitiæ est, arguit in Iuliano effrenatam audaciam, omnis timoris, tam diuini, quàm humani expertem, à qua luculentæ plerunque ducuntur amplificationes. *Non victimas pro Christo cæsas veritus es, nec magnos pugiles extimuisti Ioannem illum, Petrum, Paulum:* quæ magnificè, & pro rei dignitate dicuntur. Addit falsam, & aculeatam ironiam. *Hæc non colis, sed contemnis qui Herculis rogum;* vbi de industria Hercules Oetheos, & Pelopas, & humeros eburneos, & cætera id genus commemorat, quo magis aduersarium irritet, qui poetices, ac fabularum cognitionem Christianis hominibus absconditam esse cupiebat. Is est igitur Gregorij character in moribus iracundiæ, & ex vngue leonem licet agnoscere.

Demosthenis iracundia acru & generosa, fulmini cũ nube colluctanti comparatur.

Demosthenes multum habet calidi, & incensi: atque in his profectò moribus longè felicius, quam in miserationibus dominatur, quanquam non est fusa eius, vt solet iracundia, sed concisis vibrata locutionibus, quas tela ignea meritò quis possit appellare. Videtur autem nonnunquam, præ vehemẽtia oratoris incluſus colluctari spiritus,

& leon-

& non secus, atque halitus in ardenti nube circumrotari, strepere, minari, nondum tamē exilire, vt terror ipse quolibet exitu grauior sit, & formidolosior. Nunquid enim in istis videtur ignes parturire, necdum tamen edere ἐφ' οἷς ἀποπνίγομαι, cum de Aeschinis audacia, & facinoribus loquutus, vt plura suis auditoribus cogitanda relinquat, & eorum tantum esse turpitudinem ostendat, vt sine nausea, & animi cruciatu dici non possint.

In his ego, inquit, *strangulor*. Nondum fulmen cecidit, & eo terribilius est: & ἐυχ' ὅ ἄν εἴποι τις postquam multa eructauit in a luersarium? *Numquid hic est barbarus? num execrandus? num?* Hic intercidit, quasi præ atrocitate nomen vix inueniens, deinde transilit: *Num ipse est, quo i quisque dixerit mali?* Curtum quidem illud, sed grauis, & generosi stomachi.

Ciceronis motus in iracundia.

Quid Cicero πάνταλῶς, summis in omnibus: huius strictæ, & fastidiosæ iracundiæ, vbi modo vult, multum habet: vt, tuæ coniugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certè, Bambalio quidā pater, homo nullo numero, nihil illo contēptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus huius nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & cothurnis nummos populo de rostris spargere solebat. Vellē hanc contemptionēm pecuniæ suis reliquisset, haberetis nobilitatem generis gloriosam [Grauis dubio procul, & amarulenta oratio, quæ plus celat, quàm promit. Nam quo artificio, M. Antonij auaritiam perstringit? *Vellem hanc contemptionem:* Est istud, Quod mihi igitur certamen esset huiusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicuræo, cum altero Catilinæ laternario, quos neq; herculē ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala, ac crotala fugi: & ego istius pecudis, ac putidæ carnis, consilio scilicet, aut præsidio niti volebā? ab hoc ejecto cadauere, quidquam mihi opis, aut ornamenti expectabam? [Quæ plena sunt acerbi contemptus. Iam vbi habenas laxat iracundiæ quantus, & quàm admirabilis est:]

Cicer. in Pisonem.

O Dij immortales, tunc etiam, atque adeò vos geminæ voragines scopuliq; Reipublicæ, meam fortunam deprimitis, vestram extollitis. [Et] O familiæ! [hic tantisper moratur] dein, non dicam Calpurniæ, sed Cluentiæ: neque huius vrbis, sed Placentini municipij: neque paterni generis, sed bracchatæ nationis dedecus.

Et contra Antonium. Tu mentis es compos? tu non constringendus?

Iam ista sunt incensa fulmina.

O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limē iutrare? tu illarum ædium Dijs penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquamdiu aspicere poterat, nemo sine lachrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuersari non puder? in qua, quamuis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse iucundum. An tu illa vestibula, rostra, spolia, cùm adspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest: quamuis enim sine mente, sine sensu sis, vt es; tamen & te, & tua, & tuos nosti. Nec vero te vnquam, neque vigilantem, neque in somnis, credo mente posse consistere: necesse est, quamuis sis, vt es, violentus, & furens, cū tibi obiecta sit species singularis viri, perterritum de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem.

Philip. 2.

Et pro domo. O Dij immortales. (Vos enim hæc audire cupio) P. Clodius vestra sacra curat. [Deinde.] Quid tibi necesse fuit anili superstitione, homo fanatice? &c.

Pro domo.

Tum Quid homini terrerimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum, libidinūque maculis notatissimo, &c.

Quid de me, quod tulisse te dicis, patricida, fratricida, fororicida, nonne extra ordinē tulisti, &c. [Hoc demùm stomachū eructare est.] Et. O cænum! ô portentum! ô scelus! hanc tibi legem Clodius scripsit, spurciorē lingua sua.

Grauis hic stomachus, si quisquam alius: Vbi verò stimulandi sunt ad iracundiam iudices, quis illo potentior?

Verr. 7. iracundia & conquestionis sua.

Si hæc non ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audiuissent: denique, si non ad homines, verùm ad bestias, aut etiam, vt longius progrediar, si in aliqua disertissima solitudine, ad saxa, & scopulos hæc conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò, cùm loquar apud Senatores P. R. legum, iudiciorumque, & iuris authores, timere non debeo, ne non vnus iste ciuis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulò antè, iudices, lachrymas in morte miseræ, atq; indignissima nauar-

cho-

chorum non tenebamus. Quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam ciuiũ Rom. ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt. Et quæ habet in Verrem, initio actionis 2.

Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Roman. quos partim ſecuri percuſſit, partim vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium Dij patrij: quod iſte inuentus eſt, qui è complexu parentum abreptos filios ad neecm duceret, & parentis pretium pro ſepultura liberum poſceret, & cætera, quæ longè, lateque exaggerata, ad incendendam iudicum iracundiam plurimum valent. Etiam illud 4. ad Herenn. ad incitandum validum eſt.

4. ad Heren. Quod ſi iſtum, Iudices, veſtris ſententijs liberaueritis, ſtatim ſicut à cauea leo miſſus, aut aliqua terrerrima beſtia ſoluta ex catenis, volitabit, & vagabitur in foro, acuens dentes multos (an potius inultos?) in cuiuſque fortunas, in omnes amicos, atque inimicos, notos, & ignotos incurſans, aliorum famam depeculans, aliorum domum, atque familiam perfringens, rempubl. funditus labefactans. [Quanquam iſtud, nondum conſummatæ, vt apparet, eloquentiæ. Mitto cætera prope innumerabilia, quæ paſſim occurrunt.

Innata eſt fermè omnibus oratoribus hæc ingenij celſitudo, ſed in diuinis hominibus eò clarius elucet, quo ſanctitatis armis freti, in vitia liberiùs inuehuntur. In quo admirabilis eſt, ſicut in cæteris, D. Chryſoſtomus, maieſtas, quo enim ſpiritu dixit aduerſus Eudoxiam.

Vide Baron tit. 1. p. 243. Rurſum Herodias furit, rurſum bacchatur, rurſum ab Herode caput Ioannis iniuriâ petit abſcindi: Rurſum Iezabel Nabute vineam eripere ſatagit, & ſanctum. Etiam ad montes compellere.] Horribilis planè oratio, quæ licet in hiſtoriam de cæde Ioannis Baptiſtæ diceretur, omnes tamen in Eudoxiam quæ tunc acerbiſſimè Ioannem Chryſoſtomum perſequebatur, dictum exiſtimarunt. Hoc initium, quod inuenitur in oratione ab Antonio Agellio ex veteri codice decepta, immutatum eſt homil. decima quinta in Mathęum, vbi his verbis exorditur; Heu me, quid agam? vnde ſermonis exordium faciam? quid dicam? vel quid taceam?

Cætera planè conueniunt: habent autem amarulentam in ambitionem, & crudelitatem mulierum inuectiuam.

Quid inter agreſtas feras leone ſæuius? ſed nihil ad mulierem. Quid dracone atrocius? ſed & hoc muliebre ſuperauit ingenium.

[Deinde]

Danielem leones in lacu reueriti ſunt, iuſtum verò illum Nabuten Iazebel interfecit. Cetus Ionam in ventre cuſtodiuit; Dalida autem Samſon circumuentum illecebris, raſo etiam capite deformatum, hoſtibus tradidit. Dracones, & aſpides, & feræ cornutæ, Ioannem Baptiſtam in ſolitudine degentem, immanitatis oblitæ tremuerunt, Herodias verò eidem caput ampurauit, & tanti viri mortem in pretium ſaltationis accepit. Tom. 2. hõ. 13. in Matt.

Motus creſcit ex comparatis, quæ ſuperius notauimus: iam quo impetu ardentes ſagittę vibrantur in Herodem.

Adulterium Herodes committis, & in carcerem pergit Ioannes; ſic iudicat ſedens in loco Iudicis reus, in loco vindicis innocentiæ perſequuntor. Rogo vbi rerum facies? vbi forma? vbi pudor? vbi exiſtimatio publici cognitoris? vbi Deus? vbi homo? vbi fas? vbi lex, vbi ipſius iura naturæ? Simul omnia ſunt, Herodes, te agente, te iudicante, te viuente confuſa. Hom. 15. in Math.

Et iſta, quàm grandi, & neruoſa dicuntur eloquentia.

Menſa migrat in ferarum caueam: in arenam funerum Regia conuertitur: fiunt de cõuiuis lanienæ ſpectatores: mutatur furore cõuiuium, fit cibus cædes, vinum tranſit in ſanguinem. Verſus eſt dies natalis in funebrem, ortus in occaſum, cœna in homicidium. Neruorum cantus nænias concinunt, & tragœdia perſonat, quam omnium ſæculorum intuebitur memoria.

[Quid deinde?] Ingreditur bellua, non puella; cruorem ſitit, non choræas: diſcurrit per aulam imagine duntaxat mulicbri fera importuna; per collum iubas ſpargit, non capillos, varijs torquet membra flexibus, creſcit interim immanis ſæuitia, fit grandis crudelitate, non corpore, fremit ore, dentibus frendet, ferrum non ſuſcipit, ſed producit.

Sed omnium planè ingenia, mordaci quadam acrimonia, ſtyli que volubilitate ſuperauit S. Hieronymus. Nam, vt cæteros omittã, Heluidium, Iouinianum, Vigilantium, qua oratione Rufinum veterem amicum exagitat.

Illud verò ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se esse reuersurum iactat: homo, qui nec patrem habet, nec matrem, & quos viuentes iuuenis dereliquit, mortuos senex desiderat, nisi fortè parentes militari, vulgarique sermone cognatos, & affines nominat. [Mox:] Periclitatur Romæ illa probatissima fides eius: & hic supinus, & lassulus, post triginta annos per mollissimum Flaminiæ iter essedo venire non potest: sicque prętendit lōgi itineris lassitudinē, bquasi triginta annis semper cucurrerit, aut, iennio Aquileiæ sedens præteriti itineris labore confectus sit.

Et alio in loco.]

Hæc taces, quæ omnes flagitant, & ad illa respondes, quæ nullus inquirit. Fumos quoque meos frequenter irrides, eo quod simulem scire me, quod nesciam, & enumeratione doctorum rude illudam vulgus. Tu videlicet flammeus, imò fulmineus, qui in loquendo fulminas, & flammas ore conceptas tenere non potes. Atque vt ille Barthochabas auctor seditionis Iudaicæ, stipulam in ore succensam anhelitu ventilabat, vt flammas euomere putaretur: ita & tu nobis alter Salmoneus, omniap, er quæ incedis, illustras, & nos fumosos arguis, de quibus fortè dicatur qui tangis montes, & fumigant; nec intelligis, quid fumus in Propheta significet locustarū, & quod pulchritudo oculorum tuorum amaritudinem fumi nostri ferre non potest.

Sed hæc eius mel, & rosæ, si cum istis conferantur.

Hieron. in Sabin. At tu bonæ spei columen, excetræ stimulis inflammatus, factus es mihi in arcum prauū, & contra me conuitiorum sagittas iacis, inimicus tibi factus sum, vera dicens. Non doleo de maledictis: qui enim nesciat nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari. Hoc plāgo, quod te ipsum non plangis, quod te non sentis mortuum; quod, quasi gladiator, paratus Libitinæ in proprium funus ornaris, &c.

Claudam riuos, si iracundiæ adhuc muliebris generositatem annotauero.

Bunduica, Britannica fœmina, regio planè spiritu, & genere, cum aduersus Romanos exercitum ad centum, & viginti hominum millia comparasset, in tribunal ex terra palustri excitatum conscendit, procero corpore Heroina, forma honestissima, vultu seuero, voce aspera, capillo fuluo, & admodum promisso, versicolori tunica induta, & insigni lorica munita, tum hastam manibus ferens sic locuta est.

Πέπεισθε μὲν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὅσον ἐλευθερία τῆς δουλείας διαφέρει. Deinde animos ad bellum concitans, appositè, & grauiter Romanorum iniurias exaggerat:] τί μὲν γὰρ οὐ τῶν αἰσχίστων, τὶ δὲ οὐ τῶν ἀλγίστων δὲ οὗπερ εἰς τὴν Βρεταννίαν οὗτοι περέκυψαν πεπόνθαμεν, &c. Mox: καὶ πόσω κρεῖττον ἦν ἅπαξ τισὶ πεπρᾶχθαι μᾶλλον ἢ μετὰ κενῶν ἐλευθερίας ὀνομάτων κατ' ἔτος λυτροῦσθαι; πόσω δὲ ἐσφάχθαι, καὶ ἀπολωλέναι μᾶλλον ἢ κεφαλὰς ὑποτελεῖς περιφερεῖν, καί τοι τι τοῦτο εἶπον οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς ἀζήμιον ἐστιν. Ἀλλ' ἴσε ὅσον, καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τελοῦμεν. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, καὶ τοὺς δουλεύοντας ἐστὶν ὁ θάνατος ἐλευθεροῖ ῥωμαίοις δὲ δὴ μόνοις, καὶ νεκροὶ ζῶσι πρὸς τὰ λήμματα. Postquam igitur incommoda grauiter enumerauit, addit. At quantò melius fuit, semel vendi, quàm falsis nominibus libertatis singulis annis redimi? Quanto verò honestius generosa morte defungi, quam misera, & tributaria capita circumferre. Verum quid dixi, etiam apud Romanos, sine pensione tributi, mori non licet. Nostis enim omnes, quot, & quanta mortuorum nomine pensitemus. Quumque eos, qui apud alias gentes seruitutem seruiunt. Mors asserat in libertatem, *soli populo Romano mortui viuunt in quæstum*. Hæc mascula. Sed quæ sequuntur omnes habent numeros grauitatis: cum Romanos insectans ait, κιθαρῳδῷ καὶ τούτῳ κακῷ δουλεύοντες *Citharœdo, & quidem malo* (quod minimè Nero audire auebat) seruiunt. Postremò: Μὲ γάρ τοι μὴ ἐμοῦ μήθ' ὑμῶν ἔτι βασιλεύσειεν ἡ Νερωνὶς, ἢ Δομιτία, ἀλλὰ ἐκείνημεν Ῥωμαίων ἄδουσα δεσποζέτω, καὶ γὰρ ἄξιοι τοιαύτῃ γυναικὰ δουλεύειν ἧς τοσοῦτον ἤνθ' χρόνον ἀνέχονται τυραννούσης, tum conuersa ad Adrasten ἡμῶν δὲ σὺ ὦ Δέσποινα ἀεὶ μόνη παρασταυοίης. Absit enim, vt in posterum, & mihi, & vobis imperet *Neriona, aut Domitia*. (Ita Neronem effœminatum generoso plane fastu appellat) sed illa psaltria dominetur populo Romano. Dignus est enim, qui huic mulieri seruiat, cuiut tyrannidem, tam longo tēporis spatio sustinet.

Dio. l. 62. initio, p. 702.

DE

De vastis motibus iracundiæ.

Deque lenibus, & moderatis.

CAPVT XXXIV.

Motus iracundiæ in obiurgationibus.

DIstinguendi sunt etiam nonnulli motus grandes, & vasti, quorum apud rusticos homines duros, & cernicosos, vel etiam apud alios inueteratæ malitiæ viros, nonnunquam opportunus est vsus: Neque enim compositis ad eloquentiam motibus plus mouentur, quam cantilenis: Atque vt ipsi vasti sunt, & vegrandes, ita etiam atrocibus plerunque, & incompositis motibus, sine tamen prudentiæ dispendio tractandi, quod mihi videtur Gilda sapiens in aeri illa, contra Ecclesiasticum ordinem corruptione, cum apud feros, & plumbeos homines res ageretur præstitisse. Ita enim incipit.

Gilda sapiès in correptione bibliothes. t. 5. p. 587.

Britannia habet Sacerdotes, sed nonnullos insipientes, quamplurimos ministros, sed multos impudentes, Clericos, sed quosdam raptores, subdolos, Pastores, vt dicuntur, sed occisioni animarum lupos paratos. Quippe non commoda plebi prouidentes, sed proprij plenitudinem ventris quærentes.

Deinde. Pinguedinis gratia taurorum more raucos, & ad illicita infeliciter promptos, vultus arroganter in altum habentes, & sensus conscientia remordente ad ima, vel tartarum demersos.

Mox, quid ad hæc dormitantibus animæ oculis aspicitis? Quid talia surdis sensuum auribus auscultatis?

Ita vir pius, in tota illa inuectiua homines tractat non molli articulo blandiens, sed quasi robustiori turba classicum canens, non curat autem, quam dispositè dicat, aut lectè, aut quibus figuris illuminet affectus, videt enim cum crassis ingenijs agendum, quibus si mollius propines iracundiam, cogeris dicere. *Me miserum! non intellexerunt.*

Obiurgationum vsus apud generosos animos.

Alia prorsus in obiurgationibus agendi ratio est, apud generosos animos, qui non temere irritandi, sed leni quadam, & honesta iracundia stimulandi sunt, quod prudentissimè, & disertissimè præstitit M. Tullius Philipp. prima in nobili illa Dolabellæ, & Antonij reprehensione. *Sed per Deos immortales* Te enim intuens Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de vtriusque vestrum ere sole reticere. Credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, vt quidam nimis credulj suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque clarissimoque contempta est, non opes violentas, & populo Romano minime ferendam potentiam, sed charitatem ciuium, & gloriam concupisse, &c. quæ alibi fusius.

Hæc plane prudens, excelsa, & moderatè iracunda obiurgatio. Habes eiusdem rei præclarum exemplum in oratione Germanici, vbi milites ob concitatam seditionem obiurgat. *Quod nomen huic cœtui dabo* (non enim eos dicit ingratos, improbos, conscelcratos, quibus ipse adhuc egebat.)

Cornel. Tacit. li. Ann.

Milites ne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo, & armis circumsedistis? an ciues, quibus tam proiecta est senatus authoritas: Hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Crimen proponit, conuitijs abstinet, stimulat etiam pristinæ virtutis recordatione. *Primane, & vicesima legiones*, sub finem quoque asperitatem melle diluit. *Tua Diue Auguste cœlo recepta mens. Tua pater Deuje imago, tui memoria*, ijsdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam. Similia sunt, quæ habet Liuius in obiurgatione Scipionis, de quibus suo loco. In hoc certe genere grauis, & honestus, & suauis est Basilius magnus, in epistola ad virginem lapsam. Crimen enim exponit magna verborum, & figurarum amplitudine, abstinet tamen acrioribus conuitijs, nam vult corrigere, non insultare.

Basil. ad virgin. lapsam 548.

Vbi est ille reuerendus tuus habitus.

Vbi honesti mores, & vestis frugalis virginem decens? & honestus ex pudore rubor, & decorus ex continentia, & vigilijs afflorescens pallor, omni coloris suauitate præstantior? Quoties in orationibus impolluta lachrymas effudisti? Quot literas ad sanctos sæpe exarasti, quid postulas? non vt nuptias humanas, aut hanc plenam ignominiæ, & dedecoris corruptionem contraheres, sed ne a Domino IESV excideres. Quot verò munera à sponso accepisti, quid opus est dicere? conuictum cum virginibus, progressum cum ijsdem, encomia virginitatis, virgineas benedictiones, literas velut ad virginem scriptas. At nunc modica aura rebellis afflata spiritus conturbasti, & venerandam illam hæreditatem breuissimæ voluptatis momento commutasti, quæ si faucibus aliquando placuit, felle tamen

posthac amariorem experieris. Hæc fere ad verbum è Græco expressa. Deinde,

Corrupta est autem, non solum mens tua, sed cum eadem virgineum corpus fœdissima libidine contaminatum. Et horrendum illud, quod pudet me dicere, sed tamen piget tacere, ardet enim velut ignis ossibus ipsis, & medullis adhærescens, nec diutius sustinere possum, *sublatis membris Christi, fecisti membra meretricis.*

Ambr. ad virgin. lapsam cap. 2. Si modo eius est quod vix credibile.

In eodem genere longè acerbior est D. Ambrosius. *Vnde incipiam?* quid primum? quid vltimum dicam? Bona commemorem, quæ perdidisti. An mala defleam, quæ inuenisti? Eras virgo in paradiso Dei, vtique inter flores Ecclesiæ, eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti. Et quotiens dico eras, necesse est, vt totiens ingemiscas, quia non es, quod fuisti. Incedebas in Ecclesia, tanquam columba illa, de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri: splendebas, vt argentum, fulgebas, vt aurum, quando cum syncera conscientia procedebas. Eras tanquam stella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conuersio? Quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio sathanæ, de sponsa Christi scortum execrabile, de templo Dei fanū immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Deinde.

Ambros. in reprehensionibus Basilio acrior.

Væ tibi misera, & iterum væ, quæ tanta bona parui temporis luxuria perdidisti. Quam tibi spem apud Christum Domini reliquisti, cuius membra tollens, fecisti membra meretricis. Mox ad corruptorem conuertit orationem.

G. 9.

De te autem, quid dicam Fili serpentis, minister Diaboli, violator templi Dei, qui vno scelere, duo crimina perpetrasti, adulterium vtique, & sacrilegium: Sacrilegium plane, vbi vas Christo oblatum Domino dicatum, dementi temeritate polluisti. Balthasar ille Rex Persarum, qui in vasis Domini, quæ de templo Hierosolymis fuerant à Patre eius ablata, bibere cum suis amicis, & concubinis vsurpauit, ipsa nocte Angeli manu percussus crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris perdite pariter, & perditor, & cætera.

Balthasar cur punitus.

Hæc verò etiam aduersus lapsam grandia sunt, & horroris plena. *Cesses, cesset* iam violentiæ figmentum, cesset roboris argumentum, vbi toties membra illa dicata Christo, scelesto mœcho fuis visceribus polluenda præbuisti. Horret animus, mens rabescit, cum ad adytum sceleris peruenitur. Nam, & Medicus quamuis fortis sit animo, cum altius tamen secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita, iamne intelligis omnes tibi vias excusationis omnimodis clausas? Iamne sentis, quantum tibi mali, & in carne, & in anima, nefaria libido contulerit. Non istam de te confusionem tuus expectauerat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lachrymas ex te sibi nasci crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur, &c.

Ad summum post increpationes adhibet salutaria remedia.

De mixtura motuum iracundiæ.

CAPVT XXXV.

Motus iracundiæ quomodo temperatur.

MOrus iracundiæ nonnunquam cum Sarcasmo, hoc est acri, atque mordaci risu præclare temperatur: Et hoc quidem vehiculo subnixus affectus, aduersarios in inuectiuis vehementius afficit, atque deridendos præbet: Minus autem ad auditorum iracundiam excitandam valet, quam miserationis temperies. Hoc genere acerbè inuectus D. Gregorius in Iulianum.

Orat. 4. 296.

Τὰς ὑφυπήσεις, καὶ ἀντιφυσήσεις ἃς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ τὰ ἡμέτερα διατύρων τοῖς Γραϊδίοις ἀντεπεδείκνυτο, τὸ ἐπιθύμιον πῦρ ἀνάπτων, ποῦ λόγῳ θήσομεν; ἢ καλόν γε τὸ Ρωμαίων Βασιλέως τὰς γνάθους ὁρᾶν ἀσχημονούσας, καὶ γέλωτα πο-

Iracundia motus mixtura cū risu mordaci.

IAm sufflationes, & reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque nostræ fugillator vetulis mulierculis in contrarium ostentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profecto erat, Imp. Romani buccas indecore tumentes cernere, risumque ingentem non externis tantum, sed his etiam, quibus

λὺν παρέχουσας, οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ἀρέσκειν ᾤετο. τὴν Ἀθηνᾶν δὲ οὐκ ἤκουε, τὴν ἑαυτοῦ θεὸν ὅτι τοῖς αὐλοῖς κατηράσατο οἷς ἐνασχημονοῦσαν ἑαυτὴν κατεμάθανεν, ἀντ' ἐσόπτρου χρησαμένη τῷ ὕδατι. τὰς δὲ προπόσεις, καὶ φιλοτησίας, ἃς δημοσίᾳ ταῖς πόρναις ἀντιπρουπίνετο ὑποκολέπτων τὸ ἀσελγὲς, μυστηρίου σχήματη. πῶς οὐ θαυμάζειν;

bus hac ratione placere se putabat excitantes. Mineruam autem suam tibias execratam non audiebat, postquam aquis speculi vice vsa, eas dedecori sibi esse prospexit. Propinationes verò, & pocula, quibus meretrices palam, publiceque poscebat, vicissimque poscebatur, mysterij obtentu petulantem libidinem obuelans, quis non laude, & admiratione prosequatur?

Hæc, inquam, magis fatigant aduersarios, sed non æque odium irritant auditorum. Alia est mixtura motus iracundię, cum affectu miserationis. Est enim ad iram concitandam efficacissima narratio aliqua, aut deploratio rei funestæ, & crudelis. Atque ex ardore doloris animus, ad iracundiam facili nutu propensus delabitur. Hoc artificio vsus est M. Antonius, cùm ad vltionem Cæsaris P. R. sollicitaret animos, neque enim in peroratione, vbi vehementior est oratio, maledictis in interfectores sæui, sed tragicam Cesaris, mortem, quanta potest verborum miseratione deplorat, quo modo dolorem primum flebilem, deinde iracundiam & furorem concitauit. Sic igitur ille apud Dionem.

Oratio Antonij in funere Cæsaris apud Dio. l. 44.

Ἀλλ' οὗτος ὁ πατὴρ, οὗτος ὁ ἀρχιερεύς, ὁ ἄσυλος, ὁ ἥρως, ὁ θεὸς τέθνηκεν, οἱ μοι τέθνικεν. Vide, quo pondere ista colliguntur. Is pater, Is Pontifex, Is Sanctus, Is Heros, Is Deus mortuus est. Heu me miserum mortuus est. Deinde modum explicat stupendæ mortis, & indignæ, ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπιβουλευθεὶς, ὁ καὶ ἐς Βρεττανιὰν ἀσφελῶς στρατεύσας. Non morbo, non vulnere, non casu repentino abreptus, sed inter mœnia ciuitatis insidijs occisus, qui ad extremas vsq; Britannię oras saluus, & incolumis bellum duxerat. Et ista plena sunt affectus ἄοπλος, εὐπόλεμος. Γυμνὸς ὁ εἰρηνοποιός. πρὸς τοῖς δικαστηρίοις ὁ δικαστής. πρὸς ταῖς ἀρχαῖς ὁ ἄρχων. Inermis, ille bellicosus. Nudus, ille pacificus. Ad tribunal peremptus iudex. In curia, princeps curiæ.

Μοχ ποῦ δῆτά σοι Καῖσαρ φιλανθρωπία, ποῦ δὲ ἡ ἀσυλία, ποῦ δὲ οἱ νόμοι.

Quid tibi profuit Cæsar humanitas? quid sanctitas? quid leges? Et

Σὲ δὲ οὕτως οἰκτρῶς ἀπέκτειναν οἱ φίλοι.

Tene tam miserandè contrucidarunt amici.

Iam Καὶ νῦν ἐν ἀγορᾷ πρόκεισαι ἐσφαγμένος δι' ἧς πολλάκις ἐπόμπευσας ἐστεφανωμένος, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐῤῥίψαι κατεστρωμένος ἀφ' οὗ πολλάκης ἐδημηγόρησας. Iaces in foro iugulatus, in quo nuper coronatus triumphabas. Mactatus, & proiectus ad suggestum, è quo tam sæpè ad populum perorasti.

Postremò conuersus ad cadauer.

Οἴ μοι πιλιῶν ἡματομένων, ὡστολῆς ἐσπαραγμένης, ἣν ἐπὶ τούτῳ μόνον ὡς ἔοικεν ἔλαβες ἵν' ἐν ταύτῃ σφαγῆς.

Heu me canos tuos sanguiue cruentatos! Heu tunicam discerptam, & dilaceratam. quam ad id solum sumpseras, vt in ea morereris. Non fuit opus longa in interfectores oratione, satis dolor, satis lacera vestis, & cruor loquebantur. At dices, quod si odium in vitium aliquod sit concitandum, vbi præsertim istæ imagines externæ, casus miserabiles, noui atque inopinati non suppetunt, quid tandem erit præstandum? Artis est eximiæ, ea plerumque suggerere, quæ rerum natura denegauit, & fictas imagines, quibus sensus impellantur, quantum locus, prudentiaque patietur conformare. Qua in re admirabilis est D. Ioannis Chrysostomi industria, qui cum ad detestationem iurisiurandi commouere vellet auditores, Ioannis Baptistæ caput pallidum, & cruentum, in orationis imagine producit, manibus fermè palpandum, & domum asportandum suis auditoribus præbet. Vocem deinde illi tribuit. *Me iusiurandum interfecit inquit) odio habete interfectorem meum.* Dignus est locus, qui integer exscribatur.

D. Ioan. Chrysostomi in motibus industria.

DE ODIO CONCITANDO IN VITIA, ET FICTIONE imaginis.

Ex D. Chrysostomo exemplum.

CAPVT XXXVI.

Ex D. Chrysost. hō. 14. p. 177.

Καὶ γὰρ παρεκάλεσα πρώην ἡμᾶς τὴν κεφαλὴν Ιωάννου λαβόντας ἀποτετμημένην, καὶ θερμοῦ τοῦ αἵματος ἔτι ἀποστάζουσαν, οὕτως ἀπελθεῖν οἴκαδε ἕκαστον, καὶ νομίζειν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν αὐτὴν φωνὴν ἀφιεῖσαν καὶ λέγουσαν, μισήσατέ μου τὴν σφαγέα τὸν ὅρκον. ὅπερ ἔλεγχος οὐκ ἐποίησε, τοῦτο ὅρκος ἐποίησεν. ὅπερ θυμὸς τυραννικὸς οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐπορκίας ἀνάγκη παρεσκεύασε. καὶ ὅτε μὲν ἠλέγχετο δημοσίᾳ πάντων ἀκουόντων ἤνεγκε γενναίως τὴν ἐπιτίμησιν ὁ τύραννος, ὅτε δὲ εἰς ὅρκων ἀνάγκην ἑαυτὸν ἐνέβαλε, τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀπέτεμε κεφαλήν. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύεμαι, ὥστε ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν, ταύτην βαστάζοντες τὴν κεφαλὴν ἀπιέναι, καὶ πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεκνῦναι βοῶσαν, καὶ τῶν ὅρκων κατηγοροῦσαν. κἂν γὰρ σφόδρα ὦμεν ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὁρῶντες φοβερὸν εἰς ἡμᾶς βλέποντας, καὶ ἀπειλοῦντας ὀμνύουσι, χαλινοῦ παντὸς ἐντονώτερον τῷ φόβῳ τούτῳ σωφρονισθέντες, ἄγχειν καὶ ἀποστρέφειν δυνησόμεθα ῥᾳδίως τὴν γλῶτταν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοὺς ὅρκους ὁρμῆς.

Etenim anteà vos rogaui, vt Ioannis caput abscissum adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, & puteris ante oculos habere ipsum vocem emittentem, & dicentem: odio habete iugulatorem meum iuramentum. Quod increpatio non fecit, hoc fecit iuramentum: quod ira non potuit tyrannica, hoc periurij necessitas effecit. Et quando nempe omnibus publicè audientibus arguebatur, increpationem generosè tulit tyrannus. cum verò se in iuramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit. Hoc ipsum igitur, & nunc peto, & petere non desistam, vt quocunque abierimus, hoc gestantes caput abeamus, & omnibus clamans ostendamus, & iuramenta condemnans. Quamuis namque valdè simus ignaui, & negligentes, capitis illius oculos intuiti, terribililiter nos respicientis, & minantis iurantibus, fræno omni vehementius per timorem huiusmodi repressi, cohibere, & auertere facilè poterimus linguam à iurandi præcipitio.

Præclarum omnino exemplum, ad quod similia multa exprimi, conformarique poterunt. Quibus efficacius peccatorum fœditas, & miseria ex effectis, ad sempiternam detestationem oculis subijcietur.

Vide etiam Ciceron. vltima Verrina *Aspicite, aspicite, iudices, squallorem, sordesque sociorum*, vbi est artificiosus locus indignationis & commiserationis.

De indignatione.

CAPVT XXXVII.

Existit, & generosa quędam iracundię species, quam indignationem appellamus, quoties ex secundis alicuius rebus, qui lautiori fortuna maximè sit indignus, iustum dolo-

dolorem concipimus. Qua in re sæpissimè triumphant Oratores, & Poetæ, dum facinorosos homines, aut certè viles, & propudiosos ad amplissimos honores euectos esse indignantur. Quam generoso fastidio Horatius ista in Menam Pompeij magni libertum excussit.

Horatij in Menam indignatio.

Horat. Epod. od. 4.

Lupis, & agnis, quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est.
Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne sacram metiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga.
Vt ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit.

Apparet in istis sæua quædam generositas, & nobiles aculei, qui eò magis probantur, quod in improbi hominis arrogantiam commodè videantur exerti. Sed non alio absynthio versus suos intingunt satyrici. Quis non miretur Iuuenalis ingenium, & excelsã acrimoniam, dum hæc effundit.

Iuuenal. satyr. 1.

Patricios omnes opibus cum prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba sonabat.
Cum pars Niliacæ plebis, cum verna Canopi
Crispinus Tyrias humero reuocante lacernas,
Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ,
Difficile est satyram non scribere, Nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat se,
Caussidici noua, cum veniat lectica Mathonis
Plena ipso; post hunc magni delator amici,
Et cito rapturus de nobilitate comesa.

Cinami tõsoris descriptio.

Quam aptè Cinami illius, qui tõsor fuerat indignitatem, Crispini annulos æstiuos ventilantis mollitiem, & Mathonis caussidici lecticam *Plenam ipso* (tantum erat homini abdomen) satyrico carbone describit, & ista, quo risu dicuntur.

Sat. 4.

Montani quoque venter adest, abdomine tardus,
Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera, sauior illo
Pompeius tenui iugulos aperire susurro,
Et qui vulturibus seruabat viscera Dacie
Fuscus, marmorea meditatus prælia villa:
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ,
Grande, & conspicuum nostro quoq; tempore monstrum
Cæcus adulator, dirusque à ponte satelles,
Dignas Aricinos, qui mendicaret ad axes,
Blandaq; deuexa iactaret basia Rhedæ.

Vt totam illam Imperatoris cateruam exagitat: quæ ex tenui fortuna ad palatinos honores erepserat; Plane ad magna eloquentiæ decora natum erat istud ingenium. Sed ne Poetas commemoremus, quis tandem in istis Cicerone, & Demosthene felicior: cuius ista sunt indignationis pro Sestio. *Ineunt magistratum* Tribuni Plebis, quo omnes se de me promulgaturos confirmarant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, vt *illa ex vepreculis extracta nitedula, rempub. conaretur arrodere.* Alter verò, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gaui oleli horreo, calathis grauis in Calatinos, ac Lælios insitus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Et in Vatiniũ. *At illud tenebricosissimum tempus ineũtis ætatis tuæ* patiar latere. Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos cõpilaris, matrem verberaris, habeat hoc præmium tua indignitas, vt adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis obtegatur.

Cicero pro Sestio.

Cicer. pro Vatinio.

Pergit deinde hominis anteà obscurissimi aditum ad honores, & cursum demonstrare, totaque oratione vehementer ob eius contemptissimam vtilitatem indignatur. Postremo loco addit, quod vehementis est stomachi, vt *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt: Struma deniq; ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam se locis collocarunt*, quod mordacius hoc dicto, quo adeo impurum Vatinium esse ostendat, vt strumæ, quibus nihil impurius videatur, eũ ob summã fœditatem ferre non possint.

Grauis & generosa indignatio.

In Demosthene verò grauissimum AEschinis contemptum, & conceptam de eius fortuna indignationem ista præferunt. Σὺ

ὦ ὁσεμνὸς ἀνὴρ, ᾧ διαπλύων τοὺς ἄλλους, σκόπει πρὸς ταυτὶ ποία τίνι κέχρησαι τύχῃ, & cætera, quę à numero 442. vsque ad 455. consequuntur amarulenta, & indignationis plena.

Indignatio in quibus & quos exoriatur.

Facilè est autem colligere, quibus de causis, & in quos, & in quibus exoriri solet indignatio. Nemo, inquit Aristoteles, ob alterius virtutes, sed ob diuitias, & potentiam inuidiosam succensere, indignarique solet, maximè verò, cum quis à tenui, & macilenta fortuna, subito ad excitatam, & speciosam demigrat.

Neque verò tantum in improbos, sed etiam in bonos alioqui viros, qui tamen ea, quæ præstantioribus debentur obtinent, incitatur aliorum indignatio, vt cum quis desultorius protrudit se in numerum, cursumque quadrigarum. Porrò ad indignationem procliues sunt nobiles, honoris cupidi, generosi, qui non æquo animo gloriæ sibi hæreditatem diripi patiuntur. Modus excitandæ indignationis erit, si per contentionem pristinæ fortunæ vilitas, cum præsentis lautitia comparetur. Deinde, variæ exclamationes, querimoniæ, redargutiones, prout argumenti ratio suggesserit inferantur. Hæc eadem ad motum inuidiæ excitandum non mediocriter faciunt.

De remissione Iræ, seu delinitione.

Ac de eius industrijs.

CAPVT XXXVIII.

VT igni, aquam, sic iracundiæ delinitionem ingeremus, cuius munus est animum ira exæstuantem mitigare, & ad

Remissionis iræ officiū.

aureā reducere æquitatem. Iracundia quidem non secus ac illa *Ate* Homerica.

Ate. Homer. Iliad. 1.

σεναρὴ καὶ ἄρτιπος· οὕνεκα πάσας
Πολλὸν ὑπερφέρεσκε, φθάνεσκε δὲ τε πᾶσαν ἐπ' αἶαν.
Βλάπτεσκ' ἀνθρώπους.

Valentissima (inquam) illa bellua præcurrit, & per orbem vagatur, damna, & clades ingerens: Quis verò tantam pestem auerteret, nisi succurrerent venerandæ Iouis filiæ, quæ Litæ nominantur, & ab Homero insigni artificio describuntur.

Χωλαί τε ῥυσαί τε παραβλῶπες τε ὀφθαλμώ.

Claudæ sunt ob iacentem, & inclinatam demissionem, rugosæ ob vultus mœstitiam, strabæ oculis, ob reuerentiam, qua aduersus iratos vtuntur. Vt rectè interpretatur Eustatius. Aten igitur consequuntur, & morbis iracundiæ faciunt medicinam, de qua nunc dicturi sumus.

Non est autem huius instituti rationem præscribere, qua quisque proprios iracundiæ motus refrænet, cum de ea re diserte imprimis, & copiosè inter cæteros Plutarchus, & Seneca tractârint: Sed qua ratione excitatos in alijs iracundiæ fluctus, quasi obiectis scopulis frangat, & allidat Orator, hoc demum edocere Rhetorum est, & huius partis, quam nunc habemus præ manibus.

Primum igitur hoc spectare oportet, non omnem iracundiam esse medicinæ capacem. Vna leuissima est, quæ simul excandescit, simulque mitigatur. Atque vt in bona corporis constitutione fieri solet. Naturâ valenti sane, ac robusta ad conseruationem corporis semper excubante, priùs insultantes morbi repelluntur, quam antidotòn, & remediorum acies sit exercenda; Ita prorsus euenit, vt qui leni admodum sunt ingenio præditi, iracundiam sua sponte citiùs expellant, quam aliorum egeant delinitionibus.

Alia est iræ species, quam μανίαν, seu furorem diximus, quæ in hoc perturbationum æstu vinculis magis eget, quam verbis.

Tertia, quæ μῆνις iracundia permanens nuncupatur, delinitionis expectat remedium, placaturque nonnunquam, si opportune adhibeatur. Neque tamen apud quasuis promiscuè personas rectè adhibetur delinitio, quædam enim sunt pigræ, viles, & crudeles animæ, quæ blanditijs, vt tigres musicorum cantibus, irritantur. His ego, nec occini velim, nec ludos fieri, sed alijs, & seuerioribus quidem minarum, ac terroris remedijs rem transigendam esse facilè censuerim.

At verò apud generosa quælibet ingenia, plurimum semper valuit delinitio, in qua e- *Persona ad deliniendā iram apta.*
laboranda eximia virtus est oratoris.

Personæ verò ad deliniendam iracundiam accom-

Personæ ad deliniẽdam iram aptæ.

accommodatæ illæ sunt, quæ minus habent roboris, & ad vim inferendam suspicionis, quales sunt mulieres, pueri, senes, sacri & religiosi viri, vel etiam ij, qui sua authoritate tam suauiter cogunt, vt rubor sit aduersari. Atque in hoc certe genere potentissima semper fuit ars fœminarum, quibus cum mitis inest facundia, & ipsa quæ muta commendatio esse solet, formæ species permagnam vim habent ad suadendum.

Plutarch. in Romulo.

Testes sunt illæ Sabinæ, quæ imperium Romanum penè in ipsis cunabulis belli furoribus extinctum, admirabili, & prope stupendo fœdere composuerunt.

Polyenus l. 8. Val. l. 5.

Testis Volumnia, & Veturia, quæ Coriolanum perniciosis consilijs in patriæ funus armatum, flexerunt, & de sententia deiecerunt.

Cic. Philip. 1.

Testes denique in sacris Estera, & Abigail, quæ duos potentissimos Reges leniunt, & quos nulla hostium arma expugnare poterant, illæ prudentia, mansuetudine, facundia, deuinciunt, flectunt, mitigant, & ex ferocibus propè leonibus mites agnos efficiunt. Quid pueri? M. Antonius paruulum filium, ad Brutum, & Cassium, qui in Capitolium confugerant pacis obsidem misit, quæ res, & spectaculo iucunda, & ad concordiam efficax, aliquo saltem tempore extitit. Nec alia re magis Themistocles Molossorum Regem sibi conciliauit, quam ipsius filiolum pro se supplicem obtendens, tantum est in tenera illa ætate apud omnes, maximè verò apud parentes, & affines diuinimentum.

Senes ad iram extinguendam idonei.

Senes ipsi, qui imbecillitate prope ad pueros accedunt, vt sunt per se miserandi, ita ad extinguendas iracundiæ flammas plerunque idonei. Extat nobile exemplum in Philone, vbi miserabilis ille Iudeorum Senatus canis puluere conspersis, reiectis post terga manibus, flebili vlulatu personas, ad Petronium venit, oraturus, ne Caij statua Hierosolymitani templi adytis inferatur. Itaque imprimis suam imbecillitatem ad conciliandum iudicem, & seditionis suspicionem auertendam obtendunt. Ἀσπλοί (inquiunt) ἐσμεν ὡς ὁρᾷς, & cætera, de quibus alio loco. Iam personæ sacræ, & religiosæ, maximè verò Pontificum, quantos habent aculeos! Alexander Iudæos, quod Darij partibus fauissent prædæ destinabat, & cædi; Ecce Iaddus Pontifex, diuinitus somnio monitus, cum cœtu Sacerdotum byssinis vestibus amicto, ipse hyacinthina stola, & Tiara prefulgidus obuiã Regi procedit, apud quẽ tantum valuit sanctitas religionis, & stupor ille, qui, vel barbarorum mentes ferire solet, vt prædam (ita enim loqui fas est) suam adoraret. Sed & Alexandro longe ferocior Atila Leoni Romano, & Lupo Tricassino manus, in omnium terrarum perniciem armatas dedit, adeo salubris est ratio eos ad conciliandos homines adhibere, qui Deum quotidie humano generi propitium reddere sacrificijs, & precibus conantur. Iam quod ad modum delinitionis attinet.

Philo de legatione ad Caium.

Captanda est imprimis opportuna temporis ratio, quæ plurimum in hac re momenti sibi vendicare solet. Atque vt iræ remedium efficacissimum est mora, sic nũquam irati calentibus adhuc animis iniuriæ præsentis imagine, sunt deliniendi: Expectandum tantisper, donec se frangat impetus, nisi aliud alia rerum adiuncta suaserint. Quis enim Leoni rugienti occurrat? Aut quis abactis fœtibus insanientem tigrim mollire studeat? Omnino *plus valet arte malum*, & suo ipsorum damno experti sunt multi, qui cum in his perturbationum fluctibus inimicos delinire studerent, prius districtos in suum iugulum gladios senserunt, quam liceret inualidum orationis telum aduersus Martis gladios exerere. Peropportunum autem cum huiusmodi hominibus agendi tempus erit, vbi exorta quædam noua lætitiæ iucunditas, fel pristinæ iracundiæ nonnihil diluerit. Itaque, qui iudicio vicerunt, qui hostem debellarunt, qui insigni aliquo honore recens affecti sunt, & ludis, conuiuijs, aut alijs animorum remissionibus vacant, iam extersis doloris nubeculis, ad mansuetudinem propensiores sunt, & eo maxime tempore commodius adeuntur.

Tempus iræ remedium.

II. Vt feræ famelicæ oblata primum corpora comedunt auidius, tractantque dirius, mox cruore, & carnibus saginatæ paulatim deferuescunt: quæ ratio, opinor, fuit, vt Polyphemus magni beneficij loco Vlyssi numeraret, quod cum postremo loco esset deuoraturus, sic enim cum eo remissius agendum fore censebat. Ita profecto in iracundia euenire solet, primos scilicet impetus habet admodum vehementes, ijdem ipsi satiati longe remissiores fiunt. Quamobrem, & prudentis erit priores illas iracundiæ emissiones subterfugere, donec aliorum pœnis fuerint expletæ,

Poliphemi erga Vlyssem beneficium.

pletæ, & iam glisçente aliqua miseratione dissolui incipiant. Qua ratione Philocrates, vt est apud Aristotelem, cum proditionis accusaretur, tamdiu subticuit, quamdiu recentem populi iracundiam vidit. At vbi nonnullorum supplicijs cœpit mitigari, peropportunam causſæ agendæ occasionem sibi datam ratus, quam optime se purgauit.

Vide Arist. lib. 2. Rhetor.

III. Vt ira ex suspicione contemptus, vel ipso contemptu efferuescit, ita omnis despicientiæ opinio, quamprimùm amolienda est, quo facto omnes iracundiæ fibræ mitius euellentur. Euenit enim plerunque hominibus, vt tauris, qui rubra pila irritantur, suspicionis quibusdam imaginibus terreri, concitarique, quos si sustuleris, videas repente iracundiam, non secus, ac fluctum ad scopulos allisum frangi, atque debilitari, imo instar etiam fumi vanescere.

Quamobrem, si quæ putatur iniuria falsi est, hoc firmissimis comprobandum argumentis: Si vera, ex ratione mentis eius, qui rem admisit, varijsque adiunctis diluenda, inter quæ prima erunt, quod cum despicientiæ consilio minimè fecerit, quod irato, quod per casum exciderit: quod in se ea, quæ in alium fecerit, committere etiam soleat, quæ nunquam faceret, si quid contemptus inesse arbitraretur.

Demissio vera ad iram placandam apta.

IV. Optima ratio est ad contemptus suspicionem, vnde innutritur iracundiæ flamma, prorsus eluendam, demissio non ficta. Satis est enim (quod aiunt) Leoni corpus prostrâsse, & sedentem canes non mordent. Hac ratione generosissimi quique animi placari solent, qui cum solius honoris cupidi sint, in aduersariorum demissione plenè conquiescunt. Contrà verò viles animæ, odiorum aculeis incitatæ, damna, & pœnas sitiunt, nec vllis officiorum rationibus leniuntur.

V. Verecundia alicuius personæ honore dignæ, dona etiam, & beneficia, quæ partim in promptu sunt, partim etiam sperantur instar aquæ affusæ, iracundiæ fomites extinguunt, nec adeo ferreum os inuenitur, quod sustineat allatrare pascentem.

VI. Miseria ipsa eius, in quem iræ aculei exerebantur, iracundiam plerunque vertit in miserationem. Et si is est inimicus, qui stupore, aut alio casu nihil sentiat, desinit iracundia, & cum morte quidem intermoritur, odium autem in morte, & post mortem etiam regnat.

VII. Magnæ est industriæ, & felicis ingenij iram in risum conuertere, quod fecisse permultos læto admodum, festiuoque exitu didicimus. Augustus Cæsar vt est apud Dionem Corocotæ famosissimo prædoni vehementer iratus, sestertium decies illi, qui hominem ad se viuum adduxisset promiserat. Venit vltro ad Cæsarem prædo, & ea qua erat festiuitate præmium sibi, quasi ex iure postulat. Cæsar inaudito clementiæ exemplo, non modo homini vitam dedit, sed & nummos, quos indici proposuerat præsentes numerari iussit. Simili quoque facetiarum industria Leo Bizãtius, Philippum, Anaximenes, Alexandrum, ab vrbium, & populorum clade, vt alio in loco ostendimus auerterunt. Tantum habet roboris verbulum aliquod opportune dictum, maximè verò, vbi amabiles sunt, & dilecti, quibus irascimur, difficile est iram diutius præcordijs inclusam continere.

Insignis ars Corocotæ in Augusto deliniendo.

Verbulio portune dicti magna vis.

VIII. Vbi grauitas rerum, personarum, temporumque ratio postulat, adhibentur petita est Philosophorum officinis, sed maximè ex Christiana sapientia remedia, quibus iracundiæ vtilitas, damna, turpitudo, contra, clementiæ generositas, decus, atque in humanum genus profusa vtilitas subijcitur oculis, qua in re triumphare solent oratores: vbi præsertim apud principes viros hunc dicendi campum aperuerunt. Nunc ad exemplorum rationem veniamus.

Homeri litas ad insigne delinitionis exemplum compositas.

Item ex Plutarcho, Liuio, Dionysio Halicarnassensi exempla.

CAPVT XXXIX.

EXtat apud Homerum grande, & luculentum delinitionis exemplum, in eo libro, qui inscribitur λιταὶ, vbi ad Achillem mittuntur legati, qui eundem pertinaci iracundia obfirmatum leniant, & Agamemnoni, totique Græcorum exercitui conciliant. Ingenioſe autem omnia à Poeta videntur obseruata. Primùm deliguntur personæ, quæ partim miseratione inflectere, partim amore, & verecundia pellicere non mediocriter possent,

Legatio ad Achillem.

possent. Caput legationis est Phenix canitie venerabilis, & Achilli, apud quem moderatoris vice fungebatur, apprime charus. Huic duo comites adduntur Vlysses, & Aiax, vnus sapientiæ gloria, bellicis alter laudibus, in toto exercitu florentissimi. Tempus prætereà illud aucupatur, quo Græcorum miserijs Achilli iam abundè satisfactum putabatur, deinde consulto in ipsam conuiuij lætitiam incidunt, & perhonorificè à viro principe excipiuntur. Post familiaria tandem colloquia vltro, citroque iactata, cum iam conuiuij finis esset, Vlysses accepto poculo sic Achillem salutat.

Salutatio Vlyssis ad Achillem.

Χαῖρ' Ἀχιλεῦ δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπιδεύης.

Hæc artificiosa ad institutam legationem delinimenta. Statim ille, qua erat facundia, summam Græcorum calamitatem aperit, quæ sola Achillis iracundiæ sufficere poterat.

Ἀλλὰ λίλιον μέγα πῆμα διόζεφες εἰσορόωντες
Δείδιμεν, εἰ δοίη ἅλαδε σαωσέμεν, ἢ ἀπολέσθαι
Νῆας ἐϋσταμύους, εἰ μὴ σύγε δύσεται ἀλκήν.

& cætera, quæ grauì, copiosaque oratione amplificat. Mox, quæ est eius industria, patrem Achillis senem gloriosum, & toti Græciæ venerabilem, qui tunc aberat tanquam præsentem, & cum filiæ colloquentem inducit.

Ὦ πέπον ἦ μὰν σῷ γε πατὴρ ἐπετέλλετο πηλεύς
Ἡμάλι τῷ ὅτε σ' ἐκ φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε.
Τέκνον ἐμὸν κάρτος μὲν Ἀθηναίη τε καὶ Ἥρη
Δώσουσ' αἰ κ' ἐθέλωσι, σὺ δ' ἐμβαλέσθαι ἀγήνωρ
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι &cæt. Deinde
Ὡς ἐπέτελλ' ὁ γέρων σὺ δ' ἐπιδεύεαι.

Ad summum amplissimos honores, & dona commemorat, quæ Agamemnon Achilli pollicebatur, vt iam nulli locus contemptui esse posset. Postremo, quod ad animum gloriæ cupiditate volitantem deliniendum facere, vel plurimum poterat.

Σὺ δ' ἄλλυς περ παναχαιῶν
Τιθρομένοις ἐλέαιρε κατὰ στρατόν, οἵ σε θεὸν ὡς
Τίσουσ'

quippe illum instar alicuius numinis in toto exercitu honorandum fore pollicetur.

Post Achillis responsionem Phœnix senex lachrymis perfusus loquitur, & senili orationi indulgens, multa de se, & Achillis infantia, cui admodum tenero fuerat admotus commemorat, intimumque illum, quem à teneris vnguiculis imbiberat alumnus erga moderatorem suum amorem prærendit, quem pro nihilo haberi nefas est. Deinde ad maiora conuersus sermonem illum, de *Ate & Litis* summa grauitate conditum immiscet, & ex Dearum cõtemptu terrorem injicit. Enimuero, inquit, verendum est, ne *Preces* magnæ illæ Diuæ à te paulo durius acceptæ, ad thronum Iouis parentis conquerantur, & debitas despicientiæ pœnas exigant. Mox seruato vbique decoro longam illam de Meleagri iracundia historiam pertexit, qui vxoris precibus delinitus fatum patriæ extremum euertit. Ingerit extremo loco, quod ab Vlysse iam dictum Achillem vehementer titillarat.

Ἶσον γάρ σε θεῷ τίσουσιν Ἀχαιοί

Vltimo loco perorat Aiax paucis, & familiaribus verbis plane ad ingenium militare compositis. Nam, & liberè Achillem increpat.

Aiacis sermo ad Achillem.

Σχέτλιος οὐδὲ μεταιχέπεται φιλότητι βροτοῖο
ἑταίρου,

& eius amorem perstringens.

ἕνεκα κούρης
Οἰῆς. Νῦν δέ τοι ἑπτὰ παρίσχομεν ἐξοχ' ἀρίστας
Amanter deinde, & familiariter.
Αἰδεσσαί θ' ἥμελλον ὑπερφίαλόν τε τοι εἶμεν.

Hæc verò Volumniæ ad Coriolanum filium oratio apud Plutarchum plena est maiestatis.

Volumniæ grauis deliberatio,

Ὁρᾷς μὲν ὦ παῖ κἄν αὐταὶ μὴ λέγωμέν σοι ἐννοῆτι, καὶ μορφὴ τ' ἀθλίων σωμάτων τεκμαιρόμενος, οἵαν οἰκτρίαν ἡμῖν ἡ σὺ φυγὴ περιεποίησε. λόγισαι δ' νῦν ὡς ἅπαντες ἑστῶμεν ἀφ' ἡμέρας γυναικῶν, αἷς τὸ ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη πεποίηκεν, ἐμὲ μὲν

μὴ ὑὸν, ταυτη δὲ ἄνδρα, τοῖς τῆς πατρίδος τείχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. ὁ δὲ ἐστι τοῖς ἄλλοις ἀτυχίας πάσης, καὶ κακοπραγίας παραμύθιον εὔχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν, & cætera, quæ ne longior sim latinè reddam, & oratoriè.

Primum exordium, est valde graue, & appositum [Qualem domi] conditionem (fili) tua nobis fuga reliquerit est veste, & miserorum corporum facie, satis opinor conijcere potes. Tecum enim reputa nos omnium calamitosissimas fœminarum ad te deuenisse: Quibus quod iucundissimum natura dederat spectaculum, fortuna terribilissimum fecit. Mihi vt filium, huic, vt virum patriæ obsessorem videat.

Quæ verò cæteris in miserijs, & calamitatibus solatio esse solent, fusæ ad Deos preces, illæ nos in summas conijciunt angustias. Neque enim licet, & patriæ victoriam, & tibi à dijs immortalibus poscere salutem? Sed quæ nobis ipsi hostes imprecentur, hoc miseræ postulare cogimur, vt aut patria careamus, aut te orbentur coniux, & liberi.

Ego verò non expectabo, vt hanc mihi fortunam decernant belli necessitas. Verum nisi persuasero, vt tu extinctis odijs, & defensionibus vtriusque partis benefactor esse malis, quam perditor, sic habeto tibi per cadauer demortuæ parentis ad patriæ oppugnationem esse transcendendum.

Absit enim, vt ego illam diem expectem, qua, vel triumphari de filio à ciuibus, vel filium de patria triumphantem videam. Si abs te postularem, vt proditis Volscis, quibus fidem obstrinxisti patriam seruares, grauis omnino, & perplexa foret deliberatio. Neque enim ciues perdere honestum, neque eos, qui tuam fidem sequuti sunt, vllo modo prodere fas est.

Hoc minimè volo, quid igitur postulo? quod Volscis æquè, ac nobis salutare est, & honorificum: illis verò gloriosius, quod victores ea concessisse videbuntur, quæ ipsi accipient pacem, & concordiam.

Horum tu omnium author esse potes, quæ si non euenerint, in te vnum culpa, vtrimque conferetur. Bellum, vt vides incertum, hoc habet certi: vt, aut victor patriæ furia sis futurus, aut victus per iracundiam, atque imprudentiam amicissimos homines censearis in summum discrimen adduxisse. (Deinde illa, quibus instat.) Quid siles fili? An verò decorum censes iracundiæ tuæ omnia indulgere. Matri verò pro tantis rebus deprecanti nihil gratificari? Hoccine magni animi est, iniuriarum tam pertinaciter meminisse. Pietatem verò in parentes tot nominibus venerandam colere, & reuereri indignum est? Ecquem par est beneficijs gratiam rependere lubentius quam te, qui animi labem adeò infensis odijs persequeris?

Et quidem infelix patria, satis iam pœnarum dedit, Matri verò nullam gratiam retulisti, adeò in vlciscendis iniurijs, quam in remunerandis beneficijs promptior es, & acrior.

At certè oportebat imprimis mihi hanc vnam honestam, & iustam petitionem concedi, quam si non obtineo, quid vltra extremam omnium miserorum spem distero?

Facunda planè mulier, nec mirum si vicit, ad hanc enim orationem reddidit illas voces Coriolanus [Quo me adegisti mater? vicisti.] Comparātur nunc illa Titi Liuij SINE PRIVS, quā complexum accipio, sciā ad hostem, an ad filium venerim: Captiua, materne in castris tuis sim. In hoc me longa vita, infelix senecta traxit, vt exulem te, deinde hostem viderem? Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, & aluit? Non tibi quamuis infesto animo, & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? Non quum in conspectu Roma fuit, succurrit intra mœnia illa domus, ac penates mei sunt? Mater, coniux, liberi? Ergo ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur: nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem. Sed ego nihil iam pati, nec tibi turpius, quam mihi miserius possum, nec vt sim miserrima diu futura sum. De his videris, quos si pergis, aut immatura mors, aut longa seruitus manet.

Liuius l. 2.

Hoc ipsum argumentum nobilissimè tractauit Dionysius Halicarnasseus, in quo rationibus est pugnax, & affectibus satis vehemens. Nam inter cætera præclare mouet à religione Veturia, timorem numinis incutiens. Neque enim existimimandum esse ait, τὰς τῶν θεῶν ὀργὰς θνητὰς εἶναι, τὰς δὲ ἀνθρώπων ἀθανάτους.

Dionys. Halic. l. 8. Antiquit. Ro. p. 521.

Deinde affectus maternos habet valde mites.

Hτις

Ἥτις ὀρφανὸν ὑπὸ τῷ πατρὸς καταλειφθέντα παραβοήσασα νήπιον, διέμεμνο ἐπί σοι χήρα καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ παιδοτροφίας ἀνύσασα πόνους, οὐ μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ τροφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατα γενομένη.

Cum te, inquit, tenella admodum ætate, pupillum à patre relictum suscepissem, vidua permansi, educationis labores pertuli, nec matris tantum, sed patris, fratris, nutricis, sororis, omnium denique carissimarum necessitudinum loco fui.

Iam illud excelsum, quod ait, se si hoc beneficio affecta moriatur, corporis solutam compagibus in beatorum, purum candidumque domicilium esse migraturam, vbi sanctis illis, & immortalibus animis, filij pietatem narret, & à Dijs meritas impetret gratias.

Contrà, si repulsam patiatur, actum esse de sua vita, aduenisse tempus, quo sibi violentas manus inferat, & filio vltrices maternæ cædis relinquat furias, quæ eum nusquam securo animo consistere patiantur. Postremo Deos inuocat, vt eam mentem dent filio, quę cum sua gloria, & reipubl. salute consentiat.

Comparantur in hac Volumnia oratione tres magni artifices.

Magni planè artifices, qui tamen in hoc argumento multum differunt. Titus Liuius, acuminum studiosus, rem breuissimè constringit, pugnax, suauis, ingeniosus. Dionysius, laxior est, & in plerisque vastus, affectus tamen habet valdè graues, & vehementes. Plutarchus mediocritatem sequutus, nec strictior est, nec prolixior, sermo illi grauis, honestus, efficax, qui nec luminibus caret, nec acumina desiderat, tractu autem Liuio, speciosior est.

De *miserationibus, & lachrymis.*

De varijs generibus lachrymarum.

CAPVT XL.

DEuenimus ad eum affectum, in quo sæpius triumphare solet maximorum Oratorum industria, siquidem dolorē ex alienis præsertim malis imprimere, miserationem concitare, lachrymas elicere grandis est, & felicis eloquentiæ, nec immeritò *Lachryma auditorum* nominantur *laudes oratoris.*

Primum igitur, quod ab Antonio Imperatore apud Herodianum præclarè dictū est, τὸ ἀνθρώπινον φύσει ἐλεεινόν. *Homo animal est natura misericors.* Hoc eum suæ miseriæ docuerunt. Quid enim est homo, nisi quod omnium ore iactatur, mutationis imago, tēporis spolium, inuidiæ, & miseriæ trucina, phlegma, & bilis, imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum. Huic partim bonorum absentia, partim ingruentium malorum procellæ, partim quotidiani casus, partim etiam ipsi (si nihil aliud immineat) humores corporis, satis longam mœrorum telam texunt: quos vt aliqua ex parte alleuaret natura, lachrymas dedit, atque eas dum profundit, euaporat affectus, & insiti doloris particula in alienum pectus deriuatur. Duo autem sunt genera lachrymarum, quas per *Irriguum superius, & inferius* significatas, in sacris agnoscit D. Gregorius. Ex irriguo superiori fluunt lachrymæ, puræ, cœlestes, liquidæ, quarum fons est Dei amor, siue ob Christi desiderium, dilectionisque ardorem, siue ob tormentorū Domini miserationem dimanent.

Herodi. in orat. Antonin.

Senec. ad Mart. c. 11.

Duo lachrymarum genera.

Iosue 15. 19. Greg. l. 3. dial. c. 34.

Dulces verè lachrymæ, quas *cœli margaritas* Basilius, *vinum Angelorum* Bernardus appellat. Qui has excitare conantur sacri Oratores, nisi diuinis nitantur præsidijs, aquas è pumice postulabunt.

Basil. de Magdal. lachym. Berna. in Cantic.

Aliæ lachrymæ sunt humanæ, & prorsus naturales, quæ ex caussis humanis, & naturalibus fluunt.

Est enim lachryma propriè, humor ex calefactione humidi, ac teneri cerebri, distillans per oculos; quæ calefactio, si vehementior fuerit, ita vt cerebrum exsiccet, lachrymis est impedimento: ex quo fit, vt viri in dolore, & iracundia fletus non effundant.

Lachryma definitio.

Alios etiam ingens animi mœstitia, & stupor ita confundit, caloriscque vim comprimit, vt nullus sit lachrymis locus. Contrà, vbi cerebrum mediocriter calidum est, humidum, molle, ac tenerum, facilius erumpunt.

Lachrymarum causa.

Accidunt etiam nonnunquam ex vento valido, ex fumo, ex aduersa valetudine, ex intemperanti risu, quo cerebri humiditas incalescit: Sed maximè ab affectionibus excu-

tiuntur, quales sunt amor, desiderium, ira, inuidia, pudor, lætitia, & ea, quæ hic principem locum obtinet miseratio. Extant, & fictæ lachrymæ, quas tanquam ex vero affectu hypocritæ nonnunquam ciere solent, quales sunt Polydori in Hecuba apud Euripidem. Multi enim administris cerebri humoribus, quod ait ingeniosus Poeta.

Vt flerent oculos erudiere suos.

De industriis miserationum.

Ac primum, quid circa personas, & res considerandum.

CAPVT XLI.

Lachrymulæ vis.

LAchryma nihil fermè tenuius esse videtur, vtpote, quæ sit aquæ guttula quamprimùm exarescens; Tam violenta tamen plerunque in intimos sensus, mentesque permeat, vt ea ipsa emolliat, quæ nullis viribus expugnari posse videbantur.

Non est igitur minimi ingenij, nec industriæ, hos motus appositè concitare. Frustra sudant multi, & omnem (quod aiunt) lapidem mouent, vt lachrymas excutiant, cum tamen se potiùs deridendos in sua flebili monodia præbeant, quàm vllos fletus exprimant.

Delicata est omninò hæc permotio, atque vt violentia, & imperio reprimi non potest, sic neque importunis clamoribus, & eiulatibus excitari.

Nihil opus est multum monere auditorem vt fleat, non iussus hic erumpit, sed suopte ingenio excitatus, sensim, & leniter eliquatur affectus. Loquaces illi sæpius, & flebiles nugatores siccis audientur oculis. Vna verò sententia cum affectu pronuntiata, vel silentium ipsum cum decoro actionis efficiet, quod verbosa minimè poterit oratio.

Qui ad miserationes inepti. Vide Arist. l. 2. Rhet.

Hoc igitur motu, vt congrua ratione vti possimus, primùm personarum, si quando aliàs diligens habenda est ratio.

Parùm apti sunt, vt iam dixi, ad miserationis affectus, primùm summè felices, qui nihil dum in rebus humanis acerbitatis, sed compositis ad arbitrium omnibus, secundissimos cursus tenuere; nihil enim ad se lachrymas attinere putant, sed perpetuæ cuiusdam securitatis imagine, aliorum miserias negligunt, & nihil durius ad auriculas admittunt.

Secundum locum tenent, qui in extremas deuenere calamitates, vt iam neque timendi, neque sperandi vllam occasionem habeant, fit enim nescio quo pacto, vt diutinis malorum sensibus hebetati, ad flebiles motus obstupescant.

Tertiò numerantur homines acutuli, prudentes, ingeniosi, fati, veteratores, eruditi, qui rarius, & difficilius istos affectus admittunt, ita sunt alijs rebus assueti.

Qui proclines ad lachrymas.

Contra ad lachrymas procliues sunt, primùm boni viri, secundùm vetus Græcorum prouerbium, Αγαθοι δ' αριδάκρυτοι ἄνδρες. Habent enim cereas animas, & ad miserationum motus flexibiles.

Deinde, multa olim, & grauia passi cæterorum miserijs, vbi occurrerint promptius commouentur. Reddit enim prioris fortunæ quoddam vestigium, & imago, quæ intimis implicita sensibus misericordiam in aliorum casibus, ex fortunæ similitudine facilius excitat.

His accedunt imbecilles quique, & timidi, vt senes, pueri, fœminæ, orbi, debiles, ex suo enim statu alios metiuntur, & dum timent, ne quid sibi miseriarum eueniat, ad alios miseratione subleuandos longe sunt paratiores.

Addo omnes, qui bonis artibus, & teneris studijs sunt innutriti, nisi fortè rebus similibus audiendis assueti incipiunt ista negligere. Hoc igitur imprimis nauo, & prudenti oratori considerandum erit, cum quibus aget personis, ne corneas fibras frustra conetur titillare, sed eas impellat, quæ tanquam nubes aqua fœtæ, & leniter à ventis agitatæ, in miserationes & fletus facilius resoluantur.

Quæ miserationes concitare solent in genere.

Quod autem attinet ad ea, quæ vulgo miserationes concitare solent in genere, sunt omnia ἀναιρετικὰ, vt appellat Aristoteles, hoc est, quæ perdendi perimendique vim habent: quales sunt morbi, alimenti indigentia, senectus, supplicia, cruciatus, solitudo ab amicis, deformitas, & debilitatio membrorum, mentis alienatio, & cætera, quæ in animos corpora, & fortunas cadere solent, quorum malorum amplissima seges, & nusquam in alijs animantibus, quam in homine fœcundior.

Augentur porrò ista ab adiunctis, vel personarum, vel locorum, vel temporum, vel finis, vel modi.

Fundamentum misericordiæ.

Personarũ, vt si maxime innocẽs sit, qui miser est, si nobilis rei militaris gloria, si sapiẽtia,

tiã, & optimarum artium disciplinis excultus, si specie corporis, si affabilitate sermonis, si morum candore, gratia, simplicitate, & cæteris ornamentis, quibus vulgo homines commendari solent, præstiterit, si familiaris, si similis ætate, genere, dignitate, hæc sensum doloris efficiunt molliorem.

Deinde etiam augetur miseratio, si ab indignissimis hominibus, & ab ijs, quos beneficijs deuinxerat, præter omnium cognitionem illata sit iniuria.

A loco. Si eos habeat miseriarum suarum spectatores miser, quos minimè velit, si in loco, qui minimè eum deceat, & cruciatuum acerbitatem augere possit.

A tempore, si noua, si extra tempus iniuria sit illata, vt si tener flosculus in ipso ætatis limine fuerit demessus, cum iam ad magnas spes pubescere inciperet, eo magis deflet̃ur: Et hoc in funere Pulcheriæ plurimum luget Gregorius Nyssenus.

Gregor. Nyss. in funere Pulcheriæ,

Nostis (inquit) teneram hanc columbam, Quæ in nido regio nutriebatur, quæ iamprimum quidem ntidioribus pennis volucris euadebat, sed ætatem gratijs, & virtutibus excesserat: vt relicto nido discesserit, vt ex oculis nostris auolauerit, vt eam inuidia repentè de manibus nostris rapuerit, siue columbam hanc dicere oporter, siue recens pullulantem florem, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis, ac vaginis emersisset, sed partim quidem iam enituisset, partim verò in lucem emersurus speraretur: Nec eo minus in exigua sui parte mirum in modum resplenderet, vt repente in gemma emarcuerit, &c.

A fine. Si qui patitur Dei amore, & virtutis conseruandæ gratia patiatur, quales sunt martyres, quorum ideo cruciatus honestatis caussa susceptι ad misericordiam mouendam efficacissimi sunt.

Multa postremo in modo, & cæteris circumstantijs contingunt: vt boni, quid alicui euenire, multa perpesso, cum iam nullus fructus sit futurus. Qualia fuerunt regia munera ad Diophitum iam mortuum missa. Velviuo quidem magnam esse opulentiam, veruntamen eum in phrenesin lapsum, nihil eorum sentire. Quales esse poterant Nabuchodonosori purpuræ, Sceptra, Sellæ Regiæ, quarum rerum vsum mentis impos, errans in solitudinibus minime percipere poterat.

Hæc ferè sunt mirationis obiecta, in quibus minimus labor est, occurrunt enim prõptius, quam cætera, sed penes modum grauior, & impensior cura versari solet.

De concitatione miserationis per Characterismum.

CAPVT XLII.

FAcilis est omnino, & expedita miserationis, ac lachrymarum concitatio. Cum ipsi ante oculos miseri versantur, & ea doloris edunt signa, quæ in his angustijs natura solet egerere.

Quando autem hæc desunt, danda est singularis opera, vt eorum, quæ gesta sunt characterismus, & descriptio quam artificiosissimè fiat, quo res ante oculos poni videatur.

Concitatiõnis miserationis per descriptionẽ via duplex.

Notandum est autem in hoc genere duplicem iniri viam, alij enim (vt cum Quintiliano loquar) in malis sunt ambitiosi, & quicquid narrant copiosa admodum, figuraque oratione diffundunt.

Alijin hac re parciores rem quam aptissime, sine vllis superiectionibus exponunt, & moderatis affectibus opportunè distinguunt, in quo plerunque miseratione digniores videntur, quod minime sint queruli, & in rebus amplificandis profusi. Talia sunt illa Quintiliani commemorata superius.

Mihi filius minor, quintum egressus annũ, vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambitiosus in malis, nec agere lachrymarum causas volo, vtinamque esset ratio minuendi, sed dissimulare, qui possum quid ille gratiæ in vultu, quid iucunditatis in sermone, quos ingenij ignicu. los, quam præstantiam placidæ (& quod scio vix posse credi, tantum altæ mentis ediderit?)

Vide quam modesta oratio, & ideo apud eruditas præsertim aures est ad affectus magis efficax. Satis enim, & cũ magno affectu expressa videtur his verbis orbitas. *Vt in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Iã quàm aptè ista post verecundam orationem subiunguntur. *Sed dissimulare, qui possum, quid illi gratiæ*, vt non apparatus, sed dolore expressus, reluctante etiam animi grauitate, videatur affectus. Hæc autem prudenter intexta. *Nec augere lachrymarum causas volo, vtinam esset ratio minuendi.* Dissimulat enim, se

se concitandi affectus iniuisse consilium, quod longe efficacius, quam si multis verbis flere iuberet auditores, quod artificium obseruauit M. Tullius in Gauij supplicio. *Rem* inquit, *in medio ponam*, quæ tantum habet ipsa grauitatis, vt neque mea, quæ nulla est, neque cuiusquam ad inflammandos animos eloquentia requiratur. Deinde,

Cicero vltima in Verrem.

Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, cum interea nullus gemitus, nullavox alia istius miseri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc, *ciuis Romanus sum*. Et.

Crux, crux, inquam, infelici, & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. Deindè. Quam apte ad motum interiecta exclamatio. *O nomen dulce libertatis! ò ius eximium nostræ ciuitatis! ó lex Porcia, legesque Semproniæ.* Hæc etiam, si nihil aliud diceret misera, & miserabilia sunt, plusque afficiunt grauium personarum animos, quam ambitiosæ quærimoniæ, maximè verò vbi res sunt per se satis atroces, & funestæ, qualis est historia de cæde liberorum Sedeciæ in sacris. Si ille euulsis luminibus squallidus, & cruentus, hæc simpliciter narret, quis miseratione non moueatur?

Sedecia quemonia.

Continuo mittuntur ad nos in carcerem Babylonij carnifices, & me comprehensum, ijs carnifices, quas ærumnosus trahebam, ad palum alligant.

Quid sceleris pararent nesciebam, tantum exercbam iugulum, horrebar vt ferirent, mortem extremam miserorum spem, quasi iam proximam lætus amplectebar. Sed illi longe atrociores cogitabant tragœdias, filios quippe meos arripiunt, & lenta morte cruciatos, sub ipsis parentis oculis necant. Vidi, vidi, & in id tantum oculos habui, nunc eorum, vt vides cruore iaceo respersus. (Hic cum tantisper suspirasset.) At illi teneri moriētibus oculis me aspiciebant, & cum hæreret adhuc in labellis anima Patris, heu blandum, & dulce nomen! sed perituris nihil profuturum, appellabant. Postquam miserijs meis sum abunde satiatus, ijdem carnifices, qui lucem filijs eripuerant, mihi oculorum lumen eruunt [fateor (dilectissimi) hoc non doluit, vestra magis vulnera doluerunt.]

Hæc simplici narratione, & modicis affectibus dicta, non mediocrem tamen ad excitandas miserationes vim habent.

Alia ratio est, cum excelsè, figuratè, magnificè, res ponitur ob oculos. Qualia sunt illa D. Chrysostomi de martyribus, vbi varia eorum tormenta non simpliciter narrantur, sed per antitheses copiosissime illustrantur.

ἈΝθρακας ὑπεστόρεσά φησιν, οἱ δὲ ὡς ἐπῆρδα ἔτρεχον. πῦρ ἄνηψα, οἱ δὲ ὡς εἰς πηγὰς ὑδάτων ψυχρῶν ἑαυτοὺς ἔρριψαν. κατέξαινα τὰς πλευράς, καὶ βαθείας ἀνέτεμνον αὔλακας, καὶ κατήγαγον ῥύακας αἱμάτων, οἱ δὲ ὡς χρυσίῳ πάντοθεν περιῤῥεόμενοι, οὕτως ἐκαλλωπίζοντο. τοῖς χρημνοῖς ἔρριψα, καὶ εἰς πέλαγος κατεπόντισα, οἱ δὲ οὐχ ὡς εἰς βυθὸν καταβαίνοντες, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἀναβαίνοντες, τὸν οὐρανὸν οὕτω διέκειντο σκιρτῶντες καὶ ἀγαλλόμενοι, καὶ ὥσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῷ, οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἥρπαζον, οὐχ ὡς τιμωρίας, ἀλλ' ὡς ἄνθη λαμβάνοντες ἁβρὰ, καὶ στεφανούμενοι. καὶ τῇ τοιαύτῃ προθυμίᾳ ὑπερβολὴν τὰς ἐμὰς προέφθανον τιμωρίας.

Ex D. Chrysost. homil. 43. p. 576.

CArbones, inquit, substernebam: illi autem tanquam ad rosas currebant. Ignem accendebam: Illi verò, tanquam in fontes frigidarum aquarum seipsos proijciebant. Latera cædebam, & profundos in eis sulcos faciebam, & riuos sanguinis deducebam: Illi autem tanquam auro omni ex parte circumfluentes gloriabantur, è præcipitijs iaciebam, & in mare demergebam: Illi verò, non tanquam in profundum descendentes, sed tanquam in ipsum cœlum ascendentes, ita affecti erant, exilientes, & exultantes, & tāquam in sacra pompa choreas ducentes, & in herbido prato ludentes, ita arripiebat vnusquisque cruciatus, non tanquam cruciatus, sed tanquam vernos flores carpentes, & coronas contexentes, & insigni animi sui alacritate cruciatus meos præueniebant.

Martyrum tormenta describuntur.

ITEM

ITEM DE SANCTIS MACHABAEIS.

D. Chrysostomus, homil. pag. 625.

ΕΚείνοις μὲν γὰρ τὸ πολὺ τ ὀδύνης, καὶ ἐλιγοψυχία λοιπὸν ὑπετέμνετο. αὕτη ἦ ἀκεραίῳ διανοίᾳ, καὶ ἀκριφνεῖ γνώμῃ ζαυτὸν ἐλάμβανε τ γινομένων τὴν αἴσθησιν διὰ τὴν φύσιν, καὶ ἦν ἰδεῖν ζιπλοῦν πῦρ. ὅπερ ἔκαυσεν ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ὅπερ ἔφλεξεν ἡ φύσις, ὅπερ ἐξῆψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐ τοιαύτην ἀνῆψε κάμινον ὁ Βαβυλώνιος τύραννος ἐκεῖνος, οἵαν ἀνῆψε τὴ μιζὶ κάμινον ὁ τύραννος οὗτος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ζοφὴ τὸ πυρὸς ναφθα, καὶ πίσσα, καὶ σίππυον, καὶ κλημάτις ἦν. ἐν ταύτα ἦ φύσις, ὠδῖνες, φιλοσοργία, παίδων συμφωνία, οὐχ οὕτως ἐτηγανίζοιτο ἐκεῖνοι ἐπὶ τὸ πυρὸς κείμενοι, ὡς ἐτηγανίζετο αὕτη διὰ τὴν φιλοσοργίαν. ἀλλ' ἐκράτει διὰ τὴν εὐσέβειαν, καὶ φύσις ἐμάχετο χάριτι, καὶ ἡ νίκη τ χάριτος ἦν· εὐσέβοια ὠδίνων περιεγένετο, καὶ πῦρ ἐκράτει πυρὸς τὸ πνευματικὸν τ φυσικοῦ, καὶ τὸ παρὰ τ ὠμότητος τ τυράννου καυθέντος. καὶ καθάπερ θαλαττία πέζα δεχομένη κυμάτων προσβολὰς αὐτὴ μὲν ἀκίνητος μένει, ἐκεῖνα ἦ ἄφρον διαλύσα ἀφανίζει ῥαδίως, οὕτω δὴ καὶ ὁ καρδία τ γυναικὸς ἐκείνης ὥσπερ τις θαλαττία πέζα κύματα δεχομένη τὰς προσβολὰς τ ὀδυνῶν, αὕτη μὲν ἀκίνητος ἔμενε, τὰς ἦ προσβολὰς ἐκείνας σερρῶς, καὶ φιλοσοφίας γέμοντι διέλυε λογισμῷ· ἐφιλοτιμεῖτο δεῖξαι τῷ τυράννῳ, ὅτι οὐ τὸς μήτηρ αὐτῶν ἐστιν. ὄντως ἐκεῖνοι γνήσιοι παῖδες αὐτῆς οὐ διὰ τὴν συγγένειαν τ φύσεως; ἀλλὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τ ἀρετῆς. οὐκ ἐνόμιζεν ὁρᾶν κολαστικὸν πῦρ, ἀλλὰ γαμήλιον λαμπάδα. οὐχ οὕτω μήτηρ κοσμοῦσα παῖδας εἰς γάμον εὐφαίνεται, ὡς ἐκείνη κολαζομένους βλέπουσα ἔχαιρε, καὶ καθάπερ τ μὲν στολὴν περιβάλλουσα νυμφικὴν, τῷ κεφάλους πλέκουσα, τῷ ἦ παιδας ἁβρὰ γαμηλίους, οὕτω τ μὲν ἐπὶ τοὺς λέβητας, τ

NAm illis quidem pars maior dolori animi deliquio succidebatur; hæc verò integra mente, iudicio illæso, synceriorem eorum, quæ gerebantur, sensum ob naturam capiebat. ac videre erat ignem triplicem; quem ille tyrannus accendebat, quem excitabat natura, quem Spiritus sanctus inflammabat. Non talem Babylonius tyrannus ille fornacem excitauit, qualem matri fornacem hic tyrannus accendit. Nam illic quidem ignis fomes erat naphtha, pix, stuppa, sarmentum: hic verò natura, dolores partus, liberorum amor, puerorum concordia. Non ita illi iacentes in igne vrebantur, atque hæc ob amorem liberorum vrebatur, sed ob pietatem vinceba; & natura cum gratia pugnabat, & victoriam gratia reportabat: religio maternum affectū superabat, & ignis ignem vincebat; spiritualis naturalem, & quem crudelitas tyranni succenderat. Et quemadmodum marinus scopulus, qui fluctuum incursus excipit, ipse quidē manet immobilis, illos autem in spumam dissolutos facilè tollit; sic illius quoque mulierculis cor, tanquam scopulus marinos fluctus excipiens dolorum incursus, ipsa quidem mansit immota, sed incursus illos firma, & Philosophiæ plena mente dissoluit. Ostendere tyranno contendebat, se verè matrem illorum esse, verè filios illos suos esse genuinos, non propter naturæ cognationem, sed propter virtutis communionem. Non se ignem tormentorum, sed facem nuptialem cernere arbitrabatur. Non ita mater, quæ filios ad nuptias exornat, lætatur, vt illa, supplicijs cùm cerneret excruciatos, gaudebat, & quasi hunc stola sponsali amiciret, illi coronas necteret, alteri thalamos nuptiales erigeret, ita hunc ad lebetes, illum ad sartagines currentem, alium capite truncatum cum cerneret, exultabat. Omnia tum fumo, nidoreque redundabant, ac sensibus omnibus affectis liberos suos experimento cognoscebat: per aculeos eos intuens, per aures verba exaudiens, ipsis naribus fumum illum carnium suauem, & insuauē excipiens: insuauem quidem infidelibus, Deo verò, ipsis; omnium suauissimum.

Machabeorum ignis triplex.

Machabeorum matris certamen internum.

δὲ ἐπὶ τὰ τήγανα ζέχοντα, τὴν δὲ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενον ὁ ῥῶσα ἠγάλλετο, καὶ ἦν πάντα καπνοῦ, δὲ κνίσσης μεστὰ, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων. ἁπάντων τὴν πεῖραν ἐδέχετο τῶν παίδων, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁ ῥῶσα, διὰ τῶν ἀκοῆς τῶν φιλτάτων ἀκούουσα ῥημάτων. αὐτῇ τῇ ῥινὶ τὸν καπνὸν δεχομένη τῶν σαρκῶν τὴν ἡδὺν ἐκοῖνον, καὶ ἀηδῆ. ἀηδῆ μὲν τοῖς ἀπίστοις, τῷ θεῷ δὲ, καὶ αὐτῇ πάντων ἥδιστον.

NEc minus in hoc genere admirabilis est D. Gregorius Nazianzenus, è cuius Græco hæc expressa, vbi matrem Machabæorum filios in martyrio circumstantem describit.

D. Greg. orat. 22 de Machabæo.

At verò strenua mater, non secus atque auicula, cuius pullos anguis, aut alia insidiosa quapiam fera arripuit, circumuolabat, stridebat, obsecrabat, vna in septem filijs certabat, nihil eorum omittens, quibus eos ad victoriam paratiores, alacrioresque redderet. Modò cruoris stillantes guttas rapiebat: modò lacera colligebat membrorum fragmenta, modò etiam defunctorum martyrum reliquias, sanguinem suum adorabat, alium inter suos amplexus exanimem recipiebat. alium porrigebat, alium interim ad eandem pugnam comparabat omnibus quantum poterat exclamans.

Euge filij mei, euge strenui mei milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis patriæ, canæque senectutis meæ, atque ciuitatis, quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit, præsidium, ac propugnaculum. Paulùm adhuc & vicimus: defatigantur carnifices, hoc vnum extimesco: paulum adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adolescentes beati. At fortasse vos matris desiderium angit? Nequaquam vos deseram, hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.

Quis non interesse huic supplicio, cùm hęc legit, & beatam Heroinam videre se putet?

De miseratione.

Per contentionem fortunarum.

CAPVT XLIII.

Miseratio efficax per fortunarũ contentionem.

CRebra est quoque, & efficax, quæ per contentionem fortunarum fieri solet miseratio: nam, cùm maximum sit infortunij genus, fuisse aliquando fœlicem, vbi quis ab excitata, florentique fortuna, in maximas deuenit acerbitates, optima ratio est commouendi affectus, si vtraque fortuna per insignem antithesin comparetur: quod magnificè præstitit Cicero in peroratione pro Muræna.

Cic. pro Murana. Vide perorationem orat. pro L. Flacco, & Quinctio.

Modò maximo beneficio P. Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset: Nunc idem squallore sordidus, confectus morbo, lachrymis, ac mœrore perditus, vester est supplex, Iudices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, atque vestras opes intuetur. [Deinde.] Si, quod Iupiter omen auertat, hunc vestris sententijs afflixeris, quò se miser vertet? Domumne, vt eam imaginem clarissimi viri, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? An ad matrem? quæ misera modò consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & sollicita est, ne eundem paulò post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem noua pæna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuque priuat? Ibi igitur in exilium miser? quò: ad orientis partes, in quibus annos multos Legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnũ dolorem, vnde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuerti: An se in contrariam partem abdet? vt Gallia Transalpina, quem nuper summo cum imperio lubentissimè viderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem videat? &c.

Motum verò vtrumque per characterismum, & vtriusque fortunæ contentionem complexus est Hegesippus scriptor nobilis, in illa sua Hierosolymitana monodia, quam hic ex Græco oratoriè expressimus.

Hegesipp. in Anac.

Vbi est maxima ciuitas Hierusalem? vbi decora

Hegesippi monodia lamentabilis.

decora Sion? vbi templum admirabile? vbi sanctitatis illud sacrarium, quod semel in anno summus Pontifex rem diuinam facturus, ingrediebatur? Proh dolor! nunc idipsum in cineres conuersum, sceleratis vestigijs hostes polluerunt. Vbi es ciuitas referta populis? venerabilis Regibus? Dei domicilium, gratiarum omnium sedes? Parietum tuorum splendori pauimentorum respondebat nitor, incrustata marmoribus tecta fulgebant, partim auro, partim argento radiabant portæ: tibi vni omnes ornamentorum deliciæ afflorescebant: nunc nudata, à culminibus iaces, euersa, cremata, ab ipsis diruta fundamentis, & qui ex omni terrarum plaga, ad te confluxerant, tecum occubuerunt: mortui cum ciuibus inquilini, vt non dubium sit, totum in vna vrbe mundum perijsse. [Deinde] Cui nos scenæ fata seruatis? quo diutiùs pertinacem animam trahitis? Duri oculi! qui hæc videre possunt: immites animi! qui velle possunt vitam tot funeribus superstitem, nisi fortè eò videntur sibi felices, quod iam miseriores esse non possunt. Quocumque oculos circumferimus, vbique occursant funera. Vrbs tota vacua ciuibus, plena cadaueribus, mortuorum sepulchrum est, & ferale quoddam bustum, è quo excitatæ fauillæ solem ipsum mœstitia confundunt. Hunc patriæ communem tumulum soli nunc incolunt macilenti senes, instar laruarum, cinerulenta canitie, scissa veste, squallore, & lachrymis obruti, nudis propè filiorum mortuorum ossibus incubant. Si fortè auium rapacitatem cohibere possint, mulieres paucæ, incolumes è patrio solo abducuntur, quas miles non ad vitam, sed ad libidinem seruauit. Deinde nos semiuiri cœlum intueri possumus? vt sydera etiam habeamus nobis æternarum conscia miseriarum.

Regia domus descriptio.

Regia domus ruina.

Cædes.

Hæc amplificandi ratio grauis est, & vehemens, atque eo ornatior, quo antithesis ex pluribus membris composita artificiosè procedit.

Threni Nicetæ.

Eandem rationem sequutus est Nicetas Choniates in illa sua lamentatione, qua Constantinopolin amaris prorsus lachrymis luget. Hæc autem è multis latinè exprimamus.

Nicetas Chioniat. in deplor. Constant.

O fœcuudia genitrix! bysso, & purpura imperatoria pridem amicta, nunc autem sordida, squallida, & germanis orbata liberis! ô pridem in alto dignitatis fastigio collocata, augusto vultu, regali incessu, structurâ magnifica incedens, nunc humilis, depressa, & ad terram afflicta corruisti: laceratæ sunt quippe tuæ vestes, tua illa imperiosa ornamenta profanis concisa manibus, extinctus est fulgor oculorum, & qui prius suauiter efflorescebat faciei decor, totus rugis exaratus est. Quid dicam amplius? post hanc incendij fuliginem, quæ te supra modum deturpauit, ex Regina facta es anicula caminaria; depressa es a vecordi gente, terrarum sentina, & colluuie, cuius olim partem si non genuisti, at certè euexisti, & tuis sæpè visceribus saginasti, vt tibi gratiam rependeret: Iaces nunc vmbra, & cinis: At nos miseri è tuo sinu diuellimur, nec licet extremas libare lachrymas, sed quasi passerculi, quarum mater discusso nido abrepta est, timidè circumuolamus lugubri sono pipientes, siti, inedia, & miserijs confecti.

Hæc περιφροστικῶς è multis, quorum pleraque in nimium tumorem assurgunt, vel in degeneres lachrymas desinunt. Est & hic modus in deplorandis mortuis familiarissimus, & eo, vsus Meneclides in deploratione Bacchidis.

Mortuorũ deplorandorũ modus.

Meneclides in deploratione Bacchidis.

Ἡ δ' οὐκ ἔτι με φαιδροῖς τοῖς ὄμμασιν ὄψεται μειδιῶσα οὐδὲ ἱλέως, καὶ εὐμενὴς διανυκτερεύσει τοῖς ἡδίστοις ἐκείνοις κολάσμασιν. ἀρτίως μὲν οἷον ἐφθέγγετο, οἷον ἔβλεπεν, ὅσαι ταῖς ὁμιλίαις αὐτῆς Σειρῆνες ἐνίνδρυντο, ὡς δὴ ἡδύτι, καὶ ἀκήρατον ἀπὸ τῶν φιλημάτων νέκταρ ἔσταξεν. Επ' ἄκροις μοι δοκεῖ τοῖς χείλεσιν αὐτοῖς ἐκάθισεν ἡ πειθώ. Απαντα ἐκείνη γε τῆς κεστὸν ὑπεζώσατο ὅλαις ταῖς χάρισι τὴν ἀφροδίτην δεξιωσαμένη. ἔῤῥει τά παρα τὰς πόσεις μινυρίσματα, καὶ ἡ τοῖς ἐλεφαντίνοις δακτύλης κρουομένη λύρα ἔρει, κεῖται δὴ ἡ πάσαις μελοῦσα χάρισιν κωφὴ λίστος, καὶ σποδία.

Hæc mollisculè, sophistæ more. [Non amplius hilaritate plenis oculis, subridens me aspiciet, neque propitia, atque beneuola tempus fallet iucundissimis narrationibus. Nuper quidem qualis erat eius oratio, qualis aspectus, quot in eius colloquijs inerant Sirenes, quàm sueue, & immortale nectar ab oculis manabat, in summis, vt mihi persuadeo, eius labris Suada consederat, aut certè cestu

Veneris cincta erat, imò cum gratijs Venerem fuit amplexa. Nunc autē euanuerunt illi inter epulas mollissimi cantus, & lyra eburneis digitis pulsari solita, conticuit. Iacet omnibus adamata: proh dolor! lapis, & cinis.]

Homerus Hectorem mortuum deplorat.

Homerus quoque in morte Hectoris, vbi miserandos prorsus affectus immiscet præclarè illud inter cætera, dum cadauer mortui ad currum Achillis alligatum, & raptatum describit.

Φοῦ δ' ἦν ἑλκομένοιο κονίσαλος, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πίμπλαντο, κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι
Κεῖτο, πάρος χαρίεν τότε δὲ Σεὺς δυσμενέεσσι,
Δῶκεν ἀεικίσασθαι ἑῇ ἐν πατρίδι γαίῃ.

Hac autem raptato excitabatur puluis, circumque verò
Cyaneæ comæ aspergebantur. Totum verò caput in cineribus
Iacebat olim gratiosum: Sed tunc Iupiter hostibus
Dedit deturpandum in eius patria terra.

Hæc quanquam obiter dicta, multum habent miserabilis affectus. Nec aliter Virgilius;

—Quantum mutatus ab illo Hectore.

De miseratione per repræsentationem imaginis.

Præclara in eo Sophoclis dexteritas.

CAPVT XLIIII.

Miseratio per repræsentationem efficacissima.

EFficacissima omnium ratio mouendi, quæ fit per repræsentationem imaginis rerum absentium, aut aliqua monumenta mortuorum: si modo illud prudenter, & opportunè, non frigidè, & affectatè procedat, vt pluribus superius monuimus. Testis Drusi imago, testis illa Cæsaris toga lacera, quæ tantas tragœdias excitauit: Sed, vt ea, quæ iam ex Tacito, & Dione commemorata sunt, omittamus, extat apud Sophoclem nobilis locus, in quo Electra tenens, vt arbitrabatur, in vasculo fratris Orestis cineres, flebiliter lamentatur. Operæpretium est, hunc affectum consideratius expendere: est enim præ cæteris candidus, tersus, ingenuus, multumque habet prudentiæ, & suauitatis. Sic igitur illa vasculum intuens; quæ vel soluta oratione reddita plena sunt venustatis.

Periphrasis è Sophocle expressa.

O monumentum hominis omnium longè mihi charissimi! ô dulces fraternæ animæ reliquiæ! Qualem te, mi Orestes, accipio? quantum ab illo mutatū, quem ex paternis ædibus florentem dimiseram; nunc te infœlix istis porrò manibus, cinerem, fabulam, & nihil. Vtinam potius te in patrijs ædibus vita defecisset, quā ista te infelici pietate, me, & te his funeribus reseruassem. Occidisses nondum tot miseriarum conscius, & te innocentissimam animam paterni manes, ac cineres, comitem accepissent: nunc iaces in aliena terra, post mortem etiam exul, & fugitiuus, tam longè à tua sorore, quæ misera nec morientis spiritum excepit, nec mortui cadauer lauit, nec dictis manibus inferias tulit, sed te peregrini tumultuario sepulchro, & tralatitia humanitate condiderunt. O spes inanes, ô infelicem educationem meam! quid profuit mihi, infantiæ tuæ, & matris, & gerulæ vices reddidisse, tibi cibos meo ore mansus in os ingessisse, tecum lusisse, & tibi tenellis lusibus fatigato amanter accubuisse.

Orestis deploratio.

Heu! quot delicias vna mihi dies, instar infesti turbinis, abstulit; tecum enim omnia vitæ solatia perierunt, tecum in eodem sepulchro iacent conclusa, atque composita: Quid enim aliud sperem? Consceleratæ matris cultro victimario confectus est pater: ego cruentis doloribus confecta, tu quasi somnium euanuisti, & tot spes irritæ ceciderunt; nunc in nostris funeribus tripudiant inimici. Deinde promittebas in dies, te paternarum, & mearum iniuriarum vltorem affuturum: hiccine est Orestes, quem pollicebaris? vmbra, & is, qui tribus digitis portatur cinis. Heu te miserum! heu me infelicem! ô corpus miserabile! ô frater! quam infausto hinc itinere ablegatus es! ô frater, amantissime! vt te perdidisti? amantissime frater! vt me perdidisti? Actum est, suscipe me vnà tecum in idem vasculum, quid enim aliud sum, quàm vmbra, & cinis? Noli sororem in morte spernere, quam tam piè in vita coluisti. Tecum mihi vna sors, vnus animus, vna omnia semper extiterunt, & nunc vna amborum cineres miscebuntur, nec vlla nos temporum iniuria diuellet.

Hæc sanè ex ipsa oratione multum capiunt sua-

suauitatis: sed tamen nescio quo modo, per imaginis repræsentationem melius animantur.

Miserabile est enim, intueri Regiam illam virginem, vasculum, quo fratris cineres contineri existimabat, toties exosculantem, suisque perfundentem lachrymis: quæ actio, licet muta esset, haberet tamen suos ad motum aculeos.

Accedit & mixtura motuum, quæ affectus longè iucundiores facit. Nam & vasculum ab Oreste incognito Electræ est oblatum, & præsens ipse lugetur, tanquam mortuus: vnde profectò irrepit auditorum animis miseratio, quæ iam affulgente lætitia suauissimè titillatur.

De miseratione, per sermocinationem.

CAPVT XLV.

MAgnam quoque vim ad permouendos affectus obtinent sermocinationes; in quibus eorum, qui duras patiuntur calamitates, verba, & orationes aptissimè conformantur, quales sunt præcipuè moribundorum, orborum, exulum, &cæt. eiusdem generis: quod Cicero præclarus artifex non omisit in Milone.

Hominis calamitosi oratio.

Me quidem, Iudices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus interfum quotidie. Valeant (inquit) valeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc vrbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla repub. ciues mei (quoniam cum illis non licet, sine me ipsi:) sed tamen per me perfruantur. Ego cedam, atque abibo, si mihi repub. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quamprimùm tetigero bene moratam, & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. O frustrà (inquit) suscepti mei labores: ô spes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! &c.

Hæc oratio calamitosi hominis tam grauiter expressa, vehementer animos, mentesque percellit.

In eo genere sunt vltima, vt dixi, virorum moribundorum ad coniuges, aut patrum ad filios colloquia, quæ vbi apte finguntur, & pronuntiantur, vel è durissimis pectoribus miserationem excutiunt. Finge Sedeciam apud Nabuchodonosorem damnatũ, sic filios postremùm alloqui.

Quid me aspiciris, dulces animæ? patrem non hodie primum amittitis: tunc desijt in humanis esse vester parens, cùm miser, & captiuus esse cœpit. Viuite felices amores mei, si quæ fœlicitas in seruitute esse potest. Vos fortasse melior fortuna, cùm Deo visum fuerit, reuiset. Ego, qui vos simul genui, & perdidi, solus proficiscar ad mortem, meoque sanguine, quicquid est sceleris, expiabo.

Patris moribundi ad filios grauis oratio.

Valete solatia mea, & cùm vobis ereptus fuero, Deum patrem cogitate, qui vos in tutelam suam accipiet, & nunquam deferros esse patietur. State constanter patrijs legibus, & cæremonijs, nec vlla vos temporum iniuria ab auitæ religionis sanctitate diuellat. Matrem Reginam in hac viduitate, & exilio miserrimam cõsolamini, fraternam inter vos concordiam sanctissimè fouete. Ego, si quid sepulti mortuorum cineres sapiunt, vestri non obliuiscar; Adero sæpè dormientibus, vigilantibus adero, & vestræ seruitutis angores, qua potero voce, mitigabo. Valete, iterum meæ deliciæ; valete liberi, quondam beati, nunc infelices; quondam florentes, nũc calamitosi, quondam Regis filij, nunc exulis, & fugitiui; Hic vester Dominus est, huic supplicate, amplectimini genua, quis pudor est? Vos miseros quidem effecit fortuna: ignobiles non ideò faciet? Quid sceptra vos adhuc, & Reges cogitatis? Date fatis manus, & si vos vestra ætas dolere nondum docuit; Matris fletus imitamini. Heu nimis maturè discitis esse miseri!

Sedecia cura.

Oratio composita est ad ferreum Regis pectus commouendum, itaque miserationes habet satis flebiles, grauitate tamen conditas: Neque enim Sedecias pro sua vita supplicat, verùm se, de coniugis, & liberorum salute vehementer solliciti, vt debebat, ostendit: Hæc enim cura, in paterna viscera vehementissimè penetrat, & nullus adeò ferus est, qui huiusmodi sensibus molliissimè non tirilletur. Vidi, vidi nobilissimum, & facundissimum adolescentem, cum hæc magno, vt erat imprimis ad dicendum compositus actionis decoro recitaret, multorum lachrymas expressisse.

Iam Patrem orbum, quod miserabilius est audiamus. Iacobus est ille Patriarcha, magnis, & arduis laboribus à puero exercitus, &

quem ideò generosior decet constantia, quàm Sedeciam Regem mollissimis studijs innutritum: ad hoc tamen fulmen, ex morte Iosephi filij (vt ipse arbitrabatur) contortum, ita loquitur apud Philonem, orationem miserationibus, & grauitate condiens.

ORATIO IACOBI PATRIARCHAE, IN FICTA *morte Iosephi.*

Philo, lib. de Ios.ph.

Οὐκ ὁ θάνατος μελυπεῖ τέκνον, ἀλλ' ὁ τούτου τάφος. εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης τῆς σῆς παρηγορούμην. ἐθεράπευσα, ἐνοσιλεύσα πρότερον ἀποθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώνησα, τοὺς ὀφθαλμοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κειμένῳ τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα τῶν νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον. ἀλλὰ εἰ, καὶ ἐπὶ τῆς ξένης, εἶπον ἄν, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆς φύσεως ἀπολαβούσης ὦ οὗτος, μὴ κατήφει. πρὸς ζῶντας αἱ παρῖδες ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. ὠκύμοροι δὲ εἰσὶ πάντες ἄνθρωποι, καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος, ὀλιγοχρονιώτατος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι. εἰ δὲ δὴ, καὶ βιαίως, καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἦν ἄν μοι κουφότερον κακὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος, οἱ κτείναντες, νεκρὸν ἂν ἠλέησαν ὡς ἐπαμήσασθαι κόνιν, καὶ τὸ σῶμα ἐγκρύψαι, εἰ δὲ καὶ πάντων ἐγένοιντο ὠμότατοι τί πλέον, εἶχον ἢ ῥίψαντες ἄταφον ἀπαλλάττεσθαι. τῶν δὲ ἐν ὁδῷ παριόντων ἴσως τὶς ἐπιστὰς, καὶ θεασάμενος. οἶκτον τῆς κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας, καὶ ταφῆς ἰξίωσε. νυνὶ δὲ ὡς λόγος, ἀτιθάσσοις, καὶ σαρκοβόροις θηρσὶν ἐνωχία, καὶ θοίνη γέγονας γευσαμένοις, καὶ ἑστιασθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλητὴς εἰμι τῶν ἀβουλήτων, ἐκεῖ γεγύμνασμαι πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμινος, ξενιτεύων, θητεύων, ἀναγκαζόμενος ὑφ' ὧν ἥδιστ' ἐχρῆν καὶ πολλὰ μὲν εἶδον πολλὰ δὲ ἤκουσα, μυρία δὲ αὐτὸς ἔπαθον τῶν ἀνηκέστων, ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν, οὐκ ἐγνάμφθην. ἀλλ' οὐδὲν τοῦ συμβεβηκότος ἀφορητότερον, ὅμου τὴν ῥώμην τῆς ψυχῆς ἀνατέ-

NOn tam ego tuam mortẽ, fili mi, doleo, quàm sepulchri iacturam: nam si tibi sepulchrum cõtigisset in terra propria, nec mihi deesset solatium. Assedissem ægrotanti ante mortem, impendissem morienti extrema oscula, clausissem oculos, mortuum perfudissem lachrymis, extulissem magnificè, nihil omisissem è iustis funeribus, atque etiam si peregrè defunctus esses, dixissem mecũ, persolutum est naturæ debitum, noli tristari, viui habent suas patrias, at mortuorum omnis terra sepulchrum est: Breuis æui sunt omnes homines, nam qui maximè longæuus fuit, quantillum temporis vixit, si ad æternitatem id conferas? vel si omninò moriturus eras per vim, & insidias, leuius fuisset extingui manibus hominum, qui mortuũ saltem miserati, obruissent terra, & cadauer sepelijssent, aut vt crudelissimi fuerint, quid amplius potuisset, quàm insepultum proijcere, quem mox viator aliquis prætereiens memor naturæ cõmunis humasset, misericordia commotus Nunc, vt fertur, immites, & carniuoras bestias pauisti, & saturasti meis visceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui: in his miserijs abundè sum exercitus, errando, peregrinando, mercede seruiendo, dura ferendo imperia, vsque ad vitæ periculum exãgitatus, à quibus minimè oportuit: multa vidi, multa audiui, multa passus sũ grauia, quibus ad patiẽtiam eruditus perduraui, sed nihil præsenti casu intolerabilius, qui totum animi mei robur subuertit, atq; deiecit. Quis enim luct' potest esse maior, aut miserabilior: vestis pueri ad patrem perlata est; ex ipso nõ membrũ, non frustum, non vel minimæ reliquiæ, totũ deuorarunt bestiæ: nihil superest, quod sepulchro inferatur. Ac ne vestem quidem recepi, nisi, vt ad eius aspectum recrudescat doloris memoria, ne vnquam tantæ calamitatis obliuio possit irrepere.

ζαφε, καὶ καθήρηκε. τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτότερον πένθος. ἡ μὲν ἐσθὴς τοῦ παιδὸς διακεκόμισταί μοι τῷ πάτρι. τοῦ γὰρ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βραχὺ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲν ὅλος δὲ ὅλων δεδαπάνηται, μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν. ἡ δ' οὐδ' ἂν ἐκπεμφθῆναι μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς ἀνίας ὑπόμνησιν, καὶ ὧν, καὶ ὑπέμεινε καίνισιν, εἰς ἀλήστους, καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφοράς.

DE SERIIS MOTIBVS *miserationis.*

Et de prudenti eorum tractatione.

CAPVT XLVI.

PLacuit hanc exemplorum copiam ex clarissimis quibusque scriptoribus explicare, quod nihil imitatione sit in hoc genere dicendi præstabilius. Cæterum mens totius eloquentiæ prudentia consulenda est, quæ quid, quoue ordine, & loco dicendũ suggerat.

Alij sunt in theatris, & pulpitis. apud Philologos: alij in oratione ciuili, apud Iudices, vel etiam sacros oratores affectus. Quippe in theatrali illo genere liberius quasi dictionis habenæ laxantur. Ciuile autem pro dignitate personarum parcius est, grauius, & verecundius.

Cicero non in omnibus affectibus imitandus.

Quamobrem & nimia nonnunquam affectuum teneritudine luxuriat M. Tullius, quos & si ab eo prudenter adhibitos fuisse tanti viri authoritas credi postulat, haud tamen in omni orationis genere, & loco imitandos suaderem.

Liu. li. 5. Grauis miseratio.

Vide querimoniam Pauli Aemilij, qui intra triumphi sui celebritatem duos totius familiæ columen filios amiserat, quam sobria est, & excelsa.

Defunctam esse fortunam publicam meatam insigni calamitare spero, quod triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et quum ego, & Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemur: ille qui ante se captiuos, captiuus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen habet; ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij ad currum ex Capitolio prope iam expirantem veni, neque ex tanta stirpe liberũ superest, qui Lucij Aemilij Pauli nomẽ ferat.

Tacit. l. 15. Senecæ morituri suprema oratio.

Grauis est istud doloris exemplũ: nec minus generosa extat apud Cornelium Tacitũ Senecæ morituri suprema oratio: cũ enim vltima viro admirabili necessitas esset denuntiata, & omnes, qui aderant suauiter collachrymarentur, ille amicorum lachrymas coercens:

Vbi præcepta, inquit, sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem, fratremque interfectos, quàm vt educatoris, præceptorisque necem adijceret.

Quid Socrates apud Platonem? qua constãtia moritur? num longe melius, & ad affectus potentius est, consummatæ sapientiæ viros ita loqui, quàm flebiles aliquas nænias occinere: Quippe virtus ipsa, & magnificentia, in qua grauitas, & auctoritas est, plus proficit ad misericordiam commouendam, quàm humilitas, & obsecratio.

Plato in Phædone.

Hoc igitur imprimis considerandum erit Oratori, apud quos dicat, & quam personam agat. Dicendum in curia, in foro, apud prudentes, & limatos homines: in oratione etiam funebri apud populum, loco sacro: facessant illæ næniæ muliebres, & quicquid est ambitiosarum lachrymarum. Tota si opus est, graui dolore condiatur oratio. Si Domini venerandi cruciatus, aut martyrum tormenta narrentur, motibus quidem opus est, & vijs vehementioribus: sed tamen retinere oportet maiestatem, nec vnquam in illos muliebres inclinatos, vlulantes affectus demigrare.

Secundò prospiciendum est, quò tandem euasurus sit hic motus, nam si inanis tantum spectatur profusio lachrymarum, quid hoc sterilius? Omnia, quę ex recta ratione gerũtur, ad bonum aliquod solidum collineare oportet. Si miserationes tractat patronus, ad vtilitatem caussæ faciant, si sacer orator in ijs se-

Finis motuũ quis esse debeat.

se exerceat, conetur non steriles lachrymulas, sed fletus salutares elicere.

Tertiò, nunquam videatur orator velle lachrymas ciere, & in id artis machinas componere. Audax est alienos fletus sibi polliceri, hoc qui expectant auditores, pertinacius obluctantur, ac quicquid affertur, sua expectatione minus existimant.

Quartò, Insantissima eorum ratio diligenter fugienda, qui cum apparatas orationes recitent, sibi aut verba suspirijs intercludi, aut vocem lachrymis debilitari, aut ipsos etiam auditores, fletum tenere non posse dicunt, cùm omnia frigidè, & insulsè ficta appareant. Hæc ad comicos risus, quàm ad miserationes aptiora sunt.

Apollonij rhetoris dictum.

Quintò, cùm iuxta vetus Apollonij Rhetoris dictum, citò arescat lachryma, non modò quia falsa est, ideoque ipsa acrimonia facilius consumitur, sed quia alienorum præsertim malorum leuissimus est alijs sensus, quia tenerrimè (vt solent omnes) se diligunt, nunquam diu in miseratione commemorandum est, siue enim lenta sit, & iacens, ideò citius abrumpenda, quia nihil incondita miseratione infelicius, siue secundos cursus teneat, non est nimis indulgendum, ne satietate, & fastidio, quod rebus etiam optimis innasci solet obruatur.

Sextò, vbi res per se sunt satis tristes, & funestæ, qualia sunt dirá innocentissimorum hominum supplicia, nõ sunt ad sciti ijs rebus, & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuria, & sterilitate res alienas cogitare.

Septimò, danda est opera, vt honesti sint aditus, & recessus ad affectum, & aditus quidẽ talis esse debet, vt non videatur quæsitus apparatus, sed vt eius, qui repentè excitatur motus, aliqua subesse ratio videatur. In quo errãt plerique, qui antequam intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento versentur, statim incipiunt furere, & insanire, cùm nulla caussa tam atrocis tempestatis appareat: ex quo conijciunt auditores, Claudiana fore tonitrua, quæ statim in risus soluentur. Recessus verò talis erit, vt non exhaustus, nec satiatus, sed siti potens, consulto in alium sermonem, cum apta quadam digressiuncula sermonem diuertere orator videatur: nisi fortè in extrema parte orationis versetur motus, & desinere ex abrupto oportunum iudicetur, quanquam hoc rarius præstandum est, nam aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionem reliquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum, & memoriæ conturbationi, à plerisque imperitis tribuitur.

Octauò, character orationis in miserationibus esse debet minimè affectatus, non turgidus, non insolens, non festiuus, non pollutis metaphoris comptus, aut periodorum structura ambitiosus, sed candidus, sobrius, & cum generositate aliqua demissus, rebus, & sententijs creber, numeris simplex, toto denique corpore ingenuus.

Nono, accedat ad elocutionem actio, rebus, & verbis accommodata, cuius tanta vis est in hoc præsertim genere, vt lectissimos quosq; affectuum, sine eius beneficio inclinari, repere, extingui videamus: contrà, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in eximiam quandam dignitatem efferre solet. Sed de tota actionis ratione alibi plenius.

Quæret fortasse hic aliquis, sintne apparãdi motus oratori? videtur enim hæc agendi ratio clarissimorum hominum sententijs nõ mediocriter aduersari. Siquidem Demetrius Phalereus apertè dicit;

Θυμὸς, καὶ ὀργὴ τέχνης οὐ δέονται, ἀλλὰ δεῖ τρόπόν τινα αὐτοφυῆ εἶναι, ὑπὸ τῶν πάντων; (hoc est) Motus iracundiæ, & miserationis arte non indigent, sed oportet eos, veluti quodam naturæ impetu fluere. *Demetr. Phalereus περὶ ἑρμηνείας.*

Hoc est, quod Dionysius Halicarnassensis dicit, *Dion. Halic. in Lysia.*

αὐτοφυῶς καὶ αὐτοπραγματεύτως λέγειν.

Nec immeritò videtur irrisisse Satyricus eos, qui ad misericordiam mouendam apparatissimas afferunt orationes.

— *cantas, cùm fracta pependit*
Ex humero portes? verum, nec nocte paratum *Persius. Satyr. 1.*
Plorabit, quime vòlet incuruasse querela.

Quæ si vera sunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cùm difficillima pars eloquentiæ videatur in motibus consistere, si nulla, quod aiunt, arte indigent, quid est, quod magnoperè putemus Oratori elaborandum.

Verùm, nunquam hæc fuit mens eorum, qui de eloquentia syncere iudicârunt: Si quis vere iratus est, aut dolet, non solet opinor cogitare in ipso permotionis æstu, quomodo dolorem, aut iracundiam verbis depingat, faces adhibente natura.

Verùm,

Verùm, quia oratorum est, non tam irasci, aut dolere, quàm aliorum iras, & dolores exprimere, summa arte prouidendum arbitror, quomodò id rectè præstare possint; alioqui, si nihil est artificij, dicamus quoque pictores, dum furiosum Athamantem, & mœrentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere, quam maximè naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, sed eos artificiosissimos esse putamus opifices, qui propiùs rerum naturas assequuntur.

Ita quoque se res habet in eloquentia, motuum solers quædam ratio magnifica res est, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium est, quin multum in id impendant industriæ.

Quorsum igitur contra sentire grauissimi videntur authores? Primum eos reprehendunt, qui cùm nihil opis habeant à natura, morosa quadã opera, & infœlici labore motus parturiunt, de quibus dixit Pindarus.

--- κόραικες ὡς

Γοργύετον δὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖα.

Deinde illos, qui in rebus afflictis, tristibus, calamitosis, vel certè serijs, & grauibus vndique floscules carpunt delicatissimæ orationis; & in doloris motibus, ingenij luxuria, figurarum mollitie, periodorum denique laciuioso ambitu intemperanter lasciuiunt. Hoc omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Quinti. l. 11. Commoueaturne quisquam eius fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac sui iactantem, & ambitiosum iastitorem eloquẽtiæ in ancipiti sorte videat? non: imò oderit rerum verba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui esse diserto vacet.

Quamobrem in his summa cura est egregijs oratoribus, quomodo artificium occultent, vt quod ait idem auctor Ilia, quæ dicimus, nõ domo attuliſſe, sed ibi protinus sumpsisse videamur, & oratori, & ipsi causſæ plurimum confert: nam, & magis miratur, & minus timet iudex, quæ non putat aduersus se præparata. Idem l. 1

Aristoteles artem tegẽdam dicit.

Non dicit domo non esse afferenda, quæ dicimus, sed ita agendum, vt non videamur attulisse, quod similiter Aristoteles, 2. Rhet. Διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως.

Ars tegẽda.

Oportet (inquit) artem ira obscurare, vt non ex vllo apparatu, sed omninò naturaliter dicere videamur: quod si quædam molliores figuræ in oratione translucẽant, quæ sine cura, & cogitatione fluere non possunt, statim ars deprehenditur, & vis motus sidit. Nã, vt ait Dionysius in Isocrate;

Χαριεντισμὸς πᾶς ἐν σπουδῇ ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμώτατον ἐλέῳ. Otario nimis elegans, & festiua in rebus serijs, intempestiua res est, & miserationi contraria.

Poetica & sophistica in montibus oratio ab oratoria diuersa.

Alia plerumque ratio est Poëtarum & sophistarum, qui omnia aurium delectatione metiuntur, licet enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè suas artes produnt liberiùs, quàm ij, qui non iam argenteis hastis pugnant, sed graue & laboriosum discrimen ingressi sunt.

Nunc, quæ ad actionem attinent, etsi breuius perstringere visum est, tamen quia alius argumentum spectant, in sequentem libellum reijcimus.

Finis Libri Octaui.

DE PRONVNTIATIONE LIBER NONVS.

Actio corporis eloquentia.

IN Eloquentiæ potissimum exercitatione conformari solet actio, cuius vis maxima est, & ad omne momentum persuasionis efficacissima. Est enim corporis quædam eloquentia, qua fit, vt animus optimis sensibus affluens in corpus emanet, eique sui generosam speciem imprimat. Vt igitur lumen à sole, sic ab intima mente profluit actio, imò mens ipsa in actione se prodit, quasi in speculo, & per vultum, per oculos, per manus, per vocem, optimum eloquentiæ instrumentum, in exteriora sese diffundit: cùmque ea, quæ interiora sunt minus pateant multitudinis ingenijs, quæ omnia ex oculis metiri solet: contra, quæ videntur, & audiuntur, vehementius animos per sensum transfusa percellant, euenit, vt qui actione floruerint oratores, omne (quod aiunt) punctum semper retulerint: nec immeritò eandem eloquentiæ primariam, & penè vnam virtutem agnouit Demosthenes.

Actio usu potius discitur, quàm præceptis.

Quamobrem, & ei, qui seriò decus affectat eloquentiæ, diligenter conformanda est, & omni ex parte perpolienda, quamquam superuacaneum existimo, de ijs longam præceptorum seriem texere, qua potius è naturæ cuiusque affectione, viua voce, & continuâ exercitatione petenda sunt, quàm ex scriptorum monumentis expectanda: Qui enim hæc scrupulosius inquirunt, ex libris, & exercitationi minimè insistunt, idem mihi facere videntur, ac si quis, vt in strenuũ militem euaderet, gladiatorum dictata multa quam auidè colligeret, ludi verò gladiatorij aspectum, & rudes, & petitiones, & declinationes nunquam digladiando experiretur. Est autem ciuilibet promptius actionis vitia, & deformitates notare, quam quid optimum sit, in tanta corporum, & ingeniorum varietate definire.

De actione molli, & curata.

CAPVT I.

FAmiliarissimum est ijs, qui ex Rhetorum ludo, & præceptis adhuc calent iuuenilius, actionem nimis mollem, & curatam studiosè consectari, quia plurimum sæpe deperditur grauitatis.

Actio scenica nimis plerumque delicata.

Alius est Athleta in ludo, alius miles in acie, cùm ad pompam, & delectationem referantur omnia, exilire solet liberiùs actionis quædam affectata iucunditas; At vbi seriò cũ hoste confligendum est, defloresci hic ab arte numerosus lepos, & plus sæpè naturæ, quàm præceptis tribuitur.

Actio nimiũ curata non sæpe solem, & puluerẽ legitimi certaminis.

Non enim satis sani videntur, qui certantem hominem, & iam in sudata lorica deflagrantem, volunt minutulis quibusdam præceptis, & legibus illigare, qui Oratores ad religiosam Phonascorum obseruationem reuocant, abstinentiam ciborum variam præcipiũt, liquidorum etiam plasmatum sorbitiunculas præscribunt, gestum deinde formant, quasi ex pixide ad choreas, non ad tubarum sonitus, armorum-

Simile de equis Sybaritarum.

morumque terrores educturi essent oratorem? his igitur sæpenumerò contingere solet, quod Sybaritarum equis ludionibus quidem illis, sed minimè bellicosis Quippe gens choræarum, ad insaniam vsque auida, etiam equos numerosè saltare docuerat, qui postquam ex saltationum vmbraculis, in solem, & puluerem sunt producti, Martis & tubarum ignari, nimis insulsè compositis motibus lasciuientes, se, & totum exercitum perdiderunt: ita illi ab imis vnguiculis ad verticem vsque venusti Rhetores, qui triumphant in lusionibus, in legitimis prælijs, si eandem teneant rationem, se, & caussas in discrimen adducunt.

Itaque bene monet Quintilianus, actionem non esse delicijs molliendam: Alioqui nitida illa, & curata pronuntiatio insolitam laborē recusabit, vt assueta gymnasijs, & oleo corpora, quamlibet sint in suis carminibus speciosa, atque robusta, si militare iter, facesque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant vnctores suos, nudumque sudorem.

De actione rudi, & vasta.

CAPVT II.

Moderata actionis cultura.

NEque tamen cùm mollis, & compta repudiatur actio, eò deueniendum est, vt cum ijs sentiamus, qui rudem illam, & qualem impetus cuiusque animo tulit, actionem iudicant fortiorem, & solam vitis dignam. Est enim profectò ab arte moderata quædam cultura capienda; Nam etsi præceptis istis in dicendo manifestè non vtimur, tamen apparet, atque extat, vtrum aliquando didicerimus.

Vt enim (quod ait M. Tullius) qui pila ludunt, non vtuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ: sed indicat ipse motus, didicerunt ne Palæstram, an nesciant.

Sic in orationibus iudiciorum, concionum, Senatus, etiamsi non adhibentur gestus ex schola, facilè est tamen intueri, vtrum is, qui dicat, liberaliter aliquando fuerit institutus.

Omnis quidem affectatio, ac nimis delicatus lepos inuisus est, & meritò in serijs præsertim orationibus suspectus.

At ipse neglectus actionis incidit in aliud vitium rusticitatis, quæ meritò placere non possit.

Itaque, vt qui formæ nimis student, elaborantque curiosius, delicatæ mollitiei suspicionem non effugiunt: cōtra, qui omninò negligunt rigorem quendam animi, & duram speciem præferunt austeritatis.

Non dissimili ratione, quæ nimis excolitur actio, pueriles delicias sapit; quæ prorsus contemnitur, in agrestem duritiem transit, quæ auditores retinere non potest: tenendus est, vt in cæteris modus, & medium, in quo solet virtus consistere. Quanquam si in altero peccādum foret, facilius excusaretur simplex quædam rusticitas, quàm putidiuscula vocis, gestus, & habitus affectatio. Quod Philostratus disertè notauit in Philisco, qui adeò Antonino Imperatori ob infractam mollitiem actionis displicuit, vt immunitate, qua cæteri penè omnes sophistæ gaudebant, excideret, vbi inter cætera notat, καὶ τὴν στολὴν ἀσχήμων ἔδοξε, καὶ τὴν φωνὴν μιξοθηλυς, καὶ τὴν γλῶτταν ὕπτιος, καὶ βλέπων ἑτέρωσέ πα μᾶλλον ἢ ἐς τὰ νοούμενα; Veste, inquit, indecorus, voce penè effœminatus, lingua supinus, & alio quouis potius in dicendo, quàm ad sensa respiciens visus est. Quam ob rem Imperator in Philiscum conuersus, eius os continuò repressit, angustas interrogationes ingerens; ad quas, cùm Philiscus minimè responderet: τὸν μὲν ἄνδρα, inquit Antoninus, δείκνυσιν ἡ κόμη, τὸν δὲ ῥήτορα, ἡ φωνὴ; & cùm sibi, ob sedem Athenis datam, immunitatem quoque concessam dictitaret, reddit Imperator, se non διὰ μικρὰ, καὶ δύστηνα λογάρια, immunitatem concedere. Ita ille vitio prauæ actionis irrisus, & mulctatus est.

Philost. in vita Philisci sophistæ.

Actionis delicatæ rigida censura.

De actuosa, & frigida.

CAPVT III.

Actuosi quales sint.

IS est plebeiorum fermè hominum sensus, vt nullam putent egregiam, nisi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua & rigidi vultus toruitas, & clamosæ fauces, & vox vlulans, & pedis supplosiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis dissoluta quædā, atque intemperans iactatio, quæ tamen agedi ratio, quam parum syncera sit, & prudens, declarant summorum Oratorum de pronuntiatione iudicia.

Demosth. de clamosis iudicium.

Siquidem Demosthenes eorum perstringens insciriam, qui, vt valentissimum quemque latentibus, ita optimum iudicarent Rhetorem. Præclarè monuit Oratores, non ex voce, sed ex mente dignoscendos, οὐκ ἐκ τ φωνῆς. ἀλλ' ἐκ τ γνώμης.

At M. Tullius clamosos illos latratores claudis similes esse dictitabat, sicut enim hi ad equum imbecillitatis suæ perfugium, ita illi ad clamorem, ignorantiæ suæ præsidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quasi robusto iumento ferocius inuecti, ad imperitos quosque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numerauit, nec magis hoc nomine possunt fieri eloquentes, quã baiuli citharœdi.

Itaque, licet promptissimum sit eloquentiæ telum vox firma, & robusta, nec tamen nimia contentione politis auribus officiat, prouidẽdum est.

Carneades, vt clamosus arguitur.

Nec immeritò Carneadem Stoicum, nondum tantæ apud Philosophos authoritatis, in gymnasio disserentem, misso quopiam gymnasiarchus monuit, vt vocem acutam remitteret: Erat enim natura vocalissimus. At cum ille respondisset; Da mihi vocis modum. Non ineptè occurrit, Do eum qui tecum sermocinatur?

Ex quo fit, vt pro locis, & auditoribus conformanda sit vox, ne aut nimis demissa sit, aut etiã sonantius, quã necesse sit, exiliat.

Multò verò magis gestus prudenter est tẽperandus, ne in calore orationis, præter modum subsultans efferatur.

Haterij actio vehemens. Seneca in controuersijs.

Quintus Haterius, quem sufflaminandum Augustus Imperator, sumpta à curribus metaphora, dictitabat, seruum à tergo perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementius procurrentem, tactu moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Dici non potest, quantum à veteribus exagitata fuerit ea, quæ in rebus etiam modicis cernitur apud complures insolens totius corporis, vbi nihil opus est, iactatio.

Titius saltatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acutus, tam solutus, & mollis fuit in gestu, vt saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset, ita actuosus orator triuialibus etiam probris concisus, eius vitij deformitatem magis insignem reddidit.

Quintil. li. 11.

Nec temperatior fuit Manlius Sura, quem cum Domitius Afer multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam deijcientem, ac reponentem vidisset, nõ *est agere, nõ agere* dixit, sed satagere, hoc est frustra, miseque conari. *satagere.*

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa passuum millia, vt ille Virginij antisophista, declamant; contra quos lineam meritò Cassius Seuerus poscere solebat, vt aliquem excursionis terminum, qui in stadijs adhiberi solet, constitueret.

Alij mentum intorquent; alij femur, & frõtem in nugis ferunt; alij pulpitum perpetuis ictibus terunt. Nonnulli etiam capillos vellunt, quod Socrati ardore mentis insanissimo contigisse, narrat Diogenes Laertius.

Hæc sanè vitia sunt actionis prorsus illaudatæ, quæ cùm omnes dedeceant, maximè tamen graues personas, & sedatas orationes: etsi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, nunquam tamen ita debent esse immoderati, vt extra se exisse orator videatur, alioqui nisi permotionis ipse potens fuerit, cõtemptus efficitur.

Deinde grauitati non parum officere solet crebra illa corporis iactatio, & iuuenilis motus ostentationem habet non mediocrem.

Sedata grauis oratio, quasi ex sacrario pro dire videtur.

Contra, quæ sine hac gesticulatione sapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mẽtis sacrario, quasi ex oraculo fluere videntur, & ideo ad persuasionem plus habent firmitatis.

Quanquam in eo magna est argumenti ad dicendum propositi habenda ratio, & alia sedate, alia seuerè nonnunquam, & atrociter dicenda sunt, nunquam tamen insanè, quod ijs accidit, qui in nugis tragica, & vlulanti voce lasciuiunt.

Actio frigida.

Aliorum longè dispar est ratio, qui adeò miserè, & frigidè dicunt, vt vbi irasci, tonare, ac fulgurare oporteat, non magis ardescant, quàm gallinæ madidæ, & lectoris tono Thyestæas exercitationes decurrant.

Cicero in Bruto.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accusatore præstringit M. Tullius. Cum enim affirmaret se testibus, chirographis quæstionibus, probaturum sibi à reo fuisse præparatum venenum, sed interim rem atrocem, remisso vultu, languida voce, ac reliquo gestu parum concitato pronuntiaret, M. Tullius; Tu, inquit, nisi fingeres, M. Callidi sic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui sunt ita affecti ad consolandos in valetudi-

tudinario ægrotos magis, quam ad grandiores orationes sunt idonei, quanquam occurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud Areopagitas, qui res simplici oratione narrari, nullis vero motibus exaggerari, incendi ve iubebant.

In hoc genere magna, & ætatis, & personarum, & rei ad dicendum propositæ habenda est ratio: quædam enim sunt, quæ gestum nullum ferunt, sed quò simplicius dicuntur, eò plus habent ad persuadendum roboris. Contra, gestus si quid artis oleat, de fide, & authoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de industria promunt eloquentiam, alia celant, & eius percallidè declinãt, opinionem, omnia rerum momenta prudentissimo præsertim oratori sunt expendenda, & vt styli, sic actionis quoque adhibenda est varietas.

De Cantu, & monotonia.

CAPVT IV.

SEd nos errata, quæ in [illegible]one contingere solent, plenius agnoscamus. Omninò, vt ea tota in pronuntiationem, & gestum diuiditur, ita vocis, & corporis vitia sigillatim expendenda sunt.

Cantus appellatur Caricum vitium. Suid. & Rab. l. 11.

Quo in genere primum est, & familiarissimum cantus, quod inutilius sit, an fœdius dubitare se dicit Fabius: appellatur istud à nonnullis Caricum vitium, & καρικὸν μέλος, quod Cares, vt lamentabili cantilena supra cæteros delectati, locum prouerbio dedere: ita etiam flebiles Rhetores habuerunt, quos pene cantasse in epilogis testantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus. Si quis autem quærat, quid sit cantus, dixerim esse clamosam quandam, & subsultantem vno fermè tenore naeniam.

Cantores non habent vocis varietatem.

Primùm igitur animaduertas in cantoribus μονοτονίαν, hoc est vocem etiam in cantu, vnius semper tenoris, similem tabulis, quas μονοχρώμους appellant, non quod non habeant aliquam moduiorum disparitatem, quam cantus necessariò solet includere, sed quod desit illis aucupium ratissimæ varietatis, qua pro argumentorum dissimilitudine suam nanci oratores perspergunt actionem.

Itaque, si narratiunculam quandam in submisso genere dicendi cantores percurrant, vbi minime affectatus requiritur pronuntiationis lepos, insurgunt, inclamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam, ô puer*, vel, *nam postquam venit hic ad balneas, cœpit defricari*, quam, *O Cheronæa pernicies! ut ager! ô transfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiscite Heroum animæ, ad Plataas victi sumus*. Deinde quicquid dicunt, tanta voce, tantaque contentione spiritus pronuntiant, vt ægrè posteà submittere, & in exilem sonum deflectere possint, sed vox semel incitata, quasi effrænis Numidarum equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eosdem semper limites subsultans quidam puerilis tonus, quo vox in alijs muliebriter frangitur, in alijs perquam flebiliter vlulat, ad summum totam pronuntiationem corrumpit.

Cantus fœdum pronũtiationis vitium.

Fœdum illud quidem est in oratoribus, (vt ait Quintilianus) & inutile vitium, fœdum propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile propter frugis, & fructus inopiam. Nihil magis officit persuasioni, nihil minus afficit nauum auditorem, nihil viro oratore indignius.

Quare, quicunque hanc agendi rationem sequuntur, paucis fortasse mulierculis, & auribus valde plebeijs placent, à viris prudentibus, non secus ac declamatores pueri audiuntur, qui nec delectare, nec prodesse possunt.

Quanquam euenit sæpè, vt istud, quicquid est vitij, tum sanctitatis, tum doctrinæ virtutibus nonnulli sacri Oratores tegant, tamen si hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior in publicum manaret oratio.

Radix & ortus cantionis.

Radix vt plurimùm huius mali pullulat in scholis, in quibus pueri rebus tragicis, & grandibus assueti, quæ vocis contentiones, & alios flexus desiderant, rati omnia eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel festiuas, eodem spiritu dicunt, & pronuntiant, videre est etiam adolescentulos in infimis scholis delitescentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores,) Despauterianos versus recitare, non secus, ac si Milonianæ perorationem, aut Priami cædem, aut Niobes lachrymas declamarent.

Educatio cantus.

Hoc demùm vitium in theatris alitur, vbi torui, & furiosi, & vlulantes, & ad insaniam

vsque actuosi visuntur, quæ dùm apud imperitum populum, qui istis rebus pascitur, habeant aliquid iucunditatis, è scena transeunt, non modo in oratorum pulpita, sed in ipsas concionatorum cathedras, ex quo latius in dies blandum serpit malum.

Qua igitur ratione hæc pronuntiatio tam peruersa euelli possit: hac, opinor, si pueri primùm rebus submissis, & humilibus rotundè pronuntiandis assuescant, nec statim ad tragicas illas nænias, aut furores etiam procurrant.

Remedium aduersus cantum.

Deinde, si sensum eorum, quæ recitant, maturè animaduertant, interdum etiam vernacula, non illa inflata, & tragica, sed grauia, & sedata pronuntient. Præceptores bene monentes audiant, sua etiam vitia in alijs recognoscant.

Postremò, vbi iam ad illos palæstræ motus aptiores, & magis compositi fuerint, in orationibus exerceantur, quæ varios motus, ac vocis inflectiones admittant; vt quid submisse, ac leniter, quid festiuè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum videant, è quibus pronuntiationis grata comparatur varietas.

Pronunciationis exilis siccitas fugienda.

Neque vero, cum tantoperè cantus exagitatur, in eorum sectam transeundum est, qui dum Scyllam fugiunt, in Charybdin incidunt: Dum enim sibi persuadent cantionem esse ab oratore alienam, in exilem quandam deueniunt pronunciationis siccitatem quotidiano sermoni simillimam, quam iure reprehendit Quintilianus, oportet enim esse aliquid in actione nitoris, & curæ, quod qui penitus euellere student, corrumpunt eloquentiam. Maximè verò illud apparet in floridis argumentis, vt in ipsa Poëmatum recitatione, in qua, qui pueros in eam conantur adducere seueritatem, vt naturaliter, quod aiunt, pronuntient, non solum quicquid in ea ætate est, tollunt gratiæ, & iucunditatis, sed eorum actionem subsurdam, exilem, languidam, & penè senilem faciunt, vt præ istis iam cantores diserti, & benè fortunati videantur. Quis enim eum ferat, qui istos versus humiliter pronuntiet.

Soror tonantis (hoc enim solum mihi
Nomen relictum est) semper alienum Iouem:
Ac templa summi vidua deserui ætheris.
Locumque cœlo pulsa pellicibus dedi.

Non secus, ac si Dauus aliquis dicat,

Here salue, aut Phœdria secum.

Dum rus eo cœpi egomet, mecum inter viam.
Ita vt fit vbi, quia in animo est molestia
Aliam rem ex alia cogitare.

Cantus in oratione subobscuriore esse debet.

(Quanquam, & hæc etiam aliquid artis desiderant) planè ridiculi sunt qui ita pronuntiant, nec vident M. Tullium hoc genus improbasse, qui dixit in oratione, *cantum esse aliquem subobscuriorem*, artificiosos scilicet vocis flexus subindicans, quos, qui omnino reijciunt, dum se artificiosa dicunt improbare, fruantur sanè sua persuasione, sed cæterorum labori dent veniam, qui nihil credunt esse perfectum, nisi vbi natura cura iuuatur.

De alijs pronuntiationis vitijs.
De Coccysmo, Brancho, Suspirijs, Blæsa nare.

CAPVT V.

ALia sunt pronuntiationis vitia, & ea quamplurima, inter quæ Coccysmus, Branchus, Suspiria, & Blasæ nares sæpius numerantur.

Coccysmus fit, cum vox supra vires vrgetur, vnde & suffocata sæpe, & maiore nisu, minus clara est, & interim elisa in illum sonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Quale autē istud sit, apparet ex Iulio Polluce, qui κοκκύζειν gallis tribuit, ex authoritate Demosthenis, & Hyperidis, Ὑπερίδης τῆς Δημοσθένης, ἐπ' ἀλεκτρυόνων τὸ κοκκύζειν εἶπον.

Iulius Pollux lib. 5. c. 14.

Branchus, siue βραγχος est longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen firmæ intentionis, ideoque tremulus, vt corpora, quę aspectu integra neruis parum sustinentur, vt ait Fabius, cuius etiam vitij meminit Pollucis Onomasticon, & βραγχώδη φωνὴν nominat.

Fabius l. 11.

Suspiriosi alij sunt, qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent: sunt qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clare sonante imitentur iumenta onere, & iugo laborantia: Quod affectant quoque, tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiorque vis eloquentiæ ingruat, quam quæ emitti faucibus possit: Est alijs concursus oris, & cum verbis suis colluctatio: Iam tussire, & expuere crebro, & ab imo pulmone pituitam trocleis adducere, & oris humore proximos spargere, & maiorem partem spiritus in eloquendo, per nares effun-

Pronunciationis vitia.

effundere, etiamsi non vtique vocis sunt vitia, quia tamen propter vocem accidunt, huic loco subijciuntur. Quod verò ad rectam spiritus, & vocis œconomiam attinet, nec volubilitate nimia confundenda, quæ dicimus, qua, & distinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliqua sui parte fraudantur, cui contrarium est vitium nimiæ tarditatis. Nam, & difficultatem inueniendi fatetur, & segnitia soluit animos, & in quo est aliquid temporibus præfinitis aquam perdit. Promptum sit os non præceps: moderatū non lentum. Spiritus quoque, nec crebro receptus concidat sententiam, nec eo vsque trahatur, donec deficiat. Nam, & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus, vt quia fiat, non vbi volumus, sed vbi necesse est. Hæc Fabius.

De vocis naturalibus vitijs, & virtutibus.

CAPVT VI.

Vox nigra: qua?

IVlius Pollux Onomastici lib. 2. ca. 26. viginti fermè vitia enumerat, quibus mala vox appellari solet.

Prima est μέλαινα nigra, hoc est obscura trãslatione ducta ab oculis, ad aures. Nam vt nigrum segnius oculos afficit, ita hæc vox difficilius in aures penetrat, & secum minus habet amœnitatis, imò tristis retinet quidpiam horroris.

Φαιὰ fusca, vel subnigra, differt quidem à nigra quod minus habeat obscuritatis, sed tamen à puræ vocalitatis nitore longe abest.

Ἀκόνητος inamæna, quales esse solent aliquando robustissimæ voces, cum quibus rarò miscetur iucunditas. Et id in Cassio Seuero mirabile fuisse memorat Seneca, quod valentissimæ vocis retineret suauitatem. Hæc enim inter se raro conueniunt, vt eadem vox sit suauis, & solida.

Σμικρὰ pusilla dicitur à Quintiliano, quæ ὑπερόγκῳ excelsæ, & ægrandi opponitur. Talis est eorum, qui pipire magis videntur, quã loqui.

Στενὴ angusta, quæ veluti per arctum gutturis canalem tenuiter eliquatur, nec aures implet auditorum.

Δυσήκοος Quæ vel difficile auditur, vel auribus importunè molesta est.

Ἀσαφὴς subsurda vocatur à Fabio, quæ vt Aspendius citharista sonum intus retinet, nec vocales habet emissiones.

Εὐγνωχυμένη confusa, nec plenè articulatis sonis distincta.

Ἐμμελὴς absona, discrepans, & inconcinna.

Ἀμελὴς neglecta, sine nitore, & palestra.

Ἀνάγωγος rudis, & intractabilis, quales esse solent pulli equorum effrænes.

Ἀπιθὴς ad persuadendum inepta, qualis esse solet vox cantantium in oratione.

Δυσκαμπὴς rigida, quæ ægrè flexiones admittit.

Τραχεῖα dura, & aspera, quæ strepitu aures offendit.

Διεσπασμένη discerpta, quę fit, quando sermo subsultat imparibus spatijs, ac sonis, miscens longa breuibus, grauia acutis, elata summissis, & inæqualitate horum omnium, sicut pedũ claudicat sermo, eadem varia & inconstans dicitur.

Δυσηρὰ tristis, & acerba, quæ auribus iniucundum sonum fundit, qualis esse solet rotarum stridularum, aut inconcinnarum auium.

Βραχχώδης infirma, qua tenuis, & elisus spiritus, in raucam exilitatem spargitur.

Χαλκίζουσα ænea, quæ instar æris vehementi quodam tinnitu aures ferit.

Ὀξεῖα acuta, quæ sonantius, quàm par est, aures percellit, & penetrat. Non enim acutissimus sonus orationibus conuenit, quod prætenuis sit, & nimis secans, & immodicæ claritatis, contrariæ verò virtutes sunt.

Vox ὑψηλὴ alta, quæ ex firmis sparsa lateribus, aures implet plenissimè. *Virtutes vocis.*

Ὑπέρογκος excelsa, & exaggerata, quæ non modò plenius auditur, sed ipsa firmitate durabilis est.

Λαμπρὰ clara, quæ nitidius personat, & nullis maculis infuscatur.

Πλατεῖα plana, fusa, explicata.

Βαρεῖα grauis, & prægrandis, esse solet valentissimorum musicorum, quæ si admixtam habeat suauitatem, laudatissima vox est, at verò dulcedinis expers, plerunq; in vastã enormitatem spargitur.

Λευκὴ candida, & pura, quæ aures afficit, vt color albus oculos.

Ἐκπεκαθαρμένη pura, puta, & quasi omnibus vitijs, ac sordibus defecata.

Ἠλεῖα

Ἡδὺς suauis, quæ gratiæ quodam flore delectat.

Ἐπαγωγὸς illecebrosa, flexibilis, & delicatis modulis affluens.

Ἐμμελὴς exquisita, culta, facunda.

Εὐτραπὴς rotunda, simplex, & ad persuasionem aptissima.

Εὐάγωγος tractabilis, quæ facilè ab imo ciatur ad summum, à summo defluit ad imũ, & in omnes conciditur varietates.

Εὐκαμπὴς flexibilis, & rigoris expers, quæ fingentem sequitur, vt cera mollis digitos.

Εὐέλικτος volubilis, citata, & velox, qualis esse solet optimorum oratorũ, vbi pugnat densius.

Γλυκεῖα dulcis, & molli quodam decore efflorescens.

Λιγυρὰ canora, stridula, & ad citharæ fides apta.

Σαφὴς plena, perspicua, & auditu facilis.

Διαφανὴς splendida, & molliter pellucens. Et hæc fermè sunt vocum genera, & virtutes, quæ à natura proficiscuntur, ab arte tamen culturam capiunt, & nitorem.

De quatuor virtutibus pronuntiationis.

CAPVT VII.

QVatuor sunt præcipuè pronuntiationis virtutes, Puritas, Perspicuitas, Cultus, Habilitas.

Fab. l. 11. Prima virtus pronuntiationis puritas.

Puritas est salubritas quædam vocis, in qua nihil est vitij, cui officit vox subsurda, rudis, immanis, dura, rigida, varia, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effœminata. Contrà iuuat os facilè, explanatum, iucundum, vrbanum, in quo nulla rusticitas, neque peregrinitas resonet, vt ait Quintilianus, Cicero 3. de Orat. 41. pari ratione condemnat vocem mollem, muliebrem, extra modum absonam, atque absurdam, item agrestem, & rusticanam: vultque pronuntiari non asperè, non vastè, non rusticè, non hiulcè, sed presse æquabiliter, & leniter. Accedit etiam tonus, seu accentus, quo homines vt æra tinnitu dignoscuntur. Hæc virtus, tum natura, tum consuetudine paratur, cuius vis magni momenti est. Itaque plurimum iuuabit à teneris rectę pronuntiationi assuescere. Nam qui grandiores peregrinas linguas discunt, vix adeò pronuntiant, vt ab indigenis vitioso quodam sonitu non discernantur.

Perspicuitas, & lux pronuntiationis est in articulata quadam expressione omnium syllabarum, legitimisque interpunctionibus, de qua ita præcipit Fabius. *II. Perspicuitas.*

Dulcida verò erit pronuntiatio, primùm si verba tota exegerit, quorum pars deuorari, pars destitui solet, plerisque extremas syllabas non proferentibus, dum priorum sono indulgent. Vt autem est necessaria verborum explanatio, ita omnes computare, & velut annumerare literas molestum, & odiosum. Obseruandum etiam, quo loco sustinendus, & quasi suspendendus sermo sit, quod Græci ὑποστολὴν, vel ὑποστιγμὴν vocant, & hoc arte, vt apparet, est parabile.

Ornatus est cultus vocis, & nitor, cui plurimum suffragatur à natura vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans, erecta, auribus sedens, & cæteræ virtutes, quas ex Iulio Polluce commemorauimus. Accedit etiam totius organi pulchra compositio, vt lateris firmitas, vt spiritus cum spatio pertinax, & labori non facilè cessurus. *III. Virtus Ornatus.*

Habilitas est in constanti quadam æquabilitate, pro argumentorum diuersa ratione, iucunda pronuntiationis varietas. Vt enim optimus stylus dicèt sit perpetuò æquabilis, & sibi constans, tamen pro materia subiecta nunc grauis, nunc floridus, nunc leniter demissus apparet: sic laudata vox semper eadẽ, & à sua bonitate non discedens, multas pro rerum conditione admittit varietates, è quibus omnis ei decor efflorescit. Dici non potest, quantam habeat gratiam ars illa variandi, quantum auditores exhilaret, & ipsum oratorem laboris vicissitudine reficiat. Contrà verò Monotonia, non modo dicentem enecat, sed ipsos exanimat auditores. Omninò vt standi, ambulandi, sedendi vices sunt, nihilque horum pati diu possimus. Ita in pronuntiatione amamus gratam vocis in iusta æquabilitate varietatem. *IV. Habilitas. Varietas pronuntiationis virtus mirifica gratia.*

Erit igitur vox, vt præcepit Quintilianus, lætis in rebus plena, simplex, hilaris, fluens. In certamine erecta toris viribus, & velut omnibus neruis intenta, atrox in ira, & aspera, ac densa, & respiratione crebra, paulum in inuidia facienda lentior, quia non ferè ad

hanc

hanc, nisi inferiores confugiunt.

At in blandiendo, fatendo, satisfaciendo, rogando, lenis & submissa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & consolantium grauis: In metu, & verecundia contracta: in adhortationibus fortis, disputationibus teres, miseratione flexa, & flebilis, & consulto quasi obscurior, at in egressionibus fusa, & securæ claritatis, in expositione, ac sermonibus recta, & inter acutum sonum, & grauem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compositis descendit, pro vtriusque rei modò altiùs, vel inferiùs. Hoc profectò, qui præstare poterit, pronuntiationis assequetur perfectionem.

Vocis varietas in actione commendatur in Gratiano.

Et hanc ipsam virtutem Ausonius commendat in Gratiano. Quis tenor vocis cum remissa, quæ temperatio cum vtraque dispensas. Quis Oratorum læta iucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia densiùs, aut densata glomeratiùs dixit? aut quod est cuique liberum cogitauit.

Ausonius in actione grat. ad Gratianum Imperat.

Cicero 3. de Orat. 216. pronuntiationem in plura genera diuidit, lene, asperum: contractum, diffusum: cõtinenti spiritu, intermisso, fractum, scissum: flexo sono, recto: attenuatum, inflatum. Hi sunt (inquit) actori, vt pictori expositi ad variandũ colores.

Iracundiæ amant acutum, incitatum, crebro incidens.

Miserationes, flexibile, plenum, interruptum, flebile.

Metus, demissum, hæsitans, & abiectum.

Vis, contentum vehemens, imminens quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Molestiæ, graue, ac vno pressu obductum.

De gestu, & ritibus antiquorum in numerando, & loquendo per gestus.

Et de hoc curiosæ Astabasdæ obseruationes.

CAPVT VIII.

Gestus loquax silentium.

Restat altera pars actionis gestus, cuius loquax est quodammodo silentium, siquidem Cassiodorus in varijs, Orchestrarum loquacissimas manus, linguosos digitos, silentium clamosum nominat, & eius expositionis tacitæ meminit, quam Musa Polyhymnia reperisse narratur. His corporis, maxime verò digitorum signis in numerando plurimum vsos fuisse, veteres testatur Nicolaus Smyrnæus Astabasdas, qui libellum à doctiss. Morello editum de ea re conscripsit, ἔκφρασιν τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου. Non erit hic à re alienum quædam capita subijcere, vt indè varios vermiculatorum digitorum flexus, vt loquitur Martianus, nec non nimis fortasse putidam in eo antiquorum inuentorum subtilitatem lector agnoscat.

Manus loquaces.

Digiti linguosi.

Nicolaus Smyrnæus Astabasdas.

RATIO ANTIQVORVM PVTIDIVSCVLA NVMERANDI, & loquendi per gestus.

ΕΝ δὲ ταῖς χερσὶ καθέξεις τοὺς ἀριθμοὺς οὕτως. καὶ ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἀεὶ ὀφείλεις τὰς μονάδας, καὶ δεκάδας κρατεῖν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τὰς ἑκατοντάδας, καὶ χιλιοντάδας. τοὺς δὲ ἐπέκεινα τούτων ἀριθμοὺς χαράττειν ἔν τινι. οὐ γὰρ ἔχεις ὅπως καθέξεις ἐν ταῖς χερσί.

Συστελλομένου τοῦ πρώτου ἐν μικροῦ δακτύλου τοῦ μύωπος καλουμένου, τῶν δὲ τετάρων ἐκτεταμένων, καὶ ἱσταμένων ὀρθίως, κατέχεις

IN manibus ita numeros continebis: & in manu quidem læua vnitates & decades tenere debes; in dextra verò centenarios, & millenarios. Numeros autem, qui hos excedunt, notare alicubi oportet. Nam integrum tibi non erit illos manibus continere.

Minimo seu auriculari digito contracto: quatuor verò reliquis extensis, & erectis, in sinistra quidem manu vnitatem solam con-

ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μονάδα μίαν. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, χιλιοντάδα μίαν.

Καὶ πάλιν συσελλομένου, καὶ τοῦτου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν δευτέρου δακτύλου τοῦ παραμέσου, καὶ ὀπισθάτου καλυμένου. Τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν, ὡς ἔφημεν, ἁπλωμένων, κρατεῖς ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ, δύο, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ δισχίλια.

Τοῦ δὲ ἄν ζίτου συσελλυμένου, ἤτοι τοῦ σφακέλου καὶ μέσου, κειμένων, καὶ τῶν ἑτέρων δύο. Τῶν δὲ λοιτῶν δύω ἐκτεταμένων, ὃ λιχανὸν λέγω, καὶ τοῦ ἀντίχειρος. εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, Γ. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τρισχίλια.

Πάλιν συσελλομένων τῶν δύο, τοῦ μέσου, καὶ τοῦ παραμέσου, ἤγουν τοῦ δευτέρου καὶ ζίτου, καὶ τῶν ἄλλων ὄντων ἐξηπλωμένων ὃ ἀντίχειρος λέγω, καὶ ὃ λιχανὸν, καὶ ὃ μύωπος, εἰσὶν ἅπερ κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ, δ'. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τετρακισχίλια.

Πάλιν δὲ ζίτου καὶ μέσου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιπῶν τεσσάρων ἐκτεταμένων, δηλοῦσιν ἅπερ κρατεῖς ἐν τῇ λαιᾷ, ε. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ πεντακισχίλια.

Τοῦ ὀπισθάτου πάλιν δὲ καὶ δευτέρου συνεσταλμένου, καὶ τῶν λοιτῶν ἁπλωμένων, κρατεῖς, ἐν μὲν τῇ εὐωνύμῳ ἕξ. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἑξακισχίλια.

Τοῦ μύωπος πάλιν τοῦ καὶ πρώτου ἐκτεταμένου, καὶ τῇ παλάμῃ προσψαύοντος, τῶν δὲ λοιτῶν ἰσαμένων ὀρθίων, εἰσὶν ἅπερ χαλέχεις ζ. ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἑπτακισχίλια.

Τοῦ δευτέρου πάλιν δὲ καὶ παραμέσου ὁμοίως ἐκτεταμένου καὶ κλίνοντος ἄχρις οὗ τῇ κυάτῳ τελείως προσεγγίσῃ, κειμένου, καὶ τοῦ πρώτου. Τῶν δὲ λοιτῶν τριῶν, τοῦ ζίτου, καὶ δὲ τετάρτου, καὶ πέμπτου, ὡς προείρηται, ἰσαμένων ὀρθίων, τὸ γενόμενον σχῆμα, ἐν μὲν τῇ λαιᾷ δηλοῖ η. ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ὀκτακισχίλια.

Οὕτως οὖν καὶ τοῦ ζίτου ὁμοίως γινομένου, κειμένων καὶ τῶν ἄλλων δύο, τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ δευτέρου, κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ δηλοῦσιν ἐννέα, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ ἐννεακισχίλια.

tines, in dextra verò millenarium vnum.

I. M.

Rursus contracto minimo, & medico, reliquis tribus, vt dicimus explicatis : in læua duo, in dextra millia duo tenes.

II. MM.

Tertio autem, qui medius, & infamis dicitur compresso, iacentibus alijs duobus, ac reliquis extensis, indice nimirum, & pollice, quæ contines, in sinistra quidem tria sunt, in dextra verò tria millia.

III. MMM.

Porrò duobus medijs incuruatis, nempe medio, & medico : & reliquis extensis, nempe pollice, indice, & auriculari, ex primis in sinistra quidem quatuor : in dextra quatuor millia.

IV. MMMM.

Rursus tertio, medióve contracto, & quatuor cæteris expansis, denotas quinque læua, ac dextra quinque millia.

V. VM.

Præterea incuruatis infami, & annulari, & reliquis exporrectis, in sinistra tenebis senarium : in altera sex millia.

VI. VIM.

Item minimo, auriculariue extenso, & palmæ radici, seu brachiali appositio, reliquis eleuatis, designas septem, læua, altera septem millia.

VII. VIIM.

Rursus annulari, medicóue pariter exporrecto, & inflexo, donec extremam volæ partem aptè contingat, adiacente etiam minimo : reliquis tribus medio, indice, & pollice sublatis: gestus, qui fit in sinistro, exprimit octo, in dextra octo millia. 8. 8000.

Sic igitur tertio digito, siue medio pariter constituto, atque alijs duobus ita positis, primo, auriculari videlicet, & secundo, siue medico, eadem conformatione, in læua declarant nouem, in dextra nouem millia. 9. 9000.

Præ-

Πάλιν τοῦ ἀντίχειρος ἁπλωμένου, οὐχὶ δὲ ὑπεραιρομένου. ἀλλά πλαγίως πως, καὶ τοῦ λιχανοῦ ὑποκλινομένου μέχρις ἂν τῷ τοῦ ἀντίχειρος πρώτῃ ἄρθρῳ συμπέσῃ, ἕως ἂν γωνιασίγματος σχῆμα. τὰ δὲ λοιπῶν τριῶν φυσικῶς ἁπλωμένων, καὶ μὴ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ σωκμμένων, τὸ τοιοῦτον ἐν μὲν τῇ δοξίᾳ. ρ΄.

Πάλιν τοῦ τετάρτου δὲ λιχανοῦ χαλαμένου ἁπλωμένου ἐπ' εὐθείας ὀρθίως, ὥσπερ ἴσῃ γραμμῇ. τὰ δὲ λοιπῶν τριῶν σωκμμένων, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ὡς ἐνσχήματι γωνίας. ὑποκλινομένων μικρόν. τοῦ δὲ ἀντίχειρος ὑπεράνω τούτων κειμένου, καὶ σκεγγίζοντος τῷ λιχανῷ, καὶ τὸ τοιοῦτον δηλοῖ. καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ διακόσια. σ΄.

Τοῦ λιχανοῦ πάλιν, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐκτεταμένως ὑποκλινομένων, καὶ κατὰ τὸ ἄκρον αὐτοῖς ἐγγιζόντων, τὰ δὲ λοιπῶν τριῶν ἐκτεταμένων, καὶ συκμμένων ὄντων, ὡς ἄγοντας παρὰ φύσεως. λ΄. τὸ τοιοῦτον δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ τριακόσια.

Πάλιν τῶν τεσσάρων ἐπ' εὐθείας ἐκτεταμένων, καὶ τοῦ ἀντίχειρος ὑπὲρ τὸν λιχανὸν, ὥσπερ Γάμμα κειμένου, καὶ πρὸς τὸ ἔξωθεν ἀποβλέποντος μέρος, ἐν τῇ λαιᾷ δηλοῖ τεσσαράκοντα, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τεζακόσια.

Πάλιν ὡσαύτως τῶν τεσσάρων ἁπλωμένων, δὲ δὲ ἀντίχειρος ὥσπερ Γάμμα ἐπὶ δὲ ἔσωθεν μέρος κειμένου, ἐπὶ δὲ σθει δὲ λιχανῷ, πεντήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ πεντακόσια.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ δὲ λιχανῷ κυκλικῶς τῷ ἀντίχειρι ἐπιφερομένου, ἄχρις ἂν προσψαύσει τῷ μέσῳ κονδύλῳ τῷ πρώτῳ, καὶ δευτέρῳ ἄρθρου. τὸ δὲ ἄκρον τοῦ αὐτοῦ λιχανοῦ τῷ σθει συμπέσῃ τῷ ἀντίχειρος, ἑξήκοντα δηλοῖ, καὶ ἐν δεξιᾷ ἑξακόσια.

Πάλιν ὁμοίως τῶν τριῶν ἁπλωμένων, ὡς καὶ πολλάκις εἰρήκαμεν, σωκμμένως, κειμένου καὶ τοῦ ἀντίχειρος τῷ λιχανῷ. καὶ κατὰ τὸ ἀκρόνυχον δὲ ἀντίχειρος ἐλκοειδῶς ἐπιφερομένου δὲ λιχανῷ, ἑβδομήκοντα δηλοῖ, καὶ ἑπτακόσια.

Præterea pollice expanso, non tamen eleuato, sed obliquevtique, & indice inflexo, quo vsque in priorem articulum pollicis concurrerit, ita vt coalescat sigmatis figura, reliquis autem tribus naturaliter exporrectis, & non separatis à se inuicem, sed connexis, talis gestus in sinistra denotat decem: in dextra centum.

X. C.

Ad hæc quarto, qui index dicitur explicato, recta tanquam æquali linea: reliquis tribus connexis, & ad palmam quasi figura anguli paulùm inclinatis, pollice autem super his iacente, & ad indicem simul admoto: in sinistra talis gestus viginti designat: at in dextra ducenta.

XX. CC.

Rursus indice, & pollice in porrectum subinclinatis, & in apice summo sibimet appinquantibus, cæteris tribus extensis, & connexis prout à natura ducuntur: talis flexus triginta declarat in læua, & trecenta in altera.

XXX. CCC.

Item quatuor recta extensis, & pollice superinducto indici, instar literæ r. gamma, & ad partem superiorem exteriorem spectante, in sinistra notat quadraginta, & in dextra quadringenta.

XL. CCCC.

Porrò eodem modo quatuor explicatis recta, & copulatis: pollice verò instar r. gamma in interiorem partem flexo, ad pectus, siue artum iudicis: quinquaginta denotat in læua, & in altera quingenta.

L. D.

Hæc cum ita se habeant, & in indice pollici circumflexo, ita vt index contingat media iunctura, primum, & secundum articulum, & frons eiusdem indicis montem pollicis præcingat, sexaginta declarat in sinistra, & sexcenta declarat in dextra.

LX. IOCC.

Item tribus similiter extensis, & vt sæpè diximus connexis: pollice etiam super indicem immisso, & ad summitatem vnguis in gyrum coeunt, cum indice signat septuaginta in læua, & septingenta in altera.

LXX. IOCC.

Πάλιν τ πρ῀ων συνημμένως ἐκτεινόντων ὡς ἐν σχήματι γωνίας, καὶ πρὸς τὴν παλάμην δῆθεν βλεπόντων, τ῀ δ' ἀντίχειρ῀ ἐπαύρω τ῀ μέτ῀ καὶ ζίτ῀ δακτύλ῀, ᾧ κονδυλῷ ᾧ πρὸς τῇ ῥίζῃ ὄντι τ῀ αὐτ῀ δακτύλ῀ κειμένῳ, καὶ πρὸς τὴν παλάμην ἡ μεσαίν῀, καὶ τ῀ λιχανῶ῀ ἐπαύρω τ῀ ἀντίχειρ῀ κειμέν῀ ἐπὶ ᾧ πρώτῳ ἄρθρῳ αὐτ῀, ἄχρις οὗ ᾧ τότε ἄκρῳ ἐπὶ τῷ σκέλει συμπέσῃ τ῀ ἀντίχειρ῀, ἡγδοήκοντα τὸ πᾶν τ῀ δῆλον. καὶ ὀκτακόσια. ω.

Αὖθις τὴν χ῀ῖρα παλαιστ῀ δίκην συσείλας, ὀρθίαν ὄντ῀ τ῀ ἀντίχειρ῀, καὶ πᾶς ζῆς ἐκτείνας δακτύλ῀, τ῀ λιχανὸν ἀφεὶς, ὡς ἀπὸ τ῀ συσυλῆς τ῀ γόνυ τ῀ ἐγένετο, τοιοῦτον σχῆμα, ἐν ᾧ τῇ εὐνομούμῃ χειρὶ, δῆλοι ἐνενήκοντα, ἐν ᾗ τῇ ὀσφύϊ ἐννεακόσια.

Rursus tribus iunctis, erectisque, vt ad figuram anguli, & ad palmam prospicientibus, pollice autem supra medium, & tertium digitum innitente, & incumbente curuaturæ, quæ ad radicem ipsius est, & ad palmam adapto, atque indice super illi circunflexo ad primum articulum, donec summitate concidat in montem pollicis: talis gestus in dextra effingit octoginta, & octingenta in læua.

Denique manu palmi instar contracta, erecto. Pollice, ac digitis tribus extensis, dimisso indice, vt à contractione flexus assolet: eiusmodi gestus in sinistra nonaginta indicat, in dextra nonaginta, χϛ. ιοcccc.

NEque verò tantum numeraſſe, ſed, & determinatos quoſdam geſtus collocutos fuiſſe narrat Iſodorus l. 1. c. 2.

Sunt quædam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti, proculque adſtantes colloquuntur: ſic mos eſt militaris, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat. Alij quia voce non poſſunt, gladiatorum motu ſalutent. Vnde etiam Ennius, de quadam impudica, quaſi in choro pila ludens datatim dat ſe, & commu. nem facit. Aliũ tenet, alij aduictat, alibi manus eſt occupata, alij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen alijs dat digito literas, & Salomon *annuit oculo, terit pede, digito loquitur.* Teſtatur id quoque ſaltatio Chironomia, qua motus manuum ad numerum compoſitus, affectus animi prodebat. Et vt aliquid ex ſacris recenſeamus, extat libellus Ariæ Monantæ, qui Hieremias inſcribitur de geſtu, & actione, è quo varias geſtuum ſignificationes colligas, quas ipſe ex ſacro inſtrumento confirmat: Ego (quod huius magis proprium eſt inſtituti) Oratorum, Poetarumque aliquot teſtimoniis demonſtra.

bo.

VARIAE GESTVVM NATVralium ſignificationes, ex ſacris, & profanis.

CAPVT IX.

OMnis motus animi (quod præclarè à Marco Tullio dictum eſt) ſuum quendam à natura habet vultum, & ſonum, & geſtum, totumque corpus hominis, & eius omnis vultus, omneſque voces, vt nerui in fidibus, ita ſonant, vt à motu animi quoque ſunt pulſæ. Itaque non erit ſuperuacaneum hæc de motu naturali præmittere.

Capitis demiſſio mœſtitiam, & luctum cõ ſequitur, eſtque is habitus ſolemnis, iis qui diuinæ iræ deprecandæ cauſa ad ſqualloremſe abiiciunt, quanquam id nonnunquam vitio hominum, ſimulatione magis, & imitatione veritatis, quàm certo, & conſtanti animi propoſito fiat. Sic D. Remigius Clodouæum Regem Francorum, ad Chriſtianam demiſſionem hortatus dixit,

Capitis demiſſio quid ſignificet, &c.

Mitis depone colla ſicamber.

Caput attollere, ſuperbientium, & arrogantium geſtus eſt, ἀυχὴν γαῦρον ἄειρειν apud Nonnum Dionyſiacon 19. *Ceruicem ferocem erigere*, id eſt, ſuperbire.

Caput

Caput altum, & erectum victores ferunt, estque lætitiæ, ouationis, & victoriæ signum, & is gestus Matri Machabæorum parta iam victoria tribuitur à D. Gregorio Nazianzeno.

διάθασα τὴν κεφαλὴν μαλαφαιδρώς.

Capitis nutus apud Homerum Iliad.1. est ratæ promissionis signum.

Αλλ' ἄγε τῇ κεφαλῇ κατανεύσομαι.

FRONS.

Frons dura, ad obstinationis, & contumaciæ, perfidiæ, impudentiæque notas refertur. Vndè, & frons perijsse dicitur ijs, qui summa impudentia sunt armati; *Clamat Melicerta perijsse Frontem de rebus.* Persius.

OCVLI.

Plin.lib. 11. c.37.

Oculi, per quos maximè animus emanat, sunt enim, vt ait Damascius in vita Isiodori. ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ. *accurata quædam animi simulachra.* Et, vt ait Plinius. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent, hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere.

Oculi in sublime elati, arrogantiæ, atque superbiæ iudicium faciunt: sicut demissi, humilitatis. Gregorius Nazianz. in odis.

Κάτω βλέπων ταπεινόν.

Oculos attollunt orantes, & petentes aliquid à Deo.

Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra. 2. Aeneid.

Oculi auersi, negantis, aut fastidientis, vel dissimulantis, aut negligentis gestum ostendunt. Sic Didonis vmbra Aeneam respuens apud Virgilium.

Illa solo fixos oculos auersa tenebat.

Plaut. in asinaria.

Oculi nictantes malitiosos mores arguunt, cogitationesque indicant peruersas, & noxias. Vnde Comicus, *Nec illa vlli homini nutet, nictet, annuat.* Et infaustas opinor καταμύσεις ξεάνων nictationes, simulachrorum notat Plutarch. in Camillo.

Oculi lachrymis deficientes, vehementissimum, & durissimum dolorem indicant, qui leuari, vel flendo nequeat.

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes. Aeneid.1.

Oculos attollere in rem aliquam, est ei attendere, cupideque animum aduertere.

Obtutuque hæret defixus in vno. Aeneid.1.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animum produnt, idque non rarò in malam partem interpretamur. Vt prouerb.16. Qui attonitis oculis cogitat praua. Hebraice עצה id est, *claudens.*

Oculos aperire, vigilantium, & attendentium. Cicero pro Milone. *liquando ad eum puniendum oculos aperuisti.*

NARES.

Narium variæ affectiones.

In naribus magna, vel iræ, vel lenitatis significatio est in sacris literis. Nares enim vento, vel fumo incensæ, iram grauissimam, & præsentis vltionis auidam significant. Iob. *Ascendit fumus de naribus eius, & ignis ex ore eius vorabit, carbones succensi sunt ab eo. Et gloria narium eius terror.* Contrà verò summæ lenitatis indicium est narium latitudo, & facilitas respirationis.

Atque lenitas, & patientia Dei hac imagine indicatur, qui perpetuo à Prophetis אפים אוך id est, latis naribus est appellatus, pro quo interpres noster, longanimis, vertit. Iob. 39.23.

Applicabant ramum ad nares, certa vani cultus ceremonia ad ortum Solis adorantes, quasi odoris suauitatem Soli tribuentes, & ascribentes. Ezech.8.17.

OS.

Oris affectiones & significata.

Manus super os imposita eorum habitum describit, qui veritate redarguti, aut potestate, auctoritateque conuicti obmutescunt, pudefactique tacent. Mich.7.36. apud Ethnicos, adorantium gestus est, vt patet ex Apuleio Metam.l.4.

Et admouentes oribus suis dexteram primore digito in erectum pollicem residente, vt ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.

LABIA.

Labia contrahere, oculis innuere, ad irrisorum, & duplicum, aut maleuolorum gestum indicandum pertinet. Item etiam labia scindere, aut retorquere significat. Prouerb. 16.30.

LINGVA.

Linguam qui mordet propriam, doloris, & laboris impatientiam prodit. Apocal.16.

DENTES.

Dentibus frendere, hoc est, dentes diductis labijs ostendere, irridentium, & insultantium est habitus.

Indignabundi etiam hominis gestus est aduersum alterum grauiter affecti, dentibus stridere. Aeneid.3.

Dentibus infrendens gemitu. Et Apollinaris; Οἷα λέων ὀλοὸς βρυχώμενος ἅρπαγι θυμῷ.

FACIES TOTA.

Faciem in rem aliquam conuertere, intentionem, studium, attentionem, operamque præstantis gestus est. Aeneid. 2.

Contrà verò faciem auertere, vel abscondere, negligentis, renuentis, auersantis, atque detestantis habitus est.

Illa solo fixos oculos auersa tenebat,
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Faciem demittere, eorum est, quos conscientia accusat. Aeneid. 3.

Deiecit vultum, & demissa voce locuta est.

Contrà verò, faciem tollere, eorum est, quos bona conscientia, & spes, fidesq; erigunt, charitas quoque animat.

Faciem etiam in terram demittere, adorantis, & trementis diuinam maiestatem habitus est. Nonnus in Ioannem.

Μάρτυρον ἱκεσίης κυρτούμενον αὐχένα κάμπτειν.

Est etiam facies superbiæ, atque arrogantiæ index. Cic. 4. Verr. Nostis os hominis, nostis audaciam.

VVLTVS.

Varia etiam, & multiplici forma vultus mutatur, quod & latinum ipsum indicat nomen. Estque variarum animi affectionum index plerumq; certissimus.

Pallidus mœstitiam, timorem, & dolorem prodit.

Obscurus, & niger, miseriæ, & laboris, vehementisque animi turbationis index est.

Ad summum, vt ait Quintilianus, dominatur maximè vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam, antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus.

BRACHIA.

Brachium extensum, vel eleuatum, potentiam, & facultatem, ad rem gerendam, conficiendamqne significat: estque authoritatis, roboris, victoriæ habitus. Contrà cohibere brachium est pudoris. Cicero pro Cælio.

Nobis olim annus erat, vnus ad cohibendum brachium toga constitutus, vt exercitatione, ludoque campestri tunicati vterentur.

Brachium sigillatum, memoriam indelebilem indicat in sacris. Cantic. 8. *Pone me, vt signaculum super brachium tuum.*

CVBITVS.

In cubitum recumbere, est immorantium, & familiariter, secureque agentium. Eccles. 9. *Nec accumbas cum ea super cubitum.*

MANVS.

Membrorum omnium totius humani corporis, manus vt habilissima, & in omnem partem motu facillima; ita etiam, & multiplicis habitus artifex, & variæ significationis est index.

Vt sunt autem binæ manus, dextera, & sinistra, interdum altera, interdum etiam vtraque, & motum, & habitum efficit, quorum præcipuas formas indicabimus.

Manus altera sublata, & erecta, vel extenta, vim, & robur, potentiamque indicat. Exo. 15.

Manus etiam altera, videlicet dextra, eleuatur ad iuramentum.

Manus extenta, pacificatoris, & silentium indicentis habitus est. Pers. satyr. 4.

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Maiestate manus.

Manus ori admota, habitus est tacentis, & modestè agentis, admirantis etiam, secumque reputantis.

Tali gestu exhibebatur Harpocratis simulachrum, apud Aegyptios; Tales quoq; sunt, quorum χρυσεία κληΐς ἐπὶ γλῶσσαν βέβηκεν, vt ait Sophocles. *Harpocrates. Clauis aurea in lingua silentium.*

Est etiam obseruantiæ erga alium habitus, & cultus signum. Iob. 31. 27.

Et osculatus sum manum meam ore meo.

Manum extendere ad indicandam, & probandam, confirmandamque sententiam, aut personam. Inde χειροτονεῖν apud Græcos, idem est, ac sciscere, & decernere. χειροτονεῖν

Manum dare, habitus est, fœdus & societatem firmantis cum alio, aut sese in alterius potestatem dedentis. Cic. epist. l. 7.

Totum hominem tibi trado de manu (vt aiunt) in manum tuam istam, & victoria, & fide præstantem.

Manum alterius apprehendere, admonentis, hortantis, & robur addentis est. Sic Græci χειραγωγεῖν vsurpant.

Manus porrectio, & auxilium, opemque significat. Synesius.

Σὺ δ' χεῖρα δίδου, σὺ κάλει, σὺ μάχαρ ὕλας
ἀναγείκετιν ψυχάν.

Manus in altum sublatæ, orantis, & miseriam suam profitentis habitus est, Virgil. 4. AEneid.

Dicitur ante aras, media inter numina diuum,
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis.

Manus implere, in sacris est, initiari ad munera, & sacrificia offerenda, vt Paral. 1. 29. *Impleat manum suam hodie.*

Manus lauare. Manus sibi lauare, innocentiam, & puritatem, atque alienationem à malo, vel opere, vel consilio profitentis habitus est, & hoc ex Iudæorum more, vt patet ex Psalm. 72. 13. *Laui inter innocentes manus meas.*

Manus tolluntur etiam ad publicam gratulationem Deo præstandam, atque ad laudem. AEneid. 2.

Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas.

Manus in sinu tenere, otiosi, negligentisque habitus est, vt psal. 72. Hoc prou. u. vocatur, יָד לְיָד.

Manibus plaudere, irridentium, insultantium, explodentiumque est, apud Hebræos; aliter hoc signum Græci, Latinique interpretantur, quibus plausus gratulationis indiciũ est.

Manum sub femore Abrahæ posuit famulus, antiquo, & arcano iurisiurandi ritu, solis opinor Hebræis noto, idque, vt patres interpretantur, quod ex Abrahæ femore egressurus esset Messias, Genes. 24.

Manum imponere. Manus impositæ alijs potestatem superiorem significant communicatam ei, cui manus imponuntur, & officij, muneris, ac vicis traditionem, atque authoritatis etiam, dignitatisque concessionem, & hoc quidem in sacris: apud profanos verò auctores, manum inijcere, est sibi vendicare. Virgil. 10 AEn.

Iniecere manum Parcæ, telisque sacrarunt,
Euandri.

Victimis mactandis manus ij, qui sacrificabant, imponere solebant: eo habitu suorum ipsorum reatuum professi, & debiti exsolutionem atque vices victimis ipsis expiationis causa tradentes, magna arcani mysterij de Christo significatione. Hoc ex more Hebr. Leuitic. 4.

Prætereà, in benedictione, atque felici imprecatione manus imponebantur.

Manuum plausus, approbationis, & laudis etiam significationem habet. Isaiæ 55. 13.

Manus super caput, significant dolorem, & mœrorem, animique impatientiam. Sic apud Latinos frontem ferire iracundiæ, & angoris signum. Ingemuisse, vt frontem ferias. Cic. ad Att. l. 1.

Manuum propriarum commissio, & complicatio, aut complexus brachiorum, ad pigrorum, desidum, & stultorum notas indicãdas, affertur sæpè in sacris.

Palmam alterius tangere, habitus est, fidẽ mutuam sibi dantium, fœdere, aut alio pacto conuenientium. Vnde apud Xenoph. βασιλεὺς παίμασι δεξιάν, id est, publicam fidem.

Denique de manuum vsu hæc præcipit Quintilianus.

Manus verò, sine quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant, cùm penè ipsam verborum copiam prosequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ (propè est, vt dicam) loquuntur: an non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? num eædem cõcitant? inhibent? supplicant? probant? admirantur? verecundantur? num in demonstrandis locis, atque personis, aduerbiorum, atq; pronominum obtinent vicem? vt in tanta per omnes gentes, nationesque linguæ diuersitate, hoc mihi omnium hominum communis sermo videatur. *Manuum in actione dignitas. Quint. l. 11.*

DIGITVS.

Digitus ori admotus silentium, taciturnitatemque significat. Iuuenalis:

—— digito compesce labellum.

Digito loqui, arrogantium est, & imperiosum. Tibullus:

Et vocet ad digiti, me tacitura sonum.

DEXTRA.

Dextram dare, eorum est, qui amicitiam, societatemque simul ineunt, & munerum communionem profitentur δεξιοῦσθαι etiam dicitur, φιλοφρόνως ἔχειν.

PEDES.

Pede percutiunt irrisores, & insultantes alienis calamitatibus, in sacris: Et Ezech. 25. Significat etiã apud Plutarchũ hic gestus imperio-

periosum: Ὅπου δ' Ἰταλίας ἐγὼ κρούσω τῷ ποδὶ τὴν γῆν ἀναδύσονται πεζικαὶ, καὶ ἱππικαὶ δυνάμεις, inquit Pompeius.

Pes constans, vel rectus, certum, constans, & rectum studium, propositumque indicat.

Contrà verò, pedes moti, inconstantis, & titubantis habitus cum sint, sententiæ mutationem, aut dubitationem, metumve arguunt in arcana significatione. Vagi etiam pedes, apud Græcos præcipuè, in mulieribus flagitium, significant: vnde Theognis nominat γυναῖκα περίφοιτον, adulteram.

De gestu oratorio.

CAPVT X.

Legendus Cic. 3 de orat. 218.

ET ista quidem signa sunt naturalia, in quæ nullis artium instructus adiumentis, impetus prorumpere solet. Non licet tamen oratori, vbique gestus, quamuis ipsi rerum explicatissimi sint, adhibere. Nam, quæ infantia eorum est, qui nihil sine motu corporis dici volunt. Itaque, si de ægroto loquātur, pertentant venas, medicorum more, si de citharœdo, manus in modum percutientis neruos formant, si de tibicine, admotis ad os vermiculantibus digitis, parum ab. st, quin sibilum reddant. Hæc ne in scena quidem Comicorum sunt toleranda. Abesse enim debet plurimum (vt ait Quintilianus) à saltatore orator, vt sit gestus ad sensus magis, quam ad verba accommodatus. Non enim, aut in illa periodo, *Stetit soleatus Prætor populi Romani*, inclinatio incumbētis in sinum mulierculæ Verris effingenda est, aut in illa: *Cedebatur in medio foro Messanæ* motus laterum qualis esse ad verbera solet torquendus, ne vox quidem in expositionibus, qualis esse solet, aut eiulantium, aut furentium eruenda, hæc enim nimis affectatam sapiunt imitationem, & oratoris aduersantur grauitati.

Indecorum nimia gesticulationis.

Longè igitur errant in hac parte nimis actuosi, qui modo prælantur, modo poscunt pocula, modò micant argutijs digitorum, modò cubitos vtrimque in diuersum latus ventilant, iaculantur, secant sunt, terunt, omnium artium modos, figuras, & status exprimunt: Atque illi imperitæ fortasse plebi videntur belle admodum agere, prudentibus autem, & sedatis furere, & insanire iudicantur. Fugienda ceruix elata ἐξυπλιαζόντως καὶ μετεώρως. Caput incuruum rigens, obstipum laxum effluens κορυδαντιζον, crespantes humeri, vultus asper, ἀναίδεις, impudens, mollis, frons caperata, tristis, deiecta, oculi defixi, immobiles, περίτοπος μένοι assiduè nictantes, nimis versatiles, Saturnij, truculenti, torui. Canini, emissitij, supercilia elata, os peruersum, nares vncæ & corrugatæ, status humilis, indecens corporis filum, manus incompositę, pedes ἀσατῆντες.

Gestus oratorum talis esse debet, vt emineat etiam in affectibus, grauis quidem decor, de quo ita præcipiunt Alcuinus, & Quintilianus.

Alcuinus in sua Rhetorica.

Vt recta sit facies, ne labra detorqueantur, adstringantur, mordeantur, ne corrugentur nares, ne immodicus hiatus distendat rictum, ne supinus vultus, ne deiecti in terram oculi, ne inclinata ceruix, ne elata, aut depressa sint supercilia, oculi rigidi, & extenti, & languidi, aut torpentes, aut stupentes, aut lasciui, & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate suffusi, aut limi, aut poscentes aliquid pollicentesue nunquam esse debebunt, pectus, ac ventrem proijcere indecorum est, varicare supra modum, & stando deforme est, & accedente motu, propè obscœnum.

Reprehendenda illa fræquens in vtramque partem nutatio, quam in Curione patre irrisi, & Iunius quærens, quis in lintre loqueretur.

Hæc obiter Quintilianus, de manu verò, in qua plus est operæ, plura subijcit, quæ scrupulosius obseruari nolim, cum præsertim simplex, & minimè affectata manus compositio, nunc magis arrideat, non pigebit tamen legere.

Curiosa Quintilia. obseruationes in manibus.

Est autem gestus ille maximè communis, quo medius digitus in pollicem contrahitur, explicitis tribus, & principijs vtilis cum leni in vtramque partem motu modice prolatus, simul capite, atque humeris sensim ad id, quò manus feratur obsecundantibus, & in narrando certus, sed tum paulo productior, & in exprobrando, & in congruendo acer, atque instans. Longius enim partibus his, & liberius exeritur. Vitiosè verò idem sinistrum quasi humerum petens in latus agi solet, quāquam adhuc peius aliqui transuersum brachium

chium proferunt, & cubito pronuntiant. Duo quoque medij sub pollicem veniunt, & est hic adhuc priore gestus iustantior, principio, & narrationi non accommodatus.

At cum tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo vsum optimè Crassum Cicero dicit, explicari solet. Is in exprobrando, & indicando, vnde ei nomen est, valet, & alleuata, ac spectante humerum manu paulum inclinatus affirmat.

Versus in terram, & quasi pronus vrget, & si aliquando pro humero est. Idem summo articulo, vtrinque leuiter apprehenso, duobus modice curuatis, minus tamen minimo aptus ad disputandum est.

Acrius tamen argumentari videntur, qui medium articulum potius tenent, tanto contractioribus vltimis digitis, quanto priores descenderunt.

Est & ille verecundiæ actioni aptissimus, quo quatuor primis leniter in summum coëuntibus digitis non procul ab ore, aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona, ac paululum prolata laxatur.

Hoc modò cœpisse Demosthenem credo in illo pro Ctesiphonte timido, demissoque principio: sic formatam Ciceronis manum, cũ diceret: Si quid est in me ingenij, iudices, quod sentio, quam sit exiguum. Eadem aliquatenus liberius deorsum spectantibus digitis colligitur in os, & fusius paulò in diuersa resoluitur, vt quodammodo sermonem in ipsum referre videatur.

Binos interim digitos distinguimus, sed non inserto pollice, paulum tamen inferioribus intrà spectantibus, sed ne illis quidem tensis, qui suprà sunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipse prioribus ad medios articulos iungitur, interim quartus obliquè reponitur, interim quatuor remissis magis, quàm tensis pollice intus inclinato, habilem in latus demonstrando, aut distinguendo, quæ dicimus, manum facimus, cum supina in sinistrum latus, prona in alterum fertur.

Sunt & illi breues gestus, cum manus leuiter pandata, qualis vouentium est, paruis interuallis, & subassentientibus humeris mouetur, maximè apta, parcè, & quasi timidè loquentibus.

Est admirationi conueniens ille gestus, quo manus modicè supinata, ac per singulos à minimo collecta digitos redeunte flexu simul explicatur, atque conuertitur. Nec vllo modo interrogantes gestum componimus, plerunque tamen verrentes manum, vtcunque composita est, pollici proximus digitus, mediumque, qua dexter est, vnguem pollici summo suo iungens, remissis cæteris est, & approbantibus, & narrantibus, & distinguentibus decorus.

Cui non dissimilis, sed compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata sua gestu, velut cornu tundunt cæsim.

Manus lenior promittit, & assentatur, citatior hortatur, interim laudat. Est, & ille vrgens orationem gestus vulgaris, magis quàm ex arte, qui contrahit alterno, celerique motu, & explicat manum. Est, & illa caua, & rara, & supra humeri altitudinem elata, cum quodam motu, velut hortatrix manus, à peregrinis scholis iam propè recepta. Tremula scenica est. Digitos cum summi coierunt, ad os referre, cur quibusdam displicuerit, nescio. Nam & illa leuiter admirantes, & interim subita indignatione, velut pauescentes, & deprecantes, facimus. Quin compressam etiam manum in signum pœnitentiæ, vel iræ, pectori admouemus, vbi nox, vel inter dentes expressa non dedecet: Quid nunc agam? quid faciam? Aduerso pollice demonstrare aliquid receptum magis puto, quàm oratori decorum. Sed cum omnis motus sex partes habeat, septimusque sit ille, qui in se redit orbis, vitiosa est vna circumuersio, reliqui ante nos, & dextera, læuaque, & sursum, & deorsum aliquid ostendunt. In posteriora gestus non dirigitur, interim tamen velut reijci solet.

Optimè autem manus a sinistra parte incipit, in dextra deponitur, sed vt deponere, non vt ferire videatur, quanquam, & in fine interim cadit, vt citò tamen redeat, & nonnunquam resilit, vel negantibus nobis, vel admirãtibus. Hic veteres artifices illud rectè adiecerunt, vt manus cum sensu, & inciperet, & deponeret. Alioqui enim aut ante vocem erit gestus, aut post vocem, quod est vtrimque deforme. In illo lapsi nimia subtilitate sunt, quod interuallum motus tria verba esse voluerunt, quod nec obseruatur, nec fieri potest, sed illi quasi mensuram tarditatis, celeritatisque aliquam esse voluerunt, nec immeritò, ne aut diu otiosa esset manus, aut, quod multi faciunt, actionem continuo motu concideret.

illud est, quod, & fit frequentius, & magis fallit. Sunt quædam lateris sermonis percussiones, & quasi aliqui pedes, ad quos plurimorum gestus cadit, vt sit vnus motus, *Nouum crimen*: alter, C. *Cæsar*: tertius, & *ante hunc diem*: quartus, *inauditum*, deinde, *propinquus meus*. Et: *Ad te Q. Tubero detulit*. Vndè id quoque fluit vitium, vt iuuenes cum scribunt gestu præmodulati cogitationem sic componant, quomodo casura manus sit. Inde & illud vitium, vt gestus, qui in fine dexter esse debet, in sinistram frequenter desinat. Melius illud, cùm sint in sermone omni breuia quædam membra, ad quæ si necesse sit, recipere spiritum liceat, ad hæc gestum disponere, vt pura: *Nouum crimen* C. *Cæsar*, habet per se finem quendam suum, quia sequitur coniunctio. Deindè: *Et ante hunc diè inauditum*, satis circunscriptum est. Ad hæc commodanda manus, idque dum irrumpit, erit prima, & composita actio. At vbi iam calor eam concitauerit, etiam gestus cum ipsa orationis celeritate crebrescet. Alijs locis citata, alijs pressa conueniet pronuntiatio. Illa transcurrimus, congerimus, abundamus, festinamus, ac instamus, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus habent lentiora. Ideoq; Roscius citatior, Æsopus grauior fuit, quod ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque obseruatio est. Itaque in fabulis iuuenum, senum, militum, matronarum, grauior ingressus est. Serui, ancillæ, parasiti, piscatores citatius mouentur. Tolli autem manum artifices supra oculos, demitti infra pectus vetant, adeò à capite eam petere, aut ad imum vētrem diducere vitiosum habetur. At sinistram intra humerum promouere, vltra non decet. Sed cum auersantes in læuam partem, velut propellemus manum, sinister humerus proferendus, vt cum capite ad dextram ferente consentiat.

Manus sinistra, nunquam sola rectè gestū facit, dextræ se frequenter accommodat, siue in digitos argumenta digerimus, siue auersis in sinistrum palmis abominamur, siue obijcimus aduersas, siue in latus vtrumque distendimus, siue satisfacientes, aut supplicantes.

Diuersi sunt autem hi gestus, siue submittimus, siue adorantes attollimus, siue aliqua demonstrationi, aut inuocationi protendimus: [Vos Albani tumuli, atque luci.] Aut Gracchanum illud: [Quo me miser conferam? quò vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat, an domum?] Plus enim affectus in his iunctæ exhibent manus. In rebus paruis, tristibus, mitibus, breues: magnis, lætis, atrocibus extensiores sunt.

Vestis ea esse debebit, quæ conditionem, & locum, & tempus deceat, in qua, vt nimia cura suspicionum habet mollitiæ, ita supina negligentia à ciuili cultu aliena est. Cæterum si quando illud Fabij valuit, maximè in actione retinendum est. Nôrit se quisque, nec tantum ex communibus præceptis, sed etiam natura sua consilium capita formandæ actionis. Qui plura voler, legat eruditissimum librum, Ludouici Cresollij è Societate nostra, qui actionem oratoriam accuratè prosequutus est: mihi tantam rerum comprehensionem vno corpore molienti, diutius immorari in re præsertim, quæ solo pene vsu discitur, non placuit.

Finis Libri Noni.

DE

DE EPIDICTICA ORATIONE.

LIBER DECIMVS.

Eius ortus, & character.

CAPVT PRIMVM.

Demonstrativi generis ortus.

POSTEAQVAM de præceptis orationis fusius dictum est in genere, superest vt singulas orationum species, quæ magnam habent in tractatione dissimilitudinem, eodem quo cœpimus ordinis, & rationis filo persequamur. Occurrit statim in limine subridens *Epidictica* (sic enim vocatur eloquentia, quæ vt plurimum habet floris, & gratiæ, sic aures, & animos suaui quadã delectatione perfundit. Natum est hoc orationis genus, si præsertim non inchoata, & rudis, sed cumulata eiusdem ratio spectetur, adulta, & iam prope corroborata eloquentia. Nam vt arma primum quidem rudia expediuit periculorum metus, ad proprij capitis defensionem, quæ deinde varijs expolire rationibus, ac ornamentis ars hominum commenta est: Sic eloquentiam concionum, iudiciorumque, quibus res ciuiles administrantur, necessitas primum effudit, vsus deinde aliquis, quanquam nondum illam grandem, & speciosam corroborauit.

Epidictica quando integro flore perfectionis emicare cœpit.

Mox cum docti homines oratoriæ facultatis rationem acrius perpendere cœperunt, & à litigioso rabularum clamore, turbulentisque concionum fluctibus, paulatim ad sapientiæ condimẽta, honestamque delectationem traducere: Emersit quædam dicendi ratio, quæ licet foro, & negotiosis hominibus esset inuisa, apud eruditas tamen, & vacuas aures, mirum quoddam haberet aucupium blandissimæ maiestatis. Talis est Platonis, & Isocratis eloquentia, grauissima quæque præcepta sapientiæ, & virtutis amabili flore orationis complexa, quo nihil ad egregias mentes oblectandas arbitror potentius.

Quæ species postquam mitiori literatorum seculo perplacere cœpit, multos habuit sectatores, qui hac Platonis verecunda maiestate, haudquaquam contenti, totas orationes hilarius, & liberius, ad aurium delicias varijs expolitionibus distinxerunt: Hos sophistas nondum odioso, sed honesto nomine, vel etiã λογοποιλάλους appellabant, de quorum ortu, & charactere, hæc in Oratore scribit Cicero.

Cic. de Epidictico genere iudicij.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diuersa, neque in vnam formam cadunt omnia, laudationum, scriptionum, & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multique alij, qui sunt nominati sophistæ, reliquarumque rerum formã, quę absunt à forensi contentione,

Demonstrationum genus quale esse debeat.

ciusque totius generis, quod Græcè ἐπιδεικτικὸν nominatur, *quod quasi ad inspiciendum, delectationis caussa comparatum est*, non complectar hoc tempore, non quo negligenda sit: Est enim illa quasi nutrix eius oratoris, quẽ informare volumus, & de quo molimur aliquid exquisitius habere. Ab hac, & verborũ copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati sententiarum: Et arguti, certique, & circumscripti verborum ambitus conceduntur, de industriaque non ex insidijs, sed apertè, ac palam elaboratur, vt verba, verbis quasi demensa, & paria respondeant, vt crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria: vt pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum: Quæ in veritate caussarum, & rarius multo facimus, & certè occultiùs.

Thrasymachus. Theodorus Byzantius.

In Panathenaico autem Isocrates, ea se studiosè consectatum fatetur, non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferũt Gorgiam: Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: Quorum latis arguta multa, sed vt modo, primumque nascentia minuta, & versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Idem paucis quale totum sit, id genus describit numero 42.

Synesius in Dione.

Dulce igitur orationis genus, solutum, & effluens, sententijs argutum, verbis sonans est in illo Epidictico genere, quod diximus proprium Sophistarum, pompæ, quam pugnæ aptius, gymnasijs, & palæstræ dicatum: Spretum, & pulsum foro ὑπολάζει γὰρ καὶ ὀφάζεται καθάπερ ὁ ταὼς περιαθρῶν ἑαυτόν, inquit Synesius.

Magnus vigor Epidictica sub imperatoribus.

Hæc eloquentia primùm inter scholarum umbras educata, postea in publicis Athenæis, & theatris, frequentissimo plausu excepta, lætæ persultauit, cùm eam Imperatores blandius alerent, & doctissimorum hominum ingenia frequentibus præmijs, & honoribus exstimularent.

In scholis autem prima adolescentum tyrocinia tenuerunt epistolarum munditiæ, enucleatæ, propriæ, signatæ: narrationes, descriptiones, Ethopeiæ: In stricta verò oratione Eclogarum rusticitas amœnis quibusdam verborum violis intermicans, & elegiarum vitor in molli petulantia lasciuiens: Deindè iucunditates lyricorum, vrbanæ iamborum amaritudines, aculeatique lusus, exitusque epigrammatum floruerunt.

Mox ad declamationes ventum est, quibus inter scholarum vmbracula iustis certaminibus proluderetur.

De declamatione contra Montanum.

CAPVT II.

Votieni declamationibus iudicium.

EPidicticeæ illius perfectioris, & cæterorũ quoque generum semper principium fuit vmbratilis inter priuatos parietes exercitatio, quam non immeritò iuuentuti commendant grauissimi dicendi præceptores.

De declamationum agendi ratione, vanitate, & miseria multa. Synesius p. 55. in Dion.

Sed tamen Montanus Votienus, Orator haud ignobilis, in declamationum receptum, & longa iam exercitatione corroboratum morem, graui sanè oratione inuehitur apud Senecam: cuius hic rationes, quo liquidius refutentur, asscribam.

Qui declamationem parat, scribit, non vt vincat, sed vt placeat. Omnia itaque lenocinia ita conquirit: argumentationes, quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit sententijs, explicationibusque audientes definire contentus est, cupit enim se approbare, non causam.

Stultitia gratuita periculosa.

Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores vitium, vt [necessaria deserant, dum speciosa sectantur,] Accedit illud, quod aduersarios quamuis fatuos fingunt, respondent illis, & quæ volunt, & cum volunt.

Præterea nihil est, quod errorem aliquo damno castiget: stultitia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest: qui creuit dum tutus est.

Quid quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assueuit certis interuallis quiescere? Cum ventum est in forum, & desijt illos ad omnem gestum plausus excipere, aut deficiunt, aut laborant.

Adijce nunc, quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo rider, nemo ex industria obloquitur, familiares sunt omnium vultus, in foro, vt nihil aliud ipsum, illos forum turbat.

Hoc quod vulgo narratur an verum sit, tu melius potes scire. Declamatoriæ virtutis Latronem Porcium vnicum exemplum cum pro reo in Hispania Rustico Porcio propinquo

pinquo suo diceret, vsque eo esse confusum, vt à solœcismo inciperet: nec ante potuisse confirmari tectum, ac parietes desiderantem, quam impetrauit, vt iudicium ex foro in basilicam transferretur. Vsque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicatè nutriũtur, vt clamorem, silentium, risum, cœlum denique pati nesciant.

Gladiatorum exercitationes dura.

Non est autem vtilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi, ad quod exercet: itaque durior solet esse verò certamine. [Gladiatores grauioribus armis discunt, quam pugnant:]diutius illos magister armatos, quam aduersarius sustinet. Luctantes binos simul, ac ternos fatigant, vt facilius singulis resistãt. Cursores, quod intra exiguum spatium de velocitate eorum iudicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine.

Cursores.

Multiplicatur ex industria labor, quo condiscimus, vt leuetur, quo decernimus. In scholasticis declamationibus contrà euenit, omnia molliora, & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt: illic iudici blanditur, hic inseruiunt, illic inter fremitum circumsonantis turbæ intendendus animus est, vox ad aures iudicis perferenda est, hic exvultu dicentis pendent omnium vultus. Itaque velut ex vmbroso, & obscuro prodeuntes loco, claræ lucis fulgor obcęcat; sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam noua, & inusitata perturbant, nec antè in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumelijs puerilem animum scholasticis delicijs, languidum verò labore durârunt.

Declamationum defensio.

Quæ rationes licet aliqua probabilitate percellant animos, non tamen id euincunt, vt declamationum vsum tot sæculis vsurpatum possint de medio tollere. Reclamant enim sapientum voces, qui has epidictici generis orationes eloquentię cunabula dixerunt, quòd his educata nutrimentis oratio se postea colorat, & roborat, vt grauior simul, ac fortior, ad publicas conciones emanet.

Delectatio comes eloquentiæ.

Sed videtur in ipso rationum limine Votienus non mediocriter aberrasse: etenim quasi vna in eloquentia spectaretur necessitas, ita direxit omnẽ argumentationem, vt declamatorium genus cõcelleret, quod speciosum esset, & plenum illecebris: Qui profectò si statuit, à ciuili etiam eloquentia speciem, & delectationem penitus esse remouendam, quantam ei maiestatem detrahit, in quod necessitatis pistrinum compingit; sin autem, & res serias eruditionis, ac humanioris etiã orationis condimentis intingi necesse est, quod summi in eloquentia viri semper vsurparũt, fateatur oportet in declamationibus plurimum esse adiumenti, è quibus illa vis efflorescit, & in ciuiles etiam orationes tacita quadam suauitatis aspergine diffunditur. Nam, quod declamatores obijcit nullo damno castigari, plausibus assuescere, mollissimis nutrimentis educari, ad summum, cum in forum venerint, loci fulgore obcæcari.

Num hæc vitia potius declamantium, quã ipsius declamationis? Quod si instituatur declamatio grauior, sub disciplina, & censura optimi præceptoris? Quod si ad iusti certaminis exemplar paulò seuerius componatur: Quid si aduersarij sint acres, & vegeti, apud quos languere, & dormitare non liceat? quid si frequenti auditorum consessu, & aculeis gloriæ tota exstimuletur actio? vtrum tandem paratior accedet ad forum, qui ex hac vmbratili exercitatione, magna cum ingenij commendatione discesserit; an is, qui nunquam scholas viderit, nunquam hominum vultum tulerit, nunquam os ad dicendum aperuerit? Quis adeo iniquus rerum æstimator, vt censeat, prima statim emissione in forum ablegandos esse adolescentes, & ad hanc negotiosæ vitæ austeritatem fingendos, antequam in mansuetioribus Musis ponant rudimentum? Quod profecto si fieret, verendum esset, ne aut oppressa rerum grauitate, indolis teneritas fatiscceret, aut ad trucem quendam, atque inconditum horrorem, cultus inopia rigesceret.

Declamationum vsus.

Puerorum institutio ad eloquentiam.

Discit primum canis venaticus in aula pelles allatrare, mox feras in syluis persequitur: balbutientibus modulis mellitissimis cantibus proludunt luscinię: spectant è nido solem Aquilarum pulli, antequam propius aggrediantur, & sustineant firmius? Ad legitimos congressus pugnæ simulachra sternunt viam.

Nihil prius in fœtum erumpit, quàm in florem. Spectanda est in declamationibus adolescentum indoles, antequam in serijs laboribus duretur: Nõ tamen eò dico, vt velim (quod hic, opinor, arguit Votienus) iuuenes in declamationibus cõsenescere, vt apud Rhadamantum exerceant, quæ in scholis didicerint. Post iustas prolusiones educendi sunt in campum, quo citius clamorem, silentium,

solem, pulueream, cœlum denique pati discant.

Sed ne forum, & subsellia, aut scholas etiam semper cogitemus, extant ea tempora, & loci, quibus auditores doctis, amenis, sculptis orationibus sunt permulcendi, &, vt cum Dionysio loquar, nonnihil oportet θιατρίζειν: ex istius autem eloquentiæ supellectile petenda sunt adiumenta, quando demonstratiuum genus complexa est.

θιατρίζειν.

magnificentiam natum videatur: nam ἐπιδεικτικὰ dicebantur in ludis, & certaminibus oratores, poetæ, citharœdi, quoties de palma cũ æmulis, magna hominum frequentia certarent: nunc igitur de tam nobili, & tam spatioso genere dicendum.

ἐπιδεικτικὰ quid?

De Genere Demonstratiuo.

CAPVT III.

Præcepta generis Demonstratiui.

Nonnus Dion. l. 3.

DEmonstratiuum genus primum locum obtinet, quod vt Nilus ille Nonni;

Ῥοθίῳ γονεέντι χεὼν ἐπιάσομον ὕδωρ,
Ἐπτὰ διὰ στομάτων εἰλιγμένῳ εἰς ἅλα πίπτει.

Est sanè Nilus fluuiorum omnium maximus, fœcundissimus, & suauissimus. Quæ omnia demonstratiuo generi magnoperè congruunt.

Demõstratiui generis excellentia.

Magnitudo quæritur? omnium rerum laudes, & vituperia continet: fœcunditas expetitur? nullum verbis, aut rebus vberius: desideratur suauitas? at tota Ciceronis, Demosthenis, Isocratis Myrotheca hoc genus exhausit.

Procopius sophista in epist. Demõstrate quid?

Quod si apud Procopium χρυσῷ ῥέοντα Nilum audiuisti; vnde χρυσορόας appellatur à Cedreno: hic quoque fontes aurei magna vbertate diffluunt: ἐπιδεικτικὸν quidem à Græcis nuncupatur, quod totum ad pompam, &

Laudatio Dei.

CAPVT IV.

In Dei laude duo spectanda.

EK θεὸς igitur, vt ait Theocritus, ἀρχόμεθα in laudatione Dei duo spectantur: materia, & forma. Materiam hic appello argumentum laudationis. Dei puta amplissimas virtutes: formam, veluti modum, & characterem.

In laudes diuinas latissimus patet dicendi ex varijs locis campus, sed in eo excellunt definitiones conglobatæ, quibus frequenter vtitur Synesius, & D. Gregorius Nazianzenus. Sic autem Synesius in hymnis Deum laudat.

Deus recte laudatur definitionibus conglobatis.

Δώτορ ἐάων.	*Dator gratiarum.*
Ῥίζα κόσμου.	*Radix mundi.*
Κέντρον ὄντων.	*Centrum entium.*
Αὐτόσυτον ἀρχὰ.	*Ex se ortum principium.*
Ταμίας πατήρ τε ὄντων.	*Dispensator, & parens rerum.*
Ἑνοτήτων ἑνὰς ἀγνὴ.	*Vnitatum vnitas pura.*
Μονάδων μονάς τε πρώτη.	*Monadum monas prima.*
Πάτερ αὐτοπάτωρ.	*Pater sui pater.*
Ὄντων σπέρμα.	*Entium semen.*
Ἀζέχεια σοφὰ.	*Veritas sapiens.*
Παγὰ σοφίας.	*Fons sapientiæ.*
Ὄμμα σεαυτοῦ.	*Oculc tuipsius.*
Κόσμου κτισὰς.	*Mundi creator.*
Κλειτῶν σφαιρωτὰς ἄστρων.	*Inclytorum rotator syderum.*

Virtus

Virtutes, & ornamenta quæcunque emicant in rebus humanis, illa, tanquam in fonte sunt in Deo, à quibus ipse commendari potest. Expromam illustrissimum exemplum, quod præclarè omninò, & diuinè attigit Maximus Tyrius, nobilis Philosophus, & Rhetor, orat. de Deo, vbi Dei laudandi rationem quærit.

Maximus Tyrius, Orat. de Deo.

Καλὸν μὲν γὰρ εἶναι τὸν θεὸν, καὶ τὸν καλῶν, τὸ φανώτατον, ἀλλ' οὐ σῶμα καλὸν ἀλλ' ὅθεν, καὶ τῷ σώματι ἐπιῤῥεῖ τὸ κάλλος. Οὐδελειμὼν καλὸς, ἀλλ' ὅθεν, καὶ ὁ λειμὼν καλὸς. καὶ ποταμοῦ κάλλος, καὶ θαλάττης, καὶ τῶν οὐρανοῦ, καὶ τὸν ἐν οὐρανῷ θεῶν πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐκεῖθεν ῥεῖ ὃν ἐκ πηγῆς ἀεννάου, καὶ ἀκηράτου. καθόσον δὲ αὐτοῦ μετέσχεν ἕκαστα, καλὰ, καὶ ἐπιρρᾶα, καὶ σωζόμενα, καὶ καθόσον, αὐτοῦ ἀπολείπεται αἰσχρὰ καὶ διαλυόμενα, καὶ φθειρόμενα, εἰ μὲν ταῦτα ἱκανὰ ἑώρακας τὸν θεὸν, εἰ καὶ μὴ πῶς τις αὐτὸν αἰνήσηται ἐννόει γάρ μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ἄλλοτι ὕλης πάθος.

PVlchrum Deum dices, & pulchrorum omnium pulcherrimum. Haud quidem pulchrum corpus, sed vnde pulchritudo emanat in corpora: neque etiam pulchrum pratũ, sed vnde, & prata, & amnes, & mare, cælum ipsum, cęlestes Dij pulchritudinem decerpũt. Eius enim pulchritudo omnis, tanquam ex perenni, purissimoque fonte, ad nos vsque delabitur, tantumque, aut fortitudinis, aut firmitatis, aut salutis, rebus in singulis inest, quantùm ab eo respergunturr. Ex quo si nihilum hauriant, continuò turpes, dissolutæ, corruptæque tabescunt. Hoc tibi, si satis est, Deum ipsum inspexisti: sin minus, quænam alia poterunt eiusdem naturæ interpretationem proferre? Fac in eo, nec magnitudinem, nec colorem, nec figuram aliquam cogites: non aliud præterea quicquam, quod materia pati consueuit.

Deus omnia.

Maximus Tyrius egregiè de Deo Philosophatus.

Dei varia nomina.

AD hæc accedunt illa Senecæ Natur. quest. libr. 3. vbi Deus appellatur custos, rectorque vniuersi: animus, & spiritus, fatum, caussa, prouidentia, natura mundani huius operis, Dominus, &c. de quibus inferiùs.

Deus laudatur ab adiunctis & effectis.

Tertia ratio laudationis diuinæ, est ab adiunctis, & effectis. In essentia laudabitur maiestas, in maiestate æternitas, in æternitate felicitas, beneficientia in creando, in regendo prouidentia, in frangendis improbis fortitudo, in puniendo iustitia, lenitas in indulgendo, in subleuandis hominum miserijs perpetua bonitas.

Hunc locum eximiè tractauit Apul. 11. Met. cuius verba, & stylum non probo, ingenium in multis non respuo. Sic igitur ille, Deum in persona Isidis describit.

Apuleij locus eximius de Deo.

Tu quidem sancte, & humani generis sospitator perpetue, semper fouendis mortalibus mirificè, dulcem matris affectionem miserorum casibus tribuis; nec dies, nec quies vlla, ac ne quidem momentum tuis transcurrit beneficijs otiosum; qui mari, terraque protegis homines, & propulsis vitæ procellis, salutarem porrigis dexteram: qui fatorum etiam inextricabiliter contorta retractas licia, & fortunæ mitigas tempestates, & stellarum varios meatus cohibes, te superi colunt, obseruant inferi, tu rotas orbem, illuminas solem, regis mundum, calcas Tartarum, tibi respondent sydera, redeunt tempora, gaudent numina, seruiunt elementa: tuo nutu nutriuntur nubila, germinant semina, tuam maiestatem perhorrescunt aues cœlo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, ponto natantes belluæ. Idem argumentum attigit Mercurius Trismegistus oratione V. ὅτι ἀρανὴς θεὸς φανερώτατος ἐστί.

Deus rectè laudatur ab imaginibus.

Quartum genus est satis frequens ab iconibus, siue similibus: vt cùm Deus opt. max. cum sole, cum anima, cum oculo comparatur: Facimus in eo, quod solent, qui solem defixis oculis intueri non possunt, radios per nubem emissos sustinent. Ita nos cùm tantæ maiestatis splendor obruat, ad figurarum nubes, & vela confugimus.

Laudationis Dei modus.

Modus erit, non tanquam Panegyristę omnia aucupantis, sed tanquam religiosi encomiastæ, magnum illum rerum opificem admirantis potius, quàm laudantis; nihil enim ni-

enim nimis enucleandum.

Quod si alicuius diei celebritatem, & mysterium commendemus peculiare, vt Christi natalem, resurrectionem, ascensionem; gratulabimur orbi terrarum, ob commune donum, & insigne erga nos Dei beneficium, rem magna verborum dignitate aperiemus: illustrabimus ab adiunctis, à simili, à comparatione minorum, ab exemplis. Postremò, adhibebimus faces, quæ auditores in Dei amorem inflamment. Nunc grauiorum authorum breues aliquot, & sculptas Dei laudationes, vel potius descriptiones videamus.

DEVS.

Expressus ex D. Gregorij, Philonis, & aliorum sensibus.

Dei encomium & descriptio.

DEus est (auditores) Deus est, ecquis non malit hic obstupescere, quàm loqui? vos appello, purissimi animarum cœtus, qui beatas illas sedes æternis syderibus illuminatas incolitis, non minus in æternitate felices, quàm in fœlicitate æterni: quoties in hoc speculum oculos defigitis, toties conniuetis splendore lucis obruti, & pennas ori prætenditis, vt radios veluti per nubem emissos excipiatis: quos aliter sustinere non potestis. Quid igitur nos vilissimos homunciones facere oportebit? quoties de hoc æternæ mentis numine cogitabimus? latebras profectò suæ sibi gloriæ densissimas tenebras offudit, quas cùm animus perrumpere conatur, opprimitur magis, quàm lucet: mentem quippe Deus illuminat, & mentis celeritatem præteruolat, pectus accendit, nec pectoris angustijs capitur, quantumcunque percipitur, tantundem subripitur, suaque fuga cruciat, & illectat amatores: Deindè quæris, homule, qualis Deus sit? qualem verò tibi mente, ac cogitatione depingis? corpus (opinor) excellenti partium venustate, & compositione consurgens, caue sis, ab omni concretione mortali solutus est: pedes illi dabis? quales? igneos: quorsum? vt incredibili celeritate hæc, & illa loca collustret, at implet omnia: manus illi tribues? quas? amplissimas: cur ita? vt accipiat, & donet quàm largissimè? sed à nemine accipit, qui omnium bonorum delicijs circumfluit, donat verò non manibus, sed munificentia: qua mundum ipsum tã magnifico partium omnium apparatu, & tã ta rerum omnium supellectile nobilitauit; oculos assignabis? quos? celeres, flammeos, volubiles, latè spectantes omnia, obscura quæque tenebrarum acerrima visus acie penetrantes: at ipse totus oculus est.

Deus non est corpus.

Dei manus munificentia; & munificentia manus Dei.

Verùm tenere in describendo aliquem modum oportet.

Pulchrum igitur Deum dices, & sapientem, & fortem, non errabis: est enim sapientiæ, & fortitudinis exemplar: non quidem sapiens, & fortis Angelus, sed vnde sapientia, & robur in Angelos, & homines emanat. Non pulchrum pratum est, non pulcher amnis, pulchrum mare, pulchrum etiam cœlum, sed vnde prata, & amnes, & mare, & cœlum ipsum, cœlestesque animæ pulchritudinem decerpunt: indè enim, tanquam ex perenni, purissimoque fonte ad nos vsque delabitur, tantumque decoris aut firmitatis, aut salutis, rebus singulis inest: quantum ab eius copia respergantur ex quo, si nihil hauriunt, continuò turpes, dissolutæ, corruptæque contabescunt. *Deus fons pulchritudinis.*

Itaque in illo felicitatis solio collocatus, placidissimè regit omnia, & fatorum serie admirabili prouidentia dispensat: quod si quando terrorem imis pectorum medullis incutit, quis ad eius speciem non perhorrescit? hunc aues per cœlum volitantes, sparsæ per dumeta belluæ, & immania phocarum corpora, maris fluctibus obruta pertimescunt. Graditur autem insigni maiestate, Cherubinis insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur, sexcenta consequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum copiosa luce circumfusæ radiant: Sol tanti, tamque stupendi numinis vmbra, potiùs quàm effigies, ad eius nomen expauescit, adamantinæ cæli portæ contremiscunt, intendunt se flammeæ nubes, & lucido horrore totum hoc spatium circumuestiunt, mugiunt interim tonitruum fragores, scintillant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, immixtique grandini rutili carbones depluunt: hinc discedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfusi manes mortuorum regem sentiunt, qui vno temporis momento sexcentos mundos condere, condítosque vel tenuissimo halitu diffiare potest. *Dei timor.* *Maiestas.* *Sol vmbra Dei.*

Legendus D. Dionysius Areopagita, cap. 4. cæleſt. Hierarch. & cap. 4. de diuinis nominibus vbi de bonitate, pulchritudine, suauitate Dei infinita reperiuntur. Videndus item Tertull. de Trinitate; Trismegistus, Theodoretus, Synesius.

Ex

quemadmodum comparasti, cum tecum mediam, tecum ferreat sitim, cum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerem, sudoremque misceres, *nihil à cæteris, nisi robore, ac præstantia differens*, cum eminus libero Marte tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties, aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret, laudabas quippe ipse ferientes, hortabarisque vt auderent, & audebant, iam cum spectator, moderatorque incuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quid durius accipienti videretur ipse vibrares. Sed quis disertius artem militarem extulit, quam Cicer. in suo Pomp. pro lege Manilia num. 28.

Quis igitur hoc nomine scientior vnquam, aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque puritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris? Ineunte adolescentia, maximi ipse exercitus Imperator? qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quispiam cum inimico decertauit? plura bella gessit, quam alij legerunt? plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt? Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperijs: non offensionibus belli, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est traducta? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, varia, & dispersa genera, & bellorum, & hostium non solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant, in vsu militari positam, quæ huius viri scientiam fugere possit. Iam verò virtuti Cnei Pompeij, quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre. Neque enim illæ sunt solæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerunt. Testis est, & cæt. De Cæsaris bellica peritia, vide Sueton.

37.

Laus à varijs artibus & scientijs.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita, quibus scientiæ, & virtutes commendari solent.

Grammatica.

DE laude Grammaticæ legendus Capella lib. 3. Diomedes in epist. ad Athanasium. Diodorus libr. 12. in Charondæ legibus. C. Suet. de illustribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar. cap. 19.

Grammatica laus.

In Grammatico verò primùm laudabuntur inuenta, si quæ in literarum figuris, potestate, vocum significatione, nominum expositione prudenter excogitarit.

Secundo, documenta, si viua voce, si scriptis, si vsu, & consuetudine hominum docuerit linguas, literas, authores.

Tertiò, si quampurè loquatur, & scribat.

Quartò, si linguas multas, si præstantes, vt Hebraicam, Græcam, Latinam calleat.

Quintò, si subtiliter etymologias arcessat à fontibus, ambiguas, & obscuras, magna ingenij dexteritate illustret.

Sextò, si profunda in eo historicorum, & poëtarum lectio, si subtilitas in interrogando, alacritas in disputando, prudentia in interpretando. Grammatica enim, vt ait Philo, lib. de Cherub. ποιητικὴν ἐρευνῶσα, καὶ παλαιᾶς πράξεων ἱστορίας μεταδιώκουσα.

Laus Rhetoris, siue Oratoris.

PHilo eodem libro de Cherub., pancis omnem vim Rhetoricæ complexus est: Ῥητορικὴ δὲ τὰς τε ἐν ἑκάστοις δεινότητας ἐξετάζουσα, καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἑρμηνείαν ἁρμόζουσα, πονώσεις, καὶ περιπαθήσεις, καὶ ἔμπαλιν ἀνέσεις, καὶ ἡδονὰς, καὶ κωμῳδίας, καὶ τὰ περὶ γλῶτταν, καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐπραγίας περιποιοῦσα.

Rhetoricæ quid? ex Philone.

Explorat vim omnem dicendi, & vnicuique argumento propriam accommodat elocutionem: præterea contentiones, & affectus vehementissimos, & remissiones, & suauitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium dispensat.

Laudabitur ergo Rhetor à partium enu-

meratione Rhetorices, & in omnibus, absolutus ostenderetur.

Primò, si eius inuentio sit fœcunda, solers, ingeniosa, hominum sensibus accommodata.

Secundò, si dispositio apta, prudens, clara.

Tertiò, si elocutio pura, elegans, perspicua, culta, venusta, plena, mollis, florida, suauis, incitata, grauis, omni denique verborum ornatu, & sententiarum grauitate affluens.

Quartò, si pronuntiatio elegans, venusta, decens.

Quintò, si memoria felix, firma, diuturna.

Sextò, si doceat, scribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione fungatur cum dignitate, dexteritate, facilitate, grauitate, prudentia, felicitate.

Septimò, si in certaminibus eloquentiæ fuerit coronatus, ad summum si moneat, persuadeat, flectat, impellat, in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poematio, ad Calphurnium Pisonem v. 43. Item apud Ouidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem l. 2. ep. 3. Apud Senecam in controuersijs de Crassio Seuero in præfatione. l. 3. apud Synesium in Dione.

Ausonius in actione gratiarum ad Gratianum Imperatorem. Pronuntiatio commoda.

Nonnulla complexus est Ausonius ad Gratianum his verbis: *Quis aut dicenda* prudentius cogitauit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expediuit?

Deinde, quis tenor vocis, cum incitata pronuntias, quæ inflexio cum remissa, quæ temperatio cum vtraque dispensas? Quis Oratorum læta, iucundius, facunda, cultius, pugnatia, densius, aut densata glomeratius dixit, aut quod est liberum cogitauit? Vellem si rerum natura pateretur, Xenophon Attice in nostrum æuum venires, tu quid ad Cyri virtutes exequendas vorum potius, quam historiam commodasti, cum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videbas, sed optabas.

Laus Poetæ.

Capita.

LEgendus est Cornelij Taciti, siue Fabij Quintiliani dialogus, qui multa habet pro Poesi, & contra Poesin. Item Sil. Italic. sub finem lib. 11. Anthol. l. 1. ἐρωτικὰ ποιητῶν. Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus, l. 3. succis. c. 7. in obtrectatores Poetarum.

Poeticè dicitur à Maximo Tyrio, orat. 28. *Poesis quid:* φιλοσοφία τῶν μὲν χρόνῳ παλαιά, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ ἔμμετρος, καὶ τῇ γνώμῃ μυθολογική; *Philosophia tempore vetusta, consonantia metrica, argumento fabulosa.*

Laudatur Poeta, primum si variis linguis scribit; Græcè, Latinè, Gallicè; si omnia poematum genera, vt epigrammata, elegias, odas, comœdias, tragœdias, satyras, heroica.

Secundò, si ingeniosus, acutus, grauis, suauis, perspicuus, si seruat in rebus spiritum, proprietatem & elegantiam in verbis, decorũ in actionibus.

Tertiò, si recitat, docet, scribit, mouet, delectat.

Quartò, si præmijs nobilitatus fuerit, dignitate, statua, corona, obsequijs, hymnis, sepulchro, & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poetæ leguntur.

Laus Philosophi.

PHilosophiæ laudem paucis complectitur M. Tullius, Tusc. l. 5. sect. 5 Martianus verò Capella descriptionem habet. Dialecticæ, lib. 4. vbi depingitur acri visu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuosis, sub pallio viperinas insidias occultãs.

Inter Poetas Claudianus, in consulatu Mallij Theodoreti, vers. 60. locum pertexuit insignem de laude philosophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Anthemij, vers. 180.

Ad has quoque laudationes faces præferũt, qui Philosophorum laudes, & vitas conscripserunt, vt Eunapius Sardianus Antistitis Idoli filius, Porphyrius, Sotio, Philostratus Lemnius, Ammonius Aegyptius, Dion Pythinius, Diogenes Laertius, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commendabitur subtilitas in inueniendo, in dicendo perspicuitas, in disputando vis.

Lau-

Laudabitur Physicus, si inuenerit causas, effectus, res, rationes, regiones, & cætera, quibus vitæ ciuili decus, & vtilitas conciliari possit.

Secundò, si res omnes naturales, cœlum, ignem, aerem, aquã, terram, meteora, stirpes, arbores, herbas, animalia, eorumque affectus, figuram, proprietates, lineamenta, staturam complexus fuerit.

Tertiò, si in Physicis mechanicis sit versatus, vt si salinarius, hydraulicus, aquilegus, fluminum deriuator.

Quartò, si naturali scientia, in medicis, bellicis, politicis, rusticis, nauticis, architectonicis, ludicris, theatris, vtiliter, fœliciterque vtatur.

Ethici verò partes sunt, de summo bono philosophari, vitia, & virtutes suis coloribus depingere, definire, distinguere, mederi affectibus, mores instituere, saluberrimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præstat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentarijs de nobilitate, Antonium Gueuaram, in epist. ad Doctorem Melgarim Brissonium. Sunt multa Medico cum Physico communia, sed præterea laudatur medicus, si quid inuenerit in medicinæ inquisitione, ratiocinatione, obseruatione.

Secundò, si excellat, rem anatomicam cognoscendo, dispensando medicamenta, prædicendo, medendo, curando, &c.

Laudem, & conditiones *Iurisperiti*, vide l. 12.

Laus Mathematici.

DE Mathematicis disciplinis dixit Augustinus lib. de ordine: *quas multi sancti nesciunt quidem, & qui etiam sciunt eas, sancti nõ sunt.* Constat tamen, si legitimè tractentur, earum dignitatem, & vtilitatem permagnam esse. His suffragantur Timæus Platonis, Aristoteles multis in locis, Alcinosus in Isagoge ad Doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem sententiam Platonis notat, θεῶν μάλιστα πάντων γεωμετρεῖν.

Laudabitur Mathematicus, si musicam, perspectiuam, mechanicam, cosmographiam, geometriam calleat.

Secundò, si in astrologicis sit bene versatus, aliqua inuenerit, docuerit, scripserit.

Tertiò, si cœli motus, astrorum cursus, & conuersiones, annos, bissextum, solstitia, ecclipses, plenilunia, festos dies, recta ratione indaget, aperiat, explicet

Quartò, si astronomia feliciter, & vtiliter in vita ciuili vtatur, si non sit Genethliacus, iudiciarius, prognosticus, Criticus, Chaldæus.

Quintò, si tempestates futuras, vbertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sextò, si Arithmeticam probè teneat, nonnihil inuenerit, communicarit, eadem in temporum distributionibus, supputationibus, disciplinis, contractibus, mercimonijs, tributis benè vtatur, &c.

De ijs intelligendi Tertull. Expellãtur Mathematici, sicut & Angeli eorum præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi.

Laus Musici.

EXtat apud Cassiodorum lib. 2. variar. 40. ad Boetium Patritium præclara laus Musicæ. Item apud Martianum Capellam l. 9.

Laudatur Musicus ab effectis, si musicam inuentis, exemplis, scriptis illustrarit, certarit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, si fidicen, citharœdus, lyrista, tibicen, Choraula, tubicen.

Tertiò si in sacris, in honestis spectaculis, in prælio, cum laude cantarit.

Si musica memoriam firmarit, studia grauiora lenierit, agrestes cicurarit, pietatem, & cultum Dei promouerit, castitatem fuerit tutatus, temperantiæ consuluerit, ad fortitudinem incitarit, ad prælium animarit, iram sopierit, tristitiæ nubem discusserit, &c.

Laus Theologi.

IN apice scientiarum sedet Theologia, quæ propius solem æternum respicit: vera sapientia, præ cuius luce profanæ scientiæ nihil aliud videntur, quàm marcessentes vanitates, vt appellantur à D. Ambrosio, Hexam. l. 6.

Exemplar laudibus huiusmodi esse poterit, quod habet D. Greg. Nazianz. in oratione funebri S. Basilij, vbi eius sapientiam excellenti stylo commendat. Paucis, & byssinis verbis S. Augustini laudem complexus est Volusianus. *Legi deest, quicquid ab Augustino contigerit ignorari.*

Ab ea sic commendatur Theologus. Primò, si librorum sacrorum, si patrum orthodoxo-

rum, & decretorum Ecclesiæ accuratam cognitionem habeat.

Secundò, si prudenter, piè, feliciter interpretetur, viua voce, scriptis commentarijs, concionibus.

Tertiò, si sublimes quæstiones de Deo, Angelis, & Christianæ religionis mysterijs, quæ ad scholasticam attinent disertè, subtiliter, sanctè, grauiter enucleet.

Quartò, si Theologiam, quam moralem vocant, de actionibus Christianis licitis, vel illicitis, partim vi iudicij, partim longa lectione fuerit cõplexus, si in huiusmodi quęstionibus discutiendis solers sit, & prudens, &c.

Laus Pietatis.

A Scientia ad virtutes transeo. Primum locum obtinet pietas, de qua Synesius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

Ευσέβεια ἡ πρῶτον ὑποβεβλήσω, κρηπὶς ἀσφαλὴς ἐφ' ἧς ἕκηται τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον. Hæc basis firma est, cui imperij, & vitæ priuatæ simulachrum insistit.

Pietatis partes & munera.

Vt est autem cultus erga Deum, huius partes sunt amor Dei, timor, & honor, testatus fide, spe, charitate, & officijs iustitiæ Christianæ.

Secundò, hæreseos odium, zelus propagãdæ religionis Christianæ.

Tertiò, preces, supplicationes, otationes, religiosę, cum frequentia, constantia, perseuerantia, vehementia, feruore, ardore.

Quartò, grati animi significatio erga Deum, votiua, vel libera, corporis voluntaria afflictatio, castitas, paupertas, obedientia, peregrinatio religiosa, honores Ecclesiasticis habiti, librorum sacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Auson. in actione gratiarum ad Imperatorem Gratianum.

Nonnulla attigit Ausonius ad Gratianũ, Nullum quidem diem ab adolescentia tua, nisi adorato Dei numine, & voti reus, & illicò absolutus egisti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, & quod in paucis est, cogitatione syncera (inde castitas Imperatoris) Operto conclauis tui, non sanctior ara Vestalis, non Pontificis cubile castius, nec puluinar flaminis tam pudicum.

Addit de modestia. Cuius vnquam egressus auspicatior fuit, aut incessus modestior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior.

Laus Prudentiæ.

PRudentia, quæ à Synesio ἁπασῶν ἀρετῶν βασιλικωτέρα dicitur, ab Aristotele definitur, Ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοὺς, κατὰ ἀγαθὰ ἀνθρώπινα, καὶ κακὰ πρακτική. Habitus cum recta ratione, in bonis, malisque actiuus.

Octo virtutes in prudentia comitatu diligenter notanda.

Laudabuntur in prudente octo virtutes administræ prudentiæ, memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circumspectio, cautio.

Memoria, est cognitio rerum præteritarum.

Intelligentia præsentium.

Docilitas notitia per institutionem comparata.

Solertia, quæ est ingenij in inueniendo, & conijciendo sagacitas.

Ratio, quæ argumentatione, & ratiocinatione concluditur.

Prouidentia, est ipsa dispositio rerum ad finem consequendum idonearum.

Circumspectio, est ad circunstantias rei ipsius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, aduersus ea, quæ sese obijciunt impedimenta.

Et hæc de ipsa virtute considerantur.

Quod verò ad obiecta pertinet, vel est in rebus priuatis, circa coniugem, sobolem, fortunas, rei familiaris administrationem, in vẽditionibus, emptionibus, commutationibus, locationibus, ære alieno dissoluendo, diuitijs conseruandis.

Vel in publicis extra bellum, in legibus ferendis, non ferendis, abrogandis, seditionibus comprimendis, conseruandis ciuitatibus, reconciliandis, tributis, vectigalibus, iudiciis disponendis.

In militia, in bellis suscipiendis, non suscipiendis, tempore, loco, rei gerendæ modo, captandis, occultandis suis consilijs, hostilibus detegendis, eludẽdis, militibus deligẽdis, exercendis, animandis, parandis armis, vasis, machinis, impedimentis, classibus, commeatibus, stipendijs, acie instruenda, pugna pugnanda, victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Traiano.

Hoc veri Principis atque etiam Consulis reconciliare æmulas ciuitates, tumentesque Populos non Imperio magis, quam ratione compes-

compescere. Intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuit. Postremò velocissimi syderis instar, omnia inuisere, omnia audire, *& vndecunque inuocatum statim velut numen adesse;* Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutusque cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga hominum genus vice sua fungereris: fungeris enim, sufficisque mandatis, cum tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, cum tua laude condonatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus in panegyri Constantini.

LAtinus Pacatus virum egregijs districtũ negotijs sic effert laudibus.

Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est, vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit, ita tu Imperator continuatis negotijs, & in se quodam orbe redeũtibus semper exercitus es.

Laus iustitiæ.

Iust. facies aurea.

MAgna imprimis iustitiæ veneratio, nec immeritò βωμὸν αἰδέσαι δίκας, monet Argentarius Anthol. l. 4. cuius faciem aureã, & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib. 12.

Iustitiæ encomium.

Hæc certè, (vt ait Cyprianus, lib. 12. de abusionibus) est pax populorum, tu tamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum, de cuius laude scripsit Libanius Oratione singulari, & præclara habet Tull. lib. 2. officiorum sect. 39. & 40.

Est autem virtus vnicuique suum tribuẽs, quæ in tres partes diuiditur: Vna naturalis est, quam ab ipsa natura accepimus; altera legitima, quę est ex constitutione Principis, aut populi authoritate sancita; tertia posita est in consuetudine, quę ius continet, sine lege propter antiquitatis obseruantiam vsitatum.

Iustitiæ partes & laudationis capita.

Iustitia naturalis in sex quoque partes distribuitur: Prima est religio, iustitia erga Deum, & vis quædam menti insita, quę Dei metu, & sacrorũ ceremonijs hominem regit. Δικαιοσύνης τὸ κάλλιστον ἐν τῇ πρὸς θεοὺς εὐσεβείᾳ, inquit Porphyrius, lib. de abstinentia à carnibus.

Secunda pietas, Iustitia, quà Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur obseruantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarum memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua iustitia vim, aut contumeliam defendendo propulsat, aut in scelera animaduertit.

Quinta, obseruantia, & veneratio maiorũ, vt sacerdotum, & senum.

Sexta, veritas, in dictis, simplicitas, & fides.

Partes iustitiæ sunt, maximè eius, quæ in vindicando, & defendendo posita est, iustos & insontes tueri; iniustos, & noxios persequi: accusando, deferendo, cognoscendo, inquirendo, damnando, supplicijs afficiendo: Acta, contractus, leges; decreta publica, pacta iusta sancire, & sancita defendere, iniusta rescindere, antiquare, abrogare, fœnus iniustũ tollere, res, & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, mensuras, & pondera æquare, iustam distributionem facere, dignis digna tribuere, fidem seruare patriæ, principi, magistratibus, popularibus, ciuibus, externis, domesticis, hostibus, gratiã bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

FOrtitudo murus est Semiramidis, quo vita aduersus tot impendentes malorum procellas munitur.

Duris, vt ilex tunsa bipennibus,
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes, animumque ferro,

Et hoc putat esse pati, quod καθαίρειν φυτὸν εἰς εὐκαρπίαν, vt ait Nazianz. in tetrastichis, *Pati quid?*

Est autem virtus, qua res mortiferas, ὅσα ἀναιρετικὰ, mortemque ipsam contemnimus.

Fortitudinis quatuor sunt species, quarum splendor est maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perseuerantia.

Magnanimitas est exaggerata animi quædam moderatio, qua res magnas & aggredimur, & administramus.

Fiducia est, per quam magnis, & honestis

rebus animus multum in se latere præsidij, Deo semper auspice existimat.

Patientia est rerum aduersarum honestatis causa, perpessio voluntaria, & diuturna.

Perseuerantia est continuus vitæ tenor in rebus honestis, & magnis.

Partes igitur fortitudinis sunt, moderatio in vtraque fortuna, aggressio rerum periculosarum, vt hostium, latronum, ferarum, incendionum, &c. defensio vrbium, armorum, vexillorum, &c. tolerantia animi molestiæ, dolorum corporis, inediæ, sitis, morbi, laboris, algoris, vulnerum, verberum, tormentorum, ignium, paupertatis, ignominiæ, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum temperantia, quæ ἐν τῇ τῶν ἡδέων πολυφωνίᾳ παρέχει νήφοντα νοῦν. Est enim rationis in libidinē, atque in alios non rectos, animi impetus, firma, ac moderata dominatio.

Temperantiæ partes tres sunt, cōtinentia, clementia, & modestia.

Continentia est, qua ratione, & consilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modestia est pudor honestus, & in honoribus moderatio.

Huius igitur munus est, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & sobrietatē exercere in cibo, potuque, abstinentiam à cupedijs, & opiparis condimentis, alios præterea ad temperantiā incitare verbis, exemplo, legislatione, interdicto, frui temperantiæ commodis, flore, & integritate corporis, suauitate castimoniæ, declinare prauas consuetudines, libros obscœnos, cantiones, imagines, spectacula impudica, integrum castimoniæ florem tueri, studio literarum, labore corporis, abstinentia, siti, inedia, modesto vestitu, fuga, & latebris.

Nonnulla assequutus est Latinus Pacatus, insignis orator, in Panegyrico Theodosij.

An quis ferret molestè, ad Principis senis modum coerceri? aut substractum doleret sibi de priuata luxuria, cùm videret Imperatorem rerum potentiam, terrarum, hominumque dominum, parcè, contenteque viuentem, modico, & castrensi cibo iciunia longa solantem? Ad hæc aulam omnem Spartanis gymnasijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem neminem inueniri, qui auderet ad penum regium flagitare, remotorum litorum piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem, & cætera planè egregia.

Tandem addit. Tuæ, Imperator, epulæ mensis communibus parciores locorum, ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inoleuit, & quiescentibus legum sumptuariarum minis, subit quandoque priuatim sui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

CLementia Dei natura est, virtus vna ex omnibus maximè amabilis, in cuius commendationem extat præclara Themistij oratio, de humanitate Theodosij Imperatoris, habita in Senatu. *Clementia Dei natura*

Nonnulla item attigit Chrysost. in orat. Flauiani, homil. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque, & præclara habet Claudianus in Panegyri Manlij Theodorici, iuxta vers. 210.

Sed quis artifex laudem clementiæ melius tyrones docebit, quam M. Tullius orat. pro M. Marcell. nu. 8.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, sed tamē ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, vt vinci possent, habebant.

Nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frāgique possit. Verùm animum vincire, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: hæc qui facit, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Aristides in panegyrico Marci Aurelij Antonini vbi ait;

Ἡμερότητι, καὶ ἐπιεικείᾳ διενήνοχεν ἁπάντων βασιλέων. ὥστε μικρὸν μὲν οἷα παῖδ', μικρὸν δ' οἷα ποιμὴν τῶν φίλων εἶναι.

Laus

Laus liberalitatis.

Liberalitas. LIberalitatis, & munificentiæ ſplendor eſt maximus: eſt enim, vt verbis Nicetæ vtar ἐλέοις ἄβυσσος, καὶ θάλασσα φιλοδωρίας. Laudatur autem ab effectis, in quibus conſiderantur & ea, quæ erogantur, & ij, in quos erogantur. Elucet igitur magnificentia in vrbibus condendis, reparandis, in aquarum, fluminum, lacuum deriuationibus, expurgationibus, in templis, monaſterijs, xenodochijs, ſcholis, gymnaſijs extruendis, theatris, amphiteatris, circis, vijs publicis muniẽdis, ſternendis, incidendis, in pōribus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, viuarijs, hortis, bibliothecis, in ærarijs, portubus, naualibus, horreis, cellis, aquę ductibus, puteis; in armis, machinis, veſtimentis, pompis, ludis, nuptijs, conuiuijs, in quibus nimis plerumque munifici ſunt homines.

In ſepulchris, aris, b[illegible]iſterijs, ſacra ſuppellectile, imaginibus, picturis, obeliſcis, coloſſis. Liberalitas non æque ſumptum facit, ac munificentia: liberalitatis tamen eſt dare alimēta, agros, domos, pecunias, veſtes ſtragulas, libros, vaſa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, priuilegia varia, religioſis, pauperibus, orphanis, amicis, hoſtibus, exulibus, captiuis, viris litteratis.

Humilitas ab vno Ethnicorũ Antiſthene habita eſt pro ſummo bono. *Humilitatem* Rhetores, & Philoſophi priſci vix agnouerunt, quanquam Theodoretus in oratione de fine & iudicio refert Antiſthenem ſummum bonum poſuiſſe in ἀτυφία, quo nomine rectè deſignatur humilis.

Huius partes ſunt ſacerdotia, dignitates, regna, imperia, veſtitus honorificos, triumphos, trophæa, ſtatuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare, quod multi fecerunt latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione: Item de ſe demiſsè sẽtire, loqui, ad ſeruilia munia ſe abijcere.

Et hæc de laudibus perſonæ ſecundum virtutes animi, & corporis ſatis.

Humilitatis partes. *Vituperatio.* Ex contrarijs, vt apparet, locis petitur, nec alijs, aut plenioribus indiget pręceptis. Tantum illud prudentes oratores obſeruant, vt ad vituperandum neceſſitate potius ducti, quàm ſua natura incitati videantur. Deinde, vt à maledictis triuialibus abſtineant: Tertiò, vt nihil conuitiorum temerè effundant, ſed quicquid dixerint, certis addicant rationibus.

Nam improbum, & perfidum, & impium, & cætera id genus aliquem dicere, nihil verò demonſtrare, rixari eſt mulierculaum, aut puerorum more, quod rectè notauit Demoſthenes Olynthiaca ſecunda, τὸ μὲν οὖν ἐπίορκον καὶ ἄπιστον καλεῖν ἄνευ τοῦ τὰ πεπραγμένα δεικνύναι, λοιδορίαν εἶναί τις ἂν φήσει κενὴν δικαίως. τοῦ δὲ πάνθ' ὅσα πώποτ' ἔπραξε διεξιόντα, ἐφ' ἅπασι τούτοις ἐλέγχειν, καὶ βραχέος λόγου συμβαίνει δεῖσθαι. καὶ δυοῖν ἕνεκα ἡγοῦμαι συμφέρειν εἰρῆσθαι. Nunc quoniam hoc ipſo loco nobiliſſimi Rhetores tradunt Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum denique orationum methodum, hanc ex Dionyſio Halicarnaſſ. ſubijciam.

ARS PANEGYRICORVM, Nuptialium, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionyſio Halicarnaſſenſi, De Panegyri.

Græca incipiunt πανήγυρις εὕρημα μὲν καὶ: *quæ quoniam nihil ad elegantiam faciunt, omittemus, ea tantum indicantes, quæ ſignanter in auctore dicta fuerint.*

Oeconomia, & diſtributio.

CAPVT VIII.

Panegyris quid? IN præfatione oſtendit, quid ſit panegyris, & quæ eius inuentio. Ait eſſe, εὕρημα καὶ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν περὶ τὸν βίον μειζόνων παραδιδομένην. Propiè autem Panegyres dici celebres cōuentus, & ludos, quorum finis τέρψις, καὶ ψυγαγωγία. Addit Athletas, & Muſicos. Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ὀπαδοὺς ornare Panegyres, ſed maximè viros doctos, & eloquentes: deinde ad præcepta delabitur.

Panegyricæ orationis methodus. Primò, Dij panegyris præſides laudandi, & hoc eſt, inquit, προσωπεῖον τηλαυγὲς προκείμενον τοῦ λόγου, ſed iſtæ falſorum numinum laudationes longe à Chriſtianis exulent, qui ſpecioſiſſima in Deo, & ſanctis nacti ſunt argumenta. Plenus eſt autem Ariſtides harũ laudationũ exemplis, è quibus imitatio

tatio ad sanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De vrbis laudibus in istis veterum panegyricis tractabatur. Quomodo autem vrbs laudanda sit, hoc inferius doceo pleniùs.

Tertiò, De certamine, & ludis dicebatur, cuius laudationis capita sunt. Ortus, comparatio cum alijs certaminibus, tempus certaminis, seu anni tempestas, qua celebratur, Variæ eius species, Coronæ victoribus tributæ, vt quercus, oliua, laurus, pinus.

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores.

Sextò, Elocutio panegyricorum non debet esse μονότροπος, sed ποικίλη, καὶ μεμιγμένη, & valde figurata, in qua sint διηρημένα distributiones, ac παραβολαὶ καὶ συγκρίσεις.

De Panegyri sic Antimachus.

Ex versione Antimachi emendata.

PAnegyris, solennis scilicet quinquennalium ludoruum celebritas, siue conuentus, est inuentum, & donum Deorum, ad requiem maiorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita (sicuti quodam in loco, inquit Plato) cum Dij humanum genus ad laborem natum miserati essent. Coacti autem fuerunt à sapientissimis hominibus conuentus, & à ciuitatibus publicè communi decreto, ad reficiẽdos, recreandosque animos, ac ad oblectationem, atque solatium spectantium constituti. Tributus verò ad hos mutuo celebrandos est à diuitibus suppeditandarum quidem pecuniarum sumptus, à principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerumque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum róbore ornant plurimum: & musarum, ac Apollinis assectatores musica, qua sunt exculti. At virum, qui in literarum, & eloquentæ studijs versatus fuerit, ac vniuersum vitæ tempus in eis consumpserit, atque contriuerit, in ornanda panegyri ita sese gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti eius oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat.

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tẽtatæ facti, explicemus tibi ea, quæ olim à nostratis sapientiæ Parentibus nobis tradita accepimus: illi verò, & illorum etiam superiores, à Mercurio, & à Musis habuisse dixerunt: non secus ac Aeseræus pastor ab eisdem in Helicone poesim est consecutus. Age itaque cum huiusmodi arte orationes sequere. Deus etenim vniuersæ, quæcunque sit, panegyris aliquo modo præses, & eiusmodi est nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autem quod in Pythijs sit certaminis, Apollo. Principium igitur huiusmodi orationis, quæcumque fuerit, laus Dei nobis sit, tanquam vultus, seu persona quædam splendida in sermonis initio posita, atque constituta. Laudandi autem exordium, ab ijs, quæ Deo insunt, eique attribuuntur, prout res copiam suppeditent, sumes. Siquidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum Regem, rerumque omnium opificem esse: Si verò Apollo, musices inuentorem extitisse, & eundem esse cum Sole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea si Hercules erit, Iouis esse filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, connumerabis. Et locus fermè complebitur ex ijs, quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verum hæc breuibus narrabis: ne præcedens oratio sequenti maior euadere videatur.

Panegyris inuentum.

Sol auctor bonorum.

Deinceps vrbis laudes, in qua publicus conuentus celebratur, vel à situ, vel ab ipsius ortu, recensere oportebit, in quo sane, quis Deus, aut heros eius conditor extiterit, aut si aliquid habebis, quod de eo in medium possis afferre: si quid videlicet ab eo, vrbi præclarum, vel bello, vel pace gestum fuerit, commemorabis. Congruet etiam de magnitudine, si ampla, vel parua sit, aliquid dicere: quòd pulchritudine excellit, quòd licet parua, potentia tamen cum amplissimis est adæquata. Deinde quæcunque ad templorum, aut in his additamentorum, seu donariorum, publicorum, priuatorumque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt silentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque, & sex tabulorum ædificia Babyloni esse dicit. Si fluuius sit magnus, si purus, & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. Si itidem aliqua fuerit fabula, quæ de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum suauitatis, plurimum leporis, atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipso certamine dicendum erit, quodnam habuerit initium, quæ ipsius fuerit constitutio, vel quam ob causam positum, dedicatumque sit. Si aliqua sit fabula, vel aliquid aliud priscum, horum nihil erit omittendum. Ad id verò cũ

Vrbis laus.

vene-

quemadmodum comparasti, cum tecum inediam, tecum ferrent sitim, cum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem, sudoremque misceres, *nihil à cæteris, nisi roboris, ac præstantia differens*; cum eminus libero Marte tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus, quoties, aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret, laudabas quippe ipse ferientes, hortabarisque vt auderent, & audebant, iam cum spectator, moderatorque incuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quid durius accipienti videretur ipse vibrares. Sed quis disertius artem militarem extulit, quam Cicer. in suo Pomp. pro lege Manilia num. 28.

Quis igitur hoc nomine scientior vnquam, aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est? qui extrema pueritia miles fuit summi Imperatoris? Ineunte adolescentia, maximi ipse exercitus Imperator? qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quispiam cum inimico decertauit? plura bella gessit, quam alij legerunt? plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt? Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperijs: non offensionibus belli, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est traducta? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reip. Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, varia, & dispersa genera, & bellorum, & hostium non solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant, in vsu militari positam, quæ huius viri scientiam fugere possit. Iam verò virtuti Cnei Pompeij, quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre. Neque enim illæ sunt solæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in reliquis Imperatoribus, quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerunt, Testis est, &c. cæt. De Cæsaris bellica peritia, vide Sueton.

37.

Laus à variis artibus & scientijs.

In qua delineantur primis veluti apicibus capita, quibus scientiæ, & virtutes commendari solent.

Grammatica.

DE laude Grammaticæ legendus Capella lib. 3. Diomedes in epist. ad Athanasium. Diodorus libr. 12. in Charondæ legibus. C. Suet. de illustribus Grammaticis, & de Criticis. Mercur. 6. variar. cap. 1.

Grammatices laus.

In Grammatico verò primùm laudabuntur inuenta, si quæ in literarum figuris, potestate, vocum significatione, nominum expositione prudenter excogitarit.

Secundo, documenta, si viua voce, si scriptis, si vsu, & consuetudine hominum docuerit linguas, literas, authores.

Tertiò, si quampurè loquatur, & scribat.

Quartò, si linguas multas, si præstantes, vt Hebraicam, Græcam, Latinam calleat.

Quintò, si subtiliter etymologias arcessat à fontibus, ambiguas & obscuras, magna ingenij dexteritate illustret.

Sextò, si profunda in eo historicorum, & poëtarum lectio, si subtilitas in interrogando, alacritas in disputando, prudentia in interpretando. Grammatica enim, vt ait Philo, lib. de Cherub. ποιητικὴν ἐρευνῶσα, καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίας μεταδιώκουσα.

Laus Rhetoris, siue Oratoris.

PHilo eodem libro de Cherub., paucis omnem vim Rhetoricæ complexus est: Ῥητορικὴ ὃ τὰς τε ἐν ἑκάστοις δεινότητας ἐξετάζουσα, καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἁρμονίαν ἐφαρμόζουσα, τονώσεις, καὶ περιπαθήσεις, καὶ ἐμπαλιν ἀνέσεις, καὶ ἡδονὰς, καὶ σωμυλίας, καὶ τὰ περὶ γλῶτταν, καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐπρεπείας περιποιοῦσα.

Rhetorica quid? & Philone.

Explorat vim omnem dicendi, & vnicuique argumento propriam accommodat elocutionem: præterea contentiones, & affectus vehementissimos, & remissiones, & suauitates, & delicatos lepores, & pronuntiationis artificium dispensat.

Laudabitur ergo Rhetor à partium enu-

meratione Rhetorices, & in omnibus, absolutus ostendetur.

Primò, si eius inuentio sit fœcunda, solers, ingeniosa, hominum sensibus accommodata.

Secundò, si dispositio apta, prudens, clara.

Tertiò, si elocutio pura, elegans, perspicua, culta, venusta, plena, mollis, florida, suauis, incitata, grauis, omni denique verborum ornatu, & sententiarum grauitate affluens.

Quartò, si pronuntiatio elegans, venusta, decens.

Quintò, si memoria felix, firma, diuturna.

Sextò, si doceat, scribat, declamet, oret, concionetur, deliberet, legatione fungatur cum dignitate, dexteritate, facilitate, grauitate, prudentia, felicitate.

Septimò, si in certaminibus eloquentiæ fuerit coronatus, ad summum si moneat, persuadeat, flectat, impellat, in animis hominum regnet, & dominetur.

Extat præclara laus viri eloquentis apud Lucanum, in poematio, ad Calphurnium Pisonem v. 43. Item apud Ouidium l. 2. de Ponto, Eleg. 5. ad Solanum. Apud Plinium Iuniorem. l. 2. ep. 3. Apud Senecam in controuersijs de Crasso Seuero in præfatione. l. 3. apud Synesium in Dione.

Ausonius in actione gratiarum ad Gratianum Imperatorem. Pronuntiatio commoda.

Nonnulla complexus est Ausonius ad Gratianum his verbis; *Quis aut dicenda* prudentius cogitauit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expediuit?

Deinde, quis tenor vocis, cum incitata pronuntias, quæ inflexio cum remissa, quæ tẽperatio cum vtraque dispensas? Quis Oratorum læta, iucundius, facunda, cultius, pugnãtia, densius, aut densata glomeratius dixit, aut quod est liberum cogitauit? Vellem si rerum natura pateretur, Xenophon Attice in nostrũ æuum venires, tu quid ad Cyri virtutes exequendas votum potius, quam historiam commodasti, cũ diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nũc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videbas, sed optabas.

Laus Poetæ.

Capita.

LEgendus est Cornelij Taciti, siue Fabij Quintiliani dialogus, qui multa habet pro Poesi, & contra Poesin. Item Sil. Italic. sub finem lib. 11. Anthol. l. 1. ξρ εἰς ποιητὰς · Luciani Genethliacon, apud Statium. Floridus, l. 3. succis. c. 7. in obtrectatores Poetarum.

Poeticè dicitur à Maximo Tyrio, orat. 28. *Poesis quid.* φιλοσοφία τῶν μὲν χρόνῳ παλαιά, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ ἔμμετρος, τῇ δὲ γνώμῃ μυθολογικὴ; *Philosophia tempore vetusta, consonantia metrica, argumento fabulosa.*

Laudatur Poeta, primum si varijs linguis scribit; Græce, Latinè, Gallicè; si omnia poematum genera, vt epigrammata, elegias, odas, comœdias, tragœdias, satyras, heroica.

Secundò, si ingeniosus, acutus, grauis, suauis, perspicuus, si seruat in rebus spiritum, proprietatem & elegantiam in verbis, decorũ in actionibus.

Tertiò, si recitat, docet, scribit, mouet, delectat.

Quartò, si prœmijs nobilitatus fuerit, dignitate, statua, corona, obsequijs, hymnis, sepulchro, & cæteris honoribus, quibus affecti veteres poëtæ leguntur.

Laus Philosophi.

PHilosophiæ laudem paucis complectitur M. Tullius, Tuscul. 5. sect. 5. Martianus verò Capella descriptionem habet Dialecticæ, lib. 4. vbi depingitur acri visu, & vibrantibus continua mobilitate luminibus, crinibus tortuosis, sub pallio viperinas insidias occultãs.

Inter Poetas Claudianus, in consulatu Mallij Theodoreti, vers. 60. locum pertexuit insignem de laude philosophi. Item C. Sidonius Apollinaris, in Panegyrico Antemij, vers. 180.

Ad has quoque laudationes faces præferũt, qui Philosophorum laudes, & vitas conscripserunt, vt Eunapius Sardianus Antistitis Idolorum filius, Porphyrius, Sotio, Philostratus Lenius, Ammonius Aegyptius, Dion Bythinius, Diogenes Laertius, & Luciani Demonax.

In Logico igitur obiter commendabitur subtilitas in inueniendo, in dicendo perspicuitas, in disputando vis.

Lau-

Laudabitur Physicus, si inuenerit causas, effectus, res, rationes, regiones, & cætera, quibus vitæ ciuili decus, & vtilitas conciliari possit.

Secundò, si res omnes naturales, cœlum, ignem, aerem, aquã, terram, meteora, stirpes, arbores, herbas, animalia, eorumque affectus, figuram, proprietates, lineamenta, staturam complexus fuerit.

Tertiò, si in Physicis mechanicis sit versatus, vt si salinarius, hydrauficus, aquilegus, fluminum deriuator.

Quartò, si naturali scientia, in medicis, bellicis, politicis, rusticis, nauticis, architectonicis, ludicris, theatris, vtiliter, fœliciterque vtatur.

Ethici verò partes sunt, de summo bono philosophari, vitia, & virtutes suis coloribus depingere, definire, distinguere, mederi affectibus, mores instituere, saluberrimis præceptis vitam regere.

Laus Medici.

Ad laudem Medicinæ in genere præstat legere vitam Galeni, ex Iulio Alexandrino collectam, Andream Tiraq. in commentarijs de nobilitate, Antonium Gueuaram, in epist. ad Doctorem Melgarim Brissonium. Sunt multa Medico cum Physico communia, sed præterea laudatur medicus, si quid inuenerit in medicinæ inquisitione, ratiocinatione, obseruatione.

Secundò, si excellat, rem anatomicam cognoscendo, dispensando medicamenta, prædicendo, medendo, curando, &c.

Laudem, & conditiones *Iurisperiti*, vide l. 12.

Laus Mathematici.

DE Mathematicis disciplinis dixit Augustinus lib. de ordine: *quas multi sancti nesciunt quid m, & qui etiam sciunt eas, sancti nõ sunt.* Constat tamen, si legitimè tractentur, earum dignitatem, & vtilitatem permagnam esse. His suffragantur Timæus Platonis, Aristoteles multis in locis, Alcinoüs in Isagoge ad Doctrinam Platonis. Quin Plutarchus commemorabilem sententiam Platonis notat, θεῶν μάλιστα πάντων γεωμετρεῖμ.

Laudabitur Mathematicus, si musicam, perspectiuam, mechanicam, cosmographiam, geometriam calleat.

Secundò, si in astrologicis sit bene versatus, aliqua inuenerit, docuerit, scripserit.

Tertiò, si cœli motus, astrorum cursus, & conuersiones, annos, bissextum, solstitia, eclipses, plenilunia, festos dies, recta ratione indaget, aperiat, explicet.

De ijs intelligendus Tertull. Expellatur Mathematici, sicut & Angeli eorum præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi.

Quartò, si astronomia feliciter, & vtiliter in vita ciuili vtatur, si non sit Genethliacus, iudiciarius, prognosticus, Criticus, Chaldæus.

Quintò, si tempestates futuras, vbertatem, fertilitatem, celebritatem loci prædicat.

Sextò, si Arithmeticam probè teneat, nonnihil inuenerit, communicarit, eadem in temporum distributionibus, supputationibus, disciplinis, contractibus, mercimonijs, tributis bene vtatur, &c.

Laus Musici.

EXtat apud Cassiodorum lib. 2. variar. 40. ad Boetium Patritium præclara laus Musicæ. Item apud Martianum Capellam l. 9.

Laudatur Musicus ab effectis, si musicam inuentis, exemplis, scripris illustrarit, certarit, in publicis certaminibus coronatus fuerit.

Secundò, si fidicen, citharœdus, lyrista, tibicen, Choraula, tubicen.

Tertiò si in sacris, in honestis spectaculis, in prælio, cum laude cantarit.

Si musica memoriam firmarit, studia grauiora lenierit, agrestes cicurarit, pietatem, & cultum Dei promouerit, castitatem fuerit tutatus, temperantiæ consuluerit, ad fortitudinem incitarit, ad prælium animarit, iram sopierit, tristitiæ nubem discusserit, &c.

Laus Theologi.

IN apice scientiarum sedet Theologia, quæ propius solem æternum respicit: vera sapientia, præ cuius luce profanæ scientiæ nihil aliud videntur, quàm marcescentes vanitates, vt appellantur à D. Ambrosio, Hexam. l. 6.

Exemplar laudibus huiusmodi esse poterit, quod habet D. Greg. Nazianz. in oratione funebri S. Basilij, vbi eius sapientiam excellenti stylo commendat. Paucis, & byssinis verbis S. Augustini laudem complexus est Volusianus. *Legi deest, quicquid ab Augustino contigerit ignorari.*

Ab ea sic commendatur Theologus. Primò, si librorum sacrorum, si patrum orthodoxo-

rum, & decretorum Ecclesiæ accuratam cognitionem habeat.

Secundò, si prudenter, piè, feliciter interpretetur, viua voce, scriptis commentarijs, concionibus.

Tertiò, si sublimes quæstiones de Deo, Angelis, & Christianæ religionis mysterijs, quæ ad scholasticam attinent diserte, subtiliter, sancte, grauiter enucleet.

Quartò, si Theologiam, quam moralem vocant, de actionibus Christianis licitis, vel illicitis, partim vi iudicij, partim longa lectione fuerit cõplexus, si in huiusmodi quæstionibus discutiendis solers sit, & prudens, &c.

Laus Pietatis.

A Scientia ad virtutes transeo. Primum locum obtinet pietas, de qua Synesius in libro ad Imperatorem Arcadium, de regno.

Εὐσέβεια ϑ πρῶτον ὑποβεβλήκω, κρηπὶς ἀσφαλὴς ἐφ' ἧς ἑστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον. Hæc basis firma est, cui imperij, & vitæ priuatæ simulachrum insistit.

Pietatis partes & munera.

Vt est autem cultus erga Deum, huius partes sunt amor Dei, timor, & honor, testatus fide, spe, charitate, & officijs iustitiæ Christianæ.

Secundò, hæreseos odium, zelus propagandæ religionis Christianæ.

Tertiò, preces, supplicationes, orationes religiosę, cum frequentia, constantia, perseuerantia, vehementia, feruore, ardore.

Quartò, grati animi significatio erga Deum, votiua, vel libera, corporis voluntaria afflictatio, castitas, paupertas, obedientia, peregrinatio religiosa, honores Ecclesiasticis habiti, librorum sacrorum, templorum, imaginum cultus, &c.

Auson. in actione gratiarum ad Imperatorem Gratianum.

Nonnulla attigit Ausonius ad Gratianũ, Nullum quidem diem ab adolescentia tua, nisi adorato Dei numine, & voti reus, & illicò absolutus egisti, lotis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, & quod in paucis est, cogitatione syncera (inde castitas Imperatoris) Operto conclauis tui, non sanctior ara Vestalis, non Pontificis cubile castius, nec puluinar flaminis tam pudicum.

Addit de modestia. Cuius vnquam egressus auspicatior fuit, aut incessus modestior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior.

Laus Prudentiæ.

PRudentia, quæ à Synesio ἁπασῶν ἀρετῶν βασιλικωτέρα dicitur, ab Aristotele definitur, Ἕξις μετὰ λόγου ἀληϑοὺς, κατὰ ἀγαϑὰ ἀνϑρώπινα, καὶ κακὰ πρακτική. Habitus cum recta ratione, in bonis, malisque actiuus.

Octo virtutes in prudentia comitatu diligenter notanda.

Laudabuntur in prudente octo virtutes: administratæ prudentiæ, memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circumspectio, cautio.

Memoria, est cognitio rerum præteritarum.

Intelligentia præsentium.

Docilitas notitia per institutionem comparata.

Solertia, quæ est ingenij in inueniendo, & conijciendo sagacitas.

Ratio, quæ argumentatione, & ratiocinatione concluditur.

Prouidentia, est ipsa dispositio rerum ad finem consequendum idonearum.

Circumspectio, est ad circunstantias rei ipsius, de qua agitur, attentio.

Cautio denique, molitio quædam mentis, aduersus ea, quæ sese obijciunt impedimenta.

Et hæc de ipsa virtute considerantur.

Quod verò ad obiecta pertinet, vel est in rebus priuatis, circa coniugem, sobolem, fortunas, rei familiaris administrationem, in vẽditionibus, emptionibus, commutationibus, locationibus, ære alieno dissoluendo, diuitijs conseruandis.

Vel in publicis extra bellum, in legibus ferendis, non ferendis, abrogandis, seditionibus comprimendis, conseruandis ciuitatibus, reconciliandis, tributis, vectigalibus, iudicijs disponendis.

In militia, in bellis suscipiendis, non suscipiendis, tempore, loco, rei gerendæ modo, captandis, occultandis suis consilijs, hostilibus detegendis, eludẽdis, militibus deligẽdis, exercendis, animandis, parandis armis, vasis, machinis, impedimentis, classibus, commeatibus, stipendijs, acie instruenda, pugna pugnanda, victoria moderanda. Attigit nonnulla Plinius in Traiano.

Hoc veri Principis atque etiam Consulis reconciliare æmulas ciuitates, tumentesque Populos non Imperio magis, quam ratione compes-

compescere. Intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuit. Postremò velocissimi syderis instar, omnia inuisere, omnia audire, *& vndecunque inuocatum statim velut numen adesse;* Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutusque cœlo tantùm vacat, postquam te dedit, qui erga hominum genus vice sua fungereris: fungeris enim, sufficisque mandatis, cum tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, cum tua laude condonatur.

Laus actionum, & laboris, in tuenda republ.

Latinus Pacatus in panegyri Constantini.

LAtinus Pacatus virum egregijs districtũ negotijs sic effert laudibus.

Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est, vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit, ita tu Imperator continuatis negotijs, & in se quodam orbe redeũtibus semper exercitus es.

Laus iustitiæ.

Iust. facies aurea.

MAgna imprimis iustitiæ veneratio, nec immeritò βωμὸν αἰδέσαι δίκας, monet Argentarius Anthol. l. 4. cuius faciem aureã, & aureos oculos fecit Pindarus apud Athenæum lib. 12.

Iustitiæ encomium.

Hæc certè, (vt ait Cyprianus, lib. 12. de abusionibus) est pax populorum, tu tamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum, de cuius laude scripsit Libanius Oratione singulari, & præclara habet Tull. lib. 2 officiorum sect. 39. & 40.

Est autem virtus vnicuique suum tribuẽs, quæ in tres partes diuiditur: Vna naturalis est, quam ab ipsa natura accepimus; altera legitima, quę est ex constitutione Principis, aut populi authoritate sancita; tertia posita est in consuetudine, quę ius continet, sine lege propter antiquitatis obseruantiam vsitatum.

Iustitiæ partes & laudationis capita.

Iustitia naturalis in sex quoque partes distribuitur: Prima est religio, iustitia erga Deum, & vis quædam menti insita, quę Dei metu, & sacrorũ ceremonijs hominem regit. Δικαιοσύνης τὸ κάλλιστον ἐν τῇ πρὸς θεοὺς εὐσεβείᾳ, inquit Porphyrius, lib. de abstinentia à carnibus.

Secunda pietas, Iustitia, quà Deo, patriæ, parentibus, amicis, affinibus, diligens cultus, ac debita redditur obseruantia, & charitas.

Tertia, gratia officiorum bonorum, amicitiarum memoria, & remuneratio.

Quarta, vindicatio, qua iustitia vim, aut contumeliam defendendo propulsat, aut in scelera animaduertit.

Quinta, obseruantia, & veneratio maiorũ, vt sacerdotum, & senum.

Sexta, veritas, in dictis, simplicitas, & fides.

Partes iustitiæ sunt, maximè eius, quæ in vindicando, & defendendo posita est, iustos & insontes tueri; iniustos, & noxios persequi: accusando, deferendo, cognoscendo, inquirendo, damnando, supplicijs afficiendo: Acta, contractus, leges; decreta publica, pacta iusta sancire, & sancita defendere, iniusta rescindere, antiquare, abrogare, fœnus iniustũ tollere, res, & fortunas legitimis dominis reddere, nummos adulterinos tollere, mensuras, & pondera æquare, iustam distributionem facere, dignis digna tribuere, fidem seruare patriæ, principi, magistratibus, popularibus, ciuibus, externis, domesticis, hostibus, gratiã bene meritis referre.

Laus fortitudinis.

FOrtitudo murus est Semiramidis, quo vita aduersus tot impendentes malorum procellas munitur.

Duris, vt ilex tunsa bipennibus,
Nigræ feracis frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes, animumque ferro,

Et hoc putat esse pati, quod καθαίρειν φυτὸν εἰς εὐκαρπίαν, vt ait Nazianz. in tetrastichis, *Pati quid?*

Est autem virtus, qua res mortiferas, ὅσα ἀναιρετικὰ, mortemque ipsam contemnimus.

Fortitudinis quatuor sunt species, quarum splendor est maximus; magnanimitas, fiducia, patientia, perseuerantia.

Magnanimitas est exaggerata animi quædam moderatio, qua res magnas & aggredimur, & administramus.

Fiducia est, per quam magnis, & honestis

rebus animus multum in se latere præsidij, Deo semper auspice existimat.

Patientia est rerum aduersarum honestatis causa, perpessio voluntaria, & diuturna.

Perseuerantia est continuus vitæ tenor in rebus honestis, & magnis.

Partes igitur fortitudinis sunt, moderatio in vtraque fortuna; aggressio rerum periculosarum, vt hostium, latronum, ferarum, incendionum, &c. defensio vrbium, armorum, vexillorum, &c. tolerantia animi molestiæ, dolorum corporis, inediæ, sitis, morbi, laboris, algoris, vulnerum, verberum, tormentorum, ignium, paupertatis, ignominiæ, naufragiorum, &c.

Laus Temperantiæ.

FRænum porrò aureum temperantia, quæ ἐν τῇ τῶν ἡδονῶν πολυφωνίᾳ παρέχει νήφοντα νοῦν. Est enim rationis in libidinē, atque in alios non rectos, animi impetus, firma, ac moderata dominatio.

Temperantiæ partes tres sunt, cōtinentia, clementia, & modestia.

Continentia est, qua ratione, & consilio continentur cupiditates.

Clementia, lenitas in puniendo.

Modestia est pudor honestus, & in honoribus moderatio.

Huius igitur munus est, frænare cupiditates, maximè venerem, linguam, gulam, iram: frugalitatem, & sobrietatē exercere in cibo, potuque, abstinentiam à cupedijs, & opiparis condimentis, alios præterea ad temperantiā incitare verbis, exemplo, legislatione, interdicto, frui temperantiæ commodis, flore, & integritate corporis, suauitate castimoniæ, declinare prauas consuetudines, libros obscœnos, cantiones, imagines, spectacula impudica, integrum castimoniæ florem tueri, studio literarum, labore corporis, abstinentia, siti, inedia, modesto vestitu, fuga, & latebris.

Nonnulla assequutus est Latinus Pacatus, insignis orator, in Panegyrico Theodosij.

An quis ferret molestè, ad Principis senis modum coerceri? aut substractum doleret sibi de priuata luxuria, cùm videret Imperatorem rerum potentiam, terrarum, hominumque dominum, parcè, contenteque viuentem, modico, & castrensi cibo ieiunia longa solantem? Ad hæc autam omnem Spartanis gymnasijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem neminem inueniri, qui auderet ad penum regium flagitare, remotorum litorum piscem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem, & cætera planè egregia.

Tandem addit. Tuæ, Imperator, epulæ mensis communibus parciores locorum, ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parcimoniæ cultus inoleuit, & quiescentibus legum sumptuariarum minis, subit quandoque priuatim sui pœnitentia.

Laus Clementiæ.

CLementia Dei natura est, virtus vna ex omnibus maximè amabilis, in cuius commendationem extat præclara Themistij oratio, de humanitate Theodosij Imperatoris, habita in Senatu. *Clementia Dei natura*

Nonnulla item attigit Chrysost. in orat. Flauiani, homil. 20. ad populum Antiochenum.

Multa quoque, & præclara habet Claudianus in Panegyri Manlij Theodorici, iuxta vers. 210.

Sed quis artifex laudem clementiæ melius tyrones docebit, quam M. Tullius orat. pro M. Marcell. nu. 8.

Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, sed tamē ea victisti, quæ & naturam, & conditionem, vt vinci possent, habebant.

Nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frāgique possit. Verùm animum vincire, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: hæc qui facit, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.

Hanc eandem virtutem egregiè laudat Aristides in panegyrico Marci Aurelij Antonini vbi ait;

Ἡμερότητι, καὶ ἐπιεικείᾳ διενήνοχεν ἁπάντων βασιλέων. ὥσπερ μικρὸν μὲν οἷα πατὴρ, μικρὸν δὲ οἷα ποιμὴν τῶν ἄλλων εἶπεῖν ἔσται.

Laus

Laus liberalitatis.

Liberalitas. LIberalitatis, & munificentiæ splendor est maximus: est enim, vt verbis Nicetæ vtar ἐλλοις ἄβυσσον καὶ θάλασσα φιλοδωρίας. Laudatur autem ab effectis, in quibus considerantur & ea quæ erogantur, & ij, in quos erogantur. Elucet igitur magnificentia in vibibus condendis, reparandis, in aquarum, fluminum, lacuum deriuationibus, expurgationibus, in templis, monasterijs, xenodochijs, scholis, gymnasijs extruendis, theatris, amphiteatris, circis, vijs publicis muniēdis, sternendis, incidendis, in pōtibus, arcibus, turribus, vallis, mœnibus, aggeribus, in porticibus, balneis, thermis, viuarijs, hortis, bibliothecis, in ærarijs, portubus, naualibus, horreis, cellis, aquæ ductibus, puteis, armis, machinis, vestimentis, pompis, ludis, nuptijs, conuiuijs, in quibus nimis plerumque munifici sunt homines.

In sepulchris, aris, baptisterijs, sacra suppellectile, imaginibus, picturis, obeliscis, colossis. Liberalitas non æque sumptum facit, ac munificentia: liberalitatis tamen est dare alimēta, agros, domos, pecunias, vestes stragulas, libros, vasa, vectigalia, reditus, decimas, primitias, priuilegia varia, religiosis, pauperibus, orphanis, amicis, hostibus, exulibus, captiuis, viris litteratis.

Humilitas ab vno Ethnicorū Antisthene habita est pro summo bono. *Humilitatem* Rhetores, & Philosophi prisci vix agnouerunt, quanquam Theodoretus in oratione de fine & iudicio refert Antisthenem summum bonum posuisse in ἀτυφία, quo nomine rectè designatur humilis.

Huius partes sunt sacerdotia, dignitates, regna, imperia, vestitus honorificos, triumphos, trophæa, statuas, imagines, titulos, elogia magnifica negligere, honores declinare, quod multi fecerunt latebris, fuga, morbi prætextu, mutilatione: Item de se demisse sēntire, loqui, ad seruilia munia se abijcere.

Et hæc de laudibus personæ secundum virtutes animi, & corporis satis.

Humilitatis partes. *Vituperatio.* Ex contrarijs, vt apparet, locis petitur, nec alijs, aut plenioribus indiget præceptis. Tantum illud prudentes oratores obseruant, vt ad vituperandum necessitate potius ducti, quam sua natura incitati videantur. Deinde, vt à maledictis triuialibus abstineant: Tertiò, vt nihil conuitiorum temerè effundant, sed quicquid dixerint, certis addicant rationibus.

Nam improbum, & perfidum, & impium, & cætera id genus aliquem dicere, nihil verò demonstrare, rixari est mulierecularum, aut puerorum more, quod rectè notauit Demosthenes Olynthiaca secunda. τὸ μὲν οὖν ἐπίορκον καὶ ἄθεσον καλεῖν ἄνευ τοῦ τὰ πεπραγμένα δεικνύναι, λοιδορίαν ἔναγχός τις ἂν φήσειεν δικαίως. τὸ δ' ὅλως ὅτα πώποτ' ἔπραξε διεξιόντα, ἐφ' ἅπασι τούτοις ἐλέγχειν, καὶ βραχέα λόγου συμβαίνει δεῖσθαι. καὶ δυοῖν ἕνεκα ἡγοῦμαι συμφέρειν εἰρῆσθαι. Nunc quoniam hoc ipso loco nobilissimi Rhetores tradunt Panegyricarum, nuptialium, natalitiarum denique orationum methodum, hanc ex Dionysio Halicarnass. subijciam.

ARS PANEGYRICORVM, Nuptialium, & natalitiarum Orationum.

Ex Dionysio Halicarnassensi, De Panegyri.

Græca incipiunt πανήγυρις ἔυρημα μὲν καὶ: *quæ quoniam nihil ad elegantiam faciunt, omittemus, ea tantum indicantes, quæ signanter in auctore dicta fuerint.*

Oeconomia, & distributio.

CAPVT VIII.

IN præfatione ostendit, quid sit panegyris, & quæ eius inuentio. Ait esse, εὕρημα καὶ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τοῦ περὶ τὸν βίον μειζόνων παραδιδομένων. Propiè autem Panegyres dici celebres cōuentus, & ludos, quorum finis τέρψις καὶ ψυχαγωγία. Addit Athletas, & Musicos. Μούσων καὶ Ἀπόλλω ὀπαδοὺς ornare Panegyres, sed maximè viros doctos, & eloquentes: deinde ad præcepta deliberatur.

Panegyris quid?

Panegyricæ orationis methodus.

Primò, Dij panegyris præsides laudandi, & hoc est, inquit, προσωπεῖον τηλαυγὲς προκείμενον τοῦ λόγου. Sed istæ falsorum numinum laudationes longè à Christianis exulent, qui speciosissima in Deo, & sanctis nacti sunt argumenta. Plenus est autem Aristides harū laudationū exemplis, è quibus imitatio

tatio ad sanctiora argumenta traduci poterit.

Secundò, De vrbis laudibus in istis veterum panegyricis tractabatur. Quomodo autem vrbs laudanda sit, hoc inferius doceo plenius.

Tertiò, De certamine, & ludis dicebatur, cuius laudationis capita sunt. Ortus, comparatio cum alijs certaminibus, tempus certaminis, seu anni tempestas, qua celebratur, Variæ eius species, Coronæ victoribus tributæ, vt quercus, oliua, laurus, pinus.

Quintò, Laudantur principes, & panegyris auctores.

Sextò, Eloeutio panegyricorum non debet esse μονότροπος, sed ποικίλη, καὶ μεμιγμένη, & valde figurata, in qua sint διηρημένα distributiones, ac παραβολαὶ καὶ συγκρίσεις.

De Panegyri sic Antimachus.

Ex versione Antimachi emendata.

PAnegyris, solennis scilicet quinquennalium ludoruum celebritas, siue conuentus, est inuentum, & donum Deorum, ad requiem maiorum rerum, quæ ad vitam attinent, tradita (sicuti quodam in loco, inquit Plato) cum Dij humanum genus ad laborem natum miserati essent. Coacti autem fuerunt à sapientissimis hominibus conuentus, & à ciuitatibus publicè communi decreto, ad reficiẽdos, recreandosque animos, ac ad oblectationem, atque solatium spectantium constituti. Tributus verò ad hos mutuo celebrandos est à diuitibus suppeditandarum quidem pecuniarum sumptus, à principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerumque ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum: & musarum, ac Apollinis assectatores musica, qua sunt exculti. At virum, qui in literarum, & eloquentæ studijs versatus fuerit, ac vniuersum vitæ tempus in eis consumpserit, atque contriuerit, in ornanda panegyri ita se gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti eius oratio à vulgari dicendi ratione abhorreat.

Age igitur, ô Echecrates, ad hoc tanquam duces viæ nequaquam tritæ, nec à multis tẽtatæ facti, explicemus tibi ea, quæ olim à nostratis sapientiæ Parentibus nobis tradita accepimus: illi verò, & illorum etiam superiores, à Mercurio, & à Musis habuisse dixerunt: non secus ac Aeseræus pastor ab eisdem in Helicone poesim est consecutus. Age itaque cum huiusmodi arte orationes sequere. Deus etenim vniuersæ, quæcunque sit, panegyris aliquo modo præses, & ciusmodi est nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autem quod in Pythijs fit certaminis, Apollo. Principium igitur huiusmodi orationis, quæcumque fuerit, laus Dei nobis sit, tanquam vultus, seu persona quædam splendida in sermonis initio posita, atque constituta. Laudandi autem exordium, ab ijs, quæ Deo insunt, eique attribuuntur, prout res copiam suppeditent, sumes. Siquidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum Regem, rerumque omnium opificem esse: Si verò Apollo, musices inuentorem extitisse, & eundem esse cum Sole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea si Hercules erit, Iouis esse filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, connumerabis. Et locus fermè complebitur ex ijs, quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verum hæc breuibus narrabis: ne præcedens oratio sequenti maior euadere videatur.

Panegyris inuentum.

Sol auctor bonorum.

Deinceps vrbis laudes, in qua publicus conuentus celebratur, vel à situ, vel ab ipsius ortu, recensere oportebit, in quo sane, quis Deus, aut heros eius conditor extiterit, aut si aliquid habebis, quod de eo in medium possis afferre: si quid videlicet ab eo, vrbi præclarum, vel bello, vel pace gestum fuerit, commemorabis. Congruet etiam de magnitudine, si ampla, vel parua sit, aliquid dicere: quòd pulchritudine excellit, quod licet parua, potentia tamen cum amplissimis est adæquata. Deinde quæcunque ad templorum, aut in his additamentorum, seu donariorum, publicorum, priuatorumque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt silentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque, & sex tabulorum ædificia Babyloni esse dicit. Si fluuius sit magnus, si purus, & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. Si itidem aliqua fuerit fabula, quæ de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum suauitatis, plurimum leporis, atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipso certamine dicendum erit, quodnam habuerit initium, quæ ipsius fuerit constitutio, vel quam ob caussam positum, dedicatumque sit. Si aliqua sit fabula, vel aliquid aliud priscum, horum nihil erit omittendum. Ad id verò cũ

Vrbis laus.

vene-

veneris, non erit locus simpliciter transeundi: sed cum alijs certaminibus oportebit hoc comparare. Nam id tibi suppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, vt ab anni partibus comparans. Si quidem veris tempore agatur, explicandum erit agi in maxima temperie caloris, & frigoris: si in hieme, in validissimo, atque acerrimo (vt quispiam dixerit) tempore celebrari: si in æstate, ad exercitationem, contemplationemque spectatorum constitutum esse, & voluntatis indicium, atque probationem existere, & deficientibus athletis spectatores decertare debere. Poteris etiam autumnum à fructuum collectione, seu conseruatione, non parum laudare: & ab eo quod iam homines à laboribus cessent, atque quiescant. Deinde considerandum erit, quomodo sint disposita certamina. Etenim si musicum, & gymnicum sit, planè perfectum esse, in eoq; nihil deesse, & sine aliquo defectu, corporum robore, vocum concentu, ac reliquis musicæ partibus temperatum, existere. Si autem gymnicum sit, musicam tanquam animum mollientem, atque effeminantem abdicasse, corporum verò robur sumpsisse, atque retinuisse: & sollicitudinis, & angoris modum ad fortitudinem, qua in bellis opus est, comparandam conferre plurimum.

Quercus Ioui sacra.

Coronam præterea, quæcunque sit, ne silentio negligenter prætereas. Non enim cum in hac re peragenda versaberis, tibi laudes deerunt. Nam si quercum laudare contigerit, eam Ioui sacram dices, & primum, atque antiquissimum fuisse hominibus cibum, & nequaquam mutam, aut elinguem: quippe quæ in Dodona sit aliquando locuta. Si autem oliua fuerit celebranda, Palladi dicatam, laborum medelam, ex hac planta antiquos erexisse, dedicasseque trophea; hanc arborem esse signum, & notam victoriæ; Pallademque, cum superasset Neptunum, hac prima coronatam fuisse disseres: & tandem certantibus esse familiarissimam: athletarum enim certamina per oleum conficiuntur: nec non orationi sociam existere, eique multum suffragari, qua publici conuentus exornantur. Laurum quoque pari ratione laudibus efferes, dum Apollini sacram, plantamque vatibus dedicatam dices: in qua planè laudanda, si Daphnes fabulam attingere volueris, non vtique alienum, nec absurdum videbitur. Similiter etiam, si quid aliud affueris vt Cereris fructus: vel pinus, circa vnumquodque istorum te poteris diffundere. Nec illud erit extra magnificentiam, & gloriam, si certaminis coronam cum reliquorum certaminum coronis comparandam duxeris.

Regis laus panegyris fastigium.

Regis verò laus, à te veluti totius orationis fastigium, inducatur, apponaturque; & quod verè omnium certaminum præses, qui pacem tuetur, propter quam certamina perfici queunt. Nonnulli etiam illos, qui ludos disponunt, laudibus prosequuti sunt: siquidem hi gloria insignes sint, quod alijs an è in rebus vtiles fuerint, at in his splendidissimi, atq; ornatissimi reperti sint. Si verò nulla habeas antiquorum, quæ in medium possis afferre, explicandum erit principium gloriæ, quæ ad patriam pertineat, esse maximum, & Græcorum generi maximè innatum. Reliqua elocutio sit, vt vniuscuiusque natura, & voluntas postulat.

Verum si in dicendo præstare oportet, atque antecellere, (vt quod sentio dicam ingenuè) nunquam auctor fuerim, vti eiusmodi elocutio sit vnius tantum modi, sed varia simul, & mista: & alia sint simplicitate excurrentia, alia oppositis, & isocolis Isocratis respondentia, alia autem distributionibus expressa.

Scio enim nostratis chori ducem, & præsultorem hanc viam, vel in pluribus (vt ita dicam) sectatum fuisse: nisi quidpiam in aliquo præcipuo genere scribere proposuisset. Cuiusque autem formæ dicendi, materia videtur facultatem præbere. Verum ijs, quæ excogitaueris, oportet etiam consequentem, & congruam elocutionem inducere: quemadmodum narrationes, & aliquid fabulæ habentia, simplici, & non fucata oratione opus est explicare. Quæcunque autem de Regibus, vel de Dijs optimis maximis litterarum monumentis mandare volueris, ac cum venustate, sententiarum grauitate, & maiestate verborum dicenda erunt.

Quæ verò ad collationes, siue similitudines, nec non ad comparationes pertinent, vrbano sermone complecteris: nisi quispiam ad hoc, dignum aliquod orationis genus in omnibus præbuerit.

Illud tamen, quod prædictum est, habet plus ostentationis, & maiorem affert delectationem, atque voluptatem.

N. N.

πίστως. Frigidè autem hic Antimachus

vel si fide non careas, Est in Græco εἴην δὲ καρποὶ διμητριακοὶ ἢ πίσεως.

Deinde ἐυπορήσεις δέ που καὶ περὶ τούτων ἑκάστου, ex quo apparet ἐυπορήσεις non referri ad πίσεως, puto legendum cum Sylburgio πίτυος, nam pinus, vt testatur Archias, præmium quoque fuit eorum certaminum.

Præcepta de oratione Nuptiali.

Ex Dionysio Halicarnassensi.

Similia fermè habet Menander Rhetor Περὶ ἐπιθαλαμίων.

Oeconomia.

CAPVT IX.

EXordium officiosum ad amicum, in quo ad significandam gratulationem suam ysus est verbis, συγχορεύειν, καὶ ἀναβακχεύειν. Bacchari dicuntur οἱ ποιητῶν, καὶ ῥητόρων ἐνθουσιῶντες. Statius in epith. Stellæ,

Multumque pares bacchamur ad aras.

Epithalami seu Nuptialis orationis partes.

Primum argumentum, à Dijs (inquit) inuẽtoribus ducetur. Christiani tanto vberius habent hoc argumentum, quanto Dei nuptiarũ auctoris maiestas, laruas omnes falsorum numinum obscurat.

Secundum argumẽtum, à natura, ipsiusq; vi, & in rebus omnibus progenerandis fœcunditate, qui locus a Statio pertextus est in epith. Stellæ, versu 182. μετὰ τὴν λύσιν τῶ χάους εὐθὺς ὑπὸ τὴν φύσεως ἐδημουργήθη γάμος. Menander Rhet.

Tertium argumentum, honestas nuptiarum.

Quartum, effectus, quædam species immortalitatis. τὸ ἀνθρώπειον ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ γάμου γέγονεν ἀθάνατον.

Nuptiarum fructus, item Matrimonium.

Quintum argum. varia adiuncta, & vtilitates, quæ ex castis nuptijs proueniunt. Temperantia ex vagis thoris coercitis. Affectus prolixior erga parriam, ob maius vinculum necessitudinis. Miseriæ humanæ tolerabiliores ex societate. Voluptates ex eodem contubernio iucundiores. Propagatio familiarum, pagorum, vrbium, affinitates, & amicitiæ, vbi exempla fœlicium connubiorum afferenda.

Sexta pars, votum pro fœlicitate nuptiarũ, & coniugum concordia. Omen, & præsagium de liberis futuris, ac eorum honesta educatione. Filij patrum ὁμοῖοι ἔμψυχοι Exẽpla de claritate filiorum, & eorum gloria in parentes redundante erunt proferenda.

Septima pars, laus coniugum, quæ præcipua est totius operis, & in nobilium panegyricis cæteris præponenda. Afferuntur laudationis istius capita, de quibus supra dictum est liquidius.

Octauum, Vaticinium de excellentia filiorum. Character autem huius orationis debet esse simplici cura limatus ἁφελὴς & Xenophõtæus.

Sic igitur ille.

MIhi profectò iucundum admodum fuisset, tuis non solum adesse, sed interesse nuptijs, ô carissimum caput: quo tecum simul chorum ducerem, tecum baccharer, & paulò post conficiendum matrimonium iterum, atque iterum laudibus extollerem, Hymenæũque (quem in nuptijs dici par est canerem. Verùm cum vinculum hoc, quod ad litterarum studia, ad præsentemque eruditionem attinet, nos inuicem separet, (absit enim vt mente, affectu, & cogitationibus, quæ ad animorum coniunctionem spectant, vnquam seiungamur) idcirco habeas hoc à me tãquam aliquod munus, ad vsum, atque ornamentum nuptiarum, vt nec expers, nec ignarus sis eorum, quę de his dici consueuere: seu tu id apud teipsum seruare, siue alicui tanquam symbolum ad promerendam gratiam conferre volueris, fortè igitur & tu iam à iuuentutis initio huiusmodi orationem prolusisti, dum primam apud me Rhetoricorum viam ingressus, tum cæteris conscribendis, componendisque rhetoricis exercitationibus operam nauares, tum etiam ea quæ quæstiones vocantur, & ex his ea, quæ ad orationem de nuptijs pertinent, & cohortationem ad eiusmodi res studiosè admodum persequereris. In illis enim, quæ præcipua sunt, hanc etiam in primis materiam iuuenes ad scribendum deliguut, an sit vxor ducenda. Oratio autem, quam nunc in manibus habemus, in eiusmodi locutionum genere versatur: nec ab ijs, quibus in quæstionibus Deorum vti consueimus, dissentire videtur: quod hi scilicet inuenere, ostendereque hominibus nuptias. Iupiter enim, & Iuno, primi coniungentes, & copu-

lan-

Iupiter Pater. *Iuno iuga.*

lantes. Proinde hic quidem omnium pater vocatur; illa verò, iuga nuncupatur, quod marito fœminam coniungat: & ab istis dijs reliquorum Deorum, qui in nuptijs celebrantur, ac nuptiales, nataleſque appellantur, cœtus in mortalium vitam prodijt. Et nuptiæ ſunt in cauſſa, vt Dij iſti ita nominentur, colantur, maximoque in honore habeantur. Nam abſque nuptijs, neque horum Deorum cultus celebrationeſque ad homines peruenisſent. Deinceps orationem de natura oportet inducere, quod hoc ipſius eſt opus, generare ſcilicet, concipere, & partum ferre. Idque per omnia ipſius opera, & animalia, & plantas tranſire.

Nuptiarum laus.

Adducemus poſtea differentiam, quæ eſt in hominum cœtu, atque ſocietate: quod alia ſanè imprudenter, & temere miſcentur, homo autem ordinem quendam matrimonij, & inſtitutum inuenit, non vt gregatim ferarum more laſciuire concedat, ſed qui duorum maximè commodorum coniunctionem, ſocietatemq; per vniuerſam vitam excogitauerit. In qua planè re commemoranda attinges, à fera, agreſtique, ac erratica vita diſceſſiſſe, & ad humanum, manſuetum, ordinatumq; victum per matrimonium deductos fuiſſe. Et hominum genus eum mortale ſit, ex matrimonij coniunctione, atque Societate, propter continuationis ſeriem, immortale effectum fuiſſe. Nam ſuſceptione poſterorum, veluti lumen accenditur: quod & poſteritati per generationem hominis permanet, ac nunquã extinguitur. Et hoc vtique ſymbolum optimum, non pecuniarum, aut poſſeſſionum, ſed ipſius naturæ, & generis, non iniuria quiſpiã dixerit. Scrutaberis, & quæres præterea poſt hæc, quot bona eis contingant, qui vxores ducunt. Primum quidem, ad gloriæ exiſtimationem, Nam temperantiæ fructum, quę nimirũ optima virtutis eſt pars, ſtatim ab ipſis nuptijs aſſequi incipiunt. Matrimonium enim, continuo temperantes homines reddit: quoniam ij, qui ad id ſeſe contulere, ab illegitimo, inordinatoque coitu liberati, ad ſolam propriam vxorem reſpicere videntur. Ex hoc namq; homines honeratiores euadunt, fideliores, beneuolentioreſque omnibus in rebus erga patrias cenſentur: eo quod ſuos ipſorum liberos, tanquam obſides, patrijs dederint: propter quos in primis neceſſarium eſt, vt in conſilium adhibeantur, recipiãturq;. Ad dolores etiam, & difficilia quæ ſunt in vita, nuptiæ ſunt vtiliſſimæ: quippe quæ hæc tanquã onera reddant leuiora, cum moleſtiarum omnium vxores faciamus particípes, & ex ſocietate, & communicatione non minimam capiamus conſolationem. Hinc ea, quę ſuauia, iucunda ſunt, neceſſe eſt vti videantur iucundiora: cum ipſi non nobiſmetipſis tantum lętemur, ſed filios, vxores, alioſque conſanguineos habeamus, quibuſcum hæc communicemus, qui profectò hæc nobiſcum celebrent, nobiſcum gaudeant, ac lætitia ſimul efferantur. Hac de cauſſa dies feſti, ſolemnes celebritates, ludi, conuentus publici, iucundiores ſunt: quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri neceſſe eſt.

Matrimonij honeſtitas & fructus.

Addes etiam, quod ex hoc primum habitationes, domuſque ſunt ædificatæ, ædificia cõiuncta, poſtea pagi, vicique facti, & deinde ciuitates conſtituræ. Ex matrimonio vero quam plurimorum cognitio, & cum externis hominibus affinitas, cognitioque eſt conſecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt, & commemorandæ celebres, & glorioſæ nuptiæ, vel antiquiæ: & bona, quæ propterea hominibus prouenere, explicanda: & difficilia, atque moleſta fere omnia matrimonio pepelli, nec non fugari, demonſtrandum, & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ immortalitatis factus ſit, & Peleus ob Thetidis matrimonium, & Admetus propter Alceſtim fatalem mortem euitauerit.

Vbi autem de his ſatis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptijs, ac ſuſceptione liberorum habeant, vteris. Præterea tibi erit effingenda malorum auerſio veluti prædicenti qualis vita ſit futura cum liberis, & quod eorum chorus, ſi contingat, erit inſpicienti iucundiſſimus, & quod rurſus inſtaurabitur quodammodo, & vnà cũ proprijs liberis iterum adoleſcet. Tum etiam memorare oportebit ea, quæ & ipſe aliquãdo in iuuentute geſſerit. Suauis enim, & iucunda eorum, quæ in pueritia noſtra fecerimus, recordatio: nec aliud eſt, quod nos rurſus faciat reuiuiſcere. Si verò quiſpiam ſuam ipſius imaginem inanimatam inſpiciens delectatur, quãdo hanc non inanimem, verum expreſſam, viuã; & ſpirantem intuetur, & non vnam, ſed multas, (ſi ita contingat) quanto magis lætari debebit: hinc rurſus diſcedendum, & attingẽdæ ſunt, atq; commemorandæ aliquæ hiſtoriæ, in quibus ſint, quotquot mortales propter

Pueritiæ recordatio iucunda.

liberos floruerint, & propulsatis atque auersis malis, fœlices, fortunatique euaserint, vt Anchisæ, Aeneæ opera, contigit. Opus est etiam personas illorum, qui matrimonio coniunguntur, nequaquam silentio præterire, sed harum quoque laudes in medium afferre. Aliquando igitur hac dicendi forma in principio, alquando in fine vtendum est. Si enim personæ fuerint gloria admodum celebres, in principio, si minus insignes, hæc erunt subdenda, & vltimo loco recensenda. Laus autem, ea quæ in laudationibus sunt, continebit, & loci ijdem ipsi erunt, à patria, à genere, à natura, ab educatione; & quod æquales, similes, certique ambo sunt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipsorum parentibus, atque maioribus: qui profectò si ex eadem sunt patria: quod iam diu familiares, atque peculiares ex loco sint: si autem ex diuersis, quod à Dijs optimis maximè in hanc societatem coacti fuerint: item si ex eodem genere sunt, quod incrementum, amplificatio, & familiaritas affinitatis alia ad aliam accessit: proinde vinculum multo firmius, & validius effectum est. Quando autem à varijs studijs, atque institutis sunt, vt militiæ, vt literarum, concentum hunc, cum sapientiæ sit adiuncta fortitudo, optimum esse consentaneum est. Addes insuper, quales par est futuros illos, qui ex his procreati suscipiuntur. si autem tu ipse, qui orationem haberes, vxorem duceres, de hoc ipso eleganter, & venuste exordium faciendũ est: quod si amatores amores, & delicias suas laudant, multo nimirum magis te decet matrimonium laudare, quam illos suas ipsorum delicias: & quod oratione, & disciplina etiam ex hoc vtendum est, tanquam iam exordientem, & de filijs vaticinantem, quod & ipsos in ijs, quæ ad disciplinam pertinent, præstantes euasuros verisimile, ac nequaquam dissentaneũ est. A simplici vero elocutione non erit discedendum, sed Xenophontis, & Nicostrati vestigijs inhærendum, in paucis ad grauitatẽ orationem efferendo, si alicubi sententiarũ cogat magnitudo. Hæc ille.

Præcepta de oratione natalitia.

Genethliaci artificium.

Partes, & cupita Genethliacæ Orationis.

CAPVT X.

PRimò occurrit, Tempus & dies, si quid in eo celebre. Calendæ natalibus felices æstimabantur. Item dies septimus, & sextus. Nonus dies mensis Soli consecratus. Quintus decimus Mineruæ sacer & plenilunio illustris.

Secundò, Anni tempestas commendanda.

Tertiò, Dies festi, si ita contingat, commemorandi.

Quartò, Locus in quo quis natus est, considerandus.

Quintò, Familia eius, qui laudatur, commemoranda.

Sextò, Deueniendum ad partem orationis præcipuam, quæ est laudatio eius, cuius dies natalis anniuersaria memoria celebratur, vbi præscribitur modus & character istius laudationis.

Septimo, precatio & votum.

SEquitur oratio quæ in puerorum natiuitate dici consueuit: nuptias enim partus subsequatur oportet: quam & ipsam hoc modo conuenit perficere. Cum natiuitatis vniuscuiusque principium sit dies, in qua in lucem editur, pauca de die dicantur necesse est, quæ quasi laudem occasionis cuiusdam & opportunitatis complectantur, atque contineant. Si vtique proprium aliquid insigne, vel decorum præter alios dies habuerit: vt si calendis natus sit, quod est mensis principium, principium autem est optimum, & à principio sunt omnia: & quod est totius dimidium, vel totum, auctore Platone. Si verò septimus, vel sextus sit, sacros hos dies, Dijsq; dicatos esse dicemus, & communitatem quandam esse cum dijs ipsis, ob natiuitatis opportunitatem. Poteris etiam de nono dicere, quod est soli consecratus: & quod consentaneum est, illum qui in eiusmodi die natus fuerit, insignem & illustrem euasurum, & forte etiam (quemadmodum est Solis natura) beneficum. Si autem fuerit quintusdecimus, hunc itidem Mineruæ attribui, & in hoc perfectum esse plenilunium: & quod par est, huius viri natiuitatẽ eiusmodi futurã, vt in ea nihil desit. Eodẽ etiã modo de reliquis diebus, quos aut principio, aut fini accommodare studebis: & consideratis ijs, quæ in medium possis afferre, sic laudem conficere conaberis. Postmodum vero & tempus cuiusmodi sit, considerare necessarium erit: & omnem tempestatem, aut hyemis, aut veris, aut reliquarum anni partium, quem-

Dies nonus mensis Soli Sacer.

Superstitio antiquorũ.

Dies 15. Minerua consecratus.

quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicauimus, hyemi sanè fortitudinem, veri speciosam venustatem tribuentes, æstati agrorum fructus, & bonorum omnium copiam: reliquo autem tempori, operum vacationem, & laborum quietem.

Erunt præterea significanda, quæ aliquando accidere temporibus: vti si quis natus sit die festo, scilicet Baccanalibus, aut mysterijs, aut aliquibus publicorum conuentuum solemnibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad prosequendas laudes tibi suppeditabunt.

Hinc autem ad ea loca, in quibus natus est aliquis, veniendum.

Primum quidem ab eo, quod nationem contineat, ad Asiam, ad Europam videlicet: & hinc rursus explicandum, si natio Græca sit: vel barbara: si sapientia, aut fortitudine prædita, vel si aliquid eiusmodi insigne, atque præclarum in se habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum, vt quænam sit ciuitas, & ipsorum metropolis: aut si sit ei, quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, si ampla, & florens, si frequenti hominum multitudine referta, si ingenijs fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut si aliquod aliud ciuitatis strenuè factum fuerit. Tum ea, quæ in vrbe continentur, prosequeris, ex qua familia quis natus sit, quod non ex humili, & abiecta, quod non ex ignobili, sed ex præclaro genere: ex quibus auis, & parentibus; quorum laudem (prout res copiam suppeditauerit) perstringes.

Hominis laus. Ad hæc, ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiusque est natalis dies, deuenies, quanam sit natura, tum in ijs, quæ ad animi magnitudinem attinent. Si magnus sit, Aiaci: si pulcher, & fortis, Achilli similem dices, si boni, & prudentis consilij, aut iustus, aut moderatus, & temperans fuerit, congruentibus personis, Nestori, Themistocli, Aristidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis, & facilis sit, quod excandescentiam quādam laudabili mansuetudine admistam habet, & quod ad agendum est efficax. Si autem paruus sit, vt Tydeus, & Conon.

Paruè. Explicabis etiam, qualis sit in ijs, quæ ad degendam vitam pertinent: si lautus, & elegans sit, si magnificus; qualis in priuatos, qualis erga ciuitatem, tum liberalitate, tum cæteris rebus, quæ ad honoris, & gloriæ studia spectant.

Item si in aliqua scientia sit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philosophia, appositè, vt debet laus, quæ in his est, inducenda erit, ad quæcumque horum singula vtilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, vt, comprehendi possit, qualis olim iam fuit, qualis est in præsenti tempore, qualemque in posterum fore consentaneum est. In hoc autem cum erimus, nequaquam alienum, aut absurdum fuerit, si tam ab alijs Dijs, quàm ab ijs, qui natalibus præsunt, precibus petierimus, vti præsens vita, atque futura, melior quàm præterita contingat, ac vt confectis multis temporum spatijs, liceat ad maturam, fœlicem, fortunatamque senectutem peruenire. Hæc Dionysius.

PRAECEPTA DE Epithalamijs.

Hoc est de orationibus, quæ ad thalamum perfectis nuptijs recitari solebant.

Oeconomia.

CAPVT XI.

Epithalamij partes.

HAEC oratio eadem ferè est cum nuptiali. Exordium à propositione dicendorum.

Prima pars nuptiarum laus obiter percurrenda.

Secunda laus coniugum, & eius præcipua capita.

Tertia, Affectus, atque studium ante matrimonium, & diligentia in his nuptijs conciliandis.

Quarta, popularium, atque affinium lætitia ex isto connubio, ipsarumque nuptiarum celebritas.

Quinta, Variæ personarum, quæ occurrent circumstantiæ.

Sexta pars, cohortatio ad mutuam concordiam. Sic igitur ille.

ANte Orationem de Natiuitate, id enim multiplex, ampla, & copiosa fiet oratio, quæ apud thalamum dici consueuit, & ea, quæ seperatim dicuntur, solet attingere:

eademque est cum nuptiali oratione, nisi quod differt tantum tempore, quia perfectis nuptijs hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus respondere videtur, & post nuptias, veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sappho huius formæ dicendi exempla, cùm odæ epithalamij inscriptionem habeant. Verùm quia carminis, & solutæ orationis non eadem tractatio, sed longè dispar, & diuersa ratio, quoniam sicuti metris, ita etiam mentis notione, & sententijs hæc differunt: hoc pacto hanc itidem orationem commodè tractari posse cēseo, si in exordio statim hoc significaueris, alios quidem hymenæum canere consueuisse, nos verò Hymenæi loco orationem habere, non tibijs, aut citharis, neque ædepol aliquo eiusmodi cantu, sed eorum laudibus, & hymnis, qui patrimonio copulantur.

Post hæc deinceps adducendum erit, quod hominibus existentibus nuptiæ sunt admodum necessariæ. Ex his enim vniuersa humani generis conseruatio, propagatioque dependet: & quæcunque alia bona ad nuptias pertinent oratione persequeris.

Deuenies postea ad personas, quæ ad nuptias conuenere, in eisque versantur, & quænā hæ sint, explicabis.

In quo sanè de ipsarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quodnam earum studium, officiumque sit, differendum erit. Eas præterea diligentiam, vti matrimonium, atque coniunctio efficeretur, adhibuisse: & quo animo sint nuptiarum causa familiares, itemque alieni, & ciuitas ipsa publicè. Et matrimoniū planè omnibus curæ esse, ab omnibusque summo studio coli: & nuptias cuipiam frequenti virorum, mulierumque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis solemni festo similes existere.

Quemadmodum autem in nuptialibus, post reliqua illud inspicere dignum putamus, vti si ex eadem patria, si ex eodem genere: ita in his quoque eiusmodi orationis partem nō minimi faciendam esse duces.

Post laudes verò, & laudationes cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat ad mutuum inter se studium exercendum, ac ad vnum, idemque sentiendum.

Eo maximè autem, quod plurima bona ex huiusmodi concordia, & amore, necessariò contingant, ab vniuersali materia, ad singularem, propriamque orationem trahes: videlicet, quod cōcordia omnibus hominibus est bonorum dux, quod ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiscuntur, & potissimè matrimonio coniunctis.

Ad quod comprobandum, si à celebri vsu non abhorrere volueris, illud Homeri scitè dictum tibi adducendum erit; nullum maius bonum, quàm dum vir, & vxor concordes & idem sentientes, ædes habitent: Quanto ob eam rem inimici dolore, quantaque amici voluptate afficiantur.

Postremò precibus vteris, vt quam primū liberi procreentur, ac in lucem edantur; quo eorum nuptias inspicere, Hymenæum canere, & eiusmodi orationum conficiendarum materiam, occasionemque rursus habere valeamus.

De laudatione funebri.

CAPVT XII.

Orationis funebris origo.

ANtiquum est orationis genus laudatio funebris, de cuius ritus origine, extat elegans dissertatio apud Dionysium Halicarnassensem. *Vide supra laudationem.*

Vtrum (inquit) Valerius, primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à Regibus sequutus fuerit, certo affirmare nō possum.

Orationis funebris vsus antiquus.

Quod tamen hoc sit Romanorum vetus inuentum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primùm institutum fuerit, ex communis historiæ scriptis didici, quæ tam vetustissimi poetæ, quā celeberrimi historici prodiderunt.

Nam certamina quidem funebria in honorem clarorum virorum gymnica, & equestria, à necessarijs facta tradunt, vt ab Achille in Patrocli, & multò ante ab Hercule, in Pelopis funere.

Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt, præter Athenienses tragicos, qui ciuitati suæ assentantes, Theseo Argiuos sepelienti hoc quoque fabulose attribuerunt. Sero enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem reddiderunt, siue ab aliis qui ad Artemisium, & Salamina, & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, siue etiam a rebus gestis in campis

Mara-

possem, etiam referrem: sed nec tua fortuna Marathonijs: sed ea quoque, quæ in campis Marathonijs sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modò ab his primis laudes in defunctos cœpta sunt dici.

Sed si quis missa facta hac quæstione, quinam primi laudes funebres instituerint, examinare, aut scire voluerit, apud vtros mos iste melius se habeat, longè prudentius hunc apud hos, quàm apud illos constitutum reperiet: Quia Athenienses videntur eorum causa, qui in bello cæsi sepulturæ mandantur, orationes funebres instituisse, ex vna tantum virtute, quæ in ipsa morte apparuerit, etiamsi quis cæteris in rebus fuerit nequior, existimantes viros bonos iudicandos. At Romani omnibus viris claris, siue eorum ductu, auspicijsque bella fuissent confecta, siue in Reip. administratione, & gubernatione, prudentia dedissent consilia, & præclara edidissent facinora, hunc honorem haberi statuerunt, & non solum ijs, qui in bello cecidissent, sed etiam alijs, quemcumque illi finem vitæ sortiti fuissent: existimantes ob virtutes totius vitæ actæ, non solum autem ob glorioſum obitum viris bonis laudes deberi. Hæc de origine funebris laudationis.

Extant funebres orationes Gregorij Nazianz. in Basilium, in patrem, & sororem. Aristidis, in Eteoneum. Gregorij Nyssæni, in Placidiã, & Pulcheriam. Ambrosij, in Theodosium, &c.

Orationis funebris ars.

Quod verò ad modum attinet, quem idem Dionysius tractat in technicis, ad eadem capita laudationis refertur, quæ superiùs sunt declarata. Addit verò insuper aliquid de mortis genere, & circunstantijs, tum luget, & deplorat, tum lachrymas abstergit, & consolatur, quod plenissimè ab Aristide, in funebri laudatione Eteonei præstitum est. Nam post narratas eius virtutes, exclamat suo more ὦ κύκλοι τῶν ὀφθαλμῶν κεκλεισμένοι τὰ πάντα ἤδη χρόνον. κεφαλὴ ἤ πρότερον χαριεστάτη, νῦν οὐ κόνει, &c. quæ suo loco reddemus.

Mox inducit Deos è machina consolantes, πάυσασθε ὦ ἄνθροποι, *Silete homines, nec enim miser est puer, aut vir potius, nec miseratione prosequendus obiter, quod inflitit.* & similia, quæ supra panegyrin sortitur: λόγος ἐπιτάφιος.

Epitaphia.

Ad hoc genus pertinent epitaphia, quę sũt laudationes, & lamentationes vno verbo cõprehensæ, vt;

Aniciæ Phaltoniæ Probæ Consulis vxori, Consulis filiæ, Consulum matri, Anicius Probinus V. C. Quæstor. candidatus, deiunctus maternis officijs dedicauit. Et,

Vide Brissonium in formulis.

Parens infœlicissimus afflictus præpositeritate naturæ, filium hoc tumulo condidit, quem importuna mors ademit, præripuitque senij baculum, cui iam defessa ætas adnitens, perbreues annos suos alleuabat, nunc autem mors adsequitur, quam tristes lachrymæ deseruerunt.

De gratiarum actione.

CAPVT XIII.

VT in humana Societate, vel habendæ, vel referendæ gratiæ officium est omninò necessarium, sic neq; ratio χαριστηρίων in Rhetoricis prætermittenda est: tota autem fermè ex istis locis decurrit. Quale sit beneficium, quàm amplum, quàm vtile, quàm expetendum, à quo datum fuerit, à Rege, Principe, duce, viro denique spectabili? Cui concessum? vni, an pluribus? an claro, & nobili, an obiecto, humili, immerito, vel non tam cumulata mensura promerito, quod sæpius profitentur modestiæ causſa, qui gratias agunt. Quo titulo datum? & tractatur sæpè per extenuationem meritorum, & amplitudinem beneficij. Quando? vel citò, vt amantiùs; vel tardè, vt consideratiùs; vel inter maxima negotia largientis, & angustias recipientis, vt cariùs. Quomodo? candido, & profuso animo; verbis expressis, onere nullo accipientis, commoditate maxima. Vbi? quo loco, publicone, an priuato? qua corona spectante, qua luce, qua frequentia hominum, & similia.

Capita gratiarũ actionis.

Beneficium vt laudatur.

Partes autem fermè sunt exordium, vel propositio rei, expositio, & exaggeratio beneficij, repromissio beneuolentiæ, studij, amoris, obseruantiæ, &c. quæ facilè est in Ausonij diserta sanè gratiarum actione, atque in ipsius Ciceronis orationibus, pro M. Marcello & post reditum in Senatu, & ad Quirit. agnoscere. Auson. apertè incipit.

Exordium.

Agotibi gratias, Imperator Auguste, si desidę-

desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Priuatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia, vt maiestate præcellunt, ira mutuum non reposcunt. Cicero ad Quirites, fluenti, & ambitioso exordij tractu vtitur.

Quod precatus à Ioue optimo maximo, cæterisque Dijs immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cùm me, fortunasque meas, pro vestra incolumitate, otio, concordiaque deuoui, &c. Ad summum propositio est quædã beneficij, & gratiarum agendarum delibatio.

Exaggeratio beneficij.

Vterque beneficium cumulatè exaggerat à prædictis circunstantijs, tum præcipuè M. Tullius, magna sermonis maiestate, in eo, quod sibi collatum est beneficio, omnia bonorum genera contineri ostendit, vt liberos, fortunas, amicitias, consuetudines, vicinitates, clientelas, ludos, dies festos, honorem, dignitatem, locum, ordinem, &c.

Persona largientis.

Gratiani laus.

Ausonius. Aguntur enim gratiæ, non propter maiestatis ambitum, nec sine Argumentis, Imperatori fortissimo; Testis est vno pacatus anno, & Danubij limites, & Rheni. Liberalissimo. Ostentat hoc dies exercitus Indulgentissimo. Docet securitas erroris humani. Consultissimo. Probat hoc tali Principe oriens ordinatus, &c.

Cui concessum.

Eo amplius beneficium est, quo ad plures attinet, nec omisit illud M. Tullius in Marcello. Est verè fortunatus ille, cuius ex salute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura sit lætitia, peruenerit. Quod ei quidem meritò, atque optimo iure contigit. Quis enim est illo, aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præstantior?

Quo titulo.

Hoc præclarè tractat Ausonius ad Gratianum. Subijciet aliquis: ista quidem adeptus es, sed effare, quo meritò? *Quid me onerasscisscitator?* *Rationem fœlicitatis nemo reddit.* Deus, & qui Deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio: & beneficiorum suorum indignatus, per homines stare iudicium, mauult de subditis dedisse miraculum.

Quo, inquis merito? ego nullum scio, nisi quod tu, pijssime Imperator, debere te dicis, & hoc debere latissimè pertinet.

Quando.

Tu Auguste venerabilis districtus maximo bello, assultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubij ora prætexitur, comitia consulatus mei armatus exerces.

Quomodo.

Cum Gratianus Imperator consulatum Ausonio conferens, soluere se dixisset quod debebat, & adhuc debere quod solueret: hic exclamat Consul Rhetor.

O mentes aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniam! Quisquamne tam parcus est in ostentatione beneficij: quisquam pondus gratiæ suæ, vim meriti profitetur alieni? quisquam denique, quod indulget, quasi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare, quàm donum. Certent huic sententiæ veteres illi, & Homerici oratores subtilis deducta oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis doctor Itacheisius, & melleo delibutus eloquio, iam tertiæ Nestor ætatis. *Bracteatũ dictum.*

Vbi?

Consilium meum ad Deum retuli, & quẽadmodum solutus, cui præsto ad tam grande consilium? an plenius cum Senatu, cum equestri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouincijs omnibus deliberasses? *Consilium ad Deum referre.*

Hæc igitur, & similia adiuncta, quæ varia in diuersis negotijs occurrunt, orationis filo pertexi solent. Postremò, repromissione tota oratio concludi solet, vt;

In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, semperque præstabo, mihi neque in consilijs de republ. capiendis diligentiam, neque in periculis à republ. propulsandis animum, neque in sententiam simpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro repub. lædendis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in vestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam, &c.

De Salutationibus Principum.

CAPVT XIV.

VSitatissimæ sunt & hoc tempore orationes,

nes, quas Græci vocant προσφωνήματα, quales sunt principum virorum salutationes.

Seneca suasoria prima.

Eisdem à veteribus vsurpatas testatur illa celebris Athenienſium oratio ad M. Antonij, vel potius adulatio, quæ egregiè deprehensa est, & castigata. Nam cum Antonius vellet se liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi iuberet, habitu quoque, & comitatu Liberum imitaretur; occurrerunt venienti ei Athenienses cum coniugibus, & liberis, & Διόνυσον salutauerunt. Benè illis cessérat, si nasus Atticus illi substitisset, dixerunt despondere ipsos in matrimonium Mineruam suam, & rogauerunt, vt duceret. At Antonius ait ductu-rum, sed dotis nomine imperare illis mille talenta. Tum ex Græculis quidem ait Κύριε ὁ Ζεὺς τὴν μητέρα σου Σεμέλην ἀπροικον ἔσχε. *Domine, Iupiter matrem tuum Semelem sine dote habuit.* Huic quidem impune fuit: sed Athenienſium sponsalia mille talentis æstimata sunt.

Antonij lepidum factum.

Athenienſium assentatio castigata.

Hoc exemplo discant adulatores, quàm sæpè noxium sit, apud Principes vitos, hoc fœdissimæ assentationis genere leuius obgannire. Quod verò ad tractationem προσφωνημάτων attinet, antiquum illud Paryſatidis præceptum perutile meminisse oportebit, verba esse seligenda esse byssina, addo etiam pauca. Longum esset ire per singula, & eorum ineptias recensere, qui in ea re peccant frequentius: quoties tacenda dicuntur, & dicenda prætermittuntur silentio, quoties ad gratiam conquisitæ laudes, vanæ, & mendaces obtruduntur, quæ personæ non magis conueniunt quã Pygmæo Colossi crepidæ. Quoties ipsa prolixitas occupatas aures enecat, quę istas aggressiones magis, quam prælij congressum formidant. Quamobrem sapiunt, qui omissis parergis, quod instat nauiter exequuntur. Tria autem huius fermè sermonis sunt capita.

Salutationis partes.

Primum, gratulari solet aduentum, atque omnium de ea re conceptam significare lætitiam.

Secundum, rationes istius gratulationis reddit, à meritis consalutati principis, cuius laudes paucis quidem, sed summo delectu cõquisitis sententijs perstringuntur.

Tertium, vouet, & dedicat mentes, animos, pectora fortunas, spes, opes, & similia.

Nunc autem, quoniam trita res est omnium penè gentium linguis prolixioribus verbis abstinebo.

De laude puerorum.

CAPVT XV.

VT prima Solis Orientis crepuscula videre blandius solent, sic, & in pueris, in quibus vis pulcherrimæ naturæ paulatim efferuescit, virtutum teneritas delectat, & gratam dicendi materiam, si non adeo locupletem suis oratoribus suggerit.

Neque enim mihi Themistius in suo Valentiniano, neque Aristides in Eteonco, iucũdum laudationis campum, aut desiderasse, aut cum obtigisset humiliter tractasse iudicandi sunt.

Pueri quibus capitibus laudantur.

Laudantur fermè pueri ab his capitibus. A paterno, maternoque genere, à similitudine patriarum virtutum, quàm viuam, & spirantem in suæ vitæ pictura exprimunt, à forma corporis, & educatione. A pietate in Deum, obseruantia in parentes, & præceptores: Ab ingenij acrimonia cum morum festiuitate, sermonisque affabilitate coniuncta: A pudore, innocentia, integritate, castimonia; Ab industria, eruditione, & artibus, cæterisq; animi, & corporis ornamentis: Denique a spe rerum maximarum; quæ omnia authores illi in ijs, quæ de pueris conscripserunt, encomijs suauissimè prosequuntur. Et benè quidem Themistius incipit.

Valentiniani pueri laus.

Ὦπαῖ υἱοῖν ἀηττήτων πατέρων οὐκ οἶδα ὅτι σε προσειπὼν μᾶλλον τύχοιμι τὸ προσήκοντ' ἀπὸ τοῦ μέλλοντος ἢ τὸ ὁρώμενον. O puer duorum inuictissimorum patrum soboles, haud satis liquet, quo pacto te pro dignitate compellẽ, an ex præsenti, an etiã ex futuro te appellare debeã. Mox post generis amplitudinem attingit educationem. Ἔτι γὲν ἀγχάλαις περιφερόμενον συστρατεύεις τῷ πατρὶ, καὶ συστρατηγεῖς. καὶ τρέφει σε οὐχ ἐν θαλάμοις κατακοιμίζων, οὐδὲ ἁπαλοῖς πρωβάτων, καὶ μυελῶν ἀλλὰ ἐπὶ πῶ ἵππου, καὶ τοῖς χειμῶσι τοῖς σκυθικοῖς. Iam verò in vlnis gestatus adhuc in expeditionem cum patre proficisceris, cum eo exercitum ducis, neque te in thalamis blandè omnium concilians educat, nec adipe, ac medullis ouium, sed ad Istrum, atque in media Scytharum hyeme nutrit.

At verò Aristides, vt suo loco ostendam, priuatas virtutes magis prosequitur, Non

indiserte hoc argumentum attigit Odapius in Eubaldo.

Prima litetarum rudimenta ea ætatula hausit, qua vix cæteri loqui solent. Nemo totidem annorum non ab illo puer, in omnibus rebus præteritus, nemo non relictus est. Itaque puer illis in studijs iam non pueriliter se gerere, speique multo plus habere, & quam illa ætas daret, videbatur.

Indole autem, atque facie ea fuit, vt iures illos Veneris pueros Amores, quos Poetæ aiunt, Matri præsto esse, atque illudere, aliam oris formam, genarum, oculorum, non habere. Docere puerum incipio, nihil eorum, quæ in alijs esse solent video in nostro. Non deliciarum vllas illecebras, non prauos ad licentiam mores, non adiutam impunitate audaciam, non denique arrogantis fortunæ vllum in pueri animo expressum vestigium inspicio: Non molestiam, satietatemque dicêdi, aut commorandi cum se natu maioribus: Nihil eorum in eo fuit; grata potius, expetendaque omnia, &c.

Laus animalium.

CAPVT XVI.

DIxi copiosius de laude personæ, quia frequentius est hoc laudationis genus. Nunc propositum initio ordinem sequutus, methodum, quam in laudandis animalibus seruant Technici, paucis expedio.

Laudantur animalia à pulchro, vtili, & necessario: sicut & res cæteræ. Hæc sunt enim prima laudationis fundamenta.

Capita erunt, gens, parentes, robur, pulchritudo, labor, agilitas, cãtus, humani sermonis imitatio, fidelitas, gratus animus, amor in dominos, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, & cæterarum virtutum adumbrata simulachra.

Exemplum habes in musca Luciani: Tanta enim industria persequutus est omnia, quæ de musca dici, aut cogitari possunt; vt vix aliud quicquam in hoc genere magis luculentum reperias.

Muscalaus.

Principiò enim, quæcunque ad corporis habitum, compositionem membrorum, speciem, atque vsum partium pertinent, exquiritur. Mox ad interiora progressus, prudentiam, fortitudinem, reminiscentiam, in eadem cõmendat: ad summum victus, & diætæ rationem. Nomen, genus, cognomines etiam puellas ostendit. Et hæc quidem ex variis historiæ naturalis scriptoribus repetenda, eruditione, & eloquentiæ suauitate temperanda, quo in genere plurimum valent descriptiones: Non satis est enim oratori accepta ab historicis nudè, & simpliciter enuntiare, sed præterea quibusdam artis lenocinijs ornare decorum est. Exemplum subijcio in laude apum, & formicæ.

Extat apud Quintilianum nobilis declamatio, in qua pauper damni per iniuriam dati actionem intendit diuiti, quod eius apes veneno illitis floribus peremisset, vbi postquã suas narrauit fortunas, de apibus multa, & præclara commemorat.

Laus Apum.

CAPVT XVII.

Ex Quint. declam.

CAEtera animalia videtur mihi natura vsibus nostris genuisse, hæc etiam delicijs, cum eo, quod in illis, quæ, vel scindendo solo, vel maturando itineri comparamus, multus ante redditus insumitur labor, & cum perdomanda, cum alenda sint, nihil tamen possunt sine homine, & tantum coacta prosunt.

Apis parua hominis exemplar.

Apes faciunt iniussæ fauos, sine vllo rationis humanæ ministerio, totus fructus vltro venit. Adijce, quod cætera animalia, aut satis incurrunt, aut viribus nocent, primaque, vt fama est, hostiæ caussa pecudi fuit læsa fruges.

Harum ita innoxius per prata, syluasque discurrit labor, vt tantum factum opus appareat. Qua satis digna persequar laude? Dicam animal quodammodo paruum hominis exẽplar? Hoc humana excogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quæ sub terris lucrum inuenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venenã potius inuenimus.

Apum castimonia.

Iam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia. Non illas libido progenerat, domitrix omnium animalium Venus, vtque homines in excusationem sui fabulis tradiderunt, eriam Deorũ posteritas, has regnis suis excepit: Abest inimica virtutum voluptas cassis sine labe corporibus. Solę omnium non edunt fœtus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut

sti-

stipatæ sunt, per mella viuiscunt, & vt oporte, animal laboriosum, ex opere nascitur.

Inde vt adoleuit iuuentus, & ad similes labores ætas roborata conualuit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in augustum multitudo noua turba laboret, quasi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, suspensumque proximis ramis examen humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cũ ingenia nostra, quæ nos, scilicet ambitiosi nostri æstimatores proximadiuinis credimus, ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nullas apis nisi artifex

Nulla apis nisi artifex nascitur.

nascitur. Quid credas aliud, quam diuinæ partem mentis his animis inesse? Quid præcipuum referas? Non vt cætera animalia per pastus vaga incerta quieti capiunt cubile, noctis arbitrio semper habitatura, sed turas sedes cõtinent, vrbes tectis, turbi populos imitantur. Non vt feræ volucres, non vt præsentis modo cibi memores in diem viuunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis verè cellis tutus annus est. Etiam cum ad humanos vsus opera subducta sunt, reparare amissa cõtendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus, antequam locus. Quid? quod inter animalia, quæ non verba coniungunt, non verba rationis inuicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimę rei, laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque vsus lucrum ducit, in publicum viuitur, & communes opes congeruntur in medium, nec fas est delibare gustu, priusquã plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæue officiorum

Seueritas.

partitio, vt aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quæ seueritas in castiganda

Præsagia.

inertia? multa dictu, visuque miranda, præuidere tempestates, nec dubio se cœlo tradere, nec vltra viciniam nubilo tendere.

Nam si leues aura iniquior rapuit, ad dirigendos in destinata cursus modico lapilli põdere librare pennas. Illas maiorum pectorum

Misericordia.

totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adijce, quod si, quas, aut ætas lõgior, aut morbus oppressit, efferuntur prius corpora, posteriorq; operum, quam funerum cura est. Quid

Opus.

illigare cruribus flores? quid ore succos in publicum ferre: Me tamen ipsius operis præcipua admiratio subit, non est temere, nec fortuitam figuram, & sedes modo reponendis cibis, quæsisse credas, rudis cera componitur, accedit vsibus inenarrabilis decor. Nam primum tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter crescit, nec quicquam ex inchoatis paruum est, quod non sua portione perfectum sit, nec iam alia parte opus esset. Gemina frons ceris imponitur, & cum foraminibus tantum spatium detur, quantum ad generanda examina puram spem capiat (ipsi enim sibi inuicem anguli hærent, & ita muro vinciuntur, atque alligantur, vt quod vides medium sit) his textis ne vniuersi mellis effluant pondus, intercepta onera cludũtur. Quis non stupeat hoc fieri posse sine manibus? nulla interueniente doctrina hanc artem nasci? Quid non diuinum habent, nisi quod moriuntur.

Encomium formicæ.

Ex Basilij, Hieronymi, & cæterorum imitatione expressum nostro stylo.

CAPVT XVIII.

PHilo Iudæorum fermè omnium eruditissimus, idemque eloquentissimus: in eo cõmentario, quam de plantatione Noemi diserti Hmè, vt cætera, conscripsit, fabulam narrat, non minus suauitate iucundam, quam sapi- *Præclarum figmentum Philonis.*
entiæ fructu præclaram. Deus, inquit, rerum omnium opifex, cum admirabilem mundi structuram, tanta, tamque varia partium non modo congerie, sed & compositione consurgentem, diuinæ mentis solertia machinatus, oculis subiecisset: fertur ab ijs, quibus in hoc opere administris vsus fuerat, quæsisse: quidnam de tota vniuersi ratione videretur? tum vnus admodum liberè, quod sentiret, respondisse: vocem aliquam grandem, acutam, elatam, desiderari: quæ omnes mundi peruagata regiones, sine vlla intermissione, Dei laudes, & sapientiam prædicaret, & eam, quæ, vel in tenuissimis rebus cernitur, summi artificis industriam, imperitis hominibus prædicaret.

Quæ profectò, si res esset, non laboraremus in laude formicæ: nunc autem, & ingenij *Propositio.*
humani imbecillitas, & ipsa rerum obscuritas, tenebras dicentibus offundat; & de institutæ orationis ornamentis plurimum

detrahat, neceſſe eſt. Eſt certè formica Dei opus, tam ſui dignitate præſtans, artis ſubtilitate limatum, operis perfectione abſolutum; quàm humanis ſenſibus tenue, rude, impolitumque videri ſolet. In magnis ſiquidem corporibus, cœlo, terra, mari: vel certè in maioribus, vt in tot animantium figuris, affluente materia perfacilis molitio naturæ fuit: in his verò, tam paruis, tam contemptis, tam prope nullis, quæ ratio? quanta vis, quam inextricabilis perfectio? Et vbi fulgentes oculos, & viſum prætendit in formica? vbi odoratum applicuit, vbi inſeruit guſtatum? quomodo duriuſculis partibus, quaſi oſſibus corpuſculum interſtinxit? qua ratione venulas inſtar ramulorum diffudit? quo pacto, à vertice per dorſi vertebras ad caudam, vſque diffluentem medullam produxit? qua ſolertia tenues membranulas diſtendit? qua molitione mouentem omnia ſpiritum, acrem vegetum, actuoſum, tam fragilibus, & delicatis particulis affudit? An etiam iecur; & in iecore vaſculum bilis receptaculum? cor denique, & renes, coſtularum interſtinctione, quaſi parietibus obſepſerit neſcio, cuncta tamen admiror; Sed nihil ingenio eſt admirabilius.

Laus à corpore.

Ab ingenio

Nam, quæ res in hac mortalium vita plurimum poſſunt. Prudentia, fortitudo, religio, non obſcuris quibuſdam in formica notis, ſed tanquam in clariſſimo ſpeculo collucent.

Audio in prudentiæ comitatu duas eſſe virtutes primarias, cautionem, & prouidentiam: quarum illa in malis arcendis, hæc in bonis procurandis tota eſt. Iſtas verò, quis formicis, niſi iniquus iudex fuerit, denegabit? Primum enim, quod per ſe maximum eſt, rempublicam habent, non Solonis, aut Lycurgi præſcriptis: ſed æternis naturæ legibus conſtitutam: & ne continuus in quotidianis operibus labor, diſtractionem afferat amicitiarum, & ſocialis vitæ commercia, ac voluptates minuat: certis diebus interquieſcunt, nundinas exercent, & miti hilaritate celebrant qui tunc omnium concurſus quàm amicæ ſalutationes, quam dulcia, (ſi à nobis intelligerentur) colloquia; quæ animarum, quam ſuauis, quam iucunda conſociatio.

Prudentia.

Redeunt deinde in domunculas, quas ſibi multis Mæandris flectuoſas ad varios vſus conſtruxerunt. Et ſilente quidem Luna, quaſi ſyderis abſentia cõtriſtatæ, inter cauernulas ſe continent; mox vbi riſit cœli facies clementior, nullius rei magis impatiens, quàm otij effundit ſe portis niger formicarum exercitus, & rura proxima pabulatur: vnus omnium ardor, vna mens, vnus ſpiritus, munia diuerſa, & prudenter inter ſe diſtincta exercent: Aliæ prædas per calles anguſtos, nunc humeris obnixæ, nunc pedibus auerſæ, magna corporis contentione conuectant: ferunt onera corpuſculis maiora, nec tamen ſub faſce ſuccumbunt. Aliæ venientes gratulationibus excipiunt, aliæ continuis morſibus humum egerunt, aliæ conſtructis aggeribus meatus aquarum excludunt, aliæ grana corrodunt, & veluti forcipe diuidunt, ne in herbam exeant; aliæ fruges madidas exſiccant, & ſuauiter in Sole apricantur: laborat tota gens, feruet opere viarum ſemitæ, ſilices ipſæ teruntur ſub itinere, ita nihil non poteſt continua ſedulitas.

Labor & induſtria.

Quis inter hæc ſpectacula, tam piger, tam ſolutus, tam de ſe parum cogitans: qui non accendatur ad labores, qui non ſuis rebus inuigilet, quem non pudeat vinci à formica?

Neque verò magis laborioſæ ſunt, quàm fortes, de noſtratibus nihil dico, quæ ſupra corporis modulum ingentis animi robore, & fortitudine ſunt prædicæ: Aliæ ſunt Indicæ (ſi neſcitis) aliæ ſunt, quæ vt corpore longè grandiores, ita etiam valentiores ſunt ad conflictus, & prælia natæ. Degunt, vt ſæpius, apud Indos ſeptentrionales, qui Dardæ vocantur, auri (non tamen) vt cœca gens mortalium, ſtudioſæ. Ex quo, hyeme, cum ab æſtiuis laboribus datur vacatio, totæ ſunt in aurifodinis, ita nunquam poſſunt eſſe otioſæ: feruent, laborant, humum fodiunt, aurum egerunt, vincunt opera Gygantum. At verò æſtate cum ob vapores ſe in cuniculos abdidere, concurrunt ad prædas Indi latrones, vt auro ſine vllo labore potiantur. Verum odore illico afflatæ prouolant formicæ, iraſũ ſtimulos exerunt, ſumma contentione tuẽtur ſuum, cum prædonibus decertant, & plerumque licet pernicibus camelis fugientes, aſſequuntur, fœdaque laceratione contritos obtruncant. Feritatem ingenij dicet quiſpiam, & veſanam auri ſitim? Nihil minus, mihi credite, aurum quidem ad prædicanda Dei opera egerunt: cuius, ſi vt Solis, & ſyderum aſpectu contenti eſſent homines, nihil in noſtrum genus ſæuirent: ſed cum idem videant

Robur & generoſitas animi.

Formicæ Indorum.

ad

ad cædes, adulteria, sacrilegia, & infinita, quæ quotidie experimur vitiorum portenta exportari: quid mirum si non secus, ac summi nominis satellites, ad auertendum malorum omnium fomitem excubant. In quo non tam mihi ob fortitudinem, quam ob singularem iustitiæ amorem videntur commendandæ. Ecquid amplius postulatis à formica? religionem: (hoc enim vltimum promiseram) at certè, quod summæ pietatis est, mortuas sepeliunt, nec detrita assiduis laboribus corpuscula cum defecerunt, sepulchri honore carere patiuntur. Audio etiam eas, quæ in acie generosè ceciderunt, si quando ab hostibus teneantur, maximo, quod inter eas fertur pretio, redimi: vt Iustâ virtuti reddantur: & ad simile factum, similemque virtutem posterarum mens excitetur. Quid hac pietate manfuetius. Quid hac iustitia æquius, quid religione sanctius? Quod si AEgyptij accipitrem cum Deorum honore coniunxerunt, quod insepultis cadaueribus terram ingerat: quo in numero formicam de mortuorum sepultura, tam sollicitam, habendam putatis? ecquis erit tam iniustus, & imprudens arbiter, qui cæteras animantes cũ formica audeat comparare? Date, date quascunque libuerit, ipsum si vultis elephantum, & quantum superetur à formica cognoscite. Ille inutili carnium mole, & sagina grauatur: Hæc eximij corporis elegantia, & agilitate præstat. Ille languidus est ingenio, & pene fatuus: hæc semper incitata viget acrimonia. Ille vel à vili puero regitur: hęc ne regijs quidem maximi ferret dominatũ. Ille si a musca stimuletur, vlcisci non potest: hæc muscas, & cætera in suam prædam conuertit. Hic ad bella, & alia onera gerenda seruiliter cogitur: hæc regnat in pace, in bello si quid opus est, dominatur. Ille seruituti mancipatus de victu sibi parãdo, ne in diem quidem, vel horam cogitat: hæc in annum sua sibi horrea, suas fruges comparat. Ille tota die torper otiosus: hæc ne momentum quidem in otio patitur effluere. Ille modò draconum, modò hominum præda fit, & ludibrium: hæc semper capit, raro capitur. Ille in triumphis ad lasciuientium oculorum contemptũ lentè incedens ostentatur: hæc nonnisi mortua ad voluntatem victoris subsistit. Ille præter corpus nihil habet speciosum: Illa nihil minus, quàm corpus habet conspicuum. Quo fit, vt ad cœlestium mentium contubernium, quas Deus his corporis compagibus expeditas esse voluit, quam proximè accedat. Me quidem de formicę laudibus dicentem, rei iamdudum fallit obscuritas, & multa necessario prætermittere cogit. Itaque aut illa, quam initio dixi, voce cœlesti ad prædicandum: aut meo, vestroque omnium silentio ad mirandum, opus esse video.

Formicarum religio.

Accipiter cur Aegyptijs sacer.

Formica cũ Elephante comparatio. Item Elephantum F.

De laude rerum inanimarum.

CAPVT XIX.

ANimalia consequuntur res inanimæ, partim naturales, vt Cœlum, stellæ, elementa, pluuiæ, grandines, coruscationes, fulmina, fontes, maria, lapilli, gemmæ, metalla, plantæ, & cætera id genus: Partim manufacta, vt vibes, ædificia, statuæ: Partim quę ad mores, actiones, & πάθη hominum spectã, vt vitia, virtutes, artes, bella, conuiuia, iracundiæ, libidines, morbi, supplicia: quæ omnia fermè ad descriptiones attinent, quarum satis amplam segetem in altero tomo subijciam. Tria porrò in his descriptionibus seruãda potissimum duco.

Inanima vt laudanda.

Primum, vt rei, quæ laudanda, aut describenda occurrit, nõ modo partes præcipuæ, sed etiam minutę quęque, aeri disquisitione perquirantur, quod non nisi à rerum peritis præstari potest. Nam examinanda sunt genera, & species, caussæ, effecta, & adiuncta, quæ latum descriptionis campum suppeditant, non quod omnia sint vbique coaceruanda, sed delectus fieri debet ex multis.

Secundum, circa dispositionem descriptionis non mediocris est prudentia, vt non sit tumultuaria, & desultoria, sed leni, pellucidoque omnium partium tractu digesta, quod præstabitur ab eo, qui collocationem argumentorum prudenter animaduertent. Rectè autem collocare mihi videntur, qui prius ea persequuntur, quæ rei essentiam propius attingunt, mox cætera, quæ sunt magis adscititia commemorant. Postremò etiam addunt effectus, vsus, virtutes, vtilitates, & cætera id genus.

Descriptionũ dispositio.

Itaque in descriptione rerum naturalium, vt tempestatis, terræ motus, pestis, solent nonnunquam præmitti caussæ, vndè coaluerunt. In manufactis materia, & efficiens celebrantur, dein singula adiuncta notantur, si verò consequantur, effectus insignes, & lu-

culenti non solent prætermitti: quod fusius posteà declarabitur exemplis.

Tertium, stylus descriptionum duplex est, vnus historicus, pressus, acer, & concinnus, alter Epidicticus, paulò magis pictus, & effluens. Quid cuique loco, & argumento conueniat, prudētia satis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

Laudatio, & descriptio mundi.

Ex Theodoreto, & D. Cypriano.

CAPVT XX.

MVndi laudatio, siue descriptio præclarum est dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè disertorum calami desudarunt. Hunc autem fermè modum tenent, vt per causas, partes, & adiuncta filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, post explosas variorum Philosophorum sententias, hanc primùm rerum molitionem à sapientissimo, & potentissimo artifice commendat his verbis.

Ὁ ἢ τῶ παντὸς ποιητὴς, οὔτ' ὀργάνων, οὔτ' ὕλης δεήθη, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνίτης, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μέντοι, καὶ χρόνῳ, καὶ πόνῳ, καὶ ὀπτικήμη, καὶ ὀπτιμέλεια τούτῳ τῷ θαῦμα ὅλων ἡ βούλησις. Ἠθέλησε ἢ ὅσα ἠδύνατο, ἀλλ' ὅσα περ ἄρχειν ἐδοκίμασεν, ῥᾴδιον μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ, καὶ μυρίους, καὶ δισμυρίους δημιουργῆσαι κόσμους.

Hæc vbi de opificis, potentia, & sapientia attigit, præcipuas vniuersi partes aggreditur. Τῶ γεγονότων τὰ μὲν ἐστὶν αἰσθητὰ ἢ νοητὰ. καὶ τὰ μὲν ἐπίγεια, τὰ ἢ ὑπερφάνια ἀναγκαῖα. ὡς, καὶ ζῶα πεποίηκε.

Solet deindè ad singulas partes oratio delabi, quas nitido, vernantique colore prosequitur. Quo in genere multa sunt exempla, quæ nos pluribus suo loco. Nunc istud Cypriani prolusionis instar audiamus.

Habet istam mundi pulchritudinem, quam videat, atque miretur; Solis ortum aspiciat; rursus occasum mutuis vicibus dies, noctesque reuocantem, globum Lunæ temporum cursus incrementis suis, decrementisque signantem; Astrorum micantium choros, & à summo de summa mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diuisa, & dies ipsos cum noctibus per horarum spatia digestos, & terræ molem libratam cum montibus, & proflua flumina cum suis fontibus, extensa maria cum suis fluctibus, atque littoribus: Interim constantem pariter summa conspiratione, nexibusque concordiæ extensum aerem medium, tenuitate sua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc serenitatem refecta raritate reuocantem; Et in omnibus istis incolas proprios in aere auem, in aquis piscem, & in terra hominem. Hæc, inquam, & alia opera diuina, fiat Christianis hominibus spectacula.

Laus imperij, Regionis, vrbis.

CAPVT XXI.

LAtissimus erit dicendi campus, si hæc capita mente complecteris, & per eadem filum laudationis extendas. *Vrbis laus quibus decurrit capitibus.*

Erunt autem septem, Origo, in qua primum inquirendus fundator. An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menander Rhetor, & de eius laude dicēdum paucis, si obscurus, & incertus, satis eum suæ vrbis gloria commendari ostendes. Si famæ haud ita bonæ: apologia erit vtendum. *Origo.*

Diuturnitas, siue antiquitas, cuius frequēs est commendatio. Sic Athenienses, cum Solegenitos, Arcades ante Lunam natos prædicant. Si vrbs antiqua, dices legibus naturæ ita constitutum esse, vt quod antiquissimum est, idem quoque sit honore dignissimum. Si recens, eam instar puellæ pubescere, & ad optimas quasque spes in dies assurgere.

Fines, copiæ, opera, viri, virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Aristidem, & cæteros facilè apparent, & animaduertet, qui grauissimos quosque authores legerit, quorum testimonijs vtitur eruditus Lipsius de magnitudine Rom. *Romæ laus.*

Eius Origo est ab AEnea & Troianis.

Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates, à meri-

meridie Nili cataractæ, deserta Africę, & mōs Atlas, ab occidente Oceanus, à Septentrione Danubius, & Rhenus, tales sub Augusto Imperatore termini sunt constituti.

Copiæ.

Tum maritimæ, tum pedestres erant, quæ ad tanti imperij incolumitatem sufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum, & quinquaginta milliones ex annuis reditibus.

Opera.

Maximè laudantur in vrbe, situs, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, circi, balneæ, thermæ, viæ, pontes, statuæ, monumenta, aquæductus, priuata ædificia.

Quæ omnia breuiter eruditionis caussa in antiqua Roma admirabilia fuisse ostendit Lipsius in admirandis.

Situs.

Φύσις χώρας nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm consideratur salubritas, quæ magni est momenti, & laudatur vrbs, vel domus, quò est λαμπροτέρα, εὐπνουστέρα, ὑγιαινοτέρα, vt loquitur Plutarchus.

Situs vt laudandus.

In vniuersum autem, vt notat idem Menāder, consideratur situs ratione cœli, maris, terræ: si locus ad orientem spectat, laudabis in eo lucis principium, & quasi solis cunabula. Si ad occasum, dices, quod instar Coronidis appositus, solem cum laudationibus, & hymnis dimittere videtur. Si ad meridiem, quod in cœlo, velut in acie plagæ cœlestis medium occupat. Si ad Septentrionem, quod instar arcis munitissimæ editissimam mundi partem obtinet. Si montosus est, laudabis munitionem, & cum neruoso quodam corpore comparabis. Si planus, mollitiem, & æquabilitatem. Si regio sicca est, qualitatem in ea cœlestem commendabis: si fœcunda, vtilitatem: si infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus, apud quem plura quoque de situ vrbium videre poteris.

Liuius nonnulla in Romæ situ commendat his verbis.

Non sine caussa Dij, hominesque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen oportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi conuentus accipiantur, mare vicinum ad cōmoditates, nec expositum nimia propinquitate ad periculum classium, externarum regionum, Italiæ medium.

Munitio.

Munitiones laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma munitissimo loco sita, vt Alpibus, & Apennino defensa: quod Rutilius hisce versibus celebrat.

Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliumq; Dei machina tanta fuit:
Excubijs latiis prætexuit Apenninum,
Claustraq; montanis vix adeunda viis.
Inuidiam timuit natura, parumq; putauit,
Arctois Alpes opposuisse minis.
Sicut vallauit multis vitalia membris,
Nec semel inclusit, quæ pretiosa tulit.
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitosq; habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus vrbis quoque est hominum multitudo: nec abs re Aristides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homerica niue, quæ excelsorum montium iuga operit, & agros item, ac pinguia virorum culta abdit, tantam Romam esse, vt in quacūque parte quis constiterit, nihil impediat, & in media eum esse. ὅπου δὲ τις αὐτῆς γίγνοιτο, οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον ὁμοίως εἶναι ἐν μέσῳ.

Alimenta.

In alimentis consideratur bonitas, copia, salubritas, comportandi, & emendi facilitas.

Aristid. Mare per medium vestrum imperium porrigitur, cui vndique amplæ regiones adiacent, necessaria pleraque vobis subministrantes. Nam ex omni terra, marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones singulæ, fluuij, lacus, artesque item, & ingenia, tum Græcorum, tum barbarorum proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque si quis talia omnia videre desiderat, is vel per totum orbem peregrinetur necesse est, vel in vestra ista vrbe versetur. Quicquid enim apud alias, vel crescit, vel conficitur hic affluit, & abundat, tot autem, & tantæ onerariæ naues, singulis anni temporibus appelluntur, vt vrbs, communis quædam orbis officina videatur. κοινόν τι τῆς γῆς ἐργαστήριον, vt appellat.

Aedificia.

AEdificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, deinde pri-

de priuata commendantur à materia, forma, artifice, fine, partibus, adiunctis.

Illa per Synathroismon laudat Ammianus lib. 16 cap. 6 vbi Constantij ingressum in vrbem Romam describens ipsum intuentem, & mirantem præcipua operum facit.

Montes Romani.

Deindè intra septem montium culmina per acclliuitates, planitiemque, posita vrbis membra collustrans, & suburbana, quicquid erat, primum id eminere inter alia sperabat Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrenis præcellunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphitheatri molem solidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velut regionem teretem, spatiosa celsitudine fornicata, elatosque vertice scansili suggestus Consulum, & priorum Principum imitamenta portantes, & vrbis templum, forumque pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & stadjum, aliaque inter hæc decora vrbis æternæ.

Tarpeia rupes.

Templa.

Romæ templa.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, structura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta, & viginti quatuor fuerunt, celeberrima Tarpeion, Pantheon, Templum pacis, Torpeion siue Capitolinum templum, quale erat sub Tarquinio describit Dionys. Alicarn. Situm est, inquit, in altera crepidine, habetque in ambitu octo iugera, sic vt latera singula ducentorum fere pedum sint, exigua latitudinis, & longitudinis eius differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis, qua parte frons eius meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur, ab alijs lateribus duplici. In ipso sunt tres sellæ ex ordine à lateribus communione parietum clausæ, media est Iouis, vtrinque, altera Iunonis, altera Mineruæ, sub eodem laqueari, eodemque tecto. Conferamus si placet cum hac descriptione Ephesiæ Dianæ templum, miraculum orbis terrarum. Sic describit Plinius naturalis historiæ, lib 36. c. 14. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis annis factum à tota Asia, in solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret, ne in lubrico, atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ; vniuerso templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex his triginta sex cælatæ, vna à Scopa; operi præfuit Chersiphron architectus: Summa miracula Epistylia tantę molis attolli potuisse, id consequutus est ille vt peronibus arena plenis molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, vt sensim totum in cubili sideret; difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili anxio artifici mortis destinatione suprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad specimen naturæ pertinentia. Vide etiam quæ Iosephus habet de templo Hierosolymitano, libro sexto de bello Iudaico cap. 14. τὸ δὲ ἱερὸν ἱδρυτο, &c. vbi fuse hoc mundi miraculum describit.

Templum Capitolinum.

Templum Dianæ Ephesiæ.

Theatra.

Theatra præcipuum locum obtinent, inter vrbis ornamenta, in quibus spectantur partes, vt scena postcenium Orchestra, Cunei cauea, deinde, ornatus, vt columnæ, tabulæ, signa, ad summum totum scenicorum choragium. Nõnulla attigit Plinius li. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximum omnium quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporalia mora, verum etiam æternitatis destinatione theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine trecentarum sexaginta columnarum, in ea ciuitate, quæ sex hymerrias non tulerat sine probro ciuis amplissimi: ima pars scenæ e marmore fuit, mediæ e vitreo, inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus imæ duodequadragenum pedum, signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero, cauea ipsa cœpit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatro toties multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, sufficiat large quadraginta millia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum, Iulium, Augustum, Transitorium, Vlpium, non prætermittuntur ab encomiastis, quæ erant prorsus magnifica.

Balnea.

Balnei structura laudanda, excutiendæ partes singulæ, ornatus deinde insigni laude non caret.

earet. Habes de hac re luculentũ exemplum ex Luciano, de quo nos libro vndecimo. Seneca quoque perstringit epist. 87. Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis, ac pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora numidicis crucis distincta sint, nisi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio pretexatur, nisi vitro circundatur, nisi Parius, & Thasius lapis quondam rarum in aliquo templo spectaculum piscinas nostras circumdederit, nisi aquam argentea epitonia fuderint. Et adhuc plebeias fistulas loquor, quid cum ad balnea Libertinorum peruenero, quantum statuarum, quatum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamẽtum positarum & impensæ causa, quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eo deliciarum venimus, vt nihil nisi gemmas calcare nolimus.

Aquæ ductus.

In aquæ ductibus spectantur moles, artificia, operis vtilitas, iucunditas, necessitas, &c. De quibus Plinius. Si quis, inquit, diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, Euripis, hortis, suburbanis villis, spatioque aduenientium extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terratum. Lepide Rutilius.

Quid loquor aërio pendentes fornice riuos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potius dicas creuisse in sydera montes,
Tale Gigantæum Gracia laudat opus.

Pontes.

In Pontibus consideratur fluminum celebritas, Pontium necessitas, structura, firmitas, vsus, vtilitas, & cætera de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum super Istrum statuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etsi alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc est super omnia, pilæ igitur eius sunt viginti è lapide secto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum & quinquaginta pedum, latitudinem sexaginta, distant inter se centum octoginta pedes fornicibus deuinctæ, quomodo autem non aliquis sumptum in istas pilas admiraretur, quomodo non & constituẽdi, firmandique modum, idque in flumine magno, & vorticoso, & fundo ipso infido, & & limoso? nam nec auertere quidem cursum fluminis licuit vllo modo; nec verò de magnitudine fluminis ideò dixi, tanquam ibi maximũ sit, imòverò alibi duplo maius est, aut triplo, atque instar pelagi se diffundit. Sed quia locus ille arctissimus ibi locorum, & aptissimus ponte iungi, est tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rursum in latum se effundit, tanto nimirum & rapidius fluit, & profundius existit, & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit, magnitudo igitur Traiani ex eo quidem constat, non tamen vsum nunc nobis præbet, sed pilæ duntaxat stant; quasi in eum finem modò structæ, vt documento sint nihil esse, quod ingenio humano non possit effici.

Priuata ædificia.

In priuatis ædificijs sunt domus & villæ. In quibus laudatur amplitudo, structura, ornatus. Tanta erit laxitas maiorum ędium Romæ, vt angustè se habitare putaret, cuius domus tantũ pateret, quantum Cincinnati rura patuerunt, erant autem quatuor iugera: Molitio admirabilis erat; columnæ ex lõginquis regionibus conquisitæ, de quibus tam sæpè mentionem faciunt Poëtæ, Propertius.

Quod non Tenarijs domus est mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes.

Ædificiorũ luxus.

De structura, & ornatu communiter Seneca ep. 96. Quid inter pueros, & nos interest, nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus cariùs inepti, illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingentium maculæ columnarum siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africæ solitudinibus aduectæ porticum aliquam, vel capacẽ populi cænationem ferunt, miramur parietes tenui marmore inductos, cum scimus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponimus, & auro tecta perfundimus, quid aliud, quàm mendacio gaudeamus, scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare, quid, quod, vt ait idem, versatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, vt subinde alia, atque alia facies succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur.

Nero Cæsar vestibulo ædium suarum colossum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item stagnum maris instar circumseptum ædificijs, ad vibium speciem, rura insuper armis, atque vinetis, & pascuis, syluisque varia, cum multitudine omnis

nis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, distincta gemmis, vnionumque conchis, erant cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, vt flores, & vnguenta desuper spargerentur, præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus, ac noctibus circumageretur.

Villæ.

Specimen villarum aspice in vna villa. Extat, inquit Plinius, Gordianorum villa Prænestina ducentas columnas vno peristylio habes, quarum quinquaginta Charisteæ Claudianę, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidiæ, pari mensura sunt, in qua Basileę centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter vrbem nusquam in orbe terrarum. Commemorat quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia sumptuosissima: nam ad Neapolin tumulos suspendit fossuris, Euripis, & in riuis piscicularia ædificia sua circumiecit, Diætas Marinas extruxit, quas Tubero stoicus contemplatus appellauit eum Xerxem togatum.

Sed operæpretium est egregium Caij Plinij Iunioris epistolam lib. 5. epist. 6 legere, vbi de industria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta, ibi paulum retentus in Larium lacum decidit, perinde die statis auctibus, & diminutionibus crescit, decrescitque, cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur, iuxta decumbis, & vescerisque ex ipso fonte, nam frigidissimus est, potas.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, piscatu, piscium generibus, & multitudine, & alijs fluuijs, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigijs, rebus memorabilibus, frugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarũ, cultura, situs.

Viri, & virtutes. Sed omnino laudanda sunt vberius ea, quæ communi consensu maiora sunt, *religio, legum maiestas, ritus, consuetudines, priuilegia, iustitia clementia, fortitudo, probitas, constantia, ars militaris, doctrina studia, Gymnasia, opificum industria*, de quibus diximus superius.

Quæ Cicero pro Flacco, sectione 62. paucis complexus est, cum de Athenarum vrbe sic agit.

Adsunt Athenienses, vndè humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur; De quorum vrbis positione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est: Quæ vetustate ea est, vt ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: authoritate autem tanta est, vt iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur, & de Lacedæmonijs.

Adsunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata, & nobilitata virtus, non solum natura corroborata, verum etiam disciplina putatur: qui soli in orbe terrarum septingentos iam annos amplius vnis moribus, & nunquam mutatis legibus viuunt.

Ibidem de Massilia, & cæteris.

Laus virtutum, & Scientiarum.

CAPVT XXII.

LAus Virtutum, & scientiarum ijs fermè capitibus excurrit, quæ in laude personæ notaui superius.

In virtutibus quippe expenditur honestas, vtilitas, necessitas, quod vt plenius assequatur orator, modo earum definitionem, seu potius descriptionem clarissimis pingit coloribus, modo ipsius obiecti dignitatem amplificat, modo eiusdem virtutis varias partes, & quasi membra singula disquisitè percurrens explicat, modo eius originem, & causas arcessit, modo effectus admirabiles ponit ob oculos, modo contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modo inferiorum virtutũ comparatione, eam quam laudat celsius attollit.

Ad hæc contexit sapientũ effata historias, similitudines, emblemata, quibus quasi tes-

sellato

sellato opere distinguatur oratio. Horum nonnulla persequutus est Aphthonius in Encomio sapientiæ. Primum enim ab eius dignitate incipit, & ostendit sapientiam *Communem esse Deorum possessionem*, κοινὸν κτῆμα θεῶν.

Sapientiæ laus.

Nam Iunoni nuptias, Marti bella, Vulcano fabrilia, Neptuno tribui nauigationes, sapientiæ verò omnes indigere, καὶ θεοὶ μὲν αὐτὴν ἐκτήσαντο σύμφυτον, Proinde semen esse quoddam cœli, & radium summæ maiestatis, quo, qui inter mortales præditi sunt, hoc θείων παῖδας appellamus.

Mox ad eius necessitatem, & varias vtilitates delabitur, & plene indicat sapientiam, omnium esse temporum, omnium negotiorum propriam, nec magis pacis, quàm armorum, πολιτεύεται μὲν γὰρ κατὰ πόλεμον, ὡς εἰρήνην παντελῶς ἀγνοήσασα, τῇ δ' εἰρήνῃ οὕτω μετέσχεν εἰς ἀγνοοῦσα καθάπαξ τὰς μάχας.

Deinde eius commoda vbique terrarum in vita ciuili percurrit, & quid imperatoribus, & belli ducibus, quid agricolis, quid nauigantibus, quid vniuerso hominum generi conferat, ostendit.

Αὖτι γεωργοῖς ἀνῆκε τὴν γῆν, καὶ τοῖς πλέουσι νέμει τὴν θάλατταν, &c.

Nec satis; ipsam sapientiam in cœlum penetrantem inducit, & totam superioris mundi Oeconomiam admirabili virtute complexam.

Αὕτη λαθεῖν οὐ κατέλιπεν ἃ τῶν ἀπορρήτων οὐρανὸς ἔχει παρ' ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὅσον ἥλιος περιέδραμεν ἕκαστος, μόνη σοφία τοῖς ἀνθρώποις ἔξεδρεν.

Quartò eius diuersos effectus artificiosè per historias explicat, vt cum dicit sapientiã Troiam cœpisse, Sapientiam Cyclopis oculũ effodisse, Sapientiam Persarum robur contriuisse.

Postremò auget à comparatione minorũ, & sapientiam cum fortitudine comparans, hanc longè inferiorem, illam glorioliorem planè declarat.

Εἶτά ἐς ἀνδρείαν παραβαλεῖ, &c.

Ad hoc genus pertinent λόγοι, quos antiqui χρείας ab vtilitate nominarunt, sunt enim proprie orationes de vitijs, & virtutibus, aliqua sententia cõplexis, quæ tractantur sæpissimè per paraphrases, & descriptiones rei, per causas, per contraria, per similitudines, per exempla, per veterum testimonia, quæ Aphtonius in artem vocat παραφραστικὸν τὸ δ' αἰτίας τὸ ἐναντίον, παραβολὴν παραδείγματα, μαρτύρια παλαιῶν. Quorum omnium ars ex Libanio, Theone, & Aphtonio, vel ijs, qui adhuc nare discunt, cũ cortice satis nota est.

Artes, & scientiæ, haud dissimili quidem ratione laudantur: Solet enim primum earũ inquiri nobilitas, quæ ex inuentoribus non raro peti solet. Deinde ostenditur antiquitas, & ortus, & progressus, & obiecti dignitas, & commoda in omnem ciuilis vitæ partem longè lateq; diffusa, & honores istarum artium professoribus habiti, & libri scripti, & ingeniorum claritas, & multitudo, & scientiæ veritas, & constantia, & necessitas, & si quid huiusmodi.

De veterum in epidictticis orationibus artificio.

CAPVT XXIII.

PLacet quoque ad huius libri coronidem nonnulla de veterum in tractandis orationibus Epidictis artificio suggerere, licet superiora sint exemplorum varietate distincta.

Primus omnium occurrit Thucidides, cuius funebris legitur oratio lib. 2. in Athenienses, qui pro patria fortiter occubuerant. Sed vt dicam, quod sentio, minimè est Epidictticus, imò austerus, grandis, subhorridus, & rerum potius sincerus pronuntiator (quod dixit M. Tullius) quàm facundus laudator. Itaque hunc ἐπιτάφιον λόγον, quod nihil habeat admodum eximium prætermitto, summa capita delibasse contentus, in quibus dispositio admodum vulgaris, & excursiones, quas nollem hoc tempore imitari.

Ædificiorũ luxus.

Partitio orationis Thucidid.

Primum, Exordium est ab excusatione, rei magnitudine, cum virium tenuitate comparata. Simile est exordium Demosthenis in ἐπιτάφιον λόγον. cuius. lib. 1. memini. Tenuitate (inquit) oratoris periclitatur fama celebritatis. Itaque satius res magnas obuoluere silentio, quam ingenij culpa deterere, vide Horat. od. 6. lib. 1.

Thucididis ἐπιτάφιος λόγος.

Oratio funebris Thucididis.

Secundum, Laudationis fit initium communi, & antiquo filo. Maiores primum laudantur, & si minus ad rem: similia in Demosthenis λόγῳ ἐπιτάφιῳ & in odis Pindari, in quibus laxiora sunt huiusmodi lusitantis facundiæ parerga.

Tertium, Politia Athenienſium ab optima temperie commendatur. Experti sunt autem primùm Reges, deinde ἀρχοντας perpetuos Mox decennales, re in Democratiam, de qua hic agit Thucidides, adducta.

Quartum, Athenienſis reſpublica ſectata eſt elegantiam cum frugalitate, Philoſophiam ſine mollitie. Talem temperiem laudat Plutarch. de fortuna Alex. τὸ ἀνθμένων οὐκ ἀργὸν τὸ ἐπίπονον ἀπαραιτήτον.

Quintum, Athenienſes non tantùm verbis, ſed & operibus ſtudent. Nam ſapiens oratio ſine actione, clauda virtus eſt, vt ait Cyrillus apud Sanctum Maximum.

Sextum, Athenienſes benefici, nec ſimiles ταῖς ἐπὶ τῶν χρημάτων συχαῖς ἀφ' ὧς ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνῃ, vt ait Plutarch.

Septimum, Confirmat narrationem ab effectis.

Octauum, Poſt laudem vrbis, & maiorum: delabitur in laudes mortuorum, quos à fortitudine glorioſæ mortis commendat: De hunis obitus gloria extat Ariſt. hymnus apud Laert. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένῃ βροτείῳ, &c.

Nonum, Cæteros acuit eorum exemplo, quanquam eius oratio plus habet grauitatis, quàm aculeorum.

Hæc autem præcipua nota vitæ ſunt, vbi agit de mortuorum gloria.

Vita præſtantiſſ. ciuium collecta reip.

Οὐκ οὖν χρὴ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες περίστεμμ, καλλίστομ ἔραννον αὐτῇ προσθέμενοι, κοινῇ γὰρ τὰ σώματα διδόντες, ἰδίᾳ τ' ἀγήρων ἔπαινον ἐλάμβανομ, καὶ τ τάφον ἔπισημότατομ, οὐκ ἐν ᾧ κεῖνται μᾶλλομ, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν παρὰ τῷ ἐντυχόντι ἀεὶ, καὶ λόγου καὶ ἔργου καιρῷ ἀείμνηστος καὶ ἀλαλείπεται. ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνων ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφὴ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἑκάστου τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιαιτᾶται. οὓς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες, καὶ τὸ εὐδαιμον, τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον, τὸ εὐψυχον κρίναντες. μὴ περιοράσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαιότερον ἀφειδοῖεν ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς οὐκ ἔστ' ἀγαθοῦ. ἀλλ' οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται, καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἔντι πλάττωσι. ἀλγεινοτέρα γὰρ ἀνδρί γε φρόνημα ἔχοντι ἡ ἐν τῷ μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις, ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος, καὶ ἀναίσθητος θάνατος.

Sepulcrum illuſtr. vitor totus mundus.

NON ſtatuerunt ſua virtute fraudandam eſſe ciuitatem, ſpecioſiſſima eam collecta donantes. Publicè namque corpora impendentes, priuatim laudem, quæ nunquam ſeneſcet, acceperunt: ſimul & honorificentiſſimam ſepulturam, non magis eam, in qua ipſi ſunt ſiti, quam ſempiterna gloria, quæ, vt, ſeſe quodque offeret, tempus, vel narrandi, vel imitandi, celebranda relinquitur. Quippe illuſtrium virorum tumulus orbis vniuerſus: neque id domeſticorum tantùm ſaxorum teſtatur inſcriptio, ſed etiam ſine literis in exteras gentes egreſſa memoria, magis apud animum cuiuſque, quàm apud vrnas commoratur. Quos ipſi nunc ad imitandum vobis cùm proponatis, & fœlicitatem exiſtimetis eſſe libertatem, rurſuſque libertatem eſſe fœlicitatem, nolite bellica recuſare diſcrimina. Neque enim, qui aduerſa fortuna laborant, iuſtiùs vitam contemſerint, quibus ſpes boni non eſt, ſed quibus aduerſa commutatio, ex proſpera fortuna in aduerſam periclitatur. Triſtiorque eſt viro prudenti, contumelia comes ignauiæ, quàm per fortitudinem, & publicam ſpem, ſine ſenſu futura mors.

L rogè

Orationis funebris ex Aristide exemplum.

LOngè suauior est, mollior, & methodo instructior in laude Eteonei, cuius orationis hæc sunt capita.

Primum, Exordium lene, & elegans, in quo delineatio totius orationis. Deffendum esse scilicet Eteoneum mortuum, propter eximias virtutes, quibus effulsit.

Secundum, Virtutes mixtæ Eteonei summatim perstrictæ, apta est initijs hæc veluti præcerpta, & summa tantùm capita delibans laudatio. Paucis autem multa complectitur, & plurimum habet venustatis. Exemplum attuli ex Plinij panegyrico, & D. Gregor. Nazianz. orat. in Atha. ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι, & cætera, quæ infra fusius.

Tertium, Laudationis initum à genere, quod est in istis argumentis fræqueus. Et apud Herodianum gloriatur Commodus Imp. ὁμοῦ δὲ μ' εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα.

Quartum, Breuissimè educatio, & pulchritudo laudantur. Sic paucis sunt perstringenda in quibus nihil multum eminet, nec tornandum, quod ait Iulianus, milium. Et hæc grauiora, quàm si formæ laudem picto stylo texuisset. Magnum est mentem bonam in pulchro corpore sortiri. Laudat autem in eo, Γέροντα τὸν νοῦν, σάρκα δὲ ἡβῶσαν, vt celebratur Græco prouerbio, Mentem senilem in corpore iuuenili. Et eos gratiores iuuenes Cato Tullij censet, qui præ se ferant aliquid senectutis, quod de nobilissima Virgine, & Martyre Eulalia cecinit acutè, vt solet Prudentius.

Mens senilis in corpore iuuenili.

Moribus teneris caniciem meditata senum.

Litterarum studium.

Quintum, Commendatur in eo literarum studium, & eruditio. Vita est hæc sapientis. Otium verò, sine litteris viui hominis sepultura, quod præclarè dixit Seneca. Ὁ νοῦς ἀεὶ, οἷκα μνέτω τοῦ μένος θείοις νοήμασιν monet Nazianz. tetrast.

Sextum, Obseruantia in præceptorem. Eximia laus eius ætatis, cui sufficit obsequij gloria. Quantum autem præceptorum charitati debeatur, declarat Seneca l. 6. de beneficijs.

In docendo, & laborem, & tædium tulit, præter illa, quæ percipientibus in commune dicuntur, aliqua instillauit, ac tradidit Hortãdo bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modò admonitionibus discussit desidiam: Ingratus sum, nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo.

Episcopi dicti moderatores iuuentutis.

Præceptores Episcopi nominati.

Nec mirum, si Episcoporum nomen tributum olim iuuentutis moderatoribus, vt liquet ex Oppiano, lib. 1. de venat. v. 681. Μουσοπόλων ἔργων ἄπο παῖδες ἴωσιν Ἀθρόοι, οἱ δὲ ἀρ. ὄπισθεν Ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἴωνται.

7. Celebratur eius verecundia, vbi dicitur αἰδοὺς ἄγαλμα, hoc est *pudoris simulachrum*. Præclara laus apud veteres apud quos magna veneratio huiusce virtuti: testatur nobile dictum hieroglyphicis incisum in propylæo Pylonis contra impudentiam. ὦ γινόμενοι, καὶ ἀπογινόμενοι θεὸς μισεῖ ἀναίδειαν. ex Clemente Alexandr. lib. 5. in Symbolis.

Octauum, Deploratio, & affectus, quàm suauissimi amoris, quamquam non degenerant in insanam illam næniam, quam habet Himerius in simili argumento, cuius ego feci mentionem in libro de affectibus.

Deus è machina.

Nonum. Deus è machina consolatur affines mortui, in quo artificiosa sophistæ peroratio; qui per hanc prosopopeiam, & orationi plus gratiæ, & dictis plus auctoritatis conciliat. Verba autem non iam sunt tanquam ἐκ σκήπτρου (quod aiunt) Θεμιστευόμενα, sed plane, quæ videantur ex Oraculo fusa, ita tota sententijs illuminantur, vt, vestis auro. Tales sunt istæ.

Vitæ tempus etiam longissimæ breuissimum esse, si cum æternitate comparetur, pulcherrimè quoque dixit Philon, in oratione Iacobi Patriarchæ. καὶ γὰρ ὁμακροβιώτατος ὀλιγοχρονιώτατος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι.

Boni est Poetæ ante satietatem fabulæ finem imponere, simillima dixit Tullius in dialogo de senectute.

Senectus autem peractio ætatis est, tanquã fabulæ, cuius defatigationem fugere debemus, præsertim adiuncta satietate Et Seneca, quomodo fabula, sic & vita; non quamdiu, sed quàm benè acta sit refert.

Hæc autem præcipuæ notæ visæ sunt.

Laus Eteonei, ex Aristide.

Deploratio mortis. Eteonei.

Ὦ πάντα σὺ κάλλιστε παίδων. Ὡς μὲν προσηκούσης ἡλικίας οὐκ ἐπι-

O Pulcherrime puer, qui cùm legitimam ætatem non esses assequutus, eam tamen,

λαμβανόμενον, τὸ δ' ὑπαρχὸν σεμνότερον φανεὶς, καὶ πρεσβύτερον. σὲ πᾶσι μὲν ἡλικιωτῶν χοροὶ, πᾶσι δὲ πρεσβύτεροι. ποθεῖ δὲ ἡ τὰ μέγιστα ἐπὶ σοὶ πόλις ἐλπίσασα ἥξειν σὺ πρώτου, πρῶτα δὲ, καὶ τελευταῖα εὐφραναῖς μᾶλλον ἢ ποίαν νύκτες, ἢ τίνες ἡμέραι λοιπόν. ἡ πρὶν μὲν ὡς καλλίστοις ἤδετο. νῦν δὲ ἐλελύγκτας ὡς δυσκήτασα. ὦ κύκλοι μὲν ὀφθαλμῶν ἐκείνων κεκλεισμένοι τὰ ἅπαντα ἤδη χρόνον. κεφαλὴ δὲ ἡ πρότερον χαριεστάτη, νῦν σὺ κόνει. χεῖρες δὲ ἀφανεῖς ὦ πόδες οἷον φέροντες τὰ δεσπότου. ὑπεδύσασθε. ὦ νυμφίῳ τῷ ἐλεινοτέρῳ ἄρτι γαμουμένῳ. καὶ στεφάνοις μᾶλλον πρέπων, ἢ θρηνεῖν οἵαν σὺ ὥρα τὴν ἀωρίαν ἐκίνησας. ὡς πρὶν ὑμέναιον ἆδειν σοὶ, γαμοῦ δὲναι τῷ θρήνους ᾄδειν καλέλαβεν. ὦ σχῆμα κάλλιστον; ὦ φθέγμα κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν αὐξανόμενον. οἴχῃ δὴ προοιμιασάμενος. σοῦτον εὐφράνας, ὅσον λυπῆσαι μοιζόνως. ἐπεισέρχεταί μοι τὸ τοῦ Πινδάρου πεοὸν δέναι. ἄστρα τε, καὶ ποταμοὶ, καὶ κύματα πόντου, τὴν ἀωρίαν τὴν σὴν ἀνακαλεῖ. ὦ τοῦ δευτέρου πλώματος, οἷος ἐρ' οἷσι τῶνεῶ κεῖσαι. ὦ τοῦ Ὀδυσσέως. οἷον αὐτὸ δεύτερον ἡμῖν ἔσεισεν, ὦ τοῦ δαιμονος. ὃς προδείξας ἀρτίως βουλευτήρια, καὶ λόγους, καὶ ζῆλον, καὶ χαρὰν, πόρρω τότων σὺ βραχεῖ τὸ δρᾶμα κατέλεισεν. ὦ συμφορᾶς κοιναὶ λογίων, καὶ χθονίων θεῶν τί ποτε καὶ ἀποκρίνωμαι πρὸς τὰ ψηφίσματα; ἢ τοῦτο, ὅτι Ετεωνεὺς οἴχεται παρὰ τοὺς κρείττονας. ὦ δεξιώτατε παίδων, οἷόν σοι πέμπω βιβλίον. οἷων τανῦν ἀποναύσεις λόγων. ἀλλὰ γὰρ ὥσπερ σὺ Τραγωδίας τινὶ ὡς ἀληθῶς μεταξὺ τῆς ὀδυρμοῦ, δοκῶμαι καταχέειν φωνῆς ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ τινος μεταβάλλοντος τὸ θρῆνον εἰς εὐφημίαν. ὧδὶ λέγοντος, παύσασθε, ὦ ἄνθρωποι. οὐκ οἰκτρὸς ὁ παῖς μᾶλλον ἢ ἀνὴρ. οὐδ' ἐλεεῖσθαι δίκαιος τὴν ποφείας ἣν ἐσείλατο. ἀλλ' εἰ ὥρ τις ἄλλος ἔχει καλῶς γε δὴ τὰ ἀνθρώπινα. οὐ γὰρ κωκυτὸς, οὐδ' Ἀχέρων τὸν τόν γε ἀλήφασιν, οὐδ' ἀκκη κρύψῃ παραλαβοῦσα. ἀλλ' εὐκλεὴς, καὶ ἀγήρως ἥδοι τὸ λοιπὸν ἅπαντα χρόνον περίεισιν ἥρως.

men, quæ contigerat, grauitate superasti: nunc te requirunt & æqualium cateruæ, & seniores, & vrbs, quæ maximam de te spem conceperat, quamque tu nuper primum simul, & postremùm exhilarasti. quæ verò noctes, vel quæ dies matri restant, quæ cùm prius ob felicem sobolem celebraretur, nunc infelicis pattus est conuicta! ô fulgidi oculorum orbes, in perpetuum deinceps claudendi! ô caput anteà festiuissimum, nunc in cinerem conuersum! ô manus dilapsæ! ô pedes, qualem dominum ferendo ritubastis! ô te, & sponso recens visto miserabiliorem, & coronis, quàm nenijs aptiorem, qualem in hac ætatis temperie, excitasti luctus intemperiem; qui priusquam tibi Hymenæus caneretur, næniarum dicendarum tempus occupasti! O decorem venustissimum! ô vocem, quæ communiter Græcis crescebat. At prooemio recitato discessit è vita, & delibatam lætitiam vertit in doloris argumentum.

Adijciam & illud Pindari, quoniam succurrit: *sideraq́. & fluuij. & fluctus maris tuũ deplorant immaturum finem*! ô alterum casum! qualis, in quali templo iaces? ô malorum appendicem, vt nobis iterum hanc ædem calamitas incussit! ô tragicum genium, qui cùm nuper nobis curias, orationes, applausũ, & gaudium prætulisset, breui fabulam diuersa ratione concluſit. O communem, & eloquentium, & infernorum Deorum iacturam. Quidnam ad decreta respõdebo? vtrum Eteoneum ad superos abijsse? ô festiuissime puer, qualem tibi mitto libellum, qualibus nunc foueris orationibus. Enimuerò non aliter, quàm in tragœdia quadam, videor mihi inter lamentationes Dei alicuius, ex machina vocem exaudire, qui nænias in laudes conuertat, itaque dicat: Silete homines, nec enim miser est puer, aut vir potius, nec miseratione prosequendus obiter, quod institit, quin ipsi, si cui alij benè accidit humanitus. Nam nec Cocytus illum, nec Acheron excepit, nec vrna conteget, sed glorioſus deinceps, & senij expers heros, deget.

Malo intelligi de stylo, quia Græci codices habent ἐν τῷ νεῷ, quàm cum Cætero, iuuenem verterit.

HAEc pro iuuenis morte ἐλεινῶς admodum dicta sunt, sed tamen longè grauior hoc sophista sanct. Gregor. Nyssen. vbi Pulcheriam regij sanguinis præceptum flosculum deflet his verbis.

Greg.

Gregorius Nyssenus in funere Pulcheriæ.

Deploratio mortis Pulcheriæ.

Νεοθαλὲς ἄνθος, ὁ οὔπω μὲν ὅλον τῶν καλύκων ἐξέλαμψεν, ἠδὴ τὸ δὲ λάμψειν ἠλπίζετο, καὶ ὅμως ἐν τῷ μικρῷ τε, καὶ ἀτελεῖ ὑπερελάμπεν. ὅπως ἀθρόως ἐναπέσβη τῇ κάλυκι, καὶ πρὶν εἰς ἀκμὴν προελθεῖν, καὶ ὅλον εὐωδίᾳ πετάσαι, τὸ ἄνθος αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ κατερρύη, καὶ κόνις ἐγένετο, ὁ οὔτε ἐδρέψατό τις, οὔτε ἐστεφανῶσατο, ἀλλὰ μάτην ἡφύσις ἐπόνησεν.

Flos recens pullulans, qui nondum quidem toto suo splendore ex gemmis, ac vaginis emersisset, sed partim quidem iam enituisset, partim verò in lucem emersurus speraretur: nec eò minus in exigua, atque imperfecta sui parte resplenderet: vt repentè in gemma emarcuerit, ac priusquam ad suum vigorem peruenisset, ac summum incrementum nactus esset, totumque cum suaui odore decorem panderet, atque diffunderet, ipse circa se defluxerit, & in puluerem redactus sit, quem neque quisquam decerpsit, nec coronis adaptauit, sed frustra natura laborauit.

At quæ sequuntur ex Nazianzeno, pro rerum, & personarum conditione, plena sunt grauitatis.

LAVDATIO MIXTA, ET CONCISA PER frequentationem.

Ex Diuo Gregorio Nazianzeno, oratione in D. Athanasium.

Laudatio pulchra S. Athanasii.

Ἀλλ' ἦν ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι, καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀπρόσιτος, τὴν εὐτυχίαν δὲ, καὶ λίαν εὐπρόσιτος, πρᾷος, ἀόργητος, συμπαθὴς, ἡδὺς τὸν λόγον, ἡδίων τὸν τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγγελικώτερος τὴν διάνοιαν, ἐπιτιμῆσαι γαλεινὸς ἐπαινέσαι παιδευτικὸς, καὶ μηδέτερον τῶν καλῶν τῇ ἀμετρίᾳ λυμήνασθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι, καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πατρικὴν καὶ τὸν ἔπαινον ἀρχικὸν, μήτε τὸ ἁπαλὸν ἔκλυτον, μηδὲ σύφον τὸν αὐστηρὸν. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπιεικείαν, τὸ δὲ φρόνησιν, καὶ φιλοσοφίαν ἀμφότερα, ἐλάχιστα μὲν λόγον διὰ τὸν τρόπον δεόμενος, ἀρκοῦσα πρὸς παιδαγωγίαν ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου διὰ τὸν λόγον. ἔτι δὲ ἐλάττω τομῆς, διὰ τὴν ῥάβδον μετρίως πλεῖτουσαν,

Vita quidem sublimis erat, verùm, animo humilis, atque ea quidem virtute, vt nemo ad eam aspirare posset: cæterũ ea comitate, vt ad eius congressum facilis aditus omnibus pateret, mansuetus, ab ira alienus, ad miserationem propensus, sermone iucundus, moribus iucundior, facie Angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens: sic vtrumque temperans, vt neutrum horum per immoderationem labefactaret, verùm & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam grauitatem obtineret: nec aut mollities dissoluta, aut seueritas rigida, & tetrica esset, quin potius illa facilitatis, & benignitatis: hæc prudentiæ nomen haberet, vtraque verò sapientiæ laudem consequeretur. Ita denique se comparans, vt nec sermone, propter mores abundè ad institutionem sufficientes, magnoperè opus haberet, nec rursus propter vim, facultatemque dicendi, virga admodum egeret, sectione porrò multò minus, ob virgam moderatè ferientem.

Athanasius

Item

Item ex eodem.

Ὁ μὲν ἐπαινείτω τ̃ ὀν νηστείαις, καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τε καὶ ἄϋλον, ὁ δ̃ τ̃ ὀν ταῖς ἀγρυπνίαις τε, καὶ ψαλμῳδίαις, ἔντονόν τε, καὶ ἀήττητον. ἄλλ⊖ τὸν ὀν προστασίᾳ τ̃ δεομένων. ἄλλ⊖ τὴν πρὸν τ̃ ὑπερχόντα ἀντιτυπίαν, ἢ πρὸς τ̃ ταπεινὸν συγκαλάβασιν, οἱ παρθένοι τ̃ νυμφαγωγὸν, οἱ ὑπὸ ζυγὸν τ̃ σωφρονιστὴν, οἱ τ̃ ἐρημίας τ̃ περιτὴν, οἱ τ̃ ἁπλότητ⊖, τ̃ ὁδηγὸν. οἱ τ̃ θεωρίας, τ̃ θεολόγον. οἱ ὀν εὐθυμίαις, τ̃ χαλινὸν, οἱ ὀν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν, τὴν βακτηρίαν, ἡ πολία, τὴν παιδαγωγίαν ἡ νεότης. ἡ πενία, τ̃ πλουτὴν, ἡ εὐπορία τ̃ οἰκονόμον. δοκεῖσι μοι, καὶ χήρᾳ, τ̃ προστὴν, ἐπαινέσεσθαι, καὶ ὀρφανοὶ τ̃ πατέρα, καὶ πτωχοὶ τ̃ φιλόπτωχον, καὶ τ̃ φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τ̃ φιλάδελφον, οἱ νοσοῦντες, τ̃ ἰατρὸν, ἢν βάλει νόσῳ, καὶ ἰατρείαν οἱ ὑγιαίνοντες τ̃ φύλακα τ̃ ὑγείας. οἱ πάντες τ̃ πᾶσι πάντα γινόμενον.

HIc illius, velut corpore vacantis, ac materiæ expertis, in ieiunijs, & orationibus assiduitatem laudibus vehat. Ille insuperabilem in vigilijs, & psalmodijs vigorem. Alius egentium curam, & præsidium: alius, vt vel superbis, & elatis restiterit, vel ad humiles se demiserit narret. Virgines laudent pronubum, quæ matrimonij iugo constrictæ sunt, moderatorem, qui solitariam vitam agunt, excitatorem, & erectorem, qui in sodalitio viuunt, legislatorem. Simplices deductorem, speculationi dediti Theologum, hilares frænum, calamitosi consolatorem, canities baculum, iuuentus pædagogum, paupertas largitorem, diuitiæ dispensatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem, & pauperes pauperum studiosum, & peregrini hospitalem, & fratres fratrum amantem, ægrotantes medicum, idque cuiuscunque morbi, ac medicamenti volueris, sani valetudinis custodem, omnes denique eum, qui omnia omnibus factus est, vt omnes vel quàm plurimos lucri faceret.

LAVS ERVDITIONIS MIXTA PER Synatroismon.

Ex Diuo Gregorio Nazianzeno, oratione in magnum Basilium.

Basilij laus.

Eruditionis laus vel scientia.

Ποῖον μ̃ εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως; μᾶλλον δὲ ποῖον, οὗ μεθ' ὑπερβολῆς, ὡς μόνον οὕτω μ̃ ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἕν. οὕτω δ̃ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τ̃ ἄλλων εὐδὲν. σπουδὴ γὰρ εὐφυΐα συμπέφραμμαι ἀξ ὧν ὁπότερον καὶ τέχνας τὸ κράτ⊖ ἔχουσιν. ἤκισα μ̃ τάχους φύσεως διὰ τόνου δεόμεν⊖, ἤκιστα δ̃ τόνου, διὰ τάχ⊖. οὕτω δ̃ ἀμφότερα συλλαβὼν, καὶ εἰς ἓν ἀγαγὼν, ὥστε ἄδηλον εἶναι ποτέρου τούτων ἐκεῖν⊖ θαυμασιώτερ⊖. τίς μ̃ ῥητορικὴν τοσοῦτ⊖ τὴν πυρὸς μέν⊖ πνέουσαν, εἰ καὶ τὸ ἦθ⊖ αὐτ̃ μὴ καλὰ ῥήτορας

QVOD disciplinæ genus est, in quo versatus non sit, atque ita eximiè versatus, quasi in eo solo elaborasset. Sic nimirum omnia complexus, vt ne vnum quidem quisquam singula rursus ita ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset. Ad ingenij enim acrimoniam studium accedebat, ex quibus imperium artibus, scientijsque comparatur. Qui cum celeritate naturæ propter laborem, & contentionem minime opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenij magnitudinem: sic tamen, vtrumque coniunxerat, vt non satis liqueret, vtro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica, illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo com-

ἢν. τίς δὲ γραμματικὴν, ἢ γλῶσσαν Ἑλλίζει, καὶ ἱστορίαν σωάγει, καὶ μέτροις ἔπεσατεῖ, καὶ νομοθετεῖ ποιήμασι. τίς δὲ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὄντως ὑψηλήν τε καὶ ἔνω βαίνουσαν, ὅση τε πρακτικὴ, καὶ θεωρικὴ ὅση τε περὶ τας λογικὰς ἀποδείξεις, καὶ ἀντιθέσεις ἔχει, καὶ τὰ παλαίσματα, ἢν δὴ διαλεκτικὴν ὀνομάζουσιν. ὡς ῥᾷον εἶναι τοὺς λαβύρινθους διεξελθεῖν, ἢ τὰς ἐκείνου τῶν λόγων ἄκρις διαφυγεῖν, εἰ τοῦτο ἔκτσεν. ἀστρονομίας τε καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμοῦ καὶ ἀναλογίας, τοῦτον λαβὼν, ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς, τὸ περιττὸν διέπτυσεν, ὡς ἄχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν, ὥστε μᾶλλον τοῦ τὸ αἱρεθὲν τοῦ παρεθέντος ἔξεναι θαυμάζειν.

comparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent. Quis in Grammatica, quæ linguam ad græcismum format, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit. Quis in Philosophia, excelsa procul dubio scientia, & sursum gradiente, siue eam partem spectes, quæ in actione, & speculatione posita est, siue eam, quæ in Logicis demonstrationibus, aut oppositionibus, & concertationibus versatur, quam Dialecticam vocant, in qua adeo excelluit, vt ijs, qui cum eo disputabant, facilius esset sese extricare è labyrinthis, quàm argumentorum eius laqueos effugere, si quando resita postularet. Iam verò Astronomiam, Geometriam, numerorum proportiones, hactenus didicisse contentus, vt non ab ijs, qui in eiusmodi rebus sciti, & eruditi sunt, exagitaretur, quicquid supererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum contemnsit: adeo vt & quod elegit, magis admirari, ac prædicare liceat, quàm quod reliquit.

HAEC nos obiter: Qui plura volet in hoc genere, videat Luciani Demosthenem; Plinij Traianum, Panegyresque Imperatorum ex Latino Pacato, Eumene, & alijs; nulla est materia, in qua fœcundius omnia penè ingenia luxuriârint.

Pro animalium laude infinita sunt apud AElianum, qui eorundem φύσις elegantissimo stylo est persequutus. Equi encomium habet Hierocles in præfatione libri secundi Hippiatricorum, & Gryneus in Hippiatrica. Bouem celebrauit Libanius, Musicam Lucianus, Apes Quintilianus, de quibus nõnulla dixi superius. Multa etiam, quæ ad animalium laudes attinent, inuenientur in hypotyposibus.

Artificium & suauitas Aristidis in laude Smyrnæ.

CAPVT XXIV.

Babylonis descriptionem vide apud Philostr. Li. c. 18. p. 37.

INter res inanimas celeberrima est laus vrbium, in qua visum est Smyrnæ encomium ex Aristide subijcere, quod elegantissimæ ciuitati videatur suauissimam orationem accommodasse.

Sunt autem eius hæc præcipua capita.

Primum laudis caput, est ab antiquitate, quod Smyrna tertiò instaurata ex eo, & antiquitatem suam probet, & pulchritudinem ostenter: sitque, quod ait Tertullianus de Chartagine, in libro de pallio, vetustate nobilis, nouitate fœlix, quod illustrat similitudine ducta à magnis operibus, quæ veluti temporis lima expolita sensim ad elegantiora defluunt. Hanc esse quoque naturæ œconomiam disertissimè declarat Philo Iudæus, libro de mundi opificio.

Secundum, Populi nobilitas, qui aut indigena est, aut ab aliarum vrbium indigenis; quos ipse sua gloria nobilitauit, delitijs perfudit, robore animauit. Huius autem bellicæ fortitudinis vnum affert exemplum in Chijs à Smyrnensibus egregiè debellatis, cuius victoriæ monumentum, Nauis est, quotannis in pompa Bacchanaliorum delata.

anathemata victoria.

Consuetum illud fuit antiquis, arma, clypeos, signa, vexilla, naues, & cætera huiusmodi, ad victoriæ monumenta seruare, sic C. Memmius Rostratas priscorum Latinorum naues, quas deuicerat, in rostris collocari iussit, vnde, & loco nomen.

Tertium, Omissis venusta transitione pluribus, vt satis perspectis ad commendationem pulchritudinis delabitur, quam σοφιστὴς admodum laudat, dignam asserens, quæ inter stellas collocetur. Sic Erinna Lesbia, Romam dixit, γᾶς ὄλυμπον, Olympum terræ.

Olympus apud Erinnã.

Quartum, Formæ illius cœlestis notas, & insignia sigillatim expẽdit, Sunt autem situs, magni-

magnitudo, partium vrbis aptissima conformatio, ornamenta, quibus tot, & tam varijs collucet, vt tota ex signis, & picturis conflata esse videatur, Strab. lib. 14. de his verba faciēs laudat in Smyrna post situm, ῥυμοτομίαν διάφορον, ὁδοὺς λιθοστρώτους, στοὰς μεγάλας, τετραγώνους ἐπιπέδους τε καὶ ὑπέρωους, vicos cōmodè deductos, vias lapidibus stratas, porticus magnas, & quadratas, in planis, & editis locis.

Quintum, Post conformata præcipua verbis membra, ad singula descendit, & laudat ædificia, templa, theatra, gymnasia, fora, portus, lauacra, curricula, fontes, quorum & species, & multitudo delectat ex aeris temperie suauitas, vt vrbs tot ædificijs extructa, ruris tamen amœni instar esse videatur.

Sextum, Post tot rerum, & spectaculorum fræquentiam commodè subiecit ἐπιφόνημα merè Atticum, & suaue, non hyperbolis vastum.

Septimum, Ab ædificijs transit ad cætera verbis adiuncta, Animi, corporisque volupptates, ac imprimis artes commendat, quarū tantam esse copiam dicit, vt iure quis Smyrnam Disciplinarum Larem appellarit.

Et ex ijs magna quidem effluit animi voluptas. Ad corporis autem tum vtilitatem, tum oblectationem, vberrimus est maris, terræque prouentus, & omnis generis opificia, quibus vita ciuilis adiuuari, ornarique possit.

Nonum, Et ne quid ad singularem voluptatem hominibus præsertim literatis desit, pro vrbis portis non est quidem ille Apollo ἀγυιεὺς qui à Græcis Hesychio teste in ara columnæ speciem referente colebatur pro foribus, sed fluuius Meles Homeri natalibus insignis, qui Smyrnam abluens eandem incredibili suarum delitiarum spectaculo profundit. Huius superiores fontes describit in orbem circinatos, & pulcherrimis monilibus similes; posteriora aquarum Euripis scaturientia, Ostia nullo aquarum tumultu obstrepentia, pisces cicures, ludibundosq; præsultores.

Apollo ἀγυιεὺς, cultus pro foribus. Meles.

Ad summum, fluuium nobilem, cui vt sperchio Iuuenes cincinnos, sic carminum primitias, in Homeri honorem nobilissima quæque ingenia consecrent.

Decimum, Meleti amœno fluuio succedit amœnus Neptuni campus, exporrecta quædam planities, maris antea æstu perfusa, nunc autem sola ipsius vestigia, non sine amœno quodam spectaculo ostentans. Ex eo amplissima, & pulcherrima vrbis facies, iucundissimusque prospectus.

Vndecimum, Post tot ornamentorum expositionem colligit, tantam esse vrbis gloriā, vt vni Smyrnæ decor damno esse videatur, quo minus à suis laudatoribus ornari possit. Tum infert similitudinum aliquot delitias, portum cum vmbilico, mare cum vrbis oculo comparans, quæ, vt aptiora carminibus Musarum filijs relinquit.

Duodecimum, Pulchritudo sine gratia, hamus est sine esca natans, quamobrem rectè post ciuitatis pulchritudinem subiūgit affusam illi gratiam, quam cum Iride, Lyræ suauissimo concentu, & splendore, qui ab Homero in ædibus Menelai describitur egregiè cōparat.

Pulchritudo sine gratia Hamus sine esca.

Decimum tertium, Pauca de sinu maris, & portu subintexit, quasi eum subterfugissent: Sed consultò, artificiosum hunc orationis exitum quæsiuit, vt cum de portu ageret, orationem appelleret ad portum.

Hæc porro suauioris elegantiæ visa.

Aristides.

Οἶμαι γὰρ εἴτινος εἴδωλον πόλεως ἔδει φαίνεσθαι κατ' οὐρανὸν ὥσπερ τὴν στέφανον φασὶ τὴν Ἀριάδνης, καὶ ἀλλὰ εἴδωλα ποταμῶν τε καὶ ζώων, ὅσα πρὸς θεῶν ἐτιμήθη, τὸν δὲ ἂν φαίνεσθαι νικῆσαι. οὕτω μοι δοκεῖ πεφυκέναι παράδειγμα πόλεως εἶναι. &c.

SI quæ præstantissimæ vrbis imago, in cęlo esset collocanda, velut Ariadnæ aiunt coronam, aliaque tum fluuiorum, tum animalium Dijs dilectorum simulacra: Smyrnam equidem existimarem præ cæteris eo honore dignam fore: adeò videtur exemplar quoddā vrbis esse, nec vel Homero ciue, vel alia ad commendationem arte indigere, cùm ipsa sui amorem omnibus conciliet, ac penè cogat, neq; aures, sed oculos suæ pulchritudinis admiratione perfundat.

Exordium in laude pulcherrimæ vrbis aptissimū.

Primum mari insistens, perpetuum emittit pulchritudinis florem, quasi non paulatim constituta sit, verùm tota simul è terra emerserit. Magnitudinē verò non pro necessitate, vel occasione sortita est, sed vbique ampla, sibi-

sibique similis conspicitur, & laxitatem pro incremento pulchritudinis habet: neque multas esse vrbes dispersas dixeris, sed vnã multis parem, eamque sibi variarum partium nexu conformem, non aliter, atque in humano corpore, vinciri inter sepulchra membrorum coagmentatio solet.

Iam ornamenta; quæ tum in ipsa, tum circa ipsam vsiuntur, æque sunt & multa, & splendida, atque omnium maximè exoptanda. Quinimò tota, sicut vestis aureis imaginibus illusa collucet. Si quidem ab occasu ad ortũ processeris, è templo in tẽplum venies, & à colle ad collem per vicos pulcherrimos.

Quod si in arce cõsistas, tum & mare subterfluit, & suburbia appellunt, & vtrisque ciuitas permista; tribus iucundissimis spectaculis animum exhilarat: nec habet quis vbi oculum figat, vbi ad se singula, tanquam in vario monili attrahunt. Cum ab arce descenderis, ortui exposita loca te excipient, ac primum templum pulcherrimum præsidis Deæ.

Vrbis egregia ornamenta.

Quæ autem deinde sequuntur, ne senex quidem posset commemorare commodè. Nam omnia deinceps ad littus vsque gymnasijs, foris, theatris, portubus, alijsque ornamentis tum arte, tum natura factis certatim resplendent, nec quicquam vel spectaculo, vel vsu caret.

Ac lauacra quidem tot sunt, vt penè dubites, vbi lauare velis: Curricula vero omnis generis, partim in vrbe media, partim in finibus, eaque inter se præstantia. Fontes deindè tot sunt, quot ædes: imò etiam, ac plures: tum vici pro foris, ijque quadrifariam se inuicem secant, quò plenius sole colluſtrentur, atque adeò, quod mox negabam, multas propemodum vrbes, ac singulas ad imaginem totius describunt.

Auræ verò tum vernæ, tum æstiuæ etiam Luscinarum, ac Cicadarum poeticarum dulcedinem superant: aliæque alia peragrantes loca: nemoris instar vrbem totam reddunt.

Quænam, vel pictura, vel sculptura possit hæc exprimere? Quin perpetuò tanquam in solemnem exornata pompam, & priuato splẽdet, & publico apparatu: Persico elegantiùs tentorio spectaculum. Animi præterea voluptates nunquam hic deficiunt, nec Musarum vlla, quæcunque ciuitates hominum frequentant, caremus. Nam & indigenæ sunt, & aduenæ multæ: *adeo, vt disciplinarum quidem ratione, Iarem hunc regionis facilè dixeris.* Theatra verò varia, tum ad certamina, tum ad alias ostentationes comparata, magna sunt numero. Ad hæc opificia omnis generis, matisque, ac terræ prouentus æqualis. Denique vtrique hominum generi sola hæc vrbs est commodissima, siue qui in otio, & voluptate statuũt degere, siue qui tacitè philosophari volũt. Aptas enim laboribꝰ remissiones habẽt, ita vt fatigari non possint.

Iam qui pro foribus est ornatus ciuitatis, instar Compitalij Apollinis, Meles cognominis, Nymphas è finibus, per specum deducit in mare, vt illæ cum lauacrum habeant perenne, tum à Nereo Nereides modico recipiant intertuallo.

Pariter aũt ex antris, ędibus, arboribus, atque etiam ex medio flumine Meles exilit, & ad mare progreditur. Ac superiores quidem eius fontes circulari sunt figura: & monili valdè similes, inferiora speciem Euripi referunt: Ad ostia verò minimum strepit, ac leniſsimis fluctibus mari miscetur, cuius & accessus concitari excipit, & recessus miteſcentis comitatur, vt difficilis sit concursus animaduersio. Quinimò piscium abundantiam, qui quidem cicures sint, & in ripa cum hominibus epulentur, & ad tibiam saltent, atq; insultent conuiuis: cùm vel pueri narrare possunt, tum omnibus videre licet: Pulchriores aũt fluuij partus, ijque in omnes effusi ciuitates, in Homero cõmuni Græcorum nutritio, & amico, tam parentibus, quam ipsismet pueris, meritò cẽsentur. Quocirca iure singuli ad Meletis, tanquam ad Sperchij fontes, quod ait ille, orationum, non crinium primitias obtulerint, vt Homeri causa fluuium celebrent. Melete traiecto, Neptuni campus occurrit: quod est vrbis donum, simile meo iudicio, ac dissimile Thessalico. Nam vt illic deductis montibus planam reddidit Thessaliam, emisso ex palude Peneo: ita hic de montibus mare reduxit, parem terreno marinum ornatum vrbi concilians.

Pisces cicures.

Neptuni campus.

At poeta quidem aliquis hoc fortasse delectationis causa diceret, portum quidem vmbilicum vrbis occupasse, mare autem oculũ, non minus ijs, qui fines vtrinque incolunt, quàm accolis conspicuum: tum arcem quidem vndique ex vrbe eminere, mare autem, quasi basim triangulum subtendere, hactenus à Melete ad ortum discedens, quatenus flexui sufficiat. Sed hæc quidem, inquam,

per partes aliquis illustrare possit. Gratiam verò, per omnia more Iridis, diffusam, quæq; vrbem instar Lyræ, tum sibi, tum externis ornamentis consonam reddit? & perpetuum instar æris Homerici ad cælum vsque pertingẽtem splendorem, quisnam verbis consequi possit? Non ita, nec Meles præclaros habet liberos, nec eloquentia quisquam valet. Quin imò sola inter omnes vrbes spectatorem, non auditorem postulat: nec tam spectatorem, quam conuictorem perpetuum, si quis ipsam probè perspicere velit, laudumque mercedẽ indidem reportare.

De singulari eiusdem authoris artificio, in laude putei.

CAPVT XXV.

Pueri laudationis artificium.

CLaudam riuos ad puteum; Qui elegantem sophistæ artem contemplari voluerit, legat, quę scripsit εἰς τὸ φρέαρ Ασκληπιοῦ. Inuenier profecto disertum hominem, nihil eorum omisisse, quæ ad putei commendationem facere possunt. incipit.

Τίὸ' ἀνέῳκτοις τὸ φρέαρ τὰ ἱερόν, & cætera.

Primum, Exordium est per addubitationẽ, ex abrupto: quasi nesciat, quid de puteo Aesculapij sit dicturus, vnde orationem auspicari debeat. Tum illud elegans est, quod subiungit facilius esse eiusdem putei aqua pellucida sitis ardorem restinguere, quàm laudes aquæ prædicare. Presisse videtur in eo, sicut solet Demosthenis vestigia, qui in ἐπιταφίῳ dixit mortuos flere, cuiuis in promptu esse, aut laudare difficile. Illustrat deinde orationem preclara, & ex amantibus ducta similitudine, qui delicias suas præsentes indicare possunt: absentes pro desiderio commendare non possunt. Sic apud Maximum Tyrium Dei amator ἀσθενεῖ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς, καὶ Δημιουργοῦ θέαν, & silentio potius laudat, quam oratione.

Secundum caput est, Principium laudationis à situ, seu loco, in quo commendatur salubritas, puritas, pulchritudo, celebritas, sanctitas, propter templi scilicet religionem.

Tertium, Comparatione locum magis ornat, & commendat. Ipsi enim Epidauro Aesculapij natalibus illustrato ansceponit, quod Aesculapius Epidaurum istius sedis amœnitate illectus videatur reliquisse.

Quartum, Laus aquæ ab origine, quod fluat à platano, vel quod sanctius est ab ipsis tẽplis fundamentis.

Quintum, Proprijs notis aquam commendat, septem autem iliæ sunt tenuitas, leuitas, lenitas, dulcedo, habilitas ad potum, perennitas, & incorrupta quædam sinceritas. Leuitatem eius exeo probat, quod non vt Peneus fluuius patiatur sibi Titaresium superfundi, sed omnibus innater, in profundum, non secus, ac ficulneum lignum solet demersis. Huius naturæ est amnis Silias, qui nihil sibi innatare patiatur, vt author est Strabo lib. 15. ἐν ᾗ τὴ ὀρεινῇ Σιλίαν ποταμὸν ἔνιοι ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ.

Sextum, Aquam Aesculapij, cum ipsius stygis riuo audet comparare, cuius vis ineluctabilis esse perhibetur, nam omnia metalla, & lapides perforat, præter pocula ex cornu Asini Scythici confecta, quorum materiam miratus Alexander Delphos misit, & Apollini consecrauit, vt habet Aelian. de animal. lib. 10. Itaque cùm indomitus videatur hic liquor tantis viribus efferuescens, non quidem robore parem hanc aquam facit: sed apposita eius nectarea suauitate, stygem eleuat. *Stygis aqua omnia perforat.*

Septimum, Laus ab aquarum copia, quam per dolij antapodosin illustrat. Rationem autem eius copię affert, quod Aesculapij sit, veluti administer, cuius cùm semper profusa sit benignitas, puteum talem illi esse oportet, qui nusquam intersistente aquarum vbertate mortales potet, & exhilaret. Sic Vulcani instrumenta ad Domini nutum præsto sunt apud Homerum, suopte motu (tantum est obsequij studium) procurrentia.

Octauum, Delabitur ad vsum, celebritatem, & varias huius aquæ vtilitates: quod non tantum potui, lotionibus, templi lustrationibus, amœnissimo præterea voluptatis spectaculo, sed ipsis curationibus deseruiat. Quod autem hic affert de aquarum medicinis, Plinius exquitur l. 31. c. 2. sed & Tullius Laureas celebrauit carmine fontem Ciceronis, cuius aqua fuit oculis saluberrima.

Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis, quæ medeantur aquæ.

Poterat & Dæmon ad falsi numinis venerationem foucndam, in hoc Aesculapij fonte ali-

aliquid ex sua arte, & consuetis fraudibus moliri.

Clitor fluuius pisces vocales facit.

Nonum, Vocem quoque ex hac Aesculapij aqua mutis redditam significat, sic Clitor fluuius pisces suos vocales facit, vt habet Mnaseas Patrensis in Periplo. sic Hippocrene Poëtas afflat, vnde & λάλον ὕδωρ appellatur à Nōno, & ἐνεπὲς ὕδωρ ab Antipatro antholog. l. 2. si penes fabulas sit fides.

Decimum à comparatione vini, & nectaris; tum celebrium fluuiorum hanc aquam exornat. Numerantur autem imprimis aqua Delia Apollini sacra, & Cnidus, qui à Curtio non spatio aquarum, sed liquore fertur memorabilis, tum Eurymedon Pamphiliæ, & Choaspis Asiæ fluuius, è quo solo Persicos Reges bibere author est Solinus: Tum Peneus, qui per amænissima Tempe nemorosa conualle defluit, & fons Abyssus, quem à profunditate nomen habuisse constat, Hesych. Αβυσσος ὕδατα ἄπειρα ἐστὶ δὲ ἐν ἄργει λίμνη οὕτω καλουμένη.

Aristides.

Ex vers. G. Canceri.

QVid autem de sacro puteo dicemus, an orationis facultatem incusabimus, quæ nequeat ad omnia pertingere, nec semper naturam rerum abundè valeat explicare? Pulchritudinem certè, ac voluptatem eius, nulla declarabit oratio, verùm facilius ex hac aqua bibimus, eamque iucundè aspicimus, atque in ea lauamus, quam de ipsa quicquam dicimus. Vt autem ij, qui pulchras amant mulieres, formæ præstantia capti, quales quidem ament sciunt, veruntamen, si quis eos interroget, nihil de absentibus possent dicere, præsentes autem ostenderēt: Ita, & puteum hunc amamus quidem, quamplurimi, aut potius omnes ferè: qualis autem sit, dicere non possumus; verùm si quis eo nos interroget, hunc ad ipsum deducemus, atque ei ostendemus! Illi verò, nec hoc sufficeret, donec eo gustato, lotum Homericam videretur degustasse, quippe, qui manere vellet, ægreque ab eo discederet.

Lotus Homerica.

Nec tamen decet nos more sitiētium, quod aiunt, tacite bibere, quin etiam verbis exornemus. Ac tum seruatorem Deum, cuius, & hoc opus est, salutemus, tum nymphas eius incolas, quæ nobis vsum gratiæ diuinæ concedūt, & subministrant. Quod igitur erit principium? an quemadmodum, cū ex eo bibimus, admoto labris poculo non cessamus, sed infundimus subitò, sic oratio quoque nostra subitò dicet omnia? Illud igitur nobis sit, quasi libris admotum, quod in pulcherrimo sit totius orbis loco. Quem enim ex omnibus Deus, vt saluberrimum, & purissimum elegit locum, hunc beneficijs suis illustrissimū reddidit, is vtique omnium est per orbem totum pulcherrimus. Quanquam etenim, quibus in singulis locis nati sunt initio Dij, etiam hæc in honore sunt, ob hoc ipsum habenda, quod Deos receperint: Illud tamen longè maius est, quod ipsa ab vsque Epidauro huc profectus Deus, maximè amauit hunc locum, atq; ostendit, eum se, cum delectum, tum cæteris prælatum deinceps incolere. Cui autem loco Deus, ac Deorum quidem benignissimus censuit immorandum, eum nos, qui quidem serui eius simus, aliò, quam optimi, nomine dignabimur? Itaque in pulcherrimo orbis loco est puteus. Præterea ipsius templi locus is, qui sub dino peruius est, optimo loco iacet. Medius enim puteus in medio constitutus est. Aqua verò vel à platano fluit, quandoquidem, & hæc instar notæ cuiusdam est agnata, vel si mauis, quod quidem pulchrius est, & sanctius ab ipsis, quibus insistit templum, fundamentis.

Quo fit, vt omnes hoc opinentur, atque credant, è salubri, ac salutari loco aquam profluere, quippe quæ à templo, & seruatoris pedibus proficiscatur. Nec enim posset ex salubriori loco profluere. Et in tali quidem loco sita, & à talibus oriunda, meritò dicetur optima.

Aquæ commendatio.

Ac primùm quidem tenuissima est, ad aeris naturam proximè accedens, deinde, quod hinc sequitur, lenissima simul, & mitissima, tum dulcissima, & maximè potabilis, ac perennis, ad cuius potationem vinum non desideres.

Et Homerus quidem Titaresium Peneo dixit superfundi, quemadmodum aquæ homo præ lenitate innatat. At verum hæc aqua meo iudicio, siquidem alia infundatur, sursum exilit, illa tanquam phallo quodam in profundum delabente, nisi potius etiam infusam aquam videatur lenitate sua, in altū esse sublatura: quæ quidem non arrogāter à nobis dici, indicant pondera. Quid autem dixerit stygis riuus, si oppositus propendeat? hæc autem fluxio, nec à styge oritur, nec aliud quicquam horrendum habet, sed vel sanitatis, vel nectaris, vel similis alicuius rei iure riuus dici pos-

set. Cui illud est etiam testimonio, quod hæc aqua temporis vitium non patitur, vt ũ quæcunque est hausta, eodem modo, atque ea, quæ in puteo relinquitur, incorrupta manet, & sincera.

Iam verò abundantia putei tanta est, quãta nullius, vt ita dicam, alterius, ac robustos quidem eos, qui hauriunt, & cautos oportet esse, ne inuadantur.

Solus igitur ex omnibus puteis, quicunque exhauriuntur, æqualem perpetuo copiam præbet, pertuso dolio ex contraria parte respondens. Vt enim illud vnquam impletur ista, hic semper ad labrum vsque plenus est.

Cum enim humanissimi Dei minister sit, & adiutor, ad ministerium promptissimus, ac semper plenus conspicitur. Et sicut ille nunquam ab hominibus seruandis cessat, sic dominum hic imitans, indigorum vsui nunquam non suppeditat cum sit, quasi alumnus quidam, donum ve Æsculapij, quemadmodũ Vulcani instrumenta finxit Homerus, ad eius voluntatem moueri. Et quoniam huc vsque dicendo peruenì, quænam est inter homines aquæ, quæ cum hac in vsu comparari possit? nec enim potus modo, sed idem etiam lauacrum est iucundissimum, ac tutissimum: nec pro anni tempore mutatur, quin, & æstate frigidissima sit, & hyeme clementissima, præsentis vbique temporis molestias mitigans, qualem quidem decet fontem sacrum Æsculapij existere. Ac pulchra quidem ista sunt, & iucunda, siue qui ijs vtatur ipse, siue alios videat partim æstate circum puteum, deinceps, vt examen apum, vel muscas circum lac, circumsistere, & à matutino vsque tempore vaporem instar potus alicuius sitim reprimentis præoccupare? Partim cum glacie concreta manus lauerint, calidiores, ac iucundiores fieri: verum sunt & alia, in quibus hoc puteo Deus tanquam operis socio vritur, multisque sæpè ad ea, quæ volebant à Deo impetranda, puteus hic vsui fuit.

Vulcani instrumenta sponte moueri.

Nec secus atque medicorum, & præstigiatorum serui ad ministeria sunt exercitati, & adiumento suo spectatores, atque ægrotos stupefaciunt.

Ita magni operum mirabilium artificis, & ad hominum salutem omnia referentis hoc est inuentum, hæc possessio. Itaque in omnibus eum iuuat operibus, & apud multos pharmaci locum obtinet. Multi enim cum ex hoc puteo lauissent, visum recuperárunt: multi ex aqua cum bibissent, pectoris sanitatem, & anhelitum laborantem receperunt. Multorum etiam pedes, aliaue membra sunt correcta.

Aquæ virtutes. Fontium communicatio.

Quid, quod ex mutuo quidam eloquens olim factus est, quemadmodum, qui de sacris biberunt fontibus, vaticinari solent. Nec desunt, quibus quod aquam duntaxat hauserãt, saluti fuit. Quinimò cum ægrotis adeò salutaris est, tum sanis etiam cuiusuis alterius aquæ vsum præbet insignem.

Qui enim hanc gustauerint, ijs alia iam aqua quæuis sordet, vt si quis post vinum fragrans vappam bibat. Sola porrò hæc aqua, tã ægrotis eadem, quàm valentibus æque est iucundissima, & vtilissima, vt nec vel lac cum ea cõparare, vel vinum desiderare possint: quandoquidem est instar nectaris eius, quod Pindarus perenne, potabile, ac diuina quadam mistura temperatum cecinit.

Quocirca si duo proponantur vobis pocula, alterum hac aqua, alterum alia simul, & vino præstantissimo plenum: vtrum essetis sumpturi, dubitare possetis. Præterea reliquæ aquæ sacræ, qualis est Delia, aliæque similes, paucorum vsibus patent. hæc pervtentium salutem, non quod eam nemo contingat, sacra redditur: eademque, & lustrationibus tẽpli sufficit, & hominibus ad potionem, ac lauacrum, & spectantium delectationi.

Choaspin fluuium ex quo bibit Rex Persarum. Abyssus fons.

Ego certè, nec Cnidium, nec Eurymedontem, nec vnde Rex bibebat, Choaspim, nec eum, cui pulcherrimas ad vtramque ripam coronas emisit terra, Peneum, neque Abyssum, neque aliam aquam vllam, cum hac vndique sacra velim comparare, sed tantum eam inter aquas excellere, quantum Præses ipsius Deus Dijs præstat reliquis dixerim.

Hoc restat adijcere, piè nos facturos, si sic sentiamus, quandoquidem primus de ipsa Deus hanc, vt aiunt, sententiam tulit.

Finis libri decimi.

LIBRI VNDECIMI INSTITVTVM.

VNDECIMVS hic liber Epidicticos Characteres hypotyposeon complectitur, in quo variorum authorum, qui modo in florido genere nituerunt ingenia, & quasi ex Græcorum, Latinorumque teßerulis opus mirificè vermiculatum poteris agnoscere. Sunt omnino hypotyposes viuæ quædam rerum imagines, & compendiosæ laudationes, ac vituperationes: quibus nihil est in eloquentia ornatius, si modo ea temperies adhibeatur, quàm imperiti non nôrunt, dum omnia farciunt descriptionibus. Atque vt nouitius ille victor, qui Helenæ tabulam totam auro compleuit, cum pulchram orationem facere non possint, diuitem malè adscitis ornamentis faciunt. Videndum est, quid argumentum, quid locus, quid personæ, quid aures ferant, vt quis prudenter istis imaginibus vtatur. Sed de vsu alias. Nunc inter has Epidictici generis delitias ludens, satis vberem hypotyposeon copiam in ordinem digessi, permultas ex Græcis περιφραστικῶς expressi, obscuras illustraui, mancas, & mutilas suppleui, notas ad aliquot obscuriores locos adieci. Quo in opere varietas cum fructu, & voluptate coniuncta, studia iuuentutis excolere simul, & exhilarare poterit.

Homo mensura omnium. Homo animal immortale in mortali carcere. Plato in Axiocho.

Ordiemur ab homine, hic enim est πάντων μέτρων. Duas eius natura orationi præbet ansas, hai vim cælestem, illa terrenam effigiem attingimus. Quid est enim aliud homo, quam ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ. Animal immortale, in mortali carcere conclusum. Sed immortalis anima, quibus in tanta rerum difficultate depingetur coloribus? mirari possumus, describere satis non possumus. Verùm nonnulla de eadem materia tam delibauimus libri tertij capite primo, & multa se prodent in Ethicis characteribus, quæ ad animi lineamenta attineant, nunc inferiorem naturam, quæ primo occurrit oculis, consideremus.

CHARA-

CHARACTERES EPIDICTICI.

LIBER VNDECIMVS.

VARIAS HYPOTYPOSES COMPLECTENS, Ex antiquis authoribus Græcis, & Latinis.

DESCRIPTIONES HOMINIS.

HOMO.

Descriptio I.

ad Marciã. Ex Seneca.

QVID est homo? quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. Iactatu non tempestate magna, vt dissiperis opus est, vbicumque arietaueris solueris. Quid est homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima: ex infirmis, fluidisque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursum situ, & otio iturum in tabem. Alimenta metuens sua, quorum modo copia, modo inopia rumpitur, anxiæ sollicitæque tutelæ, precarij spiritus, & malè cohærentis. Soli semper nutrimentum vitiosum, & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, qua singulis opus est? nunquid enim, vt concidat, res est magni molimenti? Odor illi, saporque, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocunque se mouet, statim infirmitatis suæ conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatusque non familiaris auræ, & tenuissimis caussis, atque offensionibus morbidum, putre, cassum: à fletu vitam auspicatum. Cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum suæ conditionis venit? immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes, pronepotesque disponit: cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc, quod senectus vocatur: pauci sunt circuitus annorum.

Notæ.

Vide quæ habet Plinius in prœm. l. 7. planè eximia, & Plato in Axiocho, vbi ait hanc inferiorem naturam, ad omnem vim mali excipiendam, esse coagmentatam, ἧς τὰ ἥδοντα ἀμυχιαῖα, καὶ πτηνὰ, καὶ εἰς πλείους ὀδύνας ἀνακεκραμμένα, τὰ δ' ἀλγεινὰ ἀκραιφνῆ, καὶ πολυχρόνια, καὶ τῶν ἡδοντῶν ἄμοιρα, &c.

Cornel. in Genes. p. 52. varias definitiones hominis habet.

Id

Id est, cuius voluptates vlceroſæ, & volatiles, multiſque permixtæ doloribus: dolores verò meri, diuturni, & voluptatum expertes.

CORPVS HVMANVM in genere.

Deſcriptio II.

DEus igitur ſolidamenta corporis, quæ oſſa dicuntur, nodata, & adiuncta inuicem neruis alligauit, atque conſtrinxit: quibus mens ſi excurrere, aut reſiſtere velit, tanquam retinaculis vteretur, & quidem nullo labore, nulloque conatu, ſed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret, ac flecteret, hæc aut viſceribus operuit, vt quemque locum decebat, vtque oſſa ſolida tegerentur. Item viſceribus ipſis venas admiſcuit, quaſi riuos per corpus omne diuiſos, per quas diſcurrens humor, & ſanguis vniuerſa membra, ſuccis vitalibus irrigaret: & ea viſcera formata in eum modum, quid vnicuique generi aptum fuerit, ſuperiectâ pelle contexit: quam, vel ſola pulchritudine decorauit, vel ſetis adoperuit, vel ſquamis muniuit, vel plumis inſignibus adornauit. Illud verò commentum Dei mirabile, quod vna diſpoſitio, & vnus habitus innumerabiles animantium præferat varietates.

Nam in omnibus ferè, quæ ſpirant, eadem ſeries, & ordo membrorum eſt. Primum enim caput, & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctum, & ex eo prominentes armi, adhærens pectori venter. Item huic ſubnexa genitalia. Vltimo loco femora, pedeſque. Nec ſolum membra ſuum tenorem, ac ſitum in omnibus ſeruant, ſed etiam partes membrorum. Nam in vno capite ipſo certam ſedem poſſident aures, certam oculi, nares item, os quoque, & in ore dentes, & lingua.

Nota.

Hæc Lactantius libro de opificio Dei cap. 7. Suauis eſt, & ingenioſus in eodem argumento Ambroſius, Hexameri libro ſexto, capite nono, D. Gregor. Nazianzen. orat. 34. & alij innumeri, qui eandem materiam attigerunt. Sed iuuat in iſtis, etiam Medicos audire, qui hæc tanto accuratiùs deſcribunt, quanto nôrunt meliùs, inter quos, & noſtro ſæculo Laurentius in eo libro, quem de hac humani corporis ſtructura ſcripſit, non modo eſt accuratus in rebus, ſed in ſtylo etiam plurimum habet dignitatis. Ex eo igitur deſcriptiones aliquot nobiliorum partium afferemus.

CAPVT.

Deſcriptio III.

HOminem ob naturæ maieſtatem miraculum miraculorum, animal adorandũ, & venerandum à ſapientiſſimis AEgyptiorum Sacerdotibus appellatum fuiſſe conſtat. Maieſtatis porrò imaginem licet vbique habeat expreſſam, lucent tamen in capite plures diuinitatis illius, & principatus animæ radij. Quid ſine capite eſt homo? iacet mehercule, iacet ſine honore, ſine nomine, quaſi truncus iners, & ignobilis: ſola Principum capita, auro, ære, marmore ſculpta in pretio ſunt, per caput iurabant veteres, capitis nutu pacta confirmabant, caput vbique pleniſſimum maieſtatis: atillud ipſum ſolius cerebri gratia conſtructum eſt, cuius domicilium, & propugnaculum à Principe Medicorum appellatur.

Ex Laurentio. Item.

CEREBRVM.

EST hoc viſcerum excelſiſſimum, proximumque cœlo, hanc habent ſenſus arcem munitiſſimam, hic culmen, hic vigor, hic mentis eſt regimen, eſt cerebrum non modo ſenſuum ſedes, & motuum προαιρετικῶν artifex, membrorum vaſtiſſimas moles, & muſculorum prætumida corpora neruorum fibris, quaſi funiculis, non ſine admiratione trahẽs, ſed & ſapientiæ eſt domicilium, memoriæ, iudicij, cogitationum, quibus opifici Deo humanum genus redditur ſimillimum. *Plinius l. 11.*

Plato diuiniſſimum hoc appellat membrũ, nec ſolum præcipuum, ſed etiam totum in corpore. Homerus κρανὸν nominat, quod ad inſtar primi orbis eius vi, ac illuſtratione inferiora moueantur, ac ſentiant: hic ſacram Palladis arcem Poetæ locant, dum eam Iouis cerebro natam fingunt, propterea à cerebri eſu, tanquam à re ſacra abſtinebant veteres, & ſternutantibus benè precabantur.

Quod denique in mundo est cœlum, in homine est cerebrum: Illud intelligentiarum, hoc rationis est domicilium. Sunt sanè hæc omnia diuinitatis cerebri certissima argumenta, sed hoc vnum inter cætera præstantiam luculenter demonstrat, quod cerebro omnia famulentur, eiusque solius gratia totum corpus constructum sit, homo nempe ad intelligendum totus est natus, at intelligentis facultatis sedes est cerebrum. Situm est in editissimo loco, tanquam arce, ac domicilio omnium tutissimo, & vt irruentibus extrinsecus iniurijs minus foret obnoxium, ossibus vndequaque, quasi proprijs sepimentis hoc natura obuallauit, orbiculari figura tornatũ est, tum vt capacius, tum vt nocumentis minus occurset: adde quod diuinissimo membro perfecta debetur figura, est tamen quodam tenus oblongum geminis verticibus extumescẽs. Et, vt eius magnitudo ingens est, & homini, quam cæteris animalibus capacius, & amplior moles, vt vnicum hominis cerebrum, duobus boum cerebris grandius sit, & capacius, quid eius fabricæ concinnitatem loquar, quid solertem naturæ in eius structura solertiam? quid huius regiæ domus columnas? & concamerata inuolucra, quæ superbæ molitionis ingentem molem suffulciunt, quid atria? quid thalamos? quid sinus quatuor, quid speculum lucidum? quid arteriolarum inexplicabiles Mæandros, & quasi labyrinteos flexus, miror profecto, & cum vetustissimo Zoroastre exclamare cogor; ô homo audacis naturæ miraculum!

OCVLI.

Descriptio IV.

Ambr. Hexam. l. 6. c. 9.

OCuli quædam sunt *in carne sidera*, vt ait D. Ambrosius, & ἀγάλματα ψυχῆς ἀκριβῆ secundum Damascium in vita Isiodori, *accurata mentis simulachra*, quorum structuram cum multi stylo fuerint prosequuti, non dubium est, quin Marcus Tullius orationis lumine, cæteros superarit. Sic igitur ille.

Ex Cic. 2. de natura Deorum.

Sensus autem interpretes, ac nuncij rerum in capite, tanquam in arce, mirificè ad vsus necessarios, & facti, & collocati sunt, tãquam speculatores locum altissimum obtinent, ex quo plurima cõspicientes suo fungantur munere: quis verò opifex præter naturam, quæ nihil potest esse callidius, tantam solertiam persequi potuisset, in sensibus; quæ primum oculos membranis tenuissimis vestiuit, & sepsit, quas primum perlucidas fecit, vt pereas cerni posset, firmas autem, vt continerentur, sed lubricos oculos fecit, & mobiles, vt declinarent si quid noceret, & aspectum, quo vellent facilè conuerterent, acieſque ipsa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua est, vt ea, quæ nocere possunt facilè vitet, palpebræq; , quæ sunt tegumenta oculorum mollissimæ tactu, ne læderent aciem, aptissimæ factæ, ad claudendas pupillas, ne quid incideret, & aperiendas, idque prouidit, vt identidẽ fieri posset cum maxima celeritate. Munitæque sunt palpebræ, tanquam vallo pilorum, quibus, & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur, & somno, conniuentibus cum oculis, ad decernendum non egeremus, vt qui tanquam inuoluti quiescerent.

Latent præterea vtiliter, & excelsis partibus vndique sepiuntur, primùm enim superiora supercilijs obducta sudorem à capite, & fronte defluentem repellunt, genæ deinde ab inferiore parte tutantur subiectæ, leniterque eminentes, nasus ita locatus est, vt quasi murus oculis interiectus esse videatur. Iam verò, quam sunt in cernendo subtiles, in his artibus, quarum est iudicium oculorum, in pictis, fictis, cælatis, formis, in corporum etiam motione, atque gestu, colorum etiam, & figurarum, tum venustatem, atque ordinem, & vt ita dicam, decentiam oculi iudicant, atque etiam alia maiora, nam & virtutes, & vitia cognoscunt, iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidum, cognoscunt.

Laurentius minus dictione religiosus, accuratam tamen habet descriptionem his verbis:

Naturæ speculum est oculus, microcosmi lumen, pars ætherea, solis ianua, fenestra animi, magnæ mentis imago. Figura est inprimis rotunda, & aliquantulum oblonga, quò ad capacitatem, robur, agilitatem promptior sit, atque expeditior. Et gemini quidem sunt ocelli, in loco editissimo capitis collocati, vt noctu, atque interdiu non secus ac vigiles excubent, & nocitura quæque agili declinatione, atque flexu deuitent: nec satis in antrũ quoddam, ac veluti sinuosam vallem retrusi

ecte-

cernuntur, quo & eorum securitati prouideatur, & minori naturæ dispendio spiritus dissipentur: quin vt extrinsecus irruentibus iniurijs minus sint obnoxij, ossibus vndequaque, & palpebris, quasi proprijs sepimentis sunt obuallati: magnitudo eorum tanta est, quanta ad rerum imagines sufficiat: natura tota est aquea, mollis, lubrica, splendens, pellucida, vt celerius rerum omnium spectra, colores, imaginem excipiant. Totum præterea oculorum corpus, sex musculis, totidem tunicis, tribus humoribus, duobus neruis, venis, & arteriolis quamplurimis, adipeque copioso constituitur. Musculi vndequaque mirâ volubilitate pernices versant, tunicæ fluentem naturam, veluti solidiori vallo muniunt, quarum vna est venulis, & arteriolis quamplurimis distincta, fundę similitudinem reddit, altera cornea duritie, & pelluciditate cornu prætenue, & accuratè politum refert. Tertia iuæ acinum, & folliculum, à quo pedunculus auulsus est, figura, colore, tenuitate, læuitate externa spectantibus exhibet. Quarta tenuitate telas aranearum æmulatur. Quintam reticularis à retis similitudine medici dixerunt. Postrema veteribus incognita, vitrea, & ipsa vitreum humorem, omni ex parte ambit. Detectis tunicis effluunt statim, & in apertum prodeunt partes oculorum nobilissimæ: humores quippe, aqueus, crystallinus, & vitreus, sed crystallino summus debetur honor, qui anima oculi, speculum æternis, & centrum ideo dici solet.

Quid neruos loquar, quorum vnus visioni, alter motioni deseruit, quid adipem? quid venas? quid arteriolas? quid musculos? portenti profectò simile est, quod vno corpusculo, tam varij generis particulas natura concluserit. Quid de oculorum effectis dicam? vident, mirantur, adamant, concupiscunt, amoris, iræ, furoris, misericordiæ, vltionis indices sunt, in audacia prosiliunt, in reuerentia subsident, in amore blandiuntur, in odio efferãtur, gaudente animo hilares subrident, eodem mœrente langueſcunt, in ira exasperantur, in cogitatione, ac cura quiescunt, cum mente semper intenti: vnde tot vsus, tot nomina, torui, truces, flagrantes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi, ad summum ad animi motus ita sunt compositi, vt alter animus esse videatur.

Vide Plin. l. 11. c. 7. p. 253.

AVRES.

Descriptio V.

AVres animi lances, suam quoque merentur commendationem, quam Cicero li. 2. de natura Deorum paucis pertexuit.

Auditus semper patet, cuius etiam sensu dormientes egemus, a quo cum sonus est acceptus, etiam e somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid intrare possit, si simplex, & directum pateret; prouisum etiã, vt si qua minima bestiola conaretur irrumpere, in sordibus aurium, tanquam in visco inhæresceret: Extra autem eminent, quæ appellantur aures, & tegendi causa factæ, turandique sensus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca, & in fidibus, testudine resonatur, aut cornu, & ex tortuosis locis, & inclusis redduntur ampliores. Aurium item est artificiosum quoddam, & admirabile iudicium, quo iudicatur, & in vocis, & in tibiarum, ac neruorum cantibus varietas sonorum, interualla, distinctio, & vocis genera permulta, camorum, fuscum, lene, asperum, graue, acutum, flexibile, durũ, quæ hominum solummodo auribus iudicantur.

COR.

Descriptio VI.

SED nihil corde admirabilius hoc vasculo, quo tanta rerum continetur immensitas, de quo præclarè Laurentius.

Hoc præstantioris animæ sedes, vitæ domicilium, fons sanguinis, & quasi perpetuus caloris focus, quo vigente omnia vigent, intereunte marcescunt, atque dilabuntur. Primum pyramidis est figura sensim gracilescente, ex basi enim ampliore in turbinatum mucronem desinit, quo longitudo ad tractũ, rotunditas ad robur, amplitudinemque conferat. Situm est in medio thorace, vt vitalem spiritum, & viuificum nectar salutaris instar syderis, in omnia extrema diffundat: Quantitas eius exigua, vt cæterorũ vitę prin-

cipiorum, quorum vis maxima in parua mole spectabilis emicat, carne durâ est, & solida, quo, & illa inditi à Deo caloris flamma contineatur facilius, & necessaria perpetui motus agitatio, atque diuturnior, atque expeditior, sic in suos actus prorumpat: caro hæc triplici villorum genere intertexta est, quorum recti à basi ad mucronem extremum producti, in cordis diastole sanguinem per venam cauam in dextrum sinum, aërem per arteriam venosam in sinistram trahunt, obliquorum ministerio attractis perfruitur, qui verò transuersi orbiculatim, cor, eiusque ventriculos ambiunt, sanguinem in pulmones, vitalem spiritum in aortam, & fumidos vapores in arteriam venosam egerunt. Adsunt venæ nutrientes, & ingenitum calorem, fouentes arteriæ, totam basim cordis instar coronæ cingunt, & ramulos hinc inde explicant. Totum deinde corpus peculiari tunica cingitur, & adipe copioso, tota ferè cordis superficies oblinitur, ne ob perennes motus incendio cōflagret, & fatiscat. Quid eius motum loquar? quem non minus mirari liceat, quam cœli habentis conuersionem, aut Euripi septies interdiu, & noctu reciprocantis æstus: hac agitatione fit spirituum generatio, & nihil omnino in perfecto animali ferax est, nisi vis illa præpotens cordis fœcunditatem largiatur.

MANVS, ET DIGITI.

Descriptio VII.

QVàm verò aptas, & quàm multarum artium ministras manus natura homini dedit: digitorum enim contractio facilis, faciliſque porrectio, propter molles commissuras, & artus, nullo in motu laborant: Itaq; ad pingendum, ad sculpendum, ad neruorum eliciendos sonos, ac tibiarum apta manus est admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis, cultus dico agrorum, extructioneſque tectorum, tegumenta corporum, vel, texta, vel suta, omnemque fabricā æris, & ferri; ex quo intelligitur, adinuenta animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus, omnia nos consequutos, vt tecti, vt vestiti, vt salui esse possimus, vrbes, muros, domicilia, delubra habeamus. Iam verò operibus hominum, manibus cibi varietas inuenitur, & copia, nam & agri multa ferunt, quę vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati, & præterea vescimur bestijs, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus, partim capiendo, partim alendo, efficimus etiam domitu noſtro quadrupedum vectiones, quorum celeritas, atque vis nobis ipsis adsert vim, & celeritatem: nos onera, quibusdam bestijs, nos iuga imponimus, nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitatem canum, ad vtilitatem noſtram abutimur, nos è terræ cauernis ferrum elicuimus, rem ad colendos agros valdè necessariam. Nos æris, auri, argenti venas penitus abditas inuenimus, & ad vsum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem consectione, omnique materia, & culta, & syluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti, septi, frigora, caloreſque pellamus, magnos vsus autem affert ad nauigia facienda, quorum cursibus suppeditantur, omnes vndique ad vitam copiæ, quaſque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus, maris, atque ventorum, propter nauticarum rerum scientiam, plurimiſque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

COMA.

Descriptio VIII.

COma reuerenda in senibus, veneranda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris, inquit Ambrosius Hexam. lib. 6. cap. 9.

Huius descriptionem in muliere persequutus est Apuleius, suo, vt solet stylo intemperantius velificatus.

Quid cùm capilli color gratus, & nitor splendidus illucet? & contra solis aciem vegetus fulgurat? vel placidus renidet? aut in contrariam gratiam variat aspectum, & nunc aurum coruscans, in mellis lenem deprimitur vmbram, nunc coruina nigredine cærulus, columbarum colli floſculos æmulatur: vel cum guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatur: & pone versum coarctus oculis occurrens, instar speculi reddit imaginem gratiorem.

Quid

Quid cùm frequenti sobole spissus cumulat verticem? vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? tanta denique capillamenti dignitas, vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distrinxerit, ornata non possit videri. At in Photide non operosus, sed inornatus, ornatus addebat gratiam. Vberes enim crines leniter emissos, & ceruice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus astrinxerat.

Apul. libr. 2. Met.

Nota.

Contra solis aciem vegetus fulgurat. Callistratus de coma Narcissi; κόμαις ἐπιχρύσοις ὕσταται, capillis aureis fulgurabat non satis ἐμφατικῶς; redditur fulgebat. Idem ἁλιῶσαν comam Meleagri dixit.

At in contrarium, lege, *Aut in contrarium.*

Aurum coruscans in mellis lenem deprimitur vmbram. Significat auri radiantis fulgura mellei coloris minus vegeti, velut quibusdã vmbris temperari. Διαφαινομένας, καὶ ὑποφαινομένας κόμας, dixit Nazianzenus, oratione vndecima.

Coruina nigredine carulus. Hunc capillorũ colorem probat Anacreon;

Γράφε μοι τῆς ἔχας τὸ πρῶτον
Ἀπαλάσε, καὶ μελάνας.

Columbarum colla. Quæ Lucretius describit lib. 2. Nero Cæsar in suis Leonimis.

Colla Tyberiaca splendent agitata columbæ.

Guttis Arabicis: vnguento nardino, vel lachryma myrrhæ, quæ laudatissima est in Arabia. De vnguentis, & tinctura capillorum notiùs, quàm hic debeat inculcari.

Pectinis arguti dente tenui discriminatur,
—— aut morsu numeroso dentis eburno.

Multisidum discrimen arat. Claud. in nuptijs Honorij. v. 103.

Pone versum coarctus: pone verticem nodo religatus.

Crines nodantur in aurum. Maro.

Patagio. Beroaldus exponit ornamenti genus, quod summa in camisia circa ceruices assunt mulieres, crispissimum, & sinuatum.

CORPVS HVMANVM IN specie.

SEV,

Variæ descriptiones hominum.

APOLLO.

Descriptio IX.

Ex Apuleio, lib. 1.

Descriptiones Apuleij si quæ occurrent, eis summo delectu erunt imitandæ: nam hic author, quod præmoni, sæpe durus est, insolens, & supra modum putidus: habet tamen multum ingenij, & si meliori Ciceroniani styli censura castigatus esset, plus in istis obtineret venustatis.

COntra Apollinem (ridiculum dictu) adversis virtutibus culpabat: quod Apollo esset, & coma intonsus, & genis gratus, & corpore glabellus, & arte multiscius, & fortuna opulentus. Iam primum, inquit, crines eius præmulsis antijs, promulsis caproneis, anteuentuli, & propenduli, corpus totum grauissimum, membra nitida, lingua fatidica, seu tute oratione, siue versibus malis vtrobique facundia æquiparari. Quid? quod vestis textu tenuis, tactu mollis, purpura radians? quid? quod & lyra eius auro fulgurat, chore candicat, gemmis variegat? quid quod & doctissimè, & gratissimè cantillat? hæc omnia, inquit, blandimenta, nequaquam virtuti decora, sed luxuriæ accommodata, circa corporis sui qualitatem speciem maximam ostentare.

Nota.

Apollinis characterem similiter habet Apollonius, Argonauticón lib. II. v. 675.

Quintus Calaber, lib. 9.

Antipater, εἰς ἄγαλμα Ἀπόλλωνος.

Anthlog. 4. Philost. Iun. p. 837. in Marsya.

Coma intonsus Nonn. Dionys. lib. 10.

Φοῖβος ἀκερσεκόμης κεχαλάσμενα βόστρυχα σείων:

Phœbus coma intonsus, solutos cincinnos quatiens.

Genis gratus, Ἡλείης παρειᾶς, dixit Callimachus in Apolline, v. 37.

Præmulsis antijs.

Antiæ muliebres, capilli demissi in frontem appellari ex Græco videntur, quod enim nos *contra*, illi ἀντὶ dicunt.

Festus Adhelmus de laudibus virginitatis, cap. 28. Antiæ frontis, & temporum cincinni calamistro crispantur.

Caprona equorum iubæ in frontem deuersæ, dictæ quasi à capite pronæ.

Comas fluitare Capronas dixit Lucilius.

Nec mirum, si de hominibus dixerit, nam & iubam virilem capillum nominat Senec. de breuitate vitæ, tit. 12. Quomodo excandescût, si quid ex iuba sua decissum est.

Vestis textu tenui. Citharœdi vbique magno vestis cultu, atque choragio depinguntur. Talis, qui describitur à Cicerone, 4. Ad Herenn. Talis, qui à Luciano, & Apuleio Flor. l. 2.

IN HOC GENERE DESCRIPTIONVM PICTI, ET FLORENTES sunt Græci sophistæ, vt Philostratus, & Callistratus, ex quibus descriptiones aliquot subijciam, quas ego verti, non quidem ad verbum, vt interpres, sed paulo liberiùs, vt Orator.

Ex Callistrato.

CVPIDO PRAXITELIS.

Descriptio X.

Ex Callistrato.

Ἔρως ἦν πραξιτέλους τέχνημα, ὁ ἔρως αὐτὸς, παῖς ἀνθηρὸς, καὶ νέος, πτέρυγας ἔχων, καὶ τόξα, χαλκὸς δὲ αὐτὸν ἐτύπου, καὶ ὡς ἂν ἔρωτα τυπῶν τύραννον θεὸν, καὶ μέγαν, καὶ αὐτὸς ἐδημιουργεύετο. οὐ γὰρ ἠνείχετο χαλκὸς εἶναι τὰ πάντα, ἀλλ' ὅσον ἦν, Ἔρως ἐγίνετο. εἶδες ἂν τὸν χαλκὸν θρυπτόμενον, καὶ εἰς εὐσαρκίαν ἁπαλὰς χλιδῶντα, καὶ ὡς βραχίονας εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαῖα πληροῦντα. ἑαυτῷ τὸν ὕλλον ἁρμόσαντα; ὑγρὸς μὲν ἦν ἁμοιρῶν μεγαλειότητος. χαλκῷ δὲ ἔχων σωφρονοῦντα τὰ χροΐαν σκαληνὸς ἐωράτο. τῶν δὲ κινήσεως ἔργων ἐστερημένος, ἕτοιμος ἦν δεῖξαι κίνησιν. εἰς μὲν γὰρ ἔθραν σάσιμον ἵδρυτο. ἠωρτο δὲ ὡς, καὶ τὰ μετεώρα κυρτεύων φορᾶς. ἐγαυρώτο δὲ εἰς γέλωτα ἐμπορνόν τι, καὶ μειλιχον ἀφθάλμων διαυγάζων, καὶ ἡνδαῖον ὑπακούοντα τῶν πάθει τὸν χαλκὸν, καὶ δεχόμενον εὐκόλως εἰς γέλωτος μίμησιν. ἵδρυτο δὲ, εἰς μὲν τὴν κορυφὴν τὸν δεξιὸν ἐπικάμπτων καρπὸν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μετεωρίζων τὸ τόξον, καὶ τὴν τῶν βά-

CVpido erat Praxitelis artificium ipsemet Cupido, puer floridus, tener, pinnatus, arcu, & sagittis ferox, ex ære mollissimè conformatus: atque, vt Cupidinem magnum, & dominatorem Deum effingens, ipsum etiam metallum imperiosius dominari videbatur: non enim iam ferebat omninò æris speciem, sed quantum naturæ ratio patiebatur, totum cedebat, in Cupidinem. Videres, quippe æs delicijs affluens, & mirum in modum carnis mollitia, teneritateque luxurians, atque, vt summatim dicam, ad necessarias quasque partes explendas materiam seipsa plane contentam: Siquidem molliculus erat puer, à maiestate alienus, qui & ipsi quoque æri congruentem colorem nactus, fœliciter adolescere cernebatur. Iam, licet motionis expers emicanti similis erat, & in firma basi collocatus, spectantium fallebat oculos, quasi iam pinnis aërem euerberaret. Quinetiam iactabat sese profusior in risum, igneo quodam, & mellito aspectu fulgurans, & videre quidem fas erat, æs affectui obremperans, & ad risus imitationem bellissimè compositum. Erectus insuper fuit, brachio ad verticem dextrum inflexo, alte-

σεως ἰσῤῥοπίαν ἐπικλίνων ἐπὶ τὰ λαιά. τὴν γὰρ τῆς ἀρισταιρᾶς λαγόνος ἔκστασιν ἀνίστη πρὸς τὴν εὐμαρότητα, τοῦ χαλκοῦ τὸ στεγανὸν ἐκκλάσας; πλόκαμοι δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἐσκίαζον, ἀνθηροὶ, καὶ ἔνυλοι, νεοτήσιον ὑπολάμποντες ἄντος, καὶ ἦν θαυμαστὸς οἷος ὁ χαλκὸς. ἰδόνη μὲν γὰρ, ἔρευθος ἀπέστιλβεν, ὃς ἄκρων βοστρύχων αἰρόμενον ἁψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο, μαλτακιζομένη πρὸς τὴν αἴσθησιν. ἐμοὶ δὴ θεασαμένῳ τὴν τέχνην, ἐπήει πιστεύειν ὅτι, καὶ χορὸν ἤσκησε κινούμενον Δαίδαλος, καὶ χρόα παρεῖχεν αἰσθήσει. ὅπου πραξιτέλης, εἰς τὴν εἰκόνα ἔρωτος ἐνέθηκε μικροῦ, καὶ νοήματα, καὶ πτέρυγι τὸν ἀέρα τέμνειν ἐμηχανήσατο.

altera manu arcum attollens, & in hac incessus æqualibritate paulò ad læuam proiectior, etenim sinistri lumbi deflexio propendebat, ad æris facilem tractationem soliditate molliter infracta: Cincinnuli verò florigeri, & crispantes caput eius inumbrabant, iuuenili sublucentes flore, qui plurimum gratiæ metallo asperserat: sed enim intuenti rubor quidam affulgebat, à cincinnorum fimbrijs euibratus: & contrectanti capillus surrigebat modica titillatione delusis sensibus blandiente. Mihi certè, dum artem accuratiùs contemplarer, subierat animum credere, Dædalum, etiam choræam versatilem elaborasse, & colorem sensibus animasse, quando Praxiteles in metu Cupidinis imagine, quædam etiam fermè sensa incluserat, & ipsum alarum remigio aêrem celerrimè secantem solertiùs effinxerat.

Nota ad Cupidinem.

De hoc Cupidine Praxiteles legendus Pausanias in Atticis-Scholiastes Anthologiæ. Iulianus à præfectis Ægypti, Tullius Geminus, & Leonides in epigrammatis de eodem scriptis.

Τύραννον θεὸν *Alcibiadis Cupido erat fulminator, vt habes in iconibus. Vide ornatissimas descriptiones Oppiani, de amoris tyrannide, quarum memini in thesauro.*

Εγαυρῶντο *Similiter Iulianus* κλίνας αὐχένα γαῦρον.

Μείλιχον διὰ τοῦτο γελᾷ, καὶ μείλιχός ἐστιν; *Palladas in Thespio Cupidine.*

VOLVIT ET APVLEIVS ISTAS GENTILIVM DEORVM picturas stylo florido persequi, sed propter sermonis insolentiam, longè græcis deterior est. Sic autem iudicium Dearum describit.

Descriptio XI.

ERat mons ligneus ad instar incliti montis illius, quam vates Homerus Idæum cecinit, sublimi instructus fabrica, consitus vinetis, & viuis arboribus, summo cacumine, de manibus fabri fonte manante, fluuiales aquas eliquans. Capellæ pauculæ tundebant herbulas, & in modum Paridis Phrigij pastoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè indusiatus adolescens, aureâ tyarâ contecto capite, pecuarium simulabat ministerium. Adest luculentus puer nudus, nisi quod ephebia clamyde sinistrum tegebat humerũ, flauis crinibus vsquequaq; cõspicuus, & inter comas eius aureę pinnulæ cognatione simili sociatæ prominebant, quẽ caduceum, & virgula Mercurium indicabant. Is saltatoriè procurrens, malumque bracteis inauratum dextra gerens, ei qui Paris videbatur, porrigit, quæ mandaret Iupiter nutu significans, protinus gradus scitule referens è conspectu facessit. Insequitur puella vultu honesta, in Deæ Iunonis speciem similis, nam & caput stringebat diadema* candidum, ferebat & sceptrum.

** Alijcandida.*

Irrupit alia, quam putares Mineruam, caput contecta fulgenti galeâ, & oleagina corona tegebatur ipsa galea, clypeum attollens, & hastam quatiens, & qualis illa, cum pug-

pugnat. Super has Venus introcessit alia visendo decore perpollens, gratia coloris ambrosei designans Venerem. Ipse autem color Deæ diuisus in speciem, corpus candidum, quod cœlo demeat, amictus cærulus, quod mari remeat. Iam singulas Virgines, quæ Deæ putabantur, sui obibant comites.

Iunonem quidem Castor & Pollux, sed isti Castores erant scenici pueri. Hæc puella varios modulos lasciua concinente tibia procedens, quieta, & inaffectata gesticulatione, nutibus honestis pastori pollicetur, si sibi præmium decoris addixisset, sese regnum totius Asiæ tributuram. At illam, quam cultus armorum Mineruam fecerat, duo pueri muniebant, præliaris Deæ comites armigeri Terror, & Metus, nudis gladijs insultantes. At pone tergum tibicen Hormum canebat bellicosum; & permiscens bombis grauibus tinnitus acutos, in modum tubæ saltationis agilis, vigorem suscitabat. Hæc inquieto capite, oculis inspectu minacibus, citato & intorto genere, gesticulatione alacri, demonstrabat Paridi si sibi formæ victoriam tradidisset, fortem trophæisque bellorum insignem suis adminiculis futurum. Venus ecce cum magno caueæ fauore in ipso meditullio scenæ, circumfuso populo lætissimorum paruulorum, dulce subridens constitit amœne. Illos teretes, & lacteos puellos diceres tu Cupidines de cœlo vel mari commodum inuolasse. Nam & pinnulis, & sagittulis, & habitu cætero formæ præclaræ congruebant, & velut nuptiales epulas obituræ dominæ coruscis prælucebant facibus, & influunt innuptarum puellarum decoræ soboles. Hinc gratissimæ gratiæ; illinc horæ pulcherrimæ, quæ iaculis floris, serti, & soluti, Deam suam propitiantes scitissimum constituerant chorum, dominæ voluptatum veris coma blandientes. Iam tibiæ multiforabiles cantus lydios dulciter circumsonant, quibus spectatorum pectora suauc mulcentibus longè suauior Venus placidè commoneri, cunctantique lente vestigio, & leuiter perfluctuantes pinnulas, & sensim annuente capite cœpit incedere, mollique tibiarum sono delicatis respondere gestibus, nunc mite conniuentibus, nunc acre comminantibus gestire pupulis, & nonnunquam saltare solis oculis. Apul. met. 10.

Hæc nimis affectata, & puerilia.

Item quod habet de pompa Veneris in mari floridum est, nisi stylo infuscaretur.

Ecce iam profundi maris vdo resedit vertice, & ipsum quod incipit velle statim quàm si pridem præcepit, non moratur marinum exequium: adsunt Nerei filiæ chorum canentes, & Portunus cærulis barbis hispidus, & grauis piscoso sinu Salacia, auriga paruulus Delphini Palæmon, iam passim maria persulcantes Tritonum cateruæ, hic concha sonaci leniter buccinat, ille serico tegmine flagrantiæ solis obsistit inimicæ: alius speculum sub oculis dominæ prægerit, currus biges alij supernatant. Talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

Idem Metamorph. 4.

Nota.

Non assentior Beroaldo, qui per verticem profundum, imum maris intelligit, Quin potius τῶν θαλάσσης *designat, quæ Arnob. l. 1. aduersus gentes Ponti terga dixit. Depingitur enim Venus* ἀναδυομένη, *qualem depinxit Leonides Tarentinus.*

Τὴν ἐκ φυγοῦσαν μητρὸς ἐκ κόλπων, ἔτι
Ἀφρῷτε μορμύρουσαν.
Emersam ex sinu matris, adhuc
Spuma fluitantem.

Bellissimè Anacreon od. 51. ex quo nonnulla decerpsit Apuleius.

Et ipsum quod incepit velle.

Morem ostendit delicatissimarum mulierum, quæ, vt ait ille, ad digiti nutum sua mandata impleri volunt, sin autem solea obiurgabere rubra.

Cœrulis barbis hispidus, *alibi multibarbum dixit, Marsiam non adeo delicatè exprimens illud Nonni* τρίτων δ' ἰωχμήνιος, *&c. lib.*

Salacia. D. Augustinus lib. 4. de ciuitate Dei.

Quid est, quod mare Neptuno tribuitur, Terra Plutoni? & ne ipsi quoque sine coniugibus remanerent additur Neptuno Salacia, Plutoni Proserpina.

Auriga paruulus Delphini.

Dixit

Dixit ad imitationem Anacreontis apud quem Desiderium, & Amor circa Venerem ἀναδυομένην *equitant* ἐπὶ Δελφῖσι χορευταῖς.

Maria persulcantes. *melius quam præsultantes expressit, & illud Anacreontis, qui* κύμα τέμνειν, ἄυλακα θαλάσσης *sulcum maris dixit.*

Concha sonaci buccinat.

Vt apud Nonnum. Triton ipse ἐβόμβεεν ἠθάδι κόχλῳ. *Buccinatorem dixit Cicero filius. epist. 1. l. 16. in eo, vt in cæteris audacior, quam pater.*

Speculum prægerit.

In quo delicatissimarum puellarum triumphabat luxus. Senec. 1. natur. q. 17.

Specula totis paria corporibus, auro, argentoque celata sunt: denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ constitit, quàm antiquarum dos fuit, illa, quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum liberis.

Item Apuleius lib. 6. Metamorph.

IVbet construi currum, quem ei Vulcanus subtili fabrica studiosè poliuerat, & ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat: Lunæ tenuantis detrimento conspicuũ: & ipsius auri damno pretiosum. De multis quæ circa cubiculum dominæ stabulant, procedunt quatuor candidæ columbæ, & hilaris incessibus picta colla torquentes iugum gemmeum subeunt, susceptaque domina lætæ subuolant, currum Deæ prosequentes, gannitu constrepenti lasciuiunt passeres, & cæteræ, quæ dulce canticant aues, melleis modulis suaue resonantes, aduentum Deæ pronuntiant, cedunt nubes, & cœlum filiæ panditur, & summus æther cum gaudio suscipit Deam: nec obuias aquilas, nec accipitres pertimescit magnæ Veneris canora familia, tum se protinus ad regias Iouis arces dirigit.

Nota.

Ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat. Similiter Claudianus de nuptijs Honorij & Mariæ.

Mulciber, vt perhibent, his oscula coniugis emit
Mœnibus, & tales vxorius obtulit artes.
Lunæ tenuantis detrimento conspicuum.

Significat currum arcuatum, & ad effigiem Lunæ corniculatæ figuratum.

Auri damno pretiosum.

Quod enim ars rasetat ex auro ad arcuatam figuram tenuandam: hoc ipso fuit opus politius, & nobilius.

Currum Deæ prosequentes, gannitu constrepentè lasciuiunt passeres.

Passeres, columbæ, oleres sunt in famulitio Veneris. Sappho in hymno ad Venerem.

Καλοὶ δέ σε ἄγον,
Ὠκέες στρουθοὶ πτέρυγας μελαίνας.
Πυκνὰ δινέοντες ἀπ' ὠρὰν αἰθέρος διὰ μέσσῳ.

Pulchri verò te ducebant,
Et veloces passeres, nigras pennas
Variè agitantes, è cœlo aerem
Per medium.

Quod ad columbas, maternas agnoscit aues Aeneas apud Maronem, & Purpureis ales oloribus vehitur. Apud Horat. od. 1. l. 4.

Nec obuias aquilas, nec accipitres rapaces pertimescit.

Tales Milui ad rapinas incitatissimi, vt nec Macelli carnibus parcant, Ioui sacra non tangunt.

Τῶν δ' ἐκ τοῦ Διὸς ἱερουργίας οὐκ ἂν προσάψαντο: *Aelian. de animal. l. 2. c. 97.*

Iouis cæruleum supercilium. κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. ἰλ. α.

DIANA.

Ex Apuleio, 2. Metam.

Descriptio XII.

EConta Parius lapis in Dianam factus, tenet libratam totius loci mediocritatem: signum perfectè luculentum, veste reflatum, procursu vegetum, introeuntibus obuium, & maiestate venerabile. Canes vtrinque secus Deæ latera muniunt, qui canes & ipsi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora sæuiunt, & sic vnde iatratus de proximo ingruerit, cum putabis de faucibus lapidis exire, & in quo summum specimen operæ fabrilis egregius ille signifex prodidit, sublatis canibus in pectus arduis, pedes imi resistunt, currunt priores: Ponè tergum, Deæ saxum insurgit in speluncæ modum, muscis, & herbis, & folijs, & virgultis,

& pampinis, & arbusculis alibi de lapide florentibus: sub extrema saxi margine poma, & vuæ faberrimè politæ dependent, quas ars æmula naturæ, veritati similes explicuit: putes ad cibum inde quædam posse decerpi; & si fontes, qui Deæ vestigio discurrentes in leuem vibrantur vndam, pronus aspexeris, credes illos, vt rupe pendentes racemos, nec agitationis officio carere.

DIONYSII STATVA.

Callistratus in signum Dionysij.

Descriptio XIII.

Δαιδάλῳ μὲν ἐξῆν ἰδεῖν τῷ περὶ κρήτην πιστεύειν θαύματα, κινούμενα μηχαναῖς τὰ ποιήματα, καὶ πρὸς ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἐκβιάζεται τὴν χρυσόν. αἱ δὲ δὴ πραξιτέλεοι χεῖρες ζωηκὰ διόλου κατεσκεύαζον τὰ τεχνήματα. ἄλλος ἦν, καὶ Διόνυσος εἰστήκει, ἠιθέου σχῆμα μιμούμενος. οὕτω μὲν ἁπλοῦς, ὡς πρὸς σάρκα μεταῤῥυθμίζεσθαι τὸν χαλκόν. οὕτω καὶ ὑγρόν, καὶ κεχαλασμένον ἔχων τὸ σῶμα, ὡς ἐξ ἑτέρας ὕλης, ἀλλὰ μὴ χαλκοῦ πεφυκός. ὃς χαλκὸς μὲν ὤν, ἠρυθραίνετο. ζωῆς δὲ μετουσίαν οὐκ ἔχων, ἐβούλετο τὴν ἰδέαν δεικνύναι. ἁψαμένῳ δέ σοι, πρὸς τὴν ἀκμὴν ὑπεξίστατο. καὶ ὄντως μὲν ὁ χαλκὸς ἦν στεγανός. ὑπὸ δὲ τῆς τέχνης μαλαττόμενος εἰς σάρκα, ἀπεδίδρασκε τῆς χειρὸς τὸν αἴσθησιν. ἦν δὲ ἀνθηρὸς, ἁβρότητος γέμων, ἡμέρῳ ῥεόμενος, εἷον αὐτὸς Ευριπίδης ἐν βάκχαις εἰδοποιήσας ἐξέφηνε. κισσὸς δὲ αὐτὸν ἔστεφε περιθέων ἐν κύκλῳ. ὡς κισσὸς ἦν ὁ χαλκὸς, εἰς κλῶνας καμπτόμενος, καὶ τῶν βοστρύχων τοὺς ἑλικτῆρας ἐκ μετώπου κεχυμένους ἀναστέλλων. γέλωτος δὲ ἔμπλεος, ὃ δὴ καὶ παντὸς ἦν ἐπέκεινα θαύματος ἡδονῆς ἀφιέναι τὴν ὕλην τεκμήρια, καὶ τὴν παθῶν δήλωσιν ὑποκρίνεσθαι τὴν χαλκίν. νεβρὺς δὲ αὐτὸν ἔσκεπεν οὐχ οἵαν εἴωθεν διόνυσος μοάπτεσθαι; ἀλλ' εἰς τὴν τῆς δορᾶς μίμησιν ὁ χαλκὸς μετεβάλλετο. εἰστήκει δὲ τὴν λύραν ἐπερείδων τῷ θύρσῳ. ὁ δὲ θύρσος ἡπάτα τὴν αἴσθησιν, ἐκ χάλκου πεποιημένος, χλοερόν τι, καὶ τεθηλὸς ἀποστίλβειν ἐδοξάζετο πρὸς αὐτὴν ἀμειβόμενος τὴν ὕλην. ὄμμα δὲ ἦν πυρὶ διαυγὲς, μα-

DAEdalo sanè integrum fuit videre in Creta, incredibilia quædam, ac miranda opera, que fabricis occultis agitarentur, vtque aurum ad humanos sensus effingendos præter naturam cesserit: verùm, Praxitelis manus spirantia prorsus molitæ sunt artis simulachra. Nemus fuit, in quo Dionysius constiterat, adolescentis habitum imitatus, ita certè molliter, vt æs cum carne, summa concinnitate congrueret: adeò verò tenerum, ac delicatum corpus inerat, vt ex alia quauis materia, potiùs quàm ex ære conflatum videretur. Siquidem æs cum esset, erubescebat: & cum vitæ communionem haberet nullam, eius tamen speciem gestiebat præ se ferre; nam si contrectasses, ad tactus aciem cedebat: ac reipsa quidem solidum, & contumax metallum, sed artificio mollitum in carnem pulposam, manus contactum subterfugiebat; cæterùm floridus, teneritate refertus, ac cupidine diffluens cernebatur, qualem Euripides ipse in Bacchis accurata simulachri fictione expressit. Hedera certè ipsum circumuestiebat erratico corymborum flexu in orbem diffusa; æs quippe instar hæderæ in ramos inflexum, cincinnorum nodos à fronte diffusos colligebat: totus porrò in risum effusus visebatur, quod certè omne miraculum excedebat, cum voluptatis notas exprimeret materia, & metallum nature æmulum, permotiones, affectusq; fingeret. Hinnuli membrana ipsum velabat, non qualem Dionysius solebat appensam habere, sed ad pellis imitationem æs conformatum erat. Porrò stabat, lyram thyrso fulciens; ac thyrsus etiam sensum fallebat, quippe qui ex ære fabricatus, virens quiddam ac floridum cum ipsa certans materia, iaculari putabatur. Præterea oculus igne rutilans, furiosum intuebatur, sed enim metallum vim bac-

chan-

νικὸν ἰδεῖν. καὶ γὰρ τὸ βακχεύσιμον ὃ χαλκὸς ἐνεδείκνυτο, καὶ ἐπιθειάζειν ἐδόκει. ὥσπερ οἶμαι τοῦ πραξιτέλους, καὶ τὸν βάκχειον ἐγκαταμίξαι δυνεθέντος.

chantis indicabat, & furore accendi videbatur: perinde opinor, ac si Praxitelis bacchicum œstrum inserere valuisset.

Nata.

Ἁψαμένῳ δέ σοι: *Similiter dixit in Cupidine,* ἁψαμένῳ δὲ ἡ θρὶξ ὑπεξανίστατο, *quanquam alia ratio verbi* ὑπεξανίσταμαι, *&* ὑπερεξίσταμαι. *Itaque non possum assentiri viro eruditissimo sic interpretanti,* vigore quodam excitabatur, *mallem,* ad tactus aciem cedebat. *Ita, inquit, molle, & delicatum æs erat, vt tangenti cedere videretur.* πρὸς ἀκμὴν ὀνύχον, *D. Basilius, & Plutarchus, & fortè hic simile quidpiam desideratur. Verum, & germanum hunc esse sensum declarant inferiora,* ἀπεδίδρασκε τῆς χειρὸς, τὴν αἴσθησιν.

CAERVS, SIVE OCCASIO.

Callistratus in Occasionis imag.

Descriptio XIV.

ΠΑῖς δὲ ἦν ὁ Καιρὸς ἡβῶν ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας ἐπάνθων τὸ τῆς ἥβης ἄνθος: ἦν δὲ τὴν μὲν ὄψιν ὡραῖος, σείων ἴουλον, καὶ ζεφυρῷ κνάσσειν, πρὸς ὁ βούλοιτο καταλιπὼν τὴν κομὴν ἄνετον. τὴν καὶ χρόαν εἶχεν ἀνθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τοῦ σώματος τὰ ἄνθη δηλῶν ἦν δὲ Διονύσῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφερής. τὰ μὲν γὰρ μέτωπα χάρισιν ἐστίλβεν; αἱ παρειαὶ δὲ αὐτῷ, εἰς ἄνθος ἐρευθόμεναι νεοτήσιον ὡραΐζοντο, ἐπιβόλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἁπαλὸν ἐρύθημα εἱστήκει δὲ ἐπί τινος σφαίρας, ἀπ' ἄκρων τῶν ταρσῶν βεβηκὼς, ἐπτερωμένος τό πόδε ἐπεφύκει δὲ οὐ νενομισμένως ἡ θρὶξ; ἀλλ' ἡ μὲν κόμη κατὰ τῶν ὀφρύων ἐφέρπουσα, ταῖς παρειαῖς ἐπέσσειε τὸν βόστρυχον. τὰ δὲ ὀπίσθεν ἦν τοῦ καιροῦ πλοκάμων ἐλεύθερα μόνην τὴν ἐκ γενέσεως βλάστην ἐπιφαίνοντα τῆς τριχός.

CAErus autem puer erat pubescens, & ipso pubertatis flore, qui se vernantibus membris affuderat, gratissimus. Magna erat imprimis vultus dignitate, lanuginem quatiens, & cincinnos, quos Fauonio, quocunque vellet agitandos permiserat. Adhæc florido nitebat colore, veluti quibusdam corporis fulgetris vernantes rosas explicaret, eratque Dionysio maxima ex parte persimilis: at enim frons gratijs emicabat, genæ regij floris instar rubentes, iuuenili decore fulgebant, ipsis oculis gratissima quadam face ruboris accensis: stabat autem in globo, summa pedum planta insistens, qua & pinnis volucer exilire propè videbatur: capillus non more solito creuerat, verùm coma contra supercilia repens, ad genas cincinnum effuderat, occiput verò capillorum nexibus liberum, rarissimos tantum pilos à primo ortu insitos ostendebat.

NILVS.

Philostratus in Nilo.

Descriptio XV.

ΠΕρὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις ἀθύρουσι παιδία ξυμμέτρα ᾧ ὀνόματι. καὶ ὁ Νεῖλος

CVbiti circa Nilum ludunt pueri corporis modulo cognomines: quibus Nilus sũmo-

αὐτοῖς ὑπεργαίνυται, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι κηρύπτουσιν αὐτὸν ὅσος αἰγυπτίοις προεχύθη. προσάγεται οὖν, καὶ οἷον ἔρχεται αὐτῷ ἐκ τοῦ ὕδατος, βρέφη ἁπαλὰ, καὶ μειδιῶντα μετέχειν δὲ οἶμαι αὐτὰ, καὶ τοῦ λάλου, καὶ οἱ μὲν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ ἐφιζάνουσιν, οἱ δὲ τῶν πλοκάμων ἐκκρέμανται οἱ δὲ ἀγκάλη ὡς καθεύδουσιν οἱ δὲ κωμάζουσιν ἐπὶ τοῦ στέρνου ὁ δὲ ἀναδιδῶσιν αὐτοῖς ἄνθη, τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ κόλπου τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀγκάλης ὡς στεφάνους τὲ ἀπ' αὐτῶν διαπλέκοιεν, καὶ καθεύδοιεν ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἱεροὶ, καὶ ἐνώδεις: ἐπιβαίνουσιν ἄλλος ἄλλῳ τὰ παιδία, σείστρους ἅμα ταυτὶ γὰρ ἔναυλα ἐκείνῳ ᾧ ὕδατη. κροκόδειλοι μὲν οὖν, καὶ οἱ ποτάμοι τῶν ἵππων, οὓς τῷ Νείλῳ τινὲς προσγράφουσιν ἀποκείνται, νῦν ἐν βαθείᾳ τῇ δίνῃ μὴ δέος τοῖς παιδίοις ἐμπέσῃ.

mopere oblectatur, cùm ob alia, tum vel maximè, quod ipsum, quantum Aegyptijs profusus sit, enuntient; procedunt igitur, & velut ex ipsa aqua molles, ac ridentes progrediuntur infantes: participes autem esse, & sermonis existimo. Hi quidem ipsius humeris insident, hi à cincinnis eius suspenduntur, nonnulli in vlnis dormiunt, alij in pectore petulanter saliunt, ipse verò tam ex sinu, quàm ex vlnis, flores offert pusionibus, vt ex ipsis corollas contexant, & super floribus dormiant, sacri prorsus, & sacris odoribus perfusi; & ex pueris alius aliò cum sistris ascendit, hæc enim illi aquæ consona sunt instrumenta: Cæterùm, crocodili, &, qui à nonnullis Nilo adscribuntur, hippopotami, nunc in imo iacent vortice, ne pueris terrorem incutiant.

ORPHEVS.

Philostratus in Orpheo.

Descriptio XVI.

Ὀρφέα τὴν τῆς μούσης, θέλξαι τῇ μουσικῇ, καὶ τὰ μὴ μετέχοντα λόγου, λογοποιοὶ φασὶ πάντες. λέγει δὲ, καὶ ὁ ζωγράφος. λέων τὲ οὖν, καὶ σῦς αὐτῷ πλησίον ἀκροαταὶ τοῦ Ὀρφέως, καὶ ἔλωφος, καὶ λαγωὸς οὐκ ἀποπηδῶν τῆς ὁρμῆς τοῦ λέοντος, καὶ ὅσοις ἐν θήρᾳ δεινὸς ὁ θὴρ ξυναγελάζονται αὐτῷ ῥαθύμῳ, νῦν ῥάθυμοι. σὺ δὲ μηδὲ τοὺς ὄρνιθας ἀργῶς ἴδης, μὴ τοὺς μουσικοὺς, μόνον οἷς ἐνευστομεῖν τοῖς ἄλσεσιν ἔθος, ἀλλ' ὅρα μοι, καὶ τὸν κραγέτην κόλοιον, τὸν λακέρυζαν αὐτὴν, καὶ τὴν τοῦ διὸς ἀετόν. ὁ μὲν ὁποῖος ἄμφω τὼ πτέρυγε τὰ λαντεύσας, ἐξ ἑαυτοῦ ἀτενὲς ἐς τὸν ὀρφέα βλέπει, οὐδὲ ἐπιστρεφόμενος τοῦ πτωκὸς, πλησίον ὄντος. οἱ δὲ ξυγκλείσαντες τὰς γένους, ὅ ἐστι τοῦ θέλγοντος, λύκοι δὲ οὗτοι, καὶ ἄρνες ἀναμὶξ, ἢ τεθηπότες. νεανιεύεται δέ τι, καὶ μεῖζον ὁ ζωγράφος. δένδρα γὰρ ἀνασπάσας τῶν ῥιζῶν ἀκροατὰς ἄγει ταῦτα τῷ ὀρφεῖ, καὶ περιίστησιν αὐτῷ. πεύκη τὲ οὖν

ORpheum Musæ filium mollissimis fidibus, rationis etiam expertes feras demulsisse, omnes fabulosi testantur scriptores, omnium fermè pictorum colores loquuntur. Quare leo, & aper propè adsunt, Orpheum auscultant, & ceruus quidem, ac lepus minimè ab impetu leonis resiliunt, & quibuscunque in venatione terribilis hæc fera visa est, congregantur segnes, ac remissi, cum ipso, vt apparet, feriante. Cæterum, ne aues quidem inertes videris, non canoras tantum, quibus suaues modulos concidere saltibus mos est: quin etiam vide clamosum graceulum, & stridulam cornicem, & Iouis aquilam: hæc quidem qualis est, alarum librata remigijs, vt sponte sua defixis oculis Orpheum spectat, ne se ad proximum lepusculum præda scilicet oblita conuertit. Hic porrò constrictis maxillis (quæ ars est Orphei mulcentis) & lupi, & agni promiscuè attoniti, saltatorium orbem versant. Maius porrò quiddam animsous pictor comminiscitur: nam arbores à radicibus auulsas, ad auscultandum Orpheum ducit, atque ipsi

καὶ κυπάριττος, καὶ κλῆθρος, καὶ αἴγειρος αὕτη, καὶ ὅσα ἀλλὰ δένδρα ξυμβάλλοντα τοὺς πτόρθους, οἷον χεῖρας, περὶ τὸν ὀρφέα ἔστηκε καὶ τὸ θέατρον οὖν αὐτῷ συγκλείουσιν, οὐ δεηθὲν τῆς τέχνης. ἵν' οἵτε ὄρνιθες ἐπ' αὐτῶν καθέζοιντο, καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ σκιᾷ μουσουργοίη, ὁ δὲ κάθηται, ἀρτίχνουν ἐκβάλλων ἴουλον, ἐπιῤῥέοντα τῇ παρεῖα, τιάραν δὲ χρυσαυγῆ ἐπὶ κεφαλῆς αἰωρῶν. τὸ δὲ ὄμμα αὐτῷ ξυνὸν ἀβρότητι ἐνεργὸν, καὶ ἔνθεον, ἀεὶ τῆς γνώμης ἐς θεολογίαν τεινούσης. τάχα δέ τι, καὶ νῦν ἄδει, καὶ ἡ ὀφρὺς, οἷον ἀποσημαίνουσα τὸν νοῦν ἀσμάτων, εὐθύς τε αὐτῷ μεταθέουσα, πρὸς τὰς τῶν κινήσεων τροπάς, καὶ τοῖν ποδοῖν, ὁ δὲ λαιὸς, ἐπερείδων εἰς τὴν γῆν, ἄνεχει τὴν κιθάραν. ὑπὲρ μήρου κειμένην. ὁ δεξιὸς δὲ ἀναβάλλεται, τὸν ῥυθμὸν, ἐπικροτῶν τοὐδαφος τῷ πεδίλῳ. αἱ χεῖρες δὲ ἡ μὲν δεξιὰ ξυνέχουσα ἀπρὶξ τὸ πλῆκτρον ἐπιτέταται φθόγγοις ἐγκειμένῳ ᾧ ἀγκῶνι, καὶ καρπῷ εἴσω νεύοντι. ἡ λαιὰ δὲ ὀρθοῖς πλήττει τοῖς δακτύλοις τοὺς μίτους.

ipsi in orbem sistit. pinus igitur, & cupressus, & alnus, & populus: hæc & aliæ quæuis arbores confusis ramis, tanquam consertis manibus Orpheum circumdant, ac certè theatrum ipsius gratia, non sine exquisito quodam artificio circumcludunt. Cerne iam, vt aues in ramis consideant, & Orpheus in vmbra moduletur: ipse quidem sedet, erumpens lanuginem genis, molliter inserpentem: tiaram auro fulgentem in capite rectam gestat, & oculus ipsi mollitie simul, atque ignea solertia temperatus, Deoque plenus apparet, mente ad considerationem, de natura Deorum semper intenta: fortè etiamnum aliquid canit ac supercilium quasi designaret, carminum sensum, repentè cum ipso mutatur, ad motionum conuersiones. At pedum quidem læuus terræ nixus citharam sustinet incumbentem femori, dexter verò orditur modulos, pulsans solea pauimentum: manuum autem dextra plectrum firmiter tenens, extenditur supra fides incumbente cubito, & palma introrsum nutante, ac reflexa: sinistra rectis ferit digitis fides.

Notæ ad Orphei statuam.

Hoc argumentum disertè prosequutus est Claudianus in præfatione libri secundi, de raptu Proserpinæ: quod hic habes tam delicatè descriptum, vt nihil in Græcis veneribus opulentius, aut elegantius esse possit.

Καὶ λαγωὸς ἐκ ἀπωπηδῶν.

Securum blandi teporem fouere molossi,
Vicinumq; lupo præbuit agna latus.

Ὁ θὴρ, *ita appellatur leo* κατὰ ἐξοχὴν, *quod, vt ait sapientissimus Philo, habeat* τὴν φύσεως μοναρχίαν.

Καὶ τὴν λακερύζαν αὐτὴν, *& hoc* γλώσσης πινδαριξούσης, *quod adiunctum vulgatissimum dixit pro subiecto.*

Ita Hesiodus, & Diuus Gregorius appellant λακέρυζαν μελάγχρεον.

Ὅ ἐστι τῶν θέλγοντος, *nihil immutandum video, & ex interpretatione nostra planus est huius loci sensus.*

Νεανιεύεται: *iuueniliter inuentis exultat.*

Sic Plutarchus dixit, ἐν τῇ βουλῇ νεανιεύεσθαι: *& Horatius, Iuuenari versibus.*

Aut nimium teneris iuuenentur versibus vnquam.

πεύκη τε οὖν. *Et comitem Quercum Pinus amica trahit.*

Δεηθέντα τῆς τέχνης, *locum, vt video corruptum suspicatur est interpres: sed nihil expeditius, nam* δεηθέντα *refertur ad* τὰ δένδρα, *non ad* θεάτρον.

Ἀρτίχνουν, *vesticipem designat, qualis ille.*

Αρτιχάρακτον ἔχων ἔτι κύκλον ὑπήνης.
Non. Dio.

Ora puer primâ signans intonsa iuuenta,
Maro.

Μεταθοῦσα ὀφρὺς, Μεταθέουσαν *coniicit interpres: ego nihil mutandum censeo, vsus eodẽ verbo Philostrat. in Amphione,* τρέπεται, καὶ πρὸς τὴν Ἰρὶν μεταθεῖ, *etsi propriè in floribus, ad cæteras tamen mutationes exprimendas traducitur* σοφιστικῶς.

CITHAROEDVS.

Apuleius, lib. 2. florid.

Descriptio XVII.

ADolescens est visenda pulchritudine, crinibus, fronte parili, separata, per malas reuulsus: ponè autem, coma prolixior interlucentem ceruicem scapularum finibus obumbrat: Ceruix succi plena, malæ vberes, genæ teretes, ac modico mento iaculantur, eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens, canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus, ipsos Græcanico cingulo, chlamyde velat vtrumque brachium, adusque articulos palmarum. Cætera decoris instrumentis dependent, cithara baltheo cælata, apta structim sustinetur: manus eius tenera procerculè læua distantibus digitis neruos molitur; dextra psallente gestu, pulsabulum citharæ admouet, seu parata percutere, cùm nox in cantico interquieuit: interim canticũ videtur ore tereti, & semihiantibus in conatu labellis eliquare.

Confer cum ista descriptionem Luciani, quæ habetur aduersus indoctum.

MARSYAS.

Ex eodem Apuleio.

Descriptio XVIII.

EO genitus Marsyas, cùm in artificio patrissaret tibicinij, Phryx cætera, & barbarus, vultu ferino trux, hispidus, illutibarbus, spinis, & pilis obsitus: fertur (proh nefas) cum Apolline certauisse, turpis cum decoro, agrestis cum erudito, bellua cum Deo; Musæ cum Minerua, dissimulamenti gratia, Iudices astitere, ad deridendam scilicet monstri illius barbariem, nec minus, ad stoliditatem illius puniendam: sed Marsyas, quod stultitiæ maximum specimen est, non intelligens se deridiculo haberi, priusquam tibias occiperet inflare, priùs de se, & Apolline quędam deliramenta barbarè effutiuit, laudans se, quod erat, & coma relicinus, & barba squalidus, & pectore hirsutus, & arte tibicen, & fortuna egenus.

MEMNON.

Philostratus, in Memnone.

Descriptio XIX.

Σκόπει γὰρ ὅσος μὲν κεῖται κατὰ τὴν γῆς. ὅσος δὲ ὁ τῶν βοστρύχων ἄσταχυς, οὓς οἶμαι νείλῳ ἔτρεφε. νείλου γὰρ Αἰγύπτιοι μὲν, ἔχουσι τὰς ἐκβολὰς, αἰθίοπες, τὰς πηγὰς, ὅρα τὸ εἶδος ὡς ἔῤῥωται. καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπολελότων. ὅρα τὴν ἴουλον ὡς κατὰ ἡλικίαν τῶν κτείναντι. οὐδὲ ἂν μέλανα φαίης τὴν μέμνονα. τὸ γὰρ ἀκράτως ἐκ αὐτῶν μέλαν ὑποφαίνει τι ἄνθοις.

ETenim aduerte, quantus humi iaceat, quantaque cincinnorum spica, quos, puto, Nilo nutriebat, Nili enim ostia AEgyptij, fontes AEthiopes habent: aspice quantum species ipsa roboris, oculis etiam extinctis præferat: aspice præterea lanuginem, quàm interfectoris ætati congruat, ne nigrum quidem diceres, Memnona: nam quæ ipsi inest sincera nigredo, floris nescio quid præ se fert.

MELEAGER VENATOR.

Philostratus in Meleagro.

Descriptio XX.

ΦΕρε δὴ, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν εἴπωμεν. στυφνὸς μὲν ὁ νεανίας, καὶ πάντῃ σφρηγῶν

AGedum, etiam quæ ad ipsum spectant, commemoremus: Callosus est, ac rigidus

κνῆμαι δ' αὐτῷ εὐπαγεῖς, καὶ ὀρθαὶ, φέρειν τε ἐν τοῖς δρόμοις ἱκαναὶ, καὶ ὑφιστάμεναι τὸν ἐκ χειρὸς ἀγῶνα, φύλακες ἀγαθαὶ. μηρός τε ξυνὼν ἐπιγωνίδι ὁμολογῶν τοῖς κάτω, καὶ ἰσχίον, οἷον διδόναι θαρσεῖν, ὡς οὐκ ἀναστρατηγομένου ὑπὸ τοῦ σοῦ ἐμβολῆς τοῦ νεανίου; πλευρὰ δὲ βαθεῖα, καὶ γαστὴρ ἀπέριττος, καὶ στέρνα τὸ μέτριον προσεκείμενα, καὶ βραχίων διηρθρωμένος, καὶ ὤμοι πρὸς αὐχένα ἐρρωμένον ξυνάπτοντες, καὶ βάσιν αὐτῷ διδόντες, κόμη τε ἠλιῶσα, καὶ ἀνεστηκυῖα νῦν ὑπὸ τοῦ τῆς ὁρμῆς, ἔνεργον καὶ χαροπὸν ἱκανῶς δεδορκὸς τὸ ὄμμα. ἥτε ὀφρὺς, οὐκ ἀνειμένη, ἀλλ' ἐν τῷ θυμῷ πᾶσα, καὶ ἡ τοῦ προσώπου κατάστασις, οὐδὲ ξυγχωροῦσα περὶ κάλλους τι λέγειν, διὰ τὸ ἐπιτετάσθαι. ἐσθὴς δὲ λευκὴ ὑπὲρ γόνυ, καὶ κρηπὶς, ὑπὲρ σφυρὸν, ἔρεισμα ἀσφαλὲς τῇ βάσει. χλαμύδα τε κροκοβαφῆ, ὑπὲρ αὐχένος καλπώσας, τὸ θηρίον ὑφίσταται.

dus adolescens, & corpore toto vegetus, suræ benè compactæ, rectæ, non minus in stadijs ad currendum aptæ, quàm ad luctæ certamen cominus sustinendum firmæ: femur iunctum toris, genu inferiori tibiæ respondet, & talis coxendix, vt polliceri audeat, adolescentem apri impetu minimè subuersum iri: tum latera plena, & venter minimè obesus, & pectora moderatè extuberantia, & brachium articulis nexum, & humeri ad ceruicem validam cohærentes, basim ipsi exhibent, coma verò soli concolor, & nunc præ impetu, & alacritate erecta, & toruum intuens, cæsius oculus, & supercilium haudquaquam remissum, sed in animi æstu totum, vt & ipsa vultus constitutio, quæ non concedit de forma, propter commotionem adolescentis quicquam dicere: Accedit vestis candida super genu, & solea super malleolo, fulcrum quidem tutum incessui. Denique chlamyde croco tincta, ceruici inuoluta, indutus belluam expectat.

NARCISSVS.

Callistratus, in Narcisso.

Descriptio XXI.

Εἱστήκει δὲ ἐπ' αὐτῇ Νάρκισσος, ἐκ λίθου λευκοῦ πεποιημένος. παῖς ἦν μᾶλλον δὲ ἠΐθεος, ἡλικιώτης ἐρώτων, ἀστραπὴν οἷον ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἀπολάμπων κάλλους. ἦν δὲ τοιὸν δὲ τὸ σχῆμα. κόμαις ἐστιχρύσοις ἤστραπτε, κατὰ μὲν τὸ μέτωπον τῆς τριχὸς ἑλισσομένης εἰς κύκλον, κατὰ δὲ τὸν αὐχένα, κεχυμένης εἰς νῶτα. ἔβλεπε δὲ οὐκ ἀκράτως γαῦρον, οὐδὲ ἱλαρὸν καθαρῶς. ἐπιπεφύκει γὰρ ἐν τοῖς ὄμμασιν, ἐκ τῆς τέχνης, καὶ λύπη, ἵνα μετὰ τοῦ Ναρκίσσου, καὶ τὴν τύχην ἡ εἰκὼν μιμηταί.

NARCISSVS stabat è marmore candido confectus: puer erat, vel potius adolescens coæuus cupidinum, qui veluti quasdam faces, è corporis formositate iaculabatur, eiusmodi verò conformatione extitit: aurea cæsarie fulgurabat, capillo ad frontem, in orbem reuoluto, sed per ceruicem diffuso in terga: obtutus eius, non purè, ac planè superbus, neque hilaris omninò, insitus quippe fuerat in oculis mœror, ex arte, vt cum Narcisso, imago etiam fortunam eius imitaretur.

CALVM-

CALVMNIA LVCIANI.

Descriptio XXII.

ΕΝ δεξιᾷ τις ἀνὴρ κάθηται, τὰ ὦτα παμμεγέθη ἔχων, μικρῷ δεῖν τοῖς τοῦ Μίδου προσεοικότα, τὴν χεῖρα προτείνων πορρώθεον ἔτι προσιόσῃ τῇ διαβολῇ. Περὶ δὲ αὐτὸν ἑστᾶσι δύο γυναῖκες ἄγνοιά μοι δοκεῖ, καὶ ὑπόλιχις. ἑτέρωθεν δὲ προσέρχεται ἡ διαβολή, γύναιον ἐς ὑπερβολὴν πάγκαλον, ὑπόθερμον δὲ καὶ παρακεκινημένον, οἷον δὴ τὴν λύσσαν καὶ τὴν ὀργὴν δεικνύουσα, τῇ μὲν ἀριστερᾷ δᾷδα καιομένην ἔχουσα, τῇ ἑτέρᾳ δὲ νεανίαν τινὰ τῶν πρώτων σύρουσα, τὰς χεῖρας ὀρέγοντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ μαρτυρόμενον τοὺς θεούς. ἡγεῖται δὲ ἀνὴρ ὠχρὸς καὶ ἄμορφος, ὀξὺ δεδορκὼς, καὶ ἐοικὼς τοῖς ἐκνόσου μακρᾷς κατεσκληκόσι. τοῦτον γοὺν εἶναι τὸ φθόνον ἄν τῳ εἰκάσειε. καὶ μὴν καὶ ἄλλαι τινὲς δύο παρομαρτοῦσι, προσέπουσαι, καὶ περιστέλλουσαι, καὶ κατακοσμοῦσαι τὴν διαβολήν. ὡς δέ μοι καὶ ταύτας ἐμήνυσεν ὁ περιηγητὴς τῆς εἰκόνος, ἡμὲν ἀπάτη τις ἦν, ἡ δὲ ἀπάτη. Κατόπιν δὲ ἀκολουθεῖ πάνυ πενθικῶς τις εὐκεκασμένη, μελανείμων καὶ κατεσπαραγμένη, Μετάνοια δὲ καὶ αὐτὴ ἐλέγετο; ἐπεστρέφετο γὰρ ἐς τὸ πίσω δακρύουσα, καὶ μετ' αἰδοῦς, πάνυ τὴν ἀλήθειαν προσιοῦσαν ὑπέβλεπεν.

AD dextram consident quispiam auribus prælongis insignis, quales ferè illæ Midæ feruntur: Manum porrigit procul accedenti calumniæ. Circunstant eum mulierculæ duæ, ignorantis, cui fallor ac suspicio. Adit aliunde propera Calumnia, eximie compta, vultu ipso & gestu corporis efferam rabiem, & iram æstuanti conceptam pectore præ se ferens, sinistra facem tenens flammeam: dextra secundum adolescentem capillis prehensum, manus ad superos tendentem, obtestantemque immortalium eorum fidem, rapit. Anteit vir pallidus, in speciem impurus, acie oculorum minimè hebeti, cæterum planè ijs similis, qui sontico aliquo morbo contabuerunt. Hunc facilè conijcias Liuorem esse. Quinetiam mulierculæ aliquot Calumnia insequuntur comites, quarum est munus, dominam hortari, instruere, comere, interpres picturæ aiebat insidias esse & fallacem. A tergo, lugubri habitu, pullata laceraque Pœnitentia subsequitur, quæ capite in tergum deflexo, cum lachrymis ac pudore procul venientem veritatem excipit.

MELANCHOLIA.

Descriptio XXIII.

ALbertus Durerus artificiosissimus pictor, cuius diuinæ manus multa immortalia opera extant, profundi atque cogitantis animi motus, qui Melancholici dicuntur (putantur enim eorum esse, in quibus atra bilis, vt vocant medici, abundat) eos igitur ita expressit. Mulier sedet demisso capite, manuque cubito nixa, quem genu fulcit. illud sustinet; & vultu seuero, quasi in magna consideratione nusquam aspicit, sed palpebris deiectis humum intuetur, omnia autem sunt circum illam obscura. Ipsa claues appensas habet lateri. Capillo est neglectiore, & diffuso. Propter eam visuntur artium instrumenta, libri, regulæ, circini, normæ, etiam ferramenta, & lignea quædam opera. Vt autem indicaret, nihil non talibus ab ingenijs comprehendi solere, & quam eadem sæpenumerò in absurda deferrentur, ante illam scalas in nubes eduxit, per quarum gradus quadratum saxum veluti ascensionem moliri fecit. Iacet autem propè hanc ad pedes ipsius, contracta corporis parte, parte etiam porrecta, canis, cuiusmodi illa solet bestia in fastidio esse, languida & somniculosa, & perturbari in quiete. Cernere etiam est quasi ad senestram à pictore aranearum tela, & venationem harum, inter alia huius naturæ indicia, tenuissimis lineis expressa.

TRI-

TRITONES EX Pausania.

Descriptio XXIV.

TRitones in capite habent veluti palustris ranæ comam, similem & calore & capillo, cuius crines discernere nequeas; Reliquum corpus squama horret, quæ Lunæ asperitatem referat. Branchias habent subter aures, nasum hominis: os verò amplum, & dentes ferinos, oculos, vt videntur, glaucos. Suntque ipsis & manus, & digiti, & vngues operculis cochliarum similes. Infra pectus & ventrem cauda porrigitur pedum loco quemadmodum Delphinis.

DIGNITAS VIRILIS, SEV THEAGENES.

Heliod. in AEthiop. lib. 3.

Descriptio XXV.

ΑΛΛὰ τȣ̃τȣς ὦ κνήμων, τοιȣ̃τȣς ὄντας, οὕτως ὑπερεῖδε καὶ παρέδραμεν ἡ τῶν παρόντων ὄψις, καὶ πρὸς τὸ ἵππαρχον (ἦν δὲ τὸ μέλημα τὸ ἐμὸν Θεαγένης) ἅπας ἐπέστρεψεν. ὥστε ἔδοξεν ἂν ὑπὲρ ἀστραπῆς τὸ φαινόμενον πρότερον ἅπαν ἠμαυρῶσθαι τοσοῦτον ἡμᾶς ὀφθεὶς κατέλαμψεν. ἱππεὺς μὲν καὶ αὐτὸς, καὶ ὁπλίτης τυγχάνων, καὶ δόρυ μελίαν χαλκόστομον ἐπισείων. τὸ δὲ κράνος οὐχ ὑπελθὼν, ἀλλ' ἀπὸ γυμνῆς τῆς κεφαλῆς πομπεύων, φοινικοβαφῆ χλαμύδα καθειμένος, ἧς τὰ μὲν ἄλλα χρυσὸς ἐποίκιλλε, τοὺς λαπίθας ἐπὶ τοὺς κενταύρȣς ὁπλίζων. ἡ περόνη δὲ ἀθήναν ἠλεκτρίνην ἔστεφε τὴν γοργȣ̃ς κεφαλὴν εἰς θώρακα προασπίζȣσαν προσέβαλλε δέ τι χάριτος τοῖς γιγνομένοις, καὶ ἀνέμȣ λιγεῖα ῥιπὴ, μείλιχον γὰρ ἐπέπνει, τὴν μὲν κόμην ἠρέμα κατὰ τȣ̃ μετώπȣ τοὺς βοστρύχȣς παραστέλλȣσα καὶ χλαμύδος τὰς ἄκρας τοῖς νώτοις τȣ̃ ἵππȣ, καὶ μηροῖς ἐπιβόλλȣσα εἴπες ἂν καὶ τὴν ἵππον αὐτὸν συνιέναι τῆς ὡραιότητος τȣ̃ δεσπότȣ, καὶ ὡς καλὸν κάλλιστον φέρειν τὸν ἡνιόχον αἰσθάνεσθαι. οὕτω τῶν αὐχένα κυμαίνων, καὶ εἰς ὀρθὸν οὖς τὴν κεφαλὴν ἐγείρων, καὶ ἐβαρὰν τὴν ὀφρῦν κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιδινεύων, ἔφερε καὶ ἐφέρετο γαυρȣ̃μενος εὐηνιά τε προποδίζων, καὶ ἐφ' ἑκάτερον ὦμον ἑαυτὸν ἐν μέρει ταλαντεύων ἄκραν τε τὴν ὁπλὴν τῇ γῇ λεπτὸν ἐπικροτῶν, εἰς γαλῆνον κίνημα τὸ βῆμα κατερρύθμιζεν.

SEd hos Cnemon, sic ornatos despiciebant oculi eorum, qui aderant, & in perfectum equitem (erat autem mea cura Theagenes) conijciebantur, vt videretur tanquam à fulgure totum id, quod prius lucebat, obscuratū esse. Tantam lucem vnius nobis conspectus attulerat, cum eques quoque ipse esset, & armatus, & hastam fraxineam ærea cuspide vibraret, non tectus galea, sed aperto capite sese ostentans, purpurea chlamyde indutus, in qua Lapitharum, & Centaurorum pugnam intertextæ ex auro figuræ expresserant, fibula vero Palladem ex electro scitissimè factam repræsentabat Gorgonis caput in scuto pectori præferentem, addebant autem aliquid gratiæ, & commendationis, venti placidiores auræ. Blandè enim aspirabat, & modò comam ceruicibus molliter affusam diuerberabat, modò capillos in fronte discernebat, modò chlamydis fimbrias tergo equi, & femoribus insternebat. Dixisses, & equum ipsum intelligere formam Domini, & quod pulcher ipse, & pulcherrimum gestaret, sentire rectorem. Ita collum commouens, & arrectis auribus caput attollens, & trux supercilium supra oculos versans, ferebat, & ferebatur exultans, ac superbiens: & laxato fræno alacriter progrediens: ac in vtrumq; latus alternis sese librans, extremaque vngula leniter terram pulsans, agitationis contentionem incessu modico temperabat.

ITEM THEODORICVS.

Sidonius Apollin. epist. II. lib. I.

Descriptio XXVI.

SI forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior, eminentiorq; mediocribus: capitis apex rotundus, in quo paululum à planicie frontis, in verticem cæsaries refuga crispatur, cervix non sedet neruis, geminos orbes hispidus supercilliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit. Aurium legulæ (sicut mos gentis est) crinium superiacentium flagellis operiuntur. Nasus venustissimè incuruus, labra subtilia, nec dilatatis oris angulis, ampliata, si casu dentium series ordinata prominent, niueum protinus repræsentat ipsa colorem. Pilis infrà narium intra fruticantibus quotidiana succisio. Barba concanis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem, stirpitus tonsor assiduas genas, adusque forcipibus euellit. Menti, gutturis, colli, non obesi, sed succulenti, lactea cutis, quæ propius inspecta, iuuenili robore suffunditur. Namque hunc illi crebro colorem, non ira, sed verecundia facit: teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus recedente aluo pectus accedens. Aream dorsi humilior inter excrementa costarū spina discriminat. Tuberosum est vtrumque musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus. Carneum femur, internodia politum benè mascula: maximus in minimè rugosis genibus honor. Crura suris sulta turgentibus: & qui magna sustentat membra pes modicus.

Vide eruditum in hanc epistolam R. P. Sirmondi commentarium.

In picturu, & imaginibus mulierum nihil opus est immorari pluribus. Plena sunt his argumentis leuium Poëtarum nuga, qui, vt ait D. Augustinus.

Pulchritudinem corporis, quæ est infimum bonum à Deo factum, temporale, & carnale, male amant, postposito, intimo, æterno, & sempiterno Deo.

Pulcherrimus mundus, & omnia, quæ in eo sunt, clamant se facta à pulcherrimo Deo, quod surdæ aures non audiunt.

Subijciam vnam aut alteram picturam, vt habeant adolescentes, quòd caste in illis imitentur. Verùm vt libere moneam à grauè oratione, multo magis concione ista descriptiones alienissimæ sunt. Itaque poterunt magis poetis ad Deorum prosopopeias esse adiumento, quam ab oratoribus in seriis rebus afferri. Quis enim ferret in graui, hanc styli mollitiem, quam habet Aristænetus, cum viuam suam vanissimus sophista describit his verbis.

VENVSTAS MVLIEBRIS.

Ex Aristæneto epist. I.

Descriptio XXVII.

Ὦ φύσεως τὸ κάλλιστον φιλοτέχνημα, ὦ γυναικῶν εὐκλεια, καὶ δι' ἁπάντων ἔψυχον τῆ ἀφροδίτης εἰκών. ἐκείνη γὰρ, ἵνα καλλίσθη ἀφροδίσιον εἰς δύναμιν ἀπογράψω ταῖς λόγοις, λευκαῖς μὲν ὑπὸ ἐρυθρᾶς παρειαῖς, καὶ ταύτη τὸ φαιδρὸν ἐκμιμουμένη τῶν ῥόδων. χείλη δὲ λεπτὰ, καὶ ἡ-

O Naturæ eximium operæ pretium! O mulierum decus! ô viuam, spirantem per omnia Veneris imaginem! Nam illi vt veneriam formam quantum pote verbis depingam. Mixtæ candidiore, ac tenui rubore genæ, natiuum rosarum splendorem refert, subtilia labra, tenuique interstitio distincta genarum purpuram vincunt, supercilia fusca purissima nigredine, disparataque inter se

ρέμα διηρημένα, καὶ τ παρειῶν ἐρυθρότερα. ὑφρύς τε μέλαινα, τὸ μέλαν ἄκρατον. τὸ ᾗ μεσόφρυον ἐμμέζως τὰς ὀφρῦς διορίζει. ῥὶς εὐθεῖα, καὶ παρισωμένη τῇ λεπτότητι τῶν χειλῶν, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι τε, καὶ διαυγεῖς, καὶ καθαρῷ φωτὶ διαλάμποντες. τὸ δὲ μέλαν αὐτῶν, αἱ κόραι μελάνταται, καὶ τῷ κύκλῳ λευκὴν αἴγλιν λευκόταται, καὶ ἑκάτερον ὑπερβολῇ πρὸς τὸ ἕτερον ὅπου δείκνυται. καὶ τὸ λίαν ἀνόμοιον εὐδοκιμεῖ παραχείμενον. ἔνθα δὴ τὰς χάριτας ἐγκαθιδρυμένας πόρεσι προσκυνεῖμι. ἡ ᾗ κόμη φυσικῶς αὐχλίσμενη υακινθίνῳ ἄνθει καθ' Ὅμηρον ἐμφερὴς, καὶ ταύτῃ αἱ χεῖρες τημελῶσι τῆς ἀφροδίτης. ζάχλωρος καὶ λευκός τε, καὶ σύμμετρος τῷ προσώπῳ. κἂν ἀκόσμητος ᾖ, δι' ἀβρότητα τε θαῤῥήκεν ἑαυτῷ. περίκειται μὲν λιθοκόλλητον περιδέραιον, ἐν ᾧ τέχνημα γέγραπται τ καλῆς, γράμματα δέ ἐστι τ λιθιδίων ἡ θέσις. ἔστι ᾗ εὐμήκης ἡλικία. σχῆμα καλόν τε καὶ περίμετρον, καὶ τῷ τύπῳ σωδιατεθέμενον τ μελῶν. ἐνδεδυμένη δὲ εὐπροσωπωτάτη. ἐκδύσα ᾗ ὅλη πρόσωπον φαίνεται. βάδισμα τεταγμένον, βραχὺ ᾗ ὥσπερ κυπαρίττου, ἢ φοίνικος σειόμενον ἠσυχῇ. ἐπεὶ φύσει τὸ κάλλος ἐστὶν ὑπερήφανον. ἀλλ' ἐκείνως μὲν, οἷα φυτὰ, κινεῖ ζεφύρου πνοή, αὐτὴν ᾗ πῶς ὑποσαλεύουσι τῶν ἐρώτων αἱ αὖραι. ταύτῃ ἑαυτοῖς ὡς οἷόν τε ἦν, οἱ κορυφαῖοι γεγράφασι τῶν ζωγράφων ἡνίκα οὖν δέοι γράφειν Ελένην ἢ χάριτας, ἢ καὶ αὐτὴν γε τὴν ἄφυκτον τ χαρίτων, οἷον εἰς ὑπερφυὲς παράδειγμα κάλλους ἀφορῶντες ἀνασκοποῦσι τὴν εἰκόνα λαβόντες καντεῦθεν ἀποτυποῦνται θεοπρεπῶς τὸ φιλοτεχνούμενον εἶδος. ἡνίκα ᾗ φθέγγεται, βαβαὶ, ὅσαι τὸ ὁμιλίας αὐτῆς αἱ σειρῆνες, ὅσον ἡ γλῶττα σωμυλόδροσος. τῶν χαρίτων πάσων ἡ λαῖς τ κεσὸν ὑπεξώσατο, καὶ μειδιᾷ πάνυ ἀπαγαγόν. οὕτως οὖν τὴν ἐμὴν ὡραϊζομένην, καὶ ζυφοῦσαν ὑπὸ πλόκῳ τ εὐπρεπείας, οὐδ' ἂν ὁ μῶμος ἐν ἐλαχίστῳ μιμήσαιτο.

se æquabili meditullio: nasus rectus, & adæquatus tenuitati labiorum, oculi magni, flagrantes, & puro lumine suffecti, in quibus nigrum pupulæ lactei circuli vicino candore circumfusum, ex ipsa colorum pugna temperiem pulchritudinis facit excitatius gratam, in qua gratias insidentes*, cuius adorare promptum est. At coma suo ingenio fusa similis est crispitudine (vt Homerus ait) hyacintino flori, & hanc opinor manus Veneris discriminauere. Ceruix alba, vultus nitori haud dissimilis, & inornata licet, satis esset suis delicijs ferox: sed tamen eam monile præcingit exquisitis lapillis illuminatum, & formolæ nomen præferens, cui gemmarum ordo pro litteris. Statura procera, vestis elegans, conuenientsque, & membrorum conformationi adæquata, si vestem induit formosa est, si exuit, tota forma est. Incessus compositus, sed breuis, Cupressi, aut palmæ in modum agitatæ modico fauonio (tanta est præcellentis formæ dignitas.) Sed illas opinor plantas aura zephyri commouet, hanc leues auræ Cupidinum quodammodo subleuant; Pinxere ipsam sibi, quam potuere optimè pictorum eximij, tum si quando ipsis Helena, gratiæve, aut ipsa gratiarum præses, effingenda, velut ad eximium pulchritudinis exemplar respiciunt ad imaginem Laidis, atque inde formam, quam accuratè fingendam sibi proposuere diuinè exprimunt.

At cum loquitur, quantæ (ô Dij) sermonis eius suauitates, quàm facunda lingua est, vt gratiarum zona præcincta, dulcissimè pellacem risum fundit, ad hunc modum florentem, opibusque, & forma spectabilem, ne minimùm quidem mordere potest Momus.

Hæc & si sint ab omni obscœnitate expurgata, nimis tamen sunt mollia, nec virilem stylum desent.

ITEM.

Ex Petron. Arbitro. in Saty.

NVlla vox est, quæ formam eius possit cõprehendere, nam quicquid dixero minus erit. Crines ingenio suo flexi, per totos se humeros effuderant: frons minima, & quæ radices capillorum retro flexerat, supercilia vsque ad malarum scripturarum currentia, & rursus confinio luminum penè permixta: oculi clariores stellis extra lunam fulgentibus: nares paululum inflexæ: & osculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. Iam mentum, iam ceruix, iam manus, iam pedum candor, intra auri gracile vinculum positus. Parium marmor extinxerat. Itaque tunc primũ Dorida vetus amator contempsi.

ALIVD.

Heliod. in Aethiop. lib. 3.

ΗΓετο μὲν γὰρ ἐφ' ἁμαμάξης ἀπὸ συνώριδος, λευκῆς βοῶν ὀχομένη. χιτῶνα δὲ ἁλουργὸν ποδήρη χρυσᾶις ἀκτίσι κατάπαστον ἠμφίεστο. ζώνην δὲ ἐπέβλητο τοῖς στέρνοις ἣν ὁ τεχνησάμενος, εἰς ἐκείνην τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισεν, οὔτε πρότερόν τι τοιοῦτον χαλκευσάμενος, οὔτε αὖθις δηνησόμενος. δυοῖν γὰρ δρακόντοιν τὰ μὲν οὐραῖα κατὰ τῶν μεταφρενῶν ἐδέσμευε. τοὺς δὲ αὐχένας ὑπὸ τὰς μαζοὺς παραμείψας, καὶ εἰς βρόχον σκόλιον διαπλέξας, καὶ τὰς κεφαλὰς διολισθήσαι τοῦ βρόχου συγχωρήσας ὡς περίτωμα τοῦ δεσμοῦ κατὰ πλευρὸν ἑκατέραν ἀπηώρησεν. εἶπες ἂν τοὺς ὄφεις οὐ δοκεῖν ἕρπειν, ἀλλ' ἕρπειν, οὐχ' ὑπὸ βλοσυρῷ καὶ ἀπηνεῖ τῷ βλέμματι φοβεροὺς, ἀλλ' ὑργῷ κώματι διαῤῥεομένους ὥσπερ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὰ στέρνα τῆς κόρης ἱμέρου κατευναζομένους. ἡ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην χρυσοῖ, τὴν δὲ χροίαν κυάνεοι ὁ γὰρ χρυσὸς ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο, ἵνα τὸ τραχὺ καὶ μετάβαλλον τῆς φυλίδος, τῷ ξανθῷ τὸ μέλαν εἰσκραθὲν ἐπιδείξηται. τοιαύτη μὲν ἡ ζώνη τῆς κόρης. ἡ κόμη δὲ οὔτε πάντη διάπλοκος, οὔτε ἀσύνδετος, ἀλλ' ἡ μὲν πολλὴ καὶ ὑπαυχένος, ὤμοις τε καὶ νώτοις ὑπεκύμαινε. τὴν δὲ ἀπὸ κορυφῆς, καὶ ἀπὸ μετώπου δάφνης ἁπαλοὶ κλῶνες ἑστέρων, ῥοδοειδῆ τε καὶ ἡλῶσαν δαδέοντες, καὶ σοβεῖν ταῖς αὔραις ἔξω τοῦ πρέποντες οὐκ ἐφιέντες. ἔφερε δὲ τῇ λαιᾷ τὸ τόξον ἐπίχρυσον ὑπὲρ ὦμον τὸν δεξιὸν τῆς φαρέτρας ἀπηρτημένης. τῇ δὲ θατέρᾳ λαμπάδιον ἡμμένον, καὶ οὕτως ἔχουσα πλέον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σέλας ἢ δᾴδων ἀπήνγαζεν.

VEhebatur insigni rheda, candido boum iugo: vestis eius purpurea ad pedes vsq; demissa, & aureis radijs interstincta: zona porro pectus percinxerat, in quam artifex quicquid habuit industriæ conclusisse videbatur, cum neque anteà quicquam eiusmodi fabricasset, neque iterum pari arte conficere potuisset. Geminos enim dracones caudis, primùm inter scapulas aptè connexis: Deinde productis ceruicibus in mamillas defluentes, & tortili nodo ita implexos, vt capita, & sinuoso flexu subducta, tanquam ipsius nodi appendices exstarent, ab vtroque latere suspenderat. Dixisses angues re ipsa serpere; non iam rigido, & terribili aspectu formidabiles: sed humido sopore diffluentes, puellæ pectore, veluti illicio consopitos. Ac illi quidem erant (quod ad materiam attinet) aurei, cæterum colore cærulei. Aurum enim arte enigrescebat, vt asperitatem, ac veritatem squammæ, fuluoque perfusum nigrorem repræsentaret. Talis quidem erat zona puellæ. Coma verò, neque omnino collecta, neque dissoluta, sed pars à collo sensim producta super humeros effluebat, pars à vertice, & fronte deducta, lauri tenellis coronata ramis, rosis, & soli persimilis, modicè stringebatur, ne præter decorum blandientibus illusa fauonijs erraret: Ferebat autem sinistra arcum deauratum, à dextro humero pharetra dependẽte, altera vero facem accensam. Cumque eo habitu esset, maius tamen ab ipsius oculis lumen, quàm à face existebat.

OR-

ORNATVS MVLIEBRIS.

D. Gregor. Nazianz. oratio 11.

Descriptio XXVIII.

Οὐ χρυσὸς ἐκείνῳ ἐκόσμησεν τέχνη πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν, οὐ ξανθαὶ πλοκαμίδες διαφανόμμαί τε καὶ ὑποφαινόμμαι, καὶ βοστρύχων ἕλικες, καὶ θρίσματα σκηνοποιούντων τὴν τιμίαν κεφαλὴν ἀτιμότατα, οὐδὲ ἐσθὴς περιῤῥύσης, καὶ διαφανοῦς πολυτέλεια, οὐ λίθων αἴγλαι καὶ χάριτες χρυσώσαι τὸ πλησίον ἀέρα, καὶ τὰς μορφὰς περιλάμψασαι, οὐ ζωγράφων τέχναι, καὶ γοητεύματα, καὶ τὸ εὐώνυμον χάλλος, καὶ ἔκ κάτωθεν πλάσης ἀντιδημιουργῶν, καὶ χαταχρύσιον τὰ τοῦ θεοῦ πλάσμα ὑπεβάλλοις χρώμασι, καὶ διὰ τῆς τιμῆς αἰσχύνων, καὶ προτιθεὶς τὴν θείαν μορφὴν εἴδωλον πορνικὸν λίχνοις ὄμμασιν, ἵνα κλέψῃ τὸ κάλλος τὴν φυσικὴν εἰκόνα τηρουμένῳ θεῷ, καὶ ᾧ μέλλοντι.

NON illam aurum arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornauit, non flauæ comæ, tum apparentes, tum sublucentes, non crinium nodi, & impostura pretiosum caput, summa cum infamia scenam efficientium, non circumfluentis, & pellucidæ vestis magnificentia, non lapidum splendores, & gratiæ propinquum aerem colorantes, ac formam lumine circumfundentes, non pictorum artes, & præstigiæ, ac & vilis, & paruo constans pulchritudo, terrenusque fictor, in contrarium fabricans, insidiosisque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac diuinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo, ac futuro æuo seruatur, surripiat.

DEFORMIS.

Ex Sidonio Apollinari epist. 13. lib. 3.

Hic author sensibus ingeniosius, stylo præfractior.

Descriptio XXIX.

ENimuero ille sordidior est, atque deformior cadauere rogali, quod sæcibus admotis, semicombustum, moxque sidente strue torrium deuolutum, reddere pyræ iam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc, lumina gerit idem lumine carentia, quæ stygiæ vice paludis voluunt lachrymas per tenebras. Gerit & aures immanitate barrinas, quarum fistulam biforem pellis vlcerosa circumuenit saxeis nodis, & tofosis humore verrucis. Portat & nasum, qui cum sit amplus in foraminibus, & strictus in spina, sic patescit horrori, quod angustatur olfactui. Prætendit os etiam labris plumbeum, risu ferinum, gingiuis purulentum, dentibus buxeum, quod spurcat frequenter exhalatus è concauo molarium computrescentium mephiticus odor, quem supercumulat esculenta ructatio, de dapibus hesternis, & redundantium sentina cænarum. Promit & frontem, quæ fœdissimo gestu cutem plicat, supercilia verò distendit.

Nutrit & barbam, quæ iam senectute canescens, fit tamen morbo nigra Syllano. Tota denique est misero facies ita pallida, veluti per horas vmbris mœstificata larualibus.

Tacco relictam sui molem vinctam poda-

gra, pinguedine solutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum, quod parum amplius tegi constat capillis, quam cicatricibus. Taceo pro breuitate ceruicis occipiti supinato scapularum adhærere confinia. Taceo quia decidit honor humeris, decor brachijs, robur lacertis.

Taceo manus chiragricas, vnctis cataplasmatum pannis, tanquam cæstibus inuolutas: taceo, quod alarum specubus hircosis, atque acescentibus latera captiua vallatus, nares circumsedentium ventilata duplicis, An sancti peste funestat.

HActenus de corporum imaginibus, nunc animorum simulachra videamus, quæ maximè apparent in motibus, & affectibus. Extant in eo genere characteres Theophrasti, prudenter, & ingeniosè conscripti, è cuius, & cæterorum antiquorum sensibus, multos χαρακτῆρας expressi, & latinitate, non vt interpres, sed vt orator donaui.

VIRTVS, ET VOLVPTAS.

Philostratus, in Apollonio.

Descriptio XXX:

Ἡ μὲν χρυσῷ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐθῆτί τε ἁλιπορφύρῳ, καὶ παρείας, καὶ χαίτης ἀναπλοκαῖς, καὶ γραφαῖς ὀμμάτων ἐστὶ δὲ αὐτῇ, καὶ χρυσοῦν πέδιλον; γέγριαπται γὰρ, καὶ τούτῳ εὐσεβοῦσα: ἡ δὲ αὖ πεπονηκυῖα μὲν προσφερὴς, ζαχὺ δὲ ὁρώσα, τὴν δὲ αὐχμὸν πεποιημένη κόσμημα, καὶ ἀνυποδητος ἡ ἀρετὴ, καὶ λιτὴ τὴν ἐσθῆτα. καὶ γυμνὴ δὲ ἂν ἐφαίνετο, εἰ μὴ ἐγίνωσκε τὸ ἐν θηλείας εὔσχημον.

ERAT autem hæc quidem auro, monilibusque ornata, veste insuper purpurea, & oris pulchritudine nitens, comas prætereà discriminatas, & varijs nodis alligata, & pictis supercilijs fulgens; aureos quoque calceos gestans, tumido incessu huic insultabat. Altera verò labore fessæ similis, aspectu horrida, macie quoque, & squalore confecta, nudis etiam pedibus, & simplici veste amicta, vt nuda etiam proditura, nisi quod in fœminis decorum est, agnouisset.

ADVLATOR.

Expressus ex Athen. lib. 6. & alijs historicorum sensibus, nostro verò stylo donatus.

Descriptio XXXI.

ACcipite, iam quid ille turpiter, & luxuriosè fecerit in Malthinum (melius Malthinam dixero) virum diuitem, sed improbum, quem suum Alexandrum, imò Iouem solet appellare. Iacebat adolescens vino marcidus, in lectulo, qui (vt fert delicatorum ingenium) tumebat pluma, collucebat auro, flagrabat purpura. Duo cum isto adulatores hominem circunstabant, in eum plusquā deceret, officiosi, nequissimo genere leuitatis: vnus pedes lydio, hoc est, delicatissimo panniculo impositos mollissimè titillabat, & identidem demissa ceruice suauiter osculabatur, dignos exclamans pedes qui suis vestigijs rosas funderent, lactis, & mellis fontes aperirent. Alter manum propendentem è lectulo, & languidè, vt fit ab ebrijs demissam lenissimè demulcebat; θεοῦ χεῖρα, Græcula assentatione frequenter appellans. Tertius, qui nemini in hac nequitia cedere volebat, diffusos per lacteam ceruicem crines, sinistrâ lenibat manu, dextrâ flabellum tenens, ex mirifico caudæ pauoninæ choragio conflatum abigebat muscas, ne quà in domini caput inuolarent: sed tam bonus custos esse non potuit, quin vna, vt est bestiolarū importunissimum genus, ad corpus vsque iacentis penetraret: tum indignè factum clamāt omnes, & queritantur impudentissimas esse

esse belluas, quibus non satis sit, homines pungere: nisi Deorum sanguinem lambant. Hic tamen, qui cæteris, vt nequior, ita ingeniosior volebat videri, nonnihil animaleulo condonandum esse censebat; rem audaculam fecisse, ceruicem illam roseam appetisse, quis non appeteret: inuolâsse, non vt pungeret, sed vt oscularetur. Præclara oratio, sed nulla apud iratos, edictum fit in muscas, totis ædibus exterminantur: creatur inauditus antea magistratus, muscarum præfectus, cui ex officio incumbat, totis ædibus muscas expellere. Quid, cùm noster hypobolymæus Alexander nuper se laborare fingeret ophthalmia, bonus ille parasitus hallucinabatur ad fercula, Alexandrinum puerum sibi poculum porrigentem non videbat.

Benè actum cum genere humano, sic turpissimus assectator fame, & fiti perijsset. Quoties ructantem, aut mingentem Dominum laudauit, quoties ægroti saliuam linxit, quoties febriculosi vomitum frustis esculentis vinum redolentibus, abundè profusum spurcissimo ore excepit. Paruáne ista? parua sunt, si quod iter facienti accidit, commemoremus. Ad regis latus equitabat comes indiuiduus, cum cœlo intendere se nubes, consecuta repente tonitrua, & coruscationes: tum ille, venerationis, vt videbatur plenus, conuersus ad Regem: & tu (inquit) proh magne Iupiter, sic tonas? Ad summum constans rumor est, eum aream destinâsse, in qua templum ex manubijs adulatorijs est consecraturus: *Domino Deoq; nostro*, & si quid amplius voluerit, Iphigeniam habet domi, filiam vnicam, & nubilem, cui vittas impositurus est, & ad nouæ Deæ aram immolaturus.

AMBITIOSVS.

Ex D. Cypriano, epist. 2. l. 1.

Descriptio XXXII.

QVos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in diuitijs? quam potentiam in castris? in magistratu purpuræ speciem? in Principatu licentiæ potestatẽ? malorum blandientium virus occultum est, & arridẽtis nequitiæ facies quidem læta, sed calami tris abstrusæ illecebrosa fallacia; instar quoddam veneni, vbi in lethales succos dulcedine aspersa callidate fallendi, sapore medicato poculum videtur esse, quod sumitur: vbi eporaueris, pernicies hausta grassatur: quippe illum vides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpura, quibus hoc sordibus emit, vt fulgeat? quos arrogantium fastus prius pertulit? quas superbas fores matutinus salutator obsedit? quot tumentium contumelioſa vestigia, in clientum cuneis antè præcessit, vt ipsum etiam saluratum comes postmodum pompa pro ederet, obnoxia non homini, sed potestati? neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus: horum denique videas exitus turpes, cùm anceps temporum palpator abscessit, cùm priuati latus nudum desertor assecla fœdauit, tunc laceratæ domus plagæ conscientiam ferunt; tunc rei familiaris exhaustæ damna noscuntur; quibus redemptus fauor vulgi, & caduceis, atq; inanibus votis, popularis aura quæsita est.

SVPERBVS.

Expressus ex Suetonij Caligulâ, & cæteris.

Descriptio XXXIII.

VIdete, si placet hominem, moriar, ni totus ex fastu, atque arrogantia, & iniquissimo genere superbiæ conflatus est. Hic est, qui Imperium orbis terrarum, suo supercilio, vt Atlante cœlum niti putat: nec iam meminit, quòd homo sit ex argilla, & luto fictus: quinimò, se ex astris lapsum putat, & qui incertos habet parentes in terris, originis suæ principium repetit è cœlo. Cernite, quo se iactat incessu? quibus nos intuetur oculis? qua voce, si modo loquitur omnes præ se contemnit. Animaduertistis, vt modò depictas, gemmatasq; indutus penulas, manuleatus, & armillatus, in publicum procedat: modò sericatus, & cycladatus obãbulet? modò in crepidis, vel cothurnis, modò in speculatoria caliga, nõnunquã socco muliebri prodeat, plerumq; verò aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceũ, Deorũ insignia, tese insolentius ostẽtet: hic ceteros homines præ se mures, aut muscas, aut culices esse arbitratur: si quis eũ leuissimè pepulerit, si tetigerit, si minimo verbo se

suspi-

suspicatus fuerit offensum, non est exorabilis. Si aquam calidam tardius attulerit puer Alexandrinus, iubetur continuò trecentis affligi verberibus. Si crystallum fregerit, ad murenas exclamat. Homines per diem quingentos occidere, idem est apud Busiridem, ac tesseris ludere. Deinde ille ebrius, non tam vino, quàm cruore miserorum, exclamat, *Aut Cæsarem oportet esse, aut fatuum*. Parum est, sæuire in homines, ni compedes oceano injiciat; iacula immittat in solem; fluuijs plagas inurat; Iouis quotquot sunt simulachra, eadem capite truncari, & suam ceruicem imponi mandet? Quoties cum ipso Ioue iurgatur, quoties illi succenset; quoties exilia, & vltimos Gedrosiorum tractus minatur: nisi pluat, aut tonet, aut serenum faciat, quando ipse voluerit. Quid quod nuptiarum pompam adornat, & Mineruam, aut Lunam de cœlo lapsum iri, in suos amplexus autumat; stultus, qui non videat, se eandem in capite gerere. Quid quod ipse deses, & imbellis, & effœminatus, cum conchis, & margaritis bellum gerit, dein spolia vocat, capitolio, palatioque debita & apparatissimos triumphos instruit, quasi Phraatem, aut atuiragum ad genua supplices admiserit.

Ad summum, cùm se omnium hominum, qui sunt, fuerunt, aut futuri sunt, sapientissimum dictitet, vnum fermè versiculum tenet, quem sæpissimè habet in ore;

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Aut si quos alios nouit, Megabysia sunt ex tragœdijs dicta, quibus vehementer delectatur, vt, Calcare cœlum restat, &c.

AVARVS DIVES.

Ex D. Cypriano, epist. 2. lib. 1.

Descriptio XXXIV.

SED & quos diuites opinaris continuantes saltibus saltus, & de confinio pauperibus exclusis, infinita, ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti & auri maximum pondus, & pecuniarum ingentium vel extructi aggeres, vel defossæ struues; hos etiam inter diuitias suas trepidos, cogitationis incertæ sollicitudo discruciat, ne prædo vastet, ne percussor infestet, ne inimica cuiusque locupletioris inuidia, calumnijs litibus inquieret. Non cibus securò, somnusve contingit; suspirat ille in conuiuio, bibat licet gemmâ: & cum epulis marcidum corpus: thorus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma, nec intelligit miser, speciosa sibi esse supplicia, auro se teneri alligatum, possideri magis, quàm possidere diuitias, atque opes. O detestabilis cœcitas mentium, & cupiditatis insanæ profunda caligo, cùm exonerare se possit, & leuare ponderibus, pergit magis fortunis augentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pernaciter adhærere: nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio, & pecuniam suam dicunt, quam velut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt; ex qua, non amicis, non liberis quicquam, non sibi denique impertiunt. Possident ad hoc tantùm, ne possidere liceat alteri. O nominum quanta diuersitas: bona appellant, ex quibus nullus illis, nisi ad res malas vsus est.

AVARVS, ET TENAX.

Expressus ex Theophrasto, Plauto, & cæteris.

Descriptio XXXV.

SOrdidum hominem, vel potius portentum nominis, si lubet, intuere; vt vestes habet strictas, easque attritas, & tot interpolatas versicoloribus panniculis, quot sunt in cribro foramina. Cerne, vt loculos habet situ obsitos, claues ferrugine illitas, oppletas araneis ædes, vt ipse capite est, vsque ad cutem raso, ne sæpius tonsoris opera indigeat: vt domi nudis pedibus obambulat, ne quid interim calceos deterat; citius ex pumice aquam, quàm ex eo elicueris beneficium. Agrum quotidie inspicit, an limites eodem loco maneant immoti, ficum de suo horto neminem gustare sinit, neminem per suum fundum transire, aut vllum cadiuum pomum tollere; ignem in ædibus extingui iubet, ne quis corroget testula: & si quis fortè vicinorum (vt sæpè fit) cultrum, securim, pistillum, mortarium, aut aliquid simile vtendum rogitet, fures venisse dicet, atque

que abstuliſſe. Porrò autem debitum, ſi quis die præſtituta non ſoluerit, vt eſt importunus exactor, pœnam pro mora, atque adeò vſuræ vſuram ſolet exigere. Quid, quod ſeruos alit ſiliquis, & ſi quis eorum patinã, aut ollam fregerit, de eius demenſo tantùm derrãhi iubet, quanti erat, quod fractum eſt. Quid, quod vxor, ſi tricalchum amiſerit, domum euertit, omnẽ ſupellectilem, lectos etiam, atque capſas loco mouet, & ancillis equuleum, ni inueniant, minatur. Iam domi, cum bruma eſt, riget frigore, & ne candelam accendat, ſelem circumfert, cuius ocuſis, tanquam facibus illuſtretur: at cum populares cõuiuio eſt excepturus, nec aliter fieri poteſt, diu ante pertentat macellum, piſces, agninam, vitulinam, cetum, porcinam, cara inuenit omnia. Tum vacuus rediens, ſecum inter eundum muſſitat, feſto die, ſi quid prodegero, profeſto egere licebit, ſatius eſt nihil emere: re demum cum vxore diu deliberata, decennem gallum gallinaceum iugulat ad geniale cõuiuium; & pueris vncinatos pedes, criſtamque de capite reſectam largiens, capite hoc, inquit, & genium curate, quando ſemel prodigere oportet: mox conuocatis conuiuis, atque ijs epulantibus tetricum quidpiam renidet ſummis labris ridens, ac interim, quot quiſque calices educit, in conuiuio numerat, penè ad ſingulos ingemiſcens.

ELEGANS, ET BLANDVS.

Expreſſus ex Theophraſto, Iuuenale, & cæteris.

Deſcriptio XXXVI.

INtuemini, ſi placet, hominem, vt ab imis vnguiculis, ad verticem vſque totus eſt pulchellus, quę frontis exporrectæ ſerenitas? quæ ſuauitas oculorum, quæ venuſtas oris; quæ renitendis ad ſingulas vultus amœnitas? quot in facie veneres? quot volitant cupidines? quot roſeis labellis inſident ſirenulæ? cernite, vt dentes habet nitidos, indico ebore, vel prima niue candidiores: vt longos, ac graciles digitos magnæ, lucenteſque gemmæ incendunt, quarum pondera æſtiuo tempore ferre vix poteſt, ſed identidem annulos ventilat, nequid ſub tantillo onere ſudoris manus contrahant.

Quid quod comam habet ſcitiſſimè à tonſore magiſtro rotundatam, madentes cincinnorum fimbrias, molles, ceruſſataſque buccas, veſtes ſericas, ſubſericas, holoſericas, quarum quotidie mutat colores, ſiue oſtentationis cauſa facit, ſiue hominis delicias etiam, quod ait ille, *pannus bombyce nus vrit*: quacũque pergit, hic pullulare roſas, fluere baſſama, naſci ſeplaſiam diceres: tam bene olet vnguenta, vt malè quid olere ſuſpicer: atque cùm talis ipſe ſit, quid mirum, ſi vt pauo conchatis caudæ voluminibus, & verſicolore plumarum amictu ſuperbiens, ſe frequenter intuetur, cernicem rotat, gradum frangit, & ſic in vicis ambulat, vt perſonatus rex in tragœdia ſpectans frequenter an ipſe ſpectetur. Si quando venit in forum, eam partem maximè frequentat, in qua ſunt argentariorum menſæ, vt ſe multitudini, quaſi venuſtiſſimam imaginem à pictore nuper expreſſam, ſpectandum præbeat, per ea ſe loca ventilat, in quibus frequentes ephebborum, & virginum chori, à quibus maximè vult videri, & laudari: in theatro autem, & ſpectaculis iuxta ipſos Prætores ſedet, quò facilius omnium oculos in ſe conuertat. Domus illi eſt elegans, & amœna, atrium picturis refertum, horti voluptuarij, cœnationes laqueatę, in quibus aurei lacunaris fulgori pauimentorum reſpondet nitor: lauta, & munda ſupellex, ſplendida toreuma a, tapetes aurei, mirabilium rerum figuris intexti, libros, quos ipſe nunquam legit, lucentes auro Syrtibꝰ veſtiunt, cauda vulpina tergit puer quotidie, ne minimus puluiſculus adhæreſcat; ad ſummum paſſim in eius ædibus videas cantillantes auiculas, garrientes picas, loquentes pſittacos, ludentes ſimias, & ſi lubeat interius cimelium penetrare, oſtentabit mathematicum choragium, ſpecioſarum ferarum exuuias, peregrinarum oſſa belluarum, canadienſes arcus, ſagittas indicas, verſicolores lapillos, marinas conchas, mannos textiles, mera puerorum crepundia: in congreſſu totus eſt melleus, ſalutat blandè, comiter amplectitur; prehendit manus, tractat auriculas, mulcet capillos, ſuum filiolum, ſuum mel, ſuum corculum identidem appellans. Ad cœnam inuitatus hoſpitem rogat, vt filios euocet, quibus ingredientibus, negat ficum ficui tam eſſe ſimilem, quàm illi

sint parentibus. Mox eos sibi assidere iubet, osculatur, colludit, tragematis refert. Quid si quando inter disceptantes electus fuerit arbiter, lites primum audiet magna facilitate, tum dicet, videtur vterque rectè ratiocinari: amicis curiosa munuscula sæpè missitat, & rogatus, vt aulam spectaculis commodet, libenter facit: dein inter spectatores, vt solet conspicuus, assidentibus crebrò dictitat, hanc suam aulam esse.

Item Seneca, 7. nat. 1.

NOndum satis robur omne proiecimus, adhuc quicquid est boni moris extinguimus, leuitate, & politura corporum, muliebres munditias anteceſſimus, colores mererricios matronis quidem non induendos viri sumimus: tenero, & molli incessu suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus; exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur; quotidie comminiscimur, per quæ virilitati fiet iniuria, vt traducatur, quia non potest exui.

Idem, de breuitate vitæ, 12.

QVid illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis in consilium itur: dum aut disiecta coma restituitur, aut hinc, atque illinc deficiens, in frontem compellitur: quomodo irascuntur, si tonsor paulò fuit negligentior, tanquam virum tonderet: quomodo excandescunt, si quid ex iuba sua decisum est? si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt: quis est istorum, qui nō malit remp. turbari, quàm comam? quis non solicitior sit de capitis sui decore, quàm salute: quis non comptior esse malit, quam honestior.

Item Tertull. de cultu fœmin.

PRoprias præstigias formæ, & hic virilis sexus sibi agnoscit: barbam acriùs cædere, interucllere, circundare capillum, disponere, etiam colorare canitiem, primam quamque subducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri distinguere, cætera pulueris cuiusdam asperitudine læuigare, tum speculum omni occasione consulere, anxiè inspicere.

Alia, ex Arbitro.

CVM has miraremur lautitias, Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit: ad quod signum matellam spado ludenti suppositit: exonerata ille vesicâ aquam poposcit, ad manus, digitosque paululum aspersos, in capite pueri tersit.

Longum erat singula excipere, itaque intrauimus balneum, & sudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus; Iam Trimalcio vnguento perfusus tergebatur, non linteis, sed pallijs ex lana mollissima cōfectis.

Tres interim iatraliptæ, in conspectu eius falernum bibebant, hinc inuolutus coccinâ gausapa, lecticæ impositus est, præcedentibus phaleratis cursoribus quatuor, & Chiramaxio, in quo deliciæ eius ferebantur, puer vetulus, luppus, domino Trimalcione deformior.

Cum ergo afferretur ad caput eius cum minimis symphoniacis tibijs accessit, & tanquam in aurem aliquid secreto diceret, toto itinere cantauit.

Sequimur nos iam admiratione saturi, & cum Agamemnone ad ianuam peruenimus; in aditu ipso stabat ostiarius præsinatus, corasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat.

Super limen autem cauea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes salutabat.

Cæterum, dum ego omnia stupeo, penè resupinatus crura mea fregi, ad sinistram enim intrantibus, non longè ab ostiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum, *Cauecaue, canem*: & collegæ quidem mei risere, ego autem collecto spiritu, non destiti totum parietem persequi: erat autem venalitium titulis pictum, & ipse Trimalcio, capillatus caduceum tenebat, Mineruaque ducente tenia intrabat: hinc quemadmodum ratiocinari didicisset, deinde dispēsator factus esset, omnia diligenter curiosus scriptor, cum inscriptione reddiderat: in deficiente verò iam

iam porticu leuatum meritò in tribunal excelsum Mercurius excipiebat ; præsto erat fortuna cornu abundanti copiosa, & tres Parcæ aurea pensa torquentes.

Notaui etiam in porticu gregem cursorũ, cum magistro se exercentem: præterea grande armarium in angulo vidi; in cuius ædicula erant lares argentei positi: Veneriscque signũ marmoreum, & pixis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius candidam esse dicebant.

Ego interrogare atrienſem cœpi, quas in medica picturas haberent, Iliada, & Odysseã, inquit.

Iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat, & quod præcipuè miratus sum, in postibus triclinij fasces erant cum securibus fixi, quorum vnam embolum nauis æneum finiebat, in quo erat scriptum: *G. Pompeij Trimalcioni, viro augustali, Cinnamomi dispensator.*

Sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, & duæ tabulæ in vtroque poste defixæ: quarum altera, si bene memini, hoc habebat inscriptum. *III. prid. Kalend. Ianuar. G. noster foras cœnat*: altera Lunæ cursum, stellarumque imagines pictas, & qui dies boni, quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.

De huius descriptionis interpretatione alibi dixi.

RVSTICVS.

Expressus ex Theophrasto, Cicerone, & cæteris.

Descriptio XXXVII.

ANimaduertite quæso, hominis, vel potius pecudis stuporem, & rusticitatem: vt est hirta barba, neglecto capillo, colore fusco, nigris dentibus, ab imis vnguibus ad verticem vsque stipes AEthiops.

Par corpori vestis, horrida scilicet, & inculta, quæ stricte adeò plerumque artus tegit, vt nudet inuerecundè. Calceos habet pede ampliores, quibus ipse non tam ambulat, quàm natat: eosdem interdum clauis suffigit, & ingenti strepitu quatit pauimentum. Loquitur interim contenta voce, quasi surdis canat, aut celeuma nauticum vrgeat amicis, necessarijsque parum fidit, de rebus maximis ad famulos refert: & si comitijs interfuerit, quæcumque ibi gesta fuerint, rusticis operis narrat: illis ad singula, vt faciunt ciues acclamantibus, ipse nihil eorum, quæ cæteri digna admiratione iudicant: quinimò vnguenta non suauiùs fragare thymo, & barbaram fistulam cytharæ præstare dictitat.

Si bos, aut asinus, aut hircus occurrerit, homo gradum sistere, admirari, contemplari, quasi in alium orbem raptus.

Quid quod domi, etiamsi ipse sit locuples, nihil lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, *Cicer. in Pisonem.* sonem. ne magnoperè quidem præter præposteram gulæ voracitatem, sumptuosum: toreuma nullum, maximi calices, & hi placentini; extructa mensa, non conchylijs, aut piscibus, sed multâ carne subrancida, serui sordidati ministrant, & ij plerumque AEthiopes, quibus nolles per mediam noctem in bustuarijs occurrere: ille interim infercit se cibo, & in laxiora pocula ingurgitat, deinpotulentus, vel iacet in Græci vini fœtore stertens, vel si quando concinnior fuerit, saltat, & canit intempestiuè molestus omnibus: mox canem ad se vocat, & apprehenso blandientis rostro, fidam, inquit belluam, dominum, & domum, & inquilinos omnes custodit.

Vbi cubitum discesserit, si de aratro, aut falce, aut cophino, quem fortè vicinis vtendum dederat, somniarit, intempesta nocte mentionem eorum faciet, nec vllam partem capiet quietis. Tum si visum fuerit, molam versabit cum ancilla, cum eadem quicquid in buccam garriens, & si quid è promptuaria cella deprompserit, decerptum inde frustum vorabit, cauens ne pistrix hoc resciscat. Ad summum, est omnis vitæ ciuilis, & humanitatis ignarus.

RVMORVM CONFICTOR.

Expressus ex Theophrasto, & alijs.

Descriptio XXXVIII.

CHamæleontes vento pasci miramini? quin potius rumigerulum suspicite, vt totus ex ventis conflatus est. Hic patulis auribus rumusculos omnes excipit, & ad ser-

mones colligendos, fingendos, consarcinandos, totus excubat, non curat, an vxor, an liberi domi egeant, an in balneis vestes amittat, an dum in porticu pedestres, nauales que pugnas narrat, vadimonio citatus non respondeat, aut dum munitissimas vrbes verbis capit, cœna illi interim excidat, præ insana fingendi, & garriendi dulcedine negligit omnia. Quæ porticus? quæ officina, quæ fori pars? quam non centies quotidie suis passibus terat? atque hic obuiam amicis factus, statim mutato vultu suauiter renidet; & quid noui (inquit) bellissimum caput?

Antequam rogatus alter respondeat, pergit; nihilne noui dicitur, nihilne audiuisti? veni igitur, veni, & affer sitientes aures, ego te sicut video, nouarum rerum epulis hodie sum excepturus. Tum incipit narrare, redijsse naues ex India recentes, admirabile prorsus esse regionis ingenium: illic spargi saccarum, vt apud nos, niues: placentas in summis arboribus crescere; lepores esse magnitudinis luporum; Regis Mogoris; mortuam simiam, cuius vel solum dentem centenis aureorum millibus æstimaret: Turcarum copias à Persis esse deletas: magnum Sophi Christianæ religionis institutum susc episse: super ea re legatos misisse ad summum Pontificem: fore, vt Romæ, vel Parisijs intra paucos dies salutari lauacro tingatur.

Quod si quis dicat: Tu autem his credis? imò rem bonis authoribus differri asseuerat, rumorem crebrescere, omnium sensus mirificè congruere: si pergas authores huius rumoris inquirere, aut Asterij tibi puerum, aut Lyconem è prælio nuper reuersum, aut Polyspercontem, ad summum nominabit eos, quos nosse minimè possis. Postquam narrauerit omnia, si hominem incœnatum valere iubeas, nihil illo tristius, sin tu inuitaris comiter ad cœnam, quoties inter pocula exclamabit; O miserum Turcam! ô lætos nuntios! Numquid meritò suauissimas epulas auribus tuis me parare dixeram? tu verò tacitus hoc tecum habeto: mox egrediens ad ciuium vnumquemque accurrit, vt ei narret omnia.

SIMVLATOR.

Expressus ex Theophrasto, Cornelio Tacito, & Poetis comicis.

Descriptio XXXIX.

SImulator talis est, qualem difficillimè capias, nisi fueris idem. Hominem diceres vulpeculam habere sub pectore, ita solers, varium, versatile, multiplex ad omnia fingit ingenium: Sæuè blanditur, blandè sæuit, dominatur superbè, seruit humiliter, facie tamen est nonnunquam liberali, lætis, & illustribus oculis, ore facundo, sermone ciuili, veste speciosa, ad omnem rationem humanitatis, vt videtur, compositus. Hic si tecum congrediatur, subridens, semiuoculas franget, verba cõcidet, siue natura, siue assuetudine suspensa semper, & obscura: quod si ad ingenium ars accedat, & sensus suos de industria tegere nitatur, non iam sensa, sed mera loquetur ænigmata. Non credo, non puto, obstupesco, non ita intellexi, alius eram ab illo: Porrò, si quid agit, id vehementer occultat, & cum transactum fuerit, se adhuc deliberare dicit. Quicquid audiuerit, videri vult animum non aduertisse, quicquid flagrantissimè cupierit, specie recusantis dissimulabit se velle: si fortè magistratus, aut dignitas, aut honor aliquis à popularibus, & socijs deferatur, modestissimè differet solam Heroum mentem tantæ molis capacem: se in partem oneris publici aliquando vocatum, experiendo didicisse quàm arduum, quàm laborioſum esset, rempub. gerere. Proin in cœtu, tot illustribus viris subnixo, ad alium deferant, qui sit authoritate grauior, & vsu peritior. Hic dictum benè exclamat aliquis? alium igitur quæramus: Vulpes vehementi dolore æstuat, & in ipso doloris æstu fingit hilaritatem. Quid cum tuis opibus inhiat, & prædam quærit? superbas fores matutinus salutator obsidebit, arrogantium mediastinorum fastus perferet, famem, moram, & bilem impotentissimas dominas deuorabit, vt tantisper alloquatur quem cupit fallere, nec centesimam passus repulsam desistet, aut de præda desperabit. Cum insinuatus fuerit, nullum sibi ministerium nõ honestum putabit: dicterijs non plus commouebitur,

Quàm

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Frontem sibi saliua inspergi patietur, & ea tolerabit, quæ nec Sarmentus, nec vilis Galba, Sanniones Cæsaris ad imperatoriam mensam pertulissent: Iam cum insidias struit, si te alienatum à se senserit, vltrò veniet salutatum, in os palam laudabit, mœrentem lenissimorum verborum lenocinio consolabitur, tuis miserijs ingemiscet, etiam lachrymulas fundet amoris sui testes. Ad summum, omnem penitus exui simultatem oportere, se tuum esse ex asse, ad omnia paratissimum, in quoscunque terrarum tractus miseris, & *si in cœlum iusseris, ibit*. Quod si ab alio contumelia affectus fuerit, illum vel verbo satisfacientem beneuolè amplectetur, ignoscet, securo animo esse iubebit, interim per alios, iudicum, supplicia, & arcanam pestem machinabitur. At verò pactus aliquid negabit se meminisse, & si iustissimi æris debitor conuictus fuerit, primùm rem trahet, quantum poterit, deinde palam iubebit quæstorem suum, alienum æs dissoluere, clam, monebit, ne quid eroget, etiamsi ipse imperare, & vehementer vrgere videatur. Postremò, quotidianis vexatus creditorum quiritationibus, Ignauum, inquit, quæstorem ærario meo præfeci, & accersito ad se homine, heus tu, inquit, cessator, itane pecuniam, quam iniunxeram, reddidisti? quid me, vel punctum temporis in ære alieno versari pateris? næ tu? sed dimitte hominem, tecum posteà rationem iungam seuerius. Hæc palam, vt omnes audiant, clam in aurem insusurrat, perstat fortiter, caue quidpiam dederis; Nec satis, cum in hospitium venit, primum hospitam nonnulla liberalitate ad se illectat, & illi minutias quasdam pecuniarum soluit, Attica (quod aiunt) fide: Mox conciliata sibi gratia; splendidos, inquit, viros, hospita, hodie sum accepturus, fac vt omni apparatu extructum sit conuiuium, & si quid illi, vt fieri solet, in cœnam erogare voluerint, dic me tibi satisfecisse: facit imperata simplex mulier, mensam genialiter instruit, veniunt qui fuerant inuitati, discumbunt, saliarem in modum epulantur, in discessu, conuiuis pecunias offerentibus, satisfecit, inquit illa, hospes meus: hic vocem arripit, & litem postea intentantem hospitam proprio iugilat gladio. Ad summum tale est hominis ingenium, vt satius sit cum vipera, quàm cum illo, sub eodem tecto degere.

IMPOSTOR.

Expressus ex Luciano, in Pseudomanth.

Descriptio XL.

Πρότερον γὰρ εἰ αὐῷ ὑπογράψω τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ὁμοιότατον εἰκάσας τὴν μορφὴν, ὡς ἂν δύναμαι, καὶ τοι μὴ γραφικός ἐς ὤν, ἵνα εἰ καὶ τοῦτο δείξω. τὸ δὴ σῶμα μέγας τε ἦν καὶ καλὸς ἰδεῖν, καὶ θεοπρεπτὴς ὡς ἀληθῶς: λευκὸς τὴν χρόαν, τὸ γένειον οὐ πάνυ λάσιος, κόμην μὲν ἰδίαν, τὴν δὲ καὶ πρόσθετον ἐπικείμενος εὖ μάλα εἰκασμένην, καὶ τοὺς πολλοὺς. ὅτι ἦν ἀλλοτρία, λεληθυίαν. ἀφθαλμοὶ πολὺ τὸ γοργὸν, καὶ ἔνθεον διεμφαίνοντες. φώνημα ἥδιστόν τε ἅμα, καὶ λαμπρότατον. καὶ ὅλως οὐδαμόθεν μεμπτὸς ἦν ταῦτά γε. τοι-

AC primum tibi depingam hominem, effigiem eius, quo ad potero proximè verbis adumbrans: tametsi non sum admodum pingendi peritus. Corpore igitur, vt interim & hoc tibi repræsentem, procerus erat, & aspectu decorus, planeque specie diuina quadam, & maiestatis plena, colore candido, barba admodum hirsuta, coma partim natiua tectus, partim apposititia: sed hæc adeò scitè, & eleganter, vt plerique imitatam, adscititiamque non agnoscerent: oculi vehementer acres, ac versatiles, tum diuinum quiddam relucentes: vox dulcissima, pariterque clarissima, in summa, quoad has res, nulla ex parte poterat improbari: ac figura quidem hominis erat huiusmodi. Prorsus enim finge mihi, & cogi-

ὁσδε μὲν τὴν μορφὴν. Ολως γὰρ ἐπινόησόν ποι, καὶ τῷ λογισμῷ διατύπωσον ποικιλοτάτην τινὰ ψυχῆς κέρασιν, ἐκ ψεύδους, καὶ δόλων, καὶ ἐπιορκιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένην, ῥᾳδίαν, τολμηρὰν, παράβολον, φιλόπονον ἐξεργάσασθαι τὰ νοηθέντα, καὶ πιθανὴν, καὶ ἀξιόπιστον, καὶ ὑποκριτικὴν τοῦ βελτίονος, καὶ τῷ ἐναντιωτάτῳ τῆς βουλήσεως ἐοικυῖαν. οὐδεὶς γοῦν τὸ πρῶτον ἐντυχὼν, οὐ ἀπῆλθε δόξαν λαβὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς εἴη πάντων ἀνθρώπων χρηστότατος, καὶ ἐπιεικέστατος, καὶ προσέτι ἁπλοϊκώτατός τε, καὶ ἀφελέστατος.

tatione efforma quam maximè variam ingenij temperaturam, indolemque ex mendacio, dolis, periurijs, maleficijs confusam, promptam, audacem, versatilem, & ad efficiendum, quæ cogitasset nullum refugientem laborem, appositam ad persuadendum, cuique facilè fides habenda videretur: tum quæ mirè simularet, optima quæque ea, quæ à mente essent diuersissima præ se ferret: primum igitur nemo cum illo congressus est, qui non hac cum opinione discesserit: vt eum mortalium omnium optimum, æquissimumque, præterea simplicissimum, minimeque fallacem existimaret.

GARRVLVS.

Expressus ex Horatio, & Theophrasto.

Descriptio XLI.

DEambulabam nuper in via sacra, vt mos est meus, nescio quid poëticarum nugarum meditans; certè totus in ijs hærebam acerrima mentis cogitatione defixus; occurrit aliquis, quem vix ego de facie noueram, & apprehensa manu, heus, inquit, dulcissimum caput, vt vales: benè, inquam, ac suauiter, & te vicissim saluere iubeo: ego viã inire, & ille me callidè insectari, quasi subtimuisset, ne euaderem: Tandem occupo, & vt nauiter videbam impudentem, nũquid vellet? rogo. Tum ille, Videris, inquit, amicos non nosse, at ego, si nescis, eruditus homo sum: Non mora cœpit, postquam incaluit, de poesi garrire, quicquid in buccam, superioris ætatis heroes commemorare, de prauitate temporum queri, ingenia deterere. Ego interim expectans donec finiret, modò currebam ocyus, modò consistebam, modò seruo, nescio quid in aurem insusurrabam, vt me negotium habere conijceret, & iam præ tædio totus sudore perfusus, mecum tacitè fœlices Bolanos prædicabam, quos ferreo cerebro natura finxisset; at fatuus nihil de garrulitate remittens, mihi narrabat, quod superiori nocte somniauerat, & tum quæcunque in cœna sibi fuerant apposita, omnia sigillatim recensebat, tum frumenta in foro vili vænisse pretio, peregrinos esse in hac vrbe quamplurimos, se agrum in sequentem annum esse culturum, & cùm adhæc nihil responderem, imò, ne reniderem quidem; video, inquit, te defatigatum, & de discessu cogitantem, sed nihil agis, te enim vsque detinebo, & quocunque ieris, sequar: age, quo te pedes? hic ego, nihil opus est te vexari; ægrotum inuiso, via transtiberina ad hortos vsque Cæsaris, hominem tibi ignotũ. Esto, inquit, non sum valdè occupatus, & minimè piger, libet te, quando semel cœpimus, comitari. Adhæc auriculas demisi, vt solent *iniquæ mentis asselli*, quoties vector grauius dorso pondus ingerit. Incipit denuò garrulus, quasi nihil antea dixisset. Si bene me noui, inquit, non Viscos, aut Varios pluris facies. Quis me versus, aut plures, aut citius scribit? quis palæstram tam lubricus expedit? quis perniciùs currit? quis suauius cantillat? Interpellandi hic locus oportunus videbatur, habes, inquam, parentes, aut cognatos, qui te saluum velint? neminem, inquit, omnes extuli, & sepeliui: ô fortunatos, inquam, perfice quando cœpisti, solus, vt vides, resto, quẽ te hodie tua garrulitate mactabis.

Etenim

Etenim si Sabella anus vera prædixit, neque mihi gladius hostilis, neque dolor lateris, neque tussis, aut podagra, sed lingua garruli est pertimescenda, ideircò benè monebat prudēs saga, vt cum primum ab ephœbis excessissem, garrulos quam diligenter declinarem. Veneramus ad Vestæ, sub horam nonam, sensim extabescente iam Sole: & hic fortè citatus vadimonio; aut respondere debebat, aut caussa cadere. Tum me hilariter intuens, cōmoda, inquit, operam litiganti, & tantisper ades, dum citatus respondeo: Moriar ego, respondi, si iam præ lassitudine stare valeo, aut si vllam iuris ciuilis partem noui: deinde ægrotus amicus quando à me conuenietur? at vir bonus; hæreo, inquit, & inter sacrum, saxumque (quod aiunt) sto, tene, an rem meam relinquere debeam: sed quicquid est, sequeris. Miserum me (mecum aiebam) ad quam aurium lanienam veni? cum ille protrahit me frustra reluctantem. terim lædit, atque in eo sibi magnopere comis esse videtur, & vrbanus. Modo saltare iubet sobrios, modo mercibus iam venditis adducit emptorem, qui pluris emat: modo venit ad testimonium dicendum, cum iam lis dirempta est, modo etiam amico mortuo festinans, & anhelans accersit medicum. Quid quod facilis in omnibus, ea in se recipit, quibus præstandis minimè par sit, & si fortè quęratur de via, præibo, inquit, præibo: nox dux sit itineris, cuius exitum cum muenire non possit, meritò præbet se deridendum. Adhæc curiosè de exercitu, vectigalibus, iudicijs, scisscitatur à magistratu: & poetis quærit, quo nomine Cyclopis canes appellarentur: miraturque ab Homero prætermissum. Quid si vxor obierit, intempestiuos eiulatus edit, & in cippo sepulchri auos, abauos, tritauos, totamque genealogiam curat inscribi, addens insuper. *Vixi.*

INEPTVS.

Descriptio XLII.

Expressus ex Theoph. & stylo pictiori.

HOmo est, si quisquam alius, ineptus, qui tempus, quod postulet, nunquam videt: aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscum est: vel dignitatis, vel commodi rationem non habet: in omni denique genere inconcinnus est, & multus. Amicum licet videat occupatissimum, de nugis interpellare non veretur, æstu, febrique iactatum inuisens, futili garrulitate perstrepit, omnibus inuisus: Eos qui è longinquo itinere recentes aduenerunt, & languent de via; ad deambulandum secum inuitat, & cum iam præ tedio, & lassitudine stare non possint; quærit numquid iucunda sit deambulatio, mox inter suos familares, de sua vxore, aut seruis intempestiuè loquitur, & rem aliquam orsus à capite exponit, veterem putà cantilenam, quam omnes centies audiuerunt, ab quo tamen, vsque ad mala citare non desinit, cæteris ad hæc nauseantibus solus ineptissimè ridet, & sibi plaudit, quasi inuenerit, quod pueri in faba. Idem in officiorum minutijs semper multus, quæ maioris momenti sunt negligit; arreptas de triuijs facetias omninò frigidas ludibūdus inamicos intorquet, & gratificari putans in-

STVPIDVS.

Descriptio XLIII.

Ex Theophr. &c.

STupidus eiusmodi est, qui cum ad quatuor vsque numerauit, incipit mente confundi, & cum diu calculos in omnem partem versauit, rationesque putauit, rogat ab eo, qui sibi assidet, de ea re minimè cogitans, dic obsecro, summa quanta est? ac si fortè litem intentauit aliquis, vbi ad eum diem ventum, quo disceptari causa debet, eius oblitus in agrum proficiscitur. Vxore nuper mortua rogat, cur nō veniat ad prandium, & eam per seruum iubet accersiri, at illo dicente dominam vixisse: non inquit memineram? idem pileum, quem habet in capite, zonam, qua cinctus est sæpè quæritat, & non inueniens, furto sibi surrepta fuisse queritur.

Hoc inter cætera tribuitur Claudij Imperat. μωρίᾳ. & ἀβελτ. ψίᾳ.

Quid cum aliquis ex familiaribus diem obisse nuntiatur; non credo inquit, de obitu ad me scripsisset, qui mihi semper fuit de intimis: si tamen mortuus sit, bene illi vertat. Nec satis, debitas sibi pecunias recipiens, testes adhibet, ad cautionem? cum puero iurgatur; quod cucumeres hyeme non emerit: pratum si à talpis infestetur, pauimento sterni iubet: Canum, si rinxerint,

vnum

vnum ad exemplum aliorum damnat suspēdio, testes, & lapides fœno mollire assiduè fricando conatur, & cum à pulicibus pungitur, iam vos, inquit, pessima animalcula, belle decipiam: nam cādelam extinguam, ne me morsiunculis appetere possitis.

CALVMNIATOR.

Descriptio XLIV.

Ex Ammanio &c. CAlumniator iste, quem videtis, non est homo, sed lamia omni diritate reterrima: sine fronte, sine oculis, sine conscientia: monstrum planè horribile, cui soli prominēt dentes turpi rubigine infecti, cui feralis pallor, cui deformis macies, cui nudata carnibus ossium compages restat. Draconis alicuius pestilentem sceleton, aut exsiccatum cadauer diceres. Quid tum? dignam hanc ferali effigie vocem, aut potius sibilum emittit, per forum medium serpit, dentibus aduncis, aspectu rabido huc, & illuc circumspectans, si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus efflare, quē ore attingere: dentibus insecare: lingua conspergere possit, hinc licentius supergressus fluminis modo fortunis sese complurium repentinus infundit, fertur per strages multiplices, ac ruinas, vinculis corpora ingenuorū affligens: & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longè discreta, vt est in complicandis negotijs artifex dirus, inde & Catena inditum est cognomen.

Cicer. 4. ad Herenniū.

Ammia.

OSTENTATOR.

Descriptio XLV.

Ex Ciceronе 4. ad Herenniū. ISte, inquies, iudices, qui se dici diuitem, putat esse præclarum, primum nunc videte, quo vultu vos intueatur: nonne vobis videtur dicere; Darem si mihi molesti non essetis: cum verò sinistra mentum subleuat, existimat se gemmæ nitore, & auri splendore aspectus omnium perstringere. Cum puerum respicit, hunc vnum, quem ego noui (vos non arbitror nouisse) alio nomine appellat, deinde alio, atque alio; heus tu, inquit, veni Samio, ne quid isti barbari perturbent: vt ignoti, qui audiunt, vnum putent eligi vnum de multis. Ei dicit in aurem, aut vt domi lectuli sternātur, aut ab auunculo rogetur Aethiops, qui ad balneas veniat, aut Asturconi locus ante ostium suum detur, aut aliquod fragile falsę choragium gloriæ comparetur. Deinde exclamat, vt omnes audiant, video vt diligenter numeretur, si potest ante noctem: Puer qui iam benè hominis naturam nouit, tu illo plures mittas oportet, inquit, si vis hodie transnumerari. Age, inquit, duc tecum Libanium, & Sosiam, sanè deinde casu veniunt hospites homini, qui istum splendidè dum peregrinaretur, receperant, ex ea re homo hercule sanè conturbatur: sed tamen à vitio naturæ non recedit: benè inquit, facitis, cum venitis, sed rectius feciſsetis, si ad me domum rectà abijsſetis. Id verò feciſsemus, inquiunt illi, si domū nouisſemus. At istud quidem, inquit, facilè fuit, vnde libet, inuenire. Verum ite mecum. Sequuntur illi: sermo interea huius consumitur omnis in ostentatione. Quærit in agris, cuiusmodi frumenta sint: negat se, quia villæ incensæ sunt, accedere posse: nec ædificare etiam nunc audere: tametsi in Tusculano quidem cœpi insanire, & in ijsdem fundamentis ædificare. Dum hæc loquitur. Venit in ædes quasdam, in quibus sodalitium erat eodem die futurum, quò iste pro notitia Domini ædium, ingreditur cum hospitibus: hic, inquit, habito: perspicit argentum, quod erat expositum, visit triclinium, stratum probat: accedit seruulus, dicit homini clare dominum iam venturum, si velit exire: Itane inquit? eamus hospites, frater venit ex Salerno, ego illi obuiam procedo: huc vos decimâ venitote. Illi decima quò iusserat, veniunt, quærunt hunc, reperiunt domus cuius sit: in diuersorium derisi sese conferunt. Vident hominem postera die: narrant, expostulant, accusant: Ait iste eos similitudine loci esse deceptos, Angiporto toto deerrasse: contra valetudinem suam se ad multam noctem expectasse.

Sannioni puero negotium dederat, vt vasa, vestimenta, pueros, corrogaret, Seruulus non inurbanus satis stremuè, & concinnè comparat, iste hospites domum deducit. Ait se ædes maximas cuidam amico ad nuptias commodasse: Nuntiat interea puer argentum repeti (pertimuerat enim, qui commodarat) Apage te, inquit, ædes commodaui: familiam dedi. argen-

argentum quoque vult? tametsi hospites habeo, tamen vtatur licet, nos Samijs delectabimur. Quid ego, quæ deinde gesta sunt narrē? eiusmodi est hominis natura, vt quæ singulis diebus efficiat, gloria, atque ostentatione; ea vix anuuo sermone enarrare possim.

IDEM.

Descriptio XLVI.

Petronius in satyri.

SEcundum hanc formulam imperamus Eumolpo, vt plurimum tussiat, vt sit modo solutioris stomachi, ciboſque omnes palam damner; loquatur aurum, & argentum, fundosque mendaces, & perpetuam terrarum fertilitatem. Sedeat præterea quotidie ad rationes, tabulasque testamenti omnibus fidem renouet, & ne quid scenæ deesset, quotiescunq; aliquem nostrum vocare tentasset, alium pro alio vocare, vt facile appareret dominum etiam eorum meminisse, qui præsentes non essent.

Nota.

Vt plurimum tussiat. *Festiua quidem ista descriptio, sed plenior, quam habet Cicero 4. ad Herennium de qua superius.*

Loquatur aurum & argentum.

Ad eloquentiam sæpe refertur, vt apud D. Greg. Nazianzenium in iambicis χρυσοῦν λαλοῦντων ἅπας ἄπορος λόγος.

Hic pecuniosi hominis nummatam ostentationem designat.

Ne quid scenæ deesset. *Erat enim verè Dives Scenicus* ἐν τῆς κωμῳδίας.

Alium pro alio, *Hæc ostentatoris ars benè exprimatur à Corn. ficio, vel potius Cicerone.*

DIVES.

Descriptio XLVII.

Ex Ciceronepro Rosc.

HAbet enim relaxandi causa rus amœnū, & suburbanum, plura præterea prædia, neq; tamen vllum nisi præclarum, & propinquum: Domus referta vasis Corinthijs, & Deliacis, in quibus est Authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est: vt qui prætereuntes pretium annumerari audiebant, fundū venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? Quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putaris esse? tantum scilicet, quantum e multis, splendidisq; familijs in turba, & rapinis coaceruari, vna in domo potuit, familiam vero quantam, & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios, animi, & aurium causa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisq; conuiuijs, tota vicinitas personet.

MOLLIS, ET DELICATVS.

Descriptio XLVIII.

Ex Cic. l. 5. in Verr.

HIc ita viuebat iste bonus Imperator, vt ne eum facile hibernis mensibus non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Ita diei breuitas conuiuijs, noctisq; longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. Cum autem ver esse cœperat, cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam viderat: tunc incipere ver arbitrabatur, dabat se labori, atque itineribus, in quibus vsque eo se præbebat patientem, atque impigrum, vt cū nemo vnquam in equo sedentem videret. Nā vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica hexaphora ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus, melitensi rosa fartus. Ipse autem coronā habebat vnam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admouebat, tenuissimo lino minutisque maculis, plenum rosæ: sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica vsque in cubiculum deferebatur, eò veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis audistis: Controuersiæ secretò deferebantur: paulo post palam decreta auferebantur: Deindè vbi paulisper in cubiculo pretio, non æquitate, iura descripserat: Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur: quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari Imperatoris egregia, ac singularis diligentia: nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum ex ijs oppidis, in quibus prætores consistere, & conuentum agere solent: quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta mulier esset. Itaque nonnullæ ex eo numero in conuiuio adhibebantur palam, si quæ erant castiores, ad tempus veniebant, lucem & conuentum vitabant.

Notæ.

Ex Fauonio. *Hoc indicium Horatij od. 4. l. 1.*

Soluitur acris hyems grata vice veris, & Fauoni.

Lectica Hexaphora. *Quæ scilicet à sex seruis succollantibus portaretur. Mart. l. 2. ep. 81. & Iuuenal. Satyr. 1. V. 66. Plerumque octo adhibebantur, & fiebat octophorum, de quo intelligendus Catullus.*

Non inquam mihi fuit tam maligne,
Vt Prouincia quod mala incidisset,
Non possem, octo homines parare rectos.

Sed cum rosam. *Et certè dixit Pancrates.*

Καὶ ῥόδον εἰαρινοῖσιν ὑνοιγόμενον ζεφύροισιν.

Vnam in capite. *Fræquens in conuiuijs ad coronarum vsum rosa, vnde eam regnare dixit Martialis. ep. 19. l. 10.*

Dum regnat rosa, dum madent capilli.

Hanc lasciuiam Christiani in honorem spineæ coronæ Domini postea detestati sunt, quod testatur Clemens Alexandrinus Pædagog. l. 2. c. 8.

Αλόγιστον ἀκηκοότας ἡμᾶς τὴν κύριον ἀκάνθαις ἐστεμμένον αὐτοὺς ἐντρυφῶντας τῷ σεμνῷ κυρίου πάθει ἀναδεῖσθαι τοῖς ἄνθεσιν.

Insanum est, nos cum audierimus Dominum spinis coronatum, quasi venerandis Christi cruciatibus insultarimus, redimiri floribus. Aurificem damnatum à senatu, quod inter bella punica coronatus visus esset, dixi in Iconibus.

Alterum in collo. *Hanc hypothymiadem nominatam memorat Athenæus Deipnosophist. l. 15.* Εκάλουν δὲ καὶ οἷς περὶ ἔον τὸ τὸν τράχηλον στεφάνους ὑποθυμιάδας, *Quod halitum, & tanquam suffitum ex inferiori parte exhalarent.*

Controuersiæ secretò deferebantur.

Hoc in Seronato grauiter reprehendit Sidonius Apollinaris lib. 2. ep. 1.

In cubiculo damnat, in quæstione dormitat.

MOLLES.

Item.

Hos quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in Senatum venire: qui nitent vnguentis, qui fulgent purpurâ, mallem secum suos milites eduxisset. *Id. Catil. 2.*

MOLLIVM HABITVS.

Descriptio XLIX.

Λακωνικὸν δὲ οὐδὲν περὶ αὐτοὺς ἐφαίνετο, ἀλλ' ἁβρότερον αὐτῶν εἶον, καὶ συβάριδος μεστοὶ ἦσαν, ἄνδρες λεῖοι τὰ σκέλη, λιπαροὶ τὰς κόμας, καὶ μηδεγένεοις χρώμενοι, ἀλλ' καὶ τὴν ἐσθῆτα μαλακοί.

Philost. in Apol.

ERant autem habitu haudquaquam Laconico, sed molli atque lasciuo, atque ipsis delicijs omnibus affluebant, expolitis cruribus, comis autem vnguento stillantibus, abrasis barbis, vestitu insuperfluxo, ac molli.

Item.

Ὁ γὰρ ἰδὼν τὴν πορνότριβα σεβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα, καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπιπλάμενον, καὶ ᾠδὰς ᾄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ.

Synesius ad fratrem.

HIc enim videns scortatorem per forum volitantem, coronatum, & vnguentis ebrium, petulanter lasciuientem, omnique turpitudine oppletum, & cantus canentem vitæ accommodatos.

Item.

Idcirco animas misit, vt diuini ponderis, & grauitatis oblitæ gemmas, lapillos, margaritas, castitatis dispendio compararent? conspiciendis quærerent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescerent

cerent masculorum calamistris vibrare cæsariem, cutem corporis leuigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis, & exponere in habitum fœminarum, deliciasq; mollire.

Arnob. contra gent. l. b. 2. De luxu regis Indici vide Q. Curtium l. 8.

IMPROBVS, ET potens.

Descriptio L.

Ex Ammiano l. 27. c. 10. In hoc authore stylus quidem plerumque acerbus est, & præfractus magni tamen & veteres sensus.

PEr hæc tempora Vulcatio Ruffino absoluto vita dum administrat . ad regendam præfecturam prætorianam, ab vrbe Probus accitus, claritudine generis, & potentia, & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem viuersum penè sparsa possedit, iuste, an secus non iudicioli est nostri Hunc quasi gemina quædam, vt poetæ fingunt, fortuna præpetibus pennis vehens: nunc beneficum ostendebat, & amicos altius erigentem, aliquotiēs in sidiatorem dirum, & per cruentas noxium simultates, & licet potuit quoad vixit, ingentia largiendo, & interpellando potestates assiduas, erat tamē interdum timidus, ad audaces, contra timidos celsior: vt videretur, cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico, & vbi paueret, omni humilior socco.

Atque vt natantium genus elemento suo expulsum haud ita diu spirat in terris, ita ille marcebat absque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immensas, vtque multa perpetrarent impune dominum suum mergentium in remp. Neque fatendum est, numquam illa magnanimitate coalitus clienti, vel seruo agere quicquam iussit illicitum, si vero eorum quemquam crimen vllum compererat admisisse, vel ipsa repugnante iustitia, non explorato negotio sine respectu boni, honestique defendebat . Quod vitium reprehendens pronuntiat Cicero. Quid enim interest inter suasorē facti, & probatorem? aut quid refert vtrū voluerim fieri, an gaudeam factum? Suspicionsus tamen, & minutus suopte ingenio fuit, & subamarum arridens, bladiensque, interdum vt noceret. Si autem perspicuum est, in eiusmodi moribus malum, tum maximè cum celati posse existimatur. Ita implacabilis, & diruptus, nisi lædere quemquam instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus inclinari.

Ideoque aures eius non erant, sed pluribus videbantur obstructæ: in summis diuitiarum, & dignitatum culminibus anxius, & sollicitus, ideoque semper leuibus morbis afflictus.

Nota.

Gemina quadam, vt poetæ fingunt fortuna, &c.

Respexit forte illud Orphei.

Οἷς μὲν γὰρ τεύχεις κτεάνων πλῆθος πολύολβον.

Οἷς δ' κάκην πενίλλω, θυμῷ χόλον ὁρμαίνουσα.

Illis enim prabes diuitiarum vim opulentam.

Illis verò malam paupertatem, animo iras concitans.

Talis inquit in amicos Probus.

De Cothurno strepere tragico.

Insolentia efferri Megabyziaque dicta, & edicta proponere, vt rex in Tragœdia solet.

Norunt omnes Cothurnum calceamentum esse Tragicorum, vt soccum comœdorum.

Martial. l. 8. epist. 3.

Aut iuuat ad tragicos soccum transferre cothurnos.

Vt natantium genus.

Τὴν νηκτὴν φύσιν *dixit Greg. Nazianz. orat. 3. 4. Sozomenus l. 1. histor. Eccl. c 13. Simili parabola vsum refert magnum Antonium, cum diceret, Monachos extra solitudinē pisces esse extra aquā* τοὺς μὲν γὰρ ἰχθύας ἔλεγε τὴν ὑγρὰν οὐσίαν ζέφειν, μοναχοὺς δὲ κόσμον φέρειν τὴν ἔρημον.

Clienti, vel seruo iussit. *Clientem, vel seruum latinus dixisset. Deinde coalitus magnanimitate redolet Ammianum.*

RABVLAE.

Ammianus sui temporis Rabulas, &c. ita describit.

Descriptio LI.

Ammianus Marcel. l. 30.

AT nunc videre est per eos omnes tractus, violenta, & rapacissima genera ho-

Confer cũ istis, quæ habet Sidonius ep. 7. lib. 5.

minum, per fora omnia volitantium, & subsidentium diuites domos, vt Spartanos canes, aut Cretas, vestigia sagaciùs colligendo, ad ipsa cubilia peruenire caussarum. In his primus est cætus eorum, qui seminando diuersa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum postes, & orborum limina deterentes, & auidi inter discordantes amicos, aut propinquos, vel affines, simultatum, ob leuis serinij receptacula, odia struentes infesta: in quibus ætatis progressu, non vt aliorum vitia tepescunt, sed magis, magisque roborantur. Inter rapinas insatiabiles, inopes, ad capiendam versutis orationibus iudicum fidem; quorum nomen ex iustitia natum est, sicam ingenij distringentes. Horum obstinatione liberrarem temeritas, constantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi, quarum artium sæuitate, vt Tullius asseuerat, nefas est religionem decipi iudicantis, at enim,

Cumque nihil tam incorruptum esse debeat in repub. quam suffragium, quam sententia: non intelligo cur, qui ea pecunia corruperit, pœna dignus sit, qui eloquentia, laudem etiam ferat: Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam, qui pretio Iudicem corrumpit: quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo, potest.

Secundus est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnantium sibi legum absoluere dissidia, velut vinculis ori impositis, reticente iugi silentio, vmbrarum sunt similes propriarum. Hi velut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorũ interpretes, vultus grauitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoque venditant, quod oscitantur. Hi vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cæsellinum, & Alfenum, & Auruncorum, Sicanorumque iamdiu leges ignotas; cum Euandri matre abhinc sæculis obrutas multis; & si ex voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionum lectiones reconditas pollicentur, si te nummarum senserint.

Tertius eorum est ordo, qui vt in professione turbulenta clarescant ad expugnandam veritatem: ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes, vilesque latratus, quò velint, aditus sibi patefaciunt crebros, qui inter solicitudines Iudicum, per multa distatas, intersolubili nexu vincientes negotia, laborant, vt omnis quies litibus implicetur: & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt, quæ cum rectè procedant, delubra sunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces, & cœcæ, in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exilis lustra, aduscque ipsas medullas exustus.

Quartum, & postremum est genus, impudens, peruicax, & indoctum, eorum, qui cum à literarijs eruperint ludis, per angulos ciuitatum discurrunt, mimiambos, non caussarum remedijs congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cœnarum, ciborumque aucupantes delicias exquisitas: qui cum semel vmbraticis lucris, & inhiandæ pecuniæ vndique se dediderint, litigare frustra, quos libet innocentes hortantur: & ad defendendam caussam admissi (quod raro contingit) suscepti nomen, & vim negotij sub ore discepratoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur circumlocutionibus indigestis, ita scatentes, vt colluuionis teterrimæ audire existimes vlulabili clamore Thersiten.

Quum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrænatam deflectunt conuiciandi licentiam, quo nomine ob assidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, vt nunquam se codices habuisse meminerint, & si in circulo doctorum authorum inciderint, nomen piscis, aut edulij, peregrinum esse vocabulũ arbitrantur: si verò aduena quisquã inusitatum sibi antea Marsianum verbo tenus quæsierit, Oratores omnes confestim se Marcianos appellari fingunt, nec iam fas vllum præ oculis habent, sed tanquam auaritiæ venundati, & vsu capti, nihil præter inseminatam perendi licentiam norunt; & si quem semel intra retia cœperunt; cassibus mille impediunt, & vinciunt, per morborum simulationem vicissim consultò cessantes: vtque peruulgati iuris proferatur lectio vna, septẽ vendibiles introitus præparant: dilationum examina longissima contexentes: & cum nudatis litigatoribus dies cesserint, & menses, & anni, tandem obtrita vetustate controuersia, intromissa ipsa capita splendoris, ingressa alia secum aduocatorum simulacra inducunt. Cumque intra cancellorum venerint septa, & agi cœperint, alicuius fortunæ, vel

salus,

salus, atque laborari debeat, vt ab insonte gladius, vel calamitoso detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachijsque histrionico more formatis, vt concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu, tandemque ex præmeditato concludio per eum, qui est in verba fidentior, suaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio, vel pro Cthesiphonte orationum æmula ornamenta promittens, & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit: vt nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos, spatioque prorogati temporis impetrato: quasi cum Antheo vetere colluctati, perseueranter flagitant, pulueris periculosi mercedes.

Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt Aduocatis incommoda plurima parum sustinenda rectè victuro: namque sellularijs quæstibus inescati inter se hostiliter dissidēt, & rupta maledicendi ferocia, vt dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commissarum sibi caussarum infirmitatem orationibus validis conuelare non possunt, & Iudices patiuntur interdum, doctos ex Philistionis, aut AEsopi cauillationibus, quam ex Aristidis illius iusti, vel Catonis disciplina productos, qui ære graui mercati publicas potestates, vt creditores molesti opes cuiusque modi fortunæ rimantes alienis gremijs excutiunt prædas. Ad extremum id habet caussidicina cum cæteris metuendum, & graue, quod hoc ingenitum est penè litigantibus cunctis, vt cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminum exitum, ijsdem soleant assignare: & non vitijs rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur.

Notæ.

Spartanos Canes, & Cretas.

Horum meminit Philostratus in venatione suum, idque κατὰ ἐξοχὴν, quod sint sagacissimæ naris.

Et Horat. epod. ode 6.

Fuluus Lacon.

Amica vis pastoribus.

Ad ipsa cubilia. *Voluit imitari illud Ciceronis in Pisonem 83. Scelera tua non vestigijs odorantes ingressus tuos, sed totis volutationibus corporis, atque cubilibus persequuti sumus.*

Viduarum Postes. *Postis pro domo, vt pila, siue columna apud Catullum, quod iam notauimus.*

Sicam ingenij distringentes. *Similiter Caligula pereraturus stricturum se lucubrationis suæ telum minabatur.*

Libertatem temeritas. *Disertè Seneca epist. 45. Vitia nobis sub virtutis nomine obrepunt: Temeritas sub titulo fortitudinis latet: Moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur.*

Vmbrarum sunt similes propriarum. *Carpit Silentes Iurisperitos, quos νεκύων vocat εἴδωλα καμόντων. Vide Ausonium de statua Rufi.*

Hi velut fata natalitia præmonstrantes. *Allusit ad illud Ciceronis pro Murana. Erant in magna potentia, qui consulebantur, à quibus etiam dies, tanquam à Chaldæis petebantur. Fata natalitia autem dixit Genethliacorum dementissimas prædictiones τὴν περὶ τὴν γένεσιν σπουδὴν nominauit D. Chrysost. in epist. ad Galatas. Fata ipse Tertull. de anima cap. 39. Dum in partu Lucinæ, & Dianæ eiulatur, dum per totam hebdomadam Iunoni mensa proponitur: dum vltima die fata scribunda aduocantur.*

Cæsellius, Alfenus vet. Iurisconf. *Alfenus Varus libros 40. scripsit.*

Per prostitutas frontes. *Frons prostituta est perdita audacia, & meretricia simillima.*

Delubra æquitatis. *Μέγιστα δίκης τεμένη magna iustitiæ templa dicuntur Anthol. epigr. 4. & olim iudicum consessus in templis, vt notaui in Iconibus.*

Vlulabili clamore Thersiten. *Vidit illud Homeri.*

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολώα,
Ὅς ῥ' ἐπέα φρεσὶν ἦσιν ἀκοσμά τε πολλά τε ἤδη.

Thersites autem solus adhuc loquacissimus tumultuabatur.

Qui verba in animo suo immoderata, multaque sciebat.

Per morborum simulationem. *Præclarè ampliationes litium malitiosas, & cessationes exagitat.*

Septem vendibiles introitus. *Notus in eo mos Rhetorum, qui certa exordia sibi fabricabant.*

bant, quibus in omni argumento, quasi Delphico gladio vterentur.

Aduocatorum simulachra. *Silentes patronos, quos prius dixit vmbris suis similes.*

Et agi cœperint alicuius fortunæ, vel salus. *Quis non videt Persianum illud. Fur es, ait Pedio.*

Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis &c.

Concionaria Graecchi fistula. *Notus Caij Phonascus, qui à tergo concionantis domini fistulam tenens, concitatum, & ira tonantem molli tenore molliebat. Plutarch. in Caio.*

Puluerispericulosi. *Puluis hic forensis acies, vt apud Tullium 1. de Orat. Educere dictionem, ex vmbratili exercitatione in puluerem.*

Philistionis. *Philistio Poeta comicus, qui scripsit inter cateras Comœdias* βωμολογίας *ac* φιλόγελωτ *Nugas, & Ridiculum, & risu ipse mortuus est.* Suidas *Sidon. epist. 1 lib. 11.*

SENATVS, POPVLIQVE Romani sui temporis flagitiosos mores describit Ammianus his verbis.

Descriptio LII.

Ammianus Marcell. l. 28.

ITa autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius seruus attulerit, trecentis adfigi verberibus iubeatur. Si hominem sponte occiderit propria, instantibus plurimis, vt damnetur vnus dominus, hactenus exclamat. Quid faciat manios us, & nequam? Ciuilitatis autem hoc apud eos est nunc, quod expedit peregrinos iure interficere, quibus liber, quanquam rogatis ad conuiuium excusare. Defectum enim patrimonij se perpeti Senator existimat, si ijs defuerit, quem aliquoties libratis sententijs inuitauerit semel. Pars eorum, si agros vsuri processerunt longius, aut alienis laboribus venaturi: Alexandri magni itinera se putant æquiparasse, vel Cæsaris, vel si à lacu Auerni lembis inuecti sunt pictis: Puteolos, vel Caietam maximè, cum id vaporato audeant tempore: vbi si inter aurata flabella lacinijs sericis inciderint muscæ, vel per foramen vmbraculi pensilis radiolus irruperit solis; queruntur, quod non sunt apud Cimmerios nati: Dein cum à Siluani lauachro, vel Mamcę aquis ventitant hospitalibus, vt quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis; solitis pressorijs vestes luce nitentes, arbitra diligenter explorat, quæ vna portantur sufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandemque electis aliquot inuolutus, receptis annulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit: quidam ex his licèt rari aleatorum vocabulum declinantes, ideoque se cupientes appellari tesserarios, inter quos tãtum differt, quãtum inter fures, & latrones; hoc tamen fatendum est, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepescant, aleatoriæ solæ quasi glorioſis quęsitæ sudoribus sociales sint, & affectu nimio firmitate plena connexæ, vnde quidam ex his gregibus inueniuntur, ita concordes, vt quis illos esse existimet fratres. Idcoque videre licet ignobilem artis tesserariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulsam Præturæ, nec suspectam antea, nec speratam incedere grauitate composita mœstiorem, quod ei in maiore conuiuio, vel consessu proconsularis quidam est antelatus.

Subsident aliqui, curiosos homines, senes, aut iuuenes, orbos, vel cœlibes, aut etiam vxores habentes aut liberos, nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obseruatur, ad voluntates condendas, allicientes eos technis miris; qui cum supremis iudicijs ordinatis, quę habebant reliquerunt his, quibus morem gerendo testati sunt, illico pereunt.

Alius cum dignitate licèt ceruice tumidâ gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu, vt post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant esse superas potestates in cęlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur, se cautius posse, antequam ephemeride scrupulosè scisitata didicerint. Vbi sit, veibi gratia, signum Mercurij, vel quotam Cancri syderis partem polum discurrens obtineat Luna.

Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam cõfugit audentem omnia prælicenter, eumque vt veneficum curat vrgeri. Vndè nonnisi reddita cautione, dispendioque afflictus graui discedit, & additur huic, debitorem voluntarium includit vt proprium, nec ante eius profectionem perabsoluit. Parte alia vxor (vt prouerbium loquitur vetus) eandem incudem diu, noctuque tundendo, maritum testari impellit

pellit: hocque idem vt faciat vxor, vrget maritus instanter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnātia tractaturi: ijsdemque subseruntur genitalium extorum interpretes controuersi: hinc præfecturas profusius largientes, & sepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias virorum fœminas inuitantes: & necessaria parari oportere innuentes, nec in rebus humanis quicquam bonū nôrunt, nisi quod fructuosum. Sic amicos, tāquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos, quumque mutuum illi quid petunt, Soccos, vt Mitiones videbis, & Lachetas: cum adiguntur vt reddant, ita cothurnatos, & turgidos, vt Heraclidas illos Ctesiphontem, & Temenum putes.

Notæ ad descriptionem Senatus Romani.

Alienis laboribus venaturi. *Neque enim laborant in venando, sed conclusas seruorum industria in septa feras, cum omni facilitate capiebant. Quod Plinius ostendit in Traiano. Vsurpabant istam quoque gloriam illi Principes, qui obire non poterant, vsurpabant autem vt domitas, fractasque claustris feras, ac denique in ipsorum ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Quod inuentum Persicorum Regum indicat Curtius Rufus lib. 8. Barbaræ opulentiæ in illis locis, haud vlla sunt maiora indicia, quàm magnis nemoribus, saltibusque nobilium ferarum clausi greges. Spatiosas ad hoc eligunt syluas, perennium aquarum fontibus amœnas.*

Persarum Reges quomodo venentur?

A lacu Auerni lembis inuecti sunt pictis. *Auernus lacus est Campaniæ propè Baias, Bajis quoque proximi puteoli & Caieta oppida omni deliciarum genere referta quæ delicati illi, velut lautitiæ suæ receptacula frequentabant & ne quid ad voluptatem deesset, pictis nauigiis per lenissimos amnium fluxus ferebantur. Talis Cleopatræ nauis describitur à Floro lib. 4. aurea puppe veloq; purpureo.*

Auernus lacus.

Quam Plutarchus fusius prosequitur in Antonio, vbi Reginam nauigantem inducit. ἐν πορθμίῳ χρυσοπρύμνῳ τῶν μὲν ἱστίων ἀλουργῶν εἰπεπετασμένων, τῶν δὲ εἰρεσίας γυραῖς κώπαις ἀναφερομένης πρὸς αὐλὸν ἅμα σύριγγι, καὶ κιθάραις συνηρμοσμέναις. *Vide descriptionem. Talis Neronis inter Copas nauigatio apud Trāquill. in Ner. 27.*

Nauis elegans.

Inter aurata flabella. *De vsu flabellorum ad abigendas muscas, & ventulum excitandum habes Propert. lib. 2. el. 24. Mart. l. . ep. 80. Ter. in Eunuch. ac. 3. s. v. v. 47*

Siluani lauacrum. *Prop. lib. 4.* Siluani ramosa domus, *penè in ipsius vrbis faucibus. Aquæ verò mammeæ dicuntur thermæ ab Alexandro Seuero instauratæ, de quibus Ælius Lampridius. In his thermas nominis sui iuxta eas, quæ Neronianæ fuerunt aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur, Nerua thermas suas, de priuatis ædibus suis, quas emerat diruptis ædificijs fecit.*

Solitis pressorijs vestis. *Vestes significat in prælo compositas, qui mos veterum fuit. Mart. l. 2 v. 45.*

Sic tua compositis perlucent præla lacernis,
Sic micat innumeris arcula Synthesibus,

Digitis vt metatis abit. *Fortè hic aliquid corruptum, nisi metatos digitos intelligit, insertis annulis distinctos, vt hortum digestis in quincuncem arboribus compositum: hoc enim est metari apud Columellam lib. 9. Quod autem annulos ita componerent, testis est Seneca 7. de natur. 31. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur.*

Annulorū vsus.

Aleatorum vocabulum declinantes. *Nam aleatores legibus Romanis damnati, vt licet colligere ex Cicer. Philipp. 2. & aleatoris nomen infame. Vide Iuuenal. satyr. 1. Martial. Horat. 24. l. 2. Clementem Alexand. in Pædagogo. D. Cypr. contra aleatores: ad summum leges, quæ extant in Codice Theodos. multa de alea diximus alibi.*

Tesserarios. *Tesserarij quid aliud sunt, quā* κυβευταὶ *& hi quid sunt nisi aleatores? idcirco dixit differre, vt fures, & latrones, qui parum differunt, nisi hi sint obsessores viarum, illi nocturni grassatores.*

Tesserarij qui.

Aleariæ amicitiæ. *Has rabiosas tamen amicitias dixit Cypr. contra aleatores.*

Subsident aliqui. *Perstringit testamentorum captatores, quorum tam frequens mentio apud Satyricos, vt nulli domus notior, quam illi sint.*

Multi apud eos negant esse superas potestates.

Illinem prima mali labi labes mortalibus agris,
Naturam nescire Dei.

Nec in publico prodeunt. *Misera tyrannis Astrologiæ iudiciariæ, quā superstitionem disertè con-*

Astrologiæ iudiciariæ tyrannis.

tè confutat D Auguſt. lib. 5. de Ciuitate Dei. c. 7. Chryſoſt. in epiſt ad Galat. Tertull. de Idolatria Iſidorus Peluſiota epi. 228. Helladius, Theodoretus, Mar. Victines, &c. innumeri.

Parte alia vxor. *Perfidia in coniuges deteſtanda, qui cum ſe mutuo hæredes fecerunt, inſidijs quique mutuis viciſſim vitæ inſidiantur.*

Mitiones videbis, & lachetas. *Mitiones, & lachetes perſonæ comicæ viles, & humiles.*

Creſiphon, & Temenus. *Heraclidæ tragici Reges: quod ad ſoccum attinet. Probum παροιμιακῶς dixit humiliorem ſocco lib. 27. capit 10.*

Ad deſcript. Populi Romani.

Per Ianos. *Iani Romæ templa tria. Primum Difrontis à Romulo, ſeu Numa conditum.* Iani Romæ templa 3. *Alterum Quadrifrontis ab Auguſto, vt teſtatur Seruius, inſtauratum. Tertium à Diuillio, de quo Tacit. l. 2. Annal.*

Circumflexerit metam. *Nôrunt omnes aurigas in ludis Circenſibus, ita circumflexiſſe metam, vt eam non tangerent, vnde Claud. Meta timetur equis. & Horat. Metaq; feruidis euitata rotis.*

Per Sibilos exploduntur. *Quos Cicero ad Atticum paſtoritias fiſtulas appellat, vt ſupra notauimus.*

Spectaculo Exodiario. *Exodium carmen ridiculum, quod in exitu chori fabulæ Atellanæ cantabatur. Iuuenal. ſatyr. 6.*

Vrbicus exodio riſum mouet Atellanæ.

Per te ille diſcat. *Prouerbium apparet fuiſſe in ridiculis tempore Ammiani, ſed vnde, aut qua occaſione natum, nemo, quod ſciam, meminit.*

HVNNI.

Deſcriptio LIII.

Ex Ammiano li. 31. HVnnorum gens monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes mœoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit, vbi quoniam ab ipſis naſcendi primitijs infantium ferro ſulcantur altius, genæ, vt pilorum vigor tempeſtiuus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; ſeneſcunt imberbes abſque vlla venuſtate ſpadonibus ſimiles. Compactis omnes, firmiſque membris, & opimis ceruicibus prodigioſè deformes: & pandi, vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales commigrandis pontibus effigiati ſtipites, dolantur incomptè in hominum figuras: ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt nec igni, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium, & ſemicruda cuiuſuis pecoris carne veſcantur, quam inter femora ſua, & equorum terga ſubſertam, fotu calefaciunt breui. A Edificijs nullis vnquam tecti, ſed hęc velut ab vſu communi diſcreta ſepulchra declinant. Nec enim apud eos, vel arundine faſtigiatum reperiri tugurium poteſt: ſed vagi montes peragrantes, & ſyluas, pruinas, famem, ſitimque perferre ab incunabulis aſſueti, peregrè tecta, niſi adigente maxima neceſſitate non ſubeunt, nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſilueſtrium murium conſarcinatis. Nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta, non antè deponitur, aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos defluxit deſtructa. Galeris incuruis capita tegunt, hirſuta crura corijs munientes hœdinis, eorumque calcei formulis nullis aptati vetant incedere greſſibus liberis.

Qua cauſſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas: verum equis propè affixi duris quidem, ſed deformibus & muliebriter iſdem nonnunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis: in ipſis quiuis in hac natione pernox, & perdius emit, & vēdit, cibumque ſumit, & potum, & inclinatus ceruici angustæ iumenti, in altum ſoporem ad vſque varietatem ſuffunditur ſomniorum, & deliberatione ſuper rebus propoſita ſerijs, hoc habitu omnes in communi conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt, quicquid inciderit, & pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim varijs vocibus ſonantibus toruum, vtque ad pernicitatem ſunt leues, & repentini, ita ſubito de induſtria diſperſi langueſcunt, & impoſita acie, cum cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes, præ nimia parte decernuntur: eoſque omnium acerrimos facilè dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus, pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro,

ſine

sine vi respectu, hostesque dum mucronum noxias obseruant, contortis lacinijs illigant, vt laqueatis resistentium membris equitandi, vel gradiendi adimant facultatem.

Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit, omnes enim suis sedibus fixis, atque lari, vel lege, aut ritu stabili dispalantur semper fugientium similes, cum carpentis, in quibus habitant, vbi coniuges ex villis vestimenta contexunt, & cocunt cum maritis, & pariunt, & adusque nutriunt pueros, nullusque apud eos interrogatus, vnde oritur respondere potest alibi conceptus, natusque procul, & longius educatus. Per inducias insidi, inconstantes, ad omnem auram incidentes, spei nouæ, perquam mobiles totum furori incitatissimo tribuentes.

Inconsultorum animalium ritu, quod honestum, inhonestumue sit penitus ignorantes. Flexiloqui, & obscuri, nullius religionis, vel superstitionis reuerentia aliquando districti, auri cupidine immensa flagrantes, adeo permutabiles, & irasci faciles, vt eodem aliquoties die à socijs nulla irritante desciscãt, itidemque propitientur nemine leniente.

Hoc expeditum, indomitumque hominum genus externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum, & cædes adusque Achaiam peruenit.

Nota.

Telamones, Atlantes.

Effigiati stipites, *si vocantur Telamones, & Atlantes; Vitruuius lib. 6. c. 10. Item, si qua virili figura signa mutulos, aut coronas sustinent nostri Telamones appellant. Cuius rationes, quid ita, aut quare non inueniuntur? Graci verò eos* ΑΤΛΑΝΤΑΣ *vocitant. Atlas enim historicè formatur sustinens mundum.*

HELLVO.

Ex Cicerone in Verrem.

Descriptio LIV.

ERant autem conuiuia non illo silentio Prætorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conuiuijs versari solet: sed cum maximo clamore, atque conuitio: etiam nonnunquam res ad manus, atque ad pugnam veniebat: Iste enim prætor seuerus, ac diligens, qui populi Romani legibus, quæ in poculis ponebantur obtemperabat: itaque erant exitus ciusmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio auferretur: alius tanquam occisus relinqueretur: plerique fusi, sine mente, ac sine vllo sensu iacerent, quibus vt cum aspexisset non se prætoris conuiuium, sed vt Cannensem pugnam nequitiæ videre arbitraretur.

AFFECTVS.

AMOR.

Ex Græco Oppiano.

Οβριμ' ἔρως πόσ Θ· ἐστὶ.

Descriptio LV.

AMor, vt aiunt Poëtæ, ephebus est, glabellus corpore, vultu speciosus, alis volucer, manu promptus, arcu, sagittis, & facibus armatus. Quin potius affectus est animi in rem amatam, præceps, vehemens, incensus. Qui, Deus bone! quantus est, quanta machinatur? quantum imperat? & quantum ludit? stat quidem terra firmissimis defixa radicibus, & tamen ab eo commouetur: fluunt inquieta maria continuis lapsibus, & ab eo constringuntur. Altum est cœlum, & ab eo superatur, profundi sunt inferi, ijdẽ ipsi ab eo penetrantur: in æthere, in aquâ, in igne, in terris, infra terras, vbique sui dominatus impressi vestigia: ipsi mehercule mortui eius potentiam reuerentur, sceptrum adorant, formidant imperium. Ad eius ignem Vulcanus fumus est, debilia sunt solis tela, fictilia Iouis fulmina. Crudeles enim habet sagittas, acerbas, ardentes, igneas, prudentiæ corruptrices, furiosas, quæ vbi primum cor attigerunt, immedicabilem quandam tabem instillant, qua non modo homines, sed & brutæ animantes totæ liquescunt. Quid cum ipse improuisus instar procellæ labitur in pectus, & per oculorum fenestras in cor hominum penetrat, velox, acer, acutus, facibus vndique collucens: lenem flammam medullis, atque ossibus inspirat; quæ dolorum æstus, & furores longius inserpens, secum trahit. Hæc flos corporis, & venustas coloris,

Vide Oppianum de venat. l. 2. & de piscatu lib. 4.

deperditur, pallor vultus obsidet, in maciem liquantur genæ. Hâc cauantur oculi, tabescunt lumina, mens tota de sede conuulsa percellitur.

IRA.

Descriptio LVI.

Arnob. l. 1. QVid est enim aliud irasci, quam insanire, quam furere, quam inyltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione debacchari? Hoc ergo Dij magni nôrunt, perpetiuntur, & sentiunt, quod feræ, quod belluæ, quod mortiferæ continent venenato in dente natrices: quod lenitatis in homine, quod terreno in animante culpabile est, præstans illa natura, & in perpetua virtutis firmitate consistens, scire asseueratur à vobis. Et, quid ergo sequitur necessario? ni vt ex eorum luminibus scintillæ emicent, flammæ æstuent, anhelum pectus spiritum iaciat ex ore, & ex verbis ardentibus labiorum siccitas inalbescat.

AVARITIA.

Extat Chrysostomi præclarissima descriptio Homil. 29. in Matthæum, & homil. 9. in 1. ad Corinthios, vbi depingit mulierem quandam, forma belluina, barbaram, ignem spirantem, tristificam, nigram, quales Ethnici Poëtę depingunt Scyllas, quod fuse Isidorus Pelusiota hac imagine est prosequutus.

Descriptio LVII.

ΤΟν μὲν τῶν σωμάτων ἔρωτα, ἅτε δριμὺν μὲν ὄντα, ταχέως δὲ σβεννύμενον διὰ τοῦτο οἱ ζωγράφοι σὺν λαμπάσι, καὶ πτέρυξι γράφουσι, ὅτι ποτὲ μὲν ὑπεκκαίει τὰ πάθη καπνίζων, ποτὲ διὰ κόρον ἀφίπταται. Τὸν δὲ τῶν χρημάτων οὐδεὶς οὔτε πλάσαι, οὔτε γράψαι ἐτόλμησε, τάχα μὲν ἐπειδὴ οὐδὲ ἔρως ἐστὶν, ἀλλὰ μανία ἀνήκεστος. τάχα δὲ ἐπειδὴ οὔτε πλαθῆναι, ἀλλὰ οὔτε γραφῆναι αὐτὸν οἷόν τε. οὔτε γὰρ πεντήκοντα μόνον ἔχει κεφαλὰς κατὰ τὴν μυθευομένην ὕδραν, δι' ὧν τῇ ἀπληρώτῳ γαστρὶ τὴν τροφὴν παραπέμπει, & cætera, quæ Latinè sic reddunt.

COrporum amorem vt qui acer quidem sit, verùm celeriter extinguatur, ob eam caustam pictores cum facibus, & pennis depingunt, quoniam nunc libidinem inflammat, nunc rursum ob saturitatem euolat. At pecuniarum amorem nemo vnquam fingere, aut scribere ausus est. Cuius rei hæc fortasse caussa est, quia ne amor quidem est, sed insanabilis furor: aut hæc fortasse, quia nec fingi, nec describi potest. Neque enim quinquaginta duntaxat capita habet, vt fabulosa illa Hydra, per quæ ad inexplebilem ventrem cibos transmiserat, nec insaturabilis illius portenti instar afficitur: nec deniq; Briarei in modum, centum duntaxat manibus armatus est, quin ne pennas quidem habet. Satiari enim, atque expleri nequit. Quonam itaque modo quispiam tale monstrum effingere, aut pingere queat, cum quo Scylla comparata fidem inuenisset, & si alioqui incredibilis? Verum quoniam oratio quouis colore expressior est, ac quauis cera ad effingendum mollior, quantum libebit eum delimare conabor. Non quod id perfectè, atque absolutè consequi possit, sed vt belluinam ipsius, & inamœnam effigiem ijs, qui eo capti sunt, inuectiua oratione proscindat. Mihi enim puero nusquam similis esse videtur, non enim amor, sed furor, verum fœminæ cuidam, nam hoc quoque amentiæ ipsius, atque improbitatis indicium sit, belluina forma præditæ: ignemque spiranti, ac sexcentas viperas crinium loco in capite habenti perpetuò sibilantes, ac mortiferum venenum euomentes: sexcentas item manus vnguibus abundantes, quorum opera alios lacerat, alios sagittis impetit, ab alijs pecunias extorquet: ac denique sexcenta ora, neque enim minatur duntaxat, aut calumnias struit, verum etiam adulatur: ac seruilem in modum alloquitur, & peierat, turpisq; quæstus causa innumeras excogitat occasiones. Quin oculos habet non vt naturæ consentaneum est, cernentes, aut quenquam verentes, nō amicum, non fratrem, non cognatum, non benefactorem: verum asperum quoddam, & acre, atque crudele, & inhumanum, ignemque obtuentes. Neque enim rerum naturam perspicit, nec illud animaduertit, quod persæpè cum permulta mouerit, ad hostium manus pecu-

pecunias transmiserit, vnde etiam innumeras ei, qui captus est notas inussit. Porrò autem aures vsque adeò septas, & obturatas habet, vt nec supplices preces, nec gemitus, nec fletus, nec vituperationes audiat: tantum verò ab eo abest, vt pennas habeat, quæ saturitatem designant, vt ne pedes quidem ipsi, vir vllus cordatus tribuere queat. Neque enim egredi, atque ab eo, qui captus est secedere potest: verum munus in omnes immittentes ferro quouis, ac plumbo grauior, insidet, atque ita comparata est, vt omnia quidem accipiat, verùm eorum, quæ accipit multitudinem, fomitis, atque incitamenti materiam habeat, rerumq; acceptarum finem, capiendarum initium faciat: ecquis igitur acerrimo, & inexplebili furore, atque innumera peccata, & maledicta, & dedecora, & intemperantias, ac petulantias nobis conflante capiatur? ecquis animum inducat, tum in hac vita, tam miserè viuere: vt dies noctesque velut flagris quibusdam laceretur? nec requiem vllam, aut somnum sentiat, & hic suppliciorum, atque cruciatuum initium capiat? Quid autem initium dico? Hic enim eos, quos cœperit tyranno quouis acerbius torquet, & excruciat, in eos insultans, ac præcipuas partes attingens, ac ne tantillũ interquiescere sinens, verum grauiorem ipsis pœnam inferens, quam ij luant, qui ad metalla damnati sunt. Nam illis confecto opere, somno, ac quiete frui licet, his autem ea somni quoque portum, velut aggesta terra obstruens, noctu quoque sæua illa, & inhumana edicta proponit. Hos enim ad latrocinia mittit, illos ad cædes perpetrandas: ac ne debitum quidem mortuis munus veretur, quod etiam barbari, ac Dæmones honore prosequuntur: verum aduersus mortua corpora nefarias eorum, quos obstrictos tenet, manus armat. Nouum & sceleratum latrocinij genus excogitans, quamobrem omnia ipsius vitia mente voluentes, nempe, quod belluina forma prædita est, atque tetra, & inamœna, quòd spirans, inexplebilis, & oculis, auribusque capita, & crudelis, & execranda, & Deo inuisa, & implacabilis, atque crudelis, neque enim blanditijs, atque obsequijs delinita aliquid remittit, verùm tum potius efferatur, cum maxime colitur: Nullum non lapidem moueamus, quo ab ea minimè capiamur, facilius enim erit non capi, quam cum captus sis effugere, si autem nos capi contigerit, omnes neruos contendentes, diuinam opem implo-

remus, hac enim sublata, nemo à tali captiuitate abstrahi potest. Multis enim talis est hæc captiuitas, vt ab ea emergere, ac reuocari nequeant, questus quidem faciendi cupiditatem comprimamus, quæ autem collecta sunt, aut confertim, aut paulatim egentibus distribuamus, nam hæc demùm sola ratio est, qua ab eiusmodi captiuitate reuocemur.

Nota.

Hæc luculenta pictura Auaritiæ ab adiunctis partium grauissimi viri penicillo expressa, in qua hæc obiter noto.

Δριμὺν μὲν ὄντα. *& de eodem dixit Oppianus.*
Ἀσθμαίνεις δὲ πυρὸς δριμεῖαν ὁμοκλὴν.
Inspirasque ignis acutam vim.

Σὺν λαμπάσι καὶ πτέρυξι. *Hæc est eius pictura apud Græcos Satyrum, Alcæum, Antipatrũ, Mæcium, Crinagoram, Moschum, Marcianum, &c. quorum testimonia nihil hic attinet infercire.*

Μανία ἀνήκεστος, χρυσομανίαν *dixit D. Basil.* φιλοκερδέα λύσσην *Nonus in Ioannem.*

Πεντήκοντα κεφαλὰς. *Hoc commentum Pisandri Camerensis, inquit Scholiastes, Anthol. ad l. 4. qui Hydræ multas ceruices finxit ad horrorem.*

Βριάρεω ιλ. α. 403.

Ὡς καὶ τὴν Σκύλλης. *Similiter M. Tullius Antonij insatiabilem auaritiam confert cum Charybdi.* Quæ Charybdis tam vorax. *Aristophanem sequutus, qui in equitibus dixit* φάραγγα καὶ χάρυδιν ἁρπαγῆς, *quamquam hic per metaphoram extulit, quod ille vetat de orat. l. 3.*

Στηλιτεύων μανίαν. στηλιτεύειν *est diuulgare, & quasi in pilis, & columnis incisum omnibus proponere, qui mos Athenis fuit, vt testatur Demosthenes Philipp. 3. in columnis videlicet arcis eorũ nomina inscribere, qui publica infamia notati essent.* κατέθεντο εἰς στήλην χαλκῆν γράψαντες εἰς ἀκρόπολιν.

ΑΡΘΜΙΟΣ.

Ὁ πυθώνακτος ὁ Ζελείτης ἄτιμος ἔστω. *Ex quo* στηλιτεύειν δημοσιεύειν *vt interpretatur Suidas, & confirmat D. Greg.* αἱ εἰκόνες στηλιτεύουσαι τὴν λώβην τοῦ σώματος. *Quanquam in bonam etiam partem vsurpauit Philo de vita Mosis.*

λ. ὃς τὸ εὐχάριστον ἀθανίζεται, καὶ ἀγράπτου σπλήνι ἵστηται παρὰ τῷ θεῷ. Cuius gratus animus immortali memoria celebratur, & velut scriptis in columna literis, manet apud Deum.

Quo respexit Ausonius, cum dixit in actione gratiarum, apud Gratianum Imperatorem. Has ego literas tuas, si in omnibus pilis, atque porticibus, vnde de plano legi possint instar edicti pendere mandauero, nonne tot statuis honorabor, quot fuerint paginæ libellorum.

Μυρίαις μὲν ἔχεις. *Hæ furiarum ἀναισχυντίαι, quibus*

Anguinea redimita caterua.

Frons expirantes præportat pectoris iras. Catullus.

Μυρίαις δὲ χάρις ὀνυξικοιμώσας. *Præclare ista rapacitatem bellua exprimit, cui fœdissimi ventris ingluuies, uncaque manus.*

Οὐδ' ἀιδεμίνεος τινα. *Prosper lib. 2. de vita contemplatiua.* Vastat in nobis quicquid verecundiæ, & pudoris inuenerit.

Ἀκοὴ δὲ ἀτενεῦτον παραγμένας. *Nihil omnino audit auarus, dum ab eo aliquid petitur, aut si audit, hanc vnam vocem respondet, vt ait D. Basilius.* οὐκ ἔχω οὐ δώσω.

Ἀνάπουσιν οὐκ ἰδὼς. *Cyprianus nobili epistola suspirat ille in conuiuio, bibat licet gemma: Et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma.*

Παντὸς τυράννου ἀμρότερον. *Recte ferreum eius imperium Prosper nominat.* O facinus inauditum! Suaui Christi iugo contempto ferreũ cupiditatis imperium voluntaria mentium inclinatione suscipimus.

RABIES, ET PHRENESIS.

Ex Philostr. in Hercule furente.

Descriptio LVIII.

Τῶν δὲ, ἀθλήτις μὲν αὐτῷ οὐδεμία, ἀναρρίπτει δὲ τοὺς προσιόντας, καὶ συμπατεῖ, πολὺ μὲν τὰ ἀφρὸν διαπτύων, μειδιᾶν δὲ βλοσυρὸν, καὶ ξένον, καὶ τῆς ὀφθαλμοῖς ἀτενίζων ἐς αὐτὰ ἀδρᾶ. τὴν δὲ τοῦ βλέμματος εὐνοιαν ἀπάγω, ὡς ἀδηκτάτην. βρυχᾶται δὲ καὶ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ αὐχὴν ἐμπέπλαται, καὶ ἀνοιδοῦσιν αἱ περὶ αὐτὸ φλέβες δι' ὧν ἐς τὸ καρδία τὴ κεφαλῆς ἀναρρεῖ πᾶσα χορηγία τοῦ νόσου.

IPse verò eorum, nihil omnino sentit, sed adeuntes reijcit, ac proculcat, multam quidem expuens spumam: truci, atque insolenti risu cachinnans, defixisque in ea, quæ facit respiciens oculis: tum seuerus aspectu, quasi delusis sensibus: guttur interius fremit, ceruix inflatur, intumescuntvenæ, per quas ad capitis vitalia tota morbis vis influit.

INVIDIA.

Ex D. Basilio.

Descriptio LIX.

Ὄφεώς ἐστι δίδαγμα, δαιμόνων εὕρημα, ἐχθρᾶ ὑπαπορὰ, ἀρραβὼν κολάσεως ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπηγένναν, σέρητις βατιλείας. δῆλοι δὲ πῶς καὶ αὐτῷ πρωσώπῳ. τυγχάνουσιν οἱ φρονδσες, ὄμμα τούτοις ξηρὸν καὶ ἄλαμπες, παρειὰ κατηφὴς, ὀφρὺς συμπεπωκεῖα.

SErpentis est documentum inuidia, diaboli inuentum, inimici satio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni priuatio, nam & ipso fatentur ore hoc vitium inuidi, aspectus illis est aridus, & obscurus, gena subtristis, supercilium demissum.

NVNC DESCRIPTIONES ALIQVOT PRAECIPUORUM animalium subijciemus ex laudatis auctoribus, ad quarum exempla cæteræ in eodem genere conformari possint.

AVES.

Ex D. Gregor. Nazianzeno.

Descriptio LX.

Σκέψαι μοι καὶ ὀρνέων ἀγέλας, καὶ ποικιλίας, ἔντε σχήματι, καὶ σχώμασι, τ̃ τε ἀλλάλων, καὶ τ̃ ὠδικῶν. καὶ τὶς τούτων μελωδίας ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίνος; τὶς δὲ ὁδοὺς τέτηγι τὴν ἐπὶ στήθει μαγάδα, καὶ τὰ ἐπὶ τ̃ κλάδων ἄσματά τε, καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινοῦνται μεσημβρινὰ μουσουργοῦντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ ἄλση, καὶ ὁδείπορον ταῖς φωναῖς παραπέμπωσι.

AD hæc greges auium considera, quamque varia, & multiplici figura sint, varijsque coloribus, qui fiat, vt aliæ mutæ sint, aliæ canoræ: quæque harum suauissimi cantus sit ratio, & à quo hanc facultatem acceperint? quis lyram cicadis in pectore dedit? & cantus illos, atque garritus, quos cùm meridiano solis æstu ad musicam excitantur; in arborum ramis fundunt, ac nemora sono implent, & viatorem vocibus prosequuntur.

PHOENIX.

Descriptio LXI.

ÆThiopes, atque Indi discolores maximè, & inenarrabiles ferunt aues, ante omnes nobilem Arabia Phœnicem; haud scio an fabulosum vnum in toto orbe nec visum magnoperè. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem, caputque plumeo apice cohonestante, hic postquam longam sæculorum seriem viuendo expleuit, naturæ ipsius instinctu rogum concinnat, suaui fragrantium lignorum copia refertum, quem sepulchri simul, & lectuli loco sit habiturus, in eo sepelitur, & quiescit.

Mox etiam ex eo resurgit ad vitam, postquam enim afflantibus solis radijs incensa iam pyra conflagrauit ales nobilissimus, vt suis mox cineribus pubescat, exiguum vermiculum relinquit in fauilla, qui paulatim animam, & speciosi corporis induit effigiem, sic Phœnix pater est, & patri simillimus filius.

Vide Plinium li. 10. cap. 2.

AQVILA.

Descriptio LXII.

AQuila enimuero cum se nubium tenus altissimè sublimauit, euecta alis, totum istud spatium qua pluitur, & ningitur, vltra quod cacumen nec fulmini, nec fulguri locus est, in ipso (vt ita dixerim) solo ætheris, & fastigio hyemis: cum igitur eo sese aquila extulit nutu elementi læuorsum, vel dextrorsum tanta mole corporis labitur velificatas alas quo libuit aduertens, modico caudæ gubernaculo, inde cuncta despiciens, ibidem pennarum eminus indefessa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu penè eodem loco pendula circuntuetur, & quærit quorsus potissimum in prædam sese superne ruat, fulminis vice: de cœlo improuisa simul campis pecua, simul montibus feras, simul homines vrbibus vno obtutu sub eodem impetu cernens, vnde rostro transfodiat, vnde inuncet vel agnum incuriosum, vel leporem meticulosum, vel quodcunque esui animatum, vel lanatum fores obtulit.

Apul. lib. 1. Florid.

PSITTACVS.

Descriptio LXIII.

PSittacus auis Indiæ est, instar illi minimo minus, quàm columbarum, sed nec colorum columbarum. Non enim lacteus ille vel liuidus, vel vtrinque subluteus, aut sparsus est, sed color Psittaco viridis, ex intimis plumulis, & extimis palmulis, nisi quod sola ceruice distinguitur. Enimuerò ceruicula eius circulo niueo velut aurea torqui pari fulgoris circumactu cingitur, & decoratur: rostri prima duritia, cum in petram quampiam concitus altissimo volatu, præcipitat, rostro se velut anchora excipit. Sed capiti eadem duritia, quæ rostro: cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clauicula caput tunditur, imperium magistri vt persentiscat, hæc ferula discenti est. Discit autem statim pullus vsque ad duos ætatis suæ annos, dum facilè os vti conformetur, cum tenera lingua vti conuibretur. Senex autem captus, & indocilis est, & obliuiosus. Verum ad disciplinam humani sermonis facilior est Psittacus glande qui vescitur, & cuius in pedibus vt hominis quini digituli numerantur: Non enim omnibus Psittacis id insigne, sed omnibus proprium, quo eius lingua latior, quam cæteris auibus, eò facilius verba hominis articulantur patentiore plectro, & palato. Id verò quod dicit ita similiter nobis canit, vel potius eloquitur, vt vocem si audias, hominem putes. Nam quidem si videas idem conari non eloqui.

Id. Florid. lib. 2.

PAVO EX LVCIANO.

Descriptio LXIV.

PAvo autem incipiente vere ad pratum aliquod accedens, quando & flores prodeunt non amabiliores modo, sed & (vt ita dixerit quispiam) floridiores; & quod ad colorem, & tincturam attinet, liquidiores: ipse quoque extentis pennis, ipsque ostensis soli, & sublata cauda, eamque vndique circa se pandens, spectandos exhibet, & illius flores; & ver illud pennarum, perinde vt prato, ad huiusmodi contentionem, & certamen ipsum prouocante: conuertit quippe seipsum, & circumagit, & quasi quamdam pompam agit pulchritudinis suæ: quando videlicet, etiam admirabilior apparet ad splẽdorem solis, variantibus se coloribus, & paulatim in alios, atque alios transeuntibus, aliamque, ac nouam formositatis speciem subinde recipientibus: Accidit autem hoc potissimum in circulis, quos in summis pennis habet, quorum quemlibet, quasi quædam itides circundant. Nam qui antè æreus visus fuit, mox inclinante se paulum illò aureus conspicitur: & rursum, quod ad lucem apparuit, si sub vmbram transferatur, viride videbitur. Adeò ad luminis vicissitudinem pennarum ille ornatus variatur.

Lucian. de domo.

Item

Item ex Tertulliano.

Tertul. l. de pallio Cataclistæ vestes depressorio splendentes. Tunica patagiata aureclauata.

QVamquam & Pauo pluma vestis, & quidem de cataclistis, imò omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni syrmate solutior, qua caudæ iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, numquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.

LVSCINIA.

Descriptio LXV.

LVsciniam, auditores, vnam ex auibus maximè solent ij, qui naturas animalium scribunt, admirari, quod in tam paruo corpusculo tam clara, tam suauis, tam magna, tam iucunda vox inueniatur: quod verno tempore, cum frondescere arbores incipiunt, diebus, ac noctibus perpetuis sine vlla intermissione canere soleat, vnde enim in auicula tam pertinax spiritus? vnde vis illa continendæ animæ, in canendo tanta, & vna continuatione cantionis viuę contentiones vocis, & remissiones contineantur? vnde tam artificiosa, tamque perfecta musicæ scientia, tam ingeniosa modulatio, tam gratus auribus sonus, qui modò in longum, continuo spiritu trahatur, modò summa quadam cum varietate flectatur, nunc concisa voce distinguatur, nunc intorta copuletur? Quid cum iterum vocem reuocat, ex integra comprehensione cantum edit? quid cum modulos, nec inopinato, de repenteque commutat? quid cum ipsa secum iucunda, & tacita murmurat? nulla meherculè tam abstrusa, tam difficilis est cantio, quam non exprimat luscinia, plenam, grauem, acutam, crebram, extentam, summam, mediam, imam: Quid plura? Iam paruulis in faucibus omnia, quæ tanto labore, tanta industria, tanto studio, tot inuentis instrumentis genera cantionum ars hominum excogitauit, integra, atque perfecta reperiuntur.

Vide Gesnerum in Luscinia.

Adde quæ habet Plinius lib. 10. c. 39.

Primùm tanta vox, tam paruo corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta Musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuiterque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit.

COLVMBAE COLLVM.

Ex Philone, de temulentia.

Descriptio LXVI.

ΤΟν αὐχένα τῆς περιστερᾶς ἐν ἡλιακαῖς αὐγαῖς, οὐ κατενόησας μυρίας χρωμάτων ἀλλάττοντα ἰδέας, ἢ οὐχὶ φοινικοῦν, καὶ κυανοῦν, πυρωποῦν τε, καὶ ἀνθρακοειδὲς, ἔτι δὲ ὠχρόνι, καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἄλλα πανταδαπὰ ἴσχει χρώματα ὧν οὐδὲ τὰς κλήσεις ῥᾴδιον ἀπομνημονεῦσαι.

VIdisti aliquando columbæ ceruicem radijs solis expositam, quàm multis modis colores variet, puniceum, cæruleum, igneum, & carbunculi speciem referentem, pallidum item, & rubicundum, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidem memorare sit facile.

HIRVN-

HIRVNDO.

Ex D. Ambrosio hexam. lib. 5. cap. 17.

Descriptio LXVII.

HIrundo minuscula corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit, quia sapienter ædificat. *Nidus enim sapientiæ pretiosior est auro*, & cætera, de quibus alibi dictum.

GRVES.

Idem lib. 5. hexam. cap. 15.

Descriptio LXVIII.

MAnifestum sane est, in Septentrionalem plagam, hyeme grues frequentissimas conuolare: nec piguerit meminisse, quatenus expeditiones suas dirigant. Sub quodam militiæ eunt signo, & ne pergentibus ad destinata vis flatuum renitatur, arenas deuorant, sublatisque lapillis ad moderatam grauitatem seburrantur; tunc se tollunt in altissima, vt de excelsiore specula metentur, quas petant terras. Fidens meatu præit cateruas: volatus desidiam castigat voce, quæ cogit agmen. Ea vbi fatigata est, succedit alia: Pontum transituræ angustias captant, & quidem eas promptum est oculis deprehendere, quæ inter Taurinam sunt, & Paphlagoniam, id est, inter Caramben, & κριοῦ μέτωπον. Cum trans medium alueum aduentasse se sciunt, scrupulorum sarcina pedes liberant. Ita nautæ prodiderunt, compluti sæpè ex illo casu, imbre saxatili; arenas non priùs euomunt, quàm securæ sedis suæ fuerint: concors cura omnium pro fatigatis, adeo vt, si quæ defecerint, congruant vniuersæ, & lassas sustollant, vsque dum vires otio recuperentur, nec in terra cura segnior; excubias nocte diuidunt, vt exsomnis sit decima quæque. Vigiles ponduscula digitis amplectuntur, quę si fortè exciderint, somnum coarguant; quod cauendum erit, clamore indicant: ætatem in illis prodit color, nigrescunt enim senectute.

APES.

Ex D. Gregorio Nazianz. orat. 34.

Descriptio LXIX.

ΠΟθὲν δὲ μελίσσαις τε, καὶ ἀράχναις τὸ φιλεργὸν, καὶ φιλότεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκηται, καὶ συνέχηται δι' ἀξαγώνων συρίγγων, καὶ ἀντιστρόφων, καὶ τὸ ἑδραῖον αὐταῖς. διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος, καὶ ἀλλαγῆς ἐπιπλεκομένων ταῖς εὐθείαις τῶν γωνιῶν πραγματεύηται, καὶ ταῦτα ἐν ζοφῷοις οὕτω τοῖς σίμβλοις, καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν.

VNDE apibus, & araneis tantus laboris, atque industriæ amor, vt & illæ fauos construant, ac sexangularum fistularum, sibique inuicem ex aduerso respondentium adiumento contineant, & per intermedium parietem, atque angulos, & rectis lateribus alternatim inuexos, domicilium suum fulciant, idque in tam caliginosis aluearibus, obscurisque figmentis.

CVLEX.

Descriptio LXX.

IN magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina sequaci materia fuit, in his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio? quanta vis, quam inextricabilis perfectio? & sunt alia dictu minora, sed vbi visum in eo

in eo prætendit? vbi gustatum applicuit? vbi odoratum inseruit; vbi vero truculentam illam, & portione maximam vocemque ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? disposuit ieiunam cauearn vti aluum, auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? rolum verò perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio? atque vt in capaci cum cerni non potest exilitas, ita & reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, forbendoque fistulosum esset? Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimumque è ligno cibatum fecit. Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in sublime iactus, tigrium rapinas, & leonum iubas cum rerum natura nusquam magis, quam in minimis tota sit.

Plin. lib. 11. c. 2.

SCORPIO.

Descriptio LXXI.

MAGNVM de modico malum Scorpium terra suppurat, tot venena, quot ingenia, tot pernicies, quot & species, tot dolores, quot & colores.

Nicander scribit & pingit, & tamen vnus omnium violentiæ gestus de cauda nocere: quæ cauda erit quodcunque de posthumo corporis propagatur, & verberat perinde vt scorpij series illa nodorum venenata intrinsecus venula, subtilis, arcuato impetu insurgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringens.

Tertull. in Scorpiaco.

ARANEAE.

Ex Philostrato.

Descriptio LXXII.

AT aula intus deserta ac destituta videtur, & ne columnæ quidem amplius ipsam firmant ac sustinent, quod & concidat ac diffluat, sed solis est habitanda araneis: solet enim animal silentio ac solitudine contexere. Aspice & fila, hoc expuentes stamen in pauimentum descenderunt, ipsas porrò intuere, per illa descendentes atque reciproco meatu ascendentes, per aerem volantes, iuxta Hesiodum, ac volare meditantes, pictor ostendit: Angulis attexunt domos; has quidem latas, has vero concauas: in latis æstatem agunt, in cauis hyemant. Pulchra igitur, & hæc pictoris opera: Nam araneum ipsum sic tenuiter elaborasse ac iuxta naturam indicasse ipsiusque filum laboriosum ac difficile pinxisse, artificis est prudentis, atque ad amussim vera referentis. Hic autem nobis tenuissima quoque contexuit, ecce quadrangularis fumis ab ipso est angulis circumiectus, vt mali rudens; tenuis autem funiculo applicita est tela quam plurimos exprimens orbes, quorum à primo ad minimum extensi contexuntur laquei atque orbes, inter se distantes, per quos qui in perficiendo adiuuant opere discurrentes, remissa intendunt stamina, verum & texendi meretedem assequuntur muscas, si quæ telis implicentur, capientes. Vnde ne prædam quidem ipsarum præterijt ac neglexit pictor. Hæc enim pede, illa supremata tenetur penna, ista a capite deuoratur. Palpitant autem atque agitantur, effugere nitentes? ipsam tamen nec confundunt, nec dissoluunt telam.

Philost. in telis.

Item ex Plinio.

ORDITVR telas, tantique operis mæteriæ vterus ipsius sufficit, siue ita corrupta alui natura statotempore (vt Democrito placet) siue est intus quædam lanigera fertilitas, tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens, maculasque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes? quàm non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte ipse per se tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad respuenda quæ veniant sinus, derelicto laxo prætenti summa parte, vt arbitrari liceat illa quæ difficilè cernuntur, atque vt in plagis lineæ offensæ præcipitantur in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villosior? quàm remo-

tus à medio, aliudque agenti similis: inclusus vero sic, vt sit necne intus aliquis, cerni non possit? Age firmitas quanta irrumpentibus ventis, qua puluerum mole degrauante? latitudo telæ sæpè inter duas arbores, cum exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum veluti reciprocatio, subitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit, ex quo sic maximè totum concutiendo implicet. Scissa protinus reficit ad polituram sarciens. Namque & lacertarum catulos venantur. Hos primum tela inuoluentes, & tunc demum labra vtraque morsu apprehēdentes, amphiteatrali spectaculo cum contingit. Sunt & ex eo auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt, ijdem sereno non texunt, nubilo texunt, ideoque multæ araneæ imbrium signa dant.

CVLEX ET PVLEX.

Ex D. Augustino enarr. in Psalm. 148.

Descriptio LXXIII.

QVis disposuit membra pulicis & culicis, vt habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum: Vnam bestiolam breuem minutissimam considera quam volueris. Si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationē vitæ, qua mouetur, pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, deuitat molestias, exerit sensus diuersos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici quo sanguinem fugat? Quàm tenuis fistula est qua sorbet? Quis disposuit ista? quis fecit ista? expauescis, in minimis lauda magnum.

VERMIS INDICVS.

Ex D. Ambrosio Hexam. lib. 5. cap. 23.

Descriptio LXIV.

Vide Plin. li. 11. c. 25.

FErtur hic corniger vermis, conuerti primùm in speciem Erucæ, atque in eam mutari naturam, inde processu quodam fieri Bombylius: nec eam tamen formam, figuramque custodit, sed laxis, & latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex huius folijs mollia illa seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vendicârunt. Sed ego plenius in pictura ænigmatis eius naturam sum persecutus.

BOMBYX IN AEnigmate.

ANimal vobis in hac tabella depinximus (Principes illustrissimi, cæterique auditores ornatissimi) sine carne, sine sanguine, ossibus, venis, arterijs, neruis, intestinis, oculis, auribus pilis, squammis, spinis, quid hoc monstri est? Ne vos diu morer, Bombyx est, Bombyx, inquam, laboriosus opifex, & nendis regum vestibus natus. O naturæ audacis opus! quis non miretur? quis non obstupescat ex tenui semine primum nasci vermiculum ἀκαρῆ, tam minutum, vt penè oculorum fugiat aciem, hunc in Erucam paulatim grandescere, ex Eruca fieri Bombylium diuinum planè artificem? quem vbi puro elegantique domicilio acceptum, & albæ moti frondibus saginatum, per genistarum scabritiem emiseris, postquam pabuli satietas est, vere incipit, & ex suis visceribus diductos florum tractus effundere, quibus sibi ouata figura domicilium constituit, quo nec Castor & Pollux, nec eorum soror Helena pretiosiore videntur excepti. Itaque nec Porphyrogenitis inuidet, nec ijs regum pusionibus, quos aiunt collucentes margaritis cunas habuisse, in hac sericea domuncula delitescit Bombylius quasi puellus in vtero matris confixus, & artes meditatur admirandas. Absoluto demum lanificio post 40. diem ex Bombyce subnascitur Papilio cornutus vermis, & quatuor alis pennatus, quem ex esis carceris aurei quasi septis emicare cernimus in aere, ex hoc necydalo vermium progeneratur semen, quibus noua subinde animalculorum soboles affluit. Delineaui paucis (auditores) naturam vermiculi, de quo magna est inter viros doctos controuersia, fueritne sæculis antiquis nostris ignotus regionibus, an à Iustiniani temporibus, vt narrat Procopius, tantum Europæ cœperit bom-

Aristot. ca. 19. l. 5. histo. animal.

bombycina vestis innotescere. Hanc Alexander Neapolitanus probat sententiam, quam & Alciatus nobilis Iurisconsultus amplectitur leuem, vt arbitror, ob causam: quod enim apud antiquos libram serici auri pensatam libra legit apud Vopiscum, nostro autem sæculo non sit eadem pretij ratio, species putat esse disparatas. Verum quis non videt rerum earumdem pro temporum varietate æstimationem longè aliam esse, vt nihil inde roboris capiat argumentum. Marsilius Cagnatus ad Aloysium Iurisconsultum observat. lib. 4. c. 11. quod ab istis libatim fuerat, tradit longè copiosius, & acriter defendere conatur, Vermem nostrum antiquis inuisum atque ignotum fuisse. Admonet autem vobis robustas, vt arbitratur, ex Plinio machinas. Nam si hic Bombyx, qui nunc promiscuè notus est omnibus, apud veteres extat scriptores, vel certè Assyrius est, vel Cous, qui ambo describuntur à Plinio lib. 11. cap. 22. & 23. Assyrius esse nullo modo potest; quid enim nostro vermiculo cum nidis luteis, quos hic dicitur fingere tanta duritia, vt spiculis perforari vix possint. Quid quod & in ijs ceras largius quam apes facit? hoc à nostro tam alienum est, quam volatus à boue. Cous fortè erit? at enim nasci tradunt ex cupressi, terebinti, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante, fieri autem primo Papilionem parium nudumque mox frigorum impatientia villis inhorrescere, pedu deinde asperitate radere foliorum lanuginem in vellera. Quid habent ista cum nostro vermiculo commune? Hæc omnia pluribus Cagnatus prosequitur non inerudite. Sed tamen quantum voluerint reclament, non discedimus ab Isidori & Bayfi castris, qui Bombycem nostrum etiam expressum putant à Plinio, quanquam modico verborum temperamento hæc assertio videtur indigere. Qui putant alium esse ab antiquorum bombyce vermem nostrum, non mediocriter errant. Qui à veteribus eundem planè descriptum atque enucleatum existimant, in alium impingunt scopulum. Quomodo concilientur quæris? mediam semitam arripe. Plinianus Bombyx noster est, si de re quæritur, si de modo, alius est. Qua ratione id conijciam, attendite. Verba sunt Plinij ipsissima. Vermium Assyriorum origo è grandiore vermiculo gemina protendente sui generis cornua, hi Erucæ sunt. Fit deinde quod vocatur Bombylius ex eo Necydalus, ex hoc in sex mensibus Bombyx telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum. Turbat aliquid in ordine, nam primo est ἀσπὶς, deinde Erucæ, tertio bombyx, postremo Papilio siue Necydalus. Cætera planè conueniunt. Quin ex suis visceribus instar araneæ telas diducere, non pedum carminatione vellera subigere hoc loco planè recognoscit. Quid mirum autem si multa Plinium, Aristotelem, Diodorum, & cæteros in tanta rerum obscuritate fugerint? Nam licet opera bombycina ab ipsis Augusti temporibus fuerint celebrata, non tamen educati vermes in Græcia ante Iustinianum, vsus eorumdem sub Rogerio manauit in Siciliam, è Sicilia in Gallias sub Carolo octauo, quod animaduertit Serræus in theatro Agriculturæ. Hæc mihi ad conciliandas doctorum virorum sententias præmittenda visa sunt. Nunc singulas Aenigmatis partes relego tam claras, vt pene radio solis scripturæ videantur. Pro Bombyce puerum depinximus, quid mirum? Bombyx vulgo ser vel zir teste Seruio nominatur. At hoc nomen & hominem & Bombycem significat, quin ex Seribus populis factos bombyces musarum filij putant. Alij autem hi pueri sunt minusculi, alij grandiores, alius dormit, alius volat, quid hoc rei est? Quatuor sunt hic seris metamorphoses prius à me significatæ. Tenelli & nudi pusiones sunt ἀσπίδες, minusculi vermes, qui primum nascuntur ex papilionis semine. Grandiores & villosi sunt Erucæ. Qui verò molliter quiescit inter delicias & riuulos aureos instar filorum depromit ex ore, bombyx est serici, vt videtis, artifex. Qui pennatus tenet sublime papilio siue Necydalus ex ouato emersit domicilio. Rem tenetis, causas & effecta cognoscite. Nascuntur bombyces varijs modis ex semine, ex arboribus, ex Tauro siue necydali semine hoc, siue benignus solis tepor, siue mulieres fotu sicut incubatu Gallinæ pullos excludunt. Res nota est. Oriuntur præterea nonnunquam, sed rarissimè ex quercus, cupressi, & aliarum arborum foliis, quas hic depinximus. Ad summum posteriora sæcula inuenere commentum de quo profundum apud veteres silentium; si vermiculorum defecerit semen iuuencum capiunt, includunt stabulo, per viginti dies macerant, omni cibo potuque semoto: tantum mori folia

profluenter obijciunt, quibus saginatum mactant, ex corrupto deinde cadauere (res mira) progenerantur bombyces, qui sole in Tauro existente, & augescente luna commodius emittuntur ad pensa. Quamobrem & has notas delineauimus in apice tabulæ. Spectabilis hæc fœmina, quæ nentem vermiculum quasi suos amores contemplatur, & ex eo magnum sperare videtur emolumentum: Pamphila est Coa mulier nobilis & delicata, quæ prima telas bombycum reordiri, rursusque texere inuenit non fraudanda gloria excogitatæ rationis. Aggerit autem flores & odoramenta affundit suo vermiculo, quippe his omnibus delectatur. Contra arcet mures, & oleum semouet (quod hic per Palladem designauimus) hæc enim bombycibus sunt infesta. Quid prætereà vir habitu regio pronus bombycem veneratur, magnus hic est Chamus vt vulgo appellatur, Tartarorum: Tartari autem sunt Seres apud quos hic vermis abunde nascitur: tanti hunc faciunt, vt ex bombycinio opere sua fermè simulacra, suos habeant Deos, vnde appositè pictor Serum principem ad Bombycis cunas prouolutum depinxit. Ridet hanc ceremoniam rusticus philosophus Anacharsidis tegmine contentus, & sericatos omnes videtur his verbis compellare. O cæci mortales, quid agitis? parum est ex mari vestitum piscari, parum ex plumis auium, ex velleribus, ex florum depexa lanugine sectari etiam ignobilium vermium viscera per studiosam luxuriam eraditis, vt aduentitio cultu fulgeatis vestri desertores, animalium prædones, in hac vitæ scena omnium actores flagitiorum, certè vos natura non recipit nisi nudos, Deus non nisi vilissimis pellibus texit, vt solent qui ad metalla damnantur. Vos vitæ dati, laboribus nati, metallo & fodinis mancipati, vestium delicias quæritis. Parum fuit his vestibus fœminas in publico nudari, nisi & viros effœminassent. Vicit Medicam gentem Alexander, victus est à Medica veste, tanti est hæc cicatrix peccati probrosa nuditas, vt auro & sericis sit obducenda. Quærite quaslibet vestes per terras & maria, vna tantum, vna est hominum vestis, *Virtus Dei* color. Hæc ille, opinor, diceret, si vocem pictor fingere potuisset.

Arist. lib. 5. c. 19. & Plinius.

LEO.

Expressus è Græco Phile, Oppiani, &c.

Descriptio LXXV.

LEonem ad timorem animantium videtur produxisse natura. Cernis, vt flammeo colore rutilus accenditur? vt superbè graditur? vt vasta se corporis mole efferēs, præ se despicit omnia? quantum est, & quàm vegetum in hoc pondere robur? quanta in robore alacritas, quantus in substrictis membris animosi spiritus dominatur vigor?

Caput illi amplum maiestatem feræ præ se fert: magni, & lucentes oculi, inter villosa supercilia scintillant, colla, & armos effusæ vestiunt iubæ, magna vis laterum spirat, maior pectoris firmitas protuberat, maximus sæuit oris terror: qui totus est immani dentium rictu septus. Quid genua loquar? quid tibiarum compagem? quid neruorum densitatem? quid vngues? ex quibus, vel solis, leonem possis agnoscere? quid incessum? quid saltum, quid cursus celeritatem? quid omnia. Et cum sit vbique magnus, quanto tamen se maior est, si quando venatorū senserit impetum? nulla tunc mora exilit è spelunca, & primùm truculenta rugit immanitate: ad huius rugitum pertimescunt, & aues cœlo volantes, & per syluas vagantes feræ, & immersæ maris vorticibus belluæ, ipsę denique nemorum frondes, ipsi montium vestitus, ipsa saxa contremiscunt, hoc veluti signo dato accingit se ad pugnam, & primùm longam, immanem, villosam caudam explicans, terram plaudit: mox illa percurrens, eadem, veluti voluntario flagello identidem diuerberans, ad summum oculis eiaculatur fulgura, oris profundam voraginem aperit, dentes exerit, in hostes summa velocitate sinuolat, hos cauda atterit, illos pedibus conculcat, aliorum trementes artus cruentis faucibus, fœdissima laceratione populatur.

ELEPHANTVS.

Ex C. Iulio, stylo historico.

Descriptio LXXVI.

ELephanti iuxta sensum humanum intellectum habent, memoria pollent, syderum seruant disciplinam, lima itaque crescente gregatim amnes petunt, mox aspersi liquore solis exortum motibus, quibus possunt, salutant: deinde in saltus reuertuntur; duo eorũ genera sunt, nobiliores indicat magnitudo, minores nothos dicunt; candore dentium intelligitur iuuenta: quorum alter semper in ministerio est, alteri parcitur, ne hebetatus assiduo repercussu minus vigeat, si fuerit aliquando dimicandum.

Cum venatu premuntur, pariter affligunt vtrosque, vt ebore damnato non requirantur, hanc enim sibi causam periculi præsentiunt, oberrant agminatim: natu maximus ducit agmen, ætate proximus cogit sequentes. Flumen transituri minimos ante mittunt, ne maiorũ ingressus alueum atterant, & profundos depressis vadis gurgites faciant: Venerem ante annos decem fœminæ; ante quinque mares nesciunt: biennio coeunt, quinis nec amplius in anno diebus; non prius ad gregarium numerum reuersi, quam viuis aquis abluantur. Propter fœminas nunquam dimicant, nulla enim nouerunt adulteria, inest illis clementiæ bonum, quippe si per deuia vagabũdum hominem viderint, ductus vsque ad notas vias præbent, vel si confertis pecoribus occurrerint, itinera sibi blanda, & tacita manu faciunt, ne quod obuium animal interimant. At conflictu fortuito si quando pugnatur, non mediocrem habent curam saueiorum, nã fessos, vulneratosque in medium receptant, cum captiuitate venerint in manus hominum, mansuescunt sumpto hordei succo: maria transmeaturi, naues non prius subeunt, quàm de reditu illis sacramentum luatur. Indicos elephantos Mauri timent, & quasi paruitatis suæ conscij aspernantur ab ijs videri; non annis decem, vt vulgus, sed biennio, vt Aristoteles definit, vtero grauescunt, nec amplius, quàm semel gignunt, nec plures, quàm singulos: viuunt in annos trecentos, impatientissimi frigoris truncos edunt, lapides hauriunt, gratissimas in cibatu palmas habent, odorem muris, vel maximè fugiunt. Pabula etiam, quæ à musculis contracta sunt, recusant; si quis casu chamæleontem deuorauerit, vermem elephãtis veneficum, oleastro sumpto pesti suæ medetur: durissimum dorso tergus est, ventri mollius: setarum hirsutiæ nullæ.

TIGRIS.

Ex Solino.

Descriptio LXXVII.

SEd magnis deinde spatijs intercedentibus, Soctia Oxi fluminis Hyrcani habent, gens syluis, aspera, copiosa immanibus feris, fœtaque tigribus: quod bestiarum genus insignes maculis notæ, & pernicitas nobile reddiderunt: fuluo nitent, hoc fuluum, & nigrantibus segmentis internudatum, varietatem apprimè decet, pedum motum nescio pernicitas, an velocitas magis adiuuet, nihil tam longum est, quod non breui penetrent; nihil adeò ante cedit, quod non illicò assequantur. At maximè potentia earum probatur, cùm maternis curis incitantur: cùm catulorum insistunt raptoribus; succedant sibi equites, licet, & astu quantolibet amoliri prædam velint, nisi in præsidio maria fuerint, frustra est ausum omne. Notantur frequentissimè, si quando latrones suos asportantes catulos, renauigantes vident, in littore irrita rabie sedare præcipites, veluti propriam tarditatem voluntaria castigantes ruina. Pernicitas est celeritatis, velocitas patientissimæ fortitudinis.

PANTHERA.

Ex eodem Solino.

Descriptio LXXVIII.

PAntheræ quoque numerosæ sunt in Hircania; minutis orbiculis superpictæ, ita

vt oculatis ex fuluo circulis, vel cærulea, vel alba distinguatur tergi suppellex. Tradunt odore earum,& contemplatione armẽta mire affici, atque vbi eas persentiscant, properato conuenire,nec terreri, nisi sola oris toruitate, quam ob causam Pantheræ absconditis capitibus,quæ reliqua sunt spectanda præbent, vt pecuatos greges stupidos, in obtutu populentur secura vastatione. Sed Hyrçani, vt hominibus intentatum nihil est, frequentius eas veneno, quam ferro necant, Aconito carnes illinunt;atque ita per compita spargunt,semitarum;quæ vbi esæ sunt, fauces earum angina statim obsidentur,ideò gramen παρδαλιάγχης illi appellauerunt,sed pantheræ aduersus hoc virus excrementa humana deuorant,& suopte ingenio pesti resistunt. Lenta illis viuacitas,adeò vt ictis iterancis mortem diu differant.

CHAMAELEON.

Ex eodem Solino.

Descriptio LXXIX.

PEr omnem Asiam Chamæleon plurimus, animal quadrupes,facie quâ lacertæ, nisi crura recta, & longiora ventri iungerentur, prolixa cauda, & eadem ad vertiginem torta,hamati vngues, subtili aduncitate,incessus piger,& ferè idem, qui testudinum motus:corpus asperum,cutem, qualem in crocodilis deprehendimus, subducti oculi, & recessu concauo introrsum recepti, quos nunquam nictatione obnubit. Visum denique non circumlatis pupillis,sed obtutu rigidi orbis intentat.Hiatus eius æternus, ac sine vllius vsus ministerio, quippe cum, neque cibum capiat,neque potu alatur, nec alimento alio,quà hausto aëris viuat:color varius,& in momento mutabilis: ita vt, cuicumque rei se coniunxerit, concolor ei fiat; colores duo sunt,quos fingere non valet,ruber,&candidus,cæteros facilè mentitur. Corpus penè sine carne,vitalia sine liene, nec nisi in corculo pauxillum sanguinis est.Latet hyeme,producitur vere: Impetibilis est coraci, à quo cùm interfectus est, victorem suum perimit interemptus:nam si vel modicum alces ex eo comederit,illicò moritur.

Idem,ex Tertull.lib.de pallio.

ESt & quadrupes tardigrada, agrestis, & humilis,aspera, testudinem Pacuuianam putas? non est; capit & alia bestiola versiculum de mediocribus oppido, sed nomen grande: Chamæleontem qui audietis, haud ante gnarus, iam timebis aliquid amplius cũ leone. At cum ostenderis apud vineam ferme sub pampino totum;ridebis illicò audaciam, & Græciam nominis: quippe nec succus est corpori,qui munitionibus multò licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum statim à dorso:nam deficit ceruix. Itaque durum reflecti,sed circumspectu emissitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant.Hebes, fessus vix se à terra suspendit:molitur incessum stupẽs, & promouet, gradum magis demonstrat, quam explicat,ieiunus scilicet semper,& indefectus:oscitans vescitur,follicans ruminat, de vento cibus:Tamen & chamæleon mutare totus,nec aliud valet. Nam cum illi coloris proprietas vna sit,quid accessit inde suffunditur.Hoc soli chamæleonti datum, quod vulgo dictum est de corio suo ludere.

CAMELVS.

Expressus ex Oppiano.

Descriptio LXXX.

PRæclarum,mite, domesticum est Camelorum genus hominibus ad circumuehenda onera perquam familiare. Corpus illi supra cæterorum animantium speciem procerum,& punctis interstincto tergore maculosum, caput cæteroqui amplum paulatim ad verticem gracilescit,ex eo geminæ cornuum species emergunt,suprà verò tempora secundum aures, duo molliter consurgunt apices, in ore lacteus prominet numerosa serie dentium nitor,oculi iucundissima luminis face scintillant:terga lata,& insigni colliculo protuberantia,crurum non æqualis mensura,postici enim pedes anterioribus minores, ex quo nonnihil claudicare videtur. Cauda talis est,qualis ceruis,aut damis esset, summis à ter-

Oppian.de venat.lib.3.

à tergo nigrantibus villis hirsuta. Ad summum tali est ingenio, vt onera quam maxima dorso ferat, & longam viam continuo cursu deuoret, quod si quando consistat, non vult flagris, & verberibus adigi, sed suaui modulatione demulceri: hac itineris labores mitigat, & veluti nouis animis, ac viribus reuirescit.

APER.

Philostratus in venat. suum

Descriptio LXXXI.

ΚΑὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου, καὶ τὰς ἐλαίας ἀξορώρυκε, τὰς ἄμπελους ἐκτέτμηκε. καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλάνθην. πάντα δὲ ἐξήρηκεν ἐκ τῆς γῆς, τὰ μὲν ἀνορύπτων τοῖς δὲ, ἐλπίπτων, τοῖς δὲ, παρακνώμενος ὁρῶ δὲ αὐτὸν, καὶ τὴν χαίτην φρίττοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα καὶ οἱ ὀδόντας αὐτοῦ καταγοῦσιν ἐφ' ἡμᾶς ὦ γενναῖοι.

FEræ opera intueor: nam oleas effodit, vites abscidit, & neque ficum, neque malum, neque malifloram reliquit: sed cuncta radicitus euellit: hæc quidem effodiens, in hæc verò incidens, alia vero atterens. Video autem ipsum, & setis horrentem, atque igneis rubentem oculis, & ipsius in vos strident dentes, ô gnero, si.

CERVVS.

Ex Græco Oppiani.

Descriptio LXXXII.

Oppian. de venat. li. 1.

CEruus est procera corporis statura, præcellenti forma, lata facie, magnis, & insignibus oculis, tergore varijs maculis interstincto, huic obæsa pectora, & ingentes armi decore protuberant, crura ad pernicitatem cursus aptissima mollicer gracilescunt, nares patulis foraminibus, veluti quatuor siphonibus concisæ ingentem spiritum hauriunt, & identidem crebris flatibus emittunt. Ceruix minuta, atque elegans protenditur: sed præcipuum in cornibus miraculum: nemus diceres densis, præaltisque arboribus consitum, & longis ramorum flexibus intertextum. Hoc illi natura præsidium aduersus venatores dedit, quo si semel obuios perculerit, lethaliter vulnerat. Sed in hac membrorum specie, & decori corporis quadam maiestate, desidet imbellis animus; qui non ita sæpè lacessit Martem, adeò omnem salutis, & vitæ spem collocat in fuga; currit enim quam velocissimè, Parthicam sagittam crederes, aut fulgur, tam pernici, tam violento concitatur impetu.

MARTICHORA.

Expressa è Phile, Aeliano, & aliis.

Descriptio LXXXIII.

FVnestum Indorum portentum est Martichora, qua nihil ad robur potentius, nihil ad speciem terribilius, nihil ad strages, ruinasque omnes funestius: corpore est instar leonis valentissimi, cute sanguinea, villis, setisque perhispida, in ferocibus membris (mirum) humani capitis species assurgit, in quo & terribiles oculorum faces emicant, & ad horrorem mortalium composita densissi-

sissimis pilis, veluti fruticantur supercilia. Aures nec omninò breues, nec adeò longæ, partim hispidæ, partim etiam ad ligulas glabræ. Subrigent. Os omninò ternâ dentium pectinatim coeuntium serie, seu triplici vallo munitum, in speciem magnæ voraginis expanditur: sed præcipuum in cauda prodigiũ, magnitudine quippe non minor cubitali, asperis vndique spinis riget, veluti scorpionis aculeis spiculata, tantum, & tam atrox telum fera bellua flectit in omnes partes, celeritate permagna. Nunc enim à tergo eductum protendit ad caput, nunc in terga reijcit, nunc in dextram, nunc in sinistram vibrat, simulq; emissas, quasi ex pharetra sagittas, ad iugeri spatium terribili fremitu iaculatur, etsi succensa rabies ardentiùs fuerit, vngues ipsos reuulsos de pedibus, in venatores intorquebit. Quid, quod voce est tam canora, vt imiterur fistularum modulos, tubarumque concẽtum? Quid, quod ea crudelitate est, vt humanis carnibus insaturabiliter expleatur? Quid, quod saltu sic potest, vt morari eam, nec extentissima spatia possint, nec obstacula latissima.

MONOCEROS.

Expressus è Plinio, Aeliano, & alijs.

Descriptio LXXXIV.

MOnoceros animal est Indicum, ferox, horribile, truculentum, non vnam feram dicere, sed portentum ex multis belluis in vnum coeuntibus, ad terrorem humani generis fuisse conflatum. Corpore est instar equi, non modò procero, sed valenti: capite cervio, pedibus elephanto, cauda apro, rictu leænæ similis.

Eminet in media fronte nigrum cornu duorum ferme cubitorum, quo nihil asperius natura molita est, neque enim vt cætera cornua, aut concinnitatem habet vllam, aut lenitatem, neque pari vndique leuore riget æquabiliter diffusum, sed ferri lima mordacius, multiplicibus in orbem gyris conuoluitur: hoc insolenter profusam capitis iubam quatiens, quasi strictum mucronem, longum, minacem, noxium, protendit: currit autem quàm velocissimè, & magno sonitu, fremituque fertur, inaccessas montium solitudines, & densissimos saltus peragrans, quod si, aut lasciuia seminis, aut iracundia (vt solet) in suum genus exardescat, furit insaturabiliter, fodicat, vellit, infringit, laniat, quacunque rapitur, huc furorem, huc insaniam, huc strages & funera ruere crederes: at si forte eximiavitgo processerit obuiam, continuò furiales animalis iræ deferuescunt, mi escit animus, recta ad virginem pergit, demittit sese, blanditur, in eius denique sinu molliter conquiescit.

DRACO INDICVS.

Expressus ex Philostrato.

Descriptio LXXXV.

SVnt autem ingentibus porcis similes, mẽbris, sed corpore graciles, & in quamcunque partem versatiles; rostro autem validissimo, tanquam ingentes pisces. Montani verò Dracones squamas habent coloris fului, longitudine autem excedunt campestres, barbaq; illis setosa, & ipsa coloris aurei, supercilia profundiora habent, quam campestres. Oculi supercilijs subsunt, torue, grauiterq; aspicientes: quibus perinde, ac si essent æneri, resonant quando in terra serpunt, è cristis vero, quæ rubra sunt, ignis scintillare videtur, & isti quoque elephantos capiunt.

CA-

CANIS.

Expressus ex sensibus Oppiani de ven. lib. I. v. 401.

Μηκεδανὸν κρατερὸν δέμας.

Descriptio LXXXVI.

CAnis si absolutum modo videre desideras, talis est. Corpus illi procerum, & validum, caput amplum, læue, bene oculatum, lumina miti fulgore cærulea in oculis ardescunt: os oblongum, & pulchra dentium pectinatim cocuntium serie bene serratũ, aures modicæ delicata obducuntur cute, ceruix protensa, robusta pectora, ampli, latique armi, obliquæ costarum series, craticulatimque distinctæ, lumbi modica carne sufferti, nec præpingues sunt, nec macilenti, crurum rectæ, & mollibus internodijs prolixæ tibiæ. Anteriores pedes posticis breuiores, cauda gracilis, & promissa ad talos vsque desinit.

Item, ex eodem loco.

Ζατρεφέες πρώνεσιν ἐοικότες.

ALius procerior in speciem collis assurgit, facie quidem depressa, simis naribus, horribilibus intercilijs, quæ cæsius oculorũ fulgor violentus irradiat, tota facies hispida veluti senticetis fruticatur, lati porriguntur humeri, corpus valentissimum ad vim inferendam promptius, quam ad currendum, sũt enim eius vires firmæ, acer impetus, terribilis ferocia, atque animus infesta rabie semper armatus.

PRAELIVM INTER CANEM, Leonem & Elephantum.

Ex Plinio.

Descriptio LXXXVII.

INdiam petenti Alexandro Magno Rex Albaniæ alterum mittens canem addidit mãdata, ne in paruis experiri vellet, sed in Leone Elephantoue: duos sibi fuisse, hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit, mox ingruit assultans, contraque belluam exurgens, hinc & illinc artifici dimicatione, qua maximè opus esset infestans atque euitans, donec assidua rotarum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa.

TAVRVS.

Ex Plinio.

Descriptio LXXXVIII.

TAuris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota cõminatio prioribus in pedibus stat, ira ghiscẽte, alternos replicans, spargensque in altum arenam, & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi; iterumque resurgere, modo iacentes ex humo tolli, bigarumq; etiam cursu citato velut aurigas insistere.

EQVVS.

Ex Synesio.

Descriptio LXXXIX.

Ἐπεμψά σοι δῶρον ἵππον ἀκροσυέσατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκου-

EQuum tibi dono misi ad omnem virtutem, quæ quidem in equo cernitur, habi-

σαμ, ὦ χρήσῃ μὲν ἐν ἁμίλλαις δρόμων, χρήσῃ δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς, καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ λιβυκῷ τροπαίῳ πόμπην ἐπινίκων. οὐ γὰρ οἶδα ὅτι μᾶλλον ἐστὶ κυνήγετης, ἢ κέλης εὐαγώνως, ἢ πομπεὺς, ἢ πολεμιστήριος, εἰ καὶ νισαίων ἵππων ἰδεῖν ἐστὶν ἀνειδέστερος, ὀχθώδης τε ὢν τὸ κρανίον, καὶ λειπόσαρκος τὴν ὀσφὺν τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις ὅσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ θεὸς: μήποτε δὲ τοῦτο, καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῷ τὰς ἀρτὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ τῶν σκληρῶν ἐλάττω παρὰ τῆς φύσεως ἐκληρώσατο, πρὸς μέν τοι τοὺς πόνας ὀστέα σαρκῶν οἶδα διαρκέστερα, οἱ μὲν οὖν παρ' ὑμῖν ἵπποι ταῖς σαρξὶ πλείους εἰσιν. οἱ δὲ ἡμέτεροι τοῖς ὀστέοις.

lissimum natura, & expeditissimum: quo vteris in curriculorum certaminibus: vteris etiam in venando, prælijsque militaribus, & cum de Lybicis triumphum egeris, etenim non possum satis constituere, magisne sit venator, an celes ludorum, an vero triumphator, an bellator, quod si Nissensibus equis aspectu deformior est, cranio verucoso, lumboque obeso, cogitabis quemadmodum, neque hominibus, sic nec equis omnia coniunctim à Deo dari: ad eas autem virtutes hoc ei nihil confert, si mollia duris pauciora à natura sortitus est, ad labores verò certum est ossa carnibus plus habere momenti, vestri sunt igitur carnibus plenioribus, nostri, ossibus.

Nota.

Equus Celes.

Commendat equum ab vsu & vtilitate, nõ nihil in eius maciem iocatus κέλης *Equus Celes* ἵππος ὁ μονάμπυξ καὶ δρομικός. ὁ νῦν σελλάριος λεγόμενος, *quem Orion* ἀπὸ τοῦ κέλλειν *vult dictum quod est* τρέχειν καὶ βαδίζειν. *Equus est singularis, & curior, qui nunc sellarius, à currendo sic appellatus. Hoc qui vtebantur in ludis, dicebantur* κελετήζειν, *& Celeres quoque ijdem nominati.*

Equi Nisæi

Nissensibus equis. *Mallem Nisæu. Nisæi equi Persas commendatissimi, vnde & Solis victima Nisæus equus.* λευκὸν ἵππον τῶν σφόδρα Νισαίων *dixit Philostratus in vita Apollonij lib. 1. c. 20.*

Οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἅμα πάντα. *Hoc secundũ illud Homeri.* ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Item.

PRimum pectus, & crura sphæris carneis decenter ornantur, costæ in quandam latitudinem porriguntur, aluus in breuitate constringitur, caput ceruinam reddit effigiẽ, imitatur velocitatem, cuius videtur habere similitudinem. Hic est sub pinguedine nimia mansuetus, magna mole celerrimus, aspectu iucundus, vsu gratus. Incedit molliter, sessores suos insanis festinationibus non fatigat, quiescitur in ipso, potius quam laboratur, & compositus delectabili moderatione, agilitate nouit continua perdurare. Cassiodorus var. 4. 1.

Item ex Philostrato.

ΤΟ δὲ μειράκιον, ὃ χεῖται μὲν ἐφ' ἵππου λευκοῦ, μέλαινα δὲ ὡς ὁρᾷς ἡ κεφαλὴ τῷ ἵππῳ καὶ λευκὸν ἀποτετόρνευται κύκλον ἐπὶ τοῦ μετώπου, κατ' αὐτὸ τῆς σελήνης τὸ πλῆρες, καὶ φάλαρα ἔχει χρυσᾶ, καὶ χαλινὸν κόκκου μηδικοῦ. τοῦτο γὰρ τὸ χρῶμα, προσαστράπτει τῷ χρυσῷ, καθάπερ οἱ πυρωδεις λίθοι, στολὴ τῷ μειρακίῳ, χλαμὺς ἔχουσά τι ἀνέμου, καὶ

CAeterum adolescentulus equo quidem vehitur niueo, nigrum verò, vt vides, est equo caput: candidusque fronti impressus est orbis, Lunæ plenitudinem referens. Habet, & aureas phaleras, & cocci Medici frænum. Hic enim color aurum illustrat, vt ardentes lapilli, Indumentum adolescentulo est chlamys, venti aliquid, ac sinus habens. Color quidem ex Phœnicea purpura, quam lau-

κόλπῳ τὸ τῆς χρῶμα, ἐξ φοινικῆς ἁλυργίας ἦν ἐπαινῶσι Φοίνικες ἀγαπάσθω ἡ τῆς ἁλυργῶν μάλιστα. δοκεῖν γὰρ σκυθρωπάζειν, ἔλκει καὶ παρὰ τὸ Ηλιθ ὥραμ, χὴ τῷ τῆς ἰδῆς ἀνθει ράστου.

laudant Phœnices. Purpuratum autem maximè diligatur, cùm enim obscurare videatur, pulchritudinem quandam à sole trahit, & Ides herbæ flore inspergitur.

Nota.

Purpura triplex

Ex φοινικῆ ἁλουργίαν *Hic obseruatione dignum est apud antiquos triplicem fuisse purpurã. ἁλουργίδα, φοινικίδα, ἑρμιονικὴν. ἁλουργὶς est caerulei coloris quæ violacea purpura à Cornelio Nepote, à D. Hieronymo ad Nepotianum purpura violæ dicitur, ad quam alludit Horat. epist. ad Augustum.*

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Altera est φοινικὶς, quæ, vt ait Gellius, exuberantiam splendoremque ruboris habet: quæ una potuit altera esse vegetior. Tertia est hermionica alba, cuius meminit Plutarch. in Alexandro. Lucianus in Pseudomante, & Froissardus Regem Lusitaniæ alba purpura vestitum inducit.

Ἰδης quid.

Ἰδης ἄνθ. *Idem hic interpres verbum exponit, verùm quis istius id meminit? Nonne fugit Plinium obiter Idæam herbam memorasse c. 11. lib. 2. sed nihil de eius purpura. Malim cum Hesycho formam, & pulchritudinem interpretari, vt in Palæstra φοινίτ]ᾳ τὴν κόρυ μετρίᾳ τῇ ἰδῃ*

Vide alias descriptiones, & cum istis compone Theagenem Heliodori.

LEPVS.

Ex Aeliani lib. 13. de animalibus Cap. 14.

Σκιρτᾷ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς γῆς ὁλαγὼς. & cætera.

Descriptio. XC.

PRimum ex terra exiliens saltu fertur Lepus, & per dumeta, aliaque desiora virgulta, & tigua loca expeditus perlabitur: tum verò sicubi herbæ sint altæ, & frequentes, ex ijs facile sese explicat, atque elabitur: ac quèadmodum leonibus caudæ ad excitandas vires magno adiumento esse dicuntur, sic huic aures roboris quasi vexilla, & cursus ei incitamenta existunt: fugiens eas ad tergum retorquet, sicque ipsis tanquam stimulis torporem, & ignauiam, ne à currendo retardetur, concitat, iam porro cursum, nec vnum, nec recta tenet, sed & huc, & illuc se versat, & vero de recto flexu decurrit, vt perturbet, ac decipiat canes: ad id quidem diuerticulum, quo vult iter conuertere de auribus alterutram intorquet, eaque quasi moderatrice cursum dirigit: neque vero improuidè vno, eodemque tempore omnes suarum virium nerulos prodigit; sed impetum insequentis obseruat, qui si ad insequendum tardus est, & segnis, non omnem suam celeritatem profundit, sed duntaxat canes antegredi maturans sese integrum seruat, & viribus suis moderatur ne suam omnem currendi facultatem vrgens, ex incitato cursu viribus deficiat: penitus enim cognoscit se ad cursum longe, multumque antecellere, & videt impensius laborare non esse necesse. Quod si pedum celeritate canis ad proficiendum iter pollet, tum omnibus reuocatis viribus Lepus quanto maxime potest cursu fertur.

Cum autem longe, multumque canem anteuertit, & longo sane interuallo venatores, atque equos reliquerit, tum in aliquem tumulum ascendit, & in posteriores pedes sese erigens, tanquam ex aliqua specula, & insectantium, quantum equidem existimo eos, vt debiliores ridet. Et ita hoc veluti lucro confidentior, & iam quietem, tranquillitatemque adeptus, ex lassitudine, gratè, & libenter dormit.

VVLPES PISCANS.

Expresla ex Olao.

Descriptio XCI.

OMnes in vnam vulpem fraudes naturæ videtur congessisse. Nihil tam varium, solers, subdolum, versatile, fraudulentum: vna est in plagis septentrionalibus, vt in cæteris, sic in piscando, ingenio prorsus admirabili. Obambulat igitur in ripa fluminis, & si quando piscium, maximè vero cancrorum subijt desiderium, caudam villis, setisque obsitam mollitèr demittit in flumen; hanc fluminis aquis instar retis innatantem, cancri prædam, credo opportunam rati mordicus appetunt, sed illa summa celeritate caudam retrahit, & inhærentem cancrum ictu affligit ad terram, mox læta pabulatur.

BOS VNICORNIS.

Ex Cæsaris libro 6. de bello Gallico.

Descriptio XCII.

EST bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu existit excelsius, magisque directum his, quæ nobis nota sunt cornibus: ab eius summo sicut palmæ ramique late diffunduntur. Eadem est fœminæ marisque natura, eadem forma magnitudoque cornium.

ALCES IBIDEM.

Descriptio XCIII.

SVnt quæ appellantur Alces. Harum est consimilis capris figura, & varietas pelliū: sed magnitudine paulò antecedunt, mutilæque sunt cornibus: & crura sine nodis articulisque habent: neque quietis causa procumbunt; neque si quo afflictæ casu consiederunt, erigere sese aut subleuare possunt. His sunt arbores pro cubilibus; ad eas se applicant, atque ita paulum modo acclinatæ quietem capiunt, quarum ex vestigijs cum est animaduersum à venatoribus, quò se recipere consueuerunt, omnes eò loco, aut à radicibus subruunt, aut abscindunt arbores, tantum vt summa species earum stantium relinquatur. Huc cum se consuetudine acclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atque vna ipsæ concidunt.

VRI IBIDEM.

Descriptio LXXXXIV.

VRI sunt magnitudine paulò infrà elephantos, specie & colore & figura tauri: magna vis est eorum, & magna velocitas: neque homini, neque feræ, quam conspexerunt, parcunt; hos studiosè foueis captos interficiunt. Hoc se labore durant adolescentes, atque hoc genere venationis exercent, & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines, & mansuefieri, ne paruli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum & figura, & species, multum à nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiosè conquisita, ab labris argento circunciudunt, atque in amplissimis epulis pro poculis vtuntur.

PISCES.

GETVS.

Maffæus, Stylo historico.

Descriptio XCIV.

PER eosdem ferè menses nouum, & multiplex aliud in mari miraculum extitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto, dum ex Lusitania Indiam petit, rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereriæ in medio cursu repente veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquæ sonitu, ac motu, qualis, vbi in vada, & syrtes incurritur, edi consueuit: eo ipso terrore percussi nautæ, demissa vtrinque bolide, profundum haud dubio mare comperiunt. Cum insta-

ver-

vento velis hæreret nauigium, nihilominus, despiciendi causa, quod esset nox, admotis ad marginem luminibus, implexam alueo ingentem belluam vident carinæ centum, & quinque dodrantium longitudine applicuerat corpus, cauda gubernaculum illigat; atalis immanibus latera ad summum vsque cingebat, quas iam in altas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeo tetrum, ingenti videlicet horrore nautæ, militesque perfusi, vt verò dolij magnitudine vasto hiatu nouissime caput extulit, metu exanimati pene omnes, infernum profecto monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora gluriendo.

Pauci, quibus in tanto discrimine mens, animusque constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. Erant, qui contis & iaculis, balistisque depellendum suaderent cetum: alij contra nil magis tali tempore vitandum aiebant, ne tantæ molis animal vulneribus irritatum concussu ipso, & agitatione violenta nauem euerteret: in summa inopia consilij, cum nihil explicaretur, & maior in singula momenta terror instaret, supplicitèr, ac demisse pacem, & veniam Dei, & cœlestium expoſcere, atque ad vota, precesque confugere placitum est. Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo crucis, in medium prodijt. Ab eo sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nulla cuiusquam noxa relicto nauigio, cum e porrentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit.

BALENA Tinemuthana.

Expressa ex Olao magno.

Descriptio XCVI.

BElluam molis ingentis in arenam Tinemuthanam æstus proiecit, quam dum ego describo, fabulam te audire putes, rem tamen veram narro.

Balena est longitudinis vlnarum triginta, vel si mauis nonaginta pedum, latera quasi magnæ vbis propugnacula triginta costarum ordines obuallant, quarum vnaquæque adviginti fermè pedes excurrit, sesquipedali pariter ambitu collecta. Duas circumquaque pinnas arrigit, quindecim pedum, tantæ immanitatis, vt vna decem bubus deportanda satis esse possit. Tres illi ventres hiant, imo vasti specus, & voragines, in quibus edendi inexplebilis cupiditas, & æterna penè fames regnat, cauda bifurcata, & serrata in latitudinem septem vlnarum diffusa panditur.

Monstrosa omnia, sed nihil capite monstrosius, diceres in eo tanquam in arce immanis belluæ diritatem consedisse. Eius longitudo vsque ad rictum septem vlnarum: eadem mensura linguę fuit: oculorum interualla quindecim cubitos collegerunt. Oculi soli, & nares tanto corpori valde impares, & quales bubus esse solent, rictus instar inferni barathri, sex vlnarum longitudine, ad clades animantium multiplices, & mundi funera panditur, maiore aliquanto spatio, maxillæ horribiles excurrunt, quę ingentium arborum moles adæquant. Non vnum pisci guttur, sed triginta varijs quasi cuniculis, & meatibus cōcisa, quorum quinque prægrandia ad voracitatem simul, & terrorem composita. Dentium vicem habent laminæ corneæ, etiam pilis, quod mireris, obsitæ, quibus ferale palatum riget veluti plumbo, ferroq; cataphractum: ad summum duæ in capite cataractæ, quibus immensos aquarum vortices eiectat. Tetra omnino bellua, qua nihil immanius, vnquam, aut visum est, aut creditum: ea cum mortua in litus appulisset magna ex parte discerpta, centum fermè ingentia plaustra suis reliquijs impleuit.

Addenda hic Balænarum & Orcarum pugnæ ex Plinio l. 9. c. 6.

BALENARVM ET ORCArum pugnæ.

Ex Plinij lib. 9. cap. 5.

Descriptio LXCVII.

HOc scire Orcas, infestam his belluam, & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia quę earum immeſę denti-

bus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum grauidas lacerant morsu, incursuque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidæ solum auxilium nouere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Contra, orcæ occurrere laborant, seseque opponere, & cautium angustijs trucidare, in vada vrgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia seu mari ipso sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque quantos nulli turbines voluant.

DELPHIN, ET PVER.

Ex Plinio iuniore.

Descriptio XCVII.

EST in Africa Hipponensis colonia mari proxima, adiacet ei nauigabile stagnum, ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna prout æstus, aut repressit, aut impulit, nunc fertur in mari, nunc redditur stagno.

Omnis hic ætas piscandi, nauigandique, atque etiam natandi desiderio tenetur: maxime puerorum, quos otium, ludusque sollicitat. His gloria, & virtus altissime prouehi, victor ille, qui longissimè vt littus, ita simul nautas reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris, in vlteriora tendebat: Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremo subire, deponere, iterum subire, trepidātemque perferre, primum in altū: mox flectit ad littus, redditque terræ, & æqualibus serpit per coloniam fama, concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare: postero die obsident littus, prospectant mare, & si quid est mari simile. Natant pueri, inter hos ille, sed cautius.

Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus quasi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, variosque orbes implicat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor; accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam & attrectant præbentem; Crescit audacia experimento: maxime puer, qui primus expertus est, adnatat, natanti insilit tergo: fertur, referturque, agnosci se, amari putat, amat ipse, neuter timet, neuter timetur, huius fiducia, mansuetudo illius augetur, nec non alij pueri dextra, læuaque simul eunt hortantes, ac monentes.

Ibat vna, id quoque mirum, Delphinus alius, tantum spectator, & comes. Nihil enim simile, aut faciebat, ut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum tamen, quam priora) Delphinum gestatorem, collusoremque puerorum, in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum vbi incaluisset in mare reuolui. Constat Octauium Auitum legatum proconsulis in littus educto, religione praua superfudisse vnguentum, cuius illum nouitatem, odoremque refugisse: nec ipsi post multos dies visum languidum, & mœstum mox redditis viribus priorem lasciuiam, & solita ministeria repetijsse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu, & mora modica, respub. nouis sumptibus atterebatur, postremò locus ipse quietem suam, secretum perdebat. Placuit occulte interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quamquam non est opus affingas aliquid, astruas, sufficit, ne ea, quæ sunt vera, minuantur.

Vide in eodem argumento luculentam AElianī descriptionem, lib. 6. de animalibus, capite sexto.

Sic igitur incipit,

Ερωτα Δελφῖος ἐν Ιάσῳ, id est.

CEleber ille iam olim Delphini in Iaso amor, quo formosum adolescentem persequutus est, non est mihi silentio prætereundus. Iassensium igitur gymnasium mari imminet: illic ephœbi post cursus, & palæstras mare ingressi, recepto antiquitus more, lauabant: & cum aliquando natationi indulgerent, vnum ex illis formâ præstantem Delphi-

Delphinus quidem acerrimè amare cœpit; ad quem cum adnasset, initio non ei mediocrem metum incussit, sed aucta paulatim familiaritate, ita puerum sibi conciliauit, vt planè amicum, & beneuolum haberet.

Itaque lusitare inter se cœperunt, & natando inuicem certare. Ast quando puer insidens illi, seu sessor equo, superbus vehebatur, atque hoc spectaculum tum Iassenses, tũ peregrini admirantur. Pergebat enim suos amores vehens Delphinus, & in mare tantum procedebat, quantum libebat puero. Deinde reuertebatur, & propè littus eum restituebat: vbi inuicem digressi: hic domum suam, ille in pelagus redibat: solebat autem apparere Delphinus eo ipso tempore, quo dimittebatur gymnasium, eo, quem expectauerat, viso, puer gaudebat, seque & colludendo belluæ maris, & suæ pulchritudinis formæ iucundum præbebat spectaculum: vt qui non hominibus modò: sed etiam feris formosus videretur. Sed nescio quæ inuidia redamantem illum non multo post tempore sustulit, nimium enim exercitatus, & fessus aliquando puer, cum toto ventre in vectorem suum delphinum temere iniecit: non animaduertens aculeatam spinam dorsi erectam esse, atque horrentem: cuius acuminibus eius vmbilicus quia exulceratus esset, ex eo factum est, vt & venæ quædam abrumperentur, & permultus sanguis effluueret, ibique puer extremum spiritum effunderet. Id delphinus partim ex pondere sentiens, non enim iam vt consueuerat, tam leuis insidebat, nempe qui spiritibus sese non subleuaret: partim sanguine imbutum mare videns, id quod res erat, vt intellexit, Amasio suo superstes esse noluit. Quamobrem multo robore, quemadmodum Rhodia nauis plenis velis propulsa, sic simul cum defuncto in littus se eiecit, amboque sic iam mortuus, ille animi defectione expirans humi strati iacuerunt.

Ælian. de anim.

Addenda mugilum & Delph. pugnæ. Plin. lib. 9. cap. 8.

DELPHINORVM ET mugilum pugna.

Ex Plin. lib. 9. cap. 8.

Descriptio XCVIII.

EST prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum Laterna appellatum, vbi cum homine delphini societate piscantur innumera vis mugilum staro tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiam si non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tenduntur, quod vicino gurgite effecere, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod vbi animaduertere piscantes, concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida, totusque populus è littore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi euentum: celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex aduerso referente. Sed tunc quoque improuiso in auxilium adiolant. Propere apparet acies, quæ protinus disponitur in loco, vbi iecta est pugna. Opponunt scire ab alto, trepidosque in vada vrgent. Tunc piscatores circundant retia, furcisque subleuant. Ad mugilum nihilominus velocitas transit. At illos excipiunt delphini, & occidisor ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includique retibus se fortissimè vrgentes gaudent. Atque ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia, natantesve homines ita sensim relabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod est alias blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. Egressi protinus ante vallum præliantur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ quam in vnius diei præmium, vt conscij sibi, opperiuntur in posterum, nec piscibus tantum, sed intrita panis & vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Lassio sinu Mutianus tradit, hoc differũt, quod vltro neque inclamati præsto sint, parteſque è manibus accipiant, & suum quæ-

quæque cymba è delphinis ſocium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipſis quoque inter ſe eſt publica ſocietas.

territam viſu forte triſti. Id enim vbi conſtat rumore, nauigantium humana calamitas in cauſa eſt.

CONCHA.

Ex Plinio.

Deſcriptio XCIX.

FIrmioris iam teſtæ murices, & concharum genera, in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato.

Iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex ijs venetiæ præbentes concauam ſui partem, & auræ opponentes per ſumma æquorum velificant, ſahunt pectines, & extra volitant, ſeque, & ipſi carinant.

Addenda concha carinata nauigera ex Plin. c. 30. l. 9.

CONCHA CARINATA nauigera.

Ex eodem.

Deſcriptio C.

NAuigeram ſimilitudinem & aliam in Propontide viſam ſibi prodidit Mutianus, concham eſſe acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi nauplium animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola, duobus hoc fieri genetibus. Tranquillo enim vectorem demiſſis palmulis ferire vt remis. Si verò flatus inuitent, eaſdem in vſu gubernaculi porrigi, pandique concharum ſinus aura. Huius voluptatem eſſe vt ferat, illius vt regat. Simulque eandem deſcendere incluſo ſinu fluctu hauſto,

POLYPVS.

Ex D. Ambroſio.

Deſcriptio CI.

FRaudulentum illud Polypi ingenium non præteribo, qui vadoſo in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloſo ingenio colorem ſubit, & ſimili ſpecie terga obductus, plurimos piſcium ſine vlla ſuſpicione fraudis allapſos, dum notam non præcauent, & ſaxum opinantur, caſſibus furtiuæ artis includit, & ſinu quodam ſuæ carnis intercipit. *Amb. l. 5. Hexa. c. 3.*

Ibidem quomodo cancri oſtrea diptycum ſuum explicantia, iniecto lapide venentur, præclare deſcribit.

Plinij addenda diſerta deſcriptio.

Ex Plinio lib. 9. cap. 30.

NOn ſunt prætereunda & L. Luculli proconſule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit auidiſſimos eſſe concharum. Illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, vtroque eſcam ex prædante capere. Carent conchæ viſu, omnique ſenſu alio, quam cibi & periculi. Inſidiantur ergo Polypi apertis, impoſitoque lapillo extra corpus, ne palpitatu ejiciatur, ita ſecuri graſſantur, extrahuntque carnes, illæ ſe contrahunt, ſed fruſtra diſcuneatæ. Tanta ſolertia animalium hebetiſſimis quoque eſt. Præterea negat vllum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis, ac numeroſo ſuctu detrahit eum. In naufragos vrinanteſque impetum capit. Sed ſi inuertatur, elangueſcit vis. Exporrigunt enim ſe reſupinati, mirè omnibus marinis experentibus odorem quoque eorum, qua de cauſa & naſſis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monſtro propiora poſſunt videri. Carteiæ in cetarijs aſſuetus quidam polypus exire

è man

è mari in lacus eorum apertos, atque ibi falsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant his obiectæ, sed has transcendebat per arborem, nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitique custodes expauere nouitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachijs clauarum modo incussos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum xv. capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo torosas, longas pedum acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, perpendere pondo DCC.

ECHINVS.

Ex Ambros. l. 5. Hexam. c. 9.

Descriptio CII.

Echinus animal exiguum, vile, ac despicabile (marinum loquor) plerumque index futuræ tempestatis, aut tranquillitatis adnuntius esse solet nauigantibus. Denique, cùm procellam ventorum senserit, calculum validum arripit; eumque velut saburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit, & regit pondere.

POMPILVS natans.

Ex Plin. lib 9. cap. 31.

Descriptio CIII.

Pompilvs supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile nauiget. Post duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in auras, cæteris subremigans brachijs, media cauda vt gubernaculo se regit. Ita vadit alto, liburnicarum gaudens imagine, & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

DESCRIPTIONES INanimorum.

INSVLAE FORTVNATAE.

Ex Platone, in Axiocho.

Descriptio CIV.

Οἷσις μὲν οὖν ἐν ᾧ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπτευσεν, εἰς τὴν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται, ἔνθα ἄφθονοι μὲν ὧραι παγκάρπου γονῆς βρύουσι, πηγαὶ δὲ ὑδάτων καθαρῶν ῥέουσι, παντοῖοι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαριζόμενοι. Διατριβαὶ δὲ φιλοσό-

Quibvscvmqve in vita sors melior aspirauerit, sedes incolunt piorum, vbi omnes horæ scatent omnigena fructuum vbertate, fontes puris labuntur aquis, varijs prata floribus innumera vernant. Conuentus sunt Philosophorum, theatra poetarum, exultantium coronæ, musici-

φων, καὶ θέαζα ποιητῶν, καὶ κύκλιοι χοροὶ, καὶ μουσικὰ ἀκούσματα, συμπόσιά τε πολυτελῆ, καὶ εἰλαπίναι αὐτοχορήγητοι, καὶ ἀκήρατος ἀλυπία, καὶ ἡδεῖα δίαιτα, οὔτε γὰρ χεῖμα σφοδρὸν, οὔτε θάλπος ἐγγίνεται, ἀλλ' εὔκρατος ἀὴρ χείται ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνακρινάμενος.

que concentus: ad hæc instructa genialiter conuiuia, & ipsa se suggerens victus affluentia, indolentia immortalis, iucunda victus ratio. Non enim frigus illis, non æstus est grauis, sed temperatus aer funditur, mitibus solis radijs illustratus.

MVNDVS.

Ex Minutio Felice, in Octauio.

Descriptio CV.

QVID enim potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, cum oculos in cœlum sustuleris, & quę sunt infra, supraque, lustraueris, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipsum vide, quàm latè tenditur, quàm rapidè voluitur, vel quod in noctem astris distinguitur, vel quod in diem sole lustratur: iam scis, quod sit in eo summi moderatoris mira, & diuina libratio: vide & annum, vt solis ambitus faciat, & mensem; vide vt Luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum, & luminis dicam recursantes vices, vt sit nobis operis, & quietis æterna reparatio? Relinquenda verò astrologis prolixior de syderibus oratio, vel quod regant cursum nauigandi, vel quod arandi, metendique tempus indicant: quæ singula, non modo vt crearentur, fierent, disponerentur, summi opificis, & perfectæ rationis eguerunt; verum etiam sentiri, perspici, intelligi, sine summa solertia, & ratione non possunt. Quid, cùm ordo temporum, hac frugum stabili varietate distinguitur? nonne auctorem suum, parentemque testatur; ver æquè, cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumni maturitas grata, & hyberna oliuitas necessaria: qui ordo facilè turbaretur, nisi maxima ratione consisteret.

Iam prouidentiæ quantæ? ne hyems sola glacię vreret, aut æstas sola ardore torreret, autumni, & veris inserere medium temperamentum, & per sua vestigia reuerentia anni occulti, & innoxij transitus laberentur. Mari intende, lege littoris stringitur; quicquid arborum est, vide quàm è terræ visceribus animatur; aspice oceanum, refluit reciprocis æstibus; vide fontes, manant venis perennibus; Fluuios intuere, eunt semper exercitis lapsibus.

Quid loquar apte disposita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar aduersus sese tutelam multiformem? Alias armatas cornibus, alias dentibus septas, & fundatas vngulis, & spicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? Ipsa præcipuè formæ nostræ pulchritudo, Deum fatetur artificem. Status rigidus, vultus erectus: oculi in summo, velut in specula constituti: & omnes cœteri sensus, velut in arce compositi. Longum est ire per singula, nihil in homine membrorum est, quod non & necessitatis causa sit, & decoris, & quod magis mirum est, eadem figura omnibus, sed quædam vnicuique lineamenta deflexa, sic & similes vniuersi videmur, & inter se singuli dissimiles inuenimur. Quid nascendi ratio, quid cupido generandi? nonne à Deo data est? & vt vbera partu maturescente lactescant, & vt tener fœtus vbertate lactei roris adolescat.

Vide quæ Marcus Tullius habet in eo argumento libro secundo de natura Deorum.

PARA-

PARADISVS terrestris.

Descriptio CVI.

Ex imaginibus P. Richeomii nostra Latinit. expressis.

IN voluptuarios hortos deuenimus, quos si nondum videtis, animo, & cogitatione efformate. Regio in primis amœna, quippe situ præcelsa, specie eximia, bonis opulenta, omni deliciarum genere affluens: Terra partim in planiciem exspatians, partim in colliculos molliter assurgens, vernantem frugeferarum arborum copiam explicat; in ipso hortorum apice fons est eximius, qui primum argenteis aquarum vorticibus ebulliens, mox diffusus in fluuium sinuosis flexibus, atque mæandris concisus oberrat, & felicia arua perennibus fœcundat riuulis. Ad summum in quatuor salientes diuisus celeberrimos amnes efficit, qui varias terrarum plagas interfecantes, pingui, ac feraci limo rigant.

Primus, opinor, Phison arenulas aureas, & illustre collucentium margaritarum decus egerit ad ripas, quas ob colonorum inopiam nemo colligit, auidius post hac tantæ opulentiæ non ita simplex posteritas inhiabit. Cœli admodum iucunda temperies, quippe clementius renidens solis fulgor, vel minimas nebularum maculas tempestiue discutit. Ignis cœteroqui violentus in suo feriatur regno, & aeri leniter insidens caloris, & luminis iucundissimam terris temperiem impertit.

Iam verò, & hæc pratorum herbescens viriditas intermicantium florum varietate picturata, & hæc arborum pubes enatis modò floscul is lasciuiens, præsentis, opinor veris præbet argumentum. Cum eodem suas partes agunt, reliquæ tempestates. Itaque & iam æstatis beneficio aristas molliter flauescere, & in his pomariorum delicijs fructus maturescere videas, qui carpentis inuitent manũ. Ex altera parte autumnus gratam oliuitatem, & vites diffusa corymborum luxurie collibus inserpentes, & iam præmaturis racemis vestitas, etiam ante Noemi tempora, speciosius ostentat. Nullus hic hyemis rigor, ita vim omnem retundunt, partim clementiores solis radij, qui felicem plagam circumuestiunt, partim molles fauoniorum animæ, quorum flabellis, & placidissimo murmure regio tota circumquaque ventilatur. Diceres quatuor hic tempestates vna concinere, vere tamen superiores partes semper obtinente. Hinc nemorum tractus densissimo frondium vestitu diffusi, quarum aliæ simpliciori cultu virescunt, aliæ paulatim è viridi tum cæruleas, luteasque, tum purpureas, & igneas transeunt in maculas, quales in arcu cœlesti cum voluptate miramur. Atque eo ipso tempore Psittaci, & quæcunque vario plumarum cultu aues emicant, ad gratissimum pastum aduolantes, augent oblectationem: cum folia, & fructus, atque adeo ipsæ alites varijs colorum picturis in certamen vsque luxurient.

Quid quod non modo certant pulchritudine auiculæ: sed fractis vocularum modulis mellitissimos cantus fundunt? inter quas luscinia pertinaci, vt solet, spiritu, modò in longum numeros trahit, modò summa quadam varietate flectit, modò concisa voce distinguit. Fugerat me pene ales ille paradisiacus, quem ex palma suspensum cernitis, est tenui imprimis corpusculo versicolore plumarum amictu, in eo diuinitus ludente natura, superbiens, lutei capitis maiestatem interlitus cerulei viror irradiat: pennæ mediocriter implumatæ purpurascunt, reliquũ corpus auro subrutilo iucundissimè flauescit.

Beatus ille cœlestium ciuis, & naturæ parentis deliciæ, numquam appellit ad terras: ita in aere perpetuum sibi fixit domicilium. Neque verò pedes habet, neque eorum vsum desiderat, si quando enim post variam agitationem subit defatigatio, duabus pennis longiusculis se, veluti filis æneis, applicat ad arbores, & ex ijsdem spectabile corpus librat. Leonum, tigrium, atque elephantorum greges, quos in varia sparsos videtis, omni feritate depositâ placidissimos lucos oberrant, & suis alumnis blandiuntur, nec mirum, si Adamus, & Eua belluarum ingenio confisi, sine vllo timore propius accedunt, & inter eosdem vagantur liberius.

REGIONES.

INDIA.

Ex Q. Curt. styl'o historico.

Descriptio CVII.

Vide Siciliæ descript. apud Iustinū initio lib. vbi de mari Scylla Charybdi, &c. portentis.

INdia tota fere spectat orientem, minus in latitudinem, quam in recta regione spatiosa. Quæ austrum accipiunt, in altius terræ fastigium excedunt, plana sunt cætera. Multis, & inclytis amnibus, Caucaso monte ortis, placidum per campos iter præbent. Indus gelidior est, quàm cæteri: aquas vehit à colore maris haud multum abhorrentes. Ganges omnium ab ortu fluuius eximius, à meridiana regione decurrit, & magnorum montium iuga recto alueo stringit: in eum obiectæ rupes inclinant in orientem, vtque rubro mari accipitur, & findens ripas, multas arbores cum magna soli parte exorbet: saxis quoque impeditur, quibus crebrò reuerberatur. Vbi mollius solum reperit, stagnat, insulasque molitur. Accesines eum auget: Ganges in mare decurrurum intercipit, magnoque motu vterque colliditur: quippe Ganges asperum os influenti obijcit, nec repercussæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditu est, quia per vltima Indiæ currit. Cæterum, non Crocodilos modò, vti Nilus, sed etiam Delphines, ignotasque alijs gentibus belluas alit. Erimanthus crebris flexibus subinde euruatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea causa est, cur tenues reliquias, iam sine nomine in mare emittat; multis præter hos amnibus tota regio diuiditur: sed ignobilibus, quia non adeò interfluunt. Cæterum, quæ propiora sunt mari, austri maximè deuntes; incolibiti montium iugis, ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mites: sed adeò in illa plaga mundus, statutas temporum vices mutat, vt cum alia feruore solis exæstuent, Indiam niues obruant: rursusque vbi cætera rigent, illic intolerandus æstus existat. Mare certè, quo alluitur, ne colore quidem a cæteris abhorret; ab Erithreo rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere mare existimant. Terra linifera, inde plerisque sunt vestes, libri arborum teneri, haud secus, quàm ceræ literarum notas capiunt. Aues ad imitandum humanæ vocis sonum dociles sunt. Animalia inusitata cæteris gentibus, huic inuecta. Eadem terra, & Rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum maior est vis, quàm quos in Africa domitant, & viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni, modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gemmas, margaritasque mare littoribus infundit: neque alia illis maior opulentiæ causa est, vtique posteaquam vitiorum commercium vulgauere in exteras gentes. Quippe æstimantur purgamenta æstuantis freti pretio, quod libido constituit: ingenia hominum, sicut vbique apud illos quoque locorum situs format.

BRASILIA.

Maffæus, in Indica historia.

Descriptio CVIII.

EST autem Brasilia noui orbis pars, quam Paulò post Capitalis accessum, Americus Vespucius Florentinus eiusdem Emmanuelis auspicijs, accuratius explorauit, atque à duobus ab æquatore gradibus, partibusve, ad gradus quinque & quadraginta in austrum excurrens, trigoni oblongi speciem refert: cuius basis in æquatorem, ac Septentrionem obuersa, ab oriente in occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit: latus in orientem spectans, interposito mari hesperijs Aethiopibus adiacet; alterum latus à Prouincia Peruana disterminant iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno dumtaxat, quod adhuc exploratum sit, eoque difficillimo transitu, regio fermè tota in primis amœna est: Cœli admodum iucunda, salubrisque temperies: lenium quippe à mari ventorum cõmodissimi flatus matutinos vapores, ac nebulas tempestiue disijciunt, solesque purissimos, ac nitidissimos reddunt. Scates ea tota plaga fontibus, ac syluis, ac amnibus inclytis; è quibus (vt reliquos taceam) is, quem argenteum vocant, leucarum quadraginta ostio, in mare fertur, adeò violentus, vt inde nautæ dulces

dulces hauriant latices, priusquam ex alto tellurem conspiciant. Terra partim in planitiem exsparsans, partim in colles clementer assurgens, fœlix præpinguibus glebis, & riguo solo, semperque vernante: credita semina multiplici reddit fœnore, ac saccharo præsertim est ferax, quod cœleste est donum.

TAPROBANA.

Ex Maffeo, lib. 3.

Descriptio CIX.

HAec ouali maximè figura ducentarum circiter, & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet, in latitudinem quatuor, & quadraginta, atque Cori promontorio, vt supra diximus, auulsa frero vadoso Piscariæ, quam appellant, oræ protenditur: ea clementia cœli, soli vbertate, & copia fluminum, aquarumq; perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse: varia pecorum armenta, nec non elephantos gignit egregiè bellicosos, ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum in olæ effodiunt: plurimas fert gemmas, verùm præcipua claritate sapphiros, chrysolitos, pseudopalos, ac pyropos, itemque aromata pretiosa, cinnama, cardomomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis.

Ad hæc, vel in primis iucundo spectaculo syluosi montes, ad effigiem theatralē inflexi, vastam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam, & surrectam altitudinem penè septem leucarum exsurgit.

PLAGA FRIGIDA.

Ex Curtio.

Descriptio CX.

PAropamisadæ appellantur, agreste hominum genus, & inter barbaros maximè inconditum: locorum asperitas, hominum quoque ingenia durauerat. Gelidissimum septentrionis axem ex magna parte spectant: Bactranis ad occidentem coniuncti sunt. Meridiana regio ad mare Indicum vergit; Tuguria later primo struunt, & quia sterilis est terra materiæ, vdo etiam montis dorso vsque ad summum ædificium fastigium eodem laterculo vruntur. Cæterum structura latior ab imo paulatim incremento operis in arctius cogitur: ad vltimum in carinæ maximæ modum coit. Ibi foramine relicto supernè lumen accipiunt: ad medium vites, & arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitus hyeme defossæ latent, cum niue discussa aperiri humus cœpit, cœlo, solique redduntur. Cæterum adeò altæ niues premūt terram gelu, & perpetuo rigore constrictæ, vt ne auium quidem, feræve vllius vestigiū extet, obscura cœli verius vmbra, quàm lux nocti similis premit terram, vix vt quæ propè sunt conspici possint, in hac tamen omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus, quicquid malorum tolerari potest, pertulit, inopiam, frigus, lassitudinem, desperationem, multos exanimauit rigor insolitus niuis, & multorum adussit pedes, plurimorum oculos. præcipuè perniciabilis fuit fatigatis, quippe in ipso gelu deficientia corpora sternebant, quæ cum moueri desissent, vis frigoris ita adstringebat, vt rursus ad surgendum conniti non possent.

PLAGA TORRIDA.

Ex eodem Curtio.

Descriptio CXI.

AQarum (vt ante dictum est) penuria, priusquam desiderio, desperatione bibendi sitim accendit per quadraginta stadia, ne modicus quidem humor existit: arenas vapor æstiui solis accendit, quæ vbi flagrare cæperunt, haud secus, quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ feruore incitata lucem tetigit: campumque non Asia, quam vasti, & profundi æquoris species est, nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore, & matutino frigore corpora leuabantur. Cæterum, cum ipse æstus oritur, siccat, omnemq; naturalem absorbet humorem siccitas, ora, viscera q; penitus vruntur.

HORTVS.

Philostratus in Amoribus.

Descriptio CXII.

Μῶν ἐπήσθου τί τῆς ἀνὰ τὸν κῆπον εὐωδίας, ἢ βραδύνει σοι τοῦτο, ἀλλὰ προθύμως ἄκουε. προσβαλεῖ γάρ σε μετὰ τοῦ λόγου, καὶ τὰ μῆλα. πτόρθοι μὲν οὗτοι φυτῶν, ὁδοὶ πορεύονται. τοῦ μέσου δὲ αὐτῶν ἐλευθερία βαδίζειν, πόα δὲ ἁπαλὴ κατέχει τοὺς δρόμους, οἷα, καὶ κατακλιθέντι στρωμνὴν εἶναι ἀπ' ἄκρων δὲ τῶν ὄζων μῆλα χρυσᾶ, καὶ πυρσὰ, καὶ ἡλιώδη προσάγονται, τὸν ἐσμὸν ὅλον τῶν ἐρώτων γεωργεῖν αὐτά.

NVmquid eius, quæ in horto est, beneuolentiæ quicquam sensisti? an hoc serò te adijt: sed prompto audias animo, te enim vnà cum oratione mala quoque percutient, hi quidem plantarum ordines recti incedunt, per quorum medium ambulandi facultas datur, mollis autem herba curriculos obtinet, vt strati instar iacentibus sit. A summis autem ramis mala aurea, ruaque, ac lucida, ad se excolenda vniuersum cupidinum examen attrahunt.

Vide Ciceronem, de Senectute num. 59.

Item, ex Aristæneto, epist. 3.

ΕΝθα πλάτανος μὲν ἀμφιλαφής τε, καὶ σύσκιος. Πεῦμα δὲ μέτριον, καὶ πόα μαλθακὴ, ὥρα θέρους ἐπανθεῖαν εἰωθεῖα, ἐπὶ τὸ πεδίον κατεκλήθημεν. Οἱ τῶν πολυτελεστάτων δαπέδων δενδρῖται, πολλὰ τῆς ὀπώρας πλησίον ὀχναὶ, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μήλεαι ἀγλαόκαρποι. φαίη τις ἂν καθομηρίζων, τῶν δὲ ὀπωρινῶν αὐτοθὶ νυμφῶν τὸ χωρίον. ἦν μὲν οὖν ταῦτα, καὶ ἕτερα δένδρα πλησίον, &c. quæ sic Latinè redduntur.

NAm ibi platanus densa ramis, opaca vmbra, aura modica, herba mollis, & tempestate æstiua florere docta: consedimus humi, qua ditissimus campus, arboresq; iuxta crebræ frugiferæ.

Punicaque, & pirus, & fructu gratissima malus.

Dicat quis, Homericum versum referens, pomarijs nymphis sacrum locum: sed his, alijsque iuxta arboribus florentes rami, fructus vberes, suauissimo odore permulcent amœnum locum. Decerptum egn folium coma, laxaui digitis, tum admoui naribus, id mihi odorem spirauit longè dulcissimum: iuxta pampini patulæ, altæque admodum, amplexæ nostra diu tenuere in flexu colla, dum circulatim pendulas vuas attendimus, quarum turgent aliæ, aliæ primulo nigrore maturescunt; acerbæ quædam, alia florentes adhuc videntur. Ergo ad maturiores alius reptans ascendebat, alius sublimis è terra, summa læua quantum poterat, adprehensa arbore ascendebat in ramos, alius decerpebat dextera, alius ex arbore manum tendebat cano colono. Sub platano fons amœnissimus fluit aquæ tam frigidæ, vt pede rigorem sentias: lepidus fons, inquam, sed & iucundè temperatus Fauoni spiritus tempestatis æstum demulcens, dum dulcem, & canorum sonum inspirat, & multam ex arboribus suauitatem odorum secum trahens respondet suauissimis N.

vnguibus, miscetque odores simul, & ferè æquabili suauitate recreat sensus, nisi quod paulum superabat vnguentum, mea sententia hoc solo, quod Limonæ vnguentum erat: sed & auræ vocalis sonus argutum resonabat sonoro cicadarum sono, quæ & meridiei æstum leniebat: dulce lusciniæ circumuolitantes cantillabant: Alias quoque suauisonas auiculas vsurpauimus auribus veluti medulatis cãticis colloquẽtes hominibus: adhuc mihi ante oculos habere eas vi-

videot, quarum illa in silice requieſcit, illa alam refrigerat, ſiccat alia, eſtque ex aqua cui trahat, eſt quæ cernua terram deſpectet, victũ inde quæſitura.

Vide quæque apud Aelianum, libro 12. de animalibus, cap.. 18. egregiam deſcriptionem horti Regis Indorum.

MONS.

Ex Maffæo, lib. 5.

Deſcriptio CXIII.

SEd præcipua camino Tarnatenſi nobilitas, mons in nubes aſſurgit excelſus, & arduus, cuius inferiora denſis nemoribus veſtiuntur: ſuperiora ex incendijs glabra, & horrida ſunt: in vertice crater hiatu vaſto in plures circulos circumductos maiores minoribus, ad ſpeciem amphiteatri diſcedit, inde per equinoctia, maximè certis flantibus ventis, cum horriſono fremitu flammæ atro miſtæ fumo, & fauillis erumpunt, & omnia late loca cineribus complent.

FLVVIVS EXVNDANS.

Plinius, lib. 8. epiſt. 17.

Deſcriptio CXIIII.

NUnc iſtic quoque immite, & turbidum cœlum, hic aſſiduæ tempeſtates, & crebra diluuia: Tyberis alueum exceſſit, & demiſſioribus ripis altè ſuperfunditur, quamquam foſſa quam prouidentiſſimus Imperator fecit, exhauſtus, premit valles, innatat cãpis: quaque planum ſolum pro ſolo cernitur: inde, quæ ſolet flumina accipere, & permiſta deuehere, velut obuius retro cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipſe non tangit.

Anio delicatiſſimus amnis, ideoque ad hæcẽtibus villis velut inuitatus, ac retentus, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentiũ mole pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quærit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem ſuppellectilem, alibi inſtrumenta ruris, alibi boues, aratra, rectores, hic ſoluta, & libera armẽta: atque inter hæc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina varie latèque fluitantia, ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non aſcendit amnis, nam pro amne imber aſſiduus, & deiecti nubibus turbines, prompta opera, quibus pretioſa rura cinguntur, quaſſata, atque etiam diſcuſſa monimenta, multi eiuſmodi caſibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna.

FLVMEN ALDVABIS.

Ex Cæſare lib. 1. de bello Gallico.

Deſcriptio CXV.

FLumen Alduabis, vt circino circunductũ, penè totum oppidum cingit: reliquum ſpatium, quod non eſt amplius pedum DC. qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine, ita vt radices eius montis ex vtraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc murus circundatus arcem efficit, & cum oppido coniungit.

PONS IN RHENO.

Ex eodem lib. 4. de bello Gallico.

Deſcriptio CXVI.

CAeſar Rhenum tranſire decreuerat, ſed nauibus tranſire, neque ſatis tutum eſſe arbitrabatur, neque ſatis, neque populi Romani dignitatis eſſe ſtatuebat. Itaque etſi ſumma difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatẽ altitudinemque fluminis; tamen id ſibi contendendum, aut aliter non tranſducendum exercitum exiſtimabat. Rationem igitur pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, pau-

paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, interuallo pedum duorum inter se iungebat. Hæc cum machinationibus immissa in flumine defixerat, sistucisque adegerat, non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prone, ac fastigiata, vt secundum naturam fluminis procumberent. His item contraria duo ad eundem modum iuncta; interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte fluminis conuersa statuebat: hæc vtraque bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum rignorum iunctura distabat, binis vtrimque fibulis ab extrema parte distinebantur. Quibus diseclusis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, vt, quo maior vis aquę se incitauisset, hoc arctius illigata tenerentur. Hæc directa materia iniecta contexebantur, ac longurijs, cratibusque consternebantur, ac nihil secius sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ, pro pariete subiectæ, & cum omni opere coniunctæ, vim fluminis exciperent: & alia item supra pontem mediocri spatio, vt si arborum trunci, siue naues, deijciendi operis causa, essent à barbaris missæ, his defensoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

FONS.

Ex Apuleio in metam.

Descriptio CXVII.

NAmque ibi saxum immani magnitudine procerum, & inaccessa salebritate lubricum, medijs de faucibus lapidis, fontes horridos euomebat: qui statim proni foraminis lacinijs editi, perque procliue delapsi, & anguſti canalis exfecto contecti tramite, proximam conuallem latenter incidebant, dextera, læuaque cotibus cauatis perserpunt, & longa colla porrecti sæui Dracones, inconniuæ vigiliæ luminibus addictis, & in perpetuam lucem populis excubantibus.

CLITVMNVS fons.

Plinius, lib. 8. epist. 8.

Descriptio CXVIII.

VIdistine aliquando Clitumnum fontem? si nondum: (& puto nondum, alioqui narrasses mihi) vide quem: ego (pontet tarditatis) proximè vidi.

Modicus collis assurgit antiqua cupressu, numerosus, & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus venis, sed imparibus, eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus, ac vitreus, vt numerare iactas stirpes, & relucentes calculos possis. Inde, non loci deuexitate, sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc & iam amplissimum flumen, atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque, & contrario nisu in aduersa tendentes transmittit, & perfert: adeò validus, vt illa, qua properat ipse, tanquam per planum solum, remis non adiuuetur.

Iucundum vtrumque per locum, & ludum fluitantibus, vt fiexerint cursum, laborem otio, otium labore variare, ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur; quas amnis perspicuus, velut mersas viridi imagine muniuerat.

Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit, adiacet templū priscum, & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus, indutusque prætexta: præsens numen, atque etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque Dei simulachra, sua cuique veneratio: suum nomen: quibusdam verò etiam fontes: nam præter illum, quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discreti, sed flumini miscentur, quod pōte transmittitur: is terminus sacri, profanique, in superiore parte nauigare tantum, infra etiam natare concessum: Balineum Hispellates, quibus illum locum Diuus Augustus dono dedit, publicè præbent, & hospitium: nec desunt villæ, quæ sequutæ fluminis amœnitatem margini insistunt, in summa nihil erit, ex quo non capias voluptatem.

Notæ in Clitumnum fontem.

Vide, quem ego proximè vidi.

Notat sua hypotypseos τὴν φαντασιώδη ἐνέργειαν, *quarem cæteroqui absentem, legentium penè subiiciat oculis.*

Modicus collis, &c. *Fontem arborum ramis opacatum significat: quod tantoperè Aelianus*

in suis τέμπεσιν prædicat de Ponto, πολλὴ δὲ κατ' αὐτοῦ ἡ σκιὰ ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων, καὶ τὴν ἐξηρτημένων κλάδων τίκτεται. Multa circa fluuium vmbra ex assitis arboribus & impendentibus ramis oritur.

Eluctatus. *Eluctari videtur fons, cum in ortu argēteos vortices glomeratim bullantes vomit.*

Amplissimum flumen. *Clitumnus agri Falisci celeber fluuius, de quo Virgil. 2. Georg.*

Hinc albi Clitumne greges, &c.

Eius enim aqua potæ candidos faciunt boues, vt memorat Plinius, l. 2. c. 103.

Illa qua properat. *Qui decliui, inquit, flumine nauigant, nulla remigatione indigent: qui aduerso fluminis obluctantur alueo, illum ægerrimè contis, remisque superant, ita rapido cursu fertur incitatus.*

Per iocum, ludumque fluitantibus: *amœnādi, vt ait Saluianus, animi caussa nauigātibus.*

Viridi imagine. *Præclarè hoc Statius in Tiburtino Manlij Vopisci.*

——Nemora alta citatis
Incubuere vadis, fallax responsat imago
Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas.

Arbores igitur, velut mersas in lucenti amne, numerari significat, cum re ipsa vmbræ sensū fallant.

Templum priscum. *Clitumni opinor, plena non modo superstitionibus vrbes, sed & agri ipsi. Vnde & Plinius in Traiano dixit: lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre. Inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus: quia vbique etiam, inter has solitudines sparsa fana, & simulachra.*

Clitumnus amictus, ornatusque prætexta. *Fluuiorum statuæ pro ripis stabant consecrata, & virili quidem specie. Talis Nilus, & Phasis apud geminos Philostratos. Talis hic Clitumnus insuper prætextatus vt Patricius: Non accipio de area, aut lapidea prætexta, sed vera. Mox enim antiquorum simulachra vestiebat. Quod ex Tranquillo discere est, c. 22. in Caligula. Quin & prægnantes mulieres molliorem partum sibi pollicebantur, si idolorum vestibus essent amictæ. Hoc Tertullianus indicat lib. de anima, c. 39. Omnes inquit, idololatria obstetrice nascuntur, dū ipsi adhuc vteri infulis apud idola cōfectis, redimiti, genimina sua dæmoniorum candidata profitentur.*

Fatidicum indicant sortes. *Plena sortibus, & sortilegijs eo tempore fuit Italia.*

Hinc Prænestinæ, illinc Tirinthiæ. Hic & Faliscæ omnes Tiberius authore Tranquillo discutere conatus est, ne sic in annos principis inquirerent. Sed Prænestinarum sortium maiestate territus destitit c. 63.

Is terminus sacri profanique.

Clitumnus nempe sacra prædia & agros à profanis distinguit.

Hispellates. Agri (opinor) Falisci incolæ.

Multa multorum inscripta. *De tabulis votiuis, luculentum habes Theodoreti testimonium in oratione de martyribus, de quo alibi dixi.*

FONS AESTVOSVS.

Plin. epist. 30. lib. 4.

Descriptio CXIX.

ATtuli tibi ex patria mea pro munusculo, quæstionem altissima ista eruditione dignam: fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paulum retentus in larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitque: cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur: iuxta recumbis, & vesceris, atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis, dimensisque motibus, vel subtrahitur, vel assurgit; annulum, seu quid aliud ponis, in sicco alluitur, sensim, ac nouissime operitur. Detegitur rursus, paulatimque deseritur: si diutius obserues, vtrumque iterum, ac tertiò videas: spiritusque aliquis occultior, os fontis, & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut decessit expulsus; quod in ampullis, cæterisq; generis eiusdem videmus accidere: quibus non hians, nec statim patens exitus est. Nam illa quoque, quanquam prona, & vergentia per quasdam obluctantis animæ moras, crebris quasi singultibus sistunt quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque, quaque impellitur ratione, aut resorbetur ille, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? an, vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduer-

flantibus ventis, obuioque æstu retorquentur. Ita est aliquid, quod huius fontis excursum per momenta repercutiat: an latentibus venis certa mensura, quæ dum colligitur, quod exhauserat, minor riuus est, & pigrior, cum collegit, agilior, maiorque profertur? an nescio quid libramentum abditum, & cœcum, quod cùm exinanitum susciat, & elicit fontem: cùm repletum moratur, & strangulat.

Nota.

Quæstionem: *Ea quæstio est, quæ curiosis Prometheis in Caucaso fixit crucem. Multus hic disertissimè rationes affert Plinius.*

Sed quis rem acu tangat? *Possidonius sugillat Aristotelem, qui æstum fieri dixerat, propter sublimia littora, quibus aqua repercuteretur. Apollonius in ea, quam ad Indos scribit epistola,* αἰτ, Ω' μιαν̀ν ἰφύξοις ἐλαυνόμενον πνεύμασιν, *ex multis hiatibus, qui partim sub ipso, partim in terra circa ipsum sunt, ad exteriora diffundi, ac rursus retrocedere. Bona pars hanc πλημμυρίδα tribuit lunæ, in quibus est Iulius Cæsar, l. 4. de bello Gallico, satius cùm Antij hilo concludere.*

Θαυμαβίᾳ δ' ἀμβώσετο μυρίον, οὐδὲ ματεύω,
Σημάσιμ' ἀῤῥήτῳ ταῦτα μέμηλε φύσει.

EONS AMMONIS.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio CXX.

EST etiam illud Ammonis nemus, in medio habet fontem: aquam solis vocant. Sub lucis ortum tepida manat: medio die, cum vehementissimus est calor, frigida eadē fluit, inclinato in vesperam calescit: media nocte feruida exæstuat, quoque propius nox vergit, ad lucem multum caloris decrescit: donec sub ipsum diei ortum, assueto tempore languescat. Id, quod pro Deo colitur, nam eandem effigiem habebat, quam vulgò dijs artifices accommodauerunt. Vmbilico maximè similis est, & habitus smaragdo, & gemmis coagmentatus: hinc cum responsum petitur, nauigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris, ab vtroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ, virgineſque patrio more inconditum quoddam carmen canentes: quo propitiare Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

TEMPE.

AElianus, variæ hist. l. 3. c. 1.

Ἐστι δὴ χῶρος μεταξὺ κείμενος.

Descriptio CXXI.

EST itaque locus inter Olympum, & Ossam situs: sunt autem hi montes altitudine immensa præditi, & quasi diuina quadam cura disiuncti, atque in medio locum complectuntur, cuius longitudo ad quadraginta stadia porrigitur; latitudo verò in alijs partibus pedes centum, in alijs paulò etiam plus continet. Per hunc medium labitur fluuius, qui Peneus appellatur, in quem reliqui fluuij confluunt, & aquam ei communicādo, magnis augent incrementis: hic locus habet varia, & omnis generis oblectamenta, non manibus hominum facta opera, sed spontanea naturæ, quæ tunc ei plurimum ad pulchritudinem ambitiosè contulit, cum locus primùm nasceretur; nam in eo hedera copiosa, & admodum hirsuta viget, ac floret, & instar generosarum vitium, in proceras arboras ascendendo serpit, atque ipsis adnascitur. Est & similacis magna copia, quæ collem ipsum ascendens saxum inumbrat, ita vt illud quidem lateat, cernatur verò nihil, præter viridantem herbam, sitque veluti quædam oculorum panegyris. In ipso campo, & planitie varij sunt luci, & scenæ continuæ, æstiuo tempore gratissima viatoribus receptacula, in quibus suauiter alsum captare possunt: diffluunt etiam riui crebri, & aquæ frigidæ, atque ad bibendum suauissimæ. Has aquas perhibent prodesse etiam lauantibus, & ad sanitatem conferre. Concinunt etiam aues hinc inde dispersæ, & in primis musicæ, quæ sitientes aures mirificè recreant, atque indefessos cum voluptate deducunt viatores, modulationibus suis prætereuntium laborem sub-

ſubleuantes. Ad vtrumque latus fluminis oblectamenta illa ſunt, de quibus antea dixi; & remiſſionibus, quietique apta loca. Per media verò tempe Peneus venit, quiete, & leniter fluens, in modum olei, hic vmbris denſiſſimis opacatur: quæ ab aſſitarum arborum ramis ortæ, maxima diei patre ſolares radios arcent à flumine, & nauigantibus temperatam frigore nauigationem præbent.

ELYSII CAMPI.

Lucianus, in vera hiſtoria, l. 2.

Αὕτη μὲν οὖν ἡ πόλις.

Deſcriptio CXXII.

IPſa autem ciuitas tota aurea, murus verò ſmaragdo lapide cingitur; porrò portæ ſeptem ſunt omnes ex integro ligno, & amomo. Pauimentum verò ciuitatis, & quæ intra mœnia eſt, terra eburnea; omnium autē Deorum templa beryllo lapide conſtructa ſunt, & altaria in eis maxima, vno è ſimplici lapide amethyſto conſtant: in quibus dijs immolant: Circa ciuitatem verò fluuius defluit vnguento optimo, huiuſque latitudo regaliū cubitorum centum: altitudo quanta natantibus ſufficiat: porro ipſius balnea domus magnæ ſunt, vitreæ, cinnamomo ſuccenſæ: atqui pro aqua, ros tepidus in peluibus ſeruatur: vtuntur autem veſtibus purpureis tenuiſſimis aranearum telis: hi corpora non habent, ſed & impalpabiles ſunt, & abſque carne. Formam autem, & effigiem ſolam habent, ac oſtendunt: incorporei tamen cum ſint, ſtant, mouentur, intelligunt, vocemque emittunt, omninoque videtur eorum anima nuda quædam circumuagari, corporis ſimilitudine circumdata: ſi quis autem non tetigerit, non credet, quod videtur non eſſe corpus. Sunt enim vt vmbræ rectæ, non nigræ: ſeneſcit nemo, ſed ea ætate, qua ſe eò cōtulit, permanet. Denique hic haudquaquā eſt nox, ſed dies: neq; admodum clara, ſed quale crepuſculum eſſe ſolet, iam Aurora apparente ante orientem ſolem. Talis lux terram habet, quare & vnū ſolum anni tempus nouere. Semper enim apud eos ver eſt, & vnus ventus ſpirat zephyrus. At locus cunctis quidem floribus, omnibus manſuetis plantis, & floribus viret. Quæ illic ſunt vineæ, duodecies quotannis ferunt, & ſingulis menſibus vuas reddunt. Mala verò granata, ac malos, cæteraque poma terdecies ferre dicebant. Nam menſe, quia apud eos Minois appellatur, bis ferre fructum: pro frumēto verò ſpicæ, in ſummitate paratos panes emittunt, vt fungos. Fontes ſunt per ciuitatē, aqua quidem quinque, ac ſexaginta, & treceti: mellis vero alij totidem, vnguenti quingenti: verum & hi minores ſunt: flumina lactis ſeptem, & vini octo. Conuiuium verò celebratur extra ciuitatem, in campo, qui Elyſius vocatur: etenim pratum eſt pulcherrimum, & circa illud nemus omni arborum ſpecie conſitum, vmbram diſcumbentibus faciens, ſtratum autem ſubſternunt è floribus, miniſtrant autē, ac cuncta afferunt venti, præterquam quod vinum non miſcent. Siquidem ea non indigent: nam circa conuiuium arbores ſunt vitreæ, magnæ, è micante vitro: harum fructus, pocula ſunt omni ſpecie operis, ac magnitudinis. Vbi autem quis ad conuiuium acceſſerit, vnum ex illis, vel duo menſis decerpta apponit: ea confeſtim vino replentur: proſertis verò luſciniæ, canoræque volucres cæteræ, flores è proximis pratis ore legentes, cū cantu eos ſuperuolant, aſperguntque. Porro vnguntur ad hunc modum: denſæ nubes vnguentum combibentes è fontibus, ac flumine, ſupraque conuiuium ſparſæ, ſenſim experimentibus ventis tenuiſſimum quiddam, velut rorem diſtillant, in cœna muſicæ, & cantilenis vacant. Canuntur autem imprimis Homeri verſus, qui & ipſe adeſt, & cum illis conuiuatur, ſupra Vlyſſem diſcumbens: choreæ autem ſunt è pueris, & virginibus. Præſunt verò illis, & concinunt: Eunomius Locrus, & Arion Lesbius, & Anacreon, & Steſicorus: Nam, & hunc apud eos vidi, iam ipſi Helena reconciliata. Vbi autem hi quieuerūt, ſecundæ choreæ ſuccedunt, è cygnis, philomenis, ac hirundinibus. Poſteaquam & illæ canere cœperint, iam tota ſylua reſonat, præſidentibus ventis. Hoc autem maximum ad lætitiam habent, fontes duo ſunt circa conuiuium, vnus quidem riſus, alter verò voluptatis. Ex horum ambobus, in initio conuiuij omnes bibunt, deinde reliquum læti, ac ridentes exigunt.

Nota.

Hæc descriptio, vt apparet, & exquisitis inuentis, & elegantiarum delicijs tota affluit: cùm eadem conferri poterunt hypotyposes: quas habent Homerus odyss. δ. Pindarus Olymp. ειδ. β. Aristophanes βατραχ. 154. Sibylla λογ. β. Virgilius 6. Æneid. Tiballus: sed Valla locupletior inuenietur. Adde ad hoc argumentum Paradisi terrestris descriptionem quam ex P. Richeomio latinam feci. Gilbertus Cognatus hic affert descriptionem Elysiorum camporum, quam totam inuenies apud Muretum.

VILLA IVLIANI.

Expressa ex Iuliano Imp.

Σύγκτησίδιον μικρὸν, &c.

Descriptio CXXIII.

PRædiolum exiguum quatuor agrorum, quod à Theta mihi datum in Bithynia est, tuæ sapientiæ, beneuolentiæque dono: do vilius me hercule munus, quàm quod opibus celebre, & beatum existimatione, & sermone hominum efficere possit. Verùm non vsque adeò iucundum, nec insuaue, si tibi singulis partibus, & circumstantijs illud descriptum ob oculos ponam. Nihil verò obstat, quominus tecum iocemur homine abundante gratijs, atque eruditione. Dissitum est à mari stadijs non plus viginti, vt neque mercator, neque nauta nugator, aut incuriosus huic loco sit molestus. Neque tamen prorsus Nerei gratijs destituitur: sed piscem semper habet recentem, & palpitantem. Progressus autem ab ædibus in collem quendam, eò Propontidem, insulasque oculis perlustrare possis: itemque vrbem à generoso, ac strenuo rege cognominatam. Non algis, muscoque insistit, neque vbi periculum sit, ab eiectis in littus, & arenam, mitibus omninò, fereque non nominatis. Sed in hedera, cepisque, & herba fragrante: ibi amœnissimum est, recubantem, cum librum inspexeris: deinde visum recreare, atque in naues, & mare, summa cum voluptate transmittere. Ea mihi adolescenti prorsus tenero habitatio, videbatur iucundissima. Nam & fontibus non malis prædita est, & balneis non inamœnis, hortoque, & arboribus. Posteaquam verò ad virilem, & constantem ætatem peruenrum esset, veteris illius consuetudinis viuendi me desiderium cepit, venique sæpè, neque inanis, aut inutilis ille nobis conuentus fuit.

At ibidem agriculturę meę paruum quoddam monumentum, vinea breuis, quæ vinum suauiter fragrans, atque dulce gignit; non expectans, donec à tempore Bacchus aliquid accipiat. Videbis gratias, botrus tum in vite, tum sub torculari pressus, rosas olet. Mustum iam in cadis contentum ita est, quasi è nectare haustum sit, si Homero credimus. Qui factum est ergo, vt non magna copia sit eiusmodi vitium, neque in complura iugera sint transfusæ? forte quoniam negligentius insitionem curaui; sed cum sobrius Bacchi crater mihi sit & frequentatio nympharum; tantum paraui, quantum ad meum, meorumque necessariorum, qui pauci sunt, vsum pertineret. Nunc verò tibi charum caput dono, re quidem ipsa paruum, gratum tamen amico ab amico profectum, domo domum, iuxta sapientissimum vatem Pindarum. Literas ad lucernam hiulcè, & tractim scripsi: quamobrem, si quid peccatum est, velim id non accuratius examines, vt Rhetor Rhetorem.

Nota.

Ἀπὸ τῆς τήθης *quæ sit illa Theta non video. Melius opinor, si nihil,* λεπτολογοῦντες τήθην, *auiam, quod ipsum verbum sonat, dixerimus.*

Νηρέως χάριτα, Nerei charites: *sunt pisces, vt ex eo patet,* ἔχει δὲ ἰχθὺν πρόσφατον ἀεὶ καὶ ἀσπαίροντα. *Pisces Nerei charites*

Ἐπώνυμον πόλιν τοῦ γεγυναίου βασιλέως, *Antigoniam intelligit, ab Antigono rege conditam, eique cognominem: quæ & Nicæa postea dicta est, Srabo lib. 12.* κτίσμα τοῦ Ἀντιγόνου ὃς αὐτὴν Ἀντιγονίαν προσεῖπεν *Hæc autem Bithiniæ vicina, in qua hoc prædiolum.* *Antigonia vrbs.*

Οὐκ ἀναμένοντα *locus hic erat confusus, quem germano sensui restitui: quid enim volebat:* Non expectans, donec à tempore Bacchum accipiat: *significat, non esse ex vinis asperis, quæ oporteat tempore condiri, ac mitigari.*

Νέκταρος ἀποῤῥώξ Ὁμήρῳ πιστεύοντι. *Allusit ad illud Odysseæ 9. vers. 359.* *Vinũ lateris Nectaris.*

Ἀλλὰ τὲ δ' ἀμβροσίης, καὶ νέκταρος ἐστὶν ἀποῤῥώξ.

Verùm

Verum hoc ambrosia, & nectaris est latex, inquit de vino generoso, quod postea Panyasis est imitatus.

Νέφαλιον τὸ τοῦ Διονύσου κρατῆρ. *Aqua dilutus Æschylus, in Eumenidibus aquam vocat,* χοὰς ἀοινους νηφάλια μειλίγματα. *Hanc autem frugalitatem in Iuliano commendat Ammianus, lib. 25. & immanem fuisse (vt eius verbo vtar) asseuerat.*

Iuliani immanis frugalitas.

Omitto prolixas villarum descriptiones, quas vide apud Plinium lib. 2. epist. 17. & lib. 5. ep. 6. & apud Sidonium Apollinarem, li. 2. ep. 2.

SOLITVDO TORRIDA.

Ex Curtio, lib. 4.

Descriptio CXXIV.

AC primo quidem, & sequenti die tolerabilis labor visus, nondum tam vastis solitudinibus aditis, iam tamen sterili, & moriente terra: Sed vt se aperuere campi alto obruti sabulo, haud secus, quàm profundum æquor ingressi: terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat vestigium, aqua etiam deuexerat, quam vtribus cameli deuexerant, quam vtribus cameli deuexerant; & in arido solo, ac feruido sabulo nullæ erant. Ad hæc sol omnia accendebat, siccaque, & arida erant omnia, cùm repente siue illud Deorum munus, siue casus fuit: obductæ cœlo nubes, solam vigente æstu fatigatis, etiamsi aquæ deficeret auxiliũ. Enimuerò, vt largum quoque imbrem exeussserunt procellæ, pro se quisque excipere eũ, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hiante caprare cœperunt.

SPELVNCA.

Apuleius, lib. 4 metam.

Descriptio CXXV.

MOns horridus, syluestribusque frondibus vmbrosus, & in primis altus fuit. Huius per deuexa obliqua, qua saxis asperrimis, & ob id inaccessis, cingitur: conualles lacunosæ, caueeque nimium aggeratæ, & quaqua versus repositæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De summo vertice fons affluens, bullis ingentibus scaturiebat, perque prona delapsus, euomebat vndas argenteas, iamque riuulis pluribus dispersus, ac valles illas amnibus stagnantibus irrigans, in modum stipati maris cuncta cohibebat. Insurgunt verò speluncæ, qua margines montanæ desunt, turris ardua, caula sitima, solidis cratibus, ouilique stabulatione commoda, porrectis vndique lateribus, ante fores exigui tramites, vice structi parietis attenduntur.

Adde Corycium specum qui describitur à Pomponio Mela. l. 1. c. 13.

CORYCIVS SPECVS.

Ex Pomponio Mela, lib. 1. cap. 13.

Descriptio CXXVI.

SVpra specus est nomine Corycius singulari ingenio, ac supra quam vt describi facilè possit eximius. Grandi namque hiatu patens, montem littori appositum, & decem stadiorum cliuo satis arduum, ex summo statim vertice aperit. Tunc alte demissus, & quantum dimittitur amplior, viret lucis pubentibus vndique, & totum se nemoroso laterum orbe complectitur: adeo mirificus ac pulcher, vt mentes accedentium primo aspectu consternat, vbi contemplati durauere, non satiet. Vnus in eum descensus est, angustus, asper, quingentorum & mille passuum, per amœnas vmbras, & opaca syluæ quiddam agreste resonantis, riuis hinc atque illinc fluitantibus.

RVPES.

Curtius lib. 6. & 8.

Descriptio CXXVII.

PRærupta erat rupes, quæ spectat occidentem, eadem, quæ vergit ad orientem, leuiore submissa fastigio: multis arboribus obsita. Perennem habet fontem, ex quo largè aquæ manant. Circuitus eius nonaginta duo stadia comprehendit. Petra, non vt pleræque modicis, ac mollibus cliuis, in sublime fastigium crescit, sed in metæ maximæ modum erecta est, cuius ima spatiosiora sunt. Altiora in altius coeunt, summa in acutum cacumen exurgunt. Radices eius Indus amnis subit prærultus, vtrimque asperis ripis. Ab altera parte voragines, eluuionesque præruptæ sũt, nec alia expurgandi patebat via, quàm vt replerentur.

VITIS.

Ex Diuo Ambrosio, Hexám. lib. 3. cap. 12.

Descriptio CXXVIII.

PRimum omnium, nihil gratius florentis odore vitis: siquidem de flore earum succus expressus, poculi genus conficit, quod & voluptati, & saluti sit. Deinde, quis non miretur, ex acino vinaceo, vitem vsque in arboris summum cacumen prorumpere, quam, velut quodam amplexu fouet, & quibusdam brachijs ligat, & circumdat lacertis, pampinis vestit, sertis quarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primùm viuant, defigit radicem; Deinde, quia natura flexibilis, & caduca est, clauiculis, quasi manibus quibusdam, quicquid apprehenderit stringit, hisque se erigit, & attollit.

SEGES.

Ex eodem D. Ambrosio, lib. 3. hexam. cap. 8.

Descriptio CXXIX.

SVscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet, ac cõprimit. Inde, cùm se granum illud resoluerit, herbam germinat: grata ipsa iam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus satum similitudine sui prodit, vt in ipso suæ stirpis exordio, cuius generis herba sit cognoscas, atque in herbis fructus appareat, paulatimque adolescit in fœnum, culmoque pubescens erigitur, & assurgit. Ast vbi se geniculata iam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia, aut frigus lædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua discutiat. Succedunt quidam ordines spicæ, mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter se naturalis colligationis adstricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numerosioris pondere, velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, nec impar arbor onere curuetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigijs proteratur.

Compara quæ habet Cicero, lib. de Senectute.

PALMA INDICA.

Maffæus, lib. 7.

Descriptio CXXX.

MVltis rebus ad victum necessarijs carent incolæ, sed pro ijs omnibus vna est palma; sic eam appellant, Iudaicis, & Africanis careotas ferentibus longè præstantior: quippe non proceritate solum, & pulchritudine excessit; verùm etiam tota prorsus in vsu est, ita multiplici, vt vulgo, si quem frugi, & industrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Tengam Nariemue Indicorum, seu nucem indicam Lusitani

tani dixere. Humani ferme capitis magnitudine: duplici operimento: quorum exterius in summo læue, stupea intus densitate (cairum vocant) netur, ac texitur, cannabis, & sparti modo, cum alios in vsus, tum præcipuè in vitilium nexus, & anchoralia: Neque materia vlla ad nauticos funes, & maris impetus obsequentior: namque vt salsuginem amat, ea planta. Cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immersum identidem remirescit: & Anchoris illigatum fluctuantes salo naues egregiè continet. Non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quam viriditate ipsa, & lentitia quadã, ad instar corij: vt se vel in altum elato naugio, miram in tenuitatem extendat: vel residente rursus in crassitudinem contrahat.

Quod seeus in nostris eucnit rudentibus: quæ nimirum ipsa vi, ac pertinacia sæpe rũpuntur: Interior autem calix, rufo colore, & globosa rotunditate prædurus, addito auro, vel argento in pocula figuratur: ipsa vero pomicaro, amygdalæ in modum pinguedine quadam, & grato sapore lactescens, non per se tantum in cibo grata est, ac salubris; verum etiam vbi vilum fuerit, exhausto lacte paulatim in oleum eliquatur; Totus autem racemus dum ex eo tener adhuc emicat, fructus, nodo constrictus, ac leniter incisus, in abdita oris angusti vascula opimum instillat succum: ex quo varijs artibus, coctionibusque, veteri (vt Strabo ipse testatur) inuento, mel seu saccarum, vinum, acetumque perficitur, Iam folia cum & librarijs, pro papyro sint, & loco tegularum impositæ domibus arceant imbres: tum etiam in vestis formam facili simul, ac spisso contextu nectuntur: denique vna, eademq; arbor omnia prorsus ad rem nauticam instrumenta, ac materiem præbet: quippe truncum, & ramos in malum, assamenta, clauosque: comam in vela: Cairum in funes (vt dictum est) omnium optimos: filaque ad laterum futuras, postremò cocum ipsum, quæque ex ipso conficiuntur in onera: Ita non sine miraculo quodam omnibus plane rebus ex semet apta, & instructa naugat palma, eademque discussa per hyemem viuaces ad prunas, lenta ignitũ alimenta suppeditat.

Incolæ importato lino, sericoque talares tunicas eleganti opere, texunt, quibus honestius multo, quam cæteri Indi velant corpora. Piscantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia, sunt qui venereæ Conchæ genus purent, miro splendore, & colorum varietate; hæc saburræ loco in onerarias indita, ac diuersas in regiones euecta, apud Gangaridas, & Sionios, vilioris monetæ explent vicem: ad res parui pretij coemendas: apud Hesperios autem AEthiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur. *Maff. l. 7.*

VIOLA MARTIA.

Descriptio CXXXI.

HAEc humilis per terram repit fragrariæ modo, folia fundens à radice multa, lata, oenosa, per ambitum leuiter serrata, hederæ foliis minora, rotundiora, tenuiora, nigrioraque, præsertim parte superiore, inter quæ medij exeunt pediculi tenues, teneriusculi, singuli singulos flores ferẽtes, pulchros, odoratos, colore in nigro purpureos, nonnumquam pallidiores, nonnunquam candidos, ex quinque foliis compositos, ac deinde pensiles folliculos, vasculaue rotunda per maturitatem in tres partes dehiscentia, semen minutum, album in rotunditate oblongum, miliaceum, medullosum complectentia, radices tenues sunt, & fibratæ. *Exhist. plã. tarũ Roilii l. 7.*

OCELLVS.

Damascenus Loiollet.

Descriptio CXXXII.

FOliis est longis, carnosis, duris, angustis, in extremo acuminatis, incanis, exuliculis multis, iunceis rotundis, geniculatis læuibus, cubitalibus, aut altioribus, cocuntibus pyxidatim internodijs, in quorum, & ijs adnatorum cacuminibus calices sunt longi, teretes glabri, orbiculo superiore denticulati, è quibus flores omnium speciosissimi prodeũt, ex senis foliolis, qui simplices sunt, ex multo pluribus multiplices per extremas oras scitè fimbriati caryophillorum odoratu, sed longe suauissimo, colore alias purpurascente dilutius, alias intensiores rubore nitente, alias candido. *Rouillius l. 7.*

Sunt

Sunt & non pauci albi, & purpureis punctis aspersis versicolores, quæ coloris varietate, & odoris suauitate, cum rosis de principatu certant.

L I L I V M.

Ex D. Ambrosio, c. 8. lib. 3 Hexam.

Descriptio CXXXIII.

COnsiderate lilia agri, quantus sit candor in folijs, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt Scyphi exprimant formam, vt auri species quædam intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta, nulli pateat iniuriæ.

Idem expressum ex Plinio, &c.

NVm vero talis est lilij pulchritudo? num excelsa species? Num maiestate cinctum caput, cuius oneri vix collum sufficit? num argenteorum foliorum striati ordines? num paulatim in latitudinem se explicantes angustiæ? num resupina per ambitum labella, num delicatissima, quę interius sunt fila? num filorum stantia crocis aureolis capita? num odor, num candor eximius, satis istud, vel me tacente, prædicant: egregio flore digna vestis, cuius viror radiat, fulget purpura, aurum rutilat, crocus accenditur, tot enim sunt in lilio colores, vt Theophrastus, Plinius, & Dioscorides naturalis historiæ antesignani authores memorant; quin & lilia tota rubentia narcissos vocant, *O flos naturæ corculum*, & mundi delicium: macte ista specie, macte tam vario colorum apparatu. Felix quidem in multis, sed in vno omnium felicissimus, quod præconem habes tuarum laudum, non Apollinem, sed Christum, qui te regis magni opulentiæ anteposuit.

LILIVM PERSICVM.

Ex Rouillo, l. xv.

CAulis est Lilio Persico ternum cubitorum, quem fusè ambiunt folia ex cœruleo virentia, mucronata, lilijs cruentis paria; flores nutantes, nolarum effigie obsoleta purpura nigricant: radix bulbosa, fissa, minimè squammis loricata, albida, auersa parte sessilis, & plana, porrectis subtus obscurè flauentibus.

R O S A.

Ex D. Ambrosio.

Descriptio 134.

SVrrexerat antea floribus immixta teneris sine spinis rosa, & pulcherrimus nos sine vlla fraude vernabat: Postea spina sepsit gratiam floris, tanquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suauitatem perfunctionis suæ finitimis curarum stimulis sæpe cōpungat. *Ambr. Hexa. l. 3. c. 11.*

V E R.

Ex Theophylacto.

Descriptio CXXXV.

Οἷον δὲ τὸ διαβῆναι παραῤῥέον ὑδάτιον ὡς ἡδὺ δὲ ὁ ζέφυρος ὑποκινῶν ἠρέμα τοὺς κλάδους, ποικίλαι δὲ καὶ ὀνρίθων ᾠδαὶ, καὶ ἀνθέων χροιαὶ. καὶ λειμῶνος θάμνοι. τὰ μὲν γεωργίας ἔργα, τὰ δὲ φύσεως δῶρα, πάντα εὐώδη γῆς ὑγιαινούσης χυμοὶ, τότε νυμφῶν ἄντρον οὐκ ἐπαινέσομαι. θεοκρίτου γὰρ δῶ.

LIcet præterlabentem riuulum transgredi: Quam verò suauiter Zephyrus tacito strepitu mouet ramos, ac frondes? Ad hæc variæ auiū cantiones accedunt, florum colores, pratorum frutices, partim agricolationis opera, partim naturæ dona: omnia suauissimo odore fragrantia: terræ humores saluberrimi: Nympharum verò antrum non laudabo: requirit enim Theocritum.

Arga-

Argumentum istud copiosum est, & passim occurrit: prolixè Libanius id exequutus est in ἔαρος ἐκφράσει, triumphat quoque in eo genere Gregorius Nazianzen. cuius ego descriptionem Latinè reddo libro decimo quarto.

R V S.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVII.

Ὁ Κορύδων εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ τῆς τύχης φίλος ὡς ἔοικεν. αἱ ἄμπελοι ταῖς βότρυσιν ἄχθονται. αἱ ἀχράδες βρίθουσι, καὶ τῶν τρυγώντων ὀρέγονται. αἱ ἐλαῖαι τῇ γῇ προσνενεύκασι. καὶ τῷ πλήθει τοὺς ἐνεγκαμένους κλάδους βηάζονται, οἱ λειμῶνες κατάκομοι. ἡ ἄλλως ταῖς νελοαῖς ἐφάμιλλος αὔλαξιν. ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον μετὰ τῶν ἄλλων εὐφραίνει τὸν ἄνδρα. τοσοῦτι γὰρ παῖδες αὐξῶσε καὶ δαναὸν, καὶ αἴγυπτον ταῖς εὐτεκνίαις νικᾶν. ἄλλος μὲν γὰρ ἐστιν ὑπομάζιος. ἄλλος τῆς γαλουχείας ἐπαύσατο. ἕτεροι δὲ ἕρπουσι μήπω τῆς ὀρθῆς βαδίσεος ἀπαρξάμενοι. ἔνιοι παραταυλίζουσι, καὶ τοὺς ὀδόντας ἀμείβουσι; ἄλλοι τῆς ἀκμῆς ἐπιβαίνουσι. καὶ τοβοῦπαιδες εἶναι κεκλήρωνται σύριγγος δίκην αὐλῶν ἡ τῆς ἡλικίας αὐτῷ τάξις συντέτακται.

COrydon homo beatus, & fortunæ amicus, vt apparet, vites grauantur botris, pyri onustæ sunt, & vindemiatores postulant, oliuæ ad terram inclinant, & præ multitudine ferentes ramos onerant: prata comis luxuriant; area paleis æqualis est, sulcis. Sed & vxorcula cum reliquis hominem oblectat, tot enim sunt ei liberi, vt etiam AEgyptum, & Danaum, liberorum felicitate superet: alius enim adhuc mammellis adhæret, alius iam lactere desijt, cæteri repunt, qui nondum rectè gradi cœperunt: quidam balbutiunt, & dentes efferunt: reliqui ad vigorem ætatis accedunt, & iam adolescentiam grandiorem sortiti sunt: ad nodum distinctionum tibiæ, series ætatis est ei composita.

H Y E M S.

Ex eodem Theophylacto.

Descriptio CXXXVIII.

Ἀπῆν τὸ μετόπωρον, καὶ ὀχειμὼν ἀπήντω γῆ ἡ δὲ θάλαττα, τὰς γαληνιαίας σπουδὰς διελύσατο, οἱ πλωτῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτῆρας ὄντας ἠσπάζοντο. καὶ ὀγεωργὸς ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀλέαν κατέφυγε καὶ ὁ μύρμηξ ἐν ταῖς λαγόσι τῆς γῆς, καὶ τοὺς πόνους εἶχεν ἑστιασιν ἐπιτήδειον.

PRAETERIIT Autumnus, & iam hyems terræ ingruit; mare tranquillitatis fœdera rupit: nauigantes portus, quasi sospitatores amplectuntur: & rusticus ad focum confugit, & formica in cauernis terræ suis laboribus parto victu fruitur.

TEMPESTAS.

Legendus Curt. li. 4. Val. l. 1. c. 8. Liuius, lib. 21. & 40. circa finem. D. Chrys. epist. 1. ad Olympiadem Diaconissam, & cæteri. Disertè quoque descript. Maff. his verbis.

Descriptio CXXXVIII.

OCeani sæuientis, ventorumque furentiũ ea præcipuè regna sunt, in id spatium audacius, quàm felicius ingressis Maio mense Lusitanis: flammeus cometes horribili specie, in decimum vsque diem continenter apparuit: iamque variante sæpiùs cælo ac pelago, atræ, ac sordidæ nubes, ad Septentrionem conglobatæ, omnem in se flatum, quasi reciprocando collegerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas: nautæ locorum ignari, ac tempestatum, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant sinus, cùm ex ijs, quas dixi nubibus, vniuerso repente impetu sese effundens aquilo, transuersas quatuor naues, quarum ad contrahendũ minus aptè disposita fuerant armamentaria, inspectantibus cæteris, momento ita euertit, & obruit, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. In ijs Bartolom. Diazius, cuius suprà meminimus, rei nauticæ gloria in primis illustris, cùm è tot iam, ac tantis periculis antea fuisset ereptus, miserandum in modum interijt; salutralij fuere, vel demissæ raptim antennæ, vel vbi id non licuit, vela ipsa vento disrupta: eo tam horrendo spectaculo exanimati, qui superfuerant consanguineos alij, alij caros, anncosque oculis frustra require: ad lachrymas, & cõplorationem, proni vtique in mœrorem ex interitu alieno sui cuiusque periculi metus obstupefaceret. Quippe Borea pertinaciter flante pelagus identidem intumescere, fluctus modo ad astra ferri, modo ad tartara pœne ima subsidere: Naues cum extremo salutis discrimine propè modum inter se collidi. Ad hæc atra caligo, & rudentium stridor, & dissonæ voces, varia, & incerta iubentium, non oculorum modo, sed etiam aurium vsum abstulerant: Quin, & talum ipsum interdiu picco, noctu igneo colore terrebat.

TERRAE MOTVS.

Ammianus lib. 17. cap. 7.

Descriptio CXXXIX.

IIsdem diebus terræ motus horrẽdi per Macedoniam, Asiamque, & Pontum; assiduis pulsibus oppida multa concussẽrũt, & mõtes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades; Bithyniæ vrbium matris, cuius ruinarum euentum verè, breuiterque absoluam.

Primò lucis exortu ad diem Nonum Cal. Septemb. concreti nubium globi nigrantium lætam paulò ante cœli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec contigua, vel apposita cernebantur. Ita oculorum obtutu perstricto humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut à numine summo fatales contorquente manubias, ventoque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus: & elisi littoris fragor: hæcque sequuti Typhones, atque præsteres, cum horrifico tremore terrarum ciuitatem, & suburbana funditus euerterunt; & quoniam accliuitate collium ædes pleræque vehebantur: aliæ super alias, concidebant, relanguẽtibus cunctis, sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus varijs excelsa culmina resultabant, queritantium coniugum, liberosque, & si quid necessitudinis arctè constringit.

Post horam denique secundam, multò ante tertiam aer iam sudus, & liquidus, latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus; quidam collo tenus aggeribus obruti cũ superesse possent, si qui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij aliquorum extantium acuminibus fixi pendebant: vno ictu cæsi complures: paulò ante homines, nunc promiscuæ strages cadauerum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos angore, & inedia consumendo.

Vide quoque Dionem, seu Xiphilinum in Traiano.

DILVVIVM.

Ex Basilio Seleuciæ oratione in Noemum.

Descriptio CXL.

ΑΝωθεν οὐρανὸς χειμάῤῥους ἠκόντιζε, κάτωθεν ἤπειρος ἀβύσσους ἀνέπεμπε, καὶ πρὸς τὴν ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχειοῦτο. οὐκ ἔτι ξηρᾶς, καὶ θαλάττης διάκρισις, ἑνὶ ῥείθρῳ τὰ πάντα συνειχέρ, οὐκέτι πηγαὶ, καὶ λίμναι, καὶ κρῆναι σὺν χάριτι ῥέουσαι, ἀλλ' ἀγρίος πελάγεσι κατεποντίζοντο τὰ σύμπαντα οὐ βλαστημάτων κάλλη, καὶ δένδρων ἄνθη, οὐ πόλις, οὐ πελιάδες, οὐχ' αἱ τῶν ὀρέων κορυφαὶ, ἀλλὰ πάντα τοῖς κύμασιν ἐναυάγει, κοινῷ καλυπτόμενα τάφῳ. οἱ πολυάνθρωποι δήμοι σὺν τῇ κακίᾳ τῆς γνώμης ἐκυβίστων ἐν μνήμασι. ἣν γὰρ ζῶντες ἐμόλυναν, ἀποθνήσκειν ἀπ' αὐτῆς οὐκ ἠξιοῦντο. οὕτω μὲν οὖν τῇ τοῦ κατακλυσμοῦ περιβληθέντες σαγήνῃ, ἐν ταῖς τῶν κυμάτων πληγαῖς σφενδονούμενοι πρὸς ἐλεεινὸν θανάτου τρόπον ὑπεφέροντο, ταῖς ἀλλήλων συμφοραῖς τιμωρούμενοι. οἱ μὲν ἀθρῷον χωσθέντες τοῖς ὕδασι, νεκροὶ ταχεὶς ἀπεδείκνυντο. οἱ δὲ ἐμπνέοντες, αἰσθήσει τοῦ πάθους μακρὸν ὑπεδέχοντο θάνατον. ἄλλοι δὲ καὶ πρὸς βραχὺ προσκαρτερήσαντες, μακροτέραν τοῦ θανάτου τὸν τιμωρίαν ὑπέμειναν. πόσοι πρὸς τὰς τῶν ὀρέων κορυφὰς ἀναδραμόντες ἀκαίρῳ φυγῇ τὸν φόβον ἐξήλεγξαν; πόσοι πρὸς τοῖς τῶν φυτῶν ἀκρορείας ἀνέρποντες κατελαμβάνοντο, καθάπερ πτερῷ τῷ τάχει τῶν ῥεύματος; ἐπέκειτο διώκων ὁ κατακλυσμὸς προσαναβαίνων τοῖς ὕψεσι, κατόπιν ἔφερε τὰ σύμπαντα, ἕως ἅπαντας δήσας, ὁ αὐτὸς θάνατος ὁμοῦ, καὶ τάφος ἐγίνετο. ἑρπετὰ τοῖς ἀνθρώποις νεκρωθέντα συνεπεπόλαζε. ἄλογος φύσις μετὰ θάνατον τοῖς λογικοῖς συνείχετο. κύνες ἀνδράσιν ἑνὶ καλυπτόμενοι κύματι, καὶ πλήσιον ἀλλήλων λαπὸν περιδινόμενοι, κοινῇ τὸ ζῆν ἀπε-

SVpernè cœlum torrentes iaculabatur, infernè terra abyssos relaxabat, & dum aquæ emergebant, ad aquas elementares creatæ res redigebantur. Nulla iam aridæ, marisque discretio, vnius fluenti alueo continebantur omnia, non iam scaturigines, & lacus, non fontes cum voluptate fluentes, sed immanibus vndis demergebantur vniuersa. Non germinum species, & arborum flores, non vrbes, non planities vlla, non montium vertices, sed omnia fluctus inter naufragium communi operta sepulchro, frequentissimæ gentes vna cum animi improbitate volutabantur in monumentis; quæ enim viuentes se conspurcauerant, ab ea morientes non merebantur abiungi. Ita diluuij sagena comprehensi inter fluctuum vortices rotati, ac mutua calamitate puniti miserando mortis genere surripiebantur: hi confertim aquis oblimati, confestim mortui videbantur: illi spirantes non sine mali sensu longam excipiebant mortem: alij modico durantes tempore longius morte cruciamentum sustinebant. Quam multi mōtium capita incursantes, intempestiua fuga trepidationem inutilem ostenderūt? quid frequentes, qui ad arborum vertices adrepserāt, comprehendebantur rapidissimè vndis aduolitantibus? Instabat acerrimè diluuiū ad alta quæque ductū, à tergo ferebat omnia, donec simul omnibus implicatis idem mors esset, & tumulus mortua cum hominibus reptilia summis aquis iuuabant. Rationis exsors, consorsque natura vna morte comprimebantur: canes cū hominibus ijsdem operti fluctibus, ac deinceps propè inuicem circumuoluti cōmuniter vitam ponebant. Noemus verò solus per omnium gentium stragem vita fruebatur propinata. Quemadmodū gubernator quispiā in nauis meditullio fidei tractās gubernacula, & diluuio circūquaq; obsessus inconsumptus manebat, qui creaturarum seruabat reliquias, qui Dei creaturis custos appositus erat, qui in arca velut arce stadiū decurrebat, qui creatura naufragium faciente placidè solus enauigabat, qui fide & ligno diluuionj vnum afferebat.

τίθεντο νῶε δὲ μόνος ἐν πανδήμῳ θανάτῳ ζωὴν ἐκαρπῶτο παράδοξον, καθάπερ τις κυβερνήτης ἐν μέσῳ ᾧ σκάφει τοὺς τῆς πίστεως μεταχειριζομένος οἰάκας, καὶ τῷ κατακλυσμῷ πάντοθεν πολιορκουμένος, ἀνάλωτος ἔμενεν ὁ τῆς κτίσεως λειψάων ταμείας, ὁ φύλαξ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργημάτων τακθεὶς, ὁ καθάπερ ἐν ἀκροπόλει τῇ κιβωτῷ σταδιεύσας, ὁ τῆς κτίσεως ναυαγούσης μόνος γαλήνος ὡς διαπεύσας, ὁ πίστει, καὶ ξύλῳ τὴν κατακλυσμὸν βιασάμενον.

PARVVLVS IN AQVIS SVFFOCATVS.

Ex eodem authore in Moyse.

Descriptio CXLI.

Καὶ ἦν δράμα παράδοξον. τοῦ δημιουργοῦ μὲν ἔπλαττον χεῖρες, βασιλέως δὶ χεῖρες τοῖς ὕδασι τὴν πλάσιν ἀπήλειφον, καὶ παντάχου τῶν ὠδίνων ἦσαν κατάσκοποι, καὶ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐχειροτονείτο δήμος. νόμος ἐγράφετο καὶ φύσις ἠυθύνετο, καὶ πράσις ἐκρίνετο, ὠδῖνες κατεδικάζοντο, καὶ τόκος ἐδοκιμάζετο, καὶ φύσεως παῤῥησίᾳ σεσύλητο. ἔλοκα δὲ ποτακὸς τὰ ἀκτόμενα, καὶ διεδέχετο ταῖς τῶν μητέρων γαστέρας, ἡ τῶν ῥευμάτων γαστήρ. ἄρτι βρέφας ἐτίκτεκτο, καὶ μίπω τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας θεώμενον, πρὸς τὰς τοῦ ποταμοῦ ὠδίνας ἐπέμπετο. πρᾶγμα πάντων ἐλεεινότατον φονεὺς ὁμοῦ, καὶ τάφος ὁ ποταμὸς τῶν τικτομένων ἐγίνετο, καὶ τόκος τῷ θανάτῳ σύγκρονος. ἀναίρεσις τῇ γεννήσει συνέτρεχε, καὶ μητέρες ἄχρι τῶν ὠδίνων ἐρχόμεναι, γένεσθαι μητέρες ἀπηύχοντο, ἀγνοίᾳ τοῦ τικτομένου στῆναι τὰς ὠδῖνας εὐχόμεναι, προλαβεῖν ἐπιθυμοῦσαι τῷ θανάτῳ τὸν τόκον, ἵνα μὴ τῷ ποταμῷ μητέρες ὑπάρξωσι. πένθος ἦν αὐταῖς πρὸ τοῦ τόκου τὸ τικτόμενον, καὶ γαστέρες ἄκαρποι μετὰ γόνον, καὶ τόκον ἠορίσκοντο. καὶ ὠδίνων τὰ βέλη λεχόμεναι, δεῖξαι τῶν πόνων τοὺς καρποὺς οὐκ ἠδύναντο. τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον καὶ τῶν ὠδίνων τὸν καρπὸν οὐκ ἐδέχοντο. ἄωροι βότρυες ἐτρυγῶντο τῆς φύσεως, τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεὸν φιλονείκια.

ERatque facinus per quam insolens. Quod Dei manus efformabant, regis manus aquis obliterabant. Vbique erant genituræ speculatores, & fluuius natorum carnifex constituebatur. Lex seruabatur, & natura mulctabatur, & si qua periculi redemptio, iudicio erat obnoxia. Parturæ damnabantur, & partus explorabantur, naturæ quoque libertas spoliabatur. Fluuius partum insidijs excipiebat, & matris aluo fluminis alueus succedebat. Fœtus recens editus, ac nondum solare iubar contuitus ad fluuij dolores transmittebatur. Rem sane commiseratione dignissimam! infantium iugulator erat fluuius, pariter & sepulchrum, ac genitus morti coæuus, stragesque cum generatione concurrebat, quæque matres ad partionis vsque molestiam processerant, genitrices fieri deprecabantur; quod pactum futurum ignorarent, stare suos dolores præoptantes, & mortem ante pactum oppetere gestientes, vt ne fluuio genuisse viderentur. Partus illis ante partum luctum pariebat, & post conceptum partumque ventres fructu priuati reperiebantur. Nec quæ in partura erant expertæ dolorum spicula, fructum commonstrare poterant: pariendi molestiam sufferebant, nec vllum ex doloribus fructum capiebant. Immaturi naturæ racemi vindemiabantur. Talis erat hominum cum Deo contentio,

TEM-

TEMPLVM.

De vrbibus, templis, & ædibus dixi superiori libro, non erit tamen hic abs re audire Egnatium de Venetiani templi structura.

Descriptio CXLI.

TEMPLVM D. Marci Venetijs, non tam magnitudine, & vastitate sua, quam ornatu insigne: & in primis augustum, si primum ingrediare, crucis figuram præferre videtur: cuius anguli in altissimas consurgunt turres, ac testitudines: quarum fastigia, vt reliqua templi facies, plumbeis tegulis adoperta, ad centum viginti stadia ex alto ad vrbem nauigantibus, inter eminentissima vrbis ædificia occurrant, superbissimi ad id fornices, mira inter se arte coeuntes totam molem fulciunt. Quicquid operis est à media templi parte, purissimo fulget auro. Mussiuo opere mirificè varietatum: in ipso testudinum connexu Græcanici operis vetustissimæ imagines, mœsta quadam, ac venerabili præsentia horrorem cum religione mixtum oculis spectantium inferunt, marmoreæ vndique tabulæ, ad pauimentum vsque ipsum, varij marmoris occurrunt, tanto artificio sibi ad inuicem compositæ, vt eædem inter se similes videri possint. Sedilia circum eadem marmorea. Pauimentum vermiculato opere marmoreis frustis distinctum. Columnæ complures parij lapidis, vel Tapsici, aut Numidici, cum duplici suggestu marmoreo. Cautum decreto publico fuerat, vt quicquid egregij operis Veneti, ipsi nauigantes, quocunque terrarum ambirent, id ipsum Venetias deferrent. Vestibuli aurei fornices, trecentis, & amplius fulciuntur columnis, magnitudine, & colorum varietate conspicuis, intercolumnia, & quicquid in area ipsa operis est cum ipso pauimento, marmoreis tabulis pro tectorio renidet, vestibuli partem superiorem, equi quatuor ænei diuerso statu, varioque exornant, templi supercilium senis sese pinaculis explicat: quorum singula in tabernaculi speciem surrecta singulas habent ex candido lapide statuas, nudi genij, aliaque splendidissimi aspectus simulachra, suo quæque statu operibus inserta, miro quodam modo ipsam pinnarum exornant intercapedinem. Extructum ferunt sub Sebast. Ziano duce ab architecto Constantinopolitano.

DOMVS.

Ex Apuleio.

Descriptio CXLII.

IAmque sufficienti recreata somno, placidiore surgit animo: videt lucum proceris, & vastis arboribus consitum; videt fontem vitreo latice perlucidum, medio luci meditullio, propè fontis ad lapsum domus regia est, ædificata non humanis, sed diuinis manibus, ac artibus. Iam scies ab introitu primo Dei cuiuspiam luculentum, & amœnum te videre diuersorium. Nam summa laquearia citro, & ebore curiosè cauata, subeunt aureæ columnæ: parietes omnes argenteo cælamine conteguntur. Bestijs, & id genus pecudibus occurrentibus ob os introcuntium. Mirus prorsus magnæ artis homo, Imò Semideus, qui magnæ artis subtilitate tantum effigiauit argentum: Enimuero pauimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto in varia picturæ genera discriminantur vehementer: Iam cæteræ partes longè, lateque dispositæ domus, sine pretio prætiosæ, totique parietes solidati matris aureis splendore proprio coruscant, vt diem suum sibi domus faciat, licèt sole nitente: sic cubilia, sic porticus, sic ipsæ valuæ fulgurant. Nec secus opes cæteræ maiestati domus respondent, vt equidem illud rectè videatur ad conuersationem humanam magno Ioui fabricatum cœleste palatium.

NAVIS.

Ex Luciano.

Descriptio CXLIII.

Αλλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἡλίκη ναῦς εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πήχεων ἔλεγεν ὁ ναυπηγὸς τὸ μῆκος, εὖρος δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου, καὶ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ἐς τὸ πυθμένα ἡ βαθύτατον κατὰ τὸν ἄντλον, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι, τὰ δὲ ἄλλα ἡλίκος μὲν ὁ ἱστὸς ὅσην δὲ ἀνέχει τὴν κεραίαν, οἵῳ δὲ προτόνῳ κέχρηται. ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν κοινίσκον ἐπικειμένη, καταντικρὺ δὲ, ἀνάλογον ἡ πρῶρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπὸ μηκυνομένη τὴν ἐπώνυμον τῆς νηὼς θεὸν ἔχουσα, τὴν Ισιν ἑκατέρωθεν.

Ο μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ, καὶ τοῦ ἱστίου τὸ πράσιον πυραυγὲς, καὶ πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ στροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς, καὶ αἱ μετὰ τὴν πρύμναν οἰκήσεις θαυμάσια πάντα μοι ἔδοξε, καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἄν τις εἰκάσειεν ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν.

SEd interea dum sermones serimus, quanta nauis hæc? centum, & viginti cubitos in lõgitudinem porrecta: latitudine autem supra quartam maximè partem mensuræ huius patens: tum à summis foris, ad summum vsque, quo profundissima est, eo loci videlicet, quo sentina defluit, nouem, & viginti cubitos alta. Præterea autem quantus malus, quantamque sustinet antennam? quanto autem rudente vtitur? vt autem ipsa quidem puppis paulatim assurgit inflexa, atque aureum anserculum supernè habens, impositum: è regione vero æqua proportione prora prominet, in anteriorem partem, longe porrecta, cognominem naui Deam Isidem videlicet, vtrimque additâ habens.

Nam cætera quidem ornamenta vti picturæ, & veli flammeus ille, atque prasinus color, & ante hæc, anchoræ quoque, & vertendi circumagendique instrumenta, & habitationes illæ post puppim, omnia admiratione digna visa mihi sunt. Iam, & nautarum multitudo, cum exercitu comparari posset, dicebatur autem tantum frumenti numerum portare, quantus in annuum victum sufficere omnibus in Attica posset.

SCYPHVS.

Ex Turselino.

Descriptio CXLIV.

HENRICVS III. cum Lauretanam Virginem, publicis implicitus negotijs visere, ac muneribus colere ipse non posset, Lusitanum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinauit, cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. donum votiuum, Scyphus egregius erat, Virgini vt virilem Regi, regnoque stirpem impetraret, munus, & materia, & opere maxime insigne, Scyphus ipse, ex gemma excauata lapidem Lazuli vocant hodie (vt quibusdam placet) saphyrum appellabant. Hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum Scyphi crystallinũ tornatile, quod auro circunclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne Lilium adamantinum sustinet manu. Constat quippe lilium ex tribus adamantibus mira arte alligatis. Scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque sub-

ſubſternitur, circa, gemmis eximijs, & vnionibus adornatus: in ipſa ſmaragdini pedis ſolea, quam auream eſſe diximus, doni author, & cauſa literis inciſa.

SCLOPVS.

Ex Maffæo.

Deſcriptio CXLV.

NOndum apparuerunt gentibus ijs, nouæ ſubtilitatis, & operis admirandi baliſtæ: oblongum in tubum, & æqualiter teretem, ex ære fuſili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ ſingula mittunt ſpicula; ſed inexcogitata priſcis ratione: ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos, cum incremento multiplici rapiendos, certo primum nitrati, ac ſulphurei pulueris modulo temperatæ: dein inſertos ore patente ferreos ex arte globos, catenaſque, & alia obturamenta, fulminum inſtar flammis eluctantibus, cum horrendo fragore contorquent.

VENATIO.

Philoſtrat. in amoribus.

Deſcriptio CXLVI.

ΜΗδὲ ὁ λαγωὸς ἡμᾶς ἐκεινοσὶ διαφευγέτω. συνθηράσωμεν δὲ αὐτὸν τοῖς ἔρωσι. τοῦτο τὸ θηρίον ὑποκαθήμενον ταῖς μηλέαις, καὶ σιτούμενον τὰ πίπτοντα καταλεῖπον, διαθηρῶσιν οὗτοι, καὶ ταράττουσιν. ὁ μὲν, κρότῳ χειρῶν. ὁ δὲ, κεκραγὼς, ὁ δὲ ἀνασείων τὴν χλαμύδα. καὶ οἱ μὲν, ὑπερπέτονται τοῦ θηρίου καταβοῶντες. οἱ δὲ, μεθέπουσιν αὐτὸ πεζοὶ κατ' ἴχνος. ὅδε ὡς ἐπιῤῥίψων ἑαυτὸν ὥρμησε καὶ τὸ θηρίον ἄλλην ἐτράπετο ὁ δὲ, ἐπιβουλεύει τῷ σκέλει τοῦ λαγῶ. τὸν δὲ, καὶ διωλίσθησεν ἠρηκότα. γελῶσιν οὖν, καὶ καταπεπτώκασιν. ὁ μὲν, εἰς πλευρὰν, ὁ δὲ, πρυνής. οἱ δὲ, ὕπτιοι, πάντες, ἐν τοῖς τῆς διαμαρτίας σχήμασι. τοξεύει δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ πειρῶνται αὐτὸν ἑλεῖν ζῶντα, ἱερεῖον τῇ Αφροδίτῃ ἥδιστον.

NE lepus quidem ille nos fugiat, ſed eundem venemur, vna cum cupidinibus. Hanc feram ſub malis ſedentem, quę poma cædiua, partim edit, partim ſemeſa relinquit; amores venantur. Hic quidem manuum plauſu, ille vero clamitans, tertius chlamydem concutiens; & alij ſuperuolant leporem clamoribus inceſſentes: alij verò ipſum per veſtigia inſequuntur. Hic autem, quo impetu ſe ipſum immiſſurus irruit? ſed fera alio eſt conuerſa. At hic leporis cruri inſidiatur: huius verò è manibus lapſus eſt. Itaque rident, & ipſi ceciderunt, hic quidem in latus, hic verò pronus. Hi omnes ſupini, errorem vario indicante habitu: nullus autem ſagittas in eum mittit, ſed viuum capere conantur Veneri ſuauiſſimam hoſtiam.

PRAE-

PRAELIVM.

Ex variis Poetarum Græcorum & historicorum sensibus, maximè verò Libanii, qui in ἐκφράσει πεζομαχίας id prolixè describit.

Descriptio CXLVII.

IN lato, patentique campo instruitur acies, stant in procinctu milites, ex hac parte glomerati inter se pedites, pes pedi, vir viro, clypeus denique clypeo consertus adhæret. Ex illa alarum vice explicantur equites, cristatum ymbris opacati, ære, ferroque cataphracti, vnus est omnium ardor, scintillant oculi, spirat in vultu furor Martius, fiduciæque permixtus horror, virtutem quasi subditis stimulis incitat: hinniunt interim equi, volitant signa, fulgent gladij, concinunt litui, clanguntque tubæ, & immani quodam strepitu tympana personant: Iam congressus, iam pugna, etiam pulueris nubes, varijque discursus: iamque tormentorum flammæ, & fragores, missiliumque globulorum concitatæ grādines: mox collisæ inter se in modum rostratarum nauium acies; trudunt, truduntur, feriunt, cædunt, viciſſimque feriuntur, & cæduntur; alternis veluti fluctibus reciprocatæ: sequunturque varia, quæ solent fortunæ ludibria, cædes multiplices, deiectorum fuga, clades nunc singulorum, nunc vniuersorum: eques, pedesque confusi, armatis inermes, integris debiles impliciti, equi suffossi, in cruore lapsantes, trunca capita, succisi poplites, spirantia cadauera, morientium gemitus, insultantium clamores: atque inter hanc rerum faciem flumen exundans sanguinis.

NAVMACHIA BRVTI cum Massilienſibus, Cæſar. lib. 1. de bello ciuili.

Descriptio CXLVIII.

DVm hæc ad Ilerdam geruntur, Massilienses vsi Domitij consilio, naues longas expediunt, numero XVII. quarum erant XI. rectæ. Multa his minora nauigia addunt; vt ipsa multitudine nostra classis terreatur, magnum numerum sagittariorum, magnum Albicorū imponit; atque hos præmijs, pollicitationibusque incitant. Certas sibi depoſcit naues Domitius, atque has colonis, pastoribusque quos secum adduxerat complet. Sic, omnibus rebus instructa classe, magna fiducia ad nostras naues procedunt, quibus præerat D. Brutus, hæ ad insulam quæ est contra Massiliam, stationes obtinebant. Erat multo inferior numero nauium Brutus, sed delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros antesignanos, centuriones Cæsar & classi attribuerat, qui sibi id muneris depoposcerant, ij manus ferreas, atque harpagones parauerant, magnoque numero pilorum, tragularum, reliquorumque telorum, se instruxerant; ita cognito hostium aduentu, suas naues ex portu educunt, cum Massilienſibus confligunt. Pugnatum vtrimque est fortissimè, atque acerrimè, neq; multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi, & montani exercitati in armis: atque ij modo digressi à Massilienſibus recentem eorum pollicitationem animis continebant; pastoresque indomiti spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses & celeritate nauium, & scientia gubernatorum confisi, nostros eludebant, impetusque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore spatio, producta longius acie, circūuenire nostros, aut pluribus nauibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes detergere, & possent, contendebant: cum propius erat necessariò ventum, ab scientia gubernatorum atque artificij, ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quod minus exercitatis remigibus, minuisque peritis gubernatoribus vtebantur, qui repentè ex onerarijs nauibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Factæ enim subito ex humana materia, non eundem vsum claritatis habebant. Itaque dum locus comminus pugnandi daretur, æquo animo obijciebant, atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue, diuersi pugnabant, atque in hostium naues transcendebant; & magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt.

DAVI-

DAVIDIS ET GOLIATH MONOMACHIA, EX Basilio Seleuciæ.

Descriptio CXXXV.

Καὶ δὴ παρῆν ὁ γολιὰθ, πολὺς μὲν τὴν ῥώμην, βαρὺς δὲ τὴν θέαν. μέγα πνέων, καὶ βαίνων ἐφάλμιλλα μεγάλα φθεγγόμενος, καὶ τῇ θέᾳ τὸν φθόγγον πιστούμενος: ὃς δίκην ὄρους φαινόμενος, πρὸ τῆς συμβολῆς φυγάδας τῆς μάχης τοὺς πολεμοῦντας εἰργάσατο· ἀσπίδι καὶ θώρακι, καὶ περικεφαλαίᾳ λαμπόμενος, δόρατι χρώμενος αὐαλόγῳ τοῦ σώματος, τοσοῦτον νικῶντι τῶν δοράτων τὰ μέτρα, ὅσον φέρων τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὄρους ὑπερικόντιζεν. ἐν κύκλῳ τὸ τῶν ἀλλοφύλων στήσας στρατόπεδον τοὺς τοῦ ἰσραὴλ ἀρίστους προσεκαλεῖτο πρὸς μονομαχίαν, ἆθλον εἶναι τῷ νικῶντι τῆς νίκης τὴν τῶν ἡττηθέντων δουλείαν ἐπαγγελόμενος. φοβερὲς μὲν ὁρώμενος, φθεγγόμενος δὲ φοβερώτερος, καὶ φόβου φόβον περιφέρων διάδοχον ὁ σαοὺλ ἐν θορύβῳ ὁ ἰσραὴλ ἐν δουλείας ἐλπίδι. ὁ φόβος ἐχαλινοῦ τὴν δύναμιν, ἡ θέα τοὺς ὠπλισμένους ἀφώριζεν. ἀπειλαὶ τὴν ψυχὴν προκατέπληττον, ἐπίπτον ἄνδρες πρὸ τῶν σωμάτων ὦ φρονήματι. ὡς δὲ τὸ πᾶν ἠλέγχετο στράτευμα, καὶ ὁ σαοὺλ ἐν κινδύνῳ τότε προάγη πρὸς μέσον τὴν ἑαυτῆς στρατιώτην ἡ χάρις, τοῖς ἔργους δεικνύουσα τὸν ἀληθῶς βασιλεύοντα. καὶ ἁρπάζει τῆς μάχης τὸν πρόκλησιν ὁ δαυὶδ, καὶ προθεραπεύει λόγῳ τὴν ψυχὴν σαοὺλ τεθρωμένην. ὁ δὲ δύσελπις ὤν, ἀπιστεῖν μὲν ἤθελε, πιστεύειν δὲ ἠναγκάζετο.
„ νικώμενος δὲ φόβῳ τοὺς ἀπὸ τῆς ἡλικίας προε-
„ βάλλετο λόγους. οὐ μὴ δυνήσῃ πορευθῆναι πρὸς
„ τὸν ἀλλόφυλον, πολεμῆσαι πρὸς αὐτὸν, ὅσι σὺ
„ παιδάριον εἶ, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ ἐστὶ πολεμιστὴς ἐκ
νεότητος αὐτοῦ. ἠγνόει δὲ ἆρα ὅτε τὸν φόβον δεικνὺς, τὴν νίκην ἐθαύμασεν. ἀλλ' οὐκ ἀπέτρεπε λόγοις, ὃν ἡ χάρις καθώπλιζε. παρεύσο-

Aciam præsens aderat Goliath ingens robore, grauis aspectu, immane spirans, neque incessu dispar, altum vociferans, & vociferationem aspectu comprobans. Qui cum instar montis extaret hostem ante conflictum cogebat pugnam detractare scuto, lorica, galea resplendens, qua vrebatur hasta, erat pro modo corporis, tantoque hasta communis modum superabat, quanto supra humanæ naturæ terminos ille se offerebat. Alienigenarum exercitu in orbem & stationem composito, Israelitarum optimos ad singulare certamen euocabat victorum seruitute in præmium victori promissa. Terribilis aspectu; at voce terribilior terrorem terrore geminabat, lateque spargebat. Saul interim in tumultu erat, Israel in expectatione seruitij, terror ipse vires refrænabat, hostilis aspectus Israelitas vel armatos de statione deturbabat, minæ intempestiuæ animos percellebant, ante viri mente, quàm corpore consternebantur. Cum autem nullus è toto exercitu probaretur satis, essetque in periculo Saul, tunc militem suum producit in medium gratia vere regem factis declarans, dum pugnæ prouocationem Dauid à se rapit, & oratione consauciatum Saulis animum præsanat. Qui cum ægrè induceretur in spem, credere renuisset, nisi ad id necessitate compulsus fuisset. Terrore victus ætatis excusationem prætexebat, *non vales resistere Philisthæo illi, nec pugnare aduersus eum; quia puer es, hic autem virbe lator est ab adolescentia sua.* Ignorabat quod terrore præmonstrato victoriam admirabiliorem faceret. Sed quem obarmabat Gratia, à pugna non auertit Saulis oratione, *nunc vadam*, inquit, *& percutiam eum, & auferam opprobrium de populo. Quoniam quis est hic incircumcisus qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis.* Qua ratione à proposito certamine conatus es auertere, acrius, ô rex, ad pugnam exa-

1. Reg. 1. 7.

μαι γὰρ, φησί, κ̀ παταξω αὐτὸν, κ̀ ἀφελῶ σήμερον ὄνειδ Ⓞ ἐξ ἰσραὴλ. διότι τίς ἐστιν ὁ ἀπερίτμητ Ⓞ οὗτ Ⓞ, ὃς ὠνείδισε παράταξιν θεοῦ ζῶντ Ⓞ, εἷς ἀπὸ ζέωσεις νόμοις βασιλεῦ, τούτοις πλέον πρὸς τὴν μάχλω παράξυνας αὐτ Ⓞ ὦ γὰρ πολεμιὸς, ἐγὼ ὁ πολέμων ἀπείρατ Ⓞ. διὰ τοῦτ θαῤῥῶ, ὅτι μὴ χερσὶν ἐμαῖς, ἀλλὰ χάριτι παρατάπομαι. θεὸς ὀνίδιζετο, καὶ τίς οὐ πρὸς μάχλω ὁπλίζετο; αὐτ ἔχω τ ὑπερίζόμμον σύμμαχον, αὐτὴν ἔ πολεμίᾳ τὴν βλάσφημον γλῶτταν ἔχω τ νίκης ἐνέχυρον. σώματι καὶ θώρακι πέπεισμαι. ἐγὼ ὁ ἀθανάτω σκέπῃ τειχίζομαι. ἀσπίδα προβάλλεται πόσῳ μᾶλλον ὁ θυρεὸν τῆ οὐρανόμ προβαλλόμμ Ⓞ. εὐ φοβοῦμαι πολέμιον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πολεμούμμ Ⓞ. χεῖρα κιχρῶ τῷ παρατάπομένῳ δεσπότῃ, ὄργανον ἔ ὁμαι μάχης ὁρώμενον ὧ ὁράτως τοξεύοντι. ἀσθενὴς ὁ δαβὶδ, ἀλλ' ἰσχυρὸς ὁ παρατάπόμεν Ⓞ μειρόκιον ὁ δαβὶδ ἀλλ' ἀνὴρ Ⓞ ὁ μαχόμενος. ποιμὴν ὁ σαυλόμμ Ⓞ ἀλλὰ ποιητὴς τοῦ παντὸς ὁ μεταποιούμε Ⓞ καὶ ὁπλισμένος. ἀρκεῖ μοι πρὸς νίκμ ἡ πίστις πείθεται μόλις τοῖς ῥήμασιν ὁ σαὺλ, καὶ τ φοβον χαλάσας τοῖς οἰκείοις ὅπλοις τ δαυὶδ θωράκιζει, καὶ τὴν βασιλικὴν τοῦ πολέμου στολὴν ἀπὸ τοῦ δαυὶδ περιτίθησι, καὶ τίως μετὰ τ ὅπλων, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ δαυὶδ βασιλείαν. ἀλλ' ὁ σαὺλ τῷ τ χάριτος ὑπερέχει βουλήματι, καὶ σωματοδύετο τῇ στολῇ τὴν ἀξίαν, κοσμῶν ὅπλοις. ὧν ὁ χάρις προλαβοῦσα κεκόσμηκεν. ἀλλ' ὁ μὲ δαυὶδ πολεμικῶς ὁμοῦ, καὶ βασιλικῶς ἐκεκόσμητο. δείκνυσι γὰρ θεὸς, ὡς θεοῦ τυμπολεμοῦντος ὅπλων οὐ χρεία. ἀπὸ ὑετα τοίνυν τὰ ὅπλα ὡς ἐμποδία νίκης. παραυτεῖται τ θώρακα μίσπει τὴν περικεφαλαίαν, ἀποτίθεται τὴν ἀσπίδα, ἐλευθεροῖ τὴν χεῖρα τοῦ ὁράτ Ⓞ, τ δ' πολέμου στολὴν ἀποσείεται, στολὴν ποιμενικὴν χ ῥάβδ Ⓞ καὶ πήρα θωρακίζεται, μεθ' ὧν αὐτὸν ἡ χάρις πρὸς βασιλείαν ἐχειροτόνησε, μονονουχὶ πρὸς αὐτ λεγούσης τ χάριτ Ⓞ, οὐ χρεία σοι σιδήρου ὅπλων, μερίζουσάν τ νίκης τὴν εὐκλεᾶ. ἐμὸ, ἔσο, καὶ σὸν, ὦ Δαυὶδ, τὸ καλλώπισμα

cuisti. Hic quidem bellator, ego verò belli inexpertus, quæ res animos mihi facit: neque enim viribus meis fretus, sed Gratiæ in aciem prodeo. Deo contumelia dicitur: ecquis in pugnam non armetur? Ipsum Deum contumelia lacessitum in auxiliis numero, maledicam illam inimici linguam victoriæ pignus teneo. Corpore præsidens est & thorace; ego vero immortali defensione munior: scutum obiectat; verum hostem à Deo oppugnatum non metuo ego, cui cœlum pro clypeo est, cum eo manus confero, cum res cum Deo. Deo instrumentum ero visibile, qui inuisibilia iacit tela. Dauid imbecillus est; sed fortis, qui mihi præsto est in acie: Dauid puer: sed æternus, qui præliatur: pastor apparet, sed fecit vniuersum, qui me refecit armatum. Satis mihi est ad victoriam fides. Oratione persuadetur Saul, & remisso timore proprijs armis Dauidem loricat, regioque belli ornamento exuto Dauidem circundat, simulque ipse Dauidi regiam publicitus adscribit potestatem. Imprudens Saul diuinæ Gratiæ decreto obsecundabat, & cum ornaret armis, quem ante ornaret Gratia, ornamenta dignitatis exuebat. Verum enimuero cum Dauid regiè iuxta, ac bellicè esset armatus, declarat Deus, vt nihil opus sit armis Deo bellum adiuuante. Quare arma tanquam victoriæ impedimenta Dauid exuit, recusat thoracem, galeam abijcit, scutum deponit, manum hasta liberat, bellicam stolam excutit, stola pastoritia, & virga ac pera obarmatur, quibus eum rebus ad regnum promouit Gratia. Quasi hæc ad eum loqueretur; nihil tibi eiusmodi opus armis, quæ partem gloriæ bellicæ sibi arrogent, communicetur inter nos belli decus. Ne victoriæ gloriam ad se trahat armorum potentia. Videam te pastoris habitu depræliantem, Gratiæ, non armis trophæum asciscatur. Hoc arcano verborum tenore Dauid actus in bellum cum tali habitu in alienigenarum fertur propugnatorem. Deinde Goliath videns puerum pugnæ incensum amore, oculorum elegantiam, genarum florem, & alienum à belli studijs schema, in risum effusus est, spectaculum iudicans armaturam huiusce modi. Carebat enim oculo fidei, quo auxiliatorem inconspicuum cerneret, ac certe dæmonum opera factus elator superbiloquentia perterrefaciebat, canumque ventres pro sepulchrō promittebat. Qui verborum fastuque Dauid auxiliatorē

μὴ τὴν δόξαν τῆς νίκης ἐλκύσῃ τῶν ὅπλων ἢ δύναμις, ποιμὴν μοιφαίνου μαχόμενος μὴ γενέσθω τῶν ὅπλων τὸ τρόπαιον, ἀλλὰ χάριτος. τούτοις τοῖς ῥήμασιν ὁ δαυὶδ ἀποῤῥήτως στρατηγούμενος, μετὰ τοιούτου σχήματος πρὸς τὸν τῶν ἀλλοφύλων κατεπείγετο πρόμαχον. ἐπὶ τούτοις ὁ γολιὰθ ὁρῶν μειράκιον πολεμεῖν προθυμούμενον, ὀφθαλμῷ κάλλος, παρειῶν ἄνθος, καὶ σχῆμα πολέμων ἀλλότριον ἐξεχύθη πρὸς γέλωτα, παιδείαν τῇ παρατάξει τὴν θέαν ἡγούμενος. οὐ γὰρ εἶχε πίστεως ὀφθαλμὸν, ἵνα τὸν ἀόρατον θεωρήσειε σύμμαχον. καὶ δὴ τοῖς δαίμοσιν ἐπαιρομένος λόγους κατέπληττε τὰς τῶν κυνῶν γαστέρας τάφον αὐτῷ ποιήσειν ἐπαγγελλόμενος. ἀντετίθου δὲ τοῖς λόγοις ὁ δαυὶδ κηρύττων τὸν σύμμαχον, δεικνὺς ἐκείνῳ τὸν οὐρανόθεν ἀντίπαλον, προφητεύων τὴν νίκην, καὶ νικητὴν μαρτυρούμενος. εὐγνώμων οἰκέτης πρὸ τοῦ ἔργου, τὸν τοῦ ἔργου καρπὸν ὦ δεσπότῃ προσφέρων. σὺ γὰρ ἔρχῃ φησὶ, πρός
„ με ἐν ῥομφαίᾳ καὶ δόραν, καὶ ἐν ἀσπίδι. ἐγὼ
„ δὲ ἔρχομαι πρὸς σε ἐν ὀνόματι κυρίου σαβαὼθ
„ θεοῦ παντοκράτορος ἰσραήλ. σὺ μὲν εὐτελὲς ὁρᾶς ὦ πολεμιστὰ, τὸ φαινόμενον, καὶ οἷς ὁρᾶς τὰς τῆς μάχης ἐλπίδας μεγεῖς. ἐγὼ δέ σοι θεὸν ἀνητάττω πολέμιον. γνώσῃ θεοῦ δεξιὰν ἐξ ἀφανοῦς ἀριστεύουσαν. οὐ ταῖς ἐμαῖς ταύταις χερσὶν, ἀλλὰ ταῖς τοῦ θεοῦ καθοπλίζομαι, καὶ σου μετὰ τῆς ζωῆς τὴν κεφαλὴν ἀφαιρήσομαι. δεῖ γάρ σε μηδὲ ἀ μετὰ θανάτον ὑπομενεῖς ἀγνοεῖν ἐπάξωσι τιμωρίαν μακροτέραν θανάτου. ὦ γὰρ πιστεύω τὴν νίκην, τούτῳ καὶ τῆς νίκης προλέγω τὸν τρόπον. ὦ φιλοθέων ῥημάτων, καὶ πρὸ τῆς νίκης νενικηκότων. ἡ μὲν οὖν γλῶττα περὶ πίστεως ἐφιλοσόφει πρὸς ἄπιστον, ἡ δὲ χεὶρ τὴν σφενδόνην ἠυτρέπιζε, τοῖς ἀγῶσιν ὑπηρετοῦσαν τῆς πίστεως. ὁ μὲν οὖν λίθος ἐπέμπετο, τὸ δὲ κράνος ἐῤῥήγουτο, ἡ δὲ κεφαλὴ τὴν πληγὴν ὑπεδέχετο, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἔφευγε. καὶ νέκρος ἐῤῥίπτο γολιὰθ, ἐν ὀξύτητι τοῦ πάθους, κλαπεὶς τοῦ θανάτου τὴν αἴσθησιν, ἐῤῥίπτο τῶν ἀλλοφύλων ὁ πύργος. τοῦτο λάφυρον πίστεως, τρόπαιον χάριτος, τῆς ἄνωθεν συμμαχίας τὸ γνώρισμα, βλασφημίας ὁ ἔλεγχος, στήλη νεκροθείσης θρασύτητος.

torem, quem promulgabat, opponebat, ostentans illi de cœlo aduersarium, prædicens victoriam, ac victorem contestatus Gratus seruus, qui vel ante operã operæ fructum offert domino, *Tu venis, dixit Dauid, ad me cum gladio, & hasta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel.* Tu quidem contentim intueris, ô bellator, quod ob oculos est, & rebus, quas vides, pugnæ spes metiris: ego vero Deum tibi aduersarium oppono. Cognosces Deum cæca dextera prosperè bellantem. Non hisce meis manibus, sed diuinis obarmatus sum, tibique cum vita caput adimam. Neque enim te ignorare par est, quæ post mortem sustinebis, infligam tibi pœnam morte diuturniorem. Quo enim Deo credo victoriam meam fore, eius ope victoriæ prædico modum. O plenas amoris diuini voces, vel ante victoriam potitas victoriæ! linguas de fide cum incredulo disputabat, manus autem fundam in vsum certaminis pro fide suscepti optabat. Misso igitur lapide galea rumpebatur, plagam caput admittebat, & anima de corpore fugiebat, fatique celeritate sensu mortis caruit: sternitur mortuus Goliath, sternitur alienigenarum turris. Hoc fidei spolium est trophæum Gratiæ, auxilij cælestis iudicium, blasphemiæ coerctio, columna index extinctæ audaciæ.

1. Reg. 17.

DIREPTIO VRBIS.

Ex Ammiano, lib. 31.

Descriptio C.L.

TVne erat spectare cum gemitu, facta dictu, visuque prædita, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa. Implicatos aliò matribus paruulos, & puberum audire lamenta: puellarumque nobilium, quarum stringebat sera captiuitas manus. Postque adulta virginitas, castitasque nuptarum ore affecto flens vltima ducebatur: mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) præuenire: inter quæ

cum belluæ ritu traherētur ingenuus paulò ante diues, & liber, de te fortuna, vt inclemēti, querebatur, & cæca, quæ cum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine charitatum, domoque extorrem, quam concessisse vidit in cinerem, & ruinas, aut lacerandum membratim, aut seruiturum sub verberibus, & tormentis, crudo deuouisti victori.

SCENICI LVDI.

Ex D. Cypriano, ep. 2. lib. 1.

Descriptio CL.

COnuerte hinc vultus ad diuersa spectaculi, non minus pœnitenda contagia: in theatris quoque conspicies, quod tibi, & dolori sit, & pudori.

Cothurnus est tragicus prisca facinora carmine recensere: de parricidijs, & incæstis horror antiquus: expressa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne sæculis transeuntibus exolescat: quod aliquando commissum est, admonetur omnis ætas auditu fieri posse, quod factum est: nunquam æui senio delicta moriuntur. Nunquam temporibus crimen obruitur: nunquam scelus obliuione sepelitur: exempla fiunt; quæ esse iam facinora destiterunt, tum delectat in mimis turpitudinum magisterio, vel quid domi gesserit recognoscere, vel quid gerere possit, audire. Adulterium discitur, dum videtur, & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat: impudica de spectaculo reuertitur. Adhuc deinde morum, quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, histrionicis gestibus inquinari? videre contra fœdus, iusque nascendi patientiam incestæ turpitudinis elaboratam. Euirantur mares, honor omnis, & vigor sexus eneruati corporis dedecore mollitur: plusque illic placet, quisquis virum in fœminam magis fregerit: in laudem crescit ex crimine, & peritior, quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter. Quid non possit suadere, qui talis est? mouet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem: Nec deest probri blandientis authoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat: exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Iouem illum suum, non magis regno, quàm vitijs principem, in terrenos amores cum ipsis suis fulminibus ardentem; Nunc in plumas oloris albescere, nunc aureo imbre defluere: nunc in pubescentium puerorum raptus, ministris auibus prosilire: Quære nunc an possit esse, qui spectat, integer, vel pudicus.

SALTATORES.

Maffæus, lib. 1.

Descriptio CLI.

NAires autem penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpusculi neruis diu, multumque distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequenti vnctione sesamini olei per aliptas peritissimos, ad agilitatem pene incredibilem perducuntur: Itaque velut exosses artus, omnem in partem arbitratu suo torquere, ac flectere saltus retrorsum æque, atque in aduersum edere longissimos, & in lucta varios nexus pariter implicare, atque explicare condiscunt.

CONVIVIA, ET LVXVS.

Apuleius, lib. 6. metam.

Descriptio CLII.

NEc mora cum cæna nuptialis affluens exhibetur, accumbebat summum torum maritus, Psychen gremio suo complexus, sic & cum sua Iunone Iupiter, ac per ordinem deinde tori, Dei. Tunc poculum nectaris, quod vinum Deorum est, Ioui quidem suus pocillator ille rusticus puer, cæteris vero liber ministrabat. Vulcanus cœnam coquebat. Horæ rosis, & floribus purpurabant omnia. Gratię spargebant balsama, Muse quoque canora personabant. Apollo cantauit ad cytharam, Venus suaui musicæ superingressa formosa saltauit. Cùm Musæ quidem chorū canerent, tibias inflaret satyrus, & Paniscus ad fistulam disceret.

Vide, quæ habet D. Ambr. l. de Elia, & ieiunio c. 13.

ITEM

ITEM.

Expreſſum ex varijs Græcorum, & Latinorum ſenſibus.

NOn conuiuium dixiſſes, ſed amphitheatrum quoddam voluptatum, in quod omnes ſenſuum cupiditates de palma decertaturæ conuenerant. Primum quidem ad oculi laſciuientis delicias, compoſita cœnatio quicquid auri, argenti, & margaritarum vſquam fuit, partim in vaſis, partim in ſimulachris, partim etiam in parietum ornamentis expendiſſe videbatur, qui licet toti auro, ac gemmis collucerent, & parietum ſplendori pauimentorum reſponderet nitor, nihil tamen laqueari fuit admirabilius, quippe in lucentis globi teſtudinem ad cœli ſpeciem fornicatum, noctes, dieſque mouebatur, varias identidem micantium ſyderum formas, & cœleſtia ſimulachra, non ſine magna admiratione referens: & ne quid perfuſis hac delectatione oculis vacarent nares, arcanis ex inde fiſtulis emiſſa balſama, conuiuas gratiſſimo omnium ſpectaculo reſpergebant. Ad auriũ oblectationem tres chori compoſiti fuerunt, quorum vnus nympharum fuit, alter Apollinis, & Muſarum, tales enim ſibi vultus pueri Symphoniaci ſumpſerant, tertius ex auiculis conſtabat, quæ ſtatis legibus quaſi inſſæ mellitiſſimos temperabant cantus.

Suæ quidem, & tactui voluptates, fuerunt: ſed guſtui primas omnes deferebant. Is enim vt expleretur, bellum cœlo, terris, & mari, ad internecionem vſque fuerat indictum, vt ex omnibus elementorum ſpolijs vna menſa conſurgeret. Itaque duo lectiſſima auium, ſeptem verò piſcium millia ordine alphabetico per vices, in vno conuiuio ſunt allata, inter quæ prodigioſa patina, nouo genere luxuriæ conſecrata, in qua Scarorum iecinora, Phaſianorum, & Pauonum cerebella, linguæ Phœnicopterorum, Murenarum lactes, à Carpathio vſque, fretoque Hiſpaniæ per nauarchos, & triremes petitarum.

Additæ proh nefas! aues humani ſermonis dociles, vt inter cætera ciborum portenta imitatio hominis manderetur. Aurei præterea panes, atque aurea obſonia, & ingens vis margaritarum aceto ſubacta delicatiſſimis pulmentis aſpergebatur, ne quid ad luxus nepotinos deeſſe videretur. Miniſtrabant pueri, & virgines ex omni pulchritudine delecti, pro Dijs, Deabuſque ornati, interdum etiam menſæ arcanis rotulis incitatæ ſuopte nutu ad manus epulantium accedere, ad aliquod deinde tempus ſubſiſtere, mox dilabi, atque diffluere videbantur. Additi erant Pincernæ aurei, & cryſtallini, quorum alij myrrhatum vinum, alij calidam, alij etiam frigidam temperabant. Inter hæc ſpectacula ſedebant omnes conuiuæ coronati, marcidi, ebrij, non tam vino, quam delicijs.

PANCARPIA VENATIO.

Deſcriptio CLIII.

NEc mora totus circus varijs arboribus conſitus in ſpeciem viridiſſimi nemoris viſus eſt: Concluſi deinde varij bellua-rum, partim ferarum, partim etiam cicurum greges, quos in id muneris vndique conquiſitos munificentia ſolers aluerat. Mox direptioni dictus dies, qui vbi primum illuxit omnium votis expetitus, venatores, partim pedites, latis armati venabulis, partim etiam equites omnes numeroſo canum agmine ſtipati præſto ſunt: ſpes quoque potiundæ prædæ, nonnullas è mulieribus viragines, & ephebos militariter armatos effuderat. Intenti omnes ſignum expectabant, cum inſano clangore tubæ perſonuerunt: ad hunc ſonum inſtar rapidiſſimi fluminis effuſi in ſyluam inuolant: varia tum oboritur certaminis ſpecies, quippe cum pernicibus curſu, dolo cum aſtutis, ferro cum robuſtis, ad internecionem vſque varie dimicatur. Hinc cerui fugaces per abrupta nemoris concitatiſſimis pedibus feruntur, illinc lepores acerrimam canum vim fugitantes, ſexcentos flexus, & Mæandros implicant. Hinc animoſi leones, non viribus defecti, ſed multitudine obruti, inter cruenta venabula generoſas animas exeutiunt. Illinc apri rabido furore præcipites induunt ferrum: & ſi quando, vt ſæpe fit, dominantur feræ, cruentos mortalium artus, aut incurſantes obterunt, aut rabidis faucibus inſultantes dilacerant; Parte alia trahuntur cicures minori diſpendio, ſed inter ipſas trahentium manus membratim diſcerptæ euaneſcunt.

Vide Calpurn. ij. verſus. *Hic niueos lepores, & non ſine cornibus apros, &c.*

Cæsis belluis rapina conuertitur in arbores, quæ radicitus euulsæ à valentissimis brachijs exportantur: hic quæ frondens sylua fuerat, campus est permixtus hominum, & ferarum cadaueribus, & cruentis arborum stragibus oppletus.

LVCTA.

Philostrat. in amoribus.

Descriptio CLIV.

Λέξω καὶ τὴν πάλιν. καὶ γὰρ τοῦτο ἐκλιπαρεῖς. ὁ μὲν ἤρκει τῷ ἀντιπάλῳ, περιπὰς αὐτῷ κατὰ τῶν νώτων, καὶ εἰς πνίγμα ἀπολαμβάνει, καὶ καταδεῖται τοῖς σκέλεσιν. ὁ δ', οὔτε ἀπαγορεύει, καὶ ὀρθὸς ὑπανίσταται, καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἄγχεται, στρεβλώσας ἕνα τῶν δακτύλων. μεθ' ὃν, οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδὲ εἰσὶν ὧν ὧν ἀπορεῖ. ἀλγεῖ δὲ στρεβλούμενον, καὶ κατεδίετο τοῦ παλαιστοῦ τὸ οὖς. ὅθεν δυσχεραίνουσιν οἱ θεώμενοι τῶν ἐρώτων, ὡς ἀδικοῦντι, καὶ ἐκπαλαίοντι. καὶ μήλοις αὐτὸν καταλιθοῦσι.

DIcam luctam, quando & hoc deprecaris. Hic quidem aduersarium superauit, & in eius dorsum inuolans arripit, vt suffocet, iamque cruribus illaqueat. Hic vero, neque deficit, & rectus assurgit, manumque, qua angitur dissoluit, vnum de digitis reflectens, post quem non amplius reliqui tenaciter continent. Dolet enim contortus, & luctatoris aurem mordet. Vnde spectantes indignantur cupidines, quòd, & iniquè, & præter luctantium morem faciat, pomisque ipsum appetunt.

TRIVMPHVS.

Curtius, lib. 9.

IGitur (vt supra dictum est) æmulatus Patris Liberi, non gloriam solum, quam ex illis gentibus deportauerat, sed etiam famam, siue ille triumphus fuit ab eo, primum institutus, siue bacchantium lusus. Statuit imitari, animo super humanum fastigium elato. Vicos per quos iter erat, floribus, coronisque sterni iubet. Liminibus ædium, crateras vino repletos, & alia eximiæ magnitudinis vasa colligi. Vehicula deinde constrata, vt plures capere milites possent, tabernaculorum in modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa. Primi ibant amici, & cohors regia, variis redimita floribus, coronisque. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ sonus audiebatur. Item in vehiculis pro copia cuiusque adornatis comessabundus exercitus, armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, ipsum, conuiuasque currus vehebat, crateris aureis, eiusdemque materiæ ingentibus poculis prægrauis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit.

Romanorum triumphos, quia prolixius descripti ab historicis, & cuique noti, iubens omitto.

Finis Libri Vndecimi.

DE

DE ELOQVENTIA CIVILI.

QVAE DELIBERATIVVM, ET IVDICIALE genus complectitur.

LIBER DVODECIMVS.

PRAEFATIO.

ELoquentia ciuilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationem antiquitatis, siquidem cum ipsis hominum cœtibus habuit initium, qui non nisi beneficio sermonis inter se coaluerunt. Vbi primum vestigium societatis extitit, ibi dominari cœpit oratio, quæ mortalium incultam barbariem paulatim ad mansuetioris vitæ iura, legesque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac ciuili vita dicendi rationem, vt hoc vnum ad regendos, inflectēdosque animos præsidium, vel maximum arbitrarentur, cuius ope destituti Principes, se concionum fluctibus obijcere prorsus verebantur. Itaque Moyses ille sanctissimus in sacris, licèt antea cœlestibus prodigijs esset confirmatus, formidet tamen legationem à Deo impositam, quod non sibi videretur eloquens, nec acquiescit, priusquam audiat. *Aaron frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit: Ecce ipse egreditur in occursum tuum. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum.* Ita his quoque sermonis humani communibus adminiculis vti diuina maiestas voluit, vt suam gentem durissimæ seruitutis laboribus oppressam, primùm liberaret, deinde inter vastas solitudines errantem consolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

Ciuilis eloquentia antiquitas, & necessitas.

Moyses cur legationem formidet.

Exod. 4.

Aaron eloquens.

At postquàm apud Hebræos constituta fuit respublica, celebratæ sunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebātur, ex quo fit, vt nunquam pro ipsis magistratibus sumantur: nec sine ratione *Portas mortis* ad psalmum 9. pro iniquis iudicibus accepit Remigius. Gloriosum igitur fuit in porta dicere, concionem auidis auribus instantem detinere, salutaribus consilijs suos ciues iuuare, contra vim munire, pupillis, & viduis adesse velut Deum de machina, infectum reddere quicquid non oportuerit, quicquid oportuerit factum rationum pondere, dicendique vi, ac suauitate vendicare. Nec dissimili exemplo apud Græcos ab heroicis inde temporibus frequentatæ sunt conciones, in quibus quantus esset ardor animi, & concurrentium fremitus, describit Homerus his versibus.

Portæ Hebræorum.

Iob. 38 17.

Sap. 16.

Isa. 38.

Conciones Græcorum.

Ηὔτε ἔθνεα εἶσι μελιοσάων ἀδινάων,

πῖ-

Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέων ἐρχομενάων,
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μὲν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.
Ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο, καὶ κλισιάων
Ἠϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο.
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Cogitur scilicet populus à nouem vocalissimis præconibus, instar apum racematim effusarum conuolat, consurgunt Principes, concionantur. Agamemnonis maiestas quædam dicendi propria est, in Menelao suauis elucet breuiloquentia, Nestori melleum flumen cordi est, Vlysses fundit orationem densam, & hybernis nauibus simillimam. Hæc ciuilis eloquentiæ cunabula, quæ si recte cōsideretur, ante Epidicticam cœpit, sed nunquam perfectionis culmen attigit, antequam exornatiuæ huius, & mulcentis Suadæ, veluti quodam vbere fœcundaretur. Duo autem sunt eloquentiæ ciuilis, quantum complecti quidem licet, brachia, quorum alterum in suasionibus, & dissuasionibus viget: Alterum in controuersijs, & iudicijs sese promit vberius. In his enim quasi quibusdam gloriæ theatris hæc facultas semper floruit, atque dominata est. Quamobrem vt totam hanc eloquentiæ rationem liquidius complectamur, in genus deliberatiuum, & iudiciale diuidemus.

Duo eloquētiæ ciuilis brachia.

Deliberatiuum genus.

CAPVT I.

DEmonstratiui generis diuitias contemplati, nunc quasi ex amœnissimis hortis in aulam sanctiorem progredimur.

Deliberatiuum genus est, in quo cœlestis illius Mineruæ domicilium, sacrarium Themidis, rationis, & prudentiæ sedes, fons mentis, iudicij, & consiliorum omnium.

Ἐξ οὗ τὰ κεδινὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Is olim nobilissimis ingenijs aditus ad laudem fuit, hic dicendi campus, hic cursus gloriæ, hic triumphorum omnium seges, hoc eloquentiæ quoddam seminarium. Atheniensis quippe, & Romana respublica cum ex Aristocratia regerentur, & vnicuique, qui modo ius haberet sententiæ, liceret de rep. & opinari, & dicere, quam non oratorum copiam effuderunt? Ingens erat animorum impetus, omni conatu properantium ad decus. Inuitabant suis pretijs res maximæ, de quibus decernebatur, titillabat dulcis illecebra gloriæ, & monebat reipublicæ amplitudo, & si nihil decus publicum, priuatum certè commodum, cum inde amplissimæ fierent rebus familiaribus accessiones, nonnunquam incitabat. Hinc Demosthenes, hinc Cicerones, hinc AEschines, & Hortensij, hinc Cottę, & Hyperides vigorem, & spiritus in rebus sumpserunt.

Aeschylus in tragœdia de septem ad Thebas.

Postquam mutatus est Reipub. status, & penes vnum omnia fuerunt, volitans illa concionum libertas imperio paulatim restricta, & quæ antea in publico disceptabantur, ab innumeris ad paucos traducta, inter sanctioris aulæ priuatos parietes agitata sunt. Et hæc certè longè melior, si non ad eloquentiam acuendam promptior ratio.

Nam quot per deliberatiuum genus in istis Democratijs importata fuerunt incommoda, qui concionum fluctus, quæ actorum tragœdiæ fuerunt, quis ignorat?

Oratorū factio multū nocuit reip.

Quotus enim erat inter istos oratores, qui syncere studeret reipublicæ, qui priuatis non esset inescatus commodis, qui venalem linguam non haberet? Itaque cum ad morum peruersitatem audax illa, & armata loquentia accederet, ea ab oratoribus in populum gerebantur, quæ iniustissima, & crudelissima ciuitates multæ expertæ sunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis concionibus exclusum deliberatiuum genus locum habet, partim in Principum consistorijs, vbi ciuilis prudentia, & consummata in rebus peritia, cum graui, & ponderosa quadam eloquentiæ forma vim obtinent: partim etiam in cōcionibus sacris, & ad populū hortationibus, quæ illuminatam sapientiam, & incensam caritate orationem, non multas verborum argutias desiderant: Partim etiam in priuatis rebus, quæ ad vitæ institutionem pertinent, quo in curriculo nobiles Philosophi, vt Isocrates, Dio Prusæus, Maximus Tyrius, Arianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, & alij feliciter desudârunt.

Prace-

Præcepta generis deliberatiui ex veteribus ἐν τύτῳ expressa.

CAPVT II.

IN deliberatiuo, sex considero, definitionẽ, diuisionem, materiam, causſam efficientem, formam, finem.

Deliberatiuum est, quod positum in consultatone, habet in se sententiæ dictionem.

Partes sunt duæ, suasio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, petitiones, consolationes, precationes: & dissuasio, ad quam spectant, dehortationes, obiurgationes, & cæt. *Cic. 3. ad Heren. Partit. Aristot. Rhet. l. 1.* συμβολῆς τὸ μὲν προτρεπτικὸν, τὸ δὲ ἀποτρεπτικόν.

Suasio est oratio deliberatiua, quæ primum consultatione, quid faciendum sit, ostendit.

Dissuasio est oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem, ac suasione ostensa est, persuadere conatur.

Materia in genere est de contingentibus futuris, quæ ad nos referri possunt, & quorum causſa, & origo est in nobis sita, non est autem de fine deliberatio, sed de his, quæ pertinent ad finem.

Deliberationi quinq; argumenta In specie, si causſa sit publica, quinque ab Aristotele numerantur, lib. 1. Rhetor. vectigalia, bellum, pax, custodia regionis, quę importantur, & exportantur, ratio ferendarũ legũ. πόροι. πόλεμος. εἰρήνη. φυλακὴ χώρας. εἰσαγώμενα, καὶ ἐξαγώμενα. νομοθεσία.

In priuatis causſis tot occurrunt, quot sunt hominum negotia, in vita, & re familiari instituenda, vt an litteris debeat nauare operã, aut mercaturæ Polemon? an vxorem ducere, an cælibem vitam consectari, an agrum emere, an iter suscipere, an in Canadiam nauigare?

Materia, alia simplex, alia compósita.

Simplex, vbi vnum quid in quæstionem cadit, vt an Athenienses rem naualem curare debeant.

Compósita, vt, an Cæsar victo Pompeio Romam remeare, an in Hispaniam proficiscí debeat.

Efficientes causſa deliberationis.

Efficientes causſæ sunt, qui deliberant, in quibus primum spectanda authoritas, & in publica causſa, quis sit status politiæ.

Respublica dua. Seneca libro de beata vita cap. 3. duas respubl. animo in vniuersum complecti iubet, vnam magnam, & verè publicam, qua Dij (inquit) atque homines continentur, in qua nõ ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum cœlo metimur. Alterum cui nos ascripsit conditio nascendi. Regũntur porrò ciuitates tot modis, quot sunt genera administrationis.

Respublica magna qua?

Monarchia. Variæ autem sunt species politiarum. Regnum, siue Monarchia, est vnius principatus, siue, vt ait Aristoteles lib. 3. politiarum, vnius imperium, communemque vtilitatem spectans.

Monarchiæ & regni differentia. Polybius, lib. 6. Monarchiam, à regno distinguit, quod Monarchia dicatur, si quis robore corporis, & animi viribus præstans sibi Imperium, & principatum alicuius populi sumat, & obtineat sine voluntario populi cõsensu: Regnum verò sit dominatus reipublicæ consensione vni concessus. ἀκατασκεύως (inquit) καὶ φυσικῶς συνέστη μοναρχία. Ταύτης δ' ἐπεται, καὶ ἐκ ταύτης γενᾶται μετὰ κατασκευῆς, καὶ διορθώσεως βασιλεία.

Aristocratia. Aristocratia est optimatum Imperium, vel, vt ait idem Polybius, cum respublica secundum electionem à iustissimis, & prudentissimis viris æqualiter administratur. Ητις κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων, καὶ φρονιμοτάτων ἀνδρῶν βραβεύηται.

Democratia. Democratia definitur, Imperium populi communem vtilitatem spectans. Hæc sunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur à Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia.

Tyrannis. Tyrannis est abusus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia. Oligarchia est imperium ad vtilitatẽ paucorum diuitum spectans.

Ochlocratia. Ochlocratia est tenuissimæ plebis principatus.

Anarchia. Addi potest ex Diodoro, Anarchia, quæ solet exsurgere ex turbulentissimis temporibus, vbi, sine Rege, & cæteris magistratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus, & Principibus, quibus, vt ait Parysatis illa apud Plutarchum, verbis opus est byssinis, an cum opimatibus, apud

quos, honesta, & legitima dicere oportet, an cum plebe bellua multorum capitum, cum qua negotium tractare difficillima res omnium. Neque verò satis est dignitatem in viris spectare, sed morum, & conditionis, & ingenij rationem habere oportet: prudenter igitur Aristoteles in Rhetorica agit de moribus iuuenum, & senum, & virorum, quæ ego hic ὑποτύπωσω subijcio.

Mores iuuenum, virorum, & senum.

CAPVT III.

Hieronymus in Ecclesiastem cap. 12. paucis adolescentiam definiens, huic adiungit comitem stultitiam. Chrysostomus epist. 3. ad Olympiadem ait, hac ætate ingentem esse libidinum tempestatem, magnamverò rationis imbecillitatem. Η' πολλὴ τὴ ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενὲς δείκνυσι τὸ λογισμός. Similiter Ambrosius de Abel, & Cain lib. 1. cap. 3. Iuuentutem variarum illecebris passionum feruere. Sed vbi maturior ætas accesserit, tanquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quosdam portus quietos lassæ animæ nauigium subducere. Basilius in cap. 3. Isaiæ, pluribus iuuentutis mores describit. Plato lib. 7. de legibus, facit puerum quauis bestia intractabiliorem his verbis, ὁ δὴ παῖς πάντων θηρίων ἐστὶ δυσμετα χειριδότατον, ὅσῳ γὰρ ἔχει πηγὴν τοῦ φρονεῖν μήπω κατηρτυμένην ἐπίβουλον, καὶ ἄγριον, καὶ ὑβριστότατον θηρίων γίγνεται.

ἐπιθυμητικὸν ἀεὶ ὀρεκτικὸν περὶ τὰς ἡδονάς πιθυμία. Horat. amator euanescet per iter. Quæ ἀφροδίσιος ἀξίωμα. Talibus exarsit dictis violentia Turni.

Iuuenes sunt cupidi, & parati ad efficienda, quæ concupierint, sectatores voluptatum, & in horas mutabiles, fastidiosi in cupiditatibus, & celeriter quidem, & valde concupiscunt, statim verò sedantur, vehementes sunt eorum impetus, sed non diuturni: cuiusmodi ægrorum sitis, & fames sat senum cupiditates, partim decrescunt, partim languescunt, quare lucri sunt auidi, & remissis voluptatibus lucro seruiunt, viri mediocriter se habent ad voluptates.

Iuuenes sunt iracundi, statim excandescentes, maximè si propter studium honoris parui fiant: Senes excandescunt imbecillius; viri moderatius. τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν ὑφειλόμενον ἐξ ὀργὴν ἔχει.

Iuuenes studiosi sunt honoris, & excellentiæ, & victoriæ magis, quam pecuniarum, nondum enim egestatem experti sunt. Senes sunt vitæ appetentes, maximè extremo tempore, quia cupiditas est rei absentis, & quo minus est vitæ, eo magis desiderant. Melius. οὐ κακῶς ἀλλ' οὐκ ἀεὶ ὀρθῶς οὐ γὰρ ἔστιν ἐπιθυμητὸν ἐλπιζόμενον.

Iuuenes, vt plurimum non sunt malis moribus, quod non sint veteratores; Senes contrà, sunt magis versipelles, vt omnia in peiorem partem rapiant, viri sunt in vtroque moderatiores.

Iuuenes sunt crudeli, quia nondum in multis deceperi: Senes suspiciosi, quia magis periti: Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

Iuuenes sperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confidunt, neque nimis timent.

Iuuenes sunt verecundi, & facile erubescunt: Senes duriotem habent frontem: Viri, neque omnino verecundi, neque sine aliquo rubore sunt. ἀναίσχυντοι. vt Apollinis Medea. ἀδιάντροι.

Iuuenes honesta præferunt vtilibus: Senes necessaria honestis, Viri mediocritatem obtinent inter parsimoniam, & luxuriem. δι' ὀλίγου τιμῶσι τὰ ἀναγκαῖα τῶν καλῶν. παρὰ δόξαν. φιλόκαλοι καὶ φιλάργυροι. πάντα τοῦ μέσου.

Iuuenes in omnibus ferè sunt nimij, nimis amant, nimis oderunt, tum putant se scire omnia: Senes peccant defectu, & putant quidem, sciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effusius, sed oderunt quasi amaturi, & amant quasi odio habituri. τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐν ἅπασι πρὸς ἀμαρτίαν.

Iuuenes misericordes sunt, sua enim innocentia cæteros metiuntur; Hoc ipsum viris, & senibus conuenit.

Iuuenes rident lubenter, & sunt faceti: Senes plerunque ἀγροικίαν odere ridiculos: Viri sectantur mediocritatem. Hæc paucis Horatius complexus est:

Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores, Horatius
Mobilibusque decor, maturis dandus, & annis, in arte.
Reddere, qui voces iam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temerè, & mutatur in horas.

Iuue-

Imberbis iuuenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus aris,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix:
Conuersis studijs ætas, animusque virilis
Quærit opes, & amicitias: inseruit honori:
Commisisse cauet, quod mox mutare laboret:
Multa enim circumueniunt incommoda: vel quo
Quærit, & inuentis miser abstinet, & timet vti,
Vel quod res omnes timidè, gelideque ministrat.
Dilator, spe longus, iners, auidusque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero, Censor, Castigatorque minorum.

Et hæc quidem aurea, Aristotelique, & Horatij digna iudicio: sed tamen ingenia plerunque in consuetudine, & vitæ ratione, atque institutis ita mutantur, vt inueniantur senes pueri, & pueri senes: Hoc erit prudentis oratoris animaduertere. Ex ijs, quæ dicta sunt colliges, vt plurimum iuuenum animos illecebra gloriæ titillandos, temperandum aliquando in eorum leuioribus vitijs, expectandum tantisper donec iracundiæ, & cupiditates deferuescant, nihil cum cupidis agi, defecatis emotionibus animi, omnia futura remissiora, contra torrentem non esse luctandum. At si indomitæ libidines fuerint, & maior in dies audacia, præcipuè in agrestibus animis, vt non modo temporis longinquitate non miteſcat, sed obfirmatæ malitiæ incrementis serpat latius: efficiendum, vt qui lenitatem contempserunt, seueritatis aculeos sentiant. Solent enim simillima ingenia, vt musceæ aceto, sic seueritate excitari, aut ad exemplum aliorum frangi, si modo curuari non possunt. Apud senes maximè spectanda erit vtilitas, pecuniæ, prædiorum, opulentiæ, & omnium commodorum ad viram accessio. Apud viros, vt ipsi rationem audiunt, oratio erit ex honestate, & vtilitate temperanda.

Mores secundum conditionem.

CAPVT IV.

Nobilium mores.

NObiles omnino sunt honoris cupidi, ita enim compositum est hominum ingenium, vt ea, quæ habent, studiosius quærant, & accumulent: At nobilitas est dignitas quædam, & honor maiorum, quo fit, vt aliũ, atque alium honorem semper appetant. Idẽ quoque facile contemnunt, sunt enim fastidiosi stomachi. Diuites sunt sæpè contumaces, contumelioſi, delicati, ob mollitiem, & felicitatis ostentationem arrogantes, apud quos difficile est agere, nisi torrens fortunæ virtute reprimatur. Sed licet apud Theophrastum videre elegantissimos harum personarum characteres.

Mores plebis.

Mores plebis describunt summi artifices, Plato, Salust. Cornelius Tacitus, Seneca, Xenophon.

Platoni dicitur, bellua multorum capitum. Θηρίον πολυκέφαλον.

Xenophonti ἀχάριστον, ὠμὸν, βάσκανον, ἀπαίδευτον, multitudo, inquit ingrata, crudelis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi sunt impigræ linguæ, ignaui animi.

Liuius, priuata cuique stimulatio, vile decus publicum.

Salustius, multitudo vulgi magis more, quam iudicio, post alium alius, quasi prudentiorem sequitur.

Item. Natura inuidum vulgus ægris oculis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio est mobili seditiosum, atque discordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti, & otio aduersum, aut seruit humilius, aut superbè dominatur: Hæc, & alia Lipsius. Apud huiusmodi homines, nisi prius boni moribus excolantur, difficillima est omnino oratio, vbi nulla ratio: Itaque in in istis, & similibus satius conticescere, quàm sine fructu, & sæpe cum maximo periculo verba facere. Tentanda sunt etiam nonnunquã remedia seueriora, vbi minime prosunt lenia. Sed hactenus de moribus personæ.

Iam in deliberatiuo genere spectandus sequitur post efficientem finis, & is, honestas

cum vtilitate coniuncta, omnis autem honestas cum virtute posita est.

De honesto.

Virtus est animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus est: cuius quatuor sunt fontes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, de quibus in demonstratiuo genere dictum est.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere possit argumenta ad rem suadendam, vel dissuadendam, ostendemus, si rem secundum iustitiam probare velit.

Honesti ratio quomodo tractanda.

Primum demonstrabit, eam diuino cultui consentaneam, summo numini gratam, & acceptam.

Secundò patrum institutis, & legibus, consuetudinibus maxime conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter se continere.

Tertiò spectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis necessarium est.

Quartò improborum audaciam reprimere, bonis signum ad bene sperandum proferre.

Quintò disciplinam, modestiam ciuitatis, hoc maximè facto contineri.

Postremò nefas esse fidem violare, officium negligere, ignominiosam perfidiæ notam subire, seruandam cum hostibus fidem, necessitudinem cum clientibus retinendam, deinde religiosè obseruandum, vetus dictum. *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Vt rem honestam esse secundum fortitudinem planum faciat orator, in primis magnam esse ostendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundò, pro honesta causa non modo subeundos, sed vltro etiam appetendos esse labores.

Tertiò, mortem quauis turpitudine iucundiorem esse.

Quartò, virum non esse, qui propter dolorem ab officio, fortitudine, & honestate recedit.

Quintò pro veritate, & sua, suorũq; sed potissimum pro Dei gloria nullas inimicitias formidandas, nulla tormenta recusanda.

Temperantia vberem suasori, & dissuasorii materiam suppeditabit, cum ostendet, quam magnum, quam regium, quàm diuinum sit libidinem coercere, vota immodica, & cupiditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compescere, victis ignoscere, iacentes erigere, denique in summa dignitate, & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras sparsa virtutes efficiet, vt orator aduocet in consilium præteritas, memoria duce, & comite experientia, consideret præsentes, consulat peritos, bonosque consiliarios, seipsum excitet, & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circunspiciat locum, tempus, facta, personas, prospiciat difficultates, & mature adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quę secus fiunt, contra prudentiam fiunt.

De vtili.

CAPVT V.

Vtilitatis dua partes.

VTilitatis duæ sunt partes. Prima incolumitas, altera felicitas. Proponet igitur prudens orator malorum fugam, eo enim argumento maximè afficiuntur auditores, nec vllus est adeo sui negligens, qui non statim cogitet, quo pacto se à periculo expedire, & salutem consequi possit. Felicitas omnes vtilitates complectitur, quæ humanam vitam exhilarant, sub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene sola aures arrigant, cætera perfunctorie, & oscitanter audiant.

De necessario facili, iucundo.

CAPVT VI.

OMniaporrò argumenta facilè obruit necessarium: Nam, & si vtilitates, quam speciosissimæ ostendantur, inueniuntur tamen adeo segnes animæ, quæ non facile cõmoueantur, maximè si quid exhauriendum est in negotio laboris. At vbi necessitas rei obeundæ clarissimè ostenditur, qualis est, salus

salus animæ, corporis, fortunarum, compendiosius est ad suasionem, & dissuasionem iter. Ecce Olibano comiti multis criminibus immerso, suadendum fuit, vt religiosum institutum arriperet? Quæ honestatis illecebra, aut vtilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, vt videbatur, prorsus natum inflectere potuisset, vt id consilij caperet? At vbi à viro sancto, cui suam conscientiam permiserat, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem sibi iter esse relictum: Homo, qui à teneris aulæ delicijs assueuerat, ita repente est immutatus, vt relicto priſtino vitæ genere, totum se religiosæ disciplinæ committeret. Orcyni piscatoris. Orcynus hamo captus luculentius sibi vulnus infert, vt hamum extrudat: Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quamquam acerrimo dolore exscindi, lanienam omnem subeuntes, vt quod reliquum est vitæ seruent, ac tueantur, inducti vna ratione necessitatis. Ælianus de animalibus.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad suadendum bellum aduersus M. Antonium, quam istud, *Agitur enim, non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio, ignominiaq; perituri.* Cicero. Philip. 4.

Additur his quoque capitibus facilis, iucundique ratio, quæ non leue ad inflectendos animos sortita est momentum. Quamuis enim res, & honesta sit, & multas contineat cum honestate coniunctas vtilitates: tamen si nimis sit operosa, deterret plerumque animos, & minores habet ad suadendum emissiones.

De argumentis, & affectibus generis deliberatiui.

CAPVT VII.

ARgumenta huius generis primùm sunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fusius actum est, deinde auctoritates, & testimonia, pacta, conuentiones, exempla, & cætera similia.

Sed nihil ita familiare est, ac sunt rerum, personarum, locorum, temporum, rationum, causarum, denique adiuncta, e quibus, si rem bene discutias, inuenies omnia fere decerpi argumenta. Platus l. 1. ca. 14. Deliberatiuum genus.

Nec vllum validius est telum, quam omissis communionibus de honestate digressionibus, ad ea, quæ rei intima sunt deuenire.

Affectus autem huius partis præcipui sũt, desiderij, spei, amoris, timoris. Nam vel bona quærenda proponuntur, & tunc eorum desiderium excitari, atque inflammari solet: vel ad desiderium accedit certa, atque explorata ratio facultatum, quibus ea facilè possumus assequi, & hoc spem erigit, erectamque fouet, ac sustentat. Vel rei bonitas, pulchritudo, vtilitas, quasi præsens ob oculos ponitur, vt ardentiores quasdam amoris faces injiciat. Si contra dissuadendum est, res impeditæ, difficiles, molestæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris, & desperationis commouentur. Affectus.

Demades orator, cum fortè ad Philippum Regem legatus missus esset, vt eum Athenarum desiderio incenderet, vrbem descripsit in mensa. Contrà, Cicero vt pacem dissuadeat cum M. Antonio sanciendam, postquam nullam intercedere posse ostendit, vt motus terroris, & odij inurat, eius crudelitatem depingit. Hermog. lib. 1. de Inuent.

Nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos trucidatio ciuium. Cicero Philip. 4.

De artificio suasionum, & dissuasionum.

CAPVT VIII.

SVasionis igitur, vel dissuasionis hoc primum caput est, vt venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur sensus, cum quibus res agenda est. Neque solum natura, ingenium, institutio, conditio, sed etiam affectus, vt amores, odia, metus, voluptates, & priuata quæque adiuncta perquirenda sunt: Quæ, quò melius dignoscuntur, eò faciliorem suppeditant persuadendi rationem. Suadendi & Persuadendi ars.

Atque vt Imperator in vrbis obsidione loca omnia lagaciſſimè pertentat, vt qua parte debiliorem viderit, hac impressionem faciat, sic orator omnes pectoris aditus colluſtrat, antequam destinato, quod cupit, ictu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, non minus diserti oratoris, quam naui Principis, qui cum exercitum haberet, ex varijs gentibus conflatum, Curtius l. 4.

flatum, varia oratione, vt cuiusque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam, atque vltimaOrientis, non ipsius magis, quàm suo ductu profecti, inueteratæ virtutis admonebantur. Illos terrarum orbis liberatores, emensosque olim Herculis, & Liberi patris terminos non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus imposituros iugum. Macedonum Bactra, & Indos fore: Minima esse, quæ nunc intuerentur: sed omnia victoria parari. Hæc apud generosos animos. Deinde cum videret tot terrarum spatia emensos, nonnihil difficultatum occursu retardari insinuat.

Suasionis artificiosa exemplum.

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ saxis sterilem laborem fore: spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem suo pauore fluctuantem vmbonibus posse propelli. Victor ad hæc Atheniensium Philippus pater inuocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & vrbis in ea nobilissimæ ad solum dirutæ species repræsentabatur animis.

Cum adierat Græcos admonebat, ab iis gentibus illata Græciæ bella, Darij prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam, terramque populantium, vt neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Deûm templa ruinis, & ignibus esse deleta: vrbes eorum expugnatas: fœdera humani, diuinique iuris violata.

Illyricos verò, & Thracas rapto viuere assuetos, aciem hostium auro, purpuraque fulgentem intueri iubebat, prædam non arma gestantem. Irent, & imbellibus fœminis aurum viri eriperent: aspera suorum montium iuga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum campis, agrisque mutarent. Ita qua quisque capitur esca deliniendus.

Suadentis partes quæ?

II. In eo qui suadet, duo potissimum requiruntur, auctoritas, quæ ex sapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris inualescit: Deinde amor, & beneuolentia in res nostras. Primùm igitur maximè solemus moueri eorum sapientia, peritia, & experimentis, qui aliquid suadent, vel dissuadent, quod eleganter his versibus expressit Ausonius.

Auson. in epigram. ad Theodosium Imperat.

Agricolam si flaua Ceres dare semina terræ,
Gradiuus iubeat, si capere arma ducem,
Soluere de portu classem Neptunus inermem;
Fidere tam fas est, quam dubitare nefas.
Insanum quãuis hyemet mare, crudaq; tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus.
Ni dubites audere bono.

Itaque nauum ducem facilè sequuntur milites, & in quamcunque partem inflexerit mouentur. Quin laceris, & exarmatis nauigijs impositi, nonnunquam tranant maria, & quidlibet moliuntur, vnius viri robustissima quadam auctoritate concitati: sin contra imperitus sit, aut infelix Imperator, tutissima quæque formidant. Similiter in cæteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus suam salutem committant, quos vbi tales sibi persuaserint, nihil non valetudinis recuperandæ caussa sub eorum auspicijs faciunt: callidos, & longo rerum vsu tritos nautas nauigantes, doctos præceptores discipuli bonos, fabros, bonos sartores, bonos etiam cerdones quisque desiderat, quibus rem suam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos beneuolentia. Nam si peritissimum hominem in ea re, quã aggredimur nacti sumus, versutum tamen, fallacem, & sui potius amantem, quam nostri deprehendamus, eius suasiones, & dissuasiones auersamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis, & Veneris indicare voluit quarto Aeneidos. Nam Iunonem blanda, & valde probabili oratione de retinendo AEnea Carthagine loquentem inducit.

Simulata, res & versutum, sui potius amantem, deprehendamus, dissuasiones auersamur. Hoc Virgilius in oratione Iunonis, & Veneris indicare voluit quarto Aeneidos.

Sed quis erit modus, aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactosque hymenæos
Exercemus? habes, quod tota mente petiisti,
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem,
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auspiciis: liceat Phrygio seruire marito,
Dotalesq; tua Tyrios permittere dextra?

Quid hac oratione in speciem honestius, aut vtilius? nec tamen persuadetur Venus. Cur? — *Sensit enim simulata mente loquutam.* nec sibi tam beneuolam Iunonem credere poterat: frustra igitur laborant in suadendo, aut dissuadendo, qui minimè diliguntur, aut amici non putantur. Prius deuincire pectus oportet, quod ferias, quod si laboret aliqua suspicione, paulatim obsequijs, & certis beneuolentiæ signis euellenda est, antequam res longiùs progrediatur. Contra, si nihil obsti-

obstiterit, si sapientia, si integritas, si fida in suadente beneuolentia, magni sunt ad omnem persuasionem aculei, & qui his fultus adminiculis suadet. σιγῶν πλέον δύνατο, ἢ πλέον λαλούντων. σωφρόσυναι γὰρ ἐντολαῖς κυρίου, καὶ τοῖς δικαιώμασιν ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ, vt author est D. Ignatius Martyr, in epistola ad Philadelphenses, silentio plus potest, quam alij verbosa oratione. Mandatis enim Dei, & iustitiæ præceptis congruit, vt fides citharæ.

S. Ignatius in epist. ad Philadel.

III. In argumentis videndum est, vt minuta succidantur, ea autem proferātur, quæ maioris sunt ponderis, qualia sunt diuina; Nam *omnes religione mouentur*, & nulla res multitudinem efficacius regit. Plenæ sunt exemplis omnium gentium historiæ, in quibus falsa etiam superstitione delusæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, vt ait Valerius Maximus, Prisci Romani statas, solemnesque ferias Pontificum scientia, benè gerendarum rerum auctoritate, augurum obseruatione; Apollinis prædictiones vatum libris, Portentorum depulsa Hetrusca disciplina explicari voluerunt.

Cicer. 5. in Verr. Curt. l. 4.

His artibus Zoroastres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienses Minos, apud Romanos Numa multa suaserunt: Verùm, fraude superstitionum agnita, nullum argumentum est debilius.

Diuinis proxima sunt humana, ὅσα ἀναιρετικὰ, quæ spectabile damnū inferunt, vt morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amissio fortunarum, quorum propositi terrores si imminere videantur, potentissimis machinis animos percellunt.

Ἀναιρετικὰ consequuntur bonorum spes, & promissiones, quibus quisque pro suo ingenio, vt superius demonstratum est, afficitur; quo certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Suasionis forma & modus.

Quartò, quod ad modum attinet, videndū est, vt commodo loco, vt opportuno tempore, vt minimè suspicioso, & reluctanti, eius qui mouendus est animo, prima fiat aggressio; Deinde, vt non apparata, non insidians videatur oratio, non verbosa sit, non picta, non iuueniliter lasciuiens; sed simplex, honesta, syncera, parca verborum, sententijs, & argumentis pressa, quod maximè fieri oportet, vbi de re negotiosa sermo est, apud callidas, & occupatas aures, adde etiam suspicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio est in floridis argumentis, qualia solent esse Ethicorum Philosophorum: tales enim orationes expositionem, quanquam sobriam illam quidem, & minimè fucatam desiderant: iuuerit nonnunquam verbis res, & experimenta coniungere, quod Cyrus admodum prudenter fecisse, memoratur à Iustino, qui cùm expeditionem in Medeos pararet, conuocato populo, iubet omnes præstò cum securibus adesse, & syluam viæ circumdatam excidere. Quod cùm strenuè fecissent, eosdem postera die, ad paratas epulas inuitat: Deinde, cùm alacriores ipso conuiuio factos videret, rogat, si conditio proponatur, vtrius vitæ sortem legāt, hesterni laboris, an præsentium epularum, præsentium, vt acclamauere omnes: ait, Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se sequutos hodiernis epulis. Lætis omnibus Medis bellum infert: ita re ostendere oportet, quod suadetur: nihil enim est ad infringendam aliorum dissuasionem, nostramque sententiam confirmandam potentius.

Si res desint, valida sunt exempla sæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in vtramque partem momentum habere solent.

De exhortatione & cohortatione.

CAPVT IX.

EXhortatio differt à suasione, quod hæc sit consilij, illa motus: in suasione siquidem Orator docere, in exhortatione inflammare nititur: quamobrem, & in suadendo, vt re adhuc incerta, plus argumentorum est, in exhortando plus caloris. Prouidendum est in primis, vt res, ad quam hortamur alios omnes numeros habeat honestatis: num si quid turpiculi appareat, rationibus prius erit diluendum, quàm motus, & affectuum faces adhibendæ.

Exhortatio differt à suasione.

In exhortando animus prius ratione vincendus quam mouendus.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facilitate constet: nam si minimè conuictos, & reluctantes adhuc animos coneris exhortari calidiùs, idē fācias, ac si lignum adhuc viride, & crudum prima aggressione nitaris incendere. Itaque nec

nec de suo ingenio desperantem, abiectum, & formidantem omnia, statim incensa oratione mouebis, vt literas discat, nec aurum, aut sordidum, vt sumptum faciat, nec Drancem frigidum, vt prælietur: sed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obuersantur, difficultatum pondera discutiantur.

Animi quidam sulphurati.

Tertiò, vt sulphurati quidam sunt animi, secundum Plotini dictum, qui statim flammas concipiunt, ita parciores verbis apud eos esse oportet oratores; pigris verò, & segnibus validius instandum, siquidem speretur aliqua ratio honestatis: sin autem tam angustæ sint, & tenebricosæ mentes, vt nulla bonæ spei scintilla promicet, quid attinet frustra prolixam orationem perdere? in quo præclarè monet Dio Prusæus in oratione prima de regno, successus eloquentiæ, & exhortationum, maximè pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicen, canens bellicum ita rapiebat, vt eodem vestigio ad arma prosiliret: At hoc ipsum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quanquam erant præstantes illi quidem, & plane bellicosi, quam ex ipsius Alexandri acri quodam, incitatoque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum delicijs effœminatum, nunquam Timotheus, aut Apollo quidem ipse de cubili excitasset, vt abiecta muliebri consuetudine, ferro se accingeret.

Quartò, si persona, quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minus pugnax rationibus, minus calens, & profusa verbis videri debet (nisi temporum, & periculorum ratio aliud expetat) Nam dignitas ipsa potentissimum est ad feriendos animos telum, & vt ait Cornelius Tacitus. Suasio, vel exhortatio ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert. Cauendum est tamen, ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quintò, in exordijs, & insinuationibus præferre debet sæpius orator spes egregias de eorum virtute, quos exhortatur, vt se potius officij, aut alia ratione inductum, idipsum exhortationis genus aggredi demonstret, quàm quod hortatore alij indigeant, qui sua sponte sint satis incensi. Hoc artificium obseruat Dio Prusæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, vt Imperatores instructa acie solent: quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur, sic ego vos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Sextò, & si minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus effluens; sunt tamen viuidæ, & pressæ rationes afferendæ, quibus, veluti claui, audientium animis quam altissimè defigantur. Erunt autem maximè petendæ, ex intimis rei, & negotij, quod tractatur, adiunctis, quæ si clarissimis, & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos ponderis. Nec istud omittit M. Tullius in sua exhortatione

Non debet esse animus argumentosa.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, vestro studio, & virtute fregistis, sic Antonij nefarium latrocinium vestra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducumque vestrorum breui tempore oppressum audietis.

Septimò, exhortationis anima est pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acribus, & densis agnoscitur; vt,

Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quo cum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille seruitutem vestram, vt antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetraque bellua: quæ, quoniam in foueam incidit, obruatur.

Octauò, potentissimum est exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa disertissima Darij regis oratione, post acres, & varias rationes illam addit, quasi colophonem.

Ipse, non patrio more solum, sed etiam, vt conspici possim, curru vehor, nec recuso, quo minus imitemini me, siue fortitudinis exemplum, siue ignauiæ fuero.

In dehortatione par est fermè ratio, nisi quod animi iam præmissa hortatione perculsi, contrarijs rationibus muniendi sunt, & ardor, si quis est, restinguendus. In quo plurimum aliquando valent ironiæ, quibus ea, quæ ab incēsis hortatoribus sunt allata, quasi ingesta frigida obruuntur. Redarguitur auditorum

Dehortatio.

Eius ars.

ditorum simplex credulitas, qui se fascinari, & quasi naso duci permittunt. Adhortatorum veteratorium ingenium, & fraudes, consultò ad impellendos animos compositæ notantur. Res aut mala, aut vilis: aut si bona est, dura, laboriosa, difficilis, & supra facultatem omnem ostenditur.

Montes aurei à vanis hortatoribus promissi deridentur: contrà, labores, & pericula, & incerti exitus, & si contingant, parum frugiferi, exaggerantur. Dissimilitudo exemplorum, si quæ ab aduersarijs sint intertexta, plenius indicatur. Alia, & magis nota, & communibus hominum sensibus accommodata proponuntur. Ad summum animi à iucunda bonorum specie, ad terrores, & impeditas difficultates traducuntur.

De concitatione & conciliatione.

CAPVT X.

QVæ de affectibus odij, & iracundiæ, eiusque lenimentis antea dicta sunt, concitationis, & conciliationis artificium satis ostendunt. Ac animos quidem ad iracundiam, atque odium, obiecta præsertim iniuriæ atrocioris specie, eaque Rhetoricis excitata coloribus, haud est operosum: cum omnes ad suas vlciscendas iniurias, nō ieui propensione rapiantur. At verò ardentes furijs restinguere,

Hoc opus, hic labor est.

Conciliatio. De priuatis conciliationibus nihil dico, in quibus, & ars, & prudentia requiritur singularis; Quid in pacandis efferatæ multitudinis animis, quæ præsidia satis secura reperiri possint? Certè fatendum est, debilia hic esse eloquentiæ opera, nisi alijs præsidijs sustententur. Quis enim furenti belluæ inermem Suadam obijciat, aut musico contentu tigres emollire tentet: quanquam multum potest diserta oratio, nisi tamen alium habeat comitatum, quàm verborum, parum secura est: quem verò sapientiæ, sanctitatis, amplitudinis, beneuolentiæ, amoris, addo etiam radios quosdam maiestatis, quos Deus imprimere solet in eorum vultu, quos sibi veluti vicarios in regendis hominum cœtibus constituit.

Tum pietate grauem, & meritis, si forte virum quem,
Conspexere, silent.

Hac ratione Iulius Cæsar seditionem exercitus verbo vno compescuit, *Quirites* vocando, qui sacramentum eius detrectabant. Augustus vultu, & aspectu Actiacas legiones deterruit. Alexander Seuerus admodum adolescens tumultuantes copias ita repressit, vt & vultus pondus, & oculorum fulgura nō ferrent.

Hæc igitur prima lex conciliandorum animorum, dicentis auctoritas, & maiestatis apex venerandus. Deinde tempora diligenter obseruanda sunt, nec temerè calenti adhuc turbæ, etiam cum iustissimis auctoritatis, & innocentiæ præsidijs credendum. Primi enim impetus solent esse belluarum, qui semel atque deflagrarunt, liberiorem ausam orationi, prehensionesque permittunt. Postremò etiam, & venæ hominum tenendæ, sensusque delibandi, & periclitandæ voluntates, & origo mali pertentanda, vt quid doleant, quid cupiant, quid timeant animi, plenius agnoscatur. Ad summum, modò lenimentis, modò etiam seuerioribus remedijs, prout res, & tempora postulabunt, vulneri medendum est. *Conciliationis methodus.*

Sunt apud Cornelium Tacitum duo insignia pacandarum seditionum exempla, in quibus, & in rebus ferè ijsdem diuersa hominum ingenia, varijque, & multiplices negotiorum tractus cernuntur. Turbatur in Pannonia, & grauis oritur seditio, authore Percennio: Agnosce primùm hominem, & malas artes concitationis. *Concitationis insigne exemplum.*

Erat (inquit) in castris Percennius quidam dux olim Thearralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus.

Digna fax hac seditione: nunc animaduerte, quam oportunè tempus captat, & per cuniculos primùm rem aggreditur.

Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquijs, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare; Postremò prōptis iam, & alijs seditionis ministris, velut concionabundus, interrogabat.

(Agnosce insigne artificium linguæ virulentæ.)

Cur paucis Centurionibus, paucioribus

Tribunis, in modum seruorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi nouũ & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignauia peccatum, quod tricena, & quadragena stipendia senes, truncato ex vulneribus corpore tolerent. (Deinde) Militiam grauem, infructuosam, denis in diem assibus, animam, & corpus æstimari. Verbera, & vulnera duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna.

Hi conciationum stimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi alleuatus, circumstantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos.

Concitatio- nis ars ma- litiosa.

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miserrimis, lucem, & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos è germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores suos, quos in exitium militum habet, atque armat. Respondē Blæsē, vbi cadauer abieceris, ne hostes quidem sepulturam inuident, cum osculis, cum lachrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube. Dum interfectos nullum ob scelus, sed quia vtilitati legionum consulebamus, ij sepeliant.

Vncandæ seditionis ars in Druso.

Mira ars concitandæ multitudinis: quid postea? coortur atrox tempestas, ad quam sedandam mittitur Drusus à Tiberio, rudis dicendi, sed cui promptum erat, ad asperiora ingenium; hic cum truculentis adhuc vocibus concio streperet, nec satis turum videretur consistere in publico, magnis artibus rem tentat, & perficit. Nam, cum forte luna clariore penè cœlo visa esset languescere, hoc ad incutiendum militibus terrorem oportunum ratus, quæ casus attulerat, in sapientiam vertit. Circumiri secretò tentoria iubet, accersit Centurionem Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & si qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem cupa tenebantur, sibi deuincit. Hi commutata oratione apud suos disserunt.

Quousque filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione, & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius, & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neronibus, & Drusis, imperium P. R. capesset? quin potius, vt nouissimè in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus; tarda sunt, quæ in commune expostulantur: priuatam gratiam statim mereare, statim recipias.

Ita per conscios, quàm aptissimè commotæ, iam inter se suspectæ cæterorum mentes: nec difficilè coniurationis moles hoc artificio defluxit. Drusus, vt documentum seueritatis relinqueret, iam desertos à seditiosis cõcitationis duces, Percennium, & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At verò Germanicus Cæsar eodem tempore, ad tumultum in Gallijs compescendum mittitur, qui, vt erat vir eloquens, & mansuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias, triũphosque Tiberij, Italiæ inde consensum fidē Galliarum extulit: Mox seditiosos increpãs. Vbi modestia militaris, vbi veteris disciplinæ decus? quonam Tribunos? quò centuriones exegistis?

Quid hæc lenis maiestas profuit orationis apud inconditam multitudinem? quæ dedecora non exorbuit Germanicus? Eò vsque deuentum est, vt cùm oblato, si vellet, imperio, se moriturum potius, quàm fidem exuturum clamitaret, ferrumque à latere direptum deferret in pectus, quidam hortarentur, vt feriret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse*.

Nec satis, nocte concubia, concursu ad iamam facto, reuulsisque foribus, Cæsarem intento mortis metu vexillum tradere subigunt, in legatos ipsos efferuescunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata seditio, miseratione potius, quàm authoritate. Nam cum à furentibus Cæsar filiolum Caligulam, & Augustam vxorem summoueret, incederetque mulicbre, & miserabile agmen, profuga ducis vxor, paruulum sinu filium gerens, pudor inde, & miseratio, quæ eò traduxit milites, vt mutati sæuirent in seditiosos.

Lentiora quidem hæc remedia, sed tamen mitiora fuerunt.

Di

De consolatione.

CAPVT XI.

Cōsolationis necessitas.

INter cætera eloquentiæ adiumenta, non postremum est illud subsidium, quod miseris impertiri solet, consolatio, ærumnarū dulcissimum quoddam nepenthes.

Hôc inopia, carcer, morbi, seruitus, orbitas, & cætera, quibus humanum genus, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum cōflictari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hæc aduersus mortis nimis quotidiana vulnera crebro vsurpata est à sapientissimis viris medicina, qualis Senecæ ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Apollonium, Aristidis ad Eteonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia priuata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: pauca diuturna: quicquid cœpit, desinere: vniuersum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subiacere; quod disertè tractauit Statius, in epicedio Glauciæ;

Moriuntur omnia.

— Omnia functa:
Aut moritura vides, obeunt noctesq; diesq;:
Astraq;, nec solidis prodest sua machina teris.
Nam populos mortale genus, plebisque caduca
Quis fleat interitus? hos bella, hos æquora poscunt,
His amor exitio, furor his, & seua cupido:
Vt sileam morbos.
Quicquid habet ortus finem timet: Ibimus omnes:
Ibimus.

Ad hæc inferetur superbæ esse, impotentisque arrogantiæ, vt quis in hac naturæ necessitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, se vnum, ac suos seponi velit.

Secundò, petetur à miserijs vitæ, iuxta hāc sententiam: *Omnis vita supplicium est.* quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertiò, ab aliorum varijs calamitatibus. Omnes agedum mortales circumspice, Larga vbique flendi, & assidua materia.

Vitæ miseriæ.

Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: Alium ambitio nunquā quieta sollicitat: Alius diuitias, quas optauerat metuit, & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse, lachrymæ nobis deerunt, antequam caussæ dolendi.

Quartò, bona si quæ à mortuo relicta sūt, non eius fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria & exclusorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa coniux, cæteraque ex incerta, & mobili sorte pendentia, alieni, commodatique apparatus sunt.

Quintò, est bonum mortis optimum naturæ inuentum, quæ captiuorum catenas leuat, ægrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res a fortuna malè diuisas exæquat, &c.

Sextò, felicitas consequentis vitæ, quæ puras, & candidas animas excipit.

Hæc Christianæ menti, instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem dispexerunt, haudquaquam omittūt: vt Plutarchus ad Apollonium;

Elysii cāpi. Animorum immortalitas.

Οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἔστι τις τιμὴ, καὶ προεδαία (καθάπερ λέγεται) καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διαζέβουσιν αἱ τούτων ψυχαὶ καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δεῖ περὶ τοῦ μακαρίτου υἱέος σου ὅτι τούτοις συγκαταριθμηθεὶς συνέσται.

Plut. ad Apoll.

Septimò, additur, dolorem, non modò inutilem esse, sed turpem: idcircò Lyciorum legislator, viros in funeribus vestem muliebrem gerere voluit, quò se in luctu mulieres fieri admonerentur. Deinde illæ lachrymæ, vel tibi, qui luges, prosunt, vel mortuo: si tibi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, infelicem putas, quem non debes, hanc eandem rationem fusius vrgent Plutarchus, & Seneca.

Lycij in funeribus vestem muliebrem gerūt.

Octauò, sæpissimè vel præmittuntur, vel subijciuntur exempla eorum, qui propinquorum mortes generoso animo tulerunt, quæ quò magis domestica sunt, & nota, plus habent impressionis, & hæc quidem in locis cōmunibus.

Singulares verò sumuntur ab adiunctis defunctorū, à vitæ scilicet benè actæ virtutibus,

bus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequijs, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satius est percurrere, quàm locos communes consectari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate, & clarissimis sententijs illuminentur.

Consolationis ars mystica.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum artem in consolando non vulgarem, cùm enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Iulian. in epist. ad Amestium.

Primus fuit Democritus, qui vt Darium Regem, in morte coniugis pertinacius lugentem consolaretur, promisit se mortuam ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Nomina ἀτυθήτων, i. inclyta. Persis non sunt inuenta.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τριῶν ἀπωνύμων ὀνομάτων; trium scilicet hominum nomina, qui nunquam lugubria sumpsissent, nulli propinquorum, aut amicorum morti indoluissent, qui cum in toto regno non essent inuenti, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege præclarum sumpsit consolationis argumentum.

Plutarc. in consol. ad Apol.

Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Arsinoen Reginam, filij mortem, sine intermissione lamentantem, hac fabula consolatus est.

Quo tempore Iupiter honores inter Dæmones distribueret, fortè tum Luctum abfuisse, ac omnibus iam diuisis, superuenisse, cumque sibi quoque tribui aliquid honoris postularet, Iouem omnibus in alios iam sumptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem, & lachrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij dæmones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad te quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficias: quod si suis eum honoribus studiosè venereris, nouam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Consolationis varietas.

Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diuersus, cum alijs Philosophorum armis aperte pugnandum, cū alijs remissius agendum, indulgendum est aliquid naturæ, concedendæ lachrymæ, quibus exinguitur ardor animi, & paulatim relaxatus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambr.

Non opprimuntur fletus præceptorum seueritate, sed magis irritantur: hic iustè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differre iuuat, donec primus ille æstus deferbuerit, & quasi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris, oculos exsiccare.

Ad summum, longinquitas temporis, ciuilisque in tolerando dolore constituetur honestas, lætarum subinde rerum influentes species, vel etiam alij affectuum motus excitati, lachrymas cirò abstergere solent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium, in aula Claudij Cæsaris, magnis auctum honoribus, cum fratris morte plus æquo perturbatus videretur, scribit:

Cum voles rerum omnium oblinisci, cogita Cæsarem, fas non est tibi, saluo Cæsare, de fortuna queri.

De forma, & charactere Elocutionis,

In genere deliberatiuo.

CAPVT XII.

FOrma deliberatiui generis erit instructa sententijs, & argumentis, nec adeo profusa verbis, maximè verò cum apud graues personas agendum erit, succingere oportebit phaleratæ orationis fluentes lacinias.

Nihil enim tam à persuasione, quæ in hoc potissimum genere spectatur, alienum, quam præcultæ, & ambitiosius fluens oratio.

Fucus, in tionis apud graues personas periculosus.

Itaque disertè notat Dionysius Longinus, περὶ ὕψους, simplici Minerua, cum viris Principibus, & dominis tractanda esse negotia, nam si coneris fuco elaboratæ dictionis hæroicum animum circumuenire, ἀγαναγκτεῖ εὐθὺς εἰ ὡς παῖς ἄφρων ὑπὸ τεχνικοῦ ῥήτορος σχήματι πιθανῷ καταθελχθείς, καὶ εἰς ὑποταφρώσιν ἑαυτοῦ λαμβάνων τὸ παραλογισμοῦ ἐνιστε μὴ ἀποβριθὲς τοῦ σύνολον, succensèt, si quasi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur, & in con-

contemptum sui fucatas probationes interpretatus, sæpissime totus efferatur.

Et hæc, inquam, in negotijs, vbi res, & personæ contractum quoddam, & siccum orationis genus desiderant. Nam plerumque etiam intercidunt suasiones magis adipales, & quæ ad epidicticas orationes multum accedant. Nolim ego, illas nimis austeras, & horridas fieri, sed suis pigmentis interdum colorari.

Talis est illa suasio Sidonij Apollinaris, epistola sexta libri primi, vbi virum nobilem, rusticana, & vmbratili vita impallescentem, ad capessendos reipubl. honores paulò hilarius hortatur, & floridius, his verbis.

Proh pudor, si relinquare inter bubsequas rusticanos, subulcosque ronchantes.

Quippe, si & campum stiua tremente prosi indas, aut prati floreas opes, panda curuus falce populeris, aut vineam palmite grauem, cernuus rastris fossor inuertas, tunc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potius expergiscere, & ad maiora, se pingui otio marcidus, & inneruis animus attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam excolere, quàm villam, &c. ibidem fusius.

SECVNDA PARS CIVILIS eloquentiæ.

Genus iudiciale.

CAPVT XIII.

VT Iustitia, virtutum omnium præclarissima, plurimum in rebus humanis splendoris obtinet: Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani custode fortiter asserenda versatur, ingens sibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam feroci, tamque inculto ingenio, quæ si modò vmbram reipub. habuit, statim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præsidia salutis, ornamenta dignitatis.

Iudices Dij appellatur.

At verò iudices, qui eadem dispensant, tanto pretio sunt, & fuerunt apud quosque mortales, vt eosdem (Theodoreto teste) sacræ litteræ Deos non vereantur appellare.

Τὰ δὲ θεῖα λόγια τῶν γεγονότων οὐδὲν φύσει προσαγορεύει θεὸν, ὀνόματος μὲν γὰρ ψιλοῦ μεταδέδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacræ verò literę nihil creatum Deum appellant: nominis solius, non naturæ communionem iudicibus sunt impertitæ.

Reges primi iudices.

Idcirco, apud nobilissimas quasque gentes, Reges primùm ius dixerunt, de quibus ait Petrus Blesensis.

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed vt audiant caussam populi, & arguant pro mansuetis terræ.

Certè Imperatores Romani id magni fecerunt, quod declarat Claudij exemplum, qui vt ait Suetonius, & Consul, & extra honorē, laboriosissimè ius dixit, etiam suis, sacrorumque diebus solemnibus, nonnunquam festis quoque antiquitus, religiosis.

Et notatu quidem dignum est, quod habet Dion in Hadriano Imp. à quo cùm muliercula ius petijsset, recusasset que: illi retorsit, *Noli igitur imperare.*

Reges Frãciæ in iure dicendo celebres.

Vtrùm præclarum iuris dicendi exemplum dedere supra cæteros Francorum Reges, qui singulari priuilegio sibi manum iustitiæ vendicarunt, quam nulli vnquā principes in insignibus habuerunt, & appositè Agathias, de Gallico populo, ait;

Τὸ ὑπήκοον δίκαιον εἶναι, τὸ δὲ ἄρχον εὐμενές.

Curiæ Frãciæ quam honorifica.

Accedunt sapientissimæ illæ curiæ, quarū, vt cœlum syderibus, sic Gallia purpuris collustratur, quibus nihil, aut ad sapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius?

Quas ob res, generis iudicialis magna sēper extitit, & adhuc extat dignitas, in quo possit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius splendorem plenius agnoscamus, & singularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aspectu illustriū regnorum, & rempublicarum fora ponamus ob oculos, vel saltem per transeunam inspiciamus: pleniorem enim de ijs sermonem consultò relinquimus ijs, qui tractandas gentium antiquitates susceperunt.

Quæ Antiquorum circa forum, & iudicia, cura, & dignitas fuerit.

Et de ijs, Persarum, AEgyptiorum, Græcorũ, Romanorum denique instituta breuiter comparara.

IVDICES PERSARVM.

CAPVT XV.

Iudices Regij apud Persas.

PRimùm apud Persas selecti Iudices fuere, Βασιλέως, seu, Βασιλήϊοι δικασταὶ qui ex consultissimis viris Persarum legebantur, quorũ erat perpetuus magistratus, nec nisi in demortui locum alius sufficiebatur.

Hi ius postulantibus reddebant, leges patrias interpretabantur, & ad eorum collegiũ controuersiæ omnes referebantur. Herodotus in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit.

Iudicis nũmarij pœna.

Οἱ δὲ βασιλήϊοι δικασταὶ, κεκριμένοι ἄνδρες γίνονται Περσέων οὗτοι δὲ τοῖσι δικὰς δικάζουσι, καὶ ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων νόμων γίνονται.

Sisamnis iniqui iudicis supplicium.

Quanta verò integritate ab ijs administrari iudicia reges vellent, testatur Sisamnis exemplum, qui cum ob rem iudicandam pecuniam cœpisse conuictus esset, Cambyses, ex corpore eius detractam pellem, sellæ intendit, in eaque filium eius iudicaturum considere iussit. Herodotus, l. 5. in Terpsicore; Ἀπέδειρε πάσαν τὴν ἀνθρωπηΐην, καὶ ἐνέτεινε τὸν θρόνον ἐς τὸν ἵξων ἐδίκαζε.

Eadem certè de caussa, & Darius Sandocem nummarium Iudicem, hoc iudicandi munere, in comitatu suo fungentem, in crucem agi iussit, quod pecunia corruptus malè iudicasset: quemadmodum Herodotus, lib. 7. scribit.

Forum Aegyptiorum, Labyrinthus, & Dicasterium.

CAPVT XVI.

Aegyptij in Labyrintho iura reddũt

NEc minus in ea re Aegyptij prudentes fuere. Ac ius quidem apud eos de rebus maximis dicebantur in aulis Labyrinthi, qui describitur à Strabone, lib. 17.

Labyrinthus Aegyptiorum forum.

Adhæc, inquit, est Labyrinthi fabrica opus haud impar pyramidibus, & adiacens regis sepultura eius, qui labyrinthum construxit: locus est in primo fossæ ingressu, ad trigintaquadragintaue stadia procedenti, est planities quædam mensali forma pagum habens, & multorum regum regiam, quot prius præfecturæ erant. Nam totidem aulæ sunt columnis ambitæ, inuicem continuæ, omnes vno ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodã muro, ante se sitas aulas habent.

Forum in formam Labyrinthi

Viæ verò, quæ ad eas tendunt, ex aduerso sunt ipsius muri, ante ingressus cryptæ quædã multæ, ac longæ, quæ inter se vias fluxuosas habent, vt nemo peregrinus ingredi aulam vllam possit, nec egredi sine duce.

Dignum admiratione, quod vniuscuiusque domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris, & magnitudine insolenti conscriptæ sunt, nullo vsque, nec ligni, nec alius materiæ interuentu.

At, si quis in tabulatum ascendat, quod non admodum altum est, quippe vnica contentum contignatione videre potest lapideum campũ, tantis lapidibus instratum: inde ad aulas visu retorto, cernere deinceps eas septem & viginti ordine positas, & columnis è solido lapide innitentes, parietes quoque ipsos, ex lapidibus non minoribus compositos: in fine huius ædificij, quod plus stadio occupat, est sepultura quædam, pyramis quadrangula, cuius quodlibet latus, quatuor ferè est iugerum, & altitudo par. Sepulti nomen est Imandes, dicunt tot aulas ita factas esse, quot solerent omnes præfecturæ eò conuenire, atque epulum quoddam sacris viris, ac mulieribus fiebat, sacrificij gratia Deo reddendi, & iuris dicendi de rebus maximis, quæuis autem præfectura, in suam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Assessoribus in Iudicijs Diodorus, lib. 1. cap. 1. part. 2.

Has propè, inquit, domus erat columnis suspensa, cuius latus quoque duo iugera complectebatur: in ea statuæ ligneæ positæ haud paruo numero, repræsentantes eos, qui disceptarent, respicientes eos, qui in iudicijs sententias ferrent.

Hi

Hi ab vna muri parte sculpi triginta erant absque manibus, & in medio iudicij princeps, cuius à collo suspensa *veritas* penderet, & oculis esset subglaucis, librorum cumulo circumstante, hæc imagines præ se ferebant, iudices integros esse debere: Prætotem solam inspicere veritatem.

Iudiciorum ratio apud Aegyptios.

TOtam iudiciorum rationem idem Diodorus, lib. 1. cap. 3. persequutus est.

Iudicia, inquit, non vulgari cum diligentia fiebant: existimabant enim sententiarum latores, maximi esse ad communem vitam momenti, in vtramque partem: Nam punire nocentes, auxilium ferre oppressis, optimam ad prohibenda mala facinora viam putant. Pœnam verò delicti pecunia, aut gratia tolli, existimabant confusionem vitæ communis fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos eligebant, quos iudicijs præficerent: qui iudicum consessus, neque Athenarum Areopagitis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere videbatur.

Postquam hi conuenerant, triginta numero inter se eligebant optimum virum, quem iudicij principem constituebant: in locum cuius ciuitas alium Iudicem substituebat.

Veritatis imago à iudice collo appensa fertur.

His omnibus victus, sed principi opulentior à rege dabatur. Is aurea catena signum varijs ornatum lapidibus, à collo suspensum, quod appellabant veritatem, gestabat.

Cœptis iudicijs, ac signo veritatis à principe proposito, omnibusque legibus, quæ octo libris continebantur, in medio eorum constitutis, mos erat accusatorem scribere ea, in quibus alium accusabat, modumque patratæ iniuriæ, aut damni facti, quantique eam æstimaret.

Rursus accusatori, reoque inuicem respondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cum iudices de controuersia quæsissent, princeps signo veritatis in partem veriorem verso, sententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Aegyptios erat, existimantes accusationum excusationumque altercatione, & scriptis veritatem maxime elici posse.

Sanè oratorum ars, hypocritarum fraudes, lachrymæ periclitantium, multos à recto, veroque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affectione aliqua, aut misericordia, aut oratione dicentis, sæpius reos à iudicibus fuisse absolutos.

Verùm, si aduersantium scripta penitus intelligãtur, existimarut iudicari rectius, veluti nota veritate, posse, cum neque ingenio, neque industria, neque mendacio, neque audacia, neque arte iudicia peruerterentur, sed cuique esset commune ius: tum quia tempus dabatur accusatori, reoque disceptandum: tum quia Iudices, ex eorum responsis elicerent veri iudicij modum.

Sacerdotes iudices.

Et de Sapphiro Veritatis.

AEgyptiorum sacerdotes olim etiam iudices erant, & quidem inter eos princeps erat sententiæ maximus natu, & in omnes statuendi ius habebat. *Ex Aeliano.*

Eum, omnium hominum esse iustissimum, & syncerissimum oportebat, qui circa collũ, vt diximus, imaginem ex sapphiro gemma confectam gestabat, quæ vocabatur veritas. Aelianus, lib. 14. vet. histor.

Aegyptijs quoque Regibus (quod & supra attigimus) ex præscripto legis antiquæ moris fuit, Iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à virtutis medio declinaturos, nec lineam omninò (quod dicitur) moturos.

Athenienſium varia.

Et eorum ratio.

CAPVT XVII.

ET quidem, in ea re Athenienſium natio non minus litigioſa, quam ingenioſa, Perſarum quoque, & Aegyptiorum curas, cautioneſque ſuperauit; quod licet ex tot foris, quæ ipſi habuerunt, colligere, de quibus Pollux, Onomaſt. lib. 8.

Fora

Fora (inquit) Atheniensium ἄρειος πάγος, vicus Martius, iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædestinatione incendij, veneficij, si scilicet quis dans occidisset: fiebat autem contestatio, & deinde iudicium προοιμιάζεσθαι δὲ, οὐκ ἐξῆν, οὐ δὲ οἰκτίζεσθαι.

Exordijs vti in Areopago non licebat.

Exordijs vti non licebat, aut affectuum cōmotione.

Post primam autem sententiam exilium licebat capere, si quis parentes occidisset.

Mensibus verò singulis, tribus diebus continuis ius dicebant: quarta scilicet mensis deficientis, tertia, & secunda.

Nouem principes, qui singulis annis, post sensum datum semper Areopagitis addebantur, sub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat vsque ad consobrinos, & iureiurando inquirere, quisnam mortui cognatus sit: sique familiaris fuerit, accusatur, & relegatur.

In hoc ius dicitur de cędib' inuitè cōmissis. ἐν τούτῳ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκουσίων φόνων, inquit Pollux. Nam post Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes Phalero appulerunt, & per ignorantiam ab incolis occisos, abiectos esse, & horum quidem nullus viuus appulit. Acamas autem iudicauit Græcos esse, qui Palladium habeant, & siquidem sepultos, secundum Dei oraculum, ignotos nominarunt: illud verò constitutum est Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omisit, habet Pausanias in Atticis.

In Areopago (inquit) ara erat Mineruæ deprecatricis, ἀρείας, quam erexerat Orestes iudicio solutus.

Argentei præterea lapides, ἀργυροῖλιθοι, in quibus rei, & accusatores sedebant, & hunc quidē contumeliæ, illū impudentię vocabāt, τὴν μὲν ὕβρεως, τὴν δὲ ἀναιδείας.

Proxima ædes Eumenidum τῶν σεμνῶν, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Rei absoluti sacra faciebant Plutoni.

Denique Plutonis, Mercurij, & terræ simulachra, quibus sacra faciebant, qui in causa capitis fuerant absoluti.

Forum apud Delphinium. τὸ ἐπὶ δελφινίῳ ἱδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται δὲ Ἀπόλλωνι δελφινίῳ, καὶ ἀρτέμιδι δελφινίᾳ, *id est*, ab Aegeo constitutum est, dedicatum autem est Apollini Delphinio, & Delphiniæ Dianæ.

Primus ibi iudicatus est Theseus, expians cædem ab illo occisorum latronum, & Pallātidarum, quos occidisse quidem confessus est, hoc autem iure fecisse affirmauit.

Forum in Prytaneo, τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὦσιν ἀφανεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσόντων, καὶ ἀποκτεινάντων, *id est*, Ius dicit de occisis, si ignoti fuerint, & cadaueribus incidentibus, aut interemptis.

Hoc autem forum Tribunum reges constituerunt, quos oportebat incidens cadauer eijcere.

Forum putei, τὸ ἐν φρεάτει, ἐν τούτῳ ἐκρίνετο, εἴ τις τῶν φευγόντων ὑπ' ἀκουσίου φόνου αἰτίᾳ, δευτέραν αἰτίαν ἑκουσίου προσλάβοι, *id est*, Ibi iudicabatur, si quis exulum de cæde fortuita accusaretur, & secundum actionem voluntariæ cædis acciperet.

Erat & in mari iudicium, καὶ τὸν ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα τῆς γῆς, οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι; μήτε ἀποβάθραν, μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον, *id est*, & reum quidem adnauigantem, & non tangentem terram, à naue defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque anchorā terræ inijcientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas, τὸ ἐπὶ λύκῳ, ἀφ' οὗ, καὶ ἡ λύκου δεκάς, καὶ ἥρας δὲ ἵδρυται αὐτόθι ἔχων τοῦ θηρίου μορφὴν, *id est*, Iunonis istic templum constitutum erat, habens feræ formam.

Heliæam maximam inter omnia fora fuisse testatur Pausanias. *Heliæa.*

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quod eò maxima hominum multitudo conuocaretur, aut quod à sole locus illustraretur.

Heliæa verò quingentorum erant, vt ait Pollux, ἡ ἡλιαία δὲ πεντακοσίων Deinde: si verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur, siquem ille, & quingentis tria.

Calculos autem duos habebant æneos, perforatum, & non perforatum, & vrnam cui camus impositus erat, pet quem calculus immittebatur.

Deinde duas habebant vrnas, quarum hæc quidem ænea, altera verò lignea erat; & hæc quidem condemnatoria, illa verò absoluto- *Vrnæ iudiciorum.*

ria,

ria, æneæ operculum superiacebat, vnius calculi foramen habens, quo postea arcana magis iudicantes, contrà suspectos vtebantur.

Forum denique funibus circundabatur, iubente quidem Rege.

Thesmotetis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum spatio ducebatur, & ministri astabant publici, ne quis iudicio non indigens accederet.

Fori porrò iudicialis ianuæ, κιγκλίδες dicuntur, quas Romani cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabystum ab obscuro, in quo situm est, loco.

Magnum verò Metichi forum, ab artifice Meticho sic dictum est, vt ait Pollux. τὸ δὲ Μητίχου δικαστήριον μέγα, οὕτω κληθὲν, ἀπ' ἀρχιτέκτονος μητίχου.

Ἐφέται numero quidem erant quinquaginta, & vnus. Dracon autem hos constituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant sanguinis reis in quinque iudicijs.

His vero Solon Senatum ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum est Ephetarum iudicium.

Dicti autem videntur, quod primum Rege iudicante fortuitæ cædis reos, Dracon Ephetis iudicium hoc permisit, ἐφίεσαν, hoc est, translatiuum, idà Senatu faciens.

Transijt deinde hæc potestas ad Consules, qui, vt ait Suidas, erant πρόβουλοι καὶ προήγοροι τὴν ῥωμαίων πόλιν διοικοῦντες.

Et statim communicata cum Senatu. Nam ordo iudicum primis temporibus tantum fuit penes Senatum, vt testatur Polybius lib. 6. Lege demum Gracchi iudicia ad equites trãslata, vt liquet ex Appiano, & Velleio Paterculo.

Sed maximè ordinarij iuris disceptatores Prætores fuere, qui post annum sexcentesimũ quartum, cùm essent perpetuæ quæstiones introductæ, Carbone forum tenente sunt instituti, vt habet Cicero in Bruto.

Sed nos hæc obiter, vt antiquorum curam penes iudicia ostenderemus.

Romani iudices.

CAPVT XVII.

ROmani longè minus primis temporibus, in iudicijs, ac litibus occupati fuerunt: Testatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitũ, vnde illud Virgilij.

Indictique forum, & Patribus dat iura vocatis.

Forum acutis lapidibus sternere Cato.

Quamobrem Cato Censorius, cùm designatam litibus sedem populus adornaret, pauimentoque insterneret, id fieri quam acutissimis lapidibus curauit, ne gens Martia litigiosis operibus paulatim assuesceret.

Reges Romani iudicii.

Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Dionysius Halicarnassensis, lib. 2 qui inter Regis potissima munia recenset, τὴν ἀδικημάτων τὰ μέγιστα δοκάζειν.

De iudice.

Ex Philone Iudæo.

CAPVT XVIII.

Iudicis virtutes.

PRæclari Iudicis conditiones Philo Iudæus paucis complexus est.

Primùm, inquit, requiritur, vt sit: παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμέτοχος, vt syncerum animum habeat, & nullis prauis affectibus obnoxium, quod fiet, si is, *qui iudicaturus tribunal ascendit, iudicari se non minus, quàm iudicare cogitet.*

Facilis est recti persuasor innocens Iudex, contra nullas culpas timet reus, quas habere respexerit cognitorem.

Synceri autem animi magna pars *syncera religio*, idcircò iudex, Coll. 2. Authentic. apud Iustinum iurat;

Κοινωνικὸν εἶμι τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ, καὶ Ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ κατ' οὐδένα πρόσωπον ἢ χρόνον ἐναντιωθῶ αὐτῇ.

Secundum, quatuor primarijs virtutibus eminere debet: Prudẽtia, ne decipiatur; fortitudine, ne leuiter inflectatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebescat; iustitia eius anima est.

Hoc ipsum Plato confirmat, 2. de legib. μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνεργοὺς ὄντας οἷόν τε γενέσθαι.

Tertium, Cauendũ illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potius, quàm auribus.

Ωτα γὰρ ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα. καθάπερ ἄργυρά μοιβος ἀγαθὸς διαιρείτω τὰς φύσεις: Nam (vt ait Cassiodorus) non facilè erroris vitio sordescit, quem doctrina purgauerit, cõtrà ignorantia iudicis est calamitas innocẽtis.

Quartum, nec accipiat munera, quia τὴν δικαίαν ἀοίκητον ἐκ τῆς διὰ λιμφάρου ζαινούσης ἐπ' ἐυδαίας.

Iudice pecunia corrupto.

Si in aurem Iudicis, vel aduocati susurret pecunia, Orphei lyra, carmen Amphionis, Musa Virgilij, voce pecuniæ suffocantur.

Quid plura, vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba rauescit: vbi nummus militat, Hectoreæ militiæ fulgura compescuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuersis.

Iustinus Authẽt. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in præfatione, vult iudices, καθαροῖς χρῆσθαι ταῖς χερσὶ.

Neque tantum ipsi puris manibus iudices esse debent, sed latronibus præterea, & depeculatoribus infesti, vt sint instar Pelichi statuæ, cuius erat ea vis, vt fures res, quasi iniecta remora retineret: testatur Eucrates apud Lucianum, in Philopseud.

Veritas gestatur a summo Iudæorũ sacerdote.

Quintum, vt sit magnus veritatis amator, quàm idcircò summus Iudæorum sacerdos ad cor impressam gestabat, cum hac inscriptione; *Veritas, & illustratio.*

Ἀλήθειαν, καὶ δήλωσιν τὴν ἀναθημάτων κάλλιστον, καὶ διαπρεπέστατον ἐν τῷ τῆ ψυχῆς ἡγεμονικῷ.

Personarũ acceptio fugienda.

Sextum, vt non animaduertat personas, sed res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἁπλῆν, καὶ γυμνὴν ὁρᾷν: Alienum te à personis omnis redde in Iudicio (inquit Hieron. ad Damasc.)

Septimum, vt misericors sit in pauperes, ἔλεον, καὶ φιλανθρωπίαν διατασσόντων τηρεῖν.

Octauum, vt sua potentia vtatur, ad subleuandas, non opprimendas hominum miserias, sitque in dignitate ciuilis, & moderatus; Μὴ καθάπερ ἐν τοῖν γυμνικοῖς ἀγῶσι καταγκραλιζειν τοὺς ἐλάττους τῆς δυνάμεσιν.

Nonum, vt in decernendo non sit præceps, *Cunctator esse debet, qui iudicat de salute.*

Iudices antequã ferant entẽtiã Solem testabã. ur.

Lib. 2. cap. 1. const. Apost. Τὰς κρίσεις οὐ χαρὸν μονομερεῖς ποιεῖσθαι, πλείοσιν ἡμέραις ποιεῖσθαι τὴν ἔξετασιν, μετὰ συμβουλίου πολλῆς καὶ παραπετάσματος μέσου. τελευταῖον ὅρισμ, καὶ ψῆφον θανάτου μέλλων ἐνφέρειν πρὸτ ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας διαμαρτύρεται ἀθῶος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος δ ἀνθρώπου.

Ad summum, sit innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara iustitiæ, absit à iudiciarijs mentibus aliquid prophanum.

De aduocatis.

CAPVT XIX.

Ῥήτορες qui.

Ῥητόρων nomen apud Græcos cõmune fuit ijs, qui causas agerent, & à Latinis Patroni, Oratores, Causidici, Aduocati etiam postremò sunt nominati; quanquam Aduocatus apud veteres dicebantur, non qui causam ageret, sed qui amico litiganti præsentiam, assiduamque sectationis operam commodaret, vt actorum testis esset, idemque adiutor pro virili.

Ductum inde opinor, quod rei, vel vt misericordiam mouerent, vel vt potentiam ostentarent suam, quamplurimos amicorum aduocare, iisdemque stipati in forum prodire solebant. Declarat hoc epilogus Lysiæ, pro Micia.

Reorum amicatus.

Οὐκ ἐγὼ ὦ ἄνδρες δικασταὶ οὕς τινας δεηθέντας, ὑπὲρ ὑμῶν ἀναβεβάθημαι. τῶ γὰρ προσηκόντων, οἱ μὲ ἀνδραγάθους αὐτοὺς παρασκόντες, καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ποιοῦντες ἐν τῶ πολέμω τεθνᾶσιν, &c. in quibus ostendit, se nullos habere aduocatos, quod omnes propinqui, pro patria dimicantes occubuissent.

Inde latius fuso vocabulo, aduocati plerumque nominantur quilibet assectatores; quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, 1. Philipp. satellites nempe, qui ipsũ stipabant, & fortibus viris, ad senatum omnes obsepiebant vias.

Puto eos apud Arbitrum audacius interpretari. Aduocatorum nomen, qui pro furibus, & spoliatoribus vestis accipiunt, hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vti apud se vtraque deponerentur. (Nam de Assectis, & stipatoribus potest intelligi.)

Sed quoquo modo se res habeant; tandem proprium, & familiare nomen aduocati, penes caussarum actores remansit.

Magna fuit eorum apud Græcos, maximè verò Athenienses claritas; siquidem in hoc eloquẽtiæ regno ῥήτορες, vt in mari vẽti dominabant

Aduocatorum laus.

bantur. Et certè egregij patroni omnem commendationem merētur: nec mirum, si insignibus honorum titulis, in Imperatorum constitutionibus ornantur: sic enim habet Theodosij, & Valentiniani nouella de postulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati esse meruerint. Quo enim honore impares esse credimus eos, qui vita, & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deseruiunt.

Petrus Damiani.

Beatus Petrus Damiani, in sermone de resurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis.

Quæ gloriosæ vocis confisi munimine, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quàm si clypeis, & thoracibus sese, patriamque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis, & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio desumpsisse, quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 2 tit. 7. de aduocatis diuers. iudic. 14.

Aduocati, qui diuersorum ambigua facta caussarum, suaeque defensionis viribus, sæpè publicis in rebus, ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quam si prælijs, atque vulneribus patriam, parentesque seruarent, neque enim solos nostro imperio militare credimus, qui gladijs, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatis. Militant namque caussarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, labentium spem, vitam, & posteros defendunt.

Gregor. Syntag. part. 3. l. 49. de actionibus.

Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum insignia concessum vrbis consistorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtroque iure doctoris laurea ornarent, vt abijs honoris esset initium, quos prædicua quadam gloriæ prærogatiua dignos omnes censerent.

Synesius in epist. ad Ioan.

At verò, si aduocati neglecto officio sint indocti, clamosi, iniusti, rapaces, splendorem istius nominis, pessimis sordibus inquinant: Tales sunt, quos Synesius describit ἀνθρωπάρια ἀναιδῆ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδεν ὑγιὲς ἀλλὰ λήμορα, καὶ κακορραφεῖν εἰδότα, *Homulos impudentes, in omnibus prauos, osseros, atque peruersos, cōsciatores, malorūq; architectos.*

Aristoph. in vesp.

Et Aristophanes portentoso verbo ὀρθοφοιβοσυκοφαντοδικαιοπολαστοφορβοσκελιδοφορβοκαταπυγοσκυτοδιφθερεπαλαμναῖος nominat, quasi *miseros, & in omnes calumniatores, litiumque consarcinatores diceret.*

Contra hos sanctorum virorum iaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiusmodi hominibus deterret.

Bernard. l. 2. de consideratione.

Hi sunt, inquit, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium; diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate: sapientes sunt, vt faciant malum, eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Blesensis,

Hodie soli auaritiæ student Patroni caussarum, atque illud venerabile nomen, & gloriosa professio, notabili venalitate vilescit.

Carolus magn. in capitul. de pa. ec. 10.

Carolus magnus, in capitulari de pace, huiusmodi aduocatos à iudicijs submouendos monet:

Praui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij, & tales eligantur, qui sciant, & velint iustè caussas discernere, & terminare.

Dion. l. 10.

Claudius Imperator, insigni animaduersione Aduocatorum licentiam coercuit, cùm vnum ex istis Iudæum Gallicum, (vt est apud Dionem, malim tamen cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iussit;

Ἰούλιόν τινα Γαλλικὸν ῥήτορα δίκην ποτὲ λέγοντα ὁ Κλαύδιος ἀχθεσθεὶς ἐκέλευσεν αὐτὸν, εἰς τὸν Τίβεριν ἐμβληθῆναι.

Vnde Domitij Afri, patroni reorum, suo tempore præstantissimi iocus; cuius auxilium, cùm quidam imploraret, à Gallico destitutus; *Quis tibi indicauit*, inquit, *me natatorem Gallico meliorem esse?* quasi vellet dicere, neminē iniustæ caussæ patrocinium suscipiendum, nisi natando se confideret, Claudij Imperatoris feueritatem euasurum.

Cassiod. l. 8. var. ep. 4.

Primùm igitur hoc in patrono non frustra requiritur, vt sit vir bonus, quod præstabit: si quod vno verbo dixit Cassiodorus in Varijs.

Iudicantis animum portet ad subsellia cognitorum: pudoris enim sustinere iacturam nescit, qui se prius iudice corrigitur.

D. Aug. ep. 54.

Eluceat autem in primis amor veritatis, nā si ex mendacio lucrum faciat, inclamandum, quod ait D. Augustinus.

Redde, quod accepisti, quando contra veritatem steristi, iniquitati adfuisti, iudicē fefellisti, iustā caussā oppressisti, de falsitate vicisti.

Deindè fides in clientem, sine vlla suspicione præuaricationis.

Tertio, incorrupta quædam generositas, quæ istam sanguinariam, & de miserorum visceribus pastam eloquentiam perpetuo auersetur,

tur, nec tam lucro, quàm honestati, & miserorum, maximè verò pauperum vtilitatibus seruiat.

Ludouici XII de Aduocatis dictum.

Quartò, dexteritas quædam in regendis, & maturitas in conficiendis negotijs, ne quod Ludouicus XII. aiebat, quemadmodum cerdones corium dentibus, sic lites ille distendat: quod miseros sæpe exclamare cogitur, quod incertus ille author, in poëmate de lite:

Litis calamitas.

O dira lites! ô iurgia dira Deorum!
O furijs, ereboque satæ! mortalia semper
Continuò, diro laniatu corda secantes.

Accedat deinde oportet egregia supellex, scientiæ, iurisque cognitio, sine qua aduocatus, rabula potius dicendus est, quàm Patronus.

Anastasius Cæsar prohibet quempiam cõsortio aduocatorum associari, antequam per statuta tempora, legum eruditioni noscatur inhæsisse.

In concilio verò Basiliensi, vetatur, ne ante studium legum impensum per quinquenniũ, in aliqua nominata academia quispiam Baccalaureus legum, vel iuris Cæsarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat, exceptis filijs natis ex vtroque parẽte nobili, quibus sufficit triennium, quod ex constitutione Regis Ludouici XII. cautum est, anno 1512. articul. 8. nunc autem permulti fiunt aduocati citiùs, quàm coquantur Asparagi, quos merito quis; εὐλάς τινας ἀγεννῶν, καὶ ψυχοῤῥαγούντων ῥητόρων, dixerit.

Aduocati dotes.

Anfrerius præterea in stylo Parlamenti, desiderat in aduocato gestum maturum, vultum lætum, moderatam humanitatem, curialem formam, iræ temperamentum.

De Scientia patroni.

CAPVT XX.

ELoquentiæ comes est in Patrono scientia, de qua præclaras habet monitiones Posseuinus noster, in sua bibliotheca, quas hic obiter perstringemus.

Cognitu imprimis necessaria sunt (inquit) iuris origo, Aequitas, partitio legum, & legalium librorum, iurisconsultorum veterum ingenia, interpretum, qui sequuti sunt, labores, qualitas, cautiones adhibendæ.

Ordo Iurisprudentiæ addiscendæ.

VT primo diuina, ac æterna lege cognita, quæ lex amoris est, lex ab ipso Deo data, hoc est, Decalogus probè noscatur. Vt vis Christianæ legis, quàm è cœlo detulit æterna patris sapientia, quæve legem naturalem, & alias impleuit, non tam intelligatur, quam diligatur, & alijs, vt (æquissimum est) præferatur.

Decalogus legum omnium typus & primus iurisperitorum liber.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant, de quibus ait M. Tullius 1. de Orat. Bibliothecas me hercule omnium philosophorum vnus mihi videtur 12. tabularum libellus, & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate superare.

Mox duodecim tabularum liber ediscendus.

Inde ad Romanas veteres leges transeant, quæ ab alijs collectæ sunt post Pomonium, & eiusmodi reliquos.

Mox ad Iustiniani institutiones, ac demum ad reliquas ciuilis corporis partes veniant.

Sic verò sine circuitione, aut ambagibus inspectabunt in id semper, quod optimum est, memores illius, quod afflatu diuino Dauid Rex pronuntiauit *Cognoui*, inquit, *Domine, quoniam æquitas iudicia tua.* Et illius. *Diuina lex illuminat oculos:* Et rursus illius. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.*

Institutiones Iustiniani.

Tum verò, vbi auctores perpaucos, & probatos, attentè, & maturè perlegerint, iam tutiores ad publica negotia, & tribunalia accedent, memores præsertim & patriæ, quam non habemus hic stabilitam, sed in cœlo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando sistemur.

Scopus iurisprudentiæ.

Non erit autem, cur aliquis nouos hæreticorum libros de Iurisprudentia verset, qui linguæ elegantioris specie ornati (cum in ijs sæpissimè lateant spinæ hęresum, & impietatis) solent adolescentum animos à recto plerumque abducere.

Cauendum à iurisconsultis hæreticis.

Hoc ipsum, quod in Axiomaticorum est sacramento hic commendandum, κοινονικὸν εἶναι τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Corporis ciuilis vniuersalis partitio.

CAPVT XXI.

HAec vbi delibauerit, sciat studiosus ciuile corpus, quod in Europę Academijs etiãnum

Iuris ciuilis tres partes.

num est in vsu, tribus præcipuè partibus cõstare; Institutionibus, Pandectis, & Codicis constitutionibus, qui nunc præcisè Codex nominatur: cui ad extremum quartus earum liber additus fuit, quæ deinceps per omne Iustiniani Imperium scripræ sunt, quæve tum nouellæ, tum authentica dici solent.

Iustinia. libri Triboniani suasu quando & quomodo conditi. Adhibitus est ad hoc opus nobilis ille decẽuiratus, cuius mentionem fecimus l. 4. c. 10 Triboniani & cæterorũ in iurisprudentia illustranda opera.

Priora illa omnia, Iustiniano Cæsare mandante, præcipuè verò Triboniani suasu, & opera, paulò plus triennij spatio collecta sunt. Hic enim constitutiones imperatorias ex tribus libris, Iulianus, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, vnum in librum redegit, quem codicem constitutionum Latinè inscripsit.

Vixabijt annus, cum idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iurisprudentiæ laude cæteros anteire, ad societatem laboris Iustiniani iussu adscitis, veterum iurisconsultorum scripta vniuersa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Pandecta. Institutiones. Digestorũ libri.

Exeunte triennio, cum res tota penè peruenisset ad calcem, Iustinianus nouo mandato, institutiones iuris colligi, & scribi voluit ex iuris disciplinæ elementis, quæ antiqui Iurisconsulti tradiderant.

Deindè non ita multa post emissi sunt in lucem quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum libri.

Codex.

Anno vertente, cum iam extarent eiusdem Imperatoris complures de variis rebus constitutiones, & in his eæ, quæ quinquaginta decisiones vulgo nominantur, post superiorem illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, sociis quatuor labori adhibitis, nouissimo Imperatoris iussu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinnandum suscepit, cùm, vt posteriores constitutiones eundem in librum referrentur, tum, vt quæ ex superioribus mutatæ, atque abrogatæ fuissent, eodem ex libro tollerentur.

Et hæc quidem ad ciuilis corporis antiqui vniuersalem partitionem, cui tamen posteà pro varijs sæculis varia accessere, quæ apud Possevinum numerata licèt inuenire.

Basilij, Cõstantini, Leonis πρόχειρον

Post Iustiniani imperium multis annis, Basilius, Constantinus, & Leo, legum volumen ediderunt πρόχειρον vocatum, quo leges compendiosè complectebantur, & per epitomen enarrabant; in quo cum multa essent confusa, Constantinus Harmenopulus omissa supplere, confusa distinguere, ac totum penè opus dissolutum absoluere conatus est, eundemque titulum suæ epitomæ attribuit, vt πρόχειρον quoque vocaretur, vel ἑξάβιβλος quoniam in sex libros erat distributa.

Χειρον Harmenopuli liber perutilis

Ratio ediscendi.

CAPVT XXII.

Quomodo fundamẽta per solidum iacienda in studiis iuris

HAEc cùm ita sint, & verò ab Iustiniani institutionibus soleant vbique iurisprudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiusmodi hæc fuerint, sperandum est eiusmodi fore, quidquid superstruetur, videlicet ex solidissimis, solidissimum. At soliditatem hanc parient tria: Verborum & sententiarum intelligentia: Tradendi eas ratio pro iuuentutis capru, vitæque nostræ breuissimo spatio; pietatis demum, sine qua veritas euertitur, & summum ius summa fit iniustitia, suis quibusque locis accommodatio.

Verborũ intelligentia. Græca & Latina lingua necessitas.

Ad verborum, & sententiarum intelligentiam cum Latinæ, tum Græcæ linguæ peritia vrilissima est, ne dicam prorsus necessaria.

Latinæ linguæ maiestatem, quoniam Iurisconsultis veteres vnà cum Romanis Imp. mordicus retinuerunt, nisi iuris interpretes, studioseque calluerint, atque adeò adamauerint, sæpissimè errabunt, impingent, somniabunt, quæ nunquam somniarunt, qui leges nobis tradiderunt.

Maiestas Latini sermonis.

Magistratus prisci (*inquit Val. Max.*) quantoperè suam, populique Romani maiestatem retinentes, se gesserint, hinc cognosci potest, quòd inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna perseuerantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latinè, responsa darent, quin etiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimùm valent, excussa, per interpretem loqui cogebant: non in vrbe tantùm nostra, sed etiam in Græcia, & Asia, quo scilicet Latinæ vocis sonos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subijci debere arbitrabãtur, indignum esse existimantes, illecebris, & suauitate literarum, Imperij pondus,

& auctoritatem domari. *Hæc ille.*

Sermone Græco (*ait Suetonius de Tiberio*) Quamquam alias promptus, & facilis, non tamen vsquequaque vsus est: abstinuitque maximè in Senatu, adeò quidem, vt monopolium nominaturus, veniam postularit, quod sibi verbo peregrino vtendum esset, atque in quodam decreto Patrum, cum ἔμπλημα recitaretur, commutandum censuit, & pro peregrino, nostratem requirendum, aut si non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque Græcè testimonium interrogatum, nisi latinè, respondere vetuit.

Eadem ferè de ipso testatur Dio. At de Claudio scribitur, quod splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm latini sermonis ignarum, non modo ex albo Iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

Verborum iuris interpretes qui.

Cum autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scęuola, & reliqui, toti pene in eo sint, vt legum, edictorum, testamentorum, stipulationum verba interpretentur, atque ab ijs decerpta sint propemodum omnia, quæ leguntur in institutionibus, quid assequentur; quibus Latina lingua fuerit barbara, cùm ipsi potius, quoniam Latinæ linguæ barbari fuerint, barbariem loco veritatis, ac plerumque iniuriam pro iure sint propagaturi.

Labeo & eius honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publicè respondsitauit, cæterarumque bonarum artium non expers fuit, & in Grammaticam sese, Dialecticam, litterasque antiquiores penetrauerat, Latinarumque vocum origines, rationesque percaluerat: Eaque præcipuè scientia, ad enodãdos plerosque iuris laqueos, vtebatur. *Hæc Gellius*

Pandectarũ interpretes è quibus verborũ & rerũ intelligẽtia compendiaria via ediscitur.

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vti mox dicetur) Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zasius (qui legi non debet nisi expurgatus) Viglius, Pyrrhus, Antonius Augustinus, qui postea fuit Episcopus Tarraconensis, & reliqui non sudauerant, habebamus corruptissimos; vitæque magna pars commiscendis nænijs consumebatur, Latinæ linguæ inscitia.

Accedit Lexicon quidem, siue dictionarium iuris ciuilis extat a vatijs vel collectum vel auctum, quod magno vsũ solet esse, non solum tyronibus, verum etiam ætate, ac studio prouectis: Sed quoniam ab hæreticis sæpè fœdatum est, aut illatis hæreticorum Ministrorum auctoritatibus, vti Melãchthonis, & istiusmodi aliarum pestium, aut latenti hæresum insperſione in dedicatorijs epistolis, siue additis ad extremum, opusculis: Idcircò omnino curandum est, vt quæ huiusmodi sunt, prorsus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illustrauit, perfecit; sic vicissim ipsa à Græca ornata, illustrata, perfecta est. Itaque si in reliquis disciplinis (quod alibi ostensum est) necessitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, iureque ciuili constabit.

Ad explicandas sanè dictiones illas, quæ magnam habent emphasim; ad idiotismum phrasium, quæ ab ea vsurpatæ sunt, ad menda corrigenda, quæ Typographorum, vel Amanuensium incuria passim irrepserunt: ad intelligendos locos, qui planius ab interpretibus verti poterant; ad declinandos errores, ex Latini sermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipso foro remanserunt, nemo paulò perspicacior non intelliget summam Græcæ linguæ vtilitatem, ac necessitatem. Plenæ sunt Iustiniani Constitutiones, Theophili, & Constantini, aliorumque Græcorum libri, latinis illis vocibus. *Dominium, legatarius, Mandatarius, Donatarius.* Et huiusmodi artis vocabulis: quin etiam illis κουράτωρ, κουρατορεύειν, ἐξκουσάτιο, πάτρων, λήγατ@, & huiusmodi sexcentis, quę ideò molesta erant Herennio Modestino, dũ Græcè Latinæ (vt ille inquit) iura docebat. Sic Latini Consulti. *Hypotheca, Chirographo, Emphyteusi, Bitonia, Heremodicio, Orphanotrophio, Xeno, Archigeronte, Dioiceti, Epistalmate, Thlibis, Cantharidibus,* atque alijs plerisque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Holoander, quòd Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentissimè, vel hic re vera nunquam viderit, licet eas se proferre polliceretur. Taceo multa in digestis Græco dicendi genere scripta: quòd cum Græca natio venit in Romanam potestatem, linguæ suæ copiam, & artem secum in vrbem intulit. Id quod & Priscianus olim, & Guilielmus Budæus in nostris quoque legibus meminit.

Constat autem Trebonianum ea, quæ à Iure-

Iureconsultis Græcè inuenit, scripta, eadem lingua describi curasse, & hodieque in Pandectis Florentinis extare Græca responsa. Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignoratione. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnesque ingenuas artes, quæ Iurisconsulto maximè congruunt, Græcè fuisse traditas. Græca ideò vt cum latinis semper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norunt omnes Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem, eundem historiæ conditorem, eundem iuris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo litteras Græcas, senem etiam ætateque iam decliui didicisse. Hinc fit vt interpretes Græci, etsi Romanæ antiquitatis ignoratione labi potuerunt, & adeò lapsi sunt, magno tamen præsidio sint ijs, qui in hac disciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modestino, Papiniano, & Scæuolæ, alijsque omnibus, è quorum libris digesta conscripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cum addiscuntur breuiore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magnoperè iuuamur ad ea, quæ amissimus, & restituenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones vertit in Græcam linguam, nullo alio ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui postea comprobarunt.

Quid verò ad rerum interpretationem attinet inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanauerunt, perendam maximè existimat Posseuinus istorum studiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichemo, quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Franciscum Hotomannum, meminerit, ne manum, admoueat ijs, qui Ecclesiæ permissu non sunt editi, neque emaculari. Sed de his, & cæteris auctoribus qui volet illum consulat.

De forma Ciuilis Eloquentiæ.

CAPVT XXII.

NVnc ad formam, & characterem dicendi in hoc forensi genere à prudentibus viris traditum venio, de qua re cum in eo libro, quem de stylo conscripsi, nō pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura est, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Eloquentia ciuilis in duas sectas concisa.

Atque vt ea tantum attingam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes, duas potissimum eius eloquentiæ, quæ nunc in foro, & vita ciuili regnat, sectas esse video: Alij enim orationes instar commentariorum scribunt ex magna linguarum atque testimoniorum sylua congestas, vt amplam speciem doctrinæ præferant; Alij verò dicendi genus longe dispar consectantur accuratum, subtile, elimatum, suaue, optimis sensibus affluens, magno verborum delectu illuminatum, & venusta periodorum concinnitate vndique circumtonsum, quod & si minus habeat doctæ ostentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Doctorum oratio magnam habet speciem.

Quærunt igitur adolescentes cui potissimū stylo insistere debeant? nec desunt vtrimque orationes, quæ in diuersa suspensos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi genus attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominum auribus suauissimè blanditur, magnam habet admirationem, cum in vnam orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluxisse.

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres; & sua quisque vernacula loquitur, resonant vndique varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quibus Italica, & Hispanica non rarò admiscentur. Non est iam fabula *tricorpor Geryon*, quem ternis loquutum linguis mythologi confinxerunt, Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, vt eius monstri varietatem miremur esse superatam.

Afferuntur præterea authores tam diuersi, tam ignoti, tam abditi, qui postliminio in lucem sæculorum redeunt, tam lectæ pronūciantur sententiæ, tam exquisitæ rerum ob-

ser-

seruationes, tam illustres notæ, vt putes in vnius mortalis anima omnium heroum ingenia, artes inuenta refloruisse. Tum verò hæc dum ex memoriæ sacrario promptissima quadam facundia, & efferuescentibus verbis proferuntur, quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis non obstupescat, imò quis hominem putet, *non viuum quandam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum disciplinarum thesauros crediderit.*

Doctrina orationibus an adhibēda?

Titillat animos hoc *tergeminum sophos*, & latius in perniciem eloquentiæ sui veneni suauitatem diffundit. Quod si quis obijciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui se huic stylo addixerunt, longè saniorem, & modestiorem esse: nam qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quàm qui sui ingenij inuenta suis auditoribus venditat. Aduletur sibi quisque recentiorum hominū, quantum volet, & nouos ingenij sui fœtus, vt partum simiæ solent, demiretur, nūquam tamen hoc assequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot sæcula plauserunt, de gloriæ hæreditate dimoueat. Quamobrem, cùm dicunt sua, parum habent auctoritatis, at cū veterum sententias, & monumenta referunt, non iam homines loqui videntur, sed quædā ex tripode oracula.

Antiquorum laus.

Hinc fructus apud auditores vberior, quibus, etiamsi præceptorem egeris, haudquaquam persuaseris, vt à te audita, quasi antiquorum effata suscipiant, siquidem rebus etiam optimis facilè adhærescit ex nouitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experientia, nam qui huiusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententijs, quasi stellis illuminatas, etiamsi lautissimum manufactæ orationis explicent instrumentum, frigidè tamen, & oscitanter audiuntur, nec prodest quod dicant se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam. Primùm enim illiberales sunt, & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & iis tenebras offundere, à quibus lucem acceperē. Deinde si nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam ijs impendunt? cur clauum purpuræ insuunt, si tegendi consilium est, sed nec tamen illi tegunt, & qui hæc alijs dissuadent, postquam contra doctos omni conatu declamâruut, doctrinam auctorum vsurpant, haud quidem latenter, & obscurè, vel si quis modestiorem se in ea re fingat, vt illa virgo Virgiliana:

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Hæc fermè huius sectæ argumenta.

Consuetudinis vis.

Equidem fateor violentum esse consuetudinis imperium, cuius vis vbi semel in hominum animos, sensusque peruasit, non facilè, nisi grauissimæ cuiusdam auctoritatis viribus, & lacertis refringitur.

Qui primi in foro gallico post superiorum sæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maiestate eminere visi sunt, cùm essent, & sanctiore doctrina exculti, & variorum librorum lectione calerent, statim se in hoc dicendi genus coniecere, quod in tanta linguarum, & rerum ignorātia, pleniſſimum erat admirationis.

Doctrina copia & testimoniorum farrago eloquent. inimica

Itaque illi cùm essent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuilium artium disciplinis præclarissimè instructi, plurimos habuerunt imitatores, qui se ad vnius principis exemplar, quantum maximè possunt, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, nisi iam nati sunt, magni, & sapientes, qui illam dicendi peruersitatem, quę se nostrorum hominum agglutinauit ingenijs, aut penitus euellent, aut certè succisis viribus debilitatam, & comminutam in aliud domicilium emittant.

Est enim profectò error mentis, qui se dulcibus vitijs instillat, & speciosо quodam doctrinæ prętextu oppressis vanitate sensibus illudit.

Primùm enim, quis veterum ita loquutus est?

Non sum is, qui velim omnia semper ad normas antiquorum reformari, scio multa pro sæculorum varietate, multa pro hominum ingenijs, populorumque disparitate mutari, maximè verò in eloquentia, cuius hoc fuit semper regnum, scenæ (vt aiunt) opinionique seruire. Sed tamen haudquaquam arbitror, contemnendam præstantissimorum hominum, in ijs præcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam densa testimoniorum copia loquutus est?

Non mirum est (inquiunt) si Græci, qui & linguam suam mirantur impensius, & cæterarum gentium artes, ac disciplinas respuunt,

unt, nunquam ferantur his testimonijs delectati, nisi fortè Mosem velis à Demosthene Hebraicis citari verbis. Esto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimum sua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata, vel ignorasse, vel contempsisse: diffiteri tamen non possumus, aliquos etiam veterum Græcorum latinis litteris excultos. Nam & Eusebium nouimus Virgilianos versus ex Pollione Græcos fecisse, nec imperitum latinitatis fuisse existimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex græcis accepimus, Diuum Thomam græcis litteris reddidisse, quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat, quando tamen illi latina cum græcis commiscent.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatissimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò latini oratores, & qui vnus omnium instar est Tullius, quando prolixis, & frequentibus Græcorum testimonijs in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, si quisquam alius græcarum litterarum fuit peritissimus, & ea etiam argumenta sæpius attigit, in quibus liberius exultare poterat, vt in humaniorum scientiarum laudibus, ea oratione, quam pro Archia Poeta conscripsit. In hac tamen, & in cæteris, consultò eam Græcæ eruditionis ostentationem fugit, ne forum in Vatronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantùm hoc exemplo docuit, sed quid ipse de tota re sentiret, in grauissima Antonij Oratoris persona paucis indicauit his verbis.

Cicero 2. de orat. sect. 13. Semper ego existimaui iucundiorem, & probabiliorem huic populo Oratorem fore, qui primùm quamminimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret.

Nil opus est cætera persequi, si nostra quærimus tempora: ecce præ oculis, & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quisquam grauior, neque acrior iudicio, nec vsu ciuilis eloquentiæ limatior. *Verrius in eloquentia gallica.* Verrius Procanceilarius, qui in eo libro, quem de Gallica eloquentia non minus sapienter, quàm politè conscripsit, totam illam rerum, & testimoniorum inconditam farraginem, tam graui censura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere sit de re ipsa multum detrahere.

Quo se igitur præsidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an ijs rationibus, quas supra commemoraui.

Enimuerò multum habet hoc laudis, variam locorum, atque testimoniorum syluam congerere, quod mediocribus etiam ingenijs, si librorum copia affluxerit, potest esse commune.

Num verò hoc potius admirabile est orationem egregijs præditam sensibus, leni, & æquabili tractu diffusam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclarissimè consurgentem, quasi magnæ mentis flumen in aures circumstantium profundere, quàm ex Sanchoniaronis fragmentis, Glyca, & Micrologo putidiusculos aliquot locos eruere.

Hæc dico, non quod doctorum virorum operam in commentarijs, & obseruationibus antiquitatis respuam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, sed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipsi, qui hæc scribunt, experiuntur quanta facilitate excidant ijs, qui in librorum vsu mediocriter sunt versati, & si quod poema, aut orationem suo marte pangere aggrediantur, tum demùm fateri coguntur, artem dicendi omnium esse operosissimam.

Eloquentia cur edere videatur eruditioni.

Qui fit igitur, vt non æquè suos auditores teneat eloquentia, ac varia solet eruditio?

Primùm, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia si quæ optimè conscripta fuerint, non talem nanciscuntur actionem; paucos denique legitimos habet de sua dignitate iudices: nam quæ fermè dicuntur ab eloquentibus, cum ea terse, & nitida esse oporteat, fit, vt ab imperitis in promptu cuique esse iudicentur: ijdem tamen si hoc ipsum conentur dicere, agnoscunt quantùm, non dicam in ista grandi eloquentia, sed in minuta quidem subtilitate sit difficultatis. Quod si & ipsa esset, quæ esse debet eloquentia, & æquas, ac eruditas aures haberet, nihil esset ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum est (inquiunt) & modestum, præclaris veterum vti testimonijs, nec sua pro antiquis obtrudere. Quasi verò antiquorum doctrinæ nun-

cium remitteret eloquentia, nec eos & sæpe, & honoris caussa appellaret. Num verò, & vbi vis probationum desiderat, si quæ sint in authorum verbis ἐμφατικώτερα, hęc excutiunt eloquentes; num firmissimas habent ex omni scientiarum instrumento rationes, num earum Principes crebris appellant sermonibus, num ipsi laudant impensius? num de suis aliquid arrogantius prædicant? Quod si nihil antiquorum inuentis addi nostri Censores volunt, suadeo vt artes, & ingenia, in pistrinum quoddam contumeliosæ seruitutis adigant, nec patiantur homines exercere quod nati sunt. Sed nos docto scholiastas, & philologos suis commentarijs relinquamus, & nihil eloquentia dignum iudicemus, in quo offusa testimoniorum luxuries lucem obscuret orationis.

Rectè igitur præcipere videntur, qui hæc de forensi eloquentia præscribunt.

Causulas splendidè tractare.

Primùm, vt forma generis iudicialis notior sit, atque illustrior, distinguenda sunt omninò genera caussarum; quædam enim sunt causulæ, de quibus & audire, & dicere penè indignum est, ad quas si splendorem eloquentiæ patronus afferat, is videatur ἐπὶ φακῇ μῦρον, in lenticula vnguentum quærere: nec enim illustrem orationem asterre debet, nisi qui parem caussam inuenit. Aliæ sunt ornatæ, & planè ἐπιδεικτικὰ, quæ apparatiorem stylum desiderant: aliæ sunt mediocres, quæ attemperatum dicendi genus postulant: aliæ denique negotiosæ, & graues, quæ sine fuco verborum, & affectatione rerum tractandæ sunt. Et grauiter in ijs peccant, qui vt eruditionis famam consequantur, ardent quadam prurigine citandi, & passim orationibus authorum testimonia ijsdem verbis ingerunt, quę ad inanem potius ostentationem, quàm ad robur caussæ attinent.

Vnguentum in lenticula.

Secundum vitium est eorum, qui exquisitam vernantis styli lasciuiam, variæque expolitionis figuras solertissimè componunt, quos Persius meritò exagitat.

Fures, ait, Pedio, Pedius quid? crimina rasis
Libra in Antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur, bellum hoc, hoc bellum, an Romule ceues,
Men moueat quippe, & cantet si naufragus, assem
Protulerim cantas fracto cùm te in trabe pictum,
Ex humero portes verùm nec nocte paratum,
Plorabit qui me volet incuruasse querela.

Quid enim tam frigidum, atque alienum, quàm in discrimine capitis, aut fortunarum ambitioso genere orationis sese ostentare? & Blæsum imitari, qui sacrilegij, & peculatus postulatus, à Cyrenensibus capitis caussam dicens, non se oratorijs defendit lacertis, sed Neroni placituum sperans, leuia carmina, & faciles versus in Senatu recitauit?

Versus ad caussas malè adhibiti.

Tertium eos spectat, qui vel in leuioribus caussis petitas ex varia antiquitate historias tam auidè intercipiunt, vt in hoc suũ palmarium, vel præcipuum repositum esse arbitrentur, quos si non aliud, illud certè Lucilij edocuisse deberet.

Antiquarij Caussidici exagitantur.

Χοιρίδιον, καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα,
Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενέκλεις.
Οὔτε δὲ μοι κοινόν τι πρὸς Ὀθρυάδαν γεγένηται,
Οὔτ' ἀπάγω κλέπτας οὔτ' ἀπὸ θερμοπυλῶν.
Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδη ἔχομεν κρίσιν, ὥστε τὶ ποιεῖ:
Ἐνθὰ δὲ μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιος:
Πλὴν κἄμου μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω
Ἀλλὰ λέγει μενεκλής, ἀλλὰ τὸ χοιρίδιον.

Quod Martialis lib. 6. festiuissimè imitatus canit.

Non dè vi, neque cade, nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto:
Hoc iudex sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticumq; bellum,
Et periuria punici furoris,
Et Syllas, Mariosq;, Mutiosq;,
Magna voce sonas, manuq; tota,
Iam dic Posthume, de tribus capellis.

Sublatis igitur his, & similibus vitijs prouidere debet hoc maximè tempore orator, vt dicenda, tacendaque calleat, ac semper ad euentum festinet, & ad medias res, non secus ac notas auditorem rapiat. Superuacaneum non modò, sed & puerile videtur communibus

bus causis exordia adtexere, trahereque diffusius, & in transitionibus, ac parergis luxuriare, quæ omnia ludentium sunt potius declamatorum, quàm negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet, qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt dicendo eximere. Benè de hac re monet Paschalius. V. C.

Quæ ratio (inquit) est adstricti moris, totiusque adeò vitæ, eadem quoque est sermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum est multa redundare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumq; inest procacitas linguæ, & superfluens quædam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno derisu, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto, & erudito, nihil magis ad gustum est, quàm sobrietas quædam ponderosa. Senatores liberi populi hoc se amplectuntur, quod multo sermone diem eximunt, ac multa libertate agunt.

Patronorũ grauium stylus.

At in aula hæc libertas est pro lasciuia, & nisi temperatur, continuò deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut sola placet, sed ita si obnubitur grata illa suauitate, quã progignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti, & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in ijs gentibus, quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui merito nomen indi potest morũ speculo, præ se ferre nescio quid pressi, concinni, neruosi, quale extat illud de Menelao dictum, qui,

ὀπῶρα χάδων ἀγόρευε
Παῦρα μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέως.

GENVS IVDICIALE.

De statu, & tractatione causarum.

CAPVT XXIV.

REstat vt Patronum, armis pietatis, eloquentiæ, & eruditionis instructum, in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Qua in re primum cognoscendæ sunt, quæ a Græcis στάσεις appellantur, de quibus, cum infinita sint prope apud Rhetores Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere.

Status (vt ex vulgatis definitionibus constat) est quæstio, quæ ex primo causarum cõflictu nascitur, in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmatio, quę D. Augustinus in sua Rhetorica fusius explicat. *Status quid.*

Intentio igitur est, cum crimen aliquod intenditur ab aduersario, vt C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit. Arguitur à filio læsæ maiestatis.

Depulsio, cum crimen defenditur à reo, vt non læsi maiestatem: ex hoc conflictu status fit.

Quæstio an maiestatem læserit Caij Flaminij pater?

Ratio, quod affertur in causæ fundamentum, vt in filium meum potestate vsus sum (inquit parens.)

Rationis infirmatio, cum diluitur, quod ad fulciendam causam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi potestatem minuit, is maiestatem læsit. (Arguit filius.)

Iudicatio κριτήριον summa totius rei, & status quæstionis, ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maiestatem, qui in Tribunitiam potestatem patria authoritate vtatur.

Longum est recensere, quot sint in hac parte scholasticorum, tum Græcorum, tum Latinorum ineptiæ, qui infinitas prope præceptorum minutias de staribus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit istud ex Curio Fortunatiano vetere iurisconsulto subijcere.

DE STATV inuestigando.

Et de causis Asystatis.

CAPVT XXV.

Asystatæ causæ sine fundamento quomodo dignoscantur.

Ἀσύστατοι, quæ appellantur causæ sine statu, & fundamento, secundum Hermagoram fiunt quatuor modis, quum

Ἀσύστατων plura genera recenset Hermogenes περὶ τὸν στάσεων.

est, aut ἐλλείπουσα, aut ἰσάζουσα, aut μονομερὴς, aut ἄπορος.

Ellipusa, quum aliquid deest ex circumstantijs, quod faciat quæstionem: vt si aliquis abdicatur, nec abdicationis vlla sit caussa. Eadem dicitur, κατελλιπὲς, & κατὰ μορίον, & κατὰ περίστασιν.

Isazusa, quum eadem ex vtraque parte dicuntur, & nihil proprium est partis alterius, vt, Duo adolescentes vicini speciosas vxores habebant, accusant se adulterij. Quicquid enim altera pars dixerit, idem & altera dictura est. Eandem ἰσομερῆ, & κατ' ἰσότητα, & προίσοντα nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantum constat, nec quicquam ex secunda afferri potest. Hæc eadem ἑτερομερὴς, & καθ' ἑτερομερίαν.

Aporos, quum iudex non inuenit quam sententiam dicat: vt, tres similiter agebant, duo soli reuersi sunt: accusant se inuicem cædis: Hic enim iudex non inuenit, quid sequatur, cùm vterque ab altero dicat occisum, & nihil vtrobique ad probationem afferri possit, deficiente circumstantia.

Asystatorum, siue causarum sine statu, & fundamento aliæ species.

Sunt & aliæ species, quas apud varios artium scriptores inuenimus, vt, ἀνάστρεφουσα, ἄχρωμος, ἀδύνατος, ἀπίθανος, ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρ' ἱστορίαν, ἄλατος.

Antistrepausa, quum actionem suam conuertunt litigantes. Talis fuit caussa Protagoræ, & Euatli, de qua dixi libro 6. cap. 28.

Achromos, quum color facti non inuenitur: vt, Decem milites belli tempore pollices sibi amputauerunt, rei sunt læsæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur, quod sit contra rerum naturæ fidem: vt si infans accusetur adulterij.

Apithanos, cùm id inuenimus in themate, quod minus virisimile est: vt quum oculos cæci recuperasse dicuntur. Quæ materiæ (inquit) solent recipi, quoniam, quamuis minus verisimile sit, oculos recuperasse cæcum, tamen possumus credere à diuina maiestate alicui aliquando hoc esse concessum.

De causis cacosystatis.

CAPVT XXVI.

Cacosystata causæ, quæ sunt leui, & ruinoso fundamento innixæ.

CCacosystata sunt, quæ leui, & ruinoso fundamento innituntur, vt sunt ἀπρεπὴς, ἀναίσχυντος, παρισορία, ἄλογος.

Aprepes, quum aliquid personæ incongruens inuenitur, vt, vir fortis præmium accipiat. Quidnam fortiter fecit, petit præmii nomine nuptias filiæ suæ.

Anæschyntos, quum prima pars impudens inuenitur, vt luxuriosus pater abdicat filium frugi.

Parhistoria, quando in controuersia inuenimus, quod sit contra historiæ fidem.

Alogos sine ratione componitur: quamuis asystata ἀλόγως dici possunt, siquidem nusquam in his ratio reperiri potest.

De ductu.

CAPVT XXVII.

Quid sit fundatâ controuersiâ faciendum.

QVVM cognouerimus materiem consistere, ductum quærimus, hoc est, modum, quo tota causa agenda sit.

Ductus post statum inquirendus. hoc est ratio totius caussæ agendæ.

Ductus sunt quinque, simplex, subtilis, figuratus, obliquus, mixtus, simplex, quũ simpliciter id agimus, ita, vt in themate positum est. Subtilis, quum aliud est in themate, aliud in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor impedit.

Obliquus, quum periculum prohibet apertè agere.

Mixtus, qui est ex varijs compositus.

Ductuum quinque modi & eorum exempla.

Simplex ductus, vt, Inuentus est quidam iuxta cadauer recens hominis occisi, fit reus cædis: causatiuum litis est, quod sit inuentus, quod est præteriti temporis, & ideò verum est consilium, ac per hoc simplex est ductus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicatur: Subtilis inquam est ductus: quoniam aliud est in themate, aliud in agentis voluntate: nam quantum est in themate, abdicat filium, non tamen verè abdicat, sed titulo abdicationis suadet, vt amicos habeat.

Figu-

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercerit, non dicit, & abdicatur. Figuratus est ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palã dicere: tu adulter fuisti.

Obliquus: Qui inuaserat depositum dominationem sub pacto abolitionis, vult petere magistratum, contradicitur. Ductus erit obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, apertè mentionem facere iniustæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad se filium, & interrogauit, an rumori crederet, negauit se credere, deposuit pater dominationem, sub pacto abolitionis, filius repudiauit vxorem, interrogat pater causas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus est mixtus, id est, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palã dicere, tu adulter fuisti, & ideò repudiauit vxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur aperte mentionem facere iniustæ dominationis.

Diuisio causarum.

Ad imaginem statuum cognoscendam.

Septem genera controuersiarum, & varia nomina ex antiquis Rhetoribus petita, quæ vale t ad intelligẽtiam formularum.

CAPVT XXVII.

REperto ductu considerabimus genus cõtrouersiæ, cuius septẽ sunt genera: simplex rationale, simplex legale, coniunctum rationale, coniunctum legale, comparatiuum rationale, comparatiuum legale, mixtum.

Nota porrò, legalem controuersiam dici, quæ petitur ex aliqua lege ciuili scripta.

Rationalem, quæ ex ἀγεόφω, lege rationis, & re aliqua, seu facto ad eam spectante.

Controuersia simplex rationalis qua.

Simplex rationale, cùm res vna, vel factũ simpliciter tractatur: vt iuuentus est iuxta cadauer recens hominis occisi, tenens cruentũ gladium, reus est cædis.

Simplex legalis.

Simplex legale, quum lex vnam facit quæstionem, vt, Peregrinus murum ne ascendat, peregrinus murum ascendit, & hostem propulsauit, petitur ad pœnam.

Coniuncta rationalis quæ habet duo causatiua ex ratione.

Coniunctum rationale, quod constat duobus rebus, & causatiuis.

Rebus, quum multa quæruntur, vt si aliquis accusetur, & adulterij, & sacrilegij.

Causatiuis, quum vna res quæritur, & multis causis approbatur: vt Luxuriosus adolescens iurauit se vxorem non esse ducturum, & abdicatur, illic enim vna quæstione ostendimus, an abdicandus sit, sed causatiuis coniuncta est, & quod luxuriosus est, & quod iurauit se vxorem non esse ducturum.

Coniuncta legalis duo habet causatiua ex lege ciuili.

Coniunctum legale: quum quæritur, an contra plures leges sit admissum, vt, Peregrinus murum ne ascendat, & nocte nemini liceat esse cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte ascendit, & hostem propulsauit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges fecisse dicitur, & quod peregrinus murum ascenderit, & quod nocte cum telo fuerit.

Comparatiua rationalis.

Comparatiuum rationale: quum aut personæ, aut res comparantur.

Personæ, vt, Qui plus Reipub. præstiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim quæritur, qui melior sit, vtrũ medicus, an orator.

Res, vt, Qui plus Reipub. præstiterit, petat præmiũ: alter hostes ab obsidione repulit, alter hostiũ ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hic enim facta eorum, & res comparantur: vt quæratur, quid plus sit hostes repellere ab obsidione, an hostium ciuitatem capere.

Comparatiua legalis.

Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: &, Mas templum Cereris si ingressus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hic enim quæritur per comparationem, secundum quam legem filius facere debuerit.

Controuersia mixta ex variis.

Mixtum. Quando non ex vno genere materia composita est, id est, quum & simplex est genus, & comparatiuum, aut cum & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum, vt, Quidam proditionis accusabatur, ex filijs eius alter fortiter fecit, alter defecit, perit pater de viro forti, vt abolitionem iudicij peteret. Ille incolumitatem desertoris fratris optauit, & reo non adfuit patri, absolutus pater, abdicat filium. Hic enim, & simpliciter quæritur, an contra voluntatem patris, præmium consecuerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum ex rationali, & legali, vt, Qui pro-

ditionis damnatus fuerit, magistratui detur custodiendus, & trigesima die torqueatur, vt consciós dicat, & adulteros liceat occidere: proditionis damnatus magistratui collegæ suo datus est custodiendus. Ille cum in adulterio deprehensum occidit, reus est conscientiæ. Hic enim & rationale est genus, in quo quæritur, an hic conscius fuerit, an ille adulter: & legale, in quo quæritur, an cum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, vt cõscios diceret.

Alia diuisio caussarum.

Petita à genere characteris, siue elocutionis.

CAPVT XXIX.

Alia genera controuersiarum, quæ publica dicuntur & earũ quinq; genera.

Post hæc genera controuersiarum afferuntur etiam quinque, vt consideratur caussa, ratione characteris, siue elocutionis, & modi agendi: sunt igitur ἠθικόν, παθητικόν, ἀπορητικόν, διαπορητικόν.

Ethicum genus, in quo moralitas quædam. id est, mores hominum considerantur, vt sunt comœdiæ.

Patheticum genus, in quo motus est animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt sunt tragœdiæ, vt:

Indemnatos liberos liceat occidere, tres filios lege indemnatorum, in conspectu matris occidit: mater eodem gladio se interemit.

Reus est, quod caussas mortis præstiterit.

Apodicticum, in quo pugna quæstionum est.

Peregrè proficiscens reliquit ad amicum certam frumenti mensuram. Ille in fame ciuitatis duplo precio frumentum vendidit: reuersus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio est, nec quicquam certi affertur, vt;

Cùm duo fratres dissidentes contenderent armis, pater intercessit, vulneratus est, incertũ à quo; quæruntfilii, a quo sit vulneratus: non dicentem accusant dementiæ.

Mixtum, quod non ex vno genere compositum est: vt est hæc ipsa materia patris vulnerati: nam & patheticon est in fratrum congressione, & diaporeticon est à dubitatione patris.

De Statu, & eius diuisione.

CAPVT XXX.

Repertis generibus controuersiarum quæritur status, quo consistit controuersia. *Quid status.*

Genera statuum sunt duo; rationale, & legale. *Genera, & species status.*

Interest inter rationales status, & legales: quod rationales rei alicuius vel facti habent quæstionem: legales autem legis, & iuris continent disceptationem.

Rationales status secundum Hermagoram sunt quatuor, cõiectura, finis, qualitas, & trãslatio: sed translationem tantundem accepimus legalem: quoniam nulla translatio, idest, præscriptio, sine lege potest esse.

Coniecturalis status, & eius variæ species.

Coniecturalis status sex modis fit: aut quũ de facto constat, & de persona non constat: aut quum de persona constat, & de facto non constat: aut quum de vtroque non constat: aut quum de sola voluntate fit quæstio: aut quum de re ipsa quæritur: aut cum est anticategorica. *Sex species coniecturalis status, & earum exempla.*

Quum de facto constat, & de persona non constat, vt, Cùm abdicato filio, qui militabat, inuentus est pater telo filij sui occisus; reus est filius parricidij. Hic enim de facto cõstat, idest, occisum esse patrem, sed de persona non constat, quæritur enim, an à filio sit occisus.

Quum de persona constat, & de facto non constat, vt; Luxuriosum filium pater abdicauit, abdicatus medicinæ studuit; postea decumbenti patri dedit poculum, quod diceret sanitatis: pater in media potione; ait se venenum accepisse, filius residuum poculum bibit, & decessit pater, reus est filius parricidij. Hic enim de persona constat, quoniam filius poculum dedit: sed de facto non constat, qualem enim potionem dederit, vtrum veneni, an sanitatis, incertum est.

Quum de vtroque non constat, vt, luxuriosi pater non comparauit. reus est parricidij filius. Hic enim non constat, occisum esse patrem, etsi constiterit, incertum est, an à filio sit trucidatus.

Quum

Quum de voluntate quæritur, vt, Luxuriosius adolescens nocte à meretricis domo expulsus, cereum ardentem ante meretricis fores abiecit, domus arsit, arguit eum, vt restituat. Hic enim, & de persona, & facto constat: sed tantummodo quæritur, qua id fecerit voluntate.

Quum de re ipsa quæritur, quando περὶ τοῦ πράγματος, quæstio est, non de facto aliquo: id est, cùm quæritur, an aliquid fuerit illud, de quo quæstio est, non an aliquid sit factum: repetebat à commilitone suo pecuniam tanquam creditam, negantem se debere, occidit, sed & se interfecit: repetunt pecuniam hæredes interfectoris, ab hæredibus pernegantis; illi cõtradicunt. Hic enim non de facto quæstio est, sed de eo, an pecunia ante illa sit credita.

Ἀντιστοιχία est mutata accusatio, idest, quum aliqui se inuicem accusant: vt vir fortis habebat nouercã, habebat & in matrimonio captiuam: ambiguis signis obijt, accusant se inuicem veneficij nouerca, & captiua.

Finitiuus status.

Finitiuus status, & eius quinq; species.

Finitiuus status sit, cùm id, quod obijcitur, non hoc esse contendimus est autem quintuplex: aut quum simplex est quæstio, quæ anaσκευαστικα, id est, refellens dicitur: aut quũ duplex actio est: siue comparatiua, quæ Antiστατικα dicitur: aut quum duplex quæstio est, siue coniuncta: aut quum ex partibus definimus: aut quum est Antithetica.

Prima species ἁπλουστάτη, siue simplex.

Simplex definitio, quum vnam rem simpliciter definimus: vt naufragia ad publicanos pertineant: cuiusdam naufragi corpus cum ornamentis, ad littus expulsum arena obrutum est, id publicani eruerunt, rei sunt sepulchri violati. Hic enim simpliciter quæritur, quid sit violare sepulchrum.

Secunda, duplex, & comparatiua.

Duplex actio, siue comparatiua, quum duas res diuersas definiunt litigantes, vt, sacrilegus capite plectatur, fur quadruplum soluat: de templo quidam priuatam pecuniam sustuli, petitur ad pœnam, offert quadruplũ, quasi fur. Hic enim alter sacrilegium dicit esse commissum, & hoc definit; alter furtum, & comparatione quæritur, quid sit admissum, vtrum sacrilegium, an furtum.

Tertia duplex coniuncta.

Duplex quæstio, siue coniuncta: quum duas res, quas prima pars definit, eisdem aduersarius impugnat: vt, qui non initiatus sacra enunciauerit, capite plectatur, non initiatus sacra vidit in somnijs, retulit ei, qui fuerat initiatus: ille ait, hæc sunt sacra: petitur ad pœnam, & cõtradicitur. Hic enim quæritur, quid sit initiatum esse, & quid sit enunciare.

Quarta, eũ non duo, aut plura ad definitionem rei, aut facti attinentia quæruntur.

Ex partibus definitio: quum vnam rẽ multis partibus definimus: vt, Qui obsidebantur ab hostibus, auxilia à finitimis conduxere, in itinere sunt auxilia, recessere hostes ab obsidione: petunt illi pactam mercedem: hi contradicunt. Hic enim quæritur, quid sit auxilium præstare, quod ex partibus definimus, quòd & decreuerunt, & quod miserũt, & quod hostes recesserunt.

Quinta species ἀντιστοιχία, qua fit ex pugna definitionũ oppositarũ.

Antithetica definitio: qua non tantum crimen negamus, verumetiam commodum aliquod afferimus. Commendatam sibi ab Ephebo chlamydem, defuncto eo, in monumentis maiorum ei posuit, accusatur à patre Ephebi sepulchri violati. Hic dicit sepulchrum à se non tantum non esse violatum, verumetiam esse & ornatum.

Status qualitatis, & eius duplex species, absoluta, & assumptiua quot modis fiat.

Absoluta species status qualitatis fit duobus modis.

STatus qualitatis duplicem constat esse speciem: Absolutam, qua factum absolutè defenditur: Assumptiuam, qua rebus aliundè assumptis coloratur.

Absoluta qualitas duobus modis fit: facti qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas est, quum ostendimus factũ, quo arguimur, non esse pernitiosum, & idcò naturali iure esse concessum, vt Damnato Milone Cicero exclamauit, vrbem Romam bonis ciuibus sedem esse non posse, reus est læsæ Reipubl.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, sectâ, arte.

Lege, Indemnatos liberos liceat occidere: tres filios lege indemnatorum occidit, reus est vxori malæ tractationis. Hic enim se dicit lege fecisse.

More, Mos apud Scythas fuit, vt sexagenarij per pontem mitterentur. Scytha Athenis sexagenarium patrem per pontem dejecit, reus est parricidij. Hic enim dicit se facta sua fecisse, vt hoc disputaret.

Arte,

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit, nemo nauigat, reus est Reipub. lesæ: necesse est, sua se arte defendat, quod pictores consueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè proponere.

Assumptiui status quatuor partes, siue species.

Assumptiua qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, venia.

Relatiuus status fit, quum reus culpam refert in eum, propter quem arguitur, vt, Miles in acie exclamauit, vincimur, occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipub. contradicit: dicit enim militem peccasse, & ideò occidi debuisse, quod hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quum aut in personam remouemus, aut in rem.

In personam, vt, Legatus intra trigesimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæstore viatico, non nauigauit intra trigesimum diem, reus est malè gestæ legationis. hic enim remouet crimen malè gestæ legationis, quod viaticum non accepit.

In rem; vt, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam sine laborare, reduxit exercitum; reus est læsæ Reipubl.

Compensatiuus status fit duobus modis; cùm aut delicto meritum comparamus, aut cùm maiori incommodo consultum esse contendimus.

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat; Imperator muros diruit, victoriam reportauit, reus est lesæ reip.

Maiori incommodo prospectum esse contendimus, vt, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendauit, vocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, vbi erat filius: satellites misit ad amicum, amicus puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuria liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat, fratrem eius quidã, tanquam exulem occidit; reus est cædis. Hic enim se dicit errore fecisse.

Casu, dum venatur, hastam inferam misit, hominem occidit, eo vulnere perijt, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non voluntate, sed casu fecisse.

Necessitate, Orator captus ab hostibus, laudes eorum scripsit, iubentibus his, & publicè recitauit; gratuito dimissus est, ad suos reuersus lesæ Reipub. accusatur. Hic enim dicit, se nõ voluntate, sed necessitate fecisse. *Calẽdis sacrum dissimulat.*

Obliuione, Sacerdos omnibus Calendis sacrum non fecit, petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegauerit excidisse.

Deprecatiua venia: cùm nulla potest esse defensio, sed cum, cui liceat ignoscere tantùmodò deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed visum est hoc antiquitatis monumentum non omittere, in cæteris liberiori cursu fluet oratio.

De tractatione statuum in specie, deque singulorum exemplis.

Ac primùm de coniecturali.

CAPVT XXXI.

IN coniecturali statu, vbi de facto non constat, duo maximè spectantur, voluntas, & facultas: si enim & voluerit, & potuerit reus, argumento est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad voluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, metus, voluptas, vitia: in corpore valetudo, forma, vires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Status coniect. partes duæ.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator excurret.

Primùm, si cupidus fuerit, qui accusatur, vt, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagrauit gloria, & habuit hos versus in ore, quos ex Euripide vertit Cicero.

Si violandum est ius, regnandi causa
Violandum est, in alijs rebus, pietatem tolas.

Metus, vt Drances arguitur, quod cædem patrârit, facilè negatur, quia, vt ait Virgilius:

Homini est frigida dextera bello.

Voluptas, vt Antonius citatur reus adulterij, expendatur vita eius à puero, quod Cicero facit Philipp. 2.

Deianira.

Dolor, vt Deianira occidit maritum, quid mirum? Zelotypiæ furore, doloreq; flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur:

O quàm

O quàm cruentus fœminas stimulat dolor,
Cum sauit vna pellici, & nupta domui:
Scylla, & Charybdis, Sicula conterquens fre-
ta,
Minus est timenda, nulla non melior fera
est.

Deiotarus. Virtutes, vt Cicero pro Deiotaro.

Deiotarus (inquit) non est saltator, quare? Omnes sunt in eo regiæ virtutes, quod te Cæsar, non ignorare arbitror, sed præcipuè singularis, & admiranda frugalitas, etsi scio hoc verbo Reges non laudari, frugi hominē dici non multum habet laudis in rege: fortē, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt Regiæ laudes.

Vitia apud Sallustium.

Catilina. Arguitur affectasse dominatum Catilina, quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio malo, prauoque. Huic ab Adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia ciuilis grata fuere, ibique iuuentutem suam exercuit, patiens corpus inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuiquam credibile est, animus audax, subdolus, vanus, cuiuslibet rei simulator, atq; dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis eloquentiæ, sapientiæ parum, vastus animus, immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclaræ coniecturæ, & dignæ Sallustio.

In corpore vero ad confirmandam voluntatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, sexus, &c.

Corporis forma ad probationes faci. Forma, inquam, facit coniecturam morum, & si ea non satis firma est, quin ad ornādum potius, quàm ad probandum valet. Vsurpauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gnatonem signiferum esse omnis turpitudinis ostendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egregiè describit.

Vires, & ætas, vt, Penelope, Laertes, & Telemachus vim inferre Procis non possunt: nam canunt apud Ouidium:

Tres sumus imbelles numero, sine viribus vnus,
Laertesque senex, Telemachusque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio, & genus, & vitæ conditio, a quibus ducenda quoque argumenta docent Cicero, & Hermogenes, vt si dicamus quempiam Caldum vocari, quod repentino, ac temerario sit consilio, & ostendamus apud quos, & à quibus educatus, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel vixerit, quo more domestico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cùm ostenditur quispiam seruus, vel liber, vel dines, vel pauper, vel ignobilis, vel priuatus: vel cum potestate, vel doctus, vel indoctus.

Ad externa spectant locus, & tempus, quorum opportunitas comes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, temp⁹, occasio, facilitas, facultas: in loco opportunitas, in tempore longinquitas, in occasione facultas, in facultate copia, & potestas.

Deindè videndum est, quod adiunctum sit negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid simile, ex quibus coniectura quædam ducitur.

Quod si ea, quæ de persona dicta sunt, non fuerint in causa, hortandi erunt iudices, vt veterem famam hominis, non putent in causam peruenire, nam ea illum antea celasse vitia, nunc manifesto teneri.

Defensionis methodus. Defensor autem primùm si poterit, nitetur, vitam eius, qui postulabitur, demonstrare honestissimam, id faciet, si ostendat aliqua eius nota, & communia officia, in parentes, amicos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate proponet, & illustrabit. Indignatio erit iuncta cum quæstione, per quam miserum facinus esse dicet, ac indignum, innocentem accusari, cùm animus omni in vita fuerit à vitijs remotissimus. Sin autem in anteacta vita aliqua turpia erunt, aut falsò venisse in hanc existimationem dicentur, aut ex aliquorum inuidia, & obtrectatione, aut opinione falsa rumoris, aut necessitati, aut persuasioni, aut adolescentiæ, aut alicui non prauæ affectioni animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudo, aut infamia deleri poterit oratione, negare oportebit, de vita eius, & moribus quæri, sed de eo crimine, cuius arguitur: quare, anteactis omissis, illud, quod instat agi oportere. Hæc Cic. 2. de inuent.

Argumenta remota diuina. Iam ad probandum assumentur argumenta remota, quæ cum foris petantur, arte tamē, & industria oratoris, non mediocriter elucescunt. Sunt autem partim diuina, partim humana.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, auspicia, vaticinationes, responsa sacerdotum, haruspicum, coniectorum, quæ fusius prosequi nec est huius loci, nec instituti.

Vestalis de saxo præcipitata non lædit ur. Castitas tuta.

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo præcipitata, illæsa permanserit.

Concludit in hæc verba: *Damnata deiecta est, absoluta descendit.*

Porrò, quæ Ethnici diuina testantur esse testimonia, apud Christianos irrisa iacent, & contempta.

Nullus igitur horum vsus, nobis ex Ecclesiæ authoritate, orthodoxorum sententijs, & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui superstitiosè retinent;

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rhenum, quem idcirco Nonnus πόταμον ἐλεγχόγαμον nominat: & apud Heliodorum, Theagenis, & Charicleæ virginitas per ardentes prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Carthophilax, Chomatenus.

Per prædictiones, per sortilegia, per μονομαχίαν, per obiectum cadaueris: sed hæc partim vetita, partim non satis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet) idipsum præsente percussore, sanguinem emittere aiunt, & persæpè res est comprobata: itaque hoc indicium quidam magni faciunt, vt Boetius, decis. 116. & Plancus de iudicijs: Alij tamen, & graues authores, non satis esse censēt, ad reum quæstioni subijciendum, nisi alia accedant, vt fama, minæ, inimicitiæ.

Legendus est Delrio, disquisitionum magicarum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectorem, quod qualitatem arcanam impresserit corpori, cum cadauere permanentem, ad quod videtur referendum illud Lucretij,

Inde petit corpus, mens vnde est saucia amore.
Namque homines plerumq; cadunt in vulnus, & illam
Emicat in partem sanguis, vnde icimur ictu,
Et si cominus est, hostem ruber occupat horror.

In quo amantis, & mortui est comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem inuisam impetit.

Sic habet Lem. lib. 2. de occultis naturæ miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib. de characterismis c. 6. & hæc de istis studijs sufficiunt.

Argumēta remota humana.

Humana sunt, quæ spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa; in quo sunt scripta, pacta, promissa, iurata, quæsita, atque in eo quæstionis coniecturalis genere, maximè testes, & quæstiones adhiberi solent.

Testes debent esse graues, constantes, honesti, & (vt breuiter dicam) sine affectu: contrà reijciuntur, si natura vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si prœmio, si gratia adducti.

Quæstionum fidem hæc attenuare solent, quod dolorem fugientes multi in tormentis ementiti, persæpè mori maluerunt falsum fatendo, quàm inficiando dolere.

Quod multi etiam suam vitam neglexerint, vt eos, qui his chariores, quàm ipsi sibi essent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cum essent maleficio infecti.

Alij ementiti sunt in eos, quos oderant.

Hæc ex Cicerone satis fuerit delibasse. Nā pleniorem istius rei cognitionem, ad praxim iudiciorum remittimus.

Accusator, quasi hasta in manu posita instabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis conglobatas exponet: nihil tamen consectabitur morosius.

Contrà, reus ostendet hæc argumenta verisimilia, non propriæ notæ, omnia in multis aliter, atque aliter euenisse, nihil esse tam miserum, quam hominis salutem inconstantiæ committi.

Exemplum huiusce quæstionis luculentū est in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latinam feci, quod præclarum mihi videretur eloquētiæ monumentum Gorgiæ illius Leontini oratio, qui statuâ ex auro solido, propter facundiam donatus est: Ad hæc præstat legere Philotam, Quinti Curtij libro sexto.

Status

Status finitiuus, & de eius tractatione.

Diogenis factum insigne.

DE hoc statu diximus in artificio orationis: fit cùm quæritur, quid sit res, & quo nomine afficienda? An sacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de triuio, vt sibi coqueret cœnam?

M. Tullius breuiter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem sunt disceptationes, vt, cum quæritur, quid in communi mente, quasi impressum sit, vt si differatur idne sit ius, quod maximæ parti sit vtile: aut cùm, quid cuiusque sit proprium exquiritur, vt ornatè dicere propriumne sit oratoris, an id etiam aliquis præstare possit: aut cùm res distribuitur in partes, vt si quæratur, quot sint genera rerum experendarum: aut cùm qua forma, & quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, vt si quæratur auari species, seditiosi, gloriosi: ex quo intelligas notiones, notationes, definitiones, distributiones, descriptiones, hunc locum tum fulcire, tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit nominis, cuius de vi quæritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione deprompta definitio; vt si accusetur Flaminius læsæ maiestatis, quod filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio.

Maiestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breuiter est positum, pluribus est verbis, & rationibus confirmandum, & ita esse, vt descripseris ostendendum: Deinde ad id, quod definieris, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ad hypothesim gradū facere.

Erit & infirmanda aduersariorum definitio, ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominū, à turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quæ ad definitiones attinent, libro quarto sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non puto.

Status qualitatis.

CVm facto, & facti nomine concesso, vis, & natura, & genus negotij ipsius quæritur: constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quæ duplex est, negotialis, & iuridicialis.

Negotialis est, quæ in ipso negotio iuris ciuilis habet implicitam controuersiam, vt quidam pupillum hæredem fecit, pupillus ante mortuus est, quàm in suam hæreditatem veniret; de hæreditate ea, quæ pupillo venit, inter eos, qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli controuersia est.

Iuridicialis est, in qua æqui, & iniqui natura, & præmij, & pœnæ ratio quæritur. Iuridicialis status duæ sunt partes, vna absoluta, altera assumptiua: Absoluta, quæ factum, vt ex se legitimum tuetur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cuiusdam, tanquam obnoxiæ, quæ tamen omni noxa soluta videri potest, à Cicerone relatio nominatur, 2. de inuent.

Relatio quid.

Ea est, cum reus (inquit) quod agitur confessus, alterius se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis tribus Curiatijs, & duobus amissis fratribus domū se victor recipit, is animaduertit sororem suā de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellantem audiuit cum gemitu, & lamentationem indigne passus virginē occidit. Accusatur.

Absoluti status partes, quas ex Curio fortunatiano supra, in quatuor capita distinximus, ab alijs ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, iudicatum, æquitas, pactum, quæ si in causa ostendat, absoluitur reus; vt, accusatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quæ docet vim vi repellendam.

A lege, quæ sic habet, *Si nox factum furtum esset, si in alijs occisit iure cæsus esto.*

A consuetudine. Hoc à natura expressum, à lege confirmatum, omnis sæculorum memoria seruauit, omnium gentium instituta tenuerunt.

A iudicato, in simili causa absolutus est Faunius, in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimum valet.

Ab æquitate, si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio quærenda est expediendæ salutis.

A pacto, si contra datam fidem fecerit accusator.

Assumptiua est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, cæteroqui malum.

Color autem apud Rhetores, est quicquid ad excusationem facti assumitur, quod eius rationem immutat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, cõparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlysses apud Homer. Iliad. α. verberauit Thersitem, reus citatur, non diffitetur, sed impudentem muscam, & Regũ obtrectatorem se verberasse dicit, qui minimè tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: vt lex Solonis sanxit, ἐὰν μὴ τὶς τρέφῃ τοὺς γονέας ἄτιμος ἔστω, *si quis non nutrierit parentes, infamis esto*. Aliquis alimenta denegauit pari, excusat se, quod, cum aut patri, aut coniugi fame pereundum esset, vxoris salutem vitæ parentis anteposuerit.

Concessio factum concedit, & malum fatetur, sed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cum reus se aliquisvi impulsum, ad crimen ostendit, eius partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Iosephus. Necessitas, vt mater Hierosolymitana necauit filiolum, sed furore, & fame stimulante, pessimis omninò de rebus.

Fortuna, pædagogus Crœsi filio admotus, venabulo ferã appetens, alumnum transuerberat, casu factum diluit apud Regem, & certe ita diluit, vt, quod testatur D. Basilius, à Crœso absolueretur.

Herodot. D. Basil. in epist.

Permotio, quæ a Ciceronez, de inuent. dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur, vt Achilles distracto gladio insilit in Agamemnonem, sed in eo æstu, qui describitur ab Homero, a nouis, & furoris omnium impotẽtissimo.

Iliados α.

Deprecatio malum, malefactum admittit, nec excusationes multas quærit, sed ignoscipetit.

Rationes ignoscendi sunt, rei nobilitas, virtus, anteactæ vitæ innocentia, officia in rempub. spes futurorum, minimum periculũ in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires suas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

De accusatione.

CAPVT XXXII.

PRimum omninò, eundemque frequentissimum in genere iudiciali locum obtinẽt accusationes, & defensiones, de quarum artificio iuuat hic nonnihil submonere.

Accusatio differt a inuidiosa.

Accusatio cum sit rei coram iudicibus delatio, ritè seruatis iudiciorum formulis, honesta debet esse, & grauis: neque enim idem est accusator, ac liuidus quispiam calũniator, qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie ficta conquirit, quibus pessumdet innocentiam.

Cicero pro Cæl.

Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala, & nugatoria futura est.

Nec satis bonum aut commune, aut priuatum spectare debet, quo consilio si destituta sit, in vitia inuidiæ, odij, perfidiæ, facilè prolabitur. Quamobrem & spectata communi vtilitate, multos olim Resp. Romana probauit accusatores, & adhæc studia iuuenum non raro aluit industriam, vt inuidiosa optimatum potentia, his ipsis telis accusationis circumuenta, vel infringeretur, vel hebesceret.

Facilè (inquit Cicero) omnes patimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest innocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Vtilius est autem absolui innocentem, quã nocentem causam non dicere.

Accusatores comparantur anseribus & canibus.

Sic anseres, & canes aluntur in capitolio, vt significent si fures venerint, at furesintet noscere non possunt, significant tamen si qui noctu in Capitolium venerint, & quia id est suspicioſum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor ijs cura suffringantur, quòd acres sint, etiam tum, cum suspicio nulla sit: simillima est accusatorum ratio. Alij (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt, qui si latrent sine suspicione, & deferant crimina, nec dicere possint, aut quare, aut quomodo, sunt omnino reprimendi.

Verum

Verùm, quia difficilè est in istis accusationibus tenere modum, post quam accusatoribus honos, & præmium aliquod esse cœpit, tanta fuit accusandi rabies, vt nulla satis munita videretur aduersus improborum linguas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à prudentibus Imperatoribus ista accusandi licentia cohiberetur, & delatores, quo nullum pestilentius hominum genus, grauissimis pœnis subijcerentur.

Quam ob rem, accusandi prouincia viris præsertim moderatis suspecta semper, & odiosa visa est, & defensio quidem (vt ait Tullius) laudabilior: accusatio tamen perspecta probata est. Habet autem pondus suæ authoritatis, cum legitimè tractatur; & primum quidem ea, quæ ad accusandum descendit persona, non aliqua venali, aut sanguinaria eloquentiæ videtur in rei miserias inuehi, non inuidia, non odio, non spe præmiorum ad accusandum rapi, sed oppressæ innocentiæ misericordia, improbitatis odio, communis vtilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, si non æquè præstare solent accusatores, & quæ huiusmodi suspicio subesse possit, hanc primum conantur eleuare. Nec aliò spectat hoc Ciceronis exordium.

Accusatorij sinceritas.

Si quis vestrûm (Iudices) aut eorum, qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in caussis, iudicijsque publicis ita sum versatus vt defenderim multos, læserim neminem: subitò nunc mutata voluntate, ad accusandum descendere. Is, si mei consilij caussam, rationemque cognouerit: vna & id quod facio probabit: & in hac caussa profectò neminem mihi esse præponendum actorem putabit.

Deinde fusè narrat, & amplificat iustissimas caussas, quibus ipse ad hanc accusationem fuerit adductus. Sed non opus est in singulis accusationibus tanto ambitu orationis, præsertim vbi quis patronus ex officio, & consuetudine facit, & reus ita nocens est, & infamis, vt tacitè probetur omnibus eius delatio.

Secundò, valdè spectanda occurrit, qualis sit res, persona, & quibus accusetur criminibus.

Amplificare omnia puerorum.

Puerorum est omnia temerè augere, in omnibus esse nimios. Itaque, & leuiculos plerumque errores, non secus ac grauissima quæque crimina insectantur, & exclamant in nugis. *O facinus inauditum! ô scelus in extremas terrarum oras deportandum!*

Longè aliter prudentes accusatores faciunt, qualis reus in iudicium veniat considerant, timidè incedunt in lubrico, rationem habent dignitatis, & nobilitatis, consulunt affinium, qui reo sanguine coniuncti sunt honori, non temerè quidpiam, & declamatoriè profundunt, notant crimen, designant circumstantias, testimonijs conuincunt, de re videntur, non de homine dicere. At si persona infamis est, & laborat grauitate scelerum, tunc grauiores aculeos exerunt eloquentiæ.

Tertiò notandum est in modo, & ratione agendi, non eam meliorem esse accusationem, quæ multas criminum exaggerationes cõtineat. Quot putas esse in Verrinis lusus, & excursiones ad pompam, quas Cicero non dixit in iudicio, sed posteris scripsit, ad nomen potius eloquentiæ, quàm ad Verris damnationem: si enim in singulis criminibus amplificandis tantum temporis impendisset, multa illi necessariò prætermittenda fuissent, quæ ad caussam maximè attinebant. Quid igitur fecit? acutè crimina collegit, strictè exposuit, tabulas protulit, testes expediuit. Hæc planè sunt arma ferrea, quibus Verres cessit, nescio an istis aureis oppressus, certè non tam subitò conuictus fuisset.

Quartò, magna ars accusatoris dilucidè narrare, robustè confirmare, abstinere leuiculis argumentis, quæ prima aggressione refelli manifestè possint, ex quibus & aliorum fides, non sine damno periclitetur.

Accusatoris officium.

Magnum pondus obtinet oratio, vbi non tantùm furem, & homicidam clamat, sed quare, & quomodo, manifestis addicit argumentis.

Quintò, callidũ est accusationis genus, vbi cum acriter, & multis criminibus vrgeas, dicas tamen te plurima modestiæ caussâ prætermittere, hoc lucrari ex tua moderatione reum, vt minus videatur sceleste, quàm ipse sit. Parcendum auribus iudicum, consulendum verecundiæ. Hominem ea admisisse, quæ à verecundo aduersario audire non possit. Quod si nauiter impudens fuerit in patrãdo, te in commemorando minus verecundũ fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter, & frigidè necessitate actionis adductum dicere te ostendas: Hæc species modestiæ est apud graues

personas ad persuadendum efficax.

Accusatori cauendū à sāguinaria voluntate exprimēda.

Sextò, nunquam sanguinaria voluntas exprimenda est: nunquam capto, & vndique circumuento muliebriter insultandum: fit enim plerumque, vt odium, quod cupimus accendere, cum vehementior fuerit rei calamitas, deferuescat, & vicissim locum miserationi cedat. Itaque & acres etiam accusatores significant se non hominis cruorem sitire, qui ab omni crudelitate sint alieni, sed dolere quod reus se in eos laqueos coniecerit, vt nisi cum maximo legum, & reip. detrimento saluus esse non possit.

Pene illi expedire vt quamprimum damnetur, vt moriatur, & commune odium expiet. Alia tamen ratio est, vbi & molliores timentur iudices, & valde infamis, ac sceleratus est reus; tum enim grauia quæque atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

De Apologia, & purgatione.

CAPVT XXXIII.

Apologia, siue purgatio, defensio est, quæ accusationi opponitur. Hæc pro personarum, rerum, & argumentorum ratione varia, & multiplex esse solet.

Etenim si qui se purgare conatur, est nocens, & acerrimum habet accusatorem, grauior ei nascitur, & operosior defendendi ratio. Itaque vbi res manifestissimis tenetur indicijs, iuuat facti excusationem à varijs, quæ in rem cadere solent, circumstantijs potius aggredi, quàm frustra inficiando laborare.

At vero si innocens est, qui accusatur, & cum calumnia futura est concertatio, *potentissimum defensionis telum est innocentia.*

Innocentia telum potē tissimum.

Et vix vllus inuenietur tam callidus in sutelis calumniator, qui saltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt preclarè dictum est ab antiquo poeta, cauda vt plurimum nigricant, & in extrema sui parte falsa deprehenduntur.

Apologiæ vsus apud Principes.

Magna autem est habenda personarum, & rerum ratio. Nam si Apologia habenda est ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatoribus decepti, in nos fuerint iniquiores, quam eorum dignitas postulabat, non sunt temerè conuitijs irritandi, sed miti potius veritate, & prudentia de rebus edocendi, quò agnita grauitate aduersariorum, fraudibusque detectis resipiscant, & sint nostris partibus in postremum æquiores.

Tum verò maximè hęc lenitas, vel potius quædam minimæ fucatæ orationis maiestas requiritur à Christianis, & religiosis personis, vt ipsi moderationis, quam profitentur præ se ferant documentum. Quam ratio preclare ab Athenagora, & Iustino in Apologijs inita est, nunquam enim non honorificè Imperatores, & Senatum appellant, & ille quidem modò μεγάλες βασιλέων, modò μεγίσους, φιλανθρώπους, καὶ φιλομαθεστάτους maximos, humanissimos, eruditissimos nominat; hic sacrum senatum ἱερὰν σύγκλητον, atque omni conuicio abstinentes robustis argumentis rationibus, qui certè modus efficax est, & potens. *Senatus sacer.*

Alius est acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos, & virulentos calumniatores coercendos adhibetur, qui vt sunt cerussæ cuiusdam audaciæ, lenioribus remedijs sanari minimè possunt. Sed vt Tigres Musica, ita illi suauitate orationis efferantur.

Tales sunt Hæretici Ecclesiæ nomini & religionis ordinibus perinfensi, quos Ecclesiastici scriptores, & viri sancti non molli brachio tractare solent. Talis fuit ille Appion, qui cum in antiquam Iudæorum religionem stomachum petulanter eructasset, multa de Moyse, & Patriarchis pessimè fabulatus, à Iosepho acri, & neruoso scriptore non segniter carpitur, & confutatur. Nec molli stylo Græcos φλυάρους & φιλοπαίγμονας Christianæ scilicet religionis derisores excipit Theodoretus, aut Iulianum melliris verborum globulis perfundit Nazianzenus: sed in Dei caussa faces orationis spirant, quas ardor spiritus in istis argumentis suggerit.

Apologiæ methodus.

Ordo autem, & dispositio Apologiæ talis est. Præmitti solet exordium, in quo defensionis istius ratio affertur, & nonnulla de rei circumstantijs delibantur, quibus ad confutationem fiat apparatus.

Mox ipsa refutatio succedit potissima pars Apologiæ, in qua instituenda triplex fermè dispositio seruatur.

Alij

Apologia dispositio triplex.

Alij enim ex tota accusatione certa sibi, ac præcipua capita confutanda præstituunt, quibus eneruatis, tota facilè aduersariorum corruat oratio.

Sic Athenagoras apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit his verbis, τρία ἐπιφημίζουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀθεότητα, θυέστεια δεῖπνα, οἰδιποδείους μιξεῖς. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietatis, Thyestæarum epularum, concubitus incesti. Quæ si vera sunt, postulat, vt Christianorum gens funditus exscindatur: sin falsa, sit apud Imperatores veritati locus, & innocentiæ perfugium.

Mox singula crimina discutit, & refellit. Ad summum perorat à prolixo Christianorum in Imperatores studio, & obseruantia his verbis.

Athena. in Apol.

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς κατὰ τὸ δικαιότατον διὰ ἔχῃσθε τὴν βασιλείαν, αὔξην δὲ καὶ ἐπίδοσιν ἡ ἀρχὴ ἡμῶν πάντων ἐπιχειρίων γιγνομένων λαμβάνῃ, τοῦτο δὲ ἐστὶ καὶ πρὸς ὑμῶν ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

Christiani quid pro Imperatoribus precati soliti.

Non enim pro imperio vestro preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, vtque imperium nostrum magis magisque semper augeatur. Denique omnia nobis ex animi sententia eueniant, oramus, quod & nobis salutare fuerit, vt quietam, tranquillamque vitam degentes vobis interim ad quælibet imperata deseruiamus.

Hæc ratio apta est, cum diuisio commode fieri potest. Nam & oratio solutiorem habet tractum, & maiorem lucem perspicuitatis. At vbi ab accusatore multa, & minuta per totam orationem sparsa sunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum est cæsim, ex quo quidē fit oratio magis abrupta, non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam inijt Iosephus aduersus Appionem, cum enim ille minutis fabulis accusationem refersisset de Moyse Heliopolitano, Sabbatosi, Zabido, & similibus multa commentus, Apologeticus ex vno in aliud per abruptum salit, quamquam non sine transitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis est.

Proponit autem breuiter aduersarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde si leuis est, irridet, si quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo.

Iosephus 2. aduers. Appion.

Ἀκοῦσαι δέ φησι τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι μωσῆς ὁ ἡλίου πολίτης δηλονότι νεώτερος μὲν ὢν αὐτὸς, ἐκείνοις δὲ πιστεύσας, τοῖς διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπισταμένοις αὐτὸν καὶ συγγενομένοις.

Accepisse autem se dicit à maioribus natu Moysen Heliopolitanum: scilicet ipse iunior, sed his fidem habens, qui per ætatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumniæ vanitatem explodens. Et de Homero quidem poeta, quamuis Grammaticus, non posset, quænam sit eius patria, certò affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudius ac tertius nato: De Mose vero tam multis annis illos præcedente, tam facile decernit, credens seniorum narrationi, vnde manifeste illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Mosem ait eduxisse leprosos, & cæcos, & claudos belle concinit iuxta Grammaticum hunc diligentissimum, & cæt. Ita singula perstringit, & eludit.

Hoc idem præstat M. Tullius in Apologia, quam pro se habet secunda Philippica, vbi Antonij argumenta quasi minutas sagittas cursim infringit, vt,

Cic. 3. Phil.

Contra rem suam venisse me nescio quomodo questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari, & necessario meo? Non venirem contra gratiam non virtutis specie, sed ætatis flore collectam? Non venirem contra iniuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure prætorio.

Deinde salit in aliud.

At enim te in disciplinam meam tradideras: Nam ita dixisti: Domum meam ventitaras: Næ tu si id fecisses melius famæ, melius pudicitiæ tuæ consuluisses: sed ne fecisti, nec si cuperes tibi per C. Curionem facere licuisset.

Apologia tertius modus.

Tertius apologiæ, seu purgationis modus est scriptis codicibus aptior, quam pronuntiatis orationibus, vbi non tantum aduersariorum sensus referuntur nostris comprehēsi sententijs, sed ipsamet eorum verba commemo-

memorantur, discutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum sequuti sunt Basilius in Eunomium, Cyrillus in Iulianum.

De Inuectiua.

CAPVT XXXIV.

ET si ad demõstratiuum genus magis pertinere videtur inuectiuæ tractatio, quando tamen huic generi frequenter immiscetur, & à nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hic aliqua de eadem adscribere. Quod apud poetas est satyra, hoc fermè apud oratores inuectiua oratio, scilicet mordax, & ad perstringendos hominum mores accommodata. Differt ab accusatione, quod hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori septa volitet, hæc damnationem rei intendat, illa notam potius spectet infamiæ: Hæc modum, & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, & orationis impetu potius rapiatur.

Inuectiua vt differt ab accusatione

Duplex est autem inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuatarum scilicet personarum spectat infamiam, numquam temerè vsurpanda est, nisi tales ipsi sint, qui exagitantur, vt in summam desperationem prolapsi, & apud omnes infamia notatissimi nullum bonæ spei locum reliquerint.

Inuect. duplex.

Hæc enim plerumque in eos assumuntur tela, qui viuos, & mortuos vulnerent, & ex eorum infamia terrorem alijs, vitiorumque odium sempiternum inurant.

Hac mente D. Nazianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Constantium pro Catholica religione sunt inuecti. Qui vero priuata solent odia per maledicos stylos in principes viros eructare, parum alijs proficiunt, sibi plurimum nocent.

Ridenda poemata malo,
Quam te conspicua diuina Philippica fama,
Volueris à prima quæ proxima.

Altera, quæ in hominum mores, & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior est, & melior. Constat autem ex philosophiæ præceptis, & altissimæ disciplinæ oraculis, quæ vi, & robore amentatæ cuiusdam orationis altissime defiguntur in pectora.

Rursus alia inuectiua, vt Satyra Comica plus habet salis, & moralis vrbanitatis, etiam dum vitia perstringit, haud obscurè depingit. Qualia nimis multa sunt in Petronij Satyrico. Alia prorsus acris, & generosa est, fluens ex sublimi sapientia, nihil comicum, nihil leue, & ludicrum affectans; sed tota in carpendis moribus posita. Extant certè nonnulla in ipso Arbitro præcelsa, & inuectiuis maioribus digna. Qualia sunt ista.

Inuectiua grauis.

Et quis mihi hanc solitudinem imposuit? adolescens omni libidine impurus, & sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cuius anni ad tesseram venerunt, quem tamquam puellam conduxit etiam, qui virum putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis togam sumpsit, qui ne vir esset à Matre persuasus est, qui opus muliebre in ergastulo fecit, qui postquam conturbauit, & libidinis suæ solum vertit, reliquit veteris amicitiæ nomen, & proh pudor! tamquam mulier Sequutuleia vnius noctis tactu omnia vendidit. Hæc in personam. At in mores grauiter, & sententiose.

Nemo cœlum putat, nemo iusiurandum seruat. Nemo Iouem pluris facit: Sed omnes opertis oculis bona sua computant.

Quod verò ad ordinem, & diuisionem attinet, si iusta est inuectiua in hominem, tùm eodem filo pertexitur, quo vituperatio: vel enim vitam inspicit a puero, perstringitque singula magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis instat capitibus, & vitijs, quæ sibi exagitanda proposuit, vt ex orationibus Demosthenis in Aristogitonem, Ciceronis in Antonium, Pisonem, Catilinam, Vatinium licèt agnoscere.

Inuectiua ordo.

Ferax est istud, & proeliue argumentum, nec ei, qui per istas repterit orationes deesse forma dicendi potest. Quod si inuectiua obiter tantum assumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta, & figuras, quæ ad intimos sensus vellicandos plus habeant virium.

De obiurgatione.

CAPVT XXXV.

OBiurgatio differt ab inuectiua, quòd hæc sit aduersus inimicos, illa dilectos etiam attin-

Obiurgationis & inuectiua discrimen.

attingat. Hæc flagrans sit, & tonans, illa acris quidem sæpè, sed longè moderatior: Ad summum hæc nocere vt plurimum cupiat, illa prodesse. Est enim fermè obiurgatio superioris ad inferiorem, ob delicta quædam reprehensio, spectans emendationem eius, qui arguitur. Vel igitur Imperatoris est ad milites, vel Principis ad subiectos, vel Pastoris ad gregem, vel Præceptoris ad discipulos.

Quamobrem pro varijs personis, & ingenijs varia esse solet. Alij ita sunt ad obiurgationes nati, vt vultu ipso ad senilem, tetricamque grauitatem composito, & tono vocis, cui plurimum inest siccitatis, increpationem ferant. Itaque haud multis egent ad obiurgandum artibus.

Mites personæ obiurgat. minimè aptæ.

Alij mitiore ingenio præditi, licet multum in fingenda grauitate, trutinandisq; obiurgationibus laboris impendant, sparsa tamen naturæ suæ relinquunt vestigia, ex quibus agnoscuntur, & quicquid agant, minus terrent, & timentur. Rursus personæ, quæ increpantur, aliæ sunt duræ, ceruicosæ, vecordes, apud quas nisi fremueris. *Vt pontem indignatus oaxes*, non magis proficies, quam si festuca chalybem perforare contendas.

Aliæ sunt molli, pauidoque ingenio, quas si vehementius terrueris, perditurus es. Quid & quoue loco, & qua ratione agendum sit, artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hoc in vniuersum de methodo dici potest. Primùm cum obiurgatio sit propter delictum, erratum ipsum ob oculos ponendum est, vt eius grauitate moueatur is, qui increpatur. In quo magnæ est prudentiæ animaduertere, vt si leue sit, aut mediocre non nimis, exaggeretur, maximè apud prudentes personas, quæ rerum momenta norunt ponderare. Tantum enim abest, vt oratio plus habeat grauitatis, imò de authoritate multum deperdit, cum leue aliquod delictum supra sensum communem, & sanam opinionem extollit: fit enim vt ficta, & declamatoria credatur oratio, & minus habeat ponderis in veris, quæ creditur fictis delectari. At si grauius crimē est, certè cum dignitate orationis exaggerādum est, & iuuat aliquando in exordio vsurpare, quod Germanicus contra sæuos, & rebelles milites dixit apud Tacitum.

Obiurgationis methodus.

Obiurgationis aptū initium.

Quod nomen huic cœtui dabo? Militesne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo, & armis circumsedistis? An ciues, quibus tam proiecta senatûs auctoritas? Hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis.

Cornel. Tacit. Annal. l.

Ita igitur crimen disertè proponendo satis exaggerat.

Re demum proposita, quo grauitas facinoris plenius appareat, dilatatur à circūstantijs rerum, locorum, temporum, personarum, & similium, vt *Primane, & vicesima legiones*: & in eo verbo πάθος est egregium, quia vterque ordo strenuus antea, & fidelis, & summis beneficijs affectus fuerat. Mox commemoratis pristinis decoribus, & cum præsenti furore comparatis, *Egregiam duci vestro gratiam refertis.*

Hic appositè inseritur plena grauis querimoniæ expostulatio, contra ingrati animi fœditatem. Mox succedit comminatio. *Hunc ego nuntium Patri læta omnia alijs è prouinciis audienti feram?* Hic ordo satis est perspicuus, & efficax. In modo cauendum est maximè apud liberalia ingenia, ne quid sit nimis clamosum, iracundum, querulum, subinsulsum: Nam qui vehementius clamant, non plus aliquando proficiunt, quàm canes isti latratores, & suam, si quam habent, auctoritatem exponunt ludibrio.

Quia verò fructus obiurgationis est emendatio, temperandum est aliqua mellis particula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia ad spem, & amorem, tacitis stimulis proritentur.

Et id obseruauit Tacitus in peroratione nobilis illius obiurgationis. *Tua Diue Auguste cœlo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Obiurgationis ars.

Ad id verò consequendum efficacissima res est, si qui obiurgatur amari se, & amoris caussa obiurgari sciat, tum condoleas, tum in partem oneris, & pœnæ veniat, tum pristinæ virtutis recordatione titilles, spem eius emēdationis habere te ostendas, fructum, & speciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aspera reluctanti futura proponas. Hæc animos flectunt, & inducunt, si modo dociles sint, & flexibiles.

At si parum moueantur, iuuerit aliquando per comminationem grauem & concisā desinere, quæ instar tonitru terreat, & qua parte sit crepturum fulmen, cogitandum relinquat. Sed nos in eo genere Demosthenis, ac M. Tullij, modum longè diuersum antea

norauimus, varia quoque exempla in characteribus orationis ciuilis expromemus.

De expostulatione, & exprobratione.

CAPVT XXXVII.

Expostulatio quid?

EXpostulatio est grauis quedam querimonia de accepta iniuria, quę duabus fit partibus; expositione iniuriarum, & petitione satisfactionis vel tacita, vel expressa. Artificium huius orationis est primùm, vt non simus nimis querulis.

Eius artificium.

Nam vitium est illiberalitatis, quod fermè in calamitosis, pauperibus, pueris, & mulieribus frequentius est. Sicut enim felicitas superba est, ita querula calamitas, & omnis imbecillitas. Quæ de Ioue ipso (vt ait Theophrastus) queritur, non modo si non pluat, sed etiam si serius. Hac labe infectos homines vitandos docet Seneca illi, qui tranquillam vitam degere velit.

Tristes & Querulę odiosi.

Præcipuè tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non caussa in querelas placet. Constet illi licèt fides, & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

Senec. l. 2. de Tran.

Accedit quod sæpius quiritando minus proficiamus apud aures, quæ iam ad huiusmodi querelas obduruerunt. Secundum est, vt querimonia, si modo grauis sit personæ, nihil habeat nimis fractum, imbecille, & demissum.

Hoc enim mulierc ularum est. At quantò plus afficiunt, qui non sunt in malis commemorandis ambitiosi. Sed multa se generoso silentio supprimere ostendunt, & ea ipsa, quæ commemorant, non sua caussa dicere se, sed honesti, aut alienæ vtilitatis ergò profitentur. Tertium, multum affert eximia quędam luxtolerantiæ, è qua appareat nos multa tulisse, multa nostro silentio pressisse, & proprijs detrimentis sanasse: Nunc quod instat tantum esse vt dissimulari non possit.

Tolerantia lux amabilis.

Quantùm, diligenter spectandum est cuius, & apud quos sit expostulatio, & ob quas iniurias expostulet. Si miserorum est, & oppressorum apud superiorem potestatem, solet esse miserabilior, & verbis effusior, qualis est illa Iudæorum apud Petronium præsidem in Philone.

Λαλίσατον γὰρ ἀνθρώπῳ ἀτυχῶν,

Alia ratio est cum grauis persona apud parē sibi amicum expostulat, quem non cupit vlcerare, sed sanare: tunc enim generositatis plena debet esse querimonia, qualis ea est M. Tullij de Antonio Philippica prima. Vide enim qua prudentia, quoue artificio progreditur.

Pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria, cui fum amicus: idque nonnullo eius officio debere esse præme etiam semper tuli. Ecce tibi initio pauca questurum se pollicetur, odiosa enim querela muliebris, deinde quo temperamento præmunit.

Querela Ciceronis plena grauitatis.

Cui fum amicus, iam exponit rem. Quid tandem erat caussæ, cur in Senatum hesterno die tam acerbè solus cogerer? Solus ne aberam? an non sæpè minus frequentes fuistis? An ea res agebatur vt etiam ægrotos deferri oporteret? Si hic de morbo suo quæstus multa dixisset, fuisset fortassis ineptè querulus: sed qua sobrietate?

An ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur. Deindè: At ille vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valdè intemperanter. Cuius enim maleficij ista pœna est, vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex senatus sententia ædificatam domum?

Querela Leonorę doloreintemperans.

Generosa planè, & regalis animi querimonia! At si vis querelam muliebrem in omnem vim doloris intemperanter effusam, lege epistolam Aleonoræ Reginæ Angliæ ad Cælestinum Papam, quæ est centesima quadragesima quarta, vbi de vinculis filij queritur: nihil inuenies istis querelis tristius, aut flebilius.

Expostulationi vicina est exprobratio: est enim grauior quædam, & magis incensa expostulatio cum indignatione mentis, quæ fieri solet in ingratos, crudeles, & improbos. Continet autem expositionem beneficiorum, quæ in eos congesta fuerint, per comparatum, seu contentionem, malitiæ, improbitatis, crudelitatis, quam ipsi pro meritis repēderint. Quod si innocenti à quo erant multis, & amplissimis affecti donis, vitam casu aliquo, aut summa improbitate eripuerint, nunc

tunc graue solet oriri exprobrationis, & cõmiserationis genus.

Grauiter admodum exprobrationem Didonis aduersus AEneam pinxit Virgilius.

Exprobatio Didonis apud Virgilium Græcum.

Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit,
Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est.
Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides, eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui.
Amissam classem, socios à morte reduxi:
Heu furijs incensa feror, nunc Augur Apollo,
Nunc Lycias sortes, Nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres Diuũ fert horrida iussa per horas,
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat.

Mox sequitur comminatio.

I, sequere Italiã ventis, pete regna per undas
Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Suppliciis hausurum scopulis.

Nec minus pathetica est exprobratio illa Ariadnæ à Theseo desertæ apud Catullum.

Siccine me patrijs abuectam perfide ab oris,
Perfide deserto liquisti in littore Theseu?
Siccine discedens neglecto numine Diuum,
Immemor ah deuota domum periuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Consilium?

Deinde,

At non hæc quondam nobis promissa dedisti?
Non hoc misera sperare iubebas,
Sed connubia læta, sed optatos Hymenæos,
Quæ cuncta aerij discerpunt irrita venti.

Mox succedit aperta exprobratio.

Certè ego te in medio versantem turbine lethi
Eripui, & potius germanum amittere creui.
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deessem,
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusq;
Præda, nec iniectã tumulabor mortua terrã.

Hinc aditus ad aculeatas inuectiuas, querimonias, & execrationes,

Quanam te genuit sola sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
Quæ syrtis? quæ Scylla vorax? quæ vasta Charybdis?
Talia qui reddis pro dulci præmia vitæ.

Ad summum in periurum caput euocantur vltrices furiæ.

Quare facta virum multantes vindice pœna
Eumenides, &c.

Poetæ magnos spiritus eloquentiæ suggerunt.

Certè magni spiritus hauriuntur à poetis, & sunt ipsi præclari eloquentiæ artifices. Fac enim ista verbis, & numeris oratorijs decurrant, quæ grauior institui potest exprobratio. Habes & præclarum eius orationis exemplum in epist. Ciceronis ad Octauium, à nobili aliquo declamatore non imperitè conscripta. Ista enim satis aeriter vellicant.

Quæ tibi non antequam postulares, maiora quàm velles, plura quàm sperares, detulit Senatus? dedit fasces, vt cum auctoritate defensorem haberet, non vt imperio se aduersum armaret. Appellauit Imperatorem hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non vt sua cæde cæsus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. Decreuit in foro statuam, locum in Senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est, quod dari possit, adãt. Quid aliud est maius, quod velis sumere? sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia turbata. Cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij sui sceleratè circumscribis Senatum? quo te misimus? à quibus reuerteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

De Deprecatione.

CAPVT XXXVIII.

Deprecatio quid?

DEprecatio est incommodi alicuius, vt amissionis bonorum, ignominiæ, supplicij denique, & mortis, per supplicationẽ auersio, quæ ijsdem pertexitur locis, quos in sedandis iræ commotionibus antea notauimus. Hæc pars in perorationibus maximè dominari solet, & vehementes plerumque sortitur emissiones. Si coniectus non est reus, precatur, vt sit innocentiæ, contra calumniæ peruersitatem, & atrocem iudicij pla-

plagam, tutum, ac venerabile perfugium. Si constat de crimine, quod, vt plurimum videtur innuere deprecatio, pœnam, & supplicium conatur auertere, aut certè moderari. Quamobrem hæc oratio spectat eos, qui pleniorem habent ignoscendi potestatem, suntque ipsa natura, ad lenitatem, & mansuetudinem propensi. Si enim apud Iudices, qui ex allegatis, & probatis ferre sententiam cogantur, nec summam vitæ, & necis habeant potestatem, hæc instituatur agendi ratio, vel etiam apud eos, qui cum possint ignoscere, tamen obstinato quodam mentis rigore, in suscepto semel consilio, non secus ac saxum capitolinum, manere solent immobiles, verendum est omninò, ne tota actio superuacanea futura sit; quanquam miseri, qui omnia perdiderunt, solent quoque leuius verba perdere. Primum deprecationis artificium est, vt molles eorum, quos placare animus est, tentemus aditus, postquam vel temporis longinquitate se nonnihil remiserit iracundia, vel rebus lætis, & florentibus, quæ derepentè successerint, quasi ductu obruta languescat. Secundum, vt adhibeamus ad deprecandum personas, vel gratiosas, & potentes, quibus pudor sit aliquid negare: vel maximè miserabiles, quales sunt senes, pueri, mulieres luctu, & squalore confectæ. Tertium, vt si crimen erroris potius humani, quàm improbitatis ostendere possimus, id nauiter præstemus: sin autem suspecta futura est omnis defensio, præstat aliquando crimen vel maximum fateri, ne si rationibus nimis contentiosis obluctemur, eius qui demulcetur animus, non tam ad veniam, quàm ad pugnam stimulatus incalescat, & vincendi studio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet sibi de clementiæ laude detrahi, si ignoscat, quod non magnam scilicet culpam sit remissurus. Quartum, loci communes, quibus ad hanc orationem tractandam vtemur, ducuntur à laude, & præstantissimis fructibus clementiæ; si quid enim in hac parte rarum est, non videtur omittendum, quanquã extra rem longius vagandum est. Priuatæ rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione scilicet personæ, cui poscitur venia, vt à nobilitate, prudentia, bonis animis, anteactæ vitæ Innocentia, promeritis in Remp. crudelitate, & indignitate supplicij; securitate, & vtilitate ignoscendi, & iis similibus, quæ ad propulsandum mortis periculum, sagax ingenium excogitare solet. Postremò loco adhibentur affectus, aporiæ, querimoniæ, obsecrationes, quanquam decorum personæ semper retinendum est, & si grauis sit, nihil nimis demisse, & muliebriter orandũ. Quãobrem Philotas apud Curtium mirificam habet rationem sibi ingenitæ nobilitatis. Non enim humiliter supplicat sibi ignosci, sed ea grauitate, & affectu querimonias eiaculatur, quæ ad Alexandrum, vel ferreum, si audiuisset, ad veniam largiendam coegisset.

Deprecatio vbi inutilis.

Eius artis.

Eiusdem locis communibus.

Deprecationis affectus.

Finis Libri Duodecimi.

DE

CHARACTERES CIVILIS ELOQVENTIAE.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

In quo generis deliberatiui, & iudicialis exempla.

EX ANTIQVIS AVCTORIBVS Græcis, & Latinis: Cum notis.

LIBRI INSTITVTVM.

INSTITVI hoc libro characterem illius ciuilis eloquentiæ, non quidem ambitioso tractu fluentis, sed ponderosis sententijs collectæ, vno aspectu oculis subijcere. Congessi igitur in fasciculum breues aliquot, ex Herodoto, Thucidide, Xenophonte, Herodiano, Saluſtio, Liuio, Curtio, Tacito, & cæteris nobiles orationes, quarum œconomiam, & artificium paucis digessi, quò noſtra diſcentibus opera gratior, atque vtilior foret. Si quis autem plura desideret, ipsos auctores, quos indico, adire poterit; non mei fuit instituti omnia colligere, quod & à pleriſque factum video, sed quæ illustriora dumtaxat viderentur, interpretari, atque ad conformationem eloquentiæ proponere.

ORATIO XERXIS DE BELLO GRAECIS INFERENDO.

Inuentio tota continetur duobus argumentis, de vindicandæ iniuria, & gloria amplificanda.

Diſpoſitio nonnihil fluctuat interciſa repetitionibus. Elocutio ſimplex, & candida, non tamen ſine verbis Byßinis.

Ἀνδρες πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς κατηγήσομαι νόμον τοῦτον ἐν ὑμῖν τιθεὶς, παραVIri Perſæ, equidem ego non ero huius instituti author, sed ab alijs traditi imitator. Nam, quemadmodum à maioribus *Ex Herod. l. 7. edit. H. Steph.*

διξάμβυός τέ αὖθ' ἡγήσομαι, ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν πρεσβυτέρων, οὐδαμᾶκω ἠρεμήσαμεν, ἐπεί τε παρελάβομεν τὴν ἡγεμονίαν τὴν ἣ παρὰ τῶν μὲν ἦν, κύρου καὶ Καμβύσεω καὶ ἀυτάγεω. ἀλλὰ θεός τε οὕτως ἄγει, αὐτῖσι ἡμῖν πολλὰ ἐπέπασι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον. τὰ μέν τοι κύρός τε καὶ Καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖός τε κατεργάσαντο, καὶ προεκτήσαντο ἔθνεα, ὅπισα μέγοισι εὖ οἶδ' ἄνδρες λέγοι, ἐγὼ δ', ἐπείτε παρέλαβον τὸ θρόνου, τοῦτο ἐφρόνιζον ὅκως μὴ λείψομαι τῶν πρότερον γενομένων οὐ τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δύναμιν πέρτησι. φροντίζων δ' εὑρίσκω, ἅμα μὲν κόσμῳ ἡμῖν τε προσγινόμενον, χώρῳ τε τῇ νῦν ἐκτήμεθα οὐκ ἐλάσσονα, οὐδὲ φαυλοτέρῳ, παμφορωτέρῳ δέ. ἅμα δ' τιμωρίῃ τε καὶ τίσιν γινομένῳ. διὸ ὑμέας ἐγὼ συνέλεξα ἵνα τὸ νοέω πρήσειν ὑπερθέωμαι ὑμῖν. μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆ Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεπονήκασι Πέρσας, τεκαὶ πατέρα τὸ ἐμὸν. ὁρᾶτε μὲν νύν, καὶ πατέρα τὸ ἐμὸν Δαρεῖον ἰθύοντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους. ἀλλ' ὁ μὲν τοτελεύτηκε, καὶ οὐκ ἔτι γένετο αὐτῷ ἐκμωρήσασθαι. ἐγὼ δ' ὑπέρ τε ἐκείνου, καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢ ἕλωτε καὶ πυρώσωτας Ἀθήνας. οἵγε ἐμὲ καὶ πατέρα τὸ ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες, πρῶτα μὲ ἐς Σάρδις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δοῦλῳ δ' ἡμετέρῳ ἀπικόμενοι, ἐπέπρησαν τά τ' ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά. δεύτερα δ' ὑμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν πρετέρην ἀποβάντας, ὅτε Δάτις τε καὶ Ἀρταφέρνης ἐστρατήγεον. τὰ ὅπισα θέκω πάντες. τούτεων μέν τοι εἵνεκα ἂν ἄρτημαι ἐπ' αὐτοὺς στρατεύεσθαι ἀγαθὰ δ' οἱ αὐτῖσι τόσα δ' εὑρίσκω ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτους τε καὶ τοὺς σύτοισι πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἷ πέλοπος τῆ φρυγὸς νέμονται χώρην. γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομαι τῷ Διὸς αἴθερι ὁ μεγέσσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίην καταύψεται ὁ ἥλιος ὁμοίην ἔσσαν τῇ ἡμετέρῃ,

natu accipio, ex quo imperium hoc à Medis eripuimus, Astyage per Cyrum amoto, nunquam conquieuimus, sed ita Deus nos agit, & multa nobis sibi obsequentibus in melius confert. Atque in ea quidem, quæ Cyrus, Cambysesque ac pater meus fecere, quas gentes imperio addidere, non attinet referre apud probè scientes: ego autem posteaquã hanc sedem accepi, dedi operam ne ab ijs, qui hoc honore sunt functi, degenerarem, neve minus potentiæ Persis acquirerẽ. Quod animo versans, inuenio nobis accessurum gloriam pariter, ac honorem, & regionem, neque inferiorem, neque detetiorem ea, quã recuperauimus, sed feraciorem, vnà cum vltione iniuriæ, atque vindicta. Ideoque nunc ego vos contraxi, vt id quod agere constitui, vobis exponerem. Constituo, iuncto Helesponto copias per Europam traducere in Græciam, vt Athenienſium vlciſcar iniurias, quas cum Persis alijs, tum patri meo intulere. Norãtis autem, & Darium aduersus hos viros bellum mouere destinasse: Verum ei morte præuẽto, non contigit, vt illos vlciſceretur. Ego verò eius vicem, aliorumque Persarum vlciſcens, non prius desinam, quàm expugnauero, incenderoque Athenas: cuius ciues, & me, & patrem meum priores iniuria affecerunt: primũ quum Sardis vnà cum Aristagora Milesio seruo nostro venientes cremauerunt, lucosque, ac delubra: deinde in vos quid fecerint, terrã suam ingressos, quum Datis, & Artaphernes duces fuere, omnes scitis. Harum gratia rerũ irritor ad inferendum eis bellum: quos, atque ipsorum finitimos, regionem Pelopis Phrygis incolentes, si in potestatem redegerimus, tot bona futura esse ratiocinando comperio. Terram Persidem ætheri Iouis conterminam reddemus. Nullam enim regionem spectabit sol finitimam nostræ, sed ego omnem permẽsus Europam, vnà vobiscum cunctas regiones in vnam redigam. Nam ita rem habere audio, nullam reliquam esse hominum, neque ciuitatem, neque gentem, quæ nobiscum dimicare possit. Ita subactis ijs, quos dixi, & qui nos lacessiuerunt, iugum seruile sustinebunt. In quo si mihi vos gratificari volueritis, vbi tempus vobis indicauero, quo vos præsto esse oportet, tunc vnusquisque debebit impigrè adesse: quorum, qui ornatissimis cum copijs aderit, cum donabo ijs, quæ in nostra domo pretiosissima habentur. Et hæc quidem ipsa agenda sunt. Sed ne solus videar in concilio sen-

Maiorum gloria cõcat virtutis.

Datis.

Persæ.

ἀλλὰ σφεας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω, διὰ πάσης διεξελθῶν τῆς Εὐρώπης. πυνθάνομαι γὰρ ὧδε ἔχειν, οὔτε τινα πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίην, οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὰ ἡμῖν οἷόν τε ἔσται ἐλθεῖν ἐς μάχην τοῦτέων τῶν κατέλεξα, ὑπεξαραιρημένων. οὕτω οἵτε ἡμῖν αἴτιοι ἔξουσι δούλιον ζυγὸν, οἵτε ἀναίτιοι. ὑμεῖς δὲ ἂν μοι τά δε ποιέοντες χαρίζοισθε ἐπεὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον, εἰς τὸν ἥκειν δεῖ, προθύμως πάντα τινα ὑμέων χωήσει παρεῖναι. ὃς ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιότατα νομίζεται εἶναι ἐν ἡμετέρῳ. ποιητέα μὲν νῦν ταῦτά ἐστι οὕτω. ἵνα δέ μη ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον. γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι.

sententiam dicere, rem pono in medio, iubens vnicuique sententiam quamlibet dicere.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exorditur ab exemplo, & instituto superiorũ Regum, qui cum toti animum ad curas bellicas adiecerint: non decet Xerxem otium, & vitæ mollitiem sectari, locus hic beneuolentiæ, aut attẽtionis profusior fuisset in hac personæ maiestate superuacaneus.

II. Ab vtili argumentatur, quod magna illecebra cupiditatis sit: Attica regionis fertilitas Hac fuit ars Narsetis cùm Longobardos ad Italicum bellum inuitans, ex eadem regione illis eximiæ magnitudinis pompa præmisit: de quo stratagemate dico in symbolis.

Narses vt Longobardos in bellũ impulit.

III. Magno argumento est Darij patris exemplũ, cuius spes fato intercisæ, à quo nisi à filio instaurabuntur? Pater siquidem in filio

Viuit qua voluit, viuere parte magis.

IV. Vltio iniuriarum proponitur, ingens stimulus generositati, cui probrum concoquere difficillimum est: Iniuriæ autem erant clarissimis ducibus illatæ. Nam Datis, & Antapharnes, satrapæ ab Atheniensibus concisi: Datis vero præter armorum calamitatem etiam perpetuæ Græcorum irrisioni expositus, à quo datismus barbarismus, quem Δάτιδος μέλος vocat Aristophanes in Pace.

Barbarismus Daridis melos.

V. Spes ample, & generosa illustri oratione exaggerantur: Siquidem Attica deuicta, Persis cœlo proxima futura est. Quem locum est imitatus Græcus Poeta Anthologiæ lib. primo, vbi Roma appellatur πάτρης φροίμιον οὐρανίης.

VI. Illectat pretijs generosos animos. Nam & Persarum Regibus, quod ostendimus in Xenophonte fuit familiare pro concione fortes laudare, & amplissime munerari.

ORATIO MARDONII SVASORIA.

Inuentio tota pendet ab abiunctis personarum.

Dispositio naturalis, Elocutio blanda, adulatoria, elata.

Ὦ δέσποτα, οὐ μόνον εἶς τῶν γενομένων Περσέων ἄριστος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσσομένων. ὅς τά τε ἀλλὰ λέγων ἐπίκεο ἄριστα, καὶ ἀληθέστατα, καὶ Ἰωνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένους οὐκ ἄσειε κατα γελάσαι ἡμῖν, ἐόντας ἀναξίους καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἰη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν,

DOmine, tu verò non modò superioribus Persis, sed etiam venturis es præstantior, qui cum alia, & optima, & verissima commemoras, tum verò quod Iones, qui Europam incolunt, non sines habere ludibrio nos, minùs quàm ipsi sunt ludibrio digni: etenim res indigna est, si Sacas, & Indos, & Aethiopes, & Assyrios, aliasq; multas,

καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἀσσυρίους, ἄλλά τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀδικήσαντα Πέρσας οὐδὲν, ἀλλὰ δύναμιν προσκτάσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι, δούλους ἔχομεν Ἕλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης, οὐ κ μωρησόμετα. τὶ δείσαντες; κοίην πλήθεος συκροφὴν: κοίην δὲ χρημάτων δύναμιν; τῶν ἐπιστάμετα μὲν τὴν μάχην, ἐπιστάμετα δὲ τὴν δύναμιν ἐοῦσαν ἀσθενέα. ἔχομεν δὲ αὐτέων παίδας κατακρεψάμενοι τούτοις. οἱ ἐν τῇ ἡμετέρῃ κατοικημένοι. Ἰωνές τε καὶ Αἰολέες, καὶ Δωριέες καλέονται. ἐπειγήθην δὲ κ' αὐτὸς ἤδη πελαύνων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους. ὑπὸ παρτὸς τοῦ Θεοῦ κελευθεὶς, καί μοι μέχρι Μακεδονίης ἐλάσαντι, καὶ ὀλίγον ἀπολιπόντι ἐς αὐτὰς Ἀθήνας ἀπικέσθαι, οὐδεὶς ἠντιώθη ἐς μάχην. καί τοι ἐώθασι Ἕλληνες (ὡς παυθάνομαι) ἀβουλότατα πολέμους ἵστασθαι ὑπὸ δὲ ἀγνωμοσύνης, καὶ σκαιότητος. ἐπεὰν γὰρ ἀλλήλουσι πόλεμον προείπωσι, ἐξευρόντες τὸ κάλλιστον χωρίον καὶ λειότατον, ἐς τοῦτο κατιόντες μάχονται. ὥστε σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικοῦντες ἀπαλλάσονται. περὶ δὲ τῶν ἐσσομένων οὐδὲ λέγω ἀρχὴν. ἐξώλεες γὰρ δὴ γίνονται. τοὺς χρεών, ἐόντας ὁμογώσσους κίρυξί τε διαχρεωμένους, καὶ ἀγγέλουσι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχησι. εἰ δὲ πάντως ἔδεε πολεμέειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξευρίσκειν χρὴ τῇ ἑκάτεροί εἰσι δυσχειρωτότατοι, καὶ ταύτῃ πειρᾶν. τρώπῳ τοίυν οὐ χρηστῷ Ἕλληνες διαχρεώμενοι, ἐμέο ἐλάσαντος μάχρι Μακεδονίης γῆς: οὐκ ἦλθον ἐς τοῦτον λόγον ὥστε μάχεσθαι. οἱ δὲ δὴ μέλλει τὶς, ὦ βασιλεῦ, ἀντιώσεσθαι πόλεμον προσφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἐκ τῆς Ἀσίης, καὶ νέας τὰς ἁπάσας; ὡς μὲν ἐγὼ δοκέω, οὐκ ἐς τοῦτο θράσεως ἀνήκει τὰ Ἑλλήνων πρήγματα. εἰ δὲ ἄρα ἐγὼ ψευσθείην γνώμη, καὶ ἐκεῖνοι ἐπαρθέντες ἀβουλίῃ ἔλθοιεν ὑμῖν ἐς μάχην, μάθοιεν ἂν ὡς εἰ μὲν ἀνθρώπων ἄριστοι τὰ πολέμια. ἔστω δὲ ὧν μηδὲν ἀπείρητον. αὐτόματον γὰρ οὐδὲν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γινέσθαι.

tas, ac grandes nationes, quæ nihil Persas læsere, tamen potentiæ prolatandæ gratia in prouincias redegimus: Græcos, qui nos lacessere iniuria inceperunt, vlciscemur? quidnam metuentes? quas illorum copias, quam pecuniarum vim? Eorum pugnam nouimus, eorum nouimus vires esse imbecilles: eorum quos subegimus, liberos penes nos habemus, hos qui domi nostræ habitantes, Iones, & Aeoles, & Dores appellantur. Quos ipse quoque expertus sum, quum eis iussu patris tui intuli bellum, ac mihi cum in Macedoniam vsque processissem, & penes vsque ad ipsas Athenas, nemo pugnaturus occurrit. Quamquam consueuere Græci, vt audio, inconsultissimè inire bella, propter imperitiam, ac sinisteritatem. Nam cum bellum inter eos indictum est, in locum quem pulcherrimum, planissimumque inuenêre, descendentes, ibi prælia faciunt: ita vt magno cum suo malo victores inde discedant: deuicti (ne longiùs repetam) internecionem deueniunt. Quos oportebat, cum sint eiusdem linguæ, interpositis caduceatoribus, ac nuntijs dirimere controuersias, & omnia alia potius agere, quàm pugnare: aut si necesse habent inter se omnino pugnare, locum aliquem inuenire vtrisque expugnatu difficillimum, & ibi fortunam belli tentare. Hoc itaque ritu haud probo vtentes, Græci nunquam mecum verbis egerunt de dimicando, cum Macedonia tenus promouissem. Tibi autem, Rex, quis obuiam venturus est bellandi causa. Copias Asiæ, atque omnem classem agenti? Non eò audaciæ procedunt (vt reor) Græcorum res. Quòd si me fallit opinio, & illi vecordia elati ad pugnandum nobiscum venient, discant nos esse in re bellica præstantissimos hominum. Nihil igitur sit, quod non experiamur. Nam sua sponte nihil fit, sed omnia ab experimento hominibus fieri consueuerunt.

Græcorum bellandi ratio.

OECO-

OECONOMIA ORATIONIS.

Reges Persarum ἰμπότας.

I. Orditur à laude Regis, vbi nota Persarum Reges dici ἰμπότας, quod nomen gliscente paulatim assentatione Romani Imperatores assumpserunt. Augustus quidem recusauit, Sueton. 53. Domitianus admisit, cap. 13. & Mart. lib. 5. epigr. 8. Quin Augusta, iam vulgo Domina, nominabantur, vt apud Oppianum libro primo de venatione, ὃν μεγάλη μεγάλῳ γυνὴ τέκετο Δόμνα Σεβήρῳ. & hoc ad distinctionem Matrum familias, quæ Κύριαι, & κύριαι appellantur, teste Epicteto. Αἱ γυναῖκες ἐνιοὺς ἀπὸ τῶν τέσσαρα καὶ δέκα ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν κύριας καλοῦσιν: quo exemplo Gregorius Turonensis lib. 9. cap. 20. Brunechildin Domnam vocat. Surius in vita S. Gerardi, ad 24. Septembris refert ab eodem viro sancto primùm in gente Hungarica institutum, vt non pronuntiaretur nomen ipsius matris Dei, sed Domina appellaretur.

Maria vbi dicta Nostra Domina.

II. Primum argumentatur à maiore ad minus, non decere eos, qui Sacas, Assyrios, Aethiopas demouerint Græcos timere. Sacæ autem illi sunt, qui à Persis in vini fœtore, quo illecti fuerant trucidati, calamitatis, & ignominiæ suæ monumentū apud Persas Sacarum festum reliquerunt, de quo dicetur in Symbolis ex Dione Prusæo oratione 4. de regno.

Sacæ & eorum festū.

III. Ex superiore sequitur tenuitas Græcorum, & temeritas, tum inopia consilij in bello gerēdis, quæ ipse suis experimentis comprobat, malitiosè tamen hostes iis, quibus libitum est, pingendi coloribus, & eos Regi exhibens, tanquam in speculis, quæ Graci ἐπιτρόχημα, & παράχυσα nominant.

IV. Persarum potentia ex aduerso comparatur, & bellum sententioso dicto concluditur ἀπὸ σκέρως πάντα, cui simile est dictum vetus Epicharmi τὸν πόνων πωλοῦσι πάντα βροτοῖς ἀγαθοὶ θεοί.

ARTABANI ORATIO DISSVASORIA.

Inuentio est ab argumentis remotis, à recentibus videlicet exemplis infelicium expeditionum.

Dispositio prudens, & artificiosa, à necessarijs excurrit in locos communes, graues, & sententiosos, dissuadet, docet, inuehitur.

Elocutio neruosa, grandis, excelsis sententijs exaggerata.

Ω Βασιλεῦ, μὴ λεχθείσεων μὲν γνωμέων ἀνδρείων ἀλλήλοισι σὺκ ἔστι τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἑλέσθαι ἀλλὰ δεῖ τὴν εἰρημένην χρῆσθαι λεχθεισέων δὲ ὅσῳ περ τὸ χρυσὸν τὸ ἀκήρατον αὐτὸν μὲν ἐπ' ἑωυτῷ οὐδὲν διαγινώσκομεν ἐπὰν δὲ παραζίψωμεν ἄλλῳ χρυσῷ, διαγινώσκομεν τὸ ἀμείνω. ἐγὼ δὲ καὶ παρὶ τῷ σῷ ἀδελφεῷ ἐμοὶ δοκέω ἡ γόρευον μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ Σκύθας, ἄνδρας οὐδαμοθι γῆς ἀσυνέμοντας. ὁ δὲ, ἐλπίζων Σκύθας τοὺς νομάδας καταστρέφεσθαι, ἐμοί τε οὐκ ἐπείθετο, στρατεύματός τε, πολλοῦ τε καὶ ἀ-

Sententiarū delectum.

REx, nisi diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habeat ea, quę dicta est, vti ar quū plures dictæ sunt, licet tanquam aurum purum deligere: quod per se discerni cum nequeat, comparatum cum altero discerni potest. Ego patri tuo Dario, eidemq; fratri meo suadebam, ne sumeret aduersus Scythas expeditionem, viros nulla vnquam oppida incolētes: sed ille sperans Scythas Nomades se subacturum, mihi non est assensus: itaque sumpta expeditione, multis, & egregijs viris de exercitu amissis abscessit. Tu vero, Rex, bellū inferre destinas viris, multò, quam Scythæ sunt, præstantioribus, quique & mari, & ter-

Scythæ Nomades.

Graci fortes.

γαθοὺς τ στρατιῆς ἀποβαλὼν, ἀπῆλθε. σὺ δὲ, ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ἐπ' ἄνδρας στρατεύεσθαι πολλὸν ἀμείνονας ἢ Σκύθας, οἱ κατὰ θάλασσαν τε ἄριστοι καὶ κατὰ γῆν λέγονται εἶναι τὸ δ' αὐτοῖσι ἔνεστι δεινὸν, ἐμὲ γε δικαίως φράζειν ζεύξας φὴς τ Ἑλλήσποντον ἐλᾶν στρατὸν διὰ τ Εὐρώπης ἐς τὴν Ἑλλάδα, καὶ δὴ συμβαίνειν ἢ κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν ἑστῶτάναι, ἢ καὶ κατὰ ἀμφότερα. οἱ γὰρ ἄνδρες, λέγονται εἶναι ἄλκιμοι πάρεστι δὲ καὶ σταθμώσασθαι, εἰ στρατήγεις. τοσαύτῃσιν σὺν Δάτι καὶ Ἀρταφέρνεϊ ἐλθοῦσαν ἐς τὴν Ἀττικὴν χώρην, μοῦνοι Ἀθηναῖοι διέφθειραν. οὔκων ἀμφοτέρησι ἐχώρησε. ἀλλ' ἦν τῇσι νηυσὶ ἐμβάλωσι, καὶ νικήσαντες ναυμαχίῃ, πλέωσι ἐς τ Ἑλλήσποντον, καὶ ἔπειτα λύσωσι τὴν γέφυραν, τότε δὴ βασιλεῦ, γίνεται δεινόν. ἐγὼ δ' οὐδεμίῃ ξυμφορῇ οἰκηΐῃ αὐτὸς συμβάλλομαι ταῦτα. ἀλλ' οἷόν κοτε ἡμέας ὀλίγῳ ἔπεσε καταλαβεῖν πάθος, ὅτε πατὴρ σὸς ζεύξας βόσπορον τ Θρηίκιον, γεφυρώσας δὲ ποταμὸν Ἴστρον, διέβη ἐπὶ Σκύθας. τότε παντοῖοι ἐγένοντο Σκύθαι, δεόμενοι Ἰώνων λύσαι τὸν πόρον τοῖσι ἔπεσε τ ζεῦγος. ἦν φυλακὴ τ γεφυρίων τῶν Ἴστρου. καὶ τότε γε Ἰσιάδης ὁ Μιλήτου τύραννος εἰ ἐπείσατο τ ἄλλων τυράννων τὴν γνώμην μηδὲ ἓν τιῶσι, διέργασο ἂν τὰ Περσέων πρήγματα. καί τοι καὶ λόγῳ ἀκούσας δεινὸν, ἐπ' ἀνδρί γε ἓνὶ πάντα τὰ βασιλέος πρήγματα γενέσθαι, σὺ ὦν μὴ βουλεύου ἐς κίνδυνον μηδένα ποιεῦντον ἀπικέσθαι, μηδεμιῆς ἀνάγκης ἐούσης. ἀλλ' ἐμοὶ πείθεο. νῦν μὲν τ σύλλογον τ ἔα διαλυθῆναι, αὐτός τε, ὅταν τοι δοκέῃ, προσκαλεύμενος ἐπὶ σεωυτοῦ, προαγόρευε τὰ τοι δικαίη εἶναι ἄριστα. τὸ γὰρ εὖ βουλεύεσθαι, κέρδος μέγιστον εὑρίσκω εἶναι. εἰ γὰρ καὶ σφαντιῶδε αὐτοὶ θέλει, βεβούλευται οὐδὲν ἧσσον εὖ, ἔσωσαν ὑπὸ τ τύχης τὸ βούλευμα. ὁ δὲ βουλευσάμενος ἀσφαλῶς, εἰ οἱ ἡ τύχη ἐπάσοιτο, εὕρημα εὗρηκε, ἧσσον δὲ εὖ οἱ κακῶς βεβούλευται. ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι. τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέμιν κνίζει; ὁρᾷς δὲ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ καὶ δένδρεα, καὶ τοιαῦτα ἐπισκήπτει βέλεα: φιλέει γὰρ ὁ

ra optimi esse dicuntur, quibus in rebus quid durum sit, hoc me tibi iustum est promere, iuncto pontibus Hellespontо ais te copias per Europam in Græciam deducturum: Atqui eos conuenit aut in terra, aut in mari, aut vtrobique abs te superari, siquidem feruntur viri esse fortes. Cuius rei licet hinc argumentum capi: si tot copias ductu Datidis, & Artaphernis Atticam regionem ingressas loci Athenienses profligauerunt, ergo non vtraque in parte successit. Quod si ijdem conscensis nauibus pugna nauali victores ad Hellespontum nauigent, ac deinde Pontem soluant, hoc durum fuerit Rex. Neque verò hoc ex mea vnius priuata prudentia coniecto, sed eo casu, quo aliquando parum abfuit, quin opprimeremur, quùm pater tuus iuncto Bosphoro Thracio, ac flumine Istro pontibus commisso, traiecit ad Scythas: eum traiectum Scythæ omnino instituere precationes, quibus custodia pontium delegata erat, vt interscinderent. Quo tempore si Histiæus Mileti tyrannus aliorū sententiæ accessisset, ac non contradixisset, actum erat de rebus Persarum. Atqui res est dictu quoque horribilis, omnem regis statum in vno vitio positum fuisse. Quare noli tu vllum tale adire discrimen, nulla subsistente necessitate, sed mihi potius obtempera: hunc cœtum in præsens missum facito, iterumque dum tibi videbitur, re apud te ipsum considerata, edicito, quod optimum esse arbitraberis. Benè enim consultare comperio maximum esse lucrum. Nam etiam si quid è contrario euenturum est, nihilo tamen minus benè consultum est, superauitque fortuna consilium: at qui turpiter consultauit, si ei fortuna obsecundauit, ille est quidem voti compos, nihilo tamen minus malè consilium cœpit. Vides vt prægrandia animalia fulmine Deus ferit, nec sinit insolenter efferri, parua verò nihil lædit? vides vt magna semper ædificia, magnasque arbores huiusmodi fulminum tela percutiunt? Gaudet enim Deus eminentissima quæque deprimere. Vndè, & ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties ijs Deus, quibus inuidet, aut metum incutit, aut tonitrum. Propterea quidam secus, ac dignitas sua postulabat in calamitatem inciderunt, quia Deus neminem alium, quàm seipsum sinit magnificè de se sentire, omnis res properando parit errores, vnde magna detrimenta fieri adsolent: in cunctando autem bona insunt,

Consilij bonitas.

Deimanifestus. Superbos frangit Deus.

non

θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν οὕτω δὴ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοῖον δ᾽, ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας, φόβον ἐμβάλῃ, ἢ βροντὴν. δι᾽ ὧν ἐσφάλησαν ἀναξίως ἑωυτῶν. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. ἐπειχθῆναι μὲν νῦν πᾶν πρῆγμα, τίκτει σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γινέσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ᾽ ἀνὰ χρόνον εὑροί τις ἄν. οἱ μὲν δὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, συμβουλεύω. σὺ δ᾽, ὦ παῖ Γοβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων, οὐκ ἐόντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν. Ἑλλήνας γὰρ διαβάλλων, ἐπαίρεις αὐτὸν βασιλῆα στρατεύεσθαι. αὐτοῦ δὲ τούτου εἵνεκα δοκέεις μοι πᾶσαν προθυμὴν ἐκτείνειν. μὴ νῦν οὕτω γένηται. διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον, ἐν τῇ δύο μέν εἰσι ἀδικέοντες. εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος. ὁ μὲν γὰρ διαβάλλον ἀδικέει, οὐ παρεόντων κατηγορέων. ὁ δὲ ἀδικέει, ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀζεκέως ἐκμάθῃ. ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν οὗ λόγου τὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται, διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου καὶ νομιθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι. ἀλλ᾽ εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους στρατεύεσθαι. φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἤθεσι τοῖσι Περσέων μενέτω, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλάτεε αὐτὸς σὺ, ἐπιλεξάμενος τε ἄνδρας τοὺς ἐθέλεις, καὶ λαβὼν στρατὴν ὁκόσην τινὰ βούλεαι. καὶ ἢν μὲν τῇ σὺ λέγεις, ἀναβαίνῃ βασιλεῖ τὰ πρήγματα, κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγὼ εἰ δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ οἱ ταῦτα πασχόντων, σὺν δὲ σφὶ καὶ σὺ, ἢν ἀπονοστήσῃς. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύνειν οὐκ ἐθελήσεις, σὺ δὲ πάντως στράτευμα ἀνάξεις ἐπὶ τὴν ἑλλάδα, ἀκούσεσθαί τινα φημὶ τῶν αὐτοῦ τῇδε ὑπολειπομένων. Μαρδόνιον μέγα τι κακὸν ἐξεργασάμενον Πέρσας, ὑπὸ κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον, ἤκου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων, ἢ σέ γε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων εἰ μὴ καὶ ἄρα καὶ πρότερον κατ᾽ ὁδὸν, γνόντα ἐπ᾽ οἵους ἄνδρας ἀναγινώσκεις στρατεύεσθαι βασιλῆα.

non talia, quæ statim videantur esse bona, certè, quæ suo tempore bona, quis esse comperiat. Et hoc quidem tibi Rex, suadeo. Tu verò Gobriæ fili, ô Mardoni, desine loqui stulta de Græcis, haud dignis, qui malè audiant. Nam Græcis detrahendo, ipsum Regem vis excitare ad bellum illis inferendum, ad quod tu omni auiditate contendis: quod absit vt fiat. Detractio namque importunissima res est, in qua duo sunt, qui iniuriam faciunt: vnus, cui iniuria fit. Quid enim detrahit, iniurius est, quòd non præsentem accusat: item, qui huic credit, iniurius est, quòd priùs credit, quàm rem compertam habeat: & illi cui absenti detrahitur, ob id fit iniuria, quòd ab altero insimulatur vt malus, ab altero talis putatur. Quòd si omnino bellum his viris inferre oportet, agedum, Rex ipse permaneat apud Persas domi, nostrum amborum liberi deponantur: tu in expeditionem ito, delectis, quos velis viris, ac quantiscunque velis copijs: &, si ex sententia tua res succedent Regi, interimantur liberi mei, & insuper ego: sin succedant, vt ego dico, interimantur tui, & insuper tu, si redieris. Quòd si hanc subire conditionem recusas, cupisque in Græciam prorsus deducere, affirmo fore vt aliqui eorum, qui hic relinquentur, audiant Mardonium post allatam Persis magnam aliquam calamitatem, a canibus, volucribusque discerpi, aut in Atheniensium solo, aut in Lacedæmoniorum: nisi fortè antea inter viam, tunc agnitutum, aduersus quales viros suades Regi, vt moueat bellum.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Insinuatio grauis, quia dicit sententias sententijs, vt aurum auro conferendas. Quæ autem potior, sapientis iudicium, vt Lydius lapis discernet.

I. Argumentum à recenti exemplo Scythicæ expeditionis Persis infelicis.

II. A minori ad maius Scythæ, cum Græcis comparantur.

III. A peritia Græcorum non rumore communi sed clade Persica adhuc recenti comprobata.

IV. Ab affectu, & ingenti periculo, quod in traiectione imminet, & ipsum recenti exemplo Scythicæ expeditionis confirmatur.

Consilium temerariũ etiam felix malum est.

V. Conclusio, & adhortatio grauis ad mature consulendum, vbi præclarum est, quod dicit. Bonum consilium, etiamsi minus fortuna responderit, semper est apud sapientes laudabile: Temerarium, nec ipsa quidem felicitas excusat. Hanc sententiam excepit statim locus communis, de Dei potestate, & illustrium fortunarum casibus grauiter pertextus, qui multos habuit imitatores.

Grauiore casu decidunt turres, feriuntque summos fulmina montes, *quod pulcherrime dixit Synesius in libro de regno ad Arcadium Imperatorem* Τὸν δὲ λαμπρὸν ταῖς τύχαις τοῦτόν ἐστι καὶ κινδύνοις ἐπιφανῆ γενέσθαι, καὶ θατέρα μερίδι τοῦ δαίμονος. *Subiungit Deum excelsa deprimere, superbos odisse, & omne sub regno grauiore regnum esse, quod habet Seneca in Thyeste, quæ sententiose dicta, grauem, & maiestatis plenam faciunt orationem.*

VI. Mardonium grauissime perstringit non vanus augur calamitatis, vbi & sententiosus est quod dicit.

Calumnia morbus muliebris.

Calumnia pessima in qua calumniantis & calumniam audientis commune vitium est.

Similiter Nicetas in Manuele. Ὡς ὅρα οὐδέντι διαβόλου γλώττης χείριστον ἂν ἔφυ τοῖ ἀνθρώποις ἕτερον Philo γυναικεῖον καὶ ἀπαίδευτον vocat.

VII. Postremo non verbis, sed re, Thrasonem cõfutat, quod potentissimum argumenti genus.

Is optime suadere videtur, qui adijcit consilio periculum suum.

ORATIO SANDANIDIS DISSVADENTIS CROESO bellum aduersus Cappadoces.

Character orationis miti candore, & simplicitate inornatus.

Ex Herod. lib. 1.

Ὠβασιλεῦ ἐπ' ἄνδρας τοιούτους στρατεύεσθαι παρασκευάζεαι. οἱ σκυτίνας μὲν ἀναξυρίδας, σκυτίνην δὲ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα φορέουσι. σιτέονται δὲ οὐκ ὅσα ἐθέλουσι, ἀλλ' ὅσα ἔχουσι, χώρην ἔχοντες τρηχείην, πρὸς δὲ οὐκ οἴνῳ διαχρέονται ἀλλὰ ὑδροποτέουσι. οὐ σῦκα δὲ ἔχουσι τρώγειν, οὐκ ἄλλο ἀγαθὸν οὐδὲν τοῦτο μὲν δὴ, εἰ νικήσεις, τὶ σφέας ἀπαιρήσεαι, τοῖσι ἐστι μηδὲν; τοῦτο δὲ, ἢν νικηθῇς, μάθε ὅσα ἀγαθὰ ἀποβαλέεις γευσάμενοι κατὰ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν, περιέξονται, οὐδὲ ἀπωστοὶ ἔσεσθαι ἐγὼ μὲν νυνθεοῖσι ἔχω χάριν, οἳ οὐκ ἐπὶ νόον ποιέουσι Πέρσῃσι στρατεύεσθαι ἐπὶ Λυδούς.

Cappadoces quales. Bracca.

SCin tu vero rex aduersus quale hominum genus expeditionem pares? Quibus suæ braccæ, coriaceæ, cætera quoque vestimenta, coriacea sunt: qui non quibus volunt cibis, sed quos sua aspera illa regio suppeditat, vescuntur: qui vino minimè vtuntur, sed aquæ sunt potores: qui ne ficus quidem habent, quas esitent, quibus denique nihil rerum bonarum est. Hos si quidem superaueris, quid eis eripies, quum nihil possideant? sin ab ijs superatus fueris, quot bonorum iacturam clades ea tibi allatura sit, tecum reputato. Quum enim semel bona nostra gustauerunt, ita illis adhærescent, vt auelli nulla ratione possint. Ad me quidem certè quòd attinet, Diis habeo gratiam, quòd Persarum animis nullum suscipiendi expeditionem aduersus Lydos desiderium inijcit.

ORATIO

ORATIO PHILIPPI IN SENATV.

Continet suasionem belli aduersus M. AEmilium, & Lepidum, in quos atroci stylo inuehitur.

Character est Philippicis Demosthenis simillimus.

MAximè vellem (P. C.) Rempub. quietam esse, aut in periculis, à promptissimo quoque defendi: denique prauа incœpta consultoribus noxæ esse: sed contrà, sed tionibus omnia turbata sunt, & ab ijs, quos prohibere magis decebat postremò, quæ pessimi vt stultissimi decreuere, ea à bonis, & sapientibus facienda sunt. Nam bellum, atque arma, quanquam vobis inuisa, tamen quia Lepido placent, sumenda sunt: nisi fortè cui pacem præstare, & bellum pati consilium est.

Magistratuum a grauiter notent.

Pro Dij boni, quæ hanc vrbem omissa cura adhuc regitis, Marcus AEmilius *omnium flagitiosorum postremus, qui peior, an ignauior sit, deliberari non potest*, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit. Vos mussantes, & retractantes, verbis, *& vatum carminibus*, pacem optatis magis, quàm defenditis? neque intelligitis, *mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi*: atque id iure, quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem prouinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille obbenefacta cepisset, cuius sceleribus tāta præmia tribuistis? At scilicet eis, qui ad postremum vsque legatos, pacem, concordiam, & alia huiusce modi decreuerint, gratiam habeo peperisse? Imò despecti, & indigni repub. habiti, prædæ loco æstimantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitam amiserāt. Equidem à principio cùm Hetruriam conturbare, proscriptos accersiri, largitionibus rempub. lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli consilia cum paucis sequutus sum. Cæterùm illi, qui gentis AEmiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo Pop. Rom. magnitudinem auxisse, nusquàm etiam tùm Lepidum progressum aiebant, & cùm priuata arma opprimendæ libertatis cepisset: sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo, consilium publicum corruperunt. Attamen erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis sicarijs, quorum nemo diurna mercede vitam mutauerit. Nunc est proconsul, cum imperio non empto, sed dato à vobis, cum legatis adhuc iure parentibus. Et ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, scelerum conscientia exagitati: Quibus *quies in seditionibus, in pace, turbæ sunt*: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt: Saturnini olim, post Sulpitij, dein Marij, Damasippique, nunc satellites Lepidi. Præterea Hetruria atque omnes reliquiæ belli arrectæ. Hispaniæ armis solicitatæ, Mithridates in latere vectigalium nostrorū, quibus adhuc sustentamur, diem bello circūspicit: quin præter idoneum ducem, nihil abest ad subuertendum imperium.

Varia. Carmina inominatorum.

Seditiosi quales.

Quod vos oro, atque obsecro (P. Conscripti) vt animaduertatis, ne patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem ad integros procedere, *Nam vbi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquam gratuitò bonus est.* An expectatis dum exercitu rursus admoto, ferro, atque flamma vrbem inundat? quod multò propius est ab eo, quo agitat statu, quàm ex pace & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduersum diuina, & humilia cepit, non pro sua, aut quorum simulat iniuria, sed legum, ac libertatis subuertendæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum meru, expers consilij, inquies, hæc, atque illa tentans, metuit otium, odit bellum: luxu, atque licentia carendum videt, atque interim abutitur vestra socordia. Neque mihi satis consilij est, *metum, an ignauiam, an stringitur dementiam eam appellem*: qui videmini *intenta mala, quasi fulmen, optare se qui, que ne attingat, sed prohibere, ne conari quidem*. Et quæso considerate, quàm conuersa rerum natura sit. Antea malum publicum occultè, auxilia palam instruebantur, & eò boni malos facilè anteibant: nunc pax, & concordia disturbantur palam, defenduntur occultè:

Bonus nemo gratuitò.

Ignauia perstringitur.

quibus illa placent, in armis sunt, vos in metu. Quid expectatis? nisi forte pudet, aut piget rectè facere. An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait sua cuique reddi, & alienа tenet: belli iura rescindi, cum ipse armis cogat? ciuitatem confirmari, qui adeptam negat? concordiæ gratia tribunitiam potestatem restitui, ex qua omnes discordiæ accensæ? pessimè omnium, atque impudentissimè, tibine egestas ciuium, & luctus curæ sunt? cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per iniuriam? *Iterum consulatum petis, quasi primum reddiderit,* bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nostri proditor, istis inuidus, hostis omnium bonorum; vt te neque hominum, neq; Deorum pudeat, quos perfidia, aut periurio violasti. Qui quando talis es maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus ipse inquies, nos in solicitudine retineas. Neque te prouinciæ, neque leges, neque Dij penates ciuem patiuntur: Perge qua cœpisti, vt quam maturissimè merita inuenias. Vos autem P. C. Quousque cunctando Rempublicam intutam patiemini, & verbis arma tentabitis? delectus aduersum vos habiti: pecuniæ publicè, & priuatim extortæ: præsidia deducta, atque imposita: ex libidine leges imperantur: quum interim vos legatos, & decreta paratis, & quanto mehercule auidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, quum intelliget se metu magis, quàm æquo, & bono sustentatum. Nam qui turbas, & cædem ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido vos inermes retinet, quæ victis toleranda sunt, ea quū facere possitis, patiamini potius censet, ita illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, vt obliti scelerum Cinnæ, (cuius in vrbem reditu decus, atque ordines omnes inierunt) nihilominus vos, atque coniuges, & liberos Lepido promissuri sitis, quid opus decretis? quid auxilio Catulli? quin ij, & alij boni Rempublicam frustra curant. Agite, vt libet, parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas, & incendia instaurare cupiunt, & rursum aduersum Deos penates manus armare: Sin libertas, & bella magis placent, decernite digna nomine, & augere ingenium vitiis fortibus. Adest nouus exercitus, & ad hoc coloniæ veterum militum, nobilitas omnis, duces optimi, *fortuna meliores sequitur.* Iam illa, quæ socordia nostra collecta sunt, diiabentur. Quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum priuato cōsilio paratum cum pessimis, & hostibus Reipub. contra eius ordinis authoritatem, ad vrbem ducit: vti Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris, quibus imperium est, vrbi præsidio sint, operamque dent, nequid Resp. detrimenti capiat.

Cenuitia oratoria.

Exhortatio ad Bellum cymbalum.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à cōquestione de statu reip. quod est ipsis oratoribus quam familiare, simile querelæ Demosthenis Philippica 3. nu. 3.*

II. *Statim ad fontem ipsius perturbationis præmisso generoso epiphonemate delabitur, & Æmilium vehementer exagitat: Hæc ἐυδόκιμα propius ad Demosthenem accedit, quem putes audire illam vocem erumpentem ὀλιγῳρίαν μανιῶν.*

III. *Increpat Senatores duriori brachio austerum ingenium, arguens mollitiem decretorum in tanta inimicorum audacia, multa similia habet Demosth. Philip. 2.*

IV. *Inuehitur in Lepidum, cuius latrocinia, & infamem comitatum, grauiter ponit ob oculos: quod autem de huiusmodi ciuibus dixit.* Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: *respexit credo illud Aristophanis in equitibus.* *Bellum satiosis grauissimum.*

Ἢ σὸ λαμπεσύνης ἦν τὴν πόλιν ταράττεις.

V. *Postquam indignè per dullium scelera expressit, grauiter hortatur senatum ad pœnas repetendas: quod summa sit Reip. pernicies, cum malis etiam factorum præmia concidantur.*

Idcirco Democritus duos in rep. tantum Deos statuebat, Beneficium in bonos, Pœnam in improbos. Plin. hist. nal. l. 2. *Dii duo Democriti*

VI. *Incensa oratione, grauius, & austerius carpit senatores, imagine Demosthenica eloquētiæ ad viuum expressa, nam quod ait de fulmine, quod omnes timent, nemo prohibet, hoc idem Demosthenes Philipp. 3. dixit de grandine, cui Philippum comparat.*

VII. *In peroratione acri, & aculeata planè apostrophe quicquid reliquum est stomachi in Lepidum erumpit. Mox collecta per Synathroismum, facinorum indignitate omnium mentes mirificè incendit. Tum sub finem diluta paulisper atrocioris ingenij acerbitate suauioribus leni-*

lenimentis, senatum mitius ad dignitatem retinendam hortatur.

SVASIO BELLI CONTRA Romanos Grauissima.

ORATIO GALGACI.

Ex Cornelio Tacito in vita Agricolæ.

Inuentio argumentorum est à necessario, facili, adiunctis Personarum. Dispositio grauiora initio præmittit, nec tamen deflectit in leuia. Elocutio grauis, neruosa, torrens, incensa, sublimis, sententiosa, hæc oratio inter optimas, & grauissimas censeri potest.

Exordium à fide & fiducia.

QVoties causas belli, & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes, & nullæ vltra terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romana. *Ita prælium, atque arma quæ fortibus honesta, eadem & iam ignauis tutissima sunt.*

Priores pugnæ quibus aduersus Romanos varia fortuna certatum est, spem, ac subsidium in nostris manibus habebant; quia nobilissimi totius Britanniæ, eoque in ipsis penetralibus siti, nec seruientium littora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum, ac libertatis extremos, recessus ipse, ac sinus famę in hunc diem defendit. Nunc terminus Britanniæ patet, atque *omne ignotum pro magnifico est.*

Romanorum Sauus dominatus.

Sed nulla iam vltra gens, nihil nisi fluctus, & saxa. Et inferiores Romani, quorũ superbiam frustrà per obsequium, & modestiam effugeris, *aptores orbis*, postquam *cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur.* Si locuples hostis est, auari, si pauper ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiauerit. *Soli omnium opes atq; inopiam pari affectu concupiscunt.* Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque vbi *solitudinem faciunt, pacem appellant.*

Liberi.

Liberos cuique, ac propinquos suos natura charissimos esse voluit: hi per delectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum polluuntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipsa ac manus, siluis ac paludibus emuniendis verbera inter, ac contumelias conterunt. *Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque vltro à dominis aluntur. Britannia seruitutem suam quotidie emit, quotidie pascit.* Ac sicut in familia recentissimus quisque seruorum, & conseruis ludibrio est, sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos, & viles in exilium petimur. Neque enim arua nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reseruemur. *Virtus porro, ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus. Et longinquitas, ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius.* Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tàm quibus salus, quàm quibus gloria carissima est. Brigantes fœmina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri, & indomiti, & libertatem, non in præsentia laturi, primo statim congressu, vnde ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit. An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciuiam esse creditis? *Nostris illis discessionibus, ac discordys clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt*: quem contractum ex diuersissimis gentibus, vt secundæ res tenent, ita aduersæ dissoluent: Nisi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes, quam seruos, fide, & affectu teneri putatis. *Metus, & terror est*, infirma vincula charitatis. Quæ vbi remouebis, qui temerè desierint odisse incipient: omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt. Nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt: ac nulla pleriſque patria, aut alia est. Paucos numero circum trepidos ignorantiâ, cœlum ipsum ac mare, & syluas ignota omnia circumspectantes, clausos quodammodo, ac victos alij nobis tradiderunt. Nec terreat *vanus aspectus, & aurifulgor, atque argenti, quod neque tangit, neque vulnerat.* In ipsa hostium acie inueniemus nostras manus.

Brigantes populi.

Discordiæ ciuium aget hostes.

Agnoscent Britanni suam caussam: recordabuntur Galli priorem libertatem, deserent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vsipij

reli-

reliquerunt. Nec quicquam vltra formidinis, vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes, & iniuste imperantes ægra municipia, & discordantia. Hic dux, hic exercitus: ibi tributa, & metalla, & cæteræ seruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim vlcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem, & maiores vestros, & posteros cogitate.

IX. *Per oratio acris, & velox, per Antithesin bonorum & malorum.*

OECONOMIA orationis.

Necessitas inuecta.

I. *Exordium à spe, & fiducia: & potentissimum argumentum necessitas, τὸ δ' ἀνάγκης ἀδήριτόν ἐστι σθένος, quod ait Æschylus in Prometheo.*

II. *A superbia, fastu, & insolentia Romanorum, quæ res ad ingenuas mentes vlcerandas potentissima est: hinc se erigit inuectiua grauis, & amarulenta in eorumdem auaritiam rapinas, crudelitatem, qua omnia grandibus, & acutis sententiis, quasi amento vibratæ intimis defiguntur sensibus.*

III. *Et ne dum ad pompam hæc dicta videantur, succedit enumeratio detrimentorum grauissimorum, qua ornatur per Antithesin. Tum acre illud comparatum ductum à mancipijs postremo loco intentatur, quasi fulmen. Et quid grauius dici poterat.* Mancipia semel vænerunt, Britannia seruitutem suam quotidie emit.

Necessitas fortes facit.

IV. *Omni spe solatij in tantis miserijs exclusa vehementer vrget, & incendit spem ex ipsa desperatione elicien. Senec. l. 1. ad Neronem.* Acerrima virtus est, quam extrema necessitas extundit.

V. *Argumentum est à minori ad maius. Nempe stimulantur exemplo inferiorum: ijs appositè narratis affertur quod Brigantium oppidum Rhetiæ, duce fœmina pro libertate fecerit.*

VI. *Extenuantur hostes Romani, qui plus terroris habent quàm virtutis, alienis, vt ait, discordijs clari. Similia habet Demosthenes Olynthiaca secunda numero 8. & 9.*

VII. *Adiunctum person. in Britannis, præclara ad bellum incitamenta vltimo loco afferuntur.*

VIII. *Minuitur terror hostium, præclara, & excelsa spes proponuntur credularum mentium illecebra, & sæpè ἀγρυπνούντων ἐνύπνια.*

DISSVASIO

ORATIO MARCI VALERIJ Coruini Dictatoris, ad coniuratos, & seditiosos milites, qua dehortatur à pugna contra patriam.

Inuentio argumentorum est ab adiunctis verum, & personarum.

Dispositio sensim graditur ad maiora.

Elocutio est grauis, & splendida, & vt in re subita fieri oportuit, concisa.

DEos immortales, Milites, vestros publicos, meosque ab vrbe proficiscens ita adorauí, veniamque supplex popoſci, vt mihi de vobis concordiæ partæ gloriam, non victoriam darent. Satis fuit, eritq; , vnde belli decus pariatur: hinc pax petenda est. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expoposci, eius me compotem voti vos facere potestis, si meminisse vultis, non vos in Sammio, nec in Volscis, sed in Romano solo castra habere: si illos colles, quos cernitis, patriæ vestræ esse, si hunc exercitum ciuium vestrorum: si me Consulem vestrum, cuius ductu, auspicioque, priore anno, bis legiones Samnitium fudistis, bis castra vt cœpistis. Ego sum M. Valerius Coruinus, Milites: cuius vos nobilitatem beneficijs erga vos non iniurijs sensistis: nullius superbæ in vos legis, nullius crudelis Senatus-consulti author: in omnibus meis imperijs in me seuerior, quàm in vos. Ac si cui genus, si cui sua virtus, si cui etiam maiestas, si cui honores subdere spiritus potuerunt: ijs eram natus: id specimen mei dederam, ea ætate consularum adeptus eram, vt potuerim, tres & viginti annos natus Consul patribus quoque ferox esse, non solùm plebi. Quod meum factum, dictumve Consulis grauius, quàm Tribuni audistis? Eodem tenore duos insequentes Cõsulatus gessi; eodem hæc imperiosa dictatura geretur, vt neque in hos meos, & patriæ meæ milites mitior, quàm in vos (horreo dicere)

Ex Liuio lib. 7. c. 40.

Nobilium moderatio.

Imperij sui optima.

cere) hostes. Ergo vos priùs in me strinxeritis ferrum, quam in vos ego, istinc signa canent, istinc clamor priùs incipiet, atque impetus, si dimicandum est. Inducite in animum, quod non induxerunt patres, auique vestri, non illi, qui in sacrum montem secessierunt, non hi, qui postea Auentinum insederunt. Expectandum vobis singulis, vt olim Coriolano, matres, coniugesque crinibus passis obuiæ, ab vrbe veniant. Tum Volscorum legiones, quia Romanum habebant ducem, quieuerunt: vos Romanus exercitus non destiteritis impio bello? T. Quinti, quocunque istic loco, seu volens, seu inuitus constitisti, si dimicandum erit, tum tu in nouissimos te recipito: fugeris etiam honestius, tergumque ciui dederis, quam pugnaueris contra patriam. Nunc ad pacificandum benè, atque honestè inter primos stabis, & colloquij huius salutaris interpres fueris. Postulate æqua, & ferte: quanquam, vel iniquis stãdum est potius, quàm impias inter nos conseramus manus.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à religione, ad cuius memoriam feri etiam plerunq; animi molliscunt. Habuit in mente Liuius Ciceronis orationes post reditum ad P. R. & pro L. Murena.*

II. *Adiuncta proponuntur grauissimarum, & sanctissimarum rerum per enumerationem.*

III. *Ingeritur rerum antea benè gestarum memoria, & tractantur mollieri articulo, vt facilè irritabiles.*

IV. *Adiunctum personæ Coruini debortantis grauiter amplificatum, hac est Idea, quã Rhetores Græci λαμπρὰν nominant.*

Mod ratio in illustri fortuna amabilis.

V. *Vt dilecta persona facilè transfundit affectus, ideo suam caritatem in milites, & in summo excelsæ fortunæ gradu, modestiam cõmemorat, quæ res non paruam habet commendationem; Magnum siquidem est, quod Plinius historicus dixit de Vespasiano Imperatore.* Nec quisquam in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt prodesse tantum posses, & velles.

VI. *Concessio grauis, & mollis ad milites leniendos opportuna, vbi ferocientibus animis per acrem ironiam, etiam atrocia facta concedi videntur, quò pudore victi desistant. Sic pertinax apud Herodianum. Germanicus apud Tacitum, se gladijs percussorum offerunt, irritatos animos miseratione simul, & verecundia frangunt.*

VII. *Apostrophe ad ducem, quem nomine appellans, blanda, & sapienti oratione demulcet.*

VIII. *Extremo loco conditiones ponit, æqua, & iniqua, qua postularint ipsis promittens.*

ORATIO MARCI CATONIS Consulis, pro lege Oppia, contra mulierum luxuriam.

ARGVMENTVM.

Lex Oppia duris belli Punici temporibus lata in mulieres fuerat, quæ eas auri, & purpuræ ornamentis carere volebat.

Rebus iam pacatis, in pleno Reip. otio, & felicitate matronæ ius mundi muliebris repetunt, & abrogationem legis Oppiæ postulant; Cato hac oratione repugnat.

Inuentio argumentorum est ab authoritate legis, à disciplina maiorum, ab ingenio muliebri cupido, & indomito, à detrimentis, quæ ex luxu, & auaritia consequuntur.

Dispositio duas præcipuè partes amplectitur legem, & censuram fœminarum.

Elocutio grandis, austera, sententiosa, Catonem vbique spirans.

SI in sua quisque nostrum matrefamilias, Quirites ius, & maiestatem viri retinere instituisset, minus cum vniuersis fœminis negotij haberemus, nunc domi victa libertas nostra impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur, & calcatur, & quia singulas sustinere non potuimus, vniuersas horremus. Equidem fabulam, & fictam rem ducebam esse, virorum omne genus in aliqua insula coniuratione muliebri à stirpe sublatum esse, ab nullo genere non æqua periculum est, si cœtus, & consilia, & secretas consultationes esse sinas. Atque ego vix statue- *Ex Liuio.*

re apud animum meum possem, vtrum peior ipsa res, an peiore exemplo agatur: quorum alterum ad nos Consules, reliquosque magistratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. Nam vtrum è rep. sit necne, id quod ad vos fertur, vestra existimatio est, qui in suffragium ituri estis. Hæc consternatio muliebris, siue sua sponte, siue authoribus vobis. M. Fundani, & L. Valeri facta est, haud dubiè ad culpam magistratuum pertinens, nescio, vobis Tribunis, an Consulibus magis sit deformis, vobis, si fœminas ad concitandas tribunitias seditiones iam adduxistis, nobis si, vt plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendæ sunt.

Mulierum cœtus. Item prohesatio & pugna pro mundo.

Equidem non sine rubore quodam, paulò ante per medium agmen mulierum in forum perueni. Quod nisi me verecundia singularum magis maiestatis, & pudoris, quàm vniuersarum tenuisset, ne compellatæ à Consule viderentur, dixissem. Qui hic mos est in publicum procurrendi, & obsidendi vias, & viros alienos appellandi? istud ipsum suos quæque domi rogare non potuistis? An blandiores in publico, quam in priuato, & alienis, quàm vestris estis? Quamquam ne domi quidem vos, si sui iuris finibus matronas cõtineret pudor, quæ leges hic rogarentur, abrogarenturve, curare decuit. Maiores nostri nullam, ne priuatam quidem rem agere fœminas sine authore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum: nos (si Dijs placet) iam etiam rempublicam capessere eas patimur, & foro quoque, & concionibus, & comitijs immisceri. Quid enim nunc aliud per vias, & compita faciunt, quàm quod aliæ rogationes Tribunorum plebis suadent, aliæ legem abrogandam censent? date frænos *impotenti naturæ, & indomito animali*, & sperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi vos faciatis. Minimum hoc eorum est, quæ iniquo animo fœminæ sibi aut moribus, aut legibus iniunctum patiuntur: omnium rerum libertatem, imò licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. Quid enim si hoc expugnauerint, non tentabunt? Recensere omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores nostri, per quæque subiecerint viris, quibus omnibus constrictas, vix tamen continere potestis. Quid: si capere singula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Extemplo simul pares esse cœperint, superiores erunt. At herculè ne quid nouum in eas rogetur, recusant non ius, sed iniuriam deprecantur. Imò vt quam accepistis, iussistis suffragijs vestris legem, quam vsu tot annorum, & experiendo comprobastis, hanc vt abrogetis: id est, vt vnam tollendo legem, cæteras infirmetis. *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo quæritur si maiori parti, & in summam prodest.* Si quod cuiquam priuatim officiet ius, id destruet, ac demolietur: quid attinebit vniuersos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ sunt, possint: Volo tamen audire quid sit, propter quod matronę consternatæ procurrant in publicum, ac vix foro se, ac concione abstineãt. Vt captiui ab Annibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum procul abest, absitq; semper talis fortuna reip. sed tamen quum fuit, negastis hoc pijs precibus earum. At nõ pietas, nec solicitudo pro suis, sed religio congregauit eas. Matrem Idæam Pessinunte ex Phrygia venientem accepturæ sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? vt auro, & purpura fulgeamus, inquiunt, vt carpẽtis festis, profestisque diebus velut triumphantes de lege victa, & abrogata, & captis & ereptis suffragijs vestris per vrbem vectemur: ne vllus modus sumptibus, nec luxuriæ sit. Sæpe me querentem de fœminarum, sæpe de virorum, nec de priuatorum modo, sed etiam magistratuum sumptibus audistis, diuersisque duobus vitijs auaritia, & luxuria ciuitatem laborare, quæ pestes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego, quò melior, lætiorque in dies, fortuna reipublicæ est: quo magis imperium crescit, & iam in Græciam, Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus gazas, eo plus horreo, *ne illæ res magis nos cœperint, quã nos illas*. Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic vrbi: Iam nimis multos audio Corinthi, & Athenarum ornamenta laudantes, mirantesque, & antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Hos ego malo propitios Deos, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modò, sed etiam mulierũ animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. Quam causam fuisse cense-

Mulieres Romanæ non fuerũt ἀντεξούσιοι.

Mul. indomitum animal.

Lex nulla satis commoda omnibus.

Luxus Romanus perstringitur.

Mulierum antiquarũ frugalitas.

censetis? Eadem fuit, quæ maioribus nostris nihil de hac re lege sanciendi: nulla erat luxuria, quæ coerceretur. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quam remedia eorũ, sic *cupiditates prius natæ sunt, quàm leges, quæ iis modum facerent.* Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, nisi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis, & muneribus, nisi quia vectigalis iam, & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat? itaque minimè mirum est nec Oppiam, nec aliam vllam tum legem desideratã esse, quæ modum sumptibus mulierum faceret, quum aurum, & purpuram data, & oblata vltro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret, stantes in publico inuenisset, quæ acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne causam quidem, aut rationem inire possum, nam vt quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: sic æquato omnium cultu, quid vnaquæque vestrum veretur ne in se conspiciatur. Pessimus quidem est pudor vel parsimoniæ, vel paupertatis: sed vtrumque lex vobis demit, quum id quod habere non licet non habetis. Hanc inquit ipsam exæquationem non fero, illa locuples, cur non insignis auro, aut purpura conspicior; *cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet? vt quod habere non possunt, habituri si liceret fuisse videantur?* Vultis hoc certamen vxoribus vestris inijcere Quirites, vt diuites id habere velint, quod nulla alia possit? pauperes ne ob hoc ipsum contemnantur, supra vires se extendant? Næ simul pudere quod non oportet, cœperit, quod oportet non pudebit, quæ de suo poterit, parabit, quæ non poterit, virum rogabit. Miserum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, quum quod ipse non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant: & quod maius est legem, & suffragia rogant, & à quibusdam impetrant aduersus te, rem tuam, & liberos tuos inexorabiles simul, lex modũ sumptibus vxoris tuæ facere desierit, tu nunquam facies. Nolite eodem loco existimare, Quirites, futuram rem, quo fini antequam lex de hoc ferretur, & hominem improbum non accusari tutius esset, quam absolui, & luxuria non mota tolerabilior esset, quam erit nũc ipsis vinculis solutis, *sicut fera bestia irritata, deinde emissa.*

Lex nulla, vbi nulla cupiditas.

Maritorum vxoriorum seruitus.

Ego nullo modo abrogandam legem Oppiam censeo: vos quod faxitis, Deos omnes fortunare velim.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Exordium graue nimiam virorum indulgentiam perstringit, quod autem affert de hac mulierum audacia exemplum, in Lemno insula contigit, & narratur ab Apollonio in Argonauticis, Statio in Thebaide, Ouid. &c. Grauitatis fuit Insulam non nominare, ne ista enucleatius disquisiisse videretur.*

II. *Ex eo statuit imprimis periculosa mulierũ conciliabula, & huius authores licentiæ sugillat, addita præclara, & illustri aduersus absentes mulieres sermocinatione.*

III. *Contra istam mulierum prehensationem verecundiæ, & pudori sexus inimicam, disputat primum à lege maiorum, quæ mulieres intra priuatos parietes sine vllo rerum administrandarum iure incluserunt. Hoc ipsum Cicero pro L. Muræna, D. Ambros. in quæst. noui, & veter. test.* Mulierem constat subiectam viri dominio esse, & nullam authoritatem habere. Nec docere potest, nec testis esse, nec fidem dare, nec iudicare. *At Tullius in repub. non γυναικονόμεν requirit Græcorum, sed censorem, qui doceat viros moderari vxoribus.*

Mulier expers auctoritatis.

IV. *Argumentatur à natura mulierum. Mulier indomitum animal, & licentiæ appetens, ideo fræno moderationis coercendum.* κρατοῦσα μὲν γὰρ οὐχ ὁμιλητὸν θράσος (inquit) *Æschylus in Persis.*

V. *Ab authoritate legisquã minimè decet abrogare pro mulierũ arbitrio, quibus si id semel cõcederetur, latius in dies manaret improbitas. Rem autem tractat salsis, & acribus ironiis stoico ingenio dignissimis, maximè vbi per sustentationem, & hunc mulierum cœtum, & petitionem exagitat, quod autem ait de matre Idæa, Cybeles simulachrum Pessinũte aduectum intelligit, quod Claudia celebris illa Vestalis pertraxit, vt habet Plin. lib. 7. cap. 35.*

VI. *Etiam si nulla lex esset opposita tamen flagitiosa est hæc mulierum importunitas, quod præclarè exaggerat, ostendens à rei natura, & turpitudine petitionis indignitatem. Porrò contra huiusmodi luxum mulierum præclara scripserunt Tertullianus, & Cyprianus, li-*

bro de disciplina & habitu Virginum, vbi hæc inter cætera. Ornamenta, ac vestium insignia, & lenocinia formarum, non nisi prostitutis, & impudicis fœminis congruunt, & nullarum ferè pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est.

Mulierum luxus.

VII. *Iam planè agit Philosophum Stoicum, cõtra luxum ciuitatis grauiter inuectus. Duo morbi reipub. curandi sunt* (inquit) *Auaritia, & luxuria, qui ab hac mulierum petitione se produnt, sed præcipuè, sæuior armis,*

Luxuria incubuit, victumque vlciscitur orbem.

Et is luxus etiam in statuis auro, argento, quàsit vt antefixa fictilia Deorum Romanorum rideantur, erant autem antefixa, quæ ex opere figulino tecta affigebantur sub stillicidio.

VIII. *Huic luxus intemperantiæ remedium opponit moderationem antiquarum matronarum, in respondendo dono,* quibus nulla lex fuit, cum

Lex nulla vbi nulla cupiditas.

nulla esset cupiditas. *Varr. l. 11. de vita P. R. de quo mulierum Romanarum veterum victu, & moribus ex Catone Gellius noct. Attic. lib. 10 cap 23.*

Postquam obtrita hac moderatione nata sunt cupiditates, tum condi leges cœperunt, vt lex Licinia de moderatione agrorum, Cincia de muneribus illius meminit Liu. l. 6. & 7. Huius Cornel. Tacit. lib. 13 Patres legem Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob caussam orandam pecuniam, donumve accipiat.

Lex Cincia. Aduocati prohibentur pecuniam capere.

IX. *Cupiditatem istam non modo ambitiosam ostendit, sed & rationis expertem. Neque enim caussam habet vllam indignationis, aut pudoris hæc petitio, cum lex æqua sit omnibus. Hinc solertissimè cupiditatis istius fontem indagat, dolent scilicet, diuites,* quod paupertas aliarum sub hac lege lateat, *Atqui hoc vanitatis est nõ ferendæ.*

X. *Perorat charactere orationis valde morato, & ad formam ἀληθινοῦ λόγου vb ostendit, Malum consequens ex ornamentorum concessione viris, & mulieribus importunum. Tum grauiter monet, ne luxuriam legis seueritate constrictam solutis demum vinculis, quasi bestiam ἀκαιρα in funus ciuitatis emittant. Eandem comparationem habet Cicero 4o. ad Herenn. sed laxiorem.*

ORATIO LVCII VALERIJ Tribuni plebis pro Mulieribus contra legem Oppiam.

Inuentio. Relegit Catonis Argumenta. Dispositio est prudens, & facilis. Elocutio diserta, elegans, vrbana, quæ felicis ingenij lumen satis indicat.

SI priuati tantummodò ad suadendum, dissuadendumque id, quod à nobis rogatur processissent: ego quoque, cum satis dictũ pro vtraque parte existimarem, tacitus suffragia vestra expectassem. Nunc quum vir grauissimus consul M. Porcius non *Authoritate solum, quæ tacita satis momenti habuisset,* sed oratione etiam longa, & accurata instructus sit rogationem nostram, necesse est paucis respondere. Qui tamen plura verba in castigandis matronis, quam in rogatione nostra dissuadenda consumpsit, & quidem, vt in dubio poneret, vtrum id quod reprehenderet, matronæ sua sponte, an nobis authoribus fecissent.

Mulierum defensio.

Catonis oratio.

Rem defendam, non nos, in quos iecit magis hæc Consul verbo tenus, quàm vt re insimularet. Cœtum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellauit. Quod matronæ in publico vos rogassent, vt legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace, & florente, ac beata republica abrogaretis: Verba magna, quæ rei augendæ causa cõquirantur, & hæc, & alia esse scio, & M. Catonem oratorem non solum grauem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, quum ingenio sit minis. Nam quid tandem noui matronæ fecerint, quod frequentes in causa ad se pertinente, in publicum processerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt: Tuas aduersus te origines reuoluam: accipe quoties id fecerint, & quidem bono semper publico. Iam à principio regnante Romulo, quum Capitolio à Sabinis

Mulierum coetus vir, retur.

captο, medio in foro signis collatis dimicaretur, nonne intercursu matronarum inter acies duas prælium sedatum est? Quid? Regibus exactis, cùm Coriolano Martio duce legiones Volscorum castra ad quintum

lapi-

lapidem posuissent, nonne id agmen, quod obruta hæc vrbs esset, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis, aurum, quo vrbs redempta est, nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerunt? Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne, & cùm pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? & quum Dij quoque noui ad opem ferendam dubijs rebus accerserẽtur, matronæ vniuersæ ad mare profectæ sunt, ad matrem Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt. Nec mihi causas æquare propositum est: nihil noui factum purgare satis est. Cæterum, quod in rebus ad omnes pariter viros, fœminasque pertinentibus, fecisse eas nemo miratus est, in causas proprie ad ipsas pertinente miramur fecisse? quid autem fecerunt? superbas medius fidius aures habemus, si, quum domini seruorum non fastidiant preces, nos rogari ab honestis fœminis indignamur. Venio nunc ad id, de quo agitur, in quo duplex Consulis oratio fuit. Nã, & legem vllã omnino abrogari est indignatus, & eam præcipuè legem, quæ luxuriæ muliebris coercẽdæ causa lata est. Et illa communis pro legibus visa consularis oratio est, & hæc aduersus luxuriam seuerissimis moribus conueniebat.

Mulier beneficus in Remp.

Itaque periculum est, nisi quid in vtraque vani sit, docuerint te, ne quis error vobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex ijs legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ vtilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam, aut vsus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit, sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales, vt ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video. Quæ in pace latæ sunt, plerunque bellum abrogat, quæ in bello, pax, vt in nauis administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate vsi sunt. Hæc quum ita natura distincta sint, ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus?

Leges pro tempore mutabiles.

An vetus regia lex simul cum ipsa vrbe nata? an (quod secundum est) à Decemuiris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis scripta? sine qua cum maiores nostri nos existimarint matronale decus seruari posse: nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem, sanctitatemque fœminarum abrogemus? Quis igitur nescit, nouam istam legem esse Q. Fabio, & Tito Sempronio Consulibus viginti annis ante latam? sine qua, quum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogatâ eâ effundantur ad luxuriam, periculum est? Nam si ista lex ideo lata esset, vt finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret. Cur sit aut lata, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat, ad vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant socij: non milites in supplementum, non socios nauales ad classem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: serui quibus arma darentur, ita vt pretium pro illis bello perfecto dominis soluerctur, emebantur.

In eandem diem, frumentum, & cętera, quę belli vsus poscebat, præbenda, publicani se conducturos professi erant; seruos ad remum numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus. Aurum, & argentum omne à Senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus, viduæ, & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant: cautum erat, quò ne plus auri, & argenti facti, quò ne plus signati argenti, & æris domi haberemus.

Tali eo tempore in luxuria, & ornatu matronæ occupatæ erant, vt ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit. Quum quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus iussit. Cui non apparet, inopiam, & miseriam ciuitatis, & quia omniũ priuatorum pecuniæ in vsum publicum vertendæ erant, istam lege scripsisse, tandiu mansuram, quandiu causa scribendæ legis mãsisset? Nam si quæ tunc temporis causa, aut decreuit Senatus, aut populus iussit, in perpetuum seruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præsenti pecunia locamus? cur serui, qui militant, non emuntur? cur priuati non dabimus remiges? sicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum reipublicę sentient, ad coniuges tantum nostras pacis, & tranquillitatis publicæ fructus nõ perueniet? Purpura viri vtemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotijs: liberi nostri prætextis purpura togis vtentur: magistratibus in colonijs, municipijsque, hic Romæ infimo genere magistris vicorum prętextę habendæ ius permittemus: nec id vt viui solum habeant tan-

Cereris sacrum.

Purpuræ vsus.

Purpuræ ius?

tum insigne, sed etiam vt cum eo crementur mortui, fœminis duntaxat purpuræ vsu interdicemus? Et quum tibi viro liceat purpura in veste stragula vti, matrem familias tuã, purpureũ amiculum habere non sines: *& equus tuus speciosus instratus erit, quàm vxor vestita*? Sed in purpura, quæ teritur, absumitur, non iustam quidem, sed aliquam tamen causſam tenacitatis video: in auro verò, in quo præter manupretium nihil intertrimenti fit, quæ malignitas est? præsidium potius in eo est, & ad publicos, & ad priuatos vsus, sicuti experti estis. Nullam æmulationem inter se singularum, quando nulla haberet, esse aiebat. At hercule vniuersis dolor, & indignatio est, quum sociorum Latini nominis vxoribus vident ea concessa ornamenta, quæ sibi adempta sint: quum insignes eas esse auro, & purpura: quum illas vehi per vrbem, se pedibus sequi: tanquam in illarum ciuitatibus non in sua imperium sit.

Virorum hoc animos vulnerare posset: quid mulierecularum censetis, quas etiam parua mouent? non magistratus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia, nec dona, aut spolia bellica ijs contingere possunt: munditiæ, ornatus, & cultus, hæc fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, hunc mundũ muliebrem appellârunt maiores nostri.

Luctus sit deposita purpura.

Quid aliud in luctu, quam purpuram, atque aurum deponunt? quid quum eluxerunt, sumunt? quid in gratulationibus, supplicationibusque, nisi excellentiorem ornatum adijciunt. Scilicet, si legem Oppiam abrogaueritis, non vestri arbitrij erit, si quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat, minus filiæ, vxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt. Nunquam saluis suis exuitur seruitus muliebris, & ipsis libertatem, quam viduitas, & orbitas facit, detestantur. In vestro arbitrio suum ornatum, quam in legis malunt esse, & vos in manu, & tutela, non in seruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quã dominos dici. Inuidiosis nominibus vtebatur modo Consul, seditionem muliebrem, & secessionem appellando. Id enim periculum est, ne sacrum montem, sicut quõdam irata plebs, aut Auentinum capiant. Parendum huic infirmitati est, quodcunque vos censueritis.

Potestas moderanda.

Quo plus potestis moderatius imperio vti debetis.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium à persona aduersarij, & propositio dicendorum.*

II. *Refellit primum, quod Cato de cœtu, & seditione mulierum dixerat: qui vt nimis atrociter, & extra rem dicta, vrbano risu diluit, Catonem* virum mitem, & trucem oratorẽ *appellans, non esse autem nouum mulierum cœtũ fieri, qui alias tanto reipub. emolumento fuerit celebratus, vel ex ipsis Catonis originibus ostendit. Affert porro vulgatissima exempla Sabinarum, Marciæ, & caterarũ matronarum, in dubijs, & formidolosis reipublicæ temporibus, vt bello Gallico, & Punico egregiè nauatã operam, non modo in pacandis discordijs, & in ærario suo censu sustentando, sed in religionibus, ceremonijs procurandis, quo in pietatis officio cæteris sæpe præluxere. Tum per præoccupationem concludit hũc locum, si alias, inquit, vtiliter pro aliis conuenerunt, cur non in sua causſa? Hoc quidem eis denegare, superbæ arrogantiæ est, cum & seruorum preces à dominis audiantur.*

III. *Post diuisam ad maiorem lucem distributionis, Catonis orationem, primum agit contrà, quod dixit de non abrogandis legibus, & ostendit aliquas pro temporibus vtiliter abrogari.* Sicut in nauis administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate vsui sunt.

IV. *Ad legem Oppiam singularem descendit, cuius non esse eam authoritatem probat, vt æterna seruari debeat, quod euincit maximè à tempore, & occasione legis, ipsiusq; legislatoris consilio. Lata est in atroci belli Punici tempestate, non ad coercendum mulierum luxum, sed ad reip. subsidium. Nunc autem detersa huius temporis fuligine, res ipsa aliud suadet.*

Quod autem dixit de Cereris sacrificio, lugentibus matronis omnibus intermisso, hoc & alii meminere, à matronis quippe minimè atratu, quæ post Cannensem cladem non inueniebantur celebrari oportebat: Itaque senatum finiri luctum 30. diebus iussisse. Vide Cantor. Var. Lect. lib. 2. c. 21.

V. *A pari ostendit legem temporariam fuisse, cũ cætera eius temporis sint antiquata. Sola mulieres, quod per se durum est, huius pacis fructum non sentiunt.*

VI. *Argu-*

VI. *Argumentatur à natura rei, & ipso vsu purpuræ, quæ solet esse multis communis, nam & pueris, & magistris vicorum, non modo viuis, sed & mortuis cōceditur, quinimo equis ipsis, in quo per μείωσιν videtur purpuræ dignitatem extenuare, verum obiter animaduerto eandem fuisse semper magnæ & illustris fortunæ notam. Maximè vero sub Imperatoribus, quorū latæ etiam leges exstant* ὥστε μηδαμῶς ἀλουργόν τι μέρος ὤνιον γενέσθαι (*quod Leo tamen constitutione 80. permisit*) *Augustæ ipsæ non pariebant, nisi in purpura, siue quod indicare videtur Themistius orat. 6. Ad Valentinianū, de purpureis* σπαργάνοις *intelligitur, siue de cubiculo* πορφύρᾳ, *de quo Anna Commena lib. 6.* ἀφωρισμένων ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα πορφύραν ὀνομάζουσιν.

Purpura illustris fortunæ nota.

Leges de ea.

VII. *Animaduerte in eo hominis artificium, qui Catonis grauem, & seriam contra luxum orationem perpetuo facetijs infringere conatur. Indignum est equos (inquit) in vsu purpuræ matronas præcedere, qui non modo purpura instrati, sed gemmis quoque crescente luxu ornati sūt.*

Equi radiantibus gemmis onusti antecedebant. *Sidon. Apollin. ep. 20. l. 4. Dehinc callide ad vsum auri delabitur. Esto vsum purpuræ tenacitas maritorum negabit, quia absumitur. At in auro nihil intertrimenti, sed solum* manupretium, *sed merces pro opera manus.*

Equi gemmis onusti.

VIII. *Refellit, quod postremū dixerat nullā debere esse querimoniam, quod omnes in eo essent æquales. Imo (inquit) inde omnium iusta indignati oest, quod videant ea sibi Romæ in luce terrarum erepta ornamenta, quibus latinæ liberè fruuntur, & hanc ignominiam grauius ferūt, quod affectibus magis hic sexus sit obnoxius.*

Γυναικεία φύσις ῥᾳδίως τῷ πάθει ἁλισκομένη (*inquit*) *Isidorus Pelusiota ep. 1. 6. ex eo.*

Pugnat cum motu pro mundo mulierum, quod hoc vno, & proprio sui sexus solatio, diutius sint orbatæ.

IX. *Et quia Cato his ornamentis mulieribus cōcessis virorum libertatem infringi contendebat, hoc refellit, & declarat maritorum imperium liberum, etiam si lex petitionem concedat, æquè semper futurum.*

X. *In peroratione demulcet viros disertus orator fœminarum, monetq; vt malint vxores* in manu, & tutela habere, quam in seruitio.

Neque enim sunt famulæ, sed thalami sociæ. Idcirco præclarè animaduertit Proba Falconia, vbi agit de animantibus & conformatione hominis. Quæritur hinc alius, nec quisquam ex agmine tanto.

Audet adire virum, sociusque in regna vocari.
Omnipotens genitor costas, & viscera nudat,
Harum vnam iuueni laterum compagibus arctis
Eripuit, subitoque oritur mirabile donum.
Argumentum ingens.

Mulier argumentum ingens.

GENVS DELIBERATIVVM.

Dissuasiones.

Ex Quinto Curtio.

SCHYTAE LEGATI Oratio.

Dissuadet Alexandro Imperij propagandi cupiditatem. Hæc oratio parua mole, magna sensibus, plena sententiarum gemmis, inter eximias censeri potest.

SI Dij habitum corporis tui auiditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet, *altera manu orientem, altera occidentem cōtingeres. Et hoc assequutus scire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur.* Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiā, ex Asia transis in Europam.

Deinde, si humanum genus omne superaueris cum syluis, & niuibus, & fluminibus, ferisque bestijs gesturus es bellum. Quid tu? ignoras magnas arbores diu crescere, vna hora extirpari? Sultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur: vide, ne dum ad caucumen peruenire contendis, cum ipsis, quos comprehenderis, decidas.

Leo quoque aliquando minimarum auiū pabulum fit: & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab inualido.

Quid nobis tecum est? nunquam terram tuā attigimus. Qui sis, vnde venias, licetne ignorare in vastis syluis viuētibus? Nec seruire vlli possum⁹, nec imperare desideramus. Dona

Scytharum insignia.

na à nobis data sunt (ne Scytharum gentem ignores) iugum boum, aratrum, & sagitta, & patera. His vtimur, & cum amicis, & aduersus inimicos: fruges amicis damus boum labore quæsitas, patera cum his vinum Diis delibamus: inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. Sic Scythiæ Regem, & postea Persarum, Medorumque superauimus, patuitque nobis iter vsque in Aegyptum. At tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, *omnium gentium, quas adisti, latro es.* Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes: Bactrianos habes in potestate, ludos petisti. Iam etiam ad pecora nostra auaras, & instabiles manus porrigis.

Alexander omnium gentium latro.

Diuitiæ esurire cogunt.

Quid tibi diuitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem, vt quo plura haberes, acrius, quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quandiu circum Bactra hæreas? Dum illos subigis, Sogdiani rebellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam vt maior, fortiorque sis, quàm quisquam, tamen alienigenam dominum nemo pati vult. Transi modo Tanaim, scies, quàm latè pateat, nunquam tamen consequeris Scythas. *Paupertas nostra velocior erit, quam exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit.* Rursus, quùm procul abesse nos credes, videbis in tuis castris. Eadem velocitate & sequimur, & fugimus, Scytharum solitudines Græcis etiam prouerbiis audio eludi. Nos deserta, & humano cultu vacua magis, quam vrbes, & opulentos agros sequimur. Proinde *fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec inuita teneri potest.* Salubre consilium sequens, quod præsens tempus ostendit melius, *Impone felicitati tuæ frænos: facilius illam reges.* Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus & pinnas tantum habet, quùm manus porrigis, pinnas quoque comprehendere non sinit.

Denique, si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: Sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.

Stultum est eorum meminisse, propter quę tui obliuisceris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris vti. Nam, & firmissima est inter pares amicitia: & videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse caue credas. *Inter dominum, & seruum nulla amicitia est:* etiam in pace: belli tamen iura seruantur. *Iurando gratiam Scythas sancire ne credideris. Colendo fidem iurant.* Græcorum ista cautio est. Qui facta consignant, & Deos inuocant: nos religionem in ipsa fide nouimus. *Qui non reuerentur homines, fallunt Deos.* Nec tibi amico opus est, de cuius beneuolentia dubites. Cæterùm nos, & Asiæ & Europæ custodes habes. Bactra nisi diuidat Tanais, contingimus: vltra Tanaim vsque ad Thraciam colimus. Thraciæ Macedoniam esse fama est. Vtrique imperio tuo finitimos hostes, an amicos velis esse, considera.

Oeconomia orationis.

I. Exordium est ab ambitionis natura, cuius sitis nunquam expletur, sed Dei ipsius, qui sedet ἐν βυθῷ θεολαμπεῖ (vt loquitur Synesius) domicilium scrutatur.

II. Dissuadent Scythæ, primum à rerum magnarum periculis, quippe culmen excelsæ fortunæ lubricum. Similiter Herodotus in oratione Artabani ὁρᾷς ὦ ὡς οἰκήματα τὰ μέγιστα ἀεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα τοῦ κεραυνοῦ, ἐπισκήπτει βέλεα, *& Laberius summum ad gradum claritatis veneris consistes, ægrè, & citius, quam ascendas decides.*

Magna quæque damnis obnoxia.

III. Periculum huius conditionis probant, quod magnis parua quæque etiam nocere possint. Inimicum quamuis humilem docti est metuere. *Etiam capillus vnus habet vmbram suã. Pub. Syrus.*

Inimicus non contemnendus.

IV. Delabuntur ad hypotesin, & argumentantur à natura suæ gentis, quam bello lacessere, iniquum est, & temerarium, & minime ijs, qui aggressi fuerint impunè. Quod autem hic affertur de donis Symbolicis, ductum à consuetudine Scytharum, cuius simile exemplum videas in muneribus ab Idanthura eiusdem gentis Rege missis ad Darium. Clemens Alex. lib. 5. de quo dixi in Symbolis.

V. Egregia libertate carpitur Alexandri luxus, & in omnium rerum affluentia inopia. Nã, vt recte ait Publius Syrus in mimis.

Instructa inopia est, in diuitijs cupiditas. *Hoc ipsius Alexandri victoriarum decursu cõprobatur.*

VI. Ad hæc liberius minantur nisi bene monentibus pareat, & contra eius arma, & diuitias obtendunt suam paupertatem, quam Dionysius Prusæus recte ἄσυλον χρῆμα nominat.

Paupertas sancta possessio.

VII. Proinde perorando hortantur, vt fortunam suam pressis manibus teneat. Quippe fortunam citius reperias, quàm retineas, *inquit idem*

Fortuna pictura.

idem Syrus author. Addunt ad huius sententiæ confirmationem, ingeniosam Fortunæ in sua gente picturam, cum manibus, & pinnis, sine pedibus, quo significabant mobilem, & nullo loco consistentem. Contraria est fortuna Latinorum viscosa, *quam puto sic nominatam, non quod homines eminus captet, sed quod constans sit, & permanens, quasi visco irretita. Talis* ἄπτερος Νίκη *apud Pompeium Poetam, & Mars Laconicus in vinculis apud Pausaniam.*

Victoria implumis.

VIII. *Potentissima vltimo loco adhibent argumenta apud ipsum Alexandrum, qui Dei nomen affectabat: monent quippe, vt sit beneficus in mortales, hæc enim expeditissima ad Dei similitudinem via.* Αγαθοποιεῖν φύσις θεοῦ *(inquit Synesius)* sic itur in altera pectora. *Contrà, si vi homines subiugauerit, quot seruos, tot hostes habiturus est.*

Benefacere Dei natura

IX. *Postremo dicta, & oblatas conditiones sanciunt, non iureiurãdo, sed fide, quæ est antiquissimum numen.*

Fides.

Ante Iouem generata, decus diuumque, hominumque
Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen.
Silius Italicus.

NABARZANIS ORATIO ad Darium.

De prælio differendo, & abdicatione Imperij: Vafra, & callida.

Ex Q. Curtio.

SCio me, inquit, sententiam esse dicturum prima specie, haudquaquam auribus tuis gratam.

Sed medici quoq; grauiores morbos asperis remedijs curãt, & gubernator, vbi naufragiũ timet, iactura, quicquid seruari potest, redimit.

Ego tamen, non vt damnum quidem facias, suadeo, sed vt te, ac regnum tuum salubri ratione conserues. Dijs aduersis bellum inimus, & pertinax fortuna Persas vrgere non desinit. Nouis initijs, & hominibus opus est. Auspicium, & Imperium alij trade interim, qui tamdiu Rex appelletur, donec Asia decedat hostis. Victor deinde regnum tibi reddat, hoc autem breui futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt: Indi, & Sagæ in tua potestate, tot populi, tot exercitus, tot equitum, peditumque millia ad renouandum bellum vires paratas habent, vt maior belli moles supersit, quam exhausta sit. Quid ruinas belluarum ritu, in perniciem non necessariam?

Vitæ odiũ non est viri fortis.

Fortiorum virorum est magis vitam contemnere, quàm odisse vitam. Sæpè tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignaui, at virtus nihil inexpertum omittit.

Mortis cõtemptus.

Itaque vltimum omnium mors est, ad quam non pigre ire satis est. Proinde si Bactra, quod tutissimum receptaculum est, petimus, Præfectum regionis eius Bessum Regem temporis gratia, statuamus. Compositis rebus, iusto Regi tibi fiduciarium restituet Imperium.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Insinuatione vtitur Vulpes in re ambigua, proponens se austera quidem, sed salubria dicturum, ducto à medicis exemplo. Hanc similitudinem fusè prosequitur August. epist. 48. ad Vincẽtium, & ep. 1. ad Bonifacium, & Serm. 59. de verbis Domini. Cæsarius Arelatensis homil 8. Philo Iudæus de sacrificijs.*

II. *Primò opponit religionem, & infelicitatem ad deterrendum Darium, quo prætextu ambitiosi, & improbi, vt videre est in varijs historijs, sæpè abuti solent: Quippe nihil efficacius multitudinem regit, & vt ait Iustinus, lib 8.* Iure ille à Dijs proximus habetur, per quem Deorũ maiestas vindicatur. *Verum huiusmodi homines prætexti cœlo, captant terras.*

Diis proximus quis.

III. *Addit suæ fraudi delinimenta, & spes præclaras in posterum colligit ex adiũctis, si Darius tantisper huic infelicium rerum velut effuso torrenti se subtrahat.*

Calliditas blanda.

IV. *Quod vafræ artis est, etiam sententiosus est insidiator, quò sincerius loqui videatur, & facilius in errorem inducat. Sed* χρυσὸν λαλούντων *suspecta prudentibus oratio.*

V. *Ad summum rem de compacto gerunt perfidiosi, vt in Velabro Olearij.*

Sic multi animus, quorum atroci iunctus malitia est,
Composita dicta ex pectore euoluunt suo,
Quæ cum componas dicta factis discrepãt.
Accius in Emmonidibus.

ORATIO MARCI FVRII Camilli ad Pop. Rom. de non trãsmigrando Veios.

Hæc oratio vna est ex T. Liuij grauißimis concionibus. Inuentio argumentorum tota penè ab authoritate Religionis, & vrbis, Populi Romani gloria, & situs commodis. Dispositio à sacris transit ad humana. Elocutio grandis est, & paludata.

Ex Liuio l. 5. ab vrbe C.

A Deo mihi acerbæ sunt (Quirites) contentiones cum Tribunis plebis, vt nec tristissimi exilij solatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quam quòd procul ab his certaminibus eram: & ab eadem hæc, nõ nisi me Senatusconsulto, Plebisque iussu reuocaretis, rediturus vnquam fuerim: nec nũc me, vt redirem, mea voluntas mutata, sed vestra fortuna perpulit. *Quippe, vt in sua sede maneret patria, id agebatur, non vt ego vtique in patria essem.* Et nunc tacerem, & quiescerem libenter, nisi hæc quoque pro patria dimicatio esset: cui deesse, quoad vita suppeditat, alijs turpe, Camillo etiam nefas est. Quid enim repetijmus? quid obsessam ex hostium manibus eripuimus, si recuperatam ipsi deserimus? Et cùm victoribus Gallis, capta tota vrbe, Capitolium tamen, atque arcem, Dijque, & homines Romani tenuerint, habitauerint: victoribus Romanis, recuperata vrbe, arx quoque, & Capitolium deseretur? *Et plus vastitatis huic vrbi secunda nostra fortuna faciet, quam aduersa fecerit?* Equidem si nobis cum vrbe simul positæ, traditæque per manus simul religiones nullæ essent, tamen tam euidens numen hac tempestate rebus adfuit Romanis, vt omnem negligentiam diuini cultus exemptam hominibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum, vel secundas res, vel aduersas, inuenietis *omnia prosperè euenisse eq entib Deos, aduersa, spernentibus,* iam omnium primum Veiens bellum, per quot annos, quanto labore egestum? non antecepit finem, quam monitu Deorum aqua ex lacu Albano emissa est. Quid hæc tandem vrbis nostræ clades noua? non antè exorta est, quã spreta vox cœlo emissa de aduentu Gallorum, quam gentium ius à Legatis nostris violatum: quàm à nobis, quum vindicari deberet, eadem negligentia Deorum prætermissum? Igitur victi, captique, ac redempti, tantum pœnarum Dijs, hominibusque dedimus, vt terrarum orbi documento essemus. Aduersæ deinde res admonuerunt religionum: confugimus in Capitolium ad Deos, ad sedem Iouis Optimi Maximi: sacra in ruina rerum nostrarum alia terræ celauimus, alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hostium oculis: Deorum cultum, deserti ab Dijs, hominibusque, tamen non intermisimus. Reddidere igitur patriam, & victoriã, & antiquũ belli decus amissus: & in hostes, qui cæci auaritia, in pondere auri, fœdus, ac fidem fefellerunt, verterunt terrorem, fugamque, & cædem. Hæc culti, neglectique numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid sentitis (Quirites) quantum vix dum ex naufragijs prioris culpæ, cladisq; emergẽtes, paremus nefas? Vrbem auspicatò, inauguratoque habemus conditam: nullus locus in ea non religionum, Deorumq; est plenus: sacrificijs solemnibus non dies magis stati, quã loca sunt, in quibus fiant. Hos omnes Deos publicos, priuatosque, Quirites, deserturi estis? quàm par vestrum factum est, quod in obsidione nuper in egregio adolescente Fabio, non minore hostium admiratione, quam vestra conspectum est, cum inter Gallica tela digressus ex arce, solemne Fabij gentis in colle Quirinali obijs: An gentilitia sacra, ne in bello quidem intermitti, publica sacra, & Romanos Deos, etiam in pace deseri placet? & Pontifices, flaminesque negligentiores publicarum religionum esse, quam priuatus in solemni gentis fuerit? Forsitan aliquis dicat, aut Veijs ea non facturos, aut huc inde missuros sacerdotes nostros, qui faciant, quorum neutrum fieri saluis ceremonijs potest. Et ne omnia generatim sacra, omnesque percenseam Deos, in Iouis epulo non alibi, quàm in Capitolio, puluinar suscipi potest? Quid de æternis Vestæ ignibus, signoque, quod imperij pignus custodia eius templi tenetur loquar? quid de ancilibus vestris? Mars Gradiue, tuque Quirine pater, hæc omnia in profano deseri placet sacra, æqualia vrbi, quædam origine vrbis verustiora? & videte, quid inter nos, & maiores nostros intersit: Illi sacra quædam in monte Albano, Lanuuinoque nobis

Patria religio.

Aius.

Roma Deorum plena.

Fabii religio.

nobis facienda tradiderunt. An ex hostium vrbibus Romam ad nos transferri sacra religiosum fuit: hinc sine piaculo in hostium vrbem Veios transferemus? Recordamini, agite, dum quoties sacra instaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia, casuue prętermissum est. Modo, quæ res post prodigium Albani lacus, nisi instauratio sacrorum, auspiciorumque renouatio, affectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam tanquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos transtulimus Romam, & instituimus nouos. Iuno regina transuecta à Veijs nuper in Auentino, quàm insigni ob excellens matronarum studium, celebrique dedicata est die? Aio locuto templum propter cœlestem vocem exauditam in noua via iussimus fieri: Capitolinos ludos solemnibus aliis addidimus, collegiumque ad id nouum authore senatu condidimus. Quid horum opus fuit suscipi, si vrbem Romanam vna cum Gallis relicturi sumus? si non voluntate mansimus in Capitolio per tot menses obsidionis? si ab hostibus metu retenti sumus? De sacris loquimur, & de templis, quid tandem de sacerdotibus? nonne in mentem venit, quantum piaculum committatur? Vestalibus nempe vna illa sedes est, ex qua eas nihil vnquam, prætquam vrbs capta, mouit. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas est: Hoc Veientes pro Romanis facturi estis sacerdotes? & vestales tuæ te deserent Vesta? & flamen peregrè habitando in singulas noctes tantum sibi, reique publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quæ auspicato agimus omnia fere intra pomœrium, cui oblitioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quibus Consules, tribunosq; militares creatis: vbi auspicato, nisi vbi assolent, fieri possunt? Veiosne hæc transferemus? an comitiorum causa populus tanto incommodo in desertam hanc ab Dijs, hominibusque vrbem conueniet? Sed res ipsa cogit vastatam incendijs, ruinisque relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificando inopem plebem vexare: hanc autem iactari magis causam, quam veram esse, vt ego non dicam, apparere vobis (Quirites) puto, qui meministis ante Gallorum aduentum saluis tectis publicis, priuatisque stante incolumi vrbe, hanc eandem rem actã esse, vt Veios trãsmigraremus. Et videte, quãnam inter meam sententiam, vestrãq; intersit. Tribuni vos, etiamsi tunc faciendum non fuerit, nunc vtique faciendum putatis: ego contra (nec id mirati sitis, priusquam quale sit audiueritis) etiamsi tunc migrandum fuisset incolumi tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non censerem. Quippe tum causa nobis in vrbem captam migrandi victoria esset gloriosa nobis, ac posteris nostris, nunc hæc migratio nobis misera, & turpis, Gallis gloriosa est. Non enim reliquisse victores, sed amisisse victi patriam videbimini. Hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circumsessum Capitolium necessitatis imposuisse, vt desereremus Penates nostros, exiliumque, ac fugã nobis ex eo loco conscisceremus, quem tueri non possemus? Et Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse. Quid restat, nisi vt si iam nouis copijs veniant, (constat enim vix credibilem multitudinem esse) & hi bitare in capta absque, deserta à nobis. Hac vrbe velint, sinatis: Quid si non Galli hoc, sed veteres hostes nostri AEqui, Volsciq; faciant, vt commigrent Romam: Velitisne illos Romanos, vos Veientes esse? *Non malitis hanc solitudinem vestram, quam vrbem hostium esse?* Non equidem video, quid magis nefas sit. Hæc scelera, quia piget ædificare, hæc decora pati, parati estis? Si tota vrbe nihil aliud melius, ampliusue tectum fieri possit quam casa illa conditoris est nostri, non in casis ritu pastorum, agrestiumque habitare est satius inter sacra, penatesque vestros, quam exulatum publice ire? Maiores nostri conuenæ, pastoresque, quùm in his locis nihil præter syluas, paludesque esset, nouam vrbem, tam breui ædificauerunt, nos Capitolio, arce incolumi, stantibus templis Deorum, ædificare incęsam piget? Et quod singuli facturi fuimus, si ædes nostræ deflagrassent, hoc in publico incendio vniuersi recusamus facere: Quid tandem si fraude, si casu Veijs incendium ortum sit, ventoque, vt fieri potest, diffusa flãma, magnam partem vrbis absumat? Fidenas inde, aut Gabios, aliamue, quam vrbem quæsituri sumus, quo transmigremus? Adeo nihil tenet solum patriæ, nec hæc *terra, quam matrem appellamus: sed in superficie, tigniſque caritas nobis patria pendet?* Equidem fateor vobis (& si minus iniuriæ vestræ, quam meæ calamitatis meminisse iuuat) quùm obessem, quotiescunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant: colles, campique

Albanus lacus.

Iuno Regina.

Flamen Dialis.

Patriæ amor.

Religionis vis.

Pique, & Tiberis, & assueta oculis regio, & hoc cœlum, sub quo natus, educatusque essem. Quæ vos (Quirites) nunc moueant potius charitate sua, vt maneatis in sede vestra, quàm postea, quùm reliqueritis ea macerent desiderio. Non sine caussa Dij, hominesque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, salubérrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum, regionum Italiæ medium. Ad incrementum vrbis natum vnice locum, argumento est ipsa magnitudo tam nouæ vrbis.

Roma situs.

Trecentesimus sexagesimus quintus annus vrbis, Quirites, agitur. Inter veterrimos populos tamdiu bella geritis, cum interea (ne singulas loquar vrbes) non coniuncti cum Æquis Volsci, tot, tam valida oppida, non vniuersa Etruria tantum terra, marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis est par. Quòd quùm ita sit, quæ (malum) ratio est expertis alia experiri? Quùm iam vt virtus vestra transire alio possit, fortuna certè loci huius transferri hinc non possit? Hic Capitolium est, vbi quondam capite humano inuento, responsum est, eo loco caput rerum, summamque imperij fore. Hic, cum augurato liberaretur Capitolium, Iuuentas, Terminusque maximo gaudio Patrum nostrorum moueri se non passi: hic Vestæ ignes, hic ancilia cœlo demissa, hic omnes propitij manentibus vobis Dij.

Iuuentas Terminus.

OECONOMIA orationis.

I. *A persona aduersariorum exorditur, in odium adducit, suam vero in patriam charitatem cõmendans beneuolentiam conciliat.*

II. *Primum argum. à repugnantibus. Absurdũ vrbem tanto sudore, & sanguine seruatam relinquere, vt plus vastitatis secunda fortuna, quã aduersa fecisse videatur.*

III. *A religione Deorum, quod est potentissimum argumentum. Nam vt ait Aristoteles, septimo Politicorum, capite octauo, πρῶτκν περὶ θεῶν ἐπιμέλειαν, & Nicephorus Gregorius libro tertio, qui religionem cum vita ciuili apte coniungit, οὕτος λαὸν ὁδηγεῖ εἰς τὰ βέλτιστα, καὶ σωτήρια. χρά-*

τιστος. Potentissimus est dux ad optima quaque, & populi salutem. Contra.

Dij multa neglecti dederunt Hesperię mala luctuosæ.

IV. *Colligit præsentiam Deorum ab enumeratione effectorum, ostendens quomodo sæpe rebus turbidis, et formidolosis adfuerint, & spreti, pœnas incusserint. Commemorat autem Albanium lacum, Aium, & Fabij legatos. Albani lacus insigne prodigium notat Plutarchus in Camillo, qui æstate sicca cum cæteri amnes exaresceret, tam violentus intumuit, vt in summos colles restagnaret.*

Vox Aij loquutij fuit, quæ præmonuit Romanos de aduentu Gallorum Liuius libro quinto. Cicero primo de Diuinatione. Plutarchus in Camil.

Quod ad legatos attinet, hoc Liuius explicat libro quinto. Legati Fabij tres ad Gallos missi contra ius gentium, armis sumptis tumultum fecerunt.

V. *Præmunitis terrore Deorum animis transit ad vrbis auspicia, & sacra, in qua nullus locus, qui non religionum, Deorumque sit plenus, sacrificiis etiam certis sedibus addictis, quæ piaculum est (inquit) deserere. De iis legendum Plutarch. in Romulo, & Numa, & Dionysius Halicarnassensis libro primo, &c.*

VI. *Argumentatur ab exemplo C. Fabii, cuius adhuc recens memoria. De quo hæc habet Valerius Maximus libro primo. C. Fabius Dorso Gabinio ritu cinctus manibus, humerisque sacra gerens per medias hostium stationes, in Quirinalem collem peruenit: vbi omnibus solemni more peractis, in Capitolium post diuinam venerationem victricium armorum perinde, ac victor rediit.* C. Fabij

VII. *Occurrit obiectioni eorum, qui Romanos, aut sacra Veiis facturos dicerent, aut Romam sacerdotes missuros, qui procurarent; quod & incõmodum esse, & salutis ceremoniis fieri non posse ostendit. Porro puluinaria sunt lecti in Deorum festis, & sacrificiis strati. Vnde Iuuenal. Satyr. 6. Puluinar Imperatoris dixit pro lecto, propter sacram maiestatem.* Pului.

Signum vero Iouis Capitolini, lapis Capitolinus dicitur à D. Augustino libro secundo de ciuitate Dei, capite vigesimo nono, vnde Iouem lapidem iurare, ob lapidum simulachrum. Post hæc sacra commemorata Deos per apostrophen commodè alloquitur, & populo ab exemplis maiorum

iorum vehementes patriæ superstitionis iniicit faces.

VIII. *Non tantum patrii Dii curandi sunt, sed & peregrini, qui cum hospitio excepti fuerint, sine piaculo deseri non possunt. Hæc superstitionis deliramenta. Certe* Romæ diligentissima superstitione habebatur collectum quicquid vsquam fuerat vanis erroribus institutum (*inquit*) *Sanctus Leo, serm. 1. de SS. Apostolis. Iuno autem, cuius hic meminit, fuit Reginæ nomine consecrata. Hæc Regina cæli, dolum quippe, perstringitur à* Prophetis *in sacris. Vt Ierem. 7. facere* placentas Reginæ cœli. *Alii tamen per Reginam cœli putant illic intelligi stellam Veneris, vel Lunæ, quæ clarissima face conspicua, cœli militiæ instar Reginæ præesse videtur.*

Regina cœli.

Vnde lapidem pellucidum, & eximium, instar Luciferi in fronte Moloch idoli sculptum, ab Ethnicis, commemorat Oecumenius in Actor. 7. de quo Amos capite quinto Sidus Dei vestri. *Vbi Septuaginta sidus Dei vestri* ῥεμφὰν. *quod nomen* ἀμαύρωσιν *in derisionem idoli, nonnulli Græci interpretes verterunt.*

ῥεμφὰν quid.

IX. *A Diis transit ad sacerdotes, quos nefas, ait, auehere ex isto sacrorum domicilio, quod semper incoluere, & cum flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas sit, quid futurum est, si per singulas noctes peregre habitarit?*

X. *A Comitiis vrbis, quæ auspicato aliis in locis fieri non possunt.*

XI. *Occurrit obiectioni, & fontem huius consilii aperit, quod est prudentis eloquentiæ. Vbi enim ars rationum, quibus potissimum aduersarii innitũtur obsessa est facilius iter patet ad reliqua. Occasio autem huius migrationis, quæ prætexebatur, erat ædificandi difficultas, & populi inopia, idcirco infracti animi imbecillitatem nunc sanare contendit.*

XII. *Idcirco à religione transit ad gloriam P. R. cui in hac migratione pessima dedecoris nota inuretur. Ad Alliam autem flumen, cuius hic meminit, à Gallis Romani concisi, vnde Alliensis dies. Festus* Alliensis dies dicebatur apud Romanos obscœnissimi ominis, ab Allia fluuio, scilicet vbi Romanus fusus à Gallis exercitus.

Alliensis dies.

XIII. *Vrget à nomine Romano, & grauiter inertiam perstringit. Aristides præclare de hac Romani nominis gloria,* καὶ τὸ Ρομαῖον εἶναι ἐποιήσατε οὐ πόλεως ἀλλὰ γένους ὄνομα κοινοῦ τινος. *Orat. 14. in Romam, quasi diceret idem est* Romanum esse, ac orbis terrarum ciuem.

Romani Ciues mũdi.

XIV. *Pergit segnes animos inflammare, maximè à charitate patriæ, ex quo consurgit grauis, morata, & ad persuadendum efficax oratio, motibus etiam peropportunis incensa.*

XV. *Addit in argumentum vtilitatis, quæ gloriæ annecti debebat, Romæ situm, & commoda. De hac re legendus Aristid. oratione in Romam.* καλύπτει μὲν ἀκροὺς πρῶνας, καλύπτει δὲ τὴν ἐν μέσῳ γῆν καταβαίνει δὲ μέχρι καὶ θαλάττης.

Romæ magnitudo.

XVI. *Ad summum sequitur peroratio, cui etiam grauiores, sanctioresque apud P. R. historias de industria seruauit, vbi quod capite humano in Capitolii fundamentis reperto ait, nota Toli Vulcentani caput fuisse, quod Arnobius lib. 6. aduersus gentes istarum rerum indignator accuratissimus notat his verbis.*

Capitoliũ.

Regnatoris in populi Capitolio, quis est hominum qui ignoret Toli esse sepulchrum Vulcentani? Quis est, inquam, qui non sciat ex fundaminum sedibus, capus hominis euolutum, non ante plurimum temporis, aut solum sine partibus cæteris, hoc enim quidam ferunt, aut cum membris omnibus humationis officia sortitum? & cætera, quæ fuse exequitur exagitans hanc vanitatem.

Toli caput.

ORATIO MARII AD Quirites de se, & de ea, quem parábat in Africam expeditione.

Ex Salustio

Mirifice composita est ad C. Marij ingenium hæc oratio. Est enim laconica, grandis, stricta, neruosa, sublimis, sine arte artificiosissima.

SCio ego, Quirites, plerosque nõ ijsdem artibus imperium à vobis petere, & postquam adepti sunt, gerere: primò industrios,

supplices, modicos esse, deinde per ignauiam, & superbiam ætatem agere. Sed mihi contra videtur. Nam, quò vniuersa respub. pluris est, quàm consulatus, aut prætura, eo maiore cura illam administrari, quàm hæc peti debere. Neque me fallit, quantum cum vestro maximo beneficio negotij sustineam. Bellum parare simul, & ærario parcere: cogere ad militiam eos, quos nobis offendere, domi forisque omnia curare, & ea agere inter inuidos, occursantes, factiosos, opinione, Quirites, asperius est. Ad hoc alijs, si deliquere, vetus nobilitas maiorum: fortia facta cognatorum, & affinium opes, multæ clientelæ, omnia hæc præsidio adsunt: *mihi spes omnes in memet sitæ, quas necesse est virtute, & innocentia tutari: nam alia infirma sunt.* Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me conuersa esse, æquos, bonosque fauere (quippe beneficia mea in rempub. procedunt) nobilitatem locum inuadendi me quærere. Quo mihi acrius adnitendum est, vt neque vos capiamini, & illi frustra sint. Ita ad hoc ætatis à puritia fui, vt omnes labores, & pericula consueta habeam. Quæ ante vestra beneficia gratuito faciebam, ea vti mercede accepta deseram, non est consilium, Quirites. Illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionem sese probos simulauere: mihi, qui omnem ætatem *in optimis artibus egi benefacere iam ex consuetudine in naturam vertitur*. Bellum me gerere cum Iugurtha iussistis: quam rem nobilitas ægerrime tulit. Quæso reputate cum animis vestris, num id mutari melius sit, ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis hominem veteris prosapiæ, ac multarum imaginum, & nullius stipendij: scilicet, vt in tanta re ignarus omnium trepidet, festinet, sumat aliquem ex populo sui officij monitorem. Ita plerumque euenit, vt quem vos imperare iussistis, is sibi imperatorem alium quærat. At ego scio, Quirites, qui postquam consules facti sunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint, præposteri homines. Nam legere, quam fieri tempore posterius re, atque vsu prius est.

Virtus.

Benefacti bonorum natura.

Experientia.

Comparate nunc, Quirites, me hominem nouum cum illorum superbia. Quæ illi audire, & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi; quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos existimate facta, an dicta pluris sint. Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam: mihi fortuna, illis probra obiectantur. *Quanquam ego naturam vnam, & communem omnium existimo: sed fortissimum quemque genero um esse.* Ac si iam ex partibus Albani, aut Bestiæ quæri posset, mene, an illos ex se gigni maluerint: quid responsuros creditis? nisi se liberos quàm optimos voluisse? Quod si iure me despiciunt, faciant id maioribus suis, quibus, vti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Inuident honori meo: ergo inuideant labori, & innocentiæ, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cœpi. Verum homines corrupti superbia ita ætatem agunt, quasi vestros honores contemnant: ita hos petunt, quasi honestè vixerint. Næ illi falsi sunt, qui diuersissimas res pariter expectant, ignauiæ voluptatem, & præmia virtutis. Atque etiam quum apud vos, aut in senatu verba faciunt, pleraque oratione maiores suos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores sese putant, quod contra est. Nam quantò vita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior. Et profecto ita se res habet: Maiorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala, in occulto patitur. Huiusce rei ego inopiam patior, Quirites. Verum id, quod multo præclarius est, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte, quam inique sæui. Quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est, quàm certè peperisse me, quam acceptam corrupisse melius est. Equidem ego non ignoro, si iam mihi respondere velint, abundè illis facundam, & compositam orationem fore. Sed in maximo vestro beneficio, quũ omnibus locis me, vosque maledictis lacerent, non placuit reticere: *ne quis modestiam in conscientiam duceret.* Nam me quidem ex animi mei sententia, laudare nulla oratio potest: quippe vera, necesse est bene prædicet; falsam vita, moresque mei superant, sed quoniam vestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem, & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num eorum pœnitendum sit. Non possum, fidei caussa, imagines, neque triumphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare: At, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerso corpore.

Nobilitas vana.

Fortium virorum insignia.

Hæ

Phaleræ. *Eloquentia in milite non requiritur.*

Hæ sunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta (vt illa illis) sed quam ego plurimis meis laboribus, & periculis quæsiui. Non sunt composita verba mea: parui id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, vt turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici, parum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipublicæ doctus sum hostem ferire, præsidia agitare, *nihil metuere nisi turpem famam*, hyemem, & æstatem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arctè colam, me opulentes: neque gloriam meam labore illorũ faciam. Hoc est vtile, hoc ciuile imperiũ.

Namque quum tu per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, id est dominum, non Imperatorem esse. Hæc atque alia maiores vestri faciendo, seque, & Rempublicam celebrauere. Queis nobilitas fræta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitos à vobis repetit. Cæterum homines superbissimi procul errant.

Virtus.

Maiores eorum omnia, quæ licebat illis, relinquere, diuitias, imagines, memoriam sui præclaram: *virtutem non relinquere, neque poterant; ea sola neque datur dono, neque accipitur.* Sordidum me, & incultis moribus aiunt: quia parum scitè conuiuium exorno, neque histrionem vllum, neque pluris pretij coquum, quam villicum habeo, quæ mihi libet confiteri, Quirites. Nam, & ex parente meo, & ex alijs sanctis viris ita accepi.

Coquus.

Labor virorum munditiæ.

Munditias mulieribus, viris laborem conuenire, omnibusque bonis oportere plus gloriæ, quam diuitiarum esse: arma non suppellectilem decori esse.

Sudor hæreditas fortium.

Quin ergo, quod iuuat, quod charum æstimant, id semper faciant, ament, potent. vbi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conuiuijs dediti ventri, & turpissimæ parti corporis: *sudorem, puluerem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora sunt.* Verum non est ita, nam vbi se omnibus flagitijs decorauere turpissimi viri, bonorum præmia ereptum eunt. Ita iniustissime luxuria, & ignauia, pessimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt: Reip. innoxiæ cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi: pauca de repub. loquar.

Primum omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites. Nam, quæ ad hoc tempus Iugurtham tuta sunt, omnia remouistis, auaritiam, imperitiam, atque superbiam: deinde exercitus ibi est, locorum sciens, sed me hercule magis strenuus, quàm felix. Nam magna pars eius auaritia, aut temeritate ducũ attrita est.

Et quamobrem vos, quibus militaris est ętas, adnitimini mecum, & capessite rempublicam, neque quemquam ex calamitate aliorum, aut Imperatorum superbia metus ceperit. Egomet in agmine, atque in prælio consultor idem, & socius periculi vobiscum adero: me, vosque in omnibus rebus iuxta geram. Et profecto, Dijs iuuantibus, omnia matura sunt, victoria, præda, laus, quæ si dubia aut procul essent, tamen omnes bonos reip. subuenire dicebat. *Etenim nemo ignauia immortalis factus est* neque quisquam parens liberis, vt æterni forent, optauit, magis vti boni, honestique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, si timidis virtutem verba adderent: Nam strenuis, abundè dictum puto.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Exordium à persona aduersariorum, quos obliquè in odium adducit; sibi à suo in Rempub. animo beneuolentiam concilians, vt qui duram prouinciam lubenter pro salute publica sustineat.*

II. *Expositio suæ vitæ, quam perpetua antithesi comparat cum nobilium fastu, mollitie, imperitiâ: vt sibi gratiam apud populum, & honorifica munera; illis vero creet infamiam. Hinc oratio etiam in hoc ingenuo candore plena maiestatis, & veluti doris elata consurgit. Optimæ porro artes, quarum hic meminit, sunt labor militaris, disciplinæ industria, frugalitas, Olim viri boni propri fortes in bello: vnde Græcorum ἀρίστεις. Quin milites in sacramento militiæ, promittebant, virum bonum quod docui alibi.* *Fortes qui.*

III. *Et quoniam vnum nobilitatis præsidium erat in fumosis imaginibus, & veterum vmbris collocatum, hunc arcem communi loco contra flagitiosam nobilitatem quasi machina, fortiter intentato concutit.*

Pari

Nobilitas virtus.

Pari siquidem omnes conditione nascimur, solâ virtute distinguimur.

Philo Iudæus libro de gigantibus, tria hominum genera distinguit, homines terræ, homines cœli, homines Dei. Homines terræ sunt omnes, qui ad caras terrenas, corporisq; voluptates sunt proiecti, licèt prosapiâ, & opibus polleant.

Hominum 3. genera.

Homines cœli sunt literati ἐπιστήμονες καὶ φιλομαθεῖς. *Homines Dei, sunt sacerdotes, & Prophetæ, qui vitæ puritate, & contemplationis magnitudine seiuncti à sensibus, in mundum intellectualem demigrarunt, iam Angelorum ciuitati inscripti. Eius verba sunt.*

Homines terræ qui?

Homines cœli.

Homines Dei.

Τὸ δ' αἰσθητὸν πᾶν, περικύψαντες, εἰς τὸν νοησὸν κόσμον μετανέσθησαν, κακεῖθι ὤκησαν ἐγγραφέντες ἀφθάρτων καὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτείᾳ. *Et hæc verba nobilitas.*

IV. *Deinde quod artificiosum est aduersariorũ eloquentiam in eorum damnum vertit, sua infantia, quasi innocentiæ præclaro argumento gloriosus.*

Non placuit, inquit, reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret hoc est, ne quis silentium meum malæ conscientiæ notam existimaret: Tum respondet non insidiantis eloquentiæ fuco, sed prolatis donis militaribus, & cicatricibus: Hæc enim eloquentia C. Marij, hæ sunt imagines. Quid hac oratione efficacius, aut grandius? Quod autem hic habet de sua inscitiâ, hoc Plutarch. refert, in Mario quippe dicebat γέλοιον γράμμα μανθάνειν, ὧν οἱ διδάσκαλοι δουλεύοιεν ἑτέροις. *Ridiculum esse, literas à mancipijs doctoribus (Græcos sugillans) ediscere.*

Græca licetæ.

V. *Excusat morum rusticitatem, quam cum luxu, & mollitia aduersariorum comparatam magni sibi decoris instar esse ostendit. Plena autem est acrimonia, & maiestatis oratio, grandibus etiam sententijs, quasi vestis gemmis illuminata. Quid autem grauius & illuminatius esse potest, quam cum delicias aduersarijs concedit, sibi sudorem, & puluerem quasi propriam hæreditatem. Hæ sunt virtutis notæ. Seneca de vita beata. virtutem in templo inuenies, in foro, in curia stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Contra voluptas,* θρυπτικὴ, ἐπίχριστος χλαινιδίοις ἐξηνθισμένη, *vt describitur apud Maximum Tyrium oratione quarta.*

Virtus.

Voluptas.

VI. *Transit ad statum belli, de quo & bonam spem P. R. ingerit, & strenua ad milites hortatione concludit, illud subinde inculcans.*

Neminem ignauia immortalem factum. Quò spectant ea, quæ habet Cicero 2. de legibus.

Olla propter quæ datur homini ascensus in cœlum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, earumq; laudum delubra sunto, nec vlla vitiorum sacra solemnia, obeunto.

ORATIO P. VALERII Publicolæ Consulis ad Tribunos, omnemq; plebem.

ARGVMENTVM.

Exules seruique arcem Romanam nocte ad magnum numerum duce App. Herdonio occupauerunt. Quod vbi compertum fuit, reliquum noctis in armis Romani egerunt, ignari, qui homines, quantusque numerus hostium esset. Postero die, cum Herdonius consilium, voluntatemque suam declarasset, tum quoque Trib. pleb non bellum illud, sed imaginẽ modò contendebant ad auertendos à legis cura plebis animos. Populum itaque ab armis discedere iubent. Quod cum Patribus nuntiatum esset, P. Valerius ex curia in templum ad Tribunos veniens, de periculo cum ijs primum, deinde cum plebe sic egisse fertur.

Ex T. Liuio.

QVid hoc rei est Tribuni? Appij Herdonij ductu, & auspicio Remp. euersuri estis? tam felix vobis corrumpendis fuit, qui seruitia vestra non commouit author. Quum hostes supra caput sint, discedi ab armis, legesque ferri placet? *inde ad multitudinẽ oratione conuersa.* Si vos vrbis Quirites, si vestri nulla cura tangit; at vos veremini Deos vestros ab hostibus captos! Iupiter optimus maximus, Iuno regina, & Minerua, alij Dij,

Dij, Deæque obsidentur: Castra seruorum publicos vestros Penates tenent: hæc vobis forma sanæ ciuitatis videtur? Tantum hostium non solum intra muros est, sed in arce supra forum, curiamque, comitia interim in foro sunt, Senatus in curia est: velut cum otium superat: Senator sententiam dicit, alij Quirites suffragium ineunt. Non quicquid patrum, plebisque est, Consules, Tribunos, Deos, hominesque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare, ac pacare augustissimam illam domum Iouis optimi maximi decuit? Romule pater tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his ijsdem Sabinis auro captam recepisti, da stirpi tuæ, iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingressus exercitus est. Primus en ego Consul quantum mortalis Deum possum, te ac tua vestigia sequar.

OECONOMIA orationis.

I. *Propositio periculi, & hortatio ad depellendum.*

II. *Argumenta petuntur à sacris quæ in istis adhortationibus primum locum obtinent. Vide orationem Camilli de migratione, in qua hunc locum fusius pertextum inuenies.*

III. *Concluditur per Apostrophen ad Romulum, similiter Germanicus apud Tacitum libro primo, cum ad compescendam militum seditionem peroraret, Augusti mentem inuocauit.* Tua diue Auguste cœlo recepta mens, *Tua Pater Druse imago, tui memoria, ijsdem istis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam.*

Argumenta à religione petita valida.

XERXIS ORATIO.

Oratio antiquum candorem minimè elaborati sermonis sapit.

Ex Herodoto.

Ὦ Πέρσαι, τῶν δὲ ἐγὼ ὑμέων χρήζων ὑμέας συνέλεξα ἄνδρας τε γίνεσθαι ἀγαθοὺς καὶ μὴ καταισχύνειν τὰ πρόσθεν ἐργασμένα πέρσῃσι, ἐόντα μεγάλα τε καὶ πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' εἴς τε ἕκαστος καὶ οἱ σύνπαντες προθυμίην ἔχομεν ξυνὸν γὰρ τοῦτο πᾶσι ἀγαθὸν σπεύδεται. τῶν δὲ καὶ εἵνεκα προαγορεύω ἀντέχεσθαι τοῦ πολέμου ἐντεταμένως. ὡς γὰρ ἐγὼ παυθάνομαι, ἐπ' ἄνδρας στρατευόμεθα ἀγαθοὺς. τῶν ἢν κρατήσωμεν οὐ μή τις ἡμῖν ἄλλος στρατὸς ἀντιστῇ κότε ἀνθρώπων, νῦν δὲ διαβαίνωμεν. ἐπευξάμενοι τοῖσι ἐθοῖσι τοι περσίδα γῆν λελόγχασι.

PErsæ ego vos, quorum opera mihi opus est, contraxi, vt viri præstantes existatis, neue res hactenus gestas à Persis magnas, præclarasque dedecoretis, sed cum singuli, tum vniuersi exhibeamus nos alacres, commune enim hoc hominibus bonum est strenuos esse. Eaque de re vos censui præmonendos, ad bellum constanter tolerandum. Nam (vt ego audio,) aduersus viros egregios tendimus: quos si superauimus, nullus vnquam nobis alius exercitus obstabit. Nunc igitur Deos præsides terræ Persidis precati transeamus.

Hortatio ad fortitudinem.

ORATIO ARCHIDAMI.

Argumentum.

Comparato bello à Lacedæmonijs & socijs Peloponensibus aduersus Athenienses, & contractis in vnum copiis. Archidamus rex Lacedæmoniorum, qui illius belli summam obtineret, conuocauit sociorum proceres, eosque, cum conuenissent, hac oratione hor-

hortatus est, vt pro se quique suas partes in eo bello susciperent, & fortiter tuerentur, fiduciam, quam ex ingenti sua multitudine concipere poterant, conatur ijs extorquere, nullum esse hostem negligendum, nedum Atheniensem, qui & belli gloria, & viribus præstaret. In bello gerendo fortitudinem esse adhibendam & cautionem, remouendam ignauiam.

Ex Thucydide.

Ita Exhortatio militaris ex Thucidide.

Ἄνδρες Πελοποννήσιοι, καὶ οἱ ξύμμαχοι, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν πολλὰς στρατείας, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν Πελοποννήσῳ, καὶ ἔξω ἐποιήσαντο, καὶ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι οὐκ ἄπειροι πολέμων εἰσίν, ὅμως δὲ καὶ οὕτω μείζονα παρασκευὴν ἔχοντες ἐξήλθομεν. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πόλιν δυνατοτάτην οὐκ ἐλάσσω στρατεύοντες. δίκαιον οὖν ἡμᾶς μήτε τῶν πατέρων χείρους φαίνεσθαι, μήτε ἡμῶν αὐτῶν τὴν δόξης οὐδενὸς ἔργους. ἡ γὰρ Ἑλλὰς πᾶσα τῇδε τῇ ὁρμῇ ἐπῆρται, καὶ προσέχει τὴν γνώμην, εὔνοιαν ἔχοντα, διὰ τὸ Ἀθηναίων ἔχθος, πρᾶξαι ἡμᾶς ἃ ἐπιθυμοῦμεν. οὔκουν χρὴ, εἰ τῷ καὶ δοκοῦμέν πλῆθει ἐπιέναι, καὶ ἀσφάλειαν πολλὴν εἶναι μὴ ἐλθεῖν τοὺς ἀνταίξοντας ἡμῖν διὰ μάχης τούτων ἕνεκα ἄμεινον ἕτερόν τι παρεσκευασμένους χωρεῖν. ἀλλὰ καὶ πόλεως ἐλάσσης ἡ μόλις, καὶ στρατιώτου τὸ κατὰ αὐτὸν ἀεὶ προσδέχεσθαι ἐς κίνδυνόν τινα ἥξειν. ἄδηλα γὰρ τὰ τῶν πολεμίων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ, καὶ διὰ τῆς ὀργῆς ἀδοκήτως ἐπιχειρήσεις γίγνονται πολλάκις τε τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς, ἄμεινον ἡμύναντο τοὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους γεγέσθαι χρὴ δὲ ἀεὶ ἐν τῇ πολεμίᾳ, τὴν μὲ γνώμην θαρσαλέως στρατεύειν, τὸ δὲ ἔργῳ, δεδιότας παρεσκευάσθαι. οὕτω γὰρ πρός τε τὸ ἐπιέναι τοῖς ἐναντίοις εὐψυχότατοι ἂν εἶεν, πρός τε τὸ ἐπιχειρεῖσθαι ἀσφαλέστατον. ἡμεῖς δοῦν ἐπὶ ἀδύνατον ἀμύνεσθαι, οὕτω πάλιν ἐρχόμενα, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἄριστα παρεσκευασμένοι. ὥστε χρὴ καὶ πάνυ ἐλπίζειν διὰ μάχης ἰέναι αὐτοὺς, εἰ μὴ καὶ νῦν ὥρμηνται, ἐν ᾧ οὕτω παρέσμεν, ἀλλ' ὅταν ἐν τῇ γῇ ὁρῶσιν ἡμᾶς δῃοῦντάς τε καὶ τἀκείνων φθείροντας. πᾶσι γὰρ ἐν τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἐν ᾧ

VIri Pelopponenses, ac Socij, & nostri maiores multas expeditiones, tum in ipsa Peloponneso, tum extra eam sumpserunt, & ij, qui ex nobis ipsis sunt prouectiore ætate, haud inexperti sanè rei bellicæ: nunquam tamen maiorem habentes apparatum belli processimus. Verum nunc aduersus validissimam pergimus ciuitatem, & ipsi plurimi, & fortissimi militantes. Æquum est igitur nos, neque patribus deteriores videri, neque nostra ipsorum gloria inferiores. Omnis enim Græcia ad hunc motum animo erecta est, & attenta, votaque facit propter Atheniensium odium, vt nobis ex sententia eueniat. Itaque non est faciendum, vt, etiamsi cui videmur permulti in hostem ire, ac magna fiducia esse, illum non proditurum ad conserendum nobiscum prælium, ideirco aliquid de apparatu belli remittatur: sed vnusquisque, & dux ciuitatis suæ, & miles semper expectet in aliquod sibi discrimen per sese esse veniendum. Anceps enim conditio est bellorum, & ex paruo fiunt multa, & cum indignatione confligitur. Ac sæpe minor manus dum meruit, maiorem præ contemptu parum instructam profligauit. Oportet autem in hostili terra militantes, animo quidem esse præstanti, ad rem verò gerendam cum metu se præparare. Ita namque, & ad inuadendum hostem promptissimi fuerint, & ad propulsandum tutissimi. Neque verò aduersus ciuitatem nos tendimus, ita inualidam ad se vlciscendam, sed omnibus quam maximè rebus instructam: vt omninò credendum sit, eos in certamen esse venturos, & si minus nunc sese mouent, quum nondum sub aspectum venimus: at certè quum vident nos in suis finibus agentes hostiliter, ac cuncta vastantes, tunc se moturos esse. Omnes enim, qui ante suos oculos subitò insolitum quippiam patiuntur, iracundiæ subiti: & qui ratione minimum vtuntur, ij pietatem ad agendum furore prosiliunt. Quod Atheniensis maximè omnium credibile est esse factu-

Ed. H. S.

Fiducia minuenda.

παραυτίκα δρᾶν πάσχοντάς τι ἄνθες, ὀργὴ προσπίπτει. καὶ οἱ λογισμῷ ἐλάχιστα χρώμενοι, θυμῷ πλεῖστα ἐς ἔργον κατίστανται. Ἀθηναίους δὲ καὶ πλέον τῶν ἄλλων εἰκὸς τοῦτο δρᾶσαι, οἱ ἄρχειν τε τῶν ἄλλων ἐξιοῦσι, καὶ ἐπιόντες τὴν τῶν πέλας δηιοῦν μᾶλλον ἢ τὴν ἑαυτῶν ὁρᾶν. ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτην πόλιν στρατεύοντες, καὶ μεγίστην δόξαν οἰσόμενοι τοῖς τε προγόνοις, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. ἐπ' ἀμφότερα οὐκ τῶν ἀποβαινόντων, ἕπεσθ' ὅποι ἄν τις ἡγῆται, κόσμον καὶ φυλκὴν περὶ παντὸς ποιούμενοι, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ὀξέως δεχούμενοι. κάλλιστον γὰρ τὸ δὲ καὶ ἀσφαλέστατον, πολλοὺς ὄντας ἑνὶ κόσμῳ χρωμένους φαίνεσθαι.

facturos, qui se dignum censent, & alijs imperare, & vicinorum terram vastare, potius quam suam ab alijs vastari cernere. Igitur tanquam aduersus tantam ciuitatem expeditionem molientes, ac summam gloriam, tam progenitoribus nostris, quàm nobis ipsis allaturi, ad vtrumque, prout res feret, sequimini, quacunque vos aliquis duxerit: memores omni in re ornatus, atque custodiæ, & celeriter iussa exequentes. Nam pulcherrimum hoc, tutissimumque quum multi sint, cunctos tamen eodem ornatu præditos cerni.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium est à gloria maiorum, quod est in istis adhortationibus frequentissimum.*

II. *In propositione momentum rei expenditur, quod grauissimum ostenditur, ad discutiendam nimiam militum fiduciam.*

III. *Quippe Mars anceps, & alata victoria, nimia idcircò fiducia militibus perniciosa.*

Animus vereri, qui scit, scit tute aggredi. *Publius Syrius.*

IV. *Et eò maior cautio adhibenda, quò contra Athenienses res est, qui dominandi flagrantissime aliena expetunt, tantum abest, vt sua diripi patiantur.*

XENOPHONTIS ORATIO.

Arguméntum.

Hortatio militaris ex Xenophonte.

Hæc licet breuis oratio, idcirco non prætereunda, quia habet egregium specimen cohortationis, ad animandos milites in ipsa iam conserenda pugna.

Ex Xenophonte.

Ἄνδρες, ἀναμιμνήσκεσθε ὅσας δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὄμοσε ἰόντες νενεκήκατε, καὶ οἷα πάσχουσιν οἱ πολέμιους φεύγοντες. καὶ οὗτο ἐννοήσατε, ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμὲν ἀλλ' ἕπεσθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὀνόμασι; ἡδύ τοι, ἀνδρεῖόν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα, καὶ ποιήσαντα, μνήμην ἐν οἷς ἐθέλει παρέχειν ἑαυτοῦ.

Recordamini Milites, quot prælijs ante, Deorum ope freti, hostem viceritis: considerate, quibus incommodis, qui fugiunt afficiantur, cogitate nos ad ipsas iam Græciæ portas venisse. Agite, Herculem ducem sequimini. Iucundum certè futurum est, apud quos maximè velitis præclare dicta, factaque vestra testata relinquere. *Ed. H. S.*

AGRICOLAE ORATIO.

Hortatio militaris.

Oratio diserta est imprimis, elimata, acuta, pulchrâ temperie ornamentorum.

Ex Tacito.

OCtauus annus est, Commilitones, ex quo virtute, & auspicijs Imperij Romani fide, atque opera vestra Britanniam vicistis, tot expeditionibus, tot prælijs, seu fortitudine aduersus hostes, seu parientia, ac labore penè aduersus ipsam rerum naturam opus fuit: neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama, nec rumore, sed castris, & armis tenemus. Inuenta Britannia, & subacta. Equidem in agmine, quum vos paludes, montesve, & flumina fatigarent, fortissimi cuiusque vocem audiebam. Quando dabitur hostis? quando acies? Veniant è latebris suis extrusi, & vota, virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis aduersa. Nam vt superasse tantum itineris, syluas euasisse, transisse æstuaria, pulchrum, ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis, aut locorum eadem notitia est, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iampridem mihi decretum est, neque exercitus, neque ducis terga tuta esse. Proinde, *& honesta mors turpi vita potior*, & incolumitas, ac decus eodem loco sita sunt. *Nec inglorium fuerit in ipso terrarum, ac naturæ fine cecidisse.* Si nouæ gentes, atque ignota acies constitisset, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate, ij sunt quos proximo annovnam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis, ij cæterorum Britannorum fugacissimi, ideoque tandiu superstites. Quomodo syluas, saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal robore, pauida & inertia ipso agminis sono peiluntur: sic acerrimi Britannorum iampridem cecidерunt, *reliquus numerus* est ignauorum, & metuentium. Quos, quod tandem inueniistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt nouissimi, ex extremo metu corpora defixere in his vestigijs, in quibus pulchram, & spectabilem victoriam ederitis. Transigite cum expeditionibus, *imponite quinquaginta annis magnum diem.* Approbate reipub. nunquam exercitui imputari potuisse, aut moras belli, aut causas rebellandi.

OECONOMIA orationis.

Laus Acroamatiucundum militibus.

I. Exordium à delinitione militum, & pristina virtutis recordatione, quod est in istis efficax. Quippe iucundissimum acroma militum laus ab Imperatore profecta.

II. Artificiosa, & elegans oratio, qua se propositioni insinuat. Fingit enim leui, morata oratione militum vota, & conflictus desideria, vt eos voti sui compotes factos esse pronuntiet.

Fortitudo bellica.

III. Leniter tandem propositio irrepit, pugnandum esse quod cogit necessitas, & suadet gloria. Siquidem decorum est in ipso terrarum, ac naturæ fine cecidisse.

Ignaui milites quibus nominibus appellantur.

IV. Addit locum facilitas, à persona hostium, qui contemptissimi remanserunt, Numerus magis quam viri. Sic λαὸς, ἀχάριτος πρόσωπα. *Homines nullius pretij dicuntur ab Aristophane in nubibus.*

DARII ORATIO ad Milites.

Ex quinto Curtio lib. 3.

Hæc inter adhortationes militares grauissima est.

TErrarum, inquit, quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo ante domini, iam non de gloria, sed de salute, & (quod saluti præponitis) de libertate pugnandum est: hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut constituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certauimus. In Cicilia victos Syria porerat excipere. Magna munimenta regni Tigris, atq; Euphrates erant. Ventum est eò, vnde pulsis ne fugæ quidem locus est. Omnia tam diuturno bello exhausta post tergum sunt. Non incolas suos vrbes, non cultores habent terræ. Coniuges quo-

quoque, & liberi sequuntur hanc aciem, parata hostibus præda, nisi pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium, exercitum, quem pene immensa planities vix caperet, comparaui equos, arma distribui: commeatus, ne tantæ multitudini deessent, prouidi: locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cætera in vestra potestate sunt: audete modo vincere, *famamque (infirmissimum aduersus fortes viros telum) contemnite.* Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis, quæ vbi primum impetum effudit, velut quædam animalia, amisso aculeo, torpet. Hi vero campi deprehendere paucitatem, quam Ciciliæ montes absconderant. Videtis ordines raros, cornua extenta, mediam aciem vanam, & exhaustam. Nam vltimi quos locauit auersos, terga iam præbent. Obteri me hercule, equorum vngulis possunt, etiam si nihil præter falcatos currus emiseris, & bello vicerimus, si vincimus prælio. Nam ne illis quidem ad fugam locus est. Hinc Euphrates, illinc Tigris prohibet incluſos: & quæ antea pro illis erant, in contrarium conuersa sunt, nostrum mobile, & expeditum agmen est, illud præda graue. Implicatos ergo spolijs nostris trucidabimus: eademque res & causa erit victoriæ, & fructus. Quod si quem è vobis nomen gentis mouet, cogitet Macedonum illic arma esse, non corpora. Multum enim sanguinis inuicem hausimus, & semper grauior in paucitate, iactura est. Nam Alexander *quantuscunque ignauis & timidis videri potest, vnum animal est*: &, *si quid mihi creditis, temerarium & vecors, ad hunc nostrum pauore, quàm sua virtute felicius. Nihil potest esse diuturnum, cui non subest ratio*, licet felicitas aspirare videatur, tamen ad vltimum temeritati non sufficit. Præterea breues, & mutabiles vices rerum sunt, & fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita Dij fata ordinauerunt, vt Persarum imperium, quod secundo cursu per cc. xxx. annos ad summum fastigium inuexerant, magno motu concuterent magis, quam affligerent, *admonerentque nos fragilitatis humanæ, cuius mimia in prosperis rebus oblitio est.* Modò græcis vltrò bellum inferebamus, nunc in sedibus nostris propulsamus illarum. Iactamur inuicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuo affectamus, vna gens non capit. Cæterùm etiamsi spes non subesset, necessitas tamen stimulare deberet. Ad extrema perueuentum est. Matrem meam, duas filias, Ochum in spem huius imperij genitum, illos principes, illam sobolem regiæ stirpis, duces vestros, regum instar vinctos habet: nisi quod in vobis est, ipse ego maiore parte captiuus sum. *Eripite viscera mea ex vinculis, restituite mihi pignora*, pro quibus ipse mori *suauis & magni*. non recuso. Parentes, liberos (nam coniugem in illo carcere amisi) credite nunc omnes extendere ad vos manus, implorare patrios Deos, opem vestram, misericordiam, fidem expoſcere, vt seruitute, vt compedibus, vt precario victu ipsos liberetis. *An creditis aquo animo ijs seruire, quorum reges esse fastidiunt?* Video admoueri hostium aciem: sed quo propius discrimen accedo, hoc minus ijs, quæ dixi, possum esse contentus. Precor vos per Deos patrios, æternumque ignem, qui præfertur altaribus, fulgoremque solis intra fines regni mei orientis, per æternam memoriam Cyri, qui ademptum Medis, Lydisque imperium primus in Persidem intulit, vindicate ab vltimo dedecore nomen, gentemque Persarum. Ite alacres, & spe pleni, vt quam gloriam accepistis à maioribus vestris, posteris relinquatis. *In dextris vestris iam libertatem, opem, & rem futuri temporis geritis.* Effugit mortem, quisquis contempserit; Timidissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam vt conspici possim, curru vehor, nec recuso, quo minus imitemini me, siue fortitudinis exemplum, siue ignauiæ fuero.

Fama.

Alexandri desitio procax.

Fortuna mutabilis.

Fragilitas humana.

OECONOMIA orationis.

I. *Proponitur necessitas pugnæ, & momentum rei, quod grauissimum est.*

II. *Prouisa à Rege omnia ad bellum necessaria, animis tantum opus esse, quos vt faciat, Alexandri famam, & metum apposità omni industria extenuare conatur, quem fama duntaxat magnum, re autem ipsa contemptum ostendit.*

III. *Et hoc ab adiunctis præsij, quæ Persis opportuna, Alexandro infirma.*

IV. *Ad summum Alexander vnum animal est, idque vecors, & temerarium: sic hostem extenuat Polybius l. 3.*

Προσέτειά γε μὴν καὶ θρασύτης, καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τύφος, εὐχείρωτα μᾶλλον τοῖς ἐχθροῖς. *Polyb. l. 3. p. 232.* *Temeritas.*

V. *Spes ingeritur dictis grauibus, & sententiosis de humanarum rerum vicissitudine, quò fit vt reflante fortuna res Alexandri nimis latas accisum iri credibile sit. Simile, est quod Demosthenes Philippica prima sectione xij. de Philippo dicit.* Μὴ γὰρ ὡς θεῷ νομίζετε ἐκείνῳ τὰ παρόντα πεπηγέναι.

Deus solus immutabilis.

VI. *Et spei adexitur ingens telum necessitas, qua rerum suarum extremam calamitatem tam graui, & morata oratione exponit, vt ferreos animos possit emollire.*

VII. *Postremò infertur obsecratio grauis, & inconsa. Quod autem hîc habet de aterno igne, explicat Curt. l. 3. Ignis quem ipsi sacrum & aternum vocabant, argenteis altaribus præferebatur.*

ALEXANDRI ORATIO
Ad trecentos milites.

Argumentum.

In Sogdianis petra erat expugnatu difficillima, patebat enim in altitudinem stadia 30. in orbem verò 150. vndequaque ardua, & prærupta, ne callibus quidem vllis peruia. Vnus qui ad cacumen ducebat aditus, & angustus limes, ab hostibus tenebatur. Insederant enim petram triginta hominum millia. Alexander aduersus impedimenta omnia & naturæ, & artificij enitens, ne huic quidem difficultati cedere voluit, & quoniam vis non valuisset, dolo statuit aggredi, hoc igitur commentus est ad eludendos hostes stratagema. Negotium dat ducibus, vt trecentos expeditos iuuenes conquirant exercitatæ pernicitatis, qui rem pecuariam in montibus exercuerint, ac proinde assueuerint in præcipitijs, & locis deuijs insistere: his terrorem incutere hostibus parabat. Qui vt conuenerunt, hac oratione quid fieri velit, exponit. Rationem illis ad cacumen perueniendi aperit, hortatur vt strenuè rem aggrediantur, & aduersus omnes difficultates luctentur: denique addit animos propositis præmijs ampliβimis, itaque illos dimittit.

Hortatio ad rem arduã. Ex Q. Curtio. Alexandri labores.

VObiscum (inquit) ô iuuenes, & mei æquales, vrbium inuictarum antè munimenta superaui, montium iuga perenni niue obruta emensus sum; angustias Ciliciæ intraui, Indiæ sine lassitudine frigoris vim perpessus sum, & mei documenta vobis dedi, & vestra habeo. Petra, quam videtis, vnum aditum habet, quem barbari obsident, cætera negligunt. Nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Inuenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. *Nihil tam altè natura constituit, quo virtus non possit enitt.* Experiendo, quæ cæteri desperauerunt, habemus Asiam in potestate. Euadite in cacumen: quod cum ceperitis, candidis velis mihi signum dabitis: ego copijs admotis hostem in nos à vobis conuertam. Præmium erit ei, qui primus occupauerit verticem, talenta decem; vno minus accipiet, qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines seruabitur portio. Certum habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Candor signum felicitatis.

I. *Exordium à rebus antea gestis efficacissimum, O passi graviora.*

II *Propositio rei, in qua calido artificio periculà dissimulantur, & facilitate res alioqui difficilis adumbratur.*

III *Hortatio efficax cum præmiorum lenocinio.*

GER-

GERMANICI ORATIO.

Conquestio, & hortatio ad vindictam sceleris.

Argumentum.

Germanicus Cæsar peragrata Aegypto in morbum incidit, quo leuatus, alio repente fuit correptus, quo grauiter conflictatus est : & suberat suspitio oblati à Pisone præside Syriæ veneni. Desperata valetudine, sic apud amicos, qui tum frequentes aderant moribundus loquutus est. Rogatne impune tantum scelus patiantur esse Pisoni, & Plancinæ eius vxori, quæ particeps sceleris credebatur. Rationem pœnarum persequendarum aperit.

EX TACITO.

Fato mori.

SI fato concederem, iustus mihi dolor etiam aduersus Deos esset, quod me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent: nunc scelere Pisonis, & Plancinæ interceptus *vltimas preces pectoribus vestris relinquo* Referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidijs circumuentus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, illachrymabunt quondam florentem, & tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud Senatum, inuocandi leges. *Non præcipuum hoc amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo quæstu*, sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti. Vindicabitis vos, si me potius, quam fortunam meam fouebatis. Ostendite pop. Rom. Diui Augusti Nepotem, eandemque coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent.

Affectus doloris.

Querimonia grauis

I. *Queritur de Pisone, sed hæc nimis mollis, & languida videtur oratio apud Sapientem, qui vitam omnem, & mortem ὕλην ἀρετῆς putat, vt loquitur Synesius lib. de prudentia.*

II. *Vltionem flagitat, inerat hoc animis, & adhuc regnat pessimum axioma*, inimicum vlcisci vitam accipere est alteram. *Publius Syrus. Fatum autem cuius hic initio meminit est*, τῆς εἱμαρμένης θάνατος *vt appellatur à Demosthene in oratione περὶ στεφάνου, quæ opponitur morti violentæ. Sic Cicero dixit mori suo fato, naturali scilicet morte post iustum ætatis curriculum confici.*

ALEXANDRI ORATIO.

Hortatoria ad expeditionem.

Argumentum.

Inclinatis iam animis multitudinis ad requiem laboriosæ militiæ optandam, accesserat sparsus, sine authore quidem, sed ex diuturniorum statiuorum occasione excitatus missionis rumor. Qui & si temerè percrebuerat, tamen tanta fuerat omnium auiditate acceptus, vt iam totis castris à gregarijs militibus reditus compararetur. Quæ res non mediocriter Alexandrum vix ea ingressum, quæ animo, & spe præceperat, perculit. Itaque pecoribus per errorem incusatis, illis ipsis authoribus vulgus ab eo errore, & cupiditate deducere hac oratione statuit, qua leniter obiurgat

gat milites quòd immaturum suarum victoriarum fructum velint percipere. Duas exponit consilij sui causas, cur nondum incœptis desistat. Neque quæ parta sint retineri posse, nisi subactis hostibus, qui supersint & his domitis, multo vberiores victoriæ fructus ostendi, & sese offerre, hæc nisi pacata teneri non posse: pacata verò secum his multò plura esse allatura. Eos præterea ad persequendas de percussoribus Darij pœnas impellit.

Ex Quinto Curtio.

Alexandri expeditiones.

MAgnitudinem rerum, quas gessimus, Milites, intuentibus vobis, minime mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere: vt omnium Illyricos, Triballos, Beotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponesum, quorum alia ductu meo, alia imperio, auspicioque perdomui. Ecce orsi bellum ad Hellespontum, Ionas Aeolidem seruitio barbariæ impotentis eximimus. Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphiliam, Picides, Ciliciam, Syriam, Phœnicem, Armeniam, Persidem, Medos, Parthienem habemus in potestate. Plures prouincias complexus sum, quam alij vrbes ceperunt: & nescio an enumeranti mihi quasdam ipsarum rerum multitudo subduxerit. Itaque si crederem satis certam esse possessionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus, ego vero, milites, ad Penates meos, ad parentem, sorores que, & cæteros ciues, vel renitentibus vobis erumperem, vt ibi potissimum partâ vobiscum laude, & gloriâ fruerer, vbi nos vberrima victoriæ præmia expectant, liberorum, coniugum, parentumque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum secura possessio. Sed in nouo, & (si verum fateri volumus) *precario imperio*, adhuc iugum eius rigida ceruicę subeuntibus barbaris, tempore (milites) opus est, dum mitioribus ingenijs imbuuntur, & efferatos mollior consuetudo permulcet. Fruges quoque maturitatem statuto tempore expectant, adeo etiam illa sensus omnis expertia, tamen sua lege miteſcunt. Quid creditis tot gentes alterius imperio, ac nomine assuetas, non sacris, non moribus, non cõmercio linguę cohęrentes, eodem prælio domitas esse, quo victę sunt? Vestris armis continentur, non suis moribus, sed qui præsentes metuunt, in absentia hostes erunt: Cum feris bestijs res est, quas captas, & inclusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies mitigat. Et adhuc sic ago tanquam omnia subacta sint armis, quæ fuerunt in ditione Darij. Hyrcaniam Nabarzanes occupauit. Bactra non possidet solum parricida Bessus, sed etiam minatur. Sogdiani, Dahæ, Massagetæ, Sacæ, Indi sui iuris sũt. Omnes hi simul, si terga nostra viderint, sequentur. Illi enim eiusdem nationis sunt, nos alienigenæ & externi. Suis autem quique parent placidius, etiam cum is præest, qui magis timeri potest. Proinde aut quæ cepimus, omittenda sunt: aut quæ non habemus, occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum est medici relinquunt, sic nos quicquid obstat imperio, recidamus. *Parua sæpe scintilla contempta magnum excitauit incendium. Nihil tuto in hoste desciscitur, quem spreueris, valentiorem negligentia facies.* Ne Darius quidem hæreditarium Persarum accepit imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoæ castrati hominis admissus: ne vos magno labore credatis Bessum vacuum regnum occupaturum. Nos verò peccauimus, Milites, si Darium ob hoc vicimus, vt seruo eius tradideremus imperium, qui vltimum ausus scelus, regem suum etiam externæ opis egentem, certè cui nos victores peperciſſemus, quasi captiuum in vinculis habuit, ad vltimum, ne a nobis conseruari posset, occidit. Hunc vos regnare patiemini? quem equidem crucifixum videre festino, omnibusque Regibus, gentibusque fidei, quam violauit, meritas pœnas soluentem. At herculè, si mox eundem Græcorum vrbes, aut Hellespontum vastare nuntiatum erit vobis, quo dolore afficiemini. Bessum præmia vestræ occupasse victoriæ? Tunc ad repetendas res festinabitis, tunc arma capietis. Quanto autem præstat territum adhuc, & vix mentis suæ compotem opprimere? Quatridui nobis iter superest: qui tot procul caumus niues, tot amnes superauimus, tot montium iuga transcurrimus, non mare illud, quod exæstuans iter fluctibus occupat, euntes non moratur: non Ciliciæ fauces, & angustiæ includunt: plana omnia, & prona sunt, *in ipso limine victoria stamus.* Pauci nobis fugitiui, & Domini sui interfectores superſunt. Egregium me herculeo,

Tempus opportunũ expectandũ.

Parua non contemnenda. Initijs magis obsistendum.

le opus, & inter præmia gloriæ vestræ numerandum, posteritati, famæque tradetis: Darij quoque hostis, finito post mortem eius odio, parricidas esse vos vltos, neminem impium effugisse manus vestras: hoc perpetrato, quanto creditis Persas obsequentiores fore, quum intellexerint vos pia bella suscipere, & Bessi scelerì, non nomini suo irasci?

Inter grauissimas hortationes est Cyri morientis ad filios oratio apud Xenophontem παιδικὸς ἰμοὶ, quam, quia prolixior est, omitto.

OECONOMIA orationis.

I. *Demulcet à rebus antea gestis. Quid fuit durum pati meminisse dulce est.*

II. *Verùm stabilienda est fortuna semel erecta atque in eo mora opus est.*

III. *Et hoc probatur, ab adiunctis domitarum gentium.*

IV. *Sed neque omnia domita, aut pacata.*

V. *Et hæ reliquæ si negligantur, vt parua scintilla contempta, magnum excitabunt incendium.* Ἀσκλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ὀλίγα τὰ πολλὰ, *vt ait Thucidides in oratione Archidami citata.*

VI. *Grauissime vrget à Bessi parricidio, & indignitate, cui crumenetur, non regnum ab eo occupatum.*

VII. *Post iustissimus, & necessarias belli rationes facilitas rei conficiendæ expenditur.*

VIII. *Ad summum, generosarum mentium esca gloria, hic autem actus extremus est, & quasi aurea totius operis Coronis.*

CONSVLTATIONES.

CONSVLTATIO DE propagando imperio.

ORATIO ALEXANDRI ad milites,

In hac exhortatione elucet, vis blanda persuasionis, & dominium illius suadæ, fortiter & suauiter in animos influentis.

NOn ignoro, Milites, multa quæ terrere vos possent ab incolis Indiæ per hos dies industria esse iactata, sunt non est improuisa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, sic Mesopotamiæ campos, Tigrim, & Euphratem, quorum alterum vado transiuimus, alterum ponte terribilem fecerant Persæ, *Numquam ad liquidum fama perducitur.* Omnia illa tradente maiora sunt vero. Nostra quoque gloria, cum sit ex solido, plus tamen habet nominis, quam operis, modo quis belluas offerentes mœnium speciem, quis Hydaspem amnem, quis cætera auditu maiora, quam vero sustinere posse credebat? Olim hercule *fugissemus ex Asia, si nos fabulæ* debellare *potuissent.* Crediti sne Elephantorum greges maiores esse, quam vsquã armentorum sunt, cum & rarum sit animal, nec facilè capiatur, multoque difficilius mitigatur. Atque eadem vanitas copias peditum equitumque numerauit. Nam flumen, quo latius fusum est, hoc placidius stagnat, quippe angustis ripis coercitum, & in angustiorem alueum elisum torrentes aquas inuehit. Contra, statio alui, segnior cursus est. Præterea in ripa omne periculum est, vbi applicantes nauigia hostis expectat. Ita quantumcumque flumen interueni, idem futurum discrimen est euadentium in terra. Sed omnia ista vera esse fingamus. Vtrumne vos magnitudo belluarum, an multitudo hostium terret? Quod pertinet ad Elephantos, præsens habemus exemplum in suos vehementius, quam in nos incurrerunt, tam vasta corpora securibus, falcibusque mutilata sunt: quid autem interest, totidem sint, quod Porus habuit, an tria millia cum vno, aut altero vulneratis, cæteros in fugam declinare videbimus. Deinde paucos quoque, & incommode regunt. Congregata vero tot millia, ipsa se elidunt, vbi nec stare, nec fugere potuerint, inhabiles vastorum corporum moles. Equidem sic animalia ista contempsi, vt cum haberem ipse, non opposuerim, satis gnarus plus suis, quam hostibus periculi inferre. At enim equitum, peditumque multitudo vos commouet? cum paucis enim pugnare soliti estis, & nunc primum inconditam sustinebitis turbam? Testis aduersus multitudinem inuicti Macedonum roboris Granicus amnis, & Cilicia inundata cruore

Ex Q. Curtio. l. 9. c. 2.

Elephanti.

Persarum, & Arbela, cuius campi deuictorum à vobis ossibus strati sunt. Sero hostium legiones numerare cœpistis, postea quàm solitudinem in Asia vincendo fecistis. Cum per Hellespontum nauigaremus, de paucitate nostra cogitandum fuit: nunc nos Scytæ sequuntur, Bactriana auxilia præsto sunt. Dacæ, Sogdianique inter nos militant. Nec tamen illi turbæ confido, vestras manus intueor, vestram virtutem rerum, quas gesturus sum vadem, prædamque, habeo. Quamdiu vobiscum in acie stabo, nec mei nec hostium exercitus meminero. Vos modo animos mihi plenos alacritatis, ac fiduciæ adhibite. Non in limine operum, laborumque nostrorum, sed in exitu stamus, peruenimus ad solis ortum, & Oceanum, nisi obstat ignauia, inde victores perdomito fine terrarum reuertemur in patriam. Nolite (quod pigri agricolæ faciunt) maturos fructus per inertiam emittere è manibus. Maiora sunt periculis præmia, diues eadem, & imbellis est regio. Itaq; non tam ad gloriam vos duco, quàm ad prædam. Digni estis, qui opes, quas illud mare littoribus inuenit referatis in patriam. Digni qui nihil inexpertum, nihil metu omissum relinquatis, per vos, gloriamque vestrã, qui humanum fastigium exceditis, perque & mea in vos, & in me vestra merita, quibus inuicti contendimus oro, quæsoque, ne humanarum rerum terminos, adeuntem alumnum, commilitonemque vestrum, ne dicam Regem deseratis. Cætera vobis imperaui, hoc vnum debiturus sum; & is vos rogo, qui nihil vnquam vobis præcepi, qui primus me periculis obtuli, qui sæpe aciẽ clypeo meo texi, ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculem, Liberumque Patrem, si inuidia abfuerit æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obstinatum silentium rumpite. Vbi est ille clamor alacritatis vestræ index? Vbi est ille meorum Macedonum vultus? Non ignosco vos milites, nec agnosci videor à vobis, surdas iamdudum aures pulso, aduersos animos, & infractos excitare conor. Nescio quid imprudens in vos deliqui, quod me, ne intueri quidem vultis, in solitudine mihi videor esse, Nemo respondet, nemo saltem negat, quos alloquor, quid autem postulo? vestram gloriam, & magnitudinem iudicamus. Vbi sunt illi, quorum certamine paulo ante vidi contendentium, qui potissimũ vulnerati Regis corpus exciperent, desertus, destitutus sum, hostibus deditus. Sed solus quoque ire perseuerabo. Obijcite me fluminibus, & belluis, & illis gentibus, quarum nomina horretis, inueniam qui desertum à vobis sequantur, Scythæ, Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori præstat, quàm precariò Imperatorem esse. Ite reduces domos, ite deserto rege ouantes. Ego me à vobis desperatæ victoriæ, aut honestæ morti locum inueniam.

Finis non negligẽdus.

Exhortatio blanda.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium captat à sparsis rumoribus, & afflato terrore quem statim discutere conatur, cum sua naturâ famam mendacem experimentis comprobat. Recte in eam sententiam dixit Lucanus libro primo, Quisque pauendo dat vires famæ, nulloque auctore malorum. Quæ finxere timent Lucan. l. & Tertull. in Apologetico. Cur malum fama? quia velox, an quia plurimum mendax.*

II. *Atque vt prudens orator timoris scrupulos radicitus euellat, causas scrutatur, illæ sunt partim in difficultate trajiciendi fluminis, partim ex hostium multitudine, Elephantorumque terroribus, quæ omnia solertius extenuat. Porro de Elephantis Indicis; qui sunt Lybicis præstantiores, deque eorum pugna, & moderatione, multa Polybius lib v.*

III *Extenuatis rebus hostium, suas exaggerat, & quasi σωματοποιεῖ, sunt autem illæ virtutes antea partæ, bellicarum rerum peritia, gloria nominis, exterarum gentium subsidia Macedonum robora.*

IV. *His commemoratis succedit hortatio blanda, & illex, cui additur etiam precatio, qua nihil suauius & robustius, nam vt ait Tacitus. Suasio: & precatio ab eo, qui potest iubere, vim necessitatis habet. Ad summum nihil omittit ad deliniendos milites, modò laudans, modò increpans, modò blandienti, modò irato similis, amore, metu, pudore potentissimis machinis pugnat, & quasi dulcia spargit fulmina.*

ORATIO POENI ad Alexandrum, priori respondens.

DIj prohibeant à nobis impias mentes, & profectò prohibent. Idem animus est tuis, *Ex Curt. li. 9.*

tuis, qui fuit semper, ire iusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostro commendare posteritati tuum nomen. Proinde, si perseueras, inermes quoque, & nudi, & exangues, vtcumque tibi cordi est sequimur, vel antecedimus. Sed si audire vis, non fictas tuorum militum voces, verum necessitate vltima expressas, præbe quæso propitias aures, imperium, atque auspicium tuum constantissime secutis, & quocunque pergis secuturis. Vicisti, Rex, magnitudine rerum, non hostes modò, sed etiam milites. Quicquid mortalitas capere poterat, impleuimus; emensis maria, terrasque melius nobis, quam incolis omnia nata sunt. Penè in vltimo mundi fine consistimus, in alium orbem paras ire, & Indiam quæris, Indis quoque ignotam. Inter feras, serpentesque degentes eruere ex latebris, & cubiculis suis expetis, vt *plura quam sol videt victoria lustres. Digna prorsus cogitatio animo tuo, sed altior nostro. Virtus enim tua semper in incremento erit, nostra vis in fine iam est.* Intuere corpora exanguia tot perfossa vulneribus, tot cicatricibus putrida Iam tela hebetia sunt, iam arma deficiunt, vestem Persicam induimus, quia domestica subuehi non potest. In externum degenerauimus cultum. Quoto cuique lorica est? quis equum habet? iube quæri, quam multos serui ipsorum persecuti sunt? quod cuique supersit ex præda? *Omnium victores, omnium inopes sumus. Nec luxuria laboramus, sed bello.* Instrumenta belli consumpsimus, hunc tu pulcherrimum exercitum nudum obijcies belluis? quarum vt multitudinem augeant de industria barbari, magnum tamen esse numerum, etiam ex mendacio intelligo. Quid si adhuc penetrare in Indiam certum est, Regio à meridie minus vastata est. Qua subactâ, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura. *Cur circuitu petis gloriam, quæ ad manum posita est?* Sic quoque occurrit Oceanus. Nisi mauis errare, *peruenimus quò tua fortuna ducit.* Hæc tecum, quem sine te, cum his loqui malui, non vti inirem circunstantis exercitus gratiam, sed vt vocem loquentium potius, quam vt gemitum murmurantium audires.

Alexandri res gestæ.

Militum ærumnosorum status.

OECONOMIA *orationis.*

I. Artificiosissima hæc responsio, in qua primùm milites dant manus suo Imperatori, promptissima quæque obsequia polliciti, mox leni insinuatione spargunt mites querimonias, quarum tantæ sunt illecebræ, vt querendo auidissimum gloriæ iuuenem, molliori tractent articulo, & vehementer laudent: sibi quoque subsidium, & cessationem laborum in hac ærumnosissima expeditione suauiter, & magna rationum efficacitate flagitent.

CONSVLTATIO DE *Imperatore eligendo.*

ORATIO PERDICAE ad Milites.

ARGVMENTVM.

Cum Babylone defunctus esset Alexander, & totus exercitus erepto sibi duce suo, mœrore consternatus esset. Perdica præcipuus amicorum Alexandri, qui moriens ipse annulum suum tradiderat conuocata concione admonet, vt Regi vltimos honores exoluant, deinde de alio eligendo, quamprimum cogitent.

EGo quidem annulum, quo ille regni, atque imperij vires obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Cæterum quanquam nulla clades hinc, qua affecti sumus, par ab iratis Dijs excogitari potest, tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus credere licet, *tantum virum Deos accommodasse rebus humanis; quarum sorte completa* cito repeterent eum suæ stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo superest, quam quod semper ab immortalitate subducitur, corpori, nominique, quamprimum iusta soluamus, haud obliri, in qua vrbe, inter quos simus, quali Rege, ac præside spoliati. Tractandum est, Commilitones, cogitandumque,

Ex Curt. lib. 10.

Alexander commodatus mundi

vt victoriam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possumus. *Capite opus est.* Hoc ne vno, an pluribus in vestra potestate est. Illud scire debetis, *militarem sine duce turbã, corpus esse sine spiritu.* Sextus mensis est, quo Roxane prægnans est. Optamus, vt marem enitatur, cuius regnum Dijs approbantibus futurum, quandocunque adoleuerit. Interim, à quibus regi velitis destinate.

OECONOMIA orationis.

I. *Hæc oratio valdè morata est, & ciuilis, præfert enim insignem moderationem, & fidem ipsius Perdicæ, quod magnum erat amoris, & beneuolentiæ lenocinium. Atque vt à Principe viro præfecta, sententias habet verbis pressas, rebus magnas, vt cum dicit* Alexandrum commodatum terris, non datum, Obseruatum est (*inquit*) *Fabius lib.* 6. esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat, inuidiam. Ne videlicet vltra, quam homini datum est nostra prouehantur. *Deinde, quod habet.* Militarem sine duce turbam, corpus esse sine spiritu, *Rectè ad mentem Senecæ, qui de Imperatore ait,* Is est spiritus, quem tot millia trahunt. *Epaminondas apud S. Maximum serm. 9. de Magistratu, & potestate, cum magnum, & pulchrum videret exercitum sine duce.* Quanta (*inquit*) bellua caput nullum habet.

Pulchra eitò occidunt.

ORATIO PTOLOMAEI.

DIgna prorsus est soboles, quæ Macedonum imperet genti Roxanis vel Arsinæ filius, cuius nomen quoque in Europa dicere pigeat. Maiore ex parte captiui est. Cur Persas vicerimus, vt stirpi eorum seruiamus? quod iusti illi reges Darius, & Xerxes, tot millium agminibus, tantisque classibus ne quicquam petiuerunt. Mea sententia hæc est, vt sede Alexandri in regia posita, qui consilijs eius adhibebantur, coeant, quoties in commune consulto opus fuerit, eoque quod maior pars eorum decreuerit, statuo. Duces præfectique copiarum his pareant.

ORATIO MELEAGRI.

Dura, & aspera, quæ truculentum oratorem facilè arguat.

NEc Dij siuerint, vt Alexandri fortuna, tantique regni fastigium in istos humeros ruat, homines certè non ferent. Nihil dico de nobilioribus, quam hic est, sed de viris tantum, quibus inuitis nihil perpeti necesse est. Nec vero interest Roxanis filium quandocumque genitus erit, an Perdicam regem habeatis, cum iste sub tutelæ specie regnum occupaturus sit. Itaque nemo ei rex placet, nisi qui nondum natus est, & in tanta omnium festinatione, non iusta modo, sed etiam necessaria, exactos menses solus expectat, & iam diuinat marem esse conceptum, quem vos dubitatis paratum esse, vel subdere. Si medius fidius, Alexander hunc nobis regem post se reliquisset, id solum ex his, quæ imperasset non faciendum esse censerem. Quin igitur ad diripiendos thesauros discurritis? Harum enim opum regiarum, vtique populus est hæres.

CONSVLTATIO PERSARVM DE STATV *Monarchiæ, & Aristocratiæ, Democratiæ.*

OTANIS ORATIO PRO IMPERIO POPVLARI.

Ex Herodoto.

Argumentum.

Oppresso Mago, qui Persarum errore abusus erat ad regnum occupandum, quia interregnum erat, consultant proceres, quid facto opus sit, & quod genus administrandæ Reipublicæ

Reipublicæ sit saluberrimum. In his Otanes populare imperium cæteris anteponit omnibus, in quam sententiam hactenus est habita oratio, quæ potissimum regni, & popularis imperij contentionem habet.

Ed. H. S.

Ἐμοὶ δοκέει ἕνα μὲν ἡμέων μούναρχον μοῦνον μηκέτι γενέσθαι. οὔτε γὰρ ἡδὺ, οὔτε ἀγαθόν. εἴδετε μὲν γὰρ τὴν καμβύσεω ὕβριν ἐπ' ὅσον ἐπεξῆλθε, μετεσχήκατε δὲ καὶ τῆς τοῦ μάγου ὕβριος. καὶ ὡς δὲ ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον μουναρχίη, τῇ ἔξεστι ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται, καὶ γὰρ ἂν τὸν ἄριστον ἀνδρῶν πάντων στάντα ἐς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἐκτὸς τῶν ἐωθότων νοημάτων στήσειε ἐγγίνεται μὲν γὰρ ἡ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν. φθόνος δὲ ἀρχῆθεν ἐνεμφύεται ἀνθρώπῳ δύο δὲ ἔχων ταῦτα, ἔχει πᾶσαν κακότητα. τὰ μὲν γὰρ ὕβρει κεκορημένος ἔρδει πολλὰ, καὶ ἀτάσθαλα, τὰ δὲ φθόνῳ. καί τοι ἄνδρα γε τύραννον, ἄφθονον ἔδει εἶναι, ἔχοντά γε πάντα τὰ ἀγαθὰ. τὸ δὲ ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολιήτας πέφυκε. φθονέει γὰρ τοῖσι ἀρίστοισι περιεοῦσί τε καὶ ζώουσι, χαίρει δὲ τοῖσι κακίστοισι τῶν ἀστῶν. διαβολὰς δὲ ἄριστον ἐνδέχεσθαι ἡγέεται. ἀναρμοστότατον δὲ πάντων. ἤν τε γὰρ αὐτὸν μετρίως θωυμάζῃς, ἀπέχθεται. ὅτι οὐ κάρτα θεραπεύεται. ἤν τε θεραπεύῃ τις κάρτα, ἄχθεται, ἅτε θωπείαν ἡγούμενος. τὰ δὲ δὴ μέγιστα ἔρχομαι ἐρέων νόμαιά τε κινεῖ πάτρια καὶ βιᾶται γυναῖκας, κτείνει τε ἀκρίτως. πλῆθος δὲ ἄρχον, πρῶτα μὲν οὔνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δεύτερα δὲ, τούτων τῶν ὁ μούναρχος, ποιέει οὐδέν. πάλῳ μὲν γὰρ ἀρχὰς ἄρχει, ὑπεύθυνον δὲ ἀρχὴν ἔχει, βουλεύματα δὲ πάντα ἐς τὸ κοινὸν ἀναφέρει. τίθεμαι ὦν γνώμην, μετέντας ἡμέας μουναρχίην, τὸ πλῆθος ἀέξειν, ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἐνὶ τὰ πάντα.

EQuidem vt posthac nostrum vnus rerum solus potiatur, author nequaquã fuerim: Quoniam id neque iucundum, neque vtile est. Nam quò progressa sit Cambysis insolentia vidistis, & Magi quoque insolentiam experti estis. Qui autem, obsecro, sub vnius dominatu res benè constitutæ esse, recteque, & ordine administrari queant, cùm ei pro libidine agere omnia impunè liceat? & cum hic dominatus sit eiusmodi, qui virum omnium alioqui optimum de pristinis curis, cogitationibusque dimouere possit? Etenim ad inuidiam iam inde ab initio homini ingenitã accedit ex præsentibus bonis insolentia. Quę duo cùm habet, malorum omnium fontem habet: Quippe qui ex insolentia, qua turget, ad multa facinora, ad multa etiam ex inuidia prorumpat. Nam cum quidem, qui solus rerum potitur, ab omni inuidia remotum esse deceret, vtpotè qui omnia bona possideat: Sed ita se erga populares suos gerit, vt qui planè contrario præditus est ingenio. Siquidem eorum optimis quibusque, qui superstites sunt, inuidet, pessimis autem delectatur: criminationibus etiam, & calumnijs locum dare, optimum esse censet. & (quod est quiddam maximè secum dissidens) siquidem eum non valdè suspicias, infensus est, quod non impensè colatur: sin impensè quis eum colat, eo cultu tanquam assentatione offenditur, vt autem ad ea multa, quæ omnium grauissima sunt, veniam, iura patria euertit, mulierum est stuprator, indẽnatorum interfector. At cum dominatur populus, primùm quidem nomen obtinet omnium pulcherrimum, Isonomian, (id est iuris æquabilitatem) deinde verò nihil eorum agit, quæ is, penes quem vnum est summa rerum, agere solet. Sortitur enim populus magistratus, & administrationis rationes refert, suaque consilia inter se communicant. Quamobrem censeo nobis, missum facientibus vnius dominatum, populum euehendum esse, in eo enim nihil desiderare possumus.

Inuidia & insolentia duo malorũ fontes.

Democratia.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Præceps & concisa sententia contra μοναρχίαν. cuius ratio duplex affertur, in genere. Vna vtilitatem spectat, altera voluptatem.*

II. *Primò dissuadet à recentibus exemplis Cambysis & Smerdis, quorum contumelia, cui tandē ignota?*

Potentia nimis inuidiosa.

III. *A natura regni, magnum nequitiæ irritamentum nimia potentia.* Quod non potest, vult posse, qui nimium potest. *Et ferme duo regum mortibi, contumelia, & inuidia. Hæc (inquit) ex vita mollitia, & bonorum affluentia, illa ex metu, & insatiabili ambitionis cupiditate. Hinc aliæ, atq; aliæ vitiorum pestes oriuntur.*

IV. *Antapodosis status popularis, in quæ (inquit) nomen blandum, criminum exilium, moderatio prudens, & mansueta ex consiliorum omnium consociatione.*

ORATIO MEGABYSI.

Ex eodem Herodoto.

Argumentum.

Sententiam dixit in eodem consilio Megabysus, placereque sibi ostendit quid superiori sententia regnum videbat abrogari; sed nequaquam sibi probari, quod rerum summam ad populum deferret, eique generi paucorum dominatum anteponit.

DE ARISTOCRATIA.

ΤΑ μὲν Ὀτάνης εἶπε τυραννίδα παύων, λελέχθω καμοὶ ταῦτα. τὰ δ' ἐς τὸ πλῆθος ἀνῆκε φέρειν τὸ κράτος γνώμης τ' ἀρίστης ἡμάρτηκε, ὁμίλου γὰρ ἀσχημονέστερον οὐδὲν ἔστιν ἀξυνετώτερον, οὐδὲν ὕβριος πλέον. καὶ τύραννον ὕβριν φεύγοντας ἄνδρας, ἐς δῆμον ἀκολάστου ὕβριν πεσεῖν, ἐσὶ οὐδαμῶς ἀνασχετόν. ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιέει, γινώσκων ποιέει. τῷ δ' οὐ γινώσκειν ἐνὶ κῶς γὰρ ἂν γινώσκοι ὃς οὔτε ἐδιδάχθη, οὔτε οἶδε καλὸν οὐδὲν, οὐδὲ οἰκήιον; ὠθέει τε ἐμπεσὼν τὰ πρήγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ ἴκελος: δῆμος νῦν οἱ Πέρσησι κακὸν νοέουσι, οὗτοι χρᾶσθαι. ἡμεῖς δ' ἀνδρῶν τ' ἀρίστων ὁπλέξαντες ὁμιλίην, τούτοισι περιθέωμεν τὸ κράτος. ἐν γὰρ δὴ τούτοισι καὶ αὐτοὶ ἐνεσόμεθα, ἀρίστων δ' ἀνδρῶν εἰκὸς ἄριστα βουλεύματα γίνεσθαι.

EA quidem quæ Otanes, ad abolendum tyrannius dominatum, pertinentia dixit, à me quoque dicta sunto: sed quod ad summam rerum populo deferendam hortatur, in eo certe ab optima aberrauit sententia. Futilis enim multitudine nihil est amentius, nihil est insolentius, atqui nos, dum tyranni insolentiam fugimus, in populi petulantis insolentiam incidere, omnino intolerabile fuerit. Ille enim, si quid facit, quid faciat intelligit, at hic nulla intelligentia præditus est. Ecqua enim præditus esse possit, qui neque edoctus est, neque quicquam eorum, quæ honesta sunt, aut sibi conuenientia, cognitum habet? Sed in negotia, quæ gerenda sunt, irruens, ea sine vllo consilio protrudit, torrenti similis. Quamobrem, qui Persis malè consultum cupiunt, ij populare imperium experiantur. At nos præstantissimorum virorum delecto cœtu, imperium illis tradamus. In eorum enim & ipsi numero erimus. Ac profecto vt præstantissimorum præstantissima consilia sunt, rationi consentaneum est.

Democratia improbatur.

Populus.

OECO-

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Dissuadet à natura populi qui est δύσμετοχειρισότατον ζῶον, animal morosum, intractabile, præceps, inops consilij, torrenti fluuio simile. Plato. etiam definit. animal, βάσκανον, ὠμὸν, ἀπαίδευτον, animal inuidum, crudele, iugo, disciplinæ exolutum.

ORATIO DARII.

Ex eodem, ibidem.

Argumentum.

Tertio loco sententiam dixit Darius, qua regium Imperium probat, Præstare enim alijs grauitate, stabilitate, commoditate regendæ reipublicæ.

PRO REGNO.

Ἐμοὶ τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα, δοκέει ὀρθῶς λέξαι. τὰ δὲ ἐς ὀλιγαρχίην, οὐκ ὀρθῶς. τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῶν λέγω ἀρίστων ἐόντων δήμου τε ἀρίστου, καὶ ὀλιγαρχίης, καὶ μουνάρχου, πολλῷ οὗτο προέχειν λέγω ἀνδρὸς γὰρ ἑνὸς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη. γνώμη γὰρ τοιαύτῃ χρεώμενος ἐπιτρόπευοι ἂν ἀμώμητος τοῦ πλήθεος, σιγῷ τὸ δὲ ἂν βουλεύματα ἐπὶ δυσμένεας ἄνδρας οὕτω μάλιστα. ἐν δὲ ὀλιγαρχίῃ. πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκέουσι ἐς τὸ κοινὸν, ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι. αὐτῶν γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι, γνώμησί τε νικᾷν, ἐς ἔχθεα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέονται, ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται ἐκ δὲ τῶν στασίων, φόνος; ἐκ δὲ τοῦ φόνου, ἀπέβη ἐς μουναρχίην. καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε ὅσον ἐπὶ τοῦτο ἀρίστον. δήμου τε αὖ ἄρχοντος, ἀδύνατα μὴ οὐ κακότητα ἐγγένεσθαι. κακότητος τοίνυν ἐγγενιμένης ἐς τὰ κοινὰ. ἔχθεα μὲν οὐκ ἐγγίνεται τοῖσι, φιλίαι δὲ ἰσχυραί. οἱ γὰρ κακοῦντες τὰ κοινὰ, συγκρύψαντες, ποιεῦσι τοῦτο δὲ τοιοῦτο γίνεται, ἐς ὃ ἂν προστάς τις τοῦ δήμου, τοὺς τοιούτους παύσῃ ἐκ δὲ αὐτῶν, θωϋμάζεται οὗτος δὴ ὑπὸ τοῦ δήμου. θωϋμαζόμενος δὲ ἂν ὧν ἐφάνη μού-

AT mihi, quæ Megabizus de statu dominatus popularis dixit, recte dicta esse videntur: At quæ de paucorum dominatu, non item. Si enim tres proponantur status, quorum vnusquisque suo in genere sit præstantissimus, dominatus populi, paucorum dominatus, & vnius, hunc longè antecellere dico, viro enim quopiam optimo nihil vtilius comperiri queat. Eo siquidem animo prædiditus, populo ita præerit, vt in nullam reprehensionem incurrat, & consilia hostis minime enuntientur.

At verò in paucorum dominatu, quum in commune singuli virtutis suæ specimen edere conantur, tunc graues inimicitiæ concipiũtur, dum enim quisque caput esse, & primũ suam sententiam locum obtinere cupit, in graues inimicitias incidunt, ex quibus seditiones oriuntur, ex his autem homicidia: tandemque per hæc, ad vnius dominatum deuenitur, vnde hunc statum longe esse præstantissimum apparet. Nam contra si penes populum sit imperium, fieri nullo modo potest, quin interueniat improbitas. At quum administrationi reipublicæ interuenit improbitas, non inimicitiæ, sed firmæ amicitiæ gignuntur. Quoniam, qui se improbè in Reipublicæ administratione gerunt, alij aliorum improbitatem celant. Id autem tantisper fit, dum aliquis potestatem in populum adeptus, tales homines compescuerit. Quas ob

Aristocratiæ vitia.

res

ταρχ@ ἐὰν, καὶ ἐν τοῦτο δηλοῖ, καὶ οὗτος ὡς ἡ μοναρχία κράτιστον. ἐπὶ ἦ ἐπὶ πάντα συλλαβόντα εἰπεῖν, κόδεν ἡμῖν ἐλευθερία ἐγένετο, καὶ τοῦ δόντ@; κότερα παρὰ τοῦ δήμου ἢ ὀλιγαρχίης, ἢ μοναρχου; ἐγὼ τοίνυν γνώμην, ἡμέας ἐλευτερωθέντας διὰ ἕνα ἄνδρα τὸ τοιοῦτο περισελλειν. πορός τε τούτου, πατρίους νόμους μὴ λύειν ἔχοντας εὖ, οὐ γὰρ ἄμεινον.

res illum suscipit etiam, & pretio habet populus. Dum autem in pretio est, cuadit repente dominator omnium. Quo facto, & hic vnius dominatum, statum omnium esse optimum declarat, atque vt vno verbo omnia complectar, vnde & cuius munere libertatem habemus? à populone, an à paucorum, an ab vnius dominatu? Quum igitur vnius viri opera libertatem consequuti simus, hunc dominatus vnius viri statum nobis amplectendum, tuendumque censeo, ac præterea minime cõmittendum, vt patrias leges, quæ bonæ sunt, labefactemus: minime enim hoc expedit.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Vnius optimi imperium præstantissimum.* εἷς βασιλεὺς ἔις κοίρανο@ ἔστω, *iuxta Homerum. Iliad. 2. & Aristotelem l. 8. Ethic. c. 10.* Ἀρίστον ἡ βασιλία.

II. *Confirmat referendo Oligarchiam vt dissensionibus obnoxiam, è quibus infinita mala pullulant.*

III. *Contrà magna est monarchiæ vtilitas.*

Natura commenta est regem, quod & ex aliis animalibus licet cognoscere. Senec l. 1. de Clementia, Apes sine Rege esse non possunt, vt scribit Plinius l. 2. natur. histor. c. 17. Grues vnum ducem, quem sequuntur, eligunt, Arist. l. 1. de hist. anim. c. 1. πρᾶστέρα τοσούτῳ καὶ δικαιοτέρα μοναρχία, ὅσῳπερ ῥᾷον ἐστι ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμην προσέχειν τὸν νοῦν, μᾶλλον ἢ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν διανοίας ζητεῖν ἀρέσκειν, *Tanto iussior, & mitior monarchia, quanto facilius est vni, quam multis morem gerere (inquit Isocrat. ad Nicoclem.)*

Monarchia politiarum optima.

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.
Lucan. l. 1.

MARCI ANTONII ORATIO AD PROCERES, QVA filium Imperatorem renuntiat, & commendat.

Ex Herodiano.

Argumentum.

Marcus Antonius Imperator, quum ex graui morbo decumberet, nec se procul à vitæ exitu abesse intelligeret, amicos conuocauit, ad eos, quum conuenissent, hac oratione est vsus, iisque, quum lubricas adolescentia vias, & in ea ætate periculi plenam esse potentiam ostendisset, filium commendauit.

Ἀχθεσθαι μὲν ὑμᾶς ἐφ' οἷς ὁρᾶτέ με διακείμενον, θαυμαστὸν οὐδέν. φύσει τε γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἐλεεινὸν ἐν ταῖς τῶν ὁμοφύλων συμφοραῖς, τά τε δεινὰ ὑπὸ τὴν δυσν πεσόντα οἶκτον προκαλεῖται μείζονα. ἐμοὶ δέ τι καὶ πλέον ὑπάρχειν παρ'

DOlere vos, atque angi, quum ita me affectum contemplamini, minime mirandum. Quippe humanum est humanis casibus ingemiscere, multoque magis misericordiam prouocant, quæ oculis vsurpamus; Cæterum peculiaris nobiscum nostra ratio est. Nam de mei erga vos animi conscientia, mutuam spero à vobis, quasi meo iure, benevolen-

ὑμῖν οἶομαι. ἐκ γὰρ ὧν αὐτὸς διακείμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀμοιβαίαν εὔνοιαν εἰκότως ἤλπικα τῶν ἐμοὶ χαρίτων εὐχαριστήσεσθαι μὴ μάτην πρὸς ὑμᾶς τοσοῦτον χρόνον τιμήν τε καὶ ἀποδοχὴν καταγεγενῆσθαι, ὑμῖν τε ἀποδοῦναι χάριν, εἴ τι ὑπὲρ ὧν ἔτυχε, δέον ἀμνημονεῖτε. ὁρᾶτε δὴ δέ με τὸν ὑμέτερον, ὃν αὐτοὶ ἀνεθρέψασθε, ἄρτι τὸ μειρακίων ἡλικίας ἐκπεφευγότα, καὶ δεόμενον, ὥσπερ οἱ χειμῶνι, καὶ ζάλῃ, τοῦ συνεργήσοντος. μή ποι φερόμενος ὑπ' ἀτελοῦς τοῦ δεόντως ἐμπειρίας εἰς φαῦλα δόξῃ εὐμαρῆ προσαχθῆναι. γένεσθε δὴ οὖν αὖθις ὑμεῖς ἀνθ' ἑνὸς ἐμοῦ πατέρες πολλοί, περιέποντές τε καὶ παρασκευάζοντες. οὔτε γὰρ χρημάτων πλῆθος οὐδὲν αὐτάρκες πρὸς τυραννίδος ἀκρασίαν, οὔτε δορυφόρων φρουρὰ ἱκανὴ ῥύεσθαι τὸ ἄρχοντα, εἰ μὴ πρεσβυτάρχοι ἢ τῶν ὑπηκόων εὔνοια. μάλιστα δ' ἐκεῖνοι εἰς ἀρχῆς μῆκος ἀκινδύνως ἤλασαν, ὅσοι μὴ φόβον ἀλλ' ὠμότητος, πόθον δὲ τοῦ αὐτῶν χρηστότητος τοῖς τῶν ἀρχομένων ψυχαῖς ἐνέσαξαν. οὐ γὰρ οἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες ἀλλ' οἱ μετὰ πειθοῦς ὑπακούοντες ἀνύποπτοι, καὶ ἔξω κολακείας προσποίητον δρῶντές τε καὶ πάσχοντες διατελοῦσιν, οὐδέ ποτε ἀφνιάζουσιν, ἵν' μὴ βίᾳ τις ὕφρει ἐπὶ τοῦτο ἀχθῶσι. καλεῖτε δὲ μεζόνως τε, καὶ ὅσον ἐπιεικεία ἐπιθυμίας ὑπηρετούσης ἀρχούσας. τοιαῦτα δὲ συμβουλεύοντες αὐτῷ, καὶ ὧν ἀκούει παρ' ὑμῶν ὑπομιμνήσκοντες, ὑμῖν τε αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἄρισον ἀποδείξετε βασιλέα, τὴν ἐμὴν μνήμην μεγίστην ἐκεῖθε τὰ μέγιστα. οὕτω τε μόνως ἄξιον αὐτὴν ποιήσασθε δυνήσεσθε.

uolentiam. Nunc autem illud incidit, quum & mihi sit iudicium faciundū, frustrane vobis honorem tamdiu habuerim, studiumque omne meum lubens detulerim: & vobis referenda gratia ostendendum, non esse eorum, quæ acceperitis immemores. Videtis filium, quem ipsimet educastis, primas nunc adolescentiæ metas ingredientem, quasi in salo, atque in fluctu vitæ gubernatoribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quasi cursu ablatus, malis artibus impingat. Este igitur vos illi pro me vno multi parentes, excolendo & licet, atque oprima suggerendo. Neque enim aut pecuniæ vis Tyrannidis luxuriam explere, aut stipatia satellitum agmina tueri principem possunt, nisi illi ipsi, quos regas, animum imperanti, beneuolentiamque accommodent. Quippe si demum diu, tutoque imperant, qui non metum ex crudelitate, sed amorem ex bonitate ciuium suorum animis instillant. Neque enim quos seruire necessitas coegit, sed quos obtemperare sua quemque voluntas adegit, ij sunt in agendo, patiendoq; à suspicione omni, assentationeque vacui: nūquamque imperia detrectant, nisi violenter, contumelioseque sint habiti. Est autem difficile in maxima licentia moderari sibi, & quasi frænos imponere cupiditatibus. Quod si bene viuendi auctores illi fueritis, & quæ nunc coram audit, idem admonueritis, vna opera, & ipsum vobis reliquisque omnibus optimum principem reddetis, & memoriam nostram demerebimini, quam faciletis immortalem, hac vna ratione poteritis efficere.

Adolescentia periculosa.

Beneuolentia.

Regum Clementia.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. Exordium mite à beneuolentia procerum erga se & suo mutuo erga proceres situ.

II. Post locum beneuolentiæ exponit rem, & filij mores in hac ætate lubricos. Est enim, vt ait, Adolescentia, quadam ætatis procella, de qua & Ambrosius. Vicina est lapsibus adolescētia, quia variarū æstus cupiditatum, feruore calentis inflāmatus ætatis: & in ea potissimū vsqȝ affectu, ἥμως ἀργὸς ἡ πλύφωνος ἡ πολύποδις, inquit Maximus Tyrius orat. nescia.

III. Quæ cum ita sint, erat vt sinteis demortui

Affectus vulgum pigrum & loquax.

Parentis loco, cum nullum maius sit præsidium optimorum ciuium amore & obsequio, siquidem Populi beneuolentia optima regis custodia & firmissimum satellitium, vt olim Periander apud Diogenem Laertium.

IV. Addit quod instillari curet filio, leni manu regnandum. Ausonius apud Maximum serm. 6. suadet Principibus vt venerabiles potius suis subditis fiant, quam terribiles. Quanto securior regnandi ratio cum non crudelitatis, sed

Clementia laus.

amoris excubijs defenditur. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere, frustra se terrore succinxerit, qui septus charitate non fuerit.

V. Concludit per humanam commendationem filij, quam si non neglexerint, sibi principem optimum facient, Patris verò sepultos cineres, & manes demerebuntur.

COMMODI ORATIO.

Argumentum.

Commodus Marci Imperatoris filius, quùm paternam imperij hæreditatem cerneret, de consilio amicorum sese in castra contulit, vt quùm militem donatiuo, & blanda oratione sibi conciliasset, ab eo Imperator appellaretur. Eò quum venisset, hanc concionem apud milites habuit, commemoratoque patris in se, & in eos studio, diuturnaque sua cum illis consuetudine, quantæ sibi coniunctionis & necessitudinis caussæ cum ijs intercederent ostendit, hortatusque est, vt sibi in suscipiendo, & amplificando imperio adesse vellent.

Ex eodem Herodiano.

Κοινὴν εἶναί μοι πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσιν ἀλγηδόνα, καὶ μηδὲν δέ ἡ ἧττον ὑμᾶς ἐμοῦ δυσφορεῖν, ἐμαυτὸν ἀκριβῶς πέπεικα οὐδὲ γὰρ περόντος μοι τοῦ πατρὸς, πλεονεκτεῖν ὑμῶν ἠξίουν. ἐκεῖνος γὰρ πάντας ὑμᾶς ὡς ἕνα ἠγάπα. ἔχαιρεν οὖν μᾶλλον συστρατιώτην με ἢ υἱὸν καλῶν. τὴν μὲν γὰρ, προσηγορίαν ἡγεῖτο φύσεως, τὴν δὲ ἀρετῆς κοινωνίαν. φέρων τέ με πολλάκις νήπιον ὄντα, ταῖς ὑμετέραις ἐνεχείρισε πίστεσι. διόπερ καὶ ῥᾷστα πάσης εὐνοίας μεθέξειν πρὸς ὑμῶν ἤλπικα. τῶν μὲν πρεσβυτέρων, τροφεῖά μοι ταῦτα ὀφειλόντων; τοὺς δὲ ἡλικιώτας, εἰκότως ἂν καὶ συμφοιτητὰς τῶν ἐν ὅπλοις ἔργων ἀποκαλοίην. πάντας γὰρ ἡμᾶς ὡς ἕνα ὁ πατὴρ ἐφίλει τε καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπαίδευεν. ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη, οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, προσκτήτῳ σεμνυνόμενον ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην. καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα ᾧ τῆς γαστρὸς προελθεῖν, βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς. ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα. εἰκότως ἂν οὖν ταῦτα λογιζόμενοι,

Communem mihi esse vobiscum huius mœrorem calamitatis, neque vos aliter, quam meipsum affectos esse, planissime persuasum habeo: neque enim ego superstite parente ipso meo, superiorem me vobis vnquam gessi. Nam ille ita nos vniuersos, vt vnum aliquem diligebat, lubentiusque me cōmilitonem, quam filium vocitabat: quippe hanc naturæ appellationem, illam vero virtutis communicationem existimabat. Quin infantem sæpè me in vlnis gestans, vobis dabat in manus, quasique vestræ mandabat fidei. Quapropter, minime dubito, quin mihi omnem sitis beneuolentiam exhibituri: quùm pro alumno me maiores natu habere debeant, ipsos autem æquales, condiscipulos armorum iure appellauerim. Siquidem ita nos vniuersos, vt vnum, aliquem pater diligebat, omnique virtutum studio, ac bonis artibus curabat instituendos. Nunc me post illum vobis principem fortuna dedit, non quidem ascititium, quales ante me fuerunt, neque velut acquisito imperio gloriantem. Quippe vnus ego vobis natus, educatusque in aula, priuatisque intactum cunabulis, statim me vt ex aluo prodieram, imperatoria purpura suscepit, simulque sol hominem me vidit, & principem, hæc cum animis vestris reputantes, iure principē colite non datū vobis,

Purpura regum.

ςέργοιτε οὐ δοθέντα ὑμῖν ἀλλὰ γενηθέντα αὐτοκράτορα, ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εἰς οὐρανὸν ἀναπτὰς, ὀπαδὸς ἤδη καὶ σύνεδρός ἐςι θεῶν. ἡμῖν δὲ χρὴ μήλειν τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διοικεῖν, κατορθοῦν δὲ αὐτὰ καὶ βεβαιοῦν, ὑμέτερον ἔργον, εἰ τά τε τοῦ πολέμου λείψανα μετὰ πάσης ἀνδρείας ἀπελείψοιτε, καὶ τὴν Ρωμαίων ἀρχὴν μέχρις Ωκεανοῦ προαγόγοιτε. ὑμῖν τε γὰρ ταῦτα δόξαν οἴσει, καὶ τὴν τοῦ κοινοῦ πατρὸς μνήμην χάρισιν ἀξίαις οὕτως ἀμείψεσθε. ὃν ἐπακούειν τε τῶν λεγομένων, καὶ τὰ πραττόμενα ἐφορᾶν ἡγεῖσθε. εὐδαιμονοίημεν δὲ ἂν τὰ δέοντα πράττοντες ὑπὸ τοιούτῳ μάρτυρι. καὶ τὰ μὲν πρότερον ὑμῖν ἀνδρείως κατορθωθέντα, εἰς τὴν ἐκείνου σοφίαν τε καὶ στρατηγίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ὅσα δὲ ἂν σὺν ἐμοὶ βασιλεῖ νέῳ προθύμως ἐπιδείξησθε, τούτων τὴν δόξαν πίστεώς τε ἀγαθῆς, καὶ ἀνδρείας ἀποίσεσθε. τό, τε ἐν ὑμῖν νέον σεμνότητος πληρώσετε τῇ τῶν ὑμετέρων ἔργων ἀνδραγαθίᾳ. τό, τε βάρβαρον ἐν ἀρχῇ νέας ἡγεμονίας κωλυθὲν, οὔτε εἰς τὸ παρὸν καταθαρσήσει τῆς ἡλικίας καταφρονῆσαν, τά τε μέλλοντα φοβήσεται δέει τῶν πεπειραμένων.

bis, sed natum. Nam pater quidem iam in cœlum euectus, consors est, consessorque Deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerumque humanarum cura incumbit. Quæ quos successus, quantasque habituræ sunt vires, in vestra manu est. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperij Romani terminos ad Oceanum vsque promoueritis, cùm ipsi vobis ingentem gloriam comparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam refereris. Atque cum quidem exaudire quæ, dicimus, & intueri præsentem quæ gerimus, credite: nos autem felicissimos, qui benefactorum nostrorum testem eiusmodi simus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortissime prosperrimeque gessistis, illius scilicet sapientiæ, gubernationique tribuuntur: quæ autem mecum, hoc est cum iuuene Imperatore vestro, præclare feceritis, ea sunt vobis ipsis, quasi peculiarem cùm fidei, tum virtutis claritudinem paritura. Quo circa, & ætati meæ rebus strenuè gerendis authoritatem conciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repressa, neque in præsens contemptu ætatis nostræ se efferet audacius, & suis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuò coercebitur.

OECONOMIA ORATIONIS.

I. *Exordium prudens à pietate in patrem, & fiducia in milites.*

II. *Antonini mortui commendatio, armor eius, & beneuolentia in populares, Blanditiæ in ipsum Commodum, cui magnæ instar commendationis esse debet, tanto parenti placuisse.*

III. *Hinc ratio beneuolentiæ, quam expectat à militibus, non noua, & adscititia, sed quæ firmis radicibus inoleuerit, quippe* imperium cũ luce habuit *quod dixit, hoc Claudianus in Panegyri Honorij, & imitatus est Panegyristes Constantini magni,* imperium nascendo meruisti, quod quidem mihi Deorum immortalium munus, & primum videtur, & maximum, in lucem statim te felicem venire. *Felicitas Natalium.*

IV. *Quare Patre de rebus humanis sublato, cum in eius humeros hæc imperij moles refundatur, tantarum rerum administros hortatur, ad fidelissima obsequia, argumenta sunt à persona Patris demortui, & rebus antea gestis, quibus etiam accedunt præmiorum illecebræ.*

ACTIO PARRICIdij nobilissima.

Ex Tito Liuio.

Argumentum.

Philippo Regi Macedonum, magni illius Philippi adnepoti, filij duo erant, Perseus, & Demetrius, quorum minor natu Demetrius multitudinis fauorem demeruerat, gratus ab initio Romanis, & legationum quas pro patre impigrè exequutus erat, nomine, & alijs præclaris rebus, quæ in egregio principe prælucebãt. Hoc ipsum Perseus frater ægrè ferebat, quod ita sibi viam ad imperium præmunire Demetrius videretur,

retur, erat & patri nonnihil suspectus, quod quæcumque in aula regia aduersus populum Romanum dicerentur, referret, eorumque causam nauiter amplecteretur, hanc occasionem arripuit Perseus, & ex priuata simultate in apertum odium tandem erupit: celebrabant fortè lustrum Macedones, cum pro more iuuenes regij suis quisque copijs stipati concurrerent, iterum vt Perſei furore nihil ad iustā prælij speciem præter ferrū deesset, eo certamine longè superior Demetrij acies apparuit, quod indigne ferens Perseus, fratrem ad conuiuium vocantem respuit: festo deinde die iactatis de ludicro vtrinque sermonibus speculator ex conuiuio Perſei, ad audiendum quæ in aula Demetrij iactarentur, missus est, qui à iuuenibus ex triclinio Demetrij egressis malè mulctatus abscessit, eius rei ignarus Demetrius, mox quin comessatum, inquit, ad fratrem imus, & iraui, si qua fortè ex certamine residet, nostra hilaritate, lenimus? conclamant omnes eundum esse, sed qui exploratorem pugnis exceperant factum dissimulantes, gladios sub veste occultant, quibus se si quavis esset, defenderent: speculatores in vestibulo adium Perſei stabant, qui extemplo ad dominum ingressi nuntiant Demetrium venire inter multos gladiis cinctos, hoc metu permotus Perseus, claudi fores, & fratrem aditu excludit. Postero die Perseus insidias sibi à fratre comparatas Philippo patri renunciat. Rex Demetrium ad se vocari, & principes aliquot iubet, quibus miserā, & suam, & liberorum conditionem, hac oratione significat: qua finita Perseus Demetrium parricidij accusat, Demetrius fratris criminationem refellit, sed tandem miser adolescens, causa excidit, & fratris dolo, patriquæ nimis credula crudelitate veneno interfectus est, cuius innocentiam, cum postea Perseum agnouisset, dolore cōsumptus est, & moriens Thyesteas execrationes in Perseum filium eructauit, quæ irritæ non occiderent.

PHILIPPI MACEDONIS de sua liberorum infœlici conditione pronunciatio.

Hæc oratiuncula est veluti, apparatus ad causam.

SEdeo miserrimus pater, iudex inter duos filios, accusatorem parricidij, & reum aut confectis, aut admissi criminis, labem apud meos inuenturus: iampridem quidem hanc procellam imminētem timebam, quum vultus inter vos minimè fraternos cernerem, quum voces quasdam exaudirem: sed interdum spes animum subibat deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse, etiam hostes armis positis fœdus inisse, & priuatas multorum simultates finitas: Subituram vobis aliquando germanitatis memoriā, puerilis quōdam simpliciratis, cōsuetudinisque inter vos, meorum denique præceptorum, quæ vereor, ne vana surdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis detestatus exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli, quibus se, stirpemque suam, domos, regna funditus euertissent? Meliora quoque exempla parte altera posui, sociabilem consortionem inter binos Lacedæmoniorum reges salutarem per multa sæcula in ipsis, patriæque: eandem ciuitatem, posteaquā mos sibi quique rapiendi tyrannidem exortus sit, euersam. Iam hos Eumenem, Attalūque fratres, à quam exiguis rebus propè, vt puderet regij nominis mihi Antiocho, & cuiliber regum huius ætatis, nulla re magis, quam fraterna vnanimitate regnum æquasse. Ne Romanis quidem exemplis abstinui, quæ aut visa, aut audita habebam T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum gessērunt. P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerunt, patris, patruique eorum quorum perpetuam vitæ concordiam mors quoque misceuit. Neque vos illorum scelus, similisque sceleri euentus deterrere à vecordi discordia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere viuo, & spirante me, hæreditatem.

Increpatio nu grauis exemplum.

Lacedæmonij reges bini.

tatem meam ambo, & spe, & cupiditate improba petitis: eo vsq; me viuere vultis, donec alterius vestrum superstes, haud ambiguum regem alterum, mea morte faciam nec patrē potestis pati, nihil chari, nihil sancti nominis nostis, cuius vice regni vnius insatiabilis amor succesſit. Agite conscelerate aures paternas: decernite criminibus mox ferro decretum, dicite palam, quicquid aut veri potestis, aut comminisci, libet: reseratæ aures sunt, quæ posthac, secretis alterius ab altero criminibus claudentur.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium graue, & plenum commiserationis. Praui ius antea à patre fratrum morbus, & adhibita remedia, qua propter vim mali parum valuerunt: hinc illa lachryma.*

II. *Ex vna parte funesta discordiarum exempla, ex altera fructus concordiæ propositus: sed nihil contra vim ambitionis potuere. Coniunctionis exempla sumpta à Lacedæmoniis, Quippe Lacedæmone bini Reges diu regnarunt, cum scil. luxus aberat, & pecunia, fluit insignis modestia in Eumene, & Attalo regibus, in Quintijs, Scipionibus, quorum meminerunt Valerius, Plutarch. Cicero. Eumenes rex fratribus perpetuo dicere solebat: si vt rege me vtemini, ego vobis vt fratribus vtar: sin autem vt fratre, ego vobis vt rege. Sanct. Max. serm. 9. de magistratu.*

III. *Erumpit acerba exulcerati patris inter filiorum discordias conquestio.*

PERSEI ACCVSATORIS Actio, in Demetrium fratrem parricidij reum.

Status duo complectitur; crimen parricidij, & amicitiam cum Romanis. Inuentio argumentorum tota pene est ab adiunctis. Dispositio grauiora expedit initio. Character est valdè probabilis, artificiosissima oratio.

Aperienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comessatores accipiendi? præbendumq; ferro iugulum, *quōdan, n credituri nisi perpetratum facinus*. Eadem petitus insidijs audio, quæ latro, atque insidiator. Non nequiequam isti vnum Demetrium filium te habere: me subditum, & pellice genitum appellant. Nam si gradum, si charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset, sæuires. Nec adeo tibi vilis vita esset nostra, vt nec preterito periculo meo mouereris, neque futuro, si insidiantibus sit impune. Itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum Deos, vt à me cœptum scelus in me finem habeat, *nec per meum latus tu petaris*. *Querimonia grauis.*

Sin autem, quod circumuentis in solitudine natis ipsa subijcit, vt hominum, quos nunquam viderint, fidem tamen implorent: mihi quoque ferrum in me strictum cernenti, vocem mittere liceat, per te, patriumq; nomen, quod vtri nostrum sanctius sit iampridem sentis, ita me audias precor, tamquam si voce, & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti interuenisses, Demetrium cum armatis nocte intempesta in vestibulo meo deprehendisses. Quod tum vociferarer in re præsenti pauidus, hoc nunc postero die queror. Frater, non comessantium in vicem iamdiu viuimus inter nos: regnare vtique vis: huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniæ mos, obstat verò etiam Patris iudicium. *Huc transcendere nisi per meum sanguinem non potes.* Omnia moliris, & tentas: adhuc seu cura mea, seu fortuna restitit parricidio tuo, hesterna die *in lustratione, & decursu, & simulachro ludicro pugna*, funestum prope prælium fecisti: nec me à morte aliud vindicauit, quam quod me, ac meos vinci passus sum, ab hostili prælio, tamquam fraterno lusu, pertrahere me ad cœnam voluisti. Credisne, Pater, inter inermes conuiuas me cœnaturum fuisse, ad quem armati comessatum venerunt? Credis nihil à gladijs nocte periculum fuisse quem sudibus te inspectante prope occiderunt? quid hoc noctis, quid vt inimicus ad iratum? quid cum ferro succinctis iuuenibus venis? conuiuam me tibi committere ausus non sum, comessatorem te cum armatis venientem recipiam? *Si aperta ianua fuisset, funus meum pararet hoc tempore, Pater, quo querentem audis.* Nihil ego tamquam accusator criminose, nec dubia argumentis colligendo, ago: quid enim, negat se cum multitudine venisse ad *Ambitio erudelis.*

ianuam meam ? aut ferro succinctos secum fuisse? quos nominauero, accerse : possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt : non tamen audebunt negare, se deprehensos intra limen meum cum ferro. Si ad te deducerem, rem pro manifesto haberes, fatentes pro deprehensis habe. *Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas cogita*: sed ne sint cœcæ, Pater, execrationes tuæ, discerne : dispice insidiatorem, & petitum insidijs noxium huic esse caput, qui occisurus fratrem fuit, *habeat etiam iratos paternos Deos* : qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in Patris misericordia, & iustitia habeat, quo enim alio confugiam ? cui non solemne lustrare exercitus, cui non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est: si iero ad fratrem inuitatus, moriendum est : si recepero intra ianuam comessatum fratrem, moriendum est: nec eundo, nec manendo insidias euito. Quo me conferam ? *nihil prater Deos, Pater, & te colui*. Non Romanos habeo, ad quos confugiam. Perisse expetunt, quia tuis iniurijs doleo: quia tibi ademptas tot vrbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimam oram indignor, nec me, nec te incolumi Macedoniam suam futuram sperant : sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit, *aut nec ea quidem expectata fuerit*, regem, regnumque Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus satis præsidij est, vidisti hesterna die impetum in me militum, quid illis defuit, nisi ferrum ? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte Princi. loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis, & fortunæ posuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos potest? Neque hercule istum mihi tantum fratri maiori, sed prope est, vt tibi quoque ipsi Regi, & Patri præferant: iste enim est, cuius beneficio pœnam tibi senatus remisit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam, & obnoxiam adolescentiæ suæ esse æquum censet, pro isto Romani stant: pro isto omnes vrbes tuo imperio liberatæ: pro isto Macedones, qui pace Romana gaudent. Mihi præter te, Pater, quid vsquam aut spei, aut præsidij est ? quo spectare illas literas ad te nunc missas T. Quintij credis? quibus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quod Demetrium Romam miseris: & hortatur vt iterum, & cum pluribus legatis, & primoribus quoque Macedonum remittas cum. T. Quintius qui nunc est author omnium rerum, isti & magister, cum sibi, te abdicato, patre, in locũ tuum substituit : illic ante omnia clandestina concepta sunt consilia: quæruntur adiutores consilijs, quum te, plures, & principes Macedonum cum isto mittere iubet, qui hinc integri, & sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes: imbuti, & illinc infecti Romanis delinimentis, redeunt. Demetrius ijs vnus *omnia est* : eum iam Regem viuo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim, non ab alijs solum, sed etiam à te, Pater, cupiditatis regni crimen; ego vero, si in medio ponitur, non agnosco, quem enim suo loco moueo, vt ipse in eius locum succedam? Vnus ante me Pater est, & vt diu sit, Deos rogo : superstes ei ita sim, si merebor, vt ipse me esse velit. Hæreditatem regni, si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium. Obstat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam Patris, regnum pertinet. Tollatur nunc primus in regnum, fraterna cæde sit potior : Pater senex, & filio solus orbatus magis timebit ne irascatur, quam vt filij vlcisci necem patiatur ; Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ, Pater, sed non inanes sunt: ita enim res se habet, periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt: si facinori eorũ successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris.

Ambitio detestanda.

Dij paterni.

Pietas.

OECONOMIA *orationis.*

I. *Exordium callidum, quasi ex flagrantis adhuc delicti commotione erumpat, non domi sit comparatum, deinde artificiosa conquestio, flebilis, subdola ad motum excitandum aptissima. Quiritatus autem proprie questus, & complo ratio eorum, qui populum Romanum inuocabant, Translatum est in ore Macedonis.* *Quiritatus.*

II. *Serio delabitur ad causam, Primum crimen, & radix omnium obijcitur Demetrio, dominandi*

Genius. *dominandi libido. Fortuna autem, per quam se seruatum hic Perseus dicit, est ipse Genius δαίμων μυσαγωγὸς εἰς vt dicitur à Menandro.*

Lustratio. III. *Parricidij crimen intentatum, colligitur ex effectis, & adiunctis, ac primum ex recenti lustratione, quæ imago iustæ pugnæ fuit. Lustrale certamen à Tacito vocatur. Annal. l. 16. Hunc (inquit) Perseus dum obiret Demetrium pene ludo iunxit parricidium.*

IV. *Probabilis fit oratio ex circumstantijs aptissime enucleatis: Hinc acris, & neruosa pugnacitas.*

Dii Paterni Penates. V. *Post rem probatam, per Aporiam adhibetur motus non vi accersitus, sed leniter è suo fonte deriuatus, Dij autem paterni, quorum hic meminit, sunt Penates, de quibus Clemens Alexandrinus περὶ ἡγεμόνων, & Schol. Apollon. & Arnob. aduersus gentes l. 1. & l. 3.*

VI. *Gradum facturus ad aliud crimen callide nomen, & benevolentiam Patris vsurpat, deinde summâ dexteritate innectit criminationem de amicitia cum Romanis, & spe inuadendi regni, Philippus autem multatus fuerat aliqua parte imperij à Romanis, & nondum concocta dolor. Sciebat Perseus qua parte iam exulceratus suspicacis Parentis animus esset feriendus.*

Demetrius carus Romanis. VII. *Hac igitur ianuâ, quam sibi patere facilius existimabat irripet, grauiter exagitat Demetrium, ob amicitiam Romanorum, apud quos legatus fuerat. Hinc dira æmulatio seni instillatur, ita autem in responsis Senatus ferebatur* ἐν οἷς οἱ Ῥωμαῖοι πᾶσαν τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν, καὶ πίστιν εἰς τὸ Δημήτριον ἀπώκειντο. *Polybius.*

VIII. *Firmatur coniectura ex T. Quintij literis ad Demetrium, & callidissime in odium Patris adducitur miser adolescens: efficaci autem oratione dixit* Demetrius ijs omnia est. *Sic græcè dicunt τἀπαντα. quod & latinè extulit Arbiter in satyrico.* Quare in cœlum abijt, & Trimolcionis Tapanta est. Tapanta.

IX. *In peroratione prætenditur simulata moderatio pessimi consilij artifex, stirpi fraternum cruorem illa rabies, sed vix malitiæ suæ integumentis euoluta.*

DEMETRII PARRICIDII rei defensio.

Relegit duo crimina obiecta, & confutat penè ab ijsdem locis, maximè autem conatur repugnantibus implicare aduersarium: quod argumentum ad cōfutationem potentissimum esse solet. Dictio nobilis est, miserationes valde graues, & oportunæ.

OMnia, quæ reorum antea fuerant auxilia, Pater, præoccupauit accusator, simulatisque lachrymis in alterius perniciē, veras meas lachrymas suspectas tibi fecit: quum ipse, ex quo ab Roma redij, per occulta cum suis colloquia, dies, noctesque insidietur vltro mihi: nunc non insidiatoris modo, sed latronis manifesti, & percussoris speciem induit. Periculo suo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem: perfugium sibi nusquam gentium esse ait, vt ego ne apud te quidem spei quicquam reliqui habeam: Circumuentum, solum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obest potius, quam prodest, onerat. Iam illud quam accusatoriæ, quod noctis huius crimen miscuit cum cæteris infectatione vitæ meæ, vt & hoc, quod iam, quale sit, scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret, & illam vanam criminationem spei, voluntatis consiliorum meorum, nocturno hoc ficto, & composito argumento, fulciret: simul & illud quæsiuit, vt repentina, minimeque præparata accusatio videretur; quippe ex noctis huius metu, & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego Patris, regnique eram, si cum Romanis, si cum alijs inimicis Patris inieram consilia, non expectatam fabulam esse noctis huius, sed proditionis meæ ante me accusatum, si illa criminosa, ac vana accusatio erat, inuidiamque tuam aduersus me magis, quam crimen meum indicatura, hodie quoque eam, aut prætermitti, aut in aliud tempus differri, vt perspiceretur, vtrum ego tibi, an tu mihi nouo quidem, & singulari genere odij insidias feciſſes. Ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea, quæ tu confudisti, & noctis huius insidias aut tuas, aut meas detegā. Occidendi sui consilium me iniſſe videri vult, vt scilicet maiore Fratre sublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam (vt ait) iudicio regnum futurum est: ego minor in eius, quem occidiſſem, succederem locū. Quid ergo illa sibi vult pars altera ora-

orationis, qua Romanos à me cultos ait, atq; eorum fiducia in spem regni me venisse? Nam, & si in Romanis tantum momenti esse credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantũ apud eos gratię confidebam: quid opus parricidio fuit? an vt cruẽtum fraterna cæde diadema gererẽ? vt illis ipsis apud quos aut vera, aut certe simulata probitate partã gratiam habeo (si quã forte habeo) execrabilis, & inuisus essem: Nisi T. Quinrium credis, cuius virtute, & consilijs me nunc arguis regi, quum & ipse tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuisse authorem. Idem non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum iudicia, c pene omnium Deorum, hominumque consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum, crediderit: Idem tãquam in alijs omnibus rebus inferior essem, ad sceleris spem vltimam confugisse me insimulat, vis hanc formulam cognitionis esse, vt vter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris, iudicetur cepisse, exequamur tamen quocunque modo confecti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in vnum diem contulit. Volui interdiu eum, post lustrationem quum concurrimus, & quidem (si Dijs placet) lustrationem die occidere: volui, quum ad cænam inuitaui, veneno scilicet tollere: volui, quum comessatũ gladijs accincti me secuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, vides: lusus, conuiuij, comessationis, quis dies, qualis, quo lustratus exercitus, quo inter diuisam victimam, prælatis omnium qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis, reges duo solito more tua tegentes latera, Pater, præuecti sumus, & secutum est Macedonum agmen. Hoc, ego etiam si quid ante admisissem piaculo dignum, lustratus, & expiatus sacro, tum, quum maximè in hostiam, itineri nostro circumdatam, intuens, parricidium, venena, gladios in comessatione præparatos volutabam in animo, vt quibus alijs deinde sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed cœcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confudit. Nam si veneno te inter cænam tollere volui, quid minus aptum fuit, quàm pertinaci certamine, & concursu iratum te efficere, vt merito, sicut fecisti, inuitatus ad cœnam abnueres, quum autem iratus negasses, vtrum vt placarem te, danda opera fuit, vt aliam quærerem occasionem, quoniam semel venenum paraueram: an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud fuit, vt ferro te, & quidem eo die per speciem comessationis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœnam euitasse meam, non ab eodem metu comessationem quoque euitaturum existimabam: non est res, qua erubescam, Pater, si die festo inter æquales largiore vino sum vsus, tu quoque velim inquiras, qua lætitia, quo lusu apud me celebratum hesternum conuiuium sit, illic etiam prauo forsitan odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine, pars nostra non inferior fuerat: miseria hæc, & metus crapulam facile excusserunt. Quod si non interuenissent, insidiatores somno sopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram; non temperassem vino in vnum diem? non milites meos abstinuissem: Et, ne ego me solum nimia simplicitate tuear, ipse quoque minime malus, ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit, neque arguo, nisi quod cum ferro comessatum venerunt. Si quæram, vnde idipsum scias, necesse erit aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam, aut illos ita aperte sumpsisse ferrum, vt omnes viderent, & ne quid ipse aut prius inquisisse, aut nunc criminose argumentari videretur, te quærere ex ijs, quos nominasset, iubebat, an ferrum habuissent: vt tanquam in te dubia, quum id quæsisses, quod ipsi fatentur, pro connictis haberentur, quin tu illud quæri iubes, num tui occidendi caussa ferrum sumpserim, num me auctore, & sciente. Hoc enim videri vis, non illud, quod fatentur, & palam, est & sui se tuendi causa sumpsisse dicunt. Recte, an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem reddent meam causam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miscueris, aut explica vtrum aperte, an clam te aggressuri fuerimus. Si aperte, cur non omnes ferrum habuimus, cur nemo, præter eos, qui tuum speculatorem pulsarunt? Si clam, quis ordo consilij fuit? conuiuio soluto, cum comessator ego discessissem, quatuor substitissent, vt sopitum te aggrederentur, quomodo fefellissent, vt & alieni, & mei, & maximè suspecti, quia paulo ante in rixa fuerant, quomodo autem trucidato te, ipsi euasuri fuerint? quatuor gladijs domus tua capi, & expugnari potuit? qui

Vini temperantia ferrum opus aggressatur.

ra, omissâ istâ nocturnâ fabulâ, ad id, quod doles, quod inuidiam vrit reuerteris? cur vsquam regni tui mentio fuit Demetri, cur dignior patris fortunæ successor quibusdam videris, quam ego, quum spem meam, quæ, si tu non esses, certa erat, dubiam, & solicitam facis? Hæc sentit Perseus, & si non dicit: hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus, & suspicionibus replent. Ego autem, Pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me maiori cedere vis: sic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus omnibus videar. Id enim vitijs meis, non cedendo cui ius, fasque est, non molestia consequar. Romanos obijcis mihi, & ea quæ gloriæ esse debent in crimen vertis. Ego nec obses Romanis, vt traderer, nec vt legatus Romam mitterer, à te petij: missus, ire non recusaui: vtroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem: itaque mihi cum Romanis amicitiæ causa fuisti, Pater, quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse cœperit: qui obses, qui legatus pro patre, non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie vt prosit mihi Romanorum gratia, postulo: nec obsitt, tantum deprecor: nec in bello cœpit, nec ad bellum reseruetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus missus sum: neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini sit. Ego si quid scelerate in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam. Si innocens sum, ne inuidia conflagrem, quum crimine non possum, deprecor. Non hodie me primum frater accusat, sed hodie primum aperte, nullo meo in se merito. Si mihi Pater succenseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat: te adolescentiæ, te errori veniã impetrare. In eo, vbi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. E conuiuio, & comessatione prope semisomnis, raptus sum ad causam parricidij dicendam: sine aduocatis, sine patronis, ipse pro me dicere cogor, si pro alio dicendum esset, tempus ad meditandum, & ad componendam orationem sumpsissem, quum quid aliud, quam ingenij fama periclitater, ignarus quid accersitus essem, te iratum iubentem dicere causam, fratrem accusantẽ audiui. Ille diu ante præparata, meditata in me orationẽ est vsus, ego id tantum temporis quo accusatus sum, ad cognoscendũ, quid ageretur, habui: vtrum illo momento horæ accusatorem audirem, an defensionem meditarer? attonitus repentino, atq; inopinato malo, vix quid obijceretur intelligere potui: nedum satis sciam quomodo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi Patrem iudicem haberem? apud quem etiamsi à fratre charitate vincor, misericordia certe, reus vinci non debeo. Ego enim, vt me mihi, tibique serues, precor: ille vt me in securitatem suam occidas, postulat, quid eum quum regnum, ei tradideris, facturum credis in me esse, qui iam nunc sanguine meo, sibi indulgeri æquum censet.

Demetrii honesta & sublimis oratio.

Querimonia Demetrii grauis.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium aptissimum, & extempore natum, in quo versutias accusatoris detegit, & exulceratum patrem prudenter mitigat.*

II. *Dolum malum huius criminationis arguit dilemmate; si enim antea proditor Demetrius, cur tantum scelus in Patrem, & regnum tacebatur? Si primùm, quorsum illa vetus criminatio?*

III. *Confutatio, in qua artificiosè, & subtiliter aduersarium vrget à repugnantibus, incredibile esse palam faciens, eum qui amicitia Romanorum tantum posset ad submouendum fratrem, ad vltimum parricidij scelus animum conuertisse. Accedit Titi Quintij persona grauitas, cuius mores sunt ab istius sceleribus alieni.*

IV. *Vrget maximè repugnantia aduersarij argumenta. Nam cum Deorum, & hominum consensum collegerit penes Demetrium, incredibile est eundem parricidio voluisse, quod illi tanta fauoris lenitate obtigerat.*

V. *Diluit suspicionem parricidii ab adiunctis temporum, & locorum, non satis tamen firma videntur argumenta. Quod autem hic ait de* lustratione per victimam. *Cruentum habe huius lustrationis ritum apud Herodot lib. 4.* Vbi *Xerxis cum* Xerxes Pythio Lydo 5. filiorum patri vnius *delitas.* vacationem à militia postulanti, quem vellet eligere permisit: Deinde, quem elegerat in duas partes distractũ, ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum. *Non pecude, quod fieri solebat, sed humano cruore abulus.*

VI. *Crimen deluit à securitate animi, & latitia*

huius diei, quæ in Homicidis esse minime poterat. Vrbanam autem, & candidam excusationem præmittit, maxime apud suam gentem, cui grata Regum vinolentia. *Tacit. Ann. 9.*

Vinolentos non admittunt magna concilia.

Porro magna consilia vinolentos non admittunt. Quippe anima sicca sapientissima, *& in ebrietate, vt ait Clemens Alexandrinus,* κυβερνητὴς ὁ νοῦς ἀνθρώπινος περιφέριται τῷ κλύδωνι ὑπερχούσης τῆς μέθης ἐνθαλαττεύων τε ἰλιγγιᾷ. Gubernatrix humana mens abripitur, quasi fluctu se ebrietate superfundente, & mari immersa caligat.

VII. *Confutat, quod obiectum fuit de armatis, acri, & veloci oratione, cuius tamen argumenta non sunt Gordij nodi.*

VIII. *Transit à criminatione parricidii ad caussam fraterni in se odii, quam per captam sermocinationem præclare insinuat. Inuidebat quippe Perseus Demetrio singulares animi, & corporis dotes, quibus dignior habebatur regno. Hoc de ipso Demetrio testatur Polybius legatione. lib.* περσεὺς *(inquit)* πολὺ τὸν ἀδελφοῦ περὶ τἀλλὰ τάντα καθυστερῶν καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ κατασκευῇ. *Inde autem conflatam fratris inuidiam prudenti, honesta, sublimi oratione diluit.*

IX. *Delabitur ad amicitiam Romanorum. In quo aduersarii criminationes magnificè confutat, eo orationis charactere vsus, quem* λαμπρότητα *Græci Rhetores appellant.*

X. *Peroratio suauis, & artificiosa, in qua animaduertes postulationes æquas, & ciuiles, motus commiserationis lenes simul, & graues, ex caussa iniquitate, & angustiis, in quas miser adolescens coniectus est excitatos: Tum aptam Patris delinitionem, quæ non ex inclinato in dolorem, aut assentationem animo, sed ex vera generositate oriatur.*

CRATERII ORATIO de Philotæ supplicio.

Ex Curtio.

Hæc est valde artificiosa, simplex verbis, magna sensibus, & in occultanda inuidia, qua ardebat aduersus Philotam callidissima.

Venia & misericordia quanti facienda.

VTinam in principio quoque huius rei nobiscum deliberasses. Suasissemus, si Philotæ velles ignoscere, paterere potius ignorare eum, quantum deberet tibi, quam vsque ad mortis metum adductum cogeres potius de periculo suo, quam de tuo beneficio cogitare. Ille enim semper insidiari tibi poterit, tu non semper Philotæ poteris ignoscere. Nec est quod existimes eum, qui tantum facinus ausus est, venia posse mutari. *Scit eos, qui misericordiam consumpserunt, amplius sperare non posse.* At ego, etiam si ipse vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem eius Parmenionem tanti ducem exercitus, & inueterata apud milites tuos authoritate, haud multum infra magnitudinis tuæ fastigium positum, scio non æquo animo salutem filij sui debiturum tibi. *Quædam beneficia odimus, meruisse mortem, confiteri pudet: Superest vt malit videri, iniuriam accepisse, quam vitam.* Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum, satis hostium superest, ad quos persequendos ituri sumus. *Latus à domesticis hostibus muni.* Hos si submoueas, nihil metuo ab externo.

OECONOMIA orationis.

Misericordia nulla est vbi flagitiorum deformitas præualet.

I. *Primo statuit: misericordiam nullam esse, vbi flagitiorum deformitas præualet, vt ait Cornel. Tacit. Annal. 11.*

II. *Deinde, si quis locus esset misericordiæ, tamen reo tam nobili nunquam fidendum esset, qui hoc ipsum beneficium, quasi suæ ignominiæ monumentum odisset.*

ORATIO PHILOTAE AD Milites.

Argumentum.

Post Regis orationes habitas, quibus falsò accusabatur Philotas, iam supremo supplicio afficiendus, his se purgare conatur, sed frustra, nam præiudicium Alexandri immutari non poterat, & postea etiam per quæstiones, & tormenta coactus plura veris dicebat. Verum hac oratione ad milites adstantes vitium, quum excessisset Alexander è concione, purgat se de suspicione parricidij, de amicitia Amyntæ, de literis in Alexandrum scriptis, grauet affectus immiscet.

EX

Ex Quinto Curtio.

Innocenti verba reperire facile est: modum verborum misero tenere difficile.

VErba innocenti reperire facile est, modum verborum misero tenere difficile. Itaque inter optimam conscientiam, & iniquissimam fortunam, destitutus ignoro, quo modo, & animo meo, & tempori paream. Abest quidem optimus causlæ meæ iudex, qui cur me ipse audire noluerit, non mehercule excogito, quum illi vtique cognita caussa, tam damnare me liceat, quam absoluere: non cognita verò liberari ab absente non possum, qui à præsente damnatus sum. Sedquanquam *vincti hominis non superuacua solum, sed etiam inuisa defensio est, qua iudicem non docere videtur, sed arguere*: tamen vtcumque licet me dicere, memetipse non deferam, nec committam, vt damnatus etiam mea sententia videar. Equidem cuius criminis reus sim, non video. Inter coniuratos nemo me nominat. De me Nicomachus nihil dixit, Ceballinus plusquamaudierat, scire non potuit. Atqui caput coniurationis me fuisse credit Rex. Potuit ergo Dyminus eum præterire, quem sequebatur? præsertim quum quærenti socios, vel falso fuerim nominandus, quo facilius, qui tentabatur posset impelli: non enim, detecto facinore nomen meum præterijt, vt posset videri socio pepercisse. Nicomachus quem taciturum arcana, de semetipso credebat, confessus, alijs nominatis, me vnum subtrahebat. Quæso, Commilitones, si Ceballinus me non audisset, nihil me de coniuratis scire voluisset, num hodie dicerem caussam, nullo me nominante? Dymnus sane, & viuat adhuc, & velit mihi parcere: quid cæteri, qui de se confitebuntur: me videlicet subtrahet? *Malignum est calamitas: & vere noxium, quum suo supplicio crucietur, aequi scit alieno.* Totne conscij in equuleum quidem impositi verum fatebuntur? atqui nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus, vt opinor. Ad verum crimen, & ad vnum reuertendum mihi est? Cur rem delatam ad te tacuisti, cur tam securus audisti? hoc qualecunque est, confesso mihi, vbicunque es, Alexander remisisti: dexteram tuam amplexus reconciliati pignus animi, conuiuio quoque interfui. Si credidisti mihi, absolutus sum: si pepercisti, dimissus. Vel iudicium tuum serua. Quid hac proxima nocte, qua digressus sum à mensa tua feci? quod nouũ facinus delatũ ad te immutauit animũ tuum? Graui sopore acquiescebam, cum me malis indormientem meis inimici vinciendo excitârunt. Vndè, & parricidæ, & proditorij, tam alti quies somni? Scelerati conscientia obstrepente, quum dormire non possint, agitant eos furiæ, non cogitato modò, sed & consummato parricidio. At mihi securitatem, primùm innocentia mea, deinde dextera tua obtulerant. Non timui ne plus alienæ crudelitati apud te liceret, quàm clementiæ tuæ: sed ne te mihi credidisse pœniteat, res ad me deferebatur à puero, qui non testem, non pignus indicij exhibere poterat, impleturus omnes metu, si cœpisset audiri. Amatoris, & scorti iurgio interponi aures meas credidi, infelix, & fidem eius suspectam habui, quod non ipse deferret, sed fratrem potius subornaret. Timui ne negaret mandasse se Ceballino, & ego viderer multis amicorum regis fuisse periculi caussa: Sic quoque cum læserim neminem, inueni, qui mallet perire me, quàm incolumem esse. Quid inimicitiarum creditis acceptum fuisse, si insontes lacessissem? At enim Dymnus se occidit. Nunc igitur facturũ eum diuinare potui? minimè. Ita, quod solũ iudicio fidem fecit. Id me cum à Ceballino interpellatus sum mouere non poterat. At hercule, si conscius Dymno tanti sceleris fuissem, biduo illo proditos esse nos, dissimulare non debui. Ceballinus ipse tolli de medio nullo negotio potuit. Deinde, post delatum iudicium, quid operiturus eram? Cubiculum Regis solus intraui, ferro quidem cinctus. Cur distuli facinus? At sine Dymno non sum ausus? Ille igitur princeps coniurationis fuit. Sub illius vmbra Philotas latebam, qui regnum Macedonum affecto: ecquis è vobis corruptus est donis? quem ducem, quem præfectum impensius colui? Mihi quidem obijcitur, quod societatem patrij sermonis asperner, quod Macedonum mores fastidiam. Sic ego imperio, quod dedignor, immineo. Iampridem natiuus ille sermo commercio aliarum gentium exoleuit: tam victoribus, quàm victis peregrina lingua dicenda est. Non mehercule ista me magis lædunt, quam quod Amyntas Perdicæ filius insidiatus est Regi, cũ quo, quod amicitia fuerit mihi, non recuso defendere, si fratrem Regis non oportuit diligi à nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu positum, etiam venerari necesse erat, *vtrum quæso, quod non diuinaui reus sum?* an impiorum amicis, insontibus quoque mo-

Defendere vinctum, est iudicem arguere.

Scelerati in ipsis puniuntur.

Cõscientia.

Amyntæ insidiæ.

riendum est? Quod si æquum est, cur tam diu viuo, si iniustum, cur nunc demum occidor? Ateuim scripsi, *miserere me eorum, quibus viuendum esset sub eo, qui se Iouis filium crederet.* Fides amicitiæ, veri consilij periculosa libertas me decepistis: vos, quæ sentiebam, ne reticerem, impulistis, scripsisse me hoc fateor Regi, non de Rege: non enim faciebam inuidiam, sed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Iouis stirpem tacitus agnosceret, quam qui prædicatione iactaret. Sed quoniam oraculi fides certa est, sit Deus causæ meæ testis. Retinete me in vinculis, dum consulitur Hammon in arcanū, & occultum scelus. Interim, qui Regem nostrum dignatus est filium, neminem eorum, qui stirpi suæ insidiati sunt latete patietur: si certiora oraculis creditis esse tormenta, ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amisi: Patrem, nec ostendere possum, nec inuocare audeo, quum, & ipse tanti criminis reus sit. Parum est enim, tot modo liberorum parentem in vnico filio acquiescentem, eo quoque orbari *ne ipse in rogum meum imponitur.* Ergo charissime pater: & propter me morieris, & mecum. Ego tibi vitam adimo, ego senectutē tuam extinguo, quid enim me procreabas infelicem aduersantibus Dijs? an vt hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adolescentia mea miserior sit, an senectus tua, ego in ipso robore ætatis eripior: tibi carnifex spiritum adimet, *quem si fortuna expectare voluisset, natura poscebat.* Admonuit me patris mei mentio, quam timidè, & cunctanter, quæ Ceballinus detulerat ad me indicate debuerim. Parmenio enim, cum audisset venenum a Philippo medico regi parari, deterrere eum voluit epistola scripta, quo minus medicamentum biberet, quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo? Num vllam authoritatem eius literæ habuerunt? Ego ipse quoties, quæ audieram detuli, cum ludibrio credulitatis repulsus sum? Sic, & cum indicamus, inuisi, & cum tacemus, suspecti sumus: quid facere nos oportet?

Alexandri prudentia.

Apostrophe ple a affectibus.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium plenum commiserationis, & iusta querimonię, cadit in illu i Publy Syri.* Et deest, & superat miseris cogitatio.

II. *Confutatio à testibus, quod maioris in hac caussa videtur esse roboris.*

III. *Restat vt cum nihil testes aduersus Philotum dixerint, crimen vnum sit silentij, quod Alexandri clementia iam remissum est, e apposite irrepit grauis miseratio, & conquestio de Alexandri mente per Philotæ inimicos depranata. Quod autem nihil maleficij cōtraxerit, testatur sopor ille, in quo deprehensus est: similis ratio in oratione Demetrij apud Liuium, & apud Cicer. pro Sexto Roscio.*

IV. *Suspicionem criminis conflatam ob silentiū dilui, quod delato esset persona contempta, quod parum fidei habere videretur, & sæpè in huiusmodi denunciationibus irrisa ab Alexādro Philotæ crudelitas. Quod si silentio tectum fuisset aliquod Philotæ scelus, poterat erumpere, cum omnis conficiendi oblata esset occasio.*

V. *Repugnantia aduersarij qui Philotam Macedonas dedignari dixerat, cum ab ijsdem regnū affectare deferret.*

VI. *De amicitia Amyntæ purgat se generosè, ab ipsius Alexandri præiudicio. Sic Marcus Terentius apud Tacitum Ann. lib. 5. amicitiam, qua illi cum Seiano fuerat excusat.* Non est nostrum æstimare, quem supra cæteros, & quibus de caussis extollas, tibi summum rerum iudicium Dij dedere, nobis obsequij gloria relicta est. *Regibus iudicium rerū datum est.*

VII. *Transit ad literas de Alexandri apotheosi obliquè scriptas, in quibus libere suam fatetur sententiam, assentationi contrariam, quæ seram immortalitatem maller Regi: Hæc purgatio plena de Hammone, & eius templo, multa Diodorus Siculus biblioth. historic. l. 17. Saluianus Alexan.* χαῖρε ὦ παῖ Διὸς τάυτην παρὰ θεοῦ ἔχετης πρόσρησιν, *in quibus rectè censentit in Q. Curtij narratione.*

VIII. *Peroratio cum permotione graui. Similis est locus apud Andocidem* τινα χρὴ ἀναβιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, ἢ πατέρα, ἀλλὰ, &c. *Succedit Apostrophe ad Patrem Parmenionem absentem, in qua eximij affectus. Postremo nouum argumentum à loco remoto sub-

subiungit. Hoc & si extra ordinem tamen commodè vltimo loco positum, vt minus apparata videatur oratio.

ORATIO IVDAEORVM ad Petronium Præsidem, ne Caligulæ statua templo inferretur deprecantium.

Ex Philone lib. de legat. ad Caium.

Ἀοπλοιέσμεν ὡς ὑμᾶς. &c. quæ sic latinè se habent.

Iudæi pacis & quietis authores.

INermes, vt vides, adsumus, nequis nos dicat venire hostiliter Manus autem pro armis à natura datas, retro fleximus, otiosas præbemus, & corpora ad certos ictus ferire volentibus: vxores, & liberos, familiasque adduximus, supplices tibi, & per te Caio aduoluimur domi relicto nemine, orantes vt, aut omnes seruetis, aut omnes internecione deleatis. Sumus Petroni, & natura pacis cupidi, ad quam nos trahit cura liberorũ alẽdorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati sumus: Vitellio, cuius successor es, tunc in nostra vrbe degente, qui super hac re literas acceperat, & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætos nuntios pertulit. Primum nostrum templum excepit pro imperio Caij victimas, vt primum, aut etiam solum priuaretur religione patria. Decedimus priuatis ædibus, & possessionibus, supellectilem vltro vobis in prædã offerimus, eo animo vt vos putemus non dare, sed accipere. Vnum pro his omnibus, petimus, ne quid in templo nouetur, vtque seruetur tale, quale à maioribus nobis est traditum. Id si non impetramus, necandos nos præbemus, ne videamus viui, quod est morte grauius.

Manus pro armis à natura datæ.

Iudæi quid fecerint in ritibus & religione seruanda.

Audimus pedestres, equestresque aduersus nos parari copias. si dedicationem impediamus. *Nemo ita insaniet, vt eruus se opponat domino, libenter iugulabimur. Cedant, mactent, frustatim concidant, ne certamine ac suo sanguine gan, quicquid libet victoribus. Quid opus est exercitu? nosipsi egregij sacerdotes immolabimus victimas.* adducemus ad templum mulieres vxoricidæ: fratres, sororesque fratricidæ: pueros, puellasque innocentem ætatem puericidæ. Tragicis vocabulis vtendum est in tragicis calamitatibus. Deinde in medio eorum stantes *abluti cognato sanguine (nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt)* admiscebimus, & proprium, nosmetipsos insuper iugulando. Morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuset, qui vtriusque rationem habuerimus, & Imperatori debitæ reuerentiæ, & sacrarum legum custodiæ: Id fiet, si vitam, haud viuendã contempserimus. Audiuimus priscam fabulam e Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, vt hac visa homines confestim verterentur in saxeos. Id quanquam fabulosum videatur, negari tamen non potest, simile quiddã magnos, nec opinatos casus efficere. Putas Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, non in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis. Extremum, Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum, non contendimus, ne imperata facias, moram tantum petimus, & oramus supplices, vt nobis liceat legatos ad Dominum mittere. Fortassis impetrabimus, ne religio cœlestis numinis, ne leges sanctissimæ aboliantur, neve vltimis etiam posthabeamur gentibus, quibus sui ritus manent incolumes, ne decreta eius aui proauique temerentur, quæ nostros mores approbârunt, diligenterque confirmarunt, Forsan his auditis fiet mollior. *Non semper eadem sunt voluntates Principum*, iratorum vero euanescunt celerrime. Petiti sumus calumnijs, permitte adhibeamus remedium: durum est indicta caussa damnari: si nihil impetramus, quid vetat, ne quæ nunc vult, tunc faciat: ante missam legationem noli præcidere spem tot millium, non de lucro, sed de pietate contendentium. Imo, & de lucro, quod enim lucrum homini est sanctitate vtilius?

Gorgonei capitis vis.

Iram sequitur misericordia.

Sanctitas lucrum est.

Hæc tum magna contentione, magnoque desiderio dicta sunt ab honoratissimis singultientibus, & anhelis, lachrymis simul, ac sudore diffluentibus, vt iam Petronio cæterisque miserationem mouerent. Est enim mitis ingenio, & verbis, factisque flexibilis.

OECONOMIA orationis.

I. *Exordium plenum miserationis, & prudens ad auertendam suspicionem seditionis, ne forte Petronius existimaret hanc popularem turbam, ad res nouandas concitatam. In hac autem demissione longè magis ad inflectendos animos sunt idonei, quippe* Canes *sedentem non mordent.*

Canes sedentem non mordent.

II. *Argumentantur à suis ob æquiu, & morum lenitate, quod apud Præsidem erat efficacissimum. De hac autem gentis beneuolentia, & fide erga Principes, honorifica testimonia colligit Iosephus lib. 2. aduers. Appionem.*

III. *Tradunt omnia præter religionem, vnam, & maximam animorum opulentiam, deinde in a dentes, & tragicos affectus erumpunt, quibus vel ferreum pectus emolliant. Græca tamen fabula de Gorgone, non multum facit ad grauitatem orationis, & olet stylum scholasticum, nisi velis eos apud Græculum hominem Græcis fabulis consulto vsos fuisse.*

IV. *Prudenti admodum consilio moram petunt, quam vrgent, acriter honestis rationibus. In isthuiusmodi, plerumq; malo ruenti moram innectere, penitus amoliri est.*

Subtexam hic apologiam Hermenigildi, qui apud Patrem Leuigildum, Gothorum Regem cauſſam dicit. Si quis rem plenius volet, legat si placet actionem oratoriam, à me de hoc argumento nuper editam.

HERMENIGILDI Apologia.

LEVIG. AGe licet tibi cauſam dicere, dijue ſi potes eas ſceleris maculas, quæ tibi à ſole ipſo in os illud tuum importunum regeruntur.

HERM. *Innocentiam meam pater declarare facilè est*, innocentiæ patrocinium inuenire difficile; Te vnum ego in hac flamma inuidiæ, qua me ictum & propè fumantem vides, habui, quem appellarem, quem obtestarer, cui fidem meam iniquiſſimis calumnijs vexatam crederem. Nunc autem te peracerbum accuſatorem, ſeuerum iudicem, & quod crudelius eſt, patrem iratum experior. Tu me penè ab hoſpitali menſa & regijs epulis extractum, ornamentis exui, vinciri, & huius calamitoſi carceris tenebris mandari iuſſiſti: vereor ne ſi me innocentem iterum dixero, tuum iudicium, quod ſemper grauiſſimum fuit, videar refellere, & dum innocentiæ meæ patrocinari ſtudeo, paternam culpam accuſem, quæ res mihi ſupplicijs omnibus acerbior ſemper viſa eſt.

LEVIG. Videte orationis inſidias.

HERM. Tacebo igitur (mi pater) ſi iubes, & ſilentio premam conſcientiam.

LEVIG. Eloquere peruicax, eloquere: reos inauditos damnare non ſoleo.

HERM. Loquar igitur (mi pater) quia iubes, non quod aut oratione, aut ſilentio ſperem aliquid me effecturum. Sed vtcunque ſe res habuerit, *poſtremas ſanguinis mei voces tuis auribus infundam.* Etenim ſi tantum hoc quicquid miſeræ animæ reliquum eſſe voluiſti, à meis calumniatoribus expeteretur, darem cum ſilentio iugulum, & cruorem meum largiſſimè propinarem. Nunc autem hoc agitur vt demortui cineribus quieſcere non liceat, ſed ijs æterna criminis nota perſummum ſcelus adhæreſcat: hac ſi pater iniquū eſt, peto à te vt filij moribundi vltimos gemitus æquis auribus excipias.

LEVIG. Age, tolle iſtam inſidioſam orationem, dic de crimine.

HERM. Non eſt hoc nouum crimen (mi pater) iam diu telam illam contexuit tua *Goſuintha*, nobis verò nouerca ſemper infeſtior quàm eius dignitas poſtulabat, in me & fratrem meum molitur. Vtinam (ſi liceret beatos manes ſollicitare) parentis meæ demortuæ, tuæ verò auguſtæ coniugis animam ad hoc tribunal adducere fas eſſet, ſilerem ego, & ipſa loqueretur iceret vt impendente fatali neceſſitate, quæ nobis illam *maturam cœlo, ſed terris vtilem fœminam* eripuit, languentibus vt poterat brachijs, me fratremque meum complexa, tibi *per genialem thorum, per caſtiſſimos amores, per intaminata connubij fœdera*, communem ſobolem commendabat: Ea tunc eramus ætate (mi pater) quæ ſenſum doloris vix admittit. Sed tamen vbi tuos rorantes oculos, & te moribundæ corpori affuſum, dextramque prehendentem vidimus, non tenuimus infantiles lachrymas, quas & tuus dolor, & matris inter has voces expi-

rantis

mantis obitus excussit. Tu verò nos in hac recenti orbitate tuo gremio appressos fouebas, prohibebas flere, quod vix facere poteras, manantes lachrymulas tuis abstergebas digitis, te nobis *patrem præsidio, indulgentiâ matrem* pollicebaris.

LEVIG. Hæc nihil ad crimen attinent.

HERM. Veniam (mi pater) veniam statim. Creuit hæc tenella ætas in sinu tuo, & se per annorum curricula ad auream iuuentutem explicauit. Quis tibi tunc Hermenigildo tuo charior? quis suauior vnquam fuit? Hermenigildo imperia mandabantur, per Hermenigildum bella gerebantur: ab Hermenigildo populorum fœdera sanciebantur. *Omnia tibi erat Hermenigildus.*

LEVIG. Alius tunc erat quàm nunc est Hermenigildus.

HERME. Placuit tunc maiestati tuæ, vt suprà ætatem animum ad nuptias adijcerem. Quæsita est mihi coniux regia, Regis filia, Regis soror, Regis neptis. Sed quæ regnorum omnium titulos, omnium imperiorum insignia sola virtute superauit. Heu virgo misera, quibus & quam iudignis tua indole funeribus eras reseruata! Cum hac igitur nouus coniux nouis nuptijs copulatus, videbar omnium principum fortunatissimus, cui hæc cœlestis forma obtigisset: Ego verò non tam flammas alebam cupiditatis, quas vix illa ætas ferre poterat, quam admirationem diuinæ virtutis. Huius enim pietate, exemplo, doctrina, magisterio fidem primus recepi, factus illi *ex marito discipulus, ex coniuge propè filius.*

LEVIG. Mali corui malum ouum.

HERM. Tu interim, mi pater, in secundas nuptias conuolasti. Inducta à te nobis nouerca Goisuintha, Ariana mulier, potens, acerba, imperiosa: Continuò mutata omnia, sordent tibi amores pristini, nouæ & subtiles flammæ se in senile pectus insinuant, liberi primi illius quondam sancti & fœlicis thori pignora, iam non sunt solatio, sed tædio.

LEVIG. Scelerate, audes etiam coram hoc amplissimo senatu patris thoros incessere?

HERM. Vera dico, per vnius mulieris furias nobis quiescere non licet, proscindimur, calumnijs, agitamur toto regno. Non somnus, non vigiliæ, non cibus insidijs vacuus. At crudelis fœmina, quæ patientiam tuam tentarat in minoribus, cœpit quoque in maioribus ludere. Vxorem meam (hei mihi quánto cum dolore recordari cogor) angit, stimulat, vexat, omnem efferati pectoris acerbitatem in hanc vnam effundit. Iubet vt Christianam legem repudiet: tum virgo, eo *se genere natam respondit, vt mori posset, facere nefariè non posset*, hac voce quâ quid glorioſius; irritata, tot regum sobolem incessit pugnis, proterit calcibus, contundit verberibus, ita vt multus è regio corpore sanguis exiret.

LEVIG. Quando hoc auditum?

HERME. Duram habes aurem (mi Pater) ad huiusmodi crimina, sed tamen neque hac importuna & crudeli dementia contenta, imperat sceleſtum facinus: Pudicum corpus vestibus nudari, nudatum sensim in lacu perfrigidâ tempestate mergi, donec illa fidem patriam eieraret. Hàc barbarie nihil vnquam vidit sol indignius. Demittebant in lacum innocentissimam puellam carnifices, & paulatim quidem, vt acerbus esset singulis membris doloris sensus, funes, quibus ipsa tenebatur vincta laxabant. Illa verò *nihil de carnificina queribatur; tantum dolebat nuditatem*: cumque moneretur vt se Arianam semel profiteretur, ad singulos cruciatus vna vox excipiebatur, *Christiana sum, Christiana sum.*

Hanc nefariam crudelitatem, quam ferro & flammis prosequi iustissimum erat, tolerãtia vincere constituimus, secessi cum vxore in vrbem quam tu ipse pater donaueras. Sed nouerca, quasi ipsa grauem iniuriam accepisset, quod ferrum nostris corporibus non immersisset, tota vrbe insanire, bacchari, furere, me quasi hostem patriæ, regni bustum, patris interfectorem petulantissimis conuicijs incessere. Vtinam mi pater credulitas tua furiosis eius conatibus nimis vxoriè non esset ancillata: verum in me iussu tuo toto exercitus pondere concurritur, atque in *vnum caput terra & mari mundus armatur*. Dabis hic veniam mi pater, si quod natura brutis animantibus suadet, vt se, vt coniugia, vt sobolem, contra vim tueantur, hoc facere tot furijs à nouerca lacessitus conatus sum. Arma sumpsi, non quibus te lacesserem, sed quibus me & regiã coniugem contra impotentissimam, & crudelissimam mulierem tamdiu defenderem, donec tibi rem causamque plenius liceret aperire.

LEVIG. Mentiris impostor.

HERME.

HERME. *Testor hic delubra cœlitum, aras q̃, quas ego cum me inflammato animo prosequererus postremas occupaui*: vbi vidi hoc agi vt me iam fuga tueri non posset, posset autem gladius, si vellem quod lex naturæ iubet exequi, statui me tuis pedibus insontem victimã potius aduoluere, quam in tanta causæ æquitate repugnare. Vidisti prostratum, iacentem erexisti, erectum complexus es. Quid est quod glorioſi illius operis lauream infuscauit, nisi illius dolus quæ cùm armis obruere nõ potuerit, per iniquissimũ iudicium tentat præcipitantẽ impellere? Eu crimen, eu causã cur cilicio indutus, & ijs vinctus catenis, quas tu prædonibus reseruabas, in tetro atque infami carcere moribundus iacco.

LEVIG. Romanus non es?

HERM. At Christianus sum & Romanus, hoc enim postremum arguitur: habes in hac parte (mi pater) confitentẽ reum. Hoc nempè crimen est *ex quo reus gaudet, tallet iudex, cœlũ lætatur, terrẽtur dæmones, contremiscunt inferi, cuius accusatio votum est, & pœna felicitas.* Cuperem equidem centies si liceret pro hac nominis gloria emori. Iã enim ad Dei laudes prædicandas vnum os nimis angustum videtur: concide corpus, velle, lania, *tota ora videbuntur esse, quot erunt vulnera*, & per sanguinis riuos effusus spiritus, purpurata in cœlum via quam primùm euolabit.

LEVIG. Furiose, nemo contemnit vitam, nisi qui desperatus viuit.

HERME. Pœnitet me Arianum vixisse, tunc (fateor) desperatus vixi.

LEVIG. Nunc autem fatuus, & vecors viuis degener.

HERM. Viuo mi pater, in *cilicio splendidus, in vinculis liber, in carcere speciosus.*

LEVIG. Hic tuus splendor, tua libertas, tua species est, si me & vxorem meam conuicijs arrodas.

HERM. Imò (pater) te tanquam Regem, dominum, patrem, semper honorani. timui, veneratus sum. Tuæ verò vxori bonam mẽtem, & nihil aliud sum precatus.

LEVIG. Satis habet mentis ad tuos conatus opprimendos.

HERM. Nimis fateor, & hoc dolendum est.

LEVIG. Secede, secede, de tuo capite deliberatur.

Agite patres sapientissimi, deliberate cui spei tam importunum animum reseruemus.

PRINCEPS. 1. Tanta est, ô Rex potentissime, eius negotij moles, & tam lubrica materia, vt quantũ prudentia, quæ diuturno rerũ vsu concaluit, confert ad dicendum fiduciæ, tantum rei nouitas, & magnitudo stuporis afferat. Nulla de capite, vel hominis vilissimi præceps esse debet sententia. At verò cum de Regis sobole, & de eo filio deliberetur, in quo tua decliuis ætas & Gothorum salus conquiescere videbatur, magni refert arbitror, vt quæ à te constituentur, tantò fiant consideratiùs, quantò periculum est in errore permitiosius. Duas vt video cõtrouersias accusatio cõplectitur, quarum altera perduellionis, altera superstitionis. Et in prima quidem quæ mihi grauior visa est, atroces iuuenis querimoniæ fuerunt, quibus omnem armorum inuidiam in Goisuintham Nouercam deriuauit. Mihi quidem ô Rex de Augusta coniuge tua tã mirifica insedit opinio, vt nihil addi possit amplius: Sed tamen quantùm veterum replicare temporum memoriam mens nostra potest, video per Nouercas sæpè faces importatas, quibus florentissimè arderent familiæ. Tui erit iudicij liquidius videre, an Goisuinthę Reginæ odia præiuignum ad hæc arma compulerunt: certè quod in te iniquo non fuerit animo, facit vt credam reditus celeritas, & in hac postrema quę tibi cum illo fuit congressione fiduci. Habet hoc implicata scelere conscientia, vt omnia reformidet, tuta ipsa timeat, & si folium [illegible] pueri, expauescat: nihil vero in hoc congressu vidi simile, exporrecta iuuenis facies, lætus atque hilaris vultus, plenus in te animus fiduciæ, plenus amoris cernebatur, si modo in *oculis tanquam in accuratissimis naturæ speculis mentis simulachra delibamus.* Proinde considerandum est etiam atque etiã, an ea quæ circunfertur in literis atrocitas, se istis moribus illeuerit. Quod vero ad superstitionem Romani nominis attinet, non est ô Rex mirum, cum illi Christianam vxorem, & Gallam coniunxeris, hæc in virum cum ipsis cupiditatis facibus religionem transfuderit. Cæterum nemo prudens gladijs & hastis numinum metum in hominũ animis defigit, vtrique potius doctore opus est, quã carnifice. Quos tu nunc vides istius religionis calentes studijs, inflammatos animo, ardore prope ignitos, ætas flectet, vsus leniet, prudentia tua mitigabit.

LEVIG. Quid censes?

PRIN.

PRIN. II. Si ea esset Rex optime Hemenigildi audacia, vt sui scelus in egumentis posset esse contenta, ego quidem & in hoc negotio cunctandum arbitrarer, & alijs suaderem, vt rem quam accuratissimè perpenderent. Nunc autem cum in apertum tetrumque facinus eruperit, quantum illius vitæ additur, tantum tuæ, qua nihil in hoc orbe terrarum pretiosius, detractum puto. Non est is reus cuius non sit formidanda potentia, non est hoc crimen cui debeatur impunitas, non est hoc regnum quod tantum dedecus ferat, non est denique is iudex qui se puerilibus lachrymis à iustitiæ cursu detorqueri patiatur. Omnia vt vides iura diuina & humana polluit, excidit, funestauit: *Desertor patriæ, transfuga religionu, patris interfector, ne sibi quidem id reliqui fecit, vt sanabilem plagam infligeret*: Sed inaudita contumacia, remedium tuæ clementiæ in suum vertit scelus. Arma in patrem sumpsit, nec regni sanctitas, nec ætatis veneranda canities, nec parentis nomen, nec vox ipsa naturæ furiosum iuuenem ab infestis conatibus repressit: Tamdiu stetit in acie, quamdiu potuit, vbi se desertum à suis, inuisum alienis, posteris execrandum vidit, irrepsit ad patrem; vt latrocinium in veneficium conuerteret. Nunc autem ne minus audax ad perpetrandum facinus quam ad defendendum impudens videatur, in nouercam fœminam illustrissimam, & patris amores sui furoris consilia deriuat. *Inaudita res est, miser crudelis* qui in vinculis auder castos patris thalamos infectari, quid faciet in purpura? qui in his centonibus alit superbiam, quid facturus est in Attalico? qui reus minatur in carcere, quid efficiet dominator in regno? Spreta Gothorum religione in Romanorum superstitionem perfuga transuolauit, cum patris hostibus contulit consilia, ipsis se administrum, socium, satellitem præbuit; Quærit pater, vt nefarium sacramentum rescindat, negat, perstitit in contumacia, & nos mollioribus sententijs pergimus eius audaciam alere, vt nobis in posterum deliberandi facultas eripiatur, illi patrandi concedatur. Censeo igitur ô Rex, quod è re tua esse arbitror, vt si Hermenigildus in superstitione contumax esse pergat, paternæ seueritatis stimulos experiatur.

PRIN. I. Quid vim affers naturæ? sine Patrem, Patrem esse.

PRIN. II. Sophron, Pater est Leuigildus Pater regni, non iuuenis facinorosi. Quasi vero ignota non sit parentum in filios seueritas. Cartallum audiuimus maximi animi iuuenem quòd patris miserias contempsisset, & eius mœsta ac lugentia castra circumfluentibus quietæ felicitatis insignibus intrasset, à patre, vt tum erat vestibus, auro, & pictura fulgentibus, atque insigni corona radiato capite, in altissimam crucem fuisse suffixum. Scimus Torquati iuuenis victorem spiritum quòd patris iniussu pugnasset & vicisset, patris imperio exhaustum, & domestica fortissimi imperatoris calamitate sancitum decus publicæ disciplinæ. Nos verò in istis sceleribus iubes conuiuere?

Finis Libri Decimitertij.

THEORHETOR, SIVE DE SACRAE ELOQVENTIÆ MAIESTATE.

LIBER DECIMVSQVARTVS.

PRAEFATIO.

DEVENIMVS tandem in ipsum sanctioris eloquentiæ, veluti sacrarium, de qua, cum graues imprimis, & sapientes viri copiosissimè disserucrint, faciam, quod facere periti artifices solent, qui gemmarum elegantias peranguſto concludunt annulo. Sic ego quæcumque ex istis sapientiæ oraculis depromere potui, breui sermonis compendio subijciam, daboque singularem operam, vt hic postremus robustioris iam facundiæ partus, non minus gratiæ flore, quam vtilitatis fructu commendetur.

Atque imprimis mihi de dignitate cœlestis eloquentiæ nonnihil dicendum est, contra imperitorum hominum audaciam, qui cum omnem dicendi præstantiam ventosa quadam loquacitate, & inanissimis verborum pigmentis metiantur, sacros plerumque scriptores irridere solent procacius, quod istos orationis calamistros spreuerint potiùs, quam ignorarint. Et nobis quidem id conantibus peropportunus se locus obiecit, nam cum in exedram disserendi causſa veniſſemus, Cæcilius, adolescens in ipsa studiorum incude positus, peregrinæ doctrinæ fastu tumens, & à Plauto, Plinio iuniori, ipsoque Cornelio Tacito, quos ille tanquam sua numina veneratur, adhuc recens, deplorare cœpit nostra tempora, quod nemo iam *palmas oratorias stremè dentibus admorderet*, nemo ad superiora Heroum eloquentiæ tempora conaretur accedere; sed totus ille flos antiquæ facundiæ exustus atque repressus nostræ ætatis squallore, & veteris vbertatis suti prorsus exaruisset. Tum addebat in sacras cõciones, quasi in pistrinum præclara cogi ingenia, hic tanquam nobiles equos phaleris, ephippijsque exutos ad molas consenescere, & pro ornatu habere barbariem. Nam quæ potest esse ista sacra eloquentia? De doctrina, scilicet Christiana? cuius argumentis nihil est humilius. *Magnam eloquentiam, tanquam flammam materia ali, motibus excitari, vrendo clarescere.* At hic videmus eos, quorum indoles lætior, & præculta suauitas, si modo materiæ splendore nacta fuisset, vbi ad huiusmodi argumẽta

Eloquentia sacra carpitur à Cæcilio.

Eloquentia magna tanquam flamma alitur.

ex a-

amœnis luxuriantis scholæ viretis, quasi in alium orbem venerint, repente, aut rerum sterilitate torpentes exarescere, aut inquinata dictione, quasi resides aquas, & plurimum luti secum trahere. Quod si vernantius ipsa se veteris fœcunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror, & mœstitia necessariò confundit. Quale enim delectamentum est apud plebeias aures, & oscitantes mulierecularum circulos, de tritis quibusdam bibliorum historijs longo, & inerti verborum circuitu differere, aut Christianæ religionis rudimenta tractare, aut à vasto quodam, & agresti motu in vitia dicere, res tritas, & ad fastidientis stomachi nauseam, tam sæpe inculcatas? At vero in profana, quam appellatis, eloquentia, siue in vmbratilibus spatijs libeat excurrere, siue forenses palmas attrectare, hic audiuntur rerum complectiones maximarum, hic sensus vberes, hic sententiarum stimuli, hic opulentissima doctrinæ supellex, hic plausus, & fauor omnium.

Eloquentiæ forensis opulentia.

Hæc iste cum intemperantius effudisset, nesciebam, an magis deridere hominis deberem imperitiam, an indolere tam pueriliter in nugis lasciuienti. Cum Theophrastus noster vir, quo, nec magnis disciplinis instructior, nec ad omnem rationem humanitatis cõmodior, cùm fastum hominis præclarâ oratione perstrinxisset, cœpit de maiestate sacræ eloquentiæ, & eius argumentis copiosius disserere, vt à sacris oratoribus plerunque istas opes non tam nesciri quod antea diecbamus, quàm contemni ostenderet. Perstringam summa totius dissertationis capita, & quidè paulo ornatiori stylo, quando hic oratoris partes agimus.

Eloquentiæ sacræ excellentia.

Sic equidem existimo sacram illam sanctorum virorum eloquentiam tantùm humanæ præstare, quantùm sol vmbræ, flamma fumo, diuina mortalibus anteeellunt. Etenim quæcunque ad grauiorem eloquentiam, siue excitandam, siue innutriendam faciunt, fertilis quædam seges sapientiæ, grauissimarum rerum argumenta, Dij præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorum, suauis quædam prudentiæ œconomia, sermonis maiestas, solidarum adminicula virtutum, theatra denique ipsa, & concessus, & glorioſissima laborum præmia, huic vni tam propensè fauent omnia, vt meliori cœli iure fœcundata videantur.

Sacræ eloquentiæ dignitas, ex materiæ nobilitate, ac primùm, quam graues sint in ea de Deo sermones.

CAPVT I.

PLacet igitur primum strictim & quasi per transennam videamus cœlestis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, vt suos oratores, vel infantissimos per se faciat eloquentes. Occurrent hic tibi non fabellæ, & nugæ, non humanæ sapientiæ leuissima quædam choragia, sed maximarum rerum lumina, Deus, Angeli, Christus Ἰησοῦς rex ipse Angelorum, Christianæ religionis mysteria, Apostolorum triumphi, Martyrum laureæ, Virtutum decora, supplicia improborum, æternæ denique illius apex felicitatis.

Eloquentiæ sacræ effectus. Eloqu. sac. materia.

At vero de Deo, qui sermones? non ij, quales in Platonis, aut Stoicorum schola floruerunt, sed qui ex altissima fluunt sapientia, & ex ipsius æterni Parentis sinu deriuantur. Deum ibi audies mentem ab omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commeantem, & singulis vniuersi partibus quasi accuratissimæ lyræ fidibus intentum, qui fluentium rerum canticum iucundissimâ varietate tẽperat ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, *ipse sibi locus, & mundus*, & maximus quidem mundus, sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, vitæ rationum, formarum, cui spirans omnis, intelligenique natura, & habere, & agere non desinit gratias.

Deus mundo. vt lyræ intentus.

Tertull. lib. contra Praxeam cap. 5.

Cernes deinde, vt graditur apud Prophetas insigni maiestate, Cherubini insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur. Sexcenta consequuntur curruum millia, in quibus igneæ cohortes Angelorum, copiosa luce circumfusæ radiant. Tot tanti, tamque stupendi numinis vmbrã potius, quam effigies, ad eius nomen expauescit, adamantinæ cœli portæ contremiscunt, intendunt se flammeæ nubes, & lucido quodam horrore totum hoc aeris spatium circumuestiunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, ruunt fulmina, im-

Sol vmbræ Dei. Dei nomen quantum.

mixtique grandini rutili carbones depluunt.

Hinc discedit cœlum, hiant terrarum latebræ, terrore perfusi manes mortuorum Regem sentiunt. Hæc tibi magnificam numinis speciem inurent.

Deus actus purus. Dei Attributa.

Cumque sit eius natura maximè simplex, nec contineat in se quicquam admistum sui dispar, atque dissimile: habet tamen attributa varia, quæ sigillatim spectata, quantam dicendi, & quam fertilem materiam suppeditant? Ecquando exhaurietur immensitas illa, qua longe aliter quàm is, qui cœlo, & terris aquas præbet Oceanus omnia suo ambitu præcingit, in vniuersum diffusus, in se totus rediens, imo nunquam à se exiens, in se, & in cunctis, semper totus *implens cœlum, & terram præsente potentiâ, non absente naturâ.*

August. lib. 7. de Ciuit. De. cap. 30.

S. Dionys. Areopag. epist. 5. ad Dorotheũ.

Quando satis prædicabitur infinitas, mentis humanæ nodus? quà exeat, quò se condat nemo nouit, imo nec exire ab alio, nec in aliud se condere certò nouit, *hæc demùm beata ignorantia est, quòd scimus ignorando* ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γνῶναι, καὶ ἰδεῖν, ἀξιούμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾶν μηδὲ γινώσκειν.

Æternitas Dei.

Quid illa æternitas immensæ, atque interminatæ vitæ tota simul, & perfecta possessio, qualis est? Tempus certe, quod perpetuas micantium siderum conuersiones æquis passibus comitatur, fatetur se haud scire, quid sit, aut vnde venerit, se labi, fluere, nasci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno vicissim remeando versare, sibi vni incrementa damno esse, hanc vero intactam, illibatam, semper anum, semper formosam Virginem, quæ nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluuij vorticibus indigeat, quibus detersa prioris æui fuligine, nouo gratiæ flore rubescat; Hinc illa perfecta, & stabilis, atque in eodem felicitatis vestigio consistens immutabilitas, quæ cum omnia per hanc rerum humanarum vicissitudinem videat agi, volui, reuolui, & quasi per eandem serram diuersis motibus reciprocari, tota sibi hæret sine vllo sui aut dispendio, aut incremento.

Augustin. confess. l. 11. c. 13.

Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, sed hodie: quia hodiernus tuus non cedit crastino, neque enim succedit hesterno. Hodiernus tuus æternitas.

Quid dices de tantæ maiestatis inexhausta bonitate, quæ cumulatissimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium opulentissima, se toti naturæ, atque adeo huic nostræ mortalitati profundissima quædam liberalitate profundit?

Prouidentia Dei.

Quid de inexplicabili prouidentia, quâ clauum vniuersi regit vigil, & insomnis, suo semper operi assiduus, atque intentus? num tot oculis tibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo ætheris domicilio collucentium formæ stellarum? num tot manibus regere, quot eius potestatis insignia, num tot pedibus lustrare, quot præsentiæ sunt indicia?

Misericordia Dei.

Quid de singulari misericordia, qua huiusce vitæ subleuat miserias, imbecillitatem erigit, solatur viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex maternis vberibus conflatus, ita se misillorum infantium solitudini, atque orbitati, præsentem vbique, & clementem Deum impertitur?

Scientia Dei.

Quid si eius scientiam consideres, qua se, qua omnia a se orta intelligit, qua tot cælata in æthere partim errantium, partim inerrantium stellarum simulachra nominat, qua perpetuas dierum conuersiones consignat, qua imbrium stillas percenset, qua arenas numerat, qua profundissimas scrutatur voragines, qua subit, & explicat omnia; Num recte istud occurret? *Ecquid improuisum est tibi, qui nosti omnia, & nulla natura est, nisi quia nosti eam?*

August. l. 7. confess. c. 4.

Mundos sexcentos potest condere Deus.

Quid si potentiam, qua cœlo imperat, qua terras sustinet, qua calcat inferos, qua sexcentos mundos condere, conditosque vel tenuissimo halitu difflare potest? Quid si alia innumera coneris inuestigare? quoties argumentorum oppressus magnitudine cogeris exclamare.

ô altitudinem diuitiarum.

Trinitas personarum in Deo.

Iam cum ad illam lucidissimam sanctissimæ Triadis caliginem deuenies, vnum in trinis personis, si liceat intuebere, Patrem rerum omnium optimum maximum, qui dum acerrimo præstantissimæ mentis oculo se intelligit, & quasi in flagrantissimi nitoris speculo suâ ipsius faciem contemplatur, filium generat Κραδιαῖον λόχευμα viscerum ingentem partum, vt appellat Synesius, atque adeo imaginem non quidem sublestis, & tenuibus impressam lineamentis, sed æterno diuinitatis charactere signatam, Deum de Deo, &

Patri

Spiritus Sanctus centrum Patr & filij.

Patri per omnia æqualem Deum: Ab vtroq; deinde spiratur illa sempiterna amoris flamma, cuius facibus quicquid est modo castissimæ dilectionis inardescit, Spiritus (inquam) centrum Patris, & filij, Patri & filio ὁμοούσιος: Num tu quoties de ijs cogitabis, toties in illum te Polyeriti lacum putabis ingredi, in quem quo altius quis progreditur, eo magis ac magis per singula momenta succrescentibus aquis implicatur.

Vertes igitur te ad fabricam vniuersi, videbis ab ea maiestate iacta terræ fundamenta, libratos colles, diffusas camporum immensitates, prætexta instar elegantissimorum monilium terris maria, tot insularum quasi ocellis, & margaritis collucentia, ipsam spirabilem naturam terris intentam concipies, & qui suo complexu cingit omnia summum ætherem, in quo ratis, & in omni æternitate fixis legibus voluuntur puristimi stellarum cœtus, totam denique hanc rerum a summo numine locatam homini supellectilem quoties spectabis, toties magnificentissimo rerum spectaculo perfusus laudum materiam in silentij vertes argumentum.

In Angelis quoque locupletem esse dicendi materiam.

CAPVT II.

D. Dionys. de hie. ordinibus agit c. 6. de hierarch. cœlest. D. Greg. hom. 14. Angeli ex pictoribus descripsio.

ANgeli deinde magnæ illius mentis puristimæ quædam scintillæ, de sempiterni luminis facibus accensæ, tantus, & in tot ordines diuisus exercitus, quantam non dicam orationis, sed & admirationis materiam suggerunt? Nolim tales tibi fingere, quales forte apud Pictores, & Poetas sæpe vidisti, pusiones formosulos, quibus vultus admirabili fulgore circumfusus, crines in cerulcem molliter effusi auro obryzo flauescunt, & lactei colli nitorem blanditimo suauiorum spiritu ventilati percurrunt. Quibus alæ ex humeris emergunt geminæ, in cœlesti textrina concinnatæ, floridæ vi. iditate, qualis in pauonibus esse solet, irradiatæ: aureo croceo, puniceo, cœruleo denique colore miti admodum temperie variatæ, tot referunt spectantibus pigmenta, quot in arcu cœlesti rum volupte miramur. Tunica deinde byssina est quam subtilis denticulati operis limbus circumquaque excurrens magna vestit cum dignitate.

Tales si Angelos cogitas, quales tibi cum pictoribus ludens expressi, totam vim ignoras Angelorum. Natura illis pura est, subtilis, ætherea, quam nulla corporis figura delineat, nulla materiæ labes infuscat, nullus corruptionis nævus aspergit, & vt summatim dicã, nostri pars melior animus est. Angelus nihil est præter animum. At quis animus? nõ ex eo igne delibatus *quo sidera volãt, & sacri torquentur axes*, sed excitatissimæ mentis vigor tantò expressius ad æternæ pulchritudinis exemplar conformatus, quantò de eius fonte propius respergatur, & vberius. Hinc ille omnium ornamentorum insignis quidam decor, & bonorum immortalis affluentia, quam in conditorem suum gratissimæ voluntatis ingenuitate refundunt. Tu si de beatarum mẽtium incredibili celeritate cogitas, finge tibi nauim per immensa patentis æquoris spatia remis, velisque concitatissime fluentem, finge telorum ebalistis emissis grandines, finge reginam auium aquilam toto illo plumarum remigio instructam cõtentissimo corporis nisu, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in prædis, finge istas, quæ à poetis memorantur alas fulminum, & tuum quando liberum est animum, & illam animi pupillam mentem fulgure velocius per dissunctissima quæque tam breui momento discurrentem, hanc si cum Angelorum celeritate contuleris, testudinem cum equo valentissimo comparabis. Quid dicam de illa præstantissimæ mentis intelligentia, cuius beneficio res omnes, quas nos homuli exluto, & argilla ficti, tanto cum labore addiscimus, & ægre ratiocinando colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis interuallo sagacissime perueident, & impeditos quosque difficultatum nodos explicatissimè dissoluunt? Quid de illa cognitione matutina, qua modo res in Deo, tanquam in politissimi candoris speculo, vegeti coloris flore viuidius accẽsas, modo in se iam remissas, & quasi diluto vigore minus acres contẽplantur? Quid de ipsius cognitionis felici quadam constantia, cuius munere contingit, vt eis non minus ab hac intelligentia cessare liceat, quam plantis, aut animantibus ab actus vitalis perpetuo quodam ministerio? si quidem intellectio beatis mentibus pro vita est. Iam si gratiam spectes, quibus ab ipsis ortus primordijs mirificè sunt nobilitati, cũ re-

Angelus nihil præter animum.

Synesius hymn. 1. Secundo ἰρίπτερα καὶ ἀιθέρια ὀχήματα. Angelorum celeritas.

Philo Iudæus li. 1. de opificio mũdi Νοῦς ἰσὸν ψυχῇ ψυχὴ σώματι κόρη ὀφθαλμῷ.

Gratia Angelorum. D. Auguſt. l.12. Dei c.9

rum molitor *Deus erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam*, vaſa myrrhea dices, aut cryſtallina ab ipſo vniuerſitatis artifice comparata, & omnibus artis enucleata lenocinijs, in quæ diuinitatis riui, tanta, & tam inuſitata donorum fragrantia depluerẽt.

Gloria Angelorum.

Denique ſi gloriam conſiderabis, quæ gratiarum amplitudinem eſt conſequuta, totos in Deum videbis amoris ſimilitudine transfuſos, atque abſorptos, tum in hoc felicitatis domicilio fidos terrarum adminiſtros,

Officium Angelorũ.

noſtræ ſalutis propugnatores, depulſores miſeriarum, auſpices felicitatis, Duces, altores, pædagogos, & vt ſummatim dicam, amore Germanos, ſeruos obſequio, auctoritate paues.

Incarnationis Chriſti maieſtas.

CAPVT III.

VErum enimuero cum multa ſint in diuinis iſtius pleniſſima maieſtatis, perſona tamen Chriſti Domini, vna eſt totius Chriſtianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum ſeminarium, à qua multiplicium turricula ſermonum explicantur, & in quam omnia longe, lateque ſparſa reuoluuntur. Num vero quoties *incarnatum Deum* dicimus, toties pariſſimi Angelorum cœtus obſtupeſcunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiſcunt inferi? O profundiſſimam conſiliorum caliginem! ô myſteriorum maieſtatem! iacebat humana natura in æterni ſqualloris ſordibus, turpis, laceta, deformata, cruentis ipſis Dæmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullus timor numinis, nulla inferorum ſuſpicio, religionis ſenſus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus reſtincti, & quaſi in ipſo fomite prefocati: Vbique Dæmonum ſimulachra, Dæmonum aræ, Dæmonum templa, & quoddicere perhotreſco, in ipſis exciſis, atque funeſtatis Dei altaribus Dæmonũ vexilla, trophæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuoſiſſima facies partim fœdiſſimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum ſentinæ defluxerant, partim etiam amphiteatri cuiuſdam ex ſcelerum colluuie, & humano cruore macerati, ſpeciem præferebat. Plena omnia ſtupris, cædibus, inquinatiſſimis voluptatibus, immanitate bellua-

Natura humana calamitas ante verbi incarnationem.

Theodoreti in ſerm. de legibus habet multa de hoc tetro, & deformi mũdi ſtatu ante Chriſtũ, omnia regna, quid aliud eſſe poterat, niſi magna latrocinia ſublata iuſtitia, vide Aug. li. 3. ciuit. Dei c. 4.

rum. Quicquid auaritia in rapinis, luxuries in flagitijs, quicquid in nocturnis bacchationibus gula, quicquid in faſtu ſupercilio, inſanis honoribus arrogantia potuerat, hoc totum effuderat. Scalæ penè ipſæ iam cœlo gigantum more admouebantur, vt beatorum excinderentur domicilia, cum interim tetri, vecordes, & impij mortales impreſſa in propriorum liberum ceruices ſica victimaria, miſellorum infantium primo cruore, inferorum aras reſpergebant, & inter funeſtiſſimas epulas, nidoremque coctorum paruulorum, quos ipſi ſuo ſanguine genitos huius lucis vſura priuârant, epulabantur.

Quid interea clementiſſimus parens Deus? non iaculatur fulmina, non frementi diluuio terras obruit, non exquiſita tormentorum genera ad conſceleratorum ſupplicia machinatur, ſed hanc init viam, ab ipſis Angelorum mentibus, & cogitatione ſecluſam, vt humani corporis veſtitus cõpagibus, propitius nimirum, & ſalutaris fulgor ad ſalutem hominum procurandam terris illabatur. Enimuero Dei præpotentis imago ab ipſis mũdi cunabulis primis indica parentibus, ſed terræ poſtea fuliginis infuſcata maculis, priſtino nitori red ſenda fuerat, quibus vero artis illecebris id factum oppertuit? Deus ſe homini credo pleniſſimo diuinitatis fulgore circumfuſum repente obijcere debuerat: ſed luto, & tenebris oppreſſæ hominum mentes ne minimam quidem illius lucis ſcintillam, niſi per tranſennam vi lere, ac ſuſtinere poterant. Quid igitur ſummus ille rerum effector, atque reſtaurator molitur? Quid comminiſcitur, acres illos, & indomitos diuinitatis radios leniſſima veluti corporis nube refingit, & in hac primi parentis argilla non iam fugaces, & obſoletos ſui colores imprimit, quibus finem ætas eſſet allatura, ſed ſeipſum hoc luteo noſtræ mortalitatis ergaſtulo circumcluſum terris exhibet, & vt à ſummo bono ſemper fugientem homulum ſemel aſſequeretur, ipſe hominem induit: In quo mihi videtur aucupes induſtrios imitatus, qui vt aues ſuo ingenio vagas, & timidas illiciant, confectis e verſicolore plumarum apparatu tuniculis facilius venãtur, & melius: Vel certè parentes, qui teneris infantulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinant in vaſculo, & vt maternorum

Dei in redemptione noſtra inuentio.

Chriſtus imitatus parentes filiorum matre orbatorum.

vberum

vberum similitudine paruulos capiant, labrũ poculi modica caruncula obductum pusionis ori supponunt, quod mihi videtur præstantissimus doctor his verbis expressisse.

S. Prosper. ex D. Aug. sententia. 252.

Sicut lac non transit nisi per carnem, vt paruulum pascat, qui panem edere non potest: Sic nisi sapientia Dei, quæ panis est Angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo adverbi contemplandam diuinitatem posse accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendi, ipsa lux mortalitatem subiit tenebrarũ, & per similitudinem carnis peccati participationem dedit luminis veri.

August. ep. 3. ad Volusian.

Sed quod magis mireris, hoc corpusculo vestitus, nihil immutatus fuit Deus. *Homo quippe ad Deum accessit, Deus à se non recessit, nec hominem consumpsit, sed ita assumpsit, vt nec inferiorem naturam consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio,* quod ingeniosissima similitudine Sanctus Augustinus declarauit.

S. Leo ser. 1. de natali Christi.

August. l. 1. de doctrina Christiana c. 13.

Sicut cum loquimur vt id, quod in animo gerimus in audientis animum per aures carneas illabatur, fit sonus verbum, quod corde gestamus, & locutio vocatur, nec tamen in eundem sonum cogitatio nostra conuertitur, sed apud se manens integra, formam, vocis qua se insinuet auribus, sine aliqua labe suæ mutationis assumit. Ita verbum Dei non cõmutatum, caro tamen factum est, vt habitet in nobis.

Iob. 38. Epiphonema in Dei incarnatione.

Meritò itaque sanctissime Iob, mirabaris, & quærebas, *Quis conclusit ostiis mare?* quis vero alius, nisi rerum omnium parens, qui in ipso mundi nascentis exordio tantam, & tam latè diffusam aquarum molem, tanquam in vtre circumclusit: nunc autem inexhaustum illud æternæ sapientiæ pelagus tam paruo Virginis vtero circumscripsit. *Quis posuit nubem vestimentum eius, & caligine quasi pannis infantiæ obuoluit?* quis nisi, qui hac corporis nostri nubecula his tam fragilibus, & prope nullis artubus Deum immensum delineauit? *Quem vectem* constituit, nisi stupendam illam vnionem silentio potius venerandam, quam verborum multitudine prædicandam? Verè domine hoc est *opus tuum*, opus (inquam) tuum, de quo Propheta dixerat *consummationem & abbreuiationem faciet dominus in medio terræ.*

Vnio hypostatica vectis est.

Isa 10.

Natiuitas ipsa in tanta rerum spoliatione, atque humilitate plena dignitatis.

CAPVT IV.

CErne deinde quę vitę primordia, qui progressus, qui exitus fuere Deo, qui hanc operosissimam mundi totius molitionem in cunas hominis fuerat machinatus, non est inuentus in diuersorio vllus angulus, qui *cœli depositum* exciperet. Primum sibi lectulum strauit in præsepi animalium, postremum in patibulo furciferorum. Cogita illam agrestẽ domunculam, desertam, semirutam, frigidæ tempestati, ventorumque flatibus vndique peruiam, quam tamen crebræ de cælo faces magna dignitate circumuestiunt, *Ita hic sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de cælo sæpius fulminata, ostendit quod Deo displiceat.* Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere nõ possit. Virgo scilicet inter palustres tuguriolo cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex vtero regem Angelorum.

Præsæpis descriptio & domunculæ.

Hieron. ad Marcell. ep. 8.

Proh sanctam fidem! quæ puellæ species hæccine diua est, an radius diuinitatis? habitus quidem pauperculæ mulieris, sed vultus numinis. Quæ frontis maiestas? quæ genarum modestia? quis fulgor oculorum? quæ venustas oris? quot, & quam cœlestes gratiæ in ista facie renident.

B. Virginis elegantia.

Hic vero tenellus, & lactens, qui Matris affusus pectori tam molliter appetit vbera, filiolus est Virginis, Deus humano corpusculo vestitus, gestatur quidem vt paruulus; sed adoratur vt Deus, paruulus in præsepi, immensus in cœlo, vilis in pannis, in stellis gloriosus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parui ocelli solem illuminant, tam exigui pedes calcant inferos. Sed interim perflant venti, & in tenellos artus paruuli nulla clementia defæuiunt, quando & ipse nostra caussa voluit vitam à supplicijs auspicari. Heu sæuos infantiæ labores! heu rerum omnium inopiam! Heu tolerantiam filij, heu misericordiam Matris!

Vide S. Fulgent. ser. 5. de Epiph.

In Christi infantiæ labores exclamatio.

Sed qui vitæ telam ab istis rerum asperitatibus orsus fuerat, eandem ærumnosis laboribus totam pertexuit. In ipsis adhuc maternis visceribus delitescens, profani imperatoris

Christus viator & exul nascitur.

zis edicto domicilium mutare compellitur, ne ex patrij cœli affectione primum spiritum delibaret, viator nascitur, exul nascitur, nato subinde, & vix quadraginta dierum infantulo aliud exilium decernitur, intentatur tenero, & adhuc exangui iugulo sæuissimi regis mucro, paruulorum, quos hic crudelitatis turbo demessuit, pene cruore respersus, ex cultris victimarijs ereptus, in vltimas barbaræ gentis oras fugit sine lare, sine pignore, sine hospite, orbis terrarum exul, ferme à communi luce, & spiritu seclusus.

Persona Christi plenissimum maiestatis theatrum.

CAPVT V.

Videndus Nicephor. l. 1. cap. 40. qui Christi effigiem & staturam describit, & inter cætera commemorat eum fuisse ἐν ὀφρυσὶ μὲν ἐπισήμενα, οἰπόχροον.

AT quis vir? æterni Patris, æternus filius, Angelorum deliciæ, beatorum lumen, Princeps pacis, humanæ salutis parens, assertor nostræ libertatis, mundi restitutor, in quo ne minimus quidem vnguiculus fuit, qui non spiraret diuinitatem. Si quidem frons maiestate plena, quod illi cum cœlo perpetuum erat loquebatur commercium. Ita grauis, vt terreret, ita amabilis, vt illiceret, terreret quidem improbos, humiles vero, atque abiectos erigeret. Tanta autem inter viræ acerbitates serenitate renidebat, vt non dulcius micarent stellæ, non serenius fulgeret lacteus circulus, non placidius spirarent Etesiæ. Nasus leni, & modico tractu diffusus, non rugosus, non asper, non aduncus, cœlestem beati pectoris spirabat prudentiam. Oculos infra superciliorum arcum blandirentur nitidos soles dixisses, cum increparent fulgura, cum petrumperent animos fulmina. In labris omnes gratiæ sessitabant, omnis affluebat lepos, hinc lactis, & mellis flumina, hinc nectaris riui, hinc iugis cœlestis sapientiæ torrens exundabat. Tota eius vita clarissimarum virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Vnus fuit cuius vocem, & imperium febris ardores, aquæ intercutes, & veternosæ, fœdæ vitiligines, corporisque omnes cruciatus fugiebant, cuius tactu vis sanguinis profluenter ebullientis repente consistebat, cuius obiurgationem immersi miserorum visceribus Dæmones perhorrescebant. Vnus fuit qui claudos currere præcipiebat, & iã emicabant;

Vide Arno. l. 1. aduers. gentes de cuius sensibus hæc expressa.

porrigere mancos manus, & iam moles articulorum commissuras explicabant; capros membris assurgere, & serpentes lectulos deportabant, alienis paulò ante cernicibus delati, cœcos videre, & iam cœlum dicmque cernebant, qui sine oculis lucem procreati. Vnus fuit ad cuius castigationem insana se coercebant maria, procellarum turbines, tempestatesque sidebant, qui fluentis elementi terga leuissimis passibus impune calcabat, vnde ipsis stupentibus, & ad conditoris famulatu abijciente natura. Vnus qui numerosissimam quinque millium hominum turbam se per saxa, & solitudines affectantem, quinque panibus saturauit, & ne præstigiæ viderentur incredulis, sex sportarum sinus reliquiarum fragminibus implcuit. Vnus qui vectes inferorum, mortisque repagula potentissima voce refregit, & post tertium diem funeris rediuiua cadauera, ex pollinctoũ fascijs expediuit. Vnus qui mentis humanæ latebras, abditosq; recessus permearet, & quid quisque animo volueret, quid consilij agitaret, discussis simulationis integumentis explicatissime perui-deret. Vnus qui cum vnam vocem funderet, à diuersis populis, & dissona oratione loquẽtibus intelligebatur. Vnus denique *potens* vbique *opere, & sermone*, pauper in nostris, diues in suis.

Natura quid faciat ad cõmen. famulatũ.

Passio ipsa plena maiestatis, & magnorum argumentorum seminarium.

CAPVT VI.

QVod si oppressa virtus maximè luctuosa est, qualis inijcitur animo species, cum illum in nostra salute procuranda inuidiæ flamma circumuentum, pro nobis ictum, & fumantem videmus, dum faces in nostrum exitum comparatas suo cruore restinguit.

Factus pro nobis victor, & victima: Et ideo victor quia victima: pro nobis sacerdos, & sacrificium: ideo Sacerdos quia sacrificium, faciens nos de Dei seruis filios, de Deo nascendo, nobis seruiendo. Eheu tantum virum seruilibus flagris subiectum! finge enim hæc à me non narrari, sed à te videri.

Christus victor, & victima.

Aug. lib. 11. conf. c. 4.

Constituitur in domo prætoria infelicissi-

mum

mum spectaculum, nudatur corpus verecundum, purissimæ virginis partus, & à fœdissimis lorarijs diuerberatur adnecem. Instant illi voce, & flagellis, cruore non minus ebrij, quàm vino, ad columnam alligant, verberibus contundunt, plagas plagis ingerunt, crebris ictibus locus resonat, ex membrorum laceratione vis sanguinis existit, & iam in toto corpore nulla corporis facies, cum innocentis agni ne minima quidem vocula, inter summos cruciatus audiebatur. Addunt satellites supplicijs contumeliam, nam purpura suo sãguine purpuratum corpus induunt, coronam rigentibus spinis aculeatam venerando capiti affigunt, Regem salutant, & os Regis percutiunt, ac teterrimam redundantium cœnarũ popinam cum sputis afflant speculo Angelorum.

Carnificum crudelitas.

Christi contumelia à satellitibus facta.

Mox vbi deuentum est in caluariam, sacrilegi accingunt se ad carnificinã, & iam emortuum corpus dirissimo crucis multant supplicio. Clauis configuntur innocentissimæ manus, quæ iniuriam nemini, omnibus pepererant salutem: ferreo vinculo constringuntur sanctissimi pedes, miserum me! pro mea, & omnium mortalium salute fortiter asserenda tam crebris itineribus exerciti. Natant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum sidera, improborum verò fulmina: silet os purissimum, ex quo mellei depluebant faui, vincta est lingua, quæ silentio ipso parricidarum arguit crudelitatem. Ad hunc aspectum exhorruit cœlum, & atra veste suum eluxit conditorem, princeps siderum se repẽtinis tenebris obduxit, & tantum scelus erubuit, fremuerunt Angeli, cœlestis illachrymauit Pater, ipsi vlularunt inferi.

Compassio Christo cũ affectibus pius.

Luctus in morte Christi.

Sed hæc (inquit) omnia sunt humilitatis, quantam habere possunt in dicendo maiestatem? Erras, omnino erras, magnum est, & sanctum, & Deo dignum spectaculum inter corporis lacerationes sibi hærens animus, inter procellas tormentorum mens quieta, inter atrocissima sæuientium inimicorum odia, & supplicia profusa charitas, qua Christus in extremo etiam vitæ spiritu quicquid habuit vocis, virium, & sanguinis apud Patrem pro carnificum salute deprecatus impendit. Certe de Iobi patientia Tertullianus exclamauit.

Tertull. de patientia. 13.

Patientia Iobi.

Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exstruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum immundam vlceris sui redundatiam magna æquanimitate distringeret, cum erumpentes inde bestiolas in eosdem specus, & pastus foraminosæ carnis ludendo reuocaret.

Vides Iobum magnæ, & illustris pompæ ferculum Deo, & Angelis spectatoribus progrediens, sed quem Iobum non iam apud suos nominatum, non authoritate grauem, non affluentem diuitiarum copia, non numeroso seruitio stipatum, non vestis nitore fulgentem, non præclarissima gloria circumfusum, sed Iobum nudum, & orbum, irrisum, Iobum in sterquilinio, vlceratum, fœtidum, purulentum, hunc inquam Iobum vides, in quo scilicet, tanquam in turri ænea triumphorum cœlestium vexilla defiguntur? Quantam igitur putas Christi fuisse maiestatem? quantam in æterni parentis sinum refusam esse gloriam, cum is inter crudelem inimicorum petulantiam despectus, vexatus, sputis illitus, vinctus funibus, cæsus flagellis, spinis laceratus, in cruce demum atrocissima laniena deformatus extremum spiritum pro hominum salute tam constanter, tam pie, tam feliciter effudit.

Iobus.

Christi charitas patiens & fortis.

Crucis maiestas.

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominiæ, sed iniuria perfuncti periculi, prædicatio amplissimi beneficij, testimonium præteriti temporis, trophæum fortitudinis, ara gloriæ, theatrum amoris, *gnum* vere *magnum*, quod vbi tanti cruoris purpura fuit delibutum, nunc inter augustorum diadematum margaritas purius fulget quã luna inter micantium ocellos siderum, & in apicibus regum triumphat, quod furciferorum pedibus fuit antea subiectum. Ingens profecto hic liber, ex quo magnorum voluminum series, & infinitorum argumentorum existit affluentia.

Crux purius lucet quam Luna

RESVRRECTIO TOTA SAPIT dignitatem, & fœcundam habet argumentorum materiam.

CAPVT VII.

QVid deinde? At illi feroces animi nondum morte, cruciatu, cruce satiati, etiam bellum gerunt in mortuum, & attentissimè quidem obseruant omnia, ne quis corpus è tumulo surripiat.

Crudelitas noua.

Christi resurgentis triumphi.

Redit tamen illa mens, redit victrix, glorię suæ splendore quasi purissimis vestibus amicta innumeris Angelorum beatorumque ciuium choris septa, quorum alij (opinor) triumphos canunt victori, alij gaudio tripudiant, alij palmas, & lauros præferunt, alij iucundissimam cœlestium florum messem plenis manibus inspergunt. Interim anima subtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, suique pene simillimum facit: Nã lapidem statim permeauit, nec eius subtilitati marmoris soliditas restitit. Et vbi iã oris pallor? vbi illita sputorum fœditas? vbi concretus sanguis? vbi spinarum vestigia, vbi liuentes humeri? vbi manantes cruoris riui? vbi flagellis artus concisi? Tam breui momento tanta ignominiæ fuligo detersa est, & glorię fulgor occupauit omnia. Et nunc quidem frons serena, nunc illustres oculi, nunc ad gratiam rubescentes genæ, nunc os purpureum, nunc collucet, & vibrat auro cæsaries; ad summum totus est quasi sol prorumpens è nube.

Christo admirabilis pulchritudo restituta.

Gregorius Nyss. orat. 1. de resurr.

Ὥπερ κατὰ τὸ προκείμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα ἓν φῶς περιαστράπτει, τὸ τὰς ὄψεις ἐκ μυρίων λαμπάδων ἐρανιζόμενον, οὕτω πάσα ἡ τοῦ χριστοῦ εὐλογία κατ' ἀνάστασιν λαμπιοῦσα, τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται.

Non aliter quàm in spectaculo nobis aliquo proposito lumen vnum ex innumeris facibus conflatum perstringeret aciem oculorum, omnis Christi benedictio in resurrectionis fulgens gratia: magnum animis nostris splendorem immittit.

Ascensio typus est gloriæ, & nostræ pignus fidei.

CAPVT VIII.

Specta deinde triumphos ex hac victoria consequutos, & videbis non quidem quadrigis albis per laureatas militum cohortes volantem, sed lucida nube circumfusum, penetrantem in illas æternis sideribus illuminatas domos, suæ gloriæ iam diu destinatas. Quæ gradientis maiestas, quæ oculorum fulgura, quis vultus splendor, quæ lux ex toto corpore defluit? Mirantur illibati stellarum ignes, obstupescit luna, sol ipse moderator siderum, fons, & dispensator luminis, suas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenue fatetur, cœli deinde omnes sanctissimo horrore perfusi, certatim sibi tam sanctũ, tam augustum, tam diuis, hominibusque salutare sidus, omnibus votis desiderant; verum maius est quam vt istis sedibus detineatur, longius vt apparet progreditur, & rectà inuolat in æterni Patris sinum. Aperiuntur illę tot sæculis clausæ fores, & cœlestis triumphator ingreditur. Quanta, quam velox! quam stupenda cœlestium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quæ lumina! qui apparatus! qui flores! quæ suffimenta! qui venientium, hinc, & inde beatarum mentium concursus! quæ colloquia! quis amor! quæ vniuersorum lætitia! Qui Patris ęterni, & filij complexus, quam sancta! quam suauis! quam fidelis consociatio! hoc ne Angeli quidem possunt dicere.

Christo ascendenti

quid faciat cœlestia corpora.

Ascendit in cœlum, ad Patrem scilicet fructum carnis præferens, in discipulis iustitiæ semina derelinquens, Dominum euntem ad cœlos non præcedit sed comitatur gloriosa captiuitas: non ante vehiculum ducitur, sed ipsa euehit saluatorem: Quodam enim ministerio dum filius Dei filium hominis sustollit ad cœlum ipsa captiuitas portatur, & portat.

D. Ambr. serm. 61. de ratione festiuit. Pentecost.

Panegyricorum sacrorum magnam, & vberem esse materiam in sanctissima Virgine Maria Dei Matre.

CAPVT IX.

Quod si panegyricorum etiam flores cogitas, & volucris, atque incitata luxuriari cupit in mulierum laudes oratio. Noli, quæso noli apud Isocratem Helenam quęrere illam Martis, & Veneris luctuosam facem, in quam venalis linguæ myrocheria, lasciuientis ingenij diuitias sophista pictior effudit.

Oratio volucris.

Helena fax Martis & Veneris.

In promptu est quam laudes, & quæ tibi laudationis præmium reddat cum fœnore, Puella toties mundi iam prope depositi, & in æternis sordibus ingemiscentis precibus, ac votis

Maria virgentium aduentus expetitus.

votis expetita, quinquaginta ferme sæculorũ opus, quæ à mundi cunabulis ad eius vsque cunas effluxerunt.

Tanta molis erat naturam Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem Mortalibus parturire.

Muliebris mundi descriptio.

Humilis quidem est eius species, sed quæ plurimum hausit de cœlo, ni se tamen illi cęlum nunquam antea sic omnium ornamentorum copia diffluens penitus affudit. Noli tibi hic fingere fucati medicamenta candoris, genasque cerussatas, vibratos ferro crines, nodosque tortiles per inexplicabiles mæandrorum sinus implexos: noli quærere purpurissam, stibium, baccata monilia, stelagmia, murenulas, muscaria pauonina, totumque illud muliebris mundi choragium, quod pulchritudinem mentiri, potest non facere, *scena est enim ineptiarum pretiosa*, quam illæ studiosa luxuria conquirunt, quæ carius volunt insanire.

ἀρετὴ θεοῦ χρῶμα.

At certe vna, *pulchritudo est, quam mentis integritas efficit, viuus Dei color*, & ille quidẽ totus afflorescit Virgini, quam omnium virtutum integer, atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat fastigio, vt nihil sit in diuinis operibus nec splendore magnificentius, nec suauitate dulcius.

Itaq; dicitur Mitraton ex doctrina Hebræorũ Princeps facierũ quæ semper stat ante faciem Imperatoris, creaturarũ admissionalis.

Et certe cum attentius cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex, & moderator Deus, in hac vna anima proprie conformanda seipso vsus exemplari, meliori quoddam pollice in opus incubuisse, & delicatissimis industriæ lenocinijs in hanc vnam sui verè imaginem luxuriasse, vt esset quod in arce rerum humanarum positum, omnibus imitandum proponeret.

Quam ob rem vbi stellis mens purior, & tot exquisitissimis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi iniecta fax ista fœda, quæ à nostri generis auctoribus primum accensa, latissime in totum postea genus deflagrauit; sed vt puro, & micanti auro sapphirus, aut adamas purior inolescit; sic illibato corpori castissimus animus Dei ita dispensantis manibus inditus est, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret.

Mariæ natiuitas.

Editus est deinde in lucem partus ille matris aureus, cui ego facile crediderim mitiores cœli faces clementius illuxisse, & è diuturno squallore recreatam risisse naturã, quod sibi tunc obortam lucem putaret, cum eam libaret oculis, è cuius vtero fons ipse lucis erat emersurus. Educia est deinde puella inter pudicissimos parietes, in sanctissima patriarum legum disciplina, & ijs magnarum artium instructa studijs, quæ aduenienti Deo nobilius instruerent sacrarium. Premebat annorum moras antegressa virtus, & vix legem ferebat ætatis, cui ponere natura leges erubuerat. Iam à prima ipsius ætatula, tot in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cœlo stellæ, instar candentium gemmarum suis orbibus affixæ; habuit enim, vt scitis in tota vita mirificam omnium virtutum societatem, quibus illam veluti ætatis telam præclarissimis figuris pertexuit. Enituit aliqua formæ elegantia, sed eam parum pudici mores infuscarunt: Aliam pudicitiæ lumen exornauit, sed obsoleuit superbia, Alia natalitijs imaginibus clara, virtutes in ceris habuit, Alia laudem à pueritia collectam ante virtutis maturitatem decoxit, Alia fortitudinis gloria præfulsit, sed virginitatis laurea caruit. Ad summum nulla inuenta est, quã non aliquis næuus ex ista fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit. Maria vna est, in quam magnifice consentiens, atq; cõspirans omnium virtutum consensio, vt nihil pudori venustas, nihil grauitas demissioni, nihil comitas grauitati, nihil maiestati simplicitas, nihil cõstantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen Virginitati detraxerit. Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturæ bonis erat destituta, nam formæ quædam in ea diuinitas perstringebat aspectus, frons pudica, verecundiæ sedes molliter assurgebat, sub nigris, & arcuatis supercilijs emicabant dulces oculorum faculę, quę quã fortiter in intimũ pectus Numinis penetrarãt, quis ignorat? Nas⁹ venustissime incuruus castigatã fronti columellã faciebat, labra subtilia mitis facundiæ, & cælestium gratiarum receptacula, magna sermonis affabilitas summa incessus modestia, vultus sine mollitie decorus, sine fastu grauis, in perpetuo sereno positus, exundantem de cœlo vim lætitiæ vix capiebat. Longum esset cætera persequi, omnia dixero, cum Dei matrem dixero, sed hanc dignitatem cum omnium non dicam hominum, sed etiam Angelorum linguæ pro viribus prædicarint, cogentur exclamare, *De dilecta numquam satis.*

Mariæ educatio

Mariæ virtutes.

Quantum Maria ceteras matronas dotibus superarit.

Sic eam fermè S. Epiphanius describit, vbi quoq; dicitur

σεμνὴ κατὰ πάντα ὀλιγόλαλος ταχυπήκοος εὐπρεσήγορος

Ecclesia opus Christi.

Ecclesia opus Christi magnificentissimum.

CAPVT X.

ETiamne parum maiestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hunc vsque diem locupletissima ornamentorum omnium accessione propagata? Equidem videre mihi videor illam Christi sobolem nunc aureo curru, & lucentibus quadrigis inter consita palmis virentibus nemora, lætissimo cursu volantem, cui plura sunt diadémata, quam comæ arborum, plures coronæ, quàm igneæ siderum formæ cõuertuntur, plures intexti auro, & margaritis triumphi, quam sunt oræ, parteſque terrarum: Neque enim suam gloriam his mũdi curriculis, & vitæ spatijs definiuit. Fertur autem victrix, triumphatrixque vniuersi percalcatas Dœmonum ceruices, per impressa suis vestigijs tumentium satraparum capita, per tot hæreticorum turmas florentissimo Marte concisas, per tot cerastas comminutos, quorum etiam fatum nuper extractæ è vepreculis expectant nitedulæ.

Apostolorũ vocatio.

At quibus initijs ad hanc gloriam effloruit? duodecim homuli, qui? auctoritate graues? nihil illis contemptius, opulentia copiosi? quid magis nudum, aut destitutum? eloquentiæ gloria celebres? nihil infantius: iam tamen illi è fluuiorum ripis, & piscatu recentes, callosis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis conciliatriculæ illius vrbanitatis expertes, rustici è tugurijs, & mapalibus educti, triumphos regum meditantur, partiuntur inter se orbem terrarum, victorias, & spolia definiunt, per abrupta montium, & disiunctissima quæque regionũ, igneis veluti quadrigis euecti volitant, ferũtur pene extra solem, & sidera, per squallentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per æterno frigore rigentes plagas: in quibus nullum humani cultus vestigium. Peruenium deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi lacerti, inermes, contra Reges, satrapas, præsides, iurisperitos, sacerdotes, fluctis in suos humeros totius mundi aciem excipiunt, persuadẽt impijs religionem, auarissimis paupertatem, omni libidine inquinatissimis castimoniam, & quod stuporis plenum est, contritis Dœmonum simulachris, templisque falsorum numinum excisis, cruciarij vexilla in clarissima luce terrarum defigunt; fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti; tonent minæ, ruant qua parte volent armorum fulmina, præsto sunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

Apostoli viri fortissimi in hominũ conuersione.

Ecclesiæ incrementũ.

Ex eo semine se trudit Ecclesia pusillus grex imprimis tanquam nidulus inter scopulos gentilitatis affixa, quæ melioribus afflata sideribus crescit in immensum, tũditur, vexatur, premitur, iam de eius vita conclamatum putatur, iam vespillones tumulum apparant, iam meditantur exequias, cum illa nouis viribus repubescens, & felicibus euecta pennis tranat maria, & ex ruinis suos triumphos instaurat.

Duris vt ilex tunsa bipennibus
Nigræ feracu frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes, animumq; ferro.

Quanta & quam præclara laudationis materia in sanctorum Martyrum certaminibus, & religiosa sanctorum vita.

CAPVT XI.

QVa voce præstantissima Martyrum pro fide certamina, & magnificentissimum triumphorum gloriã prædicare possim? hic mens obstupescit, rigent membra: præstrictus tot radijs hebescit animus, sui argumenti magnitudine absorbetur oratio.

Instruuntur, Proh fidem, & religionem! toto terrarum orbe carnificinæ, nouis, inuisis, inauditis suppliciorum generibus apparatissimæ, instant Imperatores barbari exitiales, funesti, humani generis lanistæ potius, tortoresque impurissimi, quàm Principes, & quos vno verbo clarius appellauero, Nerones, Domitiani, Decij, Diocletiani, atque ex veteri illa immanitate, Sapores, Mammuche, Dunarani.

Imperatores barbari.

Hoc vnum habent in votis, vt Ecclesiam illam cœli plantam, iam læto gemmarum partu turgentem, & se per dumeta hilarius effe-

cisse,

efferentem, tormentorum procella, cruorisque humani fluctibus obruant. Producuntur ex omni terrarum regione, Episcopi, sacerdotes, senes, authoritate graues, religione sancti, ætate venerandi, quibus se comites adiungunt, matronæ, & Virgines, sexus imbellis, teneriquefloſculi paruulorum, quorum ætatula feris ipsis poterat videri miseranda Trahuntur ad Prætorum subsellia, & à subsellijs ad amphitheatra publicamque lanienam, vnius criminis rei, quod summum numen colerent, in omnes benefici, solis Dæmonibus inuisi, torquentur corpuscula, quibus vix erat vulneri locus, non habebant quà ferrum reciperent, habuerunt tamen, vnde vincerent.

quid olim Ecclesia intentabant.

Martyrum supplicia.

Sed quid dico, ferrum, iam neruus, & mucro, & virgæ plumbatæ, & ferrei pectines, & vngulæ, & cætera exquisitissimorum supplicíorum instrumenta, quæ sine horrore ab ipsis crudelitatis administris aspici non poterant, pro ludo, & delicijs habebantur. Feræ ipsæ alijs semper feræ, solis martyribus clementes nasci videbantur, quod celeritate mortis sæuitiæ facerent compendium; Quamobrem alia iam tormenta quærebantur. Ardebant liquato plumbo perfusi, lento igne cremati, nunquam & toties mortui; Invicem nocturnorum luminum ardebant, inter arenæ proteruam licentiam, & lasciuientium greges ebriorum, quibus clariores stellas cœlum non habuit.

Tormentorum vana genera.

Mugire cogebantur in Tauris æneis, valentissimo igne succensis, qui ad Symphoniam beatarum Mentium euocabantur. Obiiciebantur Vespis melle delibuti, sole flagrantissimo, purissimis apibus ipsi castiores. Premebantur torcularibus, quorum beatissimus cruor vinum erat Angelorum. Includebantur scaphis lento, & exquisito supplicij genere per varias mortes cruciati, quos pro domo cœli manebat immensitas.

Torrebantur in ferreis cratibus, qui sparsos floribus, lucentibusque margaritis interstinctos pro Christo lectulos spreuerant; Atque inter tot pœnarum acerbitates cum vena cruoris ebulliente, concisisque carnibus paulatim cum sanguine vita defluere, manebat tamen glorioſissimi facinoris conscientia erectus animus, contemptor deliciarum, pœnarum irrisor sui victor, triũphator tyrannorum, qui tot sibi ora ad Dei laudes celebrandas data putabat, quot erant in corpore vulnera, in quem hoc carnifices poterant, quod aduersus solem nebulæ, qui denique ex cataſtis, & crucibus, & incendijs integer euolabat in cœlum. O fortunatam mortem, quæ naturæ debita Christo præcerpta est! ô solem ipsum beatissimum, qui vos ex rogis in cælum tendentes excepit!

Martyrum constantia.

Vos fortissimi dum vixistis, nunc postquam à nobis excessistis, sanctissimi milites, nobis hanc patriam vestro cruore peperistis; Vos frementes populos, & effusos in tam exilia corpora carnificum globos magnificentissimo patientiæ spectaculo superastis.

Vos cœlum aperuistis, Vos calcastis inferos, Vobis pro diademate, & coronis candentes galeæ fuerunt, pro margaritis vulnera, pro exquisitis dapibus ieiunia, pro voluptuarijs hortis saxa, & solitudines, pro confectis voluptate balneis stagna glacie rigentia.

Actum est vobiscum præclarè, beatissimi, nam inter palmarum vestrarum fructus mortui, properantem spiritum effudistis in victoria. Vobis vero tot sunt tumuli, quot oræ terrarum: tot laudes, quot ora gentium: tot triumphi, quot pompæ virtutum stat ipsa trophæorum vestrorum moles magnificis insculpta literis, vestro ipsorum cruore feliciter exarata, amplis illuminata gloriæ sideribus, quibus vt luceant faces succendit æternitas.

Religiosi.

Qua vero in parte miraculorum eos constitues, quibus tota pene vita martyriũ fuit, qui eas humanæ vitæ blanditias, quibus oppressa virtus conuiuere nonnunquam solet, fortiter à puero repudiarunt, qui se à corpore, & hoc sensuum commercio auocarunt, qui ad diuinarum rerum cognitionem curam omnem, studiumque traduxerunt, homines curarum illecebris, & negotiorum anfractu expediti, toti hærentes origini suæ Deo, quibus cibus ieiunium est, paupertas opulentia, cruciatus deliciæ, qui quod rarum, & difficillimum est, antequam morerentur, sponte cœperunt exire de vitis.

SACRAMENTORVM MAIESTAS, & Ordinis præcipua quædam excellentia.

CAPVT XII.

Cum Baptismo nihil comparandum.

QVod si Ecclesiam iam constitutam consideres, & eam augustissimam, quam à cælesti sponso accepit sacramentorum dotem, fertilissima dicendi seges, maior etiam admirationis ratio suggeretur. Quos mihi fontes ex toto illo historiæ naturalis apparatu, quam aquarum salubritatem, quæ salientium venarum miracula inuenies cum baptismo comparanda? quo Dæmonum vires tamquam in humido serpentes deficiunt, quo tota inferorum machinatio refringitur, quo eluto corpore induit animus sanctitatem. De quo certe, & reliquis Ecclesiæ mysterijs multa hic meditatur animus: sed ad singularem ordinis maiestatem mea festinat oratio.

Sacerdotij potestas admirabilis.

Quanta est Deus bone! quam stupenda! quam pene incredibilis hæc potestas! quæ non vno contẽta munere, duas easq; omnium amplissimas diuinæ virtutis dotes amplexa est Eucharistiæ consecrationem, & integram peccatorum condonationem. Quid ergo iam miter ad vnam Moysis virgam, modo cruentos amnes fluxisse, modo discessisse maria, modo in se resolura coaluisse, modo largas aquarum venasse saxis exiluisse. Hæc sacerdotis potestate superata videmus. Verba quippe sacrosancta cum pronunciat, continuò aut fit sanguis Christi: aut cùm inhibet, peccatorum pelagus exaresci, aut cùm retinet insanæ veluti fluctuum attolluntur, aut moles cùm saxo, & adamante duriora ferit pectora, lachrymarum copiosum imbrem elicit, perennisque diuinæ gratiæ riui in animos influunt.

Cælum.

Miramur deinde hoc vno verbulo, *fiat firmamentum*, tantam, tam splẽdidam, tam speciosam molem: tot lucentium signorum veluti picturis vermiculatam, tot facibus collustratam, atque tot miraculis refertam emersisse.

Eucharistia

At hoc mirabilius vna sacerdotis voce, Deum ipsum, à quo cœlum, tellus & amnes, & maria, & quidquid ætheris omnia cingentis amplexu continetur emanauit, se in orbiculatam modici panis speciem induere.

Miramur ad Heliæ preces ignem de cœlo delapsum in victimas. Hoc mirandum potius quòd ad sacerdotis verba Deus noster ignis omnia comburens influat in hostias. Miramur ad imperium vnius principis Iosue solem in medio cursu repressum constitisse. *Obediente Domino voci hominis*, parum quod sol in cælo steterit: Hoc illustrius, quod ille, cuius est sol veluti de maiestatis solio detractus, in sacrificantis inueniatur manibus. Quid multa? stupemus, quoties ad hanc vnius puellæ orationem, *fiat mihi secundum verbum tuum*, Deum, Deum (inquam) humano corpusculo circumuestitum: Ac hoc in sacerdotis manibus quotidie perfectum veneramur. Proh fidem numinis! quales & quãtas oportet esse manus istas! Quam præclaras, quam innocentes, quam pudicas, quam venerabiles esse oportet istas manus, quæ Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt, Deum tractant!

Nihil comparandum ex Dei natura, cum miraculo Christi in Eucharistia.

Quanta, & qualia esse oportet ista labia, quàm pura, quam impolluta, quam augusta in labia, quæ Dei vnigenam filium, Angelorum amores, & delicias, mundi reparatorem Christum, intra sua claustra demissum, cum omni veneratione salutant! quid dico salutant? imò ipsum sacrosanctis verbis eliciunt.

Sacerdotum puritas in celebrãdo.

Quid de reliqua potestate licèt mihi dicere? mihi vero licèt, quod est libere pronuncire. Hæc sacerdotes, terrarum Principes vestris genibus aduoluit. Hæc miserorũ catenas dissoluit. Hęc inferorum vectes, & repagula diffringit, hæc veterem draconem cruoris humani siti rabidum conterit. Hæc æstus & flãmas extinguit. Hęc os putei furialis obturat, Hæc cæli fores aperit. Hæc ad omnipotentis Dei mortales contubernium introducit. Audax fuit illud Heliæ. *Viuit dominus Deus Israel in cuius conspectu sto, Si erit hus annis rot, & pluuia, nisi iuxta oris mei verba* homuncionem vnum, pauperem, contemptum, longa macie torridum per triennium cœlum clausisse, nubes verborum impetu attonitas continuisse, iam iam lapsuros imbres detorsisse. Magnum fateor, sed maius, quod sacerdotes nostri faciunt, qui eadem lingua sanctorum operum administra claudunt inferos, & cœlum ijs, qui ingredi cupiunt diuinissimè recludunt, *nimis honorati sunt amici tui Deus*, nimis abundè rebus humanis indulsisti, qui homulos ex Adami luto concretos ad hunc gloriæ apicem extulisti.

Sacerdotum vis miraculosa.

Regum. 3. ver. 17.

His

Iob 40. Hic te appello Iobe virorum omnium qui sunt, & erunt, fortissime, si nunc liceat tibi ex pulueribus resurgere, & cum Deo tot olim sermones miscere, deque diuina potentia disserere: si nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine, & dicat.

Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, responde mihi, nunquid nosti ordinem in cœlo, & pones rationem eius in terra. Nouerunt sacerdotes, & hierarchiæ cœlestis imaginẽ constituunt in terris. *Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambulasti?* ingressi sunt sacerdotes ingens quasi mysteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambulant. *Nunquid aperta tibi sunt porta mortis & ostia tenebro a vidisti?* eadem ipsa aperiunt, & claudunt sacerdotes.

Nunquid produces luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facis? Gratiam ita Deo dispensante pene producunt, sacerdotes. *Nunquid mittis fulgura, & ibunt*, & immortalium animos infundunt & reuertentia tibi dicent adsumus. Anathematum fulmina mittunt, & rettahunt sacerdotes *viui iaciorum*. O ministerij potestatem, ô Dei liberalitatem! Ecquis erit ita stupidus, & vecors, vt in hac ditione, quasi in suo glorietur, vt dominari desideret in clero, vt Dei clauibus abuti, non vti velit.

Hæc si quis oratorie velit vberius exornare, latissimum campum inueniet, in quo exultare possit.

EVCHARISTIA MIRACVlum plenum munificentiæ, & magnus argumentorum campus.

CAPVT XIII.

Eucharistiæ longè supra omnia miracula.

IAm cum ad illud Eucharistiæ Sacramentum deueneris, μυστήριον vere vt appellatur à Diuo Dionysio, τὸ πάντων ἱερουργικώτατον & ἱεροτελεστικώτατον audebis irrisa iam pueris gentilitatis comparare miracula, colossos puta Rhodios, & pensiles hortos Semiramidis, & Cretæ labyrinthos, & aram ex cornibus, & mortuorum somnia Mausolæa, & si quid est nugarum huiusmodi, Proh reculas, & marcescentes vmbras vanitatis!

Eucharistia trophæum amoris.

Eucharistia vna est, cui iure illud cõuenit τρόπαιον ἔρωτος, trophæum amoris, Christus quippe Dominus, cum glorioſissima legatione perfunctus in æterni Patris contubernium reuolaret, quod amici facere solent, à suorum complexibus ægrè diuulsi, & in longinquas terrarum oras profecturi, vt apparatissimum munus eligant, quod in perpetuum beneuolentiæ pignus, & amoris solatium suis relinquant, hoc perfecit tantò nobilius, quanto dilexit ardentius, & potuit magnificentius. Neque enim suis expressam in cera, aut in auro politissimis lineamentis effigiem, non sigillum, non annulum, non quidpiam simile donauit, sed corpus, & sanguinem, animum, mentem, diuinitatem, se denique totum, quod poterat ὅλον ἑαυτὸν suis fratribus tradidit, vt corpus, quod ex argilla nostra traxerat, cœlum autem vt iam radijs gloriæ vestitum suo iure repetebat, arte mirabili, & ante hunc diem inaudita cum cœlo, & terris ita diuideret, vt eodem vtraque pars non diuiso, & comminuto, sed toto plenissime frueretur.

Basil. hom. de charitate Eucharist. Ἰδιον ἐξιτήριον *nominat.*

Est istud hereditarium munus testamenti eius noui, quod nobis ea nocte qua tradebatur crucifigendus, tamquam pignus suæ præsentiæ dereliquit, munus augustum, sanctum munus, munerum omnium cumulatissima perfectio. Mirare quantam voles sumptuosam illam, & plane magnificam Iustiniani imperatoris mensam, quam in templo sanctæ Sophiæ dedicauit, stupendum plane donarium, in quod terra, marique delibatas opes, puta lignorum, metallorum, gemmarum omnium purissimum florem studiosa luxuria congesserat, vt in vnum orbiculum vniuersi orbis miracula colligeret. Ego vero satis mirari non possum in Eucharistia non friuolam donorum opulentiam, sed cœlestium granatum iuge quoddam seminarium, fontem clarissimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Gaudentius tractatu secundo.

Cedrenus et Baro. ad annum Iustin. 31.

Enimuero minime mirum est, cum & illum contineat, cuius riuis omnia respergunturs vt orta crescant, crescendo maturitatem assequantur, & matura nunquam senescant. Nec immerito magnus ille Basilius Eucharistiam appellat κοινωνίαν τῆς ἀγαθοῦ, bonum enim est, & bonum illud, quod sapientissimo Moysi fuerat antea promissum.

S. Basil. epist. ad Amphilochium.

Ostendat tibi omne bonum.

O rem admirandam antea! Verbum Dei humanos artus induit, nũc in hostiam induitur: τὸν τρόπον διὰ λόγου

Διοῦ σαρκοποιεῖται. Iustinus Martyr. in Apologetico.

tur: Antea cernebatur in sinu Virginis, nunc cernitur inter manus sacerdotis: Antea niueo lactis rore pascebatur, nunc purpureo pascit sanguine: Antea corpus nostrum assumpsit, nunc se in nostrum corpus infudit. Antea se adiecit ad humilitatem carnis, nunc se transmittit in speciem exigui panis.

Greg. Nyss. in orat. de Paschate.

Quid, quod sub tam paruis inuolucris totus est, quid quod in minima particula totus, quid quod non illapsus è cœlo, quod nunquam deserit, sed cum hostia modo prorsus mirabili repente coniunctus existit, quid quod vt diuinitas replet mundum, & tamen vna est: Sic innumerabilibus locis consecratur, & tamen vnum corpus est.

Quid quod licet frangantur, & imminuantur, species, Christus tamen non secus ac adamas è fracta crystallo prosiliens, non confractus, non diuisus, semper illæsus est. Deinde hæc non sunt plena miraculorum!

Quid dicam de ipsis Sacramenti copiosis fructibus, qui in totam Christianorum vitam ex eo fonte latissime diffunduntur? Deo agglutinari! quid dulcius? Deo vesci! quid suauius? Deo saginari! quid lautius? Deo sanguine in venas admisso irrigari, liquescere perfundi! quid fœcundius? hoc libidinis fomites præfocantur, hoc sagittæ Dæmonis infringuntur, hoc aspersæ medullis, & visceribus cupidinum faces intepescunt, hoc castissimæ flammæ ardores reuiuiscunt, hoc omnis sanctitatis decor efflorescit.

Origines aduersus Celsum Gregor. de gloria martyrum in Polycarpo.

Ἄρτους ἐδιόμην σῶμα γενομένοις ἀγιοντι, καὶ ἁγίαζον αὐτοὺς μετὰ τῆς πρὸς θέσεως αὐτῷ χρωμένους.

Quamobrem miror vos sapientes viri, qui iam in ipsis Ecclesiæ incunabulis Eucharistiam in turricula argentea solebatis asseuerare, non minus subtiliter, quam religiosè, hanc quippe significastis turrim esse fortium, è qua mille clypei penderent, quibus tota vis inferorum, quasi fluctus ad scopulos allisus hebesceret. Laudo te Remigi sanctissime, qui in eo calice aureo, quem Rhemis, in vrbe tui nominis obseruantissima, tuis posteris reliquisti, non minus dominici sanguinis receptaculum, quam tuæ illius frugalis munificentiæ monumentum cælari iussisti litteras non tam opere, quam ingenio tuo deauratas.

Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro.

Vere enim hæc vita est, cuius participes esse non possunt, *Qui verbo tenui, corde sicci, & mente aridi sacris interfunt, vel etiam communicant donis, lambunt quidem petram, sed inde nec mel jugunt, nec oleum.*

Cyprian. serm. de cœna Domini.

Forum quoque esse in eloquentia sacra omnium augustissimum.

CAPVT XIV.

SEd tu nostra fortasse adhuc cogitas, & iudicum subsellia, in quibus illam grauem, & magnificam dominari putas eloquentiam. Concipe igitur animo si potes, tribunal summi iudicis, & tremendam illius diei maiestatem, cœli columnæ magno fragore, fremituque concussæ cum ipso Angelorum horrore, & metu contremiscent, quod stellæ repentino flammarum tractu decussæ, vt fŏdes arborum decident, quo luna cruentabitur, quæ purissimæ solis faces atra fuligine inducent.

In iudicio extremo Dei maiestas tremenda.

Quale erit hoc forum, cum post tumultus, strageſque bellorum, post morbosam aeris contagionem, pestilentiumque febrium ardores in mortalium corpora perbacchatos, post ferarum incursiones, & carnificinas, post luctuosam agrorum vastitatem, famemque rabiosam cruentis pastam cadaueribus, post terræ motus, post aquarum eluuiones, infinitasque plagas gentium, omnia continenti ardebunt incendio, cum ipsæ æternorum fluminum venæ siccabuntur, & quæ nunc cœlo minantur operosissimæ ædificiorum molitiones, incrustatæ marmoribus auro, & argento micantes inter minuti pulueris quisquilias deflagrabunt.

Cum arma, & trophæa, & Regum sceptra, & coronæ, & tiaræ, & diademata, & nugæ in pabulum ignis cedent, & gemmæ spumantis freti detrimenta, quibus pretium libido fecit inter flammas his credo dapibus lætas, & alacres crepitabunt. Quale illud spectaculum, cum cœlestes tubæ ingenti fremitu personabunt, cum tota corpora, tot iam sæculis cassa, tot milliæ, quæ pontus hausit, ignis absorbuit, ferrum consumpsit, ferarum dentes moluerunt, morbus attriuit, mors ad summum interemit; tam repente

In iudicio quid erunt bona fortuna.

pertextis ossium commissuris, carne vestita, & spiritu animata consurgent? Quale erit tribunal iudicantis, cuius superbissimos Reges cunæ terruerunt infantis, quot tunc ardentium curruum millia circumstabunt, quot famulabuntur Angeli, quanto improborum terrore præferetur illud signum, magnum Crucis signum, à conscleratis toties despectum, toties irrisum, toties conculcatum? Quis incessus, quæ vox, quis vultus iudicis, quis pauor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio?

Quinam cum Deo sint iudicaturi.

Quanta illa scena, quam glorioſus conſeſſus futurus eſt, cum illi hominum deſpicatiſſimi, illi verberones, illi *semaxij* toto terrarum orbe, iactati, vexati, infinitis ſupplicijs conſumpti, radiatis fulgore capitibus ſedebunt de Regibus iudicaturi! Quale, & quam inſpiratum iudicium, cum ad illam *fulminatricem ſententiam* tot barbarorum principum apices contriti, tot purpuræ, tot faſtus, tot amores terrarum vno agmine detrudentur ad inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hic noſter pictura eſt, ô ferales lectos prunis ardentibus conſtratos! ô funeſta draconum cubilia! ô inexecrabiles flammarum laqueos! ô vermem conſcientiæ inexpiabilem! ô pœnas immortales! ô longam æternitatem.

Inferni pœna.

At quantum ex altera parte, & quam plenum magnificentiæ theatrum, tot florentiſſimi Martyrum exercitus, tot Prophetarum oracula, tot grauiſſimorum ſacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot ſidera, quibus empyrea cœli facies colluſtrabitur! quæ triumphantium gloria, quis plauſus exultantium, quis ſalutantium concurſus, quæ voluptates, quæ deliciæ, contrita mortalitatis tyrannide, & in æternum extinctis tot precariæ, & male hæretis vitæ laboribus, atque moleſtijs, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo viuere.

Hæc ſi quis parua exiſtimat, in quibus illa ſumptuoſa, & grauius anhelans deſudet eloquentia, videat ſane an in Catulli paſſere, aut Platonico Melioris, aut muſica Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum cauſſis plus ſit habiturus fœcunditatis.

Tantam argumentorum in ſacra eloquentia maieſtatem melius à Chriſtianis Oratoribus ſuſtineri, qui liquidiorem hauriunt ſpiritum de cœlo.

CAPVT XVI.

CErtè iam vt vides argumenti maieſtate multis partibus Chriſtiani vincunt oratores: reliquum eſt vt videamus, an eum ipſi in ſpecioſam, & locupletem hæreditatem venerint, eam ſua ineptia neglectam, vaſtam, atque incultam reliquerint. Forſaſſe enim ijs carent adiumentis, quibus excitati magna triumphantis eloquentiæ decora potuerunt, fauore numinis, ingenio, liberalibus artium ſtudijs, diligentia, exercitatione, præmijs denique ampliſſimis.

In eloquentia ſacra Maieſtas inuenitur argumentorum, ſed à Chriſtianis oratoribus.

Primùm, ſi quod veſtri etiam ſtatuunt Oratores, virum bonum eſſe Oratorem oportet, nec illum quidem eloquentiæ gloria fieri magnum, aut celebrem, ſine aliquo afflatu diuino. Cumque omnes conſtet animos, acerrima quadam agitatione, & veluti diuino ſpiritu, qui ſingulis vniuerſi partibus inſenditur, eſſe referros: Quibus tandem magna mens illa plenius ſe affundit? an ijs, qui acceptas à Deo ingenij dotes ad rerum humanarū quiſquilias traducunt, & quaſi hamis aureis viliſſima piſcantur animacula? Num verò ijs patius, qui cum ſe in Dei ære, & peculio totos eſſe cognouiſſent, magno, & alacri animo ſe in ſocietatis humanæ commercium in Reipub. Chriſtianæ decus, & ſolatium, & in procuranda mortalium ſalute, penè in ipſum Angelorum contuberniū emiſerunt? Quod vt commodius facerent plerique, non modo blandiſſimas illas voluptates, quibus oppreſſa lux mentis extinguitur, conſtantiſſimè repudiarunt, ſed ipſis etiam ordinarijs, quibus hic contineri videtur ſpiritus, & vita ſuitur perfundi, pene nunciū remiſere. Qui vero magis ingenio valent, quam qui deterſis vitæ labeculis ſe veluti limatius ſpectaculū, cęleſtibus radijs obijciunt, vt plenori luce colluſtrentur? Quam qui ab vxorijs curis, & his negotiorum procellis remoti, toti ſunt in rerum diuinarum contemplatione defixi, qui ab ipſa prope tumultuaria ſenſuū conſuetudine

Voluptatibus lux mētis extinguitur.

abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus disciplinis vehementius incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderatoris consilio faciunt, qui virtutem, & scientiam suum patrimonium ducunt, qui in Christiani nominis luce, & florentissimis orbis terrarum scholis assiduo versantur, qui diligentia sunt ita contenta, & flagranti, & auida, vt nullum diem, sine nobili diuinæ illius supellectilis accessione præterfluere, atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac vmbratili vita studijs impallescentes sunt meditati, iam matura, & miti suauitate decocta, deferunt in publicum, exercitatione continua, labore pertinaci, fructu copioso, ostentatione nulla.

Scholastici veri.

Et si quæ vltimo loco commemoraui præmia expetuntur, quibus exstimulatus inardescat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium est salus animarum?

Quanta, & quam suauis est gloria, in Dei famulatu esse, Deo in procuratione humanæ salutis inseruire, Deo militare, cuius vim, & arma inferorum potestates pertimescunt. Quid aliud Christus fecit in terris? quid Apostoli? quid Martyres? quid tot Doctorum cœtus fecere? Quid magnificentius, quam bellum gerere cum vitijs? Dæmonium vires infringere, perrumpere iniquitates animis iam mollitis, atque subactis inserere sapientiam, quæ in æternam frugem adolescat? Quid optatius, quam iuuentutis ingenia hoc virtutum succo imbuere, quam illa candidata nobilissimæ pubis examina, castissimis disciplinis excolere, & prima face surgentes in hac ætatula virtutes deosculari, quàm corroborata iam honestatis laude firmatos continere, quam pauperibus solatio, diuitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus esse subsidio? & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum iam præmisisse?

Eloquentiã sacram docere est imitari Christum.

Præcetorũ honos in bene erudienda iuuentute.

Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quam inter rosas emori?

Effectus sacræ eloquentiæ plane admirabiles.

CAPVT XVII.

AT verò cum eloquentiæ maiestatem ex rebus gestis ab oratoribus, fructuque copioso in Rempub. & in omne genus hominum deriuato, tùm etiam, ex splendidissimis in profliganda improbitate virtutibus, metiri etiam oporteat; Verendum est credo ne corona Ctesiphontis tam ambitiosa, & superefluenti oratione petita, aut vibrata, tam infelici semper exitu in Philippum Regem fulmina, aut Catilina, non tam Ciceronis eloquentia, quam C. Antonij armis iugulatus, aut male diuina Philippica efferatus Antonius, aut post damnationem superuacanea oratione defensus Milo, in contentionem cum illo glorioso cœlestis eloquentiæ fructu veniant.

Eloquentia sacra non est comparãda cum eloquentia oratorum Romanorũ.

Habemus certè, quæ opponamus magnificentissima rerum spectacula, ab oratoribus Christianis ijsque non ferro, & terrore succinctis, sed innocentia, amore, beneuolentia fretis edita, expugnatos Reges, refrænatas potentium virorum libidines, vrbes victas, Prouincias miti eloquentiæ fulmine concussas, peragratas non tam passibus, quam victorijs nationes, nouos, & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

Nondum Christi Apostolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui vatijs temporibus floruerunt, vicerunt opera gigantum, fluentem in se negotiorum molem exceperunt, exceptam fortissime sustinuerũt, sustentatam cum laude, & gloria gesserunt, immutarunt peruersissimos rerum status, obtruserunt frementibus inferis, flagitijs castimoniam, rapinis charitatem, impietati religionem, perdicæ, ac profligatæ licentiæ disciplinam. Dederũt rebus nouis auctoritatem, pondus antiquis, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubijs fidem, omnibus vero ordinem, atque naturam.

Concionatores Catholici quid faciat.

Video quantus hic mihi ad dicendum campus aperiatur, sed non excurram quantùm potero, tùm quod ista sint aliorum iam pressa vestigijs, tùm quod in tam spectabili luce sint posita, vt nullum recessum, nullam obliuio-

nis

nis vmbram admittant. Etenim per Deum immortalem! quis decem Oratores Atticos, cum vno Athenienſium ciue beatiſſimo (inquam) illo ſene Areopagita comparare audeat? qui poſtquam repudiatis ſuæ gentis erroribus Chriſti fidem complexus eſt, vidit, quid intereſſet inter vmbram, & ſolem, inter fumos, & ignem, inter vanitatem eloquētiæ, & ſoliditatem ſapientiæ. Denique inter Demoſthenem, & Paulum, inter Platonem, & Chriſtum: Secluſam, quam tenebat inter modicæ vrbis muros eloquentiæ, velut aquulam miratus eſt ingenti quodam torrente rerum cœleſtium abſorberi, & in ignotos terrarum orbes fœcundiſſimo partu refundi.

D. Dionyſ. Areopagita quantū ſuperet oratores Atticos

Irrigauit Græciam, aſperſit Italiam, penetrauit in Galias, vrbes florentiſſimas cepit, non machinis, ſed doctrinæ ſuauitate, Martis ſimulachra, quæ in illo ſuæ vrbis ſacrario coluerat confregit, atque comminuit, agreſtes hominum ſenſus mitigauit, aſpera dedolauit ingenia, ſuperſtitiones nefarias, execrabiles ritus, Thyeſtæas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum ſortis vi ſapientiæ diſcuſſit, inſtruxit Deo altaria, tēpla dedicauit, candidatam fidelium plebem, magnæ gentis primitias Chriſto aggregauit, ea demum, quæ geſſerat ſuo cruore, quaſi cera vſus, & ſigillo, glorioſus triumphator obſignauit, Vir, & vitæ flore, & mortis gloria, & ſcriptorum maieſtate cū paucis comparandus.

D. Dionyſ. Areopag. geſta præclara ob eloquentiæ ſacra.

Quid deinde ſanctus Remigius, Galliarum quoque noſtrarum ſanctiſſimum, & feliciſſimum ſidus, cum eſſet à puero magnarum artium inſtructus diſciplinis, annum agens vigeſimum ſecundum, Rhemenſis Eccleſiæ gubernacula ſuſcepit, & is adoleſcens numeroſiſſimam, atque bellicoſiſſimam gentem demulcere cœpit, ſenſimque ab illa morum aſperitate, & haud tractabili quodam ingenij rigore, ad Chriſtianæ religionis manſuetudinem, decuſque pellicere. Quantum fuiſſe putas ſanctiſſimi viri trophæum, cum inter lætiſſimam primariæ tunc vrbis faciem, pictorum ſtragulorum nitore, nouaq; cultus gratia renidentem, Clodouæum Regem, non iam Martij ſpiritus vigore terribilem, ſed ſuauiſſimo religionis ſenſu delibutum, ad ſaluberrimos baptiſmatis fontes duceret, quantæ, ſcilicet maieſtatis illa verba fuerunt. *Mitis depone colla Sicambe, adora, quod incendiſti, incende, quod adoraſti*, cum è veſtigio tantus Rex, & tam ferox purpuratas ceruices Chriſti iugo ſubmiſit, cùm ſui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad ſimile factum, ſimilemque virtutem poſteros, per tot labentium ſæculorum curricula propagauit, qui Chriſtianiſſimi vere terrarum Reges, pro huius nominis gloria tam ſæpe arma tulerunt, & gentes barbaras non minus luce virtutum, quam fulgore gladiorum terruere.

6. Remigij admirabilis potentia ad vincendum Clodoueum Regem.

Quod ſi etiam in perexiguis ſeminibus, vbi in concipientem, comprehendentemque naturam inciderint tota vis eſt, & ſpes magnarum arborum, quantam cenſes fuiſſe magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodouæo, nō vnius vrbis, aut prouinciæ, ſed ampliſſimæ gentis primitias conſecrauit? Multum profecto debet Francia Clodouæo, qui iſtius florentiſſimi regni, tam parua cunabula, magna incrementorum acceſſione locupletauit: Plus debet Remigio, qui Clodouæum Chriſtianæ religionis reibus imbuit, ſine qua, quid ſunt imperia terrarum, niſi ſpecioſa latrocinia?

Plus ſanctō Remigio debet Francia quam Clodouæo.

Longum eſſet ire per ſingulos, ex vno cæteros facile cognoſces, nunquam in minutulis controuerſijs ſacri luſerunt oratores, vnus is ſemper ludus fuit totas adiungere Chriſto nationes, & tot oras luſtrare terrarum, quot ſolis appulſu, & radijs accenderentur.

Poſteriora, iam loquor ſæcula. AVGVSTINVS à Gregorio Pontifice cum quatuor duntaxat Monachorum comitatu, miſſus in Angliam, totā illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus fruſtra ſæpe tentauerat, intra paucos annos Chriſto vicit, & ipſum Etelbertum Regem, cum ſuis populāribus adiunxit Eccleſiæ.

D. Auguſt. quid fecerit ſua eloquētia.

Eodem ſucceſſu LAMBERTVS Teſſandriani Germaniæ, VILFREDVS Hollandiam, & Friſiam, SVITBERTVS Saxoniā occupauit, & iiſdem armis deuicit. At BONIFACIVS cum iam puer quinquēnis Deo militare cœpiſſet, florentiſſima tandem gloria concionator euaſit, & à Gregorio ſecūdo miſſus in Germaniam iam libatam, Friſiam, Thuringiam præterea, atque Haſſiam ſubegit, & in hoc glorioſiſſimo rerum curſu Moguntinō Archiepiſcopatu ornatus, eloquentiæ laureis, martyrij palmam adiecit. Haud ita multo poſt ANSGARIVS cum tribus ſocijs ex monaſterio Corbienſi in Gallia, Belgica, Datiam, Suetiam, Gottiam, Grolandiam,

diam, cum lætissimo fructuum prouentu peragrauit.

Adalberti gesta propter eloquentiam.

ADALBERIVS ex Pragensi Archiepiscopo, Casinensis Monachus, vna cum Gaudentio fratre profectus in Pannoniam, totam illam gentem duram, antea, & ferocem mitioribus Euangelij præceptis imbuit, Geisam Regem ad Christum conuertit, mox digressus ad Sarmatas Russis, Lituanis, Moschis, Prusianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleslao fidem promulgauit, qua in messe animarum, vir sanctissimus ad stipitem alligatus, septemque hastis confixus martyrij toties auidum spiritum in martyrio profudit.

Humberti quid sua loquentia, fecerit erga Nicetam.

Quid dicam de HVMBERTO, qui Constantinopolim à Pontifice legatus, vt Græcorum Schisma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipso imperatore Constantino acerrimè, vehementissimeque vexatum eò compulit, vt librum, quem contra fas scripserat flammis sub iiceret?

Quid de HIERONYMO AESCVLO, qui eadem legatione functus, Imperatori, & genti nostræ religionis veritatem persuasit, secumque quadraginta ex proceribus ad sacros Pontificis pedes, ipsumque adeo concilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, ingenti omnium admiratione perduxit.

Quid de Ioanne Capistrano, qui vna excursione duodecim infidelium millia ex ipsis pene inferorum faucibus eripuit?

Quid de octo Franciscanis, qui in Hungaria non pluribus diebus, quam quinquaginta, ducenta capitum millia in Ecclesiæ septa compulerunt? Possem tibi, & istius minimæ societatis, per tot dumeta sui gentis affixa sempiterni numinis, tholo commemorare spolia, tot in Europa, atque Asia congressus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Laponiam, & Sinam inter horribiles libatam custodias, & tot messes Orientis, tot vtriusque mundi decora, nisi ipsa rerum claritas, & multitudo, quæ alijs plerumque verificari solet, huius vnius obesset laudibus, & omnem vim orationis absorberet. Nam tot monumentis istius societatis hominum claruit industria, quot plagæ Solis ortu, atque occasu lustrantur, vt ignotum Soli eum locum esse oporteat, qui illorum laboribus fuerit ignotus.

Quid societas Iesu erga animarum salutē fecerit.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem superarunt, Bernardus, & Vincentius. Horum alter inuita formidolosi schismatis flammâ, qua Christianus orbis deflagrare cœperat, lustrauit prouincias, intercessit hominum iniquitatibus, restitit audaciæ, oppressit furorem, infectam reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi diuini gladio succinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, vt per vnius os Bernardi purpurati Patres, Episcopi, Reges, Principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum loquerentur; Tanti præterea pannoso illi, & contempto, Europam peragranti concursus, & gratulationes fiebant, vt sidera, si in terras descenderent, non essent plus venerationis habitura.

S. Bernardi eloquium.

Alteri haud errabis, si vt olim Timotheo rete appinxeris, in quod vrbes, & Prouinciæ, terrarumque regiones se induant, nam in Valentia, Aragonia, Nauarra, Burgundia, Normania, Auernia, Vasconia, Britannia, Belgio, Insubria, Liguria, Anglia, Scotia, Hibernia quas ille prouincias non tam passibus obiuit, quam clarissimis religionis trophæis illustrauit, tot animas ab erroribus, & flagitiorum cœno expediuit, vt Deiopus sit idipsum percensere. *Qui enumerat multitudinem stellarum.*

S. Vincentij vis ob eloquentiam sacram.

Sanctorum Patrum inpera concertatio.

Quod si pugnas, & concertationes audire desideras, specta mihi Athanasij, Ambrosij, Basilij, Chrysostomi, cum Imperatoribus, & Augustis, mulieribus congressiones, quibus, quid grauius est, aut constantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur exilia. Descendunt in arenam fœminæ, quibus ad singularem præpostera, & impotentis naturæ malitiam summum imperium, quasi intentus in bonorum ceruices arcus arcesserat. At illi non secus ac annosæ arbores altissimis defixæ radicibus, cœli frementis iras, incussamque vim ventorum, atque grandinum fortiter excipiunt; Stant in causa Dei præclarissimi athletæ, honestissimo pulueres sordidi, læti, alacres, erecti testimonio conscientiæ, patiuntur, vincunt, triumphant, & tandem omnes infra se procellas despiciunt.

Quod

Quod Sacri Auctores sint etiam maximè eloquentes.

CAPVT XVIII.

SED non habent sacri Oratores *arcana semota dictionis*, (hoc enim vnum obijcitur) veriùs dixeris, non habent ineptias, eloquētes esse falsò negaueris. Semper enim magnifeci D. Augustini, vt sincerum in omnibus, sic in ea re sagax, & prudens iudicium, vbi (inquit) eos intelligo, non solum, nihil eis sapientius, verùm etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere omnes, qui rectè loquuntur, simul intelligere, non eos aliter loqui debuisse, sicut enim est quædam eloquentia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, est quæ senilem, nec iam dicenda est eloquentia, si personæ non congruat eloquentis; Ita est quædam, quæ viros summa auctoritate dignissimos, planeque diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: Ipsis enim congruit, alios autem quanto videtur humilior, tanto altius non ventositate, sed soliditate transcendit.

D. Aug. lib. 4. de doctrina Christian. ca. 6.

(Addit)

Possem quidem, si vacaret, omnes virtutes, & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur isti, qui linguam suam nostrorum auctorum linguæ, non magnitudine, sed tumore præponunt, ostēdere in istorum literis sacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc sæculo prauo, in beatum sæculum transferendis prouidentia diuina prouidit. Sed non ipsa me plus, quam dici potest in illa eloquentia delectāt, quæ sunt his viris cum Oratoribus gentilium, Poetisve communia. Illud magis admiror, & stupeo, quod ista nostra eloquentia ita vsi sunt, per alteram quandam eloquentiam suam, vt nec eis deesset, nec emineret in eis: qui eam, nec improbari ab illis, nec ostentari oportebat, quorum alterum fieret, si vitaretur, alterum putari posset, si facilè agnosceretur.

Auctores sacra eloquentia longe a hos superāt.

Hæc ille vir sapientissimus, quæ postquā subiecit, latissimè probat exemplis, affert enim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epistolis, & Amos prophetia, in quibus cola, commata, periodos, figuras, notat accuratius, quàm vllus Rhetor in Demosthene, aut Cicerone. Ad summum concludit sacrorum auctorum sapientiam, tanquam inseparabilem famulam, non vocatam sequi eloquentiam.

Quod Patres Ecclesiæ nonnulla etiam picto, & florenti stylo scripserint.

CAPVT XIX.

ANimaduertere est etiam, plerunque in sanctorum Patrum scriptis, nonnulla tā dulcibus renidere flosculis elegātiarum, tanta styli suauitate delibuta, tam concinne, tamque affabre facta, vt cum Rhetorum præstantissimis venire in palmæ contentionem possint. Lubet ex omni genere hic aliquot exempla delibare, quibus hunc librum felicioribus auspicijs claudere, atque obsignare possim. Incipiam a Nazianzeno, ecquis amabo, fuit artifex Epidictici generis peritior? Vide vt in oratione de sancto Paschate vt ver describit ex adiunctis.

Parte Ecclesiæ cum Rhetorib. decertant.

Ἰδὲ γὰρ οἷα, &c.

Quæ latinè hic reddam, quia prolixiora sunt.

REgina (inquit) tempestatum pompas ducit Regi dierum, & pulcherrimo, eodemque iucundissimo stipat veluti satellitio.

Ἰσόφορος.

Nunc cœlum renidet purius, nunc sol altior, & auro similior, nunc orbis Lunæ pulchrior splendet, atque illibati stellarum chori clarius enitescunt.

Ver, regina tempestatum.

Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aeri venti, terra plantis, plantæ oculis. Nunc fontes manant liquidius, & hibernis compagibus expediti largiùs, amnes fluunt, prata collucent floribus, turgent gemmis arbores, detonsi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni lasciuiūt. Iam naues, vt plurimùm pijs refertæ vectoribus, cum celeumate soluunt e littore, & alas velorum explicāt, mox leni cursu fluentibus assultant delphini, & suauissimè quidem anhelantes tranquillo mari fidi comites nautas deducunt.

Δελφὶν παραπέμπει πλωτῆρας.

Lætus autem agricola serenum intuetur cœlum, & aratrum reficit, frugum largitorē Deum appellans, tum strenuè boues aratores

Ver vtile agricolis

cogit sub iuga, & dulces imprimit sulcos, totus iam spe delibutus. At Vpiliones eũ bubulcis cõcinnant fistulas, & pastorale carmen accinũt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbrosis rupibus insidentes veris suauitate mulcentur.

πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους ἐπιλείπει. διαπτύει ἐξυπτιάζει καὶ ἀποδοκιμάζει. Ἀρίστ.

Ex altera parte olitores plãtas excolunt, au cupes calamos instruunt, designant ramos ad insidias elegãti artificio contexunt. Piscatores profundum scrutantur, purgant retia, petrilque marinis insident.

Interim apis laboriosa explicatis pinnulis discedit ex aluearibus sapiẽtiæ datura specimẽ, & iã prata peruolat, iã flores pabulatur, & castra cerea concinniùs elaborat, cõtextis veluti disparibus, ac sexangulis fistulis, rectos quoq; vicos, & alternos angiportus mirabiliter implicans, vt operi firmitatem, & elegantiã conciliet. Deinde mel in apothecis recondit, erat quippe, & laborat suo hospiti gratũ animalculum, eiq; feriato fructum affert perucũdum.

Quis non videt hanc orationem delicatissimis floribus aspersam, nam & omnia ferme veris ãdiuncta accuratè collegit, egregiè miscuit, summa suauitate temperauit.

Imitatus est hanc descriptionem S. Cyrillus 9. λόγων ἑορτασιχῶν p. 95. in fine.

Eundem quoque sapiunt stylum, quæ habet de Pauone oratione 34.

CAPVT XX.

Ποθεν ταὺς ὁ ἀλαζὼν ὄρνις καὶ μηδικὸς, οὕτω φιλόκαλος, καὶ φιλότιμος, τὰ αὐχένα διάφορος, καὶ τὸ πτερὸν κυκλοτερῶς περισήσας, τὸ χρυσαυγὲς, καὶ καλάστερον θεαζίζει τὸ κάλλος τοῖς ἐρασταῖς μετὰ θεαρῶν βαδίσματος.

Qui fit vt arrogãs ille, & medicus Pauo, elegantiã, gloriamq; adeò affectet, elata ceruice, alis aureis stellatis, in orbem circũductis, corporis sui pulchritudinẽ amasijs, cum superbo quodã incessu, velut in theatro spectandũ proponit, & de cicada τὶς ὁδοὺς τέτυγε τὴν ἐπὶ γήθους μαγάδα, καὶ τὰ ἐπὶ τ κλάδων ἀσματά τε καὶ τερπίσματα, ὅταν ἡλίῳ κινθῶνται τὰ μεσημβρινὰ μεθ ὑργῶντες. Quis lyram cicadis in pectore dedit? & cãtus illos, atq; garritus? quos cũ meridiani Solis æstu ad musicam excitãtur, in arborũ ramis fundunt. Sunt plane ista calamistrata maximè in Græco, πτερὸν χρυσαυγὲς, καὶ καλάστερον, & θεαζίζειν τὸ κάλλος.

Pauonis superbia.

Cicada lyra.

Item de Araneis in eadem oratione.

Αἱ δὲ διὰ λεπτῶν οὕτω, καὶ ἀερίων σχεδὸν τ νημάτων, πολυειδῶς διατεταμένων, πολυπλόκως τοὺς ἰσοὺς ἐξυφαίνουσι, &c.

Argutia breuitas D. Greg. Nazianzeni in descriptione Pauonis, Cicadæ, Araneorum.

S. BASILIVS IN NATVRA QVOQVE FORMIcæ disquirenda egregiè lusit.

Nec minus elegans, & subtilis Basilius in descriptione Formicæ.

CAPVT XXI.

Οὐκοῦν ὁ περὶ τ ὄντων εἴδησιν κατηλημένος μεγαλαυχήσεται τὸ σμικρότατον τ προφαινομένων ὅπως ἔχει φύσεως ἐμμελῶς ἐκθήσεται. καὶ τίς ἡ τ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω. εἰ πνεύματι, καὶ ἄθματι, συνέχεται αὐτ ἡ ζωή. εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα διείληπται. εἰ νεύροις συνδέσμοις τὰς ἁρμονίας τετόνωται. εἰ μυῶν περιβολὴ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται φύσις. εἰ τοῖς νωτιαίοις καταρύλοις ἐκ τ ἐγκεφάλου ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαρατείνεται εἰ τῇ περιοχῇ τ νευρώδους ὑμένος, τοῖς κινθμένοις μέλεσι τὴν ὁρμητικὴν ἐνδιδοῦσι δύναμιν. εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἦπαρ, καὶ τὸ

AT qui se omnium rerum scientiã gloriãtur comprehendisse, minimum etiã, quod propositum fuerit, quomodo sit à natura formatũ, factumq; explicare, & quæ sit formicæ natura, exponere debet. Num eius vita, spiritu quodã, & anhelitu contineatur. Num corpus ossibus interstinctum sit, an neruis, quasi vinculis sint harmoniæ coniugatæ, an musculorum, & glãdularum circuitu neruorũ natura sustentetur. An ex sincipite medulla per dorsi vertebras ad caudam defluat. An complexione neruosæ membranulæ, membra, quæ mouẽtur, motiuã vim, & facultatem habeant. An sit in ea iecur, & in iecore vasculum bilis receptaculũ, & renes, & cor, & alteria, & venæ, membranulæ, & præcordia. Caluumne sit, an pilosum, vnũ gulum

χολικδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τῷ ἥπατι, νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες ὑμέναι. καὶ διαφράσματα. εἰ φιλός ἐστιν, εἰ τεζίκωται. μονώμεχόν ἐστιν, εἰ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις. πόσον δὲ βιοῖ τὸν χρόνον. καὶ τίς αὐτοῖς ὁ ζῆτος τῆς ἀλλήλων γενήσεως. ἐπὶ πόσον δὲ κυίσκεται τὸ μυῖκες, οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τὰ καὶ αἱ ἐρχομένων εἰσὶν, οἱ διαέριοι φέρονται.

lum, aut multifidos habeat greſſus. Quanto tẽpore viuat, & quæ ipſis procreãdæ ſobolis ratio, quandiu partum ferant, & quomodo, neq; gradiantur, neque volent omnes formicæ: ſed aliæ humi decurrant, aliæ per aerem ferantur.

Item Baſilius Seleuciæ in deſcriptione diluuij quæ ſuperius notata eſt. Ἀνωθεν, οὐρανὸς χειμάῤῥους ἦν καθωτενηπείρος ἀβύσσους ἀνέτειμαται καὶ πρὸς τὸ ὕδατος φύσιν ἡ κτίσις ἐστοιχοῦτο, ὅτε τικτόμενον. καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύῤῥηκες, οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τὰ καὶ αἱ ἐρχομένων εἰσὶν, οἱ διαέριοι φέρονται.

SANCTVS CHRYSOSTOMVS, ISTIS ETIAM orationis pigmentis delectatus.

CAPVT XXII.

MAgnus in omni genere Chryſoſt. his orationis delicijs non caruit, & miratus ſum quidem, quo pacto cum ad Olympiadem lectiſſimam fœminam ab exilio ſcriberet, tam oratorie luſerit in deſcriptione tempeſtatis. Quid enim hæc ſibi volunt?

Θάλασσαν ὁρῶμεν ἀπ' αὐτῆς κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῷ ἀβύσσῳ, πλωτῆρας τοῖς ὕδασι νεκροὺς ὁπλέοντας, ἑτέρους ὑπτιβρυχίους γενομένους, λᾶς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαῤῥυγνύμενα, τοὺς ἱστοὺς διακλωμένους, τὰς κώπας τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀποπλάσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ τοῦ οἰάκων ἐπὶ τῶν καταρρομάτων καθημένους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν τὴν γενομένην κωκύοντας, ἐξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους μόνον, οὐκ οὐρανόν, οὐ πέλαγος μόνον φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα καθὼ καὶ ἀφεγγὲς, καὶ ζοφῶδες, ὡς οὐδὲ τοὺς πλησίον ὁπτάζοντας βλέπειν, καὶ πολὺν πάταγον τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα.

Tempeſtas. Mare cernimus ab imis vſq; gurgitibus vndique reuulſum, nautas mortuos ſumma vnda fluitantes, alios peſſim euntes, nauium tabulas diſſoluras, perrupta, & lacerata vela, malos effractos, remos è nautarum manibus elapſos, naucleros gubernaculorũ loco tabulatis inſidentes, manibus ad genua implicitis, ac præ tẽpeſtatis atrocitate in eam conſilij inopiã redactos, vt tantũmodo lugeant, ac gemitus, & eiulatus acerbiſſimos edant. Non cœlum, nõ mare in oculos incurrẽs, ſed denſas, atq; obſcuras tenebras, caliginemq; tantã, vt ne propinquos quidem perſpicere ſinat: Ingentem denio; fluctuũ ſonitũ, ac marinas belluas in eos, qui naufragant, omni ex parte impetum facientes.

Patrum Latinorum ſtylus.

CAPVT XXIII.

PAtres quoq; Latini, & ſi minus in dictione ſint accurati, quam Græci, iſtam tamen plerunque Epidictici generis opulentiam libenter explicant. Quid enim aliud ſpirat S. Ambr. in Hexameron? D. Hieronym. in hiſtoria Pauli, & Malchi, ſed maximè in muliere ſepties icta? Quid Saluianus in ſua Aquitania, quam deſcribit his verbis?

Patres Latini epidictici generis opulentiam explicant.

Nemini dubium eſt Aquitanos Nouem populos, medullam fere omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuiſſe: Nec ſolum fœcunditatis, ſed quæ proponi interdum fœcunditati ſolet, voluptatis, iocunditatis, pulchritudinis: Adeò illa omnis admodũ regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut cõſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut circumdata meſſibus fuit.

Saluian. l. 7 de gubern. Dei.

Regio fertilis.

At mellitiſſimus doctor Cyprianus, quas in epiſtola ad Donatum Veneres ſpargit?

D. Cypr. mellitiſſimus Doctor.

Petamus hanc ſedem: dat ſeceſſum vicinia ſecreta, vbi dum erratici palmitum lapſus pẽdulis nexibus per arundines baiulas repunt, vitẽm porticum, frondea tecta fecerunt.

De quibus S. Auguſtin. Non dicuntur iſta, niſi mirabiliter affluentiſſima fœcũditate facũdiæ, ſed profuſione nimia grauitate diſplicent.

Aug. l. 4. de doct. Chriſtiana c. 14.

Atque vt in omni genere eloquentes fuiſſe ſanctos Patres oſtendamus, exant Sancti Chryſoſtomi orationes in genere deliberatiuo, & iudiciali mirificæ ſuauitatis, quas hic ſtylo paulò magis oratorio reddemus.

SER-

SERMOCINATIO MATRIS filium à monastico instituto reuocantis.

CAPVT XXIV.

Chrys. li. 1. de sacerd. Animaduerte hic Prosopopeia, siue sermocinationis, quæ figura ad colores historia, & sublimis eloquentia multum valet, graue & prudens exemplum.

Ἐγὼ παιδίον, φησὶ, τὴν ἀρετὴν τὴν σὴν τοῦ σοῦ οὐκ ἀφείθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολύ, & cætera, quæ latine sic reddi possunt.

Patris tui virtute, ac præstantia, fili, me haud ita multum temporis frui numen permisit: vt pote, cuius mors, doloris eius partus, quo in hanc lucem editus es continuo exceperit, ac tibi orbitatem, mihi viduitatem attulerit intempestiuam: vt sileam viduitatis ipsius mala, ærumnas, incommoda, quæ quidem solæ animo illæ complecti rectè queant, quas contigerit, ea ipsa perpeti. Nullius enim oratio par esse possit enarrandis illis negotiatorum fluctibus, quos subire oportet puellam, quæ ipsa etiam tū rudis, rerumque humanarum expers, simulatque paternam domū reliquerit, derepente immensorum dolorum facibus æstuans, curam, solicitudinemque supra ætatem, ac sexum sustinere cogatur: quam videlicet necesse est seruorum ignauias emendare, corundem maleficia obseruare, cognatorū populsare insidias, publicanorū molestias, & quam illi, dumeis tributa numerantur, immunitatem exercere solent, forti, generosoque animo ferre. Proinde quum decedit pater relicta à se prole, si forte fœmina ea est, magnam vel sic matri curam exhibet, sed tamen hoc ipso tolerabilem, quòd illius educatio tum impensa caret, tum etiam formidine vacat.

Ac filius à patre relictus matris animum in dies singulos immensa formidine, tum multis complet angoribus, vt nihil agam de sumptibus, quos fieri oportet, vt ille liberaliter educetur. Quarum rerum omnium nulla me tamen permouit, vt nuptijs iteratis, sponsum alterum in patris tui ædes admitterem: quin potius in æstu illo, ac turbine rerum permansi cælestis gratiæ auxilio imprimis adiuta, graues illas viduitatis angustias, nulla ex parte refugi: cum mihi inter eas ipsas ærumnas, atque incommoda solatio esset non modico, quod vultum ipsum assidue spectare, inque eo tanquam cælatam demortui mariti imaginem, verisq; ac certissimis lineamentis expressam mihi liceret asseruare. Quo nomine puerulus quum adhuc esses, primis adhuc voculis balbutiens, qua potissimùm ætate maximam liberorum suorum voluptatem parentes sentiunt, magno certè solatio, magnæ iucunditati fuisti. Atqui ne id quidem mecum expostulare possis, quod nos viduitatis quidem cōditionem perpessæ fortiter simus; sed viduitatis eiusdem angustijs, cum essent omnia in dies arctiora, paternas tibi imminuerimus facultates: id quod infelicibus pupillis permultis vsu venisse scio. Si quidem patrimonium tibi nulla non parte saluum, integrumque seruauit: quum nihil etiam prætermiserim sumptuum eorum, qui tibi nominis istius existimationem aliquam parare possent, quos ego certè suffecit ex nostra de re, & ex ijs pecunijs, quas mecum domo paterna attuleram. Neque verò existimare te velim exprobrandi gratia, hæc nunc à me dici: pro rebus porrò his omnibus vnam abs te gratiam peto, ne me viduitate altera inuoluas, neve luctus iam sopitos acriores tuo discessu facias. Meo me fato occidentem tantisper expecta: hinc enim paulò post nobis, vt vides, emigrandum est. Nam vt, qui iuuenes sunt, ad longæ senectutis annos accedant; sperare quidem liceat: qui autem iam consenuimus, quid tandem aliud, quam mortem singulis horis impendentem præstolemur? Itaque vbi hoc corpusculum cum patris tui ossibus coniunxeris, tum demum, fili, longas profectiones suscipe, & quodcunque mare collibitum fuerit, emetire: nemo tunc prohibiturus est. Cæterum tantisper dum spiramus, contuberniam, conuictumque hunc nostrum tolera. Noli offensionem numinis frustrà, ac temerè incurrere, & cōmittere, vt matrem nihil commeritam, tam multis implices angoribus: qui si fortè criminari potes, quod te in huius vitæ delicias pertractum, rerum tuarum curam temet gerere cogam: te non iam naturæ leges moueant, non educationis, consuetudinisque iura tangant, denique nulla te res alia impediat, quo minus nos statim insidiatorum, atque hostium loco habeas, nostrumque contubernium deuites. Sin verò nihil non agimus, vt tu facilè, altoque in otio possis vitæ huius vsura frui: si minus aliud vinculum certe hoc vnum te apud nos detineat: nam vt te à sexcentis amari dicas, nemo certè fuerit, qui

Senes mortē quo ideo expectant.

ἀλήρων χρῆσιν ἀμίσον nominat, qui tropus latinis auribus durior est.

qui tibi tanta in libertate viuere concedat: quum & neminem esse putem, cui nominis istius existimatio æquè, ac mihi vni chara esse possit.

In genere vero iudiciali, eiusdem auctoris præclarissima oratio pro Antiochenis de statuis ad Theodosium.

CAPVT XXV.

Ἀβασιλεῦ καὶ οὐκ ἀρνηθείμεν τὴν ἐρωτατοῦτον, &c.

Chrysost. homil. 20. ad P. Antioch.

Accusatio propriè.

HAbes quidem, ô Rex confitentes reos, nec nec enim negare possumus amoris tui erga hanc nostram ciuitatem prolixam significationem. Quamobrē grauiter lugemus, quòd vrbi tantoperè delicte sic furiosi dęmones inuiderint, vt à quo nobis periucūda quęque, & maxime honorifica cecidissent, in eum pessima sceleris nota videremur ingrati. Tu siue diruas, siue incendas, siue occidas, siue quodcunque aliud facies, nondum dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris mortibus suppliciorum anteuertimus lenitatem. Quid enim luctuosius esse possit, quam cum Regem, & tam benificum Regem nostris exulceratum iniurijs habeamus, coram eo tamen sisti cogamur, vt hoc gentes audiant, & Sol videat, & nos mundus vniuersus ingrati animi, scelerisque condemnet.

Vastare.

Si Barbari ciuitatem nostram incursantes, mœnia diruissent, incendissent domos, & abductis captiuis patriæ solam reliquissent vastitatem, minus erat luctuosum. Quorsum? quoniam te viuo, & spirante, cum tanta tui amoris in nos propensione, spes erat illa cūcta licet grauia solutum iri, & nos iterum ad priorē dignitatis speciem redituros, illustriorēque recepturos libertatē: nunc autem restincta beneuolentia tua, & amoris vinculo tam fœdeviolato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem iā confugiemus? quo poterimus aliò respicere, tam leni domino, tam facili Patre iustis de caussis irato. Itaq; videntur quidem grauia patrasse, sed passi sunt omnium grauissima, qui nullum mortalium audeāt respicere, nec ipsum spectare solem liberis valent oculis, sed grauissimo pudore suffusi vitā nocti, & latebris commisere. Itaq; libertate sublata nūc sunt, omnibus captiuis deteriores, & extremam sustinent ignominiam; Atque dū malorum magnitudinem cogitant, & in quātum contumeliæ deuenerint, nec respirare quidem possunt, siquidem omnes vbique terrarum populos sibi fecerunt accusatores. Sed si velis, ô Rex, est vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hominibus hoc factum est, magnæ, & graues offensiones, eximiæ charitatis materia fuerunt: sic & in natura nostra euenit.

Charitatis materia fuerunt offensiones.

Dei misericordia

Cum enim hominem Deus condidit, & in paradisum induxit, præclarissimis honoribus cumulatum, tantam Diabolus prosperitatem non ferens, inuidit: & illum à sua expulit dignitate. Sed Deus non tantum ipsum non deseruit, verùm & pro istis voluptuarijs hortis cœlum nobis aperuit, vt hoc ipso propriam testaretur benignitatē, & Dæmonis inuidiam nostra felicitate puniret. Tu Rex Deū imitare, omnia mouerunt Dæmones, vt omniū tibi gratissimam ciuitatem à beneuolentia tua seiungerent: hoc verò cum certò teneas, pœnam quamuis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etsi præter opinionē aliquid nunc dicere fas est, etiā nunc inter dilectarū primas ipsam scribe, si modo Dęmonū odiū insaturabile vis vlcisci. Si nēpe destruas, & subruas, & deleas, quæ prius illis voluerunt, hęc efficies: si verò iracundiam tēperaris, & pristini amoris non obscuram significationem dederis: lethalem ipsis plagā intuleris, & vltimā ab ipsis vltionē exegeris, demonstrabis quippe, quod non tantum nihil amplius ipsis expeditum est per insidias, verùm & cuncta ipsis contraria, quàm volebant, acciderunt. Aequum autem fuerit vt hæc facias, & ciuitatis miserearis, cui propter amicitiam tuam Dæmones inuiderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec illi tanta insectati fuissent inuidia. Itaque etsi mirandum est, quod dicitur, est tamen verum, quod propter te, & amicitiam tuam hæc passa est. Quot incendijs, quanta subuersione sunc hęc verba acerbiora, quę antea dixisti? Nunc te contumelia affectum quæreris, & pertulisse, quæ nullus vnquam superiorum Regum. Sed si velis, ô humanissime, & sapientissime Imperator, diademate isto clariorem, & maiorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nēpe diadema est, & tuæ virtutis insigne, & eius qui dedit, liberalitatis indicium: sed corona ex hac huma-

nitate contexta, tuum solius etit, & sapientiæ tuæ meritum: nec te tantùm omnes admirabuntur propter fulgorem gemmarum, quantum propter tui victoriam.

Deiecerunt statuas tuas? sed illis illustriores restituere tibi licet. Si enim iniuriæ authoribus crimina remiseris, & nullā ipsis inflixeris pœnam, non æream in foro tibi statuam erigēt, nec auream, nec lapillis coagmentatam: sed omni materia pretiosiori amictu vestitam, humanitate scilicet, & misericordia: talem in mente quisque sua te erigent, & tot habebis statuas, quot sunt, & erunt homines in orbe terrarum.

Affectus validi ad excitandam misericordiam.

Non enim nos tantum, verum & post nos futuri, & post illos omnes hæc audient, & tanquam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur, & diligent.

Quod verò hæc non assentationis gratia, sed veritatis dico, antequam tibi, & commemorabilem referam historiam, vt discas, quòd non tantum exercitus, & arma, & pecuniæ, & popularium multitudo, & alia huiusmodi splendidos facere Reges consueuere, quantum animi disciplina, & mansuetudo Fertur beatus Constantinus effigie suâ quandoque lapidatâ, multis ipsum instigantibus, ad supplicium de authoribus contumeliæ sumendum, & dicentibus, quod omnem ipsius faciē saxis conuulnerârint, manu faciem palpans, & leniter ridens dixisse, Ego verò nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanum quidem caput, sana verò & facies tota. Illi verò reueriti, & verecundia suffusi, ab hoc iniquo destitere consilio: Et hoc responsum hactenus canunt omnes: nec tantum temporis labefecit, aut huius sapientiæ memoriam extinxit. Deinde hoc nō est trophæis splendidius? Multas vrbes ille condidit, & gentes immanitate barbaras domuit: sed meminimus illorum nihil: hoc aūt verbum vsq; in præsentem diem canitur, & posteri nostri, & posteri illorū omnes idipsū audient. Nec hoc solū est admirandum, quod audient, verumetiam quòd laudibus, & faustis acclamationibus prosequentur, dicentesq; laudabunt, & audientes grato animo suscipient: nec vllus est, qui hæc intelligens, silere possit, quin pariter exclamet, & talia dicentem laudet, & innumera ipsi vel mortuo bona precetur.

Beati Constantini mansuetudo.

Mansuetudo trophæis splendida.

Quod si propter illud verbū apud homines tanta potitus est gloria, quot apud clementē Deum coronas assequetur? Quid autem opus est Constantinum, & aliena exempla commemorare, cum te de proprijs, & vere meritis tuis opus sit exhortari: Recordare præteriti temporis, quando solemnitate hac superueniente per totum orbem terrarum epistolas misisti: iubens carcere detentos dimitti, & ipsis ignosci. Addebas quoq; gloriosissimā vocem: *Vtinam mihi liceret, & defunctos reuocare, & ad priorem vitam reducere.*

Horum nunc reminiscere verborum: Tempus tibi oblatum est, quo possis mortuos ad vitam excitare. Et hi namque iam mortui sūt, & priusquam feratur sententia, ad ipsas inferorum foras calamitosa ciuitas consedit. Tu igitur illam inde reuoca, sine pecunijs, sine impendio, sine tempore, sine vllo labore.

Tibi enim sufficit imperium, tibi verbum vnum, quo totam hanc mortis caliginem dissipare possis. Nunc ipsam iube ab humanitate tua post hac appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi, qui ab initio se condidit, quantam sententiæ tuæ: nec immerito, ille enim vrbe fundata recessit: tu verò iam auctam, & grandem, & post tam prosperos rerum successus euersam excitabis.

Non fuisset adeò mirandum, si ab hostibus captam, & barbaris gentibus vastatam liberasses, quàm est admirabile nunc pepercisse. illud enim sæpe multi fecere Reges, hoc autē tu solus facies, & primus præter omnem expectationem. Et illud quidem minimè nouū, nec præter expectationem, sed est quotidianum opus subditis prodesse: quod autem his affectus iniurijs animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam.

Parcere.

Cogita quod nunc non de ciuitate tantum illa tibi consultandum est, verùm & de gloria tua, imò verò de toto orbe Christiano. Nunc & Iudæi, & Græci, & Barbari (etenim & illi hæc audierunt) nunc (inquam) intuentur, expectant, vt videant, qualem de hoc negotio sententiam feras: nempe si humanam protuleris, & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum efferent, & inter se dicent: Papæ quanta Christianismi potentia? hominem Deo proximum, penes quem vitæ, & necis imperium, ita se ardentem iracundia refrænare, & docere philosophiam, quam nec homo priuatus exhiberet.

Verè Magnus Christianorum Deus, ex hominibus Angelos facit, & hac necessitate naturali superiores constituit. Noli enim superfluum quendam admittere timorem,

& to-

& tolerare eos, qui dicunt reliquas ciuitates huius impunitate fore deteriores, & ad contemptum Imperij petulantiores. Si enim ad puniendum fuisses imbecillis viribus, & ipsi post hoc facinus te vi superassent, vel certè pari essent potentia, congruè suspicari hæc oportebat.

Si verò territi, præque timore iam mortui sunt, & ad tuos per me se pedes abijciunt, nec aliud quotidie expectant, quàm exitialem sententiam, & supplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, & Deum inuocant, & simul nobiscum legationem attigere: & sicut in extremis constituti, de propinquis quisque suis obtestatus est, quomodo non superfluus hic timor? Si iugulari fuissent iussi, tanta passi nunquam fuissent, quanta nunc patiuntur, tot diebus in perpetua trepidatione transactis, nam & superueniente vespere, auroram se visuros non expectant, & die orto ad vesperum peruenturos non sperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vastas sectantur solitudines, nec viri tantum, verum & pueruli parui, & mulieres liberæ, & decoræ multas noctes, & dies in speluncis, & conuallibus egerunt: & iã nouus capriuitatis modus ciuitatem occupauit, ædificijs quippe muris stantibus, incensis ciuitatibus grauiora patiuntur: nullo incumbente barbaro, nec hoste quidem apparente, captis quibusque sunt miseriores, & solum solium si moueatur, omnes ipsos per singulos terret dies: & hæc omnes sciunt: & si subuersam ipsam vidissent, non sic essent affecti, vt nunc, qui has ipsius audiere miserias. Ne igitur hoc cogites, quod peiores sint futuræ ciuitates reliquæ. Non enim vrbe diruta, sic in eos animaduertisses, vt nunc per incertam futurorum expectationem, omni supplicio vehementius excruciasti. Noli igitur ipsis vlterius calamitates producere, sed iam respirare permitte. Subditos nẽpe castigare, & facinorũ exigere pœnas, facile penitus, & promptũ: his verò qui contumelias intulerunt, parcere, & his qui venia patrauerunt indigna, veniam dare, vnius, & vix alterius est, & maximè cum Rex sit contumeliam passus, & ciuitatem quidem metu subdere facile: omnes autem amicos constituere, & persuadere, vt in regnum tuum se quam benuolos habeant, & non tãtum communes, verum, & priuatas pro tuo preces imperio faciant, difficile: licet infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exercitus moueat, & omnia moliatur, non facile tot hominum voluntates ad seipsum adiungere poterit, quot nũc tibi facile erit, & leue. Nam, & beneficijs affecti, & qui audierint pariter cum ijs, qui beneficia acceperint erga te beneuolentissimi sunt futuri. Quot pecunijs emisses, quot emisses laboribus, breui temporis momento totum orbem subiugare, & omnibus futuris persuadere, vt quanta filijs suis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus hæc, cogita quantam à Deo capies mercedem, non tantum eorum, quæ nunc fiunt, verùm & quæ post hæc ab alijs expedientur. Si vnquam enim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est (quod Deus auertat) & qui læsi fuerint in contumelioſos velint insurgere; benignitas, & sapientia tua, pro omni ipsis erit disciplina: & erubescent, si cum tale moderationis exemplum habeant, ipsi inferiores appareant. Itaq; omnium posterorum eris præceptor, & palmam ipsis præripies, licet ad ipsum philosophiæ apicem peruenerint. Non enim par est quempiam tantam auspicari benignitatem, & ad alios alium respicientem ab illis elaborata imitari. Quocirca quicunque post te humanitatem, & mansuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu cum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtique, & fructuum author est. Quare nunc quidem nemo tecum humanitatis mercedem partiri potest: tuum enim solius meritum est. Tu verò cũ omnibus posteris, si qui tales vnquam fuerint, ex æquo meritum diuidere poteris, & tãtã referre gloriam, quantam ex discipulis præceptores: & si nemo talis fuerit, rursum sibi cõmendationes, & laudes per tot sæculorum cursus prouenient. Considera namq; quale sit posteros omnes audire, quod tam magna ciuitate iam vastitati destinata, pauefactis omnibus, & territis quidem ipsis, & præfectis, & iudicibus, nec hiscere pro miseris illis audientibus, vnus accedẽs senex Dei sacerdotiũ gerẽs, ex ipso aspectu solo, & nudo occursu ad reuerentiam Imperatorem mouit: & quod nemini suorum permisit, vni hoc seni concessit, Dei leges vt decet reueritus.

Etenim hoc quoque ipso non te parum, ô Rex, ciuitas honorauit, quod me ad te legatum misit: sententiam enim de te optimam, & pulcherrimam protulerunt, quod omni principatu tibi subdito Dei sacerdotes anteponis, etsi viles eos esse contingat. Non ab il-

Venia dilata quid timidis affert.

Reos solium si moueatur terret.

Mansuetudinis commendat.

Parere magnæ gloria apud homines, & apud Deum magna mereces.

Sacerdotes mouent Reges ad reuerentiã

lis verò tantum nunc venio, verùm, & ante illos à communi Angelorum domino missus sum, vt hæc mitissimæ, ac benignissimæ animæ proclamem, *quod si hominibus ipsorum debita dimittatis, & pater cœlestis lapsus vestros vobis dimittet.*

Iudicij Dei excitat mãsuetudinem vel mãsuetudinis causa memoria iudicij.

Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem sumus reddituri: cogita quod etiam si quid tibi humanitus excidit, omnes sine vllis laboribus abluere præuaricationes per iudicium, & sententiam istam potes. Alij nempe legati aurum, & argentum, & alia huiusmodi dona ferunt: ego vero cum sacris ad imperium tuum legibus veni, & pro donis omnibus has prætendo, & te dominum tuum imitari supplico, qui quotidie à nobis contumeliis illatis, nunquam suę benignitatis fontes claudit.

Et ne spes nostras atteras, promissionesque confundas, hoc ego te cum alijs hoc scire volo; quod si reconciliari velis, & pristinam ciuitati beneuolentiam communicare, cũ multa reuertar fiducia: si vero ciuitatem asperneris, non tantum ipsam non ascendam, nec ipsius solum videbo, verùm & perpetuum mihi indicam exilium, & in aliam me partem terrarum conijciam: Neque enim hoc contingat, vt in illam vnquam adscribi patriam velim, in quam humanissimus tu, & omnium hominum mitissimus Imperator, pacari, reconciliarique nolueris.

Placuit hæc ex florentiori Patrum stylo præcerpere; nunc an in Ecclesiasticis concionibus hæc styli amœnitas consectanda sit, commodius sequenti libro disseremus.

DE MIRIFICA SALVIANI acrimonia, & vi dicendi.

CAPVT XXVI.

Sed vt ista, quæ plus habent floris, omittamus, lubet quædam ex Saluiano maximè lecta hic subijcere, ex quibus hominis impetum cum Demosthenico comparandum possis agnoscere.

De impuritate & luxuria theatri.

Saluianus lib. 6.

DE quotidianis tamen obscœnitatibus loquamur, quas tales ac tam innumeras legiones dæmonum excogitauerunt, vt etiam honestæ ac probę mentes, etsi nonnullas earum spernere ac calcare possunt, omnes tamen penitus superare vix possint. Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ venturas hostium turmas sciunt, aut foueis intercidere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur: scilicet vt etiam si non in omnia ea quispiam incedat, nullus tamen penitus euadat: Ita etiam dæmones tam multas in vita ista humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, vt etsi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum est nunc dicere de omnibus, amphitheatris scilicet, aleis, lusorijs, pompis, athletis, petaminarijs, pantonimis, cæterisque portentis; quæ piget dicere, quia piget malum tale vel nosse, de solis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim sunt, quæ illic fiunt, vt ea non solum dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit. Alia quippe crimina singulas sibi ferme in nobis vendicant portiones, vt cogitationes sordidæ animum, vt impudici aspectus oculos, vt auditus improbi aures, ita vt cum ex his vnum aliquid errauerit, reliqua possint carere peccatis. In theatris vero nihil eorum relatu vacat, quia & concupiscentijs animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sunt, vt etiam explicare ea quispiam atque eloqui saluo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscænitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates? quæ quanti sint criminis, vel hinc intelligi potest, quod & relationem sui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima scelera incolumi honestate referentis & nominari, & argui possunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, sacrilegium, cæteraque in hunc modum. Solæ theatrorum impuritates sunt, quæ honestè non possunt vel accusari, ita noua in coarguenda harum turpitudinum probrositate res euenit arguenti; vt cum absque dubio honestus sit, qui accusare ea velit, honestate tamen integra ea loqui & accusare non possit. Alia quoq; omnia mala agentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etsi blasphemum quempiam audias, sacrilegio

non

non polluëris, quia mente dissentis. Et si interuenias latrocinio, nõ inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dum spectantes hæc comprobant ac libenter vidēt, omnia ea visu atque assensu agunt, vt vere in eos Apostolicum illud peculiariter cadat. *Quia digni sunt morte non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Itaq; inillis imaginibus fornicationum, omnis omnium plebs animo fornicatur. Et qui sorte ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tum tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt fornicantur. Nam hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus est. Quæ cum ita sint, ecce qualia aut omnes, aut pene omnes Romani agunt. Et cum hæc ita sint, qui talia agimus, negligi nos à diuinitate causamur; relinqui nos à Domino nostro dicimus, cum ipsi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quod respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Potest ergo illos Deus respicere, qui tales sunt: Potest ad eos respicere, qui baccantur in circis, qui mœchantur in theatris? An forte hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cum in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aspicimus aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quia si nos videre dignatur, consequens est, vt etiam illa vbi nos sumus videat: aut si ab illis, quod non dubium est, auertit oculos, etiam à nobis qui illic fumus pariter auertat. Et cum hæc ita sint, facimus hæc tamen, at sine cessatione quæ dixit. An forte in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum suorum delitias esse credebant. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse Deum nostrum hæc certo scimus? Aut certi si placere has turpitudines Deo nouimus, non prohibeo quin sine cessatione faciamus. Si vero in conscientia nostra hoc est, quod Deus horret, quod execratur, quod sicut his in sit passus Diaboli, ita offensio Dei, quomodo nos in Ecclesia Dei colere Deum dicimus, qui in obscœnitate ludorum semper diabolo deseruimus, & hæc quari ac scientes de consilio & industria? Et quæ nobis quæso spes erit apud Deum, qui non casu aut imprudentia Deum lædimus, sed exemplo illorum quondam gigantum, quos insanis conatibus superna tentasse & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per iniurias, quas in omni mundo semper inferimus, quasi consensu publico cœlum oppugnamus. Christo ergo, ô amentia monstruosa! Christo Circenses offerimus & mimos, tunc & hoc maxime cum ab eo aliquid boni capimus, cum prosperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hostibus à diuinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quam si quis homini beneficium largienti iniuriosus sit, aut blandientem conuicijs cædat, aut osculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus sit seruus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet, qui benemerenti conuicium faciat, & pro libertate, quam accipit, contumeliam reddat. Absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret? Hoc ergo etiam nos qui Christiani dicimur, facimus; irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, blandientem iniurijs verberamus. Christo ergo, ô amentia monstruosa! Christo Circenses offerimus & mimos, Christo pro beneficijs suis theatrorum obscœna reddimus, Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Saluator noster edocuit. Hoc vel per Apostolos prædicauit. Propter hoc humanæ natiuitatis verecundiam subijt, & contumelioſa terreni ortus principis susceptit. Propter hoc in præsepio iacuit, cui seruierunt Angeli cum iaceret. Propter hoc inuolui se pannorum crepundijs voluit, qui cœlum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expauit.

De Carthagine luxuriante in Circo inter armorum terrores.

Saluianus lib. 6.

QVis æstimare hoc malum possit? circumsonabant armis muros Cirtæ Carthaginis populi barbarorum: & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in Circis, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hostium, pars intus captiua vitiorum. Cuius sors peior fuerit incertum est. Illi quidem erant extrinsecus carne, sed isti intus mente captiui, & ex duobus letalibus malis, leuius, vt reor, captiuitatem corporis Christianum, quam captiuitatem animæ sustinere, secundum illud quod docet Saluator ipse in Euangelio, grauius multo animorum mortem esse quam corporum. An credimus forte quod captiuus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in suorum captiuitatibus fuit? captiuus corde & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui iugulari se in suorum iugulis non intelligebat, qui mori se in suorum mortibus non putabat. Fragor, vt ita dixerim, extra muros, præliorum & iudicrorum confundebatur; vox morientium, voxque baccantium; ac vix discerni forsitan poterat plebis ciulatio, quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in Circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi vt cum eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret vt periret.

Item, De Luxuria Treuirorum impendente bello.

Saluianus lib. 6.

VIdi siquidem ego ipse Treuiros domi nobiles, dignitate sublimes, licet iam spoliatos atque vastatos, minus tamen euersos rebus fuisse quàm moribus. Quamuis eum depopulatis iam atque nudatis aliquid supererat de substantia, nihil autem de disciplina; à Deo grauioresque semet hostes externis hostibus erant, vt licet iam à barbaris euersi essent, à se tamen magis euerterentur. Lugubre est referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente admodum iam excidio ciuitatis, gulæ ac lasciuiæ seruientes. Quid primum accusandum est? quod honorati, an quod senes, an quod Christiani, an quod periclitantes? Quis eum hoc fieri posse credat, vel in securitate à senibus, vel in discrimine à pueris, vel vnquam à Christianis? Iacebant in conuiuijs obliti honoris, obliti ætatis, obliti professionis, obliti nominis sui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi; nisi minus quam sensus sui, imo quia prope iugiter tales, nihil magis quam sensus sui. Sed cum hæc ita essent, plus multo est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata est quater vrbs Gallorum Treuer opulentissima. Promptum est de quo dicam. Sufficere vtique debuerat emendationi prima captiuitas, vt instauratio peccatorum non instauraret excidium. Sed quid plura? incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monstrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorum excellentissima vrbe ijs ipsis quibus coercebantur scelera, plagis cesecbant, vt putares pœnam ipsorum criminum, quasi matrem esse vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione peruentum est, vt facilius esset vrbem illam sine habitatore, quam vllum pene habitatorem esse sine crimine.

Et postea. Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis & generalibus malis auaritia & ebrietate omnia concidissent, ad hoc postremo rabida vini auiditate peruentum est, vt principes vrbis ipsius, ne tunc quidem de conuiuijs surgerent, cum iam hostis vrbem intraret: adeo etiam Deus ipsis euidenter, vt credo, manifestare voluit cur perirent, cum per quam rem ad perditionem vltimam venerant, eam ipsam agerent cum perirent. Vidi ego illicres lachrymabiles, nihil scilicet inter pueros differre & senes. Vna erat scurrilitas, vna ienitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, lasciuiebant in conuiuijs, vetuli & honorati, ad videndum prope iam imbecilles, ad vinum præualidissimi. Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum, ad gressum natabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus, deuolutus sunt, vt compleretur in eis dictum illud sermonis sacri, *vinum & mulieres apostatare faciunt à Deo*. Nam dum bibunt,

bunt, ludunt, mœchantur, insaniunt, Christum negare cœperunt. Et miramur posi omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante mentibus corruerunt? Nemo itaque vrbem illam in excidio suo tantum perijsse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius iam perierant quam perirent.

De ijs, qui in summa calamitate petebant Circenses.

Sal. lib. 6. IAcebant passim vtriusque sexus cadauera nuda, lacerata, vrbis oculos incestantia, auibus canibusque laniata; lues erat viuentiū, fœtor funereus mortuorū, mors de morte exalabatur, ac si etiā qui excidijs supradictæ vrbis non interfuerāt, mala alieni excidij præferebant. Et quid post hæc, inquā, quid post hæc omnia quis æstimare hoc amentiæ genꝰ possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant, quasi pro summo deletæ vrbis remedio, Circenses ab imperatoribus postulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendam rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari, scilicet vt tantum virtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primum in his, de quibus diximus, accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia? totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quam petere aliquid in iniuria Dei? aut quid stultius, quam quid petas non considerare? aut quid tam perditi luxus, quam in luctu res desiderare luxuriæ? aut quid amentius, quam in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in ijs omnibus nulla res minus culpanda est, quam amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur, accusandi sunt, quia sani insaniebant: Circenses ergo Treuiri desideratis, & hoc vastati, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captiuitatem, post tot euersæ vrbis excidia: quid lachrymabilius hac stultitia? quid luctuosius hac amentia? Fateor, miserrimos esse vos credidi, cum excidia passi estis, sed miseriores vos video, cum & spectacula postulatis. Putabam enim vos in excidijs rem tantum atq; substantiam, nesciebam etiam sensum, atque intelligentiam perdidisse. Theatra igitur queritis, circum à principibus postulatis: quæso cui statui, cui populo, cui ciuitati? Vrbi exustæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut perijt, aut luget. De qua etiam si quid superest, totum calamitatis est; quæ cuncta aut mœstitudine est anxia, aut lachrymis exhausta, aut orbitate prostrata: in qua nescias penè cuius sit sors peior ac durior interfectorum, aut viuentium. Tantæ enim sunt miseriæ superstitum, vt infelicitatem vicerint mortuorum. Ludiera ergo publica, Treueri, petitis; vbi quæso exercendaſan super busta & cineres, super ossa & sanguinem peremptorū? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat? vbi cruor fusus, vbi non strata corpora, vbi non concisorum membra lacerata? Vbique facies captæ vrbis, vbique terror captiuitatis, vbique imago mortis. Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos defunctorum suorum, & tu circenses rogas? Nigra est incendio ciuitas, & tu vultum festiuitatis vsurpas? Lugent cuncta, tu lætus es? Insuper etiam illecebris flagitiosissimis, Deum prouocas & superstitionibus pessimis iram diuinitatis irritas. Non miror planè, non miror tibi euenisse mala quæ consecuta sunt: Nam quia tertia excidia non correxerunt, quarto perire meruisti.

Infectatio magistratuum.

STatuunt non adulterandum, & primi adulterant: statuunt non furandum, & furantur: quamuis penè non possim dicere quod furentur, non enim sunt qui agunt furta, sed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cum sit ipse peculator: punit rapinam, cum ipse sit raptor: punit siccarium, cum ipse sit gladiator: punit effractores clausirorum, & ostiorum, cum ipse sit euersor vrbium: punit exspoliatores domorū, cum sit exspoliator prouinciarum. Atque hoc vtinam illi tantum qui in potestate sunt posiri, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipse largitur. Illud grauius ac magis intolerabile, quod hoc faciunt, & priuati ijsdem ante honoribus functi. Tantum eis adeptus semel honor dat beneficij, vt semper habeant ius latrocinandi. Adeò etiam cum desiterint, ad administrandum potestatem habere publicam, non desinūt tamen ad latrocinandum potestatem habere priuatam; ac si leuior est potestas illa quam habuerūt iudices, quam hæc, quam priuati habent. In illa enim eis Salust. l. 7.

eis sæpè succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit diffinitio sanctionum, quæ illi spernunt maximè qui ministrant. Sanè ad parendum humiles abiectique coguntur; compelluntur iussis obtemperare pauperculi. & nisi obtemperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent, quam in tributis. Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa soluunt: ac sic in ipsis legibus, & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cum ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla conculcant.

(...)

Finis Libri Decimiquarti.

DE FORMA, ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVENTIAE.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

HAERET intimis affixa sensibus nostri Theophrasti memoria, qui licèt naturam expleuerit viuendo, nobis tamen immaturus obijsse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidè virtutes posterior ætas intuebitur, nec vnquam de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticescet. Scis ipse N. Qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem in hac ferrea hominum ætate, quasi aurei generis particulam ostendisse natura videbatur, cuius vita perpetua fuit vitiorum censura, norma morum, clarissimarum virturum imago, Vox autem iuge quoddam sapientiæ cœlestis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiæ, & virtutis ferax, mēs acris, præcelsa, & volucribus (vt ita dicam) flammis semper accensa; Quæ neque asperitatibus rerum imminuta torpesceret, neque blanditijs oppressa conniueret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & maiestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cumque à puero magnarum artium fontes inbibisset, quibus prodesse aliquando mortalibus posset, non se vnius vrbis parietibus concluſit, sed magno animo in totius generis humani commercium emisit. Emicuit tum illa non ancillantis facundiæ misera quædam necessitas, sed vis dicendi quædam ineluctabilis, quàm timerent improbi, venerarentur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligerent. Et cum per tot annos in his concionum fluctibus iactarentur, numquam inexhaustus ille fons arescebat, sed vt Oceanus, qui aquas cœlo, & terris præbet, in suis semper cursibus totus est, atque integer, sic ille se rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem posset, nihil posset deperdere. Nec mirum si tam diuturnus ingenij illius Oratoris vigor fuit, hæreb

Concionatoris egregij laus.

hærebat enim in altissimarum virtutum pietatis, demissionis, patientiæ, charitatis nixus radicibus. Nosti quale fuerit eius cum Deo contubernium, cùm non secus ac hominum custos Angelus, in exteriora quidem se diffunderet, hæreret tamen totus origini suæ, & in se vndique per reciprocos veluti diuini amoris circuitus remearet. Nihil opinionis caussa faciebat, omnia conscientiæ, patriam suam cœlum perpetuo intuebatur, & Præsides Angelos supra se circumquaq; stantes dictorum, factorumque censores, vitam omnem existimabat aut supplicium, aut militiam, delicatum vero otium viui hominis sepulturam. Quamobrem oppositus se dum vixit murum pro domo Dei, stetit in Ecclesiæ propugnaculis non coronatus, & mollis, sed pulueulentus, & coloratus. Contra impietatem, contra vitia, contra torrentem rerum humanarum impetum eluctatus est, eo semper animo, vt aut vincere, aut glorioso operis clauum tenentem tempestas obrueret. Pugnauit, vicit, spolia in cœlum præmisit, mox ipse inter cœlestium palmarum fructus spiritum exhausit, vir & vitæ flore, & mortis opportunitate, diuino consilio ortus, atque exinctus. Sed hæc alij plemus. Mihi verò peropportunum visum est, præstantissimum hominis præsertim de sacra eloquentia æternum benè meriti iudicium hoc libro inferere, ex ea disputatione quæ illi fuit cum Logodædalo postrema, vt non immerito Cygnæa diuini oratoris cantio possit appellari.

Otium viui hominis sepultura.

Cygnea cantio.

Occasio dialogi.

Redibamus forte ex concione cuiusdam adolescentis, ex eorum numero qui cruda adhuc studia propellunt in publicum; Hic cum declamationem, non enim concionem dixero, leuiculis Rhetorum floribus aspersam recitasset de pulpito, magna, vt erat linguæ volubilitate, gestuque non inconcinna gratia præditus, videbatur imperitorũ qui tum aderant iudicio non mediocrem laudem consequutus. Alij quippe laudabant mellitos (vt ipsi aiebant) verborum globulos, quibus tota oratio perluebat. Alij in cœlum efferebãt laudibus, descriptionem quandam Auroræ, delicatissimis expressam lineamentis, viuisque coloribus illustratam, quæ tamen argumento ita cohærebat, vt cerui xequina cum humano capite, quod belle dixit Horatius. Alii reconditam vim sapientiæ mirabantur, quod tam subtiliter Andromedam, cum natura humana, Perseum cum Christo, Danaen, cum Beata Virgine, & nescio quem Pandoræ talceum, cum æterna beatitudine comparasset. Cæteri qui studiosiores optnor eloquentiæ videri volebãt, quasdam eius in Pilatum & scribas, & Pharaonem, rabiosulas sane, sed inutiles inuectiuas prædicabant.

Qui minus ingenio poterant, calorem contentionis, & vibrantes oculos, & digitorum argutias, & pedum supplosiones, & pulpiti assiduas verberationes diligentissimè notauerant. *Concionantis errores.*

Nec mora, iam penè ab omnibus quasi aureus Suadæ partus iactabatur. O felicem (aiebant) matrem! quæ tantum oratorem peperit, & quò excrescet illa indoles? qualis erit feruor meridianus, si tanta primæ lucis riserunt crepuscula? Adfuit etiam è Poetarum grege, qui diceret:

Cedite doctores Romani, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Ambrosio.

Nos qui plenis faucibus propinatas adulationes ferre non poteramus, cum Theophrasto nostro secessimus in exedram. Nam & ab eo scisciari remotis arbitris aucbamus, quid de tota hac ratione concionandi sentiret. Itaque cum opportuno loco ad imaginem D. Pauli consedissemus, rogaui, & per eius expresso in cera vultu, quem tantopere diligeret, ne quod ab eo sæpè quæsitum esset, & aliquando promissum, de sacra eloquentia iudicium bonæ fidei debitor, interponere vereretur. At ille remotis exclusationibus, quibus sæpè vtuntur, qui sunt cariosi nepti. Dicam equidem quod censeo pro mediocri vsu, & facultate, quam mihi triginta fermè anni in his concionum laboribus exacti attulerunt. Nihil autem in hominem dictum velim, quem miseratione potius quàm castigatione dignum puto, & fortasse seriis eget monitoribus, quibus ad veram sapientiam posset informari. Vos de re quicquid est, non de persona accipite.

Sæpenumero mirari soleo deprauatam istus eloquentiæ licentiam sine fronte, & oculis, mihil enim aut veretur, aut videt. Heu quo rerum deuenimus? Ecclesias penè ipsas in scenas, & conciones in theatrales ludos nitun tur conuertere. Ignoscant mihi sepulti trio rum manes, sed puto eorum cineribus, si quis modo sensus est, injuri dolorem, cùm hæc iactantur in templis, quæ melius inter ludibundas aures in circulis, vel etiam theatris narrarentur. Nobis certè adolescentibus dicebatur à magistris eloquentiæ, Athenienses cũ *Profunda doctrinæ vsus frequens in sacris exagitatur.*

ludos gladiatorios malo vicinarum vrbium more, & exemplo, in suam vrbem admittere percuperent, Demonactem, qui tum ferebatur in ea Rep. clarissimus, grauiter obstitisse. Quo enim alebat gladiatores cum misericordia, quæ in vrbe vestra (Athenienses) delubris & aris colitur? vel eruentam illam hominum lanienam expellite, vel certè aram misericordiæ, quæ præ vestris stat oculis, euertite. Neque enim fas est ista quæ moribus disiunctissima sunt, ijsdem sedibus commiscere.

Quare an idololatriã committat, qui de idolis catechizat. Tertull. de idolol.

Mihi verò idem, in re haud multum dissimili contingit exclamare, quò mihi fabulæ cum veritate? quò mihi phaleræ verborum cum sanctimonia? quò cum igne vigili, & tremenda Christi ara Silenorum, & Satyriscorum lusus? ite primùm sacras imagines è templis conuellite, ignes extinguite, aras subruite, tollite mihi istam speciem plenam grauissimæ sanctitatis, quæ vel impiorum sensus tacito quodam maiestatis fulgore perstringit. Vel certè si pudet tollere, tot religionis nostræ pignora, quæ contra vanitates istas clamant, obnubite, tum fabulas narrate, quanquam terram ipsam piè sanctèque consecratam, nisi eradatis, ad has voces indignatum iri crediderim. Fuit quondam tempus illud, quò instar grauissimæ matronæ sacra in publicum procedebat eloquentia. Nunc autem pudet dicere, sed piget tacere, hæc, vt leuis meretricula se lenociniis & fucis inbuat, haud enim negat quod ipsa talis sit, nec si velit, possit: nec si possit velit.

Quin audiet statim: *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, & quando nata es in die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta panno.* Quæ enim radix Chanaan nisi Gentilitas? Ecquid pater Amorrhæus, nisi quem sibi fingunt auctorem, & Deum eloquentiæ Mercurius aliquis aut Hercules Ogmius: Ecquæ Cethæa mater? nisi Ethnicorum, Sophistarum schola? Quid vmbilicus minimè præcisus? & aquæ salutaris, ac salis, pannorumque inopia, nisi sordes, & stultitiam, & nuditatem, istius denique impudentis turpitudinem prædicant. O mores! adeone generosus ille sanctorum patrum spiritus extabuit in nobis, vt pudeat eos agnoscere, qui nos tamen (si modo Christiani sumus) in Christo genuerunt? scilicet pudor est cum Petro, & Paulo, cum Matthæo, & Ioanne loqui, sunt enim barbari, & lingua, voceque absoni. Qui igitur diurnis, nocturnisque terendi manibus, qui apud molles cathedras appellandi? Philostrati, Ouidii, Plinij, Plutarchi; addite etiam Petronios, Apulcios, ita illi ipsi, quos æternis tenebris sepelire oportuit, prodeunt non in scholarum vmbracula, iam enim commune est, sed in suggestum conciona-

Ezec. 16. 3.

torum, & in hanc lucem Christiani nominis, quàm ipsi si reuiuiscerent auctores, non auderent intueri. Tertullianus, libro de idolatria Ludimagistros, qui fabulas Poetarum docent, *Affines esse ait multimodæ idololatriæ. Primùm quibus necesse est Deos nationum prædicare, numina, Genealogias, Fabulas, ornamenta honorifica quaque eorum enunciare, tum solemnia festaque eorumdem obseruare, vt quibus vectigalia sua suppetant, ipsam primam noui discipuli stipem, Minervæ & Honori, & nomini consecrare.* Quo igitur in numero fabulosos concionatores censuisset? Adeone sacrarum literarum fontes exaruerunt? Adeone cœlestis eloquentiæ flumina sunt exhausta, vt à Luciano & Herodoto, & Pausania, & si quid est istius farinæ hominum, quærendum sit quid dicas, aut quo modo concioneris? Audiuntur illi sacris authoribus frequentius immixti, laudantur eorum sententiæ, & loquuntur mortui in Christianorum pulpitis, nonnulli quos viuos vix Epicuræi ad misissent. Commiscetur Christus cum Orpheo, vt in Alexandri Imperatoris Lario Plato: Atticus cum Paulo cum Petro Thucidides, & Lucas, cum Apollonio: Præclaram scilicet mixturam, & quid restat, nisi vt Deiparam quoque Virginem, cum Helena confundamus? Absit verbo inuidia, sed timendum est, ne qua hic cœlestis ira lateat, quàm nostri sensus satis non agnoscant. Audio tonantes minas. *Venite confundamus linguam eorum.* Ecquid aliud sunt quàm linguæ inis-

Comparatio stulta.

cellaneæ & confusæ tot profanorum autorum idiomata? quos certè qui spretis Catholicis scriptoribus conantur ingerere, Babel assiruunt, quam Deus spiritu oris sui exsufflabit. Deinde plaudunt sibi miseri, quasi pulchri sint, & beati, quod ab imperitis forte adolescentibus hæc eorum plausibus celebretur eloquentia. Heu quàm cariè leues illi fumi gloriolæ constabunt, nisi forte satis magnum præsidium arbitrantur in sua eloquentia positum, vt se aduersus tremendum summi iudicis Tribunal

bunal defendant, cum ab ipsis Dæmonibus accusabuntur, quod spreta litterarum sacrarum maiestate plena sanctissimæ eruditionis, ad nugas, & quisquilias deflexerint, quibus, ne Adonidis quidem horti, quos ipsi memorant magis steriles vnquam fuerunt. Sed alia est ratio eorum, qui hæc parcè, & sapienter vsurpant, alia eorum, qui totas conciones his deliramentis infercicunt: qui debebant hoc fulmen Baruchis attendere. *Filij Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ, & intelligentiæ, vim autem sapientiæ nescierunt, neque commenti sunt semitas eius.* Hæc æstu quodam mentis Theophrastus noster effudit, ad cuius orationis grauitatem cohorruerunt, qui prius ad molliorem dicendi rationem videbantur propensiores, neque enim ruentis in se fulminis pondus aut expectare poterant, aut auertere. Nonnulli etiam ex imperitorum numero minus assequuti, quid vellet hæc oratio; iam palam omni eloquentiæ decernebant exilium. Itaque diu presso ore substitimus, donec tam austerum sermonem excepit Logodædalus, vir cæteroqui bonus, sed qui orationis cultui studere videbatur impensius, quanquam ab istis ineptijs longe aberat, quas tam acri castigatione Theophrastus verberarat. Ille igitur vt patrocinium susciperet eloquentiæ, quam habebat in delicijs,

Adonidis horti.

Baruch. 3. 13.

Verè tu quidem (ait) Theophraste, & istos quos arguis nugatores adolescentulos, qui totam cœlestis eloquentiæ rationem corruperunt, nemo excusat, nisi sit ipse dementissimus.

Externa disciplina non sunt penitus repudianda

Verùm subit illud interdum quærere sit ne aliqua in rebus diuinis adhibenda eloquētia? Inuenias enim permultos homines alioqui minimè malos, sed in ea parte nimis (vt arbitror) austeros, qui quod ijs à puero non sint artibus informati, quibus ingenia ad honestum excitantur decus, eloquentiam quàm se assequi posse diffidūt in alijs reprehendūt, quod non tam charitate communi, quam sui amore, & gliscentis cuiusdam inuidentiæ stimulis facere videntur. Nam cum ipsi maximarum artium sint imperiti, alieni ingenij florem ægris oculis intuentur, & malunt quod cuique facilius est, bonas disciplinas cōtemnere, quam ad eas ingenium cum multis qui in eo puluere à viris doctis exsorbētur laboribus applicare. Fucum igitur omnem eloquentiam esse dictitant, proprium gentilitatis bonum, Christianis hominibus indignum, flabellum vanitatis, nidum superbiæ, idolorum denique seruitutem: quibus sanè verbis nimis atrocibus, æternum videntur optimis artibus exilium indicere; Sed hæc tolerabiliora viderentur, si qui hanc prædicant immoderatius, aut Apostolorum sanctimonia florerent, aut vt aliqui Thaumaturgi præpotentem ad quælibet miraculorum genera expedirent manum; sed cùm ipsi homuli sint consilij, & mentis inopes, ægrè mihi persuadent, vt ablegatis humanis præsidijs, quibus vitam, & res nostras diuina prouidentia dispensat, ad otium & desidiam confugiam. Quamobrem dum vacui sumus, & iam calere satis res visa est, cupio, & eorum rationibus occurrere, & eloquentiæ decus, atque honestatem ab iniquissima calumnia vindicare.

Eloquentia defenditur.

Primùm sciscitari ab ijs doctoribus velim, malùmne putent ex se eloquentiam naturalem? malam certè nemo dixerit, qui modo sanæ mētis fuerit: nam quod homo animal prouidum, sagax, acutum, plenum rationis & consilij, intimos animi sensus oratione quasi eximio quodam mentis simulachro depromat, hoc donum Dei est minimè contemnendum. Itaque & qui in ea re vberiores sunt & acutiores, hos quasi meliore cœli riuo irrigatos amamus & suspicimus. Quid igitur si a natura nihil mali est, ab arte ne quid lateat verendum est? At quid ars, si modo recta sit, aliud conatur, quàm insitam vim naturę promoueat, inciret, excolat? An si quę ex ingenij bonitate, & vsu quodam lautioris consuetudinis existit eloquentia nihil habet reprehensionis, tum demū censebitur vitiosa, cùm laboribus, & studijs honestissimè culta fuerit. At verò ars nimis mollem, & ornatam facit eloquentiam? certè si iam ornatus & iucunditas accusatur, verendū est ne non tam nobis cū oratoribus quàm cū Deo ipso prępotente illius pulcherrimi mundi artifice, certamen constitutū sit, atq; susceptum. Exsurgat quippè momus, & dicat, quo sum tot micantium syderum in cœlo formę, num satis vno sole collustrari cœlum poterat? quorsum in mari tot margaritę, tot flores in terris, tot marmoris, auri, argentique venę, quibus sine sui dispendio caruisset mundus. Quorsum hęcà summo rerum conditore inducta? num satius fuisset cœlū laxius

Ὁ θεὸς τὴν ἡδονὴν περόνην ἐποίησε τῇ ψυχῇ δι' ἧς ἀνέχεται τὴν προσεδρείαν, τοῦ σώματος τοιοῦτον οὖν τὸ ἐν λόγοις καλλος.

Dione p. 45. & multa consequenter.

xius amplioresq; terras, vel etiam plures mũdos, ad multarum animantium vsum fabricare, quam vnum tot ex tanta sedulitate conquisitis ornamentis expolire? quid artes ipsę, quæ non patiuntur naturam suo frui ingenio? quorsum tam variæ, & tam multiplices inuentæ, quanto melius erat vniuersum semel conditum, suæ, vt ita dicam, ingenuitati permittere, quam tot exquisitis artificiorum generibus à naturali cursu detorquere? Hæc si quis diceret, merito ridiculus, ne dicam impius videretur, qui summã Dei in constituendis, ornandisq; rebus prouidentiam ad suam censurã reuocaret: Nec dissimili profecto genere videntur in humanam societatem iniurij, qui hoc quantumcumque est linguæ, & orationis commercium, quo à brutis animantibus distinguimur, esse quam ornatissimum vetant, quasi verò, quæ vna pars est corporis (si benè casteque regatur) præstantissima, negligere omnino atque abijcere debeamus. Sit (inquiunt) ornata, & pexa oratio, nemo vetat, sed id duntaxat in scenis & theatris, vel etiã in foris, & concionibus, in quibus albis velut quadrigis triumphare, & magno fremitu plausuque celebrari solet. At vero in templo, in ijs domicilijs, quorum tecta ipsa sancta sunt & pudica, quid attinet hanc suadam in fastu, & gloria volitantem immoderatius ostentare, quam nec Christiani ingenij mitis simplicitas, nec aures salubrioribus inuurritæ siccis admittunt: parum abest quin illi obtrudant.

Quæ ornatè dicere qui, piam audit etiam virè dicere existimat Augustin. apud S. Prosp. Sent. 265.

Templi structura.

Dicite Pontifices in sacro quid facit aurum?

Etenim si templa, & res diuinæ carere omni cultu, & perpolitione debent, cur in Ecclesiarum structuram tantus impenditur labor, vt in profusam laxitatem excurrant, vt marmoribus incrustatæ fulgeant, vt laqueariũm dignitati pauimentorum respondeat nitor, vt pictis specularibus, peristromatis, & imaginibus ad certamen vsque pulchritudinis, luxurient? Quorsum tam lauta vastorum supellex explicatur? quorsum tot lychni pensiles? tot aromata, tot gemmæ, tot faces? tot & tam accuratæ munditiæ, quæ spectantium oculos, & sensus intimo religionis horrore perfundunt? Quin nos reuocatis ad fictilia, quin stultos Salomones, Constantinos, Iustinianos, Carolos dicitis, quibus nihil fuit antiquius, quam æternæ mentis numini conseratas domos singularibus in dies ornamentis distinguere. Addo mellitissimos etiam symphoniacorum cantus, dulcesque omnis generis fidium modulos, veteris quondam scenæ, & conuiuiorum delicias, à sapientissimis auctoribus in Ecclesias inuectos esse, quæ nemo reprehendit, nisi qui religioni, & sanctimoniæ bellum indixerunt. Deo enim hæc fiunt, cuius tam venerandum est numen, quàm certa diuinitas. Qui igitur sacro oratori meritò succenseat, si in diuinas laudes quàm expolitissimam profundat orationem, cùm in eius gratiam nihil possit satis esse perfectum? Sed hæc, inquiunt, ab Ethnicis ingenijs, & artibus profecta, Deo placere nullo modo possunt. Primùm quis eos docuit inuentum esse Ethnicorum eloquentiam: Nam parum summis illis Hebræorum mentibus tribuunt, si existimant benè dicendi præsidijs fuisse destitutas. Sed esto à gentibus expressérimus, & vnde ipsæ habuerunt, nisi à Deo bonorum omnium largitore? quo fit, vt nihil illis suum eripiamus, sed ab iniquis vsurpata possessoribus, in legitimum dominium asseramus, nam si profectò id sumunt quicquid à gentibus boni fuerit, prælibatum, id si in nostras manus, vsumque venerit, continuò esse repudiandum? nouum illis solem, nouos mundos condere oportet, ne commercium elementorum habeant saltem cum gentibus commune. Nesciunt simplicis ingenij homines ipsa ethnicorum templa teterrimis flagitijs polluta, cum in Christianorum potestatem deuenissent, non semper excisa fuisse, atque conuulsa, sed suis expiata sordibus id sanctissimos vsus concessisse. Sic enim Panthæum illud accepimus Dœmoniorum omnium receptaculum, in Sanctorum omnium ædem esse conuersum, vt in ipsis sedibus, in quibus confederant castra impietatis, Christiana religio, & pietas fremente Diabolo triumpharet. Nam & Dauid sibi coronam ex auro idoli Moloch comparauit? Num Christus famosæ illius Magdalenæ comas in suum obsequium dedicatas abradi iussit? At certè eorum sensu debuerat crines tot ies malè pexos, malè vnguentatos, non crines, sed Dœmonum piloforum (quos Aquila τριχιῶντας appellat) nidos, iuuentutis illecebras, & miserarum victimarum libidinis teria, celeriter amputare, cur ijs tangi, extergi, perfricari voluit? nisi vt offenderet nihil esse impurum, quod suo esset cultui, obsequioque mancipatum. Ecquis iam audebit impudicã eloquentiã nominare, quæ se Deo deuouerit?

Malum in bonum conuertere.

Ne

Ne autem videar ex sensu meo loqui, proferam clarissimorum authorum testimonia, qui à Christianis eloquentiam minimè negligendam, sed omni studio excolendam, vel etiam authorum profanorum lectione variam, quasi lectis epulis à tenero nutriendam censuerunt. Omitto sacras literas, in quibus Aaron vel Dei testimonio eloquens appellatur, & sapiens tanquam imbres mitrere dicitur eloquia sapientiæ. Diuus Basilius vir non minus eximiæ sanctitatis, quam florentis eloquentiæ, in ea oratione, quam habuit ad iuuenes de vtilitate ex Græcorum scriptis percipienda, quàm apertè suadet adolescentibus, vt poetas, historicos, oratores, & omnes omninò homines frequentent, à quibus aliqua vtilitas in animi culturam permanare potest, & ne quis fortè dubitet, eius verba subiiciam. Ἐπὶ τὴν τοῦτο παρασκεύην, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ὄφελειαν ὠφέλεια τις ἔσεσθαι. Addit autè humanioribus litteris imitandos esse, qui ad sacras affectant viam, quod pereleganti similitudine declarat expressius, sicut enim infectores, remissioribus quibusdam coloribus imbuere solent vellera, antequam viuum, & pertinacem Amethystini, aut purpuræ florem inducant. Ita, inquit, & nos, vt solidæ honestatis iaciamus per solidum fundamenta, operæ pretium est à teneris, mansuetioribus studijs intingi, antequam ad sacras, augustioresque literas accedamus, sic enim fiet vt refractos in pellucido fontis liquore radios videre consueti, ipsum demum solem acriori mentis obtutu contemplemur. Quæ profectò vir diuinus non diceret, si græcorum eloquentia Christianis hominibus interdictum putaret. Nam cur ea nos comparare iuberet à puero, quorum ætate iam prouectis non tantum vsus esset nullus, sed magnum etiam dispendium. Quid ipse qui Basilio consors, & particeps omnium studiorum, atque consiliorum fuit diuus Gregorius Nazianzenus? In Basilij funebri laudatione generoso admodum animo succensèt imperitis, qui liberalioris doctrinæ studia contemnunt? Illud, inquit, inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere, non de hac nostra solum, ac nobiliore loquor, sed etiam externa, quam plerique Christiani prauo quodam iudicio, vt insidiosam, ac periculosam, & procul à Deo auertentem aspernantur, & cætera, quæ Græcè meliùs: Οἶμαι δ' πᾶσιν ἂν ὁμολογηθῆναι τὸ νῦν ἐχόντων παίδευσιν τὸ παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον, οὐ ταύτῃ μόνον τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν. ἢ πᾶν τὸ ἐν λόγοις κόμψον, καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τοῦ νοουμένου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ χρεῖαν οἱ διαπύουσιν, ὡς ἐπιβλον σφαλερὰν, καὶ θεοῦ πόρρω βάλλουσαν κακῶς εἰδότες ὥσπερ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπαίδευκε κακῶς τινες ἑλληνίζειν, ἀντὶ θεοῦ τὰ θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο περιφρονητέον, ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν παρατρέπειν, πρός τε ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἀκίνδυνον διαφεύγοντα τοῦ κτίσαντος τὴν κτίσιν ἐπαναβαίνειν κατὰ τοὺς ἄφρονας.

Eloquentia humana benè cũ sacra miscetur.

Tandem concludit.

Οὕτω καὶ τούτων τὸ μὲν ἀσκητικόν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδεξάμεθα ὅσον ἦν εἰς δαίμονας φέραν καὶ πλανὴν καὶ ἀπωλείας βυθὸν, διαπύσαμεν.

Eadem fermè Synesius in Dione:

οἱ δ' ἀστεμφεῖς οὗτοι καὶ ὑπερόπται ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, οὐ μισοδοκοῦσιν, οὐδὲ ἐκόντες εἶναι τοιοῦτοι πενία δ' φύσεως μικρὰ ἱκανοὶ. *& cætera.*

In quibus ostendit eloquentiæ contemptores tales esse non sua sponte, sed ingenij penuria, tum eos hoc opusculo satis mordaci sale perfricat. At qui in omni studiorum genere fuit eminentissimus Diuus Augustinus, *Aug. l. 2. de doct. Christ. c. 40.* posquam eloquentiæ diuitias à profanis authoribus monuit esse repetendas. Aspicimus (inquit) quanto auro, & argento, & veste suffarcinatus exierit ex Aegypto Cyprianus doctor suauissimus, & Martyr beatissimus. Quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moses fecerat, de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Aegyptiorum. Addam Augustino Lactantium, qui sic in institutionibus scribit. Licet *Lact. li. 1. diuin. inst. c. 1.* possit sine eloquentia (Christiana religio defendi) vt est à multis sæpè defensa, tamè cla-

ritate, ac nitore sermonis illustranda, & quodammodo differenda est, vt potentius in animos influat, & vi sua, & instructa religione, & luce orationis ornata. Quod autem grauissimis sententijs hic effantur, non modo ipsi, sed alij in suis scriptis constantissimè sanxerunt. Domum te N. deducam tuam, vis ordiamur a Mose scriptorum omnium sanctissimo, eodemque vetustissimo, cuius scripta non modo cincinnulos habent interdum oratorios, sed, & poeticas redolent amœnitates, tanta insuper orationis maiestate, vt suaui quodam terrore percellat animos simul & delectet. At Iobus ille vir non minus patientis animi quam præstantis ingenij, qua orationis assurgit grauitate, quot floribus luxuriat, quot vegetis, & illuminatis Rhetorum coloribus accenditur: videas quippe apud eum descriptiones omni expolitione distinctas, & ita viuidas, vt rem magis videre, quam audire te credas. Sume tibi ex tanto numero equum bellicosum, & vide quam audaci genio à viro sancto expressus est.

Eloquentia humana Moses & Iobus vsi.

Nunquid prabebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eū quasi locustas, gloria narium eius terror.

Terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatus.

Contemnit pauorem, nec cedit gladio, super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. Feruens, & fremens sorbet terram, nec reputat tuba sonare clangorem.

Vbi audierit buccinam dicit: Vah procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus, sume hebraica in manus quorum valde peritus es, & expēde, quid ad florē elocutionis, tantis & tam magnificis sensibus desit. Etiam nescio quomodo vt sæpe fit, pleraque in proprio idiomate sunt augustiora: nam vbi nostra versio habet. Circundabis collo eius hinnitum, est in hebræo textu

Iob c. 39. ver. 19.

התלבישׁ עראדו רעמה: quæ si latine ad verbum reddas, significant, *Nunquid induis collum eius tonitru* vide quæ species magnitudinis: equi ceruicem tonitru, quasi veste amictam: & hæc virum loqui, qui fertur quintus fuisse ab Abrahamo. Quanquam scio nonnullos hoc scriptum Mosi tribuere, inter quos est Methodius Martyr, & Episcopus, sed non negant à Iobo primum Arabicis literis consignatum, & ex eo deinde volumine librum à Moyse compositum, quem nunc præ manibus habemus. Verum, quid ad nos attinet, cum nouerimus hæc siue a Iobo dicta sint, siue à Moyse sancti Spiritus afflatu, atque impulsu fuisse dictata, quæ nisi extaret authoritas, vos forte phaleras verborū diceretis. Gradere nunc à Iobo ad Dauidem, & Salomonem Reges, quorum ille quam speciem elo quentiæ non est complexus in illis canticis, quorum luce non minus Ecclesia, quam sole Mundus illustratur: si narrat, & effatur, fundit oracula, si pugnat, torquet fulmina; si hortatur, faces accendit, si consolatur, miscet nepenthes, & vbi de industria emollit orationem, totus vt ipse ait *torrentes delitiarum* immergitur. Alterius vero, vt vestis regia, sic auro tota riget oratio. Siue enim in parabolis sententias, magnæ illius mentis pondera, in aculeatas verborum stringit argutias, siue in cantico, delicatissimo flore orationis luxuriat, siue in Ecclesiaste luxus Regum, & fragiles mortalium spes, opesque, nec non lubricas huius vitæ castigat voluptates, nihil est hac eloquentia diuinius. Quid in Prophetis, ecquem reperies indisertum? num omnes de rebus diuinis canunt quodammodo classicum, num grandem, & lacertosam vibrant orationem, quam auro ferroque simul lucere, & micare fulguribus dixeris. Atque inter eos Isaias vir nobilis, & vrbanæ eloquentiæ censetur ab Hieronymo. Daniel vero humana diuinaque sapientia, à summis, vt ita dicam, vnguiculis ad verticem vsque perpolitus, ipsos Reges idololatras capit, oblectat, fulminat. Sume Aggæum, sume Zachariam, sume Hieremiæ amanuensem Baruch, sume ipsum eductum ex gregibus, atque armentis Amos Prophetam, & ex eo, quem illi fortasse hircosum dixerint, audies quæ mirari possint vnguentati. Quid quod scriptor Machabæorum aperte & elegantiam sermonis desiderat, & si quid rudius exciderit per interualla, stylum excusat, *In hu, inquit, finem sermonis, & siquidem bene & vt historia competit, hoc & ipse velim: sin autem minus digne, concedendum est mihi. Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti, delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus.*

Quantæ eloquentiæ in Dauid.

Orator.

In eloquentia sacra excelluerunt Prophetæ.

2. Mac. 15.

Vides igitur authorem, quasi ex Rhetorum præceptis temperare stylum, qui vt in pictura luminibus vmbras, sic in oratione lumina quo magis eniteant remissioribus interdum sententijs adiungi volunt. Hæc canonicus

nonicus author diceret, si accurati sermonis elegantias, atque suauitates in sacris contemnendas esse duceret?

Iam te ad sacros Euangelij concionatores adducam, age quid Paulo sublimius? nihil hic eloquentiam moror verborum fucis illitam, & vanissimo periodicularum ambitu tinnientem, volo grandem, præelsam, & heroicis sensibus exaggeratam, quid hac in parte Paulo defuit? quem longe aliter, quàm ille, Pericles, tonare, fulminare, & permiscere concionibus orbem terrarum dixeris: videas illum hominem μυριόμοχθον modò Iudeis, modò Græcis, modò Romanis mixtum diuini verbi semen vndique spargere; si docet, nihil illustrius; si disputat, nihil eius calore pugnacius; si consolatur, nihil blandius; si minatur, nihil imperiosius. Hic Genealogistas Iudæos confudit, hic ab Epicuræis ruborem expressit, hic Stoicorum nationem plenam contentioso fastu ad Christianæ mansuetudinis disciplinam perduxit, hunc causam è catenis dicentem Præsides timuerunt, & ipsi ante reum palluerunt Iudices, Reges laceram penè eius penulam, & vincula complexi de regali maiestatis sede ad Christianam humilitatem sese abiecerunt. Hunc supra humanam sortem, quasi de turbine loquentem Lycaones instar numinis coluerunt. Fuit planè beatum os eius, fons ille egrediens *De Paradiso Dei*, qui in quatuor erumpens flumina, totam Ecclesiam mirabili aquarum suauitate, copiaque respersit. At dices, reprehensus est à D. Chrysostomo Christianus quispiam, qui Paulum Platone disertiorem fuisse contendebat, quod nunquam feciisset, si eam, quam in Paulo prædicas eloquentiam, vir acerrimi iudicij, & profusi in virum sanctum animi cognouisset. Errat omninò quisquis ita iudicat, nam Pauli eloquentiam vbique miratur Chrysostomus, eamque ab illo, & ante miraculorum editionem, & in ipsis demum miraculis adhibitam fuisse permagnam asseuerat, verum negat fuisse eloquentiam, quam eo tempore Græci excolebant, curris dumtaxat inanibus verborum lasciuientem, sed reconditam vim magnæ mentis, quę in figuris sententiarum longè aliter, quàm in tessellatis dictiunculorum nugis sese expromebat. Deinde longè efficacius argumentum aduersus Ethnicos esse comprobat, si dicamus Apostolos rudes, & indisertos, tantam sapientum multitudinem viciisse, quàm si eorum prædicemus eloquentiam, quæ & longè minor erat vberrimo sapientiæ fonte, quem suorum præconum mentibus præpotens Deus indiderat.

D. Paulus.

D. Paulus Platone disertior.

Luber post illos longam sæculorum, atque oratorum seriem percensere? occurrent tibi in ipsius adhuc Ecclesiæ cunabulis, qui viri? *Clementes, Ignatij, Dionysij Areopagitæ*, quorum primus varias epistolas, & recognitionum libros eo stylo conscripsit, qui instar puri amnis labitur sine vllis sordibus, alter totus ardet, & instar ignei torrentis perlabitur in animos oratione non inculta, nisi fortè vt vnum afferam pro multis, hæc idiotæ verba existimas, & non figurati oratoris τῷ γὰρ ἐστι σάδιον, ἐκεῖ ὃ στέφανοι προσδόκα Χριστὸν τὸ υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸ ἄρχοντον ἐν χρόνῳ, τὸ ἄφραστα τῇ φύσει, ὁρατὸν ἐν σαρκὶ, τὸ ἀψηλάφητον, καὶ ἀναφὲς ὡς ἀσώματον, δι' ἡμᾶς ὃ ἀπὸν, καὶ ψηλαφητὸν ἐν σώματι, τὸ ἀπαθὲς ὡς θεὸν, δι' ἡμᾶς ὃ παθητὸν ὡς ἄνθρωπον, τὸ κατὰ πάντα ζῶσον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

Patrum eloquentia.

Concionatores.

Ignatius in ep. ad Polycarpum.

Tertius verò quasi Aquila in purissimum ætheris locum volucribus pennis subnixus, nescio quid humana voce grandius loquitur, quod æternæ mentis, & Angelorum sapit commercium.

Athenagoras.

Volue secundum, & expende quantus Athenagoras, qui in eo mihi videtur maximè eloquens, quod minimè profiteatur eloquentiam, licet adamantinam quandam orationem habeat, si sine lepôre, & festiuitate quadam ingenuæ dulcedinis, vide num quis elegantius, & disertius hunc locum attigerit, quo Deus solus adorandus, non autem mundus perhibetur.

Athenag. in legation. pro Christianis p. 17. c. 18. edit. H. S.

Αλλ' οὐ θεὸν, ἀλλὰ τὸ τεχνίτιον αὐτοῦ προσκυνητέον. οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνόμενοι ὑπήκοοι παραλιπόντες ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας, καὶ δεσπότας θεραπεύειν παρ' ὧν ἂν δέοιντο, καὶ τύχοιεν, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς ἡγεμονίας ὑμῶν καταφεύγουσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν βασιλικὴν ἐξίαν τὴν ἄλλως ἐντυχόντες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς ἠσκημένῳ, ὑμᾶς δὲ πάντα ἐν πᾶσιν ἀγούσῃ τῇ δόξῃ, & cætera, quæ grauiter admodum, & ornatè differit.

Adorandus Deus, non mundus.

Est sanè pulcherrimus hic mundus, nam magnitudine cum sit excellens, vt omnia, sic pulchra omnia continet, nō ipse tamē mundus, sed ar-

tifi-

tificiosus ille conditor eius adorandus est, vt neque vestro imperio subditi, quum aliqua re indigent vt assequantur, quum vos adierint omissis vobis dominis, ac principibus, nulloque affectu honore, ad palatij vestri magnificentiam se conuertunt, sed ædificij regii tam elegantem structuram obiter admirati, vos ipsos ante, supraque omnia honorant. Verum hoc interest, quod vos reges in vestrum vsum ædes regias adornatis; Mundus autem à Deo non indigente factus est, est enim Deus sibi omnia lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, potentia, verbum Siue igitur *mundus, velut organum quoddam concinnum est, & numerose mouetur, illum duntaxat qui fides pulsat, & concinnam modulationem accinit, non organum ipsum adoro.* Hæc, & similia quæ fusius prosequitur, non nisi à magno pectore, pari eloquentia manare possunt.

Iustinus martyr. Qui in eodem genere versatus est *Iustinus* Martyr, licet non habeat illas orationis sirenulas, quas inepti fortasse requirerent, qui hanc apologetici sermonis legem non vident: est tamen ob fæcundam multiplicium doctrinam, castamque robustæ orationis sobrietatem sapientum iudicijs admirandus, nec immerito à Photio dicitur πολυμαθείας τε καὶ ἱστοριῶν περιῤῥεόμενος πλούτῳ; huius discipul' fuit *Tatianus* Assyrius author florentissimi libri, qui & nunc extat contra Græcos nauiter conscriptus, qui licet in eo se barbaræ Philosophiæ sectatorem (nam barbaros etiam Christianos gentiles Philosophi vt Iamblichus, & Amelius appellabant) profiteatur, apparet tamen ex ipso opere quam accurate linguam in Iustini schola limauerit.

Tatianus.

Irenæus. Nec vero istis minor *Irenæus* Lugdunensis Ecclesiæ sempiternum decus, idem Pontifex, & Martyr, qui sub Commodo Imperatore, & Eleuthero Pontifice vixit, & tempore Seueri Imperatoris Martyrium consummauit: cuius libri, qui nunc leguntur aduersus Valētinum, latine, opinor, redditi, nam Græca desiderantur, illius & eruditionis, & eloquentię non vulgaria exhibent vestigia.

Sæculi tertii doctores. Perge ad sæculum tertium, in cuius stat limite, quem merito latinorum scriptorum, de Christianis loquor, antesignanum dixeris, *Tertullianus*, qui vir, & quantus? non specto leuiculos orationis flosculos, quos ipse aut non habuit, aut contempsit, sed miror in eo torrentis ingenij vim quamdam redundantem, & pondus acerrimæ mentis, quam maioris eloquentiæ sedem possis appellare: quamquam si quando ab heroica illa ingenij austeritate stylum frangit, in rethorum delicias, non est inconcinnus, vt in descriptione Chamelæontis, serpentis, scorpionis, & pauonis possis agnoscere: nam vt de cęteris taceā, quid hac oratione dilutius aut figuratius? *quanquam & pauo pluma vestis, & quidem de cataclitis, imo omni conchylio depressior, qua colla florent, & omni patagio auratior, qua terga fulgent, & omni syrmate solutior, qua caudæ iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.* Ex aduerso floret in Græcis Origenes, cuius viri quoties spectamus ingenium, toties facere oportet, quod Persæ ad solem orientem, impresso statim ori digito silere, & mirari. Nam cuius fuit fœcunditatis sena librorum millia conscribere? cuius, & quam fœlicis linguæ omnium amanuensium stylos in parturienda tam sublimi doctrina pręuertere? cuius torrentis nunquam intersistere, cuius sideris omnia dicendo alta, infima, media, collustare, complecti, accendere? Hæc caussa exciuit S. Gregorium Thaumaturgum, vt in Origenis laudem Panegyrim scriberet, quam eo præsente adhuc adolescens recitauit. Atque vtinam tantus scriptor suo ingenio liberius indulgens in varios errores non incidisset, qui iustam Ecclesiæ censuram prouocarunt? Quid eius præceptor *Clemens Alexandrinus*, quem prope Athenæum, vel Plutarchum Christiani nominis possis nominare, quid fuit tandem in humana sapientia quod non euoluerit, peruiderit, protulerit, nobis thesaurus ipse factus, & quoddam promptuarium mansuetioris literaturæ. Iam martyrij purpura decorus orator *Cyprianus*, & quod de eodem dixit D. Augustinus, totus auro, & margaritis Aegyptiorum, hoc est exterarum disciplinarum nitens, quas non habet eloquentiæ suauitates? Consequuntur *Arnobius*, *Lactantius*, & qui eos præcessit *Fœlix Minutius*, Christiani nominis acerrimi ijdemque disertissimi propugnatores. Quartum sæculum ostentat in diuitijs sacram illam oratorum triadem *Basilium*, *Nazianzenum*, *Chrysostomum*, supra omnem ingenij aleam eloquentes viros consummatæ in humanioribus literis peritiæ, grandes, copiosos, suaues, altos, sensibus, stylo vberes, omnibus orationis diuitijs ad miraculum vsque refertos. Quorum Gregorius mul-

Tertullianus.

Orat. vera

Tertull. de pallio.

Origenes.

Cyprianus orator.

tus

D. Greg. eloq. tus in neruis & sententijs aureæ mentis fœtum limatę elocutionis structura constringit: Chrysostomo. Chrysostomus totus lucidus, & fluens instar lacteæ fluminis procurrit sine salebris: Basilius medium quendam orationis characterem sequutus nec strictior est, nec solutior, vtrimque felix, & temperatus. Quid commemorem *Athanasium*, *Cyrillum Hierosolimitanum*, *Gregorium Nyssenum*, *Cæsarium*, *Apollinarios*, *Ephrem Syrum*? quos huius sæculi partus felicibus ingenijs clarus in Christianæ gloriæ lucem mira fœcunditate profundit? Ecce tibi ex altera parte conspicui sunt, nectare, & ambrosia satur *Ambrosius*, blandum facundiæ nomen, & summus in omnibus artifex *Hieronimus*, *& magna Augustini mens*, quem scholastici fortasse Ciceronianis innutritr verborum delicijs, haud existimarint disertum, sed nesciunt vbi sit illud quod quærimus decus eloquentiæ. Ego vero miror hominem in disserendo subtilem, in certando inuictum, in exhortando acrem, & sibi instantem, in persuadendo, quod est Colophon oratoris, efficacissimum, qui mihi in eo videtur, eloquentissimus, quod eloquentiam, qua beatissimum eius pectus erat oppletum, minime profiteri videatur. Descende si vis ad sæculum quintum, & intuere *Maximum Taurinensem*, *Paulinum*, *Seuerum Sulpitium*, *Saluianum*, *Chrysologum Rauennatem*, *Sidonium*, & quos prope vltimos Græcorum dixeris, magno vt olim Philopœmonem elogio *Synesium*, *Theodoretum*, *Isidorum Pelusiotam*, *Æneam Gazeum*: dic Synesio deesse accuratæ orationis veneres, & *opulentiam* prope infinitam, dic in Theodoreto tantæ sapiētiæ viro desiderari Δ. Λεπτὸν, illud ἀκαγωγὸν ἦθος, μάτων, quod Græci tanti faciunt: dic Isodoro non inesse argutissimam rotundæ orationis brevitatem, dic Æneam Gazeū in tanta disserendi subtilitate florem, & gratiam orationis neglexisse, refellet te statim illa dissertatio, quā in Theophrasto contra Procli ridiculum dogma habuit, qui rapacis, & violēti animā non in miluum quidem, vt Pytagoras, efformat, sed animę humanę milui animā alligat, hic facere excipiens noster Gazæus, *si ita ejs, inquit, formicam Vlysses sequetur, quod res familiaris gubernatores prudentes, & industrij sint ambo: Vespa Hector alligabitur, cum ornatam galeam habeant, & bellicosi sint ambo. Itemque rana, & Cleon vna vitam agent, quando eundem ambo clamorem edunt, sicq; illo quasi lapidem ceruici illigatum trahet.* Hæc suauiras non est hominis indiserti. Perge infra, & circumspice *Procopium Gazæum Sophistam*; *Fulgentium*, *Ennodium*, *Boetium*, *Cassiodorum*, *Gregorium Turonensem*, & Papam *Gregorium*, quos supra ætatem suam dixeris eloquentes. Nolo te in consequentium sæculorum illuuiem trahere, multi certe fuerunt indiserti, qui non tam eloquentiæ, quam ipsis eloquentia temporum fato defuisse videatur: Agunt tamen quidquid possunt, & lacertos mouent, si forte se ex hac infœlicis sæculi barbarie vindicent. Vide n. quo spiritu hæc S. Hildephonsus, qui septimo sæculo floruit.

Ambros. D. August. Doctores sæculi. 5. Æneas Gazæus. Pythagoras metempsycos.

Et de fonte nascentis virginali egressione signato cœnum martiale decurreret. Opto, opto, vti sepulchrum oris illius dentes serra concludat, foueam otis eius immobilitas linguæ compleat: concaua palati aer subductus euacuet, extrema labiorum aeris crassedo conglutinet, ne talium verborum fœtor erumpat, ne prosecutiones huius odor asperet, ne vel exilis sonus tumeat, ne verberatus aer ad infantilia verba conformet. *Hildephōs. contra Heluidium.*

Audi ergo tu Heluidi, & ad me attende impudorate, me ausculta impudice, me intuere inhoneste, me conspice inuerecunde. Quid impudicitia commoueris? Quid inuerecundus assistis? Quid inhonestus accedis? Quid sine reuerentia occurris? Quid sine pudore vexaris? Videconatū viri sancti, qui eloquentiam non contempsit, sed sæculi vitio longe ab optimo dicendi genere recessit. Diuus quoque Hugo Eterianus, qui & in hac squallentis sæculi macie vixit, in eo libro, quem de regressu animarum ab inferis ad sacrum vrbis Pisæ clerum conscripsit, non diffitetur ipse quæsisse *elimatas assertiones clausularum, & instinctiones apertas, & crebru lucubrationib. omnimodam in scribendo diligentiā.* Quid igitur? candidissimæ illæ animæ cum in media barbaria degerent, cirros, & elegantias quęsierunt: Nos, qui in hac politissimorum hominum luce quotidie versamur, eloquentiam contemnemus, & inuētis frugibus ad miseras glandes turpes, & ieiuni reuoluemur? quis nescit aureum rete ad capiendas animas esse facundiam? Nam vt ait D. August. *quod oratē dicitur, vere dici putatur*, sermo simulachrū est animi, & specimen ingenij, is si cultus fuerit, & scintillantibus margaritis distinctus, illectat mentes hominum, ducit, rapit, & in

quamcumque vult partem inflectit. Quod enim delectat persuadet, & credibile fit quicquid amatur. Contra si spurcam illam, & semibarbaram sermonis illuuiem sine exquisitis doctrinæ notis induxeris in pulpitum, continuo solitudo fit, & vastitas in templis, vel quod miserabilius est dormitatio contemptus, & derisus. Non .n. à te ieiunam diuinæ legis expositionem expectant auditores, quam millies audiuerunt, sed volunt doceri, delectari, moueri. quomodo? grauibus sententijs, exquisita doctrina, sculpto, & elaborato genere orationis, quam si non habes, fac miracula; si non potes, Dei præsentibus bonis vtere, & noli immundum existimare, quod ipse suis honoribus consecrauit.

Videbatur hæc oratio omnium, qui aderant animos probabilitate non mediocri perculisse, cum Theophrastus leniter subridens, vt solebat, talem, (inquit) virum decebat eloquentiæ patrocinari, quo disertiorem hoc tempore scimus neminem.

Sed ne extra thesin vagetur oratio, aut quod vos dicitis Andabatarum more clausis oculis pugnemus, nihil destinatum habentes quod feriamus, primum eloquentiam non contemno, quam ex sua natura bonam, & ad societatis humanæ commercium Dei præpotentis donum mortalium generi concessum arbitror. sed eam nimis elaboratam, & circumtonsam, & manu factam in sacris præsertim concionibus esse debere non puto, quod si ratio, & auctoritas sapientum euicerit, dabis aliquando manus Logodædale, & istam tuam opulentiam foro, & scenę, non sacris pulpitis reseruabis.

Rationes Longodædali pro eloquentia eleuantur.

Atque ego dum complector animo, eas quas in medium attulisti rationes, ad tria capita reduci posse existimo: Nam, & ornatam voluisti orationem, quod ornatus à Deo, & mundo sit inditus, & a nobis in rebus ferme omnibus, etiam in sacris desideretur. Deinde hant esse SS. Patrum sententiã humanæ eloquentiæ curam quam diligentem haberi oportere. Ad summum omnes, qui superioribus sæculis floruerunt, Ecclesiasticos scriptores esse quam eloquentissimos. Hæc ego si à te paulo liberius, & argutius dicta, vt vos Rhetores soletis, opposita varietate refellero, existimabo me tibi, & cæteris abunde satisfecisse. Primum si hoc assumis naturã arte excolendam esse, & quicquid exquisitis artium inuentis addi potest ad naturam, hoc omnino decere, tota (quod aiunt) aberras via. Nam in rebus fere singulis mediocrem cultus rationem sapientes probant, exquisitas vero artium, quæ infinitæ crescunt in dies munditias, quis omnes laudare possit, aut admittere. Quod non hirtis pellibus, aut folijs in hac ciuili vita induimur ab arte humana est, quæ tingendorum vellerum rationem, & aliquam vestis concinnitatem prudenter adinuenit (quamquam melius nudi, & sola innocentia tecti, vt primum sub oculis Dei constituimus, fuissemus) hęc criminis pęna fuit, vt vestes quærerentur, mox abijt in ornatum, cœpitq; luxui, & lupanaribus proludere. Quid igitur vestimentorum elegantẽ quandam & sobriam honestatem ars commenta est, tu iubebis sapientem in hoc genere quærere quicquid ars nouis quotidie inuentis lasciuiens astruere poterit: Iubebis piscari vestitum, emẽdicare vellera de mari, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchę comũt. Iubebis à Seribus Bombyces petere, succis herbarum, & concharum alueis lanas incoquere, de Draconum frontibus, & piscium cerebris, gemmas vænari, vt sericatus, armillatus, chlamydatus prodeat in publicum, hoc si facias, tantum demes honestati, quantum addes libidini.

Ornatus moderatio.

Vestium vsus.

Vestis criminis pœna.

Iam natura comam dedit decoram in fœminis, blandam in pueris, in viris honestam, ars pectere docuit, & attondere, ne sordes, & horrorem contraheret: hoc tibi non sufficiet, sed quidquid malarum artium commentis instruendo capillo poterit reperiri, hoc erit tuo capiti superædificandum, quærendæ erunt capillaturæ structrices, eundum ad ferrum, & ignem, ne quid crispando desit. Ex vltima Arabia transuehendi odores, quibus capillus perpluat, aspergendus puluere, & croco, & lixiuiorum non vno genere, etiam exuuiæ capitis alieni forte immundi, & nocentis adhibendæ, quibus fulgeas; Absit vt artem exerceas, hoc naturæ, & honestatis dispendio.

Quid in victu? si explendæ famis necessitatem parabilis etiam cultus ornauit, laxandæ erunt ventri habenæ, & sectandum quicquid helluonum ingeniosa in suam pernicem cupiditas commenta fuerit, vt noua quotidie condimenta, languentis gulæ irritamenta gustum titillent, vni palato coquorum, & seruorum sudet exercitus, vt in vnum spirantis mor-

mortui sepulchrum terræ, & maris, cœli etiam spolia Proh pudor! ingerantur?

Nemo hoc sanus dixerit, nemo censuerit, arti quicquid modo cogitat, permittendum, nec vllis rationis limitibus esse restringendam.

Ornatus templorum qualis.

Non quod de ornatu templorum dixisti, vide quam sit augustus, vide quam nulla in eo species, quæ lasciuiam, & luxum oleat, quę si esset, oculos proculdubio spectantium offenderet, nec ex sanctissimæ disciplinæ manaret institutis: maiestatem quippe in ijs diligimus, nimis delicatam culturæ formã, quę vanitatem, & põpas præ se ferat non probamus. Itaque nec aulæa profanis argumentis intexta, nec formosulas istas mulierc ularum effigies, nec nuda, torosaque valentissimi lectoris terga lubenter in sacris locis consistere videmus. Ipsamet structura, ipsa templorum suppellex suam quãdam formam habet à populari, profanaque distinctam, quam si curiosulus aliquis ab hac specie humana augustiore, in leuiculas elegantias deformare vellet, nemo pateretur. Age enim cum veneranda Beatæ Virginis imagine coniunge Danaen aliquam, in cuius sinum porrectum, & nudatũ aureo imbre stillans Iupiter desiliat: Infer Pauli statuę Herculẽ, Antæum prehenso manibus iugulo præfocantem, pinge cum Christo Orpheum, ad cuius mellitissimas fides, & aues cœlo meantes, & sparsæ per terram pecudes vno agmine concurrant.

Qualis musice Ecclesiarum.

Quis non succensebit? quis non indignabitur? Musicam certe, quam ex scenis memoras, conuiuijsque in templa translatam non nisi seriam, & grauem volumus, in quo, & religiosiores aliquanto veteres fuerunt quam nos ipsi sumus.

Audi enim quid de ea re Iustinus Martyr habeat, quæstione centesima septima, cum interrogatus de ea, quæ Christianorum Ecclesias decet Musica, respondet.

Iustin. q. 107.

Οὐ τὸ ἄσαι ἁπλῶς ἐσὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων ἆσαι, καὶ μελῳδρχήσεως, καὶ κροτάλων, διὸ οὐ ταῖς ἐκκλησίαις προσήρεται ἐκ τῶν ἀσμάτων ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων, καὶ τῶν ἄλλων τοῖς νηπίοις ὄντων ἁρμοδίων, καὶ ὑπολέλειπται τὸ ᾆσαι ἁπλῶς ἡδύνει γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς ζέοντα πόθον τὸ σὺν τοῖς ἄσμασιν ἡδομένη.

Vides vt assuetas Ethnicorum schenis fides, cantusq; inanimorum organorum cum saltationibus, & crotalis ab Ecclesia perpetuo exulare velit, quod hęc mentem emolliant, & efferuescentes cupiditates irritent: contra cantũ simplicem sine fuco, & tot vocularum inflexionibus relinquat.

Faciamus idem in eloquentia, & tot verborum, ac periodorum phaleras, & quicquid modo est fucatum valere iubeamus.

Contra verò venerabilem quandam sermonis, & operum sanctitatem retineamus. Neque enim aliud sancti Patres voluerunt, quos tu ad sententiæ tuæ defensionem quasi exterarum disciplinarum studiosissimos protulisti.

Humaniorum disciplinarum tempus, & modus quis esse debeat.

Philosophiæ scilicet, & Rhetoricæ, cæterarumque artium documentis adolescentes non leuiter intingi, sed etiam imbui oportet, partim quo illa ætas nondum grauiorum Theologiæ studiorum capax, his foueatur nutrimẽtis, partim etiam vt inde vis, & suauitas in sequentis æui curas emanet. Hoc à te citati Basilius, Gregorius & Augustinus diuini homines censuerunt, & nemo sane negat. At vero si iuuenes postquam vel in rhetorum schola, vel in Philosophorum Lycæo posuerunt rudimentum, ethnicis adhuc calentes documentis, ascendant in pulpitum, & plena (quod aiunt) manu pro Isaia, & Paulo incipiant Aristotelem, & Ciceronem plebeijs etiam auribus propinare, nemo certè hanc insolentiam sermonis æquo animo feret, nemo. Hæc enim didicerunt non vt plenis faucibus in concionibus eructarent, sed vt grauiores disciplinas his condimentis leniter aspergerent; deduxerunt ex aliena gente pedissequas, non vt ipsæ *dominarentur in claro*, sed vt seruirent. Nam, qui musicam discunt oratores, aut saltationem gymnici, non ea lege faciunt, vt illi quidem in pronuntianda oratione plena voce canere incipiant, aut hi simul atque scamma transiluerint, leuissimis gesticulationibus populum mulceant, sed alij ad inflexiones vocis, alij ad flexus corporum hoc sibi præsidium comparant, ex quo nõ musici quidem, & saltatores, sed oratores, & palestritæ, & sunt, & haberi volunt: fac simile tibi proponas in sacris oratoribus, discunt quidem à puero disciplinas quas vos mansuetiores dicitis, non vt apertè plebeijs, vel etiam doctis hominibus hæc obtrudant in pulpitis, quæ, & morosa sunt, & ostentationem habent vanitatis non mediocrem,

Vsus peregrinæ doctrinæ.

Simile.

sed vt ijs condimentis aspersa leniter oratio, gratior emanet in publicum.

Itaque, & prudentiores hoc ita sensim, & subtiliter faciunt, vt vix appareat, nisi forte auribus admodum eruditis: At vani, & leues, vel etiam imprudentes nonnihil, dum volunt abundantius infercire, totam orationis grauitatem, suauitatemq; deperdunt.

Simile à Mandragora.

Idem enim in ea re mihi contingere videtur ac Mandragoræ vinique mixturæ: quippe vitibus (vt aiunt) assitus Mandragoras, vim quandam, & suauitatem vino subtiliter instillat, quo fit, vt qui bibunt animaduertant se recenti quodam genere voluptatis delectari, sed vnde sit nesciunt.

At si quis hæc vini, & Mandragoræ vicinia non contentus, succos herbæ illius alioqui mortiferæ calici indere, atque propinare velit, non iam voluptatem, sed detrimentum est allaturus. Sic, qui molliores scientias cum Theologia copulant, delicato quodam, & minime aperto, prudentiæ condimento, pectus deliniunt, qui secus faciunt, obtundunt, & nauseam pariunt. Et hæc ars mihi quidem videtur SS. Patrum & aliorum quos tu cumulatè commemorasti Ecclesiasticorum authorum, Moysem, & Iacobum, & Isaiam, & Dauidem, & Paulum, & cæteros eloquentes dicis, & recte quidem dicis, sunt enim, sed non eo genere quo vestræ scholæ solent eloquentes appellare, quamquam Demosthenis ac Ciceronis omnia myrothecia superarunt. Atque vtinam hanc eloquentiam magis quam Philostrati alicuius, aut Callistrati, qui iuuenari in Theologicis volunt, imitarentur, minus laboraremus. Vis autem stemus Patrum quam tantopere laudasti eloquentiæ? acta iam res est; talis quippe oratio Christianos decet, non putida, & nitide fluens, & colorata, sed vis quædam ineluctabilis, victrix, triumphatrixque animorum, qua nihil est in rebus humanis imperiosius.

At vos, qui hæc laudatis vestris moribus, & ingenijs semper vtimini, si quando enim vobis res diuinæ tractandæ sunt, tantum abest, vt facultate quadam orationis mediocri sitis contenti, pensiculate soletis cunctas voculas examinare, numeratis apices syllabarũ, cauetis ne quid hiuscum, aut protritum excidat, contumaces syllabas assiduo pumice leuigatis, denique in eam eloquentiam cum vestris phaleris prolapsi estis, vt pudeat vos Dominum Iesum *Saluatorem* appellare. Sordent vobis Ecclesiastica vocabula, quæ iam per tot sæcula à sanctissimis viris sunt vsurpata. Trinitatem, baptismum, & missam quæritis apud Tullium, si non inueniuntur, quidlibet potius per longos verborum circuitus inuenietis, quam ficum ficum, & scapham scaphã, appelletis. Quænam malum est ista eloquentiã tam inimica veritati? Quid dicam de tot dictionum figuris minutulis illis quidem, & sæpè nullis, quibus ad nauseam distinguitis orationem, quid de quadrigis albis, vestris, inquam, periodis (sic enim audio iam appellari) fluunt vobis ad numerum erotundati verborum ambitus, scitissimis clausulis comprehensi, quidlibet perpetrandum potius, aut ferendum, quam vna periodus de suo curriculo excidat. Aliæ alijs ingeruntur totæ ductiles, vel potius è torno recentes, quæ putidam, & anxiam vestram diligentiam vel tacentibus vobis arguunt.

Putida Legoda dilorum eloquentia qualis.

Accedunt tot excursiones, tot descriptiunculæ, tot historiæ, ab extrema sæpe India petitæ, tot ignotæ belluæ, tot flores inuisi, tot gemmæ non magis indigenis, quàm vobis notæ, quæ cum mysterijs nostræ religionis conferuntur, vbique quanto frigore non dico, sed nihil aiunt in Rhodopæis niuibus esse frigidius.

Quid est in Sanctis Patribus simile? quid adulterinũ? quid fucatum? quid non ex optima disciplina, profectum? obijcies credo Theodoretum Græcorum Philosophorum testimonijs, Clementem Alexandrinum, antiquariorum lectissimis obseruationibus esse refertum?

Quomodo à SS. Patribus profana testimonia sint vsurpata.

Enimuerò præclara est obiectio, an si illi qui contra sapientiam Ethnicorum peculiare certamen susceperant, omnia gentilitatis cubilia lustrarunt, & belluam suis eductam latebris, sectatoribus ad derisum ostenderunt, vobis idem apud Christianos licebit? Iã mortui Ioues, & Glauci, & Portumni, silent Pytagoræ, & Zoroastres, & Democriti, nemo de puluere eorum memoriam excitaturus est, quid habent cum Christianorum pulpitis commune? an quia apud Athenienses paganos homines, & his nutrimentis assuetos Paulus semel dixit θεοῦ γένος ἐσμέν.

Ideo cum Christianos alloquemur, licebit poëtarum testimonijs totas infercire paginas, hoc quidem mali moris est, & exempli. Sume in manus homilias Augustini, sume Leonis,

sume

sume Ambrosij, vide qua sanctitate, quàm miti candore, sine fuco, & calamistris tota incedat oratio, vt vetus matrona iam nihil puerile cogitans, cui grauis ipsa simplicitas pro cultu est. Reuocas me ad patres Græcos.

Cur picta nonnumquam hilarius videantur PP. eloquentia.

Nazianzenum obtendis, Basilium, & Chrysostomum, non ero vsquequaque pugnax, & contentiosus, fatendum est enim ab istis multa plerumq; dici floridius, sed quo prudentiæ, & sanctitatis condimento, nemo nescit.

Florebant ijs temporibus, quibus Iulianus Imperator Apostatæ nomine notior, mansuetioribus litteris Christianis interdixerat. Piaculum erat fidelium sobolem in publicas eloquentiæ scholas admittere: Vetabantur litteræ, quas Deus tamen voluerat omnibus esse communes, exagitabantur. tota Græcia Christiani, vt magnarum artium imperiti, & id quidem non iniquo animo ferebant, sed tamen, vt ostenderent hanc gentilium sapientiam, à se potius contemni, quam ignorari, exorti sunt viri, qui fratrum Christianorum filios erudiendos suo exciperent sinu, qui scriberent orationes paulo hilariore pictura, qui versus etiam conderent, vt eo spectante, & fremente qui se Dæmonis satellitem præbebat, Christianorum ingeniorum victrix triumpharet eloquentia. Deinde multum referre arbitror, quid & apud quos Sancti Patres dicant, an etiam eodem tenore, & filo dixerint quo scripserunt, valde dubito.

Quædam argumenta tractari volunt amœnius, nonnunquam etiam vt se cumulatiore fructu fastidiosis auribus insinuent, honestum quoddam sumunt aucupium iucunditatis. Quæ dicuntur, naturali fluunt impetu; quæ scribuntur, impensiore cura sæpius elaborantur; Patrum scripta legimus, viuam vocem non audimus: Quanquam & omnia, quæ elucubrarunt monumenta, hanc habent dicendi temperiem, vt nusquam non spirent grauitatem quandam castissimæ maiestatis. Illi, illi sunt igitur vobis imitandi, non lachrymæ Niobes, aut Aiacis furor, Charicleæ suspiria, vel etiam si vultis Plinij iunioris, & Isocratis pigmenta.

Concionum Stylus non debet esse mollis, & putidus.

Bonorum (inquit) D. August. ingeniorum clara est indoles in verbis, differentium verum amare, non verba. Quid enim prodest clauis aurea, si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea si hoc potest, quando nil quærimus nisi patere, quod clausum est.

Non sunt hebræa, sicut Ægyptiæ mulieres, hæ siquidem in lectulis eburneis inter stultas delicias pariebant, illæ in sole, & puluere penè inter ipsa onera partu se leuabant. Nescit tarda molimina Spiritus sanctus, non sunt vt Dionis Prusæi, & Maximi Tyrij Christianorum conciones. Illæ inter delicatorum vmbras putide scribantur, & anxiè, repant in auro, & purpura, comantur, fulgeant, scintillent.

At nos quibus æstus diei, & pondus ferendum est, quibus crux, crux (inquam) prædicanda, quibus, toti perfidiæ criminibus immersi peccatores excitandi, pungendi, fulminandi, quid habemus cum istis delicijs cõmune. Num satis quotidiana compertum illud habemus experientia, si quando ad istos concionatores, vel declamatores potius, itamus, qui culte, & putidè, & circumspectè loquuntur ad numerum, quæ ex scripto didicerunt, redimus frigidi, quasi à marmorea statua.

Qui posset enim pugnare cum vitijs, qui totus vinctus est, & adstrictus legibus numerosæ orationis? quos impetus, & emissiones habebit, qui ludit in circulis? quàm alte vulnus imprimet, qui aureis, & picturatis vtitur iaculis? non venit ad pugnam, ad pompam venit, expectatis vt dimicet? venit vt saltet.

Qui in grauissimis curis, & cogitationibus exsudare debuerat animus, & alarum remigijs in cœlum contendere, incluſus fuit, vbinam? pudor est dicere, in parua Isocratis pixide, quid tum? totus volutatus est in vnguentis: quorsum? vt pugnam aduersus hominum flagitia capesseret: præclara scilicet armatura! Quid postea? descendit in campũ, quo exitu? leuissimum vanitatis cymbalum. nescio quid tinnulum increpuit, & excessit. Vtinam minus vera dicerem, sed animarum damno experimur, quam minimè fucata sit hæc oratio.

Concionatores molles, & putidi exagitantur.

Non ne grauiora studijs his minutulis nugis obruuntur? num obsessus animus tenetur? num lingua constringitur? num auditores ipsi, qui multi sæpè sunt, hebetes ad istum tinnitum dormiunt? numne, qui improbi, & leues modicè titillati, sine fructu animarum discedunt. Venisti in aciem, quorsum? vt luderes, num poteras domi? licebat tibi apud rhetores desidere, & linguam si mauis inaurare, nunc ferrum exerendum est, quid stupes?

amice ad quid venisti, ecce victus penuria, ecce fames, paruuli petunt panem, non est, qui diuidat, tu paleas obtrudis, paleas Aegyptiorum. Venisti in valetudinarium, ille ambitionis, hic auaritiæ, alter luxuriæ, sceleribus, & flagitijs totus coopertus, erosus, purulentus, cęlo, & terris fœtet, vrendus est, secādus est, sanandus est, tu barbiton pulsas, quasi vero his cantilenis possis hæc Dęmonia eijcere: Discedunt illi miseri in suis malis stupidi, & plaudunt tibi quasi concinno admodum oratori, qui non clamosus sis, &, vt aiunt, rabiosus, tu interim dulcem veneni sorbitiunculam ebibis, & te, & alios in discrimen interitus adducis, en quo humanæ sapientiæ nimis impensa cura mentes obsessas rapit: deinde hæc non sunt timenda, non sunt increpanda? Audi quibus censuris totam hanc dicendi rationem Orthodoxi Patres condemnent, quando & eorum testimonijs, quæ tu pro tuo arbitrio interpretatus es, mecum egisti, non ero in ea re nimis tenax, quo minus tibi, & cęteris satisfaciam.

Sozom. li. 1. c. 8. Legisti opinor apud Sozomenum Triphyllium quendam Ledrensium Episcopum ex eo disertorum genere fuisse, qui singularem habent delectum verborum. nec temerè quidquā nisi ex castigatis authoribus dicunt, hic verebatur κράββατον dicere, quod verbum nusquā opinor apud Demosthenem legerat, σκίμποδα igitur appellabat. At generosus ille Spiridion vir antiquæ simplicitatis in amplissimo Episcoporum cœtu delicatum oratorem grabbatum iussit pronunciare, addens eum non esse meliorem, qui grabbatum dixisset, quod eius verbis vti erubesceret, οὐ σύγε ἔφη ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι ταῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεγρῆθαι, Nū verò Paulus prædicationē suam fuisse dicit, *Non in persuasibilibus humanæ sapiētiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis*, quod & Hieronymus interpretans agnoscit conciones Pauli absque Rhetorici nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquij venustate, quanquam absque hoc choragio tonitrua, & fulmina non verba spargere dicitur. Audi quid Athenagoras, quem tu laudasti, de Christianorum dicat eloquentia, οὐ γὰρ λόγους διαμνημονεύουσιν ὀλλὰ πράξεις ἀγαθὰς, ἐπιδεικνύουσιν. Neque enim orationes compositas recitant, aut annumerant verba, sed actiones & honestas, & virtutum exempla de se præbent. Audi quid suauissimus doctor Cyprianus. *In iudicijs, in concione pro rostris opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo, vox est vocis, pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.* Quid Theodoretus, quàm venustè Græcos irridens, qui se eloquentissimos putant, cum dixerint, μὰ τοὺς θεοὺς μὰ τὸν ἥλιον, exclamat, Αλιευτικοὶ σολοικισμοὶ τοὺς Αττικοὺς καταλελύκασι ξυλλογισμοὺς, Piscatorum Solœcismi Atticorum vicerunt Syllogismos, ad summum non esse Christianum ostendit, βρενθυεθαι ἐπὶ τοὺς λόγους κομμωτικῇ τεχνῇ πεποικιλμένους.

1. Cor. 2.

Hier. in ep. ad Eph. c. 4.

Cypr. ep. 2. ad Donat.

Theod. de nat. hominu.

Quid Arnobius Rhetor alioqui satis phaleratus ingenuè quod est fatetur, nunquam veritas sectata est fucum, neque quod exploratum est, ac certum circumduci se patitur orationis per ambitum longiorem: collectiones, & enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quæritur assertioni, suspicantes adiuuant, non veritatis lineamenta demonstrant. Hunc eloquentiæ fucum disertè Claudianus Mamertus increpans vocat, *Spumam puerilium verborum qua imperitæ aures conspuuntur.* Nazianzenus res Christianas floruisse dicit, cum superflua hæc & verborum, atque arte fucata dicendi ratio, ad diuinas caulas aditum non haberet, idcirco Petrus Damianus disertè monet Bonifacium, *Tu itaque dilectissime, in nostris literis noli prurientem mordacis eloquij sperare salsuginem, noli accuratæ vrbanitatis quærere venustatem, ouina tibi simplicitas placeat, quæ ad Deum prouocat: non serpentina calliditas, quæ lethale virus instillat.* At D. Hieronymus acerbè queritur, & succenset concionatoribus, qui fucatam eloquentiam inducunt in Ecclesias.

Arnob. aduers. gent. l. 1.

Claud. Mamert. li. 3. de statu animæ

Greg. Naz. in laude Athan.

Petr. Dam. ad Bonifacium caussidicum.

Hiero. in proem. li. 1. epi. ad Gal.

Vide etiam Prosp. l. 1. de vita contemp. c. 24. Simil. 186.

Iam enim in Ecclesia ista quæruntur, omissaque Apostolicorum simplicitate ac puritate verborum, quasi ad Athenēū, & ad auditoria conuenitur, vt oratio artis Rhetoricæ fucata mendacio, quasi quædam meretricula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quam fauorem populi quæsitura, & in modum Psalterij, & tibiæ dulce canentis

sensus

sensus demulceat audientium, vt verè illud Prophetæ Ezechielis nostris temporibus possit aptari dicente domino ad eum, [& facta est eis quasi vox citharæ suauè canentis, & bene compositæ, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.]

Chrysost. hom 20. in Acta.

Idem carpit Chrysost. & hæc redicit subuerti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem non qui compungat, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione, tanquam citharœdis, & cantoribus operam darent, & prauo populi studio concionatores obsequerentur. Demetrius Phalereus (vt Eusebius Pamphilus auctor est) se à Theopompo audisse affirmauit, nonnullos cœpisse quædam ex sacris Hebræorum literis transtata, Græcis lenociniis expolire, eosque repentina conturbatione perculsos Deum orasse, vt scirent, vnde hoc mali contigisset, tũ responsum in somnijs, quia res diuinas fuco eloquentiæ inquinarent. Adde grauissimum Origenis locum Homil. in Iesum Naue Multus decor est in verbis, & multa in Philosophorum, seu Rhetorum sermonibus pulchritudo, qui omnes de ciuitate sunt Hiericho, id est, mũdi huius homines. Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis aureipulchritudo: memento quia Iesus anathema iussit esse omne aurum, quod in Hiericho fuerit inuentum.

Eusebius lib. 8. de præpar. Euang.

Pœna eorũ qui scripturam fuco verborum expolire tentarunt.

Sed quid ego sancta, & diuina commemoro, ipsi qui politicas orationes scribunt, ita plerumque sunt à fuco, phaleris que verborum alieni, vt magis exiles, quam compti videri velint. Philosophi certè antiqui hanc sibi legem dicendi statuerant, vt calamistratam, & ex nellitis verborum contextam globulis orationem, tanquam Philosophiæ grauitati contrariam summopere declinarint; nam vt ait Seneca *Oratio vultum animi est, si circũcisa est, & fucata, & manufacta, offendit: illũ quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti, non ornamentum virile concinnitas.* Maneat igitur quod placere sapientibus video, nõ oportere omnino ieiuna esse, & arida, quæ de rebus sacris dicuntur: Neque enim pietas ingenio renunciat, multum tamen opere impẽdi in verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus, concordet sermo cum vita, ille promissum suum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias idem est, vt differte dixit Seneca.

Seneca epist. 115.

Sunt ista quidem, vt dicis, infert Lælius, sed quando eo vsque deuenimus, non patiemur te à nobis diuelli, antequam plenius de charactere huius quam quærimus eloquentiæ, & sacri oratoris virtutibus edisseras. At Theophrastus, nihil inquit, blandæ isti vestræ importunitati denegandum est. Itaque si rem non possum, emetiar voluntatem, & id quidem cumulatiore mensura.

Erexerant se omnes ad audiendum cum Neanias gaudio subsilire visus est, & nunc inquit, Mercurij virgulam, vel potius auri venas mihi videor inuenisse, si ex te coram audire licet, quæ flagrantissime semper concupiui. Tum Theophrastus. Quorsum vero, Neania, tanta te huius rei incessit cupiditas. Ego vero (inquit) non cuperem rem plane gloriosam quæ effectura est, *vt mille oculi me loquentem spectent*, mille aures ex meo ore pendeãt, quæ parat simul, & tuetur amicitias, asciscit homines, totas vrbe, & prouincias amplectitur; non cuperem ego rem, qua nihil ad vtilitatem commodius, vel ad dignitatem amplius in literis humanis video. Ad hæc Theophrastus generosa vt solebat indignatione exclamauit, *O curuæ in terras animæ!* Tu igitur concionatorem tibi fingis quasi aliquem ex minutis causidicis, qui vænetur rumusculos, qui ventiletur in concionibus, qui leges vendat, lucrosam denique, & sanguinariam exerceat eloquentiam: Præclara scilicet species concionatoris, quem ament boni, timeant improbi, honestet Deus, ipsi reuereantur Angeli, dignus plane agonista, qui crucem ferat, qui frementis in se mundi pondus excipiat, qui intercedat iniquitatibus hominum, infectum reddat quidquid fieri non oportuit, velocissimi sideris more vtrumque orbem lustret, qui cum squallore, inedia, & ærumnis luctetur, ad summum suo cruore cum opus fuerit fidem sanciat. Ego (adolescentes) optimum concionatorem duabus maxime rebus niti existimo, virtute & sapientia, quod cum parum considerare nonnulli perpendant, ab ipso impingunt limine, & toti deinde grauissimis mergũtur erroribus.

Concionatoris optimi labores.

Concionatores leues exagitantur.

Videre enim licet istos leuiculos declamatores, quos pruritus ambitionis propellit in pulpita, quid puras eos sibi animo fingere, aut moliri? nati sunt ad concionatorum munus, vt boues ad clitellas, aut ad sambucam colones, quippe ætate adolescentuli, & grauiti-

uissimarum curarum expertes, intra lusus, deliciasque nutriti, si ab incude doctoris vmbratilis adhuc recentes duas aut tres descriptiunculas, & totidem conquestiones, aut miserationes didicerint, statim inuolant in onus ipsis Angelorum humeris formidandum. Tum eunt in syluam allegoriarum, sine delectu folia colligunt, locos communes deuorant, & si quid ex Ouidij Metamorphosi, aut antiquorum Romanorum rebus gestis ad fidei nostræ sacramenta detortum est, hoc pro anemonis habetur, succedunt margaritæ Gallicæ, quæ molles, & pellucidas orationis fimbrias scintillantibus radiis interstinguũt, modo aliquot scripturæ locis leuiter sint aspersæ pro optima Theologia venditantur. Biblia scilicet euoluere, sanctos Patres legere, Oecumenicorum conciliorum sancita, & canones inuestigare, frigidorum est, & otiosorum hominum: Num longè mollius est iter recentium aliquot concionatorum libros compilare, in quibus mirifici sensus, & ex augustiore Caballistarum sacrario petitæ commentationes, quæ cum dicuntur, oracula non voces humanæ fundi videntur. Hinc hominum admiratio, doctrinæ opinio, & imperitorum stupor. At sine bibliis, aut Patribus terendis consenescas, quid aliud habebis, quã communis doctrinæ choragium, quod millies antete alij dixerint, num vides nouitatis desiderio prurire omnium auriculas, & doctos homines esse permultos qui expectent arcana? Tu si vulgaria dixeris, solitudinem facies, & vastitatem.

His delinimentis in fraudem inducuntur miseri, & peregrina nescio quæ, quam auidissimè conquirunt, vt fastidiosas aures mulceant. Non vacat tunc cum Deo meditari quid dicant, non est commodum cogitare, quomodo se in exemplar probitatis, & sanctimoniæ conforment, quomodo vitijs hominum medeantur, quomodo consulant pauperibus, quomodo ad virtutis amorem suos auditores pelliciant. Hæc enim antiqua sunt, & exoleta, student sapientiæ, exspoliant vellus aureum, mox quæ vanissimè didicerunt, turpiter obtrudunt, & alij quidem pecuniâ, alij quod leuius est gloriolarum fumo, quasi in nundinis mancipant, non dicam verbum Dei, non enim prædicant, sed animam suam, quã his artibus Dæmon licitatur.

Tum si steterit fabula, & secundo cursu fluxerint conciones, remissius viuunt ac mollius, & curis quidem abdicatis inferunt se ludibundi hominum circulis, res ciuiles tractant, publicis epulis lubenter interfunt, hic quidquid habent authoritatis naufraga iam virtute deperdunt in scurrilibus.

Agedum expecta, vt illis messes aureæ veniant in simum, vt Christo lucrentur animas, vt cœlo manipulos inferant, vt ignem spargant Christianorum mentibus, qui sunt in diuinis Scythica hyeme frigidiores. Hæc dico, non vt insultem, aut nostri sæculi penuriam accusem, quod sanè ex omnibus Ecclesiasticorum ordinibus generosissimos habet cõcionatores, sed pono in conspectu, quæ possunt euenire, & procul dubio multis euenerunt, quorum funestis exemplis sapere debẽt adolescentes.

Qualem igitur omissis aliorum vitijs concionatorem velim quæritis? Is primum mihi quasi alter Samuel adolescat in sacrario, vt à teneris vnguibus discat esse, *Vir orationis, prius quam erexerat proferentem lingua ad Deum, leuet animam sitientem*, vt ait S. Augustinus, l. 4. De Doctrina Christiana, cap. 14. Assuescat rationes ponere cum Deo, voluntatem Domini exquirere, ab eo rerum gerendarum consilia capere, pro bene gestis gratias agere, ad aram recurrere, illic omnes coronas suas appendere. *Tanti sunt enim homines, quantus eos cœlestis spiritus interiit habitator.* Audimus in sacris Samuelem, vel Iuuenem tantæ fuisse authoritatis, *Vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram.* Vnde tanta vis, & gratia sermonis? nisi quia dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, noctes dieisque totus in in precibus, ex quo sibi singularem quandam cum Deo vnionem comparauit, quæ dictis eius robur, & maiestatem confe-ebat. Sume verba vt humana sunt, quid aliud sunt, quam aura, & ventus? At Deus, qui vt apud Iobum scriptum est, facit ventis põdus, vim quamdam, & aculeos imprimit, vt pectus audientium salubriter feriant: Nec immeritò diuinus ille Isaias ne hoc magisterio gloriatur. *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lassus est verbo: erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum.*

Boni concionatoris typus.

Reg. 1. c. 3.

Esaiæ 1. 50. v. 4.

Magnus Doctor, fœlix disciplina, ex eo fonte proficiscuntur clarissimæ virtutes, & sacro oratori quam necessariæ, humilitas, & contemptus rerum humanarum, ardentissima in Deum, & proximos charitas, in dictis factisque

Humilitas. clisque robur, & constantia. Necessaria est, inquam, concionatori profunda sui demissio, quia cum multa extollere soleant animos, tum nihil doctrinæ, & eloquentiæ opinione ad ingenerandam, vel roborandam superbiam arbitror esse subtilius: Nam pulchritudinem, spes, opesque humanas sæpe sorti tribuimus, ingenij bona nostra esse facilius credimus, quę quo magis publicam lucem ferunt, & assentatores, atque etiam admiratores habent permultos, eo promptius improuidis mentibus instillãt venenum ambitionis. Dulce videtur, & decorum in amplissimo hominum cœtu vnum assurgere, in vnum omnium oculos esse defixos, cũ verba, *hibernis niuibus similia* profundere, audientes intimis sensibus affici, pro eius arbitrio dolere, irasci, indignari, gaudere, placari, sperare, diffidere, in omnes partes versari, ad summũ gloriosum censetur, esse (quod ille dixit.)

Torrentem, & magni moderantem frena theatri

Quæ nisi omnia patri luminum accepta referantur, sui impotentes animos vanitate dissendunt. Itaque leues, & improbi facile omnis obliti, in profusum sui amorem omnium ingeniorum pestem prolabũtur. At egregiæ mentes, quæ à tenero præalta humilitatis iecerunt fundamenta, peruidentes, quæ tanti ab hominibus æstimantur esse parua, deinde etiam non sua, quo fit, vt rerum creatori quàm largissimè refundant omnia. Solent autem has honoris vmbras, & quisquilias humanas vilium ministeriorum exercitatione voluntaria pensare, vt quoties aliquid quod hominibus videtur esse præcelsum contigerit, toties se vltro abijciant ad infima, quibus maiorem in dies gratiarum affluentiam experiuntur.

Quod si quando nihil opus sit, ornamenta quæ ipsis Deus plena (quod aiunt) indidit manu, in lucem oculosque mortalium expromere, in sua se testa continent, dulci propriarum virtutum succo victitant, & quod est a

Iob. c. 9. pud Iobũ, *Claudunt stellas, sub signaculo*, quid enim aliud sunt quam stellæ tot eximiarũ virtutum lumina, quibus animus collucet, sedeorum signaculum & fera, & ianitrix est humilitas, quantum potest intus claudit, ne dulcissima humanarum laudum furta subrepant; At si Charitas regina virtutum ad proximorum salutem iubeat opes Dei veluti annulo consignatas explicari, tum humilitas quamquam ægrè, & verecundè dat manus.

Feruet tunc Zelus animarum, quæ præclarissima nota est Euãgelici concionatoris, animas inquam fratrum diligit, *christi dominus peculiũ*, pro quibus fieri cupit anathema. Omnes in eo defigit curas, & cogitationes, vt alias pelliciat, alias firmet, alias ex orci faucibus eripiat, quærit in compitis, quærit in carceribus, quærit in Xenodochijs, nunc in publica luce, & hominum frequentia concionatur, nunc pagos, & solitudines lustrat, vt miseram aliquam ouiculam errantem suis ipse humeris reportet ad gregem. Quacunque proficiscitur, ignem spargit, & faces, omnes omnium mentes amore creatoris incendit, & illas quidem parturit, illas lactat, illas educando promouet in firmitatem, robur adolescentiæ, alias educatas, & roboratas exquisitis vestit ornamentis, omnes fouet, omnes amplectitur, omnes in Domini Iesu cupit visceribus, omnia omnibus factus in eius imitationem, qui factus est pro nobis, *In similitudinem carnis peccati*. Zelus animarum.

Atque cum in diesbeatis vlnis aureos manipulos in patrisfamilias horreum congeriat, nihil dum sibi fecisse videtur, vltimos barbarorum tractus, & nouos mundos cogitat, quibus Euangelij lucem inferat, & si qua inibi cum extremis ærumnis colluctandum, hoc suas solas æstimat. Deus noster ignis est comburens, & ministros cupit igneos, rectè lelentes lapis ortus à luna impressam retinet lunæ effigiem, & ipsæ apes, quæ ex Tauri cadauere emergunt Taurini capitis imagunculam delicatissimis (vt aiunt) lineis inustam gerunt in visceribus: Sic ab illo igne producti concionatores ignem retinent in pectore, & per omnes terrarum plagas diffundũt. Hęc eximię charitatis exempla in beato Patre Ignatio ad viuum expressa licet intueri. Nomen eius erat ab igne, ignei, & celeres virtutis motus fuerunt, ecce tibi à castris transit ad Dei militiam quis ardor in ipsis instituti incunabulis, qui ignes Manrezæ, qui in Monte Sarrato fuerunt! Incendit Hispaniam, penetrat in Galliam, horribilibus circumuallata custodijs Turcarum regna charitate complectitur, peragrat Syriam, inflammat Italiam, instruit Belgium, munit Germaniam, vltimas meditatur Orientis regiones, quod pedibus non potest conficere, capit affectu; Quid dicam de eiusdem socio Beato Xauerio, non insani montes, non turbulentissimæ tempestates, non

maria, non monstra, non æternus infensarum plagarum rigor, non incultorum tractuum squallor, nulla cœli, aut soli, tam sæua, & truculenta facies, nullus, aut ærumnarum, aut seruitutis, aut crudelissimæ mortis metus incitatum semel à Deo industriæ cursum retardare potuerunt. Hoc zelo si qui ducuntur concionatores, non est quod diu & sollicitè quærant verba, quibus loquantur. Nam calculus ille ignitus de altari sumptus, quo vnus ex Seraphim Isaiæ labia purgauit, eorundem linguam præparat, & accendit, vt loquātur ignes & fulmina.

Isai. 6.

Fortitudo & const.

Accedat autem oportet ad charitatem fortitudo, quæ à Diuo Ambrosio cum Tygri fluuio comparatur, qui paradisum deliciarum Dei perennibus aquis irrigat, atque vt iste fluuiorum omnium velocissimus sonitu magno, cursuque fertur, sic illa mirabili pernicitate in Dei voluntatem rapitur, & obstantia quæque proruit, atque demolitur, serpit autem duobus veluti brachijs impetens, atque complectens omnia. Primùm enim vbi animum concionatoris inuasit, partem illam inferiorem, quam sensum appellant, cœcam, impotentem, muliebrem, rationique consilioque inimicam, comprimit, fingit, componit, ad suum arbitrium versat, & flectit in quamcumque partem Dei imperia propenderint.

Paulò aliter Philo in alleg. leg. p. 9. edit. Col.

Cauet maximè ne libido molliat, ne fulgor honorum perstringat, ne ad reculas humanas deprimat auaritia, mox hominem ita confirmatum instigat, vt manum mittat ad fortia, vt in agro Domini quicunq; obtigerit excolendo generosè, & patienter desudet, ne frangatur laboribus, ne conniueat in flagitijs, ne blanditijs cedat, ne terreatur minis, ne potentiorum libidini seruiliter ancilletur, sed pro fide, & iustitia, pro domo Dei, pro Ecclesiæ libertate stet quasi murus adamantinus, cui Deus dicat per Hieremiam: *Dedi te in ciuitatem munitam, & columnam ferream, & in murum æneum super omnem terram*, sæuiant licet grandines, voluantur fluctus, præcipitentur torrentes, in perpetuo sereno erit, hoc aduersus eum poterunt calamitates, quod aduersus solem nebulæ. Hæc autem heroicarum virtutum ornamenta, non statim perducuntur ad culmen, sed diutinis excoluntur vitæ laboribus, quanquam semina quædam eorum animis, quos ad id muneris vocauit Deus à teneris inspersa licet agnoscere.

Concion. sapient.

Soror virtutis quam in concionatore requirimus, est sapientia, multiplex scilicet rerum tum diuinarum, tum humanarum scientia: in hac enim parte Logodædalo lubens, volensque assentior. Neque ego is sum, qui humanas scientias suaui prudentiæ temperamento conditas repudiari velim, quas sanctissimi Patres suo calculo probauerunt. Tradantur sanè pueri Grammaticis, vt tenera dedolentur ingenia, imbuantur ab optimis Rhetoribus, à quibus dici non potest, quantum gratiæ & floris emanet in studia, quæ omninò muta essent & inanima, nisi vis eloquentiæ inspiraret; Terantur etiam castiores Poëtæ, à quibus, vt ait Theophrastus, sublimitas in verbis, decor in personis, motus in affectibus, & quod animorum conciliatricula res est, illecebrosa quædam iucunditas peti solet. Excurrantur demum stadia Philosophiæ, edisscantur aculeati Dialecticorum lusus, & rerū naturalium multiplici causarum nexu conuoluta series, & quicquid supra naturam ad causarum fontem, & principium propius accedit.

Clem Alex. Stro. 1. eos qui cū nullā artem attigerint se ingeniosos putant, cōparat cum illis qui cū nullā vitē curent, velint botros accipere.

Volitet ingenij vigore inclyta per illam antiquorum Encyclopædiam adolescentia, non abnuo, non veto, sed ea lege, ne sibi istos scientiæ terminos ad concionandum prefixos putet, ne pro Estere pedissequas, capiat, & quod mantissæ (vt ita dicam) loco nonnunquam adhibendum est, id pro solido ingerendum putet. Addo etiam historiæ, rerumq; ciuilium, negotiorum, contractuum, consuetudinumque prouinciarum, non imperitum esse debere concionatorem, ne in corrigendis hominum moribus, quod sæpè fit, harum rerum ignoratio titubare faciat, sed hæc notitia ad rerum cœlestium fructum syncero pectore dirigenda est, quod disertè Chrysostomus docuit verbis istis, cum dixit sacerdotem longè aliter quàm monachum, τὴν ἐπιστήμην ἅπασαν τοῖς τῆς ψυχῆς θησαυροῖς κειμένην ἔχειν, hoc est, omnem omnium rerum scientiam in thesauris ingenij repositam habere, eundemque prudentem, & varium esse oportere, vt sæcularia non minus noscat, quam norunt ij, qui in media hominum turba versantur, rursus harum curarum expers viuat, vt monachi, qui in montibus & latebris sibi domicilia cōstituerunt. Et hæc quidem ad integram muneris perfectionem, velut ornamenta concurrunt.

Chrys. l. 6. de sacerd.

Alia

Concionatorum propria doctrina.

Alia sunt concionatoris magis propria, quænam illa? dices, primum scholasticæ Theologiæ cognitio, vos forte Theologiam, quæ in differendi subtilitate versatur dicere tis, sed malo rem proprijs verbis designare.

Scholastica utilitas Senec. l. 10. contr.

Non est nouum scholiasticorum nomē, quippe apud Senecam, Bedam, & Gennadium,

Beda de arte metrica Gennad. in vita Iulia. Capuani.

scholasticos appellari nouimus scholasticæ eloquentiæ, siue declamatoriæ professores, ad quos alludens Hieronymus scholasticos flores, & scholasticam eloquentiam nominat eam, quæ Rhetorum floret pigmentis. Vt igitur scholastici Rhetores dicti, qui in scholis, & Athenæis tum præceptis eloquētiæ, tum progymnasmatis insistentes, pictum quoddam, & flores dicendi genus sequuti sunt: Sic scholastici Theologi, qui certiore quadam methodo, & rationibus imprimis ex diuina scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in concilijs definitis, veritatem quæstionum subtilius discutiūt. Deus enim (quod

August. ad Vincian. ep. 3.

præclare à D. Augustino dictum est)

Pleraque ex diuinis literis in apertissima luce posuit, vt inde pasceremur, & famē pelleremus, alia vtilissimis obscuritatibus inuoluit, vt ijs sine vlla satietate ingenij solertiam exerceremus.

Hæc agitant scholastici viri plane subtiles, & ad examinanda singularum rerum momenta perspicacissimi, quorum præceptis, qui non fuerit expolitus, eum sæpe titubare, & labi, & falli in Theologicis necesse est. Pro-

Vsus scholastica.

sunt omnino concioni, vt nerui corpori, fac corpus sine neruis, quid aliud erit, quam moles stupea? Fac totum ex neruis sine succo, & carne, & colore, & sanguine, quid erit aliud, quam teter, & exilis sceleſtus? sic qui sine ope scholasticæ Theologiæ egregios concionatores se futuros putant, neruos succidunt orationum. Qui verò calentibus adhuc studijs implexas, & spinosas Theologiæ difficultates sine coloribus oratorijs, & quasi quadam veste sermonis ingerunt, lineamēta dūtaxat euanida, sine vlla corporis specie deformant.

Quas ob res egregia quadam facultate præditi mihi semper visi sunt illi, qui scholasticam cum oratoria sine vtriusque dispendio norunt contemperare. Vt enim nihil est puerilius, quam cum dicēdi campus alta quædam ex Theologorum petita fontibus desiderat, redundanti verborum luxuria farcire concionem: sic importuna quadam, & rudi, & indigesta scholastica nihil arbitror, aut frigidius, aut miserabilius.

Haber cum sacris concionibus magis quotidianum commercium scriptura, qua nihil ad maiestatem excelsius, aut ad vim efficacius, aut ad omnem copiam vberius reperiri potest: Mare profecto est illud magnum, quod nunquam exaresci t, sed nouis subinde influētium vndiq; rerum incrementis, quasi perpetuis riuis, & fluminibus in immensum fœcūdatur, vnde Augustinus exclamat.

Scripeura.

Mira eloquiorum tuorum profunditas est, quorum ecce ante nos superficies blandiens parvulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas, horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.

Aug. l. 12. confess. c. 14.

Et vbinam gentium maius ad omnem doctrinam præsidium concionator inuenturus est? Si Physica quæritur, num hic rerum omnium causſæ sunt in Deo? si Ethica? num bonorum morum lex est, & officina? si Logica? num veritas est, & lumen mentis? si Iurisprudentia? num sapientiæ, & æquitatis sacrarium? si ipsa facultas oratoria? num magnorum sensuum, & acutissimarum complexionum mater est? Quamobrem præclare Tertullianus spectaculorum amatoribus objicit *sacras litteras grande spectaculum*, & omnium rerum opulentia, atque varietate referti. Si scientiæ, inquit, doctrinæ delectāt, satis est nobis litterarum, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum, nec fabulę, sed veritates, nec strophæ, sed simplicitates. Vis pugillatus, & luctatus? præsto sunt non paria, sed multa, aspice impudicitiam deiectam à castitate, perfidiam cæsam à fide, sęuitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam, & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur: Accedit quod eius fructus, non vnius duntaxat sint tempestatis, sed omnium temporum, neque tantum ad esum, sed ad medelam, quo fit, vt recte cum illa arbore Apocalypsis comparetur, de qua dixit spiritus veritatis.

Tertull. l. de spectacu. lis.

Et ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim per menses singulos, reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.

Quisquis igitur serio concionari volet, scripturam, lōge aliter, quam ille Macedo Homeri Iliadem, non in pretiosissimo scrinio, sed

in ipsis gerat medullis, ac visceribus, & quoties ab ea deflexerit, *toties se extra elementum suum peregrinari existimet*. Quod certe studium insigni figura commendare voluit Deus, cum Ezechielem ad prædicandum mittens, *fili hominis* (ait) *comede volumen istud*, vbi Hieronymus, nisi ante comederimus apertum volumen, docere non possumus filios Israel. Porrò ad sacrarum literarum lectionem, caute, & reuerenter aggrediendum est, neque enim existimandum cum Ciceronem, & Virgilium sine interprete legere tyronibus religio sit, iccre vnicuique illoris, quod aiunt, manibus tanta tractare mysteria, & diserte quidem in ea re præ.icent sanctorum Patrũ interpretationes, quas instar micantium stellarum præpotens Deus in hoc Ecclesiæ firmamento defixit. Quæ ad historiam Hebræam, & Græcam attinent, discimus ex Hieronymo. Allegorias, sensusque anagogicos recludunt Origenes, & Ambrosius. Aptas ad instituendos hominum mores sententias deducunt Gregorius, & Chrysostomus; locis obscuris, & perplexis difficultatibus impeditis, Augustinus præfert facem. Breuem, & facilem interpretationem subijcit Lyrannus tyronibus non contemnẽdus. Omitto Tychonij Afri volumen isagogicum, & Martinij Hypotyposes, quæ canones, & regulas ad varios scripturarum sensus eliciendos tradunt, & tot veteres, nouosque interpretes, quorum Catalogum apud Bellarminum, & Possevinum licet videre. His ergo ducibus facilior sternetur via, ad sacrorum oraculorum intelligentiam, quorum immensa solet esse profunditas.

Hieronym. in Exech.

Interpretes scripturæ, qui legendi.

Regulæ Tychonij explicantur à D. Aug. l. 3. de doctrina Christ. c. 30. tom. 3.

Atque cum multa ex Ecclesiastica historia pendeant ad sensus præsertim litteralis rationem dignoscendam, ea non impigre legenda est, quam Baronius omni laude maior omnium locupletissime digessit. Annotandi præterea in aduersarijs loci communes, ex ijs, quæ quotidianis teruntur lectionibus, siue ad docendum aliquod dogma, siue ad confutandos errores, siue ad morum, & vitæ institutionem, siue ad virtutes inflammandas, siue ad peccata redarguenda, & cætera huiusmodi. Quamuis enim omnia nunc istis syluis, & collectaneis affluere videantur, tamen quod quisque sibi priuato labore delegit, & meditatus est, hoc magis putat suum, hoc securius profert, & vtilius.

Historia Ecclesiast. cognitio.

Hic non segniter videtur inculcandum Hebraicarum literarum studium, quarum vim, pulchritudinemque demiratus Amelius scriptor Græcus Plotini discipulus, fateri cogitur, in Hebræa lingua, quam barbaram Græcorum more appellat, permagnam esse emphasim, breuitatem, perspicuitatem, minus quidem varietatis, quam in Græca, sed minus ambiguitatis, eius autem verba, quia rara sũt testimonia subijciam· ἔχει ἡ βάρβαρα ὀνόματα, πολλὴν μὲν ἔμφασιν, πολλὴν δὲ συντομίαν, ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέσχηκε, καὶ ποικιλίας, καὶ τῶ πλήθους τῆ λέξεως.

Hebraica lingua studium.

Amelij Philosophi Graci de lingua Hebræa iudicium.

Quamobrem, vt nummi præstantiores cẽsentur, qui mole exigui, maiorem pecuniæ summam complectuntur, sic omnium præclarissima, vel eo titulo dicenda est lingua Hebræa, quæ tanta vocabulorum raritate, tot rerum pondera comprehendit. Antonius Possevinus noster, vir acerrimi iudicij, prudẽtissimique consilij in libro secundo bibliothecæ, vbi de studio diuinæ scripturæ tractat diffusius, Hebraicam linguam commendat his verbis. Ortam cum hominis creatione Hebraicam linguam fuisse, atque adeo institutam, qua præcipue mysteria diuinæ sapientiæ exponerentur certissimum est: *In ea vero esse tot sacramenta, quot sunt literæ, tot mysteria, quot cuncta, tot arcana, quot apices*, est quoque verissimum, vt non immerito ipsa veritas dixerit, nõ præteriturũ à lege vnum iota, aut vnum apicem donec omnia fierent: Itaque & iure vocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ Trinitatis nomenq; ipsum Dei ineffabile, cæteraque ad sanctificandas animas in ea continentur, tanquam in abysso profunda secretorum, quæ nunquam possit exhauriri.

Ea quoque potissimæ, ac nobilissimæ partes vniuersi, quæ conspici possunt, sua quæque primum nomina sortitæ sunt, qualia cœlum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipsis imposita nomina complexa est: Quorum significatio totidem elementis, eodemque singularum partium pondere constans, in alijs linguis non est. Præterea nullum idioma, vel pronuntiationis integritate gratius, vel simplicium verborum gratia vberius, vel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij, qui hanc linguam didicerunt. Hæc ille. Adde quod Haymo in 1. ad Corinth. 13. Hebræam linguam Angelicam nominari ab Apostolo dicat, Ideo quod

Haymo in 1. Corinth.

quod eius vsus proprie in cœlo futurus sit post resurrectionem, cui assentiuntur Remigius Viualdus, Ioannes Cardinalis, Viguerius, & alii.

Quod si obijcias viros sanctos, & excellentes Theologos, puta D. Bernardum, & D. Thomam, hoc studio caruisse, respondet minus forte fuisse necessarium, ijs temporibus, quibus erat *vnum fidei labium* in vniuersa Europa: Nunc autem in tanta Hæreticorum perfidia, & calliditate, quæ potest esse cunctatio? Itaque D. Augustinus, & cæteri Patres, quod ipsi fortasse rerum, & occupationum pondere oppressi præstare non potuerunt, hoc alijs vt faciant, suadent, vel si minus possint, ad eos, qui fuerint peritiores huius linguæ, & in fide Catholica sani, quam diligentissime recurrant. Nec minus excolenda Græca est, vt noui testamenti, vt septuaginta interpretum, & Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis, maxime verò Græcorum Patrum intelligentiam assequamur, non quod velim concionem Hebraismis, atque Hellenismis frequentibus intingi. est enim apud populares aures odiosum, verum extra conciones sacro oratori sæpius cum doctis hominibus agendum est, differendum, concertandum, quo linguarum præsidio, nisi tunc armatus fuerit, aut insciam suam fateatur, aut temeritatem prodat necesse est. Quamobrem linguarum studium iuuenibus summopere videtur excolendum, cauendumque ne in Hebræis vana quadam difficultatis opinione quasi *Taraxippo* in ipsis primordijs hebescant. Non est ea linguæ, quæ putatur, austeritas, nihil conanti difficile, modico tantum in ipso limine labore opus est, exforbenda literarum, & coniugationum elementa, maxime ex Bellarmini institutionibus, quæ cæteris methodo, & claritate prælucent, mox eiusdem expositio in psalmum trigesimum tertium aggrediendo, author cum præceptis Grammaticæ conjungendus. Ita quicquid operosæ videtur difficultatis plenum, subito defringetur, & legentibus mirabilis occurret suauitas, *Qui nucleum esse vult, quod est in vetere prouerbio, frangit nucem.*

Lingua Græca studium.

Neque aliam fermè ob caussam, quam ob quotidianas, partim in concionibus, partim extra conciones cum omni genere hominum congressiones, oportet controuersiarum, & Conciliorum, & Canonum, & practicæ Theologiæ, quam casus conscientiæ appellamus, concionatorem esse peritissimum, hæc enim omnia ad scripturam referuntur, & communi quodam vinculo inter se complexa cõtinentur.

Hac vbi Panoplia fuerit instructus concionator, iam ad concionem descendat. In qua constituenda duo, specta, materiam, & formam. Materiam appello argumenta quæ in concionibus tractari solent, formam ipsorum commodam tractationem. Rursus materia alia prima est, alia secunda: prima thema est ex sacra scriptura, quod ad dicendum proponitur, & licet illud quidem videatur in prõptu esse, tamen non minimæ est prudentiæ, ea seligere, quæ rebus, locis, temporibus conueniant, quæstiones altas, subtiles, ambiguas, controuersas, vbi nihil opus est amputare, contra, ea quæ ad mores instituendos potissimum faciant, & præclaram habeant moratæ speciem eruditionis arripere; In quo certè prudentes viros magnum delectum, & iudicium adhibere video. Porrò scripturæ themata, alia sunt exornatiua, vt quæ ad B. Virginis, & Sanctorum laudem attinent, alia adhortatoria, in quibus magna pars concionum est collocata, vt quæ ad pœnitentiam, charitatem, patientiam, & similes virtutes adhortantur. Alia sunt in eodem genere reprehensoria, vt quæ in corrigendis hominum vitijs versantur, qualia sæpe sunt Prophetarum oracula, cum improbis cœlestes minas intentant. Alia consolatoria, vt quæ ad pusillanimes, & abiectos recreandos, permulcendas humanæ vitæ miserias, & spem in Deum excitandam potentissima sunt. Alia didascalica, vt quæ in quæstionibus explicandis desudant, quæ agunt de fide, purgatorio, visione Dei, &cæt. Alia ab hac sublimitate paulò demissiora, & magis familiaria vocantur institutiua, quæ in formanda vitæ disciplina, & tradendis præceptis sunt occupata, qualis est Clementis Alexandri Pædagogus. Alia denique mixta, quæ variorum generum suauem quandam temperiem complexa sunt, & hæc quidem longe probatiora, nam in vno genere tota concione versari plus habet aliquando tædij, minus vtilitatis.

Conformatio concionis.

Materiæ delectus.

Thematum varietas.

Loci communes.

Materia secunda continet argumenta, & probationes, quæ ad illustrandum thema propositum afferuntur. Petuntur autem ex locis, partim communibus, partim etiam proprijs, loci communes illi sunt, de quibus li-

bro 4. disseruimus, definitio, partium enumeratio, genera, causæ, effecta, adiuncta, & cętera, quæ non minus ad sacram, quam profanam Rhetoricam attinent. Loci Theologorũ magis proprij sunt, scriptura, traditiones, Ecclesiæ vniuersalis auctoritas, sacrorum Conciliorum decreta, sanctorum Patrum, & aliorũ saniorum interpretum commentationes, ius Canonicum, historicorum Ecclesiasticorum recensita, & quæ ex ijs fluunt argumentis reuelationes, promissiones, comminationes, vaticinia, figuræ, allegoriæ, parabolæ, sacramenta, ceremoniæ, quæque magis singularia sunt sumpta ex prædestinatione, prouidentia Dei, iustitia, bonitate, amore, cuiusmodi sunt illustratio nominis Dei, gloria Christi, voluntas, & præcepta diuina. Angelorum custodia, orationes Sanctorum, virtutis splendor, peccati turpitudo, magnitudo præmiorum, ac pœnarum, consuetudo, & experientia rerum, naturæ dictamen, conscientiæ testimonium, Ecclesiæ vtilitas, proximorum ædificatio, & offensio, miracula, consolationis spiritus, remedia sacramentorum, humanæ vitæ miseria, vanitas, ac breuitas, mors certa, & incertum eius tempus, hostium nostrorum astutia, mundi peruersitas, & similia, quibus parce nonnulla ex humaniorum litterarum officina poterunt interseri. Atque vt in summa complectantur omnia, tota penè rerum, & argumentorum siluam scriptura, Patres, & ratio suppeditant. Cũ autem in sacris litteris duplex sit sensus, vnus litteralis, alter mysticus, qui in allegoricum, tropilogicum, & anagogicũ subdiuiditur, Litteralis maxime placet doctis, & historicis hominibus; Mysticus, siue spiritualis diffusior est, & popularibus sæpe auribus iucundior: quanquam in eo tenendus est modus, ne insana figurarum dulcedo, nos à corporibus ad vmbras vsquequaque traducat. Quo in genere sæpe errarunt Philo Iudæus, & Origenes, qui ingenij sui acumina putarunt esse sacramenta, & quæ simplici sensu erant interpretanda, in varias allegoriarum picturas detorserunt. Quapropter allegoricas expositiones, vt notat Euthymius persæpe afferre docti negligunt, quod hi sensus facile destruantur, & multis sint ingrati, quid ille dixisset, si recentiorum quorumdam frigidas parabolas legisset, qui non verentur *librum generationis* Deiparam Virginem dicere, tres panes ab amico erogatos Lucæ 11. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: nauicu-

Loci Theologici.

Duplex sensus scripturarum.

Euthym. in psal. 150.

Allegoria vitiosa.

lam, quam ascendit Christus Math. 8. pœnitentiam: quinq; panes, quinque libros Moysis, & duos pisces, humanitatem, & diuinitatem Christi. Hæc dicerentur, si vena vlla generosi spiritus in nobis resideret? Quod vero ad sanctorum Patrum attinet testimonia, nec ista viderentur temerè in concionibus coaceruanda, quod plerique faciunt, qui se pulchros, & beatos putant, si vel ad doctrinæ ostentationem, vel ad memoriæ miraculum alia alijs ingerant, & in vernacula concione, nihil nisi peregrinam linguam sonent. Quanto prudentius est eorum consilium, qui si quæ sunt è Patribus minus speciosa, vulgari lingua pertexunt, additis tantũ vocabulis, in quibus maior vis inest, aut gratia, sic enim, & memoriæ subsidium, & temporis paratur lucrum. Iam vero non in rationibus, quę ingenij solertia inueniuntur, multũ valẽt definitiones, & causę, & effecta, & adiuncta, & partes: flos autem, & pulchritudo ab eximijs similibus in totum corpus orationis emanat.

Testimonia SS. Patrum cum industria proferenda.

Forma concionum non est vna, sed pro locorum, temporum, personarum, argumentorum denique ipsorum varietate, in varias tribuitur partes. Imperitus est concionator, qui eandem crepidam omnium pedibus conatur induere, videndum est, quid cuiusque aures ferant, quid palatum expetat, sed maxime, quid salutem vniuersorum conducat. Rursus ex materia alia subinde formarum consurgit diuersitas, aliter enim tractatur exornatiuum genus, aliter didascalicum, aliter adhortatorium. Exornatiuum plus ex sua natura floris expetit & facundiæ, licet enim omnis, quæ de rebus diuinis habetur oratio plus olere debeat grauitatis, & sanctimoniæ, quam artis, & curæ, tamen fieri non potest, quin in istis speciosis argumentis, qualia sunt, aut Christi natiuitas, aut B. Virginis encomia, aut Sanctorum laudes, multa liquidius, & ornatius effluant. Quis enim in illa laudatione Agnetis, quæ est apud D. Ambrosium, & acumina, & flores eloquentiæ singulares non agnoscit, *nomen virginis titulus est pudoris.* Apellabo martyrem, prædicaui satis, prolixa laudatio est, quæ non quæritur, sed tenetur. Faceſſant igitur ingenia, eloquentia conticescat, vox vna præconium est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant:

Forma, & character concionum. Exornatiua floridius tractanda.

Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest, quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur,

tur. Hæc duodecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior est crudelitas, quæ minusculæ non pepercit ætati; Imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuitne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit, quo ferrum reciperet, habuit, quo ferrum vinceret: Aristius ætatis puellæ toruos etiam parentum vultus ferre non possunt, & acu districta, solent puncta fieri quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc strictis dentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris.

Vides quam acutæ, & exculptæ sententiæ, & quo errore teneantur, qui ista argumenta eodem stylo, quo cætera tractanda existimant: Longè enim diuersa sunt ab aliis, & suopte ingenio toros, atque expolitiones quamquam modestas desiderant. Idipsum in oratione Basilij de laudibus B. Virginis, & sermone Procopij Diaconi, & Cartophylactis in Marcum, ex Nazianzeni denique, & Chrysostomi concionibus facilè possumus agnoscere. Quin etiam non alium seruant ordinem, quam eum, de quo in exornatiuo genere dictum est; Narrant, exaggerant, attollunt, inculcant, conferunt, exclamant, discursiones tamen ad instituendos mores, aliquando longiores admittunt.

Adhortatorium quomodo tractandum

Adhortatorium minus requirit concinnitatis, sed plus coloris, sumit enim certa capita, quibus & hortetur ad bona, & dehortetur a malis, qualia sunt Dei gloria, Ecclesiæ decus, nostra ipsorum & vtilitas, pœnæ & præmia, hæc constanti nexu exequitur, vrget, inflat, premit, reprehendit, consolatur, ad summum plus est in affectibus & figuris sententiæ, quam in delectu, & sculptura verborum. Quo in genere sæpe admirabilis est D. Augustinus, nam & monendo rationum robore conuincit, & consolando plenus est suauitatis, & reprehendendo grauem quandam sanctimoniam præfert, quæ non insultat, sed *viscera miseri cordiæ* compatitur. Et hoc genus efficacissimum est, exemplum sit istud: Ab incantoribus, & sortilegis deterret homines alioqui istis vitiis satis mancipatos, vide qua grauitate, & misericordia! *Fratres mei non vos plangam quotidie inuenio ista, & quid faciam nondum persuadeo Christianis in Christo spem esse ponendam? ecce si cui factum est remedium, moriatur. Quam multi enim cũ remediis mortui sunt, & quam multi sine remediis vixerunt. Qua fronte exit anima ad Deum? perdidit si, num Christi, accepit signum Diaboli. An forte dicet, non perdidi signum Christi? ergo signum Christi cum signo Diaboli habuisti. Non vult Christus communionem, sed solus vult possidere, quod emit, tanti emit, vt solus possideat, tu facis ei consortem Diabolum, cui te per peccatum vendideras. Va duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt Diabolo,* (deinde) *cognoscamus ergo agnum fratres, cognoscamus pretium nostrum.*

Generis didascalici tractatio.

Genus didascalicum duplici modo tractatur, vel enim demissius ad popularem captum familiarissimis similibus, & actuosis figuris, qua in parte, sancti quoq; Augustini prudentia omnino admirabilis est, ita plerunque quæstiones altas, & subtiles ad rudiorũ intelligẽtiam format, & fingit, vt in sermone de S. Vincentio data occasione occurrit in disputationem de corpore spirituali, vide quo artificio, quam miti simplicitate, & cãdore styli.

Popularis character Augusti.

In sanitate (inquit) magnum est nihil sentire, multa habemus intus in visceribus nostris, quis ea nostrum sciret, nisi in corporibus nostris laniatis videret? viscera nostra interiora, nostra quæ dicuntur intestina, vnde nouimus? & nunc est bonum, quando illa non sentimus, tunc sani sumus. Dicis alicui, obserua stomachum, respondet tibi, quid est stomachus? Felix ignorantia, nescit vbi habeat, quod semper sanum habet, si sanũ non esset, sentiret, si sentiret, non bono suo sciret.

Sed quamuis laudata corporis sanitate venimus ad celeritatem motus: & inuenimus nos plumbeos quodammodo. Quanta est celeritas cœlestium corporum? Vis nosse quanta sit? intueris solem, & tibi videtur, quasi nõ moueatur, & tamen mouetur. Forte dicis mouetur, sed tardius, vis nosse quanta celeritate moueatur? vis ratione colligere quod nõ sentis aspectu? si recta via ab oriente vsque in occidentem, in hac terra veredis quisque currens, per quot dies perueniret, qualibet equorum velocitate ferretur, quot mansiones ageret? & cætera, quæ fusè persequitur, quasi mãsa in os ingerens.

Aliter

Aliter didascalicum genus tractatur ad eruditarum aurium institutionem, doctis, & accuratis argumentis, expositione diuersarũ sententiarum, cum delectu melioris, testimonijs, exemplis, elaboratis similitudinibus, & tota illa supellectile magnificæ orationis, quæ interdum quanquam parcius assumenda est.

Dispositio sermonum. Primus ordo ferme sermonis arte.

Iam dispositio quoque pro varijs argumẽtis varia esse solet.

Vna est sine arte, naturali cursu fluẽs, qualis in paraphrasi, & homilijs veterum in historijs, & parabolis esse solet.

Paraphrasis siquidem textum sacrum exponit seruato eodem ordinis filo, singulis insistens, omnia discutiens, quãquam breuissimè hic ordo interpretum potiùs est, quàm oratorum, est enim tedij plenus apud eruditas præsertim aures, nisi lepore, & venustate quadam aspergatur.

Homilia magis sapit oratorium, & adipale amplificationibus, & excursionibus ad mores instituendos paulò longiusculis vtens, cæteroqui totam Euangelij seriem familiari sermone percurrit, atque explicat.

Historica sæpè partitionem suopte ingenio suggerunt, vt Euangelium de diuite epulone, eiusdem diuitis, & Lazari conditionem in terris, deinde vtriusque mortem: tertio statũ in alia vita.

In parabolis primum ostendimus scopum parabolæ, secundo signantis, & rei signatæ commercium declaramus. Tertiò ad mores informandos deducimus. Et hæc, vt dixi, naturali fermè tenore manant liquidius.

Secundus dispositionis modus.

Secundus ordo pendet magis ex arbitrio, & arte oratoris, qui fit, vel cum ex toto Euangelio, duo, aut tria quædam capita discutienda proponantur minimè inter se cohærentia, qualia essent in Euãgelio de socru Petri, priorum hominum perpessiones, & inuocatio Sãctorum, quæ sanè aliquando se insinuant lenocinio varietatis, quod facilè fit in multis argumentis afferre aliqua in medium spectabilioris notæ, minus tamen habent ordinis, & nescio, an magis fructu, & vtilitate respondeant.

Pulchrius igitur res procedit, cum ex toto Euangelio ea deliguntur capita, quæ ordinem, & nexum habeant, vt ex vno in aliud commoda succedat digressio. Sic in Euangelio de surdo, & muto, primum tyrannis Dæmonis ostendetur, deinde, quo pacto aduersus animas Dei charactere signatas eandem exerceat: tertiò qui inde, & quam tetri, ac funesti consequantur effectus.

Solet autem istud accommodatius fieri, cũ in ipso themate, sententiaque ad dicendum proposita, quasi fruges in semine, sic tota vis, & ratio concionis includitur, vt in illo *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Si dicatur de actu dilectionis, de obiecto dilecto, rationeque diligendi; Sed quod etiam videtur ingeniosius, in vna plerunque vocula tota concio fundabitur, vt in illud *Calicem meum bibetis.* Si dicatur de duplici calice Babylonis, & Christi.

Denique sæpè non tam spectantur verba, quam ipsius Euangelij scopus, in quem recta collineat, & instituitur oratio, modo de ieiunio, modo de charitate, & de qualibet alia insigni materia. Methodus autem propriæ solertiæ permittitur, quæ sumit argumenta, nunc ab vniuersis capitibus, vt antiquitate, honestate, vtilitate, nunc à cauſſis, qui mos frequentissimus esse solet, nunc ab adiunctis rerum, nunc vtrimque allatis sententijs quæstio disceptatur, & dissoluitur, cæteriſque eiusmodi industriæ adminiculis roboratur.

Tertius modus dispondendi symbolicus.

Tertius modus, qui solet habere aucupium quoddam nouæ, & gratæ delectationis, est symbolicus: cum thema per symbola, & imagines tractatur, quod varijs modis contingit.

Vel enim sumitur historia, vt si concionator de obedientia dicturus, Isaacum sub paterno cultro effigiet, & in hoc typo omnes obedientiæ proprietates, atque ornamenta proponat.

Vel adhibetur tantum similitudo, vt cum sub ægroti imagine tota pœnitentiæ ratio explicatur.

Vel allegoria, vt cum iudicium in libro septem sigillis obsignato proponitur, vel per continuam antithesin Apostoli cum luce, & sale allatis vtrimque proprietatibus conferãtur.

Vel certè illustris aliqua figura instar emblematis depingitur, in cuius explicatione, variarumque partium accommodatione tota demum opera insumitur. Vt si de prouidentia dicturus, pro fundamento sumas Ezechielis visionem, & mystica animalia, in quibus eandem expressam fuisse Apollinaris, atque post illum, Polychronius censuit.

Vel si de patientia sermonem facturus, pri-

mum

mum subijciam illam oculis, tanquam honestam virginem iis coloribus expressam, quibus Tertullianus non ignobilis artifex depinxit. Vultus illi tranquillus, & placidus, frons pura, nulla mœroris, aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate non infœlicitate dejectis, os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis, & innoxijs: Motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus, cæterum amictus circum nectora candidus, & corpori impressus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno, spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui in turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est teneræ simplicitatis apertus, & simplex, quem tertio vidit Helias. In eodem genere est currus auaritiæ apud Bernardum.

Tertull. de patientia.

Auaritia rotis vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porro iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas, & his vnus auriga ambobus præsidet habendi ardor.

Hæc amplam dicendi materiam suggerūt, sed vt libere fatear, hic modus nisi summa prudentia, & dexteritate tractetur, ostendit quippiam iuuenile; & leuiculum, quod momento temporis defloreſcit; Idcirco haud eorum probarim institutum, qui nunquam acquiescunt, nisi per symbola, & imagines concionati fuerint.

Quartus modus est per παράδοξον, cum quæstio quædam à communi, & plebeio sensu abhorrens, quales sunt in Christiana disciplina permultę, grauiter, & copiose tractatur, qualis est illa D. Chrysostomi, *quod nemo læditur, nisi à seipso*. Idcirco nouitatem actionis excusat in ipso limine, οἶδα μὲν ὅτι πᾶς παχυτέροις, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κεκλημένοις, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοις, καὶ ἀμαθέσι τοῖς πολλοῖς ἡδονῆς τῆς νοερᾶς οὐ σφόδρα ἀντεχομένοις καινὸς ἐμοὶ, καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δόξει. *Scio fore vt crassioribus quippe præsentibus rebus inhiant, ac terræ iunt affixi, & sensuū voluptatibus seruiunt spiritualibus, non admodū dediti noua hæc, admirabilisq; videatur oratio.*

Quartus modus per paradox.

Video & quintam quandam formam, per dialogos, & prosopopeias induci, & dramata, & senatusconsulta, & actiones iudiciarias fieri in concionibus, de qua viri prudentes viderint, sed nisi præstans quædam facultas, & industria hanc agendi rationem imeat periculum est ne incidat in vitium κακοζηλίας. Hæc de varijs characteribus concionum.

Quintus modus per dial. &c.

Partes concionis.

Nunc de partibus concionis videamus, nolo concionatorem indisertum, nolo nimis oratorem esse, quo vitio laborant nonnulli, qui veteres quasdam partitiones è schola religiosius obseruant, exordia, & narrationes, confirmationes quoque, & perorationes scrupulose digerunt, & artificium suum, vel potius infantiam produnt. Non enim Dei spiritus scholæ legibus vinctus tenetur, quanquam nec scholastici Rhetores, hunc partium numerum semper necessarium esse voluerunt, sed partitionem duntaxat, & probationem. Primum igitur illi aditus prolixi, fluentes, calamistrati, toti à sacris concionibus relegentur, si lōgior fueris in exordio, statim auditores permulti prolixitatem sermonis formidanter demittunt (quod ait ille) auriculas, *vt iniquæ mentis asellī*, si compriot, dabis suspicionem fuci, vbi minime fucatum esse oportet; si extra rem vageris, ad metā te tacita reuocabit omnium conscientia. Raro contingit, vt orator, vel à se, vel ab auditorū persona debeat exordiri, si tamen euentus aliquis suaserit, non veto, sed parcè, & prudenter faciendum moneo.

Exordia concionum.

Quæ igitur exordia, inquies, apta sunt cōcionibus? Primum ante precationem video apud graues personas placere simplicem rei expositionem, & totius concionis diuisionem: neque enim istis assentior, qui putant senile, & frigidum partiri orationem, quod longe sit ingeniosius artem occultare, & auditorem toto tempore suspensum tenere.

Procul istæ artis, & ingenij argutiæ, quæ me ducturus est orator lubenter inspicio, viam tenenti gratius est iter, hospes, & peregrinus in rebus languet citius. Nolo qui me suspendat, & cruciet, volo qui me doceat. Nec verendum est, ne quid nimium lucis habeat oratio, rarius istud peccatum est, veniā statim meretur.

Isagoge orationis.

Ne quid tamen dissimulem, simplicem istam rerum diuisionem nimis austerum, & siccum exordium nonnulli putant: Dandum erit fortasse quiddam auribus plenius, si res videatur expetere. Post precationem, instar iusti, & maxime proprij exordij, fieri solet, quæ à nonnullis λόγου εἰσαγωγὴ introductio sermonis appellatur, quę fit ei breuis quædā, & grauis dissertatio instituitur, quę re-

ctà in materiam propositam influat, vt genus in speciem. Hæc ratio exordiendi pulchra est, & antiquis familiarissima, sic D. Chrysostomus in sermone de S. Andrea, *inuenit hic prior fratrem suum*, apte exordium ducit à communione mutui cuiusdam amoris, quem hominum pectoribus Deus indidit. Cum à principio, inquit, Deus hominem fingeret, noluit solum esse, sed largitus est mulieris auxilium, & vt vnà cohabitarent instituit. Sic in parabola de *seruo nequam*, & in socium crudeli, vbi exemplum statuitur de misericordia, & iustitia, aptum erit exordium, si dicatur. Mundum quasi duabus columnis ijsdem virtutibus sustineri. In id quoque genus commode incidunt axiomata Theologica, & Philosophica, parabolæ, exempla, similitudines. A simili exorditur D. Augustinus sermone 22. *aurum de terra eligere, qui nouerunt, vbi diuitem senserunt venam, ibi quicquid artis est, quicquid laboris impendunt*. Et Theodoretus nobilē orationem de prouidentia à similitudine piscatorum τῶν θαλάττιον βιὸν ἀσπαζομένον οἱ μὲν τὰς φορτίδας ἐρόττουσιν, Item orationem de natura hominis, à simili de magnete cum sacris literis, & sermonem 11. ab Aristippo μητροδιδάκτω. Cæterum cauendum ne ista sermonis Isagoge primum sit aliena, deinde ne nimis prolixa, sed concioni prudenti quadam mensura dispensetur.

D. Aug. de S. Vincentio.

Alia exordia rem statim aggrediuntur, & prima aggressione tangunt, vt *In passione, quæ nobis recitata est, euidenter ostenditur. Iudex ferox, tortor cruentus, martyr inuictus*. Alia fiunt ex abrupto, vt apud D. Basilium, *Leo rugiet, & quis non timebit?*

propositio & confirmatio.

Narratio nulla est in concione, quæ procemium necessariò consequatur, multæ tamen occurrunt παραδηγήσεις (vt Græci appellant) quæ si appositè fiant & ex optimis afferantur authoribus, frugiferæ sunt, & plebeijs præsertim auribus periucundæ. Porrò narrationis locum tenet propositio illa generalis, in qua tanquam in cardine tota vertitur concio, huic succedit confirmatio, potissima pars orationis, varijs constans argumentis, vel si quid refellendum occurrat, confutatio. Claudit totam concionem, peroratio, quæ fieri solet, non scholastico stylo, ea scilicet repetendo ad ostētationem memoriæ, quę per totam orationem longè, lateque sparsa fuerint, sed per acrem quandam exhortationem, quæ vel nouas, easque potioris notæ rationes contineat, vel certe iam delibatas robustiore quadam vi, & lacertis imprimat, vt infixos aculeos intimis auditorum pectoribus relinquat. Per apostrophen, aut abruptum finem facere iuuerit aliquando, modo ne quid nimis frequens, & affectatum.

Peroratio.

Elocutio cōcionum.

De elocutione quid attinet plura dicere? cum putem me in hac parte Logodædalo homini imprimis diserto satis fecisse. Etiam vos censetis, & amplectimini, quod summis concionatoribus placere video, qui de sacri oratoris eloquutione hæc præcipiunt. Habet eloquentiam sine affectione, candorem sine fuco, grauitatem sine tumore. Sit mediocriter, acuta nō hebes; nō redundet luxuria verborū, sed neque sit sterilis; sit suauis non ingrata; sit modicè accurata, non vilis, nec abiecta, nec humi repens; ante omnia sit viuida, spirans, succi plena, & roboris, modo vbique sit etiam apta. Quæritis etiam an numeros, & figuras probem? dixi antea religionem non plane renunciare ingenio, sed eius vim, & impetum moderari, nolo aucupem syllabarum fieri cōcionatorem, nolo periodos circumtondere, nolo anxia quadam lima cruciare, puerile enim vitium est, & vix in ipsis rostris ferendum, certa tamen interualla, quæ fluere solēt, vel mediocriter exercitatis nō veto. Addo etiā figuras, sed quas? non Neronianas, aut Glyconias, quas doctas fortasse inepti dixerint, nos ista tessellatæ orationis leuicula quædam choragia tyronibus pueris relinquamus, qui quam sæpè Porcæ naribus aureas armillas imponūt, ex scholis nosse possumus. At nos primum caueamus, ne accersitæ sint nostræ figuræ, & quasi meditatæ, ne prodeant ex vmbraculis, nō quidem vocatæ, sed irreptitiæ, deinde se ostētent hilarius, mox iactent etiam insolentius: hæc enim eloquentia iuuenilis est, & à pijs sēsibus ad Sirenularum cantus animos auocat. Figuræ assumendę sunt, partim vt nimis vilē, & strigosam orationem vindicent ab humilitate, & sordibus; partim vt nimis austeram modico quodam cultu exhilarent, partim etiam vt motus celerius vibrent, imprimant validius, defigant altius. Quamobrem nonnullæ in exornatiuo genere paulo cultiores permittuntur, quales sunt distributiones, antitheta, & descriptiones, quibus nonnunquam prudenter, & opportune SS. Patres vtuntur. In eo genere est illa antithesis sancti Fulgentij, *Heri Rex noster trabea carnis indutus, de aula v-*

Carolus Regius.

Concionum figuræ quales?

S. Fulgent. in serm. de SS. In noc-

teri

ueri Virginalis egrediens, visitare dignatus est mundum: hodie miles de tabernaculo corporis exiens triumphator migrauit in cœlum, & c. quę ille fusius prosequitur, in quibus apparet quidam ornatus, sed minime adscititius, ac importunus; deinde, quo dictionis ad grauitatem temperamento nosse vos arbitror.

Descript. in concionibus quales.

Eadem lege admittuntur descriptiones, nō in parergis, vt ludant in describenda crepida, aut equo phalerato, aut venustulæ mulieris facie, sed vt motui, qui imprimendus est famulētur. Quamobrem & in sermone de SS. Innocentibus Basilius Seleuciæ præclara hypotyposi describit infantes illos miselios, eiulantes, ad gladiorum fulgorem conniuentibus oculis in vlnas matrum reflexos. Matres furentibus similes, aliam aliō per vrbem discurrentes, cum illis miserabilibus suis oneribus locum fugæ quæritātes; alias lacero amiculo; alias proiecto fugientes; alias sparsa coma filiolos inumbrātes; aliam se cursu proripientem; aliam deprehensam, quæ timore diriguerat, & manantes lachrymis oculos, aspectumque, partim adstricti ensis impetum, partim ad innocentis animulam, quæ iam erat sub ictu, diuidebat, aliam quæ se ferientibus per confertissima tela irruens opponebat; aliam quæ stupore prius, quam soboles eius vulnere corruerat. Hæc quidem grauia sunt, & ita martyrū per pestiones, infernorum cruciatus, æternæ vitæ delicias, peccatorum turpitudinem suauissimi Patres plerunque describunt, sed in extraneas descriptiones, quæ nihil habent præter pompam, nunquam degenerant.

Basilius Seleucia in sermone de SS. Innocent.

Innocentiū Pueror. martyr. egregiè descriptiō.

Addo frequētiores esse debere figuras illas, quæ ad docēdum faciunt, quales sunt interrogationes, responsiones, dialogismi, quam cæteras, & certè in iisdem multus est D. Augustinus, quo fit vt illam vim torrentis ingenij, plebeiis etiam auribus quam familiariter attēperet, vt, *quærit aliquando humana curiositas, & dicit sibi, putàsne per illud spirituale corpus videbimus Deum? Cito quidem respondari potest in loco non videtur Deus, per partes non videtur Deus, spatiis diffusis, interuallis & separatus non videtur Deus.*

Hæc, & similia ad perspicuitatem orationis multum iuuant, in motibus, & affectibus, quos diuinus orator à Deo potissimum mentium Domino flagitare debet: multum dominātur vehementiores sententiarum figuræ, vt exclamationes, auersiones, conuersiones, deprecationes sermocinationes, & cætera, de quibus alius disserendi locus. Accedat ipsa corporis eloquentia pronunciatio, quæ elucear in voce clara, æquabili, varia pro rerum, quæ dicuntur natura, familiari præsertim, ac natura, corporisque constitutioni accommodata. Gestus rerum, sententiarumque naturam sequatur, gaudeat concionator moderata grauitate, ac naturali decoro, sit vultus serenus, & ita se componat, qualem decet eum, cuius vt tota vita, sic actio pictura quædam esse debet decoræ honestatis. Hæc vobis ἐν τύπῳ nunc, vt cum sapientissimo doctore Gregorio claudam, scitote, cōcionis, siue multitudinis corpus, cui verba facere oportet, instar esse variæ cuiusdam, ac multiplicis belluæ, ex multis animantibus magnis iuxta, paruisq;, nec non feris, ac mitibus conflatæ, quam qui verbis cicurare, & ducere aggreditur, huic in natura adeo præposterа, & prodigiosa gubernanda maximus procul dubio subeundus est labor, *vt tam simplex sit conscientia, quam varius, & multiplex scientia,* ad omnium animos apte compositeque si bi adiungendos, & vnicuique distribuendum τὸ τοῦ λόγου σιτομέτριον demensum sermonis: itaque prima pars, & ferme tota huius sacræ eloquentiæ prudentia est, & perpetuum cum Deo commercium, tanti enim sumus omnes, quantum ab eo cœlesti fonte respergimur, à quo omnis ab eterno manat, & manabit opulentia.

Gregor. orat. 1.

Θηρίον πολυκέφαλον καὶ πολυμορφον.

Ἁπλοῦς μὲν τὴν ὀρθότητα παντοδαπὸς δὲ καὶ πολύτροπος τὴν πρὸς ἕκαστα οἰκείωσιν.

CHRYSOSTOMVS, SIVE IDEA.

LIBER DECIMVS SEXTVS.

PRAEFATIO.

SAtis multa, vt arbitror de vtraque eloquentia diximus, & ipse qui opere pasci videbatur animus, post variorum sermonum curricula portum quærit, in quo suauius, & gloriosius conquiescat: Nullus autem commodior visus est, quam si tuis auspicijs inchoatum, hoc quicquid est operis (ô merito inter Sanctos eloquentissime, & inter eloquentes sanctissime Ioannes Chrysostome) per tuas laudes absoluerem. Quamquam quid dixi? nemo est qui tuarum laudum partē complecti possit, tam angustijs humanæ mentis, & eloquentiæ limitibus, nisi tu fluminis illius aurei riuulos, qui ex tuo beato pectore tam fœliciter emanarunt, præsens, & propitius effuderis. Itaque te ostendam tibi in hac arce cœlestis eloquentiæ constitutum, non meis quidem lineamentis, sed tuis coloribus, quos in hanc vsque posteritatem transfusos sæculorum mirabitur æternitas. Habent hoc ab arte nonnunquam lutei parietes, vt inducti rectorio, varijsque picturis collustrati fulgeant, & quod à natura denegatum est nitoris, & gratiæ, hoc artis opera consequantur. At vero nobiles marmoris crustæ, quas suis ipsa coloribus, & ornamentis natura rerum parens decorauit, proprijs enitescunt opibus, nec ingenitam pulchritudinem falso quodam gloriæ simulachro mentiuntur. Ita profecto magnæ illius tuæ mentis virtus in tam illustri loco, in tam nobili præclarissimorū ingeniorū monumento condita est, atque collocata, vt ipsa se suis diuitijs ostentet, & oratorum potius obruat industriam, quàm ab oratione mutuetur aliquid nouæ commendationis.

Tu igitur cœlo recepta Mens hunc postremum laborem, qui ad te vltro decurrit, quia tuus est, in tuam tutelam assere, & vniuerso operi fœlicem quam potes coronidem impone.

Character grauis concionatoris.

CAPVT I.

ANtequam ad virtutes Chrysostomi deueniam, quem instar omnium esse ostendam, visum est aliquot ἰδέας siue formas sacrorum oratorum, qui in vario genere floruerunt, commemoratis etiam quæ virtutibus aduersari solent vitijs exponere, quo plenior sit rei totius intelligentia. Grauis igitur plerumque talis est. Mentem habet excelsam, & magnarum rerum cogitationibus exaggeratam, nihil in eo humile, fractum, demissum, longe est ab aulicarum assentationum ingenio, calliditatem, & versatilis in pectoris lubricos flexus auersatur, raro petit, rarius prehensat, rarissimè blanditur, numquam adulatur. In conuictu non est demissè comis, aut vultu sæpius renidēs, sed plenus maiestatis, sermones infert de rebus magnis, vel si de paruis,

& ex-

& exilibus dicat, conuertit ad magna. Vix otiosum quidpiam dixerit, non quærit quæ fuerit hoc anno hyems Italiæ? an cura futura sit annona? Quid dicant Selenodromiosum prognostica, futuros ne morbos, aut fœno nocituros imbres pronuncient? Quid noui portet Gallicus Mercurius, & an se mouent Heluetij? Hinc, & similia narrationum genera, quæ apud graues personas putida sunt, nauseanti stomacho repudiat, & continuo de rebus diuinis, temperatè tamen loquitur. Atque vt est magnæ auctoritatis, sermones, & mentes hominum, quò vult rapit, & in omni cœtu non imperio, sed vita atque ingenio dominatur.

Grauitas & constantia laud.

In dictis est vera, exonstans in factis, aduersus facetos serius, in improbos asper, ad potentiorum obsequia rigidus, ad dissimulationem parum aptus, ad fomenta cupiditatibus hominum ministranda, numquam flexibilis, ad vitia exagitanda ore, & vultu compositus. Summum enim putat nefas officio vitam anteponere, & viuendi desiderio honestatem, propter quam vita expetenda est, amittere. Hæret præterea totus sibi, vel potius origini suæ Deo, animum impensè colit, in corporis cura parcus est, quam valetudine, non voluptate metitur, in orationibus creber, multus in vigiliis, magnis semper curis, & cogitationibus distractus, ad summum in promouendo Dei cultu totus.

Hæc fermè in priuata vita. In concionibus spirat quam impressè moribus maiestatem. Argumentis delectatur haud probabilibus, sed planè firmis, solidis, & quæ sint æternæ veritatis. Omnium inuentionum seminarium habet in sacris litteris collocatum, raro peregrinam doctrinam accersit aut si quid aspergit, cauet maximè ne ostentet, non multa Græcè dicit, aut Hebraicè, historias, imagines, γνώμας, parabolas, & cætera quæ in humaniorum litterarum sunt instrumento, vel vtere iubet, vel si quid excidit, contemnendo potius vsurpat, quàm ostentando. Contrà insignes habet ex Prophetis, Apostolis, sed maximè ex Christi Domini sententijs locos, in quibus vim permagnam facit, hæc expendit, hæc inculcat, & quasi malleis cudit, atque imprimit pectoribus, his venatur animos, his impugnat, & tamquam machinis capit. De mysterijs, vita, factis, verbis, & morte Domini frequentissimè loquitur, & magnificentissima oratione hæc exaggerat.

Dei concionum grauis.

In dispositione argumentorum non vult videri Rhetor, de industria tractum, & collocationem obscurat, vt impetu fluere, non curam olere videatur oratio, maior est enim, quam qui minutis scholasticorum præceptis subijciatur, artis suspicionem refugit, habet tamen artificium grande, quod pauci sciunt, sed qui hominis ingenium nouere melius animaduertunt. Genus dicendi sequitur non verbis volucre, & incitatum, sed pressum, acre, seuerum, sententijs adstrictum. Consulto fugit sensus sculptos, amabiles, & lasciuiosos, vernantes figuras, & delicatorum verborum violas, tum spissos, & productos exitus, tum orationem numerosis legibus circumscriptam ferre non potest, saccum potius induret, aut cymbalis personaret, quàm se vinciret necessitate sermonis certo quodam tinnitu puerliter exultantis. At si quæ sunt graues sententiarum figuræ, quæ dicentis libertatem exprimant, quæ iubeant, quæ castigent, quæ execrentur, has lubentius arripit.

Luctatur crebro cum vitijs, crebrius etiam cum fidei hostibus congreditur, & in hoc dicendi argumento regnat, docet acutè, pugnat acriter, potentissimè conuincit, insectatur generosè, & iubet, & omnia quasi ex tripode loquitur. In gestu sæpius est sedatior, nisi res aliter postulet, multum tamen se commouere non putat esse grauitatis, quod si his virtutibus statura quoque corporis procera, & aceres oculi, & maiestas incessus, & sparsi iam aliquot temporibus cani accedant, naturam dixeris ad cumulatam operis perfectionem fuisse velificatam.

Afferuntur Exempla istius grauitatis, & expenduntur.

CAPVT II.

MVLTA passim huiusmodi stylo conscripta occurrunt in sanctorum Patrum libris, non omnes tamen in eo dicendi genere pares fuere, sed alij remissius videntur habuisse, prout varia ferebant hominum ingenia. Inter Græcos Athanasius maximè grauis est, cuius vt vita fulgur, sic oratio fulmen extitit, minus itaque floris habet, quàm cæteri, minus olet scholæ delicias, quàm

Athanasij grauitas.

Diuus Gregorius Nazianzenus, Basilius, Chrysostomus, habet tamen orationem grandem, & suo animo parem.

Athanasius inuocat animã Pauli.

Talia sunt ista in Apologia ad Constantium, vbi orationem orsus isdem fermè verbis, quibus Diuus Paulus apud Agrippam Regem, in ipso limine beatam illam Apostoli animam inuocat, quem intercessorem pro se haud Imperatorem fieri cupit, quod & ipse veritatis sit præco, & à Christiano Principe, tantus Christianorum Princeps auditi mereatur. Hæc ante non vastè, & tragicè extulit, sed prestè, & grauiter; nam statim post sancti Pauli verba, percommodè subijcit, *Siquidem Beati Pauli verbis vtens, illum apud te meum intercessorem facio.* In hoc autem argumento, & in alijs, vbicumque potest, sacras historias aspergit, aut sententias, vt totus videatur se ad hanc palæstram conformare.

In Apologia ad Constãtium.

Deinde hoc, quod sequitur, quàm generosi spiritus? vbi calumniam de traducto apud Constantem fratrem Imperatore Constantio refellens. *Pudet* (inquit) *reuera vel diluendo de ista re mentionem facere. Quapropter me aliys quidem percunctantibus respondere velim, ne iterum, dum excuso me, suspicionem animis relinquam.* Num putes videre te Leonẽ à turba canum circumuentum, quos ne dignatur quidem suæ generositatis memor aspicere. Mox ad ipsam conuersus Principem. *Tua autem pietati magna, & clara voce respondeo, manuque extensa quod dici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor.* Videant illi qui ὄρκον Demosthenis mirantur, num & hic minus habeat grauitatis.

In Apologia de fuga sua.

Et cum Ariani illi fugam, & timiditatem obijcerent, quanta generositate ostendit, oportuisse igitur se, si ex istorum sententia magnanimus fieri voluisset, Arianam crudelitatem expleuisse suo sanguine, & quod languorem animi alijs abijciant, non studiosi virtutis, sed auidi cruoris, non ipsi quidem fortes, sed in ferina fœuitia leporibus timidiores.

Tum ibidem cum insectatur Arianorum vitia, non conuiciatur muliebriter, sed affert flagitia magna, & nimis testata. Postremò illud subiungit, *Singuli igitur singulis vitijs excellunt, vna tamen omnibus in genere, & communis macula est, quod pro hæresi sua, bellog, in Christum, non Christiani amplius, sed Ariani appellantur.*

At verò cùm illam funestissimam tragœdiam describit per scelleratissimum Georgium in Ecclesiam inuectam, narratio plena est grauitatis, & horroris, nihil habet ambitiosæ, & diffusæ amplificationis. Ibi Virgines intaminatæ nudantur, Monachi pedibus obtriti animam efflant, subijciuntur seruilibus flagris matronæ, sacri baptismi fontibus iniiciuntur flammæ, aues & nuces pineæ inter effusam improborum lætitiam, Ecclesiarumque vastitatem, idolis immolantur, quæ ille sine multa ἀνάγνωσι sanctè, & grauiter deplorans, lõgè magis credibilia facit.

De perfect. ad Orthodoxos.

Cypriani grauitas.

Inter Latinos magnam habet dicendi grauitatem sanctus Cyprianus, qui profecto mihi videtur post illam ad Donatum epistolam mollioribus adhuc luxuriantem cincinnulis omnes dicendi Veneres abiecisse, totumque se ad seuerius dicendi genus climasse. Nam ista quæ dicta sunt contra mulieres in balneis diuersantes cuius spiritus sunt?

In aduersus balneas, ex D. Cypr. de discip. & hab. Virgin. pa. 232. S. Cypr amplificat. sunt graues & gener. Vellicant ista verba, & multum habent γοργότητος. Notum Herodoti dictum.

Quid verò quæ promiscuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curiosis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata prostituunt, quæ cùm viros, atque à viris nudæ vident turpiter, ac videntur, nonne ipsæ illecebram vitijs præstant? nonne ad corruptelam, & iniuriam suam desideria præsentium sollicitant, & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantum reficiendi corpusculi cura est, & lauandi. Non te purgat ista defensio; nec lasciuiæ, & petulantiæ crimen excusat, Sordidat lauatio ista, non abluit, nec emundat membra, sed maculat.

ἄμα εἰ χιτῶνι ἑνὸς ἱμάτιον συνεμπλέκεται ἢ τὴν ἀιδῶ γυνή.

Impudicè tu neminem conspicis, sed ipsa conspicieris impudicè: oculos tuos turpi ob lectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. Spectaculum de lauacro facis: theatro sunt fœdiora quò conuenis; verecundia illic omnis exuitur, *Simul cum amictu vestiu, honor corporis, ac pudor ponitur*, denotanda, & contrectanda virginitas reuelatur. Iam nunc considera, an cùm vestita es, verecunda sis inter viros, talis, cui ad inuerecundiam proficit audacia nuditatis.

Sic ergo frequenter Ecclesia virgines suas plangit, sic ad infames earum, ac detestabiles fabulas ingemiscit, sic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor ceditur, gloria omnis, ac dignitas profanatur. Sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidijs per occulta fallentibus diabolus obrepit sic dum ornari cultius, dum liberius cuagari virgines volunt, esse virgines

desi-

definunt, furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptę, non mariti, ſed Chriſti adulteræ, quam fuerant proæ iis ingentibus virgines deſtinatæ, tam magna ſupplicia pro amiſſa virginitate ſenſuræ.

Mihi verò videtur quot verba, tot ſpargi fulmina, ſenſus ſunt grandes, & heroici, *Vt ſordidat lauatio iſta non abluit, & ſpectaculum, de lauacro facit.* Deinde, *ſic ergo frequenter Eccleſia Virgines ſuas plangit, ſic ad infames earum, ac deteſtabiles fabulas ingemiſcit*, & cū dixiſſet. *Illic omnis exuitur cum amictu veſtis*, non addidit referri hoc ab Herodoto, hiſtoriæ libro primo, & dici in perſona Gygis, de vxore Candaulis Regis, & ſic in Græco haberi, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται, καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Tum Dionyſium Halicarnaſſenſem, in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων hæc Attico ſtylo reddidiſſe, cum ab Herodoto Ionice conſcripta eſſent. Hæc enim omnia dicendi grauitatem attriuiſſent, & ex Epiſcopo feciſſent ſophiſtam.

Generoſæ præterea ſunt inſectationes. *Impudicè tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpiceris impudicè.* Et ſi quæ ſunt (qualis eſt iſta) figuræ dictionis, fluunt ſine vlla affectione, vt, *quæ cum viros, atque à viris nuda vident turpiter, ac videntur.* Tum verba grauius anhelata, vt pro *Virginitatem produnt. Pudori, ac pudicitiæ dicata corpora proſtituunt*, & reliqua prorſus ſimilia.

Auguſtini grauitas, & grauitas Auguſt. Inueniuntur etiam pleraque apud Diuum Auguſtinum grauiſſimè dicta, vt de filio matrem pulſante à Donatiſtis baptizato, *In maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur: caditur mater carnalis, in membris quibus genuit, & pauit ingratum.* Atverò Ambroſij dictum ad Calligonium, num videtur ex alta quadam mente, & his generoſitatis præſidijs inſtructa fluere. Cum enim hic auli-

Affectus Auguſtini inſignis.

Ambroſij grauitas, & grau. Amb. cus impius ſatelles audaciæ dixiſſet. Tu me viuo contemnis Valentinianum, caput tibi auferam, & vitam. Retorſit vir ſanctus dignā Ambroſio vocem. *Vtinam impleas, quod minaris. Ego lubens patiar, quod Epiſcopi, tu facies quod ſpadones.* Sed tamen Ambroſius, & Auguſtinus in hoc genere concionatorio, plus habent nonnunquam ſuauitatis, & maieſtatis, quam preſſæ acrimoniæ.

Palladius in Lauſiaca, fact. 3. Magnus quoque ille Antonius licet iſtius factæ expers eſſet eloquentiæ, auguſtæ cuiuſdam grauitatis, in ſuis ſententijs reliquit veſtigia, qualia ſunt iſta, quæ Eulogio conſulenti reſpondit. Is quippe mutilatum, pauperem, & omni ope deſtitutum domo exceptum per quindecim annos indulgentiſſimè aluerat, à quo homine ſcilicet ingrato contumeliis indigniſſimis vexabatur, quibus permotus quæſiuit ab illo Magno, an mutilatum abijceret. Tum Antonius. *Abijcias tu eum Eulogi? at quis eum creauit non abijcit, ſi tu abijcias. Deus ſuſcitabit te meliorem, qui eum colligat.* Deinde ad mancum, maledicum conuerſus. *Mutilate, maculate, cœlo & terra indigne, non ceſſas, cùm Deo pugnare*, &c. quibus vocibus ambos quaſi fulmine afflatos dimiſit.

S. Antonij admirabilis grauitas.

De alia ſpecie grauitatis, quæ maieſtas dicitur.

CAPVT III.

EST & alia ſpecies grauium, qui in eo quidē cum prioribus conueniunt, quod leuia quę- quę, & friuola, declinent, ſpiritus habeant rerum altiſſimarum, iiſque lubenter innutrian tur; Sed in eo differunt, quod alij plus habeant ſicci, & adipalis generis. Itaque amant argumenta ſplendida, grandia, ſublimia, dicunt rationibus, non modo ſolidis, ſed quod magis delectat ſpecioſis, nec preſsè quidem, & ſubtiliter, & enucleatè, ſed amant circuitum, & pompam, ab omni tamen redundantia, & affectatione ſeiunctam. Doctrinam nec oſtentant puerliter, nec premunt obſcurè, magnas habent orationis diuitias, ſed ſine fuco habent, theſaurum ſapientiæ, ſenſus dites, verba grandia, tractus leniſſimos, figuras dignitate magis quām venuſtate decoras.

Grauitas ἐν χύσει quæ?

Ad ſummum mihi videntur quaſi eximiæ magnitudinis balenæ ferri tranquillo mari, ſecumque longos aquarum tractus, & flexuoſos reciprocantium vndarum vortices agere. Talis eſt nonnunquam Diui Chryſoſtomi ſtylus, vbi ab illo populari ſermone leniter aſſurgēs vibrat ſe in altam myſteriorum caliginem, & arcana quædam Theologiæ grandiore ſtylo proſequitur. Talis Diuus Gregorius Nazianzenus, vbi de Deo, & ſacræ doctrinæ maieſtate verba facit, orationemque, non iam preſsā, & adſtrictam, ſed paulo vberius explicatam fundit.

Sed

Sed maximè excellit Diuus Dionysius Areopagita, qui profectò totus in istis diuinæ naturæ nominibus perscrutandis defixus, & splendidissimarum rerum perfusus cogitationibus, incipit

Maiorque videri
Nec mortale sonans.

Quo enim genio hæc dicit:

Dionys. Areop. de diuin. nomin. c. 4.

Αλλ' ὅπερ ἡμᾶς ἐν μέσῳ παραδραμὼν διαπέφευγε, καὶ τὴν οὐρανίων ἀρχὴν, καὶ ἀποπερατώσεων αἰτίαν, τ' ἀγαθὸν, τῆς ἀναύξεως, καὶ ἀμειώτου, καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἀψόφων εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανοτοπορίας κινησίων, καὶ τῶν ἀστρώων τάξεων, καὶ εὐπρεπειῶν, καὶ φώτων, καὶ ἰδρύσεων, καὶ τῆς ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας, καὶ τῶν δύο φωστήρων, οὗς τὰ λόγια καλεῖ μεγάλους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς τὰ αὐτὰ περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως, καθ' ἃς οἵ τε ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες ὁρίζονται, καὶ μῆνες, καὶ ἑαυτοὶ μεταβάλλοντες, τάς τε χρόνου καὶ τὰς ἐν χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι, καὶ τάττουσι, καὶ σωέχουσι.

Auditis hic bonum quod principia, finesque rerum cœlestium complectitur, bonum sine incremento, sine diminutione, sine mutatione, bonum à quo vniuersa cœlestium orbium conuersio, & astrorum leges, & pulchritudo, & lumen, & stabilitas, & multiplices cursus errantium stellarum, & solis, ac lunæ reciproci circuitus, quibus dierum, & noctium curricula definiuntur, & menses, & anni, sua per vestigia redeuntes temporum vicissitudines describuntur, ordinantur, continentur.

Ego Græca intelligentibus loquor, neque enim illa vis verborum satis commodè Latinis auribus potest explicari, & puto multum Dionysio detrahi, quoties latinè redditur ad verbum. Num videtur hic de Deo, & pulcherrimo eius opificio verba faciens, quasi Aquila ex hominum conspectu subductus, contentissimo volatu se in altas nubes induere, & illic inter fulminum iactus, inter niues, & grandines ludere, mox inter stellas spatiari.

Dion. Angelus loquēs à turbine.

Verùm vbi Triadem illam speculatur, vbi de verbo diuino differit, & mysteriorum diuinorum maiestatem depingit, non iam est aquila, sed Angelus quispiam loquens è turbine, aut vt Elias, igneo curru deuectus, suprà nubes, & pluuias, & ventos, & quicquid mortale est, audacissimo nisu consurgit, vt:

Idem de diuinis nominib. c. 1.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τὸ ἀληθείας λόγον ὑπερκειται τὸ αὐτιῶν ἡ ὑπερθεσις καὶ ἀοριστία, καὶ τὸ νοῶν ἡ ὑπὲρ νοῦν ἕνότης. καὶ πάσας διανοίας ἀδιανόητόν ἐστι τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἓν, ἄρρητον λόγου τελόγῳ παντὶ, τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθὸν, ἑνὰς ἑνοποιὸς ἁπάσης ἑνάδος καὶ ὑπερθεσις οὐσία, καὶ νοῦς ἀνόητος, καὶ λόγος ἄρρητος ἀλογία, ἀνοησία, καὶ ἀνωνομία καλὰ μηδὲν τῶν ὄντων οὖσα.

Quæ est illa substantiarum super omnem substantiam immensitas, vnitas mentium supra omnem vnitatem, vnum illud nullo quātuscumque sit intellectu comprehensum, sed quod nec comprehendi potest, nec oratione explicari, vtpote supra omnem orationem constitutum vnitas vinculum omnis vnitatis, supersubstantialis substantia, intellectus inuestigabilis, verbum inenarrabile, quod totum hoc absorbet, & rebus omnibus silentium, stuporem, hæsitantiam iniicit. Nonne verba ipsa si consideres, diuinum quemdam furorem spirant eloquentiæ.

De vitijs contrarijs grauitati, ac primùm de leuitate orationis.

CAPVT IV.

HVic grauitati contraria est leuitas quædam stylii puerilis, quâ qui laborant, tales plerumque deprehenduntur. Dicunt argumētis leuibus, & pictorio duntaxat inductis rationibus, quibus si guttam asperseris, colliquescent; si quid minima probabilitate perculit animos, hoc statim arripiunt, nec ponderant vtrum ceruix capiti, an pes hæreat, itaque sæpè suis telis se iugulant. Sectantur vbique iucunda, seria nec capere possunt, nec amare, quærunt aurium lenocinia, carpunt vndique floscŭlos, conquisitas aliquot verborum violas vbique aspergunt, & tristia vernanti etiam sermone sæpius explicant. Intrudunt violentas historias, perspergunt omnia similibus, continuant totas orationes descripti-

ptionibus, immiscent nonnumquam leues sententias, & exclamant intempestiuè, & perperā vociferantur, & in remissis canunt incitatè, & in incitatis languescunt, & ostentatione futilis doctrinæ prurtunt, & lasciuiunt tinnitu, & multum nugantur in omnibus.

Is igitur, qui horum vestigiis insistit, talis est, vt non quærat graues, & serias ex sacro instrumento, & Patribus rationes, sed putidas quasdam nominum subtilitates, & allegorias, ex quibus leui fundamento inferat noua, & incredibilia, vt nomen sanctissimæ Mariæ prędictum, & expressum ab Isaia, & id probet ex *Reuelatore arcanorum*, qui Antonio Consuli vrbis Romæ de Matre Messiæ quærenti fertur ita respondisse, prout in spelunca duplici orāti Elias reuelauerat.

Maria nomen an expressum ab Isaia?

Quòd autem interrogasti, quo nomine Prophetissa vocetur, Maria est nomen eius. Itaque Isaias cecinit, c. 9. לסרבתהמשרה *lemarbe hamisra*, quæ verba nihil aliud significant, quam *ad multiplicandum imperium*. Tamen frequenter iterabit *lemarbe hamisra*, nomen esse Dei Matris ex Isaia, & si quis vrgeat, & dicat *Lemarbe hamisra* significare *amplitudinem imperij*, non Mariam, faciet anagrammata sine lege, & ex decem literis decerpens septem, dicet in *lemarbe hamisra* inueniri סרמשרה. id est, *Mariam sacrā Mariam Dominam*. Quod si quis obiiciat duo *he* parū congruè hic mutari literā, *Iod*. & interponi ב *Beth*, in *Lemarbe*, quod non est in Mariæ nomine. Respondebit. Diuisa est *Iod* in duo *He*, vt nobis secreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim *He* ex *Daleth*, & *Vau* componitur in hac figura ה: Ita Rex Messias componitur ex diuinitate, & humanitate, & sicuti hæc duo *He* sunt duo *Daleth*, ex quibus procedunt duo *Vau*, tanquam duo filij, qui ab ipsis oriuntur, hoc modo הה: Ita in substantia Regis Messiæ inueniuntur duæ filiationes: quarū vna est diuinitatis, qua Dei filius est: altera humanitatis, qua erit filius huius Prophetissæ. Et sicut harum literarum *Daleth*, & *Vau*, quæ conficiunt *he*, vnaquæque est ab inuicem distincta, quanquam sit vna litera, sic enim scribitur ה. Ita in Messia substantia diuinitatis: & substantia humanitatis, quæ simul vnitę sunt, sunt vnus Messias.

Quod autem beth in *Lemarbe* positum sit, ostendit huius Prophetissæ mentem, & cogitationem omnem esse, vt suam Virginitatem conseruet. Erit enim virgo mente, & actu, quoniam per ב *beth* בחולה *bethula*, id est, Virgo significatur: Hæc si quis dicat, oracula fortasse apud imperitos dicere videbitur, sed quam leuia sint apud graues viros quis non videt?

Præterea vt is, qui talis est stylo etiam suis sensibus respondeat, aucupabitur argumenta, vbi delicatum florem orationis possit ostentare, & si minimè res postulet: Sed vt pictores imperiti facere solent, quæ sunt in tabula prę- cipuæ dignitatis, vt os humanum, aut leo rugiens, aut aper spumans, aut equus pernix, & si quid est simile, hæc parum scitè exprimunt, multas autem rosas, & papauera, & frondes, & nugas tabulæ inspergunt; sic iste, quæ in proposita ad dicendum materia, clara sunt, & illustria, nonnunquam omittet, aut parcissimè stringet, totum se autem ad tornandum milium conferet. Talis est, qui in historia purificationis nihil dicat de Christo oblato, de Virgine offerente, de Simeone, & eius Prophetia; sed se in laudem columbarum, quas castissima Maria detulit, totum conijciat, & *garriat eas habuisse pulchrum collum, cuius color gratus, & niter splend. dus, illuceseeret, & contra solis acie vegetus fulguraret, vel placidus enitesceret, & in contrariam gratium variaret aspectum; & nunc aurum coruscans in mellis lenem deprimeretur vmbram, nunc corusina nigredine cœrulum videretur.* Item in historia passionis operose describat laternam alicuius Iudæi, & dicat fuisse lucum flammis collucentem, & ad arcendas ventorum iniurias vndique communitum alternis arundinibus, quas peritissimus artifex eleganter concinnauit, fuisse volubilem quendam mundum, in cuius medio sidus fulgeret, vnde vibrantes faculæ per multifore operculum exilirent, hoc quidem præstitit Nonnus Panopolitanus in metaphrasi D. Ioannis his verbis.

Oratores imperiti cū imperitis pictoribus comparantur.

Λύχνων ἐνδομύχων ἀνεμοσκεπὴς ἄλσος ἀείρων

Αλσος ὅπερ δονάκεσσιμ ἀμοιβαδὸν συνάπλων,

Πυκνὰ μεριζομένοισι γέφυρα κεκλώσατο τέκτων,

Ασφόδελον μίμημα καὶ ἴκελον ὀξέϊ κόσμῳ

Μεσσοφανὲς ὅτι λύχνος ἀμοιβηδὸν διὰ κόλπου

Οξὺ φάος πολυωπὸν ὑπὸ σκέπας ἐκτοθι-
πέμπων,
Ἀκροφανὲς σελλάγιζε πολυσχιδὲς, ἀλλό-
μενον πῦρ.

Sed ingenioso Poetæ danda est venia, qui in suo ludit artificio.

De siccis.

CAPVT V.

Oratores sicci qui?

SVnt verò, qui dum istas ineptias religiosius fugiunt, in contrarium vitium Siccitatis deflectunt, & in quamdam styli maciem incidunt, quæ generosæ vbertatis siti totam corrūpit orationem.

Illi igitur toti sunt ossei, nihil adipalis generis, nihil medullarum habent; sed sensus verecundos, mediocres, attritos; nihil vmquam ingenij colore fundunt audacius, & si quid exiliat statim opprimunt: Nullos lætiores attrectant locos, nihil ex mansuetiorum Musarum condimentis delibant, nihil in eis ex antiquis historijs accersitum, nihil ex similium varia opulentia vsurpatum, nihil ex multiplici scientiarum instrumento affluit. Versantur in sanis quidem rationibus, sed ijs admodum tritis, & communibus.

Præterea tota oratio est considerata, exilis, meticulosa, exanguis, sine colore, sine succo, sine ornatu, vix inuenias stimulum, vix illecebram, vix vllam animæ fibulam, ex quo vagus & languens auditor ad huiusmodi orationes nauseat. Talia plerumque occurrunt in homilijs scriptorum aliquot Ecclesiasticorum posterioris notæ, vt si oratio tota his Druthmari verbis continuaretur.

Loquente Domino turbis salutem animarum, venit quidam Princeps Iudæorum, qui quia sapiens erat in lege, & Archisynagogus, id est Princeps Synagogæ vocabatur, quia in eorum congregationibus propter suam peritiam magister erat: & quia nobilis erat, etiam nomen indicatur ab alijs Euangelistis, dicentibus cui nomen erat Iairus, hæc (inquam) oratio quæ in rerum minutarum explicatione pedetentim insistit sine sensuum splendore, sine nota recondita, sine delectu verborum, adhibita deinde modica aliqua parænesi, aut vitiorum insectatione, & omnia ferme stylo narratiuo percurrit, sobria quidem est, neque enim iuueniles habet errores audaciæ, sed tota sicca est, & exanguis, quam attentio raro consequitur.

Sicci vt differant à grauibus primi generis.

Verùm dices. Neque istas orationis quas commemorasti diuitias, inesse primi generis grauibus voluisti, quos tamen nemo non in magnis oratoribus numerat. Fateor equidem tales esse vt adscititia consultò fugiant ornamenta, sed habet vim quandam mentis ineluctabilem, quæ ferit animos ex abdito, & violētum quasi tyrannidis lenocinium in alieno figit pectore.

Graues oratores in quo admirabiles.

Itaque miramur, nos si quando huiusmodi oratores audiuimus vehementer affici, cum tamen ea quæ ipsi dixerunt memoria relegimus, non multas inuenimus Patrum sententias, nō subtiles locorum interpretationes, non ex libris incredibilium historias, non tornum, & Myrothecia Rhetorum, sed tamen tenemur admiratione oppressi, & quid tantum miremur nescimus, sed hoc magnæ admirationis instar est quod nescimus, & certè oportet virtutem esse quandam tanto maiorem, quanto occultior est.

Talem fuisse Demosthenis eloquentiam notaui in superioribus libris ex Longino, multis quidem partibus superabatur ab Hyperide, ornamentis quibusdam, & quasi condimentis eloquentiæ; sed grauitate, & indomito robore orationis, & ipsum, & omnes absorbebat. Inde plausus, inde hominum admiratio, neque enim cætera animalia quantumuis pulchra, & velocia, & callida tantum admirantur, quantum vnius Leonis maiestatem: sic ista grauitas, etiam leuioribus ornamentis destituta, nuda, & simplex nos vehementius afficit quam cætera.

Hoc autem imperiosum, vt ita dicam, philtrum sicci non habent, sed vt veterum illorū, & maximè rudium artificium statuæ horrorem quendam incultum, & quasi corpus osseum præferunt orationis, cui nisi neruos, & succum, & sanguinem, & colorem addiderint, nunquam ad vllam dicendi virtutem efflorescent.

DE

De vehementibus, qui in laudato charactere versantur.

CAPVT VI.

Concionatoris vehementis character.

VEhementia est vigor quidam acerrimus dicendi. Vehementes autem tales ferme sunt. Affines videntur grauium maxime primi generis, nam & mentem habent generoso quasi fœtam semine, & in nobilibus desudant argumentis, & sententiarum grauitate mirifice delectantur: Sed hoc habent præcipuum, quod commotiores sunt, & verbis efferuescentibus magis volucres. Nec mirum, nam plurimum habent calidi atque incensi, suntque natura leonibus persimiles. Non amant pompam, aut delitias, mollitiemque sermonis, non lubenter versantur in Panegyricorum floribus, sed toti nati sunt ad pugnas; & congressus armorum. Campum autem sibi delegerunt præstantissimum; In eo se exercent sæpius, sudant alacrius, versantur vtilius. Illic vt sempiterni Dei equites ignei lucent in coccinis, non purpura, sed Dei amore flagrantibus: Tunc verbi diuini gladio accincti, pugnant cominus, eminus, feriunt, amputant, concidunt, & mirificas in illo quasi Virtutis amphiteatro referunt victorias.

Primùm videas eos aliquando in dicendi principijs exalbescere, dum se parant, & vires colligunt, & animos exstimulant, mox vbi efferbuere, tùm vultus ardet, tùm ignescunt oculi, tùm vibrant manus, tùm rigent etiam plerisque capilli, vt furentibus apris setæ, tùm vox tonat, tum quot motus corporis, tot tela sunt.

Fulmina vehementium oratorum.

Atque vt halitus velox, & inflammatus in frigida nube fertur, volitat, luctatur, mox eam, qua parte subtilior est, diffringit, & vasto impetu labitur in terras: sic in eorum oratione videntur aliquando verba, & sententię trudi, collidere sensimque inardescere. Vident omnes arcum intentum, quid feriat expectant, mox in festo turbine erumpunt sagittæ, vel potius fulmina, & in quodcumque vitium exagitandum se coniecerint, huic ceruices elidunt. Inde trepidant, *queis frigida mens est criminibus*, & pallent, & conniuent, tanquam ad fulgura: sæpe etiam aliquos ad hanc orationis vehementiam, cum amplius ferre nõ possent, tanquam sagittis confixos ingemuisse; Alios dolore, quem ex flagitijs conceperant, eodem temporis vestigio exanimatos priscæ narrant historiæ.

Hanc vim tantam, & tam acrem non Martis rutilus fulgor, sed Dei mouentis spiritus accendit, famulatur autem natura acris, & velox, & vultus, qui plus habeat horroris, quàm suauitatis, & vox plena, & firma latera, & micantes oculi, & totum actionis pondus, congruunt etiam verba velocius vibrata, sententiæ fortes, generosæ, vellicantes, figuræ non molles, & delicatæ, sed asperæ, & truces, vt sunt exclamationes, ἐπιπλήξεις, execrationes, comminationes, & cæteræ id genus.

Ex multis exemplis deligam vnum, & alterum ex D. Cypriano. Primùm est quo crimen Apostatarum, qui idolis immolarant, insectatur his verbis.

Ex D. Cypr. de lapsit.

Exciderunt quibusdam pro nefas, omnia, & de memoria recesserunt. Non expectauerunt saltem, vt interrogati negarent, vt thus accenderent apprehensi. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati; nec hoc sibi reliquerunt, vt sacrificare idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere, ad mortem sponte properare; quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent. Quid illi, qui à magistratibus vespera vrgente dilati sunt? quod ne eorum differentur interitus, etiam rogauerunt? quam vim potest talis obtendere, qua crimen suum purget; cum vim magis ipse fecerit vt perirẽt? Nonne quando ad capitolium sponte ventum est, quanto vltro ad obsequium diri facinoris accessum est, labauit gressus, caligauit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? Nonne sensus obstupuit, lingua hæsit, sermo defecit? stare illic potuit Dei seruus, & loqui, & renunciare Christo, qui iam Diabolo renunciarat, & sæculo? Nonne ara illa, quo moriturus accessit, rogus illi fuit?

Grauis oratio.

Hæc instans & vibrata.

Δείνωσις plena maiestatis.

Nonne Diaboli altare, quod fœtore tetro fumare, ac redolere conspexerat, velut funus, & bustum vitæ suæ horrere, ac fugere debebat? Quid hostiam tecum miser quid victimam supplicaturus imponis? ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam, funestis illis ignibus concremasti. Ac multis pro-

Sensus egregij, & vberes. S. Cypriani.

prius interitus satis non fuit : hortamentis mutuis in exitum suum populus impulsus est: mors inuicem letali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attacti, amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti.

Sermocinatio paruulorum apposite facta à D. Cypriano.

Nonne illi cum iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo, & poculo Domini ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus patricidas. Illi nobis Ecclesiam matrem Deum negauerunt, vt dum parui, & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur? Nec est proh dolor iusta aliqua & grauis causa, quæ tantum facinus excusset: relinquenda erat patria, & patrimonij facienda iactura. Cui enim nascenti, atque morienti non relinquenda quandoque patria, & patrimonij ui facienda iactura est? vt Christus non relinquatur, salutis ac sedis æternæ iactura timeatur.

Numne si benè consideretur hæc oratio, tota est adamantina? Numne *perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo?*

Primùm quàm grauiter criminis turpitudinem exponit, & auget ab adiunctis, impij puta operis celeritate. *Exciderunt quibusdam, Proh nefas! omnia*, & illud, *Ante aciem victi, sine congressione prostrati*, præludit fulmini mox erumpit, *numne labauit gressus, caligauit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt*, &c Deinde, *Ipse ad aras hostia, victima ipse venisti, immolasti illic salutem tuam*, &c Postremo quam aptè facta illa sermocinatio paruulorum apud Dei tribunal lamentantium, sibi parentes fuisse parricidas, & tenerorũ iugulo nihil commeritorum, feralem sicam impressisse.

Alterum exemplum est in libro de disciplina, & habitu Virginum, vbi luxum vestium, & fucum mulierum carpit non molli brachio.

Ex D. Cypriano de disci. & habitu virginum.

Quis non id execretur, & fugiat, quod alij fuerit exitio? Quis id appetat, & assumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit, & telo? Si hausto poculo moreretur, qui biberat, venenũ scires esse, quod ille potauit. Si accepto cibo, qui acceperat interiret; scires esse letale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde, nec biberes, vnde interijsse alios ante conspiceres.

Nunc quanta ignorantia veri est, animi quanta dementia, id velle, quod & nocuerit sæpe, & noceat: & putare quod inde ipse non pereas, vnde alios periisse cognoscas? Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit, aut herbarum succis, & conchilijs tingere, & colorare lanas docuit. Nec distinctis auro lapillis, & margaritis, contexta serie, & numerosa compage digestis, monilia instituit, quibus ceruicem, quam fecit, absconderes, vt operiatur illud quod Deus in homine formauit, & conspiciatur id desuper quod Diabolus adinuenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali sæcularis ignara crucietur, vt postea de auri- *Inaurium luxus castigatur.*
um cicatricibus, & cauernis pretiosa grana, dependeant grauia, & si nõ suo pondere, merciũ quantitate? quæ omnia peccatores & apostatæ Angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia deuoluti, à cœlesti vigore recesserunt.

Cypriani hac oratio non est facta mollis, sed animata.

Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio roboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crimen, & expugnare omnem oris, & capitis veritatem corruptelæ suæ impugnatione docuerunt. Et quidem isto in loco pro timore, quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantum aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei, & factura eius, & plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamen a natiuo corrumpente medicamine. Dicit Deus, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*; & audet quisquã mutare, & inuertere, quod Deus fecit?

Fucus egregie reprehenditur.

Grauis, & vehemens oratio.

Manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit reformare, & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne, quod nascitur. Diaboli quodcumque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicuius, & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam, consummatoque simulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam?

A simili.

Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non fis, corruptis, vi-

ola-

olatiſque quæ Dei ſunt, peior adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas, impugnatio eſt iſta diuini operis, præuaricatio eſt veritatis. Monentis Apoſtoli vox eſt, *expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi, nam & paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque feſta celebremus, nõ in fermẽto vetere, neq; in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis.*

Num ſynceritas perſeuerat, & veritas, quãdo quæ ſincera ſunt polluuntur colorum adulterijs, & medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit: *non potes facere capillum vnum album, aut nigrum: & tu ad vincendam Domini tui vocem vis te eſſe potiorem.*

Animaduerte generoſa mentis acrimoniã.

Audaci conatu, & ſacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præſagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auſpicaris, & peccas pro nefas, capite, ideſt corporis parte meliore, & cum ſcriptum ſit de Domino: Caput autem eius, & capilli erant albi velut lana, aut nix; tu execraris canitiem deteſtaris alborem, qui ſit ad Domini caput ſimilis. Non metuis oro quæ talis es nec cum reſurrectionis dies venerit artifex tuus te non recognoſcat & ad ſua præmia, & promiſſa venientem remoueat & excludat? Increpans vigore cenſoris, & iudicis dicat: opus hoc meum non eſt, nec imago hæc noſtra eſt, cutem falſo medicamine polluiſti, crimen adultero colore mutaſti, expugnata eſt mendacio facies figura corrupta eſt, vultus alienus eſt, Deum videre non poteris, quando oculi tui non ſunt quos Deus fecit ſed quos Diabolus infecit. Illum tu ſectata es rutilos atque depictos oculos ſerpentis imitata es de inimico tuo compta, cum illo pariter & arſura.

Quam grauis, & pugnax initio eſt hæc oratio Quis non id execretur, & fugiat quod alij fuerit exitio? & id quidem apertis ſimilibus euincit. Deinde hoc præclare infertur: *Neque enim Deus coccineas, aut purpureas o es fe it,* quod manifeſte expreſſum eſt ex Tertulliano. Magna autem ars in eo eſt quod in deſcribendo hoc muliebri fuco non molioribus vtitur orationis cincinnulis, ne vim & impreſſionem argumentorum delicatæ dictionis aucupiis infringat. Tandem fulminat hæc oratio. *Dici Deus, faciam is hominem ad ſimilitudinẽ & imaginem noſtram, & audet qui quam mutare, & inuertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, qui id quod ille formauit reformare, & transfigurare contendunt.* Ad ſummum illud quod in extrema poſuit ingenioſæ etiam vehementiæ *Malo præſagio futurorum capillos iã tibi flammeos auſpicaris.*

De lentis, & deformibus quæ vehementiæ aduerſantur.

CAPVT VII.

HVic virtuti duo aduerſantur vitia, vnum eſt in defectu, alterum in exceſſu, lentitudo deficit, excedit inſana deformitas. Eſt igitur lentitudo languor orationis vbi incitata eſſe debeat, lentus autem talis eſt qui ſiue ita cõſtitutus eſt à natura, ſiue ætatis ingraueſcẽtis vitio, refringi ſibi ſtimulos ingenij ardoremque reſtingui ſentit. Itaque tarde res concipit, parum explicate diſtinguit, minus etiam feliciter inuenit: Tum ſubſiſtit, & in continuatione verborum adhæreſcit, & mutila ſæpe atque amputata loquitur, nec dicendo multò magis ſe commouet quam ſi marmorea eſſet ſtatua, nec vultus vllam habet varietatem, nec micantium oculorum loquentes illecebras, nec flexus corporis, nec manus concinnam moderationem, quo fit vt ad dicendum maxime infelix ſit, & ineptus. Longè differt à lenta, ſedata illa, & mitis oratio, quæ perſonas graues, vt Principes, ſenes, doctores, ſuperiores ad ſummum decet, qui non ſolent eſſe commotiores in dicendo, niſi argumenti nouitas aliud poſtulet, ſed ex tranquilla quadam mente ponderoſam, ac veluti ἐκ σκόπτρου ταλαντευομένην fundunt orationem. *Vide Senec. epiſt. 40.*

Contrarij ſunt iſtis omnino illi, quos Diuus Auguſtinus in doctrina Chriſtiana vocat, *vaſtos, & deformes*. Sunt autem ferme valentiſſimis viribus præditi, lateribus firmis, voce grandi & meſſoria, ſed parum ſuaui, vt quæ inſtar plauſtri male delibuti ſtrideat. In quãcumque partem ſe coniecerint ſunt motus impotentiſſimi, nam ſpumant, & ſudant, & mugiunt, & tum frontem feriunt, tùm pulpitum, & omnia corporis membra videntur velle diuellere, atque in aſtantes ſpargere, rapiuntur autem ab impotenti equo & plane indomito, nec iam ſunt ſui compotes. Et quia parum habent ſæpe doctrinæ, aut palæſtræ, dicunt

oratione nimultuaria, discerptis sententijs, dictione plebeia, rudi, inquinata, sine vi, sine sale, sine nitore, & nihil magnum habent præter anhelitum. Rari huiusmodi inueniuntur, nisi qui nunquam mitiori schola fuerint dedolati, & se totos naturæ vastitati permisere.

De austeris, quorum character non illaudatus.

CAPVT VIII.

Est & character quispiam austerus, horror scilicet dicendi, & nullis leuioribus decocta condimentis acerbitas. Austerus autem talis est, qui primum rigorem quendam habet ingenij, quem si nulla mollior imbuit consuetudo, aut disciplina perpoliuit, euadit in quandam asperitatem humanæ consuetudini non satis tolerabilem. Est autem is ferme sanctis moribus, amans solitudinis, sibi ipsi atrox, & durus, ad voluptatis blandimenta ferreus, oppressis quadam ἀπαθεία sensibus, vt, qui vix parabili victu, & necessitate naturæ defungatur. Is igitur cum ad hominum vitam, consuetudinemque profluxerit, quasi in alium orbem venerit, ferre non potest si quid cuipiam humanitus exciderit, sed stomachatur, & vehementer succenset, & omnia suo ingenio, suaque disciplina metitur. Tum si quempiam ridentem viderit, exclamat vt Abbas ille anonymus in vita Patrum. *Coram cœlo, & terra rationem totius vitæ nostræ dicturi sumus; & tu rides;* & si quis de mensa sermonem inferat ait, *Virtutis cibum esse ieiunium.* Hæc priuatim.

In concionibus, & scriptis, præfert mœstitiam quandam orationis, & sępissime de morte, & iudicio, & inferis verba facit; tum in vitia seuerissimos aculeos distringit, & nunquam sine quærela dicit, si quæ muliercula comit se elegantius, si stridulos habet calceos, si fluentes lacinias, hoc illi argumentum est, hoc seuere obiurgat, hoc auget, & exaggerat; tum collapsam esse dicit veterem disciplinam, exiisse de animis pudorem, de corporibus pudicitiam, & ima summis permixta.

Talis est plerumque Tertulliani stylus nimis atrox, & horridus, vt, qui frangere omnia, non sanare velle videatur, qua autem austeritate exagitat ornatum mulierum, testis est liber de cultu fœminarum, vbi inter cætera in hæc erumpit.

Quid crinibus vestris quiescere non licet modo substrictis, modo relaxatis: modo suscitatis, modo elisis? Aliæ gestiunt in cincinnis coercere, aliæ vt vagæ, & volucres elabantur non bona simplicitate: Affigitis pręterea nescio quas enormitates subtilium, atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retro suggestum. Mirum quod contra Domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminem sibi adijcere posse pronuntiatum est Vos plane adijcitis, ad pondus collyridas quasdam, scutorum vmbilicos, ceruicibus adstruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: Ne exuuias alieni capitis forsitan immundi, forsan nocentis, & gehennæ destinati, Christiano capiti suppares. Deinde, *Cap. 7.*

Atque vtinam miserrimus ego, in illo die Christianæ exultationis, vel inter calcanea vestra caput eleuem, videre, an cum cerussa & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis: an taliter expictam Angeli in nubila subleuent obuiam Christo, &, nescio an manus sphatalio circumdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat.

Nescio an crus de periscelio in neruum se patiatur arctari. Timeo ceruicem, ne magaritarum, & smaragdorum laqueis occupata, locum sphatæ non det. Item. *Tertull. de cultu fœmin. Cap. 13.*

Ipsa concupiscentia non latendi non est pudica, patitur aliquid quod Virginis non sit, studium placendi vtique & viris. Tum in oratione de Idololatria, cum artifices ab eo quæstu, quem ex idolis colligebant auocaret. *Non habeo,* dixit, *vnde viuam, fides famem non timet.* *Le vel. Virg. c. 14.*

Saluianus eundem ferme habet characterem vt lib. 5. vbi sic insectatur pseudomonachos. Atque hoc videlicet laici tantummodo, non quidam etiam clericorum, seculares tantummodo, non multi etiam religiosi, imo sub specie religionis vitijs secularibus mancipati, qui scilicet post veterum flagitiorum probra & crimina titulo sanctitatis sibimet inscripto, non conuersatione alij, sed professione, nomen tantum demutauere, non vitam & summam diuini cultus, habitum magis, quã actum existimantes, vestem tantummodo exuere, non mentem. Vnde illi se minore inuidia

uidia criminosos putant, qui cum pœnitentiam quasi egisse dicantur, sicut mores pristinos, ita etiam habitum non relinquunt. Nam taliter ferme omnia agunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egisse, quam postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tam prius pœnituisse quod male vixerint, quam postea quod se promiserint bene esse victuros. Sciunt me verum loqui, & testimonium mihi etiam conscientia sua dicunt, cum multi alii, tum præcipue illi nouorum honorum religiosi ambitores, & post acceptum pœnitentiæ nomen, amplissimæ, ac prius non habitæ potestatis emptores: adeo non seculares tantum, sed plus etiam quam seculares esse voluerunt, vt non sufficeret eis quod ante fuerant, nisi plus essent postea quam fuissent. Quomodo igitur tales isti pœnitentiam se egisse non pœnitent? Sicut etiam illi de conuersione ac Deo aliquid cogitasse, qui à coniugibus proprijs abstinentes, à rerum alienarum persuasione non abstinent; & cum profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum. Nouum prorsus conuersionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis stulta persuasio? peccata interdixit Deus, non matrimonia, non conueniunt vestris studijs facta vestra: non debetis esse amici criminum, qui dicitis vos sectatores esse virtutum. Præposterum est quod agitis, non est hoc conuersio, sed aduersio: quia iampridem vt fama est, opus etiam honesti matrimonij reliquistis: tandem à scelere cessate. Et quidem iustum est, vt ab omni scelere, sed tamen si non ab omni, quia hoc fortasse durum & impossibile esse creditis, certe vel à maximo & prodigioso.

Quam autem hæc sunt grauia, quę de tributis pauperum eodem libro disputat?

Illud indignius ac pœnalius, quod omnium onus non omne sustinent: imo quod pauperculos homines tributa diuitum premunt, & infirmiores ferunt sarcinas fortiorum: nec alia causa hæsit quod sustinere non possunt, nisi quia maior est miserorum sarcina quam facultas. Res diuersissimas dissimilesque patiuntur, inuidiam, & egestatem. Inuidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quod defendunt, abundare arbitreris: si respicias quod habent, egere reperies. Quis æstimare rem huius iniquitatis potest? Solutionem sustinent diuitum, & indigentiam medicorum. Plus multo est quod dicturus sum, adiectiones tributarias ipsi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes soluunt. Sed dicas, cum ipsorum maximus census sit, & ipsorum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest, vt ipsis sibi augere debitum velint? neque ego id dico quod sibi augeant. Nam & ideo augent, quia non sibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plærumque noui nuncij, noui epistularij à summis sublimitatibus missi, qui commendãtur illustribus paucis ad exitia plurimorum. Decernuntur his noua munera, decernuntur nouæ indictiones, decernunt potentes, quod soluant pauperes: decernit gratia diuitum, quod perdat turba miserorum. Ipsi enim in nullo sentiunt quod decernunt. Sed non possunt, inquis, non honorari & liberalius accipi, qui fuerint à maioribus missi. Estote ergo vos, diuites, primi in conferendo, qui estis primi in decernendo. Estote primi in largitate rerum, qui primi estis in liberalitate verborũ. Qui das de meo, da & de tuo: tametsi rectissime quisquis ille es, qui solus vis capere gratiam, solus patereris expensam. Sed adquiescimus pauperes vestræ diuites voluntati: quod pauci iubetis, soluamus omnes. Quid tam iustum, quid tam humanum? Grauant nos nouis debitis decreta vestra, facite saltem debitum ipsum, vobis nobiscum esse commune. Quid enim iniquius esse aut indignius potest, quam vt soli fitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes sic totum hoc, quod diximus soluunt, quod qua re vel qua ratione soluant penitus ignorant. Cui enim licet discutere cur soluatur, aut cur permittitur explorare quid debeat? sed tunc id euidentissime proditur, cum inuicem sibi diuites irascuntur, cum indignantur aliqui eorum, quod sine consilio aut tractatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdam eorum audias dici; ô facinus indignum, duo aut tres statuunt quod multos necet: à paucis decernitur, quod à multis miserijs dependatur. Honori enim suo vnusquisque diuitum præstat, vt nolit aliquid se absente discerni: non iustitiæ, vt iniqua nolit se præsente constitui. Denique quod in aliis reprehenderunt, ipsi postea aut pro contemptus præteriti vltione, aut pro potestatis præsumptione constituunt. Ac per hos infeli-

cissi-

infelicissimi pauperes sic sunt quasi inter concertantes procellas in medio mari positi; nunc istorum scilicet, nunc illorum fluctibus obruũtur.

Hæc ille vt plurimum austere. Itaque vbi alius qui suauiter diceret, blande se insinuaret hominum mentibus, per cuniculos oppugnationem moliretur vitiorum, & sæpe habitâ ratione humanæ imbecillitatis nonnihil indulgeret, compateretur, amanter moneret, cautiones, & præsidia aduersus errores summa facilitate præscriberet; Qui austere dicit, sola vi nititur, vbique cauterium, & chirurgiam adhibet, raro fomentis vtitur.

Hæc ratio tractandi animi humani non adeo felix est, pauci enim inueniuntur apud quos ita agere conueniat, & quos ista remedia non magis vlcerent, quam curent. Itaque præclarissime monet D. Augustinus.

August. epist. 64.

Non aspere, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando, addit, *ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur.*

De excessu austeritatis, & agresti Charactere.

CAPVT IX.

VErùm austeritas suam prætexit aliquando excusationem, fortasse non iniustam, nam boni multum habet, vt quæ plurimum sæpe præ se ferat grauitatis. Sed aliud est dicẽdi genus in austeritatis excessu positum, quod agreste nominatur, & illud quidem determũ; continet enim obiurgationes sine ratione, & modo.

Agrestis igitur talis est, qui præterquam quod vastus, & deformis est, habet quandam naturæ ferociam, & animi prope effrænati rabiosulas emissiones; vt qui non amore, & studio virtutis, aut ex officij ratione reprehendit, sed praue quidem stomachi morbo, & qui non Deum offensum doleat, sed priuatis iniuriis, aut commodis omnia metiatur. Itaque irascitur, & excandescit, si auditores minus auscultent aut reuereantur. Si quid in suis hortis direptum, si quid ex vtensilibus furto subductum, si quid pecuniæ quam sperabat excidit, aut aliquo modo læsus est, inuectiuas habet fabrusticas in latrones, & aperte conuiciatur canes molossos, & lupos, & tigres, & lyeaonthropos, aut quid simile per contumeliam homines appellans. Hæc quidem loquentia tota Canina est, & longe à sactorum oratorum virtute disiuncta.

De delicatis & assentatorijs, & quàm periculosa sit hæc dicendi forma.

CAPVT X.

IN contrarijs militant castris blandi, & facceti, & periculosissime quidẽ militant in sinu voluptatis, & deliciarum: Quo in genere fuerunt Principes aliquod Arrianorum, & sunt etiam hodie molliores hæretici. Tales igitur sunt qui specie corporis pulchelli, cultu ipso magis decoro quam viros deceat instructi, rerum omnium copia affluentes, ad delicatiores assentatiunculas, & aurium lenocinia compositi, toti sunt mellei, toti byssini verbis opulenti, austera igitur quęlibet fugiũt, grandes illas, & atroces Prophetarum sententias, quibus minæ & terrores intẽtantur mortalibus, de suis chartis expungunt, raro de morte, & inferis sermones inferunt, vel si quid necessario de ijs dicendum sit, mortem credo (vt olim Aegyptij) facient argenteam, & eius spiculum aureum, gemmisque distinctum, ne si tristius spectrũ fuerit, ipsi, qui hæc audiunt in morbum incidant. Tũ inferos etiam vernanti oratione prosequentur, & Phlegerontis cirros igneos more Poetarum ludentes depingent.

Mortis spiculum aureum faciũt delicatiores.

Sed omissis his sermonibus, vt qui etiam nimis videãtur austeri; si quid apud Ethnicos auctores molle, delicatum, vernans, pictum, effluens, calamistratum: hoc totum sibi deberi putabunt, & consectabuntur quidem fabulas, quæ multum admirationis habeant, & fabulis adtexent verba recens cusa, inter cathedras molliores, & nonnihil etiam vnguentis delibuta: tum verbis adstruent numeros, quibus ne Malthinus quidem molliores habuit.

Nil tũm opus erit, vt vngues mordeant, aut frontem feriant, cum vox leniissimo tinnitu tota procurret tanquam ad sonum tibiarum, nisi forte interdum aspergantur aliqui affectus ex Ouidij Metamorphosi, & Heroidum Epistolis perquam lamentabiles, vbi Ariadne de Thesei perfidia queratur, & Ven⁹ Adonidẽ lugens

lugeat: tum erit opus delicatissimo quodam linteo, eoque apprime vnguentato, vt sudorem excipiat, qui ex tam delicatis membris in hac orationis palæstra fluxerit.

Non erit hic expectandum vt de pœnitentia dicant, & ieiunio; nam & illi Pœnitentiam odere tanquam furiam ex vetere tragœdia, & ieiunium perhorrescunt, vt olim pueri Manducum. Nec mirum, nam ex eorũ sensu vna lachrymula, quæ forte ex alicuius mulierculæ oculis inter præclaros illos affectus stillabit, restinguet omnia inferorum busta. Ieiunio autem quid opus est quo canes exanimantur (inqiunt) & relegant in insulas Hypocritarum?

At cum de vitijs agunt, parum abest, quin Deos faciant, sicut & multa fecit antiquitas, quæ nondum tamen erat ingenio tam sagaci, & perpolito. Quod si meticulosos aliquot adhuc reclamante conscientiâ terreant, *sint omnia protinus alba*. Et hæresis dicatur zelus, & stoliditas ingeniũ, & Epicuræa vita, libertas: quid enim facilius est quam personatos inducere in scenam errores? Et si adeo turpia sint, vt colorem non admittant, certè dicetur esse peccatum naturę quoddam profluuium, quod totum Christi sanguine abstersum est, nec pietatis nostræ eget instrumento, sic igitur miseri perdunt, & perduntur. *Væ, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas.*

Adulatoriũ concionandi genus reprehenditur.

Ezech. 13.

De facetis, & an facetiæ Christianos oratores deceant.

CAPVT XI.

PRoximum blandis facetorum genus, quod est à Catholici doctoris maiestate perquam alienum, hæreticis tamen admodum familiare. Nam cum ad restinguendos omnes pietatis igniculos, & rerum diuinarum sensum stirpitus de humanis euellendum pectoribus Comiarres sint potentissimę, hoc primum excogitauit Dæmon, vt per sacrarum ceremoniarum irrisionem, turpesque facetias, ad hæresim spargendam sibi viam communiret, tum easdem iam disseminato errore constanter retineret. Itaque omnes ferme hæreticorum ministri sunt ineptè faceti, & proteruè dicaces, auentque sępe ludere, & rãcidos aliquot iocos spargere, in claues Ecclesiæ, & Petri cathedram, & summi Pontificis crepidam, & indulgentias, & rosaria & habitum religiosorum, & ignem purgatorium, & si quid simile. Eò autem quisque facundior est, quò pluribus his condimentis orationem intingit, quibus si fuerit destitutus, instar est implumis auiculæ.

Facetiæ, ars Comi.

Hæretici faceti.

Alia autem (inquam) est ratio apud doctores catholicos, qui cum fermè toti sint in graui genere dicendi, & ad sanctioris disciplinæ normam cõpositi, nullum tam inertibus facetijs locum reliquere. Si qui tamen inueniantur, qui vel quod ita ficti sint à natura, vel quod putent inesse in istis iocis ad inescandos animos plurimùm vrbanitatis, ijs vtantur intemperantiùs, malè sibi malè auditoribus cõsulunt. Nam ridiculis sæpius adhibitis, tum pręsertim si istaè triuijs petita, ad humilẽ scurrarum vitam paulisper accedant, omnes quotquot antea fuerint excitati, protinus hebescent pietatis aculei, tum auctoritas, & existimatio dicentis facile deperdetur.

Nulline igitur (inquies) sunt apud doctores Ecclesiasticos sales, quibus interdum orationi viror quidam delectationis aspergatur? sunt vero, sed quinam, vsu parci, sententijs in ipso ludo graues, verbis modesti, & qui, non ex risus lasciuia, sed ex nobili quodam ingenio fluere videantur. Exemplum sit istud ex D. Augustino, libro de opere monachorum, vbi grauiter insectatur quosdam monachos crinitos, qui vt desidiosæ vitę speciosum titulum prætenderent, laborem manuum condẽnabant, & cœli auibus iactabãt se persimiles, quæ neque *serunt, neque metunt*. Hic in eorũ desidiam, & promissos capillos ludens *An ita (inquit) vacandum est, vt nec tonsores operentur? an quia Euangelicas volucres imitari se dicant, quasi depilari timerent, ne volare nõ possint.* Deinde eorum rationem exagitans. *Iam illud dici non potest quàm luctuose ridiculum est, quod rursus inuenerunt ad defensionem crinium suorum. Virum* (inquiunt) *Apostolus prohibuit habere comam, qui autem se ipsos iam castrauerunt propter regnum cœlorum, iam non sunt viri.* Mox erumpit in exclamationem, *O Demẽtiam!* & cæt. in quibus iocos magna prorsus grauitate temperat. Est & illud venustum exemplum, quod affertur ab Aenea Syluio, de concionatore Alberti primi, qui Imperatorem, & Proceres conspicatus oscitanter, vt sępe fit

Monachi desidiosi insectantur ab Augustino.

August. Sales.

Æneas Sylu. l. 3. com. in Panorm.

pe fit, concionem audientes contenta voce exclamauit. *Quæritur saluarine Principes possint?* & re agitata in vtramq; partē, excussoque audientium somno. *Quidni*, ait, *possint: si modo baptismo suscepto in cunis vagientes moriantur.*

De suauibus & cultis.

CAPVT XII.

Concionatoris suauis & honesti, cultu character.

VErum si delectationis etiam quæruntur aucupia, non est longè deflectendum ad vitia præsto sunt oratores, & ijex laudato genere, qui saluberrimis præceptis aspergant iucundum quoddam lenocinium mellitæ orationis. Tales autem sunt, qui appellantur suaues.

Primum sunt leniſſimis moribus præditi, ingenio miti, & tractabili, natura comes, & facundi, erga omnes quantùm possunt benefici, in cōmuni hominum cōsuetudine faciles, & prudentes, diserti, vultu ipso semper ad serenitatē cōposito tranquilli, & qui verè philtrum habeant tantò potentius quantò ferit dulcius. Ij cum natura propter summam ingenij tranquillitatem ad mansuetiores litteras sint optimè compositi, postquam ad tam felix, & liberale solum culturæ decor accessit, euadunt eloquentes, non quidem ex eorum genere qui frangant pulpita, & multo sudore vestes impluant, sed qui leniſſimo tractu semper æquabiles fluant.

Dicunt igitur rationibus bonis, speciosis, & quæ secum illecebræ aculeos habent, non multā solent aggerere, nō inconcinnè disparia coagmentare, non cohærentia inepte diuidere: sed vt in delectu rerum sunt splendidi, ita in dispositione prudentes. Verbis porrò sunt admodum teresi, mites, candidi, & sine redundantia copiosi, dulcibus quoq; figuris mirificè temperati, periodorum anfractu nō vasti, sed modica cōclusione lenes, spiritu, voce, vultu, oculis, gestu deniq; moderati, & multum amabiles: & si rem attentius consideres, videbis in eorū oratione castas quasdam veneres, & gratias non quidem violentè accersitas, sed quæ naturæ propensionem consequantur, crebrius affloresscere.

Itaque ad argumenta nobilia, panegyricasque orationes aptiſſimi sunt, ad insectationes vitiorum controuersas quæstiones, cōgressus, & pugnas, vbi grauius anhelare oporteat, nō ita instituti, irascuntur tamen nonnunquam, nam vt apes, & si multum mellis habeant, suum tamen in melle, & floribus retinēt aculeum: sed cum natura sint perquàm benigni, si quid durius dicant, aut stomachentur acrius, non sunt ijs præsertim, qui homines norūt ita terribiles, imò videntur ad tempus personam assumpsisse, quæ non potest esse diuturna. Lōgè sunt feliciores in affectibus suauitatis, nā si quid amanter dicendum, si quid mansuetè conquerendum, si quid mitius deplorandum, in hoc regnant, & mentem suauiſſimè feriunt. Præterea nacti sunt, vt plurimùm magnam rerum opulentiam, & quasi ex auro, atque argento supellectilem oratoriam, quò fit vt orationem egregijs sententijs attollāt, venustent similibus, historiarum suauitate perfundant. Ad summum, vt eos tibi vnoaspectu subijciam, similes mihi videntur amœniſſimo flumini, putà Peneo, qui inter Ossam, & Olympum decurrens, collibus dextra læuaque molliter curuis, per apparatiſſimas agrorum delicias molliſſimis flexibus obersās labitur. Sic illi puriſſimo tractu orationis per opulentas eloquentiæ gēmas effluūt, & auditores suos incredibili quadam suada rapiunt.

Sunt enim in tractatione humani animi perquàm felices, neque existimandum est cōcionatoribus Catholicis rem esse semper cū fœneratoribus, & hominibus, & ijs qui carceri nautico sunt mancipati, sed occurrunt sæpe homines bene morati, magna vitæ innocentia præditi, & ad satus sapientiæ excipiendos idonei, apud quos iracundi, vehementes, clamosi, austeri, non multum possint, contra suaues eos melius excolant, & cum fructu delectent.

De Affectatis.

CAPVT XIII.

SImia quædam est eius virtutis affectatio, sed longe differunt à suauibus molles, & affectati, contra quos à nobis superiori libro copiosius disputatum est. Illi magnas habēt orationis diuitias, sed honestas & solidas: hi puerilis quoddam eruditionis choragium. Illi quicquid habent, hoc tanquam propriam hæreditatem possident, fluit enim à felici ingenio, eoquè non intemperanter culto: At hos videas vt plurimum in aliquot recentiorum libris

libris voluntatos adumbrata leuius eloquentia & adſcitiis ornamẽtis iuuenilius luxuriare. Illi verecundas nacti ſunt gratias, & dicunt quidem ſuauiter, ſed cum dignitate copulant ſuauitatem: hi ſunt in ipſa affectatione ſine fræno verecundiæ impudentes. Illi diſpenſant elegantias, & colores, hi ſine vllo delectu paſſim offundunt: Illud dicunt argumẽtis prudentibus, & ſplendidis: hi puerilibus, & friuolis. Illi tractum habent orationis cum vi iudicij diffuſum, hi per abrupta quocumque ingenij calor tulerit rapiuntur. Illi ſeruant orationis decoram caſtimoniam: hi troporum vſu pruriunt inſolentius. Illi figuras temperanter: hi obliniunt. Ad ſum.mum illorũ oratio videtur honeſta matrona cum mundo ſibi debito: horum mercricias olet pyxides, & veſtem refert, quæ parum deceat pudicam. racula quæ legerint, & audierint, in vnum faſciculum non ſine fructu colligunt: aſpergunt etiam aliquando narrationes ex peregrino inſtrumento, quæ non adeo accurate cum Chronologia conſentiunt, vt Auguſtum Cæſarem cum Sibylla, de Chriſto colloquutum, & templum Pacis ea nocte qua Chriſtus natus eſt cecidiſſe, & Romulum de ſuo imperio conſulentem reſponſum accepiſſe *duraturum donec virgo pareret.*

Hæc dico non parui quidem faciens hominum pietatem, quam omni ſcientiæ opulentia longe conſtat eſſe maiorem, verùm cum in tam ſagacem, & faſtidioſam ætatẽ incidemus, pijs etiam cõcionatoribus magna prouiſione opus eſt, vt videant quid, aut quomodo dicant, ne ſi quid perperam, licet ſincero animo attulerint, in contemptum miniſterij cedat.

De pijs, & ſimplicibus oratoribus.

CAVT XIV.

Concionatores pij & ſimplices.

SVnt & quidem pij, homines animę vt plurimum mitiſſimæ, & candidiſſimæ, qui cũ ſe totos religioni, vitęque aſceticæ ſtudijs addixerint, ſimilem quoque animo afferunt orationem. Sunt autem fermè boni, credili, & ad lachrymas faciles: non habent tam lautum, & copioſum litterarum inſtrumentum, quas & multi neſcire maluerunt, vel ſi habent, non oſtentant. Quærunt enim non alta, docta, aut curioſa, ſed humilia, pia, ſimplicia. Non multum curant quid textus ferat Chaldaicus, aut Miſſale Mozarabicum, an Symmachi verſio cum Aquila conſentiat, & an קיקיון *kikaion* apud Ionam cucurbitam, aut hederam ſignificet. Verum tori verſantur in religioſis meditationibus de præſepi, infãtia, vita, morte Chriſti, & de venerandis quidem eius cruciatibus tractant ſæpius, tum de nouiſſimis, morte, iudicio, purgatorio, inferis, & beatitudine cœleſti verba lubenter faciunt. Mox hominum peccata, & flagitia deplorant, ad pœnitentiam reuocant, & ſui ſimiles cunctos ferè deſiderant. Dicunt autem ea non quæ ex varia librorum lectione conquiſierunt, ſed quæ ſecum ipſi ſunt meditati, & ſi ſimpliciores quidem fuerint, loquuntur ſtylo humili, tenui, inornato, & plerumq; diſſoluto, valde delectantur exemplis, & omnia mi-

De pijs grauibus.

CAPVT XIV.

Concionatores pij & graues.

ALiud eſt genus piorum concionatorum, qui prudenter, & robuſtè ſunt pij: nam illud quidem habent cum primis commune, quod curioſa oderint, totique ſint in pijs argumentis: verum quia multum habent cum pietate ingenij, ac doctrinæ, & ſi id minime videri velint, dicunt ardore quidem magno religionis, ſed ſententijs viuidis, motu graui, caſtè, prudenter, circumſpectè, & ij quidem ad graues ſecundi generis proxime accedũt. Eſt ſane hęc pietas optimum omnium inſtrumentum, nam cum erudito, eloquentia, induſtria, & cætera humana præſidia tanquam leues floſculi decidant, niſi de cœlo irrigentur, ſola pietas perpetuum obtinet cum Deo cõmercium, vnde & diuturnior eſt, & longe quam cætera fructuoſior.

De doctis.

CAPVT XV.

Concionatoris putidius Docti character.

NOn eſt mihi mens doctos illos concionatores carpere, qui ſuaue quoddam doctrinæ temperamentum, cum pietate, prudentia, grauitate condiunt, viros omni ho-

nore præstantes: sed fingo mihi, quod animo liberum est, doctos aliquot sine iusta prudentia, & pietate ad concionandi munus accedere, qui se ingenij, & eruditionis profluuio permittant. Tales ferme erunt, qui à puero bonis litteris instructi, omnium scientiarum curricula sint emensi, & tantam vndique rerum opulentiam congesserunt, vt vix se capiant: Itaque quod didicerunt ex magna fœcũdi pectoris abundantia plenius eructant.

Loquentur sæpius Latinè, Græcè, Hebraicè, nonnunquam Arabicè, & Syriacè, variisq; idiomatibus concionem intingent: putes te Geryonem illum poëtarum audire, qui ore triplici diuersos eodem tempore fundat sonos. Habebunt fræquenter in ore versiones Theodotionis, Aquilæ, Symmachi, Chaldaicam paraphrasin, & cæteras, quas aut castigabunt, aut conciliabunt. Addent etiam multa ex manuscriptis quæ dicent nondum vulgata typis, aut certe Græcè minimè edita, & in hac, vel illa Bibliotheca asseruari, puta Lexicon Cyrilli, Victorem Presbyterum in Diuũ Marcum, Balsamonem ad Canones Apostolorum, Breuiarium Adespoton, aut Rabbi Mosen Ben Maimon, qui nuper fuerit ex Oriente asportatus. Sunt autem in examinãdis auctoribus accurati, in refellendis acres, in conciliandis prudentes: notant porrò ex qua editione legerint quod afferunt, & quo libro, quo capite, quo versu inueniatur, tum addũt irrepsisse errorem, quem sic ex Græcis codicibus emendari oporteat.

In historijs sunt apprimè versati, & Chronologiam quidem accuratissimè discutiunt, tum frequenter sermonem inferunt de annis Nabupalassaris, & Cyri, irridentque eos, qui dicunt Platonem in Aegypto Hieremiam conuenisse; Cyclos, & Ecclipses diligẽter inquirunt, & expendunt, an vera sint omnia, quæ Andreas Hierosolymitanus de ratione inueniendi circuli solaris tradiderit: oderunt sensus allegoricos, & exiles ingenij argutias, & ea quæ multum habent floris, litteralem sensum sagacissime perscrutantur, & ex varijs versionibus eruũt, Concilia, & ritus Ecclesiasticos egregiè norunt, tùm hæreticos in ratione controuersiarum potenti sæpè plaga feriunt. Afferẽt autem nonnunquã similitudines ex omnium artium instrumento delibatas, vt qui penè omnia nouerint, & ex mãsuetioribus litteris multa quoque aspergent. Et vs sc aliquando plebi accõmodent, dicent nonnihil tenerum, & moratum, sed tum vidébuntur extra suum elementum peregrinari, nec tam felices habere emissiones. Nam dictione sunt pressi, considerati, enucleati, tono vocis quales solent esse boni anagnostæ, gestu etiam perparco. De ijs quæritur rudiores eos nimis latinè loqui, etiã si tùm Græce fuerint loquuti. Ii autẽ qui nominati haberi inter doctos volunt, lubenter eorum conciones frequentant, aiuntq; ita esse concionandum, & si quæ sint ambitiosæ eruditionis fœminæ prædicant se lubenter audire viros doctos, rectèque intelligere, licet nc γρῦ quidem, vt ait Comicus, intelligant. Qui tamen prudentiùs iudicant, rectè putant huiusmodi viros multæ, & profundæ lectionis, accuratique iudicij esse in scholis, & scriptis admirabiles, ad concionatorum genus orationis, quæ restota est popularis, minus aptos.

De semi-doctis.

CAPVT XVI.

Concionatores aliqui semidocti

ESt aliud præterea Doctorum genus simulatum, & quasi tectorio inductum. Tales sunt, qui à teneris non iecerunt scientiarum fundamenta per solidum, neque linguarum se varia cognitione excoluerunt. Itaque consectantur fermè riuulos, in quibus secluſa teneatur aquila, fontes autem prorsus ignorant. Multi sunt in recentiorum libris, eosque nauiter compilant, maximè si qui locos communes scripserint, & vt sunt sæpè ingenio non infelici, & venusta oris facundia, dum hæc efferunt, dicuntque volubilius, ab ijs, qui minimè intelligunt, putantur multa legisse, nam & antiquos auctores identidem appellant, & quos vix fama compererunt, ita referunt, ac si in eorum libros commentarios edidissent. Verum periculum est aliquando, ne suam inscitiam apud doctos prodant, vt cum primis apicibus delineata apud eos, qui collegerunt, inueniunt auctorum nomina, & *D. Augustum* (ita enim sæpe appellatur Cæsar Augustus) vsurpant pro *sancto Augustino*, & si quis auctor tres tantũ libros scripserit, ipsi quartum, aut quintum proferunt, tum si quid ab eo Græcè, aut Hebraicè dictũ, id corruptis verbis pronunciant, & in accentu grauiter titubant, deniq; cum à Chronologia dicunt maximè dissentanea, & Cæsarium

vetcrem

veterem cum iuniori confundunt. Germanũ sacrarum literarum sensum, non adeo curant, sed multa per accommodationem dicant.

Amant autem fermè rationes friuolas, quę multum speciei, parum soliditatis habeant, vt quæ ex Cabalistarum penitiore scrinio sunt petitæ, quæ cum dicantur, oraculis videantur simillima. Ad summũ vt intrudant leuis alicuius doctrinæ choragium, mirabiles plerumque faciunt excursiones, & dissentanea quæq; copulant.

De curiosis.

CAPVT XVII.

Curiositas ridicula. Quærit. hic cab. l. 1.

IN vitioso quoque genere sunt nimis curiosi, qui solent in quæstionibus parum fructuosis plurimum temporis terere. Quærent igitur an ligno interfectus fuerit Abel, & qua signi specie, ex qua arbore fuerit excisa Mosis virga miraculorum effectrix. Tum dicent hanc quæstionem antea agitatam ab Antonino Consule vrbis Romæ, & Haccadon huic petitioni ita satisfecisse.

Haccados apud Galatin. c. 17. l. 16.

Quod me rogas de virga Mosis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc scriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai in inuestigatione secretorum dicitur. Virga illa qua Moses, & Aaron miracula faciebant in terra Aegypti, & postea in deserto floruit, gemmasque edidit, ab ea arbore excisa est, quam Deus Mosi ostendit in deserto, vt aquæ amaræ dulces fierent. Et hæc arbor excisa fuit ab arbore vitæ, quæ in paradiso sita erat, Angelorum manibus. Quam quidem miserunt Adæ, cum ille misisset Seth ad paradisum filium suum misericordiam Dei imploraturum de suo peccato. Dixeruntque Angeli Seth, vt plantaret hanc arborem. Quæ quamprimum fructum faceret, misericordiæ Dei in eum descenderent, aperirenturque portæ cœli quę obsecratæ sunt. Hanc autem arborem seu potius ramum accepit Seth, plantauitque in deserto, quam postea Moses inuenit, & ex ea virgam suam excidit.

Idem l. 8. c. 5.

Hæc pretiosa fabula cum narratur aures implet admiratione, & obstupescunt qui audiunt, quòd tantum & tam mirabilis historiæ arcanum tamdiu latuerit. Iidem plerumque fortè examinabunt genealogias Iudæorum, & quærent cur Panther ab Hebræis Dominus noster fuerit nominatus, & verè ne Panthæ atauus sanctissimæ Dei Matris fuerit. Tum de persona Christi, & Beatę Virginis nimis multa expiscabuntur, & scire auebunt quas illa vestes & calceos habuerit, an secum in Bethlemitana peregrinatione bouem, & asinum duxerit, aurumne in massa, an nummos aureos à Magis acceperit, quæ quidem, vel certè non dissimilia plerumque ab ijs qui historiam tractant ex destinata opera quæri obiter, aut si ineptè fuerint dicta refelli possint. Tamen in concionibus nisi res admodum postulet, hæc argumenta prolixè discutere curiositatis plurimum, parum certè fructus habet Præterea si viderint auditores prurire rerum curiosarum desiderio, afferẽt ex historia naturali quicquid erit abditum, & incredibile, agitabunt quæstiones Theologiæ & Philosophiæ, non tam ad doctrinam, quam ad pompam, vagabuntur per omnia terrarum imperia, & si qua minima data fuerit occasio huius vel illius imperij Principes à primo ad vltimum percensebunt. Tum vt arcana etiam dicant omnibus ignota. *Quinquaginta prudentiæ portas & triginta duo itinera sapientiæ additis Hebraicæ nominibus, cum magna ostentatione memoriæ numerabunt.* *Cabal. l. 3.*

De scholastico genere oratorum.

CAPVT XVIII.

SVCCEDVNT deinde scholastici, quod verbum ne quis secus accipiat quam intelligã, nonnihil distinguendum est. Primùm igitur dicti scholastici viri multę in omni genere literaturæ, & politioris etiam elegantiæ, quod superius ostendisse me recordor, nunc autem nomen remansit penes eos qui Theologiam docent in differendo subtilitate positam, viros doctos, ingeniosos, acres, & omni honore dignos, quorum exquisitissima doctrina in decus, & vtilitatem Ecclesiæ longè lateque permanauit. Ex eorum schola prodeunt nonnunquam concionatores, qui vel sub ipsa adhuc studiorum incude positi, vel certè calentibus etiam tùm altioris doctrinæ vigore ingenijs, rebus optimis parum prudenter vtuntur.

Afferunt, mad aures plebeias reconditas ex Theologiæ instrumento quæstiones, de scien-

tia Dei, de prædestinatione, de libero decreto, & cæteras huiusmodi quæstiones, de quibus iure, quasi in ipsa schola differunt. Nam & varietatem sententiarum tum veterum, tum iuniorum explicant, confutant aliena, sua confirmant, adhibent etiam verba scholæ in alieno idiomate peregrina, & horrida, quæ omnia tam fastidij plena sunt, quam fructus vacua. Nam vt grauioris est concionatoris electas ex Theologia quæstiones interpretari, nonnumquam magno sapientiæ, & eloquentiæ mansuetioris condimento: Ita profectò has consectari morosius, vbi neque res, neque auditores postulant, multum habet vanitatis.

Longe etiam deterius faciunt adolescentes, qui ex Philosophiæ circulis recentes, si forte aliquid quod ad Philosophicam palæstram attineat, inuenerint, in hoc excurrent, & cum per antiperistasin dixerint Catholicorum ardorem inter hæreticas prauitates augeri, tum explicabunt quid sit antiperistasis, & quid de ea veteres Philosophi senserint, & cum agetur in Euangelio de signis in sole & luna, tum esse sunt siderum meteororum rationes fusius explicandæ: hæc enim leuius delibata, vbi & res ita postulare videtur, habent aliquid gratiæ, & doctrinæ, contra putidius inculcata, non modo non delectant aures auditorum, sed oratorum produnt infantiam.

Nec minus ridiculi essent, qui ad ostentationem Rhetoricæ, notarent inter concionandū quot essent tropi, & figuræ Prophetarum, crebroque dicerent, hoc esse metaphoram, illud antonomasiam, istud verò streptolyton. Omnino. n. si quæ occurrunt cincionatori ex variis scientiis, aut artibus obiter perstringenda, nunquam sunt more scolastici interpretis enucleanda curiosius.

De popularibus.

CAPVT XIX.

Concionatores populares.

CORONIDEM his ideis imponat popularitas, præclara certè virtus dicendi, & maior ad conciliādos animos, quam quisquam putet, est sermonis quædam ad hominū sensus accommodata facilitas, quæ rebus, & verbis, si non instructa curiosius, fluit tamen omnino beatius.

Gaue autem popularitatem, cum humilitate dictionis cōfundas, humiliter siquidem loqui rudes possunt, popularitèr dicere, non nisi natiui oratores dici possunt. Proficiscitur, n hęc virtus à fœlicis ingenij fœcunditate, & magna quadam industria, cui continuus exercitationis labor quasi cumulus accesserit.

Populares autem eiusmodi ferme sunt. Primùm ingenio illustri, facili, copioso, ad omnes motus flexibili lautum habent scientiæ instrumentum, quod & si minimè (propter hoc genus dicendi populare) videatur imperitis; Tamen si quis propius consideret, facile deprehendet eos magnarum artium seminibus orationem, mentemque perspersam habere. Prudentes omnino sunt, & morum, studiorum, affectuum consuetudinumque humanarum peritissimi, & acri vt plurimum φαντασία, quæ rerum imagines tāto seruet tenacius quanto exceperit fœlicius. Verum supra cæteros industria pollent mirabili, qua & intimos hominū sensus, quos viderint, statim delibant, & ipsi quasi Protei, non quidem ad calliditatis flexus & illecebras, sed ad hominum salutem procurandam in omnes vertunt formas. *Omnia pene omnibus facti.* Idcirco in regendis hominum animis, quibus nihil est ferè morosius, omnium mihi videntur fœlicissimi. Dicunt argumentis, non tam speciosis, quàm fructuosis, magnum habent rerum delectum, dispositionem aptam, & concinnam, dictionem fœlici quodam profluuio æquabiliter fusam, non grandem & cothurnatam, sed neque humilem, aut strigosam, aut attritā, Prœmiantur aptè, narrant dilucidè, prælian-tur, acriter, mouent etiam potentius. In conformatione imaginum, & descriptionum sunt mirifici, quamquam nihil affectant puerilius, in similibus ingeniosi, in ethopeijs & moratis orationibus regnant: Actione sunt non molli & curata, & polita ex schola, sed quæ multum libertatis, & sui iuris habeat. Vocem autem in tam varios flexus, & modulos concidunt, vt non vna loqui persona videatur, præcipuè si quid moratum narrant. Tunc enim videntur soli scenam exhibere variis colloquijs, verborumque velitationibus distinctam, quò fit vt sine fastidio, longe aliter quam cantores audiantur.

Et de Idea quidem satis: nunc si quis à me *Idea concionat.* quærat, quæ dicendi ratio perfectissima sit, eā esse arbitror, quæ à vitijs seiuncta, earum quæ supra commemoratæ sunt virtutum maiorem temperiem habeat. At verò quia operosa res v-

nius

num præstare in omnibus, idcirco rarissimum est absolutum omni ex parte nanscisci concionatorem.

Nunc talem fuisse Chrysostomum contendemus, & cum duabus maximè rebus vis concionatoris contineantur, virtute, & eloquentia; Diuum nostrum in vtroque magnum libet ostendere.

Chrysostomi magna mens magnæ eloquentiæ seminarium.

CAPVT XX.

PRimum & maximum magnæ illius eloquentiæ seminarium est magnæ cuiusdam mentis excitata perfectio, quam in S. Chrysostomo fuisse perinsignem dictorum, factorumque constantia, splendor, & veritas, clarissimis monumentis testatum posteris reliquere. Certè quamdiu his corporum compagibus tenemur inclusi, mentem cælestis auræ particulam videre non possumus, ex quo fit, vt qui ex hominum contubernio discedunt, antequam quidpiam effecerint, quo diuinos illos sensus quibus altissima quæque ingenia dicuntur esse respersa, posteris aliqua ratione deliberandos traderent, vitam nullis eruditionis, aut virtutis coloribus impressam, tanquã Mathematicorum inanem lineam videantur confecisse.

Animus in hac vita duob. coloribus pingitur.

At verò qui se clarissimarum virtutum, nobilissimarumque artium ornamentis locupletarunt; ii profecto iure existimantur, non in aere praxisse, sed ætatem quasi illustrem tabulam exquisito colorum flore descripsisse, vt mentem ipsam, quam cernere aliter non possumus, in aspectu ponerent. Duo sunt autem præcipui colores, quibus se in hac vita cœlestis pingit animus, virtus, & sapientia, quas in S. Chrysostomo singulares & prope diuinas admiramur.

Chrysostomi pietas, & consociatio cum Deo.

CAPVT XXI.

ATque vt eas quas sacris oratoribus necessarias imprimis virtutes prudentissimi viri iudicarunt, obiter attrectemus, certè suauis cum Deo consociatio apparatissimis cœlestium rerum delibuta voluptatibus, summi illius ætheris instar esse creditur, cuius motu cæterarum virtutum quasi stellarum perpetuæ conuersiones, per fixas honestatis leges gloriossissimè decurrunt.

Fuit autem hæc virtus in Chrysostomo nõ obscura, cuius animus perpetua rerum diuinarum contemplatione quasi catenis aureis religatus, hærebat origini suæ Deo, & nullum habebat cum terris commercium, nisi quod aut huius mortalitatis necessitas extorquebat, aut regina virtutum factorumque omnium charitas præcipiebat. Mentem quippe quasi purissimi nitoris speculum nullis rerum humanarum sordibus infuscatum æterno numini prætendebat, vt eius radijs collustratus, quod è cæli duxisset contubernio, hoc cumulata quadam mensura spargeret in terras. Quamobrem eo ipso tempore, ea ætate, qua iuuenes calcato virtutis fœdere præferoces per medias voluptates indomitis permotionibus veluti quadrigis inuehuntur, is vt vitam summarum artium præsidijs, contra vim impotentis adolescentiæ muniret, non se ijs quibus frui poterat delicijs addixit, sed intra monasterii septa conclusus, in hac fragili corporis argilla cœpit Angelorũ vitam cœlestesque delicias meditari.

Totus nempe erat in vigilijs, totus in orationibus, totus in maximarum rerum commentatione, hinc illa lux, illa sapientia, ille ardor concionum, illæ lachrymæ, quas vbertim hominum flagitia deplorans effundebat. Præterea quod ad sancti viri pietatem indicandam non mediocriter facit, vt erat in Diuum Paulum ardentissima quadam charitate, eius effigiem in eo ipso loco habebat, vbi sancti corpusculum continuis laboribus, atque vigilijs confectum (fuit enim somni inter cæteros parcissimus) quiescere solebat. In hanc ille imaginem, cum Pauli epistolas perlegeret, oculis atque animo defixus, quasi ipsum viuum, atque spirantem intueretur consulebat, alloquebatur, orabat, exosculabatur. Quanti autem orationis studium fecerit, & quo animi ardore in cæteros propagari voluerit, testantur ea quæ posteris reliquit conscripta de orando Deo monumenta.

Act. Apost. homil. 44. D. Pauli imago.

Damasc. orat. 1. de imaginibus Baron. an. 407. 14.

CHRY-

Chrysostomi temperantia, & fragilitas.

CAPVT XXII.

ALebat hanc orationem insignis victus frugalitas, quam ille tota vita excoluit, vt quæ grauissimorum studiorum comes esset perpetua, magnumque conferret ad contemplationem adiumentum, sic enim se res habet, vt scripsit, S. Nilus, *Sobrij mens, vt stella sereno cælo fulget dulcius*. Contra qui culinæ nidore, gulæque vaporibus obsessus tenetur animus, quid potest sua natura dignum, quid splendidum commentari? Faciebat hæc cibi parsimonia, vt non lubenter conuiuijs interesset, sed cum leuissimo cibo naturæ satisfecisset necessitati, in suam se iucundissimam illam mentis solitudinem totus abdebat. Quãobrem illi qui eius innocentiam furiosissimis maledictis consciderunt, accusatores inter cætera criminationum capita, illud non omisere. *Quod hospitalitatem deseruit solus studens comedere.*

Vide Baro. 407. Cassiodorus hoc ipsum stomachi debilitati à plerisque ascriptum commemorat, de quo etiam valetudinis incommodo queritur epist. 6. ad Olympiadem.

Ab ipsis mortis ianuis reuocatus hæc ad te scribo. (Deinde) Hyems enim grauior, quam solebat exorta, grauiorem quoque nobis stomachi hyemem inuexit: nihiloque melius, ac commodius, quam qui mortem obierunt, imo etiam grauius hos duos menses confeci: Hactenus enim lucis huius vsura fruebar, vt malorum quibus vndique afficiebar sensu afficerer.

Quo autem odio prosequeretur intemperantiam, testantur eius homiliæ contra luxum, ebrietatem, & crapulam acerrimo stylo conscriptæ, quin frequenter monebat, *Gulæ terminum præfigendum esse, naturæ parsimoniam.* Homil. 13. Ad Philip.

Palladius qui eius vitam per dialogum cõscripsit, hæc de eius victu inseruit. Ipse solus edebat, vt ex parte noui, ob istiusmodi caussas. Primò quidem ob calorem capitis abstemius erat; nisi quod in æstu, eo quod Diarrhodon appellatur, vtebatur. (Est autem διάῤῥοδον vini species ex rosis compositi) Secundo quoniam infirmitatis cuiusdam gratia, eius ordinem desiderabat, adeo vt sępius quæ fuerãt parata ingrata viderentur, & quæ non aderant, inquiri oporteret. Deinde plerumque cibi oblitus ad vesperam vsque ieiunabat, partim occupatus Ecclesiasticis curis, partim spiritualibus intelligendis abstractus. Contendebat enim, vt cum nihil sacrarum literarum præteriret.

Tanta autem fuit vitæ puritate, vt ex quo baptismum accepit, nunquam omnino iurarit, aut aliquem iurare compulerit, aut mentitus sit, aut cuipiam maledixerit, aut scurrilia locutus fuerit, aut iocos admiserit. Ioann. Moschus in prat. Spirit. c. 191.

Chrysostomi prudentia, & de concionatoribus iudicia.

CAPVT XXIII.

VErum licet permultæ, eæque splendidæ virtutes non parùm in eo obtinent commendationis, vna tamen inter cæteras elucet prudentia, cuius præsidio ille, quas instar micantium siderum collucere videmus, omnes honestatis diuitiæ reguntur, instruuntur, & summa quadam suauitate dispensantur.

Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Inque suum certis motibus vrget opus. Homi. 9. in 2. ad Timoth.

Quantus autem huius virtutis vigor fuerit in sancto Chrysostomo, testantur, & ea, quæ de concionatorum virtutibus non minus magnificè, quàm fructuosè multis in locis inculcat. Homi. 3. in 1. ad Corin. Hom. 38 ad pop. & hom. 30. in Acta.

Tria censebat esse sacri oratoris officia præcipua, arguere errantes, obsecrare iustos, increpare sceleratos. Hom. 33. in Corinth.

Vitam rectam optimum syllogismum. Hom. in Psal. 115.

Concionatores qui humiliter assentarentur, aut iucunda cuique loquerentur, dicebat esse cytharœdos potius quam concionatores, eosque miseros, infœlices, & proditores appellare, non verebatur. Hom. 9. ad popul. Antioc.

Sentiebat monendos esse cum charitate errantes, quippe, vt aiebat, Magnus Doctor est charitas. Hom. 30. ad popul. ad Gal. 6. Hõ. 6. ad Eph. 16. ad pop. Antioch.

Laboriosum esse oportere concionatorem, & sedulum, tanquam Christi Apiculam. Hom. 17. ad popul. Antioch.

Eundem sciscitari oportere de moribus populi, non ex curiositate, sed ex salutis prouisione. De formula dicendi

Temerarium esse qui se periculis frustra ingereret, cum nulla caussa, aut necessitas postularet, si vero de Dei gloria, pietate, & vtilitate hominum ageretur, tanta facilitate corpus exuendũ,

quanta

optima he. in Psal. 115.

quanta vestimentum, cum in lectum quis se cõfert.

Hom. 3. ad Tit.

Cauendam sacro Oratori in carpendis vitijs iracundiam, sed quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non irascendum. Hoc est, scelera verbi diuini gladio sine vlla vitiosa animi commotione perimenda, ne quis increpationis pretextu suam explere videatur cupiditatem.

Hom. 6. 3. in Timot.

Inter concionandum personas nominatim non esse perstringendas, sanare enim oportet errantes, non efferare.

Hom. 8. in 1. ad Timo.

Maiorem concionis partem moribus rectè impendi.

27. in 1. Corinth.

Tria ad ciuitatis perfectionem esse necessaria, pietatem ciuium, misericordiam in pauperes, nouitatum detestationem.

Ecclesiasti balbutiendum sapè cum populo quo sit fructuosior.

Eundem oportere summa patientia esse praditum, & tranquillo animo more piscatorum expectare, donec pisces se in reta induant.

Caueat omnino concionator à vanitate, & delicijs, duobus scopulis in illo concionum freto vehementer periculosis. Studeat tamen valetudini, quo suo ministerio defungi alacris possit.

Nec facilem, nec omnino duram aurem habeat ad ea quæ deferuntur crimina.

Chrysostomi humilitas.

CAPVT XXIV.

NItebantur autem eximiæ virtutes insignis modestiæ, demissionisque radicibus, quam à puero vehementer adamauit, nam cum parentes pro suæ nobilitatis splendore eum lauto quodam seruitio stipatum vellent scholas frequentare, totam illam humanarum rerum pompam modestissimus adolescens repudiauit, & vix eò adductus est, vt vno duntaxat famulo vteretur. Cumque magnum illud ingenium quod supra ætatem se efferebat, non possent homines non admirari, crebrisque gratulationibus prosequi, oblatos sibi etiam tum in hoc primo ætatis limine magnos à scholarum moderatoribus honores ferre non poterat, sed grauatè adeo sustinebat, si qui modo comiter abijci non possent, vt eum facilè intelligeres onera, non honores gerere. Quamobrem eo tempore quo de ingenij claritate, præstantissimaq; eloquentia spes omnium maximæ adblandiebantur, se in solitudines proripuit, vt humanam gloriam forti animo calcatam subigeret. Quanto vero hominum conatu ex ea vitæ quam egerat tranquillitate ad sacerdotia, curasq; ecclesiasticas sit prouectus, nemo nescit. In amplissima porro dignitate collocatus ita se gessit, vt, *Non sua sagena immolare*, quod vetatur in sacris; sed contentissimo quodam animi ardore in Dei gloriam niti videretur. Itaque plausus & acclamationes oderat, humanas laudes respuebat; Nullum illi acroama durius quàm diserti laudatoris oratio, nihil modestis auribus grauius quam assentatio videbatur. Contra acerbam exilij ignominiam, angores animi, corporis iam ætate & morbis confecti cruciatus suas existimabat delicias, & hæc quidem magno conscientiæ theatro contetnus patientissimè deuorabat, vt nec vellet in publicum si posset affluere constantiæ famam. Nam & in epistola ad Olympiadem ait, se in suis ærumnis volitare, & exultare, quasi ingentes nactus esset diuitias, tum præcipit, vt hæc contineat, nec cuiquam enunciet, imò etiam eorum ora qui hæc narrabunt comprimat.

Habacuc. 1. 16.

Vide ep. 14. ad Olymp.

Eiusdem constantia, & grauitas.

CAPVT XXV.

VErùm, vt cum de rebus ipsius ageretur, nihil erat humilius, sic vbi Dei causa & religio suadebat, nihil erat altius, nihil constantius. Equidem miror hominem inter hæc aulæ fulgura & corruscationes, inter excussam vim procellarum, inter iactus fulminum, iam ictum, iam fumentem, iam nefarijs illis tædis in sanctissimum caput iniectis ardentem, omnes scelerum machinationes, & omnes imperiorum fastus, veluti ruentis in se cœli pondus ineluctabili quodam vigore spiritus excipere.

Quis enim non suscipiat primùm magni illius Ioannis cum Gaina congressum? Venit homo Arianus Cõstantinopolin Arcadij Imperatoris tumens amicitia, magnum aliquid anhelans, adumbrata bellicarum rerum gloria circumfluens, ingenti aulicorum satellitio, & Arianis clientibus quasi canum gregibus vndique succinctus. Et ne quid ad singularem malitiam deesset, quæsitam scelere potentiam

Vide Theod. l. 5. c. 32. Baro. an. 400. 42.

larua quadam sanctitatis, & quietis publicæ velare nititur. Templum Arianis postulat, nutat Imperator, angitur, quo se vertat nescit, paternæ quippe pietatis non pressa ad exiguî temporis recordationem, sed ad omniû sæculorum memoriam inusta recurrebant vestigia: Contra vero terrebant potentissimi hominis artes, qui si repulsam ambitioso stomacho minus concoqueret, verendû erat ne summam auctoritatem, quasi arcum intentum in Imperatorem verteret, & res imperij iam cõcussi, non mediocriter attereret: Accersitur Chrysostomus ille antea contemptus, & pannosus Anachoreta, prodit in medium, congreditur, pugnat, reprimit furorem, frangit audaciam, arrogantissimum hominem quasi puerum virga compescit. Tùm fremente inuidia, exultante nostra religione, fauente cælo, bonis omnibus plaudentibus, hæreticorum petitioni securim iniicit, & Ducem numeroso militum satellitio terribilem, in ea ipsa vrbe, in qua iam sibi pene sedem moliebatur imperij, vagum, contemptum, eiectum, basilicæ atque adeo sacrarum religionum immunem, irrisum, extorrem facit. Tanta est, & tam efficax inermis sacerdotis pro Deo armata constantia.

Quid deinde, quomodo flagitiosos primariorum hominum mores, & quomodo effusam cleri licentiã, quomodo funestissimas ex veteri illa immanitate oppressorum *Harpyas*, à quibus tenuis plebeculæ sanguis innocentissimus exsugebatur, fuerit insectatus, quàm acer, quàm velox, quàm animosus illis obstiterit, quis ignorat? Sed quia palmarium obtinet constantiæ, celebris illa cum Augusta concertatio, lubenter cætera prætereo. Coniux Arcadij Eudoxia mulier, & sexu ipso, & supra sexum arrogans, ingenio sæua, ira effræna, auaritia insatiabilis, Imperij præterea auctoritate quasi funestissimo telo in omnes bonos armata.

Zosim. l. 5. eam describit.

Primùm Eunuchorum, & mulierc ularum septa famulitio, deinde furiosorum satellitum, & quod miserius est pudendorum Episcoporũ seruilibus adiuta ministerijs Chrysostomum aggreditur, nec iam Callitropes vineam, & pauperum prædiola deuorat animo, sed in ipsas aras, & æterni numinis honorem iniuriosa, statuam illam argenteam luctuosissimæ tragœdiæ, & acerbissimorum dolorum fontem, non longè à tremendis Dei altaribus dedicat.

Socrat. l. 6. c. 16. Zos. l. 8. 20. Baron. ad an. 404. 3.

Hic hominum concursus, hic plausus & clamores, hic saltatorum & histrionum spectacula, hic semimortuæ profanæ gentilitatis reliquiæ excitantur. Quid faciat Chrysostomus? assentetur? præmium est assentationi propositum amplissimum sanè sacerdotium: contra si reluctetur, non est tam ignarus rerum atque insolens, vt non videat impotentissimæ mulieris furias omnes esse excipiendas, & aut vitam extortem subeundam, aut mortem forti animo oppetendam. Sed tacere non poterat, quem humana maior de cælo vis animabat, obsistit, arguit, increpat, Augustam Ecclesiæ aditu prohibet, non illum diadematis fulgor perstrinxit, non satellitum minæ terruerunt, non inflexerunt amicorum lachrymæ, non concursantium aduersus se Episcoporum fremitus infregerunt, non mouerunt iniquissima in insontis caput coniurata toties concilia, non exilia, non solitudines, non arma, non cruciatus, Archiepiscopum de illo altissimo constantiæ gradu deiecere, omnes suo corpore excepit in se coniectas volitantium quasi furiarum faces, omnia vidit, omnia pertulit, omnium telis vnum caput opposuit, vt si posset concitatum in Ecclesiam incendium suo cruore restingueret.

Eiusdem Zelus.

CAPVT XXVI.

ERat porrò beatissimi viri pectori fax quædam diuini amoris infixa, quæ noctes dieſque nouis ignium succrescens alimẽtis, suas vndique terrarum flammas ventilabat. Amor scilicet ille est, quo tanquam spirabili natura viuunt Angeli, quo sancti inardescunt, quo quicquid est puriorum in terris mentium validissimè fauciatur. Atque vt cœlum pro igne solem habet reliquorum moderatorem luminum, fontem lucis, fomitemque ardoris sempiterni. Hic vero mundus inferior nactus est illud elementum aere superius, cuius inter cætera potentissimus est dominatus. Sic is qui à nobis videri non potest, intelligi tamen potest, mentium quidã à concretione corporis secretarum mundus, pro Sole & igne, pro flammis & radijs vnum Amorem sortitus est purum, velocem, ætherеum, synceram quandam diunitatis portionem, cuius beneficio mortales penè in ipsam

Charitas.

Dei

Dei naturam transfunduntur.

Hoc amore deflagrabat Chryſoſtomus, qui commodatus videbatur, non datus his terris, vt in animos hominum eas quas ipſe è cœlo hauſerat faces, perpetuo quodam motu ſpargeret. Quamobrem tamdiu hic arſit, quãdiu vixit, & quoad licuit, inſtar puriſſimi ſideris creditum ſibi orbem luſtrauit, dedit obſcuris lucem, ægris medicinam, miſeris ſolatium, faſtiditis gratiam, omnibus ornamentũ, atque naturam.

Et certè mirum eſt quo pacto vir ille curis animi, corporiſque laboribus confectus, hoc ſedis triennio tanta geſſerit, quanta vix crederet poſteritas, niſi incorrupta hiſtoriarum fides teſtaretur.

Fuerunt illi tam breui annorum curriculo, aduerſus hæreticos Catholicoſque Epiſcopos, tyrannos, barbaros, ipſam demum Eudoxiam, quæ omnes immanitate ſuperauit, crebra, & formidoloſa certamina: Is tamen inter tot rerum aſperitates, quæ fortiſſimi cuiuſque animum frangere, atque induſtriam debilitare potuiſſent, non modo non elanguit, ſed alacrius etiam ſuorum labiorum curſus incitauit, & quæcumque ab optimo, ac vigilantiſſimo Epiſcopo erant expectanda, hæc ſumma fide, incredibili conſtantia, fructu etiam copioſo ſuo gregi præſtitit. Quanto autem amore hunc diligeret, eiuſque ſaluti proſpectum cuperet, teſtantur etiam illæ voces ex homilia quadrageſima quarta in Acta Apoſtolorum.

Iam (inquit) Dei gratia nobis tertius in hoc munere exactus eſt annus. Per triduum, vt ſcitis, ſæpè etiam per ſeptem dierum ſpatium hortamur, monemus, reprehendimus, increpamus, lachrymas fundimus, quas malo tamen ne quis in deteriorem partem capiat, meæ ſolitudini quam pulpito credere. Iam eò ſum adductus, vt propè mihi de mea ſalute deſperandum ſit, quorſum? quia dum me vobis impendo, dum res veſtras deploro, dum totus vobis ſeruio, fit, vt nec mea lugeam, nec planè curem; ſi vos obtemperatis, præ lætitia dolores & cruciatus meos non ſentio, ſin minus: etiam is qui inde redundat dolor, mearum miſeriarum ſenſum obtundit.

ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὑμεῖς ἐμοὶ ζωή.

Et in ſermone, antequam iret in exilium, iſta ſunt ardentiſſimi affectus. Vos mihi Patres, quo pacto poſſim omnium veſtrum obliuiſci? Vos mihi vita, vos mihi ſplendor nominis, vos gloriæ patrimonium. Et ego veſtri cauſſa paratus ſum, vt millies macter, nec vllã exiſtimo hinc me exhibere gratiam, quando ſic demum debito munere perfungar.

Quantum autem rerum hoc amoris perpetuo deflagrantis ardore geſſerit, eius acta declarant.

Marcus Diacon. in actis.

Huius ſuaſu Arcadius Imperator, cum intellexiſſet complures ſuorum, vel in aula militantium, vel magiſtratibus fungentium, eſſe hæreticos, & ſpeciem duntaxat prætuliſſe Catholicorum eoſdem magiſtratibus pulſos, pecuniaque multatos penitus repudiauit. Huius opera Scythæ Arianis erroribus irretiti, poſtquam eum per interpretem verba facientem audiuere, reiectis erroribus in Eccleſiæ Catholicæ ſinum confluxere. Huius induſtria Nomades mitioribus ingenijs imbuti, ſanctiſſimas religiones à viris Apoſtolicis, quos in illam regionem Chryſoſtomus delegauit ſuſceperunt. Huius ſtudio Marcionitarum hæreſis nondum in fomite præfocata, ſed peſtiferas ventilans flammas, Imperatoris edicto compreſſa eſt. Huius ſtudio monachi in Phœniciam, non ſine diplomatibus Imperatoris ad demolienda idolorum fana, cum operis quibus mercedem Chryſoſtomus lectiſſimarum Matronarum ſumptibus procurauit, miſſi ſunt. Et ne quid vacaret eius charitas incredibilis, quæ nunquam ſolet feriari, ipſe inter ſui exilij acerbiſſimos ſanè dolores, captiuos ex Iſauris barbaris redimebat, ſuiſque reſtituebat ſedibus, tum egenta turbæ corrogatis quibus poterat pecunijs humanarum ſolatia miſeriarum ſuppeditabat.

Porphyr. Baro. an. 400.

Theod. l. 3. c. 30.

Theod. l. 5. c. 19.

Eius ingenium, & facundia.

CAPVT XXVII.

Eius ingenium ſtatim atque perſpectum eſt placuit, & digna viſa ſunt opera, quæ in arce eloquentiæ ponerentur. Iſidorus Peluſiota in epiſtola ad Orphelium, commendat in Chryſoſtomo linguæ facundiam, ſententiarum pulchritudinem, argumentorum denſitatem, quæ in ipſo etiam adoleſcente doctiſſimos viros ait ad ſtuporem vſque demiratos.

Quanti verò Chryſoſtomi eloquentiam fecerit Libanius, ea tempeſtate ſophiſtarum omnium maximus, teſtatur eiuſdem epiſtola

sola ad Ioannem, quæ apud Isiodorum quoque legitur his ferme verbis.

Cùm pulchram illam tuam, & elegantem orationem accepissem, viris quibusdam, qui & ipsi sunt oratorum opifices, atque architecti eam legi, quorum nullus omnino fuit, qui non gaudio subsiliret, & acclamaret, & ea omnia faceret, quæ homines admiratione perculsi, & quasi attoniti facere soleant. Ego igitur eo nomine vehementer lætor, quod ad forensem operam in qua arte specimen edis ingenij, demonstratiuum quoque dicendi genus adiunxeris. Atque te beatum duco, qui ad hunc modum laudare queas, & item eos qui talem tuarum laudum præconem nacti sunt. Patrem scilicet qui imperium dedit, & filios qui acceperunt. Baronius hanc orationem tantopere laudatam à Libanio, scriptam putat à Chrysostomo in laudem Valentiniani senioris, & eius filio Gratiani, atque Valentiniani, quo tempore Ioannes annum ferme ætatis vigesimum primũ agebat.

Et primæ quidèm illæ visæ sunt surgentis veluti ingenij faces, at postquam clarissima indoles cælestis sapientiæ nobilitata est instrumento, ea dixit, & scripsit quæ cum singulari admiratione memoria sæculorum intuebitur. Quis enim fœcunditatem illam ingenii vehementer non miretur, cum Nicephorum Callistum audiat prædicantem, se mille Chrysostomi libros legisse, & Suidam afferentem eundem tot exarasse volumina, vt percenseri numerus facile non possit.

Anianus ad Heronium Episcopum vixit an. 400. vide Sigebertum.

De eius stylo Anianus videtur præclare iudicasse cum dixit. Chrysostomus illud quasi peculiare custodit, ac proprium, quod cum semper sollicitus sit, semper vigilans, & noxij stuporis inimicus, nusquam tamen eius oratio in pompam eleuatur dicentis, sed tota ad vtilitatem aptatur audientis. Est enim stylus ipse Ecclesiæ auribus accommodatus, priscum illud, sed eruditum dicendi genus exprimens, medius, æqualis, maturus, pudicus, alienus ab omni iniuriæ culpa, pompaque luxuriæ, non squallidus quidem, nec tamen floridus, non impolitus, sed neque nimia subtilitate limatus, non asperitate horridus, nec tamen amœnitate lasciuus, maximam vbique copiam, admirabilemque indicans facultatem, nusquam tamen ambitionem. Eò fit, vt eum magis simplex lector intelligat, & laudet disertus. Denique & S. Basilii admirabilem illam curam loquendi, & plausibilem Antiochi pompam, & sublimem illum Gregorij cothurnum facile intelligas, hac Ioannis mediocritate superata.

Hæc ille appositè quidem & verè, hanc enim dicendi rationem præcipuè consectatus est Chrysostomus, quamquam si propiùs rem considerare velimus, nullum profectò inuenietis genus eloquentiæ, nullam elocutionis virtutem, in qua non sit eximiè versatus, quod lubet aliquot eius exemplis comprobare.

Chrysostomi grauitas in dicendo.

CAPVT XXVIII.

FLumen illud beatæ orationis Chrysostomo semper magis cordi fuit, quàm in concisò dicendi genere contorta sententiarum grauitas: neque tamen omnino hac eloquentiæ forma caruit, sed cum apud Principes viros agendum fuit, in ponderosam sententiarum densitatem orationem collegit. Talia sunt quæ contra Cainam fertur ingenti animo dixisse. Erras Caina si amicitiam Imperatoris in tuæ impietatis satellitium conuertis. Non licet Imperatori facere quod petis, non licet ei, qui pietatem colere instituat, contra sanctissimas religiones aliquid moliri. Templum tibi in vrbe dari postulas? En tibi apertum est, ingredere, preces funde, nemo prohibet.

Expressa in iis quæ Theodor. habet l. 5. c. 32.

Sed alterius es sectæ, (inquis) & ædè sacra tibi opus est, in qua cum tuo comitatu rebus diuinis operaris. Quo nomine hoc requiris? Maiora sunt ea scilicet quæ pro imperio militiæ gessisti, quàm quibus tam illum gratiæ denegetur. Tu igitur nihil te præmiorum putas dignum his rebus gestis accepisse? Vnde hęc Ducis dignitas? vnde nomen Consulatus? Nihil dico insultandi caussa, sed tamen modestiæ tuæ est cogitare quis nunc sis, quis olim fueris; quæ antea tibi egestas, quæ nunc rerum omnium abundantia, & vt paucis dicam, quo nunc cultu incedas, & quibus antea vestimentis indutus Istrum traieceris. Si tuorum officiorum meministi, tot vero beneficiorum es oblitus, ingratus es.

Hæc planè sapiunt mentem excelsam, grauissimisque cogitationibus exaggeratam, nec minus habent *παῤῥησίας*, & grauitatis, quæ apud

apud ipsum Imperatorē dixit contra Arianos.

Metaphr. in vita Chrys. Baron. an. 400. 89.

Dic (amabo) *Imperator, si quis huic pulcherrimæ coronæ, quam geris in capite quosdam abiectos, & obscuros lapides inter clarissimam gemmarum lucem inseruisset, videretur hoc tibi esse tolerandum?* Cumque animos hac petitione suspensos tenuisset, ipsumque haberet Augustum dictis annuentem; tùm assumpsit.

Tu verò non existimas Deum irasci, si in hac ciuitate, in hoc Imperij & gloriæ domicilio, inter hunc syncerum bonorum cœtum, tamdiu pateris correptam, & depositam partem residere? quo sane dicto tanta efficacitate in ipsius Imperatoris pectus penetrauit, vt Arianos imprimis nobiles vrbe expelleret.

Maiestas Eloquentiæ in Chrysostomo.

CAPVT XXIX.

Typus de incomprehensibil. Dei nat. ad popul.

SOlet nonnunquam in argumentis speciosis versari, & in ijs remissa tantisper contētione sermonis, quem λόγον ἀγωνιστικὸν vocat plenius se diffundere. Talet sunt sermones de incomprehensibili Dei natura, in quibus se ait cœlestes choræas duxisse, quasi in florentissimi prati amœnitate, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τινὶ τῶν γραφῶν. Nec immeritò, fertur enim, & volat, & longè supra populares sermones erigitur, dum agit de illa συγκαταβάσει, & de natura Angelorum, eorumque cognitione: hæc maximè Dionysium sapiunt.

Oration. 2. aduers. Iudæos.

Serm. 3. de incōprehensib. Dei nat.

Εἶδες κἀκεῖ καὶ ἐνταῦθα συγκατάβασιν, ἀλλ' ὁμῶς, καὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις καλύπτουσιν ἑαυτὰς ταῖς πτέρυξι, δι' οὐδὲν ἕτερον. ἢ διὰ τοῦτο; καί τοιγε σφώταται, καὶ γνωστικώταται, καὶ καθαρώταται, quanquam de illa συγκαταβάσει, prudenter mens Chrysostomi intelligenda est, ne quid subsit erroris. Sed non hic interpretādi locus, hæc obiter perstringimus.

Elucet præterea eius maiestas in narratione, & hypotyposi splendidarum historiarum ex biblijs, quales sunt de miraculis in Aegypto, supplicio triumphorum, & similibus, sic enim ille oratione, quod nemo læditur, nisi à seipso, quæ quia Græcè longiora sunt, Latinè subijcio.

Διατείχιζε τὴν φλόγα νεφέλη.

Disterminabat enim flammam nubes vndiq; impendens, & omnibus illis populis gestatoriæ domus instar erat. Neq; verò noctu face indigebant, quæ tenebras discuteret, sed erat eis columna ignis, fons stupendæ lucis in duplicem vsum, tum vt luceret, tum vt iter dirigeret. Neq; enim lucida duntaxat erat, verùm etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per saxa, & solitudines ducebat. Ibant nō terra solùm, sed etiam mari quasi terrâ. Ausi sunt transcendere fines naturæ, cum sæuum pelagus pedibus peragrarent, quasi per firmam petram iter facerent. Cumque illis substratum esset elementum illud, solidam terram, camposque supinos, & agros imitabatur: cum verò hostes excepisset, tum maris vices exequebatur: Illis quippe fuit vehiculum, hostibus ipsorum sepulchrum, illos summa cū facilitate trāsmisit, hos maxima cum vehementia submersit. Qui fuerat hactenus sine lege aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentissimorum ordinem, & obsequium præ se ferebat, cum iam custodis, iam carnificis vicem obtineret, vnoq; die contraria repente præstaret.

Quid commemorem petras, quæ fluuios effuderunt aquarum? quid nubes volucrum, quæ corporum multitudine terram texerūt? Quid miracula patrata in Aegypto? quid prodigia quæ cōtigerunt in solitudine? quid trophæa, & incruentas victorias? Tanquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ita aduersos domuerunt, ac dominos quidē suos sine armis superarunt, qui verò extra Aegyptum cum ipsis pugnarunt, eos tubis canendo psallendoque vicerunt: & totum illud spectaculum chorea potius erat, quàm bellum, initiatio magis quàm pugna.

Et de fornace Babylonica.

In tract. quod nemo læditur, nisi à seipso.

Quid verò illorum triū puerorum, dic mihi, virtuti superfusa tot mala offecerunt? an non adhuc adolescentes, & admodum quidem teneri, immatura ætate graue illud subiere supplicium, & diuturnam captiuitatem, à patria, domo, templo, altari, sacrificijs, libationibus, ab ipso quoque Psalmorum cantu. Non enim illi domo duntaxat eam ob causam arcebantur, sed multa quoque diuini cultus interdicebantur genera. An non barbarorum manibus dediti sunt, lupis potiùs, quàm hominibus, & quod est grauissimum, in tā longè dissitas, ac barbaras abducti terrarum oras, in seruitutem grauissimam, non magistrum habebant, non Prophetam, non Principem? *Non enim est*, inquit, *Princeps, neque Propheta,*

Amplificatio à persona.

A re, exilii grauitas.

ἐφάλων γέμων ἢ σπιλάδων.

Periculi magnitudo.

neque duo, neque locus sacrificandi coram te, & inueniendi misericordiam. Quin etiam in domum regiam, tãquam in scopulum, ac præcipitium, & pelagus saxis petrisque sub aqua latentibus refertum, introducti sunt, sine gubernatore, sine proreta, sine nautis, sine velis sæuum illud mare nauigare coacti, atque in aula regia, tanquam in carcere inclusi. Cum enim philosophari nossent diuinitus, rebus humanis, & omni vanitatis fastu superiores, accessionem malorum, etiam illam commorationem esse existimabant: Si enim foris fuissent, & in domo priuata, maioris libertatis spes affulsisset; at verò introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam splẽdoris, & magnificentiæ speciem, & præcipitijs scopulisque nihil consebant esse meliorem) continuò grauem difficultatem sustinere. Rex enim eos suæ illius Sybariticæ impuræque, & prophanæ mensæ iussit esse participe, id quod eis interdictum erat, & morte grauius videbatur: ac soli velut agni in medio tot luporum erant inclusi. Necesse erat aut fame tabescere (imò verò ad mortem rapi) aut prohibitos cibos degustare. Quid ergo faciũt iuuenes, orphani, captiui peregrini, serui illorum qui hæc imperabant? Non existimarunt necessitatem sibi ad defensionem sufficere, neque tyrannidem eius, penes quem summum erat imperium: sed omnia moliuntur, vt peccatum effugiãt, omni licet ex parte deserti. Neque enim pecunijs persuadere poterant, vtpotè captiui: non amicitia, & familiaritate, vtpotè peregrini: non potentia superare, vtpotè serui: non multitudine vincere, vtpotè tres tantùm.

τῶν βοιωτικῶν ἀνώτεροι πραγμάτων.

συβαριτικῆς.

Suspendit animos.

Plena maiestatis amplificatio.

Per subiectionem.

Accedunt igitur ad Eunuchum, qui eam potestatem obtinebat, eique verbis quod cupiunt persuadent, hominem timidum, deque salute sua sollicitũ, & metu mortis penè exanimatum: *Timeo enim ego,* inquit, *dominum meum Regem, ne quando videat vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentulis coæuis vestris, & condemnetis caput meum Regi:* Eo timore liberant, vt daret ipsis eam quam petebant gratiam. Ac postquam omne officiũ fecissent, Deus quoque deinceps fecit suũ. Neque enim solius Dei erat præclarum illud facinus in his, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, sed exordia proficiscebantur ab illorum animo, quem cùm præstitissent generosum ac fortem, Dei fauorem sibi conciliarunt, & ad finem, quod moliebantur, perduxerunt.

Vides, qui se ipse non lædit, ei neminem alium detrimento esse? Ecce enim nec iuuentus, neq; captiuitas, neque orbitas, neque exilium, nec solitudo, & destitutio eorum, qui ab ipsis starent, nec mandatũ graue, nec magnus mortis timor, qui eunuchi oppresserat animum, nec paupertas, nec paucitas, non denique quòd in medio barbarorum essent, non quòd hostes haberent dominos, non quòd in ipsius Regis manus essent traditi, neque cognatorum omnium absentia, neque Sacerdotum, & Prophetarum & aliorum, qui curam ipsorum gerebant alienatio, nec libationum, & sacrificiorum cessatio, neq; templi & Psalmorum ereptio, neque quidquam horum eis nocuit; sed tum maiori gloria fuerunt, quàm cum ijs rebus in patria sua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, insigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione seruata, conculcato tyranni mandato, victo dæmonis terrore, neq; vllo vlla ex parte damno affecti, quasi domi sederẽt, & omnibus illis fruerentur, opere ita liberè perfecto, ad alios rursus agones sunt vocati.

συναθρόμενος.

seu repetitio, per frequentationem.

Iterum erant eidem, & certamẽ priore difficilius ipsis proponebatur, caminus incendebatur, barbaricus aduersus eos exercitus cum Rege instruebatur, velut in acie, tota Persica potentia incitabatur, omnia ad vim, ac fraudem, ac vim ipsis afferendam comparabantur, diuersa cautionum genera, variæ suppliciorũ formæ, minæ aspectus omni ex parte terribilis, & verba aspectu terribiliora: sed tamen quoniam semetipsi non prodiderunt, sed omnem suam operam contulerunt, nihil vnquam damni acceperunt: qui etiam coronis quàm priores fuerant, illustrioribus redimiti sunt. Vinxit enim eos Nabuchodonosor, & in caminum coniecit, non tamen damno, quin potius etiam commodo affecit, & illustriores reddidit. Cumque nec templum (iterum enim eadem dicam) neque altare, non patriam, non sacerdotes, non Prophetas haberent, in aliena, & barbara regione, in medio camini, totiusq; illius exercitus, Rege harum rerum authore spectante, splendidum statuerunt trophæum, & insignẽ reportarunt victoriam, quam omnium sæculorum memoria celebrabit.

Secundus Agon supplicij.

Vides idem ter per commorationem repetitum, quod in illa amplificatione facere licet.

VERE-

Vehementia Chrysostomi.

CAPVT XXX.

Vehementia init. orat. 1. in Iuda. Fist. & funda.

PRæclare omnino Chrysostomus oratione 2. aduersus Iudæos comparat concionatores cum pastoribus fistula simul, & funda instructis. Itaque quamdiu noxiæ belluæ nihil afferunt molestiarum sub ilicem, aut populum strati, fistula canunt, sinuntque oues liberè, & pro suo arbitratu pascere: Verùm simul atque senserint alicunde luporum incursionem imminere, mox abiectâ fistulâ fundam arripiunt, & omisso calamo fustibus, & saxis obarmant sese, proque septis consistentes, magno emisso iubilo, ingentiq; vlulatu vociferantes, frequentes ipso clamore feram priusquam irrumpat, abigunt.

Hoc ipse sæpissimè præstat, modo enim ad piorum solatium, & cœlestis læritiæ fructum, suauissimis flluit orationis lenimentis, modo in hominum flagitia, & errores, aculeos potentissimos exerit. Plenus est istis exemplis, *Hom. 24. in epist. ad Rom.* nec diu nobis in profluente quærenda est aqua, vide quo spiritu in adulteros hæc dicat.

A malis conuiuijs malæ vobis libidines, hinc vxores contemptæ, hinc scorta in pretio, hinc domorum euersiones, hinc scorsum, ac deorsum voluuntur omnia.

Luxuria infectatio. Item adulterij & fornicationis.

Deinde.

Puto ac illimi fonte relicto ad cloacarum cœnum curritis. Cœnum quippe scorti corpus esse nemo negarit, vel te ipsum testem aduoco, qui in ijs sordibus es volutatus, tuâ conscientiam appello. Deinde non erubescis flagitium, non impurum te, non fœdissimo crimine contaminatum vides, *Mox etiam pugnat acrius.*

Quid seminas, quod metere non licet: imo si messueris multum tibi dedecoris fructus afferet. Nam si peperit, tibi dedecus peperit, & puero magnam iniuriam, qui propter te notus, & ignobilis nascitur. Cui etiam si innumeras pecunias reliqueris, adhærebit tamen macula dedecoris tui, & propter te infamis domi, in vrbe infamis, in foro infamis, siue ex scorto sit, siue ex ancilla futurus est. Tibi verò non vides perpetuam quoque inde infamiam creari, quam neq; viuus, neq; mortuus elues, etenim cum ex istius impuri coporis vinculis excesseris, manebunt tamen post te tuæ turpitudinis monumenta.

Tandem crimen auget à consequentibus.

Quid igitur & te, & omnia hoc dedecore afficis, quid seminas aruum sterile, infrugiferũ, atque vtinã nõ ipsum suos fructus perimeret. Sed prohdolor! Sæpe ante generationem cædes, scortum non permittis, vt scortũ tantummodo maneat, sed ex meretrice facis ἀτοκίαν homicidã. Sic ex ebrietate scortatio, ex scortatione adulteriũ, ex adulterio cædes, imo quidpiãcede immanius, quod quo verbo dicã nescio, ad enorme facinus, portentoso quodam vocabulo opus est. Cædes quod natum est occidit, hoc ne nascatur prohibet. Tu (& quis! & quantus) donum Dei infamia, atque dedecore corrumpis, tu naturæ repugnas legibus, tu generationis promptuarium homicidiorũ officinam facis, & mulierem, quæ ad generationem sobolis data est, ad necis artificium instruis. Nam *misera libidinum victima*, vt amatoribus perpetuo sit accommodata, & amabilis, & plus interim pecuniæ corradat, intrepide facinus aggreditur. Et tu in mulierculam culpam reijcies, tua fraus, tuum scelus est, tu faces, & flammas in tuum caput congessisti.

Quid dicam ex adulterijs pullulare idololatriam? Multæ siquidem vt amentur, incantationes, & libamina, & philtra innumeraq; alia machinantur. Mox etiam parantur venena non fornicario vtero, sed vxori miseræ, atque innocenti innumeræ struuntur insidiæ, & Dæmonum inuocationes, & mortuorum incantamenta, & bella quotidiana, & assuetę contentiones, & odium inexpiabile.

Multa hãc habet in idem argum. homil. 3. de pœnitentia. Item 1. tom. 1. hõ. de Dauid & Saule vehementer inuehitur in spectacula.

Deinde rem indifferentem etiam mariti ipsi libidinem putant. Hæc oratio planè grandis, plena lacertis, & viribus.

Homilia septima in epistolam ad Colossenses acerbè inuehitur in luxum mulierum, quæ sibi matulas argenteas faciunt, his verbis.

Quid verò mulieres? (pudet quidem, sed tamen necesse est dicere) matulas faciunt argẽteas; oporteret vos pudere, quæ hæc facitis, Christo esuriente tu ita indulges delicijs, imo verò dementiæ. Quamnam hæ luent pœnas? Deinde rogas, cur latrones, cur parricidæ, cur mala, cum Diabolus, vos ita agitet, atque discerpat?

Nam mensas quidem, & discos habere argenteos, ne hoc quidem animo conuenit recte philosophanti, sed totum est deliciarũ immun-

munda autem vasa facere argentea, nunquid est luxus, nunquid insaniæ, vel si quid insania peius est. Scio deridèri ab istis delicatis hanc orationem meam, sed dum prosim nihil curo.

Magnam re vera amentiam, magnum furorem procreant diuitiæ, vellent (opinor) si fas esset, terram esse auream, & parietes aureos fortasse, & cœlum, & aërem ex auro. Quis furor, quæ amentia, quæ febris?

Luxus mulierum carpitur.

Alius perit frigore, qui factus est ad Dei imaginem, & tu matulas argenteas fabricaris. O fastum, & arrogantiam! quid amplius fecisset insanus, scilicet tanti facis excrementa, vt ea argento excipias? Scio vos audientes obtorpescere, sed obtorpescere debent, quæ hæc faciunt, & viri, qui morbis huiusmodi deseruiunt. Est enim hoc intemperantia, & crudelitas, & inhumanitas, & feritas, & petulantia.

Quæ Scyllæ, quæ Chimæra, quis Draco, vel potius, quis Dæmon hoc fecit? Quid prodest Christus? quid prodest fides, cum toleratur aliquis ex gentibus, imo verò nõ ex gentibus, sed ex Dæmonibus: si caput non est ornandum auro, & margaritis: qui argento vtitur ad tam immundum ministerium, quam assequetur veniam? Non sufficiunt reliqua, quamuis nec illa sunt toleranda: Cathedræ, & scabella ex argento omnia. Atqui hęc quoque sunt amentię: sed vbique est fastus superuacaneus, vbique inanis gloria.

Ego vereor, ne ab hac insania longiùs progrediens sexus muliebris monstrorum formam suscipiat. Verisimile est eas cupere, pilos quoque habere aureos. Aut fateamini vos eò, quod dictum est, nihil esse affectos, & excitatos, & incidisse in concupiscentiam, & nisi pudor retinuisset, non recusauissetis.

Nam si audetis ea, quæ sunt his absurdiora, multo magis existimo eas pilos aureos esse desideraturas, & labra, & supercilia, & auro liquefacto totas illini, si autem non creditis, & existimatis me ridentem dicere, ego narrabo, quod audiui, imò verò nunc quoq; est: Rex Persarum barbam habet auream ex

Persarum Regis barba aurea.

lamellis aureis instar pilorum diductis, sed iacet tanquã monstrum. Magna tibi laus Christe, qui nos, & sanos fecisti, & istis monstris liberasti.

¶ Animaduertere hic epicherematũ densitatem, pugnacis animi calorem, & quasi incussam vim grandinis; aspergit tamen etiam ironijs orationẽ, quæ sunt huic argumento percõmodę. inde, nec minus acer est, & plus habet χαριτότητος.

At homilia de Dauide, & Saule grauiter inuehitur in eos, qui frequentant spectacula.

Non metuis, non expauescis, dum oculis, quibus illic lectum est, qui est in orchestra spectas, vbi detestandæ adulterij fabulæ agũtur, ijsdem hanc sacram mensam intueris vbi tremenda peraguntur mysteria? Dum ijsdem auribus audis, & scortum obscœnè loquens, & Prophetam, Apostolumque ad arcana sacrarum litterarum introducentem? Dum eodem corde, & lethalia sumis venena, & hanc hostiam sanctam, ac tremendam?

Austeritas.

CAPVT XXXI.

HAbet quoque sæpè multum in carpendis vitijs austeritatis, vbi nulla lenimenta adhibet, sed statim vrit, & secat, vt violentum morbum violento remedio opprimat. Tale est illud ex homilia 7. ad Colossenses.

Ecce suadeo, & iubeo, vt & faciei ornamẽtum, & eiusmodi vasa conteras, & des pauperibus, & nunquam in posterũm insanias. Qui vult resiliat, qui vult accuset, & reprehendat; nullum patior. Quando sum iudicandus stãs ad tribunal Christi, procul vos statis, & quæ à vobis existit gratia, me reddente factorum rationem.

Procul hæc verba. Caue ne discedat, & in hæresin deficiat, est imbecillus, te dimitte & te ei aliquantisper accommoda. Quo vsque? semel, & bis, & ter, non perpetuò. Ecce rursus nuncio, & cum beato Paulo testor, & obtestor, quod si rursus venero non parcam.

Quæ est hæc mollities, quæ deliciæ, quæ contumelia: Contumelia enim est non deliciæ. Quæ amentia, quæ insania? Tot pauperes circumsistunt Ecclesiam: & tam multos filios habet Ecclesia, & tam diuites, nulli pauperi potest opem ferre: Sed alius quidem esurit, alius verò est ebrius: alius quidem in argento egerit: alius autem ne panem quidem habet, quo vescatur. Quænam hæc tanta insania? quænam hæc tanta feritas? Contra Helluones

luones vero agit, non miti quidem brachio hom. 54. ad popul. Antioch. nunquid mactādi sumus, quoniā nos ipsos saginamus? Quid lautam vermibus mensam opponis? quid maiorem alis saniem? quid fœtidos sudorum fōtes reponis? quid ad omnia temetipsum reddis inutilem? Vis occultum acrem ferri? fac corpus robustum. Nescis in lyræ fidibus crassam, & immundam ad suauitatem cantus ineptam esse, contra rasam, intensam esse vocalem, & canoram. Quid animam obruis? quid parietē crassissimis sordibus oblinis? quid fumos, nebulam, & caliginem exhalas?

Et homilia περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν austerè dixit eos, qui indignè communicant ijsdem teneri pœnis astrictos, quibus Christi carnifices.

Οἵτε ἀνελόντες τὸ σῶμα δεσποτικὸν, οἵτε ἀκαθάρτῳ δεχόμενοι τῇ διανοίᾳ, ὁμοίως ἐμπαροινοῦσι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. &c.

Qui Dominicum corpus necârunt, tum qui immunda recipiunt anima, parem iniuriam regio inferunt vestimento. Disciderunt quidem illud in cruce Iudæi: coinquinat autem is, qui immunda suscipit anima: Itaque licet diuersa peccata sint, tamen æqualis est iniuria.

Suauitas Chrysostomi.

CAPVT XXXII.

IAm verò cum hominum cupiditatem liberiùs volitantem fregisset orationis lacertis, atque viribus, vidissetque animas veluti quodam sidere perculsos; de industria mitigabat austeritatem, & abiectâ fundâ sumebat fistulam. Hoc ipse testatur in homilia, quā περὶ τοῦ μὴ πρὸς χάριν δημηγορεῖν de non concionando ad gratiam scripsit, vbi cum in superiori concione dixisset, eos, qui indignè communicassent, easdem pœnas daturos, ac Christi carnifices: Quo sermone cum multos acrius perstrictos, ac obstupefactos cerneret, postmodum ita exorditur.

Ἱκανῶς ὑμῶν οἶμαι καθηψάμεθα πρώην, καὶ βαθυτέραν ἐδώκαμεν τὴν πληγήν. &c.

Satis opinor vos nuper increpauimus, ac profundiorem plagam infliximus: Itaque necesse est hodie medeamur, ac mitiora quædam medicamenta apponamus. Hic enim optimus est medicinæ modus, vt non modo secentur vlcera, verumetiam obligentur.

Quamobrem cum ablegato hoc ἀγωνιστικῷ genere dicendi, consultò lenit orationem, vt in floridis fieri solet argumentis, mirificas tunc habet rerum, & verborum suauitates.

Præcipuè vero adhibet figuras sententiæ valdè splendidas, & delectabiles, qualis est illa antithesis de Lazaro, & diuite Helluone. *Lazari, & diuitis cōparatio.*

Nam & Lazarus pauper erat, & admodum quidem pauper; paupertati accedebat aduersa valetudo omni paupertate acerbior, quæ paupertatem quoque reddebat grauiorem: aduersæ valetudini solitudo, & penuria eorum, qui astarent, atque ministrarent, quæ cum paupertatem, tum aduersam valetudinem faciebat acerbiorem. Horum namque singula per se quoque molesta sunt, cum verò neque qui ministrent adsunt, maior fit calamitas, sæuior flamma, dolor acerbior, tempestas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quod si quis accuratè circumspiciat, aliud etiam his quartum accedebat, nempe diuitis in vicinia habitantis licentia, & luxus. Sin aliud etiam quintum vis inuenire, flammæ illius fomitem, id quod in eo perspicuè videbis. Non enim duntaxat genio indulgebat diues ille, verumetiam etsi iterum, tertium, imò verò sæpius in die eum videbat (iuxta vestibulum namque iacebat, spectaculum dirum miserabilis tragœdiæ, qui aspectu solo, vel ferreum pectus poterat emollire) tamen neq; hoc inhumanum illum ad eam paupertatem leuandam permouit: sed ille lautissimam apponebat mensam, crateras habebat diffuso mero coronatas, nitidos coquorum exercitus, parasitos, & adulatores prima luce, & choros canentium, vina infundentium, risus mouentium: omne genus popinarum excogitabat. Obruebatur vino, & crapula, in luxu vestium, mensæ, aliarumque plurimarum rerum solidos dies agebat; Istrum verò, quem graui fame, morbo acerbissimo, obsidione tot vlcerum, solitudine, & malis inde consequentibus in dies singulos premi videbat, ne inanimum quidem aliquando admisit. Parasiti, & adulatores nimijs epulis penè disrūpebātur; at iste pauper, & adeò *In tract. quod nemo læditur n. à seipso.* *Diuitis mali luxus.*

& adeò pauper, tot malis cinctus, nec micas ex illa mensa obtinuit, etiamsi vehementer optaret; neque horum quicquam eum lusit, nam durius est obloquutus, non vocem edidit maledicam: sed vt aurum vehementiori igne magis purgatum splendescit; sic etiam ille tot rerum asperitatibus vexatus omnibus fuit superior, tam plagis, quàm quæ multis nascuntur inde perturbationibus. Si enim omninò pauperes cum diuites vident, tabescunt inuidia, & æmulatione conficiuntur, ac vitam sibi non esse viuendam existimant, idque cum necessarius eis victus, & ministri suppetunt: Iste pauper, & quidem pauper vt nullus alius, nec pauper modò, verumetiam æger, quippe non habebat, qui astaret, vt vllo esset solatio, sed in media vrbe velut in extrema solitudine, fame tabescebat acerbissima, isti omnia tanquam ex fontibus affluere videbat, omni humano subsidio destitutus, canum linguis, ceu perpetua quædam mensa propositus (ita enim omnia eius membra luxata, ac dissoluta erant, vt nec illa arcere posset) quàm iniquo animo fuisset, nisi valdè generosus, ac sapiens extitisset? Cernis qui se non lædat, etsi ab omnibus lædatur, nihil mali perpeti? repetam enim eandem orationem. Quid namque aduersa valetudo? quid solitudo eorum, qui astarent? quid accessus canum? quid mala diuitis vicinitas? quid magnus luxus, superbia, & arrogantia illius huic nocuerunt? num eum ad sustinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid verò constantiam eius læsit? nihil vsquam; sed eum etiam magis corroborauit, & infinitarum ei materia coronarum, accessio prœmiorum, incrementum mercedis, seges maioris remunerationis extitit illa malorum multitudo, diuitisque crudelitas.

Comparanda descriptio siue antithesis quã habet de eodem argumento Chrysologus ser. 124.

In oratione de ordinat. floridiùs quoque renidet, vt in illa similitudine cum dicit in pretiosis vnguentis nihil opus esse semper lecythum inuergere, verum & si quis tantum superficiem attingat summis digitis, circumstantes replet suauitate fragrantiæ, ita & in laudibus, &c. Κὰν ἄκρας τῆς ἐπιφανείας ἅψηται τοῖς δακτύλοις. τόν τε ἀέρα ἀνέχρωσε, καὶ τοὺς παρόντας τῆς εὐωδίας ἐνέπλησεν ἅπαντας.

Chrysostomi pietas.

CAPVT XXXIII.

ERat quidem & naturæ facilitate, & optimarum artium studijs ad has orationis delicias compositus, sed tamen longe malebat in concionibus pia dicere, & salutaria, quam docta, & suauia. Itaque si quid illi ornatius excideret, quod plausum hominum excitaret, vehementer animo angebatur, quod declarat homil. 31. in acta Apostolorum.

Hoc subuertit Ecclesias, quod & vos non quæritis audire sermonem, qui compungere possit, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione quasi citharœdos, & cantores, audientes: Et nos frigidè, ac miserè facimus nostris affectibus obtemperantes, quos repudiare oportebat. *Plausus cõcionum periculosus.*

Atque idem contingit, ac si pater filium, quem supra modum tenerè amat videat ægrotum. Tum illi quæcumque oblectant porrigat, quæ autem vtilia minimè curet. Deinde quando obiurgatur à medicis, rationem reddat, dicens: Quid faciam? flentem puerum ferre nequeo. Miser, & ærumnose, ac proditor, neque enim talem Patrem dixerim. Et quanto satius fuerat modico temporis interuallo aliquid acerbi perpessum perfectæ sanitati restitui, quam temporariam illam gratiam perpetui doloris fomitem fieri?

Hoc etiam nobis accidit dũ flosculos verborum, & compositionem, & harmoniam curiosius sectamur, vt canamus, non vt prosimus: vt simus in admiratione, non vt doceamus, vt oblectemus, non vt compungamus: vt cum plausu, & laudibus discedamus, non vt mores componamus.

Credite mihi, non dicerem alioquin, quoniam quando inter dicendum plausum excito, per illud quidem tempus humanum quiddam mihi accidit. Cur enim verum quis non dicat, & distrahor, & diffundor: vbi autem domum redeo, & intelligo plaudentes sine fructu abijsse, & si fructum accipere poterant à plausu, & laudibus perijsse ploro, gemo, & lachrymor, & quasi frustra omnia dixerim, sic afficior, mihique ipsi dico: Quæ sudorum meorum vtilitas, si auditores è verbis meis, nihil

hil fructus perceperunt. Et sæpius quidem cogitaui legem ponere, quæ huiusmodi plausus prohiberet, & suaderet, vt cum silentio audiretis. Sed sustinere oro, & credite mihi. & si placet hanc nunc legem firmabimus, ne quis auditor plaudat quandiu nos loquimur. At si voluerit admirari, admiretur silens, nemo est qui prohibet. Omne autem studium, & alacritas in id colligetur, vt quæ dicuntur, accipiantur. Quare applausistis: de hoc legem pono, vos autem nec audire potestis.

Hæc ille, ex quibus planè apparet, quanto conciones ad pompam, & ostentationem factas odio prosequeretur, tum etiam plausus illos in Ecclesia excitari solitos auersaretur. Nec immeritò subuersionem Ecclesiarum nominat.

Periculum enim erat non mediocre, ne cõcionator si plauderetur intumesceret; sin contra, deiecto animo frangeretur. Itaque vt D. Augustini verbis vtar, sicut auræ linguarum flauerant à pectoribus opinantium, ita ferebatur, vertebatur, torquebatur, obnubilabatur, summum profecto est miseriæ, vbi Præco veritatis degenerat in mancipium veritatis.

Vanitatis miseria.

Item homilia 19. in acta eos reprehendit, qui volunt noua legi, & dici.

Nouitatis curiositas perstringitur.

Verum quid dicunt plerique? semper (aiunt) eadem leguntur. Hoc vos maximè perdit. Itaque si quidem sciuissetis illa, neque sic oportebat ab illis recedere, quoniã & in theatris semper eadem fiunt; attamen non satiamini. Quænam eadem audes dicere? qui neque Prophetarum nomina scis? & non confunderis dicendo, ideo non audienda quoniam eadem leguntur? Etenim tu confessus es, quod eadem dicuntur. Ego si hoc protulissem, te sic accusassem: Te igitur oportebat ad aliam defensionem confugere, non ad hanc tuam accusationem. Dic oro, tu non admones filium tuum? Si igitur ille dicat, quod eadem semper inculcas: nonne contumeliam esse putas? Tunc non oportebat eadem dicere, quando & illa sciuissemus, & operibus declaremus: imo neque tum superflua lectio.

Chrysostomi doctrinæ.

CAPVT XXXIV.

NEmini dubium esse potest, quin Chrysostomus, & ingenio acer, & labore, in studia semper intentus, & à puero iis exculcatus disciplinis, quibus ad magnarum artium decora iuuentus informari solet, magnis, tùm profanæ, tùm sacræ eruditionis opibus fuerit cumulatus. Raro tamen peregrinam doctrinam promit in concionibus, quod si quas historias Ethnicorum afferat, magno temperamento condire solet, vt cum de mala Socratis vxore loquitur homilia 26. in 1. ad Corinthios, neque Socratem, neque Xantippen nominat, sed grauiter insinuat. *t. 6. 161. hom. 42.*

Dicitur quidem certè quidam ex philosophis externis cum malam haberet vxorem, & nugatricem, & conuiciatricem, rogantibus cur eam habere sustineret dixisse *vt domi haberet gymnasium, & palæstram Philosophiæ:* Ero enim (inquit) cæteris mitior, si in ea quotidie erudiar. cumque à populo in hanc sententiam esset exclamatum, intulit. Magna voce exclamastis, sed ego valde defleo, cum Græci sint nobis sapientiores: nobis qui iussi sumus Angelos imitari: Imò verò, qui iussi sumus Deum æmulari in ratione mansuetudinis. & homilia tertia aduersus Iudæos, cum varias philosophorum sectas enumerando appellasset Pythagoram, Zenonem, Platonem, Socratem, Diagoram, se excusat, quod ad Iudæorum captum se demiserit, non autem ex sui animi sententia fecerit. οὐ γὰρ οἰκείας τοῦτο ποιοῦμαι γνώμης, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων συγκαταβαίνοντες, & se purgat exemplo D. Pauli, qui Athenis dicturus non ex Prophetis, aut Euangelio, sed ab ara gentili sumpsit exordium. *Socratis vxor.*

Et Homilia 1. in 1. ad Timoth. Silentium in templis gentium superne inscriptum, continebat digito os, & labia comprimebat, prætereuntes omnes silentij sic admonens. Hæc de Harpocrate Aegyptiorum intelligenda, non tamen plenius indicauit: & serm. in concubinarios: non moueris, scilicet admirande vir, hæc ἀπαθὴς est ijs, qui lapidibus cohabitant, non hominibus. Ego autem audiui quod

Silentii pictura.

quod etiam apud lapides quidam, & statuas passi sunt. Cauet plura dicere, & quæ de fatuis amoribus adolescentum narrantur ab historicis enarrare.

Vtitur plerumque vocum Hebraicarum interpretatione, ex qua commodè sensus in suam rem elicit, vt in illo loco geneseos, cum Cainum, qui perpetuo tremore multatus est, in naid habitasse sacra hostoria dicat, rectè *Homil. 20. in Gene. sin.* ναΐδ interpretatur σάλον נית enim est *mouere.* Et in homilia de mutatione nominum, vocem Edem dicit significare γῆν παρθένον. Quod sumit opinor ab ארבת. Inde iubet responderi Iudęis quoties petierint *quomodo virgo peperit? Vos verò dicite, quomodo terra virgo tot, & tanta germina profuderit?* At verò in psalmorum enarratione frequenter textum Hebraicum consulit, & explicat, ex quo conijcias illum Græcæ, & Hebraicæ linguæ peritum fuisse.

In cap. 1. Genes. homil. 4. Nec ignarus quidem fuit Philosophiæ, quãquam eius de cœlo, & sideribus sententiam multi vellicarunt, cum dicat homil. 4. in Genesin, vnum tantum cœlum esse τίς ἂν οὖν λοιπὸν μετὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν ἀνάσχοιτο τῶν ἀπκῶς ἐξ οἰκείας διανοίας φθέγγεσθαι βουλομένων, καὶ ἀπεναντίας τῇ θείᾳ γραφῇ πολλοὺς οὐρανοὺς λέγειν ἐπιχείρουντο. Scio hanc sententiam excusari à D. T. in 1 q. 68. art. 4. quasi hæc à Chrysostomo contra hæreticos quosdam, ac Philosophos dicta sint, qui extra hunc totum sidereum globum, alios sidereos cœlos, & mundos esse tradiderunt. Verum Chrysostomi sententiam sine vllo interpretationum flexu nudè acceptam de vno cœlo liquido, multi quoque doctissimi viri nunc defendunt.

Alij eius in Geneseos interpretatione simplicem quandam dicendi rationem arguunt, quod mirificas illas Origenis θεωρίας non habeat; sed præclarè Chrysostomum ab istis Censoribus vindicat Photius, cum dicit eum, cum ad Mosaicæ narrationis simplicitatem respexisset, maluisse, salutaribus documentis consulere quàm intempestiuis theorijs præter institutum luxuriare.

Quamobrem eadem de caussa grauioribus Theologicarum rerum quæstionibus abstinet, quanquam sublimem quoque eum in huiusmodi argumentis fuisse libri de incomprehensibili Dei natura declarant. Quod si quædam inibi dixerit, quę videntur Theologorum sententijs repugnare, vt cum in tertio ait, Deum non videri, sed συγκατάβασιν, minimè mirum est, si in tanta rerum obscuritate, cum nõdum tot ingeniorum, & scholarum lumen accessisset, Patribus nonnunquam aliqua minus accurata exciderint: Quanquam scio à grauissimis viris defendi Chrysostomum quasi non negarit, Dei essentiam ab Angelis videri, sed ipse satis clarè his verbis, quid sentiret aperuit Καίτοιγε οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδὲ αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ ὁρώμενα. Quanquà non ipsam meram videbant lucem: sed quæ videbant condescensus erant (inquit de Angelis) Mox quid sit illa συγκατάβασις, ne quis dubitare possit explicat. ὅταν μὴ ὡς ἐστιν ὁ θεὸς φάνηται, ἀλλ' ὡς δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν. οἷος τέ ἐστιν οὕτως ἑαυτὸν δεικνύη, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρόντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπιδείξιν. Quid nomen hoc cõdescensus significat? Cum Deus non vt est se ostendit, sed quoad videre is potest, qui aspectum eiusmodi meruit, eatenus ad infirmitatem videntis suam repræsentationem metitur, ac temperat, condescendere illum tantisper dicimus, & eiusmodi rem condescensum nominamus. Et ibidem ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀθέατός ἐστιν, ὁ θεὸς καὶ ταῦτα συγκαταβαίνων. A superis quoque virtutibus quanquam condescendens non cõspicitur. Idem asserit Theophylactus in illud Ioannis *Deum nemo vidit vnquam,* & Theodoretus in dialogo, quod Deus sit immutabilis, sed omnium scholarum vox reclamat.

συγκατάβασις. apud Chrysostomum quid?

Popularitas Chrysostomi.

CAPVT XXXV.

CHrysostomi præcipua virtus est admirabilis quædam popularitas sermonis, quam virtutem diximus maximorum oratorum esse, eam quæ si modo perfecta fuerit, ex consummata eloquentia, prudentia, dexteritate, & fœlicitate quadam ingenij profluere. Eius autem perfectionis hæc in Chrysostomo sunt indicia. Primùm suæ orationis mensuram auditorum aures ratus, totum se homi-

num

num vtilitati quam familiarissime accommodat. Itaque abstrusas, & subtiles quæstiones de prædestinatione, Gratia, & libero arbitrio, vel consulto omittit, vel si quid huiusmodi discutiendum, quam commodissimè ad populi captum facit, in moralem sensum totum ferme se conijcit, & lubenter in istis quæstionibus exspatiatur. *Neminem ladi posse nisi a semetipso, Nolle omnia scire, summam sapientiam esse. Eleemosynam esse artem omnium quæstuosissimam. Melius esse iniuriam pati, quam inferre. Ignominiam esse huius mundi gloriam, Maximum fieri ex miseris, & calamitatibus lucrum. Mortem esse vitæ meliorem.* & si quæ sunt similia, hæc arripit argumenta, hæc inculcat, hæc varijs condimentis aspergit, vt vetera videantur nouitatis quadam gratia reflorescere.

Dispositio concionum Chrysostomi.

Dispositio eius duas ferme partes continet, quarum vna est ἐξηγητικὴ enarratiua, qua sacrarum literarum sensus germanè, & appositè explicat: Altera est θεσις quæ moralem dissertationem complectitur, & si res exigat, adhibet tertiam παρακλητικὴν qua animi audientium ad doctrinæ fatus accipiendos præparantur.

Elocutio autem talis est qualem diximus, non squallida quidem, & strigosa, sed facilis, moderata, pudica, Ecclesiasticis rebus perquam accommodata, non habet sententiarum argutias, non Poetarum sales, non facetias, & iocos disertorum, sed affectum paternæ charitatis, & vim quandam ex abdito ferientem.

Multus est autem in figuris popularibus, quales sunt dialogismi, & percontationes, & suspensiones. Idcirco crebro repetit. *Quidnam hoc rei est? Quorsum autem ista? Libenter interrogarem eos, qui hæc non credunt,* & multa his affinia. Interdum habet aliqua prouerbia non affectata quidem, sed apposita, eaque familiaria vt in Matth. 84.

Vt, *centum viros vnum pauperem spoliare non posse:* & homil. 24. in acta, ne γῆ quidem: homil. 21. ad Ephesios, si enim *Ethnici triobolares quidam viri,* & *Canes triobolarem amplexi Philosophiam:* & hom. 1. de Lazaro, affert illud quod ait commune iter et iam iactari in theatris, Hippodromis, & officinis. *Vnum fatum vnum, Duo facta nihil.*

Verum cæteros omnes Ecclesiasticos scriptores similium crebritate, copia, facilitate humani animi tractatione, longe superauit, atque vt pauca ex multis libemus, homil. 42. ad populum Antiochenum, quomodo animæ curam oporteat habere, homines vult hortari ad temperantiam canum exemplo, qua arte hoc facit?

Canum exemplum vt amplificatur à D. Chrysostomo.

Si quis (inquit) conuiciando nobis dixerit, *Canes,* dolemus: nobis autem ipsis ipsi contumeliam inferentes non verbo, sed opere: nec tantum impendentes animæ curam, quantam canibus, nihil graue nos pati existimamus. Videtis quantis sint omnia tenebris plena? Quòd canum curam habeat, ne plus quàm expedit, impleantur, vt veloces sint, vt venatici, dum fame premuntur, & esurie: se vero non curant ne mergantur in crapulam: Et bruta quidem temperanter agere docent, ipsi vero in brutorum feritatem degenerant.

Homil. 42. ad Pop. Antioch.

Aenigmata loqueris (inquit) & vbi bruta temperanter agunt: An quæso, num tibi videtur opus esse temperantiæ, cum canis fami moderetur, qui postquam venando aliquid coeperit à præsenti se continet esca, & appositam cernens mensam, licet vrgente fame, Dominum expectat?

Reuertemini vosmetipsos, vestros docete ventres ita philosophari: non est vobis excusatio. Cum brutæ animanti tantam inserere Philosophiam possis, multò magis tibimetipsi non poteris? Quod enim hoc humanę sit curę, non naturæ patet; alioquin omnes hoc habere canes oportebat, sitis igitur canibus non inferiores. Vos me cogitis illinc exemplasumere, nam ex cœlestibus quidem oportebat: sed quoniam si dixero, vos dicere soletis eos & magnos esse, & nihil ad vos attinere: propterea dico cœlestium nihil. Nam, & si Paulum commemorauero, statim dicitis eum fuisse Apostolum, propterea Paulum taceo: sin hominem dixero, dicitis hoc illum potuisse, idcirco nec hominem refero, sed bestiam, & bestiam quæ hoc à natura non habeat, ne respondeatis quod istud natura, non industria effecit. Et quod admiratione dignum, voluntate fit non canis propria, sed cura tua: Non quod fatigatus sit, non quod cursu distractus, non quod proprijs cœpit laboribus, computat, sed his omnibus posthabitis, Domini præceptum custodit, & ventre superior efficitur: nec id vlli dubium: expectat enim vt laudetur, expectat vt maiorem mensam assequatur. Dic itaque tibimetipsi. Canis spe futuræ voluptatis præsentem contemnit, tu vero non vis fu-

vis futurorum bonorum spe præsentia contemnere?

Sed ille quidem nouit, quod si intempestiuè, & præterquam Domino videtur, illum cibum gustauerit, & ipso priuabitur, & demensum non accipiet verbera pro cibo sumpturus. Tu vero nec hoc intelligere potes: & quod ex consuetudine didicit ille, hoc ex ratione tu non perficis.

Vides vt in istis ludit miti vt solet popularitate, & cum familiariter quidem dicat, non repit tamen humiliter, sed non caret oratio suis aculeis, sua vi, suis luminibus, ex quibus possis Chrysostomum agnoscere. Est præterea maximè popularis in depingenda suis coloribus ciuili vita, ex quo genere est illud quod habet de molestijs matrimonij.

Matrimonij ærumnæ. De virgini. c.17. to.62.

Sed enim si placet, his omissis, quæ natura matrimonio tributa sint, neque à quoquam volente, nolente, vitari possint, in præsentia perlustremus. Quænam ea sunt? dolores partus Imò verò altius orationem repetamus, quæ matrimonium antecedant, quantum fas est cognoscamus. Nam accuratè soli experti callent. Adest sponsaliorum tempus: itaque protinus cura anceps atque varia, quem virum habitura sit, an obscurum, an infamem, an peruicacem, an fallacem, & arrogãtem, an audacem, an zelotypum, an putidum quempiam, an bardum, an improbum, an durum, an imbellem. Hæc enim omnia nuptas consequi non est necesse. Quippe cum nondum certum sit quem sit sortitura, sed adhuc spes, & vota pendeant, animus omnia pauet, ac formidat, neque horum quicquam est quod non cogitet. Sin dicat aliquis eam expectantem contraria lætari etiam posse: sic habeto non tam nos bonorum spem solari, quàm malorum metum augere. Nam bona demum cùm certò sperantur, voluptatem pariunt, mala, vbi vel suspicio sit, extemplo mentem concitant ac perturbant. Vt enim mancipia de futuris heris incerta, animo quiescere non possunt: ita virginum mens, ex quo facta sponsio est, fluctuantis nauigij similis est, parentibus in dies alios retinentibus, alios exigentibus. Nam heri victorem procum, hodie gratia vincit alius, & hunc rursum exturbat alius. Quin plerumque in ipso matrimonij limine, qui sponsus speretur, vacuis manibus discedit, puella à parentibus inspe-

Huius figuræ exemplũ, ex eo potissimum auctore libuit afferre, vt notaret lector, quam sagax in inueniẽdo, quàm densus in vrgendo, quam fusus in explicando, quam tota oratione vegetus, acer, figuratus.

Habet huius quoque loci insignem tractationem Hugo li. de nuptijs Carnal. c. 2.

rato cuidam tradita. Nec fœminæ solùm, sed viri acerbas curas habent. In hos namque perquirere est, in illius quæ assiduè intus conclusa teneatur, morem atque formam quo pacto animaduertas? Atque hæc quidem intra sponsalia. At vbi iam præsto est matrimonij tempus, crescit solitudo, ac voluptate maior metus est, nec ex eo ipso vespere ingrata, multò expectatione deterior videatur. Etenim initio laudatam, post contemni ferendum est: Cæterum carceribus, vt sic dicam, eum satietas teneat, ea quando vnquam suspici poterit? Neque hic mihi illud commemora. Quid verò si fors lepida sit? nam nec sic quidem cura hac soluta, & libera est: Multæ enim corporis venustate admodum illustres viros suos capere nequiuerunt, quin se præterirent, alijs longe se inferioribus addicti. Iam ea etiam cura expedita, alia rursum molestia succedit, in dotis pensione, socer quippe quasi det gratis, haud sane comiter reddit; tum sponsus, vt qui totam pecuniam numerati cupiat, cum verecundia exigere cogitur, noua nupta hac patris tergiuersatione pudefacta, virum quouis improbo debitore magis pertimescit, quæ mitto in præsentia. At enim cura hac soluta, continuò aut sterilitatis metus ingruit, aut nimiæ fœcunditatis anxietas? neque horum adhuc quoquam explorato, vtramque in partem iam inde ab initio timetur. Quod si breui vterum gestat, rursum cum lætitia terror, nihil est enim matrimonij bonorum, timore vacuum: terror, inquam, ne abortu incidente, & quod conceptum est, intereat, & grauida in extremum discrimen veniat. Sin multùm temporis intersit, fœmina hiscere non audet, quasi sit arbitra ipsa pariendi. Porrò autem partus momento impendente, vterum tanto iam tempore afflictatum, dolores disrumpunt ac diuellunt: qui vel soli omnem matrimonij voluptatem extinguant. Quin & aliæ deinceps curæ eam sollicitant. Etenim misera, & ærumnosa puella est, si vehementissime his cruciatibus distenta, nihilo his minus formidat, ne pro perfecto, & integro, vitiosus atque mutilus infans prodeat, ne pro mare fœmina: Neque enim hæc eas sollicitudo lenius tum, quàm dolores exercet: quæ non modò in quibus noxam committant, sed etiam in quibus absint à culpa, in his non minus quàm in

illis viros metuans: in eaque tempestate salutis suæ studio omisso, ne quid viro accidat ingratum, verentur: iam edito in lucem infante, ac post primos statim vagitus, aliæ rursum curæ excipiunt, incolumitatis atque educationis. Si indole est liberali, & ad virtutem comparata, iterum in metu parentes, ne quid siniſtrum patiatur, ne immatura morte obeat, ne in vitium aliquod degeneret. Nam non solum ex improbis probi, sed etiam ex probis improbi ac flagitiosi fiunt. Quorum si quid eueniat inuitum, intolerabilius malum est, quàm si hæc ab initio contigissent. Sin omnia in eo præclara, fixaque permaneant, num mutationis timor assiduè præsto est parentum animos versans, magnamque voluptatis partem eripiens. At non omnibus maritis fas est liberos habere, itaque mihi aliam rursum anxietatis causam narras. Quare si & susceptis liberis ac non susceptis, & probis ac flagitiosis, varijs doloribus atque curis continentur, vnde iam porrò suauissimam coniugum vitam vocabimus. Iam si domestici concordes vitam exigant, formido erit, ne irruens mors voluptatem dissipet. Imò verò non formido erit, neque id malum duntaxat metuendum fuerit, sed omninò necessitas erit aliquando euenire. Nemo enim poterit vtrumque extinctum vno die ostendere. Quod si non contingat, quod superest, necessitas erit vel morte acerbiorem vitam sustinere, seu diu cum ea consenuit, seu parum. Nam ille quo magis periculum fecit, eo maiorem habet dolorem, longa quippe consuetudo intolerabile dissidium facit: hic priusquam amorem delibauerit, feruente adhuc desiderio, ea spoliatus, idipsum vehementius luget, atque ex contrarijs caussis eadem vterque miseria tenetur.

Quid iam dicam quæ interim incidunt molestias, diuturnas peregrinationes, angores, & angoribus coniunctos morbos? Quid hoc ad matrimonium (inquit) & quidem certæ multæ sæpè eius causa valetudinem contraxerunt. Iniuria enim affectæ, & irritatæ, partim mœrore, grauem febrim concitârunt. Ac quantumuis eo præsente nihil eiusmodi patiantur, sed facili perpetuò vtantur, peregrè profectionibus in eamala rursum coguntur.

Sed hæc omnia missa faciamus, nec vllius matrimonium culpemus: at non æquè crimen effugere possit.

Chrysostomi quoque sacrum os post post mortem loquutum, & eius mortis gloria.

CAPVT XXXVI.

SEd beatum illud os (dices) inter diuturni exilij molestias indignissima morte oppressum conticuit. O fortunata mors, quæ ipsi triumphorum fuit principium! Quod enim, amabo, spectaculum toto terrarum orbe sol vmquam vidit illustrius, quàm cum sanctissimi viri corpus singulari Theodosij Imperatoris religione Constantinopolim reportatum est: ferebatur pretiosissimum mundi pignus totius vrbis vel humeris, vel studijs, & tot ei erant sepulchra, quot hominum pectora, quanquam non sum vsus verbo, quo debui: neque enim ei vllum vnquam sepulchrum fuit, cuius certa fuit semper immortalitas. Redibat ab exilio tamquam ex virtutis suæ theatro, pene adhuc viuus & spirans, nondum enim extincta videbatur ardor oculorum, nondum attrita frontis grauitas, nondum lingua cœlo altior plane conticuerat. Totus erat etiam in mortuo Chrysostomus. Et quæ antea exulem loca sine lachrymis videre non potuerant, eadem ingenti fœnore lætitiæ videbant triumphantem, quacumque sacra inferebatur reliquiarum theca, hic inundâtiũ populorum multitudo, hic incredibiles plausus mortuo. hic pōpę, hic supplicia, hic suauissimæ carminum modulationes, hic renidentes florum elegantiæ, hic exquisitissimi odores. Interea flammis omnia collucere, quasi cœlum suis distinctum sideribus defluxisset in terras; Dies, & noctes non tam suis ardere luminibus, quam frequentia cereorum, oppleri vias, omnes vno agmine concurrere, mixtos diuitibus pauperes, iuuenibus senes, pueris matronas, non sexum, non valetudinem retardare quemquam, ægrotos ipsos ad hoc spectaculum tanquam ad salutis portum deferri, satis se vixisse existimabat, qui huiusmodi mortuum viderat. At vero postquam ad regiæ vrbis muros ventum est, Tum procerum naues ornatu cultuque apparatissimas

micare, omnes obuiam se effundere, sacrum depositum quasi de cœlo missum accipere: Imperatorem ipsum dignitas non tenuit, quem religio incitauit, Patrem suum, imò communem, magnæ vibis Genium, doctorem orbis terrarum, religiosis manibus excepit, & suo nauigio intulit. O felix nauigium! non egebat remis quod Dei fauor impellebat, appulit primum ad viduæ Callitropes agrum: agrũ inquam illum, quẽ tanta vocis libertate contra inuidiosam Augustæ potentiam defenderat. Stetit illic quasi Patronus in domo clientulæ, vt & beati cineres hoc odore iustitiæ, singularisque constantiæ, quam in eodem loco sacrauerat fruerentur. Exinde in vrbem deportatus est curru triumphali, qui triumphum adeptus erat tanto pulchriorem, quanto maius est superare patientia. Vidisses in ipso aditu muros vrbis exultantes, gestientes domos, confertos pompis, viros, tecta ipsa laborantia, & ridentem ciuitatis faciem, quæ se præ lætitia minime capiebat. Stetit Augustus, in conspectu omnium amplexus est pheretrum, collachrymauit, orauit, at populus rogabat mortuum, vt relictam sedem conscenderet. Mirum, soluta lingua est, responsum dedit, bene precata est salutem, & pacem quam nouerat impertiuit, nec enim mortis tenebatur necessitate, ex qua omnes liquidiorem vitam hauserant. Hoc triumphantis eloquentiæ monumento nihil fuit in terris spectabilius.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM COPIOSVS.

Primus Numerus signat Paginam, secundus Columnam.

A.

Aron 599.1
Aaron Rex Persarum quale Horologium ad Carolum Magnum Imp. misit. 115.2
Abrahami præclara ad Deum sermocinatio 335.& seqq.
Absoluti status motus duplex. 631.2
Abundantia Prudentiæ filia 112.1
Abyssini suum Regem Bellugiam nominarunt. Iudæos imitati sunt in nominum sacrorum phylacterijs 172.1
Abyssus quid 502.2
Abyssus fons ibid.2
Accentus formas operatiuas exhibent ex Zoarc 170 1.2
Achromos caussa quid. 628.1. in Achate nouem Musæ cum Apolline impressæ 115.2
Achilles Hectore superior. 173.1. eiusdem aduersus eundem odium quale. 394.1. eius ira 39[illegible].1 legatio. 518 1. item compellatio Vlyssis ibid.
ἀκμὴ quarta virtus grauitatis. 108.2. ἀκμὴ τῆ λόγῳ quid? ibid.
Accipiter cur Aegyptijs sacer 485.1
Acumina ex varijs auctoribus. 83.1. acuminum lex & vsus 85.1.
Accusatio propriè quid? 729.1
Accusatio calida 637.& 638
Accusatio robusta ibid.
Accusationum prudentia ibid.
Accusator differt à calumniatore 636.2
Accusatores comparantur cum anseribus & canibus. ibid.
Accusatorum sinceritas 637.1
Accusatoris officium. ibid.2.
Accusatori cauendum à sanguinaria voluntate ex promenda 638.1.
Acrimonia definitio & eius exempla. [illegible]
Actio corporis eloquentia. 434.1 fluens ab anima vt lumen à sole. ibid. vsu potius discitur quam præceptis. ib. mollis & curata. ibid.2. scholæ nimis plerumque delicata. ib. nimis curata non ferens solem & puluerem legitimi certaminis. ibid. delicijs non est mollienda, idque illustratur comparatione militum & Athletarum. 435.1. rudis & vasta. ibid.1. eius cultura. ib. palæstræ similis. ib. vehemens in Hæterio. 436.1. frigida. ibid 2. per eam mens emanat in exteriora. 434.1
Actionis mollis peruersitas, per similitudinem equorum Sybaritarum. 435.1. eius moderata cultura. ib 1. delicatæ rigida censura. ibid. actioni malæ, & præposteræ infensus Antonius. ibid.
Actio duplex & comparatiua. 6 1.632
in Actione vocis varietatis commendatio in Gratiano 441.1
Actuosa & frigida actio 436.2
Actuosi quales sint. 435.2
corum vitia 436.2
Acyron siue acyrologia 294.1.
Adagium cum parabola confunditur. 145.2. eius multa genera. ibid. adagia popularia sunt, & ἱερὰ ibid. ἱερῶν definitio ex Synesio. ibid. adagiorum scriptores. 146.1. quid in his obseruādum. ibid. ea magis valent in orationibus ad eruditionem, quam ad stylum. ibid. in epistolari stylo maximè vsurpanda. ibidem.
Adalberij res gestæ per eloquentiam 741
Adam apud Hebræos quid significet. 174.2
Adamus quomodo nomina rebus imposuit. 174.2. omnis sapientiæ gloria excellens. ib. nomina quæ imposuit accommodatè ad rei naturam fuêre indita ibid. ex natura nomina rebus indita. ibid. nominis Adami prima elementa quatuor mundi partes complectū ibid. & seq.

Adhortatorium quomodo tractandum 7 9.1
Adiuncta quid sint.188.eorum cum coloribus tabellarum comparatio.ibid.hic locus vocatur argumentorum seminarium.ibid. adiuncta latissimè patent apud oratores.ib.fœcundissima sunt.ib. sunt septem genera adiunctorum. ibid.
Adiuncta animi & corporis quæ 188.1
Adiuncta sumpta à locis . 188.2. adiuncta sani corporis.189 1 adiunctorum ab antecedentibus & consequentibus discrimen 189.2
Adiuncta multum ad amplificationem faciunt. 210.1.non minimũ valent ad implendam periodum.211.2.sunt naturalia & fortuita in homine. 212.& seq.
Adiunctio qualis figura 296.2
Admiratio mater voluptatis. 363.2
Adolescentia periculosa 689.
Adolescentię deprauati mores,& obscæna ingenia. 123.2.& seq.
Adolescentum ingenia licet perquam viuida statim ad seuerius scribendi genus duci non debent. 124.1
Adolescentes suo marte sententiosè loqui non decet.149.2.vel plebis à Demade dicti 93.1
Adolescẽtia libidinum tempestatẽ habet 602.1.2
Adonidis horti.739.1.item cum loquentia puerili comparati. 2.2
Adonidis idolum 9 .1.2
Aduersa ex secundis,ex secundis aduersa nascũtur. 143.2
Adulatio castigata, 481 1
Adulator insignis 174.1.eius descriptio.526.527
Adulatoria oratio 647.2
Adulatorium concionandi genus reprehenditur. 77.1.V.concionatores.
Adulteria vetita lege apud Persas. 150.2
Aduocatus qui propriè 618.2
Aduocatus iussu Claudij Imp.in Tiberim pręcipitatus 619.2
Aduocati prohibentur pecuniam capere . 660.1
Aduocati mali & rabulæ castigantur. 619.1.2.
Aduocati perfectio 619 2
Aduocati indocti 620.1
Aduocati dotes.ibid.1 scientia.ibid.de aduocatis Ludouici XII.dictum . ibid.
Aduocatorum claritas apud Græcos præcipuè Athenienses 618.2.& seq.619.1
Aedificiorum Luxus. 489.2
Aegyptij in Labyrintho iura reddunt.614.2.eorum leges. 50.2.eorum forum.614.2.eorum mos in malorum deprecatione. 190.2. anagrammatismi peritissimi.185.pro omni laude diuina ter σκότος ἄγνόστον inclamabant. 2151
Æmilij Apamensis Philosophi Platonici de sacris Biblijs testimonium. 151.2
Æneas Gazeus. 745.1
Æschines plus habet carnis , quam Demosthenes,minus lacertorum.19.2.eius cum Esernino comparatio, 19.1
Ætatis diuersitas diuersos postulat effectus. 362.1
Æternitas virgo. 708.1
de Æthere ex Aristotele contra Anaxagoram opinio. 175.2
Æthiologia. 294.1
Æthiopum mos. 119.1
Æthopeia eloquentiæ, 86.2
Ætnæ tumultuantis æstus causa fabulosa.158.2
Affectuum descriptiones.545.2.affectus humani 290.1.in ijs eloquentiæ effectus.358.1.2.cur eorum vsus fræquens & cognitio necessaria. ibid.2.vis & præstantia:ibid. item definitio, causa,diuisio.ibid.cur à Deo dati hominibus. ibid.sunt cotes virtutum.ibid.hominibus necessarij vt auibus pennæ. 359.1. temperies in his maximè seruanda & curanda.ibid.eorum nomen & definitio ex varijs auctoribus.ibid. eorum fons anima sentiens. ibid. eorum distinctio.ibid.alij sunt ἠθικοὶ,alij παθητικοὶ. ib. eorum immoderatorum effectus.ibid.sunt in animos immissi,vt bestiæ in arca Noemi. ib. eorum impetus cum animorum exundatione.ibid.item diuisio.ibid. alia ex Aristotele. ibid.2.eorum sedes,instrumenta seu vehicula. ibid.
Affectus Dominiaci,360.1.cur insideant cordi. ibid 1.2. quinam violentos habeant. ibid 1. mali affectus cur dæmonibus mixti . ibid. quid spectandum in his qui mouent affectns. ibid.2.cur tanta in his excitandis difficultas. ibid.Dei opus est affectus excitare . ibid 2. affectus Domjni in hominibus permouendis efficaces ibid. mouendi ratio prima diuina. ibid.
Affectuum & animorum prima similitudo,361. sapientiæ maiestas.ib.2 tertia virtus & sanctitas.ibid.quarta auctoritas. ibid. quinta ætas.362.1. sexta eloquentiæ vis. ib. affectus mouere velle sine auctoritate periculosum est.361.1. vltima ratio mouendi affectus est habitudo corporis,& constitutio. 363.1. qnid spectandum in personis quæ sunt mouendæ ? 362.2. varię animorum descriptiones ad effectus idoneorum ibidem . affectuum radices duæ , voluptas & dolor , & ratio

ratio mouendi.363.2. ea in ijs proponenda quæ ad sensum magis accedunt.364.1. species oculis oblatæ ad affectum efficaces. ibid. 1. species externę nimis apparatæ auditorum non mouent animos.ibid 2. quæ res ad motum adhibendæ.366.1 eius mouendi ratio ab hypotyposi. ibid 1. ad eum plurimum valent descriptiones.ibid.2.affectuum lenium & violentarum qualitas.367.1. & eorum vsus ibid lenium exemplum. 368.2. affectus frigidi & tragici aliquando etiam pueriles.370. 1. affectuum in iracundia exempla. 371. 1. in iracundia vehementiores excitantur. ibid. immoderati & nugatorij. ibid.1. 2. graues & magnifici magnam habent pompam, pueriles autem magnum fastidium. 372.1. & 2. languidi & ἀπάλαιοι. 373.1. affectuum mixtura. ibid. 2.affectus doloris apte expressi.374. 1. affectus cum fluctibus & torrente comparatio ibid 1. & 2.item cum cometis.ibid cum leone. ibid.

Affectus matris Hierosolymitanæ se ad filiorum necem accingentis. 375. 1.alij ex Iosepho,Euripide,& Seneca expressi.ibid.2.quomodo in affectu doloris & iracundiæ læta, & non faceta vsurpanda sint. 376 1. modus & ratio mouendi affectus. ibid. 1. captandæ occasiones mouendorum affectuum. ibid. tempora in his considerandæ. ibid.

Affectus amoris. 378.1 & 2.

Affectus fidit diffusa oratione motus. 377.1

Affectuum remissio. 377.2

Affectus amoris. 385.1

Affectus beneuolentiæ. 386.1

Adulatorij vitandi.ibid.lętitię &spei.ibid.2.& seq.

Amoris exempla.385.1.humiles.389.1.iracundię Heroicæ difficiles. 396.1 eorum exempla ex Homero, Euripide,Seneca, Virgilio.397. 398. eorum varietas & vsus in iracundia. 403. 2.iracundiæ graues. 404. 1. 2. iracundiæ & conquestionis. 408.2. affectus vasti iracundiæ. 411.1 lenes & moderati iræ. ibid.iracundiæ in obiurgationibus. ibid. in miserationibus & lachrymis. 421.1.2.in affectibus miserationis via simplex affectuum finis quis esse debet. 431.2

Affectus miserationis in morte filiorum. 277 1. doloris.679.1.deliberatiui generis. 612. 2.ad affectum qualis aditus. 433.2. affectus matris in morte filij 277.2

Affectus validi ad excitandā misericordiā.730.1

Affectus suaues & magni 677.2.affectus vulgus pigrum & loquax. 639.

Aganecteſis. 294.1

Agere diuina res est. 469.1

Agesilai prudentissimi Imp.dictū 147 2.& seq.

Agnetis martyrium affectibus plenum. 368.1

Aggressio. 265.2

Agrippinæ duæ. 175.1

Aiacis ad Achillem oratio. 419.2

Albanorū de Sole,Luna & cœlo iudicium.116.1

Albanus lacus. 667.1

Alberti magni statua. 115.2

Alboini in Cunimundum odium. 394.1

Alces. 564.1

Aleatores infames. 513.1

Aleonoræ quærela dolore intemperans. 642.2

Alexander Mammeæ officia Ciceronis assiduò legebat. 128.2

Alexander sua fama minor.74.1. eo nascente Dianæ Ephesiæ templum conflagrauit. 66.2 eius inepta cum Isocrate comparatio. 662. definitio procax. 677.1. generositas. 247.2. labores.678.1.expeditiones 680.1.res gestæ. 683.

Alexander commodatus mundo. 683.2

Alexander magnus orator. 605.

Alexandri Episcopi Hierosolymitani insignis Bibliotheca. 127.2

Alexandrini derisores,Cur? 116.2

Alexarchi nouatoris locutiones. 62.2.idem Cassandri Regis filius inter Cacozelos. 93.2.

Ἀλκιδινὸς λόγος. 104.2

allegoriæ vitiosæ. 758.1

allegoriæ crebræ doctis displicent.67.2.earum in sacra scriptura nimis indagatores sæpe incidunt in frigida.ib.à Patribus prudenter dicta non sunt ab omnibus imitanda;earū dulcedo imponit auribus 73.2.earum vsus & iudicium Demetrij Phaleræi. 332.1

Allegoricus stylus cur vitiosus. 73.2

allegorici,& periphrastici Eunodij styli exempla. 72.2.& seq.

Allienſis dies. 669.1.

alleosis.294.1.cū antithesi à quibusdā mixta.ib.

Alpheus. 257.1

alta metuenda. 663.1

amatores sua fuga crucians Deus & illectans. 456.1

ambitio.82.1.& 161.2 Titi Labieni.399.1.

ambitio 655 1.2.ambitio & auaritia Rulli exaggerata ex Cicerone 216.1.2.ambitiosi descriptio. 527.1.

ambitus quinta virtus grauitatis.108.2.quomodo fiat.ibid.eius modi quatuor. ibid.

Ambrosius. 1. 4. 2. eius eloquentia 745. 1. in obiurgationibus Basilio acrior. 412. 1 eius grauitas. 767. 1
Amici pauperis generositas. 261. 1
Amicitiæ fidelis exemplum. ibid. amicitia honesta cur temperanda. 384. 2
Ammiani stylus poëticus. 72. 1. & 2.
Ammianus miles, grauis. 133. 2
Ammonis fons. 578. 1
Amoris descriptio. 545. 2. eius definitio ex Plauti Trinumno 160 1 nomen. 378. 1 idem cum cœlo comparatus. ib. eiusdem definitio. ibid. 2. amor est immortalitatis desiderium. 379. 1. idem animæ remigium. ibid. amoris nostri ratio. ibid. 2. amorum quinque genera diuinus, angelicus, intellectualis, animalis, naturalis. 380. 1. 2. amoris diuisio ab Hierotheo. 4. ib. 1. amor fingitur ab Hesiodo è Chao, & nocte exiliens, & cur. ib. 2. eiusdem diuisio ex D. Tho. 380. 2.
Amor amicitiæ & concupiscentiæ. ibid. de eo cœleste iudicium. ib. alia diuisio ex D. Aug. ib. 381. 1 turpis amoris vesania. ib. impurus amor idolum amoris. ib. impuri amoris descriptio & effectus ibid. 2. amoris natalis. 382. 1. illex eius καλοκάγαθον ib. 2. quomodo circa pulchrum amor fallitur. ib. secunda amoris illecebra φῶς νοητὸν ibid. tertia est similitudo 383. 1 quarta mutuus amor. ibid. eius caussæ quindecim ex Aristotele ibid effectus & vsus. 384. 1. amor oratori necessarius ibid. quomodo comparandus ibid. nihil vtilius amore ex D. Ambrosio ibid. amoris diuini excitandi ratio ex sacris litteris petenda. ibid. 2. cum res omnes creatæ commendant. ibid. amoris remissio ibid. amoris affectus exempla, 385. 1. amor amore pellendus ibid. amor prauus quomodo euellitur. ibid. & 386 amor lætitia & spes quomodo differunt 386. & seqq.
Amphidiorthosis. 294. 1
Amphistidis stupiditas. 115. 1
Amplificatio puerilis abeloquentia alienissima. 20. amplificationis bonæ & malæ discrimen ibid. & 292: dicta est anima oratoris. 201. 2. amplificatio bona instar eximiæ structuræ. 202. 1. mala instar parietum luto, paleis & calculis malè obductorum. ibid.
Amplificationis definitio nimis vagæ 202. 2. alia vera & germana. ibid. quod est discrimen inter sublimitatem & amplificationem. ibid. amplificatio est plenitudo non redundans. ib. in ea pluribus adiunctis idem est illustrandū. ibid. item duo genera ibid. amplificatio insignis ex Demosthene 203. 2. alia à comparatione minorum ex Cic. ibid.
Amplificationis fusæ & ambitiosæ exemplū. 204. 1 eiusdem exempla ex Cicerone. ibid. 1. 2. vtriusq; collatio. 205. 2. vsus. ib. otiosa amplificandi ratio. ib. pulchra ratio amplificationis. ib. alia insignis amplificatio, ibidem. amplificationes variæ Ciceronis. ib. & 206.
Amplificationis apta materia quærēda est 206. 2. eius cum cera comparatio. ib. amplificationum sunt capaces res minutæ, nisi forte in facetijs. ib. amplificatio grauis materiæ graui requisita. 207. 1. in rebus paruis plus expetit artisi. b. præcepta per 10. cap. ex Aphtonio. ib. & seq. de eadem alia præcepta ex Cicerone 208. & seq. præcepta vtriusque non videntur accuratè satis tradita. 209. 1. & 2. amplificationis formæ variæ. 210 1. totus amplificationis ordo in duobus voluitur. ibid.
Amplificatio non ex omni argumento, sicut nec ex omni ligno Mercurius nascitur. 206 2.
Amplificationum duodecim modi. 210. & seq. amplificationes variæ ex Cicerone 216. vsque ad 222.
Amplificatio virtutum. 227 1
Amplificandi methodus & exemplum. 210. 1.
Amplificatio à persona. 789. 2. à re ibid.
Amplificatio maiestatis plena 790. 1.
Amplificare omnia puerorum est, 667. 1
Amulera ex Lauto cui vsui apud veteres 172. 1. fuerunt etiam ex lapillis. ibid.
Alia ex nominibus sacris & characteribus 172. 2. & seq.
Amyntæ insidiæ. 699.
Anaclasis. 294. 2. reflexio siue commutatio dicta. ibid.
Anadiplosis. 295. eius modi duo. 327. 1.
Anæresis. 295. 1
Anagrammatismi vsus antiquus. 173. 2. ortus à Iudæorum doctoribus. ibid Hebræa lingua bis fœcunda. ibid. eius exempla. ibid. & 174.
Analepsis. 295. 1. eadem traductio & antistasis dicta. ibid.
Anancæon. ibid.
Anaphoræ definitio & vsus. 327. 1. exēpla 354. 2
Anarchia. 601. 2
Anascene. 295. 2.
Anaschyntos quid? 628. 1
Anastrophe. 295. 2
Anathemata victoriæ. 477. 2.
Anaxagoræ de æthere contra Aristotelem opinio. 175. 2

Anaximenis calliditas. 5.1. primus author extitit extemporaneę orationis ex Pausania. 122.1.
Andabatarum more pugnare quid? 140
Andocides orator simplex ac sine apparatu. 17.1. eius consilium. 361.2.
Andronicus Imperator D. Paulum supra cæteros Doctores amauit. 128.2. in nominis impositione superstitiosus 172.2.
Angeli ex pictoribus descriptio. 209.1. nihil habet præter animum. ib.2. Angelorum celeritas. ib. eos pingunt poêtæ & pictores. ib. eorũ scientia. ib. gratia. 710.1. angeli vasa myrrhea. ibid. eorum gloria. ibid. officium & custodia. ibid.
Aniani de stylo D. Chrysostomi iudicium. 783. 1. quo tempore vixit. ibid.
Animæ cum numismate comparatio. animæ dœmoniacis affectibus mancipatę descriptio & effectus. 360.1. sulphuratæ quà vocantur à Platino. 361. 1. animæ triplex motus. 379.1. anima terrena comparata cum spongia. 387.1.
Animalium laus. 482.1. descriptiones aliquot. ibidem.
Anmus in exhortando ratione potius vincendus quàm mouendus. 607.2. animi in arce dominantis cum Chosrois machina comparatio. 114.2. eius dotes ex Platone. 115.1. duæ illius facultates præstantissimæ. ibid. animi sunt species pares virtute & dignitate impares, & cur, 116.1.2. animus in hac vita duobus coloribus pingitur. 783.1. animis omnium aspersos igniculos fatebatur Plato, sed alijs languidiores, alijs acriores. 116.2. animorum immortalitas. 611.2. quidam sulphurati. 608. 1. dehortatio. ibid. 2. eius ars. ib.
Annibalis hortator Polemon. 249.2
Annulorum vsus. 543.2
Antecedentium & consequentium ab adiunctis discrimen. 189.2 hi loci sunt proprij dialecticorum. ib.
Anteros amori terreno contrarius. 381.2
Antipophora. 9 .2. eadem Prolepsis & subiectio dicta. ibid.
Αντικατηγορία quid? 631.1
Anticicerones. 87 & seq.
Antigoni regis iudicium de eloquentia. 99.1
Antigono Euergetæ nomen fuit. 171.2
Antigonia vrbs. 580.1
Antimetabole. 295.2
Antiochena Synodus damnauit superstitionem Iudæorum in nominibus sacris. 172.1
Antipathiæ & sympathiæ naturales. 380.2
Antiphon propter eloquentiam Nestor dictus. 16.2. alius fuit ab Antiphone qui ὀνειροκίτης dictus est. ib. medicandi doloris animi artem inuenit. ib. λογομάγειρος, siue orationũ coquus appellatus. 171.2. eius mors. 16.2
Antiphrasis. 29..2
Antiquitates acuminibus mixtæ habent nescio quid floridæ dictionis. 742
Antiquarij non sunt oratores. 94.2. antiquarij styli opinio 742. quomodo ab eo cauendũ. ib.
Antiquorum laus. 624.1
Antisagoge. 295.2. affinis est antithesi. 326.2. eius vsus. 327.1
Antistasis. 296.1
Antistoechon. ibid.
Antistrepausa quid? 62?.1
Antistrophe. 296.1
Antitheta cum comparatione. 218.1. eorum vsus in amplificatione pulcher & suauis. ib.
Antithetica definitio quid. 631.2.
Antithesis. 296.2. varij modi & vsus 325.2
Antitheton. 296.1. eius exemplum. 356.1
Antizeugmenon. 296.2
Antoninus pius appellatus. 171.2
Antonini Imperatoris dictum. 421.2
Antonij in funere Cæsaris oratio. 413.1
Antonius ex multorum virtutibus perfectissimam veluti vitæ tabulã exprimebat: eius admirabilis grauitas. 767. lepidum factum 481.1
Antonomasia. 296.2. eius definitio. 322.2. non est frequens oratoribus. ibid. eius vsus. ib.
Απάλαγσοι motus. 373.1
Aparetmesis. 296.2
Apes innocentissimæ. 482. apis paruum hominis exemplar. ib.2. animal laboriosum ib. 2. nulla nisi artifex nascitur. 483.1. apum castimonia. ib. industria & sedulitas. ib. seueritas. ib. præsagia. ib. misericordia. ib. opus. earum descriptio. 52. transfugarum deploratio. 333.1.2
Aphorismus. 297.1
Apthonius Sophista. 130.2
Apis Attica Zenophon. 171.2
Apithanos quid? 628.1
Apluda vetus verbũ pro frumenti furfure. 62.2
Apodicticum quid? 630.1
Apodoxis, siue Apoplanesis. 297.1
Apolinaris stylus poêticus. 72.2
Apollo. 509.2 Apollo ἀγυιεὺς cultus pro foribus. 49?.1
Apollonij Aladabensis mos. 119.1.
Apollonij Rhetoris dictum. 432.1

Apollonij iudicium de stylo. 99.2
Apologi cum sale, & grauitate adhibendi, non omnes dicent. 145.2. quomodo vsurpandi. ibid.
Apologi confunduntur Aristoteli cum exemplis 196. 1. apologiæ vsus apud Principes. 638. methodus triplex. ib. 2 item dispositio triplex. 639
Apophasis, siue AEtiologia. 297
Apophonisma. ibid.
Apopthegma Lysippi præclarum. 459.2
Apopthegmata quid sint, & quid differant à sententia. 149.2. vernacula multum habent dignitatis. ibid.
Ἀποπλάνησις quid in exordijs? 239
Aporia. 297.2. eadem ac diaporesis. ibid. eius exempla. ib. & 335. & seq. & 354.
Aposiopesis siue Reticentia 297.2. eius vsus triplex. 332.1
Apostasis. 298
Apostatarum insectatio. 771.1
Apostoli quales 716. 1. eorum vocatio ib. capita Apostolorum pop. Rom. animos placauere. 364. 2.
Apostrophe, 298.2. eius vsus in iracūdia optimus
Apostrophe plena affectibus. 700.1
Appius Claudius ingenij lumine præstitit. 23.2
Aprepes quid? 628
Apri descriptio. 559
Apsinus Rhetor gratus. 243.2
Apuleius 133.2. eius apologia pro se. 87.2. Martichoræ similis. 93.2. eius puerilis descriptio. 68 1. habet audaces metaphoras. 63.2. vastam, atque horridam orationem in metamorphosi hominis in Asinum. 65.2. prauus imitator omnia fere integra ex Luciano expressit. ibid. irridet stylum M. Tullij. 88. 1. reddit rationem styli sui. ibid. 2.
Aqua in coniecturis adhibita. 632. eius virtutes. 502.2. commendatio. 501.2. aqua Stygis omnia perforat. 500.2
Aqualiculus. 107.1
aquilæ descriptio 549. eius senectus. ibid
Aquitani medulla fere omnium Galliarū. 727.2
arancæ descriptio. 553. 554.
arancæ Thebanorum. 247.2
arare intra pomœrium. 241.1
Arbores cum ingenijs comparatæ 124
Archimedis ingenium. 115.2. sphæra. 158.1. item ex Lactantio. 197
Architæ columba. 115.2
Areopagus. 616.1. eius pictura ibid.
Arethusa. 357.1
Argumenta quæ ad suasionem optima 605.1. humana ad persuadēdum quæ robustiora. 606. à religione petita valida sunt. 673. per ignem & aquam. 634.1. remota humana. ibid. 2. remota diuina. 633.2
Argumentorum grauium. 4. species. 104.1
Aria. 298.2
Arianus. 130.1. eiusdem supercilium. ib.
Aristides. ibid.2
Aristocratia 601 2. eius vitia. 687.
Aristoteles Demosthenem non docuit eloquētiam 9.1.2. auream habet sapientiæ opulentiam 16.1 doctus, acer, acutus neruos, & iudicium legentibus confert. 129.2. eius categoriæ multum ad differendi rationem attinent 152.2. placita Platonis de ideis carpit. 1.2. eius de æthere contra Anaxagoram opinio 175.2. dictum. ibid. artem tegendam dicit. 433.2
Arma aurea non vulnerant. 655.2
Arnobij descriptio generosis sensibus sed stylo rudiori. 457.2
Ars tegenda. 433.2. ars suadendi & persuadendi 605. 606.
Arsinoe. 819.1.2. Iunonis viola & olfagiorum. ibidem.
Ascensio Christi est typus gloriæ. 714. eius triumphus. ibid.
Asiatici molles, cur? 116.2
Asiaticorum vitium de numeris. 285.1
Asinus Pollio intra 4. diem quam filium amiserat declamauit ex Seneca. 122.1
Asoti. 319.2
Aspectus infantis seditionem mitigat. 364.2
Asperitas orationis 105.1. eius definitio. ib. considerata ratio esse debet ibid. 1. non conuenit adolescentibus. ib. in ea Cicero prudens. ibid. 1. à Demosthene vsurpata. ibid. eius figuræ & adiuncta ibid. 2. in concionibus qualis. ibid.
Assessores. 614.2
Assumptiui status species quatuor. 632.1
Assumptiua quid? ibid.
Assumptiua qualitas quotuplex. ibid.
Astabasdas. 411.
Ἄσοφον pessimum ingenium. 359.1
Astrologiæ iudiciariæ tyrannis. 543.2
Astysmus. 298.2
Asyntacton. ibid.
Asyntheton ibid. ornat periodos. ibid.
Asystata quomodo dignoscuntur. 627.2
Ἀσυσάτων plura genera. ibid.
Asystatorum aliæ species. 628.
Athanasius. 495.1.2. eius pulchra laudatio. ibid. 2.

Athanasius.134.1. eius ingressus celeberrimus 388 eius grauitas. 765. 2. item inuocat animam Pauli 765.1. eius generositas in dictis. ibid.
Ate Homerica. 416
Athanatos. 116.2
Athei morte mulctabantur apud Athenienses. 151.1 (638.2
Athenagoræ & Iustini in apologia prudentia.
Athenienses atheos morte mulctabant. 151. eorū leges ibid. inaures. 246.2. assentatio castigata. 481.1. Athenienſiū iudicandi varia ratio. 615. 616
Atila Leoni Rom. & Lupo Toccassino manus dedit. 417.2
Atlantes. 545
Ἀτοκία. 791.2
Atrebatum ornatus. 107.1
Atticè dicere quid? 79.1
Attributa Dei. 707
Attyes duo ab apro interfecti. 175.1
Auaritia 149.1. eius descriptio ab adjunctis ex Seneca. 190. 1. eius amplificatio per affecta & imagines. 226.227
Auaritiæ ferreum imperium. 548.1
Auaritia & ambitio Rulli amplificata ex Cicer. 216.217 eius descriptio. 546. & seq. eius comparatio cum dipsade serpente. 323.2.
Auarus 149.1. cōparatus suibus & scarabeis. 226. 227. eius descriptio. 528.529
Auctor aliquis præcipuus ad familiarem consuetudinem eligendus. 128
Auctores sacri habent suam eloquentiam. 725.1 longè alios superant ibid. grauium & similium auctorum discrimen. 69.1.2
Auctores noui cur sint in fastidio. 128.2. veteres nouis prælati. 149.1. nouorū industria Parmenionis grunnitui comparata. ibid. veteres non tantùm opinione, sed re nouis antecellunt & cur. ib. quid singuli ferāt virtutis. ibid. .&seq.
Audax. 659
Auditus vis & efficacitas. 364.1
Auernus lacus. 542.1
D. Aug. iudicium. 114.2. versus in concione vsurpauit. 148.2. eius eloquentia 723.2. eius sententiæ magnificæ. 149.1. eius grauitas. 745.1
Augustus Cacozelorum osor. 94.1. eius censura circa stylum. 99.1
Auium descriptio. 549. & seq.
Aurium humanarum descriptio. 507.2. sunt animi lances. ibid.
Ausonij Vrbane dictum. 279.2
Auspicia leuia non sunt ab oratore asserenda. 391.2
Austeritas quæ characterem orationis iuuat. 774. 1.2
Austeritatis egressus, & agrestis character. 776.2
Auxesis. 299.1
Αὔξησις eadem cum ea quam περιοδολὴν appellat Hermogenes. 108.2. primum genus amplificationis. 202. eius exemplum artificiosum. 212. 2.3

B.

Babylonicum forum. 847.1
Bacchari quid. 474.1
Bacchidis laus. 427.2
Bacculus laureus gestatus contra insidias maleficiorum. 172.1
Baiæ. 543.1
Baiazetes magnus venator. 464.2
Balenæ Tinemuthanæ descriptio. 565. 1. balenarum & orcarum pugna. ibid. 2
Ballionis ira. 404.2
Balneæ exagitantur. 766.2
Balneas adire promiscuas quàm fœdum. ibid.
Balthazar cur punitus. 412
Baptismi excellentia. 718
Barba in pixide deposita. 510.1.2
Barba aurea Persarum Regum. 792.1
Barbarismos Datidis melos. 647
Basilius. 134.1. de eodem Libanij iudicium. ib. eiusdem vrbane dictum in Demosthenem Valentis Legatum 279.1. laus. 496.1
Beelzebub princeps muscarum. 179.1
Bellica virtus. 464.2 ibid.
Bellicolus Traianus. ibid.
Bellugiæ nominati Abyssini Reges. 172.1. nominis significatio. ibid.
Bellum seditiosis gratum. 654.2. anceps. 673. belli crudelis amplificatio ex Cicer. 220.2
Benefacere Dei natura. 81.2. 665. 2.
Benefacti bonorum natura. 670.1
Beneficium vt laudatur. 479.2. beneficij exaggeratio. 480.2
Beneficij accepti amplificatio ex Cicer. 218.1
Beneuolentia 689. 2. vnde petitur in exordiis est oratori necessaria. 384.1. beneuolentiæ affectus. 386.1
Beneuolentiæ captandæ adulatorium exemplū ibid.
Bernardus. 171. 1. 2. doctore Christo professus Rhetor. ib. & 172. eiusdem contra falsum legatum Anacleti vehementia. 107.1. eloquentia. 724.1
Bibliotheca Eumenis supra ducenta millia voluminum habuit. 127. 2. insignis alia Ptolomæi Philadelphi. ib. insignē Hierosolymis institut Alexan-

Alexander Episcop. ibid. Bibliothecæ aliquot nobiles. 128
Blæsus causam dixit versibus. 626.2
Blandi viri descriptio. 529. & seq.
Boetius Severinus. 134. 2. de eo Scaligeri iudicium. ibid.
Bombycis descriptio. 554. & seq.
S. Bonifacij res gestæ. 723 2
Bonus nemo gratuito. 653. 2. boni viri amplificatio ab affectis. 219.2
Bona vel sunt naturalia vel fortuita. 290.1.2.
Bouinator pro tergiuersatore. 63.1
Bouis vnicornis descriptio. 564.1
Braccæ. 652
Brachia. 446.1
Brachyepia. 299.1
Branchus. 438.2
Brasiliæ descriptio. 572.2
Breuitas arguta D. Greg. Nazianzeni. 726
D. Basilij. ibid. D. Chrysostomi. ibid. & 727
Breuitatis præmittendæ exempla in exordijs. 244. nimiæ character. ibid. & 85. 2. optima lex. 86.1
Brigantes populi. 655.2
Bunduicæ heroinæ omen. 391. 1. eius descriptio & iracundiæ motus. 411
Buteonis pro siccis apologia contra Ciceronem. 91. 1

C.

CAcosystata 628. 2. cacosystatæ causæ quæ dictæ. ibid.
Cacorelum quid. 65. 2. eius cum tumido stylo discrimen. ibid. exempla cazozeli ibid.
Caroli docti antiquarij Apologia pro se contra Ciceronem. 89.2. cacozelorum ortus. 93.2 ineptæ locutiones. ibid.
Cacozelia vitium apud Græcos celeberrimum. 125.2. eius ex Luciano definitio ibid.
Κακόζηλον latinè reddit malam affectationem Quintilianus. ibid.
Cadmi pulchritudo per partium enumerationem 168. 1.
Q. Cæcilius Metellus velut quædam prudentiæ officina. 115.2. eius filius S. Metellus Capræ rius omnino stupidus. ibidem
Cædes. 427 1
Cælius antipater. 257.1.
Cærus. 515
Cæsar. 131. 2. dicendi rationem minimè veteratoriam tenet. 31.1. C. Cæsaris nomine insigniti cum Caij prænomine ferro omnes perierunt. 175
Cæstius castigatus ex filij Ciceronis mandato 91. acriter inuehitur in stylum Ciceronis. ibid.
Caius Gracchus grandis fuit verbis, & sapiens sententijs 27. 1. seruum habuit Erycinum, qui pronunciationis modos fistula formabat, ibidem. tantus orator fuit, vt præ eo cæteri oratores pueri viderentur. ibid. tentauit aliquid primis eloquentiæ Romanæ primordijs in acutis sententiis. 81.1
Caius Lælius fuit imprimis eloquens. 25.1
Calamitas Quintij aggerata. 213. & seq.
Calamitosi hominis narratio. 430
Calamitosi status amplificatio per antithetas ex D. Greg. Naz. 222. & seq.
Calendæ sacris destinatæ. 632.2.
Caligulæ velox & calidum ingenium. 117.1
Calix S. Remigii. 720.1
Calliditas blanda. 665.2
Calligonius 767.1
Callimachus κακοζότειρα 381.1.2
Κάλλος in oratione. 109.2
Calpharinij affectus. 386.2
Caluisij memoria hebes. 115.1
Calumnia magnorum odiorum fomes. 394.2. morbus muliebris. 652
Calumniæ descriptio. 520
Calumniatoris descriptio. 536.2
Camelus quid. 558.2
Campani superbi. 216.2
Campaspe siue Pacaste. 246.2
Canathus Fluuius. 932.1.2
Candaules. 110.1
Candor signum fœlicitatis. 658
Canum exemplum amplificatur à Chrysostom. 797.2.
Canis frequenter latrantis communis assiduis comparatio. 850. 851. eius descriptio. 561. canes ad fores picti. 735. non mordent sedentem. 707. 1. canem inter, leonem, & Elephantum prælium. 561
Cantus quid. 437.1. appellatus Caricum vitium. ibid. cantus fœdum vitium pronunciationis. ibid 2. in oratione subobscurior esse debet. 438 2. eius educatio. 437.2
Cantionis radix & ortus. ibid.
Cantores in agendo effrænes, 437. 1. non habent vocis varietatem. ibid. remedium aduersus cantum. 438
Capillorum exhibitio mancipationis symbolū 90.2 eorum cura. ibid.
Capitolium. 669.2
Cappadoces mendaces, & cur 116.2
Cappocius senensis totam de morte Christi historiam in suis vnguibus delineauit. 115.2

Capronæ quid? 510.1
Captiuitatis miſerrimæ inter piratas præclara amplificatio. 222.2
Caput cœpæ Pericli. 1.1
Capitis nutus. 444.2. demiſſio quid? 445. caput altum. ibid. caput attollere. ibid. idem eſt in corpore quod cœlum in elementis. 183.2. tãquam arx inter cætera orbis mœnia. ibid. eius dominatus in reliquas corporis partes. ibid. corporis humani deſcriptio. 5-5.1.2. dignitas. ibid. & ſeq.
Carceres quid in exordijs? 240.1
Charitatis materia, Offenſiones. 729.2
Carmina vatum in comminatione. 653.1. carminum conſecrandorum mos.
Carneades vt clamoſus arguitur. 436.1
Carnificum crudelitas. 713.1.
Carolus regius. 762.2
Caroli Quinti Imp. ſymbolum. 147.1
Caroli Zeni oratio. 120.1
Carthaginis luxuriantis in Circo deſcriptio. 734.
Caſſiodorus. 133.2
Caſſius. 265.1
Caſtitas tuta. 634.1
Catacliſtæ veſtes de preſſorio ſplendentes. 551.
Catachreſis. 299.2
Catara. ibid.
Cato ſenior in dicendo grauis. 24.2. trux orator, homo mitis. 660.2. illius authoritas. ib.
Cauillatio quid? 267.1
Cauſa primaria mens æterna. 179.
Cauſa rerum quatuor. 158.2. quæ ſunt. 279.2. earum dignitas. ib.
Cauſa quid ſit in genere 180.1. prima cauſa efficiens Deus. ibid. eadem fœcundam ſuſtentat eloquentiam. 181.1. eiuſdem genera multa. ib. naturalium cauſarum vſus apud oratores. 182.2. exempla quæ tractari poſſunt ab oratoribus. 183.1. earũ vſus oratoribus familiariſſimus. 1-5.1.2. cauſæ in quatuor diſtrictæ ſpecies tot effectorũ creant genera. 186.1 cuique cauſæ ſunt ex effectu. ibid. cauſæ variæ vario modo tractandæ. 620. earum genera & nomina. 629. & ſeq.
Cauſſæ fluctuantis perorationis. 275.2
Cauſæ iracundiæ 17. ex Ariſtotele. 399.1
Cauſſidici antiquarij fatuitas. 626.2. inepti cauſidici. ibid. & ſeq. eorum eloquentia. ib.
Cauſulas ſplendidè tractare. ibid.1
χιασμῶν. 446.2
Celeritatis in oratione cum ſuauitate mixtura. 112.1
Celes equus. 562.1
Cephiſodotus thuri ſimilis. 200.1
Cerberus. 406.2
Cerebri humani deſcriptio. 505.1.2. eiuſdem dignitas. ibid.
Cereris ſacrum. 661.2
Cerui deſcriptio. 559.1
Ceti deſcriptio. 564.2
Cethegus ſuadæ medulla. 24.2
Chamæleontis deſcriptio. 588.1.2
Chaos 180.1 quid per illud intellexerint Orpheus & Heſiodus. ib.
Character Vrbanus. 660.2. agreſtis. 776.1. delicatus aſſentatorius quam periculoſus. ibid.2. popularis Auguſtini. 759.2. item grauis Concionatoris. 764. & ſeq.
Characteriſmus. 299.1
Charientiſmus. ib.2.
Charitas Chriſti patiens, & fortis. 713.2. eius materia offenſiones fuêre. 729.2
Charybdis. 406.2. ſymbolum voracitatis 547.2
Chiaſmus quid? 283.1. χιασὸν. 299.2.
Chimera. 406.
Chleuaſmus. 259.2
Chraſpis fluuius ex quo bibit rex Perſarũ. 505.2
Chriarũm & orationum moralium diſpoſitio. 237.2
Chriſtiani qui pro Imp. precari ſoliti. 639.1. libros in vſum doctorum poſt Apoſtolorum tempora congeſſerunt. 127.2. ab ipſis Eccleſię incunabulis Martyrum appellationes filjs impoſuerunt ex Theodoreto. 172.1. deſides inſectatur D. Cyprianus. 363.1. non vtebantur corona ex floribus. 538.1.
Chriſtus. 711.2. κραδίαιον ὄχθωμα. 708.2. Chriſtus imitatus parentes filiorum matre orbatorum 710.2. in Chriſti infantiæ labores exclamatio. 711.2. Chriſtus viator & exul naſcitur 712.1. Chriſti perſona pleniſſimum maieſtatis theatrum. ibid. Chriſtus victor & victima. 712.2
Chriſti contumelia à ſatellitibus facta. 713.1. Chriſto compaſſio cum affectibus pijs. ibid. Chriſti charitas patiens & fortis. ibid.2. reſurgentis triumphi 714.1. Chriſto admirabilis pulchritudo reſtituta. ibid. Chriſto aſcendenti quid faciant cœleſtia corpora. ibid. 1. Chriſtus omnium argumentorum ſeminarium. 710.1. imitatus aucupes induſtrios. 710.2. ſapientia Dei panis Angelorum. 711.1. geſtatur paruulus, adoratur vt Deus. 711.2. eius pulchritudo. ibid. oculi, nitidæ ſoles 712.1. potentia in miraculis. ibid.

demissio. 711. 1. 2. incarnatio pulchra similitudine declaratur. ib. charitas (Vide charitas.) eo incarnato Angeli obstupescunt. 710.1
D. Chrysostomi perspicuitas. 103. 2. eiusdem homilias vrbi Parisiensi & ipsis imperijs D. Thomas proferebat. 128. 1. de eo perhonorificum iudicium. 134. 1. eiusdem amplificationes plus habent fluuij verborum & laxitatis 225. 1. teneri affectus. 386. 1. motus aculeati & plane ignei iracundiæ. 409. 2. in motibus industria. 513. 2. eius magna mens eloquentiæ seminarium. 783 1. pietas & consociatio cum Deo. ibid. temperantia & frugalitas. 784. 1. prudentia, & de concionatoribus iudicia. ib. 2. humilitas. 785. 1. constantia & grauitas. ibid. 2. zelus. 786 2. charitas. ibid. ingenium & facundia. 787. 2. maiestas. 789. 1. 2. & seq. vehementia. 791. 1. austeritas. 792. suauitas. 793. 1. pietas. 794. 2. doctrina. 795. 2. popularitas. 796. 2. sacrum os post mortem loquutum. 799. 2. eius mortis gloria. ibid pompa funebris. 800
Cicadæ descriptio ex Greg. Naz. 726
Cicada Eunomij. 246. 1
Cicero culmen eloquentiæ, 31. 2. confertur cum prato propter varias eloquentiæ virtutes. 32. 1. comparatur cum Demosth 32. 2. & seq. vsque ad 5. cum Thucidide. 51. 2. cum Isocrate. 56. 2 cum Salustio 58. 1. cum Platone. 53. & seq. cum Lysia. 55. 2. cum Seneca. 58. 2. multis nominibus Demosthenem superat. 32. 2. & seq. eius oratio comparatur cum Achate. ibid. 1. virtutes. ibid. & seq. quam verecundus in acuminibus. 81. 2. verbositatis insimulatur ab Apuleio 88. 2 eius filius Cæstium castigari curat. 91. 2. pro eius stylo apologia contra Apuleium. 91. 2. & 95. 2. doctus stylus, ibidem. de eius ingenio iudicium. 96. 2. styli defensio. 95. 2. in proprijs laudibus nimius, Demostheni postpositus. 108. 1. habebat Platonem in delicijs. 131. 2. ex Platone, Isocrate, & Demosthene multas diuitias congessit. 135. Demosthenem imitatus est fœlicissimè. 136. 1. volumen habuit exordiorum. 243. 1. eius in morte Trebonij motus 36[illegible]. 2. eius motus in iracundia 408. 1. eiusdem comparatio cum Accipitre. 205. 2. versus in Pisoniana. 287. 1. eius lectio pueris vtilissima & cur? 127. 128. à precatione exordium habet cum Demosthene. 136. 1. eius imitatio præfertur Demostheni. ibidem. imitatus est Xenophōtem. 139. 2. epidicticas orationes palam & apertè omni varietate expoliri ostendit. 142. 2. puer poetarum lectioni erat addictus, 144. 1 commemorat in 1. Philippica se in Senatu gratum verbum vsurpasse, οἰκεται. 148. præceptiones amplificationis magis ex Græcorum commentarijs quàm ex suo ingenio scripsit. 207. 1 dissentit ab Aristotele in numerorum præceptionibus 287. 1. confertur cum Proteo propter varias eloquentiæ virtutes. 32. 1
Ciconiarum & cornicum exercitus. 195
Cilices mendaces, & cur. 116. 2
Cinami tonsoris descriptio. 415. 1
Cincia lex. 660. 1
Citharædi piscis cum vano doctrinæ simulatore comparatio. 323. 2
Citharædus Erici Daniæ regis. 365. 2. citharædi vestis. 510. descriptio 518
Ciuilis eloquentiæ antiquitas & necessitas. 599. 1 eiusdem pars 613. 1
Ciuitas florens. 427. 1. diruta deploratio. ibid.
Cladis bellicæ exaggeratio 346
Clamosi 436
Claudius 463
Claudij Imperatoris Laus ridicula 459. 1
Claudij Cæsaris ingenij stupor 117. 1
Clauis periodus quid? 283. 1
Clauis aurea in lingua silentium. 446. 2
Cleoapatræ nauigium. 543. 1
Cleticon. 299. 2
Clemens Alexandrinus studuit in Pantæni schola. 118. 119. eiusdem comparatio de ignorantibus ingeniosos se simulantibus. 754. 2
Clementis Alexandrini dictum de ebrietate 698. 1
Clementia Dei natura 470 2. eius laus 227. 2
κλίμαξ 300. 1
Clitor fluuius pisces vocales faciens. 501. 1
Clitumni fontis descriptio 576
Clotildis factum ad iram excitandam 395
Cnidus fluuius 501. 1
Codex 621. 1
Cœlibes quasi cœlites ex Brauio 175. 2
Cœlum. 718. 1. 2. appellatur mundi elementum optimum ab Orpheo 322
Cœnotes 300. 1
Collocatio verborum in periodis obseruanda. 291. 2. sex sunt vitia contra collocationem. ib. de ea morosum nimis iudicium. ibid. de eadē obseruationes in Ciceronem. 292. 1

Color

Color quid 636
Columba. Vide passeres. eius colli descriptio 551
Columnis inscribere nomina 547
Coma nigra laudatur. 509. 1. humanę descriptio. ibid.
Comma quid sit in periodo. 284
Communicationis definitio & vsus 331. 1
Comparatio stulta 738. 2
Comparatio cum Antithetis 218 1
Comparationes ineptæ 737. 1. 738
Comparationes personarum valent ad motum 402. 1
Comparatiua ratio legalis 629. 2
Compositio. 101. 1. verborum in periodo obseruanda 291. 1. 2
Compositio siue collocatio. ib. lex sunt vitia cõtra compositionem ex Cicer. ibid.
Compositio 2. pars elocutionis. 289. 1. eius definitio. ibid. officium. ib. vis. ibid. compositionis artifices cum Phrygibus comparati. ibid. ea contempta omnis verborum perit elegantia. ib. eius gratia. ibid. compositionis tota ratio continetur in periodis ibid.
Conceptio B. Mariæ 715. 1
Conceptio quid? 331. 2. eius definitio. ib. varię formæ. ibid. exempla. ibid. & 355. 1
Conchæ descriptio 92. 1. eiusdem cum stylo puerili comparatio. ib. item eiusdem descriptio. 568. 1. alia descriptio conchæ nauigeræ 568
Conciliatio 609. 1. methodus conciliationis. ib.
Concionator 743. 2. concionatoris grauis character 764
Concionatores Catholici quid faciant? 722. 2. cõcionatores varij. ib. & seq. concionatoris egregij laus 736. concionantis errores. 737. 2. concionatoris vehementis character. 771. 1. concionandi genus adulatorium reprehenditur. 777. 1. concionatoris suauis, honesti & culti character. 778. 1. affectati. ibid. 2. pij & simplicis 779. 1. pij & grauis. ibid. 2. item putidius docti. ibid. concionatores semidocti 780. 1. curiosi 781. 1. populares 782 1
Concionatores molles & putidi 749. 2. concionatoris sapientia 754. 2. propria doctrina 755. 1 labores 751. 2. typus 753. 2 concionatores leues exagitantur 751. 2. austeri. 776. 1. assentatorij. ibid. 2. faceti. 777. suaues 778. 1. pij. ibid. affectati. ibidem. pij graues. 779. 2. docti. ibid. scholastici. 781. 2. vani quantum in iudicio Dei sunt reprehendendi 738. 739. in profanos imprecatio. ibidem. nimis scholastici non sunt vtiles 781, & seq.
Conciones Græcorum 590. 2
Concionum stylus non debet esse mollis & putidus 741. 1. concionis conformatio 757. 2. cõcionum forma & character 758. 2. dispositio. 760 & seq. partes. 761. 2. exordia ibid. elocutio 762 2. figurę quales. ibid. descriptiones quales. 763. 1. loci graues. 765. 1. concionum plausus periculosus, 794. 2. dispositio ex Chrysost. 797. 1. concionum & chreiarum narrationes quæ? 253. 1. concionum dispositio quintuplex 760. & seq.
Concitationis insigne exemplum, 689 2. ars malitiosa 610. 1
Concordiæ symbolum 146. 2
Confirmatio. 265. 1. in concionibus qualis 762. 1
Confutandi genera multa 263. & seq.
Confutantium fictè similitudo ibid.
Confutatio Sophistarum. 264. 1. malitiosa. ibid. 2 syncera ibid.
Confutationis quinque modi 263
Confutatio qua vsus Scipio admirabilis. 264. 1. in ea non sunt falsa aduersariis imponenda. ib. 2. eius ordo 265. 1. exemplum nobile ex Gorgia Leontino. 267. modus per conglobatas rationes. 268. alij confutationis modi. 269. & seq. confutationis exemplum. 275. confutatio in qua lex explicatur ib. 2
Congeries cita & mobilis 329 2
Coniecturalis status quotuplex 630. 2. & seq. eius tractatio 631. 2. sex modi 630. 2
Cõiugata quomodo deficiantur à Cicerone, 176. 1 eorum exempla. ibid. nunquam sola significatione conueniunt, 660. 1. alia voce solum cõueniunt, alia appellatione simul & re. 661. 1. 2. istud argumenti genus plerumque est exile, & frigidum. ibid. tractatur venustè per hyperbolem, per paronomasiam, asteismum & traductionem. ibid.
Coniuncta rationalis cõtrouersia & legalis quæ? 629. 2
Coniunctio qualis figura 328. 1
Coniunctiones in periodis, tanquam aureis catenis vinciunt orationem 295
Conquestionis motus 408. 2
Conscientia 699. 2
Consequentium & antecedentium ab adiunctis discrimen 189. 5
Consiliarius quis? 652. 2
Consilium ad Deum referre 480. 2
Consilij boni lucrum 650. 2. consilium temerarium etiam fœlix malum est. 652. 1
Consolationis varietas. 612. 1. ars mirifica. ib. necessitas. 611. 1

Constantinus beatus. 730. 1. eius clementia. ibid.
Constantinus edixit contra obscœnos poetas 117. 2. eius nominis primus imperium fundauit, vltimus amisit 175. 2. eius nobilitas. 463. 1. mãsuetudo. 730
Constantij impietas exagitatur. 106. 2
Consuetudo est affabricata natura. 363. 1. ea sine veritate vetustas erroris est. ibid.
Consuetudinis vis. 624. 2
Contrariorum dignitas ostenditur illustri exemplo 190. 2. eorum magna vis est & amoenitas 191. 1. quatuor sunt genera ibid. contraria aduersa quid sunt ibid eorum vsus. ibid. contraria à negatione ad affirmationem non valent. ibid. 2. contraria priuantia discrepant ab aduersis. ibid. contraria comparata quid sunt. 192 1. eorum vsus. ibid. contraria contradicentia quid. ibid. contraria repugnantia quid? ibid.
Controuersiarum septem genera. 629. 1. controuersia simplex rationalis quæ? ibid. controuersia mixta ex varijs. ibid. 2
Controuersiarum genera publica, & quot. 630. 1.
Contumeliam pati generosum 729. 730
Conuitia oratoria. 654. 2
Conuiuiorum luxus descriptio. 890. 2
Coquus. 671. 1
Cor affectuum sedes. 359. 2. eius descriptio 507. 2
Coriolanus. 660. 2
Cornelius Tacitus. 132. 1. eius grandia & byssina dicta 82. 2. eius censura 101. 1
Cornelius senator conuitijs appetitus. 398
Cornicum & ciconiarum agmen. 195
Cornua. 267
Corocottæ ars insignis in deliniendo Augusto. 418. 2
Corona Ctesiphontis, 722. 2. corona rosea 537. 2. corona ex floribus Christiani non vtebantur. 538. corona Hypothymias. ibid. coronæ radiatæ. 460. 2
Corpus pulchrum dignum magnum mentis domicilium [illegible] corporis bona & mala, 290. 1 corporis formæ effictio. 52[illegible]. 1. deformis descriptio. 401. 2. humani item in genere. 05. 1. 2 in specie, 309. 2. &c. eius forma ad probationes facit. 633. 1
Correctionis variæ species. 332. 2. eius præclara exempla. ibid.
Corsicus adolescens triginta sex millia nominum fidelitèr memoria referebat. 15. 1
Corui Rhetoris insulsa oratio. 85. 1
Corycius specus. 531. 2
Cothurnus Tragicus. 59. 2
Cotta nihil habuit in oratione nisi sincerum, & sanum. 29. 1
Cretenses mendaces, & cur. 116. 2
Criminis inusitati amplificatio ex Cicer. 221. 1
Critias vocabulis proprijs orationem concinnabat. 15. 1
Critici. 739. 1. 2. vide Momus. stylo miscellaneo & antiquario plerumque laborant. 74. 2. critici cuiusdam fastus & stylus. ibid.
Crocodilus quid? 267. 1
Crux ara gloriæ. 713. 2. maiestas. ibid. crux purius lucet quàm Luna. ibid. crucis definitio ex D. Chrysostomo. 161. 1
Crucis amplificatio per synonymiam. 162. 1. &2. Dominicæ acerbitas per partium enumerationem. 168. 1
Crudelitas 394. 1. eius imago. 403. 1. mulierum castigata 428. 2. noua 713. 2. in seipsum 699. 2. eius mater auaritia, pater furor. 318
Crudelitatis est exigere pœnas à cadaueribus. 277. 1
Ctesiphon. 541 1
Cubitus. 446. 2
Culicis descriptio. 552. eiusdem cũ pulice. 554
Cultus Dei, vide Deus.
Cupido Praxitelis. 510. 1. 2. idem appellatus τύραννος ἔρως. 511. 1 cum vespa comparatus. 228. 2. idem optimè depictus ab Alexi. 381. 1
Cupidinis descriptio ex Moscho. 160. 1
Curiæ Franciæ quàm honorificæ. 613. 1
Curiæ descriptio. 643
Curio orator illustris. 26. 1. memoria lapsus est, & cur? 120. 2. labili admodum memoria. ibid.
Curiosi 781. 1
Curiosi dicti musæ. 179. 1
Curiositas ridicula. 781. 1. curiositas ingenii humani amat volitare per omnia. 123. 2
Cursores. 452. 1
Q. Curtius acutæ breuitatis summus magister. 82. 2. eius acuminia varia. 83. 1
Cybelles sacrorum ritus. 189. 1
Cygnea cantio. 737. 1
S. Cyprianus millitissimus doctor 727. 2 de eo iudicium. 134. 1. 2. eius grauitas 766. 2. oratio in ardentes balneas. ibid graues habet amplificationes. ibid eius verba vellicant, & multum habent νοῤῥότητος. ibid. oratio non est facta malleo, sed animata. 772. 2. item grauis & vehemens oratio. ibid.
Cyro solis nomen fuit. 171. 2. viri nobilis suasio. 607.

D.

Daedali simulachra. 514.1.2
Dæmones cur malis affectibus immixti. 360.1
de Daphnitico templo incenso nænia. 372.2
Datis. 646.2. eius melos. 279.2
Dauidis eloquentia. 742.2
Dauidis & Goliath monomachia. 593. & seq.
Dearum iudicij de pulchritudine descriptio ex Apuleio. 511. & seq.
Decalogus legum omnium typus. 620.2
Declamatio. 452.2. declamationum iudicium. ib. defensio. 453.1. earum agendi ratio, vanitas & miseria. 452.2. vsus. 453.
Decorum 112.2. eius vsus. 113. & seq.
Deesis. 300.2
Defendere vinctum est iudicem figuere. 699.1
Defensionis methodus. 633.1
Definitio per Synonimiam quid? 154.1. per descriptionem ibid. eius dignitas & variæ appellationes 156.1. imago & characterismos appellatur. ibid. cum Pausiæ pictoris comparatur. ib. dicta à græcis ὅρος. ibid. 2. soli comparata. ib. quid sit definitio. 157.1. eius partes duæ. ibid. definitiones oratoriæ quales sint. ibid. definitionis vitia tria. ib. virtutes ibid. definitiones Platonis audaces. ibid. debent esse breues. ibid. 2. quæ sunt perfectæ. ibid. earum vsus in argumentando triplex. ibid. definitio per partes duplex. 158.1. per causas. ib. 2. per materiam & causam efficientem frequentissima apud oratores. ibid. per effecta definiunt optimi oratores. 159.1 per similitudinem vtilissimæ. ibid. & 161 earum vsus ib. definitio per accidentia. 160.1. definitio per negationem 161.2 amplificetur per Synonymiam. 162.1. eius mixta amplificatio, 163.2. definitionis genus fusum & oratorium ex Cicer. ibid. 2. inualida facillime refellitur. 164.1. quomodo ea vrendum. ibid. valet ad amplificandam periodum. 293.2. definitio simplex quid? 631.1.2
Definitio B. Virginis per Synonymiam. 162.2. eo definiendi genere vti sunt SS. Patres. ib. 1. 401.
Deformis corporis descriptio. ibid.
Dehortatio. 608.2. eius ars. 226.2
Deianira.
Διάνοια. secunda ratio amplificationis. 202.2. eius exemplum ex Demosth. 203.1. aliud ex Cicerone. ibid. 2. est crebra in amplificationibus D. Gregorij Nazianzeni. 221.2. eius exemplum plenum maiestatis. 771.2
Διάνοτος. quid? 113.1
Deiotarus. 633.1
Delectatio comes eloquentiæ. 453.1. duplex est. 387.1. quomodo paratur à Philologis. ibid.
Delectus prima pars dispositionis. 235.2.
Delectus locorum & figurarum ad amplific. seruientium. 214.2. delectus verborum. 215.2. rerum. 236.
Deliberatiui generis laus. 600. eius sex capita 601.1 quinque argumenta. ibid. argumenta in genere. 605.1
Delicati descriptio. 537.2
Delicta leuia non sunt multum exaggeranda. 641.1
Delphinis & pueri descriptio. 566.1. item alia ex Æliano. 567.1
Delphinorum & mugilum pugna. 567.2
Demades nauticos sales in forum transtulit. 21.1 eius subtile factum. 605.2
Demetrius Phalereus Rhetor illustris. 7.1. statuas 360. habuit Athenis. 8.2. suauis videri maluit quam grauis. 22. comptus auctor frigidos sensus κακοζήλους nominat. 125.2. honesta & sublimis oratio. 697.1. querimonia grauis. ibidem.
Demetrius charus Romanis. 695.1
Democratia. 685.2. improbatur. 686.
Democritus promisit se Darij regis vxorem ad vitam excitaturum. 612.1
Demonstrare quid. 454.
Demosthenes Valentis legatus castigatus à D. Basilio, & cur. 279.1
Δημοσθένης συλοικίζει. ibid.
Demosthenes ab Aristotele non didicit eloquentiæ præcepta 9.1. cunctos Atticos eloquentia superauit. 20.1. eiusdem cum Cicerone comparatio. 32. & seqq. vsque ad 47. fulmini comparatur. 33.2. eius vitia. 34.1. eiusdem ἐπιτάφιος λόγος frigidior. 35.1. πάθος suaue 37.2. laudator sui. 38.2. mordax. 39.2. fastidiosa eius oratio. 40.2. increpationes 44.2. elocutio austera & Thucididæa. 49.1. verba plerumque audacia ib. accentuum nouatio. ibid. actio prius infausta 52.2. idē à stylo scholastico alienus. 70. parcus laudū suarum æstimator. 107.2. de eo iudicium. 119. eiusdem laudatio funebris. 47. fatellites, coruscationes, & tonitrua. 358.1. eius iracundia acris & generosa fulmini cum nube colluctanti comparatur. 407.2
insignis eius amplificatio. 202.2. eius virtutes. 10. de eodem iudicium Clementis Alexandrini. ibidem. eius oratio mollis 96.1
Demosthenica figurarum tractatio 344

Demus Leuxidis 247.2
Dentes 445.2
Deploratio apum transfugarum elegans 333.1.2. mortis Eteonei 493.1.2. mortis Pulcheriæ 495.1.2.
Deprecatio quid 643.2. vbi inutilis 644.1. eius ars. ib. loci communes. ibid. affectus ib grauc exemplum 333.2. aliud cum affectu 334.1.2. aliud ex Demosth. 353.
Deprecatiua venia quæ, 632.2
Derisus 609.1
Descriptio quæ optima 158.2. ea in quatuor partes diuiditur 323.2. mollis. 107.1
Descriptiones variæ 324.1. & 362.2. valent ad excitandos affectus ibid. in concionibus quales 763.1. Smyrnæ vrbis descriptio 366.1. vrbis euersæ ibid. eius dispositio 485.2. vide librum XI. ex varijs descriptionibus concinnatum.
Despicientia prima iracundiæ causa 399.1
Deus circulus ex Trismegisto & alijs 90.2
Dei prouidentia 104.1. eiusdem definitio per negationem ex maximo Tyrio 161.2. nihil appellatur. ibid. eius laus maximè silentio celebratur. ibid. stoicorum de eodem definitio 163. illius nomen semel in anno tantũ à summo Pontifice apud Hebræos pronuntiabatur 175.1. prima causa efficiens Deus 180.1. in amorem transformatus fingitur à Phereclyde. ibid. causa causarum cuius primus est vsus 181.2. eius amplificatio per effectorum enumerationem ex D. Greg. Nazianzen. ib. dictus Deus ab ipsis Ethnicis fatum, prouidentia, natura. ib. Dei cognitio ex effectis 186.2. eius bonitas 187. vt Deus in ventis, ita orator ambulat in affectibus 358.1. Dei laudatio 454. in eo laudando duo spectanda ib. Deus laudatur à definitionibus conglobatis ib. de eo Synesius, Greg. Nazianz. & Maximus Tyrius philosophati. ib. & 455. Deus laudatur à cumulo virtutum, quas κατ' ἐξοχὴν continet ib. Deus omnia 455. laudatur ab adiunctis & effectis ib. laudatur ab imaginibus ib.2. Deus non est corpus, 456.1. fons est pulchritudinis. ib.2. est expers compositionis 457. supra factum existens 455. rector vniuersi ib. mater dictus ib. tantum surripitur, quantum percipitur. 456.1. apex est & finis omnis felicitatis 458.2. prima causa & laus rerum ibid.1. vt intelligatur tacendum est. ibid.
Deum abyssus operit 457. Deo nomen omne conuenit. 458.1
Dei varia nomina 455. Dei laudationis modus ib. Dei encomium & descriptio 556.1 manus munificentia ibid. timor & maiestas ibid.2. definitio ex D. Bernardo 457. ex Arnobio ib. ex Seneca 458. maiestas 650.2. Deus superbos frangit ibid.
Deus mundo vt lyræ intentus 707.2. Dei nomen quantum ibid. Deus actus purus 708.1. Dei attributa ib. æternitas ib prouidentia ib.2. misericordia ibid. scientia ibid. Deus mundos sexcentos potest condere . ib. Dei in redemptione nostra adinuentio 710.2. Deus adorandus non mundus 773.2. solus immutabilis 678.1. natura est præstantissima & vtilissima ex Stoicis apud Lactantium 189.190. rudibus primum hominibus figuras veritatis futuræ indices præmisit 193.1. Deus, Angeli, &c. corporis expertia quomodo laudari debeant 215.1. ipse sibi locus & mundus 707.2. eius maiestas gradientis apud Prophetas ib. oceanus 708.1. immensitas ibid.
Dextra 447.2
Diabole 300.2
Diacope ibid.
Diæresis ibid.
Diallage 301.1
Diallelon ibid.
Dialogismus ibid.
Dialysis ibid.
Diamiltosis quid? 90.2
Dianæ descriptio 513.2
Dianoea 301.1
Diaphora ibid.
Diaporesis ibid.
Diascene ibid.
Diasyrmus ibid.
Diatyposis ibid.
Dicæologia 302.1
Dictio quæ apta ad affectus excitandos 377.1
Dictum festiuum in Dianę Ephesinę incendium 66.2
Dictum bracteatum 480.2
Dictum præclarum de oratoribus ex Iuliano in encomio Eusebiæ 77.2 dictum acutum Scopeliani 247.1
Dictũ Ludouici XII. de aduocatis 620.1
Didascalici generis tractatio 759.2
Didymus Grammaticus tria millia librorum & quingentos scripsit 115.2
Dies 15. Mineruæ consecratus 476.2. dies mensis soli sacer. ib. dierum obseruatio ibid.
Diezeugmenon 302.1
Digitus 447.2. digiti linguosi 441.2. humanorum descriptio 508.1. digitis increpare 530.

Dig-

Dignitas & venustas 463.2. tertia & nobilissima pars elocutionis 293.2. tota consurgit ex figuris ib.
Dijs proximus quis? 663.2
Dilemma quid? 266.2. Aristotelis ibid. Protagoræ ibid.
Dilemmaton 302.2
Diluuij descriptio 587.
Diminutio pars prudentissima eloquentiæ 228.1. eius artificium non negligendum ibid. eius vsus 229.
Dinarchus characterem habet perspicuum 21.1
Dio Chrysostomus cornu quoddam est amaltheæ, & cur 129.2. Platonem & Demosthenem secutus ibid.
Dio Prusæus Amaltheæ cornu 22.2. Homericis versibus vsus est 148.2. eiusdem laudatio funebris 247.1
Diogenis lepide factum 164.1.
Dionysius Sophista Herodoti narrationem Atticam fecit 110.1
Dionysij Pannonum ducis aduersus Gabram & Brannam odium 394.1.
Dionysij tyranni in nouandis rebus ineptiæ 62.1. & 90.2
Dionysius quomodo soluerit citharœdos 100.2
Dionysius Halicarnasseus 130.1
Dionysij Areopagitæ grauitas 768.1. Angelus est loquens è turbine ibid. 2. eius laus 723.1. eloquentia ibidem.
Diorismus, Vide Aphorismus
Dipsadis piscis cum auaritia comparatio 32?.2
Disciplinæ externæ non sunt penitus repudiandæ 739.1
Disciplinarum humaniorum tempus & modus quis esse debeat 747.2
Discordia ciuium auget hostes 655.2
Discordiæ symbolum 145.2
Disiunctio 328.1
Dispositio & eius excellentia 235.1. prima pars delectus ibid. 2. dispositio triplex & eius exempla 236.1 artificialis triplex ibid. 2. dispositio in consultatione & iudicijs quæ? 237.1. in laudatione ibid. dispositio argumentorum ibid. dispositionis partes ib. chreiarum & orationum moralium dispositio ibid. dispositio concionum quintuplex 760.1. eius primus ordo ferme sine arte ibid. modus qualis ibid. dispositio & ordo in demonstratiuo genere quanti sit momenti. 491.1
Dissertatio de optimo genere dicendi 86.2
Distributio 302.22.2. illius præclara exempla ibid. illius varius vsus ibid. distributio prudens factorum & affectuum 354.2. quomodo fit ibid.
Diues, & eius descriptio 537.1. diuitum luxus cũ pauperum miseratione comparatus 222.2
Diuitis mali & Lazari comparatio 793.2. eiusdẽ luxus ibid.
Diuisionis definitio 328.1. eius vis, vsus & exẽpla ib. triplex est. ibid.
Docendi munus fuit dignissimum 7.1. docere. Vide præcepta
Docilitatis partes 244.2
Doctoris grauis character 764.2. Doctores in Ecclesia cunabilis 743.2. Doctores secundi, tertij, quarti & quinti sæculi ib. & seqq. eorũ oratio magnam habet speciem 623.2
Doctrina 736. de ea oraculum 246.2
Doctrina orationi an adhibenda 624.1. eius copia eloquentiæ inimica. ib. 2. in ipsis orationibus epidicticis quomodo ea ytendum 142.2. eius vanus simulator cum Citharœdo piscc comparatus 323.2
Doctrinæ peregrinæ vsus 747.2
Dolor quibus moueatur rebus, & sintne præter orationem externæ eius species adhibendæ 394.1. eius motus apte expressi 374.1
Domnæ Augustæ 649.1
Domitius Afer 436.2
Domus descriptio 589.
Domuncula Christi nascentis 711.2
Domus regiæ descriptio 427.1. eiusdẽ ruina ib.
Dorionis egregium dictum 372.1
Draconis Babylõ inter superstitionis initia 90.2.
Draconis cor deuorantes belluarum intelligunt 83.2
Draconis Indici descriptio 560
Ductus quid 628.2. ductuum quinque modi & eorum exempla ib. ductus post statum inquirendus ib.
Ducis Megabizium dictum 39?.2
Duodecim tabularum liber ediscendus iuris peritis 620.2

E

EBrietas Dæmon voluntarius 227.2. eius descriptio ex D. Ambr. 159.2. eius stultitia & feritas ib. amplificatio per congeriem 227.1. alia eiusdem descriptio per Characterismũ 299.1
Ecbasis 302.2
Ecclesia opus Christi 716.1. triumphus ib. eiusdẽ patres vehementes 105.2
Echini descriptio 569.
Edictũ Constantini cõtra obscœnos poetas 118.1
Edmundus Angerius 276.1
Edmundi humilitas in verbis 78.1. Diuus Edmun-

Edmundus ferreum latus est appellatus 171. 2
Educatio liberalis, excelsę mentis generositatem inducit. 120.1. bona debet statim à tenero pueros excipere. 122. 2. qualis fuerit apud Rom. primis temporibus. ibid. qualis postremis. ibid. mollis apud Romanos 123.2
Educatio, & vitæ consuetudo multum valet ad suscipiendos vel repudiandos affectus 363.1
Effecta maximum habent cum causis commercium. 186.2. .eorum vsus. ibid. in omni genere orationis vtilissimus. ibid. plurimum valent ad narrationes & descriptiones 187. 1. ad amplificationes aptissima ibid. 2. recte tractantur per congeriem vibratam & interciſam. ibid. huius argumenti vis. ibidem. his maximè vtūtur oratores in definitionibus. 159. 2. quomodo sunt vsurpanda. ib. eorum triplex vsus vtilissimus. 186. & seq.
Efficiens maximam habet ansam refutationis. 185.2. eius cognitio erudita & fœcunda. ibid.
Effictio. 2. pars descriptionis quomodo definitur. 324. .eius exemplum insigne. ibid.
Εἰδωλοποιία Euripidis acris & viua. 119.2
Et apud Hebræos quid significet? 174.1
Eleazari supplicium ex Iosepho. 367. 1 eius constantia. ibid. morientis verba. ibid.
Electra. 267.2
Elegantia quid est? 279.1. eius duæ partes latinitas & explanatio. ibid.
Elegantis viri descriptio. 529 & seq.
Ελπὶς virtus & sapientia animorum. 258.2
Elephantus pro nutricio pugnat. 258.2
Elephanti descriptio. 357. cum formica comparatio. 485
Ελικοειδὴς in se conuolutus quid sit. 379.2
Ellipsis. 302.2
Ellipsa quid? 628.1
Elocutio 278.1. .eius diuisio, & prima pars Elegantia 279 1 eiusdem 2 pars compositio 280 & seq. in minutis elocutionis enodandis immorari puerilis est ingenij 278 eiusdem dignitas. 293.2
Eloquenti omnes artes ingenuæ sunt necessariæ 141.2
Eloquentia non sola natura constat. 1 1. disciplinarum omnium est regina ibid. ei scriptorū imperitorum multitudo obest ib. eloquentia triplex, diuina, heroica, humana. 1.2. sensibus magis constat quā verbulis 2.1 eandem habet cum mente humana, quā cum Deo mens affinitatem 3.1. eius dignitas, pulchritudo, vtilitas, ib. Deorum inuentum antiqui crediderunt ib. 2. Pantarbę comparatur ib ciuilis Imperatori perquam necessaria ibid. eius laus ex Cor. Tacito 4 1. eius vis ad persuadendum ibid. 2. ἁλίπολις à Philone cognominatur 4. 2. ortus & progressus 5. 2. eiusdem Apologus lepidus ibid. eloquentia animæ prudentia 96. 2. de ea iudicia dissimillima. 60. 1. eloquentia optima quæ placeat auditoribus 61. 1. adolescentia. ibid. virilis ætas. ibid. occasus. ibid. vera & germana eloquentia. 101. 2. quæ expetenda, & de ea Cicer. & Plutarchi iudicium. ibid. 2. optima quæ 102 1. eius tria genera ib. eius virtutes ac formæ. ibid. 2. eius vitium, obscuritas. 103. 1. eloquentia nummis similis. ibid. eius optima figura. 112. 2 eloquentia iuuenum 113 1. virorum. ib. Principum. ib. politicorum. ibid. 2 Concionatorum. ib. Philosophorum. ib. Sophistarum. ib. desiderat ingenij fœlicitatem. 117. 1. 2. eius corruptæ causæ. 122. 2. eiusdem pessimum virus deliciæ & vitia. ibid eius doctrina tribus rebus potissimū continetur, præceptis, stylo, & varia eruditione. 123. 2. eloquentia maximè indiget imitatione. 124. 2. cœlestis vis, & dignitas. 133. 2. eloquentiæ effectus in affectibus. 36 .1. ea cum authoritate coniuncta multum valet. 361. 1. item ad excitandos motus apta quæ. ibidem.
Eloquentia apud Dicen contra corruptores suos agit. 86. 2. eloquentia Platonis & Isocratis. 451. 2. ciuilis in duas sectas consisa. 623. 2. eius necessitas & antiquitas. 599 1. eloquentia Agamemnonis. 600. 1 Nestoris. ib. Menelai. ibid. Vlyssis. ibid. eius duo brachia. ib. vigor in republica. ib. quando restringi cœpta. ibid. eius regnum seruire scenæ. 624. 2. cur cedere videatur eruditioni. 625. 2. eloquentia sacra carpitur à Cæcilio. 706. 2. magna tanquā flāmæ alitur. ibid. sacræ excellentia. 707. 1. adiumenta. ib. mãeria. ib. in ea maiestas inuenitur à Christianis oratoribus 621. 2. eloquētiā sacram docere, imitari est Christū. 722. 1 eius effectus. ib. .non est comparanda cū eloquentia oratorum Rom. ib. 1. humana defenditur 739. 2. humana bene cum sacra miscetur 741 1 carpitur 739. 1 de eius contemptoribus quid dixerit D. Aug 741. 1. humana Moses & Iobus vsi 742. 1. quanta abundauerit Dauid ibid. 2. in ea excelluerunt Prophetæ ibid.
Eloquentes ἔμψυχοι nominati, qui & cur? 2.2
Elysij campi describuntur. 579. 1. 2
Emblemata ad orationes illuminandas plurimum habent suauitis 147. 1. quintus fons inuentio-

uentionis, ib. quomodo differāt ab hieroglyficis, ib. eorum ortus, ib. in his maxima luserunt ingenia, ib. prima fuerūt clypeorum vexillorumq;, ib. maximè fuerūt in sigillis primis temporibus, ib. omnes peculiare symbolum sibi affectarunt, ib. varia symbola gentium, & Imperatorum, ibid 2
Emblema Laconis, 147.1. de pisce orcyno emblema 196.
Empedoclis cantionum vis 365.1
Emphasis, 302.2. eius exemplum 356.2
Enagonion 302.2
Encomium formicæ, 483.2. & seq. encomium putei 501.1.
Energia 302.2
Ennodius aurum Demosthenis, & ferreum Ciceronis appellat 74.1
Ennodij stylus poeticus, 72.2. eiusdem dulces allegoriæ nonnullæ 73.2
Enthymema, 303.1. Enthymemata 266.1
Enumerationis dexteritas 276.1
Epagoge 303.1
Epanadiplosis ibid.
Epanalepsis, ib. eius à Palinlogia discrimen, ib. definitio & vsus, ibid. & 327.2
Epanaphora 304.1
Epanodus, ibid. figura declamationis & eius exemplum 354
Epanorthosis 304.1
Epembole ibid.
Epenthymesis ibid.2
Eperisis quid in exordijs 239.2
Epexegesis 304.2
Epexergasia ibid.
Ephodos quid? 243.2
Ephorus spondæum & trochæum vitat in oratione 287.1
Ephrem Syrus 134.1
Epibole, 304.2. duplex est ibid.
Epicedium M. Antonij in laudatione Cæsaris 364.2.
Epicherema quid? 266.2. eius nomen ibid.
Epichrisis 304.2
Επιδεικνύειν quid? 454.
Epidictica quando integro flore perfectionis eminere cœpit, 451. eius ortus, ib magnus vigor sub Imperatoribus, 452 2. de epidictico genere iudicium 451.2.
Epidiorthosis 305.1
Επιείκεια 112.1
Επιμέλεια idem quod κάλλος latinis pulchritudo, & suauitas styli 111.1
Epimone 305.2
Epiphonema ibid
Epiphonema in Dei incarnatione 741.1
Epiphora, 305.1. duplex est. ibid. quod discrimē habeat ab epibole ibid.
Epiplexis, 305 1. eius definitio, 331 2. eius exemplum, 346. aliud exemplum breue & mordax 355.
Epiploce 305.1
Episcopi dicti moderatores iuuētuis, 493.1. præceptores nominati ibid.
Epistrophe, 305.2. eius definitio, ibid. vsus idem cum anaphora. Epistrophes species artificiosa, ibid. eius exemplum 356.1
Epithalamij partes, 474.1. 477.2
Epithaphia 479.1
Epitheton, 305.2. eius definitio, 322.2. vsus, ib. 2. tria vitia 305.2
Epithrocasmus ibid.
Epitimesis 306.1
Epitrechon ib.
Epitrope ib.
Epizeuxis ibid.
Equitare 464.1
Equitatus prima præcepta scripsit Sarmenes ib.
Equus Celes, 562.1. equus describitur à Iobo. 742. equi boni & generosi virtutes, 225. eius descriptio, 561.2. item aliæ duæ, 562.1. equi Nissæi, ib. equi gemmis onusti 63.1.
Ericus Daniæ rex musica in furorem actus 365.1
Eros & anteros 38.1
Erotema 306.1
Erroris inductio 306.
Eruditio varia nutrix eloquentiæ, 141. cum Persæa arbore comparatio, 141.2. eruditio & pietas cum malis germanitatis comparata, 118.2. & cum palmæ Syagrorum & Phænicis commercio, ib. si parce adhibeatur, stylum exhilarat, si inferciatur obruit, 123.2. primus est fons inuentionis, 142.2. eruditio & eloquentia facultates inter se distinctæ, ibid. 1 huic tantū studere in oratione vitiosum est, ib. illius tēperies esse debet, ib. ostentatio vbi vitanda. ib. eruditio non debet cogi atque intrudi in orationem, ibid. quomodo in ciuili oratione adhibenda. ibid. prudenter à Cicerone adhibita, ibidem 2. eius vsus in Epidictico genere ibid.
Erycinus fistula pronunciandi modos Caio Graccho formabat 27.1
Esaias diuina eloquentia vigebat 2.
Ethicum genus quid? 630 1
Ethnici primos omnium inter Deos Solem & Lunam venerati sunt 175.2

Ethologia. 306. 2. eius præclara exempla. ib.
Ethopœia ibid.
Etymologia maximè oratori necessaria. 174. 1. eius exempla. 175. 2. inualida ad persuadendum 176. 1. Vrbanitate quadam venustat orationem ib.
Eucharistia 718. 2. eius excellentia 719. 1. materia ib. longe superat. 7. mundi miracula, ibid. Eucharistia trophæum amoris. ibid. cum Iustiniani mensa comparatur, ibid. 2. eius fructus & efficacia, ib. in ea corporis Christi modus ib.
Eucharistia omne bonum 720
Euche 305. 2
Euclides Megarensis locum similitudinis ab aliis excludebat 192
Eumenides σεμναὶ & earum ædes 616. 1
Eumenis bibliotheca supra ducenta millia volu minum habuit 127. 2
Eunapius 130. 2
Eunomij cicada 246. 1
Euripidis acris & vehemens δεινολογία. 119. 2 eius motus in Medæa. 375. 1. iracundiæ motus 396 2
Eustachij mira vis in dicendo 5. 1
Eustachij anagrammatismi 174. 1
Exaggeratio 2. ratio amplificationis. 109. 2. eius exemplum 346
Exallage 306. 2
Examen styli 305. 306
Exartesis 30 . 1
Excitatio ibid.
Exclamatio in Christi infantia labores 711 2
Exclamationis varij modi. 2. exclamationes appositè magnis narrationibus subiunctæ sunt valde efficaces . 8. aptæ in motu iracundiæ 371. exclamatio laudata Dionysij Milesij 33 . 1
Exemplum ad persuadendum efficax. 196. eius vis, ib. exemplum ex D. Hieronymo. 197. 1. eius vsus, ib. definitio ex Cic. ib. exemplorum duo genera ex Aristotele. 196. 2. eorum vis ibid.
Exercitationis studiosissimi veteres 121. 2
Exhortatio blanda 602. ad bellum 654. 1. lenis. 608. 1. non debet esse nimis argumentosa, ib. 1. eius anima calor, ibid. 2. exhortatio potentissima & exemplum, ibid 1. differt à suasione 607
In Exhortando animus prius ratione vincendus quàm mouendus 607. 2
Exilij gratitas 789. 2
Exordiorum spectaculum 544. 1
Exordium in re molesta. 665. 1. à spe & fiducia. 655. 1. in eo prolixitas fugienda. 238. 2. error in exordijs, ibid. inutilia vitanda, ibid. his prolixis & inutilibus abutentes quales sint? 239. 1. exordia Gorgiæ Leontini, & D. Greg. Nazian. concisa, ibid. eorum varia genera, ib. exordium necessitatis & pompa, ibid. eius diuisio secũdum Licymnium, ibid. 2. alia diuisio exordiorum 240. & seq.
Exordiũ ab opinione, 240. 2 à purgatione suspicionis exemplum, ibid. ab occasione. 241. 1. ex abundantia, ib. eius exemplum, ibid. ἐξ ἀντιπροσώπων ibid. 2. ἐξ ἀντιθέσεως. ibid. ἐξ ὑπολήψεως. ibid. ἐκ ζητήσεως. ibidem. ex sub diuisione. ibid. eius exemplum, ibid. ex exordiorum fõtes. 242. 1. exordium ab adiunctis, ibid. ab expositione finis. ibidem. ex visceribus rei, ib. ab exemplis ibid. ab inuocatione, ib ex abrupto, ib. eius modus ibid. 1. quale esse debeat, ib. quo charactere sit scribendum. ib. cæteris partibus rectè insuendum, 243. 1. exordiorum locos cõmunes habebant antiqui oratores, ib. eorum dẽ habuit volumen Cicero, ib. 1. exordia adscititia ibid. exordia & aditus honesti, ibid. 2. eorum communia præcepta, ibid. quid considerandũ in eis. ibid. exordium vnde dictum, ibid. eius nominis definitio, ibid. eius partes, ibid. vitia. 244. 1 virtutes, ibid. finis, ib. in exordijs quomodo attentio sit concilianda, & eius exempla ibidem.
Exornatiuæ floridius tractandæ 718. 2
Expeditio 307. 1 secunda pars est diuisionis 318. 2
Experientia 670. 1
Explanatio 2. pars elegantiæ oratori necessaria. 279. 1. comparatur vsitatis verbis & proprijs, ibidem. & elocutionis fundamentum, ibid eorum error qui neglecta explanatione ad metaphoras se conuertunt ib.
Explicatio locorum 1. ratio amplificandi pertutilis 105. 2
Expostulatio quid 542. 1. eius artificium ibid.
Exprobratio Didonis apud Virgilium γραφική 643. 1
Exordia propria quomodo fiant in causis gratiis, & à pompa sucoq; alienis, vt in concionibus. 244. 1. in demonstratiuo genere qualia esse debeant. 245. 1. exordium à fabula noctuæ. ibid. aliud à saltante Hectorem. 246. 1. successionis. aliud in laudem anteccessoris, ibidẽ. à cicada Eunomij, ib. aliud in re ampla ab Aemilij dicto ib. 2. aliud à Marathonia pugna. ibid. aliud in laude virtutis à Campaspe, siue Pancaste, ib aliud ab inauribus Atheniensium, ibid. aliud à tibicinis iudicio. 247. 1. aliud à Babylo-

Babylonico foro, ib. aliud à Scopeliani dicto acuto, ib. aliud in laude funebri, & in inuectiua, ib. aliud à Thebanorum araneis, ib. 2. exordia in deliberatiuo genere, ib. eorum varii modi & exempla, ib. in deliberatiuo solent esse vel ab exemplo, ib. vel ab attentione & promissione magnorum commodorum, 248. 1. vel à precatione, ib. vel à reprehensione eorum qui ficte deliberant, ib. aliud à Timotheo tibicine 249. 1. exordia in genere suasorio, 248. 1. ab exhortatione ad ridiculos & voluptuarios. 249. 1. à virtute deliberantiũ, ib. à persona suadentis ib. 2. exordia grauia & philosophica è Græco expressa, 248. 2. exordia in genere iudiciali, 250 1. alia ab abiunctis accusatorũ, ib. 2. iudiciũ 251 1. à precatione, ib. exordiũ ex abrupto & cõciso ib. per ὑφύμορα. ib. 2. exordium concisum & admirabile, ib. aliud à similitudine, 252. 1. aliud in laudem pulcherrimæ vrbis aptissimũ 498. 2
exordijs vti in Areopago non licebat 616
Exuthenismus 307. 1

F

FAbij religio. 666. 2. pietas 668. 2
Fabula Demosthenis. 144. 2. Plutar. ib.
Fabulæ quomodo vsurpandæ. 144. 2. grauiores personas apud populum orantes docent præsertim Æsopicæ, ib. ijs vsi Philosophi & oratores ibid
Facetiæ vtiles oratori. 364. 1. an Christianos oratores deceant. 777. 1. facetiæ ars Comi ib.
Faceti hæretici ibid.
Facies 446. 1
Factum lepidum Antonij 481. 1
Facundia Romanorum circa Cic. efflоruit. 123 1. vide Eloquentia
Fama 677. 1
Fatum sumptum pro natura, sideribus, & naturali morte. 181. 2. pro necessitate ineuitabili apud Ethnicos. 182. 1. eius definitio ex Boetio & D. Thoma, ib. multiplex acceptio, ib. fatum non ponunt, nisi fatui, ibid. fata natalitia quid? 541. 2
Fato mori 679. 1
Faustinæ duæ impudicissimæ 175. 1
Fel crescit per consuetudinem iracundiæ 397. 2
Felicitas vera est, felicitate dignum videri 82. 1
Felicitas natalium 691
Fides 645. 1
Fiducia nimia nocet 674
Figmenta in ipsis tragœdijs non placent eruditis, sed magis rudiori populo 365. 1
Figura duplex vna in nominibus, altera in sententijs. 292. 2. eius definitio ibid.
Figuræ demonstratiuę. 460. 1 earum varietas quã rara, ib. mixtura qualis esse debeat 215. 2 diuersitas pro varietate argumentorum vsurpanda, ibid nomine tropi vulgo continentur. 293. 2. earumdem discrimen cum figuris, ib. definitio ex Cæcilio Calandrite & Melone, ibid. nomenclatura figurarum ordine alphabetico. 294. & seq. vsque 321 earum vsus & varii ordines. ib. ordo triplex, ibid. figurę primi ordinis quibus in rebus versantur. ibid. 2. earum prima series, quas potissimum comprehendit, ibid. secunda series in illustri & suaui genere dicendi quibus Icones efformantur. 323. & seq. tertia series est in repetitione 327. 1. series in suaui genere dicendi & structura periculorum, ibid. 2. ordinis figuræ ad grauitatem faciunt. 328 2. ad docendum & mouendum vtiles. 330. 1. aliæ in velitatione & certamine, ib. earum tertius ordo in affectibus. 332. 2. & seq figuræ dicendi tres. 96. 2. figurę imperatorię. 105. 2. carum exartesis. 353. item declamatoriæ, ib. aptæ ad motum figuræ, si modo sint sublimes. 366. 2. loci communes præcipuarum figurarum. 338. & seq.
Figuratus ductus quid? 628. 2
Fines bonorum, & malorum ducentas octoginta octo sectias habuere 185. 1
Finis non negligendus. 68 . cognitio vtilissima 184. 2. quomodo appellatur à Galeno. ib. finis primus & vltimus hominis cæterorum norma esse debet qui antiquis cognitu fuit difficillimus ibid eius vitia & virtutes, ibid. definitio ex Aristotele & D. August. 185. 1. vsus in deliberationibus præcipuis ibid.
Finitiuus status quis & quotuplex 631. 1
Fistula Gracchi concionatoria 542. 1
Flamen Dialis 667. 1
Flocces pro vini fœce 62. 2
Florus 133. 1
Fluminis Alduabis descriptio 575
Fluuii exundantjs descriptio ib.
Fœmina comparatur cum appetitu 363. 1
Fontis descriptio. 576. item æstuosi. 577. 2. fontiũ commendatio 502. 2
Forma quid, & eius epitheta ex Aristotele 183. 2 duplex est, vna intima, altera species quædam externa oratoribus frequens, ib. interior est Philo-

Philosophorum propria, exterior ad hypotyposcon vsum non mediocriter facit. 185.2 forma Alexandri 464.1
Formica. 483.2 eius encomium, ib. formicæ Indorum, 484.2. earum religio. 485.1. cum elephanto comparatio ibid.
Formicæ descriptio ex D. Basilio 626
Formosi Descriptio stylo antiquario ex Eunodio. 76.2. alia eiusdem ex Sidonio 525
Fortis viri insignia. 670.2. fortes qui 671.2
Fortitudo bellica 676.2
Fortitudo & constantia concionatori requisita 754.1
Fortuna magno in cultu apud gentes. 182. 1. quomodo fortunæ nomine oratores vtantur ibid.
Fortunæ bona. 240 varietas. 832. fortuna illustris cladibus obnoxia. 664.2. mutabilis 677.1
Forum Babylonicum 247.1
Forum in Varronis bibliotheca non commutandum, 625. 1 delicatam orationem an admittat. 626.1. forum Persarum. 614.1. forum cur acutis lapidibus strauerit Cato 617.1
Fora antiquissima 616. & seq.
Fraces quid? 63.1
Fragilitas humana 677.1
Franciscus Alumnus Symbolum Apostolorum & Euangelium Ioannis in denarioli orbiculo descripsit 115.2
Franciscus Dandalus quomodo suam patriam liberauit 364.2
Francia cæterarum gentium regina. 155.1. ab Honorio III. Pontif. Christi pharetra lectissimis sagittis abundans appellata, ibid. de ea Gregorij Magni iudicium ibid.
Francorum Reges multis agnominibus vulgo appellati 171.2
Fratrum diuersitas in moribus 294.1
Frequentatio, atque corroboratio rerum, & constitutionum tertia ratio amplificationis 109.1
Frigidum styli genus cum Cacozelo confunditur à Demetrio. halereo. 56.1. frigidum, quid propriè. ibid. quare dictum τὸ ψυχρόν, & vnde, quasi γοργύν, & vnde, ibid. exemplum ex Plutarcho. ibidem. 2. aliud ex Longino. ib.
Frons 445.1
Fronto asserit Senec. aurea secula reformasse 132. 2
Fucus orationis apud graues personas periculosus. 612. 2. egregie reprehenditur. 772. 2. exaggeratur à simili ibid.
Fulmen ominosum. 240. 2. Ferit prægrandia. 650 2. vehementium oratorum 774.1. 2
Fundamenta quomodo per solidum iaciendain studijs iuris 621. 2. prius subdenda, vt iuuenes ad magnum decus eloquentiæ efflorescant 123.1
Furentis & irati comparatio 194.2
Furor non tantùm poetarum, sed etiam oratorũ est proprius 109.2

G

GAlba causam meditans ita incendebatur animo, vt vis caloris in corpus redundaret. 109.2
Galgalus quomodo suos ad bellum excitat 390.2
Galli docti 624.2
Garruli descriptio 534
Gauij Cossani supplicium efficacissimè ad motum descriptum ex Cic. 366.2
Generis cognitio oratori pernecessaria. 177.2. eius definitio ex Logicis. ibid. definitio & vis ex oratoribus. ibid. alia ex Cicer. 178.1. generi tanquam pars subiacet species, ibid. ab eo species omnino dependet. ibid. ad speciem probãdam inualidum, ad refellendã potẽtissimum. ibid. eius malus vsus, ibid. vsus in probationibus. 179.1. generis demonstratiui forma 460.1. excellentia, 454.1. illius cum Nilo comparatio, ibid. argumenta. 460.1. ortus. 451.1. dispositio quintuplex, & collocatio, generis vsus in initijs dicendi. 179.1. demonstratiuæ figuræ. 461.1. ordo & dispositio quanti sit momenti, ibid. generi demonstratiui præcepta 454.2
Genus à Lactantio subtiliter pertractatum. 179.1
genus scholasticum dicendi siue epidicticum & demonstratiuum. 451. 52. demonstratiuum quale esse debeat, ibid. demonstratium magis debet esse fluidum quam argumentosum 460.1
Generis didascalici tractatio 759.2
Geneseos verbum 174.2
Genethiaci artificium. 476.1. partes & capita genethiacæ orationis ibid.
Georgy Corcyrorum Episcopi adulatio fœda 386.1
Germanicus seditionem pacat 610.2
Gersonis apologus festiuus 145.1
Gnatonis in probi descriptio 401
Gesticulationes nimiæ indecoræ 448.1
Gestus nimis creber arguitur. 441. loquax silentiũ ibid. eius perfectiones, ibid. loquendi & numerandi per gestus antiquorum ratio, ibid. & 442. gestuum variæ significationes 415

Gilda ſapiens in correptione 411.1
Gladiatorum tyrones diſcunt quotidie ſcelus. 260.2. eorum pompa, ibid. apparatus, ibid. exercitationes duræ 453.1
Glaucus pugil 249.2
Gloceſtrenſis nomen ominoſum 875.2
Gloria. 460.1. gloriæ varię definitio per ſynonymiam. 163.1. gloriæ crux magna deſpicientia 399.1
γνώμαι fons inuentionis quid ſint? 148.2. earum magna fuit apud antiquos auctoritas, ibid. iis à tenero fingi pueros volebant, & cur? ibid. antiquiſſimæ ſunt, & quare ſic dictæ? 149.1. ſunt quædam graues & magnificæ quales Platonis & Philonis de Deo, ibid. aliæ ſunt acutæ & breues, ibid. feſtiuæ & prouerbiales, ibid. earum vſus, ibidem. ſublimes aptæ ad motum. ibidem.
Gorgias Leontinus Rhetor illuſtriſſimus. 14.1 eius verba translata audacius eius exordium conciſum 239.1
Gorgon animal 111.1
Gorgonei capitis vis 701.2
γοργονόφθαλμα. 111.1
γοργότης. 143.1. eius exempla ibid.
Gracculi iuuentus 149.1.2
Gradatio. 309.1. bis tantum vſurpata à Demoſthene, ibid. eius definitio. 329. 1. gradatio ter calamitoſæ ex Cic. ibid. 2. tota eſt ad amplificationes facta, ibid. frequens faſtidium parit, ibid. eius vſus, ibid.
Græci oratores Homeri imitatores 144. 1. anagrammatiſmi peritiſſimi 174. 2. græci fortes 649.2. græcæ litteræ. 672.1. eorum bellandi ratio 648.2
Græcæ, & linguæ Latinæ neceſſitas 624.2
Grammaticæ laus 465.2
Granius cœlibes dici exiſtimat, quaſi cælites, & cur? 175.2
Gratia & venuſtas inſtar Iridis 30.1
Gratiarum actionis capita 479.2
Gratiani eloquentia 466.1
Graues ſpecioſi cum Balenis comparantur 767.2
Grauitas orationis 104.1. eius omnes amatores. ibid. ea petitur ex mundo & rebus naturalibus ib. quibus rebus conſtat, 105. eius methodus. 109.1. maximum habet pondus in oratore, 161 2. grauitatis ſpecies quæ maieſtas dicitur 767. 2. grauitas Dionyſij. 768.1. vitia ei contraria, ac primum leuitas orationis ibid. 2
Grauitas Athanaſij in dicendo. 765.2. Cypriani. 766.2. Auguſtini 767.1. Ambroſij, ib. Antonij ibid. 2
Grauitas σύνθεσις quæ? ibid. 2
Grauium argumentorum 4. ſpecies. 104.1
Gregorius Nazianzenus. 134.1. idem cum Syneſio in acuti ſtyli breuitate præſtantiſſimus. 81.1. eiuſdem apologus feſtiuus. 144.2. amplificatio de Deo ab affectorum enumeratione. 181.2. mirus verborum delectus & grauitas. 222. amplificationes magis ad Διήγησιν, quàm ad Χύσιν verborum compoſitæ. 223. exordium conciſum 239
Gregorius Nyſſænus 134.1
Gregorius Thamaturgus ibid.
Gregorius Magnus ibid. 2
Gregorius IX. inuentum ad placandos populi Rom. animos 364.2
Gruum deſcriptio 552
Gulæ amplificatio per congeriem ex D. Chryſoſtomo. 227.1. item deteſtatio 793.1
Gyges. 110.1. eius annulus 407.2
Gymnaſium Theodoſianum ſex Rhetoribus & viginti Grammaticis imperatorijs ſumptibus honeſtatum 119.1

H

HAbilitas 440.2
Haccadon 781.2
Hadriani Imp. verſus molles 68.1
Hæretici faceti 777.1
Hammonis ſalutatio 700.2
Hannibalis hortator Polemon 249.2
Harmenopuli liber perutilis 621.2
Harpocrates 446.2
Haterii actio vehemens. 436.1. Haterium ſuffla minandum cenſebat Auguſtus, ibidem. Haterius ſenator admiſſio populo ſolus Romanorũ extemporanea oratione habuit 122.1
Hebraicæ linguæ ſtudium quàm neceſſarium 756.2
Hebræis parabolarũ vſus familiaris 195.1. quicquid in eloquentia lectiſſimum erat, parabolam nominabant. ibidem. eodem verbo exprimunt dominari, ac parabolicè loqui. ibid. 2
Hector 111.1. eius mortui deploratio. 428.1. Patroclo ſuperior, & Achille inferior literis numeralibus 173.1
Hegeſias frigidus 66.2
Hegeſippus. 13..2. eius monodia lamentabilis 427.1
Helena 110.2
Helena fax Martis & Veneris 714.2. dicitur Lycophroni Mæna quinqueuira 227.2

Heliæa 616.2.
Heliodorus ἐφηβικῶν scriptor 130.2
Helluonis descriptio 545.1
Henrici Magni felicitas admirabilis in dictis extemporaneis 275.2.
Hercules Oetheus Senecæ ampullatâ Tragœdia 63.2
Hercules rusticellus mulum tollebat humeris 116.2.
Hermenigildi apologia 702. & seq.
Hermogenes naturæ miraculum præcox, 22.2 eiusdem velox & calidum ingenium in puritia, quod tandem ætate virili hebetatum est 117.1. dictus inter pueros senex, inter senes, puer ibid.
Herodes sophista, illius particulæ videbantur omnes esse sophistæ, 22.2. eius filius literas addiscere non potest 11.2
Herodis Attici desperatio, 339.1. in Herodem inuectiua, 409. 2. eius ferale conuiuium ibid.
Herodianus 150.1
Herodias carpitur 409.2
Herodoti venustissima eloquentia, 12.2. dulcis, fusus, & quasi annus suæ salebris iucunditatem aspergit 129.2
Herodoti notum dictum 766.2
Heroica eloquentia quænam est? 2.
Hesiodus vtilissimus poeta habitus est ob crebras sententias 148.2.
Heterogenes 509.1
Hexaphoron quid 538.1
Hieroclis & Meneclis vitium 287.2
Hieroglyphica quid, & quare vsurpata apud veteres, 146.1. ijs maximè celebres narrantur Ægyptij, ib. Septentrionalibus populis in vsu fuerunt, ib. eorum magnifica commendatio, ibid. parcè sunt adhibenda ibid. D. Hieronymi aduersus Iouinianum vehementia 107 1. in Sabinianum ibid.
Hieronymus sophista notauit triginta versus in orationibus Isocratis 287.1
Hilaritas 387.1
Hilarius, 106.2. eius contra Constantium Augustum vehementia ibid.
Hilarius Cistercienſis 279.2
Hildebertus Cenomanenſis 179.1
Himerij effectus cum Quintiliani affectibus cõparati 369.2
Hipparchia 267.1
Hipponax, eius irrisi iracundia 399.1. eiusdem carminum vis ibid.
Hircius & Pansa grandes Cic. prætextati 122.1
Hirundinis descriptio, eiusque nidi à materia & forma ex Ambrosio 184.2. & 552.
Historia primus fons inuentionis, 142.2. eloquentiæ horreum, ibidem. eius encomium, ibid. è fontibus repetenda est, 143.1. historiarum vsus in oratione, ibid. 2. priuato studio potius legenda, quam ex aliorum collectaneis decerpenda, ib. 1. vitia in his recensendis quatuor, ibid. historia non intendi, sed influere debet in orationem, ibid. est desumenda ex probato auctore, & bona fide recitanda. ibid. notæ historiæ sunt paucis explanandæ, & multæ per congeriem copulandæ, ibid. 2. quomodo ornandæ sint, 144.1. historiæ narrandæ optima ratio in re graui, ibid. in hist. oratori tractus in tædio sunt 85.
Historiæ Ecclesiasticæ cognitio 756.1
Historici plenius scrutari debent causas naturales, quàm oratores 182.2
Homerus omnis doctrinæ pater, 102. summus orator, 144.1. in exprimenda ira generosus, 392.1. eius Litæ ad insigne definitionis exẽplum compositæ, 418 2. eius patria incerta
Homo Dei vmbra, 81.1. tria habet in se spectabilia, corpus, animam, intellectum, 177.1. eius commendatio à figura, & specie corporis, 184.1. homo à communi vita alienus, 203.2. hominis vani descriptio, 324.2. ex Platone quomodo definitur, 164.1. homo est imago, 192.2. in eo maioris mundi ducta sunt lineamenta, 193.1. eius natura varia & multiplex à Deo est fabricata, 362. & seq. quorsum dicitur hydra, ibid. vnde eius varietas profluat, 363. eius descriptio, 421.2. huic cur datæ lachrymæ, ibid. mensura omnium est, 503. hominis calamitosi oratio, 429.1 homo animal immortale in mortali carcere 503
Homo animal immortale in mortali carcere ibid.
Homines diuinitatis auidi, 378.2. eorum tria genera, 972.1. homines terræ, ibid. cœli, ib. Dei. ib. hominis descriptiones, 504. & seqq. eius prima descriptio ex Seneca, 504.2. homo miraculum miraculorum, 505.2 hominum variæ descriptiones, 509. *vsque ad finem lib. xi.*
Homocon 509.1
Homœoptoton ibid.
Homœosis ibid.
Homœotelenton, ibid. Apuleio nimis notum quemadmodum & antiquis omnibus 328.1
Honestum, 604.1. honesti ratio quomodo tractanda ibid.

Hono-

Honoris amor, dedecoris metus, 85.1. honor verus ibid.
Honores Rhetoribus exhibiti quinam 8.1
Horatij in Menam indignatio 415.1
Horismus 309.2
Horologium Aaronis Persarum Regis ad Karolum magnum Imp. 115.116. aliud cum campanula, & indice in Caroli 5. annulo impressum ibid.
Hortatio ad fortitudinem, 673. militaris ex Xenophonte, 675. alia ex Thucidide, 674. ex Tacito, hortatio ad rem arduam 678.
Hortēsius memoria singulari, summoque iudicio fuit 29.1
Horti descriptiones 574
Hospitalitia iura non violanda, 193.
Humana eloquentia quæ, 2.2. humaniores literæ quomodo vsurpentur à Chrysost. 795.2
Humbertus quid sua eloquentia fecerit 724.1
Humilitas D. Francisci in verbis, in eius testamento 78.1. ab vno Ethnicorum Antisthene habita est pro summo bono, 471.1. eius partes ibid. eius in verbis exemplum ex Cic. 77.2. humilitas tuta 663.2
Humilitas concionatori requisita 733.1
Hunnorum descriptio 544
Hyacinthus 257.1
Hydra, 406.2. eius capita quinquaginta 547.2
Hyemis descriptio 585
Hieronymus 134.2
Hyperbaton 309.2 ibid.
Hyperbole 27.2
Hyperides acumen & venustatem habet 309.2
Hypexeresis ib.
Hypobole ibid.
Hypocrisis 310.1
Hypomene ibid.
Hypostasis 218. 2. eius exempla 355.1.2
Hypozeuxis 310. ibid.
ὑστερολογία

I.

IAcobus Patriarcha rudimentis nobilitauit Melchisedecis sacrificium 118.2. eius in ficta morte Ioseph oratio 430.
Iacobus Petri Aragonum Regis XII. filius quomodo sic appellatus, 172.2. Fortunatus postea nuncupatus ibid.
Iaddus Pontifex Alexandrum deliniuit 417.1
Iani Romæ templa 544.1
Iaspides dicūtur Dioscoridi φολιδωτὰ πτερύγια 172.1
Iberæ mulieres ferrea gerunt monilia 92.1
Ibericæ herbæ 280.1
Icon 310
Iconismatum pulchritudo 325.2
Idea quid? 363.1
Idea concionatoris 782.2
Idea mater, 658.2. eius simulachrum 659.2
Ideæ Virgines ad thronum Dei, 177.1. earum officium, ibidem. superiores sunt formis, ibid. sunt verbo ad structuram rerum diuina instrumenta, ibidem. rerum naturæ & species ibid. 2
Idololatriam committit qui de idolis catechizat 738.1
Idolorum prima superstitio 90.1
Ignaui milites quibus nominibus appellantur 677.2
Ignauia perstringitur 653.2
Ignis & Nili certamen, 377.2. eiusdem ignis comparatio cum affectibus, 378.1. coniecturis adhibitus
Ignorantia malioratoris pretiosa suppellex 98.1
Imago prima pars descriptionis quomodo definitur, 323.2. ad eam referuntur parabolæ ib. eius exempla duo præclara, ibid. imaginibus mundus plenus est 192.2
Imagines nobilium 670.2
Imitari vitiosa, vitium est commune adolescentibus 125.1.2
Imitanda tria sunt in authoribus, inuentio, dispositio, & elocutio 134.2
Quomodo imitandum 135.1
Imitatio puerorum qualis, 66.1 authorum cum Luscinia Orohei comparata, 124.2. Simiæ importuna, 125.1. cum modico igniculo paulatim succrescente comparata, 124.2. in omnibus artibus elucet, sed præsertim in eloquentia, ib. cum oraculis Sybillæ comparata, 125.1 difficilis est, ib. prima dicta κακοζηλία, ib. 2. Græcis vsitatissima reddit nos similes ijs quos imitamur, 135.1. Imitationis vitia septē, 125.2. & seq necessitas, 124.2. encomium, & vis, ib. & 125.1. prauæ exemplum, ibid. optima ratio, 135.1. imitationis bonæ, vel malæ, cum viro integra, vel aduersæ valetudinis ex debilitate stomachi comparatio, ibid. imitatio patrum maximè latinorum, magis in sensibus quam in stylo ponenda est 133.2
Imitator cum peregrino comparatur, 127.2. imitatores optimi quibus similes, praui similis similes, 135.1. imitator solers Homeri Virg. ib.

imitatores comparati cum Philoxeno Helluone famosissimo, 126.1. imitatores violenti dicti Procustæ, ibid. ijdem comparati pictoribus prauis, ib. 2. pessimi non Neantho & Patroilo, 127.1. infœlices cum coruis, 433. de his Pindari dictum. ibid.
Imperatoris virtus, 228. 1. imperatori qualis eloquentia sit necessaria, 3.2. eius cum oratore comparatio
Imperatores barbari quid olim Ecclesiæ intentabant 716 2
Imperij lex optima, 656.2. sinceritas 460.1
Impostoris descriptio. 533.2
Imprecationis exemplum & vsus 420.421.
Impressio quid in exordijs 239.2
Improbi improbitatis nomen auersantur, 361.2. improbi descriptio, 400. item improbi & potentis, 539. improbi ciuis character 653.2
Inanima vt laudanda 485.2
Inanimorum descriptiones 569.
Inaurium luxus castigatus, 772.2. inaures Atheniensium
Incarnatio Christi 710.1
Incisa propria asperitatis 105.2
Increpationis grauis exemplum 692.2
Indiæ descriptio 572.
Indicia ingeniorum natorum ad eloquentiam 120.1
Indignatio, 414. grauis & generosa, 415.2. in quibus & quos exoriatur 416.1
Inductio Aristoteli quomodo dicta, 197.2. quod habeat discrimen cum parabolis, & exemplis, 188.1. pulcherrima per σύγκρισιν ex Tertulliano, ibid. festiua & quæ habeat multum τοῦ πρακτικοῦ ex D. Augustino, ibid. multum valet ad persuasionem, ibid. eius insigne exemplum 26[illegible].2
Indulgentia parentum in liberos castiganda, 122.2. neruos omnes & corporis & mentis frangit 123.2
Inepti descriptio 535.1
Infantis aspectus seditionem mitigat 364.2
Inferni pœnæ 721.1
Inflati styli Caroli, & frigidi discrimina 65.2
Ingenium cum agro comparatum 114.
Ingenium diuino furore accensum, 119. 2. eius affectus, ibid. nati ad eloquentiam quintuplex iudicium, 120.1.2. his nihil est tam mortiferum quam luxuria, 123 1. ingeniorum ante tempus altiora consectantium cum semine celerius emergente comparatio, ib. 2. eorum impetus intempestiui sunt perstringendi, ib. cum arboribus comparantur, 124.1. puerilia quomodo informantur, ib. ingenium pessimũ ἄστοργον, 358.2. oratori cognoscendum 362.2
Ingenij fœlicitas eloquentiam iuuat, 1.2. grande ingenium, eloquentiæ grandioris sedes, 9.2. eius encomium, 61.1. definitio, 11.5.1. vis in quibusdam, ibid. pendet ex syderibus, loco, corporis educamento, & bona educatione, 116.1. ingeniorum solertia ex horologijs, 115.2. sub crasso aere nata obtusiora sunt, sub puro & delicato ingeniosiora, 116.1. eorum dissimilitudo manauit ex diuersa variarum gentium educatione, ibid eadem comparata cum corporum dissimilitudine, ibid. 2. eorum tria genera ex Aristotele, 117.1. institutio qualis esse debeat, ib. 2. ingenium quod maximè esse debeat. ib. ingenij Claudij Cæsaris stupiditas, ibid. 1. ingenia leuia, pigra, callida, ib. eorum fęlicitatem eloquentia desiderat 119.1
Ingratis apud Persas litem intendere fas erat 150.2
Inimicus non contemnendus 654.2
Initijs malis obsistendum 680.2
Innocentia misera, 425.1. telum potentissimum 638.1.
Innocentium puerorum martyri egregia descriptio 763.1
Insaniæ genus est amabilissimum suo ingenio indulgere 86.2
Insectatio Magistratuum 735.2
Institutio puerorum, 246.2. ingeniorum qualis esse debeat 117.2
Institutiones Iustiniani 620 2
Insularum fortunatarum descriptio 569. & seq.
Intentio quid? 627.2
Interpretes scripturæ qui legendi? 756.1
Interrogatio 356.1. eius exemplum ibid.
Interrogationis vsus 344.
Inuectiua duplex, 640.1. grauis, ibid 2. vt differt ab accusatione ibid. 1. eius ordo. ibid. vsus. 107.2 inuectiuæ patrum in vitia, 409. eiusdem ab obiurgatione discrimen 640.2
Inuentio primus est fons ex quo fœcundari oportet ingenia, 134.2. eiusdem primus fons est eruditio, 1[illegible]1.2. eius decem fontes, 142.2. vsque ad 152.
Inuidia & insolentia duo malorum fontes 68[illegible]. 2. eius descriptio 548
Iobus, 713 [illegible]. eius eloquentia, ibid. vide *patientiæ laus*
Ios & Smyrna altera natales, altera mortem Homeri sibi vendicat 17[illegible].1
Iosephus antiquitatum Iudaicarum scriptor 129.2.

Ioui-

Iouinianus Proteus Christum Zenone commutat. 107.1
Iouis supercilium cæruleum. 513 2.
Ira, 158.2. eius soboles suspiria, 187 1. in ea vehementiores excitantur affectus, 371.1. ira recondita eius natura, 397.2. definitio ex D. Aug. ib. de ea medicorum opinio. ib. per cõsuetudinem crescit, ib. eius definitio ex Aristotele, ibid. diuisio, 398.1. cum Energumenorum affectibus comparatur, ibid. eius causæ & qui ad iracundiam procliues. ib. iræ sex causæ ex Aristotele, ibid. 2. aliæ septemdecim causæ, 399 1. iram inflammant obiecta corporis vitia, 398.2. odij concitandi & iracundiæ ratio 399.2. quomodo à rebus, personis & signis concitetur iracundia. 400. & seq. de varietate motuum iracundiæ & eorum vsu. ac de vitiosis motibus in genere. 403.2. eius motus ignaui. ib. eius motibus ioci non miscendi. 404.2. iracundiæ motus generosi. ib. graues ex D. Greg. Nazianzeno. eiusdem vasti, lenes, & moderati motus. 411.1. eorum mixtura. 412.2. motus iracundiæ quomodo cõperantur. ib. miscentur cum risu mordaci. ib. cum affectu miserationis. 413 1. iræ remissio seu delinitio. 416.1. iræ remissionis officiũ ib. ira est velut Ate Homerica. ib. eius effectus quidã. ib. nõ omnis ira sanari potest. ib. quę ira capaces medelæ, ibid. ad deliniendam irã aptæ personæ quæ? 417.1. eius deliniendæ modus & artificium, ibid. remedium iræ tempus, ibid. 2 delpicientiæ opinio iram commouet. 418.1. itẽ demissio, verecundia, dona, miseria, risus, verzulum opportunè dictum, grauitas rerũ, personarum & temporum ibid. 1. & 2. ira in risum conuertenda, ibid. iræ descriptio. 546.1. eam sequitur misericordia. 701.2. insignia delinitionis exempla. 418.2. & seq.
Irati & furentis comparatio. 194. 2. irati descriptio 397.2
Irenæus 744.1
Ironia. 310.2. eius sex species. 311.2. item aliæ variæ species. 321.2. eius amplæ & festiuæ exemplum. 322. 1. ironia Catonis atrox. 660
Isæus gratia quadam sparsa efflorescit 19.1
Isagoge orationis 761.2
Isazusa quid? 628.1
Isocolum. 311.1. venustat orationẽ. 328.1. frequens apud Isocratem. ibid.
Isocrates orator eloquentissimus 18.1. indole fuit præstantior Lysia, ibid. 3. eiusdem virtutes & vitia, ibid. 2. de eo iudicium. ib. versus habet in orationibus triginta. 287. 1. maximam habet in periodis venustatem. 327.2. stylo scholastico laborat. 70.2. eius oratio mollis. 96.2. comparatur cum Cicer. 56.2. eius stylus vitis aurea ibidem. oratio ἄφυκτος. 57.2
Iudæi legem Dei in membranis descriptam instar amuleti deferebant, 172.1. quomodo eas vsurpabant, ibid 2. eorum religio. 701.1. quietis & pacis amatores ibidem.
Iudicatio κριτόμβριον. 627.2
Iudicis nummarij pœna. 614. 1. iudicis iniquæ supplicium, ibid. iudices dii appellantur. 13.1 regij apud Persas. ibid. 2. iudicis virtutes. 617. iudices pecunia corrupti. 618. 1. iudices ante quam ferrent sententiam solem testabantur. ibid. 2. ijsdem commendantur puræ manus, ibid. 1.
Iudicialis generis præstantia. 613.1 illius exordia 250.1.
Iudicij cauenda festinatio 618.1. iudicij princeps apud Aegyptios. 615.1. iudiciorum ratio apud eosdem ibid.
Iudicium non ex opinione hominum, sed ex rei præstantia ferendum. 60.1. iudicia hominum dissimillima 61.1. iudicium de optimo stylo. 96.2. iudicium de epidictico genere. 451.1. iudicium præstat memorię 121.1.2. qui eo destitutus, est velut Cyclops Homericus. ibid. 2. est amussis & norma mentis, & quasi Censor. ib. quod sit optimum, & quod deterrimum. ibid. sine studio & doctrina est gladius in vagina reconditus, cuius acies quotidie hebescit. ibid. eius encomium. ibid.
Iudicium de Homero. 10.1.2. Solone. ib. & seq. Pisistrato. 12. Themistocle, Herodoto. ibid. Pericle, Thucidide. ibid 1.2. Gorgia. 14. Palamede. ibid. Critia, Theopompo, Philisto 15. Platone, Aristotele. 16. Antiphone, Andocide, Lysia. 17. Isocrate. 18. Isæo. 19. AEschine, ibid. Lycurgo. ibid. Demosthene, Hyperide. 20. Dinarcho, Demade, Xenophonte. 21. Theophrasto, Demetrio Phalereo. 22. Iunio Bruto, Menenio Agrippa, Appio Claudio. 23. Cethego, Catone seniore. 24. Quinto Fabio pictore, Caio Lælio, & P. Africano. 25. Seruio Galba, Curione, Tiberio Graccho, & Caio Carbone, 26. Caio Graccho, Q. Catulo, M. Antonio. 27. M. Crasso, Ser. Sulpitio. 28. Cotta, Sulpitio, Hortensio, M. Crasso iuniore, 29. Pompeio, M. Callidio, Pisone 30. Licinio Caluo, Caio Iulio Cæsare, Crispo Sallustio, Cicerone. 31. Cicerone comparato cum Demosthene. 32. vsque 48.

Iudicium Dei extremum. 720. 2. in eo quid bona fortunæ proderunt. ibid. quales improbi. 721. qualis gloria bonorum. ibid. quinam eum Deo iudicabunt. ib. iudicium Dei mansuetudinem excitat. 732
Iulianus Cæsar. 131. eius epistola tota ex exclamationibus. 333. 1. eloquentiæ multum habet scholasticę palestrę 71. 1 scholastica. ibid. eius mors qualis. 11[illegible]. 1. factum ridiculum. 373. 1. descriptio. [illegible]01. in eum inuectiuæ duæ, 4[illegible]5 eius villæ descriptio. 580. 1. immanis frugalitas. 58[illegible]. 1.
Iuliæ duæ adulterij damnatæ. 175. 1.
Iulij Cæsaris ambitio. 63[illegible]. 2. magnitudo & bonitas. 39[illegible]. 2.
Iunius Otho librum scripsit de argutijs. 8[illegible]. 2.
Iunij moderati de Seneca iudicium. 132. 2
Iuno Regina. [illegible]67. 1. iuga. 475. 1.
Iupiter Tigillus dictus. 379. 2.
Iupiter Persarum Xerces. 9[illegible]. 1.
Iupiter Elæus 24[illegible]. pater. 475. 1
Iurare per Manes. 369. 1.
Iuris ciuilis 3. partes. 621. 1. iuris fundamenta quomodo per solidum iacienda. ibid. 2.
Iurisconsulti hæretici cauendi. 620. [illegible]
Iurisperiti qui umbris similes. [illegible]41. 2.
Iurisprudentia sapientiæ seminarium est, & omnis prudentiæ officina 150. 1. eius ediscendæ ordo. 6[illegible]0. 2 scopus. ibid.
Iustinianus Imperator. 156. 1. eius libri quando editi per Tribonianum. 621. 1. eiusdem mensa 181. 1.
Iustinus. 744. 1.
Iustitiæ cultus apud Persas. 151. 1. ars. 469. 1. facies aurea. ibid. encomium. ibid. 2. partes & laudationis capita. ibid.
Iuuentus. 668. 1.
Iuuenum memoria promptior, & fidelior 120. 1.

L.

LAbeo & eius honorifica commendatio. 622. 1.
Labia. 445. 2.
Labor, virorum munditiæ. 671. 1
Labyrinthus Aegyptiorum forum. 614.
Lacedæmonij colebant Deos armati. 151. 1. eorũ commune votum ibid. eorum leges. ib. cœnę. 101. 2. mos 36[illegible]. 2 magnificiebãt probitatem. ibid. Lacedæmonij reges bini. 692. 2.
Laches. 544. 1.
Laconis emblema. 147. 1.
Lacones ex Plutarcho neminem bonum fieri publicis literis sanxerunt. 118. 1.
Lachrymæ suaues. [illegible]8. 2. in affectibus. 421. 1. varia earum genera. ibid. 2. lachrymæ auditorum sunt laudes oratoris. ibid. cur datæ homini. ibid. [illegible]. duo genera, cælestes & humanæ. ib. cœlestium nomina. ib. definitio. ib. quare aliqui lachrymas fundere non possunt ibid earum causæ. 21[illegible]. 2. lacrymæ fictæ. ibid. eorum vis. ibid. qui procliues ad lachrymas. 422. 2. lachrymæ Dei.
Lactantius. 134. 2.
Lætitia, amor, & spes quomodo differunt. 386. 2 lætitiæ vis. 387. 1. lætitia & voluptas quomodo comparentur. ibid. in eius motibus ridicula temperanda. ibid. vsus in re oratoria. ibid. affectus ad pompas. ibid. eius excitandæ ratio pulcherrima [illegible]. 38 [illegible]cœlestis affectus. 389
Lamentatio in morte filij ex Quintiliano 389. 2 item alia insignis. 371. Aristidis & Libanij lamentationes. ibid. 2.
Ἀμεταφόρα tertia virtus grauitatis. 107. 2. quomodo fit. ibid.
Laodiceæ ornatus. 107. 1.
Lapides terminales. 156. 2. lapides argentei in Areopago. 6[illegible]6. 1.
Lares argentei. 131. 1.
Latinitas sermonis, prima pars elegantiæ plurimum obseruanda. 279. 1. ea neglecta multi in errores impinxerunt. ibid.
Laudanda sunt ea duntaxat quæ solidam habent gloriam 107. 2. quomodo laudandum. 4[illegible]3. 1.
Laudatio mixta initijs accommodata. 462. 2.
funebris. 478. 2. Dei 454. sancti Athanasij insignis 495. laudationis Dei modus 4[illegible]5. laudationes prudenter instituendæ. 458. in laudationibus ementitæ superiectiones fugiendæ. ibid. & 459. putei laudationis artificium. Traiani laudationis artificium. 500.
Laudatorum genus puerile. 459.
Laus ridicula Claudij Imperatoris. ibid.
Laus [illegible]ersonę, quinq; capitibus decurrens [illegible]62. 1 generis siue nobilitatis. 463. 1. pulchritudinis. ibidem. 2. agilitatis 4[illegible]4 agilitatis in venando. ibidem. agilitatis siue strenuitatis in re militari & campestri exercitatione ibid. 2. & à variis artibus, & scientijs. 4[illegible]5. 2. Rhetoris. ibid. Poetæ 466. 2 Philosophi ibid. Medici. 467. [illegible]. Mathematici. ibid. Musici. ibid. 2. Theolo. 1. ibid. 2 pietatis. [illegible]68 1. prudentiæ. ibid. 2. actionum & laboris in tuenda rep. 4[illegible]9. 1. iustitiæ. ibid. fortitudinis. ibid. 2. temperantiæ. 470. 1. Clemen-

cæ, ibid. 2. liberalitatis, 471.1. humilitatis, ibid. 1. vrbis, 472.2. regis, 473.2. matrimonij laus & fructus, 474.1. & 475. nuptiarum, ibid. 1 Gratiani, 480. puerorum, 481.2. Valentiniani pueri, ibidem. animalium, 482.1. muscæ, ib. apum, ibid. 2. formicarum, 483.2. rerum, 485. Vrbis quibus decurrat capitibus, 486.2. Romæ, ibid. scientiarum & virtutum, 490.2. sapientiæ, 491.1. eruditionis & scientiæ, ibidem. eximiarum personarum laus difficilis, 764. formæ & dignitatis Imperatoriæ, 228.1. hominis, 107.2. laus propria quomodo ab oratore vsurpanda, 107.108. in laudibus turpe illud credere, quæ nec ille de quo narrantur agnoscat, 459.2. in laude pulchritudinis quid cauendum, 463.2. vt laudandus situs, 487.1. laus acroama iucundum militibus. 676.2 laus mundi, 489.1. laus Deo silentium. 161.2

Laus eloquentiæ ex Corn. Tacito, 4. imperij, regionis, vrbis, 486.2. munitionum, 487.2. hominum multitudinis, ib. alimentorum, ib. ædificiorum, ibid. templorum, 488.1. theatrorum, ibid. 2. fororum, ib. aquæ ductuum, 489.1. pontium, ibid. priuatorum ædificiorū, ib. 2. villarum, 490.1. fontium, ibid. fluminū, ibid. montium, ibid. Agrorum, ibid. laus à corpore. 484. 1. ab ingenio. ibid.

Lazari & diuitis comparatio. 793.2

Lectio bonorum authorum optimum cōtra inflatos remedium, 65.1. Variorum à Seneca condemnatur, 127.1. comparata cum cibo & crebra remediorum mutatione, ibid. 2. per eam varia ingenia infirma confunduntur, 128.2. lectionis variæ pueri non capaces. ibid.

Legatio ad Achillem 41.2

Legationes & Magistratus Rhethoribus mandati 8.2

Legatus contra sanctum Thomam Cantuariensem ad Alexandrum tertium Pontificem missus σολοικίζει. 279.2. eius oratio apud Pōtif. Maximum ibid.

Lemniæ mulieres 654.2

Lenitas 107.2

Lentitudo quid? 78.2

Leonis facetum dictum 364.1

Leonis descriptio 556.1

Leontinus Gorgias dicendi magister 14.1

Leonum & vrsæ congressus 257.2

Leporis descriptio 563.1

Leptologia 311.1

Lex nulla satis commoda omnibus, 658.2. lex nulla vbi nulla cupiditas, 659.1. & 660.1. lex Cincia, ibid. 1. leges pro tempore mutabiles, 661.1. Oppia, 657.2. Licinia, 659.1. leges de purpura, 661.2. leges in ciuitate cum mente in corporibus hominum cōparatæ, 50.1. authores variarum legum, ibid. legum dignitas, ibid. omnium legum est inanis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat, ibid. quædam apud Ethnicos salutares, ibid. 2. quomodo vsurpandæ, ibid. lex inuentum & donum numinis 104.2

Lexiphanis apud Lucianum verborum sordes 62.2

Libanius docendi munus præfecturæ prætulit, 6.2. ἀπαφχίων αὐλῆς prædocēdi munere recusauit, 8.2. inter æui sui sophistas florentissimus, 131.1 eius de D Basilio iudicium, 134.1. parenthyrsus à D. Chrysostomo perstrictus, 69.2 errores in affectibus, 371.2. item næniæ de incendio Daphnitici templi 372

Liber magnus magnum malum ex Callimacho 141.1.

Liberi 655

Libertas definitur per negationem 161.2

Libido Sassiæ amplificata ex Cicerone 217.1

Libri permulti ad multiplicem eruditionem necessarij, 128.1. eorumdem cum syderibus cōparatio, ib. cum sertis ex varijs floribus collaris vndique, ib. cum pictorum tabulis, ibid. eorum multitudo animum distrahit, 127.2. inter doctos cura & studium, ibid. eorum congeriem accumularunt Christiani, post tēpora Apostolorum in vsum doctorum, ibid. ab auctoribus commendantur, 183.1. libri Digestorum. 621.1

Licentia, 331.1. eius definitio & exempla ib.

Licinius Caluus exquisitè dicebat 31.1

Licinij nepotis frigidum dictum 86.1

Lictores manus legum 81.1

Lilij descriptio, 584. eiusdē Persici descriptio ib.

Lilium dictum λείριον, καὶ λείριον, Susc. 1. 4. 1. c. ius encomium ab omnibus locis, ibid. & seq. definitio, ibid descriptio, ibid lilium Francorum insigne, 155.1 de eius ortu fabula, ibid. eius oleum ad morborum remedia salutare ibid.

Lilia oratio quomodo appellatur à Dionysio Halicarnassæo 184.2

Lingua, 44.1. linguæ effectuum amplificatio, 75.1. linguæ puerorum quomodo efformandæ 124.1

Linguæ Hebraicæ studium apprimè necessarium, 756.2. de ea iudicium, ibid. græcæ studium 757.1
Liptore 311.1
Litæ Iouis filiæ, 416.2. litæ Homeri ad insigne definitionis exemplum compositæ 418.2
Litis calamitas 620
Literæ corporeas rerum creatarum partes designant, & cur 170.1 numeralium superstitio, 172.1. supputatio, 173.2 manifesta earum cõtradictio ibid.
Literarum studium 495.1
Liuiana historia ab hexametro versu habet initium 287.1
Locus præclarus D Aug. in commendationem similium 193
Loci communes non sunt semper terendi, 178.2. loci idem sunt Rhetoribus, quod Grammaticis literæ 15.2. ex ijs rationes & argumenta coalescunt, ib. cui sunt vsui, ib. sunt adolescẽtibus inculcandi, ib. corũ qui locos negligunt error, ib. quomodo ijs vtendum, ib. locus est argumentorum sedes, ib. qui sunt interni, qui externi, ib. quomodo ex omnibus locis decerpenda sint argumenta, 154.1. cum segetibus comparati, 156.1. loci quomodo producẽdi in amplificationẽ, 214.2 locorũ mixtura qualis esse debeat, 215.2 locorum cognatio, 216.1. loci concionum graues, 765.1. locorum extrauagantium exemplum, 178.2 loci in quo dicitur dignitas, 247.1. eiusdem vilitas, & molestia, ib. locorum communium varia supellex, 230. & seq.
Loci Theologici, 753.1. communes, 757.2
Longini de sacris codicibus & Moyse testimonium, 152.1. eius censura 99
Longodædali rationes pro eloquentia 746.1
Loquentia puerilis est eloquentiæ simia 2.2
Loqui aurum 537.1
Lotus Homerica 501.1
Lucere & ardere perfectum 281
Lucianus, 130.1. eius Sosipolia, 75.2
Lucianus in Lexiphane quid de stylo, sensibus & verbis inflato sentiat, 64.2. ab eodem inflatis remedium procuratum, 65.1 eius metamorphosis cõcinna hominis in Asinum. 65.2
Lucilius stans pede in vno trecentos versus cõponebat 291.2
L. Crassi vrbanitas 364.1
Luctæ descriptio 58
Luctus in morte Christi. 713.1
Lucullus Xerxes rogatus appellatus est 171.2
Luctus fit deposita purpura 66.1 luctus Dei, 612.1
Ludi inertes & noxij tollendi 183.1
Ludouici XIII. amor, & studium erga literas 120.1
Ludouici XII. de Aduocatis dictum 620.1
S. Ludouici insignes victoriæ 118.2
Ludus de optimo genere dicendi 86.2
Lunæ deliquium Niciæ ominosum 392.2
Luna ab Asino epota ibid.
Luscinia, 247.1. eius descriptio, 551. encomium per 10. quæstiones petitas ex subiectis, 152.2
Luscinæ appellatæ à Lycophrone Sirenes, ibid.
Lustratio 697.2
Luxuriæ insectatio, & adulterij, 791.1. detestatio 767.1
Luxus amplificatio per adiuncta ex Cicer. 219.2. luxus diuitum cum miseria pauperum cõparatus ex D. Gregorio Nazianzeno, 222.2 diuitum cum nuditate pauperum comparatus, ibd. circa apparatum conuiuiorum, 224. luxus mulierum egregie carpitur 792.1
Luxuries opum 82.1
Lycij in funeribus vestem muliebrem gerunt, 611.2
Lycurgus orator erat non ex Rhetorum officina, sed ex Platonis schola, 19.2
Lysias fons potius est vel fonticulus quam flumen 17.2 idem siccus & ieiunus 79.2 comparatur cum Cicerone 55.2. & seq.
Archytæ columbæ similis 56.2
Lyton. 311.1

M

MAchabæorum mors ex D. Ambrosio, 367.2 eorum matris constantia, ib. eorum triplex ignis, 425. eorum matris certamen internum, ib. eorum mater filiorum martyrio constanter adstans describitur, ibid. item eius ad nos adhortatio 426.1
Magistratus mali grauiter nocent 653
Magistratuum insectatio 735.2
Magistri dicendi quinam primi fuerint 14.1
Magna quæque damnis obnoxia 664.2
Maiestas, 455. maiestas latini sermonis 621.2
Maiorum glora calcar virtutis 646
Mala germanitatis quæ? 118.2. cum eruditione & pietate comparata ibid.
Mali punici descriptio
Malum in bonum conuertere 190.1
Mallones dicuntur capilli 90.1
Manes 277.2
Malinus Sura 436.1
Mansuetudo trophæis splendida, 730.1 mansuetudo Constantini, ib. eiusdem commendatio 31.1

Manſuetudinis cauſæ memoria iudicij 732.1
Manus pro armis à natura data? 701.1
Manus. 446.2. loquaces. 441. lauare manus. 447. 1. manum imponere, ibid. manuum in actione dignitas, ibid. 2. manuum humanarum deſcriptio. 508.1.450
Marathonia pugna 246.2
Marcus Aurelius Antoninus 470.1
M. Antonius ſtylum habuit excelsè figuratum. 28.1. eius miſerabile epicedium in laudatione I. Cæſaris 364.2
M. Craſſus grauitatem habebat cum vrbanitate cõiunctam ibid.
M. Craſſus iunior melius artem pãrandę pecunię nouerat quam eloquentiæ 30.1
M. Callidius inter multos oratores prope ſingularis. ibid.
M. Scauri breuis & grauis oratio 361.2
Maria Petri Aragonum Regis VII. vxor prius ſterilis quomodo peperit 172.2
Maria vbi dicta noſtra Domina. 649. princeps facierum. 715.1. aduentus deſideratus 714.2. educatio 715.2. natiuitas. ibid. 1. decor. 711.2. os 715. virtutes. ibid. excellentia. ibid. modeſtia. ibid. laus corporis. ibidem. in eandem Panegyris. ibid. eius definitio per Synonymiam. 162. 2. eius nomen an expreſſum ab Iſaia. 769.1. quantum ceteras matronas dotibus ſuperarit. 715
Maritorum vxoriorum ſeruitus 659.1
Mars communis 675
Marſyæ deſcriptio 518
Martelli de Abderamo glorioſa victoria 113.1
Martialis muſca 179.1
Martichoræ ſimilis Apuleius. 93.2. confutat cazozelos. 94.1. eius deſcriptio. 359.2. eiuſdem locus eximius de Deo 455
Martyres. 716.2. eorum tormenta. 717.1. vita. ib. ad Martyres gratulatio. ibid. 2.
Martyrum conſtantia ibid. 1
Martyrum tormenta deſcribuntur 717
Materia & forma. 180.1.2. ea eſt materia, ex qua res fiunt. ibidem. 1. quomodo appellata ab Ariſtotele. ib. materia quotuplex ex Phyſicis. ib. 2. prima materia quid eſt, & quomodo dicta à Syneſio. ibid. 2. materia remota quid ſit, ibid. materia permanens. ibid. tranſiens materia. ibid. huius argumenti vſus. ibid. materiæ vſus in manufactis. ibid. mirabilis materia menſæ. 181. materiæ negatio facit ad laudem. ibid. à materia artes & ſcientiæ vulgo commendatæ ibid.
Materiæ delectus 757.2
Matris Hieroſolymitanæ affectus ſe ad mortem filioli accingentis 375.1
Matrimonium. 474.1. matrimonij honeſti laus & fructus 475
Matrimonij ærumnæ, fusè & doctè à Chryſoſt. deſcriptæ 798
Mauricius Dux Saxoniæ electos 173.2. à Phoca ſuperatur ib.
Medæa Euripidis & Senecæ miranda in motuum varietate 375
Medici. 605.1. ſana eſſe corpora coniciunt ab adiunctis. 188.2
Meioſis. 311.2. eius exemplum 345
Μειρακιώδοις condemnatio 100
Melancholiæ deſcriptio 520
Melchiſedecis ſacrarium magna in veneratione apud Iudæos. 118.2. idem Iacobus Patriarcha rudimentis nobilitauit ib.
Melanthij dictum acutum 100.2
Melitus tantum ad quinque poteſt numerare 115.1
Meleager 518
Meles 498.1
Membrum prima pars periodi. 284.1. eius definitio. ibid. quando appellatur κῶλον τέλειον. ibidem.
Memnonis deſcriptio 518
Menecles & Hierocles 287.2
Menenij oratoris calliditas 23
Menſa Iuſtiniani Imperat. 181.1
Memoria horreum mentis. 110.2. theſaurus exquiſitiſſima rerum opulentia refertus. ibid. memoriæ vis & fœcunditas ad eloquentiã neceſſaria. ib. quietes & tranquillos animos comitatur. 12.1. eadé dicta ſtultos κῶμα, ibid. memoria inſignes. ib. in quibuſdã inſignis memoria, in alijs tardior, ib. ea ſine iudicio, eſt apotheca ſine vino, horreum ſine frumento, ibid. 2. in iuuenibus quare prõptior & fidelior. ib. 1. quare in ſenibus obtuſior. ib. eſt oculus in occipitio ibid. 1 eius encomium 120.2
Mens ſenilis in corpore iuuenili. 493.1. mens Origenis à teneris diſcendi ſtudio tenebatur. 119. 2. æterna omnem ſpeciem habet pulchritudinis, & rebus creatis affuſa eſt ex ipſo Porphyrio 179.2. & ſeq.
Mentis generoſæ acrimonia 773
Mercurij Triſmegiſti commentum de varijs ingenijs 116.2
Meretrix 330.1.
Meriſmus. 311.2. eius præclara exempla ib. eius definitio. ibid. vſus ibid.
Metabaſis. 311.2. duplex eſt ibid.

Metam circumflectere. 544.1.
Metamosa. 311 2.& seq.
Metaphora. 12. 1. metaphoram necessitas genuit, delectatio, inuĉditasq; celebrauit. 322. 1. illius definitio. ibid. eius vsus moderatè adhibendus. ib. non debet semper conuerti. ib. ea tutior quæ fit per similitudinem ib. ea optima quę tribuit sensum rebus inanimis. ib. debet rem augere. ib. tenuis & magnificæ excĕpla. ibid. eius magistra consuetudo sermonis. ib. poĕticę fugiendæ. ib. metaphorarum lex & censura. 93. 2.
Metastasis. 312.1.
Metathesis. 312.2.
Metellus Caprarius omnino stupidus. 116.1. Scipionis in eum conuicium. ib.
Meticulosi qui? 311.2.
Metonymia. 312.2.
Metus. 391.1. dirus satelles. ib. eius vsus. ibid. apud quæ ingenia excitetur. ib. 2. eius triplex genus. ib. 2. excitandi metus industria. ib. quid differat metus à veneratione. 392. ad metum plurimum valent portenta. ib.
Mezozeugma. 312.
Militum ærumnosorum status. 683.1. obsequia. ib.
Milium tornare qui dicantur. 77.2.
Milui Iouis sacra non tangunt. 513.2
Mimesis. 312.2.
Minantis frequentius cum cane assiduè latrante comparatio. 392.1.2.
Minari nimium non oportet. ibidem
Mineruę Phidiæ cum homine comparatio 193.1
Minutius felix. 134.2.
Miserationes & lachrymæ in affectibus 4 2.2. miserationum industria. ib. 1. qui ad miserationes inepti. ib. quæ miserationes concitare solent. ib. 2. miserationis concitatio per Characterismum 423.2. miserationis concitatio duplici via initur. ib. miseratio per contentionem fortunarum efficax. 426. per imaginis repræsentationem, & in ea Sophoclis dexteritas. 428. item per sermocinationem. 429.1. miserationis serij motus. 431.
Misericordia quanti facienda. 498.1. nulla est vbi flagitiorum deformitas præualet, ibid. illius fundamentum. 422.2. vide *miseratio*.
Miseria pauperum cum luxu diuitum comparatio. 222. 2. miseriarum amplificatio per Antitheta. ibid. 1. miseriarum vitæ breuis descriptio per synathroismum ex D. Chrysostomo. 226. miseriæ imago. 277.1.1.
Mites personę obiurgationi minimè aptæ. 641.1
Mithridates duarum & viginti gentium quas habet in dictione linguas percalluit. 15.1
Mitio. 544.1.
Mixtus ductus quid? 628.2. mixti exemplum. 629.1. mixtum genus causarum quid? 60.1.
Moderatio in illustri fortuna amabilis. 657.1.
Modestia Traiani. 460.2.
Modus Philogorum varius & suauis. 461.2. & seq.
Modus in argutijs tenendis. 852.2.
Modi amplificationum varij. 210. 211. 212. & seq.
Mœcenatis mollis oratio ex Seneca. 67.2. eius μυροθρυπτικὸς. 99.1.& seq.
Mollis & delicati descriptio 537.2. mollium habitus. 538.
Mollities virorum. 538.
Momus. 739.2.
Monachi desidiosi infectantur ab Augustino. 777.2. item monachi prolixo capillo. ibidem.
Monachi impijs nominibus appellati ab Ethnico quodam. 393.1.
Monarchia. 601.2. politiarum optima. 687. monarchiæ & regni differentia. 601.2.
Monocerotis descriptio. 560
Monomeres quid? 628.1.
Montis descriptio. 575.1.
Monumenta fluxa & caduca. 460.2.
Morbus Bellerophontæus. 393.1.
Morbus muliebris calumina. 652.
Mores iuuenum, virorum, & senum. 602. 603. nobilium 603.2. plebis. ib.
Moriuntur omnia. 610.1.
Mors viri magnanimi præclarissimè expressa. 334.2. aliud præclarum exemplum. ib. 336. mors beata 437. mortis contemptus. 664.2.
Mortis spiculum aureum faciunt delicati oratores. 776.2.& seq.
Mortuorum deplorandorum modus. 427.2.
Moses eloquens & de eo Longini iudicium. 2.1.
Motus generosos quid eneruet. 404.2.
Motus ex Iosepho, Euripide, & Senec. expressi. 375.2. motus non debent videri accersiti. 377.2 festiua narratio de moribus comparatis, ib. an & quomodo cōparandi motus. 371 motus vt corrumpitur. ibid quæ argumenta requirantur in motibus. ibid. in motibus crebræ sententiæ. ib. affectus sedit diffusa oratione. ib. quæ ad motus apta dictio. ibid. motus tĕperandi. ib. in ijs precedere debĕt rationes. ib. magni motus sępe silĕtio tegĕdi. ib. 2. motus etiã in alijs partib' orationis vsurpãdi. ibid.

ibid.1 motuum remissio, ibid. eorum cum igne Chaldæorum comparatio, 378.1 quomodo aduersariorum motus frangendi, ib.1. motus suis contrarijs expelluntur, ib motus animæ triplex, 279 2. circularis Angelorum quid est, ib. quid sit rectus, ibid ratio nostri motus, ib. motus amoris, ib motus iracundiæ & doloris, 96. & seq. in motibus puerile vitium, 72.2. motus irascibilis, 405.1. motus apud rusticos, 11.1. motus an oratori sint apparandi, 412. in motibus poetica & & sophistica ratio ab oratione diuersa 463
Moyses cur legationem formidet 359
Moyses heliopolitanus 639.1.2
Mucius distillantem in faculo nudis ossibus dextram spectauit 118.1
Mulbergi nomina ominosa existimant 175.2
Muliebris mundi descriptio 715.1
Muliebris venustas, 522. & seq. ornatus 525
Mulier expers authoritatis, 639.2. argumentum ingens, 661.2. indomitum animal, 658.1. mulieres ad iram deliniendam aptæ? 417.1. eas domi licentius dominari non licet, 657. ea rum cœtus. 758.1. mulierum antiquarum frugalitas, ibid. 2. ambitio, 659.1. luxus, 660.1. defensio, ibid. 2. earum cœtus vtiles, ibid. facta illustria, liberalitas in Remp. 661. mulieres parua mouent, 662.1. earum affectus 661
Mundus, 160 1. idem ex duabus viginti literis conflatus ex Zoare, 170.1. corruptibilis ex Lactantio. 1 0 2. est scena plena imaginibus, 192.1. est mundi canticum ex D. August. 261.1 mundus ab ornatu dictus, 9 2. eius fabrica, 708.2. sexcentos potest condere Deus, ib. mūdus & res naturales afferunt grauitatem orationi, 104. eius descriptio. 486. 570.
Musæ cum Iunonis lacte nutriri nō possent, nutricem habuerunt Mnemosynem cuius opera sunt educata? 120.2
Musæ Rhetoris audax oratio 86.1
Musca in clypeo incisa, 171. musca Martyalis 179 1
Muscarij quid sunt? ibid.
Musica Ecclesiarum qualis? 747.1
Musicæ laus, 211 & 365.2 musica apud multos adhibetur in bello, ibid. eius vis, & efficacitas, ib musica suauis quædam tyrannis, ib. attem non frustra quorumdam precibus admixta, ibid. 2. & effectus mirabilis ibid.
Mussare est cunctari, 61.1
Mycterismus 312.1
Myrmerides quadrigam eburneam muscæ alis, nauim auiculæ pennis intexuit 115.2
Mysteria quid

N.

Næuius sensibus & verbis inflatus 64.2
Narcissi descriptio 519
Nares clementiæ symbolum, 445.2. earum variæ affectiones ib.
Nares blæsæ 438.2
Narrationis diuisio, distinctio, & vsus, 252 2. narratio causæ & quę pertinet ad causam ib. eius octo species, ibid. narrationes concionum & Chreiarū quæ 25. 1. narrationis vsus in Christ, Concion. Genere iudic. &c. ib. narrationis vitia octo, ibid. eius prolixitas inerti fluuio similis ib. eius virtutes. ib. 2. eius probabilitas ex rebus quindecim petita, ibid. eius quarta virtus suauitas in decem partes diuisa. 255. 2. eiusdem typus 257.1. historicæ, poeticæ, & Philologicæ typus suauis, ib. 2. de leonibus & vrsa narratio. ib. alia de elephanto pro nutricio pugnante, 258.2. typus poeticæ stylo sublimi & magnifico, 259.2. narratio de pauperis filio pro diuite pugnante, 260.2. narrationes rerum magnarum etiam nudæ mouent, 364.1 narratio de Caio Cannio, 262.1. & de morte Socratis, ib. narratio D. Ambr. de S. Agnete motus efficax, 368.1. narratio festiua de motibus comparatis 376.2
Narses vt Longobardos in bellum impulit 647
Natiuitas B. Mariæ 715.1
Natura quid faciat ad sui conditoris famulatū. 712.2 naturæ humanæ calamitas ante Incarnationem 716.1
Natura, quę lenibus orsa principijs effudit paulatim ad amœnissimū florem elegantiæ perducit, 124.1 stat per ordinem, 255 naturæ viribus eloquētia iuuatur, naturæ dona diutius oblectāt quàm arte facta, 73.2. natura in pueris tanquam in speculis cernitur, 119.1 naturę diuino furore acceſsæ dictæ φύσεις θεόφορον ib. 2
Nauis descriptio, 590. nauis elegans, 543.1 naues in pompa delatæ 497
Naumachiæ descriptio, 592.1. naumachiam in piscina aliud, aliud in Hellesponto committere 79.2
Neanthus cum imitatoribus pessimus comparatus 171
Necessarium, facile & iucundum 604.2
Necessitas, 12. necessitas fortes facit, 656.1. inuicta ibid.
Negotialis status quid? 63.2
Neptuni campus 499.2

Nerei charites 580.2
Neroni Nerienis nomen fuit 171.2
Nicetas 427.1
Nihil tam vtile quam diligi 384
Nilus γνησιώτατος, 454. Nili & ignis certamen, 377 2. Nili descriptio 515
Nusæi equi 562
Nobiles honore digni, 463.1. eorum moderatio 656. imagines 670.1
Nobilitas quid? 463
Nobilitas vera, 670.2. nobilitas virtus 672.1
Noctua prudentia 249.2
Noema 312.2
Nomina vtrum, sint naturæ cœlestis, 170.1. sunt à natura ex Platone, ib. sunt à siderib. ex Zoare, ib. nominum religio & ambitio, 171.2. nomina Martyrum Christianis imposita, 172.2. ex nominibus sacris fiebant amuleta. ibid. ijs quomodo vsi sunt Iudæi, ibid. superstitiones multæ in nominibus, 172. & 173. nominum pueris indendorum ritus, ib. superstitiosa fides in nominibus numeralibus, 173.1.2. nomina quæ numeris eminerent, præstantiora existimabant, ib. nominum fabulis consensus 175.1. de nominum ominibus iudicium, ib. nomina ἀπιθάνων in tota Persida non sunt inuenta 612.1
Nonnius insani tumoris arguitur 64.1
Nonni inter pres πατεῖ pro πάτον, pro pauimẽto potum dixit ibid.
Notatio magis est Grammaticorum quam Rhetorum, 176.1. eius vsus & exempla ibid.2
Nouitas fastidijs obnoxia, 624.1. eius curiositas perstringitur 795.2
Numæ leges 151.1
Numerianus Cari Imperatoris filius eloquentiæ nomine dedicatam habuit statuam nobili titulo insignitam 8.2
Numerorum ortus, 261.1. primum à Thrasymacho inuenti & Gorgia, ib.2. eorum progressus ib. ij in exornatiua oratione vtilissimi, 262.1. numeri quomodo discendi 287.1. vitia quæ ijs obrepunt, ib. quid in his in genere obseruandum, ibid.2. numeri pro varietate orationis mutandi, ib. numeri & numerosi discrimen ib.2
Numidæ effrænes 464.1
Numismatis cum anima comparatio 181.2
Nuptialis orationis partes 474.1
Nuptiarum effectus species quædam immortalitatis, ib. fructus, ibidem, ærumnæ, 758.1 hius 475.1

O

OBiurgationis exemplum. 548.1. aliud graue & serium, 349.2. item recentium, 350. eius vsus apud generosos animos 411.1
Obiurgationis & inuectiuę discrimen. 641. obiurgationi apti qui? ibid. eius methodus. ibid. eius apum initium. ibid. & 2. in obiurgationibus personarum varietas notanda. ibid. obiurgationis exemplum ibidem. ars ibid.
Obliquus ductus quid? 628.2
Obliqui ductus exemplum ibid.
Obscuritas multum nocet orationi 103.1. eadem vitium summæ eloquentiæ. ibid.
Obseruationes in Ciceronem de collocatione, & ordine verborum 291.2. obseruationes in manibus curiosæ. 448.2
Occasio dialogi. 737.1
Occasionis descriptio 515
Ochlocratia 601.2
Occupatio in paralepsi 312.2
Ocelli descriptio 583.2
Oculi 445.1
Oculi hoc sunt in homine quod Sol & Luna in cœlo. 184. 1. eorum descriptio. 506. 1. duo in carne sydera. ibidem.
Oculi augent dolorem. 227. 1. sunt accurata animæ simulachra 445.1. eorum variæ affectiones ibidem.
Odium oratori nocet, 384.1. eius definitio & discrimen ab ira. 393.1. eius quatuor genera. ibid. 2. odii melancholici origo. ibid. odium Timonis. ibid odium ferinum 394. 1. eius indicia. ibid. item quibus inest. ibid. odium humanum ibid. 2. naturale. ib. odij causæ & fomenta, ira, detractio, incommodum. ibid fomes calumniæ. ibid. odia meticulosis, adhærent. ibid. qui ad odium proni. 395. 1. odium calore acuitur, ibid. odij concitatio & remissio. ibidem. odiũ quomodo excitetur. ib. eius remissio. ibid. 2. ad odij remissionem remedium optimum. 396.1. quæ ad odium commune excitent, & pudorem afferant. 407. odium quomodo concitandum in vitia. 414. ex D. Chrysostomo exemplum. ib.
Oeneus. 256
Olibanus comes. 605.1
Oligarchia 601.2
Olympij nomen Pericli censetur detrahendum 240.2.
Omen Bundiuicæ heroinæ 391.1
Omaticon. 312.2
Onagri fœminæ nænia ad marem fœtum eius autem ex Oppiano 68.1

Onomatopeia 312.2
ὀνουσκιὰ prouerbium 144.1
Opera ab opificibus commendantur. 183.1
Oraculum de doctrina 246.2
Oratio sedata grauis personæ quasi ex Sacrario prodire videtur 346.2. orationis funebris ortus 478.2. ritus antiquus. ib. ars. 479.1. oratio funebris Thucydidis. orationis funebris ex Aristide exemplum. 491
Oratio Xerxis de bello Græcis inferendo, 645. & seq. oratio Mardonij suasoria. 647. oratio adulatoria. ibid. oratio Artabani dissuasoria. 649. oratio Sandanidis. 652. oratio Philippi in Senatu. 653. oratio Galgaci 655. oratio Marci Valerij 656. Marci Catonis 657. Nabarzanis. 665. Marci Furii. 666. oratio volucris. 714.2. grauis. 771.2. instans & vibrata. ib. oratio Cypriani de discipl. Virginum non facta malleo sed animata. 772.1. grauis & vehemens oratio Marii ad Quirites. 669. & seq.
P. Valerii Publicolæ. 672.2. Xerxis. 673. Archidami ibid. Xenophontis super re militari 675 Agricolæ 676. Darii. ibid. Alexandri ad 300. milites. 678. Germanici. 679. Alexandri. ibid. &c. *quas vide toto libro 13. & 14. in principio.*
Orationis iudicium a quibus petendum. 60. talis oratio qualis vita, 1.1. eius magnitudine exilia attollenda 70.1. qualis debeat esse orationis breuitas. 84.1. oratio optima poesi simillima debet esse, ex Dion Halicarnassensi. 71. 2. orationes magnæ non ferunt præruptā breuitatē. 84.2. orationis ornatus. 95 1 orationis perspicuitas cum luce comparatur. 102. 2. eius grauitas. 104.1. eius asperitas. 105.1. eius vehemētia. 106.1. eius cum forma comparatio. 111. 1. oratio morata ἦθος. 112. 1. Gratia iuuenilis. 113. 1. oratio primùm quæstionis cognitione desiderat 140. omnia Rhetorum præcepta continet. ib. ea sine eruditione quid sit 141. oratio extemporanea habuit Anaxamen. inuentorē. 122.1. ea vsi sunt Haterius Senator Romanus, & Themistius Euphrades, cuius exordium gratiis affluit ibid. idem de Proeresio. ibid. vtrum docta esse debeat oratio 141.2. orationes prolixæ fugiendæ. 81. 1. orationis partes non semper iuxta scholam. 237.2. oratio pedes numerosos scrupulosius obseruatos non requirit 278 orationis numerosæ præstantia eleganti similitudine illustrata. 261. 2. oratio duplex vincta & soluta. 282. 2. oratio sedata grauis personæ quasi ex sacrario prodire videtur, 436
Oratores non sunt Philosophis inferiores, 9. 1. eorum nomen honestissimum, 6. symbola, 9. Orator vnus idem omnibus esse potest, 60. 1. sæpe felicior, quā sapientior, ib. 2. oratores poetis similes, 72.1. oratores decem acutis & breuib. sententijs insignes, 802. oratoris tractus in historia tædio sunt, 84. 2. oratoris prima pars prudentia, 96.1. eius tituli, ib. eius pretiosa supellex ignorantia, ib. eius vestitus & vox, ib. eius tumultuaria dispositio, ib. 2. eius in historijs ineptiæ, ib. oratores debent imitari apes non ξεφηπλόκους, 100. & seq. orator debet esse sicut locuples paterfam. 101. 1. oratores magnis sibi locis historiarum cōmunes texuerunt, 143.1. ijsdem poetæ perutiles. 144.1. fabulis vtuntur, ib. oratoris cū coquo comparatio, 152.2. in definitionib. solent oratores multas causas ad amplificationem commemorare, non possunt simul multa & opportuna dicere, 178.2. ijs familiare est in Deū omnium quæ gerūtur in vita causas refundere. 181.2. allegant sæpe inter causas fatū & fortunā, ib. & seq. oratores Christiani non debent fati, & fortunæ mentionem facere, 182.1. quomodo oratores fortunæ nomine vtantur, ib. quomodo causis naturalibus vti debeant. ib. 2. in ciuilib. causis quomodo debeāt caussas assignare, ib. oratores magni quādo floruerunt, 600. 1. eorū factio multū nocuit reip. ib. 2. oratores Christiani inueniunt in eloquētia sacra materiā exordiorum, locos communes habebant antiquitus 243.1
Orator ambulat in affectibus vt Deus vt ventis, 358.1. oratores veteres non erant numerosi. 287.1. qui vult mouere, debet induere eosdē motus, 361.1. oratores debent esse graues, ib. 2. ijdem plus vno verbo quàm obscuri longissimis orationibus efficiunt, ib. orator prudens debet obseruare varios auditorum animos, quos vult mouere, 362.2. quomodo sint ab oratore animi auditorū dignoscendi, ib. orator quomodo se gerere debeat apud doctos & politicos viros, 363.1. quomodo item apud rusticos, ib oratorum sine auctoritate cum fulminibus vibratis è pelui comparatio, 367.2. orator natura sua languidus debet abstinere ab excitatione motuum, 373.1 orator vehemens debet in affectibus se continere, ib. modesti oratoris officium, ib. non sunt ab oratorib. leuia auspicia afferē a, 391.1. orator debet pericula subijcere, 392.
Oratoris prudentia in motibus, 403.2. oratori quid considerandum in miserationibus, 431.1. huic nænia & lachrymæ fugiendæ, ib oratores leues affectant parerga, 799. 2. oratores impe-

imperiti cum imperitis pictoribus comparantur, ibid. oratores sicci qui, 770. vt sicci differant à grauibus primi generis, ib. 2. graues in quo admirabiles, ib grauium oratorum philtrum imperiosum, ib. oratores delicati & affectorij aureum faciunt mortis spiculum, 776. 2. oratoris officium 436 1.2
Orbis terrarū quid erat ante incarnationē 71[illegible].1
Orcarum & balenarum pugnæ? 56[illegible].2
Orci galea 407
Orcini piscis ars 60[illegible].1
Ordo 238.1
Ordo in demonstratiuo genere quanti sit momenti, 461.1 nisi gratijs aspergatur plerumq; scholaris & nimis languidus ibid.
Orestis deploratio 428.2
Orientales parabolæ rationem ab Hebræis ita acceptam ita consectati sunt, vt omna efferāt per parabolas 195.2.
Origo 398.2
Origo nominum mane orationibus obseruanda 174.2.
Ornatus muliebris descriptio 525
Orpheus 516
Os, 44[illegible].2 eius affectiones & significata ibid.
Os S. Chrysostomi post mortem loquutū 799
Otiosi dicti musæ 179.1.
Otium viui hominis sepultura 737
Ozymoron, 312.2. est Antithesi cōtrarium, 326. 1 quomodo differat ab Antithesi, ib. illius vsus, 32[illegible].dicta à Cicerone contentio, 326.2. eius exempla ib.

P.

PÆdariodis pro puerilibus contra Cicer. apologia 92.
Palamedes crimen proditionis diluit 267.2
Palindromia 313.1
Palinlogia ibid.
Palma oratoribus destinata 8.1
Palmæ Indicæ descriptio 582. & 583
Pancarpiæ venationis descriptio 557.2
Pancaste siue Campaspe 246.2
Pandectæ, 62[illegible].1 eorum interpres, & à quibus verborum & rerum intelligentia compendiaria via discuntur 622.1
Panegyris fastigium, 473.1. panegyris quid? ibid. illius inuentores, 472 panegyricæ orationis methodus 471
Panoplia Virgilij licet ex Homero expressa, tamen Homerica præstat, 135.1 vtriusque collatio ib.
Pantæni schola Alexandriæ? 119.1
Pantheræ descriptio 557.2
Papilionis descriptio, 92.1. eiusdem cum stylo comparatio ibid.
Parabola quid est 195.1 fit à forma ad formam, ibid. cum adagijs confunditur, 115.2. quare multa in sacris literis traduntur in parabolis, ibid per totius mundi vniuersitatem latissimè diffusa, 195.2 placuit antiquis, & præsertim Hebræis, ibid. lectissimum quodque in Eloquentia Hebræi parabolam dicebant, ib. Salomon suum librum prouerbiorum sic inscripsit, tanquam à nobilissima parte, ibid. eius diuisio in 4. partes, 195.2. parabola ducta longius, & collecta acutiùs in imaginem seu emblema efformatum, 196.1. parabola maximè illustratur apologia, ibid alia de vulpe & Erinaceo, ibid. 2. parabolæ oratori vtilissimæ, vt quæ persuadeant simul & delectent. ibid.
Paradiastole 313.1
Paradigma ibid.
Paradisi terrestris descriptio 571
Paradoxon ibid.
Paralepsis, 313.1. eius exemplum 356.1
Paraphora 314.1
Parasiopesis ibid.
Parasiti dicti musæ 179.1
Parcere, 730.2. magna est merces apud Deum 731.2
Paregmenon 314.1
Parembole ibid.
Parentes barbarè appellantur cognati & affines 410.1. parentum indulgentia in liberos castiganda, 122.2. cura, 261.2.
Parenthesis 314.1
Parenthyrsum quid ex Theodoro Rhethore apud Longinum, 69.1. quomodo differat à stylo puerili, ibid. parenthyrsum Libanij, D. Chrysost. perstrictum, ibid. 2. Aristidis ib. Parenthyrsi character & exemplum, ibid.
Parison 314.2
Parmenionis grunnitus cum nouorum industria comparatus 129.1
Parodia 314.2
Paromœon 315.1
Paromologia ibid.
Paronomasia ib.
Paronymia ib.2
de Parrhasio pictore historia ex Plinio, 65.2. in causa Parrhasij breues & acutæ sent. 83.2
Parrhesia, 315.2 eiusdem exemplum 333
Partium enumeratio sermonis æconomia, 165.1

Maximo est oratori adiumento, ib. eius definitio, 164.2. earum diuersitas, 165.1. essentialis partium enumeratio valida est & optima, ib. alia est intrinseca rebus, ib. alia quæ accidentia complectitur, ib. 2. diuisio partium enumerationis, ibid. 2. illius modus primus, ib. modus secundus, 166. 1. modus tertius, ib. 2. vitia huius loci, 167. 1. partium enumerationis vsus longe lateque diffusus, ib. 2. eo argumento tanquam fundamento plerumque nituntur orationes. ib. est telum contra aduersarios promptissimum, ibid. illius robur. ibid.

Partium enumeratio figuris illustratur, 168. 2. tractatur per anaphoras, 169. 1. per distributionem. ib. per subiectionem, ibid. per congericem, ib. 2. ea valet ad periodum amplificandam, ib. requirit memoriam, ibid. quæ in hoc argumentationis genere maxime animaduertenda, ibid. partes duobus modis intelligibiles apud Cic. ibid. earum diuersitas, 165. 1.

Parua non contemnenda, 680. 2

Parui, 477. 1

Paruuli in aqua suffocati descriptio, 588

Passeres in tutela Veneris. 513. 2

Passio Christi, 712. 2

Patheticum genus quid, 630. 1

Pathopœia, 31. 2

Pati quid? 469. 2

Patientia, 187. 2

Patientiæ laus, 713. 1

Patris moribundi ad filios grauis oratio. 429. 2.

Patres Ecclesiæ cũ Rhetoribus decertant. 7. 5. 2.

Patres latini epidictici generis opulentiã explicant. 727. 2. eorum eloquentia, 743. 2. patrum sanctorum cum Imperatoribus lingua decertat. 724. 2. patrum magis sensus, maximè latinorum quàm verba imitanda, 13. 2

Patres viuunt in filijs, 647

Patriæ religio. 666. amor. 667. 2

Patrimonij Charybdis, 93. 1

Patroclus cum pessimis imitatoribus comparatus, 127. 1. fuit Hectore inferior ex literis numeralibus, 173. 1

Patronorum scientia, 620. grauium stylus. 627. 1

Paulus Aemylius, 29.

D. Paulus 743. 1. à Niceta θεοφόντωρ nuncupatur, 2. 2. idem Arati testimonium in concione de Deo Athenis vsurpauit, 148. sui laudator quomodo, 108. 1. eius imago 783, 2. platone disertior, 743. 1

Pauonis descriptio arguta ex Greg. Naz. 726

Pauo gloriam affectat, ibid.

Pauo theatrum sibi spectabile, & cœlum in cauda constituit, 245. 2. eius descriptio, 550. item ex Tertulliano, ibidem.

Pauperis filius pro diuite pugnat, 551

Pauperum miseria cum diuitum luxu comparata ex D. Gregor. Nazianz. 222. 2. pauperes iuuandi à iudicibus, 618. 1

Paupertas sancta possessio, 664. 2

Pausaniæ ducis prudens factum, 101. 2

Pedes, 447. 2

Pedes periodi, 284. 1. pedum numerus & mixtura in periodo ex Cicer. ib. pedes qui probantur in principijs, medio, & fine, 286. 1. pedum numeris morosius studentes sunt sæpe κακιζόμενοι 286. 2

Penia Dea, 382. 2

περιζολὴ quinta virtus grauitatis. 108. 2. eadem cum ea quam ἄυξησιν Longinus nominat. ib. quomodo fit, 109. 1

Pericles χοινοκέφαλος fulmẽ dicitur ferre in lingua, 13. 1. primus in foro adhibuit doctrinam, ib. dictus Olympius à fulmine eloquentiæ, 172. id nomen censetur ei detrahendum. 252

Periculi magnitudo, 700. 1

Perigraphe quid? 21. 2

Periodi ad exornatiuam orationem vtiles, 262. 1. earum exempla. ib. vnde ductæ. ib. 2. definitio ex Phalereo, Aristotele, Cornificio, ibid. quomodo Cic. ducte, ib. in his quid cauendũ, ib. earum diuisio, 283. 1. periodus clauis quid? ib. & de ea exemplum, ib. alia periodorum genera, ib. & seq.

Periodi partes duæ, 283. 2. periodus multiplex est, 284. 1. eius pedes qui? ibid. vsus periodi, 287. 2. eius mensura, 288. 2. frequentes periodi nauseam pariunt auditoribus. ibid. periodi mensura optima est quatuor membrorum, ibid. 2. periodi minoris & maximæ censura, 289. 1. periodi nomina, 183. periodus sententiæ accedit vt vestis corpori, 289. 1 periodi leges, ibid. 2. longiores in graui genere sunt vitandæ, ibid. periodi implendæ artificium, ibid. 2. id artificium multum confert ad eloquentiam, ibid. periodus quinque modis amplificatur, & de his exempla, ibid. periodus Cicer. illustris, 290. 2 eius venustandæ modus duplex, 291. 1. periodus venusta & fit ex delectu & compositione verborum, ibid periodis vtilissimæ coniunctiones, 93. 1

Periphrasis, 316. 1

Periſſologia ib.
Periuri capite mulctabãtur apud Ægyptios 150.
Permiſſio in epitrope, 3.6.1
Peroratione impetu quodam mentis fluebant Ciceroni, 109.2. venuſtari ſolent per ſynathroiſmum, 226. per orationis momentum 275 2. eiuſdem fluctuantis cauſſa, ibidem eius locus, 276. partes, ibid. præcepta, ib 2. peroratio miſerabilis pro filio, 277. peroratio flebilis per apoſtrophen ib.2
Pironij illuſtriſſimi Cardinalis ſtylus & eloquẽtia 74.2
Perſę orientem ſolem ſalutant, 744.2. fere omnes otioſi & cur? 116.1. eorum leges, 150.2. eorum cænæ, ib.2. eorum reges quomodo venentur 543.1
Perſæa arbor 141.2
Perſecutionis horribilis facies 766.1
Perſis 646
Perſonarum acceptio fugienda 618.1
Perſpicuitas, 440.2. perſpicuitas orationis cum luce cõparatur, 102.2. perſpicuitas D. Chryſoſtomi, ibid. 2. ad perſuadendum authoritas & amor, efficaciſſima 606
Petri Aragonum Regis VII. in imponendo filio nomine ſuperſtitio 172.2
Phaetontis caſus in gemma, 115.2. eiuſdem deſcriptio 176.2
Phaleræ 670.2
Phaleræ iudicium ex bellis & remedium cõtra inflatos 65.1
Phidias in vna Mineruæ crepida multum ſtudij impendit 122 1
Philagri oratoris audacia ridicula 92.2
Philadelphi inſignis bibliotheca ſupra ſeptuaginta volumina habuit 127
Philo 174.2
Philiſtus ſophiſta perſtringitur 435 2
Philiſtio 542.1
Philocratis induſtria 418.1
Philoctetes ob morbum deſpectus 398.2
Philonis præclarum figmentum 413.2
Philo Platonis æmulus in ſenſibus verbis amplitudinem atque admirabilitatem legẽtibus largitur, 129 2 eius ſententię magnificæ, 149. 1 eius allegoriæ nimis frequentes 67.1
Philoſophiæ laus 227.2. & ſeq.
Philoſtratus 130.2.
Phyſiognomici ſana eſſe corpora conijciunt ab adiunctis 183.2
Phœnicis ad Achillem verba 419.2.
Phœnicis auis deſcriptio 549.1
Photius apud D. Paulum notat inſipientem nõ eſſe oratorem ſuarum laudum prędonẽ. 108.1
Phreneſeos deſcriptio 548
Phya 241.2
Phylacteria cui vſui apud veteres, 172.1. fiebant ex characteribus & nominibus ſacris ibid.
Pictor quidam notat tantum cupreſſos pingere 116.1. pictorum tabulæ cum librorum varietate cõparatæ, 128.1. pictores antiqui 137.2
Picturæ ad mouendos affectus adhibitæ 365.1
Pierius, & de eo iudicium 146 2.
Pietas Traiani 460.2
Pietas & eruditio cum malis germanitatis cõparata, 118.2. & cum palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercio, ib. pietatis partes, & munera 468.1
Pipinus bis Alpes penetrauit, 118.1. Arnulphum Regem Langobardorũ, & Gaiffrã pacauit ib.
Piſcescicures 499 2
Piſces dicti Nerei Charites, 580.2. piſcium deſcriptiones 564.2. & ſeq.
Piſiſtratus Solonis æmulus ſed vario eloquentiæ genere, 12. eius limata breuitas, 80.2. eius dicendi vis potius videtur conficta, quàm primo eloquentiæ ortu iam nata ibid.
Piſo fortè plus æquo à Cic. laudatus 302
Pithæus rex & Rhetor, 6.1. eiuſdem egregium monumentum ibid.
Plagæ frigidæ deſcriptio, 573 1. & ſeq. item torridæ ibid, 2
Plato diuinus dicendi, ſentiendique magiſter, 15. & ſeq. eiuſdem cum Cicerone comparatio, 51. quinque in eo virtutes eloquentiæ, ib. vitia quædam illius, 54.2. idem non linguæ ſolum, ſed etiam virtutis animique magiſter dictis legentium affert maieſtatem, 129.2. fabulis vſus eſt, 144.2. eius ſententię magnificę, 147.2. & ſeq. quomodo definit hominẽ, 164.1. eius placita carpuntur ab Ariſtotele 177.2.
Plato per ideas, naturas rerum, & ſpecies intelligit, 177. eiuſdem de ideis verus ſenſus, ibid. eius dictum, ib. eius metaphoræ quales, 322.1. eius graues antonomaſiæ, ibid. 2. mollis oratio 96.2.
Platonis in ore Suada, ac Periclis labris ſeſſitauit 15.2
Plautus concionum periculoſus 794.2
Plebis vir adoleſcens ex Demade 93 1
Plecton 316.1
Pleonaſmus ibid.
Plethyticon ibid.
Plinius maior 132.1
Plinius iunior 133.1
Ploce 316.

Plutarchus, 129.2. eiusdem fabula, 144.2. eiusdem festiue dictum, 66.2. eius censura 100
Pneuma periodus quid? 283.1
Poêsis quid? 466
Poêsis oratori necessaria, 71.2. cur. ib.
Poêtæ prius legendi quàm oratores 144.1. ijdem oratoribus vtiles ibid. poêtæ magnos spiritus suggerunt 643 2
Polemon, 246.1. hortator Annibalis. 249.2
Polio Asinius intra quartum diem quam filiam amiserat declamauit ex sen. 122 1
πολιτικὸς λόγος, 113.1
Poloni cuiusdam ira, & desperatio, 399.1
Polycriti lacus 709.1
Polyphemi erga Vlyssem beneficium 417.2
Polyptoton, 316 2. variæ eius species, ibid.
Polypi descriptio 568 2
Polysintheton, 317 1. grauitatem affert orationi. ibid.
Pomerium sacrum 241.1
Pompa gladiatoria 260.2.
Pompa Alexandrinorum in ingressu Athanasij, 389.1.
Pompeius ad omnia summa natus, 30.1. eius bonorum hastæ subiectorum amplificatio, 220 2.
Pompeianus in stylo ineptissimus, 93.2
Pompili natantis descriptio, 369.1
Pontis in Rheno descriptio, 575.2
Populus ἔκφρων πολυκέφαλον, 603 2
Populi mores 686. stultitia lunam ab asino petam existimantes, 393.1
Portia vitam carbone extorsit 118.1
Portij latronis breuitas in amplis orationibus vitiosa, 84.2
Portæ Hebræorum, 599
Portenta plurimum valent ad terrores.
Porus Metidis fluuius, 112.1 idem Consilij filius, 382.1
Potentia nimia inuidiosa, 686
Potestas moderanda, 662.1
Præceptores, 493.1 Episcopi nominati, ibid. 2. eorum honos in erudienda iuuentute, 722.1. quærendi sunt, non fautores vitiorum, fabularumque narratores, 123.1
Prælium inter Canem, leonem & Elephantum, 561
Prælij descriptio, 592
Præsepis descriptio & domunculæ, 711.2
Præstat ficum dicere quàm fingere, 459
Prætextati grandes Cic. Hircius & Pansa 122.1
Praxitelis cupido. 510. eius industria. 511
Precensatio & pugna pro mundo. 658.1.
Principis vita, censura est. 82.1
Principes viri maledictis non irritandi. 640.1
Priscorum verborum exempla. 62.2. πρόχειρον Basilij, Constantini & Leonis 62
Præresius Constanti Imperatori gratissimus fuit. 9.1 viua fuit Mercurij imago. 22.2. ex tempore de proposità quæstione dixisse fertur. 122.1. eiusdem insignis memoria. ib.
Præresio populus Rom. imaginem cum nobilissima inscriptione dedicauit. 8.2
Procatalepsis. 317.1
Procatasceue. ib.
Prodiasapheseis. ibid.
Prodiorthosis. ib. 2.
Præmium quid? 243.2
Prolepsis 317.2. eius definitio ib. eius varia genera. 330.1. & exempla. 345
Prolixitas in oratione vitanda. 140. est adolescentibus & doctis, sed illis confusis plerumque & morosis familiaris. ib. eiusdem fastigium. ib. etiam in commentarijs fugienda. 178. 2. in narratione inerti fluuio similis. 253.1
Pronunciatio mollis. 100. 2. ea in concionibus qualis 763. commoda. 466.1. pronunciationis exilis fugienda siccitas. 438.1. eius vitia. ib. 2. virtus & puritas. 440.1. eius varietas virtus mirificè grata. ib. 2.
Prophetæ eloquentes. 742.2
Propositio orationis & confirmatio. 762.1 generationis implet vicem narrationis. 253.1
Prosapodosis. 317.2. fit duobus modis. 318.
Prosopon. ib. 2
Prosopopœia. 318. eius definitio & exemplum præclarum. ibid. eius vsus in iracundia optimus. 356. 2. prosopopœia per incisa in affectibus. 357
Prostaxis. 318.2
Protagoras & Euathus. 267
Protagoras de Deo, an sit, necne, non putat inquirendum. 118.1
Prosynapantheseis. 318.1
Proteus Aegyptius miraculum Homeriorum typus perfectæ eloquentiæ. 32.1
Protimesis. 318 2
Protome. ibid.
Protozeugma. ib.
Protrope. 319.1
Prouerbialium sententiarum exempla. 149.1.2
Prudentia prima pars oratoris. 96.1 abundantiæ mater. 112.1. in formicis. 483 2. in illius comitatu octo diligenter notanda. 468, 2. eius partes. ib.

Prudentia in confutationibus seruanda, 264.1.2
Prudentia & integritas in multis legibus antiquorum 150.2
Prupergasia, 319.1
Pseudorhetores à Romanis damnati, 7.2
Psittaci descriptio 550
Psaphonis aues 98.1
Ptolomæi insignis bibliotheca, 127.2. eiusdem anagrammatismus 174.1
Publius Africanus Lælio fuit in dicendo secundus 2 .1
Pudor 460.2
Pueri laus 369.1
Pueri quibus capitibus laudantur, 481.2. puer animal quauis fera intractabilius ex Platone, 602.1. pueri à tenero bene fingendi, 122.2. lectionis variæ non sunt capaces, 12 . 1. pueris vtilissima vnius Ciceronis lectio, ib. 2 . pueri muscarū abactores in conuiuio, 179.1. pueri laus, 369.1. pueri ad deliniendam iram apti, 417.1. de trib. pueris amplificatio, 789.2. puerorum institutio ad eloquentiam 246
Puerilium inuentionum nugæ 68
Pueritiæ recordatio suauis 475.2
Pulcheria tenera columba 42 .1
Pulchritudo quid sit in oratione, 110. 1. duplex est, ib. fuit sophistarū propria, 2. eius dignitas & artificium, ib. huic finitima est historia ib. eius exempla ibid.
Pulchritudinis laus, 463. 2. in laude pulchritudinis quid cauendum, ib. 2. pulchritudo sine gratia, hamus sine esca 498.2
Pulchrum & bonum, 382. 2. triplex pulchrum ib quomodo circa pulchrum amor fallitur, ib. pulchra citò occidunt 682.2
Pulicis descriptio 552
Puluinar 668.2
Punita literis affixa quid significent ex Zoare, 170.2. in ea apud Hebræos vocalium instar obtinent ibid.
Purgatio quid 636.1
Puritas, 40.1. sacerdotum in celebrando, 718.2 puritas animi quantum confert ad studia orationum capessenda 122.2
Purpura triplex, 563.1. regum purpura, 690.2. purpura cubiculum Imperatoris, 663.1. vsus 661.2. est illustris fortunæ nota, 663. 1. leges de ea ibid.
Purpurati quid 661
Putei encomium 500. & seq.
Pysina 319.1
Pythagoræ metempsychosis 745.1
Pytheus Rhetoricam primus docuit 10.1

Q.

QVæstio 627.2
Quæstio in oratione primum cognoscenda, 140. quæstio duplex, quæstiones, 634.1. quæstionis ignari tribus vitijs obnoxij 140 1.2
Quercus Ioui sacra 473.1
Querula Ciceronis plena grauitatis 642.2
Querela Alconaræ dolore intemperans ib. 2
Querimonia grauis. 6 9.1. querimoniæ non debent esse muliebres 642.1
Quintilianus, 133.1. eiusdem vis in concipiendis rerum imaginibus, 120.1. conductus publica mercede, primum ex Hispania Romæ Rhetoricam docuit, 119.1. eiusdem de Cacozelo iudicium, illius de Seneca parum æqu ūiudiciū 1 2. 1. eius affectus cum Himerij affectibus comparati 369.2
Quintilianus à Cicerone dissentit in numeris, 287.1. eius in concitatione miserationis modestia 423.2
Quintus Catulus incorrupti sermonis laude commendatus 27.2

R.

RAbiei descriptio 548
Rabinorum sensus frigidi 67.1
Rabulæ furacis ex Sidonio descriptio 88.1
item ex Ammiano 5 9. & seq.
Rami applicatio ad nares quid significet 445.2
Rapacitatis amplificatio per subiectionem ex Cic. 220.1
Rationes Longodædali pro eloquentia, 74 .1.
Ratiocinatio in Apophasi, 297. 1. eius definitio & insigne exemplum 3 9.2. & seq. in concionibus aptissima, 330.1. ratiocinatio figura in perspicuitate percommoda 103. 2. & seq.
Ratiocinatio & inductio 365.2
Rationalis quid: 629. rationes status quot ib.
Rationis infirmatio quid: 628
Recessus qualis 430.1
Recordari 736.1
Reflexio siue commutatio qualis figura 294.2
Reges patres & pastores, 470.2. Regis laus 473 2. regibus iudicium rerum datum, 700.2. reges Persarum δεσπότα, 648. eorum clementia, 689.2. reges primi iudices 613.2
Regum Franciæ in iure dicendo vis ibid.
Reges Romani iudices 617
Regiæ domus descriptio 427.1. eiusdem ruina, ibid.
Regionum descriptiones 572. & seq.

Regio

Regio fertilis 727.
Regina cœli 669
Regulæ Tichonij à D. Aug. explicatæ 756.1
Rei absoluti sacra faciebant Plutoni 616.1
Reorum comitatus 618.2
Relatio quid 655.2
Relatiui status tractatio ibidem.
Religionis vis 667.2
Religiosi 717.2
Remedium aduersus cantum 437
S. Remigij gesta circa Clodouæum Regem. 727.2
quantum ipse Franciæ profuerit ib.
Repugnantia. 192.1. ad refellendos conuincendosque aduersarios potentissima ibid.
Res non verbis, sed verba rebus subijcienda 126.2
res citare ab ouo vsque ad mala. 140.2. res fermè omnes ex quatuor causis constatæ sunt. 180
1. quomodo corporales laudantur 215.1
Rerum humanarum mutabilitas. 177.1. rerum singularium certa non potest esse cognitio ibid.1.
Respublicæ duæ. 691.2 respublica magna quæ ib.
eiusdem Prosopopeia ex Carisio ibid.
Resurrectio Christi 714
Resurgentis Christi triumphus 714.1. in resurrectione Christi anima corpus resumit. ibid. in resurrectione reddita corpori Christi pristina pulchritudo 946.1
Reuerentia quomodo imminuatur 392.1
Rhetor verbosus comparatur cum circularibus. 228.2. aliquis vsurpauit actiua voce reminisco 279.2. Rhetores morosius numero studentes sunt sæpe μανιώδεις. 286.2
Rhetores quinam dicti 7.2. eorum nomen clarissimum ibidem. 2. Principes Consiliarij. & Duces populi erant ibid. Causidici. ibidem. falsi damnati ibid. ad sacræ Scripturæ interpretes, ibid eorum symbola & honores 8.1. palma, ib. eorũ omnia præcepta ad orationẽ spectãt. 130.1
Rhetorica per antiqua. 5.2. eius etymologia. 6.2
Rhetorices scholæ annexum tribunal iudicis. ibidem. 1. a Ioue mittitur in terras. 5.2. eius picturam Lucianus effingit 8.1
Rhetorica quid 46.1
Ridicula in motibus lætitia temperanda. 363.2. & seq.
Ritus nominum indendorum 171.2
Annæus Robertus in exordiis propriis sumendis excellens 244.2
Romani ciues mundi. 669. 2. eorum duodecim tabulæ. 351.1 iudices. 617. 1. Romanorum seruus dominatus. 655. 1. doctoris Græci penuria sub Claudio Imperatore Massiliam libe ros miserant. 119.1. eorum facundia circa Ciceronem effloruit. 123.1. eorumdẽ in nominibus ambitio & superstitio, horum magnitudo per congeriem expressa. eorum duodecim tabulæ 150.2
Romanus luxus perstringitur 658.2
Rosa quomodo à Sappho appellata 154
Rosæ descriptio 584
Rubrica purpurea quid? 91.1
Rucellinus refutatur cum cæteris Nominalibus. 171.1. rerum cognitionem nominum cognitione contineri asserebat ibid.
in Refugium B. Hieronymi inuectiua. 409.2
Rulli auaritia & ambitio amplificata ex Ciceroне 210.1. & seq.
Rumorum confictoris descriptio 531.2
Rupis descriptio 582.1
Rusticellus Hercules mulum suum tollebat humeris 116.2
Rusticus filium suum pugilem animat. 249.2. item rustici descriptio 531.1

S.

SAbbatosis 639.1
Sacæ & eorum festum 649
Sacerdotij potestas admirabilis 718
Sacerdotes mali carpuntur 411.1
Sacerdotum excellentia. 718. eorum vis miraculosa ibidem. 2
Sacerdotum puritas. vide *puritas*. quid faciant proferendo verba sacra 719
Sacerdotes mouent Reges ad reuerentiam 731.2
Sacramentorum maiestas 718
Sæculi tertij Doctores 744.1
Sæculi quinti 745.1
Sagina gladiatoria 260.2
Salacia Dea 512.2
Salomon aureum Prouerbiorum librum cur sic inscripsit 195.1
Salpictæ pro tubis 63.1
Saltatorum descriptio 596.2
Salus leuiori damno empta 196.1
Salustius. 131. 2. mirandus magis quàm iudicandus. 31.2. eius neruosa breuitas 82.1
Saluianus. 732.2. eius mirifica dicendi vis & acrimonia, ibid. & seq.
Salutatio Vlyssis ad Achillem 419.1
Salutatio. 480.2. salutationis partes. ibid.2
Samij similes infantibus dicuntur 200.1
Sanitatis iudicia 188.2
Sanctitas lucrum est 701
Sanctorum stylus plerumque ferreus, mens aurea 781.1

Sanctorum Patrum nupera concertatio 725.2
Saporis Eustathii eloquentia delinitur 5.1
Sarabara quid? 91.1
Sarcasmus 319
Sarmenes eques primus præcepta scripsit de equitatu 464.1
Sartago pro varietate styli à Persio vsurpata 61.1
Sassiæ libido amplificata 217.1.& seq.
Scenici ludi 596.1.eorum descriptio ib.
Schesis 319.2
Scholasticum genus oratorium 781.2
Scholastici veri 722.1
[illegible]olastico vitio laborat Isocrates 70.2
S[illegible]nis Africani auctoritas admirabilis [illegible]4.2
Sci[illegible]onis in L.Caprarium conuicium 115.1
Scopelianus. 296. 1. eiusdem dictum acutum 247.1
Scopus in Iurisprudentia 620.2
Scorpionis descriptio 553
σκοπελισμός quid? 156.2
σχρος ἄνωσον ab AEgyptiis ter decantatum, cur & ad quid 215.1
Scriptores cur plerumque tumorem magis, quàm humilitatem sectentur 77.1
Scripturæ sacræ dignitas. 151.2.eiusdem miracula ex D.Cypriano.ibid.eius vsus quibus proprius ibid.
Scripturæ duplex sensus 758.1
Scurrilitas fugienda 101.1
Scylla 406
Scynifes quid? 67.2. cum Dialecticis comparantur ibid.
Scyphi descriptio, item Sclopi 590.591
Scythæ Nomædes. 649. 2. scytharum insignia. 664.1.symbola ibid.2
Scythæ parabolis vsi 195
Sedeciæ quærimonia. 424.idem filios postremũ alloquens fingitur 429
seditio mitigata aspectu infantis. 364.2.seditionis pacatio res difficillima 609.1
seditiosi quales 653.2
segetis descriptio 582.1
selenite lapide mulieres instar phylacterii vsas notat Dioscorides 17[illegible].1
σεμνότης 104.1
senatus & populi Rom. flagitiosi mores descripti 542.1
senis centenarii descriptio per partium enumerationem 169. 1. senis reuersi è captiuitate filium insepultum, & cœcam vxorem deplorantis amplificatio per adiuncta. 222. senes ad deliniendam iram apti. 417.1.& seq.
Seneca cum Cicerone comparatur. 58.2. & seq. omnium in genere acutissimo dicendi præstantissimus. 83.1.duo nominum millia semel audita refert fideliter. 115.1. librorum helluo. 128.1. parem ingenio non habuit. 132.2.eius defensio contra Quintilianum. ibid. affectus. 374.2.item iracundiæ motus. 397. 2. eius morituri suprema oratio 431.1
Senectus 493.2
Senes mortem quotidie expectant 728.2
Sensus egregij & vberes 772.1
Sententiæ. vide γνῶμαι
Sentiarum delectus 649
Sententiæ breues quando vigere cœperunt. 80.1 sententiæ breues & acutæ in causa pictoris Parrhasii. 83. 2. in motibus crebræ. 377.1
Sepulchrum illustrium virorum totus mundus 492
Sepultura. 277.1.eius apud Athenienses commẽdatio
Sermocinatio matris filium à monastico instituto reuocantis. 728. 1. exemplum, ibidem.
Sermocinatio orationem effingit. 334. 1.exemplum superbi & auari. ib. aliud exemplum. ibidem. Sermocinationis grauis exemplum. 335.& seq. ad motum aptæ sermocinationes. 366.item cum hypotyposi coniunctę multum valent 367. 1. sermocinatio paruulorum apposite facta D.Cypriani 772.1
Sertorum ex varijs floribus consertorum cum librorum varietate comparatio 128.1
Seruituti maxima calamitas 635.1.2
Seruius Galba ingenium habuit in dicendo ἐνθουσιαστικόν. 26.1
Seruius Sulpitius maluit iurisperitorum esse primus quàm oratorum secundus 28.2
Sibilis explodere 541.1
Sicci oratores qui ? 770. 1. vide *Orator.*
Sidonius Apollinaris. 1[illegible]3. 2. stylus eius poeticus. 72. 2. eiusdem stylus cum Ciceroniano comparatus. 74.1 idem Cic. loquacitatis insimulat ibid.
Silẽtium grauis viri oratione sæpe efficacius. 607 silentii pictura 795
Siluani lauachrum 543.2
Simiæ elegans parabola 196.1
Simile. 747. 2. simile à Mandragora 748.1

Simi-

milli tudo eloquentiæ cũ moneta, 60.2. & seq. dialecticæ cum cynise. 67.2. pictura cum metaphoris, 73. . musicæ cũ Critico 75.1. & seq. Mineruæ Phidiæ cum homine. 173.1 allegoriæ cum pelui aut speculo radium excipiente ib.2. eiusdem cum vitro in quo succina pollucent iucundius, ib. fidei cum oculo, 194.1. furentis & irati, ibid similitudo late vagatur per omnes mundi partes, 173.1.2. similitudinis definitio, ib 2. similitudinis vtilitas maxima contra Euclidem, 172.2. eius commendatio ex D. Aug. 173.1. ea apud dialecticos imbecillior, quam apud oratores, ib.2. ea est similis affectio rerum, ib. non est æqualitas, ib. in similitudine sufficit adiuncta saltem rerum comparatio, ibid. non modo similia in qualitate consistunt, sed etiam in cæteris categorijs, ib. similitudinis diuisio, ib. simplex & composita, ib. elegans & opulenta similitudinis species, ib. similitudo per σύγκρισιν ornatissima, ib 2. eius exemplũ tauri apud Arnobiũ, ib. in ea adiuncta articulatim aut permixtim dicere perinde est, ib. eius diuisio in tres partes. 105. 1. similitudo ex rebus pene paribus, ibid. similitudinis variæ tractatio, 200.1. similitudines prouerbiales quædam & acutæ ibid.

Similium luxuries vitanda 198

Similia auditoribus accommodanda. 199.1. hyperbolica viriosa, ib. nõ sunt admittenda minuta ad ampla quædam significanda, b 2. cauendum à scurrilibus & sordidis, ib.2. in diuinis prophanarum historiarum, & maximè fabularum similia declinanda 200

Simonidi puellæ quomodo inditum nomen, 172.2. anno octauo nubere coacta sterilis facta est ibid.

Simulatoris descriptio 532.2

Simulatores & vertuti semel detecti nihil persuadent 606.2

Sirenes Rhetoribus attributæ 8.2

Sisamnis iniqui iudicis supplicium 614

Sistrophe 320.2

σεμνὴ καὶ χάριν M. Antonio tribuit Plutarchus, 26.1

Smyrna & Ios, 175.1. eiusdem descriptio, 366.1. & seq. eius euersæ lamentatio ex Aristide, ib. laus 497

Societas Iesu quid fecerit in Christo congregãdis hominibus 724.2

Socratis vxor 795.2

Sol vmbra Dei, 707.2. auctor bonorum, 472.2. à iudicibus inuocatus 618.1.2

Sol & luna primi habiti inter Deos 1.2

Solymæ pulchritudo

Solitudinis torridæ descriptio 581.2

Solonis in dicendo grauitas, 10.2. insigne factũ ad bellum excitandum, 11. sententiæ illustres, ib.2. oratio ad Crœsum, ib. eiusdem cum Pisistrato comparatio 12.1

Solutum 319

Sophistæ quinam dicti, 7.1. sophista nobilis maiores periodos quatuor hexametris circumscribit 239.1

Sophoclis dexteritas in miseratione per repræsentationem imaginis 428.1

Sorites, 27. Hipparchiæ ib.

Spartanus labori assuetus

Spartani canes 58.1

Species generi subiacet, 178.1. pendet omnino à suo genere, ib. species oculis oblatæ ad motũ efficaces, 364.1. species externæ nimis apparatæ ad auditorum non mouent animos, ibid.2

Spectaculi luctuosi amplificatio 220.2

Specula ἀστροχήμια quæ? 649. eorum luxus, 513.1

Speluncæ descriptio, 58.1

Spes, lætitia, & amor quomodo differunt, 386. 2. & seq. eius affectus, ib. iucundissima est spei persuasio, 390.2. quid inducat ad sperandum 390.2. eius exempla ibid & seq.

sphæra Archimedis 18.1

sphinges eloquentiæ symbolum fuere 8.1

Spiridion, 86.1. spiridionis cacozelia insignis, 66.1

spiritus sanctus centrum Patris & Filij, 709.1

splendor tertia virtus grauitatis 107.2

statuariæ artis inuentio à Thuscis profecta, 156.1

status quid? 635

status qualitatis tractatio. 635. 2 status quomodo inuestigandus 627.2

statuum genera & species, 630.2. status coniecturalis, ib. eius variæ species, & eorum exempla, ib. status finitiuus & eius quinq; species, 631 1. status qualitatis & eius duplex species absoluta & assumptiua, ib. 2. absoluta fit 2. modis, ib. status assumptiui quatuor partes siue species 632.1, 847.1 statuum tractatio in specie, & singulorum exempla. 632. 2. & seq. status coniecturalis. 2. partes. ibid. status finitiuus & eius tractatio 635.2

stellarum multitudo cum varietate librorum comparata. 128.1

stentoris valentissima vox. 98.1

stoicorum de Dijs opinio 164.1

Stratagema eloquentiæ, <.
Stratonices capilli cum hyacinthinis floribus ineptè comparati, 190.2.
Stratonices vetulæ, & caluæ capilli vocantur hyacintili, 490.2.
Streptolyton. 319.2
Stultitia gratuita periculosa. 452.2
Stultorum acris phantasia parit memoriã 121.1
Stupidi descriptio. 535.2
Stylus puerilis qualis, & quomodo appellati à Longino, 67.2 eius exempla. 68. eius origo, & iudicium, ibid. styli scholastici typus, 70. stylus poëticus. 71.2. oratori perneccssarius, cur? ib & 72.1. stylus allegoricus & periphrasticus, 73. . styli miscellanei & antiquarij character, 74.2. inquinatissimi exemplum, 75 2. styli pueriles & miseri calumnia vindicatur. 74.2. stylus epistolaris ad compellendos viros amplissimos deterrimus. 75. . stylus prouerbialis, 76.1. antiquarij styli formosa descriptio, 76.1. quid de eo sentiendum, & quomodo cauendum, ibid.2.
Stylus humilis & rudis. 76.2. eo pauci laborant. 77. quomodo fit, ib. humilis styli exemplum. ibid stylus fluctuans & dissolutus. 78.1 eius definitio, ib. exemplum. 2. character. ib. eius corrigendi ratio, 78.2
Stylus siccus & exanguis, 78.2. quid sit. ib. in eos qui cum sicci sint, Atticos se dicunt, 79.1. eius exemplum. ib. styli acuta breuitas sententiaq; abruptæ & suspiciosæ. 80.1. eius ortus & progressus. ib. styli acuti & prærupti discrimen. 81.2. acuti & breuis explinio laudata exempla. ib. styli abrupti & frigidè acuti annare 84.1. eius exempla 85.2. stylus puerilis comparatus cum Papilione. 92.1 & cum Concha ib. de optimo stylo iudicium. 96. styli tria genera. ib stylus quis optimus. 97. stylus quomodo cuique argumento accõmodandus. ib. de stylo iudicia. 90. . styli tumidi condemnatio. ib. stylus obscurus vitiosus. 102. 1. stylus γοργὸς qualis 11. stylus volans & ludibundus. 235.2. styli examen 236.1
Stylus inflatus quid? 62.1. eius triplex genus. ib. eiusdem in verbis nouis exempla. ibid. in priscis exempla. ibid 2. in translatis verbis. 63.1. eiusdem induriter translatis sectatores. ib. stylus inflatus in sensibus. ibid. 2. eius exempla. 642. Luciani de eo stylo iudiciũ, & remedia. 65.1. Phauerini de eodem stylo iudicium ib.1
Stylus cacozelus. 65.2. eiusdem cum inflato, & frigido discrimen, ibid. exempla cacozeli. ibid. stylus inflatus in rebus grauibus ad Luciani Sosipolin remittendus, vt eijciatur vomitorio, 75. stylum antiquarium cur sequãtur nonnulli, ibid. stylus doctus & antiquarius quorsum oblectat, 76.1
stylus frigidus, 66.1. eius definitio, ib. eius appellatio, ib.2. cur γοργιὸν, cur ψυχρὸν dicatur, ib. eiusdem cum inflato, & cacozelo discrimen, & exempla, ibid.
Styli bonitas non opinione duntaxat hominum metienda, 60.1. eius varietas, & origo varietatis. 61.1. styli Romani processus, ib.1. eiusdem vitia tria ex Longino, frigidum, puerile, insanum. ib.2. styli tumidi cum ranis comparatio. ib.2 in quod definit, ib. styli tumor vnde dictus, 62.1. eius definitio & exempla, ibid.
Stygis aqua omnia perforat, 500.2
Suada Platonis in ore, ac Periclis labris sessitauit, 15.2.
Suadendi & persuadendi ars. 606
Suasio Cyri nobilis, 607.2. eius forma & modus, ib.1. artificiosæ exemplum, 606.1.
Suasor optimus qui? 652.
Suauitatis in oratione cum celeritate mixtura, 112.2. eius methodus, ibid. quibus rebus constet, 111.2. eius exempla, 112.2
Subiecta quid sint? 152.2. de ijs decem formari possunt quæstiones, ibid.
Subiectio in Prolepsi & Procatalapsi, 319.2. subiectionis argutissima species, 330.2. eius exemplum, 346.1. aliud exemplum, 354.1
Sublimitas quomodo differt ab amplificatione. 202.2.
Substillum pro dubio aëre, 63.1
Subtilitas non ibi est, vbi nihil est præter subtilitatem ex Seneca, 85.2.
Succina per vitrum pellucent iucundius 173.2.
Sudor hæreditas fortium, 671.
Suetonius Senecam dicit omnibus placuisse, soli Caligulæ displicuisse, 132.1
Sulpitius grandis & tragicus orator, 29
Superbi sermocinatio, 334.1. descriptio, 527.2
Supercilia penitus abrasa malitiæ & crudelitatis iudicia, 188.2. supercilium Iouis cæruleum. 513.2
Superiectiones ementitæ in laudationibus vitandæ, 459.1. sunt propriæ puerorum, ib.
Superstitio antiquorum, 476
Supplicij atrocis amplificatio per hypotyposin, 224.2.
Suspiria, 438.2.
Suspiria iræ soboles, 187

sustentatio in paradoxo 320.1 eius definitio 330. 2 eius præclara exempla ibid. ea iuuat transitiones. 331. 1. eius exemplum 351.1
syllepsis 320.1
symbolum mancipationis capillorum exhibitio 90.1
symbola Rhetorum varia 8
symbola prima fuerunt vexillorum, clypeorumque 177.1 symbola imperatoria. ibid
sympathiæ, & antipathiæ naturales. 380. 2
synathroismus, 320. 2 & seq. eius definitio & vsus. 329. 1 in perorationibus frequens 344.
synchoresis 320.2
syncrisis ibid.
synchisis ibid.
synecdoche ibid.
synesius 134.1 idem & Gregor. Nazian. in acuta styli breuitate præstantissimi 81. 1 appellat primam materiam mundi fæcem 320.2
syncœciosis
synonymia 320. 2 & 323.1 quæ vitanda ibid. 2 quomodo vsurpanda.
syri cupidi, & auari, & cur? 116.2
syscenasis 319.2. & seq.

T.

Tabula 12. Romanorum 150.
Tapanta 695.1
Tapinosis 321
Taprobanæ descriptio 573.1
Tacianus 744.11
Tauri descriptio 561.2
Tauri quærimonia apud Iouem contra crudelitatem ex Arnobio 194.2
Tautologia 321.1
διατρίβειν 454.1
Telamones 545.1
Temenus 543.1
Temeritas 677. & seq. 1
Tempestas 707. 1 eius descriptio apud Virgilium 586.1. alia apud Lucan. 126. & seq.
Templum Capitolinum 488.1 Dianæ Ephesiæ ibid. templa Romæ, ibid. templi structura 740. 1
Templi descriptio. 589
Templorum ornatus qualis? 747
Tempus opportunum expectandum 680.1
Terminalis lapis 156.1
Terminus 668.1
Terminorum religio notabilis 156.2
Terræmotus descriptio 576.2
Tertullianus, 744.1. eius stylus quis? 63.1. eiusdem verba horrida, ib. translata audacius, 63. 2. eiusdem stylus poeticus 2.1. eiusdem stylus prouerbialis. 76.1. de eo iudicium
Tesserarij qui 543.2
Testes 63 .2
Testimonia veterum sextus fons inuentionis, 147.2. plurimum habent in oratione dignitatis, ibid. est in rerum confirmationibus telũ frequens. & plerumque amentatum, ib. sunt sumenda à probatis authoribus, ib. veterum testimonia magnæ sunt apud nos auctoritatis, ib. 2 sunt in locos communes digerenda, ib quomodo sunt vsurpanda, 148.1. vtrum ea suo idiomate, & mentis orationi adtexenda sint, ib. 1. quando atteri possunt, ib. in concionibus verborum farragines fugiendæ, ib. testimonia latina ijs fugienda, qui Gallicè dicunt, & præsertim Græcorum Latine reddita, ibid. 2. metrica pauca adhibenda, ib.
Testimonia SS. Patrum cum industria proferenda 758 2
Thamur 90.2
Theagenis & Charicleæ amor subitus, 361. eiusdem Chariclæam velut mortuam deflentis affectus 370.2
Θεὸς λέγων quid sit? 122.1
Theatrum vitæ humanæ quis liber & de eo iudicium 143.2
Thebanorum aranecæ 247.2
Thematum varietas 757.2.
Themistij Euphradis oratio extemporanea cu exordium gratijs affluit 122.1
Themistius 130.2
Themistoclis ingenium ad oratoris decora natum, 12, 1. eius graues sententiæ ib.
Theodotetus 134.1
Theodosius mortuum Chrysostomum reuocretur 799
Theodolphus vi Musicæ à vinculis liberatus 26 .2
Theognis arcum appellat lyrã sine fidibus 322
Theologi grauis character 574
Theophrastus dictione facundissima fuit, 221 eius dictum, 294.2. eius descriptio vani hominis 324
Theopõpus Isocratis discipulus, 15.1. aduersus Longini censuram defenditur, ib.
Thcophylus stylo acuto, & breuibus sententijs delectatus, 80.2. eius exempla ib.

Thermæ Mammeæ, 543.2
D. Thomas Græcè redditus. 625.1. eum in doctum virum euasurum asserit, qui vno libro tantùm vtatur, 127.2. quanti fecerit libros, ibid.
D. Thomæ & Senecæ de librorum munere sententiæ quomodo intelligendę sunt, 127.2 homilias D. Chrysostomi vrbi Parisiensi & ipsis imperijs anteponebat, 128.1
Thracum de sole, Luna, cœlo &c. iudicium, 116.1
Threni Nicetæ Choniatis, 427.1
Thucidides vt genere, ita & dictione sublimis, 13.1. varia à varijs eius elogia, ib. 2. idem adhuc puer Herodoti historijs illachrymauit, 110.2. idem densus & breuis semper instans sibi orationis luxuriem reserat, 129.1. maximam laudem meritus est apud veteres ex sententijs, 148.2. eius præcipuæ virtutes, 51.2. vitia, 52.2
Thucididis & Herodoti historia pulchra poesis dicta à Dione Halicarnacensi, & quomodo, 7.2
Thyrsus quid? 69.1
Tiberius in verbis religiosus, 94.1
Tiberius in senatu noluit ῥῆμα vsurpare. 148.1.
Tiberius Gracchus acutus in dicendo, 26.2
Tibicinis iudicium, 247.1
Tigridis fluuij restagnantis descriptio, 289.1.
Tigridis animalis descriptio, 557.2
Timæi audax imitatio, 63.2
Timantis tabulæ, 253.2
Timonis odium, 393.2
Thimotheus tibicen, 247.2
Timothei Imperatoris imago. 182.1. in Timotheum facetum dictum, 373.1
Titi Labieni ambitio, 399.1
Titulorum speciosorum auiditas. 171.2
Titus Liuius Lacteum orationis flumen fundit, 131.2
Toli caput, 609.2
Tonitrua cum tubarum clangoribus non aptè comparata, 529.2
Tonsus elegantia. 199.2
Tormentorum varia genera, 717.1
Traductio & antistasis qualis figura, 295.1
Traductio, 311.1
Tragicis vocabulis vtendum in tragicis calamitatibus, 701.2
Traiani ingressus ad imperium, 470. eius laudes a bonis corporis & animi, ibid.
Traianus optimus est appellatus, 171.2. eius modestia, 460.2. pudor, ibid. pietas, ibid.
Traianus bellicosus 465.1.
Transitio & Ratiocinatio figuræ ad perspicuitatem commodæ 103.2
Trebonij mors affectibus plena ex Cicerone 366.2
Treuirorum luxuria impendente bello 734.1
Triboniani & cæterorum in iurisprudentia illustranda opera 621.1
Trimalcio lautissimus homo 530.2
Trinitas personarum in Deo 708.2
Tritones 521.1
Tristes & queruli odiosi 642.1
Triumphi descriptio 598
Troiam à Græcis non fuisse euersam 248.2
Troporum cum figuris discrimen ex Alexandro Rhethore 294.1
Tumor in corpore quid? 62
Timor orationis definitur à Longino ibid.
Tumidæ poetæ ignoti character ibid.
Tunica patagiata auro clauata 551.1
Turcæ adolescentis mira in membrorum conuersione agilitas 116.2
Turpitudinis imago 403.1
Tithonij regulæ à D. Aug. explicatæ 756.1
Typus incomprehensib. Dei ex D. Chrysostomo 789.1
Tyrannis 601.2
Tyrannis Astrologiæ iudiciariæ 543. & seq.

V.

VALetudo bona quæ 101.2
Valerius maximus 133.1
Vanitatis miseria 799.1
Vana cum sacris non miscenda 731.732
Varietas delectationis mater in omnibus prudenter obseruanda, 343.2. commendatur à Dion. Longino ib.
Varij sucromensis verbosa & inanis oratio 261.2 & seq.
Varro dictus ineplo nomine porcus literarum, 171.2. idem librorum Helluo, vir incomparabilis eruditionis, 175.1. suæ linguę studio omnes etymologias amator ad latinos fontes reuocare, ibid.
Vastare 729.1
Vatum carmina in comminatione 653.1
Vehementes, 771. eorum fulmina ib.
Vehementia orationis & eius definitio, 100.2. eius exempla ex Cic. Demosthene & alijs, ib. ea vsi insignes Ecclesiæ patres, ibid. 2. eius vsus 107.2. ea non affectat periodos ibid.
Velleius apud Cicer. 164.2
Venatio, 464. delicata, 543.1 eius descriptio ex Philostrato, 591. commendatio 464.2.

Venatores 464.2
Veneratio quid differt à metu 302.1
Veneris pompa 512.2.& seq.
Venia dilata quid timidis afferat? 7 1.1
Venter Βαρὺ φορτίον καὶ ἀρχ ἑκακκον 22 .1
Venti boni sunt 1 7.2
Venustatis muliebris descriptio, 522.& seq. ornatus 525
Ver plebis adolescentes ex Demade, 9 .1. & seq.
Ver regina tempestatum, 725.2. vtil. agricolis ibid.
Veris descriptio 584
Verborum delectus ad suauitatem, 112.1.delectus compositio,101.1. verba sunt naturæ imagines 321.2
Verbum diuinum forma formatum est, 183.2. verba in amplificatione ponendæ quæ? 103.1. ex Cic. verba nummis similia, ibid. in oratione qualia verba ibid. verbum opportunè dictum magnam vim habet 399.1
Verborum iuris interpretes qui? 622.1. intelligentia 621.2
Verbuli opportunè dicti magna vis 418
Verecundia 493
Veritas per imagines & symbola collucens magis delectat,147.1.veritatis lata lex apud persas,15 .2 veritas laudationum,459.1. veritas gestata à summo Iudæorum sacerdote,618.1. veritatis imago à iudice collo appensa fertur 615.1
Vermis Indici descriptio 554.1
Verrii sincerum de eloquentia iudicium 625.1
Versus ad caussas male adhibiti 926.2
Vertigo & circulus in sacris 90.2
Vestalis de saxo præcipitata non læditur 634.1
Vestis, citharædorum 510
Vestis muliegris per ignominiam data, 611.2. vestium pressoria 551.1
Vestium vsus,746.2.vestis criminis pœna ibid.
Veterum de similitudine animorũ opinio 361.1
Victoria implumis,565.1.eius anathemata,497.2.illius omen captabant ex literis numerabilibus 173.1
Vigor quarta virtus grauitatis,108.1 eius definitio ex Hermogene,& eius exempla ibid.
Villa antiquario stylo descripta à Sidonio 76.1
S.Vincentij eloquentia quid fecerit 724.2
Vinolentos non admittunt magna consilia 698.1
Vinum latex Nectaris,580.2. eius temperantia serium opus aggressuris 69 .2
Violæ martiæ descriptio 583.2
Vipera in succino sepulta 228.2
Virgilius solers imitator Homeri. 125.2.eius motus iracundiæ 397.1
Virgiliani versus ab Eusebio Græcè facti 625.1
Virginis descriptio.411.2.item lapsæ. ibid.
B Virginis elegantia 711.1
Vir excellens.736. viri laus ob animæ dotes & corporis,ibid. viri potentes cum nube & fulgure comparantur. 20. viri grauis & constantis laus.765.1.viri boni amplificatio ab effectis 219.2.magnanimi mors præclarissime expressa. 534.2.
Virtus. 671.1
Virtus bellica. 464.2.eius ornatus. 440.2. eius definitio per inductionem.225.1. virtus & sapientia animorum ἐλεπόλεις,238.1.virtus sola hominem facit 265.2
Virtutis descriptio ex Philostrato 526
Vis eloquentiæ admirabilis 4.2
Vitæ odium non est viri fortis 665.2
Vita omnis supplicium. 611. eius miseriæ. ibid. breuitas. 494.
Vitia corporis obiecta iram inflammant. 398.2
Vitio carere non est satis 79.1
Vitia contraria grauitati 768.2
Vitia imitationis quot,& quænam.125. & seq.
Vitis descriptio 582.1
Viuendum moribus antiquis,loquendum verbis præsentibus 65.1
Vltio quomodo excitetur 395.1
Vlyssis ad Achillem salutatio 419.1
Vnguentum in lenticula 626.1
Vnio hypostatica vectis est. 711.1
Volumnæ ad Coriolanum oratio ex Plut.419.2 item ex Liuio,& Dionysio Halicarnassæo. 418 2.in eadem materia comparantur tres magni artifices 421.1
Voluptas 672.1.nimia fastidium parit 321.2
Voluptas & lætitia quomodo comparetur.36 .2. item est filia admirationis ibid.
Voluptates sensuum quales 387.1
Voluptates diuturniores phantasiæ quàm sensuum.ibid. voluptates mentis omnium maximę ibid.
Voluptas eadem ratione in omnibus excitatur ibid.
Voluptatis recordatio in miserijs grauis. 260.2. eius descriptio. 526. voluptatibus lux mentis extinguitur 721.2
Votieni de declamationibus iudicium 452
Vox nigra quæ? 439. .eius vitia.ibid.& virtutes.430.2.& seq. varietas in actione commendatur

datur in Gratiano 441.1
Vrbes à fundatoribus commendantur. 183. vrbis direptionis descriptio per partium enumerationem ex Seneca 168.2
Vrbis laudationis exemplum. 497. 498. 2. elegantissimæ typus. ibid. pulcherrimæ cum aurea veste comparatio. ibid. vrbis egregiæ ornamenta ibid.
Vrbium & prouinciarum cura Rhethoribus demandata 9.1
Vri 564.2
Vrnæ iudiciorum 616.2
Vrsæ & leonum congressus 257.2
Vsus annulorum 543.2
Vtilitas. 149.1. & 604.2. eius duæ partes. ibid.
Vulcani instrumenta sponte mouentur, 502.1
Vulpis piscantis descriptio 564
Vulpis & Erinacei elegans parabola 196.2
Vultures animata sepulchra ex Gorgia Leontino 93.2. & seq.
Vultus 446.1. & seq.

X.

XEnophanis scitum dictum 379.2
Xenophon dictus Apis Attica. 171. 2. dixit magnifica metaphora vndare exercitium 322.1
Xenophon à Cassio Longino vt putidus arguitur. 63.1. Xenophontis inaffectata iucunditas lepore & gratiis legentium animos perfundit. 129.2. eiusdem poetica metaphora. 322.1. eius metaphoræ quales ibid.

Z.

ZAbidus 639.1
Zeugma 321.1
Zeuxis pictor. 128.1. ejusdem domus 247.2
Zoaris opinio de nominibus. 170.1. eiusdem ineptiæ. ibid. 2. eiusdem opinio confutatur. ib. 2. & seq.

FINIS.

Collegij Soc. Jesu Paderborno An. 1627.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Licentia R.P. Prouincialis in Prouincia Rhenana.

CVm Sacræ Cæsareæ Maiestatis decreto omnibus & singulis Typographis ac Bibliopolis ac alijs quamcunque librariam negotiationem exercentibus seriò firmiterqúe inhibeatur, ne quisquam vllos libros à nostris Patribus hactenus editos, vel in posterum edendos intra Sacri Romani imperij regnorum & dominiorum suæ Cæs. Maiestatis hæreditariorum fines simili vel alio characteris genere, aut forma, siue in toto, siue in parte recudere, vel alio recudendos mittere, aut alibi etiam impressos adducere, vendere & distrahere, clam seu palam, citra iudicium ac testimonium supradictorum Patrum audeat vel præsumat, cõcedo ego HERMANNVS BAVINCK *Societatis* IESV *per Rheni prouinciam Præpositus Prouincialis* Bernardo Gualtero Bibliopolæ Colonienſi *facultatem excudendi* Nicolai Causſini Tricasſini, Societatis IESV Presbyteri, De Eloquentia Sacra & Humana, Lib XVI. *In cuius rei fidem hoc ei testimonium propria manu subscriptum dare volumus. Coloniæ 6. Martij, Anno 1626.*

Hermannus Bauinck.

NICOLAI
CAVSSINI

Th
5781

UNIVERSITÄTS
BIBLIOTHEK
PADERBORN